HISTORICVM OPVS, IN QVATVOR TOMOS DIVISVM: QVORVM,

TOMVS I,

GERMANIAE ANTIQVAE ILLVSTRATIONEM CONTINET, IN QVA VETERVM AVTORVM DESCRIPTIONES, TAM GENERALES,

quàm ſpeciales, cum doctiſsimorum virorum, noſtræ ætatis, elaboratis commentarijs, explicantur, omiſſæ ab antiquis recentiorum ſtudio & induſtria ſupplentur: præcipuæ hiſtoriæ Germaniæ antiquę & nouæ deſcribuntur: Populorum migrationes indicantur: Regionumq́ ac Gentium appellationes recentes veteribus accommodantur: & aliæ quàmplurimæ res liberali cognitione digniſsimæ, continentur.

TOMVS II,

COMPRAEHENDIT ea, quæ ſub Imperio CAROLI V. Cæſaris, in diuerſis locis ac Regionibus acciderunt, uſq; ad inaugurationem FERDINANDI I. Cæſaris: unà cum reſignatione Imperij Romani, à CAROLO V. facta.

TOMVS III,

HISTORIAS complectitur, quę uenerunt in Gubernationem FERDINANDI I. huius nominis, Imp. unà cum Epitoma rerum geſtarum, in uarijs orbis terrarum partibus, à confirmatione eiuſdem Cæſaris, uidelicet ab anno Domini M. D. LVIII. uſque ad finem anni M. D. LXIIII.

TOMVS IIII,

RES geſtas in ſe continet, quę incurrerunt in MAXIMILIANI II. Cęſ. Imperiū: unà cū Epitoma rerum, quæ ſub eodē Cęſare, ab anno Dñi M. D. LXV. uſq; ad annum M. D. LXXIIII. uarijs in orbis terrarum plagis peractæ ſunt.

GERMANICARVM *non ſolùm rerū, ſed & uniuerſis hiſtoriæ ac antiquitatis ſtudioſis, ut plurimum profuturum, à uiro quodam erudito, & in hiſtoriarum lectione cum primis exercitato, (. cuius in duorum poſteriorum Tomorū Præfationibus mentio fit.) magno labore & ſtudio collectum, & iampridem ad cognitionem hiſtoriarum in publicum æditum.*

EX QVIBVS AVTEM,

ID deſumptum ac confectum ſit, Catalogus ſingulis Tomis præpoſitus Lectori indicabit: in quo ſcriptores ea ſerie, qua in quaque parte collocati ſunt, paucis recenſentur, adiectis paginarum numeris, quibus earum initia notantur.

HISQ'VE,

Singulis quatuor Tomis Indicem locupletiſſimum, deſcriptionum, Locorum, Ciuitatum, Montium, rerumq́; geſtarum, notatu digniſſimarum, adiecimus.

BASILEÆ.

AD LECTOREM, in Tomum Primum, Præfatio.

CVM in omni diſciplinarum genere, tum in hiſtorijs legendis utile eſt: quæ diſperſa & ſegregata hinc inde de eadem materia à diuerſis authoribus ſcripta ſunt, ea undiq; congregata cõiungere, & in unum quaſi corpus cogere. Itaque licet uir quidam doctus & hiſtoriarum ſtudio admodum deditus, pro eo munere quod geſsit, magnis multisq; occupationibus diſtineretur: tamen ſubſciſiuis horis & generales & ſpeciales de Germaniæ & Nouę, & Veteris ſitu, Moribus, Populis, atq; Regionibus deſcriptiones quaſdam ex multis & uarijs, tum uetuſtis, tum ſuperioris ætatis, noſtręque memoriæ authoribus collectas in unum uolumē retulit: Quo autem conſilio huiuſmodi deſcriptionibus primum locum huius Operis tribuerit: non eſt, quod Lector admodum ſit ſollicitus: Nec offendi magnopere debet, ſi fortaſſe non accuratam rationém, uel in congerendo, uel in diſponendo adhibitã eſſe, in hoc Tomó I. intellexerit. Id igitur potiùs humanus Lector ſpectet, multorum diuerſorum authorum uaria opuſcula eiuſdem ferè generis ſub unam ueluti claſſem redacta eſſe, quæ nec paſsim in Bibliothecis extent, nec ubiqué ſint etiam in celebribus Bibliopolis uenalia. Hac de cauſa etiam Chronicon illud monachi cuiuſdam, Herueldenſis, quod præcipuè ad uitam & res geſtas Henrici IIII. pertinet, licet cum argumento huius Tomi non congruat, tamen quia ante paucis uiſum eſt, ei eſt inſertum. Quòd ſi iam hunc

laborem Lector boni consuluerit: curabitur, ut in quibus uel iudicium, uel ordo desiderari potest, ea omnia temporis progressu emendentur & perficiantur, qua in re uir quidam eruditus & magna historiarum cognitione præditus, Typographo operam studiumque suum promisit. Bene Vale. Calendis Augusti anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

Authorum

Authorum, Tractatuum, & Librorum Catalogus, in hoc Primo Tomo contentorum; qui eo ordine hic enumerantur, quo in hunc Primum Tomum, ſunt relati.

✠ 3 Vlrici

Catalogus.

AMPLISSIMO ET MAGNIFICO VIRO, DOMINO THOMAE REDIGERO, LITERARVM ET LITERATORVM omnium Mecœnati, Domino suo Obseruandissimo.

COGITANTI mihi sæpenumerò, & ætatis memoriæque nostræ studia animo repetẽti, Amplissime & Magnifice Domine, optimam studiorum rationem tenuisse uidentur, qui eũ ad literas cognoscendas animum attulerunt, ut tempus, quod ad optimarum artium disciplinas collatum essent, cùm historiarum lectione partirentur, & neque ab historijs artes, neque ab artibus historias alienas esse uellent. Quod cùm alij multi fecerunt, tum cum primis Clarissimus Iurisconsultus, & Historicus D. D. Schardius, (piæ memoriæ) connixus est ut faceret: qui cum ad rerum multarum doctrinam sapientiamque percipiendam plurimum studij collocasset, illud nunquam intermittendum existimauit, quod in memoria rerum gestarum ueterumque temporum monimentis explicãdis ponitur: eòque etiam quod subsicivis operis potuit, cùm iudicij laboribus esset liberatus, omnem asiduamque diligẽtiam conuertit, ut & singulari studio, in historias nouum lumen intulisse uideretur, & quæ à ueteribus nouisque historicis temerè sæpè, nulloque iudicio literis mandata essent, sedulitate corrigeret. Quod quidem eum non gloriæ consectandæ causa fecisse existimo, meminique me sæpe ex eo audire, sed quòd uideret in Illustri omnique nobili homine digna historiarum traditione, qua nihil est uel ad humanæ uitæ tranquillitatem, uel ad sapiẽtiam parandam utilius, quàm multa essent relicta & intermissa, plurima ad hominum uoluntatem eum suspicione gratiæ uel simultatis, uel obscurè scripta, uel nimis nudè explicata, uel mendacijs conspersa uel præpostero nulloque ordine tradita, & præsertim quàm res præclarè à Germanis administratæ gestæque in tenebris iacerẽt inclusæ, & à ueritatis luce peregrinarentur, partim silentio præteritæ & neglectæ, partim etiã mendosè scriptæ & falsò memoriæ proditæ, & calumniando peruersæ, & aliter cõmemoratæ atque gestæ erant. Persæpè illunc audiuerunt uiri eruditi cum non sine lachrymis pro studio ardentique amore patriæ dolorem testaretur, quẽ illi tum patrũ nostrorum maiorumque negligentia in cõseruandis rerum memorijs notandisque temporibus, tum etiam hostium Romanorum inuidia afferrent, à quorũ literis ita Germanicæ historiæ abessent, ut uel nihil, uel dissimulãter pauca essent ædita de damnis, quib. eos uiriliter magnoque animo non semel Germani uictores affecissent. Itaque cùm ad omnium memoriarum & gentium historias animũ applicauisset, diligentissimeque in illis emendandis & explicãdis uersaretur, tamen præcipuè patriarum & auitarum rerum memoriam illustrandam esse existimauit, uiresque eò contendit, ut patriam non solũ antiquitatis cõmemoratione rerumque omniũ quas apud patres & maiores nostros accidisse uel sciret, uel coniectura acciperet, pura claraque narratione illuminaret: Verùm etiam recentes historias, & eas quæ non ita longè à nostra memoria abessent, monimentis consignaret & diligenter uereque scriptas posteritati omnium seculorum traderet, ne quod antea patribus nostris contigit, nullis libris notatæ, neque mandatæ literis consenescerent, & uetustate obruerentur. In quo est, fateor, non, quantum animo complectabatur, assecutus: quòd si esset, qua erat asiduitate & incredibilis rerum omniũ harumque præcipuè intelligentia, nulli quicquam reliquum fecisset: sed quantũ illi occupatissimæ forenses operæ otium suppeditabant, quantumque breuis uitæ curriculũ, & in medio eius cursu im-

Præfatio.

maturus, literisq; calamitosus interitus tempus contulit, tantũ perfecit, ut huius beneficij nomine plus illi patria, quàm quisq; patriæ debeat. Et utinam positis fœliciterq; impressis uestigijs eum multi persequerentur, & eodem in patriã studio incensi, in hanc ingrederentur consiliorum rationem, ut in patria collustranda ornandaq; operam ponerẽt, & partem quam ille inchoatam reliquit, pari industria ad exitum finemq; perducerent: in quem laborem si multi incumberẽt, & semina quæ D. Schardius nõ in hoc solum iecit libro, sed sparsit etiam in alijs, paulò uberiora facerent, uideretur tandẽ obscuratæ hactenus & circumfusę tenebris Germaniæ clarissima lux oblata esse, quô certè ille omne ingenij, industrię, diligentiæq; suæ lumen porrigere in animum induxerat, & non solũ, quid cogitatione esset cõplexus, sed quid factis præstandis sustinere posset, & in hoc, & in alijs libris patefecit. De eius eruditione iurisq; intelligẽtia nihil dicam, quę iam diu fines Imperij peruagata, ad exterorum etiam hominum amplissimam existimationem editis libris susceptisq; consilijs dimanauit: neq; dicam de omnium historicarum cognitione quas solus tenere animoq; cõprehendisse uisus est: ita nihil unquam ullo seculo gestum & susceptum, literis fuit mandatũ, cuius ille non esset singulari & intelligentia & memoria præditus: Sed pauca commemorãda esse duxi de memoria rerum Germanicarum, perficienda q;, ut dixi, instituerat. Erat in eo magna ingenij celeritas & linguarum artiumq; percepta doctrina, & laborum patientia: & postremo in quo omnia sunt, summum studium incredibilisq; cupiditas patriæ memoriæ cognoscendæ. Itaq; & libros comparabit, & itinera ante aliquot annos fecit, unde cõsignatæ alicuius memorię uel historiæ explicatæ spes ostendebatur: à quo consilio neq; impensarum magnitudine, quibus penè res illius familiares dilabebantur, neq; periculis, neque tædio abduci potuit: in quam mentem postquam amore patriæ impulsus esset, aiebat se prius non desiturum esse, quàm patrię nascendi mercedem persoluisset, & exemplum edidisset, non tantum, quid quisq; patriæ deberet, sed quid Germanica ingenia si ad rem defixa intentaq; essent, Italicis Gallicisq; præstarent. Cùm itinerum finem fecisset, & ita ornasset bibliothecam ut nullo alieno subsidio egeret, cœpit ad id, quòd iamdudum animo susceperat, curam diligentiamq; conuertere, sed ut diei per subcisiua tempora: cùm liberam & otiosam cessationem à forensibus occupationibus nactus esset, quas illi senatoriũ munus in amplissimo Cæsaris iudicio imponebat. Primùm existimauit, ab instituto susceptoq; cõsilio non esse alienum, si aliorum labores, qui in ijsdem rebus notãdis uersati essent, & quorum ille partem maximis impensis acceperat, partem à plurimis erroribus auerterat, in lucem proferret. Itaq; plurimos optimos scriptores qui de antiquissimis monimentis Germanicis ediderunt, uno in libro colligauit: & deinde qui nostræ memoriæ res gestas omnes & tam in pace, quàm in armis in toto orbe præstitas diligentissimè animaduertissent, literisq; inscripsissent, in aliquot tomos uiuus distribuit: quibus, omnibus ipse plurimum studij laborisq; impartiuit, non corrigendis tantum erroribus, qui plurimi irrepserant, siue ab ipsis authoribus asperii, siue obiecti à Typographis, uerùm etiam nouis scribendis perficiendisq; historijs, in quibus alij defecissent. Credidit enim suum munus esse idq; à sese expectari, qui in eo plurimum laboris temporisq; insumpsisset, summamq; mouisset expectationem, ut ne quid uel lacunis hians & disiunctũ, uel horrida incultaq; barbarie deprauatum publicaret. Cùm hoc confectum esset, decreuerat ipse rum omnibus numeris absolutam perfectamq; rerum Germanicarum doctrinam in apertum referre, posteritatiq; cõmonstrare, quantum cæteros studio, diligentia, & industria superasset: quòd cùm in lucem exijsset, sciebãt omnes & animo prospiciebant, authori patriæq; ornamento futurum esse. Sed quid fit? Cùm huic libro, in quo plurimum elaborauerat: ut quidam uerè dixit, facilius absolui instituta, quàm interrupta contexi: penè finem imposuisset, incidit in morbum, quo non diu afflictus, postremum uitæ diem morte confecit, tum de literæ omnes maximam calamitatem ceperunt, Germanicæq; præsertim hi-

historiæ

Præfatio.

storiæ nunc illo orbatæ uerentur ne qui uiuus illis lumen accenderat, moriens ad tenebras caliginemq; reuocet: Vt profectò in nocte & tenebris iterum iacerent, nisi ab aliis authoribus. & præsertim à D. Schardio in hoc libro & aliis lumen prælatum esset, & præclari istius monimenti, quòd memini, non impressa uestigia, sed perfecta penè impositaq; fastigia apud uiduam conseruarentur: & præterea nisi ille suo exemplo multorum studia incitasset, stimulosq; cæteris admouisset. Sic igitur optimus patriæq; amantissimus uir Clarissimus D. D. Schardius in fine huius operis ex mortali uita ad Deorum concilium proficiscitur, & paulò antè quam postremum spiritum duceret, ad uiduam côuersus, mandauit, ut cætera quæ ipse ex omnium annalium monimêtis, historiarum cômentariis, uetustate diplomatum, diligentissimè eruta côtulisset paululum à luce oculisq; hominum remoueret, dum per amicos correctiora emendatioraq; exirent: hæc autem quorum bona pars ante illius obitû typis expressa editaq; erat, ut in publicum, & quidem, quod sibi iam dudum in mentem uoluntatemq; uenisse dicebat, sub Amplissimo tuo nomine proponeret. Non erat opinor nescius si liber in uulgus manasset, non cariturû reprehensione, suscipiendamq; esse apud multos inuidiam, apud quos studium partium pluris esset, quàm ueritas: ut nihil hodie tàm sanctum, tam concinnum & eruditum extare potest, quòd calumniam effugiat. Itaq; parâdum sibi defensorem esse duxit, in cuius sinu gremioq; liber receptus, tuto & sine offensione côquiesceret: quod cum cogitasset, diligenterq; mentem ad omnes rationes circuntulisset, dixerat neminem incidisse quam tet cuius uel authoritas esset maior, uel eruditio historiarumq; cognitio uberior, uel uoluntas in eum propensior: qui apud omnes existimatione ualeres: perceptis omnium rerum doctrinis memoriisq; uetustatis explicâdis excelleres: & quod primarium est pro tua humanitate in amplissima dignitate summoq; honorum splendore, qui te nunquam extulit uel superbiorem fecit, amicitiam familiariter cum eo coluisses: ut propterea existimaret se rectius non esse facturû quàm si in tuam potestatem librum dedidisset, & tibi protegendum defendendumq; reliquisset. Nam cum permagni interesse uideret, ut liber amplissima aliqua authoritate tanquam firmissimo præsidio munitus atq; septus, in lucem proferretur: nemo in mêtem uenit qui libro auxilium ferre, opemq; melius tendere posset, quâ tu: Amplissime uir: cuius & maxima esset dignitas grauissimaq; authoritas, ut eo nomine minus esset obtrectationis & inuidiæ habiturus: & admirabilis & præcellens eruditio, ut non posses solum authoritate, sed æqua etiam causæ cognitione manum porrigere & libro mortuiq; famæ & existimationi re uerbisq; subsidio uenire: quod te facturum esse pro præclara & singulari in eum uoluntate nunquam dubitauit, si forte in reprehensiones hominum incurrisset. Cùm igitur his mandatis uxorem moriturus obligasset; eaq; ita sese obstrictam esse intelligeret, ut prætermittere non posset, quin uoluntati mariti satisfaceret, seseq; à religione liberaret: morem gessit postremæ illius uoluntati, & tuæ Amplitudini librum dicauit: idq; etiam minus grauatè fecit, quòd omnium sermone & existimatione historiarum literarumq; pater esses, & iure posses ab aliis fructum repetere, quem ex historiis literisq; percepissent. Complectitur liber ut, Amplissime uir, intelliges, non tantùm locorum in Germania, quæ uel rerum actarum uestigiis, uel nominibus celebrata sunt, totiusq; uetustatis designationem & descriptionê regionum: sed omniû etiam quæ sub DIVIS IMP. CAROLO V. FERDINANDO I. & Augustissimo Cæsare nostro MAXIMILIANO II. eousq; tam in Germania, quàm in externis terris suscepta sunt, non solùm nudas narrationes, sed per politas ornamentis & elaborata concinnitate distinctas historias. Visus enim est D. Schardius ita sese ad hunc laborem contulisse, ut uetera cum nouis, & recentiora cum antiquis, uno in conspectu omnia uiderêtur: ne uel nouæ historiæ fastidium uetustatis & tædium afferrent, uel in antiquis monimentis defixi præteriremus ea quæ ante pedes sunt: Et ad summam, ne agam de singulis, fuit illi prora atq; puppis, patriæ ueteris & nouæ, ornamêtis & clarissimis

luminibus cohonestandæ: In quo elaborauit ne quid falsum diceretur, uel uerò silentio dissimularetur. Etsi uerò in postrema operis parte, cùm ipse nostrorum temporum annales conficit regere impetus, animi in eam religionem à qua erat alienus, & continere obiurgandi cupiditatem non potuit, tamen id neq; nouo exemplo fecit, neq; speramus quenquam illi uitio daturum, uel cum mortuo inimicitias suscepturum esse: præsertim quòd in rebus gestis nullam uanitatem adhibuit, & nihil est inita subductaq; ratione mentitus: quò semper animum direxit, ne imprudens historiam uanis fictisq; narrationibus contaminaret. Perspicuum est quantum quisq; ea pietate, quæ semel mentem occupauit, stimuletur, & quantum contrariæ religionis odium capiat: quòd idem si D. Scardius commisit, ut una religione imbutus & obligatus, in reliquas offensam haberet alienamq; uoluntatem, quis uituperabit? Si AVGVSTISSIMO IMPERATORI cæterisq; Germaniæ Principibus honorem habuit: si in personas nullam contumeliam imposuit: si in historiarum explicationem nullum mendum iniecit, ut certè facere nunquam in animo habuit, uir & Cæsareæ Maiestatis, & Veri, & Principum, totiusq; patriæ obseruantissimus: Cui ab IMPERATORE summi honores mandati, à Principibus decreti essent: qui animum ad scribendas ueras historias conuerterat, neq; prius abduxit quàm uita è corpore excessisset. Existimauit se ad licentiam libertatemq; confitendæ suæ religionis liberum esse, quàm ipse non incepisset, sed ab alijs ad se ductam retinuisset, ut propterea dicendi impetus minus temperaret, & liberè suam sententiam præ se ferret, alienam uerbis insectaretur: deinde quod ad priores tomos attinet, noluit aliorum liberas sententias carpere, & passus est unicuiq; librum suum integrũ esse: nisi quod historicos aliquos errores sustulit. Vidit multis iam annis liberũ cuiq; fuisse & religionem suam profiteri, & in alienam contumeliosas uoces imponere: quòd etsi ab historico alienum esse debet, uidemus tamen neminem animi motus continuisse. Aliàs id non egit ut Theologi personam gereret, sed ut Germaniæ regiones, uetustates, historiæ quæ patrum nostrorum ætate, quæ nostra accidissent, perspicuè ornateq; scriptæ in lucem exirent.

Hanc igitur & renouatam ueterem & nouam quæ apud posteros consenesceret, GERMANIAM, tibi, Magnifice & Amplissime Domine, uidua de uoluntate mariti & sua inscripsit: in ius tuum totam dicauit, tibi consecrauit: quòd primum orat, ut pro tua singulari humanitate in optimam partem accipias: deinde ut mariti existimationẽ & famam honestissima tua sententia ornes, & erga mortuum amicitiam retineas: tum ut librum qui in tuo nomine apparuit, iudices tuis patrocinijs defendendum esse: & postremò ut erga uiduam tuam consuetudinem in exhibenda beneuolentia serues. Quòd superest, te, Amplissime Domine, DEO OPT. MAXIMO commendo, ut omnibus fortunis affluens, firmissimaq; corroboratus ualetudine, uitam longissimè in summa gloriæ dignitate perducas, & posteà decursa exactaq; ætate, uitæ fastidio affectus ad Dei sanctimoniam in cœlum comigres. Celeriter ex Vangionum urbe XXIII. Maij, Anno M. D. LXXIIII.

T. A. & Magnif.

Deditissima,

Ioannes Ophaeus Tencterus, coniunx Vidua.

IN TOMVM PRIMVM THESAVRI HISTORIARVM, REGIONVM, LOCORVM, MONTIVM, SALTVVM, FLVVIORVM, CIVITATVM, OMNIVMQVE RERVM

memorabilium ac gestarum: item Auctorum & Commendatorum, quorum suffragia & opiniones de qualibet re alligantur, Locupletissimus

INDEX.

A

æneas

B

baben-

D

E

G

genda-

H

I

icius

istæuo

K

L

liger

lousnium

nonderal-

P

pigridium

rauracus

S

salo-

scholę

setina

fueffo-

teutonarũ

triumpelini

uene-

uinstgoiæ.

Vuag

uuyrtenbe-

FINIS INDICIS, TOMI PRIMI, *Historiarum*.

P. CORNELII TACITI, EQV. Rom. De situ, moribus, & populis GERMANIAE LIBELLVS,

CVM SCHOLIIS ANdreæ Althameri Brenzij.

GERMANIA [a] omnis à [b] Gallis [c] Rhetijsq; & [d] Pannonijs: Rheno & Danubio fluminibus, â [e] Sarmatis [f] Dacisq; mutuo metu [g] aut montibus separatur. Cætera [h] Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spacia complectens, nuper [i] cognitis quibusdam, quos bellum aperuit.

VEterem [a] Germaniç situm & angustioris terrę, quàm nunc est, limites à principio descri *Germaniæ uetc: is & situs.*
bit Tacitus: non eius quæ multorum populorum accessione postmodum facta
est amplissima. Nam uetus Germania tantum intra Rhenum, Danubium atque
Oceanum conclusa, non protendebatur longiùs: quod præter Tacitum, & alij
terrarum scriptores testati sunt. Pomponius enim Mela Hispanus Cosmographus lib.3. quoq; tradit Germaniam ab occidente ripis Rheni usq; ad Alpes: ab oriente, Sarmaticarum confinio gentium, qua Septentrionem spectat, Oceanico littore obductam. Similiter & Solinus cap.29. Extenditur, inquit, inter Hercynium saltum & rupes Sarmatarum, ubi incipit, Danubio: ubi desinit, Rheno perfunditur. Accedit ad horum sententiam & Strabo lib.7. atq; Cl. Ptolomeus lib.2. cap.11. Habes nunc antiquum Germaniæ situm. Verùm quis ignorat, quanta interim facta sit populorum accessio? uelut abundè scribit Aeneas Syluius *Germaniæ amplitudo.*
Senensis, qui pontifex max. Pij cognomentum tulit. Comparemus ergo cum ueteri nouam, & primùm de amplitudine dicamus. Danubius ac Rhenus, qui quondam Germaniæ limites clausere, nunc per medios Germanorum dilabuntur agros. Belgica regio, quæ Galliæ priùs portio tertia fuit, nũc maiori ex parte *Belgica.*
Germaniæ cessit, lingua & moribus. Heluetij quoque gens antea Gallica, in *Heluetij.*
Germanos transiuere. Rhetia tota & ipsum Noricum, & quicquid Vindelici nominis inter Alpes Italas, ac Danubium fuit, ad Germanos defecit: Ita ut etiã *Alpes.*
Alpes ipsas cœlo uicinas, & perpetua niue rigentes, nomen Germanicum pene trans, in Italia quoq; sedes posuerit, Brixione, Merane, Bubranoq; in ualle Athesis occupato. Austria, quæ apud priscos Pãnonici iuris fuit, & Norici portio, in *Austria.*
Germanicum nomen conuersa est. Stiria quã ueteres Valeriam uocauere, Theutonicum morem atq; imperium subijt. Carni quoq;, quos modò Corinthianos, *Stiria. Carni.*

Albis. Odera. Viſtula. Sarmatia.

Cami ıloſꝗ nominant, idem fecere: Ita ut fontes Draui Sauiꝗ nominatorum fluminum, Theutonici iuris exiſtãt. Neꝗ Alpes uliç inter Italiam atꝗ Germaniam ſunt, quarum ſumma cacumina non poſſideant Theutonici, qui ad Orientem non modo Albim, ſed Oderam ac Viſcellam tranſmiſerũt. Et in ipſa quidẽ Occidentali Sarmacia. Vlmigerorum & Gepidarum agros inuaſere. Nam & Auſtria trans Danubium, & Morauia & quidquid Sleſitæ ultra Oderã poſſident, Sarmatici quondam fuit ſoli: Quin & in Oceano & Baltheo ſinu, medias inſulas ſui iuris fecere Theutones.

Germania ſuperior.

Porrò non temere eſt quod dixit: Omnis Germania Nam eſt ſuperior & inferior, cis Rhenana & trans Rhenana atꝗ magna Germania apud Claſſicos autores. Cornelius Tacitus in hiſtoria Auguſta non rarò ſuperioris & inferioris Germaniæ mentionem facit. Ammianus Marcellinus lib. 15. Superiorem, quám etiam primam uocat, Moguntiacos & Vangiones & Nemetos & Argentoracos complecti refert. Inferiorem uerò, quæ ipſi & ſecunda, Agrippinam & Tungros. Germaniæ magnæ meminit Claudius Prolomeus.

Superior Germania prima. Inferior ſecunda Alta.

Superior Germania, (quæ ut dixi) prima etiã & alia uocatur & hiſtoriographis (*Das hoch Teutſchland*) à Mœno aſcendendo Boioariam habet Auſtrinam, Stiriam, Atheſim, Rhetiam, Heluetiam, Sueuiam, Alſatiam. Tribochos, Nemetes, Vangiones, & Moguntiacum uſque Inferior Germania, etiam ſecunda & Baſſa uocata (*Das nider Teutſchland*) ab Obrinca fluuio, qui nunc Moſella, initium habet:

Baſſa Germania. Obrinca.

continet Franciam orientalem, cuius magna pars meridiem uerſus, in ſuperiorem protenditur Lotharingiam, Brabantiam, Flandriam, Selandiam, Holandiam, Geldriam, Friſiam, Vueſtphaliam, Haſſiam, Saxoniam, Marchiam, Daniam Pomeraniam, Boruſsiam, Liuoniam, Sleſiam, Morauiam, Bohemiam, Voitlandiam, Miſniam, Duringiam.

Germania magna.

Ptolomeus quoque magnæ Germaniæ recordatur, quę Septentrionem ſub ſe comprehendit Boruſsiam, Liuoniam, Sileſiam, Carpathi incolas, Peucinos, Baſtarnas, Roxolanos, atque Venetos, Vel ut alĳs placet, Saxoniam ulteriorem, ut Lubecum, Roſtochum, & antiquam Marchiam: quæ Germaniæ portio trans Rhenum ad Albim uſque extenditur.

Limites Germaniæ noſtra ætate.

Fines uero Germaniæ noſtro æuo ſunt, Italia à Meridie, Hungaria & Polonia ab Oriente, mare Baltheum magnus'que Oceanus à Septentrione, & Gallia ab Occaſu. Habes rationem quare dixerit Cornelius: Germania omnis, hoc eſt ſuperior & inferior magna'que intra hos fines eſt concluſa, Gallias, Rhetias, Pannonias, Sarmatas, Dacosꝙ.

Galliæ deſcriptio. Franci. Tonſa. Togata. Comata. Tranſalpina. Braccata. Ciſalpina. Comata Gallia.

GAllia lata Europæ regio, noſtra ætate Francia occidentalis dicitur, Germanice *Franckreych*: et eius populi Franci (*die Frantzoſen*) à Frãcis Germaniæ populis, à quibus fere tota olim ſubacta eſt. Hæc trifariam diuiſa, in Tonſam ſiue Togatam, quæ & Ciſalpina dicitur, Comatam quæ appellatione cognominatur omnis tranſalpina, Gallia Braccatam, quæ etiam Narbonenſis dicitur. Togata eſt illa ora Italiæ quæ intra Padum Rubiconem & Apenninum eſt: ubi etiam hodie uulgo Lombardiæ, Forum Iulĳ, & Romandiolæ prouinciæ. In quibus Aquilegia, Mediolanum, Padua, Placentia, Bononia, Rauenna. Mirandula, flos ac robur Italiæ, ſita ſunt. Itaque Togatam eandem & Ciſalpinam à Toga cum latio communi Romani dixere. Comata quo nomine omnis tranſalpina Gallia eſt nuncupata ab intonſis crinibus, quo uocabulo illa Germanorum gens Rheno proxima utranque illius ripam attingens à ueteribus eſt appellata: Vbĳ, Rauraci, Tribotes, Nemetes, Vangiones, Moguntiaci, Treuiri, Mediomatrices, Confluentes, Rheni & Moſæ populi, Vbĳ, Menapĳ, Eburrones, Tungri, Bellicaſĳ, Nerui, Belgę Bellouaci, Leuci Morini, Atrebates, Ambiani, Romandui una cum reliquis Belgarum populis.

Belgæ. Celtæ.

Sed cum Gallos & Germanos uno uocabulo ueteres Græci, Celtas nuncuparint: hinc eſt quod Cæſar lib. 1. belli Gallici in ſua Gallica diuiſione, Celtas non

minorem

minorem totius Galliæ partem tenere scripserit, quam huic quoque Comatæ, adijcíemus. Quum horum inprimis maxima pars populorum Germanorum, & Belgarum instar comaa nutriat. Cæsar siquidem Galliam omnem in Celtas, Aquitanos, & Belgas diuidens, Celtas Belgis proximos hæc uoluit obtinere loca, ubi Augustus Cæsar quartam Galliæ diuisionem Lugdunensem locauit: *[Lugdunẽsis Gallia.]* quæ in se habet populos ueteribus uocitatas Valesios, Burgundiones, Sequanos, Heduos, Lingones, Lugdunos, Niueruos, Cenomandos, Redones, Senones, Andes, Turones, Carnutes, Britones, Parisios, Veromanduos, hodie *[Braccata Narbonẽsis. Bractæ.]* Heluetij, Vesontij alias, Bisantij, Verdunenses, Diuionenses, Belnenses, Augustuduni, Bibractæ, Matisconenses, Cabillonenses, Aurelianenses, Lutecij, pluraque alia loca ad Ararim, Ligerim, Sequanam, & Matronam flumina sita, quæ longum esset enumerare. Braccata quæ Narbonensis dicta à braccis id est femoralibus prolixis quibus utebantur, qui etiam præter hæc sagis tecti Strabone teste li. 4 Geographię, & uestibus breuibus quib. uix nates tegere poterant, uestiebantur. Hęc etiam Celtis mixta, hos habet populos priscis memoratos, Allobroges, prouinciam Romanorum, Tolosatios, Narbonenses, Ruscinos, Te‹c›tosagos, & populos inter Isaram & Rhodanum quæ ciuitates habent nobilissimas, Gebennam, Masiliam, Niceam Tolosam, Narbonam Perpennianam, Arelatensem, Carcassonam, Auinionum, Viennam, Valentiam, Bitertas; Agathopolim, & plures alias, quas nimis prolixum esset recensere. Aquitania *[Aquitania.]* quoque in hoc tractu sequitur non ignobilis Galliæ pars, ad Garumnam fluuium, quæ corporibus hominum & lingua à cæteris Gallis differt. Ciuitates & populos habet à ueteribus enumeratas, Pictones, Taruisacios, Tarbelios, Bigerones, Garumnos, Cocosates, Sigubates, Auxitanos, Vassarios, Flussatos, Bituriges. Horum oppidum Auaricum cuius Cæsar meminit sæpenumero in Commen, Burdegallenses inter Garumnam & Auscios, Ruthenos Leuonicos, & Auernos. Liger potissimum in ea regione flumen est, qui prouinciam eam à cætera Gallia diducit, *[Liger.]* nomina etiam quædam habet recentia, puta Claremontenses, Sanctiflori, Tutelenses, Mimotenses, Albienses, Castrenses, Amicienses, Vabrenses, & plura huiusmodi, quæ breuitatis causa hic obmittuntur. Habes itaque candide lector breuem atque item ueram Galliæ partitionem & descriptionem, quam nobis Halę Saxonum communicauit homo fidei & humanitatis plenus Ambrosius Leymbachus, uir litterasimus & nullis non doctrinis deditus, qui aliquot annos in Gallia uersatus, omnia suis oculis non illibenter uidit.

RHetij c Alpium fuerunt populi supra Comum Italiæ urbem, ad Alpium radicem, sicut habet Strabo lib. 4. Quorum oppidum est Bicantium, & Can- *[Rhen.]* dobunum, & Licantiorum, ueluti arx quædam Damasia. Idem Strabo lib. 7. Rhetij uero & Norici usque ad Alpium summa tenent & Italiam uersus inclinant, hinc Insubribus: inde Carnis propinqui & Aquileiæ tractui. Hij à Rheto *[Rhetus Dux Thuscorum.]* duce Tuscorum (qui etiam Hetrusci, nunc Florentini) appellationem sumpsere. Nam Tusci duce Rheto auitis sedibus amissis: Id est pulsi à Gallis auctore Plinio lib. 3. cap. 20. Alpes occupauere: & nomine ducis gentem Rhetiorum *[Tusci. Hetrusci.]* condiderunt uelut scribit Iusti: lib. 20. Istorum loca nunc tenent Germanorum gentes. Churienses à Churia uetusto oppido, Algeanier pars Arbesini, comitatus scilicet Tirolis. *[Rheticorum loca & Vrbes.]* Oppida habent Churiam, Veldtchiracbium Lindoiam, Brigantium, Rauaspurgum, Capidonam, Caufiburnium, Rotuilam, Augustam. In *[Rhetica superior et inferior.]* confesso autem est duas fuisse Rhetias. Superiorem scilicet & inferiorem. Superior est montana & alpestris: Inferior plana Suauię nostrę portionem complectens, quæ etiam Cisalpina dicitur. Vniuersa Rhetia nunc ad Germaniam spe- *[Rhetica uina.]* ctat, Rhetica uina sunt, quę nos Germani appellamus Veldtleyner, generosa, & quibus maxime delectatus est Augustus Cæsar, teste Suetonio in uita eius, quæ

etiam à Vergilio 2. Georgicorum cōmendantur, Et quo te carmine dicam, Rhe-
Rhetica tica nec tellus ideo contende Phalernis. Rheticæ Alpes(*Die grawebunder*)eæ sunt
Alpes. quas Rheti incoluerunt nunc ab Heluetijs habitantur, uulgo dicuntur S. Go-
thardi, item S Bernhardi, atque S. Nicolai montes In istis Alpibus Rheticis ori-
Rhetico tur Rhenus ut ait noster Cornelius Tacitus: Rhetico aūt mons apud Pomponiū
mons. Melam lib. 3. est in Heluetijs, qui ab incolis Brettiggegeum uocatur, annotante
Ioachimo Vadiano insigni Cosmographo, ad quem Rheti sederunt. Est que
ille mons, quem iam Rheticas Alpes diximus, ex quo Rhenus oritur: inter fines
Rhisa. Churiensium & Sedunorum: ubi hodie Leopontij. Quidam portiunculam Sue
uorum circa Nordlingiacū Rhisain (*das Rhies*) à Rhetia appellatam contendunt.

NOn a frustra Pannonijs plurali numero dixit. Siquidem duplicem Pānoni-
Pannonia am ueteres quoq; dixere. Superiorem quam Austriam hodie appellant ab
duplex. Austro uento que perflatur: siue ab Austrasia Gallica, quemadmodum placuit
Austria. Paulo Aemilio: hæc habet Viennam clarissimum oppidum bonisq; studijs pas-
Vienna. sim famigeratum numeratur inter Germaniç oras, Cerere & Baccho fœcundissi
ma: Cæsaribus & Regibus Germanorum obsequiosissimè parens. Inferiorem
Pannones olim Peonca dicti, ab initio tenuerunt: inde Hunni: mox Gothi: post
Langobardi: nouissimè Hungari. Quare inferiorem Pannoniam rectè Hunga-
riam dixeris.

Sarmatia SArmatiam e pari formiter bifariam diuiserūt Cosmographi: Altera nēpe Asiæ
duplex. est, Tartariā nunc uocant: Europç altera, Scithiæ olim regno fuit: cui Poloniç
Tartaria. nomen indiderunt. In hac est Prussia Liuonia, Letuania Russia, Pomerania, Po-
Polonia. lonia. Hæc habet Cracouiam amplissimam urbem quæ & ipsa Gymnasio est ce
Cracouia lebris. Harum populi Sarmatæ à Græcis Sauromatæ dicuntur: aliqui hos Scy-
Sarmatie thas nominabant, hinc Plinius li. 4 ca. 12. Scytharum nomen usquequaq; in Sar-
Sauromatæ matas & Germanos transiuisse testatur. Vitanq; Sarmatiam ac gentis mores, co
Scythæ. piose satis quidam Mathias de *Miechow* Cracouiensis descripsit.

Dacia. DAcia f Scythiæ olim, nunc Germaniæ quoq; est regio: à Septentrione parte
Sarmatiæ, quæ in Europa est, circumscribitur: à monte Carpatho usq; ad fi-
nem præfatæ flexionis fluuij Thyræ: ab Occidente uero Iazigibus Metanasis
per Tibiscum amnem discernitur: à meridie uero usq; ad Danubium extenditur
auctore Ptolomeo lib. 3. cap. 8. Vide Plin. lib. 4 cap. 12. & 14 Strabonem in 7. Dio-
nisium de situ orbis. Lucanum in. 2. Appianum in lib. qui Illyricus inscribitur.
Aeneam in Europa capite 33. Saxonem Grammaticum in historia Danorum,
Transylua Nunc transiluaniam & Vualachiam dici, satis notum est, Et Dacus est Vuala-
nia Vuala- chus. Alia est Dacia in mari Germanico, quam Daniam *Dennmarck* uocant: de
chia. qua hoc loci nihil agitur:
Dacus.
Dania. Mutuo metu aut montibus separatur.

Germania POmponius g Mela li. 3. de Germanis. Qui habitant immanes sunt animis atq;
inculta o- corporibus, & ad insitā feritatē, uasta utraq;, exercent bellando animos, cor-
lim. pora ad consuetudines laborum: & infra Cornelius Germaniam informem ter-
Sarmatæ & ris, Asperam cœlo, tristem cultu & aspectu uocat. Sunt rursus Sarmatæ & Daci,
Daci feri. Hora. lib. 1. ode 25. teste, sæui atq; truces: quo fit, ut mutuus horror asperitas loco
rum, mutusq; interuenerit, quo minus alterutrum terras inuadent ad populan-
dum hostem, prouocandumq; uicinum. Accedit ad hunc metum & montiū in-
teriacentium inaccessa altitudo & horror syluarum quoq; asperitas, quę prohi-
bent uicinorum hostium subitam irruptionem. Velut itaq; Rheno sequestran-
tur à Gallis: & à Pannonibus Danubio: ita mutuua metus altissimiq; montes &
Oceanus un Syluæ separant Germanos à Dacis & Sarmatia.
de dictus. Oceanus h nempe Daniam, Noruegiam, Sueciam, Scandiam, Gothiam & nō

paucas

paucas alias Germanici æquoris insulas circumluit. Dictus est autem Oceanus a celeritate, teste Solino cap. 31. ab ὠκυς quod uelocẽ sonat: Et est mare totam terram cingens. Vnde Dionisius de situ orbis. Nam terra solo præcingitur omnis, Paruaq́ Ceruleo caput effert insula Ponto: De Germanico æquore quem hic Oceani nomine intelligit (*Das gros Teutsch mer vnd Pomerisch mer*) infrà plura dicemus. Verùm insulæ (ut id in transcursu dicatur) sunt in mari loca, undis undiq́ ambita, discreta à continenti: dictæ (ut Martianus ait) ab eo quòd in salo sunt. Domus quoq́ nullis connexę ædificijs coherentibus, Insulæ nominantur. *Insulæ.*

NAam i Germania multis annis nec tota percognita est auctore Plinio in lib. 4. cap. 14. quemadmodũ Lituania, quæ nec Græcis nec Latinis fuit cognita: sed Christiana religio hanc nostro generi aperuit. Strabo etiam lib. 7. plagam trãna Albim qua Oceanum spectat, sibi prorsus incognitam refert. *Germania ueteribus incognita.*

RHenus Rheticarum alpiũ inaccesso ac pręcipiti uertice ortus, modico flexu in Occidẽtem uersus, septentrionali Oceano miscetur.

RHenus amœnissimus Germaniæ fluuius ex Rheticis Alpib. de quibus paulo ante multa adnotauimus, hoc est ex Leopontijs, qui Alpes incolunt, ut habet Cæsar lib. 4. Com. belli Gallici decidẽs, prope à capite duos efficit lacus, Acronium: hoc est Constantiensem quòd ad eũ sita sit Constantia urbs: alijs Brigantinum à Pregantia uetustissimo oppidulo dictum quem accolæ Podmicum (*der Podner see*) quod profundissimus sit: uel ab antiqua quadã nobilium familia de Podmen, nominatum uolunt. Venetum alterum inferiorem hodie Cellẽsem dictum à Cella oppidulo. Deinde Rhenus flexuoso littorum anfractu uarijs rupibus saxolisq́ incitatus, paulo inferius Rauracos, Tribotes, Nemetes, Vangiones, Moguntiacos, Confluentiam, Vbios, amplissimas Germaniæ ciuitates alluens Neccharum, Mœnum, Mosam, Scaldim, Mosellam flumina in se recipiẽs in Oceanum Germanicum multis ostijs effunditur. *Rheni ortus & fluxus. Brigantinus Constantiensis. Podmicus Venetus lacus. Cellensis.*

DAnubius [a] molli & clementer editò montis Arbonæ iugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex [b] meatibus erumpit, septimum enim os paludibus hauritur.

DAnubius, [a] qui & Ister, celeberrimum totius Europæ flumen, in Sueuis oritur in collibus Arbonæ (*auff der bar*) ad Bacenim syluam: quem locum aliquãdo Baronatum appellatum, admonuit me Tubingæ Mathæus Neserus Furstenbergensis in humanioribus studijs apprime eruditus, eius soli indigena, apud pagum Doneschingiacum patria lingua dictum. Hic Sueuiam omnem in duas separat partes, Superiorem & Inferiorem, allabentibus riuis auctiór, Vlmam præclaram Sueuorum urbem petit: ibi recepto Hilaro amne, nauigabilis efficitur: deinde per Gundelfingiacensium agros delatus Brenzam patrium flumen absorbet: hinc Laugingiacum, quæ Alberto Magno patria, Vuerdeam Sueuicã, Angelostadium, Ratisponam: Per Baioariam, Austriam, Hũgariam fluens, sexaginta fluminibus auctus, septem ostijs Ponticum mare, quod aliâs Euxinum ab inhospitali feritate dicebatur, ingreditur. Dum uerò mari iungitur tanto impetu infertur, quod ultra quadraginta milia passuum infra amaras undas dulcem quęrentibus exhibeat haustũ. Ab undarum strepitu & sono accepit nomen uernaculum *Donaw*: Gentes uero pręcipuæ quas adit Danubius hæ sunt, Sueui, Rheti, Boij, Norici, Pannones, Daci, Bulgari. *Danubij ortus. Arbona Boronatum. Vlma. Ponticum mare idem & Euxinum.*

DE [b] ostijs Danubij scribunt Pomponius Mela lib. 2. Strabo lib. 7. Ouidius lib. 2. Tristium: Statius lib. 5. Theba. Plinius lib. 4. cap. 12. Ammianus Marcellinus lib. 22. hic post Plinium ostiorum nomina quoq́ recenset. Quorum primum est, inquit, Peuce insula, ut interpretata sunt uocabula Græco sermone se- *Ostia Danubij.*

cundum Naracuſtoma: Tertium Caloſtoma: Quartum Pſeudoſtomon: Nā Boreoſtoma, ac Stenoſtoma longe minora ſunt cæteris: Septimum genus eſt paluſtri ſpecie nigrum. Neque hoc negligendum Stephanum ſcribere, Danubium aliquando Mantuam dictum.

Mantuam.

Germani indigenæ.

IPſos Germanos [a] indigenas crediderim, minimeq́ aliarum gentium aduentibus mixtos: quia nec terra olim, ſed claſſibus aduehebantur, qui mutare ſedes quærebant, & immenſus ultra, utq́ ſic dixerim, aduerſus Oceanus raris ab orbe noſtro nauibus aditur. Quis porrò [b] præter periculum horridi & ignoti [c] maris, Aſia aut Affrica aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, aſperam cœlo, triſtem cultu aſpectuq́, niſi ſi patria ſit.

Germania informis.

Germani.

GErmanos [a] eſſe αὐτόχθονας, hoc eſt indigenas, in ipſa patria Germania natos, non aliunde introductos, multis rationibus probat Tacitus. Primùm quod non niſi nauibus ad Germaniam patebat aditus, deinde quæ aduerſus infeſtus Oceanus, qui cingit aliquot Germanorum fines, peregrinarum gentium acceſſum prohibebat. Tertio quòd aſpera atq́ horrida & inculta natio, nō ad modū adhiciebat exteros: Quarto quod aliena matrimonia non admittebant. A' Tuiſcone parente orti, ſuam ſtirpem mirum in modū auxerunt: ſynceri & uere Germani, minime alterius gentis colluuione contaminati. Friuolum itaq́ commentum eſt nullaq́ auctoritate fulcitum eorum qui fabulantur: Magnam partē Germaniæ populorum à Græcis, aut Romanis, ſiue alijs peregrinis gentibus deſcendiſſe. Sunt enim qui Sueuorum & Saxonum originem ad Macedones referant: Francorum & Sicambrorum ad Græcos & Troianos: Bona pars nobilium noſtratium ad Romanos refert initium, Verum nos mittamus iſtas nugaciſſimas nugas & anile commentum, Cornelio noſtro ut pote uetuſto & recepto auctori potius fidem dabimus: qui Germanos uere germanos, id eſt: non alienos aut aduentitios, ſed γνησίους affirmat. Accedit Cornelio Antonij Sabellici lib. 2. Enneade. 5. autoritas: deinde etiam Sympontini interpretis Martialis. Henricus Bebelius hoc idem egit quodam priuato libello. Et canit Chunradus Celtis,

Refelluntur mendacia quorūdam

Germani nō ſunt à Græcis orti

Gens inuicta manet toto notiſsima mundo,
Solis & ardoris patiens, duriq́; laboris:
Quæ nequit ignauam uitæ tolerare quietem
Indigena: haud alia ducens primordia gente
Sed cœlo producta ſuo.

Germaniæ ueteris imago.

EN [b] priſcę Germaniæ imaginem: inculta patria & horrida undiquaq́ erat: nec urbibus neq́ hortis culta: longe aliam nunc habet faciem Aeneas Sil. ad Mart. maijer de antiquo Germaniæ ſtatu ad hunc modum ſcripſit. Parum quidem ea tempeſtate à feritate brutorum maiorum tuorum uita diſtabat. Erant enim plerumq́ paſtores, ſyluarum incolæ ac nemorum: nec munitæ hijs urbes, nec oppida muro cincta, non arces altis innixæ montibus, non templa ſectis ſtructa lapidibus uiſebantur: Aberant hortorum ac uillarum delitię, nulla uiridaria, nullæ confiſiones, nulla tempe, nulla uineta colebantur, prębebant largos flumina potus: & plura alia.

Mare horridum & ignotum.

IGnotū [c] uocat mare Septentrionale quod à nullo nauigatum fuiſſet: Romanis & alijs gentibus incognitum. Deindę horridum ſiue acre, ut Pompo. Mela uocat: etiamnum creberrimis naufragijs infame & naucleris infeſtiſsimum. Strabo: libro 7.

OMnibus [d] enim dulce & amabile eſt ſolum patrium. Sicut Ouidius cecinit.

Neſcio

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & inmemores non sinit esse sui.

CElebrant[a] carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus sit) [b] Tuisconem Deum [c] terra editum & filiū [d] Mannum originem gentis conditorisq́.

Tuisco Deus Germanorū. Mānus filius Tuisconis.

COrnelij Taciti temporibus [a] Germani ad huc amūsi & litterarum expertes, non scribebant annales, fastos aut historias, uelut Græci & Latini, sed horū loco carmina, hymnos, pæana, & uulgares cantiones recitabant & canebant. Hoc erat apud illos genus annalium & memoriæ. Ab auis discebant filij, ab hijs nepotes, & posteri: crebraq́ recitatione conseruabant, quę uolebant per silentium & negligentiam obliuisci. Eiusmodi cantiuncula etiam suum Tuisconem & Mannum celebrabant. *Sie sunggen noch ein alts lied von yhren Gotten vnd vettern Tuiscone vnd Manno.*

Germani carminibus celebrarunt suos Deos.

TVisco [b] uero Rex Germanorū ac Sarmatarum, ut Berosus Caldæus lib. 5. indicat, à Rheno usq; Tanaim Europam tenuit. Hic primum consedisse fertur ad Tanaim nominatissimum Moscouiæ flumen, ab Tartaris Don nuncupatum inter fines Asiæ Europæ, ubi nūc princeps Moscouiæ sedet. Deinde iuxta montem Sueuum, qui Carpathus dicitur, hodie Sarmatas ab Hungaris diuidentem: iuxta quem Sueui primitus consederunt: ex quo monte scaturit fluuius Tibiscus corrupte à Tuiscone nomen desumpsit: ad meridiem fluens in Danubium exoneratur. Similiter & urbs patū infra Danubium Tubiscon à Tuiscone: quod facit ut ibi adhuc in regione Septem Canstrensium id est Transyluanorum lingua & moribus Germanorum utantur. Est etiam Tuitium uicus ad Rhenum in finibus Vbiorum quędam urbs à Tuiscone appellationem habens: nam eo loci quoq; sedem habuisse memoratur, urbemq́ à se nominasse, & retinet adhuc uetustæ appellationis uestigium deuastata urbe crebrò bellorū motū, quos olim Sueui cum Gallis illic habuerunt Teutschmonasterium ex opposito Coloniæ Agrippinæ. Ab isto Tuiscone Germanorum omnium uocabulū Tuiscones, Teuthones, & Theuthonici.

Tuisco Deus & pater Germanorū. Tanais fluuius. Sueuus mōs. Tibiscus fluuius. Tubiscon urbs. Tuitiū oppid. olim nūc monasterium.

Tuiscones. Teutonici.

IOannes [c] Annius Viterbiensis lib. 15. Germanos nō Græci fabulosi, sed Ianus & Vesta: siue cœlum & terra cum Tuiscone filio genuit, ut Berosus scribit.

Tuisco terræ filius.

MAnnus [d] Tuisconis filius apud Rheni Sarmatas anno Semiramidis sexto regnauit, uelut tradit Berosus lib. 5. Hic Germanis & Alemannis nomen indidit: ab eo enim cœpit Germanorū gens: & permansit huius Māni honor & memoria in uniuersa Germania, ut ualentem, & fortem strenuumq; uirum hodie ex uirtute nominemus, *ein man*, inde Germanus Alemānus, Marcomānus, Nordtmannus, Chamannus & *Landisman, Biderman, Edelman, Zimerman* & multa huiusmodi. Valde enim maioribus nostris arriserunt à Manno deductæ appellationes, propter gentis auctorem & parentem. Plura de hoc Manno Berosus lib. 2. & 4. Annius Viterbiensis lib. 15. Nicolaus Perottus super primum Martialis.

Mannus rex & parens Germanorū

MAnno tres filios assignant, è quorum nominib. proximi Oceano [a] Ingæuones, medij [b] Hermiones: cæteri [c] Istæuones uocentur.

INgæuon, [a] Herminon uel Hermion, ac Istæuon Manni regis fuerunt filij, qui pluribus Germanorum populis nomina indiderunt. Ab Ingæuone enim dicti sunt Ingæuones, quos Cymbros & Teuthones esse Plinius lib. 4 cap. 14. naturalis historiæ uoluit: Mari Germanico proximi: hodie Dani & Sarmatarum nōnulli, utputa Liuones, Bructeri, Pomerani, Holsacenses. Ingæuonum meminit Berosus in 2. & 5. Solinus cap. 32. Memorabilium mundi.

Ingæuones qui fuerint.

Hermiones populi. HErmiones b uero quorum pars Sueui, Hermunduri, Catti, Cherusci Plinio li. 4. ca 14. hodie, ut coniectura est, sunt Boemi, Misnenses, Lusati, Slesitę, Saxones, & Thuringi Hermionū meminit etiā Pompon. Mela lib 3. Berosus in 5.

Istæuones qui sint. AT c Istæuones sunt reliqui Germaniæ populi ad Rhenum uergētes, eodem Plinio teste libro quarto, capite decimoquarto. Volaterranus libro septimo hos Istualos & Vuestualos interpretatur.

QVidam autem licentia uetustatis plureis Deo ortos, pluresq́ gentis appellationes, a Marsos b Gambriuios c Sueuos d Vandalosq́ affirmant, eaq́ uera & antiqua nomina.

Marsus rex Germanorū Marsi Germaniæ populi. MArsus a & ipse Tuisconis nepos Germanorum rex Hermionis filius tempore Balæi octaui regis Assiriorum apud Tuiscones, id est Germanos, regnauit, auctore Beroso lib. 5. Ab hoc dicta est Marsorū regio in Germania, quemadmodum scribit Ioannes Annius Viterbiensis domini castrorum instituti monachus lib 15. super Berosum. Verum qui fuerint Marsi aut quæ Marsorū regio diu hęsitatū & inquisitū est à nobis, tandē in Vandaliā Alberti Crātzij incidimus qui hunc nodum nobis explicuit, libro primo sui Operis, ubi inquit Marsi ad Albim concessere, quorum tenues reliquiæ in palustribus sunt, non longe ab ostio fluminis, Thietmarsi, *Veilster* Marsi *Crimper* Marsi, &c. Deinde capite primo iterum Omnem ego Holsatiam & Stormariam in cuius solo fundata est Hamburga, Marsorum genti deputandum puto, quę in solis palustribus nomen seruauit. Hæc ille. Meminit aliâs in 1. historiarum Tacitus uicorum Marsorum.

Gambriuius rex Germanorum. DE b Gambriuio sic scribit Berosus lib 5. Tempore Belochi decimi Assiriorū regis, apud Tuiscones regnauit Gambriuius, uir ferocis animi. Et Annius Viterbiensis in eundem lib. 15. Hunc esse non dubitamus à quo Plinius in naturali historia & Tacitus appellant Germanorum quosdam populos Gambriuios & regionem Gambriuiam. Est Gambreu Episcopalis urbs prope Nerulos, id est Tornacenses, nunc Cameracensis dicta, quam Gambriuiam fuisse conijcitur: Forsan cum tractum occupauerant Gambriuij. Sunt qui Gambriuios in Sicambros hoc est Geldrenses cessisse putent: Gambriuiorum nomen desijt, & nudas coniecturas nobis reliquit. *Gambreu Gābriuia.*

Sueuus Rex Germanorū Sueuus mōs. Sueuus fluuius. SVeuus c Gābriuij filius Germanorum Rex, apud Tuiscones regnauit tēpore Balei undecimi regis Babiloniorū uelut scribit Berosus in 5. Hic amplissimam Sueuorū gentem & regnū condidit, & de suo nomine apellauit, quemadmodū Ioan. Annius Viterbiēsis li. 15. Huius regis sedes ferunt fuisse primitus ad Sueuū montē, qui Pannoniā respicit, & hodie Carpathus appellatur à scriptoribus: cui monti appellationē ab ipso Sueuo Rege cōtigisse haud dubium est: cæu idē Rex & fluuio nomē reliquit. Nā Sueuus fluuius dicebatur priscis, qui postea Spreuus Barbaris cæpit dici, apud Marcomānos (*die Sphre*) Perolinū & Coloniā dirimens: quanq́ alij Oderā olim Sueuū uocitatū contendant. Idē Sueuus Rex memoratˉ maius oppidū in Durrego condidisse, & in eo habitasse, quod in Durgea situm multis annis à Sueuis eorumq́ principibus habitatum est: cuius rei argumentum uetustissimæ Tigurinorum litterę proferantur, quæ Durregum siue Tigurum Sueuorum fuisse testantur: & adhuc illic domus ostenditur in qua residerunt: Accedit ad hoc quod in Durgea situm sit, quę una ex cētum pagis Sueuorum, quorum Cæsar & Tacitus mentionem fecerunt, conijcitur fuisse. Nam Sueui autore Strabone lib 7 à Rheno usq́ ad Albim loca tenebant, maiorē Germanię partē possidentes, sicut Tacitus scribit. Vnde Cęsar. 4. lib. Cōmen Sueuorum, inquit, est gens longe maxima & bellicosissima Germanorum omnium. *Durregum. Tigurum. Sueui amplissima Gens.*

De illis

De illis postea fiet uberior mentio. A priscis Sueuis sumpsere nomenclaturam Sueuitum.
& urbes & riui in Germania. Nam Sueynig Slesuitarum oppidum affirmant à Sue
uis sumpsisse appellationem, quòd eam oram tenuerint quondam. Schwabarbium, Schwaba-
ad duos à Norinberga lapides, urbs Marchionis Brandenburgensis principis chium oppi
mei longe clementissimi, à riuo quo illabitur, appellationẽ obtinuit, qui Sueuo dum.
rum riuus dicitur. Est eiusdem nominis riuus ad Erlang Castellum, quod tribus La Suabach. i.
pidibus à Norinberga situm, eidem Marchioni paret. Extat quoq; uicus Sueuo Sueuorum
rum iuxta Ejchstadium Noricorum urbẽ Suanfeld, corrupte pro Suabfeld uo- riuus.
catus. Potentissimæ enim gentes Sueuorum multis locis, urbibus montibus, ri Suabfeld.
uis atq; pagis nomen reliquerunt.

TEmpore d Altadis 12. Babiloniorum regis, Vandalus apud Tuiscones re- Vandalus.
gnauit teste Beroso lib. 5. A quo Vandalos prodiuisse nomen est argumen Rex.
to (sicut adnotauit Io: Annius Viterbiensis lib. 15. Sunt autem Vandali gentes ad Vandali.
Vistulam fluuium, qui priscia Vandalus dicebatur, hodie fracto non nihil uoca- Vandalus
bulo (sicut in Sueuorum appellatione quoq; factum est) uernacula lingua Vuen fluuius.
den uocitantur. Vandalium occupant nunc Poloni aliqui Pomerani, Cassubij, Vandalia.
Russi & Bohemi. De illis plura Volaterranus lib. 7. Geographiæ: & Albertus
Cranzius in Opere suo, quod Vandaliam inscripsit: Plin. lib. 4. cap. 14. Vandalo
rum quoq; meminit, nisi quòd exemplaria corrupte habent Vindelici, quam le-
ctionem unus atq; alter obelisco iugulauit.

CÆterum a Germaniæ uocabulum recens, & nuper additum: quo- Germania
niam qui primi Rhenum transgressi, Gallos expulerint, ac nunc unde dicta.
b Tungri, nunc Germani uocati su t: ita nationis nomen, non gẽtis e-
ualuisse paulatim, ut omnes primũ à uictore ob metum, mox à seipsis
inuento nomine. Germani uocarentur.

HIc a textus exigit, ut etiam de Germanorum uocabulo, ac nomine dicamus Tuiscones.
scribẽtes Germaniæ situs, populos & mores. Germani itaq; ab exordio, & Teutanes.
ferme in toto dicebantur Tuiscones, à Tuiscone gentilitio deo: uelut ex Beroso, Teuthones.
& superioribus clarum est. Deinde à Teutone, qui post Tuisconem Germaniæ
præfuit, Teuthones, & Teuthonici nuncupati sunt. Cũ Cæsaribus uerò Roma-
nis cœperũt dici Germani, quãuis uideã apud Liui. in 5. ab urbe cõdita, ante Cæ-
sares Brenni tẽporibus, qui Romã incendit circa annũ 360. urbis cõditæ, Germa
nos uocitatos. similiter Iulij Cæsaris tẽpestate, qui primũ Romanorum Cæsarũ Strabo Ger-
fuit. Vnde aũt Germani sint dicti, nec dum certò constat, quòd inter auctores mi manos fra-
nime conueniat. Strabo enim lib. 7. geographiæ, propter formæ, uiuẽdi ritus, & tres inter-
morum æqualitatem cum Gallis comunem Germanos, id est, fratres, Gallorũ à pretatur.
Romanis dictos affirmat. Eius uerba subijciã. Statim igitur trans Rhenum ad
ortum uergentem, Germani colunt, nationem Gallicam paulisper imitantes: &
feritatis abundantia & proceritate corporum & colore flauo, cũ reliquis in re-
bus, & forma & moribus, & uiuendi ritibus pares existant, quales Gallos dixi-
mus. Ideo Romani hoc illis nomẽ iure mihi indidisse uidentur, perinde atq; eos
fratres legitimos Gallis eloqui uoluerint. Legitimi namq; fratres Romano ser-
mone germani intelligũtur. Hactenus Strabo: cui etiã Chunradus Celtis poëta
Germanus subscripsit. Germanos uocitãt Itali, Graij sed ἀδελφοὺς Quod fratrũ
soleant inter se uiuere more. Quorũ sententiam eruditorum non pauci uelut co-
mentitiã exploserunt. Cornelius uerò noster autumat maiores nostros Germa-
nos uocatos, quando primũ Rhenum transgressi, Gallos suis sedibus eiecerunt,
& exinde nuncupatam regionem Germaniam, ab ipsis Germanis sicut nunc ab
Heluetijs uocamus Heluetiã. ut prior & antiquior sit Germanorũ, quã Germa-
niæ appellatio. Non desunt qui Germanos ab insigni fortitudine nũcupatos cõ

Germanorū uocabulum Teuthonicū. *Germania à populositate*

tendant: à uernaculo uocabulo, quasi Garmā, id est, totus fortis, & robustus uir, Gar enim Germanis hoc significat, quod Latinis totus & integer: & Man uirum, quasi dicas Germanum totum & ualentem uirum: quòd ualde maiorib. nostris placuerint à Māno deductæ appellationes, quod supra quoq; admonuimus. Et ante nos obseruauit diligens antiquitatis obseruator beatus Rhenanus Selestadiensis. Et hac ratione Germanus Teuthonica foret dictio ex Gar & Man conflata. Siquidem cum à seipsis inuento nomine fuerint uocati, ceu scribit hic noster Tacitus, uerisimile est id uocabuli patriam referre linguam. Rhegino Prumiensis ob populositatem Germaniam dictā ait. Et Aeneas Syluius in Germania sua: Adeo inquit, uestra natio germinauit, ut nomen uestrum uerius à germinando tractum putemus: cuius opinionis est quoq; Paulus Diaconus: lib. 1. de gestis Longobardorum. Hæc uetustatum Germanicarum studiosis discutienda relinquo, mihi satis sit in istis uarietatibus sententias & coniecturas aliorum recensuisse: quisque quod sibi probatum fuerit, sequatur.

Tungri Germani. *Tungrorū ciuitas apud Ptolomeum Aduatucū.*

TVngri Belgarum fuerunt populi inter Eburones, hoc est, Leodienses Rhenū & Mosam: olim quoq; Germani dicti, ut hoc loco meminit Tacitus: episcopalis quondā urbs Lotharingiæ ad Laodicenses translata, Brabātini nunc uocantur. Est uetustæ appellationis indiciū hodie Tungria Brabātię urbs. Tungrorum ciuitate Aduatucum Antuerpiam esse uolunt, ibi opulentissimum Germaniæ emporium. Tungrorū mentionē habes etiā apud Pliniū lib. 4. cap. 17. & lib 31. cap. 2. Ptolomeū lib. 2. ca. 9. Marcellinum lib. 17. Volaterranum: lib. 5. Geographiæ & nostrum Cornelium Tacit. lib. 20. histor.

Herculē Germani celebrāt in prælium profecturi. *Baritus cantus Germanorum.*

FVisse apud eos & a Herculem memorant. Primumq; omnium uirorū fortium ituri in prelia canunt. Sunt illis hæc quoq; carmina, quorū relatu, quē b Baritum uocant, accendūt animos futuræq; pugnę fortunam ipso cantu augurantur: terrent enim, trepidant'ue, pro ut sonuit acies: nec tam uoces illę q̃ uirtutis cōcentus uidentur: c affectatur pręcipue asperitas soni, & fractum murmur, obiectis ad os scutis, quò plenior & grauior uox repercussu intumescat.

Hercules Alemannus apud Germanos fuit. Augia maior. Alman idolū. Argentuaria. Columbariū. *Cygnus Herculis filius.*

HErculem a Alemannum antiquitus coluisse Germanos testantur historiæ. Is enim Beroso lib. 5. referente Mancalæi quartidecimi Regis Assiriorum temporibus apud Tuistones regnauit. Eius idolū in Augia maiori (in der Reichenaw) insula Rhenana ubi uetustum cœnobium, seruatum fuit iuxta constantiam urbem: sed superiorib. annis Maximiliani Imperatoris defuncti precibus, ad Aeniponrē delatū est: Vulgo Alman dicebatur. Hoc Lemanno lacui, ut quidā sentiunt, & Monasterio Almansweiler, ac uico Almanshofen, nomen dedisse fertur. Aiunt quoq; Argentuarium, id est, Columbarium Alsacię urbem à claua Herculis, q̃ temulētus ibi dimiserit & ciues pro insignijs habent, nuncupatam. Tacit. lib. 2. histor. Siluę ultra Visurgum meminit, quæ fuerit Herculi sacra. Fabulantur quidam Zuiccauiam urbem principis Saxonum olim Cygneam à Cygno Herculis filio nominatam.

Baritus seu Barditus [illegible] *d sit.*

DE b Barito clamore bellico, seu ut quædam habent exemplaria Bardito, nihil audiuimus nunc in Germania, nisi hoc dixerimus quod Bracht uel Breche milites Germani appellare consueuerunt: concursum uidelicet certantium, & clamorem ad pugnam descendentium: quem bar bar bar sonuisse, nonnulli affirmans. Ammianus Marcellinus lib. 16. rerum gestarum sic habet: Cornuti & Brachati usu prœliorū diuturno firmati, eos iam gesta terrētes barritū ciēre uel maximū: qui clamor ipso feruore certaminū identidē exoriēs, paulatimq; adolescens

ritu

ritũ extollitur fluctuum, cantibus illisorum iaculorum: deinde stridentiũ crebritate hinc inde conuolante, puluis æquali motu adsurgens, & adspectum eripiẽs arma armis, corpora corporib. obtrudebant: & Flauius Vegetius li. 3. ca. 16. de re militari. Clamor quem quidam Barritum uocãt, prius non debet attolli quàm acies utraque se iunxerit. Imperitorum enim uel ignauorũ est uociferari de longè, cum magis hostes terreantur, si cum telorum ictu clamoris horror accesserit.

Germani cãtu aut clamore pugnam inchoant.

CORnelius Tacitus lib. 17. & 18. historię Augustę rursus scribit: cohortes Germanorum cantu truci & more patrio nudis corporibus super humeros scuta quatere. Idem lib. 21. refert, Germanis fuisse morem Deorũ numine capessere pugnam, coniugum, parentum, patriæ memores. Illum diem aut gloriosissimũ inter maiores, aut ignominiosissimum apud posteros fore. ubi sono armorum tripudijsque (ita illis mos) approbata fuissent dicta, saxis glandibusque & ceteris missilibus prælium incipiebant.

Vlyxes Germaniam uidit.

Asciburgiũ.

Inscriptiões Græcanicæ in Germania inuentæ.

CÆterum & Vlyxem *a* quidam opinantur longo illo & fabuloso errore in hunc Oceanũ delatũ, adisse Germanię terras, *b* Asciburgiũque quod in ripa Rheni sitũ hodieque incolitur, ab illo cõstitutũ nominatũque, ἀσκιπύργιον. Arã quinetiã Vlyxi consecratam adiecto Laertę patris nomine, eodẽ loco olim repertã, monumẽtaque, & tumulos quosdam Grecis literis inscriptos, in confinio Germaniæ Rhætiæque adhuc extare: quę neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est, ex ingenio suo quisque demat, uel addat fidem.

Vlyßis error per decennium.

SCribit *a* Strabo lib. 1 geographię: Non solũ in Italia, sed etiã in ultimis Hispanię finibus, Vlyssis erroris uestigia reperiri. Ideoque tradit uetustas eundem Vlyssem Ithacensem Laertis filium Grecorum ducem decẽnali suã peregrinatione & errore, uentorum tempestate in mare Germanicũ actum inuisisse Germanorum terras: & Asciburgum urbem supra Rhenum amnẽ condidisse. In cuius rei argumẽtum illic ara & Grecanicæ inscriptiones monstrantur. Huius quoque inditium est, quòd usque nunc Germani plurima Greca uocabula in usu habeãt, uelut suo loco declarabimus, quę arguant fuisse apud illos Vlyssem uel alium quendam è Grecia natum.

Asciburgiũ ab Vlysse cõstitutum.

POrrò *b* Asciburgum putant eam urbem fuisse in Sicambria, id est, ducatu Gelriæ, quę nunc Embrica *Emmerich* uocitatur. Meminit Asciburgij iterum Tacitus lib. 20. Histo. Raimundus Marlianus, Volaterranus lib. 7.

LOco *c* huic tã atrox uulnus inflixit uetustas, ut nesciamus quomodo medeamur: quando certi habeamus nihil, præter meras coniecturas. Non debeo autem negligere quę ingeniosus & acris iudicij homo Beatus Rhenanus huc in margine adnotauit. Fortassis, inquit, legẽdum ἀκρονήρικον. nam Nerici sit tum apud Homerum, tum etiam Strabonem mentio: oppidi nomen, &c. Aut ἀκρωτήριον νήριτον promontorij meminit etiam Suidas. hæc ille. Si Ἀκρονήρικον legatur: fortan est ex ἄκρος quod summum, altum, & extremum significat: & Nerico monte seu oppido. Est enim in Ithaca patria Vlyxis Ionij maris insula, nemorosus huius nominis mons & altus Homero libro 9. Odisseę & Strabone libro 10. authoribus. Neritum etiam oppidulum firmum est Epiri, è regione Ithacę ac Cephallenię Leucas olim dictum, quod Laertes cepit. De quo Vergilius 3. Aeneid. Strabo lib. 10. Vnde uerisimile est Vlyssem huius amore uerbi Germanię imposuisse nomen. Vel ut legatur ἀχνυπύργιον ἀπὸ τῆς ἄχνης, id est, puluere. Siquidem ἄχνη minutissimum ac leuissimum illud quod è spicis excussis euolat: & fumum ignis atque puluerem significat. τὸν πύργον burgum, hoc est, castrum

Nericum.

Neritum.

castrum uocant Germani: Sic enim *Aschenburg* reddes. Aut uelut alia quoq; cõiectura ἀκρόπυργον, id est, alta turris & arx. Quid si legas ἀσκιβύργιον, sicut in Ptolomeo li.2.ca.11. legitur. Veruntamen, ut dixi, nihil hic certi adferre possumus quàm nudas cõiecturas, quas boni cõsulere lectorẽ par est, donec certiora habuerimus.

Laerti & Vlyssi ara extructa in Germania.

ARa *a* quæ Asciburgij extructa erat Vlyssi, etiam Laerti consecrata fuerat. Fuit autem Laertes Vlyxis genitor, de quo plura apud Homerum 11. Odissea. Vergilium in Aeneid. Ioan. Bocatium lib. 11. cap. 37. de genealogijs deorũ. Volater. in 33. Phio.

ISta omnia arguunt Vlyssem fuisse apud Germanos: monumenta scilicet & tumuli Grecanicas inscriptiones & titulos etiamnum seruantes: quę ea parte extare feruntur, ubi Rhetia confinis est Germaniæ. .ꝛ꞉101

Germani indigenæ & sinceri.

IPse eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis alijs aliarum nationum connubijs infectos propriã, & *a* sinceram & tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur, unde habitus quoq; corporum,

Habitus Germa.

quanquã in tanto hominum numero, idem, omnib. *b* truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantũ ad impetum *c* ualida: laboris atq; operum non eadem patientia, minimeq; sitim æstumq; tolerare, frigora atq; inediam cœlo solo'ue assueuerunt.

Sitis impatientia.

Germani, id est, sinceri.

PErseuerat Tacitus in priori sententia, qua Germanos indigenas minime fucatos, aut alterius gentis colluuione cõtaminatos, sed uere Germanos asseruit. Vnde Eras. Rote. in Hieron. nec absurdum sit Germanorum gentẽ hinc appellatam uideri: quos, si cum reliquis conferas nationibus, minimum fuci, plurimum antiquæ sinceritatis ac fidei & rusticanæ (ut dici solet) ueritatis obtinent.

Germani immanes.

SSubscribit *b* Pom. Mela. lib. 3. Qui habitan t, inquit, immanes sunt animis atq; corporibus, & ad insitã feritatem, uasta utraq; exercẽt bellando animos, corpora ad consuetudines laborum. Horat. in Epodo ode. 16. Nec fera cerulea domuit Germania pube. Cerulei oculi, *Graw augen*, Rutilæ & flauæ comæ, *Gehle har*, Et Strabo li. 7. flauo colore uocat Germanos. Hinc Cõradus Celtis: Cãdida proceris uibrãtes corpora mẽbris, Flaua coma est, flauẽtq; oculi cũctosq; per artus, Tẽperiem iusto retinẽt sua mẽbra rigore, Solis & ardoris patiẽs duriq; laboris.

Germani flaui.

Germani audaces & ad impetũ ualidi.

SEneca li. 1. de ira. Germanis quid est animosius: quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur, innutriuntur, quorum una illis, alia negligentibus cura. Et Iosephus lib. 19. cap. 1. Iudai. Antiquit. Germanis ait morẽ esse importabili uti furore, robustos corpore, & primo impetu quibuscunq; hostibus congressos præualere.

Germania aspera.

TErra & si aliquando *a* specie differt, in uniuersum tamen aut syluis horrida, aut paludibus fœda, *b* humidior qua Gallias, uentosior quà *c* Noricum & Pannoniam aspicit, satis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, *d* sed plerunq; improcera: ne armentis quidem suus honor & gloria frontis, numero gaudent, eæq; solę & gratissimæ opes sunt.

HAbes hic rursus ueteris Germaniæ faciem: Quę modo cultissima est, olim horrida, multis impedita fluminibus, multis montibus aspera & magna ex parte syluis ac paludibus inuia, ut etiam Pompon. Mela. lib. 3. Plini. lib. 4. cap. 14. scripseruut.

Humidior,

HVmidior, *b* id est, magis aquosa & paludibus plena ea parte qua Gallias aspicit: habet enim lacus & paludes plures, uelut iuxta Rhetos sunt lacus Acronius & Venetus, quos Rhenus efficit: De quibus dixi, & non longe Astiburgio, id est, Embrica, ingens & famosa palus est. Præterea solum ipsum paludinosum cernitur ubi degunt Traiectenses & Monasterienses. Ventosior autem est Germania, id est, uarijs uentis perflatur aut plures generat uentos. *Ist vil lüffti-ger, vnd nit so mosicht: hat ein guten herten boden*, qua Noricum & Pannonias aspicit quod illic sit Hercynia sylua & alij saltus.

Germania qua parte humida.

QVod *c* separat Noricum à Germania satis liquet angustiorem multo fuisse Germaniam, quæ postea multorum populorum expugnatione amplificata eit uelut in principio satis aperuimus. Fuerunt autem Noriei, Alpium incolę Rhetis & Vindelicis contermini iuxta Carnos, ut scribit Plin. lib. 3. ca. 20. In quibus Drauus fluuius uiolentior in Danubium fluens oritur, teste eodē Plinio lib. 3. cap. 25. Memorant Ratisponam Boioariæ urbem, olim Noricum nuncupatam à quodam filio Herculis qui Norix dictus sit: Intra Licum & Aenum sedes collocauerant Norici, ibi nunc est Hala & Seuaces Rhedoberganum, & Saliburgū usque ad Cæcium montem porrecti, dilatarunt limites suos. Nam Noricus ager, nunc ultra Danubium protenditur, ubi uestigiū nominis est. Germanis dicitur *das Nordgeu*, quorum urbs est Norinberga clarissima ciuitatum Germanię, & à religione Christiana plurimum commendabilis: quæ à Noricis populis nomēclaturam accepit, Quanquā sint qui à Nariscis nominatā contendant eam portiunculā quæ nostratib. *das Nordgeu* dicitur. Cor. Tacit. li. 2 Histo. trad. t. Danubiū Noricam prouinciam prœterfluere. Qui igitur olim Norici dicebantur, postea pulsi à Boijs, nunc Bauari, quasi Boioarij uocātur, nisi quod illa portiuncula quę à Boioaria incipit usq; ad Norinbergam priscum: Noricorum nomē seruauerit. Illud quoq; adijciendum non prœter institutum putaui Noricos olim coluisse Tibilenum deum Tertulliano in Apologetico aduersus gentes auctore: Horat. lib. 1 Carminum Odæ 16. commendauit Noricos enses q̃ eo loci probatum ferrum sit, referente Plinio li 34 ca. 18. ex quo optimi gladij fiant. Lege plura de Noricis Strab in 4. & 7. Solinum capi. 34. Velleium Paterculum lib. 2. Histor. Romanæ. Tacitum lib 18. & 21. Plin. lib. 3. cap. 13. Ptol. lib. 2 ca. 14 Aenean Syl. in Europa cap. 30.

Norici qui fuerint. *Ratispona.* *Noricus ager.* *Norinbergā* *Norici nunc Bauari.* *Tibilenus Deus Noricorum.* *Noricienses*

OMnnem *d* substātiam Germanis fuisse in pecoribus satis notum est, dū alij auro & argento corradendo inhiarent pestibus maximis: Solis Germanis in pascendis & multiplicandis armentis gregibusq; studium erat. Istæ fuerant diuitiæ maiorum nostrorum, & gratissimę (ut inquit Tacit.) opes, quib. delectabantur. Agriculturę & alendis gregibus uacabant: non exenterandis hominib. & cumulandę pecuniæ: aberat omnis auaricia, & φιλαργυρία: possessione & usu auri & argenti non perinde afficiebantur: Quapropter dicit Cornelius.

Germanorū diuitiæ in pecoribus.

ARgentum & aurum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim nullam Germaniæ uenam argentum aurūue gignere, quis enim scrutatus est? possessione & usu haud perinde afficiuntur.

Germania auro & argento carebat.

SIc etiam Pomponius Mela lib. 2. scribit. Sarmatę (quos supra etiam Germaniæ accessisse retulimus) auri & argenti maximarum pestium ignari, uice rerum commercia exereent: Antiquitus Germania pecuniam non uiderat: nec aurum & argentum possidebat, ut etiam ex Strabone lib. 7. colligitur. Quamobrē Tacitus in dubio relinquit, habuerint ne Germani auri & argēti fodinas. Quis enim terrę uenas & cuniculos perquisiuit & trāsgressus est? Quis uero nescit q̃ feracissima.

Germani auro & argento caruerunt olim. *Germania metallifera.*

b æstimanti plus penes peditem roboris, eoq; mixti præliantur, apta & congruente ad equestrem pugnam uelocitate peditum, quos ex omni iuuentute delectos ante aciem locant.

Equi ad bellum aluntur

GErmani a equos ad belli usum neglecta corporis uelocitate & circumagendi in orbes studio Romanorum more, tum ad natandi studiū alebant. Hodie etiam agriculturæ adhiberi notum est: alicubi etiam bobus aratur.

STrabo b libro 4. Geographiæ de Germanis. Sunt igitur omnes natura bellaces, equitatu quàm peditatu longe præstantiores: Quare Maximinus Imperator Germanorum equitatum hostibus semper anteposuit, teste Capitolino, & dissentiunt ambo parumper a Taciti sententia, quòd forsan mutatis temporibus mutata sit & bellandi ratio.

DEfinitur & numerus: Centeni ex singulis pagis sunt, idq; ipsum inter suos uocantur, & quod primo numerus fuit, iam nomen & honor est.

Pagus.

Germanis in pagos distributa.

DEfinitur, id est, constituitur, describitur numerus, *Man verordnet vnd macht ein ausschuß*, Centeni ex singulis pagis, id est, conuentibus & uillarum congerie. Pagus enim pro tractu alicuius fontis & fluuij accipitur. Nam Iulio Cæsare restāte quantum Germania Romanis cognita erat, maximè in pagos distributa fuit. Vnde lib. 4. Comment. belli Gallici: Sueui inquit, centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula milia armatorum bellandi causa è finibus educuntur, reliqui qui domi remanserint, se atque illos alunt: hij rursus inuicem anno post in armis, illi domi remanent: sic neque agricultura, neq; ratio ac usus belli intermittitur.

Acierum instructio.

ACies a per b cuneos componitur: cedere loco, dummodo rursus instes, consilij q; formidinis arbitrantur. Corpora c suorum etiā in dubijs prelijs referunt. Scutum reliquisse præcipuum flagicium: nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas: multiq; superstites bellorum infamiam laqueo finierunt.

Reges. *Duces.*

Reges ex nobilitate, duces ex uirtute sumunt. Nec regibus infinita, ac libera potestas, & duces exemplo potius quā imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant admiratione præsunt.

Exercitus instructio apud Romanos.

Germanorū in prælijs impetus

DE a acierum aut exercitus in structione atq; modo ineundi bella, Corint. Tacit. lib. 2. histor. Augustæ rursus scribit. Dirigūtur apud Germanos acies nō ut olim disiecta per cateruas & uagis incursibus. Hinc etiam Appianus Alexandrinus lib. 7. qui Celticus inscribitur. Hijs mores, inquit, ferocissimi insunt, in aggrediendo insignis audacia, contemptus mortis maximus. Et Iosephus lib. 19. ca. 1. Antiquit. Iuda. refert: Germanos robustos corpore, & primo impetu quibuscunq; hostibus congressos præualere.

Cuneus. *Caput porcinum.*

CVneus b Vegetio auctore lib. 3. rei militaris, dicitur multitudo militū, quæ primo angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines prorumpit: milites caput porcinum nominant.

c Id est, non relinquunt interfectorum cadauera, etiam si prælium sit periculosum & anceps: reportant ad suos in castra ut humentur.

Cæterum

Sacerdotum authoritas.

CÆterum neque animaduertere, neque uincire, neq; uerberare quidem nisi [a] Sacerdotibus permissum, non quasi in pœnam nec ducis iussu, sed uelut [b] Deo imperante, quem adesse bellantibus credunt, effigies que & signa quędam detracta [c] lucis, in prælium ferunt: quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus, non fortuita conglobatio [d] turmam, aut cuneum facit, sed familię & propinquitates, & in proximo pignora: unde fœminarum ululatus audiri, unde uagitus infantium. hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad cõiuges uulnera ferũt, nec illæ numerare, aut exigere plagas pauent. cibosq; & hortamina pugnantibus gestant. Memorię [e] proditur, quasdam acies inclinatas iam & labantes à fœmina restitutas constantia precum & obiectu pectorum, & mõstrata cominus captiuitate, quam longe impatientius fœminarum suarum nomine timent, adeo ut efficatius obligentur animi ciuitatum, quibus inter obsides puellæ quoq; nobiles imperantur, inesse quinetiam sanctum aliquid & prouidum putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub diuo [g] Vespasiano [h] Velledam diu apud plerosque numinis loco habitam. Sed & olim [i] Auriniam & complures alias uenerati sunt, non adulatione, nec tanquam facerent deas.

Mulierum Germanicarum fortitudo.

Fœminę Germanorũ fatidicę.

Aurinia Germana mulier.

NArrat [a] Cornel. quanta authoritate fuerint antiquitus sacerdotes penes Germanos, quos deorum ministros solos iudicabant, & penes eos summam rerum potestatem esse credebant: ut maius piaculum haud admiserit, nisi qui horum quempiam lęsisset. Sacerdotes animaduertebant in flagiciosos uelut diuina authoritate & ex precepto numinis.

Sacerdotes à Germanis uenerati.

INtelligit [b] aut, Mercurium, aut Herculem, aut Martem: istos enim coluerunt Germani antiquitus, ut ex sequentibus euidentissimum erit. Vnde à Græcis uocati sunt ἀρηΐφιλοι, hoc est, Martij, Martiales uel Martis cultores, Ἄρης enim Mars dicitur. Idem Tacitus tradit, Germanis fuisse morem, Deorum numine capescere pugnam, coniugum, parentum, patriæ, memores,

Germani Martij.

LVcos [c] deorum templa fuisse antiquitus, legis apud Plinium, libro duodecimo capite primo, & Lud. Cœlium, libro septimo capite primo, Antiquir. Vnde etiam posthac Tacitus inquit: Lucos ac nemora consecrant, deorumq; nominibus appellant. Porro uel frondes atque ramos ab arboribus amputatos, portabant secum in prelium: aut forsan statuas, quæ signa erant deorum suorum: non enim crediderim, imagines intelligere Cornelium, quando deinceps dicat: Nec cohibere parietib. deos, neq; in ullam humani oris speciem assimulare ex magnitudine cœlestium arbitrantur. Ista superstitione tenebantur maiores nostri priusquam Christó Iesu crediderunt. stipites aut ramos, ligna aut lapides uenerabantur, non uiuentem Deum.

Luci.

Superstitio Germanorum.

TVrmam [d] aut Cuneum, id est, exercitum, aciem, manipulum, aut multitudinem. Turma de equitibus, cuneus de militibus dicitur. In turma sunt equites duo triginta, ut Varro & Vegetius tradiderunt: qui præest turmæ, dicitur decurio: ipsi qui in turma sunt, turmales dicuntur. Inde turmatim aduerbium.

Turma.

Decurio.

Turmales.

FINIS INDICIS, TOMI PRIMI,
Historiarum.

P. CORNELII TACITI EQV. Rom. De situ, moribus, & populis GERMANIAE LIBELLVS,

CVM SCHOLIIS ANdreæ Althameri Brenzij.

GERMANIA [a] omnis à [b] Gallis [c] Rhetijsq;, & [d] Pannonijs: Rheno & Danubio fluminibus, à [e] Sarmatis [f] Dacisq; mutuo metu [g] aut montibus separatur. Cætera [h] Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spacia complectens, nuper [i] cognitis quibusdam, quos bellum aperuit.

[a] VEterem Germaniæ situm & angustioris terræ, quàm nunc est, limites à principio descri *Germaniæ*
bit Tacitus: non eius quæ multorum populorum accessione postmodum facta *ueteris,*
est amplissima. Nam uetus Germania tantum intra Rhenum, Danubium atque *& situs.*
Oceanum conclusa, non protendebatur longiùs: quod præter Tacitum, & alij
terrarum scriptores testati sunt. Pomponius enim Mela Hispanus Cosmographus lib. 3. quoq; tradit Germaniam ab occidente ripis Rheni usq; ad Alpes: ab
oriente, Sarmaticarum confinio gentium, qua Septentrionem spectat, Oceanico littore obductam. Similiter & Solinus cap. 29. Extenditur, inquit, inter Hercynium saltum & rupes Sarmatarum, ubi incipit, Danubio: ubi desinit, Rheno
perfunditur. Accedit ad horum sententiam & Strabo lib. 7. atq; Cl. Ptolomeus
lib. 2. cap. 11. Habes nunc antiquum Germaniæ situm. Verùm quis ignorat, quan *Germaniæ*
ta interim facta sit populorum accessio? uelut abundè scribit Aeneas Syluius *amplitudo.*
Senensis, qui pontifex max. Pij cognomentum tulit. Comparemus ergo cum
ueteri nouam, & primùm de amplitudine dicamus. Danubius ac Rhenus, qui
quondam Germaniæ limites clausere, nunc per medios Germanorum dilabuntur agros. Belgica regio, quæ Galliæ priùs portio tertia fuit, nũc maiori ex par- *Belgica.*
te Germaniæ cessit, lingua & moribus. Heluetij quoq; ĝe gens antea Gallica, in *Heluetij.*
Germanos transiuere. Rhetia tota & ipsum Noricum, & quicquid Vindelici
nominis inter Alpes Italas, ac Danubium fuit, ad Germanos defecit: Ita ut etiã *Alpes.*
Alpes ipsas cœlo uicinas, & perpetua niue rigentes, nomen Germanicum pene
trans, in Italia quoq; sedes posuerit, Brixione, Merane, Bubranoq; in ualle Athe *Austria.*
sis occupato. Austria, quæ apud priscos Pãnonici iuris fuit, & Norici portio, in
Germanicum nomen conuersa est. Stiria quã ueteres Valeriam uocauere, Theu *Stiria.*
tonicum morem atq; imperium subijt. Carni quoq;, quos modò Corinthianos, *Carni.*

Carniolosq; nominant, idem fecere: Ita ut fontes Draui Sauiq; nominatorum fluminum, Theutonici iuris existat. Neq; Alpes ulię inter Italiam atq; Germaniam sunt, quarum summa cacumina non possideant Theutonici, qui ad Orientem non modo Albim, sed Oderam ac Viscellam transmiserũt. Et in ipsa quidẽ Occidentali Sarmacia. Vlmigerorum & Gepidarum agros inuasere. Nam & Austria trans Danubium, & Morauia & quidquid Slesitæ ultra Oderã possident, Sarmatici quondam fuit soli: Quin & in Oceano & Baltheo sinu, medias insulas sui iuris fecere Theutones. Porrò non temere est quod dixit: Omnis Germania Nam est superior & inferior, cis Rhenana & trans Rhenana atq; magna Germania apud Classicos autores. Cornelius Tacitus in historia Augusta non rarò superioris & inferioris Germaniæ mentionem facit. Ammianus Marcellinus lib. 15. Superiorem, quàm etiam primam uocat, Moguntiacos & Vangiones & Nemetos & Argentoracos complecti refert. Inferiorem uerò, quæ ipsi & secunda, Agrippinam & Tungros. Germaniæ magnæ meminit Claudius Ptolomeus. Superior Germania, (quæ ut dixi) prima etiã & alta uocatur & historiographis (*Das hoch Teutschland*) à Mœno ascendendo Boioariam habet Austriam, Stiriam, Athesim, Rhetiam, Heluetiam, Sueuiam, Alsatiam. Tribochos, Nemetes, Vangiones, & Moguntiacum usque. Inferior Germania, etiam secunda & Bassa uocata (*Das nider Teutschland*) ab Obrinca fluuio, qui nunc Mosella, initium habet: continet Franciam orientalem, cuius magna pars meridiem uersus, in superiorem protenditur Lotharingiam, Brabantiam, Flandriam, Selandiam, Holandiam, Geldriam, Frisiam, Vueſtphaliam, Hassiam, Saxoniam, Marchiam, Daniam, Pomeraniam, Borussiam, Liuoniam, Slesiam, Morauiam, Bohemiam, Voitlandiam, Misniam, Duringiam. Ptolomeus quoque magnæ Germaniæ recordatur, quę Septentrionem sub se comprehendit Borussiam, Liuoniam, Silesiam, Carpathi incolas, Peucinos, Bastarnas, Roxolanos, atque Venetos, Vel ut alijs placet, Saxoniam ulteriorem, ut Lubecum, Rostochum, & antiquam Marchiam: quæ Germaniæ portio trans Rhenum ad Albim usque extenditur. Fines uero Germaniæ nostro æuo sunt, Italia à Meridie, Hungaria & Polonia ab Oriente, mare Baltheum magnus'que Oceanus à Septentrione, & Gallia ab Occasu. Habes rationem quare dixerit Cornelius: Germania omnis, hoc est superior & inferior magna'que intra hos fines est conclusa, Gallias, Rhetias, Pannonias, Sarmatas, Dacosq;.

Albis. Odera. Vistula. Sarmatia. Germania superior. Superior Germania prima. Inferior secunda Alta. Bassa Germania. Obrinca. Germania magna. Limites Germaniæ nostra ætate.

GAllia lata Europæ regio, nostra ætate Francia occidentalis dicitur, Germanice *Franckreych*: et eius populi Franci (*die Frantzosen*) à Frãcis Germaniæ populis, à quibus fere tota olim subacta est. Hæc trifariam diuisa, in Tonsam siue Togatam, quæ & Cisalpina dicitur, Comatam quæ appellatione cognominatur omnis transalpina, Galliam Braccatam, quæ etiam Narbonensis dicitur. Togata est illa ora Italiæ quæ intra Padum Rubiconem & Apenninum est: ubi etiam hodie uulgo Lombardiæ, Forum Iulij, & Romandiolæ prouinciæ. In quibus Aquilegia, Mediolanum, Padua, Placentia, Bononia, Rauenna. Mirandula, flos ac robur Italiæ, sita sunt. Itaque Togatam eandem & Cisalpinam à Toga cum Iacio communi Romani dixere. Comata quo nomine omnis transalpina Gallia est nuncupata ab intonsis criminibus, quo uocabulo illa Germanorum gens Rheno proxima utranque illius ripam attingens à ueteribus est appellata: Vbij, Rauraci, Tribotes, Nemetes, Vangiones, Moguntiaci, Treuiri, Mediomatrices, Confluentes, Rheni & Mosæ populi, Vbij, Menapij, Eburrones, Tungri, Bellicasij, Nerui, Belgæ, Bellouaci, Leuci Morini, Atrebates, Ambiani, Romandui una cum reliquis Belgarum populis. Sed cum Gallos & Germanos uno uocabulo ueteres Græci, Celtas nuncuparint: hinc est quod Cæsar lib. 1. belli Gallici in sua Gallica diuisione, Celtas non minorem

Galliæ descriptio. Franci. Tonsa. Togata: Comata. Transalpina. Braccata. Cisalpina. Comata Gallia. Belgæ. Celtas.

minorem totius Galliæ partem tenere scripserit, quam huic quoque Comatæ, adijciemus. Quum horum inprimis maxima pars populorum Germanorum, & Belgarum instar comas nutriat. Cæsar siquidem Galliam omnem in Celtas, Aquitanos, & Belgas diuidens, Celtas Belgis proximos hæc uoluit obtinere loca, ubi Augustus Cæsar quartam Galliæ diuisionem Lugdunensem locauit: quæ in se habet populos ueteribus uocitatas Valesios, Burgundiones, Sequanos, Heduos, Lingones, Lugdunos, Niueruos, Cenomandos, Redones, Senones, Andes; Turones, Carnutes, Britones, Parisios, Veromanduos, hodie Heluetij, Vesontij alias, Bisanti, Verdunenses, Diuionenses, Belnenses, Augustuduni, Bibractæ, Matisconenses, Cabillonenses, Aurelianenses, Lutecij, pluraque alia loca ad Ararim, Ligerim, Sequanam, & Matronam flumina sita, quæ longum esset enumerare. Braccata quæ Narbonensis dicta à braccis id est femoralibus prolixis quibus utebantur, qui etiam præter hæc sagis tecti Strabone teste li. 4 Geographię. & uestibus breuibus quib. uix nates tegere poterant, uestiebantur. Hęc etiam Celtis mixta, hos habet populos priscis memoratos, Allobroges, prouinciam Romanorum, Tolosatios, Narbonenses, Ruscinos, Tectosagos, & populos inter Isaram & Rhodanum quæ ciuitates habent nobilissimas, Gebennam, Masiliam, Niceam Tolosam, Narbonam Perpennianam, Arelatensem, Carcassonam, Auinionum, Viennam, Valentiam, Bitertas, Agathopolim, & plures alias, quas nimis prolixum esset recensere. Aquitania quoque in hoc tractu sequitur non ignobilis Galliæ pars, ad Garumnam fluuium, quæ corporibus hominum & lingua à cæteris Gallis differt. Ciuitates & populos habet à ueteribus enumeratas, Pictones, Taruisacios, Tarbellos, Bigerones, Garumnos, Cocosates, Sigubates, Auxitanos, Vassarios, Flussatos, Bituriges. Horum oppidum Auaricum cuius Cæsar meminit sæpenumero in Commen, Burdegallenses inter Garumnam & Auscios, Ruthenos Leuonicos, & Auernos. Liger potissimum in ea regione flumen est, qui prouinciam eam à cætera Gallia diducit, nomina etiam quædam habet recentia, puta Claremontenses, Sanctiflori, Tutelenses, Mimotenses, Albienses, Castrenses, Amicienses, Vabrenses, & plura huiusmodi, quæ breuitatis causa hic obmittuntur. Habes itaque candide lector breuem atque item ueram Galliæ partitionem & descriptionem, quam nobis Halę Saxonum communicauit homo fidei & humanitatis plenus Ambrosius Leymbachus, uir litteratissimus & nullis non doctrinis deditus, qui aliquot annos in Gallia uersatus, omnia suis oculis non illibenter uidit.

Lugdunēsis Gallia. Braccata Narbonēsis. Bractæ. Aquitania. Liger.

RHeti c Alpium fuerunt populi supra Comum Italiæ urbem, ad Alpium radicem', sicut habet Strabo lib. 4. Quorum oppidum est Bicantium, & Candobunum, & Licantiorum, ueluti arx quædam Damasia. Idem Strabo lib. 7. Rhetij uero & Norici usque ad Alpium summa tenent & Italiam uersus inclinant, hinc Insubribus: inde Carnis propinqui & Aquileiæ tractui. Hij à Rheto duce Tuscorum (qui etiam Hetrusci, nunc Florentini) appellationem sumpsere. Nam Tusci duce Rheto auitis sedibus amissis: Id est pulsi à Gallis auctore Plinio lib. 3. cap. 20. Alpes occupauere: & nomine ducis gentem Rhetiorum condiderunt uelut scribit Iusti: lib. 20. Istorum loca nunc tenent Germanorum gentes. Churienses à Churia uetusto oppido, Algeanier pars Arhesini, comitatus scilicet Tirolis. Oppida habent Churiam, Veldtchirachium Lindoiam, Brigantium, Rauaspurgum, Capidonam, Caustburnium, Rotuilam, Augustam. In confesso autem est duas fuisse Rhetias. Superiorem scilicet & inferiorem. Superior est montana & alpestris: Inferior plana Suauię nostrę portionem complectens, quæ etiam Cisalpina dicitur. Vniuersa Rhetia nunc ad Germaniam spectat, Rhetica uina sunt, quę nos Germani appellamus Veldtleyner, generosa, & quibus maxime delectatus est Augustus Cæsar, teste Suetonio in uita eius, quæ

Rheti. Rhetus Dux Thuscorum. Tusci. Hetrusci. Rhetiorum loca & Vrbes. Rhetica superior et inferior. Rhetica uina.

etiam à Vergilio 2. Georgicorum cõmendantur, Et quo te carmine dicam, Rhetica nec tellus ideo contende Phalernis. *Rheticæ Alpes.* Rheticæ Alpes (*Die grawebunder*) eæ ſunt quas Rheti incoluerunt nunc ab Heluetijs habitantur, uulgo dicuntur S. Gothardi, item S. Bernhardi, atque S. Nicolai montes. In illis Alpibus Rheticis oritur Rhenus ut ait noſter Cornelius Tacitus: *Rhetico mons.* Rhetico aũt mons apud Pomponiũ Melam lib. 3. eſt in Heluetijs, qui ab incolis Bretiggegeum uocatur, annotante Ioachimo Vadiano inſigni Coſmographo, ad quem Rheti ſederunt. Eſtq́ue Ille mons, quem iam Rheticas Alpes diximus, ex quo Rhenus oritur: inter fines Churienſium & Sedunorum: ubi hodie Leopontij. *Rhiſa.* Quidam portiunculam Sueuorum circa Nordlingã cũ Rhiſam (*das Rhies*) à Rhetia appellatam contendunt.

Pannonia duplex. NOn *d* fruſtra Pannonijs plurali numero dixit. Siquidem duplicem Pãnoniam ueteres quoq; dixere. *Auſtria.* Superiorem quam Auſtriam hodie appellant ab Auſtro uento quo perflatur: ſiue ab Auſtraſia Gallica, quemadmodum placuit Paulo Aemilio: *Vienna.* hæc habet Viennam clariſsimum oppidum bonisq; ſtudijs paſsim famigeratum numeratur inter Germaniæ oras, Cerere & Baccho fœcundiſsima: Cæſaribus & Regibus Germanorum obſequioſiſſimè parens. Inferiorem Pannones olim Peones dicti, ab initio tenuerunt: inde Hunni: mox Gothi: poſt Langobardi: nouiſsimè Hungari. Quare inferiorem Pannoniam recte Hungariam dixeris.

Sarmatia duplex. SArmatiam *e* pariſormiter bifariam diuiſerũt Coſmographi: Altera nẽpe Aſiæ eſt, *Tartaria.* Tartariã nunc uocant: Europæ altera, Scithiæ olim regno fuit: cui Poloniæ nomen indiderunt. *Polonia.* In hac eſt Pruſſia Liuonia, Letuania Ruſſia, Pomerania, Polonia. *Cracouia.* Hæc habet Cracouiam ampliſsimam urbem quæ & ipſa Gymnaſio eſt celebris. *Sarmatæ Sauromatæ Scythæ.* Harum populi Sarmatæ à Græcis Sauromatæ dicuntur: aliqui hos Scythas nominabant, hinc Plinius li. 4. ca. 12. Scytharum nomen uſquequaq; in Sarmatas & Germanos tranſiuiſſe teſtatur. Vtranq; Sarmatiam ac gentis mores, copioſe ſatis quidam Mathias de *Miechow* Cracouienſis deſcripſit.

Dacia. DAcia *f* Scythiæ olim, nunc Germaniæ quoq; eſt regio: à Septentrione parte Sarmatiæ, quæ in Europa eſt, circumſcribitur: à monte Carpatho uſq; ad finem præfatæ flexionis fluuij Thyræ: ab Occidente uero Iazigibus Metanaſis per Tibiſcum amnem diſcernitur: à meridie uero uſq; ad Danubium extenditur auctore Ptolomeo lib. 3. cap. 8. Vide Plin. lib. 4. cap. 12. & 14. Strabonem in 7. Dionisium de ſitu orbis. Lucanum in. 2. Appianum in lib. qui Illyricus inſcribitur. Aeneam in Europa capite 33. Saxonem Grammaticum in hiſtoria Danorum. *Tranſyluania Vualachia.* Nunc tranſiluaniam & Vualachiam dici, ſatis notum eſt, *Dacus.* Et Dacus eſt Vualachus. *Dania.* Alia eſt Dacia in mari Germanico, quam Daniam *Dennmarck* uocant: de qua hoc loci nihil agitur:

Mutuo metu aut montibus ſeparatur.

Germania inculta olim. POmponius *g* Mela li. 3. de Germanis. Qui habitant immanes ſunt animis atq; corporibus, & ad inſitã feritatẽ, uaſta utraq;, exercent bellando animos, corpora ad conſuetudines laborum: & infra Cornelius Germaniam informem terris, Aſperam cœlo, triſtem cultu & aſpectu uocat. *Sarmatæ & Daci ſæui.* Sunt rurſus Sarmatæ & Daci, Hora. lib. 1. ode 25. teſte, ſæui atq; truces: quo fit, ut mutuus horror aſperitas locorum, mutusq; interuenerit, quo minus alterutrum terras inuadent ad populandum hoſtem, prouocandumq; uicinum. Accedit ad hunc metum & montiũ interiacentium inacceſſa altitudo & horror ſyluarum quoq; aſperitas, quæ prohibent uicinorum hoſtium ſubitam irruptionem. Velut itaq; Rheno ſequeſtrantur à Gallis: & à Pannonibus Danubio: ita mutuus metus altiſsimiq; montes & Syluæ ſeparant Germanos à Dacis & Sarmatis.

Oceanus unde dictus. Oceanus *h* nempe Daniam, Nortuegiam, Suetiam, Scandiam, Gothiam & nõ paucas

paucas alias Germanici æquoris insulas circumluit. Dictus est autem Oceanus à celeritate, teste Solino cap. 31. ab ὠκυς quod uelocē sonat: Et est mare totam terram cingens. Vnde Dionisius de situ orbis. Nam terra solo præcingitur omnis, Paruaq; Ceruleo caput effert insula Ponto: De Germanico æquore quem hic Oceani nomine intelligit (*Das gros Teutsch mer vnd Pomerisch mer*) infrà plura dicemus. Verùm insulæ (ut id in transcursu dicatur) sunt in mari loca, undis undiq; ambita, discreta à continenti: dictæ (ut Martianus ait) ab eo quòd in salo sunt. Domus quoq; nullis connexæ ædificijs coherentibus, Insulæ nominantur.

Insulæ.

NAam i Germania multis annis nec tota percognita est auctore Plinio in lib. 4. cap. 14. quemadmodū Lituania, quæ nec Græcis nec Latinis fuit cognita: sed Christiana religio hanc nostro generi aperuit. Strabo etiam lib. 7. plagam trans Albim qua Oceanum spectat, sibi prorsus incognitam refert.

Germania ueteribus incognita.

RHenus Rheticarum alpiū inaccesso ac præcipiti uertice ortus, modico flexu in Occidētem uersus, septentrionali Oceano miscetur.

RHenus amœnissimus Germaniæ fluuius ex Rheticis Alpib. de quibus paulo ante multa adnotauimus, hoc est ex Leopontijs, qui Alpes incolunt, ut habet Cæsar lib. 4. Com. belli Gallici decidēs, prope à capite duos efficit lacus, Acronium: hoc est Constantiensem quòd ad eū sita sit Constantia urbs: alijs Brigantinum à Pregantia uetustissimo oppidulo dictum quem accolæ Podmicum (*der Podmer see*) quod profundissimus sit: uel ab antiqua quadā nobilium familia de Podmen, nominatum uolunt. Venetum alterum inferiorem hodie Cellēsem dictum à Cella oppidulo. Deinde Rhenus flexuoso littorum anfractu uarijs rupibus saxosisq; incitatus, paulo inferius Rauracos, Tribotes, Nemetes, Vangiones, Moguntiacos, Confluentiam, Vbios, amplissimas Germaniæ ciuitates alluens Neccharum, Mœnum, Mosam, Scaldim, Mosellam flumina in se recipiēs in Oceanum Germanicum multis ostijs effunditur.

Rheni ortus & fluxus. Brigantinus Constantiensis. Podmicus Venetus lacus. Cellensis.

DAnubius [a] molli & clementer edito montis Arbonæ iugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex [b] meatibus erumpit, septimum enim os paludibus hauritur.

DAnubius, [a] qui & Ister, celeberrimum totius Europæ flumen, in Sueuis oritur in collibus Arbonæ (*auff der bar*) ad Bacenim syluam: quem locum aliquādo Baronatum appellatum, admonuit me Tubingæ Mathæus Neserus Furstenbergensis in humanioribus studijs apprime eruditus, eius soli indigena, apud pagum Doneschingiacum patria lingua dictum. Hic Sueuiam omnem in duas separat partes, Superiorem & Inferiorem, allabentibus riuis auctior, Vlmam præclaram Sueuorum urbem petit: ibi recepto Hilaro amne, nauigabilis efficitur: deinde per Gundelfingiacensium agros delatus Brenzam patrium flumen absorbet: hinc Laugingiacum, quæ Alberto Magno patria, Vuerdeam Sueuicā, Angelostadium, Ratisponam: Per Baioariam, Austriam, Hūgariam fluens, sexaginta fluminibus auctus, septem ostijs Ponticum mare, quod aliâs Euxinum ab inhospitali feritate dicebatur, ingreditur. Dum uerò mari iungitur tanto impetu infertur, quod ultra quadraginta milia passuum infra amaras undas dulcem quærentibus exhibeat haustū. Ab undarum strepitu & sono accepit nomen uernaculum *Donaw*: Gentes uero præcipuæ quas adit Danubius hæ sunt, Sueui, Rheti, Boij, Norici, Pannones, Daci, Bulgari.

Danubij ortus. Arbona Boronatus. Vlma. Ponticum mare idem & Euxinum.

DE [b] ostijs Danubij scribunt Pomponius Mela lib. 2. Strabo lib. 7. Ouidius lib. 2. Tristium: Statius lib. 5. Theba. Plinius lib. 4. cap. 12. Ammianus Marcellinus lib. 22. hic post Plinium ostiorum nomina quoq; recenset. Quorum primum est, inquit, Peuce insula, ut interpretata sunt uocabula Græco sermone se-

Ostia Danubij.

cundum Naracustoma: Tertium Calostoma: Quartum Pseudostomon: Nã Boreostoma, ac Stenostoma longe minora sunt cæteris: Septimum genus est palu-
Mantuam. stri specie nigrum. Neque hoc negligendum Stephanum scribere, Danubium aliquando Mantuam dictum.

Germani indigenæ. IPsos Germanos a indigenas crediderim, minimeq́ aliarum gentium aduentibus mixtos: quia nec terra olim, sed classibus aduehebantur, qui mutare sedes quærebant, & immensus ultra, utq́ sic dixerim, aduersus Oceanus raris ab orbe nostro nauibus aditur. Quis porrò b præter periculum horridi & ignoti c maris, Asia aut Affrica aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, asperam cœlo, tristem cultu
Germania informis. aspectuq́, nisi si patria sit.

Germani. GErmanos a esse αὐτόχθονας, hoc est indigenas, in ipsa patria Germania natos, non aliunde introductos, multis rationibus probat Tacitus. Primùm quod non nisi nauibus ad Germaniam patebat aditus, deinde quæ aduersua infestus Oceanus, qui cingit aliquot Germanorum fines, peregrinarum gentium accessum prohibebat. Tertio quòd aspera atq́ horrida & inculta natio, nõ ad modũ
Refelluntur menda cia quorũdam adiiciebat exteros: Quarto quod aliena matrimonia non admittebant. A' Tuiscone parente orti, suam stirpem mirum in modũ auxerunt: synceri & uere Germani, minime alterius gentis colluuione contaminati. Friuolum itaq́ commentum est nullaq́ auctoritate fulcitum eorum qui fabulantur: Magnam partẽ Ger
Germani nõ sunt à Græcis orti maniæ populorum à Græcis, aut Romanis, siue aliis peregrinis gentibus descendisse. Sunt enim qui Sueuorum & Saxonum originem ad Macedones referant: Francorum & Sicambrorum ad Grecos & Troianos: Bona pars nobilium nostratium ad Romanos refert initium, Verum nos mittamus istas nugacissimas nugas & anile commentum, Cornelio nostro ut pote uetusto & recepto auctori potius fidem dabimus: qui Germanos uere germanos, id est: non alienos aut aduenticios, sed γνησίους affirmat. Accedit Cornelio Antonij Sabellici lib. 2. Enneade. 5. autoritas: deinde etiam Sympontini interpretis Martialis. Henricus Bebelius hoc idem egit quodam priuato libello. Et canit Chunradus Celtis,

Gens inuicta manet toto notissima mundo,
Solis & ardoris patiens, duriq; laboris:
Quæ nequit ignauam uitæ tolerare quietem
Indigena: haud alia ducens primordia gente
Sed cœlo producta suo.

Germaniæ ueteris imago. EN b priscę Germaniæ imaginem: inculta patria & horrida undiquaq́ erat: nec urbibus neq́ hortis culta: longe aliam nunc habet faciem Aeneas Sil. ad Mart. maijer de antiquo Germaniæ statu ad hunc modum scripsit. Parum quidem ea tempestate à feritate brutorum maiorum tuorum uita distabat. Erant enim plerumq́ pastores, syluarum incolæ ac nemorum: nec munitæ hijs urbes. nec oppida muro cincta, non arces altis innixæ montibus, non templa sectis structa lapidibus uisebantur: Aberant hortorum ac uillarum delitię, nulla uiridaria, nullæ confisiones, nulla tempe, nulla uineta colebantur, pręebebant largos flumina potus: & plura alia.

Mare horridum & ignotum. IGnotũ c uocat mare Septentrionale quod à nullo nauigatum fuisset: Romanis & aliis gentibus incognitum. Deinde horridum siue acre, ut Pompo. Mela uocat: etiamnum crebetrimis naufragijs infame & naucleris infestissimum. Strabo: libro 7.

OMnibus d enim dulce & amabile est solum patrium. Sicut Ouidius cecinit.

Nescio

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & inmemores non sinit esse sui.

CElebrant[a] carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus sit) [b] Tuisconem Deum [c] terra editum & filiū [d] Mannum originem gentis conditorisq́. *Tuisco Deus Germanorū. Mānus filius Tuisconis.*

COrnelij Taciti temporibus [a] Germani ad huc amusi & litterarum expertes, non scribebant annales, fastos aut historias, uelut Græci & Latini, sed horū loco carmina, hymnos, pæana, & uulgares cantiones recitabant & canebant. Hoc erat apud illos genus annalium & memoriæ, Ab auis discebant filij, ab hijs nepotes, & posteri: crebraq́ recitatione conseruabant, quę uolebant per silentium & negligentiam obliuisci. Eiusmodi cantiuncula etiam suum Tuisconem & Mannum celebrabant. *Sie sungen noch ein alts lied von yhren Gotten vnd vettern Tuiscone vnd Manno.* *Germani carminibus celebrarunt suos Deos.*

TVisco [b] uero Rex Germanorū ac Sarmatarum, ut Berosus Caldæus lib. 5. indicat, à Rheno usq́ Tanaim Europam tenuit. Hic primum consedisse fertur ad Tanaim nominatissimum Moscouiæ flumen, ab Tartaris Don nuncupatum inter fines Asiæ Europæ, ubi nūc princeps Moscouiæ sedet. Deinde iuxta montem Sueuum, qui Carpathus dicitur, hodie Sarmatas ab Hungaris diuidentem: iuxta quem Sueui primitus consederunt: ex quo monte scaturit fluuius Tibiscus corrupte à Tuiscone nomen desumpsit: ad meridiem fluens in Danubium exoneratur. Similiter & urbs parū infra Danubium Tubiscon à Tuiscone: quod facit ut ibi adhuc in regione Septem Canstrensium id est Transyluanorum lingua & moribus Germanorum utantur. Est etiam Tuitium uicus ad Rhenum in finibus Vbiorum quędam urbs à Tuiscone appellationem habens: nam eo loci quoq́ sedem habuisse memoratur, urbemq́ à se nominasse, & retinet adhuc uetustæ appellationis uestigium deuastata urbe crebro bellorū motu, quos olim Sueui cum Gallis illic habuerunt Teutschmonasterium ex opposito Coloniæ Agrippinæ. Ab isto Tuiscone Germanorum omnium uocabulū Tuiscones, Teuthones, & Theuthonici. *Tuisco Deus & pater Germanorū. Tanais fluuius. Sueuus mōs. Tibiscus fluuius. Tubiscon urbs. Tuitiū oppid. olim nūc monasterium. Tuiscones. Teutonici.*

IOannes [c] Annius Viterbiensis lib. 15. Germanos nō Græci fabulosi, sed Ianus & Vesta: siue cœlum & terra cum Tuiscone filio genuit, ut Berosus scribit. *Tuisco terræ filius.*

MAnnus [d] Tuisconis filius apud Rheni Sarmatas anno Semiramidis sexto regnauit, uelut tradit Berosus lib. 5. Hic Germanis & Alemannis nomen indidit: ab eo enim cœpit Germanorū gens: & permansit huius Māni honor & memoria in uniuersa Germania, ut ualentem, & fortem strenuumq́ uirum hodie ex uirtute nominemus, *ein man*, inde Germanus Alemānus, Marcomānus, Nordtmannus, Chamannus & *Landtsman, Biderman, Edelman, Zimerman* & multa huiusmodi. Valde enim maioribus nostris arriserunt à Manno deductæ appellationes, propter gentis auctorem & parentem. Plura de hoc Manno Berosus lib. 2. & 4. Annius Viterbiensis lib. 15. Nicolaus Perottus super primum Martialis. *Mannus rex & parens Germanorū*

MAnno tres filios assignant, è quorum nominib. proximi Oceano [a] Ingæuones, medij [b] Hermiones: cæteri [c] Istæuones uocentur.

INgæuon, [a] Herminon uel Hermion, ac Istæuon Manni regis fuerunt filij; qui pluribus Germanorum populis nomina indiderunt. Ab Ingæuone enim dicti sunt Ingæuones, quos Cymbros & Teuthones esse Plinius lib. 4. cap. 14. naturalis historiæ uoluit: Mari Germanico proximi: hodie Dani & Sarmatarum nōnulli, utpute Liuones, Bructeri, Pomerani, Holsacenses. Ingæuonum meminit Berosus in 2. & 5. Solinus cap. 32. Memorabilium mundi. *Ingæuones qui fuerint.*

hermiones populi.

HErmiones b uero quorum pars Sueui, Hermunduri, Catti, Cherufci Plinio li. 4. ca 14. hodie, ut coniectura est, sunt Boemi, Mifnenfes, Lufati, Slefitę, Saxones, & Thuringi Hermionũ meminit etiã Pompon. Mela lib. 3. Berofus in 5.

Iftæuones qui fint,

AT e Iftæuones funt reliqui Germaniæ populi ad Rhenum uergẽtes, eodem Plinio tefte libro quarto, capite decimoquarto. Volaterranus libro feptimo hos Iftualos & Vueftualos interpretatur.

QVidam autem licentia uetuftatis plureis Deo ortos, pluresq; gentis appellationes, a Marfos b Gambriuios c Sueuos d Vandalosq; affirmant, eaq; uera & antiqua nomina.

Marfus rex Germanorũ Marfi Germaniæ populi.

MArfus a & ipfe Tuifconis nepos Germanorum rex Hermionis filius tempore Balæi octaui regis Affiriorum apud Tuifcones, id eft Germanos, regnauit, auctore Berofo lib. 5. Ab hoc dicta eft Marforũ regio in Germania, quẽadmodum fcribit Ioannes Annius Viterbienfis domini caftrorum inftituti monachus lib 15. fuper Berofum. Verum qui fuerint Marfi aut quæ Marforũ regio diu hęfitatũ & inquifitũ eft à nobis, tandẽ in Vandaliã Alberti Crãtzij incidimus qui hunc nodum nobis explicuit, libro primo fui Operis, ubi inquit Marfi ad Albim conceffere, quorum tenues reliquiæ in paluftribus funt, non longe ab oftio fluminis, Thietmarfi, *Wilfer* Marfi *Crimper* Marfi, &c. Deinde capite primo iterum Omnem ego Holfatiam & Stormariam in cuius folo fundata eft Hamburga, Marforum genti deputandum puto, quę in folis paluftribus nomen feruauit Hæc ille. Meminit aliâs in 1. hiftoriarum Tacitus uicorum Marforum.

Gambriuius rex Germanorum.

DE b Gambriuio fic fcribit Berofus lib. 5. Tempore Belochi decimi Afsiriorũ regis, apud Tuifcones regnauit Gambriuius, uir ferocis animi. Et Annius Viterbienfis in eundem lib. 15. Hunc effe non dubitamus à quo Plinius in naturali hiftoria & Tacitus appellant Germanorum quofdam populos Gambriuios & regionem Gambriuiam.

Gambreu Gãbriuia.

Eft Gambreu Epifcopalis urbs prope Neruios, id eft Tornacenfes, nunc Cameracenfis dicta, quam Gambriuiam fuiffe conijcitur: Forfan cum tractum occupauerant Gambriuij. Sunt qui Gambriuios in Sicambros hoc eft Geldrenfes cefsiffe putent: Gambriuiorum nomen defijt, & nudas coniecturas nobis reliquit.

Sueuus Rex Germanorũ Sueuus mõs. Sueuus fluuius.

SVeuus c Gãbriuij filius Germanorum Rex, apud Tuifcones regnauit tẽpore Balei undecimi regis Babiloniorũ uelut fcribit Berofus in 5. Hic ampliffimam Seuorũ gentem & regnũ condidit, & de fuo nomine apellauit, quemadmodũ Ioan. Annius Viterbiẽfis li. 15. Huius regis fedes ferunt fuiffe primitus ad Sueuũ montẽ, qui Pannoniã refpicit, & hodie Carpathus appellatur à fcriptoribus: cui monti appellationẽ ab ipfo Sueuo Rege cõtigiffe haud dubium eft: ceũ idẽ Rex & fluuio nomẽ reliquit. Nã Sueuus fluuius dicebatur prifcis, qui poftea Spreuus Barbaris cœpit dici, apud Marcomãnos (*die Sphre*) Petolinũ & Coloniã dirimens: quanq; alij Oderã olim Sueuũ uocitatũ contendant. Idẽ Sueuus Rex memoratur maius oppidũ in Durrego condidiffe, & in eo habitaffe, quod in Durgea fitum multis annis à Sueuis eorumq; principibus habitarum eft: cuius rei argumentum uetuftiffimæ Tigurinorum litterę proferantur, quæ Durregum fiue Tigurum Sueuorum fuiffe teftantur: & adhuc illic domus oftenditur in qua refiderunt: Accedit ad hoc quod in Durgea fitum fit, quę una ex cẽtum pagis Sueuorum, quorum Cæfar & Tacitus mentionem fecerunt, conijcitur fuiffe. Nam Sueui autore Strabone lib. 7. à Rheno ufq; ad Albim loca tenebant, maiorẽ Germanię partẽ poffidentes, ficut Tacitus fcribit. Vnde Cęfar. 4. lib. Cõmen. Sueuorum, inquit, eft gens longe maxima & bellicofiffima Germanorum omnium.

Durregum. Tigurum. Sueui ampliffima Gens.

De illis postea fiet uberior mentio. A priscis Sueuis sumpsere nomenclaturam *Sueuitium.* & urbes & riui in Germania. Nam *Sueynitz* Slessitarum oppidum affirmant à Sueuis sumpsisse appellationem, quòd eam oram tenuerint quondam. *Schwabachium,* *Schwabachium oppidum.* ad duos à Norinberga lapides, urbs Marchionis Brandenburgensis principis mei longe clementissimi, à riuo quo illabitur, appellationē obtinuit, qui Sueuorum riuus dicitur. Est eiusdem nominis riuus ad *Erlang* Castellum, quod tribus La *Suabach. i.* pidibus à Norinberga situm, eidem Marchioni paret. Extat quoq; uicus Sueuo *Sueuorum* rum iuxta Erichstadium Noricorum urbē Suanfeld, corrupte pro Suabfeld uo- *riuus.* catus. Potentissimæ enim gentes Sueuorum multis locis, urbibus montibus, ri *Suabfeld.* uis atq; pagis nomen reliquerunt.

Tempore *d* Altadis 12. Babiloniorum regis, Vandalus apud Tuiscones re- *Vandalus.* gnauit teste Beroso lib. 5. A quo Vandalos prodiuisse nomen est argumen *Rex.* to (sicut adnotauit Io: Annius Viterbiensis lib. 15. Sunt autem Vandali gentes ad *Vandali.* Vistulam fluuium, qui priscis Vandalus dicebatur, hodie fracto non nihil uoca- *Vandalus* bulo (sicut in Sueuorum appellatione quoq; factum est) uernacula lingua Vuen *fluuius.* den uocitantur. Vandalium occupant nunc Poloni aliqui Pomerani, Cassubij, *Vandalia,* Russi & Bohemi. De illis plura Volaterranus lib. 7. Geographiæ: & Albertus Crantzius in Opere suo, quod Vandaliam inscripsit: Plin. lib. 4. cap. 14. Vandalorum quoq; meminit, nisi quòd exemplaria corrupte habent Vindelici, quam lectionem unus atq; alter obelisco iugulauit.

Cæterum *e* Germaniæ uocabulum recens, & nuper additum: quo- *Germania* niam qui primi Rhenum transgressi, Gallos expulerint, ac nunc *unde dicta.* *f* Tungri, nunc Germani uocati sunt: ita nationis nomen, non gētis eualuisse paulatim, ut omnes primū à uictore ob metum, mox à seipsis inuento nomine, Germani uocarentur.

Hic *e* textus exigit, ut etiam de Germanorum uocabulo, ac nomine dicamus *Tuiscones.* scribētes Germaniæ situs, populos & mores. Germani itaq; ab exordio, & *Teutones.* ferme in toto dicebantur Tuiscones, à Tuiscone gentilitio deo: uelut ex Beroso, *Teuthones.* & superioribus clarum est. Deinde à Teutone, qui post Tuisconem Germaniæ præfuit, Teuthones, & Teuthonici nuncupati sunt. Cū Cæsaribus uerò Romanis cœperūt dici Germani, quāuis uideā apud Liui. in 5. ab urbe cōdita, ante Cæsares Brenni tēporibus, qui Romā incendit circa annū 360. urbis cōditæ, Germanos uocitatos, similiter Iulij Cæsaris tēpestate, qui primū Romanorum Cæsarū *Strabo Germanos fra-* fuit. Vnde aūt Germani sint dicti, nec dum certò constat, quòd inter auctores minime conueniat. Strabo enim lib. 7. geographiæ, propter formæ, uiuēdi ritus, & *tres inter-* morum æqualitatem cum Gallis comunem Germanos, id est, fratres, Gallorū à *pretatur.* Romanis dictos affirmat. Eius uerba subijciā. Statim igitur trans Rhenum ad ortum uergentem, Germani colunt, nationem Gallicam paulisper imitantes: & feritatis abundantia & proceritate corporum & colore flauo, cū reliquis in rebus, & forma & moribus, & uiuendi ritibus pares existant, quales Gallos diximus. Ideo Romani hoc illis nomē iure mihi indidisse uidentur, perinde atq; eos fratres legitimos Gallis eloqui uoluerint. Legitimi namq; fratres Romano sermone germani intelligūtur. Hactenus Strabo: cui etiā Chunradus Celtis poëta Germanus subscripsit. Germanos uocitāt Itali, Græci sed ἀδελφοὺς Quod fratrū solean inter se uiuere more Quorū sententiam eruditorum non pauci uelut cōmentitiā exploserunt. Cornelius uerò noster autumat maiores nostros Germanos uocatos, quando primū Rhenum transgressi, Gallos suis sedibus eiecerunt, & exinde nuncupatam regionem Germaniam, ab ipsis Germanis sicut nunc ab Heluetijs uocamus Heluetiā, ut prior & antiquior sit Germanorū, quā Germaniæ appellatio. Non desunt qui Germanos ab insigni fortitudine nūcupatos cō

Germanorũ uocabulum Teuthonicũ.

tendant; à uernaculo uocabulo, quasi Garmã, id est, totus fortis, & robustus uir, Gar enim Germanis hoc significat, quod Latinis totus & integer: & Man uirum, quasi dicas Germanum totum & ualentem uirum: quòd ualde maiorib. nostris placuerint à Mãno deductæ appellationes, quod supra quoq; admonuimus. Et ante nos obseruauit diligens antiquitatis obseruator beatus Rhenanus Selestadiensis: Et hac ratione Germanus Teuthonica foret dictio ex Gar & Man conflata. Siquidem cum à seipsis inuento nomine fuerint uocati, ceu scribit hic noster Tacitus, uerisimile est id uocabuli patriam referre linguam. Rhegino Pruniensis ob populositatem Germaniam dictã ait. Et Aeneas Syluius in Germania sua: Adeo inquit, uestra natio germinauit, ut nomen uestrum uerius à germinando tractum putemus: cuius opinionis est quoq; Paulus Diaconus: lib. 1. de gestis Longobardorum. Hæc uetustatum Germanicarum studiosis discutienda relinquo, mihi satis sit in istis uarietatibus sententias & coniecturas aliorum recensuisse: quisque quod sibi probatum fuerit, sequatur.

Germania à populositate

Tungri Germani.

TVngri Belgarum fuerunt populi inter Eburones, hoc est, Leodienses Rhenũ & Mosam: olim quoq; Germani dicti, ut hoc loco meminit Tacitus: episcopalis quondã urbs Lotharingiæ ad Laodicenses translata, Brabãtini nunc uocantur. Est uetustæ appellationis indiciũ hodie Tungris Brabãtię urbs. Tungrorum ciuitate Aduatucum Antuerpiam esse uolunt, ibi opulentissimum Germaniæ emporium. Tungrorũ mentionẽ habes etiã apud Pliniũ lib. 4. cap. 17. & lib 31. cap. 2. Ptolomeũ lib. 2. ca. 9. Marcellinum lib. 17. Volaterranum: lib. 5. Geographiæ & nostrum Cornelium Tacit. lib. 20. histor.

Tungrorũ ciuitas apud Ptolomeum Aduatucũ.

Herculẽ Germani celebrãt in prælium profecturi.

FVisse apud eos & a Herculem memorant. Primumq; omnium uirorũ fortium ituri in prelia canunt. Sunt illis hæc quoq; carmina, quorũ relatu, quẽ b Baritum uocant, accendũt animos futuræq; pugnę fortunam ipso cantu augurantur: terrent enim, trepidant'ue, prout sonuit acies: nec tam uoces illę q̃ uirtutis cõcentus uidentur: c affectatur pręcipue asperitas soni, & fractum murmur, obiectis ad os scutis, quõ plenior & grauior uox repercussu intumescat.

Baritus cantus Germanorum.

Hercules Alemannus apud Germanos fuit. Augia maior. Alman idolũ. Argẽtuaria. Columbariũ. Cygnus Herculis filius.

HErculem a Alemannum antiquitus coluisse Germanos testantur historiæ. Is enim Beroso lib. 5. referente Mancalei quartidecimi Regis Assiriorum temporibus apud Tuistones regnauit. Eius idolũ in Augia maiori (in der Reichenaw) insula Rhenana ubi uetustum cœnobium, seruatum fuit iuxta constantiam urbem: sed. superiorib. annis Maximiliani Imperatoris defuncti precibus, ad Aenipontẽ delatũ est: Vulgo Alman dicebatur. Hoc Lemanno lacui, ut quidã sentiunt, & Monasterio *Almanswiler*, ac uico *Almanshofen*, nomen dedisse fertur. Aiunt quoq; Argentuarium, id est, Columbarium Alsacię urbem à claua Herculis, q̃ temulẽtus ibi dimiserit & ciues pro insignijs habent, nuncupatam. Tacit. lib. 2. histor. Siluæ ultra Visurgum meminit, quæ fuerit Herculi sacra. Fabulantur quidam Zuiccauiam urbem principis Saxonum olim Cygneam à Cygno Herculis filio nominatam.

Baritus seu Barditus quid sit.

DE b Barito clamore bellico, seu ut quædam habent exemplaria Bardito, nihil audiuimus nunc in Germania, nisi hoc dixerimus quod *Bracht* uel *Brecht* milites Germani appellare consueuerunt: concursum uidelicet certantium, & clamorem ad pugnam descendentium: quem bar bar bar sonuisse, nonnulli affirmans. Ammianus Marcellinus lib. 16. rerum gestarum sic habet: Cornuti & Brachati usu prœliorũ diuturno firmati, eos iam gesta terrẽtes barritũ ciẽre uel maximũ: qui clamor ipso feruore certaminũ identidẽ exoriẽs, paulatimq; adolescens

ritu

ritu excollitur fluctuum, cantibus illisorum iaculorum: deinde stridentiũ crebritate hinc inde conuolante, puluis æquali motu adsurgens, & adspectum eripiẽs arma armis, corpora corporib. obtrudebant: & Flauius Vegetius li. 3. ca. 16. de re militari. Clamor quem quidam Barrbitum uocãt, prius non debet attolli quàm acies utraq; se iunxerit. Imperitorum enim uel ignauorũ est uociferari de longè, cum magis hostes terreantur, si cum telorum ictu clamoris horror accesserit.

COrnelius Tacitus lib. 17. & 18. historiẹ Augustẹ rursus scribit: cohortes Germanorum cantu truci & more patrio nudis corporibus super humeros scuta quatere. Idem lib. 21. refert, Germanis fuisse morem Deorũ numine capessere pugnam, coniugum, parentum, patriæ memores. Illum diem aut gloriosissimũ inter maiores, aut ignominiosissimum apud posteros fore. ubi sono armorum tripudijsq; (ita illis mos) approbata fuissent dicta, saxis glandibusq; & ceteris missilibus prælium incipiebant. *Germani cãtu aut clamore pugnam inchoant.*

CÆterum & Vlyxem *a* quidam opinantur longo illo & fabuloso errore in hunc Oceanũ delatũ, adisse Germaniẹ terras, *b* Asciburgiũq; quod in ripa Rheni sitũ hodieq; incolitur, ab illo cõstitutũ nominatũq;, *c* ἀκχεινίπργιον. Arã quinetiã Vlyxi consecratam adiecto Laerte patris nomine, eodẽ loco olim repertã, monumẽtaq;, & tumulos quosdam Grẹcis literis inscriptos, in confinio Germaniæ Rhætiæq; adhuc extare: quẹ neq; confirmare argumentis, neq; refellere in animo est, ex ingenio suo quisq; demat, uel addat fidem. *Vlyxes Germaniam uidit. Asciburgiũ. Inscriptiões Græcanicæ in Germania inuentæ.*

SCribit *a* Strabo lib. 1 geographiẹ: Non solũ in Italia, sed etiã in ultimis Hispaniẹ finibus, Vlyssis erroris uestigia reperiri. Ideoq; tradit uetustas eundem Vlyssem Ithacensem Laertis filium Grẹcorum ducem decẽnali suã peregrinatione & errore, uentorum tempestate in mare Germanicũ actum inuisisse Germanorum terras: & Asciburgum urbem supra Rhenum amnẽ condidisse. In cuius rei argumẽtum illic ara & Grẹcanicæ inscriptiones monstrantur. Huius quoq; inditium est, quòd usq; nunc Germani plurima Grẹca uocabula in usu habeãt, uelut suo loco declarabimus, quẹ arguant fuisse apud illos Vlyssem uel alium quendam è Grẹcia natum. *Vlyßis error per decennium.*

POrrò *b* Asciburgum putant eam urbem fuisse in Sicambria, id est, ducatu Gelriæ, quẹ nunc Embrica *Emmerich* uocitatur. Meminit Asciburgij iterum Tacitus lib. 20. Histo. Raimundus Marlianus, Volaterranus lib. 7. *Asciburgiũ ab Vlysse cõstitutum.*

LOco *c* huic tã atrox uulnus inflixit uetustas, ut nesciamus quomodo medeamur: quando certi habeamus nihil, præter meras coniecturas. Non debeo autem negligere quẹ ingeniosus & acris iudicij homo Beatus Rhenanus huc in margine adnotauit. Fortassis, inquit, legẽdum ἀκρινήρικον. nam Nerici fit tum apud Homerum, tum etiam Strabonem mentio: oppidi nomen, &c. Aut ἀκρινήρειον ὑπερ promontorij meminit etiam Suidas. hæc ille. Si Ἀκρινήρικον legatur: forsan est ex ἄκρος quod summum, altum, & extremum significat: & Nerico monte seu oppido. Est enim in Ithaca patria Vlyxis Ionij maris insula, nemorosus huius nominis mons & altus Homero libro 9. Odisseẹ & Strabone libro 10. authoribus. Neritum etiam oppidulum firmum est Epiri, è regione Ithacẹ ac Cephalleniẹ Leucas olim dictum, quod Laertes cepit. De quo Vergilius 3. Aeneid. Strabo lib. 10. Vnde uerisimile est Vlyssem huius amore uerbi Germaniẹ imposuisse nomen. Vel ut legas ἀχνηπύργιον ἀπὸ τῆς ἄχνης, id est, puluere. Siquidem ἄχνη minutissimum ac leuissimum illud quod è spicis excussis euolat: & fumum ignis atque puluerem significat. τὸν πύργον burgum, hoc est, *Nericum. Neritum.*

castrum

castrum uocant Germani. Sic enim *Aschenburg* reddes. Aut uelut alia quoque cõiectura ἀκρόπυργον, id est, alta turris & arx. Quid si legas ἀσκιβούργιον, sicut in Ptolomeo li. 2. ca. 11. legitur. Veruntamen, ut dixi, nihil hic certi adferre possumus quàm nudas cõiecturas, quas boni cõsulere lectorẽ par est, donec certiora habuerimus.

Laerti & Vlyssi ara extructa in Germania.

ARa *d* quæ Asciburgij extructa erat Vlyssi, etiam Laerti consecrata fuerat. Fuit autem Laertes Vlyxis genitor, de quo plura apud Homerum 11. Odisseæ. Vergilium in Aeneid. Ioan. Bocatium lib. 11. cap. 37. de genealogijs deorũ. Volater. in 33. Philo.

ISta omnia arguunt Vlyssem fuisse apud Germanos: monumenta scilicet & tumuli Grecanicas inscriptiones & titulos etiamnum seruantes: quę ea parte extare feruntur, ubi Rhetia confinis est Germaniæ.

Germani indigenæ & sinceri.

IPse eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis alijs aliarum nationum connubijs infectos propriã, & *a* sinceram & tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur, unde habitus quoque corporum, quanquã in tanto hominum numero, idem omnibus, *b* truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantũ ad impetum *c* ualida: laboris atque operum non eadem patientia, minimeque sitim æstumque tolerare, frigora atque inediam cœlo solo'ue assueuerunt.

Habitus Germa.

Sitis impatientia.

Germani, id est, sinceri.

PErseuerat Tacitus in priori sententia, qua Germanos indigenas minime fucatos, aut alterius gentis colluuione cõtaminatos, sed uere Germanos asseruit. Vnde Eras. Rote. in Hieron. nec absurdum sit Germanorum gentẽ hinc appellatam uideri: quos, si cum reliquis conferas nationibus, minimum fuci, plurimum antiquæ sinceritatis ac fidei & rusticanæ (ut dici solet) ueritatis obtinent.

Germani immanes.

SSubscribit *b* Pom. Mela. lib. 3. Qui habitant, inquit, immanes sunt animis atque corporibus, & ad insitã feritatem, uasta utraque exercẽt bellando animos, corpora ad consuetudines laborum. Horat. in Epodo ode. 16. Nec fera cerulea domuit Germania pube. Cerulei oculi, *Graw augen*, Rutilæ & flauæ come, *Gehle har*, Et Strabo li. 7. flauo colore uocat Germanos. Hinc Cõradus Celtis: Cãdida proceris uibrãtes corpora mẽbris, Flaua coma est, flauẽtque oculi cũctoque per artus, Tẽperiem iusto retinẽt sua mẽbra rigore, Solis & ardoris patiẽs durique laboris.

Germani flaui.

Germani audaces & ad impetũ ualidi.

SEneca li. 1. de ira, Germania quid est animosius: quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur, innutriuntur, quorum una illis, alia negligentibus cura. Et Iosephus lib. 19. cap. 1. Iudai. Antiquit. Germanis ait morẽ esse importabili uti furore, robustos corpore, & primo impetu quibuscunque hostibus congressos præualere.

Germania aspera.

TErra & si aliquando *a* specie differt, in uniuersum tamen aut syluis horrida, aut paludibus fœda, *b* humidior qua Gallias, uentosior quà *c* Noricum & Pannoniam aspicit, satis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, *d* sed plerunque improcera: ne armentis quidem suus honor & gloria frontis, numero gaudent, eæque solę & gratissimæ opes sunt.

HAbes hic rursus ueteris Germaniæ faciem: Quę modo cultissima est, olim horrida, multis impedita fluminibus, multis montibus aspera & magna ex parte syluis ac paludibus inuia, ut etiam Pompon. Mela. lib. 3. Plini. lib. 4. cap. 14. scripserunt.

Humidior,

HVmidior, b id eſt, magis aquoſa & paludibus plena ea parte qua Gallias aſpicit:habet enim lacus & paludes plures, uelut iuxta Rhetoa ſunt lacus Acronius & Venetus, quos Rhenus efficit: De quibus dixi, & non longe Aſtiburgio, id eſt, Embrica, ingens & famoſa palus eſt. Præterea ſolum ipſum paludinoſum cernitur ubi degunt Traiectenſes & Monaſterienſes. Ventoſior autem eſt Germania, id eſt, uarijs uentis perflatur aut plures generat uentos. *Iſt vil lüfftiger, vnd nit ſo moſicht: hat ein guten herten boden*, qua Noricum & Pannonias aſpicit quòd illic ſit Hercynia ſylua & alij ſaltus.

Germania qua parte humida.

QVod c ſeparat Noricum à Germania ſatis liquet anguſtiorem multo fuiſſe Germaniam, quæ poſtea multorum populorum expugnatione amplificata eſt uelut in principio ſatis aperuimus. Fuerunt autem Norici, Alpium incolę Rhetis & Vindelicis contermini iuxta Carnos, ut ſcribit Plin. lib. 3. ca. 20. In quibus Drauus fluuius uiolentior in Danubium fluens oritur. teſte eodẽ Plinio lib. 3. cap. 25. Memorant Ratiſponam Boioariæ urbem, olim Noricum nuncupatam à quodam filio Herculis qui Norix dictus ſit: Intra Licum & Aenum ſedes collocauerant Norici, ibi nunc eſt Hala & Seuaces Rhedoberganum, & Saliburgũ uſque ad Cæcium montem porrecti, dilatarunt limites ſuos. Nam Noricus ager, nunc ultra Danubium protenditur, ubi ueſtigiũ nominis eſt: Germanis dicitur *das Nordgeu*, quorum urbs eſt Norinberga clariſſima ciuitatum Germanię, & à religione Chriſtiana plurimum commendabilis: quæ à Noricis populis nomẽclaturam accepit, Quanquã ſint qui à Nariſcis nominatã contendant eam portiunculã quæ noſtratib. *das Nordgeu* dicitur. Cor. Tacit. li. 2 Hiſto. trad t. Danubiũ Noricam prouinciam pręterfluere. Qui igitur olim Norici dicebantur, poſtea pulſi à Boijs, nunc Bauari, quaſi Boioarij uocãtur, niſi quod illa portiuncula quę à Boioaria incipit uſq; ad Norinbergam priſcum: Noricorum nomẽ ſeruauerit. Illud quoq; adijciendum non pręter inſtitutum putaui Noricos olim coluiſſe Tibilenum deum Tertulliano in Apologetico aduerſus gentes auctore: Horat. lib. 1 Carminum Odæ 16. commendauit Noricos enſes q eo loci probatum ferrum ſit, referente Plinio li 34 ca. 18. ex quo optimi gladij fiant. Lege plura de Noricis Strab in 4. & 7. Solinum capi. 34. Velleium Paterculum lib. 2. Hiſtor. Romanæ. Tacitum lib 18. & 21. Plin. lib. 3. cap. 13. Prol. lib. 2 ca. 14 Aenean Syl. in Europa cap. 30.

Norici qui fuerint. Ratiſpona. Noricus ager. Norinberga. Norici nunc Bauari. Tibilenus Deus Noricorum. Norici enſes

OMmnem d ſubſtãtiam Germanis fuiſſe in pecoribus ſatis notum eſt, dũ alij auro & argento corradendo inhiarent peſtibus maximis: Solis Germanis in paſcendis & multiplicandis armentis gregibusq; ſtudium erat. Iſtæ fuerant diuitiæ maiorum noſtrorum, & gratiſsimę (ut inquit Tacit.) opes, quib. delectabantur. Agriculturę & alendis gregibus uacabant: non exenterandis hominib. & cumulandę pecuniæ: aberat omnis auaricia, & φιλαργυρία: poſſeſſione & uſu auri & argenti non perinde afficiebantur: Quapropter dicit Cornelius.

Germanorũ diuitiæ in pecoribus.

ARgentum & aurum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim nullam Germaniæ uenam argentum aurũue gignere, quis enim ſcrutatus eſt? poſſeſsione & uſu haud perinde afficiuntur.

Germania auro & argento carebat.

SIc etiam Pomponius Mela lib. 2. ſcribit. Sarmatę (quos ſupra etiam Germaniæ acceſsiſſe retulimus) auri & argenti maximarum peſtium ignari, uice rerum commercia exercent: Antiquitus Germania pecuniam non uiderat: nec aurum & argentum poſſidebat, ut etiam ex Strabone lib. 7. colligitur. Quamobrẽ Tacitus in dubio relinquit, habuerint ne Germani auri & argẽti fodinas. Quis enim terrę uenas & cuniculos perquiſiuit & trãſgreſſus eſt? Quis uero neſcit q metallifera ſit feraciſſima.

Germani auro & argento caruerunt olim. Germania metallifera.

feracifsima fit hodie metallorum? Rhenus Danubiusq; habent aurum. Aiunt etiam in Edera Hafsiæ fluuio, hyberno tempore auri cruftas reperiri. Sunt quoq; riui ab auro dicti, Aurbach. Moldaui accolæ ex amne aurum & gemmas colligunt. Tirolenfes ob ærifodinas auri & argenti diuites funt. Mifnia fœcunda eft argento. Quis apud Saxones Islebianas ac Goslarianas ignorat uenas? Lotharingiorum fodinæ cui funt incognitæ? Quem præterit in Bohemia aurum è terræ uifcerib. extrahi? Et cui non argenti mineræ Ioachimicarum uallium funt cognitæ? Vix eft ora, aut princeps in Germania qui fuas auri, argenti, ærisq; fodinas non habeat. Sunt pafsim per Germaniam Aurariæ, argentariæ, æratiæ, lapidariæ gloffariæ, falinariç, & huius generis metallorum fodinæ atq; officinæ. Lege Aeneam Syluium in Germania fua cap. 58. ad Martinum Mayer.

Argentea uafa principibus Germanorũ donata

Est uidere apud illos argentea uafa legatis, & principib. eorũ [a] muneri data, non in alia utilitate, quã quæ humo finguntur: quanquã proximi ob ufum commerciorum aurum & argentũ in precio habent; formasq; quafdam noftræ pecuniæ agnofcunt atq; eligunt: interiores

Pecunia Germanorũ

fimplicius & antiquius [b] permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant [c] ueterem & diu notam, ferratos bigatosq;. Argentum quoque magis quàm aurum fequuntur nulla affectione animi, fed quia numerus argentorum facilior ufui eft promifcua ac uilia mercantibus.

Verifsimè [a] dixit Poeta quidã: Crefcit amor nummi, quantũ ipfa pecunia crefcit. Germani enim principio nulla auaricia capti, continentes, fobrij, fua forte contenti, & bonæ frugis, ruri colendo uacabant, merciumq; cõmutatione

Germani donationib. corrupti.

utebantur. Verũ crefcentibus diuitijs, & habendi cupiditas accreuit. Vnde donatione externorum mouebantur, ut memorat Ottho Frifingen. lib. 2. cap. 48. Chronicorum & muneribus corrupti, degenerare cœperunt. Vt non abs re exclamarit olim Virgi 3. Aen. Quid nõ mortalia pectora cogis Auri facra fames: Pecuniç omnia obediunt. Nemo tam fortis, qui non pecunia expugnetur. Primum probare cœperũt pecuniam: deinde exofculari, poftremo etiam fitire. Et quanto plus potę, tanto fitiuntur aquæ. Creuerunt & opes, & opum furiofa cupido. Et cum pofsideant plurima plura petunt: Ouid. 1. Faft.

Permutationis ufus apud prifcos Germanos.

Ante auri & argenti pecuniæq; ufum, homines rerum merciumq; permutatione utebantur: alia pro alijs exponentes, recipientesq;: fic Germani commutabant fuas merces: pro lacte, butyro, ouibus, bobus, lignis, frumento, fal, corium, pannum, fuppellectilem & reliqua domus neceffaria comparantes. De qua rerum atque mercium permutatione Ariftoteles lib. 1. Politicorum fcribit: Commutationem initio cœpiffe ex eo quod eft fecundum naturã, quòd alij plura quã neceffe fit, pauciora haberent alij. Quoad uerò ipfis fufficeret, neceffariũ erat permutationis inire rationem. Sicut adhuc faciunt Barbarorum nationes multæ, alia pro alijs dantes recipientesq;. Eft autem hoc genus indigentiæ fupplementum ex naturæ præfcripto ad patrimonium auctius faciendum nihil admodum fpectans. Et Plinius naturalis hifto. lib. 33. cap. 1. Vtinam poffet euita in totum abdicari, auri facra fames, ut celeberrimi auctores dixere, profciffum conuicijs ab optimis quibufque, & ad perniciem uitæ repertum. Quantum fœliciore æuo, cum res ipfę permutabantur inter fe, ficut & Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit. Ita enim, ut opinor, commercia uictus gratia inuenta, alios corijs boum, alios ferro, captiuisq; rebus emptitaffe tradit.

Oftendit

Ostendit qua moneta usi sint Teuthones & quam pecuniā receperint. Obseruandum autem est, Seruium regem primum signasse æs: anrea rudi usos Romæ Timæus tradit. Signatum est nota pecudum: unde & pecunia appellata. Nota æris fuit, ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis, in trien te uerò & quadrante rates erant. Nota argenti fuere bigæ atq; quadrigæ. Inde bigatos, serratos à nota serræ, quadrigatosq; numos dixere, uelut copiosissime Plin. lib. 3. cap. 3. naturalis historiæ exequitur. Plures numorum species congessit Ludouicus Cæl. lib. 6. cap. 2. Antiquit.

Seruius Tullius primum signauit æs. Bigati nūmi Serrati quadrigati.

NE a ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladijs aut maiorib. lanceis utūtur: hastas, uel ipsorum uocabulo b frameas gerunt angusto & breui ferro, sed ita acri, & ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, uel cominus, uel eminus pugnent: & eques quidem scuto frameaq; contentus est, pedites & c missilia spargunt, pluraq; singuli, atq; in immensum uibrant, nudi aut d sagulo leues, nulla cultus iactatio. Scuta tantū lectissimis colorib. distinguunt. Paucis e loricæ, uix uni alteriue cassis aut galeæ.

Germanorū arma gladius, lancea, hasta uel framea. Scuta ferunt equites Ger. Missilia Germanorū tela

PTolom. a lib. 2. cap. 11. tradit apud Quados Germaniæ ad Hercynium nemus populos, mineras ferri fuisse: Ueruntamen rariorē sua ætate fuisse ferri usum, & nondum tot ferrarias extitisse in Germania hinc colligit Tacitus, quod solitti fuissent hastas & tela, ferro breui & angusto præfigere. At de ferrariarū copia nunc penes Germanos non opus est scribere, cum nemo sit qui nesciat quanto ingenio & arte circa eius officinas uersentur Germani, & quam abundet huiusmodi fodinis. Teuthonica natio, quam referta sit fabrerrimis ferri fabris, ut uel sola Norimberga reliquas Europæ ciuitates optimis atq; artificiosissimis architectis, quibus plena est, longo interuallo superet. De inde bellica instrumenta, machinas, tormenta, sclopetos, bombardas, præterea ferreas literarum caracteres, Germanorum inuentum, norunt omnes.

Germania olim nō abū dabant ferrarijs.

GEns b olim quælibet suis peculiaribus ūtebatur armis: Romani pilis, Macedones sarisis, Galli gesis, Thraces rompheis, Boij isis, Illirici, sibinis, Germani uerò maximè frameis & hastis, aut maioribus lanceis. Videtur autem ab Teuthonica uoce framea appellationem habere: Nos em *Pfryemen* dicimus, stylū qui cuspellis adhæret, sicut lanceam *ein langen*, quamuis postremū hispanicum nomen quidam dixerint. Cornel. lib. 1. histor. Cheruscis procera membra, hastas ingentes ad uulnera facienda attribuit.

Peculiaria gētis arma. Framea.

MIssilia c dicuntur tela, quæ manu in hostem mittuntur, ut sunt glandes aut saxi quibus prælium incipiebatur. Alias munuscula ex principis liberalitate in uulgus sparsa.

Missilia. Lancea.

SAgulo d militari indumento breui & idoneo ad bellum ac militiam. Milites qui leui armatura utuntur, Velites uocantur. Nostri milites in prælium procesuri, priscū seruāt morem, ut tunica exuta leui uestitu, gladio & lancea in pugnā prodeunt ne grauitate & molestia uestimentorum in pugna impediantur.

Sagulum. Velites.

LOricæ e tunicæ ex ferreis annulis, à loris dictæ Antiquitus enim de corio, crū do pectoralia faciebant: Nonnulli thoraces appellant. Cassides aut galeæ, galeri quibus caput armatur.

Loricæ. Thoraces. Cassides. Galeæ.

EQui non a forma, non uelocitate cōspicui, sed nec uariare gyros in morem nostrum docentur: In rectum aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, ut nemo posterior sit: In uniuersum æstiman-

Equi Germanorum.

b æstimanti plus penes peditem roboris, eoq; mixti præliantur, apta & congruente ad equestrem pugnam uelocitate peditum, quos ex omni iuuentute delectos ante aciem locant.

Equi ad bellum aluntur

GErmani *a* equos ad belli usum neglecta corporis uelocitate & circumagendi in orbes studio Romanorum more, tum ad natandi studiũ alebant. Hodie etiam agriculturæ adhiberi notum est: alicubi etiam bobus aratur.

STrabo *b* libro 4. Geographiæ de Germanis. Sunt igitur omnes natura bellaces, equitatu quàm peditatu longe præstantiores: Quare Maximinus Imperator Germanorum equitatum hostibus semper anteposuit, teste Capitolino, & dissentiunt ambo parumper a Taciti sententia, quòd forsan mutatis temporibus mutata sit & bellandi ratio.

DEfinitur & numerus: Centeni ex singulis pagis sunt, idq; ipsum inter suos uocantur, & quod primò numerus fuit, iam nomen & honor est.

Pagus.

DEfinitur, id est, constituitur, describitur numerus, *Man verordnet vnd macht ein außschuß*, Centeni ex singulis pagis, id est, conuentibus & uillarum congerie. Pagus enim pro tractu alicuius fontis & fluuij accipitur. Nam Iulio Cæsare testãte quantum Germania Romanis cognita erat, maximè in pagos distributa fuit. Vnde lib. 4. Comment. belli Gallici: Sueui inquit, centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula milia armatorum bellandi causa è finibus educuntur, reliqui qui domi remanserint, se atque illos alunt: hij rursus inuicem anno post in armis, illi domi remanent: sic neque agricultura, neq; ratio ac usus belli intermittitur.

Germania in pagos distributa.

Acierum instructio.

ACies *a* per *b* cuneos componitur: cedere loco, dummodo rursus instes, consilij q; formidinis arbitrantur. Corpora *c* suorum etiã in dubijs prelijs referunt. Scutum reliquisse præcipuum flagicium: nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas: multiq; superstites bellorum infamiam laqueo finierunt.

Reges. *Duces.*

Reges ex nobilitate, duces ex uirtute sumunt. Nec regibus infinita, ac libera potestas, & duces exemplo potius quã imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant admiratione præsunt.

Exercitus instructio apud Romanos.

DE *a* acierum aut exercitus instructione atq; modo ineundi bella, Corint. Tacit. lib. 2. histor. Augustæ rursus scribit. Dirigũtur apud Germanos acies nõ ut olim disiecta per cateruas & uagis incursibus. Hinc etiam Appianus Alexandrinus lib. 7. qui Celticus inscribitur. Hijs mores, inquit, ferocissimi insunt, in aggrediendo insignis audacia, contemptus mortis maximus. Et Iosephus lib. 19. ca. 1. Antiquit. Iuda. refert: Germanos robustos corpore, & primo impetu quibuscunq; hostibus congressos præualere.

Germanorũ in prælijs impetus

Cuneus. *Caput porcinum.*

CVneus *b* Vegetio auctore lib. 3. rei militaris, dicitur multitudo militũ, quæ primo angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines prorumpit: milites caput porcinum nominant.

c Id est, non relinquunt interfectorum cadauera, etiam si prælium sit periculosum & anceps: reportant ad suos in castra ut humentur.

Cæterum

CÆterum neque animaduertere, neque uincire, neq; uerberare quidem nisi a Sacerdotibus permissum, non quasi in pœnam nec ducis iussu, sed uelut b Deo imperante, quem adesse bellantibus credunt, effigiesque & signa quędam detracta c lucis, in prælium ferunt: quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus, non fortuita conglobatio d turmam, aut cuneum facit, sed familię & propinquitates, & in proximo pignora: unde fœminarum ululatus audiri, unde uagitus infantium. hĳ cuique sanctissimi testes, hĳ maximi laudatores. Ad matres, ad cõiuges uulnera ferũt, nec illæ numerare, aut exigere plagas pauent. ciboſq; & hortamina pugnantibus gestant. Memorię e proditur, quasdam acies inclinatas iam & labantes â fœmina restitutas constantia precum & obiectu pectorum, & mõstrata cominus captiuitate, quam longe impatientius fœminarum suarum nomine timent, adeo ut efficatius obligentur animi ciuitatum, quibus inter obsides puellæ quoq; nobiles imperantur, inesse quinetiam sanctum aliquid & prouidum putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub diuo g Vespasiano h Velledam diu apud plerosque numinis loco habitam. Sed & olim i Auriniam & complures alias uenerati sunt, non adulatione, nec tanquam facerent deas.

Sacerdotum auctoritas. *Mulierum Germanicarum fortitudo.* *Fœminæ Germanorũ fatidicæ* *Aurinia Germana mulier.*

NArrat a Cornel. quanta authoritate fuerint antiquitus sacerdotes penes Germanos, quos deorum ministros solos iudicabant, & penes eos summam rerum potestatem esse credebant: ut maius piaculum haud admiserit, nisi qui horum quempiam lęsisset. Sacerdotes animaduertebant in flagiciosos uelut diuina authoritate & ex precepto numinis. *Sacerdotes à Germanis uenerati.*

INtelligit b aut, Mercurium, aut Herculem, aut Martem: istos enim coluerunt Germani antiquitus, ut ex sequentibus euidentissimum erit. Vnde â Græcis uocati sunt ἀρηΐφιλοι, hoc est, Martĳ, Martiales uel Martis cultores, Ἄρης enim Mars dicitur. Idem Tacitus tradit, Germanis fuisse morem, Deorum numine ca pescere pugnam, coniugum, parentum, patriæ, memores. *Germani Martĳ.*

LVcos c deorum templa fuisse antiquitus, legis apud Plinium, libro duodecimo capite primo, & Lud. Cœlium, libro septimo capite primo, Antiquit. Vnde etiam posthac Tacitus inquit: Lucos ac nemora consecrant, deorumq; nominibus appellant. Porro uel frondes atque ramos ab arboribus amputatos, portabant secum in pręlium: aut forsan statuas, quæ signa erant deorum suorum: non enim crediderim, imagines intelligere Cornelium, quando deinceps dicat: Nec cohibere parietib. deos, neq; in ullam humani oris speciem assimulare ex magnitudine cœlestium arbitrantur. Ista superstitione tenebantur maiores nostri priusquam Christó Iesu crediderunt. stipites aut ramos, ligna aut lapides uenerabantur, non uiuentem Deum. *Luci.* *Superstitio Germanorum.*

TVrmam d aut Cuneum, id est, exercitum, aciem, manipulum, aut multitudinem. Turma de equitibus, cuneus de militibus dicitur. In turma sunt equites duo triginta, ut Varro & Vegetius tradiderunt: qui præest turmæ, dicitur decurio: ipsi qui in turma sunt, turmales dicuntur. Inde turmatim aduerbium. *Turma* *Decurio.* *Turmales.*

B Sub

Germanicarum mulierũ fortitudo

SVb *e* bello enim Caij Iulij Cęsaris mulieres Germanorum uiros rogabant flẽtes, ut persisterent, ne se & suos in seruitutem Romanorum redigerẽt, & currus obuiam posuerunt ne effugerent, ut Cęsar lib. I. comment. belli Gallici late prosequitur. De fortitudine atq; industria Germanicarum mulierũ require Plutarchum in uita Marij, Strabonem lib. 7. Valer. Max. lib. 5. cap. I. Orosiũ lib. 6. cap. 20. Hieron. epist. 31. distinct. 12. ad Geruntiam, Cor. Taci. lib. I. histor. Augustę ex Caij Plinij Secundi opere historiam memorantem. Florus lib. 4. cap. 12. refert in eo bello, quo Drusus Germanos adortus est fœminas Germanorum hostium agmen auertisse: quorsum Tacitum *f* respexisse cõsidero, dum inquit acies quasdam labantes à fœminis restitutas.

Mulieres Germanorũ cultæ.

SCribit *f* idem noster Tacitus lib. 20. histor. Veterem apud Romanos morem fuisse, quo plerasq; fœminarũ fatidicas, & augescente superstitione arbitrentur deas: & Strabo lib. 7. multa habet de Cymbricis mulieribus diuinationum peritis. Similiter etiam Cæsar lib. I. Commen. Belli Gallici. Plutar. in uita Marij, è quorum testimonijs euidens est, quanta auctoritate & ueneratione obseruatæ atq; cultæ fint cordatæ mulieres: priscis temporibus confugiebatur ad illas tanquam ad oraculum Pythij Apollinis: sancta habebantur consilia & responsa: nemo hæc aspernabatur. Scribit præterea Sueton. in Vita Auli Vitellij uaticinanti Cattæ mulieri, Imperatorem, Vitellium, uelut Oraculo acquieuisse.

SVb *g* hoc Cæsare in uiuis erat Tacitus: sub Traiano uero concessit naturæ.

Velleda uirgo.

VElleda *h* gẽtis Bructeræ uirgo amplissimam apud Teuthonicos administrabat dirionem. Cuius copiosam mentionem fecit Cornelius lib. 20. & 21. historiarum. Statius lib. I. syluarum in hunc modum meminit:

Non uacat arctoas acies Rhenumq; rebellem
Captiuæq; preces Velledæ, cui maxima nuper
Gloria.

Et Raimundus Marlianus, Phil. Beroaldus circa Suetonium in uita A. Vitellij

Aurinia Germana mulier

AVriniæ *i* apud scriptores nondum uidi menrionem: quod rari uel nulli sint qui post Tacitum & Plinium de Germanis adeò digna retulerint. Ex Cornelio liquet Germanam fuisse, ante sua tempora superstitiosius tanquam numẽ celebratam, & proximè post deos ueneratam.

Dij Germanorum.

DEorum *a* maximè *b* Mercuriũ colunt, cui certis diebus, humanis quoque hostijs litare fas habent. *c* Herculem ac *d* Martem concessis animalibus pla.ant.

Deum suum coluit quæque natio.

TErtullianus *a* in Apologetico aduersus gentes cap. 23. tradit unicuiq; prouinciæ & ciuitati suum Deum fuisse: ut Syriæ Astartis, ut Arabiæ Diasares, ut Norico Tibilenus, ut Aphricæ Cœlestus, ut Mauritaniæ Reguli sui, &c. Augustinus quoq; plurimos gentilitios deos congeßit in eo libro, quem de ciuitate Dei inscripsit. Similiter etiam Lactantius Firmianus. Germani quoq; suos peculiares habuerunt deos. Iulius Cæsar lib. 5. belli Gallici dę Germanorum dijs in hunc modum scribit: Germani multum à Gallorum consuetudine differunt. Nam neque Druides habent, qui rebus diuinis præsint: neq; sacrificijs student. Deorum numero eos solum ducunt quos cernunt: & quorum aperte opibus iuuantur. Solem, Vulcanum & Lunam: reliquos ne fama quidem acceperunt. Cornelius uero noster multo plures recenset Germanorum deos, ut puta Mercurium, Teutanem, Martem, Herculem, Isidem, Herthum, Castorem, Pollucem.

Dij Germanorum.

Mercurium

MErcurium *b* inprimis coluisse Germanos, Cornelius Tacitus non tam hoc libro, sed & eo quem de Romanis Cæsaribus scripsit, multis locis testatur: hunc

huncaliâs Teutanem uocitatum, præter alios etiam Ioannes Annius Viterbiensis super quintum Berosi indicat his uerbis. Porrò Teutanes Germanorũ Mercurius extitit, cui cognomento sacrificus ritus indidit. Reddebat enim pallentes eos qui sibi gratis immolabantur. Hunc igitur colebant & humano sanguine uictimas ei obtulerunt: Sicut canit Lucanus lib. 1. Et quibus immitis placatur sanguine diro Teutanes. Habes eiusdem testimonium apud Lactantium Firmianũ lib. 1. cap. 21. Diuinarum institutionum. Methodiũ in historia: Et repetit Vlricus, Huttenus eques nobilis nobiliumq; doctissimus in Panegyrico, quem Alberto, Moguntino archiepiscopo dedicauit sic canẽs: Cernis & Alcidem iũctoq; Tuiscona, Mãno. Et Maia genitum, immitibus aris, Terribili specie. Nostro tempore uisum est Mercurij idolum, in Elegia Alsatiæ prædio, Zu Eel.

Mercurium Deum humanis hostijs placãt Germani. Teutanes.

HErculem c à Germanis uelut Deum cultum suprà abunde relatum est.

Hercules Deus Germanorum.

POrrò d Martem ab ijsdem Germanis ueneratum alio loco testatur Tacitus li. 20. ubi legati Tenterorum præcipuo deo Marti grates egerunt, & Huttenus Panegyrico, de quo iam habita mentio: Primus honor Marti, clypeo Mars fulget & ense Germanamq; manu frameam tenet, illius aris, Victima prima cadit, gratis pater ipse uocari Gaudet. Extat eius superstitionis uestigia adhuc in quibusdam Germaniæ urbibus, quas ab ipso Marte nominatas putamus, ut Martipyrgum Hassiæ Metropolis. Marspurgũ, Sueuię urbs: & Martinopolis Misniæ, ut Aeneas in Europa cap 30. uocat, à Marte dici uidentur. Martem quoq; Scytharum omnium Deum scribit lib. 2. Pompon. Mela. Fertur etiam Martis mons in Vuestualis; ubi tria altaria olim Marti dicata adhuc superesse feruntur. Scribit præterea Suetonius in uita Bulij Vitellij, eum pugionem, quo se Ottho imperator occiderat in Agrippinẽsem coloniam misisse Marti dedicandum, unde liquet illic Martem quoq; cultum.

Mars à Germanis cultus. Martipyrg. Marsburg. Martinop. Martis mõs in Vuestualia.

PArs Sueuorum & a Isidi sacrificat. Vnde causa & origo b peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modum c liburnæ figuratum docet aduectam religionem. Cæterum nec cohibere parietibus deos, neq; in ullam humanioris speciem assimilare ex magnitudine cœlestium arbitrantur. d Lucos ac nemora consecrant, deorumque nominibus appellant, secretum illud; quod sola reuerentia uident.

Isis Sueuorũ numen.

SVeuos a olim Isidẽ deam coluisse Annius Viterbiẽsis libro decimoquinto testatur. Hinc Cõradus Peutinger uetustatis conseruator syncerissimus studiosorum'que patronus integerrimus: persuasit sibi Augustenses falso Cisam deam appellare, templumq; hoc, quod fuisse perhibent: ubi nunc est prætorium urbis Augustæ: non Cisæ, sed Isidis fuisse: collemq; publici carceris non Zisenberg, sed Isenberg quasi Isidis montem nominandum. Cuius rei copiosius meminit Ottho Frisingen. & Chronica Vrspergensis. Ab hac Iside uolunt postea Isenacum Thuringiæ oppidum uocitatum.

Isidem coluerunt Sueui. Isenberg collis Augustæ. Isenacum.

PEregrino b Aegyptiaco scilicet. Nam Isis Aegyptiorũ numen est, & interpretatur eorum lingua, terra. De qua plura Diodor. Siculus libro primo.

Isis Aegyptiorũ dea

DE x antiquo Italiæ cultu sumptum uidetur, ubi liburna nauis in sacris erat, eamob caussam quod Euander rex Arcadiæ per maria in Italiam concesserit, atque externos sacrificandi ritus introduxerit. Ad morem itaque Italiæ, Sueui in suis sacris quæ Isidi fiebant, signo utebantur, quod figuram liburnæ, id est nauis seu currus ad formam nauiculæ constructæ referebat. Liburni autem sunt

Liburni.

in Illyrico populi, olim nauibus uelocibus & celeritate præcipuis usi, Ionium mare insulasq; prædabantur: qua ex caussa Romani naues leuitate celeritateq; præstantes appellauere Liburnicas Liburnas seu Liburna: sic refert Appianus in lib. Illiricorum. Vegetius libro quarto de re militari, & Viterbiensis libro 15.

Liburnisa Liburna.

Lucorum religio.

L Vci a religione quadam esse imbuti existimabãtur: ut pote Deorũ domicilia, aut hominis alicuius cineri sacrati, testis Plinius libro duodecimo capite primo. Vergil. 8. Aeneid. Est ingẽs gelidum Lucus prope Ceretis amnem. Religione patrum late sacer. Germanis autem syluæ olim uel maximè fuerunt suis idolis sacræ, ut hic ex Cornelio colligitur.

Sortes Germanorum.

A Vspicia, a sortesq;, ut qui maxime obseruant. b Sortium cõsuetudo simplex, uirgam frugiferæ arbori decisam, in c surculos amputãt, eosque notis quibusdam discretos super candidam uestem temere ac fortuitu spargunt: mox si publice consuletur, sacerdos ciuitatis, sin priuatim, ipse paterfamiliæ precatus deos, cœlum'que suspiciens, ter singulos tollit, sublatos secundum impressam antè notam interpretatur. Si prohibuerunt nulla de eadem re in eundem diem consultatio. Sin permissum, d auspiciorum adhuc fides exigitur, & illud quidem etiam hic notum, auium, e uoces, uolatusq; interrogare. Proprium gentis, f equorum quoque præsagia ac monitus experiri, publicè aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos ac rex uel princeps ciuitatis comitãtur, hinnitus atque fremitus obseruant. Nec ulli auspicio maior fides non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes, Se enim ministros deorum illos conscios putant.

Equorum præsagia.

Auspicis ueterum.

T Anta a erat apud gentiles auspiciorum religio, ut etiam Romani exactis regibus, nihil publicè sine auspiciis, nec domi, nec militiæ gerebãt: id quod Liuius in primo ab Vrbe condita, & Vale. Max. lib. 1. cap. 1. de institutis antiquis testantur. Vnde Cice. lib. 1. diuinationum. Quæ est autem gens? aut quæ ciuitas: quæ non extis pecudum, aut monstra, aut fulgura interpretantium, aut augurũ, aut astrologorum, aut sortium (hæ enim fere artes sunt) aut somniorum, aut uaticinationum (hæ enim duo naturalia putantur) prædictione moueatur.

Sortes. *Sortilegi.*

S Ortium, b id est fortuitorum euentuum, aut oraculorum. Inde sortilegi, qui per sortes futura pronunciant. De sortibus, earumq; origine Cice. in 2. diuina. Plinius libro septimo capite 56.

Surculi.

S Vrculos c tẽues & paruos, bacillos & uirgulas, discretos, hoc est separatos, insignitos notis & signis quibusdam.

Auspicis.

A Vspiciorum, d id est præsagiorum & prognosticationum, quę ad aues potissimum referũtur: Quorum sunt duo genera, Vnum ad oculos: alterum ad aures pertinens: ad oculos scilicet uolatus, ad aures uox auium. Dicta autem sunt auspicia: hoc est ab auium inspectione, sicut Augurium ab auium garritu & uoce. De omnibus istis copiosissime Cicero in libris diuinat.

Augurium.

Aues auspicium præbent

A Ves e enim euentus aut aduersos, aut secũdos significant: testibus Tullio Plinio libro 18 capite 2. & Vergil.

Auspiciorum

AVspiciorum f genus peculiare fuit Germanis equorū hinnitus & fremitus obseruare, qui etiam in hoc alebantur lucis numinibus sacris: quemādmodum perhibent in Hassia Germaniæ ora, hodie quoq; equos in nemoribus ali ueteri consuetudine Germanorum. Et scribit Methodius: Germanos equis in bello hostibus extractis sacra fecisse, & ex stilatione eorum, auguria cepisse: quarum superstitionum Picus Mirandula in secundo Hymnorum commentario meminit.

Equi in nemoribus aluntur.

Captiuo & iugulo fundebant carmina uates
Cymbrica, quæ æripedum fremitus seruabat equorum.
Bellax Ryphæo Germania proxima cœlo

EST & alia a obseruatio auspiciorum, quam grauium bellorum euentus explorant. Eius gentis cū qua bellū est, captiuum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patriis b quemque armis committunt, uictoria huius uel illius pro præiuditio accipitur.

Bellorum auspicia.

GErmani a imitantur in hoc Romanos qui bellicam rem administrari, nisi auspicato, noluerunt: Tanta erat apud gentiles Germanos auspiciorum fides & religio. Erat autem etiam hoc genus auspicij, ut captiuum simul & popularem suis quemq; armis cinctū committerēt in duellum & monomachiā. Si captiuus uinceret popularem, malum omen Teutonibus: sin popularis hostem superasset, fœlix atq; de uictoria auspicium. Sic olim sortes ex Vergilianis uersibus colligebantur. Si incidissent in lectionem pugnæ fœlicis, uictoriæ omen: si in periculosam, discriminis & infortunij auspicium.

Auspicato omnia agebantur.

PRæiudicio b id est euentu rei, Nam præiuditium, ut Asconio Pediano placet res est, quæ cùm instituta sit, affert iudicaturis exemplum quod sequantur, de qua re scribit Quintilianus in quinto Instit. capite secundo.

Præiudicium

DE a minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes, ita tamen, ut ea quoq; quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coeunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoatur Luna, aut impletur. Nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt, nec dierum numerum ut nos, sed noctium b cōputant, sic constituunt, sic condicunt, nox ducere diem uidetur. Illud ex libertate uitium, quod non simul, nec iussi conueniunt, sed & alter & tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. Vt turbæ placuit, considunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi ius est, imperatur. Mox rex uel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur: auctoritate suadendi magis, quàm iubendi potestate. Si displicuit c sententia, fremitu aspernātur. Sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum assensus genus est, armis laudare.

Consultandi ratio.

Conueniendi tempus.

Sacerdotum authoritas.

COnsultandi a ratio coeundiq; ad comitia tempus explicatur: non autem abs re Cæsar in sexto belli Gallici, Lunam inter Germanorum numina computat: quod ij in primis auspicaturi aliquid, obseruarent uel inchoantem lunā, hoc est coniunctionem & Neomenias: uel plenam lunam, id est oppositionem quæ

Luna Germanorum.

 Græcis

Grecis πανσέληνος dicitur: hoc enim auspicatissimum initium agendis rebus credunt. Ideo non est negligendum, quod idem Iulius Cæsar libro primo belli Gallici tradit, apud Germanos consuetudinem fuisse, ut matresfamilias eorum sortibus uaticinationibus declararēt, utrum prælium committi ex usu esset, nec'ne, Eas ita dicere non esse fas Germanos superare, si ante nouam lunam prælio contēdissent. Quæ omnia repetit Plutarchus in uita Cæsaris: Hac superstitione needum carent Germani.

Dierum & noctium obseruatio. ROmani b tempus per dies numerare solebant more Aegyptiaco. Germani uero per noctes computarunt: qui mos hodie quoq; durat, ut per noctes numeremus recenter facta, aut paulo pōst fienda. *Vor drey nechten, oder vber drey necht.* Diem autē alij aliter obseruauere: Babylonij inter duos solis exortus, Athenienses inter duos occasus, Vmbri à meridie in meridiem: uulgus à luce in tenebras, Aegyptij à media nocte in mediam noctem diem dixere. Sic & Germanorū antiquitas diem à nocte in noctem computauit, iuxta Hebrẹorum cōsuetudinem, qui itidem á nocte dies cœperunt numerare. Vide Plinium libro secundo capite 79. Macrobius libro primo capite secundo. Saturnalium. Aul. Gel libro tertio, capite 2. Noct. Att. Ouid. 1. Fastorum. Cēsorinum de die natali, Cornelium Vitellium de dierum, mensium, annorumq; obseruantia.

Armorū sono probant sententiam Germani. VElut c alij uerbis aliorum dicta probant uel refutant: ita Germani soliti sunt, non sermone aliorum sententiam commendare, sed armorum applausu, sono, tripudijq;, ut rursus noster Tacitus indicat libro 21. Histor. fremitu uero explodebant sententiam, quæ minus placuisset.

Tormēta German. LIcet a apud concilium accusare quoque & discrimen capitis b intendere. Distinctio pœnarum ex delicto, prōditores & transfugas arboribus suspendunt. Ignauos & imbelles & corpore c infames cœno ac palude, iniecta insuper d crate mergūt. Diuersitas supplicij illuc respicit, tanquam e scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed & de leuioribus delictis pro modo pœnarū, equorum pecorumq; numero conuicti mulctantur, pars multę regi, uel ciuitati, pars ipsi qui uindicatur, uel propinquis eius exoluitur. *Comitiorum ratio.* Eliguntur in ijsdem concilijs & principes, qui iura per pagos f uicosq; reddunt. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & authoritas adsunt. Nihil autem neq; g priuatę rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere, non ante cuiquàm moris, quam ciuitas suffecturum probauerit.

Germanorum pœnæ in nocētes. TOrmenta a & pœnæ Germanorū, quibus hodie sontes ac facinorosos plectunt, sunt crux seu patibulum, gladius, ignis, culeus, rota. Furca in crucem agunt. Incendiarios & hostes igne cremant. Latrones ac raptores rota inferos conuellunt: homicidas capite priuant: quosdam mergūt aqua aut uiuos sepeliunt. Mulieres noxiæ culeo inclusæ suffocantur flumine, aut fumo opprimuntur.

Intendere. INtendere b proprie est crimen in aduersarium iacere. Terent. in Eunucho, hāc si intendit esse, *vmb den hals anklagen.*

Infames. Infames, e mancos, corruptos, aut si mauis impudicos, *Die ehrlosen.*

Turnus Herdonius mersus. HViusmodi d supplicio affecit Turnum Herdonium Aricinum innocentem Tarquí superbus septimus Romanorum rex, ut tradit Liuius in 1.

Scelera. Flagitia. SCelera c infanda flagitia, maiora delicta, ut proditiones, furta, fugam, & huiusmodi. Flagitia uero leuiora errata, ignauiam & timiditatem.

Vici. Marchio. VIcos a frusticanos qui ex plurib. uillis cōstāt. Præfecti, qui ius p pagos uicosque dicūt priscis appellati sunt Marchiones, à Marcha Theutonico uocabulo

unde

unde nomen principum Germaniæ emersit: qui Marchiones, id est præfecti Marcharum uocantur: Iidem Germanis: *vogt, pfleger, ampleut, richter, schulthayssen* appellantur.

Ciuitas, q[ui]d est ciuium consensus & multitudo. Vnde Macrobius in præfatione, in somniũ Scipionis: Comitia, inquit, cœtusq́ hominum iure sociati, ciuitates appellantur. Non pro oppido sumitur apud Cornelium ciuitas: Nã suo sæculo nondum urbes in Germania extructæ fuerant, ut postea ipse Tacitus declarabit, & suprà à nobis relatum est. *Ciuitas.*

Ab consuetudo quoq; nunc penes Germanos manet, ut neq; fana & sacras conciones, nec fora aut rus camposq́, neq; cõcilia adeant, minus publica, minime priuata subeant officia, nisi armis cincti, sine armis nihil agunt. *Armati omnia agunt Germani.*

TVm eum in ipso concilio, uel principum aliquis, uel pater, uel propinquus scuto frameaq́ iuuenem ornant. Hæc apud illos *a* toga, Hic primus iuuentæ honos, ante hoc, domus *b* pars uidentur, mox reipublicæ. Insignis nobilitas, ut magna patrum merita principes dignationem etiam adolescentulis assignant. Cæteris robustioribus ac iampridem probatis aggregantur, nec robur inter comites aspici. Gradus quinetiam & ipse *c* comitatus habet iudicio eius quem sectantur. Magnaq́ & comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus, & principum cui plurimi & acerrimi comites. Hęc dignitas, hæ uires magno semper electorum iuuenum globo circundari in pace decus, in bello præsidium, nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque ciuitates id nomen, ea gloria est, si numero ac uirtute comitatus emineat. Expetuntur enim legationibus & muneribus ornantur, & ipsa plerumque fama, bella profligant, Cum uentum in aciem, turpe principi uirtute uinci, turpe comitaui uirtutem principis non adęquare. Iam uero *f* infame in omnem uitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri sua quoq; fortia facta gloriæ eius asignare, præcipuum *g* sacramentum est. Principes pro uictotia pugnant: comites pro principe. *Toga Germanorum.* *Princeps comitatus.*

Sicut *a* Romani olim bonæ indolis pueris togam in uirilis ætatis argumentum dare solebant. Sic Germani suos adolescentulos framea scutoq́ ornantes, in rem militarem prouehebãt. Vnde Eobanus Hessus. Tela puer dextro didicit uibrare lacerto, Et leua clypeum posse rotare manu, Iam bellator eques longa sudare sub hasta, Et certo assueuit flectere freno modo. *Germanorum toga.*

IVuenes *b* Germani ante sumptam togam domus pars erat, id est non numerabantur inter uiros, nihil mumeris administrabant in repub. sed ad domesticam curam adhibebantur: Accepta autem toga, etiam publica munia committebantur ipsis, & ad bella extrudebantur.

Comitatus *c* principis & suos habet gradus, hoc est dignitates. Nam sunt alij alijs eminẽtiores in principis aula, & in primo post principem honore: A Secretis, à cubiculis, quęstores, equorum pręfecti, armorũ magistri, consules. Deinde sunt alij inferioris gradus & dignitatis, satellites, laterones, equites, pedites, lixæ. Per gradus ad proceres ascendes: & rursus per gradus ad infirmitates descẽ *Gradus principum & comitatus.*

des: Istos honores & dignitatea princeps pro suo arbitrio cōmittit singulia. Inde oritur inter comitea æmulatio, dum quisq; primas apud principem ambit. Titillātur rursus principes simili æmulatione, plurimos fortes eosq; acerrimos affectantes comitea: ut conspicui sint selectissimo comitatu & satellitio.

Militiæ principes muneribus expetuntur. STrategi *d* atq; militiæ duces præstantiores, ac præclare gestis ipsisq; armis exercitati celebresq; multis donis legationibusq; inuitantur ad ferēda subsidia, & administrandam militiam, ad hos promptiores milites cæteri confluunt, hos sequuntur, laudant atque tuentur.

Acies. ACies *e* instructionem exercitus significat, cum ad dimicandum paratus est, quod ferro armata sit & acumine telorum.

Celtiberorū mos. DE *f* Celtiberis Hispaniæ populis scribit Vale Max. lib. 2. cap 1. nefas duxisse prœlio superesse, cum is occubuisset, pro cuius salute spiritum deuouerant.

Sacramenta militaria. VEgetius *g* lib. 2. de re militari: Militea iurare solent & ideo militiæ sacramenta dicuntur. Iurant autem se omnia strenue facturos quę præceperit imperator, nunquam deserturos militiam, nec mortem recusaturos pro Germanorum repub. Hinc sacramenta pro militibus usurpant eruditi, quod iusiurando in fœdua societatem'que obstringantur, & pro imperatore defendendo iuramentum interponant.

Germanis ingrata pax. SI *a* ciuitas in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat, plerięq; nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt, quia & ingrata genti quies, & ut facilius inter *b* ancipitia clarescant, magnum'que comitatum, non nisi ui belloq; tueare, exigunt enim principis sui liberalitate illum *c* bellatorem equum, illam cruentam uictricemq; frameam. *Germanorū epulæ.* Nam epulæ & conuictus quanquam incompti, largi tamen apparatus pro stipendio cedunt. Materia munificentiæ per bella & *d* raptus, nec arare terram aut expectare annum tam facilè persuaseris, quàm uocare hostes & uulnera mereri, pigrum quinimo & iners uidetur sudore acquirere, quod possis sanguine parare.

Germani bellorum auidi. SEneca *a* lib. 6. naturalium quęstionum, Germanos gētem belli auidam uocat. Idem libro de Ira Germanis quid est animosius, quid ad incursum acrius? quibus innascuntur innutriunturq;, quorum una illis alia negligentibus cura. Manet pacis odiū, belliq; amor, heu dolor in Teuthonica natione: Passim enim nunc stipendijs merent, uitam uilem ac uenalem circumferunt φιλοπτόλεμοι Germani ac sanguinis sitientissimi.

Nulla fides pietasq; uiris qui castra sequuntur:
Venales manus ibi fas ubi maxima merces.

Obtinuit nomē, ut bellax Germania ab auctoribus uocitetur, tam ingrata est genti quies, otiumq;

Ancipitia. ET *b* ut clarescant clari & insignes fiant, inter ancipitia difficilia, periculosa, incerta utrò uergat uictoria: sic anceps Mars pro incerto belli euentu accipitur.

Bellax Germania. BEllatorem *c* equum hoc est bello promptum & idoneum: hunc, inquam, exigebant Germani, simul etiam sanguinolentam & uictricem hastam, ut liceret ipsis bella gerere: Sunt enim omnes natura bellaces, inquit Strabo, lib. 4. & omnis uita eorum in studijs rei militaris consistebat, Cæsar 6. Tantus amor studiumq; Martis erat. Habet quoq; Cæsar in Sexto belli Gallici, Atq; ubi quis ex principibus in Cōcilio dixit, se ducem fore: qui sequi uelint, profiteantur: Consurgunt hij, qui & causam, & hominem probant, auxiliū pollicētur: atq; à multitudine

titudine collaudantur: Qui ex hijs ſequuti non ſunt, in deſertorum atq; perdito-rũm numero habentur, omniumq; rerum ijs poſtea fides derogatur.

IDem *a* Cæſar in Sexto Commẽtariorum libro, Latrocinia nullam habere infamiã apud Germanos refert, quæ extra fines cuiuſq; ciuitatis fiunt: Atq; ea exercendæ ac deſidiæ minuendæ cauſa fieri prædicat. Hoc idem etiam Pomponius Mela tradit libro tertio, Ius in uiribus habent adeò, ut ne latrocinij quidem pudeat: & Chunradus Celtis,

Latrocinia Germanorũ

Nec cenſere nephas animum intendiſſe rapinis.

QVoties bella non ineunt, non multum *a* uenatibus, plus per otiũ tranſigunt, deditiſomno ciboq;, fortiſsimus quiſq; ac bellicoſiſsimus nihil agens, delegata *b* domus & penatium, & agrorum cura fœminis ſenibusq;, & infirmiſsimo cuiq; ex familia. Ipſi habent mirã diuerſitatem naturæ, cum ijdem homines ſic ament inertiam, & oderint quietem. Mos eſt *c* ciuitatibus ultro ac uiritim conferre principibus, uel armentorum, uel frugum, quod pro honore acceptum, etiam neceſsitatibus ſubuenit. Gaudent præcipuè finitimarum gentium *d* donis, quæ non modo à ſingulis, ſed publicè mittuntur: electi equi, magna arma, *e* phaleræ, torqueſq;. Iam & *f* pecuniam accipere docuimus.

Germanorũ in otio ſtudium.

Germani principibus penſiones reddunt.

VNus *a* eſt hic locus quẽ ſciam, quo Cornelius Tacitus diſſentit à cæteris authoribus, qui commune Germanorum exercitium dixerunt uenandi ſtudium: quo etiam nunc uix eſt ullum Germanis frequentius. Non igitur exacte didicit Cornelius uenationis morem in Germanis, uel ſuo tempore deſijt parũper uenandi exercitium, quod ante eum erat frequentiſſimum, & poſt eum commune omnibus principibus & nobilibus Germanorum: ut quoties per occaſionem licet, uenationi & aucupio incumbant. Ideoq; retulit Iulius Dictator in 6. comment belli Gallici: Vita omnis in uenationibus, ac ſtudijs rei militaris conſiſtit: à paruulis labori atq; duritiei ſtudent. Et Paulo pòſt rurſus ſcribit. Vros (quę ſunt Hercinię ſylux, fera animalia) ſtudioſe foueis captos interficiunt. Hoc ſe labore durant adoleſcentes, atq; hoc genere uenationis exercent: & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quę ſint teſtimonio, magnam ferunt laudem. Vnde Conradus Celtis:

Venandi ſtudium in Grmanis.

Commune his ſtudium uenari, equitare, uegari,
Atq; ſuum uariis uictum quæſiſſe per artes,
Vel Bacchum uiduis creſcentem iungere palis,
Aruaq; quadrijugo proſcindere pinguis aratro,
Nec patrio tepuiſſe ſolo iuuenilibus annis.

VIri *b* Theutonum fortes armis aſſueti, quietẽ pacemq; odiunt: torporem atque inertiam amant, omne ſtudium in re militari conſiſtit: minime omnes agriculturę ſtudent, ut idem inquit Cęſar: fœminis, ſenibus, infirmis, & inermibus, cura domeſtica commiſſa.

Cura domeſtica fœminis cõmiſſa.

PRincipes *c* quia reipublicę ſeruiũt, ab eadem aluntur: decimas frugum, tributa, uectigalia, naulum, penſiones atq; reliquas huiuſmodi exactiones à ſuis recipiunt. Aequum hoc quidem ius, niſi hodie quidam abuterentur iſthoc priuilegio in grauiſsimam tyrannidem, & ſuorum popularium depredationẽ: nõ enim accipiũt iuſtas penſiones, ſed omnino deglutiũ, & excoriãt ſuos; dignũ eſt ut præſtẽt Deo, quę debẽtur ipſi: & Cęſari, quę reddẽda ſunt Cęſari: Verumetiã

Redditũum ratio.

hoc dignum est, ut principes suos minime expilent, sed ęquis conditionibus, & pensionibus onerent, tollerentq́.

Germani muneribus allecti

CVm d enim Iulius Cæsar Germanos non potuisset subigere, eosdē ad semuneribus & pecunia allexit, eosdem in bello secum babuit, quorum fortitudi ne uicit Galliam ac Pompeium ut Suetonius & Appianus testantur ei. Ottho. lib. 2 cap. 48. Chronicorum, Sic & Tyberius Marobodum Germanorum regē ad se allexit.

Phaleræ.

e Phaleræ, id est, militaria ornamenta & æquorum quoq́.

Pecunia omnes uincit.

SVprà f dixit, pecuniam probāt ueterem ac diu notam serratos bigatosq́. Argentum quoq́ magis quā aurum sequūtur. Iam in Germania & ferme ubiq́ terrarum nihil sine pecunia efficies. Nummi enim bellorum sunt nerui ac fomites, rerumq́ gerendarū effectrices. Nulla urbs tam firma, neq́ arx usq́ adeò munita, quā non pecunia expugnes. Nullus tam seuerus iudex, etiamsi Areopagita sit, quem non pecunia corrumpas: & (ut paucis dicā) pecuniarum gratia fiunt omnia: huic cuncta obtemperant. Hinc non immerito exclamat Heinricus Bebelius, poeta germanus: Procb deorum atq́ hominum fidem. O dolendam atq́ execrandam Germanorū auaritiam, quos esse inuictos ab hostibus, res ipsa atq́ multorum authorum testimonia declarant, hos ipsa pecunia uincit.

NVllas a Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diuersi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, nō in nostrum morē connexis & cohærentibus ædificijs: suam quisq́ domum spacio circundat, siue aduersus ignis remedium, siue inscitia ædificandi.

Germania caruit urbibus.

APrincipio a nō fuerunt in Germania urbes, aut oppida muro cincta (erat enim inculta & horrida regio) sed sua cuiq́, & separata domus, & spatio distans ab aliorum ædificijs, ne uicino incendio conflagraret: Sed quod uerisimilius uidetur, ędificandi imperitia. Seneca quoq́ in libro de gubernatione mū di refert, nulla eis fuisse domicilia, nullasq́ sedes, nisi quas lassitudo in diem posuisset. Similiter Cæsar in 6. comment. Ciuitatib. maxima laus est, quā latissime circum se uastatis finibus solitudines habere, hoc proprium uirtutis existimant, expulsos agris finitimos cedere. Deinceps ad fontium ripas domos suas, & pagos collocauerunt, commodissimum rati, si aquæ suppeteret copia Eligebant etiam camporum planities, montium iuga, & ut commodius ædificarent, ad uicina nemora ædes extruxerunt.

Aedificiorū ratio.

NE a cæmentorum quidem apud illos, aut tegularum usus: materia ad omnia utuntur informi, & citra speciem aut delectationē. Quędam loca diligentius illinunt terra, ita pura & splendente, ut picturam ac liniamenta colorum imitentur. Solent & subterraneos b specus aperire, eosq́ multo insuper fimo onerant, suffugium hyemi, & receptacu lum frugibus: quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliunt, & si quando hostis aduenit, aperta populatur, abdita autem & defossa aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quod quærenda sunt.

Aedificandi mos in Germania.

Herodia.

HErodianus a lib. 7. Raro apud Germanos e lapide lapidibusue coctilib. aut lateribus ædificia sunt, densis etiam syluis, quorum confixis augmentisq; lignis quædam quasi tabernacula ædificant.

CÆmenta b dicuntur omnis rudior materia, qua ędificia consurgunt, sed proprie lapides uulgares subduri: Inde Cæmētarij, fabri murarij qui parietes ducendo, domos ędificant. Obseruandum uerò est ipsius mundi rudimento homines feros atq; incultos, ante fruges incognitas, querna glande fructibusq;, quos passim e terra natura produxerat, uictitasse, & in speluncis habitasse, aut syluarū tecta, incoluisse: uerùm agresti hoc uictu posito, cœperunt primū alij tuguriola de fronde harundinibus contexere, alij luto acerato hirundinum instar extruere loca Plini. libro 7. cap. 56. (quæ Cannalis temere coniecta subirent, mox industriores, ut est humanum ingenium ad noua excogitāda, uel maximè promptū) non solùm casulas, sed amplissimas domos fundatas extruere cœperunt, & ex uillis & pagis oppida formare, & muro cingere didicerunt: quæ hodie cultissima sunt, tum uallo, muro, atq; bellicis instrumentis instructissima.

Cæmenta. Cæmentarij. Veterum habitacula. Domorū & urbium inuentio.

VIdetur c loqui de cellis subterraneis, in quibus olim maiores nostri hybernarunt, antequam uaporariorum istorum, quæ stubæ nostris dicuntur, usus ad nos peruenerat, quę hodie tantum conseruandis frugibus, uino, potu, atq; penu deputatæ sunt, cellaria uocantur.

Cellaria.

TEgumen a omnibus b sagum c fibula: aut si desit, spina consertum. Cætera intecti totos dies iuxta focum atq; ignem agunt. Locupletissimi ueste distinguuntur, non fluitante, sicut d Sarmatæ ac e Parthi, sed singulos artus exprimente. gerunt, & f ferarum pelles proximi g ripæ negligenter, ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commertia cultus. Eligunt feras, & detracta uelamina spargūt maculis pellibusq; h belluarum, quas exterior Oceanus atq; ignotum mare gignit. Nec alius fœminis quā uiris habitus, nisi quod fœminę sæpius lineis amictibus uelantur, eosq; purpura uariant, partemq; uestitus superioris in manicas nō extendunt, nudæ brachia ac lacertos, sed & proxima pars pectoris patet.

Vestitus Germanorum. Fœminarum habitus.

DE a uestitu Germanorum nunc disserit, planè germano simplici & rusticano, & minime fluitante: nec tam immoderatū precium referente, ut hæc habent tempora, quibus effusissimus sumptus in uestes impēditur: adeò exuit hęc natio pristinam simplicitatem, ut uideas infimos è plebe splendidissimis, atq; laxissimis incedere uestibus: Regibus maximisq; heroibus olim non indignis. Quid dicam: nihil uideas hodie, quā inanem sumptum, ac sumptuosam omniū rerum luxuriem, moribus ueterum Germanorum imparem: quorum tegumentum fuit sagum. Pompon. Mela. lib. 3. Viri sagis uelantur, aut libris arborū quamuis sæua hyeme nandi non patientia tantum illis, studium etiam est.

Luxus uestiū in Germania.

SAgum b uestis est uillo linoue grossiore texta ad militiam apta (*ein hufeck, oder filtzmantel*, priscis Germanis, *ein iacke*) inde sagulum, quod & ipsum militare indumentum breue, & ad militiam accōmodum. Cicero in Philippicis scribit: Saga sumi solere in bello, atq; tumultu. Et quando in sagis tota ciuitas erat, consulares uiri rogati esse solebant.

Sagum. Sagulum.

FIbula c uerò cingulum significat, & eius ornamētum, quo uestes subligamus: Vnde fibulare, cingere & diffibulare, discingere, & fibulam dissoluere.

Fibula.

Satma-

Sarmatarũ in uestibus luxus.

SArmatæ *d* Scythici populi uestibus effusissimis atq; laxissimis utebantur. Rhenones quoq;, hoc est, de pellibus uestes gestabant. Luca. lib. 1. Et qui te laxis imitatur Sarmata braccis.

Parthorum luxus.

PArthi *e* oriẽtales populi, Persis finitimi, primò ueste sui moris utebãtur: postea quam autem opes accessere, luxuriæ materia, ut Medis, prælucida ac fluida armorũ patrius ac Scythicus mos, sic scribit Iustinus, lib. 41. & repetit Aeneas Syluius in Asiæ descriptione, capite 30: de Parthis. Plini, libro sexto, capite 25. Strabo lib. 11. & 15. Mela. in 1. Ptolem. lib. 6. cap. 5. Solinus cap. 6. Volaterran. libro 12. Geographiæ.

CAesar *f* lib. 6. belli Gal. pellibus, aut paruis Rhenonum tegumentis utuntur magna corporis parte nuda. & Seneca lib. 1 de ira: Quid Germanis induratius ad omnem patientiam, & quibus magna ex parte, non tegumenta corporũ, non suffragia aduersus perpetuum cœli rigorem: atq; hinc Cornel. libro 17 & 18. histor. Augustæ. Cohortes Germanorum cantu truci, & more patrio nudis corporibus super humeros scuta quatientium appellat.

Rhenus limes Romani imperij.

RIpa *g* Rheni scilicet, nam Rhenus separauerat Gallos à Germanis, & fuit limes Romani imperij: Cæsar testis in comment. belli Gallici.

Pelles beluarum è Germanico æquore.

PElles *h* de quibus loquitur uariç atq; diuersarum beluarum sunt, quasdam ætas nostra Zobellinas, Licpartas, Lussatias atq; Hermelinas uocat: ex Lituania, quç ad Balteum mare sita est, adferuntur.

Oceanus exterior.

OCeanus *i* exterior est mare Germanicum, quod nullis imperatoribus nauigatum, aut classibus tentatum fuerat, quemadmodum etiam Strabo lib. 7. his uerbis refert. Illa plaga, quæ trans Albim, Oceanum spectat, nobis prorsus est incognita. Nullum enim priorum, ad orientem usq; ad Caspij maris ostium, hanc peregisse nauigationem accepimus. Neq; Romani Albim ipsum transcenderunt, nec ulli similiter iter pedestre suscepere.

De Germanorũ matrimonijs.
Dos Germa.

QVanquam seuera illic *a* matrimonia, nec ullam morum partem magis laudaueris. Nam *b* propè soli *c* Barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptijs ambiuntur. Dotem non uxor marito: sed uxori maritus offert. Intersunt parentes, & propinqui, ac munera probant. Munera non ad delitias muliebres quæsita, nec quibus noua nupta comatur, sed boues, & *d* frenatum ęquum & scutum cum framea, gladioq;. In hæc munera uxor accipitur, atq; inuicem ipsa armorum aliquid uiro affert, hoc maximum uinculum, hæc arcana sacra, hos *e* coniugales deos arbitrantur, ne se mulier extra uirtutum cogitationes, extraq; *f* bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonij auspicijs admonetur, uenire se laborum periculorumq; sociam, idem in pace, idem in prelio passuram ausuramq;: hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denunciant. Sic uiuendum, sic pereundum, accipere se, quæ liberis inuiolata, ac digna reddat, quæ nurus accipiant: rursus quæ ad nepotes referãt. Ergo septa pudicitia agunt, nullis *g* spectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corruptę.

Venit

Venit a tandem ad Germanorum connubia, quę à moribus plurimū commē dar, & reuera insunt huic uinculo multa quæ à pietate minime absunt, Nā Deus ab initio Masculum & Fœminam condiderat Genes. 1. & 2 Fœminam in uiri adiutorium, ideocp admonebantur nymphæ in ipsis sponsalibus, se uenire fortunæ, periculorumcp socias: Viri discrimen fore uxoris quocp: Mariti prospe ritatem & bona utriscp communia, hoc est, ut sacræ habent paginę, duos coalituros in carne una, ut iam non sint duo, id est, diuersarum pattium, sed una caro, eiusdem uoluntatis, fortunæ, periculi atcp laboris. *Germanorū matrimonia cōmendātur*

Numidæ, b Mauri, Aegyptij, Indi, Hebræi, Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones & Thraces, atcp penè omnes Barbari, singuli pro opibus quisque cp plurimas uxores, alij denas, alij plures habebant. Scythę, Agathyrsi, Scoti Britaniæ populi, Attici promiscuas uxores, & liberos ex Platonis republica, communes habere, & more pecudum lasciuire. Massagetæ singuli unam ducebant uxorem, sed ea communiter utebantur, uti apud Britannos etiam fieri con sueuit. Apud Arabes qui Fœlicem incolunt Arabiam, consuetudo erat, ut una omnibus consanguineis uxor esset. Sic sunt diuersarum gentium diuersa coniugia, authores Strabo, Solinus, Pompon. Mela, Plinius, Eusebius, Polidorus atcp alij. Germani autem inquit Tacitus, soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, nemo plures accipit, uelut aliorum Barbarorum gentes, sed quiscp unam coniugem, ad rogum eius seruat: defuncta hac licitum est alteri copulari: Pauci sunt ex nobilibus qui pluribus nuptijs ambiantur: sicut de Ariouisto Germanorum rege Cæsar, in 1. meminit, quod duas habuerit uxores, Sueuam unam, alterā Noricam, ueruntamen minime Parthorum more, qui uariæ libidinis dulcedine singuli plures uxores sibi iungunt, Iustino teste libro 41. *Diuersarum gentium diuersa coniugia.* *Germani singuli singulas uxores habent.*

Strabo c lib. 14. Geographicorū arbitratur ab initio conficto nomine eos Barbaros appellatos, qui difficulter, aspere ac duriter loquerentur, ut Blesos, Balbos cp dicimus: quales sunt nationes omnes præter Græcos. Romani quocp postea se quocp exemerunt, quòd cultam mitioremcp reliquis nationibus linguam haberent, & Barbaros uocabant, quibus nō esset peritia, Græci & Latini sermonis, uel crassa pronunciatio. Vnde metaphoricōs, barbarus pro fero, crasso, & indocto usurpatur: Post Christum passum, barbari censebātur, quibus nec Gręci, Latini aut Hebręi nomē cōcedebatur. hodie in Barbaricū nomen abiuerūt, q Christianā fidem non agnoscunt, aut Romano imperatori subiecti non sunt. *Barbari qui dicantur.*

Eobanus d Hessus poeta pręcipui nominis, de dote ueterum Germanorū sic cecinit. *Dos ueterū Germanorū*

Dos erat huic sonipes, duris bellator in armis,
Et pecus & tristis iugera pauca soli.
Scilicet arma etiam nostris placuisse puellis;
Testis es, at nostra clade superbe Mari.
His neq; degeneri muliebris inertia luxu,
Improba nec curæ forma uenus'ue fuit.

Sic e Romani prisci Iouem adultum, Iunonem, Venerem, Dianam, Thalassiō, qui apud Græcos Hymeneus dictus, Subigum, Virginensem, Iugatiuum, Domiducum ac alia uana idola coluerunt: De qua re Augustinus lib 6. de ciuitate dei cap. 9. *Dij nuptiarum.*

Refert f enim ex Licurgi sententia Plato, quòd fœminæ se cum iuuenibus in armis exercere debent, ut bello aptæ sint, quemadmodum Amazones, atcp Scythę & Sarmaticę mulieres (Mela in 2. & 3.) fuere, quę ob id mā mas inurebant, ne armorum impedirent tractationes: Et suprà retulimus mulieres Germanorū cum uiris in pręlia egressas, ex 4. Flori cap. 12. & 1. Cęsaris. *Fœminæ armis exercitatæ.*

Spectacula

Spectacula illecebrarũ irritamẽta. Spectacula illecebrarum esse irritamenta, ex hoc perpẽditur, quod Scipio Nasica uetuerit apud Romanos Theatra atq; Orchestras extrui, ac ne scenici peragerentur ludi, ne corona adstantiũ malis exemplis coinquinaretur. Nam Venerem omnisq; generis mala excitat atq; fouet, Otium, Vinum & Theatrum: uelut manifestis uerbis, Ouidius Sulmonensis in 2. De amorum remedio, aperit.

Vina parant animos Veneri nisi plurima sumas,

Et Alibi.

Quæritur Aegistus quare sit factus adulter,
In promptu caussa est, desidiosus erat.
Otia si tollas periere cupidinis arcus,
Contemptæq; iacent & sine luce faces.
Hoc idem Comicus uidit: Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Literarum secreta uiri pariter ac fœminæ ignorant.

Literarum inscitia apud priscos Germanos. Cornelij nostri temporibus penitiorum literarum mysteria Germanos latebant, rudia adhuc erant secla, nemo bonarũ literarũ doctus. Barbara natio diuinarũ & prophanatum literarũ, legumq; ignara, quæ res peperit nobis Germanorum ignobilitatem, & uirtutum à maioribus factarum silentium atq; obliuionem. Fuerunt enim plurimi, qui præclara & fortia facta cõmitterent, ast qui ea posteris & literis cõmendarent, nulli. At quem fugit, quanta interim facta sit, mutatio omniũ populorum, rituũq;, quod Germania, ut quæ olim literarum disciplinis erat inculta, agrestibus populis horrida, ædificiorum tenuitate ac mera rusticitate referta, nunc nulla nõ parte sit florentissimis ingenijsq; præclaris fœcundissima: quæ dona cui accepta referã, nisi Deo Opti. Max. atq; item mortaliũ *Germania literis culta.* industriæ, quæ diuinum illud excudendorum librorum stanneis formulis inuentum, apud Germanos nostros, excogitauit, quod Moguntiaci cœpit, post incarnationem Iesu Christi seruatoris nostri, M. CCCC. XL. Friderico tertio Romanorum, ac Germanorum imperium administrante. Vnde uiri undecunq; præstan- *Excusoria ars à Germanis inuenta.* tes, tum eruditione linguarum, tum multiplici rerum noticia emersere, adeo, ut in orbe hoc terræ, huiusmodi uiros non reperias, quales habet Germania ad literas, bella, atq; item alia motralium officia expeditissimos. Cuncta nẽpe refloruerunt studia, adoleuit sacrosancta Christi philosophia, ut sincerius sint uix un- *Theologi insignes in Germania* quam sacræ tractatæ literę, quã hoc nostro postremo sæculo. Floret quoq; poetica. Nulla me hercle tempora habuerũt uates eiusmodi, quales nostra Germania. Dicere posses Hippocrenen fontem Musarum nobiscum esse, Apollinem, Musas, Gratias, Aetheoclides omnes in apricum Germanię prodijsse. nihil est apud Teuthones, domini gratia, quod possit desiderari. Sunt Hebræa aut potius sacra studia, undiq; per Germaniam: uigent & Atticissantes literæ, & consumatissimos in hijs reperies uiros, quos in media Græcia prognatos existimares, ut interim taceam Astronomos, Oratores, Philosophos, Medicos aliosq; pertranseam innumeros. Omnes Cyclopediæ disciplinę uberrimæ nunc pertractantur, habent enim ferme celebratissima quindecim publica Gymnasia nunc ipsi Germani (præter priuatas scholas singularũ urbium) in quibus uiri ex ęquo sudant.

Germania cõmendata à disciplinis: à lu- Pudeat igitur Sycophantam illum scommatis sui, quo Germanos barbariæ uocabulo notauit quum Maiores atq; ipsi nos soli resuscitauerimus sopita aliquandiu per Musarum dona, ut non tam uiri quã mulieres nobiscum literas discant, uerum studiosissime amplectantur & calleant egregie: & reuera impletũ mihi persuadeo, dictum illud saluatoris nostri. Multi nouissimi erunt primi. Germani cunctos religione & literarum studio omnes superant.

Paucissi-

PAucissima a in tam numerosa gente adulteria, quorum pœna pręsens, & maritis permissa, accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem uicum uerbere agit. Publicatæ enim pudicitiæ nulla uenia, non forma, nō ętate, non opibus maritū inuenit. Nemo enim illic uicia ridet, nec corrūpere, et corrūpi sæculū uocatur. Melius quidē adhuc eæ ciuitates, in quibus tantum uirgines nubunt, & cum spe uotoq́ uxoris semel transigitur. Sic unum accipiunt maritum, quo modo unum corpus, unamq́ uitam, nec ulla cogitatio ultra, nec longior cupiditas, ne tanquam maritum, b sed tanquam matrimonium ament. Numerum librorum c finire, aut quenquam ex agnatis necare, flagicium habetur plusq́ ibi boni d mores ualent, quā alibi bonæ leges. In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hęc e corpora, quæ miramur, excrescunt. Sua quemq́ mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac seruum nullis educationis delicijs dignoscas, inter eadem pecora, in eadem humo degūt donec ætas separet ingenuos, uirtus agnoscat.

Castitas Germanorū

RAri a penes Germanos olim fuerunt mœchi, pauciores adulteræ, nempe in quos seuerius animaduertebatur. Hinc scribit Eobanus Hessus,

> *Nulla maritantes noxere cubilia mœchos,*
> *Firma pudi. itiæ lex muliebris erat.*

Sed heu Iupiter quæ uitia hodie non suppullulant, radicesq́ altius ingerunt? Quæ non hydra succrescit, iam uirtus ipsa languescere cœpit. Scelera laudari, probitatem proscribi, omnia pessum ire cernimus. Remissius nunc cum adulteris agitur quàm prisca ætate. Viris concessa erat pœna in mœchas, eiectam domo uerberibusq́ cæsam repudiabat maritus. Annotauit Ludouicus Cœlius libro Antiquit. 11, cap. 61. Lepreos quos deprehēderint adulterātes triduo uinctos per ciuitatem ducere, mox toto uitæ tempore contemptibiles habere, quod mulieribus itidem fiebat, nisi quod hæ diebus undecim in foro stare cogūtur, discinctæ, & tunica circumuestitæ pellucida. Habes in eodem auctore de Adulterij pœna lib. 11. cap. 78. Antiquit.

Adulteriū rarum apud Germanos

Pœna adulterij.

HOc b est, non habent spem in ulterius connubium ne uideantur non tam maritos libidinis gratia amare, quâm matrimonij sanctitatem.

PRocreandis c liberis operam dare non desistunt Germani, quoad natura fatigata sua sponte cessat, Vnde Eobanus Hessus.

> *Mutuus in prolem commiscuit ardor habendam.*
> *Hanc quoq; legitimam est esse petita fides.*

COrnelius d omnibus truces & cerulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum ualida, Et Pompon. Mela. libr. 3. Qui habitant immanes sunt animis & corporibus.

Germani magna habent corpora.

DEprehendi e potest ex hoc textu, multo honestioris cōuersationis & incorruptiorum morum priscos illos Germanos extitisse, quā nostrates, qui nec legibus coherceri possunt. Valuerunt apud patres integri mores plus, quàm penes reliquas gentes multæ & heæ bonæ leges. His postremis temporib. neq́ leges neq́ mores ualent, adeò sunt omnia corrupta.

Candidi mores Germanorum.

Sera

Castitas Germanorum. Sera iuuenum uenus, eoq; inexhausta pubertas, nec uirgines festinantur, eadem iuuenta, similis proceritas, pares ualidæq; miscentur, ac robora parentum liberi referunt. Sororum filijs idem apud a auunculū qui ad patrem honor. *De hæredib. instituēdis in Germania.* Quidam sanctiorem arctioremq; hunc nexum sanguinis arbitrantur, & in accipiendis obsidibus magis exigunt, tanquā & ij animum firmius & domum latius teneant, c hęredes tamē successoresq; sui cuiq; liberi & nullum testamentū: Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, d patrui, auunculi. Quanto plus e propinquorū, quo maior f affinium numerus, tanto gratior senectus, nec ulla g orbitatis pretia. Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui, quàm amicitias necesse est, nec implacabiles durant.

Continentiæ honor apud German. Tantus pudicitiæ castitatisq; honor fuit Germanis, ut ante uigesimum annum fœminæ notitiam habuisse, in turpissimis haberent rebus, Sicut Cæsar in 6 belli Gallici scribit. Hinc ait Hessus poëta.

Nulla nisi euectæ, nisi robur firma iuuentæ
Virgo: nec imbelli nupserat ulla uiro.

Laus Germanorum à castitate. Nec cupiditatibus adeò illi fuerunt, nec uisu commouebātur, Quod Poglus Florentinus de Balneo Badensi scribens, ad Leonhardum Aretinum testatur. Publica duo, inquit, sunt balnea, ubi innuptæ puellæ, pueri quoq; descendunt, ubi adolescentes & fœminas uidere est omnibus nates ostentantes. Balnea uerò domorum perpolita, ubi per fenestrellas colloqui, & potare licet, sæpe fœminæ nudæ, nudo uiro obuiam ire, nulla inhonesti suspitio, masculi campestribus, fœminæ linteis, induuntur uestibus, crurum tenus à latere scissis, neq; collū neq; brachia uel lacertos tegunt. Cernunt uiri uxores tractari, cernunt alteri colloqui, est quidem ipsis solatium, nihil hic commouentur, nihil admirantur, omnia bona mente fieri putant, neq; ex hijs zelotypus Hæc ille.

Auunculus. *Auunculum b fratrem matris. Auunculus autem magnus, auiæ est frater.*

De c Hæredibus instituendis scribunt Iuridici Baldus, Iustinianus lib. 2. titul. de hęredibus instit. & sequentibus.

Patrui. *Patrui d parentis germani fratres*

Propinqui. *Propinquorum e consanguineorum & necessariorum.*

Affinium, f uiri uxorisq; cognatorum.

Orbus. Nulla g reuerentia illius qui sine liberis discedit. Orbus enim qui filijs caret, dicitur, Græce ὀρφανός, & ὀρφανία patris aut filij priuatio.

Homicidij pœna. Luitur enim etiam a homicidium certo armentorum numero recipitq; satisfactionem uniuersa b domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiæ iuxta libertatem. *Hospitalitas Germanorū.* Conuictibus & hospitijs non alia gens effusius indulget. Quemcunq; c mortalium arcere tecto nefas habetur, pro fortuna quisq; apparatis epulis excipit. Cum defecere, qui modo hospes fuerat, mōstrator hospitij & comes, proximam domum non inuitati adeunt, nec interest, pari humanitate accipiuntur: Notum ignotumq; quantum ad ius hospitis, nemo discernit. Abeunti si quid poposcerit, concedere moris, & poscendi inuicem eadem

dem facilitas, Gaudent muneribus, sed nec data imputant, nec acceptis obligãtur. Victus inter hospites comis. Statim è somno, quem plerumque in diem extrahunt, lauantur, sæpius calida, ut apud quos, plurimũ [d] hyems occupat, lauti cibum capiunt, separatæ singulis [e] sedes, & sua cuique mensa: Tum ad negotia, nec minus sæpe ad conuiuia procedunt armati. *Germani muneribus gaudent.* *Taci lib. 20* *Victus.*

Caedes [a] mulctabantur armentis & pecoribus, quæ tum, ante auri argentiq; usum, solæ & gratissimæ fuerãt Germanorum opes. Hodie homicidæ pecunia redimunt uitam, aut capite luunt pœnam, iuxta Cæsareas sanctiones. *Homicidij mulcta.*

Domus, [b] id est familia, eius scilicet qui interemptus est, nam hęc accipit mulctam & satisfactionem pro trucidato.

Gentium [c] omnium Germani φιλοξενώτατοι, id est, hospitalissimi nulla gens peregrinis tam præsens, nemo pauperib. benignior, egenis dexterior, laborantibus ac prorsus ualetudine quacumque conflictantibus propitior, omnibus misericors. Hinc Iulius Cæsar lib. 6. Germani hospitem uiolare phas non putãt, qui quaqua de causa ad eos uenerunt, ab iniuria prohibent, sanctos habent: ijsq; omnium domus patent, uictusq; communicatur. & Mela lib. 3. Tantum hospitibus boni mitesq; supplicibus. *Germani hospitales.*

Longissime [d] durat hyems in Germania, quòd frigidissima sit regio, & ad Septentrionem posita. Calidæ regiones, ut sunt, quæ ad orientalem Oceanum uergunt, breuem adeoq; nullam habent hyemem. Suprà quoq; dixit Germanos assuetos frigori atque inediæ, cœlo soli'ue. *Hyems longa in Germania.*

Remansit [e] ista consuetudo maxime apud Brisacogeanos, nigræ syluæ incolas, ac Rheni accolas quosdam, ubi singulis sua fercula seorsum ad discreta apponuntur.

Diem noctemq; [a] continuare potando nulli probrum. Crebræ ut inter (uinolentos) rixæ, raro conuitijs, sæpius [b] cæde & uulneribus transiguntur. Sed de reconciliandis inuicem inimicis, & [c] iungendis affinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace deniq; ac bello plerumq; in conuiuijs consultant, tanquam nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta, nec callida: aperit ad hoc secreta [d] pectoris licentia ioci. Ergo detecta & nuda omnium mens postera die tractatur, & salua utriusque temporis ratio est, deliberant, dum fingere nesciunt, constituunt, dum errare non possunt. *Compotatio Germanorũ* *Germanorũ simplicitas.*

Diuulgata [a] est apud quosdam parœmia, nullos tantum ebrietati obnoxios, quantum Germanos, neq; unquam fuisse apud nos flagicium inebriari. Limen ueritatis transilijt commentator ille prouerbij, quisquis fuerit. Cõstat enim pristinis temporibus omne quod saltem uinum olebat, Germanis denegatũ fuisse, quod testatur Bebelius, ubi inquit, *Germani cõmẽdatiã sobrietate.*

Nec uinum gustauerat ægra senectus,
Tunc pudor & probitas, ius, fas, pietasq; uigebat,
Tunc maturus erat fœtus robustaq; proles.

Nam Cæsar in 4. Com. de Sueuis loquens, Germanorum sobrietatem commendat. Vinum, inquit, ad se importari non sinunt, quòd ea re ad laborem ferendum

C remollescere

homines, atque effœminari arbitrentur. De nostris temporib. nūc minimè loquor, nemo enim est qui nesciat, quanto luxu ac ebrietate redūdet Teuthonica natio.

Scythæ temulenti.

SCythæ b quoque & Thraces ἀκρατοπόται uocantur, id est, merobibi. Nam plerunque conuiuia eorum sanguinolēta sunt, & tumultuosa. Inde Episcyrhizare est auidè & meratius bibere. Vide uberius apud Erasmum, de hoc prouerbio Chi. 2. cen. 3. prouer. 17. & Ludouicum Cœlium in libro antiquarum lectionum.

Affinitas.

DE iungendis affinitatibus, quomod filios & filias copulent uinculo coniugali. Affines enim dicuntur uiri & uxoris cognati, & Affinitas ea cognatio, non quæ est ex sanguine parentum, sed quæ fit per copulam & coniunctionem coniugatorum: Germanis, *schwegerschafft*, uel *magschafft*. Inter pocula, de eiusmodi iūgendis affinitatibus per connubia, consultāt Germani, *wie sie die kinder wöllen zusamen geben, vnd zusamen heyren*

Ebrietatis incōmoda

QVid d enim ebrietas nō facit? operta recludit, Spes iubet esse ratas, trahit ad prœlia inermem, ut ille inquit, Vnde natum aiunt adagium. In uino ueritas, quod Erasmus copiosissime interpretatur Chili. 1. cen. 7. Prouer. 17. Germanos autem minime subdolos testatur Chonradus Celtis,

Germani minime subdoli

Et ueri iustiq; tenax, mens consona labris,
Ficta coloratæ uitat mendacia linguæ.

Et Vlrichus Huttenus, fraude autem uacant homines & insidias ignorant. Vtinam & hodie talia essent tempora: quæ nō fraus, malitia, insidiæ, doli, deceptiones, technæ, & mille deridendi artes supernatant, quā rara nunc fratrum Germanorū est gratia, quā absumus à germana, hoc est, uera fraternitate & dilectione.

Potus Germanorum.

POtui a humor ex ordeo aut frumento, in quandam similitudinem uini corruptus: proximi ripę & uinum mercantur. Cibi b simplices, agrestia poma, recens fera, aut lac concretum, sine apparatu, c sine blandimentis expellunt famem: aduersus sitim, non eadem temperantia. Si indulseris, d ebrietati suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facilè uitijs, quam armis uincentur.

Osyris cereuisiam inuenit.

IO. a Annius Viterbiensis lib. 15. super Berosum, probat ex sentētia Diodo. Siculi, Osyridem docuisse potum conficere ex hordeo & herbis, ubi nō uites nascantur, quem zitum, nos cereuiliam uocamus. De quo Diodorus Siculus lib. 6.

Zitum.

Vnde Plinius libro decimoquarto capite ultimo exclamat: Heu mira, inquit, uitiorum solertia, inuētum est, quemadmodum aqua quoque inebriaret. Porro eum Osyridem cum Iside ad Gambriuium Germanorum regem uenisse, cereuisiamque coquere eum docuisse, scribit idem Viterbiensis, & repetit Conradus Peuttinger in sermonibus conuiualibus.

Victus Germanorum.

IVlius b Cæsar lib. 6. belli Galli. Maior pars eorum uictus in lacte, caseo carneque consistit. Et Mela. in 3. Victu ita asperi, incultique, ut cruda etiam carne uescantur aut recenti. Vide quæ annotauit in eundem locum, noster Vadianus.

Cruda carne uescuntur Germani.

HAleces c salitos & incoctos edunt aliquot Germanorum gētes: Saxonibus lardum crudum non ingratus cibus est, nec scio an alij cruda carne uescātur.

Sitis impatientia.

SVprà d retulit Germanos impatientes esse sitis æstusque, id est, nil minus posse tolerare siti. Ideoque si sitibundis indulgeas, & obsequentem compotatorem exhibeas, crateris certando, non difficilius ebrietate, quàm armis uinces.

Germanorū exercitatio.

GEnus spectaculorum unum atque in omni cœtu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrū est, inter gladios se atque infestas frameas

saltu

saltu iaciunt. Exercitatio artem parat, ars decorem, non in quæstum tamen aut mercedem, quamuis audacis [b] lasciuiæ precium est uoluptas spectantium.

Manet [a] exercitationis huius hodie quoque uestigium, quo iuuenes inter strictos enses saltare conspiciuntur. Sunt enim passim per Germaniam palestræ, in quibus non operarijs diebus, Germana pubes munere gladiatorio decertat. Digladiantur adolescentes, hastis, gesis, lancis, ensibus, gladiolis: alijsque multis armaturis. Habent & plures alias quoque exercitationes Germani: cursu, saltatione, choreis, iaculatione, arcuū scorpionumúe extorsione, lucta, funda, equis, multisque alijs, quibus animosior fit iuuentus. *Ludicra Germanorum.*

Non [b] aliam ex isto ludicro audaciæque gladiatorum munere recipiunt mercedem, quàm quod spectatoribus theatrum ludumque exhibent: assistentium uoluptas, precium est agonistarum.

Aleam [a] (quod mirere) sobrij inter seria exercent, tanta lucrandi perdendiue temeritate, ut cum omnia defecerunt, extremo ac nouissimo iactu de libertate ac corpore contendant, uictus uoluntariam seruitutem adit: quamuis iunior, quamuis robustior, alligari se atque [b] uenire patitur. Ea est in re praua peruicatia, ipsi fidem uocant. Seruos conditionis huius per [c] commertia tradunt, ut se quoque pudore uictoriæ exoluant. [d] Cæteris seruis, non in [e] nostrum morem descriptis, per familiam ministerijs utuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit, frumenti modum dominus aut pecoris, aut uestis, ut [f] Colono iniungit, & seruus [g] hactenus paret. Cætera domus officia, uxor, ac liberi exequuntur. Verberare seruum ac uinculis & opere coercere, rarum. Occidere solent non disciplina & seueritate, sed impetu & ira, ut inimicum, nisi quod impune. [h] Liberti non multum suprà seruos sunt. Raro aliquod monumentum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis duntaxat ijs gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos, & super nobiles ascendunt. Apud cæteros impares libertini, libertatis argumentum sunt. *Aleæ ludus in Germania.* *Seruorum conditio.*

Nemo [a] est quem fugiat: Aleam omnem dici ludū in fortunę uarietate uersantem & collocatū. Aliàs pro periculo & discrimine sumitur, ut iacta alea, cuius parœmię explicationē require in Erasmo, Chili. id est Centuria 4. Prouer. 32. *Alea.*

Venire, [b] uendere: sicut quondā mos erat seruos mercari, atque rursus uendere: & postea manumittere, hoc est libertate donare. Nam manumissio aliud nihil est, ut inquit iurisconsultus, quam datio libertatis. *Venire.* *Manumissio*

Id [c] est permutant seruos ludis acquisitos pro mercibus, ipsi seruos dant, & merces recipiunt: significat enim commertiū preter consuetudinem & usum seu societatem, etiam mercium permutationem, quę priscis Germanis fuit maximo usui, ut superius ex Cornelio deprehendimus. Scribuntque Aristoteles & Plin. cōmertia uictus caussa fuisse reperta. Reliqs seruos Germanorū, q bello parti sunt, & non alea, rei domesticę præficiunt, eorumque ministerio per familiam utuntur. *Commertia.* *Seruorum*

Cæteria [d] non per ludum, sed per bellum acquisitia, aut in seruitute natis. *conditio.*

NOstrum, *e* id est Romanum, ubi quisque seruorum Romanorum apud eos uni soli domino seruiebat.

Colonus. COlono, *f* agricolæ, qui suum agrum colit, frugum tamē partem domino dat, qua significatione etiam apud Columellam lib. 1. accipitur.

HOc est *g* seruus, alea acquisitus, non emptus, aut bello partus, eousq; paret & obedit, non ultra astringitur. Hactenus significare hucusq; notum est Nā reliquam domus curam uxor & liberi expediunt, id quod Cornelius suprà indicauit.

Liberti. Liberti *b* dicuntur, qui ex seruitute manumissi libertatiq; sunt donati: uulgo *erlassen leut, freygelassen.*

Momentū. MOmentum *i* pondus, æstimationem: sicuocamus rem nullius momenti id est, nullius ponderis atq; pretij, sed uilem, nauci.

Vsuram non agitarūt Germani. FOenus *a* agitare, & in usuras extendere ignotum: ideoq; magis seruatur, quàm si uetitum esset. Agri pro numero cultorum, ab uniuersis per uices occupantur, quos mox inter se, secundum dignationem partiuntur, facilitatem partiendi camporum spacia præstant. Arua per annos mutant & super est ager: nec enim cum ubertate & amplitudine soli laborare contendunt, ut pomaria conserant, & prata separent, & hortos rigēt: so'a terræ seges imperatur. Vnde *b* annum quoq; ipsum non in totidem digerunt species. Hyems & Ver, & Æstas intellectum & uocabula habent: Autumni perinde nomen ac bona ignorantur.

Fœnus Germanis incognitum. VSuram *a* ueteres Germani non agitarunt, minime auari, fraudulenti, ac subdoli, sed simplices, sua sorte contenti, ut pote apud quos plus boni mores ualebant, quàm alibi bonæ leges. Vide uero quantum à Germanis moribus degenerauerimus: quid quæso nunc est fœnore usitatius, cui non studium fraudandi proximum? prædandi alienum? circumueniendi uicinum? adeo omnium mentes auaritia obsedit, fraus nusquam non regnat. Nostri mercatores quibusuis uulturibus rapaciores, omnium maximi fœneratores atq; usurarij à misera plebecula mercantur suas merces uili aliquoties precio, quas urgente necessitate duplo redimere coguntur, isti expilant omnem Germaniam, ad horum imposturā con-

Sacerdotes Symoniaci. niuent principes, quia sunt, inquit Hebræus Vates, Infideles, socij furum. Imitatur hos sacrificum & religiosulorum phalanx, homines diuis adiurati, & ipsis Druidibus superstitiosiores: quid multis? Harpijs omnia plena, usuris omnia patent. exactionum, frandum nullus finis. Faxit Deus, ut in pristinum statum temperantiæ, syncerítatis, modestiæ, rectitudinis restituatur aliquando Germania.

Annus ueterum. ANnus *b* antiquitus Germanis in tres solūmodo partes diuisus erat, in Hyemem: Ver, ac Aestatem. Autumnum omnium frugum parentem, maxime uini nescierunt: ob id nec hortos, poma, pyra, aliosq; arborū fructus curauerunt, contenti semina agris mandasse.

Funera Germanorum. FVnerum *a* nulla ambitio. Id solum obseruatur, ut corpora clarorum uirorum certis lignis crementur. Struem *b* rogi nec uestibus nec odoribus cumulant, sua cuiq; arma, quorundam igni & equus adijcitur. Sepulchrum cespes erigit. Monumentorum arduum & perope-

rosum

rosum honorem, & grauem defunctis aspernãtur. Lamenta ac lachrymas citò dolorem, tristitiam tardè ponunt: c fœminis lugere honestum est uiris meminisse.

Circa funera consuetudo.

Videmus a omnia deficere, nihil in hoc mortalitatis nosocomio firmum ac stabile, olim Germani corpora defunctorum absq; omni pompa efferre atq; cremare solebant: nunc ambitiosissimè cum ingenti luxuria heroum & ditiorum cadauera tumulo conduntur: lugendo, nenias atq; uigilias, ut uocant, submurmurando. Sed in paupelli iustis ac parentalibus nemo apparet, uix reperiuntur sandapilæ ac uespillones, qui paucissimis panniculis uita functum curent: adeo opulenti amantur, pauperes ne oculis intuentur. Ea nunc est charitas & fraterna dilectio penes mortales.

Cadauera cremabantur.

Rogus b lignorum strues ad cremanda cadauera. Satis enim perspicuum est, olim cadauera defunctorũ cremari solita, uelut scribunt, Tacitus lib. 21. histor. Plinius libro 7. capite 54 naturalis histor. Vergilius 4. Aeneid.

Mulierum lachryma

Mulierum c enim semper hoc fuit peculiare, ut lachrymas habeant in promptu, ut cum uelint præstò sit fœcundissimus lachrymarum fons, at manum uix uerteris, iam ridere rursus uidebis, tam cito eiulatum ponunt, ut quouis Euripo inconstantius sit hoc hominum genus.

HÆc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc singularum gentium instituta ritusque, quatenus differant, quæ a nationes è Germania in Gallias commigrarunt, expediam.

Gallia in Germaniam translata.

GErmani a Gallias olim inuaserunt, & sibi subijcere parabant, testes sunt Cæsar in 2. Comment. belli Gallici. Tacitus lib. 20. histor. & Eutropius lib. 6. cap. 3 rerum Romanarum. In Gallias autem potissimum commigrarunt Longobardi ac Sennones Sueuorum gentes amplissimæ, pulsisq; habitatoribus Gallis, occuparunt sedes eorum, relicto illic nomine, ut nũc Galli Senones iuxta Senam urbem, & Lombardi fracto nonnihil uocabulo uocentur. Eutropius lib. 7. ca. 2. Romanarum rerum author est, Augustum Cæsarem quadragentas captiuorum Chiliades ex Germania transtulisse, & suprà ripam Rheni in Gallia collocasse. Transtulerunt igitur in Galliã è Germania maiores nostri: partim submotis, partim occisis habitatoribus, quod clarissime testatur Procopius in 3. de Gothorum bello, sic inquiens: Galliarum partem suæ quondam ditionis effectam, in huius belli principio Gothi Germanis tradiderant, cum minus se posse existimarent, Romanis simul ac Germanis resistere. Id sanè factũ, non solũ nil prorsus Romani interpellarunt, sed ut Gallias sibi Germani haberent Iustinia. ultro permisit. Non enim illi has tuto se possessuros rebantur, nisi & Imperator ut suæ ditionis futuras perpetuo confirmasset. Quo factum, ut eo ex tempore principes Germanorum Massiliam Phocensium quondam Coloniam, & cætera circa id mare loca tenuerint, totiusq; eius oræ maritimæ potiti imperio sint. Vnde & Arelatæ nunc resident ad certaminis equestris spectaculum. Aureum nummum è natiuo Galliarum metallo hij cudunt, non Romani Imperatoris, ut cæteri solẽt, imagine: sed sua impressa. Persarum siquidem Imperator, & si ad arbitrium argẽteum nomismata facit: auro tamen non illi fas est, suam ut indat effigiem, nec Barbarorum princeps alius quisquam id facere ausit, Agathius in 1. lib. de bello Gothorum astipulatur Procopio: Francorum, inquit, natio Italiæ proxima est, & terminis iuncta. Veteres tamen hos esse Germanos dixere, quod utiq; ex eo sat liquet. Nam circa Rhenum hij habitant, & huic propinquas incolunt partes,

Germanis Gallia cõcessa.

Francorum natio nunc Gallus.

Massilia. Galliarumꝙ maximam possident partem: non propriam, sed ui & in posterum occupatam. Habent præterea Massiliam urbem, Ionum olim Coloniam. Hanc enim Phocenses quondam per Medos sedibus suis abacti incoluere, Dario Idaspis filio rege Persarum regnante: nunc uerò Græca ex urbe, reddita iam barbara est. Nam patrio illo reiecto, & prisco uiuendi modo, imperantium utitur instituris. Tametsi hoc tempore uideatur non admodum pristina dignitate defectior: nimirum cum Germani, haudquaquam sint (ut plurimi barbarorum) pastores, sed Romanorum politia & alijs institutis, & multis utuntur, eisdemꝙ legib. uiuunt, & cæteris item, ut in conuentibus faciendis, & nuptijs medelisꝙ eadem statuunt. Sunt quippe omnes hij Christiani & rectissimæ inter cæteros omnes opinionis. Habent præterea per ciuitates antistites, sacerdotesꝙ: Festos insuper haud secus ac ipsi nos, peragunt dies. Et sanè hi mihi, etsi cętera barbari, moribus tamen uidētur ꝙ optimis prædicti, & maximum in modum ciuiles nec quicquam habere, quod à nobis hos faciat alienos, præter uestitus barbariem & uocis innatæ sonum linguæꝙ. Quos equidem cum ob eorum uirtutes, tum ob in cæteros æquitatem, inter seꝙ concordiam, mirum in modum admiratione ac laudib. prosequor & magnifacio. Huc accedit etiam diui Hieronymi authoritas, qui scribens Gerontiæ uiduæ, Epistola 16. parte 3. tractatu 7. sic ait: Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremiꝙ hominum Morini, Tornacum, Nemetæ, Argentoratum translatę in Germaniam. Postremò plerosꝙ Belgas esse ortos à Germanis, Rhenumꝙ antiquitus traductos, propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosꝙ, qui ea loca incolerent, expulisse. Iulius Cæsar libro secundo belli Gallici, & Antonius Sabellicus libro quinto Aeneadis sextæ affirmant.

Germanorū commendatio ex Agathio Græco.

Belgæ à Germanis orti.

Galli Germanis superiores.

VAlidiores a olim Gallorum res fuisse summus authorum diuus Iulius tradit, eoꝙ credibile est, etiam Gallos in Germaniam trāsgressos. Quantulum b enim amnis obstabat, quo minus, quæque gens eualuerat, occuparet c permutaretꝙ sedes promiscuas: adhuc & nulla regnorum potentia diuersas.

VErba a Iulij Cæsaris sunt in sexto Commenta. belli Gallici. Ac fuit antea tēpus, cum Germanos Galli uirtute superarent, & ultro bella inferent, ac propter hominum multitudinem, agriꝙ inopiam trans Rhenum colonias mitterēt. Idem Cęsar in bello Gallico scribit: Galliam olim tam potentem amplamꝙ fuisse, ut uno rege contineri non posset. Porrò de commendatione Iulij Cæsaris ac commentariorum eius require Ciceronem in libro, de profecto oratore. Suetonium in uita eius capitibus 55. & 56. Quintilianum in lib. institutionum Oratoriarum. Non possum autem præterire eiusdem Cæsaris uerba, ad Germanorū laudem seruientia, quę ex percunctatione Romanorū uocibusꝙ Gallorum ac mercatorum audierat, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili uirtute atꝙ exercitatione in armis esse p rædicabant, sępenumero sese cum his congressos, ne uultum quidem atque aciem oculorum dicebant ferre potuisse, tantus subito timor omnem exercitum occupauit, ut non mediocriter omnium mentes, animosꝙ perturbaret: Cæsar in 1. belli Gallici.

Iulius Cæsar cōmendatur.

Germanorū laus.

Rhenus Galliam à Germania disterminat. [illegible]

PArum b obstabat & impediebat Rhenus amnis, qui Galliam à Germanis separat. Iulio in primo commenta. & Cornelio Tacito in principio huius, quo minus Galli in Germaniam prædandi caussa irrumperent: aut rursus Germani Galliam inuaderent, fortiores plerunque præualebant, quod fortes non modo fortuna adiuuat, ut est in ueteri prouerbio, sed multo magis ratio, ut inquit Cicero secundo Tuscu. quæstio.

Nulla enim regio est, præsertim Germaniæ, quę ueteres suos colonos habeat, atque antiquas sedes immotas & inconcussas teneat. Sic gens gēti, nationi natio immixta est, mutata omnia, plures populi desierūt, alij nominis uestigiū relinquentes, alio sunt translati. Si Iulius Cæsar (cui alioqui Germania erat cognita) ex orco in lucem rediret: nihil reuera in hac Germania cognosceret.

Mutatio gentium.

IGitur inter [a] Hercyniam syluam, Rhenumque & [b] Mœni amnes [c] Heluetij. ulteriora Boij, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc Boemi nomen, significatque loci ueterem memoriam, quamuis mutatis cultoribus.

HErcyniam [a] syluam Germaniæ uastissimam, Græcis & Latinis memoratam scriptoribus, à pice quam patria lingua *Hartz* uocamus, dixere: quidam à Græco ἕρκος, quod Latine circuitum septumque significat, dictam contendunt, quòd hæc sylua Germaniam ipsam fere totam sepiat, & instar ualli circumdet: in Galliæ finibus ab Arduena sylua initium sumens, per Germaniam ac Sarmatiam in ultimum Europę angulum, & in ipsos cœli uertices sempiternis iugis concreatisque mundo roboribus, se propagat, diuersaque sibi nomina consciscit. Nam à Friburgo Brisacogeæ oppido, ubi incipit Nigra sylua, siue Bacenis dicitur (*der schwartzwald oder Hartz wald*) ab Heydelberga & Nechari fluminis ripa, ad Mœnum usque: Othonis sylua (*der Otthen wald*) ab incolis uocatur: Inter Herbipolim & Babēbergam, Ardua sylua. (*steygerwald*) Prope Confluentiam urbem sylua Occidentalis (*der wester wald*) appellatur, ex altera Mœni ripa, ubi Francofordia & Asciburgium urbes mōtesque e regione Moguntinę urbis, ab abundantia picis, Germanice *Speyßhartz*, hoc est picearia sylua nominatur. Hæc etiam diuersimode à populis quos adit, uocitatur. A Duringis, Duringica sylua, à Boemis sylua Boemica: apud Saxones, Harto (*auff dem hartz*) nuncupatur. De hac scribunt, Plin libro 4. cap. 14. & lib. 16 cap. 3. Mela lib. 3. Strabo in 4. & 7 Cæsar in 5. commen. Velleius historię Rom, Volumine secundo. Dionysius de situ orbis, Solinus cap. 32 omnium tamen elegantissime Conradus Celtis, libello de Germania & in descriptione urbis Norimbergæ. Volaterranus libro septimo Geogra.

Hercyniæ syluæ descriptio. *Bacenis* *Othenis sylua.* *Arduā syluā* *Occidentalis* *Picearia.* *Duringica* *Boemica.* *Harto.*

MOenus [b] Germaniæ flumen (Moganum quidam uocant, alij Mogum, nō nulli Monagū, reliqui Mosgū, uel Mogasum) oritur ex pinifero (*Fychtelberg*) monte orientalis Francię: Vnde Celtis in secundo. Amorum, Elegia 10.

Francia Germano mihi stirps & origo Poetæ,
Hercyniæ medio cincta beata sinu.
Quam Mœnus medium perlambit uitifer oram,
Cuius quadrifluo nascitur unda iugo,
Pinifer is cuius de uertice flumina quatuor,
Quatuor in partes orbis amœna cadunt:
Mœnus ad occasum Francorum fertur ad oras,
Sala sed Arctois perditur Albis aquis.
Egra sed Eoi petit ardua regna Boemi,
Sed Nabus bistrinis insinuatur aquis.

Mœnus igitur prꝺterfluens Franciam, deinde Francofordiam, aliasque plures urbes iuxta Moguntiam Rheno immiscetur, Meminit huius Plinius libro nono capite decimoquinto. Mela libro tertio. Vadianus in eundem.

Mœnus. *Moganus.* *Mogus.* *Monagus* *Pinifer mons.*

HEluetij [c] Gallię Narbonensis fuerunt populi, inter Rhodanum & Rhenum siti, iuxta Cæsarem in primo Comment. belli Gallici, & Tacitum lib. 17. histor. Florum 3. cap. 4. Gestorum Romā. Hij Rheno transgresso, regiones incoluerunt, quę hodie Palatino Comiti, Marchioni Badensi, & Episcopo Spyrensi pa-

Heluetij.

rent. Hinc Vadianus circa tertium Pompon. Melæ. Heluetiorum uetustorū tractū hodie habitant è Germanis illuc profecti, nec mihi de hoc dubitandum uidetur, cū linguę cōmertio intimis Germanis respōdēte, tum maxime, quod morū, & uirtutum, quibus olim Sueuos usos Cæsar scribit, insignia apud eos ornamēta adhuc durant, immo custodiuntur: Gens martia, potens, libertatis alumna, strenua, humana, ac hospitalis. Mantuanus: Contemptores animæ. Erasmus Chil. 1. centu. 6 prou. 14 Gentem bello natam appellat, olim literas minime [illegible], nūc Pallada Marti iunxit, habet enim ingenia præclarissima, uiros ex asse doctissimos, Heinricum Glareanum, & Ioachimum Vadianum uiros iuxtà splendentes, ut dubites, quis altero in Poetica historiarumq; cognitione pręstet, uterq; suis scriptis Heluetiam celebrauit. Heluetij ueterum reliquię, nunc Suiceri aut Suitenses, à Suitia eorū pago appellantur: Confœderati quoq; uulgo (Die Eidgnossen) dicti. De illis uide apud Cæsarem in primo, Plinium lib. 4. cap. 17. Strab. libro 4. Cor. Tacitum lib. 17. histor. Augustæ, Orosium lib. 6. cap. 7. Volater. li. 7. Geographiæ, Conradum Peutinger in sermonibus conuiualibus, Bebelium in Epitomate laudum Sueuorum, & alibi Iacobum Vuimphelingium.

Suiceri.

Boij. *Boiohemum*

BOij, b ut Tacito uidetur, Galli Celtæ olim fuerunt, haud longe ab Insubribus, iuxta Strabonē lib. 5. Geographię: qui à Cæsare uicti Gallia excedentes Herciniæ syluæ incinctos incoluerunt campos: quæ regio ab illis Boioheim, quasi Boiorum patria dicta, hodie Bohemia, ex qua pulsi postea, Quadis & Marcomannis sedes reliquerunt, post quos Dalmatarum quidam Sclaui appellati & Sarmatæ, qui Poloni hodie dicuntur, ingressi, & à quibus etiam num occupatur, seruato nomine prisco à Boijs Galliæ, Bohemia uocatur. Boij uero apud Istrum uagantes, in Noricum agrum, nunc Bauarorum, irruperunt, oppugnantes atq; expellentes, ut aiunt, Noricos, ibi consederunt: & cœperūt dici Boioarij, uel Bauari. Quidam nunc Boios Tirolenses, hodie uolunt esse (Die Etschlender) Nonnulli autem Bauaros ab Auaribus Hunnis dictos contendunt, qui Noricis expulsis in ea terra consedere (Constat enim Hunnos duce Attila, totam ferme Europam trastasse) & pro Auaribus nominatos Bauaros, addita litera, B. de hac re copiosius forsan dissereret Ioannes Auentinus, antiquitatum inuestigator diligentissimus in suis Boiorum annalibus, quorum ędítionem expectamus auidissime. De illis etiam multa Appianus Alexandrinus lib. 7. qui Celticus inscribitur. Aeneas Syluius in Europa ca. 40. Volaterranus lib. 7. Plures non omnimo indocti, Boios semper Germanos fuisse affirmant, cumq; Gallis Sēnonibus, origine Sueuis Roma per uim potitos, quibus ego calculum facile adijcio, quod Germani sint indigenæ magisq; extraneos uicerint, quàm sint ipsi uicti.

Bohemia. *Bauari.* *Boij semper Germani.*

SEd utrum a Aranisci in Pannoniam ab b Osis Germanorum natione, an Osi ab Araniscis in Germaniam commigrauerint, cum eodem adhuc c sermone, institutis, moribus utantur, incertum est, quia pari olim inopia ac libertate eadem d utriusq; ripæ bona malaq; erant.

Aranisci.

ARanisci a Ptolemęo lib. 2. cap. 16. fuerunt inferiores Pannoniæ gentes quorū sedes Hungari occupant nostris temporibus.

Osi.

OSi b uero Germaniæ populi, eam incoluerunt partem, quæ est Morauiæ uicina uersus Slesiam & Poloniam, ubi sunt Oppel & Neussa urbes. Nā Corne. Tacitus infra refert illos Marcomanorum Quadorumq; terga clausisse: Sunt qui unam fuisse gentem asserunt Osos & Araniscos. Osos, inquit Tacitus, Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, quāquam uideā hic utrosq; Germaniæ accenseri. Sed mittamus ista curiosiorib. Erasmus Stella autumat Misnensiū

otam

oram (*ostland*) & urbem Ositium *oschitz*, ab Osis appellatam. Taciti dubitationem sic ad uersus traduxit Picus Mirandula in Staurosticho, *Ostland. Ositium.*

Osus Aranisco dubium deductus an illo,
Hic genus antiquum referat, adhuc sub iudice lis est.

PAnnonico [c] scilicet, isthoc enim utebantur Osi, uelut Cornelius inferius declarabit.

DAnubij, [d] qui Pannoniã à Germanis separat bona malaq; Osis & Araniscis promiscua atq; communia fuere.

TReuiri [a] & Neruij [b] circa affectationem Germaniæ originis ultro ambitiosi sunt, tanquã per hanc gloriam sanguinis, à similitudine & inertia [c] Gallorum separentur.

TReuiri [a] Belgicæ Galliæ populi, iuxta Cæsarem in 3 commenta. Neruijs, Menapijs, Eburonibus, Rhemis, Mediomatricibus finitimi, nunc Germanis annumerantur etiam Straboni, lib. 4. qui Triuagroa appellat. De quibus sic Rodolphus Agricola Burgundiæ regis gesta describens. Treueris rerum gestarum magnitudine & uetustate urbis præclarà, Gallica gens, nunc Germanica. Horum urbs Treueris (*Trier*) uetustissima condita fertur, tempore Abrahami, ante aduentum Christi. 1947. & Roma seniorem trecentis, & mille annis affirmãt: extructam, aiunt à Trebeta Nini & Semiramis filio. Inuenti sunt ibidem sequentes uersus, quos Ottho Frisingensis sua ætate repertos tradit, *Treuiri. Treueris Antiqua.*

Nini Semiramis quæ tanto coniuge fœlix,
Plurima possedit, sed plura prioribus addit,
Non contenta suis, nec totis finibus orbis
Expulit è patria priuignum Trebeta regno;
Insignem profugus nostram qui condidit urbem.

Treuerim, hanc etiam Augustam Treberorum uocant. Vide Plinium libro quarto capite decimoseptimo, Ptolemæũ libro secundo capite nono, Strabonem libro quarto Melam libro 3. Lucan. libro 1. Ausonium, Otthonem Frisingensem libro 1. cap. 8. Sabell. 5. Enea. 6. Aeneam Syluium ad Martinum Maier, Tacitum libro 20. *Augusta Treberorũ*

NEruij, [b] quidam codices Neruli corruptè habent, & ipsi censi fuerunt Galliæ Belgicæ populi, magnæ uirtutis & ferocitatis, Lucanus lib. 1: *Neruij.*

Nimiumq; rebelles.
Neruius, & cæsi pollutus sanguine Cotæ.

De illis plura Cæsar libro secundo & sexto, belli Gallici, Plinius libro quarto capite tertio, Appianus in libro qui Celticus inscribitur. Eutropius libro sexto, Strabo libro quarto Cornel. Tacitus libro decimoquinto historiarum. Volaterranus libro tertio. Hij sunt hodie Germani Tornacẽses (*die in Tornacker Bistumb sind*) uocantur, Menapijs, hoc est, Iuliacensibus, *den Gulchern* uicini, haud longè à Flandria. *Tornacẽses.*

INertes [c] Galli à Cæsare etiam molles prædicantur, à Pompon. Mela superbi, & superstitiosi. *Galli inertes*

IPsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt [a] Vãgiones [b] Treboci, [c] Nemetes, [d] Vbij quidẽ. * quanq; Romana [e] Colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinẽses conditoris sui nomine uocentur, origine erubescunt. Transgressi olim, & experimẽto fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur. *

Vangiones. VAngiones a superioris Germaniæ populi, Rheni accolæ, hodie Vuormacē-
ses dicti, Vrbs eorum Vuormacia, sita est in territorio Germanis *Wongau* di-
cto, Cerere & Baccho opulentisſimo, Græci paululum uariantes literas, Van-
giones illos proferebant, quasi Vungaugiones. De illis Plinius libro quarto ca-
pite 17. Cæsar in primo. Ammianus Marcellinus lib. 15. & 16. Tacitus lib. 12. & 14.
Hieronymus distinct. 12. Epistola 31. Picus in staurosticho. Volaterranus lib. 7.
Geographiæ.

Nemetes. SIc b etiam Nemetes ipsi Rheni accolæ. Germanię superioris populi, uelut à
solitudine illic dicti sunt, nunc Spyrenses uocantur: De illis Cæsar in primo.
Plin lib. 4. cap. 14. Marcellinus lib. 17. Ptolemęus lib. 2. cap. 9. Hieron. distinct. 12.
Epistol. 31. Volaterranus in 7.

Tribochi. ITa c etiam Tribochi natione Germani, Straboni in 4. nunc Argentinēses, *Strasse
burger*, à tribus nominatissimis quercubus (*dreybuch*) antiqua religione nymphis
Tribotes. consecratis, dicti sunt, qui, cùm Germani in Galliam erumperent, in altera Rhe-
ni ripa expulsis Gallis consedere, Tribotesq́ corrupto uocabulo dicti sunt: ut
Chunrado Celti uisum est. Quidam uerò à Trebeta Treboles dictos uolunt. De
hijs plura Eutropius lib. 6. Plin. in 4 cap. 17. Luca. in 1. Volaterra. lib. 7.

Vbij. VBij d primum Cisrhenani fuerunt, sed à Cęsaribus, quia Sueuis premeban-
Agrippina tur, introducti sunt ad eum locum, ubi hodie est Colonia Agrippina (*koln*)
Augusta. ab Agrippina Augusta uocitata, quę ut uim suam socijs quoq́ nationibus osten
deret, in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, ueteranos coloniāq́ deduci im-
petrat, cui nomen inditum ex uocabulo ipsius, ut scribit noster Tacitus lib. 12. hi-
Vibij. storiæ Augustę. Idem tradit lib. 20. Vbios genus Germanicæ originis eiurata pa
Incubi. tria, Romanorum nomine se Agrippinēses uocare. Strabo lib. 4. hos Vibios no-
minat. Plin. lib. 4. cap. 15. Incubos. Hermolaus Barbarus ad hodiernum diem ait,
uicum ibi ubium dictum (à quo forsitan dicti sunt Vbij) uideri, De illis Cęsar li
bro 4. Commentariorum. Aeneas Syluius in Germania, Strabo in 4. Volaterra-
nus in septimo.

Colonia. ESt e enim Colonia oppidum quo noui Coloni ex urbe ad comprimendos
hostium incursus, habitatum mittebantur, *ein new besetzte stadt*, Vbij indigne tu
lerunt se Romanorum Coloniam esse, maluerunt Agrippinenses, quā Colonien
ses dici. Hij se Germanorum consanguineos appellauerunt, apud Tacitum lib.
20. histor. Augustæ.

Bataui. OMnium harum gentium uirtute præcipui a Bataui, non multum
ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt: Cattorum quondā po-
pulus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars
Romani imperij fierent. Manet honos, & antiquæ societatis insigne:
Nam nec tributis contemnuntur, nec b publicanus atterit, exempti o-
neribus, & collationibus, & tantum in usum prœliorum sepositi uelut
tela atq́ arma, bellis reseruantur.

Bataui. BAtaui a inferioris Germanię populi, Cattorū pars, seditione domestica pul-
si, extrema Gallicę oræ, uacua cultoribus, simulq́ insulam inter uada sitā oc-
cupauere, quam mare Oceanū à fronte, Rhenus amnis tergum, ac latera circum
luit. Gens tū bello ualida, ut quę Germanicis bellis esset exercitatissima, tū opi-
bus pollens, quod Romana militia non exhauriretur, quandoquidē erat his cū
imperio societas, ut uiros tantum, armaq́ ministrarent, quemadmodū copiosius
prodidit

prodidit Cornel. Tacitus libro uigesimo, Plinius libro quarto capite decimoquinto: Silius libro secundo, Luca. in 1. Volater. libro 7. Desiderius Erasmus Roterodamus Chil. 4. centu. 5. pro 35. qui ex illa insula natus columen ac tuba totius est Germaniæ. Hos hodie Hollandos (*Betoiuer vnd Holanden*) dictos à cauitate aquarum uolunt, quòd horum insula sit cauernosa, & poris plena, unde subtus aquea est: Hinc Chunradus Celtis. *Erasmus Roterodamus.*

Hollandosq; cauis habitant qui littora terris.

PVblicanus, *b* id est, Vectigalium publicorum conductor, & qui tributum colligat, & expilet Batauos, ipsi tributa non persoluunt, liberi sunt ab Romani Imperij aggrauationibus: tantum uiros, & arma ministrant. *Publicanus.*

EST in eodem obsequio & *a* Mattiacorũ gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra *b* Rhenum, ultraq; ueteres terminos imperij reuerẽtiam, ita sede finibusq;, in sua ripa, mente animoq; nobiscũ agunt, cætera similes Batauis, nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo, & cælo acrius animantur. *Mattiaci.*

MAttiaci *a* in Germania populi Batauis uicini, quidã hodie Selãdos dici putant, alij Holandos quoq; uolunt, quod Martialis pilas Mattiacas, pro Sapone Battauo dixerit, illo uersu, *Mattiaci.*

Accipe Mattiacas quo tibi calua pilas. *Mattium.*

Videtur Hermolaus Barbarus supra Plinium probare ex Ptolemęo plus 140. stadijs à Moguntiaco, Mattiacos abesse, Mattiacorum fontium meminit Plin. libro 30. cap. 2. De Mattiacis Tacitus lib. 11. histor Augustæ. Beroaldus circa Suetonium in uita Caligulę, Mattium etiam Cattorum esse caput. Idem noster Cornel. lib. 1. histor. scribit *Matmelde* prisci populi uestigium.

RHenus *b* enim terminus, & finis erat, quantum ad Germaniam spectabat Romani imperij. Appianus in proemio histor. in Europa, inquit, fluuij duo Rhenus & Ister potissimum Romanis finem imponunt. *Rhenus finis Romani imperij.*

NOn numeramus inter Germaniæ populos quanquã trans Rhenum Danubiumq; consederint, eos qui decumates agros exercent. Leuissimus quisq; Gallorum, & inopia audax dubiæ possessionis solum occupauere. Mox limite acto promotisq; præsidijs sinus imperij, & pars prouinciæ habentur.

FAteor me nondum uidisse ullum, uel uerbo explicantem, qui Gallorum decumates agros exercuerint, uel decumates agri extiterint, ideoq; & mihi enarranti Germanorum populos, minimè opus Gallorum etiam gentes explicare; dummodo ipse Tacitus, dicat eos non connumerari Germanis, Leuissimus quisque Gallorum inquit, & inopia audax occupauere solum incertæ possessionis, ante haec nec Germanis, nec Gallis possessam: uacua ora cultoribus, leuissimos perditissimosq; è Gallia accepit colonos. Nisi idem sit decumanos, & decumates agros possidere. Decumani sunt in Narbonensi Gallia, Plinio & Mela testibus, ille enim lib. 3. ca. 4. naturalis historiæ, de Narbonẽsi scribẽs Gallia: Narbo, inquit, Martius decumanorũ colonia 12. milia passuũ à mari distãs; Hic in 2. *Decumani Gallici.*

Geogra-

Decumanorum colonia. Geographiæ ait. Sed antestat omnis Attacinorum, Decumanorumq́ colonia, Vnde olim ijs terris auxilium fuit, nunc & nomen & decus est Martius Narbo, dicta colonia decumanorũ à legionum ordine numeroq́ illic à Triumuiris Caij Iulij Cæsaris cura adhibitis, deducta: eo modo quo secundum Græcos Romani frequentius sunt soliti. Decumani ergo decimæ legionis milites. sicut secundani, Sextani, secundæ & sextæ, Decumanus etiam limes uocatur, iste qui secat agrum ab exortu ad occasum: autor idem Plin. lib. 18. cap 34. & Columella.

Decumani. Secundani. Decumanus limes.

VLtra hos a Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, nõ ita effusis, ac paludstribus locis, ut cæteræ ciuitates, in quas Germania patescit, durant. Siquidem colles paulatim rarescunt, & Cattos suos saltus Hercynius prosequitur, simul atq; deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax uultus, & maior animi uigor'. Multum (ut inter Germanos) rationis ac solertiæ præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, uallare noctem, fortunam inter dubia, uirtutem inter certa numerare: quodq; rarissimum, nec nisi ratione disciplinæ, concessum, plus reponere in duce, qu m in exercitu, omne robur in pedite, quem super arma ferramentis quoque, & copijs cooнerant. Alios ad b prælium ire uideas. Cattos ad bellum, rari excursus, & fortuita pugna, equestrium sane uirium id proprium, cito parare uictoriam, cito cedere. Velocitas iuxta formidinem, cunctatio proprior constantiæ est, & alijs Germanorum populis usurpatum. Rara & priuata cuiusque audentia apud Cattos in consensum uertit, ut primum adoleuerint crinem c barbam'que summittere, nec nisi hoste cæso, exuere uotiuum, obligatum'que uirtuti oris habitum. Super sanguinem & spolia reuelant frontes, se'que tum demum precia nascendi retulisse, dignos'que patria, ac parentibus ferunt. Ignauis & imbellibus manet squalor, fortissimus quisque ferreum insuper annulum, ignominiosum id genti, uelut uinculum gestat, donec se cæde hostis absoluat. Plurimis'Cattorum hic placet habitus. Iamq; canent insignes, & hostibus simul, suisq; monstrati, omnium penes hos initia pugnarum, hæc d prima semper acies uisu noua. Nam ne in pace quidem uultu mitiore, mansuescunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura, prout ad quen que uenere, aluntur, prodigi alieni, contemptores sui, donec exanguis senectus tam duræ uirtuti impares faciat.

Cattorũ habitus, & prudentia.

Cattorũ uotũ & superstitio.

Catti. CAtti potentes ac bellicosissimi Germaniæ populi, Hercynio nemori Cheruscis, ac Hermunduris proximi fuere: de quibus Cornel. Tacitus circa finem libri decimitertij, sic scribit: Eadem æstate inter Hermunduros Cattosq;, certatum magno prælio, dum flumen gignendo sale fœcundum & conterminũ, ui trahunt, super libidine cuncta armis agendi religione insita, eos maximè locos propinquare

pinquare cœlo, precesq; mortalium à deis nusquam propius audiri. Inde indulgentia numinũ illo in amne, illisq; syluis salem prouenire, non ut alias apud gẽtes eluuiæ maris arescente unda, sed super arentẽ arborum struẽ fusa ex contrarijs inter se elementis, igne atq; aquis cõcreta Sed bellum Hermunduris prospe rum, Cattis exitio fuit, quia uictores diuersam aciem Marti ac Mercurio sacraue re: quo uoto, equi, uiri, cuncta uicta occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos uertebantur Horum sedes (quia ab Albi flumine non longe absuerunt, ut ex Tacito lib. 2. histor. Augustę colligitur) uidentur hodie tenere Lusatij, uel Duringi, propter Hercyniũ saltus uicinitatem: qui Cattos quasi proprios prosequitur, simulatq; deponit. Est Cattorum mons (*Cattenbergt*) non longe à Cygneis, hoc est, Zuiccauiensibus, in quo Moldanus fluuius oritur: quem ferunt Cattorum referre nomen. Conradus Celtis poeta Germanus, Cattos pro Hassis accipit. Beatus Rhenanus etiam pro Francis: uerum ij longius ab Albi absunt, iuxta quẽ sedisse Cattos, Cornelio probauimus. Hij quia crebra agitarunt latrocinia in superiore Germania, ut ex eodem Tacito lib. 12. deprehendimus: aliquando sedes mutarunt, aut eiecti sunt. Vnde Irenicus suspicatur eos inhabitasse Herenbergam Sueuiæ urbem, & uiciniora loca in Vuirtenbergensi ducatu, alijq; se ue stigium reperisse testatur. Cattorũ progenies in uniuersum desijt, nomenq; cum gẽte extinctum est. De Cattis lege, si uoles, Plin. in 4 cap. 14. Strabo lib 7. Velleiũ lib. 2. Suetonium in uita Domitiani, Philippũ Beroaldum ibidem, Siliũ Italicum lib. 2 Iulium Capitolinũ in uita Antonini Cæsaris, Aelium Spartianum in Didio Iuliano, Volater. lib. 38. Paralippomenorum, & Raymundum Marlianum. *Cattorũ mõs* *Catti Hessi.*

Bellum & prælium hoc differunt. Bellum significat totum tempus, quo in militia sumus, quam illiterati Guerram uocant: Prælium tantummodo armorũ certamen. Refert Liuius, populum Romanum nullo bello, multis uerò prelijs conuictum esse. Hinc Cornelius aliorum notans impetum, qui nihil præuidẽt, quando Catti non nisi consulte, ad arma procedant, perinde atque diutius sit pugnandum. *Bellum.* *Prælium.*

Peculiare enim semper Germanorũ fuit Barbam oblongam, & hispidam comam, quæ trucem aspectum reddit, hostibusq; horrorẽ incutit, nutrire. Vnde etiam Longobardorum nomen à longis barbis emersit. Cattis fuit mos submittendæ barbæ ad uictoriam usq;, cęsis hostib. abradebant barbam. Imbelles intõsi manserunt, donec se cæde hostis absoluissent, uoto atq; ignominia. *Barba Germanorum.*

Id est, in acie preliorum collocantur, ut primi hostem adoriantur, id quod ẽtiã de Sueuis Gotfridus Viterbiensis canit: *Catti in acie preliorum.*

Iudicio cœli dominantur in orbe Sueui,
Nunc ubicunq; geri respublica prælia quærit
Ordine primus erit, gladio uult primus haberi,
Moreq; signiferi primus in hoste ferit.

Proximi Cattis certum iam alueo Rhenũ, quiq; terminus esse suffi ciat Vsipij ac Tencteri colunt. Tencteri super solitum bellorũ decus equestris disciplinæ arte præcellunt Nec maior apud Cattos pedi tum laus, quã Tencteris equitum. Sic instituere maiores, posteri imitãtur. Hi lusus infantium, hæc iuuenum æmulatio, perseuerant senes, inter familiam, & penates, & iura successionum equi traduntur. Excipit filius, non ut cætera maximus natu, sed prout ferox bello & melior. *Vsipij. Tencteri*

Vſipij. Vſipetes. VSipij *a* ſeu Vſipetes Germaniæ populi, ad Oceanum habitarunt primitus. Vnde pulſi à Sueuis, qui totum eum tractum poſſederant, cum Tencteris flumen Rhenum tranſierunt, non lōgè à mari, quo Rhenus influit, & Menapiorum, id eſt, Iuliacenſium in Gallia Belgica occupauerunt agros. Author eſt Iulius Cæſar lib. 4. Comment.

Tencteri. Sueui fortes. TEncteri, *b* qui & Tencateri, quondam alteram Rheni ripam coluerunt, quę ex aduerſo eſt Vbiorum, teſte Tacito lib. 20. hiſtor. Auguſtæ 11. ſimiliter à Sueuis eiecti, iuxta Menapios in Gallijs conſederunt: Confeſſi ſunt, cum Vſipetibus ſeſe unis Sueuis concedere, quibus ne dij quidē immortales pares eſſe poſſint. Reliquum quidē in terris eſſe neminem, quem non ſuperare poſſint, ut Cæſar lib. 4. belli Gallici affirmat. De illis Florus in 4. cap. 12. Plutarch. in Cæſare, Sabellicus lib. 5. Aeneid. 6. Volater. lib. 7. Geographiæ.

Bructeri. IVxta Tencteros *a* Bructeri olim occurrebant. Nunc *b* Chamanos, & *c* Angriuarios immigraſſe narratur, pulſis *d* Bructeris ac penitus excisis uicinarum conſenſu nationū, ſeu ſuperbiæ odio, ſeu prædæ dulcedine, ſeu fauore quodam erga nos deorum. Nam ne ſpectaculo quidem prælij inuidere, ſuper lx millia, non armis telisq́ Romanis, ſed quod magnificētius eſt, oblectationi oculisq́ ceciderunt. Maneat quęſo, duretq́ gentibus, ſi non amor noſtri, at certè odium ſui, quando urgentibus imperij fatis, nihil iam præſtare fortuna maius poteſt, quàm hoſtium diſcordiam.

Bructeri. BRucteri *a* inter Amiſiam & Luppiam amnes, Tencteris ac Tubantibus uicini fuere Tacito, lib. 1. hiſtor. ad ſyluam Hercyniam, qua ad Germanicum mare porrigitur, iuxta illud Claudiani: Venit accola ſyluæ Bructerus Hercynię, latisq́ paludibus exit Cymbrus. Hi forſan à Tencteris eiecti, in Sarmatiam conceſſere, ad mare Balthеum habitāt. Viſtula oram præterlabitur, Vlmigeri quandoq́ appellati, nunc Pruſsi & Pruteni dicuntur: quorum prouinciam Teutonicæ profeſsionis fratres ſeu domini, ut ipſi uocant, armis acquiſierunt. Pius & illuſtriſsimus princeps Albertus Marchio Brandenburgen. noſtra ætate religioſiſſimè hanc adminiſtrat, tenetq́. De Bructeris require Strabo. in 7. Plin. in 4. capite 17. Volaterran. 7. Geographiæ. Aeneam Syluium in Europa capite 29. & 37. Cornel. Tacitum libro primo hiſtor. Auguſtæ. Sidonium & Claudianum Velleium libro ſecundo. Huius prouinciæ antiquitates ſcripſerunt, Eraſmus, Stella, & Eobanus Heſſus.

Vlmigeri. Pruthеni.

Chamanni. CHamanni *b* inferioris Germanię gentes. Bructerorum agros occuparunt, haud procul (ut coniectura licet aſſequi) à Brema, Saxonum urbe: quia non longè ab Albi flumine & Friſijs abfuerunt, ut ex Tacito noſtro deprehēdere potuimus, libro ſecundo, & 13 hiſtor. Vnde Raymundus Marlianus, eos pro Friſijs interpretatur. Beatus Rhenanus Marchiam ueterem incoluiſſe putat. Sunt qui eos Camino Pomeraniæ oppido, reliquiſſe nomen ſuſpicentur. De illis Ammian. Marcel. lib. 7.

Caminum.

Angriuarij. Anſuarij. ANgriuarij *c* qui & Anſibarij ſeu Anſuarij in eadem regione fuit, inter Chaucos maiores, & Sueuos, non longè ab Albi, Tacito lib. 2. & 13. Ptolem. lib. 2. cap. 11. Brunſuigenſes aut Saxones eſſe memorantur. Die Engern, antiqui nominis ueſtigium, potens Saxonum Dynaſtia.

Refert

Refert *d* noster Tacitus lib. 13. historiarum Augustę: Quomodo deleti sint Ansibarij, Bructeri exterriti, atq; multi alij cæsi à Romano exercitu. Idē in 1. scribit: Bructeros sua urenteis, expedita cum manu L. Stertinius missu Germanici fudit, interq; cædem & prædam reperit undeuicesimæ legionis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantumq; Amisiā, & Luppiam amnes inter uastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquię Vari legionumq; insepultæ dicebantur. At Tacitus hic de interna seditione, & discordia Germanorum loquitur. *Germanorū discordia.*

ANgriuarios & Chamanos à tergo *a* Dulgibini, & *b* Chasuari cludunt, aliæq; gentes haud perinde memoratę.

DVlgibinorum *a* sedes hodie Gottingenses, & Vuestualorum quidam occupare uidentur. Dulgumi appellantur à Ptolomęo libro secundo capite 11. Tabula 4. *Dulgibini. Dulgumi.*

CHasuari *b* Longobardis finitimi Duringi memorātur, horum meminit Strabo 7. Velleius Paterculus in 2. Romanę historiæ. *Chasuarij.*

A Fronte *a* Frisij excipiunt. Maioribus minoribusq; Frisijs uocabulum est, ex modo uirium utræq; nationes, usq; ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntq; immēsos insuper lacus, & Romanis classibus nauigatos. Ipsum quinetiam Oceanum illac tentauimus: Et superesse adhuc *b* Herculis columnas *c* fama uulgauit, seu adijt Hercules, seu quicquid ubiq; magnificum est, in claritatem eius referre consensimus, nec defuit audentia Druso *d* Germanico: sed obstitit Oceanus in se simul, atq; in Herculem inquiri. Mox nemo tentauit, sanctiusq;, ac reuerentius uisum de actis deorum credere, quàm scire. Hactenus in occidentem, Germaniam nouimus. *Frisij maiores ac minores. Herculis columnæ. Drusus Germanicus adijt.*

FRisij *a* transrhenanus populus, ad Amasiam, Oceano Batauisq; finitimi, quorum clarum, inquit Cornelius lib. 4. sub finem, apud Germanos nomen: hij antiquam retinent appellationem (*die Fry en vnd Frieß lender*) gens ferox ac libera, pecoris abundans omnis generis, fimum inopia ligni comburunt. Busactori quondam appellati: metropolis eorum *Gruningen*. Rudolphi Agricolæ senioris, hominis literatissimi patria, à qua etiam populi (quamuis origine Franci) ad tempus Grunes sunt dicti. De illis Plinius libro quarto capite 15. Ptolemęus libro 2. cap. 11. Tabula 4. Europę, Conradus Celtis lib. 4. amorum, Elegia 2. Abbas Spanheimēsis in Chronica Francorum, Aeneas in Europa cap. 35. Volater. lib. 7. Geogra. & plures alij. *Frisij. Busactori. Grunes.*

PLinius *b* lib. 3. in prologo. Proximi autem faucibus utrinq; impositi montes coercent claustra Abyla Aphricę, Europę Calpe, laborum Herculis metę. Quam ob caussam indigenę columnas eius dei uocant, creduntq; perfossas exclusa ante admisisse maria, & rerum naturæ mutasse faciem. Et Pompon. Mela. lib. 1. Deinde est mons præaltus ei, quem ex aduerso Hispania attollit, obiectus: Hunc Abylam, illum Calpen uocāt, columnas Herculis utrunq;. Addit fama nominis fabulam, Herculē ipsum iūctos olim perpetuo iugo diremisse colles, atq; *Columnæ Herculis. Abyla. Calpe.*

ita

ita exclusum antea mole montium Oceanum, ad quę nunc inundat, admissum. Vide quoque Pompon. Melam libro 2. capite de Hispania, & libro 3. de columnis Herculis. Plin. lib. 5. cap. 1. Solinum capite 36. Ioan. Cameratem in eundem, Strabo. libro 3. Diodo. Siculum libro 5. Vadianum super Melam. Suetonium in uita Dictatoris, Volater. libro 2. Geographię. Ioan. Annium Viterbiensem, lib. 15. Illud obiter adijciendum, quod scribit Irenicus libro 2. cap. 2. Ego, inquit, duos Hercules Germaniam calcasse uideo. Primum, qui Gades constituit, & huic prior Alemanus, ac ætate maior fuerat. Ille enim Osyridis filius, referente Beroso, hic uerò Teutonis.

Duo Hercules.

SVetonius in uita Claudij in principio. Is Drusus in quæsturæ pręturæq́ honore dux Rhetici, deinde Germanici belli, Oceanū Septentrionalem primus Romanorum ducum nauigauit, transq́ Rhenum fossas magna ui, & immensi operis effecit, quæ nunc Drusinę uocantur. Ac post præturam confestim inito consulatu, atq́ expeditione repetita, supremum diem morbo obijt in æstiuis castris. Liuius & Florus epitomate Liuianæ historię 140 atq́ Valerius lib. 5. cap. 5. autumant, Drusum mortuum esse ex fractura, equo super crus eius collapso. Perijt autem inter Salam fluuium & Rhenum, ut inquit Strabo lib. 7. eius monumentum Moguntiæ esse antiquitates illic tradunt, & Chonradus libro 3. Amorum Elegia tertia.

Drusus Germanicus. Drusinæ fossæ. Drusus perijt in Germania.

Seu ueterum inquiro, dum monumenta ducum,
Plura Mogunciacæ, quæ stant in mœnibus urbis.
Inter quæ Drusi stant ardua busta Neronis,
Clara à Germanis nomina primus habens.

De illo etiam plura inferius.

IN septentrionem ingenti flexu redit, ac primo statim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Frisijs, ac partem littoris occupet, omnium, quas exposui gentium latribus obtenditur, donec in Cattos usque sinuetur: tam immensum terrarum spacium, non tenent tantum Chauci, sed & implent. Populus inter Germanos nobilissimus, quiq́ magnitudinem suam, malit iusticia tueri, sine cupiditate, sine impotentia, quieti, secretiq́, nulla prouocant bella, nullis raptibus, aut latrocinijs populantur. Id præcipuum uirtutis ac uirium argumentum est, quod ui superiores agant, non per iniurias assequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac si res poscat, exercitus plurimum uirorū equorumq́, & quiescentibus eadem fama.

Chauci nobiles.

CHauci, qui & Chaici, populus Saxonum inter Visurgum, & Rhenum nostra ętate, *Stięchtgenosen* uocantur. Horum duas gentes Ptolemęus lib. 2. capite 11. ponit: Maiores Albim fluuium ac colebant propè Angriuarios, Tacito lib. 2. 11. & 13. historiarum: Saxones ista loca occupant, maximè qui iuxta Bremam ciuitatem habitant. Minores ad Visurgum amnem siti sunt, Frisiorum, & Vuestualorum pars: Chaucorum cibus quondam erat lutum, potus imber: & hę gentes si uincantur à populo Romano, se seruire dicunt: scribit Plinius lib. 16. cap. 1. naturalis histor. meminit horum etiam libro quarto capite decimoquinto Aelius Spartianus in uita Didij Iuliani. Cornel. Tacitus libro 11. historiarum. Strabo. lib. 7 Mantuanus ad Cęsarem. Suetonius in uita Claudij, Beroaldus, & Sabellicus in eundem.

Chauci. Chaici. Chauci maiores. Chauci minores.

Nullis

NVllis *b* raptibus aut latrocinijs populantur Chauci, ficut reliqui Germani, qui ius in uiribus adeò habuerunt, ut ne latrocinij quidem puduerit, quod Mela testatur: de hac re nonnihil suprà diximus. *Latrocinia German.*

IN latere Caucorum Cattorum'que, *a* Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, id'que iucundius quam tutius fuit: quia inter impotentes & ualidos falso quiescas, ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt: ita, qui olim boni æqui'que Cherusci, nunc inertes ac stulti uocantur. *b* Cattis uictoribus fortuna in sapientiam cessit. Tracti ruina Cheruscorum & Fosi contermina gens, aduersarum rerum ex æquo socij sunt, cum in secundis minores fuissent.

CHerusci *a* Germaniæ populi ad Albim sedes habuere Cornelio Tacito, & Claudiano authoribus. Ille enim libro secũdo historiarum tradit, Germanicum Cęsarem ad VII. Kalen. Iunias C. Cœlio, L. Pompeio consulibus triumphasse de Cheruscis Cattisq; & Angriuarijs, quæq; aliæ nationes usque ad Albim colunt. Hic uero in Panegyrico sic cecinit: *Cherusci.*

Et ingentes Albim liquere Cherusci.

Ob id existimo cum alijs nonnullis, Ascanios nunc dici, qui sunt sub Dynastia principum ab *Anhalt*: facit coniecturæ locum, Cherusca urbs (*Cerbst*) quæ eo loco sita ubi Moldauus Albim ingreditur: certum enim est, Cheruscos Saxoniæ partem incoluisse. Beatus Rhenanus antiquitatis lumen, eos quoque ueteris Marchiæ partem tenuisse autumat. Sunt præterea qui scribant Cheruscos eam tenuisse portiunculam Sueuiæ, circa Heylprunnium & Vuimpfen, quæ *Creychgeu* nunc dicitur, quod mutatis temporibus & ipsi sedes mutarint excedentes Saxonum finibus, illic resederint. Verum de quibus Cheruscis Tacitus hic agit, Chaucis Cattis'que fuerunt finitimi, & non ad Rhenum, Necharum, Bacenimq; syluam ubi *Chreychgeu* sita est. De illis Plinius libro quarto, capite 14. Strabo libro septimo. Tacitus libro undecimo, historiæ Augustæ. Velleius libro secundo historiæ Romanę, Florus in quarto, capite duodecimo. *Ascanij.* *Chreychges*

CAttbos *b* & Cheruscos æternum discordasse scribit Cornelius libro undecimo. histor. ubi lege.

FOsos *c* Germaniæ populos, Cheruscis finitimos, Dietmarenses esse, coniectura non parua, non procul ab Oceano agunt. *Fosi populi.*

EVndem Germanię sinum proximi Oceano *a* Cymbri tenent, parua nunc ciuitas, sed gloria ingens, ueteris'que famæ lata uestigia manent. Vtraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque & metiaris molem, manusque gentis, & tam magni exitus fidem sexcentesimum & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum, Cymbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone COSS. ex quo si ad alterum Imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur, tam diu Germania uincitur. *Cymbri.* *Cymbricum bellum.*

Cymbri populi. CYmbri *a* Germaniæ ad Septentrionalem Oceanum populi, cum terras eorum inundasset Oceanus, nouas sedes toto orbe quærebāt, exclusiq́ ex Gallia & Hispania, cum in Italiam remigrarent, miserunt legatos in castra Syllani: inde ad Senatum, petentes ut Martius populus aliquid sibi terræ daret: quasi stipendium, cæterum ut uellet manibus atq́ armis suis uteretur. Repulsi igitur, quod nequiuerant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum impetu Barbarorum Syllanus, nec secundum Manilius nec tertium Cepio sustinere potuerunt, omnes fugati, exuti castris, actum erat, nisi Marius illo sæculo contigisset: Qui Cymbros cum Teutonis apud aquas Sestias in Italia prælio oppressit. Chronica quædam, hancconflictionem factam non longe à Salisburgo testantur: deinde iuxta flumen Athesim, qui ex Tridentinis Alpibus fluit, ubi CCCLX. milia occisa, & LX. milia capta sunt. Hæc ferme ad uerbum, L. Florus libro tertio capite tertio, Romanorum gestorum. Vide plura, Iulium Cæsarem libro primo belli Gallici, Plutarchum in Mario, & capite trigesimoseptimo parabel. Appianum in Celtico, Strabonem in septimo. Valerium Max. libro quinto capite octauo. Eutropium libro quinto capite primo. Sabell. libro secundo. Ænea. sexta. Eusebium in Chronicis. Græci eos Cymmericos uocant, & Cymbrica Chersonesus, Dania hodie appellatur (Dennmarck) cui præest Rex, qui Suetiam & Noruegiam peninsulas in eodem mari obtinet, ut scribit Volaterranus. 7. Geographiæ Cymbrorum sedes nunc Sxonum ultimi & alij quidam ad mare populi habitant, Daci & Dani dicuntur. Est Fimbre Balthici maris Insula, Holsatiæ opposita, quam Cymbros possedisse. & Cymbriam nuncupatam ferunt.

Cymbricum bellum.

Cymmerij

Cymbrica Chersonesus.

Fimbre.

CEntum *b* & decem annis, ante Christi Iesu seruatoris nostri incarnationem, Cymbri Germani primum Italiam inuaserunt, hoc anno quiest 1529. post Christi natiuitatem, agitur M.DC.XXXIX. annus.

MEdio tam longi æui spatio multa inuicem damna non *a* Samnis, non *b* Pœni, non *d* Hispaniæ *c* Galliæue, ne *e* Parthi quidem sæpius ad monuere. Quippe regno *f* Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi amisso & ipso *g* Pacoro infra Ventidium deiectus *h* Oriens obiecerit?

Germanorū potentia.

VIdes hic quæ fuerit Germanorum fortitudo & insignis audacia: Punicis bellis nihil fuit atrocius, Parthico bello nec quicquā acrius: Samnitico, Hispanico, Gallico prælijs, nihil periculosius: Sed tamen ija omnibus maximis periculis, Romano imperio multipliciter ab hostibus illatis, præfert Germanorum fortitudinem, robur & incommoda, ab gente Teuthonum accepta: tantæ uirtutis stupendæq́ audaciæ fuit.

Samniti cum bellum. SAmnites *a* Italiæ populi, inter Picenum, Campaniam & Apuliam, multa grauia bella Romanis intulere: donec ad extremum à Sylla Dictatore deleti sunt quemadmodum scribit Strabo libro quinto. Vnde Appia: Vltimi Samnites erunt qui Ionium incolunt, & magno difficili'que belllo, per annos octuaginta, conflictati sunt. Florus libro primo, capite decimosexto. Samnitas quinquaginta annos per Fabios, & Papirios patres eorumq́ liberos, populum Romanum subegisse ac domuisse scribit, & ita ruinas ipsas urbium diruisse, ut hodie Sannium in ipso Sannio requiratur, nec facile appareat materia quattuor & uiginti triumphorum. De Samnitico bello plura Liuius libro septimo, ab urbe condita. Et Florus epitomate decimo, & undecimo. Volater. repetit libro sexto Geographiæ, & libro trigesimooctauo. Paralip. Appiani tamen sententia ue-

tentia uecerior uidetur propter quatuor & uiginti triumphos de Samnitibus habitos.

Punica bella

PRimum, b secundum, & tertium Punica bella, quæ Carthaginenses cum Romanis gesserunt, quibus nihil terribilius, exequũtur Florus libro secundo, capitibus secũdo, sexto, & decimoquinto, Gestorum Romanorum, & decimosexto, & quadragesimooctauo Abbreuiaturę Liuius tertia Decade sparsim. Plutarchus in uita Fabij. Polybius libro primo & secundo belli Punici. Silius Italicus, Appianus in Libico. Velleius libro secundo, capite tertio. Orosius libro quarto, capitibus primo, quarto, octauo, & 22. Iustinus libro decimooctauo, & decimonono, & alij perplures.

Hispanicum bellum. *Hispaniæ diuisio.*

HIspania c quę apud Gręcos Iberia, diuiditur in ulteriorem & citeriorem. Ptolemæus libro secundo, capite quarto, Hispaniam in tres regiones diuisam scribit: in Beticam, Lusitaniam, & Tarraconensem, posteriores Romani Hispanias in sex prouincias diuiserunt, Tarraconensem, Carthaginensem, Lusitaniam, Calletiam, Beticam & Tingitanam. Bello igitur Punico secundo, Prima per Pyrenæum iugum signa Romana Pub. & Cn. Sciplones intulerunt. Inde uariè possessa, & sæpe amissa, partibus, uniuersa ductu Augusti facta est stipendiaria. Vide Florum libro secundo, capite decimoseptimo. Liuium libro decimooctauo, tertiæ decadis. Sueton. in Augusto. Silium Italicum libro decimosexto, bello Punico. Velleium libro secundo. Volater. libro secundo Geogra. Aeneam in Europa capite 47.

Gallicum bellum.

DE d bello Gallico Liuius in 5. Valerius libro 1. capite de omnibus. Plutarchus in Camillo & propleu. 24. Plinius de uiris illustri. capite 23. Gellius lib. 5. capite 17. August. libro 2. capite 22. & libro 3. capite 17. ciuitatis Dei. Vegetius libro 4 capite 28. de re militari. Florus libro 1. capite 13 Gestorum Romanorum: & 20. & 103 Abbreuiaturæ Liuianæ. Eusebius libro temporum: Sueton in uita dictatoris titulo 22. Cæsar in Com. belli Gallici. Appianus in Celtico. Volater. libro 3. Geogra. & libro 38. Paralip. & Velleius libro 2. Gallias primum à Domicio Fabio nepote Pauli, qui Allobrogicus dictus est, intratas cum exercitu, magna mox clade nostra sæpe affectauimus & amisimus. Sed fulgentissimum C. Cæsaris opus in ijs conspicitur, quippe eius ductu auspitijsque infractæ, pene idẽ quod totus terrarum orbis ignauum conferunt stipendium.

Parthicum bellum. *Orodes.* *M. Crassus Rom. Impe.*

PArthi e orientales populi potẽtissimi duce Orode Mithridatis fratre Marcum Crassum imperatorem Romanum cum filio & undecim legionibus interfecerunt, ut scribit Florus lib. 3 cap. 11. & lib. 4. cap 9. Suetonius in August. Appianus in Parthico. Velleius Paterculus libro 2. histor. Romanę. Plutarchus in uita Crassi. Iustinus lib. 41 & 42. Eutropius lib. 6. cap. 6. Orosius lib. 6 cap. 11. Valerius lib. 1 de prodigijs. Volater. lib. 12 Geogra. Florus abbreuiationis Liuij 106.

Arsaces Parthorum Rex. *Arsacidæ.*

ARsaces f Parthorum fuit rex: à quo postea omnes Persarum reges Arsacidæ dicti sunt. Hic à Romanis desciuit, & bellum intulit. Tacit. lib. 21. historię Augustæ. Iustino lib. 41. Floro in 70. abbreuiaturæ Liuianæ. Volaterranus libro 12 Geographiæ, Aenea, in Asia capite 30, autoribus.

P. Ventidius Imp. exercitus Romanorum. *Pacorus Rex*

PVblicus g Ventidius primus Romanorum Parthos superauit, Pacorum Orodis regis filium trucidauit: auctore Tacito lib. 21. histor. Augustæ, & Eusebio in libro temporum. Addit Appianus Ventidius de Parthis usque ad nostram ætatem solus triumphat, uir natione ignobilis, eũ in M. Antonij amicitiam sese insinuasset, illustrium rerum occasiones adeptus est: quibus strenue usus, satis approbasse creditur, quæ de Antonio & Cæsare dicta sunt, fœliciores per alios quã per se ipsos esse in bello duces. Vide Gellium lib. 15. cap. 4. Valerium lib. 6. ca. 10. Florum libro quarto, capite nono. Iustinum libro 42. Volaterranum libro duodecimo. Geographiæ.

Parthi Oriens PArthorum [b] imperium Orientis nomine intelligit, Parthi enim ad Orientem siti, bonam orbis partem sibi uindicauerant, ij, inquit Tacitus, iactant suos triumphos, & cædem imperatoris nostri Marci Crassi obijciunt, quando & ipsi suum regem Pacorum à Ventidio Romano cęsum amiserint. Tanta Romani imperij fuit potentia, maxima fœlicitas & uictoria in hostem nihil immune, quanquã subinde grauissimas clades, rursus receperit, nihil tamen unquam periculosius Germanorum conflictu. actum fuisset de Romano imperio, nisi C. Marius contigisset illi sęculo sub Cymbrico bello, ut refert Florus in tertio, capite tertio.

Romani à Germanis cæsi. AT Germani [a] Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoque Manlio fusis uel captis, quinque simul consularis exercitus populi Romani [b] Varum, tresq; cum eo legiones etiam [c] Cæsari abstulerunt, nec impune: C. Marius in [d] Italia, diuus Iulius in [e] Gallia [f] Drusus ac [g] Nero & [h] Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium uersę. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ, & [k] ciuilium armorum, expugnatis legionum [l] hybernis, etiam Gallias affectauere, ac rursus pulsi, [n] inde proximis temporibus [m] triumphati magis quam uicti sunt.

VElleius [a] Paterculus posteriori uolumine Tacito subscribit: Effusa, inquit, immanis uis Germanorũ gentium, quibus nomen Cymbris ac Teutonis erat, cum Cepionem Manliumq; COS. & antè Carbonem Syllanumq; fudissent, fugassentq; in Gallijs & exuissent exercitu, Scaurumq; Aurelium COSS. & alios celeberrimi nominis uiros trucidassent, P. R. non alium repellendis tantis hostibus, magis idoneũ imperatorem quàm Marium est ratus. Lege eadem copiosius in Floro libro tertio, capite tertio Gestorum Romanorum.

Quintilius Varus à Germanis occisus. QVintilius [b] Varus Romanæ militiæ in Germania, sub Augusto Cæsare princeps à maioribus nostris, duce Arminio trucidatus cum tribus legionibus, uelut copiosissime Florus explicat, cuius uerba, quia seruiũt intellectui Germanorũ facinorum, subijciam. Vari Quintilij, inquit, libidinem ac superbiam haud secus quam seuitiam odisse cœperũt Germani: Ausus ille agere conuentum, & in castris se direxerat, quasi uiolentiam Barbarorum, & lictoris uirgis, & præconis uoce posset inhibere. At illi qui iam pridem rubigine oblitos enses inertesq; cernerent equos, ut primũ togas, & sæuiora armis iura uiderunt, duce Arminio arma corripiunt, cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædicta quidem & prodita per Segestem unum ducum coniuratione commoueretur. Itaq; improuidum, & nihil tale metuentem improuisò adorti, cum ille (ô securitas) ad tribunal citaret, undiq; inuadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem quo Cãnensem diẽ Paulus, & fato est, & animo secutus. Nihil illa cæde per paludes perq; syluas cruentius, nihil insultatione Barbarorũ intolerantius, præcipue tamen in causarum patronos, alijs oculos, alijs manus amputabant, unius os sutũ, recisa prius lingua, quã in manu tenẽs Barbarus, tandem, inquit, Vipera sibilare desiste. Ipsius quoq; consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat effossum, signa & aquilas duas adhuc, Barbari possidẽt, tertiam signifer, priusquam in manus hostium ueniret, euulsit, mersaq; inter *Augustus cõsternatus.* baltei sui latebras gerens in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum ut imperium quod in littore Oceani nõ steterat, in ripa Rheni fluminis staret. Hactenus Florus libro Gestorum Romanorum 4. capite 12. Hac clade Romanorum adeò consternatum Augustum scribit Suetonius in uita eius, ut per continuos mẽses

barba

barba capilloq; submisso caput interdum foribus illideret uociferans. Quintili Vare redde legiones, diem'que cladis quotannis mœstum habuerit atque lugubrem. Post Punica bella fuit hoc grauissimum & atrocissimum inter Romanos & Germanos. Hanc cladem apud Cheruscos editam asserit Strabo lib. 7. & Cornelius Tacitus lib. 1. historiæ Augustæ. Teutoburgensem saltum uocat, in quo Varus cum legionibus à Germanis fuit interfectus. Alij tamen ex recentioribus apud Vindelicorum Augustam, ubi adhuc uestigia apparent, commissam cædē in campo Lici (*im Lechfeld*) affirmant, cuius sententiæ sunt Ottho Frisingensis libro tertio capite quarto. Chronica Vrspergensis. Ioannes Nauclerus, & Conradus Peuttinger, Henricus Bebelius, Picus in Staurostycho, & Huttenus in Panegyrico, *Variana clades ubi commissa.*

At tu non ijsdem fatis, non numine eodem,
Vare sapis, uiresq; tuas satis esse putasti.
Arctoam contra uirtutem & Teutona bella,
Auxilijs circumseptæ & legionibus illis.
Et postea.
Signa canunt campoq; Lici concurritur armis, &c.

Aiunt inde turrim in publico foro urbis Augustæ, à perdita Legione uocitatam, *Perlachthurn*, de qua sunt uersus diuulgati sequentes, *Perlegia turris Augustæ.*

Cur me Perlegiam dicant, si forte requiris,
Iam tibi responsum perbreue, siste, dabo.
Non unum uerbum est, duo sed mea nomina sunto,
Quòd perijt legio hic, Perlegiam uocitant.

De hac pugna scribit Suetonius in uita Augusti capite 23. Orosius libro sexto capite ultimo. Florus in quarto. Velleius Pater. 1. libro secundo. Volater. libro 38. Paralippomenorum. Heinricus Bebelius in Epitomate laudum Sueuorum.

Cæsari c Augusto.

APud d aquas Sestias fudit Cymbros Caius Marius, Floro teste, libro tertio capite tertio, quemadmodum etiam suprà relatum.

IVlius e exorto Galliç tumultu Ariouisti Germanorum regis primùm uires expertus est, exercitum enim duxit Ariouistus cum Germanis, in quo Marcomāni, Trebotes, Vangiones, Nemetes, Menapij, Sueuij & alij militarunt. Iulium Ariouistus affectauit, à quo uictus est, ut scribit ipse Cæsar libro primo commen. Florus libro tertio capite decimo. Orosius libro sexto, capite sexto & septimo & octauo. Plutarchus in uita eius. Eusebius in temporibus. Latinus Pacatus ad Theodosium. Vnde igitur ordiar nisi à tuis mea Gallia malis, quæ ex omnibus terris quas illa pestis insederat, haud iniuria uindicas tibi priuilegium miseriarū, Nempe ea multarum cædium caussa Germanorum & Romanorum fuit. *C. Iulius contra Germanos. Ariouistus Germanorū Rex*

DRusus f Claudij Neronis Romani Imperatoris pater, Augusti priuignus, in Germaniam profectus, domuit Vsipetes, Tēcteros, Cattos, Marcomānos, inde Cheruscos. Sycābros, Bructerosq; aggressus est, quibus superatis, per Rheni ripam quinquaginta amplius castella disposuit, præterea Hercyniam syluam in id tempus inaccessam patefecit. Hic in Germania quoque perijt iuxta Bingium, oppidum inter Moguntiam & Confluentiam, ut superius dictum est. Vide Plinium libro 7. capte 20. Plinium Iuniorum ad Marcum Strabonem libro septiptimo. Florum libro quarto, capite duodecimo. Claudianum, Suetonium in uita Claudij, Valerium libro quinto capite quinto. Aeneam in Europa capite trigesimosexto. *Drusus contra Germanos pugnauit. Bingium.*

Tiberius Nero cõtra Germanos. Nero g Tiberius frater Drusi, Dalmatas, & Pannones subiecit, ut Liuius & Florus libro 138, abbreuia, aiunt. Vnde Horatius libro quarto, Oda decimoquarto.

Maior Neronum mox graue prælium
Commisit: immanesq; Rhetos
Auspitijs pepulit secundis
Niluśq; & Ister: te rapidus Tygris,
Te cæde gaudentes Sycambri,
Compositisq; uenerantur armis,

Vindelicos quoque Rhetos & Pannones Alpinas gentes imperio subdidit. Hic idem contra Germanos pugnauit, & Maroboduum Germanorum regem sibi pecunia & fœdere deuinxit: uelut omnium copiosissime scribit Cornelius Tacitus libro secundo histor. Vide Suetonium in uita sua, capite nono, decimoseptimo & decimooctauo. Strabonem lib. septimo. Ohonem Frisingen sem lib. tertio, capite septimo. At si ueriora legere cupis (Nam ueteres illi, Suetonius & alij τῆς κολακείας titillaminibus tacti, plurima falso scripserunt.) Vide quę de Germanis Henricus Bebelius uerissime scripserit, nam non indocte ille historicorum quorundam mendacia retundit.

Germanicus contra Germanos. Germanicus, h Caij Cęsaris pater, Drusi fratris Tiberij, & iunioris Antonię filius, Augustæ nepos à Tiberio patruo adoptatus, quęsturam quinquennio antequam per leges liceret, & post eam consulatum statim gessit, missus que ad exercitum in Germaniam, excessu Augusti nunciato, legiones uniuersas imperatorem Tiberium pertinacissime recusantes, & sibi summam reipublicæ deferentes, incertum, pietate an constantia maiore compescuit, atq; hoste mox deuicto, triumphauit. De hoc Cor. Tacitus lib. 1. histor. Suetonius in uita Caligulę, Volater. lib. 23. Antropologię, Ottho Frisingensis lib. 3. cap. 10. Porro Germanici nomen Drusus etiam tulit. Hinc Florus lib. 4 Druso quod nunquam alteri Senatus cognomen ex prouintia dedit. Traiano quoq;, ut inquit Plinius panegyrista, cum Germanię prælideret, Germanici nomen ex urbe missum fuit. Domitanus & ipsum Germanici cognomentum usurpauit. Vnde Martia.

Germanici cognomentum qui tulerint.

Nobilius tribuit domito Germania Rheno,

Vitellius quoq; uini plenus, referente Plutarcho, ad milites accessit, & sic Germanicus dictus est.

Caligula cõtra Sueuos. CAius i Caligula, teste Eutropio libro 7. Bellum contra Germanos mouit, ingressusq; Sueuiam nihil strenue egit, imo timidissime fugit, & adeò consternatus est animo, ut fugam transmarinam cogitaret & pararet. Et Sueto. in uita eius cap. 51. dicit, Aduersus Barbaros quoq; minacissimus, quum trans Rhenum intra angustias, depressumq; agmen iter Essedo faceret, dicente quodam non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat, equum illico conscendit, ac properè uersus ad pontes, ut eos Calonibus & impedimentis stipatos reperit, impatiens moræ, per manus & super capita hominum translatus est, mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam, & subsidia fugę, classes apparabat. Aut si mauis, Caium Iulium intellige, qui aliquoties interminatus Germanis, nihil laudabile effecit, imo ultra quatuordecim dies apud Germanos non mansit, sed timide per Rheni pontem, quem ipse struxerat, fugit, Suenos metuens.

Bella ciuilia. Innuit k Bella ciuilia, & quæ fuerunt inter Cæsarem atque Pompeium, de quibus scribit Cæsar in Commen. belli ciuilis, Plutarchus in Cæsare & Pompeio. Appianus libro secundo bellor. ciuilium. Lucanus in Pharsaliæ libris. Florus libro quarto.

Hyberna. Hybernacula. HYberna l loca, in quibus milites hyberno tempore commorantur. Hybernacula uocamus ipsa tentoria.

Hinc

HInc m Florus lib.4.cap.12. Germaniam utinam uincere tanti non putasset Augustus, magis turpiter amissa est, quã gloriose acquisita: unde uerissime dicit Corne. Germanos magis triumphatos quàm uictos: hoc est, de illis triũphos, & quidem falsos esse actos, nunquam uere uictos. *Sueuorum amplitudo*

NVnc de Sueuis dicendum est, quorum non una, ut Cattorũ, Tenctorum'ue gens, maiorem enim Germaniæ partem obtinent, proprijs adhuc nationibus nominibusq; discreti, quanquam in commune Sueui uocentur. Insigne gentis, obliquare crinem nodoq; substringere. Sic Sueui à cæteris Germanis, sic Sueuorum ingenui à seruis separantur, sic in alijs gentibus, seu cognatione aliqua Sueuorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione rarum & intra iuuentæ spacium: apud Sueuos usque ad canitiem horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo uertice religant. Principes & ornatiorem habent. Ea cura formæ sed innoxiæ. Neq; enim, ut ament amentur'ue, in altitudinem quendam & terrorem adituri bella compti, ut hostium oculis ornantur.

Sueui a Germaniæ populi uetustissimi, amplissimiq; antiquitus ad Germanicum aut Baltheum æquor porrecti, mari imposuerunt nomen, quod infrà Tacitus Sueuicum appellat. Rursus ad Carpathum montem, Sueuum priscis appellatum, fines suos collocauerant, ei regioni finitimi, quæ nostra ætate Hungaria dicitur. Ad Rhenum quoque extensi Straboni in septimo & Prolemęo libro secundo capite undecimo, haud procul à Colonia Vbiorum, totam fermè Germaniam oppleuerunt, maiorem eius partem obtinentes, uelut inquit Tacitus: quorum extensionem Baptista Mantuanus ad Cæsarem scribens expressit: Amplissima cerne Regna Sueuorum, quos Vistula claudit & ingens Oceanus, uada Danubij confinia gentis, Tot complexa sinu in menso excurrentia longe. Hij à Sueuo Gambriuij filio primo gentis rege sumpsere appellationem, uelut non longe ab initio nostrorum scholiorum retulimus: Ii deinde urbibus, montibus, fluuijs pluribus imposuerunt uocabula, quę etiam nunc retinent multa loca. Hij potentissimũ ab initio habuerunt regnũ, inuictis militib. nobile. Ideoq; uocat Iulius Cæsar dictator, Sueuorum gentem longe maximam ac bellicosissimã Germanorum omniũ. in quarto commenta. belli Gallici. Plutarch. pręstantissimos Germanorum. Seneca in Medea, nobiles appellat. Florus libro quarto capite duodecimo, ualidissimam gentem, Orosius in sexto, capite nono, maximam ferocissimam'que, & alibi fortissimam, Sabellicus libro sexto Enea. sexta. Germanorum omnium bellicosissimos. Baptista Mantuanus trucium gentium appellationem indidit. Vlricus Huttenus eques Francus, magnanimam gentem, & pro libertate mire pugnacem: & eorum clarissimam semper fuisse famam asserit in dialogis. Reges quos habuit, præ alijs celebres sunt, Sueuus, primus gentis conditor: Ariouistus, Maroboduus, Vannius, Sydo, Summoarius, Andeca, Emericus, Remismundus, Masdrugo, & alij plures à ueteribus celebrati, plura de Sueuorum regibus habet noster Tacitus in historia Augusta. Plinius quoque libro secundo capite 95. ac Pompon. Mela in tertio testantur, Sueuiam olim fuisse regnum: nam quosdam Indos Q. Metello Celeri Galliarum proconsuli, donodatos à Sueuorum rege, ex Cornelio Nepote referunt. Longo deinceps reuoluto tempore Sueuorum reges excisi, Sueuiam ducatum reliquerunt, desitis

Sueui. *Sueuiæ latitudo.* *Sueuus Rex.* *Sueuia potẽs aliquãdo regnum.* *Sueuorum reges.* *Sueuia ducatus.*

ducibus, ad eum statum relata est, ut non uni dynastæ pareat nostra ætate: sed in plurimas scissa sit dynastias: pars Rom. ac Germa. Imperatori, pars ciuitatibus imperialibus, alia quibusdam principibus nunc subdita est. Sueui è suis sedibus antiquis translati, in alium locum, mutata ferme omnia Sueuorum uetustorum tractum nostra ætate possident, Polonorum quidam, Pomerani, Lusatij, & bona pars Boemorum, Saxones, Mißnenses, Duringi, Hassones, & Franci.

Sueuiam ueterem, qui Germanorū hodie colant

Semnones Sueuorum antiquissimi. Semnonum religio.

VEtustissimos se nobilissimosꝙ Sueuorum [a] Sẽnones memorant. Fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore in syluam augurijs patrum, & prisca [b] formidine sacram, omnis eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt, cæsoꝙ publicè [c] homine celebrant. Barbari ritus horrenda primordia. Est & alia luco reuerentia. Nemo nisi uinculo ligatus ingreditur, ut minor, & potestatem numinis præ se ferens, si fortè prolapsus est, attoli & insurgere haud licitum, per humum euoluuntur, eoq'ue omnis superstitio respicit, tanquam inde initia gentis, ibi regnator omnium Deus, cætera subiecta atque parentia. Adijcit authoritatem fortuna Semnonum: centum [e] pagis habitantur, magnoꝙ corpore efficitur, ut se Sueuorum caput credant.

Semnones Sueuorum populi. Sena urbs à Sueuis cōdita.

EXplicat [a] singulas Sueuorum gentes, quarum antiquitus plurimæ fuerunt, ut Orosius libro primo capite secundo refert. Semnones autem Sueuos fuisse etiam Strabo libro septimo. Ptolemęus libro secundo capite undecimo, & Tacitus libro secundo historiarum testātur. Post Albim uersus ortum ad Sueuum fluuium habitabant. hij è Germania in Galliam uenientes, Senam urbem condiderunt. Vnde Gotfridius Viterbiensis. Condit apud Gallos Senensem, Brennus & urbem. En igitur Sennones, qui quondam agmina Romæ uicerunt. De illis Strabo in quarto & quinto. Plinius libro quarto capite decimosexto. Plutarchus in Camillo, qui hos primitus ad Oceanum consedisse ait, Orosius, Eusebius, & Franciscus Irenicus libro sexto German. Exegeseos: Eorum sedes Lusatios (*Leussniger*) hodie incolere dicunt, uel eos, qui iuxta Dorganum ad Albim habitant, usꝙ ad Sueuum amnem, quem corrupto uocabulo. Spreuum, *die Sphre*, accolæ uocāt Horū fines Albis præterlabitur. Velleio Paterculo, in secundo teste, qui inquit: A Rheno usꝙ ad flumen Albim, qui Semnonum, Hermundurorumꝙ fines præterfluit, Romanus cum signis productus exercitus.

Sueuus Lusatij fluuius.

Formido.

FOrmidine, [b] religione, diximus enim suprà apud Germanos prisca superstitione syluas, uel maximè sacras fuisse suis diuulis.

Germani sanguine litabāt

SIc [c] Mercurius apud Germanos humano sanguine placabatur, quemadmodum antea, ex Lucano atꝙ alijs indicatum est. Huius tamen cruentæ superstitionis uestigium, hodie nullum superest. Christus Iesus nūc per Germaniam colitur, cui sacra persoluere phas est.

SEmnones [d] sacra facturi in Lucum Isidi, uel alio gentilitio numini sacrum coeunt: quasi è nemore suam habeant originem, uel per humum prouoluti, terram matrem agnoscunt, è qua non tam Sueui, sed & uniuersum mortalium genus formatum est, uelut hoc diuinum oraculum testatur, Genesis tertio. In sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis uel terra es, & in puluerem redibis, &c. De qua re mox plura.

Terra mater omniū mortalium.

Sueui

SVeui, e quibus inquit Cęsar 4. comment. belli Gallici, centum pagos habere dicũtur. Ex quibus quotannis singula millia armatorum bellandi causa ex finibus educunt. Reliqui qui domi remanserint, se atq; illos alunt, &c. Eutropius lib. 6. capite tertio, Orosius in 6. Isidorus in 9. eorundem meminerunt. Et Gotfridus Viterbiensis: Incoluit centum primæua Sueuia pagos, Nec urbes, nec castra colẽs, sed rura uel agros. Pagus autem non tantum uillarum ac domorum rusticarum congeriem (*ein dorff*) sed etiam tractum alicuius fontis aut fluuij, hoc est, regionem ad riuum sitam significat, *ein geu vnd bach*. Sicut Cæsar dictator, in primo belli Gallici, omnem ciuitatem Heluetiam, in quatuor pagos diuisam scribit: Ita etiã Sueuia habebat centum pagos, qui ad amnes, & fontium decursus siti fuerant. Nam pagus dicitur ἀπὸ τῆς πηγῆς, id est, à fonte, quòd circa fontium riuos collocarentur. Minime enim credibile est, Sueuiam latissimam Germaniæ regionem tantum centum uillas seu pagos (*dörffer*) habuisse, quando suprà Tacitus satis apertè dixerit: Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diuersi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & cohęrentibus ædificijs, suam quisque domum spacio circundat, siue aduersus casus ignis remedium, siue inscitia ædificandi. Nimium distabant à se inuicem uillę, cuius uestigium adhuc uides in Algea, ubi separatæ sedes rusticanorum hominum. Et quomodo ex uno uico potuissent mille homines, ad bella emitti: Ideoq; possumus pagum uere dicere tractum fluminis, sicuti Pagani, Seruio teste, Vergiliani carminis interprete dicuntur, qui ex uno fonte bibunt: *Die sich eins bachs oder wassers behelffen*. Ponebantur enim ædificia ad riuos aquarum, ut suppeteret aquę copia, ad usus necessarios. Itaq; sunt qui Sueuorum pagos in γῆ uel γαῖα Gręcam uoculam finali terminatione definisse memorię prodiderint, nos Germanicè *Gew* pronunciamus. Multa enim Gręca uocabula, adhuc usurpamus. Sicut *Rheingeu*, uel *Ringgeu*, id est, ad Rhenum pagus dicitur. *Donageu*, ad Danubium. *Mengeu*, ad Mœnum. *Ilergeu*, ad Ilerum. *Durgeu*, ad Duram. *Zabergeu*, ad Zaberam. *Mustelgeu*, ad riuum eiusdem nominis. *Amergeu*, ad Ameram. *Argeu*, ad Aram. Quorum pagorum, id est, regionum, adhuc plures sunt in Germania, alię ad riuos, alię ad mõtes declinãt; ut *Norckgeu*, *Augstgeu*, *Haylgeu*, *Algeu*, *Breysgeu*, *Ergeu*, *Chreuchgeu*, *Hegeu*, *Sungeu*, *Vuasgeu*. Hos Sueuorum pagos olim fuisse non pauci arbitrantur. Scio tamen quosdam dicere, eos pagos non in *gew*, sed in *bach*, finijsse, sicut *Erleßbach*, uicus ad riuum eiusdem nominis, *Zeunspach*, *Gengesbach*, *Schonbach*, *Steinbach*, *Weibelßbach*, *Eschenbach*, *Onoltzbach*, *Bachbach*, & alia multa. Verùm istas coniecturas antiquitatum studiosis examinandas relinquo.

Sueui centũ pagos posse derunt.
Pagus quid significat.
Pagani.
De pagis Sueuorum.

COntrà Longobardis paucitas nobilitatis, quòd plurimis, ac ualentissimis nationibus cincti, non per obsequium, sed prælijs, & periclitando tuti sunt.

Aliàs pauca nobilitas.

LAngobardi Sueuię populi. Cornel. lib. 2. histor. & Ptolemęo libro 2. cap. 11. Diacono in uita Mauritij authorib. Fuerant Cheruscis, Chaucis, Cattis Germanię populis ualentissimis proximi: quidam Vuestualos & Hassos eos dixerũt; alij Pannonię populum, nõnulli Slesos. Verum Ptole. lib. 2. cap. 11. Interiora, inquit, & mediterranea Sueui tenent Anglici, & magis tamen Orientales Langobardi uerò ad septentrionem usq; pretenduntur ad mediũ Albis fluuij: ij aduersus Semnones habitabãt post Albim, uersus orientẽ. Ob id quidam Misnensiũ regionem Longobardorum olim fuisse uolũt; ubi hodie Dresda: & Friburgum

Longobardi Sueuorum gentes.

urbes ſitæ ſunt. Hij ex Germania diſcedentes non peſsimam Italiæ portionem, pulſis qui incolebant, habitandam acceperunt. Videntur hodie Lombardi corrupto uocabulo nuncupari. De illis plura ſcribit Paulus Diaconus in rebus
Lombardi. eorum. Velleius libro ſecundo, Robertus Gaguinus libro quarto, in Francorum geſtis. Ioan. Annius Viterbienſis libro ſecundo inſtitutione 7. Volaterr. libro ſeptimo Geographiæ. Verum Irenicus libro 9. cap. 12. Marchiones Badenſes eſſe opinatur.

REudigni a deinde & Auiones, & b Anglij, & Varini & d Eudoſes, & e Suardones, & Nuithones, fluminibus aut ſyluis muniuntur,
Terra mater nec quicquam notabile in ſingulis niſi quod in commune f Nerthum,
Germanorũ. id eſt, terram matrem colunt. eamq́; interuenire rebus hominum, inue
Aliàs caſtũ. hi populis arbitrantur. Eſt in g inſula Oceani caſtrum nemus, dicatumq́; in ea uehiculum ueſte contectum, attingere uni ſacerdoti conceſſum. Is adeſſe penetrali deam intelligit, Vectamq́; bubus fœminis, multa cum ueneratione proſequitur. Læti tunc dies, feſta loca quæ
Aliàs item. cunque aduentu, hoſpicioq́; dignatur. Non bella ineunt, non arma ſumunt, clauſum omne ferrum, pax & quies, tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem ſacerdos ſatiatam conuerſatione mortaliũ deam templo reddat, mox uehiculum, & ueſtes: & ſi credere uelis, numen ipſum ſecreto lacu abluitur: h Serui miniſtrant, quos ſtatim idem
Aliàs ſerui. lacus haurit. Arcanus hinc terror, ſanctaq́; ignorantia, quid ſit illud, quod tantum perituri uident. Et hęc quidem pars Sueuorum in ſecretiora Germaniæ porrigitur.

Reudigni REudignos a & Auſones Sueuię populos, in ſecretiora Germaniæ porrectos,
Auiones. ea loca uult occupaſſe Beatus Rhenanus, quæ hodie Mechelburgenſes, & Holſatij, uel Pomerani poſsident.

Anglij. ANglij b Sueuorum gentes, magis oriẽtales quàm Longobardi, inter Viſur-
Albion. gum & Albim à Ptolemæo locantur, relicta Germania, Britanniam inſu-
Sueui Angli lam, quæ olim Albion dicta, inuaſerunt, incoliſq́; expulſis, opes inter ſe partien-
am occupa- tes inſulam eamq́; terram à ſe, aut Angela ductrice, Angliam dixere. Anglorum
runt. loca nunc Saxones occupant, de quibus plura Ptolemęus lib. 2. cap. 11. Aeneas Syluius in Europa cap. 30.

Varini. VAtinos c uel Varnos, ſiue Varnenſes hodie Liuones dici authorum conſen
Varnenſes. ſus eſt. Meminit eorum Plinius in quarto, capite decimotertio. Volaterran. libro ſeptimo Geographiæ, putauit Eraſmus Stella. Varinos ea loca occupaſſe, ubi nunc Bornium, & Vurcen urbes ſitæ ſunt, iuxta amnem Vuierum in ora Miſsnenſium. Mihi magis placet Varinos reliquiſſe nomen Varnienſi urbi Epiſcopali Pruſsiæ.

Eudoſes. EVdoſes d ſiue Eudoſij hodie Libanothani, hoc eſt, Miſsnenſes ſunt. Ioanni
Libano- Garzoni Bononiẽſi, in libello dę rebus Saxonicis, quorũ loca Lipſiaci tenẽt.
thani.

Suardones. SVardones e & ipſi coniectantur Miſsniam tenuiſſe, quod ſcribit idem Ioann. Ganzon. lib. 1. de rebus Saxoniæ, Thuringię & Miſniæ. Libonotriã, inquit,

Hertbang

Herthanæ, Eudosi, Varini, atq; Suardones tenuerunt: qui postea in uniuersum Sorabi dicti fuerunt. Videtur igitur Nuithones, Hertanæ à Garzone uocari. At si Nertheani legitur, Thuringi erunt, quandoquidem hęc ora multis nemoribus fit circumsepta: flumina celebriora in ea parte Germaniæ, sunt apud Ptolemæū in 2. Visurgis, Albis, Sueuus, Viadus, Vistula: in Misnensium & Thuringorum ora, Albis, Sala, & Moldanus. *Sorabi. Nuithones. Northana.*

Beatus *f* Rhenanus Selestadien. emunctæ naris homo, & Latinæ linguæ flos, legendum hic putat Herthum cum aspiratione, & non Nerthum, cui facile omnes subscribimus. Ab hac dea forsan dicti sunt, Herthanę populi, de quibus iam dictum: Nam hodie etiam Germani terram (*herden*) quidam absq; aspiratione, *erd* & *ertreich* appellant Plato nempe in Timeo, ac Plinius in secundo, capite 6. Terram altricem nostram, deorum antiquissimam tradit, & Iani uxor Tithea, dicta est Vesta, & terra, siue Aretia, ut Ouidius in Fastis, Berosus & Diodorus Siculus in quarto, testantur. Vide Ioan Viterbiensem libro decimoquinto, super Berosum. Hinc Iunius Brutus terram matrem osculatus, Primus Romanorum consul euasit, ut Liuius in primo, Valerius libro septimo, capite tertio scribunt. *Herthum Ger. Dea. Terra mater. Tithea. Vesta.*

Plures *g* sunt Oceani insulæ. Scandia, Islandia, Baltia, Thyle, Grolādia, Dania, Suecia, quæ à Sueuis dicta est, sicut Sueuicum mare: in harum una fuit, Lucus Hertho sacer, cuius hic meminit Tacitus. *Oceani insulæ.*

Pro *h* Sueuis, alia exemplaria Serui habent, quæ lectio magis quadrat.

Propior (ut quo modo paulò antè Rhenum, sic nunc Danubium sequar) *a* Hermundurorum ciuitas fida Romanis, eoq; solis Germanorum, non in ripa commertium: sed penitus, atq; in splendidissima Rhetiæ *b* prouinciæ *c* colonia passim, sine custode transeunt, & cùm cæteris gentibus arma modò castraq; nostra ostendamus, his domos, uillasq; patefecimus. non concupiscentibus. In Hermunduris *d* Albis oritur, flumen inclytum, & notum olim, nunc tantum auditur. *Hermundurorum ciuitas. Albis flu. oritur.*

Hermunduri *a* Sueui fuerunt, ad Albim fluuium sub Herymio iugo habitantes: hos Strabo in 7. Eumōdoros uocat: hodie Boemorum pars eam portionem (ubi olim Hermunduri) possidet: quidam eos Hermiones uocāt: de quibus suprà dictum est. Nonnulli Hermunduros nunc Morauos interpretantur: sed prior opinio uerior apparet, propter Albis fluuij ortū in Hermunduris. Meminit horum Velleius in 2. Iulius Capitolinus in uita Antonini. Est in Saxonibus locus Termont, quem suspicantur fuisse Hermundurorum coloniam. *Hermūduri. Termont.*

Prouincias *b* appellitari regiones longè ab Italia acquisitas bello, neminem fugit, à porrò uel procul uincendo dictas: ad quas regendas Romani magistratus mittebantur. Rhetos autem & Vindelicos subiecit Romano imperio Imperator Augustus, per priuignos suos Tiberium & Drusum, ante natum Christū, Anno XIIII. ita Eusebius & Hieronymus annotarunt in Chronicis, Suetonius quoq; in Augusto, & Horatius 4. Carminum, hæc latius. *Prouinciæ. Rhetia prouinciarum.*

Porrò *c* Rhetię prouinciæ coloniam Beatus Rhenanus, & alij non triuialiter docti, Augustam uindelicorū (*Augspurg*) interpretātur, quod ea inferioris Rhetiæ ciuitas fuerit, uelut in principio de Rhetis annotatū est, nunc Sueuię metropolis, *Rhetiæ prouinciæ Colonia.*

polis,

Augusta Vindelicorum. polis, quæ etiam num Augusta Rhetia appellatur. Et urbis portæ duę hāc inscriptionem custodiunt hodie: una, quæ à rubore nomen habet: altera, diui Francisci phano adhærens: uersus inscriptus est, ex hymno quodam, quem uulgus sacrificum, Sequentiam appellat, diuæ Aphræ cantare soliti:

Augusta. Rhetia. *Christe tibi gloria, in Augusta Rhetia, urbe uerè regia.*

Hoc idem Vicentius in speculo historiali, libro 12. cap. 147. scribit. Hęc mihi à puero dulcis fuit alumna, qui prima literarum rudimenta illic didici, apud dulcissimum auunculum meum Ioannem Chyrsenerū Gundelfingiacensem mystam uenerandæ ætatis historiarum & uetustatum cognitione nulli quantumuis erudito cedentem. *Ioan. Chyrsenerus.* De Augusta scribunt plura, Volater libro 7. Geographię Chronica Vrspergen. Nauclerus in opere Chronicorum, Conradus Peuttinger ciuis Augustanus.

Albis fluuij descriptio. Sala. Moldanus Hamburgū. Sueui. ALbis d Germanię fluuius notissimus (*die Elb*) quem in Hermunduris oriri scribit noster Tacitus in Hercynio, ex montibus, qui Boemiam, Morauiamq; disterminant exoriens, mediam fermè prouinciam Boemorum perlabitur, ubi eam reliquit per Misnensium & Saxonum oram fertur rapidus: deinde aliquibus amnibus acceptis, quorum Sala & Moldauus præcipui, ubi Hamburgum clarum oppidum à Ioue Hammone, ut aiunt, nominatum, attigit, in Oceanum præceps egreditur. Ad hunc Sueui olim consederunt, ut Lucanus libro secundo Pharsaliæ scribit, Fundit ab extremo flauos aquilone Sueuos, Albis. Id quoque superius ex Strabone probauimus. Vide de hoc amne Melam. libro tertio, Plin. in 4. cap. 14. Solinum capite 32. Velleium lib. 2. Florum in 4. Cornel. Tacitum lib 1. hist. Strabo libro 1. & 7. Aeneam in historia Boemica. Volater. lib. 7. Geographiæ.

Marcomannorum fortitudo. IVxta Hermunduros a Narisci, ac deinde b Marcomanni & c Quadi agunt, præcipua Marcomannorum gloria uiresq;, atque ipsa etiam sedes, pullis olim Bois uirtute parta, nec Narisci Quadiue degenerant. Eaq; Germaniæ uelut frons est, quatenus Danubio pergitur. Marcomannis Quadisue usq; ad nostram memoriam reges, manserunt ex gēte ipsorum nobile d Marobodui & e Tudri genus iam & externos patiuntur: *Marobodu-us & Tudrus reges.* Sed uis & potentia regibus ex auctoritate Romana, raro armis nostris, sæpius pecunia iuuantur.

Narisci. NAriscia Germaniæ magnæ populi, Boemiæ contermini, uidentur hodie dici Germanis, *die Nordgeuer:* & eorum natio *das Norca* siue Nordgeu, quia ad Aquilonem respicit. Iulius Capitolinus in uita M. Antonini, hos Varistas appellat.

Marcomanni Sueuorū gentes. MArcomannos, b Sueuię gentes Ptolem. in secundo, capite undecimo, sub Gabreta sylua ponit, Velleius Paterculus, lib. 2. idem uidetur sentire: Nihil inquit, erat in Germania quod uinci posset, præter gentem Marcomannorum quæ Maroboduo duce, excita sedibus suis, atq; in interiora refugiens, incinctos Hercyniæ syluæ campos incolebat. Ex quibus constat Marcomannos primum circa Gabretam syluam, *Gabreta sylua.* id est, Boëmicam quæ in Sueuis iacet, Straboni in 7. Geographicorum, habuisse sedes: ubi nunc regio quæ Morauia, *Merhenland* dicitur, *Morauia.* sita est: & deinde, Boijs, qui Bohemiam incolebant, expulsis, ea loca occupasse. *Boij.* Quanquam sint, qui Marcomannos eam Germaniæ portionem tenuisse scribant, quę hodie Marchia, *die March*, appellatur ex uocabuli Ethimologia. *Marchia.* Mar

comanni

Marcomanni unde dicti. Marchia unde dicta. Marchio. Georgius Marchio Brandenburgensis.

comanni quasi *Marck manni*, id est, uiri qui Marcam siue Marchiã incolunt. Beatus Rhenanus aliam Marcomannorum interpretationem retulit. Marchiam autem uel Marcam uocant Germani districtum unius ditionis aut uillicationis, *ein Marck*, Inde *Veldmarck*, & Marcomannos gentes unius Marcæ, hoc est, districtus uel ditionis, & Marchionem principem Marchiæ, qui eis ius diceret, Hinc & nostrorum Marchionum apellatio, quòd principes sint, & Marchiam administrent, unde etiam tibi Illustrissimè Princeps hæreditarium nomen, quòd Marcam, id est, non minimum Germaniæ districtum & prouinciã sanctè gubernes, ut sæpius optem Germaniæ, multos eiusmodi Marchiones ac principes, qui æquitate polleant, legum diuinarum sint periti, & prudenter uigilent, ut suæ Marcę, hoc est, ditionis hominibus probè consultum sit. Laudo tuum Christianum pectus, æquitatem & iustitiam probare non desinã: precorq; Deum Opti Max. te seruet nobis diutissime in uerbi sui religione. De Marcomannis præter alios, require Strabonem in lib. 7. Florum in 4. cap. 12. Volaterr. in 7. Aeneam Syluium cap. 23. Europæ: & Vandaliam Alberti Cranzij. Andreas Alciatus in suis annotationib. in Tacitum, etiam in Heluetijs consedisse Marcomãnos Quadosq; putat, Extat enim, inquit, adbuc in eis uallis Marcomanna nomine.

Quadi pulsi.

QVados, e Marcomannos, Hermunduros, Sarmatas, cõfinea fuisse ex Iulio Capitolino in uita M. Antonini colligitur: Quadorum autem sedes ad Hercynium nemus extitisse scribit Ptolem. lib. 2. cap. 11. Vbi nunc Moraui uel Slesi agunt. Eutropius lib. 6. Rerum Romanarum, Iulium Cæsarem Bibulo consule debellasse scribit, Quados Heluetiorum, & Gallię gentes iuxta Vecontios, & Salyos, unde Heluetios primum fuisse quidam putant. Ego uerò existimo Germanos origine, cum Langobardis, Sennonibus, Boijs, ac alijs Germaniæ populis Galliam ingressos, in Heluetijs consedisse aliquantisper, donec illinc pulsi, pristinas sedes repetierint. De illis lege Ammianum Marcell. in lib. 17. Sidoniũ, Hieronymum ad Geruntiam, Mantuanum ad Cæsarem, Volater. lib. 7. Geographię, Iulium Capitolinum in Antonino.

Maroboduus Sueuorum rex.

MAroboduus a Sueuorum, Marcomannorum rex, Tiberij Cæsaris tēporib. floruit. Hic 12. Legionibus Cæsarem contra se mediatũ, conditionib. ęquis discedere cõpulit, Hunc hisce uerbis commendat Velleius Pater. e uolumine posteriore. Maroboduus genere nobilis, corpore pręualens, animo ferox, natione magis q̃ ratione Barbarus, non tumultuarium neq; fortuitũ, neq; mobilē, & ex uoluntate parentũ constantē, inter suos occupauit principatum sed certũ imperium, uimq; regiam complexus animo, statuit auocata procul à Romanis gente sua, eò progredi: ubi, cum propter potentiora arma refugisset, sua faceret potentissima. Occupatis igitur (quos pędiximus) locis, finitimos omnes, aut bello domuit, aut conditionib. iuris sui fecit. Corpus suum custodia, tũ imperiũ perpetuis exercitijs penè ad Romanę disciplinę formam redactũ, breui in eminens & nostro quoq; imperio timendũ perduxit fastigium: gerebatq; se ita aduersus Romanos, ut neq; bello nos lacesseret, sed tamen ostenderet, si lacesseret, superesse sibi uim, ac uoluntatem resistendi. Legati quos mittebat ad Cęsares, interdũ ut supplicē commendabant, interdum ut pro pari loquebantur. Gentib. hominibusq;, à nobis desciscentib. erat apud eum perfugiũ, totumq; ex male dissimulato agebat ęmulum exercitumq; quem LX. milium peditum quatuor equitum fecerat, assiduis aduersus finitimos bellis exercendo, maiori q̃ quod habebat operi pręparabat. Eratq; etiã eo timēdus, quod cũ Germaniã ad leuã, & in frōte, Pannoniam ad dextram, à tergo sediũ suarum haberet Noricos, tamq̃ in omnes semper uenturus, ab omnib. timebatur, Hactenus Velleius. Huius autem fortunarũ euentũ, Cor. Tacit. lib. 2. histor. Augustę, his uerbis exponit: Maroboduo, undiq; deserto, non aliud subsidium quàm misericordia Cęsaris fuit, trãsgressus

Marobodui fortuna.

Danu-

Danubium, quà Noricam prouinciam præterfluit, scripsit Tyberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ, nam multis nominibus clarissimum quondam regem ad se uocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. Responsum à Cæsare, tutam ei honoratamq́; sedem in Italia fore, si maneret, sin rebus suis aliud conduceret, abiturum fide qua uenisset. Cæterum apud Senatũ disseruit, Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochũ Populo Romano perinde metuendos fuisse. Extat oratio, qua magnitudinem uiri, uiolentiam subiectarum ei gentium, & q̃ propinquus Italiæ hostis, suaq́; in destruendo eo consilia extulit. & Maroboduus, quidem Rauennæ habitus, & si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus, quasi in regnum ostentabatur, sed non excessit Italia, per duodeuiginti annos, consenuitq́; multũ imminuta claritate, ob nimiam uiuendi cupidinem. Hæc ille. Vide de eodem Strabonem in 7. Suetoniũ in uita Tyberij. Aurelium Victorem in Epitomate Cæsarum.

De Tudro Rege. Reges Germanorum. Ariouistus. Teutobochus. Marobodrus. Vannius. Iubillius. Vando. Sydon. Armenius

DE [e] Tudro Marcomannorum Quadorumq́; Tyrãno nihil uspiam uidi. Cor. Tacitus multos quidem Germanorum reges in 2. 12. histor. memorat, Tudrum non recitat, Ariouistum Cheruscorum regem celebrant Cæsar & Eutropius. Teutobochum Cymbrorum, Florus in 3. cap. 3. Maroboduum etiam Suetonius in Tyberio, Vannium Quadorum regem, Cornel. in 2. Iubiliũ Hermundurorum, Vandonem, Sydonem Sueuorum idem Tacitus in 12. Semiguntum, Armenium, Tumelicum, Sesithacum, Aegimerum, atq́; alios Strabo in 7. Geographiæ Bãnascum Chaucorum, Veritum & Malorigem Aeneas Syluius cap. 69 de Germania, Ammianus Marcellinus lib. 16. & 18 plures Alemannorum reges enumerans Tudri obliuiscitur Ioannes Naucierus uolumine 2. generationis 34. ut alibi Germanorum principes recẽsens Tudrum negligit. Quærant hunc alij, & repertum nobis quoq́; indicent.

Marsigni. Gothini. Osi. Burij. Gothini ferrum fodiunt. Sueuiæ iugũ. Lygij. Arij. Heluecone. Manimi. Elysij. Naharuali. Alcis dea. Naharualorum. Ariorũ truculentia.

NEc minus ualet retro Marsigni [a] Gothini [b] Osi [c] Burij, terga Marcomannorum Quadorumq́; claudunt, è quibus Marsigni & Burij, sermone cultuq́; Sueuos referunt, Gothinos [d] Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit, non esse Germanos, & quòd [e] tributa patiuntur, partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi, ut alienigenis imponunt. Gothini quò magis pudeat, & ferrum effodiunt, omnesq́; hij populi pauca campestrium, cæterum & saltus, & uertices montium iugumq́; insederunt, dirimit enim scinditq́; [f] Sueuiam continuum montium iugum, ultra quod plurimæ gentes agunt, ex quibus latissimè patet, [g] Lygiorum nomen in plures ciuitates diffusum: ualentissimas nominasse sufficiet, [h] Arios [i] Helueconas, Manimos, Elysios, Naharuolos, apud Naharuolos antiquæ religionis [k] lucus ostenditur, præsidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione, Romani Castorem Pollucem'que memorant. Eius numinis nomen, Alcis, nulla simulachra, nullum peregrinæ superstitionis uestigium, ut fratres tamen, ut iuuenes uenerantur. Cæterùm Arij super uires, quibus enumeratos pauloante populos antecedunt truces insitæ [l] feritati arte, ac tempore lenocinantur, nigra scuta, tincta corpora, atras ad prælia noctes legunt, ipsaq́; formidine atque umbra feralis exercitus,

terrorem

terrorem inferunt, nullo hostium sustinente nouum, ac uelut infernum aspectum. Nam primi in omnibus prælijs oculi uincuntur.

MArsignos a atq; Gothinos Sueuas gentes Marcomannis Quadisq; uicinas, à tergo ipsorum: similiter Morauiæ atq; Slesiæ regiones incoluisse, ex hoc contextu colligitur. Ptolemæus libro secundo, capite undecimo, Marsignos uidetur Marũgos appellare: ijs, ait Tacitus lingua & cultus Sueuorum. Porrò qui fuerit olim Sueuorum sermo, nemo facilè pronunciabit. Nihil enim uspiam in litteris de Sueuico Idiomate à ueteribus relatum est: Nam suum idiotismum habuisse Tacitus ostendit, dum inquit, Marsignos & Burios Sueuico sermone habituq; usos, Gothorum, Hunorum, Sclauorumq; irruptiones, & crebrę per Germaniam excursiones, passim corrupisse dicuntur Germanismum. Aliter enim loquuntur Sueui, aliter Saxones, quanquam sit aliqua ratio loquendi communis omnibus ferme Germanis, tamen sunt singulis suæ dialecti & pronunciãdi proprietates. Vitiatam parum linguam nostram facile crediderim (quod in prolatione propriorum nominum obseruari potest, quæ uitiosissime uulgus Germanorum pronunciat) non tamen omnino mutatam ob gentis Germanicæ uirtutem, & fortitudinem, quæ haud leuiter recipiebat aliorum mores atq; Tyrannidem: petita est aliquoties exterorum armis. sed nunquam tota uicta. Sueuicã igitur linguam eandem, & Germanicam dixeris: Maiorem enim illi Germaniæ partem posséderunt, & in commune Sueui nuncupati sunt.

Marsigni & Gothini Sueuorũ populi Marungi.

Sueuicus sermo & Germanorũ idẽ.

Germanicus sermo uiciatus.

De Osis b alibi abunde scripsimus.

BVrios c Iulius Capitolinus in uita Antonini Pij, Buros uocat, de illis Ptolemæus lib. 2. cap. 11. Buri sunt, inquit, ad caput Vistulæ fluuij: quamobrẽ Poloni conlectantur, uergunt enim hæ gentes ferme omnes ad Sarmatiam.

Burij gentes Sueuorum.

Ex d hoc loco, inquit Beatus Rhenanus colligi potest, etiam olim aliam Gallorum linguam fuisse, aliam Germanorum. Sed quę fuerit Gallorum non cõstat. Nam linguam, qua hodie utuntur certum est esse nouã, à Romanis qui post Iulium Cæsarem in illis prouincijs assidue uersati sunt, plurimis ubiq; deductis colonijs, dubio procul acceptam. Vnde Gallorum multi linguam suam etiã hodie Romanam uocant, *bon Roman* Itaq; uidetur interijsse prisca Gallorum lingua Siquidem Plinius de quibusdam Gallorum uocabulis loquens, ad antiquam Galliæ descriptionem respexisse uidetur, quam tamen iam inhabitare Germani cœperant. suum loquentes linguam, aut certè Celtarum uocabulum, quod Grecis & Germanum, & Gallum significat, Gallis uertendo tribuit, quod Germanorum erat, qui lapsus multis sane accidit, & notum est satis, Plinium & Græcorum & Latinorum commentarios exscripsisse. Nisi si quis hic per Gallicam linguam, pronunciationis modum intelligere uelit, hoc est, ipsum Gallismum, ut ita dicamus, Sed hoc foret coactius.

Gallica lingua.

Celtæ.

ALiorum e imperia haud facilè tulerunt Germani, libertatis mirum in modũ auari, quam armis uendicant, haud unquã exteris stipendiarij atq; uectigales, ideoq; uult dicere Cor. Gothinos Ososq; non esse Germanos hoc arguit, tributa aliorumq; imperia patiuntur, præter aliorum Germanorũ morem, & ea etiam Germanorum quidam, Quadi scilicet, ut alienigenis, non suæ nationis, imponunt. Gothini ferrum effodiunt, quod in Germanis rarissimum fuisse alibi declarauit: Quanquã Ptolemæus lib. 2. cap. 11. referat apud Quados mineras ferri esse, forsan respexit in hunc Taciti locum, de Gothinorum fodinis.

Germani libera gens.

Gothini & Osi stipendiarij.

IVgum f hoc continuum Sueuiam separãs, Hercinij nemoris iuga, Gabretam ingentẽ, ut Strabo uocat, Sueuorũ sylua Boemicosq; mõtes intelligo, quorũ

pars

Carpathus Sueuus mons. Seuo mōs ad Cymbricum promōtoriū

pars in Pannoniam atque Sarmatiam protēditur, uelut Carpathus uastissimus mons, priscis Sueuus uocitatus, ad hunc enim Sueui consederunt antiquitus. De quo Berosus in 5. Apud Tuisc ones regnauit Sueuus, & apud Celtas Celta, à quo, nomina illi montes habuerunt. Suspicor eundem esse montem Sueuum quem Plinius in 4. cap. 13. Seuo appellat. nam facilis error est, ut pro Sueuo Seuo, suppositum sit.

Lygij.

LYgij g Sueuorum populi, iuxta Marcomannos, Hermunduros, & Pānones consederunt, hodie Hungaris adnumerantur, Auctor Raymundus Marlianus. De illis Tacitus lib. 12. historiæ Augustæ, Picus in Staurosticho, ubi de Danubio loquitur, Lygios quoq; alluente,

Et Lygios tandem raptu tumefactus aquarum.

Arij Sueuorum gentes.

ARij h Lygiorum gentes, Pœones, hoc est, Pannones, Danubij accolæ (*unger*) censentur. Dixit enim Cornelius, se explicaturum Germaniæ populos, ad Danubium respicientes.

Heluecone. Manimi.

HEluecōnas, i Manimos, Elysios, Naharualos Lygiorum populos, eorum sedes Pomerani, aut Hungarorum quidam, tenere uidentur, ad Sarmatas tendunt, De illis Picus in Staurostichō,

Alluit Elysios Ariosq;, & Pœonus oram,
Et Lygios.

Elysij. Naharuali. Naharualorum superstitio. Castor & Pollux. Alcis numen Germanorū Alce meretrix. Dei est iuuare.

ALibi k retulit Cornel. de Germanorum religione: Cæterum nec cohibere parietibus deos, neq; in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine celestium arbitrantur, Lucos ac nemora consecrant, deorumq; nominibus appellant: secretum illud, quod sola reuerentia uident, iuxta hanc superstitionem Ethnicorum Naharuali gentes lucum Castori & Polluci consecrarunt, minime tamen Romana religione coluerunt, nec simulachra conficientes, aut thura libantes: nec quicquam eius peregrinæ superstitionis obseruantes, cultui atq; sacris præerat sacerdos quidam, ridiculo uestitu muliebri scilicet. Numen ipsum Alcin uocant: cuius nominis rationem, per coniecturas assequimur. Aulus Gellius lib. 4 cap. 11. Noctium Atticarum probat, ex Clearchi, & Dicearchi sententia, Pythagoram Philosophum, transmutatum in Alcen fœminam meretricem, facie pulchram. Si peregrinum recepissent cultum, suspicarer, quia sacerdos muliebri uestitu sacra faciebat, ab hac meretrice incepisse Naharualorum superstitionem. Magis tamen arridet, Alcin Naharualorum deam appellatam à robore & præsidio. Græcis enim ἀλκὴ fortitudinem, & auxiliū significat: & ἀλκεῖν subuenire & auxiliari. Dei enim proprium est, uel seruare, uel benefacere, ut inquit Cicero, & Plinius libro 2. cap. 7. naturalis historiæ. Ideo puto ab adiuuando hoc numen, Alcin, à Germanis nominatum. Constat enim Germanos quondam multis Græcanicis uocabulis usos: supersunt in nostro idiomate fragmenta Græcitatem referentia. Alibi quoq; monstrauimus Græcanicas inscriptiones in Germania repertas, quę arguant quempiam è Græcia Germaniā perlustrasse, Atticumq; sermonem Teutones didicisse. Argumentis & coniecturis declarabimus in lingua Germanica superesse plurima Græcanica uocabula: Nam quod nos uocamus, *ein thier*, id est animal, Græci uocant θὴρ. Quod illi θύραν ianuam nos *ein Thür* dicimus, retinentes aspirationem Græcorum more, Vbi illi dicunt λαλεῖν loqui, nos *Lallen* pronunciamus, ubi Græci γῆ, terra, Germani *Gew*, Illi πηγὴ, nos *bach*, id est, ripa. Illi θύριον, nos *thürlin* hostiolum, ὑπέρθυρον superius limen, *überthür*, Illi κυσεῖν osculari, nos *kyssen*, Illi μετὰ cum, nos *mit*, ὑπὲρ super, Germani *über*. Illi ἁμαξ uas, nos aymar. Græci ῥάκος uestis, Germani *rock*. Illi θυμὸς furor, nos *thym*, εὐφραίνειν Græci gaudere, *frewen* Germani, γναφεὺς uel κναφεὺς fullo,

Germani Græcis uocabulis usi sunt.

fullo, *kupp.* ἀτίζειν spirare, *atmen*, ἀτμος spiritus, *athem*. Vbi Græci βέλος, id est sagitta, telum, nos *pfeyl*. Illi βοητός aduocatus, nos *uoyth*, Θρόνος sedes, *thron*. ἀεργος malus, *arg*. φαῦλος, uilis uitiosus *faul*, ῥάβδος uirga, *rüth*. ἔχθρος persequutor, hostis publicus, *durchechter*. ἔχθρα inimicitię, *durchechtung*. σίζειν stridere, bullire: *sieden oder zyschen*. λυζεῖν soluere. *auflesen*. Græci ἀσθαξ, id est laceria, Germani *Edechs*. λοίσθος ultimus *der lest*. λακκός lacus, *lach*, alibi *psitz*. ζευγλή uincula humerorum iuga, *ziegel*. ζάκοτος litigiosus. *zankisch*. μανικος furiosus, *mänig*. μογεῖν pati, *mögen*. μοχθεῖν facere, *machen*. Vbi Græci μύλη uel μύλον molendinum, nos *milin*. ἑταῖρος amicus, *netter*. σχέτλιος infestus, nos. *schedlich*, ῥήσσειν rūpere, *reyssen*, ῥαστεῖν requiescere, *rasten*. ῥαστώνη requies *ein rastung*. ὑκτις, illis. τυφλος cęcus, surdus, *dippel*. πίθος dolium, *ein bittich, butten*. βρωτὺς cibus, *brot*. ἀστατος instabilis, *unstet*, ἀντιος cōtrarius, *anderst*. αἴθριος serenus, *heytter*. βλύζειν fluere, scaturire, *fliessen*. βάρος edax, *frass*. σάκκος saccus, *sack* ἔχθειν odio prosequi, *durchechten*. γράφειν sculpere, *graben*. βόμβος sonus *bomber*. ἀγλαΐζειν splendere *gleyssen*. ἀγλαΐα splendor, *glast*. κλαίειν deflere, *Klagen*. σπίω expuo, *speyen*. κεῖνος ille, *ihener*. λαὸς plebs. *ley*. Ἀτὰρ sed, *aber*. ἄελλα procella, *wellen*, & multa alia. Hæc sunt reliquiæ & uetustates, quæ arguunt Vlyssem aut aliū Gręcorum fuisse in Germania, unde hauserint maiores nostri a uocabula quædam Attica Deinde & tituli fragmenta uetustatum, inscriptiones Græcanicæ, quæ etiam hodie passim & in multis locis Germaniæ cernuntur, idem probant, maxime uero in proprijs hominibus sumpsimus ex Grȩcis uocabula, Vbi Græci Δημοσθένης. Germani *Volckhart*. Vbi illi λεοκράτης, nos *Leonhart*. Illi χρυσανδρος, nos *Mangolt*. Illi θεόφιλος, nos *Gothold*. Illi πολυφημος, nos *Albrecht*. Illi νικάλαος, noa *Volcker*. Illi λύκος, nos *Wolff* atque alia plura. Hæc antiquitatis amatoribus annotare uoluimus. Testatur etiam nonnihil Celtis in amoribus suis, libro 1. Elegia. 12. Grȩcam consuetudinem adhuc quibusdam locis seruari, Iulius Cæsar in Heluetiorum castris Græcas Tabulas repertas indicat, in primo belli Gallici commen.

SEnsus Taciti est: Arij potentiores atq; truculentiores Helueconis, Manimis, Elysijs, Naharualijsq;, Sueuicis gentibus naturali & innatę suæ crudelitati, arte atque tempore adhibitis medicamētis, herbis uel herbarum radicibus, aut alio quouis pigmento fucoq;, prout ratio poposcerit, medētur ac consulunt, aliā personam fingunt aut pingunt (hoc enim aliquando lenocinari significat exquisitiorem elegantiam adhibere) ut suam naturalem asperitatem celent. *Arij feritati innatæ lenocinantur.*

REliqui *m* Germanorum scuta lectißimi coloribus distinguunt, Arij uero nigra scuta eligunt, & obscuras tenebricosasq; ad prælia noctes, Titanico & furiali aspectu terrent hostes, ut uincant oculos, qui primi omnium uincuntur in prælijs, neque ulla ex patre, inquit Plinius libro 11. capite trigesimoseptimo, maiora iuditia animi cunctis animantibus, sed maxime homini, id est moderationis clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ, Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi, profecto in oculis animus inhabitat, Ardent, incenduntur, humectant, cohibent. *Oculi omnium primi uincuntur.*

TRans Lygios *a* Gothones regnant, paulo iam adductius, quam cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen super libertatem. Protinus deinde ab Oceano *b* Rugij & *c* Lemouij, omniumq́ue harum gentium insigne rotunda scuta, breues gladij, & erga reges obsequium. *Gothones* *Rugij.* *Lemouij.*

E Gothone

Gothones. Guthones. Gythones. GOthones a Germanorum atque Sueuorum gentes, quanquam Ptolemęus has, & quę sequuntur in Tacito, Sarmatię adscribat, à Plinio libro quarto, capite decimoquarto. Guthones, à Ptolemęo in tertio, capite quinto Gythones uocantur, hos iuxta Pannoniam atque Morauiam quidam collocant: uidentur tamen Borussiam iuxta Dantiscum (Dantzgen) populosissimam urbem inhabitasse. Amplissima enim regio multos habuit cultores Gothones, Vlmigeros, Phennos, Sudinos. Qui uero hodie prouinciam incolunt, Borussi, Prussi & Pruteni, Die Preyssen appellantur. Vide de illis, Tacitum libro secundo, Volater. lib. 7. Geographię. Aeneam Syluium in Europa capite 29. Extat etiam libellus Erasmi Stellæ de Borussię antiquitatibus, & carmen Eobani Hessi. Non sunt autem idē Gothi & Gothones, ne quis pro ijsdem interpretetur. Hij enim ad Oceanum Sarmatiam, Gothi insulam Oceani, Scandiam incoluerunt: quæ ab illis Godandia appellatur.

Borussi. Pruteni.

Rugi Sueuiæ populi. RVgi b sunt, qui Rugorum incolunt patriam (Rugenland) de quibus Paulus Diaconus libro primo, de rebus Langobardorum. Sunt qui eos in Mechelburgenses abijsse dicant. Hij uerissimis Germanis orti, lingua atque uirtute Germanis intercensentur: De illis Strabo in quarto, Sabellicus libro tertio, Ennead. 10 Aeneas in Europa, capite 27.

Lemouij. Scandauia. Gotlandia. Riga. Liuonia. LEmouij c postremi Germanorū ad littus Venedicum, ad paralellum fere Scādauiæ insulæ, quæ Gotlandia dicitur, unde originem habere dicuntur. Nam in ea Ptole. Leuonios populos ponit, hij à Pruthenis uicinis debellati, Christi fidem suscepere, Tartaris sæpe infestantur. Eorum metropolis, Riga ciuitas, ut scribit Volate. lib. 7. Geographiæ. Aeneas Syluius in Europa capite 28. Liuonia, Germanis, Leufland uocatur, à Teuthonicis fratribus hodie tenetur.

Suiones. Nauigium Suionum. SVionum a hinc ciuitates, ipso in Oceano pręter uiros armaq; classibus ualent, forma nauium eo differt, quod utrinque prora paratam semper appulsui frontem agit, nec uelis ministrantur, nec remos in ordinem lateribus adiungunt. Solutum ut in quibusdam fluminum & mutabile (utres poscit) hinc uel illinc remigium. Est apud illos & opibus honos, eoque unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non b precario iure parendi, nec arma (ut apud cęteros Germanos) in promiscuo sed clausa sub custode, & quidem seruo: quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus. Ociosa porrò armatorum manus facile lasciuiunt. Enimuero neque ingenuum, ne libertinum quidem armis prępo-nere regia utilitas est.

Arma clausa apud Suiones.

Suiones Sitiones. Suedi. Suetia. SViones a ac Sitiones, & ipsi Sueuorum gētes Oceano Germanico allui, & uideri possunt: quos nostra ætas Suedos aut Suecos uocant, eorum terra hodie Suetia dicitur: paret regi Daciæ, habet auri atq; argenti fodinas plures: quidam Chronographi eos à Sueuis descendisse autumant, quod primitus insulam occuparint, & de se semen illic reliquerint: quod uerum esse nomen ipsum prodit, tum etiam potentia, & nunquam satis laudata ueterum Sueuorū uirtus & fortitudo. Ipsi quoq; Suedi hanc à Sueuis iactant originem, id quod ex unius ore nō semel accepi Lypsiæ, qui familiarissime mihi conuersatus, & Latinas literas callebat egregie, & sæpius ea de re commentabatur mecum. De illis Saxo Grammaticus in rebus Danorum, Aeneas in Europa cap. 33. Volater. lib. 7. Geographiæ. Ioachimus Vadianus circa tertium Pōponij Melę. Ego in quodā uetusto codice uidi

uidi Suecones nunc Normannos dici, cui sententiæ astipulatur Albertus Crantzius libro secundo, capite decimooctauo Vandaliæ. *Suecones. Normanni.*

IVs *b* precarium dicitur, quod precibus obtinetur, sicut apud Iurisconsultos titulus est, de precario, ubi sic inquit Vlpianus. Precarium est quod precibus petenti utendum conceditur tam diu, quàm is qui concessit, patitur. Et apud Quintum Curtium Alexander ait, mori præstat, quàm Imperatorem precario esse. *Precariũ ius*

TRans Suionas aliud mare *a* pigrum, ac prope immotum, quo cingi claudique terrarum orbem hinc fides, quod *b* extremus cadentis iam solis fulgor in ortus edurat adeò clarus, ut sydera hebetet. Sonum insuper emergentis audiri, formasq; deorum & radios capitis aspici, persuasio adijcit, illuc usque & fama uera tantum natura. *Maris pigri mira.*

GRæci *a* scriptores mundi situm & terrarum particionem scrutati, eum Oceanum, qui in extimo Septẽtrione, ob immensum eius cœli gelu perpetua glacie obductus uidebatur, Cronium, id est Saturnium & frigidum tardumq; appellarunt: authoribus inter alios, Ptolemæo & Plinio: hic enim capite 13. libro quarto, Septentrionalem Oceanum, ab Hecatæo Amalchium nominatum fuisse ait, quòd hoc nomine Scythæ eius oræ, sua lingua congelatum significarent. Philemon à Cymbris Morimarusam, hoc est, mortuũ mare dictum, scriptum reliquit. De hoc plura Solinus quoque cap. 30. Et Ioachimus Vadianus ad Rudolphum Agricolam iuniorem. *Croniũ mare Frigidum. Amalchium mare. Morimarusa.*

HAnc *b* insulam scriptores Thylen nominarunt. Strabo lib. 4. Thulen. Vnde Solinus capite 35. Multæ aliæ circa Britanniam insulæ, è quibus Thyle ultima, in qua æstiuo solstitio, sole de Cancri sydere faciente transitum, nox penè nulla, Brumali solstitio dies adeo conductus, ut ortus iuncti sint & occasus, ultra Thylen pigrum esse & concretum mare. De hac Ptole. lib. 8. capite 2. Vergili. in principio primo Georgicorum. Plin. lib. 4. cap. 16 & libro 2. cap. 77. Strabo lib. 4. Mela in tertio: Hodie Islandiam, *Tisland* uel *Thilland* dici authorem cõsensus est. Possidonius quoq; uulgo dici tradidit (ut author est Strabo lib. 3.) Solem in finimis Oceani littoribus multo maiorem occidere ingenti cum strepitu, perinde ac eo in profundum incidente, in illo restinguendo pelagus efferuescat. Refert etiã Auspurgen. Chronica, ex Ptolemæo in Scandia insula septentrionalis Oceani, plures esse alias insulas, ex quibus una dicta Adogit in Arctoa parte cõsistit, quę in media æstate XL. diebus & noctibus lucem continuam fertur habere, itemq; brumali tempore, eodem dierum noctiumq; numero alternato mœrore cũ gaudio claram lucem nescire. Et noster Cornel. Tacitus lib. 1. histor. tradit Drusi milites Germanico pelago deuiasse, & uaria rerum miracula in mari uidisse, uim scilicet turbinum, inauditas uolucrũ species, monstra maris, ambiguas formas tã hominum quàm animalium. Picus quoq; lib. 4. de superstitiosa prenotione, cap. 8. In insula Noruegia ad Oceanum Germanicum, umbras hominibus sæpe occursare scripsit, & signo crucis inde effugere. Quod etiam Claudianus libro primo ad Ruffinum innuit: *Thyle insula Britãnici æquoris. Islandia. Solis strepitus in occasu. Scandia. Adogit. Mira maris Germanici. Vmbræ marinæ.*

Est locus extremum pandit, quà Gallia littus,
Oceani prætentus aquis, quo fertur Vlysses,
Sanguine libato populum uouisse silentum:
Illic umbrarum tenui stridore uolantum,
Flebilis auditur questus, simulachra Coloni,
Pallida defunctasq; uident migrare figuras.

Efflui matrē Deum uenerantur. *Aprorum insigne apud Effluor.*

ERgo iam dextro Sueuici a maris littore, b Effluorum gentes aluntur, quibus ritus, habitusq; Sueuorum, lingua Britannicæ proprior. c Matrem Deum uenerantur, insigne superstitionis formas aprorum gestant. Id pro armis omniumq; tutela securum deæ cultorem, etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, frequens fustium usus, frumenta cæterosq; fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia, laborant.

Succinum Glessum.

Sed & mare scrutantur, ac soli d omniū succinum, quod ipsi Glessum uocant, inter uada, atq; in ipso littore legunt: nec quæ natura, quæue ratio gignit, ut Barbaris quæsitum, compertumue diu: quin etiam inter cætera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen, ipsis in nullo usu, rude legitur, informe perfertur, preciumq; mirantes accipiunt. Succum e tamen arborum esse intelligas. quia terrena quædam atque etiam uolucria animalia, plerunque interlucent quæ implicata humore mox durescente materia, cluduntur. Fœcundiora igitur nemora lucosq;, sicut Orientis, ubi thura f balsamaq; sudantur: ita Occidentis insulis terrisq; inesse crediderim, quæ uicini solis radijs expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, atque ui tempestatum in aduersa littora exundant.

Succini natura.

Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tædæ accenditur, alitq; flammam pinguem & olentem: mox ut picem resinamue lentescit.

Sitones.

Suionibus g Sitonum gentes continuantur, cætera similes, uno differunt, quod fœmina h dominatur, in tantum non modo à libertate, sed etiam à seruitute degenerant: hic Sueuiæ finis.

Germanici maris appellationes. Sueuicum. Sarmaticum Cymbricum Britānicum. Scythicum. Barbarum. Pomeran. Baltheum. Arctoum. Boreale. Septentrion. Glaciale. Codoneum.

GErmanicum a mare, secundum diuersas nationes, quas attingit, uaria asciscit sibi nomina. Primò, Germanicum appellatur: quia ad eum habitant Germani. Deinde Sueuicum, à Sueuis accolis. Quædam exemplaria hic corruptè Suitium siue Sueticum habent. Sarmaticum à Sarmatis finitimis. Cymbricum, à Cymbris. Vltra deinde Britannicum, qua parte ad Anglos, qui Britanni dicuntur, uergit. Scythicum, à Scythis. Barbarum, à Barbaris, quos hoc nomine uocabant Romani, qui imperio non parebant, & Latinæ linguæ expertes erāt. Pomeranicum, ubi Pomeracos alluit. Baltheum, apud Liuoniam & Borussiam, à Baltia peninsula, quæ tria continet Aquilonis regna, Daniam, Suetiam, & Noruegiam. Arctoum, Boreale & Septentrionale, quia ad Arcton Boream siue septentrionem respicit. Glaciale, quod per brumam glacie congeletur. Codoneum, à Codano sinu: Germanis uocatur, *das grosz deutsch mer*, *Die Oster see*: uel, *das Pomerisch mer*, uel, *dye Seh*. uel, *das lobst mer*.

Efflui.

EFluorum b siue Aestiorū, (sic enim habēt aliqui codices) loca, Pomerani aut Borussi tenere uidētur. Quamuis magis ad Effluorum appellationem accedere putē, Eyflādiæ nomē, mutato uitiatoq; nonnihil (ut plerunq; fit) uocabulo. Nā quis nescit quanta in Germanicis nominibus priore sæculo commissa sit iactura? Hij etiam Sudini dicuntur, eorum regio Sudinia (*Sudaw*) aut Austrasia, Subaria, uel Glessaria (*in dem strand*) apud quos succinum colligitur. Incolæ uernacula lingua *Bornstein* appellant. Colligitur etiam ad mare, quod ibidem accola Borussius, *das lobst mer* uocat. Pytheas apud Guthones Germanorum accolas

quos

quos Berussos esse suprà declarauimus, spacio sb Oceano stadiorum sex milium electri copiam scatere putauit, authore Plinio lib. 37. capite secundo naturalis historiæ.

MAtrem c Deum, id est Cybelem, uel terram, quæ omniparẽs appellatur, quasi omnium parens, omnia gignens. Vide Diod. Siculum libro primo. Strabonem libro decimo. Plinium libro secundo, capite 65. *Mater Deum Cybele.*

SOlo d enim Prutheno littore succinum colligitur, quod à succo dici certũ est. Græci id ἤλεκτρον. Germani Glessum uocant, quod instar uitri pelluceat. Glesser enim nos Germani uitrum uocamus. Succinum autem, *Augstein*, id est occularem lapidem: oculis enim prodest plurimum. Conrad. Celtis: Qua glessum rapitur, quod succinus ore latino Dicitur, & nostris tantum reperitur in oris. Et Philip. Beroal. in carmine quodam Germaniæ laudum. *Succinum. Electrum. Glessum.*

Et diues pecoris fœlixq; gemme,
Quod Glessum uocitant, tui parentes,
Electrum Attici, succinum Latini.

De hoc plura Plinius libro trigesimoseptimo, capite secundo & libro quarto, capite decimotertio & decimosexto. Solinus capite trigesimotertio. Ioan. Camers in eundum, Aristoteles capite 70. de admirandis in natura. Seruius super octauo Aeneidos, Dionysius de situ orbis.

SVccinum e liquidum esse primo argumento sunt quædam intus translucentia, ut formicæ, aut culices, lacertæq;, quas adhæsisse musteo, non est dubium: & indurescente inclusas remanere: author Plinius libro 37. capite tertio. *Succinum liquidum est.*

POmponius f Mela lib. 3. Arabia cognomento Eudemon angusta: uerùm cinami & thuris, aliorumq; odorum maxime ferax. Vide multa apud Strabonem libro decimosexto. Plinium libro sexto, capite 28. Balsamum uerò uni terrarum Iudeæ concessum scribit idem Plinius libro duodecimo, capite 25 & libro decimosexto, capite trigesimotertio. Strabo. in decimosexto. Vnde cecinit Vlricus Huttenus in Panegyrico Alberti Archiepiscopi. *Thus producit Arabia. Balsamum Syria.*

Terra ferax magnorum hominum, dant uellera Seres.
Fert hebenum, fert Indus ebur, sua thura Sabeus,
Balsama Iudei, Tagus aurum, rubra smaragdis,
Est fœcunda Thetis, laudat sua pocula Lesbos,
Thraces equos, Chalybes ferrum, Germania fortes
Nunquam exhaustis uiros sobole producit abunda.

SItiones g Sueuorum populi in Oceano Sueuico siti suprà Suiones (quidã hos Ganipotes uocant) Suetiæ sunt gentes: De illis Saxo Grammaticus in tebus Danorum. *Sitiones. Ganipoti.*

IN h omni Teuthonica natione, uiri rempublicam administrabant, & imperium in subiectos populos exercebant. Soli Sitones hoc mulieribus cesserunt, alienissimi: & à libertate & seruitute Germanorum, quos asserẽdæ libertatis auidissimos didicimus, & seruitutis impatientes. Nam si hos superatos in seruitutẽ coegissent uictores inimici, uiris non mulieribus, seruiebant Sitones istud fœminis permiserunt imperium, ut rempublicam ipsæ administrarent. Et per Herculem metuo, ne deinceps Sitonicarum mulierum dominandi libido totam fœminarũ Germanicarum gentem inuaserit: uideo enim nũc passim regnare fœminas, quę iuxta diuinum præceptum maritis deberent esse subditæ. Natura enim in hoc finxit mulierem, nõ ut imperet, sed ut pareat, quod uel hic Græcus uersiculus testatur. γυναιξὶ δ' ἀρχὴν οὐ δέδωκεν ἡ φύσις. Natura non dedit imperare fœminis. Atipse excusso iugo maritis, dominantur, nationibus imperant, iubent, cogunt: omnia suo arbitrio agunt, nemo est, quem sua uxor non regat. Tam imperiosum animal est mulier, ut in prouerbium abierit: Fœminarum dominandi cupido. *Apud Sitones mulieres imperant. Fœminæ ad imperãdum non sunt creatæ.*

Sueui totam Europam pe netrauerunt

HActenus i Sueuorum gentes, moresq́ explicuit Tacitus: Orosius lib. 1. cap. 2. Quinquagintaquatuor Sueuis populos indicauit. Late enim per Germaniam imperitabant, maximam eius possidendo partem, uix angulum relinquẽtes in tota Europa: quem non penetrauerint, Albim ab ortu, usque ad exitum, & Rhenum quoq; occupauerunt, etiam in Sarmatiam ac Pannoniam deducentes colonias (nam illinc fuerunt antiquæ ipsorũ sedes) longo deinceps spacio Rhetias incursarunt, sicut uidere est apud Tacitum in historia Augusta libro 1: Ammianum Marcellinum lib. 16. Chronographos peculiaresq́ gentium annales.

Peucini. Veneti Penni.

PEucinorum a Venetorumq́ b & c Femiorum nationes Germanis an Sarmatis asscribam dubito: quanquam Peucini, quos quidam Bastarnas uocant, sermone, cultu, sede, ac domicilijs, ut Germani agũt, sordes omnium, ac torpor procerum connubijs mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Veneti multũ ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos Fennosq́ syluarũ ac montium erigitur d latrocinijs pererrant. Hi tamẽ inter Germanos potius referuntur: quia & domos fingunt & scuta gestant, & peditum usu ac pernicitate gaudent, quæ omnia diuersa e Sarmatis sunt, in plaustro equo'que uiuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas, non arma, non equi, non penates, uictui herba, uestitui pelles, cubile humus, sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant. Idemq́ uenatus uiros pariter & fœminas alit. Passim enim comitantur, partemq́ prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum hymbriumq́ suffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur. Huc redeunt iuuenes, hoc senum receptaculum. Sed beatius arbitrantur, quam ingemere agris, illaborare domibus, suas alienasq́ fortunas spe metuq́ uersare, securi aduersus homines, securi aduersus deos, rem difficillimam assequuti sunt, ut illis ne uoto quidem opus esset.

e Fennorũ habitandi mos.

Peucini] Germani. PEucini a Germaniæ magnæ populi Dacis fuerunt contermini, teste Plinio libro 4. cap. 12 & 14. Peucen insulam, quam Danubius efficit, occuparunt. *Peuce.* Bastarnæ dicti ab insula Peucini appellari cœperunt. Strabo libro 7. author. *Bastarnæ,* Ptolemæus hos inter Sarmatos ponit: Poloniæ adnumerantur, hodie *Dussern* appellati. *Transsyluani.* Quidam Sclauoa, nonnulli Vualachos, alij Transsyluanos, hoc est Septemcastrenses, *Sybenburger* esse contendunt. De illis Tacitus libro secundo historiæ Augustæ. Strabo libro septimo. Ptolemæus libro septimo, capite quinto, Appianus libro, qui Illyricus inscribitur, Iulius Capitolinus in Antonio.

Veneti à Vãdalis orti. VEneti b Germaniæ magnæ populi, sub Iustiniano primo ex Germania profecti, Danubio traiecto Dalmatiam, Illyricos, Hystriam, Carnos, Noricas'que Alpes post Gothos occuparunt. Ptolem. libro tertio, capite quinto, hos ad Vistulam sedisse commonstrat, atq; Borussiæ gentes fuisse. Sunt qui eos nunc *Vinthij.* Sclauos seu Vinthos & Vinthonea, *Wenden* dici uelint, quod nomen prodit, ad sinum Venedicum habitant.

Fenni Germani. FEnnos c Ptole. li. 3. ca. 5. Sarmatię gentes dicit, sub Venedis habitantes, Vnde Volater. li. 7. Primũ ex hijs plures in Germania diximus, ut Fẽnos quos mira feritate populos Tacitus dicit, nũc Pruthenos, aut Lituanos putauerim. De illis Erasmus Stella lib. 1. Borussię. Irenicus lib. 1. ca. 26 & lib. 12. Germanię exegeseos.

Delatro-

DE a latrocinijs Germanorum sufficienter annotauimus in superioribus ex Cæsaris aliorumque commentarijs.

SArmatæ e in hoc uerè à Germanis differunt, quod boues & pecora imitantur nec certis domibus includuntur, unde à Græcis Nomades, hoc est pastores dicuntur, quod è pecoribus lacteque & caseo præsertim equino, degunt, & ἁμαξόβιοι quasi in plaustris, ædium uice uiuentes. uidetur autem loqui de Asiaticis Sarmatis quos hodie Tartaros uocari in principio diximus. require Melam in secundo. Strab. libro septimo, & Ammianum Marcellinum libro 22. *Sarmatarũ habitatio. Nomades. Hamaxobij.*

DE f Veteri Germanorum habitandi more abunde satis dictum, ob id ne eãdem repetamus cantilenam, iam missa facimus.

CÆtera iam fabulosa a Hellusios & b Oxionas ora hominum uultus'que & corpora atque artus ferarum gerere, quod ego ut incompertum in medium relinquam.

HEllusij, a quos Plini. libro quarto, capite decimotertio, Helleuionos, Ammianus Marcellinus libro 22. Heillos nominat: insulares sunt populi post Codoneum montem, & ultra Prussiam, insulam colunt quingentis pagis, unde alterum terrarum orbem dicunt, inquit Plinius, hos alij ad Vistulam amnem habitare uoluerunt usque ad Sarmatas: ob id Bernholen insulam ex obiectu Prussiæ æstimare licet Helleuioros inhabitasse, erit'que id uocabulo magis aptum. *Hellusij. Helleuiones. Bernholen.*

OXionas, b uidetur Plinius libro quarto, capite decimotertio, Mela libro tertio, Oonas uocare: ad mare & insulã Oceani habitant: ab ouis auium marinarum, quib. uescuntur nomen habẽt: hoc est ἀπὸ τῶν ὠῶν, id est ab ouis: simili ratione Hippodes dicti, ab equinis pedib. alias humana forma. Et Solinus capite 30 ubi loquitur de insulis Scythicis & Oceano septentrionali. Nec longe Oonas separari, quas habitant, uiuunt ouis auium marinarum, & auenis uulgo nascentibus, perinde alias prope constitutas æque insulas, quarum Hippopodes indigenæ humana usque ad uestigium forma, in equinos pedes desinunt. Esse insulas & Fanesiorum gentem (Pomponius libro tertio Satmalos appellat) quorum aures in effusam adeo magnitudinem dilatentur, ut reliqua uiscerum illis contegant: nec amiculum aliud sit, quam ut membra membranis aurium uestiant, unde Ioachimus Vadianus. Crediderim horum tractum memoria saltem, si non præsentia rerum, uernaculo *Bilappenland* uocatum, congelato mari, ur uocant, proximum, quod Nordhebodhij apud eos uocatur: & Aeneas in Europa cap. 25. Occidentales, inquit, littus Balthei maris Noruegi occupant, apud septentrionem semiferos homines esse tradunt cum quibus nullum linguæ commertium nauigantes habent, signis tantum & nutibus commutare merces, feruntur. *Oxionæ. Oonæ. Hippopodes. Panesij. Satmali. Semiferi homines. Vuilappenland. Nordhebodhij. Noruegi.*

AD LECTOREM EPILOGVS.

HABES Candidissime Lector Scolia nostra in, C. Tacitum, grauiss. authorem modisque omnibus dignum, quem frequẽter legas, propter stili elegantiam, & patriæ luculentissimam descriptionem: quibus declarasse tibi uolo amorem meum erga Germaniam communem nostram patriam. Patriæ eamque synceriter amantibus gratificatum esto. At si tuo stomacho non sapuerint uniuersa Lector, affectum tamen probabis, & cãdidum pectus, quo ista dedimus, ut ruinam illam uetustate rerum omni cõsumptrice Ger-

maniæ uel exterorum ſcriptorum obfuſcatione, uel maiorum noſtrorum negligentia illatam, reſtitueremus: Laceramq; ratem noſtro labore utcunq; reſarciremus. Aequior itaq; iudex eris, ſi nonnunquam aberraſſe tibi uideor. Quis enim in tanta rerum mutatione, quantam tulit Germania, non labatur ſemel? quũ maxima pars Teutonicorũ nominum interierit, populi exciſi, ne ullũ poſt ſe ueſtigiũ reliquerunt: authores uariantes: &, quod omniũ maxime hanc cladem aduexit, ueterum Germanorum ignorantia in rebus patrum. Quis igitur in tanta rerum caligine, ubi magna pars coniecturis pendet, non cecutiat aliquando: pro uiribus tamen conatus ſum, ne tota aberrarem uia, & ſcopũ quàm poſſem propius attingerem, aut quam uerisimillimis uterer argumentis ac coniecturis: hoc meum fuit ſtudium. Verum ſi id non ubiq; præſtitimus, certe in magnis uoluiſſe ſat eſt. Perarduus labor eſt, Germaniam tam profunda caligine, qua ſubmerſa fuit, eruere, genuinæq; faciei reſtituere. Nõ admodum multi hoc idem ante nos tentauerunt. Beatus Rhenanus fideliſſ. in reſtituendis authoribus homo, multum lucis adhibuit Cornelio: cui debemus plurimum omnes Germani & literararum candidati: huius adnotatiunculis multum adiutum me ingenue profiteor: ne euolui ſua fraudari laude, cuius teſtimonio nõ ſemel uſus ſum. Si uero nõ ſunt à nobis exactiſsime tractata ſingula, aut ueniam dabis Lector, aut meliora dabis, è meis occaſionem arripiens ſublimiora tradendi. Atq; utinam hic me audiat, qui tantum ridet mea Scholia, & exactiora det. Qui enim aliorum labores calumniari audet temere, meliora ſubſtituat, quæ nõ calumnijs pateãt, dignũ eſt. Nã ſi ego uellem aliorum lucubrationes explodere, ſaniora traderem, aut rictũ contraherẽ. Sic faciant & mei calumniatores, reijciant ſane mea, non ſtomachabor: modo ipſi rectiora reddiderint. Nam ſi præter ſcommata nihil attulerint, impudentes Sycophantas eſſe permittimus perpetuo. Eruntq; noſtra Scholia tamdiu Germanis uſui & bona, donec quiſpiam maſtygarum tam elaborata dederit, quæ noſtra iure exibiſſent. Vale Germane Lector, & commode ijs fruere.

ANDREAE ALTHAMERI SCHOLIARVM

in Cornelium Tacitum, Finis.

IN COR-

IN CORNELII TACITI EQVITIS ROMANI GERMANIAM COMMENTARIA, AVTHORE D. IOdoco Vuillichio Resελliano.

Illustrissimo, & amplissimo Principi D. SIGISMVNDO MARCHIONI BRENNOPYRGENSI, STETtinensi, Pomeraniæ, Cassubiorum, Sclauorum, Silesiæ duci, Burggrauio Norici castri, &c. Domino suo clementissimo.

S. P. D.

PERSIS *lex fuit inter alias, ut singuli subditi regi, dum equo ueheretur in suo regno, munus pro facultate, & artis affectatione offerrent: ita agricolæ aut fruges, aut earum primitias, opifices sua opera, neq; nimis attrita & praua, neq; nimis preciosa & magnifica, pastores aut oues, aut boues, uinitores uillum, pauperiores lactaria opera, lac, palmas, caseos, maturaq; bellaria ferebant, & donabant, eadem apposita exeunti regi, & equitanti gratißima fuerunt munera, neq; alio atq; munerum nomine appellabantur. Quare Artaxerxes aquã, quã Sinætas attulit in aureã phialam excipere non dedignatus est. Sic & Mises eidem acceptißimus fuit; dum illi equitanti per Persidem malum Punicum, idq; maximum in uanno obtulerat, rex admiratus de horto interrogauit, & gauisus per solem, inquit, homo tali curatione, & diligentia poterit etiam ciuitatem ex parua ampliorem reddere. Tanta enim fuit subditorum in magistratum suum obseruatia, & reuerentia, cuius ipse specimen prebere, quoties non studui? sed nunquam mihi munusculum tanto principe dignum fuit, & sicut Musicam non tantopere adamat, qui eiusdem uix uel primis labris non degustarit, & ut ille ait;*

Laudat uenales qui uult protrudere merces.

Ita ego libellum, sed paucis illustriß. & generosiß. Princeps, de meliore nota commendabo, ut tibi gratior foret, quã Persarum huius aqua, illius malum Punicum olim fuerat. Cornelius Tacitus eques Romanus eodem modo descripsit, quo locos depingendæ regionis, Rhetores docent. Sunt enim in principio limites constituendi, quibus terminales fluuij adijciuntur: Mox non origo tantum, eaq; non ex fabulis, sed ex sacris, & prophanis historijs subditur, sed & succeßio magistratus à quopiam cui plus ocij esset, utique ad nostra tempora surrogaretur? Nunc de Germanorum etymo, dijsq; genialibus, peregrinorumq; ducum aduentu, ut primordia eiusdem certius exquirerentur, differit unde Germanos indigenas esse, tum ex historijs, tum ex simili corporum habitu comprobat. Hinc natiuarum rerum ueluti armentorum, & pecorum copia (cum nulla sub id tempus fuerãt metalla, neq; æraria, neq; plumbaria, neq; argentaria, neq; auraria)

 accedit:

accedit. Numos quidem habebant, sed qui Belgis uicini erant, bigatos & serratos, & cum ferraria nō aderant, facillime de eorundem armatura, & de alijs describendarum regionum capitibus quis inditium faceret, quibus absolutis tanquam communibus toti Germaniæ, singulas nationes eiusdem ordine geographico recenset, in quibus singularia facta, & mores non neglexit. Itaq; hic libellus propter exemplum depingendorum regnorum magnopere expetendus est. Sunt & hodie non pauci, qui quasdam regiones adumbrare sibi permiserunt, sed si Tacitum secuti fuissent, longè commodius, & disposuissent, & explicuissēt. Tacitus autem non solum tabulis regionum, quas Romani in senatu studiosissime propter imperij amplitudinem conseruabant, usus est, sed & ipse multa loca perlustrauit, & audita, & uisa, præsertim sub Vespasiano refert, cum Belgarum, qui hodie omnes in Germanorum appellationem uenerunt, præses fuerat. Tabulis quoq; chorographicis ijsdem Plinium Secundum, Liuium, Melam, & Florum, & ex Græcis Ptolemæum, & Arrhianum, tanquā ijsdem fundamentis niti uidemus. Quare de eius fide dubitandum non est, qui diligenter fabulosa à certis & exploratis discernit. Deinde si historiarum lectio in principibus propter res gestas requiritur, quanto magis Germaniæ descriptio in Germanis expetenda est. Vix dici potest, ut iucundum sit, mores ueterum & recentiorum, in legibus tam ciuilibus, quàm œconomicis, & studijs inter sese conferre. Gentiles sanè Germani, etsi magis bello dediti erant quàm agriculturæ, tamen longè honestiorem uitam uixerunt, atq; uel hodie nos, qui salutamur Christiani. Illi enim fœnus ignorabant, illi fidem matrimonij religiose seruabant, illi in contractibus simplices, candidiq; fuerunt. Contrà hodie nobis sunt tot usuarij quadruplatorib. peiores, tot adulteria etiam impunita, tot & tantæ in negotiatione fraudes sunt, ut uix quispiam aut mente concipere aut uerbis assequi possit. Inculta quidem sub id tempus fuit terra, sed incolæ erant moratiores. Postquam autem Gregoriana lege imperium Romanum ad Germanos translatum erat, ut excultissima facta est, urbibus, ædibus, arcibus & agris, ita per diuersarum gentium colluuiē uicia suppullularunt, non aliter ac Romæ de Græcorum malemoratorum consuetudine querela fuit. Porrò neq; complurium historiarum lectio usui esse potest, nisi quis regionum, & populorum nomina ad nostratia probe collata tenuerit. Perspice iuxtà mecum, optime Princeps, uel quosdam tuos subditos, quosnam alios credis Angriuarios propter bellicam artem laudatissimos esse, quàm Angermundos, quos antiquitatis ignari nescio, à qua picea sylua deriuare conati sunt. Est autem Angermundum uetustius multorū opinione oppidum Caroli Cæsaris opus ualde in arce editiori insigne, & sacellum. Quinam sunt Langobardi, quibus à promissa barba nomen inditum est, alij quàm quidam ueteres Marchici cum subditis ducatus Luneburgensis, atq; Insubres eorundem uirtutem mutato nomine à uobis incolis, & uictoribus adhuc testificantur. Verū hæc incerta quis esset iudicaret, & quispiam me tuis aliquid auribus dare iudicaret, accersamus, & Sueuos Semnonas, eosq; tuos subditos, quos ab Angriuarijs citra Albim usq; ad Sueuum fluuium Ptolemæus constituit, eosq; nemo homo candidus, & modice peritus alios faciet, atq; Episcopatus Hauelsbergensis, Prignitij, ducatus Rappinensis, totiusq; Hauellādiæ incolas, qui à Tacito nostro, & uetustissimi, & nobilissimi commemorantur, imò inter hos caput Sueuorum censetur, eorumq; potentiam Iulius Cæsar explicat. Sueuorum inquit gens est, longe maxima, & bellicosissima omnium Germanorum, centum pagos habere dicuntur, quorum Eutropius, Orosiusq; meminerunt, eosq; propter rei militaris peritiam & uirtutem, nemo sibi unquam optauit hostes. Quisnam Iulium Cæsarem, cum pro Vbiorum tutela Rhenum ponte iunxerat, Ariouistum regem repulerat, aliosq; Germanos deinceps subiugaturus retinuit alius, atq; fama aduenturi horum Sueuorum exercitus, quæ cum ad illum manauerat, exusto ponte, ut persequēdi occasio subita præriperetur, domum reuersus est? Quidnam apud historiographos, de rebus gestis Marobodui horum regis illustribus perciperes, nisi hos tuos Marchicos caperes? Dic quæso, quando unquam maiorem & celebriorem cladem Romani acceperunt, quàm Quintili Vari? qui in Cheruscorum, cū ijsdem auxilio fuerat, uicini Semnones, agro cum tot legionibus interemptus est, atq; D. Augustum Cæsarem nunquam in uita sua peius luxisse scribitur? Sed quid multis? librum conficerem, si ueterum horum Sueuorum historias sub priscis appellationibus in nostram usum collatis enumerare pergerem. Afferto imperium, & aui tui Sigismundi, non Sarmatarum tantum, sed & multorum ueterum Germanorum regis, cuius tu & corporis lineamenta, mores, imo & ipsum ingenium ita refers, ut ueluti iure hæreditario nomen illius receperis. Huius enim regnum uel ad ipsos Quados pertinet, ubi Elysiorum & Marcomannorum pars quædam est, quibus adnumera ultra Vistulam, Gythones, Venedos, Cistobocos, Peucinos, Fennos, Bastarnas, Sudinos, Bodinos, Hamaxobios uetustiores Roxolanos, Alanos, & penè ipsos Tauroscythas, quorum historias si passim uel in tanta barbarie collegeris, tui aui peritiam rei militaris contra immanissimos hostes,

autoritatem, fortunam & uirtutem supra modum admirabere. Adeo refert propter aptiorem rerum olim gestarum cognitionem Taciti Germaniam nouisse. Sit tibi & exemplo Ioachimus alter inter Septemuiros prudentißimus, cuius mores aßidue tanquam in specula cõtemplator, credasq; tibi à Patre uerè olim quod ab Aenea Virgiliano Ascanio dictum, competere, utpote, Disce ex me uirtutem. Quid enim quæso, & admirabilius & præstantius esse potuit, quod in tantis turbis, & tumultibus totius Germaniæ proximis sola Marchia bellum experta non sit? Itaq; puritas religionis contra multos Sycophantas in altißima pace conseruata est. Matrem quoq; eamq; reginam præstantißimam, & corporis, & animi dotibus præditam, unde haud parum salutis tibi sperandum erit, honorabis, & nos deum Opt. Max. sedulo inuocabimus, ut is tua, tuorũq; pia consilia & incœpta fortunet. Est enim cor regis (iuxta Prophetam) in manu Domini, atq; uoluntatem nostram in huius libelli explicatione boni consulito, quem & Scholijs, & iustis commentarijs, ad miraculum usq; docti, Beatus Rhenanus, Alciatus, & Althamerus planum facere omnib. non dedignati sunt, quibus & magna gratia habenda est, quod & suam patriam excolere, & nobis ueterum monumẽta obscuriora dilucida reddere conati sunt. Bene ualeat Cels. T. ex Academia Francophordiana tua, cuius tu cum patre tuo liberalißimus Mecœnas fortunante Deo futurus sis.

Cels. T.

Addictiß.

Iodocus Vuillichius
Resellianus.

AD ILLVSTRISS. D. SIGISMVNDVM MARCHIONEM BRANDENBVRGENSEM, &c.

Pauli Prætorij Illustriß. Marchionum Pædanomi Elegia exhortatoria.

Historias prodest ueterũ cognoscere, summis
Præcipuè at ducib. cõuenit iste labor
His inclusa latet rerum prudentia maior,
Erudiunt miris pectora cæca modis.
Quam soleat diris malis exitus esse Tyrannis,
Hi norunt ueterum qui monumenta legunt.
Vtq; duces contrà iustos Deus ornet honore,
Imperio, titulis, scripta uetusta docent.
Euentus monstrant uarios, causasq; duelli,
Quanta trahant secum bella pericla, monent.
Discimus hinc urbes qua sint ratione regendæ.
Quo bene consistant regna beata modo.
Hinc morum petimus nos uiua exempla bonorum,
Quid ciuem deceat magnanimumq; ducem.
Aut quid conueniat lætæ sub tempore pacis,
Vel Mauors toto cum ferus orbe furit.
Sic legimus priscos magnorum carmina uatum,
Reges, quã sceptrum sæpè tulisse manu.
Sic ueterum fastos, & sydera nouit Achilles,
Quæ tulit clypei margine sculpta sui.
Carmen Alexander Magnus sic legit Homeri,
Hoc noctu capiti supposuitq; suo.
Hos etiam Sismunde duces imitare, nec ulla,
Re magis augeri laus tua dextra potest.
Aßiduo uoluas studio, præstantius auro,
Quod Taciti nobis cura reliquit opus.
Edidit hoc uerum uir præstans arte Iodocus,
Hominis auspicio sub meliore tui.
Hinc quid sit uirtus disces, quid poscat honestas,
Quæ uitæ ratio sit retinenda tibi.
Perspicies illic rerum quid postulat usus,
Floreat ut patriæ fama, salusq; tuæ.
Sæpe legas Tacitum, labor est te Principe dignus,
Egregij hic quicquam quod mediteris, habes.
Qui tibi dant cyathos, & sculpto uasa metallo,
Vt rursus tribuas his meliora uolunt.
Ast hæc syncera donat tibi mente Iodocus,
Premia restitui qui sibi nulla cupit.
Pactoli superat dotes, uiridesq; smaragdas,
Vuillichius præsens quod tibi donat opus.
Pectore sume bono, sacris faueasq; Camœnis,
Sic adsint studijs numina trina tuis.

FINIS.

P. COR.

P. CORNELII Taciti, equitis Romani libellus, de SITV, MORIBVS, ET POPVLIS GERMANORVM.

PRIOR GERMANIÆ DESCRIPTIO ET communis.

GERMANIA omnis à Gallis Rhetijsq́, & Pannonijs, Rheno, & Danubio fluminibus, à Sarmatis Dacisq́ue mutuo metu, aut montibus ſeparatur. Cætera Oceanus ambit, latos ſinus, & Inſularum immenſa ſpacia complectens, nuper cognitis quibuſdam gentibus, ac Regibus, quos bellum aperuit.

I.

DE LIMITIBVS GERMANIAE.

GERMANIAE amplitudo intra certos limites deſignatur, nunc Orientalem, ubi eſt Sarmatia; id eſt, interior Polonia ultra Viſtulam, & Dacia Carpatho monti incumbens, quæ nobis bona ex parte Vuallachia eſt, nunc Occidentalem, ubi eſt Gallia, præſertim Belgica, & Rhetiæ, tam prima quàm ſecunda, in qua hodie florent Auares, & Sueui, nunc Meridionalem, ubi ſunt Pannoniæ, & ſuperior, quæ Oſtria, & inferior, quæ Hungaria eſt, cum Danubio fluuio, qui utranq; perluit, ſicut & Rhetiam ſecundam, uidelicet Ripenſem, nunc Septentrionalem, ubi eſt Oceanus ſeptentrionalis, qui nominatur modo Germanicus, modo Sueuicus, in quo uidetur multitudo, & ſinuum, & inſularum, ueluti ſi quis à Viſtula uſq;, id eſt, limite Orientali numerarit, occurret Venedicus, ubi eſt mons Regius Boruſsiæ. Codanus à quo eſt Codanum, uulgò & corruptè, ut fit, Gedanum & Dantiſcũ. Pucicus, circa Dantiſci confinia, ubi quoq; ſuccinum colligitur. Pomeranicus iuxta Sidenorum tractum, qui nobis hodie ſunt Stedinenſes, Hamburgenſes, iuxta Albis oſtium, ubi & æſtuaria quotidie uidentur, & ſic ad Occidentis terminum uſq; pergendum eſt. Inſulæ quoq; plurimæ repertæ, uel bello, uel propagatióne gentium, uel rerum promercalium indagine, ueluti in ſinu, qui eſt, & à Finlandia Finlandicus ab ortu, ſic & ab Occaſu, à Suetia Sueticus, ubi eſt Nepria, in Balthico ſunt Oonçæ, Oxilia, Gotthia, Elandia, Berholmum, Fionia, Iaro, Foſen, unde maxima Aſellorum copia in multas regiones defertur. Hi ſanè limites Taciti tẽpore conſtituti duab. de cauſis ſunt, Prior eſt mutuus metus propter bellacitatem Germanorum: Poſterior eſt munitio locorum natiua, qualis eſt tũ

In maximis fluminibus,tum in æditioribus montibus. Tacitus autem sui tẽporis rationem secutus est,qui sub Adriano,hoc est,circiter centesimum,& uicesimum annum,post natum Christum floruit. Quare consultius propter diuersarum sententiarum reconciliationem est,ab ætate triplicem Germaniam præscribere.Nam subinde eius termini(ut plerũq; fit in rebus humanis)cõmutati sunt. Sit igitur Vetus,Media, & Recens, Vetus esset nobis Berosiana.Is enim plurimum ab alijs uariat,cum tercentum annos ante natum Christũ uixerat,& Germaniæ amplitudinem his uerbis complexus est.Regna inquit,ab hoc anno salutis humanæ tunc magna habebãtur.In Asia quidem nostrum omniũ celsiss.Babylonicum.In Aphrica Aegyptium & Libycum.Postremò in Europa, 4. nostri numerant, Celtiberum, Celtæ,Kytim, quod illæ gentes Italicum appellant,& Tuysconum,quod à Rheno per Sarmatas in Pontum finit.Verùm hæc de longitudine Germaniæ satis sunt dilucida, nimirùm, ut limes orientalis sit Pontus & Tanais,Occidentalis,Rhenus ipse. Latitudo quoq; est manifesta.In Europa inquit,Sarmatiæ regem fecerunt Tuisconem à Tanai ad Rhenum,iunctiq; sunt illi omnes filij Istri,& Mæsę cum fratribus suis,ab Adula monte usq; in Mesembricam Ponticam.Sub his tenuerunt Tyras,Arcadius,Aemathius.Ex qua sanè uerborum serie eadem quæ antea fuit longitudo septentrionalis colligitur,cui adijcitur & latitudo meridionalis (Sic enim utrinq; terminos extremos comprehendit) quæ tum Danubianos, id est, Danubij accolas usq; ad eius fontem qui est Adula,tũ Mæsos,tam superiores quàm inferiores, hoc est, Valachos, Bossinos, & Bulgaros continet.His quoq; Tyrios & Thracas, quibus author fuit Tyras, & Arcadas ab Arcadio,& Aemathios ab Aemathio dictos adiecit,& ad Ponticam Mesembriam usq; pertinet,id est,ad Mesembriã Thraciæ ciuitatem,in Ponti Euxini littore sitam,olim Menembriam,à Meno conditore,& Thracia lingua Bria,quæ est ciuitas,iuxta Strabonem,cui & Stephanus nonnihil suffragatur,dictã,quę & hodie,sed corruptè(ut fit in tãta barbarie) Messember nominatur.Ea uerò Germaniæ Berosianæ dignoscitur ad cardines mundi amplitudo,& si quis tempus obseruaturus eiusdem esset,à diluuio annum 155.iam inde ab initio mundi 1812.iuxta calculum ueriorem inueniet.

Cęterùm media Germania est Corneliana seu Ptolemaica,seu Pliniana,à qua Strabonis non admodum uariat,qui Christi tempore floruit,sicut Tacitus,Ptolemæus,& Plinius penè coetanei fuerunt,quæ cum satis ex ipsis authoribus nota sit,cur repetatur operę precium esse non uideo.Id uerò non sic accipiendũ est, ut flumina sint stricti limites. Nam utramq; ripam eorundem accipit,Itaq; ultra Vistulam,Varinos,Venedos,sub quibus est in Borussia patria mea Resellium, & Episcopatus Heylspergensis, Peucinos & Bastarnas, in quorũ tractu est Boristhenes,connumerat.Eodem modo ulteriorem Rheni partem capit,dum Treuiros,Neruios,Vangiones,Tribocos,Nemetas,Vbios, Batauos,Mattiacos & alios recenset.Sic ultra Oceanum Essluos atq; Fennos habet Quare plerosq; limites propter proximam uiciniam ciuiliter capere oportet.

Porrò recens Germania quæ nostra est memoria usitatior, ultra Rhenum eatenus est extensa,ut omnes Belgas, quib tum & olim cõmune cum Germanis Celtarũ erat,nomẽ usq; ad Alpes Tridentinas contineat, Ita quoq; ultra Vistulam ortum uersus,usq; ad Scythas Alanos, quos hodie Lithuanos appellamus, pertinet.Germanos quoq; esse Carpathi accolas haud ignoramus.Quapropter Germaniam duplicem fecerunt nonnulli scriptores, atque Ireneus episcopus Lugdunẽsis uetus author,& Apostolorum temporibus uicinus Germanię Cisrhenanę meminit, ut quę sua ętate Ecclesias haberet Christi professione insignes.Ita Transrhenanam Germaniã & Tacit.& Ammianus Marcellinus agnoscũt. Ptolemęus quoq; Germaniã triplicem fecit, unã quidem inferiorem,quæ

patet

patet intra Mosam & Rhenũm usq; ad Obrincam, id est, Mosellam, ubi sunt Menapij, Bataui, Agrippinenses, & alij loci finitimi. Alteram uerò superiorem intra Obrincam & Rhenum usq; ad Iurassum montẽ, quo loci sunt Nemeti, Treuiri, Vangiones, Triboci, Leuci, Raurici & Heluetij. Tertiam nominat magnã, quæ quicquid terrarum intra Rhenum & Vistulam est, capit. Hic uerò plerumq; cõtrouersia nascitur, num Scythæ sint Germani, ad rogatum quis responderet, Scythas Europæos, iuxta Berosianam delineationem, à Germanis non esse excludendas, quibus ultra Tanaim & paludem Mœotida uicini erant. Alij Scythæ Asiatici, tam intra Imaum, quàm extra Imaum montem, quos nemo finibus Germaniæ etiam uetustissimæ concluderet. Hi autem sunt, contra quos Alexander Magnus decertauit, sed non uicit.

RHenus Rheticarum Alpium inaccesso, ac præcipiti uertice ortus, modico flexu in Occidentem uersus, Septentrionali Oceano miscetur.

Danubius molli & clementer edito montis Abnobiæ iugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat, septimum enim os paludibus hauritur.

II.

DE DVOBVS GERMANIÆ FLVminibus celebrioribus, & terminalibus.

PORRO inter Germaniæ flumina primas tenent, tum propter uicinas gẽtes, quibus ferè perpetua erant, cum Germanis bella, tum propter limites, qui plerisq; sunt notiores, de quorum utroq; est dictum quoddam Germanicum; in quo Danubius mulieri; & Rhenus marito confertur.

Die Donaw ist aller wasser ein Fraw,
Aber der Rhein, mag mit Eeren wol ir Man sein.

Cæterùm de fonte Rheni est haud parua inter authores controuersia. Hic eius fons est, in excelso uertice Rheticarum Alpium: Cæsar uerò eundem ex Lepontijs scaturire asserit Sic Strabo in Adula monte fontem statuit, qui hodie ab accolis *Etzel* nominatur. Neq; refragatur Ptolemæus his uerbis, καὶ ἔτι τῶν ἀπὸ τῆς πηγῆς τῶν τὰς ἄλπεις ἐρχ., ὃ καλεῖται ἀδούλας ὄρος. Pomponius tamen Mela aliquanto luculentius, quẽ sub Claudio Imperatore floruisse non dubito, describit. Rhenus inquit, ab Alpibus decidens, propè à capite, duos efficit lacus, Venetum, & Acronium Mox diu solidus certoq; alueo lapsus, haud procul à mari huc & illuc dispergitur. Nescio cur Strabo sit diligentior solito inter Græcos scriptores, cum & populos Rhenanos, accolas, item longitudinis; & latitudinis terminos connumerat. Hodie tamen multi exactius rimati sunt, & ueteres quodam modo conciliari possunt. Est enim in summis Alpibus mons S. Gotthardi dictus, cui ita Adulas mons connectitur, continenti quidem iugo, ut sit summarum Alpiũ ueluti brachium, aut cornu, ibi Rheni initium fit, utpote ab Orientali earum parte, ubi adulæ monte coniungitur, & Lepontij (uulgò *Die Grawpünter*) habitant. & ibidem duo existunt fontes, Vnus, ut minimum, diei itinere propter montium iuga distat, Alter est magis occiduus, magisq; Septentrionalis, non ita longè à Ticini fontibus. Hodie nominatur ille Rhenus anterior, hic posterior, sicut & in tabula Aegidij Tschudi cernitur. Verùm dum ad occidentẽ modicum flexũ agnoscit,

agnoſcit,potius quis hunc ad ortum ſtatueret. Nam per uallem Aetuatiorum (uulgò hodie *Tauetſch*) ad ortum currit, ubi hodie ſunt Canini, aut iuxta uulgus Gryones. Labitur ſic uſque ad inſignem pagum Speluncam, per Schamis, & Altam Rhetiam (ſic enim arcem in excelſiſsimo monte ſitam nominant) prope pagum Tuſcanum, ubi fluuium Albellam, ab ortu cõtrario curſu lapſum à dextris excipit. Verùm cum hæc & multò plura ab alijs recentioribus rerum Germanicarũ ſcriptoribus adnotata ſunt, prudens omitto. Nomen autem Rheni Germanicum eſſe *von den Rhinnen*, quòd eſt fluere, pleriſque conſtat.

Danubius, *Die Donau*, à montibus Abnobæ, uulgò *Die Baar*, oritur. Nam plerique ueteres & nonnulli recentiores, ibidẽ eius fontẽ ſtatuunt, ad Doneſchingũ per Sueuos, Bauaros, Oſtriacos, Vngaros Valachos & alios in mare Euxinũ exoneratur. Meo autẽ iudicio eſſet Danubius *die Don hinab*, ſicut Menapij ſunt, *den Meyn hinab*. Neque damnandi adeò ſunt ueteres, inter quos eſt Herodotus, cuius ſententia apud Celtas oritur, & Ariſtoteles idem refert, ἐκ δὲ τῆς πυρήνης (τοῦτο δὲ ὄρος πρὸς δυσμὴν ἰσημερινὴν ἐν τῇ κελτικῇ) ῥέουσιν ὅ, τε ἴςρος καὶ ὁ ταρτησσός, οὗτος μὲν οὖν ἔξω στηλῶν, ὁ δὲ ἴςρος δι᾽ ὅλης τῆς εὐρώπης εἰς τὸν εὔξεινον πόντον. Sic traditur ut ex Pyrenæo monte ſcaturiat Danubius, qui perluit hinc totam Europam. Septem enim hoſtijs, ut ſcribitur, Pontum Euxinum ſubit. Altera uerò parte eiuſdem montis Tarteſus, qui extra Herculis columnas profluit. Hic meritò quis de Pyrene addubitaret, cum & Herodotus non montem, ſed urbem ex ea facit; atque hodie ex montibus non adeò magnis, (Strabo enim ῥάχιν μετρίως ὑψηλὴν agnoſcit) profluit duobus fontibus, quorum unus eſt, Prygen ad cœnobium Diui Georgij, in Hercynia ſylua ſupra Viligam labitur. Alter eſt Pregen ſupra *Ferenbach* oppidum Neque id in dubium uocari poteſt, quod Galliam Celticam ueteres nominarint. Nam Celtarum appellatio, & Gallis & Germanis fuit communis, imò Cęſar aſſerit, à Germanis ortos eſſe Celtas. Id cuique uerìſimile eſſet, ex proxima utriuſque nationis uicinia, & confinitio, atque ibidem initium Germaniæ occidentale Strabo præſcripſit his uerbis, ἄρχεται (Danubius, qui & Iſter eſt) μὲν οὖν ἀπὸ τῶν γερμανικῶν ἄκρων τῶν ἑσπερίων. Id quoque mirum mihi uidetur, quod Sueuos, cùm Ptolemæo ſint Rheti, ad fontem Danubij Strabò collocauerat, ὅπου αἱ τοῦ ἴςρου πηγαὶ πλησίον σουήβων καὶ τοῦ ἑρκυνίου δρυμοῦ. Id tamen certum eſt, Sueuos hodie eandem partem incolere. Verùm cum Cæſar Rhenum Danubio lib. 4. præferat; non adeò ineptè cum muliere confertur Danubius, nam quoque aquam ſubalbidam eſſe nemo qui uidit, addubitare poteſt. Ea autem fit à nimia argillę, quæ nobis eſt Than, copia, uel in ipſo flumine, uel in eius ripa. Quare milites, dum ſtatiua caſtra, aut ad Budam, aut ad Strigonium habebamus, in uaſa aquam eandem excipiebant, mox, dum argilla in fundo ſubſederat, erat potabilis.

IPſos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium aduentibus & hoſpitijs mixtos, quia nec terrà olim, ſed claſſibus aduehebantur, qui mutare ſedes quærebant, & immenſus ultrà, (ut que ſic dixerim) aduerſus Oceanus raris ab orbe noſtro nauibus aditur. Quis porrò præter periculum horridi, & ignoti maris, Aſia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris aſperam cœlo, triſtem cultu aſpectuque, niſi ſi patria ſit.

Celebrãt carminibus antiquis, quod unum apud illos memorię, & annalium

annalium genus est. Tuisconem Deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis conditoresq́. Manno tres filios assignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingeuones, medij Herminones, cæteri Istæuones uocentur. Quidam autem licentia uetustatis plures Deo ortos, pluresq́ gentis appellationes, Marsos, Gambriuios, Sueuos, Vandalos affirmant: eaq́ uera & antiqua nomina.

III.

DE PRIMA ORIGINE Germanorum.

HAEC dicta sunt de Germaniæ limitibus, & terminalibus duobus fluminibus. Nunc & Germanorum primam originem explorat, eosq́ iuxta Tacitum αὐτόχθονας, hoc est, indigenas esse plerięq́ omnes contendunt. Sunt autem hi populi qui non aliò referunt suam originem, sed ex ipso solo nati uideri uolunt, quales sese & Athenienses esse gloriantur. Atque hic indigenas finit, utpote aliarum gentium aduentibus, & hospitijs non commistos, idq́ quatuor comprobat rationibus, quarum prima est, ex consuetudine quærentium nouas sedes, quibus iter marinum usitatius fuit, quàm terrestre. Secunda est proximam confirmans à difficili. Nam Oceanus Germanicus est, raro ab alijs gentibus aditur, cum sit immensus, cum sit aduersus. Tertia est ab inutili, & inamœno. Nam Germanica terra erat sub id tempus inculta, ergo informis, ergo aspera, ergo odiosa. Idq́ absq́ controuersia uerum fuit propter Hercyniam syluam, quæ adhuc integram bonam Germaniæ partē occuparat, sed hodie uix eiusdem uestigia reliqua sunt, ita exculta est, non tantū agricultura propter agrorum fertilitatem, sed etiam ciuitatum illustrium magnificentià, ita ut uix regio aliqua sit, & excultior, & populosior. Quarta est ab ipsorum Germanorum testimonio: Siquidem cum tardius æquo literarum usus ad Germanos uenerat, annales habebant, ueluti quandam χρονολογίαν, non scriptis relictam, sed cantilenis plerumq́ rhythmicis res gestas, & tempora celebrabant, quod etiamnum in desuetudinem non abijt, imo huiusmodi cantilenarum Magistri, in quibusdam ciuitatibus aluntur, qui quamlibet historiam, aut sacram aut prophanam, uel ex tempore in suos rythmos, atq́ certas leges componere, & cōcinere possunt, inter quos sępè huiusmodi certamina Musica constituuntur, qui cantilenas no nisi (ut uocant) Magistrales, hoc est, Magisterio dignas (uulgò *Die Meystergesenge*) aut propositis brabijs, aut pignoribus depositis, in publica hominum & auditorum, & spectatorum corona, concinunt. Ex istiusmodi sanè carminibus, ceu annalibus Tuisconem deum ex ipsa Germanica terra natum (cuius filius fuit Mannus, & huius rursus tres filij. Ingæuon, Istæuō, & Hermiō, in quos tota Germania diuisa fuit) esse constat, quibus accensentur, & alij, ut uidentur, dij, tanquam ex hoc deo orti, à quibus natæ multorum Germanorum aliæ atq́ aliæ appellationes sunt, ut Marsi, Gambrinij, Vandali. Verùm cum Germanorū Regum nullum, quod equidem sciam, Chronicum extet, syluam eiusdem quandam adumbrabo, tum ut istæc Taciti uerbi melius intelligantur, tum ut cui plus ocij, eandem adaugeat & suppleat. Informabo autem bona ex parte, ex Beroso & Hebræis.

I.

DE TVYSCONE, PRImo Rege Germanorum.

TVyscō apud Mosem Ascenas dicitur, filius Gomeri primogenitus, Sarmatas maximos populos fundauit, authore Beroso, & ab hoc Germani sunt Tuyscones, qui & hodie passim, *die Teutschen* nominantur. Sic à Gomero, postquam decimo anno Nimbroti, in Italiam colonias ex Armenia deduxerat, Combri & postea Cymbri dicti sunt, cum ex Italia decedentes Septentrionalia loca petebant, ubi & hodie Cymbrica Chersonesus est, quā hodie Holsati, & Schondaniani aliquot incolunt. Itaque sexto decimo anno pòst, initium regni Italici factum. Thuyscō circiter Nimbroti, qui est Saturnus Babylonicus, annum quintum & uicesimum regnauit. De quo scribitur, ut Tuyscō Gygas Sarmatas apud Rhenum legibus informauerat, Anno

Mundi,	*Ante natum Christum,*	*A diluuio uniuers.*
1812.	2150.	155.

II.

DE MANNO SECVNDO Rege Germanorum.

HIc fuit Thuysconis filius apud Sarmatas Rheni, regnauit anno Semiramidis Nini regis uxoris sexto iuxta Berosum, à quo multa nomina uel hodie apud Germanos composita sunt, ut *Hellman*, à uiri robore, *Radman*, uir Senatorius. Sic enim uirum Manni uoce passim significant. Porrò sub id tempus circiter quinque annos, antequam Mannus patri successerat, Isis Iuno Aegyptia, Osyridis uxor, prima frugum inuentrix fuit, atque tunc Zythum, quod à Nili quodam ostio, Pelusiacum, id est, Aegyptium, excoctum dicitur. Osyris autem in Aegypto & Apis, & Serapis dicebatur, sicut nobis Germanis est *Oryn*, & ante Manni imperium, circiter quatuordecim annos, Abraham ex Tharah natus est. Regnauit autem Anno

Mundi,	*Ante natum Christum,*	*A diluuio.*
1963	1999	306.

III.

DE INGAEVONE TERtio Rege Germanorum.

HIc multorum sententia Manni fuit filius, quem peritum plerique fuisse scribunt. Itaque ad comprimendam & refrenandam hominum audaciam & libidinem, Academias, quæ sunt publica literarum studia, instituit. Huius loci est, illud Ouidij.

Emollit mores, nec finit esse feros.

Altero, post huius regni initium anno, uitam cum morte Noah homo afflictissimus commutauit. Regnauit autem Anno

Mundi,	*Ante natum Christum,*	*A diluuio.*
2007.	1955.	350.

Ab hoc autem Germani nonnulli, præsertim circa Oceani sinus habitantes, Ingæuones nominantur, qui Germanorum Etymologia (Nam Latini propter

suas ἐκλύοντα: (subinde nomina deprauant) sunt *in woner*, qui interiorem Germaniæ partem incolunt, apud Plinium sunt Vuigæuones à nomine *wig* uel *wog* id est, fluctu maris aut fluuij, & *wonen* est habitare, nimirum quod sint littorales & insulares propè Oceanum, quales sunt Chauci, Cherusci, Fosi & Cymbri. Ita ab eius fratre Istæuone sunt istæuones, apud Plinium Vuitsteuones *die wee usten woner*. Hi sunt in Rhenum & Danubium remoti. Quapropter Rheni ripam fecerunt olim unam quidem Gallicam, circa quam habitabant Celtę, Heluetij, Boij, Arauisci, Osi, Treuiri, Nerüj, Vangiones, Treboci, Nemetes, Vbij, Batauí. Alteram uerò Germanicam appellare soliti erant quam incoluerant Catti, Mattiaci, Vsipij, Tencteri, Bructeri, Chamaui, Angriuarij, Dulgibini, Chasuarij & Phrysij. Hi omnes *westwoner*, scilicet Istæuones nominantur. Hic autem Istęuon circa Osyridis tempora, populos intra Rhenum & Danubium guberna uit, sicut & Berosus meminit.

IIII.
DE HERMIONE QVARTO
Germanorum Rege.

HErmion Thuysconum rex, uir armis ferox, quo tempore apud Assyrios Araius & optimo ingenio, & studio militari regnauit, eiusque tam Hermionis, quàm Araij tempore, Isaacus à patre offertur, cum esse 25 annos natus iuxta Iosephum, & altera promissio de omnium gentium in semine Abrahami benedictione facta est.

Anno mundi,	*Ante natum Christum,*	*A diluuio.*
2768	1894	411.

Ab hoc sanè Germani sunt Hermiones, quos Plinius, cum aliquot annos in Germania uersatus sit, rectius Herdeuones appellauit, sicut Germanis sunt *Herdwoner*, cum sint Mediterranei *als die wff dem harden wonen*, cum neque ad Rhenum, neque ad Danubium pertineant; sed sunt, qui continentem incolunt. Tales autem numerantur & Sueuorum partes, & Danubij quidam accolæ, illic quidem sunt Semnones, Longobardi, Reudigini, Auiones, Angli, Varini, Endoses, Suardones, Nuithones. Hic uerò sunt Hermunduri, Nariści, Marcomanni & Quadi. Hos plagam Germaniæ partem meridionalem, quæ Danubio prætenditur, inhabitasse non ita obscurum est, sicut infra suo loco singula patefaciemus.

V.
DE MARSO QVINTO
Germanorum Rege.

MArsum, sunt qui & Martem nominant, quem ueteres Germani propter rem militarem, coluisse feruntur, unde sunt Dietmarsi, & alij complures septentrionales. Cæterum circa huius tempora Abraham cum Esau & Iacobum duodecim annos natos Theologiam docuerat, mortuus est annorum 175. Regnauit autem, Anno

Mundi,	*Ante natum Christum,*	*A diluuio,*
2114	1848	457.

DE GAM-

VI.

DE GAMBRINIO SEXTO Germanorum Rege.

VIr fuit ferocis animi & inuicti apud Thuyscones regnauit, à quo sunt nomina Germanis adhuc reliqua *Gamper, Cempher*, qui est contentiosus, & rixosus. Quid si & hinc Cimbris inditum esset nomen? Tunc autem Bel Ochus Assyriorum rex fuit à Belo dictus. Nam in imperio suo circa Pontificatum Beli Iouis, & circa auspicia atq; diuinationes occupatus fuit; iuxta Berosum, cum Bel Ochus est Beli amator. Regnauit autem, Anno

Mundi,	*Ante natum Christum,*	*A diluuiò.*
2178	1786	518.

VII.

DE SVEVO THVYSCONVM septimo Rege.

AB hoc Sueui, hodie *Die Schwaben* dicti sunt. Eius autem regis patria sedes ad Carpathum montem, qui ab eodem Sueuus nominatur, erat. Imperium quoque eius fuit ab hoc Sueuo usque ad Rhenum. Sub hoc autem Isis Herculis mater in Germaniam uenit, quæ postea tanquam dea, præsertim in Heluetiorum tractu culta est. Hercules uerò hic Libyus appellatus fuit. Huius quoque temporibus tyrannis Busyridis in Phœnicia illustris fuit, atque tunc Celtis, inde κελτῶν appellatio mansit apud Celtas, hoc est, Gallos, cum quibusdam Germanis per montes, quos Pyrenæos à conflagratione syluarum dictos nominant, ab Hispanis separauit. Vterque Balei Assyriorum regis undecimi, anno nono floruit,

Mundi,	*Ante natum Christum,*	*A diluuio.*
2219	1743	561.

VIII.

DE VANDALO OCTAVO Germanorum Rege,

TErtio Altadis Assyriorum regis anno, apud Thuyscones Vandalus rex fuit, circa cuius tempora Hispanus filius Hispalis, nepos Herculis, ex Celtiberis nomen Hispanorum fecit, & Galathę Celtæ Galli uocati sunt, & hinc Ptolemęo Celtogalatia est. Verum ab hoc Vandali, uulgò *die wandel* uel *die wenden*, orti sunt, ex quibus hodie florent Poloni, qui Lechitę, Bohemi qui Zacchi nominantur, Schlauonij, Croatij, quorum reliquiæ sunt circa Vandalicas ciuitates Oceani Germanici accolas, uelut Lubecum, Rostochum, Dantiscum, & aliæ ciuitates, quæ etiamnum Vandalicæ uulgo *die wendischen stetten* appellantur. Est enim illis eadem lingua, sed per diuersas regiones sunt aliæ atque aliæ διάλεκτοι, quales sunt Græcis & Germanis. Regnauit anno

Mundi,	*Ante natum Christum,*	*A diluuiò.*
2265	1697	608.

IX.

DE TEVTONE NONO Germanorum Rege.

VErùm cum hic apud Thuyſcones Germanos regnauerat, à ſe Teutones, à quibus ſunt apud Ptolemæum Teutonarij, cognominauit. Sub id tempus Narbon, & non Harbon, ſicut nonnulli legere malunt, in Gallia rex fuit, unde quædam eius pars Narbonenſis dicta: quatuor antè annis Ioſeph centum & decem annos natus diem obijt. Regnauit autem anno

Mundi,	*Ante natum Chriſtum,*	*A diluuio.*
2315	1647	657

X.

DE HERCVLE ALEMANNO DEcimo Germanorum Rege.

HIc Thuyſconum rex fuit, cum Pharao, id eſt, Aegyptiacus magiſtratus, quippe Anemophis ſecundus Aegyptiorum rex, edictum de necandis Hebræorum liberis propoſuerat. Hunc tamen Herculem Germani indigetabant, de quo paulo pòſt plura. Regnauit anno

Mundi,	*Ante natum Chriſtum,*	*A diluuio,*
2332	1630	675.

Ad hunc modum quis dextrè & uetuſtiſsimas Hiſtorias, & ſupputationem temporis Hebraicam ſecutus, & in Chronologia Germanorum pergeret. Dici nequit, quantum fructus diſcipuli rerum Germanicarum facerent, ſiquidem regum ſucceſſio ſic diligentius notaretur, uelut cum Herculi Alemanno patri tres reges ſurrogantur, ut Boius *der Beyer*, Noricus *der Norther*, Hunnus *der Haun*, His ſubſtituuntur, Ingeramus *der Ingram*, Adologarius, *dar Adelger*, Laertes *der Larein*, Vlyſſes *der Ilſingk*, Brennus *der Brenner*, uel melius Berno, Hector, *der Hykar* uel *Hechtar*, Francus *der Franck*, His quoque adnumerarentur, Medo primus, Ballouesſus, *der Baldweys*, Sigoueſus *Sygweys*, Helitonius *der Helt*, Medo ſecundus, Ciconius *der Zeco*, Laudinus *der Laudin*, Lomnorius uel Leonorus, *der Lenhart*, Lutharius uel Lotharus *der Luther*, Viridomarus *der Wirdtmer* uel *Fridtmayer*, Dorulacus *der Durlach*, Britomarus *der Breitmar*, Ariouiſtus *der Ernueſt*, qui à quibuſdam Erneſtus uocatur, cum ſit prorſus nomen Germanicum, utpote aut glorioſus, aut potius honeſtatis & gloriæ tenax, cuius & in Gallico commentario ſæpè Cæſar meminit, qui cum eius linguæ ignarus fuerat, multa nomina in Latinarum dictionum formam ſic deriuauit, ut plæraque deprauauerit ſæpe errore litterarū, quæ Græcæ Germanis familiares fuerūt. Quare factū eſt, ut quæ uoces χ litera finiunt, illi elementi figura decepti x ſubſtituerunt, ἠρεντρειχ nobis Erentreich, hoc eſt, honorabilis, honorandus, honoris diues, illis eſt Orgentorix, Sic ex κάστρειχ, qui eſt *gaſtreich*, hoſpitalis, Caſtigum fecerunt, Sic ex Φριδρειχ nobis Friedreich, pacificator, pacis diues. Latini fœdericum à fœdere dictum ſubſtituerunt. Sic apud Plinium Bodomanci, ſunt pro Bodenmangel, planararis pro plugradt id eſt, rotis aratri. Hæc & alia, ſi quis attentius obſeruarit, multò uerius, atque uel Plinius, uel Tacitus, uera & antiqua nomina eſſe affirmabit.

Cæterum

Cæterum Germaniæ uocabulum recens, & nuper additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani uocati sint: ita nationis nomen, non gentis eualuisse paulatim, ut omnes primum à uictore ob metum, mox à seipsis inuento nomine Germani uocarentur.

IIII.

DE GERMANORVM *appellatione.*

Porrò hactenus Germani ipsi Thuyscones, Cymbri, Marsi, Gābriuij, Sueui, Vandali, Tungri, & huiusmodi dicti sunt, sed ex Teutonibus primi Tungri in Gallias transmisso Rheno irruperunt, quas, pulsis incolis occupatas etiānum retinent, ijsdem sedem Ptolemæus intra Tabudam & Mosam fluuios collocat. Nam Menapij per Mosam à Tungris separantur, quorum oppidi etiamnum ruinæ extant, ad utramque lecoræ ripam, qui iuxta Traiectum in Mosam sese exonerat. Ammianus quoq; Marcellinus Tungrorum in secunda Germania, ciuitatem amplam & copiosam agnoscit, sicut hodie beneficio Maximiliani Imperatoris Handuerpia eodem loco est ditissimum emporium. Mirum est quod de Tungrorum fonte Plinius memoriæ prodiderat, nimirum quod huius aqua corpora purget, quòd tercianas febres discutiat & calculorum uicia. Has autem facultates & hodie uulgus Tungrorum in ruinis eorum concedit. Tungros quoque bellicosißimos fuisse, alibi Tacitus & Iulius Capitolinus testantur, atque eos temporibus Diocletiani imperatoris floruiße ex Flauio Vopisco liquet. Ab ijsdem quoque reliqua sunt nomina *Tungerheim* uicus, *Tungersee* oppidum non ita longè ab Agrippina. Fuit autem Tūgrorum urbs Traiectum uetustissima, quod hodie est *Mastrich*, id est Mosæ traiectus, Illos uerò Diuus Maternus Christo lucrifecit, ibidem Ecclesiam quam Cathedralē uocāt, ordinauit. Fuit eorundem Episcopus Seruatius. Verùm cum eorum urbs amplissima per Hunnos deuastata fuerat, Episcopatus Traiectum transferebatur, & post annos nati Christi 710. Leodium, ubi & hodie Episcopus Leodiensis uitam degit, *der Bischoff von Lüttich.* Somnia igitur sunt & fabulæ, cum à Troianis Tungros ortos esse fingant. Ab his autem Tungris diu peculiare uocabulum permansit Germanis, sed commilitonibus displicuit. Quare aliud omnibus commune excogitarunt & Germanos nominarunt, insignem prorsusq; uirilem audaciam significaturi, quos postea superioris Germaniæ populi Almannos appellarunt; Vtrinque autem eiusdem rei significatio est. Siquidem ut Germanis est nobis *gar man*, id est, prorsus uir, ut qui uirili animo totus est. ita Alemanus est *Alman*, id est, totus uir. Nam tunc Alemanni dicti sunt, cum collectitia Germanorum gens ad superiorem Danubij & Rheni partem consedisset. Quapropter Alemanni & Germani non significatione differunt, sed loco tantum. Itaq; Iustinianus Imperator se & Alemanicum, & Germanicum appellare solitus est. Communius est uerbum Germanorum sicut & ex Commentario Cæsaris deprehendere licet: Eburones inquit, Pæmanos, Ceresos, Condrusos omnes uno nomine Germanos appellatos fuisse. Figmentum iudico Germanos esse tanquam fratres Gallorum, cum sit Teutonica dictio ex *gar*, seu *ger*, quod totū seu robustum (unde est nobis *ein Kerle* Charolus) & *man*, quod uirum significat, conflata. Nam appellationes mirum in modum nostratibus etiam hodie gratissimæ sunt. Neq; à Ro-

mania inditum est nomen, ut creditur, neque Strabonis authoritas quempiam moueret, cum non tam belle inter Romanos & Teutonas conueniebat, ut legatos propter elegantiam Latinæ linguæ Romam mitterent. Atque cuilibet genti τὰ ἐπιχώρια pulchriora uidentur. Quare Tacitus Germanos uocari nomine à se inuento affirmat. Germanorum quoque nomen uetustius esse ex Cæsare qui Germanos & non Tungros habet coniecturam facere cuilibet integrum est. Neq; uerò mihi displicet Alemannos dictos esse à collectitia Germanorum manu, & non ab Hercule Alemanno. Nam circiter Probi imperatoris tempora, uarij Germani, ut Heluetij, Vindelici, & alij uicini Romanos ex prouincia expellere conati sunt, atq; sic collecti Almanni nominabantur. Hinc factum est ut Rhetia superior, in Alemaniam abijt, sicut ex Ammiano Marcellino non est obscurum, unde in Vindelicia est *Almangoeu*, Etiamsi Vindelici diu Rheti fuerant: tamen Vindelici plerique Alemãnorum nomen receperunt, quorum uirtute Romanorum cohortes præsidiarias retinuerunt. Est & bona Heluetię sub Alemania pars. Ex quibus facilè colligitur, Alemannos esse *allerley man*, præsertim apud Vindelicos & proximos uicinos Heluetios.

FVisse apud eos & Herculem, memorant. Primumq; omnium uirorum fortiũ ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoq; carmina, quorum relatu, quem Barritum uocant, accendunt animos, futuræq; pugnæ fortunam ipso cantu augurantur, terrent enim, trepidantue, prout sonuit acies. Nec tam uocis ille quàm uirtutis concentus uidetur. Affectatur præcipue asperitas soni, & fractum murmur obiectis ad os scutis, quo plenior & grauior uox repercussu intumescat.

V.

DE GERMANORVM, CVM ITVRI *sunt in prelia, inuocatione & barritu.*

HAud multò antè Herculis Alemanni meminimus, Germanis est potius fortassis *Altman*, quàm *Alman*, cuius nomen ijsdem est Ercle Boiorum pater propter fortitudinem Deus fuit Germania iuxtà cum Iside matre, hunc autem prœliaturi Germani inuocarunt, hymnumq; cecinerunt. Notum autem est, uaria Herculis sunt apud Græcos potissimum etyma, atque diuersos fuisse Hercules nos quoque in commentarijs epigrammatis Virgilio inscripti, de laboribus Herculis nonnulla adnotauimus. Verùm an Mars inter Deos Germanorum tutelares, qui τοπικοὶ sunt, numeraretur, haud multò post explicabitur. Inuocabant autem propter secundiorem belli euentum. Nam Mars est ἀλλοπρόσαλλος, & apud Latinos communis, aut iuxta Varronem est, qui maribus in bello præest, aut iuxta Ciceronem, quod omnia uertat. Itaque Græcia est ἄρης uel ἀπὸ τοῦ αἴρειν, quod est tollere & interficere, uel ab ἀρὲς id est, damno, & calamitate. Plato Germanorum uoto suffragari uidetur, ἀπὸ τοῦ ἄῤῥενος, quod uiriles & Charos los efficiat. Idem ἀλαλάξιος à sono confuso, quasiq; uoce non articulata, sicut & βριήπυος latè sonans, utpote à uoce & strepitu militari, quo pugnantes in prælio utuntur. Sunt enim qui gruum uocem imitantur, ut Troes Homerici, & hodie Turcici militea. Sunt qui asininam uocem exprimunt. Quare & olim propter eandem uociferandi rationem nonnulli Marti asinum iugulabant. Sunt qui elephanti uocem repræsentẽt, ut est Germanorũ barritus, qui Elephanti uox est, & barrire iuxta Festum familiariter elephanti conceditur, cuius usus erat, sicut ex Tacito

Tacito liquet, aut ut hostea isto tàm dissono uocis tumultu perterrefacerent, aut ut omen belli inde colligerent, aut ut esset ad erigendos animoa quoddam προσκίλευμα. Quæ consuetudo & Scythis fuit, cùm clasſico dato pugnam inierant, primo occursu ad ardorem excitandum uehementissimo clamore occurrebant: qui si consonus fuerat, neque impar, neque uarius, neque dissonus, alacres prælium faciebant, cum sibi futuram uictoriam pollicebãtur. Talis enim clamor uoluntatis & animi cuiusque est index. Sic enim in hoc congressu militari clamor animorum impetum significabat, qui magnarum uictoriarum sæpe causa est. Eodem modo & Germani suo barritu futuræ pugnæ fortunã augurabantur. Quare Vitruuius 3 lib. c. 18. Clamor inquit, quem quidam barritum uocant, non prius attolli debet, quàm acies utraque sese iunxerit. Vbijs & Treuiris in more positum erat, ut uirorum cantu & fœminarum ululatu terrorem hostibus incuterent, uoce'que tumultuosa obtunderent. Si quia uerò alias etymologias inquireret, per me licebit.

CCæterum & Vlixem quidã opinantur longo illo & fabuloso errore in hũc Oceanũ delatum, adisse Germaniæ terras, Asciburgium'que, quod in ripa Rheni situm hodie'que incolitur, ab illo constitutum, nominatumq́ ἀσκιπύργιον. Aram quinetiam Vlixi consecratam adiecto Laertę patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaq́ & tumulos quosdam Græcis literis inscriptos in confinio Germaniæ Rhetiæq́ adhuc extare, quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est, ex ingenio suo quisque demat, uel addat fidem.

V I.

DE VLISSE GERMANICO, ET *tumulis cum Græcis inscriptionibus.*

SVprà Vlyssem inter regea Germaniæ sicut & Laertem eius patrem connumerauimua, utrunque Germanum, non Ithacensem. Itaq; Tacitus, Fabula ne sit an Historia, subdubitat. Et si quis tempora nostraris Vlyssis, & Ithacensia considerarit, potius fabulam iudicabit. Deinde neque ex erroribus Vlysis Homerici eum in illum tractum peruenisse constar. Fingunt autem Vlyssem post Troiam deuastatam (cuius comes fuit Oenopa, cum domi Leodem reliquerat. Huius enim subinde uel inter procos Penelopes Homerus meminit) Asciburgium peruenisse. Id erat oppidum infra Coloniam Agrippinam non procul à Xantho Cliuiæ ditionis municipio admodum celebri, & in exiguum abijt uicum, cui etiamnum *Ascheiburg*, nomen est. Nam qui ex hoc *Emerich* faciunt, parum sapere mihi uidentur, Vterque longa & diutina peregrinatione defatigatus, Vlysses quidem ut sociorum animos leniret, Asciburgij nomen In ἀσκιπύργιον uertit, ueluti si non uero promontorio Ithacæ Nerito, certè ficto se oblectarent. Oenops uerò, ut desiderium Leodia filij, quo tenebatur, mitigaret, ad Mosam urbem condidit Λεώδιον & à filio suo appellauit; quod pręsertim per Carolum magnum instauratum, uel hodie floret. Hęc autem in medio relinquemus discrimine. Nam solus Homerus, si historiam secutus est, mediocriter istud ipsum refelleret, Erant & coniecturæ duæ, quibus historiam esse colligebant. Prior quidem est, ex inscriptione aræ, paterni nominis accessione. Posterior est ex epitaphija, quæ Græcis literis conscripta erant, & has eò ex Græcia Vlysses attulisse

 creditur.

creditur. Verùm id ipsum altius, ne fabulis innitamur, repetendum esse duxi. Constat apud Europæos tantum duarum nationum literas fuisse, Græcorum & Romanorum, quibus erant & Monarchiæ, sicut Iudæis erant Hebrææ, sed in Asia. Itaque barbariei notam Germani & aliæ proximæ gentes subterfugere nequirant, usque ad Tarquinij Prisci tempora. Nam tunc Phocenses in Ioniæ (quæ hodie Turcico nomine Queis dicitur) capite, in Galliam Narbonensem nauigantes, in eodem littore Massiliā condiderunt, iuxta Eusebium, & Iustinum lib. 43. ubi Schola instituta erat, quò, propter ingenij cultum & Romani suam iuuentutem ablegarunt, ut Græcas literas condiscerent, iuxta Strabonem libro 4. Ita hinc in Gallias lingua Græca propagata est. Quare Strabo φιλέλληνας, inquit, κατεσκεύαζε τοὺς γαλάτας, ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν. Quod est, Massilia Gallos linguæ Græcæ studiosos ita fecit, ut contractus & pacta Græcè scriberent. Sic & Cæsar in 6. de bello Gallic. Gallos in omnib. ferè rebus publicis & priuatis rationibus, Græcis literis usos esse testatur. atque idem Iulius Cæsar in Heluetiorum castris tabulas Græcis literis conscriptas reperit. Postquam uerò Romani Gallias subiugarunt, & uicinas regiones, mox in easdem certis institutis & suam linguam, leges atque mores pro uirili plantarunt. Ita Galli prius Latinis literis usi sunt atque Germani. Hi enim circa tempora Caroli Magni, utpote anno 800. post natum Christum, Græcis literis Germanica scripserunt, sed admodum, (ut fit) in principio, rudibus. Itaque omnes rationes & acta Græcè usque ad tempus Rhodulphi Cæsaris Habspurgensis, unde sunt Ostriaci Archiduces. Tunc enim Germanicæ literæ Latinis literarum elementis conscriptæ erant, quemadmodum ex uetustissimis rationibus adhuc reliquis idipsum multò certius colligere licet. Atque lingua nostra (quæ à ueteri Celtica aut nihil, aut certè parum differt, nisi quod κράσεις, & quædam uocum permutationes nimis exiguæ ex literarum affinitate discrimen facerent) idem confirmat, præsertim in rerum nomenclaturis, quæ partim Latinæ sunt, uelutin corporis humani partibus, est caput *eyn cop*, est oculus *eyn og*, est nasus, *eyn nefs*, Sic & in alijs rebus non ita pauca sunt nomina, ut caseus, *cafs*, pyrum *ein pyrn*, rapum *ein rup*. Partim Græcæ, ut βρότος *ein brot*, pro pane, βούτυρον *buter*, θύρα *ein thyr*, μύλη *eyn myl*, Sunt & ex utraque lingua communes, ut Oryza *eyn ryß*, μαντήλη *eyn mantel*, οἶνος uinū *weyn*, Minus tamen Dialectos, aut Celtica, aut Saxonica eiusmodi uerba deprauare consueuit. Nam superiores Germani diphthongo plus quàm satis adamant, sicut Saxones abominantur.

IPse eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis alijs aliarum nationum connubijs infectos, propriam & synceram & tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur. Vnde habitus quoque corporum, quanquam in tanto hominum numero, idem omnibus, truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum ualida, laboris atque operum non eadem patientia, minimeque sitim æstumque tolerare, frigora atque inediam cœlo soloue assueuerunt.

VII.
DE GERMANORVM
corporum habitu.

VEl hinc Germanos esse indigenas Tacitus confirmat, quod omnib. Germanis in tā populosa regione omniū corporū habitus idē sit, quinque rationibus

tionibus approbat, cæruleis oculis, rutila coma, corporibus magnis & ualidis, quibus gratior est frigidior regio quàm calida, quæ inediam commodius quàm sitim perferre possunt. Hæ autem notæ non sunt in tota Germania perpetuæ. Vsuenim quis comperit primùm, ut oculi non omnibus sunt cærulei, sed & nigri & subnigri, Deinde coma est flaua ijs magis, qui ad parallelum sextum decimũ cohabitant. Nam uicini parallelis quartodecimo, & quintodecimo nigriorẽ habent cæsariem. Contrà qui circa parallelum, uel octauum, uel nonum supra decimum incolunt, multò albior capillus est. Et si ex quorundam humorum in corpore redundantium fumo capilliq; color nascatur, tamen non parum ad hũc & aer uel calidus, uel frigidus facit. Vbi enim est calidior, ibi & plæraq; nigricãt, ubi frigidior, ibi eadem albicant, quod tum experientia, tum ratione ex caloris, & frigoris natura sumpta, non potest esse obscurum. Itaque non parum referret, & in Germania mundi inclinationes, quæ sunt κλίματα, obseruasse. Certum alioqui est plærosq; in secunda Germania esse albiores, quàm in prima, cum in magna sint medij ueluti coloris, inter nigrorem & albedinem, ubiq; non paucos esse comperimus quorum capillus est rutilus. Ad hunc modum de totius corporis colore, cum ex uictu, & aere atq; loco, tum uerò ex natura certi humoris in eodem exuperantis quis differeret. Quare fit, ut de colore Germanorum inter omnes non conueniat. Nam & Galenus duo uocabula, ut sunt πύῤῥος, & ξανθὸς, in commentarijs super Polybum de uictu, sic seiungit, πυῤῥὸς, plærisque est fuluus, sicut aurum fuluum est, sed re uera est ruffus, ita ξανθὸς flauus, sæpe tamen fit, ut πύῤῥοι, sint ijdem propter colorem finitimum, qui ξανθοί. Quare fit ut horum nominum sit subinde abusus, ὥστε γὰρ τινὲς ὀνομάζουσιν τοὺς γερμανοὺς ξανθοὺς, καὶ τοίγε οὐκ ὄντας ξανθοὺς ἐὰν ἀκριβῶς τις ἐθέλει καλεῖν, ἀλλὰ πυῤῥοὺς. Postremo, corpora & magna, & ualida seu firma ad impetum faciendum Germanis Tacitus tribuit, quorum aliquot sunt laboriosa, minus sitis quàm inediæ patientia, quibus frigidior aura aptior, quàm calida est. Primùm magna corpora sunt nimirum quadrata, quæ habilissima non admodum neque gracilia, neque obœsa. Græcis sunt εὔκρατα, iuxta Galeni expositionem, qui sic ait, λέγω δὲ εὐκράτους, οὓς οὔτε σαρκώδεις οὔτε ἀσάρκους, ἀλλὰ ἰσοσάρκους ὀνομάζουσι. Procreantur uerò magna ex magnis, cum semen genitale ex omnibus corporis partibus; in uterum inspergatur, ex cuius non iactu, ut nonnulli credunt, sed & deriuatione, & propagatione magna ex magnis, parua ex paruis, clauda ex claudis; iuxta Hippocratis sententiam enascuntur, ita ut simillimi parentibus filij prodeant, non tantum forma, sed & magnitudine, atque adeò temperatura, nisi μοιχικὰ λέκτρα, intercederent. Quapropter apud Lacedæmonios Archidamas rex pessimè audiebat, quod breuioris staturę uxorem duxerat. Nam propter hanc eiusdem staturæ liberos fore timebant. Notum est uel ex Virgilio, uel ex Homero, ut procerior statura præsertim in heroibus laudatissima fuerat. Deinde corpora Germanorum, ut sic dicam, bene habituata; quæ Grecis εὐεκτικὰ sunt, cum ijsdem εὐεξία, quę Ciceroni est firma corporis constitutio, sicut infirma καχεξία. atque Galenus ad Thrasibulum ait, εὐεξία οὐδὲν ἀλλ᾽ ἐστὶν, ἢ εὖ ἔχουσα ἕξις, ἡ δὲ ἕξις διάθεσις μονιμός ἐστι, hoc est, affectio stabilis bene se habens atque consistens. Quare idem in libello exhortatorio, ad discendas bonas literas, ἕξιν pronunciat, ἔμμονον εἶναι καὶ δυσαλλοίωτον διάθεσιν. Hęc autem attenditur in corporibus aut ἀραιοῖς, aut πυκνοῖς, quorum posteriores homines πυκνόσαρκοι sunt, quorum εὐεξία, uelociter permutatur, sicut & Polybus quadam sententia testatur, ubi Galenus, & causam adiecit, ne dogmaticis medicis prorsus assentiri uideretur, ἐπεὶ, inquit, τάχιστα γίνεται, διὰ τὸ δυσφόρητον, ἀναγκαῖον μὲν δηλονότι μεταπίπτειν, ἵνα δὴ ὡς ὀξεῖαν ποιῆται γένεσιν, καὶ τὴν λύσιν, hoc est, Euexia subito propter

difficilem per halitum digestionem concidere cogitur. Egregio sanè uerbo hic usus est, sicut alibi Hippocrates ξυμπτωσιν, aut ξυμπτωσιν, id est, extenuationem, concidentiam, contractionem uocat, uidelicet, cum moles corporis consìdet, & concidit, in qua requiritur ἀνάθρεψις, nimirum cum corpus emaciatum, & concisum refocillatur & reficitur. Postea, corpora Germanorum, non sunt ex æquo laboriosa, cuiusmodi in omnibus nationibus esse haud dubito, atq; corporum uires atque consuetudo attendirur: Adhæc, eadem magis frigora, quàm æstum tollerant, id fit, cum consuetudine, tum naturæ ductu, qui rebus similibus gaudet. Postremo inediam facilè perferunt, sitim non ita. Quod si Germani bona ex parte temperaturæ essent frigidæ & humidæ, hoc est, si pituitosi essent, tam sitim, quàm inediam ferre possent. Verùm audiendus est Galenus, qui non adeò ab illa sententia discedere uidetur. Nam is in 2. de temperamentis, Gallis, Germanis, Thracibus & Scythis esse frigidam, & humidam cutim affirmat, ideo est mollis, alba, & pilia nuda. Contrà Aethiopibus, Arabibus, & ijs qui ad meridiem cohabitant, cutis est usta, dura, sicca & nigra, tum propter æstum ambientem, tum propter calorem naturalem foras actum. Idem in commentarijs Hippocratis ἐπιδημιῶν Gallis, Germanis & Scythis tribuit temperamentum humidius, sed de frigiditate controuersiam adhuc esse asserit, ubi quoque de oculorum colore breuiter differit, quod quàm cum oculis uel cæruleis, uel cæsijs conueniat, hoc loci non planum faciam, ne longius à re præsente abijsse uidear. Etiamsi olim ἀνατομικῶς corpora Garmanorum dissecare maluerant, quibus de causis incertum est, ueluti in bello, quod contra Marcum Antoninum gerebatur, tamen præter uiscerum situm nihil aliud animaduertere, ut ait Galenus, potuerant. Verùm in dubium dicta Hippocratica non immeritò uocarentur, si quis aliquanto attentius obseruaret, ueluti de Scythis, sub quibus & Germanos plærosq; comprehēdisse Hippocratem arbitror, cum eos ad Tanaim collocat & citra, ubi Sarmatæ incolūt, ijsdem colorem fuluum tribuit, rationem addit propter frigus ingens. Nam sol uehemens ad eos non accedit, & à frigore albedo exuritur, & fit fulua. Quid multis? rationes ex locis, quos & Hippocrates agnoscit communes afferendæ sunt, uel ex anni temporum permutatione, aut æquali, aut inæquali, sicut Asiani à quibusdam Europæis discernuntur, aut ex cōsuetudine & legibus, ut cum Scythis, quod est hoc loci Tartaris etiamnū μακροκέφαλοι, gratiores sunt, itaq; in prima ætate eorum corpora sic formantur. Ita cum Asiani natura timidiores effœminatiores & imbelles pre Europęis existant: tamen ex legibus bellaces esse solent, sicut & hodie Gedrosij, Persici, & Asiatici, potissimum uelites plurimum collaudantur, uel ex certa aut aeris, aut habitationis aut aquæ ratione. Quare Hippocrati Phasiani, id est, Phasidis Colchorum fluuij accolæ sunt ingenti magnitudine, corpulentia ualde excellenti, & alia, quæ ibidem subsequuntur. Ita in Germanorum corporibus hæc capita adnotanda sunt. Bellacissimi enim sunt, non tantum natura, sed & consuetudine diutiua, præsertim cum eorū Magistratus, αὐτοκράτωρ seu αὐτεξούσιος, monarcha sit. Bibaces quoq; Tacitus Germanos facit, & non edaces, id quoq; ad consuetudinem referendum est, & non ad naturam. Nam cum uentres eorum propter frigus externum sint calidiores iuxta Hippocratis sententiam (sic enim occlusis meatibus cutaneis, calor internus non expirat, sed magis adaugetur) uoraciores quoq; essent, & sicut reuera sunt. Quare potissimum tempore hyemali admodum famelici existunt. Audentiæ quoq; & firmitudinis tum ex interno calore præcordiorum, tum ex assiduo exercitio rationes peterentur.

TErra etsi aliquanto specie differt, in uniuersum tamen aut syluis horrida, aut paludib. fœda, humidior quā Gallias, uentosior quā

Noricum

Noricum ac Pannoniam aſpicit, ſatis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, ſed plerumq; improcera, ne armentis quidem ſuus honor, aut gloria frontis, numero gaudent, eæq; ſolæ & gratiſſimæ opes ſunt.

VIII.

DE TERRA GERMANORVM.

Etſi uariæ ſint ubiq; terrarum formæ, tamen quæq; regio à propria, quæ & familior eſt, bona ex parte nominari ſolet, atque hoc modo Germanorum terra, eſt ſyluestris propter multos ſaltus, paluſtris, cum paſſim multæ profluant paludes, uentis expoſita, præſertim Septentrionalibus, pecoroſa & armentoſa eſt. Nam opulentia Germanorum in re pecuária máximè conſiſtit, qualis fuit, & patriarcharum & ueterum regum & heroum. Quare apud Homerum regib. ſuum erat τίμιον, & Vlyſſes decantatiſſimus ab omnibus, pecora atq; armenta apud Ephyreos, id eſt, Corinthios uendidit. Sic & Iob, qui opulentus deſcribitur, gregibus pecorum & armentorum abundauit. Itaq; reges & magnates propter eorundem copiam & numerum, paſſim & in ſacris & in Prophanis literis collaudantur, atq; à pecore pecuniæ nomen natum eſt, atq; Plinius paſcua eorũ laudatiſsima fuiſſe conteſtatur. Veteres quoq; Germaniam nonnihil ijſdem de cauſis damnarunt, ut Seneca de Dei prouidentia, Germanis ait, perpetuam hyemem, & cœlum turbidum, &c. Item de gubernatióne mundi, Germanis eſſe incertas ſedes aſſerit. Sic & Mela, Germaniam eſſe deſertam, propter multa fluminã pronũciat. Titus Liuius quoq; Germaniam eſſe ſyluam & ſolitudinem affirmat. Veriſimile ſanè eſt, ueterem Germaniam Hercynia ſylua circundatam fuiſſe, in qua Sueui, Franci & Norici incluſi erant. Iam uerò ita exculta eſt noua Germania, ut Hercyniæ ſyluę uix reliquiæ in montanis uideantur, & ſunt ijſdẽ ſus nomina, uelut à nigrore alterum Nigra ſylua, ab Othonis imperatoris frequenti uenatione, ſylua Othonis, unde eſt nobis *Otthenuualder*, Tyringiaca, Boiehemica, in quibuſdam tamen partibus Hercynię ſyluę nomen non eſt expunctum & obliteratum, & dicitur *am Hartz*. Nam Hercynię nomen prorſus eſt Germanicum, & ab *Hartz*, id eſt, reſina & pice, cuius magna iſthic eſt copia, deriuatur. Alij cum linguę Germanicę ſint imperiti, aut ex Gręcis, aut ex fictia quibuſdam hiſtorijs etyma diuinant & deriuant. Neq; uerba Taciti de tota Germania accipiuntur, ſed de ea, quæ & Rheno & Danubio concluditur. Siquidem tota Sueuia, inferior Bauaria, & Franconia eadem ſylua obducebatur: Neque in reliquijs huius ſyluę hodie ſui incolę deſunt, preſertim in conuallibus, quibus inſignes amnes effluunt. Celeberrimę quoq; urbes intra quadringentos annos poſtquam imperium ad Germanos tranſlatum erat, exortę ſunt, cuiuſmodi uiſuntur, Noriberga, Vlma, Herbipolis, Bageberga, Vratislauia, Amberga, Norlinga, Heilprũna, Heidelberga, Stuckgardia, Tubinga, Friburgum, & alia penè infinita oppida. Nemoris quoq; Hercynij reliquię in montibus Lunę & Sudetis, id eſt, montibus Boihemicis, quotidie propter metalla, quę in eorum circuitu plurima eſt, ſucciduntur, & inſignes urbes metalliferę intra paucos annos ibidem extructę ſunt. Pertinet tamen ea adhuc per limites Polonię, & Pomeranię, uſq; ad Dantiſcum, ubi & mons & ſylua, ſicut ipſe in meis peregrinationibus uidi, deſinit, cuius una pars *Hagelſperg* eſt, & altera Epiſcopalia mons mœnib. eiuſdem urbis penè incumbens. Videntur & eius ueſtigia circa Daciam, & Pannoniam inferiorem prope Caſſouiam non exigua.

Argentum

Argentum & aurum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ uenam argentum aurum'ue gignere, quis enim scrutatus est? possessione, & usu haud perinde afficiuntur.

Est uidere apud illos argentea uasa, legatis & Principibus eorū muneri data, non in alia uilitate, quàm quæ humo finguntur, quanquam proximi ob usum commerciorum aurum, & argentum in precio habent, formasq; quasdam nostræ pecuniæ agnoscunt, atq; eligunt, interiores simpliciùs, & antiquiùs permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant ueterem, & diu notam, Sertatos, Bigatosq;. Argentum quoq; magis quàm aurum sequuntur, nulla affectatione animi, sed quia numerus argenteorum facilior usui est promiscua ac uilia mercantibus.

Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladijs, aut maioribus lanceis utuntur, hastas, uel ipsorum uocabulo frameas, gerunt angusto & breui ferro, sed ita acri, & ad usum habili, ut eodem telo, pro ut ratio poscit, uel cominus, uel eminus pugnent: & eques quidem scuto frameaq; contentus est, pedites & missilia spargunt, pluraq; singuli atq; in immensum uibrant, nudi aut sagulo leues, nulla cultus iactatio. Scuta tantum lectissimis coloribus distinguūt paucis loricæ, uix uni alteri'ue casis aut galea.

IX.

DE METALLORVM INOPIA APVD *Germanos, quæ ex horum mercatura, nomismate, & telorum genere colligitur.*

SAepè antea admonuimus Tacitum Germaniam, qualis suo tempore fuit, conscripsisse, circa quod & Plinius uixit, qui in Hispania metalla mirum in modum collaudat, atq; tum æris metalla, in Germania reperta fuisse memoriæ prodidit, atq; specus quærendis argenti uenis Curtius Ruffus reclusit. Cur autem metalla Germanis nōn sint, triplex hic ratio est, Vna, quia dij irati ipsia non concedunt, ita ipse tot, & tanta dona Dei Opt. Max. beneficia agnoscit: Altera est, quia metallicæ rei periti desunt, cum nemo homo, qui isthic aut ex uenis, aut ex commissuris lapidum, metalla inquireret. Nam μεταλλᾶν Græcis est idē, quod Latinis sciscitari, curiose exquirere, nimirum quod percontatores unum de alio uestigent, atq; eliciant. Quare multis sunt, μέταλλα tanquam μετάλλαλα, quod & Plinius libro 33. capite 6. explanat. Vbicunq; autem una inuenta uena est, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia, inde metalla, uidentur dixisse. Siquidem non solitarie, sed simul & cum alijs eorundem uenæ reperiuntur. Itaq; metalla essent hac ratione, quod cū alijs, hoc est, μετ' ἄλλων, uel μετὰ ἄλλα, id est, post alia reperiantur, Aristoteli quoq; sunt μεταλλευτὰ, quòd inquirantur, dicta, etiamsi eiusdem authoris τὰ ὀρυκτὰ, si quis ad uiuū resecaturus

esset,

esset, sine inquisitione non indagantur, tamē ciuili quodam modo fossilia, à metallis, quæ ueteribus erant nota, diligenter separari possunt. Tertia uerò ratio est, quia Germani, studio, usu, & κτήσει metallorum, non perinde sese oblectarunt; idq; ex continentia Germanorum comprobat. Nam in eodem loco illis pocula argentea, quo fictilia & Samia tam sunt, quàm habentur æstimanturq;. Optandum per Chatitas est, si quid uotis proficeretur, eandem uirtutem etiā hodie apud nostrates perdurare. Hinc factum est, ut olim nummorum tantus usus non erat. Nam iuxta Tacitum proximi, hoc est, nobis Trāsrhenani Germani, in mercimonijs aurum & argentum non adeò repudiabant, & typos Romanę monetę non ignorabant, sicut etiam num passim in eadē parte uel in agris eiusmodi moneta eaq; uaria, utiq; Romani nominis ab agricolis inuenitur, in qua imagines Cæsarum cum inscriptione, & titulis & symbolis ceu emblematibus signatæ uidentur. Imagines autem Cæsarum non semper propriæ sunt. Nam Neroniani nummi habitum cytharedi, Seueriani typum Alexandri Magni, Octauiani sydus Capricorni insculptum habebant. Ita Germanis usitatiores fuerūt nummi, propter serræ notam serrati, ita Romanis à bigis bigati, à quadrigis quadrigati, & sicut in illis imago duorum equorum currui iunctorum, ita in his quatuor equorum submissorum expressa fuit, ita à uictoria Victoriati. Fuerunt enim & olim non minus atq; hodie singulis gentibus sua symbola & typi cum inscriptionibus, ueluti Persia stateres Dareici. In Philippeis erat bouis imago. In Alexandreis mulę currui iunctæ. In Atticis noctuæ signum uidebatur, Nę multa occidētalibus, & meridionalibus Germanis tales nummi propter mutua commercia in proxima uicinia frequentiores erant, & præsertim argenteos, cum sint communiores in emptionibus & uenditionibus, & εὐρόπισοι magis adamabant. Verùm Germani interiores, hoc est, qui nobis sunt citra Rhenum ad Vistulam usq;, rerum permutatio in usu fuit, cuius usus in plærisq; locis nondum in desuetudinem abijt, & plerumq; aut *wahr umb wahr*, hoc est, merces pro mercib. aut *stich umb stich*, à ueteri emptionis ut arbitror, ritu nominant. Ad hunc modum Homerici reges non pecunia, non ære signato, sed mercibus, uinum, æs & ferrū coemere consueuerunt. Sic enim Iliad. η canit.

> ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
> ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
> ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσιν βόεσσιν,
> ἄλλοι δ' ἀνθρώποισι. τίθεντο δὲ δαῖτα θάλειαν.

Huius & Aristoteles in politicis meminit, & maximopere eam commendat. Negat quoq; Germanis ferrarias fodinas esse, & colligit, quia Germanorū tam peditum quàm equitum tela parum ferri habent. Itaq; obiter eorundem armaturam paucis recenset, in qua primum septem telorum genera numerat, quorū primùm est gladius, quo cincti, & cæsim & punctim feriunt, lācinant, & hostem petunt. Rariores tamen Germanis propter ferri inopiam gladios tribuit. Alterum est telum lancea maior, id est, hasta oblongior, qualis erat Phalangi Macedonicæ sarissa, longo ferro in mucrone munita, & multis est lancea à latitudine ferri dicta. Est quidem teli genus longissimum, & Gellius ex Varrone dictionē Hispanicam & non latinam asserit, & qui milites lanceam gerunt, Lācearij sunt. Tertium est framea, quæ ipsa hoc loci est hasta sed breuior, quasi dimidiata sarissa, à nobis hodie dicitur, *ein halb stange*, & uerè est spiculum, id est, lancea breuis, cuius ferrum erat, sicut & hodie triangulum unciatum nomen, & hoc est, Græcis λόγχη nobis *ein lonch*. Hastile autem pedum penè sex, interdum & octo est, & cum sit quoque missile iuxta Vegetium, prudenter hic telum esse ait, quo & cominus & eminus, magis tamen punctim quàm cæsim pugnatur. Hic tamē cū ferri copia desit, λόγχην breuem & angustam fecit, atq; frameas à Germanis

uocari

uocari tradidit, cuius nomen esse reliquum nobis nondum audiui, nisi quis stylum prælongum cultellis affixum similitudine quadam, quem etiamnum, *Enpfreym*, nominamus, intelligere malit. Malècum Rhomphæa quæ ingentis erat longitudinis apud Latinos grammaticos confertur, & ab ea deriuatur. Hic enim prorsus Germanicam dictionem esse affirmatur. Solebant quoq; Germani in experimentis, & tyrocinio adolescentulos suos frameis, & scuto exornari. Quartum est scutum, quod equiti tribuitur tanquam familiarius telum. Ita Romani ferè peditibus clypeos, & equitibus scuta dederunt. Deinde in eodem colores uarij distinguuntur, sicut Græci frequenter russatis, Carthaginenses albis, Corinthij rubris utebantur, Sed hic tantum colores lectissimi habebantur, Græci quoq; diuersa insignia addiderunt & numina, uel Neptuni, uel Gorgus, uel Mineruæ. Agamemnon caput leoninum, Alcibiades Cupidinem cum sagittis retinebat. Nota sunt scuta Achillis apud Homerum, Herculis apud Hesiodum Aeneæ apud Virgilium. Sunt & cetrati, cum cetræ sint scuta, ex loro rhomboide, sicut peltati, cum pelta sit scutum breue lunæ instar, & tales erant in principijs milites *ὁμότιμοι*. Lucani quoq; scuta, ex uimine contexta corijs tegebant. Verùm hodie Sarmatarum & Turcarum scuta, ex neruaceis partibus concoctis, & compactis, corio obducta sunt, in quibus plerunq; uolucres & uoraces, quæ sunt Homero *οἰωνοί*, depictæ sunt, & sicut Alexander Macedo suos scutatos ab argenteis clypeis *ἀργυράσπιδας*, ita Alexander Seuerus *χρυσάσπιδας* nuncupauit. Quintum, missilia complectitur, uetustioribus *βέλη* tela, ut sagittæ, lapides, iacula erant, sed hodie, cùm ænea tormenta inuenta sunt, longè alia & missilia sunt, uelut ex sclopetis glandes, ex bombardis globi ferrei plærunque centum libras plus minus graues in hostes eorumq; mœnia mittuntur. Sextum loricas, id est, tunicas strictas olim ex loris, hodie ex ferreis annulis intertextas continet, & sunt pectoralia, Græci *θώρακες*, sicut Homero sunt *λινοθώρακες*, hoc est, lineo thorace induti. Scythæ hodie ex bilice, cui gossipium cum frustellis uitreis suffarctum est, tessellatim & angustius consuunt, *ein pantzer*. Septimũ, est galea, quæ & cassis est, atque paucos Germanos esse galeatos propter ferri defectum pronunciat. Verùm de Germanorum armatura, si quis desiderat, eundem Tacitum libro secundo annalium & alibi passim legat, uoti sui compos erit. Porrò isthæc, sicut sua memoria authorusu comperit, scripta reliquit, ut qui non penitus Germanis metalla denegarit, sed perstringit eorum studium aliquanto negligentius. Dicit enim, quis nam uenas auri, & argẽti scrutatus est? Plinius tamen æraria metalla inuenta fuisse suo tempore testatur. Verùm hodie Dei opt. max. beneficio uix ulla in toto terrarũ orbe regio est, propter metallorum, & diuersorum copiam Germaniæ conferenda. Siquidem passim metalla plumbaria, æraria, ferraria, argentaria, auraria, & alia id genus, uidelicet iuxta Noricas alpes, iuxta Iurassum, iuxta & intra Sudetos, iuxta Carpathum, iuxta Suittonum montana hodie celeberrima sunt, quorum nomina si quis cupit, & uetera, & noua, Georgij Agricolæ intra metalla nati, & rei metallicæ, si quis alius, peritissimi, egregia scripta perlegat. Quid quod & in nostra uicinia apud Lygios, quos hodie Silesios nominamus, in ea parte, qua est Saganum, Sorabium, Sprottum, & Gorlicium tanta ferri copia est, ut lapides pássim sub summo cespite inueniantur, & quod mirum est, imperio, ut ijsdem in locis illi ipsi renati sint, sicut ferri copia perpetua suppeditaret. Tertio aũt ab hinc anno dũ Corruduno usq; ad Maringos, id est, Cracouia, quæ minoris Poloniæ, & regia & caput est, usq; ad ducatum Opaliensem Vratislauiã uersus iter feci, metalla plũbaria, & argentaria admodum insignia uidi, ut Vlcoschi, quod Cracouia tercium usq; ad lapidem distat, & Tarnobij, circiter VIII. M. P. ab Opalio, cuius mœnia & arcem Viadrus noster interluit, dissidentis metalla argentaria eaq; feracissima,

ex

ex quibus aliquot puri argenti pondo non semel eruta sunt, & inde omnia numismata in tota Sarmatia excuduntur & signantur, atq; inter hæc duo oppida, si quis trita, & publica uia deuiauerit, in loco æquiore atq; pratensi, multos puteos cum scalis pensilibus, & machinis tractorijs, sed tum propter dissidiam diuersarum nationum, tum propter ἀταξίαν (nam neq; præsides, neque leges metallicas habent) tum propter magnam aquę confluentis uim, desertos reperiet, & sub id tempus plæræq; metallicę operæ in Nordruuegiaca metalla confugerant. Atque apud nos exigui fluuij sunt auriferi ad montium quorundam radicem. Non quod eorum arenæ auri feraces essent, cum ijsdem neq; uenæ, neque commissurę, neq; fibrę sint, ex quibus metalla nascerentur, sed illud ipsum aut ex imbrium aut amnium, aut riuorum ab auriferis montibus impetuosa fluxione abreptum affertur, unde Latinis sunt à radendo ramenta, Gręcis ψήγματα quasi auream quis scobem diceret, quę in lotione arenę istorum locorum corraditur, & colligitur. Milites quoq; Germani sunt, uel nudi uel sagulati, id est, sagulo militari induti: Id ipsum, ut essent expeditiores, factum esse non dubito. Hodie eorundem uestes ita sunt dissectę, ut ubiq; facile adhęreant, taceo ut nihil brumali tempore calefaciant. Nudos autem sic, ut non sint aut tunicati, aut sagulati, accipio, quales etiamnum plęriq; omnes esse consueuerunt, cum fœmoralibus & tibialibus coniunctis ornati sunt, id est, caligati. Veteribus autem caliga calciamenti genus ad mediam usq; tibiam fuit, in cuius superiori parte caput quoddam Leonis apparuit. & sępe ferreis clauis multiplicibus munita, & ab hac milites caligati nominantur, & tales in tapetijs, & antiquis marmoribus, Vlysses, Hector, Aiaces, Achilles, & alij Heroes adhuc uidentur. Notum est prouerbium de Maximini apud Iulium Capitolinum, & de Epicratis apud Ciceronem caliga.

E Qui non forma, non uelocitate conspicui, sed nec uariare gyros in morem nostrum docentur. In rectum aut uno flexu dextros agũt, ita coniuncto orbe, ut nemo posterior sit. In uniuersum æstimant plus penes peditem roboris, eoq; mixti præliantur, apta & congruente ad equestrem pugnam uelocitate peditum, quos ex omni iuuentute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus, centeni ex singulis pagis sunt, idq; ipsum inter suos uocantur, & quod primò numerus fuit, iam nomen & honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rursus instes, consilij quam formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubijs prælijs referunt. Scutum reliquisse præcipuum flagitium, nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas, multiq; superstites bellorum, infamiam laqueo finierunt.

X.

DE EQVITATV ET PEDITATV

Germanorum, atq; aciei instructione.

SI quis hic attentius animaduerterit omnem gloriam rei equestris non minus adimit, atq; Iulius Cęsar, qui in 4. Gallici belli libro ait Germanos, neq; iumentis importatis uti, sed quę apud ipsos praua & deformia nata sunt, & turpissimũ apud eos ephippiorũ usum haberi adiecit. ita in equis neq; spectare for-

mam

mam neq; uelocitatem, neq; gyrorum rationem asserit, sed agitationis formam exprimit, quæ Græcis est ἱππασία, quæ fit aut in dextram, aut in sinistram conuersione, quæ est & στροφὴ, de qua sic Xenophon πέφυκεν, inquit, ὁ ἵππος εἰς μὲν τὰ δεξιὰ στρεφόμενος τοῖς δεξιοῖς ἀφηγεῖσθαι, ὡς εὐώνυμα δὲ τοῖς ἀριστεροῖς, quod est, si equus in dextram conuersus fuerit, dextris quoq; procedit, sin autem in sinistra, sinistris. Germanis autem flexus in dextrum usitatior fuit, sicut ueteribus Romanis in sinistrum. Est & πέδη, quasi concatenata agitatio, qua per utramq; buccam agitantur, de hac sic Xenophon: ἱππασίαν δ' ἐπαινοῦμεν τὴν πέδην καλουμένην, ἐπ' ἀμφοτέρας γὰρ τὰς γνάθους στρέφεσθαι ἐθίζει, καὶ τὸ μεταβάλλεσθαι τὴν ἱππασίαν ἀγαθὸν, ἵνα ἀμφότεραι αἱ γνάθοι καθ' ἑκάτερον τῆς ἱππασίας ἰσάζονται, hoc est, eam agitationem collaudamus, quæ πέδη dicta est Siquidem sic assuescunt equi, in utranq; buccam conuerti, & agitationis permutatio confert, nimirum, ut utraq; bucca utrinque in agitatione adæquetur. Quoniam in utranq; partem conuertere rectum est, & nisi oris contumacia sit impedimento, paris facultatis esse solet. Est & alia, quæ cum sit ueluti catena altera parte, itaq; laxior & magis producta. Est & κυκλοτερὴς, circularis aut gyrata. Nam gyrorum apud ueteres, sicut & ex Virgilio liquet, exquisita ratio & ars magna habebatur. Est & ὀρθόδρομος cum ea in directum fiat cursum, non in alteram partem conuersa. Est & ἀπόκαμψις, cum agitatio flexuosa sit, de quibus ita Xenophon, ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὴν ἑτερομήκη πέδην μᾶλλον τῆς κυκλοτεροῦς, ἥδιον γὰρ οὕτως ἀναστρέφοιτο ὁ ἵππος, ἤδη πλήρης ὢν τοῦ εὐθέος, καὶ ἀναστρέφοιτο τε ὀρθοδρομεῖν, καὶ τὸ ἀποκάμπτειν ἅμα μελετῴη ἄν. Ita Germanis fuit, e quorum circumactio, aut in dextrum, aut in rectum. Nam eam, quæ in orbe fit, Romanis usitatiorem prorsus neglexerunt. Flexuram autem ab agilitate & prōptitudine, ut arbitror (Sunt enim isthæc uerba mihi adhuc subobscura, & in uarios sensus torqueri possunt, quos Lectori permitto. hæc autem ita passim habētur, uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, ut nemo sit posterior) collaudat. Cæterùm Tacitus peditatui quàm equitatui, contra Strabonis sententiam, plus tribuit. Nam penes peditem plus roboris fuisse scriptum reliquit. Quapropter in prælijs faciundis pedites equitibus permisti erant, eosq; in equestri pugna ante aciem ordinant. Itaq; pedites & iuuenea delectos propter corporis integritatem, & uelociores esse oportebat. Ita prima frons in acie florem iuuenum pubescentium ad militiam babebat, atq; hi sunt antesignani, cum ante signa & circa signa: nec non etiam in prima acie dimicent, ita principea, hoc est, ordinarij, cæteriq; principales nominantur. Quid si ijdem apud Liuium in 8 ab Vrbe cond. antipilani essent? Et cum Germania sicut & hodie iuxta Cæsarem Heluetia, in pagos diuisa fuit, ueluti Sueuis, Semnonibus iuxta Albis ripam, usque ad Sueuum, (ubi hodie Marchia media, & in hac Hexapolis Prignitia, & Episcopatus Hauelbergianus) centum erant pagi, ut infrâ planum faciemus. Pagi autem nomine quasdam unius regiunculæ oras, & plagas ad unum fontem sitas capimus. πηγὴ enim & Dorice πάγα, est unde nobis Germanis adhuc est, *ein pach*, uelut fons & fluuius. Itaq; Pagani & hi sunt, qui in utraq; ripa fluminis cohabitāt, atq; aut binorum, aut ternûm millium uirorum esset ditiuncula, *ein gebit*, uel *ein marck*, uel *ein ort*, interdum & XX M, hominum, ut minimum continebat. Ideo pagi modò angustiores, modò pro hominum accolentium multitudine babebantur ampliores, ita & apud Cæsarem Morinorum pagi leguntur. Ad hunc modū quis in Marchia, qua nunc uitam uiuimus, quatuor pagos constituerent, iuxta Albim, ubi est antiqua, iuxta Sueuum, ubi est media, iuxta Viadrum, ubi est noua Marchia, & deniq; iuxta Vcarum lacum prægrandem, ubi est à Primislao Sarmatarum rege Primislaum, uulgò *Prinzlau*, situm & hodie Vcaria Marchia, id est pagus Vcarius nominatur. Sic & tota Germania in aliquot districtus per singulas nationes ferè fluuij insignioris accolas discernebatur. Vndè est nobis à Rhe-

no

no *Rhingou*, (Sic enim pagum *ein gow* appellant.) Sunt & ab incolis quibuslibet pagi admodum celebres, ut à Rhetis *Rhetigou*, ab Almannis *Almangou*, à Tigurinis *Zurchergou*, & sic de alijs iudicandum est. Quare Germani milites conscripturi ex singulis pagis centenos euocabant, atque sic centenarij sunt, uulgò *das cent*, seu apud Francos Contones, quorum præfectus erat non alius, atque Romæ Centurio, isque primarius, tanquam primi pili ductor, atque Liuio est idem primipilus, nobis hodie est *Centgraffe*, id est, centum militum euocatorum comes & præfectus, atque in Francia, Otthonis sylua, & Palatinatu tales præsides etiamnum appellantur, ex rusticis delecti, & ab officio comites seu Landgrauia. Itaq; nomen dignitatis esse, & non numeri in militum delectu Tacitus asserit. Verùm eorundem acies est cuneata, cum ea aduersariorum ordines cuneat, id est, scindit & diuidit. Est enim eius acumen angustius & cuneatius, & subinde magis atque magis latior procedit. Confert autem hęc instructio, quòd à pluribus in unum locum tela mittantur, cuius typus uidetur apud Aelianum. Erant quoque ijsdem sua signa bellica, & sicut plærique aut tutelares dei, aut quorundam animalium ferè terribilium effigiem habebant, ut Thebani sphinga, Persæ auream aquilam supra oblongam hastam patentibus alis, quod est signum Cæsaribus Germanis militare, interdum fuit & Solis simulachrum, aut sacer & æternus ignis. Porus Indorum rex Herculem, Cyrus aureum gallum lanceæ affixũ, Cymbri æneum taurum, Osyris canem, Eumenes Cererem & Alexandrũ, Neoptolemus Mineruam pro bellico insigni gerebant: Ità Germani effigies lucis detractas præire iubebant, non aliter ac Aegyptij pictis tabellis animalia quę colebant. Erat & in aggrediundis hostibus consuetudo, non tantum Germanis, sed & Gallis, ut congressu militari suum, de quo antea plura, barritum seruarent. Solebant & Germani non prius acies committere, quàm per matresfamiliâs, (quas non secus castris educebant, ac Dionysius suas mulieres thyrsigeras) sortibus & uaticinio prædictum erat. Erat & ijsdem quædam in conflictu disciplina, ut loco cederent, & rursus pro consilio instarent, id'que sæpenumero fiebat, quoties milites dissipati in suos mox ordines cedendo redirent, ut coacto exercitu omnes unò impetu in hostes incursionem facerent, & magno ardore pugnam repararent, cuius sanè consilij afferuntur & aliæ causæ, nimirum ut equites dimissis equis sese peditibus æquato omnium periculo immiscerent, ut spe fugæ erepta pedestri prœlio acrius instarent, ut ui in hostes iam sparsos & incompositos uiam facerent, sic & transfugis nullus locus concedebatur. Neque alia Romanis in suis cuneis & phalangibus fuit ratio. Itaque consilium salutare potissimum in magna animorum consternatione, rebusq; accisis, desperataq; salute profuit. Verùm qui hæc Taciti uerba, inter quos est & Annius Viterbiensis, repetunt, sic legunt, consilij magis quàm formidinis arbitrantur, alioqui eclipsin eiusdem aduerbij quis statueret. Erat ijsdem & mos perinde ac heroibus Homericis, ut corpora uel potius cadauera suorum in castra referrent. Nam & Homero ignominiosum est, αὐτοὺς δὲ ἑλώρια κύνεσσιν, οἰωνοῖσί τε καὶ πᾶσι, id est, corpora (Sic enim αὐτοὺς pro σώματα hoc loci accipimus) à canibus & auibus carniuoris, ueluti sunt, corui & uultures, dilacerarentur. Dici nequit, quàm religiose Turcę eam consuetudinem adhuc mordicus retineant. Postremo sunt & illis mulctę militares, ueluti ῥιψάσπιδες cum tanta infamia notarentur, ut penitus excommunicati, hoc est, à sacris & concilijs, uidelicet à publico cœtu diuisi & separati essent, cum capite diminuti iudicentur. Verum in transfugas, & patriæ aut ciuium proditores capitali pœna animaduertebant, hodie laqueo uitam finiunt, cum in crucem ferè agantur. Ita & Iuba rex sui loci desertores cruce affixit, eorundem autem Aufidius & Cassius & manus & pedes detruncauit. Tales & olim fustuario plectebantur, quod & hodie Pannonibus inferiorib. in usu est, & suo uocabulo

Haram paltza, id est, tribus fustibus dignum, ueluti quodam prouerbio clamat. Legitur quoq;, ut Alexander Magnus quendam castelli custodiæ præpositum propter desertam stationem nece punierat. Ridicula & Dacorum fuit consuetudo, ut male pugnantes capita loco pedum ponerent, atque γυναικοκρατουμένοι, id est, ministeria uxoribus præbere cogerentur. Solebat quoque Aphricanus posterior transfugas bestijs obijcere, Paulus Aemilius elephantis, & Germani arboribus suspendere, & imbelles paludi submergere consueuerant. Pro stipendio autem ijsdem erant (si uero consentaneum scribitur) epulæ & largiora conuiuia. Fuit & tumultuaria castrorum munitio etiamnum usitata, cum pro uallo dispositos currus mutuo nexu habuerant, unde *eyn wagenburg* nominatur, atque in obsidione diuturna propter telorum faciliorem impulsionem aggerem facere (qui ipsis hodie est *eyn polwergk* uel *eyn schantz*) & ex terra effossa & lignis contra murum extollere soliti erant.

REges ex nobilitate, duces ex uirtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas, & duces exemplo potius quàm imperio, si prõpti, si conspicui, si ante aciem agant admiratione, præsunt.

XI.

DE GERMANORVM REGIBVS, *ducibus, eorumq; potestate.*

SIcut magistratus Germanorum summus erat rex, ita respublica eorundem regia: Reges autem & duces officiorũ sunt nomina, qui subditos aut ciues aut milites regunt & ducunt: illi quidem Germanis *Keningk* sunt, nimirum quod *köndigk*, hoc est, periti, prudentes & sapientes, & sicut in capite est τὸ ἡγεμονικὸν, ita in rege reliqua membra subdita, gubernante prudentia sapientiaq;, potissimum collaudantur: Hi uerò *Hertzogen* nominantur, cum dictio sit in regia *Hertzog*, hoc est, duces uel exercitus, uel militum. Regnum autem non erat hæreditarium sed arbitrariũ, cum ex nobilitate unus aliquis deligebatur, & ab officio regio rex salutabatur, & non à cognatione & sanguinis successione. Quæ consuetudo & hodie multis nationibus, quas barbaras plærique nuncupant, relicta est. Verùm nobilitas non ex sanguinis propagatione, sed ex rebus præclarè gestis censebatur, alioqui eius aut Noeus, aut eius filius nobilitatis primus author fuisset, sicut non pauci sentiũt, quia non omnes homines ex hoc stemate nobiles iudicaret. Rectius facerent, si Nimrotum fortem uenatorem constituerent Babyloniorum regem, qui αὐτοκράτορος δύναμιν id est, plenam & summam potestatem primus affectabat. Quare nimia excelsam turrim, ne naufragiũ timeret, ibidem exædificauit. Ceterum in principio reges uel Babylonij, uel Persici, uel Syriaci, uel Aegyptij uel Iudaici ex gregarijs hominibus propter uirtutes singulares delecti erant. Non'ne Saul ex pastore armentario? Non'ne Dauid ex opilione? Nõne Romulus & Remus ex pastoribus reges creati sunt? & reges Germani ex officio magis quàm ex cognatione nobiles erant? Deinde ijdem uisum est, ut reges non essent αὐτοκράτορες, & αὐτεξούσιοι ueluti quibus esset merum imperium, qui essent sui iuris, suæq; potestatis & arbitrij absque controuersia, id consilij ad uitandam tyrannidem & insolentiam, quæ in regia republica frequentior esse consueuit, prudentissime intendebant. Ad hunc sane modum duces ex uirtute potissimum militari ab ipsis regibus sumebantur, si tales subditis magis exemplo quàm imperio præessent. Exemplum uerò sumebatur, si probi, si mo-

tigeri

rigeri, si bellicosi, uel in prima acie fuerunt. Hi quoque non sui iuris & arbitrij erant, sed regis iussa exequebantur. Quare ijdem aut exercitui, aut prouinciis præficiebantur, unde nunc duces militum *die Heuptleute*, nunc duces prouinciales, *der landtschafften furer vnd Heuptleute.*

CÆterum neque animaduertere, neque uincire, neq; uerberare quidem, nisi sacerdotibus permissum, non quasi in pœnam nec ducis iussu, sed uelut Deo imperante, quem adesse bellantibus credunt, effigiesq; & signa quædam detracta Lucis in prælium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus nec fortuita cõglobatio turmam, aut cuneum facit, sed familiæ, & propinquitates, & in proximo pignora, unde fœminarum ululatus audiri, unde uagitus infantium, hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges uulnera ferunt, nec illæ numerare aut exugere plagas pauent. Cibosque & hortamina pugnantibus gestant.

XII.

DE SACERDOTVM MI-
litarium officio.

VEl ex Mose, Sacerdotes aut domi, aut bello, sed propter doctrinam fuisse constat, quorum priores, utpote domesticos domi docẽtes Romanorum more togatos, & posteriores sagatos tanquam bellicos doctores nuncupabimus. Verùm Germanorum sacerdotum bellicorum non est aliud munus, atque lictorum Germanorum. Nam illis uerberare, uincire, in uincula conijcere, & punire, solis permissum erat. Hi tamen discernuntur à lictoribus, quòd illi tanquam Dei, & non magistratus alicuius iussu imperioq; sibi tribuerunt, nimirum ut ex religione, ignauis & conscleratis terrorẽ incuterẽt. Incredibile est, ut religio etiam gentilis, si quid aliud, homines & in officio retineat & mansuefaciat. Itaq; eiusmodi sacerdotes plusquam satis imperij sibi sumpserunt, sicut Iouis sacerdotes in Meroe ea superstitione animos implerunt, ut interdum misso nuncio regi Aethiopiæ necem demãdarint, cuius dominium nemo detrectare ausus est, usq; ad Egranem regem, qui ad unum omnes sacerdotes interemit, sacerdotiumq; totum sustulit. Cæterum ut religiosiores essent præliaturi, ut non suis uiribus, sed Dei beneficio uincerent (est & hoc sacræ scripturæ consentaneum, quæ manifeste docet uictoriam à Deo donari. Itẽm Deũ manus ad præliũ docere & dirigere) statuas & simulacra deorũ, uel Martis, uel Herculis, uel ferarum terribilium, quarum ora propter terrorem incutiendum hiabant, lucis, id est, nemoribus alicui diuorum consecratis detracta ferre solebant, ut uel solo effigiei conspectu mouerentur, eiusq; auxilium experirent, sacerdotesq; summa obseruantia uenerarentur. Itaq; sacerdotum castigatio tãquam Dei uindicta iudicabitur.

XIII.

DE CVNEORVM GERMA-
nicorum constitutione.

POrrò ut maiori tum fide, tũ constantia contra hostes decertarent, non quoslibet & gregarios milites, aut in turmam, aut in cuneum, sed propinquos fa-

militares, atque adeo ipsos liberos condecuriabant. Nam sic mouebantur, atque mulierum lugubri ululatu atque infantum uagitu anima eorum ad constantissimum conflictum procellebantur & inuitabantur, cumque iam pro uxoribus & liberis, & pro focis, ut dicitur, & aria pugnandum esset. Hinc uel laudabantur strennui milites, uel ignaui uituperabantur. Erant autem hic prælij facti testes & laudatores ueri non adulatores, sed ipsi familiares, atque adeò propinquissimi. Quare neque matres neque uxores uulnera, aut filiorũ aut maritorum dinumerare, & propter ueram testimonij dictionem, & propter iustam laudationem, puduit. Fuerunt & in officio, quoties suis pugnantibus cibos afferebãt, quoties eosdem exhortabantur. Sunt enim hic hortamina πρὸς κελιυσματα & παρορμητικὰ & παρορμητικὰ ueluti talia hortamenta, quibus pugnantes iubentur, incitantur & impelluntur, cuiusmodi exemplum in Cymbrico bello, iuxta Florum & Plutarchũ in Mario propositum legitur. Mulieres autem lanificium colus & fusus decet, sicut & Homerus canit, sicut olim consuetudo fuit, ut sponsa etiam nuptiarum die colum comptam, & fusum iuxta cum stamine ad maritum deferret. Verùm hic matronas lanæ admouere manus, aut calathum, aut pensa tractare, non aliter atque apud Persas probrosum uidetur. Romana quoque disciplina militaris mulieres castris interesse uetuit. Neque permittebatur ijsdem, ut castra sequerentur, cuius consuetudinis & in Gallo Virgilij fit aliqua mentio. Atque Scipio Aphricanus maximus imperator in bello Numantino, multa millia scortorum expulit, atque milites stantes prandere, nihilque cocti uesci coegit. Hodie ita impuri sunt milites, & Germani & Hispani, ut nihil propter fœdam libidinem istis sit turpius. Hoc autem loci honestæ uxores exercitui adhibentur, tum ut ignauia animum adderent, tum ut commeatum suppeditarent, tum ut aciem inclinatam restituerent.

MEmoriæ proditur, quasdam acies inclinatas iam & labantes à fœminis restitutas, constantia precum & obiectu pectorũ, & monstrata cominus captiuitate, quàm longè impatientius fœminarum suarum nomine timẽt, adeò ut efficacius obligentur animi ciuitatum, quibus inter obsides puellæ quoque nobiles imperantur. Inesse quinetiam sanctum aliquid & prouidum putant, nec aut consilia earum aspernãtur, aut responsa negligunt. Vidimus sub diuo Vespasiano Velledam diu apud plerosque numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & cõplureis alias ueneratí sunt, non adulatione, nec tanquam facerent deas.

XIIII.

DE FOEMINIS GERMANORVM.

NOn tantum erant in pugna exhortatrices uxores Germanorum & commeatuũ curatrices, sed & acierum inclinatarum instauratrices duplici ratione, una est inuocatio & conflictatio. Nam in ea fuerunt sententia, ut non nisi dijs inuocatis uincerent. Quarè & nobis in more positum est, ut prælium facturi sint & Christiani & Charoli. Christiani quidem cum Deum, tumque auxiliatorem in belli causa honesta defensorem longè præstantiorem, atque est Aiacis septemplex scutum inuocent. Charoli autem, cum benè armati fortiter contra hostes dimicent gladiantur, sicut Charolos, hoc est uiros fortes & strennuos decet. Ita & fœminę Germanorum aciei inclinationem cum pijs precibus, tum forti & constanti cõflictatiõe cõfirmabant. Altera est præsentis periculi ueluti captiuitatis ὑπόδειξις

Nam

Nam alioqui eam propter uxores sibi unicè charas, sicut infra de matrimonio planius fiet, ualde timebant. Nam & in obligationibus pactorum cum alijs ciuitatibus, non alij obsides ob fidem iuxta Festum, quàm nobiles puellæ repetebātur. Sciebant enim istos non tam subito à fide obligationis recessuros esse, ut in corpora adeoq; uitā earum sæuiēdi alicui potestas fieret. Verùm cum in ijsdem sanctum, & ob diuinandi artem prouidum quiddam esse iudicarent, neq; consilia earum repudiabant, neq; responsa tanquam oracula negligebant, cuiusmodi Veliedæ apud Bructeros, & Aurinia apud Cattos fuerat. Illius quidem multa sunt uaticinia & responsa in 21 annalium Taciti. Huius uerò nomē adhuc apud ueteres Saxonas reliquum est. Sic enim sagas, quæ incantationibus præsagiūt, Aurin tanquam diuinatricem *eyn warsagerin*, cum fatidicæ sint, appellant, atq; hodie multarum rerum euenta, aut ex cera in labrum aquæ plenum affusa, per certa carmina uarijsq; modis effigurata, aut herbarum quarundam consecratione, aut alijs & monstrosis rationibus diuinant. Velledam uerò Tacitus, qui Galliæ Belgicæ præfuit, in proxima uacinia Bructerorum, id est, bona ex parte Vuestphalorum uidit, atque se sub Vespasiano uixisse manifestè testatur, uidelicet anno à nato Christo 75. Id autem uerisimile mihi uidetur. Nam ad id tempus historia illius Augusta pertinet, & in eius fine erga Vespasianum, Vetus inquit, mihi obseruantia, & cum priuatus esset amici uocabamur: Verùm quibus eundem sub Aelio Hadriano Augusto floruisse placet, annū à Christo nato 120 statuunt, atq; sic 45. anni intersunt, quod tēpus non tanti momenti in hoc dissidio esse iudico.

DEorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoq; hostijs litare fas habent. Herculem ac Martem concisis animalibus placant. Pars Sueuorum & Isidi sacrificat. Vnde causa & origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modū Liburnæ figuratum, docet aduectam religionem. Cæterum nec cohibere parietibus deos: neq; in ullam humani oris speciem assimulare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur. Lucos ac nemora cōsecrant, deorumq; nominib. appellant, secretum illud, quod sola reuerentia uident.

XV.

DE DIIS GERMANORVM, *eorumq; religione.*

QVanta sit mentis humanæ cæcitas, iam tum suapte uoluntate, tum sathanæ perpetui salutis hominum hostis impulsione, uel ex hoc loco liquet. Nam iste sic homunculos deuincit, ut non nisi ipse tanquam uerus Deus ab ijsdem excolatur. Quid nam igitur hic aliud uides, quàm turpissimam Germanorum εἰδωλολατρείαν, & Sathanæ odiosissimam malitiam. Numerantur quatuor dij ijq; præcipui, Mercurius, Hercules, Mars & Isis. Hi sanè communes toti Germaniæ fuerunt, alioqui singulis penè Marchijs sui erant dij. Quarè Teutonibus, de quibus paulò post, Teutanes erat ipse Mercurius. In quibusdam & Solē, Vulcanum & Lunam coluerant. Quid multis? hos deos iudicarant, à quibus multū beneficij cumulatum est. Illis quoq; suæ ceremoniæ in sacrificando fuerant. Nā Mercurio homines mactabant, sicut Græci in ipsa inuocatione suos sacrificabāt liberos, ueluti Iphigenia ab ipso Agamemnone propter secundioris uenti uotū immolata fuit. Alijs uerò dijs bruta tantum mactabant. Aras quoq; singulis alijs per certam effigiem, sicut & hinc ex Iside pater, dedicabant, easq; frontibus or-

nabant dijs ipsis familiaribus, ut Iouis aram esculus, Apollinis laurus, Mineruæ olea, Veneris myrtus, Bacchi hædera, Panos pinus, Ditis aram cupressus expolliebat. Victimæ quoque erant ἀρκιαι, ἄτομαι, μὴ ἔμπηραι quas & Solon ἀφελεῖς nūcupare consueuit, hoc est, ut eædem integræ, infectæ, immutilatæ uel syncerae essent. Neque uerò omnibus interesse sacris qualibuscunque licuit. Quarè suprà eos à sacris exclusos tanquam, ut hodie loquuntur, excommunicatos, qui in acie scutum amiserant. Neque polluti ad eorum sacra propter impuritatem admittebantur. Itaque non secus ac Græci sacra adituros τίς τῇδε, hoc est, quis nam hic rogabant, sed referebatur πολλοί κἀγαθοί, id est multi & boni. Siquidem impuram uitam uiuentes semper à sacris arcebantur. An uerò Germani in uictimis colorem, certumq; gestum mactandi Homerico modo, mihi incertum est. Scythæ quoque nonnihil prudentiores iudicarentur, qui Marti suo non homines, sed quaslibet bestias hoc ritu sacrificabant, ut uictimæ primi pedes ligarentur, & ea ad aram sisteabatur, quam per laqueum collo iniectum, & per baculum circumductum strangulabant. Sic & Lacedæmonij Marti suo humana uictima litabant, atque Aristomenes Messenius eò dementiæ peruenit, ut trecentos homines, inter quos & Theopompus fuit, uno sacrificio mactarit. Quapropter tantam truculentiam Romani perferre noluerunt, Senatusconsulto cautum fuit, ut nullus homo, nullus humanus sanguis porrò litaretur. Tantum Sathan apud suos potest, ut non nisi humani cruoris dispersione placaretur. Hic autem imposuit quadam imitatione Hebræorum sacrificiorum, quorum gentiles uelut simij non aliter ac Romanenses sacrifici, imitatores & spectatores sunt. Isida quoque Aegyptiacam in Germaniam uenisse ex nauigio coniecturam Tacitus facit. Nam ex Luciani dialogis non est obscurum, ut nauigationi præfuerat. Seruius autem ex ea Terram facit. Plutarchus, & ante eum Diodorus Siculus, Lunam esse fingit. Itaque iuxta Plutarchum est κεράσφορα, id est, corniculata Lunæ modo, μελανόστολος pulla stola ornata propter eius occultationem & inumbrationem præsertim in Solis coitu, & eius sacerdotes lineas uestes induti erant. Itaque poëtis est dea linigera, ut Ouid.

Nunc dea linigera colitur celeberrima turba

Idem: Vidi ego linigeræ numen uiolasse fatentem

Isidis, Isiacos ante sedere focos.

Eiusq; pompam & metamorphosis Ouidiana fusissime explanat, eaq; τιθήνη, id est, nutrix, & πανδεχὴς id est, generatiōis omnium rerum nutrix & susceptrix dicitur. Quarè in basi eius templi talis erat, autore Plutarcho inscriptio, ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς καὶ ὂν καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸ πέπλον ἐμὸν οὐδεὶς τῶν θνητῶν ἀπεκάλυψεν. Hic uerò eandem apud Sueuos Semnorias cultam fuisse subijcit, hoc est, Albis accolas, in quorum uicinia est Luneburgum ciuitas admodum insignis, & humanitatis studiosa, ubi idolum Isidis, hoc est, lunæ etiamnum in arce excelsa suprà montem calcariu m conspicitur, uidelicet esse cornutæ qualis luna solet ferè triduana, eiusq; effigiem deauratam, & hodie senatores Luneburgenses petentibus commonstrant. Ego uerò sententiam meam permutaui. Nam ipse quasi Leoninum πύργον esse contendi, cum ibidem & insignia Leonis habeantur, atque Saxonica dialecto leo ein lew nominatur. Quarè ibidem uicinas ciuitates à septem Planetis, quos olim coluerant defensas esse affirmāt, ut Hamburgū Iouem Hammonem, & alia quę ifthic ceu certissima esse narrantur. Volunt ab Iside Isnam, Isenachum, Eisl bergum deriuare, sed incertæ sunt coniecturæ, cur non potius apud Cattos nostrates sicut adhuc Germanica lingua retinet Marckpurg, tamquam pyrgum Marchię, hoc est, districtus & oras. Certum est Cattos propriam sedem hodie non retinere, sicut suo loco planum fiet. Attende sit ne apud Hermunduros Marspurgum idem quod purgum Marchium, id est, limitaneum. Neq;

um. Neque Germani suis dijs templa exædificauerunt, neq; statuas fabricarunt, cum res cęlestes multò digniores sint, quàm ut hominis imagine effigurarentur, quarum consuetudinem & Christiani imperatores sæpius secuti ita sunt, ut à multis εικονομάχαι dicti sint. Quarè pro templis illi lucos & nemora cōsecrata re tinuerant, in quibus ceremoniæ certæ per sacrificia habebantur. Vidimus & eā consuetudinē adhuc reliquā Niemonis, id est, hodie uocati Memelij accolas obseruare, nō longè à Regiomonte Borussię, ubi hircos potissimū mactāt. Quarè Germanica lingua *bockheiligen*, hoc est, hircorum cultores plærunque uocantur, eos tamen illustriss. dux Albertus Marchio Brandenburgensis, studiorum singularis Mœcenas, ad ueram pietatis Christianæ formam reducere conatus est, hi q; sunt ueri in illis partibus Borussi, quorum lingua non est Vandelica & admodum peregrina, sed Græca deprauata, sicut Gallica & Hispanica ex Latina corrupta ferè nata est, sicut ipse usu comperi, quoties Græcissando illis locutus sum, ut qui patriæ meæ uicini sunt.

AVspicia, sortesq; ut qui maximè obseruant. Sortium consuetudo simplex uirgam frugiferæ arbori decisam, in surculos amputant, eosq; notis quibusdam discretos, super candidam uestem temere ac fortuito spargunt. mox si publicè consultatur, sacerdos ciuitatis, sin priuatim, ipse paterfamiliæ precatus deos, cœlumq; suspiciens, ter singulos tollit, sublatos secundum impressam antè notam, interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re, in eundem diem consultatio: Sin permissum, auspiciorum adhuc fides exigitur, & illud quidem etiam hic notum, auium uoces, uolatusq; interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præsagia, ac monitus experiri: publicè aluntur ijsdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos ac rex uel princeps ciuitatis comitantur, hinnitusq; ac fremitus obseruant. Nec ulli auspicio maior fides, non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. Se enim ministros deorum, illos conscios putant. Est & alia obseruatio auspiciorum, qua grauium bellorum euentus explorant. Eius gentis cum qua bellum est, captiuum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patrijs quenque armis committunt: uictoria huius uel illius, pro præiudicio accipitur.

XV.

DE SORTIBVS, ET AVspicijs Germanorum.

VEteribus erat μαντικὴ id est, certa diuinandi futura ratio ex uarijs reb. Germanis enim usitatiores fuerunt sors & auspicia, ex quib. fiebant diuinationes & humanorum euentuum prædictiones. In sortibus quidem & prophanis est causa, sed ea quæ ab alijs causa est per accidens, ut apud Aristotelem fortuna dicta. Sed hęc parum faceret, nisi tum spiritualis causa, cuius ui phantasia mouetur, & manus sortientis impellitur, tum spiritualium ministerium accesserit. Quā

obrem ante sortitionem, sacrã propter spirituum sortes dirigentium inuocatio/nem præmittebant. Sortes uerò iaciebantur, aut uirgulta diuersis notis signata, aut talorum iactus, aut tessararum impulsus, aut carminum, seu Homericorũ, seu Virgilianorum seu Psalterij occursus. Sortilegus autem in causa uel publica sacerdos ciuitatis fuit, uel priuata, paterfamiliâs, qui & ipse domi suę sacerdotij officio fungitur. Verùm quando sortitiones licitæ sunt, quando non, in sacris literis iusta solet fieri explanatio. Id tamen obseruandum est, ut sortes diurnæ, hoc est, quæ in unum diem durabant, ijsdem erant, sicut hodie multa Astrologorum uaticinia eò uergunt. Quare Germani subinde sortiebantur, quod si uno die prohibuerant, altera eandem experiebantur. Neque tamen sola sorte, cum aliquid fieri fœliciter permiserat, contenti erant, sed & auspicia, propter rerum futurarum certitudinem accesserunt. Germanis autem auspicia præcipua iudicabantur tria, quorum primum ex auium, aut uolatu, aut uoce, sicut Romanis præpetes & oscinæ erant, illud quidem oculis, hoc uerò auribus innotescit. Alterum est ex equorum hinnitu, quos de more in lucis & candidos, & ἄζυγας non/dum currui iuncto a publicè in hunc usum alebant. Itaque auspicea uel rex uel princeps eosdem non nisi sacro curru pressos, & iunctos propter eorum & hinnitus & fremitus obseruationem comitabãtur. Hoc autem auspicij genus apud omnes maximi fiebat, adeò ut sacerdotibus adęquarentur. Siquidem sacerdotes deorum ministri, & equi conscij diuini consilij iudicabantur. Tertium est in monomachia. Nam in singulari certamine, & captiui, & unius alicuius ex suis, uter illorum superior in eodem erat, animaduertebant, inde eidem parti uictoriam tanquã rem præiudicatam pollicebantur. Fuit aũt Germanis eadem, consuetudo quę Romanis, ut nihil inauspicatò facerẽt. Fuerũt uerò, ueteustiorib. auspicia aut pedestria, quæ ex quadrupedibus capiuntur, aut uolucria, aut cœlestia, quæ bona ex parte μετεωρολογικά, ut pote cum ex tonitruis & fulminum formia petãtur, iudicari debeant, aut sacra, uidelicet ex sacrificijs collecta. Ita Michael Scotus, si quid barbaro scriptori fidei est, & auguriorum decem genera enumerat, quæ cum sint gentilia, & à Christianismo dissentanea, prudens omitto. Sic & singulis gentibus certæ aues futura præsagiebant. Vnde Græci cum aquila ex dextra parte uolarat, & maxime stridentibus alis, omen bonum indicabant, atque læta, & magna portendere dicebant. Inde & prouerbium natum est, Aquila uolat Sic & Atheniensibus sua erat noctua, cuius uolatus, semper fuit uictoriæ auspicium. Quid multis? & singulis penè principibus & imperatoribus, peculiaris ex auibus erant præsagia. Non'ne aquila Tarquinio Prisco, cum pileum in sublimi detraxerat, & rursus capiti imposuerat, regnum ominabatur? Nonne & Alexandro Babyloniam ingressuro, & Ciceroni corui inuolantes & obstrepentes imminens a periculum, extremasq; ærumnas prædixerunt. Ratum autem auspicium esse contendebat, si coruus à dextra, & à sinistra cornix aut picus apparuerat. Id quod & Melibœus Virgilianus intellexerat, si poetæ genuinus uersus est, cum querulus sic canit.

Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.

Verùm isthæc tam auspicia quàm auguria, & plæraque diuinationum genera Christianus homo aspernabitur, etiamsi quia signa esse contenderet, sed idolatrica. Id quoque certum est, uel ex Plutarcho in Cæsaris uita, ut mulieres Germanorum sortilegę fuerãt, quarum consilio nullum prælium ante nouilunium ipsi fecerunt Idem & Iulius Cæsar repetit.

DE minorib. rebus principes consultant, de maiorib. omnes, ita tamẽ, ut ea quoq; quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coeunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit

certis

certis diebus, cum aut inchoatur Luna, aut impletur, nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. Nec dierum numerum ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt, nox ducere diem uidetur. Illud ex libertate uitium, quod non simul, nec iussi conueniunt, sed & alter, & tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. Vt turbæ placuit considunt armati, Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi ius est, imperatur. Mox rex uel princeps, pro ut ætas cuiq;, pro ut nobilitas, pro ut decus bellorum, pro ut facundia est, audiuntur, autoritate suadendi magis, quàm iubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur, sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum assensus genus est armis laudare.

XVI.

DE CONSVLTATIONIBVS Germanorum.

Sicut Græcis militibus suum erat συνέδριον, ita Germanis erat consultatio, in qua primùm attenduntur causæ & negotia in senatum relata, eaq; sunt uel minora uel maiora. De illis principibus solis deliberare licuit, sed de his non itē. Deinde senatores adsunt, & principes, & plebei, de controuersijs deliberantes. Postea & tempus consultationis præscriptum est, tum lunę, (hac enim increscēte, & plena, deliberationis tempus oportunum est) & dierum quos à noctis principio, ad alterū usq; supputant, tum, cū ijsdem tanta sit libertas tarditatis, uel intra triduum conueniūt. Adhæc in consultationibus, non nisi armati, & taciturni adsint. Nam cum per sacerdotes silentium indictum est, consident. Postremò in hoc senatu reges uel principes magis sunt suasores quàm iussores, ne quid Germanicæ libertati derogetur, His autem uel suffragantur, uel refragantur symbolis quibusdam, illic quidem framearum concussio, hic uerò fremitus erat. Consultationis autem nomine senatum, comitia, & concilia intelligimus, in quibus actiones sunt de rebus, uel minoribus, quorum iudicium est penes principes, eiusmodi essent causæ forenses, priuatę, & lites & contentiones leuiores, quas illi citra negotium componerent, uel maioribus, ueluti essent publicę totius aut ciuitatis, aut reipub. Hę enim eiusmodi sunt, ut omnium ordinū in publica coronatum auscultare, tum componere interlit. Nam quod commune est, & publicum, neq; facilè, neq; tutum citra aliorum arbitrium est dijudicare. Quapropter id consilij in controuersijs componendis potissimum placere debeat, atq; etiānum in plerisq; ciuitatibus eadem consuetudo obtinetur, ut iudex uel pedaneus leuiores causas pensitet & solus, sed cum res ardua periculosa, totiq; reipublicę onerosa, auctora ciuitas, aut eius nomine sępe uiginti quatuor uiri conuocantur. Neq; tamen id prudentia caret, quod plebiscitorum censura per principum placita, id est, senatus consulta pręsertim quoties non è republica fuerant, retractabantur. Id uerò horrendum, ut non nisi armati coacto concilio intersint. Tyrij prorsus obseruarant contrarium. Nam apud illos nemo cum telo concilium ingrediebatur, uel pœna capitis. Hic quoq; erat aut dissensus, qui murmure, & fremitu significabatur, aut suffragium, cum frameas, & tela concuterent, sonoq; armorum & tripudijs approbarent. Quę consuetudo fuit, & Macedonibus, qui

cum in publica consultatione quidpiam improbarent, hastis scuta quatientes obstrepebant & auersabantur. Et sicut Belgis silentium altissimum placuit in senaculo (Nam si quis aliquo concionante fremeret, parte uestis mulctabatur) Ita Germani sæpe tumultuabantur, & non nisi per sacerdotis edictum tacebant. Erant & illis peculiares mores in rogandis sententijs. Nam sicut Syracusis nemo rogatus sententiam dixit, sed ut quisque ætate honore anteit, ita sua sponte, quid sibi consilij sit, in medium affert non rogatus, aut si omnes tacent, forte dicere coguntur, quibus in usu erat, ut in coneionem proditum per literarum elementa educerentur, ita Germani pro ætate, & nobilitate primi audiuntur. sententias autem rogabat senatus princeps. Mirum est cur non Persas imitati sint, qui probè poti & uino incalescentes, uel de rebus grauissimis consultabant. Ridiculum & hoc est, quod Germani & Lacedæmonij publicis consilijs mulieres admiserant, illasque frequenti curia in exequendis negocijs socias assumpserunt, multaque fœminarum arbitrio decreuerant. Sic & Celtæ & Galli quicquid erat contentionis & intestinorum odiorum per fœminarum interuentum composuerant. Rursus Atheniensibus lex fuit, ut nulla fœminarum publicis consilijs aduocetur, nulli neque suffragium ferre, neque concionibus uirorum interesse liceret. Quid quod & Romani etiam pueros certis de causis excluserunt. Tempus uerò consultationis fuit luna, aut increscente aut plena. Sic enim cuncta felicius succedere arbitrabantur, iuxta astrologorum placita, quæ & Turcam commouerat, ut is sub initium nouilunij prælium faciat, atque inter insignia eiusdem imago lunæ triduanæ perspicitur, atque adeo Viennam Ostriæ ante paucos annos, repetere conatus est, quod in D. Stephani turri fit eadem luna deaurata. Is tamen conuentus solet esse tardior propter libertatem. Nam ut stata hora, aut die iussu principum conuenirent, non concesserunt suæ libertatis studiosissimi. Quare sæpe trinoctium citius extrahebatur, quam conuenirent. Est autem illis temporis supputatio, nō à diebus sicut Romanis fuit, sed à noctibus. Nam diem suum post occasum solis, id est, noctem auspicabantur non aliter atque Iudæi. Quapropter illis in more positum adhuc hodie est, ut noctes pro dierum multitudine substituant. Atque hinc quis uideret, ut libertatem suam mordicus tenuerant, cum suasores conciliorum principes tantum fuerant, & non præceptores & iussores, cuius uestigia passim sunt reliqua, ueluti cum princeps pro sua libidine quoduis tentare non audeat, neque illi permittitur, nobilitatem totam conuocat, ad eius rei, uel iudicii, uel consultationem, talemque conuentum plærunque ein ritterbanck, hoc est, equestris ordinis concessum nominant, & quicquid ibi decretum fuerit, per nobilitatem, huius & princeps arbitrio aut probat aut renuit.

Licet apud concilium accusare quoque & discrimen capitis intendere. Distinctio pœnarum ex delicto, proditores, & transfugas arboribus suspendunt, ignauos & imbelles, & corpore infames, cœno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt. Diuersitas supplicij illuc respicit, tanquam scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed & leuioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorumque numero conuicti, mulctantur. Pars mulctæ regi uel ciuitati, pars ipsi qui uindicatur, uel propinquis eius, exoluitur.

XVII.

DE POENARVM IVDICIA-
rium discriminibus.

VErùm cum in eodem concilio & crimen alicui facinoroso intendere liberum erat, aut pœnæ, aut mulctæ militares habebantur, quædam maiores, utpote, quæ capitis supplicio luebātur, quædam minores, prout uel grauiter, uel leuiter peccatum esset. Cautū enim est apud Iurisconsultos, ut non sit maior delicto pœna. Itaq; desertores, seditiosos, fugitiuos, aut si loco, statione ue, præsidio ue cessissent, tergaq; dedissent, aut ex castris aufugissent, tanquam pessimo facinore astrictos capitali pœna plectere solebāt. Hic autem eadem exprimitur, cū in crucē agebantur, atq; imbelles, atq; ignaui submergebātur. Sic & Iuba rex asper et durus fuit, cū desertores, qui loco amisso in castra aufugerant, cruci affixerat, eosdē Aphricanus posterior bestijs, Paulus Aemilius elephātis obiecit. Hodie quoq; in iusta militum ordinatione tales securi percutiuntur, aut dum iter faciunt per taxiarchos, & præfectos isti damnati in aliorum militum hastas, & iacula currere coguntur, quod illi dicunt, *durch die spiß lauffen*. Mulctæ uerò non erant pecuniariæ, sed aut equinæ aut pecuariæ, quarū una pars uel regi, uel ciuitati cessit, altera ipsis uel eorum propinquis, qui uindicabantur. Adijcit & sententiā, de suppliciorum usu. Nam sic scelera, hoc est, grauia & enormia delicta publicè puniuntur, ut sit alijs consceleratis grauius terriculamentum. Verùm in flagitijs, hoc est, leuibus erratis aliquantulum conniuendū est. Quare Romani leuiori pœna seuiebant, ueluti cum pro frumento hordeum dederant, aut extra uallum, siue tentorijs reliquerāt, aut districtis gladijs distinctos destituerant: Sic enim uarijs ignominijs affecti, & his contumelijs coerciti diligentius mandata exequuntur. Cæsar uerò utiq; in alijs rebus conniuere solitus, sed seditiosorū & desertorum acerrimus fuit inquisitor, & punitor maximus. Nota est Sertorij in eadem disciplina seueritas, cū cohortem propter morum obscœnitatē, & immodicas rapinas ad unum interfecerat. Erat quoq; censio hastaria, quoties milites hastas dare iubebantur. Nam nōnullis propter probra ignauiæ, & luxuriæ hasta adimebatur. Siquidē sicut gloriosum erat, quoties uiri fortes pura hasta donabantur, ita ualde ignominiosum iudicabatur, quoties ignauis, & contumacibus adimebatur, tanquā spes merendi stipendia illis adempta foret: Ita non pro leui noxa, sed pro acri delicto hæc animaduersio habebatur. Vetusti quoq; solebant aut militiæ gradu deijcere, aut exautorare, aut equū illi adimere, aut uirgis cedere. Quid multis? quisq; ducum sua disciplina, eaq; familiari contentus erat, ueluti cum Tiberius, & prætorianum militem ob subtractum pauonē capite punierat, cum & Pescenninus Niger ob surreptum gallinaceum ea epulones effecerat ignominia, ne porrò illis furtum facere liceret, neue quid cocti obsonij sumerent, sed pane, & frigidis uescerentur, adeò multis Principibus, & furta militum displicuerunt. Itaq; legibus militaribus prudentissimè eiusmodi cauere consueuerant. Dici nequit, ut Hispani iuxta cum Germanis sint furacissimi, aut propter imperatorum negligentiam, aut propter legum militarium (uulgò *die Artikelsbrieffe* in quo articuli, & puncta earundem adnotata sunt) contemptum.

ELiguntur in ijsdem concilijs, & principes, qui iura per pagos, uicosq; reddunt. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul, & autoritas, adsunt. Nihil autem neq; publicæ, neq; priuatæ rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quàm ciuitas suffecturum probauerit.

XVIII.

DE PRINCIPVM ET COmitum electione.

ECquis hic non uidet alios Germanorum ueterum fuisse principes atque nunc extare perspicimus, cum hodie iuxta cognationem sic salutantur, quasi & uirtus in posteritatem semper propagaretur. Olim autem principes, id est, uel principatum habentes, uel precipuum locum ab officio, quod erat per pagos, & uicos iura reddere, erant, & non hereditarij, sed concilij arbitrio, & consensu electi. Eadem & cum comitibus ratio habebatur, qui, hic alij non sunt, quam principum uicarij, cum hi tot pagis, & uicis impares in iure dicendo essent. Itaque principibus singulis, ex plebeio ordine centeni comites, propter delegati muneris executionem adijciebantur, ut ijsdem eadem iuris reddendi uicatim potestas, eademque consilij dignitas esset, que ipsis Principibus, cuiusmodi sunt nostra memoria, quos more Grecorum *Vogte* nominamus, sicut illi *σενδὰς*, id est, principum sic electorum auxiliares ministri sunt. Quare eorundem officium, & illis est *βοώ-θεια*, & nobis *die Voitbey*. Deinde in singulis uicis sunt, & hodie iudices, quos à debito, *Schultheißen*, exigendo uidelicet obligationis, nuncupamus. Polybius quoque more Romanorum *τὰς πρίγκιπας*, sed in aciei instructione agnoscit. Nam post hastatos principes, sequebantur uiribus, & ætate fortiores, & principes ordines ducebant, tanquam ætate robustiores, & usu doctiores ab hastatis per interualla diuisi, proxime eos tertij uexilli triarij substituebantur. Sic & in theologia gentili principes dij colebantur, qui sunt magni, & duodecim numerantur. Alij enim tanquam inferioris note communes dicti sunt. Laudanda autem est imago apud Lacedemonios, & iudicum sine manibus, & principis sine oculis in foro proposita, ut in reddendo iure, nullis munusculis, nullisque affectibus permoueantur.

TVm in ipso concilio, uel principum aliquis, uel pater, uel propinquus scuto frameaque iuuenem ornant. Hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos, ante hoc, domus pars uidentur, mox reipublicæ. Insignis nobilitas, aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adolescentulis assignant. Cæteris robustioribus, ac iam pridem probatis aggregantur, nec rubor inter comites aspici.

QVORVM'NAM IVDICIO adolescentuli arma sumebant.

PRudentissimè ne quis temere sibi arma quelibet sumeret precipuè ad excitandos, & erigendos animos adolescentulorum, cauerunt. Quæ ratio est, & in Scholis, quoties propter ordinem discendi, & docendi authoritatem, & ut animi aliorum exemplo candidatorum confirmentur, & imitentur, aut magistri, aut doctores renunciantur. Neque diuersa fuit consuetudo Romanis in uestitu. Nam multo honoratiores erant, quibus donabatur toga, ita & hic in publico cõcilio uel princeps, uel pater, uel propinquus armis, cuiusmodi sunt scutũ, & framea, tales adolescẽtulos ornabãt, ut porrò nõ domus propter hereditatẽ pars esset, sed reipublice, cui eundẽ sic ornatũ inseruire oportebat. Atque hodie nobilitati idẽ est mos, cuius liberi dũ aliquot annos, uel principi, uel Episcopo seruierint eorundẽ iudicio ijdẽ arma digni pronũciantũ, quod illi dicũt, *ww werhafftig machẽ*,

hoc

hoc est, dignum armis æstimare potissimum, cum rei bellicæ specimen quoddã præbuerat. Insignia quoq; incitamenta honoris addebant, quorum unum est dignatio apud principes. Hi enim tanti faciebant illos, ut paternorum meritorum laus ijsdem assignaretur, & sic hæc nobilitas esset, & ingenita, & parta. Alterum est consuetudo, quæ licita fuit illi cum senioribus, & bene approbatis militibus. Tertium est conuictus, quo illi uel inter comites absq; ullo pudore uiuere licuit.

GRadus quinetiam, & ipse comitatus habet, iudicio eius quem sectantur. Magnaq; & comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus, & principum, cui plurimi, & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ uires, magno semper electorum iuuenum globo circundari, in pace decus, in bello præsidium. Nec solum in sua gente cuiq; sed apud finitimas quoq; ciuitates id nomen, ea gloria est, si numero, ac uirtute comitatus emineat, expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsa plerumq; fama bella profligant. Cum uentum in aciem, turpe principi uirtute uinci, turpe comitatui, uirtutem principis non adæquare. Iam uero infame, in omnem uitam, ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoq; fortia facta gloriæ eius assignare, præcipuum sacramentũ est. Principes pro uictoria pugnant, comites pro principe.

XIX.

DE COMITVM ORDInibus, & studio.

ET hic prudentia Germanorum collaudanda est, quòd honoribus uoluerãt sua esse incitamenta, quæ præstantiora non sunt, quã in comitum esse æmulatione & ordine, & eò digniores iudicabantur, quo is quem sequebantur, præstabat. Nam & Latinis sunt comites à comitando, principes enim quorum operæ destinati sunt, comitantur, & ut hic dicit, sectantur. Neq; parũ refert quibusnam quispiam inseruiat Neq; defuit principibus sua æmulatio, qui comites sibi esse & plurimos, & acerrimos affectabant, etsi ambitio quædam uideatur, tamẽ ad honorem est incitamentum. Verùm ut altius etymum nostratis uocabuli (*der Grauen*) exquiratur, pauca ex Romanæ reipublicæ statu repetam. In hac sane fuerunt senatores, uel seniores ipsi patres, non quòd senes fuerant, sed quòd tum senili prudentia, tum paterno affectu ad reipublicæ gubernacula sedebant. Ad hunc modum Galli & Germani senatores suos comites, *die Grauen*, hoc est, seniores aut profectos, aut iudices, aut *Bohles* nuncuparunt. Verùm cum authoritatis senatoriæ uis minuebatur, & Cęsares in suspicionem tyrannidis uenerant, nomẽ patrum aut senatorum Romæ in desuetudinem abijt, in quorum locum comites surrogati sunt. qui Cæsaris initium sententiamq; sequebãtur, quibus etiamsi cõsultatio cum Cæsarib. fuit, tamen inferioris dignitatis censebantur, ne socij, sed comites essent. Quare Cęsares quibusdam regiones quasdã commisit, quæ comitatus nomen receperunt. Ita apud principes Germanorum eodem fuerunt loco, & ipsi comites, quorum comitatus nõ erat hęreditarius, sicut factus post Caroli Magni tempora. Nam antea uno comitum demortuo mox alter huic præfe-

ctura aptus eligebatur. Atque sub rege duces erant, & principes, qui sæpe nobiles duces nuncupatur. Siquidem comites loco iudicum habebantur, & alij præfecti nobiles hæroes nominantur, Verùm quando sub Othone imperiũ Romanum Gregoriana lege ad Germanos uere translatum erat, mox comitibus, & principib. in altiorem dignitatis gradum subuectis ditionum, quibus præfuerant hereditas uenit, & sicut olim absque omni adulatione filij principum *ungberrẽ*, hoc est, minores heri uocabantur. hodie uel rustici nobilitatis sibi uendicare audent, quibus uix quippiã aut impurius, aut ignobilius esse potest. Hinc fit, ut hodie uarij comites, ut Palatinus, *der Pfalzgraff*, Prouincialis, *Landtgraff*, Marcæ, id est, limitis, aut certi distinctus, *Marckgraff*, Castrensis, *ein purggraff*, atque ita comitatum fuisse *Bonbéiav* quandam satis dilucidè patet, atque hinc intelligi potest illud Iurisconsulti, ut Matematici, id est, magi & præstigiatores, neque sub Cæsare, neque sub Augusto, neque sub eius comitatu ferendi non essent. Tales autem comites apud Germanos in summo honore habebantur, modo legati, & ibi (ut fieri solet uel hodie) multis muneribus ornabantur, modo bellatores tanti, ut etiam eorum fama hostes profligaret. Itaque & eorundem præcipuum fuit munus, ut ipsi pro principe decertarent, & sicut turpe fuit principi non uirtute excellere, ita comitibus summum dedecus fuit, cum non uirtutem cum principe adæquarent. Quarè cũ tantopere pro principis salute dimicarant, superstitem mortuo principe permanere ualde ignominiosum iudicabatur. Sic & eorum sacramentum militare urgebat, ut principem defenderent, tutarentur, & egregia facinora non sibi, sed uirtuti principis adscriberent. Huc si quis uellet, mutationem imperij afferret, totamque Germaniam in duces, in Landtgrauios, in Marggrauios, in Burggrauios, in Palatinos comites, in comites Liberos, in Barones, in nobiles: in Episcopos, in abbates, in præpositos, qui & olim fuerũt *ἀρχιμανδρῖται*, in ciuitates imperiales, in socios ciuitates maritimas diuisam inueniet, cum magnorum titulorũ, si deo placet, accessione.

SI ciuitas in qua orti sunt longa pace & ocio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultrò eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt, quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt, magnumque comitatum non nisi ui belloque tueantur, exigunt enim à principis sui liberalitate, illum bellatorem equum, illam cruentam uictricemque frameam. Nam epulæ, & quanquam incompti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. Materia munificentiæ per bella & raptus. Nec arare terram, aut exspectare annum, tam facilè persuaseris, quàm uocare hostes & uulnera mereri. Pigrum quinimo, & iners uidetur sudore acquirere, quod possis sanguine parare.

Quoties bella non ineunt, non multum uenatibus, plus per ocium transigunt, dediti somnio, ciboque. Fortissimus quisque, ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura, fœminis senibusque & infirmissimo cuique ex familia. Ipsi habent miram diuersitatem naturæ, cum ijdem homines sic ament inertiam, & oderint quietem.

XX

GERMANI NON SVNT OCIOSI, *sed bellis assueti, & deditί.*

Bellaces Germanos fuisse uix unquam fuit, qui in dubium uocarit: Nam id non solum plurimæ historiæ, sed & experimenta per multa secula usq; in hunc diem contestantur. Nota est sententia, ad quam & Tacitus alludit. Oportet homines, aut literis, aut bello inclarescere. Ita cum Germanis quies ingrata erat, aut comitatum præfecti ui & bello, sicut decet, defendebant aut irrumpebant. Itaq; etiamsi Romani omnes regiones sibi prouinciales esse optabant, tamen Germaniam totam nunquam uicerunt. Quare iuxta Senecam Romanorũ pax est usq; ad Germanos. Cæsar Ariouistum cum Germanis ex Belgico citra Rhenum repulit, sed cum primum Sueuos exercitum conscripsisse ad persequẽ dum audierat, mox refracto ponte iterum abijt. Bellicosos fuisse Germanos & Drusus sub Augusto imperator designatus usu cõperit suo triennali bello, in cu ius locũ Quintilius Varus successit, cuius tanta clades fuit, ut præ ægritudine animi cap it parieti impegerat, & clamauerat. O Quintile Vare legiones refer. Etiamsi Tyberius Drusi frater, in principio felicior fuit, tamen tandem discedere cogebatur, licamq; fortunam post Tyberiũ & Vespasianus in Germania experi ri uoluit, q[illegible] tantam cladem acceperat, ut diffugeret. Traianus donis Germanos sibi placauit. Ita quis per historias, & temporum seriem usq; ad Valentinianum & deinceps pergeret. Non desunt, qui sibi ueluti à deuicta prouincia, ut creditur, Germanici titulum sibi uindicarint, ut Drusus uix eam partẽ, quæ est in ulteriori ripa Rheni, nobis ad Mosellam, in prouinciam redegit, ilico scilicet Germanicus salutari uoluit. Quantula quæso hæc est portio ad Germaniam totam? Adeò suum comitatum tuiati studiosissime laborarunt, aut alijs pugnantibus auxilio fuerunt, quoties apud eosdem stipendia fecerant, ueluti apud reges, apud Imperatores, & alios, quorum res gestæ non sunt obscuræ, aut erant Cæsarum & Regum σωματοφύλακες, id est, corporis custodes, quales & hodie Galliarum rex, & Romanus pontifex sibi conducit, aut facta sunt, ab ijsdem in Italiam, in Thraciam, in Galliam, in Hispaniam, in Aphricam irruptiones, sicut & hodie eorundem nomina in ijsdem partibus audiuntur. Optarem, cui plus ocij esset, ut bellorum Germanicorum historias, & annales, usque ad Carolum quintum, uel in tanta barbarie quispiam conscriberet, atq; sic Germanos belli auidos iuxta Senecam affirmaret, atq; sic Germanis esse robusta corpora, primoq; impetu contra hostes congredi iuxta Iosephum approbaret, atq; sic ipsos cum finitimis bella gerere, causas eorum ex libidine accersere, neque imperiandi, neque prolatandi, quæ possidendi studio (Nam ne illa enixè quidem colunt) sed ut circa ipsos quæ iacent, uasta sint, præliari iuxta Melã assereret, atq; sic eorundem mulieres bellicosissimas fuisse, iuxtà cum Strabone confirmaret. Si quis uerò illorum morum causas rimaretur, Galenus in 2. de temperamentis eos iracundos facit, audaces & præcipites consilij: Nam naturalis calor in uiscera confugit, ubi dum agitatur, premitur, efferuescit. Quare subito irascuntur, & sese in pericula conijciunt, neq; diu de euentu rerum futuro consulũt. Multum quoq; facit quod sic à teneris unguiculis educati, sic instituti sint. Cæterum stipendiũ alijs atq; alijs nationibus est nimis diuersum. Germani epulas & apparatus, non ita lautos, & delicatos, largos tamen pro stipendio recipiebant, alioqui propter principem armis donabantur, ut equo bellatore, ut uictrice framea, ut deauratis armillis, aut phaleris, & id genus alijs. Id tamen præcipue ad comites principũ qui pro horum salute dimicabant, referendũ esse indicatẽ. Ita olim Aegyptij suis

militibus

militibus præter prædas panis tosti pondera definita carnis bubulæ minss, uini sextarios quaternos singulis dabant. Quare Germani milites non erant, sicut hodie conducuntur mercenarij, sed ijsdem munificentia erat, si bello & raptu uictum sibi pararent. Bello quidem propter prædam, Raptu autem propter latrocinia & furta, Nam Cymbri & Germani, etsi duri sint, atque laboriosi, tamen latrocinijs, & rapinis quarum nullam infamiam putant, à pueritia deditì erant. Sic & Aegyptij furta legibus inulta reliquerunt. Itaq; Lycurgus furta impunita esse uoluit, ut ingenia magis exacuerentur, animoq; solertiore essent. Sic & apud Persas Cardaces non nisi raptis bonis uincebant, sicut & Tauroscythæ iuxta Herodotum. Honestius esset, ut stipendijs suis contenti milites in iusto bello decertarent. Noluit Solon eam licentiam permittere Athenienfibus, ut quid quod non potuisset, tolleret, sed ut improbus pœnas lueret, legibus cauit. Draco autem multò seuerior fuit, cum omnes ab alienò manum abstinere decreuerat, & uel eum, qui stercorandi causa stercus bubulū abstulisset, aut olera, capitis supplicio afficeret, eumq; furem iudicauit, qui inuito Domino aliorsum, quàm quo utendum acceperat, deduceret. Id quod & furti definitio, & tractatio manifestissimè apud Iurisconsultos exigit, atq; Draconis legem maximè explanat. Hinc factum est, ut non tantam agriculturæ operam dederint, quantam rei bellicæ. Maluerunt enim uictum sibi sanguine, quàm multis laboribus comparare. Itaq; Cæsar Germanis miram, & inopię, & egestatis, & patientię consuetudinem fuisse memoriæ prodidit, neq; agriculturæ studuisse, sed maiorem uictus partem in lacte, caseo, carne constituisse, nec agros proprios habuisse, sed ut magistratus in annos singulos designassent, ita permutatis uiribus habitasse, & coluisse, ne uidelicet assidua consuetudine capti, belli gerendi studium agricultura permutarēt, neue qui latos fines parassent, humiliores possessionibus summouerent. Postremo ne qua oriretur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones nascuntur. Verùm cum Mela Germanos uictu asperos esse, & ita incultos, ut cruda carne, uel recenti, uel renouata uescantur, posteris scriptum reliquerat, id non Germanis, nisi extremis iuxta Berosi sententiam, ad Tanainacolis conueniet, ubi Scythæ propter uiciniam Germanis permisti erant, & inter Scythas sunt, & Tractari, quibus hodie est nomen Tartarorum, & hi etiamnum carne cadauerosa uictitant, sicut ipse plus millies in arce Cracouiana, in Massobia, in Russia, in Borussia (ubi compedibus uincti iussa herilia exequuntur) uidi. Contrà ubi Germani sunt ociosi, & neq; prælia faciunt, neq; uenantur (Siquidem hæc natio uenationi dedita est, & si quis eorum studia, atq; artificia in uenationibus attenderet, Xenophontea consilia derideret, indulgent & gulæ, & crapulam edormiunt. Nam cura uel infirmissimis ex familia rerum, & agrestium, & domesticarum, uel senibus uel fœminis delegatur. Ipsi uerò aut bella crepant, aut otio immoderato uitam extrahant. Merito igitur Tacitus eorum naturæ diuersitatem admiratur, ut pacati inertiam adeo adament, & uiceuersa quies ijdē sit odiosissima. Hinc colligitur, ut bellum Germanis erat contra inertiam, contra gulam, & contra torporem, & soporem remedium præsentissimum.

MOs est ciuitatibus ultro, ac uiritim conferre principibus, uel armentorum, uel frugum, quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subuenit.

XXI.

DE LIBERALITATE CIVItatum in principes.

MAgis consuetudine, quàm lege aut diuina, aut humana adductæ ciuitates Germanorum erant, ut principibus tanquam legitimo magistratui propter

pter tutelam, propter administrationem iusticiæ, & honestatis custodiam, ultro & uiritim aliquid pensitarent. Fuerunt autem tria pensitationum genera, canon, oblatio & indictio. Canon quidem portoria, uectigalia, tributa (quæ tributim à singulis proportione census exigebantur) & decimas frugum complectebatur. Ita oblatio plerumque uel ex mercimonijs, cum aliquid ex uino aut heminatim aut cuppatim, aut culeatim diuendito, uel à negotiatoribus seu solidarijs qui res integras & solidas uenditant, seu mumiti, ut qui sunt & propolæ, colligitur. Indictio uero est collatio, quam & Cicero collectam, Græci ἔρανον & interdũ symbolum uocabant, non nisi extrema necessitate permittebatur. Itaq; olim erat breuiarium principale, quod ferè summam aulicarum expensarum etiam uoluptuarium, utpote auitij & equitij continet. Meminerimus ut ultro & uiritim collationes fiebant, nam tunc subditos etiamsi tondere integrum fuerat, tamen de glubere principibus non licuit, neq; tot indictionibus illos onerabant, uolentes igitur conferebant. Hodie multæ superindictiones nonnullis principibus non satisfaciunt cum suarum rerum negligentissimi sint, cum nullum breuiarium uel primarium uel secundarium supputent, cum harpijs insatiabilib. multa donent; quasi hoc modo liberalissimi essent. Quare fit, ut subditi omnino exugantur, & utrobique ceu pertusa dolia reliqua esse uideantur.

GAudent præcipuè finitimarum gentium donis, quæ non modo à singulis, sed publicè mittuntur. electi equi, magna arma, phaleræ; torquesq;. Iam & pecuniam accipere docuimus.

XXII.

DE MVNERIBVS QVIBVS *gaudent Germani.*

Verum est quod ille cecinit.

Munera crede mihi placant hominesq; Deosq;
Flectitur iratus Iuppiter ipse datis.

Germani uero cum milites fuerant, multo gratiora habebant dona militaria; cuiusmodi erant, electi equi, illustria arma, phaleræ & torques, uerùm postea accesserũt munuscula & aurea & argentea, quibus animi etiã constantissimorum uirorũ nonnihil frangi solẽt, neq; alia ratione sibi Germanos Traianus retinuit, quàm eiusmodi donis. Verum est illud Euripidis.

—πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος
Χρυσὸς δὲ κρείσσων μυρίων λόγων βροτοῖς.

Quapropter subiecit Tacitus, iam & pecuniam accipere docuimus, ubi bigatorum & serratorum suprà facta erat mentio. Et cum haud multo ante indicarat comites legationibus gaudere, & ea munera innuere uidetur, quæ lautiorum appellatione comprehenduntur, siquidem Plutarchus ἐκαλεῖτο, inquit, λαύτια τὰ πεμπόμενα τοῖς πρεσβευταῖς ξένια, hoc est, lautia, quæ olim & Daucia iuxta Festũ nominabantur, munera legatis exterarum gentium dono mittenda, cuiusmodi apud Liuium Attalo fuerant decreta. Quibus uerò aut nihil donabatur, aut stipendia eradebantur in Panegyrico Pliniano, erasi appellabantur, qui mos & in militum lustratione obseruatur, quoties nonnullorum nomina certis de caussis, quæ tamen sæpe odio conceptæ sunt, expunguntur.

NVllas Germanorum populis urbes habitari satis notũ est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diuersi, ut fons,

ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant non in nostrum morẽ connexis & cohærentibus ædificijs. Suam quisq; domum spatio circundat, siue aduersus casus ignis remedium, siue inscitia ædificandi.

Ne cementorum quidem apud illos aut tegularum usus. Materia ad omnia utuntur informi, & citra speciem aut delectationem. Quędã loca diligentius illinunt terra ita pura & splendente, ut picturam & lineamenta colorũ imitetur. Solent & supterraneos specus aperire, eosq; multo insuper fimo onerant, suffugium hyemi & receptaculum frugibus. quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliunt. Et si quando hostis aduenit, aperta populatur, abdita autem & defossa, aut ignorãtur, aut eo ipso fallunt, quod quærenda sunt.

XXIII.

VETERIBVS GERMANIS TANTVM *ciuitates & uici fuerunt, & non urbes.*

Id admodum probabile est, urbes olim in Germania non fuisse, cum ipsa in pagos & comitatus per principes & reges diuisa erat, neq; certitudo possessionis aut in agris, aut in ædiculis ea de caussa, quã ex Cæsare attuli, constituebatur. Quare ciuitas illis fuit, non quęlibet hominum multitudo collecta, sed & ea quę ad statum rerum suarum tuendum per se sufficiebat, & quę legum utrasq; consensu coniuncta esset. Itaq; uel iuxta Rodulphi finitionem ciuitates Germanorum sunt, confœderationes & facta, quam ligam barbari solent appellare. Itaq; apud Cæsarem est, ciuitas Heluetiorum, Heduorum, Neruiorum, Rauracorum & aliorum, sicut ex illius commentarijs satis liquido constat, cui suę erant leges, instituta, mores, & agri, & sic Germanis est, Vel *Eidgnossen*, uel *ein gericht*, uel *ein gemeinde*. Atque totam Marchiam Brennopyrgensem recte Cęsariano more ciuitatem Marchicam nominaremus. Ita & pagos tum numerarunt tũ nuncuparunt, aut à puteo, aut fonte, aut à campo, aut à nemore, sicut suprà eorum mentio facta est, in quibus uici ædificijs non cohærentib. cõstructi erant. Romanis enim connexa, eaq; perpetua iuxta uirorũ Latinorũ descriptionem exædificata placebãt. Duas autem causas subnectit Tacitus interuallorum intra domus uel propter incendium uitandum, uel propter extruendi inscitiã, utraq; tamen non esset usq; adeo à ueritate aliena. Siquidem & hodie apud Lygios multi uici aliquot M. Pas. longi reperiuntur, in quib. domũcularum magna sunt interualla, & singulis sua prędia adiũcta, & huius consilij caussam incendio prætendunt. Deinde etiamsi insignes tũ affuissent artifices, & mechanici, tamen cum materia extructionum desit, nihil profuissent. Fateor in uillis & uicis multas casas ex paucis lignis, argilla seu limo contectis adhuc uideri, sed cementorum & tegularum copiam illos nõ desiderasse arbitror, ut qui & simplicitate & mũdi rudimento contẽti erant. Nónne Tacite tua Roma domos rudi cemento constructas scandalis aut robusteia aut stramenteis urbem contectam per quadringẽtos annos usq; ad Pyrrhi bellũ habebat? Nónne Galli domicilia pluteis & cratibus intexabant? Nónne Britãni in tugurijs una cum armentis stabulantur? Nónne Ligures montani speluncas & uastissimos specus aut cubilia modica sub obscura incolebant? Nónne Dardani foueas subterraneas & sordidas ædes inhabitabant? Nónne Mardi in specus montanos se coniuges & liberos receptabant? Ita rudissima erant & ubique

non

non tantum architectonices, sed & omnium artium atque scientiarum rudimenta. Alia cum Sabęis & alijs Arabibus, alia cum Corcyręis, ubi & Alcinoi domus ab Homero laudatissima fulgebat, alia cum Persis, alia cum Iudis, alia cum Spartanis, alia cum alijs Gręcis, à quibus & architectura & aliæ artes iuxtà cum uicijs in Italiam promanarunt, ratio erat. Vidimus tamen & in Pannonia utraque, & in Morauia hodie sic dicta, antra tum rusticorum tuguria, tum frugum receptacula forsan propter assiduam hostium incursionem excauata.

TEgumen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum. Cætera intecti, totos dies iuxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi ueste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatę ac Parthi, sed stricta & singulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta uelamina spargunt maculis, pellibusque beluarum, quas exterior Oceanus, atque ignotū mare gignit. Nec alius fœminis quàm uiris habitus nisi quòd fœminę sępius lineis amictib. uelant, eosque purpura uariāt, partēque uestitus superioris in manicas nō extēdūt, nudę brachia ac lacertos, Sed et pxima pars pectoris patet.

XXIIII.

DE GERMANORVM VESTITV.

VEterum Germanorum stolam, siquis cum præsente contulerit, plærasque eius partes simplicissimas & pauperrimas utique usitatas comperiet. Vestis autem erat sagum uillo crassiore contextum militiæ aptum contra cœli intemperiem, si quando necessitas urgebat, quieti utile, & cum plerunque strictum esse soleat, conserebatur, id est, connectebatur circa pectora, uel fibula, quæ ferè aut ossea aut metallica esse consueuit, uel eius loco spina & aliud ligni frustilū aduncum, ut facilius sagum consereretur. Reliquis uero partibus non sunt tecti cum illis neque fœmuralia, neque ocreæ, neque calcei fuerant. Rationemque Tacitus affert: Totos inquit dies ad focum sedent & ad ignem. Talis uero uestitus adhuc apud Roxos inter plebeios ubique uidetur, & Sagum non est, quod armis super inducitur, sicut Gręci *περιθωρακίδια* nominarunt, sed frequentius uestis militaris, quæ & Græcis est *ἐσθὴς στρατιωτικὴ*, atque hic est uiatoria, imo quotidiana, nos Sagum uocabulo à uilli crasissimi cōtextura, & uelamine composito *ein filtzmantel*, sicut & fibulam *ein heft*, nominamus. Hodie tamen plerique cingulo lato, sub quo marsupia consuta sunt, succingūtur. Verum ditiorum stola, ut credibile est, fuit aliquanto comptior, & sic stricta, ut artus maiores in ueste extuberantes conspicerentur. Mirum est ut cuncta sint inuersa. Nam hodie Sarmaticæ sunt strictæ, nobis fluitantes, admodum & sinuosæ & complicabiles. Sunt quoque Germanis usitatores rhenones, sicut eosdem illis Cæsar tribuit, qui sunt uestes pelliceæ maxime ferinæ in usum humanum redactæ, quorumque etymum rectius Græcum est *ἀπὸ τοῦ ῥινοῦ* id est à pelle, quàm ab renibus quasi hos solos calidos retineret. Hic uero quis in dubium uocaret duo aduerbia negligenter & exquisitius. Aut est negligenter pro raro, & exquisitius, pro eo quod est frequētius. Sic apta est ratio subdita. Quia nullus per comertia illis solet esse cultus. Solent & nouarum & excultarum uestium rationes mercatores magis, atque milites excogitare,

aut est negligenter idem, quod impolitè, non artificiosè, exquisitius idem, quod excultius, artificiosius, sicut utrobiq; uocum propria natura est. Sic Rhenani, hoc est, qui proxime Rhenum habitāt, exquisitiorem haberent cultum, atq; interiores Germani, cum iisdem nulla per mercatores consuetudo sit, negligentiorem. Rhenones autem ex pellibus animalium detractis & excoriatis, quas uarijs coloribus spargunt, id est, tingunt, & pellibus belluarum subducunt. (Nam hic spargendi uerbum aut largius sumendum esse, aut aliquid deesse iudico) cuiusmodi, luporum, uulpium, leporum, cuniculorūq;, aut ursorum, unde sunt uestes lupinæ, uulpinæ, leporinæ, cuniculinæ, ursinæ, & aliæ id genus. Quid quod & præstantissimæ pelliculæ non ex mari ignotò, quod Cronion esse dicitur, sed ex terris Balthico sinui adiectis deinceps & Boream & ortum uersus ad Rha fluuium, hodie Volga dictum, quo loci degunt Borussi, Liuonij, Moschi, Lituani. & Tartari nonnulli, quibus maxima istiusmodi est pellium copia, & præsertim mustellarum genera, quorum aliquot sua habent nomina, ut Martes Marciali, sed hodie est uulgò Mardrus, & hoc multo præstantior Zobellus, & pelliculæ inde Zobellinę, Quare in capitibus ciuitatum Sarmaticarum publica & celebria in illarum pellium negociatione emporia sunt, Vilnæ equidem celebertimum, & id quottidianum, solo die Dominico excepto, uidi in medio foro, ubi eiusmodi pelliculæ in domo magnifica & huic negociationi apta uenundantur, utpote ex lupis canis, ex leporibus albis, ex mustelis, ex uiuerris, ex muribus, uel Ponticis, uel Noricis, uel Pannonicis, uel syluestribus, & ex alijs compluribus feris. quæ tamen & Lublini in Massobia, Bosonaniæ in maiori, Crocauiæ in minori Polonia, Dantisci, Regiomonte, Torunnii in Borussia prostant, sed per certos mercatus Quare factum esse non dubito, quod Vilnæ platea integra latericijs ędibus constructa à Germanis mercatoribus, & Germanica hodie dicta sit Vix Tacitus & Lappones intelligit suo tempore non ita notos, sed reuera isthinc & ab uicinis accolis sinus Finnonici, (qui est extrema Balthici sinus usq; ad Boream) & pręciosæ pelles, & plurimæ ueluti ex Phocis. ex suibus per mercatores afferuntur, sed & belluarum uerbum ijsdem aptius quadraret. Græcia quoq; antiquissimis pelles leonum, pardorum, ouium, & caprarum, & luporum à principio in uestitu usitatissimas fuisse uel ex ipso Homero colligitur. Neque Mauri, leonum, pardorum, ursorum tergora propter stolam repudiabant. Scythæ olim uulpium & murium uelaminibus detractis operti incedebant. Hispanis primū fuit & sagulum, & mox stolas & togas à Romanorum consuetudine receperūt, unde stolati togatiq; dicebantur. Horrendum est quod Gelonij ex hostium cutibus sibi uestes consuerant. Verùm hinc non liquet, an fuerint more Gallorum, Medorum & Scytharum & brachati, cùm Tacitus cætera intectos dixerat. Hęc uero sunt de uestitu uirili simplicissimo, & humillimo, à quo nō ita diuersus fuit muliebris. Nam harum uelamina non erant uillosa, sed linea, & purpereo colore depicta absq; manicis. Quare brachia & lacertos nudæ describuntur, & cum circa collum uestis circumcisa erat, superior pars pectoris patebat, quæ consuetudo uix intra quadriennium in Sarmatia & in Silesia exoleuit. Hinc quoq; saga fuisse manicata quilibet coniecturam faceret.

QVanquam seuera illic matrimonia. Nec ullam morum partē magis laudaueris. nam prope soli barbarorum singulis uxorib. contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptijs ambiuntur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Intersunt parentes & propinqui, ac munera probant. munera non ad delitias muliebres quæsita, nec quibus noua nupta co-

matur

matur, sed boues & frenatum equum, & scutum cum framea gladioq; In hæc munera uxor accipitur. atq; inuicem ipsa armorum aliquid uiro affert. hoc maximam uinculum, hæc arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur. Nec se mulier extra uirtutũ cogitationes, extraq; bellorum casus putet. ipsis incipientis matrimonij auspicijs admonetur, uenire se laborum periculorumq; sociam, idem in pace, idem in prælio passuram ausuramq;. hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denunciant. Sic uiuendum, sic pereundum. accipere se, quæ liberis inuiolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rursusq; ad nepotes referant. Ergo septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis conuiuorum irritationibus corruptę.

Literarum secretauiri pariter ac fœminæ ignorant.

Paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum pœna præsens & maritis permissa. Accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem uicum uerbere agit. publicatę enim pudicitiæ nulla uenia, non forma, non ætate, non opibus maritum inuenerit. Nemo enim illic uitia ridet, nec corrumpere & corrumpi, sęculum uocatur. Melius quidem adhuc eæ ciuitates, in quibus tantum uirgines nubunt, & cum spe uotoq; uxoris semel transigitur. Sic unũ accipiunt maritum quo modo unum corpus, unamq; uitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum, sed tanquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quenquam ex agnatis necare flagitium habetur. Plusq; ibi boni mores ualent, quam alibi bonę leges.

XXV.

DE RELIGIONE MATRIMONII, DE *sponsis, dotibus, & adulteriorum pœna.*

Sicut & Germanis matrimonia seuera, non dura, non tristia, non acerba sed propter religionem & fidem matrimonij summa adhibetur seueritas, id est, grauitas ὡσεμνότης. Itaq; eandem tantam Tacitus facit, ut uix ullam morum partem magis laudandam esse censeat, ἀξιολογία est, quia non sunt neq; bigami neque πολύγαμοι, hoc est, non simul ducunt, aut duas, aut plures uxores, quales in ueteri Testamento fuisse leguntur, sed certa, ut uidetur, caussa. Sed Deus Opt. Max. primus matrimonij author uolebat duos esse in carnẽ unã quod est masculum & fœminam inter se committere, deuinci, ut esset indiuidua, & indissolubilis, dum uterque in uita superstes relinqueretur Siquidem non quęlibet coniunctio matrimonij caussa est, sed quæ est & diuina & legitima, utpote iuxta Dei ordinationem & legum honestarum constitutionem. Erant tum polygami non libidine, sed nobilitate adducti. Verùm sponsalia non prius certa erant, quàm dos à marito offerebatur in parentum & propinquorum conspectu, quorum iuditio dos approbatur. Hæc autem quatuor rebus constabat non sine mysterio, ut

boues, frȩnatus equus, framea & gladius, ſcilicet munera, uel προτέλεια uel ἀπαύλια dicta, non ita muliebria, hoc eſt, quibus ſponſa exornaretur. Contrà & ſponſa ſua attullit dona, quippe arma. Hiſce ſane ceu dijs nuptialibus, uel ut D. Auguſtinus appellat coniugalibus fit inauguratio. Sic eſt τέλειος Iuppiter, τελεία Iuno, ſic Venus, ſic eſt πειθώ, id eſt Suadela, ſic eſt & Diana nuptialis. Hos enim quinꝗ deos Romani in connubijs inuocare ſoliti erant, quibus interdũ Talaſſus, qui eſt Græcè Hymenæus, adiũgebatur. Cȩremonia autem dotis nihil aliud ſignificabatur (eſt enim in hac aut miſterium, aut τὸ ἀλληγορούμενον) atꝗ uxorem eſſe & pacis & belli ſociam, & calamitatum & fortunarum participem, ita ut uere inter hos συζυγίαν obſeruaret, ſicut boum nomine res pecuaria & domeſtica paxꝗ ipſa: ita telorum bellicum ſtudium, defenſio tutelaꝗ mutua in quacũꝗ fortuna adumbratur. Siquidem ut boues, ne ſe uirtutum œconomicarum cogitationibus, ſtudijs, & conatibus: Ita tela, ne à bellorum periculis excluſam putaret uxor, erant quędã commonefactiones & ſymbula. Societatis igitur ad utramꝗ fortunam mutuæ, atꝗ inter ſeſe deuinctæ iſtis ſponſalibus argumentum eſt. Sic enim aut uiuendum, aut pereundum erat, cum dotis eius ad poſteritatem uſque ſucceſsio propagaretur. Neꝗ Deus adiutorium uxorem appellaſſe aliter uidetur, atꝗ cuiuslibet fortunȩ ſociam. Etſi uerò priſcis ſȩculis uxores nunquam eſſe indotatas uiſum erat, præſertim Iulia lege, dotis tamen nodum definierunt. Itaque Romanis in principio æs graue fuit, mox decem millia æris, poſtea moribus corruptis dotes ad quadraginta millia ſupergreſſȩ ſunt. Cautum quoꝗ erat, ut tenuioris fortunȩ puellȩ pro natalibus publico dotarentur. Ad hunc modum Athenienſes Ariſtidis filias propter paupertatem ære collato, conubio locabãt. Huic autem malo Solon & Lycurgus medicinam daturi, ne qua uiris dos daretur, legibus uetuerant. Porrò ſponſȩ probè educatȩ fuerant. Nam neꝗ ſpectaculis, neque conuiuijs tanquam corruptelis eaſdem frequenter intereſſe olim uoluerant. Verum eſt illud Menandri, & à D. Paulo citatum, Bonos mores prauis colloquijs corrumpi. Siquidem ut in ſpectaculis obſcœna, & dicta & geſta in pulpito proferuntur. Ita in conuiuijs, laſciuæ ſaltationes iocationesque ineptæ, maximè honeſtis puellis obſunt. Quare Paulus eas οἰκουροὺς eſſe uoluit, tanquam ſuæ domus cuſtodes, non domeſticatim nouarum rerum cupidæ ultro citroꝗ curſitantes, ſed domi tanquam ſub limace telam & lanam tractantes quaſi ſeptȩ ſedeant. Id tamen ſub id tempus, aut propter inſcitiam rude & difficile, aut certa de cauſa inutile uidebatur, ut puellæ literas condiſcerent. Verùm ſuprà oſtendimus, ut tardius ad Germanos per Gallos & per Imperatores quoſdam Germanos literarum cognitio peruenerat. Itaꝗ non eſt mirum, ut tam uiri quàm fœminȩ inertes redarguantur. Talis autẽ puellarũ æducatio multò laudabilior eſt atꝗ Thracica. Nam Thracibus in more poſitum fuit, nõ aſſeruare uirgines, ſed cum quibus libitum erat, commiſcere licebat. Cæterum de fide matrimonij & nuptiarum, erat ſua quoque Germanis ratio. Nam in adulteras, quas tamen paucas fuiſſe aſſerit, uel in ipſa propinquorum corona ipſe maritus animaduertit. Adulteram enim coma præciſa domo expellebat, & uicatim flagris cædebat lictoris uicem fungens, quæ etiã iuuenis etiam formoſa, etiam opulenta propter profligatam pudicitiam contemnebatur. Tanta enim ſeueritas & potius σεμνότης, id eſt, ueneranda quædam grauitas, cum auſteritate coniuncta Germanis fuit, ut uitia non uideant, id eſt, conniuendo, more Gnathonico collaudent, ut in corruptis moribus ſæculum, id eſt, ſæculi deprauati conſuetudinem non cauſentur. Ita Lacedæmonij, cum nulla nouerant adulteria, nullam quoque legem Lycurgi in adulteros receperunt. Verùm Solon ut adulteria refrenaret, lupanaria inſtituit. Tenedis autem lex fuit, ut adulteri, & mas & fœmina capite plecterentur. Piſidæ equo inſidentes circumducebant. Aegyptij naſum præcidebant.

Romani

Romani sæpè uirilia excecabant. Didymus tibicen testiculis suspensus est. Attici suos raphano torquebant, cuius & apud Aristophanem mentio fit. Arabibus semper placuit, ut adulteri pœna capitis afficerentur. Valeant Indi, Aethiopes, Massagetæ & Barbaræ nationes, quibus adulteria impunita fuerũt. Quid uerò lex Iulia sibi Romæ uoluerat, notius est, quàm ut repetatur. Iuxta Mosem uerò mæchi lapidibus adobruebantur. Fuit & quibusdam ciuitatibus, quæ hic sunt διοικήσεις, consuetudo, ut in matrimonio tantum κουρίδιαι, id est, quæ adhuc uirgines nuberent, sic & sponsi essent κουρίδιοι, nempè adolescentuli, qui antea uxòrem nullam duxerant. Sic enim utriusque hæc coniunctio, non tantum corpore, sed & animo, erat indiuidua. Experientiam enim multorum matrimoniorum damnasse uidentur. Quarè uiduæ mortuo uiro non ultra cogitabant, non longius nouas nuptias expetebant, sed semel & sperabant & uouebant ita uitam uiuere. Quam tamen consuetudinem & Romani agnouerunt. Nam ex nuptiarum multitudine animum intemperantem colligebant. Adhæc nimis stultũ fuit quibusdam gentibus numerum liberorum definire, cum is potius naturæ cursu absoluatur & desinat, quàm legum constitutione. Prudentissimè autem Qu. Metellus Numidicus Cęsar, Deinde Iulius Cæsar, Postea & Augustus legem de maritandis ordinibus tulerunt, eosq; ad progeniem propagandam præmiis & immunitatibus inuitarunt. Siquidem patri trium liberorum, erat muneris uacatio; cui plures, libertas donabatur. Sic & Lacedæmonij parentem, cui tres erant liberi à custodia & excubijs, cui quatuor, ab omni onere immunem fecerunt. Romani quoque parentibus plurium liberorum magistratus & honores designabant. Quid multis? stultum est & hic naturæ modum per leges præscribere. Est quoq; flagitiosa agnati alicuius internitio, quasi aut alicubi pia esset, aut parricidia impunita iudicanda essent. Pium quidem fuit apud Indos, ut liberi senio cõfectos parentes, sed ex aeris temperie longè optima uiuacissimos interimant. Sed dè homicidio, eiusq; pœna haud multò post plura subdemus. Habetur inquit Tacitus, non quod legibus quippiam cautum fuisset; sed bonis moribus approbatum erat. Mores autem ut plurimum sunt leges nón scriptæ, sed consuetudines iudicio & consensu rectè sentientium, iuxta legem Dei cordibus inscriptam lõgoq; usu receptæ. Boni quoq; iudicantur, cum ad hõnestatis & societatis hominum conseruandæ normam adæquantur & referantur. Laudatur igitur Germanorum resp. à morum bonitate, quę plus ualet, atque εὐνομία, id est, iusta & bona legum cõstitutio. Itaq; Antiphanes bonos mores iudicauit esse κειμήλιον pręciosiss. hoc uersu. τρόπος δίκαιος, κτῆμα τιμιώτατον. Hinc est quod Perithous bonos anteposuerat mores legibus. Nam illos immutabiles, cum sit iuditium Dei istiusmodi tabulis cordium nostrorum insculptum perpetuũ esse asserit: leges per Oratorum eloquentiam subinde finguntur & refinguntur. Cuius autem Senarij hi sunt:

τρόπος ἐςὶ χρηστὸς ἀσφαλέστερος νόμου
τὸν μὲν γὰρ οὐδεὶς διαστρέψαι ποτὲ
ῥήτωρ δύναιτο. τὸν δ᾽ ἄνω τε καὶ κάτω
λόγοις ταράσσων, πολλάκις λυμαίνεται.

IN omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hæc corpora, quę miramur, excrescunt. Sua quenq; mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ác seruum nullis educationis delicijs dignoscas. Inter eadem pecora, in eadém humo degunt, donec ætas separet ingenuos, uirtus agnoscat. Sera iuuenum uenus, eoq; inexhausta pubertas: nec uirgines festinãtur, eadem iuuenta, similis proceritas, pares ualidęq; miscentur, ac robora parentum liberi referunt.

XXVI.

DE LIBERORVM EDVCATIONE.

VAria semper fuit apud diuersas nationes infantium ex utero matris egestorum ratio, uariaque institutio. Galenus quidem Germanos solitos infantē recens natum in frigidum humorem immergere memoriæ prodidit, idque duplici de causa faciunt, Priori quidem, ut de naturæ uigore periculum facerent, Posteriori autem, ut corpus ipsum (Nam per externum frigus calor internus adaugetur) confirmaretur. Hinc uehementer in Germanos inuehi sibi permittit Galenus, eosque propter hanc educationem barbaros appellare non ueretur. Lacedæmonij quoque Lycurgi legibus edocti idem factitarūt. Nam infantes iam iam editos rigidissima aqua, propter corporum confirmationē, fouebant, nudos in patientia laboris enutriebant, nihil somni causa sternebant, cibi potusque modū præfiniebant, conuictum sobrium cum æqualibus præscribebant, in eodem sodalitio & studiorum societate, humilique cultu educabant, dura & horrida disciplina, seuerissimisque moribus assuefaciebant. Neque diuersus fuit Germanorum educationis modus, quo tamen per fascias deligaturam infantum adhibuisse necesse est, qua membra & artus bene formarentur, ut in tanta corpora (suprà enim ex Iosepho, magna & robusta tribuimus) alijs nationibus pusillis admiranda succrescerent, etiamsi non bene culti, non bene loti humi iacerent. Deinde infantes nutriuntur ab ipsis matribus, quod negocium neque ancillis, neque nutricibus creditur. Id sanè Plutarchus & triplici ratione approbat. Vna est, ex dilectionis uinculo, quæ maioris diligentiæ & attentionis in nutriendo quàm in conductitijs nutricibus erit, causa iudicaretur. Altera est ex ipsius naturæ ductu, quæ cuilibet animantiū generi lactis quoque copiam suppeditauit, eiusque tanta fuit prouidentia, ut pro gemellis natis & duos fontes lactis procrearit. Vltima est ex amoris proprietate. Sic enim multo magis suos adamabant. Medicis uerò sunt & aliæ rationes, quas Gellius, Macrobius, & alij complures repetere non dubitarūt. Inter has autem non infirma est causa, ne subito nutritio ipsa permutetur, cum eodem lacte uel ipso utero enutriti sint. Idē est Quintiliano, & quibus non prudentibus atque peritis consilium? Neque uerò diuersa educationis in adolescentia forma, siquidē seruilis ab ingenua nutritione uix discernebatur. Quapropter Germanis non secus ac Cretensibus curæ fuit, ut pueri ab ineunte adolescentia calores & frigora pati assuescerēt, ut uilibus amicti amiculis hyeme pariter atque æstu nempe eodem uestitu incederent. Iuuenes penè militiæ per ætatem patientes, nō delitijs, quæ animos hominum frangunt, sed laboriosis exercitationibus, ueluti cursu, iactu disci, algore, æstu, inedia, & sitis tolerantia, arduarum & difficilium uiarum peragratione, pugnarum simulacris, subinde exercitabantur. Quamobrem educatio, uel inter pecora cōmunis est, etiamnū in Sarmatia, Lithuania, & Russia usitatissima, quibus stabula, cœnacula, etiam uaporaria eadē sunt, quæ tametsi sit barbara, tamen ætate & uirtute ingenui à seruis citra negociū discernūtur. Generosa enim indoles, quæ est Græcis εὐφυΐα non potest diu esse obscura. Fatemur & hic opus esse, ut ad naturā ratio, quæ est disciplina, & consuetudo, quæ est exercitatio accedat, si iusta instituendæ pueritiæ ratio ineunda esset. Nota est historia, ut ex duobus catellis à Lycurgo aliter atque aliter edoctis in publicā coronam Lacedæmoniorū propositis, educationis uim & mores ueluti intento digito ille demōstrarat. Postea ijdē pubescentes, summa cura à Venere arcētur, quæ nimis quoque uires eneruat, & rectè ille dixit, si infirmior esse cupis, Veneri indulge. Libet & huc consilium admodum salubre, quod de puerorum procreatione Aristoxenus Pythagoricus intendit, adnotare.

καθόλου μὲν φυλάττεσθαι τὸ καλούμενον προφερὲς ὅτι γὰρ τῶν φυτῶν, ὅτι τῶν ζώων ἐνκαρπὰ τὰ προφερῆ γίνεσθαι, ἀλλὰ χρόνον τινὰ προπαρασκευάζεσθαι, τῆς καρποφορίας ἐν ᾧ ἐνισχύσαντα καὶ τετελειωμένα τὰ σώματα, παρέχειν τά τε σπέρματα καὶ τοὺς καρποὺς διδόασι, πολλὰ δὲ εἶναι, ἐν οἷς ἡ ὀψιμαθία ἐστὶ βελτίων, οἷον καὶ τὸ τῆς ἀφροδισίας ἐν πρᾶγμα. διόπερ οὖν δεῖ τοὺς παῖδας ἄγεσθαι διὰ τῶν σωματικῶν σχολῶν, ὥστε μὴ μόνον μὴ ζητεῖν, ἀλλ᾽ ἀδύνατον μηδὲ εἶναι τὴν τοιαύτην συνουσίαν ἐντὸς τῶν εἴκοσιν ἐτῶν· ὕστερον δὲ καὶ εἰς τὸ ἀφικνεῖσθαι σπανίως. εἶναι χρήσιμον τοῖς ἀφροδισίοις τοῦτο γὰρ πρός τε τὴν τῶν γεννώντων, &c. Quod eſt, In uniuerſis præcox Venus eſt cauenda. Siquidem neque in plantarum, neque in animalium genere, quæ præcocia ſunt, fœcunda fiunt, ſed certo tempore, ad fructificandi facultatem præparantur, ut corpora ipſorum roborata, & perfecta, ſemina & fructus perferrent. Sunt quidem multæ res, quas ſerius didiciſſe conueniret, & inter has eſt Venereum opus. Quarè ſic pueri corporibus exercendi, & alijs negocijs obruendi ſunt, ut non modo Venerem non quærant, ſed & pro uirili illam ipſam intra uiceſimum annum ignorent, cum & hac ætate rarior eſſe debeat. Hoc enim tum ad parentum, tum ad generandæ prolis bonam habitudinem multum conducit. Laudandi igitur ſunt ueteres Germani, ut qui in educatione liberos ſuos, neque ἀκολάστους, id eſt, libidinoſos, & intemperantes, neque ἀκρατεῖς, hoc eſt, incontinentes eſſe uolebant. Itaque σκιατροφία, quod eſt umbratilis, mollis, & delicata educatio, nimis odioſa ijſdem fuit. Noti enim & hi uerſus.

Balnea, uina, Venus, corrumpunt corpora noſtra,
Sed uitam faciunt, balnea, uina, Venus.

Itaque Germanis conſultiſſimum fuit, ut uirgines non feſtinarentur, hoc eſt, non cito ad coniugium raperentur. Exſpectabatur enim ætas generationi apta; quæ & firma eſt, cum omni ex parte ſibi conſiſtat, & integris uiribus exiſtat. Et cum Ariſtoteles gignendi finem in maribus quidem annum ſeptuageſimum, in mulieribus autem quinquageſimum ſtatuerat, magis firmæ ætatis ratione, & communi quadam experientia, quàm reipſa, ita facilè erit initium coniugandi conſtituere, nimirum ut puella octodecim annorum nuptui detur, & maſculus triginta trium ducat, cui & Heſiodus ſuffragatur, cum ſponſum tricenarium plus minus fecerat. Quarè hic in utroque ſexu non erit diſſimilitudo, neque ætate, neque ſtatura. Amicitia igitur iuſta inter coniuges conciliabatur, ueraque συζυγία, propter æqualitatem ſtatuebatur. Verùm eſt illud Ariſtotelicum, αἱ ἀνομοιότητες τῶν ἠθῶν ἥκιστα φιλικόν. Siquidem diſsimilitudo morum, diſſidij & contentionum mater eſt. Sic igitur iuxta Pythagoram amicitia æqualitas. Poſtremò liberos parentum corpora retuliſſe, quàm prudentiſſimè ſubdit. Nam in cunctis animalibus, nunc iuueniles partus pene imperfecti ſunt, nunc fœmellæ crebrius quàm maſculi (cum genitura maſculina iuxta Hippocratem nondum ſit integra) gignuntur, nunc minoris ſtaturæ homunculi procreantur, ijque admodum imbecilles, nunc puellæ non ita paucæ partu propter ualde teneram ætatem, & imbecillitatem intercidunt. Quarè Trœzenijs reſponſum datum rectè huc quadrat, ὡς πολλῶν διαφθειρομένων διὰ τὸ γαμίσκεσθαι τὰς νεωτέρας, hoc eſt, quàm multæ pereunt, cum iuniores nubant. Taceo ut ex immaturo, & intempeſtiuo matrimonio liberi ferè degenerent, ut illud ipſum ſit incontinentiæ ſignum. Prætereo & multas eaſque iuſtas cauſas medicis notas, Et γονῆς, id eſt, temporis ad procreationem apti ætatem Cenſorinus adnotauit. Germanis quoque eſt prouerbium dextrè intellectum à ueritate nihil diſſidens, *Kinder machen kinder*, quod eſt, homines pueriles, nimirum ætatis adhuc infirmæ, alios liberos, quàm infirmos gigne non poſſunt.

Sororum filijs idem apud auunculum, qui apud patrē honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur, & in accipiendis obsidibus magis exigunt, tanquam ij & animum firmius, & domum latius teneant. Hæredes tamen successoresque sui cuique liberi, & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patrui, auunculi. Quanto plus propinquorum, quo maior affinium numerus, tanto gratiosior senectus, nec ulla orbitatis pretia.

XXVII.

DE SORORVM FILIIS, ET *de hæredum institutione.*

Id magis usu, & στοργῇ φυσικῇ receptum est, quâm legibus & tabulis, uidelicet, quod filij sororum in eodem sint honore apud auunculū, quippe matris fratrem, quo apud patrem. Est quidem connexio penè in circulum abiens, multò arctius affinitatem copulans, Quarè adhuc tales filij auunculos suos, *die Vettern*, ueluti patres, ut arbitror, appellant, uetustatis auitæ uestigia retinentes, non nisi propter honoris æqualitatem, paterno nomine uix per primæ uocalis, uel immutationem, aut inclinationem molliorem significatam. Itaque factum est, ut propter illud arctissimum affinitatis uinculum Germanis usitatius, libentius aliæ nationes filios sororum in obsides acceperint. Germanis quoque nullum fuit testamentum, neque nuncupatiuum, neque scriptum, sed ratum erat illis, & longo usu receptum, utique à naturali iure non alienum, ut hæredem instituerent, id est, post mortem aliquem suorum bonorum dominum facerent. Primum, ex linea descendente, ut liberos: Deinde cum orbitas fuerat, ex transuersali linea hæredes successerunt, ueluti fratres, patrui & auunculi. Contrà Romani hæredes primos ascendentes, alteros descēdentes, tertios transuersales, atque extraneos fecerunt. Siquidem hæredes triplices præscribuntur, quarum alij sunt necessarij, cuiusmodi serui uolentes, post mortem domini, & libertate donantur, & ijsdem hæreditas uenit. Alij sunt sui, & necessarij, quales Germanis fuerūt filij, & filiæ, atque propinqui proximi. Alij sunt extranei, ut qui iuri testatoris subiecti non sunt, quos Germanis fuisse non est uerisimile. Siquidem si qua alia, hæc præsertim natio gignendis liberis operam dedit, & multitudine tam agnatorum, & cógnatorū, quàm affinium etiamnum gaudet. Quarè affinitatis nomen apud nos lusissime spargitur, ut gradus nulla ratione subducerentur, adeò arctissimam inter se utraque de causa connexionem esse affectant. Itaque orbi, id est, quibus nulli erant, aut propinqui, aut liberi in nullo precio habebantur, atque hoc modo cœlibatus ualdè odiosus fuit. Quæ consuetudo, & ueteribus Romanis, quoties maritis, & congiaria, & donaria tanquam ad nuptias illectamenta, ab Imperatoribus constituta fuerant, ita Romæ plerique diuites uxores non ducebant propter uitanda matrimoniorum onera. Quarè cum hi nullos liberos, nullosque hæredes tollerēt, mox hæredipetæ alij successerunt, & alieni. Quam uerò rem, cum reipublicæ damnosa esset (Nam & legitima prole ciuitas destituebatur, & testamenta multa improba, inofficiosa, & inhumana fiebant) lege Papia de ordinibus maritandis, id est, in matrimonium locandis correxit, cum multiplicia præmia, immunitates atque honeres ijs, qui uxores haberent, atque ex ijs liberos, statuerat.

statuerat. Coelibatum uerò atq; orbitatem uicissim poenis subiecit, quæ omnes ad locupletandum ærarium institutæ atq; excogitatę erant. Fecit autē id, ut inuidiam subterfugeret, ex diui Iulij commentarijs edoctus. Quamobrem Suetonius D. Augustum leges quasdam retractasse testatur: maximè tamen de maritandis ordinibus, quam cum recusarunt potissimum equites, perferre, hoc est, ad finem seu ad plenum decernere non potuit, utiq; testimonio quodam muto, cum Germanici liberos accitos receptosq;, partim ad se, partim in patris gremiū ostentauerat, manu uultuq; significans, ne iuuenis exemplum imitari grauarentur, instaurauit tamen, & sanxit, quod antea amplius. Qu. Metellus censor conatus est, de quo sic Florus. Qu. inquit, Metellus Cēsor censuit, ut ducere uxores omnes omnino cogerentur liberorum creandorum causa. Huius quoq; orationem Augustum in senatu recitasse Suetonius ait, cuius & Gellius 1. cap. 56. meminit, cuius summa fuit, ut ciuitas sine matrimoniorum frequentia consistere non posset, quam & Tacitus in 3. lib. repetit. Proinde cum Germanis orbitas odiosissima fuerat sed affinium, & propinquorum numerus magna animi contentione requirebatur, bona eorum non erant caduca, quæ cum sint uacantia, ad ærarium pertinebant, sicut apud Iurisconsultos, de caducis tollendis, præscribitur.

SVscipere tam inimicitias, seu patris, seu propinqui, quàm amicitias necesse est. Nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum, ac pecorum numero, recipitq; satisfactionē uniuersa domus, utiliter in publicum; quia periculosiores sunt inimicitiæ iuxta libertatem.

XXVIII.

DE INIMICITIARVM ET HOMI-
cidij expiatione, & mulctatione.

SSicut bonorum hæreditas propinquis ueniebat, ita & amicitiarum, & inimicitiarum. Nam qui amicus patri testatori fuerat, idem & hæredibus fuit, & e diuerso, qui hostis patris fuit, & hæredibus hostis. Erant tamen tales hostes, ut essent placabiles. Nam irasci & dissidere facilè, sed mãsuetum esse longè melius est, sicut stuporis est ἀοργησία, & furoris ὀργιλότης, præsertim pertinax, ita mediocritatis est placabilitas, & πρᾳότης. Obseruabant, & Germani in homicidij poena suam rationem. Constat sanè ex Gorgia Platonis duplicem puniendis peccatis esse causam, unam cōmonitionis, alteram animaduersionis. Commonitio quidem fit propter delinquentē, ne porrò peccare pergat, sed ut ad bene honesteq; uiuendum promptior, & emendatior fieret, curabatur. Animaduersio uerò fit, non eius qui poena afficitur gratia, sed aliorum, ut metu poenæ ab eadem noxa deterrerentur. Sic Germanis homicidium certo pecorum numero luebatur. Leuiora uerò crimina pecoris, uel equi damno. Ita Romani reges homicidij conscios arietis damno mulctabant, quem in sacrificijs deorum expendere consueuerunt. Prisca enim paupertas ante argenti, & auri usum ex noxiorum bonis sacra dijs exhibuisse fertur. Quarè supplicia dicta sunt, & cautum fuit, ne quis mulctam indicendo, bouem prius quàm ouem nominaret. Neq; Romæ mulctari quempiam grauius decebat, quàm triginta bobus, & duabus ouibus. Bos quidē centussib. ouis uerò decussib. æstimabatur. Quapropter & mulctę pecuniariæ iuxta hanc æstimationē modus prefiniebatur, ut maxima mulcta esset triū millium & uiginti assiū. Atq; ex superiorib. patet, ut gregibus armentorū & pecorū

tanquam

tanquam gratissimis opibus sese Germani oblectarunt, ideo ex ijsdem mulcta decernebatur, cum pecuniæ usus ubiq; non tantus erat. Hac autē pœna toti domui, id est, familiæ interfecti in publicum satisfiebat. Nam si quis ex eadem familia neglectus fuisset, sicut Germanis semper magna fuit libertas, eiusq; studium extremum, noua exorta fuisset contentio, ex non plena satisfactione. Quare in utilitatem publicam totius domus mulcta pecuaria distribuebatur.

CONuictibus & hospitijs non alia gens effusius indulget. Quēcunque mortalium arcere tecto, nefas habetur, pro fortuna quisq; apparatis epulis excipit. Cum defecere, qui modo hospes fuerat, mōstrator hospitij, & comes, proximam domum non inuitati adeunt, nec interest, pari humanitate accipiuntur, notum ignotumq; quantum ad ius hospitis, nemo discernit, abeunti, si quid popósceris, cōcedere moris, & poscendi inuicem eadem facilitas. Gaudent muneribus, sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis. Statim e somno quem plærunq; in diem extrahunt, lauantur, sæpius calida, ut apud quos plurimum hyems occupat. Lauti cibum capiunt, separatæ singulis sedes, & sua cuiq; mensa.

XXIX.

DE GERMANORVM *hospitalitate.*

MAgna fuit ueteribus hospitum obseruantia. Nam in defensionibus primum locum parentibus tribuerunt, secundū hospitibus, tertium seruis, sicut apud Gell. in 5. cap. 13. memoriæ scriptum est. Sic & Penelope ad Antinoum dixit, Odis. φ.

—οὐ μὲν καλὸν ἀτέμβειν, οὐδὲ δίκαιον,
ξείνους τηλεμάχου ὅσκεν τάδε δώμαθ' ἵκηται.

Sic & Telemachus Mineruam, quæ sese Mentæ Taphiorum regi assimularat, hospitē tam diu foris perstitisse indignabatur, mox ipse prorupit, illius dextram cepit, & hastam eandē salutauit, atq; inter suos amicos recensuit, atq; prius cibis saturari, quàm negotium suum expedire iussit. Quid multis? laudatissima est omniū uirtutum apud Homerū hospitalitas, cui non temere, uel ipsum Iouē ξένιον dictū, præfecerūt. Ita Germanis ius hospitij sanctissimū fuit, ut nullū hominē suis tectis arcerent. Hoc enim pessimū flagitiū iudicabatur. Deinde eosdem hospites prolixè, sed pro facultate accipiebāt liberalissimè. Liberū quoq; fuit in aliam domū diuertere, si prior hospes defecerat. Solent enim hospitij esse non tantū monstratores, sed & comites, cum illos in proximā domum deducunt. Postea hospitia sunt cōmunia tam notis quā ignotis. Siquidē iure hospitij utriq; in nullo ponebantur discrimine. Tū celebri more hospites cibo potuq; refertos, aliquo munere ceu symbolo amicitiæ ornare solebant, atq; hæc munera, ξένια dicebantur. Ad hūc modū apud Hom. loti, pasti, saturi, ὡς ταρπόμενοι φίλον ἦτορ offerebāt donum τιμῆν, μαλὰ καλόν, ὅτοι κειμήλιον ἔσαι ἐξ ἐμεῦ, οἷα φίλα ξεῖνοι ξείνοισι διδοῦσιν. Ab altera uerò parte dicebatur, σοὶ δ' ἄξιον ἔσαι ἀμοιβῆς, ita numeranti renumeratur. Germanis tamen mos fuit, ut in datis muneribus, nulla esset imputatio, & in acceptis nulla obligatio, imò esset mutua quædam seu liberalitas, seu

munificentia

munificentia. Adhęc uictus, qui hic est uiuendi consuetudo, & familiaritas, non asper, non malignus, sed comis & benignus, atque facilis. Postremò hospites, in multam usque diem dormiunt, & loti Homericorũ hospitum more sic comedũt, ut singulis suæ sint, & sedes, & mensæ. Quæ consuetudo etiamnum mordicus, in multis Germanorum partibus obseruatur Familiaris tamen ijsdem fuit, ut se non in balneis, sed fluminibus lauarent. Itaque nandi periti, & summi uiri natatores habiti sunt. Si quando tamẽ balneis lauarent calida, frigidior enim aura est, utpote ad Boream inclinata, & uergens, sicut cum cõplura testimonia autorũ, ut Cæsaris, Taciti, Melæ, suffragantur, tum ipsa experientia iuxta mundi climata, quàm manifestissimè contestantur) abluebantur, lautique uescebantur. Eadem hospitalitatis apud Lucanos fuit ratiò, ubi lege cautum erat, ut si quis sole occidente, diuertentes hospites notos ignotosque domo exigeret, κακοξενίας teneretur, mulctamque eo nomine pendere cogeretur. Laudatur & Calabrorum hospitalitas, qui hospites comiter, & benignè inuitare, pyra illis sistim apponendo, solebant. Quid dicã de Corinthijs, qui uel captiuos tam leniter habuerant, ut illos ueluti hospites tractarent, & sine precio dimissos Δορυξένους appellarent.

TVm ad negotia nec minus sæpe ad conuiuia procedunt armati. Diem noctemque continuare potando nulli probrum. Crebræ (ut inter uinolentos rixę) raro conuitijs, sæpius cæde, & uulneribus transiguntur. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis affinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace denique ac bello, plerunque in conuiuijs consultant, tanquam nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta, nec callida, aperit adhuc secreta pectoris, licentia ioci. Ergo detecta, & nuda omnium mens, postera die retractatur, & salua utriusque temporis ratio est. Deliberant dum fingere nesciunt, constituunt, dum errare non possunt.

XXX.

DE GERMANORVM conuiuijs.

HAbent & suam conuiuandi rationem Germani, quam prorsus militarem esse arbitror, præsertim si quis hoc loci quinque capita adnotarit, quorũ primum est, ut conuictores armati conueniant. Nam Germanis familiare est, & in serijs negocijs, & in conuiuijs armatos adesse, sicut ordinem militarem decet, & hodie à præcipua nobilitatis parte eadem consuetudo retinetur. Alterum est in strennua potatione dies & noctes, qua sese & Græci oblectabant, dum in primis epulis breuioribus poculis utebantur, & in fine laxiora adhibebant. Quare Græcorum more bibere, est capacioribus poculis haurire, quibus lex data erat, ut in symposijs, aut biberent aut abirent, unde & prouerbium inter potores natum est, sicut apud Scythas est Scythissare, idem quod intemperantius bibere, Potationem autem hanc magis circa Rheni accolas, quorum mores Tacitus præcipuè uidit, usitatam fuisse, quàm in tota Germania iudico. Verùm hodie cum passim, & uineta coluntur, & aliunde alia, atque alia uini genera afferuntur, incredibi-

incredibilis ubiq; temulentia, qua mirum in modũ inter sese potissimum sic iuuentus conflictatur, ut non malè ab alijs nationibus Germani ebriosi incusentur. Tertium est de rixis sanguinarijs. Nam uino excalefacti, & bile commota efferuefacti, iam armari, non conuiuijs inter se certant, sed aut mutuis uulneribus aut cæde digladiãtur, sicut Centaurorum, & Lapithaium cõuiuia hic cerneres. Quartum est de sermonum conuiualium materia quintuplici, aut de reconciliatione inimicorum tractatio suscipitur. Liberaliora enim in bene potis quibusdã solent esse ingenia, atq; ita placabiliora. Solent & nunc non cyathos, sicut olim Romani, amicitiæ præbibere, sed magnis crateribus eam nunc, aut renouatam, aut inchoatam confirmare: Aut de iungendis affinitatibus. Tunc enim inter bene potos per affinitatem amicitia conciliatur, & de filijs collocandis felicius consultant: Aut de suscipiendis principibus, quos olim (sicut suprà indicauimus) electitios, non hæreditarios habebant. Itaq; de principum eiusmodi, quibus erant centum comites adiuncti uirtute, authoritate, & peritia differebant: Aut de pace agebatur: Aut de bello suscipiendo, & inferendo. Hæc enim conuiualium consultationum præcipua capita erant, uel quòd in probè potis mens nihil reconditi habeat. Ebrietas enim operta recludit. & ille uerè pronunciauit: Vinum, hoc est, ebrietatẽ esse mentis speculum, uel quod poti essent, ad res magnas obeundas multo, & calidiores, & promptiores. Est enim gens Germanorum non astuta, non fucata, non subdola, sed candida, aperta, neq; aliud dicit, atq; sentit, neq; aliud cor in lingua est atq; in pectore, imò omnia eorundem, & cogitata, & dicta aperta absq; fuco existunt. Et quod mirum est, dũ liberalissimè iocantur, seria tamen depromunt, adeò ut uel iocando nihil dissimulare posint. Vltimum est de consiliorum, & senatusconsultorũ istiusmodi tractatione. Siquidem ebrij, dũ nihil fingere possunt, deliberant, Sobrij, dum mentis suæ compotes aberrare nequeunt, constituunt atq; decernunt. Etsi neq; inter Xenophontem & Platonem propter symposiorum certam formam conueniat, imò quædam, eæq; indubitatæ dissensiones comperiantur, tamen si quis utriusq; authoris scriptum ad Germanorũ, & ueterum, & nostra magis symposia, quã conuiuia contulerit longẽ maiorem diuersitatem dinoscet. Verùm de his conuiuijs, & eorum cæremonijs in nostris symposiacis quæstionibus plura inuenies.

POtui humor ex ordeo, aut frumento in quandã similitudinem uini corruptus. Proximi ripæ, & uinum mercantur. Cibi simplices, agrestia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem. Aduersus sitim, non eadem temperantia: Si indulseris ebrietati suggerendo quantum cõcupiscunt, haud minus facilè uitijs, quàm armis uincentur.

XXXI.

DE GERMANORVM VICTV.

VIctus hic & potum, & cibum cõplectitur. Potus aũt est uinum, aut natiuũ, aut factitium, quod illud miris modis imitari affectat: Nam & Suidas Zythũ uinum uocat ordeaceũ, quod sit cereuisia ex ordeo cocta uicẽ natiui uini gerens, etsi illud ipsum Sophocles, & Aeschylus βρῦτον, quã ζυθὸν appellare maluerint. Eius quoq; authorem primùm apud Aegyptios pleriq; omnes, aut Dionysium Hammonis filium, aut Osyridem, quem ille sibi in filium adoptauit, cuius uxor Isis fuit, ut est apud Diodorum Siculum, ad unum fatentur. Quarè à loco

primæ

primę inuectionis Pelusiacus à Pelusio, Nili Aegyptiaci ostio potus nominatur, & ad alias nationes, ut fieri solet, ubi uini natiui copia deest, propagatus est, alia atque alia recepit nomina, ueluti Hispanis est Ceria, Gallis Berius, Germanis Bierus, passim tamen Cereuisiæ, siue à Cerere frugum inuentrice, siue ab alia ratione dictæ nomen frequentius est. Aristoteles quoque πῖνον nuncupauit, nempè uinum hordeaceum, quo temulentos aut pronos decumbere, aut supinos idem posteris scriptum reliquit, atque ita eiusmodi uinum, ex frumento decoctum Græcis est πυρίγυνε. Hellanicus quoque ex oryza, sicut & Athenæus ex milio fieri testatur, sicut in commentarijs nostris, in Georgica Virgilij, fusius expositū est. Nunc uerò docendi gratia cereuisiam appellabimus, quàm communē toti penè Germaniæ, aut ordeaceam aut triticeam facimus, & utrique plus minus lupuli uulgò dicti, qui ab aliquibus lupus salictarius apud Plinium esse putatur, accedit. Nā huius flores ac capitula in cocturam cereuisiæ adijcere solent, non alia ratione quàm ut obstructionem à frumento pręsertim à tritico factam tollant. Meatus enim apprime, uel obstructos in uisceribus reserare possunt. Hęc sunt de materia, ex qua & temperamentum colligendum est. Siquidem ex aqua nullum habet, pręsertim ex ea, quę non medicamentosa, sed potabilis est. Nam in coctura quamlibet rerū aliarum qualitatē recipit, & in alterā naturam sese transformat, in qua autem, si ordeum coxeris, erit apud Galenum, aut κριθινὸν ὕδωρ aut τὸ κριθῖνον ut nobis ordeacea aqua est in febribus, nescio an quid usitatius? Hęc refrigerandi, & exiccandi facultatem obtinet, & abstergendi non ita magnam. Itaque cū febrientes uehementius exiccati iam exiccantur, exiccationē uuis passis, & glycyrrhiza, & seminibus frigidis obtundunt, & quodam modo opprimunt, ut porrò refrigeraret, & humectaret, Sin autem in eadem triticum coctum fuerit, potus erit calidus iuxta tritici naturam. & non parum, cum simplex permaneret, meatus suo glutino obstrueret. Quare in triticea cereuisia plus florum lupi salictarij incoquitur, qui cum sint calidi & sicci sunt, incidendi quoque, aperiendi, abstergendi, mundificandi sanguinem, euacuandi humores biliosos potissimum arcendi putrefactionem uim obtinent.

Quapropter si lupi flores cum tritico coctos attenderetis calidam cereuisiam, & siccam pronunciabis. Namque alia erit temperatura ordeaceę cereuisię. Etiam si ina uta or .e frigefaciat, tamen pręparatione quadam aliam induit qualitatem, Siquidem frumenta prius macerantur, ut sit Hippocratica βροχή, propter putrefactionem quandam introducendam, & resiccata torrentur, tosta mola franguntur prius, quā cum aqua concoquātur. Iam uerò uel ex putrefactione uix inchoata. & ex tostione, quę est adustionis forma, cunctas res incalescere non est dubium. Itaque eius temperamentum est, calidum & siccum, siue triticeæ, siue ordeaceę, sed utriusque gradus, uel intenduntur, uel remittuntur pro materię cereuisiarię multitudine. Nam quo plus materię incoctum fuerit, eò calidior, & siccior erit, cui suffragantur in potantibus faciei rubor corporum atque potissimum capitis calor, & rubor, atque ebrietas ex halitu calidorum fumorum, in caput subleuatorum nata idem approbat. Quę cuncta fieri non possent, nisi calefaciendi facultas in cereuisia pręsens adesset. Calida enim ruborem, calorem, & ebrietatem efficiunt. Quare eorum sententiam confirmare nequeo, quibus placet omnia cereuisiarum genera, in uniuersum frigefacere, & magis multo potu incalescere homines, & inebriari, quàm eius temperamento dijudicant. Boni uidelicet homines, ἐμπύρωμα, in ordeo permutatæ qualitatem innatam non uident. Deinde cum cereuisia sitis remedium esse statuatur, mox ei refrigerandi, & humectandi uirtutem tribuunt? Non'ne & uinum humectat, & è diuerso exiccat? non'ne idem sitim restinguit, sed alia atque alia ratione, ut in diuersis locis Galenus disserit? Verùm

si quis

si quis utriusque ἀντιλήψιν urget, quis non utrunque, & refrigerare, & humectare pronunciaret? Sin autem δύναμιν, aliud te sentire necessitas, tum propter causas, tum propter effectus compellet. Proinde temperamenti, in cereuisijs quibuslibet indicium non aliud est, atque cuiuslibet decocti in pharmacopolijs etiam exquisitissimum. & suapte natura cereuisias calidas esse, & per accidens refrigerare, non aliter ac uinum, pronunciabitur. Quare & inter recentiores Graecos medicos Phucam (sic ipse Zythum appellabat, nisi sit potius Aeginetae φοῦκα, quae à posca plurimum differt) simplicem, frigidum & compositum siccum, & calidum esse pronunciat, atque Galenus Zythum ordeo esse acriorem non dubitat. Verùm hic ab optimae notae scriptoribus medicis, nos dissentire oportet. Nam illi constanter, ad unum omnes ex eadem renes, & neruos laedi, membranis cerebri noxium flatum inferri, mali succi esse, elephantiasin gignere scriptum reliquerunt: Id uerum est, cum eorundem cereuisia ex sola aqua & ordeo solo cocta fuerat, mox exacescebat, & ex acore eiusmodi morbos praecipuè in neruosis partibus nasci dubium non est. Hodie autem istec incommoda, per florum lupi accessionem commodam, tolluntur & emendantur. Hi enim & tormina, & flatus discutiunt. Si quando meninges in capite distenduntur, id non fit nostrate cereuisia, sed potius ebrietate, & crapula, quae causa & ex uini ingurgitatione oritur. Quare non statim ex ueterum authorum dictis utcunque in medium prolatis, cuiuslibet sententia temere damnanda est, cum utrobique non sit eadem, & materia & praeparatio seu confectio. Haec sunt obiter de ceruisiae temperamento obseruata, addendae sunt porrò, & cereuisiarum differentiae apud Germanos notissimae, quarum prima est ex modo coctionis: Nam una est ex cruda seu malè cocta, certis de causis, haec flatulentum uentriculum efficit, renibus & uesicae obest, non secus ac curmi Dioscoridis, cum lupuli flores iuxtà cum capitulis non sint probè concocti. Eadem incommoda conficit, cum non ritè deferbuerit. Altera est bene percocta, quae ijsdem malis non est obnoxia. Secunda uerò differentia est, ex consistentia, uel tenuiori, uel crassiori, uel mediocri, pro materiae multitudine, tum pro cocturae, ad certas partes ratione. Tenuiora autem esse magis διαχωρητικά, & crassiora σάρκωμα, ex Philosophiae elementis non est obscurum. Hinc & alimenti, seu copiosioris, seu paucioris, & cõcoctionis, seu tardioris, seu uelocioris coniectura facienda est. Tertia est ex colore. Siquidem ordeacea subalba ferè esse consueuit, sicut subrubra triticea. Quid multis? tum ex maturis lupi salictarij floribus & multis, tum ex tostionis modo intenditur uel remittitur, atque ex colore caliditatis coniecturam facere non est ineptum propius pensiculanti. Quarta est ex sapore. Est enim alia dulcis, alia acris, & alterius saporis, qui non aliunde, quàm ex materia, & coctura nascitur. Quinta est ex odore, qui & natiuus nõ aliter, ac sapor, & factitius est potissimum, ex aromatum, & rerum conditanearum congerie. Sexta est ex aetate; Nam recens turbulentior esse consueuit, & minus defecata. Aetas & hic non minus, atque in uino partes aquosas absumit. Ecquis non uetustam esse calidiorem hic assereret? Septima est ex dolijs seu uasis, quae uariant, aut ex diuersis lignorum formis, aut ex praeparatione quadam, cuiusmodi sunt picata, quae etsi diutius cereuisiam conseruant, & excalfaciant, tamen capita tentare imbecillia non cessat. Hic obiter notandae & sunt rationes, cur nonnullae ceruisiae diutius perdurent, modo ex lupuli quantitate, modò ex cocturae tempore, modò ex aeris ambientis temperatura, modò ex cellae cereuisiariae loco, uel profundo, uel frigido, modò ex dolijs. Saepe tamen fit, ut cereuisiae sint uitiosae, uel à materia, cuiusmodi habuit & Manardus Budae, sicut ex eius Epistola apparet, parum & accuratè, & medicè de cereuisia scribens, uel à cocturae modo, ueluti cum fit per ministrorum coquentium negligentiam, aut non satis percoquitur, aut propter ignem immodicum, & agitationem decocti

socius intermissam adustionem sapit, quod nos dicimus, *Es brandenzt*, aut propter ineptam materiem macerandam, fumum & fulginem resipit, *Es schmeckt rauchrigk*, aut propter non satis aptum & cõmodum feruorem. Hinc enim dulcedo admodum ingrata membris nutritionis, & flatulenta conciliatur, aut propter uasa nõ apposite loco & expurgata per negligentes famulas alienum saporem recipit, uapescunt, exolescunt, cum uasa non probè obturata fuerint. Efficiunt & hinc non minus atque in uino suam loram, quæ & *δευτερίας* nonnullis est, & secundariam cereuisiam nuncupant. Sunt & cereuisiæ, non eadem per omnia & uni eadem commoda, quæ si quis diligentius adnotaturus esset, librum conscriberet, uel de sola uini & cereuisiæ collatione, & commoditatibus. Proinde cereuisia est Tacito humor ex ordeo aut frumento, in similitudinem uini corruptus. Affectat enim esse uinum ex aquæ humore, atque uel ordeo uel tritico macerato, resiccato, tosto, & crassius molito concoctum. Verùm riparij Germani, hoc est, qui ad Rheni ripam accolunt, & uina mercantur. Hodie autem ex ijsdem locis Rhenanis maximus uini numerus in multas Europę partes distrahitur. Cæterùm cibus Germanorum est admodum simplex & frugalis. Victitant enim aut agrestibus pomis, aut ferina, eaq; recenti, aut lacte concreto, quod est Græcis *πηκτόν*. Addit Plinius & pultem auenaceam. Cruda autem carne eos uesci iuxta Melam, Tractaris idipsum conuenire rectius iudico. In his quoque obsonijs non sunt neque aromata, neque blandimenta Saccharacea aliundè petita, sed sola simplicitas ijsdem placet. Quàm optanda esset & hodie eadem nobis & frugalitas & parsimonia, quã & temperantiam nuncupat, eandem tamen in siticulosis Germanis exposcit. Ignorat Tacitus, ut cereuisiæ magis, quàm uina nutriant. Nam bibentes cereuisiam minus sunt uoraces, cum ex eadem plurimum alimenti subministretur. Deinde ex eiusdem usu corpora multo & crassiora & robustiora passim reperiuntur. Bibacitatis quoq; notam Germanis impingit, siquidẽ si tantum uini indulseris, quantum concupiscunt, citius ebrietatis uitijs, quàm gladio uincũtur. Ridiculum est, quod nonnulli bibones Germanos esse propter Aquilonem constringentem & corpora hominum exhaurientem, atq; resiccantem, patrocinentur, quasi bibacitas resiccitatis à Borea corporibus mederetur. Digna sanè ratio bibulis scriptoribus, ut operculum patella uerè dignum inueniatur. Miror cur non potius caliditatem corporum propter meatus cutaneos à boreali frigore obstructos, atq; ita magis intrinsecus excalefactam caussentur. Sed quid hic moror? cum educationi & consuetudini, tanquam alteri naturæ rectius id uitij acceptum ferendum sit, alioqui bibacitatis causæ naturales tum ex mundi inclinatione, tum ex temperamentis cuiuslibet hominis præter educationis uirtutem petendę sunt. Habentur & cereuisiæ conditaneæ, ueluti est, à rosa rosacea, à pulegio glechonites, ab absinthio absinthites, à saluia saluiates, ab hyssopo hyssopites, ab helenio nectarites, ab origano origanites, ex asaro asarites, ex baccis iuniperi archeutides, à satureia Thymbrites, à thymo thymites, à dictamno dictamnites, à cunila herba Conyzites, ab aromatibus aromatites. à malis cydonijs cydonites, à marrabio prasites dicitur cereuisia, & ut plurimum herbæ maceratæ naturam recipit, ex qua & de eadem exactum iudicium faciendum est, sicut in facticijs uinis fieri solitum est.

Genus spectaculorum unum atque in omni cœtu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu iaciunt. Exercitatio artem parauit, ars decorum, non in quęstum tamen aut mercedem, quamuis audacis lasciuiæ, precium est uoluptas spectantium.

Aleam, quod mirere, sobrij inter seria exercent, tanta lucrandi perdendi'ue temeritate, ut cũ omnia defecerunt, extremo ac nouissimo iactu de libertate ac de corpore contendant. Victus uoluntariam seruitutem adit, quamuis iunior, quamuis robustior, alligari se ac uenire patitur. Ea est in re praua peruicatia, ipsi fidem uocant. Seruos conditionis huius per commertia tradunt, ut se quoque pudore uictoriæ exoluant.

XXXII.

DE GERMANORVM SPE-ctaculis & ludis.

PORrò apud Græcos fuit, σφαιρομαχία, qua qui uicerat rex salutabatur, & uictus asinus, atq; uictoris iussa exequebatur Hæc autem quantopere inter exercitia conferat, inter alios præcipuè Galenus docuit Ita Spartanis fuit palestra quæ & Athieniensibus usitata fuit, sed huic ἀποβάτην aut ἀποβάσιν certum ludum equestrem adiunxerunt. Alijs quoq; fuerunt petauristæ, alijs ἁλτῆρες, quorum & Galenus subinde meminit. Verùm Germanis πυγμὴ pugillatus certus etiamnum arridet, quo certa est ictus tam excipiendi quàm dandi ratio, atq; inter & super gladios strictos choreas quasdam sibi ducere permittunt, *ein schwerttanz*, id est, choream gladiatoriam frequentissimè nuncupant. Solent & sese inter gladios & infestas frameas iactitare, illasq; transilire illæsi. Nam sic longa exercitatione assuefacti ἕξιν sibi compararũt, & ex hac decorum & ornamentum, quæ ratio in omnium & ludorum genere, & artium tum usitatissima, tum admodum necessaria est. Perspicitur sane in hoc spectaculo magna iuuenum procacitas, qui non propositis illustribus brabijs, ut in certaminibus fieri solitum est, sed sola uoluptate spectatorum adducti, idipsum exhibent. Verùm ludi Germanorum appellatione aleæ compræhenduntur, cuiusmodi numerantur latrunculi, ex quibus Scachia luduntur, tali, tesseræ, astragali, taxilli, pilæ, & id genus ludorum fortuitorum, in quibus erant & sobrij, & attentiores, uel ad lucrandi uel perdendi temeritatem, qua cum omnia lusissent, & nihil pecuniarum superesset, in lusu extremo de libertate contendebant, uictusq; in alea in seruitutem uictoris adiudicabatur, cui ueluti mancipium adducebatur, citra omne tum ætatis, tum firmitudinis discrimen. Eam autem pacti magis peruicatiam, quàm constantiam illi fidem appellant, & hodie subinde repetunt, quoties dictis, & promissis stare expetunt, *auff glauben vnd trewe*, quo ceu elogium & ueritatis & fidei promulgant. Verùm istiusmodi seruos in commercijs diuendebant, cum seruos istos mercibus permutabant, unde sese rubore suffusi propter uictoriam aliquando exoluerent & liberarent.

CÆteris seruis non in nostrum morem descriptis per familiam ministerijs utuntur. Suam quisq; sedem suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut uestis, ut colono iniungit, & seruus hactenus paret. Cætera domus officia uxor ac liberi exequuntur. Verberare seruum, ac uinculis & opere coercere, rarum. Occidere solent non disciplina & seueritate, sed impetu & ira, ut inimicum, nisi quod impune. Liberti non multum supra seruos sunt, raro aliquod momen-

tum in

tum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis duntaxat ijs gentibus quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos & super nobiles ascendunt. Apud cæteros impares libertini libertatis argumentum sunt.

XXXIII.

DE SERVORVM MINISTERIO ET LIbertorum & libertinorum dignitate.

Sicut Thracibus in more positum erat, seruos sale commutare, qui eã ob causam πρὸς ἁλὸς ἠγορασμένοι ueluti sale coempti & comparati nominabantur ita & Germani alea uicti reddebantur, ceu ἁλῶντα ἀνδράποδα, id est, seruili sale empti censebantur in uictoris seruitutem prorsus adiudicati.. Ne multa: ex tanta aleæ peruicacia uicti mancipia reddebantur. Verùm alij Germanorum serui non ita ὤνιοι erant, hoc est, contempti, quasi uilissimo precio coẽpti, sed quasi domini contra Romanorũ consuetudinẽ, quibus erant oẽs homines aut liberi, aut serui. Illis quidem est facultas eaq; naturalis eius quod cuiq; facere libet: Hi uerò ex constitutione iuris gentium alienis dominijs contra naturam (Nam natura nullum est personarum prorsus discrimen) subijciuntur. Tales autem eueniunt, aut ex ancillis, aut ex captiuitate, aut iure gentium, aut spontanea uenditione, aut iure ciuili. Ita serui prorsus inter sese olim nihil discernebãtur, nisi propter quandam seruitutis causam. Liberi autem differunt. Alij sunt ingenui, utpote ex matre, quæ libera fuit, tempore, aut conceptionis, aut medio, aut partus, nati. Alij sunt libertini, ut qui ex iusta seruitute manumissi sunt. Nam hic manumissio nihil aliud est, quàm libertatis datio. Cæterum Germanorum serui, ueluti coloni esse uidentur. Siquidem ijsdem non tantũ domus certa credebatur, sed et annona & armentorum & pecorum greges, atq; ex his dimensum seruile numerabatur, atq; in his seruornm ministerium & obedientia uisa est. Nam reliqua negocia domestica non à seruis, sed ab uxore & liberis conficiebantur. Itaq; Germanorum seruitus, non fuit dura, sed admodum tolerabilis. Romanis, Hebræis, & alijs nationib. non item. Neq; erant sicut Thessalis à paupertatis ratione serui πενέσαι neq; apolides, neq; Insularij, tanquam extra ciuitatem in insulas propter perpetuum opus publicum deportati, neq; mesaulij, quos & mediastinos esse non dubitamus, ut qui abiectissima munera inter seruos obibant, cuiusmodi in aulis sunt lignarij, bacularij, qui omnib. uel ad digiti crepitum parere cogũtur. Itaq; apud Germanos dominis non erat in seruum aut uitæ, aut mortis, atq; adeò omnium bonorum potestas, eam ob causam disciplina seruilis rara fuit, cum neq; uerberabantur, neq; in uincula conijciebatur. Horrenda tamen fuit internitio & impunita, quoties feruore iracundiæ facta fuerat. Nam tum non seruus, sed inimicus & hostis iudicabatur. Porrò liberti, cum sint & libertini, sed non sine patrono, seruis penè pares erant, tam in domo & familia, quàm in ciuitate uix alicuius momenti erant. Verùm ubi regium erat imperium, ibidem & ingenuis & nobilioribus anteponebantur, & præferebantur. Itaq; impares, sed apud cæteros, quibus non est regia respublica, pares (Sic enim legendum esse iudico, & nõ impares, sicut constanter exemplaria retinent, atq; hic ὑποδιαστολὴν statuendam esse iudico) sunt, hoc est, non alicuius dignitatis & æstimationis, supra seruiles homines censentur, & subdit, libertini libertatis argumentum sunt, quod est, nisi fallor, cum libertini esse malint, libertatem Germanis & gratam esse iucundã, satis arguit. Dici enim nequit, ut uel hodie pro libertate asserenda dimicent, & digladientur.

Foenus agitare & in usuras extendere ignotum, ideoque magis seruatur, quàm si uetitum esset.

XXXIIII.

GERMANI NON

erant usurarij.

QVàm multò laudabiliores ueteres Germani fuerunt etiam gentiles, nondum Christo per prædicationis Euangelicę sementum lucrifacti, atque hodierni. Illis enim usura ignota fuit, his uerò nihil ea usitatius & frequentius, cũ illicitam esse eandem Christiani probè teneant, cum ex mutuo nihil spetandum sit. Incredibile autem est, ut nostra memoria, & principum & subditorum bona per fœneratores exhauriantur, ita ut passim pręter illos πενία dominetur. Est quidem usura inter formas rei comparandæ excogitatas præcipua, sed contra naturam, itaque uituperanda & detestanda est. Siquidem nummus inuentus est, non ut nummum gignat, sed ut sit medium in contractibus, ut Aristoteles inquit, ὥσπερ ἐγγυητὴς tanquam fide iussor. At cum in usura numus gignat numum, Græci τόκον ἀπὸ τοῦ τίκτειν appellare non dubitarunt, nimirum à partu, sicut Latinis fœnus est à fœtu. Nam ista helua argentum numerosiore fœtura gignit. Vsura enim nõ est ex fructu, hoc est, ex re naturali non oritur, sed ex alia causa id est, noua quadam obligatione. Miseri igitur, qui ab usurarijs fœnerãt. & Phinei similes, cui Harpyæ uictum detrahunt. Sæpè enim uorsuram ex uorsura facere coguntur. Verùm de hac sic Aristoteles in politicis memoriæ prodidit, cuius uerba cũ sint & utilissima, & authoritatis plena, adscribam. εὐλογώτατα, inquit, μισεῖται ἡ ὀβολοστατικὴ, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη. μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν. ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον· ὅθεν καὶ τοὔνομα τοῦτ' εἴληφεν, ὅμοια γὰρ τὰ τικτόμενα τοῖς γεννῶσιν αὐτά ἐστιν, ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος, ὥστε καὶ μάλιστα παρὰ φύσιν οὗτος τῶν χρηματισμῶν ἐστιν. quod est. Iure habetur odio usura. Nam per eam quæritur numus numo, cum ad hoc non sit institutus. Est enim propter commutationem. Vsura autem seipsam auget unde & nomen fœnoris accepit. Quoniam genita sunt similia gignẽtibus, & in fœnore numus numum gignit. Itaque hæc ratio comparandæ pecuniæ maximè est præter naturam. Quapropter cum malum ualde exitiabile Romam primis statim temporibus inuasit & uexauit, & fœneratorum auaritia ciues primum pecunijs sic exhausit, ut etiam nexi debitores creditoribus traderentur. Hinc ingentes sępè seditiones coortę sunt, adeò ut fænebrem licentiam legibus constringere necesse fuerit, ne soluta ac libera in maxima pericula rempublicam præcipitaret. Quare in principio fœnus unciarium, deinde semunciarium institutum erat, & cum ne sic quidem illud tollerari posset, L. Genutius ad plebem tulit, ne fœnerare liceret. Eidẽ & Cæsar modum imposuit, ut pecuniæ creditæ ad possessionum modum astringerentur, ne cui plus crederetur, quàm ex eius bonis redigi posset, unde etiam beneficium cessionis bonorum promanauit, debitoribus lege Iulia concessum, cuius & Tacitus alibi meminit. Interea inquit, magna uis accusatorum in eos irrupit, qui pecuniam fœnóre auctitabant contra legem dictatoris Cæsaris, qua de modo credendi, possidendique intra Italiam cauerat. Tyberius uerò, ut fœnus omnino tanquam pestis republicæ tolleretur, millies sestertium per mensas disposuit, & cauit, ut singulis facultas creditum accipiendi in triennium sine usuris fieret, si debitor in duplum populo cauisset. Porrò non Germanis tantùm fœnus ignotum fuit, sed & Indis, & plærisque gentibus, quæ inexpiabili odio illud prosecutæ sunt, nimirum cum furem dupli, fœneratorem quadrupli cõdemnauerant;

nauerant Laudãdus est Lycurgus, qui è tota Sparta usuras exterminauerat. Laudandus est & Agis Atheniensiũ dux, cui ita fœnus exosum fuit, ut omniũ fœneratorum tabulas igne supposito in foro concremarit, quo igne nullum clarius se uidisse Agesilaus asseruit. Laudãdus est & Cato, qui ex tota Sicilia fœneratores exegit, illamq; ære alieno obrutam in pristinũ decus restituit. Huc afferto quid sit σεισάχθεια & χρεοκοπία apud ueteres, quantum'que operę positum sit in tollendo fœnore, illinc agnosces. Hodie autem apud nos uel Christiano nomini addictos, usuræ audiuntur annuæ, diurnæ & menstruæ. Sunt & hic qui ad Strepsiadis Aristophanici exemplum lunam cœlitus detractam cupiunt, ne fœnus cũ sit ἔνη καὶ νέα exoluere cogantur. Sunt & hic quibus magnopere uel ἀνατοκισμὸς arridet. Incredibile est quantum usurarij nunc sibi sumunt, Christianorum autem principum interesset, rem tum diuina authoritate reprobatam, tum multis exemplis perniciosam à Christiana Ecclesia tollere. Nam si quis nostris temporis mores obseruauerit, quæ de antiqui fœnoris magnitudine conscripta sunt, ludum, & iocum iudicaret.

AGri pro numero cultorũ ab uniuersis per uices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur, facilitatem partiendi temporum spacia præstant: Arua per annos mutant, & superest ager. Nec enim cum ubertate & amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant, & prata sepiant, & hortos rigent, sola terræ seges imperatur. Vnde annum quoq; ipsum non in totidem digerunt species. Hyems & uer & æstas intellectum ac uocabula habent, Autumni perinde nomen ac bona ignorantur.

XXXV.

DE AGRORVM MVTANDORVM VICISSItudine, & tribus tantum anni discriminibus.

HAud multò ante certitudinẽ possessionis & in agris & in prædijs confirmauimus, quæ & hic aliquanto fusius explanatur, cuius ratio & antea exposita est longè alia, atq; Aegypti fuit post Nili inundationem, quæ geometriæ, cuius pars est geodesia, ansam præbuit. Talem autem & annuam agrorum permutationem & Cæsar Germanis concessit. Nam in sexto lib. comme. Germani, inquit, non student agriculturæ. Item, Neq; longius inquit, anno remanere uno in loco incolendi causa licet. Sueuos tamen collaudat, quos Semnonas absq; dubio, ut quibus centum erant pagi, iuxta bonorum authorum fidem capit. Nam apud hos neque belli rationem, neq; agriculturæ intermitti, memoriæ prodidit, eisq; oppida fuisse commemorat, de quibus iussi sunt, missis nuncijs post habitũ concilium, demigrare. Sed quid quæso hic oppida conducerent, si non longius anno residere liceat? En hic historicorum Romanorum interdum supinã quandam negligentiam? En ut Cæsar sibi ipsi uel in hac sententia dissideat? Præterea Mela Germanos in agricultura ignauiores agnoscit, cum eosdem bellorum causas ex libidine accersere tradat, neque impertandi, prolatandiq; quæ possident (Nam ne illa quidem enixe colunt) sed ut circa ipsos quæ iacent, uasta sint. Tacitus quoq; paulò ante Germanorũ terram in uniuersum esse syluis horridã, esse paludib. refertam, esse humidiorẽ Gallijs, esse uentosiorem, quà Noricũ & Pannoniam aspicit, esse satis feracem, esse frugiferarum arborum impatientem, esse

pecorum fœcundam obseruauit. Itaqꝫ uel hinc liquet, ut agriculturæ non tantum olim studuerint. Idem Capitolinus affirmat, semel cum ait, ingressus Germaniam Transrhenanā per trecenta uel quadraginta millia, barbarici soli uicos incēdit, greges abegit, prædas sustulit, & nisi Germani per amnes & paludes, & syluas cōfugissent, omnem Germaniam in Romanam ditionem redegisset. Iterum paulò post: Peruenissemus inquit, ad syluas, nisi altitudo paludum nos transire non permisisset. Ad hunc sane modum plerique omnes ueteres Germaniam syluosam, & palustrem, & montibus asperam faciunt. Quare agricultura non in tanto precio fuerat, cui accessit & ipsa annuatim agrorum per uices permutatio, in qua sunt agri occupatorij, sed non more Romanorum. Nam his ager occupatorius est, quod in tempore occupatus sit à uictore populo, territis & fugatis colonis, cuius & Melibœus Virgilianus meminit.

Impius tam culta noualia miles habebit,

Barbarus has segetes, en queis &c.

Verùm hic ager occupatur per assignationem & diuisionem, quæ tamen fiebat secundum dignitatem & æstimationem. Credo & illos per strigas & scamna diuisisse, atque assignasse. Siquidem ager strigatus est, qui à septentrione per longitudinem in meridiem decurrit: Scamnatus autem qui eodem modo ab Occidente in Orientem crescit, atqꝫ ita ager limitatus decumanus, id est, ab orientali in occidentem limite, & cardinibus, id est, à meridie in septentrionem decurrit, contineri solet. Assignantur autem hoc loci agri, cum sint ingentia camporum spacia, quā largissime, ita ut supersint subseciua dicta, siue maiora siue minora. Nam tanta est agriculturæ negligentia, ut agros neque consitos, ideo nulla sunt pomaria, neqꝫ pascuos, ideo nulla sunt pratorum septa, neqꝫ floridos, ideo nulla est rigandorū hortorum ratio, curasse uidentur. Solos enim agros frumentarios curabant. Itaqꝫ primam unicam agriculturæ partem olim Germani exercebant, cū eius ratio his quatuor agris, sicut ex Virgilio liquet, absoluatur & perficiatur. Eius autem negligentiæ nullam aliam causam esse uideo, quam annuam illam agrorum sine possessionis certitudine permutationem. Quare subdit, sola terræ seges imperatur, quod est, soli agro frumentario propter segetis comparandæ copiam dant operam, reliquos tres agros repudiant. Quare factum est, ut ijsdem tria sint anni discrimina, cùm alijs sint quatuor iuxta puncta & solsticiorum & æquinoctiorum. Siquidem autumnum ignorant, cùm illis non sint agri consiti propter uineta, & pomaria & arbores frugiferas, quarum inopiam & Pomponius Mela in Germania fuisse professus est. Fructus igitur autumnales, qui rectius ὀπωρινοὶ nominantur, cum ὀπώρα uere sit tempus, quo fit ὀπωρισμὸς, id est, ex arboribus fructuum collectio, & quasi uindemia quædam. Alijs uerò tempora fuisse quatuor, non est ignotum. Virg. in Georg.

Temporibusqꝫ parem diuersis quatuor annum.

Eadem Græci modo καίρους, modo ὥρας. Sunt qui interdum τρόπας non tamen ubiqꝫ satis apposité nuncupantur. Verùm de horum singulorum initio, medio, & fine longior est controuersia, quàm ut hoc loci componatur. Verisimile tamē est pascuos & agros & illis usitatos fuisse, cum tota regio sit pecorosa & armentosa, forsan illud sugillatur, quod in tanta copia agrorum per septa limites non designabantur.

Funerum nulla ambitio. Id solum obseruatur, ut corpora clarorum uirorum certis lignis cremarentur. Struem rogi, nec uestibus, nec odoribus cumulant. sua cuiqꝫ arma, quorundam igni & equus adijcitur. Sepulchrum cespes erigit. Monumentorum arduum & operosum honorem,

honorem, ut grauem defunctis aspernantur. Lamenta ac lachrymas cito, dolorem & tristitiam tardè ponunt. Fœminis lugere honestum est, uiris meminisse.

XXXVI.

DE FVNERANDI MODO, SEPVLTVRA, ET *luctu funebri apud Germanos.*

VErùm ut simplicitas in uestitu & in alijs rebus Germanis gratior fuit, ita & funeratio, in qua nullus strepitus, nulla ambitio, nulla pompa uidebatur. Erat tamen illis pyræ extruendæ ratio pro dignitate & honoribus, quibus quis in uita functus erat, & quo ampliorem magistratum gesserat, eò maiorem pyram extruxerunt, in qua contra legem XII. tabularum, qua cautum erat ne ex lignis politis ædificaretur, certa ligna requirebantur. Græci pyram cupresso ad uitandum grauem cremati corporis nidorem, ne tetro odore proxime rogũ stantes ædificabant, abigerentur. Soliti & erant nonnulli, præter arida ligna & papyrum, quo facilius cremarentur, & crocum cum uino propter odorem adijcere. Germani uerò per pollinctores tãquam funerum ministros corpus igne supposito cremabant, nulla ornamenta, nullas armillas, nullas zonas, nullas bullas, nullum mundum muliebrem, nullas uittas uirginalis comæ, nullos retortos crines, nullos torques, nulla thura, unguẽta, & odoramenta in pyram coniecerunt. Solebant olim & nonnulli ea cremare, quæ defuncto charissima, inter quæ fuerunt lusciniæ, aues & alia animalia ad rogũ trucidata, sic & Germani arma, uelut scuta, gladios, frameas, & sæpe dilectum equum, ut una cum defuncto cremaretur, igni tradebant. Neq; Germanis fuerunt sepulchra operosa, ut grauia defunctis, itaq; humili condebantur tumulo. Multò clariora fuerunt Aethiopib. Ditiorum enim monumenta ex auro fiebant, tenuiorum ex argento, inopes autem fictilibus condebantur, quod postremum & Germanis usitatius fuisse ollæ fictiles ceu urnæ, in quibus adhuc cineres interdum cum annulis reperiuntur, passim & in multis regionibus inuentæ contestantur. Cyrus uerò apud Xenophontem nec auro nec argento condi, sed terræ corpus reddi uoluit, tanquã matri. Quàm uerò ardua Aegyptijs sepulchra fuerant, hinc constat, unum præcipuũ erat & maximi sumptus, quod argenti talento æstimabatur, medium minarum uiginti, humile ex leui materia minimæ impensæ. Atq; sicut Demetrius rex sepulchris modum statuit, sanxitq; super defuncti erigi colũnellam Græcis στήλην dictam, quæ ultra tres cubitos non extaret, ita Germanis loco eius cespes fuit. Vbi nam hic tituli honorum inscripti? Vbi nam sunt ἐπιτάφια siue ἐπιταφίας? Prudenter Lycurgus defuncti eius nomen tumulo adscribi uoluit, qui fortiter pro patria occubuisset, & qui operam in bello rei publicæ nauasset. Postremo est luctus funebris, non per nænias & præficas, non per uestium lugubrium colorem aut cæruleum, aut Phæum, sed per tristitiam & dolorem. Lacbrymari enim, sicut uiros decet, cito cessabant. Luctus quidem mulieribus tanquam decorum cõcedebatur, sed uiris memoria & recordatio defuncti. Hic non sunt funebres orationes, hic non sunt Threijcio more, cantus, luxus, & lasciua gesticulatio, hic non sunt tibiæ breues lugubre canentes more Phœnicum.

Quid multis? candor, simplicitas, amorq; recti Germanis attisit.

POSTERIOR

PARS LIBELLI, QVO FIT SINGVLARVM IN TOTA GERMANIA NATIONUM ENUMERATIO.

HAEC in commune de omnium Germanorum origine, ac moribus accepimus. Nunc singularum gentium instituta, ritusq́, quatenus differant, quæ nationes è Germania in Gallias commigrauerint, expediam. Validiores olim Gallorum res fuisse summus autorum diuus Iulius tradit, eoq́ credibile est Gallos in Germaniam transgressos. Quantulum enim amnis obstabat: quo minus, ut quæq́ gēs eualuerat, occuparet permutaretq́ sedes, promiscuas adhuc & nulla regnorum potentia diuisas?

Igitur inter Hercyniam syluam, Rhenum & Mœnim amnes Heluetij, ulteriora Boij, Gallica utraq́ gens tenuere. Manet adhuc Boiemi nomen, significatq́ loci ueterem memoriam, quamuis mutatis cultoribus

I.

DE FREQVENTI LIMITIS GERMANIAE OCCIdentalis mutatione, & de Celtarum appellatione.

HActenus Germanorum mores, sed communes & uniuersè descripsit, nūc singularum nationum in tota Germaniæ amplitudine catalogum subijcit in quib. interdum uix uno aut altero uerbo, quæ familiaria & propria, adeoq́ natiua sunt, adnotare cōsueuit, Ordinem uerò eum obseruat, qui & Dionysio, Melæ & alijs Geographis usitatior est. Ab occasu enim initium facit, in ripa Rheni sinistra, quæ fuit & Gallica olim, ad occasum, cui & alteram dextram quæ est Germanica subnectit, à quarum utraq́ septentrionales, quos antea Vigæuones nuncupauimus, enumerare pergit, atq́ eis proximos Hermiones, nimirum Sueuos aquilonares facit, iuxtà cum australibus. Postremò orientales usque in Sarmatiam & Pannoniam porrectos recenset. Cæterùm de occidentali limite ſsem per controuersia fuit. Siquidem interdum Galli uicini potentiores, sicut & Cæsar in 6. Commen. tradidit, Rhenum transgressi sunt. Nam iuxta Strabonem in 4. ex Belgis, qui ferre arma poterant, tanquam bellatores CCC M. censeri dicebantur. Quarè Galli Italiam inuaserunt, Romam conbusserunt, Macędoniam deuastarunt, Asiam exuperarunt. Notum quoq́ est, ut Tarquinio Prisco Romæ regnante Celtæ, quorum imperij summa penes Biturigas fuit, qui Ambigatum regem Celtarum designarunt, sed cum in Gallia ingens hominum multitudo excreuerat, nouas sedes, quas dij augurijs dedissent, quæsiuit, & sororis filios Bellonesum & Sigouesum duces delegit, atq́ Sigoueso sortibus datos esse Hercyneos saltus: Liui. in 5. ab urbe condita contestatur. Ita Tectosages ex Gallia Narbonensi, sicut Augustus Cæsar diuisit, nō tam propter bellorum libidinem, quàm

quàm propter hominum multitudinem, agriq; inopiam trans Rhenũ colonias miserunt, & ut Beatus Rhenanus arbitratur, Nieri, qui & Neccharus est ripam accoluerunt, ubi arx Deccensium ducum uidetur, & *Teck* nominatur. Nihil dicã de Heluetiorum, de Boiorum, de Gotthinorum in Germaniam transitu, qui ab alijs summa diligentia obseruatus est. E diuerso quot non sunt in Gallias & alias regiones Germanorum irruptiones? Prudenter igitur Tacitus causam istius permutationis in angustos limites transtulit. Parum enim Rhenus obstabat, ut non subinde sedes promiscuæ permutarentur, ut non regna toties confunderẽ. Siquidem ex Cæsare liquet, quàm subinde Germani cum suo Ariouisto in Gallijs sedem fixerint, & contra quàm sæpe numero citra Rhenum Romani iuxta cum Gallis eosdem repulerint. Tacitus libro 20. historiæ Augustæ, sub Cerealis persona Germanos sæpe in Gallias transcendisse asserit. Neq; aliam transeundi eis fuisse causam, quàm libidinem, auaritiam, & mutandæ sedis amorem, ut relictis paludib. & solitudinibus suis, fœcundissimum Galliꝗ solum unà cum Gallis possiderent. Sic Strabo Commune, inquit, est omnibus, qui hunc tractum incolunt, ut aliò facile migrent, & propter uictus tenuitatem, & propter agrorum colendorum ignauiam, & propter pecuniarum inopiam, &c. Quarè factum est, ut Celtarũ appellatio utriq; nationi & Germanicæ & Gallicę sit communis. Et si in principio Narbonensis prouinciæ Gallos à Græcis hominibus appellatos Strabo scribat, tamen ijdem postea uniuersos Gallos Celtas nominarunt, idq; partim ob eorum claritatem, partim quod id nominis à Massiliensibus Græcis hominibus, & doctis uicinioribus mutuari uidetur. Quæ & caussa esset, cur Rhodanus etiam à Græcis Eridianus uocaretur; sicut ex 3. ἀλιευτικῶν Oppiani perspicuè liquet. Alludit quoq; Strabo ad significationem. Celtarum, cum hos ab autoritate διὰ τὴν ἐπιφάνειαν nominatos esse scribit. Nam lingua Celtarum (quę Germanica, nisi quod admodum paucis dialectis sit quoddã discrimen) est *Gelter*, quod multum ualeat. *Gelten* quoq; idem est quod Latinis ualere, unde & apud eosdem *Gelt* est ipsa pecunia. Græci autem rectius γ Galatas scribunt, quàm Romani per κ Κέλτας. Patebat tum id nominis tam late, ut non tantum uniuersam Galliã, sed & uniuersum occidentem occupasse Strabo affirmat, à quibus tam Celtiberi (Sunt enim quasi Celtæ & Iberi, id est, Hispani) quam Galatæ ad pontum Euxinum, ad quos D. Pauli scripta est Epistola, originem referunt, & etiam num porta Galli nominatur. Quòd uerò Celta & Germanum & Gallum apud Græcos significet, & quod Romani Germanos Gallos etiam uocitent, uel ex his argumentis patet. Siquidem seruum publicum ad Marium in carcere Minturnano clausum, ut occideret eum, missum, tũ Plinius, tum Florus Gallum fuisse scribunt, quem tamen Velleius Paterculus, & Valerius Maximus Germanũ, ac in Cymbrico bello captum ferunt a Mario, ideoq; à seruo dominum statim agnitum, & impune dimissum. Contrà Eutropius lib. 5. de Cymbrico bello, & Orosius lib. 5, tum Cimbros tum Teutonas Gallorum uocabulo notat. Itaq; subinde & Galli nomen sicut & Celtæ utranq; gentem, quãuis diuersam promiscuè significabat. Idq; factum non alia de causa est, quàm ut fines circa Rhenum subinde cõmutati utrinq; sint, quàm ut sese fratres in bellis & rebus serijs uocarint, quàm ut lingua & moribus magnam hæ duæ nationes communionem habuerint. Nam Celticam fuisse Germanicam linguam multis rationibus confirmari potest, sicut neq; hodie Belgica ab illa admodum dissidet. Solę tãtum & hæ paucę discrimen faciũt dialecti Germanis non ignotę. Nã & Cęsar, qui cũ Gallis per interpretẽ est, locutus differentiã obseruauit, quę etiamnũ obliterata est, & penè talis est, qualis inter Misenensium & Saxonũ linguas attenditur. Nam ubi Celtis est s, ibi Belgę more Attico t substituũt, *wasser, water, das, was, dat, wat, ich, mich, dich, ick, mick, dick*, & sicut superiores Germani, non aliter olim Celtæ diphtongos passim

recipiunt, ita inferiores, inter quos sunt & Belgæ iuxta cum Saxonibus easdem respuunt. Quarè cum & illis *wein, mein, sein*, est, hi *wyn, myn, syn* dicunt. Eadem ratio est & in alijs diphthongis, ex quibus prior uocalis ferè abijcitur. Illam quoque linguam Plinius, qui & ipse Gallos Cisalpinus fuit, ut Romani loquitur, haud ignorauit, sicut ex diuersis eiusdem authoris locis citra negocium quis comprobaret. Hodie quoq; & Germanica lingua bona ex parte ibidem dominatur, quibusdam tamen Gallica, quæ est Latina, sed deprauata familior est, cum frequẽtius Romani & bella gesserant, & præsidia contra Germanos habuerant. Verùm utriusq; nationis sedes subinde permutatas esse ex Heluetiorum & Boiorum, qui & Galli fuerunt commigratione confirmat. Nam quicquid terrarum inter Hercyniam syluam Rhenum & Mœnum amnes fuit, id totum Heluetij ex Gallia profecti tenuerunt, sicut ulteriora, id est, quæ potissimum ad ortum uergunt Boy, à quibus etiamnum Boihemia, tanquam Boiorum domicilium inter Suderos montes sita uocatur, atq; Cæsar trans Rhenum Boios, atq; eosdem in finibus Heduorum consedisse testatur. Strabo quoq; Hercyniã syluam prius ab eis inhabitatam, quæ eandẽ ob causam nostra quoq; memoria Boiohemica nominatur, asserit, qua de re Beatum quoq; Rhenanum consulendum esse iudico. Id tamen non est sic accipiendum, quasi Galli prorsus relicta sua terra sedes mutarint, sed quæ nam esset eius uera sententia ex Cæsare, quem hic citat, certa colligeretur. Virtute inquit, Gallorum factum, ut trans Rhenum colonias mitterent, & sicut mox Volscarum, Tectosagum exemplum subiungit: Ita Cornelius Heluetiorum & Boiorum meminit. Quę (malum) dementia fuisset, ut terra relicta, sicut Cæsar tradit, meliori, in uastitatem & in ingentẽ solitudinem sese totos transferrent? Veros autem Heluetios usq; ad Geneuæ pontem pertinuisse, & Iura monte occasum uersus terminasse, in commentarijs suis Cæsar affirmat, & hi colonias citra Rhenum iuxta nostrum situm deduxerunt, ubi & Ptolemæo Heluetiorum Eremus est. Verũ si Tacito tanquam non ubiq; diligenti inuestigatori credendum est, tunc Heluetij omnem tractum intra Schaffhusiam, Noricam urbem, Herbipolim & Heidelbergam occupasset, ipsa uera Heluetia lõgè ampliorem possedissent (nisi quis forsan uastitatem à Rheno ad Noricam usq; urbem pertinuisse prætẽderet) id non à ueritate abhorrere mihi uideretur. Neq; esset pœnitenda natio, si spacium à Rheno ad Nicrum usq; duntaxat extenderetur. Sic & Boij diuersas sedes habuisse leguntur. Fuerunt enim in Norico circa Danubij loca, item ante Cæsarem aliquot sæculis, circa Padum consederint, ut ex Liuij lib. 5. ab urbe condita apparet, & lib. 1. de bello Punico. Boihemos uerò esse Boios, à quibus & Bauaros, qui sunt & Boiarij, descendisse sentiunt. Cęterũ larè patuisse Herciniam syluam uel ipse Cæsar indicat. Nam in diuersas regiones per uaria cornua, & tractus dispergitur, & ibidem sua recipit nomina. Quarè eius nomine absq; controuersia Eremum Heluetiorum, Gabretam syluã, Lunę syluam, Sudetas, atq; meo iudicio Semanam syluam, Abnobũ & Melibocũ mõtes cõplecteremur. Diuidit enim totam Germaniam usq; ad Rhiphæos mõtes & paludes Meotidis, non secus ac Asiam Taurus, Mauritaniam Atlas, Italiã Apœninus. Est autem Hercinia nomẽ Germanicum à resina, quæ nobis est *harz*, undè apud Ammianum & alios huius imitatores rectè Hartzinia sylua nominatur, quæ corruptè alijs est Marciana. Videmus autem syluam, quæ est nobis *wald*, Romanos omisisse, & ad resinam tantum respexisse. Facilem quoq; lapsum ex H in M. quis agnosceret, ut Martianum nemus sit ex Hartziano factum. Verisimile tamen est & quosdã Germanos crassius (ut in plerisq; uocabulis fieri solitum est) *Horz* pro *Harz* pronũciasse. Quarè Erotosthenes Orciniã nominauit. Sic & Baceuis nomen corruptum esse non est dubiũ. Mouit nescio quid Volaterranum, qui Barcenin in Cęsare legere maluerit, ut sit *Barz* pro *Harz*, propter eandem

elementorum

elementorum affinitatem. Germani tamen uel nostra memoria ubiq; non unã retinent appellationẽ. Siquidem prope Friburgum Brisgaudiæ *Swartzwald* quòd sit nigra sylua à pinorum opacitate, sed prope Heydelbergam Otthenis, qui ibi frequentius uenari consueuit, sylua (Germanicùs *Otthenwald*) ita prope Herbipolim, & à pauonis monte Babenbergam dictam ardua sylua (Germanicũs *Steygerwald*, & Attende sit nè Gabretæ uox apud Strabonem in septimo hinc nata) prope Confluentiã, *Westerwald*, id est, occidentalis sylua, prope Francophordiam cis mœnum, & Magontiacum, *Spyßhartz*, id est, picearia sylua. Nam & Germani picem *Pech* nominant, à qua in comitatu Mansfeldiano dicitur, *uff dem hartz*, à Thyringis Thyringiaca, à Boiehemis Boiehemica, ubi & Sudetæ nominãtur.

SEd utrum Arauisci in Pannoniam ab Osis Germanorum natione, an Osi ab Arauiscis in Germaniam commigrarint, cùm eodem adhuc sermone, institutis, moribus utantur, incertum est: quia pari olim inopia ac libertate, eadem utriusq; ripę bona malaq; erant.

II.

DE LIMITIS AVSTRALIS *permutatione.*

QVemadmodum in limite occidentali iuxta Rheni utranque ripam nationum & migratio, & confusio facta est, ita & in limite meridionali iuxta Danubij utramq; ripam, sedes nationum subinde transferebantur. Siquidem ut in ulteriori ripa eiusdem fluminis Arauisci, ita in citeriori Osi habitarunt: Illi quidem Pannones inferiores hodie Hungari dicti: Hi uerò Germani fuerunt, sed inter utrosq; tanta commigratio contigit, ut utri ab alteris disceßerint, ab utraque ripa pro certo non habeatur. Nam utrobi'que idem est usus sermone, institutis, moribus, & communi fortuna propter utriusq; ripæ proximam uiciniam, infra tamen Osos ex Pannonica lingua non esse Germanos arguit. Arauisci autem in Pannonia inferiori iuxta Ptolemęum maximè, ad Septentrionem, sicut Scordisci ad meridiem pertinent. Sic enim ait, *ἀρκτικώτατοι μὲν ἀραβίσκοι, μεσημβρινώτεροι δὲ σκορδίσκοι*. Quarè Arauisci hodie qui Flauiani quorum iuxtà Petronellam eorundem ruinæ uidentur, hodie essent qui Gaurij (*Die von Rab*) qui Strigonij (*Die von Gran*) nominantur, ubi & linguæ Germanicæ præsertim iuxta dialecton Ostriacam apud Mercatores, & quosdam ciues plurimos usus est. Osi uerò cum ripam Danubij septentrionalem contra Arauiscos habitent, sicut hinc coniectura fieri potest, erint hodie nonnulli Moraui, Posoniates (uulgò Presburgenses, & intra Vagam atq; Granum accolæ, usq; ad Baccienſem episcopatum, atq; inter hoc etiamnum uerè Germanica lingua, & ecclesiastas in templis docere audiui, & in foro res promercales diuendi eiusdem linguæ usu uidi.

TReuiri & Neruij circa affectationem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tanquam per hanc gloriam sanguinis à similitudine & inertia Gallorum separentur.

III.

DE TREVIRIS ET NERVIIS.

TReuiri sanè in Gallia Belgica numerantur, sed illi sicut & Neruij sese Germanos esse affectant. Treuiri quidem à Trebeta duce ex Babylonia per Semiramidem nouercam nouercantem expulso, orti sunt. Hic enim per mare, si uerum est quod scribitur, in Rhenum, & ab hoc, in Obrincam, quæ est Mosella, nauigauit, ubi condita est Trebaris circiter Abrahami tempora utpote mille & trecentos annos Romana urbe antiquior, & eam Maternus D. Petri auditor Christi per Euangelicam doctrinam lucrifecit, quater deuastata uix instaurata est, eiusque Episcopus inter septemuiros Romani imperij electores recensetur. Cæterùm iuxta Ammianum Treuiri inter Belgas fortissimi iudicabantur, neque aduētitijs delitijs effœminabantur, neque Germanis Transrhenanis in certando cedebant, apud quos P. R. curia in causarum cognitione fuit, cuius & in Floriano Vopiscus meminit. Neruios uerò plærique omnes Tornacenses appellant, à Treuiris Boreā uersus uergunt apud Ptolemæum sunt νερόνιοι, eosque ambitiosos facit adeò, ut à Gallis separari uoluerant. Hos enim inertes & molles plærunque alij iudicabant. Verùm si quis Neruiorum descriptionem apud Cæsarem diligentius obseruarit, quantam animi magnitudinem frugalitas pariat, & è diuerso quantā mollitiem, ignauiam, & malorum agmen luxus secum trahat, facilè cognoscet, atque uerum esse comperiet, ut de Hannibalis exercitu, postquam uino Campano madebat, scortisque indulgebat, actum erat.

IPsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Treboci, Nemetes. Vbij quidem, quanquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine uocentur, origine erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

IIII.

DE VANGIONIBVS, TREbocis, Nemetibus & Vbijs.

HOdie constans est opinio multorum doctorum uirorum, & consensus, à quo non ita temerè discedere affecto, Vangiones esse Vuormacienses, & subditos eiusdem Episcopatus, quorum etymum est, *von geun*, id est, à terra seu campo, id tamen sicut neque approbamus, ita neque magnopère damnamus. Arbitror tamen à Brotomago Vangionum capite Vuormaciā esse, ut fieri apud Germanos solet deflexio, atque inscriptio quæ est in turri Pauonia, dicta uidetur, specula Vangionum. Sunt qui & Guarmatiam nuncupant, sed id fit iuxta superiorum Germanorum consuetudinē, qui ex duplici uu, prius in g, uertunt, sicut ex Vuolffgango Guolffgāgus, & Vuilhelmo Guilhelmus deriuatur. Sunt qui eādem in concilijs, & canonibus Vermeriam eandem appellatam contendunt, ab Attila Hunnorum rege deuastatam, Francici reges instaurarunt, & Ottho Cæsar hanc Germanico imperio, tum propter multas Synodos, tum propter cōplurium regum inhabitationem admodū celebrem dedicauit. Ad hunc modum Nemetas Spirēses esse contendunt. Vtrique tamen Ariouisti regis partes secuti sunt, apud Cæsarē, atque uel eosdē Germanos fuisse cōiectura fit. Quod si quid Ptolemaicæ,

maicæ, & tabulę & picturæ credendum sit, tunc neq; Nemetes Spirenses, neq; Vangiones Vuormacienses. Siquidem is sub Tribocis Vangiones, & Nemetas sub Vangionibus collocat. Quare ordine penè inuerso hæc duo uocabula exponenda esse facilè quis uideret, & Ptolemęus Nemetis Nęomagum, & Ruffianã tribuit. Neq; hoc latet, ut Græcis σπεῖρα, sit cohors, & sicut olim cohors prætoria illic fuit, ita hodie cameræ Imperialis iudiciũ. Tribocci autem apud Ptolemęum recta sub Rauracis ad Rhenum locantur. Straboni idem sunt Tribocchi. Multi enim à tribus fagis Dryadibus nymphis consecratis eosdem dictos (*Tribucchen*) esse autumant, & eosdem esse Argentoracenses, passim hodie Strasburgenses uocatos eorum nomine pleriq; omnes accipiunt, sed mihi non fit uerisimile, si quid Ptolemæo creditur. Hic enim Borbetomagum, & Argentoratũ Vangionum urbea facit, sic τριβόκκων, Breucomagum & Elcebũ, quod non paucis certa quadam cõiectura est Slestadium. Quare uide, sint'ne sub his potius Alsatij intelligendi. Eosdem autem Germanos fuisse Strabo scriptum reliquit, atq; addit, ut relicto natali solo traiectoq; Rheno sedes posuerint. Fabulã quoq; esse credo Argentoratum, quod Attilas Hunnorum rex dirutis mœnibus sibi uiam fecerat, Strasburgum nominatum fuisse. Neq; Argentinam ideo nominari censeo, quod argentum propter militum stipendia Iulius & Augustus eò miserint. Colonienses quoq; Vbios esse uix est ullus qui refragatur, & sic Ptolemęus sub Nemetis Agrippinensium coloniam, quam ille ἀγριππινήσιν uocat, ad Rhenum substituit. Tacitus enim eum ordinem seruauit, qui est à meridie, ad Boream iuxta ripam Rheni Gallicam. Vbij autem sunt Romanis scriptoribus Transrhenani, itaq; eosdem Marcellinus in secundam Germaniam reponit, etiamsi eos Gallos Sex. Aurelius fecerat. Est autem Agrippina colonia (hodie *Cölen*) ab Agrippa, qui Vbios (ut Strabo ait,) ad interiorem Rheni ripam deduxit, dicta, aut si quis mauult iuxta Tacitum lib. 12. annalium, nomen inditum illis est, ab Agrippina Augusta Claudij Cæsaris ex uxore Germanici filij Agrippę nepti apud Vbios nata. Hæc enim à marito Claudio eò ueteranos coloniamq; deduci impetrauit, atq; hinc Agrippinenses coloni uocari malunt, atq; Vbij, & illos Trãsrhenanos (Eos enim olim transgressos, & super ipsam Rheni ripam collocatos esse scribit, ut Germanos incursionem facientes arcerent, non ut à Romanis custodirentur) facit, cui sententiæ, & Coloniensium chrônica suffragantur, atq; ueteris aluei uestigia apud D. Pantaleonis ac undecim millium uirginum templa cernũtur, & in alteram ripam, nimirum sinistram, Colonia translata esse uidetur. Non satis aptè Volaterranus defendi potest, qui Marchicos Badensea sub duce Cliuensi ex Vbijs constituit.

OMnium harum gentium uirtute præcipui Bataui, non multum ex ripa, sed insulã Rheni amnis colũt. Cattorũ quondã populus & seditiõe domestica in eas sedes trãsgressus, in quib. pars Romani imperij fierent. Manet honos, & antiquę societatis insigne. nã nec tributis conteruntur, nec publicanus atterit, exempti oneribus, & collationib. & tantũ in usum præliorũ sepositi, uelut tela atq; arma bellis reseruantur.

V.

DE BATAVIS.

CVr hi Hollandi, cum sit uox Germanica, regioniq; apte respondens, uocẽtur Germanis, nõ potest esse obscurũ. Hic aũt à Tacito, atq; sic à Romanis

tanquam socijs eorundem imperij propter uirtutem bellicam commendantur. Insulares uero sunt, cum intra Rheni ostia, & Mosam, atque Oceanum Germanicum sint conclusi. Is enim tractus Mosaulia à Mosa, & Vahali fluminibus nuncupatur. Ad hos quoque Catti Germani propter domesticam seditionem pulsi sese contulerunt, qui & ipsi socij Romanorum fuerunt. Quare immunitas & libertas ijsdem concessa fuit, cum non erant tributarij, cum neque publicanos, quorum auaritia non parum subditi torquebantur, habebant, cum nihil muneris ijsdem imponebatur, cum nihil exactoribus pensitabant. Horum enim usus non alius fuit atque telorum, & armorum, quæ reposita in armamentario præliorum tempore depromebantur. Qui plura scire cupit, totam historiam Taciti libros, in annalibus, & tricesimum, & secundum, & uicesimum perlegat, Prouerbium quoque Erasmi Roterodami Bataui, quod est auris Batava, non negligat. Hinc uestigia eiusdem historiæ etiamnum reliqua esse agnoscet. Quid enim Battenberga aliud est, quàm Cattorum Berga? Quid nam Nomamarum pars inferior Hessi montis appellatione, & hodie celebris sibi uult? In Batauia quoque est episcopatus Traiectensis, *von Utricht*, ubi & quædam Geldriæ pars constituitur.

EST in eodem obsequio, & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum, ultraque ueteres terminos imperij reuerentiam. Ita sede finibusque in sua ripa mente animoque nobiscum agunt, cætera similes Batauis, nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo, & cœlo acrius animantur.

VI.

DE MATTIACIS.

NOn est quod quis Ptolemæi Mattiacum huc referat propter locorum distitorum longitudinem. Deinde ultra Rhenum dum dicit, ambiguum est. Nam aut ultra Rhenum aut ad Septentrionem respicit, tunc absque controuersia Zelandi ipsi sunt Matthiaci. Nam parum abest, quin illi sint Batauorum socij, & proximi uicini ad ostia Rheni positi, Germanis dicti quòd eorum terra sit in mari, aut ultra Rhenum ad ortū accipitur. Sic Mattiaci Geldrenses iuxta cū Cleuensibus iudicabantur. Cæterùm ex Plinio liquet, qui Mattiacos fontes, admodum calidos esse, eorumque haustum triduo feruere memoriæ prodidit. Fons autem ille est Visebadę in platea, cuius aqua non solum oua coquit, sed etiam alites magno feruore deplumat, & setosas sues depilat, uel immersione, uel pfusione. Huic adit in secunda Germania certus locus designatur. Tacitus quoque eosdē riparios, id est, ripę Rhenanę accolas facit, tanquam Romani nominis socios. Quare eos cū Romanis mente & animo agere subdit, habentes eandem immunitatē, & priuilegia, quæ Batauis à Romanis data sunt. Animosiores tamen, tum propter naturam soli, tum propter cœli, id est, uel aeris uel stellati orbis qualitatē, asserit, cuius aliquot causę ex Hippocrate de loci, saere, & aqua peti possunt.

NOn numerauerim inter Germaniæ populos, quanquam trans Rhenum Danubiumque cōsederint, eos qui Decumates agros exercent. Leuissimus quisque Gallorum, & inopia audax, dubiæ possessionis solum occupauere. Mox limite acto promotisque præsidijs, sinus imperij, & pars prouinciæ habentur.

Ex ripa Rheni dextra.

VII.

DE DECVMATIBVS AGRIS.

NOndum pro certo habetur, cur decumates istiusmodi agri nominati sint, an à limite Decumano, cuius ab ortu ad occasum cursus est, qualis est Danubius meridiem uersus, an quòd illinc decimæ per decumanos, id est, publicanorum principes ibidem exigebantur, an quòd decimæ legionis præsidia ibidẽ constituebantur, sicut secundam, sextam & septimam ab ordine, & numero legionum dixerunt Romanorum more. Agreste autem exercitium, cuiusmodi esse solet in agricultura Tacitus agnoscit, maximè per Gallos, quorum leuitas, inopia, audacia, & extrema egestas nota & perspecta fuit. Erat utiq; pars prouinciæ Romanis. Quarè ut ad decumani agri naturam alluderetur, & limitis ulterius acti & promotorum præsidiorum meminit, undè cõiecturam de illorum appellatione faciendam esse iudico, cuiusmodi fuit & in Gallia Narbonensi Decumanorum colonia. Hi uerò sunt prope eremum Heluetiorum, ubi est hodie ducatus Wirtembergensis cum Rhetiæ prouinciæ aliqua parte.

VLtra hos Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, non ita effusis, ac palustribus locis, ut cæteræ ciuitates, in quas Germania patescit, durant siquidem colles, paulatimq; rarescunt, & Cattos suos saltus Hercynius prosequitur, simul atq; deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax uultus, & maior animi uigor. Multum (ut inter Germanos) rationis, ac solertiæ, præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, uallare noctem, fortunam inter dubia, uirtutem inter certa numerare, quodq; rarissimum, nec nisi ratione disciplinæ concessum, plus reponere in duce, quàm in exercitu, omne robur in pedite, quem super arma ferramentis quoq;, & copijs coonerant. Alios ad prælium ire uideas, Cattos ad bellum rari excursus, & fortuita pugna. Equestrium sanè uirium id proprium, citò parare uictoriam, citò cedere. Velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior constantiæ est. Et alijs Germanorum populis usurpatum, rara & priuata cuiusque audentia, apud Cattos in consensum uertit, ut primùm adoleuerint, crinem barbamq; summittere, nec nisi hoste cæso exuere uotiuum obligatumq; uirtuti, oris habitum. Super sanguinem, & spolia reuelant frontem, seq; tum demum precia nascendi retulisse dignosq; patria, ac parentibus ferunt. Ignauis, & imbellibus manet squalor. Fortissimus quisq; ferreum insuper annulum, ignominiosum id genti uelut uinculum, gestat, donec se cæde hostis absoluat. Plurimis Cattorum hic placet habitus, iamq; canent insignes, & hostib. simul, suisq; monstrati, omnium penes hos initia pugnarum. hæc prima semper acies, uisu noua. Nam ne in pace quidem uultu mitiore mansuescunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura, pro ut ad quemq; uenere

aluntur,

aluntur prodigi alieni, contemptores sui, donec exanguis senectus tã duræ uirtuti impares faciat.

VIII.

DE CATTIS, ET DE NATIOnum apud Tacitum iusto ordine.

ALteri sunt in eadem ripa Rheni, post agros decumates Catti, qui Ptolemæo sunt, χάριτνοι: Nam is χάττας, Meliboci montis accolas constituit, qui nobis sunt Hessi, & ijdem sunt Catti Meliboci nobis, Catzenellbogen, non ab ancone, id est, cubito, sed à Meliboci uoce corrupta. Quare si quis ordinem exponendi, apud Tacitum ab Austro ad Boream usq; iuxta Rheni ripam Germanicam probè attenderit, nullam mihi temeritatis, cum à tanto eruditorum uirorum cõsensu discedere audeam, notam impinget. Siquidem, sicut post Bluetiorum Eremum, sunt Ptolemæo Caritni, his proximi Vespi, post quos Tingeri, Busacteri parui & Phrisij, ita Tacito sunt, in eadem ripa agri decumates, Catti, Vsipij, Tencteri, Bructeri, & Phrisij, & hi omnes sunt Istæuones. Sic citra negocium quis omnia scripta, ad amussim quadrare, & non toties sedes nationum mutatas ca :sari oportere uideretur. Est quoq; in appellationibus perspicua allusio. Etsi Ptolemæus & Cornelius eodem penè tempore scripserint, tamen eadẽ nomina non ubiq; eadem, sed modicè inflexa indita sunt. Credimus Ptolemæum, ab alijs scriptoribus antecessoribus nomina recepisse. Cornelium autem sui temporis statum Germaniæ, sicut tum ipse & uiderat, & audierat, descripsisse. Proinde mihi dubium non est, sicut & cuilibet rectius obseruanti talem ordinem utrobiq; retinendum esse, nisi quod Ptolemęus à septentrione in eadem ripa usq; ad austrum nimirum, ad alpes pergens, è diuerso autem, ab his incipit, & in parte Boreali desinit. Postea uterq; à borea incipit. Sic enim Ptolemæus, μετὰ δὲ τοῦτους, inquit, καῦχοι οἱ μικροὶ, μέχρι τοῦ οὐισούργιος ποταμοῦ, quod est, Post Phrysios sunt Chauci parui, usque ad Visurgin fluuium. Sic & Cornelius ait. In Septentrionem ingenti flexu redit, ac primo statim Chaucorum gens, &c.
Sunt igitur Catti non Hessi, sicut hactenus sibi persuaserunt, sed qui Marchiam Badeniem, & Heilprunam, Heydelbergam, & uicina loca Otthonæ syluę, quæ Hercinij saltus pars est, incolunt. Catti, uel Caritni describuntur, nunc à loco habitabili. Nam his non sunt loci palustres, ut in alijs Germanorum partibus, sed ibidem montes modò sunt alti, modò decliues. Illic quidem durant, & ardui sunt, hic uerò humiliores, & rariores sunt, circa Hercynium saltum cuius portiones sunt Heluctiorum eremus, & Abnobij montes perpetui cohabitant.
Nunc ab habitu corporis notantur: Sunt enim illis duriora corpora, membra tamen angusta, & astricta: Nunc à uultu, & habitu animi, quia uultu minaces, quia uegetiori, & alacriori sunt animo: Nunc ab ingenio eiusq; sagacitate, & solertia, cuius argumenta sunt, uel in alijs honorandis, quia electos, atque uirtutibus insignes cæteris præponunt, uel in obedientia, quia suum Magistratum audiunt, uel à prudẽtia, quia ordines rerum norunt, atque perpendunt, uel à prouidentia, quia occasiones non negligunt, sed intelligunt, uel ab abstinentia quia impetus & iracundiam differunt, & differendo cohibent, uel ab laboribus, quia diem in certa negocia disponunt, & ordinant, noctemq; uallant, id est, quasi uallo propter quietem firmant, & muniunt, uel rerum iudicio, quia in fortuna dubium euentum, sed in uirtute certitudinem cum in ea sit τὸ ζῆν τὸ πράττειν, τὸ δ᾽ εὐδαιμονεῖν τέλος ἀγαθῶν λαχεῖν, ὕπατον ἀγαθὸν ἔχειν, iuxta Aristotelis sententiam, Nunc à prçliandi ratione, tam in peditatu, quàm equitatu, quia duci tanquam

Leoni

Leoni confidunt, quàm exercitui, præsertim in quo sunt serui. Peditatus quoque gratior est, qui non tantum armis, sed & rerum bellicarum copijs & ferramentis onerantur. Magis tamen bellum adamant quàm prælium, id est, pugnam atque ipsum conflictum. Itaque grauate incursiones faciunt, pugnæque euenium fortunæ acceptum ferunt. Cæterùm equestribus copijs, aut cito uictoriam parant, id'que formidinis, aut cito cedunt, idque constantiæ cuiusdam argumentum esset. Laudabunt igitur cunctatorem Fabium, quàm temerarium & insolentem Minutium. Cupit tamen solum tacitè sugillare & notare cũ iuxtà dicit, & propior quasi non sit uera formido, uerãque constantia. Nam ab ornatu capitis, menti, & digitorum, qui etsi alijs Germanis ferè competebat, ut cuiusque est audentia, eaque raro, sed apud Cattos, quasi consensu familiaris & proprius fuit, nimirum nemini aut capillitium detondere, aut barbam radere licebat, nisi prius hostem confecerat. Quarè super hostem prostratum frons reuelabatur, id est capillitium præcidebatur, & barbitium deradebatur, atque ideo ignaui, intonsi & barbati in uita permanebant. Neque ijsdem annulum ferreum, tanquam rem ualde huic nationi ignominiosam deponere concedebatur, nisi prius hostem interemerint. Nunc à canitie, quia cani & insignes uirtute bellica, & hostibus, & ipsis Cattis minoribus, tanquam παραδείγματα ostendebantur & proponebantur. Hi enim tum prælij initium fecerunt, tum in prima acie dimicarunt, quibus semper uel in pace altissima uultus non mitis, non mansuetus sed minax & asper, & terribilis erat. Nũc à fortuna Catti adumbrantur, quia nemini quippiam proprium erat, suorum bonorum contemptores aliena concoquebant, usque ad extremam senectutem, quæ exangues & exuccos reddit uiros, atque ita imbelles, itaque uirtuti bellicæ impares.

PRoximi Cattis certum iam alueo Rhenum, quique terminus esse sufficiat, Vsipij ac Tencteri colunt. Tencteri super solitum bellorum decus equestris disciplinæ arte præcellunt. Nec maior apud Cattos peditum laus, quàm Tencteros equitum. Sic instituere maiores, posteri imitantur. Hi lusus infantium, hæc iuuenum æmulatio, perseuerant senes, inter familiam & penates, & iura successionnm, equi tradũtur, excipit filius, nõ ut cętera maximus natu, sed prout ferox bello, & melior.

IX.

DE VSIPIIS ET TENCTERIS.

VSipij sunt Vsipetes & Ptolemęo Visipij, Appiano Sypetes Cattis id est, Caritnis proximi ad septentrionẽ, & ipsi Rheni, qui limes Germaniæ occidẽtalis est, accolæ: cuiusmodi hodie essent in agro Francophordiano atque Confluentino, atque in locis uicinis cohabitantes. Ita Tencteri, qui alijs sunt Tenchtheri, Appiano Tancheri, Plutarcho τεντερίδας Ptolemęo τέγκεροι Lani & Luppiæ & Rheni accolæ, ubi plerique Hessi hodie sic nominati, & nonnulli Franci degũt. Hi sanè non parum à uirtute bellica, præsertim ab equitatu commendantur, & sicut Caritni peditib. ita hi equitibus magis præstant, Causa uerò alia non est atque ipsa educatio. & à prima ætate institutio. Nam in omni ætate talia sunt ijsdẽ exercitia atque in successione hæreditatis equi legantur, non maximo natu tãquam primogenito, cui alioqui & passim multum iuris & potestatis cõceditur, sed ferociori & bellaciori. Neque hodie ab ijsdem moribus adeò Hessi, Franci, & quidam

dam Iuliacenses recesserunt equitatu, eius'que disciplina, quæ Græcis est ἱππική plurimum gaudentes.

IVxta Tencteros Bructeri olim occurrebant, nunc Chamauos & Angriuarios immigrasse narrãt, pulsis Bructeris ac penitus excisis, uicinarum consensu nationum, seu superbiæ odio, seu prædæ dulcedine, seu fauore quodam erga nos deorum: nam ne spectaculo quidẽ prælij inuidere, super sexaginta milia non armis telisq́ Romanis, sed quod magnificentius est, oblectationi oculisq́ ceciderunt. Maneat quæso, duretq́ gentibus, si non amor nostri, at certè odium sui, quando urgentibus imperij fatis, nihil iam præstare Fortuna maius potest, quàm hostium discordiam.

X

DE BRVCTERIS, CHAmauijs & Angriuarijs.

HI sunt Ptolemęo Busactori, hodie Luppiani & Monasterienses, usq; ad Osenbrugum, quod ab ijsdem forsan nomen accipit, ubi & quædam Hercyniæ syluæ maxime circa Hassiam pars, de qua est illud Claudiani

Bructerus Hercyniæ uenit accola syluæ

Chamaui uerò intra Melibocum montem & Albin iuxta Ptolemęum consistunt, ubi sunt nonnulli Miseni, sicut Angriuarij sunt contra Sueuos Semnonas quos Albis tantum dirimit, positi, ubi hodie Magdeburgenses, & ueteris Marchiæ incolę. Hi autem duo populi expulsis & excisis ueteribus Bructeris in eam partem commigrarunt, idq; uicinarum gentium cõsensu atq; suffragio, uel quia ijsdem Bructeri odiosi erant, uel quia prædæ dulcedine capiebantur, uel quia dij Romanis propicij id ipsum sic destinabant. Siquidem neq; dij inuidebant prælij spectaculo. Nam supra sexaginta millia ceciderunt, non armis, non telis Romanorum, sed domestica discordia, quæ & Romanorum oculis ita grata fuit, ut eadem se non parum oblectarint. Quarè ut Romani essent pacatiores, Germanis perpetuam inter sese discordiã esse cupit atque uouet, sic ut ex annalibus Taciti, Drusum, eiusq; filium Germanicum idipsum unicè studuisse liquet. Ecquid hodie fit in tanto & principum, & ciuitatum dissidio aliud, cogitandum est? Quapropter Bructeri erint Luppiæ accolæ & Ostuali, & Vuestuali plerique, ubi est & Angria & archiepiscopus Coloniensis se Angriuariorum ducem scribere solitus est *die Engern in Vuestphalen*, Neque id quempiam lateat uel hodie oppidum, cum insigniori & editiori arce, in qua est sacellum multis gemmis ornatum, Caroli quarti, nisi fallor, opus (quod & incolæ *Carolls capell* nominant) & dicitur Angermundum, tanquam Angriuariorum ostium in ueteri Marchia, quæ septem urbibus constat, primum in Albis ripa, quæ illis citerior, nobis ulterior est. Ridicula autem etyma quorundam non tanti facio', neq; t littera in capite dictionis apposita me mouit. Nam id factum est, propter alterius in Marchiæ media in ripa Viadri oppidi positi, Angermundi uocati discrimen.

ANgriuarios & Chamanos à tergo Dulgibini & Charij cludunt, aliæq; gentes haud perinde memoratę. A' fronte Frisij excipiunt. Maioribus

Maioribus minoribusq; Frisijs uocabulum eſt, ex modo uirium, utræque nationes uſque ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntq; immenſos inſuper lacus, & Romanis claſsibus nauigatos. Ipſum quinetiam Oceanum illa tentauimus, & ſupereſſe adhuc Herculis columnas fama uulgauit, ſiue adijt Hercules, ſeu quicquid ubiq; magnificũ eſt, in claritatem eius referre conſenſimus. Nec defuit audentia Druſo Germanico, ſed obſtitit Oceanus in ſe ſimulatq; in Herculem inquiri. Mox nemo tentauit, ſanctiusq; ac reuerentius uiſum, de actis deorum credere, quam ſcire. Hactenus in Occidentem, Germaniam nouimus.

X I.

DE DVLGIBINIS, CHAſuarijs & Friſijs.

DVlgibini Ptolemæo ſunt Δουλγούμνιοι, id eſt, Brũſuicenſes, Halberſtadienſes & Hildesheimẽſes. Caſuarij aũt, alijs ſunt Caituarij, Ptolemęo Caſuarij πάλιν, inquit, ἀπ' ἀνατολῶν τῶν Ἀβνοβαίων ὀρῶν, οἰκοῦσιν ὑπὲρ τοὺς Σουήβους Κασουάροι quod eſt ab orientali parte iterum Abnobiorum montium ſupra Sueuos Anglos Caſuari habitant, ubi hodie eſt Caſella, forſan à caſuarijs dicta Shmalcaldia. Hi duo à tergo, uidelicet ab occaſu Angriuarios & Chamanos claudunt & retinent, ne toties in alias partes incurſiones faciant. Porrò Friſij adhuc ueterẽ obtinent appelllationem, de quibus ſic Ptolemæus ὑπὲρ τοὺς Βουσακτέρους οἱ Φρίσιοι, μέχρι τοῦ Ἀμισίου ποταμοῦ, quod eſt, ſupra Bruſactoros Phriſij ſunt, uſq; ad Amiſium (qui & hodie ſed, ut fit, corruptè *die Ems* nominatur) fluuium. Sunt autem Phriſij duplices, aut maiores aut minores. Illi quidem forſan ſunt intra Amiſium & Viſurgin uulgò de *die Weſer*, ubi eſt Groningenſium ager & ciuitas. Hi uerò ſunt intra Viſurgin & Albim, ubi eſt Bremẽſium tractus, qui eſſent & Buſactori maiores, quibus adnumerarentur Vuerdenſes & Mindenſes. Phriſij tamen & Orientales & Occidentales Angriuariorum & Chamanorum impetum excipientes & ſuſtinentes iuxta Oceanum, & id eſt à Ptolemęo dictum, τὴν παρωκεανῖτιν κατέχουσιν. Occidentales autem magis Rheno prætexuntur, atq; in eorum uicinia ſunt aliquot inſulæ, ad aquas claſsis Romana aliquoties peruenit. Tentarũt & Romani Oceanum Phryſiacum maris Germanici partẽ, ſed deterriti ſunt atq; fruſtra conati. Nam Hercules quidam, quem Teutonicum eſſe ueriſimile eſt, eò uſque peruenit & ſubſtitit atque ibidem ſtelas, quæ ab authore Hercule, non aliter atque apud Gatidanos Herculeæ dictæ ſunt, conſtituit. Solebant enim ueteres heroes, uel columnas, uel aras tanquam certas peregrinationum & laborum metas collocare. Eius autem tentationis, & in annalibus Tacitus meminit, ſicut arbitror, & Veſpaſiano factæ, & antea à Druſo Germanico, ut Suetonius & alibi Tacitus meminerunt. Sed huic non minus atque olim Herculi, quiſquis ille fuit, Oceanus fluctuãs obſtitit. Quarè nemo idipſum porrò tentare auſus, tanquam per fata ἀδύνατον. Hinc factum eſt, ut iſthæc credere maluit, quã explorare. Id tamen non eſt negligendum, hodie Phryſiorum ditionem ita amplam eſſe, ut ueterum Cauchorum tam paruorum quàm magnorum agros occuparint.

IN Septentrionem ingenti flexu redit. Ac prima ſtatim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Friſijs, ac partem littoris occupet, omniũ

quas expoſui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos uſque ſi-nuetur. tam immenſum terrarum ſpacium non tenent tantum Chauci, ſed & implent, populus inter Germanos nobiliſsimus, qui'que magni tudinem ſuam malit iuſtitia tueri, ſine cupiditate, ſine impotentia, quie-ti ſecreti'que, nulla prouocant bella, nullis raptibus aut latrocinijs po-pulantur. Id præcipuum uirtutis ac uirium argumentum eſt ut ſuperio res agant, non per iniurias aſſequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac ſi res poſcat, exercitus plurimum uirorum equorum'que, & quieſcentibus eadem fama.

XII.
DE CHAVCIS.

HActenus Occidentem (ut ipſe appellat) id eſt, Occidentalem Germaniæ li-mitem, in utraque Rheni parte ſibi notum explicuit. Nunc & Septentrio-nem, id eſt, limitē borealē, ubi deſignantur Ingæuones, per flexum maris Ger-manici ſubiungit, inter quos primi obuij ſunt Cauchi, quos Ptolemæus ſicut minores intra Amaſium & Viſurgin conſtituit, ubi ſunt Phriſij Groningenſes hodie ita maiores intra Viſurgin & Albim, ubi ſunt nunc Bremenſes, Lunebur-gēſes ad Hamburgum uſq;. Sunt autem eius uerba, καῦχοι οἱ μικροὶ, μεχρὶ τ͂ οὐισούργιος ποταμοῦ, οἱ μείζους, μέχρι τ͂ ἄλβιος ποταμοῦ. Hodie tamen ijdem ferè Phriſiorum nomine continentur. Initium autem Cauchorum à Phriſijs, qui erant intra Vi-dum & Amiſum, uel ipſius Ptolemæi ſententia, atque ijdem ſunt aut Vingæuo-ne, aut Ingæuones tum ampliſſimi. Nam hi maritimi nationibus hactenus nu-meratis prætenduntur, adeo ut in Cattorum tractū uſque inſinuentur. Hic ne-mo eoſdem Cattos intelliget, quos Ptolemæo Caritnos eſſe iudicauimus. Nam eo uſque non implicantur, atque uix uero conſentaneum, etſi quis uel Ptole-maicos Cattos iuxta Melibocum montem, uel ipſos Cattuarios acciperet. Itaq; non eſt dubium in Cattorum appellatione Tacitum nimis uariare, tum nobiliſ-ſimi ſunt & propter iuſtitiam & propter innocentiam, quæ illam non ſecus ac umbra corpus comitatur. Sunt quieti, ſunt & ſi res poſcit, bellaces.

IN latere Chaucorum, Cattorumq; Cheruſci nimiam ac marcentem diu pacem illaceſsiti nutrierunt, idq; iucudius quam tutius fuit, quia inter impotentes & ualidos. falsò quieſcas, ubi manu agitur, modeſtia ac probitas nomina ſuperioris ſunt. Ita qui olim boni æquiq; Cheruſci, nunc inertes ac ſtulti uocantur. Cattis uictoribus fortuna in ſapienti-am ceſſit. Tacti ruina Cheruſcorum & Foſi contermina gens aduerſa-rum rerum ex æquo ſocij ſunt, cum in ſecundis minores fuiſſent.

XIII.
DE CHERVSCIS
& Foſis.

CHeruſcos Albis accolas eſſe ex Ptolemæo ſatis perſpicuè patet, quos tamē pleriq; omnes (quod equidem ſciam) eruditi ad cōfluentem Salæ & Albis urbem

urbem, cui Ceruest nomen est (nisi quis à Ceruecis deriuare mallet) adscribunt cum toto comitatu Anhaldinensi. Sub his & nõnulli Tyringi comprehenduntur Chamanis uicini. Laudantur à nimio pacis studio, quo per ocium homines marcescunt, sed rursus damnantur, quia id non tutum fuit, etiamsi iucundũ fuerat. At enim inter impotentes, hoc est, ualde potentes quiescere non ita bonum est, cum uictores iudicẽtur modesti & probi. Quemadmodum Cherusci ęqui & probi fuerunt, sed per altissimam pacẽ iã inertes censentur. E diuerso Catti, cum sint bellaces, & per fortunam uictoriosi, sapientes habentur: Ita hodie commendantur Martiales, & contrà pacati & pacificatores uituperantur, atque adeò utrorumque aut Philosophi, aut Theologi scilicet, si pacis studiosi sunt, salutantur. Verùm de horum moribus & bellis, & Taciti annales consulito. Collocantur autem hîc Cherusci, ueluti inter Cauchos & Cattos. Hos enim habent meridionales, sicut illos boreales. Viciniam quoque arguit, quod cum Drusus Cattos ex improuiso adortus fuisset, Cherusci hos iuuare cupientes, à Cecinna prohibiti sunt. Sed legitur è contra ut Catti post Cheruscos subactos cum Hermunduris ob Salæ flumen, quo loci ἅλας Saxonium hodie cernimus, contenderint. Fosi autem Chæruscis proximi uicini statuuntur in rebus aduersis, socij æquales fuerunt, sed in secundis inferiores.

EVndem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parua nunc ciuitas, sed gloria ingens, ueterisq́ famę latè uestigia manent utraq́ ripa castra ac spacia, quorum ambitu nunc quoq́ metiaris molem manusq́ gentis, & tam magni exitus fidem. Sexcentesimum & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorũ audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone COSS. Ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus, ducẽti ferme & decem anni colliguntur, tam diu Germania uincitur.

XIIII.

DE CIMBRIS.

DE his sic Ptolemæus, πάντων δ᾽ ἀρκτικώτεροι κίμβροι, quod est, Cimbri inter omnes Vingæuones magis sunt Septentrionales, à quib. Chersonesus tota Cimbrica dicta est, olim parua fuit ciuitas, sed hodie magna. Nam quicquid terrarũ est inter Lubecum & Hamburgum usque ad eius Chersonesi extremum angulum, Cymbrorum nomine continentur, ubi sunt Holsati, Dani, Iutlandi, ubi à forma cunei à Germanis Saxonibus *ein kil* appellatur. Enconium quoque eorundem inseritur, modo à gloria propter bellum, quod inde Cimbricum nominatur, modo à situ, ut sit bimaris non aliter ac Corinthus. Nam ab una parte Occidentale, uulgo *die westsehe*, ab altera est Orientale, uulgò *die Ostsehe*, modo ab amplitudine. Nam admodum spaciosa in ambitu totius Chersonesi est, cui tantę commigrationis in alias nationes fides accedit, ex qua certo constat, ut sit natio admodum copiosa, innumerisq́ populis referta; qui & in Illyricum usque inuaserant. Turbas autem Cymbrorum insurgentium contra Romanos Plutarchus in Mario, Iustinus in 1. lib. Parerculus describunt. Hos tamen exuperauit C. Marius, ut est apud Florum de Cimbrico bello, sicut postea Stilicon in eadẽ Chersoneso Getas, qui sunt & Gotthi, uicit, ut est apud Claudianum. Fuerũt cum γυτωνοὶ dicti, à quibus sinus primum Getanus, deinde Godanus, postea Gedanus à

Lubeco usque ad Dantiscum porrectus, quod & inde Gedanum nominatur à situ appellationem recepit, modò à perpetuo belli studio commendantur, siquidem circiter ducentos & decē annos Cimbrorū arma audita sunt, atque inter hos uinci cœperunt. Siquidem tot anni colligūtur à coss. C. Cæcilio Metello Caprario & C. Papyrio Carbone qui posterior in Illyrico à Cimbris uictus & fusus est iuxta Florum Anno ante natum Christum 111. uidelicet anno mūdi 3851. circa quem Cleopatra ueneno, quod filio Griphoni parauerat, hausto, uitam cū morte cōmutauit, & circiter tertium ab hinc annum Iugurtha Adherbalem interemit, Cirtham per deditionem accepit. Colliguntur autem usq; ad alterum Vlpij Traiani Criniti consulatum (nam sexies consulatum egerat) cuius collega fuit Cocceius Nerua Augusti, Ferme autem adiecit. Siquidem recte supputanti tempora sunt ducenti & nouem anni.

MEdio tam longi æui spacio multa inuicem damna Non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ, Galliæue, ne Parthi quidem sæpius admonuere. Quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi, amisso & ipse Pacoro infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit?

XV.

DE GERMANORVM VIRTVte bellica digrestio.

COllatione quadam per calamitatum acceptarum & præliorum factorum enumerationem Germanorum uirtutem bellicam collaudat. Fuit autem Samniticum bellum primum ab urbe cōdita 413 coss. M. Valerio Coruino, A. Cornelio coss. ante natum Christum 339 anno: sicut alterū fuit ab urbe cōdita 430. coss. L. Furio Camillo 3. D. Iunio Bruto Scæua. ante natum Christum 322. Punicum autem primum bellum fuit, ab urbe condita 489. coss. Ap. Claudio Pulchro. Q. Fuluio Flacco, ante natum Christum 261. Secundum fuit anno ab urbe cōdita 536. coss. P. Cornelio Scipione, T. Sempronio Lōgo, ante natum Christum 216. Tertium fuit ab urbe cōdita 604. coss. L. Quintio Flamminio, M. Acilio Balbo, ante natum Christum 147. Hispaniæ autem deuictæ sunt, uel expulso Pœno à Scipione ab urbe condita 548. coss. L. Veturio Philo, Q. Cæcilio Metello, ante natum Christum 203, uel quando Metellus in Hispaniam missus, cui & Pompeius adiutus erat, aduersus Sertorium ab urbe condita, 677. coss. M. Aemilio Mamerco, D. Decio Bruto Iuliano, ante natum Christū 74. uel quando Cæsar Augustus totam Hispaniam subegerat, ab urbe condita 730. coss. C. Cæsare Octauiano, C. Norbano Flacco ante natum Christū 21. Gallicum uerò bellū unum fuit ab urbe condita 527. coss. P. Valerio Flacco, M. Atilio Regulo, ante natum Christum 225. Alterum quod Cæsar gessit, de quo eiusdem commentaria leguntur, fuit anno ab urbe cōdita 696. coss. L. Pisone Cæsoniano, A. Gabinio ante natum Christum 55. Sic & Parthi cum Romanis sub idem tempus bellum gesserunt. Cum Gallos Florus inquit, per Cæsarem in Septentrionem debellar, interim graue uulnus à Parthis P.R. accepit. Nec de fortuna queri possumus, caret solatio clades, aduersa & dijs & hominibus cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, strage undecim legionum, & ipsius capite mulctata est, quod Tribunus plebis Metellus exeuntem ducem hostilibus diris deuouerat, Parthi autem quorum rex Arsaces fuit acres, sicut clades Crass

des Crassiana testatur, sed liberi Germani multò acriores sunt. Siquidem Parthi, eorumq́ magistratus Romanis quid nam quam cædem Crassi obijceret, cũ ipsi maiorem cladem etiam rege Pacoro amisso per P. Ventidium M Antonij legatum acceperant. Siquidem Ventidius Labieni copias, ipsum Pacorum & omnem Parthicum equitatum, toto inter Orontem & Euphratem sinu late prostrauit, uiginti amplius millium fuit. Ita inquit Florus, Crassianam cladem Pacori cęde pensitauimus. Item a Tacito in annalibus, à Floro, ab Appiano lib. qui Parthicus inscribitur. Plutarch. in M. Antonio. Pergit igitur nunc miro compendio Germanorum uictorias contra Romanos tanquam uno fasce enumerare, & sunt duodecim, quorum prima est, ut C. Papyrius Carbo à Cimbris, qui nunc in Danos & Holsatos abierunt, uictus sit, cum in Illyricum, Romanorum prouinciam uenerant, iuxta Florum in epitome Liuiana lib. 63. Id autem accidit, Anno

Ab urbe condita,	*Ante natum Christum,*	*Mundi,*
641.	111.	3851.

Altera fuit cum L. Cassius in finibus Allobrogum (quos hodie Sophoios nũcupant) à Tigurinis Gallis sub id tempus pago Heluetiorum cum exercitu cæsus erat, Anno

Ab urbe condita,	*Ante natum Christum,*	*Mundi,*
647.	107.	3857.

Tertia fuit, cum Aurelius Scaurus à Cimbris captus à Bolo rege Cimbrorũ interfectus erat, Florus libro 57. Anno

Ab urbe condita,	*Ante natum Christum,*	*Mundi,*
648.	105.	3858.

Tunc autẽ COSS erant C. Attilius Seranus, Q. Seruilius Cæpio. Verùm quarto ab hinc anno M. Iunius Syllanus infelicissime contra eosdem decertauit.

Quarta fuit, cum C. alijs autem, inter quos est & Tacitus est M. Manlius (falso Manilius legitur) Q. Seruilius Cæpio à Cimbris uicti, & castris exuti fuerãt, proximo ab hinc anno COSS. P. Rutilio Ruffo, C. Manlio Msximo. Ita Cimbri quinque Consules, atque totidem consulares exercitus Romanorum more uicerunt. Belli autem occasio hæc fuit, quod à Cimbris primis authoribus Cimbricum, à Teutonis Teutonicum, à socijs Tigurinis Tigurinũ nominatur, cũ Cimbrorum terras Oceanus inundasset, nouas sedes toto orbe quærere coacti erãt, sed ex Gallia & ex Hispania exclusi in Italiam sese contulerunt, legatosq́ in castra Syllani, inde ad senatum miserunt petentes ut Martius populus aliquid sibi terrę daret quasi stipendium: Cæterum uteuel let, manibus atque armis suis uteretur. Verum ijdem sibi Tigurinos & Turegos adiunxerunt, & contra Romanos conspirarunt, atq; in conflictu Syllanum, Mãlium, & Cæpionem, & nisi Marius uictoriosus Imperator subuenisset Cimbri uel ipsam Romã uicissent. Is enim Cimbros in Gallia Narbonensi cis Rhodanum iuxta aquas Sextias (hodie Aix) circiter 360000 interemit, & sub id tempus iũctis curris mulieres Germanorum diu Romanis reluctatæ sunt, tantisper dum nouo mortis genere perterrefactæ, ueniam petierant, qua denegata suos ipsorum filios interfecerunt, & se gladio confoderunt. De hoc autem bello Florum, Plutarchum in Mario, Appianum, Strabonem in septimo. Valerium Maximum libro quinto, capite octauo lege. Erat autem exercitus diuisus, cuius una pars Germanorum cũ Tigurinis in Gallia Narbonensi prostrata est, quorum rex fuit Teutobochus ibidem interẽptus. Altera pars in Italia cum Beleo rege pessundata est.

Quinta fuit sub Octauiano Augusto, eius'que imperij anno quinquagesimo altero

Ab urbe condita,	*Post natum Christum,*	*Mundi,*
762.	12.	3973.

Fuit autem in Germaniam ab Augusto Quintilius Varus ablegatus atq; imperator designatus, atq; tribus legionibus ultra (nobis citra) Rhenum profectus Germanos à Druso uictos & domitos, nouitate legum figendarum & refigendarum plurimum ursit. Sed Germani libertatis semper cupidi, ducem belli Arminium (qui est nobis *Hardtman*) crearunt, eiusq; opera & consilio tres legiones interemerunt. Multorum quoq; captiuorum oculi effodiebantur, alijs manus, alijs pedes dissecabantur. Varum dissectum in fluuium conijciebant, urbes à Romanis conditas propter limitum tutelam diruebant, & cuncta ad Rhenum usq; munimenta demoliebantur. Augustus uerò propter hanc cladem acceptam plurima tristicia affectus est, eiulans & clamans, Quintili Vare legiones, reducito, eiusq; clades μνημόσυνον annuum esse constituit, sicut apud Suetonium legitur & Paterculum, Florum & Orosium. Strabo quidem in 7. prælium factum apud Cheruscos non longe ab Albi esse testatur: alij uerò, inter quos sunt Ottho Frisingẽsis & Nauclerus, iuxta Augustã Vindelicorũ locũ prælij designant. Est & de hac re Vdalrici Hutteni dialogus, qui Arminius inscribitur admodũ elegãs.

Sexta fuit eodem tempore, quo Cimbri Italiã deuastare cœperunt, eosdemq; Marius perculit, propterea Romani magis terrebantur, quàm secundo Punico bello Hannibalis aduentu, sicut Eutropius & Orosius meminerunt.

Septima fuit sub C. Iulio Cęsare, qui primus singulare imperiũ affectauit, post Galliam deuictã Germanos aggressus est, eosq; ex Gallia iuxta cum rege Ariouisto (quem antea Ernuestum, uulgo Ernestum nominauimus) repulit, sicut ipse libro primo Gallici belli contestatur, & tunc uxores flentes suos maritos orabant, ut forti & constanti animo pro libertate asserenda, contra Romanos confligarentur. Quarè Cęsar ira percitus, parum uiriliter & mulieres & pueros interemit, & sub id tempus Vbij (quos intra Confluentinos & Colonienses habitasse non est dubium) à Sueuis Albis accolis plurimum diffidebant, & illi fœdus feriebant cum Cæsare contra Sueuos. Quapropter Cæsar iuxta Vbios Rhenum ponte iungebat, exercitumq; per illum cis Rhenum ducebat, Germanorum prædia incendebat. Sueui copijs collectis infesta sic signa ferebant, ut eundem fugientem sequerentur. Proinde re comperta Cæsar retrocessit ultra Rhenum, pontemq; extructum destrui curabat, ne quam cladem à persequentibus Sueuis acciperet, COSS. L. Pisone Cęsoniano, A. Gabinio, Anno

Ab urbe condita,	*Ante natum Christum,*	*Mundi,*
696.	49.	3907.

Octaua fuit sub Octauiano Augusto, Drusus Nero Cæsaris Augusti priuiginus, Tyberij Cæsaris frater imperator contra Germanos creatus primos domuit, ut inquit Florus, Vsipetes inde Tencateros percurrit & Cattos, hoc est, quosdam Rheni accolas inopinantes uicit, sed mox per Sueuos uictor insolens repulsus est. Nam uiginti centurionibus crematis, hoc ueluti sacramento sumpserant bellũ, adeò certa uictoriæ spe, ut prædã in antecessum pactione diuiserint. Cherusci equos, Sueui aurum & argentũ, Sicambri captiuos eligerent, & iam de Romanorũ copijs actum fuisset, nisi superbientes & securi fuissent. Si quidẽ exercitu collecto, Drusus inopinantes adortus est, plurimosq; prostrauit, sed non sine magna suorum clade. Nam & mulieres iuxtà cum liberis grauissime contra illos decertarunt, & cum eam Germaniæ partem, quæ est in ripa Rheni Gallica, in prouinciã redegerat, utpote à Mosella usq; ad Rauracos, ubi hodie est inclyta Basilea, circa cuius tractũ sexaginta arces tanquã munimenta & prę-sidia contra Germanorũ incursiones extruxerat, Germanicus scilicet à deuicta Germania salutabatur. Qua de re Florũ in 4. cap. 12. consulito. Mortuus autẽ est uulneris à Germanis accepti dolore, atq; hunc Oceanum tentasse ad Herculis exemplum Tacitus antea scriptũ reliquit. Inuasit aũt Cattos anno Christi 17. De

cuius rebus gestis, si quis scire expetit, ex primo & secundo annalium libris petat necesse est, quarum & Suetonius meminit. Fuit & alter Germanicus Drusi Germanici filius contra Arminium, qui Cheruscorum dux circiter nonum annum nati Christi floruit, ad abolendam infamiam propter Varianam cladem pugnare studuit, atque idem triumphauit, circiter uicesimum nati Christi annum, de quo Strabo in 7. consulendus est, & in 2. annalium Tacitus. Rectius tamen quis fecerit, si hoc loci Germanicum cum Druso Nerone coniunxerit, id quod & Tacitum uelle arbitror. Vicit autem ad Visurgim Cheruscos, & Stertinio Angriuarij sese dediderunt. C. Silius Cattos, & Marsos fudit, Anno

Ab urbe condita,	*Post natum Christum,*	*Mundi.*
768.	17	3978.

Nona fuit sub Caligula imperatore, cuius fuit in Germanos expeditio, sed nihil egregij egit etiam minacissimus, ut apud Suetonium, Eutropium, Tacitum & in annalibus, & in uita Agricolæ, Paterculum, aliosque complures legitur, Anno

Ab urbe condita,	*Post natum Christum,*	*Mundi.*
792.	41.	4002.

Porrò ad sua tempora Tacitus respicit, uidelicet post Caligulam fuisse ocium & pacem cum Germanis tantisper, dum occasione capta propter dissidia bellorum intestinorum & ciuilium, uel in Gallias Germani sese contulerant. Quare colligit magis triumphatos, hoc est, de illis multos triumphum egisse, quàm uictos, cui & Florus astipulatur. Difficilius inquit, est prouincias obtinere, quā facere, uiribus parantur, iure retinentur. Igitur breue gaudiū id fuit. Quippe Germani uicti magis quàm domiti erant, moresque nostros magis, quā arma sub imperatore Druso suscipiebant. Proinde Germanici salutabantur, non tantum Drusus, sed & Domitianus. Nerua, & Tiberius filium suum Germanicum uocari iussit, non propter uictoriam, cum nunquam tota Germania deuicta sit, sed propter robur, animi magnitudinem, fidem & constantiam Germanorum expetendam, alijsque proponendam sic nominabantur. Ad hunc modum quis adferret bella aliorum imperatorum, iam Romanorum quàm exterorum, cōtra Germanos suscepta, ueluti in tabula enumeraret. Nonne Tiberius triennium, & quindecim legionibus contra Germanos pugnauit, sed sæpe ita infeliciter, ut tandem sese propter Sueuorum impetum in fugam conieceris? Nonne T. Vespasianus post quadraginta prælia facta exercitu pene fuso domum miser redierat? Nonne Traianus Germanos pacatos habuit, non armis, non prælijs, sed mansuetudine, comitate & affabilitate, atque haud leui indulgētia? Afferto & exteros reges, quid'nam quæso Alexādro Magno maius fuit in Asia & Aphrica, atque bona Europæ parte, sed quando Germanos sollicitauit & tentauit, suamque secundiorem fortunam experiri uoluit? Sic Darius & Cyrus Persarū Monarchæ, ad Tanain usque peruenerunt (qui olim Germaniæ ueteris orintalis limes fuit) nunquā Germanos petierunt. Sic Lysimachus apud Danubiū uictus & à Germanis & à Rochemeto Germanorum rege captus est. Iterum redito ad Romanos imperatores M. Antoniū: uerùm in extremos paupertatis limites redactū propter bellū Germanicum fuisse cognosces. Huius loci sunt, ut Maximinus sub Alexādro Seuero propter infelicitatē belli in Germanos illati in ordinem redactus sit, ut Decius Germanos in Thraciam depopulantes aggressus perierat, ut sub Valeriano ex Italia 30000 Germani ingentem prædā abduxerāt, ut Aemilianū prope Moguntiacum uicerant, sic pergito à Probo, Constantino, Iuliano, Valente, usque ad nostra tempora, rhythmum Germanicum uetustum à uero non ita alienum esse uidebis, qui est

Welcher um krieg wil vnglück han,
Der fah es mit den Teütschen ahn,

Mit den Teütschen mach du freündtschafft,
Vnd fleuch darbey ir nachbarschafft.
Die Teütschen sind Beeren mit vernunfft,
Darumb frewe sich keiner irer zůkunfft.

Quid multia? Neq; hodie uicti sunt, & si quis rerum potitur in quibusdã Germaniæ partibus, id non propria fit, sed ipsorum Germanorum, quorũ auxilia expetuntur uirtute, & arte in tanto dissidio, ubi subiugãdæ Germaniæ occasio quęritur & captatur. Vincuntur quidem Germani, sed non nisi per Germanos.

NVnc de Sueuis dicendum est, quorum non una (ut Cattorũ Tencterorum'ue gens) maiorem enim Germaniæ partẽ obtinẽt, proprijs adhuc nationibus nominibusq; discreti, quanquam in commune Sueui uocentur. Insigne gentis, obliquare crinem, nodoq; substringere. Sic Sueui à cæteris Germanis, sic Sueuorum ingenui à seruis separantur. Sic in alijs gẽtibus seu cognatione aliqua Sueuorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione, rarum & intra iuuẽtæ spacium, apud Sueuos usq; ad caniciem horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo uertice religant principes, & ornatiorem habent. Ea cura formæ, sed innoxiæ. Neq; enim ut ament amentur'ue, in altitudinem quandã, & terrorem adituri bella compti, ut hostium oculis ornantur.

XVI.

DE SVEVIS.

SVprà Sueuum fuisse Germanorum regem obseruauimus, à quo & Sueuis nomen inditum est. Sueuia autem duplex est, uetus & noua. Vetus quidem à Tacito descripta, quorum alij sunt aquilonares, ut Semnones, Langobardi, Reudigni, Auiones, Angli, Varini, Eudoses, Suardones, Nuithones. Alij australes, ut Hermunduri, Narisci, Marcomanni & Quadi. Alij sunt orientales in Panoniam & Sarmatiam porrecti, ut Ligij, Arij, Helueconea, Manimi, Elysij, Naharuali, alij sunt pene aut in ipso Oceano, aut eius litore, ut Gothones, Rugij, Lemouij, Suiones, Aestij & Sitones. Ex quibus uniuersis liquet, quanta ueteris Sueuiæ amplitudo olim fuerat, ex quibus more Taciti & Plinij, quis alios Hermiones, alios Ingæuones, alios Istæuones more suprà dicto faceret, atq; de his Sueuis sunt ueterum authorum sententiæ, ut Cæsaris. Sueuorum gens est longe maxima, ut Strabonis, Sueui sunt populosissimi, ut Orosij, qui maximam gentem fecit, atq; eorum quinquaginta gentes fuisse memoriæ prodidit. Breuiter totam Saxoniam, & ueterem & nouam Sueuia olim complectebatur. Noua uerò est, hodie sic appellata, ubi antea Vindelici, & nonnulli Rheti habitarunt. Verùm ut sedes eorum permutata sit, uix dum certæ coniecturæ (quod equidem sciam) reliquæ sunt. Verùm à prioribus mare dictum esse Sueuicum, & uetustiora bella Sueuica nominari, uix quispiam tam bardus & stupidus est, ut in dubium uocaret. Ita ab ijsdem Saxoniæ principes, & dynastæ, sicut speculum Saxonicum contestatur, nobilitatem suam acceperunt, eosq; intelligit, qui Saxoniam & Albim tenebant, non qui aut Lycum, aut Danubium, aut Nicrum, etiãsi ijsdem Alemãniæ olim uocabulũ tributum fuerat. Sueui aũt ab alijs Germania, & gentiũ tam numero, quã certis appellationib. & insigni ornatu differũt. Siquidem

dem calamiſtro intorquent,& in uertice ferè nodo comã colligant,qui tanti fit, ut per hunc perſonarum diſcrimina ſtatuantur.Sic enim ſerui ab ingenuis ſeparantur,ut uel cani religentur in ipſo uertice.Reliqui uerò Germani,dum Sueui cum ornatum imitantur,eum tantùm ſpacio iuuentutis retinent. Cultus tamen Principum propter & honorem & dignitatem multò excultior eſt. Ita formæ,& pulchritudini ſtuduerunt,non ut eſſent fœminarum,quæ uenuſtæ eſſe ſtudent, more comptæ (Siquidem amorem nauci faciunt) ſed eodem ornatu bella uel in hoſtium conſpectu in altitudinem dignitatis,& excellentiæ uictorioſę, ut arbitror,& in terrorem hoſtium,adeunt.

VEtuſtiſſimos ſe nobiliſſimosq́ Sueuorum Semnones memorant. Fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore in ſyluã auguriȷs patrum & priſca formidine ſacram, omnes eiuſdem ſanguinis populi legationibus coeunt, cæſoq́ publicè homine celebrant,barbari ritus horrenda primordia. Eſt & alia luco reuerentia. Nemo niſi uinculo ligatus ingreditur,ut minor,& poteſtatem numinis prę ſeferens, ſi fortè prolapſus eſt. attolli & inſurgere haud licitum, per humum euoluuntur,coq́ omnis ſuperſtitio reſpicit, tanquam inde initia gentis, ibi regnator omnium Deus,cætera ſubiecta atq́ parentia. Adiȷcit autoritatem fortuna Semnonum, centum plagis habitatur, magnoq́ corpore efficitur,ut ſe Sueuorum caput credant.

XVII.

DE SVEVIS SEMNONIBVS.

NVnc diſtributione κατὰ μερισμὸν, Sueuorum nationes ordine enumerat; inter quos primi ſunt Semnones, quorum ſitus ſic à Ptol. ſtatuitur, καὶ τὸ τῶν συήβων τῶν σεμνόνων, οἵτινες διήκουσιν μετὰ τὸν ἄλβιν ἀπὸ τοῦ εἰρημένου μέρους πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ συήβου ποταμοῦ, id eſt. Poſt Angelos Sueuos ad ſeptentrionem uſq́ ad medium Albis fluuiȷ protenſos, Sueui Semnones poſt, Albin à prędicta parte,ad ortum uſq́ ad Sueuum fluuium habitant. Siquidem ſicut in oriẽtali Albis ripa Sueui Semnones,ita in occidentali Angriuariȷ,& Langobardi.Eos autem Tacitus primùm ab antiquitate collaudat, idq́ antiquitate religionis cõfirmat: Nam hac adducti ſtato tempore lucum ingreſſi,hominem publicè mactant, & quod ſacrificiȷ genus,non niſi ualde antiquum eſſet. Mirum eſt,ut Sathan hominũ mentes excæcauerat,ut non aliter atq́ hominis mactatione placaretur,quod & multis nationibus non utiq́ barbaris, ſed & Græcis fuit uſitatum: Sicut Agamemnon ſuã ipſius filiam Iphigeniã, ut Dianæ iram in iſta nauigatione placaret,ad arã mactauit,ut eſt apud Euripidẽ in Iphigenia Comœdia,apud Lucretiũ Iphionaſſa dicta.Fuit & hęc cõſuetudo olim Syris,Arabibus,Aegyptiȷs,& uix ante ſexaginta annos in Indię inſulis tales idolatræ per Luſitanorum nauigationem inuenti ſunt. Eſt quidem hęc ceremonia admodum horrenda Fuit & Sueuis altera ceremonię forma quã lucũ ingredientes obſeruabãt.Nam uincti ibant ſiquidẽ uinculũ humilitatis & obſeruãtię,atq́ religionis ſymbolũ quoddã erat, atq́ ſi uinctus prolapſus erat,non erigebatur,nõ ſubleuabatur, ſed per humũ uoluebatur. Id aũt eo conſilio factũ eſt,ut hac ſuperſtitione eſſet quædã ibidẽ eiuſdem gentis primam originem eſſe Deum opt.max. ſignificatio. Itaq́ cætera uolebant

bant ita subiecta esse, ut parere discerent, & scirent. Quare istis rationibus & antiquissimi, & propter antiquitatem, & dominium ex ipsa origine prima nobilissimi iudicabantur. Laudantur, & à fortuna secundissima atq; potentia. Nam illis fuerunt centum pagi, id est, diaceses, Germanis à γῆα Geu & à pago (Nam Græcis est, πηγὴ sed δωρικῶς πάγα) em pach, nominatur. Est enim pagus ueluti distiuncula, binûm aut ternûm millium uirorum, & alibi 20000 hominum pagus complectebatur. Ita apud Cæsarem, & horum Sueuorum totidem pagi sunt, sicut aliquot Morinis concessit. Itaq; totum corpus efficitur propter tot pagos, & tam numerosum populum, ut se & caput, & metropolim aliorum Sueuorum esse sibi persuaserant. Eo autem loco est Episcopatus Hauelspergensis, Prignitium, quod sex urbibus hodie constat, & quam regiunculam Hauellæ (uulgo das Hauelland) nuncupant, ubi & Ratenanum, Brandenburgum, & quędam oppida uisuntur iuxtà cum comitatu Rappinensi.

Contrà Langobardis paucitas, nobilitasq; quod plurimis ac ualentissimis nationibus cincti, non per obsequium, sed prælijs, & periclitando tuti sunt.

XVIII.

DE SVEVIS LANGOBARDIS.

Ptolemęus hic nonnihil uariat, Nam Langobardos Rheni accolas facit, de quibus idem sic, κατέχουσι, inquit, τῆς γερμανίας τὰ μὲν παρὰ τὸν ῥῆνον ποταμὸν, ἀρχομένοις ἀπ' ἄρκτων, οἵ τε βουσάκτεροι οἱ μικροὶ καὶ οἱ σύγαμβροι, ὑφ' οὓς οἱ σουῆβοι λαγγοβάρδοι, εἶτα τέγγεροι. quod est: Obtinent Germaniam quę circa Rhenum fluuium sunt, incipientibus à septentrione, Busactori parui (Sunt enim & magni non ita à Visurgi dissiti) & Sycambri. Sub quibus (Is enim à borea ad austrum rationem ordinis fere subducit) sunt Sueui Langobardi, deinde Tingeri. Eos uerò facilè quis cum Brabantis, qui Gelrensibus uicini sunt, conferret, eosdemq; esse & certis rationibus pronunciaret. Itaq; eos propter longius à Sueuis Semnonibus interuallum hoc loci non accipiemus, cum Ptolemæus eosdẽ Sueuos esse uoluerat, & uix ab ullo defendi potest. Nam Sueuorum tractus & eorundẽ pagi eousq; nunquam pertinuerant. Deinde apud eundem sunt λακκοβάρδοι quos absq; controuersia Tacitus intelligit, cum sint ualentissimis nationibus, ut Chaucis, Cheruscis & Cattis cincti, cum & ordo atq; gentium enumeratarum consecutio hic instituta idipsum urgeat. Postea ijdem Langobardi tuti sunt, nõ quod subditi essent, sed quod in cunctis periculis uicinorum socij, & auxilia fuerant. Verba autem Ptolemaica hæc sunt, καύχων δὲ τῶν μειζόνων καὶ τῶν σουήβων, ἀγγριουάριοι, εἶτα λακκοβάρδοι, ὑφ' οὓς δουλγούμνιοι. quod est, Cauchorum autem maiorum & Sueuorũ sunt Angriuarij, deinde Laccobardi, sub quibus Dulgunluij. Quare Longobardi Ptolemaici Rheni sunt accolę, & Laccobardi ipsius Albis, ubi est hodie Episcopatus tam Magdeburgensis quã Halberstadiensis. Sunt & apud eundem λογγιβάρδοι, sicut Græca cõstanter habent exemplaria, his uerbis, τῶν δὲ ἐντὸς καὶ μεσογείων ἐθνῶν, μέγιστα μέν ἐστι τό, τε τῶν σουήβων τῶν ἀγγειλῶν, οἵ εἰσιν ἀνατολικώτεροι τῶν λογγιβάρδων ἀνατείνοντες πρὸς τὰς ἄρκτους μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἄλβιος ποταμοῦ, hoc est: Hardtmiones mediamq; terrã interiorem incolentes Sueui sunt Angli, qui magis orientales sunt quàm Longobardi, dum illi ad Septentriones usq; ad mediũ Albis fluuij extendunt. Hic reuera Lõgibardi sunt, quos antè Lãgobardos Rheni accolas fecit, atq; sic cũcta pbe respõdere cõperies. Itaq; uocabulum

bulum subinde permutatum esse agnoscimus, cum planè sit Germanicum, nimirum à promissa barba, quam fouebant, iuxta Germanorum dialecton iidem dicti sunt. Hi autem Langobardi Saxones duce Alboino Italiam intrarunt, dũ Pannoniam Hunnis Attilæ reliquijs, à quibus Pannoniæ nomen in Hungariã mutatum est, reliquerant, Vincentiam, Veronam, Mediolanum, breuiter Insubres per deditionem acceperunt. Idq; factum esse Paulus Aemilius lib. 1. à nato Christo 568 anno, asserit, sed Blondo 8. lib. decadis 1. annus est, á salute nostra restituta per natum Christum 579. Habuit autem Langobardorum rex Alboinus in copijs suis Sueuos (absq; dubio uicinos intelligit Semnonas bellicosissimos) & Saxonas circiter uicies mille, quibus admiscebantur, & uxores, & liberi, in primo congressu Venetiam exuperauit, mox & Insubres, qui postea à uictoribus, & possessoribus Langobardi appellati sunt, atq; etiãnum idem nomen retinent, uulgo & corrupte dicti Lombardi, de quorum rebus gestis multa lectione digna Paulus Diaconus adnotauit, Alboinus autem dum Veronæ libentius habitabat, & uoluptuabatur, Rosimundam uxorem suam, ut ex craneo patris sui interfecti Chunnundi aureis fulcris ornato biberet, coegit: hæc irata postea fidem matrimonij soluit, adulterũ Peredeũ adamauit, adeò ut eiusdem opera Alboinum maritũ, & regẽ uel dormientẽ interemerit, circirer annum Christi 574. & ad Longinum ducem Romanorum, qui Rauennę degerat, cum adultero Peredeo, qui alijs est Helmelchildis confugierunt, cuius suasu (Nam regnũ Langobardorum ambibat) Rosimunda Helmelchidi ueneno post balneũ mortem parabat. Hic uerò insidias intelligens, accepto potu & reginam, ut reliquias ebiberet cõpulit, ita ambo uno die ultimũ traxere spiritum. Longinus Alboini thesaurum cũ filia Alsuinda ad Tiberiũ imperatorẽ Romanorũ 57. Cõstantinopolim misit, qui sicut felicissimus in prælio Persico, ita in Langobardico infelicissimus fuit. In locum autem patris Alboini Clophis successit, anno post natum Christũ 579. & primo imperij Tiberij Constantini, is multas urbes Italiæ cepit: Galliam penè Cisalpinam, ut Latini tradunt scriptores, occupauit, sed in Romę obsidione à suis interfectus est iuxta Aemilium & Blondum, ubi triginta interreges in tẽpus aliquod creati sunt, quos uarijs rationibus Clotarius Gallorum rex sollicitauit, sed nonnihil spe sua frustratus est, & surrogatus est, in patris Cleophis mortui locum Antharius filius, qui nominatur, & Flauius, post natum Christum 591; Ne multa ab Alboino usq; ad desiderium ultimum regem circa Caroli Magni tẽpora, ter centũ annos has regiones retinuerunt, in quib. & 23. reges successerant.

REudigni deinde & Auiones, & Angli, & Varini, & Eudoses, & Suardones, & Nuithones, fluminibus aut syluis muniuntur, nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Hertum, id est, terram matrem colunt, eamq; interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur. Est in insula Oceani Castũ nemus, dicatum in eo uehiculum ueste contectũ, attingere uni sacerdoti cõcessum. Is adesse penetrali deam intelligit, uectamq; bubus fœminis multa cũ ueneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca, quæcunq; aduẽtu hospitioq; dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt, clausum omne ferrum, pax & quies tunc tantũ nota, tunc tantũ amata, donec idẽ sacerdos sãtiatam conuersatione mortalium deam templo reddat, mox uehiculum & uestes, & si credere uelis, numen ipsum secreto lacu abluitur.

Serui

Serui ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, sanctaq; ignorantia, quid sit illud quod tantum perituri uident. Et hęc quidem pars Sueuorum in secretiora Germaniæ porrigitur.

XIX.

DE REVDIGNIS, AVIONIBVS, *Anglis, Varinis, Eudosibus, Suardonibus & Nuithonibus.*

HIc opus & labor est, ut ueteribus Germanis certus designaretur locus, tum quod nulla sit uocum allusio, tum quòd nulla pictura tabularum geographicarum situm aliquem commonstret, tum quòd apud nullum authorem post Tacitum eorundem fiat mentio, qua per coniecturas quasdam recentiorum nationum cum ueteribus collatio fieret, ut tandem aliquando illarum appellationum unus aliquis usus esset. Quare factum est, ut tãta bonorum authorum hoc loci sit dissensio. Auiones in Euonios insulares abierunt, etiam ordine non obseruato, cum Sueuorum aquilonarium ortum uersus sit enumeratio. Itaq; nunquam Reudigni in Boiaria essent Vendigni, nunquam Nuithones in Auenticẽsem tractum reponerentur, nunquam Suardones in Misenam statuerẽtur. Neq; desunt, qui coniecturis quibusdam, forsan ex ordine, quem Tacitus instituit, adducti, proximos Sueuis Semnonibus, & Langobardis ad septentrionem Megalopyrgenses illarum nationum appellatione comprehendi uoluerant. Quare ijsdem sunt Reudignorum tractus Megalopyrgensium ducatus est, ubi olim Pharodyni Obotritæ, Heruli & Heneti, qui sunt & Vandali (sicut etiamnum eorundem duces Herulorum & Vandalorum domini salutantur) habitarunt, supra quos Teutones, id est, comites Rappinenses degunt, ijsdem & Suardones propter exiguam allusionis formam sunt Suerinenses. Verè huc Strabonis sententia afferreretur, qua emigrationes assiduas septentrionalium Germanorum fuisse testatur, propter belli studium, propter uictus tenuitatem, cum neq; agriculturam exerceant, neq; negociantur, sed bona uictus pars est, ex pecoribus, *κοινὸν* inquit, *δ' ἐστὶν ἅπασι τοῖς ταύτῃ* (Septentrionalem partem intelligit) *τὸ περὶ τὰς μεταναστάσεις εὐμαρὲς, διὰ τὴν λιτότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὸ μὴ γεωργεῖν, μηδὲ θησαυρίζειν, τροφὴ δ' ἀπὸ τῶν θρεμμάτων ἡ πλείστη.* Verũ cum in plerisq; alijs uocibus Germanicis, Latini & Græci suas flexiones *ἐγκλίσεις* dictas seruarunt, quæ & in causa subinde sint, cur non ubiq; eædem appellationes retineantur, sicut in Cattis, & alijs Rheni accolis, apud utriusq; literaturæ authores nõ parua diuersitas dignoscitur, ita hoc loci & si quis ex Rudignis Ptolemaicis *ῥυτικλέας*, ubi hodie Cassubi Dantiscanis uicini, ex Auionibus, *ἀλυαίωνας*, ubi sunt Poloni, & Borussi nonnulli maximè, qua parte Conicium strage Polonorum, & Borussorũ oppidũ celebre situm est, sic ex Varinis aut *ὐιρῦνος*, ubi nunc sunt Marchiæ nouæ incolæ, quibus Sidenorum regio septentrionem uersus (uulgò Dat Stetinerland) uicina est, aut occasum uersus Pharodynos, id est, Megalopyrgenses, aut ortum uersus Varinos, quos & interdum Varinios nuncupant, non ita longe ab ostio Vistulæ dissitos, ubi Dominica est Ecclesia Vuarmia dicta (uulgò die Frawen stadt) à qua totus Episcopatus Heylspergensis (sub cuius diocæsi, & mea patria est Resellium) nomen habet, qui est fere Vuarmiensis, eum esset, aut Vuarinensis, aut Vuarmiensis, Verùm has coniecturas neque ipse, cum non sint adeò *στοχάσιμοι*, tanti facio, ut doctorum uirorum iudicio, & iusto consensui anteponerem. Sueuos autem Anglos Ptolemæus inter Amasin, & Visurgin fluuios constituit, quorum latus occidentale Sicambri, meridionale Casuarij, boreale Chemę &

& orientale Dulgumnij, & Camani claudunt, sed apud Tacitum quis nõ boreales atq; adeò Ingæuones, ex ordinis consecutione, in enumeratione Sueuorum uideret? Constituendi autem Angli, Sueui & mediterranei, quos Ptolemæus habet, & maritimi inter Vitas, id est, Iutas, uel hodie Iutlandos & Saxonas ueteres habitarunt, sicut apud Bedam Anglosaxonem legitur, & hi sunt à Britannis euocati, ut Scotos atq; Pictos eijcerent, sed Angli duce Vortergerno totam Britanniam, olim Albionem dictam sibi uendicarunt, cuius primus rex fuit Eggebertus à nato Christo 97. Caledoniam quoq; à Germanis ortã esse, & ipse Tacitus profitetur, postea in Scotiæ nomen abijt. Ceterùm ut primum illi Angliæ nomẽ inditũ erat, ut antea in septem regna diuisa erat, ut à Dacis accepta, & tributaria facta erat, ut à Francis, & à Scotis uastata erat, ut Pontifex eos in suam fidẽ receperat, ut à Scotia per uallũ diuisa erat, ut libertas ijsdem concessa erat, ut Christo tota insula lucrifacta erat, ut lingua Anglica sit Saxonica, sed corrupta, sicut & bona ex parte Scotica est, aliaq; id genus quàm plurima in historia Anglorũ fusius explicãtur. Quid multis? Ita facilè ea coniectura adducti Endosas, Suedonas & Nuithonas intra Sueui iuxta ueterum sententiam, & Vistulæ in Gedani uicinam ostia in parte septentrionali, ad Oceanum collocarent. cum his insulã Oceani Tacitus proximam ordinat, cum idem hanc partem Sueuorum in secretiora Germaniæ, hoc est, ad Ingæuones porrigi pronũciet. Sed quis nam quęso ijsdem certa designaret loca in tanta locorum, & commigrationum confusione? Vides'ne intra Viadium, & Vistulam iam non Germanos, sed Vandalos, Polonos ferè nominatos cohabitare, & quantum ueteri Germanię occasum uersus accessit, tantum ab ortu per Vandalorum incursiones, & irruptiones decessit. Collaudat tamen has nationes, tum à munitione, pręsertim naturali, quę hic per flumina, & saltus significatur, tum à religione. Siquidem his Sueuis aquilonaribus communis est dea Terra ipsa, quam Erde Germani appellant, & postea Latinorum inclinatione Hertum factum est. Terram tanquam custodem negociorum humanorum aspectricem fecerunt, sicut de suis dijs, & senserunt & iudicarunt. Quare dum aut iusticię, aut uirtutis alicuius ad studium Poetę exhortantur deos cunctarum hominis actionum inspectores atq; obseruatores constituũt. Eodem modo Hesiodus magistratum commonefacit, quo Solomon in Prouerbijs, ut omnes homines sint tam in administratione, quàm in negociatione iusti, Nam Statera bilanx iudicium DOMINI sunt, omnia põdera eius sunt: Ita & Hesiodus deos in cœtu hominum oberrare, & uersari, & opera hominum animaduertere, ne qua porrò licẽtia peccandi impune cõcederetur. Sunt aũt eius uersus:

ὦ βασιλεῖς ὑμεῖς δὲ καταφράζεσθε καὶ αὐτοὶ
τὴν δὲ δίκην, ἐγγὺς γὰρ ἐν ἀνθρώποισι ἐόντες
ἀθάνατοι λεύσσουσιν, ὅσοι σκολιῇσι δίκῃσι,
ἀλλήλους τρίβουσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.
τρὶς γὰρ μύριοι εἰσὶν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ
ἀθάνατοι Ζηνὸς, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων,
οἵ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας, καὶ σχέτλια ἔργα,
ἤερα ἑσσάμενοι, πάντη φοιτῶντες ἐπ' αἶαν. quod est,

O uos qui regitis terras, aduertite mentem,
Huc ad iustitiam, quoniam superi propè nos sunt
Dij qui cuncta uident, & eos qui per mala iura
Defraudant alios, spreta ratione deorum
Ter numerum exuperant cœlestia numina, terram
Quæ nobiscum habitent, in tutelam data nostrûm
Illaq; quid iuste obseruant, quid fiat inique
Aere tecta, omnem pedibus peragrantia terram.

Ita Sueui Hertum quippe terram deam omnium actionum humanarum præsentem inspectricem esse arbitrantur, ut hoc modo ad honestæ, & piæ uitæ studium incitarentur, eiusque cultum subdit & cæremonias. Nam ut alij dij curru uehuntur, ita terræ suum est uehiculum arquatum & ueste contectum, quod nemini attingere alij licuit, atque sacerdoti. Mirum est cur eius simulachrum neglexerat: Siquidem suprà Isidis erat in modum Liburnæ, & Iuppiter Labradæus cum securi pingebatur, Apollo uerticosus in pyramidem exurgit, Paphiæ Veneris imago initium seu basin informem & latiorem habuit, metę in modum fastigiatum. Hercules quoque apud Celtas cognomēto ὄγκιος, imagine de crepiti senis, capite incompto, pelle rugosa, dextra clauam tenens, sinistra protentum arcum, multos mortales catenis uinctos ducens. Ita terræ simulacrum cum claui fingebatur, sed hoc loci nullum est. Et sicut currum Veneris columbæ, Bacchi tigrides, ita terræ boues fœminæ satis pro decoro trahunt. Colebatur autem in luco, quem Castum, forsan ob deę reuerentiam, nominarunt, in Oceani absque dubio Baltico insula, cuius nomen & Tacito incertum est. Feriæ quoque eidem dicatæ sunt, quarum obseruantia nihil rerum agebatur, cuncta erant tranquilla non aliter ac Romæ, cum Iani templum clausum erat. Postea consuetudine hominum sacerdos interiore quodam lacu, & deam & uehiculum cum uestitu abluebat, sed lacus ministros de more statim in ipso lauacro hausit, quod prorsus Sathanicum est, in tantis tenebris mentis, quę puritate & doctrinæ & religionis non perpoliebatur. Lacus igitur haurientis causas ignorant, utique uenerantur, ἀδυλεμονῶς. Tantus est Sathanæ furor in humanum genus, & tanta hominum naturæ tum deprauatio, tum cæcitas.

PRopior (ut quo modo paulo antè Rhenum, sic nunc Danubium sequar) Hermundurorum ciuitas, fida Romanis, eóque solis Germanorum non in ripa comertium, sed penitus atque in splendidissima Rhetiæ prouinciæ colonia passim sine custode transeunt, & cum cæteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos uillásque patefecimus non concupiscentibus. In Hermunduris Albis oritur flumen inclytum & notum olim, nunc tantum auditur.

XX.

DE HERMVNDVRIS.

HActenus limitis & occidentalis quippe Rheni, & septentrionalis Oceani accolas recensuit. Nunc & australes à Danubio ceu meta meridionali initium faciens enumerare pergit, quorum primi sunt Hermunduri, qui prope Albim cohabitant Danubium uersus. Itaque iuxta Tacitum in Hermundurorū tractu Albis oritur, & iuxta Paterculū Sueuorū Semnonū, quos Marchicos Brādēburgenses fecimus intra Albin, & Sueuum incolentes, & Hermundurorum fines Albis præterlabitur. Sunt igitur Hermunduri partim Boiehemi, in quorum tractu non ita longe à Bardeuico eius fons est, partim Misni, ad Sueuorū Semnonum usque fines pertinentes, à Misena eius ciuitatis capite, & sede Marchionū dicti. Quapropter adhuc apud ueterum Saxonum scriptores istiusmodi nō Misni, sed Sueui principes nominantur, tam quod Sueui sunt iuxta Taciti authoritatem, quàm quòd Hermunduris Sueuis imperarint, atque hi sunt, qui cum Cattis propter Salam fluuium gignendo sali aptum, & ubi sunt etiamnum Hermundurorum

durorum ἄλλαι splendissimæ uisuntur, magno prælio decertarunt. Catti autem sunt partim Vestfali, partim Heisi & quodammodo Tyringi, quos utilitatis magnitudine inuitatos esse & progressos, ut salinas occuparēt, credibile est. Siquidem & Strabonis sententia Hermunduri ad Albin incoluisse constat. Coniectura autem est forsan Mysos ueteres in bello Gothico apud Pannonas eò peruenisse, & iuxtà cum illis Tyrigerę, à quibus (si quid istiusmodi conjecturæ tribuitur) Turingorum Mysis uicinorum appellatio nata est, ubi est Semana sylua, hodie Turingiaea. Laudantur autem à iustitia & societate Romani nominis. Itaque non armis, non bellis agitabantur ut alij Germani, sed ijsdem per Rhetiam sub id tempus Romanorum prouinciam negociari liberum fuit. His enim non petentibus ianuæ patefiebant. Tanta erat societatis cum Romanis fides.

IVxta Hermunduros Narisci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria uiresq́; atque ipsa etiam sedes pulsis olim Boijs uirtute parta. Nec Narisci Quadi'ue degenerant. Ea'que Germaniæ uelut frons est, quatenus Danubio pergitur. Marcomanis Quadis'ue usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui & Tudri genus, iam & externos patiuntur. Sed uis & potentia regibus & autoritate Romanā; raro armis nostris, sæpius pecunia iuuantur.

XXI.

DE NARISCIS, MARCOmannis & Quadis.

HIc iterum Ptolemæus nomen Nariscorum permutauit. Habet enim Variscos & facillimū lapsum inter N & V literas apud Latinos (quorū sonum et ἔκλισιν illum secutū esse credo) nemo est qui non uidet. Verba autem illius hęc ὑπὲρ τὰ σούδητα ὄρα τεύριοχαῖμαι (forsan hic legendum est τυριοχαῖμαι ut Tyringorum appellationi curioso indagatori conueniret) ὑπὸ δὲ τὰ ὄρα ὀαρισοὶ, quod est, supra Sudetos montes, id est, Boiehemicos (uidelicet ad Boream) sunt Teuriochæmi, sed sub montibus (austrum uersus Suditorum ratione) Varisti, Quapropter Teuriochæni Salæ fluuio uicini esse uidentur, & Narisci, Voidrlandi usque ad Pabebergam, Noribergam, Ambergam, Calmutium citra Ratisponam & Passauium. Est autem Voidrlandia à præfectura dicta. Nam tam Græcis quàm Germaanis βοιδὸς voidt est, nimirum præfectus, & landt regio, ita ut sit præsidis uel præfecti regio. Marcomanorum autem uox omnino est Germanica, de quorum situ sic Ptolemæus ὑπὸ τὴν γαβρῆταν ὕλην μαρκομανοὶ, quod est, sub Gabreta sylua Marcomani. Gabreta autem sylua Boihemicorum montanorum, ad austrum partem complectitur, circa quam habitarunt olim Marcomanni, id est, Moraui, qui per Olmuntium, Brunnam usque ad Posonium, id est, hodie Presburgum in ripa Danubij situm oppidum apud Pannonas superiores pertinent, quorum magna gloria fuit, & multa prælia ab ijsdem cōtra Romanos facta sint Antoninorum pręsertim tempore, quib. rex Maroboduus fuit. Id tamen certum est in tota, quæ nuoe ssedicitur, plures fuisse incolas, sed per partes montium ad mundi cardines fere distinctos. Itaq; cum Marcomanni tales ad eosdem habitēt, nimirum ad eorum partem Gabretam syluam apud Paterculum altero lib. Boihemum sedem Marcomannorum fuisse recte intelligetur, atq; in eadem senten-

tia fuit Strabo, cuius uerba hæc sunt, ἐν οἷς ἔστι καὶ τὸ βοίεμον τὸ τοῦ μαροβόδου βασίλειον, εἰς ὃν ἐκεῖνος τόπον ἄλλους μετανέστησε πλείους καὶ δὴ καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ μαρκομάννους. quod est, In illorum tractu est Boiemum Marobudi regia, qui in eum locum cō plures alias gentes transtulit, atque adeò Marcomannos sibi conterraneos. Hi quoq; Mediolanū anno à nato Christo 272 uastarūt, & ad Placentiam uicti erāt, ut author est Vopiscus. Verùm de his qui plura scire expetit, Strabonem in 7. Tacitum in 2. annaliū, & Velleium Paterculum 2. lib. consulet. Atq; hinc quoq; apparet Boiorum ueterum amplitudo, & sicut Hermunduri in eorundum montium parte boreali, ita Marcomanni australi habitarunt. Cæterum Quadi sunt Ptolemæo sub Hercynia sylua, ὑπὸ δὲ ὀρκύνιον, inquit, δρυμὸν, κουάδοι. Hi enim intra eundem saltum, qui est Boiehemicorum montium ortum uersus pars, & Sarmaticos mōtes habitabant. Quare sunt partim Moraui inferiores, ubi est legersdorffium, Glocium, & alia uicina loca, partim Silesij, circa Sueynicium pene ad Carrodunum uergunt, quo tractu hodie Polonia minor collocatur, & ducatus Teschensis. Quare Iulius Capitolinus Hermunduris & Marcomannis Sarmatas coniungit, de quibus haud pœnitenda apud Ammianum Marcellinum leges: & hi in uarijs locis tum propter frequentes migrationes, tum propter assidua bella uixisse leguntur. Quare modo in Pannonia prima, ubi Narrabo (uulgo *die Rab*) prope Gaurium, unde est Episcopus Gauriensis, *der Bischoff von Rab*, in Danubium sese exonerat, cuius rei testimonium ex Ammiano afferret, sedes fixerunt, modo in Heluetia habitasse leguntur, sicut ex Eutropij libro sexto coniectura fit. Verùm Ptolemæus addit ὑφ' οὓς τὰ σιδηρωρυχεῖα, id est, sub quibus sunt ferri fodinæ, imo hodie ibidem sunt auraria, argentaria, æraria, & plumbaria metalla quēadmodum intra Crocontiadas & Opaliensea, & in Silesia prope Zucchemantelum & alios locos uicinos in parte Boihemicorum montium australi ad Subsolanum & Vulturnum usque ad Sarmaticorum montium radicem, ubi hodie metalliferæ urbes sunt Cremnitium, Semnitium, Sola, & uetus & noua, et antea metalla ducatus Opahensis, & uicinorum locorum quodāmodo sed pauca pro loco adnotaui. Hæ autem nationes à parte meridionali cis Danubium frontem, hoc est, aut συνεκδοχικῶς caput, aut translatè initium Germaniæ Cisdanubianæ constituunt, quarum tanta uirtus est, & rei militaris peritia, ut à Romanis nunquam auxilia petierint, sed pecunia tantum illis ab his numerata fu[illegible]

NEc minus ualent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burij, terga Marcomanorum Quadorumq; claudunt, è quibus Marsigni, & Burij sermone cultuq; Suevos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit nō esse Germanos, & quod tributa patiuntur, partem tributorū Sarmatæ, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gothini, quo magis pudeat, & ferrum effodiunt, omnesq; hi populi pauca campestrium, cæterum saltus & uertices montium iugumq; insederunt. Dirimit enim scinditq; Sueuiam continuum montium iugum, ultra quod plurimæ gentes agunt, ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures ciuitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Arios, Helueconas, Manimos, Elysios, Naharualos. Apud Naharualos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romani Castorem Pollucemq; memorant. Eius numinis nomen Alcis, nulla simulachra, nullum peregrinæ

superstitionis uestigiũ, ut fratres tamen, ut iuuenes uenerantur. Cæterũ Arij super uires, quibus enumeratos paulò ante populos antecedũt, truces, insita feritate, arte ac tempore lenocinantur. nigra scuta, tincta corpora, atras ad prælia noctes legunt, ipsaq; formidine atq; umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente nouum ac uelut infernum aspectum, nam primi in omnibus prælijs oculi uincuntur.

XXII.

DE MARSIGNIS, GOTHINIS, OSIS, *Burijs, Lygys, Arijs, Helueconibus, Manimis, Elysijs, Nabaruali*s.

NVnc uerò nationes Germaniç, easq; adhuc Sueuicas recensere ad ortum, nimirum ad Pannoniam, Sarmatiamq; usque pertinentes pergit. Itaq; in principio Corneliani Marsigni non sunt Ptolemaici Maruingi, Nam illi quidẽ Marcomannorum & Quadorum terga claudãt (cum hi in occasum prospectãt, & more Poetico pars borealis ijsdem dextra, & australis sit sinistra) atq; ita Marsigni, Gothini, Osi & Buri in ortũ intra Carpathum & Sarmaticos montes, nempe ab ea Danubij parte usq; ad Vistulam protendũtur. Hi uerò Ptolemaici sunt intra Sudetos & Abnobios montes, sub Dandutis, qui Casuarijs proximi sunt uicini. Quare sic scriptum reliquit, ὑφ' οὓς τούρωνοι, καὶ μαρουίγγοι, quod est, sub Dãdatis sunt Turoni & Maruingi, & paulo pòst ὑπὸ τὰ σούδητα ὄρη, τευριοχαῖμοι ὑπὸ δὲ τὰ ὄρη οὐάριστοι, εἶτα γάβρητα ὕλη, καὶ ὑπὸ μὲν τοὺς μαρουίγγους κουρίωνες, quod est: Super Sudetos montes sunt Teuriochæmi, sed sub montibus Varisti, deinde Gabreta sylua, & sub Mariungis Curiones sunt. Quare cùm illis propter situs magna in diuersitatem conferri nequeunt, atq; ita Marsigni & Gotthini sint nonnulli Silesij & hodie Vngari proximi, Zepusijs uicini erint, atq; sicut Osi nonnihil ex Danubium occasum uersus tẽdunt, inter quos & Arauiscos sæpe de limite meridionali Germaniç controuersia fuit, de qua in principio nonnulla adnotaui, ita Buri ab ipsis Silesijs Vistulam uersus pertinent. Verùm ex sermone & cultu discrimen facit, quarum utraq; notatio inter nationes esse consueuit, atq; ex utraque Marsignos & Burios Sueuos esse pronunciat, cum illis erat sermo, & cultus Sueuicus. Verùm cum Gothinis Gallica lingua & Osis Pannonica fuerit familiarior Germani esse nequeunt. Accedit & tertia notatio, nimirum quod sint tributarij. Siquidem tributorum partem Sarmatæ, partem Quadi exigunt, ita Gothini sunt terræ ferrariæ fossores forsan Quadorum operæ aut conductitiæ, aut quasi in seruitutem redactæ. Hi autem omnes accolæ sunt Carpathi, qui à Sueuis Sueuus dictus est, & Sarmaticorum montium. Ita quosdam intra Vngariæ terminos Danubium uersus habitasse apparet, cum illud iugum Sueuicum easdem partes disterminat, in cuius latere septentrionali Lygij cohabitãt, qui sunt ipsi Silesij, quorum nomen olim fuit, amplissimum. Siquidem ab hoc iugo & à Quadis usq; ad Vistulam eiusq; pene ostium pertinebãt, ubi hodie degunt Odoracei Poloni, & qui mediam, ubi oppidum, sed per conuentum hæroum Polonicorum admodum celebre Peterconium est, & qui magnam, ubi degunt Heneti Bossini, à quibus nominatur Posanania cum episcopatu Guisnensi & Curiensi. Itaq; multarũ ciuitatum inter Lygios appellationes extructç sunt propter Henetorum, quos & Vuindos & Vãdalos nuncupamus, incursionẽ &

occupationem. Nam eo loco ueteres Germanos eosq; Lygios habitasse nō est obscurum, & cum horum nominum neq; allusiones habeantur, neq; certi situs in tabulis Ptolemæi inueniantur, haud facile quis recentes nationes Polonicas, cū uetustis Lygiorum Sueuorū appellationib. apposite conferret. Subiungit Naharualorum superstitionem, qua sacerdos muliebri stola ornatus iuxta Romanorum interpretationem, geminos nimirum Castorem & Pollucem in luco coluit. Ipsi uerò illud numen, non geminos, nō διοσκούρους Græcorum more appellarunt, sed Alcin, aut à robore, ἀλκήν, aut ab ætate, ἀλδε. Hunc enim iuuenes ut fratres in summa concordia coluerunt. Contrà Arij hostibus terriculamenta esse cupiebant, propter nigrorem. Itaq; & eorum corpora & arma atrata conspiciebantur. Sic enim lenocinabantur, id est, uel exquisitiorem elegantiam, uel delinimentum addebant, atque hæc est causa, cur nocturna prælia fieri maluerant. Quid multis? nigerrimi uolebant uideri, ut hostes perterrefacerēt, ceu alteri Diaboli. Nigrore enim oculi maxime perturbantur, & corda exhorrescunt.

TRans Lygios Gothones regnantur, paulo iam addictius quàm cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugij, & Lemouij, omniumq; harum gētium insigne, rotunda scuta, breues gladij, & erga reges obsequium.

XXII.

DE GOTHONIBVS, RVgijs & Lemouijs.

PTolemæus sub Venedicis montibus in ulteriorem Vistulæ ripam quippe Orientalem, Gythonas constituit, à quibus & sinus forsan nomen accepit Codanus, etsi olim fusius patebat, tamen hodie nonnihil est arctior, unde ibidē urbs celeberrima Godanum uocatur & deprauate, priori syllaba detracta, Danum & Dātiscum nominatur. Vrbs autem est amplissima, non ita uetusta, ut uulgus arbitratur. Neq; Plinius refragatur, & cum Germanorum genera connumeret, & cum ibidem succinum tribui memoriæ prodat. Verùm an ijdem sint, qui Getæ & Gothi nominantur apud scriptores, hoc loco non exquitam. Id tamen affirmare licet, insulam intra Borussiam & Suionum terram sitam, Gutlandiam uocatam, ab ijsdem ortam esse, decem milliaria longam, & circiter septem latam magnificis ædibus in nonnullis urbibus ornatam, sed propter emporium aut neglectum, aut aliò translatum, uastam & desolatam. Sinum uero Germani *eyn heff* appellant, & in Balthico mari tres præcipuos numerat. Pomeranicus iuxta Viadri ostium, Dantiscanus, qui est Godanus, Venedicus, quem hodie Curiensem à Curiorum regione (uulgo *Curlandt*) nuncupant. Porrò Rugij atque Pomerani sunt non ita longe à Viadri ostio, atq; hodie ueterū appellatio mansit (*Rugenlandt*) quorum quanta uirtus fuerit in militia & animi magnitudine ex historicis facile liquet. Intra hos deniq; atq; Sitonas Lemouios habitasse arbitror, ubi nunc Colbergum, Stolpium, Laupurgum uisuntur, itidem Pomerani, qui sic à Vandalis (Nam & hi eandem partem per incursionem diu detinuerunt) nominati sunt, quod essent Heneti aut Vandali, prope mare Poloni, aut hodie aliquanto durius Pomerzanos uocant, idem utique etymum secuti. Est autem Pomeranorum insignis laus ab obedientia erga Magistratū, & ab armorum formis. Erant enim scuta rotunda & gladij breues, Romanis quoque magis addicti erant, sed ita ne quid libertati Germanicæ decederet, cuius etiamnum, si qua alia natio conseruandæ, studiosissimi sunt.

SVionum hinc ciuitates, ipso in Oceano, præter uiros armaq; classibus ualent, forma nauium eo differt, quod utrinq; prora paratam semper appulsui frontem agit, nec uelis ministrantur, nec remos in ordinem lateribus adiungunt. Solutum ut in quibusdam fluminum & mutabile, ut res poscit, hinc uel illinc remigium. Est apud illos & opibus honos, eoq; unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi, nec arma apud cæteros Germanos in promiscuo, sed clausa sub custode & quidem seruo, quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus, ociosa porro armatorum manus facile lasciuiunt, enimuero neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia utilitas est.

XXIII.

DE SVIONIBVS.

HOs esse Suedos, qui & Suedones sunt, uel & ipsa ordinis consecutio urget & situs, siquidem in Balthico sinu cohabitant. Horum autem descriptio, nunc à nauium forma: siquidem in his non sunt neq; uela, neq; scalmus, neq; puppis, cum sit utrobiq; propter appulsionem prora. Itaq; solutis uidelicet citra remigum operam illic nauigabatur, nunc à moribus. Nam & hi opulentos tum adamant, tum magnifaciunt, atq; hodie metalla ferri & argenti feracissima ibidem habentur, nunc à magistratu. Vnum enim qui imperat subditis, agnoscunt, cuiusmodi est nostra memoria Gustauus liberalissimus Mecenas, nunc ab armamentario, quod etsi probe instructum sit, tamen eius custodia seruo demandatur cùm propter Oceanum impetum & incursionem non admodũ timeant, nũc ab ocio. Rariora enim ijsdem sunt bella & prælia, nunc à personarum discrimine, cuius neglectus regi magnopere conferre hic scriptum relinquitur. Est autẽ regnum ualde montanum Heluetiorum tractui non ita dissimile, in quo sunt militaris artis inter scopulos peritissimi, qui ab ijsdem *Dalekarli*, id est uegetiores, & integriores uiri (est enim nomen iuxta Saxonicum dialecton compositum) nominatur. Qui uerò Suetiæ & picturam, & pleniorem descriptionem nostris temporibus respondentem cupit monumenta Iacobi Zigleri Bauari perlegat.

TRans Suionas aliud mare pigrum, ac propè immotum, quo cingi eludiq; terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortus eluxerat, adeò clarus, ut sydera hebetet. Sonum insuper emergentis audiri, formasq; deorum, & radios capitis aspici persuasio adijcit. Illic usque & fama uera, tantum natura.

XXIIII.

DE MARI MORTVO.

POrrò si quis ordinem & sitũ obseruat, non intelliget, aut à Cimbris Cimbricum, aut à Balthia immensæ magnitudinis, quam Pythias Basiliam nomi-

nat, atq; hæc reuera Schondauia, Balticum, aut à sinu Borussiaco Codanes, sed id quod est ultra Suionas boream uersus. Hinc enim uerè comperitur, quod in pigrum & immotum, quia hac parte limes totius cardinis septentrionalis constitutus erat, qui tamen ante Augusti tempora non ita notus erat. Nam eius auspicijs maior illius terræ portio, per nauigationem perspecta fuit & perlustrata. Siquidem cum ad Cimbros usq; nauigatum erat, non nisi immensum mare septentrionem uersus uisum erat, cuius argumento olim & eam terræ partem circumnauigabilem contendebatur, sed colligebatur, idipsum non ita esse nauigationi aptum propter nimium frigus. Nam hæc ora septentrionalis longius ab orbita solis recessit. Quare & ibidem sphæricorum magistri zonam arcticam, eamq; frigidam collocarunt. Itaque Hæcatæus Amalchium illud appellauit, quod lingua Scythica congelatum significat, ita Philemon Mori morusam, id est, mortuum mare à Gymbris nominari asserit. Ne multa, Geographi passim & Poetæ & scriptores illud & Cronium à Saturno, qui κρόνιος est dictum, tradunt & describunt. Cæterum an marina aqua congelari possit, Disarius Macrobianus fusissime disputat, neq; ut longius hoc loci, cum esset pene παρέργον & non ἔργον repetere operæ precium esse iudico. Desideratur & hic autorum quorundam diligentia, cum eandem partem nondum satis perlustrarint, sicut paucis ab hinc annis Colomannus Austriacus insignis Mathematicus eandem aliquanto diligentius inuestigauit, suamq; obseruationem sicubi adhuc superstes sit in publicum proferet. Verùm apud Ptolemæum ultra sexagesimum tertium latitudinis gradum, ubi Thyle locatur ultima, non pergitur, cum hodie sit ultra septuagesimum gradum eiusdem interualli exporrecta, ubi & in frigida zona Ingrouslandi & Plappenlandi, quorum de situ, moribus & uictu recentiores geographi non pauca memoriæ prodiderunt. Suat & hic Gotthi (qui essent ueterum Getarum reliquiæ & à quibus est Gothicum bellum) tam orientales, qui rectius Ostgothi, quàm propter linguæ Germanicæ inscitiam Ostrogothi, quàm occidentales, qui male Visigotthi, sed rectius Vuestgotthi nominantur, & horum rex fuit Ericus, quem Gotthici belli scriptores Gensericum nuncupant, cum ignorent *Könügh* nobis esse regem & Ericum proprium nomen *Eren reich*, ueluti gloriæ diuitem. Hoc autem uere est cosmographicum quod sol æstiuus apud eosdem non ita occidit, ut sydera essent conspicua. Quare splendor solis uel in occasum ipsum perdurat. Id autem, ut rectius intelligatur, paralleli cum climatibus & umbris per certa loca ex sphæricis statuendi sunt. Sit igitur hic clima sextum decimũ & parallelus tricesimus tertius, mox uerticem borealẽ esse ad 66 cum 6 parte gradus sublatum, ibiq; primos periscios esse. Solem non occidere (cum sit horarum 24) dignosces. Ita paralelus 34 totum mensem solem semper uideri, & nunquam occidere circiter solstitium æstiuum uerticem 67. S. altum esse manifeste indicat Ita in 35. parallelo 17. clima uerticem ad 69 cum semisse grad. sublatum, diem esse duorum mensium deprehendes. Ia in 36 est trimenstruus dies in climate per Pilappos ducto. Ita in 37 climate per mare glaciale 17 designato, dies est quatuor mensium in 38 quinque, & in 39 semestris spacij, ubi est clima 19, atque hinc septem periscij numerabantur. Sonum uerò Orientis solis ibi exaudiri falsum est, & à sphærica doctrina alienissimũ, etiamsi apud Strabonẽ Posidonius idipsum asseueret. Cæterum spectra ibidem passim & apud Suionas, & Noruegios & Islandos uideri, & historici, ut Albertus Crantzius & Saxo Grammaticus, aliiq; testantur, & nautæ etiamnum bona fide narrant. Neque eiusmodi in Anglia iuxta Patricij purgatorium spectra desunt. Quare stultum uulgus Christianæ religionis ignarum deos esse, & eorum capita irradiare propter diuinitatem arbitratur. Eaq; ueritati consentanea esse subiungit, & natura & ueritate famę.

Ergo

ERgo iam dextro Sueuici maris littore Æstiorum gentes alluuntur, quibus ritus habitusq́ Sueuorum, lingua Britannicæ propior. Matrem Deum uenerantur insigne superstitionis, formas aprorum gestant. Id pro armis omniumq́ tutela, securum deę cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta cæterosq́ fructus patientius quàm pro solita Germanorũ inertia laborant. Sed & mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi Glesum uocant, inter uada atq; in ipso littore legunt. Nec quę natura quæ'ue ratio gignat, ut Barbaris, quæsitum compertum'ue, diu quin etiam inter cætera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen, ipsis in nullo usu, rude legitur, informe perfertur, preciumq́ mirantes accipiunt. Succum tamẽ arborum esse intelligas, quia terrena quędam atque etiam uolucria animalia plerunq; interlucent, quę implicata humore, mox durescente materia, cluduntur. Foecundiora igitur nemora lucos'que, sicut Orientis secretis, ubi thura balsamaq́ sudantur, ita Occidentis insulis terrisq́ inesse crediderim, quę uicini solis radijs expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac ui tempestatum in aduersa littora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tædæ accenditur, alitq́ flammam pinguem & olentem, mox ut in picem resinam'ue lentescit.

XXVI.

DE EFFLVIS SVEVIS.

IBidem mare Sueuicum esse dictum ab accolis Sueuis, uix quispiam ambiget, cum & hodie Suedicũ à Suetia, quæ Suionũ Sueuorũ fuit regio, nominatur; in cuius littore Efflui, uulgo Lifflender, quasi Effluorũ regio prope sinum Venedicum, qui nunc est Curiensis, in cuius finibus sunt Suidini, quorum opera in eodem littore succinum legitur. Est autem elegans Effluorum descriptio, modo à morib. qui Sueuicus est, modo ab habitu seu cultu, qui ab alijs Sueuis nõ uariat, modo à lingua & dialecto, quæ proxima Britannicæ fuit, & hæc bona ex parte atque hodie Germanica est, sed per uicinas nationes, & transmigrationes corrupta, modo à religione, cum aut terram aut Cybelem deorum matrem colunt. Itaque in hostium terrorem & superstitionis argumentum formas aprorum hiantium in galeis gestant, quod prestantissimum & amuletum & propugnaculum in ipso prælio iudicabatur, modo à telorum genere, cum ibi non sint ferraria metalla, fustibus sudibusq́ præustis decertare malunt, modo ab agriculturæ studio, in quo maiorem operam, quàm alij Germani, quos & inertes fecit Tacitus, ponere consueuerunt, modo à nauigationis usu. Nam cum sint maritimi, cur non aliò propter mercimonia nauigarent? modo à rerum genialium copia, quę ferrarijs, argentarijs, & aurarijs metallis, si quis dignitatem & utilitatem recte æstimet, longe præstat.

COMPENDIOSA PRO LOCO SVCCINI HISTORIA.

HIC uerum est quod ferè dicitur. Non omnis fert omnia tellus. Siquidem arbores, frutices, herbæ, & cūcta ex terris nata natales situs uel luri naturæ suæ accommodatiores sibiq; familiariores uendicant, in quib. consentiente loci genio lętiores prosiliunt. Ita & diuina prouidentia hanc terrarum partem borealem succino donauit, quod alibi largius non emanat atq; ibidem. Eius autem succi neq; causas, neq; effecta, aut Esthui, aut Venedi, tanquam barbari explorarunt. Itaq; tanquā maris eiectamentum nauci faciebant, cuius usus prorsus ignorabatur. Est enim ignoti, ut dicitur, nulla cupido. Verùm per diligentiores indagatores Tacitus à Barbarie etiā Romanus defendi nequit, ut qui eius materiā succini resinatarum arborum, sicut et Plinius sub idem tempus contendit, esse uolebat, nullaq; alia ratione, quàm ut animalcula uaria in resina fluente, & per frigus aquę marinę densata concluderētur. Quare illius sententia, erit arboris resinatę alicuius uel lachryma, uel gummi, uel succus. Nam discrimen hic nullum cōstituit Romanus scriptor, ne suam ipsius inscitiam proderet. Argumento quoq; est, ut quàm facillime in picis uel resinæ modum succendatur. Quapropter causa conficiens est sol, lachrymas in arboribus concitans & liquefaciens, qui sic in Oceanum delapsus indurescit, atq; fluctib. impetuosis in aduersa littora eijcitur. Hinc collatione quadam partes & Orientis & Occidentis commendat. Nam sicut in Arabia, quę uerè & multis rationibus etiam olim non satis cognitis, est Græcis εὐδαίμων sunt thura, atq; sicut in Syria, cuius pars est Iudæa, balsama, eaq; natiua & laudatissima, sicut & ipse Tacitus pręter alios authores complures in annalibus contestatur, ita in Oriente succinorum copia in cœlum usq; efferri debet. Cum igitur ueteres Sueui eorundem utilitatem & naturam, non probe tenuerant, non est mirū cur repudiarint: curabant autem, sed non nisi propter precium mercatorum. Constat enim ut olim usq; ad Illyricum uenundatum sit, atq; in Venetiam, regionesq; Italiæ uicinas. Quare fictum est eadem in Eridano, qui & Padus est, nasci. Cęterum cum calumniatores in me inuehi taciteintra priuatos parietes non desinant propter Succini ignorantiam, quam mihi impingant, pauca de eodem argumenta subijciam sed modestissime, ut à quo altercandi studium semper fuit alienum. Fateor quidem me esse Borussum, eumq; Resellianū sub episcopatu Varmiensi, qui est & Heylpergensis, sed post parētum meorum mortem statim in prima ætate uix dum quatuordecim annos natum, in Marchiam Brennopyrgensem, ubi est Frācophordiana Academia, peruenisse: ubi post mediocrem primarum dicēdi artiū & matheseos cognitionem ad Physiologiam animum adiunxi, qua uerò fœlicitate, iudicium penes alios esto, atq; de more eiusdem Academiæ magister renūciatus, Bucolica Virgilij enarrare incepi, atq; cōmentaria qualiacunq; sub prælo excusa sunt. In quibus cum locus de electro explicandus esset, multosq; meos consului, ut ueritatem pro uirili adumbrarem. Siquidem eam partem nun[illegible] nutra mea uidi, eum ne partes quidem meę patrię satis pro dignitate per[illegible] [illegible] Ibi autem ut legitur, historiam succini aliquanto propius, ac priores [illegible] tardidi præfect[illegible]m operarum adduxi, Sudinos piscatores citaui, pie[illegible] [illegible]torum salem esse comm[illegible]nefeci, aliaq; historica minime neglexi, sed [illegible] succini nil adhuc tentabam, propter iudicij in hac ætate & [illegible] [illegible]m consensu tenuitatem. Quare adhuc subdubitans à tot & tantis

autoribus

autoribus recedere non audebam in tanta cenſuræ imbecillitate. Videant igitur quales in me fini & ſeueriores æquo iudices, dum clamitent, Iodocus eſt Boruſſus, & ſuccini naturam non probe deſcripſit, atq; delineauit, qui ſi æquiores eſſent, meam operam & conatum potius de meliori nota commendaſſent. Verùm poſt aliquot annos noua ſcholia in eadem Bucolica pro auditoribus, & breuiora recudere cœpi, in quibus ut ſententiam mutaram, utiq; nihil plane aſſeuerâs aliorum iudicium expectans, omnib. legentib. conſtat. Nam ipſe probe noueram rationes quaſdam, quibus quis adductus non reſinam eſſe, ſed aut bitumen, aut eius puriorem, atq; ita meliorem partem Naphtham eiuſdem materiam pronunciaret, tum ex colore. Siquidem iuxta bituminis fluxum ex uenis idē plurimum uariat, id quod in reſina nunquam conſpicitur, tum ex incendio & odore Suauius enim redolet, adeoq; ipſum bitumē, quàm reſina, etiamſi utrūq; facilè ſuccendatur, tum ex nigri ſuccini, quod Gagates eſt, uenis, quibus effoditur, tum ex concluſis beſtiolis, aut alijs rebus, nunquā tamen folia pineæ arboris continet, tum ex facultatibus, quæ in bitumine & ſuccino prorſus eędem ſunt. Hęc ſunt argumenta & alia nonnulla, quibus ab omnium (quod equidem ſciam) ſcriptorū ſentētia ſeceſſionem facere mecū decreui. Verùm cū experiētiſſimus rerum naturę & metallorum amicus meus in primis charus Georgius Agricola de induſtria propter certa argumenta & phyſiologica, & hiſtorica, idipſum confirmaret, ipſe animo infracto idem ſaxum mox uoluebam, acceſſit & quędā euidens eiuſdē rei comprobatio. Nā prope Neomandram (quam noua appellamus Cellā hinc circiter tria miliaria diſtantē) lacus eſt ingens. in cuius ripa ſuccinum phalernum reperitur, cuius fruſtum non tantùm uidi, ſed & in ciſtula repoſitum conſeruo, eiuſq; maior ibidem eſſet copia, ſi luſtior indagatorum, qui uel ſcintillantem flammam ſæpe in aquis ſeſe uidiſſe autumant, adeſſet diligentia. Proinde paucis meam ſententiam contra obtrectatores & bona fide planam faciā neminem ſugillans. primùm de eius appellationibus nonnulla dicam. Deinde ſuccini cauſas & differentias explorabo. Poſtremo eius temperaturam, atq; ex hac tanquam matre facultates & commoda recenſebo In principio quidem Romanis ſcriptoribus eſt ſuccinum, ut qui arboris alicuius ſuccum eſſe cenſuerat, atq; eadem cauſa alijs eſt & Græcis δάκρυον, alijs ὀπός alijs χυλός, alijs gummi, cum nihil pro certo de eius origine & cauſis habuerant. Græcis eſt ἤλεκτρον quod & in Latinorum coloniam abijt, uel à ſole, qui apud Nicandrum, Euripidem, aliosque Poetas Græcos ἠλέκτωρ quod ſol exoriens homines dormientes à lecto ad operas excitet, forſan aut cum eius interdum colorem referat, aut colore ſolari in uenis terræ liquefit, & exudatur, aut quia Phaetonte, qui & Chimicis ſol eſt, atque à Martiale, cum eius artis uixdum fundamentum iactum erat, hoc diſticho ſic accipitur,

Quum Phaethontes formica uagatur in umbra
Implicuit tenuem ſuccina gutta feram:

Atque Ouidius ex lachrymis Phaetontiadum ſuccinum enatum cecinit circa Padum ad cuius oſtium Ariſtoteles Electrides inſulas collocauit. Sed hæc falſa eſſe Lucianus uſu comperit. Siquidem is miraculi uidendi gratia ad Padum ſeſe contulit, fatetur ibi neque populos eſſe, neq; ſuccino collachrymaſſe. Sic enim diſſerit. ibi nullam ſuccini eſſe materiam, utpote neq; populos, neq; harum lachrymas. Succinum igitur ibidem gigni non poterat, quod Dioſcoridi placuerat, aut eſt electrum, à colore electri metallici, cum ſit aurum, ſed quinta ſui parte argentum, cuiuſmodi in aula Menelai Homerici uiſum eſt. Habetur & alterū ex tribus auri partib. & una argenti. Straboni aūt eſt auri purgamentū ex prima coctura. quod ex ſulphuroſę cuiuſdam cretę comitatu fit. Dicitur & lyncurium quaſi ex lyncis urina natū, quā animal inuidens aggeſta pedib. terra obruit itaq;

uel masculum utpote ex maribus lyncibus collectum, quod ferè fuluum & igneum, uel fœminium, uidelicet è fœminis, quod est cãdidum atq; languidum. Sed id genus urinæ an sit in rerum natura, multis sæculis super hoc controuersum est, cum sit prorsus fabulosum. Bene igitur Dioscorides & illam sententiam dãnat, atq; idem cum electro facit, & Ouidius nonnihil subdubitat 15. Metam.

Victa racemifero Lynceus dedit India Baccho
E quibus (ut memorant) quicquid uesica remisit
Vertitur in lapides, & congelat aere tacto,

Sunt & aliæ rationes, quibus Lincurium à succino nihil differre comprobaretur, quibus de industria breuitati studens supersedeo, atq; sententia Teophrasti lib. de lapidib. facile refelli potest, cum lyncurium neq; colore, neq; duricia, neq; facultatib. neq; essentia à succino dissideat. Adde quod & Theophrastus ibidem Lyngurio succini colorem inesse, & spiritu trahere propinquantia, dolores renũ sedare, regio morbo mederi dilucide doceat. Dicitur & Græcis ἁρπαγὴ à raptu. Nam ἁρπάζειν est rapere & attrahere. Est enim uirtus ἁρπακτικὴ, qua non tantum frondes & acus sed æris ferriq; bracteolas, ut Diocles & Theophrastus scriptũ reliquerunt, rapit, cuius causa est succini atritus, qui spiritus in eodem ingenitũ incalescunt res leniores uel frustula magnetis ad se rapiunt, atque id Plutarchus uoluit, dum excitata ui caloris floccos, stramenta, atque uestium fimbrias, & quæcunque leuia sunt ad sese allicere asserit, præter ocymum & alia oleo imbuta, quæ aut respuit, aut à sese abigit, etsi quis, ἀντιπάντειαν causaretur, sed & ratio est, quod succini spiritus, cum sit calidus & siccus non nisi res siccas ad se pertrahat, atque humidas, oleo'que imbutas renuit, non secus atque magnes ad se ferrum non amplius trahit, si allio perlinatur. Dicitur & apud Arabas atq; uulgares scriptores Karabe ab antractu palearum, floccorum, & filamentorum sententia Auicennæ dictum, quomodo & Græcis est πτερυγοφόρον. Germanis uerò est, aut *Bornstein*, cum lapidem ex succo arborum natum esse crediderant atque cremabilem. Siquidem cum accensum tædæ modo ac nidore flagret, facta est appellatio uel Plinij atq; Taciti consensu, posterior tamen à priori nõ admodum differt. Nota enim est V & B literarum apud ueteres Germanos affinitas. Esset quoq; fucati cuiusdam pigmẽti, quod uulgò Vernix nominat. cum ex succino & lini semine, ad mensarũ, parietum, & aliarum rerum uenustãdos colores comparatur, atq; ita est res factitia ex gummi quod Arabib. & Sandaraca sandaros & Carabe appellatur, & cum eo quod est apud Galenum βερενίκιον, cum sit nitrum ab oppido Trogloditarum Berenica dictum, sicut creditur, conferri nequit: Dicitur & glessum ipsius Taciti testimonio, sed ea uox nobis uitrum notat, nisi quis huius appellatione ualde perspicuum & translucens succinum intelligeret, ita ut translucendi respectu primo appellatum sit, quomodo & Græci ὕαλον accepisse uidentur. Vox autem *Agtsteyn* ab agate deflexa & deprauata est. Cæterùm ut cum succino conueniat Ambarum, quod & Ambra & Ampar profertur, ex Aetio non est obscurum, qui & materiam eius subindicauit, cum illud multis in locis, aut sulphuris, aut bituminis modo scaturire pronunciet, & Selachiticum à municipio quodam Indię uocatum, ubi scaturit, cũ ibidem sit subalbidum, alijs anteponat, in officinis Indicum ferè ambra grisea, nostra uerò citrina appellatur. Gallis etiamnum eadem consuetudo permansit. Hæc de communibus appellationibus succini satis sunt, in quibus & nostra & ueterũ de materia eiusdem satis manifesta est, quam tamen fusius aliquanto explanabo, ut tota res propius intelligatur, olim quidem tot tantorum autorum pertinacia à succo arborum prędenso succinum, sicut & nomen testatur, gigni constanter uel inuitos coegit, cuius sententiæ fuit & Ouidius de Phaethontiadum lachrymis sic canens.

Inde

Vnde fluunt lachrymæ, stillataq; sole rigescunt
De ramis electra nouis, quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit gestanda Latinis.

Hic materia est lachryma arborum, ut pote populorum: conficiens causa, una quidem est sol stillatim ex arboribus suo calore liquefactum succum eliciens, altera uerò est frigus aquæ, aut Marinæ, aut Padanę. Postremo & eius unus aliquis usus subiungitur. Siquidem fœminæ Transpadanæ succina monilium uice decoris gratia gestabant Ad hunc modum & alij Poetæ tam Græci, quàm Latini, iuxtà cum rerum naturæ scriptoribus ad unum omnibus atq; medicis, docuerũt quorum numero sic Aegineta ait, ἤλεκτρον τὸ τῆς αἰγείρου δάκρυόν φασι κατὰ τὸν Ἠριδανὸν ποταμὸν ἀποχεόμενον, καὶ πηγνύμενον χρυσοειδὲς, quod est, succinum albę populi lachrymam esse dicunt, iuxta Eridanum fluuium effusum, & coagulatum aurei coloris. Hic quoq; satis dilucide apparet, ut magis aliorum sententia steterat, quàm sua, colliquationis & concretionis causam subindicans. Ne multa, plerinq; omnes magno consensu idem memoriæ prodiderunt, quibus & nautarum quorundam narrationes accedunt, qui resinatas arbores in aduerso littore esse quã plurimas, atq; harum succo per calorem solis effuso, & condensato per gelu marinę aquæ succina gigni, atq; ijdem esse succinum τὸ ὑγρὸν πῆκτον asseuerant. Quare nonnulli in tractum Curiensis littoris, aut per Circum, aut per Corũ in aduersam partem per tempestates impelli conijciunt. Verùm cum argumenta tantum cõiecturalia sint, neq; adhuc satis certa, sicut paulo antè quędam refellimus, neminem pro certo habere cogent. Quare alias causas quęrere oportet, & aptiores & uetiores. Est autem materia aut bitumen, aut naphtha, quod apud Plutar. est ῥεῦμα, apud Dioscoridem περίθλιμμα bituminis, & sicut illic uox, ad fluxum communior est, ita hic ad fluendi modum contractior est, atq; adeò bituminis non tantùm colamen, sed flos esse uidetur, non aliter ac reliqui sulfuris candidũ sulfur, & ex specu hiatuq; ui caloris, tam interni quàm externi nimirum solaris magis excolatur, quã sua sponte fluere uidetur. Quapropter Alexander Magnus, post deuictam Babylonem naphthę fluorem, si quid aliud admiratus est, de quo sic Plutar. πότε χάσμα, inquit, τοῦ πυρὸς ἐν Ἐκβατάνοις ὥσπερ ἐκ πηγῆς συνεχῶς ἀναφερόμενον, καὶ τὸ ῥεῦμα τοῦ νάφθα λιμνάζοντος, διὰ τὸ πλῆθος οὐ πόῤῥω τοῦ χάσματος ὄντος ἄλλα μὲν ἀσφάλτῳ προσέοικεν, q.e. In Echatanis (Babylonicę regionis parte) ignis hiatus ex quo uelut ex fonte ignis perpetuus sustollitur. & fluxus naphthę etiam stagnũ, aut paludem facientis propter copiam non procul ab hiatu, ita ut cætera bitumini similis sit, &c. de qua Galenus sic inquit, Est liquide liquidum bitumen, sicut hiacinthinum, & quod à Babylone affertur, ibi quidem & candidum gignitur, liquidum est & Apolloniaticum, quæ omnia Græci πισσάσφαλτον, ex picis, & bituminis argumento appellant. Gignitur & pingue liquorisq; oleorum in Sicilia, Agragantino fonte inficiens riuum: Incolæ id arundinum panniculis colligunt, citissime sic adhærescens, quo ad lucernarum lumina olei uice utũtur. Est quoq; bitumen, & in mari mortuo, quod est stagnum salsum in Cœlosyria, & ab bitumine aspaltite nominatur, quo loci olim Zedomæi & Gomorrhei habitarunt, sicut ex sacris literis liquido patet. Ad hunc modum in quibusdam locis & nigrum bitumen inuenitur, idq; fossile, unde Gagates, qui est nigrum succinum nascitur. Itaq; iuxta bituminis colorem & hic magna uarietas perspicitur. Est enim aliud candidum præcipuè ex naphtha productũ, quod Posidonius sulphur candidũ esse uolunt, aliud huic proximũ, ut pote in cinereo candidũ, aliud est fuluum, quod Callistratus χρυσοήλεκτρον. Aegineta χρυσοειδὲς nominat, alijs est & χρυσοφόρον, aliud est rufum, aliud cæreum, aliud melleum, aliud phalernum, quippe ceræ, mellis decocti & uini similitudine, aliud nigrũ, aliud in nigro rufum, aliud pene cęruleum. Proinde succinũ, ex bitumine, uidelicet ex succo lento, & præ-

pingui

pingui, atq; adeò inflammabili, per calorem tam internum quàm externum in hiatu liquabili, & per frigus aut aquæ, aut alterius rei appropinquantis congelabili (Frigus enim & condensat & exiccat) uerè nascitur, & sicut in alijs rebus claritas & perspicuitas ex materia dignoscitur, ita hîc si hæc pura fuerit, eo candidiora & puriora prodibunt succina: Contrarium in ea quæ nuptura est attenditur, id quod ex Galeno colligitur. Bitumen inquit, ex ijs est quæ in aqua marina proueniunt, & in alia quapiam, quæ non est marinæ dissimilis, ut in Apollonio Epiri, & per alia id genus loca multa aquis sponte nascentib. ceu spuma quędam innatans, hoc medicamen reperitur, & molle quidem est, dum innatat, postea uerò resiccatum pice sicca durius efficitur. Ita absq; dubio in Sudinorum regiuncula (quæ olim & Sudauia & Austrauia dicebatur) uarij coloris succinum reperitur, cum ibidem sit hiatus absq; controuersia, etiamsi is non pateat sensui, Siquidē æstuaria ibidem nunquam esse solent, tum cum ueluti scintillans sulphur ab accolis ad lunam in mare prosilire subinde uideatur, quis non bitumen uel naphtam nimio calore liquescentem iudicaret? Itaq; uentis aduersis magis ex occasu quā septentrione spirantibus, tum per fluctus in altum & littus attollitur, iam ab ipso gelu concretum, & condensatum, & mox Sudini, cum sint & piscatores & urinatores, reticulis magnam succini copiam iuxtà cum alga exhauriunt, atq; hæc collectio seu piscatio succini ijsdem tum longa exercitatione tum necessitate uel famis (Nam pro mensura succini capti à præfecto pondus salis rependitur, cum sint piscatores, & piscatio tantùm uictitant) uel obediētię, cùm iubenti magistratui in hac re parere cogātur, est quàm expeditissima. Hęc ipsa de causis satis perspicua & certa esse sagaci, & prudenti lectori arbitror, nūc & odoris & saporis ratio habenda est. Nigrum enim grauis odoris, candidum iucundi, reliqua medio modo se habent. Ita nigrū est quodāmodo subamarū cādidum in pingui dulce, & medij coloris quædā sunt modice acria, Accedit & essentia, quæ non semper ex æquo densa, sed sæpe subrara. Siquidem succina densiora sunt, quę tum oleosa, tum pinguia, in quibus, cum sint elaborata & polita, (Rudia enim sunt adhuc corticosa) fluor lentus alius atq; alius affluens & conglutinatus liquido cernitur, & talia sunt terrestris naturæ, atq; de his uerū est Auicennæ dictum, ut ex terreis partibus, ijsq; subtilibus, & aqueis sed exiccatis cōposita sunt, & hæc quoq; grauiora sunt. Contra alia nonnihil aeris continent, qui meatus eorum replet, leuia reddūtur. Quapropter ex libratione manifestissime alia succina ad candida bis tanto grauiora esse deprehendes, atq; in candidis propter substantiā aeream, adeoq; igneam cum terrea exiccata dominari, & in alijs quandam crassitudinem esse ipse dijudicabis. Proinde ex his uniuersis formam succini, quæ & harmonia & temperatura eiusdem est, colligere cuilibet promptum erit, quę ex materia, sapore & odore (Nam colore, & tactu hîc parū promouimus) deprehenderetur, aut sit calidę, & siccę naturę plus minus iuxta eius naturam ex prioribus notis collectam, & uniuersè in utraque qualitate secundus ordo constituetur, non secus ac in bitumine, quod iuxta Galenum, & Aegineram siccat & calefacit in secundo ordine, atq; sic illi erit uirtus resiccatoria, & calefactoria, à quorum sententia neq; Auicennas recedit. Sic enim ait: est calida parumper, & sicca in secundo: qui tamen sibi non parum dissidet, cum nucis Romanę, id est, populi gummi esse tradiderat. Eius inquit, gummi est ultima in calefaciendo. Incertus igitur fuit tam materię, quàm formę ratione, quemadmodum naphtha Dioscoridis facultates, ἀφλεγμαντον, κολλητικήν, διαφορητικήν μαλακτικήν habet, hoc est, inflammationes arcet, glutinat, discutit, & emollit. Eligendum igitur est succinum, quod grauius est & crassius, atque ita minus calidum, & hoc quam commodissime loca inflammata mitigat, sic in glutināndo idē, quod est aut pinguius, & ualde oleosū, aut multo siccius & crassa

rum

rum partium, Hoc enim modo melius glutinat, cum sit ἐμφρακτικόν: Sic in discu tiendo candidum deligatur succinum, cuius partes non sunt tam crassæ, Siquidē hoc non nisi ex tenuissimis halitibus intra hiatum sursum elatis, & ad superiora saxa in tenuem liquorem resolutis, qui postea per cauernas & uenas, atque com missuras terræ fontium modo scaturit, & frigore aquæ congelantur & condensantur. Nam pro uaporum ratione, ut & meteorologica testantur, non parua erit iuxta materiam differentia. Sic pinguius magis indurata emollit. Quare prudentissimè iuxta diuersas actionum formas succinorum delectus faciundus est, & non ubique temere pronunciandum cum Auicenna est, ut restringendi uirtutem habeat. Non diffiteor nimium sicca & astringentia quoque, sed longe alia ratione meatus quosdam recludere, sed hoc quot & quanta incommoda sæpe secum afferat, hoc loco nihil dicam. Emollirurus igitur pinguius succinum, ita conglutinaturus, oleosum, dulce, & ponderosum, crassarumque partium, discussurus candidum, leue, subtenuium partium eligat, & capiat. Et si id discriminis in confectionibus, quas Barbaras olim appellarunt, ueteres non obseruarunt, tamē Methodum & componendi remedia, & utendi secutus, neutiquam negliget. Itaque dum reiectationem sanguinis, dum hæmorroidas apertas & nimium fluentes, dum dysenteriam sistit, id non fit aliter ac glutinando, cum sit κολλητικόν, & sic id succinum capiendum est, huic consilio intento appositum. Rationem quoque singulorum euentorum exquisitam tenebit iuxta cū experientia, quæ ex secundiore successu medicandi sumpta est. Huius igitur delectus non ita negligendus, illa tamen ratio in amuletis, quæ & hic sunt more Hippocratico περίαπτα desideratur. Nam contra lymphationes, contra incantationes, contra febres, contra uenena nonnulli eodem utantur, atque hoc modo calidiores abscessus curare sibi Auicenna permittit, atque ita in uulneribus conglutinandis id erit aptius, quod est ponderosius, & sic crassarum partium. Hoc enim modo uulnera prius exiccantur (Est autem uulnerum curatio ipsorum exiccatio) & sua pinguedine oleosa sufflarcit & conglutinat & inflammationem arcet. Quid quod & ædemata suo calore discutiat, & siccitate humorem absumat, sed hic candidum magis accommodatum, non ita oleosum, non ita graue, non lentum, sed nonnihil λεπτομερές, propter aut aereæ, aut igneæ substantiæ dominium & odore acri. Hoc igitur modo istis uel naphtha uel succinum candidum auxiliabitur, Porrò ex his probè cognitis & perspectis citra negocium attenditur, ut sit cephalicum, dum grauedinē discutiendo, & exiccando potius, quàm glutinando tollit, dum præsertim si fuerit acri odore sternumentum, atque ita est ptarmicum remedium, conciat, dū comitiali morbo correptos, adeoque in ipso accessionis momento suffitus eius excitat, non minus atque odor rutæ naribus appositus, sicut & quotidiana experientia contestatur. Quare de exēplari Dioscoridis non semel dubitaui, ubi de naphtha, sic hodie legitur, ἐλέγχει καὶ ἐπιληπτικοὺς ὑποθυμιαθεῖσα καθάπερ ὁ γαγάτης λίθος, quod est: gagatis lapidis more comitiales morbos deprehendit, ubi uerius cum ratione, tum experientia ἐγείρει, quàm ἐλέγχει, legendum est, cum magis decumbentes excitat quàm deprehendat, Non tamē ignoro quasdam medicinas esse, quæ sacro morbo laborantes, ἐλέγχειν, id est, deprehendere explorare, inuestigare, adeoque interdum conijcere, eiusmodi uere esse epilepticos deprehendunt. Non'ne suffitus galbani, aut myrrhæ, aut ungularum caprinarum eosdem detegunt? Nonne idipsum iecur uel hircinum, uel caprinum costum præstat? Odontalgicum quoque est, dum dētibus, ex destillatione capitis laborantibus eius decoctum cum rebus calidioribus admistis, in aqua eluēdo medetur, sicut ex eodem aphtas gargarismus curat. Quis non quæso hoc loci aut candidum succinum, aut certè naphtam ipsam præterret præsertim uetustissimū. Si quidem, & ætas diuturna ipsum ita exiccat, ut non tantum color nonnihil permutetur,

mutetur (Fere enim albeſcunt) ſed etiam ut digitis conteri propter raritatem, & partium tenuitatem poſſit. Contra uerò quando thoracicum, ueluti cū hæmorrhagiam in qualibet parte cum ſanguinis reiectationem compeſcit (Tribuūt enim omnes ſcriptores illi uirtutem ſanguinem ſiſtendi) recentius ſuccinum, oleoſum, dulce & graue requiritur. Eſt quoq; ſtomachicum, cum uentriculum præſertim frigidum & humidum, unde faſtidium & nauſea naſcitur, quia calefacit, atq; exiccat, iuuare ſoleat: atq; hoc modo cephalalgiam ex flatibus hinc ſurrectis per conſenſum natam ſedat, atq; cardaligiam, quoties oſtiolum uentriculi, quod Cardiar Græci nominant, lipothymias cauſa malè affectum iſthoc modo reficitur, atq; ſic cardiacon medicamentum cenſetur. Eſt & iecorarium, cum ueſicæ bilis obſtructionem aufert cādidum ſuccinum, uetuſtū & in pollinis modū redactum. Eſt & nephriticum & cyſticum, cum urinam ciere, & calculum cōterere ſoleat. Eſt & hiſtoricum, cum facultatem cito pariundi, quæ Græcis eſt ὠκυτοκία, eius quippe candidiſſimi & leuiſſimi pollen cum ariſtolochia epotus promoueat, Sicut & ſuo ſuaui odore ὑστερικὰς πνίγας & πρόπτωσις, id eſt, uteri ſtrangulatus & procidentiam per ſua loca accommodata curat. Idem & ſecundas expellit, alterum uerò pinguius & glutinoſius menſes redundantes (& è diuerſo retentos eoſdem alterum irritat) Hæmorroidas apertas nimiumq; fluentes, cruentamq; urinam ſiſtit & compeſcit. Ita ex his non difficile ſuccini uim pro neceſsitate exacuere, quod & Galeno & ὀξύνειν & παροξύνειν, cum eiuſdem facultatis aliorum medicamentorum acceſſio iuſta fieret, quales apud celeberrimoa authores ſunt confectiones barbaræ dictæ, linctus & paſtilli διαλίκων. Notandus eſt & hic præparandi, ne hac in parte ſtudioſis adoleſcētibus deſim, modus. Siquidem multum refert ut in uſu contritum fuerit. Siquidem medicamēta quæ per uenarum oſcula abſq; ullo impedimento, & in partes corporis digerenda ſunt, exquiſitiſſime conterenda, tenui incerniculo ita cribranda, ut tenuiſſima ſint. Contrà quæ in uentre hærere debent, minus conterantur & cribrantur, atq; hoc modo Galenus diſpoliticon ad urinas mouendas ſumebat, tenuiſſimum, & minutiſſimum pollinis modo erat, cum idipſum per aluum ducere uolebat, craſſius relinquebatur. Ita in diſcutiendo, & promouēdo, ſit puluiſculus ſuccini ſubtiliſſimus, contra in conglutinando craſsior non tenui cribro excretus. Conficitur hodie & oleum ſuccini opera Chymiſtarum, ſiue id in capitellum ſurſum uerſus feratur, ſiue in uas ſubiectum mox defluat, & ſicut illic eſt diſtillatio per aſcenſum & ſublimationem, ita hic per deſcenſum hodie dicta. Sunt qui in oleo communi maceratum, inſolatum & incoctum de integro in puluiſculum ſubtiliſſimum redigunt, qui in alio conteritur & liqueſcit: Id quoq; cum oliua erat oleum ſacratum, præſertim cum ſacrum morbum, id eſt, comitialem, dum naribus illinitur, ſedat. Poſtea & ulcera, reſolutaq; membra recreat, atq; ſi quis pila metallica id concluſum fuerit, aut huic in nares diſtillauerit, aut tātum olfecerit, mirifice ſpiritus animales recreat, & capitis morbos mitigat. Hæc ſunt quæ in locū Taciti pro occaſione, paucis adnotare mihi uiſum, maximè ut alios commonefacerem, quo cuncta diligentius rimentur. Optimum enim, & hic aliorum frui inſania, & quiſq; cui mica eſt candoris, hunc conatum boni conſulet.

SVionibus Sitonum gentes continuantur. Cætera ſimiles, uno differunt, quòd fœmina dominatur, in tantum non modò à libertate, ſed etiam à ſeruitute degenerant. Hic Sueuiæ finis.

XXVI.

DE SITONIBUS.

VErùm cum Sitonas Suionibus continuos, & perpetuos esse dicit, & ipse orum uersus pergit, absq; dubio Sitonum regiuncula erit Finlãdia, quæ Germanis à regionis pulchritudine sic dicta est, cui Finnigia, Germanis *Fynigh*; quod propter eximiam fertilitatem singularis sit terra. Eos aũt per omnia Suionibus similes facit, sed *γυναικρατία* contra naturam, id est, uxorium imperiũ hos ab illis discernit, quo fit ut non solum libertas sit amissa uix unquam recuperanda, sed etiam à seruitute Germanorum, de qua suprà nõnulla adnotauimus, degenerarunt. Hic licet in gynecratiam inuehi, & debacchari, quam & olim non pauci scriptores tam sacri quàm prophani damnarunt, sed pro dolor quaa non terrarum partes occupauit.

PEucinorum, Venedorumq;, & Fennorũm nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito, quanquam Peucini, quos quidam Bastarnas uocant, sermone, cultu, sede, ac domicilijs, ut Germani agunt, sordes omnium ac torpor, procerum connubijs mixtis nõnihil in Sarmatarum habitum fœdatur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos Fennosq; syluarum, ac montium erigitur, latrocinijs pererrant, hi tamẽ inter Germanos potius referuntur, quia & domos fingunt, & scuta gestant, & peditum usu, ac pernicitatẽ gaudent, quæ omnia diuersa Sarmatis sunt, in plaustro equoq; uiuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas, non arma, non equi, non pẽnates, uictui herba, uestitui pelles, cubile humus, sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant. Idemq; uenatus uiros pariter, ac fœminas alit. Passim enim comitantur, partemq; prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum hymbriumq; suffugium, quàm ut in aliquo ramorum nexu contegantur, huc redeunt iuuenes, hoc senum receptaculum. Id beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare domibus, suas alienasq; fortunas spe metuq; uersare. Securi aduersus homines, securi aduersus deos, rem difficillimã assecuti sunt, ut illis ne uoto quidem opus sit.

XXVII.

DE PEUCINIS, VENEDIS,

Fennis, & Bastarnis.

HActenus Sueuorum nationem amplissimam, & ualde numerosam explicuit, nunc prius Sarmatas ultra Vistulam Cornelianę Germaniæ recenset, quã totam eius descriptionem claudat. Ita Peucini Sarmatæ utiq; ex uicinia Germani à Peuca monte, qui Carpatho septentrionem uersus adhæret dicti, cuius accolæ sunt, ubi hodie degunt Poloni cum Lithanis usq; ad Moschos ad Borysthenem, quem illi Neper nominant. Ita Venedi sunt quoq; in Sarmatia, sed

Germanis

Germanis adnumerati iuxta Ptolemęum uidentur esse, qui intra Vistulam & Chronon non longe à Regiomonte cohabitāt, ubi est & Venedicus sinus, quē hactenus Curiensem non sine causa nuncupauimus, in quorum uicinia, uidelicet à ripa Chroni atq; Rubonis ripam Sudini electro geruli Ptolemaici uitam degunt. Ita Finni eodem authore sunt uersus meridiem à Guythonibus statuuntur, ubi hodie Torunnæi sunt cum Graudentinis usq; in Massobiæ ducatum, quo loci est, & episcopatus Plocensis. Verū ab ijs ne an Venedis Finlandia propagata sit alij diuinabunt, mihi tota appellatio est Germanica. Finnis aūt proximi Cistoboci, per quorum tractum etiamnum fluuius Bocus (cuius nomē prioribus syllabis, ut fit apud Germanos est corrupta) in Vistulam sese exonerans, sicut ipse uidi, fluit. Neq; à Peucinis ita longe Bodini, quorū regio hodie est Podolia, dissident, maximè ubi est Camminiecensis episcopatus, fili quodam modo eorundem propter Tractatorum incursiones sedes commutata esset. Postremo Bastarnæ sunt Rutheni (Nam Moschi sunt quoq; Rutheni sed albi) intra Axiacem & Tyram fluuios, & hic hodie Nester nominatur, ad quem Leopolis, quam nos Ruthenium Lempergum nuncupamus, sita est. Verùm Tacitus incertus de istarum nationum discrimine. Nam Peucinos, & Bastarnos esse quorundam sententia asserit, qui si sermonem, si uestitum, si sedem, si domiciliorum structuras spectas, Germani sunt: Sin autem sordes & adulterina connubia, Sarmatæ sunt, quorum mores, & Venedi referunt. Nam latrocinijs uictitant, sed ex domorum exædificatione, ex armorum genere, ex pedestri aciei forma & uelocitate Germani sunt. Ab his Venedis, Schlauos, ipse iuxta cum alijs deducerem & Vandalos nuncuparem, nisi Vandalos Germanos tum habitu, tum lingua su isse tenerem. Quare ex Asia Henetos esse eosdem, nisi & hic quædam argumenta essent impedimento, iuxta quorundam opinionem affirmarem. Fenni autem notantur, modo à moribus, quia feri sunt homines, modò ab aduersa fortuna, quia pauperrimi sunt, inermes & ἄνιπποι, modo à uictu, quia herbis uictitant, modo à uestitu, quia rhenonibus ornantur, modo à lecto geniali, qui terra est, modo à telorum genere, quia sagittis, quarum fastigia exasperata, cum ferri desit, ossibus sunt, modò ab affectatione, quia uenationi uterq; sexus studet, & prędæ partem sibi uendicat, modò à domicilio, quod illis ex ramorum connexu fieri consueuit. Tales sunt & hodie Vuildelappi & Engrouelandi ultra Sueciam.

CÆtera iam fabulosa. Hellusios & Oxionas ora hominū uultusq; corpora atq; artus ferarum gerere, quod ego ut incompertum, in medium relinquam.

XXVIII.

DE HELLVSIIS ET OXIONIBVS.

HEllusios Plinius Helleuiones nuncupat, eosq; Insulares facit in Codano sinu. Si hæc uera sunt, tunc erit Peninsula, quæ non longè à Gedano sinum efficit, hodie dictum Pucicum, & à nobis forsan propter discrimen mihi ignotū Borussiacum Heilum uocatur, hinc recta flante austro, in Scbondauiam nauigatur. Ita ex Solino liquet, Oonas in Scythicis insulis boream uersus cohabitare appellatos, quòd ouis marinarum auiū uictitant. Est enim notum ut ὠὸν fit ouū, ibiq; monstrosos homines olim constituisse uidentur, cuiusmodi sunt ἱππόποδες, ut quibus est facies humana, sed ij in equinos pedes desinunt. Tacitus autem isthæc fabulosa, & sibi incomperta in medio relinquit. Verùm in ijsdem partib.

tales

tales non uidentur, neque in Sarmatia, neque in Scythia, quam hodie Tartari inhabitant. Atque ipse easdem oras peragraui, præsertim legatus, nunquam uidi, nunquam audiui eiusmodi homines alicubi degere. Monstrosas aut in Africa, & Asia figuras plerique omnes adnotarunt. Cæterum monstra marina ipsos uidisse arbitror in Italia infectos, quorum aliquot faciem hominis, imò & nonnihil uocem referunt, quæ cum uiderant Itali ex ijsdem homines finxisse uidentur. Hilleuionum autem potentia tum ex bello contra Carolum Magnum, tum ex quingentis pagis manifestissima est.

SVEVI FLVMINIS CONTRA
omnes Geographos Historia.

PTolemæus in totius orbis descriptione, prudenter recentioribus historijs magis credendum esse uoluit, uel quia propter magnitudinem non satis probe cuncta deprehensa sunt, uel quia non semper eodem modo se habent, uel quia fabulatores historias nescio quas fingunt. Quare consultissimum est per certam indagationem nouissimis historijs libentius fidem adhibere. Eius autem consilium secutus & historiam antiquam Sueui fluminis non negligam, ut ueritas certior elucescat. Sueui iuxta Ptolemæum ex Asciburgio monte ortus, sed eius ostium iuxta Laciburgium est, quod est in montanis, quæ per Silesios usque ad Polonos Cracouiam uersus, (eam amplitudinem sub Asciburgio monte capimus) exporrecta sunt, Sueui fons est, sic ostium iuxta Laciburgium, quod rectius Rostochium quàm Sundinum, est.
Nunc attendendum est, ut recens historia cum illa conueniat. De fonte quidem
tantam controuersiam non commouebimus. Oritur hodie supra Budissam ad *Baugen.*
austrum circiter duo miliaria Germanica, eaque communia in pago, cui & à fonte
Sueui nomen inditum, & *Spreunbergk* dictum est, quod Latinis est mons Sueui. *Spreuberg.*
Germani autem ferè Sueuum sprenum corrupte nuncupant, ubi rustici agricul-
turam exercere nequeunt propter montium asperitatem, sed lignis sectis uictum
quæritant, & multas scandulas diuendunt. Sunt enim in Silesia domus pleræque *Schindeln.*
scandulatæ. Hinc igitur ortus Budissæ intra sex oppida superioris Lusatię nume
raræ mœnia allabitur, & hinc Cotbussum petit, ubi iuxta arcem molam & insi-
gnem & utilem agit. Postea est ingens tum latitudine tum longitudine sylua, Cot-
busio Lubenum usque extensa, à Sueuo Sueuica dicta ibi sese diffundit, ibique plu-
rima sunt alnera, mox Lubeni mœnia relinquens, traiectum recipit, qui neque ho *Der Sprey-*
die nomen amisit, etiamsi ibidē pōte iunctus sit maximaque eadem parte est eius- *waldt.*
dem flexura, quare curuum Sueuum nuncupant, quousque Bescanum perueniat, *Fürstēwaldt*
& ab hoc Furstenualdum, ubi Dominicæ Ecclesiæ locus est, sed per indoctos *Bescaw.*
homines pene desertus, inde per Coppenicum confluit Berlinum, ubi coloniam *Coppenick.*
& Berlinū disterminat, arcemque magnificentissime extructam Illustriss. Marchio
nis electoris nostri sedem allabitur, illinc circiter duo milliaria circa arcem Spon-
dauiensem in Hauellam sese exonerat, nomenque eius intercidit. Cæterum Ha-
uella fluuius ueteribus prorsus fuit ignotus, in Marchia non longe à Sedenico,
ubi iusto alueo ad istius oppiduli murum confluit, ut illinc recta petit ad meridi-
em à septentrione Spandauij arcem & natura, & arte munitissimam ab oppido
segregat, Sueuumque excipit, atque Hauella ibidem regiunculam ab eo dictā con *Die Hauel.*
ficit. Quare ad austrum uergens Brennopyrgum totius Marchiæ ciuitatis & me *Zedenich.*
tropolim, & caput allabitur, mox inde per Rathanum oppidum non longe ab *Spandaw.*
Hattelburgo prope arcem celeberrimam Lentizium dictam in Albim confluit. *Brandēburg*
Hæc est historia tum compendiose tum uere obseruata. Falsi autem sunt ueteres *Leutzen.*
& Hauellæ nomine & negligenti in parte Boreali indagatione, eosque non sine

contumelia recentiores secuti sunt. Ecquis non hic perspicit, ut nō sit Sueui ostium prope Lacibutgum, cum Sundinensi agro nullus sit fluuius, & Rostochij est alius fluuius Varna nominatus, ubi & eius ostium Varnemnudt circa eius urbis mœnia cernitur. Verùm de colore aquarum & hic pauca adnotāda sunt. Statuantur autem docendi gratia quinq; causę communes, quibus & suę, ut fieri solet, partes includuntur, & sunt alueorum terrę, arenę, calculi, saxa & stirpes. Terra quidem alueorum in eluuione multiplex est, uel Alba, uel lutea, uel fulua, uel rubra, uel uiridis, uel glauca, uel nigra, uel sanguinea. Tot colorum differentiæ in aquarum coloribus ferè uisuntur, & si quis singulorum causas rimaretur, longior æquo esset. Sit autem eius exemplum, Alba aqua fit aut creta, aut terra candida, qualis est argilla, ut est Danubiana aqua, aut candido gypso, aut alumine, aut sulphure. Ita albedo aquæ ex rerum quas alluit, & lambit, mistura statim dijudicaretur. Eodem modo uiridis est, uel arborum uel grsminum in ripa seu alueo præsistentium irradiatione, uel ubi sunt æraria. Sic lutea est, ubi ochra redūdat. Sic nigra est seu atramenti sutorij, seu melāteriæ permistione, seu stirpiū palustrium intinctione. Iam uerò Sueui aqua nigricat, eiusq; causam unam esse ex superioribus necesse est. Terra quidem alueorum non est, cum hæc passim sit subrubra, cuius ratione citius rubesceret, neq; arenæ alterius sunt coloris, neq; calculi hic sunt aut saxa, quibus ramenta metallica adhærerent, à quibus aqua inficeretur. Sæpe coctione idipsum explorare uolui in uase cui est operculum, ut fit in distillatione, per nares aqua exhalat & absumitur, non aliter ac partes aquæ, aeris & ignis intercidere solent, animaduerti ut in fundo uasis aut nihil aut certe parum subsedit, ut id exiccatum lento igne eximeretur & dijudicaretur, attamē tum ne esset sutorium, an melanteria, etsi multis modis uel prima lingua degustādo experiri tantaueram, mox ad aliam causam animum meum applicui, & ex arboribus nigrescere statui. Siquidem in hoc flumine multæ sunt alni, quarum cortice aqua denigratur, sicut idipsum in baptica officina dilucide cognoscitur. Est enim sylua Sueuica (interluit enim eādem Sueuus) alias & betulis refertissima, sicut ipse experiens, hæc cuncta loca perlustraui. Nam plus tricies circiter M. Pass. usq; ad arcem & loco & arte munitissimā Lubenaniam dictam, quam uere nobilis & pietate, & genere Schulenburgiorū familia incolit, lintre & monoxylo pernauigaui. Quarè aliæ rationes non erant obscuræ, cur pisces, pręsertim gobiones, essent nigriores, cur propter uirtutem astrictoriam ijdem cute & carne essent densiore, atque ita multorum palato sapidiores. Eadem est ratio in Varta flumine, quod à Viadro prope Costrinensem arcem excipitur, itaq; Boiemi Vartæ malunt lupos, quàm Viadri. Possunt & uisu, cum sint nigriores, & quibusdam maculis insignes, & tactu, cū durior & carnis & cutis sint, dignosci. Quare ijdem cocti, palato nobis tanto gratiores esse solēt. Hæc sunt quæ obiter de Sueui fluminis fonte, ostio & colore, & sapidioribus piscibus contra Geographos tam ueteres quàm recentiores ad ueritatem certius explorandam obseruare uolui.

FINIS

COMMENTARIOLVS DOCTISSIMI VIRI HENRICI GLAREANI IN P. CORNELII TACITI DE MOribus, & populis Germaniæ libellum, uetera eius uocabula paucis explicans:

IOANNES FROBENIVS ZING. SVO S. D.

QVVM Libellum Publij Cornelij Taciti, de moribus & situ Germaniæ populorum, typis nostris excudere cœpissemus, commodùm ex amicis nostris quidam commentariolum nobis exhibuit, in quo paucis aperitur, quorum ueterum populorum, qui noui populi sedes hodie teneant. Equidem mihi sic uidetur, eos, qui priscæ illius antiquitatis scriptores duntaxat legunt, præteritis ijs qui mediam antiquitatem scriptis suis complexi sunt, in multis rebus necessariò labi. Nam quantas tu rerum mutationes à morte Iulij Cæsaris factas arbitraris? Vt concedere cogamur non tam illius commentariorum, qui certe & fide & stilo summam laudem merentur, quàm Spartiani, Vopisci, Trebellij Pollionis, Amm. Marcellini, Eutropij, Procopijq́; lectionem esse necessariam. Quod si rediret ex inferis hodie Cæsar, nihil hic propemodum agnosceret. Adeò gens genti mixta est, populi partim penitus deleti, partim aliò translati (& ut summatim dicam) mutata omnia. Proinde eum commentariolum studiosis usui futurum, tibi uolui dicare, qui norim te hoc genus delitijs animum oblectare solere, quoties ex altioribus studijs obrepsit fastidium, Hanc eandem rem agunt, ut antiquitati lucem afferant duo Heluetiorum decora, Henricus Glareanus summus amicus noster, & Ioachimus Vadianus præcipue in commentarijs suis, in Pomponium Melam, quos doctis omnibus probari magnopere gaudeo. Bene Vale.

COMMENTARIOLVS, VETVSTA GERMANIAE POPVLORVM VOCABVLA PAVCIS explicans, & obiter alia quædam, HENRICI GLAREANI.

IN primis admonendum lectorem putamus, in ueterum descriptionibus non ad uiuum, quod aiunt, omnia statim esse exigenda, uelut exempli causa, si quæ de Sueuis in hoc libello scribit Tacitus, uelit quispiam istis tribuere, quos hodie Sueuos dicimus, tota aberrabit uia, cum prisci illi Sueui ad Albim fluuium habitarint, quam regionem hodie

 Saxoniam

Saxoniam appellamus: isti uero Rhetiam inferiorem occuparint. Nec est ulla propemodum hodie natio, quæ ueteres suas sedes inconcussa teneat. Qua de re si quis dubitat, legat ex antiquis Spartianum, Vopiscum, Marcellinum, Orosiū Eutropium, Procopium, & Agathium: ex recentioribus Reginonem, Luitprādum, Annonium, Sigebertum, & peculiareis nationum Chronographos. Nam dici non potest, quantis mutationibus, & regna & populi mutati sint. Igitur amice lector, siue ueterum, siue recentiorum euoluas monumenta, non statim, ut ante diximus, ad uiuum rem exigas, sed etiam atque etiam circunspice quo tempore scriptum fuerit, quod legis, à quo, & de quibus, deinde confer noua cum ueteribus, aut econuerso, mutationum semper memor. Hanc monitionem nostram si secutus fueris, magnopere te senties in historijs adiutum.

Germania omnis Mirū cuipiā uideri possit, quod hic astruit Cornelius, Germaniam uidelicet à Gallijs Rheno separari: cum tamen ipse fateatur Vāgionas, Trebocos, Nemetes haud dubie Germanorum populos ipsam colere Rheni ripam, quinetiam Treuiros & Neruios Germanicam originem affectare Sed antiquam Germaniam descripsit, & ueteres illius fines, non eam quæ ante ipsius etiam tempora Belgicæ Galliæ bonam partē sibi usurpauerat. Nam quis nescit quanta sit Germaniæ facta accessio ꝑ posterioribus seculis bona, ceu diximus, Galliæ parte tota Rhetia, tota Vindelicia. Scythia, Sarmatia, Pannonia subactis, & occupatis Nec quicquam uetat uerè Germanos in Gallia habitare. Equidem Procopius Grçcus autor, qui Iustiniano Cæsari à libellis fuit, & eidem in omnibus bellis comes adhçsit, his uerbis Germanos testatur, in Gallia regnasse, quæ lubitū est hic referre, quòd ad Germanorum laudem non parū facere uideantur.

Lib. 3. de bello Gothorū. GAlliarum (inquit) partem suæ quondam ditionis effectam, in huius belli principio Gothi Germanis tradiderant, cum minus se posse existimarent, Romanis simul, ac Germanis resistere. Id sanè factū non solum nil prorsus Romani interpellarunt, sed ut Gallias sibi Germani haberent, Iustinianus ultrò permisit. Non enim illi has tuto se possessuros rebantur, nisi & Imperator, ut suæ ditionis futuras perpetuo confirmasset. Quo factum ut eo ex tempore principes Germanorum Massiliam Phocensium quondā coloniam, & cætera circa id mare loca tenuerint, totiusque eius oræ maritimç potiti imperio sint. Vnde & Arelate nunc resident ad certaminis equestris spectaculum. Aureum numum, è natiuo Galliarum metallo hij cudunt, non Romani Imperatoris ut cæteri solent, imagine, sed sua impressa. Persarum siquidem Imperator etsi ad arbitrium argenteum nomisma facit, auro tamen nō illi fas est, suam, ut indat effigiem, nec barbarorum princeps aliusquisquam id facere ausit.

Hactenus Procopius,

Cui Græcus item author Agathius his uerbis astipulatur.

FRancorum, inquit, natio Italiæ proxima est, & terminis iuncta. Veteres tamen hos esse Germanos dixere, quod utique ex eo sat liquet. Nam circa Rhenum hij habitant, & huic propinquas incolunt partes, Galliarumque maximam possident partem non propriam, sed

ui

ui & in posterum occupatam. Habent præterea Massiliam urbem Ionum olim coloniam. Hanc enim Phocenses quondam per Medos sedibus suis abacti incoluere, Dario Hidaspis filio rege Persarũ regnante, nunc uero Græca ex urbe, reddita iam barbara est. Nam patrio illo reiecto, & prisco uiuendi modo, imperantium utitur institutis. Tametsi hoc tempore uideatur non admodum pristina dignitate defectior, nimirum cum Germani haudquaquam sint (ut plurimi barbarorũ) pastores, sed Romanorum politia & alijs institutis, & multis utuntur. Hisdemq; legibus uiuunt, & cæteris item, ut in conuentibus faciendis & nuptijs medelisq; eadem statuunt. Sunt quippe omnes hij Christiani, & rectissimæ inter cæteros omneis opinionis. Habent præterea per ciuitates antistites sacerdotesq;: Festos insuper haud secus ac ipsi nos peragunt dies. Et sane hi mihi, etsi cætera barbari, moribus tamen uidentur quàm optimis præditi, & maximum in modum ciuiles. Nec quicquam habere quod à nobis hos faciat alienos præter uestitus barbariem, & uocis innatæ sonum linguæq;. Quos equidem cum ob eorum uirtutes, tum ob in cęteros æquitatem, inter seq; concordiam, mirum in modum admiratione ac laudibus prosequor, & magnifacio.

HAec Agathius, qui item Iustiniani temporibus scripsit. Atq; horum sane scriptorum testimonia ipsis illorum uerbis commemorare uisum est operęprecium: cum quia libello de Germanis tractanti, hæc quę posteriorib. temporibus acciderunt, plurimum quadrare uidebantur, tum ut grauium uirorum autoritate Germaniam asseramus, eos qui hodie lingua Germanica utuntur semper fuisse Germanos ostendendo, quando uerbis apertissimis scribit Agathius. Galliarum illos maximam possedisse partem, non propriam, sed ui & in posterum occupatam. Transtulerunt igitur Galliam in Germaniam, partim submotis, partim occisis habitatoribus, id quod diuus Hieronymus in epistola ad Gerontiam his uerbis clarissime testatur: Remorum, inquit, urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremiq; hominum Morini, Tornacus, Nemetæ, Argentoratus, translati in Germaniam. Hieronymo subscribit Eutropius qui Arrabatas, Ambianos, Menapios, Veromanduos, Atuaticos, Conduenses, Eburones, suo æuo Germanos fuisse uocatos testatur. Idem autor est Augustum CCCC M. captiuorum ex Germania transtulisse, & supra ripam Rheni in Gallia collocasse. Cæterum unde Germanorum uocabulum sit ortum, ab autoribus uariæ afferuntur rationes. Quidam fabulantur, Troianorum reliquias mari aduectas in ripa Rheni pulsis Gallis consedisse, eosdemq; Germanos fuisse uocatos à Romanis, qui item in Troianos originem suam referunt, quasi fratres, affinitatis uidelicet gratia. De hac tamen re nihil uspiam extat in literis, excepto Iordano Osnaburgio. Nec Iulius Cæsar tanti momenti rem silentio uidetur præteriturus fuisse, magnificus ubique ostentator. Sed ut Liuianum illud immutatis paululum uerbis proferamus, datur hæc uenia antiquitati ut miscendo fabulosa ueris primordia populorum augustiora faciat. Receptior opinio est eos qui primum in Gallorum finibus transito Rheno consederũt, ab inita quadam affinitate Germanos à Latinis fuisse nuncupatos, unde deductum uocabulum omnibus postea commune factum fuerit, quod etiam Cornelius Tacitus

docet. Non omittendum hoc loco quod Erasmus Roterodamus in suis in Hieronymum scholijs scribit, exponēs Germanum esse quod Græci γνήσιον appellent, hoc est, genuinum, cuius contrarium sit νόθον, hoc est, adulterinum. Nec, inquit, absurdum sit, Germanorum gentem hinc appellatam uideri: quos si cum reliquis conferas nationibus, minimum fuci, plurimum antiquæ synceritatis ac fidei & rusticanæ (ut dici solet) ueritatis obtinent. Porro Alemanorum uocabulum recentius esse. Flauius Vopiscus his uerbis in uita Proculi testatur. Alemānos, inquit, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contriuit. Fuerunt autem Alemanni dicti non à Lemanno lacu, sed quod esset collectitia diuersorum hominum multitudo, *allerley man vys allenlanden mann*. Id quod Agathius ex Asinij Quadrati autoritate nos docuit, sic scribens: Alemanni inquit, si Asinio Quadrato uiro Italicensi fides præstanda est, qui res Germanorum diligenter perscripsit, aduenticij sunt, & ex uaria hominū colluuione conflati, quod sane eorum cognomento præfertur. De uictoria quam ab Alemannis pugna longe accerrima ad Tilbiacum oppidū commissa Franci reportarunt, lege Paulum Aemilium libro primo. Deniq; Germaniæ uocabulum apud autores etiam pluratiue reperies usurpatū quod multiplex sit, superior uidelicet, & inferior, Cisrhenanā & Trāsrhenana, prima quoq; & secūda Am. Marcellino: sic enim Germanias dicimus, sicut & Gallias, Rhetias & Pannonias. Scribit autē Ammianus ita diuisas Galliæ Germaniæq; prouincias. Prima Germania Moguntiaco, Argentoratoq; nobilis. Secunda Germania in qua Agrippina & Tungri. Prima Belgica, Mediomatrices & Treuiros habens: tum secūda, Remos Sequanos, Ambianos complexa. Hinc Lugdunensis prima Senones, Bituriges, Lugdunū, Augustodunum secunda Botomagum. Mediolanum, Tricaspinas Alpes continebat. Eodem modo & Aquitaniæ fines distincti. autor Alciatus.

A Gallis] Res est annotatu dignissima, quod ueteres Romani Gallos omnes et Germanos Gallorum uocabulo nuncupabant. Quemadmodum item & Græci cum Gallis tum Germanis Celtarum appellationem accommodarunt. Hęc res non animaduersa, multis errandi causa fuit. Refert à Celtis aditum Alexandrum magnum in Gethis tum agentem. Strabo, haud dubie Germanos intelligens, ut recte uertit Arriani interpres, hanc quoq; rem commemorantis. At perperam multi. Scribit Appianus carnificem illum qui ad occidendum Marium in carcerem fuerat ingressus, Celtam fuisse. Gallum reddidit interpres. Cum tamen Velleius historicus latinus Germanum fuisse dicat, sic scribens. Ad quem interficiendum missus cum gladio seruus publicus natione Germanus, qui forte ab imperatore eo, bello Cymbrico captus erat, &c. Pręterea scribit Herodotus in Celtis oriri Danubiū, quem tamen constat ex supremis Herciniæ syluę montibus profluere, ceu mox dicturi sumus.

Rhetijsq;] Idoneis autoribus esse Rhetia uidetur, quam hodie Sueuiam uocamus. Nam Ptolemęus Taxagetum, Brigantium, & Campodunum hoc est, ut quidam uolūt, Rotuuilam seu Rotūdamuillam, Pregnitium & Campodunum, in Rhetia ponit. Quidam Austrios etiam Rhetorum uocabulo cōprehendi uolūt. Et extat hodie tractus in Sueuis, qua Noricum spectant, à Rhetis appellatus. *im Rhyes*. Vtcunq; sit, uerisimile est Rhetorum aliquos in Illyricum penetrasse, qui hodieq; Rhetzeni uocantur, *die Rhetzen*, Bellis equestrem nauant operam, & Parthicum quiddam referunt, celerrimis utentes equis, in speciem quidem turpibus, sed ad cursum promptis & laborum patientibus. Rhetos hodie uocamus, qui Curiensem Episcopum agnoscunt. Dicta autem fuit Curia Rhetiæ, propterea quod illic olim causæ cognoscerentur. Rhetici uini meminit Suetonius & eo delectatū Augustū scribit, *Veltliner wein*. Arguit autem Rhetiarū uocabulum uariam fuisse Rhetiam superiorem, inferiorem, planam, Alpestrem, & Cisalpinam &c.

Et Pan.

Et Pannonijs] Numero multitudinis uſus eſt. Nam ſuperior eſt, & inferior. Superiorem, Auſtriam hodie uocant. Inferiorem, Vngariam. Velleius ubi Pannonici belli narrationem exorditur. In omnibus, inquit, Pannonijs non diſciplinę tantũmodo, ſed linguæ quoq; noticia Romanæ, pleriſq; etiam literarum uſus, & familiaris erat animorum exercitatio. Porro uocatam Auſtriam ab Auſtraſia Gallica, Paulus Aemilius autor eſt.

A Sarmatis] Sarmatia duplex eſt. altera Aſiæ quæ hodie Tartaria dicitur: Europæ altera, quam Poloniam appellant. Schytarum olim regio fuit.

Rheticarum Alpium] Vt ſtudioſi iuuentur, ac melius hiſtoricos intelligere poſſint, oportunum uiſum eſt hoc loco referre, quæ de uarijs Alpium uocabulis And. Alciatus Mediolanenſis uir impenſe doctus in annotationibus ſuis in Tacitum ſcribit his quidem uerbis. Locus hic, inquit, admonet, ut uaria Alpium nomina attingam, quandò eorum qui de his ſcripſere etiam de recentioribus diligentiam non ſatis probem. Igitur Alpes Pœnas ipſe eas eſſe opinor, per quas *Alpes Pœnæ* ex Druentia flumine, rectà in Italiam tenditur Brigantionem uerſus & Ferretã, quæ uia noſtro quoq; tempore eſt frequens. Graias uero eſſe, quæ & maritimæ, *Graiæ.* qđ per eas Hercules iuerit: ubi etiã Monœci portus illi ſacer, ut autor eſt Amianus lib. 15. Coctias autem exiſtimauerim, qua à Sugeſio oppido per Centronas itur, tametſi recentiores: ut Paulus Diaconus & Georg. Merula, Coctias eſſe exi *Coctiæ.* ſtiment, in quibus Bobium urbs eſt, quod antiquis autoribus non eſt probabile. Sed & Coctias appellatas quandoq; etiam Iulias, non falſo fortaſſe aliqui tradunt quod in eas per Tricaſpinos eatur. Bellouesum autem per Tricaſpinos in *Iuliæ.* Iulias Alpes ueniſſe, Liuius eſt autor. Sed & nõ male Iulias Tacitus appellat alpes, quæ uerſus Carnos ſunt, unde & Iulium Carnicum, & forum Iulij, qua ex Venetia in Noricum itur: cui ſententiæ ex recentioribus adſtipulatur Sabel- *Rheticæ.* licus in Aquileienſe Hiſtoria. Sunt & Rheticæ Alpes quibus in Rhetos *Adya mons* uadimus, quos uulgo Chriſones uocant. Incipiunt ab Adya monte Stra- *nunc adula.* boni corrupte legitur nunc adula, nunc aduela, id eſt, inacceſſo, uernacula ſimplicitas monte Bralium nuncupat in Volturena, ſeu ut imperiti, in ualle Teli- *Leopontia* na, & in Venetiam protenduntur, donec Ocra ſubeant. Leopontiæ adhuc ſeruant nomen, ſunt in Suitenſibus qua Claronam ex Bilitionis caſtro rectà tendimus. In Alpibus, quas Cæſar in Comment Summas appellat, cum cæteris con- *Summæ.* uenio. Sunt inter Sedunos & Veragros & ubi Octodorus eſt pagus, quẽ ſancti Mauritij uocant. Cæterum quamuis, hæc noſtra ſententia uideatur plurimis autoribus congruere, non arbitror omittendum eſſe etiam qui refragentur, quando Ptolemæus inter Adulam & Ocram Pœnas Alpes collocet, quo in loco eſſe Rhetica iuga ipſa prodidi: uerum ex Plinio illius ſententia confutatur, qui de Graijs & Pœnis in Salaſſos deſcẽdere tradit: ut fortaſſe Pœninæ Alpes illic incipiant, & deſinant in maritimas, ſi Amianũ ſequimur. Eſt & adhuc Suitenſib. qui uulgo eorum ſermone Alpes *Grey* dicatur mons, qua Friburgum tendimus. Ipſe inter ueteres non omnino conſtitiſſe harum nomenclaturam exiſtimo. Nam & Plinius in Lepuntijs diſſidere ſibi e uiſus eſt. qui cum Coctiana iuga Cẽtronibus uicina tradidiſſet. Graijs Alpibus aut eaſdem, aut certe contiguas Lepuntias mauult, quod non probo cum longé grauior ſit autor Cæſar, unde noſtra ſententia fulcitur: & Plinius non affirmet, ſed aliorum relatione ex etymo innuere uideatur. Hęc Andreas Alciatus.

Danubius,] Andreas Alciatus Mediolanẽſis, in annotationibus ſuis, quas in Cor. Tacitum ſcripſit, hunc locum cum caſtigans, tum exponens ſic ſcribit: Danubius præcipiti & excelſo montis Arbonæ iugo oritur. Auſonius ignotum Danubij fontem eſſe ſcribit: Danubius penitis caput occultatus in oris. Apollon. ab Hyperboreis naſci eum cecinit manifeſto commento: ſed omnino Ta-

citi ucra est sententia, si non Arbonę, sed Arnobi legatur. In eius enim radicibus oriri iam notissimum est prope Hercyniam sylvam, uulgo sylvæ nigræ nomen seruat, ex ad aduerso Rauracum, quorum oppidū est Basilea Arnobi Plin. Ptolemæusq; meminit. de hostijs quoq; non eadē sentiunt autores. Hactenus ille. Sed quando ortus Danubij nobis paulo compertior est, à quo non ita multum absumus, quod tamen cum Alciati uenia dictum sit, & scriptorum, quos secutus est, Plinij præcipue lectorem admonitum uolumus, rectè scripsisse Cornelium, ex molli enim & clementer ædito mōte Arbonæ iugo scaturit. Vbi uidetur Cornelius totam eam Hercinij nemoris regiūculam, quam hodie uocamus, *uff der her*, montem Arbonā appellare: nullus autem illic mons est paulo altior, colles tantum sunt terreni. Cultores rem rusticam exercent, & alendis bubus cum laude uacant. Nec fugit nos Arbonæ nomenclaturam oppidulo cuidam ad lacū Constantiensem tribui: sed uerisimile est hic tractum illum in quo Danubius oritur Arbonæ uocabulo signari, Germanica uulgatæ appellationis allusione suffragante. Oritur ūt apud uiculum quem appellant Eschingiacum Danubij, *Dunescingen*. De hostijs quibus in mare se exonerat. uide Pomponium Melam, Solinum, Strabonem, & alios. Omnes autē Europæ fluuios magnitudine superat, accessione sexaginta fluminum nauigabilium auctus. Ab undarum strepitu seu sono nomen sibi inuenit, ut curiosis placet. Ingreditur mare Euxinum.

Tuistonem Deum.] De Tuistone Deo, qui Germanis omnibus nomen dedit, & huius filio Manno, rursum huius tribus filijs Ingæuone, Hermione Istæuone, uide Berosum libro secundo.

Ingeuones.] Hos uolūt esse Cimbros & Teutonas autore Plinio, Hodie Daci fuerint Sarmatarum nonnulli. Lege Solinum & Berosum.

Medij Hermiones.] Hermionum gentes recēset Plin. Sueuos, Hermunduros, Cattos, Cheruscos. Videntur esse Saxones hodie, aut certe Pomerani.

Isteuones.] Hos quidam putant esse reliquos Germanos ad Rhenum uergētes. Vide Plinium.

Marsos.] De Marso Hermionis filio & huius filio Gambiurio & nepotibus Sueuo Vandalo, lege Berosum. De uicis Marsorum meminit Tacitus libro 1.

Tungri.] Hos in secūda Germania ponit Marcellinus cum Agrippinensibus. Siti sunt inter Eburones, Rhenum & Mosam. Extat adhuc oppidulū hoc nomine. Tungrorum oppidum esse Artuaticum scribit Ptol. Apud Tungros olim sedem Episcopalem fuisse memorant, quę post ad Leodium fuerit translata.

Asciburgiumq;.] In hoc Asciburgio nomine, sicut & in multis alijs, ab omnib. Cosmographię expositoribus erratum est. Non enim (ut putāt,) est id oppidum quod hodie *Emmerich* uocitāt, in Cliuensi ducatu: sed uerus huius Asciburgij ciuitatis locus uisitur in comitatu Morsensi, eodē adhuc nomine gaudēs, olim super Rhenū, quem tunc illic prȩterfluxisse certum est, situs, quando Morsatiorum, ut Plin. uocat, erat insula. Vbi adhuc ab agricolis plurima sub terra murorum, nummorum, & antiquitatis reperiuntur uestigia. Alibi Tacitus Asciburgij meminit lib. uigesimo sic scribens: Rapiunt in transitu hybernæ alæ Asciburgij sita.

Vidimus sub diuo Vespa. Velledā.] Hæc uirgo gentis Bructeræ fuit, & amplā apud Germanos administrabat ditionem, id quod his uerbis lib. uigesimo Tacitus explicat. Munius Lupercus legatus legionis inter dona missus Velledæ. Ea uirgo nationis Bructerę, late imperitabat, uetere apud Germanos more, quo plerasq; fœminarum fatidicas, & augescente superstitione arbitrentur deas. Tūcq; Velledæ autoritas adoleuit. Nam prosperas Germanis res & excidium legionū prædixerat. Meminit eiusdem rursus libro uigesimo primo circa finem.

Hercyniam sylvam.] Arbitrantur hanc sylvam à pice seu resina, quam Germani *Hartz* uocant, nomen inuenisse, quę in Heluetijs initium accipiens ad Dacos usque

usq; porrigitur, uarie accolarum uocabulis appellata, cum tamen eadem sylua sit. A Thuringis Thuringica sylua, à Bohemis sylua Bohemica, Bacenis. Hercyniā syluam nouem dierum spatio putat Cæsar expeditum emetiri posse. Multo plurubus: Mela: Nec negat Cęsar.

Mœnim.] Hunc fluuium quidam Moganum, quidam Mogum uocant. Oritur in montibus orientalis Franciæ & Francofordiā nobilissimū Germaniæ emporiū prærerlapsus, apud Moguntiā rheno miscetur. Vnde & ei ciuitati nomen.

Heluetij.] Ostēdit Tacitus ueterum olim Heluetiorum partem è Gallia rhenū transgressam, eas incoluisse regiones, quæ Comiti Palatino, Marchioniq; Badēsi & Spirensi Episcopo hodie parent De Heluetijs nemo melius scripsit Cęsare Non uidetur alienū propter mediæ antiquitatis studiosos, cuius cognitio haud scio an difficilior, an magis necessaria, hoc loco comemorare, quare de Heluetijs Andreas Alciatus Mediolanensis in suis annotationibus in Tacitum, prodidit. Eutropius, inquit, Heluetiorum sedes à Quadis occupatas satis ostendit, ut suspicer omnes deletos, cum Quadi Marcomaniq; sub Aureliano in Italiam prorupere. Extat adhuc in eis uallis Marcomana nomine, periere & illi, atq; ab Alemannis (colluuies Germanorum erat) superati, in eorum nomen concessere: à Theodorico, deinde Gottho uicti, Frācis ex fœdere dediti sunt: aucti demum Saxonum accessione, quos ob uiolatam pluries fidem sedibus eiectos Carolus Magnus in Alpes coniecit, Suitenses cœpere dici, paruere deinde regibus Germanorum Centum fere anni sunt, cum se cæsis præfectis in libertatem asseruere cum cæde repressis Cæsaribus. Hac ætate prima illis peditatus gloria A' Philippo Vic quod deletis cohortibus dedecus subierant, frequentibus nunc uictorijs recuperauere, nisi quod & memorabili prælio sua inter se perfidia in suburbanis Mediola à Francisco Frācorum rege cæsi, superbos titulos deponere rursus coacti sunt. Hæc Andreas Alciatus. Qui tametsi diligēter euoluerit historias, etiam eorum qui mediam antiquitatem utcunq; monumentis illustrarūt: manifeste tamen labitur, cum inquit, Heluetios paruisse regibus Germanorum, ut de uindicata libertatis tempore taceamus, nisi regum nomine duces Austriæ intelligat, aut de quibusdam oppidis, Berna, Turrego, Schafhusia loquatur, quæ Romanum quod uocant, imperium & agnouerunt olim, & adhuc reuerenter agnoscunt. Nam cum hæc proderentur, de electione noui imperatoris qui in demortui Maximiliani Cæsaris locum substitueretur, ad Pōtificem Romanum & electores Germaniæ principes, non ciuitates modo, sed & pagi omnes Heluetiorum, habitis apud Turregum comitijs, concordi uoluntate literas scripserunt, in quibus à corpore Romani imperij, quod uocant, se nullo modo separāt. Porro quid sibi superborum titulorū mentio uelit, quos deposuisse Heluetios scribit, ut ingenue fateamur, haud intelligimus, cum modestiam Heluetiorum prædicēt omnes, & his sit peculiare non uerbis, sed factis gloriari. Verum multis dolet aliena fœlicitas. Alciato subscribit Ioachimus Vadianus Heluetiorum in literis decus, in commentarijs suis in Pompo. Melam hijs uerbis, Heluetiorum tractum hodie habitant ex Germanis illuc profecti, &c. Paulus Aemilius Transiuranorum uocabulo uidetur Heluetios significare, cum inquit lib. primo. Transiurani ferox genus hominum Burgundionibus, ante rerum potientibus attributi, nunc sui prope iuris effecti, &c.

Vlteriora Boij.] Boij in Germaniam olim transgressi, incinctos Hercynię syluæ cāpos incoluerunt, quæ regio propter antiquos cultores Boios Boienheym dicta est à Germanis quasi Boiorum olim patria: nam *heym* Germanica dictio patriam significat. In eam regionem expulsis Boijs, Quadi & Marcomani immigrarunt. De Quadis mox Tacitus. de Marcomanis testatur Velleius, sic scribens Sentio Saturnino mandatum, ut per Catthos excisis continentibus Hercyniæ

M 5 syluis

ſyluis legiones Boiohœmum (id regioni quam incolebat Maroboduus nomen eſt)duceret. Fuit autem Maroboduus eodem autore teſte, Marcomanorum princeps. Hanc deinde regionem poſt Marcomanos & Quados, quos in Heluetijs cōſediſſe ſcribit Alciatus patrijs ſedibus relictis, Dalmatarum populus quidam cum Sarmatia, quam Poloniam uocant, occupauit: & etiamnum hodie tenent. Priſcum tamen manſit: nam Bohemiam adhuc uocant à Boijs illis Gallicis. Dij boni, quæ rerum, imò regnorum uiciſſitudines!

Auariſci] Auariſci Pannoniæ populi fuerunt, ut multi uolunt, inferioris: quorum hodie ſedes Hungari tenent, olim Vnni dicti. Oſi uero Germaniæ partem coluerunt, quos una cum alijs populis quibuſdam, Marcomanorum Quadorumq; terga claudere Tacitus ſcribit. Ei igitur regioni uicini fuerunt, quæ hodie Morauia dicitur, uerſus Sleſiam & Poloniam. Taciti uerba ſic Picus carmine complexus eſt, in Stauroſticho.

Oſius Auariſco dubium deductus ab illo,
An genus antiquum referat.

Treuiri & Neruij] Neruij legendum eſt non Neruili, quemadmodum codices impreſſi habent. Sunt autem Neruij populi Menapijs, hoc eſt, Iulia cenſibus uicini, quorum oppidum eſt Tornacus, *Die in Tornayer biſtumb, nit wit von Flandrē* Porrò Treuiorū antiquitas uulgo quoq; no a eſt. Sed non eſt nūc ociū fabulas narrādi.

Vangiones.] Vangiones populi ſunt ad Rhenum habitantes, quorum oppidum eſt Vuormacia illa diutinis ſacerdotum ſuorum litibus & multis belli incommodis totam ætatem noſtram miſere diuexata. Vangionum nomenclaturam à Germanico uocabulo *Sungow* ortam putant.

Treboci.] Treboci ſunt qui circa Argentoratum habitant. Vnde ea ciuitas *Strasburg*, quaſi Trebochuulgo uocatur, detorto nonnihil uocabulo, ceu fieri ſolet. Nam quod tradunt poſt Attilæ deuaſtationem hoc uocabolum adeptam, fabulæ ſimillimum eſt. Erat enim perexiguum oppidum. Et inſignis iſte Pyrgopolinices, ac πολιορκητὴς: alias complures urbes deleuit, in quas æquius hoc nominis competiſſet.

Nemetes.] Hos eos eſſe putant, qui hodie Spirenſem agnoſcunt antiſtitem, quorum caput eſt Spira.

Vbij.] Vbij ſunt qui circa Coloniam Agrippinam Rhenū accolunt, qui Germanos conſanguineos ſuos uocant in oratione, qua Tencteris reſpōdent apud Tacitum, libro uigeſimo.

Bataui.] Hos Hollandos eſſe uolunt. De Batauis in Cornelij hiſtorijs multa. Silius libro ſecundo.

Iam puer auricomo performidate Batauo.

Mattiacorum gens.] Mattiacos hodie Selandos putant. Mattium fuiſſe caput Catthorum, ſcribit Tacitus libro primo. Eſt pilarum Mattiacarum apud Martialem mentio, quibus ſaponem innuit, ut annotauit Hermolaus.

Vltra hos Catthi.] Catthorum regionem quidam hodie Turingos colere uolunt, quidam Heſſos & Francones, Silius:

Hæc eſt quæ uictis parcentia fœdera Cattis. Martialis,
—Ex Catthis gloria tota eſt. De Domitiano loquitur.

Vſipios.] Hos Catthis uicinos ad Oceanū habitaſſe uolūt, deinde uero à Sueuis actos, in Galliā ſe cōtuliſſe: ꝓpterea ſunt qui hos Iuliacēſes interpretētur aut Cliuēſes. Vocat hos alibi Tacitus Vſipetes, cū inqt, lib. 1. Exciuit ea cędes, Bructeros, Tubātes, Vſipetes. Ex quo etiā colligere potes, quib. populis uicini fuerint.

Ac Tencteri.] Tencteros olim alteram Rheni ripam coluiſſe, quæ ex aduerſo eſt Vbiorum, Tacitus auctor eſt de Vbijs loquens libro uiceſimo. Igitur Tencteri Rheno diſcreta gens. Hos ferunt in Galliam poſt tranſgreſſos, cum à Sueuis affligeren-

afflîgerentur, iuxta Menapios consedisse.

Iuxta Tencteros Bructeri.] Bructeri, quos olim Tencteris uicinos fuisse scribit Tacitus, hodie Prureni, & Prussi uocantur. Forsan à Tencteris pulsi, in Sarmatiam concessere. Sidonius.

Bructerus ulmosa quem uolucet ablult unda.] Vlmigeri quoq; dicti sunt. Habitasse eos ad syluam Hercyniam, qua ad Germanicum mare porrigitur, Claudianus autor est, dum inquit.

Venit accola syluæ, Bructerus Hercyniæ latisq; paludibus exit. Cymbrus.

Nunc Chamauos.] Hos olim ueteris, ut hodie uocant, Marchiæ regionem coluisse ferunt.

Et Angriuarios.] Hos item Brunsuigenses aut Saxones faciunt.

A tergo Dulgibini & Casuarij.] Hos hodie quidam Thuringos interpretantur.

Chaucorum gens.] Chaucos maiores, Saxones esse uolũt, minores, Phrisios.

Cherusci.] Cheruscos olim Saxoniæ partem, & partem ueteris Marchiæ tenuisse, uerisimile est. Nam ad Albim fluuiũ habitarunt. Vnde Claudianus canit.

Et ingentes Albim liquere Cherusci.

De hijs populis deuictis, quos hic recensuit Tacitus, triumphum eodem autore Germanicus Cæsar egit, sic enim scribit libro secundo, C. Cælio, L. Pomponio consulibus Germanicus Cæsar ad V II. Calen. Iunias triumphauit de Cheruscis, Cattisq; & Angriuarijs, quæq; aliæ nationes usq; ad Albim colunt.

Proximi Oceano Cimbri.] Cimbrorum loca uidentur hodie tenere Saxonũ ultimi, & alij quidam ad mare populi. Cymbricam Chersonessum Daciam appellant. Græci Cimmerios uocant, & inter Sauromatas ponit eos Strabo.

Nunc de Sueuis.] Sueuos cum utranq; Albis fluuij ripam coluerint, horũ qui hodie Saxones appellantur, haud dubie loca tenuerunt. Lucanus,

Fundit ab extremo flauos aquilone Sueuos.

Albis.] Hi deinde Rhetiam inferiorem inuasere quam adhuc tenent, hodie Sueuiam à se nominatam. De Sueuorum & Saxonum bello meminit Paulus Aemilius libro primo.

Sueuorum Semnones. Semnonum regionem quibusdam hodie Lusatij colere uidentur. Horum fines Albis præterlabitur Velleio teste, cuius hęc sunt uerba. A Rheno usq; ad flumen Albim, qui Semnonum Hermundurorumq; fines præterfluit Romanus cum signis productus exercitus.

Contra Longobardis.] Misnensium hodie regionem, Longobardorum regionem olim fuisse quidam uolunt. Vuestualiorum alij, quod hos non procul à Rheno ponat Ptolemæus. De his Paulum Vuarnefridum lege Hos Velleius ferocissimos fuisse testatur: Fracti, inquit, Longobardi, gens etiam Germana feritate ferocior. Longobardos Sueuis attribuit Tacitus, cum inquit lib. 2. Sed è regno etiã Marobodui Sueuę gentes Semnones ac Longobardi defecere ad eũ.

Reugdigini, deinde & Auiones.] Hi populi, quos hic commemorat Tacitus, quandoquidẽ ipso teste, in secretiora Germaniæ porriguntur, eas regiones uidẽtur olim tenuisse, quas hodie uel Mechelburgẽses, uel Pomerani possident. Varinorum meminit Plinius. Hodie Varnos uocant. Liuoniæ populus est.

Anglij.] Ea Saxonum gens est, quæ post à Britannis cũ Scotorũ Pictorumq; bello uexarentur, pacta mercede excita, ubi illorum audaciam coercuisset, Britannos, à quibus accersita receptaq; fuerat per causam, quod stipẽdia cum fide sibi nõ persolui diceret, fortunis exuit, postremo indignitate coegit eos nouas in Gallia sedes spectare. Auctor Paulus Aemilius, cuius uerba retulimus. Ab his nominata Anglia.

Hermũdurorum.] Hermunduros iuxta Albim habitasse autorũ cõsensus est;

Præterfluit

redactum,breui in eminens & nostro quoque imperio timendum perduxit fastigium, gerebatque se ita aduersus Romanos,ut neque bello nos lacesseret,sed tamē ostenderet si lacesseretur,superesse sibi uim ac uoluntatē resistendi.Legati,quos mittebat ad Cæsares interdum ut supplicem commendabant, interdum ut pro pari loquebantur.Gentibus,hominibusque à nobis desciscentibus erat apud eum perfugium,totumque ex male dissimulato agebat æmulum, exercitumque quem LXX.milliū peditū,quatuor equitū fecerat,assiduis aduersus finitimos bellis exercendo, maiori quā habebat opera præparabat.Hactenus Velleius.Sed quæ tādem ultima Marobodui fortuna fuerit,Tacitus his uerbis ostendit libro secundo.Maroboduo undique deserto, non aliud subsidium quam misericordia Cæsaris fuit,transgressus Danubium,qua Noricam prouinciam præfluit. scripsit Tiberio,non ut profugus aut supplex,sed ex memoria prioris fortunæ:nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se uocantibus Romanam amicitiam prętulisse.Responsum à Cęsare, tutam ei honoratamque sedem in Italia fore si maneret:sin rebus suis aliud conduceret,abiturum fide qua uenisset.Cęterū apud Senatum disseruit:non Philippum Atheniensibus,non Pyrrhum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. Extat oratio qua magnitudinem uiri,uiolentiam subiectarum ei gentium & quam propinquus Italię hostis,suaque in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Rauennæ habitus.& si quando insolescerent Sueui quasi rediturus in regnum ostētabatur,sed non excessit Italia per duodeuiginti annos,consenuitque multum imminuta claritate ob nimiam uiuendi cupidinem.Hęc Tacitus apud quem alibi Maroboduum fugacē appellat Arminus, prœliorum expertem, ac Hercinię latebris defensum.Porro ut rursus curiosi simus.Maroboduum dictum putamus quod equi corpus referret,à Marck,quod equū significat,& boden,corpus: hoc enim uocabulo quidā populi adhuc utuntur.De Anglis satis constat.Hinc enim Marchardi quoque nomen deductum arbitramur,quemadmodum Berchardi,Leuuēhardi,ab equi uidelicet ursi & leonis robore.Sed de hac re satis nugatum supra: Marobodui meminit etiam Suetonius,.Marobodum eum appellans: quę uox Germanicam originem germanius refert.Eius hęc uerba sunt in Tiberio,Quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se nō remisit,ut Marobodū Germanum,Trasypolum Thracem, Archelaum Cappadocem ,cuius etiam regnū in formam prouincię redegit.

Marsigni, Gotthini.] Hi populi quos hic nominat Tacitus, Marcomanis & Quadis uicini fuerunt,horū sedes partim Schlesij,partim Poloni tenere uidenē.

Gothinos Gallica lingua conarguit.] Ex hoc loco colligi potest etiam olim aliam Gallorum fuisse linguam,aliam Germanorum.Sed quę fuerit Gallorum, non constat Nam linguam qua hodie utuntur,certum est esse nouam, à Romanis,qui post Iulium Cęsarē in illis prouincijs assidue uersati sunt plurimis ubique deductis Colonijs,dubio procul acceptam.Vnde Gallorum multi,linguam suā etiam hodie Romanam uocant, *bon Romayn.* Itaque uidetur interijsse prisca Gallorum lingua.Siquidem Plinius de quibusdam Gallorum uocabulis loquens ; ad antiquam Gallię descriptionem respexisse uidetur : quam tamen iam inhabitare Germani cœperant, suam loquentes linguam:aut certe Celtarum uocabulū, quod Gręcis & Germanum & Gallum significat,Gallis uertendo tribuit,quod Germanorum erat,qui lapsus multis sane accidit.Et notum est satis,Pliniū Grecorum & Latinorum commentarios exscripsisse. Nisi si quis hic per Gallicam linguam,pronunciationis modum intelligere uelit,hoc est,ipsum Gallismum,ut ita dicamus.Sed hoc foret coactius.

Arios,Helueconas, Manimos.] In horum populorum sedes Pomeranorum populi immigrasse uidentur.

Trans

Trans Ligios, Gotthones regnant] Sarmatiæ populi fuerunt, ubi sunt hodie Pruteni.

Rugij & Lemouij] Extat etiamnum Liuonij, quorum Metropolis est hodie Rugensis ciuitas. His imperant Teutonici, qui se sanctæ Mariæ fratres appellāt, à quibus sunt ad fidem Christianam conuersi.

Suionum] Suiones & Sitones uideri possunt, quos hodie Suedos appellant.

Eluorum gentes] Horum sedes hodie tenent Pomeranorum ultimi.

Peucinorum] Peucinorum, Venetorum, & Phennorum loca, hodie Pruteni & Lituani possident. Sarmatiæ populi sunt. Venetos hos alij Venedicos appellant, & Venedicum sinum.

Hellusios] Hellusij uideri possint, quos Plinius Helleuoros uocat. Insulares populi sunt.

HISTORIAE.

HActenus Germaniæ populos utcunq explicuimus una atque altera hora dictantes per lusum non scribētes. Et animus erat nihil ultra attingere. Sed quando formularius questus fuit, non esse sibi satis annotationum, quo pagellas omneis impleret, adiecimus uelut auctarium de historijs, quarum Cornelius meminit in hoc libello, pauca quædam.

Sexcenteli, & x l.] De hoc tempore, Tacito Velleius astipulatur sic scribens: Tum Cimbri, & Teutoni transcendere Rhenum, multis mox nostris suisq cladibus nobiles. Causam indicat L. Florus, quòd terras Cimbrorum inundasset Oceanus. Vnde coacti sint nouas cùm in Gallia tum in Hispania sedes quærere, sed cum neutrobicq reciperentur, Italiam tandem adierunt, missis ad senatū legatis, qui terram peterent quasi stipendium, quam habitarent.

Non Samnis] Samnitas Romani quinquaginta annis per Fabios, & Papirios patres eorumq liberos ita subegerunt, ac ruinas ipsas urbium diruerunt, ut hodie Samniū in ipso Samnio requiratur, inquit L. Florus in Epitome sua, quē lege, si de horum cum Romanis bello plura scire cupis.

Non Pœni.] De bellis Punicis primo, secundo, & tertio, uide Florum. Marcellus Claudius primus deuicit Africam, Regulus nono ferme anno primi punici belli. sed post cciij. ann. P. Scipio Aemilianus cruta Chartagine, ab hinc annos clxxxi. Africam in formulam redegit prouinciç, ut scribit Velleius.

Non Hispaniæ] In Hispanias, inquit Velleius, primi omnium duxere exercitus Cn. & P. Scipiones initio secundi belli Punici, abhinc annos ccl. Inde uariè possessa, & sæpe amissa partibus, uniuersa ductu Augusti facta stipendiaria est. De rebus in Hispania gestis multa commemorat Florus.

Gallie'ue] Gallias primum à Domitio Fabio nepote Pauli, qui Allobrogicus dictus est, intratas cum exercitu, magna mox clade nostra sæpè & affectauimus & amisimus. Sed fulgentissimum C. Cęsaris opus in ijs conspicitur: quippe eius ductu auspicijsq infractæ, pene idem quod totus terrarum orbis ignauum conferunt stipendium. Hęc Velleius. De bello Gallico lege Florum.

Ne Parthi quidem] Belli Parthici meminit Florus, de quo mox plura.

Quip. reg. Arsacis] Hic Arsaces uir sicut incertę originis, ita uirtutis expertæ, solitus latrocinijs, & rapto uiuere, cum prędonum manu Parthos ingressus, præfectum eorum Andragoram oppressit, sublatoq eo imperium gentis inuasit. Hæc ex Iustino. Hunc Arsacem non frigidis laudum elogijs ornat Suidas, addens eum Persas imperio Parthorum subdidisse eiectis Macedonibus, quos uicerat: unde Persarum reges Arsacidæ uocentur. Obijt ex ictu lanceę, quem acceperat in pugna. Porrò hunc honorem (referente Iustino) Arsacis memorię Parthi tribuerunt, ut omnes exinde reges suos Arsacis nomine nuncuparint,

quod

quod ipse Parthis non secus, ac Persis Cyrus, Alexander Macedonibus, Romanis Romulus regnum constituerit:

Q. e a. n. quam cædem Crassi] Hic locus uidetur non carere mendo: nam hæ duæ dictiones, & ipse, superuacaneæ sunt, & errore librarij repetitæ. Itaq; malim sic legere expunctis illis Quid enim aliud nobis quàm cædem Crassi amisso & ipso, & Pacoro, &c Porrò Crassum cum undecim legionibus interfecit Parthorum rex Orodes.

Et Pacoro] Pacorum Orodis Parthorum regis filium Ventidius exercitus Ro. Imperator, magis fortiter quam prudenter belligerãtem, unà cum uniuersa Parthorum manu fudit. Meminit huius rei Iustinus.

Deiectus oriens] Orientis nomine Parthorum hic intelligit imperium: nam Parthi uel ur diuisione orbis cum Romanis facta, orientis imperium tenebant,

At Germani] Quod hic Tacitus narrat, scribit item Velleius, Effusa immanis uis, inquit, Germanorum gentium, quibus nomen Cimbris ac Teutonis erat, cum Cepionem Manliumq; C O S S. & antè Carbonem, Sillanumq; fudissent fugassentq; in Gallijs, & exuissent exercitu, Scaurumq; Aurelium C O S S. & alios celeberrimi nominis uiros trucidassent, populus Romanus non alium repellẽdis tantis hostibus magis idoneum imperatorem quàm Marium est ratus. Vide Florum.

Varum tresq; legiones] Occisi Vari trucidatarumq; trium legionum à Cheruscis Arminio duce, meminit Florus. Sed hanc pugnam nemo copiosius candidius'ue retulit in literas quam Velleius Paterculus, qui ultra treis legiones, totidem alas, & sex cohortes addit. Vltimam, inquit, imposuerat Pãnonico ac Dalmatico bello Cæsar manum, cum intra quinq; consummati tanti operis dies, funestæ ex Germania epistolæ cæsi Vari trucidatarumq; legionum trium, totidẽ alarum & sex cohortium adlatæ sunt. Deinde Varum depingens, Varus, inquit, Quintilius inlustri magis quàm nobili ortus familia, uir ingenio mitis, moribus quietus, & corpore & animo immobilior, ocio magis castrorum quàm bellicæ adsuetus militiæ, pecuniæ uero quã non contemptor, Syria cui præfuerat, declarauit, quam pauper diuitem ingressus, diues pauperem reliquit Is cum exercitu quierat in Germania præesset concepit esse homines qui nihil præter uocẽ mẽbraq; haberent hominum, quiq; gladijs domari non poterãt, posse iure mulceri, &c. Postrem o talem deplorationem subiungit, Exercitus, inquit, omniũ fortissimus, disciplina, manu, experientiaq; bellorum inter Romanos milites princeps, marcore ducis, perfidia hostis, iniquitate fortunæ circumuentus ad internecionem trucidatus est, &c. Fuit autem eodem autore, duci hoc est, Varo plus animi ad moriendum quã ad pugnandum, quippe paterni auitiq; successor exempli se ipse transfixit.

Etiam Cæsari, hoc est, Octauio Augusto, nisi si cui libet Cæsaris nomine Tiberium intelligere nam is erat destinatus Octauij Augusti successor. Et Cæsar absolutè nonnunquã dicitur Augusti heres, ut uerbi gratia, si Carolus Hispaniarum Rex uiuente etiamnum Maximiliano Augusto fuisset ab electoribus Romani imperij rex Romanorum, ut uocant, electus, Cæsar dici pòterat, aut si Carolo (quod breui futurum speramus) electo & Pontificijs pedibus coronato, nã augustum alioqui uulgus non censet, electores Ferdinandum eligerent regem Romanorum, posset hoc modo Cæsar uocari Ferdinandus. Sic Velleius Tiberio Cæsaris titulum non tribuit, nisi iam per Augustum adoptato, contentus eũ Neronem appellasse quod gentis nomen erat. Sed simplicius est Augustum intelligere. Abstulerunt enim quinq; consulares olim exercitus Germani populo Ro-

lo Romano libero adhuc & suis uiuenti legibus. Deinde post imperij constitutionem imo tyrannidis Cęsari Varum & treis legiones abstulerunt.

C. Marius in Italia.] Nam hic citra alpeis in campo cui nomen erat Raudis, ipse cos. & proconsul Q. Lutatius cum Cimbris fortunatissimo decertauere pręlio. Cæsa aut capta amplius. C. hominum milia. Velleius author. Vide Florum.

Diuus Iulius in Gal.] Germani primum in Gallia cum Cæsare concurrentes, tantum terroris Romanis incusserunt, ut testamenta passim in castris scriberentur. Lege Cæsarem & L. Florum. Hoc tum factum est cum Ariouistus Germanorum rex, legatis Iulij Cæsaris dicentibus, ut ad Cæsarem ueniret, magno animo respondit: Quis est autem Cęsar? Et, si uult, ueniat. Et, quid ad illum, quid nostra agat Germania? Num ego me interpono Romanis?

Drusus.] Hunc Drusum Claudiū, Tiberij Neronis fratrem intra Augusti penates enixa fuit Liuia. Cuius hijs uerbis meminit Velleius. Cura deinde atque onus, inquit, Germanici belli delegata Druso Claudio fratri Neronis adolescenti tot tantarumq́ue uirtutum, quot & quantas natura mortalis recipit, uel industria percipit, cuius ingenium utrum bellicis magis operibus an ciuilibus suffecerit artibus, in incerto est, morum certò dulcedo ac suauitas, & aduersus amicos æqua ac par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur. Nam pulchritudo corporis proxima fraterna fuit. Sed illum magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo eius gentis uarijs in locis profuso sanguine, fatorum iniquitas Consulem agentem annum tricesimum rapuit. Meminit Drusi gestorum in Germania L. quoq; Florus.

Ac Nero.] Non intelligas hic Neronis uocabulo Neronem Claudium Cæsarem, qui post Claudium Romano præfuit imperio, portentum humani generis, sed Tiberium Neronem Tiberij Neronis F. qui Diuo Augusto proxime successit à quo fuerat adoptatus. Quem huiusmodi laudum præconijs uehit Velleius: Tiberius, inquit, Nero cœlestium præceptorum disciplinis innutritus iuuenis, genere, fortuna, celsitudine corporis, optimis studijs maximoq; ingenio instructissimus, qui protinus quantus est sperari poterat, uisusq; prætulerit principem, quęstor unde uicesimum annum agens capescere cœpit Rempublicam, &c. Huius idem Velleius ab adoptione triennalem in Germania militiam alibi commemorat. Cæterum apparet hunc aliquanto fuisse meliorem antequam esset summus, ut plerunq; non conuenit probitati cum immodica potestate: Et uerissimum est illud. Magistratus uirum ostendit.

Et Germanicus.] Hic Drusi naturalis, Tiberij Cæsaris adoptiuus fuit filius, cum esset ex fratre nepos, de huius gestis priores Cornelij libri te multa docebunt. C. Cæsaris] Caligulam intelligit, cuius expeditionem in Germanos stultam, & contra Oceanum magis ridiculam, ne Crassus quidem ille agelastos citra risum legat apud Tranquillum spectatissimæ fidei scriptorem.

GLAREANI COMMENTARIOLI FINIS.

VOCABV-

VOCABVLA
REGIONVM ET GENTIVM, QVAE RECENSENTVR IN hoc libello Taciti, Ph. M.

RHETIA, Longus tractus est ab Alpibus inter Rhenum, Danubium & Lycum, *Von Etschland bis gen Nördlingen*, ubi hæsit appellatio in extrema ora, quæ uocatur, *das Rieß*, Etsi autem Rhetos Germanicam gentem fuisse non dubium est, tamen Romani discernebant eos à Germania, quia Rhetia erat peculiaris prouincia Romani imperij occupata sub Augusto, cum uicina Germania nunquam perdomita sit.

Pannonia, pars Austriç inferior, & bona pars Hungariæ, olim Pæonia dicta, estq; nomen uetustę nobilitatis indicium. Nam & apud Homerũ sunt Pæones, orti ab Herculis Socio Pæone, qui à triumphis nomen habuit: Nam Pæan significabat triumphale carmen. Hæc natio etiam his recentioribus temporibus uirtute merita est decus ueteris appellationis, quæ una uelut in statione fuit pro reliqua Europa, aduersus Turcas, quos sæpe fortissime repressérunt ac profligarunt Hungari.

Daci, Vualachi & haud dubie uicini Transsyluani in Hungaria, qui uocantur *Sibenburger*, Germanica lingua utentes. Existimantur etiam eò à Carolo deducti coloni, sed ego arbitror, ueteres reliquias esse Gotthicæ gentis, quæ se in Daciam & Pannonias infuderat.

Danubius in sylua Martiana, quam uocant *Suartzwaldt* in Sueuia, ut nunc appellatur, exiguo fonte oritur. Abnobam uocat locum fontis, quod nomen uidetur esse factum ab eo, quod Germani *ein Aw* dicunt, hoc est, uallem cultam inter montes aut saltus. *Ab der Aw*. In ueteribus codicibus scribitur Ainobæ, quod magis probo, & iudico factum à Barnouu. Nam ille locus saltus uocatur, *in der Baar*. Herodotus ait Istrum oriri, ex pyrene urbe: Eius nominis uestigiũ, si quis putat esse uocabulum *Baar*, fruatur sane hac opinione. Reuerentia & caritas locorum augeri uidetur, cum ueterum prædicatione celebrantur. Ideo me quoq; delectant hę coniecturæ, in quibus ueterum autoritas, ad ornandam patriam non insulse citatur.

Tuisco. Omitto fabulas, quę sunt apud Berosum de ortu Tuisconis & aliorũ. Illud admodum credibile est, Gomer filium Iaphet, fuisse autorem gentis Cimeriç, quę est Cimbrica, quę bonam partem lateris septentrionalis compleuit. Et ab hoc ortos esse Germanos opinor. Fuit ei filius Ascanes, ad hunc referunt Iudæi nostram originem, secuti affinitatem nominis. Nam prima syllaba articulũ continet, Tuiscones, *Die Ascanes*. Reliquas etymologias omitto. Cęterũ rectè diuinat Rhenanus, Ingeuones dictos à *Ivonen*. Germanos dictos arbitror ab Herman, id est, à militibus, quos Romani sic audiebant appellari milites, Nec ualde repugnabo, si quis prorsus latinam uocem esse contendet, qua Romani nos appellauerint, etiam si nobis ignotum esset hoc uocabulum. Illud optarim mores nostros cum honestissima appellatione conuenire, nosq; uerè germanitatẽ sinceritatem, & concordiam tueri.

Marsi. In Germanicis historijs haud dubie hęc appellatio Germanica est, non nihil inflexa ad latinam terminationem à Romanis. Estq; à Marca, quod significat limitem. Et passim populos in limitibus uocabant *Mercker*, seu Marchiones,

ut hodie multæ sunt in Germania Marchiæ. Scribitur & in Harminij historia pâ ruissleci Marsos, quos fuisse arbitror uicinos ducatus Bergensis.

Gambriuij à Gomer, ijdem qui Cimbri, Dani, & Holsacienses.

Sueui, cognatarum gentium appellationes fuerunt. Suiones, Sueui, Suedi, fortassis ab uno aliquo generis autore sic nominati. Adfingere autem etymologiã, sine aliqua probabili coniectura, non satis uerecundi ingenij est.

Vandalos recensent inter Germanos Plinius & Cornelius, ideoq; sunt qui cõtendunt, Vandalos nequaquam esse Slauos, seu, ut uocant, *wenden*. Et Procopius ait, Vandalos esse Gotticam gentem. Gotthos autem usos esse Lingua Germanica & oriundos fuisse à Germanis, plurimis persuasum est. Equidem suum cuiq; iudicium permitto, sed tamẽ Ptolemęi descriptione moueor, & ipsa appellationis uetustate, ut Vandalos gentem Sarmaticã esse existimẽ, quos uocamus *wenden*. Nec mirum est etiam antiquissimis temporib. Sarmatas, qui sæpe mutare sedes solebant in uiciniam effusos, Germanis admixtos esse. Sunt aũt uariæ illius unius gentis appellationes, quarum aliquę sono non multum discrepant, Venedi, Fenni, Vandali alibi Sclaui uocantur. Vniuersam hanc gentem ab Henetis ortã esse iudico, quos Herodotus affirmat ex Asia egressos in Illirico consedisse. Ab his Henetis & ora Italiæ Venetia dicta est. Egressi aũt uel ex Illirico, uel ex ipsa Asia compleuerunt uicina loca ad septentrionem, ubi nunc sunt Poloni. Quare adhuc aliquid humanitatis Asiaticę referunt, & plurimum differũt figura corporum, ingenijs, moribus, uictu, à uicinis Scythis, cum quibus perpetua bella gerunt. Nequaquã igitur illis assentior, qui affirmant seu Polonos, seu Vandalos, seu Venedos, seu Sclauos Scythicã gentem esse, sed ab Henetis propagati regnarunt, & in Illirico & in Sarmatia, & respub. magno consilio constituerunt. Magna corũ in re militari industria, magna uirtus est, nec deest eis scientia domi regendę reipub. in imperijs iusticia & æquitas, amor religionis, & pudicitiæ, in pactis fides, ingenia habent sane gręcũ quiddã referentia, eo quod in Asia uicini Ionum, in Illyrico Gręcarum fuerunt disciplinarũ capacia, & in primis arguta. Colunt studia literarum etiam nobiles, earumq; cognitionem in laude ponunt, & magno sibi usui esse in repub. ducunt. Quid cogitari dissimilius naturæ Scythicę, aut Tartaricę potest, quam hęc sunt, quę recensui? Credamus igitur his argumentis, quę testantur Venedos ab Henetis ortos esse. Et admodum probabiles coniecturæ sumuntur à nominib. & linguis, hic & nomen & lingua congruunt cũ illius gentis in Illirico appellatione & lingua. Quare eadem origo est. Dicuntur autem Heneti Antenore duce ex Asia educti esse.

Tungri sępe celebrantur in historijs, nec dubiũ est, quin tenuerint tractũ in Belgico, in Leodiensi diocesi, ubi hodie reliquum est oppidũ eius nominis, *Tungern*.

Asciburgium alij intelligunt esse Embricam in ducatu Cleuensi in ripa Rheni. Alij, *Doesburg*, in Geldria ab *ὀδυσσεύς*, paucis mutatis literis. Nam πύργος altera pars uocis, quę crebro usurpatur à Germanis, haud dubiè Gręcã habet originẽ significat enim turrim, sic olim uocabant arces, seu propugnacula.

Noricum, Bauaria inferior, Diocesis Salsburgensis, & pars Austrię & Stiriæ;

Harcynia sylua apud Cornelium non discernitur à Martiana, cum post Cornelij tempora discernantur. Et Harcynia uocatur hęc, quæ latus Thuringiæ & Saxonię claudit inde usq; à Bohemicis porrecta montibus, & alibi uocatur saltus Thuringicus, in Saxonia uerò *der Hartz*, à Piceis arboribus.

Sed in Sueuis sylua, quę nunc appellatur *Suartzwaldt*, à Romanis dicta est, Martiana sylua, arbitror hæc ipsa uocabula etiam à pice ducta esse, sed nonnihil deprauata peregrina pronunciatione.

De Boijs & Heluetijs breuiter & subobscurè loquitur Tacitus sed illud constat, Heluetiós ad Rheni ripas progressos esse, nõ ad Menũ. Hinc uerò Boios de-

scendisse

ſcendiſſe ab Alpibus in loca plana & cultiora uicina Meni fontibus. Tenuerūt autem Boij Alpes uicinas Mediolano uſq; ad Rheros, hoc eſt, uſq; ad Atheſim. Sæpe domiti & repreſsi à Romanis, tandem à Iulio Cæſare pulſi, quæſiuerunt ſedes in Germania, & nomen dederunt Boiemiæ, ac ut eſt conſentaneum, etiā Bauariæ. Extat igitur appellatio Boiemiæ apud Tacitum, & apud Paterculum.

Auariſci uicini Hungariæ fuerunt circa Cremniciam, aut paulo inferius.

Oſi in Morauia fuerunt.

Treuiri, populi, quorum metropolis fuit urbs, quæ hodie retinet nomen, Trier, olim Auguſta Treuirorum uocabatur, celebrata ab Auſonio poeta, & multorum aliorum ſcriptis.

Nerui nunc Tornacenſes ſunt, uicini Flandris.

Vangiones, Vuormacienſes, quaſi vom Geuu. Hæc enim appellatio etiam nunc eſt eius uiciniæ circa Oppenheim.

Nemetes, Spirenſes. Exiſtimo autem nomen recens Spire Græcum eſſe. Nam urbs Spira à Conſtantio condita aut ornata eſt, qui, quia ibi erat cohors prætoria, ut in Aula ſeu Regia, nuncupauit urbem à cohorte σπεῖρα, honeſtiſsima appellatione, quaſi eam urbem uellet ſpeculam quandam eſſe totius uiciniæ. Quę nunc quoq; ſedes eſt iudicij imperatorij.

Triboci, hodie ſunt Strasburgenſes ſeu Argentoratenſes.

Vbij, Colonienſes.

Batauí aliqua pars Geldriæ & Hollandiæ.

Mattiaci, uicini ſeu Geldrenſes ſeu Cleuenſes. Sicambri Geldrenſes, ſed horum hic non fit mentio.

Decumates agri, uicini fuerunt limiti Rhetiæ prouinciæ, ubi fuerunt populi à Ptolemæo dicti Charitini, hodie ducatus Vuirtebergenſis eſt, cuius duo latera uere ambiunt Danubius & Rhenus.

Catti, Heſsi, ut & appellatio, & alia multa perſpicua teſtimonia indicāt. Nam T geminatum ſolet in S uerti, & aſpirationem noſtri homines agreſtiores pronunciant ſono Græcæ literæ χ. Fuit igitur uetus appellatio Hetten, fortaſſis ita dicti, quaſi patres. Qui limites olim fuerint, nequaquam affirmari poteſt. Ad occidentem conſentaneum eſt limitem fuiſſe Catten Elnbogen, id eſt, Cattorum Anconem. Deinde complexa eſt partem Franciæ noſtræ ac Turingię. Sonat & nomen Oden waldt quaſi Hatten waldt. Sed ut finiū regūdorum iudicium fugiamus, Vicinas gentes fuiſſe dicimus olim Vſipios, deinde Cattos, ſub utriſq; Tēcteros. Vſipij & Catti partim Franciam noſtram & Haſsiam tenuerunt. Tencteri deinde ripā Rheni dextram uſq; ad Coloniam Agrippinam aut Tungros, etſi has duas appellationes confundi uideo, ſicut etiam cognatæ ſunt ſono. Superiorem partem noſtræ Franciæ, quam uocant Montanam, uſq; ad Noribergam, non dubito Nariſcos eſſe, de quibus poſtea dicemus. Fuerunt Nariſcis uicini Hermunduri, id eſt, Voitlandi & Myſnenſes. Hos inquit Tacitus, cum Cattis dimicaſſe de fontibus Salis. Et credibile eſt de illis ipſis Salinis certatum eſſe, quę ſunt uicinę Myſniæ ad Salam, ubi nunc eſt urbs, quam uocant Halam Saxonicam. Porro ueterem militiæ & uirtutis laudem adhuc Catti tuentur.

Cheruſci, populi Hercyniæ & aliqua pars Turingorum.

Bructeri deinceps ſub Goſlaria, ubi hodie eſt der brockersberg, bonam complexi partem eius regionis, quæ nunc dicitur Saxonia, circa Hildesheim & Brunſuigam. Claudianus,—Venit accola ſyluæ Bructerus Hercyniæ.

Longobardi, Saxones ſupra Bructeros circa medium Albis, ubi nunc ſunt Madeburgum, Halberſtat.

Lucones in utraq; Albis ripa, ut inquit Ptolemæus, tractus per Anhaltenſem ditionem ad Cheruſcos, id eſt, ad Hercyniam, ſeu comitatum Stolbergenſem.

N 2 Angriua-

Angriuarij, *Engern* in Vuestphalia, Chamaui pars Vuestphalorum.

Cauci sub Vuestualia tractus ad Bremam & Frisios, continens ducatum Luneburgensem.

Dulgibini, pars Longobardorum, ut significat Ptolemæus.

Cattuarij, à Cattis dicti, pars Cattorum, aditus Vuestualiæ sub Casella.

Frisij, nota est appellatio.

Cimbri, *Holsteen, Denmarck.*

Nunc redeamus ad ripam septentrionalem Albis, à Marchia initium faciẽtes.

Sueui magnam partem Marchiæ & Pomeraniæ tenuerunt, et flumen Sueuum interpretantur *Spream.*

Senones pars Sueuorum, uicini Longobardis. Ergo Senones tenuerunt sedes è regione Madeburgi in Marchia, supra reliquos Sueuos, uicinas Luconibus, & Hermunduris.

Teutonum appellatio etiã hæsit propriè in illo loco in diocœsi Hauelbergẽsi.

Burgundi uicini Teutonum & Senonum fuerunt circa Rostochium & Sund, non procul à Rugijs, qui Heruli in historijs etiam appellantur.

Deinceps Pomeraniam & Prussiam tenuerunt populi, quos hic nominat Tacitus, Rugij, Auiones, Angli, Varini, & reliqui, quorum discerni sedes multo minus possunt, quàm cæterorum Germanorum. Nam præcipuè hæ gentes ab Albi ad utranq; Vistulæ ripam propter assidua bella passim uagantes, subinde mutarunt sedes. Et propemodum Arctoæ gentes, omnes has continuas migrationes propter bellandi studium & consuetudinem, ut ego arbitror, amarunt. Sic & Strabo de Germanis, inter Albim & Vistulam, dicit, κοινὸν δ' ἐστὶν ἅπασι τοῖς ταύτῃ τὸ πρὸς τὰς μεταναστάσεις εὐμαρὲς, διὰ τὴν λιτότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὸ μὴ γεωργεῖν μηδὲ θησαυρίζειν, τροφῇ δὲ ἀπὸ τῶν θρεμμάτων ἡ πλείστη, id est, commune est omnibus populis in ea regione facile mutare sedes, quia nõ possident magnas opes, neq; exercent agriculturam, neq; negociantur, sed uictum habent ex re pecuaria.

Testantur autem historiæ, bellicosiores nationes citius è finibus suis egressas esse. Sueui tẽpore Augusti iam magnam partem regionis intra Albim & Rhenum occupatam tenuerunt, postea cum Imperium Romanum sub Valentiniano tertio dilaceraretur à Gotthis, Vandalis, Francis: ingens mutatio in uniuersa Germania facta est. Franci & Burgundi transierunt in Gallias, Sueui consederunt in Rhetia, pars etiam Gotthis adiuncta in Hispaniam profecta est, Rugij Duce Odoacro in Italiam uenerunt. Longobardi cum inuasissent Pannonias, inde euocati in Italiam contra Gotthos, potiti sunt magna parte Italię, quę ab illis hodie nomen retinet. Has tantas mutationes cum legimus, cumq; multas nationes uel deletas, uel pulsas patrio solo audimus, subeat animos nostros cogitatio, de inconstantia rerum humanarum, & præparemus nos ad excipiẽdos omnes casus, ac fortunę iniurias, ac meminerimus, non certam, non tranquillam sedem ullis usquam esse, nisi pijs in illa æterna & immortali uita, ad quã nos Christus uocat. Vbiq; terrarũ omnibus sęculis, omnes gẽtes, omnia imperia, imò priuatę familię, uelut Euripi, subinde nouis & calamitosis mutationib. dissipantur.

Hermunduri populi in aditu Bohemiæ & ea regione, quæ nunc Mysnia & Voitlandia dicitur. Nam Tacitus clarè affirmat Albim oriri in Hermunduris, et ad Albim fuisse sedem Hermundurorũ, inquit Strabo, qui uicinos attribuit Lõgobardos, de quibus supra dixi. Velleius attribuit uicinos Senonas, sed hi in ripa Albis septentrionali fuerunt. Tacitus scribit, Cattos cũ Hermunduris de Salis fontibus dimicasse. Credibile est enim Cattos, cum aliquam partem Turingię tenerẽt progressos, utilitatis magnitudine inuitatos esse, ut armis occupare Salinas nobis uicinas conarẽtur. Sed siue hoc loco, siue ad aliam Salę fluminis partẽ pugnatum est, haud dubiè Hermunduri inter Albim & Salam & Sudetes mõtes

sedem

ſedem habuerunt. Hunc trigonum hodie uocamus Myſniam, à Bohemicis mõtibus inter Albim & Salam uſq; ad eorum confluentem.

Multa ſunt huius regionis inſignia ornamenta, de quibus copioſe dicere non eſt huius noſtri inſtituti, & cum ſit hæc natio admodum ferax bonorum ingeniorum, multos habet doctrina & eloquentia excellentes uiros, qui patriam magna cũ laude illuſtrare poſſunt. Argẽti uenas olim celebrauit Albertus Magnus. Sed hũc longe uicit Georgius Agricola Medicus, qui recens eas deſcripſit luculẽto Opere, in quo plurimum eſt recõditæ eruditionis. Et ad hanc adiunxit ſummam orationis uenuſtatem. Ego, quod mei inſtituti eſt, de recenti appellatione Myſniæ, meas coniecturas recenſebo. Non dubium eſt, bonam partem Myſniæ occupaſſe Henetos, hoc eſt, ut uulgò dicimus, Venedos *die Wenden*, effuſos ex Vicinia, & Hermunduris admixtos eſſe. Exiſtimo autem Myſos, quia ultimam oram Germaniæ ad Carpatum attingebant, unà cum cęteris Venedis uicinis in hæc loca perueniſſe, cum Gothi Pannonias occuparent, & uicina loca Daciæ ac Myſiæ: Erant enim præſertim in illis regionib. Geticis, Sarmaticis & uicinis cõtinuę & turbulentiſsimę migrationes. Inde uelut ex equo Troiano exercitus ingentes alibi in Pannonias & Italiã, alibi in Germaniã effundebantur. Nec Germani quieſcebant, qui multo ante, Francico bello laceſsiti à Romanis Imperatorib. arma ceperant, & Gallias inuaſerant. Quare cum populi Rheno propiores, alij in Gallias tranſirent, alij Rhetiam inuaderent, auxilia eduxerunt ultimarum gentium ad Albim. Ita harum ſedes facilè ab Henetis uicinis occupatæ ſunt.

Nec in illa fatali migratione incredibile eſt, etiam aliquos Germaniæ populos maiorum ſede armis expulſos eſſe. Ac fuerunt Myſis prope Daciam, uicini Tyregetæ, à quibus Tyringorum nomen eſt. Quare ſimul in hac ora Germaniæ duas uicinas gentes Myſos & Tyregetas conſediſſe arbitror.

Ornat autem Homerus Myſos honeſtiſsimo elogio, cum uocat hominum iuſtiſsimos. Huius tantæ laudis poſſeſſionẽ non amiſit poſteritas. Videmus enim ciuitates Myſorum noſtratium admodum bene moratas eſſe. Hermunduris etiã tribuit iuſtitiã & humanitatem Tacitus, inquiens, Romanos non grauatim permiſiſſe, ut in media prouincia Rhetia ſine cuſtodib. negotiarẽtur. Itaq; laudandi ſunt Myſi noſtri, quod maiorum ſuorum diſciplinam imitantur. Limites conſtitui non ſatis certò poſſunt. Sed cum Longobardi fuerint uicini, conſentaneum eſt noſtram Myſiam fuiſſe Hermundurorum ferè totam. Sed ripa Albis dextra, ubi ſunt Viteberga, deinde *Iuterbock* fuit Senonum.

Nariſci à Voitlandia tractus uſq; ad Bambergam, & Noribergam cõplectens Aegram, *Newenmark*, Ambergam, Coburgam. Et uidetur appellatio reliqua eſſe à Nariſcis, *das Norcaw* non procul à Noriberga. Fuiſſe Nariſcos uicinos Marcomannis, id eſt, Bohemis, indicant multa teſtimonia ſcriptorum, qui coniungunt has gẽtes tanquam uicinas, Ptolemæus ad montes Sudetea, id eſt, Bohemicos, duas uicinas gentes collocat. Tyriohemos & Variſcoa, ſic enim ibi pro Nariſcis ſcribitur. Tyriohemorum autem appellatio ualde affinis eſt uocabulo Turingorum, ſed tunc Tyriohemi erant tantùm populi uicini Salæ. Ditio Ienenſis, *Salefeld*, Iena, Naumburg.

Marcomanni haud dubie tenebãt magnam Boiemiæ partem, ut hoc loco Tacitus oſtendit, & alicubi Velleius nominat Boiemũ, & teſtatur ſedẽ Marcomannorum fuiſſe, Sicut & Strabo inquit. ἐν οἷς ἐστι καὶ τὸ Βοίημον τὸ τοῦ Μαροβόδου βασίλειον, εἰς ὃν ἐκεῖνος τόπον ἄλλους τε μετανέστησε πλείους, καὶ δὴ καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ Μαρκομάννους, id eſt, In quibus eſt & Boiemum, Marobodui regia, in quam regionem tranſtulit & alias gentes, & Marcomanos, apud quos natus erat. Non igitur una tãtum gens Boiemiam tenuit, ſed reliquiæ Boiorum aliquam partem incoluerunt: ad occaſum in aditu fuerunt Hermunduri. Sed Marcomãni ſedes habuerũt

N 3 inea

in ea parte, quæ ſpectat ortum, uerſus Morauiam & Auſtriam. Enituit autē uirtus Marcomanorum in multis aſperrimis bellis, in quibus patriam aduerſus Romanos fortiſsime defenderūt. Nunc alia natio, uidelicet pars Henetorum incolit Boiemiam. Dixi autem ſuprà, Henetos non eſſe annumerandos feris & Scythicis gentibus. Nam origo eſt Aſiatica, ubi inter humaniores gentes nati, cum eſſent uicini Ionum, referunt eorum humanitatem. Itaque Heneti, qui nunc tenent Boiemiam, non cedunt uirtute ueteribus colonis.

Fit hic mentio Marobodui, de quo ſcribunt alibi copioſius Tacitus & Velleius. Eſt autem & ipſe inter exempla recenſendus, quæ nos de fragilitate & incōſtantia fortunæ admonent. Nam cum ſæpe Romanos exercitus fudiſſet, & cum magna gloria patriam defendiſſet, tādem diſcordijs domeſticis regno expulſus profugit ad Romanos, & Rauennæ, poſtquam ibi exul ac uelut captiuus annos duodeuiginti degiſſet, inglorius extinctus eſt. Ita fortuna exercet Tyrannidem ſuam, etiam in ſummos uiros, ut Miltiadis, Themiſtoclis, Alcibiadis, Pompeij, & aliorum innumerabilium exitus oſtendunt. Quare memores tantæ inconſtātiæ rerum humanarū præparemus animos ad omnes caſus excipiendos, nosq; doctrina & pietate inſtruamus, ad ferendas & mitigandas fortunæ uices.

Quadi tenuerunt Morauiam, & aliquam Sleſiæ partem. Nam quod poſtea occupaſſe Auſtriam ſcribuntur, id accidit diu poſt Taciti ætatem. Sed patria & antiqua ſedes Quadorum fuit in Morauia & aliqua Sileſiæ parte.

Buri extremi Sleſiorum uerſus Viſtulam.

Oſi uicini Morauis, aut paulo inferius in ripa Danubij.

Gotthini Gotones, partes ſunt Gothicæ gentis, quæ late cōpleuit littus Balthici maris, & utramq; ripam Viſtulæ. Hic enim obſeruent lectores olim Germaniæ fines longe alios fuiſſe, quam qui modo conſtituuntur. Non annumerabantur Germanis Brabanti & Flandri. Belgicum totum ad Galliam pertinebat: Sed ad orientē multo longius erant prolati, fines Germaniæ quā modo. Complectebatur enim latus Carpathi montis & utranq; Viſtulę ripā. Eſt autem Carpathus mons qui nunc Poloniam & Hungariā dirimit. Hunc olim uocabant Sueuum montem. Collocat autem multas gentes ad Carpathum, & in utraq; ripa Viſtulæ, uidelicet, quandam Sueuorum partem, & Lygios. Deinde Gothicas gētes. Harum ſedes non ſatis diſcerni poſſe arbitror, propterea quod paſſim uagabantur, illud tantum meminerint ſtudioſi, circumfuſas fuiſſe Gothicas gētes Viſtulę, & incoluiſſe utramq; Viſtulæ ripam, quæ nunc habet Poloniæ nomen. Inde progreſſæ uerſus orientem acceſſerunt propius Thraciam, ubi Getæ uocantur. Neque enim dubium eſt, Getas eſſe Gotthos, ſeu à Gotthis oriundos. Audio in Cherſoneſo Taurica hoc noſtro tempore reſtare Gotthorum reliquias, qui ſe Gotthos appellant, & loquuntur Germanica lingua. Itaq; cum Getæ ſeu Gotthi Thraciū uicini eſſent, nō mirum eſt, Græcis notos fuiſſe. Herodianus & Thucydides teſtantur, eorum ſedes inter Iſtrū & Thraciam fuiſſe. Quare Strabo Alexandrum etiā ueniſſe in Geticam regionem ſcribit. Proximi Getis uerſus Hungariam fuere Daci, qui nunc Valachi dicuntur. Fuerunt ſupra Euxinū Pontum uicini Getis & Cimmerij. Vt aūt olim in illa ora ſeptētrionis illæ tres gentes habitarunt, ita exiſtimo uagatas eſſe toto Balthico littore, & earū reliquias etiānū eſſe eas gentes, quæ tenent Cimbricā Cherſoneſum, uidelicet, Cimbros, Danos Gotthos. Et aſſentior Conrado Celti, qui Gedanum, quod nunc uocant Dantiſcum, inquit à Getis ſeu Gotthis dictum eſſe, Codanum ſinum, quaſi Gotthinū à Gotthis. Nā & Græci à Getis, gentile nomen fecerunt γετικοί. Celtis ſic ait.

Sed quondam Gedanum, Gotthorum à nomine dictum.

Hincq; Sinus Codanus nomina clarus habet.

Hæc libenter recenſui, & quia aliquid lucis afferunt Tacito, & ut gentium ſlatum

larum Cimbricæ & Gotthicæ antiquitas à studiosis consideretur, præsertim cũ Gotthica gens non solùm fortitudine excelluerit, sed etiam moderatione & ciuilibus uirtutibus. Et utile est illas stupendas gentium errationes ac dispersiones diligenter considerare. In his enim uel maxime conspicitur, quàm sint res humanę instabiles ac fugaces.

Lygij uicini Quadis, non procul à Pannonijs abfuerũt. Nam Tacitus ait, Præfecto Pannoniæ mandatum esse, ut contraheret exercitum ad arcendos Lygios. Sonus appellationis alludit ad Slesiæ nomẽ, etsi hic Tacitus etiã Elysios nominat. Sed arbitror cognata uocabula esse, & ab hac gente Slesios seu Lusatios ortos esse, quorum sedes aliqua ex parte sunt in ueterũ Lygiorũ regione. Reliquæ appellationes cum ipsis gẽtibus extinctæ sunt. Arij, Heluecones, &c. Nahatuali dicti uidentur, quasi *Nortwallen*, hoc est, qui migrarint ad septentrionem.

Lemouij, Pruteni, qui progressi uidentur nomen dedisse Liuoniæ.

Esflui, Liuonij.

Suiones sunt, quos nũc Suecos seu Suedos appellamus. Apparet autẽ ex descriptionibus in hoc libello, & cognatas gentes, & affinia uocabula fuisse Suionum, Sueuorum, & Saxonum. Ac mare Sueuicum hoc loco uocat uicinum Sueciæ. Et opinor Sueuos ex ultimis oris Pomeraniæ deduxisse colonias in Sueciã. Mira enim fuit cupiditas ueteribus occupandi Insulas, credo ut quærerent tanquam secessus, loca tranquilliora.

Postremò, Tacitus miscet ultimos Germanos uicinis Sarmatis, ultra Liuoniã & Lituaniam. Nam hæ fuerunt extremæ regiones Germaniæ. Deinde cinxerũt Germaniam Sarmatæ. Annumerant autem scriptores Henetos Sarmatis, quos tamen discerni oportuit. Nam Heneti gẽs Asiatica, origine, lingua, moribus & uitę institutis longissimè differunt à Sarmatis, id est, à Tartaris. Ergo Germanos Heneti proximi cinxerunt, hoc est, Moscouij & Rutheni. Vltra hos deinde sunt Tartari. Et quanquam nunc Heneti utramq; Vistulæ ripã tenẽt, dederuntq; illi regioni nomen Polonię, tamen olim ea loca ad Germaniam pertinebãt. Postea pulsis Germanis, Heneti soli illis potiti sunt. Sed passim in ultimis finibus, Germanis fuisse admixtos Henetos, apparet ex appellationibus. Hic nominantur Venedi, & Fenni, quos arbitror ab eadem gente, scilicet, Heneta ortos fuisse, etiamsi linguam mutarunt, ut hic significat Tacitus. Inde & Venedicus sinus, dicitur mare Liuoniense. Nam hi Venedi haud dubiè Liuonienses sunt: & fortasse, ab his nomẽ est hodie regioni *Finland*, in Cimbrica Chersoneso. Ptolemęus enim pro Fennis dicit Finnos.

Peucinorum appellatio indicat, miras fuisse errationes gentium in illa ora septentrionali. Non enim dubium est, πεύκην esse insulam Istri, paululum supra Byzantium in Triuallis, hoc est, in Rascia, unde nunc dicuntur *die Rhetzen*. Eamq; insulam tenuisse Getas, inquit Strabo, & Syrmum regem Getarum ait se eò recepisse, gerentem bellum cum Alexandro. Vbi cum ab insula arceretur Alexãder, donis Getarum acceptis, pacem cum eis fecit. Errantes igitur seu Gotthi, seu alij, qui ex hac Peuce oriundi fuerunt, nomen Peucinis etiam alibi dederũt. Tacitus admiscet Peucinos Bastarnis. Tenuerunt igitur Fenni, Peucini, Bastarnę, Lituaniam. Est autem cõsentaneum, insulam πεύκην à piceis arboribus sic appellatam esse, à uicinis, apud quos passim Grecę linguæ usus fuit. Hæc breuiter collegi adolescentulorum causa, ut eos ad antiquitatis & historiarum studium inuitem, quod & moribus utile est, & eruditionem alit. Aliàs autem quædam hic annotata, distinctiùs explicabo.

FINIS.

GERMANIAE EX VARIIS SCRIPTORIBVS BREVIS EXPLICATIO,

Authore Bilibaldo Pirckeimero Consiliario Cæsareo.

ILLVSTRI AC GENEROSO DOMINO HERIMANNO NEVENARIO COMITI ac Præposito Coloniensi, &c. Bilibaldus Pirckeimerus, S. D.

IN tibi comes illustris Germaniã nostram σκεπτικὴν in qua nil certius affirmo, qu ã quòd nihil ferè affirmo, attamen ansam fortasis tam tibi, quàm eruditis reliquis præbuero, ut exactius, quàm nos fecimus, Germaniam nostram illustrent. Quid enim absurdius, quàm Germanos orbem describere universum, patriam tamen interim propriam nequaquam ex obliuionis uindicare barathro? Proinde quod Germaniam ultra Vistulam, et ad Tanaidam usq; extenderim ex scriptorum priscorum authoritate feci, ac ideo calumniam parui pendo: nec Germanis uitio dari poterit, quòd tam latas amiserint, seu potius reliquerint prouincias, quum pro cœlo inclementi, aruisq; sterilibus tam fœlices adepti sint regiones, ueluti Gallias, Hispanias, imò, Italiam ipsam, ut interim de Africa, ac quicquid in Asia à populo illo actum est, sileatur. Hoc planè constat. si Germanis ob res magnificè gestas pares euenissent scriptores, quod nullis gentibus factis clarisimus posteriores fuisse legerẽtur. Cæterum, quid tua parturiat generositas, auide expectamus, quum illam nil nisi delitias parere sciamus. Tua interim bene ualeat claritudo, & nos (ut facis) amare non desinat. Nurenbergæ Kalendis Iulij. Anno salutis M.D.XXX.

GERMANIAE EX VARIIS SCRIPTORIBVS *breuis quædam explicatio.*

ADMODVM difficilè est, ueteris Germaniæ statum ac conditionẽ explicare, non solũ ob priscorũ scriptorum incuriã, sed quia serò tãdem tota peragrata ac cognita est: etenim cũ ueteres Germani bellis potiùs quã literis operã impenderint, nil mirũ, si res preclarè ab eis gestę interciderint, aut minùs fideliter ab exteris relatæ sint scriptoribus. Quid enim Gręci pręter fabulas de Germania scripserunt? Romani uerò, quoniam ubiq; ferè proprię studuerunt glorię, non tã gesta sua maximis extulerũt laudibus, quàm incõmoda à Germanis accepta callidè texerunt. Quis enim eorum clades à Carbone, seu L. Cassio, aut Scauro Aurelio, uel Seruilio Cœpione siue M Mãlio acceptas exactè recẽset, quas tamẽ breuissimè Tacitus refert, & Cęsar Cassiũ Cõsulẽ occisum, exercitũ uerò eius pulsũ esse nequaq; dissimulat. Quin & nulla pręterquã Paterculi nuper inuenta extat historia, quę Quintilij Vari cũ legionibus internetionem explicat. Vnde non ab re suspicari licet tam Plinij de bellis Germanicis libros, quàm Cornelij ac aliorum scripta ab inuidis esse suppressa, ne Germanorũ gloria plus ęquo excelleret, accedit quòd Romani et Gręci scriptores ut plurimum ob ignorantiam locorum aberrarunt, non solum ij, qui nunquam ad Germaniã accesserunt, sed & qui res in illa gesserunt. Cuius rei uel præcipuũ documentũ esse potest, quod Cæsar flumen Scaldę in Mosam influere scribit, ac Strabo Lupiã et Visurgim ad Amasiũ in unũ deferri refert, accedit q; & nomina gentiũ, locorũ ac ciuitatũ, ubiq; ferè, ob pnũciationis difficultatẽ, deprauata sunt & inuersa. Demũ uerò uniuersalis Germanorũ trãsmigratio omnia cõfudit ac ita perturbauit, ut in quibusdã potius coniecturã sequi necesse sit, quàm quòd aliquid certi asseri possit: nihilo minus tamẽ operã dabimus, ut breuissime & si non

& si non omnia, at quædam saltem loca tanquam è cœcis eruamus tenebris, nil in hac re doctioribus præiudicãtes, sed libenter, ubi melius quàm nos senserint, herbã porrigentes. Proinde licet scriptores plerunq; Germaniam à Gallia, per Rhenum fluuium diuidi asserant, constat tamen Romanos eam quoq; prouinciam, quæ ultra Rhenum est, primam ac secundam appellasse Germaniam: quod profectò minimè fecissent, si Germanis quicquid ultra Rhenum est, auferre uoluissent, qui pridem ac ante Romanorũ aduentum in Galliam transierant, illãq; incolebant. Vnde & lingua & legibus à Gallis, ut Cæsar refert, differebant. Ab ea igitur Germaniæ parte initium faciemus, quæ ultra Danubium sita, & à Romanis olim subacta est, indeq; ad Rhenum ac inferiorẽ accedemus Germaniã, demumq; ad Germaniam transgrediemur magnam. Verũ sub initium hoc scire refert, Romans Rhetiam, Vindeliciam & Noricum ab Augusti tempore usque ad Odoacris irruptionem, hoc est, per annos circiter quingentos possedisse, qui cum Italiam occupasset, omnes ferè Romani nominis incolas in Italiam reduxit, ne irruentibus Germanis cederent in prædam.

RHETIA.

RHetiæ igitur nomine continebatur olim, quicquid terrarum inter Rheni fontes, nec non montem Adulam, & Aenum fluuium iuxta alpes cõtinetur præterea inter Danubium & Italiam, Veronam usq; & Comum, ita ut & alpes, qui nunc Curienses & Athesim uocantur, Tridentum, Tyrolenses quoq; & Oeni Vallis incolę omnes sub Rhetorum nomine comprehendentur, excepta Vindelicia, quę propriũ est sortita nomẽ, hanc Rhetiã licet iam multi ac uarij inhabitent populi, maximè uerò Alpestres ac Sueui, illaq; pluribus, & uarijs ornata sit ciuitatibus, paucissima tamen Romanę antiquitatis restant uestigia, licet aliqua supersint, & primum. Iuxta Rheanum & nõ longe ab illius fontibus.

Curia *Cur.* certum.
Bregetium *Bregnitz.* certum.
Sublauio *Brixen.*
Abusiacum *Fuessen* certum.
Matreio *Matran.* certum.
Campodunum *Kempten.* certum.

Iuxta Danubium uerò,

Targetium *Stulingen.*
Bracodurum *Pfu'endorff.*
Dracuina *Ebingen.*
Viana *weysenhorn.*
Pheniana *Laubing.*

In mediterraneis;

Drusomagus *Memmingen.*
Rostronemania *Mundelheym.*
Tarodunum *Riedling.*
Arę Flauię *Nordling* uel potius *Heydẽheym*
Rinsiana *Giengen.*
Alcimoens *Swerd.* coniect. uel Eystauia, aut Albus Burgus. Et hęc omnia con.

VINDELICIA.

Vindelicia adhęret Rhetię, uel potius illi inclusa est, terminatur autem ab ortu flumine Aeno, à meridie Alpibus; ab occasu Lico fluuio, à Septẽtrionib: Danubio, hanc iam potissimũ incolũt Bauari, tũ inferiores, tum superiores. Iuxta Licũ uerò Sueuorum pars. Strabo Licatios, seu Clautenatios & Vẽnones inter Vindelicos fortissimus esse dicit: Ciuitates aũt antiquę in illa sunt, Augusta Vindelicorum. *Augspurg.* certum.

Damasia *Diessen.* cert. iuxta lacũ Ambrę;
Ambra *Amper*, apud lacum & fluuium eiusdem nominis. certum.
Parthanum *Partenkirch.* certum.
Inutrium *Mitten wald.* certum.
Cambodunum *Kemma.* certum.
Pontes Scaphonij. *Scheffelern*, nunc monasterium super fluuio *Isara* certum.
Carrodunum *Kreynberg* iuxta *wasserburg.* certum.
Vallatum *Feilenbach.* certum.
Fruxinum *Freysing.* certum.
Isnisca *Isen*, iuxta Frisingam.
Mocenia *Motzing*, certum.
Pisonium *Swischelburg.* certum, inter Straubingam, & *Deckendorff.*
Medullum *Melding*, apud *Mulàdorff.* certum.
Attilia *Altenburg.* certum, non

longe à Neuburgo iuxta Danubium.
Cæſarea *Reſchnig*. certum, non longe ab Ingolſtadio.
Sumuntorio *Hohenwarth* monaſterium, certum.
Abudiacum Danubianum. *Abach*, cert.
Auriſium *Rot*. certum.
Abuſina *Abenſperg*. certum.
Epona *Epenburg*. certum, ſupra nouam ciuitatem.
Artobriga iam *Veltenburg*. Monaſteriū ſupra Ratiſponam, certiſſimū ex magnis ædificiorum ruinis.
Abudiacum *Happing*. iuxta *Roſenheym*.
Tigurina metropolis Norici, uel Auguſta Tiberij, ſeu Regino *Regenſpurg*. certum.
Regium *Rocking*, non lōgè à Ratiſpona.
Vetera caſtra *Pfeeteren*.
Auguſta Acilia *Straubing*. nempe ciuitas antiqua, quæ & hodie *Azelburg* uocatur. certum.
Quintianis uel Quintianorū colonia, *Kunzing* iuxta *Filſſhouen*, certiſſimum. Bocodurum, uel Bocodurum, uel Bolodurum, uel Batabis, Ptolemæo Pœdicum *Paſſau*, certiſs. propter confluentiā Aeni in Danubium.

NORICVM.

Noricum incipit ab Aeno fluuio, protenditurq́ ad ortum Panoniam uſque ſuperiorem, à meridie autē terminatur monte Caruanca, & alpibus Noricis, ad Italiam uſq;, à Septentrionibus aūt Danubio: nunc uero inhabitant occaſum uerſus Bauari. Ad ortum autē eſt prouincia, quæ *Ens*, ex fluuij Anaſsi nomine uocatur, & Auſtriæ pars, ad meridiē autem Styria. In Alpibus uerò habitāt Carnici, partimq́ Croati, gens Sclauonica, comprehenditurq́ Norici nomine, Comitatus Goricenſis & Zilienſis regionesq́ adiacentes.

CIVITATES IN
Norico.

Pontes Oeni *Oeting*. certum.
Bidaio *Lauffen*. coniect.
Bedacum *Burckhauſen* coniect.
Iuuauium *Salzburg*. certum.
Teurnia uel Berunum, *Pernau*. certum.
apud lacum *Kemſee*.
Aredata *Linz*, coniect.
Gamanodurum *Braunau*. coniect.
Ouilabas *Lambach*. monaſterium iam ſuper flumen *Ens*. certum.
Lauriacum *Lorch*, monaſterium iuxta ciuitatem *Ens*, certum.
Geſſodunum *Ips*.
Claudinum *Melck*. certum.
Cetio *Zeyſſelmaur*.
Auguntum *Neuuenſtat*, uel prope: quia nomen repugnat.
Vacorium, uel ut aliqui putant, Sacarbantia. *Grez*. coniect.
Pedicum *Bruck*, ſuper flumen Mura coniect.
Virunnum *Iudenberg*. coniect.
Zelia *Cili*. certum.
Iulium Carnicum *Villach*. certum.

PANNONIA SV-
perior.

Pannonia terminatur ab occaſu Norico, ab ortu uerò, Pannonia inferiori, à meridie parte Iſtriæ, ac Illyridis, à Septentrionibus autem Danubio: nunc uerò illam inhabitant Auſtriæ populi, ac Styri, necnō Sclauorū gentes, Croati & Carni.

In ea ſunt ciuitates

Iuliobona uel Vindobona, ſeu Vindomana, aut Fauianis. *Vienna*. certum.
Sabaria, colonia diui Claudij. *Stain am anger*. certum.
Carnus *Preſpurg*. coniect.
Muriola *Mureck*. coniect.
Bregetium *Rab*. certum. propter confluentiam Rabonis uel Arabonis in Danubium.
Carnunto *Peternell*. coniect.
Petouium ſiue Patauium. *Petau*. certiſſimum.
Nouidurum *Laybach*. coniectura.
Et ſub Norico Pannoniæ, Emona Ciemona. certum.

PANNONIA IN-
ferior.

Habitatur iam ab Hungaris, Sclauis, Siculis, Iazigibus, Hunis, Cunis, Septem

ptem castrensibus Germanis, & plerisque alijs nationibus. Hungari tamen prædominantur.

Ciuitates eius,

Vimundria Agran. coniect.
Salinum Ofen, coniect.
Teutoburgium Senna Erdet, certum. propter confluentiam Dari in Danubium.
Milatis vilack, certum.
Sitmitum Sirmach, certum.
Taururum Alba Græca certum propter confluentiam Danubij, & Saui.
Hermonactus Kilia, coniect.
Zeugma Clausenburg, coniect.
Zarmis Gethusa, domus uenationis Zarmidis regis: nunc corona apud Septem castra.

Reliqua propter uariatum gẽtium incursiones coniectore indigent.

Nunc uerò transcenso Rheno ad Heluetios perueniamus, licet Heluetiorum deserta in Cisrhenana ponantur regione.

HELVETII.

Heluetiorum nomine cõtinebatur, quicquid nunc Suitenses & confœderati posſident, Rauracos usque & Basileam.

Ciuitates horum,

Lacus Brigantinus, in quem Rhenus influit, nunc lacus Cõstantiæ est, hunc Ceretos & Vindelicos Strabo attingere refert.

Arbor felix Arben, certum.
Gammodurum Constantia, coniect.
Vitodurum Winterduer, certum.
Turegum, uel pagus Tigurinus. Zurich, certum.
Auanticum Bibelspurg. certum.
Solaturum. Solotoren, certum.
Vindonissa, uel Vindonis, Windisch apud monasterium Kiegsfelden, in quo est sepultura comitum de Habspurg. certum.

Erucrsùs Sequanos & Heduos, nũc Burgundiam & Lotharingiam.

Visontium Bisantz. certum.
Tollium Doll certum.

Nasium Nanse, certum.

Post Heluetios habitabant Rauraci, quorum caput Augusta Rauricorum, Augst, pagus nunc supra Basileam milia re unum. certum.

Basilea, creuit hęc ex ruinis Augustę. Basel, coniect.

Strabo deinde Mediomatrices ponit: post quas Tribochicam tenebant terrã quæ nunc Alsacia dicitur, ad Sequanos usq. & Hunorum tergum. Siquidem dum Huni rerum potirẽtur, quicquid ad ortum posſidebant Osterreich nominabant, quicquid autem ad occidentẽ, westerreich, his Strabo Triusgros adiacere refert, apud quos tum temporis Romani Imperatores pontem supra Rhenum ędificabant.

Mõte Brisiaco, uel Breucomagus. Breysach, certum.

Argentoratum Straßburg, certum.
Tabernæ Zabern.

Non desunt qui Argẽtoariam Colmar, Elcebum uerò Schletstat esse putant, sed falluntur: nam supra Rheni ripam Argentoariam & Elcebus erant.

Sequuntur Vangiones, nunc Spirenses, quamuis usus obtinuit, ut Vangiones Vuormatienses, Nemeti uerò Spirenses dicuntur, sed præpostere.

Berbetomagus Speyr. coniect.

Ptolemæus uerò Argentoratum Vangionibus attribuit.

Hærebant his Nemeti, quorum fines ad Treuiros usq; extendebantur.

Ciuitas eius,

Rufiniana wurms.
Neomagus Oppẽheym, uel Spira potius.

Quamuis non desint, qui Rufinianã Speyr. Neomagum uerò würms esse putant Bauconiam autem Oppenheym.

His iuncti erant Treuiri occidentem uersus quorum olim fines latiſſimi erant: nam à Rheno ad Mediomatrices usq; extendebantur, pariter & ad Menapios & Mosam: ita ut quicquid hodie à Moguntiaco per Treuirensis episcopi ditionem & Mosellę montes: seu Obrinci tractum, ad Arduennam, & ultra, necnon quicquid per prouinciam nunc Vuesterreich, & Lucelburgium contine-

continetur, id omne Treuirensis erat ditionis.

Ciuitates uerò iuxta Rhenum sunt,

Mogontiacum *Mentz*, certum.

Bingium, uel Vingio, hic Naus fluuius in Rhenum exit, *Pingen*, certum.

Legio Traiana, *Drechshüsen*, quasi Traiani domus.

Vosauia, aliàs Ficelia *Ober wesel*, ibi cęsa & sepulta est Mannea mater Alexandri Imp. certum.

Bodobriga *Poparten*, certum.

Confluentes *Coblentz*, ibi Rigodolum est oppidum Ammiano, quamuis etiam non longe à Treuirorum Augusta pagus sit, qui hodie quoque *Rigol*, appellatur.

Et hic erat limes Germaniæ superioris, quem Obrincus fluuius dirimebat, inde Germania sequebatur inferior.

In mediterraneis autem ciuitates,

Augusta Treuirorum *Trier*, certum.

Nouomagum superius. *Nümagen*, pagus circa *Bercastel*.

Pontes Sarni *Sarpruck*, certum.

Et uersus Mediomatrices.

Durocortorum *Arencort*, iuxta portū S. Nicolai.

Matricorum siue Dinodurum *Diedenhofen*, in ripa Mosellæ à Francis Theodonis uilla uocata, regia Caroli Magni, certum.

Cæterùm non parua est disceptatio, quis sit fluuius Obrineus, quem Ptolemęus supra Moguntiacum statuit. Quidam enim illum Naum, qui iuxta Bingium in Rhenum defluit, esse putant. Alij etiam Rhenum transgressi Mœnum esse censent, sed proculdubio Mosella est, licet Ptolemęus in eius situ (forsitan ex aliorum relatione) deceptus uideri potest. Equidem si Naus esset, sequeretur, quòd Mosella penitus à Ptolemæo fuisset obmissa, quod planè incredibile est, quòd fluuius adeò insignis fuisset neglectus, & longe minor, Naus nempe, recensitus, qui & ipse non supra, sed infra Moguntiacum labitur. Mœnum uerò per Obrineum designari, planè ineptum uideri potest, quòd in descriptione superioris, & inferioris Germaniæ, transcenso Rheno, Mœnus describi, & quasi humeris ultra Rhenum transportari deberet.

Ripuarij dicti sunt, qui in Treueris, ad Mosellæ habitarunt ripam, nec non inter Mosellam Rhenum, ac Mosam, à Francis Ripuaria uocata est Neustria, & Austrasia.

A confluentibus uerò Vbiorum incipiebat ditio, quorum fines ob fidem egregiam, mirum in modum à Romanis fuere aucti. traduxit hos Agrippa ad ripam ulteriorem, sed non inuitos, ut Strabo ait. Horum urbes erant.

Autunaco, uel Autiniacum, *Andernach*, certum. ibi conditum est corpus Valentiniani Imperatoris: sed forsitan potius in Treueris, quàm Vbijs est ponendum.

Rigomagus, hic Arar Rhenum influit. *Reimmegen*. certū.

Bonna, *Bon*, certum. ex cuius opposito Genosia est, ubi Drusus, teste Floro Rhenum ponte coniunxit.

Agrippinensis Colonia, *Colonia*, certum. Vbiorum caput.

Nouesium, Tacitus in Legnis quemadmodum & Geldubam esse scribit, *Neuß*, certum.

Et in mediterraneis,

Marcodurum, *Duren*, certum.

Duromagus, *Durmegen*, certum.

Iuliacum, *Iulich*, certum.

Corioualum ad Menapios, *Ach*, uel prope, certum. pertinebat potius, quam Vbios.

Lugodunum, *Seuenburg*.

Gelduba nunc diruta, pagus adhucuocatur Gelbum, iuxta arcem Linem Episcopi Coloniensis.

Vbijs uersus occidentem hęrebant Menapij, quorum fines olim latissimi erant, ad Castellum enim protendebantur oppidum, eratq; sub ditione eorum tractus ille, qui iuxta montes sunt quos nūc Eyfliam appellamus, ac quicquid inde est usq; Morinorū terminos, nec

nec non Comitatus Namurciæ, Ducatus Lymburgensis & *Falkenburg*, ac trans flumen Mosam pars Hannoniæ ad Picardiam usque & Eburones, habitarunt enim utramque Mosę ripam, authore Cæsare & Tacito. Paludes uerò Menapiorum, quorum & Strabo meminit, inter Eyfliam, & Limburgensem sunt ducatum. Regio hodie Alta palus uocata, hominibus fere inaccessa, & uix structis quibusdam semitis permeabilis. Sunt & circa Geldriæ cõfinia, Menapiorum paludes, in ea regione quæ hodie uocatur, *Die Vogtey von Gelderen*, iuxta *Venlo*, & *Kempen*. Strabo hos nouissimos ad utramque fluminis ripam esse dicit. Menapijs adhærebant Morini quorum portus Gessoriacum, nunc *Cales*.

Castellum *Kessel*, iuxta Mosam oppidum dirutum.

Vagnum oppidum non procul à Castello. *Wagenheym*.

Tongeren ciuitas.

Namurcum *Namur*,

Leodium *Luttich*,

Atuacum, uel Atuacutum, certum.

Samobrina *Cameracum*, certum, uel potius S. Quintinus.

Taruana *Terwan*, certum.

Tornacum *Tornach*, certum.

Gessoriacum nauale *Gent*, certum.

Lugodunum *worcken*, uel mons S. Gertrudis.

Icius portus, uel Gessoriacum *Cales*, certum.

Deinde Batauorum sequebatur regio. Obtinebãt autẽ Batauí, quicquid à sectione Rheni inter Mosam, & Rheni comprehendebatur ostia. Cęterum hoc prætereundum non est, quòd licet Ptolemæus tria Rheni ponat hostia, Tacitus tamen nisi duorum mentionem facit: unum ubi Mosæ commiscetur, & Vahalis uocatur, alterum uerò qua Germaniam prętervehitur, donec Oceano misceatur. Strabo quoque duo ostia Rheni ab Asinio tradi refert, eosque accusandos, qui plura dicunt, idemque Pomponius Mela sentire uidetur, nostro autem æuo tria Rheni ostia esse scimus, quorum tertium Insula uocatur. Vtrum igitur tertium illud Taciti tempore haud fuerit, sed posteriore eruperit tempore indagatione nequaquam indignum uidetur. Duę namque iam insulæ inter Rheni sunt ostia, Batauorum & Canenefatum, quorum altera Velania dicta est. Retinet & tertiũ ostium insulæ nomen, estque regio ea pars Geldrię, & diocœsis Traiectensis nuncque Insula superior appellatur. Cõprehenditur, & magna pars Holandię sub Bataua, necnon ea terræ portio, quæ patrum nostrorum ætate ab Oceano est submersa. Tacitus Batauos uirtute inter Germanos fuisse præcipuos refert, & Chattorum olim populum, ob seditionem in eas sedes trãsgressos. Proinde licet Batauia hoc tẽpore multis ornata sit ciuitatibus, paucis tamen antiqua remanent nomina, ex quibus sunt: Traiectum quod inferius appellatur, nunc *Vtricht*, certum.

Portus Manarmanis uel Naualia *Campen*, certum.

Vetera *Santen*, certum.

Tiberiacum, non longè à *Santen*, *Bcrick*, quamuis aliqui putent Tiberiacum inter Coloniam, & Iuliacum esse situm, & forsitan esse, *Bergheym*.

Bagaoum, quod retinet nomen antiquum, *Bagenheym*, ibi habitabant Arenarij.

Neomagus *Neumegen*.

Colonia Traiana *Keyfers werd*.

Calciaci Calcar. Tacitus,

Tametsi ciuitates istę supra insulam Batauorum sunt sitæ, & ad Belgas pertinebant.

Inde per miliaria duo distabat Batouodurum, nunc penitus excisum, extat tamen arx nomine *Pattenberg*.

Dorderacũ pręterea & *Briel*, hodie portus admodum famosi sunt.

Post Batauos, & ultra Rhenum Busactori parui, quos quidam Bructeros esse uolunt, à Ptolemæo ponuntur, tenebant ij eam Germaniæ terram, quæ iuxta Rhenum est, & uersus Boream tendit, hodie Frisiæ pars est.

Horum

Horum iam urbes sunt,

Dauentria *Deuenter.*

Suollis *Swoll.*

Inter Busactores & Phrisios Vidrus fluit fluuius, ac in mare exit Phrisium, hodie nigra appellatur unda, estq; nauigabilis.

Supra hos iuxta Rhenum habitabãt Sycambri, à quibus Franci ortum sum psere, quod quidem multis argumentis ostendi potest, nugenter Gallici scriptores quicquid uelint de Troiana gentis origine, & ciuitate illa magna Sycambria appellata, meris mendacijs constructa, omnia enim illa fabulosa existunt. Horum pars sub Octauiano Cæsare in citeriorem Rheni translata est ripam, qui uerò remanserunt posteriori tempore Franci sunt dicti, & eam occuparunt terram, quæ hodie appellatur Franconia, seu Francia orientalis, unde & per Franckfordiam, hoc est, Francorum Traiectum, Galliam inuaserunt, quam & hodie tenent. Horum ciuitas erat Asciburgium, nunc *Asbuech*, locus ruinis tectus, terra uerò illa Montensis nunc ditionis est.

Post hos Sueui habitabant Longobardi, hodie pars Marchiæ comitatus, & Mõtensis ducatus terra illa fuisse uidetur. Per horum & Sycambrorum terram tria labuntur flumina, quæ omnia in Rhenum exonerant. Luppia *die Lip*, quæ apud Vuesaliam cum Rheno cõmiscetur, extatq; hodie castellum super illius ripam à Romanis fundatum Lupia nomine, ac *Terlipp* uocatur. Secundus amnis Rura, hoc est, *die Roer*, appellatur, in Cattorum montibus ortum sumens, ac in Rhenum iuxta *Roerbort* influens, Adranus ut coniectura re licet, à Tacito uocatus. Tertius fluuius Angra, hoc est, *der hanger*, & apud *Mangerbort*. Rheno admiscetur.

Postea Tengeri degebant, & Ingriones, inter Rhenum & montes, ubi hodie pars Hassiæ cum Rheno coniungitur, dicta *Hochtrug*, ditiones comitum de Nassau, *Konigstein*, &c. *Vuederauia*, & sylua occidentalis, hoc est, *der Vuesterwald*, Franckfordiam usque, per horum fines insignis labitur fluuius, qui magnam Hassiæ partem interluit, Lona nomine, ac iuxta oppidum, *Lonstein*, in Rhenum exit, quidam Luppiam esse uoluerunt, sed falluntur. nam Luppia hodie nomen suum retinet, ac longissimo spacio infra Lonam in Rhenũ labitur, & ideo dubium est, num Lona Romanis scriptoribus cognita fuerit. Tacitus Tengeris equestris disciplinæ laudem tribuit, quemadmodum Cattis pedestris.

Postea erant Intuergi, ubi hodie est ditio Palatini, *Heydelberg*, & *Bergstraß*. His iuncti erant Vangiones, ubi nunc Franconia, quæ orientalis uocatur, esse putatur, cum Diocœsi Vuirtzbergensi.

Sequebantur Charitini, nunc Ducatus Vuirtenbergensis, cum adiacente sibi Sueuiæ parte.

Sub his erant Vespi, hodie Marchionatus est Badensis, cum prouincia, quã Brisgaudiam uocant.

Inde Heluetiorum erant deserta, nũc sylua nigra, cum regionibus sibi annexis.

Iuxta Oceanum uerò supra Busactores Phrisij colebant tam occidentales quàm orientales, gens hodie longissime protensa, non solum enim usq; Amasium prorenditur fluuium, ut Ptolemæus refert, sed ad Albim usque pertingit: in horum finibus Amasius, uel Amasia, qui *die Ems*, in Oceanum exit.

Horum hodie urbes sunt,

Lewerden.

Groningen Ciuitas insignis.

Embden.

Phabiranum *Bremen*. coniect. Tecelia.

Supra hos colebant Cauchi, qui appellabantur parui, usque ad flumen Visurgim. Deinde ad Albim usque Cauchi habitabant maiores, nunc Saxoniæ pars ac Ducatus Lunenburgensis esse censetur, nec non Episcopatus Bremensis & Hildesheymensis. Tacitus hos ad Chattos usq; deducit, ac inter Germanos nobilissimos uocat, & singulari iusticia excellere scribit.

Deinde ad collum Cymbricæ Chersonesus

ronefus Saxones, quemadmodum & nunc habitabant.

Ciuitates eorum hodie sunt,

Treua *Heymburg.* coniect.
Lirimeris *Lubeck*, ciuitas insignis, uel *Mulbeym*, coniect. quia *Lubeck*, nouiter est condita.
Leuphona *Mollen*, uel *Hanofer*, coniect.

Sequitur Chersonesus Cymbrica, quæ hodie est ducatus Holsatiæ, & Schlesuicensis, habet nunc episcopatū Schlesuicensem, Ripensem, Viborgensem, & Archusiensem. Ciuitates uerò quàm plures, uelut *Haderßleuen, Elensporg, Schlesuuic*, &c. Plinius Cymbris mediterraneos quoque adiungit Cymbros.

Post Saxones à Chaluso amne, qui hodie *Drauena*, esse censetur, ad flumen Sueuum, nunc *die Spre*, habitabant Pharodini. Horum ciuitates erant,

Laciburgium *Sund*, coniect. sunt qui *Rostock* putant.
Alisus *New Brandenburg*, coniect.
Zwisiner.
Mollen.
Rostock, Ciuitates nouæ à Sorabis Sclauis conditæ, nunc terra illa Saxoniæ. & ducatus Megaloburgensis pars est. Hunc totum tractum maritimum, ad Vistulam usq; cum magna parte prouinciarum mediterraneorū, olim Sclauini, Sorabes, ac *Vilzi* occuparunt, cum quibus & Carolus Magnus, ac Daniæ postea reges multa gesserunt bella, ab his maior pars ciuitatum, quæ nunc florent, est condita. supersunt adhuc reliquię illorum, magna gens, & planè misera, ac contempta, ab omnibusq; oppressa.

Sueuus uerò fluuius iuxta ciuitatem Sundensem, in mare exonerat Germanicum, quæ marionis altera censetur.

Deinde erant Sideni ad Viadum seu Gutadum usque fluuium, qui hodie est *Odera*, amnis insignis, & qui non minorem suscipit fluuium Neussam nomine iuxta Caminum ciuitatem episcopalem in mare exit Germanicum, hodie pars est ducatus Megaloburgensis ac Stetinensis.

Ciuitates uerò ibi sunt,

Limosaleum *Lebus.*
Iouncium *Bernaw.*
Virunum *Angermund.* coniect.
Stetin ciuitas.
Gripswaldia, nunc ciuitates insignes.

Sub his Rutichij incolebāt, ad Vistulam usq;, hodie *die* *excl.*

Ciuitates horum sunt,

Rugium *Camin.* certum, propter exonerationem Viadi.
Sturgun *Graudentz*, coniect.
Kolperg.
Stolpe.
Louenpurg.

Vltra uerò Viadum, hodie ducatus est Pomeranię & ditio antiquorum ducum Saxonię, qui appellantur de *Louenburg*. Et iuxta exonerationem Vistulæ in mare Dantiscum, hodie Emporiū celebratum.

Internarum autem gentium maximam esse Sueuorum Angillorum Prolemęus scribit, hi fuere qui posterioribus temporibus insulam Britanniam, nunc ab illis Angliam dictam occuparunt, erant hi magis orientales Sueuis Longobardis. qui postea in Italia consederunt. hos Tacitus paucos, sed nobiles & bellicosos esse scribit.

Iuxta erant Sueui Semnones, ubi nūc est *Marchia*, Brandenburgensis dicta, & ad Albim usq; protendebantur, ac ultra illum etiam habitabant, usque ad Sueuum fluuium, hi postea omnes populariter demigrarunt, ita ut ne. uestigium ullum Sueuorum ibi remanserit.

Post hos gens erat Burguntorum Plinius Burgundiones uocat, qui & ipsi emigrantes in Gallia consederunt. Vnde & ab eorum nomine *Burgundia*, appellatur.

Cæterùm inter Cauchos paruos atque Sueuos incolebant. Busactores maiores, & sub his Chemæ, & deinde Angriuarij, quorum reliquiæ hodie quoq; supersunt. Episcopusq; Coloniēsis se ducē Angriuariorū appellat nunc

nunc Oſtphali & Vueſtphali ibi degũt, & Monaſterienſes, necnon Badẽbornenſis & Bremenſis eſt epiſcopatus. Vltra Viſurgim uerò epiſcopatus Hildesheymẽſis, & comitatus Raueſpurgenſis, ubi poſteriori tempore habitarunt Normanni, qui Galliam uehemẽter afflixerũt, & id ex uetuſto Germanico authore diſci poteſt, qui se ex ea gente originem habere gloriatur, quicquid de his ſomnient ſcriptores Gallici, & eos à Dania ueniſſe autumẽt. Angriuarios & Chamannos à tergo Dulgibinis & Caſuarijs claudi Tacitus ſcribit, à fronte autem Phriſijs excipi. Per Vueſtphaliam Amiſus fluit amnis inſignis, ac in mare Phriſium iuxta Emdã labitur. In hoc Druſus Bructeros naualí uicit prælio, Strabo Hamaſiam appellat.

Ciuitates uerò eorum ſunt,

Mediolanium, *Monaſterium*, coniect.
Teuderium *Padeboren.* coniect.
Siiuanda *Oſſenbruck*, coniect.
Et ultra Viſurgim ducatus Brunſuicenſis.
Hildesheymenſis ciuitas.
Tuliſurgium, *Brunſuick*, coniect.

Poſtea erant Lacobardi, ſub quibus Dulingi, ubi nũc eſt Marchia antiqua, & epiſcopatus Meydeburgenſis.

Ciuitates uerò ſunt,

Meſouium *Meydeburg*, uel *Melden.*
Halberſtadienſis epiſcopatus.

Inter Saxones, & Sueuos Teutonari & Virunni erant.

Horum ciuitates nunc,

Treua *Hauelburg.* coniect. ciuitas & epiſcopatus.
Welſenach.

Poſtea Teutones & Anarpi.

Quorum ciuitates nunc ſunt,

Berlin & Brandenburgenſis ciuitas.

Inter Rutihios autem, & Burgũtos habitabant.

Elueones. *Horum ciuitates nunc ſunt,*
Scurgum *Graudnitz.* coniect.
Aſcaricadis *Toren.* coniect.

Sub Semnonibus habitabant *Illinge*, nunc pars eſt *Lauſnicie.*

Sub Burguntis autem Luti Omani, & Luti Diduni, ubi nunc eſt *Stargadia*, in Pomerania.

Sub Ilingis ex utraq; parte Albis degebant Calucones, ubi nunc eſt, *Hertzperg*, & pars Miſniæ circa *Cerbſt.*

Cheruſci inter Albim fluuium habitabant, & Viſurgim, dirimebãturq; ab Angriuarijs, ut Tacitus ſcribit, lato agere, quem illi extulerant, quo à Cheruſcis dirimerentur, & quum Druſus Germanicus Cheruſcos adgreſſus fuiſſet, Arminius cum illis trans Viſurgim inſtructa acie ſtetit, is enim Romanos, & Cheruſcos interfluebat. Vnde planè conſtat, Cheruſcos eam inhabitaſſe terram, quæ hodie Saxoniæ pars eſt, cum Duringia uniuerſa. Saltum uerò Teutoburgenſem, in quo Varus cũ Romanis legionibus cæſus eſt, haud procul ab Amiſia, teſte Tacito, abfuiſſe conſtat. Druſi uerò Trophea, Ptolemæus quaſi ad ortum Viſurgis ponere uidetur. Id ſi uerum eſt circa Fuldenſe fuerunt monaſterium. nam & Strabo refert Druſum, quum inter Salam fluuium, & Rhenum belligeraret, oppetijſſe.

Camanni autẽ eam tenebant terram, quæ nunc eſt Miſnia, uſq; ad Melibocum montem.

Verſus ortum autem Albis habitabant Benochemæ circa *Cottowitz* & *Dreſen.*

Supra hos erant Batini, ubi nunc eſt ducatus Sagenſis.

Et adhuc ſuper hos habitabant Corconti ſub monte Aſciburgio, ubi hodie *Gerlitz* eſt, & *Pautzen*, cum reliquis ciuitatibus, uſq; ad Poloniam.

Luti Buri uerò uſq; ad Viſtulam protendebantur, hodie Sleſia eſt, ubi & Bratiſlauienſis ciuitas, quæ Budorgis cenſetur, & Poloniæ pars, uſq; ad fluuium Viſtulam.

Inde Sidones erãt, ubi nunc ducatus Oppolenſis. Poſtea Cogni, ubi hodie ducatus eſt Teſchenſis.

Demum uerò Viſburgij ſupra ſyluã Hercyniam, nunc pars eſt Morauiæ circa ciuitatem Olmicenſem.

Rurſus ſupra Sueuos, Ptolemæus Caſuários,

ſuarios, Nertereanos, & Danduros ponit, ibi forſitan, ubi hodie ditio Comitum de *Hennenberg* eſt & regiones quæ uocantur *Puchen* & *Ron*, cum ciuitatibus Smalcaldia, *Koberga*, Egra & reliquis.

Sub his aũt Turones & Martũgis colebãt forſitan, ubi hodie ea regio eſt, quę uocatur Palatinatus ſuperior, circa Ambergã, uſq; ad ſyluã Bohemorum. Verũ hîc nil certi affirmamus. Iterum ſub Camanis Cathę, ſiue (ut Tacitus appellat) Cati, Cheruſcis ad occaſum cõtigui fuere ac propinqui. nam ut Tacitus ſcribit, quum Druſus ex improuiſo Cattos inuaſiſſet, Cheruſcis in animo fuiſſe ut Cattos iuuarent: ſed à Cecinna prohibitos eſſe. Quapropter abſq; dubio patet Cattos uicinos fuiſſe Cheruſcis, & eã habitaſſe prouinciã, quæ hodie eſt Haſſia: nã ut Cornelius inquit, apud illos colles rareſcere incipiunt, nec terra adeo paluſtris eſt, quẽadmodum in Germania inferiori, hi ſuccedẽte tẽpore Cheruſcos ſubegerunt, indeq; cũ Hermiduris ob Salis flumẽ cõtendentes, penitus cæſi fuerũt, quũ uictores diuerſam aciem Marti & Mercurio ſacraſſent, & forſitan ob illos Salis fontes pugnatum eſt, qui hodie apud Hallenſes in Miſnia cernuntur.

Horum ciuitas erat Stereontium *Caſſel coniecturaliter.*

Pheugarũ, *Marpurg*, con. Tacitus refert Matium caput genti fuiſſe, quã & ſummis laudibus attollit. Supra Cathos habitabãt Tubanti, hodie ea regio *Eſtfeld* cenſetur, & *Syluaberg*. Inde ad Sudetos montes erant Theurochemę, iam Foytlandia eſſe putatur. At ſub montibus erant Variſci, ubi nunc ciuitas eſt Babenbergenſis, & montana, quæ Babenbergenſia uocãtur, cum oppidis *Holfeld, Kulmbach, Porreut, Hoff*. Cęterum nec hoc prętereundum, in hac regione montem eſſe Piniferum dictum, ex quo quatuor inſignia & nauigabilia oriũtur flumina, quæ ad quatuor mundi tendunt plagas. Aegra enim ad ortum fluit, & in Bohemia cũ Albi miſcetur. At Nabus uerſus Auſtrum fluens in Danubium tandem exit, Sala autem ad Septentriones labens, & ipſa ab Albi excipitur, Mœnus uerò uerſus occaſum in Rhenum exonerat. Sub Martungis erant Curiones, inde Chetuari & Parme campi, ubi hodie Auſtriæ pars eſt Cis danubianæ, iuxta *Krembs, Znaem*, & *Nielaſpurg*. Inde habitabant Marcomãni: hodie regio illa Morauia eſt, quæ ſe ad Sudinos extendebat, & Danubium uſq;, ubi hodie ciuitas eſt Preſpurgium. Geſsit hæc gens maxima bella cum Romanis, pręcipue Antoninorum tẽpore, ciuitates nũc habet inſignes, Olmicẽſem, Eburũ fortaſſis & Brunenſem.

Sub ſylua autẽ Hercynia Quadi erant, ubi nunc ſunt oppida *ham, kalmunq, Grafenau*, uſq; ad Lunã ſyluã, apud quos ut olim, hodie quoq; ferri perdurat minera.

Sub ſylua uero Luna, ſeu potius inter ſyluam Lunam gens magna erat Bemorum, qui & Boiohæmi uocabantur, ac undiq; claudebantur ſyluis, eam regionẽ Morabudus obtinebat, Romanis olim bellis clarus, ſub quo tum (ut Tacitus refert) Sueuicę etiã gentes, Sennones & Longobardi, necnon Marcomanni erant, ad quos ab Arminio pugna deuictus conceſſit. Sed Sclauinorum poſtea gẽs, cũ multitudine ſua totam ferẽ inundaret Europam, eam inuaſit terram, ac expulſis ueteribus colonis uniuerſam occupauit, & licet illi hodie quoq; Bohemi uocẽtur, nequaquã tamen Germanica, ſed Sclauionica utuntur lingua, quæ & ueterẽ illorũ tedarguit originem: nunc in regni formã eſt redacta, ac multis urbibus inſignita, diues frumenti, pecoris, piſcium, ac minerarum, admodumq; populoſa, necnon potentiſsimis Baronibus magnaq; nobilitate decorata, huius regionis ciuitates eſſe cenſentur, Coridorigis & Mediolaniũ, forſitan nunc Praga & Pilſa. Hi hodie ad Danubiũ ferẽ extenduntur, ac ideo Teracatriaa & Racatas quoq; occuparũt. Proinde plures alias Germanicas gentes Tacitus ponit, inter quas Marſos recẽſet. Scribit enim quũ Druſus Germanicus Marſos adoriretur, quas & magna clade affecit, quòd exciuerit Bructeros, Tubantes & Viſipetes, ut ſaltus, per quos exercitui regreſſus patebat, inſiderẽt. unde liquet has gẽtes omnes

O uicinas,

uicinas,& haud longe à Rheno abfuisse,licet Ptolemęus Tubantes etiam supra Cattos statuat. Porrò Marsorum reliquiæ adhuc in Germania permanent. nam Saxonũ insulę,ubi Albis in mare exonerat,hodie à Dietmarsis,hoc est,populosis Mariis habitãtur,& à Marsorum nomine appellantur. Bructeri à Ptolemęo haud nominãtur, nisi quis Busactores paruos pro Bructeris accipere uelit.hos Drusus pugna nauali in fluuio Amisio deuicit:in horum terram immigrarunt Chamani & Angriuarij pulsis Bructeris. Pręterea & Mattiacos Tacitus recenset,qui & ipsi à tributis,quemadmodum & Bataui exempti erant,ac solùm ad usum reseruati bellorum. Vsipios & Tencteros,Cattis proximos esse scribit Tacitus.Vsipiorum uero Ptolemæus nec meminit. Hermunduros non refert Ptolemæus,sed Tacitus Albim quoq; in Hermunduris oriri scribit,id si uerum est,pars erunt Bohemiæ. Iuxta Hermunduros Narisci à Tacito ponũtur, à tergo uerò Marcomannorum & Quadorum Marsigni Gotthini, siue Gutones,qui & Gotthi. Ariorum, Heluaeonarum, ac reliqua prisca Germanorum nomina nunc penitus exoleuerunt. Peucinos autem & Bastarnos, Plin. Dacis conterminos esse dicit.Supersunt & hodie in Transyluania,quę Sibenburgensia appellatur,Germanorũ reliquiæ utrùm uerò postea illac migrarint,aut semper ibi habitarint, nil certi quod affirmem habeo. Sanè Rugorum terra & hodie nomen retinet, pluresq; principes de titulo Rugorum contendunt,uelut Marchiones Brandenburgenses, Megelburgenses, & Pomeraniæ duces. Superest & insula Rugorum, ex opposito fluuij Sueui, ubi in mare exit. Hi posterioribus temporibus magnum nomen sortiti sunt. Suionũ deinde ciuitates Tacitus ponit,quos classe etiam ualere scribit,forsitan hodie Sueti sunt & Dani,post quos mare est glaciale, id Tacitus pigrum uocat Siquidem & Plin.refert immẽsas insulas non pridem à Germania cõpertas,quæ proculdubio Suetia,Dania & Noruegia sunt,quę longissimo terrarũ tractu ab ortu in occasum excurrũt, ita ut ab Vislandia,quę gradus septem in lõgitudine habere creditur, usq; ad gradus sexaginta tres protendatur. In latitudine uero à gradibus quinquaginta quinque usque ad gradus septuaginta duos sint cognitæ, cum insulis adiacentibus, uelut Islandia, siue glaciali, Finlandia, Vermenlandia, Gronlandia,usq; ad homines syluestres, qui ob mores feroces *wildtspmanni* uocantur. Vltimus uero limes Christi cruce signatus est,quẽ nemo absq; regis licentia trãscendere potest,& cũ comitatu magno. Et is limes continet in latitudine gradus septuaginta circiter. Inde non longe erecta est arx,quę uocatur *Wartbaus*,uel domus pręsidij Veniũt tamen quotidie à Septentrionibus,terraq; incognita,ac à mari glaciali homines quidam barbari,Caroli uocati,mercimoniorum gratia in Gronlandiã cum magno exercitu,& ut pro cõperto habetur,ex altera parte poli Septentrionalis,hoc planè cõstat,Suetiã continentem,& non undiq; mari circumfluam esse. Noruegię ciuitas principalis & emporiũ hodie est *Bergen*, quę habet in longitudine gradus 24.16. in latitudine uero grad. 61,15. Suetię aũt ciuitas pręcipua est *Stockholma*, quę continet in longitudine gradus 24 38. in latitudine gradus 60. 30. at Daniæ caput regni est Copenhagia.longitudine gradus 35.24.latitudine 56.30.obtinẽs. Inter insulas uero Danię Gotlandia hodie quoq; nomen retinet,suntq; in illa ciuitates,Ecclesia Pharensis,& ciuitas Vespu.

Superest & insula Schandia uel Scania,quę hodie quoq; Scholandia uocatur, cum alijs insulis quamplurimis ad regnum Danię pertinẽtibus. Deinde Effluorũ gẽtes,in dextro Sueuici maris littore habitare Tacitus scribit, hos Prurennos esse liquet,quia apud illos nunc,ut olim succinum colligitur. Inde Sitonum sequuntur gentes,& hũc finẽ Sueuię esse Tacitus refert,forsitã hodie Eyflãdia est. Põponius Mela Hermiones ultimos Germanię esse dicit.Cęterũ Ptolemęus ultra Vistulã Sarmatiã auspicatur Europeam, quam eo quoq; tempore, quemadmodum

modum, & nunc multæ Germanorum habitabãt gentes, ueluti Gythones, Alani, Rugij, Scyri, Vandali, & cunctę alię Gotthorũ nationes, post quorũ transmigrationẽ, Sclauini, ut dictũ est, ingressi sunt, & terras illas occuparũt, aut etiã alios expulerũt, gẽs multitudine sua numerosissima, & quę hodie pręter Poloniam totã Russiã cũ Moscouia usq; ad mare glaciale, & Tanaim, ac ultra illũ etiã multa possidet. Cæterum sinus Venedicus cũ magna parte mediterraneę regionis, quę hodie Prusciae est, necnõ Liuonia uniuersa, q̃ olim fuit Gotia orietalis usq; ad Naruã fluuiũ, qui in sinũ exit Venedicũ, hodie militię Teutonicę sanctissimę uirginis Marię paret. Suntq; ibi Ecclesię cathedrales quã plurimę, ueluti Sãbiensis, Rigẽsis: Hapselẽsis, & ultima Riualiẽsis. Ciuitates uerò, *Elbing*, Armel castrũ Marię, Borgus, Mõs Regalis, Riga ciuitas, *Pornow*, *Hapsel* ciuitas, & demũ ciuitas Renalia, quę habet in poli altitudine grad. 62. In mare autem exeũt post Vistulã Chronus hodie Pallaria, deinde Pregora uel *Cherchm* postea Armele fluuius magnus *die Memel*, uocat̃ & *Niemen* Slauonicè, per Muscouiã fluẽs, ac in mare Pruteni cũ tribus ostijs exonerans, quidã hũc Chronũ esse putãt. Inde Hillige fluuius, Rubonis fortassis. *Poler* deinde, Turnutius forsan, postea fluuius ingẽs, qui Duna & Zuina ac *Binda* uocat̃, ex Moscouia oriẽs, apud Rigã in mare erũpit, forsitã Chetsinus est. Inde iuxta Riualiã Anna fluuius exit, demũ aũt Narua fluuius magnus, & ipse ex Moscouia fluẽs ac in Oceanũ Sarmaticũ iuxta Flautenã exonerat, Liuoniãq; ex Moscouia disterminat. ostia fluuij huius in eleuatione polari, gradus habẽt 64, uel circiter. In mediterraneis aũt & haud longè inde ciuitas magna est, Nouogardia dicta, quę graduũ esse fert̃ 66, nõ multũ à mari glaciali. Est hoc tempore Moscouia cũ terra illa uniuersa magno duci Moscouiæ subiecta: cuius ditio quũ uersus occidẽtẽ à Mari Balthco incipiat, per quingẽta miliaria Alemanica, & magna quidẽ oriẽtẽ uersus se extẽdit, quẽadmodũ Moscouitę p certo affirmãt, ita ut lõge Tanaim, necnõ Volgam hoc est *Rha* fluuiũ supet, & per Asiaticã Scytiã excurrat. Ioãnes enim pręsentis ducis Basilij pater multa suo adiecit imperio, ueluti terrã quę Permeska nominatur, necnõ Correlã ac ultimã Iuhrã, ex qua olim egressi sunt Hũgari, qui in Pãnonia sedes fixerũt: quod nõ solũ ex cõmuni patriæ liquet nomine, sed q; & lingua eade utũtur, qua Hũgari, licet incõptiori. Sũt uero prędictę gẽtes, no solũ Barbarę, sed & ferinę ac beluinę, pane carent, & solũ ex uenatiõe ferarũ & pisciũ uiuũt, & quia nihil aliud possidẽt, tributi nomine nil nisi animaliũ pelles, & pisciũ dẽtes magnos Moscouię duci soluũt ex q̃bus cultellorũ fiũt manubria, pręcipueq; apud Turcas in precio habẽtur, sed & Tartari Kosanẽses, qui iuxta Castrũ Kolã. q; supra flumine *Volha* situ est, habitãt unde & nomẽ sortiti sunt. Moscouitæ subsunt Imperio, ac illius iussu bella capessunt. Moscouię uerò ad ortũ Tartari adiacent Sauolhenses, necnõ Tartari Nohaiẽses Sabolẽses, qui se cęteris pręstare putãt, ad mare se extẽdũt Caspiũ, at Nohaiẽses admodũ sunt septẽtrionales, & quotidie Moscouiã suis infestãt incursionibus à septẽtrionibus uerò Moscouia Oceano terminatur glaciali, à meridie aũt uastissimis cãpis. necnõ Lithuania & Ruscia, à qua nostris tẽporib. Ioãnes dux Nouogardiẽsem ducatũ cũ ciuitate eiusdẽ nominis maxima, necnõ Mozaisensem ducatũ abstulit. Pręsens uerò dux Basilius Ploskouiẽsem & Smolẽsem ducatus, cũ pluribus alijs Lithuanis & Rutenis ademit. Vtũtur Moscobitę ac Ruteni lingua Sclauonica, ritũq; obseruãt Gręcũ: reliquis uerò gentibus, quibus Moscouitę & Lithuani imperãt, singulis proprius est sermo, Ciuitas, in qua dux ipse ut plurimũ degit Moscouia, quẽadmodũ & regio ipsa appellatur, fluitq; per eã nominis eiusdẽ fluuius uastus. Vrbs est ingẽs. sed tota ferè lignea, pręter castrũ & palatiũ ducis, quę ex lapidibus sunt cõstructa, distatq; à ciuitate Smolensi, quę in Russia est posita cẽtũ miliaria Germanica. Smolẽsis uerò ciuitas à Vilna ciuitate ingẽti Rutenorũ abest miliaria cẽtũ uiginti ac Vilna à Cracouia regia ciuitate Polonię p miliaria cẽtũ, ita ut à Cracouia usq; ad Moscouiã trecẽta & uiginti sunt mi-

O 2 liaria

liaria Germanica magna à Nurenberga aūt Cracouiā miliaria sunt centū & aliquid plus. Sunt aūt gentes illę incōpię, & admodū barbarę, & extremę prętera seruituti subiectę, ita ut omnia quēadmodū inter Turcas dominorū propria esse cēseatur. Princeps Moscouię cūctarū rerū proprietatē habeat, usum fructū uerò subditis utēdū relinquat, nō diutius tamē, quā sibi placet. Moscouitarū terra pars est Sarmatię Europeę ubi Ptol. Hyperboreos & Basilicos ponit Sarmatas, necnō Mōdocas, à quibus forsitā Mosci sunt deriuati, pręterea Hyppophagi Sarmatę ibi degebāt, necnō Zacatę, Suardeni & Asei, & iuxta Borealē Tanaidis inflectionē Perierbidi. gēs magna. Iuxta australē uerò Taxamatę, ultra Tanaim uero, quo se lōgissime Moscouia extēdit, Sarmatia incipit Asiatica, & deinde Scythia est iuxta *Rha* fluuiū, ubi à Ptol. Phthirophagi & Mateti, cū alijs quā plurimis pōnūt gētibus. Deinde erat terra incognita, ubi hodie Permeska Corella, & Iuhra, uel Vngaria prisca fuit, quę cū Sa Moscobitę sunt subiecta. In Moscouia oriū fluuius, *Edel*, id est, *Rha*, uel Volga necnō Tanais ex terra plana ac palustri, cū multis alijs, ueluti Zuina, Moska, Ocha, Mimula, &c. Lituania Moscouię uersus Boreā est cōiūcta ad occasum uero, ubi regio est Samagithia, Liuonię & Prussię adnectitur, ab ortu autē fluuijs terminatū *Oskol*, Iugra, & *Donyetz*, qui oēs in Tanaim exonerāt, at meridiē uersus, Polonię & Russię adiacet. Hęc gēs superioribus annis admodū obscura, & Ruthenis subdita fuit: uerū quū succedēti tēpore duces nacta esset bellicosos ita pręualuit, ut totā Russiā suo subijceret imperio, quin et Liuoniā, Prussiā, & Polonā assiduis infestauit incursionibus, adeò, ut nisi milites Cruciferi, cū aliorū Christianorū principū subsidio, illis obuiā iuissent. tā de Polonia quā de Prussia actū fuisset. Nec tamē ita reprimi potuit, ut nō maximas clades Christianis inferret, paulatim & acciperet, durauitque bellū infestissimū multis annis, donec tādē deficiēte regia stirpe Polonica, Iagellus magnus Lithuanię princeps, fidē Christi unà cū regno Polonię & relicta Ludouici regis filia Heguidē accepit, ac post susceptū baptismū. Vladislaus est uocatus. Cōtingere hęc sub annū salutis, 1386. Ab eo tēpore Lituania, Samagitia, & Polonia in stirpe illa permāsit. Subsunt aūt magni ducis Lithuanię imperio gētes multę, & principes quā plurimi, tā Lithuani quā Rutheni. Ciuitas principalis Vilna est admodū magna, ad fluuiū eiusdē nominis cōdita. Oritur in Lithuania fluuius Boristhenes, qui deinde per Russiā fluēs, in mare exit Ponticū. Lingua gētis quadripartita est, paulatim tamen lingua subintrauit Polonica, necnon Germanica. Sequitur Lithuania & Samagithia ritum Ecclesię Romanæ. Ptolemæus Galindos, Bodmos, Sebinos, Amaxobios & Carines ibi posuisse uidetur. Russia siue Roxolania, & ipsa in Sarmatia posita est Europea, ea duplex est, Alba & Rubea, seu inferior à solis ortu flumine terminatur Tanaide & paludibus Meotidis, à Septētrionibus aūt Moscouiæ & Lithuaniæ adiacet, à meridie uero Valachia, Moldauia & Carpato mōte disterminatū, ad occasum aūt Poloniā & Masouiā contingit. Eā regionē olim inhabitarūt Massagetę, qui & Alani & Hamoxobij ac per totū latus Meotidis Iaziges & Roxolani, necnō Chuni ad occasū uersus Peucini & Bastarnę, Amancdoci & Nauari. Tyrāgitæ, Sauromatæ & Gythones, cū alijs nationibus Gothicis: siquidē ex his regionibus emigrarūt Gotthi, Alani, Scyri, Gepidæ, Heruli, Taiphali, Carpi, & reliquæ cūctæ gētes Gothicæ quēadmodū ex certissimis historijs ostēdi potest, nā Alani & Roxolani in uastissimis cāpis ad Tanaim usque habitarūt: qui hoc tēpore ob Tartarorum incursionibus penitus sunt desolati & inculti. Ad fluuiū uero *Deneper*, qui est Boristhenes & *Deneſter*, qui & Tiras Gothi residebant. Vnde digressi in duos diuisi sunt populos nā qui ad solis ortū sunt progressi, ac Thauricā Chersonesum cū multis alijs occuparunt locis. Ostragotthi, hoc est, oriētales Gotthi sunt dicti. Qui uerò occidētē uersus pe rexerūt, Vilogothi, id est, occidētales Gothi sunt appellati. In horū locū Sclaui ui successerūt, quemadmodū patet ex lingua. Cæterū hoc tēpore Russia, magno

duci

duci Lithuaniæ, & principibus qui sub ipso sunt, est subdita præterea, quæ Mo-
scouitæ abraserunt. Sanè etsi regio illa pecoris, frumēti & mellis sit fertilissima,
præcipue ea quæ Potolia nūcupatur, per Tartaros tñ ac Turcas admodū est ua-
stata. Tartari enim Precopēses, qui & Vlani, ex Thaurica, Chersoneso quotidie
illā inuadūt & spoliāt. Turcę uero postquā nostra ætate Bialogrod, siue Nigrum
castrū, ubi Tiras, hoc est, *Denester* in pōtū influit, necnō *Kiliā*, hoc est, Albū castrū
nō lōgè à Danubij ostijs occuparūt, nunquā ab infestatiōe Rusię cessarūt. Sed
& Tartari Precopēses munitionē citra Boristhenē extruxerūt, nomine Ozarkō,
ex qua Russiā inuadunt & spoliāt. Rutheni enim licet olim supra flumine præsi-
dia quædã cōstituissent, per quę Tartari trāsgredi prohibebātur, ea tamē propter
auariciā reliquerūt. Vnde iā Tartaris liber patet aditus. habet & Russia ciuitates
quamplures insignes, quæ magna ex parte uastatę sunt, inter quas erat Chiouia
urbs amplissima ad Boristhenis fluuiū sita, forsitā Olbia seu Barischenis à Prole
meo & Strabone uocata, iā pridē à Tartaris euersa, in illa residebat Ruthenorū
Metropolitanus, cui subditi fuere oēs Rusię, Lithuanię, Moldauię, & Valachię
Episcopi, hodie Leopolis principalis est ciuitas, deinde Halitz, ambæ iuxta flu-
uiū Tirā sitæ, cū plerisq; alijs, nā Smolēsis necnō Gimnesis & Nouigradēsis du
catus, cū ciuitatibus suis Ruthenis, ut dictū est, per Moscouitas sunt adepti. Ru-
theni Sclauonico loquūtur sermone, & ut plurimū Græcorū fidē sequūtur. inha
bitāt & Rusiā Armeni, qui magnas exercēt mercaturas, nā ad Aegyptū, Persiā,
& Indiā usq; penetrāt, inter Turcas enim & Machumetanos liberè & ubiq; sine
uectigalibus negotiātur, ita enim lege sua Machometes cōstituit, quoniā ab Ar
menis educatus, & multis beneficijs affectus fuit. Cęterū quia Thauricę Cherso
nesi facta est mētio. Sciēdū est quod Ostrogoti illā post primā occupationē usq;
ad hodiernū diē inhabitant, nā licet imperatores Græci peninsulā illā aliquando
possederint, Ianuēsesq; Caffam, quæ est Theodosia, occuparint, Tamerlanusq;
decātatus Tartarus illā ceperit, à quo tēpore eā Tartari Vlani, qui & Præcopen
ses, seu Grimuēses, ex oppidi nomine ita uocati possiderūt ac inhabitarūt, qui &
ipsi postea à Turcis fuerūt subacti, & ad tributū soluēdū coacti. Ostrogothi ta-
mē semper mōtana, licet sub tributo possederūt: loquūtur aūt Germanice, qua
lingua oēs Gothi, utpote Germani sunt usi. Superfuere ad ætatē usq; nostrā du
ces Gotthorū nobilissimi de *Mankup* dicti, qui castrū *Mankup* semper à Tartarorū
ui defenderūt, donec *Machumet* Turcarū imperator *Caffam* expugnauit. Tartarosq;
ac peninsulā suo subiecit imperio, tū & castrū *Mankup* cepit, ac duos duces fratres
de *Mankup* gladio percussit, in quibus & tota Gotthorū illorū nobilitas cessauit.
Gothi uerò qui adhuc in mōtibus supersunt, ut plurimū uineas colunt, & inde
uitā sustentant. Proinde & hoc sciendū, quod ex omnibus nationibus Gothi-
cis nulla amplius in Germania superest, exceptis Scyris qui adhuc quoq; Sirij
uel Stirenses appellantur, & Tutcilingis, qui & Turingi. Sed nec hoc ignoran-
dum est, eā gentē, quæ hodie Turcarū appellatur nomine, à Tartaris ortum sum
psisse, quòd non solū una & eadē lingua, ritus, uictus & uestitus, sed & equitandi
ac bellandi usus, necnō fraudes, perfidia, & innata barbaries ostendit & feritas.
Falluntur igitur qui Turcarū gentē antiquissimā, aut Turcimanos esse putāt, cū
parū plus sint, quā trecenti anni, ex quo primùm Tartarorū nomen, antea pent-
tus incognitū sit auditū, post quorū aduentū Otomannus se à Tartaris seiunxit,
ac cū suis Turcarū nomen assumpsit. Tartariq; hodierna die Turcas clientes su
os esse dicunt, ac Deū ob peccata eorū Turcas sic extulisse cōqueruntur, quū an-
tea non solū illorū fuerunt subditi, sed rustici etiā, idq; Tartarū nomine significa
re asserunt. Proinde gentes Sclauonicæ non solū magnā Europæ, sed & Asię par
tē occupauere, supersuntq; hodie in mōtibus Iberiæ ac Albaniæ. Et uersus mare
Hircanum Circassi, gens bellicosissima, quæ longo tēpore Aegypto cum Syria
sub seruorum nomine imperauit. Habitant & ibi Gazarorū gentes, quæ hodie

O 3 Abga-

Abgazari & Abgazelli à Græcis uocantur: necnon Mengrelli, apud has gentes Tartari Sauolẽses tela & alia comparant necessaria. Et hi omnes ex Sclauorum gente originem sumpsere, linguaq; loquuntur Sclauonica, ac Christi fidem secundùm ritum Græcum sequũtur: quin per totam Turchiam, præcipue milites, Sclauonica in usu est lingua, ita ut Cõstantinopolis ipsa tã nõ amplius prisco nomine, sed Cęsaris domus Sclauonica uocet lingua, sed & paulo ante in aula Soldani Aegypti, milites, utpote magna ex parte Circasi, Sclauonice loquebantur.

Supra mare Hircanum & meridiem uersus Zagathai habitabant Tartari, non amplius iam in campis, sed ciuitatibus lapidibus cõstructis, ex quibus præcipua est Samarcãda, quã Laxartes maximus Sogdianæ fluuius interluit, qui & in mare Caspium exonerat: huius conditor Tamilanus fuisse dicitur, cum quibus dum Sophi rex Persarum bellum nostra gereret ætate, à Selymo Turcarum imperatore inuasus & uictus est, qui illi & quicquid in Armenia possidebat, unà cũ Taurisio regni caput ademit. Cęterum qui Vinulos seu Vendos, reliquam'ue Sclauorum gentem Vandalorum nomine honestare contendunt, planè falluntur. Constat enim classicorum scriptorũ authoritate, Vandalos ex Gotthorum ortos esse gente, quemadmodum & Sciros Gepidas, Alanos ac reliquos Gotthicæ nationis populos, inter quos nihil præter solam interfuit nomenclaturam, eisdem enim institutis eademq; utebantur lingua Germanica, nempe quemadmodum (ut dictum est) ex reliquijs quoq; Gotthorum qui mõtana Taurica Chersonesi præsenti adhuc ætate obtinent, discere licet, quum Sclauorum, Vendorum & Viltzorum loquela penitus à Germanica sit diuersa: quin & diu antequam Sclauorum nomẽ est auditum, Vandali populariter cum liberis & uxoribus è patria emigrarant, iamq; Lusitaniæ partẽ tenebãt, ac in Africam traijcientes, Chartaginem cum uniuersa illa prouincia suo subiecerant imperio. Sed & tam Ostrogotthi quàm Visigotthi Christianam tum susceperant fidem, quum Sclaui sub initium omnis religionis fuerint expertes, quorum tanquam nouorum hostium nomen, sub Mauritio primum auditum est, incursionesq; eorum à Iustiniano nõ parum sunt repressę, donec immensa multitudine superantes, magnam Europæ & Germaniæ quoq; occuparint partem, quod quidem Procopij aliorumq; plurĩũ authorum cõstat testimonio. Egressi autem sunt ex Scythia, quemadmodũ multę alię Barbarę nationes, & (ut Solinus Gręcus scriptor refert) ex profundo Bersiliæ, dominatiq; sunt omni peruiæ terræ, usq; ad mare Põticum, Gazari sub initium a Græcis appellati, quemadmodum & hodie à Saracenis uocantur. Nihil igitur Vandalis ac Vendis, præter nominis tantum consonantiam quãdam unquam commune fuit licet Vorabi, Viltzi, Vendi, ac reliquæ Sclauorum gentes à Vandalis derelictam occupauerint terram, quẽadmodum & multas alias regiones suo subiecerunt imperio, prioribus expulsis habitatoribus, siquidem nulla unquam gens è Scythia egressa tam copioso numero ut Sclaui habitabilis terræ partem inũdauit. Nam quicquid est, à mari Sarmatico & Baltheo, ad Pontũ usq; & Adriaticum mare, necnon à Tanaide fluuio, usq; ad umbilicum Germaniæ, cum tota Sarmatia Europea ac magna parte Asiaticæ, necnon Boemia, Dalmatia, & Illyria sua repleuerunt multitudine. Quòd si eisdem artibus, quibus regna parantur etiam conseruarentur, proculdubio omniũ gentiũ essent potentissimi: Verum quemadmodum homines, ciuitates, regna & nationes, sua habent initia ac incrementa, ita etiam cum ad fatalem deueniunt periodũ, rursus decrescere & pessumire incipiunt, quoad tandem penitus deficiant ac euanescant. Nihil enim in hac mundana machina firmum, aut perpetuò stabile esse potest.

MONTES ET SYLVAE IN GERmania Vltrarhenana.

EX montibus Ptolemæus primum ponit Sarmaticos qui nunc Hungariam Poloniam, ac Germaniam disterminãt, uocanturq; Cremnitz & Semnitz.

Montes

Montes uerò qui ſupra caput Danubij ſunt, hodie pars exiſtunt ſyluæ nigræ, iuxta oppidum *Villingen.*

Heluetiorum heremus, hodie ſuperior pars eſt ſyluæ nigræ, cum ſylua Bregẽtina, quæ ad Alpes uſque pertingit.

Abnobi montes uaria ſortiuntur nomina, multosque extendunt ramos, à ſylua enim nigra, per ditionem Marchionis Badenſis, & ducis *Wirtenbergenſis*, Nicerique fluminis ripas excurrentes, per Sueuiam uſque ad fluuium Cocerum, ac inde ad Tubarim progrediuntur, hinc Franconiam uerſus ac Babẽbergã tendentes, ſyluam ſaltuoſam, hoc eſt, *Steygerwald* conſtituunt, à Nicero uero ad amnem Mœnũ, *Ottenwald*, ac ultra illum *Weſterwald* nominantur. Dehinc ad Cattos, hoc eſt, Haſsiã pertingunt, à quo etiam Franconiam diuidunt, ibique *Speſsbart* appellantur, & uſque ad *Weſtphaliam*, necnon Rheni ripas Coloniam uſque ſe extendunt.

Melibocus uero mons inde initium ſumit, & ad ortum tendit, nunc *Hartzwald*, & montana ſunt Miſnenſium, cum argentifodinis, planeque appendix eſt Abnoborum montium.

Deinde ſylua eſt Semana, hodie Sylua Turingorum:

Sub montibus autem Subietis Gabreta eſt ſylua, nunc Bohemorũ dicta, quoniam Bohemiam undique per gyrum circundat & claudit.

Aſciburgij uerò montis nomine, montana illa continentur, quæ per Sileſiam ad Poloniam & Cracouiam uſque ſe extendunt.

Sudeti montes eſſe cenſentur, qui nunc montana Babenbergenſia uocantur, & ditio Marchionum Brandenbergẽſium, ubi ciuitates ſunt *Holfeld*, *Culmbach*, *Peyrreu*, *Hoff*, cum Foytlandia.

Sub his montibus prædicta Gabreta eſt ſylua, quæ ipſa pars eſt ſyluæ Bohemicæ.

Sed & ſylua Hercynia inter hos & Sarmaticos ſumit montes, quæ immenſo prætenditur tractu: nam Cæſar ſcribit neminem huius Germaniæ eſſe, qui ſe audiſſe aut adijſſe ad initium huius ſyluæ dicat, etiam quum itinere quadraginta dierum præceſſerit, aut quo ex loco oriatur acceperit, latitudine uerò nouem dierum itinere expedito patere, multarumque gẽtium fines propter magnitudinem attingere. Hanc olim, ut ex uarijs patet ſcriptoribus, Germani inhabitarũt, fuitque ibi Germania magna, ſed illam poſtea occuparunt Poloni gens Sclauonica, eãque hodie cum Moſcouitis, & Lithuanis tenent.

Luna ſylua, & ipſa pars eſt ſyluæ Bohemicæ uerſus meridiem, uſque ad Danubium pertingens.

In Rhetia & Vindelitia.

Adula monte, latus occidentale Rhetiæ terminatur, hodie Alpes ſunt iuxta Curiam & loca circumiecta.

Graiæ uerò ſunt Alpes, Atheſini, & Oeni uallis dicti, quæ Italiam uerſus extenduntur. Pœnæ autem ſunt iuxta principium Lyci amnis.

Ocra mons hodie Alpes ſunt circa Iuuanum, hoc eſt Saliſburgium.

In Norico.

Cecius mons in Norico eſt, hodie Scyrorum ſiue Styrenſium montana.

Caruancæ montis nomine hodie Carnorum, Croatenſium ac Gorcenſium Alpes continentur.

Cæterum hoc quoque ſcire refert, Germaniæ montes ac ſyluas, licet diuerſis appellentur nominibus, ab Alpibus tamen omnes incipere, ac poſtea ſemper cõtinuo quaſi tractu hinc inde diſcurrere, rurſusque in ſeipſos reflecti, ac magna ex parte ad montana Bohemiæ, & ſyluam illam concurrere.

Cæſar Bacenim ſyluã infinita magnitudine eſſe ſcribit, & inter Sueuos ac Cheruſcos diſcurrere; ex quo patet Bacenim eſſe, quam Ptolemæus ſyluam Sema-

nam, hoc est, Duringorum sylvam vocat. is enim eo tempore Suevos Albis fluvij accolas à Cheruscis dirimebat.

Ultra Rhenum uerò sunt.

Iura uel Iurassus mons, cuius nomine Suitensium hodie continentur Alpes, usque ad Allobroges.

Vogesi montana sunt, quæ hodie per Hunorum tergum, ac Lothoringiam extenduntur.

Arduena olim latissima patebat, hodie Eyflia pars illius existit. Strabo ait: Arduenam Morinos, Atrebates, Eburones, & Menapios attingere.

Riphei autē & Hyperborei montes, de quibus prisci tā multa scripsere, nusquam hodie comparent, licet tota Europea & Asiatica Sarmatia undique à Germanis, Polonis, & Moscobitis sit peragrata ac cognita: sed omnia sunt plana, nisi iuxta mare glaciale, ubi colles quidam eminēt admodum mediocres. Amnes uerò maximi, ueluti *Rha*, qui est Volga, Tanais & Duna, quæ & Zuina ex sylvis, terra plana ac palustri & nequaquam ex montibus aliquibus oriuntur.

DE FLVMINIBVS

Germaniæ.

Flumina uerò Germaniæ sunt quàm plurima, quæ partim in Rhenum, Danubium, Albim & Vistulam exeunt: quædam & sine aliorum incremento in Oceanum exonerant Germanicum. Athesis uero, licet in Alpibus & Germania oriatur, in sinum tamen influit Adriaticum.

In Rhenum igitur influunt amnes insigniores, illa non longe à *Velthkirchio*: postea Ara, Lymacia, & Rusia, flumina rapidissima, ac Eluetiorum montibus ortū sumentes.

Deinde Nicerus siue Necarus fluuius celebris, in quem decurrunt Cocerus & Iagesta, necnon alia quędam flumina ignobiliora. Postea Mœnus, uel (ut quidā appellant) Moganus in Rhenum ex opposito Moguntiæ exit, fluuius magnus & nauigabilis. Verum priusquam exonerat, multos alios recipit amnes; & primū Regnesum, qui & Radiantia & Tramaricus uocatur, is postquàm Pegnesum per Nurmbergam fluentem suscepit, per Babenbergensem labitur urbem, à qua haud longe miscetur Mœno. ab hoc flumine Carolus Imperator, qui magni nomen est sortitus, fossam in Almonē, qui in Danubium influit, ducere est aggressus, ac integram æstatem exercitum in opere detinuit, ut hoc pacto à Rheno in Mœnum, ac ex illo in Regnesum, inde per fossam in Almonem, & ex eo in Danubium, & ita à mari in mare nauigari possit. Verum ob ingruentes (ut fertur) tēpestates, ab opere cessare est coactus: manent tamen adhuc manifesta tanti conatus uestigia, inchoataq; fossa pluribus in locis cernitur, præcipue tamen iuxta Burgum Album, nunc *weyssenburgam*.

Deinde Rubera in Rhenum cadit, non parui nominis amnis.

Postea Naus, multis alijs auctus fluminibus, iuxta Bingium in Rhenū incidit.

Exinde Mosella, quę (ut superiùs est ostensum.) Obtincus est, apud Confluentes in Rhenum exit. Verum prius Sarum fluuium magnum supra Treuirēsium suscepit urbem, qui Sarus antea Blijssa & Nida quoq; augetur.

Arar quoq; ex iugis Treuiricis, hodie Eyflia exortus, multis & ipse auctus torrentibus & fluuijs, supra Rigomagum in Rhenum euoluitur.

At ex alia Rheni parte Lona amnis insignis per Hassiā fluit, & multis auctus fluuijs, iuxta oppidum *Longstein* in Rhenū excurrit. Sequitur deinde fluuius Angra, deinde Rura, uel Andranus: & demū Lupia apud Vesaliā Rheno admiscet.

Nouissimè uero Mosa Rheno coniungitur, Rhenus uero diuiditur in *Vuachalim*, hoc est, *den Vual*, & insulam, nunc *Dysel* uocatur, necnon in Lecū, id est, *den Lech*, & per

& per hęc tria ostia maxima exonerat, in Oceanum Germanicum, totáq; inundat Selandiā, Holandiam, & Frisiā.

Amnes uerò, qui in Danubiū influunt, insigniores hi sunt.

Ilera *die Iler*

Bernicus *die Wernitz.*

Lycus fluuius ingens & rapidus, ac multis auctus amnibus, iuxta *Lechsmüd*, haud longè ab Augusta Vindelicorū, Danubium irrumpit.

Almonus fluuius, quo in tota Germania nullus pisculentior est, iuxta *Kelbam* exit.

Nabus uerò ex monte pinifero oriens, ab Vilsum assumens, iuxta Ratisponam exonerat, pariter & Regnus in quo reperiuntur conchæ margaritas producentes.

At Isara fluuius rapidus & ingēs, ab alpibus per totam labens Bauariam, cū multos alios accepit amnes, iuxta *Filsbouen* Danubium influit.

Oenus uerò fluuius maximus, ac rapidissimus, quum per Oeni uallem & Bauariam fluit, ac per Iuuarum uel Salzam, & multos alios auctus amnes, tandem iuxta Boedurum, nunc Patauiū, cum tali impetu in Danubium ruit, ut per longissimū spacium cursum suum seruet, nec Danubianis admisceatur aquis, quemadmodum perspicuè ex undarum colore apparet.

Ilza *Ilz.*

Trauta *Traun.*

Enesus Ems.

Igla *Die Igel.*

Leyta *Leyta.*

Marchia uel Moraua *March.*

Arabon *Rab.*

Wag fluuius.

Grana fluuius.

Daras uel Drauus, *die Trab*: qui Muram uel Murum, *die Mur* suscipit, fluuius ingens. Inter hunc & Danubium Turcarum Imperator Ladislaum Hungariæ regem deuicit.

Tybiscus *Die Teyß*, uastum flumen.

Saus *Die Sau*, amnis maximus, is iuxta Taururum, hoc est, *Alban Grecam*, Danubium influit. Sequitur inde,

Moschus.

Rhabosus.

Ciabrius.

Alutas *Forsitan Baralat, & Secretius amnis.*

Hierassus *nunc Pruth fluuius.*

In Oceanum exeunt post Rhenum.

Vidrus hodie Vnda nigra, in Catthorum montibus oriens.

Amasus seu Amasia, nunc *die Ems*, in hunc fluuium Strabo Visurgim & Lupiam deterri scribit, errore manifesto, cum Lupias in Rhenum, Visurgis uerò longè supra Amasum in Oceanum exeat.

Visurgis *wesera* fluuius insignis hic *Fuldam*, *Ederam*, *weram*, & *Nidam*, amnes suscipit, per Saxoniam, & iuxta *Mindēsem*, *Vuerdensem*, *Gotingensem*, *ac Bremensem*, labens ciuitates, tandem in Oceanum exonerat.

Albis *Die Elb*, magnus Germaniæ fluuius, in montibus Bohemiæ oriens, suscipit aūt Muldam flumē magnū, quod Pragensem prœterlabitur ciuitatē, deinde Egram, ex monte pinifero, ut dictū est, fluentem, postea Salam, ac Ortellā; demum ciuitatem Hāburgū prœter labens, in Oceanum Germanicum uasto euoluitur ore. Ad huius exitum Saxonum insulæ sunt positę, quas, ut dictū est, hodie *Dietmarsi* inhabitant, gens indomita, & multis uictorijs contra Danię reges Slesuicenses duces, & nobilitatem clara.

Chalusus fluuius Eidorus esse censetur.

Sueuus *die Spre*, ortus & hic amnis ex Bohemiæ montibus, ac iuxta Sundensem ciuitatem, hoc est, Laciburgum in Oceanum exit.

Viadus, hodie *Odera*, fluuius magnus, in hunc Meusa, quæ per Slesiam & Vratislauiensem labitur ciuitatem, fluit. Tandem apud Caminum in mare erumpit.

Vistula, quę & Istula, seu Iustula, aut Vādalus appellaē, fluuius ingēs, & ultra quem Ptolemęus Sarmatiā Europeā auspicatur, oritur in montib. Sarmatiæ, & Cracouiā alluit, inde per Poloniam fluens, Drauanitz fluuium,

quem quidam Drauennam esse uolunt, suscipit. Deinde duobus ostijs, & apud Dantiscum, & Elbingen in sinum Codanum exit.

Post hunc Chronus, qui Passaria esse censetur, in mare fluit.

Inde Pregora fluuius, post quem Nemula amnis magnus, qui & Niemen uocatur, in Lithuania oriens, in mare erumpit Prutenicum.

Postea Hilge fluuius, deinde Poler fluuius, sequitur hunc Duna, quæ & Zuina ac Binda, ingens fluuius, qui & ipse in Lithuania oritur, ac iuxta Rigam ciuitatem in mare erumpit. forte apud Ptolemæum est Chersinus.

Inde Anne fluuius, tandem Narua supra ciuitatem Reualiensem iuxta Flawtennam in mare exonerat. Limes hic est inter Liuoniam, quæ crucigeris paret, & Moscouiam. ostia fluuij huius in eleuatione polari graduum, 62. esse feruntur.

IN PONTVM AVTEM

Euxinum fluunt.

Tiras, *der Nester*, qui iuxta castrum nigrum in mare exit.

Boristhenes, *der Neper*, in Lithuania ortum sumens, & per medium ferè Russiæ labens.

Tanais. *Don*, oritur in Moscouia, ex terra plana, & nequaquam ex montibus.

Rha fluuius maximus, oritur in Moscouia, quumq; sub initium uersus Septentriones fluat, mox ad orientem flectit, longeq; Tanaim ambit, tandem ad meridiem conuersus, per Sarmatiam Asiaticam, & campos planissimos Tartarorum uagatur, ac per uiginti quinq; ostia maxima in mare Caspium, quod nunc mare de Bachan uocatur, exonerat, iuxta ciuitatem *Derbet*. Oriuntur autem in Moscouia, præ cæteris tria maxime flumina, nempe Zuina, Tanais & *Rha*. Proinde mercatores Germani, tria maxima flumina eodem uocant nomine, nempe Danubium, uel Istrum, Dunam, que & Zuina, ac Tanaim, & cùm se de longinqua peregrinatione iactitant, tres se Danubios uidisse asserunt. Proinde in his omnibus nihil certi affirmamus, nisi ubi ueritas se ipsam manifeste prodit. Quis enim in re tam dubia, & ubi propter uariarum gentium trāsmigrationem omnia sunt immutata, non aliquando aberraret? planè enim constat numeris haud cōfidendum esse, quos Ptolemeus in his oris nequaquam ex obseruatione certa, sed ex aliorum scriptis aut dictis, uel per instrumentum quoddam Mathematicum seu iuxta coniecturam assignauit, quod & ipsemet ingenue fatetur. Porrò in Germania inferiori nequaquā absurde à fluuiorum aliquando situ credibilis sumi potest coniectura: at in Germania superiori, nullus à scriptoribus recensetur fluuius (præter Danubium, Mœnum & Oenum, licet multi alij sint, & insignes) cuius adminiculo, uel parumper ad ueritatem accedi posset: ubiq; igitur coniectura potius quàm ulla nitimur certitudine, ita tamen, ut nemini legē præscribamus, ne à nostra discedat opinione, nam quicunq; ostendere poterit, se nobis rectius sentire huic non solum non repugnabimus, sed etiam gratias habebimus gratissimas, si nos melius informare ualebit. Ego enim ita in plerisq; me dubium esse fateor, ut ignorem etiam, cui nam genti patriam meam Nurenbergam, quæ Segodunum esse censetur, ascribere debeam, hoc tamen pro comperto habeo, Noricos quum à Romanis expellerentur, ultra Danubium & in hanc regionem concessisse, quæ & hodie ab his nomē retinet, & Norica uocatur, qua cōtinetur quicquid ab ortu fluuij Almonis in Danubiū Norenbergā usq; protēdit, ita, ut Albusburgus nūc *Weyssenburg* in Noricis esse dicat, sed & proculdubio Norinberga quasi mōs Noricus, à Norica regiōe nomē accepit, Traiectusq; amnis Regnicij per miliare unū à Norinberga distans, Germanice *Furt*, in Norico agro reputat, à quo deinde occasum uersus ac Septētriones Frācia orientalis seu

Franconia ortũ auſpicatur. Sita eſt autẽ Norimberga, nõ ſolum in Germaniæ, ſed & totius Europæ umbilico. tãtum enim diſtat à flumine Tanaide, quantũ à Gadibus: ab Oceano quoq; Germanico, quãtum & à mari mediterraneo, altitudo eius polaris gradum eſſe cenſetur, 492. uera autem longitudo graduum 27. minut. 22. quæ quidem longè diſcrepat à deſcriptione Ptolemęi.

Regionum & ciuitatum quarundam nomina.

Olim — *Nunc.*

Rhetia *Sueuia transdanubiana, iunctis Alpibus.*

Vindelicia — *Bauaria.*

Noricum — *Landt an der Ens.*

Pannonia ſuperior *Auſtria.*

Pannonia inferior *Vngaria.*

Marcomanni — *Merhern.*

Cimbrica Cherſoneſus *Ducatus Holſatię, & Schleſuicenſis.*

Sicambria — *Moltenſes hodie ibi degunt.*

Bataui *Geldrenſes iuxta Rhenum, & Vuahalim, ac etiam Holandi.*

Arduenna hodie dicitur *Ardenna.* apud Namurcum, ac magna pars eſt, diocœſeos Leodicenſis, & pars ducatus Lucemburgenſis, ac Iuliacenſis, uſq; Coloniam, uide Cæſarem.

Gallia Narbonenſis — *Prouincia.*

Gallia comata *Francia.*

Lutecia — *Pariſium.*

Remi — *Rems.*

Sequani — *Burgundiones comitatus.*

Hedui — *Burgundiones Ducatus.*

Allobroges *Subaudienſes, eis & ultra Lemanum lacum.*

Aulercij — *Aurelianenſes.*

Ambia — *Amiens.*

Atrebates *Aters, ciuitas Epiſcopalis, nomen hodie tenet.*

Bibractæ — *Beurai.*

Alexia — *Alſetum.*

Gergouia — *Claromont.*

Genebum — *Orliens.*

Gebenna *Genff.* certum ex Cęſare.

Arar — *Sagona.*

Turones & Veneti — *Britannia.*

Lacus Lemanus *Lacus Loſanen.* certum.

Britannia inſula — *Anglia.* *Scotia.*

Hibernia *Hodie dicitur Hibernia inſula uerſus occidentem Britanniæ.*

Dania — *Denmarckt.*

Noruegia — *Nortwegen.*

Suetia — *Schueden.*

Gotia — *Gotlandia inſula.*

Scandia — *Schonlandt.*

Luſitania complectitur *Portogalliam, regnum Murſiæ, ac partem Granatæ.*

Gallatia — *Galitia.*

Tarraconenſis — *Cathelania & Arragonia.*

Betica *Caſtiliæ pars magna, ac pars etiã Granatæ*

Hiſpalis — *Sybilia.*

Triballi — *Bulgari.*

Miſia ſuperior — *Boſna.*

Dalmatia hodie dicitur, *Dalmatia, & Sclauonia, pars eſt Liburniæ & Hiſtoriæ.*

Illyrij — *Boßmenſes & Dalmatæ.*

Miſia inferior — *Seruia & Raſcia.*

Getæ — *Tranſyluani.*

Dacia — *Valachia.*

Traciæ pars maxima — *Romania*

Macedonia — *Albania.*

Boetia cum Phocide — *Ducatus.*

Attica & Megarenſis ora — *Setina.*

Hellas cum Locride — *Vlachia.*

Etholia — *Deſpocatus.*

Ambratia — *Larta.*

Peloponeſus *Morea.*

Iſtmus — *Heximilium.*

Sparta — *Miſiſtratum.*

Licia — *Briqua.*

Ionia — *Quiſcum.*

Aeolia — *Folia.*

Pontus — *Trapezun.*

Berithum — *Barut.*

Epiphania — *Alepum.*

Memphis — *Cayrum.*

Babylon — *Tach.*

Spinica — *Barbaria.*

Tunici — *Tuniſi prope Carthaginem.*

Cumania *Tartaria inter Rha fluuiũ, & Tanaim*

Gedroſia *Tarſe, Guzerat, & Cambeia.*

Caramania & Aria *Turqueſte & Duilcindæ regnum.*

Iberia & Albania *Colchis & Comaniæ pars.*

India intrà *Gangen, nunc Melibar, uel Zulmando, continet Regnum de Decã, Calequut, Cochin, Coulam, nec non Narſingæ, & Otiſſe regnum.*

India extra *Gangen* *Maxin, Regnum Banguelæ, Eracangui, Pego, Aua, Damaſian, Ternaſuri, uſq; ad Cherſoneſum Auream.*

Inſulæ Fortunatę — *Cannariæ.*

Inſulæ

Insulæ Hesperidum *Caput Viride.*

INDIA *coniecturaliter.*

Ptolemæus	*Nunc.*
Prassum promontorium	*Nonsambic.*
Rapta	*Quiloa.*
Tonica	*Mombaza.*
Apocopa	*Melinda.*
Zingis	*Caput de Guarda fu.*
Aromata	*Zeila.*
Mosylum	*Causquin.*
Dire	*Babel Mendap.* ubi sunt angustię rubri maris, nunc Strictum de Mechia.

Ab alia uerò parte maris rubri.

Arabia felix	*Leaquan* usq; ad *Adem.*
Badeo	*Gyda.*
Muza	*Maha.*
Ozelia	*Adem.*
Syagros	*Caput fartaq;.*
Armuza	*Ormus.*
Alambater	*Diu.*
Monglossum	*Goa.*
Simyla	*Calecut*, uel *Chosin.*
Comaria promontorium	*Comaria.*
Colchi	*Cael.*
Aurea Chersonesus	*Malaqua.*
Sinæ	*Schin.*

Postea est Regnum de *Cusch*, *&* *Zampa*, deinde *Cathalo*.

Cæterùm quia multi contendunt insulas nuper ab Hispanis inuētas, omni ętate fuisse incognitas, libuit hîc adijcere, quid Aristoteles in libro de admirandis in natura auditis, de illis scripserit, quæ talia ferè sunt.

Aiunt etiā Phœnices illos, qui ultima Gaudium incolunt, quū trans Herculis colūnas per dies quatuor enauigassent, uento maximo Apeliote tracti, applicuisse tandē ad loca quędā inculta prorsus ac deserta, uerū plena multa illuuie, & cōtinuo penè cōquassata motu, ea ubi cessauerit æstus, facilè cōspici posse: sed rede unte immergi, in quibus inuenisse eos affirmant incredibilē quandā thymorū multitudinem, magnitudine quidē, & amplitudine admirabili. Tū uerò ab his parari laqueos cœpisse, quibus cū caperentur, captos aūt mēbratim concidere, atq; eorum carnes desiccare paulatim cōsueuisse, ac demū in uasis recōditos, deferre Carthaginē. Verū à Carthaginēsibus nō amoueri amplius è ciuitate, sed potius eos inter se cōsumere, ob eam quā ferunt huiusmodi pisces in cōuiuijs dignitatē & excellentiā de se præstare. Hanc tymorum multitudinem palā iam cernere est in insula Madera, & insulis quę *Faial* seu Noua Flandria appellantur. Proinde in eodem libello Aristoteles ita quoq; scriptum reliquit. Trans Herculis columnas in eo mari quod Athlanticum dicitur, inuentā quandā insulā à Carthaginēsium mercatoribus olim fuisse inquiunt, à nullis ante id tēporis habitatam, præterquā à feris, & propterea syluestrē admodum, & multis refertā arboribus alioquin fluminibus plurimis ad nauigandū aptissimis plenā, ac incredibili quadā omniū rerum nascentium ubertate profluentē, sed remotā, à cōtinenti plurium dierū nauigatione: ad quam cū nōnulli Carthaginēsiū mercatores forte accessissent, captiq; eius loci fertilitate ac aeris clemētia, ibi sedem fixissent, cōmotos ob id Carthaginenses ferunt, statim cōsilio publico decreuisse, morte indicta, ne qs post hac illuc nauigare auderet, & qui iam erāt iussisse statim interfici, ne ipsius insulæ fama perueniret, ad alias nationes, submitterenturq; alicui fortiori imperio, ac fieret quasi oppugnaculum quoddam aduersus eorum libertatem.

Proinde cōpertum est, ex obseruatione eclypsis, quæ fuit in mense Septembri anno Salutis, 1494. Hispaniā insulā, quatuor fermè horarum interstitio ab Hyspali, quæ Sibilia est, distare, hoc est, gradibus 60. qualium est circulus maximus 360. medium uerò insulę cōtinet gradus 20. circiter in altitudine polari. Nauigāt aūt spatium illud cōmuniter in diebus 35. altitudo uerò cōtinentis oppositi, cui Hispani sanctę Marthæ nomen indidere, circiter graduū est 12. Darieni uerò terra, & sinus de Vraca gradus quasi tenent 7.½. in altitudine polari, unde lōgissimo tractu occidentem uersus terra est, quæ uocatur Mexico, & Temistitan, à qua etiam non longe remota est insula Iucaran cum alijs nuper repertus.

FINIS.

HENRICI BEBELII IVSTINGENSIS SVEVI, VIRI SVA AETATE doctißimi,

1. Oratio ad regem Maximilianum Cæsarem, de eius atq; Germaniæ laudibus.
2. Demonstratio quod Germani sunt Indigenę.
3. Apologia contra Leonhardum Iustinianum Venetum, Imperatoris nomen extenuantem, eiusq; coronationem deridentem.
4. Imperator Germanus iure debet dici Christianißimus.
5. De laude, antiquitate, Imperio, uictorijs, rebusq; gestis Veterum Germanorum.
6. Epitome laudum Sueuorum.

Oratio Henrici Bebelii Iustingensis SVEVI AD AVGVSTISSIMVM ATQVE SACRATISS. Roman. Regem. Maximilianum, de eius atque Germaniæ laudibus.

SI POMPEIVM Magnum Cæsar illustrissime, ob hoc laudauit antiquitas, quòd ad eum faciles aditus essent etiam priuatorum, quantis tu mitissime Imperator preconijs laudari mereris, qui omnibus etiam humilimis facilimum das accessum,, ut neq; te Moses apud Hebræos, neq; Titus Vespasianus apud Romanos, uel facilitate uel mansuetudine uincat. Qui, ut cunctos mundi principes dignitate exuperas, ita nulli etiam ex intimis comitate debes existimari inferior. Mihi igitur te adeunti sacratiss. rex, incessit & lætitia & timor: Lętitia quidem uel incredibilis, quòd ego adolescena infimæ conditionia humilimoq; loco natus, tanti uiri affandi copiam sim nactus, regis scilicet terreniq; dei, quiq; talis & tantus tus sis, ut omnium iudicio non solùm præsentes orbis terræ reges, & in hunc usque diem uiuentes animi magnitudine, disciplina militari, singulariq; prudentia longè excellas: uerùm etiam in omni genere laudis, & gloriæ, omnes superiores reges quacunq; tandem hij ætate floruerint, si non exuperaueris, æquasti tamen omnino, adeò ut clementia Cęsari, iusticia Traiano, pietate Antonino, grauitate Alexandro Seuero nunquam cedas. Neq; inter reges tantùm, uerum etiam inter illustres uiros (ut de Pyrrho tradit Iustinus) nec quenquã te uno, aut uitæ sanctioris, aut iustitiæ probatioris inuentum iri posse contenderim. Cuius item domi militięq;, tanta tamq; pręclara sunt facinora, ut ne inimici quidẽ queri, nisi de magnitudine & prudentia tua audeant, has ego tuas uirtutes animo complectens diuinamq; maiestatem tuam coram aspiciens, totus contremisco, titubat lingua, tremunt labia totumq; corpus in composito quodam modo uacillat,

ciliat. Nec id quidem immeritò, nouisse enim debebam coram florentissima maiestate tua, hoc eminentissimum dicendi genus cõsequi posse neminem, nisi qui sit summis eloquentiæ uiribus, Tullianoq́ flumine instructus, quiq́ memoria prope diuina præditus, in primisq́ eruditione singulari, atq́ doctrina insignis, atq́ exercitatus. Quod in me nemo desiderare debet, qui in ociosis tãtum philosophorum rhetorumq́ scholis uersatus, nũquã in publicum progressus sum, nedum oraui in corona principum. Sed recreat me ac æquiori animo esse iubet Cæsar, quidam dulcissimus afflatus, de tuo illo benignissimo procedens uultu, siniťq́ me paulò erectiùs loqui, in mediumq́ quod institui effundere. Scio itaq́ imperator sacratissime moris esse eorum, qui apud te oratorio munere funguntur, ut longa serie maximo uerborum ambitu, grauissimisq́ & ampullosis sententijs te cohortentur, ad pacem Germaniæ uniuersalisq́ Ecclesiæ Romanæ componendam. Quiq́ persuadeant expeditiones, in Turcarum ferocissimam gentem, quaq́ oportunitate, & quibus adminiculis id fieri possit, tua mansuetudine euecti, longius æquo effusiusq́ oratione euagantur, a quibus in præsentia longe est mihi aliena mens, ne ego (ut est in prouerbio) Mineruam docere uelle uidear, neue mihi adolescenti accidat, quod euenit Phormioni iam grandis ætatis Philosopho. Nam (ut scribit nobis Cicero) cum Hannibal Carthagine expulsus Ephesum ad Antiochum uenisset exul, proq́ eo, quòd eius nomen erat magna apud omnes gloria, inuitatus esset ab hospitibus suis, ut Phormionẽ cum quem dixi (si uellet) audiret, cunq́ se nõ nolle dixisset, locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas, de imperatoris officio, & de omni re militari. Tum cum cæteri qui illum audierant, uehementer essent delectati, quærebant ab Hannibale quid nam ille ipse, de illo philosopho iudicaret? Hic Pœnus non optimẽ Græcè, tamen liberè respondisse fertur, multos se deliros senes sæpe uidisse, sed qui magis, quã Phormio deliraret, uidisse neminẽ, neq́ me hercle iniuria. Quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quàm Hannibali qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium uictore certasset, Græcum hominem, qui nunquam hostem, nunquam castra uidisset, nunquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, præcepta dare de re militari? Hoc mihi omnes isti facere uidenť rex Maximiliane, qui tibi præcepta militaris disciplinæ dare cupiunt, in quibus à puero usq́ in hunc diem cum summa laude tua uersatus es, tantaq́ & tam eminentissima, de te strategemata imperatoria priuatiq́ militis animosa opera præstitisti, ut non solũ cum Hannibale, aut Alexãdro magno, sed cum omni antiquitate in omnium bellicarum rerum, & peritia & uirtute possis certare quàm gloriosissimè. Hoc idem mihi facere omnes isti uidentur, qui te longa oratione cohortari instituunt, ad pacem Christianam, aut armare in funestissimam Turcarum gentem, cum tu cunctis principibus Germanis dormitantibus, solus & idem diu noctuq́ uigilantissimus, ea quæ ad statum publicum pertinent, optime prouideas, & solertissime pensites, qui nihil antiquius ducis, quàm consulere communi omnium bono, quàm prospicere publicè Christianorum omnium utilitati, & gloriæ eaq́ sequi atq́ amplecti, quæ Romano imperio, & ornamento, & splendori futura credas. Nec quicquam credo tam in abdito esse eorum omnium quæ uel profutura sunt imperio uel obfutura, quod tibi cogitanti, non sit in promptu, quod est rex Maximiliane nobis Germanis necessarium in primis, nam dum singuli principes posthabitis rebus publicis, uel commodo priuato student, uel dum eorum quidam simulratibus, & intestinis seditionibus solummodo sunt intenti, reliqui uoluptatibus tantùm indulgent, quæ sunt uel prima instrumenta, per quæ multa oppida, nationes ualidissimæ, amplissima regna atq́ imperia corruerunt, breui futurum timeo, nisi tu Cæsar, qui labentem iam pridem rempubl. Germanam, ab occasu restituisti, auspica-

auſpicatiſsima tua ſolertia & prudentia adſis, ut totum hoc florentiſsimum imperium, quod maiores noſtri uirtute, multo ſanguine & rebus glorioſiſſime geſtis nobis pepererunt, per ſocordiam & negligentiam amittamus, inque turpiſsimam ſeruitutem redigamur, quod tamen te ſoſpite nunquam pertimeſcemus, dum hoc unum nō neglexeris, quod Virgilius monuit. Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos. Exacta enim nocte uidere uidebar in ſomnijs, uetulæ mulieris imaginem humana grandiorem, & auguſtiorem laceris tunicis & habitu omnino deformi, adeoque macie & ſquallore confectam, ut nemini non horrorem cum miſeratione moueret, cæterum ita conſpicuo capite, ut tanto ex fulgore uiſus hebetaretur, & quantum uidere potui, ſerto laureo cinctum erat. Ego itaque tanto ex capitis fulgore, cæterorum aūt membrorum putredine, & horrore exanimis cecideram, namque calor oſſa reliquit (ut cum Virgilio loquar) & uox faucibus hæſit, niſi illa me apprehendiſſet, filiumque inclamans conſolata eſſet. Ego ex his uerbis paulatim reſumens animum agnoui matrem eſſe Germaniam, qua ſalutata, & de tam uaria membrorum ualetudine, atque cōditione quæſita, illa ſingultu diu uerba impediente, tandem hæc fatur lachrymans. I celer Bebeli ad regem meum & filium chariſs. Maximilianum, non enim priuatorum dedignatur acceſſum, narra conditionem meam, narra deformitatem, narra lachrymas & aſsiduum luctum in quo tabeſco penitus, dic ipſum unicum eſſe matris refugiū & ſolamen, in quo omnem ſpem, ab eo tempore quo ex utero materno produxi repoſuerim, ipſum item omnium filiorum eſſe caput florentiſsimum, cætera membra omnia marceſcentia, dic bono animo ſit, nec deſperet meliore lapſus, ut qui ſua uiriditate, & uigore plura adhuc membra reficere, ac recreare poſsit. ea uerò quæ nimium putrent omnino reſcindenda curet, nec aliam ſalutis ſpem reſtare, niſi medicina medullitus adhibeatur, dic diſplicere mihi in primis conuenticula nobilium & procerum, qua ſe ſubtrahant a ſancta obedientia. Dic ſecum reputet, quæ cauſa Perſas Macedonas, Græcos pariter, & Romanos ſubuerterit, inueniet profectò proprium cuiuſque ſtudium, commodum priuatum, & inteſtinas ſeditiones, quibus omnibus maximè noſtri laborant, omnium regnorum fuiſſe deſtructionem. In ſumma dic regem meum eſſe eum, qui confeſſo omnium ſit fortiſſimus, iuſtiſsimus, Chriſtianiſsimus. nemo illum uoluptati deditum, nemo libidini, nemo ocio accuſat, nemo à recto iuſtoque deuiātem. Sola clementia eius tanta eſt quæ ad commodum & gloriam Germaniæ damnari debeat, nam adeò obſtinatæ ſunt omnium aures, ut non clementia ſed tyrannide opus ſit. Hæc locuta protinus euanuit. Ego autem ne (ut præfatus ſum) ſus Mineruam docere uidear, paucis dixiſſe contentus ſum, cum mihi de his rebus non ſit inſtituta oratio, ſed longè alia proſequar, cun'que obiter quædam & eadem pauca ſim dicturus ſacratiſs. rex, de incredibilibus ijſdemque immortalibus tuis uirtutibus, longè etiam mihi aliena mens eſt, ac cæteris. Plerique enim omnes in principum laudibus recenſendis, ad longum hærent in enarrandis maiorum ſuorum nobilitate, rebus geſtis, diuitijs, honoribus, cæterisque id genus, quę ego etſi unus omnium maximè de te poſſem prædicare qui es ex ea familia Auſtriæ ſcilicet natus inclyta, & florentiſsima, quæ tot regum atque imperatorum mater, ſæpe etiam Pannoniæ, ſæpe Boemiæ, quandoque Poloniæ reges dedit, omnia tamen miſſa facio, ne aliena iactare in te uidear, neue aliorum laudes tibi uſurpare iudicer, quem omnium laudum, & ampliſsimarum quarumque uirtutum, ueluti exemplar intuemur, nec item de rebus tuis glorioſiſsimè geſtis, in præſentia nobis ſermo futurus eſt: Si enim fœliciſsimos tuos triumphos, fauſtiſſimaque trophea, quæ ſummo cum honore tuo de Francis, Eburonibus, Sycambris, Batauis, Morinis, Friſijs, Hungaris reportaſti, & ſi libere per globum cæterarum rerum fortiter à te geſtarum peragrare uellem, non eſſem parua oratione contē-

tus

tus, sed perpetuo quodam historiarum contextu, tua excellentissima præconia posteris demandarem. At si me audire uis rex Maximiliane, multi inueniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia sæculis & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quassent, multi sunt qui ante se agāt agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium ueniant. Sed hij quoque ut uincerent hostem cupiditate uicti sunt, nemo illis uenientibus resistit, sed nec ipsi ambitioni crudelitatiq́ restiterant. Tūc cum agere uisi sunt alios, agebantur, agebat in fœlicem Alexandrum furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. Non ergo te maximè rex laudo, quia magnos duxeris exercitus, hos enim & Cambyses (scribit Seneca) furiosus ac furore fœliciter usus habuit, sed ob egregiam animi moderationem, continentiam, temperantiam, munificentiam mansuetudinem, comitatem, religionem cæterasq́ uirtutes propè infinitas, & (ut cum Psalmographo loquar) dilexisti iusticiā, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ prę cōsortibus tuis. Atq́ ut animi mei sensum omnino aperiam, idē mihi de te optimo iure prędicare concessum est, quod Plinio de Traiano imperatore. Enituit aliquis in bello, sed obsoleuit in pace, alium toga sed non & arma honestarunt, reuerentiam ille terrore, alius amorem humanitate captauit, ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit. postremò adhuc nemo extitit cuius uirtutes nullo uitiorum confinio lęderentur. Tu autem hæc omnia coniunxisti omnium iudicio, ut inter se de excellentia certare uideantur, & quod cui præferatur, sit iudicatu difficillimum. Sed quid ego adolescens omnium rerum imperitus, tuas explicare laudes conor? de quibus honestius est tacere, quàm pauca dicere, quas & de re prædicari sola conscientia cōtentus minimè exigas, & mihi de hijs non sit instituta oratio, utpote minimè idoneo. At gloriosissime rex, ut tandem flectatur oratio ad institutum nostrum, omnis nobis sermo apud sacratissimam maiestatem tuam habendus est, de laudibus Germaniæ, deque inopia scriptorum apud eosdem. Libet itaque lamentari & deflere iniquam maiorum nostrorum cōditionē, quòd apud Germanos reperti sint qui egregia facerent plurimi, qui scriberet nullus. Hoc conqueror apud te Imperator, hoc me in lachrymas prorumpere cogit. Si enim scriptorum beneficio illustria foris domiq́ gesta Germanorum, ad posteros transmissa essent, essetq́ in recenti memoria ea fortitudo animi, ea strenuitas, ea in rebus gerendis peritia, quas de se pręstiterunt Caroli, Ludouici, Lotharij, Fœderici, Othones, Henrici, Conradi, Rodolphi, Alberti cæteriq́ Germaniæ Imperatores. Non semper Græcia mendax suos, Thesea, Themistoclem, Periclem, Milciaden, Cononem, Epaminūdam, Codrum, Pausaniam, Alcibiadem cæterosq́. Roma uerò suos Curios, Fabios, Cæsares, Flauios, Scipiones, Horatios, Regulos & alios ad omne uirtutis exemplar opponerent, quos nostri non solum æquarunt rerum magnitudine, uerumetiam longè superauerunt, ex hoc uel maximè, quòd hijs non æquitas, aut ulla uirtutis ratio quærebatur, sed sola regnandi libido. Nostrorum autem omnes labores, omnia pericula, omnis denique militia suscepta est, pro Deo, pro fide, proque augenda Christiana religione. Quia si nullus est defunctis (uti non dubitamus) sensus, profecto horum manes ingemiscere credendum est, cum tot labores incassum sibi fuisse susceptos intelligant, & tot nequicquam egregia opera, non solum pro nostra patria, sed etiam pro totius Christianæ religionis conseruatione & defensione, sint non solum aggresi, uerùm etiam summa cum laude confecerint, ut cum suis ipsi sudoribus, & auspicijs Romanę Ecclesiæ pepererint tale incrementum, quale non Macedo Alexander suis, uel Cæsares, Pompei, Scipiones & cęteri ambitioso Roma. imperio. At tamē

omnes

omnes oratorum, poëtarum, historicorum & philosophorum denicꝗ libri referti sunt, Romanis & Græcis ad omnem posteritatis æmulationem. Nemo mētionem faciat Fœdericorum, Carolorum & Othonū cęterorumcꝗ, quibus ad omne nepotum exemplar nihil reperitur omnino express.us. Non est alia causa, quā quod res eorū gestę scriptorum penuria uenerunt in obliuionem. At si pro rerū dignitate laudari debet Germania, inuenies eā esse regionem, quę de omni genere laudis ac uirtutis, cū quauis non modo earum, quę hac tempestate præclaræ habētur atcꝗ celebres, uerū cum omni antiquitatis memoria contendere possit. Quicquid enim uirtutis peculiare est cuiuscꝗ regionis, hoc totū nostri sibi uēdicant, ut non immeritò dicere possimus: Sola Germania habet laudum quicquid omnes possedimus. Germani igitur quales sint, ipsum nomen liquidò ostēdit, quoniam nulla est gens ex omnibus terrarum regionibus, quarum habitatores historia cognoscuntur, uel quorum memoria ad nostra uscꝗ tempora scriptorum beneficio peruenerit, quæ tale nomen etiam cum rerum pondere sortita sit, quod (nec ab re) non solùm corporis, sed etiam animi bonitatem complectitur. Dicimur enim Germani uel à Germinando Germania enim, teste Solino diues uirorum, terra frequens populis numerosis & immanibus, quorum corpora & procera sunt & candida & pulchra, fumuscꝗ bellicosi à natura. Et quod sine nostrorum laude nunquam meminisse possum, Germani dicimur quasi fratres, nūquam enim tanta laborarunt maiores nostri intestina seditione, quin nō aduenientibus externis hostibus, summa concordia & fraternitate, ut ita loquar, coadunari, fortiter & unanimes hostibus congrederentur, & manum consererēt. Nec Strabonem (parcat mihi homo Græcus & qui non uidit) in hoc loco admittam, qui uoluit nos dictos quasi fratres Gallorum, quod proceritate corporum, forma & moribus & uiuendi ritibus, illis essemus similes, quos semper proceritate & pulchritudine corporum, in omnicꝗ uirtute atcꝗ præstātia miliari longè superauimus. Id quod exteri exhibent. Agrippa enim rex Iudæorum laudans Germanos à fortitudine, Gallos non à fortitudine sed à diuitijs commendat. Cęsar autem dicit, Germanos multum consuetudine Gallorum differre, cum eorum uita omnis in uenationibus atcꝗ in studijs rei militaris consistat à paruulis, duriciei ac labori studentium, Gallos autem molles esse dicit. Nam ui (inquiens) ad bella suscipienda Gallorum alacer ac promptus est animus, sic mollis ac minime resistens, ad calamitates perferendas mens eorum est, quos alibi infirmitatis idem accusat. Et alio loco. Galli paulatim assuefacti superari multiscꝗ uicti prælijs, ne se quidem ipsi cum Germanis uirtute comparant. Confirmat & Cornelius Tacitus. Treuiri & Neruij circa affectationem Germanę originis ultrò ambitiosi sunt, tanquam per hanc gloriam à similitudine & inertia Gallorum separentur. Qui Galli, etsi hodierno die sint nostrum genus & à Germanis maiori ex parte descenderint: adeò tamen degenerauerunt à nobis, forsan ex mitiori cœlo, ut fratres nobis, nec à bonis corporis, nec animi possint iure censeri præter plerosꝗ Belgas, qui in nostrum nomen & iurisdictionem penitus transierunt. Belgarum enim clarissimi Treuiri, item Heluetij, Rauraces, Triboces, Nemetes & Vāgiones, & plerique Belgę ignominię loco acciperent se Gallos uocari. Nec Cornelio Tacito assentior, qui Germaniæ uocabulum recens esse dicit, tantùmque eos dici Germanos, qui trans Rhenum pulsis Gallis cōsederint, ita enim inquit: Cęterum Germanię uocabulum recēs & nuper auditum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Galos expulerint, ac tunc Tungri, nunc Germani uocati sunt, ita nationis nomen eualuisse paulatim, ut omnes primum à uictore ob metum, mox à se ipsis inuento nomine, Germani uocarentur. Primùm quod antiquitùs Germania uocitata est, quæ nunc Francia dicitur. Ita refert diuus Hieronymus: Inter Saxones quippe & Alemannos gens non tam lata quàm ualida, apud hi-

P storicos

ftoricos Germanis, nunc uerò Francia uocatur. Et Iulius Cæsar ueros Teutones, qui duce Ariouisto Rhenum transgressi sunt, nominauit Germanos. Recens etiam nomen nego, quantum enim historiæ uel antiquissimæ tradunt, & ab eo tempore quo lingua latina in exteras nationes uagari cœpit, dicta est hæc regio Germania. Antiquitus'que Germanos Rhenum traductos Belgarum in finibus consedisse comperimus. Et Titus Liuius Germanorum meminit tempore Brenni & Senonum in Italia, unde & eius deriuatio explodi potest, nos uerum dedimus Germaniæ interpretamentum. Et ut dicam quod sentio Cæsar augustissime. Quæ est natio alia sub cœlo, ubi tanta tanque syncera nobilitas principum sit, uti apud Germanos? ubi tot generosi proceres? ubi tot fortissimi equites? tot'que animosi milites? nec est item ex uniuerso terrarum orbe alia natio, ubi sit tanta populi multitudo, ubi sit tantum roboris atque animi, id quod etiam remotissimis à nobis gentibus est in aperto. Silentibus enim nobis confirmat (teste Iosepho) Agrippa rex Iudæorum in contione. Quis uestrûm (inquit) non audiuit multitudinem Germanorum? uirtutem quoque & magnitudines corporum, ut arbitror, sæpe uidistis. Sed illi quidem ita ingentem spacijs regionem incolentes, spiritus autem maiores corporibus gerentes & animam quidem contemptricem mortis, indignationes autem uehementiores feris, &c. Ecce quanta laus ab externis. At quid pluribus moror in re aperta, cum longe maiora restent. Quę est demum gens alia, quę suos fines adeò longe lateq; in omnes mundi angulos protulerit, ut nostra? Germaniæ enim fines, uti ueteres rerum scriptores prodiderunt, ab oriente Vistula fluuius & Hūgariæ limes fuerunt, ab occidente Rhenus, à meridie Danubius, à Septentrione Oceanus & mare Baltheum quod & Sueuicum appellant. Nunc quantum extra hos terminos, non solum uictrici manu uagati simus, quod cum pluribus populis & regibus potest nobis esse commune, uerum etiam adhuc possideamus, & ea conditione, ut se aliud esse genus à nobis penitus ignorent, non obscurè datur intelligi. Ab oriente sæpe cruento marte Hungaros percusimus, nostra est ultra Hungariam regio septem castrorum, ut uulgo dicitur, cuius gentes Iazigas Methanastas, uel communiori uocabulo Dacos appellitauit antiquitas. Quod si meridiem uersus procedas. Rhetos, Vindelicos, Noricos hoc est, Boioarios atque Alpestres circum iacentes. Austriam, Stiriam quondam Alpesq; possidemus usque in gremium Italiæ progressi, magnaq; ex parte Histros & Liburnos, quorum regionem (ut multi existimant) hodie Carni Croatini & Carinthiani obtinent, in ditionem nostram redegimus. Sæpe item Ligures & Insubres, nunc Longobardos. Denique quæ est & gens à nobis Sueuis originem ducens iuxta Cornelium Tacitum, qui Longobardos inter Sueuos annumerat. Sæpè Thuscos, Siciliam, Græcos, totamq; Italiam cruenta manu contudimus. Nónne maiori ex parte Germani fuerunt, de quibus scribit diuus Hieronymus ad Heliodorum. Horret animus temporum nostrorum ruinas prosequi. Viginti & eo amplius sunt anni, quod inter Constantinopolim & Alpes Iulias quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Thessaliam, Dardaniam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam cunctasq; Pannonias, Gotthus, Sarmata, Quadus, Alanus, Vandali, Marcomanni uastant, trahunt, rapiunt. Longobardi item de quibus suprà diximus, Germani, quid egerint in Italia & Gallia (cuius adhuc partem possident) neminem latet, & qui ipsi Pannoniam olim occupasse prædicantur, expulsis prius Hunorum populis fortissimis. Ab occidente nemo est qui nesciat quàm latè nostrum nomen protulimus, nostri sunt eiectis Gallis quondam Heluetij, nostri Rauraces, nostri Triboces, Nemetes, Vangiones, Treuiri, Neruij, Condrui, Menapij, Mediomatrices, Vbij, Eburones, Bataui, Morini, Lepontij, A-

dua tici,

duatici, Frisij, Ambiuariti, Maguntiaci, Allobroges, Bethaſij, Leuci, Seduſij, Segni, Sueſij, Nantuantes, Tuligni, noſtra eſt Britannia, quam Sueui Angli quorum meminit Cornelius Tacitus, poſſidentes, Angliam nominauerunt. Et Ptolemæus inter Sueuos Anglos ponit. Dicunt alij eſſe Saxones, uti maior pars recentiorum, ſed quibus refragatur uenerabilis presbyter Beda, & ipſe Anglicus in hiſtoria Anglorum, referens Anglos habitaſſe inter prouincias Vitarum & Saxonum, quorum ager in eorum egreſſu diu deſertus manſerit. Hanc hiſtoriam ſi legeris, inuenies luculenter, aliud genus eſſe Anglos à Saxonibus, aliquot'que genera Anglorum. Picti item & Scoti Germani ſunt populi, quod ſi dempſeris Francos & Burgundiones, qui fuerunt Germani, & Germanis oriundi, nomen'que terræ dederunt: totam penè Galliam ſuſtuliſti. De cuius calamitatibus ita loquitur noſter Hieronymus: Gens Theutonum ex ultimis Oceani atque Germaniæ profecta littoribus, omnes Gallias inundauit, ſæpius'que cæſis Romanis exercitibus, apud aquas Sextias Mario pugnante ſuperata eſt. Idem innumerabiles & ferociſſimæ nationes uniuerſas Gallias occuparunt, quicquid inter Alpes & Pyreneum eſt, quod Rheno Oceano'que includitur. Quadus, Vandalus, Sarmata, Halani, Hipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, & ô lugenda reſp. hoſtes Pannonij uaſtarunt. Magontiacum nobilis quondam ciuitas, capta atque ſubuerſa eſt. Vangiones multa obſidione deleti. Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremi'que hominum Morini, Tornacum, Nemetæ, Argentoracum translatæ in Germaniam. Aquitaniæ, nouem'que populorum Lugdunenſis & Narbonenſis prouinciæ, præter paucas urbes populata ſunt cuncta. Quid dicam de Hiſpania? quæ Germanorum fortitudinem multis cladibus ſenſit. Nonne & Sueui noſtri ſub Archadio & Honorio, uaſtatis Gallijs Pyreneo'que ſuperato, Hiſpanias ingrediuntur, omnia uaſtantes ac dilaniantes, tandem in Galecia conſederunt, ibi'que ſeptem per ordinem reges habuerũt? Si autem pergas ad ſeptentrionem, noſtra eſt Pruſsia, cuius habitatores antea Hulmerigros uel Bructeros dictos, ex manibus infidelium detrahẽtes, nobis & Chriſtianæ reipublicæ ciues fecimus. Sunt præterea Cimbri, quos nunc Daunos uel Dacos uocamus. Sueti, Noruegij & Gotthi, in ultimis orbis regionibus ſiti, per bellicoſam Germaniam Chriſtianitati donati, quos tamen omnes Germaniæ finibus contineri, conſultiſsimis coſmographis perſuaſum eſt. In Balteo enim mari (quod melius Sueuicum à Sueuis & Sueuo monte, ut poſt dicam, diceretur) inſulæ ſunt multæ, ipſius Germaniæ & præſertim Scandinauia omniũ clariſſima, unde Gotthos exiſſe, omnes eruditi inter recẽtiores ſcriptores affirmant, & Gotthia ipſa uel hodie dicitur, uel quod magis credibile eſt, cum incompertæ ſit magnitudinis, pars Scãdinauiæ eſſe poteſt. De inſulis igitur Sueuici maris, uerba Plinij adducemus lib. 4. Nat. hiſto. dicentis: Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingeuonum, quæ eſt prima. Inde Germaniæ Sueuus, mons ibi immenſus, nec Riphæis iugis minor, immanem ad Cimbrorum uſ'que promõtorium efficit ſinum, qui Codanus uocatur, refertus inſulis, quarum clariſsima, Scandinauia eſt (incompertæ) magnitudinis, portione tantum eius quod ſit notum Hilleuionum gente, quingentis incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eã appellat, nec minor eſt opinione Eningia. Quidã hæc habitari ad Viſtulam uſ'que fluuium à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hyrris tradũt. Sinum Clylipenum uocari, & in oſtio eius inſulam Latrin. Mox alterum ſinum Lagnum, conterminum Cimbris, promontorium Cimbrorum excurrens in maria longè, peninſulam efficit, quæ Hauſtiſus appellatur, 23 mille paſſuum. Inde inſulæ Romanis armis cognitæ. Earum nobiliſsima Burcana, Fabaria à noſtris dicta, à frugis ſimilitudine ſponte prouenientis. Item Gleſſaria, à ſuccino militiæ appellata, à barbaris Auſterania, præter'que Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin uſ'que fluuium

Germaniç incolunt gentes. haud explicabili mensura. Hęc Plinius. Ego, ut ad institutum redeam, Liuonij maioribus etiam incogniti, in fidem Christi & Teutonum dominium concesserunt. Quod si in uniuersum nostrorum illustria facta recensere libet, paucę sunt gentes in uasto terrarum orbe, quę non aliqua ex parte Germanicum martem sunt expertę, uel saltem nostrum nomen non formidauerint aliquando. Romani uerò terrarum domitores, etsi nobis sępe fuerint superiores, nunquam tamen hos sine cruenta & luctuosa uictoria domum remisimus, quos & sępe uicimus, & memorabili clade affecimus. Testis est nobis Cornelius Tacitus, non Germanus sed Romanus scriptor. Sexcentesimum & XL. annum (inquit) urbs nostra agebat, cum primùm Cimbrorum audita sunt arma Cecilio Metello, ac Papirio Carbone cos. ex quo si ad alterū imperatoris Traiani consulatum cōputemus, CC. ferme & XX. anni colliguntur, tamdiu Germania uincitur, medio tā longi æui spacio multa inuicem damna, nō Sānis non Pœni, nō Hispaniç, Galliç'ue, ne Parthi quidem sępius admonuere. Quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quā cedem Crassi amisso & ipso Pacoro infra Ventidium delectus Oriens obiecerit. At Germani Carbone & Cassio & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione M. quoque Manlio fusis uel captis quinq; cōsularibus exercitibus. Po. Ro. Varum tresq; cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt, nec impunè C. Marius in Italia, Diuus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Inde ocium donec occasione discordię nostrę & ciuilium armorum expugnatis legionum hybernis, etiam Gallias affectauere, ac rursus pulsi, inde proximis temporibus triumphati magis quàm uicti sunt. Quare Florus bene dixit: Germaniam quoque utinam uincere tantum non putassent Romani, magis turpiter amissa est quàm gloriosè acquisita. Nonne & Lollius ab Augusto in Germaniam missus, maxima cum infamia bello uictus est. Et Vannius à Druso Cæsare Sueuis impositus turpiter trucidatus. Quid sub Galeno & Valeriano imperatoribus factum est. Germani in omnes Romanorum fines inuehuntur. Alpibus Rhetia, totaq; Italia penetratis Rauennam usque perueniunt. Alemanni Gallias peruagantes etiam in Italiam transeunt. Quadi & Sarmatę Pannonias depopulantur. Germani ulteriores abrasa potiuntur Hispania. Hęc Paulus Orosius ad Augustinum. Sed quid de Vandalia & Gotthis, quæ ambę gentes fuerunt Germaniæ, habueruntq; ueram originem à Germanis, quiquid in Gallia, Hispania, Sicilia, Illyride & in Pannonia egerint bellicosa manu, nemo est qui nesciat. Hij toti Italię, Romanęq; urbi (quam sæpius captam spoliauerunt diripueruntq;) iugum imposuerunt, quin potius lacerarunt miserrime. Gręcia, Macedonia, Pontus & Asia, Gotthorum inundatione deletur. Pannonia item & Mœsia, & omnis Illyris occupatur. Huniq; ab his uicti Vandali autem omnia per utrasque Mauritanias Numidiamq; populati sunt. Carthago ab his capta, Immo & tota Africa Aegyptum usq; & Aethiopiam ab ijsdem late dominantibus occupata. Huni siue mauis Hungari postremum longe lateq; prædicantur nec immerito, quorum nomen barbarusq; exercitus, toto terrarum orbe formidabilissimus fuit. Tędet dicere quas clades, quęq; detrimenta Illyrijs, Thracibus, Italię, Gallię, Hispanię, etiam Germanis, cęterisq; nationibus intulerint, sed à quibus quęso? non semel & iterum, uerum sępius uicti sunt quam à Germanis. Carolus Magnus suis eos in sedibus, hoc est, in Hungaria (sunt enim aborigine Scythę ut uolunt) percussit atque superauit, Pipinus eius filius iterum rebellantea in deditionem recepit. Ottho primus iuxta Augustam Vindelicorum ad internitionem penè deleuit. Conradus primus dux Sueuorum Sclauos quos dicunt & ipsos Hunos compescuit, cuius anno primo Huni à Sueuis & Boioarijs iuxta Rhenum uincuntur. Heinricus rex Alemannorum eosdem

apud

apud Mersburgum, memorabili strage affecit. Heinricus dux Boioariorum capta Aquilegia, Hunos Italiam inuadere conatos prope Iustinopolim prælio bis commisso profligauit, atq; in Hungariam redire compulit. Heinricus secundus Sueuus in proprijs sedibus uicit atq; hijs regē dedit. Nec te lateat, apud me eosdem esse Hunos & Hungaros, uti etiam Blondo uisum est, dum inquit, In hoc uerò fœliciores Huni, quod soli ex omnibus scilicet populis per terras hinc armata manu uagantibus, prouincię quam obtinuerunt suum dedere nomen. Pro Pannonia enim uidemus semper postea Hungariam esse dictam, nec hoc incōgruum, nam cum dicātur Huni, facile eorum regio in Hungarię nomen concessit, quod nisi ita esset, hęc tantum de Hungaris dixisse uolo, quos constat ferocia animi, Scythicaq; crudelitate atq; successu rerum Hunis nunquam fuisse inferiores, qui & ipsi Scythę sunt. Et Huni siue posteriori & altero exercitu Scythia profecti, siue paulatim (ut fit sępe) mutato paulū, ut dixi uocabulo sic dicti: priores autem Huni una cum Gepidis suis à Longobardis Germanis uicti, Pannonia exterminati sunt, quam illis pręcariò postea Longobardi inhabitandā concesserunt. Quadi & Turingi primos Hunos suasu Ostrogotthorum superarunt filios Atilę duos fratres, qui terrore concussi in Scythiam refugerunt, & patriam suam. At longum esset referre omnino, ut redeam unde digressus, quas intulerint Romanę reip. molestias atq; clades Germani, qui etsi Romanorum fortunę & fœlicitati aliquando cesserunt, postea tamen & ipsi de Romanis, de Gallis, de Hispanis, de Hungaris atq; alijs diuersis gentibus sępenumero triumpharunt. Nec Romani cum rerum potirentur res magnas sine Germanis auxiliatibus peregerunt. Qui enim alij quàm Germani uicerunt Pompeium illum Magnum? qui Alexandri Macedonis, Herculis, Liberi Patris acta superasse prædicatur. Citetur Lucius Florus qui de bello Philippico ait. Nā cū diu æquo marte contenderent Pompeius & Cęsar, iussuq; Pompei fusus à cornu erupisset equitatus, repente à Cęsare signo dato, Germanorū cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hij uenire in equis uiderentur, hanc stragem fugientis equitatus leuis armaturę ruina comitata est. Et si liceat ueritatem dicere Imperatores Romani, candidissimi triumphi loco duxerunt Germanos Rheno tenus prohibere potuisse, ne, ut sępissime factum est, Germani in fines Gallorum Hispaniarumq; & ipsius Italię prorumperent. Nam trans Rhenum nemo eos impunè lacessiuit, nec quisquam externus fœliciter diu apud eos, quātacunq; potentia & multitudine stipatus fuerit, regnauit. Obijcietur, scio, statim mihi Cęsar qui res magnas in Germania gessisse prædicatur. At uideamus quid gesserit, inueniemus se ipse referente & solos Sycambros adortum fuisse, qui cū fugissent Cęsarem paucos dies in eorum finibus moratum omnibus uicis ædificijsq; incensis, frumentis succensis se in fines Vbiorum recepisse. At quid contra Sueuos gesserit referet ipse idem Cæsar, Vbijs auxilium suum pollicitus, si ab Sueuis premerentur, hęc ab his cognouit, Sueuos, postquam per exploratores pōtem fieri comperissent, more suo consilio habito, nuncios in omnes partes dimisisse, uti de oppidis demigrarent, liberos, uxores suaq; omnia in syluas deponerent, atq; omnes qui arma ferre possent, unum in locum conuenirēt, hūc esse delectum, in medium fere regionum earum, quas Sueui obtinerent. Hic Romanorum aduentum expectare, atq; ibi decertare constituisse. quod ubi Cæsar comperit, omnibus hijs rebus confectis, quarum rerum causa traducere exercitū cōstituerat, ut Germanis metum inijceret, ut Sycambros ulcisceretur, ut Vbios obsidione liberaret, diebus omnino 18. trās Rhenum cōsumptis satis, & ad laudem & ad utilitatem perfectum arbitratus, se in Galliam recepit, pontemq; rescidit. Accipio igitur Cæsarem in testem & requiro eius scripta quid fecit in Germania laude dignum? fecit pontem per Rhenum multis diebus, summa difficultate &

maximis impensis, ut afflictis Vbijs auxilium ferret contra Sueuos. At bone Cæsar ubi audiuisti Sueuos esse congregatos, Romanorum aduentum expectare, atque cum his decertare constituisse, fugis in Galliam celeriter pontem rescindens, ne te insequi possent. O miserum auxilium quod fers Vbijs, quos in summa omnium rerum difficultate atque anxietate reliquisti. Nūc uerum esse experiris quod prius dixisti. Sueuorum esse gentem longe maximam & bellicosissimam omnium Germanorum, nunc crediturus es Tencatheris qui apud te dixerunt, sese unis Sueuis concedere, quibus ne dij quidem immortales pares esse possint, Reliquum quidem in terris esse neminem, quem non superare possint. O qualem metum, quàm paruum iniecisti Germanis cum ista tua exercitus traductione. Quod si Cæsar de se ipso hæc fatetur, quid si quispiam ex Sueuis interfuisset, rem'que ad posteros transmisisset, ô quàm in multis dissentiret à Iulio? Nemo enim est qui non magnifice de suis rebus loquatur, multo magis scribat, & aduersariorum quantum possit extenuet. Quare Augustissime rex, iustissimè conqueror Germanis nunquam animos sed scriptores defuisse. At Cæsar conscientia forsan rerum antea trans Rhenum parum magnificè gestarum, iterum pontem fabricat atque exercitum traducit, ipse huius reddit causam esse, quod Germani auxilia contra se Treuiris miserant, tandem reperit à Sueuis auxilia missa esse. Postquā Sueuos audit esse in armis, atque aduentum Romanorum expectare, rem frumentariam prouidet, castris idoneum locum deligit, Vbijs imperat pecora deducant, sua omnia ex agris in oppida conferant, sperans barbaros atque imperitos homines inopia cibariorum adductos, ad iniquam pugnandi conditionem posse conduci. At ubi desperauit eos insidijs circumueniri posse, reducto exercitu (ut ipse inquit) partem ultimam pontis, quæ ripas Vbiorum contingebat in longitudinem pedum ducentorum rescidit, atque in extremo ponte turrim tabulatorum quattuor constituit, præsidiumq; cohortium duodecim pontis tuendi ponit, magnisq; eum locum munitionibus firmat. Ecce Vbijs in summo discrimine positis, ipse rescindit pontem ex una parte, & ex alia ne Sueui subsequi possint, præsidium locat. Vnde factum reor ut successu temporis Vbij à Sueuis oppressi & detriti, in ulteriorem Rheni partem concesserint ut nemo dubitat. Quare uerissime dicit Aeneas Siluius, Terrarum illi calcator omnium, & orbis domitor Iulius Cæsar, quāuis subactis Gallis sæpe Rhenum transiuerit, bellicosam tamen & asperam Sueuorum gentem dimisit indomitam. Augustus Octauianus, cui & Parthorum & I[illegible]orum reges munera miserunt, qui unus omnium Romanorum fortunatissimus est creditus, ille inquam fœlicissimus imperator, nec alibi teste Suetonio, nisi apud Germanos succubuit, nam Lollianam & Varianam cladem in Germania perpessus est. Lollianam maioris infamię quàm detrimenti. Varianam pene exitialem tribus legionibus cum duce, legatis'que & auxilijs omnibus cæsis, unde adeò consternatum ferunt fuisse Augustum, ut per continuos menses barba capillo'que summisso caput interdum foribus illideret, uociferans. Quintili Vare legiones redde, diemq; cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem, quod si uiginti bellorum libri extarent Plinij Secundi, quæ gesserunt cum Romanis Germani, pro confesso habeo multa & innumerabilia posse reperiri, quæ ad nostrum decus & ornamentum non mediocriter facerent, quæ omnia intercepit temporum iniuria. Postremò si fidem uolumus adhibere sicuti non immerito possumus Goffredo Viterbiensi in suis chronicis, & quibusdam alijs fidedignis scriptoribus, Sueui Senones quorum meminit Ptolemæus, Strabo, Cornelius, Tacitus, & alij cum Transrhenanis Germanis in Belgarum finibus habitantibus, anno ab Vrbe condita septuagesimo quarto, supra tricentesimum duce Brenno, qui & idem Sueuus erat Italiam ingressi sunt. Romam

mam uastauerunt. Subiugatis tamen antè Gallis & conditis à suo nomine Gallis Senonibus(Scimus enim plerosque Gallos esse ortos à Germanis, Rhenúmque traductos antiquitus, & propter loci fertilitatem ibi consedisse) in partem etiam militiæ receptis. Romam incendit pars atque in Italia consedit, pars eorum Illyricos sinus per strages Barbarorum penetrauit & in Pannonia consedit, alij Græciam, alij Macedoniam omnia ferro prosternentes peruasere. Hij sunt Senones qui postea Gallogræci, postremò Gallatæ dicti sunt. Eos autem fuisse Germanos luculentum dat argumentum diuus Hieronymus libro secundo, in epistola ad Galatas, qui dicit, Galatas excepto Græco sermone quo omnis oriens loquitur, propriam linguam eandem pene habere quam Treuiros. Constat autem & haud obscurum uideri debet, Treuiros longo tempore ante diui Hieronymi natiuitatem transisse in nomen nationem& Germanicam. Hoc primum uidetur probare Iulius Cęsar, qui scribit plerosq; Belgas ortos esse à Germanis, Rhenum antiquitus traductos, propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosq; qui ea loca incolerent, expulisse. Assipulatur & Suetonius qui dicit, Augustum Sueuos & Syeambros sese dedentes tradaxisse in Galliā atque in proximis Rheni agris collocasse. Cornelius item Tacitus. Treuiri & Neruij (inquit) circa affectationem Germanicę originis ultro ambitiosi sunt. Et idem ipsam Rheni ripam haud dubiè Germanorum populi incolunt, Vangiones, Triboci, Nemeres & Vbij, quibus omnibus proximi sunt Treuiri. Et Ammianus Marcellinus qui ante Hieronymum sub Iuliano floruit, Coloniam Agrippinam & Treuerim, urbes esse Germaniæ prodidit. Et Cornelius alibi libro decimonono, tempore Vitellij Treuiros fuisse Germanos luculentissime ostendit, his uerbis. Et uictę legiones ne manente adhuc ciuili bello ambiguè agerent per Illyricum dispersę, in Britanniā inde & Hispanos, nuncios famamq; in Galliam Iulium, Calenum tribunum, in Germaniam Alpinum montanum præfectum cohortis, quòd hic Treuir, Calenus Heduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Nec ego accedo hijs qui scribunt Sueuos Seninones. Senones enim in uetustissimis libris atq; etiam in noua impressura reperio. Quod autem Liuius & eius sequaces tantum meminerunt Gallorum, mirum nemini uideri debet, quoniam & eo tempore notiores, & proximiores erant Romanis Galli, & Sueui Senones iampridem ingressi Galliam ibi sedem locauere. At ego adolescens ne contraire temere Liuio latinorum historiographorum facile principi uidear, referam ad scholam eruditorum, contentus ea dixisse, quæ non aliena uidentur à ueritate, ueluti & plerisque historicis non ita recentibus uisum fuisse scio. Sed ne historiam facere uelle uidear, neue tuas aures longis ambagibus detineam Cæsar sacratissime, de bellis Germanorum plura dicere supersedeo, quæ non unam & eandem paruam orationem, sed grandia uolumina expeterent. Et ne quid nobis deesse uideatur, uideo plerasque urbes & populos origine & uetustate gloriari, in quo genere laudis nostros in primis excellere liquet, nos enim (ut quidam de Atheniensibus dixit) præter incrementum, etiam origine gloriamur, & honestissimis initijs. Quippe non aduenę, neque passim collecta populi colluuies originem Germanis dedit, sed in eodem nati solo quod incolimus, & quæ nobis sedes, eandem origo est, hoc Cornelius Tacitus confirmat, ipse eorum (inquiens) opinionibus accedo, qui Germanię populos, nullis alijs aliarum nationum connubijs infectos propriam & synceram, & tantum similem sui gentem extitisse arbitrantur. Quod si de uetustate quæris inuenies Germanos à Tuyscone filio Noë quem alienigenę Ianum uocitant ortos & plantatos. Inde Teutones dicti uulgo Tuytsch à Tuyscone, testis est antiquissimus scriptor Berosus sacerdos Babilonicus, qui refert Noë Ianum dictū ab exordio regni Babilonici, qd' cœperat anno à diluuio, CXXXI. misisse Tuy-

sconem in Europam ibiq; regem fecisse, addit etiam primum Babilonici regni Saturnum dictum Nymbrotum, quem nos Nemrod uocamus, regnare cœpisse anno à diluuio, CXXXI. & regnasse annis LVI. cuius imperij anno XXV. Tuyscon Gygas Sarmatas maximos populos fundauit, legibus'que formauit apud Rhenum anno quarto Nini, qui nepos fuit Nymbroti. Regnauit autem Tuyscon annis CLXIIII. ad cuius temporis medietatem non peruenerunt Babilonici reges, quia uiri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, ut testantur sacræ literæ. Ex eiusdem igitur uerbis non obscurè intelligemus Alemannos ab Hercule Alemanno uel à Manno filio Tuysconis dici, quasi ab alueo hoc est, fluuio Manni, Ale enim Scythicè & alue interpretantur, alueum docti Talmudestæ, ut dicit Ioannes Annius. Alemanni igitur nuncupamur, tanquam habitantes cis alueum, & fluuium Manni, & hic est fluuius Rhenus. Id quod idem testatur, Berosus apud Rheni Sarmatas (inquit) regnauit filius Tuysconis Mannus, Sarmatiam autem Germania in se comprehendit, eodem dicente. In Europa regem Sarmatiæ fecit Ianus Tuysconem à Tanai ad Rhenum, nec his accedo qui uolunt nos dictos Alemannos à Lemano fluuio, quoniam hic non in Germania, sed in Gallia Celtica fluit non longe à Rhodano, de quo nihil ad Germanos, Cæteri Alemannos ex ala magna, nonnulli ex uulgari Alman deriuantes temere hallucinati sunt. Nec minus illi qui à Limago Heluetiorum (qui sunt Galli) flumine Alemannos deriuant, aut quæ conuenientia Alemannorum cum Limago? somniare profectò uidentur, qui tam imprudenter hæc confingere audent, nisi Limagum prius Lemannum dictum uelint, nulla tamen ueterum auctoritate freti. At sunt Cæsar & debent meritò parua existimari, quæ diximus omnia, quoniam pessimis quibus'que hæc contingere possunt. Sed laus optima dicenda est quæ à uirtute proficiscitur, in qua nos cunctis gentibus præstare palàm est, quæ est enim gens alia seruantior æqui omnis'que iustitiæ? quæ constantior, quæ tantæ tamque syncerae fidei? quo autem nostri amore & ueneratione diuinum cultum Christianamq; religionem prosecuti sint, testantur non solum templa Christi sumptuosissima, Cœnobia utriusque sexus castissima, aræ innumerabiles, uerumetiam illustria facta maiorum nostrorum & bella domi forisq; pro Christiani nominis conseruatione & incremento suscepta. Quod si quis æquus rerum existimator secum reputet, quoties pro Romana Ecclesia, pro fide catholica, pro communi denique omnium Christianorum salute nostri imperatores per totam Europam uagati fuerint, quoties Asiam ingressi eam celebribus iisdem'que crebris uictorijs amplecti fidem coegerint, gentilitatemq; & infideles conculcauerint & depresserint? quæ opp ida, nationes, regna & imperia Christianitati donauerint? quoties Hierosolymas & terram sanctam ex hostium fauce uindicauerint? quoties schisma de medio Ecclesiæ sustulerint? quoties Tyrannos & summis pontificibus rebelles domuerint, & iugum seruitutis imposuerint? iudicabit profectò nullam ex omnibus terrarum regionibus gentem quæ cum nostra de omni laude & meritis in rempublicam Christianam ulla ex parte contendere possit. Ne autem uerbis tantummodo contendere uideamur, pauca nostrorum merita libet in medium afferre, si prius excusauerim quosdam imperatores, pontificum fulminanti censura notatos, quod factum esse tradunt homines non minus fide quàm grauitate spectati, non tam imperatorum culpa quàm pontificum auaritia atque ambitione. Nam si his imperatores, quos suo imperio deturbare studuisse existimantur, imperium totius Italiæ permisissent, nunquam essent sententia excommunicationis fulminati, quod Blondus alioquin multa pontificibus blanditus, in secundo Fœderico ostendit, cuius coronationem (ut inquit) Innocentius

centius tertius ea ratione renuit facere, quòd is magno uir animo, sicut Othonē prius, hunc quoq; pariter quæreret Italia deturbare. Carolus igitur qui à rerum à se gestarum magnitudine nomen accepit (teste Vrbano secundo, rerum experientia omnibusq; fide dignis scriptoribus) natione & imperio Germanis simul, & rex Francorum, Saxoniam magnam Germaniæ partem, & latam atque Phrysiam prius gentilitatis ritu uiuentes, ad fidem compulit. Idem multos Pannoniæ populos sponte, ad se uenientes baptizari fecit, idem Hispaniam quæ per id temporis perditis scelerati Mahumeti sectatoribus seruiebat occisis, & deletis Aphris infidelibus Christianitati donauit: Et Carolus Marcellus illius auus Saracenos ad trecenta millia, & amplius interemit. Conradus secundus, Foedericus primus, Henricus quintus Sueuorum duces, & imperatores copiosissimos exercitus pro terra sancta recuperanda, ex Alemania conflauerunt, quibus gentilium terras sæpe ferro igniq; uastauerunt, ac in deditionem compulerunt. Præ omnibus autem imperatoribus formidabilissimus fuit hostibus Christianorum Foedericus primus, eiusq; interitus toti Christianæ Ecclesię fuit luctuosissimus, cuius ductu fœlicissimo (nisi mors immatura interuenisset) impia Turcarum & Saracenorum perfidia, toto orbe ut sperabatur, constantissimē fuisset uicatim ne dum regionatim eliminata. Secundi autem Foederici imperatoris, animi magnitudine præstantissimi conatus, ideo fuerunt irriti, quoniam (ut spectatis scriptoribus, & qui istiusmodi ætate uixerunt uisum est) Asianam expeditionem maximo apparatu exercituq; instructissimo meditantem, factiosa illa Italia, modò hunc modò illum fouere, subitóque destituere assueta, uel potius ipse pontifex imperium Italicum agitans, rebusq; imperatoris, & turibus, ut dicitur insidiatus, coegerit non solum à pijssimo proposito absistere, uerùm etiam saluti rebusq; proprijs summis uiribus consulere. Sicut alijs nonnullis contigisse scribitur, quorum uires, & conatus ad maiora amplioráque aspirantes: Italia rebellans detinuit, uariáque hinc inde factionum studia eneruarunt. Nam ut tantùm dicam, de Foederico illo, de quo mihi iam sermo est: Huius nomen adeò celebre fuit, terribileq; omnibus gentibus, ut Sultanus ipse Aegyptiorum imperator, dum ille instructo exercitu terram sanctam, à manu infidelium asserturus mare traijceret, nondum uiso tota Iudæa excederet, illa n'que sola formidine ductus Foederico liberè, & sine sanguine traderet, eo tamen fœdere apposito, ne Aegyptiorum fines ulterius progrediendo inuaderet. Quare accepto fœdere, Foedericus Hierosolymis totius Iudææ rex est declaratus, & coronatus, adeò gloriosè, ut cum Cæsare non incongruè dicere potuisset, ueni, uidi, uici. At dum (proch dolor) hæc Hierosolymis agerentur, pontifex imperatorem absentem contemnens. Siciliam, & Apuliam eius imperio subditas subiugare, inque suam ditionem redigere annixus est, & ut iure aliquo, & iusticia facere uideretur, illius cum Sultano fœdus (quod tamen saluberrimum Christianæ reipublicæ fuit) turpe inq; suum caput machinatum (quàm uerè Deus nouit) criminatus est. Ea de re Foedericus, cum maxima sua, & totius populi Christiani iactura, & ludibrio, Iudæa hostibus relicta coactus est redire domum, propriáq; tutari. Nec me quisquam hæc commentum esse existimet, sed coætaneos Cæsaris uiros grauissimos, hæc & maiora scripsisse non dubitet, de quibus rebus, & nos aliquando plura ædemus. nunc ad reliquos pergemus. Quid præterea prædicem de Ludouico Caroli filio, qui præter alia Christianissimi imperatoris opera regem Danorum una cum suis, ad fidem induxit. Idem regem Bulgarorum unà cum sua gente, ad fidem capessendam induxit, non'ne & Henricus primus de Saxonum genere, pro fidei Christianæ incremento plurimas gentes conculcauit, præcipuè Normannos, & Danos. Et ut in summa

dicam quod Liburni Illyrij, Dalmatæ, Moraui, Poloni, Hulmerigri Christianũ cultum ſuſceperunt, & omnem idolorum cultum abiecerunt, non niſi ſtrenua imperatorum Germanorum uigilia & opera effectum eſt, nec (ſi omnia proſequi uellem) oratione parua, ſed denſiſsimis codicibus opus eſſet, quod non obſcure intelliges, ſi cogitabis imperium Roman. ob ſola in Eccleſiam Chriſtianam merita, ad Germanos eſſe translatum, quod ad ſingulare noſtrorum decus & ornamentum accedit. Nam etſi Aſſyrios, Mædos, Perſas, Græcos & Romanos aliquando ſibi uſurpaſſe conſtet imperium, ſola tamen libidine regnandi, & uiolentia ſunt adepti, & ut turpiter acquiſierunt, ita turpiter amiſere, inq; uiliſsimam ſeruitutem ſunt poſtea redacti. Noſtri uerò uirtute, ac laboribus pro Deo ſuſceptis, digni uiſi ſunt, uel uniuerſo Eccleſiæ Rom. ſenatui qui imperiũ orbis agerent, quiq; quod uirtute acquiſierunt te rege, te auſpice in æternum ſeruabunt. Tanto igitur ſuperioribus nationibus ſuperiores exiſtimandi ſumus & digniores, quanto præſtat uirtus, & religio uitijs, & iniquitati. At illorum gloria ſunt omnes referti libri, noſtros aũt omnes penè, & eorũ geſta tenebræ occupauerunt ſitusq; obduxit, quod ſi quædam ab externis, & alienigenis obiter ſunt perſtricta, ſcriptorum tamen affectus, amor, odium, metus, adulatio & id genus alia, quin multa addiderint, multa ſubtraxerint, nemo aſſerere dubitauit: nec lõge repetamus exempla, libet referre quod tempora noſtra uiderunt. Scripſitante paucos dies quidam hiſtorias regum Franciæ, nec quicquam in medium protulit, niſi quod ornaret illos, nec ullam eorum mentionem fecit, quæ tu rex auguſtiſsime, uel in tenera ætate contra eoſdem fœliciſſime confeciſti. Cur item nõ repleat omnes annales hoc glorioſiſsimum facinus, omnibusq; ſæculis memorabile, dum tuo ductu & auſpicio, ſubq; tuis ſignis, uix quingenti milites, & hi quidem nudi, hoc eſt, leuis armaturæ, quos nunc Haſtarios uocitant, iuxta Salinas Sequanorum tuæ ditionis urbem, impetum non ſolum tulerint quatuor, uel ut alij uolunt, ſex millium loricatorum regis Franciæ, quos Cataphractos nuncupamus, uerùm etiam in turpiſſimam fugam conuerterint, multis eorum occiſis, partim uulneratis. At nos quaſi de induſtria noſtris rebus inuidentes, omnia ſilentio tranſimus. Quid quòd alius nomine Iacobus Bergomẽſis monachus, parum probè deſcripſit bellum inter ducem Auſtrium Sigiſmundum patruelem tuum, & inter Venetos, quos dum plus æquo laudare ſtudet, læſit omnino ueritatem, & ſupplantauit. Eſt enim adhuc recenti in memoria quantũ gloriæ, quantum ue ſplendoris ampliſsimo nomini ſuo pepererit Sigiſmundus ille dux inclytus eo bello, dum parua manu paucisq; leuis armaturæ militibus memorabili ſtrage affecerit Venetos, ingentiſsimas eorum copias partim ferro delens, partim in turpiſsimam fugam conuertens, adeò ut dum quidam fuga ſalutem quærunt, inter quos fuit, & dux militiæ, quem capitaneum uideo à noſtris uulgò dici, in flumen Atheſim irruentes perierunt. Fuit autem dux Robertus Seuerinas, uirtute, ut dicitur, & rei militaris diſciplina inter ſuos ſpectatiſsimus: in cuius marmoreo ſepulchro Tridenti (ubi corpus fuit conditum) legitur. Ter proceres Veneti bello petiere Tridentum. Ter uicti & uictus, ecce Robertus adeſt. Taceo quæ igne uaſtauerit dux clariſsimus, haud inferior illo Machabeorum Iuda fortiſſimo, qui parua manu, & inferioribus longè uiribus innumerabiles illius Antiochi exercitus toties conculcauit & deleuit. Et Blondus Flauius, adulanter, ne dicam mendaciter Fœdericorum geſta, cæterorumq; imperatorũ qui res magnas in Italia egerunt, uel extenuauit, uel tranſeunter effudit. Taceo de alijs multis. Deus igitur tandem gloriæ, & rebus noſtris ſingulari quodam beneficio conſulens, dedit te nobis in lucem Maximiliane rex auguſtiſs. cuius ductu & auſpicio noſtræ res ſpecioſiſsimæ poſt longam rubiginem, & ſqualorem tandem claritudine, & ſplendore decorabuntur. Nam & uigent ſtudia,

proferunt

proferunt se ingenia & ostentant, magnumque prouentum poetarum tua munificentia exuscitat, quia literatos amas, quia eruditis suffragaris. Nec immerito, hi enim tibi cumulatissimam gratiam referre queunt de te scribentes, & tua præclara facinora celebrantes. Quod si beatos existimauit antiquitas quibus deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda, beatissimos uerò quibus utrunque: iure re beatissimum simul, & laudatissimum prædico, qui præter tot res fortiter gestas, inter tot curas, negocia, tot domesticas, & externas rerum maximarum occupationes, audire uis quotidie quippiam historicon, ac memorabile, immo uerò tu ipse dicetis conscribere historias, & illustrationem Germaniæ summo studio meditatis, non inferior Iulio illo Cæsare, quem uel ideo summis laudibus effert antiquitas, plurisque quàm alios imperatores, ac principes fecit, quòd præter publica imperatoriaque negocia animum etiam scientiarum studijs adhibuerit, quod & tu egregie de te præstitisti. At ut aliquando finem orandi faciam, ne nimium tuas plentissimas aures lędam, rex sacratissime, tua canrata longè lateque humanitas, atque beneuolentia, in omnes studiosos me inuitauit, ut nonnihil à tua maiestate ueniam petiturus, hoc unum scilicet, ut sim maiestati tuæ commendatus, quod si consecutus fuero, me Crœsi diuitias habere existimabo, Et tibi (tam etsi nullam aliam remunerationis uicem exigas) hoc de me polliceri poteris rex optime, ut si quid mea carmina unquam possunt, semper nomen tuum, laus, & gloria maneant, & nunquam inter moritura. Dixi; Ex InsprucK. M. D. I.

AD SACRATISS. ROMANO. REGEM DIVVM MAXIMILIANUM, εὐχαριστικόν, hoc est, gratiarum actio Henrici Bebelij iustingensis poetæ laureati.

Donasti Lauro rex augustißime uatem;
Hinc tibi deunctum meque perenne facis.
Vnde tuam laudem, si me dignabitur ullo
Nomine posteritas, secula nulla silent.
At quoniam tenui nequeunt tua facta referri
Carmine, quæ poscunt ex Helicone deas.
Et uix Meonides poßit describere cuncta,
Virtutesque tuas martigenamque manum,
Sufficit in præsens meritas tibi dicere grates,
Versibus incultis, imparibusque modis.
Attamen hæc meritò tibi nos debere fatemur,
Vt tibi sit compar nullus in orbe ducum.
Iustus Aristidem, superas bonitate Metellum,
Pace Numa, in bello Iulius alter ades.
De cunctis certare libet uirtutibus uni,
Romulei cedant Argolicique duces.
Viue, uale, gaude, βασιλεῦ, fortißime Regum,
Et tibi cuncti potens uota secundet, Amen.

IN ASOPHUM PSEUDOprophetam, H. B. Carmen.

Desine falsidica uulgum seducere lingua,
O Asophe, occultum non tibi dij referant.

Allatras populum gaudens miranda profari,
Vt sis conspicuus famigerumq; decus.
Et nisi mentita est scriptura Theologa cuncta,
Iudicium extremum dicis adesse breui.
Declamas publicè mendax & Pseudoprophetes,
Vt sis de cœlo præcipitatus heri.
Imperium sensus intra Germania fortis,
Perdet olympiadas, fronte seuerus ais.
Quod si non intra hoc tempus deperdet, habebit
Mille annos ultra uel ruere ipse nego.
Vnde superstitio hæc, aut spiritus iste profanus
O Asophe inflatur, demonicusq; furor?
Namq; suis Christus momenta, & tempora scire,
Non, ait, est uestrum, scire nec ullus habet.
Consiliumq; Dei nec perscrutabile cuiquam est,
Vt bene scripturæ te docuisse solent.
Iam pridem sancti mundo cessere prophetæ,
Queis cum dij soleant mystica uerba loqui.
Nunc nisi merdosi nascuntur in orbe prophetæ,
His pluto inspirat, præstigiosa sequaces.
De imperio dicam, meritis uirtuteq; partum est,
Consensuq; pari Catholiciq; gregis.
Et quod religio peperit, quod denique uirtus,
Hoc durare quidem posse perenne reor.
Assyrios, Medos, Persas, uel regna Philippi,
Allegas frustra, cum Cecrope Aeneadas.
Quos non religio traxit, sed uana libido,
Regnandi & fortis luxuriantis opes.
Interitum quòd si nobis fortuna minari
Possit, & ignaui seditione duces.
Hoc tamen incertum est cunctis mortalibus, unquam
Immineat, uel quo possit adesse die.
Vade cacatum igitur false, & merdose propheta,
Elleboro & merdis ablue sæpe caput.
Insuper immemorem non esse decere memento,
Mendacem, uerbis uerba quadrare decet.
Stare diu imperium iam narras posse apud ipsos,
Teutonicosq; uiros Teutonicamq; domum.
Affore qui pridem supremi iudicis horam
Dixti, dic possunt quæ ædificare fidem.

IN DETRACTOREM
regiæ maiestatis. H. B.

De sine mordaci regem taxare camœna,
Detraxisse caue stulte poeta precor.
Rex meus est fortis, est seruantissimus æqui,
Virtutum splendor imperijq; decus.
Quid memoras consulta patrum, quid uerba senatus,
Qui proprijs semper consuluère bonis.
Qui si respicerent regis quoq; commoda regni,
Et si quod debet Cæsar habere, datur.

Tunc

Tunc aquila inuicta ad Seres penetrabit & Indos,
Sic conſulta patrum rite iuuare queunt.
At ſua dum cuncti procurant commoda, cuncti &
Velle ſuum ſoleant legis habere loco.
Inq; ſinu foueant predones atq; latrones,
Legibus excußis Cæſaris atq; iugo.
Dumq; aquilam implumem temnunt, dum quiſq; laborat
Extrahere huic pennas, & ſpoliare macram.
Non tibi ſit mirum (namq; efficit omnia non rex
Solus) ſi totum concidat imperium.
Vis priſcum reuocare decus ſi ſancte ſanatus,
Pellere uis hoſtem finibus ipſe tuis.
Redde prius pennas, ſed quas Iouis ales habebat,
Dum ſtetit imperium, conſulere inde potes.

AD DOCTISSIMVM SIMVL DISE-
*tißimum uirum Petrum Iacobi Arlunenſem, Eccleſiæ collegiatæ Backnan-
genſem præpoſitum Canonicumq; Stutgardianum Henri-
ci Bebelij Epiſtola.*

CVm nuper ad noſtram orationem regiam plurima addidiſſem Petre, ut te parciſsime laudem Germanorum omnium diſertiſſime, inter cætera adieci, & Germanos eſſe indigenas, quòd, cum pellegiſſem Aeneam Syluium in ſua Europa, & quaſdam alias triuiales, & plebeias hiſtoriolas, inueni in illis Francos eſſe gentem aduentitiam & Saxones, quòd noſtræ omnino non quadrat hiſtoriæ. Quare congruum putaui nonnihil ad defenſionem meam ſuper hoc cõmentari, ne à quoquam mendacij & hiſtoriarum ignatus incuſari poſſim. Non licebat aũt orationi adiungere, creſceret enim tandem in magnum uolumen, hec cohęrent adeò quę addimus uel etiam antè addidimus. uſq; adeò nihil eſt, quod nõ aduentitia mixtione non corrumpi ſoleat. Tibi autem pręcipuè dedicauimus, eo animo, ut examines, & iudices, rectè nec ne ſententiam de iſtis, quos dicam populis, cum ſis multi iugis ſtudiorum exercitamentis eruditiſsimus, & qui iam diu primas omnium ſuffragio partes in eloquentia, hiſtorijs cæteriſq; humanis & terſioribus literis uendicaſti, perſpicuum hinc argumentum quod ad Hiſpanias, Britannias, cæteroſq; reges clariſsimos à Cæſare noſtro Maximiliano ſumma cum laude tua orator mitti ſoles. Oro igitur atq; obſecro, pro tua inſita in ſtudioſos humanitate, tuo corrigas iudicio quæ minus bene, & perperã nobis obrepere potuerunt, neſcio enim quo modo, ut Ambroſius ſcribit, propter imprudentiæ caliginem, quę nos circumfundit, unumquemq; fallunt ſua ſcripta, & aurem prætereunt, atq; ut filij etiam deformes (quis enim filius non formoſus matri? iuxta Quintilianum) delectant ſic ſcriptorem indecores ſermones ſui palpant. Quare tu iuſto libramento trutinabis has noſtras lucubratiunculas, & errores cultiſsima tua eruditione exterminato. Vale.

AD EVNDEM, EIVSDEM ELEGIDIVM.

IVris & æquarum uir conſultiſsime legum,
Petre inter raros connumerande uiros.
Eloquij princeps, & quem facundia grandis,
Conciliat ducibus Cæſarioq; uiro,
Quod ſi nil niſi limatum, uel Apolline multo
Excultum, & ſi ſit poſteritatis opus;

Iure tuas poßit doctas accedere ad aures,
Cui nisi doctorum scripta probata placent.
Attamen ad sacras nunc affero Apollinis ædes,
Primitias tenues quas mihi Musa dedit.
Quas Helicon, si non ex omni parte poliuit,
Et desit scriptis lima seuera meis:
Aßistens rogo, si fas est maledicta tueri,
Te gere Aristarchum, peßima quæq; secans.
Dicito (nam nosti) critico incursante seueris,
Morsibus, ô caueas oro quietus abi.
Flaccus nónne refert Venusini gloria ruris,
Vndiq; perfectum uidimus esse nihil.
Dormitare bonus quandoq; uidetur Homerus
Marco Arpinati. Zoile sæpe tibi.
Semper & haud uigilem scripsisse Platona magistrum,
Sentit Aristoteles, philosophosq; senes.
Sic ego uel merear non omni ex parte repulsus,
Teutonica saltem à posteritate legi.
At nostras aliquid nugas si tu esse putabis,
Iudice te uel non barbarus auctor ego.
O mihi quàm multum tribuam, quàm pectore læto,
Efferar, & coccyx laudis amore canit.
Namq; probari dulce mihi est, sed deq; probato,
Si mea iudicio Musa probata tua est.

GErmanos esse autochtones, hoc est, indigenas, preter cæteros affirmat Cor. Tacitus, qui dicit. Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeq; aliarumq; gentium aduentibus, & hospicijs mixtos, quia nec terra olim sed classibus aduehebantur, qui mutare sedes querebant, & immensus ultra (utq; sic dixerim) aduersus Oceanus raris ab orbe nostro nauibus aditur. Quis porrò preter periculum horridi & ignoti maris Asia, aut Aphrica, aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, asperam cœlo, tristem cultu aspectuq;. nisi si patria sit? Hodie tamen ô Corneli Germania est, non solum non informis terris, & tristis aspectu, uerùm etiam cultissima, uinetisq;, & omni fructuum segetumq; genere & conspicua & fœcunda, unde habitus quoque corporum, quanquam in tanto hominum numero idem, omnibus truces, & cerulei oculi, rutilę comæ, magna corpora, &c. Hęc ille. Soli igitur penè sumus ex omnibus terrarum nationibus, qui sine aduenarum mixtura regnauimus, & à conditis monumentis sine iugo seruitutis externorum late regnauimus, atq; uicinis circumquaq; imperitauimus, quod uix ullis populis à condito euo per totum terrarum orbē cōtigit: nam ut paucos annumerem. Vmbri olim à Tyrrhenis eiecti, Tyrrhenia Gallis, Galli à Romanis Romani à Longobardis (& ut Seneca dicit) ad Albinam de consolatione. Totum Italię latus quod inferiori mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuscos Asia sibi uendicat, Tirij Africā incolunt, in Hispania Pœni, Græci se in Galliam immiserunt, in se Græciam Galli, Pyreneas Germanorum transitus omnino inhibuit, uix deniq; inuenies ullam terram quam etiam nunc indigenæ colant, hæc ille. Assyrij insuper, ut ostendam omnium gentium præter Germanorum imperia corruisse, licet olim imperium habuerint. Mœdi item Persæ, Macedones & Græci, resque magnas, & egregias gesserint, paulo post tamen in seruitutem sunt redacti. Immo & hodie immanissimę Turcarum libidini, & dominationi sunt expoliti Romani quondam domini dominorum

norum, hodie serui, & seruo seruorum sunt subiecti. Totaq; cum illis Italia. Vandalorum, Gotthorum, Longobardorum, & cęterorũ qui Italiã ingreßi sunt quasi posteritas. Gallorũ nõ imperium, & potentia modo, uerumetiam nomen deletũ est, atq; in Frãcos Germanos translatum. Soli Germani (in quo singulariter gloriari poßumus) à nullis nationibus pulsi patria, nullis cedẽtes, nullius exteri dominium paßi, nullum occupatorem sustinẽtes semper regnauimus. Quod si aliquando fortunæ cesserimus, nemo tamen apud nos diu fœliciter regnauit, & nostræ inuicem simul fœlicitati, & uirtuti cesserunt omnes aliæ gentes. Hoc Romani præsertim Iulius & Augustus gentium domitores, terrarumq; domini cũ sua iactura didicerũt, hoc Drusus Germanicus, qui à Germania (ut ipsi dicunt) deuicta nomen accepit, resq; omnium præclarißimas atq; fœlicißimas apud Germanos confecisse famigeratur, morte expertus est. Quare elegantißimè simul, & uerißime cecinit Claudianus poeta.

Nobilitant ueteres Germanica fœdera Drusos,
Marte sed ancipiti, sed multis cladibus empta,
Quis meminit uictum sola formidine Rhenum.

Hoc item Huni seu Hungari potius immanißima toto terrarum orbe gens, ad internitionẽ in Germania deleta cognouit, hoc omnes experti sunt quicũq; Germanis bella inferre attentarunt. Quæ cum ita sint, nemo persuadebit mihi à tempore Cornelij Taciti aliquam exteram gentem, prioribus incolis deturbatis Germaniæ incubuisse. Nunc mihi certamen est cum quibusdam plebeis Francigenarum historijs, & quibusdã alijs assentatoribus, ut uidetur, qui uel Germanorum laudi inuidentes, uel uetustæ originis cupidi, ut fert mortalium ambitio, Frãcorum ortum à Troianis auspicantur, quibus nulla fides, nulla recepta historia suffragatur, quoniam Francorum nulla omnium historicorum mentio fit nisi in finibus Germanorum. Nullo igitur modo probatur mihi Aeneas Siluius in sua Europa. Primùm quòd nullam de Sueuis, uel paucißimam facit mentionem; quos Orosius maximam & ferocißimam dicit esse gentem. Cornelius Tacitus maiorem Germaniæ partem obtinere, proprijs adhuc nationibus nominibusq; discretos. Iulius autem Cæsar, gentem esse longè maximam, & bellicosißimam Germanorum omnium, & quorundam item aliorum Germaniæ populorũ, & quidem præstantium non meminit. Secundò refragor omnino eius opinioni, dum longam connectit fabulam de Francis, dicẽs esse Troianos ab origine, qui deleto Ilio duce Priamo Priami ex sorore nepote, per pontum Euxinũ, ad Męotidos paludes in Scythiam peruenerint ibiq; ciuitatem ædificauerint. Sycambriã uocitantes, ex qua dicti Sycambri fuerint, demum tempore Valentiniani Cæsaris Germaniam intrasse, & Francos appellatos, quod Attica lingua siue feroces siue nobiles sonat. Et alibi, Saxones Græcam sobolem esse affirmant, ex Macedonia claßibus aduectam, quæ Turingos multis bellis defatigatos paternis agris eiecerit, quod mihi (inquit) non fit uerisimile. Est enim uetustißimum in Germanica terra Saxonum nomen, cuius omnes ueteres meminere. Turingos nemo antiquorum nominat, qui Germanicas gentes enumerant, in aduẽtu primo Francorum, qui tempore Valentiniani Cæsaris Germaniam intrauere. Turingos nominari reperio, hæc Siluius. Cui ego non detractionis, aut gloriæ cupiditate, sed amore cui nihil non debeo patriæ ductus, contradicam, & à quo patria me Germania iure meritißimo pro sua defensione dissentire postulabit, cui non nihil laudis detraheretur, si hæc quæ relata sunt uera essent. Primùm nemo scriptorum, quod ego sciam, ullam facit mentionẽ Sycambrorũ apud Męotidos paludes in Scythia, nec item Francorum, nec Francus esse existimo Atticam dictionẽ, quoniã præter cętera Attici nõ habent f literã. At ne Eoles quidẽ illius literę inuentores utuntur: Vnde Gręcũ esse uocabulum non facilè inducar. Alij

Francos

Francos dicũt, quasi feroces, integrè loquendo quod paulo tolerãtius esset Fräcia etiã nostra orientalis dicitur, hi aũt qui in Gallia cõsederunt, non Franci sed Francigenæ potius essent nuncupandi, uti eos appellat Rosuita monialis Saxonica, uel Franci occidentales. Quod aũt genus Troia orum sint Franci, ex Scythiaq; progressi, cõmentum anile, sordidãq; fabellam existimo, & excogitatum ab hijs, qui de magnis maxima loquuntur, & in fauorẽ illorum qui suam originẽ uetustissimam atq; etiam quondã nobilissimam uolũt prędicari. Quod, etsi quidem Manethon Aegyptius antiquissimus dicat, uel ut alij existimant à quibusdam in errorem suum deprauatus fingatur dixisse, Francum Cęltis imperasse ex Hectoris filijs, attamẽ nihil mihi obesse debebit. Præter enim hoc quod nec Vincẽtius Gallus parum disertus historicus cõcordat Aeneę Siluio, nec hic cæteris, nec cæteri inter se. Illud est nemini obscurum, Francum, etsi regnauerit apud Celtas aliquando, nunquẽ tamen in gentem Celtarũ nomen suum transfudisse, posteritatiq; indidisse, quoniã nullus nec Græcus nec Latinus, aut cosmographus, aut historicus (quantũ ego legisse potui) Francorum meminit in Gallia, nisi tum demum illorum, qui Germania profecti totã Galliam inundarunt circa Valentiniani tẽpora, adeò ut inter Francum illum qui Celtis imperasse dicitur, & Francorum in Galliã transitum, anni plus quã mille & quadringenti fuerit exacti. Dimissis igitur fabulis Blondo Flauio assentior homini non Germano, sed Italo, q dicit (sicut & pleriq; alij) Francos, Vandalos, Burgundiones omnes uetustã originem habere ex Germania, deq; quibusdam Pliniũ citat in quarto naturalis historiæ, ex traditione Agrippæ dicentis, Germanorum genera esse quinq;. Vandalos, quorum pars Burgundiones, ubi nunc perperam Vindelici legitur, & malè meo iudicio, quoniam paulo ante idẽ Plinius. Vindelicos alpium accolas extra Germaniam collocat, hisq; conterminos Rhetos non meminit inter Germanos sed Alpestres. Germania eñ omnis teste Cornelio Tacito, à Gallis Rhetijsq;, & Pannonijs, Rheno & Danubio fluminibus separatur. Vnde extra Germaniam Vindelicos habitasse perspicuum est. tametsi iam diu & multis antè seculis in nomen nationẽq; transiuerint Germanicã, sicut & Rheti. Sunt aũt Vindelici (quos hodie Algoios uulgo nominamus uel potius Algeos ut alibi dixi) ad quos (ut Strabo dicit) Brigãtij pertinent. Quod aũt dicit Siluius, esse uetustissimum in Germania Saxonum nomẽ, cuius omnes ueteres meminerint. Turingos aũt tempore Valentiniani primũ nominatos nõ me riualẽ, & coassertorẽ habebit, quoniã Saxones nõ legi nisi rum demum tẽpore Diocletiani, uel sub Vespasiano, ut meminit Egesippus. Turingi aũt, teste Cornelio Tacito, in exercitu fuerunt Vitellij Ro. imperatoris, qui Germanicas legiones habebat in Gallia, à quibus & imperator salutatus est, antè Saxones nominati. Cum igit nec aduentus ullus Francorũ sciatur, quippe quos cõstat eruditorũ iudicio esse indigenas Germaniæ, nec de Sycãbris historia Aeneę quadret, quoniam quidem nullosq; unquã legimus fuisse in Scythia, & item illud nomen sicut omniũ fermè Germanorũ recens sit: nemo mihi persuadebit gentẽ esse aduentitiã, sicut nec alios Germaniæ populos, quorũ pariter nomen recẽs est. At quod plus de Francis q̃ alijs fabulatur, fecerunt bella eorum plurima, quæ gentẽ maximè recentis famę extollere, & nobilitare inprimis solent, quoniã prius ignota, & humilis in magnã homines admirationem adducit. Merum igitur cõmentum existimo, & eo libentius etiã. quoniam nullus est fere populus, excutiendo etiã ueteres historias, qui non uetustam, uel à lõginqua aliqua regione (& in primis Francigenæ qui uel superbissimi existimantur) originem prætendere gaudeat. Præsentia etenim sot dent usq; adeò, ut nulla ferè sit nobilitas apud Italos hodie, quę nõ suos maiores Germania oriundos prædicet, ecõtrariò nobilissima quæq; familia Germanorum, suũ ortũ à Romanis auspicatur. Sed quod Germania quondã, nũc ut existi-

mat

mat Hieronymus) Francia uocitetur, mirandū non est, cū nulla natio ex tota Germania (quāuis plurimas enumeret Plinius, Strabo, Ptolemæus, Cornelius Tacitus & alij) suum nomen antiquū retinet, preter unos Sueuos, & Frisios, quos posteriores Plinius & Tacitus celebrarunt. & nemo, quod ego sciā, uetustior. Vnde uenerunt quæso, quos hodie uulgò Hegoios Algoios uel Algeos, Vuittenbergenses, Badenses dicimus? unde Brisgaudij, Brisacogeani melius, Sūgaudij? unde Misnenses, Slesitæ, Hessi, uel Hassones, ut nunc dicimus, unde Vuedresi; Vuestuali, Pomerani, Lusatij, & alij non pauci? quorū nemo ex scriptoribus meminit. Vnde perspicis maximam esse in Germania nominū mutationem, quod fere solet fieri, dū gens aliqua, etsi primò tenuissima & humilima, postea tamen rapinis, prædationibus, uel iustis etiam bellis cantata, accipit uel à castro, oppidoue aliquo humili, ubi primum se continuit, uel à duce eius nomen, sicut Vuirtenbergensis hodie florentissimus apud Sueuos ducatus, à montana & unica arce nomen accepit, uel potius arx & tandem regio ipsa, à regulis nobilissimis tamen cognominata est. Sicut Marchionatus Badensis ab oppido *Baden*, & Misnēsis à Misna, apud maiores adeò uetustos, in nullo neq; nomine neq; memoria, Sicut etiam Alpestres illi, quos uulgò Suiceros uocamus, sedes ut uolunt, Heluetiorum habitantes, à *Suitz* agresti uiculo uidentur non obscurè appellati. Nam quod ad Suedos populos suā originē referunt, nihil mihi fabulosiùs existimatur. Ante ducētos etenim annos in nulla existimatione habiti sunt, uerū paucos ante annos, à cęde suorū dominorum, famā uel potius infamiā auspicati, in magnam gentē & potentiā coaluerunt, post hoc alijs lacessiti bellis egregiè restiterūt. Nec mirū uideri debet, maximis enim fluminibus altissimisq; & natura munitissimis montibus septi, expugnari difficillimè possunt, & sicut asperā, inclementem & tristissimā maiori ex parte habent regionem, ita gens est effera, agrestis, pertinax. Saxones autē fuisse Macedonas quis credat? quis enim Gręcia relicta Germaniā peteret? At non persisto ulterius in multa refutatione, quoniā & ipse Aeneas cōtradixisse uidetur, & credibile non est, tantā tamq; amplissimam Saxonū nationem, & tam multa ditione prędidā, linguā tam citò moresq; Germanos induisse. Hinc etiam quod Frāci, Turingi, Saxones & postremū Boioarij, quos nūc Bauaros uocamus, & alij sint indigenę, illud est non omnino leue argumentum, quòd nullū penitus monumentum, nulli annales, nec ullius alterius lingue, quam Germanicę signum uel uestigium appareat per Germaniam. Nec Bauari mihi ab Auaribus descendisse uidentur, sed potius à Bois nomine; unde & Boiemi, quāuis mutatis cultoribus, ut Tacitus dicit. Boij enim in deserta Noricorū concessisse prædicātur. Et Rosuita monialis, quę tēpore Othonis secundi claruit, Bauaros appellitauit Baioarios, & Hungaros hodie Auares sicut & Otho Sueuus, historicus clarissimus. Nec hoc absonum, facilimè enim Baioariorum in Bauarorum nomen, causa breuitatis uel corruptione potius, est mutatum. Sunt igitur Saxones ut à diuerticulis redeā, origine Sueui (quos cōstat citra & ultra Albim fluuiū sedes habuisse) qui & ipsi Saxones, paulatim (ut fit) in proprium nomen & potentiā coaluerunt, sicut & nunc Vuirtenbergenses. Nec hoc incongruum, aut à ueritate alienum uideri debet: quoniā credibile non est, tantam innumerosissimamq; Sueuorum nationem, uno aliquo nomine fuisse contentā, quę hodie multo arctioribus clausa limitibus, multa priuata habeat nomina, apud priscos ignota, id quod obscurum est nemini. Volo aūt esse Sueuos, ex hoc maxime fundamēto, cū Saxones sint indigenæ habitatores antiquorū Sueuorum, quis dubitat, sicut ex Germanis (teste Hieronymo) Franci cognominati sunt, ita ex Sueuis Saxones factos, à duce uel familia, pręsertim propter differētiam hodiernæ Sueuię. Vnde ego plura dicere supersedeo, contentus uera & uerisimilia non figmenta dixisse. Vale candide lector, Ex Tubinga.

APOLOGIA HENRICI BEBELII, CONTRA LEONHARTUM IUSTINIANUM VENETUM

Imperatoris nomen extenuantem, coronationem regum nostrorum incessentem, atq; Germanos barbariæ ob id insimulantem.

CLARISSIMO VIRO ET IURISCONSULTO PRUDENTISSIMO,

Gregorio Lamparter, Cancellario illustrissimi principis nostri, Henricus Bebelius Salutem dicit.

Si omnium uel gẽtilium suffragio, eos summis celebrat laudibus antiquitas, certissimumq; illis in cœlo locum definitum uult, qui pij in patriam consilio, uel armis remp. sunt tutati, si item non tã testimonio scriptorum quàm ratione fortiter pugnandum pro patria uideatur, si postremò mors omnium speciosissimã prędicatur, imò gloriosa & beata (ut Cicero dicit) eorum, qui pro patria mortem obierunt, & Codrus rex Atheniensium, duoq; Decij, innumerabilesq; alij maximis ideò efferuntur laudibus, quod se patriæ saluti deuouerint. Si contrariò, hi qui in patriam deliquerint, atque conspirauerint, impij parricidæq; summa cum ignominia appellitantur, in eosq; durissimis legum censuris fœdissimoq; cruciatus genere est animaduersum: quis iurè hoc meum factum improbare potest? quod patriam meam Germaniam iniurijs prouocatã, defensare conabor. Cum igitur Leonhartus Iustinianus Venetus (cuius nec mores, nec uitã, nec eruditionem, carpere mens est) in Germaniam, imperatorumq; Germanorũ amplitudinem, & coronationem intemperanter inuehatur: quis non mihi Germano concesserit? quis conuenire non uiderit? quis postremò hoc à me patriam meam iurè repetere posse neget? ut eo pro uirili portione eius honorem atq; maiestatem tuear? nemo ita desipit, ut non credat. Quare cum sim in eam uocatus conditionẽ, ut dij immortales potius occasionẽ quã mentem armis defendendi patriam negauerint, ut pius, ut gratus in illam non obscure iudicer, quicquid & quantulumcunq; est in me ingenij & eruditionis (quod sentio perquam exiguũ esse) ad eam non ab iniuria modo uindicandam, sed ornandam etiam, si possum cunctis uiribus conabor. Quòd si hic uel alibi contra Venetos uel Francigenas Germaniam incessentes, paulò commotiùs scripsero, Deus immortalis sit mihi testis, me id non studio mordacitatis aut propriæ laudis, uerùm solius patriæ amore (cui me omnia debere superius declaraui) fecisse, & esse aggressum. Hoc enim possunt considerare omnes hi, qui nouerint me scripsisse contra Venetos, & Parisianos, quibus me in omni liberali disciplina, omniq; genere eruditionis, non solum non æquandum existimo, sed etiam non nisi longisissimo interuallo eorum uestigia consecuturum spero, non enim tãtum mihi arrogo, ut in classes illorum uirorum referre cupiam. Vnde stultissimè facerem, si me laudis & gloriæ aut mordacitatis etiam libidine illis opponerem, quibus me in prædam, mala fretus causa, obijcerem. Nam dum ad gloriam niterer, omnibus essem futurus ludibrio, sed iustissimę causæ meritis & ueritate innixus & fretus, nullam inuidiam non subeundam, nullas inimicitias declinandas, dum patrię consuluero, existimo, nec sine exemplo. Nam ut Cicero eleganter dicit, quis est tam tenui cogi-

tatione

tatione præditus, cuius animus tantis inuidiæ angustijs continetur, qui non hunc hominem studiosissime laudet, & sapientissimũ iudicet, qui pro salute patriæ, pro incolumitate ciuitatis, pro reip. fortunis, quamuis magnum atq; atrox periculum studiosissime suscipiat & libenter subeat? Vtinã si quis rescribere uelit, me uiuo faciat, ubi defendendi tam mei quàm causæ facultas tribueretur. Sed spero constanter, hoc meo exemplo plures in Germania æmulationis studio iri excitatum, qui hoc meum honestissimum propositum, & Germaniæ defensionẽ & patrocinium sint suscepturi, ut non tam facile passim quilibet absq; rerũ meritis, in nos Germanos illotis buccis debacchetur. Tibi autẽ Cancellarie, nõ tam iuris utriusq; quàm omnis eruditionis cõsultissime, hanc nostrã apologiã singulariter consecrandam putaui atq; dedicaui, ut non solùm eruditione tua incredibili, quaq; præ cæteris es famigeratus, hoc pijssimum propositum defendendi patriæ honoris adiuuares: uerum etiam cum pro tuis in me meritis amplissimis humanitateq; singulari, omnia me tibi debere intelligam, uolui te his meis chartaceis muneribus honorare, ut intelligas me pro uirili mea paratum tibi gratificari, in quibuscunq; rebus mihi possibilibus te delectari existimem, cunq; non mediocriter ames humaniores istas literas, nec sis alienus à Gratijs atq; Musis ut est in prouerbio ueterum, tibi dedicaui hanc apologiam, quam dum nihil agere & feriari uolueris à maximis & ducalibus negocijs (quibus dij boni summa cũ integritate, ingenij acrimonia, singulari memoria atq; prudẽtia præes) legito, & me commendatam habe, Vale. Tubingæ, Kalendis Iulijs. M. D. VIII.

APOLOGIA HENRICI BEBELII PRO DEFENSIONE IMPERATORVM CONtra Leonhartum Iustinianum.

IMPERATOR nunc est, qui summam habet & absolutam potestatẽ, & cui monarchia ascribitur. Nec sum nescius, Imperatorẽ appellari solitum à senatu olim Romano, ut Cicero in Philippicis testatur, qui mille aut duo millia externorum hostium occidisset. Scio præterea, ductores exercituum & præfectos copiarum militarium, imperatores fuisse ab historicis appellatos. Ita tamen, ut semper imperator inter suos maximus esset. Sed nunc, sicut regna & imperia (sicut omnia in mundo patiuntur uicissitudinem) ita nomina etiam magistratuum mutantur. Et imperatorem uocamus, cui summa rerum cõmissa est. At Leonhardus Iustinianus Venetus, hanc imperatoris summam potestatis appellationem improbans, excandescenter & acerbissime inuehitur in Germanos imperatores, in epistola ad Cyriacum suum dicens, admiratum te dicis, in hoc nouo Sigismundi principis aduentu, quod qui ante coronationem se regem scriberet Romanorum post coronationẽ uero quasi maius quiddam & dignius exprimere uolens, imperatorem se nuncupabat, non regem, quod tu perperam factum arbitraris. Itaq; te id reprehendisse ais, & quæris à me, num idem sentiam quod tu, an contrà putem. Ego uerò in his & in alijs permultis, plurima quotidie mihi uideor errata cognoscere. Sed utor Democriti regula, rideo enim illa non fleo. Quid enim mea refert, quemadmodum barbari loquantur, quos neq; corrigere possum si uelim, neq; magnopere uelim si possim. De rege tamen & imperatore idem sentio quod tu, & iam pridem ridens barbariem istam, hoc ipsum notaui atq; redargui. Tres enim gradus maiorum dignitatum apud Romanos, de quorũ principe loquimur, fuere: Rex, Di-

Et sæpe ad eundem Frontinus lib. 1. strategematôn, Imperator Cæsar Domitianus augustus, Germanicus eo bello, quo uictis hostibus, cognomē Germanici meruit, Cornelius Tacitus in 12. literas mittit in hūc modū, po. Romani imperatoribus, magnarumq́ nationū regibus, & sępe aliâs, sicut & Suetonius, qui oēs suos Cæsares eo nomine honorat, quiq́ Cæsarē scribit ex decreto, prænomine imperatoris uocitatū esse, dicēs, perpetuā dictaturā perfecturāq́ morū. Insuper prænomen imperatoris, cognomē patris patrię, statuā inter reges suggestū in orchestra, sed & ampliora etiā humano fastigio decerni sibi passus est. Ita etiā Gręci, Plutarchus, Herodianus, Iosephus Gręcè loquēs. Iulius Firmicus, solus imperator stellarū nō subiacet cursibus, & solus est, in cuius fato stellę decernendi nō habēt potestatē, cū enim fuerit totius orbis imperator & dominus, fatū eius Dei summo iudicio gubernatur. Et Lactātius in prologo Institutionum: quod opus nūc nominis tui auspicio inchoamus, Cōstantine imperator maxime. Et Iustinus in prologo epitomatis sui: qđ ad te Antonine imperator, nō tā cognoscēdi quā emendandi causa, trāsmisi. Nonne & Firmus imperator, teste Vopisco, in edictis suis mandauit se uocari αὐτοκράτορα, id est imperatorem, & cū qui per se ipsum potest. Ita Cyprianus, ita Ambrosius, Tertullianus, Orosius, Augustinus, eloquentissimus Hieronymus, Ruffinus, Eusebius Gręcus & alij Ecclesiastici scriptores, nominitant Romanū principē, habentē & exercentem summam potestatē, non regē, non dictatorem aut consulē. Ita etiā Iustinianus ubiq́, itemq́ iurisconsulti, multò elegātiores Iustiniano. Aurelius iurisconsultus ff. de offi. pręf. pręt. le. prima: Ad uicē magistri equitū, pręfectos pretorio antiquitùs institutos esse à quibusdā scriptoribus traditū est. Nam cū apud ueteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistros equitū sibi eligerēt, qui assotiati principali curę, militię gratia secunda post eos potestatē gererent, regimentis reip. ad imperatores perpetuò translatis, ad similitudinē magistrorum equitū, præfecti pretorio à principibus electi sunt, data est eis plenior licentia, ad disciplinę publicę emendationē. Hic apertissimè discis, summā esse potestatem deuolutā ad imperatores, extinctis dictatura & alijs magistratibus. Ita accipiūt, Domitius, Vlpianus, Sceuola, Florētinus, Caius, Pōponius, Modestinus, Paulus & alij imperatorē, qui legibus moderandis & omnibus rebus præsit, sitq́ dominus mundi. Ita etiā accipit Victruuius, eruditus & eloquens scriptor, ad Augustū Cæsarem scribens: Cū diuina mēs tua & numē, imperator Cęsar, imperio potiretur orbis terrarū, inuictaq́ uirtute cunctis hostibus stratis, triumpho uictoriaq́ tua ciues gloriarent, &c. Ita Ruffus Festus, ita Vegetius de re militari, ita Plin. ad Traianū ita Nazarius, Mamertinus, Latinus Pacatus, ita Ammianus Marcellinus, ita Helius Spartianus, Iulius Capitolinus, Lāpridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio, Flauius, Vopiscus, Eutropius, Paulus diaconus, Aurelius uictor, qui omnes ad unū ad imperatores, & imperatoribus rerū potitoribus scribentes, imperatores scribunt Cęsaresq́ atq́ augustos nunquā reges, consules uel dictatores. Et ut paucis dicā, nonne ex ui nominis multò plus est, lautiùs, atq́ magnificentius imperare, unde Imperator, quā dictare, unde Dictator? quā regere, unde rex est (teste Augustino lib. 5. de ciuitate) quā cōsulere, unde consul? Et Consul olim suprema fuit apud Ro. potestas, hi tamen consules eo etiā tēpore, rebus scilicet florentibus & consulatu, Imperatores dicti sunt, nisi Salustius, egregius auctor, historiarumq́ pater mentiatur, qui dicit: post ubi regiū imperiū, quod initio conseruandę libertatis atq́ causa augendę reip. fuerat, in superbiā dominationemq́ se conuertit, mutato more, annua imperia, binosq́ imperatores sibi fecere: nisi Augustinus etiā, Christianorū doctissimus, mentiat, qui hoc idē Salustij repetēdo confirmat. Consulatus igitur, qui tēpore regum nullius erat nominis & precij, si tēpore creuit in summū, & postea sub imperatoribus solū inane nomen remansit,

mansit, quoniā imperatores & dabant & adimebant illū. quis non latinè fieri cēdat, ut imperator ex ui propria summus dicat? praesertim cū consul, captiuo quodam sensu, pro eo dicatur, qui principem se gerit. Nónne dictator (cuius nomen sub regibus nunquā auditum erat, atq; post Cęsarē omnino obsoleuit) olim magister populi dicebatur, ut dicit Pōponius ff de origine iuris? Benè igit dicit Liuius: Cōsules nunquā fuerāt, regibus exactis creati sunt. Dictatoris nec imperiū nec nomē fuerat, apud patres esse cœpit, Tribuni plebis, Aediles, Quęstores nulli erāt, institutū est ut fierēt. Decēuiros legibus scribēdis intra decē hos annos & creauimus, & è rep. sustulimus. hęc ille. Nónne etiā qui olim sub regibus tribuni celerū, sub dictatoribus magistri equitū, tandē sub Cęsaribus pręfecti prætorio dicti sunt, ut dicit Fenestella? & Aurelius iuriscōsultus, ut supra dixi, auctoritas quoq; præfecti prætorio maximè creuit, nā de illo Fenestella ita loquitur: Post adeò paruis orta principijs creuit auctoritas, ut cū aliquo tēpore à pręfectis prętorio prouocare liceret. Extāt quoq; exēpla maiorū, quo pacto ab his prouocassent, lecta postmodū à principijs sententia, à profecto pręttorio prouocatio sublata est. Creuit & nūc sub Christianis summi pōtificis auctoritas, creuit & episcopi auctoritas & significatio, qui quid significet, & quātū sit infra sacerdotis dignitatem, ex impositione nominis nouimus. Cur igitur nō Latinis (nō nobis Germanis, quibus ego quoq; nullā aut cōcedo aut concedendā esse puto latinitatis locupletandę uel mutandę auctoritatē) liceret uel mutare, uel augere imperatoris maiestatē: cui præter populi cōsensum etiā significatio ad hoc quadret: cū non in nominibus solū magistratuum, uerū etiā in alijs ferè omnibus, multas passa sit à primordio lingua Latina mutatiōes. Hoc Polybius Græcus nō obscurè probat, in secundo historiarum, dicens: primum fœdus inter utrunq; populum initum est, statim post eiectum urbe regiū nomen, quod fœdus, quantò diligentius fieri potuit interpretati sumus. Tanta enim facta est mutatio Romanæ linguę, ab ea tēpestate in hodiernū diē, ut etiā qui antiquitatis peritissimi sunt, pleraq; nō nisi difficulter intelligāt, & scilicet Cic. testatur, hanc inde locutionē sua ætate maxima ex parte euersam fuisse. Nónne & idē Cicero, Catonis uerba nō aliter excusat, nisi quod tūc ita loquerent? Nā & M. Varro, undecūq; doctissimus, ut ait Terētianus, dicit: cōsuetudo loquendi est in motu, & in postremo ad dit: Verba perperā dicta apud antiquos aliquos, propter poetas sua ætate dici rectè, & quæ prius ratione dicta erāt, postea perperam dici. Et idē: Quotusquisq; iā seruus habetur priscis nominibus, quæ mulier suū instrumentū uestis atq; auri ueteribus uocabulis appellat. Et Plautus in Epidico: quid istę scilicet mulieres, quę uestī quotannis nomina inueniunt noua. Et Sextus Cecilius, teste Gellio dicit, nam longa ætas uerba atq; mores obliterauit. Et Seneca epistola CXIIII: adijce nūc quod omnino certā regulā nō habet, consuetudo illā ciuitatis, quæ nunquā diu in eodē stetit, uersat. Idē prætereà notat eū, quē nos dictatorē dicimus, & in historijs ita nominari legimus, apud antiquos magistrū populi uocatū, deinde transit ad ea, quæ consuetudo sęculi mutauit, &c. Et Sceuola iurisconsultus ff. de sup le. l. labeo nec mirum est moribus ciuitatis & usu rerū, appellationē eius mutatam esse &c. Diomedes postremo Grāmaticus ita ait: pręclarè dixit Terentius, nihil dictū quod non sit dictum prius, sed iniecit postera ętas manū, & ueluti disciplinam pristini sęculi, ita & sermonē fastidire cœpit, & noua uelut parturire uerba, quę iuuenū ritu ipsa modo florent & uigent. Nónne, ut istam mutationē uarijs modis probē, appellatio domini atq; dominationis, apud ueteres tyrannum atq; tyrannidem designabat. Quare Augustus dominū dici se uetuit, non ob eā causam, quā Tertullianus assignauit in apologetico, & posteriores acceperunt. Nā Domitianus, ut dicit Eusebius, Suetonius, Orosius, Aurelius Victor, se Deum & dominum edicto appellari iussit, ad exemplum etiā Caligulę. Vnde Martialis

assentatur

aſſentatur Edictũ domini deiq; noſtri, & idem in octauo ad Domitianũ, omnes quidem libelli mei domine, quibus tu famam id eſt uitam dediſti, tibi ſupplicant &c. Nõne & Labeo iuriſcõſultus ff. ad l Rho. de iactu l. deprecatio, dicit: domine imperator Antonine, naufragiũ faciẽtes in Italia delecti ſumus à publicanis, Cyclades inſulas inhabitantibus. Antoninus dixit En demoni, Ego quidem dominus mundi. Itẽ Caligula & Domitianus ſe deos appellari iuſſerũt, & Diocletianus ſe ut Deum adorari iuſsit, ut ſcribit Euſebius, præter aliorum morem. Si illi regem magnificentiùs quã imperatorem exiſtimaſſent, etiam ſe reges appellari mandaſſent, Imperatorisq; nomen ſpreuiſſent: nec populum timuerũt, quoniã domini nomen Romanis fuit inuiſum præ cæteris. Poſtremò, ſi nolueris admittere noua magiſtratuum uocabula, etiam Latina & Græca, non dices Papa: at ita locutus eſt Hieronymus & alij Eccleſiaſtici, non dices epiſcopus, non cardinalis, non patriarcha, non acolutus, non ſubdiaconus, diaconus & cætera prope infinita. Tolles itaq; omnino fidei Chriſtianæ magiſtratus & dignitates, atq; omnino ad gentilitatem nos reuocabis. Chriſtianus enim populus, ſicuti quælibet alia gens, ſuos proprios habet ritus, ſolennitates, ceremonias, propria magiſtratuũ nomina & officia noua. Vnde ſi Germanos uocaueris barbaros, pro eo quod imperator apud eos nõ ſit ſupremę poteſtatis in temporalibus, ut dicitur: facies totã Italiam barbaram, & ipſam deniq; fidẽ Chriſtianã. Aut cũr non Venetos tuos rides? & barbarię incuſabis? qui ſuum magiſtratuum ſupremum & principem, uocant (ſicuti & tu ipſe) ducem: cuius quæ fuerit apud maiores, nec ita uetuſtos, dignitas, tu mihi referas, ego enim nondũ legi. At imperator à Romanis & ſatis uetuſtis, latinè & uerè dicitur, qui imperat & ſummam poteſtatem tenet. Vnde parum probe niteris redarguere, niſi ueterum more, quorum ad conſuetudinem ſi omnia confirmare uolueris, tolles Chriſtinitatis nomina. Debebas igitur Liuium legiſſe, qui dicit libro quarto primæ decadis. Quis enim dubitat, quin in æternum urbe condita & in immenſum creſcente noua imperia, ſacerdotia, iura gentium hominumq; inſtituantur? Si enim hæc uera, ut ſunt, eſſe debent: quis dubitat etiam nouis imperijs & magiſtratibus, etiam noua nomina imponi? Sed procedendo ad alias rationes, quibus regem imperatori præferre conaris, reſpondebo. Cum dicis, regem omnes ſic accipiunt, quaſi ſuprema quędam & abſoluta ſit poteſtas, ſupra quem in regno ſuo nemo ſit, ſed ipſe præſit omnibus. Ex quo fit ut rex niſi unus dumtaxat eſſe non poſſit, plures enim reges ſimul eidem regno præſidentes, ſeſe mutuo impedirent, naturamq; perimerent regis, quę non omnibus pręeſſet, ſed haberet paritatem. Patet hoc in antiquis modernisq; regibus: neq; enim Numa, neq; Hoſtilius, neq; alij deinceps Romani reges conſortem aut ſocium regni habuere. De Romulo & Tatio ferunt, ſed alter Sabinorumq;, alter Romanorum rex erat. In moderniſq; regibus hoc idem apparet. Neq; enim Francorum neq; Anglorum plures ſimul reges regnum gubernãt, ſed unus & ſolus, cui fratres, cui patrui cui propinqui omnes genua ſummittunt. Ceſsit iam quoq; apud hos filio pater, ac regiã poteſtatem ſe uiuo trãſferre in filium uoluit, ipſe dimiſit, quoniam duos ſimul regiam poteſtatem habere, contra naturam eſt huius dignitatis. At imperatores ſimul plures ſępiſſime fuerunt, non enim ſuprema poteſtas imperium, ſed ſalua repu. ſalua auctoritate ſenatus & populi, ſalua libertate, imperator creabatur. Itaq; imperatore exiſtente, nihilominus conſules prętoresq; ac cęteri magiſtratus in rep. manebant, rege autem exiſtẽte, manere nõ poterãt, quod patet ex dictatura. Illa enim quod uim quandam regię poteſtatis habere uidebatur, ſimul atq; inducta fuerat in remp. cęteri magiſtratus omnes interibant, & abrogati per creationem dictatoris cenſebantur, pręter tribunos plebis. At enim cum imperatore cuncti ſimul magiſtratus in rep. pręſtabant, & auctoritas uigebat ſenatus, & populi libertas ſerua-

batur. Ex quo apparet, imperatorem non esse dominũ, sed legitimam potestatẽ. hæc Iustinianus, Cui responsurus, dicã Imperatores semper singulos Rom. imperium gubernasse, usq; ad Aurelium Antonium. Verùm de quo scribit Eusebius & alij propinquum suum Lucium Annium Seuerum, qui erat gener Antonini pij, noua beneuolentia cõsortẽ imperij fecisse, tumq; primũ Rom. remp. duobus æquo iure imperiũ administrantibus paruisse, cum usq; ad illos semper singulos habuisset augustos. At quod imperatores acceperunt cõsortes imperij, factũ esse propter multa negocia Ro. imperij, cui nec regna Francorũ, nec Anglorũ ulla ex parte cõparari possunt. Fuit tamen adhuc noua differentia & superior potestas, aliqui enim Cæsares sed non augusti erant, quod maius erat: hoc enim in Codice Iustiniani, apud panegyristas & recẽtiores historicos uidere licet. Cõstantius enim imperator, teste Eusebio, Cæsarẽ apud Gallias constituit. Ex Spartiano itẽ uidere licet, qui ad Diocletianũ dicit in uita Aelij Veri, qui uel Cæsarũ nomine appellati sunt, nec principes aut augusti fuerunt, & post quorũ præcipuè de Aelio Vero dicẽdũ est, qui primus tantũ Cęsaris nomẽ accepit. Sed quid nobis obijcis septẽ regulos Romanos, quorũ imperiũ non erat adeò propagatũ, ut multis adiutoribus opus esset. tametsi Romulus consortẽ Tatiũ habuerit in eodẽ regno & territorio. Sed nõ nouũ est plures esse in uno regno reges, duo simul fuerũt reges Sueuorũ, qui Vespatianũ cõtra Vitellij partes adiuuabãt, ut testis est Tacitus. Nouimus itẽ plures simul fuisse reges Francorũ, Gotthorũ, &c. & Hispania hodie regna habet quatuor uel quinq;, & patrũ nostrorũ memoria Gallia quattuor regna fuerũt, Francorũ, Burgũdionũ, Lõgobardorũ & Belgicę, quorũ postremos texit imperator Romanus & Germanus; sicut hodie ad illum spectãt, & maiores Caroli Magni nõ fuerunt Francorũ reges, attamen maiores domus dicebãt, apud quos summa rerũ uersabatur, adeò ut regibus nomẽ inane & solus titulus relinqueretur, apud illos administratio esset. Sed dicat insuper Iustinianus quicquid uelit, libertatẽ scilicet fuisse & auctoritatẽ S. P. Q. R. sub imperatoribus, non habebit suffragatorẽ me. Scio enim ecõtrariò multò maiorẽ libertatẽ senatus & populi Ro. fuisse sub regibus, quã imperatoribus, nisi forsan quibusdã. Nã cuncta imperatores ex libito administrabãt, tollẽtes nõ solũ libertatẽ senatus & populi, uerũ etiã è uita sustulerũt aut in exiliũ damnauerũt, quos placuit, usq; adeò, ut nihil magis contrariũ fuerit tunc senatui quam libertas, qui oẽs magistratus cõtulerũt & ademerũt, adeò ut libertos eorũ sæpe potentiores fecerint patricijs & senatoribus, & omnes magistratus, si qui erant, auctoritate principis creabant, qui plus nomẽ & titulũ ostẽtabant, quã aliquod imperium. Scio enim fuisse cõsules sed nullã illis potestatẽ fuisse, nisi consentiente imperatore cõpertum habeo, adeò ut Roma nunquã minus libera fuerit quã sub Romanis imperatoribus. Addo etiam multos non à senatu, sed à militibus contra senatus decretũ atq; populi consensum imperatores acclamatos, atq; mansisse in imperio, multosq; omne crudelitatis in patres atq; plebem genus exercuisse, ut ostẽdit Iuuenalis in quarta satyra, dicens. —*Sed olim, Prodigio par est in nobilitate senectus*, loquens de crudelitate Domitiani imperatoris. Sed non laboro in re manifesta, cum tyrannidem plusquam imperium, imperatorum dominationem maiori ex parte, dicere & ostendere possem luculentissime. Reddit insuper Iustinianus aliam rationem suæ opinionis, dicens: Volo insuper unam uel alteram rationem inducere, quò maioris dignitatis regium nomen ostendam, imperium enim quibusdã magistratibus rectè tribuimus. Nam omnes qui iurisdictionem exercent, ac punire & coercere possunt, imperiũ habere dicimus, at regnum habere illos nunquã diceremus, quoniam imperiũ legitimã potestatẽ significat, regnũ autem habere, supra leges esse. Ego aũt ecõtrariò dicã, imperiũ Ro. summã potestatẽ, & si aliquãdo minorẽ: reges aũt dici aliquando diuites tantũ & regulos, qui paruam &

tiam & minimam habeant potestatem, & rex scachorum (ut ita dicam) etiam dicitur rex, ut habetur in cap. uenerabilē, Extra. de electione in glossa. At utrunque ut regnū sine ratione placuit antiquis esse supra leges, ita nunc imperium Romanum, & nobis pariter sine ratione, nā esse imperatorē, est esse supra leges, & esse legē animatā in terris, ut dicitur in Autē, de cōsul. in prin. colla. uij. Quod idē cōfirmat Vlpianus iurisconsultus ff de cōstitu. prin. dicēs, quodcunque igitur imperator per epistolam, & subscriptionem statuit, uel cognoscens decreuit, uel de plano interlocutus est, uel edicto præcepit, legē esse constat, hoc alibi sæpe ostēditur. Ille affert aliā rationem dicens: præterea quę Deo tribuimus uocabula, ea præstātissima sunt existimanda. Cum enim Deus ineffabiliter excellat, nec ulla humana reperiri digna possint eius maiestate, illa Deo tribuimus, quę apud nos sunt maxima, quoniā maiora tribuere nō habemus, Deū aūt regē nuncupamus, ac regnū Cęlorum dicimus, ut sacræ literæ poetæque testantur Imperatorē uerò quā Deum uocaret, uix quisquā reperitur, hæc ille. Ego aūt facilè inuenire possum, Deum etiā imperatorem dictū apud illustres scriptores, Cicero loquendi regula, de senectute: uetatque Pythagoras iniussu imperatoris, id est, Dei pręsidio & statione uitæ decedere. Plautus in Amphitrione, ubi Brōria ancilla loquitur. Summus imperator diuûm atque hominum Iupiter, is se dixit cum Alcumena clam cōsuetum cubilibus, eumque filium suum esse, qui illos angues uicerit, alterū esse tuū dixit puerū. Lactant. Christianus Cic. lib. 5. cap. 20. Nam si is qui in hac terrestri militia regi suo fidem seruat, in aliquo egregio facinore, si postea uixerit, acceptior sit & charior: si perierit, summam cōsequitur gloriā, quod pro duce suo mortem occubuerit, quantò magis imperatori Deo fides seruanda est, qui nō tantū uiuentibus, sed & mortuis premiū potest uirtutis exoluere. Eusebius, Iosephus, Ruffinus de Herode, dicebāt ergo hi quibus diuinandi peritia est, diuinitùs has pœnas ab imperatore Deo, ob multa eius impię, & crudeliter gesta, deposci. Dicimus insuper in sacris literis, de beata uirgine, Imperatrix cœlorum, Hieronymus super Matthęum, Iesus rex Iudæorum, hoc est imperator credentium & cōfitentium. Idem in Biblijs transtulit sæpe imperiū Domini Dei nostri. Itē quod Deus imperauit, Augustinus lib. 3. de Trinitate, cap. 4. nihil enim fit uisibiliter, & sensibiliter, quod nō de interiore inuisibili, atque in intelligibili aula summi imperatoris aut iubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem iustitiam premiorū atque pœnarum, gratiarum, atque retributionum, in ista totius creaturę amplissima quadā immensaque republica. Idē sæpe dicit Deum imperare, ergo est imperator. Et Ambrosius, de eo quod scriptum est, quis maior est in regno, non enim ad imperium cœlorum peruenitur superbia, diuitijs, præfectura: sed humilitate, paupertie, lenitate, &c. Non insuper sequitur, Deum nuncupamus regem, ergo rex summam potestatem propterea significat. Nam & patrem uocamus, nō tamen idcirco pater summa potestas est, uocamus & agnum, uocamus & pastorem: non tamen illa supremam potestatem designant, uocamus & dominum, quod uocabulum (ut superius dixi) tyrannidem significabat antiquitùs: Atque inter reges olim & tyrannos, nulla erat differentia, ut multi auctores prodiderunt. Virgilius in septimo Aeneidos, *Pars mihi pacis erat dextram tetigisse tyranni*. Vbi Seruius ait, Græcè dixit regis, nam apud illos regis, & tyranni nulla discretio est. Sic Herodotus Crœsum tyrannum dixit, & Aristophanes in lemniadibus, Thoantem Hypsiphyles patrem, Et apud ecclesiasticos scriptores, sancti uiri uocantur reges, ut dicit Gregorius libro xxvi. moralium, super illud Iob: Reges in solio collocat in perpetuum. Sed apud ueteres Latinos pro diuite tantum ponebatur rex Ita apud Horatium, Iuuenalem, Columellam & Martialem inuenies. Vnde & Plautius Menæchmus, de se contra seruum suum loquens ait: meus Vlysses, suo qui regi tantum concinit mali. Lycus leno apud eun-

dem in Penulo: Rex sum, si ego illum hodie, ad me hominem allexero. Rex itē sacrorum, qui & sacrificulus dicebatur, Romæ erat, & pontifici maximo subijciebatur. Et Augustinus libro de ciuitate quarto, quia latrocinia quid sunt nisi parua regna? Vides hic, regis & regni etiam olim paruam fuisse existimationem & cuius libet ferè pagi dominum regem appellatū. Nõne & in canonicis decretis, 7. q. 1. in apibus dicitur imperatorem esse super omnes reges, quæ Latinos non nos habent auctores? Vnde illam rationem benè omisisset Leonhardus Iustinianus. Imperatorem igitur summam complecti potestatem, iam liquidò ostendimus, atq; supra reges esse declarauimus, non tam ex significatione quā ex opinione publicoq; omnium mortalium consensu, adeò ut rex multis non adeò potentibus attribuatur, subq; imperatoribus Romanis multi olim reges fuerint, at ꝑ ab illis sint coronati, ut Tigranes à Tiberio, Herodes ab Augusto, & alij ab alijs: Imperator uerò, quandam supremam in terris ac maximam ostēdat à Deo, ut cum Turcæ suos fines mirum in modum propagauarint, princeps eorū, propter magnā potentiam, dicatur nō nisi imperator, etiam à Christianis.

Videris tamen maximè improbare, quod primò nostri scribant se Romanorum reges, atq; postea imperatores, quod nulla unquam gens fecerit, nosq; in hoc barbariæ non parum incusas. Ad quod ego tibi respondeo, omnium nostrorum consensu imperatorem maius nobis uideri esse (uti probaui) quàm regem, non tamen regem Romanorum alium existimamus, quò ad potestatis exercitium quàm imperatorem Romanum. Nam postquam aliquis ex nostris in regem Romanum est electus, mox omnia imperatoris officia exercet, & (ut loquar more leguleiorum recentiū) de facto habet plenariam omnium rerum administrationē, supremamq; potestatem, nec aliquid addit creatio in imperatorem, nisi quandā solennitatem, & quędam ornamenta, quę Romanus pontifex non nos excogitauimus. Vt igitur rex aliquis Romanorū primū dicatur, & postea imperator coronatione pontificis, solùm est sedis Apostolicę non Germanorū institutum, ut leges in capite uenerabilē, Extra. de electione. Nos uerò Germani, dum elegerimus aliquem in regem Romanorum, mox etiam habetur nobis imperator, sed ille tres coronationes non sunt à nobis introductæ, propter maius imperiū, sed propter consuetudines locorum. Primum enim Aquisgrani, pro regno Teutonicorū & Gallię Belgicę coronatur, Mediolani pro consuetudine Longobardorū, qui spectant additionem Ro. imperatoris. Postremò Romæ, pro Romano imperio. Maiores enim nostri (post Carolum nostratem & eius stirpem, qui non nisi post Ro. coronationem tādem se Ro. imperatores scribebant) uti Henricus secundus. Othones ante Romanam coronationem scribebant se reges tantum Gallię Belgicę, & Longobardorum, tandē post pōtificis coronationes, scribebant, se imperatores iuxta morem maiorū. Sed postquā Othone tertio sine liberis decessuro, & unà cū Gregorio quinto ordinante, electio Ro principis translata esset ad septem electores: Papa Romanum principē iussit primum regem coronari, tāquam minus esset & multis cōmune, quod sine eius a ꝯtoritate fieret, ut ipse tandem supremam potestatem & imperatoriā conferret. Nos uerò in rege imperatorem, & omnem eius potestatem eligimus, atq; tanquā imperatori obedientiam & fidem iuramus: pauca tantùm quædam ornamēta addit, nihil cōferentia uel addentia imperatorię maiestati, ut etiā Hostiensis confirmat, in ca. super quibusdam de uerb. sig. ubi dicit, principes Germanię pronunciasse, quod promotio imperialis non det nisi nomen imperatoris.

Postremò, tanquam nefas quoddam & piaculum obijcit nobis, cum coronemus nostros reges & imperatores, dicens: enimuero non ut imperatores, sed ut reges Romani coronantur, cur ergo se post coronationem imperatores scribunt nō reges, deinde hoc totum ignorantię est, cū ne reges quidē Romani unquam

quam coronari mos fuit, Romulus enim & hi qui post Romulum fuerunt reges, nunquã coronam receperunt, aut gestarunt, aut usi sunt. Idem quoq; obseruatũ est à Tuscorum regibus, ut nunquã coronarentur, sed trabea duntaxat & palmata tunica. Et idem: coronari ubi nam gentium mos fuit: quis imperatorẽ Roma. antiquis illis temporibus coronatum fuisse unquã audiuit, aut legit: non Augustum, non Tiberium, non Caligulã, non Neronem, cum præsertim hi duo extremi, intolerandæ superbiæ, ac luxuriæ forent: nemo inquã coronã imperij unquã suscepit, aut habuit, aut ausus est, nisi forte laureã cum triumphasset, aut rostratam quod classem hostium cepisset, quæ duæ coronæ non imperatorum erant magis, quã quorumcunq; triumphantiũ, aut uincentium. Primùm Iustiniane, coronarum usus antiquissimus est: non solùm sub Romulo, sed Libero patre hunc fuisse, testis est: Plinius, in septimo naturalis historiæ. Et Romani imperatores, olim etiã non lauro tantũ sed & auro etiã coronabãtur: Nã ut Aulus Gellius in quinto docet, triumphales coronæ sunt aureę, quæ imperatoribus ob honorẽ mittuntur, sed illæ aureæ coronæ nõ fuerunt in tanto precio, ut rex uel imperator peculiariter co onaretur, cum & ciuica preciosior esset, & priuati etiam ciues illa coronarentur. Dicit enim Plin. lib. 16. cũ de ciuica corona diceret, addit Cedunt his murales uallaresq;, & aureæ, quanquã precio antecedentes. Et idem lib. 33. loquens de Romanis: ĩdẽ, quod magis miremur, coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus sit ea, non inueni, sed quis primus donauerit, à L. Pisone traditur, A. Posthumius dictator, apud lacũ Regillũ, castris Latinorũ expugnatis, ei, cuius maximè opera capta esset, hanc coronã ex præda dedit. Itẽ Lucius Lentulus Seruilio Cornelio merende, Samnitũ oppido capto, sed quinq; librarũ corona, Piso frugi filium ex priuata pecunia donauit, eamq; coronam testamento reipu. legauit. Et Titus Liuius lib. 3. exercitus liberatus, & eius consul coronam auream Cincinato dictatori dedit. Et septimo, Idem, Samnitibus superatis, consul Aulus Cornelius Cossus, aduocata concione, Publij Decij tribuni militaris laudes peragit, præter militaria dona, aurea corona eum donat. Et lib. 10. Papirius cursor consul Papirium filium, quatuor centuriones, manipulumq; hastatorum, armillis aureisq; coronis donauit. Et lib. 30. Scipio cõcionem aduocari iussit, ubi Masinissam regem primũ appellatum, eximijsq; ornatum laudib. aurea corona donauit. Et Sicinius dictatus, aureis donatus est coronis, ut dicit Gellius lib. 2. cap. 11. & Iosephus in 7 de Tito Vespasiano, Confestim ergo eos, quorum partes sunt iudicare, quos nam scirent fortiter aliquid in bello fecisse, & nominatim singulos appellatos collaudat, quasi qui domesticis rectè gestis, nimiũ lætaretur, & coronas eis aureas imponebat. Et sicut apud alias nationes, reges suis insignibus decorati sunt: ita apud Romanos. Nam sicut apud Macedones, reges diademate cingi morem esse scribit Herodianus, & reges Persarum tiarã gestare consueuerunt, in cuius summitate gemma erat permagna, & lucens, auro illigata. Aegypti regibus mos fuit aut leonis, aut tauri, aut draconis priorem partem in capite ferre insignia principatus. Aethiopum uerò reges sceptrum in aratri formam gerunt. Ita Romanis indumentum purpuræ, signum erat regiæ potestatis, ut dicit Lactantius lib. 4 cap. 7. itemq; (ut ru dixi) trabea & palmata unica. Virgilius, *Et sellam regni trabeamq; insignia nostri.* Et Cicero pro Scauro: quem purpura regalis non commouit, cum Sardorũ mastruga mutauit. Nõ'ne & prætori, ut dicit Fenestella, regia insignia consularesq; fermè apparatus fuerunt: Quod si propter coronationẽ imperatorũ nostrorũ, uis nos esse barbaros, & cuncta emendare, uel potius ridere, & redigere ad antiquitatẽ: facies Romam (quæ est domicilium, & plantatrix linguæ Latinæ) & Romanos ipsos barbaros. Non'ne Pontifex Maximus triplici corona, instar turritæ Cybeles, insignitur quod omnibus temporibus antiquis, atq; cunctis nationibus & gentibus est inauditum;

auditũ,sed bone Iustiniane, falsò Germanos imperatores accusas quod ipsi primũ se coronauerint, cũ hoc fecerint ante Romanos,& Græci imperatores. Nã ut dicit Paulus Diaconus,de Tiberio Constantino:Hic cũ augustalẽ coronam accepturus esset,eamq; secundum consuetudinem,ad spectaculũ cũ populis exspectaret,fuit ante illius tẽpus iam consuetudo coronandi imperatores.Nonne Iustinianus coronatũ se dicit (de quadriennij præscrip.l. benè à Zenone) quæ ergo (inquit) pro Augusto honore & cautela, res accipientium nostra statuit æternitas,hæc tam nostra sublimitas,quã cæteri omnes iudices nostri obseruare festinent,ex eo tempore ualitura,quo nutu diuino imperiales suscepimus infulas. Vbi Accursius dicit,nota imperatores esse coronãdos. Nonne,ut dicit Aurelius Victor,Eusebius & alij,Aurelianus imperator primus apud Romanos diadema capiti innexuit,gẽmisq; & aurata,omni ueste,quod adhuc ferè incognitũ Romanis,moribus uisebatur,usus est. Nonne & Constantinus Magnus coronatus est:nam ut dicit Panegyricus eius:meritò igitur tibi Constantine, & imperator,senatus signum Dei,& paulò ante Italia scutum,& coronam,cuncta aurea dedicarunt.Et Aurelius Victor:Constantinus pontem in Danubio construxit, habitum regium gemmis,& caput exornans perpetuo diademate,ut latius postea dicam.Et Mauricius imperator coronatus est,ut dicit Paulus diaconus. Nã ut scribunt Otho Frisingensis, & alij illorum temporum scriptores, Heraclitus coronatus est occiso Phoca à Sergio patriarcha, in oratorio sancti Stephani, in palatio suo coronata est,eadem die,sponsa quoq; ipsius Eudocia,in Augustam. Et Phocas coronatus est,& Constantinus,filius Constãtis regnauit cũ fratribus suis,Heraclio & Tiberio,sed cũ uenirent aliqui orientaliũ partium,& dicerent, si in trinitatem credimus,tres coronemus:turbatus est Cõstantius,qui solus erat coronatus,Tiberius Constantinus coronatus est ab Euticio patriarcha,qui mittens adduxit uxorem suam Anastasiam, & coronauit eam. Pulcheria Theodosij filia senis Martiani imperatoris capiti diadema impofuit,ut scribit Pomponius,Iustinus minor Iustiniani nepos, Sophiam uxorem coronauit Augustam,coronatus & ipse ab Eutitio.Leo belsica ortus progenie ab Anatholio est coronatus.Leo iunior cùm paucis mensibus rexisset imperium,propria manu, ut dicit Pomponius Lætus in suis imperatoribus,coronans genitorem suum Zenonẽ, constituensq; imperatorem,rebus excessit humanis.Ita & de alijs scribunt,omnes ferè illorum temporũ scriptores.Itẽq; Iulianus apostata,ut scribunt Ammianus Marcellinus, & alij,à militibus Augustus appellatus est: cumq; corona deesset imperialis,torquem unus militum super caput imposuit,& ista coronatio etiã uetustior est,apud Romanos.Nam Claudius Drusus,statua sibi cum diademate ad Appij forũ posita,Italiam per clientelas occupare tentauit,ut Suetonius auctor est.Et Titus Vespasianus Alexandriam petẽs, in cõsecrãdo apud Mẽphim Api boui,diadema gestauit.Et idem,ut scribit Iosephus,in septimo belli Iudaici,cum ad zeuma Euphratem uersus iter contenderet, huc missi etiã à rege Parthorum legati,auream ei coronã ferentes,quòd Iudæos uicisset,eaq; suscepta,etiã conuiuium exhibuit regijs.Et Antoninus Heliogabalus,ut scribit Herodianus Græcus,uestitũ usurpauit luxuriosum, purpura intextũ,atq; auro monilibusq;,& armis redimitus,coronas etiã substinẽs,ad Tiaræ modũ,auro lapillisq; preciosis insignitas.Vides igitur Iustiniane, quã perperã egeris,dum Germanos imperatores,falsò accusaueris ignorãtiæ, & barbariæ,in hoc quod iam diximus.Sed quòd addis,nec Tyberium,nec Neronem, nec Caligulam, unquã coronatos,cur non addit,nec unctos,uti nostri modò unguntur: Bone Iustiniane,nos Germani malumus similes esse Christianorum,& Hebræorum regum, quã gentiliũ,& sceleratorum,Neronis,Tiberij,& Caligulæ, Probes tu factũ illorũ,nos Christorũ,nos enim gaudemus,ad imitati onẽ Christi(qui ꝑ redẽptione

ne nostra spineam coronam portare non est dedignatus) & sanctorum regum Dauid, & aliorum, & Constantini Magni imperatoris Christiani, coronare nostros reges, & ungere. Nam etsi Eusebius, Beda, & alij dicant, Aristobulum qui Hircano successit primùm apud Iudæos, diadematis sumpsisse insigne: inuenio tamen capite 1. libro regum secundo, Saul regem diadema in capite tulisse, & capite 12. Dauid profectus est, aduersum Rabba, cumq; dimicasset, cepisse eam, & tulisse diadema regis eorum de capite eius, pondo auri talentum habens gemmas preciosissimas, & impositum esse super caput Dauid, & Paralippo. 1. cap. 20. Tulit autem Dauid coronam Melchon de capite eius, & inuenit in ea auri põdo talentum, & preciosissimas gemmas, fecitq; inde sibi diadema. Coronamus igitur, & ungimus reges nostros, ad exemplum sanctorum, non malorum, non ad superbiam (ut tu existimas) & tyrannidem, sed ad humilitatem, & pietatem. Hoc non ego, & Germani, sed sanctus Ambrosius dicit, nosq; hunc morem accepisse à Constãtino, atq; accipere debere, docet de obitu Theodosij, ita loquẽs de Helena Constãtini matre: quæsiuit Helena clauos, quibus crucifixus est Dominus, & inuenit: de uno clauo frenos fieri præcepit, de altero diadema intexuit. Vnum ad decorem, alterum ad deuotionem uertit. Visitata est Maria, ut Euam liberaret: uisitata est Helena, ut imperatores redimerentur. Misit itaq; filio suo Constantino, diadema gemmis insignitum, quas preciosior ferro innexos crucis redemptionis diuinæ gemma connecteret: Misit & frenum, utroq; usus est Constantinus, & fidem transmisit, ad posteros reges. Principium itaq; credentium imperatoris sanctum est, quod super frenum, ex illo fides, ut persecutio cessaret, deuotio succederet. Sapienter Helena egit, quæ crucem in capite regum leuauit & locauit, ut crux Christi de regibus adoretur, non insolẽtia ista, sed pietas est, cum defertur sacræ redemptioni. Bonus itaq; clauus Romani imperatoris, qui totum regit orbem, ac uestit, principum frõtem, ut sint prædicatores, qui persecutores esse consueuerunt. Rectè in capite clauus, ut ubi sensus est ibi præsidium, in uertice corona, in manibus habena. Corona de cruce, ut fides luceat: habena quoq; de cruce, ut potestas regat, sitq; iusta moderatio, non iniusta præceptio. Habeant hoc etiam principes Christi sibi liberalitate concessum, ut ad imitationem Domini dicatur de imperatore Romano: posuisti in capite eius coronam de lapide precioso. Et idem Ambrosius: Quare sanctum super frenũ, nisi ut imperatorum insolentiam refrenaret, cõprimeret licentiã tyrannorũ, qui quasi equi in libidines adhinnirent, quòd liceret illis adulteria impunè cõmittere, quæ Caligularum, cæterorumq; probra comperimus, quibus non fuit sanctum super frenum. Quid ergo aliud egit Helenæ operatio, ut frena dirigeret, nisi ut omnibus imperatoribus sancto dicere spiritu uideretur: nolite fieri sicut equus & mulus, sed in freno & chamo maxillas eorum constringeret, qui se non agnoscerent, reges ut regerent sibi subditos. Prona enim potestas in uitium ferebat, & more pecudum uaga sese libidine polluebant, Ignorabant Deum, restrinxit eos crux Domini, & reuocauit à lapsu impietatis, leuauit oculos eorum, ut Christũ in cœlo quærerent, hæc ille. In quibus luculentissimè ostenditur, Iustinianum in iniuria debacchatum esse in Germanos, in quo se planè Venetum ostendit, dum postremò etiã addit, Germanos imperatores uix quatuor iugerũ possessores, coronari, sed profectò illa iugera habent fortes uiros, dum unus imperatoris subditus, & uasallus, ut dicitur, nostris tẽporib. Dux Austrius Sigismũdus, tuos Venetos ô Iustiniane terra mariq; potẽtissimos, atq; maximo exercitu instructos, paucissimis millib. memorabiliq; clade ꝓfligauerit ꝓpe Tridẽtũ, ut prius copiose descripsi. Sũt aũt Veneti Germanorũ antiq. & genuini hostes, quos nostra patiẽtia, ad maximã iniuriã ꝓuocat, nõ enim cõtenti, præda se imperij ditatos esse, qui ante ducẽtos annos in continenti habebant nihil, nunc proditionis, atq; cal-

liditatis

liditatis ope quibus pugnare dicuntur præcipuè, & sunt maximè illustres res, & iura imperij inuaserunt, atque Italiã nobis debitam nunc illis, nunc alijs factionib. adiuti Germanorũ, in Italia imperiũ debilitauerunt, atque euerterunt, nec ut dixi cõtenti iurib. nostris, & nostrorũ sanguine olim partis iniquissime esse potitos, nisi & uerbis, & fabulis nos quibuscunque modis possunt dilacerarent studiosissime. Sed surge ô Germanorum inuictissima uirtus, & fortitudo genuina, uindica te ab iniuria rerum, & uerborum, & reperite uiri uestrum ab his, qui maximas imperij urbes, & potentissimas uarijs artibus, & machinationibus in suam dominationem subegerunt. Surge tu in primis Christianissime, atque augustissime imperator Maximiliane cognosce homines, qui ut rebus suis cõsulant dominãdi libidine præcipites fidem habẽt tẽporariam, nunc illũ, nũc aliũ destituere, uel fouere, uel circũuenire nunquã formidãtes, Valete omnes Germani, atque uerbis & maximè armis laudẽ, gloriam, atque honorẽ nostrũ non sinite pessundari, nam & ego nonnisi amore patriæ hæc scribo, nec cũ laruis luctari cupio, cũ contra Iustinianum illum scribo, sine uituperatione tamen. Sed patriæ misertus nõ potui uel saltẽ aliquid facere quo prouectiorib. ætate, atque doctioribus me Germanis pręberem uberiorem occasionem defendendi Germaniam. Iterum Valete.

QVOD IMPERATOR ROMANORVM IVRE SIT CHRISTIANISSIMVS DICENDVS

Maximilianus Christianissimus Romanorum rex semper Augustus.

HENRICVS BEBELIVS.

QVOD ego in scriptis meis regem nostrum Maximilianũ appellito Christianissimum exemplo diui Ambrosij, & aliorum qui imperatores Christianissimos scribunt, exemplo Romanæ Ecclesiæ quæ in die Parasceues pro Cæsare orans dicit: pro Christianissimo imperatore Rom. ita habent libri sacri tam recentes, quã uetusti. Sunt qui minus rectè factum existiment, quòd is titulus iure quodam hæreditario peculiariter sit regibus Francorum tributus, ut citra eorum iniuriam nemo alius rex sibi uẽdicare posset, quorum sententiæ, neque suffragabor, neque accedo, quin imò imperatori Romano iure meritissimo tribuendum contendo, siue enim dignitatem, siue merita considerauerimus Germanos imperatores Christianissimos uocabimus, primũ enim cũ Rom. rex sit super omnes reges, atque Ecclesiæ Christianæ omniũ cõsensu aduocatus, ut ita loquar, & defensor, eius partes erunt, omnes Ecclesiæ Christi status defendere eosque in pace, ac trãquillitate cõseruare, uniuersamque remp. fidei, ut unicus & maximus Christiani exercitus dux, & imperator pro uiribus amplificare. propterea enim à Christo gladium accepit: quæ quidẽ officia, cum in primis ad Christi laudem, & gloriam spectant, nõ incongruenter, quin potius iure proprio Rom. rex titulũ sibi Christianissimi assumere, ac uindicare potest. Quẽadmodũ põtifex Ro. sanctissimi appellationẽ ab officio, & dignitate cui preest etiã si opera eius essent pessima. Si aũt merita inspexerimus, soli Germani Christianissimi appellabuntur. Pipinus enim Germanus, & Francus orientalis, ut nemo sanus negat primus meruit istum titulum, ab Vrbano secundo, qui ob egregiam

giam uirtutem, & insignem amorem, quo Christi Ecclesiam est prosecutus, accepit & hunc titulum, & regnum Francorum occidentalium, quos potius Francigenas appellabimus. Carolus postea Magnus illius filius in quo, & successoribus continuatus est is titulus, quòd Germanus, & Francus orientalis fuit, ideò consensu Rom. plebis atq; approbatione sanctæ Rom. Ecclesiæ imperiū in persona eius utpote Germani, fuit translatum in Germanos non Gallos Francigenas, quòd si ex hoc Christianissimus fuisset dictus, uel quòd Frācigena esset, uel Francigenę tam bene meriti de republica Christiana fuissent, imperium non in Francos germanos, sed Frācigenas esset translatū, quod nemo dicere potest. Carolus insuper dictus est, Christianissimus imperator, nō Christianissimus rex Francigenarū, hoc eius sepulchrū declarat cum tali inscriptione, Caroli Magni Christianissimi Imperatoris Romanorū corpus, sub hoc sepulchro conditū est, quare Francorū orientalium reges, qui fuerunt natione, & imperio Germani, habebantq; sub se regnum Francigenarum, illi sua uirtute imperiū Germanis meruerūt, tituloq; Christianissimi decorati sunt, ob admirandā ipsorum religionē, Ecclesięq; Christianæ, propagationem, quod nemo de Francigenis. & Gallis dicere potest. Post stirpem autem Carolinam, quæ ut dixi, Germana fuit, cū iā Francia occidentalis, ab orientali imperioq; Germanico esset diuisa. Comparemus gesta Germanorum principū, atq; imperatorum, cū Gallis cunctisq; Europeis regibus, & nemo nō dicet Germanos esse Christianissimos, nam si paruo aliquo uolumine enarrare possem, qua diligentia, & reuerentia nostrates imperatores sint diuinum cultum prosecuti, si fidem Christi dilatatam, regnaq; & populos ad fidem per eos reuocatos, atq; conuersos, si donationes, & priuilegia Roma. Ecclesiæ liberaliter collata: Si item enumerare uellem constructiones, & reparationes multorum monasteriorum, & sacrarum ædium donationesq;, & priuilegia commemoratem, intelligerentq; omnes homines nullā esse, sub cœlo gentē quæ posset ulla ex parte, cum nostris comparari, sed quia hoc Lupoldus Bebenburgius luculenter tradidit, non est in præsentia opus ut plura dicam. Quis insuper unquam egregiam aliquam expeditionem, contra infideles preterer, in qua Germani copiosissimo non affuerint exercitu, clarissimisq; uirtutibus enituerint? Testatur hoc militia Germanorum, sub Henrico quinto, dum Gotfridus, cum fratribus Germanus, & Francus orientalis, comes Bulionis natus, & postea dux nostrasium Lotharingorum, cum Germanis sacrū sepulchrum à manibus infidelium eripuit, regnumq; Hierosolymitanum consecutus est, gloriosissimè, non tamen negabo, eo tempore, & alios etiam Francos strenue pro fide decertasse, quòd si nunc commemorare uellem, qui egerit pro fide Christiana, Conradus secundus, Fœdericus primus Enobarbus, Henricus sextus, per fratrem, & duces suos: Itemq; alij, ut suo tempore copiosius scribam, nimis longum esset, & superfluum, dum nemo, cui paucæ historiæ sunt cognitæ, ignoret, adeò ut nullo unquam tempore, sicut nec hodie religione, & meritis in fidem Christi credere Francigenis iure debeamus. Quare iure tam dignitatis, quā meritorum Germani imperatores Christianissimi dici debēt. Sed quòd ad nos usq; singulariter reges Francorum, ita honestati sunt, credo solam esse illam consuetudinem, quę in stirpe Carolina inoleuit, & quędam incuria impetatorum quorundam, qui quod suum est, uti alijs in rebus multis, sibi uindicare non studuerunt, ego autem quod iure fieri debere, & quòd Maximilianum Cæsarem, non neglecturum existimo, pronunciandum putaui.

Dimitto autem illam causam quam hodie quidam suis libris complexi sunt, quòd reges Franciæ recentiores, Carolus strumosus, de quo antè dixi, & Ludouicus, qui nunc imperat suis coniugijs, non parum Christianissimi nomen obrenebrauerint: nam ut de Carolo taceā, cuius factū nunquā sine dolore meminisse possum,

possum, nonne Ludouicus ille Aurelianus, contra præceptum illud Christianũ, quos Deus coniunxit, homo nõ separet, cuius antè habuit sororem, hac dimissa atq; repudiata illius mortui duxit uxorem, quod uix usquam auditum est, apud Christianos. Quę ego non in detractionem loquor, quoniam manifestaria sunt, & Robertus ipse tetigit, sed dispensatione Apostolica excusauit, quam ego nec uitupero, nec negabo, mallẽ tamen sine dispensatione non peccare. Sed ideo dicenda putaui, ut intelligant homines, siue uetera tempora repetemus siue illa recentia, me iure scripsisse Maximilianum Christianissimum tam dignitate, quã meritis, quòd præter alias uirtutes maximas, uitæ innocentia atq; religione, non solum hodie uix habeat inter reges secundum omniũ confessio, sed possit etiam cum omni antiquitate, in omni genere uirtutum, & gloriæ conferri.

DE LAVDE, ANTIQVITATE, IMPERIO, VICTORIIS REBVS'QVE GESTIS Veterum Germanorum.

GERMANI HABVERVNT, ALTERUM IMPERIUM *Romanis florentibus.*

CAPVT PRIMVM.

PRIMO Germani alterum & secundum à Romanis imperium habuisse prædicantur ab exteris. Nazarius ad Constantinum de Germania: Iacet in latere Galliarum, aut in sinu tuo fusa barbara per seipsa potens natio, & post Romanam magnitudinem secunda in terris. ex quibus externi & hostis nostri uerbis, intelligimus Germanos aliud à Romanis imperium habuisse, & post Romanos potentissimos fuisse: Et Egesippus, qui proximè Apostolorum temporibus successit, dicit Germanos totius orbis imperium agitasse, de Vespasiano loquens his uerbis lib. 2. Romanis tamen super nubes uiantibus, & ultra columnas Herculis imperium propagãtibus, nihil inuium fuit, tãta facilitate hostis, & qui latebãt repertus, & qui resistebat uictus est, quorum improuiso aduentu consedisse montes Germania credidit, Rhenũ exaruisse, qui magnitudine corporum, & contemptu mortis cęteris ualidiores, qui retinaculum antè suum Rhenum putabant, nunc salutis defensionem: Itaq; nõ scopulis Germanorum repletur, sed Romanorum liburnis, quæ pererrantes tot usq; ad mare bicornis amnis fluenta, quondam liberas gentes seruitio premunt, ut quæ antè sibi totius orbis imperium præsumpserant, nunc seruitutis propriæ mercedem exoluant. Quòd si quis dixerit, Egesippus, & alter dicunt Germanos esse uictos adeò, ut cõtra te faciant. Ego accepto quod primus dicit, Germanos alterum imperium habuisse, alter totius orbis imperium præsumpsisse, & liberas fuisse gentes. Nam non est timendum, quòd mentiantur laudantes Romanos, quæ contra Romanos proferunt, quis enim non crederet Romam, & Romanos laudantibus, quæ contra se, & suos adducunt? Quòd aũt ita dicunt Germanos à Roma uictos, hoc uidentur ex fauore, & adulatione dicere, præsertim dum ego contrarium probabo illustribus scriptoribus, Vespasianum non trans Rhenum, sed in Gallia cum Germanis, sed uaria fortuna decertasse, nec Constãtinum trãs Rhenum, sed in Gallia etiam nomen suum illustrasse, atq; auxilio re-

gis Sueuorum ad imperium peruenisse. Quis igitur Germanos non admiretur, quos ego clarissimos, illustrissimos atque bellicosissimos ostendam, ex his auctoribus, qui Romanis blanditi illosque ex proposito laudãtes, Germanos eorumque laudem deprimere conati sunt, dum nemo sanæ mentis non facilè acceptet atque credat, quod quis contra se atque eos quos laudare cupit, afferat.

CAPUT SECUNDUM, RHENUS SEMper fuit terminus imperij Ro. Et Romani contenti fuerunt Rheno tenus Germanos prohibere ne in Galliam transirent.

MVlti Romanorum imperatorum scripserunt se à domita Germania Germanicos, sed nemo eorum unquam domuit Germaniam, nisi forte Germaniam secundam, ut uocat Ammianus Marcellinus, hoc est, Germanos qui sunt nobis Transrhenani, ut sunt, Austrasij, Belgarumque maior pars, sed legenti mihi Ro. scriptores, compertũ est Romanos parum tentasse uel profecisse cõtrà Germanos, nisi in ipsa intima Gallia, in qua sæpe Romani & uicti sunt à nobis & uicerunt, adeò ut non minus uerè quã luculenter Pacatus Latinus ad Theodosiũ deploret Galliã continuò barbarorum incursiones sustinentẽ dicens. Vnde igitur ordiar nisi à tuis mea Gallia malis, quæ ex omnibus terris, quas illa pestis insederat, haud iniuria tibi uindicas priuilegiũ miseriarũ, quod si dixerim, ut uerissimè possum, Iulium Cæsarem nihil egregium trans Rhenũ egisse, Germanisque potius arma ostentasse q̃ã intulisse, non mentiar, dum Põpeius apud Lucanum etiam dicat eũ fugisse à Rheno dicens inquit, *Dant animos Rheni gelidis quod fugit ab undis.* Quod tametsi hostis erat, tamen & hostes loquuntur ueritatẽ, sed Lucanus ex animi sententia scripsit. Inde non probantur mihi, imo mentiũtur quidam scioli (nescientes dum suæ ciuitatis uetustatẽ & nobilitatẽ mentiri uolunt dehonestare Germaniã) dũ dicãt multas ciuitates in Saxonia à Iulio Cæsare cõditas, nã eo ipso teste ultra quindecim dies non mãsit in Germania nedũ Saxonia, in quã nunquã uenit, & quę tunc non fuerat. Quod si etiã hoc nomen habuisset, nunquã tamen in illã uenit, ne dũ ciuitatẽ nullã in tota Germania condidit trãs Rhenũ, quę omnia ex Cõmentarijs eius hominis in primis gloriosi & ambitiosi elicere possumus, adeò ut alijs non egeamus testibus, nec ullus hoc uetus historicus tradit, sed sunt merę nugæ antlesque ad carbones, & iuxta focum fabulę. Dico &, Augustum pauco tempore partiunculam Germaniæ occupasse, tandem amisso exercitu, duabusque cladibus acceptis repulsum. Ostendam igitur receptis auctoribus & diuersis temporibus semper ferè Rheno & Histro terminatũ Ro. imperium usque ad annum Domini CCCXXX: tunc enim Ro. imperium in Occidente perijt, Romanosque rebus integris & florentibus contẽtos fuisse si intra Rhenum & Histrum imperiũ agerent, Germanosque semper fuisse liberos ab omni imperio hostesque Romanorum semper egisse, audiamus auctores Domitius, Vlpianus ff. de capti. & postl. reuersis, hostes sunt in quibus bellum publicè Po. Ro. decreuit uel ipsi populo Ro. cæteri uerò latrunculi uel prædones appellantur: & ideo qui à latronibus captus est, seruus latronum non est, nec postliminium illi necessarium, ab hostibus autem captus, puta à Germanis uel Parthis & seruus est hostium, & postliminio statum recuperat pristinum. Seruius in 8 Aeneid. Rhenus fluuius bicornis, quia per duos alueos fluit per unum, quã Ro. imperium est per alterum interfluit barbaros. Ambrosius tempore Valentiniani, Danubius de occidentalibus partibus barbarorum atque Romanos interfecans populos donec ponto ipso condatur Rhenus de iugo Alpium usque in Oceani profunda cursus suos dirigens, Romani memorandus aduersus feras gentes murus imperij, Iosephus lib. 2. de bello Iudaico tempore Neronis loquẽs de Ger-

de Germanis, nunc autē limitē Rhenum habent, & 8. legionibus domantur & seruiunt quidē qui capti sunt; reliqua autem eorū gens uniuersa salutem in fuga non in armis ponit. idem, quid mirū si Euphrates ab Oriēte, & Oceanus ab Occidente itemq; à meridiano tractu, Libyæ fertilissima regio, & Septētrione Rhenus atq; Hister sunt imperij limites. Iosephus hæc uerba in persona Agrippæ regis ad terrorem Iudæorū dixit non quod ita esset. infrà enim ostendam tempore illo Germanos nō solum in Galliam crebras fecisse incursiones, sed in Hispaniā usq; penetrasse, non tamē nego Germanos interdum in Gallia uictos. Claudianus de Stilicone sub Honorio & Arcadio Vlla ne posteritas credet, Germania quondam, Illa ferox populis, quę uix instantibus olim Principibus tota poterit cū mole teneri, Iam sese placidam prębet Stiliconis habenis, Vt nec pręsidijs nudato limite tentet Expositum calcare solū, &c. Eutropius de Iuliano, à quo modicis copijs apud Argentoracum Gallię urbem ingentes Alemanorū copię extinctæ sunt, submotiq; ultra Rhenum Germani & finibus suis imperium constitutum. Seneca quinto naturaliū, sub Nerone hinc qui medius inter pacata & hostilia fuit Danubius ac Rhenus, ac Rhenus alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Asiamq; discriminans, alter Germanos auidā gentē belli repellens. Panegyricus Constantino Et quid opus erat ipsi Rheno instructis & militibus, & classibus, quem iam pridem barbaris nationibus uirtutis tuę terror obstruxit de eodem ruperat fidem gens leuis & lubrica barbarorum, & robore, atq; audacia, lectis eruptionis au.. oribus, institisse Rheno nunciabantur, ilico obuius affuisti, & præsentia tua ne auderent transitum terruisti. Ad eundem, neq; enim iam in Rheni gurgitibus, sed nominis tui terrore munimur. Panegyricus Maximiano. Tu domine Maximiane repente Rheno institisti omnemq; illum limitem non equestribus neq; pedestribus copijs, sed præsentiæ tuæ terrore tutatus es idem. porrectis usq; ad Danubij caput Germaniæ Rhetięq; limitibus. Tacitus sub Domitiano in uita agricolę: nec iam de limite imperij & ripa, sed de hibernis legionū & possessione dubitatū à Romanis. Claudianus de uictoria Stiliconis, sublimis in arcton Prominet hercynę confinis Rhetia siluę, Quę se Danubij iactat Rheniq; parentem, Vtraq; Romuleo prætēdens flumina regno. Cornelius Taci. us lib. uicesimo sub Vespasiano. Rhenus incognita illi cœlo siccitate uix nauium patiens, acti commeatus, dispositæ per omnem ripā stationes, quæ Germanos uado arcerent, apud imperitos prodigij loco accipiebatur ipsa aquarum penuria tanquā nos omnes quoq; & uetera imperij munimenta desererent; ibidē tutor ripæ Rheni à Vitellio præfectus Iulius Sabinus Mamertinus ad Maximianum: sancte Iupiter & Hercules bone tandē bella ciuilia ad gentes illas uesania dignas transtulistis, omnemq; illam rabiem extra terminos huius imperij in terras hostium distulistis. Etenim à sole ex Oriēte ad usq; Mæotidos paludes id nunc longius longiusq; protendere licet, si quis hostilem in mutua clade uesaniam toto orbe percenseat, etenim ab ipso solis ortu non modo ac citra Mæotim sub extrema septentrionis plaga qua feruidū caput Danubius euoluit, quaque horridus secat Albis Germaniam, sub etiam ipso lucis occasu, qua Tingetanum littus Calpetano mōti obuiū latus in mediterraneos sinus admittit Oceanum, ruunt omnes in sanguinem summi populi, quibus nunquam contigit esse Romanis, obstinatęq; feritatis nunc sponte persoluunt pœnas. Gotthi Burgundios penitus excindunt, rursus pro uictis armantur Alemanni, itemq; torua gēs alia Gotthorum adiunctamanu Thaifalorum aduersum Vandalos Gepidesq; concurrunt Burgundiones Alemānorum agros occupauere, sed sua quoq; clade quæsitas Alemanni terras amisere, sed repetunt, idem ad eundem. Transeo limitem Rhetiæ repentina hostium clade promotum, alius Panegyricus ad eundem Maximianum, quid autem maius euenire potuit illa tua in Germaniam transgressione,

transgressione, qua tu primus omnium imperator probasti. Rom. imperij nullū esse terminum nisi qui tuorum esset, amborum scilicet Diocletiani & Maximiani, atqui Rhenum antea uidebatur ipsa sic natura duxisse, ut eo limite Romanæ prouinciç ab immanitate barbariæ uindicarentur. Et quis unquā ante uos principes non gratulatus est Gallias illorum amne munire, quando non enim sine metu nostro Rheni alueum minuit diu serena tempestas, quādo nō cum securitate nostra illius diluuia creuerunt. Lucanus in primo Pharasaliç. Albis & indomitū caput Rheni. Herodianus Grecus lib. 2. de Commodo & Nigro imperatore: Hæc dum agitaret leui incerta q́ spe subnixus fama iam per Pannonias Illyricos q́ increbuerat per q́ exercitus omnes qui pro ripis Danubij Rheni q́ excubantes cohercendis barbaris Rom tuentur imperiū. Seneca de mundi gubernatione. Omnes cōsidera gētes quibus Rom. pax desinit Germanos dico & quicquid circa Istrum uagatum gentium occursat. Idem lib. 3. de naturalibus quæstiōnibus. O quam ridiculi sunt mortalium termini. Vltra Istrum Dacus non exeat, Isthumum Samothraces includat. Parthis obstet Euphrates. Danubius Sarmatica ac Romana disterminet, Rhenus Germaniæ modum faciat. Nec obstat quod in Euangelio legitur. Exijt edictum à Cæsare Augusto in uniuersum orbem; nam intelligitur in orbem Romanorum, ut etiam diuus Ambrosius exponit, nō autem orbem terræ, cuius minor pars Romanorum erat. post Theodosium autem magnum opus est loqui de finibus Romanorum, dum ne domi quidem se potuerint tueri, imo non de finibus. Sed de salute tam sua quàm patriæ anxij, magnam sunt passi desolationem, & totius Italiç cum Roma uastationem, innumerabiles enim Germanorū nationes. Sueui, Gotthi, Vandali, Franci, Burgundiones, Rugi, Turcilingi, Heruli & alij infusi per Italiā diuersis temporibus & locis & Romanorum prouincias, totum imperium pessundederunt: Et Ruffinus dicit in Scholastica historia Decium imperatorem à Gothis uictum in præsens & futurum maximo reipublicæ interitu.

CAPVT TERTIVM, GERMANI NON CONtenti habere liberum imperium, intra Rhenum, etiam trans Alpes & fluuios patrios, Rhenum & Danubium, Romanorum prouincias occupauerunt & uastarunt, multis Romanis.

ROmani igitur usque ad inclinationem imperij, semper ad ripas Danubij & Rheni, ut uim barbarorum ac insultus prohiberent at q́ coercerēt, legiones habebant, gaudentes, ut dicit Panegyricus in alio capite ad Maximianum, siquādo Rhenus inūdatione aquarum auctus, barbaros transitu prohiberent: econtrà rio consternati, si penuria aquæ transuadabilis esset. Nihilominus tamen Germani nō potuerunt contineri, quin crebras excursiones in ipsorum prouincias, nō sine crebris Roma. cladibus facerent, ut non minus uere quam eleganter dixerit Claudianus: *Vlla ne posteritas credat Germania quondam, illa ferox populis, quæ uix instantibus olim Principibus, tota poterit cum mole teneri, Iam sese placidam præbet Stiliconi habenis, Vt nec præsidijs nudato limite tentet Expositum calcare solum, &c.* Stilico autem Germanos nō uicit, sed quia & ipse Germanus & Vandalus, in societatem belli accepit. Nam ut sileam (quoniam de antiquitate Germanorum alibi illa dicam) quomodo Prisco Tarquinio rege Germani Italiam intrauerint, & Senones etiam Germani (ut ostēdam) in Italiam & alias prouincias, quomodo item Cimbri totum orbem inundauerint, & Teutones cum his in Galliam & Italiam transiuerint, & quomodo pleri q́ Belgarum à Germanis ortum habuerint, quod Germáni antiquiùs in Galliam propter fertilitatem agri transiuerint. ut refert Cæsar in Commentarijs: ut etiam omittam uastatam Romam, Italiam, Gallias, Hispanias,

Africam, Europam, & Asiam per Gotthos, Vandalos, Longobardos, Quados Sueuos, Burgundiones, Marcomannos, Saxones, Anglos, Scotos, Turcilingos, Rugos, Erulos, Alanos & innumeros alios Germanorum populos, iam enim eo tempore Romanorum imperium perijt, præsertim in Occidente. Solum dicam, rebus Romanorum florentibus Germanos inuictos & indomitos, diuersis temporibus Romanorum prouincias intrasse, inuitis Romanis, ac pro gloria, dignitate, imperio atq; pro finibus proferẽdis, nunquam pro libertate, cũ Rom. pugnasse. Adeò ut optime dixerit, quicunq; ille fuerit, Galliam esse ueterem Germanorum incursionem, multarũ cædium causam Germanorũ & Romanorum. Primum enim bellum gladiatorum in Italia, adiuuerunt Germani in Italiam profecti, Lucullo & Cassio consulibus, ut testis est Orosius in 5, & Cæsar in primo Commentariorum, in quo quid Roma & Italia passa sit, describit Augustinus lib. 5. cap. 22. de ciuitate Dei, dicens: Bellum quoq; fugitiuorum gladiatorum, quamuis multis Romanorũ ducibus, & duobus consulibus uictis, Italiaq; horribiliter contrita atque uastata: tertio tamen anno, post multa bella, consumptũ est. Nonne Cæsar, fœlicissimus imperator Rom. & qui solus & primus domuisse dicitur Germanos, dum in Gallia cum potentissimo exercitu ageret, nõ deterruit Sicambros, minimam Germaniæ portionem, quin in Galliam prædatum transirent, atq; ipsos Romanos, castris eorum pene captis, non parua clade sed maximo metu afficerent, ut & ipse Cæsar in 6. belli Gallici testatur. Nonne idem in septimo, se ipso ut dixi in Gallia belligerante, dicit: Treuiros à Germanis Rhenum transeũtibus pressos. Idem dicit in quarto, Germanos facilè impelli, ut in Galliam transirent. Idem in 6. dicit, Sueuos contra se Treuiris misisse auxilia. Nõne eodẽ tempore (ut dicit Hercius in additione) Germani nullia aduersus Rom. auxilia denegabant, qui tamen sua militia Cęsarẽ sæpe numero uictoriosum reddiderunt, ut postea dicam, quod nobis optimum argumentũ est, Germanos parum timuisse Romanos. Sub Tiberio itẽ, qui Augusto successit, Germani Galliam uastarunt, unde Suetonius de illo: Armeniam à Parthis occupari, Mesiã à Dacis Sarmatisq;, Gallias à Germanis uastari neglexit, magno dedecore imperij, nec minori discrimine. Idem dicit Eutropius. Germani in Hispaniam penetrauerunt, tempore nescio quo, sed nõ multo post Tiberium. Seneca ad Albinam de consolatione. Thuscos Asia sibi uendicat, Tyrij Africam incolunt, in Hispania Pœni, Græci se in Galliam immiserunt, in se Græciam Galli: Pyrene us Germanorum transitus non inhibuit. Hoc idem testatur Iosephus libro 5. de bello Iudaico, loquens de Vespasiano, Claudij ut credo duce: Et qui (inquit) po. Rom. iam pridem pacasset, Hesperiam Germanorum tumultu concussam. De Vespasiano item loquitur Egesippus lib. 5. Vespasianum solum esse, cui summa militiæ Orientis in partibus iure committeretur, uirum ab adolescentia militię triumphalis in ueterarum stipendijs, qui in pacatas Gallias Germanorum tumultu & ferocia genuinæ temeritatis, in bellum relapsas, pace diuturna compo suerat. Lampridius de Alexandro, Erat autem grauissimum reip. atq; ipsi, quod Germanorum uastationibus Gallia diripiebatur. Flauius Vopiscus de Probo: his gestis, cum ingenti exercitu Gallias petit, quæ omnes occiso Posthumo turbatæ fuerant, interfecto Aureliano Germanis possessæ. Panegyricus de Maximiano: tamen omnes barbaræ nationes, excidium uniuersæ Gallię minarentur, neq; solum Burgũdiones & Alemanni, sed etiam Chaibones, Herulię; uiribus primis barbarorũ locis ultimi, precipiti impetu in has prouincias irruissent quis Deus tã imperator, salutẽ attulisset, nisi tu affuisses. Latinus pacatus de Theodosio. Iacebat innumerabilibus malis ęgra, uel potius dixerim exanimata resp. barbaris nationibus, Germanis scilicet (ut ipse postea declarat) Romano nomini, uelut quodã diluuio superfusis. Sub Archadio & Honorio, Hispaniæ per Sueuos

uastatæ sunt, Mamertinus ad Iulianum: florentissimas quondã antiquissimasq; urbes barbari (Alemanni erant) possidebant, Gallorum illa celebrata nobilitas, aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis seruiebat, in hoc statu impe rator noster Gallias nactus, nimium habuit aduersus hostem laboris atq; discri minis, Nazarius Constantino de Francis Germanis: Franci ipsi præter cæteros truces, quorum uis, cum ad bellum efferuesceret, ultra ipsum Oceanum æstu fu roris euecta, Hispaniarum etiã oras armis infestis habebat. Herodianus de Alexandro, quippe significabant, Germanos Rhenum Danubiumq; transgressos, Romanos in fines hostiliter intrasse, oppugnareq; exercitus ripis insidẽtes, per que urbes & uicos magnis copijs excurrere, & Illyrici milites suos domi cæsos à Germanis audiebãt. Orosius, sub Galieno & Valeriano, Germani alpibus Rhetia totaq; Italia penetratis, Rauennam usq; perueniunt, Alemanni Gallias peruagantes, etiam in Italiam transeunt. Græcia, Macedonia, Pontus, & Asia, Gotthorum inundatione debetur. Quadi & Sarmatæ Pannonias depopulãtur. Germani ulteriores, abrasa potiũtur Hispania, Gallia plusquam 20. annis, sub Valeriano & Galieno à Germanis possessa, ab Aureliano recuperata dicitur, post Aurelianum Gallia iterum amissa, sub Probo restituta scribitur, Idẽ Orosius. Cõstantinus Cæsar in Gallia (iuxta Lingonas, ut dicit Hieronymus in Eusebio) primo prælio ab Alemãnis profligato exercitu suo, uix ipse surreptus est Sub Gratino Burgundiones Germani Galliam inuaserunt. Et Cornelius Tacitus de Germanis dicit, occasione discordiæ nostræ & ciuilium armorum, expugnatis legionum hibernis, Gallias affectasse. De Germanis dicit Hieronymus suo tẽpore, qui claruit sub Theodosio. Horret animus temporum nostrorũ ruinas prosequi, uiginti & eo amplius sunt anni, quod inter Constantinopolim & Alpes Iulias, quotidie Romanus sanguis effunditur, Scythiam, Traciam, Macedoniam, Thessaliam, Dardaniam, Daciam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctas'que Pannonias,, Gotthos, Sarmata, Quadus, Alanus, Vandali, Marcomanni, uastant, trahunt, rapiunt. Idem ad Acherutiam, Gerontiam, & per annos 30. fracto Danubio, in medijs Rom. imperij regionibus pugnatur. Idem; innumerabiles & ferocissimæ nationes uniuersas Gallias occuparunt. Quicquid inter Alpes & Pyreneum est, quod Rheno Oceano'que includitur, Quadus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, & (ô lugenda respublica) hostes Pannonij uastarunt, sub Valentiniano superiore Quadi, Germani & Sarmatæ Illyricum uastauerunt.

ROMANI REBVS FLORENTIBVS, *uirtute Germanorum, res magnas gesserunt, & qui populi quibus in locis usi sunt militia Germanorum.*

CAPVT IIII.

GErmanorum militum præstantia & fortitudine Romanos fuisse usos, ac uictoriosos, nec Romani quicquam egregiũ sine illis auxiliatoribus gessisse; unde potius ostendam, quam ex Iulio Cæsare, qui omnes Rom. fœlicitate; rebusq; gestis longe superauit. Illius inquam triumphos & torrentissimum fœlicitatis progressum, qui adiuuarunt atq; promouerunt, nisi Germani? Dum enim subacta, etiam Germanorum auxilio, Gallia, Germanos trans Rhenum non irritandos censeret: Sueuorum fortitudine perterritus, beneficijs eos & muneribus sibi deuinxit, quibus etiã præstantissimum imperatorem in acie Pharsalica superauit, toto Oriente, uel potius totius orbis militia, si unos dempseris Gallos atq; Germanos, stipatum: Pompeium inquã, qui Plinio referente, res gestas non

Alexandri modo Magni, sed & Bacchi & Herculis superasse famigeratur, Germanis uicit. Ita dicit Lucius Florus, de prælio Pharsalico, nam cũ diu æquo Marte contenderet, iussuq; Pompei fusus à cornu erupisset equitatus, repente hic signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi uenire in equis uiderentur. Idem Cæsar, cûm tota Gallia duce Vercingentorige in se conspirasset, neq; ex Italia interclusis itineribus supplementa habere posset, aut iustum exercitum, ut tãto exercitui par esse posset: unis Germanis rebellantem repressit. Ità enim ille ipse dicit in septimo, de primo prælio in Biturigibus commisso: Cæsar ex castris equitatum educi iubet, prælium equestre committi, laborantibus iam suis Germanos equites circiter CCCC. submittit, quos ab initio secum habere instituerat, eorum impetum Galli sustinere non potuerunt, atq; in fugam coniecti, multis amissis sese ad agmen receperũt. Et ita dicit auctor innominatus, ne priuemus sua laude barbariem, CCCC. equitũ Germanorum, qui sub Cæsare militabant, atq; ab ipso principio secum erant, opera fuit egregia: ab Cæsare enim immissi, laborantibus alijs in tempore subuenerunt, f egeruntq; Gallos repentino impetu. Dum autem laborantibus alijs dicitur, intelligi non obscurè datur, in periculo rem Cæsaris futuram fuisse, nisi Germanica uirtus enituisset. Quod Cæsar autem à principio belli secum habuit Germanos, argumẽtum est: Ariouistum regem Germanum, Germanis fuisse uictum. Possem insuper alijs in locis ostendere ex Tacito, Romanos cum Germanis mercenarijs profligari conatos ipsos Germanos. Proh deorum atq; hominum fidem, ò dolendam & execrandam Germanorum auaritiam, quos esse inuictos ab hostibus, res ipsa, atq; multorum auctorum testimonia declarãt, hos ipsa pecunia uincit, quis nisi Germani Romanis tot regna & imperia cõquisierunt? quis hodie regẽ Franciæ illustrem facit, nisi Germani? quos nundinari solet pecunia annuisq; stipendijs. Quis ei Insubriam peperit? Germani. Quis Apuliam bis subegit? Germani. Quibus hodie confisus armis, Francigena tot res nouas molitur? Germanorum. Quis Genuam expugnauit? Germani. Quis rursus illum ter Apulia deturbauit, maximis prœlijs fusum, magnaq; suorum cęde? Germani, adeò ut & illum & regem Hispaniæ Germani fecerint illustres & uictoriosos, stulti quod alijs non sibi regna parent. Quòd si essent concordes, & Heluetij nostri cum imperio sentirent, & non aduersam partem fouerent: nihil nobis obstare posset, ne Alpes quidem inaccessæ, aut ulla maria. Sed Deorum immortalium fortasse ira contingit, nunquam nobis esse concordes. Sed ut ad institutum redeam, dum contra Cæsarem tota Gallia conspirasset, neq; ipse ullos milites in Galliam interclusis uijs introducere posset, ut alibi, ita nunc iuxta Sequanos Gallos Germanis uicit. Nam cũ plures ex Germania equites & pedites euocasset, qui minus idoneos equos habebant, à Romanis sumptos illis distribuit, atq; illis uictoriã obtinuit. Hæc eius sunt uerba: Germani dextro latere summũ iugum nacti, hostes loco pellunt, fugientes usq; ad flumen, ubi Vercingentorix cum pedestribus copijs consederat, persequuntur, cõpluresq; interficiunt. Quare animaduersa reliqui, nec circumuenirentur ueriti, se fugæ mandant. Omnibus locis fit cædes: Tres nobilissimi Hedui capti ad Cæsarem perducuntur. Et auctor innominatus, Germanorum equitum, quos è Trãsrhenanis urbibus Cæsar acciuerat in signis, opera, fuso equitatu, raptisq; & Cæsari præsentatis aliquot nobilissimis Heduorum, qui hostium in acie contra eum fuerant. Et postea Cæsar ad Alexiã oppidũ, uirtute Germanorũ uicit Gallos. Accedat ipse testis, ita enim dicit lib. 7. cõmentariorum: fit equestre prælium, laborantibus nostris Cæsar Germanos submittit, nostris animus augetur, hostes in fugam coniecti se ipsi multitudine impediũt, atq; angustioribus portis relictis coaceruant. Tũ Germani usq; ad munitionẽ sequuntur, fit magna cędes. Nõnulli relictis equis, fossam

transire,

transire, ac maceriem transcēdere conātur: multis interfectis, cōplurībus equis captis, Germani sese receperunt. Nonne in obsessione eiusdem ciuitatis Alexię, Germani iterum pro Cæsare uincunt Gallos: hoc ipse idem Cæsar testatur lib. 7. Cum à meridie (inquit) prope ad Solis occasum dubia uictoria pugnaretur, Germani una in parte, confertis turmis in hostes impetum fecerunt, eosq́ pepulerunt, quibus in fugam coniectis, sagitarij circūuenti, interfecti sunt. Orosius autē ad sanctum Augustinum ita loquitur: Vercingentorix, quē omnes consensu pari regem prǽoptauerant, suadet, uti ex tota Gallia, omnes qui arma ferre possent, huic bello præsto sint: hoc enim esse unum bellum, quo aut perpetua libertas, aut æterna seruitus, aut mors omnium, consequatur. Itaq́ absq́ eo numero, quē infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo M, peditum CC. L. M. contracta sunt. Dehinc duos colles, sibi inuicem obuersos, Romani Gallíq́ ceperunt, unde multis sępe eruptionibus & uarijs prouentibus pręliantes, tandem Romani, præcipua Germanorum equitum, quos sibi iam dudum amicos, nunc in auxilium acceuerant, uirtute uicerunt. Iterum auspicio Germanorum Cęsar Bellouacos superat. Hircius ita refert: non intermittantur interim quotidiana prælia, in conspectu utrorumq́ castrorum, quæ ad uada transitusq́ fiebant paludis, qua contentione, Germani, quos præterea Cæsar traduxerat Rhenum, ut equitibus interpositi, præliarentur, cum constantius uniuersi paludē transiliēnt, paucisq́ in resistēdo interfectis, pertinaciùs reliquam multitudinem essent insecuti: perterriti non solum hi qui aut cominus opprimebātur, aut eminus uulnerabātur, sed etiā longius subsidiari consueuerant, turpiter fugerunt, nec prius finem fugæ fecerunt, quā se aut in castra suorū receperunt, aut nonnulli pudore coacti, longiùs profugerunt. Nōne & Caninius Cæsarianus, Gallos supra Vellodunū oppidum, uirtute Germanorum uicit. Testis est idem Hircius, cū Caninius (inquit) propiùs hostem accessisset, ab exploratoribus quos pręmiserat, cognoscit, castra eorū (ut barbarorū ferè cōsuetudo est) relictis superioribus ad ripas esse fluminis demissa. At Germanos equitesq́, imprudentibus omnibus de improuiso aduolasse, & præliū cōmisisse. Qua re cognita, legionē armatā instructamq́ adducit; ita repente omnibus ex partibus signo dato, loca superiora capiūtur. Quod ubi accidit, Germani equitesq́ signis legionis uisis, uehemētissime pręliant: confestim cohortes undiq́ impetū faciunt, omnibus aut interfectis, aut captis magna præda potiunt. Cęsar itē auxilio Germanorū, nititur in Hispania contra Afraniū Pompeianū, ut ipse refert lib. 1. de bello ciuili, Pompeius itē habebat Germanos secū, qui in Aegypto militauerāt, quos ibi Aulus Gabinius, præsidij causa, apud regem Ptolemęum reliquerat, hi Germani postea Cæsari damnū intulerunt. Nā ut ipse scribit lib. 3. ciuilis belli. Germani munitiones nostras aggresi, pluribus interfectis (sese ad suos incolumes receperunt. Et Cæsar Alexandrinos in Aegypto uicit, auxilio Germanorum, quorum equitum Aegyptij & Alexandrini impetū adeò pertimuerunt, ut in fuga spem salutis quærerent, ut testis est Hircius lib. 4. de bello Alexandrino. Item Germani aliqui in Africa cum Cęsare militantes, à Labieno aduersario fortiter pugnantes arcq́ resistentes, circūuenti trucidātur, ut Hircius de bello Africo tradit. Quibus omnibus luculenter perspicimus, Romanos militia Germanorum in omnibus terris usos, eorumq́ egregia operā & audentia sępè triumphasse, & Cęsarē Rom. qui unquā uixerunt pręstantissimū imperatorē, se ipso teste, Germanis hostes superasse, ita ut eis non monarchiam solū, sed uitam etiā, toties adiutus per illos, acceptā referre debeat. Sub Caligula alijsq́ omnibus ante eum Cęsaribus militauerunt, ut apud Suetoniū & Tacitū inuenitur. Germani insuper per legiones militauerunt in Syria sub Nerone, ut testis est Cornelius in 13. Militauerunt itē sub Nerone, ad claustra Caspiarum; pro bello quod in Albanos parabat, ut idē Cornelius lib. 17. ostēdit. In Aegypto

R 4 quoq́

quoq; apud Alexandriam, cum eodē Nerone militasse, refert idem in eodē. Nōne cum Galba in Hispania, & cū Iunius Vindex, unà cum Gallis à Nerone defecissent, Germani soli duce Virginio, occisis circiter 20. millibus Gallorum, & Vindice ad mortem cōpulso, soli illam conspirationē dissipauerunt: qui postea à Galba spreti, & non iustis stipēdijs remunerati, causa fuerūt cędis Galbę, ut dicit Suetonius. Sub Galba item Germani militauerunt, quos Nero in Alexādria prius habuerat, illi & chari Galbę fuerūt, & in primis fideles, ut Suetonius & Tacitus tradunt. De Vitellio autē non plura dicam, quoniam à Germanis quos in militia Gallicana habuit, est imperator appellatus, atq; ad imperiū deuicto Othone promotus. Idē teste Iosepho in 5, cū Vitellio Capitoliū expugnātes, quod Domitianus insederat, incenderūt dirueruntq;, quod signum mihi uisum est futuri ad nos imperij transferēdi. Domitianus tamē elapsus euasit. Sed nec solum Vitelliū Germani creauerūt imperatorē, uerum etiā Claudium. Iosephus de antiquitate lib. 19. cap. 2. Gratus Germanus Claudiū apprehendens cognouit, seq; sequentibus ait: iste Germanus est, eū cōstituamus imperatorem, &c. qui & per illos factus est Cæsar, & idem ad timentē Claudiū, noli (inquit) de tua salute pusillanimis esse, cū te magis oporteat magnanimiter de imperio cogitare, quod dij auferentes Gaio mundoq; prospicientes, tuę cōcessere uirtuti. Cōstantinus Magnus etiā teste Aurelio, maximè auxilio Sueuorū imperiū est adeptus Rom. Progredientes ad Vespasianū, & inuenimus eum deliberasse, an imperiū susciperet propter Germanicarū legionū uim, famam & robur, ut dicit Tacitus. Tandē per duces suos ille Germanos non nisi Germanis uincēdos existimās, Sidonē atq; Italicū Sueuorū reges in amicitiā asciuit, illisq; in prima acie pugnantibus Germanos uicit, ut idē testatur. Iosephus itē dicit, Germanos bellum ciuile Romanorum sedasse, lib. 5. de bello Iudaico. Imperator item Maximus auxiliaribus Germanis est usus, quorū potissimum fidei confidebat, ut dicit Herodianus & ut idē testatur, Marcus pater Commodi, Germanos in societatē asciuit. Antonius item Germanos in amicitiā conciliauit, sub quo etiam in Oriente militauerunt. Maximinus Germanos sępe contra se in bellis expertus, tandē in amicitiam recepit. Commodus item propositis pecunijs, Germanos in societatem adiunxit. Exteri etiam & longinquioris usi sunt militia Germanorum. Herodes enim rex eos habuit milites, de cuius sepultura ita dicit Iosephus lib. 7. de bello Iudaico, & Egesippus in primo circa lectum filij cum propinquis, præterea satellites agmēq; Thracium, Germaniq; & Galatę, uelut ad bellum instructi omnes antecedebāt. Atq; Mithridates rex Pōti, in sua militia Germanos habuit, ut testis est Iustinus lib. 38. Sed quid plura? Germani per Hispaniam, Galliam, Asiam atq; Syriā, crebram militiā agitauerunt, de quibus ita dicit Seneca lib. 2. de ira: Germanis quid est animosius? quid in cursu acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur innutriunturq;, quorum una illis cura est, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex parte non tegumenta corporū prouisa sunt, non suffragia aduersus perpetui cœli rigorē. Hos tamen Hispani Galliq;, & Asiæ Syriæq; molles bello uiri, antequam legio uisatur cedūt, ob nullam rem aliam oportunos quàm ob iracundiam. Nec ego commoueor quod dicit, eos aliquando uinci & uictos esse: nisi enim crebro uictores fuissent, non diceret quid animosius? quid in cursu acrius, &c. Unde non obscurè intelligis, eos inuictos nisi aliquando ob iracundiam, & hodie sunt inuicti, nisi temeritate & audacia sine consilio, aliquando eam prælij conditionem acciperent, ut ua uix possibile est eos posse uictoriam obtinere, ut dum nuper uix mille, impetum fecerunt in Venetos, plusquam 20 millibus uirorum instructos, fuæ tamen temeritatis pœnas dederunt, nihilominus nisi ad iniquū pugnandi locum fuissent progressi, nec uniuersus eos Venetorum exercitus illo die profligasset.

CONTRA

CONTRA PHILIPPI BEROALdi opinionem, in Suetonio Germanicus non Germanicianus legendum est.

CAPVT V.

IN Suetonio legitur syncera, antiqua & uera lectione, Germanicum exercitum, elegisse Vitellium in imperatorem, sæpeq; eum uictorem fecisse, apud Tacitum: quod non mediocriter facit ad propositum meum, & laudem Germanorũ, Proinde parcant mihi manes doctissimi uiri, & meritissimi de lingua Latina, Philippi, Beroaldi, si ego aliter sentio in Suetonio legendũ quàm ipse, eiusq; commentaria produnt. Legit enim bis & legendum censet Germanicianus exercitus, quasi Italici & Rom. milites, qui in Germania militauerint, nõ Germani. Cui lectioni (ductus laude & amore patriæ) omnino refragor, illustribus auctoribus adiutus. Primùm enim nisi Germani fuissent milites, qui Vitellium acclamauerunt imperatorem, non Germanicianus sed Gallicianus exercitus legẽdum fuit: in Gallia enim militabant, ibiq; imperator creatus est) Mihi astipulatur Egesippus in quarto, dicens: nec solùm Galba interfecto, sed etiam Othone extincto, Vitellij ducibus congredientibus, quem Gallicanus exercitus creauerat imperatorem. Et Orosius in septimo: igitur Otho cum Galba & Pisone Romæ interfectis, inter tumultus cædesq; inuasisset imperium, ac mox creatũ imperatorem in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperisset, bellum ciuile molitus, &c. Secundò, Vitellius habuit non Rom. nisi forsan paucos, sed Germanos, & xxx. millia Germanorum, ut testis est Tacitus in 17. Orosius item, ut iam dixi, Germanicas legiones habuisse dicit, testis etiam est Iosephus, in 6. de bello Iudaico: creatus (inquit) Otho imperator, cum Vitellio imperãte pugnabat, quem Germanorum tunc manus elegerat, testis etiam est Tacitus, ter uel quater lib. 17. Quibus omnibus liquidò ostensum est, Suetonij antiquam lectionem esse ueram, Germanicusq; non Germanicianus esse legendum, nihilominus Beroaldum habendum (uti ego profectò facio) doctissimum existimo, hominem tamen, quem etiam contingit interdum falli & decipi.

GERMANI FORMIDABILES ERANT in primis Romanis, & maximo terrori, atq; etiam regibus alijs potentissimis.

CAPVT VI.

GErmani Romanis imperatoribus formidabilissimi erãt. Primũ enim eum sub Iulio Cæsare in Gallia belligerante Galli narrarẽt magnitudinem animi, atq; uirtutẽ Germanorum, tantus terror Romanũ inualit exercitũ, ita totis castris trepidatũ est, ut uulgò totis castris testamẽta obsignarẽtur, testis Cęsar in primo. Caius Caligula adeò timuit Germanos, ut eorum aduentu uel rebellione tantũ audita Romæ, desperaret salutem, sibiq; trans mare fugam pararet, ut dixi ex Suetonio in Epitomate laudum Sueuorum. Cæsar etiam Iulius domita Gallia, non cupiuit in Germaniam proficisci, sed Illyricũ explorauit, an illic res magnas attentaret. Paucis enim diebus trans Rhenum agens timidus recessit, pontemq; ab se factum rescidit. Vespasianus item, ut inquit Tacitus, deliberauit de imperio an acceptaret, propter uim Germanorum & robur, genus notum militari usu Et ut idem dicit, multæ legiones in Italia ad famam Germanici exercitus, quia Germanorum uexilla præmissa erant, concesserunt in partes Vitellij: & Mauri ipsi, teste eodem, Vitellio conciliati sunt, ex magna per prouincias

Germanici exercitus fama. Cæteri imperatores à Vespasiano, aut cū Germanis fœdera percusserunt, aut aduersa passi, ut postea dicam, usq; ad Constantinum: runc enim non ultra magna spe, auctoritate & successu fœlici de imperio Occidentis (excepta Germania, quæ nunquā prouincia Rom. fuit) sed potius de salute propria & libertate Italiæ cognouerunt. Licet enim post Constantinum, Iulianus maximè & Gratianus, contra Alemannos res magnas gesserint: hic tamen postea in Gallia extinctus est, ille uerò Alemannos expertus, fœdus cum ijs percussit, amicitiamq; conciliauit. Theodosius etiam Magnus, fœliciter de inimicis triumphauit, attamen sub eius filijs, imperium Roman. ruinam atq; inclinationem non modicam patitur, nec post unquā caput alleuare potuit, hi fuerunt Honorius & Arcadius. At nec solis Romanis, sed alijs etiam potentissimis regibus Germani formidabiles erant, de quare ita loquitur Cāpanus, in oratione ad principes Germaniæ: cum enim magnus Alexander domuisset Triballos, Boetiam, Thraciam, Spartanos, Thessalos, Achaiam, Peloponesum, Ioniam, Lydiam, Liciam, Ciciliam, Cappadociam, Cariam, Paphlagoniam, maiorem & minorem Armeniam, Syriam, Aegyptios, Persas, Thauros, Hircanos, Medos, Sacas, Indos: deterritus tamen est aspectu, & fama Germanorum, ad Danubijq; ripam substitit, & qui omnem orientem fœliciter calcauerat eius uim una Germania repressit, impetum compescuit, audaciam retardauit. Et ut Orosius dicit. Gotthos qui sunt Germani, Alexander euitandos pronunciauit, Pyrrhus exhorruit, Cæsar declinauit, Darius & Cyrus potentissimi Asiæ reges, traiecto Danubio Germanos non ausi sunt attingere. Lisymachus rex maximus, cum ingenti coacto exercitu, Danubium traiecisset, à Romechete rege non modo uictus, sed etiam captus est. Tanta fuit Germanorum uictoria, tanta eorum clades, qui Germaniam armis petierunt, ut natum sit inter finitimos prouerbium: male qui uelit pugnare, cum Germanis pugnet. Hæc ille.

GERMANI NEC ROMANORUM *potentiam, nec aliorum timuerunt,* CAPUT VII.

ET si Romani fuerint terrori pene omnibus gentibus, adeò, ut nulla tam fera gens fuerit, quæ non illos supplici genu adorauerit, nec ulla tam minosæ alpes, quas non penetrauerint, nec tam horridi mōtes, quorum iuga uictor Ro. non calcauerit, nec ulla flumina, uel maria eorum potentiæ obstiterint, adeò ut rex Agrippa, teste Iosepho lib. ij. de bello Iudaico, uniuersos qui sub Sole incolunt, Romanorum arma uenerantes fuisse affirmet: Germanos tamen inuenio, tametsi interdum uictos, eos inquam timuisse. Ita enim primo apud Cæsarem loquuntur lib 4. Vsipetes & Tencteri, Germanos nunquam recusare si lacessantur armis contendere, quòd hæc sit eorum consuetudo à maioribus tradita, quicunq; bellum inferant resistere. Quod Romanos florentissimis eorum rebus, nō timuerint: argumēto est, quòd Hircius in additione belli Gallici dicit: Prius prę clarissimas Cæsaris in Gallia res gestas Germanos nemini auxilia aduersus Ro. denegasse. Argumento item Tacitus, qui scribit, Caij Cæsaris minas aduersus Germanos in ludibrium uersas. Qui insuper fieri posset, ut Romanos timuissēt qui ultro omnibus contra Rom. auxilium præbebant Mithridati, & quòd periculosius, ipsis gladiatorib. in gremio Italiæ: qui inquā Germani nunquā quieti, crebris excursionibus Italiam, Galliam, cæterasq; Ro. prouincias infestabant, etiā tempore Tarquinij Prisci & ante. Sed quas in Galliam Romanorū prouinciam rebus Rom. florentibus, fecerint excursiones: longum esset narrare, quę & supra narraui. Optimè Claudianus, ad Stiliconem Vandalum de Germanis:

Ingentia quondam. Nomina crinigero flauentes uertice reges.

Qui nec principibus, donis precipibusue uocati. Paruerint, iussi properant segniq; uerentur, Offensæ *fit mora.* Idem Claudianus: *Vlla'ne posteritas credat Germania quondam, Illa ferox, populis quæ uix instantibus olim Principibus, tota poterat cum mole teneri: Iam sese placidam præbet Stiliconis habenis.* Hæc omnia ideò hic dixisse uolo, ut intelligatur, Germanos cũ Rom. non pro libertate sed pro dignitate & imperio decertasse. Nam quòd Drusus, & is solus, aliquandiu partiunculã Germaniæ in prouinciam redigere est annixus, propterea iuxta Bingiũ, ut canunt nostræ historiæ, tandẽ belligerãs occubuit. & subactam partẽ, breui Quintilius Varus exercitu ad internetionem cæso, amisit.

ROMANI SAEPIUS A GERMANIS *pacem & amicitiam pecunia mercati sunt, & Germani contra illos sæpius gloriosissimè triumpharunt.*

CAPUT VIII.

ABsit à Germanis, quòd Romanos rerum potitos timuerint, dum econtrario Romani pacem ab eis, & amicitiam multa pecunia emerint. Claudianus de Germanis: *Illi terribiles, quibus ocia uendere semper, Mos erat, & fœda requiem mercede pacisci.* Et alibi dicit: *Qui nec principibus, donis, precibusq; uocati, Paruerant, &c.* Nunc sub Stilicone, scilicet ut mens est Claudiani, sponte sua uenium. Verũm est Claudiane, sed Stilico non ui, sed maximis pollicitationibus suam nationem, quia & ipse Vandalus & Germanus fuit, Germanos in suas partes traxit. Quod si dixerit Romanus, Claudianum in adulationem Stiliconis hæc falsò dixisse, benè est, si mentiuntur poetæ, & scriptores Romani cum in rebus historicis, & gestis de eorum inimicis egregia dicunt, O quot mendacia instruunt, dum pro Romanis loquuntur; quantum assentantur; quoties supplantant ueritatem; adeò ut omnem eorum historiam pro nugis & fabula habendam, & legendam existimem. At capiamus historiographos, nõ poetas, & inueniemus Iulium Cæsarem fœlicissimum Romanorum in bellis, Germanis quos armis uincere non potuerat, in amicitiam susceptis, Pompeium atq; Orientẽ uicisse. Germani item sub Augusto usq; ad Varianam cladem, sub Tiberio, Caligula, Claudio, Nerone, Galba, Vitellio, maximis beneficijs affecti, ad custodiam Cæsarei corporis uigilabant. Ottho etiam imperator, multis modis studiosissimeq; (teste Tacito) Germanicum exercitum lenire studebat, sicuti & Vespasiani duces. Atq; præter cæteros, quorum res gestæ non usquequaq; mihi patent, Commodus imperator, Aelius Pertinax, Seuerus, Aurelius Antoninus, Marcus Verus, Alexander: omnes hi gratiam & amicitiam Germanorum quæsiuerunt, de quibus dicit Tutor ad ciuilem apud Cornelium: illos omnia ex libidine agere non regi, non iuberi, solisq; pecunia, & donis corrumpi. Adeò ut Herodianus dicat de Alexandro, multa illum à Germanis passum, nec contra illos unquam superiorem euasisse, qui Rhenum Danubiumq; transgressi, Romanos in fines hostiliter inuaserint, tandem pecunias in magna copia, illis dedisse, fœderaq; & pacem ab eis mercatum esse. Sunt enim (ut dicit) Germani auidi pecuniæ, atque nunquam non auro pacem Romanis cauponantur. Idem de Commodo dicit (qui tamen in hoc solo Commodus fuisse prædicatur à Romanis, quòd fœliciter contra Germanos pugnauerit, ego credo non bello, sed pecunia eum Germanos non uicisse, sed corrupisse) magnis præmijs Germanos illum sibi in amicitiam adiunxisse, quod quidem ut ipse refert haud difficile factu fuit. Quippe barbari, Germani scilicet, suapte natura pecuniæ auidi, periculorum despicientes, aut incursibus populationibusq; uictum parant, aut proposita mercede, uenalem pacem habent. Quod intelligens Commodus, ut pecunia quàm maximè

securita-

securitatem redimeret,nihil uidelicet petentibus denegabat:Ex quibus ego intelligo,Alexandrum sæpe uictum,Commodum pecunia se confessum Germanæ fortitudini imparem. Nec mirum, non enim contra illos tantùm,sed contra alios Cæsares multò potentiores,uictoria potiti sunt.Nam & Iulius fortunatissimus bellator,non trans Rhenum,ubi nihil egregium gessit, sed in ipsa Gallia contra Germanos non semel infaustè pugnauit. De quo Eutropius ita scribit: Inter tot successus,ter male pugnauit apud Arbennos, semel præsens,& à Germanis bis absens,nam legati eius Titurius & Aurumculeius per insidias cæsi sunt.Quas clades Augustus accepent,narraui copiosissime in eo libello,qui inscribitur Epitome laudum Sueuorum. Tiberius Augusti successor, armis Vindelicos aggressus, ut scribit Campanus, Germanis insurgentibus breui è Germania discedere coactus est,neq; quicquam egregium in Germania fecit.Et Tacitus dicit,ingentes aduersus Germaniam Tiberij conatus frustra fuisse.Caligula Germanos fugit,fugamq; transmarinam cogitauit,ut alibi dixi ex Suetonio, & quos secum habuit pecuniarũ muneribus placauerat,ut dicit Iosephus.Claudius beneficio Germanorum in imperatorem prouectus, ut Iosephus supra testatus est Nero,ferâ plusquã tyrãnus, homo truculentissimus, Germanos beneficijs prosecutus,eosq; custodes corporis elegit.Galba conspiratione Germanorum contemptus,cæsus est.Otho à German.s per duces uictus,mortem sibi ipsi consciuit. Vitellius beneficio eorũ Cæsar creatus est. Vespasianus non in Germania,sed Gallia per ducem suum Cerealem, Germanis & maximè Batauis & ciuili cõgressus, sæpissimè uictus est, uariaq; fortuna pugnatum tradit Tacitus, tempore cuius exercitus Rom.in Gallia à Germanis cæsus,hibernaq; legionum capta,ut dicit Tacitus libro uicesimo.Nec uerum est quod Campanus dicit,illũ cum Germanis à Claudio missum, bis & tricies conflixisse, cum Britannis enim non cum Germanis pugnauit. Nam ut Suetonius dicit,Claudius unam omnino suscepit expeditionem,eamq; modicam,in Britannia scilicet. Idem Suetonius ita dicit de Vespasiano: Claudio principe Narcissi gratia legatus legionis in Germaniam missus est,inde in Britanniam translatus,tricies cum hoste conflixit:Hoc significantiùs Eutropius prodit: tricies & bis cum hoste in Britannia conflixisse Vespasianum. Egesippus etiam in iij:Vespasianus (inquit) Britanniam Romano imperio armis acquisiuerat,nullam mentionem faciens de Germanis,sed quo milite quæso uictor Britanniam subegit? Germano præcipue. Legatur Tacitus in uita Agricolę,ubi non obscurè inuenitur,me uerum dixisse, Domitianus item apud Germanos exercitum suum incautè perdidit,de quo dicit Tacitus: & ea insecuta sunt Reipubl. tempora, quæ sileri Agricolam non sinerent,tot exercitus in Mysia Daciaq;, & Germania, Pannoniaq;, temeritate, aut per ignauiam ducum amissi,tot militares uiri cum tot cohortibus expugnati & capti,nec iam de limite imperij & ripa,sed de hybernis legionum & possessione dubitatum. Addo Dimitianum in Capitolio obsessum, à Germanis cum Vitellio militantibus,fuga salutem quæsisse:cæteros Rom.qui cum Dimitiano erant,& præsertim magnam partem nobilitatis,ut dicit Iosephus, unà cum Capitolio à Germanis exustos & deletos.Sũt & alij imperatores Rom.cõtra quos Germani res fœlicissimas gesserunt: sufficiat tamen florentiores annumerasse, alibi enim dixi,alios imperatores cum Germanis uaria fortuna decertasse Includo postremo omnes illos imperatores Ro.qui Germanos etiã cũ uictoria,ut loquuntur sui historici(Iulium uolo Cæsarem,Iulianum,Cõmodum,Maximinũ & alios) experti sunt, eorũq; fortitudinẽ uiderunt, eos tandẽ in amicitiã recepisse, fœdusq; cũ eis percussisse:quod nunq̃ fecissent,nisi se inferiores animis Germanorũ iudicassent.Nõnulli etiã imperatores rebus desperatis,animisq; & uirib. Germanorũ inferiores,ad diuinũq; auxiliũ cõuolãtes,se à Germ.redemerũt Antoninus

nus enim Verus diuinitus, ut scribunt Germanos superat, pluuia de cœlo missa; cũ fulmina Germanos persequerẽtur. Extãt literæ M. Aurelij grauissimi imperatoris, quibus illã Germanicã sitim Christianorum forte præcationib. impetrato, imbri discussam cõtestatur. Gratianus item apud Argentuariam, Christi fretus potentia, ut dicit Orosius, uicit Alemannos. Constantius uicit, & uictus est.

ROMANI IMPERATORES, REBVS FLOrentibus, spretis alijs nominibus Germanicos se à Germania deuicta, falsò nominauerunt, falsóq; triumpharunt.

CAPVT IX.

NEmo inueniet apud scriptores, Germaniam in prouinciam Rom. redactã. Drusus portiunculam eius in prouinciam redegit, sed nõ mansit, adeò ut breui pòst Romani, duce Quintilio Varo, suorum sanguine, & maxima cede, sunt ab illa repulsi, uel potius ibi extincti. Lego aũt plurimos imperatores se Germanicos inscripsisse, quos profectò possum nõ obscurè cõiecturare, Germaniã nunquã uidisse, sed uel falso titulo gloriatos, uel in Gallia alijsq; prouincijs, parua aliqua strage milites aliquos Germaniæ uel uicisse, uel in amicitiam recepisse, uel domita modica Germaniæ portione, mox totam Germaniam domitasse gloriatos. Rarò enim inuenies post acceptam cladem Varianam, in Germania Romanos militasse, adeò ut benè scribat Panegyricus de Maximiano, hic quod iam falsò de antiquis imperatoribus putabatur, Romana transrhenum signa primus barbaris gentibus intulit. Inde superius probaui, Rhenum semper fuisse limitem imperij, usq; ad inclinationem Rom. rerum. Nulli tamen dubium est, semper Germanos excursiones fecisse in Galliam, Romanosq; illam suam esse prouinciam contendentes, cum eis uaria fortuna decertasse, aliquos tantum uolo, Probum, Claudium, Iulianum paucosq; alios. Multi enim imperatores, uel negligentes, ut Tiberius, uel terrore Germanorum, uel in uisceribus Italię, salutem imperij tueri coacti, Galliam neglexerunt, usq; ad tempora Hieronymi: tũc enim non ulterius de imperio, sed de propria salute, amissa etiam Italia atq; Roma, cogitauerunt. Quam rem ita deflet diuus Hieronymus, in Epistola ad Gerõtiam: Quis hoc credit (inquit) quæ digno sermone comprehenderent, Romam in gremio suo non pro gloria, sed pro salute pugnare: immo ne pugnare quidẽ, sed auro & cuncta supellectile uitam redimere? quo non uitio principum, qui uel religiosissimi sunt, sed scelere semibarbari accidit proditoris, qui nostris contra nos opibus armauit inimicos. Idem recens factum est, & quod ipsa audisti, cum ad stridulæ buccinæ sonum, Gotthorum clamorem, lugubri oppressa metu, domina orbis Roma contremuit. Vbi tunc nobilitatis ordo? ubi certi, & distincti illius nobilitatis gradus? permixta omnia & timore perfusa, omni domui planctus, & æqualis fuit per cunctos pauor. Idem ad eandem. Et per annos triginta fracto Danubio, in medijs Romani imperij regionibus pugnatur. Et quoniam res gestæ Cæsarum post Domitianum, propter scriptorum penuriam, non sunt tam claræ, & notæ sicut antecessorum: possum iure existimare, illos se Germanicos appellasse à deuicta tota Germania, cum aliquam, uel minimam in Germanis (cum multæ & innumeræ fuerint testibus Romanis scriptoribus) nationem, uel in Gallijs: rarò in proprijs sedibus clade affecerunt, præsertim cum Tiberius, Claudius, Caligula, Domitianus, rebus multò florentioribus, Germanici dici uoluerint falsò, cæteris titulis quos senatus detulerat, repudiatis, falsóq; de Germanis triumpharint, ut hoc titulo dignarentur, qui erat maximus apud Roman. Germanos deuicisse, qui tamen semper inuicti fuerunt. Vnde Martialis de Domitiano:

Creta dedit magnum, maius dedit Africa nomen. Scipio quod uictor, quodq; Metellus habet, Nobilius tribuit domito Germania Rheno. Hunc igitur maximum Germanici titulum, Tiberius falsò suscepit, nam ut supra dixi, non solùm frustra Germaniam petijt, sed & Galliā ab illis inuasam asserere neglexit. Caligula non modò falso titulo usus, sed & falsò de Germanis triumphauit, quos fugit & timuit, ut supra dixi. Vnde Suetonius: conuersus hinc (inquit) ad curam triumphi, præter captiuos ac transfugas barbaros, Galliarum quoq; procerissimum quemq;, ac nonnullos ex principibus legit, ac seposuit ad pompam, coegitq; non tantum rutilare, & submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre. Quem Persius falsò triumphantem deridet, ultima satyra:

O bone, num ignoras, missa est à Cæsare laurus, insignem ob cladem Germanæ pubis, & aris Frigidus excutit cinis. Domitianus item de Germanis falsò triumphauit, seq; Germanicum atq; mensem Septembrem immeritò nominauit, de quo Silius, *At tu transcēdens Germanice facta tuorum, Iam puer auricomo performidate Batauo.* Et Frontinus in primo strategematum: Imperator Cæsar Domitianus Augustus, Germanicus eo bello, quo uictis hostibus cognomen Germanici meruit. Quod falsò triumpharit, testatur Cornelius Tacitus, in uita Agricolæ: Inerat conscientia derisui nuper fuisse, falsum è Germania triumphum, emptis per commertia, quorum habitus & crines in captiuorum speciem formarentur, Inde quòd de Dacis Germaniæ populis dicitur à Domitiano uictis, falsè ex prædictis dictum, deprehenditur. Idem cum suis in Capitolio uictus à Germanis, atq; Capitolium exustum est, nihilominus laudatur propter Capitolij res gestas, & quidem supra æthera, Martialis in quinto: *Ad capitolini cœlestia carmina belli Grande cothurnati pone Maronis opus.* Non igitur triumphis Rom. credendum est, ad minus enim semper aliquid mentiuntur, quod Strabo in iij ostendit his uerbis, Polybius ccc urbes Celtiberorum, à Tiberio Graccho subuersas esse memoriæ prodidit, quod titu comico Tiberij Gracchi gratia dictum est, ab eo quiturres, urbes appellat, ut in triumphalibus pompis fieri mos est, quod ab re nequaquam dictum esse crediderim. *Nam imperatores*, & rerum gestarum scriptores, ut ornatiora efficiant negocia, *ad hoc* mentiendi genus efferunt. *Hinc optime dicit Cornelius Tacitus, Romanus nō* Germanus: Germanos magis triumphatos quàm uictos esse, hoc est, de illis triumphos, & quidem falsos esse actos, nunquā uerè uictos, quod ad singularem Germanorum laudem, Cæsarum uerò infamiam nō parum facit. Claudius etiā dici Germanicus uoluit, qui nihil egregium in Germania egit, sed bene à Germanis in imperatorē suffectus, licut & Vitellius, qui & ipse Germanicus dici uoluit, & filiū ita nominauit. Nec Nerua laudē est à Germania cōsecutus, nam ante Traianū, ut Plin. in Panegyrico ostendit, cis Rhenū & Danubium aduersa passi sunt Romani, & Cæsar ipse, licet magnifica scribat de rebus à se gestis, in Britannia tamen parum fecit, de quibus Cicero in Epistola ad Quintum fratrē: de Britannicis (inquit) rebus cognoui ex tuis literis, nihil esse quod metuamus, nec quòd gaudeamus. Et Cornelius in uita Agricolæ dicit: primus omniū Rom. diuus Iulius, cū exercitu Britanniā ingressus, quanq̄ prospera pugna terruerit incolas, ac litrore potitus sit, potest uideri ostēdisse posteris nō tradidisse. Et Panegyricus ad Maximianum dicit. Cæsarem hoc uno gloriari in expeditione Britānica debuisse, quòd nauigasset Oceanum. Inde dicit Pōpeius apud Lucanū in 2. Cæsarem fugi: Te Britannos dum inquit: *Territa quæsitis ostendit terga Britannis.* Quibus ex rebus credo, res Cæsaris cōtra Germanos tenuiores, quā ipse prædicauerit, præsertim cum & Asinio Pollioni & Ciceroni de ueritate suspectus fuerit Cæsar coætaneis. Multò minus igitur credo titulis, & triumphis recentiorum Cæsarum, qui post Traianum & maximè post Constantinum sibi Germanici nomen arrogauerunt, cum rebus florentibus, Romani pati damno cum Germanis belligera-

belligerarint, de quibus rebus opto 20. libros bellorum Plinij, quæ Germani cũ Rom. gesserunt. Accedat tamen Cornelius testis, qui Romanus tamen paucis uerbis Germanorum fortitudinem inuictamq́ animi magnitudinem, non obscure prodidit: sexcentesimum & xl. annum urbs nostra agebat (inquit) cum primùm Cymbrorũ audita sunt arma, Cecilio Metello ac Papirio Carbone coss. Ex quo si ad alterum imperatoris Traiani computemus, cc. fermè & x. anni colliguntur, tamdiu Germania uincitur, medio tam longi æui spacio multa inuicem damna, non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ Galliæue, ne Parthi quidem sæpius admouere: quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quàm cędem Crassi, amisso & ipso, & ipse Pacoro infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone, & Cassio & Scauro, Aurelio Seruilio Cepione. M. quoq; Manlio fusis uel captis, quinq; simul cõsularis exercitus popul. Roman. Varum, tresq́ cum eo legiones, etiam Cæsari abstulerunt: Nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Galliam, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt, inde otium donec occasione discordiæ nostræ, & ciuilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectauere, ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis quàm uicti sunt, Inde optimè alludit Claudianus.

Cedant Druse tui, cedant Traiane labores. Vestra maram dubio quicquid discrimine gessit, Trans currens egit Stilico. Et Baptista Mantuanus ad Robertum Seuerinatem: *Sed neq; imbelles Indi, mollesue Sabei, Pigmeiue breues rapiunt, uerũ accola Rheni, Gens durata gelu, genus insuperabile ferro, Quod toties Romam, tum cum ditione premebat Europe Libyeq; urbes Asiamq; minorem, Terruit, hi superant Parthos Thracumq; furores. Quos Martem genuisse ferunt, hi spicula torquent, Penthesyle ea non inferiora securi.*

PROPTER SCRIPTORVM PENVRIAM;

Germanorum res præclarissimè gestæ, uenerunt in obliuionem, Romanorum autem creuerunt, propter adulationes, & mendacia scriptorum.

CAPVT X.

CVm igitur nullum scriptorem uernaculum habeamus nos Germani, qui res nostras immortalitati commendaret, quas tantum colligere cogimur ex illis historicis, qui nunquam nos ex proposito laudant, dum semper partem aduersam fouerint: cui dubium res nostras fœliciter & fortiter gestas, fuisse illustrissimas, & amplissimas, si tempore rerum gestarum nostri illas in commentarios saltem redegissent: præsertim tum obiter hinc inde ex scriptoribus alienigenis nõ pauca inueniamus, unde Germani sint laudatissimi. Proinde si Atheniensium, ut dicit Salustius, res gestæ satis amplæ magnificæq́ fuerunt, uerũ aliquantò minores quã fama feruntur, sed quia quòd prouenerint ibi scriptorũ magna ingenia, per terrarum orbẽ Atheniensium facta pro maximis celebrantur, quòd eorum qui ea fecêre, uirtus tanta habeatur, quantum ea uerbis potuere extollere præclara ingenia: optimè intelligitur, res Græcorum & Roman. haberi ampliores scriptorum copia, quam sint, nostras uerò multò minores, dum nemo illas, non dico extollere, & magnificare, sed ne pro meritis quidem narrare studuerit. Qua in re consolatur me, qui idem conqueritur contra Appionem Grammaticum Alexandrinum, Iosephus. Græcos uerò & Roman. (inquit) qui militiam secuti non sunt, figmentis, & adulationibus captos, res gestas nescire, atque historias ausos eas inscribere, qui præter hoc quod nihil sanum referunt, etiam de proposito decidisse. Nam dum Roman. uolunt magnos ostendere, Iudæorum (& ego addo pariter aliorum) res extenuant, &

in humilitatem deijciunt. Qui uerò præstò fuerint, aut Romanorum obsequio, aut odio, Iudæorum atque externorum contra fidem rerum falsa confirmasse: scri ptis adit eorum partim accusationem, partim laudationem contineri, nusquam uerò exactam fidem reperiri historiæ. Alios item non quòd rebus interfuerint, sed uana & incongrua narrantium sermonibus auribus colligentes, oratorum more perscripsisse. Ex quibus omnibus, relinquo iudicio eruditorū, quanta iniu ria rebus nostris fuerit facta, pereoa qui adulationibus studentes, mendaciter fa cta nostra extenuauerunt. Et ut dicā quod sentio, tanta impudentia fabulosisque figmentis effunduntur passim omnes ferè historici, tam ueteres quā recentiores, ut nullo certo auctore (ut utar uerbis Catonis) aut ratione, sed per solam insaniā fabulentur, adeò, ut nuper quidam doctus uir mihi dixerit, omnes historias tam Græcorum quā Romanorum, sibi uideri, nec aliter habendas, nisi fabulas. De Græcis eorumque fabulosis historijs adeò conuenit inter Latinos, ut & poeta Iu uenalis dixerit fabulas, quicquid Græcia mendax audet in historia. De Latinorū quis dubitet fabulis? cum Titus Liuius, & Cæsar, præcipui inter historicos, grauissimis uiris uideantur multa parum in egra ueritate in suis libris perscripsisse. Philostratum Eusebius fabulosissimum, Cornelium Tacitū Tertullianus mendacissimum uocat. Ille ipse Corneli us, & Orosius, & Strabo, & Iosephus multorum Latinorum mendacia redarguunt. Vopiscus dicit, neminem historicum non aliquid mentitum esse. De recentioribus ego plus quàm uno in loco locutus sum, Itali omnes ferè recentiores, & præsertim Veneti, de Germanorum populis, & gestis scribentes fabulantur. Et ipse Sabellicus, homo doctus, & quem ego alioqui admiror & colo, in rebus Germanicis, siue fauore, siue (quod magis credo) aliorum temerariæ iactantiæ fastibusque prædicationibus indulgens, sæpe multum errat à re gesta, & præsertim in bello ducis Sigismundi Austriaci contra Venetos, in quo Veneti omnibus in locis, atque congressionibus cæsi, atque profligati prædicantur, ab illo rerum prosperè gestarum, de quibus rebus alibi plura scribam.

BONIS ANIMI, ET CORPORIS GERmani cunctis Nationibus excellunt, & primum fide.

CAPVT XL

SI igitur scriptores rerum, ex adulatione aut odio maximè scripserunt, ut ostē di ex Iosepho: qua laude celebrandi ueniunt Germani, si ex illis ipsis eorūque testimonio, non uernaculorum, bonis animi, & corporis cunctis gentibus præstitisse prædicabuntur, quis non laudandos existimet? quis non cunctis mundi nāt ionibus anteponet? Loquamur igitur externi, & primùm quæ Germanorum fides fuerit, explicent, si prius dixero, illis magnam fidem haberi, qui custodes soli, & præ cæteris Cæsarei corporis habentur. Hos enim habuit Augustus ad cladem usque Varianam, hos cæteri, Suetonius de Galba. Item Germanorum (inquit) cohortem à Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam, dissoluit, ac sine ullo commodo remisit in patriam. Item de Claudio Germanorum legatis in Orchestra sedere permisit, simplicitate eorum, & fiducia motus. Dicebant enim legati, ut est apud Cornelium Tacitum, nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse, quod comiter à uidentibus exceptum. Hic autem dicit, non de Claudio sed Nerone: quod rem nihil lædit, Cai Caligulæ (ut dicit Suetonius & Iosephus libro 19. antiquitatum) corporis custodes Germani, nonnullos ex percussoribus illius, quosdam etiam senatores

senatores innoxios interemerunt, Agrippina mater Neronis, custodes corporis Germanos habuit, ut dicit Cornelius & Aurelius Antonius (ut dicit Herodianus) & uidem dicit, Maximinus potissimum fidei Germanorum confidebat, quos solos, propter summam fidelitatem, percussores illius uindices timebant. Cum etiam omnes milites & nationes recederent à Vitellio, soli Germani ad finem usque uitæ fideles manserunt. Ita etiam cum Galba egerunt, quem cum per tumultum iugulandum audirent, soli ex omnibus militibus, ut dicit Suetonius, in auxilium aduolauerunt, sed serius, itinere deuio per ignorantiam locorum retardati. Ultimi recesserant etiam à Nerone, ut dicit Tacitus. Caracalla etiam imperator, à quodam Martiale occisus, per Germanos suos equites uindicatus est, percussorem enim fugã molientem multis uulneribus confecerunt. Illis usi sunt & alij. Vnde non obscurum est, fide Germanos ante omnes mortales fuisse, sicut & hodie sunt Romę apud Cardinales, quibus plus confidunt quàm uernaculis.

GERMANI ANIMI MAGNITVDINE, & fortitudine cunctis gentibus excellunt, auctoritate illustrium scriptorum.

CAPVT XII.

Seneca libro primo de ira: Germanis quid est animosius? quid in cursu acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur innutriuntur'que, quorum una illis cura est, in alia negligentibus, quid induracius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouisa sunt, non suffragia aduersus perpetui cœli rigorem. Idem de breuitate uitæ dicit, Germanos ferocissimas gentes, & libro sexto naturalium, auidam gentem belli. Cornelius libro uicesimo. Germani læto bello gens. Cicero in oratione de prouincijs consularibus contra Pisonem, dicit: acerrimas Germanorum nationes. Vopiscus, Germanos omnium gentium ferocissimos uocat. Titus Liuius bellicosos Teutones, Lucanus dicit:

Albis & indomitum Rheni caput.

Hieronymus ad Suniam & Fratellam, bellicosa Germanorum pectora uocat. Orosius Germanos fortissimas nationes, libro sexto. & Galli apud Cæsarem libro primo, ita loquuntur de Germanis: qui ingenti magnitudine corporum Germanos incredibili uirtute, atque exercitatione in armis esse prædicabant, sæpe numero sese cum his congressos, ne uultum quidem atque aciem oculorum ferre potuisse. & in eodem lib. Ariouistus rex dicit, Cæsarẽ intellecturum, quid inuicti Germani, exercitatissimi in armis, uirtute possent. Agrippa ad Iudæos, ut scribit Iosephus: quis uestrûm (inquit) non audiuit multitudinem Germanorum, uirtutem quoque & magnitudines corporũm, ut arbitror, sæpe uidistis, sed illi quidem ita ingentem spacijs regionem incolentes, spiritus autem maiores corporibus gerentes, & animam quidem contemptricem mortis, indignationes autem uehementiorea feris, &c. Iosephus libro decimonono antiquit. dicit, Germanos impetu primo quibuscunque congressus hostibus præualentes, Iosephus lib. secundo de bello Iudaico, uos ne ditiores Gallis? fortiores Germanis. Cornelius libro decimonono ducea Vespasiani Germanicarum legionum uim extollebant, & famam, in eodem simul uirtus Germanici exercitua extollebatur.

GERMANI APUD ROM. SEMPER in prima acie constituebantur.

CAPUT XIII.

Singulare argumentum est fortitudinis Germanorum quod Rom. semper illos in prima acie contra hostes locauerunt, utputa inuictos & qui præ cæteris fortissime inimicorum impetum sustentarent atq; infringerent, ita fecit Cæsar in Hispania contra Afranium primo trans flumen Sicorim Germanos cōtra hostes mittit. Testis est liber eius primus de bello ciuili, & Hirtius in additione Gallici belli Cęsar Germanos equites summę uelocitatis homines ad castra hostium pręmittit. Maximinus etiā imperator (ut ait Herodianus lib. 5.) Germanos auxiliares asciuerat, quosq; etiā pręcipue hostibus opponere cōsueuerat, ut primos scilicet impetus exciperet feroces audacesq; initio pugnę uiri Ecce eā quibus prius dura pręlia & ancipitia gesserat, nunc expertus in amicitiā recipit, atq; in primam aciem constituit, quoniam andētissimos esse nouit. Et Cornelius lib. 19. Sido atq; Italicus Sueui reges cum delectis popularium primori in acie uersantur, dum contra Vitellianos Vespasiani duces pugnabant.

GERMANI ROBORE, PROCERITATE atq; pulchritudine corporum cunctis gentibus antecellunt.

CAPUT XIIII.

Columella lib. 3. agricul. loquens de natura. Germaniam inquit decorauit altissimorum hominum exercitibus, sed & alias gentes non in totū defraudauit, præcipue staturę uiris. & nuper ipsi uidere potuimus Iudeæ gentis proceriorem celsissimo Germano. M. Manilius lib. 4. astronomicon. Flaua per ingētes surgit Germania partus. Egesippus libro de Germanis, qui magnitudine corporum & contemptu mortis cæteris ualidiores. Cornelius in 20. Germanos fluminibus suetos, leuitas armorum & proceritas corporum attollit. Et Cæsar in primo, ingenti magnitudine corporum dicit esse Germanos, & Titus ad Iudæos, teste Iosepho libro septimo de bello. sed uiribus corporum freti, at qui scitis nobis seruire Germanos, Iosephus lib. decimonono antiquit. dicit, Germanos robusti corporis gentem. Hieronymus in uita Hilarionis de quodā Franco Germano, namq; candidatus Constantij imperatoris rutilus coma, & candore indicans prouinciam. Idem ad Suniam & Fretellam: Germanos Getarum rutilus & flauus exercitus. Ecclesiarum circumfert tentoria. Herodianus dicit, nuda Germanorum in bello capita & prægrandia corpora. Egesippus dicit, Germanos magnitudine corporum & contemptu mortis cæteris ualidiores. Iulius Firmicus, Germani candidi, Pomponius Mela de Germania: Qui habitat immanes sunt animis atq; corporibus. Solinus de eadem terra: frequens populis numerosis & immanibus. Hircius in additione Gallici belli: Germanos equites, summę uelocitatis homines, ad castra hostium præmittit Cęsar. Immanissimas Germanorum gentes dicit Cicero contra Pisonem.

GERMANI FUERUNT LIBERI sicut hodie sunt.

CAPUT XV.

De libertate Germanorū nō est opus multa dicere, ꝓpterea qđ ex superiorib. cōstat, Rhenū sēper fuisse limitē Ro. imperij, si optimē cū Ro. agebat,

Germaniq;

Germaniq; quieti intra suos fines remanserint, quod raro sub paucissimis q; imperatoribus contigerat, & quod tam formidabiles Romanis fuerant, illosq; imperatores Rom. tam delicate fouerant, nihilominus & scriptores libertatem maiorū produnt, & præsertim Tacitus, qui ait: Regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Et Tencteri Germani apud eundem ad Vbios in hunc modum loquuntur: Rediisse uos in corpus nomenq; Germaniæ, cōmunibus deis, sed præcipue deorum Marti grates agimus, uobisq; gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Idem testatur, Batauos quamuis nobis Transrhenanos tributorū expertes. Quibus rebus possumus nō obscure intelligere, Germanos Transrhenanos à Rom. in amicitiam non seruitutem receptos, & Egesippus dicit, fluenta Rheni usq; ad mare liberas gentes inhabitasse.

GERMANI NOBILISSIMI.

CAPVT XVI.

DE nobilitate non plura dicam, propterea quod Campanus eam rem pulcherrime sit executus, dicam tamen omnes fere totius Europæ nō modo nobiliores, uerum etiam regum familias è Germania ortū auspicati. Nec possum satis ridere, quorundam Germanorum, nescio uanam arrogantiam an imperitiā dicam, qui dum se nobiles ostendere uolunt (confisi cuidam non dico historiæ sed fabulæ, quæ Sueuorum nobilium originē mentitur à Curio imperatore, qui nullus unquam fuit) ad Romanos suam originem referūt. Nam nulla familia est in tota Germania, quę (ut multos dicam) octingentos annos suam familiam durasse probare possit (scriptorum atq; monumentorum inopia) Intra quos annos & ultra etiam, non solùm nulla nobilitas Romæ fuit, uerum etiam colluuies ex diuersis nationibus, sine dignitate, auctoritate & nobilitate, & plus serui quam liberi dicendi, imò seruo seruorum subiecti. Atq; hi qui ex Rom. ad nos ducti sunt, captiui fuerunt, nulloq; honore dignati, eò quod propter aliquod facinus prauum, fuerint relegati. Quare Italorum illustrissimæ etiam hodie & patrum nostrorum memoria, familię, nobilitatem Germanorum scientes, omnes ferè nobilitatem suam trahere uolunt ex Germanis: aut si ad antiquissimos Romanos ascenderis, inuenies auctores. Rom. latrones & prędones: si ulterius ad Aeneam & Troianos, inuenies eos qui incolumes à Troiano incendio superfuerunt, fuisse proditores. Si uis igitur Germane tuos maiores esse nobilissimos, nō eos ad Romanos referas, apud quos non tam natalium claritudo, quam uirtus hominum humilimorum, locum habuit. Sed ad ueteres Germanos, apud quos solos syncera est nobilitas, & fuit etiam antiquissimis temporibus, à quibus si te propagatum esse declaraueris, nobilissimū iudicabo. Ante enim natiuitatē Christi, tantus fuit respectus syncerę natiuitatis, ueterisq; propaginis, nataliūq; clarorum, qualis hodie quod alijs gentibus non contigit, quę mores nobilitate forsan melius & fœlicius inspicere consueuerunt.

GERMANIA CVLTA ET FERTILIS.

CAPVT XVII.

COrnelius Tacitus, Seneca, aliiq; nonnulli scriptores, Germaniam barbarā terram, sterilem infœcundam que omnino scribunt, tristem, & incultam, quam si hodie uiderent, nihil illa cultius dicerent. Cuius si primùm homines uiderent, cultosq; mores, religionemq; coniunctam cum humanitate & eruditione, dicerent commutato ordine, Gręciam in Germaniam commigrasse. Sed nō est pręsentis loci, multa de his rebus loqui, cū alibi fecerim, si urbes, arces & ędi-

ficia:nihil illis pulchrius,magnificentius atq; munitius furarent. Agri autem Germanici & segetum omnigenarum tanta fœcunditas, nihil ad Cereris & ui ni usum desit omnino. Terra sine noxijs serpentibus, bestijsq; uenenatis, herba copiosissima campisq; maxime pascui. Vnde mitium pecorum multitudo innumerabilis educitur.sylux etiam omnis generis arborum,non parum opportunitatis ad omnia opera & ædificia cōferunt,adeò ut culta omnia atq; inculta, uel sint fructibus plena, uel gregibus opportuna, ut nulla pars terræ neq; inuia sit, neq; ab usu hominum remota, sed operosa sint omnia & utilia: habetq; regio ipsa, non uno in loco latices calidarum aquarum, sanandis morbis opportunos omnis item generis metallorum fœcunda. Et ut in summa dicam, nihil in ea uel asperum,uel triste, uel inuium, sed omnia culta,aperta,florentia,atq; ideò cæteris regionibus fœlicior,quod neq; sit Austrinis obnoxia feruoribus,neq; Arcto is nimium subiecta frigoribus, ut neq; noxio atq; pestifero calore in æstate conficiatur, neq; asperiori hyemis gelu tabescat,sed media quadam temperie,atque clementia aeris, iustam præbeat & salubrem hominibus habitationem. Et licet Arctoo plus exponantur,frigus tamen tolerabile est, & hinc multò salubrior,in de corporibus hominū & propagandis gētibus aptior, qua meridionalis regio, quę quo est uicinior Solis feruori, eò plus morbis redūdat,pestiferoq; aere.

DE ANTIQVITATE GERMANORVM.

CAPVT XVIII.

IOsephus Iudæus, responsurus Appioni grāmmatico Alexandrino,dicit,de uetustate Iudæorum nihil esse scriptum, quamuis omni uetustißimi sint,ob eam rem, quod Iudæi neq; maritimam regionem habitent, neq; mercimonijs se exercuerint:quorum conuersatio cum Grēcis remotior fuerit,nihil offerebatur in antiquis temporibus, quod permixtionem Græcorū illis faceret,sicut Aegyptijs mercimonia,quæ ab eis rejciuntur,& ad eos rursus introducuntur. Atque hoc idem circa Europam contigisse,quando de Romanorum ciuitate,tam longo tempore adepta potestate,tantasq; causas belli conficiēte, neq; Herodotus, neq; Thucydides,neq; ullus qui fuit cum istis,fecit aliquam mentionem,sed serò tandem & uix ad Græcoa potuit eorum cognitio peruenire,de Galatis enim & Hiberis sic ignorauere: Hi putantur subtilißimi conscriptores, quorum est Ephorus, ut unam ciuitatem esse arbitraretur Hyberas, qui tantam partem Hesperiæ terræ noscuntur inhabitare. Quomodo ergo mirari decet,si neq; nostra gens plurimis erat certa, neq; ad scribendum de se aliquam dedit occasionem: hæc ille. Cū quo ego pariter dicere possum,si Romani propiores(taceo de Gallis & Hispanis) fuerunt ignorati à Græcis, quanto magis nostros non celebratos à Græcis credēdum,propterea quod neq; mercimonijs illos adiuuimus,neq; maritimam regionem habitamus: nisi forsan Cimbri Germani,quorum propterea res clarissimæ sunt & uetustißime,celebratę non tam à Strabone & Plutarcho quam Aristotele,atq; ipso etiam Homero,quorum res gestas uetustas,atq; expeditiones in diuersas regiones, Strabo pluribus in locis commemorat, adeò ut Gręcos olim, Gallos, Boios, Illyricum, Romanos & Hispanos uicerint. Hec gens enim(ut Strabo inquit)diu secundis rebus olim usa est,& ut idē dicit, Cimmerij qui à Græcis ita dicuntur, à nobis Cimbri, olim potentiam in Bosphoro maximam habuere, à quibus & Cimmericus Bosphorus appellatus est, militię suę monumenta relinquentes,qui & militiam agitauere usq; ad Mętida paludem, atq; traiecto etiam Bosphoro, ad Ioniam usq; terram decursarunt, Sardibus & captis & Magnetum gentē à Treribus, quę etiam gens est Cimbrorum, funditus

funditùs deleta. Hęc multò antè urbem conditam facta sunt. Tandem Romanis florentibus, ut dicit Liuius libro 64, Cimbri gēs uaga, populabundi in Illyricum uenerūt, ab his Papirius Carbo consul cum exercitu fususest. Et lib. 65. Ma. Iunior Syllanus cōsul, aduersum Cimbros infœliciter pugnauit, legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus consisterent postulantibus, senatus negauit. Et libro 67. C. Aurelius Scaurus legatus Con. à Cimbris, fuso exercitu, captus est & occisus ab ijsdem. C. Manlius & Q. Seruilius Cepius procon. uicti prælio castris'que binis exuti sunt, octingenta millia militum occisa, calonum ac lixarum quadraginta millia. Cimbri item uastatis omnibus quę circa Rhodanum & Pyreneum sunt, per saltum in Hispaniam transgresi, ibiq; multa loca populati, à Celtiberis fugati sunt, reuersiq; in Galliam, bellicosis quidem se Teutonis coniunxerunt. Cæsar item in primo libro commentariorum & septimo dicit, Cimbros totam olim Galliam occupasse (exceptis Belgis, qui eos suis finibus prohibuerunt, ut dicit Cęsar) Gallos in oppida compulsos, tantam inopiam passos, ut eorum corporibus, qui ætate ad bellum inutiles uidebantur uitam tolerauerint. Iterum Liuius libro 68. Cimbri repulso ab alpibus fugato'que Q. Catulo procon. qui fauces alpium obsederat, & ad flumen Athesim castellum editū insederat, reliquerat, ubi uirtute sua explicata fugientem procon. exercitum'que prosecuti, in Italiam traiecissent, tandem iunctis eiusdem Catuli atque Marij exercitibus uicti sunt. Romæ etiam Tarquinio Prisco regnante, ut dicit Liuius libro quinto primæ decadis, alia manus Germanorum uestigia priorum eodem saltu, fauente Belloueso cum transcendisset Alpes, ubi nunc Brixia ac Verona urbes sunt, loca tenuerunt, Brixiam'que à Germanis conditam, uult Liuius, Policrarusq; Bergomum, ubi alij Gallos Senones dicunt, quos Sueuos Germanos dicere debuerant, ut postea probabo. Ex quibus quidem uerbis Liuij, ego non obscurè colligo, Senones, Sueuos & Cimbros Germanos, unà cum Gallis Romam incendisse atque postea in Græciam transisse. Germani enim illi secuti sunt illos, quos Gallos Senones dicunt: ante enim nec Germani in Italiam transcenderūt, adeò ut non benè diceret Liuius, uestigia priorum secutos Germanos, in Italiam uenisse. Sanis igitur & irrefragabilibus persuasionibus ostendam, illos Senones fuisse Sueuos & Germanos & Cimbros, Nam Cimbri præsertim Mediterranei & Senones, non longè à se inuicem sedes habuerunt. Nam ut dimittam alias rationes, quas dixi in oratione ad Maximilianum Cæsarem, si unum'diui Hieronymi testimonium adduxero, qui dixit, Galatas propriam linguam eandem penè habere quam Treuiros. Si hoc uerum, quis nescit fuisse Germanos? dum Ammianus Marcellinus, qui longe ante Hieronymum sub Iuliano floruit, Coloniam Agrippinam & Treuerim, Germanos urbes Germaniæ prodiderit. Accedat etiam testis Diodorus Siculus Græcus libro sexto. Tradunt (inquit) eos, qui priscis temporibus omnem ferme Asiam discurentes Cimerij dicebantur, ipsos esse, qui paulò post corrupto nomine Cimbri sunt appellati. Iam prisco more dant latrocinijs operam, rapientes aliena, cæteris omnibus contempris. Hi sunt qui Roma capta, cum Delphici Apollinis templum spoliassent, magnam Europæ partem, non paruam Asiæ, tributariam fecere, agris eorum quos subegerant possessis. Qui in Græciam transierunt, Gallogręci sunt nominati, postremò plures magnos'que Romanorum exercitus attriuerunt. Concordat Diodoro Lucius Florus inquiens: Galli Senones quondam ab ultimis terrarum oris, cum cingerentur omnia Oceano, ingenti agmine profecti, pręsertim cum & alibi dicat, Cimbros atque Teutones ab extremis Gallię profugos, cum terras inundasset Oceanus, uenisse. Ex quibus uerbis hic Cimbros, illic Senones Gallos ex inundatione Oceani, & ex ultimis oris, eandem gentem intelligere possumus, pręsertim cum etiam hic ex finibus Gallię Cimbros & Teutones uenire

dicat Nec obstat quod dicunt Gallos, & non Germanos. Nā ut dicit Volaterranus, Gallos omnes ac Germanos, uno uocabulo ueteres Græci Celtas, Romani Gallos, uocauere. Nam & Germaniam comatam Galliam dicebant. Insuper cū Græcis tempore Senonum transitus in eorum prouinciam, nec Germania, nec Gallia fuerit cognita, ut supra etiam Iosephus innuere uisus est, nominauerunt illos Gallos uel Galatas, id est, candidos & albos, à colore enim illos nominauerunt, ut omnes scriptores consentiunt. Qui autem plus quā Germani Galli, hoc est candidi dici mereantur, nouerunt pueri, dum hodie inter Frācigenas olim ex Germania profectos, nostri loco habeatur albus Frācigena. & hoc adeò uerum est, ut cùm sequentibus temporibus Galli priores, uel potius Germani, in Græciam profecti, colore similes essent Germanis, quos Græci iam nouisse cœperāt: dixerunt nostros Germanos, quasi fratres Gallorum siue Galatarum, propter colorem & corporum proceritatem Ob candorē enim Diodorus Siculus Germanos Galatas uocans li. 6. inquit: Rhenus, quem nostris diebus C. Cæsar pōtibus miro modo iunxit, pedestribusq; copijs traductis, Galatas ultra Rhenum habitantes, in potestatem redegit. Sed & Latini, propter propinquitatem Gallorum, etiam Germanos uocitauerunt Gallos Nam Orosius dicit lib. 5. C. Manlius & Q. Cæpio procon. aduersus Cimbros & Teutones, Tigurinos & Ambronas, Gallorum gentes missi sunt. Et Florus dicit, ut suprà ostendimus, Cimbros & Teutonas omnium testimonio Germanos, ab extremis Galliæ profugos, cū Germanis, si propriè loqui uoluisset, dicere debebat. Et Salustius in Iugurta, dicit: per idem tēpus aduersum Gallos à ducibus nostris, P. Cepione & M. Manlio, malè pugnatum est. quos palā est uictos & fusos à Teutonibus & Cimbris, non Gallis. Inde dicere debuit, cum Germanis Rom. pro salute non pro gloria certare, nisi omnia commisceret, &c. Præterea Strabo argumentum relinquit, Brennum Gallorum siue ducem siue regem, non fuisse Gallum, Brennum à quibusdam Prausum appellitatum. At enim (ut inquit) neq; Prausos ipsos, quas terras prius habitarint, dicere possumus. Nec credo (ut finem faciam) Gotfridū *Viterbiensem* chronocarium, nulla ratione uel auctoritate suffultum, tam apertè Brennum & Senones Sueuos dixisse. Non autem opus est memorare res gestas Brenni & Senonum, quas tot scriptores suis complexi sunt libris: dicam tamen illos in Italiam uenisse Rom. apud aliam uicisse, Romam incendisse, & una gentis portione in Italia dimissa, Illyrios peragrasse, Pannonios subiugasse, Græciam atq; Macedoniam deuastasse, spoliato etiam famatissimo Delphico Apollinis templo in Asia, tandem aliquos consedisse, seq; Gallogræcos nominasse, propter commixtos inter eos Græcos. Senones autem (ut aliàs dixi) Galli à Senonibus Sueuis, sicuti pleriq; Galli à Germanis, nomen accepisse uidentur.

CAPVT XIX, FRANCI, BVRGVNDIONES

Gotbi Vandali, Gepidæ, Rugi, Heruli, Turcilingi, Longobardi, Normanni, Picti, Quadi, Scoti, Angli, Sueui, Saxones, omnes Germani sunt, contra fabulas quorundam.

GErmania & tota plaga septentrionalis, quanto magis abest à nimio Solis feruore, tantò est salubrior animantibus, atq; propagandis hominibus aptior, atq; laboriosior, pulchritudiniq; corporum atq; proceritati conuenientior: sicut econtrario, regio meridionalis, ab nimio Solis æstu, pestilens, gignendisq; hominibus minus idonea. Vnde fit, ut dicit Regino monachus, ut tantę populorum multitudines, Arctoo sub axe oriantur. Vt non immeritò uniuersa illa regio, Tanai tenus usq; ad occiduum, licet & proprijs loca in ea singula nuncupantur

pantur nominibus, generali tamen uocabulo Germania sæpe nominetur. Multæ quoque pro eo, quod tantus mortalium prouentus in ea germinet, quantos uix alere sufficit, frequenter gentes eius sint in exteras terras progressę, quę non minus Asiam & Africam quam Europam, uarijs temporibus & locis afflixere. Testantur hoc urbes ubique in Europa dirutæ, per totum Illyricū Galliamque, sed maximè miseræ Italiæ, quæ penè illarum omnium est gentium experta sæuitiam, ut idem monachus testatur. Vixit autem circa annū Domini M.CCCC.& II. qui non obscurè ostendit, has omnes gentes; Gotthos, Vandalos, Alanos, Gepidas uel Gipedes, Rugos, Herulos, Normannos, Turcilingos, Longobardos, Sueuos, Saxones omnes origine esse Germanos. Et Berosus Hunum, à quo Huni ueniunt, in arbore Germanorum ponit. Nec obstat quod plurimi scriptores Græci & Latini, ex Scythia aliquos progressos narrent: primùm, quia teste Strabone in septimo libro Romanis etiam rebus florentibus, multò magis Græcis, Germania trans Albim omnino incognita fuit, adeò ut Gotthos, Lōgobardos, & alios ex Scandinauia, Gotthia & alijs locis apud Rom. incognitis uenientes, ex Scythia, id est, ex terra Romanis incognita uenisse credant, maximè cùm in Germaniam, teste Plinio, Scythia usque quaque excurrat, ut in 4. testis est dicens: Scytharum nomen usque quaque transit in Sarmatas atque Germanos. Sed hac potissimum causa decipiuntur scriptores recentiores, dum ex Scythia egressos dicant quòd Græci scriptores, teste Strabone in undecimo, uniuersos septentrionales olim Scythas & Celtoscythas appellabant. Sunt igitur Germanæ quas dixi gentes. De Burgundionibus ac Vandalis nulli est dubium, qui saltem Plinium & illustres historicos legit, de alijs etiam non est apud eruditos dubium, nisi de Francis, Gotthis & Longobardis, de quibus nunc luculentius loquar. Primùm ut de Gotthis loquar, Tacitus ante omnes in historia Germanica, Gotthinos in Germanis ponit, sicut hodie Gotthia siue Gotlandia, est insula maris Germanici, & Ablauius Gotthus genus suum ex insula Germanici maris prodijsse narrat. Atque Iordanus Gotthus historicus, ex Scandia Gotthos exisse refert, in qua miræ magnitudinis insula, teste Plinio Gotthia & aliæ insulæ repositæ sunt. Quòd si quis dicere uellet, Gotthos antè Getas dictos, nihilominus Germanos diceret, quod Hieronymus probat ad Suniam & Fretellam, dicens: uerè in uobis apostolicus sermo & propheticus completus est: in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę uerba eorum. Quis hoc crederet, ut barbara Getarum lingua Hebraicam quęreret ueritatem, & dormitantibus imò contendentibus Gręcis, nostra Germania Spiritus sancti eloquia scrutaretur. Longobardos ego alibi dixi ex Sueuis descendisse, quòd Cornelius Tacitus eos inter Sueuos ponat, sicut & Anglos. Alij autem nostrates scriptores, ex Scandia siue Scandinauia uenisse uolunt, & prius Vuinulos fuisse dictos, à lōgis autem barbis, ut hodie Germanus dicit *longobard*, longā barbā nomen accepisse. Vnde Guntherus Alemannus lib. I. de gest. Fœderici Cæsaris, loquens de Longobardis:

Hanc olim bello quam stanzia miserat hostis.

Dicitur à longis ea Longobardia barbis.

At Sueui ueteres non longè à Scādia suos fines habuere. Quòd igitur ex Germanis uenerint, Tacito nostratibusque chronocarijs prodētibus, nemo hactenus repugnauit, nisi non quidam Ponticus, atque Calepinus uocabularius, qui dicit, mixtam esse gentē ex Lingonibus, Germanis, & Bardis Gallis, non à longis barbis, ut solent docti uiri ridere, ut dicit Calepinus. Vnde hęc somnia precor? unde hallucinationes? qua auctoritate suffulti? quis unquam audiuit Lingones in Germania fuisse, Gallię Celticę gentem? aut quis audiuit aliquam fecisse expeditionem? uel coniunctos Bardis Gallis? uel quis nescit lōgè antè andirum nomē Longobardorum in Italis & exteris excursionibus, Bardos fuisse extinctos, no-

men'que totum obsoletum. Quę ratio eos adduxit in hunc errorem, anilemq; & illam & friuolam persuasionem, contra opinionem omnium scriptorum, nisi nimia arrogantia ut coniecturare licet? qui profectò ut uideantur in indagandis literis subtiles censores, non dubitant somniare uel augurari meras fabellas, atq; pro ueris astruere. Inde non probatur quorundam Italorum (quorum nunc magnus est numerus) studium, qui non tam orationibus & poematis effingendis, quam auctorum castigationi, nimia audacia inuētioneq; plus subtili, interdum quam uera intendunt. Nam dum quilibet pro capitu atq; arbitrio sui ingenij atq; augurio castigare uult poetas, diuersiq; diuersa, seu studio æmulationis & contradicēdi, seu nimiæ subtilitatis gloria, castiget: fit ut plerunq; sensus poetæ penitus obscuretur, atq; quid potissimum sit sequendum ignoretur. Quorum cōcertatione diuersaq; opinione, interdū hallucinatione, ego, nisi uelim errare, cogor interdum uti & meo iudicio in exponendis poetis, & quid sequendum opinandumúe sit, studiosè inuestigare. De Francis postremò, quāquam alio loco plura dixi, nunc tamen dicam omnia esse falsa & fabulas merasq; nugas, ea quę dicitur de eorum è Troianis origine, quoniam de solis Aenea & Antenore legitur apud ueteres scriptores, qui ab incendio Troiano superfuerint, in exterasq; nationes profecti sint. Ita dicit Liuius: iam primum omnium satis constat, Troia capta in cæteros sæuitum esse Troianos, duobus Aenea Antenoreq; & uetusti iure hospitij, & quia pacis reddēdæq; Helenæ semper auctores fuerunt, omne ius belli Achiuos abstinuisse. Quod si (ut possibile est) alij etiam elapsi, in diuersas regiones sint profecti: hoc tamen nemo scribit ex ueteribus, sed solùm quidam recentiores, fabulatores potius quàm historici, dum ea astruant, quæ nemo scire potest, & dum suos uolunt magnos ostendere, ridiculo exponunt. Quorum fabulę ex eo maxime deprehenduntur, dum sibi non constant, nec ullus cum alio consentiat, maximeq; discrepantia inter se referant. Præterea nullus unquā scriptorum ueterum, quibus solis in hac re fidem habere possumus, Sicambros circa Mæotida paludem habitare tradit, nec item ullam Romani expeditionem fecerunt ad illam: & Franci diu ante Valentinianum fuerunt in Germania: adeò ut omnia falsa fabulosa & mentita luce clarius deprehendantur. Proinde cum Robertus Gaguinus, annalium Francicarum compilator, cum multa de eorum origine contraria & absurda repeteret, nihil eorum est ausus affirmare, sciens se falsitatis accusatum iri, sed ne Germanis hoc laudis tribueret, suos ab illis propagatos rem in dubio relinquit. At Pius secundus, satis audacter fabulatus est in sua Europa, non tamen ex proprio ingenio, sed fabulis Francigenarum confisus) ne hominem ueritatis studiosum carpere uidear) quem Sabellicus & multi recentiores sequuntur, Francos, Troianos ab origine, deleto Ilio, duce Priamo Priami ex sorore nepote, per Pontum Euxinum in Mæotidos paludes in Scythiam peruenisse, ibiq; ciuitatem ædificasse, quam uocauerint Sicambriam, ex qua dicti Sicambri. Cumque, ut ipse pergit, Scytharum multi Rom. imperio subiecti essent, & ipsi quoque tributa penderunt, manseruntq; uectigales, usque ad tempora Valentiniani Cæsaris, quo imperante, Alani imperium uexare cœperunt. Imperator uerò proposito edicto, libertatem in decennium iis promisit, qui Alanorū ferocitatem compescerent. Allecti eò præmio Sicambri, arma sumpserunt, Alanosq; bello uictos deleuerunt, ob quā libertate in decennium ab imperatore donati sunt, & mutato nomine Franci appellati: quod Attica lingua siue feroces siue nobiles sonat, Itali Francos liberos uocant. Exacto decennio cum Romani solita tributa repeterent, Franci ob ipsam libertatem effrenes facti, parere recusarunt. Principes eo tempore Francis fuere, Priamus & Antenor, antiqui nominis ac uirtutis, quibus copias ductantibus, prælium cum Rom. consertum est, in quo Priamus ipse, cum fortissimis suæ gentis,

cecidit

cecidit. Qui cladi superfuerunt, ex Scythia digressi sunt, & in Germaniam profecti, in partibus Turingiæ consederunt, &c. hæc ille. Hæc omnia meræ sunt fabulæ, nihil eorum uerum, nihil uerisimile, quibus nulla recepta historia, nullus receptus, & certus auctor suffragatur, quibus deest fides rerum, & temporum. Nec uerùm est, quòd Eusebius in chronographia hoc dicat, cui de Francis nihil cōstitit, aut Hieronymus superaddiderit, sed Palmerius addidit, superioti tēpestate propter prauam de angelis opinionē cōbustus. Antoninus nō diuersa dicit, cui cum cæteris in hac re nihil credo, in notitia enim uetustatis, atq; in historia superiorum temporum, quo pacto possumus credere illi uel alteri pro suo arbitrio somnianti, dum sine auctoritate ea affirmet, quæ multis sæculis eius ætatem, hoc est, multò plus quā duobus millibus annorum antecesserunt: diuinare hoc esset, sed spiritus non tam ociosus, aut pronus est, ad tam inanem diuinationem, ut unde Franci uenerint historicis prodere curet. At dixerit quis: unde igitur sumpserunt illi uiri suas historias, uel potius fabulas, ut tu asseris. Tantam dico esse mortalium ambitionem, ut nemo non suam ciuitatē, atq; gētem, nedum familiam, nobilissimam atq; uetustissimam haberi uelit. Hoc ipse Liuius de Roma testatur: Quæ ante conditam (inquit) condendamq; urbem poeticis magis decorata fabulis, quā incorruptis rerum gestarum monumētis traduntur, ea nec affirmare, nec repellere in animo est. Datur hæc uenia antiquitati, ut miscendo diuina humanis, primordia urbium augustiora faciat, multi & alij populi nimium effusi sunt, in prædicandis auctoribus suæ gentis. Vnde nō dubium, quin Franci, qui uel superbissimi prædicantur, hoc idem facere conentur, quorum tamen error, usq; adeò patet, ut nemo non intelligat fabulas esse, ea quæ de Troianorum origine mentiuntur: præsertim cum Aeneas Siluius scribat, nullam esse gentem, quæ Gallorum superet ambitionem. In hunc autem modum, & aliter scribit Vincentius Gallus, Francum quendam siue Franconem, ex Hectoris filijs, à quo Francorum nomen tractum, anno ante Christi aduentum, M. C. X VII. una cum Antenore alijsq; Troianis, à fratribus proprijs fugatum, prius tota Asia peruagata, ad Danubij ripas tandem peruenisse, ibiq; cùm aliquandiu consedisset, mox auctore Antenore locum quæsisse, à communi hominum societate seiunctum, ad Tanais fluenta, & Mæotidis paludes secessisse, ubi Sicambriam urbem condiderit. Qui cum prædictis hallucinatur, fabulator egregius, quoniam quidem constat Homerum non plures uno Scamandro (quem & Astyanactem uocant) Hectori liberos assignasse, nec Anaxicratem, nec Euripedem, quorum alter Argolicorū secundo, alter in Andromacha, nothos Hectori filios editos asserunt ex pellicibus, usquā alicuius Franconis, uel Franci meminisse, Alij non Francum, sed Francionem dicunt, sicut Annomius monachus, qui scribit, Torgorum unà cum Francione Troia abeuntem, Thraciam petijsse, & ab eo Torgorum gentem nomen esse sortitam: à Francione uerò Francos, multum diuersa ab alijs referens. Nec est ullius cum altero concordia, & pro eo quòd quilibet. pro sua libidine fabulatur, nec ullus cum alio conueniat, possumus non obscure deprehendere, meras esse nugas, quibus (ut dixi) nec ulla historia recepta, nec series reū, nec temporū quadrat, aut suffragatur. Et ut omnibus pateat quā fabuloaæ hæc excogitata sint, Primò ex historijs ueteribus nemo unquam colligere potest, antiquitùs fuisse, uel Frācos, uel Sicābros, uel iuxta Danubiū, uel paludem Mæotida. Quomodo ergo ego possum habere fidem, uel Aeneæ Siluio, uel Vincentio Gallo, uel Antonino, qui referunt sine uetusto, & idoneo auctore, de rebus quę eos duobus millibus annorum, & plus antecesserunt: Nec item Priami ullus ueterum scriptorum meminit, qui filius regis Priami ex incendio Troiano in exteras profectus sit regiones, nec item Franci mentio fit, qui peruenerit, uel ad Danubium, uel Mæotim. Manethon tamen Aegyptius

ſacerdos,ſi res non mentiatur auctorem, & liber ad arbitrium aliquorum nõ ſit corruptus,ut multi credunt, tempore Aſcanij Francum quendam Celtis imperaſſe ſcribit,quod omnino contrarium ſupradictis, & cui nullus concordat. Sed ſiue uerũ ſit,ſiue non:ille Francus nullum nomẽ in Gallia,in qua regnauit, poſt ſe reliquit. Tempore enim Iulij Cæſaris.Ptolemæi,Strabonis,Pomponij, Plinij, & omnium ueterum,hoc nomen in Gallia, inauditum fuit. Quapropter Annius Viterbienſis,antiquitatis exquiſitiſsimus explorator dicit: quis iſte Francus, aut quo pacto Rex à Celtis ſuſceptus fuerit,neminem legi. Poſtea dicit:Vincentium Gallum hiſtoriam eſſe proſecutum, ego aũt dico fabulas eſſe,quæ quis ꝓfert ex antiquitate,ſine auctore. Hæc cũ omnis homo intelligat, non quadrare, nec eſſe quicquam ſolidum,in quo conueniant omnes iſti fabulatores,ſequitur poſtremò,ut cætera fabuloſa intelligamus,dum luce clarius oſtendam, Francos nõ tempore Valentiniani,in Germaniam ueniſſe, ſed multò antè nominatos in Germania,nec ulla in regione nomen habuiſſe,niſi in Germania,donec ex Germania,in Galliam tranſiuerint:adeò ut nemini obſcurum ſit,indigenas eſſe Germaniæ.Nec deſunt auctores etiam Græci, ita enim dicit Agathias Græcus auctor:Francorum natio proxima eſt Italiæ,& terminis iuncta. Veteres tamen hos Germanos dixere, nam circa Rhenum habitant, Gallorumq́ magnam partem occupant,qui quanquam,ut reliqui Germani ſunt barbari,Romana tamen politia,& alijs inſtitutis utuntur,ſunt & Chriſtiani,& rectiſsimæ opinionis. Ex quo ſatis conſtat,ex ea natione migraſſe,quę trans Rhenum nunc quoq́ Franconia dicitur. Idem teſtatur Hieronymus in uita Hilarionis: Inter Saxones (inquit) quippe & Alemãnos gens eius non tam lata,quàm ualida, apud hiſtoricos Germania,nunc uerò Francia uocatur. Non igitur uerum eſt, tempore Valentiniani Francos primùm Germaniam inuaſiſſe. Hieronymus hęc ſcribit,de Conſtantij imperatoris quodam candidato, qui Valentinianum longè anteceſſit. Claudianus item ſub Theodoſio longè ante Valentinianum, oſtendit Francos eſſe Germanos,dicens: *Paſcat Belga pecus,mediumq́; ingreſſa per Albim, Gallica Francorum montes armenta pererrant. Vt procul Herone per uaſta ſilentia ſyluæ,* Venari tutò liceat. Legitur autem Conſtantius Flauij Conſtantini filius primus Rom. ducum, Francos in patria ipſa Franconia domuiſſe, quo tempore, non ſolum in Franconia fuerunt,uerum etiam cis,& ultra Rhenum Bataujam,& finitimas regiones occupauerunt.Præterea conſtat,nec Conſtantinum, nec Valentinianum ullam feciſſe expeditionem ad Tanaim,uel Mæotidis paludem,nec legi unquam, à Rom.ullam militiam,ad iſta loca agitatam,cum Strabo dicat,in undecimo,Tanais oſtia ſcimus,ſupra oſtia uerò nihil penè notum eſt,præter frigora. Vnde omnia fabuloſa ſunt,quæ dicuntur de Valentiniano, & eius ad Tanaim expeditione, Præterea tempore Iuliani Cæſaris,teſte Ammiano,fuerunt Franci cis Rhenum, qui Arcuarij dicebantur.Inde dicit Oroſius lib.7. Valentinianum ſuperiorem Saxonum gentem,in Oceani littoribus,& paludibus inuijs ſitam, uirtute atq́ agilitate terribilem,periculoſam Romanis finibus eruptionem magna mole meditantem,in ipſis Francorum finibus,oppreſsiſſe. Hic non poteſt aliter intelligi,niſi de Francis cis,& transrhenanis,propter fines Rom. qui nulli fuerunt ultra Rhenũ, ne dum iuxta Tanaim.Nec obſtat quòd dicit̃ paludibus inuijs,Germaniã enim Rom.eis incognitam,plenam eſſe paludibus,& ſolitudine fabulantur, unde dicit Cor.lib.20.eadem ſuper cauſa Germanis tranſcendendi in Gallias, ut relictis paludibus,& ſolitudinibus ſuis,fœcundiſsimum hoc ſolũ poſsiderent. Et Panegyricus Conſtantini filio Conſtantij dicatus, pariter Francos Germanos dicit: Quid loquitur (inquit) rurſus intimas Franciæ nationes, non iam ab his locis quæ olim Romani inuaſerant, ſed à proprijs ab origine ſuis ſedibus, atque ab ultimis barbariæ littoribus auulſas, ut in deſertis Galliæ regionibus collocatæ

etiam

etiam pacem Rom. imperij cultu suuarent, & armato delectu. Et ut manifestius intelligatur illos ex origine Germanos esse, postea dicit, neq; enim in Rheni gurgitibus, sed nominis tui terrore munimur, & post, sciunt posse Franci transire Rhenum, quos ad necem suam libenter admittas, sed nec uictoriam possunt sperare, nec ueniam, quid ipsos maneat, ex regum suorum cruciatibus metiuntur: ideoq; tantum abest, ut amnis illius transitum moliantur, magis ut coempto ponte desperent. Quibus omnibus liquidò constat sub Constantino Francos non solùm in Germania indigenas esse, sed & sæpius tunc Rhenum transgressos, nã & ante eũ sub Diocletiano, & Maximiano Franci, & Saxones iuxta Oceani littora fines Rom. & Gallias infestabant, ut dicit Orosius libro 7. & ut Panegyricus dicit, ad Maximianum. Neruiorum, & Treuirorum arua iacentia lætus postliminio restitutus, & receptus in leges Francus excoluit, sed quid istos commemoro? Ipse etiam Cicero meminit cùm Sueuis Francorum lib. 14. ad Atticum, unde & facilè posteriores Francos dixerunt, fuit etiam, ut in uetustis Germanorum libris inuenio, Franco nomen proprium, & frequens apud Sueuos, & Germanos, ut suspicandum sit, ab aliquo Francone, uel Franco, ex Germania Franciam, & Franconiam factam, omnia enim alia quæ dicuntur, de eorum ex Troianis, ex origine, nec quadrant, nec ulla auctoritate, uel ratione, atq; persuasione uerisimilia fieri possunt, præsertim cũ tam amplissima gens, quæ tam totam Galliam, quàm Alemanniam inundasse dinoscitur, nulla alia lingua inueniatur locuta, nisi Germanica, exceptis Francigenis, qui ex Gallorum, & Rom. commixtione tandem Italicam corruperunt. Cum igitur Frãci, & Saxones fuerint gentes amplissimæ, atq; potentissimæ, nec usi nisi lingua Germanica, quis dubitat eos esse indigenas Germaniæ? Cum Schlaui in Boemia, & qui inuaserunt sedes Vandalorum tenuis natio, Hungari & aliæ externæ nationes linguam externam retineant, licet undiq; ferè septi Germanis sint. Legi insuper nuper fabulosas historias cuiusdam Petermanni Etterlin Lucernensis uernaculo sermone conscriptas, qui absurda, & futilia merasq; nugas blaterat, de origine trium pagorum apud Heluetios, scilicet Suitensium, Vriensium, atq; Inferiorum siluestrium, quos uulgò Vnderualdenses uocant, quos dicit cœpisse inhabitari aliquot, non tamen multos annos ante Rudolfum Cæsarem, Suitenses suam referre originem, ad Suedos alios duos pariter, ad Gotthos & Hunos, quibus nihil fabulosius excogitari potest. Primùm de Suedis, quòd nullam unquam expeditionem legantur fecisse, in nostram terram, satis constare alibi probaui: de alijs quis non rideat? quòd ab Hunis. & Gotthis descendant, quos auctor ille rerum, & historiarum omnium imperitissimus unam gentem credit, unumq; regẽ attribuit, quæ fuerũt duæ diuersissimæ, atq; inter se inimicissimæ, atq; multis seculis ante Rudolfum Cæsarẽ explosæ & eiectæ, nõ modo ex Germania, uerum & alijs etiam regionibus, præsertim ex Italia, & Gallia, antequam illi pagi, ex illius opinione cœperunt inhabitari. Nõ credo insuper, nec Gotthos, nec Hunos uenisse in istas alpes, atq; tam siluosos, atq; asperos montes, quoniam Basilienses, ut referunt annales nostri, dum Hunorum uim, & perfidiam perferre desperassent, deserta urbe sua Basilea, atq; hostibus in prædam relicta, in montes proximos Heluetiorum fugientes tute delituerunt, sunt autem illi montes multo magis peruij, & penetrabiles, quàm alpes trium pagorum, de quibus superius dixi. Vnde non obscure intelligitur, Hunos atq; Gotthos, nunquam illos montes inuios, atq; penuria omnium rerum laborantes, aut adijsse, aut inhabitandos delegisse, aut penetrare potuisse, sed quanta mutatio rerum. (si uerùm dixerit auctor siluestres illos incolas, ab Hunis descendere) dum Basilea olim magnifica ciuitas prudentia, atq; fortitudine pollens, atque sacratissimo imperio fidissima patrum nostrorum memoria, ut perfidiam, & immanitatem Hunorum uitaret,

deserta

deserta urbe in mõtes perfugerit, nunc uerò mutata mente deserto imperio sine omni ui, atq; necessitate, in summa tranquillitate, & pace in societatem illorum concesserit, sed ut ad institutum regrediar, quis hostis non faueat illis siluestribus pagis auctores suæ gentis Gotthos, & Hunos? impios hæreticos persecutores Christianorum raptores, & latrones, sed quo animo accipient Suitzenses, & alpestres homines tam fœdam, & turpem originem uix æquo, ut ego existimare uelim, legi autem has fabulas Petermanni summa cum indignatione, quòd scribat falsa, sibi repugnantia, contra omnem rerum, & temporum seriem, conuitia, contumelias & composita mendacia. Detestanda profectò ciuitas foret in qua editus, & impressus est ille fabulosus, & famosus liber, si sciens cõsenserit, & admiserit, sed multo plus calchographus, qui libidine habendi fas, & nephas iuxtà æstimans contumeliis, & mendaciis patrocinatus est, utinam dignã recipiat mercedem, Sed prudens, & magnificus senatus, Argentinensis optime egit, qui publico edicto hunc famosum librum, in sua urbe uendere prohibuit, cuius auctor Petermannus, cum sit fabulator, & idiota, & apertissime contra ueritatẽ multis in locis garriat, non placuit multa, in eius nugas scribere, nisi quòd nuperrimo Heluetiorum bello plus quàm dici potest, mentiatur. Semper enim mille nostrorum à suis interfectos refert, ubi uix cc. sunt desiderati, centesimãq; partem suorum interfectorum, non commemorat, adeo ut totus sit adulator omnia ad gratiam, & fauorem eorum inter quos natus est, & hodie degit, uictũq; queritat, nihil ad rem gestam ueritatemq; loquatur. Quas nugas, & fabulas adeò adulanter in laudem suorum, hostiumq; apertam contumeliam confictas nemo bonus uir rerum gestarum illius belli expertus sine stomacho legere poterit, quas etiam suis compagenis gentilibusq; displicere non ambigo, probatioribus uolo, dum eos adulationibus celebrare cupit, & falso, quos rebus uere gestis (non nego enim Heluetios in eõ bello patrios fines fortiter esse tutatos) possit illustrare. Cui tamen danda uenia esset, ut Iosephus Nicolao Damasceno uoluit, qui adulatus est. Herodi uiuenti, si non historiam, sed laudem, & Panegyricum suorum scripsisset, nisi aperte, & falso alios homines extraneos infamaret. Scripsit autem multa alia nec uera, nec ueri similia, nec temporibus, nec rebus quadrantia, de quibus suo loco latius euagabimur. Cum igitur (ut à diuerticulis, & transuersis itineribus, ad regiam uiam redeamus) multis rationibus, & persuasionibus, auctoribusq; receptis constet prædictas gentes omnes esse nationis Germanicæ, non opus est enumerare res eorum in bello gestas omnium maximas, & præclarissimas, cum multi id copiosis sint libris complexi, dum etiã nemo nesciat eorum inundatione, totam Europam esse attritam, Asiam atq; Africam afflictam, maximosq; & copiosissimos, tam Romanorum, quàm aliorũ populorum exercitus, ab eis profligatos, atq; deletos, notum est enim Valentẽ imperatorem Valentiniani superioris fratrem Gotthico bello superatum, & occisum, Valentinianum superiorem uomitu sanguinis ob Germanorum excursiones Illyriiq;, per eos uastationem factam extinctum esse, Odoacrumq; regem Turcilingorum, & Rugorum inuito Zenone Romam obtinuisse, Orestem & Paulum fratrem imperium usurpantem occidisse, & Augustulum exilio damnasse. Decium imperatorem à Gotthis periisse, Gallum Trebonianum tributa pependisse, Aemilianumq; cæsum, omnes illos Cæsares, atq; imperium usurpãtes, hæ gentes conculcarunt. Romamq; sæpius expugnauerunt, atq; diripuerunt, imperiumq; tam occidentale, quàm orientale dissipauerunt, atq; contriuerunt.

PERORATIO AD PRINcipes Germaniæ.

CAPVT XX.

AVdistis hactenus ô principes Germaniæ, fortitudinem inuictamq; animi magnitudinem, uerissimamq; laudem, & gloriam maiorum uestrorum licet breui epitomate. Quorum res præclarissimè gestas æmulamini quæso, estis enim illorum sanguis, illorũ effigies certissima, in uobis relucet mirifica illa maiorum uestrorum nobilitas, atq; animi magnitudo. Turpissimum ducite ab illis degenerare, qui rebus fortissimè gestis, cunctis ferè gentibus iugum imposuerunt seruitutis, pulcherrimisq; orbem terrarum uictorijs peragrauerũt, fuerũtq; formidabiles, in primis nolite committere, ut florentissimum hoc imperium, quod maiores, immò patres uestri multo sanguine, & factis gloriosissimis partibusq; studijs uobis pepererunt, uos ipsi per socordiam, & neglgentiam amittatis, quod ne contingat ponite quæso solum intestinas seditiones, contraria inter uos studia & uoluntates, pestiferasq; factiones, unica & maxima euertendorum regnorum instrumenta, satis exemplorum alienæ uobis clades præbent, hę enim solæ, Macedonas mundi conculcatores, Lacedæmonas bellicosissimos, Athenienses illustrissimos, Romanos postremo dominorum dominos reddidere seruos, atq; penitus euerterunt, adeò ut uerissimum, sit illud Liuij, factiones fuisse esseq; pluribus populis maiori exitio, quã bella, quàm famem, quàm morbos: Quæ & uos ô principes Germaniæ, ô utinam uanus sim aruspex, labefactabunt, in seruitutemq; deijcient, nisi illas, atq; priuatum studium cum socordia seposueritis. Quæ enim alia res precor posset deesse nobis, non modo ad tutandam patriam, uerùm etiam, ad totius orbis imperium nobis asserendum, nisi hæ illæ quas dixi discordiæ, diuersa studia. Non deest uobis animi magnitudo. Deus præsens, prudentia militaris rei disciplina, atq; peritia, & quicquid ad bellicum apparatum. atq; expeditionem expeti, aut desiderari ab ullo potest. Quid autem bone Deus dicam de militibus Germanis, quorum inuicta manus, atq; eximia rei militaris peritia cunctis terræ nationibus est formidabilis, quorumq; hodie auspicio, & uirtute, omnes ferme principes Europei bella gerunt, rebusque arduis, & claris in bello illustrantur, quòd hoc potissimum tempore. M. D. viij. ad uos gemens atque lamentabiliter exclamo, ô principes Germani, quo hæc scribo, a quo Veneti (fœminis uestris effœminatiores, & quorum constat animos, nisi primus impetus, ad uotum successerit plus quàm fœminarum emollescere) in ipsam Athesinam prouinciam, atq; Goritiam Germaniæ portiunculas grassantur, Vos inquam Germani principes appello, qui bonos illos, & fidissimos Germanos (Cæsare contra Sicambros pugnante) in summo discrimine, atq; periculo sine omni auxilio, & ope deseritis alienissimi ab instituto, atq; moribus maiorum uestrorum, qui ideo Germani, id est, fratres ab idoneis auctoribus non ab re dicti sunt, quòd nunquam tanta laborauerint intestina seditione, quin ut fratres, amici & unanimes, in externum hostem profligandum congrederentur:

Vos ecõtrario nulla formidine, nullis aduersariorũ opibus cõterriti, uerũ unica simultate, atq; rei priuatæ studio diuersaq; uoluntate, sine cura cõmunis salutis uniuersi miseros illos deseritis Athesinos, & Goritianos, Venetisq; copiosissimo externi militis exercitu (hoc est, Hispanorum, & Galli regis auxilio, & copijs) instructissimis, in prædam derelinquitis, quorum diuitiis, & uarijs exercitibus nostri sunt multo inferiores, alioqui nec deesset eis, hodie animus, nec fortuna, & bis iam fœlicissime periculum fecerunt, fortiter pugnantes, pro libertate,

bertate, durissimumque ducentes seruire imbellibus uiris. Vos autem ô principes adhuc succurrite, & omnia damna resartiemus. Ducite tutissimum uestro tempore. & uobis principibus uestraque sola culpa, dum quilibet alterum exspectat, nec aliquis opem ferre cupit, ut Veneti (qui nisi scirent uos discordes, quemlibetque suis tantùm rebus studentem, ne umbram quidem corporum nostrorum intueri auderent) nunc fines Germanicos inuadant, qui nihil unquam fortiter, nihil strenua manu, & uera uirtute, nihil æquo campo conati, tantam potentiam solo consilio insidijs, & proditione sunt consecuti. Concutiat pectora uestra quòd homines in laudem suam effusissimi fabulosis suis annalibus inscribent, quamuis mendaciter contra uniuersos Germaniæ principes clarissimis triumphis uestro tempore bellasse, dum nemo uestrûm adest, qui si paucis singuli militibus adessetis nemo ne cogitaret quidem resistere, aut uos alicubi exspectare. Quòd si Sigismundi ducis Austriæ bello nuperrimo (non omnium principum Germaniæ, ut ipsi mendaciter fabulati sunt) sexies Veneti profligati, quinque leuioribus conflictibus, una cum maxima Venetorum strage, turpissimaque fuga, glorientur, fabulosisque annalibus inscribunt, se res clarissimas confecisse, referantque plures nostrorum à se interfectos, quàm fuerint uniuersi milites Germani, qui eos in fugam (occisis & submersis plusquam sex millibus Venetis, ademptisque inter spolia plusquam M. CCC equis, pluribusque curribus) coniecerunt, maximaque strage affecerunt, quo nunc gaudio, quibus triumphis, quanto uerborum ambitu, ampullosisque, & phaleratis legationibus, ad omnes mundi partes perferunt, se mille & trecentos (quem numerum ipsi tot millibus amplificabunt) Cæsaris milites profligasse, licet per insidias, & ad iniquum pugnandi locum progressos. Se item Romano imperatori oppida, atque arces licet per proditionem, uel ut ipsi uolunt, per emptionem clandestinam expugnasse, atque abstulisse, licet per absentiam & negligentiam uestram Conscij etiam simultatum, adiuti externo milite, auxilioque & copijs Francicis, solitisque artibus, hoc tentarint. Accurrite igitur uel hodie, pro communi salute libertateque Germaniam uestram, quæ prius portiuncula liberæ Germaniæ, nunc durissimam seruitutem sub Venetis cogitur seruire, inferte signa militaria in imbelles bellatores, & quos uirtus in armis inuictos reddidit, non uincamini factionibus, aut priuato studio, aut futuram timeo non modo imperij Rom. amissionem, uerum etiam totius Germaniæ ruinam, quod Deus immortalis per suam misericordiam, & nos per nostram concordiam genuinamque uirturem auertere dignemur. nam ut alias dixi, si ea nobis concordia, tantumque reipublicæ studium fuerit, quantum maioribus nostris, non solum, non timeo priscam Germaniæ libertatem pessum iri, uerùm etiam nihil nobis deesse omnino uideo, quod impedire posset, quo minus totius orbis imperium adipiscamur, uictriciaque signa per totum solis ambitum circumferamus. Amen.

EPITOME LAVDVM SVEVORVM, ATQVE PRINCIPIS NOSTRI VDALRICI, DVCIS VVIRtenbergenſis, & Thec. De captiuitate, & proditione ducis Mediolani: Et de mendacijs quorundam hiſtoricorum.

ARGVMENTVM HENRICI BEBElij in totum opuſculum, ad Conradum Thum.

Accipe nobilium ſpecimen Conrade uirorum,
Quæ tibi magnanimo noſtra camena dicat:
Inuenies breuibus Sueuorum grandia geſta,
Quæ quondam uberius ſcribere mente ſedet.
Inuenieſq; tui, uel ſub iuuenilibus annis,
Principis inuicti, geſta, trophea, decus,
Hiſtoricos etiam non omni parte placentes,
Quos odium traxit, mulſit & ipſe fauor.
Quod ſi grata tibi fuerint habitura fauorem,
Plurima poſt ſcribam plus placitura, Vale.

VIRO NOBILI ATQVE MAGNANIMO CONRADO THVM EX NEVBVRG,

principis noſtri illuſtriſsimi magiſtro equitum, hoc eſt, uulgò Marſchalco meritiſsimo, Henricus Bebelius Iuſtingenſis poeta laureatus S. D.

CVM nuper legiſſem Conrade magnanime, apud Iacobum Bergomenſem auctorem ſupplementi chronicarum, Ludouicum Mediolani ducem proditoriè eſſe in manus Gallorum traditum, ab Anglis quibuſdam (ut ipſe ait) & Sueuis, factum omnibus annalibus deteſtabile, ſum profectò plus, quã dici poteſt, ſtomachatus. Nam ſi hoc uerùm eſſet, nos Sueui maculam, & crimen nulla deinceps ętate, nulla uirture abolendum contraheremus. Nam ſi fidei noſtræ creditos, non modo deſereremus: uerùm etiam proderemus, eſſemus profectò liberis, & nepotibus noſtris pudori, & uerecundiæ, quòd primi maiorum partam gloriam, per ſummam ignominiam denigraremus. Ne igitur optima Sueuorũ fama, fides, integritas, animoſitasq; & fortitudo animi, quæ à maiorib. noſtris honeſtiſsima, atq; præclariſsima accepimus, ignauia noſtra perderentur, néue tam peſsimum exemplũ noſtrorum temporum inultum, aut non excuſarum, falsò & mendaciter, ad poſteros tranſmitteretur, credidi mihi, & unicuiq; Sueuo conuenire, ſe ſuamq; patriam (pro cuius ſalute ipſum ſpiritum deuouendum eſſe exiſtimo) ab inaudito periurij, & uiolatæ fidei crimine uindicare. Ego autem fidei Sueuorum ſplendorem omnibus retro ſæculis intactum, & in hanc uſq; diem, incontaminatum oſtenſurus, ad quem potius ſcribam, aut ubi conquerar hanc iniuriam commodius, & iuſtius, quàm apud te illuſtriſsimi Sueuiæ noſtrę principis hominem pri-

mariuṁ,

maritum,& familiarissimum? Qui cum habeas animum nobilem,excelsum,& magnificum, corpusq; ipsum,& sanguinem pro laude,& salute patriæ exponere nunquã dubitares,apud eumq; principem sis,cuius inuictissimus animus,& maximus nihil abiectum,& humile,sed magnificum semper,& egregium cogitat & facit:putaui hanc meam publicam Apologiam,& Sueuorum defensionẽ apud te,& principem nostrum,in primis maximũ pondus habituram,plausibiliterq;,& summo fauore excipiendam. Nam ut de principe primũ loquar, cum sit ille nobilissimorũ,ab antiquissimisq; temporibus laudatissimorum Sueuorum dominus,& princeps quo animo accipiat quæso, iuxta accusationem præfati scriptoris,se atq; suos ita degenerare à maioribus suis,tantumq; crimen inferre gloriæ Sueuorum,ut cũ maiores nostri sint,à fide celebratissimi, sui suo tẽpore per inauditam uiolatæ fidei impudentiam infamarentur? Hanc igitur falsam,& mendacem accusationem iniquissimo laturum animo nunquam dubitabo. Nam cum illius incessum uirilem tacitus intueor,morum grauitatem consiliorumq; supra adolescentiam maturitatem,fortitudinem,magnitudinẽq; animi ueriissimis assertoribus accipio,quem neq; permoueant tubarum fractæ uoces, neq; horrendus militum clamor,neq; arma late perstrepentia , aut bombardarũ (ut ita loquar) uiolentia,atq; omnium tormentorum insanus horror: Quæ omnia princeps adolescens inclusus ferro,loricaq; onustus ex innata uirtute negligat, & qui ad omnem tumultum infracto animo inter primos uideatur,hoc est, manu strenuus,in subeundis periculis constans,atq; in rebus moliendis efficiendisq; uelox, & qui extra militarem disciplinam non in ociosa uita atq; delicijs corrupta. Sed in iugi exercitatione armorum,uenationibus cęterisq; rebus quę homini tolerantiam patientiamq; laborum præbent,consistat,maximamq; partem uitæ consumat,cuiq; nihil eneruе, nec quod animos uirorum, aut molliret, aut frangeret,placeat. Videtur mihi profectò princeps ille meus ad ueterum,& maiorum suorum gloriam,ab omni iniuria uindicandam fato quodam progenitus. Et quicquid in Cõradino ultimo Sueuorum duce,rege Hierusalem atq; utriusq; Siciliæ, proh hominum,atq; deorum fidem,amisimus, in hoc uno nos recuperaturos spero constantissime,Et maximum certe iam experimentum de se exhibuit,qui contra hostes hactenus toti Germaniæ formidabiles mira fœlicitate,& iustissimo bello ita enituit,ita suos ab iniuria latronum, atq; hostium tutatus est,tam amplissimè fines suæ ditionis protulit,ita adolescentiæ annos triumphalibus glorijs imbuit,ita iniuriam prius acceptam,atq; contemptum prioris sæculi matura uindicta ultus est,ut certissima ipes sit, eum suos maiores longè supergressurum.Et antiquitatis uenerabilia nomina Fœdricorum, Heinricorum,Conradorum,gentilium suorum,eorumq; fœlicissimas res gestas,æmulaturum gloriosissimè. Quod si manipulatim eius laudes immortalesq; uirtutes enarrare uellem,non foris solum, sed etiam domi dicerem, quanta principis esset in subditos iustitia, quã iustis legibus præclatissimisq; maiorum institutis, præcipuaq; humanitate,sibi commissos gubernaret,nec quem ad bona ciuium diripienda auaritia cœcum impellat,nec libido pręcipitem,ad uoluptatem inflãmet,nec crudelitas,ad ciuium cedem prouocet, sed qui modestia, temperantia, atq; clementia regni perpetui instrumentis suum dominium constituant,sed ad alia maturanti mihi non est institutum,hic aliud agere,quã conqueri apud principem iniuriam nobis factam, quem eo iniquius laturum eam ipsam existimo. Nam dum eius ingens animus nihil nisi egregium cogitet,& illam egregiam cogitationẽ iam rebus gestis declarauerit, sitq; in futurum maximè declaraturus, cur non & ipse timeat,si ita mendatia scriptorum pro libito cuiusq; tolerarẽtur, uenturum,qui eius etiam uirtutes , & res optimè gestas mendacijs obfuscaret? ad te aũt Conrade magnanime potissimũ scripsi.Nam cum tantũ ualeas aucto-

ritate

ritate, conſilio & fide apud principem, quantum alius nullus, nec te quod pli/mo loco ſis apud illum, fœlicitatis pediſſequa ſuperbia arrogantem reddiderit, ſed ſis facilis & adeuntibus benignus, credidi ego me tibi rem facturum gratiſſimam, ſi Sueuos cum ueritate ab inaudito crimine excuſarem. Dum te pro republica Sueuorum, pro laude & gloria principis & patriæ, non opes ſolum & fortunas bona'que uniuerſa, uerum ſanguinem ipſum effundere nunquam dubitabo. Nam cum ſuperioribus annis princeps noſter uictorioſus fœliciſſimo bello & iuſtiſsimis belli cauſis memorabiliq; exercitu ſumma cum laude & gloria fines ſuæ ditionis deuictis oppidis caſtellis atque arcibus, natura loci opereq; munitiſſimis, non mediocriter protuliſſet (ut ſuperius dixi) tu profectò (citra adulationem rem omnibus notam ingero) omnium rerum gerendarum curam ſuſcepiſti uigilantiſsimus, ita ut imperator eſſes conſilio, miles exemplo & labore. Tu omnia caſtrenſia munera primus, aut cum primis obiuiſti, & omnia quæ conſueuerunt fieri in militia, ſtare pro ſignis, excubias ſorte agere, uallum ferre, locum bello ante capere, caſtrametari, omnibus rebus cum primis adeſſe, quæ oppugnationi arcium & caſtrorum idonea uiſa eſſent, Loriculas item, hoc eſt, foſſas pro excubijs, ad expugnationem ducere, atque bombardas, quæ dicuntur & tormenta in hoſtium atque murorum exitium atque ruinam collocare & diſponere neglixiſti nunquam. Et ſicut primus ſemper iuſsiſti, ita primus labore & iuſſa tua capeſsiſti. Hæc omnia huc pertinent, ut pro laude & gloria, pro ſalute denique patriæ, non ſolùm nullum laborem ſubterfugeris, uerùm etiam honeſta uulnera & mortem ipſam omnino contempſeris. Quod ſi hęc principis geſta immenſiq; tui labores pro patria, falsò & mendaciter ad poſteros tranſirent, quo animo ferres? quàm ægerrimo, facilime conie-cturari poteſt. Quæ cum ita ſint, & ego ſumma neceſsitate inauditam ignominiam Sueuis falsò impoſitam expurgare pro mea portione inſtituerim, clegi te unum, cui hunc laborem meum honeſtiſsimum dedicarem. Quem eo accipias animo prècor, quo ſcripſi, & me tuo patrocinio & commendatione nunquã dedignabere. Quod ſi feceris (uti bene ſpero) uidebis nihil quod in me beneficij contuleris, aut minus rectè poſitum aut non ratione collocatum. Vale & commẽda me principi noſtro, ad quem ornandum & celebrandum, atq; ad patriam pro uiribus illuſtrandam atq; ab iniuria aſſerendam, omnem induſtriam meam, omnem ingenij, ſi qua eſt, uim hoc eſt omne negocium & ocium effundam ſtudioſiſsime. Iterum uale, Tubingæ.

T EPITO/

EPITOME LAVDVM SVEVORVM, ATQVE PRINCIPIS NOSTRI VDALRICI, DVCIS VVIRtenbergensis, & Thec. De captiuitate, & proditione ducis Mediolani: Et de mendacijs quorundam historicorum.

SCRIPTVRO igitur mihi defensionem Sueuorum, libuit obiter & uerecundè in eorum laudibus prædicandis immorari: quorũ tamen immortalia facta resq; præclarissimè gestę maxima ex parte scriptorum penuria uenerunt in obliuionem. Nam eorum qui fecere uirtutes (ut ait Crispus & Hieronymus) tanta habetur auctoritas, quanta eam uerbis potuere extollere præclara ingenia, uti Alexander Magnus ad Achillis tumulum non obscurè demonstrauit. Quæ cum ita sint, & Germania nullos unquam habuerit rerum scriptores, saltem uetustos, ego sæpe aliâs ut nunc Germaniæ motus commiseratione, nihil à dijs immortalibus maiori uoto religiosiusque optaui in rebus profanis, quàm nobis ab antiquo fuisse rerum scriptores, qui citra omnem uel affectionem uel adulationem res Germanas scriptitassent. Qui si fuissent non aliũde exemplum omnium uirtutum petendum esset, quàm à Sueuis. Quod cùm scriptores defuerint nobis, triplici ex causa res nostræ fortiter gestæ uenerunt in obliuionem.

Primùm enim uehementissima suspitione carere non possum, quin Romani (quibus semper ferè Germani & Sueui hostes fuere) quantum potuerint, gesta nostrorum uel ignoratione, quippe quibus nunquã tota Germania cognita fuit, uel odio proprięq; laudis studio extenuare uel obfuscare, uel sua plus æquo dilatare & extollere nõ neglexerint, adeò, ut (teste Iosepho) aut Rom. obsequio aut externorũ odio contra fidẽ rerũ falsa confirmauerint. Vt dum Romanos uoluerunt ostendere magnos externorum res extenuauerint, & in humilitatem deiecerint, ut idem testatur Iosephus. Quod etsi Cæsar Iulius, Titus Liuius, Suetonius, Cornelius Tacitus, & alij nonnulli fide digni habentur scriptores, sicuti nec ego inficias ire uolo: multo tamen laudatiores & magis celebres contenderim esse Germanos, si & hos ipsos esse Germanos contigisset. Adeò nemo nostrûm est, quem non patriæ dignitas & amor interdum permoueat, ut longè liberaliùs & effusius disertiusque in illius laude recensenda, quàm exterorum & præsertim inimicorum rebus gloriosè gestis persistat. Ad quod credendum iustissimis rationibus inducor. Nam Flauius Vopiscus historicus ait neminem non historicum, quantum ad historiam pertinet, aliquid esse mentitum. Addit quoque, proderem quinetiam in quo Liuius, in quo Salustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus manifestis testibus conuinceretur. Præterea scribe, inquit ut libet, securus, quod uelis dices, habiturus mendaciorum comites, quos historicæ eloquentiæ miramur auctores. Et Asinius Pollio dixit, parum diligenter, parumque integra ueritate compositos commentarios Cæsaris. Et Cicero, quæ enim Cæsar nunquam neque fecit neque fecisset, ea nunc ex falsis eius commentarijs proferuntur. Et Pollio contra Liuium dicit, quod pleraque per alios gesta temere crediderit. Nonne ut ad Græcos ueniam,

niam, omnes inter se Græcorum scriptores certant de falsitate historiarum inter se mutuò digladiantes? Testis est Iosephus Iudæus contra Appionem grammaticum, & Eusebius libro septimo, de præparatione Euangelica, dicens. Pugnant inter se omnes, & alter alterius falsitatem redarguit, non est opus ut eos moneam, qui melius me sciunt, quod Hellanicus cōtra quem Acusilaus de genealogijs ediderit, nec ut enumerem in quot quantisque Hesiodum reprehendit, nec dicam quomodo Ephorus Elanicum, Timeus Ephorum, Timeum posteriores, Herodotum omnes reprehendunt. Non est necesse de singulis atque minoribus dicere, cum de Persarum, in Græciam impetu, & de præclaris facinoribus nunc gestis inter se uehementer scriptores discrepēt, cum etiam Thucydidem qui accuratissimè suorum temporum historiam conscripsisse creditur, quasi mendacem nonnulli accusent. Nonne & Herodianus Græcus dicit plerosque historiographos plus ostentatione eloquentiæ quàm amore ueritatis scripsisse. Alios uerò (sicut & Polibius asserit) plus fauore & assentatione uel odio tyrannorum uel populorum egregia eleuasse atque extenuasse uel humilia supra ueri fidem dicendi artificio atque elegantia celebrasse atque in cœlum sustulisse. Ex quibus nemo dubitare potest, quin Sueuorum & omnium Germanorum res & in obscuro manserint, & mendaciter sint posteris traditæ ob scriptores exteros & hostes Germanorum.

Secunda causa est, cur Sueui non sint pro rerum dignitate & meritis celebrati. Quia quicquid apud cæteros à Sueuis egregiè gestum est, communiter Germanis ascribitur. Nec enim Itali ita mouerunt, differentiam inter Sueuos & cæteros Germanos, uti nos. Et quoniam Galli illis notiores sunt, sæpe quæ Germani uel sine uel cum Gallis fecerunt, ipsi tantum Gallis ascripserunt, sicuti nos iam facimus, & præsertim uulgus. Quicunque enim lingua nostra loqui nescit, uocamus Italum uernacule Walchen.

Tertia causa obscuritatis Sueuorum. Quia nunc Sueui, nunc Alemanni dicimur. Inde quicquid Alemanni ubique terrarum gesserunt, Sueuis ascribendum est. Sed quod Alemanni Sueui sint, testatur diuus Hieronymus in uita Hilarionis. Inter saxones (ait) quippe & Alemannos gens est Francorum, non tam lata quàm ualida & cætera. Hoc item Paulus diaconus ex Sueuorum dicens, id est, Alemannorum gente oriundus. Et Gualfridus abbas sancti Galli, Dum duo sunt (inquit) uocabula Sueuia atque Alemannia unam gentem significantia, priori nomine nos appellant circum positæ gentes, quę latinū habent sermonem, omniaque priuilegia augię maiori à Carolo Magno eiusque successoribus data declarant Alemannos uocari iuxta lacum Constantiensem, monasteriumque esse in Alemannię partibus, ut dicit Carolus tertius. Hoc item testatur historia elegantissima cuiusdam abbatis, qui de Heinrico quinto ita dicit. Mittuntur in legatione Romam à Lothoringia Bruno Treuirensis, à Saxonia Magdeburgensis, à Francia Otho Babenbergensis, à Baioaria Eberhardus Ehistetten, Ab Alemannia Geberhardus Constantiensis, A Burgundia Curiensis. Albertus item magnus dicit Sueuos Alemannos à maximo lacu Lemanno, qui ante radices Alpium effunditur, per cuius medium transit Renus, qui modò Constantiensis & Brigantinus etiam à Solino dicitur. Laurentius Vallensis cum Alberto sentit. Hi uidentur à Lemanno lacu, id est, Constantiensis, Alemannos dictos. Et Goffredus Viterbiensis, Rhenus ab antiquis describitur esse Lemannus. Alij autem ab Hercule Alemanno, quia ut dicit Berosus, Hercules Alemannus apud Tuyscones regnauit, & Annius uiterbiensis ibidem credit, aut Manni filium fuisse, uel qui Manno in regno successerit. Qui Hercules Alemannus religiose apud Germanos cultus est. Nam

expertissimus fœlicissimusq; imperator diu deliberauit, an imperium suscipe-ret, propter Germanicarum regionum uim, famam & robur. Tandem fortissimos Germanos non nisi Germanis uincendos existimans, Sidonem atque Italicum Sueuorum reges in auxilium & partes suas traxit, qui cum suis Sueuis primori in acie uersati uicerunt Germanos, Vespasianumq; in imperio firmauerunt, sicuti etiam successu temporis Constantinum Magnum ad imperium auxilio suo euexerunt (teste Aurelio) Ecce summam fidei & fortitudinis opinionem in Sueuis apud ueteres, & Romanos. Quod si ad recentiora tempora descendamus, inueniemus Sueuos uniuersæ nationi Germanicæ animi magnitudine, fide & uirtute præpositos. Nam dum quidam abbas Hersfeldensis Saxo describeret & eleganter quidem Henrici quarti imperatoris gesta contra Saxones, ita inquit. Datum est negocium Rodolpho Sueuorum duci, ut ipse cum suis prima acie confligeret, peculiari Sueuorum priuilegio, quibus ab antiquis iam diebus lege latum est, ut in omni expeditione regis Teutonici ipsi exercitum præcedere & primi committere prelium debeant. Hoc idem confirmat Gotfredus, Viterbiensis, non Sueuus neque Germanus, sed Italus his carminibus.

Iudicio cœli dominantur in orbe Sueui,
Nunc ubicunq; geri respublica prælia quærit,
Ordine primus erit, gladio uult primus haberi,
Moreq; signiferi primus in hoste ferit.

Hoc etiam (ut uetera dimittamus) comprobauit coronatio Fœderici tertij Cęsaris Augusti nuper defuncti, quem Romam pro augustali corona intrantem prçibant omnium primi Sueui, uexillum sancti Georgij (quod aquilam prçcesserat) gestantes. Quibus ex rebus relinquo uniuersi mundi iudicio qualis antiquitus fuerit, & nunc debeat esse Sueuorum existimatio, quæ non nisi ex rebus prçclarissimê gestis progressa dinoscitur. Quare hanc eximiam maiorum nostrorum prærogatiuam, & incomparabilem gloriam Carolo magno (ut dicitur) usque in hunc diem summa cum laude nostra nobis delatam, Vdalrice princeps inuicte atque fortissime non sinas unquam sub te aut tuo tempore aboleri, aut ab alio præripi. Quoniam nullum maius uirtutis testimonium unquam aliqua gens præferre aut sibi arrogare mea opinione potest. Emulemur quæso te duce & principe maiores nostros, qui rebus fortiter gestis, hanc pepererunt laudis, & gloriæ prærogatiuam. Sumus illorum sanguis, illorum effigies expressissima. In nobis relucet mirifica illa maiorum nostrorum nobilitas & animi magnitudo. Turpissimum ducamus precor ab illis degenerare. Nec committamus, ut clarissimum hoc uirtutis nomen & candidissima fides, quam maiores & patres nostri multo sanguine & rebus fœlicissime gestis iure quodam quasi hæreditario reliquerunt, nos ipsi per secordiam & negligentiam amittamus, & si te duce princeps illustrissime (dij bene faueant) nunquam formidare debeam. Et ut latius externorum testimonio cçteris Germanis nos prçstare probetur, dicit Iulius Cęsar libro quarto. Sueuorum est gens longe maxima & bellicosissima. Item Tencatheri & Vsipetes Germani à Sueuis, sedibus suis pulsi, ita loquuntur apud Cęsarem, sese unis Sueuis concedere, quibus nec dij quidem immortales pares esse possint, reliquum quidem in terris neminem esse, quem non superare possint. Plutarchus dicit prçstantissimos Germanorum Sueuos. Paulus Orosius dicit maximam & ferocissimam esse gentem, alibi fortissimam. Et Lucius Florus, ualidissimam. Et ut dixi Sueui Tencatheros, & Vsipetes amplissimas nationes expulerunt. Et insuper alias Germaniæ nationes sub se habuerunt, ut idem Cæsar testatur. Publice autem maximam putabant laudem esse, quam

latissime à suis finibus uacare agros, hac re significari magnum numerum ciuitatum suam uim sustinere non posse. Itaque una ex parte, tempore Cęsaris à Sueuis circiter millia passuum sexcenta agri uacabant. Ad alteram partem successerunt Vbij, hoc est, Colonienses, quos uectigales fecerunt, & postremo trans Rhenum secedere compulerunt, ubi adhuc habitant. Sed quid maius aut gloriosius dicere possum de Sueuis? quàm quod Romani gentium domini & terrarum reges, quibus maria obediuerunt, à quibus Oriens & Occidens lustratus est triumphis, & quibus (ut dicit Egesippus) supra nubes uiantibus, & ultra columnas Herculis imperium propagantibus nihil inuium fuit, hos unicos Sueuos nunquam obedientes habuerunt, quos & timuerunt & uictores uiderunt. Et quibus Romanis non restiterunt non solum terræ, ab illorum regione syluarum interuallis atque uastitate, Alpibus montibus, fluminibúsque distinctæ, uerum etiam quas (ut gloriantur) æternis ardoribus inaccessas aut continua hyeme separatas, aut interfusis æquoribus abiunctas, ab his natura disterminat, se trementes submiserunt, adeo, ut non Indus Oceano, non frigore Mæotis, non Arabs medio sole securus fuerit, his Sueuorum sola & inuicta uirtus restitit. Et ecce Iulius Cæsar, cuius fortuna humanæ fœlicitatis modum supergressa est, cuius uirtus nunquam intremuerat, & incitatissimus bellorum & triumphorum successus & cursus instar amnis hybernis niuibus aucti profluens, hactenus nunquam substiterat, apud solos Sueuos elanguit, resedit & consistere coactus est. Nam bis traducto Rheno ulcisci Sueuos parauit ob auxilia (quæ nemini ut alius dicit contra Romanos denegabant) Treueris missa. & quod assiduè Vbios, qui erant in fide Romanorum, premerent, sed bis, postquam Sueuos audiuit esse in armis, paucis diebus trans Rhenum moratus, pontem quem fecit, rescidens aufugit. Quod si æqualibus, Asinio Pollioni & Ciceroni Tullio fuit suspectua, quod in suis laudibus esset nimis & ultra ueritatem profusus, multo celebratiores credo esse Sueuos, si Suetius hanc illius trans Rhenum & contra Sueuos expeditionem atque rursus fugam scripsisset. Hoc unum dico, Iulius immodicus animi nunquam dimisisset Sueuos, si non eos timuisset. Qui quomodo precor causari uult uastitatem syluæ Hercyneæ? quo minus illos sit aggressus, qui Britannos alterius orbis homines, & hactenus ignotos Romanis, per infestissimum mare quæsiuit, & cui ante & post Sueuos nulla regionum longinquitas, nulla iniquitas locorum nec uastitas nec noxij serpentes nec feruores Libyæ nullius tempestatis asperitas obstitit? Quos cum nequiret uincere, tandem amicos sibi fecit cum cæteris Germanis & eorum auxilio Galliam subegit & Pompeium cum toto Oriente atque innumeris regibus cruentissimo bello uicit, adeò, ut nihil egregium sine illis auxiliatoribus gereret, adeò ut illis uitam & imperium monarchiamque accepta referre debeat. Quid dicam de Augusto Cæsare, sub quo totus mundus pacatus esse dicitur, cui se Persæ submiserant, & Indorum reges muneribus honorauerunt? Nonne imperatoris illius post natos homines fortunatissimi, apud solos pene Sueuos fœlicitas claudicauit. Nam Quintilium Varum cum tribus legionibus ab illo ad arcendas barbarorum excursiones contra Augustam missum, Sueui ad internecionem deleuerunt, ablatis signis & aquilis duabus.

Vnde adeò consternatum scripsit Suetonius Augustum, ut per continuos menses barba capillo'que submisso caput interdum foribus illideret, uociferans Quintili Vare legiones redde, diem'que cladis quotannis mœstum habuerit atque lugubrem. Sed non solum tres legiones, uerùm ducem etiam legatum & auxilia omnia amisit, ut ait Suetoniua. quæ missa sunt ab uniuersis

uersis socijs & subditis Romanorum, inter quæ erat Auar Græcus Bogudis regis filius cum Macedonico exercitu, ut hodie antiquitates Augustę urbis declarant. Vbi etiam hi uersus sunt reperti.

His nomen terris Bogudis dat regia proles

Græcus Auar pecudis de Sueuis more litatus.

Fuit autem hoc grauissimum & atrocissimum inter Romanos & Germanos bellum, & post Africanum maximum. Vnde notari potest, dicit Otho Frisingensis, quanti roboris prædicta gens Germanorum fuerit, quę in summa auctoritate Romani populi & imperij tantam stragem Romani militis dederit. Tradunt Augustenses hanc cędem ibi factam, ostenduntq́ in argumentum collem ex ossibus mortuorum compactum quem in ulgari Perleicheo, quòd legio ibi perierit, usque hodie uocant, uicum'que ex nomine Vari appellatum monstrant hæc Otho. Et tamen hanc ignominiam & memorabilem cladem à Sueuis acceptam Augustus nunquam uindicauit, satis expertus Sueuos, sed uersus ad deorum auxilia, uouit magnos ludos Ioui, ut reipublicę statum reformaret atque in meliorem statum conuerteret. Tiberius Augusti successor timens (ut uidetur) Sueuos, regem eorum Marobolum (ut testatur Eusebius & Sextus Aurelius) blandè & amice ad se uocauit, callide'que circumuenit, nec unquam ad suos redire permisit. Drusus autem Cæsar Tiberij frater præclarissimas omnium res in Germania gessisse prædicatur sub Augusto, sed multo suorum sanguine. Claudianus.

Nobilitant ueteres Germanica fœdera Drusos

Marte sed ancipiti, sed multis cladibus empta.

Quis meminit uictum sola formidine Rhenum?

De quo ita scribit Orosius, Postea fortissimas nationes & quibus natura uires, consuetudo experientiam uirium dabat, Cheruscos, Sueuos, & Sicambros pariter uno bello, sed etiam suis aspero superauit, quorum ex eo considerari uirtus ac feritas potest, quod mulieres quoque eorum, si quando præuentu Rom. inter plaustra sua concludebantur, deficientibus telis uel qualibet re, qua uelut telo uti furor posset, paruos filios collisos' humi in hostium ora iaciebant, in singulis filiorum necibus bis parricidæ. Inde natum prouerbium, illorum mulieres cæterarum gentium uiris fortiores & bellicosiores esse. Sed Drusus tandem prope Rhenum belligerans, est à Germanis occisus. Et Germania (teste Floro) magis turpiter est amissa quam gloriosè acquisita. Sed quota pars Germaniæ, parua profectò ab eo acquisita, ut ex Orosio probare possum in sexto libro. Tiberij successor Caius Caligula (teste Eutropio) bellum contra Germanos mouit, ingressus'que Sueuiam nihil strenuè egit, imo timidissime fugit & adeò consternatus est animo, ut fugam transmarinam cogitaret & pararet. Nam quod Suetonius de Germanis refert, non possum ex Eutropio nisi de Sueuis intelligere. Ita autem dicit Suetonius: Aduersus barbaros quoque minacissimus, cum trans Rhenum inter angustias depressum'que agmen iter essedo faceret, dicente quodam non mediocrem fore consternationem sicunde hostis appareat, equum illico conscendit ac properè uersus'ad pontes, ut eos calonibus & impedimentis stipatos reperit, impatiens moræ per manus ac super capita hominum translatus est. Mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam & subsidia fugæ classes apparabat, uno solatio acquiescens, trans marinas sibi superfuturas prouincias, si uictores Alpium iuga, ut Cimbri, uel etiam urbem, ut Senones quondam occuparent. Vnde credo percussoribus eius postea consilium natum apud tumultuantes milites ementiendi ipsum si bi manus intulisse, nuncio malæ pugnę perterritum. Posterioribus uerò temporibus

poribus non contenti Sueui & Alemanni in patrio solo Romanos non timere, imo uerò Romano imperio grauissimi & formidabiles in primis, sedibus suis relictis, crebras excursiones in Italiam, Galliam, & Hispaniam fecerunt. Omnia'que uastantes atque uictoriosis signis suppeditantes, contra Antonium Verum, Maximianm, Constantium, Constantium, Aurelianum, Iulianum & alios imperatores uaria fortuna in Gallia sæpe pugnauerunt. Tandem sub Arcadio & Honorio uastatis Gallis tra(n)smissis'que Pyreneis montibus direptis'que Hispanijs, tandem in Galetia consederunt, septem'que ibi reges per ordinem habuerunt, uastata sæpe Tarraconensi Carthaginensiq́ prouincia, ut auctores referunt. Et quorum auxilio Huni toto orbi formidabiles sæpius cæsi sunt. Sed quid fecerint Senones, Longobardi, Angli scriptorum nobilissimorum suffragio Sueui nouit Gallia, Roma, Pannonia, Illyris, Græcia, Macedonia & Asia testatur. Horum autem gestorum auctores fuisse Sueuos ostendi alibi non obscurè, & olim multo efficacioribus persuasionibus probabo. Postremò, si uellem pro rerum dignitate laudare Sueuorum duces, qui imperium Romanum à Carolo magnificentissime & gloriosissime ad C. & XX. annos administrauerunt, opus esset profectò integro libro. Qui omnea aut ex Vuaiblinga oppido aut castro Stauffa hęreditaria terra principis nostri Vdalrici originem ducentes, cunctis ferè Europeis gentibus iugum seruitutis imposuerunt. Et feras illas atque indomitas Turcarum gentes sæpe uastatione, prælijs, cædibus, ferro & igni domuerunt. Præsertim Conradus secundus qui per Asiam uictricia signa tulit, atque cum perfidis Sarracenis in terra sancta strenuissime decertans, illustrissimis triumphis enituit. Cuius unum ex multis facinus memorabile quidem, omnibus'que Christianis ne dum Germanis & præsertim Sueuis gloriosum non duxi prætereundum. Ille enim dum apud Damascum præclarissimam urbem, atque Syriæ caput, maximam Saracenorum atque Turcarum multitudinem, atque infestissimum exercitum obuiam haberet, dimisso equo in prima Christianorum acie consistens dimicauit strenuissime, & cum ex altera parte quidam gigas procerissimæ staturæ suis spem maximam præberet uiriliter pugnando, nostrumq́ imperatorem per collum apprehendisset, his educto gladio gigantem desuper per medium diffecuit, quo facto Saraceni perterriti atque retro cedentes speciosissimam Christianis uictoriam reliquerunt. Fœdericus primus Armenia & magna Asiæ parte in suam ditionem redacta, Saladinum uictoriosissimum regem atque uniuersam Mahumetis perfidiam exterminasset, nisi cum summo reipu. Christianę damno in paruo flumine esset submersus. Sub Heinrico quinto (penes quem pacis & belli gerendi auctoritas est atque administratio) Goffredus Germanus, comes Bulionis & tandem dux Lothoringiæ cum Germanis & alijs Christi fidelibus sepulchrum Christi ab infidelibus eripuit. Fœdericus secundus sola aduentus sui fama Sultanum ex Iudæa fugauit. In quam cum exercitu ingrediens in die Palmarum est Hierosolymis rex acclamatus atque coronatus. Quod si ad Europam reuertemus, inueniemus Sueuos imperatores sæpe Boiemis rebellibus iugum seruitutis imposuisse. Sarmatarum & Polonorum regnum in ducatum redegisse atque tributarium fecisse, regnum item Burgundionum in prouinciam imperij instituisse, Hungaros sæpe in proprijs sedibus percussisse, atq; prioribus pulsis reges imposuisse, utramq́ Rheni ripam Saxoniam, Franciam orientalem atq; Bauariam, iustam interdum seruitutem detrectantes. pulsis uel exilio damnatis eorum ducibus, maximis sæpe calamitatibus & uictrici manu ut resipiscerent & ad fanitatem mentis obedientiamq́ reuerterentur coegisse compericmus. Qui quantis cladibus superbas Gallias, pręsertim Cisalpinã. Romam,

mam, Tuſcos, atq; totam Italiam factioſam, atq; rebellem affecerint, quamque triumphalibus atq; fortunatiſsimis aquilis ſub iugum ſeruitutis defecerint, nemo eſt qui neſciat, cui ſaltem paucæ hiſtoriæ ſunt notæ. Horum plures imperatores Rom. Reges Hieruſalem, Siciliæ, Apuliæ, Sardiniæ & Corſycæ reges dominiq; fuerunt. Quorum illuſtria, atq; immortalia facta uiuent, & in ore omniū hominum uerſabuntur in perpetuum, cum aliorum ingenijs præclariſsimis, tū etiam meo, ſi dij immortales mihi uitam, incolumitatem, & ſcribendi fœlicitatē ſunt conceſſuri. At uita comite ſpero me ſaltē alijs materiam, & occaſionē præbiturum, ut eorum ingenio acriori, exquiſitioriq; dicendi genere immortalitati commendentur, quæ fortiter Sueui geſſerunt. Quod ideo dico, nam Itali propterea quòd Germania nullos habuit ſcriptores, & literatores, qui eorum me.ſdacia confutaſſent, liberè ſunt in bonos imperatores Germanos mendacijs debacchati, & præſertim in utrunq; Fœdericum, quorum amplitudo, magnificentia, & maieſtas cunctis nationibus illuſtris, Italis uiſa eſt exitialis atq; intoleranda. Et Blondus ſiue ſuo ingenio, ſiue (quod magis credo) quia ita ab alijs accepit, qui pontificibus ſunt blanditi, quibusq; Germanica uirtus, & rerum geſtarum gloria fuit exoſa, quod conſideraui, in Sueuorum imperatoribus aliquando ab omni hiſtorica ueritate aberrant, eorum extenuando gloriam, & acerbius accuſando fortitudinem. Meritò igitur conquerar defuiſſe nobis rerum ſcriptores. Nam ut ad inſtitutum regrediar, quòd maiorum noſtrorum res fortiter geſtæ uenerint maiori ex parte in obliuionem, lintq; obſcuratæ, per externos, & hoſtes noſtros poſſum lucidiſsime etiam ex noſtris temporibus colligere, dum ea quæ nos, aut uidimus, aut ex uiuentibus, & rerum geſtoribus audiuimus, peruertuntur mirum in modum, à chronographis recentioribus. Sumamus exempla noſtrorum temporum. Scripſit nuper quidam ſupplementum ſupplemēti Chronicorum. Qui inter cætera narrat captiuitatem Ludouici ducis mediolani, ante ſex annos factam, & inter alia refert Ludouicum proditoriè eſſe, in manus Gallorum traditum, ab Anglis quibuſdam (ut ipſe dicit) & Sueuis quod cū pellegiſſem, ſtomachabar partim hominis ſimplicitatem, partim miſerabar; quòd ea quæ ſunt recentiſsima, coſmographiæ ignarus, falſò narrauerit. Qui enim ſint Sueui, quiq; eorū fines minus bene nouit, dum alibi dicat Maximilianum Cæſarem bellum habuiſſe contra Sueuos. Anno M. iiij. xc. ix. dum Heluetij fuerint. Quoniam Sueui columna, & fundamentum imperij exiſtentes officio, & obſequio in regem nulli mortalium cedunt, pro cuius uitæ incolumitate, ſalute & imperio propagando, ubiq; terrarum militant, corpusq;, & ſanguinem intrepidi exponunt. Sed quid in re maniſeſtiſsima laboro, cum ille ipſe ſupplemētator Sueuos excuſet, niſi in nomine erraſſet? Illi enim qui contra regem pugnauerunt, non Sueui, ſed Heluetij dicuntur, quos ipſe uidetur criminari. Sed illos ego, nec excuſo nec accuſo, laborans ad hoc unum, ne Sueuorum nomen, in tam turpi facinore falsò, ad poſteritatem tranſeat. Sed cum acres habeat aculeos contumelia, non immeritò ſtomachabar. Quis enim Sueuus æquo ferat animo ſuos proditionis inſimulari, à quo crimine nihil magis alienum eſt, quàm uirtus & fides Sueuorum. A quo deteſtando facinore (præter præfati ſcriptoris excuſationem) uerſſimus, ego aſſertor Sueuos, & omnes (ita enim dicuntur noſtri) lancearios ſanctiſsima fide immunes affirmo, obteſtorq; omnes Longo bardos ducemq; adhuc captum, nec non Italos omnes, qui ducis partes fouerūt, & ſecuti ſunt, pro ueritatis teſtimonio ipſos deniq; diuos, in teſtes uoco Sueuos & lancearios nihil tale commiſiſſe, quinimo paratiſsimos fuiſſe experiri fortunam cum Gallis, nec certamen unquam detrectaſſe, quippe quibus parua ſalus niſi in armis propoſita erat, quorum conſilijs, dum patere dux contempſit, fa-

ctum est, ut captiuus Gallicanus, atque seruitium regium habeatur. Et maximum argumentum nostros non consensisse, in illam proditionem est, quòd nostri primores qui plurimum in exercitu apud ducem poterant, sunt maiori ex parte, à Gallis Gallicanoque exercitu rebus omnibus exuti. Summus enim præfectus nostratium copiarum, à Gallis captus, uitam & salutem ultra fortunas suas redemit. Item nobilis uir Marcus de Emps captus, & precio redemptus. Ita multis alijs contigit centurionibus, signiferis, & illis, qui acierum instruendarum curam gerebant. Taceo de illis, quibus ea deditio mortem intulit. Hoc nostri ex singulari Heluetiorum, qui paulò ante hostes nostri erant, in se odio, qui utranque partem fouebant militibus, ante formidantes suæque uirtuti inuictæque animi magnitudini confidentes, non dubitassent, contra uniuersam Galliam, eo die fortunã tentare, memores pristinarũ uictoriarum, quibus sepe Gallos parua manu lõgéque inferioribus uiribus fugarunt. Sed dux quos fideles habuerit, uel nõ, captiuus cogitur aliquando meminisse. Ego autem uerissime dico:

At nec Germanus natura prodere nouit,
Hinc spurius soleat prodere si quis erit.

Ita enim nostri, à patribus maioribusque suis didicerunt, ut uirtute spectataque fide, atque integritate, non dolo, aut insidijs nedum proditione contendant, atque belligerent. Sueui autem & lancearij illi sunt, quorum auxilio, & uirtute inuictoque animo reges Gallorum, atque Gallicanus Heluetiorumque copiosissimus exercitus iam toties nostris temporibus Apulia sunt deturbati, fugati, & prostrati. Errat & auctor ille supplementi, ut alibi dixi, dum bellum Sigismundi ducis Austriæ aduersus Venetos narrat. Errant & alij, siue de industria, & adulatione ueritatem supprimũt. Nam & Petrus Marcellus de Venetorum ducibus scribẽs, ita ait, Conspirauerunt nanque omnes ferè Germaniæ principes aduersus Venetos, qui ingenti barbarorum exercitu comparato, nullo prius indicto bello, Athesi apud Tridentum superato, subito incursu ad Rouerense oppidũ castra posuerunt. O quanta iniuria ueritati, & rebus gestis facta est, dum nemo non sciat bellum fuisse solius ducis Sigismundi neque quenquam alterum principem inter fuisse, aut aliquo fœdere suum duxisse bellum. Sed quòd ipse prior, nullo prius indicto bello lacessiuerit Venetos, scit totus mundus esse aliter factũ. Nam præter hoc quòd princeps fuit iustissimus, & integerrimus, & nihil iniquum tale unquam cogitauerit, nemo etiam non nouit, adeò fuisse pacis amatorem, ut nisi coactus illatum propulsare, nunquam Venetis, uel cuiquam mortalium bellum intulisset. Econtrario uerò Venetos agi præcipites dominandi libidine, pro qua nec fidem, nec diuina humanaque iura pensi habere prædicãtur, uel maximè ab ipsis Italis. Addo autem alia inter se discrepantia, quæ scribunt Veneti de hoc bello, Subiungit idem Marcellus, ad famam aduentus Germanorum tanto fuisse terrore perculsos Venetos, ut momento temporis sine ullo maiori certamine, in fugam uerterentur, confractoque ponte Athesis, plurimi armati in aquas præcipitati cum equis ui fluminis absorberentur, & Robertum Seuerinatem, cum suis ferè omnibus eodem furore perculsis, in aquis demersum concidisse. Bergomensis scribit ingentem fuisse Germanorum cędem, cui & uerba Marcelli refragantur, & ipsa ueritas, nullum enim detrimentum intulerunt Veneti. Qui enim fieri potest, ut ij qui ne uultum quidem Germanorum, atque aciem fulgoremque oculorum ferre potuerunt, fugientes nondum bene uisos, stragem ullam edidisse credantur? Vbi ullis annalibus, hoc lectum est? At nostri fugientes, & attonitos, & ad potandum Athesim festinantes Venetos consecuti memorabili illos clade affecerunt. Dicitur & Antonius Sabellicus pariter, cum superioribus cõsensisse, & uarijs prælijs uaria esse fortuna decertatum. Sed dicant quicquid uelint

sint omnes, Veneti defucare studeant quibuscunq; possint coloribus rem gestã, nemo non nouit etiam in Italia cunctis prœlijs, siue leuibus siue iustis nunquam Venetos superiores, semper uictos, captos, trucidatos, uel aquis submersos esse, Verissimumq; est Epitaphium, in sepulchro Roberti Seuerinatis Tridenti.

Italiæ uictor Seuerina stirpe Robertus,
Sigismundum Australem sensit, in arma ducem.
Ter proceres Veneti bello petiere Tridentum,
Ter uicti, & uictus ecce Robertus adest.

Baptista autem Mantuanus laudans uerè laudandum, & præstantissimum rei militaris ducem Robertum, eius in hoc bello fortiter res gestas plus poetice quã historicè scripsisse existimatur. Et ut pateat, quã parum probe sint instructi de rei gestæ ueritate, notum est, Antonium Mariam Roberti filium, hominem proceritate, & præstantia corporis, atq; animi magnitudine inter suos illustrem prouocasse, ad monomachiã singularemq; certamen, quemcunq; Germani uellet, natalibus tamen, & nobilitate egregium: ex Germanis uerò Ioannem comitem de Sonnenberg, hoc est, de monte solis, conditionem accepisse, atq; pro laude Sueuorum, & totius Germaniæ fortiter pugnantem superiorem uictoremq; extitisse. Quod certamen Sabellicus enarrans dicit, ex Germanis fuisse Georgium Gombergium. Qui quis sit, ego nescio. Sed ut cõcludam aliquando. Quid splẽdidius? quid magnificentius, aut maius, ad gloriam Germanorum addi potest? quã paucis nostrorum copijs, & nudis lanceaq; tantum instructis militibus robustis tamen uiriumq;, & animi plenissimis pulsos esse, prostratos, & cæsos copiosissimos Venetorum exercitus, ingentissimamq; eorum cataphractorũ manum, quorum equi operimento ferri munitiores nostrorum corporibus erant, nudorum lanceariorum aspectum expauisse, ac ne primum quidem impetum, aut congressum sustinere potuisse? Et profectò post degustatas iam frameas nostras, postquam se ex fuga in tuta recepissent, ita trepidatum est totis castris, ita consternatus fuit maximus exercitus, ut optimum ducem Robertum, atque de repub. Veneta meritissimum post abscessum Germanorũ, in undis submersum quærere non auderent. Quem tandem nostri pietate moti inuentum retulerunt Tridentum ibiq; honorifice sepelierunt, subuersis tamen, & fractis Venetorum signis. Postremo supplementum iam sæpius nominatum falsissime narrat Maximilianum nostrum Cæsarem Augustissimum ingressum, ante aliquot annos Hungariam profligatum esse à rege Vladislao. Nouit enim Hungaria, & Germania, uel uniuersus potius orbis præter hunc unum, Maximilianum principem inuictissimum, atq; Christianissimum postquã intrauerit Hungariam obuia quæq; strauisse munitissimamq; totius regionis urbem Albam regalem maximis copijs instructam, eo quo aduenerat die uel potius hora, sine omni machina, atq; tormentis admotis, sed milite fossas profundas tranante, atq; muros integros propugnaculaq; scalis ascendere fortiter oppugnasse, atq; cepisse, neq; postea uidisse hostem ullum, quippe nostrorum uirtute conterriti uniuersi regnicolæ se sponte regi nostro summisissent, nisi ille militari tumultu suorumq; seditione (dum inter se pedites, & equites parum liberaliter æqualibus'ue portionibus parta spolia optimasq; prædas diuisissent) domuitionem (ut uerbo utar Apuleiano) capere fuisset coactus: Et cum post abscessum regis sequenti æstare Hungari coadunatis uiribus Albam regalem, & alia oppida oppugnata, & capta repererent, nostri qui hinc inde in subsidijs oppidorum erant collocati, dum regis alijs implicit negotijs auxiliũ desperassent, nec diutius tantæ multitudini resistere possent, propterea quòd infida erant omnia circumquaq; nec commeatus ulterius suppeditaret, conuenientes, & collecti, tametsi paucissimi,

mi, Germanica tamen, & innata uirtute tantam hostium multitudinem adorti, prælium commiserũt, uictoresq; erectis signis manuq; potenti regnũ exeuntes Hungaricum, in tuta sese receperunt. Habes igitur Conrade magnanime luculentissimum argumentum ex paruo, hoc laudum nostrarum Epitomate gloriosissimas fuisse res Sueuas, atque Germanas, si scriptores habuissent, & econtrario maximam suspitionem, magnam rebus nostris gestis antiquitus fuisse illatam iniuriam, dum parum integra ueritate Itali, genus in suam laudem effusissimum describant, quæ ipsi uidimus, & scimus. In culpa harum rerum sunt principes Germaniæ, qui si coluissent scriptores, neq; eos esurire passi essent, reperissent plurimos (uti non dubito) qui pro uindicanda Germania, ab omni obliuione, atq; defraudatæ laudis falsæq; insimulationis iniuria omnem suam industriam, atq; ingenium intendissent. Sed dum illos principes neglexerunt, neque iustis præmijs dignati sunt, factum est, ut memoria eorum una cum exitu uitæ extingueretur. Et si quid egregium gesserunt, ueneritin obliuionem, aut per externos sit omnino obfuscatum. Vale & me commendatum habe.

EPITOMATIS LAVDVM SVEVORVM FINIS.

DE ORIGINE GENTIS FRANCORVM COMPENDIVM IOANNIS TRITTENHEMII ABBATIS, EX DVODECIM VLtimis Hunibaldi libris, quorum sex primos Vuasthaldus conscripsit, ab introitu Sicambrorum, ad partes Rheni in Germaniam.

ANNO ante natiuitatem Domini, CCCCXXXIX. temporibus Cyri Persarum regis, Esdræ quoque, & Nehemiæ principum Hebræorum, post excidium Troianorũ anno DCCL. Egressa gens Gothorum de insula Scandię, quæ nunc dicitur Gothia septentrionalis. Sicambros qui ex Troianis reliquię, iuxta Danubij ostia sedebãt, adorsi bello regem eorum Anthenorem, cum multis Sicambris occiderunt, & spolijs captis recesserunt. Reliquit duos filios Anthenor, Marcomirum & Suimonem. Erat autem consuetudo Sicambris, ut ex omnibus filijs regis pro tempore, si plures haberet, unum duntaxat eligerẽt, quem regno crederẽt utiliorem profuturum. Quod si nullum habuisset, filium de propinquis eius idoneum magis eligebant.

Gothi regẽ Sicambriæ Anthenorẽ in bello periimunt, iuxta Danubij ostia.

Marcomirus igitur Anthenoris filius maior natu, patri successit anno ante Domini natiuitatem CCCCXL. & regnauit super Sicambros annis XXVIII.

Marcomirus fit rex Sicambrorũ annis plene. 28.

Anno regni sui, iiij cum Gothorum, & aliarum gentium uicinarum incursione nimium uexarentur Sicambri, sedes mutare statuerunt. Igitur missa legatione, ad Saxones in Germaniam, qui & ipsi ex Troianis aduenerunt, eos, ut fratres orabant, quatenus se in aliquo terræ suæ angulo permitterẽt habitare, sine detrimento gentis suę. Consenserunt Saxones promittentes se eis optimas sedes daturos, sicut & fecerunt. Anno autem Marcomiri regis septimo Sicambri uenerunt, in Germaniam, in mẽse Aprili, uiri ad bella promptissimi CLXXV. DCLVIII. Adducentes secum uxores liberos, & quicquid substantiæ habebant.

Sicambri uenerunt ad Rheni fluẽta

Anno ante Christi natiuitatem CCCCXXXIII. Marcomirus rex, & Suimo frater eius, dux cum Sicambris, in Germaniam à Saxonibus, ut fratres amice suscepti sunt, & sedes optatas, inter Rhenum, & Saxoniam fertiles acceperũt. Ab oriente habentes, Vesaram fluuium, & Saxones. A meridie Moguntiã & Rhenum. Ab occidente Rhenum similiter recuruatum, & Galliæ extremitatem. Ab Aquilone uerò mare Germanicum, & Scotiam cum Orchadarum insulis.

Sicambri sedent, ubi nũc sunt, Geldrẽses, & Phrisiones.

Anno regni sui XX. Marcomirus Rhenum transgressus, cum Gallis Cirbenanis bellum habuit, plures occidit, terram occupauit, quam fratri tuendam, ut duci, uel sub Regulo commendauit. Ab illo tempore, per annos DCCCCXX. Sicambri qui postea Franci sunt dicti, ab infestatione Galliæ, nunquam cessauerunt, quousq; eam postremò totam multo suorum sanguine obtinuerunt. Nec solam Galliam tandem, sed & Alemaniam, Sueuiam, Bauariam, Alsaciam, Heluetios, Thuringiam, Saxoniam, Burgundiam, eamq; terram, quæ inter Thurin-

Marcomirus rex transito Rheno partes Galliæ occupat.

gos, & Sueuos sita, hodie antiqua Francia siue orientalis dicitur, & uetustum nomen Francorum sola retinet. Austriam, Rhenum totum, ab ortu usq; in mare, Menappos, Batauos, & Mosellanos, Treuiros, Metim immò totam Germaniam cum uniuersa triplici Gallia, & Hispania suo dominio subiugarunt.

Hi homines primò Sicambri postea dicti sunt Fräci

Certum est quod primas Sicambri receperunt sedes, ubi nunc sunt Geldrenses, Vuestphali, Monasterienses, Cliuenses. Deinde Rheno transmisso subiugarunt sibi terram Tungrorum, Leodium, Traiectum, Hollandiam, & reliquas. Multo tempore Sicambrum illis nomen permansit, donec tandem sub rege Frãco, quem hostes appellauere ferocem, nomen paulatim cœpit mutari. Marcomirus autem rex, post multa fortiter gesta moritur anno ante natiuitatem CCCC X. Tres filios reliquit, Antenorem, Priamum & Nicanorem.

Marcomirus rex moritur.

Chronicon Vuasthaldi hic terminatur.

Ad hunc annum Vuasthaldus duodecim libros suos, de origine Sicambrorum, ab excidio Troiano perduxit, atq; compleuit per annos continuando, DCCLXVIII. Ab hinc Hunibald, in sex libris historiam, de regibus & gestis Sicambrorum continuat per annos, DCCCCXXX. usque ad obitum Clodouei regis magni.

Anthenor regnat Sicambris annis triginta.

Anthenor, in regno patri succedens, regnauit annis triginta. Hic magno in honore fuit apud Sicambros suos, & Saxonum amicitiam obtinuit fortissimã, quorum auxiliaria ope, multa contra Gallos, & Romanos bella constituit. Adiuuabant enim fratres eius Priamus, & Nicanor fideliter, & plures incursiones fortiter peregerunt, in Gallos Rheno transmisso. Sed & Suimo patruus eius, in parte eius semper auxiliator ei fidelissimus fuit.

Sicãbri Phrisiam sibi subiugarunt.

Anno regni sui viij. conquerulantibus Sicambris, de angustia sedium, & maximè quod pecoribus deficerent pascua, iussit eos paululum exspectare donec tempus esset rei conueniens. Instante hyeme frigidissima, cùm omnia flumina essent congelata, contractis Sicambris armatis octoginta milibus uicinam gentem, quæ fuit inter mare septentrionale, & terram eorum inuasit, & masculis omnibus trucidatis, etiam infantibus, mulieribus tantum pepercit. Regionem suis distribuit, quæ optimis pascuis abundauit. Hæc terra postea dicta est Phrisia à quodam principe Sicambro qui Phriso dicebatur.

Suimo dux frater Marcomiri moritur.

Anno Anthenoris XII. Suimo patruus eius obijt, qui reliquit duos filios Marcomirum, & Hectorem, quorum primus in Rheno perijt, secundus loco patris sub rege Anthenore comitatum administrauit trans flumẽ Rheni. Priamus à fratre Anthenore rege constitutus est, princeps terræ Septentrionalis, quam nouiter acquisierant, id est, circa mare Germanicum. Ex his multi principes sunt nati, per successum temporis, quorum Hunibald plures commemorat, alij duces, alij comites, sed omnes sub nutu permanebant unius regis. Anthenor autem rex obijt anno regni sui XXVIII. completo, qui fuit ante Domini natiuitatem CCCLXXX. unicum relinquens filium nomine Priamum.

Anthenor rex moritur nota.

Priamus regnauit super Sicãbros annis 24.

Priamus Anthenoris filius patri in regno succedens, regnauit annis XXIIII. cuius tempore Sicambri, iam consuetudinem habentes, cum Saxonibus magnã linguam suam uetustam, patriamq; cœperunt obliuisci, paulatim & Germanicam usitare quousq; tandem omnes aliam, non nouerunt linguam nisi solam Theutonicam. Remanserunt plura apud eos uocabula, quę magis Græcam originem uidentur habere, quam Germanicam sicut bene nouit, qui Græce intelligit simul, & Theutonice ita menet, & nunc.

Theocalus Sicambrorũ Pontifex, & sacerdos louis.

Anno Priami VI. moritur Marcomirus dux Priami regis, ex Suimone consanguineus, qui reliquit filiũ nomine Theocalum quem Sicambri summum sacerdotem Iouis constituerunt, & erat eis antistes, uates, & parens regum. Vsq; ad illud tempus Sicambri non habuerunt templa Deorũ, sed sub quercubus litabant, & consultabant.

Anno

Anno Priami VIII. Sicambri inter multas ædificationes construxerũt unam ciuitatem fortissimam, quam Neopagum nuncupauerunt, prope Rhenum, ubi reges multo tempore consederunt. Fecerunt & templum Ioui, quem præ cæteris coluerunt. Huius fani antistes Theocalus fuit. *Neopagi cõstructio.*

Priamus post inuasiones contra ultra Rhenanos, & Gallos optimè factas moritur, anno regni sui XXIIII. Ante natiuitatem Christi CCCLVI. *Priamus rex obijt.*

Helenus filius Priami patri succedens, regnauit annis XIX. Hic Palladem uenerabatur, cui & sacrarium constituit, pueros captiuorum immolauit. Cruentum in regione Tungrorum bellum, cum Gallis habuit, in quo plusquam XVI. XIX. eorum occidit, reliquos in fugam conuertit. Occupata regione Sicambros, qui colerent eam posuit, & principes cum multis pugnatoribus per gyrum, ut populum defenderent ordinauit. Helenus rex moritur, anno regni sui XIX ante natiuitatem Domini CCCXXXVII. *Helenus regnauit annis XIX. Sicãbri Gallorum plusquam XVI. occiderunt.*

Diocles Heleni regis primogenitus patri succedens regnauit annis XXXIX. homo statura procerus, seuerus, & bellicosissimus, qui multa prelia fortiter gessit, non solùm cum uicinis Gallis, sed etiam cum alijs gentibus longè cõstitutis. *Diocles rex annis regnauit xxxix.*

Anno regni sui decimo egressa est, multitudo gentium, de insulis Scandianis, quæ nunc Gothicæ nuncupantur, & finibus Saxoniæ infusa omnia diripuit, gladio, & ferro deuastans regionem. Contra hanc gentem processerunt, ad bellum, rex Saxonum, rex Thuringorum, & Diocles ipse rex Sicamber, habentes in exercitu CCLX uirorum fortium. Bellum atrox committitur, in quo ceciderunt, ex parte Gothorum, plus quam centum millia pugnatorum. Ex parte uerò Saxonum, in primis cecidit Herman rex Thuringiæ cum uiginti milibus, atque sexcentis. Saxones omnem prędam recuperantes suis spoliatis redierunt. Spolia uerò hostium, quæ multa erant diuiserunt inter auxiliarios amicos. *Sicambri Saxones, & Thuringi cõtra incursiones Gothorũ. Gothorum C. occisa.*

Interea cum audissent Galli qui morabantur ultra Rhenum usq; ad mare Britãnicum, Morini, Ambiani, Tungri, & qui erant in illis regionibus eorum amici, quod Diocles de regno exisset, cum magno suorum exercitu, congregati in multitudine magna Sicambros, qui erant ab illa parte inter Mosam, & Rhenum omnino delere statuerunt. Quod ubi per exploratores didicissent duces Sicambrorum, exercitum in tres partes diuiserunt, duas ordinantes, in singulas acies, contra hostes, tertiam uerò in insidijs locauerunt. Appropinquantes Galli, cum una tantum acie, ubi duas acies habere Sicambros uidissent, turbati sunt, sed tempus non erat acies ordinandi aliter, quoniam Sicambri mox primam aciem suã ex aduerso direxerunt in Gallos. Secunda uerò acies à latere irrumpens, in Gallos ordinem eorum confregit. Cumq; acriter pugnaretur, & uirtus Gallorum, ad fugam retrocederet, occurrunt eis de insidijs Sicambri. Conclusi à Sicambris Galli trucidantur, ut pecora, sic quod de LXXXVIII. uix. X. remanserunt. Plures enim in flumen dum fugerent submersi sunt. *Galli Sicãbros rege eorum absente uastare tentant. Gallorũ cæsa sunt, LXXXVIII.*

Hac Sicambri uictoria elati Dijs suis, Ioui & Veneri nõ solum pecora, sed infantes etiam Gallorum hostium quotquot abduxerant captiuos mactauerunt, Ioui masculos, & Veneri fœmellas offerentes. Ex eo tempore Sicambri. & spolijs inimicorum diuites, & gestis rebus iunctis gentibus, per circuitum metuendi facti sunt. Diocles cunctis diebus regni sui bellum habuit, cum Gallis, & uix fuit annus in quo non semel ad minus, contra eos suum moueret exercitum. *Sicambri Ioui, & Veneri sacrificabant.*

Moritur anno regni sui XXXIX. ante Christi natiuitatem CCXCVIII. Reliquit autem quatuor filios, quorum ista fuerunt nomina: Helenus, Priamus, Nicanor, & Basanus, qui & ipsi multos filios post se reliquerunt. *Diocles rex Sicambrorũ moritur.*

Helenus filius Dioclis natu maior post patrem regnauit annis xiiij. homo lasciuus, & iners, cuius tempore Galli sæpius excursione facta Sicambris plura intulerunt damna. Contra quos fratres eius, cũ principibus regni frequenter duxe *Helenus regnauit post patrem annis XIIII.*

tunt

runt exercitum, & uario Marte pugnarunt, interdum uicti, nonnunquam etiam uictores. Rex autem domi residebat ociosus, libidini uacans.

Helenus rex deponitur 4011.

Anno eius in regno XIIII. Congregati apud Neopagum Sicambri Helenum regem inertem, & inutilem communi omnium sententia deposuerunt à regno, & ad priuatam redire uitam compulerunt. Anno ante Christi saluatoris nostri natiuitatem CCLXXXIIII. in cuius locum elegerunt fratrem eius minorem.

Basanus rex magnus regnat annis XXXVI. Basan. rex et pontifex summus erat simul.

Basanus iunior Dioclis quondam filius Heleno fratre abrogato, communi Sicambrorum uoluntate simul & electione rex constitutus, regnauit annis, non minus XXXVI. uir in sua generatione sapiens, magnanimus, bellicosus, & fortuna patri non inferior. Hunc Sicambri, & regem, & sacrorum Pontificem statuerunt, quem propter sapientiam eius, & mirificè gesta magnum Basan, uulgariter, *die groten Basan*, nuncupauerunt. In tanta enim Sicambri habuerunt reuerentia, & honore, ut eum non secus uenerarentur, quàm Deum uerum. Eius imperio nemini contradicere etiam in minimo licebat sub pœna mortis indubitata.

Adulterium, furtum, rapinamq; sub morte prohibuit.

Restem seu funem ubicunq; pergebat sibi ante ferri iussit, & gladium in lignũ iustitiæ, quam adeò tenacitèr seruabat, ut nec filio, nec fratri, nec principibus, nec ducibus, immò nulli parceret, qui uel modicum contra legem commisisset. Rapinam, furtum, adulterium, dolum, fraudem, & omnem iniuriam, siue contumeliam inter Sicambros fieri sub pœna mortis lege notauit, omnesq;, uel parum in his contra legales sanctiones peccantes, sine aliqua misericordia puniuit.

Rex legis amore filium proprium adulterum capite truncat.

Filium habuit iuuenem nomine Sedanum. Hic iuuenili concupiscẽtia abstractus, cum uxoris cuiusdam uiri humilis conditionis perpetrasset, quod lege patris nouit prohibitum, accusatus à marito fœminæ iudicatur ad mortem. Et cũ proceres rogarent, pro filio, pater respondit: Nolite uiri contra iustitiam militare, facilius est uentum retinere in aere flantem, quàm Basani mentem, à lege quãtulũ reuocare, siue deflectere. Hæc audientes Sicambri principes tacuerũt. Rex ad filium inquit: Non ego te fili occido, sed lex quam sciens præuaricatus es apprehensumq; filium propria manu truncauit.

Rex Basan. uxorem irascentem, ob necẽ filij sui repudiauit.

Accurrens mater truncati adolescentis lachrymans, & furens contra regem intemperantia muliebri exagitata clamauit: O crudelis tyranne non rex, qui crudelitatem sub legis titulo exerces, quomodo parces alijs, qui proprium filiũ interemisti. Cui rex coram omni populo dixit: Mulier tuum est obedire marito, regi non exprobrare. Iuro tibi per Deum meum Saturnium Iouem, quoniã nisi essem ira commotus, & te hac ipsa interficerem hora, quæ mihi semper fuisti charissima. Post dies octo Rex indicio principum, & procerum regni mulierẽ quãuis pulcherrimam, & sibi supra cæteras singulariter dilectam repudiauit, & ad patrem regem Orchadarum remisit.

Rex Basanus cognomento iustus timebatur ab omnibus. O lieb mann kennet gy niit die grosen Konig Basan.

Ex illo tempore Sicambri Basanum regem suum, in tantum timere cœperũt, ut nemo inter eos magni, aut parui quicquam mali dicere, aut facere præsumeret. Vnde sacerdotes qui nobilium filios erudiebant, in templis regem dickeobasan, id est iustum Basan, nominauerunt. Hinc prouerbium est ortum, inter Sicambros quotiens alter uidit, uel andiuit, alterum malefacientem, aut dicentem, *Kennent gy die groten Basan niit.* Hoc est: Non nouistis uos magnum Basanum: Quasi diceret, non nouisti, quàm sit iustus Basanus Rex, qui si te ista facientem seu dicentem perceperit, sine dubio te capite truncabit.

Rex Basanus reges Orchadarũ, & Britanniæ fugauit.

Anno regni sui quinto Rex Orchadarum habens adiutorem regem Britãnorum, cum multis nauibus, & armatis uenit contra Sicambros, & indixit eis bellum. Rex uerò Basanus occurrit eis, circa littus maris, circa insulam, ubi ciuitas pòst fuit constructa, per Francos, cui nomen est Mesoburgus. Sed uiso ex nauibus tanto Sicambrorũ exercitu Orchades, & Britanni de nauib. egredi nõ audebant,

bant, ſed retro ſine effectu abierunt. Cauſa fuit repudiatio uxoris Baſani quam patri Orchadarum regi (ut dixi) remiſerat.

Irrumpentibus denuò Gallis uerſus Rhenum, ubi Sicambrorum erãt coloniæ Baſanus uenit contra eos in uirtute ſuorum magna, ubi iterum fuſi ſunt Galli & ultra Moſam fluuium eliminati. Victoriam conſecutus rex memoratus Baſan, plura caſtella & munitiones fortiſsimas ab illa parte fluminis Moſæ conſtruxit, uerſus Rhenum quæ uergit ad Orientem, in quibus præſidia militaria poſuit, fortiſsima contra incurſiones Gallorum. In ſuperiori regione inter Agrippinam & Moſam caſtellum nominis ſui conſtruxit munitum, quod Baſan nuncupauit, in quo multi reges, Sicambrorum & Francorum per annos plures poſtea regni palatium, & ſedem tenuerunt.

Rex Galliã uſq; ad Moſam & Rhenũ obtinuit. Vrbs Baſanum poſtea conſtruitur ab eo.

Anno regni ſui XXVI. Baſanus poſt multa bella & fortiſſima prælia quæ geſſit cum diuerſis gentibus & nationibus, ſacra renouauit, ſacerdotes in templo Iouis conſtituit, uiros Græcè & Germanicè doctiſsimos, in uaticinio, in ſomnijs, in iudicio ſtellarum, in ethicis, in phiſicis, & in methaphiſicis, qui conſilium ſanum & rectum dijs inferentibus, dare poſſent cunctis interrogantibus eos in quacunq; neceſsitate. Rege, qui ſummus erat Pontifex abſente, penes ſacerdotes ſumma decretorũ erat poteſtas, perſona regis excepta in quã nõ iudicabant.

Baſani regis in deos uanos religio.

Ad templum autem Palladis, Venerisq; Tritoniæ deæ ſolas uirgines conſtituit ſacerdotes, ad quas certis temporibus ingredi uiris paſſim cunctis licebat, uxoribus non copulatis, & agere in templo Veneris, quod ipſum nomen eius ſonat. Quæcunq; ſacerdos tali concubitu concepiſſet fœtum Palladi offerebat nõ occidendum, ſed perpetuò ad ſeruiendum. Qui ex his talibus Tritonicæ ſacerdotibus conſecutus fuiſſet uxorem, poſt puerperium ſanctus & dijs proximus laudabatur. Poſt primum partum unaquæq; templum deſerere cogebatur, quia iam Veneri ſuã pudicitiã ſacerdos mater obtulit, & cui uoluiſſet nubere potuit. De his plura dicit Hunibaldus, quæ nõ minus pudoris q; breuitatis cauſa prętereo.

Veneris ſacerdotes prius pro uoto corruptæ quam maritatæ.

Rex Baſanus poſtremò duxit exercitum uerſum ſupra de aquilone ad meridiem, in gentem quæ uocatur Tegarana, & eſt inter Moguntiacum & Saxoniam uſq; ad flumen Mœnum. Omnẽ hãc terram à mari ſeptentrionali uſq; Mœnum inter Saxones & Rhenum, hoc eſt, ab oſtijs Rheni uſq; ad Moguntiam rex Baſan obtinuit, & conſtructis urbibus fortiſsimis multisq; preſidio muniuit non de facili ſuperandam. Congaudebãt Saxones & Thoringi Romanorum hoſtes quod iam Sicãbros ab Occidenti ſimul & meridie haberent, quaſi pro muro cõtra Romanos & Gallos ferociſſimos, imò potentiſsimos defenſores.

Sicambri obtinẽt Vuederanum, & omnia inter Saxones.

Poſt hanc uictoriam Baſanus rex magnus ad diem natalem ſuam apud Neopagum inter paludes Rheni & maris, fratres ſuos & filios cum proceribus regni multis uocauit ad ſolennitatem, per ſeptem dies dijs gẽtilitijs ſacra peregit, Iouem cunctis uiſibilem ſupra templum nubilatum oſtendit. Octauo die filiũ ſuũ primogenitum Clodomirum Sicambris de conſenſu omnium procerũ, regẽ deſignauit. Poſtea miranda genti carmine patrio futura prædixit, filios commendauit, iuſtitiam præcepit, & ſubito nuſquam comparuit. Neſcio quid inferã Diuinitatis, ut Amerodacus dicit, appetentiſsimus fuit, iuſticiã coluit, ſubditos dilexit, pientiſsimus bonis, crudeliſsimus fuit iniquis. Vſque in huncdiem neſcitur quo peruenerit. Sed Sicambri Francis inter Deos eum relatum, pluribus annis carminibus celebrauerunt ſacris.

Baſanus rex ſacris die natali celebratis nuſquam comparauit nota.

Sicambri Baſanum regẽ ut Deum uenerantur.

Euanuit in cõſilio publico, auctor Ameradat eſt, Anno regni ſui XXXVI. Anno ante Chriſti natiuitatem CCXL. quem ſui Baſangot nominarunt.

Clodomer filius Baſangot Regis Magni primogenitus, ſicut pater de cõſenſu principum ordinauerat, ſuccedẽs in regno, annis XVIII. regnauit. Cuius anno primo Galli mox ut Baſanum audiuerunt euanuiſſe, mortuum non dubitabant,

Clodomerus regnat annis XVIII.

Galli Monapiam repetunt à Sicambris

Rex Clodomer astutia nuncios detinuit.

& ergo missis ad Clodomerum filium eius nuntijs repetierūt ab eo terram omnē inter Mosam & Rhenum quā eorū progenitores contra iustitiam uiolentè Sicambris fecerunt subiectam. Quod si facere contemneret, se omnia gladio recuperaturos comminati sunt. Rex autem Clodomer nuncios Gallorū, quasi consilium habiturus cum proceribus suis, super instanti negotio, bonis uerbis protractos apud se diutius retinuit, & prudenter cauens ne rumor eorum quæ ipse mente conceperat, in illorum notitiam deueniret, iussit suis ut eos in omnibus copiose prouiderent, & lætos cum illis peragerent dies. Interim Clodomer missis occulte ad reges Thoringiæ, & Saxoniæ nuntijs, eos uocauit in auxilium, & cum suis adunato magno pugnatorum exercitu bellum in Gallos mente concepit. Ordinatis rebus nuntios honorificè dimisit, & ne in uia quicquam de præmissis exercitibus ad notitiam eorū uenire posset de suis, comites illis quasi pro conductu tuti itineris usque in Galliam cum literis adiunxit.

Clodomer Gallis in hūc modū ad postulata rescripsit.

Tenor literarum hæc continebat: Clodomer Rex Magnus. Miramur de uobis Galli, quod terram à nobis quæritis recipere, quam progenitores nostri olim à uestris iure belli, sicut ab inimicis suis, à quibus multas acceperant iniurias, iusta uicissitudine obtinuerunt. Cogitate uires uestras nostris impares, & cessate ab hac temeritate uestra. Quod si contra nos uenire uultis, statuimus uobis non fracti animis occurrere, & defensare gladio, quod gladio maiores nostri acquisiuerunt. His Galli recognitis magnum contraxerunt exercitum, ut ponte super Mosæ flumen fabricato exercitum contra Sicambros traduxerunt, custodiā relinquentes circa pontem ne ab aduersarijs occuparetur.

Rex Clodomer acies quatuor contra Gallos ordinauit.

Dissimulauit hæc omnia rex Clodomerus quasi nesciret, ordinatisque militibus, exercitum in quatuor partes diuisit, habens in una qualibet plusquam triginta sex milia pugnatorum. Duas partes in totidem acies ordinauit. Tertiam locauit in insidijs. Quartam dimisit à latere per gyrum ut pōtem occisis custodibus præoccuparent. Venientes igitur Galli habentes & ipsi acies duas, cum Sicambris habuere congressum, non longe à Mose fluinine prope castellum Delon.

Sicābri Gallos superā̄t, uincunt, occidūt, & fugant.

At uerò Sicambri fugientibus similes paulatim retrocesserunt, donec Gallos longius à flumine protraxerunt usque ad locum insidiarum. Ibi sanè bellum atrox commissum est. Steterunt enim fortiter Sicambri cum Gallis dimicātes. Interim quartus Clodomeri exercitus circumgyrando pontem occupauit, cuius rei accepto signo, hi qui latebant de insidijs prorumpunt, Gallos inuadunt atrociter cōpugnantes. Postremo Galli fugam ineuntes cum pontem nescirent præoccupatum à Sicambris retrocedere festinarunt. Cum ecce subito se uidēt in medio hostium esse conclusos, cęsi sunt pene omnes & miserabiliter trucidari paucis equorum uelocitate ad nemora lapsis.

Clodomer rex moritur.

Reliqua fortiter à Clodomiro rege facta Hunibald satis diffusè conscripsit. Moritur autem Rex Clodomer anno regni sui XVIII. Ante Christi natiuitatem anno CCXII. filios relinquens tres, Nicanorem, Helianum & Helenum.

Nicanor fit rex & regnat annis XXVI.

Nomina filiorum Nicanoris regis.

Nicanor primogenitus regis Clodomiri succedēs patri, regnauit annis XXVI. Eius tempore iterum Gothi & Sclaui fines Saxonum inuaserunt, cōtra quos rogatus à rege Saxoniæ processit ad bellum, & redijt uictor multis ditatus spolijs. Cum rege Archadum prælium gessit in fauorem regis Britanniæ soceri sui, cuius filiam habuit uxorē nomine Constantiā, de qua suscepit quinque filios, Marcomerū, Anthenorē, Priamū, Helenū & Clodiū. Primogenitus patri successit in regno, Secundus maritima rexit, Tertius obijt in Anglia, Quartus ducatum gessit in Germania Cisrhenana, inter Saxoniam, Rhenum & Moguntiacum. Quintus dux fuit inter Mosam & Rhenum fluuios. Nicanor Rex obijt anno regni sui XXVI. Ante Christi natiuitatem CXCVI.

Marcomer filius Nicanoris maior natu patri succedēs regnauit annis XXVIII.

princeps

princeps singularis prudentiæ ac modestiæ, in subditos pius & in hostes seuerus. Hic enim à sacerdotibus sacrorum Iouis in omni sapientia veterum excellenter edoctus in vaticinijs, & prædictionibus, in somnijs, & augurijs, similē apud Germanos nō habuit. Maiorum suorum fortia gesta corā se in templo & in palatio frequenter fecit recitari, & in carminibus patrijs decantari. Multa prælia gessit, victor cùm Romanis, Gallis, Gotthis, & diuersis gentibus, quorum seriem Hunibald historiographus, Francorum diligenter conscripsit. Moritur anno regni sui XXVIII. ante Christi natiuitatem CLVIII.

Marcomer regnauit post patrē annis XXVIII.

Marcomer rex sapiens magus, uates & augur fuit.

Clodius Primogenitus regis Marcomeri filius patri succedens regnauit annis XI. Huius tempore Galli cum auxilio Romanorū excursum facientes ultra Mosam Sicambros ualde contriuerunt. Anno regni sui ultimo contracto tam suorum quam Saxonum exercitu maximo iterum pugnauit cū Gallis à quibus non satis caute se habens in agmine fuit occisus. Sicambri autem non obstāte Regis morte bellum prosequuntur & Gallos uicerunt. Occisus fuit Clodius rex anno ante Christi natiuitatem CLVII. regni uerò sui XI.

Clodius Sicāber regnauit annis XI.

Anthenor filius Clodij maior natu post patrem regnauit annis XVI. Hic inducias fecit cum Gallis ad decē annos & placuit Romanis. Erat autem Anthenor rex plus amator pacis quam belli. Patris necem libenter uindicasset, sed illo tempore non potuit. Iste rex prohibuit filios hostium dijs immolari. Moritur anno ante Christi natiuitatem CXLI. Regni uerò sui anno XVI.

Anthenor Sicamber regnauit annis XVI.

Clodomer filius Anthenoris post patrem regnauit annis XX. Anno eius primo Romani Numantinos per Scipionē subuerterūt, & in suam potestatem cōpulerūt. Anno eius sexto Galli finitis inducijs quas cum patre eius rege Anthenore fecerunt ante decē annos, exercitu magno collecto Mosam transiunt, quibus Clodomero occurrēte, bellum grauissimum commissum est, & multi ab utraque parte ceciderūt, Galli aūt qui remanserāt retrocesserūt, & quā diu rex Clodomer uixit, amplius Mosam nō transierūt. Moritur aūt rex Clodomerus anno ante natiuitatē Domini CXXI. Regni autem accepti Sicambrorum anno XX.

Clodomerus rex regnauit annis XX.

Merodach primogenitus filius Clodomeri post patrē regnauit annis XXVIII. princeps strenuus, audacissimus, & nimiū bellicosus, qui multa bella contra Romanos, Gallos, Moguntinos, Treuirenses, & Colonienses gessit. Nā auxiliarijs Saxonibus atque Germanis exercitū CCXX. pugnatorū contra Romanos profectus in Italiā, & deuastans regionem, cū copijs ad Rauennā usque peruenit, ditatusque spolijs multis, uictor ad propria remeauit. Multas tamē in reditu Romanorum colonias grauiter afflixit, & magna eis damna intulit. Vnde post multas iā uictorias quam prelia, Romani tandē coniunctis sibi Gallis contra eū processerunt ad bellum in finibus Sicambrorum, inter Mosam & Rhenū. Et ne Saxones more suo Sicambris fierent auxilio, Romani prius subduxerunt Sclauos & Gothos, qui fines Saxoniæ & orientalis incursarent. Rex ergo Merodacus Cimbrorum regem aquilonarem cum centum milibus pugnatorum & ex insulanis habuit adiutorem. De suis uerò ducenta habuit milia.

Merodacus rex regnauit annis XXVIII.

Rex Merodach copias ducit in Italiam.

Romani in bello superant Sicambros.

Anno itaque regni sui XXII. Marius Romanorum princeps, legiones Romanas cum Gallis duce Theodomeno ultra Mosam destinauit contra Sicambros, & simul acriter pugnauerunt, & multa milia ex utraque parte ceciderunt mortui & fugerunt Sicambri. Nam ex eorum parte occisi sunt XX. & plures capti. Post hæc Merodachus instaurato exercitu Gallos iterum & inuasit & superauit. Moritur ante Christi natiuitatem anno XCIII. Regni sui anno XXVIII.

Merodach rex moritur anno ante Christum XCIII.

Cassander patri succedens in regno annis XXI. regnauit, cuius tēpore Galli auxiliario Romanorum milite fines Sicambrorū Mosano flumine traiecto sæpius infestarunt, quibus fortiter contrà pugnauit. Borbista Gothorū rex cū maxima pugnatorum exercitu Saxonū fines ingressus, prædas & incēdia fecit. Contra quem

Cassander regnauit post patrē super Sicābros annis XXI.

quem rex Cassander cum rege Saxonum uenit, bellum atrox committitur. Borbista rex Gothorum fugit multis suorum amissis. Iterũ postea Borbista reuersus regionem deuastauit, spoliauit Saxones usq; ad Vistulam fluuium, & retrofugit. Contra Gallos sæpe pugnauit, sæpe uictor nec minus aliquando spretus fortuna. Moritur anno ante natiuitatem Christi LXXII. Regni sui anno XXI.

Antharius regnauit annis XXXV.

Antharius filius Cassandri regis primogenitus regnauit annis XXXV. De quo scribit Hunibaldus quod Moguntinos Romanorũ colonos miserabili clade attriuit. Cum innumerabili exercitu Galliam intrauit, uicos incendit, prædam & spolia infinita reportauit. Verùm cum senuisset anno regni sui ultimo, irrumpentibus iterum in Bataviam Gallis cũ exercitu, occurrit & cũ uiginti milibus suorum occiditur. Galli magnam contra Sicambros stragem fecerunt. Occisus est anno ante Christi natiuitatem XXXVIII, Anno regnantis XXXV.

Francus regnauit annis XXVIII. à quo Sicambri dicti Frãci. Vnde Francorum nomẽ sumpsit initium. Hie Franck Hie Franck.

Franck Antharij regis maior natu filius patri succedens regnauit XXVIII. annis, à quo Sicambri deinceps nomen Francorum assecuti usq; in præsentem retinent diẽ. Fuit enim homo ferox, bellicosus, & gentis suæ defensor acerrimus: multa gessit cum exteris nationibus bella, semper uictor, & gloriosus triumphator. Cuius anno tertio iterum Gothi cum Scandianis populis Saxoniæ fines depopulati sunt, & per decem annos ibidẽ consederunt. Sed cũ successiuè semper plus & magis irrumperent in Saxoniam, compulsi metu eorum Saxones Francum regem Sicambrorum cum Thoringis in auxilium uocauerunt, & in multitudine CCXXX. pugnatorum contra Gothos processerunt in bellũ, Sicambri autem cæteris audacius, dimicantes & quasi numen quoddã interpellantes frequenter regis sui inter pugnandum nomen inclamabant uociferantes. Hie Franck hie Franck. Ab eo tempore gens illa nomen mutauit, & paulatim non solum apud se, sed etiam ab alijs nationibus crebrius Franci sunt dicti quàm Sicãbri quousq; tandem in toto nomen illud obtinuit, Franci dicerentur & non amplius uel raro Sicambri ut Salagastald testatur.

Sicãbri amore sui regis Frãcos se uocari statuerunt.

Nam & gens ipsa nominis nouitate usq; adeò delectabatur, ut regem postularent, & principes quatenus perpetuo sancirent edicto, se non amplius Sicãbros uocari, sed Francos. Placuit hæc postulatio Regi, utpote qui nominis sui cuperet immortalitatem consequi, & suo gẽtem uocabulo insigniri. Statuit eos iam deinceps non Sicambros uocari debere, sed Francos, id est, nobiles, liberos, uel bellicosos, & cæteris nationibus metuendos. Nec tamen subitò sed cum tempore multo & successiue nomẽ Sicambrûm in obliuionem deductũ est, sicut apud scriptores inuenitur illorum temporum, quod aliquando Sicambros nominarunt eos, aliquando Francos.

Sanctus Remigius Episcopus Francum Clodoneum nominat Sicambrum.

Remigius etiam Episcopus Remorum, quando Clodoneum regẽ Francorũ, qui primus ex regibus Francis Christianus est factus, post superatos Alemãnos baptizare iã debuit coram multitudine procerum, deponenti ornamẽta regalia & humilianti se ad lauacrũ dixit omnibus nobis audientibus, alta & intelligibili uoce: Mitis depone colla Sicãber, adora q̃d incẽdisti: incẽde q̃d adorasti, hoc est, Christũ adora, cuius Ecclesias incẽdisti paganus, incẽde idola quę tũe adorasti.

Galli Mosa transita deuastant Franciam. Francorum rex Francus cum CCC. mouet in Galliam.

Rex iste Francus fugatis à finibus Saxonũ Gothis, in reditu suo cum exercitu obuium habuit nuncium quod Galli Mosam transissent, & uastata regione cum magna spoliorũ præda retrocessissent. Confestim rex Francus acceptis in auxiliũ octoginta Saxonum milibus, adunauit cum suis exercitum. CCC. pugnatorum & Rheno transmisso uenit usq; ad Mosam. Videns autem desolationem regionis quam fecerant Galli, commotus animo iurauit dicens. Videte commilitones mei quid fecerũt fœdifragi Galli isti. Iuro per caput patris mei Antharij quod non dabo requiem capiti meo donec me uindicauero de illis. Et laudauerunt omnes propositum eius.

Mosa itaque transmissa quadraginta millia posuit ad custodiam pontis, cum reliquo exercitu processit in Galliam & tantam stragem fecit quantam nullus ante eum Sicambrorum aut potuit aut cogitauit. Nã usque ad flumen Tabul procedens & mare, ab aquilone Tarubanos, Tongros, Legios & quicquid his interiacet uel adiacet igne & ferro tam crudeliter cõsumpsit, ut nec infantibus nec mulieribus parceret. Congredientes sibi Gallos tanta ferocitate fudit, ut numen aliquod esse uideretur non homo. Vnde nimium territæ nationes in circuitu omnes Francos, id est, feroces eos nominarunt. Ceciderunt ex gladio Francorum plus quam ducẽta milia Gallorum cum uiris, mulieribus, & pueris, infantibusque.

Francus rex Mosa transmissa plus quam CC. Gallorum occidit.

Hinc moti Senatus Populusque Romanus legiones miserunt militum in Germanos duce Marco Lolio, non enim tutò poterant inuadere Francos, nisi Saxones primo supperassent. Vicerunt primo Romani, & Germanorum XVIII. peremerunt. Audiens autem rex Francus stragem quã fecerunt Romani, misit Chlogionem filium suum ducem cum magno pugnatorũ exercitu contra Romanos & multis eorum peremptis reliquos fugere compulerunt, anno Franci regis XXIIII.

Romani exercitum mittunt in Germaniam.

Frãcus rex Francorũ post multa fortiter gesta, moritur anno regni sui XXVIII. Ante natiuitatem uerò Christi anno VIII. cuius bella, mores, instituta & leges Clodomer Pontifex summus carmine, & Hunibaldus prosa scripserunt.

Francus rex obijt anno regni XXVIII.

Clogio Franci regis maior natu filius patri successit & annis XXX. regnauit, uir astutissimus, augur, uates, & magus admirabilis, cuius mater Lothildis filia regis Thoringiorũ summa sacerdos templi Palladis extitit, & suis artibus omnes quos uoluit inimicos filio & Francis dementauit. Scribit de his Clodomer Francorum consiliarius grandia in Hunibaldo quæ opinionem excedunt.

Clogio regnauit annis triginta.

Anno regni sui X. Clogio rex filium suum secundò genitum, nomine Phrisium ad instantiam matris & principum, ducem constituit illius regionis, quę postea ex nomine eius dicta est Phrisia usque in præsentem diem contra Cimbrorum & Orchadũ incursiones. Post annos X. permittente Clogione rege cunctisque Frãcorũ proceribus, Phrisus in regem fuit sublimatus, ea tamen conditione ut tributum Francis penderet annis singulis boues CCLX. butyri puri talenta XX. & caseorum regalium tria milia. Et sic Phrisia regnum factum est potentissimum.

Regnum Frisiæ fit Frãcis tributariũ.

Anno Clogionis Francorum regis prædicti X. natus est Dominus Saluator noster Iesus Christus Dei filius in Bethleem tribus Iudæ ciuitate apud Iudæos in Palæstina prouincia. Ante hæc anno Clogij quarto Romani hostiliter uastarunt Germaniam, aliquando uicti, nõnunquam etiam uictores. De cæteris Clogionis rebus gestis, bellis, uaticinijs, oraculis, & inducijs cum Romanis factis uide Hunibaldum. Moritur anno Domini XX. regni autem sui XXX. multis magnifice gestis.

Iesus Christus anno Clogionis decimo nascitur.

Herimerus secundò genitus filius Clogionis regis post patrem regnauit annis XII. uir bellicosus & nimiũ audax. Anno regni sui tertio Galli usque ad Mosam ducentes exercitum inopinata cuncta quæ Francorum esse uidebatur, uel eis cõsentire hostili excursione uastarunt, & collectis spolijs retrocesserunt. Quod ubi Herimero innotuisset, uocatos ad se duces ultra Mosanos, deposuit & mulctatos iuxta reges Francorum suppellectili, ad uitam priuatam redegit. Hæc enim præceperat lex. In potestate constitutus sub rege Francorum princeps, cuius negligentia hostes terram nostræ gentis inuaserint & læserint, marsupio regis communi dimidium pendat bonorum suorum, & amplius ne sit princeps. Si uolens hoc permiserit, capite plectatur, & uxores cum liberis & bonis sint regis.

Herimer regnauit super Francos annis X.

Gallorum irruptio.

Francorum lex duces negligentes quomodo punit.

Post hæc Mosam & ipse transgressus multa cum Gallis bella commisit, & aliquando uictor, aliquando etiam uictus retrocessit & fugit. Postremò tamen

Herim. rex à Romanis et Gallis in bello perimitur

Romanis auxilia Gallis ferentibus in bello fuit occisus anno regni sui XII. Dominicæ autem natiuitatis XXXII. Christo ipso in Iudæa prædicante salutem generi humano.

Marcomerus regnauit annis decem & octo.

Marcomerus frater Herimeri succedens in regno Francorum regnauit annis XVIIII. cuius anno secũdo Iesus Christus Dei filius in Iudæa secundum carnem passus & mortuus, tertia'que die resurgens à morte uiuit in æternum. Anno eius XIIII. Claudius Romanorum Cæsar Britanniam Orcadas'que insulas Romanis fecit tributarias. Francos inter Mosam & Rhenum transeundo grauiter afflixit & Gallorum auxilio usque ad Rheni insulas eos retrocedere compulit. Moritur autem rex Marcomerus, Anno Domini L. regni uero sui XVIII.

Clodomerus regnauit annis duodecim.

Clodomerus Marcomeri filius in regno patri succedens regnauit annis XII. Hic Rheno transmisso cum exercitu suorum & Saxonum Gallos ultra Mosam retrocedere compulit, & amissa omnia recuperauit. Bellum gessit Germanorũ auxilio cum Romanis non longe à Moguntia & agros Treuirorũ uastauit. Moritur anno regni sui XII. Anno autem Christi LXII.

Anthenor regnauit annis VI.

Franci malo suo deuastãt Galliam.

Anthenor filius Clodomeri patri succedens regnauit annis VI. qui cum Gallis omni tempore quo regnauit bellum gessit, cuius & causa miserabiliter interijt. Nam anno regni sui ultimo exercitum duxit ponte fabricato ultra Mosam fluuium, & præda multa onustus redijt Gallis non exspectatis. Cum'que pars exercitus Francorum flumen transisset ac rex cum alijs in litore ultimus resederet, subito pons equitum multitudine oneratus cecidit confractus & multi fuerunt extincti. Attonitus rex & animo consternatus dum consilium tractat cum his qui secum remanserant de ponte recuperando, nunciatur ei adesse Gallos cum exercitu magno & paratos ad pugnandum. Sed cum pauci essent non uidebatur ei securum Gallorum exspectare præsentiam, & tamen aliter fugere non potuit nisi per flumen. Abiectis igitur armis & quicquid grauare potuit retento baltheo super tunica & gladio equum ascendit & fluuium transire tentauit. Similiter fecerunt & alij Pedites non habentes quo fugerent. aquis se commiserunt. Ex his aliqui natando peruenerunt ad littus cæteri autem fluctuum impetu fuerunt, inter quos & rex Anthenor, submersi. Cum quo interierunt nouem Francorum nobilissimi duces, omnes de regia stirpe procreati, uidelicet: Dux Priamus, Dux Clodius, Dux Richimer, Dux Anthenor, Dux Marcomer, Dux Vualther, Dux Clogio, Dux Herimer, & Dux Luthuuic, cum LXIII. alijs nobilibus. Anthenor itaq; perijt anno regni sui VI. Dominicę natiuitatis sexagesimo octauo anno.

Antenor rex cum ducibus nouem submersus est.

Ratherius regnauit annis XXI.

Nota rex Ratherius obijt anno 21.

Ratherius post interitũ patris regnauit annis XXI. cuius anno secundo Nero Cæsar Romanorum primam persecutionem mouit in Christianos anno imperij sui XIIII. & alia commisit horrenda scelera. Rex autem Ratherius cunctis regni sui diebus cum Gallis & Romanis in contentione fuit & plura cum eis prælia gessit. Moritur anno regni sui XXI. Dominicæ natiuitatis anno LXXXIX.

Richimerus rex regnauit annis uiginti quatuor.

Oppidum Franckenfurt in Marchia conditur.

Richimer patri succedens regnauit annis XXIIII. qui cum Gothis bellum gessit & uictor euasit. Nam anno regni sui XII. Gothi fines Saxonum & Germanorum hostili denuo incursione uastabant. Rex itaque Saxonum Vuindekind, Rex Francorum Richimerus, & Rex Thoringorum Hermenfrid cum maximo suorum exercitu Gothis congressi $\overline{XX}$. eorum occiderunt & reliquos conuerterunt in fugam. Est oppidum iuxta flumen Oderam nomine Franckenfurt, quod eo tempore Franci habita de Gothis uictoria consedisse memorantur, ubi Richemerus rex filium suum secundò genitum ducem constituit, & magnam exercitus cum eo partem dimisit. Vxores liberos & cunctam eorum

suppellectilem

ſuppellectilem reuerſus in Franciam Ciſrhenanam rex ad eos deſtinat.

Erat nomen duci regis filio Suimo, cui ſucceſſit in ducatu filius eius Clodomer, & illius ſucceſſor fuit ac filius Suimo ſecũdus qui anno Domini CXLVI. ciuitatẽ ad Spreui fluminis exitum non longe à mari Germanico fundauit, quam ex ſuo nomine Suimoniam uocauit. Manſerunt in terra illa multo tempore Francum nomen retinentes, donec poſtremo Marcomeri dicti ſunt, à duce quodam Marcomero, cuius filius Brand ciuitatem Brandenburg conſtruxit.

Suimo dux in Marchia primus filius Richimeri regis.

Anno Richimeri regis quinto Domicianus Cæſar Romanorum Titi frater iunior poſt Neronem ſecundam perſecutionem mouit in Chriſtianos, ſe quoque primus omnium Cęſarum, anno ſuo ſexto, Dominum & Deum appellari præcepit.

Domicianus poſt Neronẽ Chriſtianos perſequitur.

Rex autem Richimer anno regni ſui XI. bellum habuit cum Romanis & Gallis, non longè à ciuitate Baſana, quæ nunc ad Thermas Grani nuncupatur. Eodem tempore militum legiones Romanorum apud Agrippinam Coloniam poſt bellum cum Francis non ſatis fœliciter commiſſum, accepto nuncio de morte Cæſaris Coccei Neruæ, Vlpium Traianum Crinitum natione Hiſpanum Imperatorem fecerunt, qui tertiam perſecutionem mouit in Chriſtianos: Poſtea informatus præcepit Chriſtianos non inquiri, ſed ſponte ſe ingerentes tantum debere occidi. Poſtremò tamen iterum mutatus, quartam eis perſecutionem ſuſcitauit. Richimerus autem rex Francorum obijt, Anno Domini CXIII. Regni ſui XXIIII.

Traianus apud Coloniã fit imperator.

Odemarus Richimeri regis Francorum primò genitus filius poſt patrem regnauit annis XIIII. princeps populo Francorum ualde amabilis, qui temperauit à bellis quo ad fieri potuit. Inducias, id eſt, trengas ſiue confidencias fecit cum Gallis atque Romanis, & ſe tam utriſque exhibuit amicum, ut omnes mortem eius deplorarent. Vnde pacem habentis cum omnibus, totum ſuum ſtudium impendit pro decore & ornatu gentis, renouando leges, & conſtituendo nouas ciuitates & munitiones. Inter multas autem ciuitates unam ſuo nomine fundauit, in terra quæ Tuendia nominabatur, quæ eſt inter Saxones & Francos, conterminans iuxta alueolum Vechtanum, quam nominari præcepit Odemarsheim, anno regni ſui quarto, Dominicæ autem natiuitatis centeſimo ſeptimo decimo. Moritur autem rex Odemar anno regni ſui XIIII. Domini autem CXXVII.

Odomar Frãcorũ rex annis XIIII. pacifice regnauit.

Nota oppidum Odemarsheim.

Marcomer Filius Odemari poſt patrem regnauit annis XXI. qui uxorem habuit filiam regio Britanniæ nomine Athildem, de qua genuit ſeptem filios, quorum iſta ſunt nomina Clodomer qui patri ſucceſſit in regno, Marcomer qui fuit dux apud Nitrionca, & condidit urbem ſui nominis Marcoburgum appellatam. Clogio qui periit in Britannia. Franc qui fuit dux apud Hogios populos à Confluente uſque ad Mœnum, uerſus Orientem inter Moguntiacos & Saxones, qui ueterem urbem Helenopolim iuxta Mœni littus inſtaurans, Frãckenfurt nominari præcepit. Merodac in uenatione apro percuſſus interijt. Nicanor qui dux fuit Inſulanus Hollandiæ. Et Odemarus quem pater ſacrorum conſtituit pontificem. Eo tempore claruit Dorſcus Francorum conſiliarius atque Philoſophus, homo in omnibus mundi ſcientijs eminenter doctus, qui carminibus & annalibus præfuit. Pacem habuerunt Franci cunctis diebus quibus Marcomerus regnauit, & multum ſub eo diuitijs & potentia creuerunt, aucti numero & dignitate. Doracus in annalibus ſcribit, ut refert Hunibald, quod Romani Francos & bello & pace ſemper habuerunt ſuſpectos, quaſi futuros imperij eorum deſtructores, quod metuebant ex oraculo Phedri, ſicut & poſtea magna ex parte contigit ſub faramundo, & eius ſequacibus. Obijt autem rex Marcomerus, anno regni ſui XXI. Domini CXLVIII.

Marcomerus Francorum regnauit annis XXI.

Frãcken furt iuxta Moganum.

Dorscus Frãcorum conſul. uates & Philoſophus

Francorũ potentia Romanis ſemper ſuſpecta.

Clodomerus regnauit annis XVII.

Clodomerus primogenitus Marcomeri regis filius regnauit post patrem annis XVII. qui fuit homo prudens, modestus, & agilis, uxorem habuit filiam ducis Rugiorum nomine Hasildam, de qua genuit tres filios, Farabertum, Nicanorem. Quorum natu maior patri successit. Secundus fuit rex Phrisiæ, Tertius Rorich in flumine submersus est, à quo nomen fluuio mansit Rora usque in præsentem diem inter Neocum castellum Cisrhenanum & ciuitatem Morandum. Clodomer autem obijt anno regni sui XVII. Domini uerò CLXV.

Farabertus regnauit annis XX.

Farabertus filius Clodomeri natu maior post patrem annis XX. regnauit. Cuius anno septimo prælium atrox Germanorum cum Romanis factum est, in quo Germani cladem non modicam susceperunt. Anno eius decimo Germani memores iniuriarum quas à Romanis acceperant, fortissimum conuocantes exercitum, fines eorum intrauerunt, & omnia præda, igne & ferro uastarunt. Moritur autem Farabertus rex anno regni sui XX. Domini uero anno CLXXXV.

Suimo regnauit annis XXVIII.

Suimo Faraberti regis filius post patrem regnauit annis XXVIII. & multa prælia gessit cum Gallis atque Romanis. Nam eius tempore Seuerus Cæsar Romanorum Britanniam, quæ nunc Anglia est, denuo Romanis reddidit subiectam; quod Suimoni & principibus suis non placuit. Vnde mortuo in Britannia Seuero, Suimo Galliam uastauit, anno regni sui penultimo & uictor remeauit. Moritur autem anno regni sui XXVIII. Dominicæ autem natiuitatis CCXXIII. anno.

Hildericus regnauit annis XL.

Hildegast Francorum consul, uates & Philosophus

Hildericus Suimonis maior natu filius patri succedens regnauit annis XL. uit potens in armis, & prudentiæ magnæ. Hic in Insula Rheni fortissimum condidit castellum, non longe à Neoco quod nomine suo Hildeburgum nuncupauit. Claruit eius tempore Hildegast Francorum sapientissimus Philosophus, consiliarius & uates, siue Propheta, de semine regio natus, qui Odemaro in summo pontificatu successit. Hic tantę apud Francos opinionis & reputationis fuit per XLVI. annos, ut ab omnibus tamquam numen aliquod diuinum audiretur, imperatorque & regibus ducibusque & uniuerso populo Francorum sicut Deus & Dominus.

Vaticinium hildegasti de futura Francorum monarchia.

De armis Francorum, id est, leone & serpente.

Hic die natalis Hilderici regis stans in templo Iouis apud Neopagum, ante ipsius Dei simulachrum, post preces pro uaticinio fusas, furere cœpit, ut moris est prophetantibus, agitatoque capite, ac manibus recuruatis, ita uaticinabatur: Venit ab occiduo Francis uictoria Deo, Dardanij ueteres quem coluere patres. Quicquid habet Gallus, quicquid Germania tota, Iuri cedet omne tuo bellicose Sicamber. Hunc tibi cum dederit primum de nomine regem, Quem statuent principes & sine rege duces, Illo iam regnante Francus sine fine regnabit, De Romanis quoque hæc intulit: Magnus ecce Deus dabit Franco lupanaria castra, Et franget aquilam leo serpente collisam.

Francorum principum gesta carminibus cantare docuit Francos Hildegast, mores instituit & architecturam docuit.

Multa prædixit, & alia Francis futura, quæ nescio si quis intelligere possit, antequam fiant. Scripta sunt autem per eum, partim Germanica lingua, partim uerò Græca, & Romana, non obseruata lege metri, sed pro ut spiritus in eo furens uerba ex spumauit. Vnde & ego ut sensum non confunderem uerba eius eodem ordine numero latina feci, non mensura carminis, sed tantum imitatione dictionis. Idem etiam Hildegast Francos nobiles, & filios eorum docuit gesta maiorum carminibus lingua decantare materna, id est Germanica, in cythiaris & alijs instrumentis multis, ut canerent docuit.

Erant Franci eo tẽpore adhuc moribus rudes & feri, nec habitu culti, nec mansionibus curiosi, aut ciuiles, utpote qui habitare in campis magis fuerunt assueti, quàm in urbibus, aut habitaculis pulchris, uel curiosis. Sæpe namque regum

luctum

ſuorum imperio ſedes,& domicilia mutare coacti fuerunt, & ideò pulchra ædificia non curabant. Sed Hildegaſt eos,& mores docuit cultiores,& domos ædificaré diuerſis receptaculis diſtinctas. Quicquid enim prius conſtruxerant nimia ſimplicitate fuit contẽtibile. Vnde Germani ſumentes prouerbium cum uiderint quippiam antiqua ſimplicitate fabrefactum,uel depictũ,uſq; in hunc diẽ dicere ſolent: Hoc opus Francorum antiquum. Das iſt ein alt Frenckiſch werck. Reliqua Hilderici apud Hunibaldum ſunt. Moritur anno regni ſui XL. Dominicæ uerò natiuitatis CCLIII.

Francorum ſimplicitas in ſtructuris. Vnde das iſt ein alt Frenckiſch werck.

Bertherus filius Hilderici regis poſt patrem regnauit annis XVIII. cuius tẽpore Romani,qui morabantur per legiones in Gallia Ciſrhenana bellum geſſerũt, cum Alemannis Sueui, ducentes exercitum ſuum ad Auguſtam ciuitatem Rethorum,quæ nunc in Sueuia eſt,anno Bertheri regis Francorũ ſeptimo, ubi Valerianus à militibus,in exercitu Auguſtus creatus fuit,& Gallienus Romæ à Senatu Cæſar appellatus. Gallo & Voluſiano ab Aemiliano necatis.

Bertherus regnauit annis XVIII.

Anno Bertheri X. Germani Francorum,& Saxonum auxilio fines Romanorum hoſtiliter ingreſsi ſunt,& omnia deuaſtantes uſq; ad Rauennã peruenerũt.

Franci deuaſtauerunt Italiam.

Anno Bertheri XI. Alemanni Rheno tranſmiſſo,cum magno exercitu Galliã intrauerunt,& uſq; ad Treuerim peruenientes omnia igne, & ferro crudeliter deuaſtarunt. Inde procedentes in Italiam uſq; peruenerunt, & multa Romanis damna intulerunt. Anno ſequente Franci auxilio habentes Germanos, Saxones iuſſu Bertheri regis ſub ducibus Antheri filio eius, & Lutheri filio regis Saxonum,Galliam cum exercitu magno peruagantes deuaſtauerunt, incipientes à Tungrenſium regione per Beluacos uſq; ad Sequanam,& ulterius uſq; in Hiſpaniam omnia uaſtando peruenerunt,urbem Terraconam ſubuerterunt. Bertherus rex obijt anno regni ſui XVIII. Domini CCLXI.

Alemanni Galliã, & Italiam deuaſtant. Franci Galliam, & Hiſpaniam deuaſtant.

Clodius Bertheri filius regnauit poſt patrem annis XXVII. cuius anno octauo Romani Francos de Hiſpaniæ interioriſq; Galliæ finibus expulerunt, multis ab utraq; parte cæſis. Retroceſſerunt enim Frãci uſq; ad ſedes Moſanas ueteres.

Clodius regnauit annis XXVII.

Anno deinc regni ſui XII. Clodius rex cupiens ſe uindicare de Romanis,iterum per duces inuaſit Galliam,& multa Romanorum milia fuerunt perempta à Francis. Itaq; Frãci magnam Galliæ interioris partem ſeptennio tenuerunt.

Franci iterũ mouerunt in Galliam.

Anno regis Clodij XIX uenerunt iterum Romani ſub duce Probo, iterumq; Frãcos de Gallia expulerũt nõ paucis bello ab utraq; parte fuſis atq; peremptis.

Frãci de Gallia pelluntur à Roman.

Huius quoq; Clodij temporibus Romanum uarie gubernabatur imperium, quod non paruam à Francis,Germanis,Sueuis,id eſt,Alemannis,Saxonibusq; iacturam ſuſtinuit. Anno uerò Clodij regis XI. Claudius Cæſar militiam Romanam duxit contra Sueuos, cui nõ longe à lacu banaco Sueui, cũ triginta milibus occurrentes atrociter dimicarunt. Ceſsit tandem Romanis uictoria, & plus quã duodecim milia Sueuorum ceciderunt,cæteris fuga ſalutem quærentibus.

Alemanni,id eſt, Sueui cæduntur à Romanis.

Clodius rex moritur anno regni ſui XXVII. Dominicæ autem natiuitatis anno CCLXXXVIII.

Clodius moritur.

Vualtherus filius regis Clodij poſt patrẽ regnauit annis octo, cuius anno primo Diocletianus Romæ cœpit,& imperauit annis ferme uiginti,qui tantæ arrogantiæ,& ſuperbiæ fuit,ut ſe adorari publicè pro Deo mandarit.

Vualtherus regnat annis octo.

Anno Vualtheri regis primo,ſecundo,tertio,& quarto,magni fuerunt in Britannia,quæ nunc eſt Anglia,tumultus. Mortuo enim ante aliquot annos rege Britannorum Lucio qui primus fidem Chriſtianam,ab Eleutherio Papa ſuſcepera tempore Suimonis filij Pharaberti,regis Francorum anno Chriſti CLXXXVIII. ſubſtituerunt ei Romani Seuerum Senatorem,quem cum duabus legionibus in Britanniam miſerunt, quem applicantem, ad littus Britanni bello exceperunt.

Romani occupant Britanniam Angliam.

V 5 Quo

Britones iugum Romanorum excutiunt.

Quo tandem apud Eboracum perempto, Ceraufus infimo genere in Britannia natus, Romanorum consensu rex declaratus multam exercebat tyrannidem. Quo tandem interfecto, Vualtheri regis Franci temporibus, Romani Alexium in eius locum, cum tribus legionibus militum destinauerunt. Verùm Britones imperium Romanorum diutius ferre non ualentes Asclepiadotum, sibi regem ipsi constituunt, Alexium uerò cum duabus legionibus Romanorum occidunt. Gallum uerò præfectum cum tertia legione, apud Londonias obsident, qui ubi uidit se non posse resistere, accepta licentia abeundi, urbem resignauit. Cœpit autem Asclepiadotus anno Vualtheri VIII. & regnauit annis decem.

Francorum & Romanorum adinuicem odium.

Erant Romani his temporibus potentes, & multis nationibus imperabant. Franci autem extremo Romanorum odio laborabant, quiescebant tamen, uaticinium suorum prophetarum, quod nec dum aderat, tacitè præstolantes. Vualtherus rex moritur anno regni sui octaui, Domini CCXCVI.

Dagobertus regnauit annis XI.

Dagobertus regis Vualtheri filius post patrem regnauit annis undecim, qui fuit mansuetissimus in subditos, quo factum est, ut magni, & parui eum colerent, ut patrem, magna tamen, & singulari reuerentia, & honore eum prosequentes.

Asclepiadotus rex Britanniæ occiditur.

Anno Dagoberti regis Francorum quarto Coelus dux Claudiocestriæ insurgens contra Dominum suum Asclepiadotum regem Britannorum, inductus promissionibus Romanorum bello eum occidit. Quo nuntio læti Romani miserunt Constantium senatorem, qui prius Hispaniam eis subiecerat, uirũ non minus prudentem quam audacem. Quem ut Coelus audiuit littori applicuisse, nuncios misit, pacem petijt, Romanis tributum promisit, tantum ut regnum habeat.

Constantius Romanus fit rex britanniæ & postea Cæsar.

Assensit Constantius. His compactatis Coelus intra dies XL. moritur, cuius mox filiã in nomine Helenam, cui pulchritudine, scientia liberalium artium peritia instrumentorum musicalium, puella similis non fuit in Britannia, Constantius duxit uxorem, de qua genuit filium nomine Constantinũ, qui patri postea successit in regno, non solum Britonum, sed etiam contra Maxentiũ præualuit ad imperium Romanorum.

Constantius filius Constantini & Helenæ. *Dagobert rex Francorũ moritur.*

Nam Constantius pater factus Imperator, Constantinum Cæsarem fecit, & ei Galliam commisit. Eo tempore Alemanni Galliam in magna occupauerunt potentia, cum quibus Cæsar Constantinus, anno Dagoberti regis Francorum prædicti quarto bellum gessit apud Lingonas urbem Galliarum, & eorum sexaginta milia interfecit. Dagobertus Francorum rex moritur anno regni sui XI. Domini CCCVII.

Clogio regnauit annis duobus.

Clogio Dagoberti filius mortuo patri succedens, regnauit annis duntaxat duobus. Nam secundo regni sui anno Romani Francorum regnum circa Mosam & Rhenum atrociter inuaserunt, eo uidelicet anno quo Constantius Chorací, in Britannia moriens, & regnum & imperium Constantino filio cum matre commendauit.

Clogio rex Francorum à Romanis occisus. *Ante XXIIII annum nemo rex Francorum.*

Cum itaq; rex Francorum Clogio incautius dimicaret, à Romanis interceptus, & occisus est, duos relinquens filios, quorum natu maior Helenus annum tunc agebat XX. minor uerò natu Richimer XVIII. Lege autẽ Francorum erat interdictum ne quis promoueretur, in regem nisi XXIIII. ætatis annum compleuisset. Hinc factum est quod neuter filiorum Clogionis ad regnum potuit peruenire, sed patruus eorũ Clodomer electione principum fuit in regem coronatus. Clogio rex peremptus anno regni sui. II. Christi autem CCCIX.

Clodomerus regnat annis decẽ & octo

Clodomerus frater Clogionis post eum regnauit annis XVIII. cuius anno secundò Alemanni qui & Sueui grauiter à Romanis afflicti, Francos Thu-

ringos,

ringos, & Saxones in auxilium uocauerunt, monentes & orantes, ne tardarent eis citius in adiutorium subuenire, attento, quoniam si Romani, ut animis conceperãt superassent, iã Franci, Saxones, & Thuringi ab eis sine dubio peterẽtur.

Quibus recognitis Rex Clodomer Genebaldum fratrem suum exercitus cõstituit, cui octoginta uirorum milia subiecit. Similiter fecerunt, & cæteri Reges, in auxilium uocati, coniuncti Alemannis subsidiarij milites magnum statuerũt exercitum, congressiq; Romanis acriter pugnauerunt, & plus quã quadraginta sex milia eorum peremerunt, cæteri salutem fuga quæsiuerunt.

Genebaldus dux Francorum contra Romanos dimicat.

Hac Germani uictoria potiti cum spolia in castris consueto more diuiderent orta est inter duos milites, quorũ alter Sueuus alter uerò Thuringus erat, quędã turbatio, quæ in tantum creuit, quod periculosa seditio fuit subsecuta. Vterque enim de sua gente plures habuit sibi adhęrentes. Ducum tamen & principum auctoritate interueniente cessauerunt illa uice à tumultuatione. Causa turbationis fuit, quod miles ille Sueuus nomine Adelbert dixerat: Thuringum nomine Gunther nescio quid furtiue de præda communi omnium subtraxisse. Verùm ubi Thoringus furtum negaret, obtulit, se Sueuus ad probandum dictũ suum duello, quod cum admitterent principes, monomachiæ bellum committitur. & Thoringus ab Alemanno, in secundo congressu peremptus est. Cuius cadauer, cùm armis & uestimentis fuisset nudatum, etiam furtum de quo fuerat accusatus penes eum inuentum est. Qua confusione accepta Thuringi ultra modum animis seuierunt, tamen dissimulantes iram, consilium postea secrsum habuerunt uiri centum uiginti quomodo Guntherũ de Adelberto Sueuo uindicarent occisum, omnia secretissime manere iubent.

Inter Alemãnos, & Thuringos dissẽsio grauis oritur.

Causa turbãtionis inter Sueuum, & Thuring.

Alemãnus serem Thuringũ duello probat, & occidit.

Nocte igitur insequente super tentorium, in quo suspicabantur esse Albertum Sueuum irruunt, & clamantes trade nobis homicidam ut moriatur. Quid C X X.
plura? Ad arma concurrunt, Sueui suum defendere militem innocentem, uel cum eo mori statuunt, irruentesq; in illos centum uiginti Thoringos omnes pene trucidãtur. Quod cum nunciatum fuisset in castris Thoringorũ, mox in furorem concitati, mane diluculo, in Sueuos prosiliunt, cum insania uociferantes. *o gy verrederß boeß wycht.* At Sueui non segnes arma corripientes fortiter se defendunt.

Thoringi super Sueuos irruunt nocte occidũtur.

Atrox inter amicos pugna committitur, in qua plus quam duodecim milia Thoringorum à Sueuis perempta sunt, cæteri fuga lapsi, ad castra Francorum, qui ad duarum fere leucarum distantiam, ab his aberant, peruenerũt. Nec enim Francis, nec Saxonibus innotuerat res, donec perpetrata fuerat, quia non in eodem loco, sed procul ab inuicem castra posuerant.

Thoringorũ XII. necãtur à Sueuis. noctu.

Post hæc principes, & duces Francorum, Saxonumq; pro pace, & concordia inter Alemannos, & Thoringos magnis laborauere conatibus, sed cum ambę partes grauiter se læsas quererẽtur plenam reformare pacem non potuerunt. Inducias tamen impetrauerunt ad tres annos, in quibus à bello partes debetẽt abstinere, donec medio tempore deferuescente commotionis turbatio sedaretur. Ab illo tempore usq; ad nostram ætatem perpetua manet inter Sueuos, & Thuringos occulta dissentio, cum plures causam ignorent, & se mutuo insequuntur.

Induciæ triũ annorum inter Sueuos, & Thuringos.

Occulta dissensio inter Sueuos & Thoringos.

Anno Clodomeri Francorum regis sexto trengis, siue inducijs inter præscriptas gentes finitis, Alemanni bellum Thuringis indixerunt. Sed Thoringi rebus suis diffidentes, nuncios miserunt nobiles, & insignes ad Clodomerum regem, & Francorum proceres, magna cum instantia rogantes ut eis in auxilium copiam mittere contra Alemanos, ut amici dignarentur. Erant eo tempore magni gentium motus, in Britannia, & in cunctis Insulis circum iacentibus. Rex autem Francorum quia non longè distabant sedes suæ gen-

Alemanni Thuringis bellum indicant.

Francorum auxilium Thuringi cõtra Sueuos petunt.

tis à

tis à Britannia in mâgna sollicitudine fuit, metuens Romanorũ insidias ne for-
te per terram excurrerent,& fines Francorum infestarent, sicut & antea sæpius
fecerunt.

Magni regis Francorum Clodomeri ad legatos Thuring. oratio.

Vnde cum suis habito consilio Thuringorum legatis respondit, in concione
magnatorum publica dicens: Duce Genebaldo fratre meo charissimo dudum
intellexi quæ fuerit inter uos amici Thoringi, & Alemanos causa dissidij & ea
rum quæ hodie sunt in foribus turbationum. Sed uos ipsi optimè scitis quod Ro
mani cum Gallis quotidie nobis imminent, ac diligentissimè obseruant, si quali
ber occasione regnum nostrum possent destruere. Vnde cautum nobis non iudi
co his periculosis tẽporibus populum diuidere, & neglectis proprijs aliena tu-
tari. Quod si possemus sine periculo nostro, sicut ante hæc sæpius fecimus, &
nunc amica seruitute faceremus. Est enim locorum nimis à nobis distantia pu-
gnare contra Alemanos, cum illi principium Rheni & ortum, nos uerò extre-
ma eius ostia teneamus.

Francis Thuringi sedes offerunt, ubi nunc est Frãcia orientalis.

Quibus auditis à Rege Francorum, legati Regis Thuringiæ responderunt:
Domine Rex & uos Frãci optimates audite: Est nobis terra lata, fertilis, & amœ
na, unde si uobis placet, promptus est Rex noster cum uniuersa gente Thurin-
gorum dare populo uestro terram optimam, quæ est ad Mœni ripas, & inter A-
lemanos, ut nobis in murum, & Alemanis sitis in exterminium. Ad petitionem
Thuringorum Franci dederunt consensum, & oblata susceperunt.

Francorum XXXII. DC. de Hollandia, ad Wirtzburgũ ascendunt.

Anno igitur Dominicę natiuitatis CCCXVI. qui fuit septimus annus Clodome
ri regis Francorum, in mense Aprili nonadecimo die mensis exiuerunt uiri arma
ri, triginta milia, agricultores, & uariarum rerum artifices, duo milia sexcenta
octaginta sex, cum uxoribus, liberis, & rebus suis de Francia Cismarina,
ubi nunc est, Traiectum, Hollandia, Geldria, Selãdia, pars Phrisiæ, & Vuestpha-
liæ, simul & Brabantia cum adiacentibus terris multis selecti, & iussi à rege ascẽ
dere in terram, quam promiserant se Thoringi Francis daturos, quam etiam cũ
magna lætitia susceperunt.

Genebaldus dux primus Francorum orientalium fit.

Ducem Rex super populum missum, & exercitum omnem constituit fratrem
suum Genebaldum, qui annis prioribus cum Alemanis contra Romanos dimi
cauerat, fuitq; uir magnæ prudentiæ, audax & bellicosus, qui terminos sibi &
populo suo donatos non solum bene rexit, sed etiam in breui multum ampliauit.
Cumq; exuissent patrios lares Franci, dux Genebaldus cum uiginti milib. pu-
gnatorum processit, ad locum sibi à Thuringis destinatum, reliqua uerò decem
utilia pro tutela populi subsequentis cum filio suo Marcomero in itinere post se
dimisit.

Francorũ orientalium dux pacẽ reformat inter diß.

Cum autem percepissent Alemani quod Franci nouas à Thuringis sedes acce-
pissent iuxta Mœni littora inter medium eorũ, ualde timuerunt: & missis ad Ge
nebaldum ducem legatis pacem orant, & omnem causam litis Thuringorum,
in eius arbitrium committunt. Similiter etiam Thuringi fecerunt. Et sic magnũ
inter illos dissidium Genebaldi prudentia fuit extinctum.

Anno Christi CCCXVI.

Franci extremis Thoringiæ possidẽt. Francis dant locum Thuringi, & uicini, apud Lunangiam ubi nunc est ciuitas Wirtzpurg.

Eodem anno in mense septembri Marcomer dux Genebaldi filius cum reli-
quo Francorum populo uenit in meridionalem Thuringiã, & sedes promissas
acceperunt circa Mœnum fluuium, ab oriente habentes Bohemiam, à meridie
Alemanniam, ab occidente Rhenum & Moguntiam, ab aquilone uerò Thurin
giam & Saxoniã. In eorum autẽ introitu omnes Thuringi regis sui Herolimã-
dato retrocesserunt in Thuringiam, & dispositas sibi mansiones receperunt, ali
menta Francis ad integrum annum sufficientia iussu regis dimittentes. Franci
autem noui aduenæ, in terra iam sua consederunt, primò in eo loco qui olim
dictus est, Lunaw, ubi nunc est urbs Francorum nomine Wirtzburg. Exin-
de omnem inter se regionem diuiserunt, per familias singulas distributio-
num

num gradus fortes, mittentes unicuiq; per ordinem gentis suæ.

Genebaldus uerò dux Francorum in orientali Francia, primus ab illo tempore genti præfuit, sub nutu & imperio regum inferioris Franciæ annis triginta, & breui tempore nomen eius innotuit multis, ita ut etiã Romanis iam esset formidabile, quibus ualde displicuit quod Franci terram illam inhabitare cœpissent, scientes illos esse feroces, quietis impatientes & ad bella promptissimos. Nec tamen poterant eos prohibere propter multa prælia quibus eo tẽpore in alijs mundi prouincijs plus consueto fuerunt nimium occupati. *Genebaldus Francorũ orientaliũ dux annis XXX*

Dux Genebaldus consentiente Clodomero rege Francorum, qui regnauit in Francia occidentali circa mare, Mosam & Rhenum fœdus iniit, cum Alemanis & Thuringis, quo fortior esset, ad impugnandum Romanos, & Gallos, qui finibus Franciæ, ab alia Rheni parte imminebant, apud Moguntiam, & Argentinam, contra quos Rheno traiecto sæpius dimicauit, & plures eorum occidit. *Frãci orientales cũ Alemãnis, & Thuringis fœdus contrahunt.*

Genebaldus autem Dux genuit Dagobertũ, qui præfuit genti annis XXI. Dagobertus aũt genuit Clodium, qui præfuit annis XXIII. Clodius aũt genuit Marcomerum, qui præfuit annis XX. Marcomerus aũt genuit Faramundum, qui anno ducatus sui secundo, in regem Francorum fuit electus, ut ordine suo inferiùs est scriptum. Prædicti quatuor duces Francorum orientalium per annos XCIIII. populo præsidentes terminos acceptæ possessionis, usq; ad Rheni flumen dilatarunt, & magnum Gallis atq; Romanis damnum fecerunt. Sed iam redeunt quæ de regibus Francorum in successione continuanda sunt. Rex autem Clodomerus obijt anno regni sui XVIII. Domini CCCXXVII. *Genealogia ducũ Francorum orientalium, sub regibus dominantium.*

Richimerus Clodomeri filius post patrem regnauit annis XIII. & cunctis temporibus cum Romanis, & Gallis in contentione fuit, & multa cum eis prælia commisit. Hic etiam tempore patris sui cum Cæsare Constantio patre Constantini dimicauit, anno uidelicet Domini CCCVIII. Constantius enim Britanniam Romanorum iussu ingressurus, Francorum gentem in finibus Rheni ad Mare & Mosam commorantem hostiliter inuasit, & retrocedere compulit, multis eorum in bello peremptis. Quo tandem in Britannia mortuo Franci pristinos confestim terminos receperunt, & Romanorum præsidium fugere cõpulerunt. Postremo tamen Constantinus Imperator Constantij, & Helenæ filius Richimerum in bello peremit. Anno regni eius XIII. Domini autem CCCXL. *Richimer Clodomeri filius regnauit super Frãcos annis XIII. Richimer occiditur in prælio.*

Theodomerus filius Richimeri post patrem regnauit annis X. qui & ipse cũ Romanis multa prælia gessit. Eo tempore Francorum habitatio regum fuit in regione Tungrorum, non longè à Mosa flumine in castro, quod Disparcum nuncupabatur. A termino autem Francorum usq; ad Ligerim fluuium Galli morabantur, & ultra Ligerim Gothi. Eodem tempore dux Francorum orientalium Dagobertus Rheno transmisso Galliam uastauit, & Treuirorum urbem spoliatam incendio cremauit. Rex autem Theodomerus unà cum Astila matre à Romanis Galliam occupantibus captus est, & gladio peremptus. Anno regni sui X. Dominicę autem natiuitatis CCCL. *Theodomerus regnauit annis X. Theodomer occiditur.*

Clogio Theodomeri filius patri succedens, in regno Francorum, regnauit annis XVIII. cuius tempore Constans filius Magni Constantini Cæsar multa cum Francis prælia commisit, pluries uictus quam uictor. Nam Clogio rex Magno Francorum adunato exercitu, anno regni sui primo Cameracensem urbẽ expugnauit, & plures Romanorum in uindictam paternæ necis crudeliter occidit. inde progressus Galliam usq; ad Sunnam fluuium regno Francorum subiecit. Contra quem Constans, qui cum Constantino, & Constantio fratribus imperauit Romanorum legiones duxit, sæpiusq; atrociter pugnauit, sed Francos superare non potuit. *Clogio regnauit super Francos annis XVIII. Franci cameracũ & Galliam usq; ad Sunnam obtinent. Franci orientales Rheno transmisso Gallorũ fines deuastãt.*

Interim uerò dum hæc agerentur in Gallia, Dagobertus dux in Francia orientali

orientali Rhenum transiens ponte fabricato, apud uicum Altripensem inter Spiram, & Vuormaciam, Gallos & Romanos hostiliter deuastat. Gothi etiam Hispaniam eodem tempore incursantes lacerabant. Videns ergo Constans quod in medio periculo constitutus omnibus resistere non posset, cum Francis pacē fecit. Nec moratus Constans in Hispaniam ducit exercitum cōtra Gothos quos retrocedere compulit, & non multo postea Chlogionis anno tertio peremptus est, anno ętatis suæ XXX. imperij autem XIII. Republica Romanorum in turbatione relicta. Chlogio rex Francorum moritur anno regni sui XVIII. Dominicæ autem natiuitatis CCCLXVII.

Marcomerus regnauit annis IIII. & in bello perimitur.

Marcomerus filius Chlogionis post patrem regnauit annis IIII. Contra quē Romani bellum in primo eius anno mouerūt, quod annis quatuor durauit. Valde enim moleste ferebant Francos inhabitare Galliam. Franci autem fortiter steterunt. Postremò tamen Marcomerus rex anno regni sui quarto, à Romanis in bello fuit occisus. Anno Dominicæ natiuitatis CCCLXXII.

Franci pacē sub dura conditione à Romanis accipiunt.

Franci autem Rege suo perempto considerantes, quod Romanis illa uice nō possent resistere, pacem ab eis postularunt, quam illi sub tali conditione dederunt, quod Franci deinceps Regem non haberent, sed regno in prouinciam redacto, ducibus regerētur, & quotannis tributum Romanis soluerent, & fidem seruarent. Et licet nimis graue Francis dare tributum uideretur, qui semper eatenus liberi fuerant, malitia tamen compulsi temporum aliter, quàm maluissent fecerunt.

Reges Francis deficiunt annis 32.

Anno igitur DCCCXI. à primo Francorum aduentu in Germaniam gens ipsa catenus semper in uicta, & cunctis nationibus metuenda, Regibus amissis, & Ducibus commissa tributum Romanis pendere compellitur, annis XX.

Dagobertus dux seu Vicerex Francorum annis XIII.

Dagobertus dux primus, frater erat Marcomeri Francorum regis, & filius Clogionis, permissione Romanorum primus super Francos occidentales ducatum accepit, quem annis XIII. tenuit. Eo tempore apud Francos orientales ducatum tenuit Clodius annis XX. Vir strenuus, quem Romani nunquam sibi potuerūt subiugare, sed ipsi potius, ab eo uicti, sæpius fugati sunt multis eorum occisis.

Valentinianus Romanis imperat an. XIII.

Anno eiusdem ducis Dagoberti quinto, Valentinianus suscepit Imperium, & imperauit annis XIII. quo tempore fuerunt horrendi terre motus per totum mundum. Eodem anno Burgundionū octoginta milia, à meridie uersus Aquilonem descenderunt, ad Rhenum & ibi sedes nouas in finibus Alsatiorum receperunt, ubi & manent.

Alemannorū XXX. cæsa per Romanos.

Anno ducis Francorum Dagoberti octauo Romani duce Gratiano, non lōge ab Argentoraco bellū cum Alemānis committentes, eorū triginta milia perememerunt. Dux autem Dagobertus tres filios habuit. Genebaldum, Marcomerū, & Suimonem, quibus cūm adhuc sanus uiueret, fauente omni populo principatum diuisit.

Clodius dux obijt, Macomerus succ.

Dagobertus dux Francorum obijt.

Anno ducis Dagoberti undecimo, mortuus est Clodius dux Francorum orientaliū, cui Marcomer filius eius succedens, Frācos superiores, annis xx. gubernat.

Dagobertus uerò Francorum occidentalium præfatus moritur, anno ducatus sui XII. Anno autem Dominicę natiuitatis CCCLXXXV.

Genebaldus Inter rex ſiue dux Francorum annis 19.

Genebaldus dux secundus, primogenitus Dagoberti ducis primi, principatū à patre sibi deputatum tenuit. annis XIX. Porrò duo fratres eius Marcomerus, & Suimo, duces erāt in locis sibi à genitore præsignatis, alter uidelicet, ab ea parte Rheni quæ Saxones respicit, alter uerò ab alia quæ Mare & Galliam diuidit, & Hollandiam. Genebaldus autem Tungros, & magnam Galliæ partem, cum Brabantia tenuit.

Marcomerus dux Frācorum orientalium.

Non placuit proceribus Francorum ista principatus diuisio, per quam se quotidie

quotidie infirmiores, non dubitabant eſſe futuros, Romanis tamen ſatis complacuit. Dominabatur eo tempore Francis oriē. alib. Marcomerus Clodij filius quartus in ordine ducum à tempore quo Franci ſedes à Thoringis in eo acceperant loco, & extendebatur eius dominium, à finibus Bauariæ, & Bohemiæ, ab oriente, uſq; ad Rhenum, habens ſub ſe Hogios, Meneganios, Caraganios, uſque ad termas Alſacianas. Hunc ducem Romani ſubijcere nunquam potuerũt, licet ſæpius tentarunt.

Anno Genebaldi ducis ſecũdo, qui fuit Dominicę natiuitatis CCCLXXXVII. Maximus de genere Imperatorum, qui originem ex Britannia traxerat, quem Octauius tunc rex de Roma uocauerat in Angliam, feceratq; generum ſuum, & regni ſucceſſorem, per ſeditionem militum Imperator factus eſt, contra Gratianum. Nam poſtquam in Britannia quinq; annis, in bona pace regnaſſet, in ſuperbiam elatus, à militibus Romanis quos ſecum adduxerat, Imperatorem ſe fieri mandauit, & mox nauigauit cum omni militia ſua, in Galliam contra Gratianum, ut eam ſuo imperio ſubiugaret.

Maximus rex uſurpato imperio Galliam deuaſtat.

In primis itaq; regnum Marmoricum, quod nunc Britannia noua ſeu minor dicitur inuaſit, & cum Francis, qui illud inhabitabant ſub iam dicto Genebaldo duce bellum commiſit. Dux belli Francorum à Genebaldo fuerat conſtitutus Iubalchus, qui obuiam factus Maximo cum toto exercitu Francorum quem habuit, cum eo pugnauit, & uictoria Maximo contigit. Ceciderunt in eo prælio Francorum quindecim milia, ſed & dux ipſe Iubalchus interijt. Cæteri fugerũt. Deinde mulieres, cum paruulis cunctas, ſenes quoq;, & iuuenes omnes, quotquot per totam Marmoricam reperit crudeliter occidit. Regnum uerò illud nouę Britanniæ dedit Iunano qui nepos fuerat Octauij regis Anglorum, relictas cum eo militia magna. poſtquam uidelicet ſibi totam Galliam fecit ſubiectam.

Francorum XV. trucidata ſunt à Maximo in Gallia maiori.

Iubalchus dux Francorum.

Poſtquam enim Maximus omnem Galliam ſibi ſubiugauit, & Gratianus, ex Pariſio fugiens apud Lugdunum captus fuerat, & occiſus, imperij ſedem poſuit in ciuitatem Treuirorum, ubi & Victorem filium Imperij conſortem fecit adhuc puerum, quem deinde profecturus in Italiam Nanneno, & Quintino commendauit.

Maximus ſuperata Gallia regni ſedem poſuit apud Treuiros.

Interea Conamus Marmoricorum, Britonum Rex, uolens militibus ſuis dare cõiuges qui non habebãt, & qui ſuas in Anglia reliquerant, cum liberis adducere, ut nullam commixtionis cauſam haberent cum Gallicanis, nuncios miſit in Angliam ad Dionotum Regem Cornubiæ, qui fratri ſuo Coradoco ſucceſſerat in regno, & petijt ab eo filiam eius Vrſulam nomine ſpecioſam uirginem ſibi dari, & tranſmitti uxorem. Item petijt ſecundò, & nauibus impoſitas uxores tũ liberis militum, & nobilium, qui tunc erant in Marmorica, ſimiliter ad ſe tranſmitteret. Tertiò petijt, ut pro militibus, qui necdum habebant uxores mitteret uirgines.

Conamus brito fit rex Marmoricorum donatione Maximi.

Rex autem Dionotus ſatisfacere cupiens precibus Conami, ex tota inſula collegit filias nobilium, undecim milia, de inferioris autem generis proſapia ſexagintá milia. hoc eſt, in ſumma LXXI. inter quas, & nobilium, & militum uxores fuerũt ſimiliter cũ liberis impuberes. Naues quoq; ex diuerſis littoribus iuſsit adduci, in quibus omnia pro nauigantibus neceſſaria impoſuit. Et licet nauigatio multis in illo mulierum cœtu placeret, multis tamen diſplicebat, quæ parentes, & patriam maiori affectione intentius amabant. Sed regis imperium præualuit.

Dionotus rex Cornubie pater ſanctæ Vrſulæ in Britannia.

Vndecim milium uirginũ hiſtoria.

Paratis nauibus, mulieres cum uirginibus ingrediuntur, circa Tamenſem fluuium, & dum claſſem uerſus Marmoricam dirigunt, grandis in mari tempeſtas oritur, & naues ab inuicem ſeparantur. Maior totius congregatæ illius multitudinis nubibus in mari perijt, & colliſis nauibus deſcendit in profundũ.

Reliquæ

Mulierū & uirginū pars maior est, in mari mersa. Gnanius Hunorum & Melga pictorū reges Virginū undecim milia occiderunt.

Reliquæ autem mulieres & uirgines, quæ tantum periculum euadere potuerunt, in Barbaras nationes appulsæ, ab ignota gente, uel trucidatæ sunt, uel in seruitutem perpetuam mancipatæ. Magna earum pars incidit, in exercitum Gnanij regis Hunorum, & Melgæ regis Pictorum, qui mercede conducti partes Gratiani tuentes contra Maximum, maritimas regiones ab Hispania, usque ad Angliam miserabili clade terra mariq; uastabant. Quorum libidinem recusantes omnes iuxta uirtus, & in nauibus occisæ sunt, & uiq; ad unam deletæ. Fuerunt enim omnes Christianæ.

Maximus tyrannus perimitur.

Anno Genebaldi ducis Francorum VI. Maximus tyrannus tertio, ab Aquilegia lapide spoliatus indumentis regijs à Valentiniano, & Theodosio Imperatoribus, capite truncatus interijt, cuius filius nomine Victor, non diu pòst, ab Arbogasto perimitur.

Franci duces per Maximū tyrannū ablata recuperant.

Eodem anno postquam Francis innotuit Maximi interitus, mox adunati fortem instituerunt exercitum, & Genebaldo Marcomero, atq; Sunnone ducibus omnem terram, quam illo sæuiente amiserant, siue in Germania, siue in Gallia recuperauerunt, multis Gallorum, Romanorum, ac Britonum militibus hostiliter peremptis. Britones namq; post egressum totius nobilitatis, cum Maximò penitus fuerunt infirmati, & ideò Francis, iam non metuendi. Galli atq; Romani mutuis collidebantur seditionibus, quæ res Francis summam dedit spem uendicandę patriæ libertatem.

Franci tributum dare Valētiniano & Romanis cōtemnunt.

Anno igitur Dominicæ natiuitatis CCCXCII. Franci conspirantes, in unum tributis Romanorum subiacere amplius contemserunt. Romanorum eo tempore Imperium tenuit Valentinianus iunior, quem à Maximo expulsum de Italia Theodosius restituerat, qui nuncios mittens ad Francos, tributū exigebat promissum. Franci autem uenientes, ad se Valentiniani legatos, pro tributo cum ignominia expulerunt, dicentes se liberos natos, etiam pro defensione libertatis mori esse paratos. Moxq; arma corripientes, in Romanos, & Gallos mouent, & sicut dictum est, multis crudeliter occisis de aduersarijs, omnia quæ amiserant recuperauerunt, & anno uicesimo postquam Romanis tributum persoluerant libertatem pristinam armis uendicantes fortiter dimicando receperunt.

Franci Rheno transito fines Coloniensium, & Galliæ deuastauerunt.

Ducibus enim Genebaldo Marcomero, & Sunnone, cum ingenti exercitu, de inferiori Francia, quæ circa Rheni ostia est, & mare procedentes, mox omnia quæ sunt inter Mosam, & Rhenum Gallis habitatoribus, aut occisis, aut fuga pulsis occupant, spolijs ad sedes patrias transmissis. Inde ascendentes fines Coloniensium deuastare cœperunt, magnum urbanis metum incutientes, qui adhuc erant cum Romanis.

Nānenus, & Quintinus Treuirenses mouent exercitum in Francos.

Vt autem Francorum excursus apud Treuiros fuit auditus, qui & ipsi cum Victore Maximi filio senserant, & quod Coloniensem deuastarent agrum, Nannenus, & Quintinus magistri militum quibus Maximus in Italiam profecturus Victorem filium suum, & Galliæ defensionem commiserat, contractis copijs descendunt in auxilium Coloniensibus aduersum Francos, si daretur occasio, pugnaturi.

Franci cum præda reuertuntur, ad propria. Francorum primæ sedes in Hollādia, & finibus Geldriæ.

Sed priusquam illi uenirent ad Coloniam, Franci iam præda onusti Rheno transmisso in sua redierant. Dimiserant tamen, non paucos, ab alia parte fluminis eo quod redire, & ipsi ad eos animo conceperant, & ulterius in Galliam procedere. Erāt autem primæ Francorum sedes, ut dictum est, prius intra Rheni ostia tria, ubi nunc est Hollādia, & ab orientali parte Rheni uersus Saxoniam Phrisiā, & ubi nūc est Vuestphaliæ pars interior simul & Phrisia. Ad occidētem quoq; ultra Rhenū usq; ad Mosam similiter habitabant aliquando ubi nunc sunt Geldrenses & Iuliacenses, aliquando etiam ulterius, ad Morinos, & regiones maritimas procedentes.

Nannenus & Quintinus cum exercitu uenientes reliquias Francorum, quę in Gallia remanſerant adoriuntur, & pugnam committunt atrociſsimam, in qua ſæpius uicti aliquando etiam uictores extiterũt. Poſtremo tamen Franci ſuperantur apud ſyluam carbonariam, quorum alij perempti, alij fuga ſaluati fuerunt.

Franci apud Carbonariã ſylua uincuntur.

His peractis Quintino uiſum eſt utile, ut exercitum omnem traducerent in Franciam & imparatos irruptione præoccuparent. Sed Nanneno huiuſmodi conſilium non placuit, qui Francos in ſolo proprio non dubitabat eſſe fortiores.

Quintini cõſiliũ non placuit Nanneno.

Nanneno itaꝗ ad Moguntiam reuerſo, Quintinus circa Muſium caſtellũ Rheno tranſmiſſo traducit exercitum, & Francis bellum inferre contendit. At Franci non ſegnes Gallos uiriliter exceperũt, in quo prælio multa Gallorũ & Romanorum milia per Francos perempta ſunt pauciſſimis fuga ſaluatis. Cecidit in eo prælio Heraclius legionis Romanæ Tribunus, & cum eo pene omnes qui militibus præerant, gladio & iaculis Francorum gentis interierunt. Namꝗ paucis exceptis, quibus nox alta nemorumꝗ latibulum condenſa præbuerunt, Quintini exercitus fuit extinctus, uel Francorum gladio uel paludibus.

de intrãda Francia. Frãci Quintinũ uincunt & Romanorũ plura milia occidũt.

Anno Genebaldi ducis Francorum XII. Valentinianus Imperator apud Viennam urbem Galliç dolo & auſteritate Arbogaſti magiſtri militum laqueo interijt, & Eugenius machinatione Arbogeſti rex Galliarum declaratus triennio regnauit. Morte Valentiniani Cæſaris Franci audita Rhenum trãſire Galliamꝗ inuadere ſtatuunt, quod priuſquam ad effectum perducerent, conſilium eorum Arbogaſtus prçuenit, & apud Coloniam Agrippinam ultra Rhenum traducto exercitu hyeme rigente, Bacteros Rheno proximos Chamannos & alios ſubiectos Francis deuaſtauit.

Valentinianus Imperator Arbogaſti dolo necatur. Eugenius fit rex.

Contra quem Genebaldus Marcomerus & duces Frãcorum procedẽtes prælium commiſerunt, in quo duodecim milia Gallorum ſunt occiſa, & reliqui in fugam conuerſi. Facta ſunt hæc anno Dominicæ natiuitatis CCCXIIII.

Franci Romanorum XII. milia ſub Arbogaſto interficiunt.

Sequenti anno Eugenius rex Galliç qui Romanum ambibat imperium, cum didiciſſet Theodoſium Imperatorẽ Orientis de Conſtantinopoli contra ſe uenturum in Galliam timuit, ueniensꝗ ad Rhenum Francorum tam orientalium quàm occidentalium ſimul & Alemannorum contra Cæſarem auxilium inuocauit. Eodem anno fuit occiſus à Theodoſio, quia Francorum auxilium nõ meruit. Arbogaſtus princeps malorum proprio ſe gladio interemit. Theodoſius obijt Mediolani, cuius cadauer Conſtantinopolim relatum ſepelitur, & duo filij eius in imperio ſuccedunt, Archadius in Oriente, & Honorius apud Romanos in Occidente.

Eugenius Francorũ implorat auxilium. Eugenius occiditur.

Anno Genebaldi Magni ducis Francorum occidentalium XVIII. qui fuit Dominicæ natiuitatis CCCCIII. obijt Marcomerus dux Francorum orientalium in monte, qui dicitur Franckenberg more gentilicio ſepultus. Poſt quem filius eius Faramundus in ducatu ſucceſsit annis duobus & in regem omnium Francorum electus eſt.

Marcomero ſuccedit Pharamundus.

Eodem anno Marcomerus & Sunno duces & fratres Genebaldi Franciæ inferioris mortui ſunt ſine liberis maſculini ſexus & apud Neopagum ſunt ſepulti.

Marcomerus alter & Sunno duces obiunt.

Anno ſequenti, qui fuit Dominicę natiuitatis CCCCIIII. obijt Genebaldus dux magnus Francorum occidentalium, anno principatus ſui nonodecimo duos relinquens filios Sunnonem & Richerum, quorum maior natu pedibus erat claudus, minor uerò ad regnum non ſatis idoneus.

Genebaldus dux Francorum obijt.

Eo tempore Franci multum dilatauerũt terminos ſuos, & multis ducibus ſubiacebant, qui tamen omnes maiori uni ut regi obtemperabant. Viſum eſt autem eis quod ea principatus diuiſio non eſſet bona pro gente Francorum, ſed melius fore iudicantes, ut contemptis Romanis regem ſibi proprium inſtitue-

Francorũ intencio fuit ut abrogatis ducibus regem inſtituerent.

rent sicut ante annos triginta habuerant, consiliati sunt.

Francorum procerũ conuentus pro noui regis institutione.

Anno igitur Dominicę natiuitatis CCCCV. indictione Romanorum tertia, omnes duces, proceres & nobiles Francorum in mense Martio conuenerunt apud Neopagum pro noui regis electione facienda, inter quos isti fuerunt cęteris prestantiores. Dux Faramundus Francorum orientalium & duo fratres eius Marcomer & Sunno cum filijs eorum, Clodio, Dagaberto, Nicanore, Faraberto & Richimero. Dux Anthenor princeps Francorum apud Hogios & Franckenfurt Mœnipolitas cũ fratribus suis, Priamo & Dagaberto. Dux Bertherus Gallicanus. Dux Heribertus insulanus. Dux Sunno & Richer fratres filijq; ducis Genebaldi. Inter pceres multos fuerũt, Salagast Philippus, à secretis Gastbald, Herhald, Vnisogasthald, Rutuuich, Adelhardet, Richerus. Hi omnes cum ceteris uno consensu Pharamundum de regio genere ortum ac ducem apud Marcopolim Francorum orientalium unanimiter in regem elegerunt.

Pharamundus rex Frãcorũ electus, regnauit annus uiginti octo.

Pharamundus rex filius Marcomeri ducis, qui fuit Clodij, qui fuit Dagoberti, qui fuit Genebaldi, qui fuit Dagoberti Frãcorum regis, qui ut supra dictum est, obijt anno Domini CCCVII. Pharamundus igitur ex duce in regem electus, regnauit annis XXVIII. uir fortis, magnanimus, & pugnator audacissimus, qui Romanas legiones bellando contriuit.

Marcomerus dux Frãciæ orientalis annis decem et octo.

6\. Ducatum uerò Franciæ orientalis Marcomero fratri suo commendauit, anno Domini suprà scripto CCCCV. & ipse cum Francis Occidentalibus Galliam uastauit. Marcomerus autem postquam annis XVIII. Francis præfuisset moritur anno Dominicę natiuitatis CCCCXXIII. in monte Franckenperg sepultus.

Priamus dux annis duodecim.

7 Priamus patri succeßit in ducatu Francorum orientalium annis XII. & moritur anno Dominicę natiuitatis CCCCXXXV.

Genebaldus annis uiginti

8 Genebaldus patri succeßit annis XX. qui Alemannos bello superauit & Rhenum transiuit, Moritur autem anno Domini CCCCLV.

Sunno dux annis uiginti tres.

9 Sunno patri succeßit annis XXIII. qui castrum in Sunenberg construxit, & aliud quod Suntheim appellauit iuxta Mœnum, obijt autem anno Dominicæ natiuitatis CCCCLXXVIIII.

Clodius dux annis sedecim.

10 Clodius frater Clodouei regis Francorum succeßit annis XVI qui cum Bauaris bellum gessit uictor, In uenatione apro percussus interijt, anno Domini CCCCXCfiiii.

Clodomer dux annis XXI.

11 Clodomer filius ducis Sunnonis ducatus apicem tenuit annis XXI. cuius frater Dietlibus castrum suo nomine Dietlebach construxit, obijt autem anno Domini DXV.

Hugbald annis dux XXVI.

12 Hugbaldus patri succeßit annis XXVI. Hic Moguntiam & Vuormaciam regno Francorum subiecit. Vrbem suo nomine ad Mœni flumen haud procul à Franckenfurt, ædificauit. Moritur anno Domini DXLI.

Helenus dux annis XXX.

13 Helenus patri successit annis XXX. qui Rheno transmisso terras Gallorum, qui relicti fuerant in Vuestrasia obtinuit, & Gallos in deditionem accepit. Hic & pater eius primi ex ducibus fuerunt Christiani. Obijt anno Dominicæ natiuitatis DLXXI.

Gotfridus dux annis XXIIII.

14 Gotfridus patri succeßit annis XXIIII. Hic fuit pius princeps, sed tamen ad fidem Christi non omnes subditos suos conuertere potuit. Erant enim duræ ceruicis eo tempore Franci ad fidem suscipiendam, maiorq; pars eorum adhuc fuit gentilis in ducatu. Obijt autem dux Gotfridus anno Domini DXCV.

Genebaldus dux annis XX.

15 Genebaldus patri succeßit annis XX. cuius tempore sanctus Papa Gregorius prædicatores misit in Angliam. Obijt iste dux anno Dominicæ natiuitatis DCXV.

Clodomirus dux p[illegible] fuit annis XXIII

16 Clodomirus in ducatu Frãcorũ orientaliũ patri succeßit annis XXIII cuius anno primo Anastasius P rsa mona hus martyrizatus est. Obijt anno Dñi DCXXXV II.

17 Heribertus

17 Heribertus Clodomiri nepos in ducatu successit annis XXX. cuius tempore sanctus Furseus abbas in Hibernis claruit. Moritur dux iste anno Dominicæ natiuitatis DCLXVIII.

Heribertus dux præfuit annis XXX.

18 Clodoneus Heriberto patruo successit annis XII. cuius tempore Clodoneus rex erat Francorum in Gallia. Moritur dux Clodoneus anno Dominicæ natiuitatis DCLXXX.

Clodoneus dux præfuit annis XII.

19 Gosbertus patri successit annis XXVI. cuius anno VI. Canon Papa sanctum Kylianum natione Scotum professione monachum episcopum ordinauit, & misit eum in Franciam orientalem ad Euangelizandum fidem Christi. Biennio apud Herbipolim in prędicatione perfecto unà cum Colonato presbytero & Tothnano diacono ministris suis iussu Geilanę uxoris ducis martyrizatus est, anno Domini DCLXXXVIII: Dux autem Gosbertus obijt anno Domini DCCVI.

Gosbertus dux annis XXVI.

Sanctus Kylianus cũ socijs patitur.

20 Gosbertus iunior patri successit in ducatu annis XIIII cuius tempore sanctus Aegidius abbas in Gallis claruit. Dux iste moritur anno Dominicę natiuitatis DCCXX.

Gosbertus dux annis XIIII.

21 Hetanus patri successit in ducatu annis XX. qui sine filijs moritur. Anno Domini DCCCXL. unicam relinquens filiam nomine Imminam, quę monialis erat & sanctæ conuersationis. Itaq; Pippinus maior domus postea rex Francorũ ducatum uacantem ad se recepit, & filio suo Carolo procurandum decennio commisit: Deinde anno Domini DCCLII. cum iam rex esset Pippinus ducatum sancto Burghardo Episcopo Vuirtzpurgensium primo & eius successoribus de cõsensu Caroli filij sui & omnium procerum totius regni Francorũ donauit in proprium sempiternum.

Hetanus dux annis XXI.

Ducatus Frãcorum datur Ecclesiæ Vuirtzpurgensium.

22 Burghardus igitur dux & Episcopus Francorum orientalium institutus à Pippino præfuit annis quadraginta, Moribus integer, conuersatione sanctissimus ex monacho sancti Benedicti episcopus ordinatus à Bonifacio Moguntio archiepiscopo. Burghardus resignauit episcopatum cum ducatu Francorum Ecclesiæ & successori suo. Anno principatus sui XL. Domini autem DCCXCI. & eodem anno idem sanctus Burghardus moritur.

Burghardus præsul primus dux Frãcorum fuit XXII.

23 Megengaldus præsul & dux Francorum præfuit annis quatuor, qui & ipse monachus fuit, Quem alij Hollandinorum more, Iuuenientium in u, Megingaudum uocant, uir sanctus. Moritur anno domini DCCXCV. principatus sui quarto incompleto.

Mengaldus dux præfuit annis quatuor.

24 Bernuuolffus præsul & dux Francorum præfuit annis VI. & moritur III. Kalendas octobris anno Domini DCCC. sub Carolo rege Francorum Magno Pippini filio.

Bernuuolfus dux annis VI.

25 Ludericus præsul & dux Francorum, præfuit annis tribus, mensibus quinq;. Et moritur anno Domini DCCIIII. tertio Kalendas Martij sub Carolo imperatore Magno.

Ludericus dux.

26 Agiluuardus præsul & dux Francorum præfuit annis VI. mense uno diebus XXII. & moritur VIII. Kalendas Maij, anno Domini DCCCX. sub Carolo Imperatore.

Agiluardus dux.

27 Vuolffgerus præsul & dux Francorum præfuit annis XXII. mensibus VI. diebus XXI. & moritur pridie nonarum Nouembris, anno Domini DCCCXXXII. sub Ludouico.

Vuolfgerus præsul & dux Francorum.

28 Hunibertus præsul & dux Francorum præfuit annis X. mensibus tribus, diebus VIII. & obijt VII. idus Martij, anno Domini DCCCXIII. sub Lothario Imperatore.

Humbertus dux annis decem.

29 Gossuualdus præsul & dux Francorum præfuit annis XIII. mensibus V. diebus XVIII. & obijt XII. Kalendas octobris. Anno Domini

Goßwaldus præsul & dux Francorum.

X 2 sub

DCCCLVI. sub Ludouico Imperatore secundo.

Arno præsul & dux.

30 Arno præsul & dux, Francorum præfuit annis XXXVI. mensibus VI. diebus XII. Moritur autē miraculis clarus, tertio idus Iulij. Anno Domini DCCCXCII. sub Arnulpho rege apud Saxones, tempore belli inter missarum solennia occisus.

Rodulphus præsul & dux Francorum.

31 Rodulphus præsul & dux, Francorum præfuit annis XVI. duobus'que diebus, & moritur tertio nonarum Augusti, anno Domini DCCCCVIII. sub Ludouico tertio.

Dracolfus præsul & dux

32 Dracolfus præsul & dux Francorum, præfuit annis V. mensibus IIII. Hic missus à Conrado Imperarore primo in Græciam, obijt in itinere. Anno Domini DCCCCXIII.

Theodo præsul & dux.

33 Theodo præsul & dux Francorum, præfuit annis XIX. mensibus duobus, & diebus XIIII. Obijt XVII. Kalendas Decembris. Anno Domini DCCCCXXXII. sub Henrico primo.

Burghardus secūdus præsul & dux.

34 Burghardus secundus præsul & dux Francorum, præfuit annis IX. mensibus tribus, diebus XXIII. & obijt VIII. kalendas Aprilis. Anno Domini DCCCCXLI. sub Ottone imperatore primo.

Poppo præsul & dux Francorum.

35 Poppo Francorū præsul & dux, præfuit annis XXI. mensibus X. diebus XIII. & moritur XV. kalendas Martij. Anno Domini DCCCCLX. sub Ottone Imperatore primo.

Poppo secūdus præsul & dux Francorum.

36 Poppo secundus, præsul & dux Francorum præfuit annis XXIII. mensibus IIII diebus XXI. Moritur X. kalendas Augusti. Anno Domini DCCCCLXXXIII. sub Ottone secundo.

Hugo præsul & dux.

37 Hugo præsul & dux, præfuit annis VI. mensibus VIII. qui monachos posuit ad sanctum Burghardum. Obijt III. kalendas Septembris. Anno Domini DCCCCLXXXIX. sub Ottone tertio.

Bernuuardus præsul & dux.

38 Berinuuardus præsul & dux præfuit annis V. mensibus VIII. diebus XIX. & moritur anno Domini DCCCCXCIII. sub Ottone tertio XII. kalendas Octobris.

Hēricus dux

39 Henricus præsul & dux, qui Ecclesiam sancti Stephani fundauit, præfuit annis XXII mensibus V. diebus XXII. Obijt X. kalendas Decembris. Anno Domini Millesimo XVI. sub Heinrico rege secundo.

Menginardus præsul & dux.

40 Meginhardus præsul & dux, præfuit annis XVII. diebus XXI. & moritur XI. kalendas Octobris. Anno Millesimo XXXIII. sub Conrado secundo.

Meselinus præsul & dux Francorum.

41 Meselinus præsul & dux Francorum, præfuit anno uno tantùm, & moritur anno Dominicæ natiuitatis, Millesino XXXIIII. sub Conrado Imperatore secundo.

Bruno præsul & dux Francorum.

42 Bruno præsul & dux Francorum, præfuit annis XI. mense uno, diebus XIIII. qui maiorem Ecclesiam construxit. Obijt III. kalendas Iunij. MXLV. sub Henrico tertio.

Adelbero præsul & dux Francorum.

43 Adelbero præsul & dux, præfuit annis XL, & in ea dissensione quæ fuit inter Henricum tertium & quartum filium eius, per seniorem Imperatorem de sede sua fugatus est, anno Domini Millesimo. LXXXV. & Megenhardus ei substitutus ab ipso Cæsare. Obijt autem Adelbero pulsus in Bauaria pridie nonarum Octobris anno exilij sui quinto, Domini autem MXC, in monasterio Lambach quod pater eius construxerat, ibidem sepultus.

Megenhardus præsul & dux.

44 Megenhardus secundus præsul & dux Adelberone uiuente præfuit annis tribus diebus XXV. & obijt XII kalendas Iulij anno MLXXXVIII. sub Henrico quarto.

45 Emehardus præsul & dux Francorum ordinatus Adelberone in exilio, apud Lambach

Lambach Bauariæ adhuc uiuente, præfuit annis XV. mensibus VIII. & tribus diebus. Moritur autem IIII. kalendas Martij. Anno Domini MCIII. sub Henrico quarto.

Emchardus præsul & dux Frãcorũ

46 Erlungus præsul & dux Francorum ab Imperatore institutus præfuit annis II. quem anno Domini MCV. filius Imperator Henricus quintus propterea quod eius patri Henrico quarto adhærebat, iterum deposuit, & Rupertum in eius loco ordinari fecit. Quem pater mox subsequens Erlungum Vuirtziburgensibus restituit, & Rupertum fugauit. Verùm non diu postea Erlungius à filio Cæsaris deponitur, & Rupertus ad episcopatum restitutus est. Anno Domini MCV.

Erlũgus præsul & dux Francorum. Erlungus deponitur & iterum restituitur.

47 Rupertus præsul & dux Francorum præfuit annis non plenè duobus, qui dum ad generale concilium in Lombardiam tenderet in mense septembri, obijt VIII. kalendas Octobris, Anno Domini MCVI. sub Heinrico quarto & V.

Rupertus præsul & dux Francorum.

48 Erlungus iterum præsul & dux omnium consensu assumptus, præfuit deinceps annis XVI. diebus XI. Qui annis quatuor ante mortem suam cõtinuis elephantino morbo uexatus, tandem obijt III. kalendas Ianuarij. Anno Domini MCXXI. sub Henrico V. & schismate uetante, non in urbe, sed in monasterio Suuartzach sepelitur.

Erlungus iterum præsul & dux.

49 Gebehardus pro episcopo & duce Francorum contra uoluntatem omnium institutus est, per Imperatorem cum adhuc laicus esset, & minus idoneus, quia iuuenis. Clerus autem & proceres populi Rugerum diaconum sibi Pontificem elegerunt, quem Gebehardus de ciuitate fugauit, Anno Domini MCXXII.

Gebehardus non electus sed intrusus.

50 Ruger electus præsul & dux Francorum contra intrusum Gebehardum iure præualuit & in monasterio Suuartzach per manus archiepiscopi Moguntini cõsecratus fuit in præsentia legatorũ sedis Apostolicę, & quorundam principũ. Hic eam partẽ episcopatus, quæ Neccaro fluuio circumiacet in proprios usus tenuit, Gebehardus uero ciuitatem Vuirtzpurg & quæ illi cõtigua fuerãt, securè possedit. Rugerus autem præfuit annis quatuor, mensibus tribus, obijtq́ anno Domini MCXXVI.

Ruger præsul et dux canonicè electus contra Gebehardũ.

51 Hetzelinus præsul & dux Francorum præfuit annis XI. mensibus quatuor, obijtq́ Bambergæ sepultus, anno Domini MCXXVIII. sub Lothario secundo.

Hetzelinus præsul & dux Frãcorũ

52 Embricho præsul & dux præfuit annis XII. Hic monasterium sancti Iacobi in suburbanis Herbipolensibus trans pontem fundauit, Moritur autem V. Idus Nouembris, anno Dominicæ natiuitatis MCXLIX. sub Cæsare tertio.

Embricho præsul & dux Francorum.

53 Sigefridus præsul & dux præfuit annis V. mensibus VI. & moritur anno Domini MCLIIII. sub Friderico Imperatore primo indictione secunda.

Sigefridus præsul & dux Francorum.

54 Gebehardus secundus præsul & dux præfuit annis VI. mensibus V. diebus XXIIII. & obijt anno Domini MCLXI. sub Friderico imperatore primo.

Gebehardus 29. præsul et dux.

55 Henricus secundus præsul & dux Francorum pręfuit annis VI. mensibus IIII. & obijt anno Domini MCLXVII. sub Friderico Imperatore primo.

Henricus secundus præsul & dux.

56 Heroldus pręsul & dux pręfuit annis VII. mensibus V. diebus XI. & moritur anno Domini millesimo CLXXIIII. sub Friderico Imperatore primo.

Heroldus præsul & dux Francorum.

57 Reinhardus pręsul & dux Francorum pręfuit annis IIII. mensibus X. diebus XV. & obijt anno Domini MCLXXIX. sub Friderico Imperatore primo.

Renhardus præsul & dux Frãcorũ

58 Gotfridus de Pistenberg pręsul & dux Francorum, pręfuit annis V. mensibus VIII. diebus XXIIII. qui Hierosolymam profectus in exercitu Christianorum obijt, in Antiochia sepultus, Anno Domini millesimo CLXXXVI. sub Friderico Imperatore primo.

Gotfridus præsul & dux Frãcorũ

Hĕricus præsul & dux Francorum. 59 Henricus de Biebelrith eius nominis tertius, præsul & dux Francorum præsul & dux fuit annis VI. mensibus VIII. diebus totidem. Moritur indictione Romanorum X. Anno Domini MCLXII. sub Henrico sexto.

Godfridus præsul & dux Francorum. 60 Godfridus de Hoenlo præsul & dux, amator cleri, præfuit annis VI. mensibus IIII. diebus XI. Obijt anno Domini MCXCVIII. sub anno Henrici regis ultimo.

Cōradus præsul & dux Francorum. 61 Conradus præsul & dux cancellarius regis Philippi præfuit annis V. mensibus tribus, diebus XII & fuit occisus in strata publica Herpiboli per Bodonerē & Heinricum milites de Rabenspurg, Heroldum'que & Conradum seruitores eorum, tertio iduum Decembris. Anno Domini millesimo CCIII. sub Philippo imperatore.

Hĕricus præsul & dux Francorum. 62 Henricus quartus doctor Parisiensis dictus de Taseo, præsul & dux Francorum, præfuit annis quatuor, mensibus VII. diebus VII. Et moritur anno Dominicæ natiuitatis MCCX. indictione XIII. sub Ottone imperatore quarto.

Otto præsul et dux Francorum. 63 Otto de Lodenburg præsul & dux præfuit annis XIII. mensibus V. & obijt quinta die mensis Decembris. Anno Domini millesimo CCXXIII. sub Friderico Imperatore secundo.

theodoricus præsul & dux Frācorū 64 Theodoricus præsul & dux Francorum præfuit anno uno, mensibus duobus, diebus XIIII. & obijt anno Domini MCXXIIII. sub Friderico Imperatore secundo.

Hermannus præsul & dux Frācorū 65 Hermannus de Lodenburg præsul & dux præfuit annis XVI. & mortuus est anno Domini MCCXL. sub Friderico secundo, indictione Romanorum tertia decima.

Eringus præsul & dux Francorum. 66 Eringus de Reinstein præsul & dux præfuit annis XXXVI. & moritur anno Domini MCCLXXVI. sub Rudulfo imperatore, indictione quarta.

Bertholdus præsul & dux Frācorū 67 Bertholdus de Sternberg præsul & dux præfuit annis XII. mortuus est anno Domini MCCLXXXVIII. sub imperatore Rudolfo, indictione prima.

Manegoldus præsul & dux Frācorū 68 Manegoldus præsul & dux præfuit annis XV. & obijt anno Dominicæ natiuitatis MCCCIII sub Alberto rege primo, indictione prima.

Andræas præsul & dux Frācorū 69 Andræas de Gundelfingen præsul & dux Francorum, præfuit annis XV. & obijt anno Domini MCCCXVIII. sub Ludouico imperatore quarto.

Godfridus præsul & dux Frācorū 70 Godfridus tertius de Hoenlo præsul & dux præfuit annis quatuor, & moritur anno Domini MCCCXXII. sub Ludouico quarto, indictione septima.

Vulframus præsul & dux Frācorū 71 Vuolframus de Grunbach præsul & dux præfuit annis XI. & obijt anno Domini MCCCXXXIII. in octaua Apostolorum sub Ludouico quarto.

Otto præsul & dux Frācorum. 72 Otto Wolffskell præsul & dux Francorum præfuit annis duodecim, mense uno, & tribus diebus. Contra quem Hermannus de Lichtenberg canonicus Spirensis ab Imperatore promotus, episcopatum primis quatuor annis uiolenter occupauit. Otto moritur X. Kalēdas Septembris, anno Domini MCCCXLV sub Ludouico imperatore quarto.

Albertus præsul & dux Francorum. 73 Albertus de Homburg præsul & dux præfuit annis IIII. non electus, sed per Papam Clementem sextum, contra Albertum de Hoenlo canonice electū, institutus. Verum postea informatus Papa melius de causa, Albertum suum ad Ecclesiam Frisingensem, Anno Domini MCCCXLIX. transtulit, & Albertum de Hoenlo præpositum canonice prius electum ad Ecclesiam suam confirmauit.

74 Albertus de Hoenlo præsul & dux præfuit annis XXIII. & moritur Dominica

minicā post natiuitatem sancti Ioannis Baptistæ, Anno Domini MCCCLXXII. sub Carolo Imperatore quarto, indictione X. post quem unanimiter electus fuit à capitulo Albertus de Hesberg canonicus, sed eius electionem Gregorius Papa XI. ad instantiam Imperatoris cassauit, & Gerhardum de Suuartzenpurg instituit.

Albertus præsul & dux Francorum.

Gerhardus præsul & dux Frācorū

75 Gerhardus de Suuartzpurg præsul & dux præfuit annis XXXI. & moritur in mense Nouembri circa festum sancti Martini, Anno Dominicæ natiuitatis MCCCIII. sub Ruperto rege Germanorum, indictione undecima.

Iohānes præsul & dux Francorum.

76 Iohannes de Eglofstein præsul & dux Francorum præfuit annis IX. & ueneno apud Forcheim interijt. Anno MCCCCXII. sub Sigismundo rege.

Iohānes præsul & dux Francorum.

77 Iohannes de Brunn præsul & dux præfuit annis XXVIII. & moritur anno Domini MCCCCXL. sub Friderico tunc rege tertio, indictione Romanorum tertia.

Sigismundus præsul & dux Frācorū

78 Sigismundus ex ducibus Saxoniç præsul ex dux Francorum præfuit annis tribus & regnauit, Anno Domini millesimo CCCCXLIII. sub Friderico tertio.

Gotfridus præsul & dux Francorum.

79 Gotfridus quartus de Limpurg præsul & dux prçfuit annis XIII. & obijt feria tertia post palmas. Anno MCCCCLV. sub Friderico Imperatore tertio.

Iohānes præsul & dux Francorum.

80 Ioannes de Grunbach præsul & dux præfuit annis XI. & moritur anno Domini MCCCCLXVI. sub Friderico imperator tertio, indictione decimaquarta.

Rudolfus præsul & dux Francorum.

81 Rudolfus secundus de Stherenberg prçsul & dux Francorum prçfuit annis XXIX. minus uno die: qui Ecclesiam suam ære grauatam alieno releuauit. Moritur in sua genelogia ultimus, quarto Kalendas Maij. Anno Dominicæ natiuitatis, Millesimo CCCCXCV. sub Maximiliano rege Germaniæ.

Laurentius præsul & dux Francorum.

82 Laurentius de Bibera electus quarto idus Maij, anno prænotato præsul & dux Francorum pacificus, hodie principatur in annum nonum decimum. Sed iam nunc post hanc necessariam digressionem ad regem Francorum suprà dictum Pharamundum reuertamur, pro continuatione historiæ quam incepimus.

Continuatio historiæ regū Francorū

Vuandali et Alani Hispaniā occupāt

Anno Pharamundi regis quarto ultima die mensis Decembris, Vuandali & Alani sub duce Modigisco Rhenum transeuntes congelatum in Galliam duxerunt exercitum cum liberis & uxoribus ulterius'que in Hispaniam transierunt.

Roma capitur et subuertitur à Gothis.

Anno Pharamundi VIII. Gothi sub Alarico rege Romam capiunt & subuertunt. Eodem anno Pharamundus rex sub ducatu Clodij filij sui magnum exercitum Francorum misit in Galliam contra Romanos. Francis intrantibus Galliam, Romanorum alij salutem fuga quæsierunt, alij à Francis sunt interempti. Et sic Franci magnam Galliæ partem obtinuerunt, Romanis omnino extinctis.

Franci Vuādalorum XX. milia peremerunt in prælio.

Hoc audiens Godgisith rex Vuandalorum & metuens se aliquando pellendum de Gallia per Francos, bellum contra eos instituit. Vnde prælium atrox comissum est, in quo Franci uictores plus quam uiginti milia Vuandalorum peremerunt. Et nisi rex Alanorum Respendial, qui iam tunc regnabat in Hispania se tempestiuè interposuisset, omnes Vuandali à Francis fuissent occisi.

Vuādali sunt ex insula Scādiana

Faramundus moritur anno XXVI.

Sunt autem Vuandali ex insula Scandia orti sicut & Gothi, manserunt'que post acceptam à Francis cladem in Hispania annis XXII. & post hoc nauigaue-

runt Aphricam. Franci autem numero & potentia ualde creuerunt. Et rex Pharamundus obijt anno regni sui XXVI Domini autem CCCCXXXI.

Clodius Crinitus regnat annis XX. Clodius Crinitus Pharamundi filius eodem anno patri succedens, regnauit annis XX. Cuius anno primo Ecius morte Pharamundi regis audita, exercitum Romanum duxit in Galliam, & multis Francorum occisis amissa recepit.

Salagast legislator Francorum Philosophus. His temporibus claruit Salagastus, sapiens & Philosophus Francorum, & de antiqua regum progenie, ducens originem, qui iussu Clodij regis cum esset in omni literatura doctissimus, Francorum leges conscripsit, quas suo nomine Saligas nuncupauit. Has leges Clodoueus postea rex conuersus ad fidem amplıari fecit.

Salagastat iuxta Mœnū construitur. Idem Salagastus permissione Clodij regis, urbē ad littus Mœni haud longe à Franckenfurt nouam constituit, quam suo nomine Salagast nominauit, quam hodie corrupto uocabulo ignari auctores Selgenstat appellitant. In hac ipsa urbe sua Salagastus moritur & combustus urnæ imponitur, anno Clodij XVI.

Vuandali nauigant in Aphricam. Anno Clodij regis primo qui fuit Dominicæ natiuitatis CCCCXXXII. Vuandali nauigantes in Aphricam Hipponensem ciuitatem obsederunt & ceperunt. In qua obsidione secundus Augustinus eiusdem urbis episcopus V. Kalendas Septembris obijt.

Clodius mittit exploratores in Galliam. Anno regni sui XI. Clodius rex Francorum cernens Romanam potestatem ualde deficere, misit exploratores in Galliam, qui situm terræ fortitudinem gentis, & urbium custodiam, secrete ac diligenter explorarent. Eo tempore Burgundi habitauerunt in regione Lugdunensi, & Gothi in Aquitania.

Franci Galliam sub Clodio rege suo sibi potenter subijciunt. Reuersi exploratores nunciauerunt regionem esse optimam, gentem inualidam, & Romanorum paruam esse custodiam. Rex igitur Clodius magnum Francorum congregauit exercitum, & mouens in Galliam, Cameracum obsedit & cepit. Inde mouens per Carbonariam syluam ad Tornacum festinus iter direxit: quæ urbs Romanorum fuit præsidio munita. Audientes ergo milites Romani, regis Clodij aduentum contra eum processerunt ad bellum & omnes ab eo fueruntoccisi, nec unus remansit.

Frāci Romanos de Gallijs expellūt. Clodius autem iam secundo magnam Galliæ partem Francis subiecit. quam Romani deinceps recuperare nunquam potuerunt, usque in præsentem diem.

Franci magnam Galliæ partem occuparunt. Clodius autem rex Francorum posteaquam terminos regni sui magnifice dilatauit omnem'que terram Gallorum, quæ est inter Rhenum ab Oriente, & mare ab Occidente, item'que à mari ab aquilone usque ad Sequanam uersus meridiem, hoc est, Batauos, Menapois, Tungros, Tarauanos, Morinos, Ambianos, Cameracos, Atrabates, Beluacos, Crusios'que qui nunc sunt Hollandini, Geldrenses, Brabantini, Selandini, Flandres, Picardi, Louanij, Traiectentes, Leodienses, Namurci, Beluacenses, Nouiomenses, & quicquid his adiacet Francorum subiecisset imperio. *Clodius rex Francorum moritur anno 451.* Moritur anno regni sui XX. Dominicæ autem natiuitatis CCCCL Lindictione Romanorum quarta.

Merouеus regnauit annis decem. Merouеus Clodij filius in regno Francorum patri succedens regnauit annis decem. Hic Heleni ducis Francorum orientalium adiutus suffragijs anno regni sui tertio in mense Iunio ciuitatem Treuirorum Romanis adhuc illo tempore subiectam obsedit, cepit, diripuit, & suæ ditioni subiugauit. *Mosellanorum XII. translati in Franciam.* Ducem Mosellanum nomine Sabinum occidit, & omnem regionem cismosellanam à Mediomatrico, quæ nunc est Metis, usque ad Rhenum potenter obtinuit. Et ne

populus

populus terræ, in rebellionem consurgere posset, duodecim milia Mosellanorum transtulit cum liberis, uxoribus & rebus eorum in Franciam orientalem, sub duce Heleno, in quorum locum duodecim milia Francorum orientalium reposuit, ad littora Mosellæ tam in urbes, quàm in castella & uillas.

Et ex illo tempore uini usus, quod nuncupatur Francorum, apud Mosellanos primùm haberi cœpit. Franci nanque uini cultores, ad Mosellam translati, id genus uitium secum de orientali Francia primi attulerunt.

Anno regis Merouei VIII. Huni deuastabant Galliam, contra quorum insolentiam rex ipse Meroueus grandem Francorum duxit exercitum, & commissis in campis Cathalaunicis bello, Franci Hunorum centum octoginta milia peremerunt.

Eius tempore Franci penè totam Galliam suo regno adiecerunt, Romanorum iam uiribus imminutis, ac deficientibus, præsertim post Ecij mortem, quem Valentinianus ex inuidia occiderat. Franci ergo Gallis commixti de ipsorum filiabus sibi acceperunt uxores, genuerunt filios & filias, qui omnes didicerunt linguam eorum, simul & mores, cum quibus sunt deinceps conuersati usque in præsentem diem.

At uerò qui manserunt in Francia orientali, Mosellani quoque & Cisrhenani Vuirtziburgenses, Moguntinenses, Vuangiones, Neometes, Argentoraces, Heluetij, Alsatij, Vuesterasij, Treueri, Agrippinates, Hogij, Bataui, Menapij, Hollandij, & Brabantini, solis idiomatibus differentes, Germanica lingua omnes utuntur.

Rex autem Meroueus regno Francorũ ualde ampliato gentilis moritur. Anno regni sui X. Domini autem CCCCLXI. indictione XIIII.

Hildericus Merouei filius patri succedens regnauit annis VI. Deinde regno pulsus, & fugatus in Thuringia exulauit annis VIII. Aegidio quodam Romano interim regnum Francorum occupante. Annis octo reuolutis Aegidius à Francis, de regno eijcitur, & Hildericus reuocatur, & regnauit deinceps alijs annis IX. Et facti sunt omnes anni quibus regnauit XV.

Nam anno regni sui sexto conspirantes contra eum principes, & proceres Francorum, propterea quod insolenter, & nimis luxuriose uiuens, uxores & filias nobilium plures uiciasset, uoluerunt eum occidere, quod cum ei innotuisset, cum paucis occulte fugit in Thuringiam ad Basinum regem, & ibi mansit annis octo. Fugit autem anno Domini CCCCLXVII. indictione Romanorum quinta.

Hilderico fugato, & apud Basinum Thuringiæ regem, qui ei sanguine iunctus est exulante, Franci Romanorum quendam nomine Aegidium, qui Suessionibus dominabatur, sibi constituerunt in regem, qui regnauit annis octo, quem Franci demum nimis tyrannizantem, & proceres quosque crudeliter occidentem, tolerare diutius non ualentes eiecerunt, satius filiarum, & uxorum turpitudinem esse tollerandam, uel dissimulandam iudicantes, quàm à tyranno tam crudeliter necari.

Anno igitur Dominicæ natiuitatis CCCCLXXV. indictione Romanorum XIII. Hildericus fidelitate, & industria Vuimbaldi, in Galliam ex Thuringia reuertitur, & Aegidio fugato, in regnum Francorum consensu omnium restituitur, regnauitque deinceps annis nouem pristinosque mores iuuẽtutis, in melius commutauit.

Audiens Basina uxor Basini regis Thuringorum prosperos Hilderici successus, relicto uiro suo uenit, ad eum in Galliam, quam ille suscepit uxorem, Basini regis hospitalitatem & oblitus, & mala uicissitudine recompensans.

Prima nuptiarum instante iam nocte Basina monet Hildericum abstinere à

X 5 concubi-

Franconick uinum Mosellani suscipiunt.

Franci CLXXX. Hunnorum perimerũt.

Frãci Gallis cõmixti linguam eorũ & mores didicerunt.

FrãciGermanis commisti eorũ lingua utuntur.

Meroueus rex moritur X. regni sui.

Hildericus bis rex, primo VI. postea IX. annis XV. regnauit, id est

Francorum proceres cõspirant in regem.

Hildericus rex fugit in Thuringiã

Aegidius Romanus, fit rex Francorum annis VIII. post Hildericum.

Hildericus in regnũ Francorum reuocatus regnat annis nouẽ.

Basina relicto marito uenit ad Hildericum.

Basina uates regi uisionẽ de futura sobole ostendit

Basina uisionem regi mirabilem prudenter exponit.

concubitu, foresq́ obseruare, & quæ tertio uiderit in atrio ad eam referre. Credidit rex mulieri, & obseruatis tertio ædibus ad eam reuersus est dicens: se primo uidisse in atrio Palatij renocerontas, id est, unicornes, leonesq́ & leopardos. Secundo ursos, ac lupos furentes, & se mutuò commordentes. Tertio exiguos canes, alterius se morsibus impetentes, & inuicem lacerantes.

Franci Alemannos partem Italiæ occupantes subijciunt.

Ad hæc mulier uates regi prædixit, prodituram ex eorum concubitu sobolem uarijs moribus, cum tempore diuersam. Primam, quæ natura foret generosa, renocerontas, ac leones, nobilitate imitaturam. Alteram, quæ ursorum atque luporum consuetudine, rapinis intendat animum. Tertiam uerò quæ funesto sedente commordens, canes rabidos imitatura sit, & à pristina nobilitate defectura.

Odoacar de Saxonia uenit in Galliã cũ exercitu.

Anno post hæc altero Hildericus exercitum duxit in Alemannoa, qui nunc sunt Sueui eosq́ suo regno subiecit, & Francis tributarios constituit, in ea uidelicet regione, quæ proxima Italiæ, quam prius inuaserant Alemanni seu Sueui.

Odoacar totam Italiam, sibi ut regi subijcit annis XIIII.

Hildericus rex obiit.

Clodoueus qui & Lodoueus regnauit annis

Anno regni eius resumpti tertio, Odoacar genere Rugus Turcilingorum, Scyrorum ac Herulorum turbis fretus, ab extremis Saxoniæ finibus egressus, in manu ualida suorum intrauit Galliam, & urbem Andegauensem occupauit, cõtra quem Hildericus sequenti die adueniens, Paulum comitem peremit, Odoacarum fugauit cum Saxonibus, & ciuitatem sibi subiugauit. Inde mouens Odoacar, fœdere cum Hilderico prius acto, exercitum uersus Italiam duxit, Orestem patricium Romanorum, in Liguria bello congressum occidit, Papiam & omnes in circuitu munitiones Romanorum obtinuit, & breui, nullo resistente totam Italiam suo dominio subiecit. Imposito capiti suo diademate, regnauit, in Italia annis XIIII. nullo eum inquietante.

XXX.

Clodoueus spoliauit Christianorum Ecclesias.

Hildericus autem rex Francorum post multa fortiter gesta in paganismo sicuti, & patres eius mortuus est. Anno Domini CCCCLXXXIIII. indictione Romanorum septima.

Crothildis uxor fuit Clodouei filia regis Burgundiæ.

Clodoueus Hilderici filius post patrem regnauit annis XXX. qui primus ex regibus Francorum postea factus est Christianus, ut dicemus: Erat autem Clodoueus & forma egregius, & animi magnitudine præclarus, qui statim in principio regni sui Siagrium Egidij quondam regis filium, quem pater Suessionis principem reliquerat, fugauit & ciuitatem obtinuit, ac ulterius procedens, ciuitatem quoque Remensem, & plures aliaa, sibi subiecit Christianorum ecclesias, utpote gentilis, & necdum initiatus Christo, ubique spolians.

Hildericus pater Crothildis à proprio fratre perimitur.

Hildericus à fratre interficitur, & Crothildis submergitur.

Vxorem habuit rex Clodoueus, nomine Crothildem filiam Hilderici, cuius pater fuit Gundencus rex Burgundiæ, & hæc erat fidelis Christiana, quæ maritum sedulo monebat Christi fidem assumere, & idolorum superstitiosum, & unum cultum abnegare. Prius uerò quam Crothildis illi uxor esset, filium de cõcubina habuit nomine Theodericum. Porrò Gundencus rex Burgundionum, quatuor habuit filios, Gundebaldum, Godegisilum, Hildericum patrem Crothildis, & Bodemarum. Igitur Gundebaldus Hildericum fratrem suum interfecit gladio, uxorem uerò eius matrem Crothildis ligato ad collum lapide, præcipitatam in aquam demersit, cuius duas filias Mucurinam, & Clothildam exilio condemnauit. Sed Crothildis petente Clodoueo, ab auunculo in Galliam mittitur.

Clodoueus rex Francorum Thuringiam subiugauit.

Anno regni sui decimo rex Clodoueus exercitum mouit in Thuringiam, Cui uenit in auxilium Clodomerus dux Francorum orientalium cum XII. pugnatorum. Causa belli sicut, quod Basina quondã uxor Basini uadens in Galliã ad Hildericũ, ut paulo prius dictũ est. Plura clenodia in auro, argento, & margaritis,

ctis, secum abstulerat, quæ repetens regis Basini filius, cum non impetrasset, bellum Clodoueo denunciauit.

At ille non segnis Thuringum regem in suo regno præueniens uicit, & Francis tributarium fecit.

Rex Thuringorum uincitur, & tributarius Francis subijcitur

Anno Clodouei XI. Theodericus rex Gothorum orientalium à Zenone Imperatore orientis missus in Italiam, Odoacarum de Saxonia tyrannum interfecit, & ipse imperium deinceps Romanum per annos unum, & triginta occupat.

Theodericus rex Gothorum in Italia.

Clodoueus rex Francorum Alaricum regem Gothorum occidentalium, Arrianum decimo lapide ab urbe Pictauorum, cum multis in bello peremit, ciuitatem Pictauiensem cum omni terra, & thesauris eius, in suam potestatem accepit.

Clodoueus Alaricum regem occidit.

Cum Alemannis rex bellum habuit. Factum est autem, ut confligente utroque exercitu Franci uehementer cæsi, ualde inciperent deficere. Quod ubi rex Clodoueus animaduertit, eleuatis oculis in cœlum, cum lachrymis orauit dicens: Domine Iesu Christe, quem uxor mea prædicat esse filium Dei, si dederis mihi uictoriam de his hostibus meis, in te credam, & Baptisma in nomine tuo suscipiam. Cumque hæc orans diceret, Alemanni mox conuertuntur in fugam, qui ubi regem suum uiderunt occisum à Francis, Clodoueo se subijciunt dicentes. Ne amplius persequaris populum oramus, iam tui sumus, & tibi fideliter perpetuò seruiemus. At ille prohibito bello Alemannos in deditionem accepit, & tributum eisdem imposuit.

Alemanni superantur à Francis per Clodoueum

Reuersus in Galliam ad se uocauit sanctum Remigium episcopum Remensem, à quo plene instructus de fide Christiana, cum magna se humilitate, ad suscipiendum Baptismatis sacramentum præparauit. Cui in gressu, ad Baptismum sanctus Remigius inquit ore facundo. Mitis depone colla Sicamber, adora quod incendisti, incende quod adorasti. Baptisati fuerunt illo die Francorum tria milia, & sequentibus diebus etiam reliquorum, de populo complures.

Clodoueus rex Francorum primus fit Christianus.

Ergo Franci prius dicebantur Sicambri

Regnabat eo tempore in finibus Galliæ apud Agrippinam Coloniam Sigebertus homo senex & diues. Hic habuit filium unicum nomine Ludouicum, qui regnandi cupiditate seductus patrem in quodam nemore fecit occidi. propter quod scelus, & ipse paulo post à quodam Franco sub ordinatione Clodouei occulta peremptus est. Quo interfecto rex Clodoueus, de omnium consensu Colonia, & toto regno Sigeberti potitus est.

Sigebertus rex à filio perimitur.

Riuacharium quoque apud Cameracum regnantem, Caracum quoque alium regem, cum fratribus & filijs, qui omnes erant de genere Francorum, aut bello, aut dolo, deceptos fecit occidi, & regnum Francorum totum sibi subiugauit.

Reges duo capitibus truncati sunt.

Omnes per Galliam regnantes, siue Franci essent, & de eius prosapia, siue alienigenæ, habuit suspectos, ne forte ab eis interficeretur. Vnde multis regibus interfectis etiam consanguineis suis, de quibus timuit ne ei regnum auferrent, per omnem Galliam triplicem, Celticam, Aquitanicam, & Belgicam, regnum suum dilatauit. Residens die quodam inter aulicos suos dixit. Ve mihi qui tanquam peregrinus inter extraneos solus remansi, & nemo uiuit de parentela mea, qui me iuuare possit in necessitate. Hoc non dixit ea intentione, quod uel pœniteret de sua erudelitate, quam commiserat, in consanguineos, uel condoleret interfectis, sed in dolo si forte adhuc aliquis de sua lateret prosapia incauta alicuius audientium reuelatione traderetur.

Clodouei regis in suos crudelitas qui consanguineos interficit.

Verbum Clodouei dolosum eius impietatis signum.

Multa

Clodoueus multorũ cũ iniuria regnat. Multa Clodoueus bella commisit, quæ istic breuitatis causa non scripsimus, quoniam latius in Hunibaldo continentur libro X V I I I. Multas quoque gentes regno Frãcorum subiecit, regnumq; cum iniuria plurimorum ualde ampliauit. Aetatis annorum X V. fuit cum regnare cœpisset, regnauit annis X X X. bona fecit plura, similiter & mala, nomen matris eius Basina, uxor legitima Basini regis Thoringorum, ipse in adulterio natus.

Clodoueus in adulterio natus obijt anno ætatis XLV. Hildericus enim rex Francorum, in Thuringiam fugiens, & apud Basinum regem consanguineum suum hospitatus annis octo, cum uxore eius Basina secretos habuit concubitus, quæ ab eo concepit, & peperit filium prædictum Clodoueum, anno fugæ eius secundo, qui fuit Dominicæ natiuitatis CCCCLXIX. indictione Romanorum septima. Postea uerò anno fugæ suæ octauo in Galliam reuersus est, quem Basina, cum filio secuta, ad eum uenit, anno Domini CCCCLXXVI. cum puero iam septenni, superuixit Hildericus rex annis octo, & mortuus est.

Regnare cœpit cum esset annorũ XV. & XXX. annis regnat. Succesit patri Clodoueus cum esset annorum X V. regnauit annis X X X. obijt autem anno ætatis suę X L V. regni X X X. Dominicæ uerò natiuitatis anno D X I I I I. indictione Romanorum septima, Parisijs sepultus in Ecclesia sanctorum Petri & Pauli Apostolorum, quam ipse cum Crothilde cōiuge nouam construxerat.

Quatuor filios reliquit Clodoueus. Reliquit autem filios quatuor, Lotharium, Theodericum, Clodomerum & Hildebertum, qui regnum inter se paternum amica portione diuiserunt. Et quia plures deinceps ex his processerunt reges, ne ordinem confundamus prosapię principalis incœptum Principalis intentio nostra erit in recta linea permanere, continuando seriem generis ad Hildericum ultimum cum minio.

Hic Hunibaldus terminauit historiã. Hucusq; Hunibaldus continuauit historiam Francorum, ab excidio Troianorum per annos mille septingentos. Quæ sequuntur de gestis Francorum, ex Hoduardo, Richero & Hermanfredo alijsq; auctoribus sumpta sunt.

Lotharius regnauit annis LI. Lotharius Clodouei filius, per quem recta continuatur linea, post patrem Suessionis regnauit annis uno, & quinquaginta. Cuius fratres singuli suis in locis regnauerunt. Theodericus enim Clodouei, ex concubina filius regnauit apud Metenses annis X X I I I. post quem filius eius Theodebertus regnauit apud Austrasios, id est, Metim, quæ Campaniæ superioris partem continet, per Alsatiam quoque, & Alemannos Rheno conterminos annis X I I I I. cui Theodebaldus filius succedens regnauit annis nouem, quo anno Domini D L X. sine liberis mortuo regnum Austrasiæ Lotharius accepit.

Theodoricus regnauit in Austrasia.

Clodomirus regnauit Aurelianis. Clodomirus tertius Clodouei filius regnauit Aurelianis, qui fuit in bello peremptus, à Gundoualdo rege Burgundiæ, relinquens tres filios, Theodobaldum, Guntherum & Clodoaldum, quos patre mortuo Crothildis auia penes se habuit educandos.

Reges Francorum duos nepotes occidunt. Nec multo post Hildebertus & Lotharius patrui puerorum duos occiderunt proprijs manibus, tertius autem Clodoaldus auxilio procerum fuga lapsus euasit, & clericus factus, bene uixit.

Hildebertus Parisijs regnat annis XLV. Hildebertus iam dictus quartus Clodouei filius Parisiis regnauit annis X L V. Moritur autem anno Domini D L I X. Parisijs in ecclesia sancti Vincentij sepultus, cuius regnum unà cum Thesauris eius omnibus Lotharius frater eius accepit. Eodem tempore mortuus est, etiam Theodobaldus nepos qui regnum Austrasiæ aui sui Theodorici habuerat, quod ad Lotharium, est deuolutum. Et sic Lotharius solus totum regnum Francorum obtinuit.

Ermēfridus rex Thuringia duos fratres suos peremit. Anno Lotharij regis Francorum X. Ermenfridus Thuringorum rex ad instantiam Amalbergæ uxoris suæ, Berthariũ, & Baldericum fratres suos, quasi regnũ eius

eius affectarent, dolosè occidit qui erant sicut & ipse, de nobili sanguine regum Francorum. Quod ubi Theoderico regi innotuit ualde commotus est, & statuit in animo suo necem consanguineorum ulcisci. Morabatur enim Theodericus apud Austrasios in urbe Metensi, ubi sedem regni posuerat, & dominabatur Austrasijs, hoc est, Metensibus, Leodijs, Agrippinis, Treueris, Vuestrasijs, Alsatibus, Cisrhenisque Alemannis.

Aliam belli causam Fortunatus assignat, quam breuiter dicemus. Amelberga Ermenfridi regis Thoringiæ uxor filia fuit Clodouei, & Crothildis quæ nimis ægrè tulit maritum suum sub tributo constitutum, regis Theoderici quem regno censebat indignum, propterea quod concubinæ Clodouei patris, & non reginæ esset filius. Vnde causata quod regnum Austrasiæ sibi potius iure deberetur, quæ esset legitima regis ac reginæ filia, quàm Theoderico illegitimè nato. His & multis alijs uerbis, mulier continuè molestauit Ermenfridum, & importunitate nimia tandem impulit, quod missis literis, & nuncijs ad Theodericum, Austrasię, ab eo regnum tanquam sibi cum uxore debitum, iniuriosis & contumeliosis improperationibus requisiuit.

Alia belli causa inter Theodoricũ & Ermenfridum reges.

Hinc motus rex Theodericus cum seuenturum in Austrasiam, cum exercitu pugnatorum Ermenfridus minaretur, statuit illum pręuenire. Vocatis igitur in auxilio filio suo Theodeberto, & fratre suo Lothario regibus cum magno Francorum exercitu intrauit Thuringeam, regem Ermenfridum cum uxore filijs ꝓcepit, & occidit. omnem regionem Thuringorum sibi subiecit. Ab illo tẽpore Thuringi reges defecerunt usque in præsens.

Franci Thuringiam Ermenfrido rege perempto subijciunt.

Cum prædam inter se reges diuiderent Radegundis uirgo speciosissima quę filia fuerat Berthari regis ab Ermenfrido fratre occisi, Lothario regi sorte obuenit, quam ille secum in Galliam abduxit captiuam, & in uxorem accepit, quæ magna sanctitate claruit, & post obitum Lotharij regis monialis facta est.

Radegundis captiua uirgo abducitur.

Lotharius rex Francorum pręlia multa constituit. Cum Saxonibus bis pugnauit, primò uictor, secundò uictus, multis Francorum occisis. Ipse autem fuga lapsus cum paucis ad Suessionas regressus est. Causa belli fuit negatio tributi.

Filios habuit septem, quorum unus nomine Granus, à quo thermæ sunt dictæ ad Aquas Grani, Coloniensis diocœsis, patri fuit rebellis, quem postremò captum, cum uxore duobusque liberis cremari iussit, multis Francorum peremptis.

Granus Lotharij filius à patre occiditur.

Vnde Aquisgrani.

Tandem Lotharius obijt, anno regni sui quinquagesimo primo. Dominicæ uerò natiuitatis D L X I I I I. indictione Romanorum X I I. filios relinquens quatuor: Heribertum, qui natu maior apud Parisios regnauit post obitum patris annis paucis, nihil aliud memoratu relinquens, non ato dignum, nisi quod libidini deditus, turpitudinis extitit seruus, & breui sine liberis obijt.

Lotharius rex obijt. Anno regni sui L I.

Heribertus regnat Parisijs.

Secundò genitus Lotharij fuit, Guntramus qui Aurelianis, & in Burgundia regnauit annis X X X I I I. & obijt anno Domini D X C V I I. duos relinquens filios, Theodobertum, & Theodoricum. Vxor eius fuit nomine Austrigildis dicta, mulier iniquissima, quæ ad mortem infirma, cum se non posse conualescere aspiceret, medicos duos innocentes iussit interfici.

Guntramus Aurelianis & in Alsatia Heluetiaq; regnat.

Theodobertus maior natu genuit Sigebertum, Sigebertus autem genuit Odobertum, Odobertus autem genuit, Odobertum, Gunthramum & Adelbertū fratres. Odobertus autem iunior genuit Lutfridum & Vdalricum comites, quorum in Habspurg alter, in Hohenburg residebat alter, iā regno in quatuor comitatus Heluetiorum, Alsatiorum & Alemannorum Cisrheni ortum diuiso. De isto Lutfrido genealogia comitum de Habspurg, usque ad Rudolphum re-

Comitum de Habspurg genealogiã ex rege Gunthrano.

gem

gem Germanorum, & ulterius in Maximilianum continuatur, à Gunthranô Francorum per annos D C C C C X V I I. usque ad uicesimum octauum annum regni Maximiliani. Sed lineam eius genealogiæ rectam in præsenti loco non potui continuare.

Sigebertus regnat in Austrasia annis quatuordecim.

Sigebertus Lotharij tertio genitus filius regnauit in Austrasia, hoc est, Metis, Treueris, Leodij, Coloniæ, Moguntiæ, super Thuringos, & Saxones annis XIIII. quem Hilperius frater persecutus, Anno Domini D L X X V I I I. occidit. Vxorem habuit nomine Brunihildem, quæ peperit ei filium nomine Theodobertum qui post mortem patris regnauit annis X X I. & moritur anno Domini D X C I X. Post quem regnauit filius eius Theodoricus annis X V I. qui sanctum Columbanum instinctu Brunihildis auiæ suæ, de regno expulit, anno Christi DCXIIII. & paulo post mortuus est, relictis filijs tribus spurijs, Sigeberto, Corbo, & Merouco, Sigebertus à Lothario filio Hilperici sequētis, in bello fugatus nusquam comparuit. Corbus ab eodem Lothario fuit occisus. Meroneum, quem de sacro fonte leuauerat, in uita seruauit. Brunihildem uerò decem regum interfectricem occidit.

Hilpericus regnat Suessionis post patrē annis XXIIII.

Hilpericus iunior Lotharij filius à quo regum Francorum rectè descendentiū linea continuatur mortuo patri succedens, apud Susssionas regnauit annis X X I I I I. Cœpit autem regnare anno Domini D L X I I. Biennio prius quàm pater moreretur. Vxorem habuit nomine Andoueram, quam dolo Fredegundis commatrem sibi factam abiecit, & ipsam Fredegundem deceptricem reginæ super induxit. De Andouara prima uxore duos habuit filios, Clodoueū & Meroneum, qui dolo nouercę ambo interierunt. Fredegundis autem peperit Lotharium, qui patri suo successit in regno.

Sigebertus rex à fratre suo perimitur.

Anno regni sui X V I. qui fuit Dominicæ natiuitatis D L X X V I I I. Hilpericus rex fratrem suum Sigebertum, post multas persecutiones tandem interfecit, cuius uxorem Brunihildem Meroneus Hilperici filius duxit infaustā uxorem. Porrò Sigeberto nequiter perempto, Theodebertus filius successit annis X X I.

Hilpericus rex obijt anno regni 27.

Hilpericus autem rex tandem Fredegundæ uxore sua procurante occidi ur, anno regni sui X X I I I I. Domini uero D L X X X V I. indictione Romanorum I I I I.

Lotharius regnauit annis XLIIII.

Lotharius ex Fredegundæ regis Hilperici filius regnauit post patrem annis X L I I I I. qui plures habuit uxores, & genuit Dagobertum ex Berchtrude, qui ei successit in regno, & Heribertum qui Tholosæ regnauit in Aquitania. Paulo ante hæc tempora, cum Sigebertus rex frater Hilperici adhuc uiueret, anno uidelicet Domini. D L X X V I. cum Saxones ad preces Vuinulorum, qui nunc sunt Longobardi, de finibus Scandianis exeuntium, cum eis intrassent Italiam, & post aliquot annos ibidem exactis, uiderent se contemptos à Longobardis cum liberis ex uxoribus, per Galliam conductu Sigiberti regis in Saxoniam sunt reuersi Alemanni autem Saxoniam inhabitabant, quam incolis recedentibus mox occupauerant. Venientibus Saxonibus Alemanni tertiam eis partem regionis dare fuerant parati. Sed recusantibus accipere partem Saxonibus qui totam repetebant, Alemanni mediam obtulerunt. Verùm Saxones paternum solum repetentes totum, ubi contradixissent Alemanni, res ferro committitur, & pugnantibus agnoscūtur Saxonum uires, qui Alemannorum CCCCLXXX. in eo prælio peremerunt. De Saxonibus autem non ceciderunt nisi mille ac X X. uiri, & sic terram recuperauerunt auitam.

Saxones de Lōgobardis reuertuntur in patriam à Sueuis. Alemānorū quadringenta octoginta milia ceduntur.

Gūthramus rex Aurelia- [illegible] moritur [illegible]

Anno Lotharij regis quinto moritur Gunthramus Frācorum rex Aurelianus, & partis Burgundiæ duos relinquens filios Theodebertum, & Theodoricum contra quos Lotharius instinctu Fredegundis uxoris suæ bellum mouit.

Verùm

Verùm ſanctus abbas Columbanus Lotharium monuit, ne ſe nepotum nece pollueret, fore denicꝗ futurum quo hæres eorum fiat, & monarcha totius regni.

Sed Brunihildis auia nepotes ipſos, in mutuum bellum ſine intermiſſione concitabat. Theodobertum ſingulari odio perſequebatur auia. & ob id fratrem contra illum ſedulo prouocabat. Vnde poſtremò Theodoricus exercitum mouit aduerſus Theodobertum fratrem, & commiſſum eſt atrox bellum, in quo multa Francorũ milia ab utracꝗ parte ceciderunt. Tandẽ inferior factus Theodobertus fugit, & ſe intra muros Coloniæ Agrippinæ urbis recepit. Quem frater inſecutus Coloniam obſidione uallauit. Ciues aũt rogabant pacem à Theodo dorico, quibus ille reſpondit: Non habebitis à me pacem, niſi proieceritis ad me de muro caput fratris mei Theodoberti, Ciues ergo amputatũ caput Theoberti domini ſui Theodorico fratri ſicut iuſſerat per murum proiecerunt.

Theodoricus rex plus Gunthrami Theobertum fratrem. occidit.

Factus itaque uictor in ſanguine fratris Coloniam ingreditur pacificus, bellator impius totumcꝗ Auſtraſiæ, quod frater poſſederat ſibi ſubiugauit. Habebat autem Theodobertus tres filios, Sigebertum, Gunthramum & Lotharium, filiam unam ſpecioſiſsimam. Sigebertus maior natu fuga lapſus, uſcꝗ ad mortẽ Theodorici ſecretiſsimè latuit apud auunculum ſuum Genebaldũm ducem Francorum orientalium, qui poſt mortem Theodorici procerum interuentu regnum accepit Heluetiorum, ut dicetur poſthæc inferiùs, non tamen permittebatur ſibi diadema imponere, uel regiam habere dignitatem De hoc Sigeberto natus eſt, Odobertus, per quẽ comites, in Habſpurg, ut paulo diximus antè, cum multis alijs in ſuperiori Alemannia Heluetiæ prouenerunt.

Sigebertus filius Theodoberti fugit ad Francos orientales.

Memorati autem Sigeberti duos fratres, & ſororem, qui adhuc paruuli erant Theodoricus rex patruus ſecũ duxit ad Metim: Cui occurrens Brunihildis ſtatim, ut uidit nepotes paruulos quaſi furens leæna ſuper eos irruit, & propria manu crudeliter interfecit, & ſic Theodoricus Auſtraſiam obtinuit.

Brunihildis impia tres Theodoberti liberos interfecit.

Nec multo poſt hæc elapſo tempore, anno ſcilicet Domini D C X V I I I. qui regis fuit Lotharij X X X I I. Theodoricus rex ueneno Brunihildis interijt, anno regni ſui X X I. poſt cuiꝗ interitum Lotarius iuxta prophetiam ſancti Colũbani abbatis totius regni monarcha factus, deinceps regnauit ſolus ſuper Francos, & Gallos annis X I I I. qui Brunihildẽ decem regum interfectricem Vuormaciæ comprehenſam iudicio procerum mortem ſubire crudelem iuſſit.

Brunihildis Theodoricũ ueneno ſuſtulit.

Brunihildis à Lothario regẽ interficitur

Lotharius igitur iam quatuor regnorum monarcha factus, commendauit prouincias comitibus. Palatij namcꝗ ſui præfectum conſtituit Garnerium unũ nobilem, de antiqua proſapia regum Francorum, unde maiores domus ſiue comites Palatini ſunt dicti, in eodem officio poſtea ſuccedentes.

Lotharius cõmittit prouincias comitibus.

Burgundiam uerò commiſit cuidam Harponi, qui & ipſe comes erat de uetuſtiſsima regum Francorum ſtirpe procreatus, & multa fortiter geſſit.

Harponi Burgundiã commiſit.

Radoni autem nobiliſsimo comiti Francorum Auſtraſiam commendauit, hoc eſt, Metim, Leodium, Coloniam, Treuerim, & quicquid illis interiacet.

Rado come Auſt.

Moguntiam, Vuormaciam, Spiram & omnem Vueſtraſiam unà cum adiacentibus regionibus commendauit Clodomiro, qui dux erat Francorum orientalium apud Wirtzburg, uiro magnanimo, & de regum proſapia deſcendenti.

Clodomirus dux.

Inferiorem autem Franciã ſiue Galliam Aquilonarem Pippino commendauit, in qua ſunt potiores iſtæ ciuitates, Turnanenſis, Morinenſis, Tornacenſis, Atrabatenſis, Cameracenſis, Traiectenſis, & quicquid ipſis interiacet.

Pippinus fit Brabantiæ dux & cões.

Alſatiam Alemanniam Ciſrhenanam, hoc eſt, Conſtantiam, Baſileam, Argentinam, & quicquid iuris erat Francorum inter Burgundos, & Rhenum atcꝗ Lõ-

gobardos

rent ſicuti ante annos triginta habuerant, conſiliati ſunt.

Francorum procerũ conuentus pro noui regis inſtitutione.

Anno igitur Dominicę natiuitatis CCCCV. indictione Romanorum tertia, omnes duces, proceres & nobiles Francorum in menſe Martio conuenerunt apud Neopagum pro noui regis electione facienda, inter quos iſti fuerunt cęteris prę ſtantiores. Dux Faramundus Francorum orientalium & duo fratres eius Marcomer & Sunno cum filijs eorum, Clodio, Dagaberto, Nicanore, Faraberto & Richimero. Dux Anthenor princeps Francorum apud Hogios & Franckenfurt Mœnipolitas cũ fratribus ſuis, Priamo & Dagaberto. Dux Berthcrus Gallicanus. Dux Heribertus inſulanus. Dux Sunno & Richer fratres filijq; ducis Genebaldi. Inter pceres multos fuerũt, Salagaſt Philippus, à ſecretis Gaſtbald, Herhald, Vniſogaſthald, Rutuuich, Adelharder, Richerus. Hi omnes cum cęteris uno conſenſu Pharamundum de regio genere ortum ac ducem apud Marcopolim Francorum orientalium unanimiter in regem elegerunt.

Pharamundus rex Frãcorũ electus, regnauit annis uiginti octo.

Pharamundus rex filius Marcomeri ducis, qui fuit Clodij, qui fuit Dagoberti, qui fuit Genebaldi, qui fuit Dagoberti Frãcorum regis, qui ut ſupra dictum eſt, obijt anno Domini CCCVII. Pharamundus igitur ex duce in regem electus, regnauit annis XXVIII. uir fortis, magnanimus, & pugnator audaciſſimus, qui Romanas legiones bellando contriuit.

Marcomerus dux Frãciæ orientalis annis decem et octo.

6. Ducatum uerò Franciæ orientalis Marcomero fratri ſuo commendauit, anno Domini ſuprà ſcripto CCCCV. & ipſe cum Francis Occidentalibus Galliam uaſtauit. Marcomerus autem poſtquam annis XVIII. Francis præfuiſſet moritur anno Dominicę natiuitatis CCCCXXIII. in monte Franckenperg ſepultus.

Priamus dux annis duodecim.

7 Priamus patri ſucceſsit in ducatu Francorum orientalium annis XII. & moritur anno Dominicę natiuitatis CCCCXXXV.

Genebaldus annis uiginti.

8 Genebaldus patri ſucceſſit annis XX. qui Alemannos bello ſuperauit & Rhenum tranſiuit, Moritur autem anno Domini CCCCLV.

Sunno dux annis uiginti tres.

9 Sunno patri ſucceſſit annis XXIII. qui caſtrum in Sunenberg conſtruxit, & aliud quod Suntheim appellauit iuxta Mœnum, obijt autem anno Dominicæ natiuitatis CCCCLXXVIII.

Clodius dux annis ſedecim.

10 Clodius frater Clodouei regis Francorum ſucceſſit annis XVI. qui cum Bauaris bellum geſsit uictor, In uenatione apro percuſſus interijt, anno Domini CCCCXCIIII.

Clodomer dux annis XXI.

11 Clodomer filius ducis Sunnonis ducatus apicem tenuit annis XXI. cuius frater Dietlibus caſtrum ſuo nomine Dietlebach conſtruxit, obijt autem anno Domini DXV.

Hugbald annis dux XXVI.

12 Hugbaldus patri ſucceſſit annis XXVI. Hic Moguntiam & Vuormaciam regno Francorum ſubiecit. Vrbem ſuo nomine ad Mœni flumen haud procul à Franckenfurt, ædificauit. Moritur anno Domini DXLI.

Helenus dux annis XXX.

13 Helenus patri ſucceſsit annis XXX. qui Rheno tranſmiſſo terras Gallorum, qui relicti fuerant in Vueſtraſia obtinuit, & Gallos in deditionem accepit. Hic & pater eius primi ex ducibus fuerunt Chriſtiani. Obijt anno Dominicæ natiuitatis DLXXI.

Gotfridus dux annis XXIIII.

14 Gotfridus patri ſucceſſit annis XXIIII. Hic fuit pius princeps, ſed tamen ad fidem Chriſti non omnes ſubditos ſuos conuertere potuit. Erant enim duræ ceruicis eo tempore Franci ad fidem ſuſcipiendam, maiorq; pars eorum adhuc fuit gentilis in ducatu. Obijt autem dux Gotfridus anno Domini DXCV.

Genebaldus dux annis XX.

15 Genebaldus patri ſucceſſit annis XX. cuius tempore ſanctus Papa Gregorius prædicatores miſit in Angliam. Obijt iſte dux anno Dominicæ natiuitatis DCXV.

Clodomirus dux p... fuit annis XXIII

16 Clodomirus in ducatu Frãcorũ oriẽtaliũ patri ſucceſſit annis XXIII cuius anno primo Anaſtaſius Perſa monachus martyrizatus eſt. Obijt anno Dñi DCXXXV q.

17 Heribertus

17 Heribertus Clodomiri nepos in ducatu successit annis XXX. cuius tempore sanctus Furseus abbas in Hibernia claruit. Moritur dux iste anno Dominicæ natiuitatis DCLXVIII.

Heribertus dux præfuit annis XXX.

18 Clodoneus Heriberto patruo successit annis XII. cuius tempore Clodoneus rex erat Francorum in Gallia. Moritur dux Clodoneus anno Dominicæ natiuitatis DCLXXX.

Clodoneus dux præfuit annis XII.

19 Gosbertus patri successit annis XXVI. cuius anno VI. Canon Papa sanctum Kylianum natione Scotum professione monachum episcopum ordinauit, & misit eum in Franciam orientalem ad Euangelizandum fidem Christi. Biennio apud Herbipolim in prędicatione peracto unà cum Colonato presbytero & Tothnano diacono ministris suis iussu Geilanę uxoris ducis martyrizatus est, anno Domini DCLXXXVIII. Dux autem Gosbertus obijt anno Domini DCCVI.

Gosbertus dux annis XXVI.

Sanctus Kylianus cũ socijs patitur.

20 Gosbertus iunior patri successit in ducatu annis XIIII cuius tempore sanctus Aegidius abbas in Gallia claruit. Dux iste moritur anno Dominicę natiuitatis DCCXX.

Gosbertus dux annis XIIII.

21 Hetanus patri successit in ducatu annis XX. qui sine filijs moritur. Anno Domini DCCCXL. unicam relinquens filiam nomine Imminam, quę monialis erat & sanctæ conuersationis. Itaq; Pippinus maior domus postea rex Francorũ ducatum uacantem ad se recepit, & filio suo Carolo procurandum decennio commisit: Deinde anno Domini DCCLII. cum iam rex esset Pippinus ducatum sancto Burghardo Episcopo Vuirtzpurgensium primo & eius successoribus de cõsensu Caroli filij sui & omnium procerum totius regni Francorũ donauit in proprium sempiternum.

Hetanus dux annis XXi.

Ducatus Frãcorum datur Ecclesiæ Vuirtzpurgensium.

22 Burghardus igitur dux & Episcopus Francorum orientalium institutus à Pippino præfuit annis quadraginta. Moribus integer, conuersatione sanctissimus ex monacho sancti Benedicti episcopus ordinatus à Bonifacio Moguntio archiepiscopo. Burghardus resignauit episcopatum cum ducatu Francorum Ecclesiæ & successori suo. Anno principatus sui XL. Domini autem DCCXCI. & eodem anno idem sanctus Burghardus moritur.

Burghardus præsul primus dux Frãcorum fuit XXII.

23 Megengaldus præsul & dux Francorum præfuit annis quatuor, qui & ipse monachus fuit, Quem alij Hollandinorum more, I uerrentium in u, Megingaudum uocant, uir sanctus. Moritur anno domini DCCXCV. principatus sui quarto incompleto.

Mengaldus dux præfuit annis quatuor.

24 Bernuuolffus præsul & dux Francorum præfuit annis VI. & moritur III. Kalendas octobris anno Domini DCCC. sub Carolo rege Francorum Magno Pippini filio.

Bernuuolfus dux annis VI.

25 Ludericus præsul & dux Francorum, præfuit annis tribus, mensibus quinq;. Et moritur anno Domini DCCIIII. tertio Kalendas Marcij sub Carolo imperatore Magno.

Ludericus dux.

26 Agiluuardus præsul & dux Francorum præfuit annis VI. mense uno diebus XXII. & moritur VIII. Kalendas Maij, anno Domini DCCCX. sub Carolo Imperatore.

Agilwardus dux.

27 Vuolffgerus præsul & dux Francorum præfuit annis XXII. mensibus VI. diebus XXI. & moritur pridie nonarum Nouembris, anno Domini DCCCXXXII. sub Ludouico.

Vuolfgerus præsul & dux Francorum.

28 Hunibertus præsul & dux Francorum præfuit annis X. mensibus tribus, diebus VIII. & obijt VII. idus Martij, anno Domini DCCCXIII. sub Lothario Imperatore.

Humbertus dux annis decem.

29 Gossuualdus præsul & dux Francorum præfuit annis XIII. mensibus V. diebus XVIII. & obijt XII. Kalendas octobris. Anno Domini

Goßwaldus præsul & dux Francorum.

D C C C L V I. ſub Ludouico Imperatore ſecundo.

Arno præſul & dux.

30 Arno præſul & dux, Francorum præfuit annis X X X V I. menſibus V I. diebus XII. Moritur autē miraculis clarus, tertio idus Iulij. Anno Domini DCCCXCII. ſub Arnulpho rege apud Saxones, tempore belli inter miſſarum ſolennia occiſus.

Rodulphus præſul & dux Francorum:

31 Rodulphus præſul & dux, Francorum præfuit annis X V I I. duobus'que diebus, & moritur tertio nonarum Auguſti, anno Domini D CCCC V III. ſub Ludouico tertio.

Dracolſus præſul & dux

32 Dracolſus præſul & dux Francorum, præfuit annis V. menſibus IIII. Hic miſſus à Conrado Imperatore primo in Græciam, obijt in itinere. Anno Domini D C C C C X I I I.

Theodo præſul & dux.

33 Theodo præſul & dux Francorum, præfuit annis X I X. menſibus duobus, & diebus X IIII. Obijt XVII. Kalendas Decembris. Anno Domini D CCCC X X X I I. ſub Henrico primo.

Burghardus ſecūdus præſul & dux.

34 Burghardus ſecundus præſul & dux Francorum, præfuit annis IX. menſibus tribus, diebus X X I I I. & obijt V I I I. kalendas Aprilis. Anno Domini DCCCCXLI. ſub Ottone imperatore primo.

Poppo præſul & dux Francorum.

35 Poppo Francorū præſul & dux, præfuit annis X X I. menſibus X. diebus XIIII. & moritur X V. kalendas Martij. Anno Domini D CCCC L X. ſub Ottone Imperatore primo.

Poppo ſecūdus præſul & dux Francorum.

36 Poppo ſecundus, præſul & dux Francorum præfuit annis X X I I I. menſibus I I I I. diebus X X I. Moritur X. kalendas Auguſti. Anno Domini D CCCCLXXXIII. ſub Ottone ſecundo.

Hugo præſul & dux.

37 Hugo præſul & dux, præfuit annis V I. menſibus V I I I. qui monachos poſuit ad ſanctum Burghardum. Obijt I I I. kalendas Septembris. Anno Domini D CCCCL X X X I X. ſub Ottone tertio.

Bernwardus præſul & dux.

38 Berinuuardus præſul & dux præfuit annis V. menſibus V I I I. diebus X I X. & moritur anno Domini D C C C C X C I I I. ſub Ottone tertio X I I. kalendas Octobris.

Hēricus dux

39 Henricus præſul & dux, qui Eccleſiam ſancti Stephani fundauit, præfuit annis X X I I menſibus V. diebus X X I I. Obijt X. kalendas Decembris. Anno Domini Milleſimo X V I. ſub Heinrico rege ſecundo.

Menginardus præſul & dux.

40 Meginhardus præſul & dux, præfuit annis X V I I. diebus X X I. & moritur X I. kalendas Octobris. Anno Milleſimo X X X I I I. ſub Conrado ſecundo.

Meſelinus præſul & dux Francorum.

41 Meſelinus præſul & dux Francorum, prēfuit anno uno tantùm, & moritur anno Dominicæ natiuitatis, Milleſino X X X I I I I. ſub Conrado Imperatore ſecundo.

Bruno præſul & dux Francorum.

42 Bruno præſul & dux Francorum, præfuit annis XI. menſe uno, diebus X I I I I. qui maiorem Eccleſiam conſtruxit. Obijt III. kalendas Iunij. M X L V. ſub Henrico tertio.

Adelbero præſul & dux Francorum.

43 Adelbero præſul & dux, præfuit annis X L, & in ea diſſenſione quæ fuit inter Henricum tertium & quartum filium eius, per ſeniorem Imperatorem de ſede ſua fugatus eſt, anno Domini Milleſimo. L X X X V. & Megenhardus ei ſubſtitutus ab ipſo Cæſare. Obijt autem Adelbero pulſus in Bauaria pridie nonarum Octobris anno exilij ſui quinto, Domini autem M X C, in monaſterio Lambach quod pater eius conſtruxerat, ibidem ſepultus.

Megenhardus præſul & dux.

44 Megenhardus ſecundus præſul & dux Adelberone uiuente præfuit annis tribus diebus X X V. & obijt X I I kalendas Iulij anno M L X X X V I I I. ſub Henrico quarto.

45 Emehardus præſul & dux Francorum ordinatus Adelberone in exilio, apud Lambach

Lambach Bauariæ adhuc uiuente, præfuit annis XV. mensibus VIII. & tribus diebus. .Moritur autem IIII. kalendas Martij. Anno Domini MCIII. sub Henrico quarto.

Enchardus præsul & dux Frācorū

46 Erlungus præsul & dux Francorum ab Imperatore institutus præfuit annis II. quem anno Domini MCV. filius Imperator Henricus quintus propterea quod eius patri Henrico quarto adhærebat, iterum deposuit, & Rupertum in eius loco ordinari fecit. Quem pater mox subsequens Erlungum Vuirtziburgensibus restituit, & Rupertum fugauit. Verùm non diu postea Erlungius à filio Cæsaris deponitur, & Rupertus ad episcopatum restitutus est. Anno Domini M C V.

Erlūgus præsul & dux Francorum.

Erlungus deponitur & iterum restituitur.

47 Rupertus præsul & dux Francorum præfuit annis non plenè duobus, qui dum ad generale concilium in Lombardiam tenderet in mense septembri, obijt VIII. kalendas Octobris, Anno Domini MCVI. sub Heinrico quarto & V.

Rupertus præsul & dux Francorum.

48 Erlungus iterum præsul & dux omnium consensu assumptus, præfuit deinceps annis XVI. diebus XI. Qui annis quatuor ante mortem suam cōtinuis elephantino morbo uexatus, tandem obijt III. kalendas Ianuarij. Anno Domini M C X X I I. sub Henrico V. & schismate uetante, non in urbe, sed in monasterio Suuartzach sepelitur.

Erlungus iterum præsul & dux.

49 Gebehardus pro episcopo & duce Francorum contra uoluntatem omnium institutus est, per Imperatorem cum adhuc laicus esset, & minus idoneus, quia iuuenis. Clerus autem & proceres populi Rugerum diaconum sibi Pontificem elegerunt, quem Gebehardus de ciuitate fugauit, Anno Domini M C X X I I.

Gebehardus non electus sed intrusus.

Ruger præsul et dux canonicè electus contra Gebehardū.

50 Ruger electus præsul & dux Francorum contra intrusum Gebehardum iure præualuit & in monasterio Suuartzach per manus archiepiscopi Moguntini cōsecratus fuit in præsentia legatorū sedis Apostolicę. & quorundam principū. Hic eam partē episcopatus, quæ Neccaro fluuio circumiacet in proprios usus renuit, Gebehardus uero ciuitatem Vuirtzpurg & quæ illi cōtigua fuerāt, securè possedit. Rugerus autem præfuit annis quatuor, mensibus tribus, obijtq; anno Domini M C X X V I.

Hezelinus præsul & dux Frācorū

51 Hetzelinus præsul & dux Francorum præfuit annis X I. mensibus quatuor, obijtq; Bambergæ sepultus, anno Domini MCXXVIII. sub Lothario secundo.

Embricho præsul & dux Francorum.

52 Embricho præsul & dux præfuit annis X I I. Hic monasterium sancti Iacobi in suburbanis Herbipolensibus trans pontem fundauit, Moritur autem V. Idus Nouembris, anno Dominicæ natiuitatis M C X L I X. sub Cæsare tertio.

Sigefridus præsul & dux Francorum.

53 Sigefridus præsul & dux præfuit annis V. mensibus VI. & moritur anno Domini M C L I I I I. sub Friderico Imperatore primo indictione secunda.

Gebehardus 29. præsul et dux.

54 Gebehardus secundus præsul & dux præfuit annis V I. mensibus V. diebus X X I I I I. & obijt anno Domini M C L X I. sub Friderico imperatore primo.

Henricus secundus præsul & dux.

55 Henricus secundus præsul & dux Francorum pręfuit annis VI. mensibus IIII. & obijt anno Domini M C L X V I I. sub Friderico Imperatore primo.

Heroldus præsul & dux Francorum.

56 Heroldus pręsul & dux pręfuit annis VII. mensibus V. diebus XI. & moritur anno Domini millesimo C L X X I I I I. sub Friderico Imperatore primo.

Renhardus præsul & dux Frācorū

57 Reinhardus pręsul & dux Francorum pręfuit annis IIII. mensibus X. diebus X V. & obijt anno Domini M C L X X I X. sub Friderico Imperatore primo.

Gotfridus præsul & dux Frācorū

58 Gotfridus de Pistenberg pręsul & dux Francorum, pręfuit annis V. mensibus VIII. diebus X X I I I I. qui Hierosolymam profectus in exercitu Christianorum obijt, in Antiochia sepultus, Anno Domini millesimo C L X X X V I. sub Friderico Imperatore primo.

X 3 Henricus

Hēricus pre 59 Henricus de Biebelrith eius nominis tertius, præsul & dux Francorum præ-
ſul & dux fuit annis VI. menſibus VIII. diebus totidem. Moritur indictione Romanorum
Francorum. X. Anno Domini MCLXII. ſub Henrico ſexto.
Godfridus 60 Godfridus de Hoenlo præſul & dux, amator cleri, præfuit annis VI. menſi-
præſul & bus IIII. diebus XI. Obijt anno Domini MCXCVIII. ſub anno Henrici re-
dux Fran- gis ultimo.
corum. 61 Conradus præſul & dux cancellarius regis Philippi præfuit annis V. menſi-
Cōradus præ bus tribus, diebus XII & fuit occiſus in ſtrata publica Herpiboli per Bodonerē
ſul & dux & Heinricum milites de Rabenſpurg, Heroldum'que & Conradum ſeruito-
Francorum. res eorum, tertio iduum Decembris. Anno Domini milleſimo CCIII. ſub Philip
Hēricus præ po imperatore.
ſul & dux 62 Henricus quartus doctor Pariſienſis dictus de Taſeo, præſul & dux Fran-
Francorum corum, præfuit annis quatuor, menſibus VII. diebus VII. Et moritur an-
Otto præſul no Dominicæ natiuitatis MCCX. indictione XIII. ſub Ottone imperato-
et dux Fran- re quarto.
corum. 63 Otto de Lodenburg præſul & dux præfuit annis XIII. menſibus V. & obijt
theodoricus quinta die menſis Decembris. Anno Domini milleſimo CCXXIII. ſub Friderico
præſul & Imperatore ſecundo.
dux Frācorū 64 Theodoricus præſul & dux Francorum præfuit anno uno, menſibus duo-
Hermannus bus, diebus XIIII. & obijt anno Domini MCXXIIII. ſub Friderico Imperatore
præſul & ſecundo.
dux Frācorū 65 Hermannus de Lodenburg præſul & dux præfuit annis XVI. & mortuus
Eringus præ eſt anno Domini MCCXL. ſub Friderico ſecundo, indictione Romanorum ter-
ſul & dux tia decima.
Francorum. 66 Eringus de Reinſtein præſul & dux præfuit annis XXXVI. & mo-
Bertholdus ritur anno Domini MCCLXXVI. ſub Rudulfo imperatore, indictione
præſul & quarta.
dux Frācorū 67 Bertholdus de Sternberg præſul & dux præfuit annis XII. mortuus eſt
Manegoldus anno Domini MCCLXXXVIII. ſub imperatore Rudolfo, indictione
præſul & prima.
dux Frācorū 68 Manegoldus præſul & dux præfuit annis XV. & obijt anno Dominicæ na-
Andreas tiuitatis MCCCIII ſub Alberto rege primo, indictione prima.
præſul & 69 Andræas de Gundelfingen præſul & dux Francorum, præfuit annis XV. &
dux Frācorū obijt anno Domini MCCCXVIII. ſub Ludouico imperatore quarto.
Godfridus 70 Godfridus tertius de Hoenlo præſul & dux præfuit annis quatuor, & mo-
præſul & ritur anno Domini MCCCXXII. ſub Ludouico quarto, indictione ſeptima.
dux Frācorū 71 Vuolframus de Grunbach præſul & dux præfuit annis XI. & obijt an-
Vulframus no Domini MCCCXXXIII. in octaua Apoſtolorum ſub Ludouico
præſul & quarto.
dux Frācorū 72 Otto Wolffikell præſul & dux Francorum præfuit annis duodecim, men-
Otto præſul ſe uno, & tribus diebus. Contra quem Hermannus de Lichtenberg canonicus
& dux Frā- Spirenſis ab Imperatore promotus, epiſcopatum primis quatuor annis uiolen-
corum. ter occupauit. Otto moritur X. Kalēdas Septembris, anno Domini MCCCXLV
ſub Ludouico imperatore quarto.
Albertus 73 Albertus de Homburg præſul & dux præfuit annis IIII. non electus, ſed
præſul & per Papam Clementem ſextum, contra Albertum de Hoenlo canonice electū,
dux Fran- inſtitutus. Verum poſtea informatus Papa melius de cauſa, Albertum ſuum
corum. ad Eccleſiam Friſingenſem, Anno Domini MCCCXLIX. tranſtulit, &
Albertum de Hoenlo præpoſitum canonice prius electum ad Eccleſiam ſu-
am confirmauit.
74 Albertus de Hoenlo præſul & dux præfuit annis XXIII. & moritur Do-
minica

minicā post natiuitatem sancti Ioannis Baptistæ, Anno Domini M C C C L X I I. sub Carolo Imperatore quarto, indictione x. post quem unanimiter electus fuit à capitulo Albertus de Hesberg canonicus, sed eius electionem Gregorius Papa X I. ad instantiam Imperatoris cassauit, & Gerhardum de Suuartzenpurg instituit.

Albertus præsul & dux Francorum.

Gerhardus præsul & dux Frācorū

75 Gerhardus de Suuartzpurg præsul & dux præfuit annis X X X I. & moritur in mense Nouembri circa festum sancti Martini, Anno Dominicæ natiuitatis M C C C I I I. sub Ruperto rege Germanorum, indictione undecima.

Iohānes præsul & dux Francorum.

76 Iohannes de Eglofstein præsul & dux Francorum præfuit annis I X. & ueneno apud Forcheim interijt. Anno M C C C C X I I. sub Sigismundo rege.

Iohānes præsul & dux Francorum.

77 Iohannes de Brunn præsul & dux præfuit annis X X V I I I. & moritur anno Domini M C C C C X L. sub Friderico tunc rege tertio, indictione Romanorum tertia.

Sigismundus præsul & dux Frācorū

78 Sigismundus ex ducibus Saxoniæ præsul ex dux Francorum præfuit annis tribus & regnauit, Anno Domini millesimo C C C C X L I I I. sub Friderico tertio.

Gotfridus præsul & dux [illegible]

79 Gotfridus quartus de Limpurg præsul & dux præfuit annis X I I I. & obijt feria tertia post palmas. Anno M C C C C L V. sub Friderico Imperatore tertio.

Io[illegible]n[illegible] præ[illegible] & [illegible]x Francorum.

80 Ioannes de Grunbach præsul & dux præfuit annis X I. & moritur anno Domini M C C C C L X V I. sub Friderico imperator tertio, indictione decimaquarta.

Ru[illegible]s præsul & dux Francorum.

81 Rudolfus secundus de Stherenberg præsul & dux Francorum præfuit annis X X I X. minus uno die: qui Ecclesiam suam ære grauatam alieno releuauit. Moritur in sua genelogia ultimus, quarto Kalendas Maij. Anno Dominicæ natiuitatis, Millelimo C C C C X C V. sub Maximiliano rege Germaniæ.

Laurentius præsul & dux Francorum.

82 Laurentius de Bibera electus quarto idus Maij, anno prænotato præsul & dux Francorum pacificus, hodie principatur in annum nonum decimum. Sed iam nunc post hanc necessariam digressionem ad regem Francorum suprà dictum Pharamundum reuertamur, pro continuatione historiæ quam incepimus.

Continuatio historiæ regū Francorū

Anno Pharamundi regis quarto ultima die mensis Decembris, Vuandali & Alani sub duce Modigisco Rhenum transeuntes congelatum in Galliam duxerunt exercitum cum liberis & uxoribus ulteriusque in Hispaniam transierunt.

Vuandali et Alani Hispa[illegible] occupat

Anno Pharamundi V I I I. Gothi sub Alarico rege Romam capiunt & subuertunt. Eodem anno Pharamundus rex sub ducatu Clodij filij sui magnum exercitum Francorum misit in Galliam contra Romanos. Francis intrantibus Galliam, Romanorum alij salutem fuga quæsierunt, alij à Francis sunt interem[illegible]. Et sic Franci magnam Galliæ partem obtinuerunt, Romanis omnino extinctis.

Roma capitur et [illegible]buer[illegible]ur a Gothis.

Franci Vuādalorum X X. milia peremerunt in prælio.

Hoc audiens Godgisith rex Vuandalorum & metuens se aliquando pellendum de Gallia per Francos, bellum contra eos instituit. Vnde prælium atrox comissum est, in quo Franci uictores plus quam uiginti milia Vuandalorum peremerunt. Et nisi rex Alanorum Respendial, qui iam tunc regnabat in Hispania se tempestiuè interposuisset, omnes Vuandali à Francis fuissent occisi.

Vuādali sunt ex insula Scādiana Faramundus moritur anno X X V I.

Sunt autem Vuandali ex insula Scandia orti sicut & Gothi, manseruntque post acceptam à Francis cladem in Hispania annis X X I I. & post hoc nauigauerunt

runt Aphricam. Franci autem numero & potentia ualde creuerunt. Et rex Pharamundus obijt anno regni sui XXVI Domini autem CCCCXXXI.

Clodius Crinitus regnat annis XX.

Clodius Crinitus Pharamundi filius eodem anno patri succedens, regnauit annis XX. Cuius anno primo Ecius morte Pharamundi regis audita, exercitum Romanum duxit in Galliam, & multis Francorum occisis amissa recepit.

Salagast legislator Francorum Philosophus.

His temporibus claruit Salagastus, sapiens & Philosophus Francorum, & de antiqua regum progenie, ducens originem, qui iussu Clodij regis cum esset in omni literatura doctissimus, Francorum leges conscripsit, quas suo nomine Saligas nuncupauit. Has leges Clodoueus postea rex conuersus ad fidem ampliari fecit.

Salagastat iuxta Mœnum construitur.

Idem Salagastus permissione Clodij regis, urbē ad littus Mœni haud longe à Franckenfurt nouam constituit, quam suo nomine Salagast nominauit, quam hodie corrupto uocabulo ignari auctores Selgenstat appellitant. In hac ipsa urbe sua Salagastus moritur & combustus urnæ imponitur, anno Clodij XVI.

Vuandali nauigant in Aphricam.

Anno Clodij regis primo qui fuit Dominicæ natiuitatis CCCCXXXII. Vuandali nauigantes in Aphricam Hipponensem ciuitatem obsederunt & ceperunt. In qua obsidione secundus Augustinus eiusdem urbis episcopus V. Kalendas Septembris obijt.

Clodius mittit exploratores in Galliam.

Anno regni sui XI. Clodius rex Francorum cernens Romanam potestatem ualde deficere, misit exploratores in Galliam, qui situm terræ fortitudinem gentis, & urbium custodiam, secrete ac diligenter explorarent. Eo tempore Burgundi habitauerunt in regione Lugdunensi, & Gothi in Aquitania.

Franci Galliam sub Clodio rege suo sibi potenter subijciunt.

Reuersi exploratores nunciauerunt regionem esse optimam, gentem inualidam, & Romanorum paruam esse custodiam. Rex igitur Clodius magnum Francorum congregauit exercitum, & mouens in Galliam, Cameracum obsedit & cepit. Inde mouens per Carbonariam syluam ad Toenacum festinus iter direxit: quæ urbs Romanorum fuit præsidio munita. Audientes ergo milites Romani, regis Clodij aduentum contra eum processerunt ad bellum & omnes ab eo fuerunt occisi, nec unus remansit.

Frāci Romanos de Gallis expellūt.

Clodius autem iam secundo magnam Galliæ partem Francis subiecit, quam Romani deinceps recuperare nunquam potuerunt, usque in præsentem diem.

Franci magnam Galliæ partem occuparunt.

Clodius rex Francorum moritur anno 451.

Clodius autem rex Francorum posteaquam terminos regni sui magnifice dilatauit omnem'que terram Gallorum, quæ est inter Rhenum ab Oriente, & mare ab Occidente, item'que à mari ab aquilone usque ad Sequanam uersus meridiem, hoc est, Batauos, Menapois, Tungros, Tarauanos, Morinos, Ambianos, Cameracos, Atrabates, Beluacos, Crusios'que qui nunc sunt Hollandini, Geldrenses, Brabantini, Selandini, Flandres, Picardi, Louanij, Traiectentes, Leodienses, Namurci, Beluacenses, Nouiomenses, & quicquid his adiacet Francorum subiecisset imperio. Moritur anno regni sui XX. Dominicæ autem natiuitatis CCCCLI. indictione Romanorum quarta.

Meroueus regnauit annis decem.

Mosell[illegible] XII translatus in Franciam.

Meroueus Clodij filius in regno Francorum patri succedens regnauit annis decem. Hic Heleni ducis Francorum orientalium adiutus suffragijs anno regni sui tertio in mense Iunio ciuitatem Treuirorum Romanis adhuc illo tempore subiectam obsedit, cepit, diripuit, & suæ ditioni subiugauit. Ducem Mosellanum nomine Sabinum occidit, & omnem regionem cismosellanam à Mediomatrico, quæ nunc est Metis, usque ad Rhenum potenter obtinuit. Et ne

populus

populus terræ, in rebellionem consurgere posset, duodecim milia Mosellanorum transtulit cum liberis, uxoribus & rebus eorum in Franciam orientalem, sub duce Heleno, in quorum locum duodecim milia Francorum orientalium reposuit, ad littora Mosellæ tam in urbes, quàm in castella & uillas.

Franconicꝭ uinum Mosellani suscipiunt.

Et ex illo tempore uini usus, quod nuncupatur Francorum, apud Mosellanos primùm haberi cœpit. Franci namq; uini cultores, ad Mosellam translati, id genus uitium secum de orientali Francia primi attulerunt.

Franci CLXXX. Hunnorum peremerũt.

Anno regis Merouei VIII. Huni deuastabant Galliam, contra quorum insolentiam rex ipse Meroueus grandem Francorum duxit exercitum, & commissis in campis Cathalaunicis bello, Franci Hunorum centum octoginta milia peremerunt.

Frãci Gallis cõmixti linguam eorũ & mores didicerunt.

Eius tempore Franci penè totam Galliam suo regno adiecerunt, Romanorum iam uiribus imminutis, ac deficientibus, præsertim post Ecij mortem, quem Valentinianus ex inuidia occiderat. Franci ergo Gallis commixti de ipsorum filiabus sibi acceperunt uxores, genuerunt filios & filias, qui omnes didicerunt linguam eorum, simul & mores, cum quibus sunt deinceps conuersati usque in præsentem diem.

Frãci Germanis commisti eorũ lingua utuntur.

At uerò qui manserunt in Francia orientali, Mosellani quoq; & Cisrhenani Vuirtziburgenses, Moguntinenses, Vuangiones, Neometes, Argentoraces, Heluetij, Alsatij, Vuesterasij, Treueri, Agrippinates, Hogij, Bataui, Menapij, Hollandij, & Brabantini, solis idiomatibus differentes, Germanica lingua omnes utuntur.

Meroueus rex moritur X. regni sui.

Rex autem Meroueus regno Francorũ ualde ampliato gentilis moritur. Anno regni sui X Domini autem CCCCLXI. indictione XIIII.

Hildericus bis rex, primo VI. postea IX. annis XV. regnauit, id est

Hildericus Merouei filius patri succedens regnauit annis VI. Deinde regno pulsus, & fugatus in Thuringia exulauit annis VIII. Aegidio quodam Romano interim regnum Francorum occupante. Annis octo reuolutis Aegidius à Francis, de regno eijcitur, & Hildericus reuocatur, & regnauit deinceps alijs annis IX. Et facti sunt omnes anni quibus regnauit XV.

Francorum proceres cõspirant in regem.

Hildericus rex fugit in Thuringiã.

Nam anno regni sui sexto conspirantes contra eum principes, & proceres Francorum, propterea quod insolenter, & nimis luxuriose uiuens, uxores & filias nobilium plures uiciasset, uoluerunt eum occidere, quod cum ei innotuisset, cum paucis occulte fugit in Thuringiam ad Basinum regem, & ibi mansit annis octo. Fugit autem anno Domini CCCCLXVII. indictione Romanorum quinta.

Aegidius Romanus, fit rex Francorum annis VIII. post Hildericum.

Hilderico fugato, & apud Basinum Thuringiæ regem, qui ei sanguine iunctus est exulante, Franci Romanorum quendam nomine Aegidium, qui Suessionibus dominabatur, sibi constituerunt in regem, qui regnauit annis octo, quem Franci demum nimis tyrannizantem, & proceres quosq; crudeliter occidentem, tolerare diutius non ualentes eiecerunt, satius filiarum, & uxorum turpitudinem esse tollerandam, uel dissimulandam iudicantes, quàm à tyranno tam crudeliter necari.

Hildericus in regnũ Francorum reuocatus regnat annis nouẽ.

Anno igitur Dominicæ natiuitatis CCCCLXXV. indictione Romanorum XIII. Hildericus fidelitate, & industria Vuimbaldi, in Galliam ex Thuringia reuertitur, & Aegidio fugato, in regnum Francorum consensu omnium restituitur, regnauitq; deinceps annis nouem pristinosq; mores iuuẽtutis, in melius commutauit.

Basina relicto marito uenit ad Hildericum.

Audiens Basina uxor Basini regis Thuringorum prosperos Hilderici successus, relicto uiro suo uenit, ad eum in Galliam, quam ille suscepit uxorem, Basini regis hospitalitatem & oblitus, & mala uicissitudine recompensans.

Basina uates regi uisionẽ de futura sobole ostendit.

Prima nuptiarum instante iam nocte Basina monet Hildericum abstinere à

Basina visio regi mirabilem prudenter exponit.

concubitu, foresque obseruare, & quæ tertio uiderit in atrio ad eam referre. Credidit rex mulieri, & obseruatis tertio ædibus ad eam reuersus est dicens: se primo uidisse in atrio Palatij renocerontas, id est, unicornes, leonesque & leopardos. Secundo ursos, ac lupos furentes, & se mutuò commordentes. Tertio exiguos canes, alterius se morsibus impetentes, & inuicem lacerantes.

Franci Alemannos partem Italiæ occupantes subijciunt.

Ad hæc mulier uates regi prædixit, prodituram ex eorum concubitu sobolem uarijs motibus, cum tempore diuersam. Primam, quæ natura foret generosa, renocerontas, ac leones, nobilitate imitaturam. Alteram, quæ ursorum atque luporum consuetudine, rapinis intendat animum. Tertiam uerò quæ funesto sedente commordens, canes rabidos imitatura sit, & à pristina nobilitate defectura.

Odoacar de Saxonia uictus in Galliā cū exercitu.

Anno post hæc altero Hildericus exercitum duxit in Alemannos, qui nunc sunt Sueui eosque suo regno subiecit, & Francis tributarios constituit, in ea uidelicet regione, quæ proxima Italiæ, quam prius inuaserant Alemanni seu Sueui.

Odoacar totam Italiam sibi ut regi subijcit annis XIIII.

Anno regni eius resumpti tertio, Odoacar genere Rugus Turcilingorum, Scyrorum ac Herulorum turbis fretus, ab extremis Saxoniæ finibus egressus, in manu ualida suorum intrauit Galliam, & urbem Andegauensem occupauit, contra quem Hildericus sequenti die adueniens, Paulum comitem peremit, Odoacar eum fugauit cum Saxonibus, & ciuitatem sibi subiugauit. Inde mouens Odoacar, fœdere cum Hilberico prius acto, exercitum uersus Italiam duxit, Orestem patricium Romanorum, in Liguria bello congressum occidit, Papiam & omnes in circuitu munitiones Romanorum obtinuit, & breui, nullo resistente totam Italiam suo dominio subiecit. Imposito capiti suo diademate, regnauit, in Italia annis XIIII. nullo eum inquietante.

Hildericus rex obijt. Clodoueus qui & Lodouicus regnauit annis XXX.

Hildericus autem rex Francorum post multa fortiter gesta in paganismo sicuti, & patres eius mortuus est. Anno Domini CCCCLXXXIIII. indictione Romanorum septima.

Clodoueus spoliauit Christianorum Ecclesias.

Clodoueus Hilderici filius post patrem regnauit annis XXX. qui primus ex regibus Francorum postea factus est Christianus, ut dicemus: Erat autem Clodoueus & forma egregius, & animi magnitudine præclarus, qui statim in principio regni sui Siagrium Egidij quondam regis filium, quem pater Suessionis principem reliquerat, fugauit & ciuitatem obtinuit, ac ulterius procedens, ciuitatem quoque Remensem, & plures alias, sibi subiecit Christianorum ecclesias, utpote gentilis, & necdum initiatus Christo, ubique spolians.

Crothildis uxor fuit Clodouei filia regis Burgundiæ.

Vxorem habuit rex Clodoueus, nomine Crothildem filiam Hilderici, cuius pater fuit Gundencus rex Burgundiæ, & hæc erat fidelis Christiana, quæ maritum sedulo monebat Christi fidem assumere, & idolorum superstitiosum, & uanum cultum abnegare. Prius uerò quam Crothildis illi uxor esset, filium de concubina habuit nomine Theodericum. Porrò Gundencus rex Burgundionum, quatuor habuit filios, Gundebaldum, Godegisilum, Hildericum patrem Crothildis, & Bodemarum. Igitur Gundebaldus Hildericum fratrem suum interfecit gladio, uxorem uerò eius matrem Crothildis ligato ad collum lapide, præcipitatam in aquam demersit, cuius duas filias Mucurinam, & Clothildam exsilio condemnauit. Sed Crothildis petente Clodoueo, ab auunculo in Galliam mittitur.

Hildericus pater Crothildis à proprio fratre perimitur. Hildericus à fratre interficitur, & Crothildis submergitur.

Clodoueus rex Francorum Thuringiam subiugauit.

Anno regni sui decimo rex Clodoueus exercitum mouit in Thuringiam, Cui uenit in auxilium Clodomerus dux Francorum orientalium cum XII. pugnatorum. Causa belli sicut, quod Basina quondā uxor Balini uadens in Galliā ad Hildericū, ut paulo prius dictū est. Plura clenodia in auro, argento, & margaritis,

dris, secum abstulerat, quæ repetens regis Basini filius, cum non impetrasset, bellum Clodoueo denunciauit.

At ille non segnis Thuringum regem in suo regno præueniens uicit, & Francis tributarium fecit.

Rex Thuringorum uincitur, & tributarius Francis subijcitur

Anno Clodouei XI. Theodericus rex Gothorum orientalium à Zenone Imperatore orientis missus in Italiam, Odoacarum de Saxonia tyrannum interfecit, & ipse imperium deinceps Romanum per annos unum, & triginta occupat.

Theodericus rex Gothorum in Italia.

Clodoueus rex Francorum Alaricum regem Gothorum occidentalium, Arrianum decimo lapide ab urbe Pictauorum, cum multis in bello peremit, ciuitatem Pictauiensem cum omni terra, & thesauris eius, in suam potestatem accepit.

Clodoueus Alaricum regem occidit.

Cum Alemannis rex bellum habuit. Factum est autem, ut confligente utroque exercitu Franci uehementer cæsi, ualde inciperent deficere. Quod ubi rex Clodoueus animaduertit, eleuatis oculis in cœlum, cum lachrymis orauit dicens: Domine Iesu Christe, quem uxor mea prædicat esse filium Dei, si dederis mihi uictoriam de his hostibus meis, in te credam, & Baptisma in nomine tuo suscipiam. Cumq; hæc orans diceret, Alemanni mox conuertuntur in fugam, qui ubi regem suum uiderunt occisum à Francis, Clodoueo se subijciunt dicentes. Ne amplius persequaris populum nostrum, iam tui sumus, & tibi fideliter perpetuò seruiemus. At ille prohibito bello Alemannos in deditionem accepit, & tributum eisdem imposuit.

Alemanni superantur à Francis per Clodoueum

Reuersus in Galliam ad se uocauit sanctum Remigium episcopum Remensem, à quo plene instructus, de fide Christiana, cum magna se humilitate, ad suscipiendum Baptismatis sacramentum præparauit. Cui ingresso, ad Baptismum sanctus Remigius inquit ore facundo. Mitis depone colla Sicamber, adora quod incendisti, incende quod adorasti. Baptisati fuerunt illo die Francorum tria milia, & sequentibus diebus etiam reliquorum, de populo complures.

Clodoueus rex Francorum primus fit Christianus. Ergo Franci prius dicebantur Sicambri

Regnabat eo tempore in finibus Galliæ apud Agrippinam Coloniam Sigebertus homo senex & diues. Hic habuit filium unicum nomine Ludouicum, qui regnandi cupiditate seductus patrem in quodam nemore fecit occidi, propter quod scelus, & ipse paulo post à quodam Franco subordinatione Clodouei occulta peremptus est. Quo interfecto rex Clodoueus, de omnium consensu Colonia, & toto regno Sigeberti potitus est.

Sigebertus rex à filio perimitur.

Riuacharium quoque apud Cameracum regnantem, Caracum quoque alium regem, cum fratribus & filijs, qui omnes erant de genere Francorum, aut bello, aut dolo, deceptos fecit occidi, & regnum Francorum totum sibi subiugauit.

Reges duo capitibus truncati sunt.

Omnes per Galliam regnantes, siue Franci essent, & de eius prosapia, siue alienigenæ, habuit suspectos, ne forte ab eis interficeretur. Vnde multis regibus interfectis etiam consanguineis suis, de quibus timuit ne ei regnum auferrent, per omnem Galliam triplicem, Celticam, Aquitanicam, & Belgicam, regnum suum dilatauit. Residens die quodam inter aulicos suos dixit. Ve mihi qui tanquam peregrinus inter extraneos solus remansi, & nemo uiuit de parentela mea, qui me iuuare possit in necessitate. Hoc non dixit ea intentione, quod uel pœniteret de sua crudelitate, quam commiserat, in consanguineos, uel condoleret interfectis, sed in dolo si forte adhuc aliquis de sua lateret prosapia incautus alicuius audientium reuelatione traderetur.

Clodouei regis in suos crudelitas qui consanguineos interficit. Verbum Clodouei dolosum eius impietatis signum.

Multa

Clodoueus multorũ cũ iniuria regnat.

Multa Clodoueus bella commisit, quæ istie breuitatis causa non scripsimus, quoniam latius in Hunibaldo continentur libro X V I I I. Multas quoque gentes regno Frãcorum subiecit, regnumq; cum iniuria plurimorum ualde amplificauit. Aetatis annorum X V. fuit cum regnare cœpisset, regnauit annis X X X. bona fecit plura, similiter & mala, nomen matris eius Basina, uxor legitima Basini regis Thoringorum, ipse in adulterio natus.

Clodoueus in adulterio natus obijt anno ætatis XLV.

Hildericus enim rex Francorum, in Thuringiam fugiens, & apud Basinum regem consanguineum suum hospitatus annis octo, cum uxore eius Basina secretos habuit concubitus, quæ ab eo concepit, & peperit filium prædictum Clodoueum, anno fugæ eius secundo, qui fuit Dominicæ natiuitatis CCCCLXIX. indictione Romanorum septima. Postea uerò anno fugæ suæ octauo in Galliam reuersus est, quem Basina, cum filio secuta, ad eum uenit, anno Domini CCCCLXXVI. cum puero iam septenni, superuixit Hildericus rex annis octo, & mortuus est.

Regnare cœpit cum esset annorũ XV. & XXX. annis regnat

Successit patri Clodoueus cum esset annorum X V. regnauit annis X X X. obijt autem anno ætatis suæ X L V. regni X X X. Dominicæ uerò natiuitatis anno D X I I I I. indicti:ne Romanorum septima, Parisijs sepultus in Ecclesia sanctorum Petri & Pauli Apostolorum, quam ipse cum Crothilde cõiuge nouam construxerat.

Quatuor filios reliquit Clodoueus.

Reliquit autem filios quatuor, Lotharium, Theodericum, Clodomerum & Hildebertum, qui regnum inter se paternum amica portione diuiserunt. Et quia plures deinceps ex his processerunt reges, ne ordinem confundamus prosapię principalis incœptum Principalis intentio nostra erit in recta linea permanere, continuando seriem generis ad Hildericum ultimum cum minio.

Hic Hunibaldus terminauit historiã.

Hucusq; Hunibaldus continuauit historiam Francorum, ab excidio Troianorum per annos mille septingentos. Quæ sequuntur de gestis Francorum, ex Hoduardo, Richero & Hermanfredo alijsq; auctoribus sumpta sunt.

Lotharius regnauit annis LI.

Lotharius Clodouei filius, per quem recta continuatur linea, post patrem Suessionis regnauit annis uno, & quinquaginta. Cuius fratres singuli suis in locis regnauerunt. Theodericus enim Clodouei, ex concubina filius regnauit

Theodoricus regnauit in Austrasia

apud Metenses annis X X I I I. post quem filius eius Theodebertus regnauit apud Austrasios, id est, Metim, quæ Campaniæ superioris partem continet, per Alsatiam quoque, & Alemannos Rheno conterminos annis X I I I I. cui Theodebaldus filius succedens regnauit annis nouem, quo anno Domini D L X. sine liberis mortuo regnum Australiæ Lotharius accepit.

Clodomirus regnauit Aurelianis.

Clodomirus tertius Clodouei filius regnauit Aureliania, qui fuit in bello peremptus, à Gundoualdo rege Burgundiæ, relinquens tres filios, Theodobaldum, Guntherum & Clodoaldum, quos patre mortuo Crothildis auia penes se habuit educandos.

Reges Francorum duos nepotes occidunt.

Nec multo post Hildebertus & Lotharius patrui puerorum duos occiderunt proprijs manibus, tertius autem Clodoaldus auxilio procerum fuga lapsus eua sit, & clericus factus, bene uixit.

Hildebertus Parisiis regnat annis XLV.

Hildebertus iam dictus quartus Clodouei filius Parisiis regnauit annis X L V. Moritur autem anno Domini D L I X. Parisijs in ecclesia sancti Vincentij sepultus, cuius regnum unà cum Thesauris eius omnibus Lotharius frater eius accepit. Eodem tempore mortuus est, etiam Theodobaldus nepos qui regnum Austrasiæ aui sui Theodorici habuerat, quod ad Lotharium, est deuolutum. Et sic Lotharius solus totum regnum Francorum obtinuit.

Ermẽfridus rex Thuringiæ duos fratres suos perimit.

Anno Lotharij regis Francorum X. Ermenfridus Thuringorum rex ad instantiam Amalbergæ uxoris suæ, Berthariũ, & Baldericum fratres suos, quasi regnũ

eius

eius affectarent, doloſe occidit qui erant ſicut & ipſe, de nobili ſanguine regum Francorum. Quod ubi Theoderico regi innotuit ualde commotus eſt, & ſtatuit in animo ſuo necem conſanguineorum ulciſci. Morabatur enim Theodericus apud Auſtraſios in urbe Metenſi, ubi ſedem regni poſuerat, & dominabatur Auſtraſijs, hoc eſt, Metenſibus, Leodijs, Agrippinis, Treueris, Vueſtraſijs, Alſatibus, Ciſrhenisq; Alemannis.

Aliam belli cauſam Fortunatus aſsignat, quam breuiter dicemus. Amelberga Ermenfridi regis Thoringiæ uxor filia fuit Clodouei, & Crothildis quæ nimis ægrè tulit maritum ſuum ſub tributo conſtitutum, regis Theoderici quem regno cenſebat indignum, propterea quod concubinæ Clodouci patris, & non reginæ eſſet filius. Vnde cauſata quod regnum Auſtraſiæ ſibi potius iure deberetur, quæ eſſet legitima regis ac reginæ filia, quàm Theoderico illegitimè nato. His & multis alijs uerbis, mulier continuè moleſtauit Ermenfridum, & importunitate nimia tandem impulit, quod miſsis literis, & nuncijs ad Theodericum, Auſtraſię, ab eo regnum tanquam ſibi cum uxore debitum, iniurioſis & contumelioſis improperationibus requiſiuit.

Alia belli cauſa inter Theodoricū & Ermenfridum reges.

Hinc motus rex Theodericus cum ſe uenturum in Auſtraſiam, cum exercitu pugnatorum Ermenfridus minaretur, ſtatuit illum pręuenire. Vocatis igitur in auxilio filio ſuo Theodeberto, & fratre ſuo Lothario regibus cum magno Francorum exercitu intrauit Thuringeam, regem Ermenfridum cum uxore filijs ꝓcepit, & occidit omnem regionem Thuringorum ſibi ſubiecit. Ab illo tēpore Thuringi reges defecerunt uſq; in præſens.

Franci Thuringiam Ermenfrido rege perempto ſubijciunt.

Cum prædam inter ſe reges diuiderent Radegundis uirgo ſpecioſiſsima quę filia fuerat Berthari regis ab Ermenfrido fratre occiſi, Lothario regi ſorte obuenit, quam ille ſecum in Galliam abduxit captiuam, & in uxorem accepit, quæ magna ſanctitate claruit, & poſt obitum Lotharij regis monialis facta eſt.

Radegundis captiua uirgo abducitur.

Lotharius rex Francorum pręlia multa conſtituit. Cum Saxonibus bis pugnauit, primò uictor, ſecundò uictus, multis Francorum occiſis. Ipſe autem fuga lapſus cum paucis ad Sueſsionas regreſſus eſt. Cauſa belli fuit negatio tributi.

Filios habuit ſeptem, quorum unus nomine Granus, à quo thermæ ſunt dictæ ad Aquas Grani, Colonienſis diocœſis, patri fuit rebellis, quem poſtremò captum, cum uxore duobus'que liberis cremari iuſsit, multis Francorum peremptis.

Granus Lotharij filius à patre occiditur. Vnde Aquiſgrani.

Tandem Lotharius obijt, anno regni ſui quinquageſimo primo. Dominicæ uerò natiuitatis D L X I I I I. indictione Romanorum X I I. filios relinquens quatuor: Heribertum, qui natu maior apud Pariſios regnauit poſt obitum patris annis paucis, nihil aliud memoratu relinquens, non aio dignum, niſi quod libidini deditus, turpitudinis extitit ſeruus, & breui ſine liberis obijt.

Lotharius rex obijt. Anno regni ſui L I. Heribertus regnat Pariſijs.

Secundò genitus Lotharij fuit, Guntramus qui Aurelianis, & in Burgundia regnauit annis X X X I I I. & obijt anno Domini D X C V I I. duos relinquens filios, Theodobertum, & Theodoricum. Vxor eius fuit nomine Auſtrigildis dicta, mulier iniquiſsima, quæ ad mortem infirma, cum ſe non poſſe conualeſcere aſpiceret, medicos duos innocentes iuſſit interfici.

Guntramus Aurelianis & in Alſatia Heluetiaq; regnat.

Theodobertus maior natu genuit Sigebertum, Sigebertus autem genuit Odobertum, Odobertus autem genuit, Odobertum, Gunthramum & Adelbertū fratres. Odobertus autem iunior genuit Lutfridum & Vdalricum comites, quorum in Habſpurg alter, in Hohenburg reſidebat alter, iā regno in quatuor comitatus Heluetiorum, Alſatiorum & Alemannorum Ciſrheni ortum diuiſo. De iſto Lutfrido genealogia comitum de Habſpurg, uſque ad Rudolphum re-

Comitum de Habſpurg genealogiā ex rege Guntrano.

gem

Verùm sanctus abbas Columbanus Lotharium monuit, ne se nepotum nece pollueret, fore deniq; futurum quo hæres eorum fiat, & monarcha totius regni.

Sed Brunihildis auia nepotes ipsos, in mutuum bellum sine intermissione concitabat. Theodobertum singulari odio persequebatur auia, & ob id fratrem contra illum sedulo prouocabat. Vnde postremò Theodoricus exercitum mouit aduersus Theodobertum fratrem, & commissum est atrox bellum, in quo multa Francorũ milia ab utraq; parte ceciderunt. Tandẽ inferior factus Theodobertus fugit, & se intra muros Coloniæ Agrippinæ urbis recepit. Quem frater insecutus Coloniam obsidione uallauit. Ciues aũt rogabant pacem à Theodo dorico, quibus ille respondit: Non habebitis à me pacem, nisi proieceritis ad me de muro caput fratris mei Theodoberti. Ciues ergo amputatũ caput Theoberti domini sui Theodorico fratri sicut iusserat per murum proiecerunt.

Theodoricus rex plus Gunthrami Theobertum fratrem. occidit.

Factus itaque uictor in sanguine fratris Coloniam ingreditur pacificus, bellator impius totumq; Austrasiæ, quod frater possederat sibi subiugauit. Habebat autem Theodobertus tres filios, Sigebertum, Gunthramum & Lotharium, filiam unam speciosissimam. Sigebertus maior natu fuga lapsus, usq; ad mortẽ Theodorici secretissimè latuit apud auunculum suum Genebaldũm ducem Francorum orientalium, qui post mortem Theodorici procerum interuentu regnum accepit Heluetiorum, ut dicetur posthæc inferiùs, non tamen permittebatur sibi diadema imponere, uel regiam habere dignitatem De hoc Sigeberto natus est, Odobertus, per quẽ comites, in Habspurg, ut paulo diximus antè, cum multis alijs in superiori Alemannia Heluetiæ prouenerunt.

Sigebertus filius Theodoberti fugit ad Francos orientales.

Memorari autem Sigeberti duos fratres, & sororem, qui adhuc paruuli erant Theodoricus rex patruus secũ duxit ad Metim: Cui occurrens Brunihildis statim, ut uidit nepotes paruulos quasi furens leæna super eos irruit, & propria manu crudeliter interfecit, & sic Theodoricus Austrasiam obtinuit.

Brunihildis impia tres Theodoberti liberos interfecit.

Nec multo post hæc elapso tempore, anno scilicet Domini DCXVIII. qui regis fuit Lotharij XXXII. Theodoricus rex ueneno Brunihildis interijt, anno regni sui XXI. post cuiq; interitum Lotarius iuxta prophetiam sancti Colũbani abbatis totius regni monarcha factus, deinceps regnauit solus super Francos, & Gallos annis XIII. qui Brunihildẽ decem regum interfectricem Vuormaciæ comprehensam iudicio procerum mortem subire crudelem iussit.

Brunihildis Theodoricũ ueneno sustulit.

Brunihildis à Lothario rege interficitur

Lotharius igitur iam quatuor regnorum monarcha factus, commendauit prouincias comitibus. Palatij namq; sui præfectum constituit Garnerium uirũ nobilem, de antiqua prosapia regum Francorum, unde maiores domus siue comites Palatini sunt dicti, in eodem officio postea succedentes.

Lotharius comitibus prouincias comitibus.

Burgundiam uerò commisit cuidam Harponi, qui & ipse comes erat de uetustissima regum Francorum stirpe procreatus, & multa fortiter gessit.

Harponi Burgundiã commisit.

Radoni autem nobilissimo comiti Francorum Austrasiam commendauit, hoc est, Metim, Leodium, Coloniam, Treuerim, & quicquid illis interiacet.

Rado come Aust.

Moguntiam, Vuormaciam, Spiram & omnem Vuestrasiam unà cum adiacentibus regionibus commendauit Clodomiro, qui dux erat Francorum orientalium apud Wirtzburg, uiro magnanimo, & de regum prosapia descendenti.

Clodomirus dux.

Inferiorem autem Franciã siue Galliam Aquilonarem Pippino commendauit, in qua sunt potiores istæ ciuitates, Turnanensis, Morinensis, Tornacensis, Atrabatensis, Cameracensis, Traiectensis, & quicquid ipsis interiacet.

Pippinus fit Brabantiæ dux & comes.

Alsatiam Alemanniam Cisrhenanam, hoc est, Constantiam. Basileam, Argentinam, & quicquid iuris erat Francorum inter Burgundos, & Rhenum atq; Lõ-

gobardos

Sigebertus filius regis Theodorici fit comes Alemanniæ.

gobardos, ipsosq́ Heluetios, commisit Sigiberto filio quondam Theodoberti regis Austrasiorum, quem Theodoricus frater occidit, sicut est dictum. Iste Sigebertus quã diu patruus post necem patris fratrum, & sororis, cum Brunihilde superuixit, apud duces Franciæ orientalis latuit.

Comitatus in Habspurg principium.

A Lothario autem procerum interuẽtu factus est comes in regionibus memoratis, & genuit Odobertum, Gunthranum, & Theodobertum, ex Engeltrude filia Heriberti ducis Francorum orientalium. Præfuitq́ prouinciæ sibi commissæ annis XXXVIII. Odobertus patre mortuo, comitatus accepit quatuor in terra Sueuorum, *Habspurg*, *Kiburg*, & duos alios quorum mihi nomina iam non occurrunt.

Theodelindis regina.

Guntranus comes fuit in Homburg, & genuit Vdalricum patrem sanctæ Othilię uirginis Christi, & monialis. Theodobertus comes fuit Rauracorum. Ex his multi comites descendunt.

Garibaldus rex Bauariæ pater Theodelindis.

Eo tempore quo Lotharius regnare cœpit Suessionis in Gallia. Garibaldus regnauit in Bauaria, cuius filiam nomine Theodolindam Antharius rex Longobardorum habuit uxorem, quæ mulier Christo fuit deuotissima, ad quam beatus Papa Gregorius quatuor libroa dialogorum transmisit, anno Dominicæ natiuitatis DC. erant illo tempore Bauariæ reges, sub potestate regum Francorum, dabantq́ illis tributum singulis annis.

Garibaldus rex obijt cui Lotharius rex Tassilonem subst.

Anno autem Domini DCII. indictione Romanorum V. qui fuit annus Lotharij XVI. mortuus est Garibaldus prædictus rex Bauariæ, in cuius locum rex memoratus Francorum Lotharius Tassilonem constituit regem.

Sanctus Arnulfus Episcopus Metensis Dagoberti regis institutor.

Gertrudis uxor Lotharij regis Francorum peperit Dagobertum, qua mortua duxit Sigehildem, quæ peperit Heribertum de quibus suo loco dicetur. Dagobertum pater sancto Arnulfo Metensium episcopo nutriẽdum, & instituendũ commendauerat, qui his temporibus magno in pretio fuit. Iste Arnolfua de genere Francorum comes Namurci fuit, ex comite factus episcous Metensis, & ex episcopo monachus heremita, opinione cũctorũ sanctissimus, cuius genealogiam altius repetere causa me admonet, quod & regum de sanguine uenit, & ex nepotibus suis plures, ad regnum fuerunt assumpti.

Arnulfi genealogia ex regibus Francorum.

Anno enim Domini CCCXLIII. Clogio rex Francorum genuit Marcomerũ regem & Dagobertum ducem. Dagobertus autem genuit Genebaldum, Genebaldus autem Marcomerũ, & Sunnonem genuit. Sunno autem genuit Dioclem Diocles autem genuit Meroneũ. Meroneus autem genuit Leontium. Leontius autem genuit Heribertum. Heribertus autem genuit Priamum. Priamus autem genuit Sigebertum. Sigebertus autem genuit Nicanorem. Nicanor autem genuit Ansegisum. Ansegisus autem genuit Arnulfum comitem Namurci in Austrasia, postea Episcopum Metensem, & heremitam, de quo loquimur.

Genealogia Pippini & Caroli Magni

Sanctus Arnulfus Episcopus comesq; Namurcẽsium.

Arnulfus autem genuit Ansegisum Namurci comitem, & maiorem domus Francorum siue Palatinum comitem. Ansegisus autem genuit Pippinum maiorem domus, & ducem Brabantiæ patrem Sanctæ Gertrudis, cuius uxor Ida monasterium Niuellense, ad instantiam sancti Amandi construxit in Brabantia, siue ut usus habet in Brabantia, qui Pippinus obijt anno Domini DCXLVII. sub Dagoberto rege Francorum ut dicam. Pippinus autem genuit Grimaldum, & Carolum cognomento fortem maiores domus. Carolus genuit Pippinum Carolomannum, & Griffonem. Pippinus autem ex comite Palatino seu maiore domus Francorum rex, post depositionẽ Hilderici factus, genuit Carolum Magnum, de quibus postea dicetur.

Dagobertus rex contra Saxones bellum propter tributum.

Anno Domini DCXL Dagobertus, quem Lotharius pater iam antea regem Austrasiæ constituerat Bertholdo Saxonum duci neganti tributum soluere

luere Francia, bellum indixit, contractisq; copijs, ac Rheno transmisso cum eo pugnauit, & primò uictus, grauiter uulneratus est. Quod celeri nuntio referente audiens Lotharius pater, qui tunc erat in Ardemia sylua diocœsis Coloniensis, in auxilium filio properauit, Rheno apud Nouesum transmisso, rursus bellũ committitur, Berthold, siue ut uolunt alij Berthulf, dux Saxonum occiditur, Saxones a duce perempto fugiũt, quos insecutus rex Dagobertus omnes, qui gladij eius longitudinem excedebant masculini sexus occidit, gentemq; tributum D boum soluere compulit.

Berthulfus dux Saxonũ à Francis occiditur.

Post hæc anno Domini DCXXXI. indictione Romanorũ quarta, Lotharius rex filius Helperici, & pater Dagoberti moritur, anno regni sui XLIIII.

Lotharius rex Francorũ moritur.

Dagobertus cognomento Magnus filius Lotharij, post mortem patris regnauit annis XXXIIII. nomen matris eius Bertrudis. Hic duos filios habuit Sigebertum, & Clodoueum, uel ut alij scribunt Lodouegum, quem nos Ludouicum hodie Germanicè potius diceremus.

Dagobertus regnauit annis XXXX

Cum Sigebertus ipse puer infans XL dierũ baptizaretur ab Episcopo, & inter orandum Amẽ à circumastantibus esset respondendum, & omnes distractis cogitationibus tacerent, infans ipse Amen clara uoce respondit.

Puer quadraginta dierũ baptizãdus res[...]dit Amen

Hunc Heribertus frater Dagoberti, qui Tolosæ regnabat in Aquitania, de sacro fonte leuauit, qui scilicet Heribertus, fratre iam regnante post Lotharium obijt cum Hilperico filio, & monarchia ad Dagobertum redijt.

Heribertus rex Obijt.

Saxones missis oratoribus Dagobertum rogabant, quatenus eis tributum remittere dignaretur, quingentos uidelicet boues, quos annis singulis dare Franciæ regibus cogebantur. Consensit rex, sub ea conditione ad tempus, ut ipsi Saxones Sclauos debellarent, quod & fecerunt.

Saxonibus tributum D boũ ad tempus remittitur.

Rex Dagobertus filium suum dictum Sigebertum regem Austrasiæ, id est, Metensium, Coloniensium, & Leodiensium constituit, imposito illi diademate, commendans eum sancto Chuniberto Coloniensium Archiepiscopo, & Adelgiso Namurci Palatino comiti, ut eorum prudentia regeretur.

Sigebertus constituitur rex in Austrasia.

Clodoueus autem rex Nanthilde regis Dagoberti filius Neustriæ ac Burgundiæ rex, à patre declaratus est, quem adhuc paruulum Pippino duci Brabantiæ, & Againo comiti educandum, & instituendum in moribus commendauit.

Pippinus comes Namurci Brabantiæ dux.

Iste Clodoueus Dagoberti filius, uxorem habuit nomine Bathildem Saxonũ gentis illustrem fœminam, quæ peperit ei Lotharium, Hildericum, & Theodoricum, de quibus per ordinem suis, in locis breuiter dicendum.

Bathildis regina.

Dagobertus rex Francorum magnus, obijt anno regni sui XXXIIII. Dominicæ uerò natiuitatis DCLXV. indictione Romanorum octaua.

Dagobertus rex obijt.

Clodoueus filius Magni Dagoberti, succedens patri regnauit annis XVI. nomen matris eius Nanthildis. Maior domus siue comes palatij, fuit sub eo, Ansegisus sancti Arnulfi Metensis episcopi filius, uir strenuus, atq; magnificus, qui comes fuit Namurcensis, cuius filius Pippinus dux erat Brabantiæ.

Clodoueus secundus regnat annis XVI.

Regnauit autem Clodoueus, ut dictum est, in Neustrasia, & Burgundia, hoc est, Parisijs, Beluaci, Ambianis, Blesis, Remis, Lugduni, Tholosæ, & in omni regno Gallicano, usq; ad mare & Hispanias, per Alemanniam, Franciam orientalem, Bauariam, Alsatiam, Thuringiam, & alias prouincias regno Francorum subiectas, duces erant deputati, & comites de nobili sanguine antiquorum regũ Franciæ, qui eas sub regibus administrabant.

Regnũ Neustrasiæ est Parisiorum

Sigebertus autem frater Clodouei, sicut diximus, regnauit in Austrasia, quæ inferiori Campaniæ iungitur apud Metenses, Colonienses, Leodienses, Treuirenses, Mosellanos, Tulenses, Moguntinenses, Neometẽses, Vangiones.

Sigibertus regnat in Austrasia.

Clodoueus rex moritur anno regni sui XVI. Dominicæ uerò natiuitatis DCLXXXI. indictione Romanorum IX. relinquens tres filios, ut dictum est, ex

Clodoueus rex Francorũ moritur anno XVI.

Bathilde uxore, Lotharium Hildericum, & Theodoricum.

Lotharius regnat annis quatuor.

Lotharius Clodouei maior natu filius patri succedēs regnauit annis IIII tantū cuius maior domus Eberuuinus fuit, uir impius, qui sancto Leodegario Pontifici oculos eruit, & eum Christi martyrem fecit. Moritur autem rex Lotharius anno Domini DCLXXXV. indictione XIII.

Theodoricus regnauit annis septē. *Maior domus regibus imperabat.*

Theodoricus frater Lotharij, & filius Clodouei mortuo fratri succedens regnauit annis ferme septem. Bis etenim rex factus est. Primò nanque fratri succedens, otioque & inertiæ deditus, omnia negotia regni, per comitem Palatij quem maiorē domus nuncupabant, disponere cœpit, semel in anno, ad Kalēdas Maij se populo uidendum salutandumque ostendens, reliquum tempus omne in otio consumebat. Vnde res Francorum publica non parum detrimenti accepit. Omnia enim maiorum domus arbitrio gerebantur Cuius maior domus fuit Eberuuinus, quem alij Ebroinum malè scribunt, quia Germanicum est nomen, homo sceleratus & impius, qui multa fecit mala, quibus commoti proceres Francorum Theodoricum à regno deijciunt, & tam ipsum quàm Eberuuinum separatos, ab inuicem ad duo monasteria intrudunt.

Hildericus regnauit anno tantum uno.

Hildericus duorum regum præcedentium frater medius, & Clodouei filius, deiecto à regno Francorum Theodorico fratre iuniore, procerum electione ad regnum de Austrasia uocatus, regnauit annis paucis, qui cum esset motib. asper & multis nobilibus Francorum odiosus, in uenatione occisus est.

Theodoricus iterū regnat annis III.

Theodericus a fratre in uenatione unà cum Vlcida uxore prægnāte occiso, ad regnum à Francis restituitur, & regnauit deinceps annis tribus. Et moritur anno Dominicæ natiuitatis DCXCII. relinquens ex Clothilde regina filios duos, Clodoueum, & Hildebertum qui post eum regnauerunt.

Clodoueus regnat annis tribus. *Sāctus Vuilbrordus episcopus.*

Clodoueus maior natu Theorici filius patri succedens in regno Francorum, anno Domini prænotato DCXCII. regnauit annis tribus, cum fratre suo Hildeberto. Maior domus regni Francorum illo tempore fuit Pippinus Ansegisi filius Namurci comes, & Brabantiæ dux inclytus. Eius Clodouei regia anno ultimo sanctus Vuilbrordus, qui & Clemēs à Sergio Papa Romæ, in die sancti Clementis ordinatur episcopus, & in Galliam Belgicam, Austrasiam quoque & Phrisiam, ad prædicandum mittitur.

Clodoueus rex Francorū moritur.

Clodoueus autem rex iste Francorum moritur, anno Dominicę natiuitatis DC XCVI. indictione Romanorum IX. cui frater successit.

Hildebertus regnauit annis XIIII.

Hildebertus mortuo Clodoueo fratri succedens, regnauit post eū annos XIIII. cuius anno quinto sanctus Lampertus episcopus Leodiensis occisus est.

Rex autem Hildebertus moritur anno Dominicæ natiuitatis DCX. indictione Romanorum VIII. Dagoberto relicto filio.

Dagobertus regnauit annis V. *Pippinus bellat cōtra Bertharium.*

Dagobertus iunior patri succedens in regno Francorum, regnauit annis quinque, paruæ auctoritatis, & momenti reges Francorum his fuere temporibus, sed omnia per maiores domus fiebant, inter quos etiam uarij motus, & seditiones crebrò extiterunt. Eberuuino enim sub Theodorico mortuo Franci Garaconē Palatij comitem faciunt, quem non multo post Gillemarus eius filius à magistratu deiecit. Hic post bella aduersus Pippinum Brabantiæ ducem, quem Franci de maioritate domus eiecerant, repentina morte interijt, & Garacon pater dignitatem recepit. Illo etiam breui mortuo Bertharius maior domus constituitur homo inutilis.

Pippinus maioritatem domus recuperat.

Francorum dissidium intelligens Pippinus Brabantiæ dux, contractis copijs exercitum contra Theodoricum, & Bertharium duxit Pugnatum est acriter, Theodoricus fuso exercitu fugam petit, Bertharius occisus est. Pace tandem firmata, cum Theodorico rege Pippinus magistratum recepit, & obijt anno Domini DCCXV. indictione Romanorum XIII. filium relinquens nomine

Carolum

Carolum Martellum cognomento fortem, quem Pleutrudis nouerca nouissima Pippini uxor apud Coloniam in custodiam posuit. & Theobaldum maiorem domus Franci constituunt. Non multo pòst Franci Theobaldum magistratu deijciunt, bellum committitur, regis Dagoberti partes infirmantur. Pulso enim magistratu Theobaldo, Franci proceres Rangafredum maiorem domus faciunt. Interea Carolus Martellus Pippini filius de nouercæ custodia euasit.

Dagobertus autem Francorũ rex iunior tandẽ obijt. Anno Domini DCCXV. indictione XIII. relicto filio nomine Theodorico.

Dagobertus rex Francorũ moritur.

Post mortem Dagoberti regis Franci Danielem quendam presbyterum maiorem domus constituunt, quem postea erigentes in regem, Helperici nomen ei imponunt, qui aduersus Carolum Martellum sæpe pugnauit.

Daniel presbyter inter rex an. IX.

Verùm Carolus de custodia nouercæ miraculose lapsus, summo laborabat studio, ut principatum patris recuperare posset. Vnde cum esset potens, Lothariũ quendam de regio semine contra Danielem constituit regem Frãcorum, à quo & ipse maior domus factus est. Plura cum Daniele Carolus prælia gessit, aliquãdo uictus, sæpius tamen uictor.

Lotharius inter rex contra Danielẽ, Carolus Martellus maior domus.

Conspirauerant cum Daniele contra Lotharium, & Carolum Regenfridus dux Phrisonum, & Eudouuastonum princeps, sed omnes sunt uicti, & Lotharius auxilio Caroli regnum potenter obtinuit annis VIII.

Moritur autem Lotharius interrex iste anno Dominicæ natiuitatis DCCXXIII. regni sui octauo anno, indictione Romanorum sexta Quo mortuo Daniel qui & Hilpericus presbyter, in regnum est restitutus, qui non diu superuixit, sed anno sequenti, hoc est DCCXXIIII. obijt.

Lotharius moritur, Daniel pro rege accipitur.

Theodoricus Dagoberti regis nouissimi filius metu hostium, in quodam cœnobio monialium, ut ferunt educatus, post mortem duorum interregum Lotharij, & Danielis, consilio maioris domus Caroli Martelli, qui iam potentissimus erat, in regem à Francis assumitur, & regnauit annis XIII. sed omnis potestas penes maiorem domus erat in toto regno, & rex solo nomine contentus esse cogebatur.

Theodoricus regnat annis tredecim.

Carolus iste maior domus Francorum, Namurci comes, & Brabantiæ, dux regnum Francorum, penè desolatum, in integrum restaurauit, auxit & gloriosum fecit. Multa cum gentibus prælia gessit, & semper euasit uictor: In primis grandem exercitum duxit ultra Rhenum atque Danubium per deuictos Sueuos, Bauarosque ad Baugarenses, Rhetios & eas gentes, quas hodie nominamus Australes ultra Danubium Francorum regno potenter subijciens, cum spolijs multis, in Galliam redijt.

Carolus Martellus maior domus regni Francorum instaurator.

Sueuis à fide subiectionis Francorum deficientibus Carolus bellum indixit, contractisque copijs militum, cum eis dimicauit. Pugnatum est acriter, & multi ab utraque parte ceciderunt. plures tamen ex Sueuis, quàm Francis. Vnde nouissimè Carolo cessit uictoria, & occiso duce Sueuorum Leufredo, gentem illam, cũ regione Francis subiugauit.

Sueui rebelles superantur à Frãcis.

Anno Theodorici regis Francorum nono, qui fuit Dominicę natiuitatis DCCXXXIII. Carolus maior domus bellum gessit, cum Phrisonibus, se à subiectione Francorum uendicare in libertatem conantibus. Bellum atrox committitur, & Phrisones Radbodone duce eorum perempto superantur.

Phrisones ad obedientiam cõpulsi sunt per bellum.

Anno sequenti Carolus mouit exercitum in Vuasconiam. Nam Edulo princeps Vuasconum Hispaniæ regem Abdiramum, cum infinitã multitudinẽ pugnatorum haberet auxiliantem, in fines Francorum irrupit, positisque apud Burdegalam castris, ciuitatem expugnauit, Ecclesiis omnibus spoliatis, & incensis. Inde progrediens simili clade Pictauienses affecit, & sancti Hilarij templum incendit. Deinde ad urbem Turonicam mouit exercitum, quàm pari ma-

Vuascones deuastãt Frãcorum fines.

chinatione adorsus expugnare uoluit.

Carolus trecētis octoginta quinq; millia hostium prostrauit. Sed Carolus cum suis occurrēs hosti, ne quod uoluit impetraret, obstitit. Bellum committitur, atrocissime pugnatur, sed Carolo Deus concessit uictoriā, qui die illa CCCLXXXV. hostium prostrauit, cùm tamen de Francorum exercitu quingenti duntaxat in eo prælio cecidissent. Nec multo pòst mortuo Edulone, qui & Eudo, Carolus mouit in Vuasconiā, & eam suæ ditioni subiecit, Burgundos noua molientes compescuit.

Vuasconiam suæ ditioni subiecit. Anno Theodorici regis undecimo, Vuandali relictis sedibus suis, cùm finitimos sibi populos, non parum inquietassent, in Franciam randem crudeli multitudine irrumpentes, usq; ad Senones peruenerunt. Sed impetu in eos facto, urbis antistes Eppo soluta obsidione conuertit in fugam.

Vuādali Frāciam ingressi fugantur. Gothos à finibus Hispaniarum in Franciam irrumpentes, Carolus bello fortiter exceptos prostrauit, & cum ignominia maxima fugere compulit. Populos denicq; cisrhenanos, Mosellanos quoq;, Cynonotos, Vuestrasios, Moguntios, Vangiones & Neomeres Gallorum hostes antiquos etiam perdomuit.

Carolus Martellus Gothos superauit. Theodoricus rex Francorum moritur anno regni sui tertiodecimo, qui fuit Dominicæ natiuitatis DCCXXXVII. indictione quinta.

Theodorus rex Francorum obijt. Heribertus regnauit annis XIIII. Hildericus Teodorici regis filius genitori mortuo succedens, solo nomine regnauit annis XIIII. Nam & opes, & potentia regni penes palacij præfectos qui maiores domus dicebantur, & ad quos summa totius regni pertinebat tenebantur. Nec aliud quicquam regi permittebatur, quàm ut regio tantum nomine contentus, crine profuso, barbacq; submisso, in solio resideret, ac speciem dominantis effingeret, legatos undecumq; uenientes audiret, eisq; abituris responsa, quæ doctus erat uel iussus, quasi ex sua potestate redderet, cū præter inutile regis nomen precarium uitę stipendium, quod ei præfectus aulæ pro suo arbitrio adhibebat, nihil aliud possideret. Vnam tantùm & eam perparuam redditus uillam in qua domini, & ex qua famulos sibi necessaria ministrantes, atque obsequium exhibentes, paucę numerositatis habebat, fuitq; necessariò pau cis contentus.

Reges Francorū sub potestate maiorum domus erant. Quocunque eundum fuerat carpento ibat, quod iunctis bobus, & bubulco, more rustico agente trahebatur. Sic ad palacium, sic ad publicum conuentum, qui ad Kalēdas Maij annuatim celebrabatur ire solebat, & coram tota gente in solio residens, omnes salutabat, resalutatus ab eijsdem, sicq; domum ut uenerat reuersus otiosus domi usq; ad sequentem annum residebat. Ad regni administrationem, & omnia quæ uel domi, uel foris agenda, uel disponenda erāt, præfectus aulæ qui & maior domus, procurabat.

Saraceni & Vuādali Galliam uastāt. Anno Hilderici regis secundo, qui fuit Dominicæ natiuitatis DCCXXXIX. Vuandali cum Saracenis iterum facta irruptione, Galliam uastauerunt, & in primis Aralatensem urbem ceperunt. Carolus autem Martellus, maior domus, misit ad Lintprandum qui uenit ad eum cum toto Longobardorū exercitu. Quod audientes Saraceni mox omnes fugerunt.

Francorū regno tota pene subijcitur Germania. Carolus Martellus maior domus obijt. Annosequenti Carolus exercitum mouit in Saxoniam & gentem illam rebellem, & Francis solitum pendere tributum obnitentem bello uicit, & ad subiectionem coegit. Vlterius inde progrediens totam penè Germaniam usq; ad Sarmatas bello superans Francorum dominio subiecit.

Post multa fortiter gesta Carolus Martellus, id est, malleus, maior domus Frācorum, Namurci comes, & Brabantiæ dux fortunatissimus, obijt anno Hilperici regis Frācorū quinto, Dominicæ uerò natiuitatis DCCXLII. indictione Romanorū X. relinquēs tres filios, Pippinū, Carlomannū, & Griphonē. Gripho q minor natu erat matrē habebat nomine Suuāhildem Odilonis Bauarię ducis neptē, quę illū suo cōsilio, ad spē totius regni cōcitauit, licet frustra omnia tentaret.

Eodem

Eodem mox anno post mortem patris Pippinus & Carlomannus fratres primatum Francorum accipiunt, quem simul annis quatuor admistrauerunt. Postea Carlomannus Romæ factus est monachus, & Pippinus deinceps maior domus, mansit solus annis v I. quibus euolutis omnium consensu procerum rex Francorum constituitur, ut infra dicemus.

Pippinus et Carlomānus patri successerūt in principatu.

Gripho autem dolens se contemprum à fratribus consilio matris Laudunum ciuitatem occupat ac bellum fratribus indicit. Qui celeriter exercitu contracto Laudunum obsident urbem & fratrem capiunt, quem Carlomannus in Nouo castello quod iuxta Aruernum situm est custodiri fecit, in qua custodia usq; ad monachatum Carlomanni annis quatuor detentus fuit.

Gripho frat. trib. indicit bellum & ab eis capitur.

Anno Hilderici regis Francorum sexto Pippinus & Carlomannus Namurci comites ac Barbantiæ duces post obitum patris (ut dictum est) principatu maioritatis domus siue palacij comitatus potiti ad ordinandum regum atq; prouincias, quæ post mortem patris à subiectione Francorum desciuerat recuperandas animos studiosissime intendunt.

Gripho in custodiam ponitur annis quatuor.

In primis ergo ad recuperandum Aquitaniam communi animositate sublati, contra Himoldum illius prouinciæ ducem exercitum ducentes bellum principi indixerunt. At ille uidens se potestati Francorum non posse resistere, gratiam petijt & eorum se uoluntati subiecit.

Pippinus & Carlomānus regni ordinatione intenderunt.

Eodem tempore cum adhuc essent in Aquitania constituti Pippinus & Carlomannus in castello quod dicitur Lucasi, priusquam inde discederent principatum totius Francorum regni, cuius administrationem sub miserabili rege tenebant, inter se diuidere statuerunt. Diuiserunt ergo sicuti uoluerunt regni prouincias omnes procerum in poruintia, regis Hilderici neq; consilio, neq; consensu, ad id requisito. Erat enim Hildericus, ut diximus, nō rex sed umbra potius regalis cuiusdā imaginis, seruus seruorum, & sine re nomen gerens inane. Complacuit regni proceribus intentio principum ut tempus postulabat.

Aquitaniam Franci recuperauerunt.

Itaq; communi decreto Pippinus & Carlomannus diuiserunt inter se omnes totius regni Francorū prouincias in eo loco, qui nuncupatur uetus Pictauis. In qua diuisione Carlomannus Austrasiam, Alemanam & Thuringiam assecutus est sorte, quarum prouinciarum per pagos & urbes ista sunt nomina. Treueris cum Mosellanis, Metis cum Austrasijs, Leodium cum Namurcis, Brabantinis Hollandinis inter mare & Rhenum, Colonia cum Tungrensibus, Batauis, Menapprjs, Phrisijs & Hogijs, qui nunc sunt Vuestphali. Moguntia cum cisrhenanis, Vangionibus, Neometibus, Vuestrasijs & Cynonotis, Argentnaeum Alsatibus, Constantia cum Alemannis, Heluetijs, Rauricis, Curiensibus, & qui hodie nuncupantur Valesij. Vuirtzburg cum Sueuis Francisq; orientalibus, in quibus sunt oppipa & urbes Nuernberg, Babēberg, Forcheim, Vuinsheim, Hallis & multi comitatus, Suueinfurt, Cotenburg, Franekenburg, castellū Sebalstein, Vuichersheim, Vuardheim & alij plures, Bauaria cum urbibus, Ratispona, Viuario, Driopoli & alijs. Thuringia & Saxonia cum tota pene Germania Carlomanno contigerunt, in quibus singulis ferme prouincijs aut duces aut comites rempublicam sub potestate Francorum administrabant, principum nutu amonibiles.

Pippinus & Carlomānus inter se diuiserunt regnū Francorum.

Pippinus autem in ea diuisione assecutus est Burgundiam, Vuestriam, prouinciam Aquitaniam, Campaniam, Vualcaniamq; & quicquid illis interiacet, quarum prouiciarum per pagos & urbes ista sunt nomina. In Burgundia quidem Lugdunum, Vienna, Auinion, Bisuntium, Losanna, Valentia, Massilia, & quicquid hodie in Sabandia, & Delfinatu continetur. In Vuestria, Parisius, Cabilona, Tullum, Turonum, Cathalonis, Tholosa, Cotomagus, & quicquid per totam est Galliam, Remis, Aurelianis, Suessionis, Beluacus, Ble-

sua, Ambianis ab Hispanijs usque ad Scaldem fluuium.

Alemanni à fide Franco- rũ deficiunt. Hac diuisione inter se facta Pippinus & Carlomannus domum sunt reuersi. Eodem tempore mox ut Alemanni mortem Caroli Martelli audiuerunt, à subiectione Francorum recedentes, in rebellionem unanimiter conspirarunt.

Alemanni de nuo superan tur à Francis Quæ Sueuorum rebellio mox ut Carlomanno in notuisset contractis copijs, exercitum mouit in Alemanniam, quam ferro deuastauit & igne. Verũ cernentes Alemanni quod Francorum impares essent uiribus, denuo se illis subijciunt & annuum tributum, ut prius consueuerunt, soluunt.

Odilo Bauarorum dux superatur à Pippino & Francis. Anno Hilderici regis VII. qui fuit Dominicæ natiuitatis DCCXLIIII. Carlomannus & Pippinus iunctis copijs cõtra Odilonem ducem Bauariæ, qui & ipse defecerat à subiectione Francorũ processerunt ad bellum. Imposuerat enim ipse sibi regium diadema seq; regem auctoritate propria iussit appellari, quod Francorum decreto fuerat illicitum. quia omnia regna suæ ditioni subiecta in prouincias redigerant, unam ex omnibus monarchiã constituentes, cui rex unicus Frãcorum præesset & solus. Odilo autem dux uenientes ad se Francos bello excepit, sed ab eis superatus & fusus est, & Bauaria denuo in deditionem Francorum sub acta.

Saxones etiam à Francis superantur. Eodem tempore à fide Francorum etiam pars Saxonum post mortem Caroli Martelli defecit. Vnde Carlomannus à cæde Bauarorum reuersus cum suis, expeditionem mouit in Saxoniam captoq; castello, quod incolæ Osnabrug nuncupãt, & est hodie ciuitas episcopalis, Theodoricum illius pagi comitem primatium in dedicionem accepit, qui fidem non seruauit.

Iterum Saxones à Francis superantur. Quocirca Carlomannus & Pippinus coniunctis exercitibus, anno sequenti qui fuit Dominicæ natiuitatis DCCXLV. Saxoniam iterum ingressi sunt, & captum Theodoricum totiens fidei transgressorem capite truncari fecerunt. Iterumque, Saxones compulsi Francis subiacere tributum dare cœperunt.

Carlomãnus fratri suo principatũ Francorũ dimisit. Anno Hilderici regis Francorum nominatiui ottosi IX. Dominicæ uerò natiuitatis DCCXLVII. Carlomãnus princeps Francorũ nobilissimus maior domus comes Namurcensis & Brabantiæ dux natus, ac uice rex Germaniæ, Treuirorũ quoq;, Metensium, Leodiensium, Coloniensium, Moguntinensium, Vuormaciensium, Spirensium, Argentinensium, Basiliensium, Constantiensium, Alemannorum, Sueuorum, Bauarorum, Heluetiorum, Bohemorum, Australium, Francorum orientalium, Thuringorum, Phrisonum, & Saxonum, præfectus & principalis dominus unicus solus, potens & metuendus, omnia fratri suo dimisit.

Carlomãnus Romã profectus, ibi monachus factus est. Diuino etenim succensus amore, post posito tam latissimo principatu, qui olim simul & semel duodecim sufficiebat regibus, contẽptisq; diuitijs mundi & honoribus cunctis, Romam proficiscitur, & Zachariæ summo Pontifici se obtulit, à quo mox clericus factus est, mutatoq; habitu indumentis monachorum se fecit amiciri, factusq; monachus in monte Soracte, Ecclesiã sancti Siluestri construxit, in qua Domino seruiuit.

Carlomãnus à Roma uenit ad cœnobium sancti Benedicti. Verum post annos aliquot cum ex Francia multi nobiles Romam ex deuotione peregrinantes eum, ut olim dominum suum crebrius uisitarent, & quietis otium quo maxime delectabatur, sæpius interrumperent, locum mutare coactus est. Dimisso igitur cum Roma cœnobio ad monasterium sancti Benedicti quod est in monte Casino, secutus Dei Spiritum se contulit, & monachus inter monachos usq; ad mortem Deo seruiens permansit.

Monarchiã regni Pippinus obtinuit Post cuius conuersionem Pippinus frater eius maior domus omnem principatum totius regni Francorum solus administrauit consequenter adhuc annis V. quibus euolutis in regem est sublimatus & regnauit annis XVI. Et factum est omne

eſt omne tempus ſui principatus poſt patrem, annorum uiginti ſex.

Anno Hilderici regis Francorum XIIII. Pippini uerò principis IX. Dominicę autem natiuitatis DCCLI. indictione Romanorum quarta, ſanctus Burghardus natione Anglicus, profeſſione monachus, Vuirtzburgẽſis Eccleſiæ primus epiſcopus factus eſt, & præfuit in magna ſanctitate annis quadraginta.

Sãctus Burghardus fit epiſcopus. Wirtzpurg.

Eodem anno proceres totius regni conuenientes in unum, ſuper abrogatione regis Hilderici inutilis cœperunt habere conſilium. Placuit autem in communi omnibus, ut regem Hildericum nullam regnãdi uel peritiam uel poteſtatẽ habentem deponerent, & Pippinum penes quem totius regni ſumma manebat auctoritas, in regem ſublimarent. Sed Pippinus in hanc rem conſentire non uoluit, niſi prius conſilium Romani Pontificis Sachariæ inquireretur cauſas allegans ſe mouentes.

Francorum proceres Pippinum ducẽ in regem eligunt.

Cõmunicato igitur conſilio mittuntur Romã, ſanctus Burghardus, Vuirtzburgenſis epiſcopus, & Volradus abbas ad Zachariam Pontificem, ut conſulerent eum ſuper memorato regum negotio, quid uidelicet illi melius, iuſtius, rectiuſq; uideretur fore. Verum nomen regium cum diademate illi debeat permanere, qui ſemper otioſus, nihil operatur nomine regio dignum, an potius alteri ſit conferendum, id eſt Pippino, qui cuncta regni deſponit negotia ſolus'que facit laborem.

Sãctus Burghardus Romam mittitur à Francis pro Pippino

Reſpondit Papa legatis, iuſtum ſibi uideri ut ille qui regni perfert labores & cuncta diſponit negotia, & nomen portet regium & diadema, potius quàm Hilderiũs, qui ſemper otioſius nihil ad regni facit utilitatem. Scripſit ergo epiſcopis & proceribus Francorum & conſuluit, ut Hilderico abrogato & in monaſterium detruſo Pippinum facerent regem Sancto etiam Bonifacio archiepiſcopo Moguntino per Apoſtolica ſcripta mandauit, quatenus eũdem Pippinũ in regem ungeret Francorum.

Zacharias Papa Pippinum declarat regẽ Frãcorum.

Pippinus iuſſu Zachariæ Papæ in regem Francorum in ciuitate Sueſſionum unctus & coronatus eſt per manus ſancti Bonifacij archiepiſcopi Moguntiacẽſis, anno Dominicæ natiuitatis DCCLII. indictione Romanorum V. & regnauit annis XVI. Erat Pippinus Namurci comes, Brabãtiæ dux, maior domus ſiue comes Palatinus de antiquiſsima ſtirpe regum Francorum, cuius pater fuit Carolus Martellus, qui fuit Pippini ſenioris, qui fuit Anſegiſi, qui fuit ſancti Arnulphi, qui fuit Anſegiſi, qui fuit Nicanoris, qui fuit Sigeberti, qui fuit Priami, qui fuit Heriberti, qui fuit Leoncij, qui fuit Merouei, qui fuit Dioclis, qui fuit Sũnonis, qui fuit Genebaldi, qui fuit Dagoberti, qui fuit Marcomeri, qui fuit Clogionis regis Francorum anno Dominicę natiuitatis CCCL. regnantis. Porrò Hildericus rex depoſitus iuxta Papę ſentẽtiam monachus factus eſt, defecitq; in eo linea regum Francorum à Pharamundo deſcendentium.

Pippinus regnauit annis ſedecim ſuper Francos

Pippini genealogia ex Francorum regibus deſcendit.

Eodem anno quo Pippinus in regem fuit coronatus inuentio & translatio corporum ſanctorum Kyliani epiſcopi, Colonati presbiteris, & Tothnani diaconi martyrum apud Vuirtzpurg facta eſt, à paſsione eorum anno LXIII. indictione Romanorum (ut ſupra diximus quinta) cum exultatione populi.

Tranſlatio corporũ ſanctorum Kyliani & ſociorum eius martyrum.

Hoc ipſo quoq; anno Pippinus rex ad inſtitiam ſancti Bonifacij Moguntini archiepiſcopi conſiderans fidem ad ſanctitatem diui Pontificis Vuirtzburgẽſis Burghardi quo mediante apud Papam urbis Romæ Francorum regnum fuerat aſſecutus, & quod epiſcopium eius adhuc nouum in temporalibus nõ ſatis eſſet prouiſum, de conſenſu filiorum ſuorũ Caroli cognomine poſtea Magni & Carlomanni ſimul & omnium procerum totius regni Francorum, qui Sueſſionis eo die affuerunt quãdo in regem fuerat unctus & coronatus, ciuitatem Vuirtzpurg cum omnibus prouentibus & utilitatibus eius regali munificentia donauit Eccleſiæ cathedrali, hoc eſt, ſancto Burghardo epiſcopo Vuirtzburgẽſi me-

Sãctus Burghardus epiſcopus wirtzburgenſis.

Ciuitas wirtzburg datur ſancto Burghardo epiſcopo primo ibi.

morato & eius in perpetuam successoribus proprietatem. Castellū quoq; Carlspurg cum uilla quæ Carlestat nominatur, & alia plura Ecclesiæ prædictæ contulit nouus rex Pippinus.

Ducatus Franciæ orientalis donatur Ecclesiæ Vuirtzburgensi.

Titulum quoq; & dignitatem cum emolumento ducatus Francorum orientalium, idem rex Pippinus dono dedit perpetuo Ecclesiæ Vuirtzburgensi & sancto Burckhardo illius primo antistiti eiusq; successoribus in perpetuum, quibus & potestatem dedit iudicium ordinandi, & iudicandi secundum legem & cōsuetudinem Francorum, in omnibus causis per uniuersum ducatum.

Pippini regis Francorum expeditio in Saxoniam prima.

Anno regni sui secundo Pippinus rex cum magno exercitu Francorum intrauit Saxoniā, cui Saxones obstinatissime restiterunt. Postremò tamen uicti sunt, & iterum in uerba regis iurauerunt, quamuis non diu seruarūt fidem. In hac expeditione Hildegarius episcopus Frācorum fuit occisus. Gripho etiā frater Pippini regis eodem anno à quodam interemptus est.

Sanctus Bonifacius ex monacho Moguntinus archiepiscopus passus est.

Anno Domini DCCLV. indictione Romanorum octaua, & fuit annus Pippini regis tertius, sanctus Bonifacius ex monacho archiepiscopus Moguntinus in Phrisia passus est prope Dockheim pro fide Christi martyrium, cuius corpus ad monasterium Fuldense relatum est, & ibidem in crypta honorifice sepultum.

Secūda regis Pippini expeditio facta in Saxoniam.

Pippinus anno regni sui VI. contracto iterum ualido Francorum exercitu, mouit in Saxoniam & commisso prælio multa eorum milia occidit, & reliquos in deditionē accepit, & ad hoc eos coegit, ut promitterent se facturos omnia quæcunq; præciperet, & annis singulis CCC equos illi daturos pro tributo, siue munere honoris, & in signum fidelis subiectionis. His ita compositis & more Saxonico confirmatis rex Pippinus in sua reuertitur.

Pippinus Frācorū rex moritur senex.

Anno Domini DCCLVIII. indictione Romanorum VI. Pippinus rex Francorum VIII. kalendas Octobris moritur, anno principatus sui XXVII. regni autem XVI. cuius corpus apud sanctum Dionysium est sepultum, uxorem relinquens nomine Bertradem, & duos filios Carolum & Carlomannum.

Carolus rex Frācorū magnus regnauit annis 46

Carolus Magnus Pippini regis maior filius post patrem regnauit XLVI. Regnauit autem cum fratre suo Carlomanno annis tribus, quo mortuo solus regnauit annis XLIII. Cum regnare cœpit annum ætatis agebat XXVI. Hic prælia multa constituit, & regnum Francorum ualde ampliauit. In primis contra Hunoldum, qui Aquitaniam inuaserat, duxit exercitum, qui statim fugit à facie eius ad Lupum Vuasconiæ ducem. At Carolus missa legatione ad Lupum in Vuasconiam fugitiuū cum uxore ab eo recepit, ipsoq; Lupo cum tota Vuasconia sibi obtemperante regressus est.

Conuētus fit principū sub Carolo rege Magno Vormatiæ.

Anno DCCLXX. Carolus rex habuit conuentum principum regni generalem in Vuormatia ciuitate. Bertrada uero mater Regum cum Carlomanno minore filio apud Sels constituta pacis causa in Italiā proficiscitur, peractoq; negotio pro quo ierat, & orandi uoto rite soluto sanctis Apostolis, ad suos rediit.

Sācti Othmari corpus integrum reperitur.

Eodem anno corpus sancti Othmari quondam abbatis cœnobij diui Galli, in insula Rheni quę Stein nuncupatur qua defunctus est, per decem annos sepultum reperitur incorruptum, ablatumq; in Basilica sancti Galli sepelitur. Qui cum esset eiusdem monasterij abbas bonæ ac religiosissimæ conuersationis quorundam peruersorum fratrum inuidia pulsus est, & in memoratam insulam Stein relegatus, ubi & moritur anno Domini D C C L X. indictione XIII.

Carlomānus rex frater Caroli magni obijt.

Anno Domini DCCLXXI. Carlomannus rex moritur, cuius uxor cum liberis fugit in Italiam ad Desiderium regem Lōgobardorum à facie Caroli regis, propterea quod erat sibi malarum in eum machinarum cōscia, cum alijs suis qui ex parte Carlomanni semper discordiam seminabant. Iam deinceps Magnus Carolus regnum Francorum solus tenuit annis XLIII.

Anno

Anno sequenti Carolus rex congregato iterum Vuormatiæ principum generali conuentu, communi omnium consensu bellum Saxonibus indixit. Contracto non paruo Francorum exercitu, Saxoniam intrauit, & cuncta ferro, & igne depopulatus est. Eresburg castrum quoddā cum obtinuisset, idolum Saxonica lingua Ermensul nuncupatum destruxit. Inde discedens ad Vuesaram fluuium processit, ubi conuenientes Saxones gratiam regis postularūt fidem promittentes. At rex acceptis XII. obsidibus pacem concessit.

Prima regis Caroli Magni expeditio in Saxones facta est.

Anno Domini DCCLXXIII. cum Adrianus Papa insolentiam Desiderij regis Longobardorum, & oppressionem ecclesiæ diutius ferre non posset, missa legatione ad Carolum, eius opem implorauit. Qui collecto exercitu Longobardiam intrauit, ac Desiderium in Ticinensi urbe, quæ nunc est Papia obsedit. Lōga tandem obsidione ciuitatem, ad deditionem compulit, quam reliquæ ciuitates secutæ regis Caroli se potestati subdiderunt. Rex itaq; subacta, & prout tempus admisit ordinata Italia in Franciam reuertitur, Desiderium regem secum ducens captiuum. Adelgisus uerò Desiderij filius in Græciam fugit, ad Constantinum Imperatorem ibiq; uitam finiuit.

Carolus rex in fauorem ecclesiæ Romanæ uincit Lōgobardos

Interim uerò quod rex Carolus erat bello implicatus in Longobardia, Saxones nacta de absentia eius occasione, contiguos sibi Hassiorum terminos deuastare cœperunt. Venientes'que in locum, qui Fritislaria nominatur, ecclesiam quam sanctus archiepiscopus Bonifacius quondam cōsecrauit, incendere moliti sunt. Erāt enim Saxones adhuc eo tempore cultores idolorum. Cumq; multa ui eam incendere conarentur, apparuerunt quibusdam tam ex paganis quā ex Christianis, duo iuuenes, in albis omne incendium prohibentes, quorum præsentia Saxones territi omnes, in fugam conuersi sunt nullo persequente.

Saxones sine fide Carolo regi fideles Hassios deuastant.

Anno Domini DCCLXXIIII. Carolus de Lombardia domum regressus, prius quam eum Saxones uenisse sentirent, tripartitum in eorum terram misit exercitum, qui direptionibus, & incendijs cuncta uastantes, compluribusq; eorum qui resistere conati sunt interfectis, cum ingenti præda reuersi sunt. Et hæc secūda fuit expeditio Caroli regis in Saxoniam.

Secunda regis Caroli Magni expeditio in Saxones facta est.

Anno Domini DCCLXXV. Carolus rex Magnus decreuit Saxoniam ingredi, & tam diu in ea perseuerare, donec aut fidem Christi susciperent, aut omnes exterminarentur. Toto igitur Francorum impetu Saxoniam petens, primò incursu Sigeburgum munitissimum castellum, q̄d ex opposito Rheni duobus à Bunna distat miliaribus, in quo Saxonum erat præsidium cepit Eresburgum à Saxonibus destructum restituens muniuit, in eoq; Francorum præsidium posuit, multaq; strage facta obsides ab eis, & à Vuestphalis acceptis pacem dedit petentibus & recessit.

Tertia Caroli regis Magni expeditio facta, in Saxones.

Anno Domini DCCLXXVII. Carolus rex Magnus habito principum regni Francorum concilio in loco Padelbrunna, in finibus Saxoniæ ubi nunc est ciuitas episcopalis, iterum iam quartò exercitum duxit in Saxoniam omnesq; sibi fallaciter deuotos inuenit. Cuncti enim ad eum uenerunt præter Vuitikindum unum ex primoribus Vuestphalorum, qui multorum sibi conscius facinorum regem timuit, & cum paucis ad Sigefridum regem Danorum profugit. Cæteri autem qui conuenerant in tantum se regis potestati submiserunt, ut ea conditione ueniam, tunc mererentur quatenus, si eius statuta ulterius uiolarent patria, & libertate priuarentur. Multi ad instantiam regis baptizati sunt, quorum tamen pauci ueri Christiani extiterunt.

Quarta Caroli regis expeditio in Saxon.

Saxones Imperatori cōpulsi obediunt.

Anno Domini DCCLXXVIII. rex Carolus mouit in Hispaniam, & urbes quas suæ ditioni subegit atq; à Saracenis obsides accepit. Interea Saxones comperto quod rex longè abesset sumptis armis, usq; ad Rhenum profecti sunt. Sed cum amnem transire non possent, quicquid à Tuitio uilla, quæ est in opposito

Saxones deuastant partes Francorum.

 Coloniæ,

Coloniæ,usq; ad confluentiam,ubi Mosella influit Rhenum,uicorum,uillarũq; uit, igni & ferro depopulati sunt,nullum sexus uel ætatis discrimen facientes, sed infantes,una cum matribus occiderunt.

Imperator Francos, & Alemannos contra Saxones mittit. Quod cum rex Altisiodoro positus audisset,orientales Francos, & Alemannos,ad propulsandos eos continuò misit. Quorum aduentum Saxones audiẽtes confestim recesserunt Sed isti è uestigio illos insecuti, repererunt eos in partibus Hassiorum iuxta fluuium Adernam , statimq; in ipso fluminis uado illos adorti,tanta cæde strauerunt,ut paucissimi remanserint.

Carolus Imperator Magnus quintò mouit in Saxoniam. Bucholz. Anno sequenti qui fuit Dominicæ natiuitatis DCCLXXIX. Carolus iã quinto expeditionem mouit in Saxoniam in eo loco traducens exercitum ubi Lippia influit Rhenum haud procul à uico,qui Vuesel nuncupatur . Cui cum Saxones occurrerent armati,apud Bucholdz uicti sunt & multi eorum occisi, cæteri salutem fuga quæsierunt. Rex autem Carolus Vuesphalorum regionem ingressus eos omnes in deditionem accepit. Inde mouens ad Vuesaram castra locauit. Ibi Angrarij,& Ostphali obsides dederunt,& sacramenta iurauerũt, quibus peractis rex Vuormaciam reuersus est.

Carolus rex Magnus iam sexto mouit in Saxoniam Anno Domini DCCLXXX. Carolus rex iam sextò mouit in Saxoniam,cui uenienti omnes orientalium partium Saxones occurrerunt,multiq; de populo baptizati sunt. Veniens inde ad locũ ubi Hora,& Albis confluũt, ordinauit rex tam Saxones,quam Sclauos. reuersusq; in Franciam, & habito consilio, Romam causa orationis cum Hildegarde uxore liberisq; profectus est, ac natale Domini,in fine huius anni Papiæ celebrauit D C C C I.

Carolus rex Francorum Magnus fit Imperator annis XIIII. Hoc anno Dominicæ natiuitatis indictione nona Carolus rex Francorum Pippini regis filius , postquam regnasset annis X X X I I I. Anno ætatis suæ L I X. factus est Imperator Romanorum,& imperauit annis X I I I I Cum enim Romæ esset propter calumniã Leoni Papę tertio nimis iniuriosè factam, & natale Domini ibidem celebraret, in ipsa die sacratissima ad missarum solennia ueniens,dum ante confessionem beati Petri Apostoli,ab oratione, nihil minus cogitanti,ne dicam speranti,quam Imperium, Leo Papalibus infulis ornatus capiti eius coronam imposuit, & imperatorem Romanum pronunciauit.

Leo Papa tertius, Carolũ Imperatorẽ coronat. A cuncto mox populo Romano conclamatum est: Carolo Augusto à Deo coronato Magno,& pacifico Imperatori Romanorum,uita & uictoria. Post quaa laudes unctuaab Apostolica manu , & more antiquorum principum adoratus à Papa & ablato patritij nomine quo antea fuerat insignitus , Imperator & Augustus appellatus est multarum fauore gentium.

Saxones cisalbim trãsferuntur in Franciam. Anno Domini D C C C I I I. Carolus Imperator Aquisgrani hyemauit. Aestate autem ducto exercitu in Saxoniam,omnes qui trans Albin flumen habitabant Saxones in Franciã transtulit,& pagos transalbianos ab Odriatis populis inhabitandos,& colendos sub tributo annuo concessit.

Bohemia regno Francorũ subijcitur Anno Domini D C C C V. Imperator misit filium suum Carolum, cum exercitu in Bohemiam , qui depopulatis omnibus ducem terræ illius nomine Lechonem occidit , & eius ducatum regno Francorum fecit subiectum.

Carolus imperatoris filius moritur Anno Domini octingentesimo undecimo, Imperatoris Caroli maior natu filius , & ipse nomine paterno dictus Carolus, pridie nonarum Decembris obijt.

Ludouicus rex Aquitaniæ in cõsortem imperij à patre assumitur. Anno Domini octingentesimo decimotertio , Carolus Imperator habito generali conuentu principum Aquisgrani,filium suum Ludouicum regem Aquitaniæ ad se uocauit, ei que imponens coronam Imperialis nominis sibi consortem fecit . Bernhardum uerò nepotem suum,filium Pippini filij sui regem Italiæ constituit.

Eodem

Eodem anno pons Rheni apud Moguntiam, quem imperator per decem annos ingenti labore, & opere mirabili, de ligno ita construxit, ut perenniter durare posse uideretur, in mense Maio, ita tribus horis fortuito incendio conflagrauit, ut præter hoc quod aqua tegebatur, nec una quidem hastula ex eo remaneret. Multa Episcoporum consilia eodem anno iussu Imperatoris facta sunt.

Pons Rheni apud Moguntiam igne casuali comburitur.

Anno Dominicæ natiuitatis DCCCXV. indictione Romanorum octaua, mensis Ianuarij, die uicesima octaua, Carolus cognomine Magnus rex Francorum, & Imperator Romanorum semper Augustus Aquisgrani moritur, & ibidem in Ecclesia Beatæ Mariæ semper uirginis, quam ipse construxerat, honorificè sepelitur, anno ætatis suæ XII regni sui Fråcorum XLVI. Imperij autem XIIII. qui regno Francorum non minus prouinciarum adiunxit quam prius habuit.

Carolus Imperator Magnus moritur.

Ludouicus Caroli magni regis, & Imperatoris filius patri succedens, tam in Romanorum imperio quàm in Francorum regno, utrûque regnauit annis XVI. quem Stephanus Papa quartus ueniens in Galliam anno regni eius secundo, post obitum patris in ciuitate Remorum Imperatorem consecrauit.

Ludouicus rex & Imperator filius Caroli annis XXVI.

Anno Domini præsignato DCCCXV. Megingaldus nostro more, uel Meginhgaudus consuetudine Sicambrorum L. in V. mutantium, comes in Francia orientali consensu S. Burghardi Vuirtziburgensis episcopi, monasterium Suuartzachense, haud procul à Mœno flumine, opitulante Innua uxore eius construxit, cuius Ecclesiam sub honore Domini nostri Iesu Christi, in memoriã quoque sanctæ Dei genitricis, sanctorumque Sebastiani, & felicitatis martyrum consecrari fecit, & Monachos ordinis diui patris Benedicti ibidem collocauit.

Cœnobium Swartzach fundatur hic.

Anno Domini DCCCXVII. Ludouicus Imperator Aquisgrani conuentum celebrauit principum in quo Lotharium primo genitum suum nominis, & Imperij consortem sibi constituit, cæteros reges appellatos, unum Aquitaniæ, aliũ Bauariæ præfecit, regnum Francorum cum imperio sibi retinens.

Lotharius à patre in consortem imperij assumitur.

Anno Domini DCCCXL. indictione Romanorum tertia, Ludouicus rex Frãcorum Imperatorque Romanus obijt, sepultusque est in Ecclesia Metensi. Post cuius mortem Lotharius, cum nomine Imperatoris tenuit Italiam, Pippinus Aquitaniam, Carolus Galliam, & Ludouicus Germaniam sortitus est.

Ludouicus rex Imperator moritur.

Regni Francorum diuisio in duo regna, in Germanicum & Gallicanum.

Anno Dominicæ natiuitatis DCCCXLI. ab introitu Sicambrorum siue Francorum in Germaniã sedesque acceptas ad ostia Rheni anno Millesimo CCLXXX. indictione Romanorum quarta. Anno ab excidio Troiano, bis millesimo tricesimo Francorum latissimum regnum tres Ludouici regis, & imperatoris filij, cum imperio Romanorum, inter se diuiserunt. In qua diuisione Lotharius, ut dictum est, Italiam cum nomine Imperij consecutus est, Ludouicus Germaniam. Carolus Galliam, & Pippinus eorum nepos Aquitaniam.

Regnũ Francorũ in duo Germanicũ, & Gallicum diuiditur. Anno Francorum II.

Ab illo tempore cœpta regni Francorum diuisio bipartita mansit, iam per annos DCLXXIII. usque in præsentem diem manebitque deinceps perpetua. Quæ quidem diuisio literis, & iure confirmata maiorum, ex uno regno Francorum fecit duo, quorum alterum est Germaniæ, alterum uerò Celticæ duntaxat, & Aquitaniæ. Nam Galliæ Belgicæ maior pars, in diuisione postea regno fuit adiudicata Germaniæ, in quo regno istæ prouinciæ sunt, cum ciuitatibus.

XXX. regnum eorum diuiditur. Regnũ Germanicum separatur à Gallico.

Alemania siue Sueuia tota, cum urbibus suis Constantia, Basilea, Biriensibus, Heluetijs, Losanna, Sedunensibus qui & Valesij, Burgundia quoque Bisuntini, Lotharingia, Metis, Leodium, Cameracum, Atribatum, Flandria, Hollandia, Selandia, Brabantia, Traiectum, Colonia, Treueris, cum Mosellanis, Moguntia, Vuormatia, & Spira, cum Cynonotis, atque Vuestrasijs, Vosegomibusque, Argentina cum Alsacijs, cæteraque omnia, his adiacentia, ad Germaniæ regnum pertinen.

Ad Germaniæ regnum quæ prouinciæ, & urbes pertineant.

Sub regno suo est universa Germania. nent, dicunturq; ciuitates regni Germanici, & non imperij Romani. Deinde Germania tota huic subest regno in qua sunt: Phrisii, Saxones, Hassij, Vuestphali, Hogij, qui & Vuederauij, Thuringi, Misnenses, Marchionitæ de Brandenburg, Pomerani, Rugij, Stetinēses, Holstanij, Dani, Suedi. Nortuuegij, Pruteni, Poloni, Salesii, Sorabi, qui & sunt Bohemi antiquitus, & Schlaui nuncupati, Austrij, Carenthij, Stirij, Thiroli, Bauarij, Rhetij, & quicquid his interiacet. Sed & Italia uniuersa præter bona Ecclesię antiquo iure ad regnum Francorum Germaniæ pertinuisse manifesta est, sub ditione Caroli Magni.

Regnū Germaniæ regē habet non indigentem confirmari. Rex igitur Germaniæ quicunq; pro tempore fuerit, duo habet, Regnū & Imperium. Ad regnum per principes eligitur, & nullius confirmatione indiget, ad Imperium uerò quod est regno iure annexum per Pontificem Romanum, & cōfirmari debet & ungi. Regnum est Germanorum nomine dicendum, Imperium uerò Romanorum. Confusè loquuntur, qui dicunt Maximilianum regem Romanorum, cum Germanorum dicere potius debuissent. Similiter qui dicunt Coloniam, Treuerim, Leodium, Metim, uel alias urbes Germanię ciuitates esse Imperiales, cum sint Regales, non rectè loquuntur.

Germaniæ regnū manet liberum etiamsi auferatur imp. Nam si aliquando contingeret à Germanis Imperium auferri, maneret nihilo minus Germaniæ regnum, ut nunc est liberum, omnes prouincias, & ciuitates per omnia loca præscripta sibi habens, ut hodie habet subiectas.

Ludouicus Germaniæ non fuit imperator. Ludouicus igitur frater Imperatoris, Ludouici senioris filius, & Magni nepos Caroli, regnum Germaniæ in diuisione assecutus, regnauit annis XXX. post quē filius eius nomine Carolus iunior Rex fuit Germaniæ, & Imperator Romanorum annis XI, sub quo regnum inter fratres suos fuit diuisum. Nam ipse cum Germania habuit Imperium. Ludouicus Ostrofranciam, Carolus Alemaniam, & Carlomannus Bauariam, cuius filius Arnulfus post modum totius regni Germanici simul, & Imperij monarchiam obtinuit. Ab hinc nomen Francorum, cū Gallia regibus Galliæ mansit, & paulatim à Germanis deficere cœpit. Nos sumus Franci Germani: illi autem Galli.

Fancorū nomen Gallia tulit, nos sumus Franci Germani.

1514.

Compendij Ioannis Trittenhemij abbatis Diui Iacobi Vuirtzihurgensis, de origine gentis Francorum, de regno quoq;, nomine & Regibus eorundem FINIS.

EPITOMA

EPITOMA GERMANICARVM RERVM, IACOBI VVYMPHELINGII SELESTADIENSIS.

IACOBVS VVYMPHELINGIVS

Thomæ Vuolphio Iuniori, pontificij iuris interpreti, summo amico, S.

VIDENS Romanas, Venetas, Anglas, Pannonumq́, & Bohemorum, ac Francigenum historias indies lectum iri, excitaueram nuper Sebastianum Murrhonem, ut ex priscis historiographis, epitomen saltem rerum à Germanis magnificè gestarum comportaret: ne quum cæteræ nationes egregia maiorum suorum facinora dissem inare student, nos ueluti somnolenti, & parui animi, glorieq́ suæ cõtemptores, perperuò dormitare uideremur. Morem mihi gesturus Murrho, quod cœperat, immatura morte interueniente, neq; perficere potuit, neq; reuidere. Ego itaq; quicquid ille meo hortatu aggressus, tanquam fragmenta post se reliquit; cogitabam in seriem distribuere, augere, & utcunq; absoluere, tibiq́ mi suauissime Thoma dedicare, non solùm ad gloriam nominis tui sempiternam: sed etiam ut omnes Germani, in hac Epitome antiquitates Germaniæ uideant, uitam nostratium Imperatorum legant, Germanorumq́ laudes, ingenium, bella, triumphos, artium inuentionem, nobilitatem, fidem, constantiam, & ueracitatem edi scant: atq; ut his breuibus ansam præbeamus studiosæ posteritati, quo maiora indies studeant adijcere. & amplioribus rerum incrementis Germanorum laudes cumulare. Verùm à Germanicis laudibus Argentinam, unde tibi: & Selestadium, unde mihi origo est, cæterasq́ ciuitates, ex hoc Rheni littore Galliam uersus sitas, nolumus exclusum iri, quoniam eas ab Octauiani ætate, Suetonio teste, Germani inhabitarunt: unde & Germaniæ nomen meruere. Et Plinius & Cornel. Tacitus, Ammianus Marcellinus, Franciscus Petrarcha, Blondus, Lupoldus, Hermannus, & Aeneas Syluius, inter Germaniæ fines illas dinumerant: Ecclesia quoq; Romana inter Germaniæ metropoles Maguntinam, Treuerensem, & Agrippinam collocauit. Quumq́ summus pontifex legatos à latere, ad Germaniam mittit, in his patriæ quoq; nostræ ciuitatibus munus legationis suæ illi exercent: quod nisi Germaniæ pars essent, quas legati ad Germaniam missi dispensationes, indulgentias ac beneficiorum prouisiones in eis administrant, irritæ uiderentur, & inanes. nam & ad Galliam alij à nostris mittuntur legati, qui in nostris ciuitatibus partes suas nequaquam explent. Adde quod ipse Carolus Burgundiæ dux, Maximiliani regis socer, ad principes electores perscripsit, sese & Germanum esse & dici uelle: cuius tamen terræ in hoc Rheni littore sitæ fuerunt, imò ipsarum ciuitatum, & pagorum antiquissima nomina Germanicũ sonant, & minimè Gallicum. Et si uel Caroli Magni, aut filiorum nepotumq́ suorum ætate, hic unquam Galli habitauissent, uersatum fuisset, & hîc proculdubio Gallicum idioma. At ubi iam inueniuntur ulla Gallicæ linguæ uestigia? ubi libri Gallici? ubi monumenta? ubi Epistolæ? ubi epitaphia? ubi literæ contractuum

tractuum rerum urbanarum & ciuilium aut feudorum: sicut & septingentis & octingentis annis, Latinæ & Germanicæ linguæ apud nos monumenta reperiuntur. Nec mihi persuaderi potest, optimos Sueuię duces, qui cathedralem apud Spiras Ecclesiam, quiq; cœnobium diuæ Fidis in patria mea Seletstadio fundarunt & locupletauerunt, magnificas illas impensas, paternãq; substãtiam in Galliã traducere, ac inter Gallos profundere uoluisse. Glorietur ergo ille mendicus blattero, qui nostram Germaniam atq; famam discerpit, se & suum patrẽ à Gallis descendisse. Nos mi charissime Thoma gloriabimur à maioribus nostris Germanis processisse: quorum in hac epitome mirificas & antiquas laudes, inter reliquas honestas lucubratiunculas, quas auidissime reuoluere soles, cum singulari uoluptate lectitaturum te confido, operamq; daturum, ut non solùm propediem calcographia disseminetur, sed etiam doctissimis uiris Baptistæ Manruano, Philippoq; Beroaldo Bononiensi præceptori tuo in primis transmittatur ad gloriam Germanorum sempiternam. Vale fœlix ex eremitorio diui Gulhermi Argen. VIII. Kalendas Octobris, M.D.II.

THOMAS VVOLPHIVS IVNIOR

Iacobo Vuymphelingio S.

SOLENT qui doctrina & eruditione pollent, lucubrationes suas summis terrarum principibus inscribere, ut quæ effecerunt fiant uenerabiliora. Sic Iulius Pollux ad Commodum Cæsarem de Grammatica scripsit. Sic Vitruuius ad Augustum de architectura. Sic Oppianus ad Antoniũ de piscibus. Tu uerò, ut es omnis gloriæ & ampullosi fastus contemptor, epitomas Germanicas, opus mehercule & graue & eruditum sub nomine Thomæ, qui cum ærumnarum uarietate quotidie luctatur, publicare uoluisti: haud absimile quiddam à Platone agens, qui Phedoni Eliensi ex coborte illa Socratica, quanquam is seruus fuit, eius tamen nomini illum librum diuinum, De immortalitate animæ dedit. Dicam quæ sentio, nullo unquã munere fui magis delectatus. Placeant alijs aurea, argenteaq; pocula, placeant uasa gemmata & thericlea, placeant structuræ magnificæ, atq; his se oblectent: nos monumenta literaria laudamus, extollimus, admiramur, & hanc præcipue historiam quam multo labore & uigilia in Germanorum decus excudisti: nihil ea tersius, nihil accuratius scriptum. Perinde ex fide hîc omnia narrantur, ac si fides ipsa dictasset. Quum iam defeceris mi doctissime Iacobe, exhibebunt te Epitomæ nostræ tanquam manu ruis postens, ducentq; per ætates atq; urbes, ut te uideant qui nondum nati sunt, te audiant, te laudibus prosequantur: facient, mihi crede, ut semper sis in manibus, semper in ore uerseris hominum, & eorum maxime qui doctiores sunt & studia politiora amplectuntur. Non deerunt fortasse qui parum id operis probabunt: nec te propterea laboris pœniteat. Noui quosdam in hoc orbe, pene dixissem in hac urbe, qui tametsi initiati sunt, & in classe Ecclesiastica antesignani habentur, magis tamen ludo tesserario, aut chartulis lusorijs delectantur, quàm Hieronymi aut Cypriani scriptis. Sunt qui dum in æde sacra horarias preces psallunt, intus & in cute torquẽtur, quid uernula domi agat, & an piperatum egregiè conditum sit, an bene salitum assabulum, an lucanicę crassę sint, & delicatę, an scitè pisces fricti. Et hi nihilominus quando nec generoso sanguine nec morib. nec doctrina sunt spectabiles: ubi literatũ proceres conueniũt, quod cum summo dolore refero, primi accumbere uolũt, & subsellijs honorariorib. sedere, quasi locus ille eminentior splendorem ipsis afferat quum e diuerso locum homo, non locus hominem exornet, quod & Damonidas apud Cheronensem Plutarchũ nõ ignorauit, & canonica decreta testantur.

Volui hæc obiter dicere, ne illi qui fortuna duce, quę semper cæca est, uel officio uel dignitate præditi sunt, plus nimio sibi blandiātur & arrogent. Impurissimis uiris, quod nemo ignorat, sæpe honores committuntur. Inde Græcanicum illud ac elegans adagium, Asinus mysteria uel sacra portat. Vale mi doctissime Iacobe, & succisiuis temporibus conde ac compone, quę mox in tempore sis deprompturus: ut sic agas negocium posterorum teq; uixisse resteris. Vale iterū. Argētinæ cursim ex ædibus nostris, Anno Christi M.D.IIII. pridie kalendas Ianuarij.

GERMANORVM QVINQVE ESSE GENERA, CAPVT PRIMVM.

GERMANI quinq; constanr generibus. Vindelico, quorum pars Burgundiones, quibus profecti hi qui Gallias obtinent: seu apud Eduos & Ararin fluuium sedes habent, qui Germanorum coloni in ritus moresq; Gallicos deformati sunt. Alterum genus Ingeuones, quorum pars Cimbri, Theutoni, ac Chaucorum gentes. Tertium, Isteuones Rheno proximi, quorum pars Cimbri mediterranei: deinde Hermiones, quorum Sueui Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quintum genus, Peucini dicti Bastarnæ contermini Dacis.

Cimbri Germanorum uetustissimi uicere Græcos, Boios, Illyricum, Romanos consules & legatos plurimos, atq; Hispanos, Caput II.

EX his fama uetustiores Cimbri; siue illi Theuroni, siue mediterranei fuerint, Homeri celeberrimi poëtarum ætate, uel paulo supra eius ætatem, militiam agitauere usque ad Mæotida paludem, suæq; expeditionis monimenta, Cimmerium Bosphoron reliquere: nam Græci Cimbros κιμμερίους uocant: audacterq; traiecto Bosphoro ad Ioniam usque terram decursarunt, Sardibus captis, & Magnetum gente à Treribus funditùs deleta, quæ gens Cimmerica diu secundis rebus usa est. Cimbrorum clima ipse poëta insinuans, quod tenebrosum esset, sic memorat. Aëre & nebula cooperti sunt. Illis sol nunquam Phaëton sua lumina spargit. Perniciosa super nox semper tenditur istis. Habitant autem in Germaniæ ora Cimbricum Chersonnesum ab eis appellatum, inter Albis & Chaluli fluminum ostia, inter Germanicum Sarmaticumq; Oceanum. Hi sunt qui ad Ponti dexterā, mediterraneā regionē habitantes usq; in Ioniam excurrebant: Hos Scythæ ex his sedibus pepulerunt, Scythas aūt Græci, qui Panticapeum, & alias in Bosphoro urbes habitāt. De his nostris populis, multa apud Strabonem reliquosq; Græcos historicos, apud Plutarchum Aristotelemq; philosophos legimus. Vtinā tantū animi nostris Germanis principibus hodie inesset, ut quas Cimbri olim ob bellicam solùm gloriam subegerunt, hi pro Christi fide & charitate eas sedes ex Turcarum manibus eriperēt, quorū hodie seruituti Ionia, Pontus, Græciaq; omnis, non absq; magna omnium Christianorum regum ignominia miserabiliter & fœdissime subiecta est. Hæc cōmemorare libuit uti nosceres, quanta nostrates gloria floruerint ante urbem Romam conditam; Syluijs Albæ regnantibus, anno centesimo sexagesimoq;. Hac enim ætate Homerum Hesiodumq; poëtas inuenimus claruisse. Romanis autem rebus florentissimis, post Punica bella omnia, interq; sociale bellum, quod fuit anno urbis conditæ sexingentesimo sexagesimo secundo, Boios Gallorum populos, qui Hercyniam syluam inhabitarunt, Cimbri agmine facto inuasere, à quibus eiecti Istros & Scordiscos Gallicas gentes petiere. Tum Theuriscas & Thauriscos, &

hos quoq;

hos quoque nationis Gallicæ, deinde Heluetios adierunt, uiros tum plurimo locupletes auro, cæterùm in pace uitam agitantes: quumque conflatas hi bellicis artibus opes longè suis ampliores esse uiderent, Heluetios secum sollicitasse, præcipue Tigurinos, & Teygenos, quos uniuersos deleuere Romani, non tamen impunè. Prius enim Cimbri gens uaga, populabundi in Illyricum, hodie Sclauoniam, uenerunt: ab his Papyrius Carbo consul cum exercitu fusus est. Deinde M. Iunius Syllanus, etiam consul aduersum Cimbros infœliciter pugnauit. Post id bellum Cimbri per legatos à senatu populoque Romano sedem & agros postulauerunt, quorum petitione spreta, Cimbri cum Tigurinis, quos ex Heluetijs secum in militiam sollicitasse retulimus, in Galliam migrauere in fines Allobrogum, ibique cum L. Cassio consule manus conserunt, eumque cum exercitu trucidant. Milites qui ex clade superarant, datis obsidibus, & rerum omnium dimidia parte, ut incolumes dimitterentur, cum Cimbris pacti sunt. M. Aurelius Scaurus consulis legatus, à Cimbris fuso exercitu captus, & in consilium ab his euocatus, quum deterreret eos, ne Alpes Italiam petituri transirent, eo quòd diceret Romanos uinci non posse, à Bolo Cimbrorum rege occisus est. Tum ab ijsdem hostibus C. Manlius, & Q. Seruilius Cepio, qui proconsulatum in Gallijs agebant, uicti prælio, binisque castris exuti sunt: octoginta milia militum occisa, calonum ac lixarum (hi sunt militum ministri) quadraginta milia. Cimbri post eam uictoriam omnibus agris ulcisque iuxta Rhodanū ac Pyreneū uastatis in Hispaniā transgressi sunt, ibique multa loca populati, à Celtiberis fugati, reuertētes in Galliam bellicosissimis Theutonis se coniunxerunt. Atque C. Marij, qui iam Iugurtham deuicerat, summa ui castra à Theutonis Ambronibusque oppugnata sunt. Marius enim secundò & tertiò absens consul creatus, quartò consulatu contra Cimbros missus post defensa castra, duobus prælijs circa aquas Sextias Theutonis Ambronibusque deletis, Marius absens quintùm consul creatus triumphum oblatum distulit, donec Cimbros uinceret. tantū roboris in Germanis fuit. Cimbri repulso ab Alpibus fugatoque Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium obsederat, & ad flumē Atesim castellum editum insederat reliqueratque, uirtute sua explicata fugientem proconsulem, exercitumque prosequuti in Italiam traiecerunt: uerùm iunctis eiusdem Q. Catuli, & C. Marij exercitibus, prælio uicti sunt, in quo cæsa traduntur Cimbrorum centum quadraginta millia, capta LX. Hæc sunt quæ Germani ad ea usque tempora gessere.

De Ariouisto primo Germanorum rege, qui contra Iulium Cæsarem pugnauit. Cap. III.

POstea Ariouistus Germanorum rex primus propter bellicas uirtutes amicus Pop. Rom. à senatu salutatus est, C. Iulio Cæsare consule, deinde prouinciam Galliam administrante, quum Heluetijs bellum inferret, Arioustus cum Cęsare manus conseruit, uictusque in Germaniam rediȷt. Crebra deinde bella cum Sueuis, Cæsare trans Rhenum agente, nihil tamen memoria dignum actum inuenio, quàm quod ponte Galliam Germaniamque coniunxit. Germani equites ex nobilioribus, Cæsaris uirtute, uirique integritate moti ei se coniunxerunt, quorū opera reliquis in bellis sæpe usus, eorum etiam fortitudinē in Pharsalo contra Pompeium expertus est: præcipuo enim eorum auxilio Pompeianum Romanumque militem superauit. In Philippicis etiam cāpis certatum est inter exercitum Cæsaris & Pompeij æquo marte. Quum autem iussu Pompeij fusus à cornu erupisset equitatus: repente hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi uenire in equis uiderentur. Et ipse Cæsar in comentarijs suis, de Germanis, quod ad bella imperterriti fuerint, dum cum eis bellum gerere constituisset, hanc eorum ad se fuisse

fuisse orationem scribit: Germanos neque priores populo Romano bellum inferre, neque tamen recusare, si lacessantur, quin armis contendant: quòd Germanorū consuetudo hæc sit à maioribus tradita, quicunque bellum inferant resistere, neque deprecari: hæc tamen dicere uenisse inuitos eiectos domo: si suam gratiam Romani uelint, posse his esse utiles amicos, uel sibi agros attribuant, uel patiantur eos tenere quos armis possederint: sese unis Sueuis concedere, quibus ne dij quidem immortales pares esse possint, reliquum quidem in terris esse neminem quem non superare possint. 4. *Com. in principio.*

Germani Cæsaris custodes eliguntur, Quintilium Varum, Drusumque Germanicum superant, *Caput IIII.*

OB singularem quoque peculiaremque Germanorum fidem & integritatem, D. Cæsar corporis sui custodes Germanos delegit, qui & Octauij Cæsaris simili curæ præfecti, usque ad Varianam cladem permansere. Quintilius enim Varus, cuius Horatius meminit, cum tribus legionibus, à Cheruscis obtrūcatus est. Salas fluuius Germaniæ est, inter quem & Rhenum Drusus Germanicus quum bellum gereret, uictor oppetijt: tam arduum est nostrates uincere: id quoque bellum ante Quintilij Vari cædem gestum est. Vnde & cum Cornelio Tacito concludamus, sexcentesimum & quadragesimum, inquit, urbs nostra agebat annum, quum primùm Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello, ac Papirio Carbone consulibus: ex quo si ad alterum Imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur: tamdiu Germania uincitur medio tam longi æui spatio multa inuincem damna non Samnis, non Pœni, nō Hispaniæ Galliæ'ue, ne Parthi quidem sæpius admouere: & subdit, Nec impune, C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium uersæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ & ciuilium armorum expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectauere: ac rursus pulsi inde proximis temporibus, triumphati magis quàm uicti sunt. Quæ laus maior dici potest, quàm quod homo Romanus, linguaque Romana de Germanis triumphos actos esse, uerè autem nunquam uictos fuisse asseueret? nisi quantum beneuolentia, ac benignitate in fidem Romanæ nobilitatis adducti sunt.

Germani externos etiam reges pepulere, *Caput V.*

REges etiam externarum gentium Germani non timuerunt. Quū enim Magnus Alexander domuisset Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartanos, Thessalos, Achaiam, Peloponnesum, Ioniam, Lydiam, Lyciam, Ciliciā, Cappadociam, Cariam, Paflagoniā, maiorem & minorem Armeniā, Syriam, Aegyptios, Persas, Thauros, Hircanos, Medos, Sagas, Indos: deterritus tamen est aspectu & fama Germanorum, ad Danubijque ripam substitit: & qui omnem Orientem fœliciter calcauerat, eius uim una Germania repressit, impetum compescuit, audaciam retardauit. Darius & Cyrus potentissimi Asiæ reges, traiecto Danubio, Germanos non ausi sunt attingere. Lisymachus rex maximus, quum ingenti coacto exercitu Danubium traiecisset, à Romechæte rege, non modo uictus, sed etiam captus est. Tanta fuit Germanorum uictoria, tantæ eorum clades, qui Germaniam armis petierunt, ut natum sit inter finitimos prouerbium: Male qui uelit pugnare, cum Germanis pugnet. Quum'que Germani omnium uictores inuictissimi haberentur, ueteres Romani Imperatores illud certatim enixissimeque contenderunt, ut sicut Scipio ab Africa Africanus, & alter ab Asia Asiaticus: ita ipsi propter splendorem prouinciæ Germani cognominarentur. Tyberius etiam Cæsar filium sibi natum, cupiditate eximiæ gloriæ Germanicum *Prouerbiū.*

nicum appellauit. Domitianus ac Nerua Cæsares titulis cæteris, quos senatus detulerat, repudiatis, solùm Germanicum recepere, in quo uno plus ornamenti esse, quàm in cæteris prouincijs positum arbitrabantur.

De armatura fœminarum & puerorum Germanorum ab ipsa natura, Caput VI.

MEmoriæ proditum est, fœminas quoq; Germanas sumptis aliquando pro patria armis, ex integro uirorum pugnas instaurasse, & ad studia bellica prolem suam à primis incunabilis auspicatas esse, ueluti armis initiati & addicti, Martem singulare & præcipuum belli numen coluere. Enimuero peritis astrorum constat uim atq; influxum Martis, hoc est, appetitum quendam armorum, ardoremq; bellandi Germanis inesse, ut non solùm artibus ad arma sint idonei, sed natura ipsa ad rem militarem disciplinamq; bellicam geniti esse uideantur. Eam ob rem Germanos à natura bellicosos Dionysius uocat. Inde etiam corpora eximia ac procera: uultus etiam, quamuis pace lætos, tamen bello terribiles, & oculos in pugna minaciores atq; incensos, & uocem ad terrorem plenissime incutiendum naturam dedisse uidemus. Huius non ignarus ætate nostra Bap. Mant. poëtarum facilè princeps ad Robertum Seuerinatem Veneti exercitus ducem, à Germanis uictum atq; fugatum, inquit:

Sed neq; te imbelles Indi mollésue Sabæi,
Pygmæiue breues rapiunt, uerùm accola Rheni
Gens durata gelu, genus insuperabile ferro,
Quod totiens Romam tum cùm ditione premebat
Europæ, Lybiæq; urbes Asiamq; minorem
Terruit: hi superant Parthos, Thracumq; furores.
Quos Martem genuisse ferunt, hi spicula torquent:
Penthesyleano n inferiora securi.

Germani Romanos Imperatores multos uicere, Caput VIII.

OCtauij Augusti fortissimæ quondam legiones contra Germanos missæ, apud Cheruscos a Germanis concorditer arma capientibus, ad internitionem sunt deletæ, & quæ reliquum orbem usq; ad solis ortũ perdomuerunt, uni Germanorũ exercitui pares esse non potuerunt. Ipseq; Octauianus omnes graues ignominias, cladesq; non alibi quã in Germania accepit, sed præcipue Varianam penè exitiabilem, tribus legionibus cum duce, legatisq;, & auxilijs omnibus cæsis. Hac nunciata, Augustum adeò consternatum ferunt, ut per continuos menses, barba capilloq; submisso, caput interdum foribus illideret, uociferans, Quinti Vare, legiones redde, diemq; cladis quotannis mœstum habuerit. Lugubrem hanc Romanorum cladem, & insignem Germanorum uictoriam apud Augustam Vindelicam contigisse opinatum est, eumq; locum Perleig, appellatum, eo quòd illic perierint legiones, commemorat Ottho noster Phrisingensis. Tiberius Augusti successor armis Vindelicos aggressus, Germanis insurgentibus, breui è Germania discedere coactus est. Vespasianus summus postea Imperator, à Claudio Cæsare contra Germanos missus triginta & duabus pugnis uincere Germaniã nequiuit. Antonius Aurelius, & Alexãder Cęsares, postulauere à Germanis auxilium coactiq; sunt præsidia, & copias omnes ex oppidis concordis Germaniæ deducere, & nationem Germanicam ęquis conditionibus in amicitiam societatemq; recipere. Traianus suscepto apud Coloniam Agrippinam imperio, non ui aut armis Germaniam coëgit, sed mansuetudine, liberalitate, & iustitia inaudita incrediliq; eam mitigauit. Hæ res igitur laudi Germanię fuere, usq; ad salutis nostrę initia. Tu aũt, ut religioni Christi addictũ

Errant qui id astruunt. Nam hæc clades non accidit in Rhetia aut in Vindelicis, sed in saltu Teutoburgensi, in Germania, autore Tacito.

theologumq;

theologumq́ decet, quid fidei, quid moribus humanis, artibus denique ac disciplinis humano contulerimus generi, à me iam explicari postulas. Fateor me tantis imparem rebus, sed quantum lectione percepi, memoriaq́ suggeret, ad te perscribam. Tacebo autem quo pacto Rhetij, Noriciq́, Valeriano Imperatore salutato, per Transalpinā Galliā, Lombardiam uulgo dicunt, discursarunt flammis populabundi omnia uastantes, Rauennam usq́: aut quas deniq́ expeditiones cum Gothis, Vandalis, Hunnisq́ gessere, inter quos Sueui, Heruliq́ militarunt, & ex Germanis Alani: sunt enim alij Pontica natio, ex quibus Gothialani dicuntur Tarraconensem Hispaniam incolentes, quos uulgo Cathelanos dicimus. Fuere & Germani Longobardi, ut nomen sonat, licet ex diuersis Germanis gens collectitia, quæ'que ex fortuna duces sortiretur, auspicijs Narsetis militantes, Totila Theiate'que Gothorum regibus oppressis, nomen Gothorum regnum'que ex Italia pepulere. Vtinam uerborum barbariem ut regnum sustulissent.

DE ANTIQVITATE BAIOARIORVM.

De Carolo Magno primo Germanorum Imperatore post Græcos, & de inhumano facinore Gallorum Modernorum, Caput IX.

QVid de Pippinis, Carolis dicam, qui Germanorum ductores, Langobardorum potentiam, quæ collectitia, ut diximus, gens, toti Italiæ dominata est, comprimentes Desiderio & Aistulpho eorum regibus domitis uictisq́, ac in Germania custodiæ traditis, Rom. pontificibus sæpius rebelles, tandem sub iugum misere, ducentesimum quartumq́ post annum, quo in Italiā uenerant: Anno autem Christi D.CCLXXVI. Carolus enim Magnus, cui Franconia natale solum fuit, Platina teste in Hadriano primo, Romam petijt expectatus ab Hadriano cum clero suo in gradibus sancti Petri, pedes pontificis exosculatur, omnes Basilicas piè & religiose inuisit, ac muneribus quibusdam ornauit: quæ dono pater Pippinus Gregorio tertio dederat, eadē ipse amplioribus priuilegijs confirmauit, Desiderium Ecclesiæ Romanæ persequutorem in exilium misit, Cassinum religionis causa diuertens, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Benedicto data confirmauit. Mox deinde Carolus nulla interposita mora, in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam discessum rebellauerant, mouet, atq́ eos postquam à primo in eos bello triginta cum hac gente annos bellauerat, uictos iugum Christi subire coëgit. Ideò spectat, ut Carolum Germanum esse intelligas, nam Transrhenanus est: ideoq́ magnifice res per eum gestæ, nequaquam Francis modernis, sed Francis Germanis sunt assignandæ, à quibus hi Galli, qui Francorum regni titulo designantur, olim desciuere, uti & hodierna die cum Maximiliano Christianissimo Romanorum rege contra ius gentium humanam societatem integritatemq́ defecerunt. Nam Maximilianus ex ea Domo ac familia genitus est, de qua Caroli Magni stirps propagata fuit. Carolus is est, qui Leonem tertium à populo Romano fraude Pascalis Primicerij & Campuli presbyteri captum & cæsum, in Germaniamq́ usq́ ad Saxones (contra quos tum bellum Carolus gerebat) profectum egregio comitatu, Romam remisit. Mox deinde Carolus non diu moratus, per Magontiacos in Belgis positos, Noricumq́ montem in Forum Iulij descendens, Romā expectatus proficiscitur. Vrbem ingredienti, omnia certe, & meritò quidem, honoris genera adhibita sunt. Octauo autem die postea, quàm urbē ingressus fuerat, in Basilica Petri astante populo & clero, episcoporum omnium qui eò ex to-

ta Italia & Francia conuenerant, sententiis de uita & moribus pontificis rogatis uerum ab omnibus una uoce responsum est, sedem Apostolicam omnium Ecclesiarum caput à nemine, laico præsertim, iudicari debere: omissa autem ob tā graue responsum à Carolo quæstione, Leo pontifex qui id iudicium maximè expetebat, suggestum conscendens, ac Euangelia in manibus retinens, iureiurādo affirmauit se omnium rerum quæ sibi obijcerentur insontem esse. Fuit is dies idibus Decembris, Salutis anno octingentesimo. Dum autem hæc Romæ agerentur, Pippinus mandato patris, Beneuentanos duce Grimoaldo, finitimos suos uexantes aggressus, magnis cladibus ita perdomuit, ut ægre se mœnibus tuerentur, cui bello Vinigisinum Spoletinum ducem præficiens, ad patrem reuertitur, imperij coronam breui sumpturum. Nam pontifex Carolo optime de Ecclesia Dei merito, aliquam gratiam relaturus, quū uideret Imperatores Constātinopolitanos ægrè id nomē tueri, ac ob eam rem urbem & Italiam ipsam magnas calamitates passam, in Basilica Petri, post solennia sacra populi Romani scito & precibus, ipsum Carolum magna uoce Imperatorem decernit, ac diademate donat, ter acclamante populo Romano, CAROLO AVGVSTO A DEO CORONATO, MAGNO ET PACIFICO IMPERATORI VITA ET VICTORIA. Pontifex item hominem inunxit, unà cum Pippino filio, quem Italiæ regem solenni decreto pronunciauit. Quid gloriosius, quid laude dignius Germanis unquam accidere potuit, quàm propter præclaras belli sacerdotijq́ defensi uirtutes, supremi regni, & totius orbis monarchiam, summiq́ principatus habenas & gubernacula meruisse, ac quoad sæcula stabunt possidere? Id certò constat, propter ignauiam Imperatoris Constantinopolitani à Græcis in Germanos Romanum imperium translatum esse.

Carolus magnus filijs suis regna distribuit, imperijq́ fines decernit, Caput X.

CArolus autem iam senio grauis, quum intellexisset Pippinum: quem, ut diximus, Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum esse Ludouicum filium minorem natu, Aquitaniæ regem & imperij successorem: Bernardum uerò nepotem, Italiæ regem declarat, eiq́ mandat, ut Ludouico rebus in omnibus obtemperet. Fines Imperij hos esse uoluit, in Gallia: Rhenum ac Ligerim qui in Celtis oriens, eos à Biturigibus diuidit, in Germanis uerò, Danubium & Sauū fluuios. His autem prouincijs, Aquitaniam, Gasconiam magnam partē Hispaniæ, Cisalpinam Galliam, Saxoniam, utramq́ Pannoniam, Istriam, Liburnos addidit. Maritima uerò Dalmatiæ imperio Constantinopolitano subiecta erāt, quę nunc pro magna parte Turcis seruiunt: in dedecus principum Christianorū, qui dum pro sua libidine decertant, magnam Europæ partem Mahumetanæ perfidiæ subiectam esse permittunt. Rebus autem ita compositis, dū Aquisgrani esset ualetudinis causa, propter aquas calidas quæ ibi scaturiunt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno LXXII. quinto Kalendas Februarij, Salutis uerò anno D.CCCXV. Eius autem corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ uirginis, quod ipse magnis sumptibus Aquisgrani extruxerat, sepelitur, hoc addito epigrammate, MAGNI CAROLI regis Christianissimi, Romanorum Imperatoris corpus hoc sepulchro conditum iacet. Fuit autem Carolus (si eius res gestas tum domi tum foris inspicis) tantę amplitudinis & integritatis Imperator, ut postea neminem superiorem, nedum parem habuerit. Adeò autem quum ei per ocium liceret, studijs literarum delectatus est, ut primus, suadente tamen Albino, gymnasiū Parisiense instituerit. Non dubito à te & abbate Spāheimensi Catalogo Germanorum, de quo mihi scripsisti, consignatum esse Bonifacium archiepiscopum Maguntinum, qui Germanos ad Christi fidem conuertit.

uertit. Neque prætereas Rhabanum illustrissimum theologum atque poëtam, Strabumque, & Haymonem, utrosque in studio sacratissimarum literarum præstantes.

De Ludouico Pio, Caput XI.

Ludouicus Pius imperator ubi intellexit Stephanum quartum, Romanum pontificem in Gallias proficiscentem ad sese in Aurelianis aduentare, statim honoratissimum ei quemque obuiam misit. Ipse uerò ad primum lapidē prodiēs cùm hominem uidisset, ex equo descendit, atque eum (data acceptaque salute) cum maxima ueneratione in urbem introducit, sustentatque pontificem imperator, propter impetum multitudinis studio uidendi concurrentis, crucem magni ponderis magnæque æstimationis sua impēsa beato Petro dicauit, dedisse dicitur Paschali liberam eligendorum Episcoporum potestatem, quæ antea ex imperatorum uoluntate pendebat. Ludouicus enim natura clemens & humanissimus fuit, Ecclesiæ iura & dignitatem semper tutatus est. Instituit etiam ne Christi serui ulli seruituti humanæ subiecti essent, & ut unaquæque Ecclesia suos prouētus haberet, unde sacerdotes uiuerent, ne ob inopiam rerum, cultum diuinum desererent, néue ob necessitates quæstui sese dederēt. Idem præterea Ludouicus octingentesimo actrigesimo nostræ redemptionis anno, synodum multorum Episcoporum habuit, in qua uanitates uestium, luxusque gemmarum, aurique & argenti nimia pompa Ecclesiasticis interdictæ sunt. Vtinam nostris temporibus Ludouice uiueres. Sunt qui scribant rogatu Ludouici Gregorium sanctorum omnium celebritatem Kalendis Nouembris instituisse. Ludouicus Bernardum fratrem, Italiæ regem, qui ab imperio defecerat capitali supplicio affecit: Episcopos uero huius factionis autores, qui Bernardum instigauerant, in monasteria relegauit. Filium suum primogenitum Lotharium imperij socium sibi delegit in conuentu apud Aquisgranum habito. Misitque ad pontificem Paschalem, à quo in Basilica Petri inungitur & Augustus appellatur. Moritur autem Ludouicus imperij sui anno XXVI, Sepeliturque Metis in Basilica beati Arnolphi.

De Lothario primo, Caput XII.

Inter filios Ludouici exortum est odium propter imperij diuisionem. Cumque Ludouicus & Carolus contra Lotharium fratrem suum acerrimè dimicarent, mittit Sergius Papa secundus Georgium archiepiscopum Rauennatem, componendæ rei causa. Fratres totius regni calamitatē miserati, fœdera in hunc modum ineunt, ut pars illa occidentalis regni, quæ à Britannico Oceano usque ad Mosam flumen pertinet, Carolo obtemperaret, in eaque etiam Francorū nomen maneret, utque Ludouico Germania contingeret, usque ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor possedisset. Lotharius autem eum imperij titulo, urbem Romam obtineret cum Italia, & ea parte Galliæ, quæ olim Narbonensis, nunc Romana prouincia uocatur. Huic autem addidere eam quoque partē, quæ inter Scaldim & Rhodanum fluuios Lothoringiæ à Lothario nomen accepit. Leo 4. pontifex accusatus de transferendo imperio ad Constantinopolitanos consilium iniisse, Lothario se purgans satisfecit, qui ob id delatione quorundam impulsus, Romam uenerat. Dicunt nonnulli Lotharium iā grandem natu sumpto monachorum habitu, filium Ludouicum imperatorem reliquisse. Vixit his temporibus Nodegerus Germanus primum abbas sancti Galli, deinde episcopus Leodiensis, in sacris & gentilibus literis eruditissimus. Quique Ecclesiasticas prosas composuit, quæ in Germania ante Euangelium in sacrificio Missæ leguntur: eas enim ut legi in re diuina posuit, Nicolaus Papa primus approbauit. Nodegerus. Nicolaus.

De Ludouico secundo, Caput XIII.

LVdouicus secundus, Lotharij primi filius, quem regni socium pater asciuerat, & in Italiam cum ingenti exercitu miserat, cum urbi appropinquasset, ei obuiam honoris causa Romani ciues prodierunt. Sergius secundus pontifex, mutuo osculo, mutuaque salute data & accepta, eum regem oleo sacro inungit, corona donat, Italiæ regem decernit. Approbauit Ludouicus imperator, edictum quo Nicolaus primus instituit, ne princeps ullus secularia aut imperator, concilijs clericorum interesse auderet, nisi de fide ageretur. Cum'que Nicolao mortuo Romani Hadrianum secundum uirum sanctum elegissent, misit Ludouicus imperator literas, quibus Romanos admodum laudabat, quòd summum pontificem sanctè & integrè creassent, non expectato aliorum uoto, qui fortè ea in re ob ignorationem personarum minus iudicij habuissent. Qui enim fieri posse dicebat, ut peregrinus & hospes dignoscere posset in aliena Republica, quis potissimum cæteris præferendus sit. Sententia imperatore digna.

Sergius 2.
Nicolaus 1.
Hadrianus 2

De Carolo tertio, Caput XIIII.

MOrtuo Ludouico, Carolum eius filium Ioannes octauus, quò ei liberius in urbe uiuere liceret, imperij corona donauit, tertiusque Carolus appellatus est. Qui postea in Normannos exercitum mouens, Franciam & Lothoringiam uastantes, ita eos perdomuit, ut Rothifredus eorum rex, pacem petere & fidem Christi suscipere coactus sit, quem imperator Carolus in gratiam recipiens, baptismatis fonte leuauit, & filiam in uxorem dedit. Hic Carolus multa monasteria condidit, ac rem diuinam auxit: sed hæc eius præcipua laus, quod multos ad scribendum impulit. Nam & ad suam instigationem Milo beati Amandi monachus, eiusdem sancti uitam accommodatè scripsit, & Ioannes Scotus quædam nostræ religionis acutissimè disputata grauissime composuit.

Milo.
Ioannes Scotus

De Arnolpho septimo & Carolo Magno imperatore, Caput XV.

ARnolphus septimus à Carolo magno imperator, primo quidem strenuè sumptis armis Normannos rebelles perdomuit, uerùm mox in Ecclesiasticos sæuiens, Dei nutu pediculari morbo, quem Greci φθειρίασιν uocant, breui consumptus est, relicto Ludouico filio successore. Non inuenimus quempiam filios filiorum suorum uidisse, aut fœliciter tandem mortuum, qui clerum, qui Ecclesiam, qui Dei ministros persecutus, damno uel contumelijs eos affecisset.

De Ludouico tertio Arnolphi filio, Caput XVI.

LVdouicus in imperio suffectus, nusquam legitur coronam accepisse, tamen cum Berengario Foro iulianorum duce, qui à Longobardorum regibus originem ducens, auitum paternumque regnum repetebat, armis decertauit, & Berengarium uicit atque superauit: mox apud Veronam renouato prælio, Ludouicus magna suorum clade superatur, ac oculis genitalibusque priuatur, sicut Germanorum annales referũt, ne successorem sibi generare posset. Qua uictoria, regnum Italicum iterum ad Longobardos peruenit, annos ferè post centum à Caroli. morte, à quo tempore ignaui principes apud Germanos, Italos, Francosque occidentales fuere, pariter & in Petri sede.

De Henrico primo, Caput XVII.

HEnricus Germaniæ rex, ab hac ignauia liber & immunis, Hungaros qui Alemaniam Saxoniamque populabantur, apud Meresburgam ingenti clade superauit. Eodem ferè tempore Rudolphus Burgundionum rex, Berenga-

rium

rium secundum ex Italia in Hũgariam pepulit. Quo mortuo Berengarius tertius Berengarij primi ex filijs nepos, Italico regno potitur, Anno D. CCC.XXXV.

De Othone primo, *Caput* XVIII.

HIs ignauis principibus, succeſsit Otho Germaniæ rex, ex nobiliſsima Saxonum domo, qui Venceslai Bohemorum regis mortem ultus eſt, eo maximè tempore, quo Romanæ ſedi Stephanus octauus pontifex præfuit, qui & ipſe Germanus erat. Quumq; Berengarius Henrico Bauarorum duce fugato, Italia potitus imperatoris ſibi nomen uſurparet, filiumq; Adelbertum Italię regem dixiſſet, coniecta in carcerem Adalhaida Lotharij fratris filia, ne Papiam urbem dotalem repeteret. Agapitus pontifex, Italiæq; proceres ob tantam Berengarij ſuperbiam, omnia ſibi contra ius phasq; uendicantis, Othonem Germanum regem in Italiam uocant: qui quidem per Forum Iulij, cum quinquaginta millibus hominum prouinciam ingreſſus, deturbatis ſtatim è regno Berengario Adelberto, Adelhaidam Lotharij filiam è carcere ductam, in uxorem accepit. ex qua poſtea filium ſuſcepit, cui Othoni ſecundo nomen fuit. Otho tamen Italia diſcedens hac modeſtia uſus eſt, ut Berengario & Adelberto gubernandæ prouinciæ arbitrium permiſerit, compoſitis inter pontificem & Berengarium rebus. Idem Otho Ludouicum Franciæ regem magnis eò propere deductis copijs iuuit, quẽ proceres prouinciæ, adiuuante Hugone Pariſiorum comite, ipſius Othonis ſororio propè è regno depulerant. Otho enim tum magno in precio erat domito Boheslao Bohemiæ rege ſuperatisq; tribus grauiſsimis prælijs Hungaris Germaniam uaſtantibus, ac captis tribus eorum regulis quos Germani, contradicẽ imperatore, uitâ laqueo finire coëgerũt. Interim mortuo Romę Agapito, Octauianus pontificatum occupat, aſſumpto ſibi Ioannis duodecimi nomine, homo ſanè ab adoleſcentia omnibus probris ac turpitudine contaminatus, uenationibus magis, ſi quid temporis à libidinibus ſupererat, deditus quàm orationi. Hac indignitate moti duo cardinales, Othonem literis obſecrant, ut clerũ populumq; Romanum, è manibus Ioannis duodecimi, ſimul etiam Berengarij tyrannide uendicare conetur. Hanc ob rem Otho in Italiam mouens, primo quidem Berengarium & Albertum filium in poteſtatem ſuam redegit, alterumq; Conſtantinopolim, alterum in Auſtriam relegat. Mox urbem ingrediens, ab ipſo Ioanne honorificentiſsime ſuſcipitur, coronaturq;, accepto Germaniæ Pannoniæq; titulo, quod reliqui imperatores deinceps obſeruarunt. Otho autem compoſito aliquantulum ſtatu ciuitatis, cum Ioanne ſecretò collocutus, hominem primò blandè appellando, à flagitijs deterrẽs, ad uirtutem adhortabatur: uerùm quum nequaquam moueri è ſententia uerbis eum cerneret, ad minas conuerſus concilium indicit, conuocatis Italiæ Epiſcopis, quorum iudicio uita ſceleratiſsima hominis dijudicaretur. Is itaq; iudicium bene ſentientium reformidans, in Hetrnicos aufugit, in ſyluis'que, more feræ, aliquandiu delituit. Hanc ob rem Otho, perſuadente clero, Leonem Romanum ciuem Lateranenſis Eccleſiæ ſcriniarium, pontificem creat. Ioanne autem poſt diſceſſum imperatoris, à ſuis amicis reuocato, & paulo poſt infœliciter mortuo, Romani in eius locum Benedictum ſubrogant, idq; ab imperatore qui tum Spoleti erat, confirmari contendunt. At imperator iratus Romanos tanquam iniuſta poſtulantes à ſe repulit, eosq; ferro & flamma omnia circa urbem poſita uaſtans compulit, eiecto Benedicto, quem ſecum in Germaniam exulem duxerat, Leonem ſuſcipere, adactos ſacramento, nil ſe earũ rerum immutaturos, quas ipſe imperator in re pontificia conſtituiſſet. Leo autem ſtatim Romanorum inconſtantiam pertæſus, eligendi pontificis auctoritatem à clero populoq; Romano ad imperatorem tranſtulit. Leone uero mortuo Ioannes tertius decimus pontifex. Romanorum quoque

seditionibus fatigatur. Accersito enim Iofredo Campaniæ comite, Lateranenses ędes ui irrumpentes, Ioannem capiunt, captumq́ primo in Hadriani molem quam sancti Angeli Castellum uocant, perducunt, mox in Campaniam exulatum mittunt. Otho cognita pontificis calamitate, cũ Othone filio ingentibusq́ copijs Romam perueniens, Consules & præfectum cum Decarchonibus, quales sunt qui regionibus urbis Romanæ præsunt, in uincula coniecit, sciturus cõiurationis capita. Quæstionum autem re cognita consules in Germaniam mittuntur, Decarchones uerò laqueo suspensi, pœnas statim dedere. Petrus autem urbis præfectus, malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica urbis loca tractus, ac uirgis cęsus, in Germaniam uinctus mittitur. Misit Otho filium suum cum exercitibus in Italiam, ut Sarracenos ex ea pelleret: nec contentus erat Otho filius, Sarracenos cædere, sed Græcos quoq́ qui cum Mauris fœdera inierant, grauissimis prælijs ita perdomuit, ut eos ferè omni Calabria & Apulia eiecerit. Otho deinde egregius adolescens, Nicephorum Constantinopolitanum imperatorem pepulit, & Ioãnem filiũ in imperio confirmauit, Theophaniamq́ sororem in uxorem accepit, quam Ioãnes tertiusdecimus unà cum Othone marito apud Lateranensem Basilicam corona imperij ornauit, annuente Othone sene, qui filium consortem imperij fecerat. Otho uerò pater in Germaniam proficiscens senio confectus, optimus princeps, & acerrimus Ecclesiæ Romanæ defensor, Viennæ moritur.

De Othone secundo, Caput XIX.

OTho secundus primi Othonis filius, Henricum Bauarorum ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lothoringiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquisgranẽsemq́ agrum populatus fuerat. Otho autem superato Lothario, uastatisq́ Suessionum agris, ac incensis Parisiorum suburbijs, dum in patriam copias reducit, apud Auxonam fluuium nonnihil incommodi accepit. Deinde uerò comparato maiori exercitu, in Italiam contra Basilium & Constantinum Græcorum imperatores ueniens (qui iam Calabriam & eam Italiæ partem quæ ad Siciliam uergit occupauerant) dum apud Basentellum pugnaretur, propter desertionem & fugam, quam Romani et Beneuentani cœperant, superatus est: & ascensa scapha captus, beneficio linguę (Latinam enim & Græcam callueurat) Diuiq́ Petri patrocinio quem inuocauerat ereptus est. Deinde comparato ingenti exercitu, in desertores Italos animaduertere decreuit: potissimum in Beneuentanos, à quibus initium fugiendi factũ fuerat, dum apud Basentellum contra Græcos pugnaretur. Itaq́ in Beneuentanos cõuersus, urbem capit & incẽdit: translato inde corpore diui Bartholomei, Romæq́ in insula Tyberina collocato. Moritur paulo post Otho Romæ, & in uestibulo beati Petri (Paradisum uocant) labro Porphyretico quod adhuc introeuntibus ad læuam apparet, honorificentissimè sepelitur.

Lotharius.

Corpus sancti Bartholomei.

De Othone tertio, Caput XX.

GErmani qui tum in urbe erant, Othonem filium imperatorem eligunt. Cuius authoritate Bruno ex Saxonum genere, Romanus pontifex creatur: Gregorij quinti nomine dasumpto. Othone autem in Germaniam abeunte, Crescentius denuo cum summa potestate à Romanis Consul decernitur: qui statim Ioannem quendam natione Græcum pontificem creat, Gregorio reiecto. Qua indignitate motus Otho: magnis copijs in Italiam uenit: Crescentium cum Ioanne in molem Hadriani, quod est castrum sancti Angeli, fugientem obsedit, acriter arcem his in præsidio cum Crescentio erant defendentibus. Tandem sub spe ueniæ deditione facta, dum ex arce ad imperatorem se conferunt: Crescentius à

Gregorius 5. Crescentius. Ioannes XIIII.

tius à multitudine multis uulneribus confoditur, Ioannes pontificatu deijcitur: Gregorio restituto. Gregorius iste cognita imperij imbecillitate, uarietateq; fortunæ, utq; is qui cæteris uirtute præstaret, præesset etiam dignitate, sanctionem retulit haud abnuente Othone de imperatore deligendo: Anno Christi M. I. II. quam usque ad nostra tempora seruatam uidemus, uidelicet solis Germanis licere principem eligere, qui Cæsar & Romanorum rex appellatus, tum demum imperator & Augustus haberetur: si eum Rom. pontifex inunxisset. Neq; hanc electionis authoritatem electoribus deinceps Rom. pontifex adimere potest. Quis enim dedit populo Romano imperatoris eligendi potestatem, nisi ius & diuinum & naturale.

De defectione stirpis Caroli magni in Gallijs, deq; indignatione Gallorum in electorum institutionem, Caput XXI.

QVamuis autem, magnanimo, constanti, & ueraci populo, nationiq; potius quàm pusillanimi, leui & uersipelli, Ecclesiæ patrocinium imperiumq; Romanum commissum esse tulere tamen id iniquo animo Franci occidentales, quos nunc Gallos uocant. Verùm quoniam in Ludouico Lotharij filio, genus Caroli Magni in Gallijs defecerat, regimenq; Galliarum ad Hugonem ducem, cognomento Capuitum uenerat, repetere imperium destitere. Nec indigne cùm uera Caroli stirps sicut à Germanis ortum & originem habuit, ita in Germania permansit; in tribus quidem nobilissimis illustrissimisq; & potentissimis, Saxoniæ, Bauariæ, Austriæq; domibus. Crebris enim uictorijs, nunc Saxones, nunc Bauaros Carolus Magnus deuicit, quibus ex suis cognatis duces designauit: a Francis autem orientalibus qui Germaniam incolunt, ipse Carolus genus duxit. Omnes'que Franci Transrhensni à Troianæ stirpe post Ilium captum, longa serie progeniti Caroli autem, & huius patris Pippini genus ex Austrasia fuit, sicut Blondo placet, & Robertus Gaguinus asseuerat: qui & apud reges Francorum summo magistratui præpositus extitit, quem sub priscis regibus Magistrum domus appellauere. Beatus Arnolphua Ecclesiæ Metensis XXIX. episcopus, cum ante adeptum pontificatum, huic quoque magistratui præfuisset: ex legitima coniuge duos filios procreauit, & Anghisum & Clodulphum. Anghisi huius nomen ab Anghise patre Aeneæ (qui à Troia in Italiam uenerat) creditur esse deductum Anchisus genuit Pippinum, quo nemo unquam fuit audacior: ex illo Cerolus nascitur uiris fortissimis conferendus: qui inter maxima bella quæ gessit, ita præcipue Saracenos contriuit, ut usq; in hodiernum diem, Vasco gens illa truculenta & perfidia Francorum arma formidet. Hic itaq; genuit Pippinum fortitudine sapientiaq; clarissimum. Is Vascones cum principe suo Vaifario perdomuit, miraq; facilitate debellauit.

Hugo Capetus · *Saxonia* · *Bauaria* · *Austria* · *Blondus* · *Robertus Gaguinus* · *Arnolphus Metensis* · *Anchisus* · *Pippinus* · *Vasco*

Carolum Magnum & Pippinum & patrem suum fuisse Germanos, Caput XXII.

HVic Pippino, filius fuit Carolus Magnus, quem ut Germanum fuisse luce clarius intelligant, qui Gallum eum arbitrantur, audiant coniugum liberorumq; eius nomina, quę Germanica sint, non solum uoce, sed & significato fuisse. Carolus ex Hildegarde coniuge, quatuor filios, & filias quinq; procreauit. Habuit tamen ante legale connubium ex Himeltruda nobili puella, filium nomine Pippinum. Natorum sanè quos ex Hildegarde genuit, ista sunt nomina. Primus Carolus patris ac proaui uocabulo nuncupatus. Secundus item Pippinus. Tertius Ludouicus, qui cum Lothario in infantia mortuo, uno partu est genitus. Mortua autem Hildegarde apud urbem Metensem, in beati Arnolphi oratorio requiescit. Vbi & duę Pippini filię humanę sunt: Rodthaid una, altera Adeiheid *Rodheid*

appellata. Cum hæc nomina quiddam apud nos significent, & apud reliquas nationes sint barbara, consequens est non à Gallis parentibus, sed Germanis inuenta, & liberis indita fuisse. Hæc ex annalibus Metensium hausimus, quam ob rem Vrbanus secundus in consilio Claromõtensi Carolum Germanum fuisse, inter orandum commemorauit, quod & M. An. Sabellicus in Venetorum historia narrauit. Taceo quod Carolus in Germania natus, in ea crebram (dum per bella licuit) moram faciens, in Germania quoq; sepultus, Mensibus & uentis Germanica per sese indidit uocabula. Multasq; sacras ædes, multa sanctorum patrum cœnobia, Carolus & filij nepotesq; eius, in Germania, in Ringauia, & Francia Transrhenana siue orientali, & apud Magonum instituerunt, fundarunt, dotauerunt, extant'que hodie arx & ciuitas ab eo in Francia orientali sub episcopatu Herbipolẽsi extructæ, quæ à suo ipsius nomine adhuc Caroli ciuitas, & arx Caroli nuncupantur. Nemo uero credat Gallos ut Francos occidentales, in Germania Transrhenana ditionem & potestatem habuisse, nón patientur id Baioari, Sueui, ac Franci orientales, homines utique magnanimi ac constantissimi, uiros è Gallijs per Rhenum aduenientes, sibi dominari: quos neque Iulius, neque Augustus subiugare potuerunt. At Franci Transrhenani, qui sunt orientales, in Gallia dominati sunt, arcesq; & urbes & authoritatem in manibus suis tenuere. Dum enim rex quidam Frãcorum occidentalium regno inutilis à Pontifice deponeretur, Pippinum Caroli Magni imperatoris patrem ex Austrasia, quæ Germaniæ pars est, ortum in eius locum substituit: cuius rei sacri canones, & Baldus acutissimus iurium interpres, Blondus Forliuiensis, & multi doctrina præcellentes uiri subscribunt. Itaque Germani Gallis, non Galli Germanis dominari cœperunt. Adde quod & Innocentius tertius Romanum imperium à Græcis in Germanos translatum refert in personam quidẽ magnifici Caroli. Eũ ergo Germanum fuisse liquidò comprobatur, ipsumq; patrem suum, Pippinum ex Germania natum, frequentissimo prouerbio coniectari potest: quo nostrates uel pueri crebro alterutrum colloquuntur, huiusmodi uerbis: etiam si haberes prudentiam regis Pippini, uulgò Pippis. Et Aeneas Syluius in capite historiæ Bohemorum asseuerat, Francos siue Gallos ex Germanis descẽdisse. Errant igitur uehementer plerique etiam nostratium, qui Alsatiam, qui nobilem Argentinam, qui cæteras terras à sinistra Rheni latere sitas) quæ ad Romanum imperium, & ad nationem Germanicam spectant) sub dominium Gallorum, & regnum occidentalis Franciæ pertinere arbitrantur. Audacter igitur Caroli gentem nobis uindicemus, nec sinamus superbos Gallos sibi arrogare, quod nostrum est, legem'que Faniam de plagijs intendamus, nititur enim Gallicus fastus cuncta sibi contra ius & fas usurpare. Memoriæ enim proditum est, & Aeneas Syluius palàm scribit, nullam esse gentem quæ Gallorum superet ambitionem. Scribit præterea Flauius Vopiscus quod non prætereundum duximus, Proculum imperatorem occisum prodentibus Gallis, quibus familiare esse ait, ridendo fidem frangere, eosdem nouarum rerum cupidos Iulius Capitolinus refert. Sed missa istæc faciamus, redeo iam ad Germanos qui huic inclitæ genti successere.

Vrbanus 2. — *Herbipolis Caroli ciuitas.* — *Innocentius tertius.* — *Aeneas Syluius.* — *Apud Vopiscum legitur Francis. Et intelligit de Francis Germanis, nam eo tempore nondum in Galliã transierant.*

De Henrico sancto, Caput XXIII.

PRimus igitur occurrit Henricus ex ducibus Bauarorum, qui secundum institutionem Gregorij V. ex superius dicto senatusconsulto, maioris deniq; autoritatis Hortensia lege, primus ad imperium sufficitur: De cuius uita moribusq; nihil mihi dicendum assumo: supra enim uires pondus est: cum ob sanctitatem uitæ in numerum sanctorum relatus sit: & ne solam ei uirtutem suffragio fuisse intelligas, genus etiã Otthonis cõtingit, fuit etenim magni Othonis ex fratre nepos.

Lex Hortensia.

nepos. Et ne ob pietatem religiosissimam propterea uitam res bellicas neglexisse credatur, compositis rebus Germanicis in Italiam mouit, acceptaque imperij corona Sarracenos à Capua expulit, ac Bubaganam Græcorum ducem, qui Mauris fauerat, acri prælio superatum, adeò persecutus est, ut eum quoque Troia spoliauerit, quam is condiderat, in eo loco ubi quondam Amilcaris filij Hannibalis castra fuere. Moritur autem sanctissimus rex, unà cum Kunegunde coniuge sacratissima muliere, anno imperij octauo.

De Conrado Sueuiæ duce imperatore, *Caput* XXIIII.

POst huius sancti uiri mortem triennale interregnum fuit, cum electoribus minime constaret, quem potissimum deligerent, tandem legitimis suffragijs, Conradum imperatorem creauere, qui Franciæ orientalis & Sueuiæ dux fuerat: & ne cum Gallis quispiam erret, exploratum est omnes Rheni accolas Francos uocari, præcipue uerò Alsates conterraneos nostros. Quod si perpetuam historiam scriberem, uero certius id demonstrarem. Nomen enim Francus liberum denotat. Scimus autem inter cunctos Germaniæ populos, Alsates Romana libertate pollere. Conradus princeps strenuus, & in re militari præstans (qui apud Henricum diu ordinum dux fuerat) ad imperium suffectus, primo pacem teneri edita lege sanciuit. Et quia post mortem Henrici multæ ciuitates, Italiæ ab imperio defecerant: coactis copijs, quas prius sub Henrico duxerat in Italiam descendens, primò in Modiolanum mouit, ciuitatem obsidione cinxit, excidium & interitum urbi interminatur. Suadente autem Coloniensium antistite, cui ob id diuum Ambrosium in uisione apparuisse dicunt, obsidionem soluit, profectus deinde Romam accepta imperij corona, à Ioanne pôtifice in Sclauos & Vngaros mouit, qui deficientibus rebellantibusque Italis auxilia præstiterant, eosque breui perdomuit. Ea tempestate Rudolphus Burgundionum dux, suorum seditionibus uexatus, fidei patrocinioque Conradi se submisit: qua de rè prouincia Burgundiæ deinceps imperialis aliqua ex parte dicta est, maxime ea quæ ad Pyrrhetensem comitatũ inter Dubidẽ sita est. Persecutus deinde est Lupoldum comitem de Kalbo, quod ab eo initium turbatæ pacis, ocij aliquoties ortum fuerat, cuius filius Henricus, patre exule, rusticamque uitam ducente, Conradi filiã uxorem duxit, diuino nutu, tandemque ad imperium (quamuis bis ad occidendum traditus esset) peruenit. Romanis etiam Conradus exitium interminatus est, si diutius (quemadmodum cœperant) pontificem seditionibus uexassent. Moritur Conradus anno nostræ redemptionis M.XXXIX. pridie nonas Iulij in templo Spirensi quod fundarat & dotauerat sepultus.

Rhenus
Alsates
Francus
Mediolanũ
Coloniensis episcopus
S. Ambrosius

De Henrico secundo imperatore, *Caput* XXV.

HEnricus imperator gener Conradi, in loco natiuitatis suæ monasterium condidit, nomine Tempe ceruorum) uulgo Hirschouu) in Hercynia sylua adhuc extans. Mouit deinde in Bohemos exercitum, quoniam rex eorum Polonos iniussu suo uastauerat, decertans primo dubio Marte cum eorum duce Bistislao: deinde anno sequenti, maioribus copijs collectis, transmissa sylua, ferro ac flammis cuncta uastauit. Tum certamine commisso, ducem superat & capit, uectigalemque factum dimisit. Domitis deinde Hungaris, in Italiam cum magno exercitu ueniens habita synodo Benedictum nonum, Syluestrum tertium, Gregorium sextum, tria pessima teterrimaque monstra abdicare se magistratu coẽgit: Syndegerumque Germanum Bambergensem Episcopum in Petri sede pontificẽ collocat, Clementem secundum appellatum, acceptaque ab eo imperij corona, Romanos in sua uerba iurare coẽgit, pontificũ electioni nequaquam se interfuturos, nisi iussu imperatoris. Cõsiderabat enim bonus princeps eò rẽ deuenisse, ut factio-

ut factiosus quisq; ac potens corruptis suffragijs, summam dignitatem nitere-tur adipisci: quæ nisi diuino nutu, tum sanctitate uitę, tum doctrina bene meritis demandari non deberet. Inde in Apuliam profectus conductis militibus qui Saracenis hostibus resisterent, in Germaniam est reuersus: quo abeunte, Romano pontifice ueneno sublato, Damasus sine legitimis cleri populiq; suffragijs, atq; imperatoris iniussu, pontificatum occupat. Romani eius causa legatos ad imperatorem mittunt oratum, ut pontificem sibi daret.

De Leone IX. Germano electo in consilio Maguntino, Caput XXVI.

HAbita synodo Germaniæ Galliæq; præsulum in Moguntiaco, statim Brunonem Episcopum Tullensem pontificem creat, Leonem nonum appellatum. Hic Leo ex Alsatia genitus est, ex comitibus de Dabisburg, sicut ipse in Bulla propria, quæ est in cœnobio Altdorffensi Argentinensis diœcesis mentionem facit, quam ego ipse Iacobus Vuymph. Selestad. & uidi & legi. Multaq; eius monumenta extant: locus est Sanctę crucis appellatus, ubi monasterium monialium instituit, quod paulum supra nostram ætatem defecit, redactiq; sunt census ad Decani administrationem. Multæ ibidem reliquiæ à Leone loco donatæ sunt. Tres arces iuxta Marpachium & Egisheim uidemus, in quarum una diuus Pancratius frequentissime colitur, per Leonem consecrata. Quare semper Alsaticis Papa Leo in ore est, ab anno Christi M. X L I X. ex Alsatia enim natus est, multisq; miraculis clarus, de nostraq; patria optime meritus: qui & nonnulla cõtra hæreses Græcorumq; errores scripsit. innocentia, pietate, mansuetudine, hospitalitate nulli secundus. Deniq; apud Deum adeò clarus, ut Angelos cantantes (ego cogito cogitationes pacis) audire, & Christum in pauperis leprosi' que specie hospitio excepisse meruerit. In religionis & fidei rebus adeò diligens solersq; fuit, ut Berengarium quendam de fide nostra malè sentiẽtem damnauerit, Constantinopolitanumq; imperatorem suis monitis impulerit, Dominicum sepulchrum Hierosolymis à Barbaris fœdatum corruptumq; restituere. Idem Leo Argentinę ędem sancti Petri iunioris anno M.L. dedicauit, maximas concedens indulgentias. Moritur hic uir sanctus, quinto sui pontificatus anno.

De Victore secundo Germano antea Globbardo qui Simoniacos priuauit, Caput XXVII.

LEoni nono Victor secundus suffectus est patria Bauarus, iussu Hẽrici Romanoq; plebiscito. Quẽ multos Episcopos Simoniaca labe infectos à magistratibus deiecisse constat. Hunc etiam Victorem in Germaniam uenisse legimus, ibiq; Henricum 3. Henrici secundi imperatoris filium, Cæsarem creasse. Quamuis nonnulli id legato eius Hiltebrando asscribant, cum quo postea pontifice & Gregorio septimo super iure electionis Romanorum pontificũ multis contentionibus decertauit. Quandoquidem potestatem Reip. per priores pontifices imperatori traditam, ad populum clerumq; Romanũ Gregorius trãsferre niteretur. His temporibus floruere Burchardus Vuormatiensis, & Bruno Herbipolensis Episcopi, docti ac boni, & Hermannus Contractus, acutus mathematicus, qui & de quadratura circuli scripsisse perhibetur.

De Henrico tertio & Mathilde, Caput XXVIII.

HEnrico tertio admodum iuuene ad imperium sublimato, cũcta agebantur per Agnetem matrem eius, quæ mulierum prudentissima optimum quenq; ad prouinciarũ præfecturas instituit, principesq; & Henricũ filiũ in officio cõtinuit. Qui accepta imperij corona, toto tẽpore põtificatus Nicolai secũdi, Allobrogis,

Allobrogis, qui Stephano nono Lotharingo Germano reiecto Benedicto successerat, nihil contra Ecclesiasticos molitus est. Nequaquam hîc silentio prçteribo Stephani Romani pontificis memorabile factum. Is enim pontificatu adepto statim Mediolanensium Ecclesiam (quæ à Romana ducentis ferè annis desciuerat eò redegit, ut Romanæ obtemperaret tanquam ueræ omnium Ecclesiarum parenti ac altrici, quam usq; huc tanquam pientissimam matrem uti uera filia obseruauit. Utinam & nostro sæculo Romanus pontifex & principes nostri, qui Christiani dici uolunt efficaciter tandem cogitarent, de reducendo Boemiæ regno sub Ecclesiæ Romanæ sanctam ac indiuisam unitatem, siue id pietate & clementia, siue armis & bello commodius fieri posse uideretur. Nec silebo Beatricem Henrici II. sororem filiamq; eiusdem Beatricis Mathildim, ex Bonifacio nobili ac potentissimo uiro Luca oriundo progenitam, nuptamq; Gotfrido clarissimo uiro, quæ matronæ pudicissimæ cum ab omnibus historicis passim decantatæ sint, merito à nobis quoq; collaudabuntur. Hæc est illa Mathildis quæ à Radicophano Senensis agri oppido, Ceperanum usq; interiacentem terram Romanæ donauit Ecclesiæ, quod beati Petri patrimonium sequentes appellarunt. Hæc est illa Mathildis, quæ cum Ecclesia Romana sensit, eo tempore quo Cisalpini Episcopi Cadolum Parmensem Episcopum, contra Alexandrum II. in pontificem elegere. Hæc est, quæ orta inter Henricum imperatorem Gregoriumq; septimum (non absq; magna Christianæ Reipublicæ iactura) ignominiosissima disceptatione, ob pontificum Romanorum electionem, ac cæterorum præsulum confirmationem (quæ utræque res ad imperatorem tum spectabant) semper cum Ecclesia optime sensit: ut etiã cum Azone Estensi (qui nunc Ferrariensis uocatur) quem uirum post Gotfridum duxerat, crebris bellis pugnisq; cum Henrico imperatore decertauit. Tametsi tandem per Henricum apud Parmam fuerit superata. Qua uictoria elatus imperator, Romam hostili animo proficiscens, in pratis Neronianis castra collocauit. Cum uerò urbem ingredi non posset, Tybur concessit, unde tanquam ex arce Romanos eò inoptæ crebris incursionibus redegit, ut pacem quouis pacto postularent. Admotis deinde urbi copijs pontificem in mole Adriani, quod Angeli castrum dicunt, obsidione cinxit, acriter qui in præsidio erant, arcem defendentibus. Verùm Henricus cognito Guiscardi Apuliæ ducis aduentu, in Germaniam rediit. Miramur hunc Henricum tantis discordijs Gregorium uexasse, cum alioquin eum principem multis eleemosinis deditũ legerimus. Fuit profectò in rebus bellicis strenuissimus bis enim & sexagies signis collatis pugnauit. M. Marcellum, Iuliumq; Cæsarem superegressus. Quorum alter trigesies, alter uerò quinquagies, bis pari Marte decertauerunt. Quibus prælijs Saxones sæpe deuicit, quorum dux Rudolphus contra eum per Gregorium, depositum à principibus ad imperium suffectus fuerat. Tandem uero Rudolpho in prçlio interempto, Saxones sub iugum misit. De quo bello pulchrum & elegans poëma Heroicum à Germano quodã lucubratũ est, quod in bibliotheca Spirensi uidimus & legimus. Captus demũ ab Henrico filio proprio, quem principes Cæsarem creauerant, & pedore & situ carceris defunctus est, Anno M.LVI. tertio nonas Octobris, in ornatissimo Spirensi templo sepultus.

Boemia. Beatrix Mathildes Bonifacius Alexãder II. Azo Estẽsis. Guiscardus M. Marcellus Iulius Cæsar Rudolphus dux Saxoniæ Gregorius VII.

De Henrico quarto, Caput XXIX.

SVb Henrico quarto imperatore, Vrbanus II. in Gallijs apud Clarum montem concilium celebrauit. Principibus ita animatis ad recuperandam Hierosolymam, iam diu à Sarracenis occupatam, ut circa annũ Domini M. LXXXXIII. trecenta hominum milia nomen in Christi militiam dederint, crucisq; signum susceperint, inter quos quidam Petrus Heremita uita clarus, incompatabili sanctitate

ſtitate ac innocentia præditus, Germanos (per Pannoniam iter faciens) Conſtantinopolim uſq; perduxit. quos non multo pòſt ſecuti ſunt tres fratres, Gotfridus, Euſtachius, & Balduinus, cognomento Bullonij ſiue Lothariorũ duces, ſiue Galaciæ comites, uiri & animi conſtantia & corporis robore inſignes: tum etiam Robertus Flandriæ comes: qui traiecto Thracio Boſphoro, Nicea, Nicomedia, Iconio, Tarſo, multiſq; Ciliciæ urbibus captis, Antiochiam Syriæ, tum demum Hieroſolymam triceſimo nono die poſtquam obſideri cœpta eſt, Anno ſalutis noſtræ M. X C I X. ceperunt, Anno C C C C. X C. poſteaquam imperante Heraclio à Sarracenis occupata fuerat. Maxima laus Gotfrido data eſt, quoniam primus in parte à ſe oppugnanda murum conſcendit, fratriq; Baldouino poteſtatem fecit, ut in urbem deſcendens Chriſtianis portas aperiret. Vnde uno omnium Chriſtianorum conſenſu, Gotfridus Hieroſolymæ rex declaratus eſt, quod regnum quoad ea Lothariorum familia ſuperſtes fuit, poſteri ſtrenuè gubernauere. Tam præclaris autem ducibus mortuis, iterum ad infidelium manus uſque hodie peruenit. Ex hac Lothariorum magnifica uictoria, creditu facilè eſt, Renhardum hodie Lothoringiæ ducem, Hieroſolymitani regni titulum ſibi deſumpſiſſe. Sunt qui ſcribant Carthuſienſes eo tempore à quodam Brunone Agrippino Germano originem habuiſſe. O nobilem auctorem ſanctiſsimæ religionis, quæ nunquam à legibus ſuis & bona inſtitutione cecidit, ſicut cæteræ ferè omnes miſere labaſcunt. Quo autore Brunone, haud indignè noſtra Germania lætatur. Henricus autem IIII. patre mortuo Italiam ingreſſus, tum Italos tum Romanos pontifices multis affecit incommodis, tandem ægre à Paſchali corona imperij ſuſcepta in Germaniam redijt. Cumq; pontifex promiſſa imperatori quæ per uim extorta dicebat, diſſolueret; iterum in Italiam cum magno exercitu deſcendit. Et quoniam pontifex tum in Apuliam concilium habebat, à Bracharenſi archiepiſcopo ante corpus Beati Gregorij iterum coronatus, in patriam reuerſus eſt. Tertio quoque Italiam hunc imperatorem, hoſtili animo uaſtaſſe legimus. Tandem Caliuo II. confirmationem Epiſcoporum ſacroſanctoq; Cardinalium collegio liberam Romani pontificis electionem tradidit. Miſſis ob eam rem in Germaniam legatis, Lamperto Hoſtienſi Epiſcopo, Arone ſancti Stephani in monte Celio presbytero, Gregorio'que, ſancti Angli diacono, cardinalibus. Hoc tempore fuiſſe cõſtat Raymundũ, Guilhelmi Auſtriç ducis filiũ, cui Antiochia, quę olim Reblata dicta eſt, cũ ducatu cõmiſſa fuit. Nã ei filia Bohemundi Apulię ducis nupſerat, qui quidem Bohemundus unà cum Tancredo fratris filio, præcipuam operam in capienda Antiochia obſidendaq; nauauerant, Pręclarũ eſt etenim apud hiſtoricos nomen Bohemũdi, qui ſaltẽ de expeditione illa Chriſtianiſſima ſcribũt. Quapropter nec generũ ignauum, ſed ſtrenuum ſolertẽq; delegiſſe putandus eſt. Moritur Henericus IIII. anno Chriſti M. C. VI. ſeptimo Idus Auguſti, in ſacro templo Spirenſi ſepultus.

Raymundus Guilhelmus dux Auſtriæ Bohemũdus Tancredus.

De Lothario Saxoniæ duce imperatore, & Innocentio Papa, Caput XXX.

TVrbatis deinde Rebus per Petrum Leonis potentiſſimi Romani ciuis filium, qui facinoroſis quorundam ſeditionibus Antipapa creatus ſpoliatis Eccleſiarum theſauris, direptiſq; urbis Romæ templis, tantum pecuniarum conflauit ut factioſum quenq; facilè in ſui ſententiam traheret: tum etiam ciues cum Innocentio II. ſentientes, pecuniiſq; multos corrumpit, & ab integritate dimouet ſibi conciliat; & quo factionem ſuam magis ſtabiliret, Rogerium comitis Siciliæ filium obnoxium ſibi facit, eo utriuſq; Siciliæ rege creato. Innocentio igitur à bello Apulo in urbem redeunte, cum omnia turbata inueniſſet, remq; ad cædem multorum ſpectare cerneret, ſponte cedens, primò Piſas, Genuam deinde, demum in Franciam peruenit: habitoq; apud Clarum montem concilio, Petrum cum

Innocentius ſecundus Rogerius.

cum Antipapa damnauit. Viso deinde Aureliani Philippo Francorum rege, quamuis perbenigne acciperetur, nihil tamen ei auxilij contulit, donec ad Lotharium Saxoniæ ducem (quem iam mortuo Henrico principes Cæsarem creauerant) Leodium perueniret. qui expeditione statim parata, pontificem se restituturum pollicitus, magno cum exercitu in Italiam mouet, admonitoq; pontifice quid fieri oporteret, partitis copijs Innocentius transmisso ponte Mameæ (à matre Alexandri imperatoris nomen habente) in Lateranum perducitur. Lotharius occupato Ianiculo monte (qui Onofrij hodie dicitur) urbem ingressus, nusquam apparente Antipapa cum sua factione Innocentium restituit, miroq; ingenio factionem eò redegit, ut minime Innocentium uexare posset. Quamobrem pontifex Lotharium imperij corona exornat, tanquam benefactorem, deq; Romana Ecclesia benemeritum. Abijt tum in Germaniam Lotharius cum bona pontificis uenia, ad compescendos motus, ob absentiam eius in Germania exortos, quibus compositis, dum pontifex concilium Pisis celebrat, rursus Antipapa Rogerio Siculo adiuuante in pontificem cornua erigit. Quare Lotharius iterum cum exercitu Italiam repetit. Pisani quoq; classem potentissimam, auxilio pontificis educunt. Quibus copijs Lotharius cum Pisanis Romæ seditione oppressa, Rogerium terra mariq; oppugnatum amissis rebus omnibus in Italias in Siciliam breui pepulere. Audita tanta uictoria Ioannes Constantinopolitanus imperator, legatos statim ad Lotharium mittit, de superato hoste congratulans. At uerò pontifex ne abeunte imperatore Rogerius iterum Apuliam repeteret, comitem Lotharij Hamonē cū aliquot cohortibus relictum, ad propulsandam pontificis iniuriam, ducē Apuliæ creat. Lotharius ille sapiens & industrius, amicus & deuotus Ecclesiæ, diuitijs & uictorijs magnus annis 11. fœliciter imperauit. *Ioannes Cōstantinopolitanus.* *Hamo comes*

De Conrado secundo, Caput XXXI.

EA tempestate urbs potentissima Edessa per Sarracenos euersa est. Qua clade audita S. Bernardus Burgundio Germanis imperatoribus familiarissimus, uir & sanctitate uitæ & doctrina clarissimus, patrocinio Christianæ religionis assumpto, principes oēs Christianos tū nuntijs tum literis exhortatus est, uti crucē in Sarracenos sumerent. Statim igitur Cōradus Sueuus qui Lothario in regnum Romani nominis successerat, nomen in militiam dedit, multiq; ex Germanis principes præsulesq;, con parato igitur magno cruce signatorum exercitu, Constantinopolim Conradus peruenit, tum precibus Hamanuelis imperatoris Constantinopolim compellitur, nullo comparato commeatu Iconium ducere: omnia enim se præstaturum pollicitus est Hemanuel, quæ exercitui necessaria forent. Conrado igitur crebris congressibus hostes superante, tandem Iconio obsessa, natura & arte satis munita, acriter his qui urbi præsidio erāt eā defendētibus, facinorosus Hemanuel Græco usus ingenio, gypsum farinæ miscuit. cumq; ex ea re panis efficeretur, quo Christianus aleretur exercitus, tot statim milites obiere, ut re infecta obsidione relicta, in Thraciam imperator Romanus se cederet: Inuicta tamen Germanorum uirtus, quamuis fracta in Syriam tendit, iunctisq; copijs Ludouici Francorum regis, necnon Baldoini Damascum Syriæ Metropolim socijs armis obsident: cumq; tandem fame sitiq; laboraretur, non sine contumelia obsidionem soluunt. Tandem Conradus & Ludouicus comminutis per uaria bella exercitibus, reuertuntur in Europam, Anno salutis nostræ M.C.LII. Obijt Conradus cum regnasset annis XV. *S. Bernardus* *Constantinopolitanus Hemanuel.* *Damascum.*

De Friderico primo gloriosissimo Germanorum imperatore ex gente Sueuorum, Caput XXXII.

SVffectus est deinde Fridericus I. cognomento Barbarossa, cuius si magnifica gesta recensere uelim, liquidò omnibus notū erit, cū nec Carolo Magno

inferiorem

inferiorem, imò sine contentione parem fuisse. nam imperator creatus Cisalpinam Galliam ingressus Dertonam ui cepit, magnaq; celeritate Romam uersus iter facit. cumq; pontificem Hadrianum quartum contra se ciuitates imperij confirmare animaduerteret, remq; mali exempli præsertim in Petri successore ægre ferret, hostili animo in Romanos mouit. At pontifex imparem se tanto exercitui cernens, pace per internuntios composita, in agro Sutrino imperatori fit obuiam, qui ex equo descendens, Hadrianum, ut uerum Christi uicarium salutat. Cumq; ad urbem uenissent, & pontifex in Basilica Petri Fridericum imperij corona donaret, Pop. Rom. per Hadriani pontem erumpens, Theutonicos non quicquam tale timentes passim cædit. Imperator autem tanto tumultu excitus intromisso exercitu, qui in pratis Neroniania consederat, Romanos ex Vaticano in urbem retrudit, multis captis cæsisq;. moleste enim ferebant Romani imperatorem, & Theutonicos cum pontifice sentire. Tantę autem tum clementiæ imperator tum pietatis erat, ut captiuos (pontificis precibus lenitus) incolumes dimitteret. Interim Tiburtini ad imperatorem uenientes, se ac urbem omniaq; sponte dedunt: quam Fridericus pontifici restituit, neq; ita diutius moratus in Germaniam redijt. Tum iterum in Cisalpinam Galliam rediens Cremonam obsidet: ubi per legatos ab Alexandro I I I. rogatur, ut interposita imperiali autoritate seditionem tollat, quæ ob pontificatum inter Octauianum Romanum ciuem, & Alexandrum ipsum exorta fuerat. Respondit tum bonus princeps, utrunq; pontificem Papiam ire debere, quò & ipse proficisceretur, cognoscendæ disceptationis causa: Alexander uir elati animi, spreto tam salubri responso, Anagniam se contulit. tum imperator honestos episcopos de religione Christi bene sentientes, ad Alexandrum mittit, qui eum ad concilium citarent. Hi ab Alexandro confutati, nimiumq; superbè reiecti, ad Octauianum se conferunt, eumque Papiam perducunt. Habito deinde concilio, Fridericus Octauianum pontificem confirmat. Alexander hac re permotus, Octauianum & Fridericum anathematis uinculo colligat. Fridericus hac iniuria lacessitus, exercitum in ditionem Ecclesiæ duxit, & iam præter Vrbem ueterem & Anagniam, omnes Ecclesiæ ciuitates occupat. At cum Alexander in Franciam contendit, tum Fridericus direpta Dertona, Mediolanum quoq; solo æquauit. Vnde trium Magorum corpora Coloniam Agrippinam translatatum crediderim, à Rudulpho Coloniensi Archiepiscopo. Vastata tum Cisalpina Gallia, Fridericus Papiam se recipiens litteris ac nuncijs regem Franciæ adhortatur, ut tollendi schismatis causa Alexandrum secum ad concilium ducat: quò & se una cum Victore (ita enim Octauiano nomen erat pontificium) profecturum pollicetur. Ad locum igitur concilij Fridericus (compositis Italiæ rebus) cum Octauiano profectus est, uerum Alexander ad concilium se iturum recusabat: Fridericus uerò in Germaniam rediens Antipapam in Italiam misit, quo Lucæ mortuo Guido Cremensis Octauiano surrogatur. Interim Alexandro Romam aduenientecisalpinæ Galliæ populi innata perfidia anno Christi M. C. L X V. iugum Friderici rejiciunt, fideique immemores, arma sumunt, præsidia imperatoris ex arcibus deijciunt. At Fridericus comparato ingenti exercitu in Italiam ueniens, nequaquam perfidis innoxius Padū traiecit: in agrumq; Bononiensem descendens, copias partitur, missis quibusdam cohortibus Lucam quibus Antipapa tutior esset: ipse cum reliquo exercitu in agrum Picenum proficiscitur: Anconamq; aliquamdiu obsidens, in suam tandem redegit potestatem. Eodem tempore Haino comes, quem suprà Hadrianus ducem Apuliæ creauerat, Tusculanis præsidebat. Is accersitis Germanis, qui apud Nepesum Sutriumq; consederant, tanta Romanos clade afflixit, ut deinceps uix se mœnibus tueri, nedum hostem lacessere potuerint. Mouerant enim Romani in Tusculanos, cum tributa immoderatius

Hadrianus.

Alexãder 3.

Corpora trium regum.

Guido Cremensis.

ratius imperata recusarent. Tum uerò Fridericus Ancona discedens Romam mouet positisq; in pratis Neronianis castris, paulum constitit, si saltem Alexander tanquam bonus pastor, debitas conditiones aliquando acceptare uellet. Pontifex autem non satis tuto in Laterano consistens, cum irrupturos Germanos uideret, ni boni principis modestia obstitisset, in ædes Fregepanum ad palladium diuertentes confugit. Instabat cum Pop. Rom. cui pacem promittebat, Fridericus, uti Cardinales de duobus pontificibus digniorem se eligerent; altero eliminato reiecto'que. Quam rem cùm pontifex reipueret, nocte abiens nauigatione, salutem sibi fuga quæsiuit. Moritur interim Guido Cremensis Antipapa in Basilica beati Petri, quam magno Friderici præsidio adhuc obtinebat. Friderico mox ob pestem ex urbe in Germaniam profecto, sufficitur in locum Guidonis, Ioannes Sirmiensis abbas ex Pannonia. Fridericus per montem Cinisium in Italiam quintò rediens, Secusam diruit: Astenses in deditionem accepit, Alexandriam (quam ciuitates rebelles condidère) graui obsidione premens, tandem ob honorem omnipotētis Dei in die pascatis obsidione soluta, Papiam uenit, ubi de pace Italiæ est actum. Verùm cum nequaquam conditiones æque seruarentur, Fridericus in Italiam cum maximis copijs descendens, frequentibus prælijs Mediolanenses socias'que ciuitates afflixit. In quibus prælijs ex Comensibus Papiensibusq; qui imperatori fauebant, cùm multi desiderati essent, eorum calamitate motus Fridericus, cum pontifice in gratiam redire statuit, maxime cùm Antipapa fuito infamis esset. Conuenerat iam Venetias Alexander, componendæ pacis Italiæ causa, eò & Fridericus accedens in uestibulo sancti Marci pontificia pedes osculatur, simul deinde ad altare maius profecti, accepta dataq; salute, de fœderibus pacis inter se multum diuq; collocuti sunt, quæ postea sequenti die ex sententia confecta est. Abiens deinde imperator cum bona pontificis uenia, Rauennam primo, mox Bertonorum se contulit, quod oppidum cum retinere ob oportunitatem loca instituisset, rogatu Alexandri Ecclesiæ tandem restituit. Oppugnabatur tum Hierosolyma à Saladino, cuius humanitas ac fides multū Christianis obfuit. Deuictis enim Christianis sinistra pugnā (qua ferè omnes Asiaticos principes cepit, maxime Guidonem regem & tēplariorum magistrum, quorum etiam multos securi percussit) tandē hi qui in præsidio erant, desperatis suppetijs LXXXVIII. anno postea quam à Gotfrido Lotharingorum duce capta fuerat, Hierosolymam hac conditione dedidere, ut tantum abeunti cuique ferre liceret, quantum suis tantummodo humeris sustinere posset. Hanc ob rem Fridericus imperator copias mouet in Christi hostes, per Hungariam iter faciens, Thraciamq; iam Constantinopolim peruenerat: quem certè Isaac imperator, eius potentiam ueritus, traicere Bosphorum statim adhortatur. Fridericus copijs traiectis Philomenam urbem de Turcis capit, agrumq; Iconio adhærentem depopulatur, & Armeniam minorem in potestatem suam redegit, multisq; præclaris rebus æditis, hostibusq; sæpius deuictis, dum lauandi causa rapidum amnem ingreditur, in undis perijt, cum maxima Christianæ Reipub. iactura. Eo enim solo principe Saladinus uinci potuisset. Nescio quid, nam potius admirer? pontificis ne superbiam? an imperatoris contumaciā? uel cæterorum principum secordiam ignauiamq; ? quod cum tanto Reipub. Christianæ interitu, ac irrecuperabili detrimento tam detestandam execrabilemq; pontificis imperatorisq; discordiam pertulere, omnium enim malorum fontem inde usq; ad nostra tempora profluxisse arbitramur. Imperauit tamē hic strenuissimus & uictoriosissimus Fridericus ex inclyta & nobilissima Sueuorum domo progenitus, magnifice annis septem & triginta.

Ioannes Sirmiensis.

Aa De Herle

De Henrico quinto Friderici primi filio, Caput XXXIII.

SVccessit patri optimo & maximo principi, Hēricus filius, qui accepta in matrimonium Constantia Rogerij Normani Sicilię regis filia, statim Sicilię regnum dotis nomine repetit à Tancredo, qui Guilhelmo successus fuerat: Obsessaq; diutius Neapoli, soluit tandem obsidionem peste coactus, quæ exercitum populabatur, mortuo tandem Tancredo regnum occupat, adiecit tamen animū bello Asiatico, misso ad id bellū fratre Philippo duce, & archiepiscopo Maguntino cum magnis copijs. Germani igitur his imperatoribus in Asiam traijcientes, Berytum muniuere à Sarracenis destitutum, & Ioppen obsessam à Sarracenis liberauere. Oritur tum ob mortem ducis qui in castris extinctus fuit, ingens tumultus, ut Germani bellum Asiaticum relinquere cogerentur, tum etiam ob mortē Henrici imperatoris, qui uita functus est an. Virginei partus. M.CLXXV. decimo Kalendas Maij. in Ecclesia Spirensi tumulatus.

De Othone quarto & Philippo Sueuiæ duce in controuersia electis, Caput XXXIIII.

MOrtuo Henrico strenuo & aspero, pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Sueuiæ & Hetruriæ ducem, Henrici Germanum (quem Henricus tutorem filij sui Friderici infantuli testamento reliquerat) imperatorem optarunt. At uerò Innocentius pontifex (ut omnia tumultu cōplerentur) Othonem confirmat. Et ne quid mali ad perturbandum Asiaticum bellum deesset rex Franciæ Philippo: Angliæ rex Othoni fauebat. Indignatus igitur Philippus se à pontifice spretum neglectumq;, Hetruria Sueuiaq; præsidio munitis, in Othonem magnis copijs mouet, prius multis principibus in sua uerba iurare coactis, quos omnes bello deuicit, inter quos Argentinum episcopum Othoni fauētem, igne, ferro oppidis uicisq; exustis inferiorem (ut dicunt) Alsatiam omnem depopulatus eò redegit, ut uix munitissimis castris se contineret, obsedisséq; ciuitatem Argentinam eum constat, quæ in partibus Othonis erat. Deinde Maguntiæ curia de more celebrata, principibus priuilegia confirmauit, tum Othonem Coloniæ Agrippinæ se continebat quam Philippus obsidione cingēs, breui coegit ad eruptionem Coloniensis, cum quibus & Otho erumpens, cum uiribus Philippi retruderetur, minime à Coloniēsibus receptus fœda sibi fuga (ut sæpe prius) consuluit. Colonienses unà cum archiepiscopo statim deditionē faciunt, tandē Philippus Bābergę insidijs à quodam Comite palatino petitus occiditur. Spirę sepultus anno salutis nostrę M.CCVIII. XI. Kalen. Iulij. Quo mortuo res ad Saxonem deuenere, Othonē IIII. appellatū: quo Romæ ab Innocētio coronato, statim cum copijs quas secum duxerat, occupatis Monteflascone Radicophano multisq; alijs Romanę Ecclesię oppidis, in regnū Neapolitanū mouet id adolescenti Friderico 2. ablaturus, cuius ob ætatē tutores curā adhuc gerebant.

De Friderico secundo Sueuiæ duce & Siciliæ rege magnificentissimo imperatore, Caput XXXV.

HAnc ob rem principes Fridericum secundum Siciliæ regem uigesimum agentem annum imperatorem deligunt. Quo audito Otho statim in Germaniam redijt, ditioni paternæ consulturus, deinde comparaturus exercitū quo Friderico resisteret. Cum enim Fridericus (quamuis legitimis suffragijs electus) coronam imperij ab Innocentio consequi non posset (credo quiddam odij, in eā familiam latuisse) in Germaniam proficiscitur, diademate à Maguntino archiepiscopo accepto, in Othonemq; mouet, quem in Sueuia obuium habens, cum Friderici conspectum ferre non posset, cum exercitu fugientem usq; in Saxoniā

persecutus est. Tum eo Aquisgrani deuicto, statim uexillum crucis erexit, ut Asiaticis principibus contra Sarracenos pugnantibus auxilio esset. Interea Honorius 3. Papa pessimo Christianorum fato, Fridericum anathemate notat, & Imperij dignitate priuatum denunciat. Ob quam rem Soldanus (quod ei de inimicitia pontificis imperatorisq; constabat) comparato ingenti milite, fortissimoq; exercitu, Christianos Nili excrescentia nostris insolita adiuuante, eò pepulit, ut pacem inirent ea cõditione, ut relicta Damiata, captiuis utrinq; dimissis, reddito à barbaris crucis ligno, Christianis Aconem Tyrumq; redire liceret. Damiata itaq; barbaris reddita est, ipso natali beatæ Mariæ uirginis, cum eam in eiusdem celebritate purificationis bello cepissent: anno salutis M.CC.XXI. quo quidẽ anno Tartari gens Scythica usq; ad Sarmatas peruenere. Tum Fridericus ducta in uxorem filia Ioannis Hierosolymitani regis, qui cum Christianis in Italiam uenerat, cum nihil in Asia moliri auderent, promulgatoq; Henrico filio Alemanniæ rege, omnibus statim cruce signatis mandauit, ut ad certam diem Brũdusij cum armis adessent. Conuenit eò magna Germanorum multitudo, quorum de numero multi tabe perierunt, præcipue Langrauius Hassiæ. Tum Fridericus in Cyprum usq; nauigans, Aconem tandem peruenit, nuncijs rogans pontificem, ut se absolueret anathemate, quoniam in eius potestate deinceps semper sit mansurus. Verum pontifex non solum eum non absoluit, sed & Ioannem Hierosolymitanum regem, in Friderici præfectum Rainaldum, cum magnis copijs mittit, tum Cardinalem Columnam in sancti Germani præfectum Friderici auspicijs militantẽ cõcitauit. Quibus rebus moti qui in Vmbria & Picentibus Friderico militabant, relictis quæ occupauerant, in regnum redeunt. Interea Fridericus belli Asiatici cupidus, in Italiam redijt cum Gregorio IX. pontifice in gratiam rediturus, quam tandem ægre obtinuit, uncijs auri centum & uiginti millibus Ecclesiæ ob illata damna persolutis. Deinde cum Romani non satis pontifici obedientes forent, legemq; rogassent, uti oppida Ecclesiæ iuxta urbem posita, Romanis uectigal penderent, nec monitis castigationibusq; pontificis ad sanitatem reduci possent. Fridericus Reate pontificem conuenit, cumq; eo in hãc sententiam consensit, ut primo quoq; tempore coniunctis copijs Romanos adorirentur. Abeunte deinde Friderico in Germaniam, Germani milites ad pontificem confluxerunt tãta multitudine, ut Romani nequaquam ausi fuerint aperto marte cum Ecclesiæ copijs congredi. Recuperauit tum Gregorius pontifex Germano milite patrimonium sancti Petri, Sabinumq; agrum. Ea tempestate Ecelinus Patauinus (cuius auus Teutonicus sub Othone copias duxerat) acceptis à Friderico militibus, magnum sibi in transpadana Italia pontẽtatum comparauit, in suam potestatem redactis Taruisio, Patauio, Vincentia, Verona, Brixia. Tũ Fridericus in Italiam rediens, Mediolanenses sociasq; ciuitates apud nouam curtem (ita enim locus appellatur ubi pugnatum est) aggressus, ingenti clade superat trucidatq;. Tum Fridericus iterum à pontifice imperio priuatus, in Venetos mouet qui pontificis partes tuebantur: Eos tum (ueluti ranas) paludibus cõclusos uehementer oppressit, maximisq; calamitatibus afflixit.

De Guelphis & Gybellinis, Caput XXXVI.

INterim uerò conspirantibus omnibus transpadanis ciuitatibus, duce Gregorio Monte longo Bononiensis ciuitatis legato, anno salutis M.CCXL. imperatore qui tum Pisis erat, cum non satis sibi constaret qui partes suas, qui ue pontificis sequerentur, ciuitates Italicas in duas factiones tum primum diuisit, nam qui pontifici fauebant Guelphi, qui uero imperatori Gibellini appellati sunt. Hæc quidem duarum factionum nomina, bella plusquam ciuilia Italiæ pepererunt, primum apud Pistorienses audita sunt, cum Cancellarij Pansaticos Gibellinos

ab urbe eiecissent, cumq; alteri factioni, Guelph, alteri Gibel, Teutonici fratres fauerent. Florentini præterea nobiles suos Pisanis Gibellinarum partium fauctores in exilium eijciunt, pelluntur & Guelphi ab Aretinis Senensibusq;. Tanti constat Italis ab imperio Germanorum Romanoq; desciuisse. Fridericus deinde in Samnites mouet, Beneuentum ui cepit diripuitq;, ac mœnia circumquaque euertit, Soramq; quondam Samnitium ciuitatem, ad Lirim fluuium sitam ferro flammaq; uastat, Rauēnam in potestatem suam deniq; redegit. Tum Picenum percurrens in Flaminiam usq; Fauentiam & Bononiam aliquantulum resistentem ui occupat, schola eorum Patauium translata. Cū Fridericus suis suarumq; partium cognitis, omnibus eorum qui aut diuersarum censerentur partium, aut qui neutris consentire uellent, expugnata oppida locaq; populatus est. Accepit tamen in suam potestatem Fulginates, Viterbiensesq;, quos statim secuti sunt eò filio Encio cum parte copiarum misso, Ortam, Tuscanium, Cornetam, ac Mōtem faliscum inhabitantes, qui corrupte Monteflasconenses defecissent tum Romani si celerius Fridericus urbi copias admouisset. Tum pontifex humanis destitutus auxilijs, ad rem diuinam supplicationesq; animū deuertit, quibus (Deo agente) Fridericum auertit hostem. Mouet deinde in Campanos: Beneuentum ui captum uastans, diripiendum militibus concessit. Tum delatus in Picentes Asculum obsedit. Inde in Romandiolos ducens: Encium Sardiniæ regem filium agitandis sibi de Piceno aduersantibus subigēdisq; dimisit: à quo adolescēte patri simillimo, direptiones, incendia uastitatesq; sunt commissę, & quicquid resistere ausum est, ad calamitatem maximam est perductum. At Fridericus statim Rauennam populo frequētem ditissimamq; tum diu imperio rebellem subegit.

De Obsidione Parmæ à Friderico secundo deq; Entio filio & Innocentio quarto, Caput XXXVII.

MOrtuis demum Gregorio pōtifice Celestinoq; suffecto, uacat tum sedes XXI. mensibus, detinebantur enim multi Cardinalium à Friderico, quæ res comitia distulit. Valuit tum apud Fridericū Balduinus precibus autoritateq; ut cardinales aliosq; Ecclesiasticos, quos captiuos detinebat dimitteret incolumes, qui statim Anagniæ conuentum habuere, in quo Innocentius patria Genuensis, familia Flisca, ex Lauaniæ comitibus, pontifex creatur, qui cum Friderico antea aliquando familiarissime uixerat, multisq; beneficijs eam familiam affecerat Fridericus. At pontifex beneficiorum immemor, uel ut uerius dicam, potentatus auidior, mutato cū fortuna animo, acerrimus Friderico hostis effectus est: quod diuinasse Fridericum ferunt, cum nuncij Friderici exaltationē familiarissimi ex cardinalium cetu denunciarent. Instabat tum annus M.CC.XLVI. salutis nostræ. Pontifex in Galliam proficiscitur, concilium Lugduni celebraturus, quod contra Fridericū indixerat. Seduxit tum pontifex amicos consanguineosq; suos à Friderico, clam monitos ut uel nudi ad Placentiam commigrarent. Quod quā primum est factum, sentētiam excommunicationis in Fridericum depositionis priuationisq; pronunciat, omnibus iuramento absolutis, quo illi tenerētur, potestate electoribus tradita alium quem uellent principem deligendi. Quo nunciato Fridericus pontificis necessariorum ædes Parmæ, & uillas speciosissimas funditus euertit. Inito deinde fœdere cum duce Burgundię, proficisci Lugdunū statuit, mouitq; Parma comitatum ducens non armatorum magis quam togatorum, qualem quantumq; post stantis Romani imperij tempora, nullus aut domi habuerat, aut itinere duxerat imperator. Dimissa igitur Italicarum rerum administratione Encio filio, ea iniuncta conditione, ut sese apud Parmam continens, quæcunq; remotius ingruerent gerenda per legatos administraret: peruenerat iam ad Taurinos Fridericus, cum ei nūciatum est extorres Parmensiū (superato Henrico

Henrico quē Parmę Encius præfecerat, cum ipse contrà quā à patre in mandatis habuit, in Brixianos mouisset) Parmā ingressos urbeq; potitos esse. Hāc ob rem Fridericus timens cęterarū urbium rebellionē (omisso itinere) Parmam obsiderē pergit, quā statim pontifex misso eò Gregorio Montelongo sedis Apostolicæ legato (quē Innocen. pontifex Aquiliensi Patriarchatu ornatū apud Mediolanēses, Placētinosq; iusserat permanere) Bononiensiū, Ferrariensiū, Reginorū, Mutinensiū, præsidijs muniuit. Continuatū est postea per XI. annos bellū atrox uariumq;, & Lōbardię omniq; Italię perniciosissimū. Fridericus castra in urbis modū uallo fossaq; munierat, eo animo ut direpta Parma, eo loco ubi statiua habuerat, Victoriā urbē conderet, inditumq; est castris nomen Victoriæ, sanctusq; Victor martyr tutelaris de more Christiano in cathe. Ecclesia nūcupatus est. Et fuit plane urbs Victoria (ut Blondi uerbis utar) uario gentiū & rerū gestarū cōmercio, ac multitudine frequentata, quòd per singulos pene dies ex Africa, Mauritania, Asia, Aegypto, noui homines, noua ueste, nouis moribus sunt uisi. Animalia etiā uidit urbs Victoria, quę post theatrales stātes Romani imperij ludos Itala non uiderat, elephantes, dromedarios, pātheras, leones, pardos, lynces, & ursos albos, cū canes tunc uidisse asserat noster theologus, hinc magnitudine aspectuq; horribili, inde extrema pusillitate. Aues quoq; & rapaces & cicures Fridericus curauit, præter usitatas in Italia multas, in quibus falcones chiluonesq; astures & girfalchi albi, & quod eā decuit maiestatem imperialem, immensæ magnitudinis barbati bubones fuere perspicui. Hæc Blondus. Velim ego has copias tū pontificis, tum Friderici in Tartaros conuersas fuisse, qui anno antē tertio in exercitum coacti in numerū, bipertito agmine in Asiam Europamq; descēderant, & qui in Asiam duxere, Georgianam thamichanorū olim regionē primū, pōst superiorem Armeniā peruagatur, Iconium usq; Turcorū regiam peruenere. Alia manus duce Batone Poloniam & Hūgariam excursionibus populati, ad mare ponticū deflexerunt, ubi Russiam siue Ruthenìam & Garam amplissimas regiones uastitate maxima afflixere. Eodem quoq; tempore Grossonij gens Arabica Soldano Babylonis impellēte, Templarios Hospitalariosq; aggressi eos fundunt, ac Hierosolymā facile capiūt, mœnibus carentē: Christianos, qui tum in ea erant trucidant, sepulchrum Christi quouis genere turpitudinis fœdantes.

De Henrico Thuringo contra Fridericum Innocentij autoritate electo, Caput XXXVIII.

ET ne in Germania res quietæ essent, electores imperij Innocentij autoritate innixi Henricū Lantgrauium Thūringię, Alemannorū Romanorumq; regē designant, & Conradus adolescens Alemannię rex à Friderico genitore pridem institutus, Thuringū regni ingressu & possessione prohibet, sed prædicata in Conradum Fridericiq; fautores (iubente pontifice) crucis signatio multos in noui regis Lantgrauij præsidia fautoresq; cōciuit. Breui tamen Lantgrauius uictus apud Francofurdiā fugatusq; mortuus est. Postea cū Fridericus Parmæ ui expugnandæ spē abiecisset, fame illam in deditionē cogere est annixus, tandem anno obsidionis XI. propē exacto Gregor. Montelongus cū præsidio sociarum ciuitatū eruptione facta, Fridericum nil tale metuentem fundit fugatq; castrisq; exuit. Reparauit tum breui exercitum in Hetruria mouens: Encio filio cum parte copiarum Fauentiæ relicto, ut Rauennam proximaq; in potestate retineret. Nam Forliuienses, Ariminenses, Vrbinates ac totum Picenum Friderico parebant: in Vmbria præterea defecerant omnes à pontifice præter Tudertinos, Perusines, Asinates, Etruria pariter tota præter Florentinos, quorum maior pars factionis Guelpæ: quos certe adeò bello Fridericus uexauit, ut tandem eos coegerit Guelphos ex urbe pellere, sineręq; factionem Gibellinam rerū potiri. Et ecū pars in exilium abijt, pars uaga & dispersa in Friderici potestatem redacta est, pars in qua nobilitas præcipua fuit, comitem Rudolphum de Vrsaria & Reyne-

rium Bondelmontem secuta, concessit in Vrsariam. Quos insecutus est Fridericus, & castello ui capto Rodulphus in aqua enectus, Reynerius cum nobilibus quibuscunque excoecatus, & sub custodia in Apuliam relegatus est. Statimque Fridericus Panormi mortuus est, ad eum diem, quae diei respondet, in qua secundò ante tricesimo anno Romanorum imperator fuerat designatus.

De laudibus Friderici secundi, Caput XXXIX.

FVit Fridericus ille secundus potentissimus imperator, Italię, Siciliae, Sardiniae, Hierolymae, & Sueuiae rex: quo nullus potentior Romanū tenuit imperium à Carolo Magno: fuit armorum strenuus, linguarū peritus, fuit uir haud dubie dignus omni bellica laude, non animi solùm uigore, sed etiam corporis uiribus excellēs. Haud dubio illa aetate, qua nulla uirorum fortium feracior fuit, nemo unus erat uir, quo magnis innixa fides Christi stare potuisset, si arma quae in Italos debacchata sunt, in res Asiaticas uersa fuissent. Sed nescio quo malo facto actum sit, ut rebelliones Italorum totiens Christianae Reip. nocuerint nocerantque. Conferamus cum Friderico Hannibalem Poenum, qui sedecim annorum possessione Italiam tenuit. Hic noster Germanus duplum supergressus, nō à patria (ut ille bello) auocatus, quę sub Cōradi filij praesidijs tuta fuit patris auspicija militantis, sed morte surreptus. Quid de Alexandro Macedonum rege dixerim ne eum Friderico superiorem? nequaquam, cui cum Dario res fuit: quem mulierum ac spadonum agmen trahentem, inter purpuram atque aurum ornatum, fortunae suae apparatibus praedam potius quàm hostem incruentus deuicit, longè alius Italiae quam Indię situs est. Apulię Lucanięque montes ac Apēnini saltus, nō adeò citam uictoriam Pelleo iuueni praestitissent. Quid de Atheniensibus, Lacedemonijs, Thebanis? qui separatim in Gręcia rerum potiti sunt, dicemus: sunt ne Germanis Friderico duce comparandi? qui cōtentionibus potius ac dissidijs inter se certasse dicentur, quàm ob principatū in posteros descensurū bella gessisse. Quidā enim ex Gręcis in Siciliā profecti ob alterius spem imperij, uictoria caruere. Graecorū quippe potentia etsi maximis conflictata praelijs, nūquam ultra Graeciā firmiter progressa est, uerū potentes duntaxat extitere inter se liberos aliquādiu & inuictos se praestando. Fridericus igitur totiēs Italis deficientibus debellatis, Guelphia factiosis totiēs deuictis: omnib. bellis uix unā alterāque fortunę aduersitatē perpessus, uictoriosissimus imperator uita functus est (quē multo post tēpore, nec mortuū quidē creditū est, cui si arma in Christi hostes ferre Itali impedimēto nō fuissent, sicque minus pōtifices inuasisset, iuri maximè imperatoris nomē apud Asiaticas gētes obtinuisset, immortalique gloria dignissimus cēseret.

De filijs Friderici secundi, & Manfredo filio eius ex nobili concubina genito, Caput XL.

REliquit autem Fridericus tantae gloriae successores, Mā fredum filium acerrimi ingenij ingentisque spiritus adolescentem, forma speciosissimum & literis exornatum, quem non minus ipse diligebat: quàm si eum ex legitimo matrimonio suscepisset, fuit enim ex nobili concubina progenitus: uoluit autē eundem partem suam habere, in qua uitam uirtute sua dignam duceret, Tarentinum eum principem instituēs, multis illi oppidis & castellis additis, quae principatus titulo prius non continebantur. Ad Conradum enim legitimo matrimonio editum, quem ex Iole Ioannis Hierosolymitani regis filia susceperat, regnorum potentatusque omnis successio deuoluebatur. Qui primo quoque tempore Ecclini de Romano amicitia fretus, in Italiam Veronam uenit, traductoque in Apuliam exercitu amplissimo paratissimoque, Neapolitanos primo per oratores aggressus, est, eos ad deditionem compellās Laesae enim maiestatia eos reos arguit. Cumque legitimam defensionem aduersus ambitionem Manfredi, non rebellionem aduersus legitimū Friderici successorē quęsitam ostensuros, minime audire uellet eos obsedit: fameque ad deditionem nono mense obsidionis cōpulit, murū urbis

euertit,

euertit, tum meliores quasq; urbis ædes. Inde in Capuam conuersus, quæ Neapolitanis ante ipsius in Italiam aduentum fauerat, eam quoq; muro diruto diripi fecit, pariter Aquinum nobile oppidum ui captum spoliatumq; incendit, tādem secūdo quo aduenerat anno, omni potitus Trinacria & Siciliæ regno, obijt. Testamento autem Conradus Conradinum ex fratre Henrico nepotem regnorum instituit hæredem, datis illi ex Germania tutoribus, quibus regni Siciliæ administratio demandatur. Fuitq; is Henricus, quem ex Constantia regis Castellæ sorore, uxore sua, Fridericus susceptum in carcere interfecit. Manfredus uir uigilātissimi ingenij tres potentissimas Italiæ prouincias, Etruriam, Galliam Cisalpinam, & Transpadanam, mortuo Friderico in suis partibus retinere summa diligentia annisus est: adeoq; id egit ut plus in illis certo tempore quàm in Neapolitano Siciliæ regno potuerit. Nam post Friderici mortem factio Guelpha, Florētia in libertatem uendicata, omnibus Gibellinorum partiū eiectis, cæteras Etruriæ ciuitates, Senenses, Pistorienses, Aretinos, Pisanos eò perpulere, ut conclusis Gibellinis expulsis, fœderibusq; factis pepigerint, illicitum esse alterius partis extorres fouere, ob quam rem cum Senenses, tum Florentinos, qui eos fœderum fractores dixerant, statim misit. Quibus copijs Senenses, extorresq; Florētini cum aduersæ factionis copijs congressi, Guelphos tanta clade uicere, ut ordines relinquere coacti sint, post ingentemq; fugam, deditionem fecere ingenti Guelphorum cæde facta, quamuis ex Germanis plerique desiderati, tamen quatuor millia, captiuorum, cum Carrocio spolijs signisq; militaribus Senas fuere perducti. Qui prælio superati in patriam reuersi sunt, magnam animorum conseruationem Etruriæ Guelphis fecere, sed apud Florentinos maximam, quibus nec extorres expectandi consilium, nec urbem defensandi spes erat. Itaq; undecimo post pugnam die, quam Septembris sextamdecimam anni salutis M.CC.LX. fuisse constat, omnes Florentini Guelpharum sectatores partium; pars Lucam, pars Bononiam migrauere, urbemq; Florentinam paucis habitatam uenientes, Iordanus extorresq; patente porta ingressi, in Manfredi dominatum subiectionemq; ceperunt. Qua item tempestate Octauianus Cardinalis gēte Vbaldinus re Neapolitana & illius administratione Manfredo relicta, ad pontificē Alexandrum Viterbij agentem, est reuersus. Cuius pōtificatus nihil felicius uidit, quam Ecelini Albricicq; fratris excidium: quibus mortuis proditorieq; trucidatis, Cisalpini libertatem sunt secuti: quam tamen ægre retinuere Gibellinis factionem Guelpham ubiq; opprimentibus. Redegit tum Manfredus penè omnem Tusciam Picenumq; agrum in suam potestatem, Iordano & Guidone nouello egregijs suarum copiarum ductoribus. Tandē Manfredus acerrima pugna cum Carolo Andegauensi, quem Vrbanus pontifex Siciliæ regem dixerat decertans, ab Italis in secunda acie desidentibus derelictus, strenue pugnans oppressus est: Mortuo itaque Manfredo, Gibellini duce carentes, Conradinum Friderici nepotem auitum regnum imperiumq; repetiturum in Italiam uocant. Qui cū aliquandiu Veronæ desedisset, interim Carolus Bonicio deditione ab oppidanis facta potitus in Pisanos duxit: & populationibus incendijsq; late commissis, castella aliquot expugnata diripuit, turresq; communientes Pisanum portum dirutas solo æquauit: maiora perpetraturum nuncij in regnum reuocarunt. Fridericus Hispanus namq; omni pene Sicilia (Panormo Syracusis & Messana duntaxat exceptis) pro Conradino potitus erat. Quàm primum uerò Carolum mouere, ut se in regnum reciperet, est conspectum: Senenses omnium primi post Pisam, deinde Romanus Senator Conradinum nuncijs ad iter ineundum epistolisq; compulerunt, qui per Papiam in Liguriam mouens Pisana classe Pisas deductus, confluentibus undiq; Gibellinis exercitum in Lucenses exposuit, uastitatem & incendia undiq; committens, tandem iuxta Aretium cum Marescallo

(ita enim Galli copiarum ducem dicunt) congressus est Conradinus: ubi facta in Guelphis Marescallum comitantibus ac Gallico milite ingenti cæde, Marescallus quoq; suis copijs omnino superatis occubuit. Confluxerunt per id tempus ad Conradinum alij à Lombardis Romaniolis Etruscisq; Gibellini, maior militum pars ea quam à Germania eduxerat. Nec fuit tunc dubium quin si moram ibi uel paruam fecisset, Conradinus Aretio primum, pòst omni Etruria fuerit potiturus. Victoria potita deflexit Senas Conradinus, aliquot ibi moratus dies, inde recta in Viterbienses campos quartis castris se contulit. Propinquanti Romæ Conradino Senator Hēricus pōpam educens, imperatoribus introducendis adhiberi solitam, illum ad pontem Miluium excepit: selectiq; ex omni ordine & dignitate primores quiq; Romani, Conradinū circunfusi in equo sedentem pedibus sunt secuti: & præcedens ac subsequens longo & composito agmine populus in capitolium usq; deduxit. Mouet deinde magnis à Senatore acceptis copijs per Tyburtinos in olim Equiculorum, nunc Tallacotij montes, & inde in Marsorum campestria peruenit exercitus. Congressus itaq; (eo loco prius insidijs à Carolo occupato) Conradinus ex uictore uictus, cum Austriæ duce fuga elapsus est, dum enim nostri post uictoriam auidius spolia legūt, ab hoste ex insidijs prodeunte sternuntur, fugātur, dissipanturq;. Octaua post die Conradinus Austriæq; dux recogniti ad Carolum perducti, publico iudicio capitibus resectis interfecti sunt. Hunc finem rex Sueuorum in Italia habuit. Commissum est hoc prælium v. Kalendas Septembris, Anno salutis nostræ M.CCLXVIII. Gloriosissimi magnificentissimiq; Sueuiæ duces diuino & occulto iudicio, miserabilem hunc exitum sensere. Poterat gloriam & magnificentiam illustrissimæ domus, sua uirtute resuscitauisse Ebethardus quem Barbatum uocabāt, multis pòst annis Deccensis & Vuyrtenbergensis dux in regione Sueuorum à Maximiliano rege nostro apud Vangiones institutus, si diutius illi uiuere contigisset: sed fata (ne Germanorum gloria altius emergeret) hunc è medio sustulerunt. De uirtute huius principis non multa loquor, quia Marsilius Ficinus maximus ætate nostra Platonicus: in epistolari uolumine hūc Eberhardum speciosissimis laudibus, non minus uere quàm grauiter & eruditè exornat.

Eberhardus dux Vuirtēbergensis senior.

Maximilianus Marsilius Ficinus.

De Rudolpho de Habisburgo Rom. Imperatore, Caput XLI.

CVnq; res Germanica post Friderici filiorumq; eius interitum, diutius sine rege certo fuisset, tandem Gregorio x. Pontifice, Lugduni concilium celebrante, Rudolphus comes de Habisburgo Alsatiæ superioris Lantgrauius, ab electoribus in regem Romanorum electus est. Qui statim accepta de more Aquisgrani corona, principes in sua uerba iurare coegit, collectoq; ingenti exercitu, in Otocarum Bohemorum regem mouet, qui inter Bohemiæ reges quintus Venceslao fratre defuncto regnum acceperat. Fuit autem Otocarus suapte natura uir belli appetens, & cui ad res gerendas magnus esset animus: extenditq; regnum à mari Baltheo (quod Sarmatici Germaniciq; Oceani sinus est) usq; ad Danubium, & ad internum mare, quod Adriaticū dicimus. Nupserat Otocaro Margarita Friderici Austriæ ducis soror, quæ prius Henrico Friderici II. filio nupta fuit quo mortuo sine sobole in patriam reuersa, fratri superstes Austriæ duci sine liberis uita functo in hæreditatem successit. Principatū igitur Austriæ consecutus Otocarus (more humano) quo plura possedit, eo maiora concupiuit. Vlricus eo tempore Carinthorum principatum tenebat, qui cum uirili prole careret, Carinthiam illi, Carniolam, Marchiam Sclauonicam, & Portum Naonis pecunia accepta tradidit. Tum Veronenses, Feltrini, Taruisini, & multi Forliuienses, sese Otocaro submiserunt. Bellum Hungaris indixit, commissoq; prælio uictor Stiriam prouinciam illis ademit. Rudolphus repetitis prouincijs tanquā

Lugdunum Alsatia.

Otocarus.

iuris Imperij, cum Austria nequaquam muliebre feudum (ut dicunt) esset, nec Vlticus iniussu Cæsaris prouinciam uenundare potuisset: cumq; semel intetuentu amicorum res compositæ fuissent, ut acceptis datisq; filiabus affinitas utrinque iungeretur, prouinciæ de quibus lis esset dotales fierent: Rudolphus Austriam adeptus, Otocarum in uerba sua iurare (more maiorum) exposcit. Indignatus autem rex id à se postulari, ab eo præsertim qui magister curiæ suæ fuisset, id superbo animo tulit, exortæ sunt rursus nouæ lites, tandem Otocarus ueritus Rudolphi potentiam, in uerba sua iurauit. Quod cum ægrius ei coniunx Kunigunda (quam Margarita uiuente insolenter desponsauerat) sæpius obijceret, Rudolpho bellum indicit. Conuenere exercitus in campis Austriæ iuxta Danubium, atrox prælium dubio marte commissum est, cum Bohemi multitudine ac robore, Sueui Alsatesq;, quibus Rodulphus fidebat, ordine ac arte superiores essent, cecidere quàm plurimi ex utraque parte maior tamen Bohemorum strages, ad extremum Otocarus relictus à suis, dum fortiter pugnat, occiditur. Assignat rum Rudolphus Austriæ ducatum Alberto filio, qui postea & in imperio ei sufficitur. Bohemis deuictis Rudolphus in Heluetios mouet, qui tum comiti Sabaudiæ subditi erant, quibus subiugatis in quendam Pseudofridericum arma dirigit, cui iam multi principes ciuitates'que adhæserant. Constans enim fama fuit Fridericum mortuum minime fuisse, ideo in spem dominationis adipiscendæ, se quidam Fridericum simulauerat, quo deuicto Nussiæq; igni consumpto, principibus ciuitatibusq; qui Pseudofriderico fauerant mulctatis; primo quoque tempore in Sueuos tumultuantes, ob defectionē familiæ ducum Sueuiæ copijs ductis, Eberhardum Vuyrtenbergium reliquosque dynastas ac regulos Sueuorum perdomuit. Gessit tum multa bella, ob tumultum qui ferè tota Germania frequentissimus fuit. Credo equidem illis temporibus teterrimam factionum labem non solum Italiam, uerumetiam Germaniam inuasisse, quæ res sine bono principe haud facilè extirpari potest, qualem Rodulphum fuisse certum est. Fuit enim pietate, clementia, religione, humanitate, modestia, humilitate, insignis. In Italiam non uenit, quamuis Bononiam amplissimam Italiæ ciuitatem totam'que Flamminiam Ecclesiæ Romanæ dederit, sed tumultuantes Guelphos per Lucinum uicecomitem imperij uicarium, missis ad eum Germanis equitibus bellis attriuit, tum misso ad Italiam epistolarum suarum magistro, pacem ciuitatibus pecunia accepta tradidit, ut tamen imperio fideles essent. Statuerat'que bonus rex, milites in Asiam mittere, obsessæ Ptolomaidæ opitulaturos: uerum orta inter Christianos principes qui in ea ciuitate erant, discordia, quorum multi parnim captatis abeundi causis, partim clandestina per noctē fuga desertores effecti sunt: manserunt tamen ex primoribus, rex Cypri, Patriarcha Hierosolymæ, & hospitalis Templariorumque Magistri, multitudine prius emissa, quam statim rex Cypri perfidia usus, per fugam est consecutus, fuitq; exemplo, ut omnes quibus nauigiorum facultas esset, Ptolomaida emigrarent. Qui postea cum Patriarcha primum prospera usi nauigatione, tandem sub ipsam Cyprum naufragio periere, eadem die qua Soldanus Ptolomaidam male defensam ui cepit, mortalibus in ea repertis ad unum cæsis, mœnibus inde & urbis parietibus passim solo æquatis, tum fundamentis ita confossis dissipatisq; ut nullum urbis, nullum post hac ædificij uestigium appareret, annus erat salutis M. C C X C. quando reliquias amisimus uictoriæ illius celeberrimæ, quam anno ante C. X C I I I I. Conradi Franci auspicijs & uirtute Christianorum expeditio inchoauerat. Saluæ tamen mansere Cypri insula & Armenia minor, prius Cilicia dicta, quę eiusdem expeditionis occasione in Christianorum manus deuenere. Moritur deinde Rudolphus anno quarto Nicolai Romani pontificis eiusdem nominis quarti: anno regni sui

Heluetij

Pseudofridericus

XVIII. anno uero Christi M.CCLXXXXI. Mēse Iulio in die diuisionis Apostolorum, sicut & sepulchro suo in nobilissimo templo Spirensi inscriptum est. Vixit his temporibus Albertus Magnus totius literarum absolutissimum decus, & quo maiorem in philosophia & literis sacris terrarum orbis non genuit, & qui Thomam illum Aquinatem tantum quantus est, effecit, extat celebris oratio, à Philippo Beroaldo præceptore tuo Bononiæ habita, quum rector Germanicus iniret scholasticam præfecturam, ubi Germanos à studijs litterarum neque abhorrentes neque retorridos contendit, quod ut reliquos inquit prætercam, uel unus Albertus abundè demonstrat omnifaria doctrina refertissimus, qui meritò Polyhistor & multiscius ac Aristoteles alter, latine loquens dici potest, Magnus uulgo nominatus à magnitudine (opinor) disciplinarum potius quàm Alemannus. Hic etiam Albertus cognomento Magnus, dum esset Ratisponensis episcopus, huc Argentinam uenit, ac in æde. S. Petri Iunioris, in qua tu Canonicus existis, aram quandam in honorem. S. Columbæ uirginis & martyris consecrauit manibus proprijs, anno Christi M.CC.LXVIII. Præterea fuere & alij diuersis tempestatibus etiam Germani Theologi præstantissimi, Thomas & Vdalricus Argentinensis. Marsilius de Ingeln: Hugo de Sletstat Bonauenturæ sectator & Ioannes Theutonicus decretorum interpres elegantiss. Præpositus Halberstatensis obijt, anno M.CC.XLV. ibidem.

De Adolpho de Nassou Rom. Rege, deq; Baronibus de Rapolsteyn, Caput XLII.

Assumptus deinde est in spem imperij'que titulum, Adolphus comes à Nassone, uulgò Nassou, qui statim exercitu comparato, in Colmarienses mouet, qui Alberto Austriæ duci filio Rodulphi fauebant, quem aduersum resistentemq; Adolphus habuit, ob Tyrannidem in quam procliuis habebatur. Capto igitur per deditionem oppido, una cum generoso Anselmo de Rapolstein oppidi prætore ac filio, ablatoq; dominatu eorum, arces & castella Henrico fratri Anselmi tradidit. Nitebatur tum Adolphus Albertum à dominijs ducatuq; deturbare, cui forti animo atque acri restitit Albertus, Alsatum auxilio fretus, qui iam odium in Adolphum conceperant, ob auaritiam tyrannidemq;. Nam quos imperij uicarios in Alsatia constituit, prouinciam citra transq; Rhenum flammis cædibusq; læsere, tum Argentinam coruumq; præsulem. Ob quas res principes moti, Albertum Austriæ ducem regem delegere, Adolpho abrogato, iustisq; suffragijs deposito. Comparato igitur ingenti exercitu ex Austria, Danubioq; traiecto, Albertus Moguncíam Germaniæ Metropolim peruenit, statimq; in Adolphum mouens, qui pari strenuitate uiribus collectis ad eum tendebat: conuenere tandem in Vangionibus in monte Hasenbul, prope agrum Spirensem, ubi prælio commisso Adolphus occubuit, cum ad medium diei dubio Marte incertáque uictoria pugnatum fuisset, anno Domini M.CCXCVIII. sexto nonas Iulij, anno regni sui VIII. Spiræ sepultus. Plures eo in prælio capti, inter quos & filius Adolphi, reliqui fuga sibi consuluere. Verum cum Albertus electionem de se factam minus legitimam æstimaret, propter Treuerensem præsulem & Palatinum comitem (qui comitijs non interfuerant) iuri suo renunciauit. Tum electores communibus suffragijs eum elegere, coronatúmque Aquisgrani tanquam legitimum regem uenerati sunt. Duxit deinde exercitum in Bohemos, quorū regnum filio suo, Rudolpho tradidit, deiecto duce Carinthię Hērico, quem sibi Bohemi iniussu imperatoris regem delegerant. Mortuo deinde Rudolpho anno regni primo, Fridericū filiū

Albertus

Albertus Bohemis regem declarans, magnis copijs Bohemiam ingressus, regionem longe lateq; afflixit: Henricum tamen deijcere non quiuit, eò quod Gallis bellum illaturus esset, quorum rex Philippus à pontifice Bonifacio desciuerat, regnumq; Franciæ Alberto pontifex assignauit. Quibus bellis cum exercitus comparat, à Ioanne fratris filio inter Rysam Arulamq; Eluetiorum flumina Rheno proximus, anno Christi MCCCVIII. Kalendas Maij interficitur. Eo'que loci per reginam Hungariæ monasterium sanctimonialium ordinis sanctę Claræ constructum nomen retinet Regij campi. Alberti corpus iuxta patrem suum Rodulphum, in ornatissimo templo Spirensi sepelitur.

De Henrico Lucelburgio, Capui XLIII.

ANno igitur M.CCCVIII. Henricus ex comitibus Lucenburgensium ad imperium deligitur, quem Aquisgrani principes corona & infulis decorauere. Qui statim præmissis in Italiam oratoribus, & ad uicina Germaniæ propinqua alpibus loca sciscitaturus, qui suas secuturi essent partes, comparatisq; tribus ingentibus exercitibus, unum aduersus Vuirtenbergenses sacro imperio rebelles, quibus ex octoginta castellis & munitissimis oppidis quæ obtinebant, LXXII. expugnata ademit: Alterũ in Bohemiam ex Francis orientalibus & Bauaris coactum, duce Petro Moguntino Archiepiscopo misit, filio Ioanni id quæsiturus, cui Elisabet Venceslai soror denupserat. Tertium, cui ipse præfuit, in Italiam mouet Gibellinis auxilio futurus. Transgresso alpes Henrico Taurini populariter obuiam facti, sese & urbem eius arbitrio permisere. Pariter paulo post fecere Astenses. Philippus Papię comes, Simon Collubianus Vercellarum, Antonius Visceragus Laudæ urbium primarij ciues uel potius Tyrannuli, Henrico occurrentes datos ab eo uicarios quisq; in suã urbem recepere. Mediolanẽsium res tum in potestate Turianorum & Vicecomitum erat, qui de potentatu contendentes potius ciuitatem premebant, quàm ut ipsi gubernarent, aut à populo gubernari permitterent. Mapheus igitur uicecomes ad Lupoldum Austrię ducem, diu sibi notum, mittens, Henrico spem fecit urbis potiundæ. quorum conatibus cum Guido Turianus resisteret, Henricus pacis auidior quàm belli, ab utriusque factionis capitibus urbem accepit in suam potestatem, imposito urbi præsidio: cui Leopoldus cum Germanis cohortibus præficitur. Orta deinde ciuium rebellione cum passim Germani fœde cæderentur, dux introductis copijs quæ in suburbijs consederant, Gibellinis auxilio fuit: eiecti'que Turiani Vercellas se contulerunt. Ad quem tumultum nonnulli Lombardiæ populi à promissa Henrico fide recesserunt. Primi'que Cremonenses In quos statim Henricus coactum exercitum duxit, cuius urbis Guelphi resistere diffisi, Brixiam cum uxoribus, pueris, & asportata leuiore suppellectile emigrarunt. Cremonæ à Gibellinis deditæ, mœnia portas'que & Guelphorum domos Germani euerterunt. Duxit paulo post in Brixiam Henricus, edita'que est in agro omnium quæ excindi, uti euertiq; potuerunt uastitas. Fugientibus in montana Guelphis, urbs dedita murorum portarumq́ue munitiones amisit. Placentini (pulso Alberto Scotto Guelphorum duce(imperialem uicarium admisere. Interea Veneti classem Henrico spondent, qua ad regiones urbi Romæ uicinas transportaretur: Veronenses Vicetini Patauini necnon Taruisini uicarios ab Henrico ad se missos acceperunt. Robertus interea Neapolitanorum rex Marescallum suum in Etruriam misit, uti Ferrarienses, Bononienses, Florentinosq; in partibus conseruaret, at Henricus Genuensium classe Sauonensium'que Pisas petijt, equitatu terra per Lucenses præmisso, tum Romam à pontifice missis qui tum in Gallijs habitabat, ob tumultum deinde patrium cum neutri studiosus esset, Tybur migrauit. Agentem Tybure Henricum, nuncij Friderici

Vuirtẽberg.

Petrus Moguntinus Archiepiscopus.

derici Aragonum regis adierunt, cum quibus promissa apud Genuam fœdera constituit, affinitatem quoque regi Siculo honestissimam obtulit. Paulopost Tybure profectus imperator, per Sabinos Vmbrosque Perussiũ & inde Aretiũ amicissimam tunc sibi delatus, uallis Arni superioris oppida & castella nemine resistere auso, cepit. Ductum est inde Florentiã, quibus Lucenses, Miniatensesque & Senenses copias miserant, à Bononiẽsibus regis Roberti uenerat equitatus. Obsidione igitur incursionibusque uexatis Florentinis, imperator hyeme instãte ad Cassianum oppidum uia Senensi, octauo à Florentia miliario consedit, & præfecti ex Gibellinis duo, unus apud Scarpariam, alter alio loco cũ Germanorum copijs relicti, capta de Florẽtinis seruare, & simul urbem incursionibus infestare curarunt, eoque Florentinos fame oppressos redegerunt, ut deditionẽ facere cogitarent. Contulit se deinde Pisas, ut Robertum maiestatis reum citaret, quem tertio edicto citatum nec compatentem, regno priuatum denunciat. Interim tamen Lucenses Miniatensesque tantis affecit cladibus, ut Lucenses amissis agri oppidis apparuerit eo anno simul cum Florentinis in deditionem fuisse uenturos. Acta igitur Pisis maiori æstatis parte, imperator per Senensem agrũ ubique uastatum, contulit se Aretium: qua in urbe cũ maximis honoribus susceptus Robertum regem priuatum regno pronunciauit: quam tamen sententiam Clemẽs in suis constitutionibus improbauit, plus imperatoris odio quàm iuris prudentia. Incidit tamen in ægritudinem imperator, ex qua ut conualescetet (consulẽtibus medicis) ad Macerati balnea se contulit, à quibus multo imbecillior reuersus Bõ conuentum, quod oppidum XII. à Senis miliario distat, obsidere pergit, ubi ueneno intoxicatus moriturnouo, inaudito ac uix credibili ausu: quod, nisi à Florentinis factum esset nemo crederet, misso equidẽ ueneno in eucharistia. Dũ sacra Christi communione perfruitur optimus princeps, animæ pabulum uitæ uerò exitium sumpsit, subornato ad tam crudele ueneficium pollicitationibus & præmijs Prædicatorum ordinis fratre quodam, ut Ptolemæus Lucensis scribit. At ne tanti principis mors inulta maneret, quingenti equites Germani Henrico militare soliti, Hugucionem Fagiolanum ducem secuti, Lucenses agris mulctatos, pacem iniquis conditionibus à Fagiolano accipere coegerunt, ager namque Lucensis Pisano est additus & Gibellini exules Albique in urbem sunt reducti.

De Ludouico quarto Bauariæ, & Friderico Austriæ in controuersia electis, Caput XLIIII.

INterim principes electores conuenientes, duos in controuersia delegerunt, Ludouicũ Bauariæ, nepotẽ ex filia Rodulphi de Habspurg, & Fridericũ Austriæ duces. Qui imperatores primò apud Franckfordiã cõgressi, Mœno fluuio diuisi ad pugnã nõ uenere, cõparato interim ingẽti exercitu, Leopoldus Austriæ dux fratri auxiliaturus Ludouico ad Spirã occurrit, fugit Ludouicus, tandem cõiunctis copijs, Leopoldus cum fratre Friderico, in Sueuia fugientem Ludouicũ sunt secuti, dubioque Marte certatum est apud Esselingam, multis utrinque desideratis captisque, ut neutri uictoria cessisse uideatur. Secundo maximis copijs cõparatis, ad Bruscam Alsatiæ fluuium conuenere, qui fluuius Alsam per nobilẽ Argentinam ducit) ibique longius statiuis collatis, prælium utrinque pepigere. Vidẽs tum Fridericus Bauarum peditatu abundare, statuit & ipse equitibus equisque dimissis pedes pugnare, quo uiso stratagemate Ludouicus Bauarus in fugam uersus in Bauariam se recepit: Tandem Ludouicus Fridericum (fratre Leopaldo absente) aggressus uincit, capitque: nihilo tamẽ minus Leopoldus Bauarũ bello persequitur, quo tandem Argẽtinæ defuncto Ludouicus regno potitur, uictoriaque clarus pro imperatore illico se gessit, ardentibusque bellis dissidijsque Italiæ ciuitatibus uicarios imperatorio eis nomine imposuit. Primumque uicecomites Matheum

theum(alij Mapheum scribunt)Galeatiumq́, tum Marcum Luchinū Ioannē & Stephanū eius filios ita fouit, ut Mediolano potiti sint,idq́ eò fecit,quo facilius Romam profecturus coronam aureā acciperet. Sub idem ferè tēpus Robertus rex Genua Sauonaq́ partis Guelphæ opera potitus,ad Ioannē XXII. pontificē in Gallias se contulit,suadente tum pontifice, Carolū regis Franciæ Philippi filium in Italiam cū copijs misit,Guelphis Lombardię Vercellis apud Guidonem de turre congregatis auxilio affuturū.Ingressus Vercellas Carolus dominiū urbis(quod tamē paruo tēpore retinuit)accepit.Coactis enim statim Gibellini au xiliaribus Ludouici copijs,quę cū Galeatio militabant, Vercellas arcta obsidione cingūt,ut Guelphi statim cōmeatus inopia,pòst fame cōpulsi,urbe simul cū Gallis emigrauerint, quā Galeatius dominio suo subegit,uictis deinde ingenti pugna Florentinis per Accium filium Castrutij Lucensis auspicijs militantem, qui tū in Etruria imperatoris partes fouebat.Et quo Italia turbatior esset,Ioānes pontifex Ioannem Vrsinum cardinalem in Italiam legauit, cui factionis Guelphæ gratiam multos fauores sperauit allaturam. Postquam igitur legatus in Italiā uenerat,statim Guelphos extollere & fouere, ac Gibellinos opprimere anni sus est.Vnde Gibellinæ factionis principes, Ludouicum precibus pollicitationibusq́ uictum in Italiam descendere coegerunt.Qui superatis alpibus,aliquamdiu Tridenti substitit,deinde Brixiam,tum Mediolanum peruenit.Vbi ciuibus libertate donata permisit ut, XXIIII. ex omni populo creatis Reipublicę administratio relinqueretur,quibus ipse præsidem addidit,ea solummodo imperatoria autoritate gesturum, ad quæ externi magistratus (quos potestates dicunt) consueuerunt in liberis ciuitatibus deputari.Placatis tum principum animis,ab eo paululum alienatis ob Galeatium ac filios quos ob tyrannidem in carcerem coniecit, in Etruriam iter ingressus à Castrucio Lucæ honoribus summis exceptus, imperatoribus exhiberi solitis, statim in Pisanos mouens urbis dominiū potitus est. Commoratus Pisis duos fermè menses Ludouicus, Romam iturus, per maritimam tetendit oram, cumq́ Viterbium peruenisset cum Germanis Castrucijq́ militibus, Carolus statim Florentia relicta & ipse cum copijs profectus ad genitoris regni'que præsidia festinauit. At Ludouicus à Pop. Rom.ingenti honore exultantiq́ fauore susceptus coronationis pompam tamdiu distulit, quoad proceres & urbium Italicarum primores,qui continuè confluebant, omnes aduenissent, quoadúe pompa pridem ad omnia templa urbisque Basilicas destinata, & ad eius accessum inchoata, die præfixa quiesceret. Quo die Kalendas Iunij nona, Stephanus senior Columna iussu cleri & populi corona illum insigniuit. Aggressus tum rem haud tanto principe congruam, instigantibus Romanis (qui ægre pontificia absentiam ferebant) Petrum Corbariensem ordinis Minorum fratrem erexit in Antipapam, ob quam rem à Ioanne pontifice,qui eum excommunicauerat depositus, rediit in Germaniam copijs Germanicis,quæ ab eo defecerant sub Marco Vicecomite relictis. Post Ludouici reditum in Germaniam Philippo Franciæ rege hortante, Ioannes Bohemiæ rex Henrici Lutzelburgensis filius (quem apud Bonconuentum ostendimus obijsse)ad pontificem misit sequestrum se exhibens,ut Bauarus Ecclesiæ reconciliatus,iuri quod imperij electione prætenderet,renunciaret,alterq́ Henricus,& ipse dux Bauariæ imperator ordine crearetur. Ludouicum enim Bohemus suo suffragio elegerat, ideo'que propensior in hanc Bauarorum familiam fuit. Interim Florentini potiundi Luca auiditate flagrantes, eam obsedere,qua breui fuerant potituri,nisi noua Italiæ Germanica turba incubuisset. Ioannes enim Bohemus rex à Brixianis accersitus Gibellinis, in Italiam ueniens, eam urbem ui cepit:Bergomumq́ tum Spinulæ Genuensi uiro nobili ac ditissimo,qui Lucam à Germanis emerat, duo millia equitum,peditum paulominus immisit.

Petrus Corbariensis.

solutaq́

soluta'que Lucæ obsidione, Florentinus ager populationibus & incendijs est fœdatus. Parma Rhegium, Mutina, regis Bohemiæ Dominium el gentes, sese illi missis oratoribus dediderunt. Mutatáque est exinde rerum in Italia conditio, ut quibus pontifex Romanus rexq; Bohemus aduersarentur, Robertus rex Florentiniq; nullo Guelphi Gibellinique nominis discrimine fauerent. Qua de re fœdus iniere, Vicecomites, Mastinus Scaliger Veronensis, Philippus Gonzaga Mantuanus, Carraria Patauinus, Estensis Ferrariensisq; cum Roberto Neapolitano & Florentinis. Quo fœdere Ioannes permotus Carolo filio cum copijs Parmæ Regij & Mutinæ urbium custodiæ relicto, in Germaniam se contulit, maiores copias & tantis necessarias conatibus contracturus. Interea Manfredus Pius Carpi dominus inita cum Carolo societate Estensem aggressi ad Felicianum, fundunt, fugant'que. In ea fusi exercitus pugna, octingentos ex Ferrariensibus occisos constat, captorum numerus ingens: in quibus præstantiores, Nicolaus Reinaldi Marchionis frater, Theodobaldus de Castabilis & Iacobus de Agerijs, & pleriq; ciues Ferrariensis nobilitatis primores. Interim cum equitatu quem in Germania comparauerat reuersus, eoq; Parmæ relicto, Bononiam ad legatum se contulit, eiq; assistentes Brixia Bergonumq; ab eo desciuere. Tum Accius Vicecomes Papiam ingressus, arcem oppugnat, præfectum regis deiectus. Tum rex in agrum Mediolanensem conuersus, magnam ædidit uastitatem: uixq; Parmam redire potuerat, cum Lucæ ciuitatis audit rebellionem, quibus populorum leuitatibus perpensis in Germaniam redijt, Italicas factiones pertesus. Interim pontifex Benedictus prudenti(ut sibi apparuit) consilio, sed pessimo in posteros exemplo, Tyrannos & Lombardiæ primores principes legitimos confirmauit. Luchino enim uicecomiti & Ioanni ei Germano fratri, quem Mediolanensem Archiepiscopum instituit, uicariatum Mediolani autoritate Apostolica attribuit, pari modo Mastinus Scaliger Veronæ & Vincentiæ, Philippus Gonzaga Mantuæ & Rhegij, Albertinus Carrariensis Patauij, Estēses Ferrariæ, Mutinæ & Argentę uicariatus Apostolica autoritate receperunt. Ludouicus ut par pari(ut aiunt) referret, in ditione Ecclesiastica multos uicarios autoritate imperiali confirmauit. Ioannem de Vico Vrbis præfectum Viterbij: Galeotum Malatestam & fratres Arimini, Pisauri, Fanique: Ferretranum Vrbini, Nolphum & Galeatium fratres, Calij: Alegretum Clauellum Fabriani, Bulgarutium Matelicæ, Ismedutium S. Seuerini, Gentilem Varraneum Camerini, Michaelem montis Milonis, Pangonum Cingoli, Nicolaum Boscaretum Esij, Guidonem Polentensem Rauennæ, Franciscum & Sinebaldum Ordelaphos & Forliuij & Cesenæ, Ioannem Manfredum Fauentiæ. Fuit Ludouicus suapte natura, quieti animi, uir comis, blandus ac perbenignus. quibus rebus Germanos obsequentiores habuit, quàm alij armis habuere: Ideóque cum pontifex Clemens VI. Carolum Ioannis filium Cęsarem in Ludouici dedecus depressionemq́ue declarasset, Ludouico tamen uiuo ad imperium peruenire non potuit, tribus etiam post mortem Ludouici suffectis, Eduardo Anglorum rege, Marchione Misnæ & Gunthero comite de Nigromonte.

De Carolo quarto, Caput XLV.

Peruenit tandem Carolus ad imperium neutiquam patri auoq; similis, plus enim regno Bohemię, quàm imperio per eum consultum est. Vuence slaũ filium ignauissimum obligatis imperij publicis uectigalibus Cæsarem fecit, *Hussitæ.* XV. agentem annum. Sub hoc secorde stulto rege, uesana Hussitarum hęresis, suorum nostrorum ætate ortum habuit, quæ multis malis Germanos circum Boemiam

Boemiam habitantes afflixit, quæ utinam ex inferiori Germania non tandem ad superiorem serpat & penetret. Libet in superiorum principum gloriã decus& magnificum, eius ætatis uiri disertissimi omnium'que bonarum artium instauratoris Francisci Petrar. epistolæ cuiusdam uerba recitare, in qua Nerio Forliuiensis sic scribit. Omnis potestas impatiens consortis erit, eiuus rei si qua antiqua non sufficerent, uereor, ne recens nobis exemplum casus attulerit, neu iam Põtifex Romanus principem Romanũ Romæ esse uetuerit, quod fama loquitur: quem nunc diademate contentum ac imperij titulo Romani non solum patitur, sed iubet: & quem dici imperatorem finit, imperare nullo modo siturus est. Ad ipsum uero Carolum Petrarcha sic dicit. Nescio quid Romano pontifici pollicitus iureiurando interposito, quasi muro ualido seu monte iunio Rom. urbis aditu prohiberis. Quænam ista superbia est. principem Rom. publicę libertatis autorem, libertate priuare, ut cuius esse debent omnia, ipse non sit suus? Innocentius enim pontifex Carolum anno sui pontificatus 4. per duos cardinales ad eam rem missos, ea conditione coronari permisit: ut neq; Romę neq; in Italia diutius moraretur. Sub hoc Carolo multa mala perpessa est Alsatia ab Anglis, qui deuictis Franciæ populis ingenti prælio, in quo Ioannes Bohemus Caroli pater occisus fuerat, Italiam petiere, anno salutis M.CCC.LXV.

De Venceslao ignauissimo & secordissimo rege, Caput XLVI.

Mortuo demum Carolo Bohemo Venceslaus eius filius, ignauiter imperium potius occupauit quàm rexit, Passus est enim Hussitarum hæresim inualescere. Quamquidem perniciosissimam factionem sanctæ Romanæ Ecclesię, papalis q; excellentiæ, & ceremoniarum Ecclesiasticarum contemptricem inde ortũ sumpsisse reperio, quòd doctores & insignes literatura uiri, in Pragensem Ecclesiam cathedralem nullo pacto assumebantur. Eius rei Aeneas Syluius in Bohemorum historia capite XXXV. testis est. Ne simile uirus in Germanica natione erumpat, caueat Spirensis Ecclesia, caueat & Augustensis, caueant & reliquæ, quæ eliminatis & explosis uiris doctis, ingenio & eruditione florentibus, uel eos solos recipiunt, aut recipere laborant, qui generis nobilitate tantùm superbiunt, qui uenaticos & aucupatorios canes, cincinosq; suos Christianæ Reipublicę præferunt, pro libris, quum initiati sint, clypeos & galeas ostentantes. Vt autem ad Venceslaum transeamus, is à regno Romano omnium suffragijs abrogatur. Discant in hoc Venceslao reges & principes nostri, regna & principatus fœliciter regi, conseruari, amplificari q; non posse, ignauia, torpore, ocio, luxu, delicijs, calamistratura, choreis, libidinibus, aucupio, uenatu, hastilium q; congressu: sed labore, uigilantia, strenuitate, sapientia, uirtute, iusticia, prudentia, frugalitate, religione, Reipublicę amore. Discant ad gubernandos populos nequaquam esse opus calamistratis, ueris & fictis fatuis, pantomimis, susurronibus, effœminatis, adulatoribus, Ecclesiasticæ libertatis & omnium bonarum literarum inimicis: sed grauibus uiris, grandæuis, prudentibus, ueracibus q;, magnanimis, constantibus, integris, doctis, sapientibus & sapientiæ amatoribus. Iusto dolore commotis libuit hæc paucula contexere, nunc ad institutum nostrum reuertamur.

De Roberto Bauaro Rege Rom. Caput XLVII.

Deposito Venceslao Robertus gente Bauara comes q; Rheni Palatinus, Philippi hodierni proauus imperio sufficitur, uir iusticiæ gloria clarissimus. Hic à Florentino populo in Italiam uocatus est, ut Ioannis Galeatij (quem Venceslaus pecunia accepta ducem Mediolani dixerat) potentiã comprimeret. Comparato igitur fortissimorum militũ exercitu, in Italiam descendit, & agrum Brixianum

Brixinam ad Benaci lacus oram ingressus, copijs Galeatij congreditur. Ubi fugam Italis perfidè cientibus fractus, Tridentum se recepit: unde uocantibus Venetis Paduam est delatus, ad quem Florentini oratores sumptuosissimo apparatu, sed copias minus egregie instructas ut bellum resumeret, transmiserunt. Videns optimus princeps, Florentinos copiarum paucitati pecuniarum quoque paululum addidisse, in Germaniam redijt, sinens Italos suis se militibus conficere. Moritur Robertus M C C C X. & in choro Ecclesiæ sancti Spiritus Heidelbergensis sepelitur, cum hoc epigrammate sarcophago inciso. Robertus Bauariæ dux co. rhe. Palatinus, Romanorum rex iustus, pacis & religionis amator, dignus Deo uisus, qui pro iustitia pateretur, huius sacræ ædis & collegij institutor, hic cum castissima coniuge Elyzabetha, Norici montis Burggrauia quiescit, uita functus anno Christi M.CCCX. Kalendas Iunij XV.

De Sigismundo magnificentissimo Imperatore, deq; testimonio in eius laudem Ioannis Gerson, Caput XLVIII.

SVcceßit huic optimo principi in imperium Sigismundus Hungarorum rex. Ad quod regnum adoptatus fuit à Ludouico Hungariæ rege sine liberis defuncto: & Carolo eius ex fratre nepote, quem proceres Hungariæ ex Neapolitano regno, cui imperabat Ioanna eum uiro expulsa, acciuerant, à regina quæ odium dissimulauerat obtruncato anno salutis MCCCLXXXV. Is Sigismundus cũ doctrina tum humanitate, tum multarum noticia princeps fuit clarissimus: sæpius cum Turcis pugnauit, terra mariq;, duos & triginta Turcorum regulos securi percussit. Tum imperator designatus ægreferens Ecclesiæ Christianæq; plebis labem (quam post mortem Gregorij XI. ambitione & superbia Gallicoq; fastu contraxerat) Urbano VI. & Gebennensi cardinali ad pontificatum suffectis: cum Itali & Germani Urbanum: Galli & Hispani Clementem sequerentur, aggressus est facinus Augusto dignissimum magni excelsique animi. Peragratis enim Europæ prouincijs singulis regibus principibusq; domi conuentis, effecit, ut concilium ex omnium potificum sequelis ad Constantiam Germaniæ urbem haberetur. Inter multa autem quæ triennio toto summa grauitate à patribus constituta sunt: illud accuratissime ac spiritu sancto indubio autore decretum fuit, ut qui in eo in conuentu pontifex crearetur quinto: & successores deinceps singuli V T. quoq; anno: pro seruanda Christianorum unione generalia celebrarent concilia: in quibus liberum foret quæcunq; in rem Christianam uiderentur corrigere, addere, immutare: præsertim in capitibus, quæ dum nutant membra, labant. Creatus est tum omnium nationum suffragijs Otho Columna patricius Romanus pontifex, Martini V (ut fit) nomine desumpto: spretis Petro Luna uiro doctissimo, Angelo Veneto, Corario, & Balthesare Cossa patria Neapolitano: quorum primus Benedicti X I I I. Secundus Georgij X I I. ultimus uero Ioannis X X I I I. nomen in pontificatu desumpserat. Venit tandem Sigismundus in Italiam per Belitionam ingressus: inde à Philippi ducis copijs pompa Cæsare digna Mediolanum deductus, accepta Mediolani ferrea corona, Romam proficiscitur, uana spe Philippi multa promittentis (ut perfidis quibusdam Italis mos frequens est) sæpe delusus, auream coronam ab Eugenio recepturus substitit Senis per menses aliquot, in gratiam pontificis rediturus: quem eo quod morigerus Philippo Mediolanensi fuisset, læserat. Post uarios itaque hominum utrinque missorum conatus, tandem Caspare Slicchio Sigismundi epistolarum magistro oratore misso (qui prima legatione re infecta redierat) impetratum extitit, ut Sigismundus Romam ueniret imperiali diademate, coronaq; sublimandus. Ingressus est igitur urbem ad diem Kalendarum Iuniarum X I. populo Romano cum ingenti illum pompa deducente ad scalas usque

Concilium Cõstantien.

Martinus 5.

usque Basilicæ diui Petri. Pontifex cum cetu Cardinalium obuius comiter eum excepit: ac pridie earundem Kalendarum solennissimis ceremonijs coronatum, Imperatorem Augustumq́ salutauit. Abiens tum Roma Basileam petijt dissidioq́ patrum, qui tum ibi concilium à Martino V. indictum & decretum & ab Eugenio confirmatum approbatum'que (Platina teste) celebrarant, ab Eugenio dissidentium sedato: rebus Hungaricis rite dispositis Bohemiam ingressus, Pragam peruenit, anno M. CCCC. XXXVI. ab ortu saluatoris nostri, ubi summis honoribus exceptus est: quem pauloantè Bohemorum hostem censebant. Hic Sigismundus cum mœrore dicebat, sese erubere propter ignorantiam principum electorum, qui Latinas literas neq; legere neque intelligere possent. Habuit semper in precio literas & literatos, quos supra illos qui genere tantùm sunt nobiles, in sua curia honorabat & locabat. Interrogatus cur id faceret, nobilitatemq́ & illustri natos genere contemptui haberet, Respondisse fertur: Iuré ego illos colo, & cæteris mortalibus præfero, quos natura parens & Deus singulari donauit ingenio. Subijciens illos solos à natura & Deo posse creari, in sua autem potestate situm, ut nobiles titulo & prædijs faceret: quocunq; placeret momento. Is etiam Sigismundus, quod prætertire nolo, in consilio Constantiensi reprehensus à Cardinale Placentino, quod contra grammaticorum præscripta, uerba quædam pronuncisset: non minus scitè quàm festiuiter ait: Placentine si supra leges sumus, quare supra Grammaticam esse non possumus? Placentine Placentine, quibus places, placeas, mihi non places. Latinum autem Sigismundum fuisse & sapientem Christianissimus Pariensis gymnasij Cancellarius, Ioannes Gerson testis est, qui inter alia de Sigismundo, sic loquitur: Serenissimus rex Romanorum semper Augustus, priusquam recederet ab hoc concilio ad locum conuentionis cum rege Arragonum, & Petro de Luna, orationem ad deputatos habuit, omni religiosa pietate, & uera Christiana religione plenissimam: quam his auribus non sine pia compunctione letus audiui. Gerson.
Idemq́ Theologus Ioannes Gerson alio quodam in loco sic ait. Vellem daretur hic spacium, quo Sigismundum Romanorum regem comparare liceret ipsi Dauidi. Eum namque incredibilis labor actiuæ uitæ iugiter exercet, in quo nihilominus spiritum deuotionis habere compertum est per collocutiones deuotas, usque ad compunctionem lachrimosam audientium: his oculis uidi & sensi, laus erit hæc Sigismundi sempiterna. Multi uero nostrę tempestatis principes literas odiunt, Latinum sermonem (etiamsi sciant) loqui erubescunt. Quoniam assentatores & calamistrati qui principibus noctes & dies (sicut sanguisugę) cohęrent, auertunt innocentissimos eorum animos, dicuntq́ esse indecorum principi, discere & loqui nobilissimam linguā. Timent enim impudici canes, & mācipia diaboli, si principum spiritus inuadat sanctus ardor sapientię, studij literarum, prudentię, uirtutum, historiarum, sese qui barbarie pleni sunt contemptum iri: doctosq́ & graues uiros sibi pręponi: qui nihil didicere aliud quàm aucupio, uenatu, furore, blesphemia, crudelitate, luxu, ocio, ludo, libidine, humani sanguinis Ecclesiasticarum rerum siti, & omni uestium, uerborum, operum leuitate, calamistraturaq́ nostram nationem infamem despectamq́ reddere, ac mirum in modum apud exteros contemptam & abiectam. Persuadent etiam principibus nostris hę sanguisugę posse Respu. fœliciter gubernari, absq; doctis & literatis hominibus: nescientes quod scribit Iulius Capitolinus historiographus elegantissimus, Marcum Imperatorem semper in ore habuisse, illud diuini Platonis, Florere ciuitates si aut Philosophi imperarent, aut imperatores philosopharentur.

De Alberto Austrio Bohemiæ & Hungariæ rege, in Romanum regem electo, *Caput* XLIX.

MOritur tandem Sigismundus, morbo ætateq́; confectus: Albertũ Austriæ ducem generum suum, uirtute præstantem, & nobilitate sublimem, regnorum relinquens hæredem, quem statim nobilitas Hungariæ Bohemorumq́; regem salutauere. Postquam uerò Sigismundo parentatum extitit, Albertus in Alba regali cum coniuge sua Elisabetha summo consensu applausuq́; populi coronatus est. Inter hæc electores imperij apud Francofordiam conuenientes, rem Romanam Alberto demandat: quam sine Hungarorum consensu ei acceptare non licuit: id enim eis promiserat, cum se regem suscepere. Postremo multis utrinque habitis consultationibus, proceres Hungarorũ Friderici ducis Austriæ tunc adolescentis, hodie imperantis, præcibus uicti, assensum præstitere: imperium summa Germanorum congratulatione, ab Alberto est susceptum. Prascon interea factionis hæreticæ caput, Polonorum regis fratrem XIII. annos natum regem appellat: qui acceptis à fratre auxiliaribus copijs Alberto Bohemiam ingredienti aliquandiu restitit, nunquam ausus tamen pugnæ facere copiam: relicto tandem Vlrico Ciliæ comite, qui regnum gubernaret, Albertus in Slesiam peruenit. Vratislauiensibus uerò (ea est ciuitas nobilis ac potens & Slesitarum caput) Albertum Marchionem Brandenburgensem petentibus belli ducem dedit, qui Poloniam sæpe infesto exercitu petens, longè latéque prædas egit. Per idem tempus Despotus Seruiæ cum sacerdotibus & nobilibus in Hungariam profugerat, Turcorum impetum ueritus: uno tamen filio relicto, qui Synderauiam castellum in ripa Danubij situm, & à Turcis obsessum tueretur. Albertus ab Hungaris inuitatus, obsessis opem laturus Budam petijt, aduersus Turcos exercitum duxit: qui iam castello capto aufugere, quo rescito Albertus dimisso exercitu Budam redijt, ubi ob calorem æstatis uehementiorem morbum contraxit, tandemq́; in Austriam iturus in uico quod Longum dicitur condito testamento VI. Kalendas Nouembris decessit Princeps clementia, liberalitate, ac fortitudine clarus, & qui cæteris rebus longe religionis studium anteposuit. Regina Elysabetha Sigismundi filia VIII. Kalend. Martij iam filium ex Alberto pepererat Ladislaum nomine, cui postea utrunque regnum paruit.

De Ladislao Alberti filio, & de integritate Alberti Bauariæ ducis, *Caput* L.

ALberto tamen mortuo Bohemi de rege disceptãtes (licet reginæ filium regem natum in cunabulis ostenderet) in uarias partes scinduntur: nonnullis persuadentibus, ut Sigismundi & Alberti regum meminerint: nepotem filiumq́; Ladislaum ne respuant, contra ius gentium paternam hæreditatem puero ne adimant, fœdera cũ Australibus percussa ne uiolent, pupilli atq; orphani misereantur. At in contrarium ij, qui Albertum regem oderant proponunt regem à regendo dictum, qui regendus sit regem uocari non posse. Victi hac sententia. Albertus itaq; Bauariæ dux maiore procerũ uoto rex declaratur, qui apud Venceslaum quondam nutritus, Bohemicę lingue non ignarus erat. Mittuntur primores regni ad Albertum, inter quos Vlricus Rosensis, homo se tempori accõmodãs: prius enim partes Alberti regis fouebat. Albertus uerò Bauarię dux ea uirtute atq; animi moderatione usus est, quę postquàm reges esse cœpere rarissima semper fuit. Nam uenientibus ad se Bohemorum legatis, amplum & nobile regnum offerentibus gratias egit, qui se unum ex omnibus regem elegissent: multa se idcirco Bohemis debere. At cum regis Alberti filius extet, indecorum esse cum alterius iactura regnum quærere: paternam hęreditatem nulli auferẽdam:

qui pu-

qui pupillos suo iure spolient Deo atq; hominibus inuisos. Quàm præclara sētētia iusto atq; optimo principe digna. Hic Albertus Bauariæ dux, Bohemorum rex esse potuisset: sed quia iure nō potuit assumere, recusauit. Si idem nostri hodie principes efficerent, ut nulli suum contra Deū & prçter iustitiā aufferrēt, dominandi libidine incitati, pax uigeret, iustitia cresceret, charitas seruaretur, pauperes non interirent: pacta & fœdera manerent illesa, Christiana uirtus in Turcis augeretur, principibus ad superos pateret ascensus, qui sua uiolentia & iniusta principatuum & dominiorum amplificatione seipsos in stygiam paludem præcipitant atque demergunt.

De Friderico Austrio tertio Romanorum Imperatore, Caput LI.

FRridericum Austriæ ducem, electores Cęsarem decernunt, qui & tutorem Ladislao se pręstitit, magnaq; cum integritate ei muneri prçfuit. Tandē insidijs, disceptationibus multis bellis etiam Bohemicis, Hungaricis, & Australibus fatigatus, adolescentem prçstantissimę indolis regnis suis tradidit: quem nondum principatus initiantem, Bohemi per Georgium Podiebratium & Rochezanam heresiarcham (quod Fridericus uir integerrimus semper ueritus fuit) ueneno interfecere: qui solus patriæ spes, & fidelium defensor futurus sperabatur: Fridericus ad imperium legitimis suffragijs suffectus, compositis statim Austrię rebus: primo quoq; tempore legem promulgat, qua cunctos sub imperio degētes, ad pacem minis pœnisq; compellit, tum animum sedulo applicat ad scissionem tollendam, quæ inter Eugenium pontificem, & concilium Basiliense suborta fuerat: in quo conuentu Amedeus Sabaudiæ dux (reprobato Eugenio (in pontificem per patres declaratus fuerat: qui ad eam rem suasu Philippi ducis Mediolani hostis Eugenij inducti, Amedeum ipsum, Felicem uocatum, pontificem creauere. Eugenio tamen uiuo res subdolè orta sopiri non potuit, quamuis crebris legationibus, prudentissimorumq; deniq; principum consultationibus sæpius laboratum sit, dissolutio tamē concilij facta fuit, tum peste, tum bello quod Eugenius Suitensibus & Basiliēsibus (ut Platina scribit) indixit per Lodouicum Caroli regis Franciæ filium, quem Delphinum dicunt: qui uictorem exercitum Anglis ex regno peturbatis, in Basilienses per Sequanos ingressus traduxit in Germaniam: uictiq; prælio haud incruento (subsidiaria manu Suitum, quæ Basiliensibus ex omnibus Suitū pagis selectissima subsidio missa fuit) mille & quingentis peditibus occisis Germanos se uicisse (ut mos est populo) omnes iactantes, quamuis triginta Gallorum millia in paucos Suitenses duo forsitan millia irruerint, tamen Suitenses quasi leones per omnem exercitum uagantur, cędunt, sternunt: & non in spem uictoriæ, sed in mortis ultionem pugnant, nō tam uicti quam uincendo fatigati, prius tamen octo milibus Armeniacorum occisis ceciderunt. Quatuor Armeniaci Heluetium unum insequebantur: quem cum telo confodissent strauere, & in corpus exanime grassabantur. Tum alter Heluetius huius comes arrepta bipenne in quatuor illos effœminatos Gallos fertur, ex quibus duos obtruncauit, alios uero in fugā dedit, ac deinde semianimū corpus super humeros recepit: & inuitis hostibus portauit ad suos. Quia gloriosa uictoria Gallorum, qui non uirtute, sed multitudine superarunt, sicut ipsi solent, & de eis Vegetius scribit. Miror Lepontios, siue Suitenses paratiores esse ut sequantur signa regis Gallorum, quam Romanas aquilas, cum tāta immanitate, tamq; lugubri & cruenta strage superiores Gallorum reges absq; iusto bello sine causa, innocentes eorum patres, & auos, patruos, & auunculos affecerint & obtrūcarint. Miror etiam quosdam ex nostratibus, qui cupiunt Gallos Germaniæ dominari, quos ego admonitos uelim, ut quis finis inde sequeretē, diligenter cogitent, neq; post factum (quod stultissimum esse Cicero affirmant) dicant: Non putaramus

id, quod crebro fatua res est negotio peracto consilium quærere, & acta agere.
Qui principibus nostris persuadent gratiam inire fœderaq; percutere cum ex-
ternis regibus, si nihil aliud agunt, id saltem efficiunt, ut nuncij & oratores facti,
alienas terras uideant: uiarum solatio tædium leuent; & donaria forsitan secum
asportent. Optarem principes nostros pituita non laborare, sed mutuã inter se-
se concordiam fouere, quo solo patriæ salutem, sibi decus, posteritati gloriam, ac
in quoslibet hostes præcipue Turcum collectas inuictasq; uires cõpararent. Ni-
hil utilius, nihil felicius credidit Cornelius Tacitus Romanis optari posse, quam
si eorum inimici inter sese diffiderent & altercarentur. Maneat, inquit Cornelius
quæso, duretq; gentibus si non amor nostri, at certe odium sui, quando urgenti-
bus imperij fatis, nihil iam præstare fortuna maius potest, quàm hostium discor-
diam. Missa istæc. Gallorum rex Ludouicus quum Delphinis cum suis Arme-
niacis, & cæteris gentibus uniuersos Alsatię uicos, & nonnullas ciuitates, dolo,
proditione, blandimẽtis intrauit, fidem ægre seruauit, Alsatiam omnem (ea tem-
pestate Cerere & Baccho locupletissimã) misere uastauit, ędes, domos, casas ciui
um, pauperũ uiduarũ, orphanorum, puerperarũ, atq; ipsa Dei nostri sacratissima
templa, igni succendit: Anno salutis nostrę MCCCC.XLIIII. atque ubi satis sęui-
rum est in nostros, cum omnia uitę alimenta uorasset, & omnem libidinẽ in rui-
nas ædificiorum expleuisset, mutilum fractumq; exercitum in Gallias cepit tra-
ducere) uix tertia adhuc salua, incolumi restanteq;. Neque illam quidem partem
(quantulacunq; supererat) integram & illesam potuit ad sua reducere: quamuis
crederet Alsaticos usque adeò perculsos & attonitos, ut nec quispiam eorum ẽ
secretissimis suis penetralibus, prodire foras auderet.

De triumpho & uictoria ciuitatis Seletstadij in ultimam Delphini cohortem, *Caput* LII.

CVm enim Delphinus cum copijs quæ supererant, diuisis tamẽ exercitibus
in Galliam redire instituisset, ultimam eius cohortem (quæ prædas passim
ab Alsatibus direptas tutò sperabat ad Galliam inferre) Selestadienses ciues, &
magna præsertim eorum cohors, qui ex uicis & uillis eò tanquam ad asylum fu-
gerant, quibus una salus fuit, nullam sperare salutem, sese de ensis salibus & prę
ruptis nemoribus abdentes, insperatoq; ex insidijs erũpentes duce & primipilo
Der läg Cõ- Conrado (quem Longum uocabant) secundis auspicijs obtruncarunt, ac spolia
rat. Erat mi- quæcunque fœliciter ademerunt, eaq; in uicum imperij Romani Seletstad cum
nister publi- magno plausu gloriose inuexerunt. Belli quoq; signa plurima magnifice per no
cus ciuitatis stros conciues à Gallis capta, in templo parochiali, ut omnibus uidenda pateãt,
Seletstadien erecta sunt, in tanti triumphi memoriam sempiternam. His rebus concilio disso-
sis luto diffractoq; neutralitas (uti dixere) schismaq; Nicolao quinto pontifice Ro-
mæ à Cardinalium senatu electo, Friderici Cæsaris industria, religionisq; ac pa-
cis amore tum cessauere. Floruere sub Friderico tertio Germani ingenio præstã
tissimi tum in Theologia, tum in mathematica & astrorum scientia, humanita-
tisq; literis, non solum Latinis, sed etiam Græcis, quales fuere (ut aliquos saltem
Nicolaus & perpaucos nominemus) Nicolaus de Cusa Treuerensis, Cardinalis sancti
de Cusa. Petri ad uincula. & episcopus Brixiensis, cuius doctrinã omnifariam, eloquen-
tiam singularem, ingenium perspicacissimum, Ioannes Andreæ Aleriensis epi-
scopus eleganti quadam epistola laudauit & extulit. Hic Nicolaus de Cusa mul
ta in mathematicis, multa in Teologicis disciplinis cõscripsit Cardinalatum do-
ctrina & uirtutibus meruit. Obijt Tuderti, anno salutis nostræ M.CCCC. die un-
decimo Augusti. Eius cadauer Romam aduectum, & in Ecclesia sancti Petri ad
uincula humatum est. Floruit & ea tempestate Iacobus Teutonicus ordinis Car
Iacobus Teu thusiensium, uir diuinarum scripturarũ eruditissimus, dubiorum cautissimus in-
tonicus. terpres, uita & cõuersatione deuotus, hac tempestate multa ac uaria edidit opu-

scula

sculа: de anno Iubilei, de causis passionum, de moribus Christianorum, de triplici statu hominum, & multa alia clarissima opera quæ numerare esset longissimum. Dionysius natione Teutonicus, & ipse Carthusiensium ordinis professus uir & Theologia atq; alijs disciplinis eruditissimus, hac tempestate claruit. Qui cum esset ingenio subtilis, & eloquio disertus, tot & tanta scripsit, ut numero opusculorum præter diuum patrem Augustinum, apud Latinos parem habuerit neminem. Laurentius Teutonicus patria Coloniensis Theologus atq; philosophus maximus, disputator acerrimus, gymnasiũ Parisiense, quod in Gallijs celebratissimũ est, legendo, docẽdo, disputãdo, ac uarios libros ac tractatus cõponẽdo egregie illustrauit. Henricus natione Teutonicus patria Coloniensis, præclarus fuit theologus & declamator, haud ignobilis, homo admirandæ sanctitatis. De præceptis decalogi, de tribus partibus pœnitentiæ, & multa alia opuscula edidit. Ioannes abbas in monasterio Nuicellensi in Theologia & iure Canonico eruditissimus, scripsit opus insigne & præclarum, quod prænotauit, Canonum & Bibliæ concordantia. Benedictus Germanus patria Saxo, ex Halli oppidulo ortus, oriundus'que, in Philosophia & Theologia atque alijs liberalibus disciplinis habitus fuit clarissimus. Apud Gymnasium Erphordiense, quod apud nos Germanos principem locum obtinet, multa dictauit opuscula, doctrinæ nõ protritæ, nec lectionis spernendæ, ut sunt eius commentaria in Genesim, in Exodum, in Leuiticum, in Deuteronomium. Georgius Purbachius Viennæ mathematicam docuit, & in eo disciplinæ genere pulchra uolumina reliquit. Ioannes de Monte regio Georgij Purbachij discipulus, uir & Græca & Latina lingua peritus, cuius ingenium in mathematicis & astronomicis disciplinis etiam doctissimi Italorum extollunt & laudãt, ut Picus Mirandulans comes in libris contra astrologos. Is multa scripsit in Gerhardum Italum, natione Cremonensem, quæ & grauia sunt & erudita. Scripsit præterea Ephemerides. Mortuus est Romæ accitus à Sixto quarto pont. max. ut emendaret paschalem Dionysij computum. Ioannes de Vuesalia sacerdos, Theologus, & philosophus acutissimus Erphordiense studium uarijs libris à se editis, & lectione publica mirifice decorauit. In eodem etiam studio, & eodem tempore floruit Lutrea doctor insignis. Rodolphus de Grunigen natione Friso, uulgo Agricola cognominatus, philosophus fuit & rhetor atque poëta eminentissimus, Græcæ, Latinæ, atque Hebraicæ linguę non imperitus, cuius ingenium & eruditionem, & summam morum innocentiam ipsi Itali laudauerunt. Extat Hermolai Barbari uiri eloquentissimi in eundem Epithaphium Rudolpho nostro testimonium præbens, quod hic subnotatum est,

Inuida clauserunt hoc marmore fata Rudolphum
Agricolam, Frisij spemq; dec: usq; soli.
Scilicet hoc uiuo meruit Germania, laudis,
Quicquid habet latium, Græcia quicquid habet.

Illustrauit & legendo & docendo gymnasiũ Heidelbergense, in quo obijt Anno 1486. die 28. Octob. Ex Hebræo Psalterium transtulit, ex Græco autem quędam Platonis opera, Dionysium Areopagitam quo minus traduceret, morte est impeditus. Composuit & alia multa. Petrus Schottus, patria Argentinensis, cõterraneus noster in literis politioribus Rodolpho Agricola usus præceptore, Bononię Pontificias & Cęsareas leges sitienter hausit. In Academia Parisiensi philosophiam & Theologiam didicit. Fuit in his omnibus eruditissimus, nec Græcas literas ignorauit. Scripsit multa, quę passim circumferuntur. Mortuus est Argentinę in natali solo, Anno ętatis suę XXXI. Sepultus in ęde sancti Petri iunioris, in qua Canonicus fuit. Mihi quoque summa amicitia iunctus extitit, & meum Thomam Vuolphium iuniorem ex baptismatis fonte leuauit. Contradus

Bb 3

Dionysius *Laurentius* *Henricus* *Ioannes abbas* *Benedictus Saxo* *Laus Gymnasij Erphordiensis* *Georgius Purbachius* *Ioannes de Monteregio* *Ioannes Vuesaliensis* *Rodolphus Agricola* *Petrus Schottus* *Conradus de Zabernia*

dus de Zabernia oppidulo, ad quartum lapidem ab Argentina distante, ipsum Amphionem in Musica superauit. Scripsit de Monochordio librum unum. De modo bene cantandi librum unum, & Sermones uarios, quæ omnia & ingenij, & doctrinæ suæ magnitudinem præ se ferunt. Fuit idem sacerdos, & homo magnæ religionis, & exempli recti. Henricus Friso Carthusiensis scripsit Chronicam sui ordinis, librum de nouitiorum instructione, de uita Christi librum unum, & multa alia. Nicolaus patria Moguntinus, philosophus ac Theologus fuit clarissimus, ob eius ingenium & doctrinam, Friderico Augusto fuit charissimus. Edidit commentaria in libros Sententiarum, & alia quædam non absurda. Iacobus Stralem sub hoc Friderico philosophus & Theologus, fuit in studio Coloniensi maximus senex, Theologiam gloriosissime docuit: Composuit acutissimas quæstiones in Apocalipsim Ioannis Apostoli. Gabriel Byel Spirensis, Theologus fuit magni ingenij & doctrinę, legit in Gymnasio Tubingensi cum summa gloria. Composuit commentaria in libros Sententiarum, & quædam annotamenta super Canonem missæ. Et hos paucos ex multis numerasse sufficiat. Vt autem ad Fridericum Cæsarem redeamus, fuit is Imperator pacificus, quietus, admirandæ patientiæ & mansuetudinis, clero & Ecclesiasticis nequaquam inimicus.

Henricus Friso

Iacobus Stralem

Gabriel Byel

De prudentia rei militaris, *Caput* LIII.

VT ad rem, de qua scripsimus reuertar, sine controuersia quæ sentio dicam. Administratores bellorum (quos ueteres Imperatores appellauere) Germanos iurè optimos esse & fuisse dijudicandos. Si enim exercituum copiã, metandorum castrorum peritiam, signorum collationem acierum instructionem, ordinum pertinacem obseruantiam, oppidorum solertem oppugnationem consideres, ac commeatuum facilitatem frugalitatemq; & stratagematum, insidiarumq; faciendarum & uitandarum occasionem, neq; Athenienfium Miltiadem Cononis filium, neque Themistoclem Neoclis, neq; Aristidem Lysimachi, neque Cononem Miltiadis, Alcibiadem Cliniæ, neque Thrasibulum, Cononem, Iphicratem, Chabriam, Thimoteumq; Germanicis Imperatoribus comparabis. Cedant Lacedæmonij, Leonidas inclytus rex, Pausanias magnus homo, sed in omni genere uitæ uarius, Lysander qui Atheniensium rempublicã destruxit, tyrannideq; Athenis induxit, Agesilaus optimus rex, cum à cęteris scriptoribus, tum à musa Attica Xenophonte Socratico collaudatus, quod Thebanũ Epaminundam quem & musicen didicisse egregieq; saltasse comperimus, quod multis à persona principis alienum uidetur, qui alienos mores ad suos referunt, & quę eis leuia uidentur pari modo apud cęteros arbitrantur esse, sed Gręcanicum est etiam in olympia uincere, Epaminundam dico Pelopidamq; num Germanis comparabimus? Quid de Philippo Amyntę filio, Alexandroq;, Antigono, Demetrio, Seleuco, Lysimacho: Ptolemęo, innumerisq; alijs, qui ab Alexãdro ueluti ex equo Troiano prodierũt. Habeant Pœni, Hamilcares, Hãnibales, Asdrubalesq;, relinquant nobis Henricos, Othones, Carolos, Conrados, Fridericosq;. De Assyrijs, Persis: Partisq; non est quod dicam, cum principum nostrorum serui libertiq; illis Ventidios præstare queant. Possem hic mille numerare Germanos, qui humili loco nati, nullis opibus, sed sola militaris rei pericia & fortitudine subnixi, apud exteras gentes immortalem gloriam sunt consecuti. Sic nostra ætate Martinus Schuuartzius nouus homo, sed instar Marij in armis acer fuit bellicosus: cuius pugnæ & uictoriæ in conuiuij Britannorum (quorum tamen hostis fuit) creberrimè ad lyram cantantur.

Martinus Schuuartzius

De triumphis Germanorum, quodq; eorum auxilio Romani quoq; triumpharint, & quod ipsi quandoq; Romanis dominati sunt, Cap. LIIII.

DIcam igitur quod sentio, Germanos omnium gentium uictores, uictricemque gentem, nedum à Romanis, qui omnium gentium præstantissimi uictores triumphatoresque fuere, uictos: & si partem aliquam Germaniæ uicere, non tamen sine Germanis uictoria potiti sunt, sed Germanis militibus totius mundi populos deuicere. Meritò igitur gentem uictricem dixerim, cuius auxilijs alij certauere. Ipsi in toto liberi, tandem florentissimam Romanorum rempublicam aggressi, quod stipendijs militiaque meruerant imperium; & totius orbis monarchiam sibi subdidere. Vera nobilitas, uera libertas, & in militari disciplina fides, robur, fortitudo, constantia apud Germanos sunt. Historicos mirari soleo ueteres probatissimos (non hos nouos, qui assentatores potius appellandi sunt) quibus cum lex prima sit, ne quid falsi dicere audeant, deinde ne quid ueri taceant, ne qua suspitio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis, quod cum de Germanis scribunt, uitia narrare soleant (& ea quidem minima) uirtutẽ uerò quasi cum fastidio celebrant, uel non debita laude pronunciant, uel silentio prætereundo obticent. Quare optime Alexandrum dixisse legimus, cum Achillis sepulchrum contemplaretur, ô Fortunate adolescẽs, qui uirtutum tuarum præconem Homerum inuenisti. Si Germanis ea copia scriptorum fuisset, quæ fuit Imperatorum, non Scipiones, non Catuli, non Metelli frequentius in oratorum ore uersarentur, quàm Germanorum & duces & Imperatores, atque maximarum urbium expugnatores: quorum tanta copia, tanta multitudo fuit, ut si quispiam domesticas solùm res bellicas narrare inciperet, Liuianum codicem scriptis suis exæquaret.

De Friderico Bauariæ duce Philippi Moderni patruo & tutore. Cap. LV.

SOla Friderici Bauarorum ducis uictoriosissimi facinora, propriam historiam flagitarent: qui Philippi principis Comitis Rheni palatini tutor & patruus, raptores & prædones in primis exterminauit, eorumque arces solo æquauit, terrarum itinera uiolatorib. tutissima fecit, tres illustres & nominatissimos hostes deuicit, pridie Kalend. Quintiles, Anno Christi M. CCCC. LXII. inter Rhenum & Neccarum miliari uno ab Heidelberga, ad hoc insigne certamẽ Dietherus Isenburgensis, Maguntinus archiepiscopus suppetias Friderico tulit. Moritur Fridericus pie, & catholice, corpusque eius humatum est, in sacello à seipso extructo apud Cordigeros Heidelbergenses. Cuius sarcophago sequens Epigramma per circuitum inscriptũ est: Fridericus Bauariæ dux, Comes Rheni Palatinus, sacri Romani imperij elector, salus patriæ, prædonum fulmẽ, tris illustres hostes uicit, principatum auxit, & pie uiuis excessit, Anno 1476. pri die Idus Decemb. Fuit eius uitæ socia uirtus, gloria mortis comes.

De alijs quibusdam ducibus Bauarorum. Cap. LVI.

FVit eidem Friderico pater Ludouicus princeps pius, qui Christi amore Hierosolymam petijt, Teutonicorum ordini apud Prussiam auxilio fuit, Latinas literas (Catonis exẽplo) senex didicit, quod audierat Sigismundum imperatorem dixisse, pudore sese affici ob principum electorum barbariem, qui latinarũ inertes essent literarũ, quas tamen necessariò scire deberent. Fuit hic Ludouicus Roberti filius, quem inter Romanorũ reges posuimus, Cuius pater eiusdẽ nominis, duobus prælijs Saxones uicit, & Robertus auus Heidelbergense gymnasium

nasium ex Ecclesiasticis prouentibus in Germania primum & antiqui ... fundari & erectum iri à summo pontifice impetrauit. Habuit quoque Fridericus fratrem Ludouicum principem pacificum, Huic successit Philippus. Patruelem habuit Fridericus Roberti regis nepotem, Albertum Argētinensem episcopum qui nostra ætate non solum eum pace & mansuetudine terras suas gubernat, sed etiā Ecclesiæ, cui præest nō modica iura, quondam alijs obnoxia restituit. Quod ego monitis Cancellarij suę illustrissimę clementię redegi in sequens carmen,

Ex ducibus Bauaris Albertus episcopus istam
Instaurans arcem nobile fecit opus,
Mansuetusq; pater patriæ, multo ære redemit
Vallem, cui nomen perflua Prusca dedit.
Et quæ pro uoto poterant intrare Treboces
Oppida cum pagis libera restituit.

Hoc idem soluta oratione hortatu meo ita expressisti.

Albertus ex illustri Bauarorū familia procreatus, Argentinensis antistes hanc arcem carie & uetustate inter rudera pene obrutam pristino decori munificentius restituit. Vallem eius fluminis quod incolæ Pruscam uocāt graui ære redemit. Arces ac oppida quæ ciuibus Argentinensibus seruitutem seruiebant ueluti alter Brutus libertati reddidit, Anno à natali Christiano secundo & quingentesimo supra millesimum Alexandro VI. Pont. Max. & Maximiliano Augusto regnantibus. Valete posteri.

Operis uiolator infœlix esto.

Ad Ludouicum patrem Friderici redeo: cuius ætate ex Germania supra quadraginta milia equitum, ad Bohemicam sectam expugnandam conuenisse traduntur. Aberat autem Ludouicus Palatinus, qui comiti Videmontensi contra Lotharingos opem tulit, missis ab eo in eius auxilium electissimis ex uniuerso palatio militibus: qui miseranda leuium quorundam Gallorum siue fuga, siue proditione circumuenti sunt, deserti sunt, occisi sunt, anno salutis nostræ M.CCCCXXXI. sexto Non. Quintiles. Ad id bellum Videmontanum Ioannes Vuimphelingius patruus noster adolescentem forma & nobilitate insignem de Hohenstein nuncupatum iussu amicorum secum duxit: horrendamque proditionem pro sua prudentia sentiens, innocentissimum ephebum à strage fœliciter eripuit, incolumem'que in terras nostras reduxit. Fuit ille adolescens ex nobilioribus patriæ nostræ familijs satus, licet & aliæ quoque sint altissimo stemmate fulgentes, qui & principes auos possint referre: sicut est mi Thoma, Albertus ex familia Raitsamhusen in Stein, Theseus tuus, quem tu ubique eō celebras, utpote hominem & literis & ingenio, & armis clarissimum. Magnam mihi uoluptatem affert mirum hoc Tetrastichon Bapistæ Mantuani, ubi in amicitiam uestrā ita suauiter olim Bononiæ cecinit,

Fallor? an hi duo sunt? duo sunt, pluresq; duobus
Hi duo, & hi plures, sunt tamen unus homo:
Corporibus duo, corde unus, cum uiribus addat
Vnio, tres, sic sunt, tres duo, & unus homo.

Ausim hoc affirmare, me nihil in lingua Latina repperisse quod his uersiculis sit tersius, qui uel soli sufficiunt ad uestri nominis immortalitatem. Sed nunc de bello Burgundico paucula dicamus.

De bello Germanico cum Carolo Burgundionum duce, Caput LVIII.

POssem hic bellum afferre Germanicum cum Carolo Burgundionum duce magnanimo & potenti Maximiliani regis nostri socero, qui Romani imperij loca

rij loca sitiens, Nussiam expugnare, Lotharingorum ducem uincere, & Alpinates, Alsaticosq; supprimere moliebatur. At illi Nussia constantissime multis mensibus restitit, duce ac patrono gausa Hermanno Hassiæ tum Lantgrauio, hodie archiepiscopo Agrippino: tandemq; Friderici Imperatoris tertij aduentu, absq; bellorum periculis, & absq; humani sanguinis effusione prudenter erepta. Carolus autem paulopost à Germanis tum Leopontijs aut Alpinatibus, tum Alsaticis, potissimum uerò Argentinensi Repub. ex consilio & ductu Petri Schotti prudentissimi senatoris. (Is est ille Petrus Schottus, qui postea filium habuit eiusdem nominis, cuius editiones & ingenij monumenta ubique expetuntur.) Reinhardo Lotharingiorum duci auxiliantibus, à Nansensi ciuitate pulsus, uictus & occisus Ignorabat enim Carolus (licet antehac persæpe fugatus) nō tam facile Germanos atq; leues Gallos (quos pro nutu suo usque ad Parisiorum urbem uexauerat) bello uel absterreri uel superari posse. Verùm constantiam, magnanimitatē, rei militaris exercitationē, intrepidasq; Germanorum uirtutes crebra sua fuga, thesauri maximi direptione apud Gransiam, terribiliq; suorum strage apud Murtham expertus est, & tandem apud Nansen miserrimè occisus Anno Christi super M. CCCC. LXXVI. nonis Ianuarijs. Cecinit de hac re tritū distichon Ludouicus Dringenbergius præceptor meus.

Nussia *Hermannus Hasso* *Reinhardus Lotharingorum dux* *Gransia Murtha*

Oppida trina tibi dux Carole dura fuere,
In rebus Gransen, grege Murthein, corpore Nanse.

De Constantia Germanorum, *Caput* LVIIII.

NEc solum Nussia Carolo constanter restitit, sed aliæ quoque Germanorum ciuitates, hostibus sese obsidione prementibus, animosè reluctatæ sunt, adeò ut exercitus, moræ impatiens, desperata expugnatio ne sæpe castra soluere uideretur. Hanc constantiam uidimus in Vualshuda à Lepontijs, in Vuyssenburgo à Friderico Bauarorum duce, in Metensibus à Lotharingorum ducibus, in Brunsuiga ab eiudem nominis principibus, in Bopardia à Treuerorū pontifice occupata & afflicta. Non enim solent Germani, cum obsidione premuntur facile hostem admittere, aut se in deditionem offerre. Quippe qui prouerbium istud exterorum apprime detestantur & abhorrent. Viuat qui uincit.

De bellis Maximiliani, *Caput* LIX

MAximilianus Augustus, ipso Alexandro Magno uerè dici potest militarior: Qui dum adhuc ephebus esset & imberbis: cum Gallis, Sicambris, Batauis, Morinis, Eburonibus: nunc eques nunc pedes in prima acie congressus, de eisdem etiam gloriosissime triumphauit. Sub hoc Cæsare fœlicissime degimus, quo uno nemo in suos benignior, in hostes atrocior. Cuius præclaras uictorias, Hermolaus Barbarus, & Marullus Constantinopolitanus, hic uersu, ille prosa laudauit. Fortitudinem Cæsaris nostri ipsi quoque Pannonij, mortuo Mathia Coruino eorum rege, cum magna calamitate (quod nemo ignorat) experti sunt. Sed quid uetera memoramus? quid illud est? quod superiore æstate fœliciter confecit? Vicit Bohemos, & in ipsa acie primus hostium telis se obiecit, omnesq; occidione occidit, Præterea quosdam Germaniæ principes diuitijs & copijs militaribus instructissimos, Romano imperio rebelles, penè funditus deleuit. Fuit profectò gloriosissimus triumphus, quem ex hac Bohemica strage reportauit. Huic præclaro facinori & plusquam memorabili, non sine gloria interfuit Caspar Vuolphius, qui ut Cæsari suppetias ferret, à S. P. Q. Argentinensi cum quingentis peditibus in Bauariam missus, & illic strenui ducis officio fungens, perinde ac alter Furius Camillus pro patriæ libertate fortiter depugnans,

ex Bohemis opima spolia reportauit, quatuor militaria uexilla, uel & armis ex hostibus cepit. Ea in hanc urbem Argentinam magno totius populi applausu aduexit, nunc in templo maximo urbis nostræ affixa uisuntur. Huius in re militari peritiam, fortitudinem, fidem, agilitatem, constantiam, in bello Cimbrico, Gallico, Britānico, Burgundico, Pannonico, Bohemico sæpius Germana nobilitas experta est. Itaq; in ipsis castris, ab Alberto Saxonum duce, non semel militari cingulo donatus. Anno autem proximè transmisso: qui fuit à Natali Christiano quartus & quingentesimus supra millesimum, à Maximiliano Cæsare inuictiss. haud procul à Ratisponа, una cum Philippo de Rechbergk eques auratus designatus est, & insignia gentilitia sibi & liberis & suis ex fratre nepotibus, hoc est, tibi charissime Thoma Vuolphi, fratribusq; tuis, ac omnibus ex eisdē legitime descendentibus, pro Cæsarea liberalitate, liberaliter decreta sunt: non ita ut multis, qui nunquam in acie steterunt, nunquam castra uiderūt, nunquam deniq; tubarum sonum (nisi in spectaculis) audiuerunt. Ab imperatore nostro non fuit molestum, ad Casparem Vuolphium patruum tuum diuertere, quòd is Romanas aquilas, & tyro & ueteranus sequutus, de imperatore, de Repub. nostra, de literis ac literatis bene meritus, mihiq; amicitia non uulgari coniunctus. Igitur Vympfelingum hoc uiro in omni uita integerrimo, inuicto, infracto, præstantissime nullus admiratione capiatur.

De bello Sigismundi Archiducis Austriæ contra Venetos, Caput LX.

TAceo memorabile bellum Sigismundi Archiducis Austriæ, in quo Veneti Germanicam uirtutem experti sunt. Dux exercitus Venetorum Robertus Sanseuerinas Italorum Achilles, una cum magna exercitus sui parte, in flumine Athesi submersus est. Cæteri partim uel deleti, uel occisi, uel capti sunt: partim sibi salutem pedibus quæsiuerunt, uel prope arcem Bisenum, quod nobiles cognomento Tarppi, incolunt. Facta est hæc strages die Laurentij: Anno M.CCCC.LXXXVII. Senserunt tum Veneti (ut aliàs sæpe) quàm periculosum sit cū Germanis ferro ac armis decernere. Multi Itali à nostris parua manu fusi sunt. Hoc memorabile bellū Burckhardus de Anuuil Germanus, uir nobilis & egregius uersu Heroico complexus est. Extat quoq; Baptistæ Mantuani ad Andreā Bentiuolum de eadem re elegans carmē. Roberti Sāseuerinatis cadauer paucis post diebus inuentum ad Vdalrico de Frundsperg, tunc pontifice Tridentino, & eius ciuibus in æde Diui Vigilij honorifice tumulatū. Est in eū tale Epitaphiū.

Italiæ uictor Seuerina stirpe Robertus,
Sigismundum Australem sensit in arma ducem.
Ter proceres Veneti, bello petiere Tridentum,
Ter uicti, hic uictus ecce Robertus adest.

Filius quoque Roberti Sanseuerinatis Antonius Maria, quem tu Bononiæ et Mantuæ sæpissime uidi, cum nepote principis Camerini captus fuit. Postea tantum singulari certamine congressus cum Ioanne comite de Sonnenburg: ab eodem quoq; uictus, ita ipsi Veneti in omni re uirtute nostra inferiores extitere.

Solas quinq; Germanorum gentes exercitum uictorem in Turcos suppeditare posse. Et de ordine Theutonicorum, Caput LXI.

QVid uerbis opus est, cum ex quinquaginta & eo amplius Germanorū gentibus quinq; duntaxat, Bauari, Sueui, Lepontij, Saxones, & Cymbri, quocunq; hostes, quoduis regnum, ipsos etiā immanissimos Turcos & Sarracenos, auspicante Deo aggredi & superare possent? Ideoq; mirum & monstro simile est atq;

est atque solius dæmonis inuentum (qui inter Germanos discordiam seminat) quod uniuersi Christianæ religionis principes & populi somno pressi, Constantinopolim non eripiunt, finitimis'que Christianis non succurrunt, Illyricos, Dalmatas, Styrios, Croacios, Lyburnos, Pannonios, Austrios ab impijssimis perfidissimisq; Turcis, & ab eorum miseranda seruitute, in quam indies abducuntur, non liberant, non protegunt, neque cogitant rem quoque eorum agi, proximus cum paries ardeat, & neglecta uires incēdia sibi cumulare. Posset nimirum huic bello magnas præstare suppetias ordo Teutonum à Teutonibus ex pietate Christianæq; religionis amore apud Sarracenos cœptus proq; incremento ac defensione fidei nostræ laudabiliter institutus.

Ad uniuersos Germaniæ principes, *Caput* LXII.

QVid nō speratis uos facturos, posita prius simultate, cùm exigua quondā Germanorum portio, ex incognita insula collecta manu, breui omnem Europam & Africæ atque Asiæ partem subiugarint. An non uniuersi uos nunc non poteritis, quod olim Gothi exigua pars uestrûm potuere? An erit minus in uniuerso corpore quàm in uno digito uirium? Quousque igitur sinitis, ô uos saltem magni Germaniç principes, fidem catholicam negligi? Constantinopolim orientalis imperij caput, ac totius Grçciç columen iniustè occupari. Vrbes incendi, Christianum sanguinem effundi, altaria euerti, sanctorum reliquias canibus obijci, Dei & suç matris imagines lanceis effodi, sputis luto'que deturpari, Christianos in seruitutem abduci. Iusta forsitan inter uos geritis bella. At iustius est pro Christo pugnare, maiorq; necessitas Christi est hereditatem quàm uestram defendere. Cogitate de communi periculo, maiora minoribus anteponite. Ne grauemini pacis causa, & Dei redemptoris uestri amore, çqualibus deferre. Sumite sapientiam, qua furori temperantiam, arrogantiç humilitatem, duriciei mansuetudinem, obijciatis. Ponite tandem latens odium. Sit finis Germanicç discordiç, ut quorum consueuit in armis esse inuicta uirtus, unitis iam uiribus ac concordibus animis, in Turcos militaria signa feratis. Redimite, liberate infœlices Christianos, qui à Turcis in compedibus retenti, miserè seruitutem seruiunt. Byzantium regiam urbem quç nunc Cantinopolitana dicitur quo pacto recuperetis cogitate. Id uester honor, id uera Christi fides, & religio, id Christianç Reipublicç salus exposcit. Nobiles estis, insignia militaria palam geritis, & ceruices torquibus auratis, & digiti uestri annulis, enses'que & calcaria auro resplendent: Christiani estis, Christiani dici & censeri uultis, agitè nobilitatem, militiam Christianam, religionem atque fidem re ipsa & facto ostendite. Ne sinite gloriam uestram à uobis transferri. Cauete ne uobis çmuli, secordiam, ignauiam, ocium, ebrietatem, luxum, choreas, spectacula, uenerem, furorem, pusillanimitatē, delicias, aucupium, uenatum, obiectare possint. Nolite calamistrati & mulierosi uideri. Attendite gloriam uestram, respicite Christum pensate salutem patriæ. Moueant uos exhortationes iamdudum in conuentionibus uestris Ratisponæ, Nurenbergæ & Francofurdiæ factæ, à Bessarione Cardinale Græco, à Ioanne Antonio Campano, ab Aenea Syluio Senensi. Moueant uos aspera, sed uera uerba, Francisci Petrarchæ, quæ uobis in uita sua solitaria facit. Discite quid hij uobis loquuti sint. Mouebitur cor uestrum, si saltem ulla Christiani sanguinis gutta uobis inhçserit.

Ad Maximilianum Romanorum regem, *Caput* LXIII.

QVid opus est, inuictissime rex Maximiliane, adhortari maiestatem tuam, cùm ipse pronus sis ad bellū contra Christi hostes suscipiendū, ad succurrendum

rendum fidelibus, ad Christi fidem amplificandam, ad eripiendam Constantinopolim, ad comprimendam Turcorum rabiem, ad ulciscendam Christi suæ que matris iniuriam, ad honorem sacratissimis locis restituendum, ad recuperandam terram in qua Christus pro nobis natus & mortuus est, in qua simul omnes astabimus ante tribunal eius iudicandi, ad reparandas terras auitas & paternas, ad illustrandam Austriæ domum, ad satisfaciendum regali titulo, quo decoratus es. Tu Ecclesiæ patronus es, tu fidelium defensor, tu dux & caput militiæ Christianæ. Surgat igitur tua maiestas, & Christianæ religionis periculo remedium adhibeat. Cæteri principes in te suos oculos torquent, neque à Carolo Magno unquam fuit rex, de quo sibi omnis ordo, sexus, ætas, uel maiora uel plura spoponderit. Tu etenim regnorum terrarumque potentia, militari gloria, experientia rerum, diuersarum linguarum noticia, sapientia, laborum & uigiliarum tolerantia, omnes imperatores, quantumuis egregios uincis, superas, excellis.

De machina oppugnatoria, quam uulgo Bombardam uocant, à Germanis inuenta, Caput LXIIII.

ANno Domini M.CCC.LXXX. inuentum est bellici tormenti genus à Germania nostris, quod uulgo Bombarda dicitur, à sono, ut opinor ac tonitru. Hac una re nihil solertius, nihil terribilius esse contendit Philippus Beroaldus præceptor tuus. Quod enim teli genus, quæ tormenta maiorē formidinem, terrorem, iacturam ipsis hostibus afferunt, quam maiores, minoresque Bombardę, quę non modo rumpi muros, sed cœlum etiam quati posse docuerunt. Ita non solum Germani nostri (uel ipsis exteris testantibus) bellatores semper fuisse acerrimi, sed instrumentorum quoque bellicorum inuentores subtilissimi uidentur.

De inuentione celeberrimæ artis impressoriæ, Caput LXV

ANno Christi M.CCCC.XL. Friderico tertio Romanorum imperatore regnante, magnum quoddam ac pene diuinum beneficium collatum est uniuerso terrarum orbi à Ioanne Gutenberg. Argentinensi nouo scribendi genere reperto. Is enim primus artem impressoriam (quam latiniores excusoriam uocant, in urbe Argentinensi inuenit. Inde Maguntiam ueniens eandem fœliciter compleuit. Interea Ioannes Mentel id opificij genus inceptās, multa uolumina castigatè ac politè Argentinæ imprimendo, factus est breui opulentissimus. Huic successit Adolphus Ruschius, mox Adolpho Martinus Flaccus, qui & ipsi Argentinenses in natali solo cum laude & gloria hanc artem exercuerunt. Is est ille Martinus Flaccus, qui dum in humanis esset, iunctus affinitate fuit nostro Mathiæ Schurer, homini sane docto, probo ac integro, cuius quotidiano conuictu, assidua familiaritate ac consuetudine, charissime Thoma, & ualde recrearis, & mirificam uoluptatem capis. Nec solum nostri in hac arte Argentinæ floruerunt, sed eandem etiam alibi tractantes, & decus & emolimentum sunt consecuti. Ita Sixtus Rusinger Argentinus, Neapoli anno M.CCCC.LXXI. liberos quomodo imprimi possint, primus monstrauit. Ob quod factum Ferdinando regi & Neapolitanæ nobilitati charissimus extitit. Huic sæpe ab ipso rege episcopatus & amplissimæ dignitates oblatæ sunt. His omnibus patriam Argentinam præferens, ad nos accessit, estque hodie uita superstes, uir ob dignitatem sacerdotalem & senium reuerendus. Præterea Vdalricus cognomento Han, sub idem fermè tempus formas liberarias, rem inauditam, nec unquam Romanis uisam, Romam attulit. Fuit is natione Germanus, cui cognomentum (ut dixi) erat Han, id latine gallum gallinaceum significat. Hoc ideo scribo, quia Campanus & aliquot docti existimauerunt hunc Vdalricum natione Gallum fuisse, quod plane falsissimum est. Is tamen error ideo emanauit quod cognomen

gnomen familiæ traductum fuit in latinum, quod Hermolao Barbaro auctore nūquam fieri debet, nomina enim & cognomina, oppidorum, propria, sicut hominum quacunq; lingua retineri solent. Itaq; Vdalricus Han, cum hoc diuino opificio, rem litterariam ex inopia ad ingentem ubertatem perduxisset, Antonius Campanus in illum iocatus hoc Tetrastichon edidit.

Anser Tarpeij custos Iouis, unde quod alis
Constreperes, Gallus decidit, ultor adest
Vlricus Gallus, ne quem poscantur in usum,
Edocuit pennis nil opus esse tuis.

Non est prætereundus Ioannes Prus municeps noster, qui hanc artē hodie in urbe Argentina diligenter excolit, qui infinita uolumina literarum studiosis legenda dedit. Multi summi & celebres uiri hoc impressorium munus laudauerūt, ut Polydorus Vrbinas, ut Beroaldus preceptor tuus. Is in quadam oratione sua, quod inquit ingeniosius inuentum, quàm litteraria Impressoria, uel ut Latinius loquar excusoria, qua nihil utilius. Et alibi idem Beroaldus in quodam hendecasyllabo O Germania muneris repertrix, Quo nil utilius dedit uetustas, Libros scribere quæ doces premendo. Non piguit in præsentia eos qui chalcographiam, uel inuenerunt, uel illustrarunt, memorare. Non sunt enim tantæ rei autores sua laude fraudandi, præsertim ut posteritas sciat: quibus hoc diuinum & immortale munus acceptum referre debeat.

De Architectura Germanorum, Caput LXVII.

IN Architectura Germani excellentissimi sunt, quorum ædificia Aeneas Siluius mirari se potuisse scribit nō cōmendare. Sunt meo, inquit, iudicio Theutonici mirabiles Mathematici, omnesq; gentes in Architectura superant, hoc homo Italus de Germanis testatur, nec falsa loquutus est, quod ut cætera ædificia (quæ passim in Germanis magnificentissimè extructa sunt) omittā, Argentinense templum & turris in eo ædificata abundè demōstrant. Hac una structura nihil in uniuerso orbe contenderim esse preciosius, nihil excellentius. Quis satis mirari, satis laudare potest Argentinēsem turrim, quę cælatura, statuis, simulachris, uariarumq; rerum effigie, omnia Europæ ædificia facile excellit, cuius altitudo excedit numerum CCCCC. & XV. cubitorū. Miraculum est tantam molem in tā altum attolli potuisse, quid si isti à laudatis autoribus laudati artifices reuiuiscerent, Scopa, Phidias, Ctesiphon, Archimedes, profecto in Architecturę disciplina se uictos esse à nostris uel palàm faterentur: atq; hoc opus Dianæ Ephesiæ tēplo, & Pyramidibus Aegyptiacis, atq; his omnibus quæ inter septem spectacula numerantur longe anteferrent.

De Pictura & Plastice, Caput LXVIII.

NOstrates quoq; pictores esse omnium præstantissimos uel ipsa experientia (quæ rerum magistra est) espertissime docet. Icones Israelis Alemanni per uniuersam Europam desiderantur, habenturq; à pictoribus in summo precio. Quid de Martino Schon Colmariensi dicam, qui in hac arte fuit tam eximius, ut eius depictæ tabulæ in Italiam, in Hispanias, in Galliam, in Britanniam, & alia mundi loca abductæ sint. Extant Colmariæ, in templo diui Martini, & sancti Francisci, præterea Selestadij apud prædicatores in ara quæ diuo Sebastino sacra est, imagines huius manu depictæ, ad quas effingendas exprimendasq; pictores ipsi certatim confluunt, & si bonis artificibus & pictoribus fides adhibenda est, nihil elegantius, nihil amabilius, à quoquam depingi reddiq; poterit. Eius discipul. Albertus Durer & ipse Alemannus hac tempestate excellentissimus

mus est, & Nurenbergę imagines absolutissimas depingit, quę à mercatoribus in Italiam transportarentur, & illic à probatissimis pictoribus non minus probantur quam Parasij aut Apellis tabulæ. Ioannes Hirtz Argentinensis non est omittendus, qui dum in humanis esset, apud pictores omnes in magna fuit ueneratione, cuius in pictura peritiam clarissimæ ac speciosissimæ imagines tum alibi, tum Argentinæ in natali solo depictæ testantur. In Plastice (hoc est figulina arte, quę ex terra similitudines itidem fingit) Germani præstātes sunt, quod ipsa figulina uasa & plurima uasorum fictilium genera, quæ modo humanæ uitæ usui sunt, indicant & demonstrant. Hic sunt quos uel Corebus Atheniensis figulinæ artis inuentor admirari possit & laudare.

De fortitudine Germanorum, *Caput* LXIX.

MVlti Græci & Latini autores fortitudinem Germanorum extulerunt. Breuitatis tamen causa multis obmissis Philippi Beroaldi præceptoris tui ex quadam oratione uerba subnotabo. Germani, inquit, quos & uulgus & historici luculenti Alemannos appellant, in uniuersam animosi, liberales, ingeniosi, scriptores Prisci Germanos extollunt, quod à paruulis duriciei & labori studentes in uenationibus, atque in studijs rei militaris consisterent, quibus arma tractare ludus fuerit, feras excipere uoluptas, quàm acres forent bellatores, & libertatis retinentissimi, sæpe Romani experti sunt, & quidē infœliciter, quorum exercitus quinque consulares sub totidem ducibus per interualla temporum fusi profligatiq;. Nec impune Caius Marius cum pugnacissima gente conflixit. Diuus quoq; Iulius magis arma Germanis ostentauit quàm intulerit. Augustus Cæsar uirtutem Germanicam duabus cladibus expertus, Loliana scilicet & Variana. Sed Varianam adeo extiabilem sensit tribus legionibus cum duce cæsis, adeoq; consternatus est, ut barba capilloq; promisso caput interdum foribus illideret, uociferans, Quintili Vare legiones redde. Quid multa? Germani ob unicam fortitudinem ac uim bellicam, Herculem, Martemq; perinde ac uirtutis præsides in primis coluerunt, nihil neque publicæ rei, neque priuatæ, nisi armati agentes, præditi proceris corporibus, & statura prorsus militari. Nec apud nos Germanos soli uiri pugnaces & egregij sunt bellatores, ipsæ fœminæ cum res postulat ad arma paratæ sunt studia bellica tractantes. Proditum est memoriæ fœminas quoque Germanas sumptis aliquando pro patria armis ex integro uirorum pugnas instaurasse, & sicut Cornelius Tacitus autor est, nullam aliam dotem afferre consueuisse in Maritorum domos quàm frenatum equum, & scutum, & frameam.

De nobilitate Germanorum, *Caput* LXX.

IOannes Teutonicus ille egregius Decretorū interpres in quadā glossa dist. XXXIIII. Germania, inquit, à germine dicitur, est enim uerum germen nobilitatis. Atque hunc Teutonem dices & suæ genti blanditum. Alterius igitur nationis hominem afferam Germanorum alioquin hostem & detrectorem Antonium Campanum, qui de Germanis loquenasic ad uerbum ait: Illi domi cōcordes, foris strenui, & acquisiuere imperium, & tantam illustrium uirorum multitudinem pepererunt, ut per reliquum orbem ueluti Colonijs nobilitatis usquequaq; deductis familias nobilissimas & regias propagauerint: nec ulla sit familia in Gallijs, ne regia quidem, nulla in Hispania, aut in Italia paulo illustrior, quæ si antiquitatem repetat suam, non statim è Germania esse prædicet, & ueluti è seminario quodam ueræ nobilitatis è uobis uenisse glorietur. Nam quis obsecro familiam Gallorum regum tam celebrem, tam laudatam protulit? Germania, Pippino Germano autore. Quis Hispaniæ domum tam insignem

insignem, quæ nunc regnum obtinet, & prope ad Lybiam usque protenditur Germania, Richardo Vuigotho Germano autore. Quis tot nobilissimas familias per uniuersam Italiam, tanquam excusso gremio nobilitatis fudit, sparsit, seminauit, Germania, Henrico Germano autore, qui Ordelaphos, Varanos, Malatestas, Manfredos, Gallassos, Feretranos, Vicecomites, Gonzagas, aliasq́ innumerabiles & instituit nobiles, & locupletauit: ut uerè dici possit, fontem nobilitatis uiuum & perennem fuisse Germaniam, aut mare potius, quod omnes prouincias Europæ suo splendore uelut æstu quodam nobilitatis inundauit, dum in Galliam, in Hispaniam, in Italiam nationes'que alias propagauit imperium. Non ergo à Romanis Germania traxit, sed Romanis potius Germania nobilitatem immisit, quam maiores nostri uirtute, gloria, rebus gestis magnifice pepererūt. Si enim à uirtute nobilitas nascitur, Germani profectò Romanis uirture minime inferiores extiterunt, utpote qui fidem, integritatem, iustitiam, liberalitatē, ueritatem semper coluerūt. Si magnificentia rebusq́ gestis nobilitatem adipiscuntur homines, quæ natio magnificentior, minusq́ inuicta Germanis? Quod si ex antiquitate & longo æuo nobilem quempiam iudicabimus, fuere Germani longè uetustiores Romanis. Roma enim Christum antecessit annis septingentis & quinquaginta duobus. At nobilissimam urbem Treuerim, quæ Ammiano Marcellino autore in Germania sita est, cōstat duobus annorum milibus Christi ortum excedere diuturnitate, id quod nec ipsi Romani inficiantur.

De liberalitate Germanorum, *Caput* LXXI.

GErmanos comes faciles, & pecuniæ liberales esse, nemo unquam negauerit, quum non solùm inter sese, sed etiam in aduenas & peregrinos hospitalitatem (decorum liberalitatis genus) obseruent: quorum domus hospitibus nō modo facile patent, sed etiam ipsi errantibus comiter & sine fastidio uias demōstrant: tamen in quo uirtutem suam cæteris impendere nituntur, & in quo laudē mereri debent, in eo ignominiosam uitij labem sibi cōparant, gulæ enim & ebrietatis arguuntur ab his, qui suā auaritiam & odiosam tenacitatem simulata moderatione fictaq́ frugalitate norunt obumbrare. Germanorum humanitate diuus Athanasius quum in toto orbe tutus non esset, furorem Imperatoris ab Ario seductī eusit, ac duobus ferè lustris hospitio clam exceptus, apud Germanos fidei symbolum cæteraq́ conscripsit. Germanorum humanitatem, liberalitatem, & in hospites munificentiam Cornelius Tacitus probat. Conuictibus inquiens, & hospitijs non alia gens effusius indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto nefas habetur. Quid mirum, nos hodie hospitalitatem diligere, postea quàm Christus & diuinissimus Paulus eam tantopere commendarint, quum maiores olim nostri nondum Christianæ religionis conscij, naturalis solum rationis ductu, in aduenas beneficij fuerunt, & perliberales. Videant qui nobis ebrietatem ascribunt, si non uirtutem nostram in uicium calumniatores uertant.

Hoc ideo dicit, quòd plerique Belgarū à Germanis sunt ortundi. Nam alioqui constat Germanos sub Cōstantio nōdum in Galliam fuisse trangressos.

De fertilitate Alsatiæ, *Caput* LXXII.

VT multas Germaniæ regiones obmittamus Alsatię fertilitatem prosequamur, ea tametsi Germaniæ portiuncula est, tamen aëris temperie, soli fertilitate, aquarum copia, nemorum salubritate, Cereris ac Bacchi abundantia, ac omnium rerum ubertate est effluentissima, quæ merito cella penuaria & Germanię nutrix nominari potest. Aegyptus, Sicilia, Italia, Hispania, sicut receptissimi autores prodiderunt, sunt quidem regiones uberrimę fertilissimęq́ frumenta tamen & uina quę illic colligunt, crassa sunt & pinguia. & sciti saporis, minime tamen duratura, quę tamen apud nos ad 60. usq́ annum incorrupta, illesa, sincera, pura,

pura, & ad mortalium usum accomodatissima permanent. Huc adde, quod Alsatici diuina ingenia sortiuntur ex aëris locique temperie. Multos protulit patria nostra claros doctrina & erupitione uiros. Extantque hodie etiam in quocunque disciplinę genere peritissimi. Si Theologum desideras, ad manũ est Keysersperguis: si iureconsultum, Bernardus Vurmser condiscipulus tuus in promptu est, qui tecum unà Bononiæ diuini & humani iuris professoribus operam dedit, & in legali doctrina ita acutus, ita disertus euasit, ut meritò dici possit nostri temporis Papinianus. Is quanquã ætate iuuenis, tamen eruditione ueteranus est, quod & illius responsa & consilia lucidissime testantur. Sed heu succurrit nunc Amãdus Vuolphius tuus Germanus frater iurecon. egregius, qui superiori æstate morbo intercutis aquæ perijt, cui si uitam prorogasset Deus, exornasset sæculũ nostrum. Sunt in medicina, sunt in mathematica, oratoria, Poëtica, qui nec spernendi sunt, nec abijciendi. Loquar de Thoma nostro Aucupario, ob breuitatem reliquis obmissis, qui nescio quid magni ac alti de se pollicetur, qui si ætate pro-processerit, proculdubio non tam Alsatiam quàm Germaniam poëmatis suis illustrabit.

Conclusio per Epilogum.

Denique ut ad calcem properemus, exploratum esse non dubitamus in toto orbe Germaniam cæteris præstare nationibus uirorum multitudine, fœminarum pudicitia, ducum, principum excellentia, eorumque sincera ac pura nobilitate, militum fortitudine & proceritate, atque communi liberalitate, fide, integritate, libertate, constantia artiumque precipuo ingenio, episcopatuum magnificentia, urbium & ciuitatum numerositate, magnitudine, ac studiosissima templorum instauratione, Romanæ sedis obedientia, decimarum & elemosynarũ largitione, honesto uestium usu, tum situ salubritateque cœli iucundissima. Pręterea ipsa Germania, benignissimo uentorum afflatu, ratissimorum fluuiorum & Thermarum copia, nemorum & saltuum iocunda utilitate, crudelium ferorumque animalium carentia, & magna soli fertilitate principatum obtinet. Quicquid est quo uita nostra carere non potest, id omne Deus Germanię non inuidit opes, pabula, lacus, fruges, uineta, uarijque generis uina, uel unica Alsatia, multis exteris abunde pręstat, uellera, lina, uestes, iuuenci, equi, Metalla, aurum, argentum, ęs, ferrum, non solum montes, sed & flumina Rhenus, Danubiusque proferunt, ut nec Pactolo, neque Tago cedat Germania, longe à mari distans, quod Plato improbitatis magistrum appellat. Sunt demum Germani sacrosanctę Christi religioni deditissimi, ac obseruantissimi, à qua nec uinculis, nec carcere, nec ipsa denique morte diuelli possunt, sicut neque à ueritate (quam ipsi a Persis sanctius colunt) recedere uidentur, quod profectò sanctissimum & omnium præstantissimum est dijudicandum.

FINIS.

SERMONES

SERMONES CONVIVALES

CLARISSIMI VIRI CONRADI PEUTINGERI IN QUIBUS, QUAMPLURIMA AD ILLUSTRATIONEM GERMANIÆ SPECTANTIA EXPLICANTUR.

VDALRICVS ZASIVS LEGVM DOCTOR

Friburgensis Thomæ Vuolphio iuniori Iuris Pontificij, literarumq́; humanarum, & integritatis adsertori celeberrimo, Felicitatem.

QVOS Sermones conuiuales clarissime Thoma, ingenio, & uigilijs omniũ nostra ætate absolutissimi uiri Conradi Peutingeri elucubratos, mihi ostendisti, dici non potest quantum mihi placuerint. Est enim in eis non solùm eruditio rerum Germanicarum remotior, utpote quibus & rara & in hunc diem incognita prodierint, sed etiam copiosa summoq; artificio elaborata traditio. Quantum, Dij boni Germaniæ non quota portio doctissimo huic uiro debeat? Quæ (mensoribus ante hac, nescio quem falsum modum dicentibus) frustrata amplissimis & finibus & territorijs fuit: Nunc Conrado iudice peritissimo in re pręsenti & uelut manu conserta agitatã litem dirimente sit restituta. Error uulgaris, Tribotes, Nemetes, Vangiones, Vbios, & bonam Cisrhenanorum partem Galliæ tribuit: At Conradus (id quod ante eum Iacobus Vuymphelingus communis amicus noster, uir doctrina, moribus, ætate, integritate, uirtute, uenerabilis & conspicuus, non mediocriter attigit) suo quosq; loco, suæ conditioni, suæ origini ita reposuit, ut Germania nostra (quod à quadringentis annis, & eo amplius non potuit) in corpus solidum coiuisse iure optimo glorietur. Mira est huius uiri exquisitio, ingenij promptitudo incomparabilis, memoria tenacissima, qui infinitis prope negotijs, tum Regiæ Maiestatis apud quem potiores partes agit, tum etiam suæ urbis Augustensis, quæ ab eius auspicijs non modice pendet, tum deniq; amicorum suorum quibus omnia se debere putat impeditus, tam uaria tam à cõmuni cognitione recedentia, & quę annixissimos labores continentissima studia, multijugam lectionem requirant, colligere potuerit. Quis itaq; nostræ ætati non gratulabitur? Quis Sueuorum inclytam nationem? Quis Augustensis præcipue, non maximi fecerit? qui eo decorantur uiro, quem unum uetustati obijcere quam uerissime ualeamus. Taceo hic ex industria suam incredibilem humanitatem, qua & uocare ultro ipse, nedum desiderantes recipere in suam amicitiam consueuit. Mitto suam affabilem comitatem, munificentissimam liberalitatem, qua ędes sua non quidem affectata elegantia conspicuæ: sed Heroica dignitate uenerabiles literatis omnibus, uelut quondam Cymonis possessiones peregrinis patescunt. Prætereo alias suas uirtutes plurimas, quæ uel singulæ singulos claros efficerent, in Conrado coagminatim splẽdentes. Eas inquam tametsi proprio experimento, didici, uidi, noui, mitto tamẽ quãdo epistolaris breuitas tã diffusa nõ patitur, & satius est de magnis uiris silere

quam modica dicere. Tu igitur mi Thoma nihil potuisti facere, uel consultius,
uel quod uirum bonum plus deceret quàm eam desumere operam, qua Sermo
nes tanti uiri typis faceres informari: Rem Germanam (quam antehac in Vuym
phelingi nostri operibus & defendisti animosè, nedum luce adiuuisti) istiusmo-
di conuiualibus publicandis ita demerebere, ut cum ipsa omnem suum splendo
rem, dominatum, fines, agros Conrad. nostro maxime, nec minus Vuymph. de-
beat, tibi proximas beneficij partes sit concessura Addo literatorum omnium
uicem, quibus hoc labore mirificè commodabis. Facis quidem pro ingentibus
animi tui dotibus quas etsi seminarijs quibusdam ingenitas, exercitio tamen in
optimis disciplinis iam ab adolescentiam esudato mirificè illustrasti. Tu & Itali
am uniuersam peragrasti, & præceptoribus in toto orbe illuminatissimis Bar-
tholomæo Soccino, Vincentio Paleoto, Iurium professoribus, præterea Philip
po Beroaldo, eiusdem Vincentij genero, Antonio Codro Reipublicæ literariæ
principibus, operam impendisti, præclaris consociatus maximiq; nominis disci
pulis, Ioanne Baptista pio, Philippo Beroaldo iuniore, Henrico Ca:ado Lusita-
no, Matisno Ruffo Germanorum doctissimo, & qui alter Varro in omnigena
sit doctrina perspectissimus: Ad hoc etiã Theodorico Gresmundo, Ioanne Esti-
campiano academiæ Moguntinæ illustratoribus primatijs. Tu cum iuuenis stu-
dij causa Romæ ageres periculo te uitæ subiecisti, ut abstrusa ignotaq; Romanæ
uetustatis monimẽta, quæ propediẽ proditura speramus, eruens, posteritati con
fuleres. Queminus mirum fecerim, si omnẽ tuam operam, omnes uigilias, om-
nem laborem, in eo absumas, quò & multis prosis & literatos præcipuè adiuues:
homo enim ad optima quęq; natus, quid nisi benefacias? Duo sunt pręcipua qui
bus uelut alis in ueram gloriam mortales subuehuntur: Literatura & liberalitas:
Quæ utraq;, ita in te admiramur ut periculum sit, utro excellas. Illa quippe inge-
nij tui opulentissima fœtura, castissimaq; eruditione elucescit. Hæc uerò usque
adeò & sæpe comprobata est, & quotidie comprobatur, ut Frãciscus Picus Co-
mes Mirandulanus omnium doctrinarum lumen, nuper cũ Conrad. Peutinge-
ro illo nostro Collaurioq; uiris splendidissimis tuo exceptus hospitio Sympo-
sium sapiẽtum, domum tuam, teq; Philosophorum esse hospitem prędicauerit.
Probat id non domesticorum modò, sed externorum concursus, Baptista Man-
tuanus nulli ex maioribus posterior, suis te operibus celebrat. Vuymphelingus
tibi est coniunctissimus, Gallinarius Aucuparius, Philesius literarum humana-
rum sacramentarij assertores, te ut patronum obseruant. Quid dicam quantum
in te momenti collocet Mutianus Ruffus nostræ ætatis Cicero? Quid Mater-
num Pistoriensem hominem ex asse formatum? Quid Petrum Eberbachium
Erdfordiensem adolescentem, suprà quam sua ætas ferat eruditum, qui accepta à
parentibus optione cui potissimum pestis tempore cohabitaret, te iamtũ igno-
tum elegit? De me uerò quantulas inter eruditos partes habeam (neq; enim in
tuo sum albo) quid loquar? qui tot à te sum officijs affectus, ut omnia tibi me de-
bere putem. Quæ cum ita sunt non possum non iure optimo detestari, & uelut
luem quandam abominari senetiones quosdam, extrema iam ætate confectos;
quos nutu significo, qui cum tibi & sint gentiles quoq;, ne dũ cognomines, pro
uentibusq; opulentissimis prouisi, utpote numerosis prebendis, canonicatibus,
sacerdotijs (quę beneficia uulgus uocat) consarcinati, te tamen uirum optimum,
iustum, humanum, & doctissimum, odisse, rebus tuis insidiari non cessent. Ha-
bet hoc auaritiæ sordes, ut nummos tanquam idola colat, in eosq; solos, spem, ui
tam, quin & humana diuinaq; omnia ponat, uirtutem oderit, bonos lacessat, per
sequatur pios, & præcipue consanguineos euiscerare uelit Sed exitus acta pro-
babit: Illos pernicies, te manet ampla salus. Hæc tamen aliquando pluribus.
Tu sicut cœpisti perge, Conuiuales'que illos sermones à uiris peritissimis
approbatos,

approbatos,& proinde pro Platonis ſententia luce digniſſimos,fac formis exprimas. Sicut enim auctorem ſcribentem, immortalis laus, ita te publicantem magnifica gratulatio comitabitur. Vale.

Eiuſdem Vdalrici Zaſij ad auctorem pro liberata Germania.

Rhenus utrumq; latus Germana gente uetuſtâ
Cinxit: & armigeris ſe extulit uſq; uiris,
Perfidus abſtulerat fines tibi Rhene receſſos
Hoſtis,fraudoſa & corripit arua manu
Germanam ſolus Conradus reſtituit rem,
Hoſtibus oppreſsis iuſta trophæa locans.

PETRVS EPISCOPVS TERGESTINVS REVERENDO PATRI DOMINO MATTHAEO LANG *Præpoſito Auguſtenſi Cæſareæ Maieſtatis Conſiliario*, S.P.D.

LEGI nudius tertius libellum tibi dicatum, quo Conradus Peutinger conterraneus tuus multiplicis eruditionis uir, Genialis conuiuij ueſtri ſermones uarios luculentiſſimè complexus eſt. Vbi etſi pleraq; alia obſcura prius,& recondita:in lucem ædidit, quæ paucis admodũ noſtri temporis hominibus cognita fuerant. In eo tamen imprimis apud immortalem gratiam conſequi meritò debet, quod dum communis Sympoſij fabulationes, ſcriptis referre ſtudet, non modò te, ac munificentiſſimã hoſpitalitatem tuam,poſteritatis memoriæ commendauit. Sed quod debet eſſet digno uiro iucundus, Patriæ ac natiui ſoli gentiſq; ueſtræ nobiliſsimæ abſciſſam à deſertoribus propriæ ueſtis laciniam,acerrimus aſſertor occurrens,ita uendicauit,ut nemo poſthac detrahere quidpiam poſſit, quin oculis quamprimum omniũ manifeſte furtum appareat. Pro quo quidem beneficio nequaquam mihi dubium eſt,quin his laboribus ſuis Conradus Peutinger, ſi minus apud præſentes(qui plerunque uitio malignitatis humanæ uiuentium ſcripta,etſi lectio placeat, faſtidio tamen quodam prætereunt) apud poſteros non paruam laudem & gloriam ſit adepturus. Non accedo Operis huius adulator apud te,qui ingeniorum noſtri temporis es ſolertiſsimus cenſor,perpendes ipſe inter legendum,quo ſtudio,qua induſtria,quot citatis,& noſtri,& priſci temporis autoribus,quot inquiſitis Marmoribus & ueterum Nomiſmatis, Germaniæ partem non ignobilem citra Rhenum, quam ſibi Galli quidam ſeu potius Germaniæ deſertores adſciſcere auſi ſunt, imperio & nomini noſtro reſtituerit. Dignus profectò cui non minus Germania tota debeat, occupatæ Regionis aſſertori, quam ijs obnoxia eſt, qui fines ſuos ultra præfixos à natura terminos in Gallias antiquitus protulere. Videbit igitur dignatio tua ex ſcriptis Conradi noſtri,quibus indubitatis argumentis occurrere poſſis, ijs qui aliquando Argentoratum, Nemetes, Vangiones,Moguntiacum,Agrippinenſes & plęraque loca alia citra Rhenum Germanos, Galliæ inſcribere populos ſunt auſi. Nihil enim omiſit,quod ad rẽ attinet, quod ſummo labore,ſumma diligentia, & fide non adduxerit,in paruo hoc libello ſuo. Neque id profectò mirari ſatis poſſum,quomodo uir arduis ac continuis Reipublicæ ſuæ negotijs occupatus, bonarum literarum ſtudijs tantum operę impendere, tot autorum uolumina euoluere potuerit; quæ ſi recte quanti momenti ſint tecum ęſtimes, ſingula ſibi totum requirere hominem reputabis. Eſt tamen ita celeris,ita pręſentis ingenij noſter Peutinger,ut in maximis etiam Reipublicæ occupationibus, ueterum ſemper ſcriptorum quidpiam

legat, & ne in aliquo desit patrię commodis, dum sibi ex agendis negotijs otium suppetit, immortalibus scriptis suis, patriæ decus, ornat & excolit: Hanc breue epistolã Reuerende præposite, eò tibi iucundiorem futurã certo scio, quod & libenter audis amicissimi hominis præconiũ: Et is es qui inter cæteros excellentis ingenij uiros, uirtutem colis, magnifacis, amplecteris, & quamuis sacratissimi Cæsaris Maximiliani maximo negotiorum pondere deprimeris, ut uix è laboribus respirare liceat, nihil tamen tibi dulcius est, nihil suauius, quàm cum uiris doctis uersari & literarum amatoribus oblectari plurimum. Inter quos (mihi aliorum pace dixisse liceat) primam arcem possidere uideris. Vale nostri memor ex Oeniponte XV. Kalendas Ianuarij M.D.IIII.

REVERENDO

IN CHRISTO, PATRI AC DOMINO

MATHAEO LANG ECCLESIARVM GVRCENsis administratori, Augustensis Præposito, sacræ Cæsareæ maiestatis Consiliario, Domino suo in primis obseruando, Conradus Peutinger iuris utriusque Doctor, S.P.D.

VRBS Augusta Vindelicorum (unde nobis origo est) gaudet plurimum, & hac præcipua uoluptate afficitur, sibi te eum ex Patritia gente ciuem natum, atque datum esse, qui naturæ bonis omnibus refertissimus, continuusq; apud Imperat. Cæsarem Maximilianum Augustum, Patrem patriæ degeres, & uniuersitati tui natiui soli, & Ecclsiasticæ & seculari præesses. Obtines quidem post Reuerendissimum Episcopum dignitatis gradum primum, primus item Patriæ patronus, utriusque honor atque decus, quibus potissimum accedit, singularis illa tua bonarum literarum eruditio, atque humanitas, ijs enim circa te fortuna mutauit nihil, nec (ut plærique solent) quicquam superbè, tumidé'ue, nihil denique cupidè uel libidinosè agis, sed omnes ad te ingredientes beneuolentissime excipis, comitaris, propè eos subsistis, omnibus & occurris, heremus lateri tuo, quicq; accedimus, quod etsi emines, ambulas tamen inter nos quasi pares tibi essemus. De insignijs militaribus ordine'que equestri, tibi partis omnes gratulantur, dum pridie idus Septembris, noster inuictus Cæsar Bohemorum 4. Mil. in campis Noricis non longè à Ratispona Danubiana sua, & Imperij Rom. libera ciuitate, primus ante suos hasta congressus, fudit, profligauit, occidit, & plærisque captiuis uitam elargitus, sarcinisq; armis & uniuersis eorum impedimentis in prædam concessis, cum exercitu, ouans atque triumphans Ratisponam est reuersus: Vbi tu etiam unà tuis stipatus iustum sacri Imperij bellum fouens armatus insidens equo, quid Marte fremente, ualida manus possit, cõflictu facile expertus es. Admirandum & illud profectò, quod inuictus Cæsar iam incunctanter celeritatéque nimia apud Rhenum sita oppida, arces, gentes, & prouincias subiugauerit. Danubium deinde petens Bohemica uictoria potitus, ad fines alpium tandem Rheticarum oppidum Kuefsteinium munitissimum, super Oenum flumen, ab accolis Inum appellatum, in Baioarico Ducatu non longe ab illustris Comitatus Tirolensis finibus situm, per dies continuos decem, quibus id, & arcem eius, obsidione cinxerat, tormentis minacissimis (quas à sono Bombardas nuncupant) adeò conquassauit, ut muris solo æquatis, facilem sibi ingressum aperuit, oppidóque V. idus Octobris in deditionem coacto ad XVII. Kalendas Nouembris ipsam deniq; arcem quasi inoppugnabilem muris laceratis

atque

atque fractis cepit. Deo itaque Maximo Optimo adiutore, Maieſtatem eius in dies maiora aggreſſuram ſperamus. Sed ut tandem ad te redeam, qui uirtutibus tuis perpollentibus, eam tibi famam conquiſiuiſti, ut omnes in amore tuo, quotidie deuincas, & ne ſplendori (qui tibi acumulatiſſime accedit) quicquam deeſſet, ad ſeptimum idus Octobris Ioannem Caprum diuinarum humanarumq́ꝫ rerum interpretem doctiſſimum, nobiles & uenerādos Eccleſiæ tuæ canonicos, Bernhardum Vualchirchium & Hieronymum Lochner, ſimul quoqꝫ Sebaſtianum Ilſung æquè patritia domo Auguſtenſi natum, iureſcōſultos diſertiſſimos Ioannem Iung ſeniorem, & Ioannem Othonem, artis medicæ, & ſyderalis ſcientiæ expertiſſimos profeſſores, & etiam me, prandio tuo præſentes eſſe uoluiſti, ad conuiuium inuitati conuenimus, rectè ſcilicet inſtructum, atque lautiſſimum & accumbentibus nobis, ſeueritate omni poſtpoſita, de uarijs & admirabilibus ipſius naturæ, & alijs rebus, inter nos iucundiſſimus, plenusq́ꝫ uoluptatis, & ut Seneca ad Lucilium ſcribit: Nullam rem uſque ad exitum adducens ſed aliunde aliò tranſiliens, Sermo habebatur.

Oſſa diui Dionyſij non in Gallia, ſed Ratiſponam translata, ibiq́ꝫ ad ſanctum Emeranum condita eſſe.

OMine optimo euenit, ut de diuo Dionyſio Athenienſium Epiſcopo diceremus (eo enim die feſtum eius agebatur) qui unà cum Apollophane Sophiſta in Aegypto Heliopoli, quando Chriſtus Ieſus paſſus eſt, ſolem uidit præter naturam obſcuratum, & tetram noctem ſubitò terris obductam, cognouitq́ꝫ mox uerum omnium Deum, eodem Sophiſta reſpondente (ut ipſe ad Policarpum ſcribit) rerum has Diuinarum uiciſſitudines eſſe. Tunc Caper nobis referebat, Gallos hunc ut eorum Apoſtolum uenerari, & credere oſſa eius, ad ſecundum lapidem à Pariſienſium urbe ad ædem ſacrā ſepulta eſſe, contrà tu mira ſuauitate recenſebas, te atque R.D. Epiſcopum & Comitem Tergeſtinum Petrum Bonomum bonarum literarum ſtudioſiſſimum, compertum habuiſſe, oſſa hæc ex Gallia Ratiſponam ad ſanctum Emmeranum translata, ego ut ea comprobarem exemplar literarum Apoſtolicarum, mihi à monaſticis eiuſdem Monaſterij datum, Capro poſtea perlegendum miſi, in eo enim Leo ix. Pont. Maxi. Bruno antea uocatus, Tullenſium epiſcopus, procurantibus Gallorum Legatis Imperatore Cæſare Henrico ſecundo Auguſto præſente (cum beatū Vuolfgangum in diuos retuliſſet) declarat diuinum Dionyſium Ariopagitam Ratiſponæ quieſcere, & hæc acta eſſe anno Chriſtianæ ſalutis M.LII. Anno pontificatus ſui IIII. Indictione V. Nonas Octobris.

De coniugio Pauli Apoſtoli ex Ignatio Antiochiæ Epiſcopo.

SErmo noſter ſequens erat de coniugio, domeſticaq́ꝫ rixa, atque pugna, multæ tunc Apoſtolorum principis ſententię afferebantur, tum Caper rem nobis omnibus penitus incognitam aperuit. Ignatium Martyrem Marci Euangeliſtæ diſcipulum referre, Diuum Paulum coniugatum fuiſſe, ego poſtea domi conſidens, epiſtolas eius diligenter perſpexi, & in una quā ad Philadelphenſes ex Troia dedit, ita ſcriptum comperi: Non detraho autem cęteris beatis, qui nuptijs copulati fuerunt. quorum nunc memini, opto enim Deo dignus, ad ueſtigia eorum in regno ipſius inueniri, ſicut Abraham & Iſaac & Iacobus, ſicut Ioſeph & Eſaias, & cæteri Prophetæ, ſicut Petrus & Paulus, & reliqui Apoſtoli, qui nuptijs fuerunt ſociati, qui non libidinis cauſa, ſed poſteritatis ſubrogandæ gratia, coniuges habuerunt.

De Lusitanis nautis qui in Indiam nauigant.

NOn unus, sed uarius nobis erat sermo, & collocutione ulteriori ad ipsum etiam Oceanum, eiusque recessum atque refluxum, & Lusitanici Regis fortunatissimi nauigationem Indiam uersùs compertam deuenimus, qui ex Indis aromata, cæterasque merces ad nos aduehit, speramusque prope diem auspicio inuicti Cæsaris nostri, & adsensu Lusitani Regis, nostros Augustenses, nauibus proprijs atque mercibus Indiam petituros. Res profectò admiranda eundem Regem, ea gratia diuina adfectum, ut solus illuc primus nostro sæculo ex occidentalibus penetrauerit, egoque mihi facilè persuaderem, eam transfretationem, uel etiam similem, maioribus nostris penitus incognitam, & priori ætati intentatam fuisse, nisi C. Plinij Secundi uerba me ambiguum parumper redderent, inquit enim ipse, libro secundo capite LXIX. in Sinu Arabico C. Cæsare Augusti filio res gerente, signa nauium ex Hispaniensibus naufragijs fuerunt agnita, & Hanno Carthaginis potentia florente circumuectus à Gadibus ad finem Arabiæ nauigationem eam prodidit scriptor. Preterea Nepos Cornelius auctor est, Eudoxum quendam sua ætate cum Lathyrum Regem fugeret, Arabico Sinu egressum Gades usque peruectum, multoque ante eum Cœlius Antipater uidisse se ait, qui nauigasset ex Hispania in Aethiopiam comertij gratia. Idem Nepos de Septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in Consulatu collegæ, sed tum Galliæ Proconsuli, Indos à Rege Sueuorum dono datos, qui ex India commertij causa nauigâtes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Pomponius Mela libro tertio post descriptionem Germaniæ, non Sueuorum, sed Bohemorum regem refert. Pliniana tamen lectio similior uero, Hermolao Barbaro placuit & nobis placet, quæ nauigationes, per alium fieri commode non poterant, nisi per eum Oceanum, quem Lusitani nautæ hodie transfretant. Idem Mela: Vnde in eas terras deuenissent, requirendo, cognosce, ui tempestatũ ex Indicis æquoribus abreptos emensosque quę intererant, tandem in Germanię littora exijsse. Pius secundus Pontifex Maximus in sua Asia præmissis subiungens ait: Nos apud Othonem legimus, sub Imperatoribus Teutonicis Indicam nauim & negotiatores Indos in Germanico littore fuisse deprehẽsos, quos uentis agitatos ingratis, ab orientali plaga uenisse constabat. Verum propter nitorem ferculorum uarium, non dico triuialem abundantes' que uinorum propinationes, sermonibus proximis non contenti Sed tua conuiuali comitate acrius admoniti, ad alia prouocati sumus fabulandum.

Quòd cisrhenane ciuitates ab Agrippina ad Argentinam & aliæ à C. Cæsaris Iulij Dictatoris & superiori tempore, non Gallis, sed uel Germanis, uel Rom. Imp. Cesaribus Aug. uel Regibus semper paruerint.

AT quia Rhenus fluuius Oceano ipso miscetur, pro Germaniæ nostræ laude Ammianum Marcellinum referre dixi, ambas Germanias primam & secundam, eas ita appellat, inter Belgas & Rhenum sitas esse, tunc Sebastianus noster Iacobi Vuymphelingi Germaniæ illustratoris memor factus est, is enim contra Germanos quosdã Patrię desertores, pugnam subijt, & unà cũ suis peritissimis cõmilitonibus Thoma Volphio iuniore & alijs uicit. Tu uero pro solita tua mansuetudine, iniũxisti mihi, ut si quę huic rei conducibilia scirem, adnotarẽ tibique transmitterem, quibus facilius non solum ijs desertoribus, sed etiam Gallis (si qui essent) Germanias hasce affectantibus, obuiam ire possemus. Sed quia eruditione tua & rerum experimentis excellis, quinimo apud inuictum Cesarem nostrum, affluentibus quotidie ex omnibus nationibus disertissimis uiris, singula comprehendis, prout tenes uberrime, non uideo quomodo, ex uacuo, in ple-

in plenum calicem aqua influere debeat. Verùm tibi nihil denegandum, imò uerius Patrono atque ductori optimo esse obtemperandum censeo, præstare'que obsequium debebo, facio quantum possum. Mola enim salsa litant, qui thura non habent.

Cæsar Dictator Commentariorum libro secundo de bello Gallico, refert Rèmos Belgas uicinos Germanis Cisrhenanis, per primos ciuitatis sibi renunciasse, cum Belgæ contra P. R. coniurassent, cæteros in armis esse Germanos qui cis Rhenum incolunt sese cum his coniunxisse. Belgas item plerosq; à Germanis ortos, Rhenum antiquitus traductos, propter loci fertilitatem ibi cõsedisse; Gallosq;, qui ea loca incolerent expulisse. Quod M. Antonius Sabellicus libro quinto Enneadis sextę apertius (ut mihi uidetur) declarat. Inquit enim: Ex his cognitum est à Germanis Belgas ortos, qui soli feracitate allecti, alij alio tempore Rhenum trangressi, eam terram quæ Belgica diceretur occupassent. Idem etiam Cæsar eodem libro: Condrusos, Eburones, Cereseos & alios uno nomine Germanos appellat: Præterea Rhenus non ex omni loco Gallos à Germanis, uerum (si Claudio Ptolemæo credimus) Germaniam magnam à superiori & inferiori, à prima & secunda separat, superi & inferi Germani Belgas à Rheno diuidunt. Idem Regionem circa Rhenum à Mari usque ad Obrincam fluuium, in descriptione sua, Germaniam inferiorem appellat, & ab Occidentali parte locat, post alios, Aggrippinenses, Bonnam, Moguntiacum, & suprà uersùs meridiem, Germaniam superiorem, ubi Vangiones, Nemetes: Tribochi, Argentini & alij. Caius etiam Plinius Secundus qui bellorum Germaniæ XX. libros: quibus omnia quæ cum Germanis Romanis gesserunt collegit, inchoauitq; cum in Germania militaret, ut C. Cæcilius Plinius de auunculo illo suo ad Marcum scribit libro quarto capite decimoseptimo, naturalis historię, ita ait: Rhenum autem accolentes Germaniæ gentium in eadem prouincia, Nemetes, Tribochi, Vangiones, Gubi, Colonia Agrippinensis, Guberni, Butani, & quos in insulis diximus Rheni, hi sunt Bataui, Cannefaces, Phrisij, Chauci, Phrisiaboni, Sturij, Marsatij, hæc eodem libro capite decimoquarto & decimoquinto. Ennumerat etiam Germanorum genera quinque, Burgundiones, Varinnas, Charinos, Gutones, Vindelicorum partem. Germanię unum genus asserit, proximos Rheno Istęuones appellat, quorum pars Cimbri mediterranei, Hermiones quorum Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Cæsar ergo & Plinius & Ptolemæus Cisrhenanos non Gallos, non Belgas, sed Germanos Rheno proximos dicunt.

Et quia Rheno proximos Plinius Istęuones appellat, non incongruum erit de Istęuonibus, alijs plerisque Germanorum nominibus latius euagari Cornelius Tacitus de situ Germanię ita inquit: Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memorię & annalium genus sit, Tuisconem Deum, terra editum, & filium Mannum originem gentis, conditoresq; Manno treis filios assignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingęuones, medij Hermiones, cæteri Istęuones uocẽtur. Quidam autem licẽtia uetustatis, plureis Deo ortos, pluresq; gẽtis appellationes: Marsos, Gambriuios, Sueuos, Vandalos affirmãt uerum Berosus (ut Iosephus Mathatię filius contra Appionem Grammaticum refert) genere Chaldeus fuit, notus autem eis qui doctrinę eruditioniq; congaudent. Quoniam de Astronomia, de Chaldeorum philosophia, ipse Gręcas conscriptiones exposuit, antiquissimus secutus historias de facto diluuij, & hominũ in ea corruptione, sicut mos est conscripsit. Is libro primo historię suę, ita ait: Ante diluuium unus inter gygantes erat, qui Deorum ueneratior & prudentior cũctis in Syria, Noa nomine cum tribus filijs Samo, Iapeto, Cbem, & uxoribus Titea magna Pandora, Noela & Noegla, & cum omne genus aquis suffocatum esset, ipse cum familia sua quę naui erepta est, in Gordyę montis uertice quieuit.

Cc 4 Idem

Idem quoq; secundo libro: Siccato ab aquis orbe non fuisse nisi dictos octo homines in Armenia Saga, & ab his omne genus hominum in terris seminatum, atque ob id Schytas recte dicere & appellare Noam omnium Deorum patrem maiorum & minorum, & gentis humanæ auctorem, & chaos & semen mundi, Tyteam uero Aretiam, id est, terram, in quam semen & chaos posuit: & ex qua tanquam ex terra uncti prodierunt. Ipseq; Noa ut idem libro tertio refert, Ianus ob uitis inuentæ beneficium, quod Arameis sonat, quod uinifer siue uitifer, item Cœlum & Ogyges cognominatus est. Genuitq; post diluuium filios plures, inter quos Tuisconem Germanorum & Sarmatum patrem, & cum partitus esset terram omnem, eundem in Europa Sarmatiæ præfecit, ut libro quarto docet. Ipsius quoque termini erant, Tanais atque Rhenus. Tuisconi etiam iuncti sunt filij Histri, & Moesæ cum fratribus suis, ab Adula monte Mæsembriam usque Ponticam: Adulam autem à filio Histri sic cognominatum, Moses Aduram uocat. Tuiscon autem Beroso docente, apud Sarmatas, populos multos fecit. Moesa cum filijs Histri Priscos Mœsios ab Adula ad Mæsembriam protendit. Idem Tuiscon Gygas anno Nini quarti apud Rhenum Sarmatas leges docuit, genuitq; Mannum, qui Semiramidis anno sexto regnauit apud Rhenum, non ergo improbamus à Tuiscone *Teütschen* nuncupatos. Manno autem succeesit Ingæuō filius, unde prædicti Ingæuones: Alterum à Plinio Germanorum genus, continens Cimbros Teutones q;, quos Ingæuones Annius super Berosum ex Talmutistis ædiculum incenum interpretatur, quasi ex genitore Schytico more edocti, ædes uagas habitauerint. Cornelius Tacitus ait: Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, nec pati quidem inter se iunctas sedes, colunt discreti, atq; diuersi, ut fons, ut campus, ut nemus, placuit: uicos locāt nō in nostrum morem connexis & cohærentibus ædificijs, suam quisque domum spacio circundat, siue aduersus, casus ignis siue inscitia ædificandi. Ingæuoni apud Tuiscones ut idem Berosus refert, succeesit Istæuon, à quo Istæuones. Istæuone defuncto filius eius Hermion subrogatur. Vnde Hermiones, de quibus dictum est superius. Post Hermionem, Marso filio eius relicto, Tuisconum regnum delegatur. A' uerbo Arameo Maresus quod principem siue ducem consiliorum, ut diuo Hieronymo placet, significat Marsus uocatus, unde Marsi populi, de quibus Strabo Cappadoces, siue Gnosius Amasinus lib. septimo sic inquit. Quædam uerò in profundam regionem transmigrās peruenit, ut Marsi postea Tuisconibus præfuit Gambriuius, id est, coronatus, à quo Gambriuij, genuitq; filiū Sueuū, cuius regni tēpore Osiris & Isis ad Germanos naue per Rhenum portati sunt à Sueuo appellati Sueui. Idem Tacitus libro decimonono historiæ Augustæ: Trahuntur in partes Sydo atq; Italicus Reges Sueuorum, quibus uetus obsequium erga Romanos, & gens fidei commissæ patientior. Cæsar quoque libro quarto de Gallico bello inquit: Sueuorum gens longe maxima & bellicosissima Germanorum omnium. Horum pars, eodem Tacito autore: Isidi sacrificabat, ea causa mihi persuadeo, nostrates Augustenses, falsò Cisam deam appellare, templumq; hoc quod fuisse credunt, ubi nunc Augustæ Prætorium conspicimus, non Cisæ ut quidam dixerat:

Quem male polluerat cultura nepharia dudum:
Gallus monticulum hunc tibi Cisa tulit.

Sed Isidis fuisse, collisque ibi publici cæteris, non Cisen, sed Isenberg, quasi Isidis montem appellant. Nec ego apud doctos legi, nisi fortè pro Cisa Cererem putaueris, noster Adolphus Ottho Phrisius Augustam prius Cisroim, à Vindæ & Lici confluētia dictam credidit, nostri Cisaram à Cisa, antequā Vindelica diceretur fuisse cognominatā asserunt. Inter scribendum hęc, aduenit sororius meus Christopherus Vuelser, linguę Latinę haud ignarus, & me super illa effigie

lapidea uetuftiffima ædibus facris diui Vdalrici Auguftenfium Patroni affixã admonuit, eam non effe Cifæ, ut uulgus credit, fed Medufæ. Sculptos enim habet crines groffos uipereos, collum eius plectentes, & in eius gemmam, quàm nobis monftrauit hoc epigramma protulit:

Exemptum media de Pallados Aegide dicas,
Gorgona, quam paruo claudit in orbe lapis.
Quin & monftrifici præftant miracula uultus,
Vidit & innumero palpitat angue caput;
Tam fimilis non ipfa fibi eft, fe forfitan illa
Vidit, & à fpeculo faxea facta fuo eft.

Hanc eandem refert. M. Ann. Lucanus Cordubenfis, Pharfaliæ libro nono.

Finibus extremis Libyes, ubi feruida tellus
Accipit Oceanum demiffo fole calentem,
Squallebant latè Phorcynidos arma Medufæ,
Non nemorum protecta coma, non mollia fulco:
Sed Dominæ uultu confpectis afpera faxis,
Hoc primùm natura nocens, in corpore fæuas;
Eduxit peftes, illis è faucibus angues.
Stridula fuderunt, uibratis fibila linguis,
Fœmineæ qui more comæ per terga foluti,
Ipfa flagellabant, gaudentis colla Medufæ.
Surgunt aduerfa furrectæ fronte colubræ,
Vipereum'que fluit depexo crine uenenum.

Item P. Ouidius Nafo Metamorph. libro quarto, —*tamen excipit unus*
Ex numero procerum quærens, cur una fororum,
Gefferit alternis immixtos crinibus angues.
Hofpes ait, quoniam fcitaris digna relatu,
Accipe quæfiti caufam, clariffima forma,
Multorumq́; fuit fpes inuidiofa procorum
Illa, nec in tota confpectior ulla capillis,
Pars fuit, inueni, qui fe uidiffe referrent.
Hanc pelagi rector templo uiciaffe Mineruæ
Dicitur, auerfa eft, & caftos Aegide uultus,
Nata Iouis texit, néue hoc impune fuiffet,
Gorgoneum crinem turpes mutauit in hydros.
Nunc quoq;, ut attonitos formidine terreat hoftes:
Pectore in aduerfo quos fecit, fuftinet angues.

Et quia Germania uitibus, tunc inepta erat, docuit Ofiris ex hordeo potum fieri, haud multum uirtute guftuq́ uini inferiorem, ut Diodorus Siculus libro primo atreftatur, & idem Tacitus ait: Potui humor ex hordeo, aut frumento in quandam fimilitudinem uini corruptus eft. Domitius Vlpianus Iureconfultus ait, Certè Cerzufum, uel in quibufdam prouincijs ex tritico, uel ex hordeo, uel ex pane conficitur, non continebitur. Simili modo nec Camũ, nec Ceruifia. Virgilius tertio Georgicorum.

at pocula læti fermento atq; acidis imitantur uitea forbis.

Sueuo deinde fucceffit Vuandalus, à quo idem Ioannes Annius certis argumẽtis Vindelicos effe ortos docet, quod non fatis probo, cum Vuandali & Vindelici longe differant. Vuandalum poftea in regno Tuifconum fecutus eft, Teutones, qui Mercurius Germanorum traditur fuiffe. Hic facrificos ritus indidit, De quo Lucanus:

Et quibus immitis placatur sanguine diro,
Teutanes,horrens'q; feris altaribus esus.

Ab eodem Teutonicos dictos existimo, refert etiam Berosus, Herculem Alamanum regnauisse apud Tuyscones. Hic est ille Hercules, de quo Tacitus ait: Germani apud eos Herculem fuisse commemorant, primumque omnium uirorum fortium ituri in prælia canunt. Annius putat hunc Almanoum dictum, uel quod Manni filius fuerit, uel ei in regno successerit. Noster Ladislaus Regius Capellanus me certiorem reddidit, ædem sacram Insulæ Rhenanæ Augiæ maioris: à Deo ipso Alman, ab accolis cognominatam. Hinc Sueuos Alemannos dictos credant, hos Fl. Vopiscus in Proculo commemorans ita inquit: Nam Alemannos, qui tunc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contriuit nisi Alemanni (ut plærique credunt) à Lemanno lacu nomen habuerint, quodcunque sit. diutius in Germanorum nominum uetusta conquisitione euagati, ad rem redeamus. Germaniæ uocabulum recens esse dicunt, libro vij. Strabo & Tacitus nuperque additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi sunt, Gallos expulerint: at nūc Tungri, nunc Germani appellati sunt: ita nationis nomē, non gentis eualuisse paulatim, ut omnes primum à uictore ob metū, mox à seipsis inuento nomine Germani uocarentur. Ego autem id magis uetustum credo: Prisco enim Tarquinio Romę, & Ambigato supra Gallos regnante, in Italiam Gallorum trāsitum T. Liuius libro quinto, primæ decadis describit, & de Belloueso Ambigati sororis filio, cui augurio quodam Dij lætiorem in italiā uiā dabant, ita inquit: Alia subinde manus Germanorum Elitouio Duce, uestigia priorum secuta, eodem saltu fauente Belloueso, cum transcendisset alpes, ubi nunc Brixia ac Verona sunt. Retuli etiam prius, Belgas à Germanis plerosque ortos Rhenum antiquitus traductos, ut Cęsar Dictator ait. Habet autem ab Oriē te Germania Dacos: à Meridie Italiam, ab Occidente Gallos, à Septentrione Sarmatiam prope Oderam. Idem Strabo libro quarto. Post Heluetios Sequani & Mediomatrici Rhenum incolunt, in quibus Tribochi natione Germani, relicto natali solo Rhenoque traiecto sedes posuerunt. Tribochos autem noster Cęsareus Poeta Conradus Celtis Protucius, à tribus quercubus antiqua religione Nymphis consecratis nuncupatos affirmat. Tribotesque uocabulo corrupto cognominatos nunc Argentinenses, de quibus etiam postea Suetonius Tranquillus scribit: Germani ab Augusto Cæsare ultro Albim fluuium submoti, ex quibus Sueui, & Sicambri dedentes se, traducti in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocati sunt. Idem Strabo libro septimo, Germaniæ portionem quandam ad Galliam traduxere Romani. Si igitur Belgæ ut plurimum à Germanis orti, Germani etiam ante Cæsaris Dictatoris tempora Cisrhenum habitarunt, & inter Belgas ac Rhenum medij sunt. Gallos quoque expulerunt, ipsisque imperauerunt: non uideo quomodo antiquitus: Gallis Germani paruerint. Ammianus Marcellinus, historiæ Augustæ conscriptor diligentissimus, qui & sub Imperatore Cęsare F. Claudio Iuliano August. F. Constantij, fratris Cōstantini Maximi filio militauit, diuque in Gallia atque Germania fuit. Libro suo decimoquinto, sic inquit: Superiorē & inferiorem Germaniā Belgasque duæ iurisdictiones ijsdē tēporibus rexere, at nunc numerātur Prouincię per omnē ambitū Galliarū, Secūda Germania, Prima ab occidentali exordiēs cardine, Agrippina & Tungris munita ciuitatib. amplis & copiosis: dein prima Germania ubi præter alia municipia, Moguntiacus, Vangiones, Nemetes, & Argentoratus Barbaricis cladib. nota: Post has Belgica prima Mediomatricos prendit, & Treuiros domicilium Principū clarū: huic annexa est secunda Belgica, qua Ambiani sunt, urbs inter alias eminēs fuit, ex illa diuisiōe dilucide cōperimus, Germanias cisrhenanas olim fuisse, & hodie esse: quod Strabo eodē lib. quarto cōfirmat inquiens:

quiens: post Mediomatricos & Tribochos Trinsgri Rheno adiacent, apud quos Rom. Imperatores contra Germanos belligerantes hac tempestate pontem ædificant, loca hæc trans Rhenum incolebant Vbij, quos ad interiorem ripam traduxit Agrippa, nec inultos quidem. Contigui Trinsgris sunt Neruij & hi quoque natio Germanica. nouissimi ad utrunque fluminis ripam habitant Menapij, his per paludes & nemora domus sunt, non proceræ quidem materiæ, sed densæ & dumosæ. Secundum istos & Sicambri Germani consistunt; huic fluuiatili regioni toti supereminent Germani alij quos Sueuos appellant, qui potentia & hominum frequentia cæteros antecellunt, credebam uerbum Vibij supra positum, in Strabone minus emendatè impressum esse, sed cum Hermolai Barbari castigationes Plinianas perlegissem, comperi eum referre. Strabo Vibios appellat, credo tamen Vbios dici, ipse quoque dicit uiculum esse contra Coloniam Agrippinensem ultra Rhenum Vbium cognominatum, sed de Vbijs alia subiungemus. Idem Tacitus ait ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Tribochi, Nemetes. Vbij quidem Rom. Colonia esse meruerint, ac libentius sui conditoris nomine uocantur, origine erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati sunt ut arcerent, non ut custodirentur. Tranquillus in Otthone Cæsare inquit: Sub idem uerò tempus Germanicianus exercitus in Vitellij uerba iurauit, quod iuramentum factum esse constat, Agrippinæ per Fabium Valentem, quem secuti sunt exercitus superioris Germaniæ. Idem Tacitus libro duodecimo. Sed Agrippina Augusta Claudij Cæsaris coniunx, quo uim suam socijs nationibus ostentaret, in oppidum Vbiorum in quo genita erat, ueteranos Coloniam'que deduci impetrat, cui nomen inditum ex uocabulo ipsius, ac forte acciderat, ut eam gentem Rheno transgressam auus Agrippa in fidem acciperet. Vnde Iulius Paulus Iureconsultus, qui unà cum Domitio Vlpiano assessor Papiniani fuit, ab Antonino Heliogabulo Cæsare (qui se inuictum & summum Solis sacerdotem appellauit, ut clarè ex eius nomismatis perspectum habui) uel à Marco Aurelio Seuero Alexandro Cæsare Præfectus factus, ita scribit: In Germania inferiori Agrippinenses, Italici sunt Iuris. Extat adhuc oratio apud Tacitum libro XX. historiæ Augustæ, qua Tencteri Rheno discreti gens missis legatis mandata apud Concilium Agrippinensium edi iubet; quam ferocissimus unus è legatis in hunc modum protulit. Redisse uos in corpus nomen'que Germaniæ communibus Deis, sed præcipue Deorum Marti grates agimus, uobis'que gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis, nam ad hunc diem flumina ac terras & cœlum quodammodo ipsum clauserant Romani, ut colloquia congressus'que nostros arcerent, uel quod cotumeliosius est, uiris ad arma natis inermes, & propè nudi sub custode & precio coiremus, sed ut amicitia societasq; nostra in æternum rata sint, postulamus à uobis, muros Coloniæ munimenta seruitij detrahatis, etiam fera animalia si clausa teneas, uirtutis obliuiscuntur. Romanos omnes in finibus uestris trucideris, haud facile libertas & domini miscentur, bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quicquã, aut segregare causam suã possit, liceat uobis nobisq; utranq; ripã colere, ut olim maioribus nostris, quomodo lucẽ diemq; omnib. hominibus, ita omnes terras fortibus uiris natura aperuit. Instituta cultumq; patriũ resumite abruptis uectigalibus, quibus Romani plus aduersus subiectos quam armis ualent. Sincerus & integer, & seruitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut alijs imperitabitis. Agrippinenses cõsultandi spacio sumpto in hunc modũ respõderunt: Quæ patriæ libertatis facultas data est, auidius quã cautius sumpsimus, ut uobis cæterisq; Germanis, consanguineis nostris iungeremur, muros ciuitatis congregãtibus se tum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis quã diruere

ruere tutius est. Si qui ex Italia aut Prouincijs alienigenæ in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit, uel in suas quisque sedes refugere. Deductis olim & nobiscum per connubium sociatis, quique mox prouenere, hæc patria est, nec uos adeò iniquos æstimamus, ut interfici à nobis parentes, liberos nostros uelitis. Vectigal & onera commertiorum resoluimus, sint transitus incustoditi, & diurni, & inermes, donec noua & recentia iura, in uetustatem & consuetudinem uertantur arbitrum habebimus Ciuilem & Velledam, apud quos pacta sancientur. Velleda autem qui fuerit Tacitus ibi declarat. Hanc orationem & Agrippinensium responsionem ideò referendas censui, ut etiam ex ijs Agrippinenses Germanos esse cognosceremus, sic de Moguntiaco satis constat, de quo diuus Hieronymus & etiam alijs ad Geronciam ita scribit: Moguntiacum nobilis quōdam ciuitas capta, atque subuersa est & in Ecclesia multa hominū millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti. Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebates extremiq; hominum Morini, Tornacum. Nemete, Argentoracum translatæ sunt in Germaniam. De Nemetibus Sebastianus Brand optimæ eruditionis uir & communis amicus noster ad Marcum:

Inter Germanos, Nemetum celeberrima Spira
Quondam erat, à nobis nomen habere studens.

De Moguntia Celtis noster ad suam Vrsulam cecinit.

Moguntiacæ quæ stant in mœnibus urbis
Sollicitas oculos unica cura meos,
Inter quæ Drusi stant ardua busta Neronis,
Clara à Germanis nomina primus habens.

Idem Celtis ad Rhenum.

Argentoracos, Nemetes & Vangionesq;
Abluis irriguo fons tuus ille uado,
Iamq; Moguntiacam uastus te flectis ad urbem,
Quæ prima impressas tradidit ære notas.

De hac arte impressoria idem Brand.

Nuper ab ingenio Rhenanæ gentis, & arte
Librorum emersit copia larga nimis,
Et qui diuitibus, uix Regi obuenerat olim,
Nunc liber in tenui cernitur esse casa,
Gratia Dijs primum, mox impressoribus æqua
Gratia, quorum opera hæc, primò reperta uia est.
Quæ doctos latuit Græcos, Italosq; peritos,
Ars noua, Germano uenit ab ingenio.

Mouit mihi stomachum præceptor meus, rerum uetustarum alioquin solertissimus inquisitor Pomponius Lætus, uoluit enim nobis Germaniæ, inuentę artis impressorię laudem pręripere, ad Augustinum Mapheum scribens, ita ait: Imprimendi facultatem, multis sęculis intermissam paulo antè reuocatam esse. Vnde hoc diceret ego plurimum cunctatus sum, tandem ex Francisco Cardulo Narniensi didici, eum diui Cypriani sententia fertum fuisse, is enim de Idolis scribēs inquit: Saturnus literas imprimere & signare nummos in Italia primus instituit, qui licet rarus apud Pomponium uetustatis inuestigandæ Christianus restis est, fidem tamen non facio, Diuum Cyprianum de ea impressoria arte (qua nunc utimur) locutum fuisse, sed & Saturni tempore calami uel pennæ usus non erat, literas forte ferro uel lignis impressit, cęterosq; docuit, non coniunctim, uerum singulas particulatim imprimendo debito ordine locare: Vel ut idem noster Episcopus Tergestinus opinatur, Saturnum docuisse literas imprimere eas que in nomismatis expressę sunt, non quę nunc papyro imprimuntur.

Signauit

Signauit enim ęs primum in Italia cum Iano monetam,& in ęs impressit literas. Sic Deus etiam uerus apud Hieremiam capite XXXII. ait: Agri ementur pecunia,& scribentur in libro,& imprimetur signum.

Reditum facio,ad utramque Germaniam. Idem Tacitus libro duodecimo, historiæ Augustæ ijs temporibus in superiore Germania trepidatum aduentu Chattorum latrocinia agitantium: Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones & Nemetes, addito equite alario, monuit, ut antè irent populares. Idem lib. XX. Spreto Flacco inferiorem Germaniã petiuere, ut Claudio Ciuili iungerentur, erat enim regia stirpe Batauorũ princeps, Herennius Gallus Bõnam obtinuit. Titus Liuius lib. CXXXVII. L. Floro in epitomate referente: Ciuitates Germanię cis Rhenũ & trãs Rhenum positas à Druso oppugnatas fuisse. Idem Florus libro tertio Epitomatum de bello Gallico. Drusus missus in Germaniam prouinciam, primus domuit Vsipetes, & Marcomannorum spolijs insignibus, quendam æditum tumultum, in trophæi modum excoluit: inde ualidissimas nationes, Cheruscos, Sueuos & Sicambros pariter aggressus est. Germani postea, Quintilij Vari libidinem & superbiam, haud secus quàm sæuitiam, od isse cœperũt, & Arminio duce armis correptis occisæ sunt Vari tres legiones. Nihil ea cæde per paludes, percꝗ syluas cruentius, nihil insultatione Barbarorum intolerantius, præcipue tamen in causarum Patronos, alijs enim oculos, alijs manus amputabant, unius os consutum recisa prius lingua, quam in manu tenens Barbarus, tandem, inquit, uipera sibilare desiste: ipsius quocꝗ Consulis corpus quod militum pietas humi abdiderat effossum, aquilas etiam duas Barbari possederunt, tertiam signifer: priusquam in manus hostium ueniret, euulsit, mersacꝗ inter baltei sui latebras gerens, in cruenta palude latuit, Hac clade factum, ut imperium Rom. quod in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret, tunc ea Vari clade siue Titi Ennij prætoris cæde, legione etiam Martia amissa; Ciuitas nostra plurimum nobilitata forum publicum apud nos Perlauem, à praedicta legione cognominant, ubi aliquando inscriptum fuit

Indicat hic collis Romanam nomine cladem,
Martis quoq; legio simul perijt.

Ceciditꝗ ea pugna cum equitatu Macedonico Auar Græcus Bogudis filius, rustici ex eo domus non longe ab Augusta adhuc Criechsauar appellantur.

His nomen terris Bogudis dat regia proles
Græcus Auar pecudis de Sueuis more litatus.

Ex urbis tunc principibus occubuere, Habino à quo collis Habinberg inscriptus est:

Præfectus Habino se uictum atq; sepultum
Perpetuo montis nomine notificat.

Et Cacchus qui uillæ Cacchingo nomen dedit, auxit hanc soli nostri natiui nobilitatem. Decimus Drusus Tiberij Neronis filius Cæsaris Augusti ex Liuia Drusilla priuignus restituit quidẽ urbẽ ædificijs, & arce contra Pannones munitissima, cuius uestigia in campo Burgi in suburbijs portæ Virgineæ adhuc conspicimus. Amplificaturꝗ in dies ab inuicto Cæsare Maximiliano August. Pio Felice Patre patriæ Supra scriptos itaque auctores, testes inculpatę uitę, summę doctrinæ, & experientiæ, fide nulla uacillantes referre uolui, ut tua Dominatio aperte perspiceret, Germanias ambas, inferiorem & superiorem, primam & secundam, inter Belgas & Rhenum antiquitus, etiam ante Cæsaris Dictatoris tempora fuisse, Gallos expulisse fixisseꝗ ibi sedes suas, & quod Rhenus, easdem à magna Germania separaret.

Contra nos fortè parte Germaniæ desertores testes eosdem proferent, quibus si poterimus, satisfaciemus, dicunt ipsi: Idem Cæsar libro primo de bello Gallico ait

co ait: Belgæ proximi sunt Germanis, qui transrhenum incolunt. Idem Tacitus Germania omnis à Gallijs Rhetijsq; & Pannonijs Rheno & Danubio fluminibus à Sarmatis Dacis'que mutuo metu aut montibus separatur, cætera Oceanus ambit. Idem Tranquillus in Dictatore: Gessit autem nouem annis, quibus in Imperio fuit hæc, ferè omnem Galliam quæ à saltu Pyrenæo Alpibusq;, & monte Gebenna, fluminibus, Rheno & Rhodano, continetur. Idem Plinius suprascripto capite decimoseptimo: Agrippa uniuersarum Galliarum, inter Rhenum & Pyrenænm, atque Oceanum ac montes Gebennam & Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem CCCCX. M. passuum latitudinem CCCXIII. computauit. Et Solinus de mundi mirabilibus inquit: Galliæ inter Rhenum & Pyreneum, item inter Oceanum & montes Gebennam, ac Liren. porriguntur fœlices. Paulus Orosius: Gallia Belgica habet ab Oriente fluminis Rheni Germaniam. Item Eutropius libro decimo de gestis Romanorum ait: A Iuliano Cæsare Constantij Cæsaris sororio, atque patruele, modicis copijs apud Argentoratum Galliarum ingentes Alemannorum copiæ extinctæ sunt, Paulus etiam Diaconus in additionibus ad Eutropium capite tertio: Gratianus apud Argentariam, oppidum Galliarum formidolosissimum bellum incredibili fœlicitate confecit. Ex ijs autoribus, nostris'que testibus Germaniæ desertores, argumentari uolunt, Prouincias omnes cisrhenanas ad Gallos spectare debere, quod inficiari uolumus. Et id approbamus: Vetustissimos Galliæ terminos aliquando ad Rheni fluminis partem protensos fuisse, ex eo'que Germani cisrhenani, ad Gallos non pertinent, sed Gallis repulsis, Germani cisrhenum sedes proprias fixerunt, ibiq; Germaniæ, superior atque inferior. appellatæ nunquam Gallis, sed uel Romanis, uel Cæsaribus Augustis, uel etiam Regibus uera origine Germanis paruerunt, & multo etiam tempore liberi fuerunt, præscripti etiam testes, ut certo persuasum duco, cum de Rheno loquuntur, non proximum hunc terminum, sed magis notiorem significant. Illud tamen non nego, ueteres Heluetios & Rauracos ad Nantuates usq; quos appellant Constantienses olim Gallos, nunc autem Germaniæ superioris esse. Plinius quidem Nantuates non meminit, uerum post Rauracos à Cæsare Rauracios dictos. Principium Tribochorum, ad Germaniam cisrhenanam superiorem porrigitur: nec Orosius Galliam eo loco usque ad Rhenum describit, sed ad Germaniam Rheni fluminis, hoc est, cisrhenum, ut Ammianus docuit. Præterea si Gallia Belgica aliquando usq; ad Rhenum, non tamen in omnes ipsius fluminis partes protensa fuit, quod satis docet Strabo libro eius quarto ad cuius initium ita inquit: Belgas uero nominabant, reliquos Oceano confines, usque ad ostia Rheni, & nonnullos Rheni & Alpium uicinos incolas: & etiam per hoc certo constare non poterit, Germanos cisrhenanos Gallis paruisse, nisi uictor uicto paruerit. Galli enim sunt uicti à Germanis atq; expulsi.

Quod autem Heluetij antiquitus fuerint Galli, & quod eosdem à Germania magna diuidat Rhenus, docet Cęsar libro primo de bello Gallico: & Cornelius Tacitus libro decimoseptimo ait: Irritauerunt turbidum ingenium Heluetij gens Gallica soli in armis. Nunc autem ab Alpibus Italię imminentibus, & Rheni origine, siue is ex Lepontijs (ut idem Cęsar libro quarto inquit) oriatur, siue Rhetos Tacito auctore & Noricos interfluat, siue ut idem Strabo predicto libro ait: Et Nantuante lacus'que Pelemena per quem Rhodanus effertur, & fluminis ipsius fontes non longe autem ab istis sunt Rheni fontes, & mons Adualla, ex quo in Septentrionem Rhenus excurrit, & diuersa ex parte Adua in lacum Larium iuxta Comum intrans. Verbum Adualla credo legi debere Adula. Heluetij non sunt Galli, sed Sueui Germani, scribunt que se iuratos, ueteris confœderationis Sueuię, de quibus noster Celtis ad Vrsulam suam:

Pulcher

Pulcher Heluetius ubi Rhenus concoquit uuas
Gallia Germanis proxima rura secans.

Rursus cum quibus controuersia est, nobis obijciunt, si Germani cisrhenani non paruerunt Gallis. quid de Franciæ regibus, Clodoueo scilicet, qui Argentorati, ut audio Ecclesiam, maiorem & diui Petri erexit. Dagobertus Clotharij secundi filius fundauit cisrhenana monasteria Albiburgium, quì tamen non Latino, non etiã Gallico, sed Germanico nomine, anno Christianę salutis DCXXIII. die XI. Maij, anno regni sui XXIII. ex loco Vuissenburg appellauit. Inseruit'que eisdem fundationis literis alia plura locorum cisrhenum Germanica uocabula, & domum nouam prope Vuormaciam Neuuhusen cognominatam: confederatã Rubiaci, ubi arcem munitissimam Germanico nomine appellatam extruxit. Item alijs Pippino & eius filio Carolo Magno cęterisq́ eorum posteris, quibus totus Rhenus paruit, & sub eorum iugo fuit, Argentinenses utuntur lilio, in nomismate, insigni scilicet regum Franciæ, ergo eis subesse debent, proh fortissimum argumentum.

Ego respondeo, si Germanus Romanorum Cęsar, siue rex supra Gallos, Frãcosq́ occidentales regnaret, eidem iure, non solum Rhenus, sed & Germania uniuersa subesset, & sic Franciæ occidentalis rex, ut Germanus Romanorũ Cæsar, sub ditione sua Rhenũ & Germaniã haberet uti habet, Rogo ex patriæ Germaniæ desertoribus, qui fuerunt Francię reges, Rhenum possidentes, certe non Galli, non Hispani, sed uera origine Germani, olim enim & antiquitus, Francia non erat pars Galliæ, sed Germaniæ, Blondus Flauius Foroliuiẽsis historiarum ab inclinatione Imperij libro primo sic inquit: Sed Franci & ipsi Germani ex eã Prouincia quę nunc etiam Franconia appellatur, oriuntur, tunc erant in Gallijs, eos autem primus Romanorum Ducum domuit in patria Constantius Flauij Constantini filius, eaq́ accepta clades tunc effecit, ut semper postea usq́ ad Honorij & Arcadij tempora fuerunt in Patria quietissimi. Eorundem uerò Imperatorum anno septimo mutandi melioris soli gratia, patrijs sedibus relictis Rhenum transmiserunt, & apud Treuiros, Mediomatricos & Metenses, ac Leucos qui & Tullenses Veredimẽsesq́, confederant, quos Sueuis ob uetustas simultates instigantibus, Vandali, Burgundiones, atq́ Alani, per uim & arma, in Franconiam se recipere conpulerunt, Francis ultra Rhenum pulsis, Vandali, Alani et Sueui, ad diripiendas uastandasq́ Gallias sunt profecti, Burgundiones autem sedes illico capere constituerunt, easq́ delegerunt apud Heduos, Hesuntios, Lingonas: Cabilonenses & Matisconenses, in quibus proximisq́ ciuitatibus adhuc usq́ tempora mansere, ut ipsis in locis, pars eius regionis. quæ prius Gallia Belgica fuit dicta, annos iã mille Burgundia nominetur. Vandali aũt, Sueui & Alani interea eã Gallię partẽ, quę Aquitania appellatur, à Ligeri ad Pyrenęũ, Britãni cumq́ mare pertinet, populationibus incẽdijsq́ fœdarũt, fuitq́ ijs Barbaris animus Pyrenæo transmisso in Hispanias irrumpere, sed ab eius montis salebris repulsi, in Gallię mediterranea se cessere, licet postea incolarũ uirib. deturbatis, intra Hispanias admissi sunt, Vãdali, Sueui, & Alani, plerisq́ urbibus expugnatis, ad Lusitanos contendentes, Vlixbonenses pecunijs mulctarunt, qui diuisis inter se prouincijs interioris Hispaniæ, Vãdalis Betica, Sueuis atq́ Alanis Lusitania obuenit, postea sorte iterum inter Alanos & Sueuos ducta, Ij Vlixbonã & quicquid ultra pertinet ad Beticam, illi Emeritam cum omni Gallicia habuerunt, soli Cantabri & Astures Gallitiæ prouinciæ populi, Romanorum iudices conseruarunt. Hæc de Sueuis nostris inseruisse placuit, quod olim Lusitanos armis oppugnabamus, nũc eos negotiationibus perimus, maiores nostri exteros aggressi, nos bellis atq́ seditionibus intestinis, inuicem atterimur, & sæuitijs mutuis obtuimur. Sed ad Francos redeo. Etius Patritius Gaudensij Mœsij ex Dorostana

urbe filius, Exercitus Romani dux insignis, Francos iterato Rheni ripas insidentes, irrumpentesq; in Galliam magna superatos cæde in Germaniam repulit. Idem Blondus libro secundo inquit: Diximus suprà, Francos uetusta origine ex Franconia Germanos, à Vandalis, Burgundionibus & Alanis primo, & pòst ab Etio fuisse ex Gallijs in patriam repulsos. Hi ergo temporibus Valentiniani tertij. Constantij & Placidiæ filij Cæsaris, Etium in bello Burgundionum implicati, & Imperatorem amissis in Africa copijs, eneruatum uiribus audientes, Clodione & Merouco filio ducibus, ex Franconia sunt profecti, & Rheno transmisso, nullis iam qui resisterēt reliquis, in Senonum prouincia sedem apud Aurelianenses Parisiosq; ceperunt, tunc ea pars Galliæ Sennonensis Parisiorum ab Imperij inclinatione, anno XXVI. subiecta est Francis, id est, Franconibus Germanis, iterum Gallos sub iugum suum mittentes. M. Antonius Sabellicus libro nono, Enneadis septimæ, ita inquit: Erat per id tēpus præter Sueuos altera Germanorum gens in Gallia, Francos se à Franconia dixerunt Germaniæ parte, unde aliquot ante annos fuerant profecti. Idem præterea libro primo, Enneadis octauæ superiorem Blondi historiam comprobat. Si ergo Clodouei, Clotharij, Dagoberti, & cęteri ad Pippinum usq;, ex stirpe atq; sanguine Clodionis & Marouei Germanis Franconibus procreati Orientalis, & Occidentalis Franciæ Reges, Rheno dominati sunt, propterea Germani cisrhenani, non sub Gallis sed Francis Germanis erant. Idemq; Dagobertus secundus non solùm Francis rex constitutus erat, sed & supra Burgundiones & Austrasios regnabat, qui tunc sub Germanis cisrhenanis computabantur, non ut occidentalis Franciæ, sed ut Rex Austrasiorum, quos modo Lotharingos & ex Lotharij regno dicimus, & ex quibus Brabantini Principes, Duces, se ex Lotharij regno scripserunt, ex Austrasia scilicet inferiori, superior enim circa Metas erat, eorundem Regnorum distinctionem noster Sebastianus Brand in uita diui Germani declarat:

Tempore quò Francis Dagobertus rex uenerandus
Præfuit Austeriæ, & Gallica sceptra tenens.

Et quia uniuersa tunc Germnania Frāconibus subiecta erat, Germànis cisrhēnanis imperitabant. Quorum ciuitates insignis & eorum armis, coloribus non Regum Franciæ occidentalis, non etiam ranis nec lilijs, sed Francorum Germanorum albo scilicet & rubeo, usi sunt hodieq; utūtur. Vetusta Coloniæ Agrippinensis arma, Ducatus Franconiæ, acies triangulariæ albæ & rubeę, quibus etiam diuis Magis tribus eò translatis (acie semotis) & ijsdem coloribus retentis Coronæ tres additę sunt. Habet Mogūtia rotas duas albas in cāpo rubeo. Vuormacia clauem albā, in campo similis coloris. Spira Ecclesiam rubeam in campo albo. Argentina campum album, quem (ut uulgi uocabulo utar Strata per medium scindit, à Strasburgio desumpta. Tholossæ etiam regnum tunc in Gallia separatum Ariberto & Chilperico filio regibus defunctis, Dagoberto cesserat. Supra etiam mille & centum annos, illustris Maso Sueuorum dux Monasterium quod Masonis appllant, apud Sungoios non longe à Rheno erexit, ibiq; cū filio tumulo conditus est. Euerhardus eiusdem prouinciæ dux Ecclesiam Morbacensem Alsatiæ Christianæ religioni dedicauit, adeò Alsatiæ Christianæ religioni dedicauit, adeò quod etiā antiquitus non omnis Rhenana regio sub Francis Germanis fuit. Et Leone quarto Cæsar August. Constantinopolitano Childericus XXI. & ultimus Merouei Germani Franci prosapiæ ex clerico rex, qui Eticonem diuę Otilię patrem consanguineum suum Alsatię Ducem creauerat, alias cum à prædecessorū suorū moribus descisceret, & regibus Germanis Frācis ob uitia quibus immersus lōge ablimilis opportunumq; necessariumq; esset ut iterum Gallis Germanus rex proficeretur, idcirco consilia Zachariæ Pont.

Max.

Max. Pipinus Dux Brabantinus, & Austrasiorum, etiam Germanus maiorq; domus Franciæ (agebat enim in palatio Treuirensi) per proceres Franciæ Rex declaratur, cuius posteri Germani origine usq; ad Ludouicum Arnulphi Cæsaris filium supra Gallos regnarunt, ut postea latius declarabimus.

Francorum modò originem altius repetamus: Pius secundus Pont. Max. in Europa sua inquit: Franci quidem Troiani Ilio deleto, Priamo duce, Priami ex sorore nepote per Pontum Euxinum in Meotidas, & in Scythiam peruenere, ibiq; Sicambriam condiderunt, à qua dicti Sicambri, & manserunt ibi uectigales, ad Valentiniani Cæsaris tempora, cuius iussu quod Alanos rebelles in deditionem eius coegissent, in decennium libertate donati sunt, & mutato nomine Franci appellati, mox effrenes facti, iugum Romanum recusantes, Scythia digressi, & in Germaniam profecti, Turingiæ consederunt, & Pharamundū Marcomedi filium Antenoris nepotem supra se Regem constituerunt, cuius filius Clodoueus Crinitus, siue Clodio & Franci unanimiter Rheno Romanos fugauerunt, & aucti potentia, subiugatisq;, Moguntia, Treueri, Agrippina, Tornaco, Cameraco, Remis, Suessona, & Aureliano, regnum eorū ab Aquitania usq; in Baioariam extenderunt. Clodoueo successit Meroueus filius, à quo Franci dicti sunt Merouingi. Rupertus Gaguinus in Francia sua, Meroueum hunc, nō meminit Glodionis filium, sed sibi sanguine propiore iunctum, ego mihi persuadere non possum, nec etiam credo, sub Valentiniano Cæsare, Sicambros primùm Francos appellatos, in Germaniamq; profectos fuisse. Miror etiam eundem Gaguinum Francos Germanos subticuisse, sed fortè non mirandus, cum aliàs rerum ordinem non satis complexus est. Sicambri ante Cæsaris Dictatoris tempora, sedes suas fixas apud Germanos habuerunt. Libro enim quarto de Gallico bello inquit: Vsipetes & Teuchateri se trās Rhenum in fines Sicambrorum receperūt, quare ipse ponte supra Rhenum extructo, in fines Sicambrorum contendit, de quibus M. Val. Martialis ad Domitianum Cæsarem.

Crinibus in nodum tortis uenere Sicambri.

Et Iuuenalis Satyra quarta

Tanquam de Getis aliquid tornisq; Sicambris.

Et Celtis noster ad Rhenum ait:

Ad Lobicas arces mox incipis ire tricornis,
Cum trifido scindens flumine Rhene caput.
Iussus ad Arctoas gentes, sed Balus in Austros,
Rhene sed in medio gurgite nomen habes.
Hæc Bataui, madidiq; habitant loca nota Sicambri,
Quos modo Gelrenses flamineosq; uocant.
Hollandosq; cauis habitant qui littora terris,
Suspensos dubio, per freta seua metu.

Sic ergo longe ante Valentianum Cæsarem Sicambri Germani fuerunt, & etiam Franci in Germania appellati, à uocabulo Germanico Francken, quod liberum interpretatur, quasi iugo Romanorum seposito, Germani in libertatem proclamabant, de quibus Flauius Vopiscus ait in Aureliano Cęsare: Idem apud Moguntiacum Tribunus Legionis sextæ Gallicanę Francos irruentes, cum uagarentur per totam Galliam sic afflixit, ut ccc. ex ħs captos, septingentia interemptis, sub corona uendiderit. Vnde iterum de eo facta est cantilena: Mille Sarmatas, mille Fräcos semel, & semel occidimus, mille Persas quærimus. Et in Floriano Cęsare responsum est ab Aurispicibus, quandocunq; ex familia eius, & Taciti Cęsaris fratris sui Imperatorem Romanum futurum, seu per fœminam seu per uirum, qui det iudices Parthis ac Persis, qui Francos & Alemannos sub Romanis legibus habeat. Et idem in M. Aurelio Probo: Enimuero quę mundi pars

eſt,quam ille uincendo non didicerit, teſtes ſunt Mamaridę in Africæ ſolo uicti teſtes, Franci inuijs ſtrati paludibus,& quod idem de Francis in Proculo refert præterire colui,Quare Blondus,ut præmiſſum eſt,iure optimo Francoa Germanos ſcripſit.Sic etiam Eutropius libro 10.inquit:Conſtantinus Maximus Maximiani Herculij gener in Gallijs & militum & Prouincialium ingente fauore regnabat,cæſis Francis & Alemannis,ſcriptumq́ eſt,in Panegyrico eiſdem Cęſaribus dicto:Fortitudinem autem illiua iam tum in principijs conſecutus es, multa ille Francorum milia qui & Batauiam aliasq́ cis Rhenum terras inuaſerant, interfecit, depulit, abduxit. Ammianus præterea Marcellinus ait:Francos petit quos conſuetudo Salatios appellauit,auſos olim in Romano ſolo apud Toxandriam,locum,habitacula, ſibi figere. De Toxandris Plinius lib.4.capite 17.ſcribit. Ego autem puto Salatios à Sala flumine Franconiæ dictos,quod in monte Vichtilberg à pinis uulgo appellato oritur,celebratum à Celti noſtro.

Francia Germano mihi ſtirps & origo poetę
Hercinię medio cincta beata ſinu,
Qua im Mœnus mediam perlambit uitifer oram,
Cuius quadrifluuio naſcitur unda iugo
Pinifer is,cuius de uertice flumina quattuor,
Quattuor in partes orbis amœna cadunt,
Mœnus ad occaſum Francorum fertur in oras,
Sala ſed Arctois perditur Albis aquis.
Egra ſed Eoi petit ardua regna Boemi,
Sed Nabus Hiſtrinis inſinuatur aquis.

Inde Salicam legem à Salatijs dictam,quę incipit: Moſes gentia Iudæorum,& ſubiungitur,Theodoricus Rex Francorum cùm eſſet Catalonis, ipſo dictante, iuſſua ſcribere legem Francorum, Almannorum, Baioariorum,unicuiq́ genti, quę in eius poteſtate erat,ſecundum conſuetudinem ſuam addidit, quæ addenda erant,& ſequitur:Quicquid Theodoricus Rex propter uetuſtiſſimam Paganorum conſuetudinem emendare non potuit,poſt hęc Ildebertus rex inchoauit,ſed Clotharius rex perfecit.Hęc omnia Dagobertus Rex glorioſiſſimus per uiros illuſtres, Claudium, Codonidum magnum, & Agilufum renouauit. Et iterum ſequitur: Dictauit legem Salicam, Proceres ipſius gentis,qui tunc aderant, Rectores, id eſt,Vuiſogaſte,Salegaſte,& Vuidogaſte,Arogaſte,Bedogaſte,Vironadi,in loco cognominato,Salechamne,Bodecamne & Vuidocamne, neſcio cur Gaguinus hanc Saliquam appellet. Verum ſi ſupputabis Cæſares à Valeriano uſq́ Valentinianum 3.ſub quo Franci Germani regnum ſuum in Galloa extenderunt,inuenies illos non ſolum ſub Valentiniano,ſed etiã antea Francos Salarios Germanos dictos fuiſſe poſſumua coniectura admitterre, cum Sicambrorum pars ad Germaniã inferiorem contenderit, etiam ante Cæſaris Dictatoris tempus,reliquos in Germania(ubi nunc Franconia eſt)conſediſſe. quorum reliquias Cæſar Auguſtus,ultra Albim adhuc conſtitutas, Sicambros Germanos ſubmouit, & ad Rhenum collocauit, ſic Francis Germanis,Gallis in deditionem coactis,regni ſui auctis finibus ab Occidente à Rheno,Ligeri atq́ Oceano,ultra Danubium & ad Salam,Sorabes à Thuringis diuidentem. Carolus Martellus,Magni Caroli auus,Euronicus Alſatiæ ducis nepotes,Lunfridum & Eberhardum expulit. Magnus uero Carolus paterno regno adiecit, Hiſpanos penè omnes, Aquitanos,Vaſcones,Britones,& Italiæ partem quæ Longobardorum erat:Item Saxones qui à flumine Albi Veſeram uſq́ à uentorum nominibus) quæ idem Magnus Cæſar lingua ſua natiua Germanica primua indidit) Oſtueldi, hodie etiam Saxones, & à flumine Veſera ad Rhenũ Vueſtueldi,nũc Vueſtuali appellati,quaſi Saxones Oſtrocampeſtres,& Viſo campeſtres Bilcos

ſuo

suo nomine Veletabos Nortmannos nunc Nortuuegios dictoa, Danos, Auares, Bohemos, utrosque Pannones, Histrtenses, Liburnos, Dalmatiam terrestrem; & Germaniam omnem, intra Rhenum Vistulam & Oceanum sitam, quare satis perspeximus, Germsnorum Franciam duplicem fuisse Regnum, scilicet, Orientale & Occidentale, quod & multo tempore spud Francos Germanos coniunctum fuit. Verum Ludouico seniore, Ludouici Pij filio Caroli Magni nepote, auitum paternumque regnum cum frstribus diuidente, Lotharius primus Cæsar & frater suus rex Carolus pòst Cæsar Occidenti præfuerunt. Ludouicus senior, & filius Ludouicus iunior supra Orientales regnauerunt, quod literis erectionis Ecclesiæ Vuysenstaig, Augustēsis diocœsis, cōprobamus, in quarū calce ita scriptū est: Acta est hæc traditio in ipso loco Vuisontessteiga sub die 8. Idus Decēbris, Anno ab incarnatione Dñi D.CCCLXI. indictione 10. regnāte Dño Ludouico super Orientales regiones, Anno XXVIII. regni eius. Presuerūt tunc Imperio & Frāciæ Occidētali Ludouicus 2. Lothsriæ primi Cæsaris filius, & Carolus Caluus 2. Cæsar Ludouici senioris prædicti ex Ludouico Pio Cæsare Augusto frater Item in literis donationis Monasterij sanctorum Felicis & Regulæ in Turego factæ, its continetur: Ludouicus diuina fauente clementia rex, qualiter pro serenissimi Imperatoris aui Caroli & præstantissimi Ludouici Augusti Domini & genitoris nostri, necnon & sempiterna rememoratione, ac pro coniugis & prolis nostræ charissimæ perpetua mercede, Curtim nostrsm Turegum in Ducatu Alamanico in pago Turganensi, &c. actum XXXII. Regni nostri, in Orientali Francia regnante. Datum Reginspurg ciuitate regia. Licet postea Ludouicus iunior huius senioris filius, Baioarico regno contentus fuerit, ut ex literis Gotzuualdi Abbatis Monasterij Altacensis, cognoui, quibus rex Ludouicus iunior ita scripsit: Ludouicus gratia Dei rex Bauarorum ex quo regalis dignitas &c. Datum Heligbrun in nostro palatio regali, ab incarnstione Christi Anno D.CCCL. die XVIII. Augusti regni nostri 7. De hac Orientali Francia Otho diui Leupoldi Austriæ Marchionis filius & Frisingensis Episcopus ita scribit: Per idē tempus Ludouicus rex orientalium, occidentalia regns uocatu quorundā Principum regnique terminos occupans, Senonss usque progreditur. Præterea eodē tēpore regnū Galliæ à Franciæ regno diuersum erat. Carolus enim 3. ob corporis proceritatē grossus sppellatus, Cæsar Augustus in literis suis in Monasterio superiori Ratisponæ datis ita inquit: In nomine sanctæ & indiuiduę Trinitatis Amen. Carolus diuina fauente clementia Imperator Augustus: Si membri Christi, &c. data 14. Kalend. Martij, Anno Dominicæ incarnaionis D.CCCLXXXVI. indictione 4. Anno Imperij pijssimi Imperatoris in Italia 6. in Francia 5. in Gsllia 2. actum in uilla quæ Rotuilæ uocatur. Item Arnulphus Ludouici Senioris nepos. Carolomani ex illustri fœmina filius nsturalis, primum Carentaniæ dux (Grosso ægrotsnte) rex, mox Cæsar Augustus declaratus, omnem orientalem & postea Francism occidentalem in deditionem suam accepit, regnauitque supra Gallos plures annos. Vnde idem Frisingēsis ait: Arnulphus totam Orientalem Franciam quod modo Theutonicum regnum appellatur, id est, Baioariam, Sueuiam, Saxones, Thuringiam, Phrisiam, Lotharingiam rexit. Occidentalem uero Odo ex eius auctoritate habuit. Præterea diuus Henricus Bambergij tumulo conditus antequam Cæsar coronatus fuisset, se illius Francię regem scripsit; quod eius literę apud Monasterium Vueissenburgense attestantur, quibus inquit: Data XVIII. Kalendas Februarij, Anno incarnationis Dominicæ M. III. Henrici gloriosissimi regis regni in Francia primo, indictione prima, actum Drodenhoff. Sic etiam Carolus Magnus, & posteri eius prosapię, qui supra Gallos regnsuerunt, Germsni origine fuerunt, noster Brand de translatione Imperij cecinit:

Translato imperio à Græcis Germana repente
Natio, suscepit regia sceptra, & opus.
Germanus, quia nam, nostro quoq; natus in orbe
Carolus, & uero semine Teuton erat,
Nempe orientalis Francus fuit, unde recepit
Francia Gallorum, quod modò nomen habet.

Defunctis autem Carolonis, & plerisque per ignauiam regno Franciæ abdi-
catis, Henricus primus rex Augustus Magni Otthonis pater, ob frequētem ani-
mi aucupationem auceps appellatus, primus item libera potestate in Saxones
usus, suasu generi sui Gisberti Belgici ducis, cum Francis orientalibus à Carolo
occidentalis Franciæ rege desciuit, eoq; adsentiente, Galliam Belgicā quasi uni-
uersam cum palatio Aquisgrani, Regno Burgundionum excepto: omnem scili
cet Austrasiam, quæ Franconibus Germanis Regibus occidētalis Franciæ hue
usq; paruerat, Germaniæ imperio adiecit, & in signum perpetui pacti atq; fœde
ris, diui Dionisij Ariopagitæ manū dono accepit: ea causa Lotharingia ipsa atq;
Lothariæ regnum cæteraq; prouinciæ Belgarum cum Germanis cis Rhenum
superiori & inferiori, in hunc usq; diem sub Romanorum Imperatoribus Cæsa-
ribus Augustis fuerunt. Idem Otho Magnus Ludouicum Caroli prædicti fili-
um Belgas repetentem arce Brisacēsi capta fugauit, & Prouinciam eam iterum
subiugatam Germanico imperio pacatam reddidit: Primumq; Alsatiæ superio
ris prouincialem Comitem creauit, Kiburgensem Comitem, cuius familia pòst
deficiēte, inuicti Cæsaris nostri maiores Hapspurgenses, in ea dignitate successe
rūt. Sic idē Otho in prædicto Henrico Aucupe ait: Othonē Magnū in Decretis
Pontificū primū regem Theutonicorū uocatum, quod regnū modò Romanū
esse cernitur, partē esse regni Francorū, denique ut ostensum est, tēpore Caroli re
gnum Francorum tota Gallia, id est, Celtica, Belgica, Lugdunensis, totaq; Ger-
mania à Rheno ad Illyricum usq; terminus fuit. Dehinc diuiso inter filios filiorū
regno aliud orientale, aliud occidentale, utrunq; tamen regnum Francorum di-
cebatur. In orientali ergo quod Theutonicorum dicitur, deficiente Caroli stir-
pe, manente adhuc in Occidentali Francia ex successoribus Caroli, Carolo, pri-
mus ex gente Saxonum, successit Henricus, cuius filius Otho qui etiam Imperi-
um à Longobardis usurpatum reduxit ad Theutonicos orientales Francos: for-
san dictus est primus rex Theutonicorum nō quod primus apud Theutonicos
regnauerit, sed quod primus præter eos, qui à Carolo Caroli uel Carolingi, sicut
à Meroueo Merouingi dicti supra, ex alio, id est, Saxonum sanguine natus, impe
rium ad Theutonicos Francos reuocauerit, sicut Merouingis deficientibus. A
Carolis succedentibus Regnum tamen mansit Francorum, sic & Carolis dece-
dentibus ex alia familia in uno tamen regno Othones subintroiēre, quæ uarie-
tas humanarum rerum defectum prodens, ab utero mundi usq; in præsentem
diem alternatur. Præterea Imp. Cæsar Fridericus primus Augustus Sueuus, pro-
sapiæ Hohenstauffen, scripturis & monumentis suis publicis, quibus (obtenta
ut uulgo appellant canonisatione) Carolum Magnum Cæsarem in Diuos retu-
lit: Aquisgrani datis, Anno Dominicæ incarnationis M.CLXIIII. indictione
XIIII. sexti Idus Ianuarij, Anno regni eius XIIII. Imperij uero XI. Eiusdem Ca-
roli de Aquisgrani restauratione documenta inseruit inter cætera referentis: No
scitis qualiter ad locum qui Aquis, ab aquarum calidarum aptatione traxit uo-
cabulū, egressus solito more causa uenandi & perplexione syluarū, erroreq; uia
rum, à socijs sequestratus, inueni thermas calidarū fontium, palatiaq; reperi, quæ
quondam Granus, unus de Romanis principibus, frater Neronis & Agrippæ, a
principio construxerat, nunc uero uetustate longa, frutetis & uepribus occupa-
ta renouaui, & ibidem monasteriū sanctæ Mariæ matri Iesu, cū labore & sumptu,

quo

quo potui ædificaui, pignora quoque sanctorum Apostolorum, Martyrum, Confessorum ac Virginum à diuersis terris & regnis (& quæ præsertim Græcorũ) ibidem recollegi, ut eorum suffragio regnum Romanorum firmetur, ac peccatorũ indulgentia condonetur. Præterea à Domino Leone Romano Pontifice huius templi cõsecrationem & dedicationem fieri impetraui, pro nimia deuotione quã erga idem opus habui, præsentibus unà nobiscum Romanis Cardinalibus, multis Episcopis quoque Italiæ ac Galliæ, Abbatibus, Clericis & principibus diuersis, ut sunt Romani Duces, Marchiones, Comites, Principesque regni Italiæ, Saxoniæ, Bauariæ, Alemanniæ, Franciæque, utriusque tam orientalis quàm occidentalis in omnibus uoto & desiderio meo obsequentes. Obtinuique ab omnibus, ut in loco præfato Regia sedes locaretur, ac esset caput Galliæ trãs Alpes, quod ab omnib. est annutum, & hoc à Domino Papa Leone præfato confirmatum, &c. Ecce Carolus Cæsar noster Romanum Regnum & eius sedem Regiam, etiam in Galliis trãs Alpes, & citra Rhenum, Aquisgrani constabiliuit, si saltem concedimus, quod cis Rhenani Galli fuerint, necessario eos etiam tunc, sub Germano Cæsare fuisse. De Aquisgrano, Celtis 3. Amorum:

Vrbs ubi fumat aquis Chranco ab Appolline dictis,
Corpora quæ morbis tincta liquore leuant,
Quaque patent celsæ Genetricis templa tonantis,
Sanctius in nostro queis nihil orbe micat
Hanc caput imperij statuit rex Carolus olim,
Dum Gallos nostro subderet Imperio.

Ottho præterea 2. Cæsar magni & diuæ Adelheidis filius, Lotharium, Ludouici filium regem Franciæ, iterum in Austrasios noua molientem eam prouinciam iureiurando abdicare coëgit. Gotfridus Bullionus Eustachij senioris Comitis & Idæ filius Soceri sui in Ducatu regni Lotharij successor, & primus ex Germanis Hierosolymitanus rex, eundem comitatum Bullionis, ut scriptor Coloniensis refert, Sperto Episcopo Leodiensi M CCC. Marchis argẽti uendidit. Vnde eius successores, se Bullionis duces siue Comites ab Imperatoribus Germanis inuestitos appellant. Tunc Henricus 4. Rex, Cæsar Aug. 3. Henrico Limburgij Comiti, regni Lothariæ Ducatum contulit, sed postea eodem capto, à Henrico V. Rege, Cæsare Augusto 4. idem Ducatus, Gotfrido Barbaro Bruxellarum & Louaniæ Comiti, ex prosapia Caroli Magni & Gebirgæ Othonis Ducis Brabantini sorore prægenito datus fuit. Ex eo scilicet certo comperimus, quod utraque Austrasia & superior & inferior, quibus pleræque ciuitates Cisrhenanæ compræhensæ erant) à Carolo Magno usque in hunc diem, sub Cæsaribus Germanis & ditione Germanica fuit. Item Archiepiscopus Treuirensis sacri Romani Imperij per Galliã & regnum Arelatense Archicãcellarius ex eo est, quod illa Gallia & Arelatẽse regnum, imperio subesse debent. Præterea quot Episcopi, quot Principes, quot alij Ecclesiarum Prælati, Comites & Barones cis Rhenum, Cæsarem & sacrum Romanum Imperium, uerissimam suam dominationem uenerantur, obseruant, & eidem fidelitatem præstant, quod per annos plures supra DC. ita obseruatum est. Sic publica auctoritas & memoriæ uetustas causa eadem ambulãt, ut inquit Paulus Iureconsultus Cassiũ referre. Nec etiam uideo, si Germani, Frãci imperauerũt Gallis, quomodo Germania cis Rhenum ipsis subesse debeat. Si inuicti Cæsaris nostri nepotes, Carolus super Gallos, & Ferdinãdus super Hispanos regnarẽt, propterea Archiducatus Austriæ, cæteræque prouinciæ huius nobilissimæ domus, à mari Adriatico, ad Oceanũ usque Germaniæ inferioris protensæ, sub iugo Gallorũ uel Hispanensiũ nõ essent. Sed illustrissimi Austriæ Archiduces, Gallis & Hispanis, imperarẽt, quod de lilio Argentinẽsium, in eorũ nomismatis referunt Patriæ Germaniæ desertores: nõ ex hoc Argentinẽses quod Gal-

lis parere debeant conuinci possunt; quia non omnes subiecti Gallis, lilijs utuntur, & non omnes utentes lilijs, Gallis subiecti sunt Florentini habent lilium in nomismate, & tamen de iure Gallis parere non debent. Cætera urbi argentinẽsi argumenta contra blaterones, noster Iacobus Vuimpfelingus, accommodatissime expressit. Hæc sunt quæ Dignationi tuæ referre uolui. Gallos nunquã fuisse dominatos Germanis, quod ne in posterum fiat, Germani maiorum suorum exemplis, animorum magnitudine, simulatibus intraneis longe sepositis, innata fortitudine militari, & ut iure naturæ patriæ astricti sunt, conatu omni, studere, eniti, & efficere atq; curare debent. Valeat tua Dominatio, cui me plurima humilitate commendo. Datum Augustæ in Taberna nostra libraria XIIII. Kalendas Nouembris, Anno salutis M.D.IIII.

VENERANDO ET NOBILI VIRO DOMIno *Matthæo Marescalco Iurisconsulto Augustensis Ecclesiæ Canonico Domino suo inprimis obseruando, Conradus Peutinger* S.P.D.

LEgi nudius tertius eum Iuniani Maij locum, quẽ tu, tuiq; Canonici nobiles & doctissimi uiri Bernhardus & Conradus Adelmanni, mihi de Brenno ostendistis, ubi inquit, Bergomum Gallicum uerbum à Sennonibus Brenni Milit condita, quorũ lingua Monta urbs significatur, inde Bergomenses, quod etsi auctorem nõ nominet, ego tamen diligentius inuestigando compertum habui, ad eandem Bergomi interpretationem Iohannem Tortellium Polycratum referre, nobisq; ex uocabulo Germanico Berg, quod montem significat. ea interpretatio placet: Fortissimum enim ex uocabuli nomine argumentum, etiam si id in Latinam linguam effluxerit coalueritq;. Bergomum nõ à Gallis uerum à Germanis conditam uel restitutam fuisse. Refert enim Strabo de Orbis situ lib. 7 Sennones Sueuorum natio, ut superius dixi, partim intra, partim extra syluam habitant, Getarum contermina genti. Et Cornelius Tacitus de Germaniæ situ, uetustissimos se nobilissimosq; Sueuorum Sennones, sed credo Sennones Sueuos sicut alios Germanos, in Galliã concessisse antiquitus. Reddit tamen me ancipitem Cæsar Dictator, qui de bello Gallico lib. quinto ait: Sẽnones ciuitas firma & magnæ inter Gallos auctoritatis, quam Plinius in Lugdunensi Gallia locat. Item Brennum Plutarchus in Camillo regem, Titus Liuius Regulum, & ex Trogo Pompeio Iustinus, Valerius quoq; Maximus, Ducem Gallorum appellant, qui postea quàm Galli Celtici (Prisco Tarquinio supra Romanos, & Ambigato supra Gallos regnãtibus) siue ex intestinis discordijs, & assiduis domi dissentionibus, siue Bellouesi Ambigati sororis filij augurio, siue optimi uini admiratione allecti, in Italiam uenissent, Romanos integros, & nondum tactos apud Alliam flumen uictoria insigni profligauit. Vrbem Romam captam incendit, & etiam ut idem Iustinus ait, unà Gallorum portione in Italia dimissa, per Illyricos penetrans, Pannonios domuit, & diuisis agminibus, per Belgium Ducem Macedoniam depopulatus, Ptolemæum eius prouinciæ regem interemit, ipse Græcia deuastata, & cæteris regibus ultro non lacessitis, pecunia pacem mercari coëgit, Victoria tamen insolenter usus, in Macedoniam contendẽs, Delphos ciuitatem & templum Apollini dicatum, ob spem prædæ ingentis, oppugnare constituit, scurriliter tunc in deorum cultum iocatus ait: Locupletes Deos largiri hominibus oportere, ipsosq; opibus nullis egere, cum eas præstare alijs soleant, quare per Delphos Deo supplicantes, uiribus etiam minores, repulsus, & montis portione ex terræmotu abrupta, cum suis stratus, dissipatus, & etiam saucius, uulnerum dolore (quem ferre nõ poterat) oppressus, pugione sibi mortem consciuit: hic Brenni exitus. Strabo quoq; lib. 4. eundem Delphos incursauisse, & à plerisque Pransum appellatum, quod quę tunc sacrilegio contaminatos, &

etiam

etiam sequenti tempore, casibus aduersis iactatos fuisse. Idem Maximus Brennus Gallorum Dux, Delphis Apollinis templum ingressus, Dei uoluntate in se manus uertit. Refert idem Liuius, solum Elitonium cum manu Germanorum (fauente Belloueso, cùm transcendisset Alpes, Gallorum uestigia secutum, eo saltu ubi nunc Brixia atque Verona sunt) in Italiam uenisse. Praeterea Iustinus ait: Tuscos à Gallis eiectos, auitis sedibus amissis, Alpes occupauisse, & eorum Ducis nomine Rhaeti, gentem Rhaetiorum, condidisseque Gallos, Mediolanum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridentum, & Vincentiam. Sed ad Bergomum reuertamur, quam Plinius refert & Comum, & Liciniforum, ex Catone, & Cornelio Alexandro, Orobiorum stirpis, sed originem eius gentis Cato se ignorare fatetur. Alexander uerò esse è Graecia docet nominis interpretatione uitam in montibus degentibus. Ego relegi Catonis de originibus fragmentum, quod in manibus habeo, quo ait: Qui cum Orobijs colonis, ibi primus insedit, quorum origo incerta, uti Comi, Bergomi, Licinifori, & aliquot circà populorum. uocabulum ergo aduētitium quod non solum unam, sed linguas diuersas recipit, incertum est. Alexandri idcirco argumentatione negata, de ortu incerto modestius locutum fuisse Catonem, commentator eius credit. Graecae quidem Oros mons & bios uictus siue uiuens dicuntur, quasi in montibus uiuētibus. Verùm non solum Graecum sed Orobium, Sagum, Arameum, uocabulum est, quarum linguam idem commentator, Sagos, Lanigenas, usos existimat, apud quos & Hebraeos Talmutistas. Oros etiam mons dicitur, Bit filius uel filia, hinc Orobij filij montis quem incolunt. Orobij ergo Comenses & Bergomenses, conuenae Tuscorum Alpium incolae, quod si tum Catoni uel etiam Alexandro credendū, nec Galli nec Germani Bergomum condiderunt, sed conijciendum erit, cum oppidum Orobiorum Barra interijsset, ut Plinius scribit, nomine editissimi montis retento, Germanos Sueuos, Sennones, tunc sub Brenno militantes Bergomum restituisse potius, & à uerbo suo Germanico uocabulo Berg eam Bergomum cognominauisse. Caeterum tuae D. officiū erit, si quid habes, unde Brennus coniectura saltem Germanus comprobetur, me doceas, quod ut facias non solū efflagito, sed diligentia ea qua possum, rogo. Vale & me tui obsequentissimum dijudicato, ex taberna nostra libraria 4. Nonas Martij, Anno Christianae salutis M.D.V.

IN PRAESTANTISSIMI ILLVSTRATORIS GERMANIAE DOMINI CONradi Peutingeri Augustensis Symposiarchi, conuiuales Sermones, Sebastiani Brant.

Multa Peutingero debes Germania nostro,
Vindelica imprimis, Rhaetica terra, simul
Quae quondam in tenebris latuisti terra beata,
Nunc per eum illustri tramite carpis iter.
Perge liber faelix, fausto pede, porrige frontem,
Italicis, Gallis, omnigenisque uiris.
Omnia Theutonicam cernant modo secula gentem:
Quam uetus, & quàm sit polliciti illa tenax,
Artibus, ingenijs, armis, rebusque probatis,
Belligerisque uiris Theutona terra uales.
Ergo Peutingero grates, Lycus, Ister & Enus,
Obryncus, Rhenus, Neccarus, Isar, agat.

THOMAS AVCVPARIVS POETA Laureatus, in conuiuales Sermones Conradi Pentingeri Epigramma.

Splendida Germani nitidæ conuiuia mensæ,
Hæc noua festiuo Peutiger ore parat.
Gurgite non turpi ueterem redolentia luxum,
Quanta uel Antonius uel Cleopatra dedit.
Quantaq; regali posuit splendore Lucullus,
Quanta uel Albini cœna superba fuit.
Claudius aßiduo, uel quanta Vitellius usu,
Sergius aut Galba prandia quanta dabat.
Quæ putrida sensus hebetant pinguedine, mentem
Extenuant somno, turgida membra grauant.
Ista sed Ambrosiæ dulci perfusa sapore,
Largifluo sacri nectaris imbre madent.
Qualia Plutarchus, uel Asellius ille Sabinus,
Qualia diuino condidit ore Plato.
Pierides ubi discumbunt Dryadesq; Camœnæ,
Magnus & aurata ludit Apollo Lyra.
Quæ celebri decorant animum conuiuia laude,
Et faciunt uita nobiliore frui.

RINGMANNI PHILESII VOG. Iambicum Sen. Hypo. ad Lectores Epigramma.

C	onradus hæc Pytingerus docta man	V
O	pem ferens Germanicæ scripsit re	I
M	andauit eadem Vuolphius pòst Iunio	R
I	nsignibus calcographi ut typis preman	T
T	anti precemini ut utri uiuant di	V
E	t uos amatores beate uiui	TE.

SERMONEM CONVIVALIVM Conradi Peutingeri, FINIS.

ARMINIVS DIALOGVS

HVTT. QVO HOMO PATRIÆ AMANTISSIMVS, GERMANO- laudem celebrauit.

In Hutt. Arminium Eob. Hessus.

IOT sua stat populis gestarum gloria rerũ
Salua suũ tot adhuc secula nomẽ habẽt
Audet adhuc ueteres reminisci Roma triũ
Et mortis quadã uiuere parte suæ. (phos
Quæ nequit ipsa suas ostendere Troia ruinas
Meonio clarum carmine nomen habet.
Inuida non totas merserunt funera Thebas
Viuit adhuc Spartæ non moriturus honor.
Nondum Palladiæ prorsus cecidistis Athenæ,
Quicquid & eximiæ Græcia laudis habet:
Integra floret adhuc Pellææ gloria gentis,
Persarum nomen fama superstes habet.
Innumeræ gentes aliæ sua nomina seruant,
Quasq; superuacuum quasq; referre mora est,
Vna suæ meritò fraudata est laudis honore
Semper, & incelebris Teutonis ora fuit,
Cur ita? quæ nobis res hunc inuidit honorem?
Fido alibi, cur hic fama maligna fuit?
An quia non rebus clari, non Marte potentes?
An quia nos uictos sæpe fuisse pudet?
Non ita, nam rebus nec clarior ulla per orbem
Gens fuit, aut nullo tempore uicta minus.
Cur igitur? quia non rebus, sed nomina rebus
Quæ facerent scriptis nos caruisse liquet
Præcipue cum floreret Germanica uirtus,
Et nondum hic nostras luxus haberet opes.
Tunc memoranda alijs nostri gessere parentes,
Tunc rerum uirtus unica caussa fuit,
Tunc quia scriptorum nos defecere labores,
Gloria Lethæas nostra subiuit aquas.
Nondum tota tamen, quoniã (licet inuida) nostrũ
Non potuit totum fama tacere decus,
Et sparsim Romana suis ea littera rebus
Inseruit, quæ nunc pauca, sed apta, uides.
Atq; ea si quæras quæ sint & qualia, debes
Hutteni patriæ uindicis esse memor.
Is quæsita suis patriæ monumenta libellis
Aedidit, & lucem iussit habere nouam.
Nam quia sparsæ alijs incognita quæq; latebant;
Qui legeret rarus quiq; teneret, erat.
Ille suas patriæ laudes, atq; eruta paßim
Nomina digna legi, fecit ubiq; legi.
E quibus unus hic est, quẽ condidit ipse, libellus
Sed non auspicijs ædidit ipse suis,
Nanq; immatura præreptus morte, reliquit
Hunc quoq; ceu partem funeris esse sui.
In quo si qua leges non qualia forte requiras,
Parte bona ueniam quo mereatur habet.
Condidit Huttenus, non ædidit, ergo futurum
Quod fuerat melius conijce quicquid erat.
Hunc tibi Mauritius gentili Huttenus honori
Fidus, ab æternis noctibus adseruit
Hic ferus Arminius patrijs qui uictor in armis
Afflixit uires Martia Roma tuas.
Qui nisi adhuc iuuenis perijsset fraude suorum
Tu Dominus Tyberi Rhene futurus eras.
Hunc quod habes patriæ Lector studiose libellũ,
Hutteno debes munera prima tuo,
Altera Mauritio, Ioachimo tertia, nobis
Quarta, aliquis nobis si locus esse potest.

VLR. HVTT. EQVITIS GERMANI ARMINIVS DIALOGVS.

INTERLOQVVTORES: ARMINIVS, Minos, Mercurius, Alexander, Scipio, Hannibal, Corn. Tacitus.

ARMINIVS.

HOC tandem iniquum est, ô Minoa, iudicium, si fuit ullum unquam tuum. *Min.* Bona uerba quæso Armini. Nam quæ hæc noua est calumnia, quicquam iustissimũ iniuste Minoẽ statuisse? Quod illud uerò est iudicium? dic agendum. *Armin.* Dabis hanc mihi ueniam primũ, si te offendit dicẽdi libertas mea: Germanis est peculiare hoc, minus blandè loqui, cum loquuntur liberè & serio. Quæri me uerò decet, quod, cum honorem habes, & ueluti præmia statuis Imperatorib. qui ubiq; fuerũt optimis, ipsum me, quasi qui non uixerim, sic præteris. Iampridem enim sententiam ferente te, Imperatorum primus, toto Elysio campo, & beatorum hac regione, pronunciatus est Alexander Macedo, ab eoq; secundus honore Romanus Scipio, & tertius Carthaginensis Hannibal. Solus in nullo ego habitus sum numero, qui tamen, si certandum mihi cum illis unquam putauissem, equidem in nullo posuerim dubio, quin, te iudice, principem locum obtinuissem. *Min.* Caussam profecto habes Germane. Sed cum hoc illi certamen apud me inirent, quid non admonebas tu ipse quoq;? *Armin.* Quia neq; putaui quicquã licere ulli hic ambire, neque unquam dubitaui, quòd in uita bene aut male quis meruerit, summa in omnes æquitate abs te distribui. *Min.* Neq; nõ fit hoc sedulo. Sed iudicamus secundum confessa plerunq; hic, fitq; copia dicendi, quod in rem suam quilibet arbitratur. Cętera facilè transimus occupati. Pręsertim ad ambitionem quę sunt nisi postulati, negligentes. Vides enim negotiorum quę sit moles, quod iudiciorum onus, quàm uarium & multiplex, deinde otij quã arcta sint tempora. Quanquam si recordatus fuissem, quod nunc digitis in memoriam mihi, uocassem ultro, & cum alijs audissem. *Arm.* Et non audiẽs nunc, reuocatis huc de quibus nuper iudicasti? *Min.* Quid ni audiam? Accerse huc ad nos Imperatores Mercuri, qui de præstantia, in re militari & bellica, contenderunt paucos ante dies. *Merc.* Treis illos? memini, En adsunt. *Min.* Hic ille est optimi uetus Germanorum dux Arminius, qui pro libertate cum Romanis certauit olim, & uicit, cumque uos audiat de Imperatoria præstantia contendisse, ac sententiam ea superre tulisse me, indignè asserit se præteritum ibi. Habet enim, quæ cum afferet, ostensurum se putat, neminem rectius hanc ad palmam peruenire. *Alex.* Igitur dicat. *Scip.* Valde. *An.* Haud moror. *Min.* Dic Armini. *Arm.* Prius sisti uelim huc Tacitum ex Italia quendam, ut is dicat, quid mihi tribuerit in historia. *Min.* Etiam ipsum uoca Mercuri. *Merc.* Huc te Tacite, huc te, huc ad me, ut loquaris tandẽ. Eccum hominem. *Arm.* Operepretium est, ô Itale, Elogium illud meum, quod in historijs tuis est, recitare hic te. *Tacit.* Eo loco, ubi de interitu quoq; tuo cõmemoratum à me est? *Arm.* Eo ipso. *Tacit.* Cæterũ Arminius, abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo, regnum affectans, libertatem popularium aduersam habuit, petitusq; armis, cum uaria fortuna certaret, dolo propinquorũ cecidit.

cidit. Liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Romani, sicut alij Reges Ducesq;, sed florentissimum imperium lacessierit, prælijs ambiguus, bello non uictus. Septem & triginta annos uitæ, duodecim potentiæ expleuit, caniturq; adhuc Barbaras apud gentes, Græcorum Annalibus ignotus, qui sua tantùm mirantur, Romanis haud perinde celebris, dum uetera extollimus, recentium incuriosi. *Arm.* Fuit alicuius iste in uita fidei Minos? & uir bonus fuit? *Mi.* Profectò fuit: sed tu melius nosti Mercuri, qualiter uixerit, coluit te enim peculiariter. *Merc.* Sancte uerò. Nam candidus in primis fuit, & quo nemo syncerius scripserit historiam, minusq; affectibus tribuerit. Etiam autem Germaniam uiderat, & gentis eius mores descripsit, ac rerum ibi gestarum fuit, perquam studiosus. *Arm.* Igitur talis iste cum fuerit, & rerum mearum haud ignarus, sic de me scriptum reliquerit, ut taceam deinceps ego, dubitari non potest, quin maximi esse momenti iure debeat, hoc ab hoste perhibitum mihi testimonium. Principiò liberatorem Germaniæ uocat, quod est aliquid credo, eripuisse ui, ac armis prouinciam Romanis, ut tunc fuerunt, & ijsdem inuitis summoq; contrà nisu conantibus, uindicasse in libertatem, quos seruire illi decreuerant. Deinde quod recte maximi fit, illud me imperium, non cum adolesceret tum, & incrementum acciperet, sicut alij reges ducesq;, Pyrrhus, autumo, Antiochus, & iste Hannibal, sed cum consistebat iam, & maximè florebat, non bellum inferens fultinuisse, uerùm ultro lacessendo armis impetijse, unumq; ex omnibus, inuicte bellum contra Romanos transegisse, dicit. Quare etiam dignissimum arbitratur, quem Græcorum pariter, & Latinorum Annales celebrent. Quod si omnium consensu, nulla fuit unquam maior quàm Romanorum potestas, nullum amplius à condito æuo Imperium, & hos ego uici cum in flore essent, ac uigerent plurimum, rectissimè summum Imperatorem, & in re bellica omnibus præstantem me, iudicandum arbitror, infinitam potentiam, maximas uires, summum imperium qui bello superauerim. Etsi minus nihil uelim, quã alienam defraudare gloriam, aut rerum ab istis gestarum, famam premere. Nam æquissimo semper animo feram, quantus quisq; est, tantum haberi ab omnibus, de meq; cum dicam, sine inuidia dicam: Fuit hoc semper studium mihi, propter se uirtutem colere. De gloria curaui haud multum. Quippe satis esse conscientiam factis existimaui. Neque nunc iam ea est arrogantia, ut præ me alios Duces contemnam, nec illud quidem mihi fumo, ut esse nullum me superiorem cõtendere uelim. Potius si quis est, æquum censeo, ut ipsius quoq; habeatur hîc ratio. Sed dignus uenia sum, si eorum qui de hac laude certauerunt adhuc, ex conscientia negauero, ulli à me concedi oportere. Idq; haud temere i entire me ostẽdam, si audient isti, ut audituros pollicentur, bona arbitror ratione. *Mi.* Audient, pro ipsis spondeo. *Armin.* Primùm igitur, quia plurimum ferunt, in hoc ponere te Hannibal, q[illegible]d à paruis initijs, ad amplissima incrementa progressus sis, docebo, si hæc gloria sit, quanto debeatur mihi rectius, quàm aut tibi, aut ulli. Nam eorum qui res præclaras gesserunt, nemo maioribus difficultatibus enisus aut grauioribus circa impedimentis eluctatus est. Cui potẽtia quidem esse quæ potuit, rebus sic perditis, & deploratis? Authoritas uerò ut esset, ipsa nõ sinebat ætas. Quare, solus non fuit Alexander, qui immatura ætate gerendis rebus accesserit. Etiam ego quartum & uigesimum, haud dum egressus annum, cum multa prius miles fecissem strenue, dux esse incepi exercitus, quem nondum habebam, qui nondum coierat, quemq; conscribi celerrime cum oporteret, an existere posset, à tanta dispersione, dubium quoq; fuit. Nam pecunia haud uereor, ne quis suspicetur ualuisse me, quæ tum Germanis nulla erat. Itaq; in summa rerum, atq; hominum inopia, misera egestate, desertus ab omnibus, impeditus undiq;, tamen ad recuperandam Libertatem, uiam mihi communiui, citraq; om-

nem extra opem, omne adiumẽtum, & auxilium, hoc solo præditus & suffultus animo, à meipso rerum initia petiui, & bellum extremè periculosum, non antea cœptum, prosequutus sum, sed ab omnibus desperatũ, & à cogitationibus quoque hominum iampridem relegatum, prouocaui, me dignũ arbitrans, nihil fortunæ intentum, destinatam mihi sortem, alacriter mouere potius quã exspectare sollicitè. Nam quemadmodum audiuistis, ultro bellum intuli, & denunciaui obstante etiamnum domestica Segestis, & Iguiomeri perfidia, ac fratre Flauio, magna apud hostes ui aduersante, cum milite omnis disciplinæ ignaro, nec ullius in re militari scientiæ, armorum uerò habitu penè inutili, & apparatu belli adeò non suppetente, ut ne ferri quidem ad telorum fabricam satis esset. At hæc omnia, animi consilio, & alacritate correxi & sarciui. Cumq́ esset permagnus mei contemptus, in hostium eum calamitatem uerti, ac tanta celeritate irrui, ut priua pugnam conseruerim, quàm bello ausurum me hominea crediderint, antẽ cædem fecerim, quã conflati exercitus fides fuerit. Nec leuibus uerò momentis tantæ molis initia auspicatus sum. Tres primo statim impetu legiones, & in ijs Martiam, cum auxilijs omnibus fortissimum exercitum, & quo non alius disciplina magis, ac rei militaris experientia, uiq́ & uirtute, Romanos inter milites tunc ualebat, ipsumq́ simul ducem & legatos, ad internitionẽ usq́ occidi & deleui. Quo tempore in unius mea persona, patriæ incolumitas constitit. Vt dicere non debeat Scipio, tam consternatam se rem Romanam, ramq́ accisam restaurasse, quàm ego penitus proculcatam, & discerptam breui Germaniam restitui. Quanquam rei ipsius magnitudinem, non est quod uerbis ego assequi studeã, ipsi quotidie hic ueteres Romani loquuntur hoc, quantæ eis calamitati fuerim tunc, quàm misere potentissimam ciuitatem, Imperium florentissimum confuderim. & quod non alius magis illos rerum dominos, gentemq́ togatam, metu & trepidatione consternauerit. Certè enim quod tu non effecisti Hannibal, ad urbis usq́ portas obequitans, ego in ultima constitutus Germania, tanto interuallo, tot medijs fluminibus, ac paludibus, tot interpositis montibus, ac locis nullo dum itinere hominum exploratis, aut cognitis, ipsis etiam dirimentibus, mõtium altissimis Alpibus, eò desperationis adegi ciuitatem Romanam, ut ille Augustus Imperator, quem solum alioqui perpetuò felicem uocant homines, & quo nemo potentior, quod omnes sciunt, Imperio illi præfuit, ita obstinatẽ primùm mori decreuerit, ne uideret puto, quod mihi in mentem nunquam uenerat, Romam capi à me, ut caput foribus illisisse eum memoriæ proditum sit, tandem excubias tota urbe, in portis stationes, extra præsidia disposuerit, rectoribus prouinciarum Imperium prorogauerit, Ioui Opt. Max. si in meliorem statum uertisset Rempub. magnos ludos uouerit. Breuiter, ita de rerum summa consultauerit, ac in suprema necessitate fieri solet, neque alio tempore sollicitius cautum illud Romæ sit, ne quid detrimenti Respub. caperet, pauor ubique confusissimus hominum mentes perculerit. Fuit enim grauissima hæc Romanis clades, penè exitiabilis etiam. Et hoc cœptum atque perfectum, à me est, conciso atq́ peruulso penitusq́ deposito Germaniæ statu, illius uerò Reipub. florentissimis rebus, fortuna secundissima, maximis incrementis, cum neque, ut Alexander à patre regnum, neque ut isti à Senatu exercitum cum Imperio accepissem. Deinde alios, atque alios continue domi motus compressi. Omneis undique defectionis authores postulaui, & nonnullos quidem assensu popularium puniui, alijs uerò ueniam petentibus dedi. Qui transfugerant, reprehendi. Qui in deditionem erant, recepi. Omnia flagitijs perpurgaui. Neque pro Germanis habui, qui tributa exteris penderent, aut alijs conditionibus obnoxios teneri se paterentur. Summumq́ nefas proclamaui, quod inter Albim & Rhenum, uirgæ & secures, ac Romana illa toga conspecta semel essent.

Ibi

essent. Ibi tum excitatis iterum ad capessendam libertatem popularium animis, promisi fore paulo post, ne ulle in Germania Romanorũ saltem reliquię superessent, pene memoria aboleretur. Nec id multo pôst præstiti, quamuis haud segnius omnia contra hostes conarentur. Nam ut maxime strenuus quisq; & primæ in iuuentute spei Romæ fuit, ita Germanicum illi bellum, ulciscendi Varianam cladem studio, demandatum est. Missi haud cõtemnendus bello uir Tyberius Nero, & in paucis cõnumerandus illius frater, egregie cordatus homo Drusus, atq; alij, sic mecum certauerũt, ut Romam reuersi, ipsi quidem triumpharint; ego uero gliscente indies Libertate, immunem & sui iuris Germaniam obtinuerim. Tunc & uigentem animi alacritate Imperatorem Germanicum, & longo militiæ usu pollentem illius legatum Cæcinnam, cum mille etiam naues, tanquã ad expugnandam Troiam, aduersus me agerentur, magnis ac miseris cum populi Romani cladibus sustinui ac repressi, & Carioualdum Batauorum ducem, inter auxilia Romana multis cum nobilibus cecîdi. Cattos ac Phrysios, à diuersa & ipsos parte, uindice bello contudi. Interea machinante illinc fratre Flauio, Iguiomero domi conniuente, flagitiosa facta à Segeste transitio est. Qua nefarius proditor, ne filię quidem suę, uxori meę, & eidem grauidæ pepercit, sed & hanc, & alias quasdam nobiles fœminas, in pudendam secum captiuitatem, & ad triumphum Romam abduxit. Item, Segimerus cum filio perfugit ad hostes. Multi domesticorum pecunia corrupti, insidias uitæ meæ construxerunt. Popularium nonnulli hostilia omnia machinati sunt, Adgandestrio Catto inprimis adeò nihil non pertentante, ut inauditum illa tempestate Germaniæ scelus, uenenum à Romanis, quo me conficeret, petierit. Ipse nihil motus uerò, constantissime cœptis institi, neque aliquid prius habui, quàm fas patriæ, & auitum Germaniæ decus. Cum'que esset efficacissima tunc permouendi Germanorum animos caussa, si cuius uxor apud hostes teneretur, neq; alio magis nomine captiuitatem timerent homines, meamq; ego amarem ardentissime, & ab ipsa præstanti inuicem fide redamarer, quod'que omnium dolentissime afficiebat, grauidam amisissem, tamen uel sic immotum me præstiti, neq; passus sum priuatum dolorem patriæ in me charitatem minuere. Quin uerò in istam uersus dolor, alacrius omnia conari impulit, quàm conatus antè essem. Vbi & mihi testes esse oportet inferos, quantam quotidie Romanorum multitudinem huc demiserim, uehementi ac uaria in patriæ proditores cæde pergrassatus, funestumq; & atrox per aduersarios bellum circũferens. Plane ostendi Romanis ibi, magno iniecto pudore, non proditione me, neq; aduersus fœminas grauidas rem gerere, sed palã armatos deposcere mihi, in quos dignę ultionis aculeos defigerem. Quare factum breui est, ut Romanos Germania penitus eiecerim. A quo deinde tempore, usq; in hunc puto diem, nullum fuit illorum ibi imperium. Restabat Maroboduus Sueuus, qui cum mihi ex fœdere, quod cum Romanis ipsi fuit, aduersaretur, tota à me belli mole petitus est. Grauissimum id difficillimumq; certamẽ fuit, cum Rege potentissimo, ac bellicæ omnis rei scientissimo, bellicosos Sueuorum populos, ingentem sociorum uim, immensa auxilia post se trahente, cum interim à Romanis iuuaretur pecunia, & Iguiomeri perfugio, magnam mihi manum, abrupisset. Tamen uel sic uariè, ultro citroq; tentata Fortuna, tandem inclinante ad æquioris caussæ partes, Deorum uoluntate uictum atroci prælio, in ultimos Hercyniæ secessus propuli. Vnde paulo post de ulteriori cauens periculo, in Italiam confugit, ibiq; pulchrè, fallentibus Romanis, qui liberaliter omnia promiserant, & spe frustratus sua, inglorius consenuit. Ego Germaniam intra se coniunctam reddidi, & unanimem, ac olim iam optato libertatis bono, tandemq; adsecuto, frui cœpi. His oportet, ampliora gesserit, qui me sibi secundum esse uelit, aut qui præ ad primam ego palmam

uenire

uenire non debeam. Sed quia de rei militaris peritia, & imperandi scientia, ac ducendi exercitus industria, certamen est, præferat aliquis ibi se mihi, ac neget assis iste hæc illi, qui tantas in huiusce modi difficultatibus, talem contra hostem res gesserit, easque ad finem uitæ, bello inuictus continuauerit. Nihil alienam emulor gloriam: sed isti, absit dicto inuidia, mediocrem quisque potentiam, & dispersitas ut plurimum uires, agressi sunt. Ego terrarum orbis imperium, idque ut dictum est, ualentissimum tunc, tot in unum coactas nationum uires, ac renascens ab omni clade bellum, & diutissime, nulla intermissione succedentes sibi uices, ultro audensque in me concitaui, & ad ultimum, quod ne hostes quidem negant, uici ac profligaui, patriam externo decusso iugo, ex omnium prope mundi gentium, in communem seruitutem consensu, immunem, & libertatis memorem reti-ui. Neque ulla hoc liuerit ratio Iudex, ut persuadeat Alexander tibi, tam facile debellaturum se fuisse, uel ut illa fuerunt tempestate Romanos, quàm aut molles Asiæ populos, quibusde postea ex Romanis quidam nullo negotio ab se deuictis, memorabile hoc triumpho suo prætulit, Veni, Vidi, Vici: aut inermes Indiæ nationes, quas bellorum insolentes, commessabundus iste ebriolorum & bacchantium circa se militum exercitu, quatenus adire potuit, in fugam & deditionem coegit. Nam quos magnifacit Scythas, uidit tantùm. Certè ipsius auunculus, clarus Epirotarum rex negat, qui non cum Romanis quidem, sed in Italia tamen bellum gerens, dicere solitus est, se in uiros, nepotem suum in fœminas incidisse. Prætetea, summum fuit semper uirtutis studium mihi, nulla gloriæ sitis aut auritiæ. Neque enim ita erexi trophæa mihi, ut Romanis deieci, aut pro opibus, uel imperio decertaui: Sed fuit mibi scopus, ad quem direxi omnia, reddere ui ademptam patriæ libertatem. Egique totam in summis uirtutibus ætatem, donec premente domestica inuidia, & propinquorum dolo facinus patrante, liberum, & omnium uictorem huc animum, ex conscientia optimorum in patriam meritorum, ac uitæ per omnia bene actæ, transmisi. Iam tuum Minos est, considerare, quem mihi præferre uelis, qui uel ex grauiori angustia, ad tãtam sua uirtute amplitudinem emerserit, uel maiora bella gesserit, uel scientius rem militarem tractauerit, uel æquabilius imperium administrauerit, uel meliore pro caussa arma sumpserit, uel maiores uires contriuerit, uel minus in uita cupiditatibus dederit, uel constantius in bono perstiterit. In summa, quis sit omnium, qui his laudibus excelluerunt, ad quem tu primas optimo iure referas. *Min.* Generosam profectò, & non summo tantùm Imperatore, uerum bono etiam uiro dignam babuit Orationem iste; Atque ita esse ut narrauit, omnia, neque aliquid affinxisse eum scio. Equidem memini admiratum me tunc, istiusmodi ferre industriam barbaricum. Quamobrem, cum & optimam iste conatus sui caussam habuerit, & tantum animo ac uirtute, militarique scientia ualuerit, neque aliter quam ad patriæ commodum periclitatus sit, minimumque uitijs concesserit, non uideo, per Iouem, quis rectius Imperatorum summus haberi debeat. Nec dubium est, quin, si primo statim uobiscum, ô Alexander, contendisset hic, palmam ei ultro addixissem. Nunc iam, quia quod iudicatum semel hic est, rescindere illud fas prohibet, neque constitutum ante ordinem mouere licet, satis babere decet te Armini, hoc in animi sententia esse mihi, quod uerbis quoque pronunciassem, si cum istis ambitiosus tu esse uoluisses.

Quia uero fuisti liberator Germaniæ, & bello pro libertate suscepto inuictum omnea confitentur, neque ibi uel periculi plus exhausit quisquam, uel commodi in publicum assecutus est, placet cum Brutis ponere te, & inter patriæ libertatis uindices, primo loco. Mercurio autem huic negotium do, ut in foro, plateis, circo, triuijs, & ubi ubi hominum ac Deorum frequentia est, pronunciet Arminium Cheruscum liberrimum, inuictissimum

bictiſsimum & Germaniſsimum, ſicq́ iubeat paſſim ab omnibus acclamari ti-bi. Id quod decretum & conſtitutum cito, ſicq́ ulli poſthac refragari liceat. *Alex.* At ſeruiuit aliquando hic. Ego ſemper rex, ſemper fui liber. *Arm.* Ego minime uero mente obnoxius ulli unquam tui. Semper enim libertatis memor, cum aliud nihil agitarem animo, niſi quomodo poſſem, oblata occaſione, iuuare patriam, in illa popularium ſeruitutis patientia, donec facta præſtare non potui, conſilium quoque diſſimulaui, & clauſam intra me Libertatis curam tenui. *Alexan.* Hoc eſt, quod ferunt illi, non licuiſſe tibi deſciſcere ab ijs, quorum ſemel iugum accepiſſes. *Armin.* Atque hoc eſt, quod ego contrà reſpondeo, neque accepiſſe iugum me, uel animo in ſeruitutem conſenſiſſe, neque ſi eo neceſſitatis ini-quo aliquo tempore coactus, me impediuiſſem, non licuiſſe per occaſionẽ, quã-docunque ea ſe dediſſet, inde rurſus expedire. Nam quod ius habere poteſt, qui naturæ beneficium alteri eripit? Vel quæ iniuria eſt, ſuum ſibi uiolenter detra-ctum, pari uiolentia recuperare? *Alexan.* At fidem dederas. *Armin.* Vt indi-gne aliquid paterer, non dederã. Potui tamen honeſte & liberaliter parere, ſi mo-deſte illi & ciuiliter imperare uoluiſſent. Sed ut dediſſem extortam ui & iniuria, communia hoc uita ſanciuit, fidem non eſſe, quam raptores exigunt, ab eis, qui neceſſitate coacti, ea concedunt facile, quibus nec ij ſi carere debent, nec uti, qui rapiunt. Porrò, qui alteri iugum iniicit, nonne eatenus ſibi obnoxium habet, quatenus ui tenere poteſt? Aut non licet armis per iniuriam adempta, armis per occaſionem repetere? Neque puto, contra naturam cum ſit, ex libero ſeruum fieri, contra leges eſſe debere, ad naturæ donum reſpicere. Ea demum fides eſt, qua damus quod debemus. Age autem, quis tam iniuriæ patiens eſſe debet, ut ea ferat, quæ in Germania faciebant Romani tunc, quæque Varus, homo omni-um puto quos terra protulit auariſſimus, & iniquiſſimus? Qui cum Syriam antè ſpoliando circumraſiſſet, Germanos ex toto conſumere peculando inſtituerat. Ibique ea fuit ſuperbia & animi impotentia, ut mente conciperet, beſtias eſſe Germanos, & ratione carentia bruta, non homines, neque ullam tantam eſſe in-dignitatem, quam auerſari nos deceret, aut contra quam reſiſtere. Itaque ni-hil amentiæ ſuæ temperauit, omne flagitium, & omne auſus eſt ſcelus. Qua-propter ego, illud cum conſciui facinus, non erga legitimos dominos fidem fe-felli, ſed contra iniquiſſimos Tyrannos, ius patriæ, & commune fas obtinui. *Min.* Ingenue cauſſam tutatus eſt, & ſic ego exiſtimo, neminem ita alteri pace obſtrictum eſſe, ut talibus percitus cauſis, mutandæ ius non habeat. *Scip.* Et tamen perfidiam obijciunt huic noſtri, ac nimis crudeliter uidetur Varianam exercuiſſe uictoriam. *Armin.* Eadem Scipio ratione perfidi fuerint tyrannicidæ ubique omnes, & patriæ libertatis adſertores, ueſtri præſertim, qui Tarquinios eiecerunt, & Cæſarem interfecerunt, ac ſummam ob id laudem, ſempiternam inter uos gloriam conſecuti ſunt. Denique eorum eſt perfidia, qui ad fortunæ motus ſpectant & mutabilem ad hos fidem circumferunt. Me cauſſæ æquitas, contra aduerſos quoque caſus niti perpulit. Dicat iſte uero Minos, talem tamque importunam Quintilij atrocitatem, an non licuerit mihi, cum occa-ſionem Dij tribuiſſent, alia inuicem atrocitate punire. *Min.* Cenſeo, licuit Hannibali. Ecce autem qui iactas nihil tam neceſſarium tibi uiſum, quin patriæ ſtudium peruicerit, tamen regnum affectaſſe diceris, & qui alienum gloriaris a-molitum te iugum, à popularibus, tuum ijſdem intentaſti, quod nefas in meum animum nunquam cecidit, ut uel huius ergo præponi ipſe tibi debeam. *Arm.* Mi-nime tu quidem hanc ob cauſam, ſiquando apud ſe eſſe uolet hic Minos. Nam regnum capeſsendi nunquam mihi cupido inceſsit. Sed fuit inimicorum ea in-uidia, quæ ſuſpitionem hanc hominibus iniecit. Omnes autem intelligimus ſic humanitus comparatum eſse, ut quorum plurimæ ſunt uirtutes, eorum

pa

par contra sit inuidia. Nam soli inuidiam non sentiunt, quorum in conspicuo uirtus non est. Eos maximè illa petit, quos altissime euexit hæc. Necesse est autē multum in commune possit, cui rerum summa procuranda est. Quam facilè pessum redijsset publica libertas, si ad uniuscuiusque prauam de me opinionē, uires, quibus tuenda ea fuit, dimisissem. In hoc propositum cum potentiam retinerem, gratumq; id bonis facerem, in affectatę tyrannidis calumniam apud malos incidi. Quod si regnum occupassem etiam, cui id magis conueniebat, quā ei, qui ab externa seruitute redemerat, quos sub patrium regnum collecturus erat? Mihi nondum parem retulisset gratiam patria, si pro restituta sibi libertate, seq; ab interitu prope uindicata, regnum ultro detulisset. At uerò languescente post temporis interualla, accepti beneficij memoria, passa est imperi calumnia primùm, deinde opprimi scelere. Quod nec primo mihi, nec ultimo reor contigit. Tuis enim benemeritis grati fuerunt Carthaginenses? Aut non fuit quæ te premeret. immo quæ oppressit tandem inimicorum domi insectatio? *Hann.* Fateor, fuit. *Armin.* Nam Scipioni, credo, uicem reddidit patria, in qua ab se amplissime decorata, post tot edita præclara facinora, ne mori quidem permissus est. Certè Alexandro domestica inuidia mortem concinnauit. *Min.* Etiam hoc expediuit. Ita enim est: Nemo clarus unquam fuit, cui non aliquando fraudi sua esset uirtus. Necesse est uerò, hunc qui norunt Arminium, præclaram ob indolem, ualde ament. Proinde, auctum honore decet esse te Germane, neque nos tuarum uirtutum fas est, unquam fieri immemores. Sed iam ipsum iube sequi te Mercuri, ac facesse actutum iussa. Vos ad uestra hinc redite. *Merc.* Sequere.

F I N I S.

LIBER

LIBERTAS GERMANIAE,

QVA GERMANOS GALLIS, NEMINEM VERO GALLVM A' CHRISTIANO natali, Germanis imperasse, certissimis classicorum scriptorum testimonijs probatur.

ENCOMIVM SACRAE ROM. REGIAE, AC CATHOLICAE MAIESTATIS, Illustrium Romani Imperij Principum Electorum.

NANTVANTES, HELVETIOS, RAVracos, Tribotes, seu Alsatas, Nemetes, Vangiones, Moguntiacos, ac Vbios, non Gallos, sed uerè Germanos esse, haud proletariorum scriptorum attestatio.

HIERONYMO GEBVILERIO AVTORE, in singulare totius Germaniæ, & Alsatiæ præconium congesta.

ORIGO FRANCORVM GERMAnorum, ac eorundem uictoria in Germanos, & Gallos, Cap. I.

DVBIA, & Gordij nodis intricatior, iamdudum plerisque uel doctis suboritur contentio, imperarint'ne Galli unquam Alsatis, Argentinensibus, cęterisque Rheni accolis. Quibusdam omnem Rheni tractum, imò totam fermè Germaniam, Thuringiã, Sueuiam Saxoniam, & Bauarorum fines, Francorum Regibus auditiuisse, pernaciter contendentibus: Alijs uerò. quasi Germanicę glorię id notam quandam inureret, Teutones & Alsatas Gallis nunquam fuisse subditos: uerùm Germanos ultra quinque sęcula ei genti & Reges, & principes dedisse, certissimis argumẽtis probare adnitentibus. Illis relictis, clasicorũ scriptorum testimonio conuictus, ijs facilius subscribo. Nam si Gallorum Regum (quos nunc ex usu Francigenas dicimus) originem, & stemmata oculatiùs inspexeris, Germanos, quos tunc communi uocabulo Francos appellabant, quingentos quinquaginta annos Regio fastigio Celtis pręfuisse, clarius luce reperies. Sed ne fabulam dixisse uideamur, à Francorum orientalium exordio negotium altius repetendum duximus.

Destructo iam Ilio, Troianorum reliquię patria orbatę, nouas quęrere colonias coactæ, pars Italiam petentes, Aenea duce, urbi Romę initia dedere: Alij

ad Meotidas paludes nauigio delati, subductis nauibus Sicambriam ciuitatem, à qua & Sycambri dicti, extruxerunt: ubi usque ad Valentiniani Cæsaris tempora degentes, in magnum creuere populum. Qui ut cæteræ prouincię Romanis uectigales annuum censum exoluunt, donec Valentiniani iussu Alanos populos tunc Romanis rebellantes, ac tributum dare negantes, bellica uirtute pristino censuali iugo subdidissent. Qua uictoria contra Alanos obtenta, Valētinianus Imperator Sycambris, Troiano sanguine natis, in laborum compensam, ad decennium tributarium onus remisit. Vnde & Franci, hoc est, liberi appellati fuerunt, etsi hoc nomen à quodam Frācone, Hectoris, seu Priami filio ei genti inditum nonnulli adstruant. Quo non soluendi census decennio completo, Quirites decennali tributariæ libertati satisfactum esse contendentes, Francos de soluendo censu denuo sollicitant, qui dulcedine concessæ immunitatis illecti, uectigale iugū omninò renuentes, se prorsus nihil daturos pertinacissimè constituunt: alacriorum propositi sui fiduciam capientes, quod Romanorum potentiam prouinciatim in occidente, ob Imperatorum segniciem iam torpescentem cernerent. Vnde consilio inito, ad Istri fluminis ripas per Pannoniam irruentes, Germaniam copioso milite inuadunt: complures ciuitates traiecto Danubio capiunt. Demum Franconis uadum, clarissimum Germaniæ emporium extruxit. Sunt qui Gratiano Imperatore nonnulla contra hos præsidia Germanis auxilio missa fuisse, ac propter Argentarium Galliæ oppidum, perniciosam ijs Francis cladem intulisse asserant. Alij Theodosio Imperatori hanc pugnam adscribunt: quod is Nanne & Quintino militum præfectis, Francos Germanos inuadētes, adoriri præceperit. In qua pugna cum ad Francos inclinasset uictoria, tot cùm Romanorum, tum Germanorum desiderata fuisse millia, ut ex eo tēpore Franci omnibus finitimis terrori esse cœperint, eoque facilius collimitias Germaniæ ac Galliæ regiones suæ ditioni subiecerint. Ordinatis igitur ducibus quibus cæteri auscultarent, Simone Genebaudo, & Marcomiro, utramque Rheni ripam suo potentatui adijciunt. Vndè magna Germanorum parte illorum iugo subiecta, qui prius Germani seu Teutonici, nunc per Francorum admixtionem Franci dicebantur: nomine profectò ei genti congruentissimo, quæ libertatem auro, & gemmis hodiè præferens, tyrannidem morte duriorem iudicat: quocirca Frācus & Germanus solo nomine, (cum res eadem sit) discrepabant. Ea tempestate Tribotes, seu Alsatæ, ipsa quoque Argentinensium clarissima ciuitas, à Diui Iulij temporibus Romanis tributarij Fancorum dominatui ac nomini sese subiecerunt. Hic finibus martialis Francorum populus contentus, principatum suum ampliorem reddere cupiens, Treuerim urbem Belgarum, tunc quoque Romanis subiugam cuiusdam Lucij patricij Romani (cuius uxorem Lucius Galliæ præses stuprauerat) proditione cepit. Qua capta, cùm angustiores sedes haberent, proferre terminos statuentes, trium & uiginti millium copias, Hybro duce, in peniciorem Galliam transmittunt. Qui ad Sequanam usque, Parisiorum Leuteciam circumfluentem, percurrentes, ex animo quoque obtinent. Vbi amœnitate loci, agrorum fertilitate, aëris'que salubritate permoti, & ad Sequanæ uidelicet ripas subsiderunt. Erat autem ante hanc Francorum Germanorum irruptionem tota Gallia Romanis etiam tributaria. Francis itaque Germanis magnam & Gallię, & Germaniæ portionem occupantibus, Marcomirum ducem, cuius nunc meminimus, Francum Germanum, quem longa propagine à Troianorum rege Priamo satum, summa obseruatione colebant, principem, cui omnes obediant, constituunt: qui præterquam uallo, & mœnibus urbes cingere, pręclari gessit nihil. Huic erat filius corpore ac animo præstans, cui Pharamundo nomē, quem patria consilio Franci communem sibi Regem, plenaria regendi potestate illi permissa, humanæ salutis anno quadringentesimo uigesimo eligunt. Quæ Francorum

seu

seu Germanorum progenies ad annos fermè quingentos & quinquaginta Gallis Reges sine ulla interruptione protulit. In duabus namq; stirpibus, Merouecorum uidelicet, & Carlingorum, usq; ad Hugonem Capetum perstitit. Longè igitur hallucinantur, Gallorum quempiam Germaniæ Argentinensibus, seu Alsatis, post Diui Iulij tempora imperasse credentes, cum certo certius Francos Germanos ad aliquot sęcula Gallis dominatos fuisse probetur. Cuius rei ueritatem, (ne fabulam recitasse uideamur) clariorem fieri cupientes, Francorum Regum originem ac nomina à Pharamūdo usq; ad Hugonem Capetum, quem Gallum fuisse asserunt, strictim oculis subijciemus.

FRANCORVM GERMANORVM REgum series à Pharamundo usq; ad Chilpericum, Cap. II.

PHaramundus Marcomiri ducis filius, natione Germanus, primus (ut dixi) Frācorum rex constitutus, cum undecim annis regnasset, uitā morte cōmutans, filium reliquit Clodium, cognomēto Capillatum, seu Crinitū, qui patri hęreas succedens, augendi regni desiderio, cùm adhuc in Germania angustis finibus arctaretur, Thuringos sibi finitimos ditioni suæ adiecit: occupato Tuischburgo oppido, quod Tuisconis primi Teutonū regis olim regia fuit. Vbi regni sede constituta, Gallos postea inuadens, quatuor lustris Francorum regni habenas moderatus, sine liberis diem clausit extremum. Quocirca Meroueus princeps, & Francogermanus illi sanguine coniūctior, regio diademate insignitur, in cuius progenie fasces regij usque ad Pupini Pusilli tempora continuantur. Hic Meroueus etsi ab Hunis, Gallias tunc depopulantibus, grauissima perpessus fuerit pericula: Etij tamen patricij Romani præsidio in campis Cathalunicis aduersus Athiliam Hunorum regem felicissimè pugnauit. In eo namq; prælio centum & octuaginta milia occubuisse traduntur. Horum Clodij & Meuouei ductu, Francos Germanos Rhenum transgressos, Gallias occupasse, ac temporis progressu Francorum nomen tota Gallia auctum fuisse, Sabellicus testatur. Quare Meroueus pro genuina Germanici sanguinis indole regno commodissimus, decennio principatus sui completo, naturæ debito satisfaciēs, unicum filium Childericum regni reliquit hæredem. Qui à paternis moribus prima adolescentia degenerans, libidine ac adulterio apud suos penitus uilescebat. maturiore tamen accedente ætatula lubricum & petulans ingenium bellica uirtute permutans clarissimis nobilitatus uictorijs, Basinam Thuringiæ regis uxorem (quæ inuito marito discesserat) consortem tori accipiens, Clodoueum primum, non citra portentosorum insomniorum apparitionem suscepit, qui ob corporis elegantiam Pulcer cognominatus, parenti suo post uigesimum quartum administrati sceptri annum fatis sublato, hæres succesit. Hic ut egregia forma erat, ita & magnanimitate, pręclarisq; moribus facilè gratiam omnium sibi comparans, ethnicus adhuc, Crotildim Burgundionum regis filiam Christo initiatam, coniugem duxit: cuius persuasu à Beato Remigio Remen. archiflamine ipse quoq; lustrali baptismatis unda emaculatus, olei uasculum, quo Francorum reges inunguntur: pannum item sericeum, quem auri flammam dicunt, peculiare contra hostes Francorum præsidium: & tria lilia diuinitus cœlo sibi demissa uidere meruit. Quare ijs donis supernè missis Gallia nihil glorietur, cum Germanorū Francorum regi Clodoueo hęc prerogatiua contigerit, qui fidei lumine illustratus, in Diuinorū honorem templa erexit, quibus primaria Christiparæ uirginis Marię Argentin. ædes connumeratur, quam ligneam à sui initio, non uiuo marmore, ut non nunc cernitur, extructam fuisse ait. Quo Clodoueo post trigesimum optimè administrati regni annum, morte sublato, quatuor uirilis stirpis superstitibus

tibus liberis, in Francorum regno Clotharium seu Lotharium primum habuit successorem, cæteris tribus aliorum principatuum gubernamine ac emolumēto prouisis. Lotharius patriæ uirtutis imitator, quum quinquaginta fermè annos regio solio cōsedisset, naturæ satisfaciens, quatuor item masculei sexus relictis hæredibus, Chilpericum Francorum regno præfecit.

FRANCORVM GERMANORVM REGVM

series ab Hilderico usq; Pippinum Pusillum, Cap. III.

CHilpericus seu Hilbericus successionis iure & Francorum regno potitus, insidijs ac dolo Fridegundis uxoris suæ, adulterij nota diffamatæ, a uenatu domum rediens crudeliter trucidatur, post uiginti trium annorum regni sui moderamen, Lonhtario secundo ex se genito regios fasces relinquens. Hic Lotbarius martis, ac bellorum studiosissimus, compluribus uictorijs nobilitatus, consortis regni impatiens fratribus suis regia administratione ut repulsis, solus dominabatur. Tandem ex duarum uxorum connubio totidem filios suscipiens, ex priore Berēdruda Dagubertum Magnum, ex altera uerò Rich ilde Haibertum genuit; mortuus anno regni sui quadragesimo quarto. Cuius regalis tyaræ Dagubertus ille magnus, legitimus hæres, primum Austrasiæ, hinc Burgūdionum ac Francorum monarchiam adeptus est. Quem dum soli Austrasiæ regio moderamine præesset. Aliā tā crebrius, ueluti cæteris regijs suis gratiorem, inhabitasse legimus. Arcem præcipuè Isenburg oppido Rubeaquen. adiacentem, extruxit, & aliam prope Marlen, quam Troiam nouam dici uoluit, uulgò Kircheym appellatam, cuius duntaxat diruta hodie uidentur mœnia. Quo zelo diuinum cultū prosecutus fuerit, Benedicti ordinis diuersa & in Germanijs & Gallijs magnificè extructa cœnobia facilè arguunt, quæ ann uis censibus, nemoribus, pascuis, curtibus, ac decimis in Deo illic famulantium sustentationem reddidit locupletissimā. Testimonio sunt Vuissenburgense, Saiburgense, Haselocense, & Erdfordiensium Scotorū cœnobia, quorum nonnulla summi præsulis indulto, postposita cuculla, in secularis cleri collegia transmutata sunt. Hic insignem Argentinensem Ecclesiam episcopali sedis fastigio sublimās, redditibus, emolumētis, uillarum, pagorum dominijs dotauit magnificentissimis. Tunc quoq; præclara Argentinensium ciuitas, intemeratæ uirgini Mariæ dono tradita creditur, sub cuius numine, si dignè colatur, periclitabitur nunquam. Francorum igitur Reges, si Episcopia seu cœnobia per Germanias erexisse legeris, tales non Gallos, uerùm Teutones, ac Germanorum Francorū reges exstruxisse suspiceris. Vsus est hic Dagubertus familiarissimè sacerdotibus, sanctimonia uitæ, ac doctrina celeberrimis, Amando, Arbogasto, & Florentio, quos Argentinensiū Ecclesiæ pastores præfecit. Tandem sedecimo monarchiæ suæ anno spiritum exhalans, Diuorum rationario inscriptus habetur. Quem filius Clodoueus secundus in Francorum regno secutus, sedecim annis sceptra gubernans, mortem oppetijt, regium diadema filio suo Lothario tertio cōmendans, qui nulla prole auctus, quarto sui principatus anno extinctus, Theodoricum fratrem suum natu iuniorem habuit successorem, cui uel sine prole mortuo alius fratrum Childericus Austrasiæ rex Francorum regni hæres instituitur. Quem citra sobolem è uiuis excedētem, tertius fratrum Clodoueus in regio solio subsequitur, qui liberis carens, naturæ debitum exoluens, Childebertum regni Francorum habuit hæredem. Qui nihil clari gerens, regno exauteratus, unicum filium, cui Dagubetto secundo nomen erat, principatus sui reliquit successorem, quem eius stirpi ultimum regē fuisse asserunt. Præfati sex ultimi Francorum reges, quanquam Germani, ac Germano sanguine essent geniti, diuitijs tamen, uoluptatibus, & ocio (quibus præ-

clara

claro ingenio perniciosius nihil) inescati, omnem regni sui administrationem maioribus domus permittentes, ad id contemptus deuenere, ut totius populi sollicitatione regale sceptrum ab illorum, Merouæorum uidelicet gente penitus (ut sequenti capite dicetur) sublatum sit.

QVI MAIORES DOMVS DICEBANTVR, ET *qualis fuerit sub illis regum Francorum conditio, ac quo pacto, Merouæorum stirpe deficiente, Pippinus Pusillus Francorum regno primus in Carlingorum stirpe potitus est.* Cap. IIII.

Maiores domus appellabātur, quos ex nobilioribus regni primatibus, palacijq; præfectis, seu cubicularijs eligebant, omnem liberam regni administrationem illis permittentes. Hinc principum permissione ac ignauia euenit, ut Regibus titulo tenus honoratis, uel nulla, uel modica esset imperandi potestas. Nam opes & regni potentia penes maiores domus constitutæ, nihil reliqui fecere principi, quàm ut regio tantùm nomine contentus, crine profuso, barbaq; submissa solio residens, dominantis uultum præ se ferendo, legatos undecunq; uenientes audiens, abeuntibus responsa, quæ uel ipse doctus, uel iussus erat, uel uti seipso autore redderet. Siquidem præter inutile regis nomen, ac precarium uitæ stipendium, quæ præfecti aulæ ministerio exhibebatur, nihil aliud possidebat, præter perexigui reditus uillam, qua & domum, & paucissima obsequia familiæ habebat præsentia. In regiam, quod palatium dicitur, semel duntaxat in anno, Calendis uidelicet Maij admissus, congregato illic populo uidendus producebatur, mox in uillam suam redire iussus, inertia torpebat. Regni etenim gubernacula, & omnia, quæ uel foris, uel domi agenda, seu disponenda erant, præfectus aulę, maior, inquam, domus procurabat. Quo honore Pippinus Pusillus hæreditario iure sub Hilderico in Austrasia, & demū sub Theodorico in Francorū regno functus, desidia, torpore, ac ocio regū attentis, totius populi consensu, Zachariam primum tunc Romę Ecclesię antistitē literis consuluit, uter illorum regio fastigio dignior habendus, is'ne qui regio nomine gaudens, nec consilio, neq; opera subditis quicquā prodesset, aut qui omnē regni administrationē occupans, pręter maiestatis nomē, & pacis, & belli conficiēdi plenariā ius possideret. Zacharias hunc potius regē habendū decreuit, penes quē summa regiæ administrationis citra nomen constitueretur. Quare Childerico detonso, ac monasteri clausura septo, Pippinus Pusillus in Frācorum regno ex Carlingorum stirpe primus rex eligitur, quem ex nobilissima Francorum Germanorum stemmate ortum traxisse sequenti capite deducemus.

DE STIRPE ET ORIGINE PIPPINI *Pusilli, & Caroli Magni,* Cap. V.

Lothario primo Francorum regno præsidente, Ansbertus uir nobilis Francogermanus, diuitijs, ac uirtute in Austrasię finibus celebris, præfati regis filiam, Biydilt nomine, uxorem ducens, tres filios & unam filiam genuit, quorum Arnoldus iuuentutis annos adeptus, coniuge accepta, Arnolphum postea Metensem episcopum procreat, qui adultior factus, & pubertatis annos egressus, maritali capistro frenatus tres filios propagauit. Tandem thori delicias pertæsus, mundo renuncians, eremi secessu carnis & mundi illecebras peruigilio, ieiunijs, ac perpetua corporis flagellatione domitans, in Mediomatricum pręsulem electus sanctimonia uitæ & doctrina, commissum gregē uberrimē pascens, mortuus cœlitum albo inscribitur. Cuius filius Anchisus ex Begga uxore Pippinū maiorem seu grossum generat, uirum ob excellentem audaciam, prudentiam, ac consiliū, Daguberto Magno gratissimū, ac maioris domus honore eo nomine

 sublimatum,

ſublimatum. Huic Pippino duos fuiſſe filios nonnulli aſſerunt, Carolomanum & Carolum Marcellum. Marcellus ferrea & robuſta natura homo, defuncti parentis præfecturę palacij honorem, compluribus etiam cruentoſis prælijs, candidatos & competitores retundendo, forti manu obtinuit. Longè lateq́ bellando gentis gloriam auxit, Saxones, Sueuos, & Alemannos Francis rebelles uicit. Saracenis Pictauorum fines irruentibus, cùm Eudone occurrens principe, non citra funeſtiſsimam cædem hoſtes profligauit, eo quippe prælio trecenta & ſeptuaginta Saracenorum milia deſiderata fuiſſe: ex Francis mille duntaxat & quingentis occiſis. Hic Marcellus cùm Francorum rem per annos uiginti quinq́ fœliciter adminiſtraſſet, obita morte in diui Dionyſij templo conditus eſt, antè tamen liberis diſtributo imperio. Carolomanno conceſsit Auſtraſiā, Sueuiam, Alemāniam, & Lotharingiam: Pippinum Gallis præfecit, Gryphonem natu minimum teſtamento præterijt: quocirca fratribus maximum bellum, Saxones in eo ſollicitando, Grypho intulit. Quibus marte contritis, Carolomannus gloria fortiter ac præclaré geſtarum rerum ſatiatus, ſeceſsit in cœnobium ad Soracte: quod & ipſe conſtruxerat: religioni ac diuino cultui mancipatus, omni rerum cura Pippino Puſillo fratri relicta. Pippinus Puſillus, Francorum regno maior domus, in patris locū conſtitutus, Imperij ſui limites paterno more amplians, hoſtesq́ ſingulos uictorioſiſsimè conterens, uiſo Francorum regum, qui ex Merouea gente deſcenderant, inertia Samuelem quendam olim cucullatum, ac in Daguberti ſecundi demortui locum, mutato nomine à regni proceribus regio ſolio intruſum & Chilbericum appellatum, pontificis Zachariæ (ut diximus) decreto totius cleri, ac populi cōſenſu dejciens, & ad monaſterij clauſuram denuò tonſum redire compellens, regio inſignitus diademate à diuo Bonifacio Maguntino Archiepiſcopo, unctione (ut moris eſt) conſecratus: hinc tranſcenſis Alpibus laborāti Stephano Romano pontifici contra Longobardos opem ferens nauantiſsimā, primus Francorum regum Chriſtianiſsimi cognomentum adeptus eſt. Tātum præterea ſingularia prudētiæ Germani huic ſuo Pippino tribuere, ut ſagaciſsimum ac ſolertiſsimum quenq́ nunc etiam Pippinum, Teutonicè Künig Pipis appellent. Quem procul dubio Germanum fuiſſe genus indicat, atq́ patre Teutonico Carolum Magnum editum, fideliſsimi ſcriptores in literis retulerunt. Tandem 17. regni ſui anno uita functus, duos principatuū ſuorum legitimos habuit ſucceſſores Carolomānum & Carolum Magnum, qui ambo reges procerum decreto deſignati, ſed paucis exinde diebus Carolomanni fabula uitæ exacta, ſumma rerum ad fratrem Carolum relata eſt.

DE CAROLO MAGNO, IMPERIIQVE *in eum à Græcis translatione*, Cap. VI.

CArolum ex magnificè rerum geſtarū ſuperabundantia Magni cognomine decoratū, Germano patre Pippino inter Germanos in regio palatio Ingelnheym duobus à Moguntia ciuitate miliaribus diſtante genitū, Lupoldus de imperat. iuri. cap. 5. teſtatur. Hic à Stephano Papa in Francorum regem Pariſij conſecratus, Adriano pontifice maximo per legatos implorante copias in Italiam duxit: Deſiderij ultimi Longobardorum regis, in pontificem tumultus repetimens, omni bellica uirtute deſtitutum, tandem in deditionem coēgit. Hinc tota fermè ſubiugata Italia, Romam petit, Reſurrectionis feſtum cum pontifice celebraturus. Platina in Adriani pontificis uita, Franconiam Caroli Magni natale ſolum fuiſſe aſſerit, quocirca eos Teutones nemo dubitabit. Vrbanus item Papa ſecundus in concilio Claremontenſi hunc Carolum Magnum Germanū fuiſſe commemorauit, cui Aeneas Syluius in Europa ſua adſtipulatur: Carolus (inquiens) quamuis Galliæ potiretur imperio, Germanus tamen fuit, in Germa-

nia

nia natus, alitusq́, cuius sedes plerunq; Aquisgrani fuit, quæ ciuitas Teutonica est. Leone præterea tertio impiè uerberibus affecto, ac pontificio pallio spoliato, Carolus indignitate rei permotus, Romam cum maximo exercitu reuertitur; Leoni sedem, & honorem restituit. Quare ipsi de Ecclesia meritissimo, pontifex aliquam gratiam relaturus, cum uideret Imperatores Constantinopolitanos ægrè id nomen tueri, & eo nomine urbē Romam, ac totam Italiam multis torqueri calamitatibus Pop. Rom. scito, & precibus, uniuersi cleri consensu, in diui Petri Basilica ipsum Carolum Stentorea uoce Imparatorem decernens, imperiali diademate donat, ter acclamante Pop. Rom. Carolo Augusto à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori, uita & uictoria. Hinc ab Italia soluens, ad Francos repetebat: Saxones Christianæ pietatis hostes manu forti debellans, Hispanos tunc fidei lumine carētes ultimos deuicit, cuius singularem pietatis zelum, magnifica ipsius expensis extructa cœnobia, complurium item Ecclesiarum dotationes magnificentissimę liquidò comprobant, præcipuè nobilissimum Christiparæ parthenices templum Aquisgrani extructum. Quo thesauris auri & argenti, diuorum quoq; reliquijs liberalissimè locupletato, mortuus sepeleri uoluit. Nec in huius Caroli personam duntaxat imperium à Græcis translatum arbitremur, uerum & in Caroli Teutonicam posteritatem, ac eo deficiente in solos Germanos, quod Francigermani oppressam Ecclesiam, non citra sanguinis sui profusionem crebrius erexit. Quocirca nemo Gallus Imperij Romani fasces unquam possedit. Tibi igitur haud parum gratuleris inclyta Germania, martialium uirorum fœcundissima, tot clarissimis illustrium, ac generosum principum & comitum stemmatibus refertissima, è quibus uacanti Cæsareæ sedi prudentē & paciferum Augustū, largiloqua Gallorum gēte procul repulsa præficias: ne quę cæteris hactenus imperaueris, quam'ue exteræ nationes cum tremore quodam suspexerint, extorri quopiā, non Germano sanguine progenito, hoc insigni adornato, ueluti mācipium seruire cogaris. Sed ad Caroli heroica gesta reuertamur, quæ tot, tantaq́; fuisse fido testimonio percepimus, ut hunc Germanorum Numan, Herculem, ac Hectora meritò appellemus. Quorum legendorum desiderio si quisquam capiatur, Turpinum, & alios historicos reuoluat, hac in re exactissimos. Exuit hominē Carolus septuagesimo secundo ætatis suę anno, regni quadragesimo secundo, Imperij Romani decimo quarto, Salutis uerò humanę octingētesimo, & quinto decimo: Ludouico Pio regni & imperij ipsius potiēte.

DE LVDOVICO PIO, CAROLI FILIO, LOthario, *Carolo Caluo, & Ludouico Bauarorum rege primo, & Ludouico secundo Lotharij filio*, *Cap.* VII.

LVdouicus à clementia morum, & religione Pij cognomētum adeptus, etsi multa præclara liberaliter, & sanctè gesserit: haud tamen ad eandem uitæ amussim filios traducere potuit, singulare inconstantis & lubricæ fortunæ ludibrium. Nam sub patris mortem ab Aquitania Aquisgranum contendens, diuersarum gentium legationibus auditis, concilium ibidem congregans, Episcopos nouarum rerum autores, mitius cum eis agendo, cœnobijs inclusos uita donauit. Tandem à filijs captus, tanquam in Carolum natu iuniorem propensior esset, Imperium eiurare cogitur. Sunt qui prodigalitatem illius in causa fuisse dicant. Alij ludith uxoris suæ impudicissimæ adulterium incusant. Quicunq; igitur nouercantis fortunæ insultu concuteris, huius regis calamitate attenta, patientiæ facilius studebis: quem maximū Imperatorem & regem omni uirtute nobilitatum, cum coniugis adulterium, tum filiorum summa impietas immodicè

sugillauit. Verum quod ignis auro, id tribulatio præstat uiro iusto. Virtus etenim in infirmitate perficitur. Eueniunt item plerunq; maximi æstus, ut gratior subsequens habeatur serenitas. Tandem tumultuante optimo quoq;, Ludouicus à filijs facti pœnitentibus, è custodia liber demissus, honori & autoritati restituitur. Quibus non multò post functus, partito prius filijs imperio & regno, anno Imperij 27. Mogūtiæ uita migrauit, Metis sepultus, cuius mortem solis deliquiū, ac cometes præcessisse dicitur. Tres superstites liberi huic Ludouico fuere, Lotharius natu maximus, quem uiuēs adhuc pater, Imperij socium sibi deligens, præter Italię & Romanum regnum, ea Austrasiæ regni portione, quę Mosæ ac Vosago interiacet, potitur, quam à suo nomine Lotharingiam uocauit. Carolus natu minimus à Mosa flumine usq; ad mare Gallicum Francigenis Imperat: Ludouico tota Germania, Sueuia scilicet, Bauaria, Carinthia, Styria, Austria, Carniola, Misnia, Thuringia, Hassia, Morania, Bulgaria, Saxonia, & Selādia, usq; ad mare Lybtzense hæreditati cesserunt. Neue ullus ipsorum regio titulo careret, conuentum est inter eos, ut Lotharius Romanorum Imperator, & Carolus Frācorum rex, Ludouicus uerò Germanorum, seu Bauarorum rex diceretur: item quod posthac futuris temporibus, qui Galliæ Celticæ dominaretur, Francorum regio nomine gauderet. Ad eam quippè ætatem soli Francorum, id est, Teutonicorum ac Germanorum reges eo titulo gloriabantur, quod Francorū & Germanorum uoculæ re ipsa nil discordabant, ijdem enim Germani, qui & Franci. Celtæ præterea si exactius rem intueri uoluerimus, non Franci, sed & Francigenæ nominētur. Vndè legentes Sigebertum Francorum regem diui Galli monasterium erexisse, Gallum quendam id egisse arbitrantur, cum tamen is Germanus, & Germanorum Francorū rex fuerit. Ludouicus primus & ultimus rex Bauarorum, nulla prole auctus moriens, Lotharium regni sui instituit hæredem, qui in cōplures principatus, Marchionatus, Lantgrauiatus, & comitatus eas terras (ut hodie cernitur) diuidens, diuortio ab uxore sua Himelgarde in pago Erstein sepulta separatus, monachali habitu, tædio rerum aduersarum (ut opinantur) affectus, diem clausit extremum. Ludouicus secundus Imperator, Lotharij filius uiuenti patri consors regni, imperijq; efficitur, quare defuncto genitore cū fratre suo Lothario, cui ex patris testamento Austrasiæ pars, quæ Lotharingia dicitur, obediebat, imperij gubernacula administrātes, quum sine liberis discederēt, Carolum Caluum patruum, Frācorum regem habuere imperij successorem.

DE CAROLO CALVO IMPERATORE, LVdouici Calui filio, Balbi cognomento, Ludouico nil faciente, ac Carlone, Carolo Grosso Imperatore, Carolo Simplice, Ludouico sine prole, illius filio, Lothario, & Ludouico Francorum regibus.

Caput VIII.

LVdouico secundo mortuo, summa Imperij ad Carolum Frācorum regem, minimum Ludouici Pij natum, redierat, quanquam Ludouici Bauarorum quondam regis filij, hunc bello lacessentes, sibi Imperium uendicare conarētur. Quibus contritis, Carolus Caluus à Ioanne Pontifice coronatus, ueneno à Sedechia medico Iudaici sanguinis dato, obijt anno regni Francorum 34. Nobilitatur hic Carolus multorum extructione monasteriorum, quæ in diuini cultus augmentum sparsim in Gallijs & Italia sumptuose erigi curauerit. Ludouicus Calui filius, patre ratis sublato, Frācorum regni habenas obtinuit, qui Balbus à linguę impedimento dictus est. Is apud compendium naturæ concedens anno salutis octingentesimo octogesimo, relictis duobus filijs, Ludouico nil faciente, & Carlone, quos ex honesta puella, sed nō ex iusto matrimonio susceperat. Huius Ludouici in tertium secuta est uaria Francorum seu Fracigenarum mutatio, tumultuant

tuant

tuantibus hinc atque illinc diuersarum partium studiosis. Ludouicus etenim & Carlon Ambiani conuenientes, paternum regnum inter se partiuntur: Ludouico Francorum regnum cum omni Neustria, Carloni Burgūdia cum Aquitania concessa est, Ludouicus post aliquot bella Turonis morbo correptus, sine liberis moriens, fratrem Carlonem regni habuit successorem. Quo regnante Normanni ex Germanijs Campaniam inundunt, multis urbibus ac templis direptis ac incensis. Quibus incommodis indignatus Carolus Imperator eius nominis tertius, cognomento Crassus aduersus hos barbaros & Christiani nominis hostes, ex Vuarmatia, ubi palatiū regium habebat, insurgit, & egregio nixu præliãs, Normannos sternit, occidit, fugatq;. Carlone ab humanis exempto filius eius Ludouicus paternum decus accepit, hunc ab inertia, nihil facientem appellabant. Nulla enim re insignior habitus est, quàm quod uestalem uirginē, cuius amore deperibat, ex cœnobio quodã abductam, uxorem accepit. Cuius inertissimi regis ætate, Normanni denuò Franciam crudeliter inuadunt, quæ causa fuit plerisq; sacerdotibus, & uiris religiosis oratoria sua relinquēdi, & aliò transferendi. Hoc Ludouico mortuo, Carolus Simplex regio Francorum diademate insignitur, quē nonnulli iam dicti Ludouici filium fuisse asserunt: alij ex Ludouico Balbo genitum affirmãt, qui quum sine fuco & fallacijs uiueret, Simplicis cognomentum meruit. Hic Alginã, Anglorum regis filiam, uxorem ducens, ex ea Ludouicum suscepit. A Rollone Normanno Deorū cultore, bello lacessitus obtulit ei Sullę filię matrimonium ea conditione, ut ab armis discederet, & dogma Christianum susciperet. Accepit Rollo conditiones pacis, & in dotem Neustriam, quę mox à Normannis colonis, Normannia dicta est. Francorum regno tot, tamq; atrocibus incursionibus desolato, proceres regni regis inertiam, ac pusillanimitatem accusantes ac ab eo deficientes, quasi regē non haberent, de alio eligendo cõsulunt. Eligitur Radolphus Burgundiæ Ducis filius. Carolus Simplex ab Heberto in uincula conijcitur. Ludouico Caroli Simplicis filio, cum Algina matre, ad Anglos confugientibus, Carolus Simplex in carcere moritur: Radolpho item, postquam duodecim annos regnasset, è uita migrante, Franci Ludouicum, Caroli Simplicis filium, ad regni gubernacula reuocant, redeuntem regijs fascibus adornant. Qui Othonis Romani Imperatoris primi eius nominis, filiam uxorem ducens, duos ex ea suscipiendo liberos, Lotharium & Carolum uarijs bellorum agitatus procellis, raro prosperam fortunam sentiens, Remis extremum diem clausit, Anno salutis humanæ 1460. superstitibus quibus dixi filijs. Quorū Carolus priuatã uitã Bruxellis egit. Lotharius, qui nihil illa persona dignum gessit, nisi quod contra Normannos, & Othonem auum profectus, reduxit exercitum parum decorè, moritur nulla prole auctus, ac Remis in eadem æde, qua pater, sepelitur. Robertus Gaguinus Lothario filium fuisse, Ludouicū nomine, adstruxit, patriq; in regno successisse, breui tamē sine liberis mortuum. Quocirca Carolus iam dicti Lotharij frater regni gubernacula, tanquam legitimus hæres, recuperare tentauit, sed ab Hugone Capeto custodiæ mancipatus, proposito frustratur, nec aliquis post Lotharium ex Carlingorum stirpe, regio Frãcorum sceptro admittitur: Hugone Abbate, cum cæteris regni proceribus, in nobilium Francorum Germanorum stirpem, quæ ad annos fermè quingētos & septuaginta bellicosissimos, ac uictoriosos, diuini honoris cælatores reges & principes Gallis ediderat, conspirantibus. Hic Hugo animi magnitudine, & rebus potens, & natione Gallus (quem Parisiorum comitē fuisse aiūt), quum nemo conatus suos reprimeret, animo tumens, ut peculiare Gallorū ingeniū est, ui atq; armis regni se diademate insigniri extorsit: primus Frãcorum regē natione Gallus. Quotquot enim hunc pręcesserūt, ex Francorū Germanorū stirpe originem, ueluti diximus traxere. Hūc Hugonē quidã Abbatē cognominarūt, quod

ENCOMIUM SACRAE ROM. REGIAE, AC *Catholicæ maiestatis, illustriumq́; Romani imperij principum Electorum, Cap. X.*

QVis igitur tam fecors, adeoq; consilij inops, qui illustres & nobilissimos sacri Romani Imperij Electores, non habere aurum, sed habentibus impetrare petentes, Germanæ libertatis amantissimos, ea uel impudentia, tem critate, aut inconsideratione arbitretur, ut ullis pollicitationibus, pecunijs, aut fauore corrupti, iurisiurandi sacramento posthabito, quempiam Gallum suffragijs suis uacanti præficiant imperio? Genuinum certè Alemannorum in Gallos odium uehementius renititur. Nobilis insuper Germania, multo cruore iampridem asserta libertati assueta, seruile Gallorum iugum subit nequaquam. Quantam etenim crudelitatem hæc Gallorum gẽs in uictos exerceat, Alsatia olim sub Ludouico Delphino experta, obliuisceretur nunquã. Qua insuper iniuria uictores Galli uictos afficiant, multi Germanorum sub eius gentis stipendio militantiũ perdidicere. Sunt præterea Germanis illustrissimę ac generosæ domus principum, ac comitum fœcundissimæ, è quibus Romani regni uacantis regem deligere queant, quas & prioribus sæculis Augustos non pœnitendos dedisse, Germanorum ephemerides indicant. Quis Archiducalem Austriacorum principũ sobolem hac maiestate indignã censebit? quę à Rudolpho ex comitibus de Habsburg, eius familiæ primo Romanorum rege, non paucos Teutonibus augustissimos, & Imperatores & reges proferens, diuũ quoq; Maximilianum nuper, nõ citra totius Germaniæ singularem luctum, terris ereptum, ad triginta fermè tres annos Romani sceptri gubernatorem enixa est, cuius obitum grauius ferẽdum censeremus, ni illustrium principum, sacri Romani imperij Electorum, Germanæ Reip. optimè consulentium, solerti prudentia & integritate, diuino inspirante numine, potentissimum dominum Carolum Archiducem Austrię, &c. dum hęc scriberemus, in aui paterni regiũ decus electum, accepissemus, cuius regnorum, potentatuum, ac diuitiarum amplitudini nemo Christianus rex conferatur: Quem toto Christiano orbe pacato, & Romanæ Ecclesię mõstroso statu in melius reformato, ferocissimam immanium Turcarũ gentem oppressurũ, ac Christianæ religionis suauissimo iugo facile subditurum dubitamus minimè: modo nec ueneno, nec alio quouis morbo immatura morte (quod Dij prohibeant) inimicorum insidijs hominem exuat. Cui procul dubio Caroli Magni uestigijs innixuro, totus orbis olim acclamabit: Carolo Augusto à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori uita & uictoria, cuius in Romani regni soliũ sublimationi nemo Germanorum non congratulatur, quòd ab auita probitate ipsum nequaquam degeneraturum sperẽmus. Magno itaq; præconio sacri Romani Imperij, illustrium principum Electorum adamantina fidei integritas toto orbe extollatur, qui ambientis Gallorũ regis, auro, & pollicitationibus posthabitis, Germanæ libertatis memores, Teutonici sanguinis principẽ, Romano (ut decuit) præfecerunt Imperio, cuius nutu, auspicijs, & remigio Christianę Ecclesię, iam aliquot annis uariorum fluctuum procellis agitatę, tutissimo nunc portu succursum iri nihil hæsitamus.

NANTVANTES, HELVETIOS, RAVRACOS, TRIBOTES *seu Alsatas, Nemetes, Vangiones, Moguntiacos, ac Vbios, non Gallos, sed uerè Germanos esse, Cap. XI.*

NOn deerũt scio Germanię mastiges, nasum Rhinocerotis in morẽ torquẽtes, cur Gallos reges tã procul à Romani regni fascibus abigendos clamitemus oblatraturi: primarijs triũ Archiflaminum sacri Romani Imperij Electorum sedibus, Nantuãtibus item, Heluetijs Rauricibus, Tribochijs, Nemetibus, Vangionibus,

Vangionibus, Moguntiacis, & Vbijs satis ampla Romanæ ditionis portione Galliarum nomini subiectis. Indignum quippe uideri, Gallum regem usq; adeò à Gallis contemni. Quorum frigidiuscula argumenta, probatissimorum scriptorum testimonijs circumsepti, facilè diluentes, præfatos Moguntiacos, Vbios & cæteros non Gallos, imò uerè Germanos esse ostendemus, quando omnes Germanica lingua utentes, semper Germanos fuisse, apertissime indicat Agathias, asserens illos Galliarum maximam possedisse partem, non propriam, sed ui, & in posterum occupatam. Transtulerunt igitur Teutones Galliam in Germaniam, partim submotis, partim occisis habitatoribus, quod diuus quoq; Hieronymus in epistola ad Gerontiã ijs uerbis testatur: Remorum, inquiens, urbs præpotẽs, Ambiani, Atrebates, extremiq; hominũ, Morini, Tornacus, Nemetes, Argẽtoratus, translati sunt in Germaniam. Adstipulatur diuo Hieronymo Eutropius, qui Atrebates, Ambianos, Menapios, Veromanduos, Conduenses, Eburones suo æuo Germanos fuisse affirmans, Augustum quadringentas captiuorum Chiliades ex Germania transtulisse, & supra ripam Rheni in Gallia collocasse testatur. Cui rei maiorem fidem conciliauit, quæ in secundo belli Gallici libro Cæsar in literas retulit: Germanos, dicens, cis Rhenũ Belgis uicinos, & plerosq; Belgas ortas esse à Germanis, Rhenum antiquitus traductos, propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosq;, qui ea loca incolerent, expulisse. Subscribit opinioni nostræ Strabo quarto Geographiæ suæ libro: Tribochi inquiens, natione Germani, relicto natali solo, Rhenoq; traiecto sedes posuerunt. Imperator præterea Agrippinenses, qui & Vbij, in Germania inferiori dicit Italici iuris esse, ut est apud iurisconsultos l. i. ff. de censibus. Ammianus item Marcellinus Coloniã Agrippinam ampli nominis urbem esse in Germania refert: Hoc itẽ de Treueri, quam domicilium principum appellat. Insuper & in prima Germania, præter alia municipia Moguntiacos, Vangiones, Nemetes, & Argentoracos locat. Demum Cornelius Tacitus de situ Germaniæ, Tribotes, qui & Alsatæ, Germanis interserit, quibus Nemetes, hodiè Spirenses, Vangiones, hodiè Vormacienses, Vbios quoq;, nunc Colonienses annectit. Quod si minus apud quosdã uerba mea habuerint locũ, doctissimorum ac integerrimorum uirorũ Iacobi Vuimpfelingij, præceptoris nostri Germaniã, sermones item conuiuales de mirandis Germaniæ antiquitatibus Conradi Peutingerij pellegant, procul dubio, nisi desipiant, scriptis nostris assensuri.

VNDE PRIMVM GALLIA DICTA: GERMAnos quoq; *Gallorum nomine olim comprehensos fuisse,* Cap. XII.

NOn nescimus ueteres Romanos, communi Gallorum nomine, cum Germanos tũ Gallos comprehendisse, ad Galatę regis dominatũ fortasse respiciẽtes, quẽ Hercules Aegyptius aliquot sæculis ante Troianum excidiũ belloaduersus Gerionẽ moto, in Celticam ueniens Alesia ciuitate ibidem condita, genuit, qui Galatę adultior iam factus coæuos suos tàm animi uirtute, quàm uiribus excedens, uirilem ætatem ingressus, paterno regno suscepto plures, propinquas oras sibi subdidit; sicq; præclaris rebus gestis, omnes à suo nomine Galatas appellauit: Vnde & omnis ea regio illi subiecta, Galatia dicta est, quam Romani figuratè, at, syllaba intercepta, Galliam dixere. Testis est Diodorus Siculus lib. sexto, ubi & magnos fluuios per Galatiam, id est, Galliam labentes enumerans, nominatim Danubij ac Rheni meminit, quasi in Galatiam profluentium. Huius Galatarum regis Berosus quoque in decimoquinto libro mentionem facit. Herodotus præterea Danubium in Celtis oriri scribit, quem

tamen ex supremis Hercinię syluę montibus deriuari constat, quod Græci Celtarum uocabulo Germanos, & Gallos indiscriminatim nominauerint, quæ tamen contra nos contorta iacula, ut minus ualida, reijcimus, quod in nostris lucubraciunculis, uetusta & abolita illa Galliarum appellatione reiecta, de ea duntaxat loquamur, quæ Rheno flumine, cæterisq; limitibus, à diuo Iulio præscriptis contenta, Germaniam à se discretam habens, in tres partes, Aquitaniam uidelicet, Celticam, & Belgicam secatur, pro uulgi opinione, quotquot Gallias inhabitant, ac illorum duntaxat lingua utuntur, Gallos appellando, quorum neminem Germania unquam imperasse iamdudum probauimus. Studeat igitur summo conatu hæc Gallia, bellicosum Germaniæ populum, sine quo nihil gloriosæ uictoriæ unquam ex hoste retulit, maxima beneuolentia suscipere, nulla uerborum contumelia, ueluti & hactenus sacræ Cæsareę maiestati, felicissimę recordationis, & Germanæ plebei, mēdicitaris probrum crebrius obiectum fuit, exacerbare, seq; de illorum uel imperio, uel regno nihil prosus ingerere, ne oculatissimi pauonis, inuictissima Iouis alite obumbrari, ductu, & auspicijs, tota denuo in Germaniam transferatur. Huius quidem potentissimę sacræ Romanorum regiæ, ac catholicę maiestatis uictricib. aquilæ signis, nihil est, quod obstare possit, modò diuina prouidentia trisæclis Socratica ualetudine nobis supersit.

CONRADI CELTIS DE SITV ET MORIBVS GERMANIAE,

PRAEFATIO.

PER Demogorgoneum memorantur cuncta tumultum
Ex ueteri prodisse chao, dum uentre tumeret
Forte senex, totumq; ferens in corpore mundum,
Distendit grauidum maturi ponderis aluum,
Quod fuit æterni conceptum ab origine mundi,
Impatiensq; oneris, cupidusq; reponere tandem
Pondus iners, molemq; rudem, se uētre prementem,
Indignatus ait: uasuas te profer in auras
O mundi deforme chaos, superisq; pudendum,
Et uos cunctarum discordia semina rerum,
Ignaua in nostris quæ tanto tempore membris
Delituistis, acres facientia sæpe dolores,
Visceribus tumulata meis, dum bella mouetis,
Ite ite actutum iubeo, pulchroq; decore
Condite lucifluι rutilantia sidera cœli,
Et me iam uestro uacuum præstate tumultu,
Dum mundi fabricetis opus: quod pace perenni
Alliget æternus concordi fœdere mundus.
Dixit, & excutiens uterum, mox terra polusq;
Et mare fluctiuomum liquidusq; & turbidus aer,
Quiq; subest gelidæ lunæ nunc proximus ignis,
Exierunt: proprijs spacio & disiuncta figuris,
Atq; lacunosas uentris liquere cauernas,
Moxq; per octauam simulacra micantia sphæram
Ignifluis radiata comis, per quinq; patentes
Zonas se totum subito expleuere per orbem.
Hinc ueruex & libra pares facientia noctes,
Et Caper & Cancer, quæ maxima tempora luci
Et tenebris referunt, & quæ prolata sub axes
Signa micant, cursum peragunt mox fixa diurnum,
Bisq; duodenas redeunt reuecta per horas,
Donaq; per teneras cæperunt fundere terras,
Et uarijs radijs lucere per aera deorsum
Infusa uirtute noua, quæ semina rerum
In terræ tumulata sinu cæcoq; in aceruo
Digessit: iussitq; suis distare figuris.
Hinc tellus uarijs florum redimita coronis,
Arboribusq; suis, fructus frugesq; creauit,
Atq; homines, pecudesq; simul produxit in aruis.
Hinc uolucres aer, piscesq; receperat æquor
Per mare squamigeris ducentes corpora pinnis.
Hinc etiam octauo quæ sunt contra mundo
Astra suis uarijs cœperunt currere cyclis,
Saturnus, totumq; regens qui Iupiter orbem,
Et Mars, qui miseras immittit sydere clades,
Et Phœbus Veneri socius, cytharæq; repertor
Mercurius: gelidæ Lunæq; nouissimus orbis
Quæ nunc retrogrado properantia tempora motu
impediunt

Impediunt, tradantq; uagas procedere causas,
Et rursus statione sua fluitura morantur,
Vt stabili fixoq; meent sua fata tenore,
Dum miscent refluo uolitantia semina motu
Per uarias reditura uices, ut longa per æuum
Compleat æterno mundus sua secula cursu,
Illa iubente Deo rapidis qui præsidet astris.

DE SITV GERMANIAE ET MORIBVS.

GENS *inuicta manet toto notissima mũdo*
Terra ubi se deuexa globo demittit in arcto
Solis et algoris patiẽs, duriq; laboris (ctiõ,
Ingrata ignauam uitæ tolerare quietem,
Indigena, haud alia ducens primordia gente,
Sed cœlo producta suo, Demogorgonis aluus
Protulerat patulas ubi cuncta creata sub auras.
Germanos uocitant Itali, Graij sed adelphos,
Quòd fratrum soleant inter se uiuere more,
Nomen nobilibus quod adhuc uenerabile nostris
Pectoribus, similes ingentes corporis artus,
Prodiga cui natura dedit per lactea colla
Candida proceris tollentes corpora membris.
Flaua coma est, flauentq; oculi, flauoq; colore
Temperie iustam retinent sua membra staturam.
Vox habitum mentis, cum gestu, & pectora prodit,
Vox quæ nil muliebre sonat, sed tota uirilis,
Martia crassiloquo testatur corda palato.
Commune his studium uenari, equitare, uagari,
Atq; suum uarias uictum quæsisse per artes,
Vel Bacchum uiduis crescentem iungere palis,
Arusq; quadriiugo proscindere pinguia aratro,
Nec patrio tepuisse solo iuuenilibus annis,
Sed mox doctiloquæ præcepta adijsse Mineruæ,
Vel uaga ueliferas duxisse per æquora naues,
Atq; suis terris uarias adducere merces,
Nec censere nefas animum intendisse rapinis,
Dum fera belligeri meditantur prælia Martis,
Atq; illum regum celsas quæsisse per aulas,
Quatuor ad fines, quas Teutonis ora coercet,
Siue per Herciniæ nemorosa cacumina syluæ
Dentatos prosternere apros, syluisq; uagantes
Aeripedes ceruos ursosq; agitare feroces,
Vnguibus accipitres trucibusq; iubere rapinas
Tollere, & euulsas dispergere in æthera plumas.
Hinc animus dubijs audens se credere rebus,
Nec segnis timidusq; mori, roseumq; cruorem
Pro patria & charis certans effundere amicis,
Atq; auidus cædis, si qua ulla iniuria læsit,
Quiq; fidem sancto & constanti pectore seruat,
Relligionis amans, superumq; & cultor honesti,
Et ueri iustiq; tenax, mens consona labris,
Ficta coloratæ fugiens mendacia linguæ.

DE SIDERIBVS VERTICAlibus Germaniæ

QValis *ab Herculeis memorantur pectore stellis*
Perseo Andromedæq; uago descendere Olympo,
Fortia robustis animare & corpora neruis,
Quiq; sub extremo monstratur cardine Cepheus,
Vltimus algenti quem torquet circulus orbe,
Nocte carens, calidi dum Sol stat sydere Cancri
Et Bacchi Phœbiq; decus, rigidusq; Bootes,
Eniochusq; suo uolitans per sydera curru,
Vrsa minor maiorq; trucem complexa Draconem,
Nunquam ceruleas subeunt quæ Thetyos undas,
Sydera Germanas radios iaculantur in oras.

DE QVATVOR LATERIbus Germaniæ.

P*Vlcher ab occiduo, quas claudit limite Rhenus,*
Rhenus qui pulchras rapido alueo præterit urbes,
Et tandem externum triplici cadit ore sub æquor
Nosq; à Sequanicis disiungit flumine Gallus.
Vistula purpureo sed terminus extat ab ortu,
Vistula Sarmaticis qui famosissimus oris
In Codanum trifidis effundens faucibus ora,
Hic ubi Pruteno clara est Germania portu,
Et capit innumeras Codonea per æquora naues,
Quæ glessum eijciunt, quod succinusq; ore Latino
Dicitur, & nostris tantùm reperitur in oris.
Danubiusq; rapax & amictæ nubibus Alpes,
Austrinos faciunt fines, metamq; resignant
Italicæ Illyricæ Scythicæ & contermina genti,
Solus Germanas Ister sed deserit oras,
Lata peregrinis inducens flumina terris,
Germanos concepta solo, quæq; Vngarus acri
Barbarus ore bibit, Metanastaq; Teutonus haurit,
Hic ubi nunc pulchro stat Transsyluania tractu,
Septenis tandem qua faucibus exit in æquor,
Non Nilo nec Gange minor, quæ maxima toto
Orbibus ex alijs memorantur flumina mundo.
Sed mare Codoneum Germano & nomine dictus
Oceanus, fines posuit natura sub arcton.
Quos ultra tria regna manent gelidusq; Britannus
Orcadibus qua cincta suis Tylæ; Et glacialis
Nuper Hyperboreo quæ inuenta est insula Regi
Noruegos Dacosq; regens Suedosq; bibaces
Vltima concreti qui cernunt sydera cœli

Aestatis

Aestatis uerisq; inopes, hyememq; perennem
Perpetuasq; niues cœlo patiuntur inerti.
Inter quos memorant Lappones nomine dictos,
Qui uitam specubus ducunt, syluisq; niuosis,
Venantes, Madros & molles pelle Sabellos,
Et nostri fugiunt rigidi commercia mundi,
Congressusq; hominum, nec habentes ore loquelas,
Horrida barbaries rigido damnata sub axe.
Atq; feris similes, quorum cognoscere mores
Et ritus qui forte uelit, petat ille libellos,
Quos de Germanis nuper conscripsimus oris.
Talis ab Arctoo nostra est Germania tractu,
Sauromatis uicina feris, Asiæq; potenti,
Hic ubi se Tanais sinuoso littore uoluit
Impetuosus aquis rigidis, uastamq; paludem
Et matrem marium ditat glacialibus undis,
Interiora rigat terræ sed maximus Albis,
Qui rapidus mediam fluuius perlabitur oram,
Et quantum Rhenus, sic Vistula distat ad ortus,
Tandem & Cimbriacũ magus exoneratur in æquor
A Cimbris quod nomen habet, quos proxima Dacis
Chersonesus habet rigidum porrecta sub axem,
Isthmos ubi geminum sua littora pandit in æquor
Oceanum Codonumq; uidens, ubi Scandia diues
Haleces totum mittit piscosa per orbem.

DE TRIBVS IVGIS ET montibus Germaniæ.

Sed nemus Hercinium mõtes & ab Alpibus orti
Cum ramis totam se diffudêre per oram,
Iamq; sub occiduum tendentes brachia solem
Hinc Austrum Boreamq; petunt, Eurumq; sonorum
Donec in Euxinum procumbant uertice pontum,
Quaq; Bizantinas augustat Bosphorus undas.
Sex tria Germanæ tollunt iuga maxima terræ
Verticibusq; suis feriunt uaga sydera cœli,
Impositasq; ferunt nebulosis montibus arces,
Et scabris latebris spumantia flumina fundunt.
Primum est immani dorso quod spectat in Arcton
Germanos Gallosq; uidens Italosq; potentes,
Quod Rheni Rodaniq; parens Eniq; sonantis,
Quod ueteres prisco dixerunt nomine Adulam
Atq; suis longis ramis nunc procreat Alpes,
Hic ubi cum rapidis Athesis se concitat undis
Adriaco miscere salo, Venetisq; superbis
Dicere, Germano quo dedant colla tyranno.
Ast aliud Carpathus habet, qui spectat in Eurum,
Auspicium nostris niueo dans uertice terris.
Quem Sueuum in priscis memini dictũ esse libellis,
Qui cuproq; auroq; scatens uarijsq; metalli,
Pannoniam largo locupletat munere gentem,
Herciniumq; iugum medio Germania tractu
Erigit, & multis despergit cornua terris,
Ex quibus ingenti dorso stans Pinifer, atrum
Tollit in astra caput, liquidoq; à uertice stillans
Quatuor ad mundi fundit uaga flumina partes:
Mœnus in occiduum festinat currere Rhenum,
Et Sala qui Drusi gestat præclara trophea,
Algentes petit Albis aquas, exit Nabus in Austrum;
Egra sed Eoos flectit sua cornua in ortus;
Et secum Herciniam trahit alto uertice syluam.

DE TRACTV HERCINIAE SILuæ per Germaniam.

Quæ uarijs porrecta plagis, nunc uasta sub Arcton
Inq; Eurum Zephyrumq; suis cum saltibus errans;
Explicat immensos annoso roborē lucos
Relligione sacros ueteriq; ex more uerendos,
Qui Druidum densæ per opaca silentia syluæ
Plurima magnificis seruant cœnobia tectis,
Quæ diu nigris optantur sacra cucullis,
Vallibus irriguis constricta ubi murmure blando
Vnda sonans placidos inducit corpore somnos.
Sed transrenanas ubi sylua reliquerit oras,
Tendit ad innumeras Germano sanguine gentes,
Per Suenos Caucosq; feros, madidosq; Sicambros,
Algionesq; truces, Rheniq; ad fluminis ortum,
Perq; lacus geminos candentes preterit Alpes,
Eluetijs porrecta iugis, durisq; Cheruscis,
Vindelicos Rhætosq; petens & Norica rura,
Perq; lacus plures capientium ab alpibus undas
Boiorum deserta petit, rursusq; sub Arcton,
Brachia longa iacit, Sueuos Francosq; Turogos
Circuit, Abnobios mõtes, quæ particula alpium est,
Saxonicisq; reducta plagis Phrisijsq; bubulcis,
Vissegothis, Ostroq; Gothis, Cimbrisq; uetustis,
Donec Germanum prope tangat saltibus æquor.
Ast ubi spumiferi fontes contexerit Istri,
Astriacas aditura plagas, Ceciumq; comaitem,
Qui dum nubigeras radicem accepit ad Alpes
Quas Carnus Stiriusq; tenet, Sclauusq; bilinguis;
Hic ubi Danubius positurus nomina ponto
Proxima Dalmaticæ radit confinia terræ.
Sed longum Austriacas dorsum protendit in orã
Quod tandem rapido caluus fronte imminet Istro
Vnde sibi totum sunt nomina nota per orbem
Hunc sylua obliquis ramis & collibus atris
Integit, atq; feris foliosa cubilia sternit,
Siluiferum caput nemoroso uertice uestit,
Sylua prius latè Bauaras sed sparsa per oras

Ante

Ante sub Austriacas quàm tendat brachia terras,
Obliqua ad Vilsi protendens cornua ripas,
Vilsus in Istrinus qui tandem perditur undis.
Ast ubi per Bauaros ingentia cornua flexit,
Mox Francos Turgos q; petit Bemos q; feroces,
Tanquam natiuo claudit quos undiq; muro,
Quos medio nutrit bell . Germania tractu ,
Pingue solum frugumq; ferax, syluæq; perennis,
Plurima Germanis quæ emittit flumina terris.
Albim, Oderam, quæ nigra fuit memorata uetustis.
Quos ubi deseruit, Carpathi culmina spectans
Marcomanos Gepidasq; petit Iasigesq; potentes,
Hic ubi nunc cultis est Transyluania terris,
Moribus Almanis gentem linguaq; creauit.
Inde iterum uasto diffundit cornua flexu,
Visburgos Sabocosq; petens durosq; Gelonos,
Quaq; manet pulchro diues iam Prussia portu
Sarmaticis obducta plagis, quosq; ultimus orbis
Angulus abscondit, Agytarsos limite claudit
Ad Tanais fontes Rypheoq; in uertice late,
Diffusa & fines Europæ uasta pererrans,
Diuersasq; feras uolucresq; in saltibus abdens
Per Masouina truces abscondens rura Visontes
Proinde metalliferos extollens undiq; montes
Argentiq; auriq; ferax uarijsq; metallis
Plurima perpetuis effundens munera uenis,
Fornacesq; cauas, rapidus quibus æstuat ignis,
Quem fouet excussis uentosis follibus aura,
Quas circum ualido se tollit malleus ictu,
Quem rapidis leuat unda rotis, & machina molis
Ingenti sonitu ferit astra uolantia cœli,
Brontis opus Steropisq; gerens, liquefacta metalla
Extendit uarias ubi ferri lamina formas.

DE QVALITATE TELLV-
ris per Germaniam.

TErra hominum pecudumq; ferax, quæq; ubere gleba
Spiciferam Cererem multo cum fœnore reddit,
Pascua florigeris extendens pinguia pratis,
Ingentesq; lacus, uarias uastasq; paludes:
Et fluuios uarios sapido qui pisce redundant,
Collibus apricis agrisq; & montibus altis,
Plurima uitiferi qui fundunt munera Bacchi,
Vicino iam sole nouo, qui sydere læto
Proximior nostris infundit lumina terris.
Hinc uarij cultus, cultisq; in mœnibus urbes,
Mitior & populus Germano nascitur orbe,
Explosa ruditate fera, quam Barbarus olim
Syluicola in riguis seruabat saltibus ortus.
Illa superficies Germanis traditur oris,
Quæ mihi bis quinos fuerat lustrata per annos.
Quam syluis fluuijsq; suis & montibus altis
Et uarijs populis uario & discrimine linguæ
Syderibusq; suis Deus & natura creauit.

FINIS.

AE N AE

AENEAE SYLVII GERMANIA, EXCERPTA EX EO LIBRO, QVO GRAVAMINA NATIONIS

Germanicę, à Martino Mereo Iurefconfulto Moguntino, fedi Romanę obiecta, diluit: in qua urbes, ciuitates, Ecclefiæ, Epifcopatus, principatus, & nobilifsimæ familiæ Germanorum defcribuntur.

DE ANTIQVIS GERMANIAE MORIBVS, VBI SVEVIAE RITVM

particulatim adfert, eius gentis feritatem defcribens, ac eam fub Adriano Cæfare, mitiorem factam effe oftendens, Cap. I.

NVNC tempus eft, ut ad id tráfeamus, quod tu fecundo loco affirmas, hoc eft, de paupertate Germanicę gentis, quę licet olim ditifsima & potentifsima fuerit, his tamen Rom. curiæ moribus feu rapinis, ad inopiam fummam'que impotentiam eductam effe uideri cupis. Aduerfamur in hac re tibi, non minus quàm in cæteris. Nam neque pauper eft Germanica natio, neque impotens, neque (ut tute ais) ancilla, neque fi fit, Rom. curia culpanda eft, tanquam eius inopię caufa. Quod ut manifeftius declaremus, oftendendum in primis eft, quęnam fuerit olim Germania, & quæ fit hodie, quo facto liquebit, nunquam Germanici nominis eas fuiffe uires aut opes, quales funt hodie. Repetamus igitur uetufta tempora, non dicimus aut Iani, aut Saturni, aut Iouis. Nec rurfus aut Romuli, aut Camilli, uel Alexandri Magni. Quibus regnantibus incompertum nobis eft, qualis fuerit Germaniæ facies. C. Cæfaris ætatem infpicere libet, cùm ille militaret in Gallia, cùm iam Chrifti noua per carnem natiuitas inftaret, cum plenitudo temporis penè adeffet. Quæ nam tum (oramus) Germanorum opes fuere, quæ uires erant, quę poffeffiones? Fatemur, bellicofi, & in armis exercitati Theutones habebantur. Cæterum uitam eorum defcribens in commentarijs, Cæfar Germanos omnes ait, in uenationibus atque in ftudijs rei militaris à paruulis inftitutos fuiffe, labori ac duritiei ftudétes. In fluminibus promifcue fe perluiffe, pellibus animalium pro ueftibus ufos, magna corporis parte nuda, agriculturæ non ftuduiffe, maiorem partem uictus eorum in lacte, cafeo & carne fuiffe, nec quenquã agri modum certũ aut fines habuiffe proprios. Sed magiftratus ac principes in annos fingulos gẽtibus cognationibusq́ hominum, quibufcum unà coierunt, quantum eis quo loco uifum eft, agri attribuiffe, atque anno pòft aliò tranfire coëgiffe, ad frigora atque æftus euitandos non ædificaffe accuratius, Ciuitatibus maximam fuiffe laudem quàm latifsimè circum fe uaftatis finibus folitudinem habere, uini ufum apud eos incognitum fuiffe. Sic Cæfar grauifsimus auctor. Strabo quoque, qui fitum orbis terrarum elegantifsimè confcripfit, cum prius dixiffet: Statim igitur regionem trans Rhenum ad ortum uergentem Germani colunt, nationem Gallicam paulifper imitantes, & ueritatis abundantia

Cæfar. *Strabo in principio lib. 8.*

abundantia, & proceritate corporum & colore flauo. Postea tamen cùm interiora Germaniæ describeret, sic inquit: Sueuorum quidem gens amplissima, à Rheno siquidem usque ad Albim peruenit fluuium, eorum portio etiam trans Albim loca depascitur, quemadmodum Eumūduri & Lancosargi. Nunc autem isti trans fluuium, in fugam compulsi exciderunt. Commune autem est omnibus, qui hunc tractum incolunt, ut aliò facilè migrent, & propter uictus tenuitatem, & propter agrorum ignauiam colendorum, & propter pecuniarum inopiam. Cum'que in tugurijs habitent in diem habent supellectilem, plurimam è pecoribus trahunt alimoniam, sicut & Nomades, eorum instar, qui domesticum in carris colentes instrumentum, quocunque sors tulit, & opinio, suis cum armentis conuertuntur: Is igitur fuit Germanorum status Strabonis tempore, quē usque ad Tiberium Cęsarem uixisse constat. His ferociora de Germanis scribit

Cornelius Tacitus. Cornelius Tacitus, quem in Adriani tempora incurrisse perhibent. Parum quidem eà tempestate, à feritate brutorum maiorum tuorum uita distabat. Erant enim plerunque pastores, syluarum incolæ, ac nemorum. Cuiusmodi uitam inertem ac pigerrimam esse Aristoteles auctor est. Nec munitę his urbes erant, neque oppida muro cincta, non arces altis innixæ montibus, non templa sectis structa lapidibus uisebantur. Aberant hortorum ac uillarum delitiæ, nulla uiridaria, nullę cōsitiones, nulla tēpe, nulla uineta colebantur: prębebant largos flumina potus: Lacus & stagna inseruiebant lauacris, etsi quas natura calentes produxerat, aquę. Parum apud eos argentum, rarius aurum, margaritarum incognitus usus. Nulla gemmarum pompa, nulla ex ostro uel serico uestimenta. Nondum metallorum inuestigatę minerę. Nondum miseros in uiscera terrę mortales truserat auri sitis. Laudanda hęc & nostris anteferenda moribus. At in hoc uiuendi ritu, nulla fuit litterarum cognitio, nulla legum disciplina, nulla bonarum artium studia. Ipsa quoque religio barbara, inepta & (ut proprijs utamur uocabulis) ferina ac brutalis. Talis tua Germania fuit, usque ad Adrianum Cęsarem.

Quāta olim fuerit Germania. Quamuis iam cęterę orbis prouincię, excultæ artibus ac moribus essent. Sub illo autem Imperatore, tota Germanica natio in potestatem Romanorum facta est, post annos ducentos, quam Romano primùm milite debellari cœpta est. Exinde mitior facta, ciuilem cultum accepit. Eratque tunc longe angustior breuiorque, quàm modo sit. Si quidem Germania uniuersa, inter Rhenum & Albim, siue ut alij uolunt Oderam, siue ut alij rursus autumant, Viscellam ab Occidenti ad Orientem protensa, solum ab austro Danubij flumine à septentrione, Britannico Oceano & mari, quod Balthicum uocant, undique claudebatur. Hæc de ueteri Germania, te minime ignorasse putamus.

Veterem cum noua Germaniam comparans, intra Rhenum Danubiumq; antiquam contentam asserit. Quæ ad Germanos defecerunt regiones enumerat, eamq; potius à germinando quam à Gallorum fraternitate sortitam nomen contendit, Cap. II.

COmparemus ergo cum ueteri nouam, & primum de amplitudine dicamus. Danubius ac Rhenus qui quondam Germaniæ limites clausere, nūc medios Germanorum dilabuntur agros. Belgica regio, quæ Galliæ prius portio tertia fuit, nunc maiori ex parte Germaniæ cessit, lingua & moribus Theutonica. Heluetij quoque gens, antea Gallica, in Germanos transiuere. Rethia tota & ipsum Noricum, & quicquid Vindelici nominis inter Alpes Italas, ac Dannbium fuit, ad Germanos deficit. Ita ut etiam Alpes ipsas cœlo uicinas, & perpetua niue rigentes, nomen Germanicum penetrans, in Italia

Belgica regio. Heluetij.

quoque sedes posuerit. Brixione, Merane, Bubranoque in ualle Athesis occu- *Austria.*
pato. Austria, quæ apud priscos Pannonici iuris fuit, & Norici portio in Germa *Stiria.*
nicum nomen conuersa est. Stiria, quam ueteres Valeriam uocauêre, Theutoni-
cum morem atque imperium subijt. Carni quoque, quos modò Corinthianos,
Carniolosq́ nominant idem fecêre, ita ut fontes Draui Sauiq́ nominatorum
fluminum, Theutonici iuris existant. Neque Alpes ullæ inter Italiam atque Ger
maniam sunt. Quarum summa cacumina non possideant. Theutonici, qui ad
Orientem non modò Albim, sed Oderam ac Viscellam transmiserunt, & in ipsa
quidem occidentali Sarmatia, Vlmerigorum, & Gepidarum agros inuase-
re: Nam & Austria trans Danubium, & Morauia & quidquid Slesitæ ultra Ode *Austria.*
ram possident, Sarmatici quondam fuit soli, quin & in Oceano & Balthico sinu, *Schlesia.*
medias insulas sui iuris fecere Theutones: Adeoq́ uestra natio germinauit, ut
nomen uestrum uerius à germinando tractum putemus, quã Straboni consen-
tiamus, qui Germanos quasi Gallorũ fratres dictos arbitratus, uos forma & mo
ribus & uiuendi rationibus pares illis esse asseruerat, sed tota aberrat uia, quãdo
neque similitudo morum, neque ulla uos inuicẽ beneuolentia conciliet, qua fra
tres appellari possitis, & uetustis utrinque certetis odijs, quamuis circa Rhenum
in uestitu tantummodo conformitas quędam existat. Verùm ne longè uagarer,
amplior est uestra natio, quàm unquam fuerit, at que adeò magna est, ut nulli gẽ-
ti cedat, meritoq́ illud affirmare possit, quia deest gens tã grandis, quæ habeat
deos appropinquantes sibi, sicut adest Germanico populo Dominus Deus no-
ster, ac tantum de magnitudine nationis recensuisse uelimus.

Faciem Germaniæ præstantiorem multo quàm quondam, omnem amœnitatem etiam in rure Germanis surrepsisse, nonnulla eius oppida & urbes nominatim describendo dicit, Caput III.

FAciei autem ornatum quis ignorat longè præstantiorem esse quàm olim *Facies*
fuit? Nam agros ubiq́ cultos uidemus, Noualia, uineta uiridaria, uiolaria, *Germaniæ.*
pomaria rustica & suburbana, ædificia plena delitijs, uillas amœnissimas, arces
in montibus sitas, oppida muris cincta, splendidissimas urbes, quas plerunque
maxima præterlabuntur flumina, aut amnes ambiunt limpidissimi, lapideis aut
ligneis pontibus permeabiles. Percurramus parum per Germanici nominis me
morabiles urbes, & quanta sit huius nationis gloria, qui nitor, qui splendor, ma-
nifestius elucebit.

De Colonia Agrippina ubi trium Magorum ossa sunt sepulta, Caput IIII.

QVid ea Colonia quę de coniuge Claudij, matre Neronis Agrippina dicta *Colonia.*
est, & tria Magorum ossibus illustrata? Nihil magnificentius, nihil orna-
cus, tota Europa reperias. Templis, ædibus nobilis, populo insignis, opibus cla-
ra, plumbo tecta, prætorijs ornata, turribus munita, flumine Rheno & lętis circũ
agris lasciuiens.

De Gandauo etsi iuris Gallici uidetur, Germanorum tamen sermonem moresq́; amplectitur, Brabantiæ urbes se præteriturum ait, Caput V.

TRansimus Gandauum populosissimam urbem, & totius Occidentis in
Brugensi oppido frequentissimum emporium. Quæ licet Gallici iuris

Brabantia. Antuuerpia. esse uideantur, Theutonico tamen sermone, & moribus uestris utuntur. Transimus nitidas Brabantiæ ciuitates, Bruscellam, Mechiliniam, Antuuerpiam ac Louanium. Ad Rhenum reuertimur.

De Moguntia, Cap. VI.

Moguntia. MOguntia urbs uetusta, Varians clade insignis, templorum magnificentia priuatis ac publicis ædificijs exornata, nihil habet quod reprehendere queas, nisi uicorum arctitudinem.

De Vuormatia, Cap. VII.

Vormatia. DE Vuormatia quoque etsi non magnæ amplitudinis est, nitidam tamen, & amœnissimam urbē esse nemo negauerit. In qua ille Germanorū conuentus habitus est, qui Rom. Ecclesiæ Calixto secundo inuestituram episcoporum remisit, cùm ab Ottone primo usque in ea tempora Germanos episcopos ipsi Cæsares inuestirent. In hac urbe nos præposituram cum palatio nobili obtinemus, & eius causa in schola Heidelbergensi cancellariatum.

De Spira, Cap. VIII.

Spira. NEc Spiram quisquam contempserit populo plenam, & magnificis ædibus ornatam. Cuius nobile templum, quamuis anno Iubilei conflagrauerit, ita tamen postea restauratum est, ut fœlix incendium illud fuisse uideatur. In hoc templo non pauci iacent Cæsares, inter quos Rudolfus situs est: Is qui Austriæ familiæ auctor habetur.

De Argentina, Cap. IX.

Argentina. ARgentinæ uerò tantus splendor, tantum decus, ut non abs re id nomen ei inditum fuerit. Quę similitudinem Venetiarum exhibet, multiplicibus diuisa canalibus, quę naues in omnes ferme plateas uehūt, eo salubrior atque amœnior, quòd Venetias salsæ & graue olentes, Argentinam & dulces & perspicuę percurrunt aquæ: hinc Rheni brachio, inde tribus alijs fluminibus urbem intrātibus, & triplicem murorum ordinem ambientibus. Ecclesia pōtificalis, cui monasterio nomen est, secto lapide magnifice cōstructa, in amplissimam fabricam assurrexit, duabus ornata turribus, quarum altera quæ perfecta est, mirabile opus caput inter nubila condit. Sunt & alia sanctorum delubra, & monachorum cœnobia, & amplitudine & ornatu splendidissima. Prætorium excellens, & ciuium ac sacerdotum ædes, quas nec reges incoluisse piguerit.

De Aquisgrano ubi Theutonicorum Cæsarum statuæ uisuntur, Indusium beatæ Virginis ostenditur: Vbi & Caroli Magni caput reliquijs adiectum Caput X.

Aquisgranū. OMisimus Aquisgranum, Germanici regni sedem, ubi palatium illud tota Germania nobilissimum Cæsarum, qui ex Theutonicis uerè petiti sunt, egregias ex lapide statuas ostentat, & delubrum insigne in quo reges unguntur, singulis decennijs beatę Marię uirginis interiorem uestem quam camisiam uocant, uenerabile sacrum populo uisendam exhibet, & Magni Caroli caput inter reliquias seruat.

De

De Treuiri quæ Roma uetustior est, Basilea, quia de ea antea mentio facta est, hic mentionem non facit, pariter & Constantiæ, cùm utraq; à Concilijs clara censeatur, Cap. XI.

OMissimus & Treuerim metropoliticam sedem, cuius auctorem Atrebam asserũt, Nini & Semiramis filium, & Roma seniorem trecentis & mille annis affirmant. Sedente autem beato Petro salutiferam Christi religionem inbuisse. De Basilea non est cur uerba fiant, quandò eius regendi modestia, & grauitas apud omnes peræque gentes in notitia sit. Cùm nostra illic tempestare, generale cõcilium coactum fuit, quod totam tremefecit Ecclesiam. Pari modo & propter sinodi receptionem nec Constantia prætereunda est, inter duos lacus constituta, quos Rhenus implet atque exonerat. *Treuiris metropolitica sedes. Basilea. Constantia.*

Enumerat Heluetiæ oppida, quæ à splendore summopere extollit, & primò de Berna, Cap. XII.

EST memorabile oppidum in Heluetijs, quod Bernam uocant, cuius consulatus quotiens in bella progreditur facilè in armis, uiginti milia pugnatorũ exhibet. Turegum quoque & magnum & splendidum oppidum, ad lacum situatum est, quem Lemanus fluuius patrem habet. Vnde Alemannos dictos nonnulli autumant. Hunc hodie fluuium Limachium appellant, qui propter balnea tota Germania illustria, in agro Suitensium effluens, non longè ab oppido Lauffenbergio in Rhenum exonerat. Trãsimus Campidonam, & Memmingam illustria oppida, Augustam Vindelicam (S. Vdalricus huic præsidet, qui Papam arguit de concubinis) ad Licum fluuium iacentem. Haud facilè inuenies quæ ciuitas altera superet, siue nitorem urbis siue populi & cleri diuitias, & Reipublicę formam contempleris. *Turegum: Zürich. Limager See. Campidona: Memmingẽ. Augusta Vindelica, Lech.*

Enumerat Bauariæ oppida, quæ à splendore summoperè extollit, Caput XIII.

IN Boiaria uix oppidum reperias cuius mundirias non magnopere admirere. Salrzburga quæ de fluuio dicta est cui adiacet, olim Aruiniæ nomen fuit, Metropolitica sede, & diui Roberti uetusisimo templo insignis, nihil est, quod ad splendidissimæ ciuitatis magnificentiam desideres; siue publica spectes, siue priuata opera. *Saltzburgẽ.*

De Ratispona, ubi diui Dionisij corpus quiescit & alijs quibusdam urbibus, Cap. XV.

MAior tamen ea est Ratispona, beatissimi Apostoli Petri delubro & ponte, quo Danubius transmittitur lapideo, & pluribus sanctorum Ecclesijs memoranda. Atque in primis S. Emerammi monasterio in quo Leo pontifex maximus beatum Dionysium ex Parisijs pro furto deductum iacere affirmat. & in hac urbe sæpe Theutonici Cæsares habuere conuentus, & Conradus cùm iturus esset in Asiam maximus certe Monachi nitor, nec minus Strobunge, Lantzhure quoque, & Burckhusen haud facile platearum mundicias, atque ædium magnificentias retulerimus. *Ratispona. Strobingensen. Burckhausẽ.*

De Patauia ubi Danubius Oenusq; confluunt,
Ca, ut XV.

Patauia. Passau. PVlcra est & amœnissime sita loco Patauia, hic Oeno & inde Danubio per fusa. Nam ibi maxima hæc duo flumina inuicem coniunguntur, tam pari magnitudine, ut non facile iudices cui uictoria cedat, quamuis iudicio ueterum superior Danubius Oeno auferat nomen.

Describit ciuitates Austriæ, intra quas Nouæciuitati primas tribuit. Quanquam clariorem Viennæ quæ quondam Flauiana dicta mirabile turris sancti Stephani ædificium adfert, Prænominataq; oppida in noua continentur Germania, per Epilogum concludit.
Caput XVI.

Austria. Noua ciuitas Vienna. Flauianum. IN Austria complura sunt oppida digna nomine, inter quæ Nouaciuitas non infima est, incolatu diui Friderici Cæsaris illustrata. Sed omnium præclarissima est Vienna, prisci Flauianam appellauere, & hic credimus aras fuisse Flauianas, de quibus Ptolemæus commemorat. Hæc ducum Austriæ uetusta sedes, & pallatia digna regibus habet, & templa quæ mirari Italia possit. Ex quibus diui Stephani delubrum admirabilius est, quàm nostris exprimi uerbis queat. Cuius turrim cum aliquando inspexissent Bosnensium legati, & tum artificium, tum altitudinem admirati essent, in eam sententiam uerba profuderunt, ut turrim illam pluris constitisse dicerent, quàm regnum Bosnæ uenundari posset. Tacemus priuatarum ædium splendorem & amplitudinem, quarum non paucas inuenias ad excellentiam fastigiatas. Cæterum hæc urbs & quæ memorauimus oppida extra Germaniam illam tuam ueterem in noua Germania continentur.

Procedit ad enumerandas Germaniæ ueteris urbes. Primoq; de Vratislauia, Gendaonrum miram potentiam & mari & terra enarrat. Toronense oppidum his adiungens.
Cap. XVII.

Vratislauia Brunna. Olmuntze Gendanum Dantzgen Toroense oppidum ATque neque Germania ipsa uetus, non illustrata est præclarissimis ciuitatibus atque oppidis. Quippe ad Orientem super Oderam Vratislauia iacet, urbs lateritia, non minus, decora quàm potens, cuius olim episcopatum aureum appellauere. Brunna in Morauia nobilior Olomuntio est, quamuis eius pontifici pareat. Inter Prutenos notissima Gendani fama est, terra marique potentis oppidi, cuius populum ad prælium exiens, haud minus quàm quinquaginta millia bellatorum educere ferunt. Naues eius in Balthico pelago complures negotiatorum nauigant. Est & Tornetis oppidi haud uulgare nomen, quamuis supra Viscellam ad Sarmatas olim pertinuerit.

Bohemiam Imperio Germ subesse, eius urbes describendo probat, Cap. XVIII.

Bohemia BOhemia quamuis Sclauonico sermone utitur, sub imperio tamen Germanico sese continet, & moribus utitur Theutonicis, & pauci sunt inter Bohemos saltem nobiles, qui nõ utranq; nouerunt linguam, & undique cincta est ea terra Teutonicis plebibus: Illud quoq; Germanicam esse Bohemiam palam ostendit, quod inter Ecclesias Theutonico tamen sermone instruere populum sacerdotibus permissum est modò, in cimiterijs autem Sclauonico.

De

De Praga capite huius gentis, & alijs quas nominatim affert, & de arce Thabor, Cap. XIX.

IN hac prouincia Praga est gentia, maxima & pulcerrima urbs, nec Hetrusca Florentia minor, nec difformior, uerum flumine intersecta cui Muldauię nomen est, multo maiori quàm sit Arnus, cuius regia inter opera Germaniæ admodum excellens: Sunt & Colonia & Broda & Lithemericia, & Pilsina, & Litomes, Licia & Pudeuuisi aliàs Pudicea) inter Bohemos insignes urbes. Preterimus Thabor arcem hæreticorum munitissimam, & Nouam domum, & plurima illius gentis populosa & pręstantia oppida: prope Oceani ripam, haud paucaa ciuitates memoratu dignas inueniaa. *Praga Bohemiæ caput.* *Bohemiæ urbes.* *Thabor arx hæreticorũ.*

De Lubeco & insigni huius urbis auctoritate, Cap. XX.

SEd omnibus præstat Lubecum, altissimis ædibus, templisq́ munitum omnisissimis, cuius urbis ea auctoritas est, hæ opes, ut ad eius nutum tria maxima regna, Daciæ, Sueciæ, atq́ Noruegiæ, uel admittere uel excludere consueuerunt regea. *Lubecum.*

De Lunenburgo, Rostochio, Vuerdia, & Brunsuuiga, unde Otthones Imperatores orti, & alijs, Cap. XXI.

LVnenburgum salinis quondam diues nunc ad egestatem redactum, nam dum cleri bona affectat & dilexit, sua amittit. Est Roschauia, & Magnopolis in mediterraneis, ciuitas Hildesemensis haud contemnẽda: Vuerdia quoq́ & Brunsuuicum nobile, Saxonum sedes atq́ Otthonum quondã Cæsarum patria. Bremis uetus metropolis, & Danorum gentis in Christo mater, non sine laude nomen habet. *Lunenburgum.* *Rostoc.* *Brũsuuicum* *Bremen.*

De Virginopoli ac Martinopoli, ubi Friderici tertij fit mentio, Cap. XXII.

VIrginopolia quoq́ magna & insignia habetur, & ipsa inter Saxones archiepiscopalis sedes. Nec Martinopolim quisquam contempserit, quo ex loco Fridericus Barbarossa duos fratres de regno Bulgariæ dissidentes, cũ se arbitrũ elegissent, & ad eum in Saxoniã uenissent, concordes domũ remisit. Quis enumeret uel Phrisię, uel Holãdiæ, aut Vuestualię, quot sint memorabiles urbes. *Virginopolis* *Martinopolis:*

De Traiecto & alijs Phrisiæ, Holandiæ, Vuestualiæq́ oppidis, ubi Susatem, urbis obsidionem adfert, Cap. XXIII.

TRaiectum quidam ė Phrisijs tradunt, potentem & splendidam urbem. Dodratum excellẽs oppidum, Holandrini suum dicũt. Vuastuali Monsterio gaudent, & Osnaburga & Mindensi & Padelporna, ciuitatibus minime paruipendendis, & oppido Susatensi quod tempestate nostra cum Ecclesiæ Coloniensi rebellasset, magnis obsessum copijs, quamuis Saxonię dux Vuilhelmus cum potenti manu Bohemorum inter obsessores diea noctesq́ præsens pacisceretur, nulla ui superari flectiq́ potuit. *Traiectum.* *Dodratum.* *Dortrich.* *Vuestualiæ urbes.*

De Erfordia maxima Thuringiæ ciuitate, & Egra peramœno Terræ aduocatorum oppido. Quæ Hypotheca Bohemorum facta, Casparem Schlick hominem magnæ famæ celebrat, Cap. XXIIII.

Hassia. IN Hassia quoque non pauca oppida commendaueris, sed plura in Thuringia, quorum & maximum & famosissimum est Ertfordia, populo & opibus plena. Nec aduocatorum terra suis laudibus caret, in qua Egra est urbs peramœna, à flumine quo perluitur nominata. Quę quamuis iuris imperij sit, Hypothecam tamen Bohemorum facta, ad Slickensem familiā deuenit, cuius caput fuit Caspar Slickius, de nobis (ut nosti) optime meritus, uir rarissimæ laudis. Nam trium Cæsarum, qui sibi inuicem successere, cancellarius, & quidem acceptissimus fuit, & coniugio ducali illustratus.

De Franckfordia ubi Rom. Imperatores eliguntur, Cap. XXV.

Frāckfordia. IN Franconia supra Mœnum iacet Franckfordia, inter inferiores & superiores Theutones commune emporium, & urbs quamuis magna ex parte lignea, pluribus tamen palatijs ornata lapideis, in queis & reges haud indignè recipiantur. Templa uero Deo sacra ex secto lapide superbissima uisuntur. Et pons saxeus miræ longitudinis partem urbis trans Mœnum minorem maiori coniungit. Hic & prætorium nobile, in quo sæpe principes electores conueniunt, de rebus acturi communibus, & hic cùm uacat imperium, Cæsarem eligunt. *Aschenberg.* Postponimus Aschenburgiam Maguntini tui refugium, & omnium molestiarum laxamentum.

De Herbipoli & Bomberga, in qua S. Henricus quiescit, Cap. XXVI.

Herbipolis. *Bamberga.* HErbipolis ad eiusdem fluminis ripam sita est, ducalis & pontificalis sedes, templis & ipsa nobilibus memoranda, & arce munitissima. Bamberga quoque illustris ciuitas, delubro & insigni & peruetusto, in quo sanctus Henricus imperator eius nominis secundus reconditus, & miraculis claret. Transimus *Forcheym.* Forcheym, niueo pane famosam. Et Onspachium, & Roteburgam, & alia pene *Onspach.* *Rotenberg.* infinita Francorum oppida, quorum neque munitiones neque ædificia quisquam contempserit.

De Noriberga, & eius urbis magnificentia, Caput XXVII.

Regnisia, id est, Nurnberga. NOricorum oppidum flumine Regnisia interfectum, nam hodie Franconibus datur, præterire non possumus: Dic rogamus, nam hinc uxorem duxisti castissimam æque ac pulchram, quæ nam facies huius urbis, qui splendor, quæ amœnitas, quæ deliciæ, quis cultus, quæ forma regiminis, quid illi ad ciuitatem omni ex parte perfectam desiderare quispiam poterit. Quis uenientibus Franconia inferiori & procul spectantibus eius urbis aspectus, quæ maiestas, quod decus ab extrà uisentibus, quis intus nitor platearum, quæ domorum munditię? Quid sancti Sebaldi templo magnificentius, quid splendidius diui Laurentij delubro? Quid arce regia uel superibus uel munitius, quid fossa, quid mœnibus, illustrius? Quot ibi ciuium ædes inuenies, regibus dignas. Cuperent tam egregiè Scotorum reges quàm mediocres Nurnbergæ, ciues habitare.

Templū sancti Sebaldi.

Vtinam

Vlmam Sueuiæ Reginam nominat nonnulls Bauariæ, oppida à splendore laudat. Quasdam Italiæ urbes nostris anteponit, Si tamen natio nationi conferatur, non est unde possint Germanis ciuitatibus italicæ anteponi,

Cap. XXVIII.

HAbent Sueui trans Danubium multas urbes, regina tamen omnium Vlma est, & ipsa potens, & non immunda ciuitas. Baoarij, quorum Danubio transmisso Aichstatū & Ambergā & Nouum incolunt forum, & alia non paucea oppida. In queis multæ munditię, multus nitor, quod si quis ad uerū loqui uoluerit, nullam esse in Europa nationem, cuius urbes mundiores, aut aspectu lætiores quàm in Germania sint. Possis forsitan ex Italicis urbibus nonnullas præferre, ueluti Venetiam, Genuam, Florentiam, Neapolim, quibus summus inest splendor atque ornatus. At si nationem nationi conferas, non est quod urbes Italiæ Germanicis anteponas. Noua quodammodo Germaniæ facies, & urbes ipsæ ueluti nudiusquartus constructæ, atque erectæ uidentur, quibus ex rebus constat nationem tuam non esse inopem, neque enim pauperes ædificare magnifice possunt. Quod si uerum est, quod aiunt, ibi opes esse, ubi negotiatores, fateris necesse est, opulentissimos esse Germanos, quorum pars maxima lucris inhians, mercaturis intenta, alienas longe lateq; prouincias peruagatur. Ac sicuti Flaccus ait: Per mare pauperiem, per saxa per ignes, fugiens, non nisi diues domum reuertitur. *Vlma. Amberga. Nouū forū. Flaccus.*

De montibus & fluuijs in quibus auri. uenæ reperiuntur, disserit. Ex hoc Germaniæ paupertatem tollere nititur,

Caput XXIX.

ADde uenas auri, atque argenti (quas ignorauere prisci) apud uos repertas. In Bohemia montes Cuthni in Saxonia Ranszbergij, in Misnia Fribergi, uulturni niualesq; montes, inhaustas ostenderunt argenti mineras, duces Austriæ in Oeni & Anasi uallibus, & in Stiria apud S. Leonhardum, non longe à Vuolspergia argentum effodiunt. Rhenus aureas euoluit arenas: Et in Bohemia fluuij sunt in queis ad magnitudinem ciceris aurea grana Thaboritæ reperiunt: Ferrum & auri chalcum & æris, magnam uim domi reperitis. Vngaria quoque aurum quod apud Cremeciam reperitur. Ipsi plerunq; contracti magnasq; domum refertis opes, quod suppellectilea uestræ demonstrant & onustæ argentoq; mensę. Nā quod diuersoriū apud uos est, in quo non argento bibatur, quæ mulier nō dicimus generosa sed plebeia, nō auro nitet? Quid torques equitū, & equorum frena ex auro purissimo referamus, & tot calcaria & uaginas gemmis tectas, & annulos, & balthea, & thoraces, & Galeas auro fulgentes. Quāta in Ecclesijs preciosa suppellex? Quot reliquiæ, margaritis & auro uestitæ, quis ornatus altarium ac sacerdotum? Quid sacrarijs uestris inueniri ditius potest. Pauper ipse ingenio fuerit, qui Germaniam pauperem affirmauerit, etsi uobis non quæ cupitis omnia suppetant, nam ea paupertas animi, & auaritia potius appellanda est, quam rerum indigentia. Hæc de opibus parcè dicta sint. De potentia nationis paululum differamus. *Cuttenberg. Rasẑberg. Freiberg.*

Triplicem Germanorum potentiam principes, & si unum habeant caput: suis tamen libere imperare, Tres primos Archiepiscopos, quid unicuiq; officij dignitatisq; sit, describit. His Saltzburgensem confert eius suffraganeos inferens,

Caput XXX.

POtentia Germanorū trifariā diuisa est. Nā & prælati, & principes, ciuitates, quamuis unū habēt caput, in cuius uerba iurant Imp. Rom. suo tamen arbitrio *De potentia Germanorū*

trio plerunq; mouentur, & quasi libertate potiantur, suis imperant subditis: Inter
prælatos tres sunt, opibus & potentis excellẽtes, atq; inter electores Imperij ho-
noratiores. Archiepiscopi & Archicancellarij, per Germaniam Moguntinus, &
per Gallias & regnum Arelatense Treuerensis. Per Italiam Coloniensis: & Mo
guntinus quidem electorum decanus habetur, qui ubi necessitas ingruit, eos
conuocat. Treuerẽsis uero in electione Imperatoris primam habet uocem. Co-
loniensis autem nõ modo electoratus honore fungitur, sed etiã dux Vuestpha-
liæ appellatur. His maximę ciuitates parent, opulentissima oppida, multi & po-
tentes nobiles. Nec minor his Saltzburgensis episcopus est in sua prouincia le-
gatus (ut aiunt) natus, qui ut istam diocœsim suam melius regeret, quatuor epi-
scopatus suo ære fundauit. Gurcensem, Secouiensem, Clemensem, & Louanti-
num, Hisq; curam plebium & sacramentorum commisit, quos ipse sibi assume-
re & conseruare consueuit. Sed Gurcensis, ei subtractus est, quem Romana se-
des (nostra tempestate) assumpsit. In prouincia uero suffraganeos habet, Saltz-
burgensem: Ratisponẽsem, Pataniensem, Frisingensem, & Brixionẽsem, ex qui-
bus episcopatibus, Patauiensis ditior. Ratisponẽsis dignior, Frisingẽsis antiqui-
or, Brixionẽsis tutior haberi consueuit. Possident tamen omnes munitas arces,
& oppida plena populis, plurimosq; uasallos habent.

Primatem Germaniæ cum ceteris Archiepiscopatibus describit, Cap. XXXI.

NAtionis uerò Germanicæ primatem Magdeburgensem archiepiscopum
esse tradunt, & ipsum potentem atq; opibus abũdantem. Bremensis sex-
tus archiepiscopatus Germanorum, & ipse temporali dominio ualidus. Septi-
mus Germanicę nationis archiepiscopus inter Bohemos Pragensis est, qui cum
esset olim suffraganeus archiepiscopi Moguntini, instante Carolo Imperatore
Sigismundi patre à diocęsi Moguntina, ad eius metropoliticum sublimatus est.
Sed hic nutante regno, & Hussitarum hęresim admittẽte ad inopiam deductus,
iam pluribus annis pastore caret. Inter Germanos episcopatus florẽtissimi sunt
Leodiensis, & Traiectensis, quorum si alter in bellum exeat, non minus quadra-
ginta millibus pugnatorum à subiectis sibi populis in armis habebit.

*Herbipolensis Ecclesiæ potentiam Rudolphi de Scherrenberg de ea optimè, meriti men-
tionem faciendo palam facit,* Cap. XXXII.

FVit & Herbipolensis quondam ditissimus, quem Francones ducem suum
appellauere. Hodie uero per Rudolfum episcopum de Scherrenberg ibi-
dem ditatus & gloriosus, qui ultra uiginti mille bellatores in armis bellicis, ad
prelium ducere potest. Prouincia multis nobilibus, ciuitatibus, oppidis, castellis,
castris ingentibus, uillis ornata. Mœnus flumen, nauigijs regijs per medium ri-
gans quæ Francis orientalis nuncupata est, magnis & potentibus uasallis comi-
tum, militum, plurimorum nobilium, quasi sine numero circumsepta est.

*Bombergensis Episcopatum celebrat ultra quinquaginta apud Germ. episcopatus esse, quibus
si Italici comparantur parrochiæ nuncupandæ uenient quasdam Ecclesias à susce-
ptione extollit,* Cap. XXXIII.

Bõbergensis Ecclesia. Augustensis episcopus. Constantien. Hildenens. Hestauiens.

BOmbergensis quoq; diues Ecclesia quamuis inter Francones sita est. In Ca
rinria tamen haud parui momenti oppida possidet. Villachum ac Valsper
gam omittimus, Augustensem, Constantiensem, Hildesemẽsem, Hestauiensem,
& alias complures Ecclesias, ne tædium longitudo pariat. Nam supra quinqua-
ginta Pontificiales Ecclesias, Germani possidẽt. In quîs diuites & potentes epi-
scopi præsident, quibus Itali nostri comparati, plebani potius quam pontifices
dicendi uidebuntur. Adde canonicatus, & prælaturas Ecclesiarũ, quot pro posi-
turæ

turæ, decanatus, archidiaconatus, quot in his uiri nobiles, quot iuris interpretes, quot theologi resident. In Colonia & Argentina, ad primas præbendas non admittuntur, nisi genere illustres. In Moguntina uetusta & magna ei nobilitas probanda est, qui canonicatum expetit: In Leodio supra septuaginta præbendas in maiori Ecclesia numerant, in collegiatis delubris multo plures. Vratislauiensem episcopatum aureum quondam appellauere, sed hunc quoque Hussitarum uesania extenuauit. Hic canonici dum canonicas horas canunt, rubeis cappis ornati cardinalium Romanæ Ecclesiæ morem tenent.

Supra quinquaginta episcopatus habet Germania.

Aureus episcopatus Vratislauiensis.

Præterit monasteria, Abbates & Abbatissas principum fungi honore, Theutonicorum ordinem regibus parem dicit, Cap. XXXIIII.

PRætermus opulentissima monasteria, in queis & monachi ubertim aluntur, & hospitalitas cuiusuis generis hominum magnifice obseruatur: Scimusque nonnullos abbates adeò in Germania potentes esse, ut principatus honore fungantur, qualẽ & Fuldensem & Erberdensem. Quid dicimus. Abbatissas quoque eiusdem honoris participes nouimus, sicut in Stiria & Colonia, ad undecim millia uirginum in quo monasterio solum illustres fœminæ admittuntur. Præterimus ditissimas prępposituras, opulentissimos Archidiaconatus, uberrimos decanatus, & parrochiales Ecclesias, Italicis episcopatibus pręferendas. Tacemus ordinem Theutonicorum fratrum, quos Beatę Merię uocant, qui nunc Polonico bello uexantur, quorum potentia par regibus est.

Nusquam illustriores reperiri familias quàm apud Germanos, præcipuas enumerando testatur, immaturam Ladislai Vngariæ regis mortem mira uehementia describit, gentis Venetæ inconstantiam in Franciscum Volscarum collatam ingratitudinem manifestando deducit,

Cap. XXXV.

AD principes laicos impetus festinat orationis. Nam quæ natio sub cœlo est, tot clarissimis domibus, tot illustribua exornata principibua, ubi tantam inuenias, aut nobilitatem, aut armorum gloriam, sicut apud Germanos. Relinquimus militares familias, & quæ torneamento dignę censentur, quorum penè infinitus est numerus, quamuis nulli ad id genus ludi admittantur, nisi uetustissimi nobiles, quorum progenitores supra memoriam hominum, & opibus & potentatu claruerunt. Eas recensere prosapias longum est, quæ idcirco dici imperiales queunt, quoniam ex his sæpe lecti Imperatores fuere, inter eas clarissimæ sunt Australes, ac Baioarica, uetustissima Brũsuuicensis mater Onhonum, de Romana Ecclesia optime meritorum. Suueria iam defecit, & Lucenburgensia. Quæ cùm Romano imperio, ditissimum Bohemię regnum, Suriensibus inde pulsa ad se recepit & ferocissimis Europę gentibus Vngaris imperauit, insuper ex hoc sanguine nobilissimus adolescena Ladislaus ex filia Sigismundi Cęsaris, & Albertò Imperatore natus. Sed hunc crudelissima lues VIII. Kalendas Decembris, anno superiore apud Pragam, Bohemię metropolim immatura & acerbissima morte præripuit, quo moriente, & nobis simul & multis gentibus obtenebratus est sol. Expectabamus fœlices nuptias, & orbe toto nobiliores. Iam enim legati Margaritam accersitum ierant, Christianissimi regis Francię Caroli generosissimi filiam, sed dum altissimi sanguinis coniugium præstolamur, immaturum (proh dolor) funus extulimus. Eumque regem sepeliuimus, in quo suarum miseriarum unicum solamen, & Vngari & Bohemi, & Australes & Slesitę, & Moraui reposuerant. Nec Christianus erat, qui non fidelium reipub-

De potentia & numero Principum Germaniæ.

Domus Australis.

Domus Baioarica.

multa

Aestatis uerisq; inopes, hyememq; perennem
Perpetuasq; niues cœlo patiuntur inerti.
Inter quos memorant Lappones nomine dictos,
Qui uitam specubus ducunt, syluisq; niuosis,
Venantes, Madros & molles pelle Sabellos,
Et nostri fugiunt rigidi commercia mundi,
Congressusq; hominum, nec habentes ore loquelas,
Horrida barbaries rigido damnata sub axe.
Atq; feris similes, quorum cognoscere mores
Et ritus qui forte uelit, petat ille libellos,
Quos de Germanis nuper conscripsimus oris.
Talis ab Arctoo nostra est Germania tractu,
Sauromatis uicina feris, Asiæq; potenti,
Hic ubi se Tanais sinuoso littore uoluit
Impetuosus aquis rigidis, uastamq; paludem
Et matrem marium ditat glacialibus undis,
Ulteriora rigat terræ sed maximus Albis,
Qui rapidus mediam fluuius perlabitur oram,
Et quantum Rhenus, sic Vistula distat ad ortus,
Tandem & Cimbriacũ nagus exoneratur in æquor
A Cimbris quod nomen habet, quos proxima Daeis
Chersonesus habet rigidum porrecta sub axem,
Isthmos ubi geminum sua littora pandit in æquor
Oceanum Godonumq; uidens, ubi Scandia diues
Haleces totum mittit piscosa per orbem.

DE TRIBVS IVGIS ET *montibus Germaniæ.*

Sed nemus Hercinium mõtes & ab Alpibus orti
Cum ramis totam se diffudêre per oram,
Iamq; sub occiduum tendentes brachia solem
Hinc Austrum Boreamq; petunt, Eurumq; sonorum
Donec in Euxinum procumbant uertice pontum,
Quaq; Bizantinas augustat Bosphorus undas.
Sex tria Germanæ tollunt iuga maxima terræ
Verticibusq; suis feriunt uaga sydera cœli,
Impositasq; ferunt nebulosis montibus arces,
Et scabris latebris spumantia flumina fundunt.
Primum est immani dorso quod spectat in Arcton
Germanos Gallosq; uidens Italosq; potentes,
Quod Rheni Rodaniq; parens Eniq; sonantis,
Quod ueteres prisco dixerunt nomine Adulam
Atq; suis longis ramis nunc procreat Alpes,
Hic ubi cum rapidis Athesis se concitat undis
Adriaco miscere salo, Venetisq; superbis
Dicere, Germano quo dedant colla tyranno.
Ast aliud Carpathus habet, qui spectat in Eurum,
Auspicium nostris niueo dans uertice terris.
Quem Sueuum in priscis memini dictũ esse libellis,
Qui cuproq; auroq; scatens uariisq; metalli,
Pannoniam largo locupletat munere gentem,
Herciniumq; iugum medio Germania tractu
Erigit, & multis dispergit cornua terris,
Ex quibus ingenti dorso stans Pinifer, atrum
Tollit in astra caput, liquidoq; à uertice stillans
Quatuor ad mundi fundit uaga flumina partes:
Mœnus in occiduum festinat currere Rhenum,
Et Sala qui Drusi gestat præclara trophea,
Algentes petit Albis aquas, exit Nabus in Austrum;
Egra sed Eoos flectit sua cornua in ortus;
Et secum Herciniam trahit alto uertice syluam.

DE TRACTV HERCINIAE SILuæ *per Germaniam.*

Quæ uariis porrecta plagis, nunc uasta sub Arcton
Inq; Eurum Zephyrumq; suis cum saltibus errans;
Ex, licat immensos annoso roborè lucos
Religione sacros ueteriq; ex more uerendos,
Qui Druidum densæ per opaca silentia syluæ
Plurima magnificis seruant cœnobia tectis,
Quæ diu nigris operantur sacra cucullis,
Vallibus irriguis constricta ubi murmure blando
Vnda sonans placidos inducit corpore somnos.
Sed transrenanas ubi sylua reliquerit oras,
Tendit ad innumeras Germano sanguine gentes,
Per Sueuos Caucosq; feros, madidosq; Sicambros;
Algionesq; truces, Rheniq; ad fluminis ortum,
Perq; lacus geminos candentes præterit Alpes,
Eluetiis porrecta iugis, durisq; Cheruscis,
Vindelicos Rhætosq; petens & Norica rura,
Perq; lacus plures capientium ab alpibus undas
Boiorum deserta petit, rursusq; sub Arcton,
Brachia longa iacit, Sueuos Francosq; Turogos
Circuit, Abnobios mõtes, quæ particula alpium est;
Saxonicisq; reducta plagis Phrisiisq; bubulcis,
Vissegothis, Ostroq; Gothis, Cimbrisq; uetustis,
Donec Germanum prope tangat saltibus æquor:
Ast ubi spumiferi fontes contexerit Istri;
Astriacas aditura plagas, Ceciumq; comaitem,
Qui dum nubigeras radicem accepit ad Alpes
Quas Carnus Stiriusq; tenet, Sclauusq; bilinguis;
Hic ubi Danubius positurus nomina ponto
Proxima Dalmatiæ radit confinia terræ.
Sed longum Austriacas dorsum protendit in oras
Quod tandem rapido calua fronte imminet Istro
Vnde sibi totum sunt nomina nota per orbem
Hunc sylua obliquis ramis & collibus atris
Integit, atq; feris foliosa cubilia sternit,
Siluiferum caput nemoroso uertice uestit,
Sylua prius latè Bauaras sed sparsa per oras

Ante sub Austriacas quàm tendat brachia terras,
Obliqua ad Vilsi protendens cornua ripas,
Vilsus in Istrinus qui tandem perditur undis.
Ast ubi per Bauaros ingentia cornua flexit,
Mox Francos Turgos{q}; petit Bemos{q}; feroces,
Tanquam natiuo claudit quos undiq; muro,
Quos medio nutrit bell . Germania tractu,
Pingue solum frugum{q}; ferax, syluæq; perennis,
Plurima Germanis quæ emittit flumina terris,
Albim, Oderam, quæ nigra fuit memorata uetustis.
Quos ubi deseruit, Carpathi culmina spectans
Marcomanos Gepidasq; petit Iasigesq; potentes,
Hic ubi nunc cultis est Transyluania terris,
Moribus Almanis gentem linguaq; creauit.
Inde iterum uasto diffundit cornua flexu,
Visburgos Sabocosq; petens durosq; Gelonos,
Quaq; manet pulchro diues iam Prussia portu
Sarmaticis obducta plagis, quosq; ultimus orbis
Angulus abscondit, Agytarsos limite claudit
Ad Tanais fontes Rypheoq; in uertice late,
Diffusa & fines Europæ uasta pererrans,
Diuersasq; feras uolucresq; in saltibus abdens
Per Masouins truces abscondens rura Visontes
Proinde metalliferos extollens undiq; montes
Argentiq; auriq; ferax uarijsq; metallis
Plurima perpetuis effundens munera uenis,
Fornacesq; cauas, rapidus quibus æstuat ignis,
Quem fouet excussis uentosis follibus aura,
Quas circum ualido se tollit malleus ictu,
Quem rapidis leuat unda rotis, & machina molis
Ingenti sonitu ferit astra uolantia cœli,
Brontis opus Steropisq; gerens, liquefacta metalla
Extendit uarias ubi ferri lamina formas.

DE QVALITATE TELLVris per Germaniam.

TEra hominum pecudumq; ferax, quæq; ubere gleba
Spiciferam Cererem multo cum fœnore reddit,
Pascua florigeris extendens pinguia pratis,
Ingentesq; lacus, uarias uastasq; paludes:
Et fluuios uarios sapido qui pisce redundant,
Collibus apricis agrisq; & montibus altis,
Plurima uitiferi qui fundunt munera Bacchi,
Vicino iam sole nouo, qui sydere læto
Proximior nostris infundit lumina terris.
Hinc uarij cultus, cultisq; in mœnibus urbes,
Mitior & populus Germano nascitur orbe,
Explosa ruditate fera, quam Barbarus olim
Syluicola in riguis seruabat saltibus ortus,
Illa superficies Germanis traditur oris,
Quæ mihi bis quinos fuerat lustrata per annos.
Quam syluis fluuijsq; suis & montibus altis
Et uarijs populis uario & discrimine linguæ
Syderibusq; suis Deus & natura creauit.

FINIS.

AE N AE

AENEAE SYLVII GERMANIA, EXCERPTA EX EO LIBRO, QVO GRAVAMINA NATIONIS Germanicę, à Martino Mereo Iurefconfulto Moguntino, fedi Romanę obiecta, diluit: in qua urbes, ciuitates, Ecclefiæ, Epifcopatus, principatus, & nobilifsimæ familiæ Germanorum defcribuntur.

DE ANTIQVIS GERMANIAE MORIBVS, VBI SVEVIAE RITVM

particulatim adfert, eius gentis feritatem defcribens, ac eam fub Adriano Cæfare, mitiorem factam effe oftendens, Cap. I.

NVNC tempus eft, ut ad id träfeamus, quod tu fecundo loco affirmas, hoc eft, de paupertate Germanicę gentis, quę licet olim ditifsima & potentifsima fuerit, his tamen Rom. curiæ moribus feu rapinis, ad inopiam fummam'que impotentiam eductam effe uideri cupis. Aduerfamur in hac re tibi, non minus quàm in cæteris. Nam neque pauper eft Germanica natio, neque impotens, neque (ut tute ais) ancilla, neque fi fit, Rom. curia culpanda eft, tanquam eius inopię caufa. Quod ut manifeftius declaremus, oftendendum in primis eft, quęnam fuerit olim Germania, & quæ fit hodie, quo facto liquebit, nunquam Germanici nominis eas fuiffe uires aut opes, quales funt hodie. Repetamus igitur uetufta tempora, non dicimus aut Iani, aut Saturni, aut Iouis. Nec rurfus aut Romuli, aut Camilli, uel Alexandri Magni. Quibus regnantibus incompertum nobis eft, qualis fuerit Germaniæ facies. C. Cæfaris ætatem infpicere libet, cùm ille militaret in Gallia, cùm iam Chrifti noua per carnem natiuitas inftaret, cum plenitudo temporis penè adeffet. Quæ nam tum (oramus) Germanorum opes fuere, quæ uires erant, quę poffeffiones? Fatemur, bellicofi, & in armis exercitati Theutones habebantur. Cæterum uitam eorum defcribens in commentarijs, Cæfar Germanos omnes ait, in uenationibus atque in ftudijs rei militaris à paruulis inftitutos fuiffe, labori ac duritiei ftudētes. In fluminibus promifcue fe perluiffe, pellibus animalium pro ueftibus ufos, magna corporis parte nuda, agriculturæ non ftuduiffe, maiorem partem uictus eorum in lacte, cafeo & carne fuiffe, nec quenquã agri modum certũ aut fines habuiffe proprios. Sed magiftratus ac principes in annos fingulos gētibus cognationibusq; hominum, quibufcum unà coierunt, quantum ei quo loco uifum eft, agri attribuiffe, atque anno pòft aliò tranfire coēgiffe, ad frigora atque æftus euitandos non ædificaffe accuratius, Ciuitatibus maximam fuiffe laudem quàm latifsimè circum fe uaftatis finibus folitudinem habere, uini ufum apud eos incognitum fuiffe. Sic Cæfar grauifsimus auctor. Strabo quoque, qui fitum orbis terrarum elegantifsimè confcripfit, cum prius dixiffet: Statim igitur regionem trans Rhenum ad ortum uergentem Germani colunt, nationem Gallicam paulifper imitantes, & ueritatis abundantia

Cæfar i

Strabo in principio lib. 8.

abundantia, & proceritate corporum & colore flauo. Postea tamen cùm interiora Germaniæ describeret, sic inquit: Sueuorum quidem gens amplissima, à Rheno siquidem usque ad Albim peruenit fluuium, eorum portio etiam trans Albim loca depascitur, quemadmodum Eumūduri & Lancosargi. Nunc autem isti trans fluuium, in fugam compulsi exciderunt. Commune autem est omnibus, qui hunc tractum incolunt, ut aliò facilè migrent, & propter uictus tenuitatem, & propter agrorum ignauiam colendorum, & propter pecuniarum inopiam. Cum'que in tugurijs habitent in diem habent suppellectilem, plurimam è pecoribus trahunt alimoniam, sicut & Nomades, eorum instar, qui domesticum in carris colentes instrumentum, quocumque sors tulit, & opinio, suis cum armentis conuertuntur: Is igitur fuit Germanorum status Strabonis tempore, quē usque ad Tiberium Cęsarem uixisse constat. His ferociora de Germanis scribit Cornelius Tacitus, quem in Adriani tempora incurrisse perhibent. Parum quidem eà tempestate, à feritate brutorum maiorum tuorum uita distabat. Erant enim plerunque pastores, syluarum incolæ, ac nemorum. Cuiusmodi uitam inertem ac pigerrimam esse Aristoteles auctor est. Nec munitę his urbes erant, neque oppida muro cincta, non arces altis innixæ montibus, non templa sectis structa lapidibus uisebantur. Aberant hortorum ac uillarum delitiæ, nulla uiridaria, nullę cōsitiones, nulla tēpe, nulla uineta colebantur: prębebant largos flumina potus: Lacus & stagna inseruiebant lauacris, etsi quas natura calentes produxerat, aquę. Parum apud eos argentum, rarius aurum, margaritarum incognitus usus. Nulla gemmarum pompa, nulla ex ostro uel serico uestimenta. Nondum metallorum inuestigatę minerę. Nondum miseros in uiscera terrę mortales truserat auri sitis. Laudanda hęc & nostris anteferenda moribus. At in hoc uiuendi ritu, nulla fuit litterarum cognitio, nulla legum disciplina, nulla bonarum artium studia. Ipsa quoque religio barbara, inepta &(ut proprijs utamur uocabulis) ferina ac brutalis. Talis tua Germania fuit, usque ad Adrianum Cęsarem. Quamuis iam cęterę orbis prouincię, excultæ artib us ac moribus essent. Sub illo autem Imperatore, tota Germanica natio in potestatem Romanorum facta est, post annos ducentos, quam Romano primùm milite debellari cœpta est. Exinde mitior facta, ciuilem cultum accepit. Eratque tunc longe angustior breuiorque, quàm modo sit. Si quidem Germania uniuersa, inter Rhenum & Albim, siue ut alij uolunt Oderam, siue ut alij rursus autumant, Viscellam ab Occidenti ad Orientem protensa, solum ab austro Danubij flumine à septentrione, Britannico Oceano & mari, quod Balthicum uocant, undique claudebatur. Hæc de ueteri Germania, te minime ignorasse putamus.

Cornelius Tacitus.

Quāta olim fuerit Germania.

Veterem cum noua Germaniam comparans, intra Rhenum Danubiumq; antiquam contentam asserit. Quæ ad Germanos defecerunt regiones enumerat, eamq; potius à germinando quam à Gallorum fraternitate sortitam nomen contendit, Cap. II.

COmparemus ergo cum ueteri nouam, & primum de amplitudine dicamus. Danubius ac Rhenus qui quondam Germaniæ limites clausere, nūc medios Germanorum dilabuntur agros. Belgica regio, quæ Galliæ prius portio tertia fuit, nunc maiori ex parte Germaniæ cessit, lingua & moribus Theutonica. Heluetij quoque gens, antea Gallica, in Germanos transiuere. Rethia tota & ipsum Noricum, & quicquid Vindelici nominis inter Alpes Italas, ac Dannbium fuit, ad Germanos deficit. Ita ut etiam Alpes ipsas cœlo uicinas, & perpetua niue rigentes, nomen Germanicum penetrans, in Italia quoque

Belgica regio.

Heluetij.

quoque sedes posuerit. Brixione, Merane, Bubrano que in ualle Athesis occu- *Austria.*
pato. Austria, quæ apud priscos Pannonici iuris fuit, & Norici portio in Germa *Stiria.*
nicum nomen conuersa est. Stiria, quam ueteres Valeriam uocauere, Theutoni-
cum morem atque imperium subijt. Carni quoque, quos modò Corinthianos,
Carniolosq; nominant idem fecêre, ita ut fontes Draui Sauiq; nominatorum
fluminum, Theutonici iuris existant. Neque Alpes ullæ inter Italiam atque Ger
maniam sunt. Quarum summa cacumina non possideant. Theutonici, qui ad
Orientem non modò Albim, sed Oderam ac Viscellam transmiserunt, & in ipsa
quidem occidentali Sarmatia, Vlmerigorum, & Gepidarum agros inuase-
re: Nam & Austria trans Danubium, & Morauia & quidquid Slesiæ ultra Ode *Austria.*
ram possident, Sarmatici quondam fuit soli, quin & in Oceano & Balthico sinu, *Schlesia.*
medias insulas sui iuris fecere Theutones: Adeoq; uestra natio germinauit, ut
nomen uestrum uerius à germinando tractum putemus, quã Straboni consen-
tiamus, qui Germanos quasi Gallorũ fratres dictos arbitratus, uos forma & mo
ribus & uiuendi rationibus pares illis esse asseruerat, sed tota aberrat uia, quãdo
neque similitudo morum, neque ulla uos inuicẽ beneuolentia concilier, qua fra
tres appellari possitis, & uetustis utrinque certetis odijs, quamuis circa Rhenum
in uestitu tantummodo conformitas quędam existat. Verùm ne longè uagarer,
amplior est uestra natio, quàm unquam fuerit ar, que adeò magna est, ut nulli gẽ-
ri cedat, meritoq; illud affirmare possit, quia deest gens tã grandis, quæ habeat
deos appropinquantes sibi, sicut adest Germanico populo Dominus Deus no-
ster, ac tantum de magnitudine nationis recensuisse uelimus.

Faciem Germaniæ præstantiorem multo quàm quondam, omnem amœnitatem etiam in ru-
re Germanis surrepsisse, nonnulla eius oppida & urbes nominatim descri-
bendo dicit, Caput III.

FAciei autem ornatum quis ignorat longè præstantiorem esse quàm olim *Facies*
fuit? Nam agros ubiq; cultos uidemus, Noualia, uineta uiridaria, uiolaria, *Germaniæ.*
pomaria rustica & suburbana, ædificia plena delitijs, uillas amœnissimas, arces
in montibus sitas, oppida muris cincta, splendidissimas urbes, quas plerunque
maxima præterlabuntur flumina, aut amnes ambiunt limpidissimi, lapideis aut
ligneis pontibus permeabiles. Percurramus parum per Germanici nominis me
morabiles urbes, & quanta sit huius nationis gloria, qui nitor, qui splendor, ma-
nifestius elucebit.

De Colonia Agrippina ubi trium Magorum ossa sunt se-
pulta, Caput IIII.

QVid ea Colonia quę de coniuge Claudij, matre Neronis Agrippina dicta *Colonia.*
est, & tria Magorum ossibus illustrata? Nihil magnificentius, nihil orna-
cus, iota Europa reperias. Templis, ædibus nobilis, populo insignis, opibus cla-
ra, plumbo tecta, prætorijs ornata, turribus munita, flumine Rheno & lętis circũ
agris lasciuiens.

De Gandauo etsi iuris Gallici uidetur, Germanorum tamen sermonem
moresq; amplectitur, Brabantiæ urbes se præteri-
turum ait, Caput V.

TRansimus Gandauum populosissimam urbem, & totius Occidentis in
Brugensi oppido frequentissimum emporium. Quæ licet Gallici iuris

Brabantia. Antuuerpia. esse uideantur, Theutonico tamen sermone, & moribus uestris utuntur. Transimus nitidas Brabantiæ ciuitates, Bruscellam, Mechiliniam, Antuuerpiam ac Louanium. Ad Rhenum reuertimur.

De Moguntia. Cap. VI.

Moguntia. MOguntia urbs uetusta, Variana clade insignis, templorum magnificentia priuatis ac publicis ædificijs exornata, nihil habet quod reprehendere queas, nisi uicorum arctitudinem.

De Vuormatia. Cap. VII.

Vormatia. DE Vuormatia quoque etsi non magnæ amplitudinis est, nitidam tamen, & amœnissimam urbē esse nemo negauerit. In qua ille Germanorū conuentus habitus est, qui Rom. Ecclesiæ Calixto secundo inuestituram episcoporum remisit, cùm ab Ottone primo usque in ea tempora Germanos episcopos ipsi Cæsares inuestirent. In hac urbe nos præposituram cum palatio nobili obtinemus, & eius causa in schola Heidelbergensi cancellariatum.

De Spira. Cap. VIII.

Spira. NEc Spiram quisquam contempserit populo plenam, & magnificis ædibus ornatam. Cuius nobile templum, quamuis anno Iubilei conflagrauerit, ita tamen postea restauratum est, ut fœlix incendium illud fuisse uideatur. In hoc templo non pauci iacent Cæsares, inter quos Rudolfus situs est: Is qui Austriæ familiæ auctor habetur.

De Argentina. Cap. IX.

Argentina. ARgentinæ uerò tantus splendor, tantum decus, ut non abs re id nomen ei inditum fuerit. Quę similitudinem Venetiarum exhibet, multiplicibus diuisa canalibus, quę naues in omnes ferme plateas uehūt, eo salubrior atque amœnior, quòd Venetias salsæ & graue olentes, Argentinam & dulces & perspicuę percurrunt aquæ: hinc Rheni brachio, inde tribus alijs fluminibus urbem intrātibus, & triplicem murorum ordinem ambientibus. Ecclesia pōtificalis, cui monasterio nomen est, secto lapide magnifice cōstructa, in amplissimam fabricam assurrexit, duabus ornata turribus, quarum altera quæ perfecta est, mirabile opus caput inter nubila condit. Sunt & alia sanctorum delubra, & monachorum cœnobia, & amplitudine & ornatu splendidissima. Prætorium excellens, & ciuium ac sacerdotum ædes, quas nec reges incoluisse piguerit.

De Aquisgrano ubi Theutonicorum Cæsarum statuæ uisuntur, Indusium beatæ Virginis ostenditur: Vbi & Caroli Magni caput reliquijs adiectum Caput X.

Aquisgranū. OMisimus Aquisgranum, Germanici regni sedem, ubi palatium illud totà Germania nobilissimum Cæsarum, qui ex Theutonicis uerè petiti sunt, egregias ex lapide statuas ostentat, & delubrum insigne in quo reges unguntur, singulis decennijs beatę Marię uirginis interiorem uestem quam camisiam uocant, uenerabile sacrum populo uisendam exhibet, & Magni Caroli caput inter reliquias seruat.

De

De Treuiri quæ Roma uetustior est, Basileæ, quia de ea antea mentio facta est, hic mentionem non facit, pariter & Constantiæ, cùm utraq; à Concilijs clara censeatur, Cap. XI.

OMisimus & Treuerim metropoliticam sedem, cuius auctorem Atrebam asserũt, Nini & Semiramis filium, & Roma seniorem trecentis & mille annis affirmant. Sedente autem beato Petro salutiferam Christi religionem inbuisse. De Basilea non est cur uerba fiant, quandò eius regendi modestia, & grauitas apud omnes peræquè gentes in notitia sit. Cùm nostra illic tempestate, generale cōcilium coactum fuit, quod totam tremefecit Ecclesiam. Pari modo & propter sinodi receptionem nec Constantia prætereunda est, interduos lacus constituta, quos Rhenus implet atque exonerat. *Treuiris metropolitica sedes. Basilea. Constantia.*

Enumerat Heluetiæ oppida, quæ à splendore summopere extollit, & primò de Berna, Cap. XII.

EST memorabile oppidum in Heluetijs, quod Bernam uocant, cuius consulatus quotiens in bella progreditur facilè in armis, uiginti milia pugnatorũ exhibet. Turegum quoque & magnum & splendidum oppidum, ad lacum situatum est, quem Lemanus fluuius patrem habet. Vnde Alemannos dictos nonnulli autumant. Hunc hodie fluuium Limachium appellant, qui propter balnea tota Germania illustria, in agro Suitensium effluens, non longè ab oppido Lauffenbergio in Rhenum exonerat. Trāsimus Campidonam, & Memmingam illustria oppida, Augustam Vindelicam (S. Vdalricus huic prælidet, qui Papam arguit de concubinis) ad Licum fluuium iacentem. Haud facilè inuenies quæ ciuitas altera superet, siue nitorem urbis siue populi & cleri diuitias, & Reipublicę formam contempleris. *Turegum: Zürich. Limager See. Campidona: Memmingē. Augusta Vindelica, Lech*

Enumerat Bauariæ oppida, quæ à splendore summoperè extollit, Caput XIII.

IN Boiaria uix oppidum reperias cuius mundicias non magnopere admirere. Saltzburga quæ de fluuio dicta est cui adiacet, olim Aruiniæ nomen fuit, Metropolitica sede, & diui Roberti uetustsimo templo insignis, nihil est, quod ad splendidissimæ ciuitatis magnificentiam desideres; siue publica spectes, siue priuata opera. *Saltzburg.*

De Ratisbona, ubi diui Dionisij corpus quiescit & alijs quibusdam urbibus, Cap. XV.

MAior tamen ea est Ratispona, beatissimi Apostoli Petri delubro & ponte, quo Danubius transmittitur lapideo, & pluribus sanctorum Ecclesijs memoranda. Atque in primis S. Emerammi monasterio in quo Leo pontifex maximus beatum Dionysium ex Parisijs pro furto deductum iacere affirmat. Et in hac urbe sæpe Theutonici Cæsares habuere conuentus, & Conradus cùm iturus esset in Asiam maximus certe Monachi nitor, necminus Strobunge, Lantzhute quoque, & Burckhusen haud facile platearum mundicias, atque ædium magnificentias retulerimus. *Ratispona. Strobingensen. Burckhausē*

De Patauia ubi Danubius Oenusq; confluunt, Ca. ut XV.

Patauia. Passau. PVlcra est & amœnissime sita loco Patauia, hic Oeno & inde Danubio perfusa. Nam ibi maxima hæc duo flumina inuicem coniunguntur, tam pari magnitudine, ut non facile iudices cui uictoria cedat, quamuis iudicio ueterum superior Danubius Oeno auferat nomen.

Describit ciuitates Austriæ, intra quas Nouæciuitati primas tribuit. Quanquam clariorem Viennam quæ quondam Flauiana dicta mirabile turris sancti Stephani ædificium adfert, Prænominataq; oppida in noua contineri Germania, per Epilogum concludit. Caput XVI.

Austria. Noua ciuitas Vienna. Flauianum. IN Austria complura sunt oppida digna nomine, inter quæ Nouaciuitas non infima est, incolatu diui Friderici Cæsaris illustrata. Sed omnium præclarissima est Vienna, prisci Flauianam appellauere, & hic credimus aras fuisse Flauianas, de quibus Ptolemæus commemorat. Hæc ducum Austriæ uetusta sedes, & pallatia digna regibus habet, & templa quæ mirari Italia possit. Ex quibus diui Stephani delubrum admirabilius est, quàm nostris exprimi uerbis queat. Cuius turrim cum aliquando inspexissent Bosnensium legati, & tum artificium, tum altitudinem admirati essent, in eam sententiam uerba profuderunt, ut turrim illam pluris constitisse dicerent, quàm regnum Bosnæ uenundari posset. Tacemus priuatarum ædium splendorem & amplitudinem, quarum non paucas inuenias ad excellentiam fastigiatas. Cæterum hæc urbs & quæ memorauimus oppida extra Germaniam illam tuam ueterem in noua Germania continentur.

Procedit ad enumerandas Germaniæ ueteris urbes. Primoq; de Vratislauia, Gendaonrum miram potentiam & mari & terra enarrat. Toronense oppidum his adiungens. Cap. XVII.

Vratislauia Brunna. Olmuntze Gendanum Dantzgen Tornense oppidum ATque neque Germania ipsa uetus, non illustrata est præclarissimis ciuitatibus atque oppidis. Quippe ad Orientem super Oderam Vratislauia iacet, urbs lateritia, non minus decora quàm potens, cuius olim episcoparum aureum appellauere. Brunna in Morauia nobilior Olomuntio est, quamuis eius pontifici pareat. Inter Prutenos notissima Gendani fama est, terra mariq; potentis oppidi, cuius populum ad prælium exiens, haud minus quàm quinquaginta millia bellatorum educere ferunt. Naues eius in Balthico pelago complures negotiatorum nauigant. Est & Torneris oppidi haud uulgare nomen, quamuis supra Viscellam ad Sarmaras olim pertinuerit.

Bohemiam Imperio Germ subesse, eius urbes describendo probat, Cap. XVIII.

Bohemia BOhemia quamuis Sclauonico sermone utitur, sub imperio tamen Germanico sese continet, & moribus utitur Theutonicis, & pauci sunt inter Bohemos saltem nobiles, qui nō utranq; nouerunt linguam, & undique cincta est ea terra Teutonicis plebibus: Illud quoq; Germanicam esse Bohemiam palam ostendit, quod inter Ecclesias Theutonico tamen sermone instruere populum sacerdotibus permissum est modò, in cimiterijs autem Sclauonico.

De

De Praga capite huius gentis, & alijs quas nominatim affert, & de arce Thabor, Cap. XIX.

IN hac prouincia Praga est gentis, maxima & pulcerrima urbs, nec Hettusca Florentia minor, nec difformior, uerum flumine intersecta cui Muldauię nomen est, multo maiori quàm sit Arnus, cuius regia inter opera Germaniæ admodum excellens: Sunt & Colonia & Broda & Lithemericia, & Pilsina, & Litomes, Licia & Pudeuuisa aliâs Pudicea) inter Bohemos insignes urbes. Preterimus Thabor arcem hæreticorum munitissimam, & Nouam domum, & plurima illius gentis populosa & prestantia oppida: prope Oceani ripam, haud paucas ciuitates memoratu dignas inuenias. *Praga Bohemiæ caput.* *Bohemiæ urbes.* *Thabor arx hæreticorū.*

De Lubeco & insigni huius urbis auctoritate, Cap. XX.

SEd omnibus præstat Lubecum, altissimis ædibus, templisq; munitum ornatissimis, cuius urbis ea auctoritas est, hæ opes, ut ad eius nutum tria maxima regna, Daciæ, Sueciæ, atq; Noruegiæ, uel admittere uel excludere consueuerunt reges. *Lubecum.*

De Lunenburgo, Rostochio, Vuerdia, & Brunsuuiga, unde Otthones Imperatores orti, & alijs, Cap. XXI.

LVnenburgum salinis quondam diues nunc ad egestatem redactum, nam dum cleri bona affectat & dilexit, sua amittit. Est Roschauia, & Magnopolia in mediterraneis, ciuitas Hildesemensis haud contemnēda: Vuerdia quoq; & Brunsuuicum nobile, Saxonum sedes atq; Otthonum quondā Cæsarum patria. Bremis uetus metropolis, & Danorum gentis in Christo mater, non sine laude nomen habet. *Lunenburgum.* *Rostoc.* *Brūsuuicum* *Bremen.*

De Virginopoli ac Martinopoli, ubi Friderici tertij fit mentio, Cap. XXII.

VIrginopolis quoq; magna & insignis habetur, & ipsa inter Saxones archiepiscopalis sedes. Nec Martinopolim quisquam contempserit, quo ex loco Fridericus Barbarossa duos fratres de regno Bulgariæ dissidentes, cū se arbitrū elegissent, & ad eum in Saxoniā uenissent, concordes domū remisit. Quis enumeret uel Phrisię, uel Holādiæ, aut Vuestualię, quot sint memorabiles urbes. *Virginopolis* *Martinopolis:*

De Traiecto & alijs Phrisiæ, Holandiæ, Vuestualiæq; oppidis, ubi Susatem, urbis obsidionem adfert, Cap. XXIII.

TRaiectum quidam è Phrisijs tradunt, potentem & splendidam urbem. Dodratum excellēs oppidum, Holandrini suum dicūt. Vuastuali Monasterio gaudent, & Osnaburga & Mindensi & Padelporna, ciuitatibus minime paruipendendis, & oppido Susatensi quod tempestate nostra cum Ecclesiæ Coloniensi rebellasset, magnis obsessum copijs, quamuis Saxonię dux Vuilhelmus cum potenti manu Bohemorum inter obsessores dies noctesq; præsens pacisceretur, nulla ui superari flectiq; potuit. *Traiectum.* *Dodratum.* *Dortrich.* *Vuestualiæ urbes.*

De Erfordia maxima Thuringiæ ciuitate, & Egra peramœno Terræ aduocatorum oppido. Quæ Hypotheca Bohemorum facta, Casparem Schlick hominem magnæ famæ celebrat, Cap. XXIIII.

Hassia. IN Hassia quoque non pauca oppida commendaueris, sed plura in Thuringia, quorum & maximum & famosissimum est Ertfordia, populo & opibus plena. Nec aduocatorum terra suis laudibus caret, in qua Egra est urbs peramœna, à flumine quo perluitur nominata. Quæ quamuis iuris imperij sit, Hypothecatam en Bohemorum facta, ad Slickensem familiã deuenit, cuius caput fuit Caspar Slickius, de nobis (ut nosti) optime meritus, uir rarissimæ laudis. Nam trium Cæsarum, qui sibi inuicem successere, cancellarius, & quidem acceptissimus fuit, & coniugio ducali illustratus.

De Franckfordia ubi Rom. Imperatores eliguntur, Cap. XXV.

Fräcfordia IN Franconia supra Mœnum iacet Franckfordia, inter inferiores & superiores Theutones commune emporium, & urbs quamuis magna ex parte lignea, pluribus tamen palatijs ornata lapideis, in queis & reges haud indignè recipiantur. Templa uero Deo sacra ex secto lapide superbissima uisuntur. Et pons saxeus miræ longitudinis partem urbis trans Mœnum minorem maiori coniungit. Hic & prætorium nobile, in quo sæpe principes electores conueniunt, de rebus acturi communibus, & hic cum uacat imperium, Cæsarem eligunt.
Aschenberg. Postponimus Aschenburgiam Maguntini tui refugium, & omnium molestiarum laxamentum.

De Herbipoli & Bomberga, in qua S. Henricus quiescit, Cap. XXVI.

Herbipolis. HErbipolis ad eiusdem fluminis ripam sita est, ducalis & pontificalis sedes, templis & ipsa nobilibus memoranda, & arce munitissima.
Bamberga. Bamberga quoque illustris ciuitas, delubro & insigni & peruetusto, in quo sanctus Henricus imperator eius nominis secundus reconditus, & miraculis claret. Transimus
Forcheym. Forcheym, niueo pane famosam. Et Onspachium, & Roteburgam, & alia pene
Onspach. *Rotenberg.* infinita Francorum oppida, quorum neque munitiones neque ædificia quisquam contempserit.

De Noriberga, & eius urbis magnificentia, Caput XXVII.

Regnisia, id est, Nurnberga. NOricorum oppidum flumine Regnisia intersectum, nam hodie Franconibus datur, præterire non possumus: Dic rogamus, nam hinc uxorem duxisti castissimam æque ac pulchram, quæ nam facies huius urbis, qui splendor, quæ amœnitas, quæ deliciæ, quis cultus, quæ forma regiminis, quid illi ad ciuitatem omni ex parte perfectam desiderare quispiam poterit. Quis uenientibus Franconia inferiori & procul spectantibus eius urbis aspectus, quæ maiestas, quod decus ab extra uisentibus, quis intus nitor platearum, quæ domorum munditiæ? Quid sancti Sebaldi templo magnificentius, quid splendidius diui Laurentij delubro? Quid arce regia uel superbius uel munitius, quid fossa, quid mœnibus, illustrius? Quot ibi ciuium ædes inuenies, regibus dignas. Cuperent tam egregiè Scotorum reges quàm mediocres Nurnbergæ, ciues habitare.
Templũ sancti Sebaldi.

Vlmam

Vlmam Sueuiæ Reginam nominat nonnullis Bauariæ oppida à splendore laudat. Quasdam Italiæ urbes nostris anteponit, Si tamen natio nationi conferatur, non est unde possint Germanis ciuitatibus italicæ anteponi,

Cap. XXVIII.

HAbent Sueui trans Danubium multas urbes, regina tamen omnium Vlma est, & ipsa potens, & non immunda ciuitas. Baioarij quorum Danubio transmisso Aichstetū & Ambergā & Nouum incolunt forum, & alia non pauca oppida. In queis multæ munditię, multus nitor, quod si quis ad uerū loqui uoluerit, nullam esse in Europa nationem, cuius urbes mundiores, aut aspectu lætiores quàm in Germania sint. Possis forsitan ex Italicis urbibus nonnullas præferre, ueluti Venetiam, Genuam, Florentiam, Neapolim, quibus summus inest splendor atque ornatus. At si nationem nationi conferas, non est quod urbes Italiæ Germanicis anteponas. Noua quodammodo Germaniæ facies, & urbes ipsæ ueluti nudiusquartus constructæ, atque erectæ uidentur, quibus ex rebus constat nationem tuam non esse inopem, neque enim pauperes ædificare magnifice possunt. Quod si uerum est, quod aiunt, ibi opes esse, ubi negotiatores, fateri necesse est, opulentissimos esse Germanos, quorum pars maxima lucris inhians, mercaturis intenta, alienas longe lateq; prouincias peruagatur. Ac sicuti Flaccus ait: Per mare pauperiem, per saxa per ignes, fugiens, non nisi diues domum reuertitur. Vlma. Amberga. Nouū forū. Flaccus.

De montibus & fluuijs in quibus auri. uenæ reperiuntur, differit. Ex hoc Germaniæ paupertatem tollere nititur,

Caput XXIX.

ADde uenas auri, atque argenti (quas ignorauere prisci) apud uos repertas. In Bohemia montes Cuthni in Saxonia Ranszbergij, in Misnia Fribergi, uulturni niualesq; montes, inhaustas ostenderunt argenti mineras, duces Austriæ in Oeni & Anasi uallibus, & in Stiria apud S. Leonhardum, non longe à Vuolspergia argentum effodiunt. Rhenus aureas euoluit arenas: Et in Bohemia fluuij sunt in queis ad magnitudinem ciceris aurea grana Thaboritæ reperiunt: Ferrum & auri chalcum & æris, magnam uim domi reperitis. Vngaria quoque aurum quod apud Cremeciam reperitur. Ipsi plerunq; contracti magnas domum refertis opes, quod suppellectilea uestræ demonstrant & onustæ argentoq; mensę. Nā quod diuersoriū apud uos est, in quo non argento bibatur, quæ mulier nō dicimus generosa sed plebeia, nō auro nitet? Quid torques equitū, & equorum frena ex auro purissimo referamus, & tot calcaria & uaginas gemmis tectas, & annulos, & balthea, & thoraces, & Galeas auro fulgentes. Quāta in Ecclesijs preciosa suppellex? Quot reliquiæ, margaritis & auro uestitæ, quis ornatus altarium ac sacerdotum? Quid sacrarijs uestris inueniri ditius potest. Pauper ipse ingenio fuerit, qui Germaniam pauperem affirmauerit, etsi uobis non quæ cupitis omnia suppetant, nam ea paupertas animi, & auaritia potius appellanda est, quam rerum indigentia. Hæc de opibus parcè dicta sint. De potentia nationis paululum differamus. Cuttenberg. Raszberg. Freiberg.

Triplicem Germanorum potentiam principes, & si unum habeant caput: suis tamen libere imperare. Tres primos Archiepiscopos, quid unicuiq; officij dignitatisq; sit, describit. His Saltzburgensem confert eius suffraganeos inserens,

Caput XXX.

POtentia Germanorū trifariā diuisa est. Nā & prælati, & principes, ciuitates, quamuis unū habēt caput, in cuius uerba iurant Imp. Rom. suo tamen arbi- De potentia Germanorū

turæ, decanatus, archidiaconatus, quot in his uiri nobiles, quot iuris interpretes, quot theologi resident. In Colonia & Argentina, ad primas præbendas non admittuntur, nisi genere illustres. In Mogũtina uetusta & magna ei nobilitas pro banda est, qui canonicatum expetit: In Leodio supra septuaginta præbendas in maiori Ecclesia numerant, in collegiatis delubris multo plures. Vratislauiensem episcopatum aureum quondam appellauere, sed hunc quoque Hussitarum uesania extenuauit. Hic canonici dum canonicas horas canunt, rubeis cappis ornati cardinalium Romanæ Ecclesiæ morem tenent.

Supra quinquaginta episcopatus habet Germania.

Aureus episcopatus. Vratislauiensis.

Præterit monasteria, Abbates & Abbatissas principum fungi honore, Theutonicorum ordinem regibus parem dicit, Cap. XXXIIII.

PRæterimus opulẽtissima monasteria, in queis & monachi ubertim aluntur, & hospitalitas cuiusuis generis hominum magnifice obseruatur: Scimusque nonnullos abbates adeò in Germania potentes esse, ut principatus honore fungantur, qualẽ & Fuldensem & Erberdensem. Quid dicimus. Abbatissas quoque eiusdem honoris participes nouimus, sicut in Stiria & Colonia, ad undecim millia uirginum in quo monasterio solum illustres fœminæ admittuntur. Præterimus ditissimas præposituras, opulentissimos Archidiaconatus, uberrimos decanatus, & parrochiales Ecclesias, Italicis episcopatibus præferendas. Tacemus ordinem Theutonicorum fratrum, quos Beatæ Mariæ uocant, qui nunc Polonico bello uexantur, quorum potentia par regibus est.

Nusquam illustriores reperiri familias quàm apud Germanos, præcipuas enumerando testatur, immaturam Ladislai Vngariæ regis mortem mira uehementia describit, gentis Venetæ inconstantiam in Franciscum Volscarum collatam ingratitudinem manifestando deducit,
Cap. XXXV.

AD principes laicos impetus festinat orationis. Nam quæ natio sub cœlo est, tot clarissimis domibus, tot illustribus exornata principibus, ubi tantam inuenias, aut nobilitatem, aut armorum gloriam, sicut apud Germanos Relinquimus militares familias, & quæ torneamento dignæ censentur, quorum pene infinitus est numerus, quamuis nulli ad id genus ludi admittantur, nisi uetustissimi nobiles, quorum progenitores supra memoriam hominum, & opibus & potentatu claruerunt. Eas recensere prosapias longum est, quæ idcirco dici imperiales queunt, quoniam ex his sæpe lecti Imperatores fuere, inter eas clarissimæ sunt Australes, ac Baioarica, uetustissima Brũsuuicensis mater Othonum, de Romana Ecclesia optime meritorum. Suueria iam defecit, & Lucenburgensis. Quæ cùm Romano imperio, ditissimum Bohemiæ regnum, Stiriensibus inde pulsis ad se recepit & ferocissimis Europæ gentibus Vngaris imperauit, insuper ex hoc sanguine nobilissimus adolescens Ladislaus ex filia Sigismundi Cæsaris, & Albertò Imperatore natus. Sed hunc crudelissima lues VIII. Kalendas Decembris, anno superiore apud Pragam, Bohemiæ metropolim immatura & acerbissima morte præripuit, quo moriente, & nobis simul & multis gentibus obtenebratus est sol. Expectabamus fœlices nuptias, & orbe toto nobiliores. Iam enim legati Margaritam accersitum ierant, Christianissimi regis Franciæ Caroli generosissimi filiam, sed dum altissimi sanguinis coniugium præstolamur, immaturum (proh dolor) funus extulimus. Eumque regem sepeliuimus, in quo suarum miseriarum unicum solamen, & Vngari & Bohemi, & Australes & Slesitæ, & Morauí reposuerant. Nec Christianus erat, qui non fidelium reipub. multa

De potentia & numero Principum Germaniæ.

Domus Australis.

Domus Baüarica.

multa & magna de tanto rege promitteret. Sed illi sua mors uita fuit, qui ex obscurissimis tenebris ad candidam lucem migrauit. Nobis eius obitus funestus est, & deflendus, qui tot regna, tot gentes, tot dominia, suo priuata domino in bello cernimus, & crudeles strages, sed leuius fit patientia, quicquid corrigere est nephas. Nec nos potuimus ei regi uerba non consecrare, quo cum puero diu uiximus, & à quo fuimus supra meritum dilecti, cùm inter scribendum eius obitus enunciaretur. Insignis hic annus fuit, ex tanti regis interitu, & Ioannis Portugalliæ infantis filij, qui à rege Ciprio gener ascitus, & in spem regni assumptus, non sine opinione erepti ueneni diem obijt, simulq; Francisci Foscari Venetiarum ducis, qui, cùm quinq; & triginta annos magna gloria patriam gubernasset, tandem (ut sunt inconstantes populi & nihil nisi præsentem utilitatem pensitantes) grandeuus senex abire magistratu iussus est, qui ea per motus suorum ciuium ingratitudine, & palatium simul & uitam reliquit.

De Sacri Rom. Imperij primatibus, Electores & sacros & seculares describendo, Marchionum item adferendo dignitatem, Comites quoq; Imperij habenas gubernasse ex quibus Morsatenses præcipuè celebrat,
Cap. XXXVI.

SEd iam reliqua prosequamur, quandò & in regē & in aratorem parcit mortis imperiū. Diximus treis Archiepiscopos in electione nō imperatoris uocē habere, sed cum his quatuor alij concurrunt ex principibus sæcularibus. Quorū primus est, Rex Bohemorum, secundus, comes Palatinus Rheni, qui & unus est ex domibus Baioariç, id est Bauarie, tertium ducem Saxoniç facitū, & ultimum Marchionem Brandenburgensem. Et in curia quidem Cæsaris, Rex Bohemiç, pincernç officium impler, Comes dapiferi, Dux Marscalci, Marchio camerarij. Preter has, ducales domus quam plurimæ Slesiæ, Pomeraniæ, Magnipolenses, Montenses, Cliuenses, Geldrenses. Inter marchiones post Brandenburgensem clarissimi Badenses & uetustate insignis, & opinione iustitiç. Comitum quoq; claritudo inuenta est, ut ex his quoq; Imperatores lectos inueniamus. Siquidem comites de Nassau, & de Nigra ciuitate imperauerunt. Lantgrauius Hassie, qui hodie uiuit (ni recusasset) Imperium obtinuisset. Sunt & comites Morsatenses admodum insignes, ex queis ętate nostra quatuor prestantissimi principes claruere Iohannes qui patris comitatum administrauit, Theodoricus qui Colonien. Ecclesiæ iam supra sex & quadraginta præsidet annos, & contra Susatenses (qui à se desciuerant) multa & magna prælia uario euentu gessit. Hēricus qui longo tempore Monasteriēsem gubernauit Ecclesiam, & Vualramus, qui cum electus ad episcopatum Traiecten. non admitteretur, diuturno bello eam regionem afflixit:

Suuartzenburg.

Zost.

Primas comitum Germ. Vuirtenburgenses tenere, defecisse Cilienses, Philippum, etsi Gallus, tamen Germanorum oppida obtinere, libertatem ciuitatum imperij effert, quæ proprio marte principibus resistere queunt,
Cap. XXXVII.

SEd omniū comitum qui hac tempestate apud Germanos clarent, potentissimi sunt Vuirtenbergenses, nec Marchionibus, nec magnis ducibus inferiores. Cilienses comites nostro tempore defecerunt. Ipse quoq; Pihilippus Burgundionum dux, quamuis Franciæ regio sanguine ortus, latissimas tamen & diuites in Germania prouincias obtinet, quorum causa Imperij uasallum sese fatetur. Quam igitur & qualem esse horum potentiam principum, quam formidabilem

Comites. Vuirtēberg. iam Duces.

bilem, quàm terribilem putas, si uno in loco se ostenderit. Ciuitates etiam quas uocant liberas, quomodo Imperatori solùm subijciuntur, cuius iugum instar est libertatis, nec profectò usquam gentium tanta libertas est, quanta fruuntur huiuscemodi ciuitates. Nam populi, quos Itali uocant liberos, hi potissimè seruiunt, siue Venetias inspectes, siue Florentiam, aut Senas, in quibus ciues præter paucos, qui reliquos ducunt, loco mancipiorum habentur. Cùm nec rebus suis uti, ut libet, uel fari aut quæ uelint, & grauissimis opprimantur pecuniarum exactionibus. Apud Germanos omnia læta sunt, omnia iocunda, nemo suis priuatur bonis. Salua cuique sua hæreditas est, nulli nisi nocenti magistratus nocet. Nec apud illos factiones sicut apud Italas urbes grassantur. Sunt autē supra centum ciuitates hac libertate fruentes. Nā & in Rheno & in Danubio multæ sunt, & mari proximæ, quas appellant Stagnales, quàm plurimæ, & in mediterraneis aliæ quæ simul fœderatę iniurias principum proprijs armis propulsant:

De Germanorum militari disciplina, & ab eis inuenta bellica arma describit. Trium præcipuè qui omnium capitaneorum primates dici merentur mentionem adfert. Tres apud Germ. quibus exercitum in Turcas mouendorum prouincia tradi potest Cap. XXXVIII.

QVanta insuper uel principum uel ciuitatum armorum peritia est, quantus usus, quanta reipublicę disciplina? nati in Germania pueri, prius equitare quam loqui discunt, currentibus equis immobiles hærent sellis: Lanceas domi- norū longiores ferūt, frigore ac sole durati, nullo labore uincuntur Nullus inermis, aut Sueuus aut Franco ingreditur, eques. Tam leuiter arma quam membra fert Germanus miles, non solum nobiles, sed ciues quoque ex plebe nati, armamentaria in domibus habēt, & ad quosuis inopinatos incursus siue rumores, armati continuò prodeunt. Stupenda res est, ac fermè incredibilis, quanta peritia est equos erigere, flectere, atque in gyrum ducere, quanta sagittandi ars? quātus lancearum usus? quę clypeorū agilitas? quę stringendi uersandiq́; gladiorum scientia? quę machinarum, & tormentorum experientia. Rideant necesse est reliquas armorum officinas, qui publica Theutonicorum armamentaria uiderint, tot ibi maiores balistę, tot catapultę, tot arietes, tot insolitę magnitudines ęnea tormenta uisuntur, quas uocant bombardas, quarum & ipsi Theutones repertores habentur. Adde singularum copiarum duces, quos nostra ferunt tempora. Quot apud uos claræ militię ductores? Quanta est Alberti Marchionis Brandenburgensis gloria, siue fortitudinem hominis, siue prudentiam exigis. Is, ab ipsa pueritia in armis educatus, pluribus interfuit bellis, quam alij fortasse legerint. Militauit in Polonia, Slesia, Prussia, in Bohemia, in Austria, in Vngaria, in Saxonia, in omni fermè Germania, nullus est angulus quem nō calcauit armatus: Duxit exercitus copiosos, prostrauit ferocissimos hostes, cū Nurnbergensibus nouem bella gessit, in octo uictor, in uno uictus, in quo proditione deceptus, quamuis pene captus uideretur, fortuitum tamen periculum subira superauit industria, primus in cōgressibus inijt pugnam, uictor ultimus excessit. De prælio ad singulare certamen sæpius inuitatus, nunquam non strauit hostem, in ludo quo soli tecti clypeo, acutis sese lanceis impetunt, septies & decies cucurrit, semper uictor, & in oppugnationibus urbium sæpe primus murum ascendit. Qui ex rebus non iniuria Theutonicus appellatur Achilles, nec profectò qui n quam nouimus, quem nemo sibi præferat, at ne dicamus, æquet. Neque enim in hoc homine tantùm militares artes, & imperatoriæ uirtutes, singulari quodam modo relucent, sed nobilitas generis, proceritas corporis, uenustas faciei, facundia

De disciplina militari Germanorū

Alber. Marchio Brandēburgen.

Theutonicus Achilles Marchio Albertus.

Vuilhelmus dux Saxoniæ. Georgius rex Bohemorum. Ioannes Huniat pater Mathiæ regis Vngariæ. Ioannes de Pulchro mõte.

dia linguę, & uirium robur, admirabilem eum efficit. Sunt Vuilhelmus Saxonię dux, & Georgius Poggiobracius Bohemiæ gubernator, quos laborum aut tẽpus rerum experientia multarum, oculus in rebus subitis perspicacissimus, incredibilis diligentia, solertissima cura, animus inquietus, & nullius ignarus artis, quas bello necessarias ducunt, Alberto proximos sciunt. Nec minor his Ioannes Giscka Bohemus, qui gubernatorem Vngariæ Ioannem Huniatem fama clarum, & magnis fultum copijs, sæpe cum parua militum manu fudit. Incipit & nunc nomen sibi assumere Ioannes comes de Pulchro monte, qui Prutenorum causam fratrum defendens, magnas per hos dies Polonis strages intulit. Longum esset quoque omnia eius gloriosa facta recensere. Per Saxoniam, Sueuiam Franconiam'que, uiri clari sunt numerosos exercitus ducere, idonei. Siquidem & Fridericus Palatinus princeps Elector, & Albertus Germanus Imperatoris, & Carolus Marchio Badensis, digni omnium iudicio existimati sunt, qui copijs in Thurcos educendis præficerẽtur. Hęc Germanię tuę potentia est Martine, quàm si uel paruã, uel contemnendã dixeris nõ deerunt, qui te cõtemnant potius, & parui existiment esse iudicij. Sed quoniã de potentia satis dictum est.

In ueteri Germania Deo nullum exhibitum cultum, rapinas laudi fuisse dicit, quæ etsi unicæ ex prisca Barbarie remanserint, nulla tamen libertate, sed acerbissimo rotatu puniri, à iusticiarijs omnia recte ductu legum commendat administrari, Cap. XXXIX.

DE moribus ac doctrina nonnihil dicendum occurrit, ut liqueat in hac etiam parte nouam Germaniam, ueterem illam (quam tãtopere laudas) haud parum superare. Et mores quidem hominum, duplici uia consideramus. Nam & quales homines inter sese ipsi sint, animaduertere solemus, & qualem Deo cultum exhibeant, utramque superiùs uitam apud ueteres Germanos, auctoritate maiorum ostendimus, monstrauimusq́ in natione tua nec Deo uerum cultum exhibitũ fuisse, nec Theutones ad ciuilitatis usum exercitationem habuisse, qui & uana simulacra colebant, liberos suos dæmonijs imolantes, & rapinis cædibusq́ gaudentes, iniuriari uicinis eosq́ bonis spoliare, in laudem trahebãt. Nunc uerò ad uos legittima Dei nostri sacra deducta sunt, & unum cum sancta Romana Ecclesia uerum & unicum Deum Christum colitis. Et quamuis adhuc ueterum nonnulla rapinarum uestigia maneant (nam hoc unum est ex prisca barbarie uitium, inter uos relictum) non tamen ea prædarum libertas est, quæ olim fuit, nec ciuitates uestrę prędonibus, si quando in potestatem earum ueniunt, ueniam prębent, sed eos acerbissimo rotarum supplicio enecant. Vidimus iudicia uestra, & concilijs uestris, quę de Repub. gerebantur (ut antè diximus) sępius interfuimus, omnia & prudenter & grauiter administratis, nec facilè à recto tramite deflectimini, nec uobis ciuiles leges, nec iura desunt pontificalia, literę quoque & omnium bonarum artium studia apud uos florent.

Germaniam à publicis literarum gymnasijs commendans in ea nihil præter sermonem patrium remansisse barbari, hoc dicit, Cap. XL.

De uniuersitatibus Germaniæ.

SCholas quoque & in quibus iura & medicina, & liberales traduntur artes, in Germania plures urbes habent, ut Colonia Agrippina, Heidelberga, Praga, Erfordia, Liptzka, Vienna, Rostauia, Basilea, in quibus doctissimi uiri claruerunt, & nostra quoque ętate non inferiores clarent. Suscipiuntur hospites apud uos lęto uultu, sed meliore corde. Et primarij urbium ciues hospitalitatem exercent

exercent, apud quos nulla suspitio fraudis esse possit. Conuiuijs humanissimè omnibus gentibus,tantusq; hodie & hominibus uestris,& rebus nitor interpositus est,ut præter sermonem parrium nihil inter uos Barbarum remansisse uideatur. Quod si qui uos amplius appellauerint Barbaros, ipsi uerius Barbarissimi censendi fuerint, siue Græci siue Latini. Atque utinam terra Macedonia,Thessalia,Achaia, Peloponesus, Epirus,& illa Italiæ ora,quam olim magnam Græciam uocauere, non minus quàm Theutonia Barbarizaret. Profectò non est quod priscam Germaniam quouis pacto huic præferas, quam modò uidemus. Vellemus, à mortuis aliquis ex illis ueteribus resurgeret:aut Ariouistus ille,qui copias ingentes ex Germania ducens, cum Iulio pugnauit in Gallia: aut Bansaseus,qui Claudio imperante, ferocissimam Cauchorum gentem,contra Romanos armauit: aut Vannius qui Drusi Cæsaris amicitia potens, Sueuis præfuit: aut Vangio & Sidio, qui Vilpium Hermundurorum regem regno pepulerunt:aut Veritus & Malorigea.

Frisiorum ad Neronem legationem commemorat. Priscos, si reuiuiscerent nequaquam hanc,quæ nunc Germanorum est,terram, suum dicturos natale solum. Caput XLI.

FRisij qui legationem quondam ad Neronem gerentes, cùm intrassent Pompei theatrum, uidissent'que quosdam cultu externo inter senatores sedere, & intellexissent, id honoris earum gentiū legatis exhiberi, se Germanos esse exclamauerunt,ac digredientes inter patres consedêre, ob quam rem ambos Nero ciuitate donauit. Nam si quis horum nunc audiri posset, audiremus eum profectò Germaniam non esse aspernandam terram,quā tam bene cultum uideret. Negaret enim quiuis horum,eo se loco natum,in quo tantū nitoris,tantū urbanitatis atque humanitatis,& in exercitibus Romanorū probatus, irē Ciuilis ille, qui sub Vitellio ac Vespasiano res Germanicas conturbauit. Omnes isti, si modo tumulis excitarentur, fortasse oculos attollentes, cū inde Vrsam & Triones & Cynosurā cernerent, primò cœlū recognoscerent,& illis sub astris se quondā natos reminiscerētur. At cū terra inspicerēt, hinc florētas urbes, inde mores hominū placidos,& agrorū culturā & sacrorū ceremonias inspicerēt, negarent suam esse patriam, cuius faciem non recognoscerent. Quæ cum ita sint, audes dicere nationem Germanicam ad inopiam esse redactam, & ancillę formam induisse, quæ domina gentium fuit, & imbecillem iacere spretam atq; contemptam? Non est pauper Germania ut probauimus, non impotens, non contemptibilis, quæ tam longe lateq; dominatur, quæ tot clarissimis urbibus illustrata est,quæ tot principes habet,armorum gloria potentia sublimes.

Nota histori am de Frisijs

Imagines tus ac cœlestes.

Imperij uires non parum defecisse, etsi omnia facilè recuperari possent, nonnihil auri quanquam Rom. mittatur, ad nos tamen redire dicit. Non illic potentiam ubi auri abundantia latet, exemplariter deducit. E Scbitia Turcarum originem exilijsse dicit, Cap. XLII.

SEd replicabis sub Carolo Magno uestri generis principe, non Germaniā solūsed Galliam atq; Italiā, Hispaniā Theutonibus paruisse, sub Ludouicis, sub Ottonib. sub Henricis, sub Fridericis, altissime dominati sumus: Nunc extra Theutonicam linguam nihil obtinemus, quando nec Italia iuris Imperij certissima

ſima prouincia imperata facit, fatemur imperium ueſtrum non eſſe, quod ſub Carolo fuit, & potentiam ueſtram poſt Fridericos non parum defeciſſe. Sed nihil eſt quod Apoſtolicæ ſedi poſsis imputare, nec ſi uelit natio ueſtra, impediri poteſt, quin priſtinam gloriam recuperet. Tibi perſuaſum eſt unicum eſſe nationis tuæ malum, quòd aurum ueſtrum ad ſedem Apoſtolicam referatur. Nolumus diſſerere quantum id ſit, & quomodo Germanici hodie Rom. curiam ſectantes, magnam eius partem in patriam ſuam referunt: Teſtes ſunt, Ioannes Ioulanus Verchius, & Henricus Roſcopius, atque alij complures qui Romæ ditati ſumptuoſiſsimè domi ædificauerunt. Illud te minus peritè arbitratum cernimus, quod in auro prouinciarum excellentiam fœlicitatem'que collocas, & ubi aurum eſt, ibi credis eſſe potentiam, atque imperium. Quod ſi ita eſſet neque Philippum, neque Cyrum opulentiſsimos reges Schytharum, pauper ſuperaſſet exercitus. Neque ditiſsimum Perſem Græci profligaſſent inopes. Neque Darium aut Porum proſtrauiſſet Alexander diuitijs inferior. Neque Perſen Paulus Aemilius captiuum abduxiſſet. Neque Antiochum Scipio Africanus trans montem Taurum repuliſſet. Stabant falcati currus, ebore atque argento nitentes, & equorum Phaleras cooperiebant gemmæ. Nulla equitis galea, nullus militis gladius, nullus baltheus, non auro ſplendebat. Quæ cũ uidiſſet Hannibal, ſatis hęc, inquit, Romanis erunt, etſi ſunt auariſsimi. Significans aurum ad prædam expoſitum eſſe, Nec mentitus eſt, uicto enim ſtatim Antiocho, omnis gaza in Romanorum poteſtatem educta eſt, nec magnum & opulentiſsimum regem defendere aurum potuit, Virtus hominum, non pecunia prouinciam nobilitat, ubi uirtus, ibi & opes ancillantur. Sunt tamen neceſſariæ pecuniæ, & nerui reipublicæ appellantur, Memorabile illud eſt Romani hominis dictum, qui Romanos non auro imperare uelle, ſed hominibus aurum poſsidentibus ait. Quod ſi ueterum annales reperamus, inuenimus eas plerunque prouincias, atque urbes alijs imperaſſe, quæ minus auri poſſederunt. Nam Romani, & Athenienſes, & Spartani, & Carthaginenſes, non opibus aut auro, ſed armorum peritia & animorum fortitudine, imperia parauerunt. Atq; idcirco Europę gentibus, Aſiam ſemper inhabitantes, inferiores habiti ſunt, Neque Turci quos hodie miramur, ex diuiti prouincia emerſere cùm Aſiam occuparunt. Sed hiſpida & pauper Scythia, illis patria fuit, unde & fortiſsimus ille Tamerlanes erupit, qui nobis puerulis Armeniam, Capadociam, Aſiam, Bithiniam, Ciliciam, Siriam'que uaſtauit, & nobiliſsimam urbem incendit Damaſcum, uiris fortibus, & animo excellenti præditis, ſæpius auri copia quàm inopia nocuit, Siquidem magnas opes, & delitię & uoluptates conſequũtur, quæ uiros alioquin præſtabiles emaſculant, & uim omnem uirtutis elidunt,

Pecuniæ nerui Reipublicæ appellantur.

Ex Scythis Turci & Tamerlanes.

Duas Germanorum impotentiæ cauſas aſsignat, uoluptatum exuberantiam, & Principum compoſitatem, unde ne Cæſari (Fridericum tertium adferendo) obediatur exoritur, A Græcis ad Germanos tralatum imperium. Quo pacto apud nos ſeruari queat, hoc dicit, Cap. XLIII.

ATque hæc fortaſſe cauſa eſt, quæ ueſtrum Imperium exinaniuit: Nãm cùm ueſtri maiores agendo, inſtando, uigilando, res præclaras egiſſent, latiſsimáſque prouincias, ac robuſtiſsimas & ditiſsimas gentes Germanico regno ſubiecíſſent, quò fortuna uictoriam impulit, eo & ſpolia & diuitias intulit, communes hominum peſtes. Videmus enim Germaniam (ut diximus) argento & auro plenam, omnibúſque delitijs affluentem, ita ſeipſa contentam eſſe, ut

arma

arma foris nusquam afferat. Quod si mos maiorum in hanc usque diem mansisset, uestros'que frequentes exercitus subactæ gentes in oculis habuissent, non esset minor uestra, quàm illorum potentia fuit. Siquidem Imperium) testante Crispo Salustio) iisdem artibus retinetur, quibus ab in initio partum est. At patrea uestri, regni fines armis, non pecunia propagarunt, Armis igitur retinenda maiestas fuit, quibus etsi plurimum ualet uestra iuuentus, ut ante relatum est) illecta tamen domesticis uoluptatibus, extra Germaniam prodire non audet. Sed est alia maior ratio, quæ uestrum Imperium comminuit & ad nihilum redi- get, nisi occurretis, pluralitatem Principum philosophi abhorrent, uos ea gaudetis. Nam quamuis Imperatorem & regem & dominum uestrum esse fatemini, precario tamen ille imperare uidetur, nulla eius potentia est, tantum ei paretis quantum uultis, uultis autem minimum, libertas omnibus in communi placet, neque ciuitates, neque principes, quod suum est Imperatori præbent, nulla illi uectigalia, nullum ærarium quisque suæ rei moderator & arbiter esse uult: Hinc discordiæ inter uos crebræ, & assidua bella grassantur, ex quibus rapinæ, incendia, cædes, & mille malorum emergunt genera, quemadmodum ibi inter uenire necesse est, ubi plura dominantur capita, nam quo pacto alijs dominentur, qui sibi ipsis nesciunt imperare. Nulla unquam ciuitas, nulla gens, nulla natio, in aliam protraxit imperium, nisi prius imperium ipsa subiuit. Discant suo principi seruire oportet, qui alijs cupiunt imperare. Quod si uos Germani sic diuo Friderico Cæsari obeditetis, ut uestri progenitores primo Carolo paruerunt, haud dubium quin prisca ad uos gloria rediret. Quando uiris, equis, armisque, & rei militaris peritia, non minus quàm ueteres abundatis., At uos si uera sunt, quæ tua tradit epistola, non solum Imperatori sua reddere iura non cogitatis, sed Apostolicæ sedi suum auferre priuilegium enitimini, ne maiori luminari minus inuideat, & utrique gladio acies desit, sed de hoc postea disputabimus, nunc satis est ostendisse non esse in culpa Romanam Ecclesiam si Germanicum elanguit Imperium, quemadmodum tua scripta uidebantur asserere. Nam prima sedes (ut postea suo loco monstrabimus) Imperium ex Græcis ad Germanos transtulit. Quod si quoquo modo conaretur euertere, suum opus ipsa destrueret & iniquè ageret, et nationi nocens, quæ non sine maximis obsequijs id honoris emeruit. Vos tamen si priorem cupitis eminentiam uendicare, priscas uirtutes, priscos resumite mores, fortitudinem ignauiæ opponite, liberalitatem auaritiæ, solicitudinem desidiæ, iustitiam iniquitati. Et (quod est inprimis necessarium) Vnitatem diuisioni præferte. Et capiti uestro, tam spirituali, quàm temporali, suos honores, suam obedientiam reddite. Quod si feceritis haud dubium quin uetus nomen recuperantes, multis & magnis gentibus leges dicetis.

Salustius.

Cæsari obediendum.

Tres causas inopiæ episcopatuum Germaniæ assignat, Cap. XLIIII.

VErum qui nonnullas Ecclesias in Alemannia suis despoliatas possessionibus, & ad mendicitatem penè deductas non ignoramus, ut Herbipolensem, Vratislauiensem, Constantiensem, & alias: Respondendum illis est, qui huius culpam, in Apostolicam sedem reijciunt, quæ medio fructus primi anni exigere solet, quod si uerum esset, omnes eadem calamitas oppressisset, ex omnibus enim id iuris pari modo recipitur. Sed sunt tres potissimę causæ, quibus & monasteria & Ecclesiæ Germanicæ nationis, è priori fortuna exciderunt. Prima est, quoniam bellorum turbinibus quàm frequentissimè agitantur, in

Tribus rebus destruitur Ecclesia Germaniæ.

Gg quibus

quibus, si quid uictori ę iure acquirunt, ueluti modestiores, euestigio facta pace restituere compellunrur. Si quid amittunt, perpetuo apud hostem manet.

Secunda causa est, quod amicis & necessitudine iunctis, quam multa prę lati elargiuntur, quod nisi faciant, illi suopte ingenio Ecclesiastica bona compilant.

Tertia est, quod omnes principum more, equos canes'que alunt, & histriones parasitósque nutriunt, neque sine magno comitatu esse uolunt. Nec tu aliter quam in aulis regalibus, apud prælatos ruos instrui cōuiuia uidebis. Quibus ex rebus non inepte hoc loco diximus, quod Hobunsardam princeps cocorum muros Hierusalem destruxisse legitur, quia uenter cui cocorum multitudo deseruit, ædificia uirtutum ad solum redigit. Luxuria & ambitio Germanicas Ecclesias, non Romana curia exhaurit.

AENEAE SYLVII GERMANIAE FINIS.

GERMANIAE

GERMANIAE ATQVE ALIARVM REGIONVM, QVÆ AD IMPERIVM VSQVE CONSTANTINOPOLITAnum protenduntur, descriptio, per Sebastianum Munsterum ex Historicis atq; Cosmographis, pro Tabula Nicolai Cusæ intelligenda excerpta.

Item eiusdem tabulæ Canon.

CONRADO PEVTINGERO IVRECONSVLTO, AVGVSTANO, HISTOrico atq; Cosmographo doctissimo, Sebastianus Munsterus S. D.

CVM nuper Andreas Cartander in studiosorum utilitatem publicare statuisset Tabulam Germaniæ, ab insigni illo mathematico Nicolao de Cusa descriptam, à te uerò uir ornatissime, pro Germaniæ nostræ illustratione redemptam, non inutile usum fuit, Canones quosdam, aut si mauis, succinctam adijcere declarationem, qua simpliciores adiuti, aut uerius illecti, auidiori animo nobilissimum Cosmographiæ complectantur studium, quo ego in mundo desiderabilius non scio, quod scilicet lectoris animum plus capiat, & quod non mediocrem afferat fructum rerumq; peritiam, & imprimis Historicorum lectoribus sit necessarium. Sunt hodie multi, qui etiam in eruditorum habentur numero, quibus domi tam curta in mathematicis rebus est supellex, ut etiam ferè ignorent, quanam parte cœli quatuor mundi consistant plagæ, aut unde accidat quod Aquilonaribus æstiui dies longiores sint Australioribus. Quibus hactenus parum consultum fuit, dum multæ passim Geographicæ figuræ in lucem prodierunt, sed nulla linearum, circulorum, numerorum, atque aliarum id genus rerum, quibus dictæ tabulæ ueluti incancellantur, explicaret rationem. Aediderunt quidem de hac re optimos & utiles libros Schœnerus & Appianus, sed qui nullam adiunctam habent regionum tabulam, & ob id à multis neglectui dati, quum nullus mathematicarum rerum expers, hinc emolumenti aliquid sibi accessurum sperarit. Proinde ego quum primum decreuissem tuæ elegãtissimæ tabulæ exiguum adijcere libellum, qui scilicet regionum longitudines, latitudines, climata, parallelos, dierum incrementa & decrementa duntaxat explicaret, mox aliud animus suggessit consilium, nempe nõ parum me studiosis profuturum, si ueluti manu eos ducerem in regionem, & obiter indicarem, quando uel quomodo hæc uel illa prouincia surrexerit uel in Comitatum, uel in Ducatũ, aut etiam in regnum, quomodo populus pepulerit populum, & regno successerit regnum, quidq; memorabile acciderit, aut quid peculiare inueniatur in hac aut ista terra. Hæc enim historiarum studiosis imprimis blandiuntur, & miram quandam secũ adferunt uoluptatem ut talium lectione nemo facilè satiari possit. In regno tamen Constantinopolitano, primum à Christianis erecto, & deinde à fœdissimo Turca usurpato, aliquanto prolixior sui scribendo, quod sciã apud plerosq; Historicos cõfusionem esse in Turcicarũ rerũ narratione. Ceterũ hoc quicquid est laboris, sub tuo nomine, uir clariss. tibi nuncupãtes, in lucẽ ædidimus: partim q: ò 1 tabulã istam tã egregiè pictã & sculptã nobis Germanus indicaueris: partim quod iam à multis annis diligẽtẽ egeris antiquitatũ & historiarũ indagatorẽ, quin & et insignẽ geographũ: id quod nobilis liber à te æditus indicat, in quo Germanos ultrarhenanos à Gallis asseris. Vale. Basileæ, mẽse Augusto, an. M.D.XXX.

GERMANIAE

VNIVERSALIS ET PARTICVLARIS DESCRIPTIO, ET PRIMO'

qualis olim facies eius fuerit.

MIRARI non debes lector, si hodie Germaniam nostram uideas tam uarijs efferri atq; celebrari prçconijs, & alijs atq; alijs Geographicis depingi figuris. Olim cùm ager eius incultus & squalidus iaceret, agrestiumq; hominum patria esset, ciuitatibus & amœnioribus destituta habitaculis, à paucissimis curabatur: quippe quç magis ferarum, quàm hominum habitaculum censeretur: donec Romanorum libidini intolerabile uideretur totum ferè subegisse orbem, & hac solùm carere prouincia: non quòd multum utilitatis ex ea deuicta sibi sperarint accessurum, quum adhuc inculta, ut diximus, & uasta iaceret, sed quòd uniuersorum dominium, etiam Barbararum nationum, usqueadeò ambibant, ut parum se habere arbitrarentur, nisi totum adepti essent. Quanquam autem Ptolemæus, & alij quidam, quos ille sequutus est, nõnulla in Germania signarint loca, cultamq; suis temporibus scribant, uidentur tamen illa mihi mera esse commenta, è suis conficta cerebris: quum hodie nec unum extet in uera Germania oppidum, quod uetustum illud suum retinuerit uocabulum: quin & apertum sit in historijs, omnes insigniores urbes, & quæ uetustiores censentur, citra Caroli Magni æuum extructas, paucis demptis, quæ à Sicambris, seu Francis, in partibus Saxoniæ, & iuxta Magonum, ante Carolum extructç feruntur. Adde quòd nec inter scriptores ipsos conuenit de populorum, quos olim Germania habuit, nominibus: imò ut audacius quiddam dicam, non facilè licebit ex antiquorum monumentis elicere, ubinam gentium olim Sueuorum nominatissima natio habitarit. Sunt qui solũ illud quod hodie incolunt, semper eos habitasse affirment, cædemq; illam insignem, quæ Augusti Cæsaris contigit temporibus, iuxta Licum in Augustensi commissam agro. Alij uerò ex Cæsaris commentarijs & Taciti Strabonisq; monumentis colligunt, Sueuos tunc iuxta Albim consedisse, ibiq; Vari strauisse legiones. Atque ita ferè nihil certi de Germanis, & eorum habitationibus olim scriptores quod annotarent habuerunt: donec tandem à Romanis imperio subacti fuerunt, quantumlibet quidam libros de Germania conscripserunt. Flagrabant Romani immodico desiderio, scire cupientes, quinam huius incognitæ & inacessæ nationis essent mores, qui ritus, quæ uiuendi consuetudo, qualis habitaculorum apparatus, qualis terræ interioris cultus, qualisq; hominum illorum conuictus: sed ingredi regionem prohibebantur, partim metu terribilis populi, partim intricatis & densis syluis, quibus includebantur. Atque in hunc modum toties lacessita est, & oppugnata Germania à Romanis principibus, at interiora eius non cognita. Circa littora Rheni, Danubij & maris Septentrionalis (nam hi sunt tres ueræ Germaniæ termini) continuò Germani à Romanis impugnabantur, & aliquando quidem hostibus superiores fuerunt: sæpe etiam ad loca deserta & paludinosa fugientes, illos post se trahẽtes ingressum patefecerunt. Et ut huius rei aliquãdo clariorem habeas notitiam, Imperatores illos, & facta eorum tibi breuissimè describam, qui Germaniam ipsam maximis uiribus adoriri conati sunt, sibiq; subigere satagerunt.

Cæsares qui Germaniam oppugnauerunt.

Iulius primus Cæsar, Germanos sæpe oppugnauit, sed non expugnauit. Augustus uerò licet multos Germaniæ populos perdomuerit, idq; per Drusum,

multa etiam milia in Galliam transmiserit, tamen Germaniã non subegit. Gessit quoq; post Drusum bella, nempe per Tyberium & Varum: sed quid profecerit, indicat casus Vari, qui cum tribus cohortibus succubuit. Tyberius post Augustum duobus exercitibus Germaniam impugnauit, sed non uicit. Vespasianus primum sub Claudio, & deinde ipse factus Cęsar, ferè semper in Germanos bella gessit. Post hunc Domitianus gloriam affectans Germanorum, ob quod & sibi nomen Germanici imposuit, iuxta Rhenum Cattos domuit, sed non totam Germaniam. Traianus quoque per Rhenum descendens, Germanos debellauit. Gessit & apud Danubium bella, ultra quem fluuium pontem lapideũ extruxisse fertur. Post eum Antoninus Pius Marcomannos, & multas gentes uicit. Deinde Antoninus Commodus fœliciter contra Germanos pugnauit. Hunc subsequutus Pertinax, clarus fuit trophæis Germanorum. Deinde Maximinus Imperator fœliciter & ipse contra Germanos pugnauit, multa milia occidit, prædam abduxit, domos incendit: & nisi Germani in syluas & paludes fugissent, subegisset totam prouinciam. Postea Aurelianus Germanos armis intactos nõ dimisit. Probus etiam imperator Germaniam ditioni Romanorum penè subegit: unde literas scripsit Romam huiusmodi: Dijs, Patres conscripti, gratias habeo, quòd subacta est omnis Germania. Habui quoque multos reges nouos ante pedes meos, imò uestros. Occidit deinde Constantinus etiam multa milia Germanorum, qui rebelles fuerunt, & Galliam uastauerunt. Strauit & Iulianus Germanos iuxta Rhenum apud Argentariam, & Germaniã Romano imperio iterum restituit. Valentinianus denique Saxones deuicit: & post eum Gratianus imperator in Germaniam profectus, iuxta Argentariam occidit ultra triginta milia Alemannorum, ut scribit Hieronymus in Supplementis. Itaque ducẽtis & decem ferè annis Germania tandẽ uicta est à Romanis, qui & ob nullã gentem tanto dispendio laborarunt, quàm Germanico bello: de quibus etiam gloriabantur, uolentes uocari Germanici, etiamsi parũ quid egissent contra Germanos. At Germani ipsi interim non segniter, nec unquam Romanis incruentam reliquerunt uictoriam. Et utinam Romani scriptores Cæsaribus non adeò adulati fuissent. Nam ea ferè solum scripserunt, quæ Cæsares egerunt, Germanorum uerò egregia facta plerunque tacuerunt. Constat autem Cęsarem bis à Germanis succubuisse, in qua una fuga crure percussum. Drusus bello Germanico mortuus est. Augustus duas graues clades in Germania suscepit. Harum grauior fuit, quando apud Vindelicos (ut quidam putant) tres legiones amisit, unà cum Varo Quintilio duce exercitus. Tyberius in tribus annis quinque legiones amisit. Antoninus Pius Germanos fregit, sed tanta iactura, ut ærarium penè exhauserit. Quàm uiriliter putas lector, pugnauerunt fortissimi illi Germani, maiores nostri, ducentis illis & decem annis, contra infatigabilem illam Romanorum constantiam, antequam perdomarentur: nullis defensi aut castris, aut mœnijs, aut muratis urbibus, quas nullas aut rarissimas habuerunt: sed ultimum regium in syluis, quæ ferè totam obduxerant Germaniam, pręsertim nominatissima illa sylua, quam Herciniam Cosmographi uocant, constituentes, hostes non raro in ipsorum perniciem in tam retrusa illexerunt loca, ut non citra grandem iacturam illis reditus pateret. Certe nullibi legis Germanorum aliquas urbes à Romanis fractas, aut castra diruta, sed solum populos in syluis petitos. Et hinc est, quòd Cornelius tot enumerat Germaniæ populos, nullas autem urbes. Non enim tunc in urbibus, sed pagis habitabant, quorum plerãq; nomina usque in hunc durant diem. Vocant enim Germani pagum in uernacula lingua Geu, ut est, Nortgeu, Algeu, Brisgeu, Kreichgeu, Meyngeu, Hegeu, &c. sed temporis successu Romanorum moderatione ciuiliores facti, insignes urbes extruere cœperunt, ut hodie uisuntur Vlma, Nurnberga, Bam-

berga, Herbipolis, Ertfordia, Lipsia, Parthenopolis, utraque Franckfordia, & aliæ multæ: quæ omnes recentiores sunt, quàm ut uetustatem aliquam insignem præ se ferant: id quod alio quodam uernaculo libro fusissimè tradam, in quo geographiam cum succinctis locorum historijs describam. Hæc itaque olim Germaniæ nostræ fuit facies. Carebat urbibus, inculta & squalida iacebat, uinum nullum ferebat, ferè tota dumetis & syluis obducebatur, erat tristis cœlo, ut Taciti utar uerbis, uiuebant incolæ eius, caseo & lacte, humi dormiebant, uilia tuguria contra aëris intemperiem erigebant, nullus luxus in uestibus & cibis erat, cum extraneis nulla commercia habebant: & ut semel dicam, simplicissimam uitam uiuebant. Excitabatur propterea multorum curiosus animus, nouarum rerum explorandarum nunquam non cupidus, qualemnam gens hæc duceret uitam, quæ usqueadeo ab alijs sequestrata erat nationibus, quales haberent mores, leges & ritus, qualeque possiderent solum, unde tanta corporibus proceritas, & intrepidus animus. Erant iam satis cogniti Gallorum, Hispanorum & Britannorum mores uiuendique ritus: tantùm de Germanis nihil ferè cognosci poterat, quum exterorum non admitterent quenquam. Indicabat septentrionalis maris littus, prouinciam multis, hisque egregijs & amœnis irrigari amnibus, quum illic omnia Germaniæ flumina, preter unum Danubium, in mare sese effundant: unde facilè arguere licuit, regionem ipsam fœcundissimo patere solo: quanquam Tacitus longe aliud sequutus est iudicium, qui ex hominum habitu terram sterilem, horridã tristemque cœlo scripsit, aut certè ex infimarum partium dispositione, quæ in Battauia, Frisia, & interiori Saxonia, paludinosæ plerunque & uastæ inueniuntur, & non rarò maris alluuiones patiuntur, totam Germaniam incessebat. Quid putas, hodie scriberet, si Germaniam ipsam lustraret, uideretque tam cultam, tamque fertilem, ut nulla nunc regio sub sole sit, cum qua non certare in fertilitate & fœcunditate posset? quicquid etiam spectare uelis, quod humanæ uitæ commodum sit, frumentum, uinum, metalla, pecora, pisces, feras syluestres, ligna & lapides, homines, urbes, oppida & castella. Non habet tantas ut Hispania solitudines, nec tantos ut Italia calores: caret noxijs animalibus, habet temperatum aërem, abundat frugiferis arboribus, scatet multis & saluberrimis thermis, atque alijs potabilibus aquis. Quantam argenti molem iam ex Germaniæ montibus erutam putas? Vbi plus picis ex arboribus colligitur quàm in Germania? Noui hominem non longè ab Argentorato in Nigra sylua habitantem, qui singulis annis ducentos abiegnæ resinæ colligit massas, quas centenarias ponderatores uocant. Et quid dicam de bysso quæ circa Vlmam Sueuiæ, & item apud Diuum Gallum Heluetiæ oppidum annuatim ex terræ fundo colligitur? Certè retulit mihi nuper, quum essem apud Diuum Gallum, VADIANVS, homo qui iandudum eximiam suam eruditionem in Pomponio Mela ostendit, quique hoc tempore illius loci gerit magistratum, annuatim ex tam angusto terræ solo, nempe cui à tergo Alpes perpetua niue candentes imminent, colligi & parari linum pro ducentis aureorum milibus: id quod mihi pene incredibile uidebatur, quum facies illius terræ stuporem quendam præ se ferat, & horrorem intuentium oculis ingerat, nisi id à uiro tam docto & graui audissem. Sed quid pergo ista prosequi, cùm nemo sit inter doctos, qui ignoret quam dissimilis hodie sit Germania sibijpsi ueteri: ut ex squalida heremo paradisus uideatur natus, & ex sterili agro כרמל quidam prodierit, ut Hebræi uocant fertilissimum agrum. Aspice nunc quæso tabulam, quæ tibi Germaniæ aliquod specimen ob oculos ponit, & uidebis quem decorem induerit, post antiquam illam deformitatem suam. En quot fluuijs & riuulis fœcundatur, quot Principatibus, Ducatibus & Comitatibus hodie floret, quot egregijs urbibus adornatur, quàm amœnis & fœcundis montibus syluis que decoratur, quàm pulcherrimum

Ioach. Vadianus.

obtinuit

obtinuit situm. A septentrione clauditur mari, à meridie Alpibus, ab Occidente Rheno, & ab Oriente Sarmatica sylua: quanquam olim alijs circumscripta fuerit limitibus, quando non linguæ, ut hodie, sed montes & flumina regionem disterminabant à regione.

Quos terminos olim, & quos hodie habeat Germania.

CONuenit inter antiquos, præsertim Strabonem, Ptolemæum & Tacitum, Germaniam ab Occidente Rheno à Gallia desiunctam, littusque Rheni occidentale à Iulij temporibus magnis excultum urbibus, præsertim Moguntiaco, Argentorato, Vangionum, Nemetorum & Rauricum colonijs. Ab Oriente uerò quidam magnam Germaniam ad mare usque Euxinum extendunt: in quod scilicet Danubius multis ostijs sese effūdit, quos & Cusanus noster in hac Germaniæ tabula sequutus est. Alij uerò Vistula uoluerunt Germaniam ab Europea dirimi Sarmatia, quæ hodie est Polonia. Porrò à meridie priscorum scriptorum cōsensus Danubio Germaniam separauit à Rhœtis, Vindelicis & Noricis: quas etiam partes Romani multis annis subactas tenuerunt, priusquam Germaniam ipsam intrare possent, habentes circa Ratisponam multa & atrocia bella cum Marcomannis, qui Bohemi uel Moraui putantur, antequam eos domarent. A septentrione uerò Germania ad mare aquilonare patebat, includens simul Dacos & Selandios, quos olim generali uocabulo Cimbros uocabant, quorum robur & sæuiciam Romani non sine grandi iactura aliquando senserunt. Hos etiam terminos Germania ferè hodie habet, nisi quòd ei postquā Romanis subacta est, accessit bona pars ultra Rhenum, quam olim Galliā Belgicam, & deinde regnum Austrasiæ constat uocatam: hodie uerò est Alsacia, linea Rheni, Eysalia, Brabantia, Geldria atque Holandia. Sed & ultra Danubium extenditur nostra ætate usque ad Alpes, includens Rhetiam, Vindelicam & Noricum, quas partes hodie uocant Algauiam, Lechgauiam & Bauariam: tametsi non ignorem quosdam pro Rhetia intelligere solum lacus Podmici, quem Pomponius lacum Acronium uocat, qui hodie est Constantiensis. Accessit & Pannonia superior, quæ iam est Austria atque Stiria. Proinde quum Bohemia contineatur intra Germaniç limites, undique piceis cincta arboribus atque uallata mōtib. Germaniç cōnumeratur, fuitque olim Ducatus: sed anno Christi M. LXXXVI. Henricus quintus creauit Ducem Vratislaum in regem, adijciens nouo regno Schlesiam atque Morauiam. Per populum Sclauonicum, qui quondam hanc occupauit prouinciam, lingua Sclauorum in ea prçualuit. Nam eadem est lingua Bohemorum, Polonorum, & Sclauorum.

De antiquis Germaniæ populis.

VT suprà commemorauimus, Germania olim non fuit in tot scissa regiones & prouincias, seu Ducatus, ut hodie, sed habuit multas familias & populos: inter quos prçcipui fuêre Sueui, qui centum describūtur habuisse pagos: ex quibus multa milia armatorum singulis annis in prçlium producebant, & reliquos agriculturç deputabant. Scripserunt autem de Germanis quatuor, uiri non uulgaris in historiis autoritatis, nempe Berosus, qui circiter trecentos annos ante Christum natum in humanis fuit: Strabo, qui Christi tempore uixit: Cornelius Tacitus & Ptolemçus, qui aliquot annis, sicut & Plinius, post Christum uenerunt. Itaque Berosus in hūc modum de Germanis scribit: Tuiscon, à quo Ger- *Berosus.*

mania noſtra primum Teutonia uocara eſt, poſtea autem à Romanis Germania, habuit hos filios: Mannum, Ingeuonem, Hermionem, Marſum, Gambriuiū, Sueuum, Vuandalum, Hunum & Teutanem. A Marſo denominati ſunt Thiet marſi & Vuilmarſi, qui noſtro æuo iuxta Albis oſtia habitant. A Vuandalo procreati ſunt Ruteni, Poloni, Bohemi, Sclaui & Croacij, qui omnes una utuntur lingua. A Sueuo Suevi deſcenderunt. Sunt etiam qui aiunt Sueuum regem fuiſſe in Germania, idq; Balentis undecimi regis Babyloniæ tempore. Porrò Strabo hos enumerat Germaniæ populos, qui ſuo tempore celebriores in ea fuerūt, Bructeri, Sueui, Coldni, Marcomanni, Luij Zumi, Butones, Mugilones, Sibini, Senones, Sicambri, Catti, Gambriuij, Cattuarij, Chaubi, Cimbri, Caulci, Campſiani, Biſurges, Cheruſci, Catiſci, Ampſani, Cheniſci, Landi, Subattij, Hermunduri, Boij. Cornelius uerò ponit Cattos, Vſipetes, Tencteros, Bructeros, Friſos, Cheruſcos, Cimbros, Longobardos, Marcomannos, Quados, & alios multos quos hic omitto. Proinde Plinius quinque enarrat Germanorum genera. Primùm ponit Vuandalos, ſub quibus continentur Burgundiones, Varrini, Carini & Guttones. Alterum Ingeuones, ſub quibus Cimbri & Teutoni comprehenduntur. Tertium Iſteuones, qui iuxta Rhenum conſediſſe memorantur. Quartum Hermiones, ſed quibus fuerunt Sueui, Hermanduri, Catti & Cheruſci. Quintum genus fuerunt Peucini & Baſternæ. En quàm uarios & multos olim Germania habuit populos, etiam priuſquā ciuitas aliqua inſignis in ea conderetur. Et quis non miretur horum omnium nomina uſqueadeo abolita, ut præter Sueuos & Baioarios ferè nullius populi hodie extet nomen? Torquentur hic mirum in modum & Hiſtoriographi & Geographi, dum indicare uolunt, quam quis populus Germaniæ obtinuerit partem, & in quod aliud uocabulum priſcū ſuum nomen abierit. Et quidem coniecturis licebit propemodum deprehendere, qui populi moderni priſcis illis ſucceſſerint familijs. Cimbri ſunt Dani aut Holſacij. Chaucis ſucceſſerunt Friſij, Bructeris Vueſtuali, Sicambris Geldrenſes, Sorabis Vuandali uel Thuringi, Teneris & Fiſcinis Badenſes inferiores. Cheruſcis Kreuchgauienſes, uel ut alij putant, Cheruſci habitauerunt iuxta Albim. Sunt etiam qui eos Ottonicam ſyluam habitaſſe putant. Cattos plerique interpretantur Haſſones. Boij olim, hodie ſunt Bauari, qui & Auares à ueteribus uocantur. Tauriſci uidentur eſſe Stirij, & Harelungi Briſgaui. Sclaui & Vuilzi ſunt Bohemi & Vandali. Vuinos uolunt eſſe Pomeranos, ſicut & Vuinulos Prutenos: unde Longobardi olim prodijſſe feruntur. Obotritos Albertus Krantz intelligit Meckelburgenſes, & Vuagros Holſatios. Battaui ſunt Hollandi, & olim Norici hodie ſunt Bauari. Vbijs ſucceſſerunt Colonienſes, & Menapijs Geldrenſes uel Cliuenſes, qui & pro Sicābris aliquando computati ſunt. Raurices habētur pro Baſilenſibus, & Heluetij pro Suitēſibus, ſeu Cōfœderatis.

Strabo. Tacitus. Plinius.

De fluuijs Germaniæ.

IN tota Europa uix eſſe natio aliqua creditur, quæ tot & tantis ut noſtra Germania irrigetur fluuijs, hiſq; piſcoſiſsimis. Primus atque præcipuus eſt Danubius, ubique terrarum nominatiſsimus, qui & in Vualachia per aliquantum terræ ſpacium Hiſter à Græcis appellatur. Hic originem ducit ex Sueuia fontem habens in Nigra ſylua, in uilla quæ Doneſchingen uocatur, non longe à Rotuuila oppido noto diſtans: fluitq; ſolus uerſus Orientem, in ponticum ſeu Euxinum mare ſeſe exonerans, quum omnes alij ſeptentrionem uerſus curſum ſuum inclinent. Hic maximus inter omnes totius Europæ habentur fluuios, quippe qui ſexaginta alios inſignes amnes priuſquam mare ingreditur, in ſe recipit: unde &

Danubius.

unde & mirum in modum augescit, perpetuoq; aquosior redditur, donec cursus sui finem faciat: id quod tibi tabula Cusana clarissimè ostendit. Sunt ex ueteribus qui errore lapsi, huius fluuij originem iuxta Rheni fontes constituerunt, quum ille apud extremos Rhetos, hic uero apud Sueuos, ut diximus, initiū sumat. Tenuit olim magnus quidam ardor uisendi huius celeberrimi fluuij fontes, aliquos insignes uiros, qui & expensis nō parcebant, modò accedere liceret Abnobam montem, ex quo hunc prodire credebant fluuium: & præsertim de Tyberio legimus, quum semel ad lacum uenisset Podmicum, nolebat aliò diuertere, nisi prius Danubij scaturiginem suis conspexisset oculis. Alius insignis Ger- *Rhenus.*
maniæ fluuius, apud ueteres quoq; celeberrimus, est Rhenus, qui ex Curiensibus Alpibus originem suam trahit. Veteres montem originis suæ Aduam uocant. Hic duos magnos lacus mox postquam ab Alpibus in planitiem sese effuderit, efficit. Primus hodie uocatur Constantiensis & Brigantinus, quòd hæ & multæ aliæ ciuitates, nempe Lindoia, Buchhorna, & Vberlinga in littore eius extructæ sint: uulgò uerò uocatur Podensee, hoc est, Lacus Podmicus, à dominis Podmen, qui ditionem suam & prædia olim illic habuerūt, sic uocatus. A Pomponio uerò, Acronius nominatur, quòd nunquam, uel raro frigore constringatur. Sunt qui & mare Germanicum ipsum uocent, quum in longitudine ferè sex miliaria contineat Germanica, & in maxima latitudine, duo. Alius uerò lacus, qui mox infra Constantiam crescere incipit, Cellensis à Cella oppido uocatur, & est priori multo minor, trigonam ferè habens figuram, atq; in meditullio sui insignem insulam, quam diuitem uocant, circumscribens. Hinc Rhenus Basileam uersus cursum instituens, continuò ex Heluetiorum, quos recipit, fluuijs augescit, nempe Tura, Reussa, Limata, Arari & Bersa: qui simul iuncti maiorem efficiunt riuum, quàm sit Rhenus ipse Constantię, aut iuxta Schafhusen. Proinde apud Argentoratum adhuc tumidior redditur ex insignibus quibusdā amnibus, qui utrinq; accurrunt, nempe Kintziga, qui ex Nigra sylua: Illa, qui ex Alsacia: & Brussa, qui ex Vasto regno & Lothoringiæ profluit mōtibus. Non lōgè ab Heidelberga Neccarus quoq; in Rhenum sese effundit, cuius origo modi- *Neccarus.*
co interuallo à Danubij fontibus distat, alluitq; medium Vuirtenbergense solum. Moguntiæ Mogonus ex Franconiæ extremis montibus stillatus, atq; me- *Mogonus.*
diam perlabens Franconiam, eamq; plurimum fœcundās Rheno miscetur. Bingæ Naha fluuius ex Hunorum præsidio uulgò Hunsruck prolabens, Rhenum intrat. Confluentiæ uerò Mosella, insignis etiam fluuius, à Lothoringia per Tre- *Mosella.*
uiros currens, quem olim Obrincam ex Ptolemęo uocatum constat, Rheno incorporatur. Cæterum apud Cliuenses Rhenus profundissimis turgens aquis, in duos scinditur riuos: unus, qui occidentem uersus labitur, Vuala uocatur: alius uerò pristinum retinet uocabulum. Interiecto deinde exiguo loci interuallo, Rhenus rursum in alios duos secatur riuos: quorum unus Isella nomen habet, alius autem Rheni uocabulum usq; ad mare nunquam amittit. Post Rhenum, si Germaniam ingrediaris, occurrit Amasus fluuius per Frisiam currens, & anti- *Amasus.*
quos Saxones à Vuestualis secernens. Hinc uenitur ad Visurgim, qui & alio *Visurgis.*
nomine Vuesera uocatur, per antiquam fluens Saxoniam. Hunc deinde sequi- *Albis.*
tur Albis, insignis fluuius, qui ex Bohemiæ montibus filum sui cursus ducit. Rursus ex eisdem montibus scaturit Sueuus, quem uulgò Spre uocant. Et si lon- *Sueuus.*
gius orientem uersus progrediare, traijcientibus est Viadus, qui hodie Odera ap- *Odera.*
pellatur, celeber hodie ab urbe Franckfordia, littori eius incumbente. Porrò ex- *Vistula.*
tremus fluuius est Vistula, qui olim Istula, hodie uerò Vuixel uulgo appellatur, Sarmatiam à Germania dirimens. En hæc sunt Germaniæ insigniora flumina. Cōsultò prætereo hic paulò minores amnes, quos penè innumerabiles Germania habet: quales sunt Licus apud Vindelicos, Isera apud Monacum, Enos apud

Patauiam, Aniſus apud ſuperiores Pannonios. Item Nabus, Salus, Egra & Pegnicus apud Nortgauios, qui omnes ex uno ſcaturiunt monte, quẽ uulgò Fichtelberg uocant, & propemodum inter Bohemiæ montes connumerari poſſet. Lana apud Haſſones, Cochera & Iaxtus atq; Tubera apud Ottonicæ ſyluæ colonos: Alemannus, uulgò Almyl apud Ryſios, quo nullus Germaniæ fluuiolus inſignior habetur optimorum & maximorum cancrorum propagatione.

Germanica natio hodie in multas & uarias eſt taxata prouincias atque principatus.

NEſciebat olim Germania ſectionem aliquam, niſi quòd quidam ſuperiores, alij uerò inferiores non ſecus quàm hodie uocati ſunt Germani. De Saxonia, Thuringis, Haſſia, Francia, Vueſtualia, Miſnia, Schleſia, atq; alijs prouincijs tum nihil ſciebatur: quanquam certi quidam populi & familiæ in his regionibus tunc reſidebant, ut ſupra indicauimus. At poſtquam Germani limites ſuos egredi cœperunt, traiecto'que Rheno Gallorum uiciniores regiones occupare contenderunt: & item tranſito Danubio Vindeliciam, Rhetiam, Heluetiam, Noricam atque Pannoniam ſuperiorem ſibi uſurpauerunt: tunc Germania ipſa ſenſim cœpit in prouincias uarias diſtrahi, tametſi certò ſciri nequeat, quando & quomodo id euenerit. Conſtat equidem apud ueteres Galliam uſque ad Rhenum protractam: conſtat & Iulij Cæſaris temporibus Gallicum illud Rheni littus à Germanis habitatum. Idem ſentiendum de regionibus ultra Danubium ſitis. Quas quidem ueteres à Germania ſecreuerunt: uerum & interim legimus Germanicam linguam illis in uſu fuiſſe. Hæc duo littora Romani facile ſibi ſubegerunt, atque inſignibus urbibus & caſtris, quorum ueſtigia adhuc hodie uiſuntur, contra Germanorum impetum munierunt, ex quibus & longo temporis tractu Germaniam ipſam impugnauerunt, & tandem expugnauerunt, ſed nõ diu ſubactam tenuerunt. Nam quum paulatim à ſua deficerent potentia, Baioarij, proprium conſtituerunt regem, & item Saxones extraneorum repudiantes gubernaculum, ſibijpſis principem elegerunt. Sic & Thuringis placuit ſub proprio uiuere moderatore, quem regem eſſe uolebãt. Interim autem gens Sueuica ſui uetuſti nominis non oblita, & ipſa quoque nulli alij populo ſubijci uoluit, ſed terminos ſuos uſque ad Thuringos extendens, pacificè cum illis uiuere nequiuit: quapropter Thuringi legatione ad Sicambros facta, qui tum à duce Franco Franci uocari cœperant, aduocarunt illos, & ueluti murum in Mogonico pago inter Sueuiam & Thuringiam illos collocarunt, amplumq; locum conceſſerunt, quem & hodie poſsident, Herbipolim, uulgò Vuirtzpurgum habentes pro metropoli. Tandem uerò quum ſub Carolo Magno tota ferè Germania ad fidem Chriſtianam conuerteretur, imperiumq; ab Italis, uel potius à Thracibus in Germanos transferretur, Germania in uarios diſtracta eſt Principatus, in Ducatus, Comitatus, Marchionatus, Lantgrauiatus, Epiſcopatus, & alia dominia, ut eſt dies hæc. Vltra Rhenum ſunt Holandia, Brabantia, Geldria, Lothoringia, Vaſtum regnum, Alſacia & Heluetia, quam uulgò Suitiam uocant. Et hæ ferè omnes regiones quondam Dagoberti regis tempore erant unum regnum, quod Auſtraſiam uocabant. Alſaciam ſic uocari putant ab Alſa fluuio, quem hodie Illam uocant. Hæc regio ab Ottone tertio imperatore in Lantgrauiatum eſt ſubuectá: cuius ſuperior pars, nempe Sundgauia, & bona pars Heluetiæ, peruenit ad Comites Habſpurgenſes. Et quum ſub Rudolpho Comite Habſpurgenſi, atque eodem imperatore,

Francorum origo.

Alſacia.

Auſtria

Austria seu Pannonia superior legitimo uacaret hærede, Electorum principum consensu imperator filio suo Austriæ Ducatum unà cum Comitatu Habspurgensi concessit: sicq; hæc duo dominia in unum coierunt: licet postea ob præfectorum duritiam multę Heluetiorum ciuitates ab Austriorum Ducum desciuerint obedientia: quibus & imperiales quædam ciuitates paulò pòst adhæserunt. Vastum regnum, uulgò Vuestrych, sic uocatum quidam putant à Neustria, quæ aliquando in Francia distinctum & proprium fuit regnum. Verùm hi toto errant cœlo. Mihi potius probatur ab Austrasia Vuestrych denominari, cuius pars aliquando fuit, licet Germani non Austrasiam ut Galli, quibus illud regnum ab Oriente fuit, sed Vuestrasiam, uulgo Vuestrych uocabant, quum Occidentem uersus regionem illam contuerentur. Idem habetur iudicium de Vuestualis & Ostualis, & item de Ostrogothis, & Visigothis. Geldria anno Christi D CCCCXXXV. facta est Comitatus, nomen illud ab oppido Gellern sortita, uel ut alij putant, à Comite Gerlaco: sicut & Brunsuuicum, seu Brunonis uicus, à Duce denominatur Brunone. Deinde anno Christi M.CCCXXIX. factus est ex Comitatu Ducatus, idque per imperatorem Ludouicum. Terra Iuliacensis quondam Comitatus, anno Christi M.CCCXXIX. erecta est in Marchionatum, & deinde post triginta annos in Ducatum. Terra Montensis quondam Comitatus, anno Christi M.CCCLVI. per Carolum quartum facta est Ducatus, habetque Deuselberg præcipuum oppidum. Terra Cliuensis anno Christi M.CCCCXVII. per Sigismundum imperatorē in Ducatum promota est. Ducatus Limpurgensis ab imperatoribus Henricis olim erectus, citò defecit, peruenitq; partim ad Comitatum Geldrensem, & partim ad Ducatum Brabantinum. Comitatū Holādinū putāt sub Carolo Caluo, anno Christi DCCCLXIII. institutum. Hęc terra olim Battauia uocata est. Nostro uerò æuo Holandiam putant uocari, quòd cauum seu cauernosum habeat solum. Cęterum citra Rhenum in uera Germania inuenies hodie ferè innumeras regiones & prouincias: ut sunt Frisia, Vuestualia, Saxonia, terra Brūsuuicensis Hassia, Thuringia, Misnia, Franconia, Sueuia, Palatinatus, Marchia Badensis, Marchia Brandenburgēsis, Pomerania, Meckelburgum, Schlesia, Nortgauia, Voitlandia, Morauia, Nigra sylua: & ultra Danubium Algauia, Vindelicia, Bauaria, Stiria & Austria. Omitto hic ex industria minores regionēs, ut sunt Ottonica sylua, Vuesteruualdia, Brisgauia, Noricum, & multę his similes, quę tamen insignibus ornantur oppidis, ut Brisgauia Friburgo, Noricum Nurnberga & Amberga, Hegauia Schaffhusena, &c. Marchiam Badensem Otto tertius instituit, oppidisq; Badenia, Stolhofena & Etlinga dotauit. Postea Fridericus secundus & alia quędam adiecit oppida. Sueuia ab antiquo, nempe Iulij, Augusti & Tyberij temporibus dicitur habuisse reges, pręsertim Ariouistum, Morauinum, & alios quosdam, sed Caroli Magni temporibus habuit Duces, peruenitq; ad eiusdem posteros is Ducatus. Quibus deficientibus multos & uarij generis habuit Duces, donec tandem anno Christi M.CCLXVII. ultimum amisit Ducem, Cōradinum nomine. Tunc ciuitates quędam illius Ducatus ad imperiū deuoluebantur, & Comes Vuirtenbergensis plurima quoq; oppida suę adiecit ditioni. Anno Christi M.CCCCXCV. Comitatus Vuirtenbergēsis surrexit in Ducatum. Palatinatus ab Ottone tertio primùm putatur institutus, uocatusq; est primus Palatinus Elector Hēricus, qui anno Christi M.I. electioni diui Henrici imperatoris interfuit. Et quoniam huius posteritas citò defecit, peruenit Electurę dignitas ad Ducem Sueuię Conradum nomine, cuius unica filia Agnes nomine, principatum hunc ad Henricum Saxonem, cui nupsit, trāstulit. Et quia hic quoque nullum filium, sed filiam, Gertrudē nomine reliquit, peruenitq; cū ea Palatinatus ad duces Bauarię, anno scilicet Christi M.CCXXV. Accepit enim maritum Ducem

Vastū regnū

Geldria.

Iuliacum

Bergen.

Cleue.

Holandia

Hegauia

Marchia Badensis

Sueuia

Palatinatus

Ducem Ottonem, qui ſimul Dux fuit Bauariæ, & ob uxorem Palatinus Rheni. Poſt quem Ludouicus filius eius, & Ludouicus nepos eius utriq; Ducatui præfuerunt, Domini ſcilicet Bauariæ exiſtentes, & Palatini Rheni. Nam uſq; ad Ludouicum poſteriorem Palatinatus coniunctus fuit Ducatui Bauariæ. Et quũ is duos genuiſſet filios, Ludouicum & Rudolphum, accepit ſenior, nempe Ludouicus, Bauariæ Ducatum, & reliquit Rudolpho Palatinatum, qui tum non admodum ampla pollebat ditione. Ex Ludouico deſcenderunt hodierni duces Bauariæ, & à Rudolpho Palatini Duces. Hæc multo fuſiùs deſcripſi in uernaculo libro, quem de huiuſce rebus omnibus, quos potui habere, collegi Hiſtoricis & Coſmographis. *Bauaria.* Bauaria, ut ſuprà memorauimus, olim Noricum uocata eſt, deinde Baioaria, habuit'que tempore Chriſti, & aliquot annis pòſt reges proprios. Nam legimus apud Iulium, Arioviſtum Teutoniæ regem, quem alij Sueuorum faciunt regem, duxiſſe in uxorem ſororem regis Norici. Referunt etiam hiſtoriæ, Garibaldum regem Baioariæ anno Chriſti D X C. filiam ſuam Theolindam locaſſe in uxorem regi Longobardorum. Huic Garibaldo ſucceſsit Taſsilo: poſt quem Bauaria aliquandiu habuit Duces. Deinde Cacanni regium faſtigium iterum aliquandiu aſſequuti ſunt uſq; ad Taſsilonem, qui in periurio deprehenſus, à Carolo Magno depoſitus eſt, & in monaſterium Lauriſsinũ detruſus, anno ſcilicet Chriſti D C C L X X X V I I I. Quos uerò publicos moderatores Bauaria habuerit poſt hunc Taſsilonem uſque ad tempora noſtra, explicabo in libro uernaculo. *Franconia.* Franconia, ſeu Francia orienralis, quondam ſub Thuringorum exiſtens ditione, Sicambris habitanda offertur, anno Chriſti C C C X X V I. Venerunt autem Sicambri cum rege ſuo Marcomiro, anno ante Chriſtum natum, C C C C X X X I I I. ex Scythiæ citerioribus partibus, & primum quidem conſederunt ad Rhenum, inhabitantes regionem illam ultra & citra Rhenum, quæ hodie Geldria uocatur. Quumq; ibidem multos reges & Duces habuiſſent, aſſequutus eſt tandem ſuper eos imperium Dux quidam, Francus nomine, qui ob integerrimam uitam ſuam, & laudabile regimen, uſqueadeo illis placuit, ut maluerint deinceps ab eo Franci, quàm Sicambri denominari. Hæc nominis mutatio contigit ante Chriſtum natum anno circiter X X I I I I. Ab illo tempore & deinceps magno conatu laborarunt pro Galliæ adeptione: quam & tandem pro maiori parte obtinuerunt, Romanos expellentes, & à ſe Francĩa denominantes. Interea uero temporis quum Thuringi à Sueuis non parum moleſtarentur, pacificéque in confinijs uiuere nequirent, inuitati Franci ab oſtijs Rheni, uenerunt cum Duce Genebaldo, qui regis Francorum, nempe Clodomiri frater fuit, & Mogoni pagum, ubi iam eſt Herbipolis, poſsidendum & colendum acceperunt. Scribit autem Hunibaldus Francorum hiſtoricus, ueniſſe cum Duce Genebaldo triginta milia agricultorum, & duo milia, D C L X X X. artificum, unà cum uxoribus, familia & iumentis, qui omnea uelutì murus fuerunt inter Thuringos & Sueuos. Contigit autem hæc profectio anno Chriſti C C C X X. V I. Vabuit proinde hæc Francia ſucceſſiue X X I. Duces: & ultimus Hetanus nomine, quum migraſſet ſine hærede, Pippinus Franciæ, ſeu Galliæ rex donauit Ducatum Burchardo Epiſcopo, & omnibus ſuis ſucceſſoribus, anno ſcilicet Chriſti D C C L I I. Legimus tamen poſt illud tempus & alios Duces fuiſſe in Franconia, inter quos Conradus quidam appellatus eſt, qui in Romanorum regem electus fuit. Non igitur tota prouincia Franconiæ primum Epiſcopo data fuit, ſed temporis ſucceſſu ambitioſi Epiſcopi ditionem ſuam mirum in modum ampliauerunt: & præſertim quum ultimus Dux Voitlandiæ ſine uirili decederet prole. *Auſtria. Stiria.* Auſtria & Stiria olim fuit Pannonia ſuperior, cuius metropolis eſt Vienna, quæ olim Flauianum à Flauia eius reſtauratore fuit dicta, ſicut & Stiria à filia Diocletiani aliquando Valeria

dicta

eria dicta fuit. Huius Stiriæ populi pro magna parte sunt agrestes & strumosi,
adeò quidem ingenti struma, ut ipsis loquelam impediat, & mulier lactans post
tergum perinde atque saccum reijciat, ne infanti impedimento sit. Strumæ cau-
sam aquæ aëri'que quibus uescuntur incolæ tribuunt. Fuit autem olim Austria
Marchia, uocatáque est Marchia orientalis, sed anno Christi M. CLXX. facta
est per Fridericum primum Ducatus, nonnihilq; ademptum est prouinciæ Ba-
uariæ, & additum ditioni Austriæ. Deinde anno Christi M. CCLXXXII.
quum Duces Austriæ uirili destituerentur prole, Rudolphus Romanorum rex,
Comes Habspurgensis, filium suum Albertum fecit Ducem Austriæ, cuius po-
steri usque in hunc diem Ducatui illi præsident. Hassia à monte Hasso, uel ut *Hassia.*
alijs placet, à Chattis sic uocata, olim fuit Comitatus, Thuringorum subditus di
tioni: at postea, ut ferè omnibus contigit prouincijs, ad altiorem subuectus est di
gnitatem, factus Lantgrauiatus, ut uulgò uocant. Thuringia, uel ut alij scri- *Thuringia.*
bunt, Doringia, olim habuit populos qui Sorabi uocabantur, factiq; sunt adeò
potentes, ut proprium sibi delegerint regem, extenderint'que fines suos usque
ad Mogonum. Vbi dum Sueuorum uicinorum quotidianas molestias ferre nol-
lent, uocarunt ex inferioribus Germaniæ partibus Francos, illisq; circa Mogo-
num locum concesserunt habitationis, quod breui pòst tempore illis exitij causa
fuit. Nam anno Christi DXXIIII. redactum est à regibus Franciæ, qui & bo-
nam Germaniæ partem sibi iam subdiderant, regnum ipsorum in prouinciam.
Cæterum imperator Lotharius primum Thuringiæ Lantgrauium creauit Lu-
douicum, cui & filiam suam in uxorem locauit. Deinde anno Christi M.CCXLI.
quum ex Lantgrauijs nulla superesset uirilis proles, Fridericus secundus Thu- *Misnia.*
ringiæ dominium tradidit Marchioni Misniæ. Marchia Misniæ ab Ottone
tertio instituta putatur, uocatur'que Misnia à metropoli eius Misna, tametsi ho-
die Lipsia in opulentia & celebritate singula Misniç excellat oppida. Saxonia
olim latissima prouincia, comprehendebat Brunsuicum, Vuestualiam, & eam *Saxonia.*
terram, quæ hodie Saxonia appellatur. Hanc Carolus Magnus triginta annis
impugnauit, antequam eam posset subdere fidei Christianæ, usqueadeo addicti
erant Saxones cum principe suo Vuedekindo superstitionibus idolorum. Cæ-
terum temporibus nostris Saxonia diuiditur in superiorem & inferiorem. Su-
perior Saxonia uocatur ea terra, quæ est circa Vuittembergam, quæ & insignior
habetur propter Electuræ dignitatem. Inferior uerò est circa Lunæburgum &
Leoburgum, cui & Holsatiam annumerant, quæ olim Vuagaria uocabatur,
erátque Comitatus: at hodie est Ducatus, cui regis Daciæ primogenitus præsi- *Brunsuicum.*
det non secus quàm propinquior regis Galliç hæres Delphinatui. Brunsuui-
cum, seu Brunonis uicus, anno Christi DCCCLXVIII. exordium sumpsit. Hu-
ius urbis prima fundamenta iecit Comes Bruno, patruus Henrici primi regis
Romanorum, breuiq; tempore urbs mirum in modum creuit in diuitijs & po-
tentia. Anno Christi M.CCXXXVIII. Fridericus secundus ex Comitatu
Brunsuuicensi fecit Ducatum. Lunçburgum primo fuit Comitatus per Otto- *Luneburgũ.*
nem primum institutus, atque bonis Meckelburgensibus locupletatus, postea
uerò, anno Christi M.CCXXV. Fridericus secundus ex Comitatu fecit Du- *Vuestualia.*
catum. Vuestualia olim pars fuit, ut diximus, Saxoniç. At postquam hę gen-
tes cum Longobardis in Italiam profecti fuissent, & postliminio in patriam re-
dijssent, barbaro uocabulo Vuestuualen uocati sunt, ut quidam scribunt. Vo-
cant enim Germani Italos Vualen. Hos quum Carolus Magnus olim in offi-
cio catholicę fidei contineri non posset, quin ab ea toties suscepta iterum rela-
berentur, subornauit quosdam secretos iudices, qui fidefragos & alios facino-
rosos homines citra omnem pręuiam accusationem, excusationem & citatio-
nem suspenderent, aut alio mortis interficerent genere. Sed autoritatem istam
non

non leuibus, & qui ea abuterentur, concessit personis, ut hodie iudicium illud in abusum uenisse uidemus, sed probis & integris. Terruit hæc res non parum Vuestualos atque Saxones, & in fide perseuerantes atque constantes continuit. Nam sæpe inuenerunt in syluis magnos quosdam, & etiam mediocres uiros, suspendio sine præuia excusatione exanimatos. Quumque mortis scrutarentur causam, deprehenderunt eos uel à fide desciuisse, aut facinus aliquod admisisse. De hoc iudicio fusius in uernaculo libro mentionem faciam. Vuestualia pro maiori parte hodie paret Episcopo Coloniensi, idque à tempore Friderici primi, qui Ducem Henricum Leonem hinc & ex tota pepulit Saxonia. Frisij putantur olim fuisse Cauchi, qui & postea à Duce quodam Franco Grunes appellati sunt, qui metropolim illius regionis extruxit, & à se Gruningam denominauit. Parent hodie, quanquam ægrè, Episcopo Bremensi. Anno Christi M. CCXXX. inundatio maris penè totam submersit Frisiam. Nam perierunt in illo diluuio supra centum milia hominum. Marchia Brandenburgensis anno Christi DCCCCXX. per Henricum primum Romanorum regem instituta est: qui & urbem Brandenburgum gladio obtinuit, & populos ultra Albim habitantes ui ad fidem Christianam coëgit. Nam ad tempus usque illud, populi ultra Albim habitantes infideles erant, uocatique sunt omnes uno uocabulo Vuandali, Christianis infestissimi. Scribunt Historici Brandēburgum extructum ante Carolum Magnum, nempe circa annum Christi CXL à Brandone Duce quodam Franco, quando Franci partes Rheni inferioris adhuc habitabant, sicut & Franckfordiam iuxta Oderam fluuium eadem tempestate ab alio quodā Franco ædificatam uolunt. Habuit hæc Marchia intra ducentos annos multos & uarij stemmatis principes. Nam quum anno Christi M. CCCXIX. uirili destitueretur hærede, peruenit ad Duces Bauariæ: qui rursus eam pro magna summa pecuniæ uendiderunt Carolo regi Bohemię. Cuius successores eam etiam uendiderunt, nempe Marchionibus Morauię. Qui & ipsi paulò pòst eam impignerauerunt pro magna ui pecuniæ Vuilhelmo Marchioni Misniæ. Tandem in Concilio Constantiensi obuenit Friderico Burggrauio Nurnbergēsi, qui Comes erat à Collern: cuius successores eidem usque in hunc diem præsident.

Frisia. *Marchia Brandēburgēsis*

Meckelburgum. Meckelburgum, seu Magnopolis, & Megalopolis, olim fuit magna ciuitas, unde tota regio denominabatur: hodie uerò oppidulum est cum munitissimo castro. Anno Christi M. CCCXLIX. Carolus quartus Albertum & Iohannem dominos huius terræ creauit Duces. *Pomerania.* Pomerania sub Henrico quinto per Ottonem Episcopum Bambergensem primò ad fidem Catholicam conuersa est, anno scilicet Dominicę incarnationis M. CXX. Bugslaus unà cum fratre suo Casimiro sub Friderico primo primi creati sunt Duces. *Prussia.* Prussia, siue secundum alios Borussia, quę olim uocata fuit Hulmigeria, est tam fertilis terra, ut si Ioui è cœlo esset cadendum, fertiliorem & cultiorem, in quam sese demitteret uix inuenire posset. Haud procul ab ea est insula quędam Glessaria nomine, quam uulgo Sudau uocant, ubi mare generat succinum seu electrum. Anno à Christo nato M. CCXX. quum Prussi nondum agnoscerent Christum, & Polonis maxima inferrent damna per ignem & gladium, Dux uerò Poloniæ, qui nondum erat rex, illis citra externum auxilium resistere nequiret, Fratres Teutonici ordinis Ptolemaida per Saracenos pulsi, in armis exercitatissimi, quippe qui terram sanctam multis defenderant annis, à Friderico imperatore obtinuerunt, ut si gentem Prussorum per arma à sua ferocitate cobiberent, atque Christo lucrarentur, perpetuò illius terræ futuri domini essent. Venientes igitur Fratres Teutonici unà cum Duce Poloniæ contra infideles Prussos, tam diu contra eos pugnauerunt, donec tandem peruicaciam eorum confregerunt, atque ui subiecerunt suæ obedientiæ. Hæc de Germaniæ regionibus bre-

bus breuiter dicta sufficiant. Ciuitatum & oppidorum, quorumcunque potui, originem in uulgari libro descripsi.

Quomodo & quando imperium in Germanos translatum sit.

QVum Itali Romanum imperium ferè usque ad annum Christi CCCXXX. tenuissent, translatum est in Græcos per Constantinum Magnum, qui Byzantium Thraciæ insignem urbem, quæ postea ab eo Constantinopolis est appellata, imperij sedem constituit: posséderuntq; Græci orbis monarchiam annis circiter CCCC. Nam anno Christi DCCLXXVI. Aquila imperij biceps facta est. Interea uerò temporis quum imperatores Constantinopoli residerent, & solis Græcis regionibus gubernandis intenderent, malè habere cœpit occidentalis Ecclesia, & præsertim Italia. Nam undique irruebant acerrimi hostes & lupi rapaces, qui gregem Domini dissipabant, urbes subuertebant, terram in solitudinem redigebant, & multa mala passim nemine resistente perpetrabant, fecêq; ipsos Italiæ reges faciebant: inter quos Odoacer Hunorum rex primus fuit, qui anno Christi CCCCLXXVI. Italiam intrauit, & Augustulum, qui solùm per annum & duos menses utcunque regnauerat, expulit. Contra quem missus est ab imperatore Constantinopolitano Theodoricus Gothorum rex, deuictóque Odoacro factus est ipse Italiæ rex, & peruersus Arrianus hæreticus, qui catholicis multa irrogauit mala. Post Gothos uenerunt Longobardi in Italiam, à quibus totum Romanum imperium tremuit, præsentiens futura mala, quæ à gente illa feroci passurum erat. Non habebat tunc Italia publicum aliquem rectorem, nec exercitum aliquem imperatorium, sed quælibet ciuitas quantum ualuit hostium tyrannidi resistebat. Misit tamen imperator ex Græcia Longinum quendam, qui tutaretur Rauennam contra Longobardorum insatiabilem cupiditatem, qui'que imperatoria loco esset in Italia, & ablato regis atque Augustuli nomine, Exarchus uocaretur. Hæc Exarchatus potestas cœpit anno Christi DLXX. & durauit usque ad annum Salutis DCCLVI. Interea uerò temporis quum Italia multifariam à Longobardis uexaretur, pertæsi Itali, & præsertim Rauennantes & Venetiani, imperatoris segnitiem & negligentiam, qui usqueadeo Italiam perire sinebat, tractare cœperunt cum Leone Papa de imperatore Constantinopolitano deserendo, & nouo, qui Ecclesiæ occidentali præesset, eligendo. Solicitabantur interim & aliæ multæ Italiæ ciuitates ad hoc ipsum atque facile consentiebant, uidentes quàm nihil curarentur & defenderentur ab Imperatore, qui passim omnibus extraneis nationibus prædæ essent. Imperator uero audito hoc rumore indignatus, misit alium Exarchum, nomine Eurithium, qui Italiæ compesceret seditionem, ulcisceretúrq; iniuriam suam ubi posset, de Papa & Romania: Longobardos uerò ut amicos tractaret. Itaq; Itali uidentes Longobardis iam grassandi apertam fenestram, maturandum sibi putantes negocium, mittunt pro Carolo Magno, qui miseræ succurrat contra Longobardorum & imperatoris tyrannidem Italiæ, atq; in suum confugiunt tutamen. Erat autem Carolus iam paulo antè Franciæ & Germaniæ factus rex, uir magnanimus, fortis, bellicosus, prudens, iustus & Christianissimus, qui quum aliquot annis palatio regia Franciæ præfuisset, & regnum illud fœlicissimè gubernasset, reges uerò omnino ignaui & effœminati facti, præter regium nomen nihil quod regium esset haberent, sed totum gubernaculum à Carolo maiore domus (sic enim uocabatur) penderet, indignum rati maiorem regni ipsum regio priuari nomine, accedente Papæ consensu, Carolum regem salutant, detruso in monasterium legitimo, sed inutili rege. Quo facto, uocatur Carolus in Italiam contra Longobardos, qui pro libidine sua cuncta uastabant, ut insolen-

tia illorum repressa, Romanæ Ecclesiæ pacem & trāquillitatem procuraret, quæ tot annis, tantis & tam uarijs subiacuerat calamitatibus, & exterarum nationum incursionibus. Carolus igitur, qui iam aliquoties fœliciter in Hispania contra Saracenos pugnauerat, cum fortissimo exercitu in Italiam profectus, breui tempore Longobardorum fregit peruicaciā, sedauitque omnes quos excitauerant tumultus, & reddita Ecclesiæ Romanæ pristina libertate, pro tanto beneficio accepit à Papa imperialem coronam, assentiētibus omnibus quorum intererat Italię primoribus. Hoc itaque pacto Romanum imperium, quod iam CCCXXX. annis collapsum in Italia iacuerat, restauratum & innouatum est, anno scilicet salutis DCCCI. Quod quum audisset imperator Constantinopolitanus, iratus se à Romano exclusum imperio, multis annis contendit amissum recuperare imperium, sed incassum laborauit. Hic itaque mira exorta est inter Gallos & Germanos contentio, dum illi Carolum suum esse uolunt imperiumque in suam translatum nationem: hi uerò contrà Carolum ex sua ortum uelint natione, & sese imperij putent donatos dignitate. Certe referunt omnes ferè historiæ, Carolum Magnum in Ingelheim, patria mea dulcissima, natum: ubi & in hunc usque diem conspiciuntur mira quædā uetustatis monimenta: licet antiqua illa ædificia plerunque iam sint collapsa, & recentia, quæ Carolus quartus in memoriam Caroli Magni instaurauit, adhuc supersint: præsertim monasterium quod ex Caroli palatio fecit. Abductæ sunt meo æuo à principe Palatino fusiles quædam lapideæ columnæ, quas Carolus Magnus aliquando è Roma adduxit, unà cum multis alijs columnis, quibus Aquisgrani ornauit templū. Cōstat præterea ex historijs, Carolum Magnum duodecim mensibus, & item duodecim uentis nomina Germanica imposuisse, id quod non potuisset si Germanus non fuisset. Taceo quòd omnia uerè imperialia Comitia in Germania celebrauit, puta Vuormaciæ uel Ratisponæ, uel Aquisgrani, aut in Ingelheimensi palatio. Quomodo igitur sub Otone primo, ut Franci aiunt, imperium iamprimum ad Germanos deuolutum est? Fuit quidem is Carolus Francię rex, fuit autem & Germanię rex, quū & Sueuiam & Thuringiam, atque Frāciam orientalem, tandemque & Saxoniam audientes haberet. Accessit ultimò & Bauaria, quū rex Tassilo in Ingelheimensi principum conuentu morte dignus iudicaretur. Sed quoniam hic Carolus originem è Sicambris, seu Francis illis Rhenēsibus duxit, & illi sese partim Galliæ, partim Germaniæ insinuauerant, & ob uirtutes eximias, quibus conspicui erant, ad principatus gerendos rapiebantur, hinc est quòd tam Galli, quàm Germani hunc uirum suum esse uolunt, qui utrorunque principem egit. Manserunt autem imperij fasces apud diui Caroli posteritatem usque ad annum Christi DCCCCXIII. tunc deficiente Carolino semine, noua contētio de imperij usurpatione nascitur, dum Itali id ad se trahere moliuntur: & item Galli sibi id deberi putant: Germani uerò, in quos iandudum translatum fuit, id nequaquam alteri nationi permittendū arbitrantur: quin & imperator Constantinopolitanus nouas excitat in Italia tragœdias, ut imperium illud occidentale postliminio ad se reducat, immissis etiam Saracenis, qui terram perderent. Et Itali quidem Berengarios reges in Italia creant, Germani uerò Henricum, Aucupem dictum, Saxoniæ ducem eligunt in Romanorum regem, qui quum imperij coronam à Papa non recepisset, ab Italis in catalogo imperatorū non recensentur. Porrò Galli Germanis principibus obedire recusantes, proprium instituunt regem, nempe Hugonem Capetum: anno uidelicet Christi DCCCCLXXXVIII. Succedens uerò Henrico Romanorum regi filius suus Otto primus, cognomēto Magnus, omnibus alijs præualuit, & imperium quod exteræ nationes ad se trahere conabantur, potenti manu apud Germanos retinuit. Profectus preterea in Italiam, Berengarium tertium, qui se pro Romanorum rege gessit, cepit, secumque Bam-

bergam duxit:ubi & mortuus eſt.Italiam uerò ipſam,Longobardiam,Siciliam, Calabriam & Apuliam,quę Berengarijs obaudierunt,iterum Romano ſubiecit imperio.Deinde cum Gallis pugnās,qui omnes tranſrhenanas prouincias imperio abſtulerant,recuperauit iterum Lothoringiam,Brabantiam,& Burgundiam perpetuóque Romano ſubiecit imperio.Geſsit & magna prælia contra Vngares,inimicos Chriſtiani nominis,quos & inſigni clade fudit apud Vindelicorum Auguſtam:quapropter & Otto Magnus appellatus eſt. Firmato itaq; per hunc Ottonem imperio apud Germanos, adhuc canonica imperatoris electio non fuit, ſed quem imperio dignum prior Cæſar moriturus deſignabat, hunc regni principes plerunq; inſtituebant: & hoc pacto filij ut in plurimum quaſi hęreditario iure patribus ſucceſſerunt.Qui eligendi modus à Carolo primo durauit uſq; ad annum Chriſti DCCCCXCIII. Nam quum eo anno Otto ſecundus moreretur,moliebantur Romani imperium iterum ad ſe reuocare,turpe ducentes quod Romanum imperium potius apud exteram eſſet nationem, quam in Italia, ubi primo ortum fuiſſet,& incrementa tanta accepiſſet,ut etiam toti dominaretur orbi. Volebant igitur deinceps habere pro Romanorum rege uel ciuem Romanum, uel principem aliquem ex Italia, qui uniuerſo præeſſet imperio. At Germani contrà nulla intercedente mora, elegerunt Ottonem tertium, ſecundi Ottonis filium, in regem Romanorū, poſtergatumq; eſt & hac uice Romanorum conſilium. Et defuncto Papa Iohanne,imperator Otto propinquum ſuum Gregorium quintum in locum eius ſuffecit, legem'que tulit, ſeu formam electionis Cæſaris præſcripſit, quam & Papa confirmauit, nempe quòd deinceps nulli liceret eligere Romanorum regem,niſi Germanis principibus,qui ex ſeipſis, aut extera natione imperio idoneum eligerent, & electus ui electionis mox Cæſar & Romanorum rex appellari deberet,non autem Imperator Auguſtus,niſi coronam prius à Romano ſuſcepiſſet Pontifice.Et antequam hanc electionis formulam publicauit, conuocatis principibus & promoribus Germaniæ, qui imperatoris electioni intereſſe conſueuerant, indicauit multos in electione ſæpenumero inueniri, qui uel ſeipſos aut ſuos permouerent ad imperij dignitatem: & niſi huic ambitioni uia præcluderetur, futurum eſſe,ut aliquando grandis hinc emergat diſſenſio & periculoſa ſimultas,& ob id præſtare,paucos intereſſe electioni, qui omnium nomine deinceps uota ſua in idoneum, & imperij faſcibus dignum conferrent. Videri ſibi quoq; aiebat operæprecium,ſi principes Electores cōſtituerentur ex imperij Officialibus,quibus potiſsimum nota eſſent regni negocia & conſuetudines.Qum autem hoc Cęſaris conſilium principibus non diſpliceret, omnium conſenſu ſtatutum eſt, quòd deinceps ſeptem duntaxat principes Romanorum eligerent regem,nēpe tres imperij Cancellarij: Epiſcopus Moguntinus,Germaniæ Cancellarius:Epiſcopus Treuirenſis, Cancellarius prouinciarum, quas imperium ultra Rhenum in Gallia habet: Epiſcopus Colonienſis, Cancellarius Italiæ.Palatinus Rheni,imperij ſummus dapifer: Dux Saxoniæ,imperij ſummus enſifer,ſeu Marſcalcus:Marchio Brandenburgenſis,regni Camerarius:Rex Bohemię,imperij pincerna,qui illo tempore,nempe anno Chriſti M.I.quum hæc ſanctio fieret,adhuc Dux fuit.Fiebant tunc & ſequentibus temporibus & aliæ quoque conſtitutiones & ordinationes in imperio,uarijq; dignitatum gradus ſtatuebantur,nempe quòd imperium pro ſua maieſtate & dedecore quatuor haberet Duces,quatuor Marchiones,quatuor Lantgrauios,quatuor Burggrauios,quatuor Comites,quatuor liberos,quatuor milites,quatuor ciuitates,quatuor uillas,& quotuor ruſticos:quos omnes tibi ſigillatim lector explicuiſſem, ni ueritus fuiſſem hæc tibi moleſtiæ eſſe. In uernaculo libro hæc omnia fuſius expectabis: in quo etiam ſcribam, per quos Cæſares imperium uſqueadeo imminutum eſt, ut hodie ferè nemo eidem pa-

reat, sed omnes passim conentur Romanam deplumare Aquilam, & suam priuatam augere ditionem. Nunc ad alias transeamus regiones.

Aliarum regionum, quas præter Germaniam continet Tabula Cusana, succincta enarratio.

HActenus Germaniæ nostræ prou nciaaquoad potui succincto descripsi stylo, nunc ut reliquarum quoq; nationum adeamus terras, quas Tabula complectitur Cusana, ordo ipse expostulat, uisuri scilicet eas quasi per transennam, & annotaturi quàm breuissimè fieri potest, ea quæ suppeditat lectio Historicorum atq; Cosmographorum, præsertim ea quę notatu digniora, & lectione iucundiora uidebuntur. Igitur post Germaniam, orientem uersus, ueteres Sarmatiam descripserunt unà cum Pannonia inferiori, Iazigo, Dacia, Mœsia inferiori & Mœsia superiori, Dalmatia, Epiro, Gręcia, Macedonia, & Thracia. Sarmatia hodie est Polonia, Lituania, Liuonia, Rusaia, Podolia & Moscouia. Pannonia inferior est Vngaria atq; Transyluania. Iazygum hodie putant esse Septem Castra. Dacia est Vualachia. Bulgaria atque Rascia, sicut & Mœsia inferior, in qua Danubius labitur in mare. Mœsia superior est Bosna & Seruia, seu Syrfia, quę & Sagaria nunc uocatur. Aliqui annumerāt etiam Muldauiam Bulgarię. Dalmatia, Illyricum, Coruacia, Croacia, Carinthia, & Liburnia, hodie ferè uno nomine Sclauonia appellantur. In Thraciam hodie quidam extendunt Bulgariam, tametsi à quibusdam etiam Græcia appelletur. Macedonia quoque nostro æuo aliquid de Albania habet, sicut & Epirus. Verùm de his nunc singillatim aliquid scribemus.

Bohemia.

BOhemia olim habuit populos Quadoa, uel Marcomānos, fuitq; pars Germaniæ, à rege Bohemo sic denominata, uel ut alij putant, à Croatino quodam uiro, qui hanc prouinciam in possessionem accepit, & Sclauonicam intulit linguam. Fuit autem à multis annis Ducatus, uocatus que est primus Dux Zechius, licet alij Primislaum, Pragæ fundatorem, primum uelint esse Ducem. Anno Christi M.LXXXVI. Dux Vratislaus factus est ab Henrico quinto primus rex, additis Bohemiæ regno Schlesia, Lusnitza & Morauia. Postea Carolus Bohemiæ rex factus Romanorum rex, quartus scilicet nomine, supra modū istud ditauit regnum, non sine detrimento Romani regni. Anno Christi M.CCCLX. idem Carolus fecit ex Episcopatu Pragensi Archiepiscopatum. Deinde anno Salutis M.CCCLXX. instituit Pragę publicum litterarum studium, quod illic durauit usq; ad annum Christi M.CCCCVIII. Tunc ob Hussiticum dogma, quod nouum uidebatur, supra duo milia doctorum, & studiosorum adolescentum ad Lipsiam. Misniæ oppidum, sese transtulerunt.

Vngaria.

VNgariam olim Pannones inferiores, qui & Peonea, inhabitarunt: deinde Gothi quoq; aliquandiu eam incoluerunt: post Gothos Huni, post Hunoa, Longobardi, & rursus post Longobardos Huni: post Hunoa tandem Vngari, populi Scythici, prouinciam hanc usque in hodiernum diem inhabitant. Sicq; regio ista ab antiquis temporibus diuersarum nationum diuersorium fuit. Gothos pepulerunt Huni, & Hunos excluserunt Longobardi. Qui quum XLII. annis eam prouinciam possedissent, anhelantes pro Italiæ acquisitione, Hunos iterum intromiserunt. Creantes igitur Huni Attilam regem, ferè totam Europā ex Vngaria pugnauerūt: habuerūtq; in uno exercitu decies cētena milia armatorū uirorū. Attilę uero hic erat titulus: Attila filius Bēdeucū, nepos magni Nimbroth,

broth, educatus in Engaddi, gratia Dei rex Hunorũ, Medorũ, Gothorũ, atq; Dacorũ, pauor orbis, & flagellũ Dei. Quũ igitur Huni per multos annos omnes in circuitu spoliassent prouincias, & Vngariã supra modũ exterarũ nationũ rapinis ditassent, circundabant terram suam nouem circulis, quos hagas Germani uocant, ex magnis scilicet quernis stipitibus, siue fagineis, distantesq; erant hi circuli uiginti miliaribus Germanicis, unus ab alio propinquiore. Intra hos aggeres erant uici uillæq; ita constitutæ, ut ab una ad aliam uox hominis audiretur, ædificia ualidissimis muris præmunita. Tubarum clangore unus circulus alteri cuiusq; rei certa signa dabat. Hunc immanissimum populum tandem Carolus Magnus octo annis impugnauit, & expugnauit, non sine immensa humani sanguinis effusione. Interijt enim in illo bello omnis nobilitas Hunorum, & indicibilis thesaurus auri & argenti intra hos circulos, præsertim in regia ipsa, inuentus est, quem direptis Germania, Gallia Italia, Macedonia, Illyrico, atq; alijs nationibus, illuc congesserãt. Deletis itaq; à Carolo Magno Hunorum nobilibus, & fortissimis quibusq;, uenerunt ex Scythiæ partibus sub Arnolpho imperatore, anno scilicet Christi DCCCC. uel propè, Vngari, & relictis in Pannonia Hunis sese iunxerunt ueluti propinquis suis, ut aliqui putant, & prædecessorum suorum uestigijs inhærentes, multis incursionibus uastauerũt Germaniam, præsertim Bauariam, Thuringiam, Alsaciam & Saxoniam, donec ab Henrico primo cæsi, domi aliquandiu remadéré coacti sunt. Sunt autem qui scribunt, ultra Tanaim fluuium in Scythia esse aliam Vngariam, unde primò nostri illi prodierunt Vngari, habentes utrinq; unam & eandem linguam, uocantq; hodie prouinciam illam Iuhram, quæ Moscouitis tributaria esse dignoscitur, solis preciosis animalium pellibus præparandis occupata. Caret enim auro & argento, atq; frugifero solo. Anno Christi DCCCCLIIII. quum Vngari nõ cessarent diripere & deuastare Germaniam, fusi sunt apud Augustã Vindelicorum ab Ottone Magno, ingenti atq; toto orbe memorabili cæde. Paulò pòst, anno scilicet Domini M. VI. diuus Henricus primus imperator sororem suam Giselam, Vngarorum principi in uxorem locauit, fretus hac spe, quòd uir infidelis per mulierem fidelem Christo acquireretur, quod & contigit: nam baptizatus est cum toto regno suo, uocatusq; Stephanus. Omitto hîc quanta damna & incommoda Tartari & Turcæ intulerint usq; ad tempora nostra Vngariæ, quum hæc passim in historijs legenda occurrant.

Polonia.

Polonia olim Sarmatia, regio est uasta & plana, atq; nemorosa. Est & pascuis idonea, atq; uenatione diues. Habet equos syluestres, & boues feros, Romani Vros uocant. Mellis copia est illis atq; Ruthenis tam ingens, ut non satis loci supersit, quibus illa recondant. Arbores nanq; omnes & syluæ aluearibus nigricant. Habent & salis maximam copiam, quod maximum toti regioni præstant emolumentum: quo nulla regi ipsi maior in toto regno gaza extat. Nã sub terra exciduntur ingentia salis saxa, & extra terram aliud sal ex aqua decoquitur. Regni metropolis est Cracouia, quam scribunt à Craco rege quinquaginta annis post Christum natum fundatam. Anno salutis DCCCCXCIIII. erudiuit Adelbertus Episcopus Pragensis, Bolislaum Ducem Poloniæ in fide catholica, conuertitq; ad Christum. Otto secundus sublimauit Ducatum Poloniæ in regnum. Sed quum rex eius paulò pòst rebellis esset imperio Romano, iterum degradatur, & ex rege fit Dux, sub tributo seruiens. Et quum circa annum Christi M.LXXVII. omnes fere Germaniæ principes contra imperatorem Henricum quartum tumultuarentur, Dux Poloniæ mente eleuatus, atq; contemnens imperij iugum, propria autoritate sibi coronam imposuit, infictus à sui regni Episcopis. Est autem hodie regnum uniuersum in quatuor uelut regiones diuisum,

quas in orbem rex quotannis inuisit. Singulæ ternis mensibus alunt regem regiumq; comitatum. Etsi casu is in una regione diutius manserit, nihil debetur ipsi amplius. In Cracouia celebri & amplissima urbe regia, est totius regni gaza. Cæteræ ciuitates parum nitidæ sunt, ex macerie domus ferè omnes compositæ, pleræq; luto collinitæ.

Lituania.

Lituania Poloniæ connexa, magna sui parte palustris & nemorosa, & ob eã rem difficilis aditu. Hyeme commercia cum Lituanis sunt habiliora, paludibus & stagnis alta glacie concretis, niueq; superinfusa fiunt omnia mercatoribus peruia. Quo fit, ut uelut alto mari, quando nulla sit certa uia aut semita, sydera signent iter. Accolarum diuitiæ sunt pecora pellesq; multigenarum ferarum. Ceræ ac mellis abundans est terra. Inter se matronæ palàm concubinos habent uirorum permissu, quos connubij uocant adiutores: contrà, pellicatus uiris probro datur. Soluuntur facilè matrimonia mutuo consensu, & iterum atq; iterum nubunt. Sermo genti ut Polonis. Caput regionis Vilna est, Episcopalis ciuitas: & est tantæ magnitudinis, quanta Cracouia cum suburbijs omnibus. Domus tamen contiguæ non sunt in ea, sed uelut in rure horti intermediant & pomaria. Tartari quidam circa Vilnam in assignatis pagis habitant, qui agros colunt & merces uehunt, Mahometum & Saracenorum profitentes sectam, atq; Tartarica loquentes lingua. Est Lituania amplissimus Ducatus, plurimum in Aquilonem uergens. Nam eleuatur polus Borealis Vilnæ LVII. gradibus. Fuerunt ante aliquot annos Lituani sub principe Kiouensi, donec Vithen plebis consensu & auxilio seipsum Ducem fecit, & Ruthenis peruicaci animo tributum annuũ negauit: imò exteros quosdam populos sibi tributarios fecit. Passi sunt Christiani multa damna ab huius Ducis successoribus usq; ad annum Christi M CCC LXXXVI. Tunc enim Dux Iagellus baptizatus, & Vladislaus uocatus, accitis quibusdam Episcopis, & alijs religiosis uiris, subditos suos omnes ad fidẽ Christi fecit conuerti, qui prius ignẽ, nemora & serpentes adorauerunt. Ipse uerò ducta filia regis Poloniæ in uxorem, factus est rex Poloniæ, tradito Lituaniæ Ducatu fratris sui filio, Vitoldo nomine. Qui quum uir esset bellicosissimus, breui tempore adiecit Ducatui suo Ducatum Plescouensem, Ducatum Nouogrodiensem, cuius metropolim uocant Nugardiam, & Ducatum Smolnensem. Ipse uerò facta in regionibus suis pace, proficiscens contra Tartaros, multas turmas secum captiuas in Lituaniam duxit illicq; terræcultores locauit. Nouigrodum urbs, quę hodie etiam Lituanię ascribitur, paulò amplior Roma dicitur esse. Nã forma in suo circuitu habet sex Alemannica miliaria & dimidium: Nouigrodũ uerò complectitur septem Germanica milliaria. Hanc urbem expugnauit Iuuã, hoc est, Ioannes Moscouita, anno Christi M.CCCCLXXIX. & abduxit trecentos currus, auro, argento, gemmis, & alijs preciosis oneratos mercimonijs.

Liuonia.

Liuonia non dissimilis est Lituanię & Prussię, quibus contermina est. Est enim terra palustris & nemorosa. Patiuntur incolę eius multas à Tartaris incursiones & direptiones. Anno Christi M.CC. quidã religiosi & docti uiri Liuoniã adhuc Christo non credentem adeuntes, prędicauerunt illis fidem catholicam, nouum etiam instituentes Ordinem, & uestitum suum gladio signantes: unde & Ensiferi dicti sunt: uerum quum parum proficerent, adiunxerunt se Teutonicis Fratribus in Prussia morantibus: & facile quod cupiebant, perfecerunt.

Ruſsia.

RVſsia & Ruthenia, quæ & Podolia, olim uerò Roxalana, regio eſt fertiliſsima, ut etiam agro obiter culto, frumentoq́ inſperſo, tribus perpetuis annis fructum ferat: Nec opus eſt agrum quotannis inuertere, ſed inter metendum ſegite leniter excuſſa, alia in ſequentem annum ſua ſponte creſcit. Gramē adeò procerum producit, ut perticam tranſcendat: Vnde ibi apum tanta eſt copia; ut mella nedum in aluearijs & arboribus, uerùm & rupium atq; terræ cauernis reponant, ex quibus optimus medo, & grandes cerarum fiunt orbes. Non impiſcantur ibi piſcinæ & ſtagna, ſed, ut aiunt, piſces ex cœli ſuccreſcunt influentia. Verſus Tanaim & Mæotim calamo aromatico & reupontico abundat, pluribus'que herbis & radicibus alijs alibi non uiſis. Solo uino carent Rutheni, ſed quod aliunde aduehitur, nempe ex Vngaria, Moldauia, & Vualachia. Quædam Ruſsiæ pars protenditur ad Sarmaticos uſq; montes, cui dominantur Poloniæ nobiles, & huius Ruſsiæ metropolis, inſignis urbs. Maioris uerò Ruthenię metropolim aiunt eſſe urbem Moſcouiam, ad amnem Moſcum ſitam: ſed hæc regia eſt Moſcouitarum, quorum regi Ruſsia paret. In Ruſsia inueniuntur uariæ hominum ſectæ. Nam ſunt ibi Chriſtiani, Armeni, Iudæi, & Græci.

Moſcouia.

MOſcouia regio latiſsima, à Moſco fluuio ſic denominata, extenditur in lōgum quadringentis ferè miliaribus, habetq́ proprīū regem cui multi ſub ſunt Ducatus potētiſsimi, nēpe Ducatus Tuuertzka, Daucatus Celmski, Ducatus Rzeſen, in quo oritur fluuius Tanais: & prouincia Rozanska, quā inhabitāt Tartari, parentes tamen regi Moſcouitarum. Vtitur Moſcouia lingua Sclauonica, & eſt terra plana, nemoroſa, & paludinoſa, plena piſcibus & feris non ſecus quàm Lituania: ſed eſt frigidior, quū magis in ſeptentrionem porrigatur, quàm Lituania: Vnde & pecora minora ſunt, carent'que cornibus. Frumentum ob nimium frigus rarò matureſcit, ſed manipulatim in hypocauſtis torretur. Nutrit terra uaria animalium genera, ſicut & Pruſsia, Lituania, & Liuonia, quæ ferē uno circumſcribuntur climate: & præſertim habet Vros, quos Biſontes uocant, Alces, ceruis haud difformes, niſi quòd habent carneam promuſcidem, & ſubliniora crura. Hos uulgò Helendos uocant. Habet quoque magnos & nigros lupos, noſtris aliquanto truculentiores. Regia eius eſt urbs Moſcha, quam alij Moſcouiam uocant, habens poli Aquilonaris eleuationem LVIII. graduum, diſtátque CCLXXX. miliaribus à Cracouia. Caret hæc regio arboreis fructibus, præter ceraſa. Melle uerò & cera ſupra modum abundat. Sequuntur incolę eius, religionem & ritus Græcorum, credentes exutis animabus nihil ſuffragari uiuorum bona opera. Purgatorium quoq; ceu humanum figmentum irrident. De his uide Paulum Iouium. Supra Moſcouitas ſunt multæ aliæ gentes Scythicæ, ſed quæ regi Moſcouitarum parent, nempe Perm, Baskird, Ciremiſſa, Iuhra, unde Vngari prodiſſe ſcribuntur, Corela & Permska: qui omnes ægre in Chriſtiana fide à Moſcouitarum principe cōtinentur. Aliæ uerò nationes paulò ſeptentrionaliores manent obſtinatæ in ſuo errore, adorantes ſolem, ſtellas, & feras, & quicquid demum ipſis occurrit. Hi agros non colunt, non ſeminant, nec metunt, nullo ueſcuntur pane, nec habent uium pecunię: ſatiantur carne ferina, bibunt aquam, & habitant in denſis ſyluis ſub tugurijs, brutis animalibus non multò prudentiores. Veſtitus eorum ſunt uarię animalium pelles. Qui uerò mari uiciniores ſunt, ut Coreli & Iuhri, ueſcuntur piſcibus & uitulis marinis, quos Vornolos uocant. Sed longius expatior quàm Tabula noſtra ſeſe extendat. Si de his nationibus, & incolarum moribus, plura legere te delectat, conſule Mathiam à Michau Polonum, & mirabilia inuenies. Nos igitur è ſeptentrione

trione regredientes, proficiscemur ad regiones meridionales, præsertim ad eas quas Tabula continet Cusana, ut sunt Illyricum, Dalmatia, & tota Græcia cum suis prouincijs.

Sclauonia.

ERant olim inter Pannoniam & mare Adriaticum seu Venetianum, duę insignes prouinciæ, nempe Illyricum & Dalmatia: sed nostris temporibus Illyricum in multas abijt regiunculas, nempe in Carinthiam, Coruaciam, & Croaciam. Sunt qui etiam Bosnam Illyrico adnumerent: imò quidam dicunt Illyriam generale fuisse uocabulum, atq; complexam non tam memoratas regiones, quàm Stiriam, Seruiam, Mœsiam atq; Dalmatiam. Aiunt quoq; Liburniam hodie esse Croaciam. Carinthia plurimùm est montosa & stagnosa, abundatq; aquis fluuialibus, inter quas Drauus primas tenet. Imperium eius Austriæ principes obtinent. Est huius prouinciæ consuetudo in oppido Klagen, furibus durissima: Si quis in furti suspicionem uenerit, è uestigio suspenditur. Postridie de suspicione iudicant: Si sontem inueniunt, pendere sinunt, donec per partes ad terram defluat cadauer: Insons uerò repertus sepelitur, & exequiæ ex publico persoluuntur. Utuntur Carinthij lingua Sclauonica, sicut & Dalmatæ, Bosnitæ, Croacij, Carni, Bulgari, Seruij, Mœsi, Poloni, Bohemi, Moscouitæ, Cassubi, Russi, & aliæ multæ nationes. Unde multi putant, non latiorem esse linguam in terris, quàm Sclauonicam, quam alij Vuandalicam uocant. Bosna olim fuit superior Mœsia, uocaturque regia, seu metropolis eius Iaica. Anno Christi M.CCCCLXI subegit Turca hoc regnum, & in huncusq; possidet diem. Dalmatia olim nominatissima & potentissima fuit prouincia: cuius etiam incolæ inuictis audebant rebellare Romanis, quinquaginta elegantum castellorum & ciuitatum freti fiducia: quę tamē Cęsar Augustus igne combussit & subuertit. Trāsit per Dalmatiam mons quidam oblongus, Adrius uocatus, à quo mare putāt Adriaticum appellari, qui prouinciam ipsam in duas partitur medietates: unum uersus Pannoniam, & alteram uersus mare relinquens: in cuius fine orientem uersus, est ciuitas quædam, Apolloniam nomine, iuxta mare habens situm: ubi inuenitur quędam petra ignem spirans, & subter petram sunt fontes, calidas euomentes aquas, atque bitumen, pręsertim quando petra igne rutilat. Non longe ab eo loco foditur è terra æs & metallum: & foueæ sic uacuæ relictæ, post aliquod tempus iterum ęre replentur. Quòd si mox terra oppleantur, crescit ibidem pro ęre bitumen.

Dacia.

REgio illa quę olim Dacia fuit uocata, hodie in uarias est diuisa prouincias, nempe in Transsyluaniam, Rasciā, Seruiam, Septem Castra, & Bulgariam. Transsyluania uulgo Zipserland uocatur, habetq; trans syluam situm suū. Sunt qui Getas olim putent Transsyluanos fuisse, & Triballos atq; Mœsios Rascianos, qui uulgo die Retzen appellantur. Ante paucos annos regiones istæ omnes fuerunt sub corona Vngariæ: iā uerò Turcę obaudire cogūtur. Sunt pręterea qui dicunt, Dacos populos septentrionales olim ui has occupasse regiones, & ab ipsis Daciam nuncupatam. Hodie uerò possidetur à Germanis, Siculis & Valachis. Germani olim ex Saxonia per Carolum Magnum illuc sunt destinati, uocanturq; isto tempore Septemburgenses, à septem castellis, quę ibi extruxisse feruntur.

Vualachia.

VValachia à meridie terminatur ad Danubium, & à septentrione ad Rhoxanes, qui hodie sunt Rutheni. possederūtq; olim eam regionē Getę, populi in historijs notissimi. Sed posteaq; à Romanis fuerūt deuicti, appellata est regio

regio ipsa à Flacco duce exercitus Flaccia: quod uocabulum nonnihil sequentibus temporibus immutatum est, dum pro Flaccia Falachia, & à Germanis Vualachia legitur. Incolæ eius usque in hodiernum diem utuntur Romana lingua, quanquam plurimum immutata sit, ut etiam cum magna difficultate Italus Vualachum intelligat.

Macedonia.

EST hodie Macedonia pro magna parte Albania, quæ in Epirum quoque porrigitur: uocabatur que ab antiquissimis temporibus Emathia, à rege Ematho. Fuit autem Macedonia primò angustum & paruum regnum, sed regũ uirtute, & uulgi prudentia latissime propagatum est, dum non modò uicinas regiones suæ subdiderunt ditioni, uerùm & quæ longissimè semotæ erant, sibi audientes fecerunt. Quum enim Græciæ ciuitates inter se prælijs maderent, & quædam regem Philippum Macedonem in Ducem elegissent, quo alijs potentiores essent, breui factum est, ut Philippus tam has, quàm illas urbes suo subijceret regno, uarijs usus insidijs & astutijs. Deinde Epirum quoq; sibi audientem fecit, expulso eius terræ rege. Sed & regi Scythiæ, cuius ditio protendebatur ab Aquilone usq; ad eum locum, ubi Danubius in mare sese effundit, inæstimabilem abduxit rapinam, tantasq; equitum & militum copias in unum collegit, ut etiam Persiæ rex sibi timeret, qui imperium suum ampliauerat usque ad Ponticum mare. Et quum breui post tempore percussus moreretur, filius eius Aleander Magnus regnum illud Macedonicum propagauit ferè usque ad Indiam. In Macedonia est Thessalonica, metropolis Philippensium, quæ modò Salonica uocatur, quam diuus Paulus olim epistola sua honorauit. Est quoq; in Macedonia mons Olympus, cuius uertex usqueadeo in altum erigitur, ut putetur cœlum contingere. Scribit Solinus in huius mõtis cacumine nullam aëris esse commotionem, quippe qui mediam aeris pertranseat regionem, & ob id nullis affici tempestatibus, id quod probant characteres cineri inscripti, qui post anni reuolutionem sub diuo adhuc illæsi reperiuntur. Porrigitur autem secundum quosdam hic mons decem stadijs in altum.

Thracia.

THracia hodie Romania uocatur, & sequitur Macedoniam, à septentrione Istrum habens, & ab oriente Pontum ac Propontidem. Regio est ut Pomponius scribit, nec cœlo, nec solo fœcunda satis & temperata, nisi ubi mari uicinior est. Frigida est, ideò quæ seruntur malignè fert. Raro usquam pomiferam habet arborem. Vites habet, sed fructus eius non maturescunt, nisi frigora frondium obiectu per cultores arceantur. Homines habet feros & asperos, & numerosos, adeò ut si unius imperio regerentur, & idem sentirent, ut dicit Herodotus, inexpugnabiles essent, & omnium gentium ualidissimi. Sed quia arduum hoc illis est, ideo imbecilles sunt. Thraces olim quando tonabat & fulgurabat, in cœlum sagittas excutiebant, Deo minitantes. Ociari & ex rapto uiuere, pro re honesta habebant, contrà agros colere, pro despicatissima. Corporum magnitudine omnes homines Thraces antecedunt, truci uisu, terrifico uocis sono, annosa ætate. In regis electione non nobilitas præualet, sed suffragium uniuersorum: populus enim eligit spectatum moribus, & inueterata clementia, etiam annis grauem, sed qui filios non habeat. Etsi fortè dum regnat pignus sustulerit, potestate exuitur: maximè enim custoditur, nec regnum hæreditarium fiat. Vrbes insigniores olim in Thracia fuerũt Apollophania, Enos, Nicopolis, Caliopolis, Perinthos, Byzantiũ, quę postea à Cõstãtino Cõstantinopolis dicta est, & facta imperij sedes, totiusq; oriẽtis caput. Hęc primũ à Pausania Spartanorũ rege extructa creditur, & per septem annos possessa: deinde uariante uictoria, nunc Lace-

dęmoniorum, nunc Athenienſium fuit: demum à Conſtantino primo in nouam ampliata, & in regiam urbē exaltata, translataq; eſt in eā omnis Romanę dignitatis gloria, & dedicata in ſedem Romani imperij, atq; Noua Roma appellata. Sed euolutis annis circiter CCCCLXVII. diuiſum eſt Romanum imperium à Cōſtantinopolitano, ut ſuprà quoq; memorauimus, & primus imperator Carolus Magnus inſtitutus eſt: quod malè habuit Gręcos, mediantes malum imperatoribus Latinis. Vnde contigit Ottonis ſecundi tempore, quando Græci ſciebant imperatorem occupatum multis bellis, ueniebant in Italiam cum multis Saracenis: quibus imperator occurrens cum multis legionibus Romanorum & Beneuentanorum; initaq; pugna fugiunt Romani primùm, deinde Beneuentani cum magno dedecore: & occiſæ ſunt ferè omnea copiæ imperatoris, ut facilè Græci tota Italia & Roma potiri potuiſſent, ſi uictoria uti ſciuiſſent. Imperator deſertus fugit ad littus: & quum ſe ſcaphæ commiſiſſet, à piratis non cognoſcētibus eum interceptus, in Siciliam ductus eſt, ibi'que cognitus: & ingenti pecunia Siculis promiſſa, ut Romam perduceretur, obtinuit. Tranſtulit autem Conſtantinus è Roma imperij ſedem in orientem, quo Parthorum compeſceret excurſiones. Ampliauit propterea antiquam illam urbem, noua mœnia erexit, turribus urbem muniuit, adeoq; ornauit, ut magis deorum habitaculum, quàm hominum uideri poſſet. Nomen urbi Nouam Romam indidit, ſed uicit obſtinatio uulgi, ut à conditore Conſtantinopolis uocaretur. Poſteri quoq; imperatores mirum in modum eam urbem exornauerunt. Erat triāgularis formæ, quarum duas alluit mare. Hanc urbem poſtea Galli cum Venetis quinquaginta quinq; annis poſſederūt: deinde Palæologorum clara familia Genuenſiū: quod hac occaſione accidit. Anno Chriſti M.CCII. Alexius filius Iſacbij imperatoris Conſtantinopolitani, fugiens inſidias patrui ſui, uenit ad Venetorum Ducem, orans ne ſe pateretur imperio fugari, pollicens, ſi in auitum reſtitueretur regnū, magnum auri pondus bona fide perſolueret. Motus Dux precibus Alexij, & cæteri Galliæ Duces, qui iam contra Turcam exercitum mouebant, uenerunt nauigio contra Byzantium, quibus iuncti ſunt Cretenſes, & oppugnant urbem terra mariq;. Tunc Alexij patruus rebus deſperatis fugam occupat, & Alexius imperator ſalutatur. Et quum idem Alexius animum intenderet, ut Ducibus gratificaretur muneribus, oritur tumultua in ciuitate contra Alexium, quòd pueriliter profunderet pecuniam auarę genti, quæ inimica eſſet Græco nomini. Puer timens ſibi, mittit ad Bonifacium propinquum ſuum, pro auxilio in uitę periculo, ipſe uerò curaret, ut porta qua intraret, ad tempus pateret. Fuit in his, qui eius conſilij participes erant, Myrtilus, ex infima ſorte per Alexij patrem ad dignitatem euectus homo ambitioſus, & proditor, qui Alexij conſilium aperit, & perſuadet multitudini, quòd in his periculis non opus eſſet puero, ſed uiro prudenti & forti, qui res imperij uirtute & conſilio erigeret: & alia blanda uerba loquens, obtinuit ut una pars multitudinis eum pręfectum urbis, alia belli ducem, tertia imperatorem declararit. Tunc ipſe confeſtim ſtipatus ſatellitum & propinquorum caterua, proripuit ſe in Alexij domum, & puerum propria manu iugulauit: deinde conſtituit Gallos & Venetos armis pellere: ſed uicta eſt acies eius. Tunc Galli & Veneti fœdus ineunt, ut quicquid urbium, inſularum & locorum ex illo imperio quæreretur, inter ſe diuiderent. Inde urbs eſt impugnata ſexagintaocto diebus: & quum uicina eſſet captioni, Myrtilus cum uxore & pellicibus, magnaq; ui auri fugit nocte. Quod uidentes ciues urbem dediderunt, & ueniam ſupplicabant atq; pacem. Tunc Veneti & Galli Byzantium recipientes, creauerunt Balduinum Flandrenſem imperatorem: & Veneti dederunt urbi Epiſcopum. Deinde omnia loca, præter Adrianopolim, ceſſerūt Gallicis & Veneticis armis, & omnia ſubijciuntur Balduino. Venetis datæ ſunt inſulæ, præ-

ſertim

fertim Creta, Euboea, quae iam est Nigropontus, & aliae multae paruae insulae in toto Aegeo mari. Deinde anno quinquagesimooctauo, postquam Byzantium à Gallis & Venetis captum fuit, iterum amittitur, & à Palaeologo possidetur.

QVOMODO ET QVANDO FOEDISSIMUS *Turca imperium Constantinopolitanum sibi subiecerit.*

TVRCAE dicuntur ex Scythia primò uenisse, idq; circa annum Domini DCCLV. sensim illabētes in Pontū & Cappadociam: habueruntq; initiò multas pugnas cum Saracenis, donec tandem aliquas terras illis abstulerunt. Et ut quieti ab eis essent, Mahumeticam superstitionem assumpserunt. Horum primus Dux fuit Otomannus, à quo omnes posteri Turcarum imperatores Ottomanni appellati sunt, homo infimę sortis & abiectus, sed qui apud Tartarorum imperatorem bellis exercitatus & animosus factus, ob leuem iniuriam sibi illatam cum quadraginta equis fugiens, cepit montes Cappadociae, & multos sibi adiunxit raptores: quibus stipatus, & indies perditorum hominum adhaesione fortior factus, subegit Cappadociam, deinde Pontum, Bithyniam, & Asiam minorem. Alij dicunt in Nateliam Armeniae castrum fugisse, Ottman nomine, ubi perditorum illorum hominum colluuies primò collecta fuerit, coeperuntq; primum Graecorum uillas exurere, terras diripere, & homines abducere: ac inde potentiores facti, etiam regiones sibi subditas fecerunt, ita ut Persarum quoq; regnum Saracenis abstulerint: quanquam postea illos secum regnare permiserint, quo quietius alias infestarent regiones. Huic Ottomanno, postquam XXII. annis imperauit, successit filius eius Archanes, qui partum regnum non minuit, sed auxit. Tertius imperator fuit Ammurates, Archanis filius. Hic notabis lector, quòd quum imperium Constantinopolitanum latissimè in orientem extenderetur, nempe usq; ad fluuium Tigridis, qui terminus erat occidentalis imperij Persici, & limes orientalis regni Byzantini, & imperator Constantinopolitanus ubiq; regnum suum tutari non posset, posuit Ducem seu rectorem quendam in urbem Trapezuntinam Cappadociae, qui gubernaret prouincias illas orientales, idq; fecit annuatim, ut scribit Haytonus Armenus. Accidit autē ut quidam ex illis Ducibus imperatori rebellis factus, retinuerit dominium illud pro se, feceritq; se nominari regem, & postea imperatorem, quemadmodum etiam usq; in hunc diem Turcarum imperator, uocat se imperatorem Trapezuntinum, posteaquam urbem illam, & totam ditionem orientalem sibi subiecit, sicut & imperatorem Adrianopolitanum, & item Cōstantinopolitanum se scribit, de quo postea. Quum igitur imperator Constantinopolitanus oppugnaret Trapezuntium Ducē, qui se in regem eleuauerat, uocat Trapezūtinus dictum Amuraten Turcarū imperatorē, transmittitq; ultra Hellespontū in Thraciā, promittens magnam pecuniam, si imperatorem Constantinopolitanum à se liberaret. Turca uero insidijs plenus, non tantum studuit Trapezuntino suppetias ferre, quantum ditionem suam ampliare, ideoq; maiorem partem Thraciae sibi subiugauit. Post hunc regnauit filius eius Baiatzet, qui expugnauit Macedoniam, Thessaliam, Phocidem, Boeotiam & Atticam. Bulgariam quoq; & Bosnam oppugnauit. Deinde Constantinopolim quoq; obsedit & coangustauit. Interea uerò temporis Tartarorum imperator irruens in Turciam omnia uastabat, & apprehendens Baiatzet, ligauit eum aureis catenis, quem tamē post aliquod elapsum tempus, liberum dimisit. Alij uerò sic scribunt hanc historiam. Circa annū Christi M.CCCC. Tamerlanes rex Tartarorum transito Euphrate cum CCCC. milibus

equitum, & DC. milibus peditum in Aſia minori regem Turcarum ſuperauit. & interfectis aliquot ſuorum milibus ipſum cepit,& catenis aureis uinctum incluſit in caueam in modum feræ,& circunduxit per omnem Aſiam ut ſpectaculum humanarum rerum. Prandens uerò quaſi canem ſub menſa ſua comedere iuſsit: & aſcenſurus equum eo tanquam ſcabello uſus eſt. Huic ſucceſsit Alpinus, contra quem profectus Sigiſmundus imperator, iuxta Danubium in fugam uertit. Poſt hunc regnauit ſextus Turcarum imperator Mahumetes, qui non parum armis ſuam ampliauit ditionem. Et hic moriens reliquit filium Ammuratem nomine, qui celeberrimã Theſſalonicenſium urbẽ ſubuertit,& Cyprum atq; Aetoliam expugnauit. Hic Triballos, ſeu Mœſios, qui ſunt Seruij, Sclauos & Vngaros apud Varnenſium lacum, non longe à Boſphoro, cum multa nobilitate deuicit, anno ſcilicet Chriſti M.CCCCXLIIII. Fuerunt in exercitu Chriſtianorum Vngari, Vualachi, Poloni, rex Poloniæ, Cardinalis Iulianus, & multi Pontifices Vngariæ, & circiter triginta milia equitum. Occubuit autem rex Poloniæ, & Iulianus inſidijs Chriſtianorum latronum interfectus eſt. Ex qua uictoria elatus, Peloponneſum maxima ui aggreſſus oppugnauit, & murum Iſthmi Corinthiaci deiecit, qui unicum Peloponneſiorum putabatur eſſe præſidium. Poſt hunc regnauit filius ſuus Mahumetes, octauus imperator, qui Chriſtianis innumera & maxima intulit damna. Nam anno Chriſti M.CCCLIII. Conſtantinopolim urbem diu florentiſsimam quinquaginta diebus obſedit, & terra mariq; oppugnauit: habuitq; in exercitu trecenta milia pugnatorum. Et quum Græculus imperator poſceret auxilium ab Eccleſia, Pontifex Romanus exprobrat ei diſceſſum ab unione Eccleſiæ. Habuit autem urbs formam triãgularem: duas partes alluit mare, & tertia pars quæ eſt ad terram, poſt altos muros ingenti clauditur foſſa. Et dum Turca neq; interdiu, neque noctu intermittit oppugnationem, pars muri bombardis diſiecta, foſſam magna ex parte oppleuerat, ita ut Turcæ per ruinas ſcandentes peruenerint ad antemurale. Tunc imperator Palæologus, non ut regem decuit pugnando, ſed fugiens in ipſis portæ anguſtijs cadens; calcatus pedibus obijt. Et quoniam pauci aderant qui Turcarum impetum ſuſtinerent: qui autem ſuſtinuerunt, tandem uicti occubuerunt: tum ſubitò capta urbe in rapinas itur,& omnia miſcẽtur cædibus & ſtupris: & præ nimia auaritia rapiendi, hoſtes in mutuam perniciem graſſantur, dum quiſq; pecuniam uel dona templorum attraheret maiore ui. Coacti ſunt ſerui uerberibus & tormentis abdita ſcrutari ac eruere, inuenti que ſunt non pauci theſauri, quos ciues à principio belli foderant: quibus ſi pro defenſione urbis uſi fuiſſent, ſuam fortaſſe uitam & patriam ſeruaſſent. Sed auaro in aurum nulla poteſtas. Paulò pòſt iuſsit tyrannus principes & optimates ciuitatis captos decollari: & deſectum imperatoris caput haſta ſuffixum in caſtris circumfertur in cõtumeliam uictorum. Potitus itaq; hac urbe & capite Græciæ, omnes alias ciuitates facilè in ſuam redegit poteſtatem. Nam Peloponneſum, ſeu Moream poſtmodum armis deuicit: ſic Achaiã, Acarnaniam, Epirum, Bulgariam, Raſciam, & Seruiam deuicit. Lesbon quoque, quæ & Mitylene, nobilem Genuenſium inſulam, cum magna humani ſanguinis effuſione cepit. Hic idem tyrannus anno Chriſti M. CCCCLVI. pergit cum CL. milibus pugnatorum uerſus Albam, quæ olim Taurinum dicta eſt, hodie uerò Belgradum, uulgò Kreichſeuuyſſenburg, caſtrum muniſſimum, diſpoſitisq; tormentis maximis, priores muros deiecit, inter quos & alios interiores muros magnum ſpacium erat, ubi Chriſtiani milites tyrannum expectabant. Ingreſsi igitur Turcæ per ruinas, pugnatum eſt ſumma utrinque, donec pulſi Turcæ extra mœnia: ſed inſtigante Mahumete imperatore Turcæ iterum irrumpunt, & acriter pugnant cũm Chriſtianis, quouſq; à Chriſtianis in fugam cæduntur: quos noſtri inſecuti ſunt tandiu, donec cunctæ machinæ &

& tormenta sunt nudata custodijs, & capta. Multi principes Turcæ occisi, tyrannus quoque ipse grauiter sauciatus, cogitur cum magno dedecore redire in suum regnum. Ceciderunt autem ex suo exercitu quatuor milia Turcarum. Anno Domini M.CCCCLXX idem Mahumetes cepit Eubœam, siue Nigropontum, Venetorum insulam, & plurimam cædem in ea fecit. Deinde occupauit Athenas, quæ nunc Sethine dicitur, & alias multas præclaras urbes. Diripuit quoque Sinopem urbem uetustam & Trapezuntiam, atque earum imperatorem cum incolis captiuũ abduxit. Et ab hac urbe debellata deinceps se imperatorem scripsit Trapezuntinum, & à Constantinopoli Constantinopolitanum, sicut primò ab Adrianopoli Adrianopolitanũ, ubi prædecessores sui centũ circiter annos ante deuictã Constantinopolim sedem imperialẽ constituerant. Est autem Adrianopolis, quam alij uocant Andronopolim, urbs præclara Macedoniæ. Dici non potest quanta damna hæc teterrima & infernalis pestis intulerit Ecclesiæ Dei. Nam præter dicta loca, quæ Christianis ui abstulit, obtinuit quoque munitissimum castrum Smederouu, iuxta Danubium situm: ex quo postea plurimas excursiones fecit in Sclauoniam, Croaciam & Stiriam. Expugnauit etiam urbem Caffam unà cum tota insula Taurica, quæ Genuensium tunc erat. Iacet autem hæc insula, ut uides in tabula Cusana, in Mæotidis paludibus, quam hodie incolunt Tartari, Vlani dicti, habetque tres ciuitates, uidelicet Solar Kirkel, Caffam, & duo castra, nempe Mankup & Azau. Solat uocant Tartari Chrim: & Caffa prius uocata fuit Theodosia. Porrò insulam iam appellant Precop, & princeps eius uocatur imperator Precopensis, cuius subditi ferè singulis annis in Russiam uel Lituaniam, uel Vualachiam, uel Poloniam, uel Moscouiam irruunt, & prædas abducunt. Anno Christi M.CCCCLXXX. iam sæpe dictus Mahumetes maxima ui aggreditur Rhodum insulam, cum classe scilicet centum uelorum, & cum centum milibus militum. Sed exactis LXXXIX. diebus, cum magna clade & ignominia domum reuertitur, & præ mœrore animi illo anno moritur. Reliquit autem duos filios, Baiazeth & Zyzimi, quem alij Zelibab nominant. Et quum ambo regnare uellent, præualuit senior suffragijs populi, & iuniorẽ exturbauit regno. Qui fugiens ad Sultanum, obtinuit ab eo exercitum: sed qui facile à maiore fratre superatus est. Tunc desperatis omnibus rebus Zyzimi fugit ad Christianos, nẽpe ad Rhodios, quos pater suus paulò ante acriter impugnauerat. Susceptus igitur honorifice à Magno magistro, mittitur Romam ad Papam, qui etiam gaudet, Ecclesiam talem nactam uirum, per quem amissas regiones recuperandas passim cuncti sperabant. Sed & frater suus Turcarum imperator non parum sibi metuit, sciens plurimos in suo esse imperio, qui fratri potius quàm sibi optabant regnum. Papa igitur quum misisset Zyzimi ad regẽ Galliæ, ille rursus eum misit Romam: ubi aliquandiu detentus moritur, non sine suspicione dati ueneni. Baiazeth uerò mortuo fratre suo, Christianos ubique oppugnat, præsertim in Moldauia Album castrum, & nominatissimam urbem Modonam, quam & obtinuit, quæ tunc ad Venetos spectabat. Huic successit filius suus Zelembeg, qui proprium iugulauit fratrem, ne æmulum pateretur regni, comminatusque est Christianis multa mala, sed à Sophi rege Persarum hostiliter inuasus, propositum suum exequi non ualuit. Hunc alij uocant Solymum, qui Sultano inferius, Hierosolymam & Aegyptum è sua potestate eripuit. Reliquit autem filium Solymanum, qui anno Christi M.DXXIII. Rhodum insulam expugnauit: & paulò pòst, anno scilicet salutis M.DXXVI. Vngariam diripuit, regem'que eius Ludouicum occîdit. Idem tyrannus anno Christi M.DXXI. Belgradum, Vngariæ unicum præsidium expugnauit, non sine magna Christianitatis iactura. Hæc de Turcarum rebus, & imperij Constantinopolitani amissione breuiter annotata sufficiant.

Ciuitatum

Ciuitatum quarundam & locorum, quæ continet Tabula, ocularis demonſtratio.

AGe, ueni nunc mecum, ſi placet, & luſtremus primò lineam Rheni & loca adiacentia, quò aliquãto familiarior tibi fiat Tabula. Plurimum enim tibi profuerit, ſi ſingulorum exploraueris locorum ſitus, diſtantias, & mutuos aſpectus, hoc eſt, num hæc ciuitas illam reſpiciat ab occidente uel meridie, &c. & in his perquirendis, & contuendis egregiè te exercueris.

Rhenus igitur, ut uides, originem ſuam ducit ex Heluetiorum montibus, parum ſupra ciuitatem Coram, quam uulgò Chuor uocamus. Hinc ſequitur oppidum Feldkirch, & lacus Conſtantienſis, olim lacus Podmicus uocatus, in cuius littore iacet Lindoia, & ſupra eam Pregantia, infra uerò Hagenoia inſignis uilla, Merſpurgum, Vberlinga, Cella, Schaffhuſena, quorum nomina adſcripta non ſunt ob ſpacij anguſtiam, ſed locorum duntaxat inſignia iuxta lacum conſpiciuntur. Porrò ultra lacũ uides Conſtantiã. & ſitum diui Galli, ubi Turgadia ſcribitur, quod uulgò Thurgeu uocant. Exprimit quoq; Tabula inſigniora Heluetiorũ oppida, quæ ſunt, Friburgũ, Berna, Lucerna, Soloturnum, Tigurũ, & iuxta ipſum Badenia, ubi ſalubres habentur thermæ: Flaurana, quod Vraniam. uulgò Vri, legendum cenſeo. Nam apud Vranenſes initiũ ſumit Lucernenſis lacus & fluuius ex eo progrediens Reuſſa uocatur, ſicut & Tigurenſis lacus ex Lima ta colligitur fluuio. Vides quoque originem Rhodani fluuij ex Alpibus Suitenſium duci, qui & à Loſanna epiſcopali ciuitate uſq; ad Geneforam urbem, uulgò Gẽf, inſigne emporium, magnum efficit lacum, quem ueteres Lemanum uocauerunt, unde aliqui Germaniam (ſed falſò) Alemanniam uocatam putauerunt. Quòd ſi curſum Rhodani ultra ſequutus fueris, occurrent multæ inſignes urbes, nempe Lugdunum, quod uulgò Lyon uocatur, Vienna in Delphinatu, Valentia, Auenion, Taraſcon, Arelatum, uulgò Arle, à quo aliquando Arelatenſe regnum denominatum fuit. Et ut rurſum redeamus ad Rhenum, unde digreſſi ſumus, occurrit nobis Baſilea, ad dextram habens Briſgauiam, & ad ſiniſtram Sundgauiam atq; Alſatiam, Inſigniora loca Sundgauiæ ſunt Dañ, imperiale oppidum, & Einsheim. Alſacia uerò has habet præcipuas ciuitates, Colmariã, Seleſtadium, Cæſaris montẽ, Argentinã, Zaberniã, & Hagenoiã. In Briſgauia autem ſunt Nouumburgum, Briſacum, & Friburgum: quibus annumerari poteſt Offenburgum: quanquam illud ſit in Ortnau. Ad dextram Hagenoiæ per tria miliaria eſt Badenia inferior ubi Marchio reſidet Badenſis, & ubi thermæ habentur exquiſitæ, contra uarios morbos ſalubres. Poſt Hagenoiam ſequitur Vuyſſenburgum, deinde Landoia, inde Spira. Parum infra Spiram miſcetur Neccarus Rheno: qui & ipſe habet aliquot inſignia oppida in ripa ſua ſita. Primùm itaq; aſcendenda eſt Heidelberga, inſignis quidem ab uniuerſali ſtudio, & principis Palatini reſidentia. Poſt hanc ſequitur Vuimpina, & deinde Heilprũna, ambo imperialia oppida. Hinc Eslinga, imperiale quoq; oppidum, & Stuckgardia, locus reſidentiæ principis Vuirtenbergenſis: â quo ſi per tria miliaria aſcendas, occurrit Tubinga, oppidum uniuerſali decoratum ſtudio. Hinc unius miliaris ſpacio emenſo, uenitur ad Rotẽburgum, ubi Neccarus originem ſuam non trahit, ut hæc Tabula indicat, ſed prius aſcendendum eſt ad oppidum Horbam, & deinde ferè uſq; ad Rotuuilam, Nigræ ſyluæ præcipuum oppidum, & ibi uiſuntur prima Neccari ſtillicidia. Porrò ſi à Spira per Rhenum deſcendas, occurrit Vuormacia, & deinde per Oppenheim eundo, uenies ad Moguntiam, uulgo Mentz: ubi Mogonus fluuius abſorbetur à Rheno. Hic Mogonus originem ſuam ferè ducit ex Bohemiæ montibus, habetq; inſigniora loca, Franckfordiam

fordiam, celeberrimum Germaniæ emporium, Miltembergam, Vuertham, Herbipolim, uulgò Vurtzburg, Tzitelbachium, Kitzingam, Hasfurdiam, & Bambergam: ubi alium recipit fluuium, nempe Pegnitzam, qui ab Amberga Norici per mediam labitur Nurnbergam, alluitq; mœnia Forchemiæ & Bambergæ priusquam Mogonum ingreditur. Erratum itaque eſt in tabula, ubi Bamberga ad montes uſq; Bohemiæ collocata eſt, quum ipſa & Nurnberga iuxta unius Pegnitzæ ripam fundatæ ſint. Sed redeamus ad Moguntiam. A Moguntia uſq; ad Bingam in dextra parte Rheni eſt Rhingauia, ſeu Rheni pagus, terra ab optimo uino, quod producit, etiam apud Britones celeberrima. Apud Bingam uides ingredi Rhenum Naham fluuium, qui ex Hunorum præſidio uulgò Hunſruck, prorumpit, unum habens inſigne oppidum, Crutznacum nomine, in littore ſuo ſitum. Poſt Bingam eſt Bachracum, Vueſalia ſuperior, Diuus Goarus, uulgo S. Geuuere, Boparta, Landſtein: ubi ex media Halsia amnis Lana profluens iungitur Rheno, habet'que multa oppida & uillas in ripa ſua ſitas. Proximum Rheno oppidum, & magis præcipuum, eſt Limpurgum. Eſt & alius quidam locus iuxta hunc amnem ſitus, Eims uulgo uocatus, qui ob ſalubres thermas etiam à remotis patribus eſt cognitus. Poſt huius fluuij oſtia occurrit Confluentia, ubi Moſella miſcetur Rheno. Hunc fluuium ſi aſcendas, uenies Treuerim, uetuſtiſsimam illam urbem, quam Abrahæ temporibus primò conditam multi aſſerunt, à Trebeta Nini Babyloniſci regis filio. Scribit Aeneas Syluius, inſignis mathematicus, hanc urbem mille & trecentis annis uetuſtiorem eſſe Roma. Inter hanc urbem & Confluentiam ſuper riuulum Moſellæ habes locum anonymum, patriam ſcilicet autoris huius Tabulæ, Cuſam: quæ tanti uiri ortu celebris facta eſt. Habet autem ſitum ſuum ferè in Eiflia, ubi tamen tabula falsò habet Eiſlia. Mox à Confluentia deſcenditur per Rhenum ad Andernacum, inde Bonnam atq; Agrippinam Coloniam. Hic ad ſiniſtram habes terram Iuliacenſem, in qua fere eſt Aquiſgranum, ubi olim fuit ſylua Ardenna: ad dextram uerò conſpicis terram Montenſem. Sub Colonia eſt Nuſia, quam ante aliquot annos Carolus Dux Burgundiæ tam obſtinato oppugnauit animo. Paulò inferius eſt Vueſalia inferior: ubi Lipia, ſeu ut alij nominant, Lupia in Rhenum ruit: cuius fluuij in geſtis Caroli Magni toties fit mentio. A Vueſalia deſcenditur ad Emricham, quæ occidentem uerſus habet oppidum Cliuenſe: ubi ſcilicet Rhenus in duos ſcinditur riuos, Vualam & Rhenum. Super Vualam iacet Neomagus, & Buſcum Ducis, uulgò Hertzogenbuſch, ubi Moſa ferè iungitur Vualæ. Poſt Emricham eſt Dauentria, ubi ſcilicet maiuſculis literis ſcriptum eſt, CLIVIS, & paulò pòſt ſequitur oppidum Suuol. Hinc habes inſulam Holandiæ cum multis alijs inſulis & ciuitatibus, quarum particularem recenſionem breuitatis gratia hic omitto. Nunc, ſi placet, proſequamur etiam lineam Danubij, ab origine ſua uſque ad mare Euxinum, ubi fluendi finem facit. Danubius igitur in Nigra ſylua, ſeu in Hegauia (ubi falsò ſcriptum eſt Hegaſia) initium ſumit, non, ut Tabula perperam habet, in Vindelica, ſenſim'que perlabens oppida Simringen, Reidlingen, & Ehingen augeſcit, donec ueniat Vlmam Sueuiæ: ibi recepto Blauo amne, proſequitur curſum ſuum: alluens mœnia oppidorum Guntzpurgi, Lagingæ, Tillingi, Vuerdæ, Rainæ, ubi recipit Licum, qui ex Alpibus per Auguſtam Vindelicorum deſcendit. Hinc fluit ad Ingolſtadium, oppidum propter publicum literarum gymnaſium paſſim orbi cognitum: & deinceps peruenit ad oppidum exiguum, quod Kelheim uocatur: ubi ex influxu amnis Altmolæ, quem alij Alemannum appellant, augetur. Hic amnis ferè originem ſuam trahit à Rubro caſtro, uulgò Rotenburg, imperiali ciuitate, quæ iuxta amnem Tuberam ſitum habet, ſed qui in ſeptentrionem

trionem nitens, à Mogono prope Vuertham abſumitur. Porrò inſigniora loca quæ iuxta Altmolam condita inueniuntur, ſunt, Guntzenhuſen, Huyſſenburg um, & Eyſtat a epiſcopalia ciuitas. A' Kelheim per Danubium uenitur ad Ratiſponam, urbem imperialem & uetuſtam, ubi Nabus & Rhengus amnes Danubium adhuc maiorem reddunt. Hinc paſsim innumeri affluunt amnes, partim ex Alpibus, & partim ex Bohemiæ montibus: inter quos hi duo, Iſara & Oenoa inſigniores habentur. Iſara alluit muros Monaci, Friſingæ, Lanshutæ, & Landoiæ. Oenus uerò deſcendit ab Oenoponte, uulgò Inſprug, per Schuuatz, Vuaſſerburgum, Brunam & Scherdingam, Pataulæq; miſcetur Danubio. A' Batauia uſq; ad Viennam Auſtriæ, ab utraque ripa Danubij multæ occurrunt ciuitates & amnium oſtia, præſertim Peuerbachium, Lintza, Ens, Melcha, Ipſa & Kremſa. Proinde ſi à Vienna deſcendas ad Budam Vngariæ, occurrit primò inſignis ciuitas Polonium, uulgò Presburgum, deinde Iaurinum, uulgo Rab, hinc Stringonium, Archiepiſcopalis ciuitas, quæ uulgò Gran uocatur: ad cuius dextrã eſt Alba regalis, aliquantulum à Danubio ſemota, quæ uulgò Stuluuyſſenburg apppellatur, ubi ſcilicet reges Vngarię electi coronari ſolent & inungi. Buda uero, uulgò Ofen, regia eſt Vngariæ, ad ripam, ut uides, Danubij ſita. Hinc ſi proficiſcaris ferè uſq; ad oſtium fluuij Murę, uenies ad locum, ubi Ludouicus rex Vngarię anno Chriſti M.D XXVI. gladio impiorum Turcarum occubuit. Cęterum in confluentia Sai fluuij atque Danubij uides oppidi cuiuſdam depictam figuram, quæ indicat ſitum ſortiſsimi caſtri & oppidi, quod uulgò Albam Gręcam uocant: apud autores uerò uocatur uel Taurinum, uel Belgradum. uel etiam Nonderalba. Hoc fortalicium, & totius Vngarię propugnaculum Turca maximis uiribus anno Chriſti M. CCCCLVII. oppugnauit, ſed minime expugnauit. Anno uerò Salutis M.D XXI. ipſum obtinuit, non ſine grandi iactura Vngariæ, imò & Germanię. Poſt Belgradum ſequitur Galombecium, oppidum famoſum miſerabili Chriſtianorum ſtrage, qui anno Chriſti M. CCCCIX. ſub Sigiſmundo imperatore in fugam à crudeli Turca cęſi ſunt. Hinc uenitur ad urbem Nicopolim, Bulgarię metropolim, quam eadem tempeſtate Sigiſmundus maximo exercitu Chriſtianorum obſedit, ſed à fortiore ſuperueniente Turca turpiter repulſus eſt: Nam occubuerunt quaſi uiginti milia Chriſtianorum. Conſimilis clades accidit Chriſtianis prope locum, qui hodie Varna dicitur, diſtans parum à mari, ubi uidelicet ſupra ſcalam ſcribitur Sagora: ubi enim Vladislaus, Polonię & Vngarię rex mortem occubuit unà cum Iuliano Cardinali, anno ſcilicet Dominicę incarnationis M. CCCCXLIIII. Cęſa quoque ſunt in eodem bello ſupra triginta milia Chriſtianorum: & huic tantæ ſtragi occaſionem præbuiſſe dicitur Cardinalis Franciſcus Condelmarius, qui quum ſupremus dux belli naualis eſſet, ſicut Iulianus exercitus terreſtris ſummum egit ducem, permiſit Turcarum imperatorem cum centum milibus armatorum traijcere anguſtias maris, quas noſtro æuo Brachium ſancti Georgij uacant, adeoq; impie egit cum Chriſtianorum exercitu, ut ne quidem premonuerit eos de Turcico inſperato aduentu. Sed quum nunc peruenerimus uſque ad mare, relicta terra & terreſtribus habitaculis, in aquis quoque aliquantiſper uagemur, & quæ ſcitu digna ſunt, commemoremus.

Vnum & idem mare diuerſa habet nomina.

NOn ſecus quàm ipſa terra, quæ una eſt ſphæra, & tamen diuiditur per maris interruptiones in multas partes, primò ſcilicet in Europam, Aſiam & Afri-

Africam, & deinde quælibet pars in uarias prouincias: ita quoq; mare quum unum sit & una aquarum collectio seu congregatio, ut sacra docent: tamen propter uarias quas alluit terras, propter uarios sinus, stagna, paludes, figuras, angustias, influxus, & etiam ob quosdam euentus, alia atq; alia sortitur uocabula: quanquam prima diuisione duo principalia habeat nomina. Est enim uel Oceanus, uel mare mediterraneum. Oceanus circumscribit terram ab Occidente, meridie, Oriente, & septentrione. Mediterraneum uerò efficitur ab Oceano, qui in Betica, quæ hodie est Granata, apud Gades per angustas fauces, quasi hominum industria intro missus, irrumpit, & mox in maximam diffunditur latitudinem. Fauces introitus uocant Herculis columnas. Nam sunt ibi duo sublimes montes: unus in Mauritania, quem Abilam uocant: alter ex oppolito in Granata, qui Calpe nominatur, quos Herculis fortitudine dissectos Gentium fabulosa prodidit antiquitas. Alij uerò aiunt insulas Gaditanas, quæ propè sunt, Herculis uocari columnas, quas aliquando inuisit. Mihi uerò magis probatur, per diluuij uniuersalis aquas, quæ isse atque redijsse describuntur, Oceanum primum in terram irrupisse, atq; mare mediterraneum constituisse, quum ab initio creationis aquas omnes ad locum unum conuenisse Scriptura commemoret. Quanquam contentiosus aliquis aliud ex uerbis illis, quæ mox sequuntur, & ad collectionem aquarum uocauit maria, arguere posset. Sed alijs id discutiendum relinquamus. Mare itaque illud mediterraneum Europam disseparat ab Aphrica, & in utroque littore, præsertim in Europeo, multos & uarios efficit sinus, in quibus & plurimæ inueniuntur insulæ: quarum aliquas uidere licet in Tabula Cusana, & ab illis uarias quoque sortitur mare ipsum denominationes: ut est mare Siculum, mare Creticum, mare Rhodium, &c. sicut & à solidis terris, quas alluit, uocatur mare Hispanicum, Gallicum, Africum, Germanicum, &c. In Tabula nostra partem exiguam habemus maris mediterranei, id quod apud Massiliam Prouinciæ (ubi Tabula perperam habet Msfilia) uocatur mare Gallicum: & apud Ligures, qui sunt Ianuenses, Ligusticum: apud Romanos, seu Latinos & Hetruscos uocatur Tyrrhenum à Tyrrheno, qui ex Lydia coloniam illic collocasse dicitur. A Sicilia uerò sinum maximum efficit, qui usque ad Venetos extenditur, & dirimit Italiam ab Illyrico, Dalmatia & Epiro, uocaturq; sinus Adriaticus, à monte Adrio, qui per Dalmatiam extenditur, uel ut alijs placet, ab oppido Adria, quod non longe à Venetijs in solida terra situm est. Hic sinus hodie propter Venetorum celebritatem, & ingens dominium, plerunque uocatur mare Venetianum. Si hinc ulterius Græciam procedas, inuenies apud Macedoniam alium sinum, quem facit mare mediterraneum, uocatúrque mare Aegeum, cuius aliquam partem in Tabula uidere poteris. Hinc uerò per angustissimas terræ fauces penetrat ad Aquilonem, uocatur'que ibidem Hellespontus, siue Græciæ pontus: & mox sinum quendam exiguum efficiens, qui Propontis appellatur, quòd pontum ipsum præcedat: apud Constantinopolim iterum in meatum arctissimum constringitur, quem hodie, ni fallar, Brachium sancti Georgij uocant: & rursum egressum has fauces, in latissimum diffunditur sinum: quem Pontum uocant, & mare Euxinū, in quod Danubius multis ostijs sese exonerat. Sciendum quoque hic est, quòd angustiæ illæ maris apud Byzantium antiquo nomine uocantur] Bosphorus Thracius (est enim & alius Bosphorus, nempe Cimmerius, per quem mare ponticum in paludes Mæotides apud Tauricam insulam transmittitur) ubi scilicet os pontici maris contrahitur in angustias quatuor stadiorum, anguste fluens per centum & uiginti stadia longitudine in Propontidem Euxinum, qui in lato habet circiter quingenta stadia, sed in longitudine triplo est maior.

Deinde

Deinde iterum mare angustijs excipitur, & uocatur Eurypus, seu Hellespontus, septem scilicet existens stadiorum. Habet autem stadium centumuigintiquinque passus, & octo stadia faciunt unum miliare Italicum. Sunt' praeterea qui dicunt, circa ponti ostium in ora Asiæ fuisse locum, quem incolæ bouem dixerunt, & hinc angustiam illam maris Bosphorum uocatam. Alij uerò dicunt mare illud sic uocatum à transitu bouis, qui ab uno littore ad aliud natare posset. Est enim ibi, ut diximus, omnium angustissimum. Per hanc angustiam Darius rex Persarum & Medorum fecit pontem per naues, & exercitum D C C. milium equitum & peditum in Europam transmisit. Quod ideo hic commemoro, ut uideas quantum patrocinetur Cosmographiæ studium historicæ lectioni. De angustijs Cimerijs hîc nihil dicendum statui, quum in hac Tabula uideri nequeant: quanquam Tauricam insulam, quæ hodie est Tartaria, ferè integram uides, iuxta quam est Bosphorus alius Cimericus, per quem mare transmittitur in paludes Mæotides, uel ut alij dicunt, paludes Moætides per Bosphorum transmittuntur in pontum. Cæterum mare illud quod in partibus Aquilonaribus, hoc est, circa Daciam, Sueciam, Selandiam uides diffusum, & uarias cōstituere insulas, nō est aliud ab Oceano qui illic in tot secernitur particulares sinus, id quod in typo orbis uniuersali dilucidius uidere poteris.

CANON TABVLÆ.

QVOMODO SCALAE TABVLAM

includentes exprimant regionum longitudinem & latitudinem.

QVVM terra sphæricæ sit figuræ, unáque superficie conuexa contenta, nulla potest in ea signari regio, quæ quadratum constituat rectangulum, sed alterum latitudinis latus altero semper minus est, nisi sub æquinoctiali circulo malueris ponere regionem, cuius medius limes sit æquator. Nam quum omnes circuli, quos meridianos uocant, eiusdem sint magnitudinis, intersecentq́ sese in utroq; polo, necesse est ut hi circuli eo arctiore interuallo sibi iungantur, quo huic uel illi appropinquāt polo. Imaginamur autem æquè in terreno globo, ut in cœlesti orbe, polos, æquatorem, meridianos, parallelos, & alia id genus puncta, lineas & circulos. Verùm quum paucissimi sint qui sciant quid sit regionum longitudo atque latitudo, per figuram id aliquanto clarius explicabo. Intelligas autem oportet per figuram hic descriptam, globum seu sphæram, molem terræ repræsentantem, quæ cœlorum & totius mundi occupat meditullium, in nullum deflectens latus, seorsum aut deorsum, dextrorsum aut sinistrorsum, aut aliò quoquò uersum, sed cœlorum concentricorum ipsissimum est centrum: & propterea omnes circuli, puncta, paralleli, & lineæ, ut sunt poli, æquator, tropici, axis, meridiani, in terra correspondenter cœlo signantur: & ut stellarum loca in cœlo per longitudinem & latitudinem inuestigantur, ita ciuitatum, aliorum'que locorum situs & distantiæ in terra deprehenduntur per mundi latitudinem & longitudinem. Quæ ut omnia luculenter intelligas, aduerte figuram sequentem.

In prima

In primis aūtem per cir
cularem hanc figuram ne
ceſſe eſt, ut imagineris cor
pus aliquod ſolidum &
ſphæricum, ſeu globum
quendam in plano proie-
ctilem, per cuius medium
tranſeat filum aliquod fer
reum, in quo globus ipſe
circumrotari poſsit: cuius
utrunq; foramen, ubi ſcili
cet filum intrat & exit, ſint
literæ a b. Et hæc puncta *Poli.*
in terra uocantur poli ter-
ræ, ſub polis cœli directè
conſiſtentes. Linea uerò
quam ab a ad b tranſire
imaginamur, uocat̃ axis *Axis.*
terræ: quæ ſi per medium
diuidatur, erit punctus il-
le diuiſionis centrum ter- *Aequatoris*
ræ, per quod axis tranſit. Aequinoctialis uerò circulus eſt, qui globum terræ in duo ęqualia diuidit: una ſcilicet medietate ad ſeptentrionem relicta, & altera ad meridiē. Nam æquator ubiq; æquidiſtat ab utroq; polo: unde ſi poſito uno circini pede in utrolibet polo, aliū in medium ſphęrę extendas & circunducas, æquinoctialem deſcribes circulum. Hic uerò in noſtra figura circulus ille nō poteſt niſi per depreſſam ſignari lineam, quū in plano linea curua eleuari nequeat. Tu igitur per iacentē illā lineam imagineris circularē lineā, quæ in medio per ſemicirculi arcū ſit erecta. Huic lineæ ſeu circulo ad utrunq; polū multos circulos parallelos ſeu ęquidiſtātes Aſtronomi imaginātur, & pręcipuè tropicū Cancri, & tropicū Capricorni, quorū uterq; 23 gradibus & 30 minutis ab ęquinoctiali diſtat, uocaturq; hæc diſtantia in terris, latitudo, in cœlis uerò declinatio. Hinc la- *Latitudo*
titudo regionis, aut ciuitatis alicuius, nihil aliud eſt, quàm certa diſtantia ab æquinoctiali. Capitur aūt latitudo regionis, & eleuatio poli pro eodē. Nam quāta eſt eleuatio poli in aliqua ciuitate, tāta eſt diſtātia eius ab ęquinoctiali. Vt hîc Baſileę attollit̃ polus ſeptentrionalis 47 gradib. & ferè 30 minutis ſupra horizontē, & totidē eadē urbs remouetur ab æquinoctiali. Vnde duę ciuitates dicunt̃ differre latitudine, quando una eſt meridionalior alia: ut Baſilea & Mediolanum differunt latitudine tribus gradibus, & decē minutis, quę faciūt ferè 47 miliaria Germanica. Nam latitudo Mediolani eſt 44 graduū, & 20 minutorū. Illa uerò loca dicūtur habere eandē latitudinē, quę pręciſe ęquè diſtāt ab ęquinoctiali circulo, & ſub eodē iacent parallelo: ut ſunt in tropico Cancri duo aſteriſci, duas repręſentantes ciuitates. Vtraq; enim diſtat ab æquinoctiali circulo 23 gradibus & dimidio, id quod ex numeris utrinq; ab ęquinoctiali uerſus polum ab uno ad 90. auctis aduertere poteris. Nunc igitur intende Tabulam Cuſanam. Habes in ea ad dexteram & ad ſiniſtrā ſcalam numerorū, qui utrinq; ab 41. uſq; ad 41. aſcēdunt, repręſentantq; integros gradus: quorū quilibet primò in tres diuiditur uigeſimas, & una uigeſima in quatuor quintas. Facit aūt una quinta quinq; minuta: quandoquidē 60 minuta unū conſtituunt gradū. Porrò unus gradus facit 15 cōmunia miliaria Germanica. Igitur duæ laterales ſcalæ indicāt quorūlibet locorum latitudinem, ſeu eleuationem polarem, quā hoc ingenio licebit inuenire. *regionis*

Latitudo loci quomodo quærenda.

Trahe filum ab una literali ſcala ad aliam, ita ut utrinq; unum & eundem ab-
ſcindat numerum, & ſimul locũ, cuius latitudinẽ habere cupis, cõtingat: tunc nu
merus per filũ ſic abſciſſus indicat tui loci latitudinem, ſeu poli eleuationẽ. Vt
pro Baſilea inuenies 47 grad. & 30 m̃. pro Praga uerò Bohemiæ ferè 49 grad. p
Roma 41 grad. & 40 m̃. Hæc te ſcire oportet, ſi uelis in muro aut plano erigere
ſtylũ aliquẽ horarũ indicẽ. Sic igitur uides tot ab una ſcala ad aliam poſſe trabi li
neas parallelas (quæ tamen in terra ſunt circuli paralleli) quot ſinguli gradus ha
bent minuta. Sed inter illos parallelos quidã cæteris in Coſmographia ſunt inſi
gniores, qui ſcilicet climata diſtinguunt, & maximorũ dierũ quantitatem oſten
dunt. Eſt uerò clima, zona quædã terrã ambiens, hoc eſt, ſpaciũ terræ inter duos

Clima.

parallelos interceptũ, in quo maximè diei ab initio climatis ad finẽ uſq; eſt dimi
diç horæ uariatio. Ponuntur aũt à ueteribus ſeptẽ climata, quæ ſua nomina ab
inſigni aut urbe, aut fluuio, aut monte ſortita ſunt: quorũ per ordinẽ hîc adijcere
libuit nomina, tametſi Tabula noſtra hæc non omnia cõplectatur. Primũ trãſit
per Meroen Aphricæ ciuitatẽ. Secundũ per Sienẽ Aegypti urbẽ. Tertiũ per Ale
xandriã, Aegypti quoq; urbẽ. Quartũ per Rhodũ inſulã. Quintũ per Romã, qđ
in Tabula noſtra habetur. In huius principio maxima dies habet 14 horas, & 45
m̃. eſtq; ibi poli eleuatio graduũ 39, minuti nullius. Et terminatur ubi attollitr po-
lus gradibus 43 minutis 30. ubi maxima dies habet horas 15, minuta 15. Sextũ cli-
ma tranſit per Boriſthenem, cuius initium ſumitur à fine quinti climatis. Porrò
finis eius eſt, ubi poli eleuatio eſt graduum 47, m̃ 15. Septimũ uerò incipit à prio-
ris fine, tranſitq; dicitur per Riphęos montes, deſinens ubi polus eleuatur ſu-
per horizontem gradibus 50. m̃ 30. Et hic maxima dies habet 16 horas, & 15 m̃.
Hæc tamen paulò aliter ſignata ſunt in Tabula. Poſſet aũt præter hæc ſeptẽ cli-
mata terra ultra partiri. Latitudo tamen ſemper magis magiſq; decreſceret. Ad

Dierũ maximæ incrementa.

modicam quippe diſtantiã uerſus polũ dies ſenſibiliter augetur. Vnde in paral-
lelo, qui trãſit per gradũ 56, habet maxima dies horas 17 & ſemis, differtq; ab æq-
noctiali (ubi dies perpetuò duodecim cõſtat horis, & nocti ſemper æqualis eſt)
quinq; horis & dimidia. In parallelo uerò qui tranſit per gradum 61, porrectiſſi-
ma dies habet horas undeuiginti, differens ſeptem horis ab æquinoctiali. Porrò
ubi polus attollitur 70 gradib. Sol in media ęſtate cõſpicitur duobus menſibus
antequã occidat. In parallelo qui per 72 grad. tranſit, dies una erit triũ menſium
Sole à medio Tauri ad medium Leonis uagante. Creſcent itaq; dies paulatim,
donec ad polum perueniatur. Sub ipſo quippe medietas ſphærę mundi ſemper
ſuprà horizontẽ relinquitur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cũ hori-
zonte concordat. Quũ igitur Sol eſt in medietate ſupra horizontẽm, continuus
dies eſt dimidij anni. Sic Sol ſi mouetur in medietate ſub horizõte, cõtinua nox
eſt dimidij anni. Veruntamen cũ ibi Sol ultra ſignũ unũ ſub horizonte nunquã
demergatur, radijs ſuis ſuperiora ſemper aliqualiter illuſtrat, & ſic quaſi ſemper
dies eſt ibi, niſi quantum aeris groſsities, & nebuloſitas inturbat. Hęc de latitu-
dine regionũ: nunc de lõgitudine. Longitudo regionis attenditur ab occidente

Longitudo regionum.

in orientẽ: ut duo aſteriſci ſupra in figura ſignati ſolũ differunt in lõgitudine, &
nõ in latitudine: nã æquidiſtãt ab ęquinoctiali, ſed nõ ab occidente. Notandũ i-
gitur, q̃ ęquinoctialis circulus diuiditur in 360 partes, quas gradus uocãt: reſpõ-
dentq; uni gradui ęquatoris quindecim miliaria Alemanica cõmunia. Haud diſ
ſimiliter omnes alij paralleli diuidũtur in tot gradus, ſed qui eo minores fiũt, quo
paralleli uiciniores polo exiſtũt. Vnde in parallelo ſexageſimo duo gradus unũ
faciunt gradũ ęquatoris. Et ut ſub ęquatore uni gradui reſpõdẽt 15 miliaria Ger
manica, ita ſub memorato parallelo uni gradui reſpondent duntaxat ſeptẽ milia
ria & ſemis: nã proportio eſt ſubdupla. Id igitur eſt quod ad ſiniſtrã Tabulæ ui-
des ſignatũ aliũ & aliũ numerũ miliariũ. Sunt aũt illa miliaria Italica, quorũ ſexa
ginta

ginta unū faciunt gradum æquinoctialis, & triginta unum gradū paralleli sexagesimi. Longitudinem itaq; duplicibus uides signatā numeris, sed correspōdentibus, in basi scilicet ferè Tabulæ & in capite. Gradus incipiunt à 24, & desinunt usq; ad 61. Quorū initium statuit Ptolemæus paulò ultra littora Hispaniæ, quū illic alia terra nō appareat: alioqui licuisset initiū sumere uel à Pyreneis montib. uel à Rheno, uel à Græcia, aut alio certo loco, nisi q, cōmodius uisum fuit ibi primū statuere meridianū; ubi terra initium habere putabatur. In cœlis uerò Astronomi initiū longitudinis statuunt in capite Arietis. Vt aūt suprà diximus, per singula minuta graduum latitudinis posse describi parallelos, qui locorū distātias indicant ab æquatore, ita quoq; per singulos gradus æquatoris & graduū minutias possunt trahi circuli, qui memoratos parallelos ferè ad angulos rectos intersecāt, uocanturq; circuli meridiani, & cōcurrūt omnes in utroq; polo, per quos regionum addiscimus lōgitudines, hoc est, quantū distent à primo meridiano, quē Ptolemęus in extremis collocauit Hispaniæ finibus. Exēplū. Vis scire quāta sit lōgitudo urbis Basiliensis: intra Tabulā, & quære situm eius, & mox uidebis eam habere 27 grad. & ferè 30 m̄ hoc est, dimidium gradum. Itē uis scire lōgitudinem urbis Constantinopolitanę: Quære eam in Gręcia, ubi scilicet maiusculis literis scribitur, PROPONTIS MARE, & illico docebit te scala lōgitudinis, Byzantiū distare à primo meridiano ferè 56 gradibus. Sed dices: Ad quid prodest scire quorūlibet locorū longitudines? Dicā. Quando duo loca lōgitudine differunt 15 grad. illa in tēpore differunt una hora. hoc est, quū in occidentaliori loco est meridies, in orientaliori iam ante unā horā fuit meridies: & eclypsis, siue solis sit, siue lunę, quę in occidentaliori loco cōtingit hora secunda, apparet orientaliori loco hora tertia. Idem sentiendū de cōiunctionibus & oppositionib. luminarium, & aliorum planetarū. Vis nunc scire quantū meridies Cōstantinopolitanus præueniat meridiē Basiliensem? Subtrahe longitudinem minorē à maiori, & relictum, nempe 28 gradus, 30 m̄. quę sunt differentia illorū locorū, indicabit tibi Constantinopolitanos propemodū duabus horis nostrū præoccupare meridiē. Id aūt accidit ob terræ rotunditatē, & continuū solis motū. Vocantur aūt hi circuli, qui æquatorem & utrunq; polū intersecant, meridiani, quòd quū sol suo motu unum illorum apprehenderit, omnes sub eo habitantes simul habent meridiem: Vt, sub meridiano Constantinopolitano inuenies has urbes, Cyzicū in Bithynia, Grosseā & Lycostoā iuxta ostia Danubij, Rigā in Liuonia, omnes uno temporis momento simul habere meridiem atq; omnes horas diurnas pariter & nocturnas præterea eclypses, oppositiones & coniunctiones. Nec refert quòd circuli illi meridiani uersùs polū semper arctiores inter se fiunt: quia paralleli quantūlibet cōtracti, per quos transeunt meridiani, ęquè pro sua diurna reuolutione opus habent 24 horis, ut æquator maximus circulus. Gradus quidē minores fiunt minorib. parallelis, sed tēpori ob id nihil decedit. Vt aūt omnes q sub eodē habitant meridiano, simul habēt luminariū eclypses (præsertim Lunę) cōiunctiones & oppositiones, non aūt easdē per annū dierum quantitates: ita uicissim qui sub eodem habitant parallelo, siue eandē habēt latitudinē, habent per totum annum ęquales dies & noctes, hoc est, quantū ęstiuo tēpore in uno loco crescunt singuli dies, & rursum decrescūt hiberno tēpore, tantū quoq; in alio loco augescūt & minuuntur: habent eandē poli, planetarū, & stellarū fixarū eleuationem: sed ortū & occasum diei, atq; omnes horas diei & noctis difformiter habent. Nunc ubi Tabula nostra, seu potius Germania nostra, locum habeat in terræ globo, tibi ostendā. Aduerte igitur superiorē figurā, quę typū dimidij globi terreni gerit: in hac uides meridianos circulos à polo in polum per ęquatorē traductos, quindecim gradibus à seinuicē distantes, quorū primus in occidente à Ptolemæo, ut suprà quoq; diximus, cōstitutus est. Parallelos uerò, ex transuer

Initiū longitudinis.

Ad quid cōducat longitudo.

Meridiani circuli.

so meridianos secantes,nullos preter æquatorē & utrunq; tropicū inscripsimus; quāuis facilè inscribi potuissent officio duorū quadrantū,seu semimeridianorū, quos uides ab æquatore ad polū arcticū in nonaginta diuisos gradus. Germania itaq; secundū longum arctatur inter meridianū uigesimūquartum, quē literæ c e demonstrant,& sexagesimū,qui notatur literis d f. Secundū latū uerò clauditur à septentrione per parallelū c d,qui sexagesimus est ab æquatore,& per parallelū meridianum e f,qui quadragesimus primus est ab æquatore. En uides nūc quē locū in terreno globo nos Germani sortiti sumus, quā longè remouemur à medio cœli,hoc est,ab æquatore,quā uicini sumus polo arctico,siue septētrionali,& q̃ propinqui extremitati terræ ab occidente,ut ferè angulum mundi in terræ diuisione sortiti uideamur. Sed si eam zonā conferas cū habitatione quæ est sub æquinoctiali,quā torridam uocant zonā,multò temperatiorem,& humanæ habitationi cōmodiorē inuenies. Nam non habet tantos æstus,ut illa,ubi etiā hominū sanguis exuritur,& pellis in nigredinem cōmutatur,& omnia ferè terræ nascentia sicciora sunt,quā quæ cōmodè nutrire queant hominum corpora: & proprerea tota illa zona minus populosa est nostro climate,multas & uastas habens solitudines,quas dracones,nō homines inhabitāt. Sed de his alioi. Vltimò canon quoq; ponendus est de locorū distantijs, ex Tabula inueniendis,isq; hic est iuxta geometricā rationē. Quum duorū locorum,quæ cōtinet Tabula,distātiam scire uolueris,extende ab uno ad alium circinū,aut filū aliquod,& acceptā intercapedinem applica uni ex lateralib. scalis, quæ uice duorum extremorum sunt meridianorum,& interceptos gradus multiplica per quindecim, & prodibit distantia in milliaribus Germanicis. Quòd si ultra integros gradus adhuc aliqua supersint minuta,accipe pro singulis quatuor minutis unū miliare,& adijce prioribus miliaribus,quæ ex gradibus elicuisti,& habebis totā distantiā. Exemplū. Cupio scire quanta distantia à Basilea sit usq; ad Romā Italiæ metropolim: & iuxta iam expressum modum inuenio gradus octo, atq; minuta uigintiquatuor. Redigo igitur primò gradus in miliaria,& inuenio centū & uiginti. Deinde ex uigintiquatuor minutis colligo adhuc sex miliaria, quæ prioribus adiecta constituunt centum uiginti sex,quæ Romam usq; propiori uia sunt. Item,uolo scire quot miliaribus Germanicis Constantinopolis distet à Venetijs: & primò quidem inuenio intercipi gradus sedecim,qui faciunt miliaria Germanica ducēta & quadraginta: & insuper minuta decem,quæ resoluuntur in duo miliaria & semis. Est igitur tota distantia à Venetijs usq; ad Byzantium, ducentorum quadragintaduorum miliarium,atq; semis. Iuxta arithmeticam uerò rationem maiori opus est labore,quando duarum ciuitatum,uel quorumlibet duorum locorū interualla inuestigantur. Tunc enim primò animaduertendum,an illa loca differant uel latitudine tantum,uel longitudine tantū, aut longitudine & latitudine (ut plerunq; fit) simul. Quando latitudine tantùm differunt,tunc illa differentia solum redigenda est in miliaria,& habes distantiam. Sin longitudine tantū differant,differentia longitudinis primò uertenda est in gradus æquatoris (nā gradus paralleli ci minores sunt gradibus æquatoris & meridianorum) & deinde hi gradus resoluendi in miliaria. Quòd si longitudine & latitudine differant,differentia longitudinis iuxta mediam illorū locorum latitudinē accepta, uertenda primò est in gradus æquatoris,& deinde in se multiplicanda. Similiter autem & differentia latitudinis in se ducenda est, & productum addendum numero qui prodijt ex multiplicatione differentiæ longitudinis,atq; totius aggregati quærenda radix quadrata,quæ multiplicata per 15. ostendet locorum distantiam. Est ista quidem aliquando tibi clariora trademus. Hæc pro declaratione Tabulæ Cusanæ sufficere putamus.

F I N I S.

HISTO-

HISTORIA ARMINII GERMANORVM CONTRA ROMANOS DVCIS, EX FIDE DIGNIS HISTORICIS ANTE ALIquot annos à Georgio Spalatino lingua populari conſcripta, nunc in ſermonem eorum, ex quibus deſumpta fuit, transfuſa Petro Kenlero autore.

QVÁ OCCASIONE ARMINIVS *bellum Romanis mouerit, Caput primum.*

OCTAVIO Auguſto Cæſare rerum Romæ potiente, eam partem Germaniæ, quæ nunc ducatus Bergenſis dicitur, ab ora Rheni ferè ad Viſurgim uſq;, filius Sigemeri bellica uirtute clariſsimus, & ut ex multis colligere licet, antiquorum Saxonum dux, à Romanis Arminius, à ſuis uerò Hermannus uocatus, tenuit. Cùm uerò Imperarores Romani contra Germanos maximè Cheruſcos, ad Rhenum, Amiſam, Lupiam & Viſurgim Tyberio Druſo, & Germanico ducibus, ut ex fide dignis hiſtorijs Cornelij Taciti, Vellej Paterculi, Oroſij & Strabonis clarè uidere eſt, bella gererent, Arminij uirtus præ cæteris ita emicuit, ut cùm non ſaltem libertatem ſuæ patriæ, ſed & totius Germaniæ defenderit, ac Romanis plurimum negotij conſilio armisq; fecerit, Paterculus eum dignum titulo liberatoris Germaniæ cenſuerit, cum hac commemoratione, quòd cùm alij non prius arma contra Romanos ſumpſerunt, quàm cùm horum potentia inclinari & imminui cœperit, hic Romanos inuadere, eorûq; exercitus cædere, cùm ipſorum potentia atq; imperium omnium latiſsimè paterent auſus ſit. Temporibus namq; Auguſti Imperium Romanum lõgè ampliſsimũ potentiſsimumq; fuiſſe, nemini non notum eſt. At cum, ut Suetonius & hiſtorici omnes, concordi uoce teſtantur, Auguſtus toto Imperij tempore, quod ad quinquaginta tres annos ſeſe extendit, omnia bella ſecundo Marte geſſerit, atque hoſtes ſuos feliciter ac glorioſè deuicerit, duplicem tamen cladem in Germania accepit, alteram ſub duce Lollio, alteram ſub Varo Quintilio contra Cheruſcos, quę tanta fuit, ut etiam Plinius libro 7. naturalis hiſtoriæ cap. 45. inter maximas Auguſti aduerſitates hanc Vari cladem recenſeat, illamq; eius maieſtati fœdę ſuggillationi extitiſſe ſcribat.

Strabo Gręcus auctor, lib. 7. Geographiæ, cladis huius cauſam hanc fuiſſe cõmemorat. Sicambri qui nunc Geldrenſes uocantur, inſtinctu ducis ſui Melonis rupta pace, ac fide uiolata bellum contra Romanos mouerunt, cui ętiam Cheruſci ſe ſocios adiunxerunt. Nam in Cheruſcorum terra, quæ partim Marchia Iuliacenſis, partim Ducatus Brunſuicenſis, cum Comitatu Lippenſi fuit, teſte eodem Strabone, hæc clades accidit, ſcribente, exiguam fidei atq; famæ ſuę ratio-

nem à Cheruscis habitam Arminio ad tale facinus eos concitante, à qua narratione nec Cornelius Tacitus dissentit. Attamen Velleius Paterculus & Florus memoriæ tradiderunt, Romanorum ducem Varum Quintilium non penitus culpa eius cladis caruisse. Eum etenim hominem auarum, parcum testriciũ, elatum, inhumanum ac crudelem fuisse, quique Syriam, cui eum Romanus Imperator præfecerat ita administrarit, ut qui eò paruis opibus profectus fuerat, ditatus inde redierit, terra inope atq; egente post se relicta, ut Paterculus refert, Ex Floro colligi potest eum libidinosum atq; impurum hominem fuisse. Ea'ne res uel alia Arminium contra Romanos commouerit, affirmare non habeo. Ipse sanè, ut Tacitus. Paterculus, & Strabo commemorat, Cheruscos eò impulit, ut te belli one facta contra Romanos arma caperent, eosq; publicè inuaderent.

Quomodo Arminius Varum Quintilium Romanorum ducem cum omnibus copijs profligarit, Caput secundum.

HAec clades Druso Cæsare, & Caio Norbano consulibus accidit. Nam etsi Germanico ob deuictos nonnullos Germanos triumphus iam decretus esset, tamen rumore Romam allato de dissensione Arminij socerisq; eius Segestis, Romani occasione eius certam indubitatamq; spem de ipsis subiugandis côcipiebant. Etsi enim Arminius Segestis gener esset, tamen hic quod is filiam suã Thusneldam alteri desponsatam ie inuito rapuisset, ei, perquam exosus erat, ac licet Segestes Varum Quintilium, ut sibi caueret admonuerat, Tacito & Paterculo auctoribus, nihil tamen profecit. Nam quemadmodum eorum hic tradit, Varus eam admonitionem spreuit, negauitq; se credere à gente, quæ antea Romanis fida atq; amica fuisset, infesti quid agitari. Quæ securitas & ei, & toti exercitui exitio fuit: Quamuis etiam Segestes popularium consensu in bellum contra Romanos tractus esset, in partes tamen Romanorum, quàm generi Arminij propensior erat. Veruntamen aliter fieri non potuit, quàm accidit. Segestes sæpius Varo significarat rebellionem parari, facilè eam opprimi posse, si auctores eius comprehensi uinciantur. Hoc etenim facto, plebem facilè quieturam, nec ausuram quicquam. Verùm hæc inania fuerunt, paulo enim ante cladem Germani eius loci cum ex composito lites finxissent, alter alterum iniuria prouocâtes: Varus ad lites sedandas in æstiuis sese armauit quidem, sed nihilominus concilium coegit, & in castris ius dicere cœpit, quasi uiolentiam Germanorum uel lictoris uirgis, uel præconis uoce posset inhibere. At illi, qui iam pridem rubigine oblitos enses Romanorum hebetata arma, inertesq; & marcidos cernerent equos, ac solita armis discerni, re ab ipsis terminari, duce Arminio arma corripiunt, & in Romanos irruunt. Cum uerò Varo tanta pacis fiducia esset, ut tumultuantes ad tribunal citare, & iure cum ipsis agere conaretur, tanto impetu undiq; in eum insurrexerunt, ut ipsum cum tribus legionibus, totidemq; legatis & alis, ac sex cohortibus magnaq; multitudine auxiliarum ad internetionem ferè cæderent. Varus grauiter in prælio uulneratus, cum perditas res cerneret, eodem eas, quo Cânensem diem Paulus Aemilius & fato & animo est secutus. Accidit uerò hęc clades in saltu Teutoburgensi, inter Amisam & Lupiam amnes, ut Tacitus testatur, quamuis Melanthon & Charion circa Visurgim eam accidisse autument. Porrò, uera ratione cæsorum subducta ingens eorũ numerus, nec infrà quinquaginta millia fuit: nec Paterculo auctore, ulla post Crassi in Parthis animum in externis gentibus grauior Romanis calamitas illata est. Iusta historici de ea uolumina scripserunt, & Paterculus qui ea ętate uixit, ac parentẽ in bellis Germanicis præfectum atq; legatum habuit, integra uolumina de ea condere instituit.

De

De Augusti Imperatoris consternatione Varianæ cladis nuncio allato, Caput tertium.

SVetonius scribit Augustum Imperatorem nuncio Varianæ cladis accepto, tantopere consternatum, ut præsidibus prouinciarum, Imperium propagarint, ut à peritis & assuetis socij continerentur, & excubias diu noctuq; per urbē indixerit, metu ne Germani uictoria freti Romam contenderent, eamq; diriperent. Ad hæc barbam, capillosq; per continuos menses submiserit, ac caput interdum foribus illiserit, uociferans, Quintili Vare redde Legiones, diemq; cladis mœstum quotannis habuerit ac lugubrem. Deniq; quod magnos ludos uouerit Ioui optimo Maximo, si Rempub. in meliorem statum uertisset. Tanta trepidatio Imperatoris uictorijs totius terrarum orbis illustris, tunc temporis metu Germanorum fuit.

Quàm ignominiosè Romani post cladem Varianam à Germanis fint habiti, Caput quartum.

FLorus memoriæ prodidit, id quòd omnino in hac clade horrendum est, Romanos more pecudum trucidatos, nec ullam cuiusquam personæ, uel nobilis, uel plebeiæ rationem hab tam. Cumq; Romani syluarum, paludum, ac lacuum, in quę confugerant, ignari essent, eos in ipsis miserabiliter ad internetionem cæsos, nihil quoque Germanorum insultatione in illa strage intolerantius fuisse, præcipue tamen, ut idem scribit, causarum patroni crudelissimè sunt habiti, quorum alijs oculi eruti, alijs manus sunt amputatæ. Vnius os sutum rescissa prius lingua, quàm in manu tenens, Germanus dixerit, tandem uipera sibilare desiste. Ipsius quoque Vari corpus, quòd militum pietas humi abdiderat effossum, Cui cum alij, tum Segimerus filius fratris Segestis, ut Tacitus refert, præcipuè illusit. Signa quoque & aquilas duas Romani in hoc prælio amiserunt. Tertium signifer, priusquam in manus hostium ueniret euulsit, mersaq; inter balthei sui latebras gerens, in cruenta palude, sic latuit.

Cladis Varianæ effectus, Caput quintum.

HAc clade, ut Florus scribit, factum est, ut Imperium Romanum, quòd in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret, nec Romani ulterius progredi auderent. Adeò dura, molestaq; hæc Arminij uictoria ipsis fuit. Ac, ut omnia in pauca conferam, Græci cum Latinis in hoc consentiunt, tres legiones in Variana clade cæsas, cuius præcipui testes sunt: Strabo, Cornelius Tacitus, Florus, Suetonius, Paterculus & Orosius. Incidit uerò hæc clades in annū orbis conditi 3672. A diluuio 2315, ut diligenter annotauit Paulus Phrigio in suis Chronicis. In annum à Christo nato undecimum. Imperij Octauiani Augusti quinquagesimum secundum. Vrbis conditæ 762. Ab expulsis regibus 518. Consulibus Publio Cornelio Dolabella, & Caio Iunio Syluano, quinq; annis ferè ante obitum Augusti. Hic etenim Imperio præfuit annos 56, ut Suetonius, & alij scriptum reliquerunt. Continuit autem Legio ad minus sex, interdum septem milia ciuium Romanorum. Vt uerò illustris Germanorum uictoria contra Romanos fuerit, non tamen eius gaudium diuturnum fuit. Nam, ut Strabo lib. 7. Geographiæ scribit, Paulo post graues pœnas sub Germanico iuniore dederunt. Velleius Paterculus, qui ut & parens, nouem annis sub Tiberio in Germania præfecti munere functus est, inter cætera scribit, quòd uix, postquam Tiberius ultimam Pannonico ac Dalmatico bello manum imposuerat,

ei funestæ ex Germania epistolæ cæsi Vari, trucidatarumq; legionum trium, totidem alarum, & sex cohortium allatæ sint.

De moribus Vari, & qua ratione res in Germania administrarit, leq; causis acceptæ cladis, Caput sextum.

Paterculus monumentis annalium prodit Varum Quintilium, uirum ingenio mitem ac placidum, moribus quietum, otio magis castrorum, quàm bellicæ assuetum militiæ, sed pecuniæ quàm par sit, cupidiorem fuisse. Eum, cùm exercitui Romanorum, qui erat in Germania præesset, concepisse, Germanos esse, qui nihil præter uocem, membraq; haberent hominum quiq; gladijs domari non possent, posse iure mulceri. Quo proposito mediam ingressum Germaniam, uelut inter uiros pacis gaudentes dulcedine, iurisdictionibus, agendoq; pro tribunali ordine traxisse æstiua. At Germanos in summa feritate uersutissimos, simulasse fictas litium series, & nunc se prouocasse mutuis iniurijs, nunc gratias egisse, quòd eas Romana iustitia finiret. Cùm ergo solita armis discerni, iure terminarentur, in summam socordiam Varum prolapsum fuisse, usq; eò, ut se prætorem urbanum in foro ius dicere, non in medijs Germaniæ finibus, exercitui præesse, crederet. Id Arminium uirum sensu celerem, ingenio promptum, Romanæ militiæ assuetum, ac ciuitatis Romanæ ius, Equestremq; gradum consecutum animaduertisse, ac segnitia Vari in occasionem sceleratæ rebellionis usum haud imprudenter speculatum, neminem celeriùs opprimi, quàm qui nihil timeret, & frequentissimum initium esse calamitatis securitatem. Primò igitur ipsum paucos, mox plures in societatem consilij recepisse, suadendo, Romanos opprimi posse, deinde decretis facta iunxisse, ac tempus insidiarum constituisse. Hisce idem Paterculus subiungit, exercitum omnium fortissimum disciplina, manu, experientiaq; bellorum inter Romanos principem, marcore ducis, perfidia hostis, iniquitate fortunæ circumuentum, ad internecionem trucidatũ esse. Duce plus ad moriendum, quàm ad pugnandum animi fuisse, quippe paterni auiiq; successorem, seipsum transfixisse. Ceionio quoq; castrorum præfecto crimini dat quòd cùm longè maximam partem exercitus amisisset, auctor deditionis supplicio, quàm prælio mori maluerit. Similiter Volumnium, uel ut alij legendum arbitrantur, Valerium Numeium, Vari legatum, cætera quietum ac probum, turpe exemplũ in eo prælio prodidisse. Nam ipsum suos, qui à Germanis spoliati erant, reliquisse, ac fuga cum aliquot alis Rhenum petijsse. Quod eius facinus Diuina ultio exceperit. Non enim desertis superfuisse, sed desertorem in Rheno occidisse.

Quàm inhumaniter in Vari cadauer sæuitum sit. Caput Septimum.

Præter hęc Paterculus tradit, Germanos tam efferè atque immaniter in Vari cadauer sæuijsse, ut corpus semiustum lacerarint, caput eius abscissum, latumq; ad Maroboduum, & ab eo missum ad Cæsarem Tyberium, qui id Gentilitij tandem tumuli sepultura honorarit.

De

De Tyberij profectione in Germaniam post cladem Varianam, & rebus ab eo gestis, Caput octauum.

PReterea Paterculus historiam hanc prosequens, subnectit, Cæsarem Tyberium, hisce in Pannonia auditis, ad patrem Octauianum Augustū tanquā perpetuum patronum Romani imperij reuolasse. Missum igitur ab Augusto Tiberium in Germaniam. Et quamuis Germani post hanc cladem, Cymbricam Teuthonicamq; Italię minitati fuerint, nihilominus Tiberium in interiora Germaniæ ultra Rhenum penetrasse, limites aperuisse, agros uastasse, domos uisisse, obuios ac resistentes fudisse, maximaq; cum gloria, incolumi omnium, quos transduxerat numero in hyberna reuersum.

De uirtute quorundam Romanorum in prelio Variano, Caput nonum.

VLterius Paterculus L. Asperniati, hoc testimoniū tribuit, quòd legatus sub auunculo suo Varo militās, gnaua uirilíq; opera duarū legionum, quibus præerat, exercitum immunem tanta calamitate seruarit, maturèq; ad inferiora hiberna descendendo uacillantium etiam cis Rhenum sitarum gentium animos confirmarit. Quibus idem addit, nec L. Ceditij Romanorum prefecti uirtutem silentio prætereundam. Eum enim cum suis Alisone (quæ in Palatinatu inter Vuormatiam & Ebenburgum arcem olim Francisci Sickingij sita est, & hodie Alsheimium dicitur) immensis Germanorum copijs circumdatum, omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, uis hostium fecerit inexsuperabiles, nec temeratio consilio, nec segni prudentia usum, ferro sibi ad suos peperisse reditum. Ex quo apparet, Varum grauem sanè & bonæ uoluntatis uirum, magis defectum imperatoris consilio, quàm uirtute destitutum militum se, magnificentissimumq; perdidisse exercitum. Celeri quoque eulogio Paterculus ornat Caldum Celium, uetustate familię clarissimum, qui cùm à Germanis in captiuos sęuiretur, complexus caternarum seriem, quibus uinctus erat, ita illas illiserit capiti suo, ut protinus pariter sanguinis cerebrique profluuio expirarit. Id quod abundè satis testatur Romanos cladem Varianā per quam acerbè tulisse. Nec dubitandum, quin multa memorabilia de Arminij & Germanorum uirtute referri possent, nisi historię ab auctoribus conscriptę, singulari Germanorum odio à Romanis suppressæ fuissent. Mihi etenim neutiquam fit uerisimile, omnia quæ Plinius, Liuius, Paterculus, & alij classici historici, non tanquam gregarij milites, sed duces, bellorum præfecti, atq; legati, uerè fideliter ac diligenter literarum monumentis consignarunt absq; dolo & fraude deperdita esse. Veruntamen cùm illa interciderint, Germanis fragmenta ueritatis extantia, atq; honorifica testimonia exterorum ante mille quingintos annos, de maiorum suorum uirtute conscripta, amplectenda erunt. Ac potius ea exempla nobilitas Germanica tanquam in speculum quoddam intueri, eaq; imitari debebat, quàm dies noctesq; helluando continuare, nec dignum quid nobilitate tentare uel audere. Cladis Varianę quoque Paulus Orosius, licet breuibus uerbis, meminit historiarum suarum libro septimo, capite 21. qui natione Hispanus, adeò studio addiscēdarum sacrarum literarum flagrauit, ut ex Hispanijs ab Oceani usq; littore ad diuum Augustinum in Africam, & inde ad Hieronymum in Syriam properarit.

De expeditione Cæsaris Germanici contra Arminium, Caput decimum.

POst Tyberij in Germaniam reditum & abitum, Cæsar Germanicus, auctore Tacito contra Arminium eiusq́ socios profectus est, & quatuor legiones, & quinque auxiliarium millia cum tumultuarijs cateruis Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinnæ tradidit, ac totidem legiones, duplicemq́ sociorum numerum ipse duxit. Cæcinnam contra Marsos, qui hodie Bergenses esse existimantur, mittēs, quos is cōgredi ausos prospero prælio cohibuit, ipse expeditum exercitum in Chattos rapuit. L. Apronio ad munitiones uiarum & fluminum relicto. Fuerat animus Cheruscis iuuare Chattos, sed exterruit Cæcinna huc illuc ferens arma.

De defectione popularium Segestis soceri Arminij, hoc eos ad ipsam impellente, Caput undecimum.

INterea populares Segestis instinctu Arminij ab ipso deficientes, ipsum circumsidebant, ualidiore apud eos Arminio bellum suadente, quàm Segeste Romanorum amicitiam spectante. Quare Segestes filium Seigimundum unà cum alijs legatis auxilium oraturis ad Germanicum misit, etsi conscientia cunctaretur, quippe qui anno quo Germani desciuēre, sacerdos apud aram Vbiorum creatus, uittis ruptis ad rebelles profugerat. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, patris mādata pertulit, atq; à Romanis benignè exceptus est.

Quomodo Cæsar Germanicus Segeste obsidione liberato filiam eius, Arminij uxorem grauidam, captiuam abduxerit, Caput duodecimum.

GErmanicus legatione Segestis audita, Seigimundū filiū eius cum præsidio Gallicam in ripam misit, ipse agmine conuerso in obsidentes Segestem pugnauit, eumq́ magna cum propinquorum & clientium turba eripuit. Inerant fœminæ nobiles, inter quas Arminij uxor, eademq́ filia Segestis Thusnelda uterum ex Arminio ferens, mariti magis quàm parētis animo, neq; uicta in lachrymas, neq; uoce supplex, compressis intra sinum manibus grauidum uterum intuens. Ferebantur & spolia Varianæ cladis, plerisq; eorum, qui tum in debitorem ueniebant prædæ data. Simul Segestes ipse, ingens uisu, & memoria bonæ atq; constantis societatis, ad Germanicum deductus uerba in hunc modum fecit. Non hic mihi primus erga populum Romanum fidei & constantiæ dies, ex quo à diuo Augusto ciuitate donatus sum, amicos, inimicosq́ ex uestris utilitatibus delegi, neq; odio patriæ (quippe proditores etiam eis quos anteponunt inuisi sunt) uerùm quia Romanis Germanisq́ idem conducere, & pacē, quàm bellum probabam. Ergo raptorem filiæ meæ, uiolatorem fœderis uestri Arminium, apud Varum qui tum exercitui præsidebat, reum feci. Dilatus segnitia ducis, quia parum præsidij in legib. erat, ut me & Arminium & conscios uinciret flagitaui. Testis illa nox, mihi utinam potius nouissima. Quæ secuta sunt defleri magis, quàm defendi possunt. Cæterùm & inieci cathenas Arminio, & à factione eius iniectas perpessus sum. Atq; ubi primùm tui copia, uetera nouis, & quieta turbidis ante habeo, neq; ob præmium, sed ut me perfidia exoluam, simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pœnitentiam, quàm perniciem maluerit. Pro iuuēta & errore filij ueniā precor. Filiā necessitate huc adductam fateor. Tuū erit consultate, utrū præualeat, q; ex Arminio cōcepit, an q̄d ex me

genita

genita est. Cæsar clementi responso liberis, propinquisque incolumitatem, ipsi sedem ueterem in prouincia pollicetur. Hæc fama dediti benigneque excepti Segestis uulgata, ut quibusque bellum inuitis aut cupientibus erat spe, uel dolore accipitur. Arminij uxor in Italiam abducta, Rauennæ uirilis sexus stirpem, quã Strabo Thumelich uocatam scribit, edidit, quæque ibidẽ Cornelio teste, educata est.

Quantopere Arminius captiuitate uxoris commotus sit, & eius inuectiua contra Romanos, & Segestem socerum. Caput decimumtertium.

ET si Arminius natura uehementis ac incitati ingenij esset, tamen super insitam uiolentiam, rapta uxor, seruitioque uterus uxoris subiectus, magis uecordem, transuersumque agebant. Quapropter per Cheruscos uolitabat, arma in Segestẽ, arma in Cæsarem poscens. Neque à probris temperabat, egregium patrem, magnum Imperatorem fortem exercitum, quorum tot manus unam mulierculam auexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque aduersus fœminas grauidas, sed palàm aduersus armatos bellum tractare: cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ dijs patrijs suspenderit: coleret Segestes uictam ripam: redderet filio sacerdotium. hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim & Rhenum uirgas, & secures, & togam uiderint: alijs gentibus ignorantia Imperij Romani inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando Germani exuerint, irritusque discesserit ille, inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tyberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pauescerent: Si patriam parentes, antiquã mallent, quàm dominos & nouas colonias, Arminium potius, gloriæ ac libertatis, quàm Segestem flagitiosæ seruitutis ducem sequerentur.

De gentibus per Arminium contra Romanos concitatis, Caput decimumquartum.

COnciti hac oratione non modo Cherusci, sed cõterminæ gentes, tractusque in partes Inguiomerus Arminij patruus, ueteri apud Romanos auctoritate: Vnde maior Cæsari metus, & ne bellum mole una ingrueret, Cæcinnam cum quadraginta cohortibus Romanis distrahendo hosti per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. Equidem Pado præfectus finibus Phrysiorum ducit, ipse impositas nauibus quatuor legiones per lacus uexit: simulque pedes, eques, classis apud prædictum amnem conuenere. Chauci, cum auxilia pollicerentur, in commilitium asciti sunt. Bructeros sua urentes, expedita cum manu L. Stertinius missu Germanici fudit, interque cędem & prædam reperit undeuicesimæ legionis Aquilam cũ Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Lupiam amnes inter uastatum.

Quàm honestè Cæsar Germanicus interfectorum in Variana clade corpora sepulturæ mandari curarit, Caput decimumquintum.

HAud procul Theutoburgensi saltu (is paucis miliaribus Dusseldorpio oppido, duci Iuliacensi in Marchia Bergensi subdito distat) reliquiæ Vari legionum que insepultæ dicebantur. Igitur cupido Cæsarem inuadit soluendi supremа militibus duci que, permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum, & sortem

hominum:

hominum: præmiſſo Cæcinna, ut occulta ſaltuum ſcrutaretur, pontesq́ & agge res humido paludum, & fallacibus campis imponeret. Incedunt mœſtos locos, uiſuq́ ac memoria deformes. Prima Vari caſtra lato ambitu, & dimenſis princi pijs, trium legionum manus oſtentabant: dein ſemiruto uallo, humili foſſa acciſæ iam reliquiæ conſediſſe intelligebantur. Medio campi albentia oſſa, ut fugerant, ut reſtiterant, diſiecta, uel aggerata. Adiacebant fragmina telorum, equorumq́ artus, ſimul truncis arborum antefixa ora. Lucis propinquis barbaræ arę, apud quos tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactauerant, & cladis eius ſuperſtites pugnā, aut uincula elapſi, referebāt, hîc cecidiſſe legatos, illic raptas aquilas, primū ubi uulnus Varo adactū, ubi infelici dextra, & ſuo ictu mortem inuenerit: quo tribunali cōcionatus Arminius, quot patibula captiuis, quæ ſcrobes: utq́ ſignis & aquilis per ſuperbiam inluſerit. Igitur Romanus qui adeſtat exercitus, ſextum poſt cladis annum, trium legionum oſſa, nullo noſcente, alienas reliquias, an ſuorum, humo tegeret, omnes ut coniunctos, ut conſanguineos, aucta in hoſtem ira, mœſti ſimul & infenſi condolebant. Primum extruendo tumulo ceſpitem Cæſar poſuit, gratiſsimo munere in defunctos, & præſentibus doloris ſocius. Quod Tyberio haud probatum, ſeu cuncta Germanici in deterius trahenti, ſiue exercitum imagine cæſorum inſepultorumq́ tardatum ad prælia, & formidoloſiorem hoſtium credebat. Neq́ Imperatorem auguratu, & uetuſtiſsimis cæremonijs prēditum, attrectare feralia debuiſſe.

De leui prælio inter Germanici & Arminij copias, commiſſo, Caput decimumſextum.

CVm ergo Arminius in auia receſsiſſet, Germanicus eum inſecutus, ubi primum copia fuit euehi equites, campumq́ quem hoſtis inſederat eripi iubet. Arminius colligi ſuos, & propinquare ſyluis monitos, uertit repente, mox ſignum prorumpendi dedit eis, quos per ſaltus occultauerat. Tunc noua acie turbatus eques, miſſęq́ ſubſidiariæ cohortes, & fugientiū agmine impulſæ auxerāt conſternationem: trudebanturq́ in paludem gnaram uincentibus, iniquā neſcijs, ni Cæſar productas legiones inſtruxiſſet: inde hoſtibus terror, fiducia militi, & manibus æquis abſceſſum. Mox reducto ad Miniſiam exercitum, legiones claſſe ut aduexerat, reportat. Pars equitū littore Oceani petere Rhenū iuſſa.

Quid quantumq́, negocij Arminius Cæcinnæ regredi uolenti exhibuerit, Caput decimumſeptimum.

POſtea Cecinna ſuum militem per pontes longos, quā maturimē, idq́ monitus, ducebat. Auguſtus is trames, uaſtas inter paludes, & quondam à L. Domitio aggeratus: cætera limoſa, tenacia graui cœno, aut riuis incerta erant: circùm ſyluæ paulatim accliues, quas tum Arminius impleuit compendijs uiarum & cito agmine, onuſtum ſarcinis armiſq́ militem cum anteueniſſet: Cæcinnæ dubitanti quonam modo ruptos uetuſtate pontes reponeret, ſimulq́ propulſaret hoſtem, caſtra metari in loco placuit, ut opus & alij prælium inciperēt. Germani perfringere ſtationes, ſeq́ inferre munitoribus uiſi, laceſſunt, circumgrediuntur, occurſant: miſcetur operantium bellantiumq́ clamor, & cuncta pariter Romanis aduerſa, locus uligine profunda, idem ad gradum inſtabilis, procedentibus lubricus, corpora grauia loricis, neq́ librare pila inter undas poterant. Contrà, Cheruſcis ſueta apud paludes prælia, procera membra, haſtæ ingētes ad uulnera facienda, quamuis procul. Nox demum inclinans tum legiones aduerſæ pugnę exemit. Germani ob proſpera indefeſsi, ne tum quidem ſumpta

quiete,

quiete, quantum aquarum circumsurgentibus iugis oritur, uertere in subiecta mersaque humo, & obruto, quod effectum operis, duplicatus militi labor.

Quomodo Arminius Cæcinnam cum suis in fugam compulerit,
Caput decimumoctauum.

QVadragesimum stipendium Cæcinna parendi aut imperitandi habebat, secundarum ambiguarumque rerũ sciẽs, eoque interritus. Igitur futura uoluens, non aliud reperit, quàm ut hostem syluis coherceret, donec saucij, quantumque grauioris agminis, anteirent. Nam medio montium & paludum porrigebatur planicies, quæ tenuẽ aciem pateretur. Deligũtur legiones, quinta dextro lateri, undeuigesima in leuum, primani ducẽdum ad agmen, uicesimanus aduersum secuturos: Nox per diuersa inquies, cùm Germani festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subiecta uallium ac resultantes saltus complerent, apud Romanos inualidi ignes, interruptæ uoces, atque ipsi passim adiacerent uallo, oberrarent tentorijs, insomnes magis quàm peruigiles: ducemque terruit dira quies. Nã Quintilium Varum sanguine oblitum, & paludibus emersum, cernere, & audire uisus est, uelut upcantem, non tamen obsecutus, & manum intendentis repulisse. Cœpta luce missæ in latera legiones, metu, an contumacia locum deseruẽre, capto propere campo humentia ultra. Neque tamen Arminius, quanquam libero incursu, statim prorupit: sed ut hesẽre cœno, fossisque impedimẽta, turbati circùm milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus, & lentæ aduersum imperia aures, erumpere Germanos iubet, clamitans: En Varus, & eodẽque iterum facto uictæ legiones. Simul hæc, & cum delectis scindit agmen, equisque maximè uulnera ingerit. Illi sanguine suo, & lubrico paludũ lapsantes, excussis rectoribus disijcere obuios, proterere iacentes. Plurimus circa aquilas labor, quæ neque aduersum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcinna dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumueniebatur, ni prima legio sese opposuisset, iuuit hostium auiditas, omissa cæde, prædam sectantium, enisæque legiones uesperascente die in aperta & solida.

In quantam consternationem Romani fortuito casu coniecti
sint, Caput decimumnonum.

NEc is miseriarum Romanarum finis, struendum erat uallum, petendus agger: Amissa magna ex parte, per quę egeritur humus, aut exciditur cespes. Non tentoria manipulis, non fomenta saucijs, Infectos cœno, aut cruore, cibos diuidẽtes, funestas tenebras, & tot hominum millibus, unum iam reliquum diẽ lamentabantur. Fortè equus, abruptis uinculis uagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbauit. Tanta inde consternatio irrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maximè petebatur, auersa hosti, & fugientibus tutior. Cæcinna comperto uanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, neque manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret, proiectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit uiam: simul tribuni & centuriones falsum pauorem docuerunt.

Quomodo

Quomodo Romani Germanos, castra ipsorum oppugnantes repulerint, Caput Vigesimum.

POst hęc Cęcinna Romanos contractos in principia, iussosq́ dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: Vnam in armis salutem, sed ea consilio temperanda: manendumq́ intra uallum, donec expugnandi hostes spe, propiùs succederent: mox undiq́ erumpendum. illa eruptione ad Rhenum perueniri. Quod si fugerent, pluresq sylvas, profundas magis paludes, sæuitiam hostium superesse. At uictoribus decus, gloriam, quę domi cara, quæ in castris honesta memorat. Reticuit de aduersis. Equos dehinc, orsus à suis, legatorum tribunorumq́ nulla ambitione fortissimo cuiq́ bellatori tradit: ut hi, mox pedites hostem inuaderent. Haud minus inquies Germanus, spe, cupidine, & diuersis ducum sententijs agebat: Arminio, sinerēt egredi, egressosq́ rursum per humida & impedita circumuenirent, suadente: atrociora Inguiomero, & læta Germanis, ut uallum armis ambirent, promptam expugnationem, plures captiuos, incorruptam prędam fore. Igitur orta die, proruunt fossas, iniiciunt crates, summa ualli prensant, raro super milite, & quasi ob metum defixo. Postquā hæsêre munimentis, datur cohortibus signum, cornuaq́ ac tubæ concinuêre: exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, non hîc syluas, nec paludes, sed ęquis locis æquos deos. Hosti facile excidium, & paucos ac cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum quanto inopina, tanto maiora offenduntur: cadebantq́ ut rebus secundis auidi, ita aduersis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post graue uulnus, pugnam deseruêre. Vulgus trucidatum est, donec ira & dies permansit: nocte demum reuersę legiones, quamuis plus uulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, uim, sanitatem, copias, cuncta in uictoria habuere. Peruaserat interim circumuenti exercitus fama, & infesto Germanorum agmine Gallias peti, ac ni Agrippina, Cęsaris Germanici uxor, mater Caligulæ, impositum Rheno pontem solui prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. Sed fœmina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusq́ ut quis inops, aut saucius, uestem & fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis laudes & grates reuersis legionibus habētem.

De discrimine, in quo Romani aduersus Arminium missi, Oceano fluctuum tempestate tumescente, constituti fuerunt, Caput XXI.

POstea Germanicus legionum, quas nauibus uexerat, secūdam & quartamdecimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo leuior classis uadoso mari innaret, uel reciproco sideret. Vitellius primū iter sicca humo, aut modicè adlabente ęstu, quietum habuit. Mox impulsu Aquilonis, simul sidere æquinoctij, quo maximè tumescit Oceanus, rapi, agiq́ agmen. Et opplebantur terræ. Eidem freto, littori, campis facies. Neq́ discerni poterant incerta ab solidis, breuia à profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus iumēta, sarcinæ. Corpora exanima, interfluunt, occursant. Permiscentur inter se manipuli, modò pectore, modò ore tenus extantes, aliquando subtracto solo disiecti aut obruti. Nec uox, & mutui hortatus iuuabant. Aduersante unda, nihil strenuus ab ignauo, sapiēs à prudenti, consilia à casu differre, cuncta pari uiolentia inuoluebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. pernoctauêre sine utensilibus, sine igni: magna pars nudo aut mulctato corpore, haud minus miserabiles, quàm quos hostis circumsidet. Quippe illis honestę mortis

usus:

usus: his inglorium exitium Lux reddidit terram: penetratumq; ad amnem Visurgim, quo Cęsar classe contenderat. Impositę deinde legiones, uagante fama submersas, nec fides salutis, ante quam Cęsarem exercitumq; reducem uidere. Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segestis pręmissus, ipsum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat. Data utriq; uenia, facile Segimero, cunctantius filio: quia Quintilij Vari corpus illusisse dicebatur.

De æmulatione Tiberij aduersus Germanicum, & colloquio Arminij cum Flauio fratre, Caput Vigesimumsecundum.

Germanico tertium iam annum in Germania belligerante, ac rebus in Armenia turbatis, Tiberius Germanicum suetis legionibus per quàm liben ter abstraxisset. At hic quanto altiora in eum studia militū, & aucta patrui uoluntas, tanto celerandę uictoriæ intentior tractare præliorum uias, & bellum contra Arminium continuare, ita ut ad Visurgim perueniret: Quò cùm appulisset, eius in ripa cum cœteris primoribus Arminius astitit, quęsitoq; an Cęsar uenisset, postquam adesse respōnsum est, ut liceret cum fratre colloqui, orauit. Erat is in exercitu cognomento Flauius, insignis fide, & amisso per uulnus ocolo paucis antè annis duce Tiberio. Tum permissum: progressusq; salutatur ab Arminio, qui amotis stipatoribus, ut sagittarij Romani pro ripa dispositi abscederēt, postulat, & postquam digresi, unde ea deformitas oris interrogat fratrem. Illo locum, & prælium referente, quod'nam pręmium recepisset exquirit. Flauius aucta stipendia, torquem, & coronam, aliaq; militaria dona memorat: irridente Arminio uilia seruitij pretia. Exin diuersi ordiuntur. Hic magnitudinem Romanam, opes Cęsaris, & uictis graues pœnas, in deditionem uenienti paratam clementiam, neq; coniugem, & filium eius hostiliter haberi. Ille fas patrię, libertatem auitam, penetrales Germanię deos, matrem precum sociam, ne propinquorum & adfinium, denique gentis suę desertor & proditor, quàm imperator esse mallet. Paulatim inde ad iurgia prolapsi, quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, armaq; & ęquum poscentem Flauium attinuisset. Cernebatur contra minitabundus Arminius, præliumq; denuncians. Nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit.

De leui prælio Germanorum, cum tribus Romanorum præfectis, Caput uicesimumtertium.

Caesar Germanorum acie ita instructa, nisi pontibus præsidijsq; impositis dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem uado trāsmittit. Pręfuère Stertinius, & è numero primipilarium Aemilius, distantibus locis inuecti, ut hostem deducerent. Quà celerrimus amnis, Carioualda dux Batauorum erupit. Eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumiectam traxere: deinde coorti, & undiq; effusi trudunt aduersos, instant cedentibus, collectosq; in orbem pars congresi, quidam eminus proturbant. Cariovalda diu sustentata hostium sæuitia, hortatus suos, ut ingruentes cateruas globo fringerent, atq; ipse in densissimos irrumpens, congestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circà. Cęteros uis sua, aut equites cum Stertinio Aemilioq; subuenientes, periculo eximère.

Di

De pugna inter Arminium & Germanicum commissa.
Caput uigesimumquartum.

CÆsar transgressus Visurgim, indicio perfugæ, cógnoscit delectum ab Arminio locum pugnæ, conuenisse & alias nationes in syluam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. Habita indici fides, & cernebantur ignes, suggressique propius speculatores audiri fremitum equorum, immensique & inconditi agminis murmur attulêre. Igitur propinquo summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat. Tribunos & centuriones læta sępius quàm comperta nunciare, libertorum seruilia ingenia, amicis inesse adulationem: si cōcio uocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere: penitus noscēdas mentes, cum secreti & incustoditi inter militaris cibos, spem aut metum proferrent. Nocte cœpta, egressus augurali, per occulta, & uigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferina pelle, adit castrorum uias, adsistit tabernaculis, fruiturque fama sui: cùm hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam comitatem, per seria, per iocos eundem animum laudibus ferrent: reddēdamque gratiam in acie faterentur, simul perfidos, & ruptores pacis, ultioni & glorię mactandos. Inter quæ unus hostium Latinæ linguæ sciēs; acto ad uallum equo, uoce magna, coniuges, & agros, & stipendij indies, donec bellarentur, sestertios centenos, si quis transfugisset Arminij nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras, ueniret dies, daretur pugna, sumpturum militem Germanorum agros, tracturum coniuges: accipere omen, & matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare. Tertia fermè uigilia adscultatum est castris sine coniectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remissum sensere. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, uiditque se operatum, & sanguine sacro respersa prætexta, pulchriorem aliam manibus auiæ Augustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspicijs uocat concionem, & quæ sapiētia præuisa, atque imminenti pugnæ differit. Non campos modò militi Romano ad prælium bonos, sed si ratio adsit, syluas & saltus. Nec enim immensa Germanorum scuta, enormes hastas inter truncos arborum, & enata humo uirgulta perinde haberi quā pila, & gladios, et hęrentia corpori tegmina, densarent ictus, ora mucronibus quærerent: non loricam Germano, non galeam: ne scuta quidem ferro neruoque firmata, sed uiminum textus, uel tenues & fucatas colore tabulas: primam utcunque aciem hastatā, cæteris præusta, aut breuia tela: iam corpus, ut uisu toruum, & ad breuem impetum ualidum, sic nulla uulnerum patientia, siue pudore flagitij, siue cura ducum, abire, fugere, pauidos aduersis, inter secunda, non diuini, non humani iuris memores: si tædio uiarum, ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim quàm Rhenum: neque bellum ultra, modo se patris, patruique uestigia prementem, ijsdem in terris uictorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugnæ datum.

Nec Arminius, aut cæteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari. Hos esse Romanos, Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tollerarēt, seditionem induerint: quorum pars onusta uulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus, infensis rursum hostibus, aduersis dijs obijciant, nulla boni spe: classem quippe & auia Oceani quæsita, ne quis uenientibus occurreret: ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint manus, inane uictis uentorum remorumue subsidium: meminissent modo auaritiæ, crudelitatis, superbiæ: aliud sibi reliquum, quàm tenere libertatem, aut mori ante seruitium? Sic accensos, & pręlium poscentes in campum, cui Idistauiso nomen, deducunt: is medius inter Visurgim & colles, ut ripę fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæquali-

inæqualiter sinuatur. Ponè tergum insurgebat sylua editis in altum ramis, & pura humo inter arborum truncos. Campum & prima syluarum Germana acies tenuit, soli Cherusci iuga insedere, ut prælïantibus Romanis desuper incurrerent. Romanus exercitus sic incessit: auxiliares Galli, Germaniq; in frõte, post quos pedites sagittarij, dein quatuor legiones, & cum duabus prætorijs cohortibus, ac delecto equite Cæsar; exin totidem aliæ legiones, & leuis armatura cum equite sagittario, cæteræq; sociorum cohortes. Intentus paratusq; miles, ut ordo agminis in aciem adsisteret. Visis Cheruscorum cateruis, quę per ferociam proruperant, ualidissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum cæteris turmis circumgredi, tergaue inuadere iubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium octo aquilæ petere syluas, & intrare uisæ, Imperatorem aduertere: exclamat, irent, sequerentur Romanas aues, propria legionum numina. Simul pedestris acies infertur, & præmissus eques, postremos ac latera impulit: Mirumq; dictu, duo hostium agmina diuersa fuga, qui syluam tenuerãt in aperta, qui campis adstiterant, in syluam ruebant. Mediq; inter hos Cherusci, collibus detrudebantur, inter quos insignis Arminius, manu, uoce, uulnere sustentabat pugnam. Incubueratq; sagittarijs, illa rupturus, ni Rhætorum, Vindelicorumq;, & Gallicæ cohortes signa obiecissent: nisu tamen corporis & impetu equi peruasit, oblitus faciem suo cruore ne nosceretur. Quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emissumq; tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit. Cæteri passim trucidati. Et plerosq; tranare Visurgim conantes, iniecta tela aut uis fluminis, postremò moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. Quidam turpi fuga in summa arborum uisi, ramisq; se occultantes, admotis sagittarijs per ludibrium figebentur: alios prorutæ arbores adflixere. Magna ea uictoria, neq; cruenta Romanis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem cæsi hostes, decem milia passuum cadaueribus atq; armis oppleuere, repertis inter spolia eorum cathenis, quas in Romanos, ut non dubio euentu portauerant. Miles in loco prœlij Tiberium Imperatorem salutauit, struxitq́ue aggerem, & in modum trophęorum arma, subscriptis uictarum gentium nominibus imposuit.

De alia pugna inter Germanos & Romanos in sylua commissa. Caput XXV.

Haud perinde Germanos uulnera, luctus, excidia, quàm ea species dolore & ira adfecit. Qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam uolunt, arma rapiunt, plebes, primores, iuuentus, senes, agmen Romanum repentè incursant, turbant, postremo deligũt locum, flumine & syluis clausum, arcta intus planicie, & humida: syluas quoq; profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angriuarij lato agere extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur. Hic pedes adstitit, equitem propinquis lucis texere, ut ingressis syluã legionibus, à tergo foret. Nihil ex ijs Cæsari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta nouerat, astusq; hostium in perniciem ipsis uertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem, campumq;. Peditum aciem ita instruxit, ut pars æquo in syluam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur, quod arduum sibi: cætera legatis permisit: Quibus plana euenerant, facile irrupere: queis impugnandus agger, ut si murum succederent, grauibus supernè ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisq; paulum legionibus, funditores libratoresq; excutere tela, & proturbare hostem iubet missę è tormentis hastę. Quantoq; conspicui magis propugnatores, tanto pluribus uulneribus deiecti. Primus Cæsar cum prætorijs cohortibus capto uallo, dedit impetũ in syluas

Kk conlato

conlato illic gradu certatum. Hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant. Vtrisque necessitas in loco, spes in uirtute, salus in uictoria. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ & armorum superabantur, cùm ingens multitudo arctis locis, prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus, & uelocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prælium: contrà miles, cui scutum pectori adpressum, & insidens capulo manus, latos Germanorum artus, nuda ora foderet, uiam'que strage hostium aperiret, in prõpto iam Arminio ob continua pericula, siue illum recens acceptum uulnus tardauerat. Quin & Inguiomerum uolitantem acie, fortuna magis, quam uirtus deserebat. Et Germanicus quo magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatq; insisterent cædibus, nil opus captiuis, solam internecionem gentis finem bello fore. Iamq́ue sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris, cæteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt. Equites ambiguo certauere, Laudatis pro concione uictoribus Cæsar, congeriem armorum struxit, super bo cum titulo, DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIM'QVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MONVMENTA MARTI, ET IOVI, ET AVGVSTO SACRAVISSE. De se nihil addidit, metu inuidiæ an ratus conscientiam facti satis esse.

Quomodo classis Germanici in Oceano Germanico periclitata sit, Caput XXVI.

AEstate iam adulta, legionum aliæ itinere terrestri in hybernacula remissæ, plures Cæsar classi impositas, per flumen Amisiam Oceano inuexit. Ac primò placidum æquor mille nauiũ remis strepere, aut uelis impelli: mox atro nubium globo effusa grãdo: simul uarijs undiq; procellis, incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesq; pauidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, uel intempestiuè iuuat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc cœlum, & mare omne in Austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso urbium tractu ualidus, & rigore uicini septemtrionis horridior, rapuit, disiecitq; naues in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis, uel per occulta uada infestas. Quibus paulum ægreq; uitatis, postquam mutabat æstus, eodemq; quò uentus ferebat, non adhærere anchoris, non exhaurire irrumpentes undas poterant: equi, iumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo leuarentur aluei manantes per latera, & fluctu superurgente. Quanto uiolentior cætero mari Oceanus, & truculentia cœli præstat Germania, tantum illa clades nouitate & magnitudine excessit, hostilibus circum littoribus, aut ita uasto & profundo, ut credatur nouissimum ac sine terris mare. Pars nauium haustæ sunt, plures apud insulas longius sitas eiectæ: milesq; nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa tolerauerant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram appulit, quem per omnes illos dies noctesq; apud scopulos, & prominentes oras, cum se tanti exitij reum clamitaret, uix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, & secundante uento, claudæ naues, raro remigio, aut intentis uestibus, & quædam à ualidioribus tractæ, reuertêre, quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas, collecti ea cura plerique. Multos Angriuarij nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddere. Quidam in Britanniam rapti, & remissi à regulis. Vt quis ex longinquo reuenerat, miracula narrabant, uim turbinum, & inauditas uolucres, monstra maris, ambiguas hominum &

hium & belluarum formis, uisa, siue ex metu credita. Sed fama classis amissæ, ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum erexit.

Romani defossam Varianæ Legionis aquilam recuperant,
Caput XXVII.

POst tale tantumq́ periculum Germanicus C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Chattos imperat: ipse maioribus copijs Marsos irrumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus, propinquo loco defossam Varianæ legionis aquilam, modico præsidio seruari indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem à fronte eliceret, alij qui terga circumgressi recluderent humum, & utrisq́ adfuit fortuna. Eo promptior Cæsar introrsus, populatur, excindit, non ausum congredi hostem, aut sicubi restiterat, statim pulsum, nec unquam magis (ut ex captiuis cognitum est) pauentem. Quippe inuictos, & nullis casibus superabiles Romanos prædicabant, qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum uirorumq́ corporibus littora, eadem uirtute, pari ferocia, & ueluti aucti numero irrupissent. Reductus inde in Hiona miles, lætus animi, quòd aduersa maris, expeditione prospera pensauisset: additq́ munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat exoluendo. Nec dubium habebatur labare hostes, petendæq́ pacis consilia sumere proxima æstas adijceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, rediret ad decretum triumphum: satis iam euentuū, satis casuum: prospera illi & magna prælia, eorum quoque meminisset, quæ uenti & fluctus nulla ducis culpa, grauia tamen & sæua damna intulissent: se nouies à Diuo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quàm ui perfecisse: sic Sicambros in deditionem acceptos, sic Sueuos, regemq́ Marobadum pace obstrictum: posse & Cheruscos, cæterasq́ rebellium gentes, quando Romanæ ultioni consultum est, internis discordijs relinqui. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam eius aggreditur, alterum consulatum offerendo, cuius munia præsens obiret. Simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hostes, non nisi apud Germanias nomen adsequi Imperatorium, & deportare lauream posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quanquam fingi ea, seq́ per inuidiam parto iam decori abstrahi intelligeret.

De Triumpho Germanici ob dictos Germanos, Caput uicesimum octauum.

C. Cælio, L. Pomponio COSS. Germanicus Cæsar ad VII. Kalendas Iunias triumphauit de Cheruscis, Chattisq́ & Angriuarijs, quæq́ aliæ nationes usq́ ad Albim colunt. uecta spolia, captiui, simulachra montium, fluminum, præliorum: bellumq́, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur: augebat intuentium uisus eximia ipsius species, currusq́ quinq́ liberis onustus. Et quidem Strabone auctore, libro septimo, Germanicus in triumpho duxit aliquot Germaniæ principes: utpote Sigemundum Sigestis filium, Cheruscorum ducem, Thuaneldam Arminij, eo tempore adhuc contra Romanos belligerantis uxorem. In triumpho quoque ductum fert Strabo Arminij filiolum: triennē, nomine Thumelich, & Sesitaach filium Segeneri, & Ramim coniugem Vetomeri ducis Batauorum filiam: Adhæc Segestea socer Arminij quoq́ in triumpho ductus est, etsi perhonorificentius cęteris quod cum genero non consensisset, sed in initio belli Romanorum partes secutus esset.

De bello Arminij contra Marobodum Sueuorum ac Longobardorum regem, Caput XXIX.

DEinde nouum bellum in Germania exarsit inter Maroboduum Sueuorũ & Langobardorum regem, etsi sint qui tradant, anno Christi nati decimo octauo, Imperij Tiberij tertio, Druso Romanorum duce, conciliatore pacem inter ipsos factam. Nam Sueui prætendebantur auxilium aduersus Cheruscos orantes: Nam discessu Romanorum, ac uacui externo metu, gentis adsuetudine, & tum æmulatione gloriæ arma in se uerterant. Vis nationum, uirtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen inuisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem fauor habebat. Igitur non modo Cherusci, socijque eorum, uetus Arminij miles, sumpsere bellum, sed è regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Semnones ac Langobardi defecere ad eum. Quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduũ perfugisset, non aliam ob causam, quàm quia fratris filio iuueni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies, pari utrinque spe, nec, ut olim apud Germanos uagis incursibus, aut disiectas per cateruas. Quippe longa aduersus Romanos militia insueuerant sequi signa, subsidijs firmari, dicta Imperatorum accipere. Ac tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque aduectus erat, recuperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc, & tela Romanis direpta, in manibus multorum ostentabat: contra fugacem Maroboduum appellans, præliorum expertem, Herciniæ latebris defentum, ac mox per dona & legationes petiuisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum quàm Varum Quintilium interfecerint: meminissent modò tot præliorum, quorũ euẽtu, & ad postremũ eiectis Romanis satis probatos, penes utros summa belli fuerit. Neque Maroboduus iactantia sui, aut probris in hostem abstinebat, sed Inguimerum tenens, illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consilijs gesta, quæ prosperè ceciderint, testabatur: Vecordem, Arminium, & rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres uacuas legiones, & ducem fraudis ignarum, perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ & ignominia sua, cum coniunx, cum filius eius seruitium adhuc tolerent. At se duodecim legionibus peditum duce Tiberio, illibatam Germanorũ gloriam seruauisse, mox conditionibus æquis discessum: neque pœnitere, quod ipsorum in manu sit, integrum aduersus Romanos bellum, an pacem incruentam malint. His uocibus instructos exercitus, propriæ quoque causæ stimulabant. Cum à Cheruscis Langobardisque, pro antiquo decore, aut recente libertate, & contra augendæ dominationi certaretur. Non alias maiori mole concursum. Neque ambiguo magis euentu, fusis utrinque dextris cornibus. Sperabaturque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculi fuit, & transfugis paulatim nudatis in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est, non iure eum aduersus Cheruscos arma Romana inuocare, qui pugnantes in eundem hostem Romanos nulla ope iuuisset. Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator. Ad extremum uerò Maroboduo undique deserto, nõ aliud subsidium, quam misericordia Cæsaris fuit. Transgressus Danubium, qua Noricam prouinciam profluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunę: nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se uocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. Responsum à Cæsare, tutam ei honoratamque sedem in Italia fore si maneret: sin rebus suis aliud cõduceret, abiturum fide qua uenisset. Cęterum apud Senatum disseruit non Philippum Athenensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. Extat oratio, qua magnitudinem uiri

uiolentiam

uiolentiam subiectarum ei gentium, & quàm propinquus Italiæ hostis, suâq; in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Rauennæ habitus, si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus in regnum ostentabatur; sed non excessit Italia per duodeuiginti annos, consenuitq; multum imminuta claritate ob nimiam uiuendi cupidiaem.

De Adgandestrio principe Chattorum se Arminium ueneno sublaturum Romanis promittente, Caput trigesimum.

ARminio armis inuicto, prout Cornelius Tacitus, ab eorundē temporum scriptoribus memoriæ proditum refert, Adgandestrius Chattorum princeps, Romam Senatui literas scripsit, quibus mortem Arminij promittebat, si patrandæ neci uenenum mitteretur: Responsum uerò esse non fraude, neque occultè sed palàm & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.

De exitu Arminij laudumq; testimonijs, quibus eum Romani scriptores ornarunt, Caput trigesimumprimum.

ABscedentibus ex Germania Romanis, & pulso Maroboduo, Arminius regnum adfectans, libertatē populariū aduersam habuit: petitusq; armis cū uaria fortuna certaret, dolo propinquorū cecidit, liberator haud dubiè Germaniç, & qui nō primordia populi Romani, sicuti alij reges ducesq;, sed florentissimum Imperium lacessierit, prçlijs ambiguus, bello non uictus, ut Tacitus ait.

De ætate Arminij, & annis regni eius, Caput trigesimumsecundum.

SEptem & triginta annos uitæ Arminius expleuit, anno ætatis uigesimo quinto gubernacula suscipiens, duodecim ea annos tenuit, Alexandri Magni ferè exemplo, nihilominus tam breui temporis spacio rebus maximis confectis, Grçcorū annalibus, Tacito id perhibente, ignotus, qui sua tantùm mirantur: Romanis quoq; haud perinde celebris, dum uetera extollunt, recentium incuriosi: Vtut uerò sese res habeat, cladem Varianam maximam, eamq; Romanis grauissimam fuisse, uel id indicio est, quod Paterculus scribit, ante se quosdam uolumina iusta de ea scripsisse, se quoque de ea integra conditurum esse.

De phano seu idolo Irmsuel, Caput trigesimum tertium.

IRmensuel aliqui, & inter hos prçcipue Tetmarus Episcopus Mersburgensis, qui tempore Henrici primi Imperatoris, mariti diuæ Kunigundis uixit: & Albertus Krantzius eum sequens, scribunt, fuisse Idolum, & quidem Tetmarus putat, id idolum stetisse Mersburgi, eo in loco, quo posteà templum Diuo Petro constructum est. Cæterum Krantzius in sua Saxonia putat dictum Irmensuel, quasi Mercurij statuam, qui Hermes dicitur: Vel quasi Idermansuel, id est, comune profugium & Asylum omnium: eamq; statuam in oppido Saxoniæ Mersburgo, in monte Eresbergo stetisse: quam Carolus Magnus in bello contra Saxones paganos subuerterit. Cæterum ut alij, sic & ipse certo statuere nequit, an id de Mersburgo Vuestphaliæ, an de alio ad Salam sito, accipiendum sit, id quod aliorum iudicio relinquo. Mihi postquam historiam Arminij tra-

ctate cœpi, Irmensúel, dictum esse uidetur, quasi Arminij statuam, quæ in eius honorem more Romanorum, aliarumq; gentium sit erecta: ac initiò quidem dictam Arminij statuam, post ea tempore progrediente uocem corruptam, atque in Irmensuel mutatam. Id quemaximè ea de causa, quod Arminius circiter ista loca bellum contra Romanos gesserit. Erat uerò, ut idem Krantzius scribit armati toto corpore effigies, cuius in dextra signum militare præferens rosam, cuius breue momentum, & facilis ortus & interitus, ita euentus præliorum. In sinistram libram expandit: dubiam pugnantium sortem facile huc ac illuc inclinantem: Pectua inerme Vrsum præferebat, interritum bellatorum animum insinuans: in clypeo, qui bestijs imperitat: inuictum ad fortia facta impetum monstrat. Floribus conscito campo, in quo stabat, quod nihil iucundius solet uideri fortibus, quam in acie uirtutem ostendere. Id quod, ut alijs occasionem de hac re cogitandi præberem, in fine huius libelli obiter attingere uolui: Deo opt. atque æterno perpetua laus sit.

HISTORIAE DE ARMINIO, FINIS.

DE PRISCA AC VERA ALPINA RHÆTIA, CVM CÆTERO ALPINARVM GENTIVM TRACTV, NOBILIS AC ERUDITA EX OPTIMIS QUIBUSQ; AC PROBATISSIMIS AUTORIBUS DESCRIPTIO, AUTORE ÆGIDIO SCHUDO CLARONENSE, UIRO APUD HELUETIOS CLARISSIMO.

AEGIDIO SCHVDO CLARONENSI, VIRO APVD HELVETIOS CONSULARI CLARISSIMO, OMNIBUSQ; MODIS ORNATISSIMO, Sebast. Munst. D. S.

MITTO *ad te, humaniss. uir, opus tuum, tabulam scilicet Alpinarum regionum, cum adiuncto libello, sed non sine fœnore. Te agnoscit authorem fœtus tui, qui Hercules audacia Alpes inaccessas, montesq; illos horrendos, perpetuò rigescentes frigore, & niue nunquam resolubili candicantes aggressus, submissis humeris eos in uniuersum mundum portare & transferre contendisti, ut etiam extremi nostri orbis habitatores, Britanni scilicet & Hispani, apud se habituri sint Alpes, admiraturiq; giganteum illum animi tui conatum & robur, qui potueris tantorũ montium molem, tot ualles, tot amnes, tot populos, tot stagnantia maria, tot deniq; ciuitates & loca in tam exiguam transferre chartam. At scio & uerè sciò, in his congerendis & iuste proportione digerendis, tibi non tantum insumptum laboris, quantum exegit indefessum illud tuum studium, dum perpetua lectione sursum ac deorsum per tot autores & historicos, eorumq; quosdam inconditos iactaris, & pugnantes plerunq; sententias componere cogeris, aut certè quem sequaris autorem, cuiq; adhibeas fidem circumspicis: & sic circumspicis, ne rabulis calumniandi occasionem prebeas, & pro gratia conuiciare potes. Spero hoc pulcherrimum tuum studium, quo patriam tuam & uicinam Rhætiam, sic cum perpetua & nunquam intermoritura nominis tui laude illustrasti, plurimos incitaturum, ut tui exemplo & ipsi quoq; bene mereri de patrijs suis conentur. Cæterùm quem ego in hac tabula tua ædenda exantlarim laborem, non est quod hic referam. Certè diligentiæ nihil defuit, dum cogerer nunc adesse pictori, nunc sculptori, & nunc typographo, quoq; magis me urgebat, uersioni incumbere. Respuebat laborem hunc doctiss. ille tuus atq; meus* HENRICVS GLAREANVS, *querebaturq; se elegantem illam eloquentiæ tuæ uenam, in Latina uersione assequi non posse. Neq; alij hunc laborem subire uolebant, quem uir talis ac tantus assumere detrectauit. In his autem omnibus tabula ipsa iam cœpta excidi, & nihil desiderabatur quàm libri uersio. Adductus igitur ego, maiori fortassis audacia quàm debueram, imbecilles artus huic labori, quem alij recusarunt, applicui, & pro mea uirili librum uerti, ut etiam ab Italis, Gallis atq; alijs exteris nationibus legi posset. Notius est hodie in orbe Munsteri nomen, quàm ut ob meam infantiam à studiosis ueniam petere anxiè contendam. Sat fuerit, si uel tibi meus labor non displicuerit. Vale uir ornatissime. Basileæ, uicesimaquinta Martij.*

AEGIDII TSCHVDI CLARONENIS V. C. APVD HELVETIOS, IN LIBRVM ALPInarum gentium, præfatio.

NON multis retroactis temporibus, amice lector, egregia illa facta, memorabiliaque antiquorum gesta, quę in uicinis regionibus apud Rhenum & Danubium per Heluetios, Rauracos, Sueuos, Vindelicos, Rhætos, Sedunos, & confines eorum atque Gallorum & Germanorum contigerunt, tanta obliuione hodie deleta constat, ut etiam nomina ipsa, nedum insignium uirorum per quos, uerùm & locorum apud quæ hæc gesta sunt, interciderint, planeque nobis incognita facta sint. Et hinc factum, ut terrarum illarum indigenæ uanis plerunque moti coniecturis, fabulisque intenti, uarias de sua origine conceperint opiniones, ineptas insulsasque & à ueritate alienas de sua prognatione cudentes historias. Id autem hinc aduerti potest, certaque probari ratione, quod Germanorum lingua intra 750. annos cœpta est scribi, & in literarum complexionem coartari: Quid ergo uetustum apud illos inueniri poterit, quando nemo fuerit qui ante memoratum tempus res præclarè gestas annotarit, imò nec annotare potuerit, & nihil quantumlibet egregiè factum in mortalium memoria diu manere queat, nisi literis mandetur? Quòd si dixeris, à Latinis historicis Germanorum antiqua facta conscripta, non re audiemus, certi de hoc, quod apud illos nihil certum de eorum gestis inueniri possit. Somnia ergo sunt, uana & mera figmenta, quæ sub historiarũ specie passim circunferuntur, qualia sunt quę de Hildeprãdo & similibus uana loquacitas excogitauit, posteaquam apud nos Germanos omnia bona eruditio sic extincta fuit, ut & optimi autores, qui passim in bibliothecis repositi fuerãt, ab idiotis neglecti, squalore corrosi & carie uitiati perierũt. Nec obstat, apud exteros, puta in Italia, fuisse uiros egregia pręditos eruditione, qui nedum quæ à suis gesta sunt annotarunt, uerùm & quæ apud exteras nationes, cùm nullus talium regiones nostras unquam ingressus, quicquam lustrare aut uidere potuerit, ut taceam labores propter eas subijsse. Non ergo immeritò prima laus datur summæ eruditionis uiro HENRICO Glareano poëtæ, præceptori meo colendissimo, atque affini dilecto, qui primus apud nos, quod sciam, uetusta nomina in lucem reuocauit, quæ tunc ferè omnem humanam exciderãt memoriam, & ueluti obsoleta inusitataque nemini cognita erant. Qua in re pulchro exhibito exemplo, plurimos bonos uiros & fœlici pollentes ingenio excitauit, qui uestigia eius sectantes profundiùs uires ingeniorum suorum in huiusmodi exercuerunt, pressiusque acri suo iudicio omnia rimantes, non pauca ex tã multis relictis uestigijs, maiorum nostrorum facta ueluti ex tenebris in lucem reuocarunt. Ex quibus est BEATVS Rhenanus Selestadianus, uir incomparabili adoctrinæ & eruditionis, Bilibaldus Pirckheimerus, Gerardus Nouiomagus, Ioachimus Vadianus à Sancto Gallo, & ego nouissimus, qui & ipse quędam antiquorum gesta ex locorum uerisimilibus cõiecturis & probatis autoribus atque historicis, pro incolarum celebritate excerpsi & in unum collegi, potissimm, quę huius superioris Germaniæ & Alpinarum regionum mentionem facere uisa sunt.

AVTORVM, E QVIBVS SEQVENS RHAEtie historia est excerpta, catalogus. Porrò sub quo Imperatore, & quo tempore, ante uel post Christum natum, quisque uixerit, suis nominibus & numeris expressimus.

POLYBIVS Graecus. Hic fuit Scipionis Africani praeceptor, qui uixit ante Christum, annis 239.
Caius Iulius Caesar, qui floruit ante Christum, annis 43.
Horatius Flaccus poëta, qui fuit ante Christum, annis 8. sub Augusto.
Titus Liuius Patauinus.
Strabo Amasinus Graecus.
Publius Velleius Paterculus.
Trogus Pompeius, cuius historiam Iustinus in epitomen redegit.
Hi floruere sub Augusto & Tiberio, eo tempore quo Christus in humanis egit.
Pomponius Mela.
Caius Iulius Solinus. } Sub Vespasiano, annis
Caius Plinius Secundus. } à Christo nato 80.
Publius Cornelius Tacitus, sub Traiano. 100.
Caius Suetonius Tranquillus, sub Traiano. 110.
Claudius Ptolemaeus Alexandrinus, sub Marco Antonino. 175.
Iulius Capitolinus. } Sub Diocle-
Aelius Spartianus. } tiano. 292.
Flauius Vopiscus Syracusius.
Eusebius Caesariensis, sub Constantino Magno. 330.
Ammianus Marcellinus, sub Constantino & Valentiniano. 360.
Eutropius, sub Valentiniano. 380.
Antonius Augustus, qui fuit post tempora Constantini Magni, qui Byzantio nouum nomen imposuit, cuius ipse mentionem facit annis 400. uel circiter.
Claudius Claudianus poëta, sub Honorio. 412.
Sidonius Apollinaris poëta, sub Valentiniano tertio. 459.
Agathias Graecus, sub Iustiniano. 560.
Paulus Diaconus Aquileiensis, sub Constantino sexto. 783.
Eginhartus Caroli Magni scriba & notarius. 809.
Ratpertus Sangallensis 880.
Regino Abbas Prumiensis. 907.
Nokkerus Abbas S. Galli, sub Ottone primo. 950.
Luitprandus Ticinensis Leuita. 970.
Ekkardus Sangallensis. 1036.
Hermannus Contractus, sub Henrico secundo. 1040.
Abbas Vrspergensis, sub Philippo Imperatore anno Domini 1202.

Numeri sequentes omnes ad finem usq; catalogi annos à Christo nato indicant.

Quomodo Thusci, qui deinde Rhaeti, hodie uerò Churenses, ex Italia uenerint ad Alpes cum duce suo Rhaeto: item de quibusdam familijs eorum, Cap. I.

ANno ante Christum quingentesimo octogesimo septimo, regnante apud Romanos Tarquinio Prisco, Galliae populi primam in Italiam fecerunt profectionem, id quod certo constat, sub duce Belloueso. paucis'que elapsis annis, urbes Mediolanum, Comum, Bressam, Veronam, Bergomum, Tridentum, atque Vincentiam construxerunt: quo tempore Thusci in Italia magnum habuerunt imperium, quod ab infero mari usque ad superum extendebatur,

tendebatur, magnaq; fertilitate exuberabat. Habet autem regio illa has inclytas ciuitates, Pisas, Senas, Lucam, Florentiam, &c. & usque in hunc diem cultores regionis illius Thusci appellantur, quorum dominium aliquando ultra Padum fuit propagatum. Postquam autē Galli Italiæ penetralia ingressi sunt, Thuscos bello uicerunt, patrijsq; sedibus pepulerunt. Et quanquam Thusci armatis uiris, locisq; natura & arte munitis plurimum ualerent, uicti tamen à Gallis, cedere potentioribus coacti sunt, amissaq; patria, duce Rhæto ad Alpes concesserunt, & montana loca incolētes, ducis sui nomine & posteritatem & regionem illam toto orbe memorabilem reddiderunt. Versantes autem in asperis illis mōtibus, & regione illa squalida atq; inculta, temporis successu facti sunt & ipsi efferi & inculti, nihil ex priori retinentes ciuiliori uita, præter linguæ aliquantulam modulationem, sed quæ & ipsa plurimum apud eos uitiari cœpit. Hæc hactenus recitata, conscribunt Liuius, Iustinus & Plinius. Liuius decad. 1. lib. 5 sic scribit: De transitu in Italiam Gallorum hæc accepimus: Prisco Tarquinio Romæ regnante; Celtarū, quæ pars tertia Galliæ est, &c. Et paulò post: Fusis acie Thuscis haud procul Ticino flumine, eum in quo consederant agrum Insubrium appellari audissent. &c. Idem in eodem lib. Thuscorum ante Romanorum latè terra mariq; opes patuere, mari supero inferoq;. Idem de Thuscis expulsis eod. lib. Alpinis quoq; ea gentibus haud dubie origo est, maximè Rhætijs, quos loca ipsa efferarunt, ne quid ex antiquo præter sonum linguæ, nec eum incorruptum retinerēt. Iustinus lib. 20. Thuscos expulerunt, & Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridentum, Vincentiam condiderunt. Idem eod. lib. Thusci quoq; duce Rhæto auitis sedibus amissis, Alpes occupauēre, & nomine ducis gentem Rhætiorum condiderunt. Plinius lib. 3 cap. 20. Rhætos Thuscorū prolem arbitrantur à Gallis pulsos duce Rheto.

Iudicium de Rhætis profugis. Thusci itaq; isti auitis pulsi sedibus, & intra Alpium aspera confidentes loca, haud uulgares infimæq; sortis homines fuere, sed omnium Thusciæ incolarum & genere & opibus præstantissimi. Id enim usu uenire cognouimus, cùm regio aliqua expugnata fuerit, ut plebs infima ferè semper uictoris gratiam obtineat, atq; casam & prædiolum suum retineat, quippe quę nec potestate ulla aut opulentia fulcitur: potentiores uerò & quibus facultates suppetūt uberiores, uiresq; rebellandi non desunt, longè à patria arcentur sede, quod hi uictorem ante assecutam uictoriam sua infestarint fortitudine, habeantq; opes multas & prędia amplissima, quę hostis in suam rapit potestatem. *Liuij locus de Rhætis declaratur.* Vnde cùm Liuius hic dicat, loca ipsa hos efferos Rhætos reddidisse, ne quid ex antiquo retinuerint, satis indicat, extorres illos Thuscos non uulgares & rusticis moribus prędicos, ut nunc sunt, sed potentes & spectatę uirtutis uiros fuisse. Quin & in hunc usq; diē Rhętij, incolę Alpium, iactitant sese descendisse à nobili familia, qui tamen hodie passim habitant in uallibus asperis atq; alijs agrestioribus locis, suę etiamnum nobilitatis ostentantes insignia, antiquitatis suę monumenta.

Istæ familiæ olim floruerunt, & hodie quoq; quædam adhuc inueniuntur.

Comes à Metsch.		De Amasia	Amasius
Barones à	Rhetzuns	De Rhetio	Rhætius
	Bell mont	De Bello monte	Bellus mons
	Montalt	De monte alto	Mons altus
	Vatz	De Vatio	Vatius
	Saz	De Sacco	Saccus
Comes à Monfort		De Monte forti	Mons fortis
Comes à Sargus		De Sarunegauno	Sarunetius

Baro

Baro à Flumbs	De Flumine	
Baro à Valeiren	De Valerijs	Valerij
Emps	De Amisio	Amisius
Emps supra Curiam	De Amedes	Amedius
Capell	De Capello	Capellus
Suns	De Sanzo	Sontius
Castels	De Castello	Castellus
Castris	De Castritio	Castritius
Valendans	De Valendiano	Valentinianus
Bellfort	De Bello forte	Bello fortis
Bissen	De Bisiis	Bissus
Buunix	De Bouuiga	Bouitius
Balchaim	De Baleono	Balconus
Nobiles de Panigada	De Panisio	Panitius
Trimis	De Trimontib	Trimontius
Plantairo	De Plana terra	Plana terra
Marschlintz	De Marsilnio	Marsilius
Fontenaus	De Fontenasiô	Fontenatius
Marmels	De Marmoreô	Marmoreus
Mont	De Monte	Montanus
Lumbarius	De Lomarenô	Lumbarihus
Iuualt	De iuua alto	Iuualtius
Castelmur	De Castelmurô	Castrimurus
Tumben	Tumba	Tumba
Pessellen	Passello	Passellus
Planten	Planta	Planta

Sunt & aliæ plurimę huiuscemodi familiæ, ex quibus nonnullæ penitus intêrierunt, quædam adhuc superstites inueniuntur, quas tamen hic breuitatis causa omittendas censui. Sunt proinde in ualle Lugnitza multi talium nobilium, id quod clarum indicium est auitæ posteritatis: alioquin si uallis illius prouentus spectes, uix ibi nutriri possent duo nobiles, more nobilium impensius uictitantes. Isti uero laboribus grauioribus assueti, iam occalluerunt ad quæcunq; opera quantumlibet difficilia, nec pudet illos laborum, minimeq; arbitrãtur ob labores ipsorum obfuscari nobilitatem: & rectè quidem: non enim inopia aut uictus manibus partus, sed morum peruersitas & facinora infamem atq; degenerẽ reddunt nobilitatem. Gloriantur autem isti pauperes nobiles, quorum iam meminimus, quod ex nobilissima descenderint prosapia, quodq; maiores ipsorũ è Roma aliquando fuerint pulsi: sed in hoc errant, quãdoquidem originem à Thuscis, ut iam diximus, traxerint, qui illo tempore clariores Romanis fuere, quorum uicini extiterunt. Loquuntur ut inexperti, & qui neq; antiquitatum neq; historiarum cognitionem habent, hoc tantum uerè scientes, maiores ipsorum aduenas fuisse ex Italia. Ob ista tamen non inferiores se iudicant Germaniæ nobilibus, etiamsi illis longe impares sint, si phaleras caballorum & cataphractorum spectes, aliorumq; ornamẽtorum luxum, quibus hodie nobiles exornari solent: isti autem ea nec habent nec facile habere poterunt, ob regionis eorum infœcunditatem. At propter istorum defectum non putant quicquam decedere nobilitati suæ. Hoc in primis curant, ut piè & iustè uiuant, execrantes omne id quod iniquum est, quippe qui nunquam non cogitant à quàm magnificis uiris originem duxerint: id unica illis est gloriandi ratio, non obstante inciuilitate eorum, quam ab inculto agro uelut tabem quandam cõtraxerunt. Prȩterea est & id obiter hic commemoran-

Lugnitz

Nobiles apud Rhætos

Romani Thuscorũ uernæ.

Rhæti falsò à Romanis origiñe traxisse dicuntur.

Rhætorum encomium.

commemor ādum, Rhætos tempore Liuij haud ſecus quàm hodie moratos fuiſſe, id quod ex uerbis eius aduerti poteſt, quando ſcribit, Rhætos nihil ex antiquo præter ſonum linguæ, nec eum incorruptum retinuiſſe. Hac Rhætica lingua utuntur uſq; in hunc diem Rhætiæ incolæ, potiſſimum qui circa Curiā habitant, quos nos Germani *Churuuelſchen*, id eſt, Curenſes Italos, ipſi autem Romanos ſeſe appellant, fortaſsis ob iſtam rationem, quòd Romani & Thuſci olim una uſi fuerunt lingua, hodie autem Thuſcana lingua communiter pro Italica habetur. Cæterum Rhætica lingua intra 150. annos plurimum apud Rhætos interijt, Germanica indies inualeſcente, ut hodie nedum Curenſes, uerùm & qui remotiores ſunt Germanicè loquantur, qui haud longè ſupra æuum noſtrum Italicè loquebantur, ſi modò corruptiſsima eorum lingua Italica eſt cenſenda, quæ & olim tempore Liuij & hodie uſqueadeo deprauata eſt ob hominum illorum ruſticam & incompoſitam uitam, ut Thuſcani, qui adhuc ſunt in Italia, eos loquentes minimè intelligant, quantumlibet unius ſint nationis & ab una deſcenderint proſapia. Sic ſi horum nobiles conferas cum Thuſciæ nobilibus, rectius ruſticos eſſe quàm nobiles dixeris.

Lingua Rhætica

Thuſcorum, Rhetorū & Romanorū eadē lingua.

Quare Rhetica linga ſcribi non poßit, *Caput II.*

RHætica lingua tam perplexa & impedita eſt, ut ſcribi nequeat: unde omnes literæ ab antiquis confectę, Latinè ſcriptę ſunt, & quas hodie parant, Germanicè ſcribi procurant. Ratio alia huius perplexitatis afferri nequit, quam quę data eſt de moribus in tantam ruſticitatem deprauatis. Cum enim ab initio ſuæ ex Italia fugę, aſperiores & agreſtiores terras longo tempore manuum ſuarum indefeſsis laboribus mitiores reddere cogerentur, unde ſibi neceſſarium pararent uictum, pueros aūt literis inſtituendos minimè curarent, unde uſum legēdi & ſcribendi acquirerent, ſed perpetuò tractarent ligones, furcas, ſerras & alia ruſtica inſtrumenta, quibus ſylueſtrem & lapidoſam terram repurgarent & paſtinarent, tandem factum eſt ut cum ruſtico labore ruſticos quoq; induerint mores, neglectoq; cultiori ſermone, indies linguam ſuam deprauarint: id quod in hodiernum uſq; diem, in Germania fieri uidemus, quam hi qui ſolitarij in ſyluis extra frequentiam hominum habitant, deſtituti ſcribendi & legendi inſtitutione, rudes & inculti euadant, linguam natiuam corrumpant, & cęteris eiuſdem regionis hominibus prorſus diſsimiles efficiantur.

Situs uerus antiquißimorum Rhetorum, *Caput III.*

Cæſar lib. 4.

Rhenus oritur ex Lepōtijs qui Alpes incolūt.

Rhætium Rętzuns Barones Rhætij.

VEra & antiqua Rhętia locum habet in Lepontijs Alpibus iuxta utranq; Rheni originem, includens omnes circumiacentes ualles & montes, quorum multi deſcendunt & procurrunt uſq; ad eum locum, ubi uterq; Rheni riuus in unum coaleſcit fluuium. Eſt autem inter hos duos Rheni riuos, haud procul ab eo qui poſterior uocatur Rhenus, ſupra uerò utriuſq; mixturam, ſpatio pedeſtris itineris quod media hora confici poteſt, campus quidam pulcher, cui imminet collis in ſuo uertice arcem geſtans celebrem & peruetuſtam, nomine Rhętium, quod hodie Germanicè uocamus Rętzuns, & coniectura pręgnans eſt, illud olim à primis extructum Rhętis, ſicut & intra ſexaginta annos adhuc aliqui fuerunt eius arcis poſſeſſores, ex clara Rętzuns familia deſcendentes, Barones potentes, quippe qui à parentibus ſuis in illa regione quam uulgò uocant *Ober Grauupund*, id eſt, ſuperior Griſea, aut Caniciei confœderario, ampliſsimam acceperunt ditionem, habentes ſubiectos homines, poſsidentesq; caſtra & regalia. Vltimus eius familię Dominus fuit Vdalricus à Rętzuns, & is obijt annno Domini 1459. Sabbatho ante Matthię, & ſucceſsit ei in hęreditatem Comes Iodocus à Zolrn, & Baro à Lympurg. Memoratam uero arcem cum ditione eius poſsident iam pignoris loco Domini à Marmels. Vulgus tamen

D. Vdalricus ultimus Rheticorū Baronum.

Marmorei.

men regionis illius ex consuetudine appellat possessores dominij illius, quantumlibet extra familiam sint, Dominos a Retzuns. Fuit & alia peruetusta arx in regione illa, sed quę modò in ruinis iacet, appellata olim Rhętia alta, hodie autē corrupto uocabulo uocatur Realt, distatq; à Retzuns itinere pedestri duarum horarum & dimidię, sita iuxta posteriorem Rhenum, in ulteriori fluminis ripa, in ędito loco, supra uillam Germanicè Tufsis appellatam quam Rhęti barbara sua lingua uocāt Tusciana, quę uilla una est ex pręcipuis Griseę illius ligę uillis: & uerisimile est nomen illi contigisse à primis Rhętis, postea quam Tusciam reliquerunt (est enim uocabulorum magna allusio Thuscię & Tufsis, sicut & arcium Realt atq; Rętzūs) à primo duce Rheto. ut hic taceam quid incolę regionis illius ueluti per manus acceperint, ut ipsi aiūt, à maiorib. suis, quod olim rex quidam aut princeps regionum illarum habitarit in arce Realt. Hunc ego puto dominum fuisse Rhętorum, qui tunc adhuc Rhętiam sibi subiectam habuit. In ista arce adhuc uidentur reliquię quędam fortissimarum turrium & murorum. Prętereà inter memoratas duas arces Realt & Rętzuns, intercipitur campestris quędam uallis, quam nostrates Tumlesch, Barbari autem Tomiliascam appellant: supra illam est Realt, & infra Rętzuns, intermedia uerò uallis mediocriter frugifera, potissimum in pomis, frumento & uino, etiamsi supra regionem illam, nullum crescat uinum. Hunc itaq; ego arbitror Rhętię esse ambitum, unà cū adiacentibus uallibus, quę plurimę sunt in utraq; Rheni ripa, etiam ultra iuga Alpium, quales sunt Clauena, Brigella, Mesaucum, Vrsella, &c. His annumero populos habitantes iuxta originem Aeni, labentis in Danubium, & habitantes iuxta fontes Athesis, alluentis mœnia Veronę, & tandem in mare Adriaticum desinentis. Porrò populi iuxta Aenū sedentes, hodie appellantur Engadini & Vinstermuncij: qui autem ad Athesim, Vinstgoij & Munstetalenses, pertingentes usq; ad Aeni uallem & Athesis regionem Apud ipsos enim initium sumunt memorati duo amnes. Hi semper & ab antiquo sociati & confœderati fuerunt cathedrali Ecclesię Curensi, existētes de natione eorum usq; in hunc diem. Loquūtur barbara illa & uitiata lingua, quam uulgò *Churwälsch* uocāt, nō Italica id quod euidēs indicium est, illos quoq; descendisse à Thuscis, & ex Rhętis prognatos.

Rhetia alta · *Realt.* · *Tufsis* · *Tusciana* · *Dux Rhetus* · *Tomiliasca* · *Tumlesch* · *Rhetiae ambitus* · *Aenus* · *Athesis*

Historici qui hic citantur plurimi, confirmari Rheto ab initio in Alpibus iuxta Rhenum consedisse, Caput quartum.

Liuius, qui fuit eo tempore quando Christus seruator noster uixit homo inter homines, scribit de Thuscis expulsis decad. 1, lib. 5. Alpinis quoq; eā gentibus haud dubie origo est, maximè Rhętijs. Strabo, qui illo etiam tempore uixit, lib. 4. scribit: Supra Comum ad Alpium radicem Rhęti iacent. Idem eod. libro: Rhęti ad Italiam usq; extenduntur, quę supra Veronam & Comum est. Et lib. 7. in hunc modum scribit. Heluetij & Vindelici in montibus campos habitant, Rhęti uero & Norici ad Alpium summa tenent. Horatius lib 4. Ode 4. sic Rhętis scribit: Videre Rhęti bella sub Alpibus Drusum gerentem. Trogus Pōpeius, qui illo quoq; tempore floruit, autore Iustino lib. 20. sic scribit de Thuscis expulsis: Alpes occupauere, & nomine ducis gentem Rhętorum condiderunt. Plin. qui tempore Vespasiani uixit, in natural. hist. lib. 3. cap. 19. numerat Rhętos inter Alpinas gentes. Cornelius Tacitus, qui fuit tempore Traiani, scribit in lib. de situ & moribus Germanorum, in hunc modum: Rhenus Rhęticarum Alpium inaccesso ac pręcipiti uertice ortus. Paulus Diaconus Aquileiensis, qui anno Domini 742. uixit, asserit dulces esse Rhętios, & seipsum declarans, ait ueros habitare in Alpibus. Sunt autem hęc uerba eius lib. 2. cap. 11. hist. Longobardorum. Inter Mediolanenses & Sueuiam Alemannorum prouinciam, quā septentrionem

Horatius · *Iustinus* · *Plinius* · *Tacitus* · *Paulus Diaconus*

trionem uersus sita est, duæ prouinciæ, scilicet Rhætia prima & secunda inter
Alpes consistunt, in quibus proprie Rhæti habitare noscuntur. Ex his uetustis
historicis satis probarum arbitror, Rhætorum nationem in Alpibus iuxta fon-
Rhetiæ arces tes Rheni consedisse, atq; in asperis illis uallibus construxisse arces & turres, at-
que alia id genus propugnacula ad sui defensionem: quę in uasta illa solitudine
usque adeo aucta fuerunt, & quædam in tam inuijs locis sita, ut uehementer mi-
randum sit, quomodo ibi uel ædificium extrui, uel homines habitare potuerint.
Id ausim affirmare, neq; in Italia, neq; in Gallia aut Germania ullum esse locum,
Arcium multitudo in que tot arces & præsidia, ut in isto, inueniantur, præsertim ubi fundus est tam
asper & infœcũdus. Quædam præsidia in ipsis Alpium radicibus locata inueni-
untur, tametsi pleraq; ruinosa hodie iaceant, & solùm indicium ueteris ædificij
ostentent. Necessariò proinde fatendum, extraneam aliquam & diuitem gẽtem
hęc tam multiplicia ædificia fundasse in locis tam squalidis, nõ autem indigenas
& ibi educatos, qui id minimé facere potuissent, cùm regionis illius prouentus
tanti non sint, ut expensas huiusmodi ferre possint. Aliunde igitur suppetiæ illę
ministratę sunt, nempe ex Thuscia. Nam proculdubio postquam homines illi
discedere coacti sunt, qui diuitijs abundarant, secum tulerunt quicquid corrade
re potuerunt, & ex his quæ necessaria non erant, munitiones in asperis illis locis
Via per Alpes condiderunt, ubi prius nulla humana fuit habitatio, exceptis Lepontijs, qui iti-
nera occupabant quæ ex Germania & Gallia ultra Alpes in Italiam ducunt, de
qua re infrà latius dicetur. Iam enim facta, imò tuta erant itinera per Alpes, aliâs
Thusci eas minime transcendissent. Ptolemęus, Claudianus, & alij quidam qui
longe post memoratos historicos uixerunt, in quorum sententiã eũt doctissimi
B. Rhenanus uiri B. Rhenanus & Bilibaldus Pyrckheimerus, mentionem faciunt alterius cu-
Bilibaldus iusdam & maioris Rhætię, sed de qua nos hic non loquimur, infrà autem suo lo-
Pyrchheimerus. co eius recordabimur, ubi quoque dicemus quomodo Rhæti ditionem suam
amplia uerint, & indies maiora acceperint incrementa.

Rhæti quomodo ampliauerunt terminos suos, *Caput quintum.*

Rhætij bellicosi POstquam Rhæti in memorias asperis locis aliquandiu consederunt, facti
sunt posteri eorum ex loci aspetitate bellicosi, gnaui & animosi, deposita
maiorum suorum ignauia, uirilem induentes animum, quo robore propagarũt,
suam ditionem ultra Alpea usque ad Comum, Veronam & Tridentum: citra
autem Alpes, usq; ad lacum Riuanum, quem uulgò *wallensee* uocant, & ad Bri-
gantium, ubi initium est Podamici lacus, quò ab utraq; Rheni ripa Alpea exten
De Rhegu- duntur. Non tamẽ uidetur mihi uerisimile, totum hunc tractum Rhætos occu-
scis conie- passe, sed uallem Rheni Germani possidentes, extero populo locum non cesse-
ctura. runt: nisi fortè ditiores & potentiores ex Rhætis squalida refugientes loca, &
fertiliorem quęrentes terram, sese in demissiora insinuarint loca, & ibi eme-
rint commodiora habitacula, aut aliâs obtinuerint, ut iam commemoraui-
Monsfortis. mus Castrum Manfort & comites eius ex Rhętijs initium habuerunt. Item duo
Amisum alia castra, haud longè à se distantia, quę uocantur Amisum excelsum, nouũ &
uetus, uulgò *hohen Emps*, ex Rhętijs quoq; originem acceperunt, & eorum familia
Naucleru adhunc extat. Horum meminit quoq; Nauclerus in sua Chronica, in hunc mo-
dũ scribens: Anno Domini 1195. Henricus Imperator sextus misit ex Neapoli
aliquos captiuos nobiles, pręsertim regis Tancredi filium, ad Curiam Rhætorũ
& exoculatum coniecit in carcerem in castro quodam Amisi nomine, quod est
Emps, ubi & tota uita sua captus mansit. Est & in alio latere Rheni, è regione Mõt
fort, uilla quędam monticulo rotundo imposita, quam Germani corruptè
Monticulus. uocant Montiglen, Rhęti uero Monticulum quę pristinum retinuit uocabu-
Montiglen. lum, & præter ipsum pauca alia in descensu illius lateris inuenias Rhętica
uocabula

uocabula: nam ferè omnium oppidorum, uillarum, uicorum, montium & uallium nomina quę in tota Rheni ualle uisuntur, Germanica sunt, qualia sunt *Grunenstein, Rheguswartensee*, item *Altstetten, Rineck, Marpach, Balgach, Perneck, Rosenberg, Monstein, Buchberg*, & alia multa nomina, quæ hîc superfluum duximus recitare. Hæc proculdubio à Rhætis ortum non habuerunt, fieri tamen potest quod illorum locorum habitatores temporis successu Rhætis subiecti fuerint, sicut & hodie Heluetijs subiecti sunt habitatores Bellizonæ & Lugani, uulgò *Lowertz*, & alij multi, qui Italica quàm Heluetij loquuntur lingua. Vnde colligitur eos ab Heluetijs non descendisse, sed dominio eorum sponte protectionis gratia sese subiecisse. *Rheguscorū locorum nomina Celtica*

Quomodo Rhæti deuastauerint Comum, & terminos suos extenderint uersus Tridentum & Veronam, Cap .VI.

ANno circiter 86. ante Christum natum, cùm Romanorum Cōsules essent Cn. Pompeius Strabo, Magni pater, & L. Portius Cato, & Rhæti iam annis 501. Alpium regiones occupassent, & Comum deuastassent, fuit oppidū illud rursum per Pompeium instauratum, de quo Strabo lib. 5. sic scribit: Comum mediocris erat colonia. Cęterum Pompeius Strabo, Magni pater, colonos in eam restituit, quam incumbentes Rhæti uastauerant. Hinc conijcere licet, eo tempore Rhætos terminos suos propagasse usq; ad terras Tridentinorum, Veronensium atq; Comensium. Fieri autem potest quod initium huius belli fuerit eo tempore: quando Heluetij pugnantes contra Romanos percusserunt Lucium Casium Consulem eorum, & tunc Rhæti quoque, qui uicini erant Heluetiorum, cristas contra Romanos erigere ausi sunt. Sed & Cimbri illis temporibus bellum gesserunt contra Romanos, id'que iuxta fluuium Athesim, haud longè à Rhætorum terris, quod fortasis Rhætos quoque animosiores fecit. De bello Cimbrorum & Romanorum uide Florum super 68. libro Liuij; ac aliquot præcedentibus. *Coniecturæ uerisimiles.* *Quādo Rhæti imperium in Italia auxerint.*

De oppidulo Wallenstat, & lacu eiusdem, & quomodo Rhæti succumbentibus Heluetijs imperium suum dilatauerint usq; ad regionem Gastern. Item de confinijs Curensis & Constantiensis episcopatus, atq; de regione Heluetiorum quam Marcham uocant, Caput VII.

RHæti, ut iam diximus, ditionem suam extenderūt usq; ad lacum Riuanum, & lacum Podamicum, id quod factum uidetur eo tempore, quando Heluetij relictis terris suis, incensisq; habitationibus, animū in Galliam direxerunt, ut illam occuparent. Sed postea à Cæsare uicti, & ferè omnes interfecti fuere, paucis saluatis, de quibus Strabo sic scribit lib. 4. Cæsar reliquos ad millia octo saluos emisit, ne Germanis finitimis desertum agrum sineret: hoc est, ne Germani occiduum Rheni latus quoq; occuparent. Scribit tamē Cęsar, reliquias maiores superfuisse. Illo tempore Rhæti prædia sua steriliora, quæ habuerāt in Alpibus, relinquentes, inq; subiecta loca se demittentes, quę longè uberiora erant, & iam uacua possessoribus suis Heluetijs, occupare cœperunt omnia, aut maiorem eorundem partem. Cumq; uicta Heluetij ex Gallia redire cogerentur, non satis uirium fuit eis ut excluderent ab antiquis sedibus suis, quas iam occupauerant Rhæti: aut certè, quod uerisimilius esse uidetur, sponte illis donarunt regionem suam, præsertim cū plurimum in Gallia imminuti essent, nec sufficerent pro colenda tota terra. In hunc itaq; modum arbitror Rhætos primum extendisse limites suos uersus Galliam, idq; ante Christum natum annis 55. Oppidum Vuallenstat, in superiori parte lacus Vuallenstatij situm, non appelatur Rhęticè Vallisstadium, ut Vadianus putat, ob id quod locum habeat in ualle littoris illius laci, sed obtigit huic oppidulo nomen illud olim, quod occupatum esset & habitatum è Rhętis. Tunc enim Heluetij, qui inferiorem laci illius tenebant partem, *Cæsar librō primo.* *Wallenstat*

utebantur

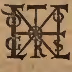
utebantur lingua Germanica, & dederunt nomen *wallenstat* memorató oppido, quod habitatur à Rhætis: barbara, hoc est, aliena à Germanica utentes lingua. Vocant enim Germani extraneas gentes, quæ non communicant cũ eis, in uernacula lingua, *walen* & *walchen*, potissimum Italos & Gallos. Eadem ratione lacus ille cùm in potestate esset Rhætorum, à Germanis appellari cœpit, Vualenstatius lacus, quod nomen usq; in hunc diem retinet, sed secus quàm regio *walgœw*, quasi *walchengœw*, à Rhętis illis nomen accepit, de qua infrà quoq; dicetur. Sciendum præterea quod Rhæti lingua sua memoratum oppidum *walenstat* nominarunt Riuam, id est, Ripam: lacum autem ipsum, Riuanum, id quod testantur antiquissimæ literæ fundationis Curiensis. Quo pacto uerò Rhæti eiusdem laci ulteriora loca occuparint, aduerti potest ex nominibus oppidorum, præsertim Tertzen, Quarten, & inferiùs ab alio latere, *Sewes*, Quinten, in quibus locis custodiæ fuerunt atq; uigiliæ, per quarum stationem ditionem suam ampliarũt, quousq; terram ultra *Sewen, wesen*, id est, Vesenium, Schennis, & terram Dominij *windeck* obtinuerunt, ubi castra sua fortissima locarunt. Hinc regio illa ad hunc usq; diem uocatur Gastern, quòd usq; ad eum locũ Rhetij castrametati fuerint. Hoc ergo pacto Rhæti obtinuerunt & denominarunt regionem illam, quod scilicet in tractu illo castra sua locassent & limitem regionis suę contra Heluetios posuissent: unde & barbaram appellationem Gastern retinuit, quod castrorum limitem significat, sicut & Heluetiorum confinium, qui Germanicè loquebantur, Germanicam retinuit appellationem: nam limes ille terræ eorũ ad Gastern usq; pertingens, lingua eorum March fuit appellatus, quod latinè regionis alicuius aut agelli limitem significat. Limes autem ille Rhętorum, Gastern ab Heluetiorum Marca secernens, est Limagus amnis ex Glarona descendens. Est & usq; in hunc diem uera Marca, quam inferiorem uocant, diœcesim Constantiensem separans à diœcesi Curiensi, & est efficax argumentum uetustæ illius regionum distinctionis. Nam Marca illa & Claronenses, exceptis Kyrentzen, Niderurnẽ & Bilten, quod etiam ab antiquis temporibus Schennensium in Gastern est, ad Constantiensem diœcesim pertinent: & è diuerso lacus *walensee* & tota regio Gastern, excepta inferiore parochia: quæ *Oberkilch* appellatur. & ubi Rhætorum regio finem habet, totum pertinet ad Curiensem diœcesim. Fuit & tota regio Gastern etiam intra 500 annos annumerata Curiensibus, hoc est Rhætis, id quod testantur priuilegia Cæsarea templo Schennis, quod est in Gastern, concessa, quorum tenor hic est:

In nomine sanctę & indiuiduæ Trinitatis, Henricus diuina fauente clementia rex. Si dignis petitionibus fidelium nostrorum benignum auditum adhibere studuerimus, apud Dominum & homines condignam remunerationem habere non dubitamus. Quapropter omnium Dei nostriq; fidelium, præsentium scilicet & futurorũ nouerit industria, qualiter fidelis noster Vdalricus Comes, pietatis nostræ clementiam audiens humiliter rogauit, ut monasterium quod Skennines dicitur, à parẽtibus suis & à se fundotenus constructum, in honore quoq; sancti Sebastiani martyris dedicatum, situm in pago Churuualacha, in Comitatu Eberhardi Comitis, & sanctas moniales inibi Deo sub Canonica regula seruientes, in nostrum mundiburdium, tutionem, defensionemq; acciperemus: cuius petitioni pium assensum præbentes, ob interuentum ac petitionem dilectę coniugis nostrę Agnetis reginę, prędatum monasterium cum Ecclesijs, decimus Ecclesiam Nuolun, cũ curte, cęterisq; appendicijs, Ecclesias Chnonouua, Vuila, Retinouua, cum curtibus: Ecclesiam uerò Mellingen, necnõ cętera bona quę uidentur habere in uilla Ranchuuila, Kiningun, Frouuines, Cheizines, Finines, Estones, decimationem in Zizures, Thosterea, cum omni utilitate in Beneduro, dimidia pars curtis & Ecclesię Falerea: Pludenes, Slines, Vualastade, Murga, Flia,

Vualgœuu.
Riua.
Lacus Riuanus.
Tert,
Quart,
Quint,
Vuesen
Vuindeck
Castra,
Gaster.
Limagus
Limes Rhætorũ ac Heluet.
Limes diœcesium Curiæ et Constant.
Scenines.
Churuualen
Nulen
Knonouu
Vuylen
Reitnouu
Mellingen
Ränckuuyl
Gisingen
Prouuis
Getzis
Finen
Eschens
Zizers
Tosters
Benders
Falers
Pludentz
Schlyns
Vualastat
Murg

Flia, Mura Zwinchelen, Chaltebrunun, Mundoluesuuilari: in Rieta, *Smarinchouen*, *Tuffelinchouen*, *Butinchouen*, Barra, Columbari. *Zwettingun*, *Goltbach*, Suites, & cum omnibus utilitatibus uel utenſilibus ad idem monaſterium pertinentibus, ſeu quęcunque adhuc diuina pietas illuc augeri uoluerit, in noſtrum mundiburdium, tutionemq; ſuſcepimus, noſtræq; autoritatis præcepto roborauimus, eo quoq; tenore, ut præſcriptum monaſterium & ſanctæ moniales eandem libertatem quàm cæteræ regales habeant, & perpetualiter in eędem conſiſtant. Decreuimus autem atq; conſtituimus, ut eædem ſanctæ moniales inter ſe liberam poteſtatem habeant eligendi Abbatiſſam, cui à regia poteſtate idipſum committeretur officium. Et ut hæc noſtri mundiburdij uel tutionis autoritas ſtabilis & inconuulſa omni tempore perſeueret, hanc chartam inde conſcriptam, ſubtusq; manu propria roboratam ſigillari iuſsimus.

Fly
Mur
Zwincklen
Kaltbrunnẽ
Mundolſch-
Riet. (war)
Schmæricnẽ
Tufflincken
Butricken
Bar
Cholbar
Vuettingen
Goltbach
Schwyz.

Signum Domini Henrici re- gis tertij inuictiſsimi. R.

Theodericus Cancellarius uice Burdonis Archiepiſcopi & Archicancellarij recognouit.

Data iij Calendas Februarij, indictione xiij, anno Dominicę incarnationis M. 45. anno autem ordinationis Henrici Regis tertij 16. Regni uerò 6. Actum Turegi feliciter, amen.

De Rhetorum uerſus Podamicum lacum limite, Cap. VIII.

HAbet præterea Rhetorum regio iuxta Rhenum & hunc limitem, ut extendatur per Rheni deſcenſum uſq; ad lacum Podamicum & non ultra, ubi Rheni nomen unà cum Rheno ipſo à lacu abſorbetur. Vnde Strabo libro 4. de Rhætis ſic habet: Ipſi autem ad ea uſque loca quæ Rhenus ſecat, extenduntur. Scribit quoq; lib. 7. de lacu Rheni in hunc modum: Ad eum lacum Rhæti paululum adſunt, amplius Heluetij (qui hodie ſunt *Swiceri*) & Vindelici, quos iam uocamus *Lintzgœwer*, & deſerta Boiorum regio uſq; ad Pannonios: magis autem Heluetij: & Heluetij in montibus campos habitant, Rhæti uerò & Norici ad Alpium ſumma tenent. Hinc patet, eo tempore quo Strabo uixit, tempore ſcilicet Auguſti & Tiberij, ditionem Rhetorum extenſam fuiſſe uſq; ad initium laci Podamici & ad Brigantium, & non ultra.

De Vindelicis, & quomodo Rheti atq; Vindelici Heluetios & alios populos obruerint, item quando Rhæti Romanis ſubditi fuerint, Cap. IX.

QVod autem poſt infortunia Heluetiorum Rhętij ditionem ſuam ampliauerint, ſubindicat iam memoratus Strabo in libro quarto ſic ſcribens: Iſti finitimas Italiæ partes omni tempore, & Heluetiorum & Sequanorum, & Boiorum & Germanorum incurſitabant. Porrò Vindelicorum regio ſitum habet inter lacum Podamicum, Hercyniam ſyluam, quam hodie Nigram ſyluam uocamus, Danubium & Lycum. Retinuit autem noſtro æuo paruus quidã terræ tractus nomen priſtinum licet corruptum, nempe *Lintzgœw*, qui à Lindaugia uerſus *Marchdorff* & ultrà porrigitur, conſtituens capitulum in diœceſi Conſtantienſi, quod uocant Capitulum *Lintzgœw*. In una Vindeliciæ extremitate iuxta Lycum fluuium locatur Auguſta, & in oppoſita Lindaugia, quæ, ut uidetur, olim inſula

Vindelicorũ ſitus.

Vindelicorum appellata fuit, de qua Strabo quoq; scribit, ut infrà commemorabimus. Vindelici itaq; olim incursiones fecerūt in uicinos quosq; populos, præsertim in Sequanos, quos Sunggoienles esse putant, Boios & alios adiacentes Germanos, sicut & Rhæti molestarunt uicinos suos Italos & Heluetios. Postea uerò tempore Augusti, annos circiter 13. ante Christi incarnationē, sunt & Vindelici atq; Rhæti multifariam impugnati, & magna pars ditionis eorum Romanis subiecta, idq; per strenuos illos fratres Tiberium & Drusum Cæsaris priuignum. Vnde Eusebius in Chron. Olympiade 191. anno 2. Tiberius Vindelicos Romanam prouinciam facit. Et Velleius Paterculus lib. 1. Tiberius Cæsar Rhætiam & Vindelicos ac Noricos, Pannoniamq; & Scordiscos, nouas imperio Romano subiunxit prouincias. Idem lib. 2. sic scribit: Augustus Cæsar haud mediocris belli molem per Tiberium Neronem experiri statuit, adiutore operis dato fratre ipsius Druso: quippe uterque diuisis partibus Rhætos Vindelicosq; aggresi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, necnon directa quoq; acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, maiore cum periculo quàm damno Romani exercitus, cū earum plurimo sanguine perdomuerunt. Hæc ille. At uideri possunt ad principū adulationem hæc scripta. Suetonius in Augusto aliter habet: Rhætiam, inquit, & Vindelicos ac Salassos gentes Alpinas coercuit. Conformiter Lucanus: Indomitum Rheni caput &c. Florus in 136 librum Liuij prioribus alludens sic scribit: Rhætia à Tiberio Nerone & Druso Cęsaris priuigno domita. Causa huius belli ignoratur, nisi quod conijcitur Romanos mouisse bellum contra Rhætos & Vindelicos, eò quod ipsi bellum intulissent Heluetijs & Sequanis Romanorum prouincijs. Strabo lib 4. hanc signat rationem, quod Rhęti superioribus annis inopes latrocinati fuissent, & nemini tutum iter permisissent per Alpes: nam inopia acti, rapinis operam dederunt. Quapropter Cęsar Augustus eorum uolens compescere sęuitiam, misit priuignum suum, qui armata manu illos reprimeret. Et in hunc modum illorum conatibus repressis, itinera rursum tuta reddita sunt. Quod autem Drusus bellum gesserit contra Rhætos, testatur Horatius lib. 4. Ode 4. in hęc uerba: Videre Rhęti bella sub Alpibus Drusum gerentem. Et Suetonius in Claudium capite 1. Drusus dux fuit Rhętici belli. Hinc uallis *Vualgœw* per descensum amnis Illi usq; ad Rhenum & paulò ulterius, olim uocata fuit Vallis Drusiana, id quod testantur antiqua monumenta, quę habentur in cathedrali Curię ecclesia. Antea uerò coloni eius dicti fuerunt Estiones, de quibus infrà. Fieri etiam potest, quod Drusus cum exercitu suo aliquantam moram fecerit in illa regione, donec Rhetiā deuicit. Interim autem Tiberius Drusi frater & coadiutor, suppressit apud Podamicū lacum Vindelicos, hoc est, Lintzgoios, commodissime utens insula Podamici laci: hinc enim nauali prælio illos concussit. Vnde Strabo lib. 7. de lacu Rheni: Is habet insulam, qua uelut arce ad inuadendos Vindelicos commodissime usus in naualibus pugnis Tiberius. Hanc insulam reor fuisse eam quæ est iuxta Lindaugiam, quæ adhuc insula appellatur, & non insulam *Richenow*, ut D. Beato Rhenano uisum est. Nam non rarò per annum equo & pede licebit ingredi insulam istam de qua Beatus loquit. Cæterùm post mortem Drusi, Rhęti rursum bello petuntur, idq; per Tiberium, qui plurimos strauit: at illi maluerunt mortem oppetere, quàm Romanis ceruicem subdere, eorumq; ferre dominium. De quo Horatius libro quarto, Ode decimaquarta.

Vallis Drusiana.

Insula lacus Brigantini.

Maior Neronum mox graue prælium
Commisit, immanesq; Rhætos
Auspicijs pepulit secundis,
Spectandus in certamine martio.

Deuota morti pectora liberæ
Quantis fatigaret ruinis,
Indomitas propè qualis undas, &c.

Hoc itaq; pacto Rhæti subacti sunt Romanorum dominio. Scribit Strabo libro 4. de Rhætis, quod cum in desertis locis agerent rapinis intenti, ex uictus & cæterarum rerum inopia illis interdum parcebant hominibus, qui campos habitabant, ut haberent qui eis suppeditarent: econtra illi resinam, picem, tedam, ceram, caseum, mel, tetribuebant, quorum quidem copia eis supererat. Eusebius Cæsariensis in suo Chron. refert, quod Olymp. 133. anno 3. Tiberius de Rhætis, Vindelicis, Armenijs ac Pannonijs triumpharit. Sed hic notandum, Romanos sæpe triumphasse, etiam cum quis hostem solùm strauisset, & non subiugasset aut domuisset, id quod uidere licet in Liuio deca. 4. de Gallis, quos Romani Cisalpinos uocarunt, & in alijs locis eiusdem autoris. Sic aliqui putant actum fuisse cum Rhætis. Nam in Suetonio, qui magnæ inter historicos est autoritatis, non scribitur, domuit, sed coërcuit, quasi dicat, cohibuit aut retroegit. Haud secus scribit Lucanus insignis poëta, & qui nullo historico inferior æstimandus est, Caput Rheni indomitum esse: hoc est, homines iuxta fontes Rheni habitantes, indomitos esse. Ex quibus uerbis memorati scriptores putant, superiorem Rhætię ligam nunquam fuisse sub Romanis aut indomitam ab eis, exceptis fortassis illis, quorum habitatio est in locis Rheni inferioribus, nempe in Tumlesch, è regione *Furstnow* & Curiæ: quorum opinionem ueritati nō dissimilem, hic non duximus discutiendam. Illis quoque temporibus Lucis Munacius Plancus, qui sub Imperatore Augusto bis Romanorum Consulem egit, uictoriam assecutus est contra Rhætos, & ob id Romæ triumphum habuit, cuius mentionem facit uetustissima lapidis inscriptio, quæ adhuc inueniuntur in Caieta urbe maritima, in regno Neapolitano sita.

Rhætorum merces.

INSCRIPTIO CAIETAE.

L. Munatius L. F. L. N. L. Pro N. Plancus. COS S. Cens. Imp. Iter. VII. uir Epul. Triumph. ex Rhætis. Aedem Saturni F. de manibus. Agros diuisit in Italia Beneuenti. In Gallia colonias deduxit Lugdunum & Rauricam.

Explicatio.

Lucius Munatius Plancus Lucij filius, Lucij nepos, Lucij pronepos, Consul, Censor, Imperator iteratò, Septumanus in sacerdotio, Triumphator ex Rhætis, ædem hanc Saturno fundauit ex facultatibus bello paratis. Agros Beneuenti diuisit in Italia, & in Galliam in ciuitates Lugduni atq; Augustæ Rauracorum (quæ est prope Basileam) nouos colonos collocauit,

Ex Raph. Volaterrano

Descriptio Rhetiæ secundum Ptolemæum, *Caput* X.

Claudius Ptolemæus, qui multis annis post Liuium, Trogum, Strabonem, uixit, scribit lib. 2. cap. 12. tempore suo limites Rhætię & Vindeliciæ hos fuisse: Occidentale latus terminatur monte Adula, qui hodie uulgò uocatur Vogel, & oritur ex eo Rhenus, & linea quæ est inter capita amnium Rheni & Danubij. Latus septentrionale terminatur parte Danubij, quæ est à fontibus usq; ad Aeni fluuij scissionem. Orientale uerò latus ab ipso Aeno terminatur. Meridionale, Alpium montibus supra Italiam extensis apud Graias Alpes & apud Pœnas, qui sunt iuxta principium Lyci amnis, qui in Danubium exit, & mœnia urbis Augustę alluit, Rhætiamq; à Vindelicia disiungit. Secundum hunc Cosmographum, Augusta in Rhætia, & non in Vindelicia locum habet, & limites quos ipse statuit, comprehendunt Rhætiam Vindeliciam, & bonam partem Heluetiæ, potissimum superiorem & inferiorem Thurgoiam, quam fortasse Rhæti

Alpes Graiæ & Pœnæ.

suis temporibus, post cladem Heluetiorum suprà memoratam, iam tum obti nuerant. Alioquin secundum hanc Ptolemaicam descriptionem, Heluetij & Vindelici nusquam attigissent lacum Podamicum: cum tamen Strabo scribat, suo æuo totum lacum fuisse intra terminos horum populorum, Rhætos autem modica regionis suæ parte illum contigisse. Vnde patet, Thurgoiam seu Durgeam tunc fuisse Heluetiæcam Rhætiam, quippe quæ à Rhætis deuicta fuit, haud secus quàm hodie *Lowers*, Lucarus, Mendris in Italia, usq; ad urbem Comum: itẽ Schafthusia, *Eglisow*, *Stein* & *Rotwils* in Germania, Basilea apud Rauracos, *Mülhusen* apud Sequanos, qui hodie Sunggoienses appellantur, omnes Heluetij appellari poterunt. Quapropter Rhætia illa subacta, quam campestrem uel inferiorem uocant, non habenda est propriè pro Rhætia ipsa, cum non sit uera Rhætia, quæ situm habet intra, & non extra Alpes, unde & in hunc usq; diem appellantur Cani populi, & ob percussum fœdus Confœderati cani: quo uocabulo datur intelligi, illos esse seniores in natione illa, præsertim cum autores Ptolemæo uetustiores testentur, antiquos Rhætos in Alpibus habitasse, summaq; iuga occupasse, & id nedum iuxta Rhenum, uerùm & ultra Alpes uersus Italiã ualles inhabitasse, quorum limitum Ptolemæus in sua descriptione nequaquam meminit, sed discriminari ait Rhætiam ab Italia Alpium cacuminibus, quæ tamen utrinq; Rhætorum sunt. Sed fieri potest, quod eo tempore Rhætia nonnihil fuerit alterata, & id per Romanos, exigẽtibus ita prouinciarũ præfecturis: propterea uerò Ptolemaica limitatio in hac & similibus descriptionibus non uidetur imitanda: nec Ptolemæi insignis illius Cosmographi propositum fuit, quamlibet paruam regionem aut ciuitatem per suos limites & terminos præcise describere, sed totum mundum deliniare, & simul ostendere situm cuiuslibet loci, limites uerò nõ exactè obseruare. Vnde factum est, ut nonnunquam ciuitatem aliquam tribus aut quatuor Germanis miliaribus locauerit à uero suo situ quem in terra habet. Sed illud nequaquã est curandum, præsertim cum tam mirabile fecerit opus, totum mundum comprehendens in circulo, mare, & terrã per suos terminos metiẽs & conscribens, & præterea omnium celebrium gentium & ciuitatum nomina cõmonstrans. Quod autem prima & antiqua Rhætia terminos & situm habuerit in Alpibus, ut suprà ab initio ostendimus, aduerti potest ex suprà memoratis antiquis historicis, qui Rhætorum mentionem faciunt, & omnes restantur Rhætos fuisse Alpinos populos, & incoluisse Alpes ipsas. Cæterũ regio quæ est inter Podamicum lacum & ortum Danubij, usq; ad commistionem Lyci & Danubij, nullas habet Alpes aut solitudines: ad hoc superior Thurgoia à lacu memorato usq; ad ostia Thuri fluuij, ferax est uini atq; frumenti, & utrũq; littus laci decoratur multis oppidis, ciuitatibus, feracitate uini & frumenti, & amœnitate, & tamen non sunt Alpinæ gentes, sed optimam terram possident. Strabo uerò scribit lib. 7. in hunc modũ: Ad eum lacũ Rhæti paululũ absunt, amplius Heluetij & Vindelici, &c. Rhæti ergo inhabitarũt excelsos uertices Alpiũ, Heluetij uero & Vindelici habuerunt planicies in montibus atq; iuxta prędictum lacum. Idẽ Strabo lib. 4. sic scribit: Rhenus magnum in lacũ effunditur, quem Cereti & Vindelici propius attingunt. Et lib 7. Lacus Rheni habet insulam, qua uelut arce ad inuadendos Vindelicos commodissimè usus, &c. Hæc omnia clarè demõstrant, maiorem partem laci Podamici & attingentium regionum, Rhætorum non fuisse, sed portionem aliquam. Nam si illorum terra lacum non contigisset, quomodo Tiberius ex lacu istos inuadere potuisset? Præterea si iuxta mẽtẽ Ptolemæi hæc omnia ad antiquam Rhætiã pertinuissent, habuissent Rhæti maiorem & populosiorẽ regionẽ in planicie q̃ in Albipus, immeritoq; à Liuio appellati fuissent Alpini populi in asperis habitãtes locis, & ex asperitate locorũ efferi facti, ut suprà diximus: alioquin quomodo potuissẽt nobiles illi, quales ab initio fuerunt,

Campestris uel inferior Rhætia

Iudicium de Ptolemæo

Thurgoia

fuerunt, in bonis terris degenerare in tantam feritatem? Loquor autem de Thurgoia, Constantia, Lindaugia, *Buchborn, Rauenspurg, Marchdorff, Mersburg, Vberlingen, Mindelheim, Pfullendorff*, & c. ubi semper & in hunc usque diem fuerūt & sunt homines prudentes, negociationibus intenti, industrij, bonis moribus imbuti, & alieni ab omni rusticitate atque feritate. Vnde colligimus, hanc planam & exteram regionem nunquam sub Rhætorum dominio fuisse, quippe qui asperas duntaxat Alpes, & earum ualles inhabitarunt, & inde feritatem illam, quàm adhuc habent, contraxerunt. Dicit præterea Liuius Rhætos linguam suam Thuscanam retinuisse, licet plurimum corruptam. Non autem inuenitur, nec unquam est auditum, regiones inter Danubium & Podamicum lacum atque Thurgoiam usas lingua extera & alia à Germanica, & ob id minimè Rhætiæ sunt accensendæ. Nec obstat, si dicas, barbaram illam & externam linguam in ciuitate Curiæ, & alijs multis locis abolitam, & Germanicam introductam, cum ibi & hinc usque ad lacū *Wallensee*, ferè omnes uillæ, montes, syluæ, ualles, Alpes, flumina, agri & prata, nomina habeant barbara, peregrinæ illius linguæ certa uestigia. Similiter licet inuenire quædam oppida in descensu Rheni usque ad initium laci Podamici, quæ id restantur. Hinc autem ad Thurgoiam & uersus Danubium nullum penitus tale deprehendes indicium, exceptis quibusdam locis quæ per Romanos fundata, belli occasione aut castrorū locatione nomen acceperunt, ut est Arbona, seu Arbor felix, Constātia, & c. In summa, latera Constantiensis lacus termini sunt Heluetiorum & Vindelicorum, iuxta apertum Strabonis testimonium, & non Rhetorū: etiamsi non abnuamus, tempore Ptolemæi aut etiā ante, Heluetiā & Vindeliciam Rhætiæ subiectas fuisse, sed non diu subiectam tenuerunt, quia Alemanni ex utroque latere Podamici laci Rhetos expulerunt, & regionem sibi uendicarunt. Fuerunt etiam Rhæti ab initio populus à patria expulsus, & absque dubio non multum bellicosus, alioquin non permisissent se tam facilè per Gallos à patria sua expellere: & eadem ratione non ualuerūt optimam aliquam terram usurpare, quis enim locum eis dedisset? Verisimile præterea est bonas regiones citra Alpes, tam Thurgoiam quā tractum ultra lacum usque ad Danubium, tunc habitatas fuisse. Et cū ipsi aduenæ Rheti inexercitati fuerint ad bella gerenda, proculdubio nullū populū incognitū in exteris regionibus inuaserunt aut ui obruerunt, sed in agrestibus locis mansionem constituentes, pacem & quietē quæsierunt, præsertim cum tunc Heluetiorum potētia tanta fuerit, ut Gallis Germanisque omnibus, imò Romanis ipsis auderent bellū indicere. Id si uerum est, proculdubio non permisissent Rhætos ultra Alpium septa uersus suā ditionē terminos ipsorum dilatare. Postquam uerò Romanorum bellis infestari cœperunt, possibile est tunc Rhetos transgressos limites suos, & nouam Rhætiam, hoc est, ampliorem fecisse. Hoc aūt non obstante, antiqua & uera Rhætia, ut suprà abūde pbauimus, obiter attigit lacum Podamicum, idque in superiori eius parte: ulterius uero Heluetij & Lintzgoij eum lacum contigerunt. Postea tamen modico elapso tempore, Heluetiorū & Lintzgoiorum nomen ferè penitus intercidit: de quo infrà. Et tunc Rhætorū limites longè extēsi sunt in regiones Heluetiorū & Vindelicorū, ut etiā lacū Podamicū intra eos cōprehenderint, id quod Plinius, Ptolemęus, Solinus & Claudianus testātur. Vnde Plin. lib. 9. cap. 17. Lacus Rhætiæ Brigantius. Et Solinus cap. 23. de Gallia: Rhæticus ager opimus & ferax, Brigantino lacu nobilis. Item Claudianus in uictoriam Atalarici:

—sublimis in Arcton
Prominet Hercyniæ confinis Rhetia syluæ,
Quæ se Danubij iactat Rhenique parentem.

Sed non diu hanc ampliatam ditionē retinuerunt. Nam in tractu illo surrexerunt contra Romanos quædā conspirationes, Alemannorū usurpantes nomē, &

Vindelicorū urbes.

Ex Rhetorū lingua argumentum

Alemanni.

Argumenta Verisimilia.

Heluetiorū potentia ante tempora Iulij Cæs.

Alemanni.

& Rhætos Romanis subditos coegerunt pedem referre in Alpium primam mãsionẽ, ut etiam contenderint ultra Brigantiũ arma in eos mouere. Qua re motus Constantius Imperator, misit exercitum usq; Brigantium, qui cum Vindelicia, *Lentienses.* hoc est, Lintzgoijs, qui tunc Lentienses appellabantur, & facti fuerant Alemanni, congrederentur: cuius belli Ammianus meminit lib. 15 in hæc uerba: Lentiensibus Alemannicis pagis indictum est bellum. De quo bello & eius causa infrà fusius dicemus. Sic itaq; factum est, ut illo tempore regiones Rhætorum, Heluetiorum & Vindelicorum redierint ad pristinos limites. Haud dissimilis quędam nata fuit dissensio ante 650 annos, inter Abbatem monasterij S. Galli, cuius situs est in Thurgoia, in regione Heluetiorum, & Comitem Lintzgoiæ, hoc est, Vin*Rhegusci.*deliciæ, propter oppida quædam Ringoiæ, id est, Rhętię, cõueneruntq; ad dirimendã litem illam singularum cõmunitatum gubernatores, pacataq; dissensione, literis sigillatis cautum est, ne in posterũ tale quod orīretur dissidium. In hac *Cõmunis limes.* autem conuentione declaratur, inferiorem Thurgoiæ marcam Heluetiorũ esse, & Ringoiam Rhætorum: & in hunc usq; diem hæc uera est inferior marca Rin*Vindelicorũ Rhætorũ, et Heluetiorũ, Ostia Rheni in lacum.*goię & Thurgoiæ, extensa à Schwratzenrch, quæ est in montibus Appencellensiũ, usq; ad ingressum Rheni in lacum Podamicũ. Descendit aũt Rheni riuus à latere occidentali laci Brigantini spatio dimidio miliaris Germanici, priusquã conuersus lacum ingrediatur. Hinc aũt sic colligere licet. Si inferior Heluetiorum marca terminos illos quos hodie habet ab annis retroactis 650. habuit, absurdũ non erit dicere, ante illud tempus hos quoq; habuisse limites. Et ut iam memorata de regionum distinctione declaratio manifestior esset, libuit eam hic de uerbo ad uerbũ inserere, etiamsi non omnia in ea contenta, nostro instituto seruiãt.

TENOR LITERARVM.

Ringœw est cis & trans Rhenum, quicquid supra Brigantium est usq; ad Estiones.

NOtum sit omnibus, pręsentibus scilicet & futuris, quod nos fratres de monasterio Sancti Galli, in pago Ringœwe de iustis & publicis traditionibus atq; legitimis curtilibus, talem usum habuimus, qualem unusquisq; liber homo de sua proprietate iustè & legaliter debet habere in campis, pascuis, syluis, lignorumq; succilionibus, atq; porcorum pastu, pratis, uijs, aquis, aquarumq; decursibus, piscationibus, exitibus & reditibus. Præterea in usus monasterij, prout opus erat, ad aquęductus & ad tegulas, ligna in prædicto pago succidimus, & exinde ad monasteriũ deferebamus, & nihilominus naualia ligna ibi succidimus, necessaria nostra per lacũ asportanda. Insuper & grex porcorum de monasterio ad eundem saltum deducebatur ad pastũ. Hæc omnia de temporibus Ludouuici Imperatoris pijssimi, & Gosperti Abbatis eiusdem monasterij, & successorũ ipsorum Imperatorum & Abbatum, antecessoresq; nostri habuerunt absq; petitione & absq; conductione, & sine ullius potestatis contradictione: similiter & nos eadẽ omnia potestatiuè & absq; contradictione habuimus usq; ad tempora Arnolfi regis, exceptis nemoribus subtus adnotatis, quę in regio bãno sunt. Postquã aũt rex Arnolfus Vdalrico cuidam Comiti de Lintzgœuue, in prænomi*Lustnouu non longè ab Emps. Schmdlen.*nato pago Ringœuue curtem Lustenouua in ius ꝓprietatis dedit, usus omnes quos prius, ut dictum est, in eodem pago habuimus, isdem Comes cũ sua ditione nobis auferre, & nihil nobis neq; in Lustenouua, neq; circunquaq; in pręscripto pago, nisi sub cõductione fruendum uoluit concedere. Etiam tegulas quas fissas habuimus ad tegendam sancti Galli Basilicã, ui abstulit, & super domum suam in *Episcopus Constantiẽsis.* Lustenouua, imponere iussit. Tunc uenerabilis Salomõ episcopus, & abbas prætitulati monasterij sancti Galli, ut futura posteris destruerent iurgia, habito prudẽti consilio, omnes principes de tribus Comitatib. id est, de Durgœuue, de Lintzgœuue & de Rhętia Curiensi, cum reliqua populorum multitudine in unum fecit conuenire,

uenire, præsente Thiotolfo Curiensi episcopo, & prædicto Comite Vdalrico, in loco ubi Rhenus lacum influit Podamicum, de uniuersis usibus præscriptis in pago prænotato *Ringœwe*, quid potestatiuè legaliterꝙ, quidꝙ sub conductione ad monasterium deberet habere regia autoritate conquisiturus. Nam Comes prælibatus & nostris familijs in eodem pago positis, solitos usus interdū detraxit, & ea quibus maximè in monasterio opus est, uoluit denegare. Tunc uerò primates omnes de illis tribus collecti Comitatibus, cum iuramento & fide data testificati sunt, se uidisse & bene nosse, quod de legitimis curtilibus usus omnes isti, ut prædicti sunt, & nobis ad monasterium, nostrisꝙ mansis in nostris territorijs, in pago prænuncupato commanentibus cum illis ciuibus, absꝙ contradictione essent communes à riuo *Eichipach* usꝙ ad *Scrienespach*, excepto Hermētines, qui specialis terminus est, & exceptis nemoribus, id est, Cobolo, *Thiotpoldesouua, ibirinesouua* & *Palgaa*. Et præterea gregi porcorum testificati sunt de monasterio dicto in eodem saltu pastum habere debuisse. Eodem quippe iuramento & Comitatus diuiserunt terminum inter *Durgeuue* & *Ringewe*, asserentes de *Swarzuneca*, ubi aquæ adhuc ad nos uergunt usꝙ ad *Mauen*, in medium gurgitem Rheni, & inde usꝙ ad lacum Podamicum. Acta sunt hæc in loco supradicto, iij. Calend. Septēbris, anno incarnationis Domini 890. indictione vij. regnante rege nostro Arnolfo gloriosissimo, præsidēte Salomone episcopo, & abbate uenerabili.

Eichpach *Schrentzepach* *Die Plotzono im Rintal* *Balgach im Rintal.* *Swartzeneck in Apenzell.*

Isti uerò sunt qui hoc testificati sunt. De Durgœwe.

Othere	*Folcherat*	*Eskirich*
Vualdpert	*Luto*	*Reginger*
Ruadpert	*Milo*	*Hildeger.*
Vuilehere	*Immo*	*Vuinidhere*
Atolf	*Vuoluene*	*Tiotpold*
Vuolffkier	*Reccho*	*Vuolfrid*
Item Vuillehere	*Vuerinhere*	*Lantfrid.*
Pato	*Vuitto*	*Adalbert*
Item Vuitto	*Kotesthegan,*	*id est, Gotzdegen*
Horseolf	*Kozpert*	*Item Adalbert.*
Engilram	*Nanker*	

De Rhætia.

Merold	*Vrsicinus*	*Dominius*
Andreas	*Vuanzo*	*Vigilius*
Item Merold		

De Lintzgœuue.

Ruadman Sigibrecht	*Indo*	*Vualdpert*
Sigibrecht	*Hadabert*	*Vuillehelm*
Vuichere	*Adalbert*	*Kerhart*
Adaloit	*Alto*	*Luitpert*
Richolf	*Meginhere*	*Pernhart*
Item Kerhart.		

Situs Rhetiæ iuxta Strabonem, Cap. XI.

STrabo lib 4 breuiter com plexus est limites Rhætiæ, quibus tempore Augusti & Christi includebatur Supra Comum, inquit, ad Alpium radicē Rhetiacent & Vennones ad orientem uersi. Alia ex parte Lepontij & Tridētini & Stoni & alij complures populi parui Italiam tenentes. Idem libro 4. sic scribit: Montana pars in orientem & in austrum uergens à Rhætis Vindelicisꝙ tenet,

Boiis Heluetijsq; confinibus: nam eorum campis imminent. Cæterum Rhæti ad Italiam usq; pertinent, quæ supra Veronam & Comum est. Ipsi autem ad ea usq; loca quæ Rhenus secat, extenduntur. Idem lib. 7. Ad lacum Rheni Rhæti paululum adsunt, amplius Heluetij & Vindelici. Magis aūt Heluetij & Vindelici in montibus campos habitant. Rhæti uerò & Norici usq; ad Alpium summa tenent, & Italiam uersus inclinant, hinc Insubribus, inde Carnis propinqui, & Aquileiæ tractui. Patet hinc, Rhætos occupare Alpes iuxta Rhenum, & extendi eorum terram usq; ad lacum Podamicum, quibus confines sunt ab uno latere Lepontini, qui sua lingua hodie uocantur Liuiner: postea Insubres, & hi hodie sunt ducatus Mediolanensis atq; Comensium terra. Item Verona & Tridentini, quos hodie uulgò uocamus ab Athesi fluuio *Etschiender*. Norici uerò sunt qui ad Aenum iacent. Tridentinos & Noricos, Vennones contingunt, qui etiam inter Rhætos numerantur, apud quos Aenus & Athesis oriuntur. Porrò hi hodie sunt Engadini, Vinstermuntij, Munstertalenses & Vinstgoij. A Vennonib. denominata est *Munstertal*, Latinè Vallis uenusta, idq; in antiquis literis quę habētur in cathedrali ecclesia Curiensi. Item secundum descensum Rheni usq; ad initium laci Podamici contigerunt Rhæti ab uno latere Vindelicos, & ab altero latere Heluetios, & istud latus ascendit usq; ad Lepontinas Alpes. Scribit & Plinius lib. 3. cap. 23. Rhætos iunctos Noricis.

Diœcesis Curiensis ferè complectitur Rhetiam ut à Strabone est descripta, Cap. XII.

SI conferas diœcesim Curiensem & limites eius cū Rhætia, ut à Strabone est descripta, inuenies circuitum eius omnino respondere descriptioni Strabonis. Extēditur enim ista diœcesis ultra *Veldkirch* ad Brigantium atq; lacum ipsum ab uno Rheni latere, & ab alio latere ad *Montiglen*, id est, Montieulum in *Rintal*, & & hinc ad *Turtal* in *Gastern*. Item ab *Vrseren*, quæ in Curiensi diœcesi est, descendendo ad *Gestinun*, quæ est in terra. *Vr.* Hoc etenim tempore *Vrseren* & *Gestinun* ad Vros, qui & ipsi Heluetij sunt, pertinent. Hic itaq; tractus, ut suprà quoq; memorauimus, distinguit diœcesim Curiensem à Constantiensi & antiquo Heluetiorum limite. Sed & nomina oppidorum clarè ostendunt ibi desijsse linguam Rhæticā atq; Germanicam, ut Vrsella hospitale Rhæticè, & paululum descendendo, ubi initium est Constantiensis episcopatus, est Gestinum, Germanica uox, & significat diuersorium hospitum, alludens hospitali Rhætorum. A Gestino descendendo ad Vrorum regionem, omnia locorum nomina sunt Germanica, ultra autem hospitale sunt Rhætica. Item ascendendo à lacu Brigantino, sunt omnia ferè nomina Rhætica, ut sunt, *Brigantz* Brigantiū, *Emps* Amisium, *Monsfort* Monsfortis, *Ranckuuyl* Ranguila, *Frastentz* Fraxinum, *Montaiol* Montaniolus, *Benduren* Beneduram, *Estinen* Estiones, *Schan* Scana, *Vadutz* Vallis dulcis. Item in ualle Rheni, *Montiglen* Monticulus: & in dominio *Vorstegk*, *Saletz* *Saletz* Salerium, *Sax* Saxum, *Gamps* Campsum. In *Werdenberg*, Graps Quadrabitum, *Buchs* Bougum, *Seuola*, Seuola. In Sanganus, *Gretzins* Grecinium, *Fontenaus* Fontenatium, *Atzmans* Alcimonis, *Vill* Villa, *Ragatz* Ragarium, *Vilters* Vilis terra, uel Filtris antiquitus, *Pluntz* Plontium, *Flums* Fluminis, *Berschins* Persinium, *Prat* Pratum, *Parmdia* Pernidia, *Paschara* Pascuaria, *Pascalis* Pascualis, *Bellfriß* Belfrisium, *Matug* Marugium, *Tscherlach* Cernelacum, unde uideri potest lacus *Vualen*. In *Gastern* seu Castris, *Mels* Melsum, *Tertzen* Tertium, *Quarten* Quartum, *Quinten* Quintum, *Murg* Murgum, *Fly* Flia, *Mur* Murum. In summa, totus Curiensis diœcesis circuitus habuit olim usum Rhætici sermonis, id quod testantur memoratorum oppidorum nomina, & maior pars nominum montium agrorum, pratorum, fluminum, Alpium, &c. Idem asserunt incolæ à maioribus

Ex linguis nominum ax.

tibus fusa sic instructi. Agnoscunt prętereà hanc diœcesim hi qui habitant ultra Alpes, ut sunt Engadini, & uersus Italiam *Masopertal* usque ad Bellizonam: item *Brigellertal*, *Vinstgeuw*, & inferius usque ad regionem Athesis: item multæ ualles & oppida, quæ pertinguntur usque ad diœceses Tridentinam, Veronensem & Comensem. Quicquid itaque est intra circuitum huius episcopatus, totum est Rhętia antiqua, iuxta ueram Strabonis descriptionem. Colligitur denique ex alijs rationibus quas iam commemorabo, diœcesim Curiẽsem complecti ueros limites antiquę Rhætię, nempe ex metropoli eius Curia, quæ ut in episcopato, ita quoque apud ueteres Rhætos summum inter oppida tenuit locum, ubi & domina totius regionis illius suam habuit residentiam, unde & sermo uulgaris *Churuuelsch*, & terra ipsa Rhętia Curiensis appellata fuit. Ab initio enim propagati Christianismi, quàlibet regio quàm laté potuit, unum habuit episcopũ, per quẽ ad fidem incolę eius conuerterentur. Cùm autem olim Rhæti & supremus terrę eorum dominus fidei catholicæ sese submitterent, proculdubio tota regio illa cœpit parere suo episcopo, in his quę de suo erant foro. Quin & ultimus Rhętię dux seu comes migrans hinc sine legitima prole, assignauit Ecclesię Curiensi magnam terrę illius portionem, deditq́ arma sua atq; insignia quibus postea uteretur temporibus. Durauit autem hic episcopatus circiter mille & quinquaginta annis, id quod colligitur ex descriptione uitę sancti Fridolini, in *Seckingen* sepulti, cuius descriptionis autor fuit Noggerus abbas sancti Galli, qui uixit ante 650. annos. In ea autem Legenda sic scriptum habetur: Anno Domini 495. uenit sanctus Fridolinus ad episcopum Curiensem, tempore Ludouici primi Francorum regis, qui etiam Clodoueus magnus uocatus fuit. Hinc arguitur episcopatum aliquot annis antea fuisse, cum iam ibi episcopus esset, quem sanctus Fridolinus perhibetur adijsse. Vtuntur etiam Rhętij populi choreis singularibus, quas dossiri uocant *Churuuælsch*, & absque dubio maiores eorum ex Thuschia hoc saltationis genus olim in eam induxerunt regionem. Nunc de Rhętico uino dicendum. Quamuis in terra eorum altissimi & inuij sint montes, crescunt tamen in radicibus illorum montium atq; in uallibus uina optima & præcipua, potissimum in ualle Rheni, prope *Veldkirch*, *Vadutz*, in *Sarganser* regione, iuxta *Meyenfeld*, Curiam, *Thumlesch*, *Veltlin*, *Cleuen*, &c. Vnde Strabo libro quarto. Vinum Rhæticum inter Italica egregiè commendata, non fane inferius in montanis illorum radicibus nascitur. Item Suetonius in Augustum capite 77. Augustus Cæsar maxime delectatus est Rhætico uino. Idem scribit Plinius libro decimoquarto, capite primo & secundo & sexto.

A profana potestate ad gumentum.

Arma Rhætorum ducis nunc collegij Curiensis.

S. Fridolinus

Noggerus abbas.

Rhętici

Rhętici uini

Quæ terras illi qui sunt de Cana confœderatione, quos & Churuualchen uocant, hodie desiderent ex antiquis Rhætiæ limitibus, Cap. XIII.

A Memorata antiqua Rhætia, quam Cani confœderati hodie possident, auulsa sunt, Brigentium, *Veldkirch*, *Bludentz*, *Vualgœuw*, *Esnerberg*, *Vadutz*, quæ intra limites domus Austriæ sita sunt In ualle Rheni, *Sax*, *Vuerdenberg*, *Turtal*, *Sarnganser* regio, *Gastern*, *Vrseren*, quæ sunt in Heluetiorum ditione. Item ultra Alpes in Vennonum regione infra Engadinos, *Vinstermuntz*, & infra *Munstertal*, maior pars *Vinstgoie* & *Malserheid*, quæ loco Austriæ dominis parent. Reliquam terram occupant Curięses, præsertim ultra Alpes, superior & inferior regio Engadinorum, *Munstertal*, *Mals*, *Furstenberg* iuxta Athesim. Est quoq; *Churberg* fœdum cathedralis Ecclesiæ. Item *Bergell*, *Veltlin*, ab origine Adæ usque ad Comensem lacum, *Cleuen*, & uallis superior, *Masox*, *Rufle* & *Galacken*, quæ loca sunt ultra Alpes. Citra uerò per descensum Rheni usque ad Vadutzensium dominium & usque ad terram *Sarnganser*.

Ad septentrionem

Ad occasum

Adortum.

De oppidis quæ hodie occcupant Rhæti, qui Grawpunder, id eſt, Cani confœderati appellantur, Caput XIIII.

MOderna Rhætia, quam Germani uocant *Churuualchen* & *Grauupund*, ipſi autem ſeſe ſua lingua appellant Griſono, quam latè patet ſacramento eſt coniuncta, diuiditurq́ in tres confœderationes, quarum primam Cathedralem ligam ſeu confœderationem appellant, eò quod cathedrali Eccleſiæ ſit deuincta. Altera uocatur ſuperior liga. Tertia, liga decem iudiciorum. Cathedralis Eccleſiæ liga maxima eſt in numero hominũ: ſed quæ conſtat decem iudicijs, minima eſt. Harum trium ligarum quælibet habet multas priuatas communitates, & ferè quælibet parochia proprium iudicij conſiſtorium.

Prima liga quæ eſt Curienſis Eccleſiæ, decem & nouem habet communitates ſeu ciuitates.

1 Curia pręcipua eſt huius fœderis ciuitas, cuius pręſes uocatur *Burgemeiſter*, hoc eſt, ciuium magiſter, & hæc prima eſt communitas.

2 Secunda communitas complectitur has uillas, *Zizers*, *Yis*, *Trimis*, atque inferior *Vatz*, quarum gubernator uocatur *Vogt*, id eſt, præfectus.

Hæ duæ communitates loquuntur Germanicè: ſequentes uerò quæ ſunt de fœdere epiſcopali, utuntur lingua Rhætica, quam ipſi Romanam uocant, ex Thuſcia huc allata.

Eſt & communitas quædam in regione *Thumleſch*, *Ortenſtein* appellata, & hæc quoq́ cathedrali Eccleſiæ eſt obligata, alioquin libera, quippe qui pecunia ſeſe redemerunt à domino ſuo, & pręſes eorum uocatur *Amman*, quaſi *Amptzman*, ut inſrà dicetur.

3 Tertia communitas eſt *Furſtnouu*, ſita in *Thumleſch*, & horum moderator uocatur pręfectus. Porrò hę tres communitates iam enumeratę locum habẽt in planicie, idq́ iuxta Rhenum.

4 Quarta communitas eſt ſuperior *Vatz*, & huius moderator uocatur *Amman*, & in ſua lingua Miniſtral.

5 Quinta communitas eſt *Reambs*, habetq́ locum ſupra *Stein*: moderatorem ſuum uocant pręfectum, & ad ipſam pertinet *Tentzen*.

6 Sexta communitas eſt *Tieffencaſten*, olim Imum caſtium uocata, cuius pręſes uocatur *Amman*.

7 Septima communitas eſt *Gryffenſtein*, cuius moderator agit pręfectum.

8 Octaua communitas eſt *Stalla*, quę & ipſa habet *Amman* pro gubernatore: hæc haud procul abeſt à monte *Settmer*. Porrò olim dictus fuit locus iſte Biuium, eò quod ibi duo itinera diuaricentur ultra Alpes, pręſertim ultra *Settmer* in *Bergel*, & ultra Iulien in ſuperiori Engadino, Rhæti ipſi uſque in hunc diem uocant Biuium corruptè Beuio.

9 Nona communitas eſt *Vuels*, habens præfecti loco *Amman*.

Hę nouem iam commemoratę communitates locum habent citra iuga Alpium uerſus Germaniam: & ultra iuga uerſus Italiam locum habent ſubnotatæ cõmunitates, epiſcopali Eccleſiæ confœderatę.

10. Decima communitas eſt *Bregalien*, *Vnderport*, & *Oberport*, uerſus Clæuen extenſa: habet iſta iudicem præfecti loco, quem ſua lingua uocant Poteſtat.

11 Vndecima communitas eſt *Zutz* in ſuperiori Engadino, & hæc quoq́ habet præfectum quem *Amman* uocant.

12 Duodecima communitas eſt *Simnada* in ſuperiori Engadino, gubernaturq́ue per *Amman*.

13 Decimatertia communitas eſt *Poſtlaaf*, olim Pes clauium dicta, ſita è regione *Veltlin*. & hi habent iudicem.

Decimaquarta

14 Decimaquarta communitas est *Steinsperg* in inferiori Engadino, quibus præsidet Amman.
15 Decimaquinta communitas est *Schuls* & inferius Engadinum: habent autem & ipsi Amman.
16 Decimasexta communitas est *Remuß*, olim Heremuscia dicta, & *Mergnyen*; quorum præses est Amman.
17 Decimaseptima communitas est *Munstertal*, in Athesis regione, subditi præfecto Amman.
18 Decimaoctaua communitas est *Mals* infra *Galsen* in Vinstgoia prope Athesim: & his quoque præfectus est Amman.
19 Decimanona communitas est *Schantzen* in Vinstgoia, etiam infra *Galsen*, & habent quoque Amman.
Est præterea arx *Churberg* iuxta Athesim in Vinstgoia, feudum Curiense.
Item *Furstenberg* alia arx iuxta Athesim in Vinstgoia supra *Glurenß* sita, quæ & ipsa annexa est templo Curiensi.

Altera Rhetorum confœderatio, quæ superius fœdus nuncupatur, habet XIX. communitates.

1 Prima communitas est *Disentiß* monasterium unà cũ *Tauetsch, Camps, Suxeigx, Medels*, &c. habent Ammannum pro præfecto.
2 Secunda communitas est tota *Lugnitzer* uallis, & hi habent præfectum quem *Vogt* uocamus.
3 Tertia communitas est *Ilantz* oppidulum, quod ipsi sua lingua uocant *Lint*, unà cum loco *Grub*, habeatque præsidem Amman.
4 Quarta communitas est superior *Sax*, loquunturque ibi Germanicè, subiecti Ammanno.
5 Quinta communitas est *Vualtersburg* unà cum *Audest, Rubis, Sept, Schiantz*, &c. parentes Ammanno.
6 Sexta communitas est *Schleuuyß*. uiuunt autem sub Ammanno, & dominium habet ille qui est à Monte.
7 Septimam communitatem habent Liberi supra syluam, nempe qui sunt in *Laax, Siniß*, & per circuitum istorum locorum: habent Ammannum.
8 Octaua communitas est *Flymß*, gubernaturque ab Ammanno.
9 Nona communitas est *Trumbs & Taminus*, habentes Ammannum.
10 Decima communitas est *Retzuns, Bonaduꝫ, Empꝫ*, superior *Veldsperg*. &c. præsidet illis Ammannus.
11 Vndecima communitas est *Heintzenberg* unà cum *Tusis* & *Kaꝫ*, habentque præsidem Ammannum.
12 Duodecima communitas est *Schamß*, & præest eis Ammannus.
13 Decimatertia communitas est *Rhinuualt* in *Splugen*, & posteriori Rheno, habentque Ammannum, & loquuntur Germanicè.
14 Decimaquarta communitas est *Masox*, & tota Masocensium uallis, unà cum tota *Galsncher* ualle: & hi quoque habent Ammannum.
15 Decimaquinta communitas est *Rufflee*, præsidetque eis Ammannus. Hæ duæ iurisdictiones sunt ultra Alpes, reliquæ citra.
16 Decimasexta communitas est *Saffen*, olim Stuflania dicta: habent præsidem Ammannum, loquunturque Germanicè.
17 Decimaseptima communitas est *Thennen*, & hi quoque habent Ammannum, & loquuntur Germanicè.
18 Decimaoctaua communitas est Schopina, habent Ammannum & loquuntur Germanicè.
19 Decimanona communitas est *Fals*, & præsidet eis Ammannus, loquunturque Germanicè.

Summa,

Summa XIX iudicia seu iurisdictiones.

Inter has sex loquuntur Germanicè, nempe superior Sax, *Rhinwald, Safien, Thamnen*, Schopina, & Fals: reliquæ Rhæticè.

Tertium Canum fœdus apud Rhætos uocatur liga decem iudiciorum uel iurisdictionum, habetq; nouem has subscriptas communitates.

1 Prima iurisdictio est Tafaafs, amœna quædam solitudo, quæ & caput existit illius fœderis.

2 Secūda iurisdictio appellatur *zum Closterlin*, id est, ad Monasteriolum, cuius situs est in Brettigoia.

3 Tertia iurisdictio appellatur *lenatz*, habēs situm in Brettigoia, uocatur etiam *Castelser* iudicium, propter arcem scilicet Castelli.

4 Quarta iurisdictio appellatur *Schiers*, & est in Brettigoia. In ea quoq; est Salauers, burgum fractum.

Hæ autem quatuor enumeratæ communitates, partim loquuntur Germanicè, & partim Rhæticè.

5 Quinta iurisdictio est *Churuuald* abbatia & Porpon, & reliqui Cōuallenses, qui olim fuerunt de dominio *Straßberg*, arcis dirutæ sic appellatæ.

6 Sexta iurisdictio est *Aluenuw*, olim Aluū nouum dictum, ob thermas illic existētes. Ista iurisdictio fuit aliquādo ab arce hodie diruta appellata dominiū *Beelfort*

7 Septima iurisdictio est ad Sanctum Petrum in *Schanfick*.

8 Octaua iurisdictio est apud Longum pratum, etiam in *Schanfick*.

Loquuntur autem iam memoratæ quatuor iurisdictiones Rhęticè.

9 Nona iurisdictio est *Malans* & *lenins*.

10 Decima iurisdictio est *Meyenfeld* oppidulum, & *Flesch*.

Et hæ iam memoratæ duæ iurisdictiones haud procul absunt à Rheno, loquunturq; Germanicè.

Trium confœderationum, communitatum & iurisdictionum finis.

SEQVENTES TERRAE VLTRA ALPES *uersus Italiam sitæ, sunt sub dominio trium confœderationum, parentq; eis.*

TOta uallis & terra *Veltlin*, usq; ad Cumanum lacum, in qua sunt Tyran oppidum, *Sunders, Morbing*, & alia multa oppida.

Item oppidum *Cleuen*, unà cum ualle & regione descendente usq; ad Cumanum lacum.

Item Plurs, olim Plurium dictum, situm inter Clæuen & Bergell.

Item Drypleuen, nempe Chiera, Domas, *Surg, Grauedona, & Thung*, iuxta Cumanum lacum, quæ à duce Mediolanensi occupata detinentur.

Vrbs Curia per quem fundata, item quare Rhæti Cani uel Grisei confœderati dicantur, Lombardicè Grisoni, ab Ammiano autem Marcellino Canini, Cap. XV.

CVria ciuitas Rhætiæ fuit aliquando metropolis totius illius terræ, à qua postea tota Rhętiæ prouincia Rhętia Curiensis fuit appellata. De fundatione huius ciuitatis obtruduntur multę fabulæ, quæ etiam libris impressis euulgatæ, nihil præter figmenta quædam & næniás habent, nempe quod Imperator quidam Romanus nomine Curio, à Romanis expulsus, huic urbi nomen dederit. Id certum est apud omnes qui historiarum uel mediocrem habent peritiam, nunquā fuisse Imperatorem Curionem uocatū, & ab imperio repulsum. Mihi proinde uidetur ciuitatē istam tēporib. Constātij Cęsaris, qui regnare cœpit anno à Christo nato 354. & pręcessit Iulianū, prima accepisse initia. Antea enī duæ

duntaxat

duntaxat munitæ arces ibi ſupra montem extiterunt, ex quibus una hodie epiſcopali curiæ dicata eſt, ſatis munita fortibus turribus & propugnaculis: altera uerò ſupra eundem ſita montem, ruinoſa iacet, cuius craſsiſsimi muri adhuc oſtendunt quàm fortis olim fuerit. Sola aut intermedia foſſa hanc ab iſta diſtinguit. Ruinoſa appellatur Rhętice Spinoila, quod Latinè ſonat ſpinam oculorũ: Altera uero quę adhuc inconcuſſa & integra manet, uocatur Rhętice Marſoila, *Spina & Mars in ocu lis.* quod latinè ſonat Martem ſeu bellum in oculis. Hæ duæ arces Spina & Martia, ad terrendum hoſtem, ut uidetur, per Rhætos aut Romanos extructæ ſunt, atq; ſic appellatæ, antequam Curia fundari cœpiſſet. Poſtea uerò in ſubiectam planiciem urbs collocata eſt, in cuius medio priuſquam urbs conderetur, uetuſta quędam conſtituta erat munitio, Inburg nominata, in loco ubi iam domus mercantiarum conſiſtit: *Inburg.* appellabatur uerò à Rhætis Plantæira, hoc eſt latinè, plana terra: ſita enim eſt plana terra. Ex familia huius burgi fuerunt aliqui nobiles & Barones citra centum annos in Rhætia, dicti nobiles de Plantæira, nati ab Inburg: hodie tamen omnes morte interierunt. Porrò memoratam fundationem urbis Curienſis, tempore Conſtantij factam, colligo ex his quæ ſequuntur. Ammianus Marcellinus lib. 14 qui floruit tempore Conſtantij Cæſaris, filij Conſtantini Magni, & multis ſua perſona interfuit geſtis, ſcribit in hunc modum de quibuſdam bellis quæ dictus Imperator geſsit anno poſt Chriſtum natum tricenteſimo quinquageſimoſeptimo, contra Alemannos. Poſtquam Cæſar 7. Conſul Romæ factus, pugnaſſet contra Alemannorum reges Condoundum & Vademarum, facta cum eis pace conceſsit Mediolanum, hyematurus ibi, atq; optata fruiturus quiete, &c. Et proſequens Ammianus hiſtoriam, dicit Conſtantiũ cõtinuò illo tempore egiſſe Mediolani: & tandem ſubnectens quomodo rurſum bello petierit Alemannos, ſcribit lib. 15. Paulò poſt Lentienſibus Alemannicis pagis indictum eſt bellum, collimitia ſæpe Romana latius irrumpentibus (magna enim Rhetię pars eo tempore ſubiecta erat Romanis) ad quem procinctum Imperator egreſſus, in Rhætias cãpoſq; uenit Caninos, digeſtis & diu conſilijs, id uiſum eſt honeſtum & utile omnibus, ut eò cum militis parte Arbetio magiſter equitum, cum ualidiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantię, pergeret. Protinus barbaris congreſſuris, &c. Item Sidonius Apollinaris de irruptione Alemannorum in Italiam ſub Maioriano Imp. ſic ſcribit.

—Conſcenderat Alpes,
Rhætorumq; iugo per longa ſilentia ductus,
Romano exierat populato trux Alemannus,
Perq; Caui dictos quondam de nomine campos,
In prædam centum nouies dimiſerat hoſtes;

Deſcribit etiã iam memoratus Ammianus in dicta hiſtoria ortum Rheni, figu *Ammiani error de fon tibus Rheni.* ram & ſitum lacus Brigantini, ſed ex aliorum relatione, ut mihi uidetur, nã aberrat plurimum à uero. Tandem refert quomodo Conſtantius poſt huius belli finem redierit Mediolanum, reliquam hyemis partem ibi tranſacturus. Hęc propterea induco, quod Beatus Rhenanus uir inſigniter doctus, putarit per cãpos Caninos (quos ipſe Cauinos appellat) in eos Ammiani loco intelligendum oppidũ Kouffpurn, quod tamen longè aliter habet, id quod ex ipſis Ammiani uerbis aduerti poteſt. Quis enim rectè pergens è Mediolano per Rhætiam ad margines Brigantini lacus, faceret hunc circuitum, prius adiret Kouffpurn quàm lacũ ipſum attingeret: cum oppidũ ipſum longè extra iter rectum ſit. Is perinde faceret, acſi quiſpiam à Baſilea Lutetiam periturus, Saxones prius adiret. Ad hoc nulla regio propinquior eſt urbi Mediolanenſium, unde Cõſtantius profectus eſt, quàm Rhętia Curienſis ſiue Canorum cõfœderatorum, ſicut & Strabo atteſtatur lib. 7. ſic inquiens: Rhęti & Norici uſq; ad Alpium ſumma tenent & Italiã

uerſus

uersus inclinãt,hinc Insubribus,inde Carnis propinqui & Aquileię tractui. Per Insubres intellige Mediolanenses. Inter hos & Brigantinum lacum medium locum occupant Rhęti: unde si quis rectà à Mediolano ad Brigantinũ lacum proficisci uelit, is ęstiuo tempore eques, duorum dieũ spatio attingere poterit Rheni fontes, & inde una die Curiam, atq; à Curia magna sibi opus erit dięta usq; ad Brigantium, ubi initium est laci. Nec est aliud iter compendiosius à Mediolano ad initium Brigantini lacus quàm istud, quod nedum ęstate, uerùm & hyeme frequentatur. Extra uerò istud iter Kouffpurn longissime abest, quippe quod non in regionibus intermedijs, sed ad ortum solis respectu laci situm est, ut magnus circuitus sit faciendus, & penitus à recto deflectendum itinere, & tandẽ regrediendum, si è Mediolano per Kouffpurn ad Brigantinum transitus fiat. Et cũ ista tanquã ueritati consona tueri uelim, ob id nequaquã glorię D. Beati Rhenani quicquam decerpere cupio, aut illã obfuscare, quẽ scio fœliciter plurima uetusta & obsoleta nomina ex antiquis historicis in lucem protulisse, & consonis coniecturis rationibusq; apertis explicasse, in magnam commoditatem eorum quibus historicorum arridet lectio, id quod hactenus nemo eo fœlicius tentauit, quantũ attinet ad nostram nationem: Quod autem ipse Cauinos legit, habet ex Sidonio Apollinari, qui prior errauit, quemadmodũ ex Latino metro id aduerti potest, cum sic scribat: *Perq; caui ductos quondam de nomine campos.* Habet enim cauus primã breuem, canus autem primam longã: deinde facile error committi potest inter n & u, canus & cauus, quæ ferè eandem scribendo recipiunt formã. significatio aũt eorum diuersissima est. Porrò quãdo Ammianus de campis Caninis mentionem facit, habet hunc sensum. Postquam Constantius ex Mediolano profectus contenderet ad lacum Brigantinũ, ut Alemãnos oppugnaret, propriori uia uenit in Rhętiam atq; in campos Caninos, hoc est, in Curiensem agrũ, sicut etiam incolæ illius terræ olim uocati fuerunt populi Cani, & iam ob initũ fœdus, Cani confœderati, & in sua Rhętica lingua Grisoni, quorum terra in rectissimo itinere inter Mediolanum & lacum Brigantinũ iacet, & quam occupat urbs Curia unà cum regione superiori & inferiori, quæ omnes Canæ confœderationes hodie appellantur. Cum aũt terrę illius habitatores è longo tẽpore usq; in hunc diem Rhętica lingua appellati fuerint Grisones, fieri potest quod Ammianus uocabulum illud fugerit tanquã ineptum & latino sermoni incongruũ, locoq; eius Canini posuerit nomen. Nã Thusci, unde Rhæti descenderunt, habuerunt olim in usu multa uocabula Latinę linguæ inconsona. Quare autẽ populi illi Grisoni seu Canini uocati fuerint, ratio ista datur. Cum multas occupassent terras fuerũt plurimi uicti ob uictoriam & dominium Rhętorum, se quoq; Rhętos appellabãt, abnegantes nomina sua: quales fuerũt quidã Heluetij, Vindelici, Norici, & aliqui ultra Alpes in Italia. Et hinc quoq; factum est, ut Ptolemæus & quidam alij Rhætiam tam amplam fecerint. Fieri etiam potest ut dilatatio ista facta fuerit per Romanos, auferentes ab alijs terris & Rhætiæ adijcientes, quo ex illa latiorem facerent prouinciam, in maiorem præfecturę illius commoditatẽ, quatenus scilicet populosior esset atq; bellicosior. Et cũ istę obtẽtæ, & aliundè adiectę terrę non essent ex uera & prima Rhætorũ ac eorundẽ posterorum natione, retinuerunt antiqui & ueri Rhæti peculiare suę uetustatis nomen, appellati Cani, quod ipsi à uera & antiqua Rhętorũ origine descendissent, haud secus quàm hodie aliqui Cantones Heluetiorum, uocantur antiqui confœderationis Cantones, quòd ipsi primi fuerint huius fœderis solicitatores & inchoatores. Memoratę uero Rhętię partes aliunde acquisitę, fuerunt Inferior, Secunda, & Campestris uocatę. Cum autem Constantius in campis Caninis cum exercitu suo maneret, nõ fuit in tota regione illa locus aliquis cõmodior ubi castra ponerentur, quàm fundus ille quem hodie occupat Curia, iuxta duas suprà memoratas

moratas arces, ubi & terra uini cęterarumq; necessariarum rerum satis ferax est. Et certè uidetur Cæsarem illic aliquántulum traxisse moram, & amœnitate loci allectum curiam suam ibi interim habuisse, quo militiam exercuit contra Alemannos. Quæ res initium fuit ciuitatis Curiensis, quæ postea ibi condita fuit, & antiqua illa Rhætia hinc Curiensis appellata. Interim autem cum idem Constantius in campis Caninis, & forsitan in isto loco cum multitudine populi quiesceret, misit Arbetionem unà cum maiori parte exercitus contra hostes, & non in propria sua persona illos adortus est, finitoq; bello rectà rediit Mediolanum ad diuersorium suum hybernum. Prope Curiam inter Rhenum & ciuitatē est collis quidam rotundus in pratis, qui etiam æuo nostro habet priscum Rhæticum uocabulum, nempe Tumba de Caualli, quod Latinè sonat tumbam equorum, & indicium est olim in planicie illa, ubi hodie Curia collocatur, magnum exercitum quieti operam dedisse, & fortassis ex Alpiū superatione plurimos equos defecisse, ex quo euentu illi colliculo hoc contigit nomen. Est quoq; infra Curiā itinere pedestri mediæ horæ, antiquæ cuiusdam maceriæ uestigium, à Rheno usq; ad montana ascendens, muris & fossis olim diligēter munitum, ut satis adhuc apparet, sed iam penè totum concidit: & hæc materia tempore suprà memorato munitionis loco uidetur extructa fuisse. Facit proinde Antoninus Pius mētionem de hac urbe Curia in suo Itinerario, scribens 50. miliarijs Italicis eam distare à Brigantio. Hæc aūt distantia hodie computatur pro sex & dimidio magnis miliaribus, quæ continuò pedestri itinere confici possunt 16. horis. Nam à Brigantio duo miliaria & dimidium, quæ confici possunt sex horis, sunt ad *Veldkirch*, computantur quatuor miliaria ad Curiam, pro quibus superandis opus itinere decē horarū. Porrò inter omnes antiquos scriptores nullus est, qui Curiæ mentionem faciat, præter unum iam memoratum Antoninum, qui ut mihi uidetur, proximis temporibus post Constantium Cæsarem uixit. Huius enim Cōstantij pater, nēpe Cōstantinus, denominauit à se Byzantiū in Thracia situm, Cōstantinopolim, quod nomē antea nō fuit: & Antoninus illius Cōstantinopolitanæ urbis sæpe meminit: unde colligitur eum aliquot annis uixisse post illius urbis nouam denominationem. Est etiam Curia post sui conditionē mox ad Christianismū conuersa, habens suos episcopos, id quod colligi potest ex sancti Fridolini cōscripta legenda, quę ita habet: Eo tēpore quo Clodoueus magnus rex Francorū, qui & Ludouicus primus uocatus est, regnauit in Gallia & Alemannia, atq; ut mihi uidetur, etiā in Rhętia, uenit sanctus Fridolinus in Rhætiæ Curiā, & adiens urbis illius episcopum, mansit ibi donec extruxit ecclesiā in honorē sancti Hilarij, quæ iam ad S. Martinū appellatur, &c. Post hęc rursum descendit & ædificauit monasteriū *Seckingen* iuxta Rhenum, anno scilicet à Christo nato 495. Hactenus ex dicta legenda. Ex his patet, à memorato ultimo Constantij bello usque ad constructionē ecclesiæ quā Fridolinus cōdidit, intercessisse annos circiter 138. quo tēpore nō Romani, sed magis Franci rebus potiti sunt in Gallia Alemannia, Germania atq; Rhętia. Contra ista est rumor quidā popularis, Curiam conditam fuisse eo tēpore quo sanctus Lucius rex Britanniæ, quę nunc est Auglia, uixit. Hic aūt rex anno Dñi 176. tempore Eleutherij Papæ, & Imperatorum Marci Antonini atq; Lucij Veri, relicto regno suo, amore plantandæ Christianæ fidei, uenisse dicitur in Bauariam, eamq; ad fidem conuertit. Post hęc secedens in Rhetiam, transcensoq; colle qui est supra arcem *Gutenberg*, unde & usq; ad tempora nostra cliuo illi nomen mansit, Sancti Lucij cliuus, uenit in regionē ubi iam est urbs Curia, unà cum sancta Emerita, quæ in Trimis, loco scilicet à Curia unius horæ spatio distante, ob Christi fidem prędicatam, supplicium extremum passa est. At sanctus Lucius continuit se aliquandiu in quadam montis cauerna supra Curiam, prędicans Christi fidem, sed qui tandem quoq; ab infi

Opinio ueri similis.

Antoninus Curiæ meminit.

De Constantini tempore

Cœnobium Seckingen.

S. Lucis steig

Emerita.

deli

deli populo & præfecto regionis illius, in arce Martiola iuxta Curiam interfectus fuit. Vbi tamen non indicatur, Curiam illo tempore conditam fuisse.

De Aetuatijs Rhetiæ populis, Cap. XVI.

STrabo insignis ille Cosmographus, scribit de Aeruatijs lib. 4. in hunc modum: Rheno autem uicina omnium primi colunt Aeuatij, quibus fluminis origo uicina est in Diaduella monte, quem alij Adulam uocant, & est Alpium pars. Retinent in hunc usque diem nomen illud incolæ loci illius, præsertim qui superiora habitant loca Rheni prioris, qui corrupto uocabulo appellantur Tauetier uel Tauerscher.

Rheni duo fontes.

Habet autem Rhenus duos diuersos fontes, & utriusque riui appellantur Rhenus, in unum conuenientes supra Curiam spatio unius Germanici miliarij. In Aetuatiorum tractu prope posteriorem Rbenum locum habent *Rhinwalder, Schamser,* Tusis & *Reizuns.* Iuxta anteriorem uerò Rhenum habitãt *Tauetscher* suprá memorati, Abbatia Disernitis, Trãs, *Ilantz, Grub,* id est, fouea, Rhætice Lauoppa appellata, *Flyms:* atque in locis intermedijs *Stussafien,* uallis *Lugnitz,* & superior Sax. Porrò regio ista pro maiori parte tandem appellata est Tuuerasca, id est, Thuueratij, corrupto, ut uidetur, Aetuatiorum uocabulo.

Rhodani ortus apud Rheni fontes.

Notandum prę terea, ab origine prioris Rheni ad originem Rhodani, si Alpium iuga & præcipitia recto tamite superari possent, non esse spatium longius quàm quod itinere pedestri in tribus horis cõficiatur.

Mons Gotthart.

Ticinus fluuius.

Vrsa fluuius

Rectè autem inter has origines ponitur mõs Gorthardi, olim Summæ Alpes nominatus, ex quo prorumpit Ticinus fluuius in meridiem labens, currensque per Lepontinos in Italiam. In opposito uerò huius montis latere oritur Vrsa fluuius, quem uulgò *Rüß* uocamus, transiensque regionem *Vry*, labitur in lacum, quem rursum egrediens apud Lucernam, rectà septentrionem petit, donec Rheno misceatur. At Rhodanus à sui primordio fluit in occasum, & Rhenus anterior ab origine sua usque ad Curiam, plagã orientalem petit: diffunduntur que hi quatuor amnes per modum crucis in quatuor plagas mundi, ut non ineptè montes illi summæ uocatæ fuerint Alpes. Indicat quoque lib. 4. ubi scribit de origine Rhodani, fontes Rheni non longè esse ab ea, nec montem Adulam, ex quo in septentrionem Rhenus excurrit. Porrò Rheni fluxus hunc tenet tramitem: ab origine sua currit uersus ortum solis, idque donec attigerit. Curiam hinc continuò curuat se instar lunæ, ut etiam lacus Podamicus, quem intrat, & rursum exitus Rheni usque dum attingat oppidum *Rhinfelden,* plagam occidentalem respiciat, continuetque cursum illum donec alluerit mœnia urbis Basileæ: deinde rursum reflectitur in septentrionem, illoque tenore cursum suum tenet donec mare ingreditur, etiamsi in toto cursu suo nonnihil à septentrionis linea ad occidentem deflectat. Quod autem Rhenus anterior à suo fonte per Rbætiam fluens, ac deinde Heluetiam separans à Germania, usque ad *Vualdßhut* aut *Rhinfelden* semicirculatem instar quartę lunæ habeat riuum seu cursum, deprebenditur ex diametrali itinere ab eius ortu ad *Vualdßhut* ducto: nam numerantur à fontibus eius usque ad *Vry* quatuor miliaria, ac inde usque ad *Zug* tria miliana, à *Zug* ad Vindonissam, uulgariter *Vuindisch,* ubi Vrsa Arolę miscetur, tria miliaria, ac inde ad Confluentiã quæ proximè est supra *Vualdßhut,* ubi Arola Rhenum ingreditur, unum miliare: & sic totum illud iter recto limite extensum habet undecim magna miliaria Germanica, quæ mediocri pedestri gressu confici possunt triginta boris. At Rhenus ipse à suo fonte longum describit circuitum, & multum esset deflectendum à recto tramite, si illius fluxum uelles sequi Basileam usque. Nam ab ortu eius ad Curiam sex computantur miliaria: inde ad Briganiium rursum sex numerantur cum dimidio: hinc per lacum ad Constãtiam, ubi rursus lacum exit, quatuor sunt miliaria & dimidium: hinc per lacũ inferiorem usque ad *Schaffhusen* quatuor miliaria, & hinc rursus ad Cõfluentiã & *Vualdßhut*

tria milliaria, quæ omnia simul collecta efficiunt 23½ magna Germanica milliaria, quę pedestri itinere non facilè superari possunt citra 60. horarum spatium: tantū exorbitat Rhenus à recti linea Amnis Rusa oritur apud Rhætos in solitudine Vrseren, scaturitq; ex monte Gotthart, in regione Vrsensium. Hæc solitudo & habitatores eius habent pro armis & insignibus ursum, qui Rheticè uocatur ursella, & inde amnis illic exortus uocatur quoque Vrsa, licet hodie per metathesin literarum r & u, abusiuè Rusa appelletur.

De his qui Stopffern, id est, punctores uocantur, Caput XVII.

IN iam memorata regione Aetuatiorum, apud Ylantiū, Lugnitium, & in Fouea durat adhuc ista gentilis superstitio, quod certis quibusdam annis conueniunt, & laruis operiunt facies suas, induentes omnis generis arma bellica, accipit'que quilibet baculum seu contum, & sic turmatim proficiscuntur ab una uilla ad aliam, saltant sursum & mirabiles exercent gesticulationes. Iurant denique sanctè & asserunt, se post armorum depositionem tales, & tantos saltus non posse edere. Concurrunt, & forti impetu congressi mutuo sese sudibus & contis percutiunt impelluntq;, ut fragor quidam inde resonet. Ob punctiones autem illas uocantur regione illa Stopffer, id est, punctores, faciuntq; illud hoc superstitioso animo, ut maior frumenti proueniat copia.

De Contuantijs, Caput XVIII.

HAbitarunt olim inter Aetuatios Contuantij uel Cortuantij, de quibus Strabo lib. 4. sic scribit: Ferocissimi inter Vindelicos Licatij Clautenatij & Vēnones censebantur. Rhætorum autem Rhucantij & Coruantij, uel ut quędam exemplaria habent, Coruantij, qui & magis relictis uestigijs respondere uidentur. Certe Longobardi & moderni barbari Rheti, scribunt & appellant ciuitatē Curię sua lingua Coyro, id est, corium. Sic enim Paulus Diaconus lib. 6. cap. 6 de gestis Longobardorum scribit: Asprandus per Coriam Rhetorum ciuitatem uenit ad Theodebertum Baioariorum ducem. Hinc cōijcere quidam possent, Curiam olim Coriam à Coriantijs deductam, sicut & monasterium *Churwald* in ualle supra Curiam uersus Tafaas situm, Coriantiorum uallis seu Corioualli dictum putatur. Verum alij sic putent, mihi aliud probatur, quantumlibet in dictis nominibus allusio quędam inueniatur. Mihi inquam arridet ea opinio quam de Imperatoris curia suprà recitaui, pręsertim cum antiqua episcopalis sedes, Curiæ nomen semper habuerit. Antoninus denique Augustus, qui Paulum Diaconum tempore precessit, etiam Curię mentionem facit. Et quamuis certa huius nominis ratio haberi nequeat, libuit tamen, coniectura ad hoc motus, urbē Curię intra Cōuantioru = terminos collocare, unà cū tota super ori regione usque ad summa Alpium fastigia, ab illo Rheni latere, donec peruenias ad limitē Trāsalpinarum populorum Bregellensium & Engadinorum. Intra hunc ambitum continetur Tumlesch, in qua sunt *Ortenstein, Furstnouw:* item *Vaz, Churuuald, Porpon, Burgunn, Schanfick, Tafaas, Alsenouw, Tüffencasten, Gryffenstein, Tintzen, Stalls, Reams, Belfs, &c.* Post etiam *Tafaas* & totus descensus uallis illius iuxta *Vaz* usque ad Rhenum, Aetuatijs assignatis: id enim allusio nominum Aetuatiorum & *Vaz* arguere uidetur. Est autem intra uallem istam amnis quidam *Albel* dictus, qui in Tumlesch Rheno miscetur. Porrò domini & Barones oppidi Vatz seu Vatij, celebres olim fuerunt, possidentes maiorem eiusdem uallis partem, & nonnihil quoque de terra Tumlesch usque ad Rhenum, quod dominium hodie appellatur Ortensteinensium dominium. Vltimus illius ditionis Baro uocatus fuit Donatus à Vatio, uixitque anno Domini 1330. Relinquens autem duas filias, cum illis toto possessio

Contuantiorū ambitus.

eius ad aliud translata est dominium. Vna enim, Kunigundis nempe, nupsit Comiti Friderico à *Toggenburg*, auo Comitis Friderici: unde *Tafaas*, & quæ circa illam sunt, iure hæreditario peruenerunt ad Toggenburgenses. Alteram uero Vrsulam nomine, duxit Comes Rudolfus à *Vuerdenberg*, dominus in *Sarngans*, qui abauus fuit ultimi Comitis Georgij. Et hoc pacto ditiones *Ortenstein*, *Vatz*, &c. ad illos Comites peruenerunt. Hoc dominium *Ortenstein*, possedit iam ultimos frater noster D. Ludouicus Tschudi à Glaris, miles auratus, seb subditi redemerunt sese à iurisdictione eius, liberi facti anno Domini 1517.

De Rhucantijs, *Caput* XIX.

Lupinum *Meienfeld* ARagatio proficiscendo ultra Rhenum in regionem Sanganserorum seu Sarunetum, est Rhætorum oppidulum *Meienfeld*, olim Lupinum, & nō Magauella uocitatum, id quod testantur antiqua uolumina Curiensis Ecclesiæ. Seniores incolæ Meienfeldenses aiūt Maiam Mercurij matrem olim in eo loco honoratā à qua Germani locū illum *Meienfeld* appellauerunt. Supra *Meienfeld* itinere
Langarus pedestri unius horæ fluit Langarus, ex Brettigoia in Rhenum descendens: & ul-
Lanquart tra eum fluuium itinere pedestri trium horarum est ciuitas Curiæ, infra autē Curiam ab utroque Rheni latere usq; montē *Aelberg*, qui est è regione *Schalberg* trans Rhenum, & ubi est fluuius *Sara*, fluitat paululum supra oppidulum *Sargans*, & iuxta *Schalberg* in Rhenum labitur, ibi inquam Rhucantiorum est tractus, quorum Strabo meminit lib. 4. in hęc uerba: Ferocissimi inter Rhętos censebantur Rhucantij & Cotuantij, &c. Coruantiorum paulò superius mentionem fecimus. Extant adhuc uestigia quædam in ruinosis locis, quæ Rhucantiorum nominis meminerunt, præsertim à latere Rheni ubi Germani habitant. Nam haud longē
Rhucbēberg infra Curiam est arx quædam diruta, quæ superior *Rhuchenberg* appellatur. Est rursum alia arx non diruta, sed integra, quę Aspermont & Germanicè *Rhuchberg* uocatur. Item descendendo per latus illud infra Langarum fluuium, occurrit ue-
Malas annus stigium alterius arcis demolitæ, cuius situs est supra *Malans* in monte nemoroso,
Genumum & hęc quoq; uocata fuit *Rhuchenberg*. Est pręterea in loco illo, sed paulò demissiori, alia integra arx, locata supra *Genins*, quę ipsa Aspermōt nominatur, habens uillas quasdam, quę unà cum arce ipsa uocantur dominium Asperimontis, sicut & dominium adhuc extat superioris *Rhuchenberg*. Cum itaq; dominia communiter nomina retinuerint à circumiacentibus populis, & memoratę arces occupēt uertices montium, uidetur mihi nomini regionis additum mont uel *berg*, conflatumq; hinc nomen, quod nedum arcem ipsam, uerùm & populum arcis domino subiectum exprimeret. Sic itaq; regio memorata & incolę eius Rhucantij dicti, in arcibus & fortalitijs suę appellationis reliquerunt uestigium. Est autē uallis ipsa adeò frugifera, ut etiam uinum producat. Et fieri potest quod ante Rhętorum aduētum Germani uallem illam inhabitarint, appellati *Rhuchen*, à quibus regio nomen istud sortita est: & superuenientes Rhęti, arces ibi condiderunt, illis similia nomina, sed in sua lingua, dederunt, prō *Ruchberg* Aspermont transfe-
Marsilinum rentes. Supra Langarum est arx una *Marslintz*, & duæ uillę *Ydis* & *Zizers*, Rhętica
Ygnum habentes nomina. Porrò ultra ista loca inter arces Rhuchaspermont & superio-
Ciceres rem *Rhuchenberg* est uilla quędam *Trimis* nomine à tribus monticulis & diruta ar-
Trimōtium ce illis imminente sic uocata. Est prope urbem Curię locus quidam ubi leproso-
Malesanis rum ędes sunt, *Massans* nominatus. Cęterum urbs Curię & regio quę infra ipsam est uersus *Vualensee* atq; uersus Podamicum lacum, ad Rhętos spectant, licet ho-
Sara die loquantur Germanicè. In Sarunetum terra inter *Ragatz* & *Vilters* oritur *Sara* fluuiolus, de quo suprà. Et hucusq; omnia loca quę ab utroq; Rheni latere à Curia ipsa inueniuntur, fuerunt olim Rhucantiorum: alludunt enim nomina ipsa *Rhuchenberg* superior, Rhuchaspermunt, *Rhuchenberg* inferior, & rursum Aspermont.

Et quam-

Et quamuis *Ragatz, Pfeuers* & proximæ ualles Saram contingentes, iam ad Sarunetum pertineant terram, habent tamen ipsæ proprium iudicij forum, nec utuntur Sarunetum moneta, pondere, ulna & mensura, sed à multis annis ad hunc usque diem ponderibus & monetis utuntur uicinorũ suorum trans Rhenum habitantium, atq; uectigalia soluunt de mercantijs suis, his qui habitant in *Sarngans*, ubi reliqui illius ditionis populi qui infra Saram fluuium habitant, liberi sunt ab his grauaminibus. Vnde probabiliter inferri potest, fluuium Saram olim discrimen fecisse inter duos populos, Rhucantios scilicet & Sarunetes. Rhucãtij superiora amnis loca, & Sarunetes inferiora occuparunt. Extenderunt se præterea Rhucantij ultra Rhenum in Brettigoiam, & hinc per descensum Rheni per *Vaduz* usque ad Estiones. *Alij populi Rhucantiorum.*

Fabarium intra Rhucantiorum ambitum. Caput XX.

FAbarium uulgò *Pfeuers* celebre est monasterium ordinis diui Benedicti, supra Ragatium in monte, atq; intra Rhætiam, & in Rhucantiorum terra situm, sed modò Heluetijs annumeratur. Non procul ab eo intra montium fauces & ueluti in horrendo barathro sunt naturales thermæ, quæ ut monasterium, *Pfeuers* uocantur. Monasterium illud prima initia sumpsit à sancto Priminio, anno circiter 676. à Christo nato, eo scilicet tempore quãdo Theodericus rex fuit Galliæ, posseditq; Alemanniam, Heluetiam atq; Rhætiam. *Cœnobij Fabarij conditor.* Hic locus hodie *Pfeuers*, à uetustis Rhætis appellatus fuit Fabarium seu Fauariæ, habuitq; olim priuilegia ab Imperatoribus Gallicis, Ludouico, Lothario, Carolo, & alijs multis, qui fuerunt circa annum Domini 820. *Fauariæ.* Porrò inscriptio priuilegiorum talis fuit: Abbati monasterij diuæ uirginis Dei genitricis apud Fauarias, quod situm est in Rhætia Curiensi, in pago *Churuualcha*. Vt autem mihi uidetur, monasteriũ illud olim initium & incrementa sumpsit per notabiles contributiones maiorum & ditiorum Rhucantiorũ, id quod indicant census, decimæ, redditus, & iudicij minoris forum, quæ habet monasterium per circuitũ illius loci. Porrò thermæ Fauarianæ intra trecentos annos repertæ sunt per uenatorem quendam, qui ex familia sua *Vogler* uocatus fuit: hic insecutus pullos coruorum syluestrium, peruenit in inuium desertum, descendensq; in profundum montium hiatum, inuenit aquas calidas. *Thermæ quando inuentæ.* Est autem dominium illarum thermarum abbatis Fauariani.

De Rheticone monte, unde uallis Brettigoiæ appellationem accepit: item de amne Langaro, quem hodie Lanquart uocant, qui sunt in Rhucantiorum terra.

Caput XXI.

VAllis Brettigoiæ in Rhætia, Rhucantiorũ quoq; est, in qua amnis *Lanquart* oritur, descenditq; per totam uallem illam. Et D. quidem Vadianus in hac opinione est, ut putet incolas illius uallis habitare iuxta montem Rheticonem, unde illa uallis denominata est Brettigoia: nec inepta est allusio. *Rhetico mons.* Cũ enim Mela mentionem faciat huius montis, necesse est eum alicubi esse. Scribit aũt sic Pomponius lib. 3. cap. 2. Montium altissimi Taurus & Rhetico. Nec est alius locus in regione illa qui magis alludat monti Rheticoni, quàm dicta uallis. Sunt præterea ibi altissimi montes, & facilè fieri potuit populi incuria, ut additione literæ p, ex Rheticone fieret Prettigoia: cum enim Rhæticum sit uocabulum, & uallis illa iam inhabitetur ab hominibus Germanicè loquentibus, quorum consuetudo est, ut Rhæticis & Latinis dictionibus præponant literam p, cuiusmodi sunt, *fundament pfumment*, fenestra *pfenster*, & supradictum monasterium Fauarium *Pfeuers*, & alia huiusmodi, uidetur mihi idem accidisse in Rheticone. Cæterùm amnis *Lanquart*, qui ex Prettigoia fluit, fuit olim Rhæticè Langarus appellatus. Vnde cum parochiæ Curiensis diœcesis olim distribuerentur in Capitula, usq; in hunc

d.c.ti inferiora amnis *Lanquart* titulum hunc habent, Capitulum sub Langaro. Est proinde in Pretigoia arx quædam Rhætica, sed diruta, *Salauers* nominata, in qua superioribus annis Fridericus ultimus Comes ille potens Toggenburgensis natus fuit, qui & defunctus est anno 1436. ultima die Aprilis.

De Sarunetibus. Caput XXII.

SArunetum regio satis frugifera est, habens etiam æris fodinas. Ex ualle quadam laterali descendit fluuius paruus *Setz* appellatus, lustransque Sarunetum regionem ruit in *Vualensee*, id est, lacum Rhæticū, exordiumque illi facit. Hi populi qui hodie Sarganseri appellantur, olim Sarunetes nominati fuerūt, à Sara fluuio discriminante eos à Rhucantiorū populo, de quibus suprà. Facit autē Plin. lib. 3. cap. 19. mentionē Sarunetum, asseritque eos habitare iuxta fontes Rheni: etiamsi nō ignoremus hanc historicos plerunque seruare cōsuetudinem, ut omnes populos adnumerēt originibus fluuiorū, qui uel tridui spacio ab ipsis dissident. Non igitur hæc discrepantia hic magni æstimanda est, potissimū cum à Sara fluuio ad utrunque Rheni fontem nō sit ultra unius diei atque dimidij spatium. Siquidē Strabo eos qui inter cunctos populos uiciniores sunt fontibus Rheni, uocat Aetuatios, quorū suprà meminimus. Videtur ergo mihi Plinius eos populos qui infra Saram fluuiū habitant, uoluisse exprimere nomine Sarunetū, præsertim *Sarganser*, *Vualenstat*, & quicquid Rhæti habuerūt iuxta lacum *Vualen* & in *Gastern*, atque à Sara descendendo per Rhenum ultra comitatum *Vuerdenberg* usque ad *Vorstegk*. Porrò è regione *Vuerdenberg* est arx *Vadutz* unde olim tractus illius uallis appellatus fuit Vallis dulcis. Citra centum & quinquaginta annos fuit regio Sarnganserorum atque *Vuerdenberg* una ditio, sicut etiam in hunc usque diem appellatur superior & inferior ditio, habens nonnulla ditionis suę iura. Fuit autem olim per duos fratres in duas secta partes. Cæterùm oppidulum *Sargans* pro Clypearibus insignibus utitur ansere, quàm Germani uocant *Gans*, à quo & à Sara fluuio conflatur terræ illius nomen *Sargans*. Vetustiores tamē literæ, quas ego uidere potui, & quæ mentionem faciunt dominorum à *Sarngans* comitumque Vuerdenbergensium, distinguunt *Sarngans* in duas uoces, *Sarunegans*: & quædam recentiores in unam contrahunt, nempe *Saunegans*, incuria scilicet quadam omissa litera r. Tandem penitùs est uox ipsa deprauata, ut ex *Sarunegans*, fieret *Sargans* & *Sangans*. Sunt tamen qui putant *Sarngans* Rhęticum esse uocabulum, olimque terram illam appellaram Sanam casam: cui sententiæ minimè subscribo, cum id nullis literis antiquis Latinè uel Germanicè scriptis probari possit, quales ego plurimas legi anno Christi 1530. & 1531. quo tempore egimus prætorem in Sanganserorum regione, illuc deputati à septem confœderatorum cantonibus: & in uetustioribus literis non aliter inueni quàm *Sarunegans*, ut iam scripsi. Vnde colligitur, huius gentis genuinum nomen extitisse Sarunetes, à Sara fluuio sic appellati. Notandum præterea, ante aliquot annos incolas *Gastern* expostulasse cum dominis Sangansis terræ, arbitrantes se quoque liberos esse à uectigalibus & teloneo pendendis in terra Sangansi. Ab antiquis enim temporibus nemo obligatus fuit ad teloneum, qui habitauit inter Saram & lapideum pontem. Sed nec suo tempore exactum à quopiam fuit, &c. His argumentis nihil profecerunt, sed iussi sunt soluere. Finitur autem ad iam memoratum pontem diœcesis Curiensis, & ultra ripam parochia quædam est nomine *Oberkilch*, quæ Gasternsium quidem est, sed sub episcopatu Constantiensi: & hæc parochia libera est ab exactione uectigalium. Hæc autem libertas indicium est, olim utrunque dominium unum fuisse.

De Scala monte. Caput XXIII.

INter *Sangans* & *Vuerdenberg* iuxta Rhenum est mons quidam qui Rhæticè Scala, Germanicè uerò *Schalberg* appellatur, ubi aliquando difficilis fuit transitus ob accli-

ob accliuem ascensum, unde & scalæ obtinuit nomen. Septem Heluetiorũ cantones, qui dominantur huic regioni, fecerunt sculpi magnis impensis iter per saxosam huius montis basim, anno scilicet Domini 1503. Supra Scalam montem, fortalitium & oppidulum *Sarngans* obtinet pinnaculum montis, ubi superior regio in duas abit ualles, quarum una propinquat Rheno, & altera uergit ad lacũ Vualensem atq; ad lacum Tigurinũ. Montes quibus memoratũ fortalitium imminet, & quibus adiacet oppidulum *Sarngans*, habent ibi in sui initio quandam aciem, aut potius angulum rectum, qui scilicet instar gnomonis in duo extenditur latera: unum descendit ad lacum Tigurinum, & alterũ per Rheni descensum uergit ad lacum Podamicum, & ultra. Inter latera uerò ista montes sunt magni, & ualles non paucæ, sed & regio Toggenburgensis, *Appenzell*, & alia Heluetiorum oppida inter ea cõprehenduntur. Oritur & in interioribus horum montiũ, in *Toggenburg* scilicet, fluuius Taurus uel Durias, alluensq; Turgoiam, infrà *Rinow* miscetur Rheno. Porrò fluuius *Sittern* oritur in *Appenzell*, & absorbetur à Tauro.

Taurus uel Durias fluuius.

De Campo, de Rhætico pago, de Alemannico pago, atq; de Estionibus, qui hodie sunt Veldkirch, Vualgôw, Algôw, & Estnerberg.

Caput XXIIII.

V*eldkirch* oppidum in Rhætia situm, Germanicum habet uocabulum, & nõ uocatur Romana lingua *Vall* circũ, ut doctiss. Ioachimus Vadianus in cõmentarijs suis supra Melam unà cum Ladislao Suntheimensi sentit, propterea scilicet quòd montibus circumscribatur, & intra uallem collocetur. Quin magis olim à Rhætis Campi nomen accepit, & postea cum Christiani fierent, extructa est in campo illo ecclesia in honorem diui Petri, & inde obtinuit nomen *Veldkirch*, quod sonat Latinè Campi ecclesiã: à Curiensibus uerò & Italicis mercatoribus appellatur S. Pedro, uel campo S. Pedro. Quin & literæ Curiensis ecclesiæ uetustiores prouentuum qui illic leuantur mentionem facientes, uocãt quoq; locum illum Campum sancti Petri: in his enim sic scriptum inueni: De ecclesia sancti Petri ad Campos, id est, Feldkiricha, beneficiũ ad terram, &c. Est autem *Veldkirch* oppidum paruum, sed elegans, abundans uino, & plures habens negociatores, situm iuxta amnem *Yll*, qui sub *Estnerberg* ruit in Rhenũ. Porrò supra *Veldkirch* sunt Rhæticæ ualles, *Vualgôw* appellatæ, quæ quidem à *Bludentz* & deinceps diuaricantur: una uocatur *Clostertal*, id est, uallis monasterij, & extenditur usque ad Algoiæ montana, & ad montem *Arlenberg* appellatum. Alia uerò in Montafun uocata; attingit montana Brettigoiæ, & uterq; tractus *Vualgoiæ* habet denominationem. Per *Bludentz* & uallem monasterij itur ultra *Arlberg* in uallem *Intal* appellatam, ad oppidum *Hall*, quod iter præcipuè frequentãt salis uectores. In Montafun plurimæ & commodissimæ inueniuntur ferri fodinæ. Cæterùm *Vualgoia* non habet appellationem ab Alemannis, sed à Rhętis, ut nos exteros *Vualen* appellamus haud secus quàm *Vualastat*, de quo suprà diximus. Nam cum Veldkirchenses & alij exteri Rhæti olim ualedicerent Rhæticæ linguæ, usurparentq; Germanicam, illi qui ualles habitabant aliquandiu retinuerunt Rhæticam suam linguã, & propterea à uicinis Germanica utentibus lingua, appellati sunt *Vualen*, & uallis eorum *Vualagôw*, sed hodie quoq; loquuntur Germanicè. Haud secus Algoia in Vindelicia citra montes Vualgoiam contingens, primum propter Alemannos illic nidificantes uocata fuit Almangoia, id quod Vadianus probabili ratione ostendit. Ex Montafun per Vualgoiam iuxta *Bludentz* & *Veldkirch* descendit amnis *Yll*, ortus in Brettigoiæ montibus. In uallibus istis nomina locorum pro maiori parte sunt extera atq; Rhætica, quippe quarum incolæ à Rhætis descenderunt. Habent tamen quædã castra nomina Germanica, relicta fortassis ab antiquis Germanis habitatoribus, qualia sunt *Sunnenberg*, *Blumeneck*, &c. Porrò ad latus *Veldkirch*

Situs Veldkirch.

iacet monticulus quidā admodū frugifer, *Eſtnerberg*, id eſt, Eſtionū mons appellatus, & eſt ſub ditione Comitis Sultzenſis à *Vaduz*, quanquā & peculiari uocabulo nominetur ditio Eſtnerbergenſis. Haud procul à monte iſto iuxta Rhenū eſt uilla quædā hodie *Bendern*, olim uerò Rhetice Benedurum appellata. Eſt & aliud ibi oppidū quod noſtro æuo *Eſthens* appellatur. Meminit aūt & Strabo lib. 4 horum locorū, nam appellat habitatores eorū Eſtiones. Sed & antiquæ Latinæ literæ, quæ in monaſterio Schennia adhuc inueniuntur, mentionē faciunt Beneduri & Eſtionū, in quibus ſcilicet locis dictum monaſteriū annuos leuauit cenſus & prouentus. Certè mihi uidetur Eſtionum primum & ſummū locum fuiſſe *Veldkirch*, ac deinde circumiacentia loca, & ualles *Bludentz* atq; *Vualgōw*, omnia ad Eſtiones pertinuiſſe. In his partibus, nempe in *Ranguyl*, *Veldkirch*, *Vualgōw*, & c. pugnauit olim Druſus contra Rhætos, ac inde factū eſt, ut tota regio à Rheno uſq; ad fontes Yll, mutato nomine Eſtionū, uocata fuit uallis Druſiana. Germani uerò poſtea appellauerūt eos qui ultima uallis tenuerūt loca, *Vualgōwer*, eos autem qui priora incoluerūt loca, nempe uerſus Ranquil, uocarūt *Neblig ōwer*. Cùm oppidum *Veldkirch* incrementa acciperet, aboleri cœpit nomen Eſtionū, ſucceſſitq; ei Comitatus Veldkirchenſis. Porrò oppidū ipſum unà cum Comitatu peruenit ad ditionē Auſtriæ anno Domini 1375. uendente ipſum Comite Rudolfo à *Vuerdenberg*. Longè ante tempus illud, *Eſtnerberg* pars Vualgoiæ unà cum alijs oppidis, hæreditario iure, nuptiarum copula & donatione diuerſimodè tractata eſt atq; diſtracta: quin & Comites à *Veldkirch* ante multa tempora penitùs interierunt, relictaq; eſt ditio eorū Comitibus à *Vuerdenberg*, *Sarngans*, atq; Montfort, qui hæredes eorum fuerūt. Notandum præterea quod moderna Strabonis exēplaria ſic habent, quaſi Strabo annumerauerit Brigantinos & Eſtiones Vindelicis, & tunc quidem Rhæti nulla ex parte attigiſſent lacum Podamicū, cuius tamen contrarū Strabo ponit, ut ſuprà memorauimus. Nam Brigantij ſupremū lacus tenent locum, quibus ad meridiem in Rhætia ipſa adiacent Eſtiones. Vnde facilè credendum, Strabonem lib. 4. in fine malè uerſum, niſi fortè aliorum illic recitauerit opinionē. Fieri etiā poteſt ut Græcum exemplar quo Latinus interpres uſus eſt, corruptū fuerit, atq; ex tranſcriptione originalis exemplaris deprauatio aliqua irrepſerit, & regionū iſtarū nomina tranſpoſita fuerint ex negligentia aut ignorantia ſcriptorum, id quod in multis aduerti poteſt dictionibus, ut pro Heluetij Luetij, pro Adula mons Aduas & Diaduella, pro Iuraſſus mons Oeuraſius, pro lacus Lemannus Palamena, & alia quædam ſimilia errata, in quibus aliquid uel adimitur uel additur dictionibus. Item lib. 4. aperta quædā inuenitur tranſpoſitio, ubi ſcribit, ex lacu Verbano fluere Aduam, & ex Lario lacu Ticinum, cum cōtrarium ſiat, ut ipſemet in alijs teſtatur locis. Et hęc quidem arbitror accidiſſe ex deprauatione exemplariū atq; ex inſcitia ſcriptorū, non autem ex ignorātia aut oſcitantia Strabonis. Meo certè iudicio Strabo lib. 4. ſic ſcripſiſſe uidetur: Ferociſsimi inter Vindelicos Licatij, Thunicates & Bennones (Auentinus legit Sennones) cenſebantur: Rhætorū autem Rhucantij & Coruantij. Eſtiones uerò & Brigantij Vindelicos attingunt: eorū oppidū eſt Brigantiū & Campus (*Veldkirch*) & Licatiorū uelut arx quædā Damaſia. Hæc uidetur mihi fuiſſe Strabonis mēs, quia Brigantij attingūt Vindelicos, & ſimiliter Eſtiones in montibus Vualgoiæ illis confines ſunt. Nam Algoia pars Vindeliciæ citra montes attingit Eſtiones. Quando itaq; in tali caſu etiā autor iſte aut alij hiſtorici confuſi deprehenduntur, id quod non rarò fit, incolarū illius regionis iudicium expetitur, quippe qui certius in talibus erratis iuuare poſſunt autorē, ueluti qui experientiā certam habent & de ſingulis rectè iudicare poſſunt. Sic ego non temerè mihi arrogaui deſcriptionem Rhætiæ & oppidorū eius atq; Alpium, ut qui & enutritus ſim in hac terra, & deinde luſtrarim & perambularim eam ab utroq; latere, uerſus Italiā

Vallis Druſiana.

ſcilicet,

ſcilicet, Galliam & Germaniam. Non tamen uolo mea ſic iactare, perinde quaſi alicubi non potuerim hallucinari, ſed ſi quis certiora atque ueriora poteſt tradere, hunc libēter patiar cenſorem. Vt autem uetuſtiora nomina, quorum olim in his terris uſus fuit, & quorum nos ſuprâ meminimus, elucidentur, operæprecium uiſum fuit aliqua hîc aſsignare, quæ expiſcati ſumus ex uetuſtioribus Curienſis eccleſiæ literis, confectis ſuper redditibus, obuentionibus atque prouentibus leuandis in diuerſis terris, locis & pagis, ſecundum officiorum & miniſteriorum diſtributionem. Et primûm quidem ponemus nomina quæ in terra Vvalgoiæ & circa *Veldhirch*, quæ Vallis Druſiana appellata fuit, adhuc inueniuntur.

Miniſterium quod habet Siſo in pago qui dicitur Vallis Druſiana.

Poire	*Puirs*	In Vvalgoia.
Pludono	*Pludentz*	
Nezudere	*Nutziders*	
Lodaſco	*Ludäſch*	
Turingis	*Turingen*	
Pludaiſis	*Pludæſch*	
Nanzings	*Nanzingen*	
Baſmingis	*Baſtlingen*	
Scline	*Schlyns*	
Fraſtinas	*Fraſtentz*	
Satagnia	*Sadains*	
Segauio	*Geuis*	
Campo S. Petri, id eſt, Feldkiricha	*Veldkirch*	Infra *Veldkirch.*
Rangvuila	*Ranqwyl*	
Pontilles	*Bancks* iuxta Rhenum	
Tunia	*Valdunen* ſupra Ranquil	
Sulles	*Sultz*	
Rantina	*Rötis*	
Cazzeſca	*Gethis*	
Senunio	*Schnuwis*	
Fraſum	*Fryſen* monaſterium	
Rautenum	*Ruti*	

Miniſterium quod habet Otto in Planis, quod ſcilicet Rheni planiciem comprebendit, & extenditur ad Vuallenſee.

Eſtones	*Eſthens*	In ditione Vaducenſium:
Scana	*Schan*	
Palazoles	*Baltzers*	
Meilis	Minor *Mels*	
Titulo S. Lucij	*S. Lucis ſteig*	Apud confœderatos Canos
Flaſcis	*Fleſch*	
Lupino uilla	*Meienueld*	
Genuinnes	*Genins*	
Malanzes	*Malans*	
Ciceres	*Zizers*	
Tremontio	*Trimmis*	
Amides	*Emps*	
Vazes	Inferior *Vatz*	

Fauares ubi cella est	*Pfeuers*	In Sarnganſerorum terra apud Heluetios.
Ragaces	*Ragatz*	
Filtris	*Viltres*	
Sarunegaunis uilla	*Sarngans*	
Meilis	*Meils*	
Perſinio	*Bertſchis*	
Fuminis	*Flumbs*	
In Riua uilla	*Vualaſtat* oppidum	
Quarto	*Viſchentz* iuxta lacum	
Ripa *Vualaſtat* piſcatio	*Quarten*	
Seuola	*Seuelen*	In *Vuerdenberg* apud Heluetios.
Reuena	*Reuis*	
Bougo	*Buchs*	
Quadrabitis	*Graps*	
Campſo	*Gamps*	

Miniſterium ſupra Curiam ſecundum tractum Rheni prioris, in Ilantz, in Grub atq; Lugnitz. Quod miniſterium habuit Mathratus in Tuueraſca, cum ualle Legunitia.

Hilliande uilla	*Ilantz*
Vorce	*Vuurtz*
Ramnenſis	
Sexamnis	*Schams*
Scaneus uel Sigannes	*Zegens*
Supercaſtro	*Vberkaſtell*
Flemes	*Flyms*
Andeſte	*Adeſt*
Fagonio	*Veldſperg*
Cingiaco	*Rinckenberg*
Rhætiunno	*Retzuns*
Superſaxo	*Vberſax*
In Caſtriſio	*Ceſtris*
Legunitia	*Lugnitz*
Luuene	*Schlöwis* & *Schleuis*
Cumble	
Pluteno	
Lamarino	*Lumarins*
Falaria	*Valers*
Auna	
Falaruna ualle	
Summo uico uel Sanauico	*Suwigs*
Ruſina	*Ruſein*
Sruſſauia	*Sauien*
Speluca poſteriori	*Splugen* apud poſteriorē Rhenū
Speluca quod dicitur deſertū, ubi cella eſt	*Diſſentis* monaſterium.

Reliqua miniſteria hic obiter recitabo, omiſsis oppidis eorum.

Miniſterium in Impedinis, id eſt, in imo pedis Alpium, quod habuit Adhalgiſus, & eſt ſupra *Stein* per totum tractum uſq; ad Curiam.

Miniſterium

Ministerium in Tumiliasca, hoc est, *Thumlescbg.*
Ministerium in Bergallia, hoc est, *Bergell.*
Ministerium in Endena, quod habuit Riehpertus.
Ministerium in Curisino.
Ministerium Remedij.

De Ruguscis & Rheguscis, qui ante aliquot tempora Rhingoij, hodie uerò Rhintal & Emps appellantur. Caput XXV.

RHingoia fuit olim Comitatus celebris, cuius suprà fit mẽtio in literis super inferiori marca, quæ est è regione Thurgoiæ, contecta. Et hæc est infima antiquæ Rhætiæ pars, ad latus Galliæ sita. Attingit autem eo loco Thurgoiam, appellaturq́ nostro tempore dominiũ *Rhineck* uel *Rhintal*, exporrecta à Comitatu *Vuerdenberg* usq; ad eum locum ubi Rhenus ingreditur lacum Podamicũ. Ab alio quoq; Rheni latere, nempe supra Brigantium, terra ipsa olim Rhingoiæ etiam fuit annumerata, potissimum *Lustnoua*, & quæ circa ea n sunt. Fuit autem hic Comitatus semper à Germanis habitatus, id quod cõmunia indicant nomina. Populi eius fuerũt olim à Plinio libro tertio capite decimonono Rugusci, & à Ptolemæo Rheguscæ appellati. Rugusci. Rheguscæ.

De Brigantijs. Caput XXVI.

COmitatus Brigantiorum, quorum nomen & ciuitas adhuc manẽt, infimũ antiquæ Rhætiæ à latere Germaniæ tenet locum, confinis apud lacũ Podamicum Vindelicis, hoc est, Lintzgoijs. Supra Brigantium est sylua quædam grandis, atq; uallis plena oppidis & uillis, uocaturq́ Brigantiorum sylua, & per eam descendit amnis *Bregentz*, labiturq́ iuxta urbem ipsam in lacum. Populi per circuitum habitantes, fuerunt olim Brigantij appellati.

De Vennonibus & alijs uetustis Rhætiorum locorum nominibus. Caput XXVII.

VEnnones seu Vallis uenusta, sunt hodie *Vinstgõw*, *vinstermuntz*, Engadin, &c. Tridentini, *Trienter* & Tyrolenses. Apud eos est Aeni ortus, atque Athesis, uulgò *Etsch*. Item Larius lacus hodie est Cumanus lacus. Lepontini sunt *Liuiner*. Boimium est *Vuurmß in veltlin*. Rhætica iuga Germanicè uocantur *Vuurmser joch*, Rhęticè uerò mons Brailio. Abduas uel Aduas fluuius hodie uocatur Aada. Caput Aeni est Engadina. Ticinus Tesin. Camuni est *vall* Camunien, siue *Camunier tal*. Scribit autem Strabo lib. 4. in hunc modum: Supra Comum ad Alpium radicem Rhæti iacent & Vennones ad orientem uersi: alia ex parte Lepontij, Tridentini, Stoni, & alij complures populi parui Italiam tenentes. Et rursum eodem libro: Ferocissimi inter Vindelicos Licatij, Thunicates & Sennones. Plin. quoq; lib. 3. cap. 19. sic scribit: Caput Enganeorum Stonos, Rhætorum Vennones Saruneresq́ ortus Rheni amnis accolunt. Lepontiorum qui Viberi uocantur fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Præterea quando recitat Alpinas gentes à Cæsare Augusto superatas, eodem loco enumerat sigillatim hos quoque populos suis nominibus, qui sunt Triumpilini, Camuni, Vennones, Venonetes, Hisarci, Breuni, Naunes & Focunates. Et Vindelicorum quatuor populi, Consuanetes, Virucinates, Licates, Cattenates, Abisontes, Rugusci, Suanetes, Calucones, Brixentes, Lepontij, Iuberi, Nantuates, Seduni, Veragri, Salassi, &c. Ptolemæus uerò libro secundo, capite duodecimo, numerat Vennones

inter Rhæticos populos. De Vennonibus populis non per omnia conuenit inter memoratos autores: nam Strabo annumerat eos Vindelicis, etiam si quidā in eo legendum putent Sennones pro Vennones. Id certum est, Vennones esse in diœcesi Curiensi, unde mihi satis probatur eos olim Rhætis annumeratos. Dominus Beatus Rhenanus testimonio Plinij putat eos fuisse accolas ortus Rheni; sed secus mihi uidetur. Nam Plinius eo loco uult ostendere, qui supremi
Caput sint incolæ Euganeorum atq; Rhætorum, scribit enim sic: Caput Euganeorum
bǒhe. (ego intelligo eos qui summum tenent locum) Stoni, Rhætorum Vennones, &c. Et cùm utriusq; populi capita describat, mox indicat qui populi ortum Rheni atq; Rhodani teneant, dicens: Sarunetes ortus Rheni amnis accolunt, & Lepontiorum qui Viberi uocantur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Strabo quoq;, ut diximus, numerat Vennones inter Rhæticum populū, dicitq; eos iacere in Alpibus ad orientem ab opposito latere Italię, ubi & Tridentini locum habent. Isti Vennones hodie sunt Engadini, apud quos Aenus ex Iulijs Alpibus oritur, fluitq; per *Vinstermuntz* in uallem *Intal* uersus Aenipontem, Germanicè *Insbruck*, ubi finis est Curiensis diœcesis, & terminus Rhætiæ atq; Vennonū, quam Rhætiæ Marcam uocant. Ad eum quoq; locum extenduntur Norici & Vindelici, sed quos populos deinceps Aenus ipse separat usq; ad Danubium. Propter horum populorū confinia puto accidisse, ut historici quidā annumerarint Vennones Vindelicis, præsertim cum Aenus & uallis eius inferior à Vennonibus inhabitata, respexerit Vindelicos. Et hæc quidem scribimus iuxta ea Strabonis exemplaria, in quibus scriptū inuenitur, inter Vindelicos Vennones censebantur. At Ioannes Auentinus, ut suprà quoq; memorauimus, censet ibi legendum Sennones, & non Vennones. Porrò ex alia parte uallis Aeni quam Vennones inhabitāt, Tridentini habitāt uersi ad Italiam, etiāsi in ea parte Vennones quoq; iuxta Athesim teneāt tractum aliquem longum, ut infrà latius dicemus. In Rhæticis iugis oritur fluuius Aduas, quem hodie uocant Aada, labensq; per *Veltlin*, ingreditur in Cumanum, olim autem Larium lacum. Porrò ab alia parte memoratorum iugorū, uersus Athesis regionem, est *Munstertal* & *Vinstgöw*. Fluuiolus qui per hanc uallem descendit, apud *Glurentz* iungitur Athesi. Oritur autem Athesis haud procul à *Nuwders*, fluitq; per *Malserheid* & *Vinstgöw*, uersus *Glurentz* & ultrà, ubi scilicet finis est diœcesis Curiensis. Sunt itaq; Vennones iuxta Aenum & iuxta Athesim habitātes, extremi Rhætorum, uersi ad orientem: & ob id dicit Strabo, supra Comum ad Alpium radicem iacere Rhætos, & Vennones ad oriētem uersos, ut scilicet Vennones confines sint Tridentinis, & Alpini Rhæti Lepontijs. Nam in prioris Rheni opposita parte iuxta Ticinum habitant Lepontini, quos Germani *Liuiner*, & Rhæti Leuontinos appellant. A' Cumano lacu ascendendo iuxta fluuium Aduę per *Veltlin* usq; ad ortum eius peruenitur ad Bormium, quod summum locum tenet in *Veltlin*, ubi mons est, quem Cornelius Tacitus lib. 17. in hist. Augusta appellat Rhætica iuga, à Germanis uerò propter uicinitatem Bormij, *Vuormßer ioch*, & à Rhætis mons Braulius uocatur, ubi scilicet Aduas, ut iam quoq; diximus, oritur. Per hęc iuga Rhętica in hunc usq; diem iter compendiosum & tritū est ex Italia atq; à Mediolano ad Danubiū & ad Austriam. Proxima Vennonū uallis, ad quam à iugis Rhæticis peruenit̄, uocatur *Munstertal* atq; *Vinstgöw*, ad cuius latus sunt Engadini, & est sub Rhætorū imperio usq; ad forralitiū *Churberg*. & iuxta tractū Athesis usq; ad *Furstenberg*. Diœcesis Curiensis indicat in eo loco sicut & alibi ueros antiquæ Rhætiæ limites. Habēt & duces Austriæ modicā terræ portionē iuxta Aenum & Athesim sibi subiectā, ex *Vinstgöw* & *Vinstermuntz*, alioquin tota ferè terra Rhętorum est, nempe superiora loca *Vinstermuntz*, tota Engadina, & in *Vinstgöw*, *Furstenberg*, *Mals*, Inferior *Galsen*, *Schantzen*, *Tuufers*, *Latsch*, *Maryen*, tota uallis Munstertalensis, & omnia loca quę sunt supra *Churberg* & *Glurentz*.

Cæterùm

Cæterùm nomen *Engadin* natum est ab Aeno, quem Germani *Yn* uocant. Engadini autem habitant prope ortum illius amnis, alioquin uocantur Vinstgoientes atque Vinstermuntzenses, hoc est, Vennones. Rhætice *Engadin* sonat, En code ino, hoc est, in capite Aeni, quæ uoces tandem degenerarunt in *Engadin*. Apud hos in summo loco oritur Aenus, & ex opposito latere in descēsu uicini montis emergit Athesis, labunturque in diuersas plagas: nā Aenus petit septentrionē, fluensque per *Vinstermuntz* & *Intal*, tandē exoneratur in Danubiū. Athesis uerò per Vinstgoiā & *Etschland* ruens, alluit mœnia Veronæ, & tandē desinit in mare Adriaticū. Item *Munstertal* & omnis superior regio à *Vinstgōw* & ab Athesi usque ad *Vinstermuntz*, appellatur unà cum *Engadin* in uetustis Curiensibus literis, Vallis ueousta, antiquū Vennonum nonnihil referēs nomen. Errat proinde Strabo lib. 4. ubi sic scribit: Rheni fluminis origo in Diaduella monte, à quo Aduas fluuius in contrarium fluit, lacum implens Larium. Et eodem libro sic scribit: Mons Adullas, ex quo in septentrionem Rhenus excurrit, & diuersa ex parte Aduas in lacum Larium. Hæc non satis quadrant ueritati: quoniam distantia fontium utriusque fluuij maior esse maior, quàm quod ab uno scaturire queant monte. Nā si rectà ire posses per montium illorum qui interiacent præcipitia, opus tibi esset itinere pedestri unius diei & dimidij, hoc est, 24. horarū spatio, à fonte Rheni ad fontē Aduę. Sed fieri potest quod Strabo eo loco uoluerit loqui de amne Lyra, qui in cōtrariam à Rheno mundi partem fluit, descendens scilicet per *Gampolschin* & *Cleuen* in Cumanum lacum, unde scilicet Aduas deriuatur. Fuit autem antiquetū historicorum mos, ut designauerint summorum fontium scaturigines, unde celeber aliquis emanauit amnis. Verus ergo Aduas labitur per *Veltlin*, oriturque nō in Adula monte, sed in iugis Rhæticis, quæ hodie Rhetice appellantur mons Braulius, ut paulò superius memorauimus. Tanta proinde est memoratorum fontium distantia, ut inter iuga Rhætica unde Aduas profluit, ad montē Adulam unde Rhenus exit, sint Alpes Iuliæ atque Septimæ. Sciendum præterea Engadinos & Munstertalenses omnes loqui Rhætica lingua, qua & Rhæti Rhenani utuntur, & nō Lombardica. Si tamen paululū ab eis te demiseris, occurrunt Intalenses, qui Germanicè, & Engadini, qui Lombardicè & quidā Germanicè loquuntur. Sic & Plinius Vennones mox post Camunos ponit: confines enim fuerunt, sicut & hodie sunt. Abundat autem uallis Camunorum æris fodinis, paretque Venetis, & in hunc usque diem appellatur uallis Camunien, in qua Ollius fluuius oritur. Strabo lib. 4. Camunos perperàm uocat Camulos. Est & *Veltlin* in hoc terræ tractu, ubi Aduas sumit originem: item *Engadin* & *Vinstgōw*, qui Vennones sunt, omnes inquam hæ regiones & gentes loca illa occupant, montibus duntaxat inter se distinctæ. *Strabonis error.*

De Alpibus Iulijs, de Perninng monte, atque Pede Falario. Caput XXVIII.

Alpes Iuliæ, quarum Tacitus lib. 19. meminit, cæteris montibus in Rhætia altiores sunt, summum iuxta *Engadin* & *Bregell* uersus Italiam tenentes locū, citra uerò ad iurisditionē *Stallen* pertingunt. His quoque olim Septimus mons fuit annumeratus. Porrò tractus horum montium ab occidente tangit tractū Adulæ montis, unde Rhenus oritur: ab oriente uerò est uallis quædam profunda inter *Engadin* & *Bregell*, iugis Rhæticis adhærens, unde Aduas egreditur fluuius: & à septentrione est mons Albula, per quem rectum extenditur iter à Curia ad *Engadin*. Porrò Septimus mons attingit Iulias Alpes, in cuius sublimitate est uilla, Stalla uocata, sita in loco deserto, quæ olim Biuium appellata fuit, sicut & hodie à Rhætis Beuio nominatur, quòd illic duæ uiæ ex una consurgant, trans Alpes ducentes, una ad sinistram uergens, & altera ad dextram. Sinistra ducit per

Iulias Alpes, & dextra per Septimum montem. Iuliæ Alpes non semper possunt transcendi, ob nimiam earum celsitudinem & inuiam solitudinem. In cacumine earum stetit aliquando columna lapidea, sed quæ modò fracta humi iacet. Putatur olim erecta per Cæsarem aliquem aut eius præfectum. In hoc etiam monte oritur Aenus iuxta lacum quendã paruũ, in supremo Engadinæ loco, ad quem ortum peruenitur quãdo mons iste perambulatur. Porrò ultra Engadin uersus Bregell, qui locus est illi contiguus, non sunt admodum magni montes, sed uallis est ibi inter Iulias Alpes & mõtem Perninnam. Hic autem mons iacet inter Engadin & Postlasff, hoc est, Pedem Clauium, ubi scilicet iter ducit in Veldlin, & est mons ille ualde altus, tractui iugorum Rhæticorum annexus. Est rursum alius mons inter Engadin & Munsterthal situs, quem Germani Bus Falor uocant, olim autẽ à Rhætis fuit Pes Palatius dictus. De Iulijs Alpibus Liuius sic scribit decade prima libri quinti: Ex Tricastinis per Taurinos, hoc est, Pemundt, saltusq́ Iuliæ Alpis transcenderunt. Et ibidem sic quoq; scribit: Alia subinde manus Germanorum Eltronio duce, uestigia priorum secuta, eodem saltu, fauente Belloueso transcendisset Alpes, ubi nunc Brixia ac Verona urbes sunt (locos tenuere Libui) considunt. Videtur autem hic Liuius sentire, quasi Iuliæ Alpes iaceant in tractu illo qui est inter Tricastinos & Taurinos, cum mentionem faciat uiæ uergentis in tractu illo per Iulias Alpes, id quod malè audit apud alios scriptores, qui tractum illarũ Alpium non Iulias, sed Cottias atq; Graias appellãt. Fuisset præterea Germanis montes illos transcẽdentibus incommodissimum, sic à recta exorbitare uia, cum longè propinquiori & compendiosiori itinere potuerint superare Alpes, Alpes in quam Iulias in Rhætia sitas, quæ rectà ex Germania in Italiam uiatores transmittunt. Videtur igitur Liuius hoc loco deprauatus, id quod & doctiss. Beatus Rhenanus deprehendit, qui in sua censura, quam deprauato Liuio adhibuit, Iuliæ Alpis hoc loco non meminit, sed legit, inuias Alpes, quomodo & in alijs locis Liuius quarundam Alpium mentionem facit, ut infrà dicemus. Deinde ueritati quoq; consonum est, in eo Liuij loco non legendum Germanorum, sed Cænomannorum, id quod affinis noster dominus Henricus Glareanus in suis Annotationibus iam nouissimè in Liuium æditis pulchrè ostendit. Horũ itaq; duorum insignium uirorum testimonio satis puro constabilitam sententiam nostrã, qua suprà scripsimus Iulias Alpes positas inter Rhætiam & Italiam. Fuit mihi memoratus Liuij locus semper suspectus, sed nõ fui ausus illum sine doctiorum uirorum subsidio immutare.

De Tinnetione, Muro, Summo lacu, atq; Septimo monte. Caput XXIII.

INter Curiam & Bergell in summis & ferè inuijs montibus iacet uilla Rhæticè Tinnezon, & Germanicè Tintzen appellata, cuius & Antoninus Augustus meminit in suo itinerario, scribens Tinnetionem M. p. XX. id est, uiginti miliaribus Italicis plus minus ue distare à Curia, quod itineris interuallum pedestri gressu confici potest sex horarum spatio. Collocatur autem ea uilla in recto itinere quo transitur à Curia in Bergellensium uallem, ubi scilicet superandus est Septimus mons, cum ultra in Bergaliam quis ire contendat: ad cuius montis pedem sita est Stalla, olim Biuium ob itineris sectionem appellata, ut suprà quoque retulimus. Meminit & Ekkardus iunior cœnobita S. Galli huius montis Septimi. Est autem is mons portio Iuliarum Alpium, quibus scilicet adhæret. A memorata uilla Tintzen secundum Antoninum sunt 25. miliaria Italica ad Murum, in quo itinere superandus est Septimus mons. Oppidum Mur in ualle Bergellensium situm, usque ad tempora nostra retinuit uetustum nomen, habens à tergo in monte castellum, quod & ipsum subiecti oppidi nomen

nomen habet: nam uocatur Castelmuro. Fuerunt etiam olim Comites qui titulum habuerunt à Muro. A' Muro supputat Antoninus ad Summum lacum, qui est lacus Cumanus 20. mil. Italica: extenditur enim uallis Brigellia in Italiam uersus hunc lacum. Est autem Brigellia hodie sicut & olim Rhætica, & terra eius est aspera atq; arida. Sunt qui putant illam olim appellatam *Vall Brunnam*.

De Taruesede, qui locus hodie uocatur S. Iacobus infra Gamposchin in Clauennæ ualle. Caput XXX.

Est & aliud iter, quod à Curia transmittit ad lacum Cumanum. Nam à Curia itur ad Speluncam, uulgò *Splugen*, qui locus non procul distat à fonte Rheni posterioris, & deinde ultra montem Adulam, qui ibi *Vrßler* uocatur, peruenitur in *Gampolschin*, in uallem supra Clauennam sitam, ad uillam quæ hodie S. Iacobus appellatur, quam Antoninus in suo itinerario Taruesede nuncupat, scribens à Curia esse illuc 40. Italica mil. quæ faciunt quinq; Germanica: & ultrà signat 15. Italica miliaria à Taruesede usq; ad Clauennam, quæ duo efficiunt Germanica miliaria. A' Curia uerò usq; ad Clauennam supputantur 7. mil. Germanica, quæ itinere equestri continuò in 14 horis conficiuntur. Mansit autem apud Rhætos nomen Clauennæ, quod nos *Cleuen* appellamus, distatq; 10. mil. Italicis, hoc est, itinere pedestri trium horarum à lacu Cumano. Porrò memorata loca usq; ad lacum Cumanum omnia sunt Rhætis subiecta. Est & hoc hîc obiter notandum, octo miliaria Italica facere unum Helueticum & Germanicum miliare, quod scilicet duabus horis equestri itinere confici potest, pedestri autem duabus & dimidia. Italicum uerò miliare ab equite mediocriter equitante, quarta parte unius horæ superari potest.

De Adula monte, qui secundum diuersas sui partes uocatur Vrßler, Vogel, & Luckmannier. Caput XXXI.

Adula mōs inter Iulias Alpes atq; Summas Alpes ponitur, & ex iugo eius oritur uterq; Rhenus. In opposito latere posterioris Rheni in ualle *Gampolschin* oritur amnis Lyra, miscetur q; Mairæ fluuio, qui ex Bergellia uenit, ac deinde alluit Clauennam, & tandem desinit in Cumanum lacum. Hunc fluuium Strabo arbitratus est Aduam esse: scribit enim, ex monte Adula ab uno latere Rhenum, & ab alio Aduam, in Cumanum lacum desinente, initium sumere: quod tamen uerum non est. Nam Aduas ex *Veltlin* ruit in Cumanum lacum, suntq; fontes eius in iugis Rhæticis, *vuurmßer ioch* appellatis, de quibus suprà. Consentiunt autem Strabo & Ptolemæus de ortu Rheni, asserentes illū in Adula monte oriri. Hic mons aliquando Diaduella, & aliquando Adualla appellatus fuit, estq; per eum triplex uia satis trita. Nam apud fontem posterioris Rheni duo sunt itinera, unum à Speluca incipit, uergitq; per Clauennam ad lacum Cumanum, & mons interpositus uocatur *Vrßler*, cuius suprà meminimus. Aliud à Speluca in *Masoxer*, seu Mesauciorū uallem ducit, per quam Muetius amnis fluit, quem nostri die *Mōuß*, Itali la Muesa uocant. Fluit autem paulò supra Bellizonam in Ticinum præter fluentem amnem. Mons uerò interceptus appellatur uulgò *der Vogel*, & Italicè, Culmen de Olcello, uel, Culmen de sant Bernardino, idq; propter uillam in initio uallis *Masoxer* ad basim mōtis sitam. Tertium iter est iuxta priorem Rhenum, à Disentis scilicet per uallem *Medels* ultra montes in uallem Palensiū, quæ Italicè *Vall Breunia* appellatur. Mons uerò inter duas intercepta ualles uocatur *Luckmannier*, id est, Lucumonis mons, & solum per æstatem peragrari potest. In isto monte finitur Adula, incipiuntq; Summæ Alpes.

Quando

Quando Alpes primùm peruiæ factæ sint, & si qui ante Rhætos Alpes inhabitarint. De Lepontijs uarijs, Oscelanis scilicet, Salaßis, & Rhætijs: de Vgonia, Tauriscis, Oscela, & Ocela. Caput XXXII.

CVm Rhætiam attigerimus, operæprecium uisum est differere, num etiam mortales aliqui inhabitarint Alpes ante Rhętorum ingressum: ac deinde, an Alpes ante Gallorum profectionem, quàm tempore Tarquinij Romani regis fecerunt, peruiæ fuerint necne. Et certe historici, Polybius, Liuius, & alij quidam, in his quæstionibus nō eiusdem sunt opinionis, etiamsi in hoc quidam eorum consentiant, Gallos in iam memorata profectione tempore Tarquinij Alpes peruias fecisse, quæ antea clausæ fuerant, ingressosq́; in Italiã, ueluti in nouũ & incognitum orbem. Sunt alij qui aiunt Hannibalem Alpes primùm superasse, peruiasq́; reddidisse, sed qui à Polybio lib. 3. confutantur. Et quanquã iam memorati autores asserant tempore Tarquinij primùm Alpes peruias factas, colligitur tamen ex scriptis eorum, si diligenter examinentur, illis nihil certi de hoc constitisse, quando per Alpes itinera inuenta sint. Id facilè credimus eis, profectionem Gallorum tempore Tarquinij primam inuiarum Alpium fuisse apertionem, de qua ipsi audierunt: sed ob id non obstat, quin antea homines pertransire montes illos potuerint. Vnde & Liuius non contendit Gallorum profectionem primam fuisse, sed ait, continentem memoriam sic esse. Scribit autem sic deca. 1. lib. 5. Alpes oppositæ erant, quas inexuperabiles uisas, haud equidem miror nulla dum uia (quod quidem continens memoria sit, nisi de Hercule fabulis credere libet) superatas. Ibi cum uelut septos montium altitudo teneret Gallos, circumspectarentq́; qua nam per iuncta cœlo iuga in alium orbem terrarũ transirent, &c. Quid putas certi habuisse istos autores de Alpibus, quando Romanis Tarquinij tempore, Galli fuerint populus ignotus & inauditus, ut Liuius scribit, etiam cum utraq́; natio mutuã potuisset inire noticiam per mare absq́; Alpium traiectu. & unus aut alter maris sinus à Latinorũ terra usq́; ad Gallorũ littora fuisset superandus? Et certè eo tẽpore mortalibus non defuit nauigãdi usus. Vnde igitur Galli fuerunt Italis, præsertim Romanis, incogniti? Ob id fortassis, quod illo tempore Romani nondum erant magni nominis & potentiæ, neq́; dilatauerant suæ regionis pomeria, sed longè post Gallorũ primum bellũ incrementa accipientes, Alpes & latas prouincias domantes, cum inter eos historici emergerent qui ipsorũ egregia facta Alpium atq́; aliarum regionũ situm describerent, factũ est ut illis omnino ignotũ esset, quando & quo seculo Alpes cœperint primum perambulari. Id nemo inficiari poterit, cũ olim populi ab utroq́; latere Alpium, ab Italia scilicet & Gallia, propinquarent montibus illis, & sedes ibi constituerent, adinuenerũt proculdubiò uias ultra illos, idq́; longè ante memoratã Gallorũ primã eruptionẽ. Nisi enim alpes illæ inuiæ & horrendę iam peruiæ factæ fuissent, quomodo ausi fuissent Galli cum tantis copijs atq́; cũ tanto armorum strepitu & bellico apparatu sese immittere in tã implicatos, niuosos, & horridos montes? aut quomodo arripuissent iter tam perplexũ, periculoq́; sese exposuissent, qui sine difficultate per mare Italiam intrare potuissent? Quin ex Massilia licuisset eis per Liguriam in Genuam uenire, ubi nullæ sunt Alpes, nullæq́; inuiæ solitudines, sed montes humiles, per quos facilè ex Gallia uenire potest in Italiam, quæ in confinio illo Gallia Cisalpina nominatur. Sunt & Alpes Graiæ, quæ Minor sanctus Bernardus uocãtur, apud populos Ceutrones, quorum Metropolis hodie uocatur Tarẽtasia, & harũ unum latus respicit Galliam, & præsertim Allobroges, alterum autem obuertitur Italię, contingitq́; Salassos, qui hodie *Ougstaler* appellantur: & Alpes illæ nõ sunt altæ, nec habent niuem tempore æstatis, atque ideo semper patet per eas tutus transitus: imò maior Alpium

Galli olim Romanis ignoti.

Graiæ Alpes.

pars,

pars, per quas facta sunt itinera, tempore æstatis est sicca & sine niue. Id si uerum est, quomodo homines in utroque montium latere habitantes, non transierunt Alpes, nec fecerunt itinera per eas usq; ad tempus Tarquinij, præsertim cùm æstiuo tẽpore illis niues obstaculo esse nequierint? De hac itaq; re nullus scriptorum potuit certò pronunciare, sed quod illis uisum est in re incognita scripserũt, superuenientesq; posteri confirmauerunt opiniones priorum. Verùm his Plinius non subscribit, qui lib. 12. cap. 1. sic ait: Produnt Gallos hanc primam habuisse causam superfundẽdi sese Italiæ, quod Elico ex Heluetijs ciuis eorũ Romæ cõmoratus, ficũ siccam & uuã &c. remeans secũ tulisset. Si Elico prius in Italia fuit antequã Gallicus exercitus in eam sese fudit, constat Alpes antè peruias fuisse. Scribit idẽ Plin. lib. 3. cap. 16. & 19. Herculem olim permeasse Alpes, & ex comitatu suo aliquos ibi reliquisse, qui sedẽ in Alpibus collocarunt: nominat potissimum Lepontios & alios populos, qui in Graijs Alpibus mansionem fecerunt. Scio tamen Liuium hanc Herculis profectionẽ habere pro fabula, quod hic excutere nolo. Hoc apud me certum est, Alpes peruias fuisse longè ante Gallorũ primam eruptionẽ, id quòd uel ex hoc aduerti potest, quod in plerisq; locis superari possunt spatio unius diei, ubi & utrinq; optimũ inuenitur solũ, quod etiã uinũ producit, præsertim à *Tumlefchg* Rhętię ad Clauennam, itẽ à *Tumlefchg* ad Belizonam, à Martenaco, hoc est, Octoduro apud Veragros ultra Pœninũ ad Augustam Pretoriã in Salassis, & in multis alijs locis. Hęc cũ ita sese habeant, quid quæso obstare potuit, quin incolę citra Alpes optimo habitantes loco, eos uisitarint qui ultra Alpes etiam optimo loco habitabant, pręsertim cũ illis id licuerit tempore æstiuo, & itineris distantia sese non extenderit ultra unã diętam? Nõ tamen ob id contendo, tot illo tempore fuisse itinera per Alpes quot hodie inueniuntur. An uerò ante Rhætorum primã Alpium inhabitationem in ijsdẽ regionibus populi aliqui sedem collocauerint, pręsertim cũ ante Rhętorũ aduentum Galli perfregerint Alpes, quando Rhęti scilicet adhuc Thusciã inhabitabãt, incertum est: Fieri tamen potuit quod aliqui Galli uel Lepontij in eisdem montibus cõmorati fuerint, præsertim iuxta itinera in diuersorijs habitantes, qui transeuntibus & redeuntibus uictum suppeditarent: sed tam multos cultores Alpes tunc nõ habuerũt, quot hodie habent. Veri simile quidem est Gallos & Germanos tunc in plerisq; locis solitos transcendere Alpes propter commercia & negocia exercenda, habuisseq; per itinera in uallibus & solitudinibus certas mansiones & hospitia, quæ propter cõmerciorum frequentiam, creuerunt tandem in uillas & oppida. Et fortaisis castella illa, fortalitia, & turres quę in Rhętia inueniuntur, & usq; in hunc diem nomina habent Germanica, reliquię sunt antiquitatum illarũ, à Celticis Germanicè loquentibus olim extructæ. Nisi magis tibi arriserit illorum opinio qui asserunt, post dissipationem Romani imperij per Gothos, Longobardos aut Francos in illis locis fortalitia & castella memorata erecta. Sunt autẽ hęc dictorum fortalitiorum & arcium nomina: supra Curiã usq; ad posteriorem Rhenum, *Ortenstein, Hasensprung, Schouuenstein, Rietberg, Furstnouu, Baldenstein, Erenuels, Taxstein, Berenburg*. Item à Curia uersus Septimum montem, quod & unum ex antiquis itineribus est, *Gryffenstein*. Sunt & alia multa tam in superiori parte regionis quàm in inferiori, quorum nomina hîc omittimus. Hęc inquam fortalitia iuxta publica & antiqua itinera locata, habent singula Germanica uocabula, id quod & uetustissimę Latinę literę, quę in illis regionibus adhuc inueniuntur, testantur. Populus uerò in uallibus illis & oppidis habitans, ubi fortalitia memorata Germanica habentia nomina inueniuntur, ab eo tempore quo Rhæti loca illa occuparunt, usque in hunc diem loquuntur Rhæticè, hoc est, Italicè, si modò corrupta illa lingua Italica est uocanda. Quæ res satis ostendit, & alios homines ibi habitasse, nempe uel Lepontios uel Gothos,

Vrgens interrogatio.

Germani-

Germanica utentes lingua, idq; antè uel pòst Rhætorum aduentum. Scribit Cæsar lib. 4, Rheni fontes esse apud Lepontios. Lepontij autem illi qui habitant iuxta Rhenum posteriorem, hodie uocantur *Rhinuualder*, loquunturq; in medio extraneæ linguæ Germanicè, nec unquam ipsi aut maiores eorum alia usi sunt lingua. Habitant in medio Aetuatici populi, qui & ipsi sunt Rhæti, habentq; iter unius diei ad Curienses, qui propinquiores Germani sunt. Interpositi uerò populi omnes Rhæti sunt, atq; loquuntur Rhæticè. Isti itaq; Rhinuualdenses seu Lepontij, proculdubio reliquiæ sunt Gallicorum Lepontiorum. Potuerunt autem isti, reliquis exturbatis, manere in regione illa, quòd inhabitarent summas solitudines, ac deinde ut necessitas exigebat, itinera publica ne abolerentur, aut tempore niuis obliuioni traderentur, reficerent & conseruarent, alioquin nemo tutò per hyemem Alpes illas transire potuisset, nisi illi pro publicarum uiarum custodia & conseruatione relicti in terra fuissent. Nec Romani facilè potuissent illuc locare colonos, nisi fundus terræ fertilior fuisset. Nunc autem sterilior & asperior est, quàm ut citra magnum laborem inhabitari possit. Sed molestiam illam ferre possunt, qui ibi nati & educati sunt, id quod ex alijs nationibus nemo facilè toleraret. Porrò Plin. lib. 3 cap. 19. ostendit originem Lepontiorum, dissimilem quidem origini illi, quam fabulosè de Herculis comitatu prodiderunt. Scribit autem sic: Lepontios & Salassos Tauriscæ gentis Cato arbitratur. Fuerunt autem Taurisci isti Galli, quorum natio in antiquissimis Gallorum prælijs sedē collocauit ultra Alpes, de quibus Polybius lib. 2. de bello Gallico sic scribit: In Alpibus ab utroq; latere loca montuosa habitant, ad eam partem quæ uersus Rhodanum & septentrionem spectat, Galli qui Transalpini appellantur: ad eā uerò quæ campis imminet, Taurisci, Agones, & alia pleraq; Barbarorum genera à quibus Transalpini non genere, sed differentia loci differunt, ideo Transalpini dicti, quòd trans montes colant, &c. Isti Tarisci postea emigrantes, alia quæsierunt loca, occupaueruntq; regionem illam quæ modo Comitatus *Gœrtz* appellatur, ac deinde profecti sunt in Stiriam, nomen suum illi terræ relinquentes: significat enim Taurus Germanis *stier*. Fuderunt se quoq; in Austriam & Vngariam, de qua re hic non est locus differendi. Agones uerò usq; ad moderna tempora sedem habent in initio Alpium, haud procul à lacu Verbano, inhabitantes magnam elegantem uallem, quæ adhuc Vallis Agonia, & lingua eorum *Vall* Vgonia appellatur, contingens uallem de Oscela, uulgò *Eschental* dictam, haud procul à Lepontijs illis sita qui Vros attingunt. Siquidem omnes ualles illę usq; in Rhætiam, & usq; ad ortum Rhodani, fuerunt Lepontiorum. Refert Cæsar, ut suprà quoq; diximus, Lepontios habitasse iuxta ortum Rheni, qui hodie Rhæti sunt. Plinius quoq; lib. 3. cap. 19. asserit iuxta fontes Rhodani habitare Lepontios Viberos, qui hodie sunt Seduni, hoc est, superiores Vuallenses in *Bryg* & superioribus locis, loquunturq; Germanicè, unde colligitur eos reliquias esse Celticorum, qui olim Germanica usi sunt lingua, alioquin tota inferior Valesia sermone utitur Gallico & Sabaudiensi. Ptolemæus ponit Lepontiorum ciuitatē Oscelam, quæ hodie est uallis *Eschental*, Italicè Vall de Oscela dicta, in qua amnis Tosa oritur & in cuius inferiori parte adhuc extat ciuitas Oscela, quæ modo propter collegiatam ecclesiam, quæ ibi est, Germanicè Thum, Italicè uerò Domon de Oscela appellatur. Cæterùm hæc Oscela non est oppidum Ocelum, quod aliquot dietis distat à limitibus Lepontiorum, & cuius mentionem faciunt Cæsar & Strabo, situm in Pemundt, è regione montis quem nos Montenoua, Itali uerò Mont Geneue uocant, à latere scilicet montis Cinesij, qui à Germanis uocatur *Montanys*. Totus hic tractus fuit olim Alpes Cotiæ dictus. Oppidum uerò Ocelum collocatur iuxta Duriam minorem, qui amnis ab Italis sua lingua uocatur Oulx, id est, oculus. Describit Strabo lib. 4. iter ex Gallia in Italiam per Ocelum,

Taurisci.

Agonū sedes

lem, nempe ex Ebroduno, quod iam *Ambrun* uocatur, ad Brigantiũ, quod Brianſon appellatur: hinc ultra montes ad Scingomagum, quod iam Sezans appellatur, ubi initium eſt Italię: inde ad Ocelum, ubi finitur Cotia regio. Deſcendendo ab Ocelo peruenitur ad Seiuſium, quod modò Suſa uocatur, & hinc extenditur iter ſecundum Durię minoris curſum ad *Thurin*, quòd eſt Auguſta Taurinorum. Ptolemæus ſemet inuoluit, quando Lepontios & ciuitatem Oſcelam ponit in Alpibus Graijs atque iuxta Caturiges, ſicut & in ſitu multorum lacuum, fluuiorum & oppidorũ hoc loco non rarò errare deprehenditur. Alpes Graiæ ſunt iuxta Tarantaſiam Ceutronum ciuitatem, atque iuxta Salaſſorum populum, quē modò Ougſtalenſem appellant. Porrò iter quod ultra Alpes Graias extenditur, uocatur hodie Minor ſanctus Bernhardus. Ptolemæus recenſet ſolam Oſcelam Lepontiorum ciuitatem, quod tunc nullam aliam haberēt ciuitatem, ut mihi uidetur, quantumlibet latiſsimam occuparent regionem. Proindè uallis quæ in hunc uſque diem Lepontiorum retinet nomen, locatur inter *Vri* & *Bellentz*, ubi ſcilicet ſuperandus occurrit mons Gotthardi: paret Vris, appellaturque à Germanis *Liuiner*, à Rhætis uerò Vallis Leuontina. Pertingit autem ad *Meintal* & *Eſchental*, in qua ex ſummo quodam loco erumpit Ticinus amnis. Sic itaque Lepontij occupauerũt ualles ultra & citra Alpes, præſertim ualles iſtas, Maſox, Palens, *Meintal*, *Eſchental*, *Liuiner tal*, ubi Ticinus oritur, Vrſellã, ubi Vrſa, uulgò *die Rus*, oritur, fluitque per Vrorum regionem. Item loca ubi Rhenus & Rhodanus ex terra ſcaturiunt: hæc enim quatuor flumina originem trahunt à locis non multũ à ſe diſtantibus. Nemo autem hic miretur & putet Lepontiorum regionem ob id confuſam, informem & à commoda habitatione alienã, quòd induxerimus tot ualles & tractus, fluuiorumque origines, ex quibus illa conflatur: quia dictorum fluuiorũ origines, præſertim Rheni anterioris, Vrſæ, Ticini, Toſæ & Rhodani, ab uno ferè inueniuntur procedere monte, ut ſi circulo illas circumſcribere & comprehendere uelles, nullibi diſtantia eſſet maior duorum miliariorum Germanicorum: ſed ab uno fonte ad alium rectus tranſitus fieri nequit, ob inuias ſolitudines & horrenda montium præcipitia, quæ rectum ibi iter fieri prohibent: nos de uagis loquimur receſsibus. Et ut ſemel & in ſumma dicã, Lepontij tenent ſumma Alpium iuga, cum adiacentibus uallibus, ſiti inter Heluetios, Sedunos, Salaſſos, Inſubres, & Rhętos, citra & ultra Alpium montes, Cum itaque Cato, teſtãte Plinio, putet Lepontios reliquias eſſe Tauriſcorum, & eidem Polybius quoque non diſſentiat, quando ſic ſcribit: In Alpibus ab utroque latere loca montuoſa habitant, ad eam partem quæ uerſus Rhodanũ & ſeptentrionem ſpectat, Galli qui Tranſalpini appellantur, ad eam uerò quæ campis imminet, Tauriſci, Agones, & alia pleraque Barbarorũ genera, à quibus Tranſalpini non genere, ſed differentia differunt, &c. Cum inquam Agones & Tauriſci à Gallis deſcenderint, habitauerintque prope Alpes ad eam partem quę uerſus Rhodanum ſpectat, & Agones, ut ſuprà diximus, incoluerint inferiora loca uallis Oſcelæ, hi autem ſunt Lepontij, & à ualle Agonum, quę hodie uocatur uallis Vgonia, modica ſit diſtantia per uallem Oſcelæ ad Rhodanum & Valeſiam: attingit enim uallis Oſcelæ ſuperiorem Valeſiam in qua Rhodanus oritur, diſcriminante hanc ab illa Alpium monte: conſequens eſt Tauriſcos quoque ibi ſedem habuiſſe, ad eam ſcilicet partē quæ uerſus Rhodanum eſt, hi autem Lepontij ſunt, ut rectè Cato dicat Lepontios reliquias eſſe Tauriſcorum, habitantes paſsim in montibus & uallibus: & cum omnes iſti populi, potiſsimum Agones & Tauriſci Galli fuerint, atque ex Gallia primum ſecedentes Alpes tranſcenderint & nouas ſedes occupauerint, nõ autem inueniatur ubi prius habitauerint in Gallia, licet colligere ex coniectura & locorum conſonantia, Agones ex inferiori Valeſia, nempe ex Agaunis & Veragris ueniſſe, ubi iam locus eſt S. Mauritij. Tauriſcos autem apud Vros & alios ui-

Turinum.

Alpes Graiæ.

Vallis Leuontina.

Nn cinos

cinos populos in Heluetia consedisse. Nam horum duorum populorum nulla fit mentio, ubi describitur Gallorum ultra Alpes profectio. Et fieri potuit, ut mihi uidetur, Agones & Tauriscos longè post Gallorum primam profectionem transisse Alpes, præsertim cum uidissent prædecessoribus suis Gallis profectionem illam non malè cessisse. Fuerũt deniq; Agones isti Tauriscis uicini, nec longa illis erat ultra Alpes facienda profectio: & cum traiecissent, occupauerãt iam Galli priores optima quæq; loca, nec permiserunt superuenientibus usurpare quæ ipsi uoluerunt, atq; ob id sedem coacti sunt collocare in locis montibus uicinis, tametsi loca illa pro maiori parte optimum habeant fundum, proferentia uinum & alia necessaria, potissimum in *Ruflee, Bellentz, Lucarn, Thum*, & iuxta Verbanum lacum. Consonat etiã nostræ sententiæ, Vros seu Vrnos descendisse à Tauriscis, quod pro clypearibus armis utantur tauro: quanquam nõ ignoremus posteris temporibus Gothos quoq; aliquos in pagis illis consedisse. Videtur præterea regio illa hoc nomen *Vri* uel *Vren* sortita à clypeari tauro, à quo & Taurisci olim nomen suũ adepti sunt. Vocant enim Sybentalenses & qui illis uicini sunt, in hunc usq; diem tauros, *uren*. Non igitur habet regio illa, de qua hic loquimur, nomen suum à syluestribus uris, qui nunquam uisi sunt in ea, nec in circumiacentibus regionibus, sed tauri, ut iam diximus, in his regionibus uocantur *uren*. Nec cõformes sunt syluestres *uri* taurino capiti, quod Vranus populus in suis pingit clypeis, non obstante quod Cæsar sic scribit lib. 6. Tertium est genus eorum qui *uri* appellantur, ij sunt magnitudine paulò infra elephantos, specie & colore & figura tauri: magna uis est eorum & magna uelocitas, neq; homini neq; feræ quã conspexerunt, parcunt. Præterea cùm populus Vranus ad bellum proficiscitur, utuntur symboli loco sono cornino, & is qui sonum illum reddit, uocatur Taurus ab *Vri*, & officio huic deputatus, cogitur interesse bellis. De Gothis quomodo uenerint ad pagum *Vri*, nonnihil colligitur ex Procopio, Agathia & Leonardo Aretino, sed nihil certum hinc haberi potest. Itaq; ex his omnibus tandem infereetur, ante Rhætorum in Alpes aduentum, aliquos Germanos, præcipuè Gallicos Lepontios, qui Rhętis longè antiquiores fuerunt, Alpes incoluisse, atq; ab eis in hunc usq; diem quædam relicta in illa natione Germanica nomina. Alioquin nisi quidã illos montes antea incoluissent, Alpesq; peruias fecissent, quomodo fuissent Rhæti, qui tunc uocabantur Tusci, tam audaces, ut concederent ad loca tam agrestia, aspera, & à nemine prius habitata: præsertim cùm fuerint populus ignauus atq; imbellis, & ob ignauiam suam à patria sua per Gallos expulsi, coactiq; derelinquere terram frugiferam & optimam, qualis fuit Tuscia, & secedere in loca solitaria, inuia, atq; nunquam ab hominibus habitata. Certè mihi sic persuasum est, illos primùm non parum horruisse ab Alpibus, uixq; ausos fuisse illas transire aut intueri, etiamsi prius in eis habitauerint homines, itineraq; trita & parata inuenerint. At posteri eorum bellicosi facti sunt & uiri graues, ex terræ illius squalenti & horrida facie, dilatantes limites suos, & cõstruentes in diuersis locis multa fortalitia, quibus & nomina iuxta suam extraneam linguam imposuerũt. Rectè igitur Pomponius Mela scribit, Rhenum ab Alpibus & deinceps Germaniam diuidere à Gallia, sicut & ante Rhætorum aduentum diuisit. Sic Strabo lib. 7. scribit: Primæ Germanicæ regionis partes sunt Rheno proximæ, ab ipsius ferè fontis initio, quoad in pelagus funditur. Quod autẽ isti limites hodie non inueniuntur, hoc accidit propter Rhætos, qui in regionem illam introduxerunt aliam linguam, nempe Italicam, aut ab Italica degenerantẽ, atq; ob id neq; Germani dicendi sunt neq; Galli. Vsi sunt autem Galli eo tempore Germanica lingua. Credendum proinde est, quod postquam Iulius Cæsar Galliam domuit, non fuerint Rhæti alicuius magni & clari nominis, cum Cęsar nusquam illorũ mentionẽ faciat: nisi malis per Nantuates, quorũ meminit lib. 4. intelligere

Vri, flier.

De Gothis obscura opinio.

intelligere Rhætos. Videtur enim mihi suo tempore illud Rheni latus usq; ad Alpes, Galliæ annumeratū. Appianus Alexandrinus in libro qui Illyrius appellatur, putat Rhætos à Cæsare quoq; deuictos & subiectos, cum ille Galliam sibi subdidisset. Id quod alij sic intelligunt, quod domuerit seu compescuerit eos, nō autem deuicerit aut subiecerit, ut suprà quoq; memorauimus. Adde, quod autores multa scripserunt in fauorem principum, quæ ueritati non per omnia consona inueniuntur.

De summis Alpibus, quæ uulgò der Gotthart appellantur.

Caput XXXIII.

LEpontiorum altissimi montes, unde amnes ipsorum scaturiūt, fuerūt olim uocati Summæ Alpes, de quibus Cæsar scribit in principio lib. 3. Videntur autem propterea sic uocati, quod omnes reliquos montes fastigijs suis, præcipitijs & asperitate excellūt. Publica uia, & quæ à pluribus frequentatur, quæq; ducit ultra Summas has Alpes, uocatur uulgò *der Gotthart*. Ducit autem ab Vrsa & Vrsellæ solitudine ad Ticinum, qui est in ualle Lepontiorū. Est & altera uia quæ ducit ab Vrsa ex Vrsellæ solitudine per altum montem, qui uulgò *die Furcken* appellatur, ad fontes Rhodani in superiorem Vallesiam, quę & ipsa Lepontiorum est, ut præcedenti capite diximus. Sunt præterea & aliæ uiæ ultra Summas Alpes in Italiam, nempe ex superiori Vallesia per montē *Gletscher* in uallem *Ougsthal*: item ex Vallesia ad uallem Oscelæ, uulgò *EschentaI*, & in uallem quæ uocatur *Vall* Vechia, id est, uallis uetula. Porrò recentiores scriptores, qui uetusta nomina in Cæsare elucidare studuerunt, asserunt Summas Alpes esse inter Sedunos & Veragros iuxta Octodurum, quod hodie *Martenach* appellatur, comprehendentes simul montem qui Maior sanctus Bernhardus appellatur. Huius autem opinionis fuit Andreas Alciatus in annotationibus Taciti super 15. lib. sed qui ibi toto errat cœlo. Siquidē Cæsar ab initio lib. 3. nō refert Summas Alpes prope Octoduru m sitas, sed ostendit ibi longitudinem tractus Antuaticorum, Veragrorum, & Sedunorum, ab imo loco usq; ad summum, dicitq; illos à lacu Lemanno, qui est Geneuæ, extensos per Rhodani alueum usq; ad Summas Alpes: ubi Cæsar haud clarius potuisset nobis montem Gotthardi, & regionem Lepontiorū accolarum per Summas Alpes exprimere. Cui enim loco Alpium magis competit uocabulum istud, Summæ Alpes, nisi ei unde in omnē plagam mundi prorumpunt & diffunduntur amnes? Id autem fit in monte Gotthardi: hinc enim emittuntur uersus meridiem in Italiam Ticinus, Madia, & Tosa: uersus occasum autem in Galliam Rhodanua, & uersus septētrionem per Heluetios Vrsa & Arola: item uersus orientem usq; ad Curiam Rhenus anterior. Ineptissimum itaq; est annumerare montem sancti Bernhardi Summis Alpibus, qui in imo Vallesiæ loco apud Veragros iacet, tota autem Sedunorum regio supra ipsum est, supra quos Cæsar Summas ponit Alpes, longitudine regionis à lacu Lemanno accepta, ut iam ex uerbis eius indicauimus. Proximè supra Summas Alpes incipiunt Alpes Pœninæ. *Andreas Alciatus.*

Castigatio nominum Alpinarum gentium, ab ortu Aeni & Athesis usq; ad Montenous im Pemundt, quarum Plinius meminit cap. 19. lib. 3. unà cum Germanica eorundem interpretatione.

Cap. XXXIIII.

IN Plinio lib. 3. cap. 19. aut secundum alios 20. plurima nomina Alpinarū gentium sunt corrupta, id quod ego arbitror factum ex multiplici transcriptione & exemplarium continua deprauatione. Recensebo autem ordine nomina eorum usq; dum perueniā ad Cotias Alpes, annotaboq; ea maioris distinctionis gratia maiusculis literis. Et primo quidem Plinius recēset octo Alpinas gentes, habitantes à latere Italiæ apud Rhætos & Lepontios, & hæ sunt.

TRIVMPILINI. Qui, ut Plinius eodem capite scribit, reliquiæ sunt Euganeorum, uocanturq; hodie *Tripleuer*, sedem habentes iuxta lacum Cumanum, quorũ terra attingit terram *Veltlin*, atq; Camunos, nisi quod interponitur mons quidã. Oppida eorum iuxta lacum sunt, Domasium, Musium, Glarea, uulgò *Tschara*, Glabedona, id est, *Granedunen*, & Suricum, uulgò *Surg*, & alia quædam quæ adhuc appellantur *Tripleuen*.

CAMVNI. Apud istos oritur Ollius, & uocantur usq; in hodiernum diem Camunen, ut suprà quoq; memorauimus. Asserit autem Plinius etiam eos ab Euganeis originẽ traxisse. Strabo lib. 4. appellat eos corruptè Camulos, & dicit eos natione esse Lepontios, Vindelicios, Noricos atq; Rhætios.

VENNONES. Hi hodie *Vinstgöwer* & Engadiner appellantur, ut suprà quoq; dictum est.

VENONETES. Hi fortasais postea Ventonini, hodie autem Veltolini appellati sunt. Sunt qui uallem Telinam & Volturenã, Germanicè uelint esse *Veltlin*, Italicè autem Voltolinam. Tangit hæc regio Vennones ab oriente, Camunes à meridie, & Triumpilinos ab occidente.

MISAVCI. Hi in Plinio corruptè, ut mihi uidetur, leguntur Hisarci, & sunt Lepontij, uocanturq; hodie *Masoxer tal*. & est Comitatus, in quo locantur *Rufle*, Latinè Rogoretum, & *Galancker tal*. Fuit quoq; olim ex Misaucis *Bellenz*, Italicè Bellizona, Latinè uerò Bilitionum dictum. Vetustiores literæ quæ inueniuntur in Curiensi cathedrali ecclesia, uocant memoratum locum Masox, Mesaucum, & uallem ipsam uallem Mesaucam.

BREVNI. Hi iuxta uallem Mesaucam in Lepontijs habent sedem, inueniturq; nomen istud in hunc usq; diem. Nam uocantur sua lingua, uallis Breunia, Germanicè autem *Palenser tal*. Ptolemæus mentionem facit Breunorũ, sed qui in Vindelicia inter Lycum & Aenum sedem secundum eum habent: de istis autem qui in Italia morantur nequaquam loqui uidetur, cùm Plinius eorum sedem collocet in eo latere montium qui Italiam respicit, & postea peculiarem mentionem faciat de Vindelicia superatis.

NAVNES & FOCVNATES. Hi inter Lepontios quoq;, in tractu Italiæ habitantes, computantur: sed quis locus aut populus illis hodie respondeat, me latet.

Recensuit hactenus Plin. populos Cisalpinos, sedem habentes in latere montium Italiam respiciente, nunc enumerat populos habitãtes in opposito latere,
1 incipiensq; à Vindelicia scribit sic: Vindeliciç populi quatuor sunt, nempe CON
SVANETES, quos Ptol. uocat Consuatas, & Florus Senones, ut Auentinus scribit, habentq; sedem inter Iseram & Aenum, & , ut mihi uidetur, locus eorum fuit inter *Landshût*, *Vuasserburg*, & *Passouu*, aut circiter.
2 VIRVCINATES, uel, ut Auentinus putat Thunicates, qui hodie *die Tuncka* appellantur, habitantes secundum eundem inter Iseram & Ratisponam, dicti à Ptolemæo Rhunicates, apud quos & Fruxinum est, Germanicè *Frysingen*, inter Iseram scilicet & Ambrum fluuios, ubi sedes est episcopalis in Vindelicis.
3 LYCATES uel LYCATII, populi sunt iuxta Lycum habitantes, appellati *Lechgöwer*, uel *die Lechremer*.
4 CATTENATES. Hos quoq; Strabo lib. 4. recenset inter Vindelicos, sed uocat eos Clautenates. Hactenus de Vindelicia.

ABISONTES. Ptolemæus appellat istos Ambisontes, ponitq; eos ultra Aenum uersus septentrionem iuxta Danubij fluenta. Hæc tantùm de Noricis. Enumerat ultrà Plinius quatuor populos inter Lycum & Rhenum habitantes, qui suo & Ptolemæi tempore Rhætis annumerati erant. Horum autem nomina sunt.
1 RVGVSCI, hos Ptolemæus appellat Rheguscas, tenentq; meridiem, & uocan

tur ho-

tur hodie *Rhingõwer* & *Rhintaler*, de quibus suprà diximus. Nostro tamen tempo-
re locum habent citra Rhenum, sed ubi & Rhæti nonnihil terræ habuerunt.

SVANETES. Ponit Ptolemæus & hos uersus Meridiem, uidenturq́ mihi fu- 2
isse ducatus Sueuorum, qui hodie præfectura est, uulgò *Landtuogty*, circa *Rauen-*
spurg sita.

CALLVCONES, & secundũ Ptol. Culucones, populi mediterranei, intra me- 3
moratos limites, & fortasis sunt Algoienses.

BRIXENTES. Hos Ptolemæus ponit uersus aquilonem iuxta Danubium. 4
Hactenus de Rhætis Transalpinis, nunc audi quid Plinius scribat de Lepontijs
Transalpinis.

LEPONTII, de quibus Cæsar scribit lib. 4. morantur iuxta fontes utriusq́ Rhe-
ni, & in solitudine Vrsellæ, cuius suprà quoq́ meminimus.

IVBERI. Hos eodem iam cõmemorato capite, Plinius uocat quoq́ Viberos,
& dicit eos esse Lepontios, habitantes iuxta originem Rhodani, quorum & su-
prà mentionem fecimus.

NAVTVATES. Hos Strabo lib. 4. uocat Nantuantes, & Cæsar lib 3. Antua-
tes. Est autem pagus quidam in Heluetia, qui hodie *die Vuat* & *Vchtlandt* appella-
tur, incipiens à Rhodano & desinens in Arolam.

SEDVNI. Horum ciuitas hodie Sedunum, lingua sua Subaudiensi Seon, &
Germanicè *Sitten* appellatur, & est superior regio in Vallesia.

VERAGRI. Hi hodie sunt inferior Vallesia, quorum metropolis fuit Octodu-
rus, ut scribit Cæsar lib. 3. modo autem appellatur *Martenach*. Per tractum illum
fluit amnis quidam à monte sancti Bernhardi in Rhodanum, sicut & Cæsar asse-
rit ibi duos confluere amnes. Sunt qui putant locum sancti Mauritij olim Octo-
durum nuncupatum, sed hi errant, quandoquidem & historia seu legenda illius
sancti & sociorum eius exprimat & clarè ostendat, hos sanctos primum à mon-
tibus descendisse ad Octodurum, & inde ad Agaunum peruenisse, situm in an-
gustijs Rhodani, atq́ ibi martyrij supplicium pertulisse. Oppidum Agaunum *Agaunum.*
nominatur nostro tempore Sanctus Mauritius, locaturq́ in Veragris, & est clau- *S. Mauri-*
sura quidam seu montium porta uersus Antuates, qui ibi incipiunt, & extendun- *tius.*
tur secundum cursum Rhodani & laci Lemannici usq́ ad Iurassum montem &
Arolam fluuium, de quibus suprà. Ab alio uerò latere Rhodani & laci Leman-
nici, habitant Veragri, extenduntúrq́ ultra sanctum Mauritium, & appellantur
Pays du Gauott: & illi pertingunt usq́ ad regionem *Fussencier*, qui Gallicè Font-
ceny, & Latinè Vallis bona appellantur. Plinius uerò lib. 3. cap. 4. appellat eos
Bodiontios, & ciuitatẽ eorum Dinam, quæ hodie Donoy uocatur, collocaturq́ *Bodiontij.*
iuxta Lemannicum lacum, infra quam Allobrogum regio incipit. Scribit præ-
terea Plin. lib. 3. cap. 20. memoratos Octodurenses, qui hodie sunt Martenacen-
ses Veragri, fuisse ciues Romanos. Hi autem omnes, uidelicet Seduni & Vera-
gri, fuerunt postea uno nomine uocati *Vuallisser*, sicut & libellus prouinciarũ uo-
cat Octodurum ciuitatem Vallensium. Est proinde Octodurus sita in prouin-
cia Alpium, quæ scilicet Pœninæ appellantur: nam mons Pœninus apud Vera-
gros est, sicut & Liuius dicit lib. 1. dec. 3. eos accolas esse montis Pœnini. Scribit
autem in uertice illius montis olim honoratum fuisse deum à montanis illis ho- *Pœninus*
minibus, quem Pœninum appellauerunt, unde & huic monti nomen hoc reli- *deus.*
ctum est, sicut & eadem ratione à quibusdam Latinis mons ille, mons Iouis uo-
catus est. Cum autem incolæ illius regionis ad Christianismum conuersi essent,
cœpissentq́ detestari dæmonum culturam & idololatriam, quàm in monte illo
exercuerant, ubi scilicet dæmonum oracula & responsa accipere consueuerant,
aduenit monachus quidam Bernhardus nomine ex ciuitate Augusta, & abegit
per exorcismum humani generis inimicum, coegitq́ in fœdam quandam illorũ

montium cauernam, ut fama incolarum habet, atque inde aiunt montem illum dictum, Maiorem sancti Bernhardi montem, in cuius summo uertice est extructum Pœninus mont. monasteriolum hospitij loco. Sunt autem qui montem Pœninum alibi statuere conati sunt, quod tamen satis probare nequeunt. Pro mea sentẽtia est Strabo lib. 4 qui claris uerbis sic scribit: Salassorum ager claudentibus rupibus utrinque cinctus, Italis una per eam uallem uia est. Sunt autem Salassi hodie in ualle Augusta, uulgò *Ougstaler* appellati, inhabitantes uallem longam, ex qua multæ aliæ ualles utrinque in montes segregantur. Tota autem regio ipsa cincta est rupibus, ut ex Italia seu Taurinis angusta quædam uia in eam pateat: intrinsecus autem planicies quędam grandis inuenitur, quę Germanicè & Italicè *Bart* uocatur, sicut & olim quoque Bardum appellata fuit. In hac ualle crescunt optimi fructus, uinum apianum, quod *Muscatell* uocant, & alia uini genera, uocaturque *Ougstal*, à ciuitate olim Augusta Prætoria appellata, quæ in medio huius regionis sita est, id quod indicant Plinius & Ptolemæus: nostro uerò tempore est ciuitas episcopalis. Amnis Durias maior, quẽ hodie uocant, la Doria, fluit per Salassos, ut Strabo quoque scribit. In hanc regionem & uallem unum duntaxat iter ex Italia per angustias rupium transit, & postea cum ad superiora regionis loca uentum fuerit, diuiditur hoc unum iter in duo itinera ultra Alpes, ut Strabo quoque scribit libro 4. in hunc modum: Inde bifariam diuiditur, una per Pœninum, per Alpium summitates, iumentis inaccessibilis. Idem eodem lib. A' Lugduno, &c. Pœnino cõuersio, cùm Rhodanum traieceris, lacum ue Lemannum in Heluetiorum campos. Rursum in eodem libro: Super Salassos in cacumine Ceutrones, & Caturiges, & Veragri, & Nantuates, lacusque Lemannus, per quem Rhodanus effertur, &c. Traiecto itaque Pœnino monte, in quo tantæ angustiæ sunt ut nullum uehiculum illud trànsire queat, ducit iter uersus septentrionem ad Rhodanum & ad Gebennensium lacum, atque ad campos Heluetiorũ, nempe ad locum *die Vudat* dictum. Hæc satis probant Pœninum montem esse eum, qui hodie uocatur mons Maior sancti Bernhardi. Sed & uallis ipsa quæ est supra Augustam iuxta hos montes, omnino astipulatur nostræ sententiæ, quippe quæ à monte ipso uocatur Vallis Pœnina, & in lingua incolentium Vall Pelinna. Porrò Augustam illam Cæsar Augustus primùm fundauit, transtulitque in eam tria millia Romanorum, qui urbem inhabitarent. Vnde Strabo: Tribus Romanorum millibus Cæsar Augustus missis, urbem Augustam habitandam tradidit, quo in loco Varro castra iam habuerat. Domuerat enim Varro ille Terentius Salassos in eo loco. Cæterùm Salassi originem duxerunt à Tauriscis, ut Plinius dicit, potueruntque octo millia armatorum militum ex se ad militiam destinare, ut Strabo scribit. Altera proinde uia, de qua Strabo scribit, iter illud est priore multò tritior, quippe quæ & palustris permeabilis est, transitque in Ceutrones per Alpes humiliores, quæ olim Alpes Graiæ fuerunt uocatæ. A' Bardo quidem ascenditur per unam uiam ad Augustam, ac inde diuiditur illa uia bifariam, ad dexteram & sinistram. Vnde Plinius lib. 3. cap. 16 Salassorum Augusta Prætoria iuxta geminas Alpium fauces, Graias atque Pœninas, &c. Ad dextram extenditur iter per Pœninum, qui maior est mons sancti Bernhardi, & ad sinistram itur per uallem, & tandem per Alpes Graias, quæ modo appellantur mons sancti Bernhardi minor, & hæc uia ducit ad Ceutrones, quorum metropolis est Tarentasia ciuitas episcopalia, quæ lingua illius regionis uocatur Motier, quod Germanicè sonat *Munster*, idque propter cathedralem eius ecclesiam. Regio Ceutronum hodie appellatur Tarentasen, idque propter metropolim eius *Munster*. Vnde & liber prouinciarum rectè explicat, in prouincia Graiarum Alpium Tarentasiam esse metropolim Ceutronum, sicut in Pœninis Alpibus Octodurus Valesianorum caput censetur. Ex Tarentasiorum ualle itur rectà ad Camerinum, quod hodie præcipua Subaudiæ est ciuitas.

uitas. Notandū quoq; hîc, in Plinij exemplaribus, ubi recensentur Alpinæ gentes, deprauata esse quorundam populorum nomina, ut sunt Calassi pro Salassi, & Acetauones pro Ceutrones.

MEDVLLI. Meminit Strabo lib. 4. Meduallorum, dicitq; locum eorum esse iuxta Isaram infra Ceutronea, & quod termini eorum extendātur ad Vocontios atq; Allobroges. Ptolemæus appellat eos Mendullos.

VCENNI. Hos Strabo uocat Iconios, uel ut quidam libri habent, Siconios, aut secundum alios Ideonnos, suntq; confinea Medullis.

CATVRIGES. Horum populorum sedes est in Alpibus Cottija iuxta Ceutrones in tractu montis Cinesij, quem uulgò uocant *Montanys*. Reliqua nomina intacta relinquo.

Valles quædam Alpinæ à latere Italiæ habent singularia negocia.
Caput XXXV.

HAbent ualles illæ quæ à Summis Alpibus in Italiam excurrunt, præsertim quæ è regione Vallesiæ, Suediæ, & Curiensium Rhætorum sitæ sunt, & quarum supra mentionem aliquam fecimus, ferè singulæ peculiaria quædam negocia, quæ in diuersis exercent regionibus: ut, exempli gratia, apud Salassoa est *Ougstal*, uallis scilicet quæ confinis est Vallesiæ, in qua fere omnes sunt institorea. In *Vall* Sesia ubi Sesaites originem sumit, cōmuniter habitant latomi seu cæmentarij. Item in ualle Oscela, uulgò *Eschental*, habitant Cuspiniani seu Cuspidum artifices, & qui per tornum fabrefaciūt scutellas. In ualle *Vegetz* quæ locatur inter *Luggaris* & *Eschentall*, quæq; confinis est ualli *Meintal*, sunt omnes incolæ fumarij & caminorum repurgatores, eiusq; rei gratia regnum Neapolitanū, Siciliam, Franciam, Germaniam, & totam Italiam peragrant. Item in Galancka prope Mesaucum, omnes sunt resinarij & sportarum textores: at bi plerunq; mendicant per regiones, ubi reliqui suis artificijs sustentantur.

Cuspiniani.
Resinarij.

Quibus literis olim Galli & Germani scribendo usi fuerint, & quando apud Germanos usus scribendi inoleuerit.
Cap. XXXVI.

PRiscis temporibus, duæ duntaxat linguæ per Europam scribi consueuerūt, Græca uidelicet & Latina, quam & Romanam uocant: quapropter & duę illæ nationes omnes alios populos, nempe Gallos, Germanos, Pannones, &c. illiteratos & barbaros appellauerunt, quòd scilicet peritiam scribendi non haberent. Postquam uerò Græci ex Phocæa urbe Aeoliæ Asiaticæ profecti in Galliam, Massiliam, Antipolim, & alias quasdam urbea cōdidissent, ibiq; sedem collocassent, instituerunt succedente tempore scholas, docueruntq; puerоa linguā suam, ut etiam posteria temporibus Romani illuc miserint filios suoa, qui ibi discerent Græcam linguam. Sic enim scribit Strabo lib. 4. Eo tamen tempore Romani nondum erant magni alicuius nominis & potentiæ extra Italiam, nec lingua eorum apud Gallos & alias exteras nationes erat cognita. Cumq; Græci iam habitarent in Gallia, uiciniq; essent Gallis, cœptę sunt passim quędam Gallicæ uoces scribi Græcis literis, id quod Cæsar testatur lib. 1. se tabulas reperisse in castris, in quibus Heluetij scripserant Græcia characteribus omnia nomina sua, atq; numerum. Similiter lib. 6. de Druidibus scribit, quomodo illi Græca lingua res suas annotare cōsueuerant. Quin & Tacitus in lib. de Germanorum moribus, indicat quomodo in Rhætia & Germania quædam epitaphia reperta fuerunt, Græcis literis insculpta lapidibus. Vsi itaq; sunt Galli antequam Romanis

ſubijcerentur, Græcis literis, quas proculdubio ab aduenis Maſsiliæ habitantibus didicerunt: ſed ob id non introductus fuit uſus communis, ſcribendi totam linguam ſuam Græcis literis, quin potius Cæſar domita & deuicta Gallia, coegit indigenas derelinquere nedum Græcas literas, uerùm & natiuam ſuam linguam. Tenuerunt enim Romani hunc morem, ut cogerent eos quos deuicerāt, uti lingua ſua & Romanis literis, legibusque ſuis conformes eſſe omnes gentes uolebant. Et hoc pacto in maiorem partem Galliæ introducta eſt lingua Italica, quæ eſt lingua Latina, ſed plurimum corrupta, quàm cùm Galli homines barbari rectè ſonare non poterant, eam uſqueadeò corruperunt, ut Gallus difficulter intelligat Italum, & econtrà. Vocatur tamen ab eis Romana, quòd à Romanis eam didicerint. Et cùm Galli multò tempore ſub Romanorū imperio egiſſent, cœperunt quoque uſurpare linguam Latinam in cauſis iudiciarijs atque literis conficiendis: & tandem ad hoc euentum eſt, ut tota Gallia atque uicina Germania cœperint ſcribere Latinè, & quicquid magni ponderis fuit, annotarunt lingua Latina in ſchedis, uoluminibus, atque pulicis inſtrumentis. Quin & lingua Germanica, quæ antea nunquam fuit ſcripta, uſque ad tempora Caroli Magni Rom. Imperatoris & regis Galliæ, qui natus fuit apud Germanos in *Ingelheim* pago, duobus Germanicis miliaribus diſtante à Mogontia ſecundùm Rheni deſcēſum, anno poſt Chriſtum natum 801. ſub iſto inquam Imperatore primum cœpta eſt, ſcribi lingua Germanica, uſum eius introducente induſtrio illo Cæſare, & ſingulari Germanicæ nationis fautore. Non tamen mox fuit Germanica lingua uſurpata in cauſis iudiciarijs, priuilegijs, & alijs publicis atque arduis negocijs literis demandandis, quòd ea tunc non ſatis idonea & efficax cenſeretur, ſed ſi quid efficax eſſe uoluiſſent & perpetuum, uſi fuerunt lingua Latina, quę iam per Romanos & à Romanis Imperatoribus fuerat introducta, durauitque mos ille ſcribendi uſque ad annum Chriſti 1200. aut circiter, tunc primùm cœpta fuerunt negociaſ ardua ſcribi in Germanica lingua: atque hinc eſt quod paucæ antiquæ literæ inueniuntur ſcriptæ Germanicè. At cum uſurpari cœpiſſet Germanica lingua in publicis condendis literis, paulatim relegata eſt lingua Latina ex foris & conſiſtorijs, ut etiam noſtro æuo omnes iudiciariæ cauſæ, actiones, conuentiones, libertates & priuilegia in noſtra regione ab Imperatore, rege & principibus, Germanicè conſcribantur. Hic uſus inoleuit, ut iam diximus, ab anno Chriſti 1200. nō obſtante quod prius ante multos annos Germanica lingua per Carolum Magnum literis & ſcripturæ fuerit coaptata, quia nullius adhuc fuit efficaciæ, nec ſigillum fuit ei adhibitum, ſed ſolum profuit ad conſcribendum rhythmicos libellos, & quæ quiſquam domi atque priuatim annotare uoluit. Sciendum præterea Germanos non habere proprios characteres, ſed utuntur pro lingua ſua ſcribenda Latinis literis, tametſi earum figuræ ex abuſu quodam nōnihil corruptæ ſint & in aliam formam detortæ, nemo tamen dubitare poteſt de eis, quin à Latinis ſint mutuatæ. Literam k acceperunt à Græcis. Quemadmodum autem Germani conati ſunt ſcribere linguam ſuam, ſic Francigenæ idem tentauerunt in lingua ſua corrupta: corruptam uoco, quòd fex ſit Latinæ linguæ. Sic quoque Hiſpani, Angli, Vngari, Bohemi, Poloni, & reliquæ Europæ nationes conatæ ſunt linguas ſuas Romanis & Latinis literis ſcribere, cùm tamen olim Græcis literis tantùm Græca lingua, & Latinis Latina ſcribi conſueuerint. Notandum proinde hoc loco, antiquam & primam Germanorum ſcripturam iam uix poſſe intelligi, non quòd lingua ipſa uſqueadeò ſit mutata, ſed quòd maiores noſtri qui primùm linguam Germanicam ſcribere tentauerunt, ægrè & cum magna difficultate potuerūt quaſdam difficiles uoces & perplexas ſyllabas literis comprehendere, quæ ueram & genuinam exprimerent prolationem, quippe qui in ea re adhuc rudes & inexercitati erant, donec tandem ex continuo uſu & longa experientia

Anni ſuſceptæ linguæ Germanicæ in literis.

rienda

rientia ingeniosiorum hominum diligentia adinuenit, quæ facilitati scribendi & proferendi uoces conducerent. Certè ueteres Germani nunquam usi fuerunt litera f, sed loco eius usi sunt consonante u, ut pro *frow, freuel, frid, frœlich*, &c. scripserunt uroue, urœuele, uride, urouuelich. In monasterio S. Galli est codex quidā Euangelicus in membranis ante sexcentos annos scriptus, eo scilicet tempore quādo paulò ante Germanica lingua cœpta est scribi. est autem Latinè scriptus, habens è regione Germanicam interpretationem, sed in qua ex quinq; aut sex dictionibus uix una à nostratibus intelligi posset, nisi collatio fieret Latini sermonis, quantumlibet à maioribus nostris, nostra utentibus lingua, scriptus fuerit. Hi qui Latinè sunt docti, poterūt utcunq; ex uerbis elicere sensum. Hanc linguarum immutationem parit tempus ipsum. Consonātem u nos Germani proferimus corruptè instar f, id quod Itali minimè faciunt, sed proferunt eam ut nos proferre consueuimus literam duplicatam w, quæ genuina esse uidetur pronunciatio consonantis u. Excogitauerunt autem Germani literam w, quæ est u duplicatum, idq; ex Græco & Aeolico sermone, in quo fuit duplicatum γ, quemadmodum scribit Dionysius Halicarnasseus historicus lib. i. *γ, Digamma Aeolicum.*

De Germanicis Cancellarijs. Caput XXXVII.

CVm itaq; nostro æuo Germanica lingua scribi commodè possit, & Latinæ linguæ characteres illam satis comprehendere queant, ad hoc tandem hominum curiositate uentum est, ut Cancellariarum & Consistoriorum scribæ rursum nobis Latinam linguam in media Germanica lingua obtrudere conentur, uix unam lineam sine admixtione Latini alicuius uocabuli scribentes, perinde quasi penuriam uocum habeant in Germanica lingua, sua confusione efficientes, ut multi boni uiri Latinæ linguæ peritia destituti, nesciant quid in multis locis intelligere debeāt, aut quid significetur per illam aut istam sententiam. Quid quæso isti aliud faciunt, quàm quod linguam nostram solidam, integram, impermixtam, & nulla alia inferiorem, corrumpere, imò contemnere student, aliena introducentes uocabula, cùm extraneæ nationes nostram celebrem linguam nō tanti faciant, ut uoces eius suis intermisceant? Hinc fit, ut post labentia tempora ignoretur quæ uera sit Germanica lingua. Apud ueteres Germanos nulla inuenitur Latina uox, Germanicæ admixta linguæ. sed modernorum scribarum turba hanc nobis confusionem facit, plus uolentes quàm oporteat sapere. Quare non magis scribunt, *bezugen*, quàm *protestieren*, *gericht zwang*, quàm iurisditio, *zug* uel *beruffung*, quàm *appellatz*, *ziehen* uel *beruffen* quàm *appellieren*, *kleger* quàm appellant, *antworter* quàm appellat, *laden* quàm *citieren*, *vereinigung*, uel *vertrag*, quàm *concordatz*, *instos*, quàm *confin*, *bewæren*, quàm *probieren*, *grunduesti*, quàm *fundament*, *widerlegen* uel *ersetzē* quàm *restituieren*, *verheissen*, quàm *arrestieren*, *oberkeiten*, quàm *potentaten*, *verpflichtung* uel *verschribung*, quàm *obligation*? & sic de alijs multis, ubi Latina miscentur Germanicis uocabulis, quandoquidem rectius ageretur si scriberentur uel solùm Latinè, uel solùm Germanicè, quæ scribuntur.

Quod Gallia olim usa fuerit Germanica lingua, potissimum Celtæ, hoc est, superiores Germani, ut sunt Heluetij, & inferiores, nempe Belgæ, qui sunt Colonienses. Caput XXXVIII.

MIhi dubium non est, Gallos olim Germanicè locutos, sed quam linguam à Romanis coacti sunt derelinquere, nisi quod idiotismos adhuc retinent Germanicæ linguæ, id quod in multis aduertere licet sententijs, quales sunt:

Que ha tu fait, *was hast du thon*, quæ ſententia Latinæ linguæ minimè reſpondet: nam non dicitur, quid habes feciſti. Sic: le lay fait, *ich habs thon*, id eſt, ego habeo feci. Item: le lay veu, *ich habs geſehen*. Vien auec moy, *kom mit mir*, id eſt, ueni cum me. Maine vie, *furs enweg*, ducuiam, pro deducas. I'lay cheuauche, *er hat geritten*, id eſt, ipſe habet equitauit, &c. In ſumma, uniuerſa lingua tenet Germanicę linguæ idiotiſmos, id quod probat Gallos olim Germanicè loquutos. Cumq; à Romanis ad Latinam cogerentur linguam, non poterant natiuos & conſuetos deſerere idiotiſmos, id quod & Apoſtolis contigiſſe ſcimus, qui Gręcè ſcribentes non poterant declinare Hebraiſmos. Sic itaq; Galli hodie habent linguam confuſam, & ex multis conſuram, conſtantem ſcilicet ex reliquijs Latinæ & Germanicę linguæ. Ex Germanica lingua præter idiotiſmos habent quoq; adhuc multa uocabula in uſu, ut ſunt, harnois, Germanicè *harniſcht*, Latinè arma: itē, burgois, *burger*, ciuis: ſic, laſſe, *laß*, dimitte: riche, *rich*, diues: panciere, *pantzer*, lorica: heaulme, *helm*, galea: curaſſe *kuris*, thorax: eſperons, *ſporen*, calcaria: dague, *degen*, gladius: haye, *hag*, ſeps: gerbe, *garben*, manipulus: bouc, *bock*, caper: eſpriuier, *ſperuuer*, accipiter: creuiſſe, *krebs*, cancer: banniere, *baner*, uexillum: aueugle, *onougen*, cæcus: banche, *banck*, ſcamnum: trouble, *trüb*, turbidum: emble, *heimlich*, ſecretè: nonnes, *nonnen*, moniales: tailler uel tranchoy, *teller*, diſcus: ſcire, *zerren*, lacerare: manche, *manglen*, carere: cuquelin, *kuechlin*, paſtilli: tertin, *tutten*, mamilla: grater, *kratzen*, fricare: gaingnie, *geuuinnen*, lucrari: layt, *leidt, oder vngeſchaffen*, deformis: bacin, *beckin*, peluis: cuyſsin, *kuſsin*, puluinar: ſablon, *ſand*, arena: gloche, *glocken*, campana: tu, *tödt*, occide. Sunt & alia multa ſimilia, omnino Germanicis & non Latinis alludentia uocabulis: uulgus enim rude nō potuit ab initio ſingulas Latinas uoces capere, atq; ideò plurimas retinuit ab antiqua Germanica lingua, tametſi illas quoq; lacerent & corrumpāt ſicut Latinas, nullam in pronunciatione rectè ſonantes. Neſciunt proinde illas Germanicas eſſe uoces, uſqueadeò ab antiqua Gallica exciderunt lingua. Sciendum quoque Romanos non potuiſſe id efficere, ut totam Galliam cogerent ad ſuam linguam, quia Heluetij pro maiori parte uſq; in hunc diem retinent ſuam antiquam Gallicam linguam, à qua nunquam deflexerunt. Idem iudicium eſt de tota linea Rheni uſq; ad inferiora Germaniæ loca, ubi bona pars Galliæ Belgicæ Rhenum contingit, ut ſunt Aquenſes, Leodienſes, Tungri, Colonienſes, & alij populi his confines. qui omnes utuntur antiqua Gallica lingua, quorum linguam nos ſuperiores Germani uocamus *Vuattlendiſch*, ob id quòd communiter s commutant in r, & aſpirationem mediam in c, ut *uuas, uuat, das, dat, ſprechen, ſprecken, obreſt obret, geſtanden getanden*, &c. Retinuit quoq; Gallica natio iſta diſcrimina in lingua Romana, ubi coacti ſunt Latinè ſeu Italicè loqui, non ualentes omnino renunciare ſuæ locutionis proprietati, raròſcilicet utentes litera s, tametſi illam ſcribere cogantur propter Latinam linguam, unde uernacula eorum lingua eſt deriuata, ſed non pronunciant eam ex conſuetudine antiquæ ſuæ Germanicæ linguæ, in qua raròuſi fuerant hac litera. Exempla: ſcribunt hodie voſtre, & pronunciant votre: ſic pro noſtre legunt notre, pro maiſtre maitre, pro eſtoit etoit, atq; in alijs ſimilibus hunc tenent modum. Hæc autem omnia huc rendunt, probantq; inferiores Germanos hodie tenere antiquam Belgicam linguam, & Gallos olim locutos Germanica lingua. Refert Cæſar lib. 1. apud Heduos ſuo tempore ſummum magiſtratus officium dictum Gallica lingua Vergobret. Eſt autem verg Germanicè *verggen*, quando ſcilicet magiſtratus cauſas exequitur & abſoluit. *Obret* uerò lingua inferiorum Germanorum apud nos eſt *obreſt*, id eſt, ſummus ſeu ſupremus. Huiuſmodi ergo uox Germanica eſt, & quidem genuina, ſicut & hodie in multis locis apud Germanos Præſes appellatur *Vergger*, id eſt, executor: ſic *Schaffner*, qui negociū aliquod tractat: & *Amman*, qui uir eſt officij: & *Ammeiſter*, officij magiſter: & *Burgermeiſter*, magiſter ciuiū: & *Schultheis*, iuſſor & imperator

Vocabula Celticæ linguæ.

Vergobret.

debitorum

debitorum seu obligationum: & *Vergobreit*, supremus executor, &c. Quod autem Heluetij quoque Galli censentur, aliter autem Germanica utantur lingua quàm Belgæ, differentia solùm est in pronunciando. Deinde Belgæ rarò utuntur litera s, ut iam diximus, Celtæ autem ea frequenter utuntur, habentes linguã sibilatricem, sicut & qui Gallicanam inhabitant prouinciam, puta circa Auenionem, qui & ipsi Celtæ sunt, & more suo scribunt atque legunt vostre, maistre, &c. id quod reliqui Francigenæ non faciunt, atque ideo inter hos & illos consurgit discrimen aliquod in una & eadem lingua. Vnde & Cæsar lib. 1. testatur, Gallos habere differentiam in lingua sua, in legibus & constitutionibus. Et Strabo lib. 4. scribit: Aquitanos, qui una pars sunt ex tribus Galliæ partibus, habitantque iuxta montem uulgò *Runceuall* dictum, uersus Hispaniam, conformiores esse lingua sua & forma Hispanis quàm Gallis. Sed nec reliqui Galli ubique locorum æqualiter loquuntur per omnia, sed in multis nonnihil inter se differunt, sicut & in gubernatione, moribus, & consuetudinibus aliquantulum dissimiles deprehenduntur, haud secus quàm nostra Germanica lingua hodie multifariam per Germaniæ partes discriminatur, tametsi una sit lingua. Vbi notandum Germanos, præsertim Sueuos, in lingua sua plus abundare literis quàm Gallos, nam scribunt, *teutsch*, unde & Teutones appellantur, *haus* domus, *grawsen* horror, *thewr* carus seu preciosus, *fleis* industria, *mein* meum, *dein* tuum, *auß* ex, *maul* os. *lauß* pediculus, *bedeuten* significare, *reuter* eques, &c. Heluetij uerò utuntur paucioribus literis, & inferiores Germani, id est, Belgæ, adhuc paucioribus, loquunturque cum tanta festinatione, ut Heluetij illos intelligere uix queant. Sueui uerò & reliqui Germani longè difficiliùs illos capere possunt, quòd utrorumque lingua plus inter se dissidij habeat in literis, quàm nostra Celtica & istorum Belgica. Vnde nō mirandum, Ariouistum Sueuorum regem olim non potuisse bene intelligere linguam Belgicam, cùm exercitum suum traiecisset in Galliam. Nam licet Hedui fuerint Celtæ, fieri tamen potest, quòd in regione illa & in ulterioribus illis Galliæ partibus, ubi Ariouistus bella gessit, incolæ usi fuerint lingua Belgica, quam nos *Vuestlendisch* uocamus, ut suprà quoque diximus, quæ lingua in multis Germanicæ linguæ est dissimilis, ut *by* / *lieb*, dilectus: op, *uff*, super: *negt*, *nacht*, nox: hilp, *hilff*, auxilium, &c. Vnde refert Cæsar lib. 1. regem Ariouistum ex diutino usu didicisse linguam Gallicam. Fuit enim ea in inferioribus Galliæ, uelocissimæ prolationis, iuxta Rhenum uerò & in Heluetia tardiorem habuit pronunciationem. Porrò ultra Rhenum in Germania ipsa adhuc tardius proferebatur, potissimum in Bauaria & Austria. Nam illarum regionum habitatores utuntur literis ad superfluitatem, proferuntque Germanicam linguam tardè, latissimè simul oris rictum distendentes. Sic itaque Germanica lingua uersus ortum solis cōtinuò tardiorem habet prolationem, in Gallia autem citissimam habuit olim, & hodie quoque habet, ubi adhuc Germanicè loquuntur. Porrò ob linguæ communionem, quàm olim habuerunt Galli cum Germanis, appellauerunt Romani Teutones, præsertim in Sueuica regione ultra Rhenum habitantes, germanos, hoc est, fratres, quòd scilicet Gallis in lingua, moribus & quibusdam ritibus conformes essent. Beatus tamen Rhenanus putat Teutones Germanos dictos à Teutonicis dictionibus, quasi *gar man*, id est, totus uirilis: uerùm hanc opinionem reijcit antiquus ille geographus Strabo lib. 7. in hunc modum scribens: Germani nonnihil imitantur Gallos, excellenti grauitate & magnitudine corporis atque pallido colore, sed & aliarum rerum, specie, moribus, consuetudinibus, uitaque conuersatione, quapropter Romani iustè illis nomen tribuerunt Germaniæ, perinde quasi uocarent eos fratres. Nam genuinos fratres Romani uocant germanos. Hactenus Strabo. Nec obstat nostræ sententiæ quod interdum per Cæsarem, Liuium, Suetonium, Plinium & alios quædam nomina Gallica uirorum aut

Ernestus rex Sueuorum.

Germani nomen unde.

rum aut mulierum aut aliarum rerum commemorantur, quæ iam Germanicæ
linguæ non uidentur esse consona, quapropter quis cogitare posset Gallos olim
alia fuisse usos lingua quàm Germanica: hæc inquam neminem mouere debēt:
sed hic cogitandum, dictos historicos omnes Italos fuisse, qui non facilè potue-
runt nomina & uerba Germanica iuxta suam genuinam prolationem scribere
& pronunciare, addentes semper aliquid aut detrahentes: ut, si Germanus iu-
beat Italum proferre *knecht*, ille dicet *negt*. Sed & memorati Italici historiogra-
phi hoc unum curarunt in Germanicis dictionibus, ut terminationes earum for
marent iuxta morem Latinarũ dictionum, per quod illæ formam suam natura-
lem amittentes, obscuræ & imperceptibiles redditæ sunt. Item hæc uox *Rudprecht*,
quæ Germanica est, si iubeatur proferri ab aliquo Italo, ille more suo pronun-
ciabit *Robert*, sicut & nomen Robertus hinc deriuatum est: nam ille non potest
Composita à aliter pronunciare nomen *Rudprecht*. Sic ex Adelprecht Italus fecit Albertum, ex
brecht. *Sigprecht* fecit Simpertum, ex *Vuildprecht* Philibertum, ex *Hamprecht* Hubertum, ex
Lamprecht Lampertum, ex *Trutprecht* Trupertum, ex *Gotzbrecht* Gospertum, & ita de
alijs multis, quæ nomina scimus ortum sumpsisse ex Germanica lingua. Cùm
autem Germanica nostra lingua Italis & Græcis nihil sonet, illi pro arbitrio suo
torquent & formant nomina nostra ut uolunt. Hinc est quod nec Cæsar nec alij
potuerunt scribere Germanica nomina & dictiones secundùm naturam & pro-
prietatem earum, & nos Germani ubi tales dictiones inuenimus, cogimur con-
iectura quadam uti, & ex uerborum sensu elicere ipsam Germanicam uocem.
Scribit Plin. lib. 18. cap. 18. Gallos adinuenisse formã aratri cum rotis, quàm sua
lingua uocãt plammorate, quæ uox Germanica est, sed male scripta, debet enim
esse *pflugradt*, uel *pflug mit radt*, quas uoces Plinius iuxta Germanismi proprietatem
eloqui nequiuit. Rursum idem Plin. lib. 3. cap. 15. aut 16. dicit Pades Gallicè esse,
Latinè piceam arborem, quæ scilicet fert picem, ubi ex *pech* (si enim uocamus pi
cem) fecit pades. Ab hac quoq; uoce fluuius Poy habet nomen Padus, quod iu
xta originem eius crescant plurimæ piciferæ arbores. Scribit tamen Plinius eo-
dem capite, Ligures, qui & ipsi Galli fuerunt, interq; Gallos habitauerunt, me-
Bodincus. moratum fluuium Padum sua lingua, quæ Gallica fuit, nominasse Bodincum,
quòd idem Polybius testatur lib. 2. sonatq; Latinè fundo carentem. Fuit & ciui-
tas quædam hinc appellata Bodincomagus, sita iuxta fluuium Poy. Fundo au-
tem carere, Germanicè sonat, *boden manglen*, quæ uoces magnam habent cõsonan
Marga. tiam cum Bodincomago. Rursum scribit Plin. lib. 17. cap. 6. Marga Gallicè, esse
Latinè terræ adipem. Germanicè *erden marg* seu *kym*. Et lib. 3. cap. 16. idem scribit,
Eporedix. Eporedicas in Gallica lingua sonare idem quod Latinè bonos equorum domi-
tores, quod Germani uocant, *abrichter der rossen*. En uox ista *abrichter*, uocatur corru
ptè à Plinio Italico scriptore Eporediker. Item Suetonius in Galbam cap. 3. scri-
bit, Galbam esse uocem Gallicam, sonareq; Latinè præpinguẽ. Sic enim in hunc
usq; diem præpinguis apud nos irrisoriè uocatur *kalb*, id est, uitulus. Iterum Sueto
Beco. nius in Vitellium cap. 18. scribit, Beco esse uocem Gallicam & Tolosanã, signa-
req; Latinè rostrum gallinacei, quod nos iam uocamus *schnabel*: etiã à beco quoq;
dicamus *becken*, id est, rostro ictum facere, quod auium proprie est. Scribit quoq;
Gessatæ. Polybius, populos Gessatas Gallica lingua sic uocatos, quòd mercede condu-
cti in militiam ierint, sicut & in hunc usq; diem conducti serui uocantur *Gessel* seu
Gissel, qui pro certo & conuento precio ad exequendum aliquid constituuntur.
Ex his facilè quisq; aduertere poterit, priustas uoces omnes ex Germanico de-
riuatas sermone, Gallicamq; linguam olim eandem fuisse cum Germanica.
Quod autem historici eas dictiones plerunq; perperàm scripserunt, huius iam
reddita est ratio. Quin & Cornelius Tacitus in libello qui intitulatur de Germa
norum moribus, annotauit quoq; nonnulla Germanica uocabula, sed quæ pari

modo,

modo, ut superiora, lacera & manca inueniuntur. Is enim perpetuò est Italorum usus, ut nostras uoces nec scribere rectè, nec eloqui ualeant. Hic autem Tacitus scribit baritum pro *brech*, nerthum pro *erd*, frameam pro *pfriembd*, &c. Praeterea omnes Germaniç urbes habuerunt proculdubio Germanica uocabula, sicut & hodie habere inueniuntur, ut sunt *Nurnberg, Marchburg, Brandenburg, Lunenburg, Magdenburg, Vuirtzburg, Brunsuuig, Hildesheim, Stutgart, Rutlingen, Franckfurt, Erdfurt, Schuuinfurt*, &c. Ptolemaeus uerò Germaniae celebriora loca recitans, paucorũ nomina commemorauit quae ullum germanismum resipiant, nisi quod in quibusdã finalem terminationem non mutauit, ut sunt *Laciburg, Asciburg, Berg, Tulifurt, Lupfurt, Monogart*: at reliqua nomina quae ponit, in nullo resipiũt germanismum. Sunt autem ista, Phileum, Seturanda, Tecelia, Phabiranum, Treua, Leuphana, Limmiris, Marionis, Coenognum, Cistina, Alistus, Bunitium, Virunum, Rhugium, Scurgum, Eucacadis, Naualia, Mediolanum, Tuderium, Bogadium, Stereuntium, Amisia, Munitium, Moeuium, Aregeuia, Galegra, Susudata, Colancorum, &c. & alia quamplura, quę omnia recensita & omissa, germanismum resipere debuerant, si rectè & iuxta Germanici sermonis proprietatem à Ptolemaeo scripta fuissent. Nunc autem cum ipsemet ea nomina non intellexerit, nec certè nec rectè potuit pronunciare, neq; iustè literis comprehendere. Sed ferendum hoc est atq; conniuendum ei, cùm Graecus fuerit atq; extraneus. Eadem ratio habenda est in Latinis historiographis, qui mentionem faciunt multorum nominum Germanicorum, ciuitatum & populorum, sed quae ab eis pro maiori parte perperàm scribuntur, nec iuxta Germanicae linguae proprietatem sunt annotata, id quod accidit ex ignorantia eius linguae, ut etiam pleraq; sic sint contorta & lacerata, ut nec Germanica sint, nec Italica aut Gallica. Quapropter in Germanica natione, nomina Germanica quae passim inueniuntur, magis sunt commendanda & in lucem producenda, quàm inaniter uersari aut occupari in uocabulis deprauatis, & ad Latini sermonis normam detortis, atq; ex Germanico sensu in aliam uocem mutatis. Sic enim ex *Catzen elnbogen*, quod uocabulum adhuc est in usu, uidebis emergere Cattos Melibocos, id quod Beatus Rhenanus pulchrè explicauit. Sic *Vuirtenberg* Intuergi, Bar regio Vargiones, *Zeringen* Caritni, qui olim fuerunt Ducatus Carinthiae in Brisgoia situs, confinis scilicet Friburgo: id quod dico propter aliã Carinthiam, quam *Kernten* uocamus, & olim habitatores eius Carni uocati fuerunt, uicini Pannonijs. Libuit denique hîc & hoc adijcere, quòd ciuitates & populi Germaniae semper habuerunt nomina Germanica, sicut & in alijs linguis & nationibus, locis nomina fuerunt imposita secundùm cuiuslibet linguae tenorem: ut in Italia, Florentia, Bononia, Pisa, Alba, Ostia, Ferraria, &c. Sic in Graecia secundum linguae illius proprietatem, & item in Iudaea inuenies nomina locorum esse Graeca & Hebraica. Idem iudicium est de alijs nationibus. Sunt tamẽ in Gallia & Germania quędam oppida, à Romanis uel reparata uel de nouo extructa, quae retinuerũt nomina Romana, ut sunt Colonia Agrippina, Trophaea Drusi, Confluentia, Augusta Vindelicorum, Augusta Rauraca, &c. Non autem est mirandum quod Graeci uel Latini Germaniae nostrae loca & nationes non genuinis suis nominibus expresserunt, cùm nos Germani idem faciamus in appellationibus suorum locorum. Nam Italica loca plerunq; perperàm & corruptè exprimimus suis nominibus, ut Rhegium uocamus *Retz*, Bononiam *Bolongen*, Mutinam *Moden*, Fauentiam *Fientz*, Ad puteum *zum Buzen*, Caesaream Augustam *Saragossam*, Finem terrae *zum finsternsternen*, Apuliam *Pulien*, Brutios *Abrutzen*. &c. plerunque detrahentes aliquid aut adijcientes nominibus. Porrò in nationibus nobis uicinis Italica nomina sunt rectiora, quippe quae consona sunt illi nationi & linguae, nostra uerò appellatio illis omnino est dissona: & è diuerso in Gallia & Germania nomina Germanica sunt genuina, quae uerò à

Elegans argumentum à locis.

Carni.

Antitypophora.

Teutones etiam extera corrumpunt.

Græcis & Latinis scriptoribus sunt data, corrupta atque deprauata sunt, & ob id incerta: unde Germanica denominatio longè est præferenda Latinæ & Grææ denominationi, eò quod antiqua Germanica & Gallica nomina ab autoribus non fuerint accommodata locis & proprietati linguæ Germanicæ, sed magis ad Latinarum dictionum normam & terminationem detorta, aut uerius deprauata. In qua sententia mihi quoque subscribit doctissimus Henricus Glareanus præceptor meus colendiss. Sed adhibenda sunt exempla. Certè Cæsar cùm reperisset Heluetiorum uirorum nomina Græcis literis conscripta, quædam desinebãt in χ Græcam literam, quæ facit ch, eò quod plurima Germanica nomina hanc habeant finalem terminationẽ, qualia sunt Friderich, Henrich, Dieterich, Adelrich, Vlrich, &c. quam finalem syllabam Latinus sermo ferre non potest, & propterea fecit Cæsar ex Græco χ literam latinam x, ut patet in his nominibus Orgetorix, Dumnorix, Cingentorix, Ambiotix, Vercingetorix, Eparedorix, quæ Gallica sunt nomina uirorum: nam Orgetorix est Horderich uel Erentrich, Dumnorix, Dumerich; Cingentorix, Sinnenrich, Ambiorix, Emberich, uel Heimrich, Vercingetorix Verrsinrich uel Seersinrich, Eparedorix Fridrich. Scribit proinde nonnihil Polybius Græcus lib. 2. de quodam Gallo, quem nominat Autaricum: ea autem uox Germanicè sonat *houptrich*; & hodie si cogeretur Italus proferre uocem *houpt*, pro ea sonaret ou:. Scribit & Cæsar lib. 5. de quodam Gallo, quem appellat Catiuulc, quæ uox Germanica est, nam sonat *Gotuolck*. Item lib. 7. Cotus inducitur, quæ uox est *Gůto*. Lib. 8. Cutruatus, id est, Gutra uel Cunrad. Cicero in orationibus & Cæsar lib. 5. mentionem faciunt cuiusdam qui uocabatur Induciomarus Item Cæsar lib. 7. meminit Viridomari. Et Liuius decad. 3. libri 2. uocat quendam Ciuismarum: & decade 4. libri 8. Combolomarum. Item Florus Epitome 2. inducit quendam uocatum Britomarum. Omnes autem isti uiri quorum nomina iam sunt citata, fuerunt Galli: & in eam terminationem apud Germanos multa quoque desinunt nomina, ut sunt Othmarus, Volmarus, Colmarus, &c. Putat autem Beatus Rhenanus syllabam marus significasse olim *meyer*, ut *Othmeyer*, *Volmeyer*, Induciomarus *Huffmar*, Viridomarus *Fridmar*, Ciuismarus *Cinßmar*, Combolomarus *Cunuolmar*, Britomarus *Bertmar*, &c. Cæsar lib. 8. Liuius dec 4. lib. 8. mentionem faciunt Luterij, quæ uox est Germanica *Luther*, idem Lotharius. Liuius deca. 1. lib. 5. ponit Belloues, *Balduuys*, Sigoues, *Siguuys*. Item dec. 4. lib. 8. Ortiago, *Hordtag*, uel *hertuuig*. Cæsar lib. 1. Diuico *Duffuuig*, Castigo *Gastuuig*: & lib. 5. Vertico *Vuerduuig*. lib. 7. Ollouic *Alluuig*, Litauic *Lutuuig*, & hodie *Luduuig*. Liuius dec 5. Cincibilus *Zinsubel*. Dec. 7. lib. 1. Bituit, id est, *Bütwyt*. Iustinus in Pompeium Trogum lib. 43. Senanus *Sunman*, Commanus *Cunman*, Caromandus *German*. Liuius dec. 4. Corolamus *Curliman*. In hanc quoque syllabam desinunt *Herman*, *Hartman*, *Gutman*. Item Cæsar lib. 1. Numeius *Nuwmey*, Verodoctius *Vuerdboch*, Catamantaledus *Caltenmantel*. Scribit præterea Strabo lib. 4. Celtas in Gallia à sui æstimatione adeptos hoc nomen, quod fortassis reliquis nationibus celsiores æstimati fuerint, & ideo Celtæ appellati. Polyb. lib. 4. & Liuius dec. 4. lib. 8. scribunt de quodam Gallo, cuius nomen fuit Brenno: est autem Brenno Germanicum uocabulum. Meminit quoque eius Strabo lib. 4. asserens eum à quibusdam appellari Prausum: est autem *prusen* in Italica lingua idem quod *brennen*, id est, comburere, in Germanica. Item Liuius deca. 3. lib. 1. Mœnicaptus, *mansboupt* uel *mensebenkopff*. Deca. 4. lib. 8. Lomnorius, *Lonherr* uel *löwenherr*, unde postea natum est nomen Leonhardus. sicut ex *bernherr*, id est, ursorum dominus, olim deductum fuit nomen Bernarius, quod modò nominatur Bernhardus. Sic Erasmus Rot. putat nomina ab ingenio dicta, quibus nos aspirationis nimis auidi, h apposuimus: ut,

Löwen	*art*	*Rich*	*art*	*Er*	*art*
Bern	*art*	*Gott*	*art*	*Rein*	*art*

Glareani opinio. — *Autaricus.* — *Celtæ, Gelten.*

Vuolff

Volff art *Engel art* *Geb art*
Geyr art *Eber art*

Meminit præterea Polyb. lib. 4. cuiusdam Galli qui Cauarus fuit uocatus: & Cæsar lib. 5. etiam mentionem facit Galli, cuius nomen fuit Cauarinus: & lib. 7. Cauarillus, quæ omnia unum sunt nomen, quod in inferiori Germania uocatur *Geuuer*, & in superiori, *Gæber*: & hinc compositum est nomen Gebhardus. Cæsar lib. 1. scribit de Ariouisto Germanorum rege, & Polyb. lib. 2. scribit de Aneroeste Gallorum rege: en uterque autor nequiuit ex ignorantia Germanismi rectè proferre & scribere hūc regem, qui absque dubio fuit Ernestus, uulgare in Germania nomen. Antiqui denique Galli cùm olim in Italiam primam fecissent profectionem, condiderunt iuxta montem quendā ciuitatem, quam & à monte ipso Bergomum uocauerunt. Et ut in summa dicam, omnia Gallica nomina quæ à uetustioribus autoribus citantur, plurimū alludunt Germanicæ linguæ: & ob id non frustra asserit Strabo Germanos Gallis esse in moribus cōformes, esseque fratres eorum, id quod probat nomen Germaniæ, lingua ipsa, similis conuersatio, morumque conformitas, quæ tanta olim inter utranque nationem fuit, ut parum discriminis licuerit inuenire inter hunc & istum populum, ut suprà fusius declarauimus. Ostendimus quoque suprà non omnes Gallos acceptasse linguam Italicam, sed quidam manserunt in lingua sua uetusta, puta Germanica, præsertim Heluetij & Cisrhenani. Ex Heluetijs tamen quidam olim acceptarūt linguam Romanam, potissimum illi qui habitant in tractu illo qui à Gebenna extenditur usque ad Friburgum & Bernam, quæ ciuitates longe post extructæ fuerunt. & hi usque in hunc diem tenent linguam illam à Romanis introductam. Qui uerò habitant è regione Vallesiæ superioris, per longum terræ tractū usque ad Vespiam, & hinc per *Brig, Naters, Munster, Gomsch*, usque ad Rhodani ortum, omnes adhuc tenent auitam suam Gallicam linguam, hoc est, Germanicam, quam nunquam abnegarūt, quantumlibet altissimis cincti montibus, à reliquis Germanis quodammodo sint sequestrati, nec eos facilè possint adire, nisi prius apices Alpium transcenderint, per quos illis aditus patet ad Vranos & Bernates. Habent alioquin intra montes planiciem pulchram, & sunt eis in descensu Rhodani confines alij Vallesij, cum quibus quotidiana ferè exercēt negocia: at illi omnes utuntur moderna Gallica lingua, ut sunt incolæ *Visspach, Raren, Siders, Lougk, Sitten*, & habitatores totius tractus Sedunorum, qui communiter hodie appellatur Vallesia, & uulgò *Vuallis*. Et si ultrà processeris, uenies ad inferiores Vallesios, qui olim Veragri appellati fuerunt, ubi scilicet sunt oppida *Gundis, Martenach*, S. Mauritius, &c. qui omnes hodie Gallica & Subaudiensi utuntur lingua. Scribit Liuius decade 3 lib. 1. quod suo tempore Veragri iam memorati fuerint semigermani, quātum attinet ad linguam. At in eo loco nemo hodie intelligit Germanicam linguam, neque in superioribus, ut iam quoque diximus. Porrò in locis adhuc inferioribus, nulla alia præter modernam Gallicā intelligitur lingua. Elicitur ergo ex Liuij uerbis, Romanam linguam in illis locis inualuisse, Germanicam autem sensim defecisse: quin tempore Liuij, populi infra Veragros in Galliæ partibus habitantes, iam pro maiori parte acceptauerant linguam Romanam, eamque extenderāt usque ad Veragros, qui sunt Vallesij inferiores, habitantes iuxta montem Pœninum, qui hodie mons sancti Bernhardi appellatur, ubi scilicet eo tempore Germanismus atque Romanismus commixti erant, & tandem ibi utriusque linguæ limes est factus. Cùm itaque Liuius Veragros appellet semigermanos, satis indicatur propter linguas eos sic appellatos, & quod Galli atque Germani unam habuerint linguam, nempe Germanicam, qua etiam in hunc usque diem utuntur superiores & præsides qui sunt in Vallesia, nec unquam illam ablegarunt. Præterea non inuenitur, populos illos tanque colonos illuc aliunde & extra Galliā translatos fuisse.

Ariouistus, Ernst.

Germani Gallorum fratres.

Nec

Nec uoluit Liuius dicere, Veragros natione fuisse Germanos, quando eos uocat semigermanos, cùm longè distiterint à Germania, nempe itinere quatuor dierum, tantum enim tempus opus est cursori, qui à Veragris rectà petit Rhenũ Germaniæ limitem, interposita magna Galliæ regione, puta Heluetia & Rauracorum agro. Sed nec usquam inuenitur, tempore Liuij aut ante eum Germanos in illa regione ullum habuisse prædium aut possessionem. Scribit Cæsar lib. 3. se habuisse exercitum in Veragrorum terra, nempe Octoduri, qui locus hodie *Martenach* appellatur, qui & aliquãdiu ibi perstiterit & pugnarit. Item cùm Cæsar Heluetios deuicisset, misit reliquias domum, hoc est, in Heluetiam, ne scilicet uenirent Germani & occuparent eorum loca. En, si Germanis non fuit concessum à Romanis habitationem quærere in Heluetiorũ terra, multò minus licuit eis nidificare in Vallesia, loco distantiori. Licebit denique à locis petere efficax & elegans argumentum, Gallos olim usos Germanica lingua, à locis inquam & oppidis, quæ hodie locantur inter eos qui loquuntur uel Italicè uel Gallicè, oppidorum autem illorum habitatores loquuntur sicut & semper locuti fuerũt, Germanicè: ut sunt hi qui habitant prope originem posterioris Rheni, & qui habitãt circa fontes Rhodani. Quin & ultra Alpes apud Insubres, qui hodie Lombardi uocãtur, in ualle Sesia, in qua amnis Sesites oritur, est magna parochia Presmello appellata, quæ Germanica utitur lingua. Item in ualle Oscela, quæ uulgò appellatur *Eschental*, est magna parochia, dicta *Bonmat*, & pars quędam est in ualle Antegoriæ, ubi omnes habitatores Germanicè loquuntur. In ualle quoque quæ uulgo *Meintal* uocatur, est parochia quædam in qua homines Germanica utuntur lingua, etiam cùm nulla ex parte limites attingat Germaniæ. Et certè hi omnes reliquiæ sunt antiquorum Gallorum, qui olim citra & ultra Alpes habitauerunt, & fortassis ob id à Romanis neglecti fuerũt, & ad Romanam linguam minime coacti, quòd solitudinibus essent cincti, & nullis publicis itineribus expositi, & propterea in trãquilla possessione dimissi, sicut & bona pars Heluetiorum, qui omnes priscam & natiuam retinuerunt linguam. Alioquin unde putas Germanicam linguam ultra Alpes translatam, nisi per antiquos Gallos? præsertim cùm illarum uallium & locorum habitatores ignorẽt unde descenderint, & constanter affirment se & maiores suos semper Germanicè locutos. Asserit etiam Polybius lib. 2. paucos olim, cum Romani Gallos ex Italia pepulissent, remansisse iuxta Alpes Italiæ, atque illic collocasse sedem. A' Presmello uallis Sesiæ parochia, ubi omnes loquuntur Germanicè, usque ad Vercellam uel Nouariam, non est nisi unius diei iter. Est proinde in Lombardia non longè à lacu Verbano, uilla quædam nomine *Vrnauasch*, in qua incolæ quoque loquuntur Germanicè, sed non sunt ex antiquorum Gallorum reliquijs, quin magis intra aliquot annorum centenarios ueluti proscripti ibi sedem fixerunt, cum scilicet quidam Germanus Imperator limina uisitaret Petri & Pauli, & illi gratiam eius obtinuissent: tunc inquã fuit eis locus ille sub certis conditionibus & legibus concessus, idque ab Imperatore Ottone, si rectè memini, à quo & priuilegia habent suæ locationis, id quod mihi retulerunt incolæ illius loci. Sciendum præterea, modernos Gallos interpretem appellare *Truscheman*, quæ uox non est deriuata à lingua Latina, cum nihil affinitatis habeat cum uoce Interpres, sed magis uidetur esse Germanica, significans *tüschen man*, hoc est, Germanicũ uirum, relicta inter Gallos à priore sua Germanica lingua. Nam cùm Romani aliquos habuerint qui calluerunt Gallicam linguam, ut Cæsar scribit, appellauerunt proculdubio Galli talem interpretem *Teutschen man*. Habuerũt proinde Galli nomina Teutonica, ut sunt Teutomatus, de quo Cæsar lib. 7. & Teutomalius, cuius meminit Florus in epitome 7. deca. Liuij, quæ nomina Teutonismũ præ se ferunt: non quòd uelim ex Gallis facere Teutones, sed quòd usi fuerint lingua Teutonica, sicut nec omnes Germani natione

Interpres, Trũschemã.

tione Teutones censentur, sed linguæ communione, cùm Teutones priuatum quendam in Germania occupent tractum, haud secus quàm Latini in Italia, & tamen tota Italia olim usa fuit Latina lingua, at propterea non omnes natione censebantur Latini, sed lingua tantùm. Scribit deniq; Polybius lib. 2. Veneros iuxta mare Adriaticum habitantes, olim moribus & uestitu Gallis in Italia habitantibus fuisse per omnia conformes, excepto quòd in lingua cum eis non communicarunt, unde colligitur Gallos tunc aliam habuisse linguam, ut in superioribus iam sæpius commemorauimus.

CLARISSIMO ATQVE DOCTISSIMO VIRO, DOMINO BEATO RHENANO, *Aegidius Tschudus à Glarona,* S. D.

Rhenanvs *Disputatio de nomine Germaniæ.* IS redditæ sunt mihi literæ tuæ, uir humanissime, unà cum libello gestorum Ariminij: sed cùm primas acceperim non potui mox respondere, impeditus Gallica legatione, quæ & quadrimestri tempore in Gallia me retinuit. Reuersus autem ne deessem amico, uolui breuibus respondere, quid mihi in quibusdam locorum & populorum nominibus uideretur. Et principiò quidem, cùm tibi uideatur Lentienses non esse Lintzgoios iuxta lacum Podamicum habitantes, sed magis eos qui habitant circa oppidum *Leutzkirch*, magis mihi tua quàm mea arridet opinio, atq; ob id libens cedo. Deinde cùm scribas me nimium tribuere Straboni uiro Græco & externo, quando ille dicit, Germanos sic dictos, quòd fratres fuerint Gallorum ob morum conformitatem, &c. referam quid me mouerit ad credendum huic Greco autori externoq; uiro. Primò, Strabo diligentius conscripsit Alpes, Alpinas gentes, Rheni ortum, lacum Podamicum, Heluetiorum, Rhætorum, Vindelicorum, Gallorum, Germanorū, Italorum, atq; aliorum populorum regiones, quàm ullus fecerit Latinus autor, diligentissimè singulorum populorū loca & situs commonstrans, non quòd sua persona has regiones omnes lustrauerit, sed Germani quidam & Galli hæc omnia sibi suppeditauerunt, aut certè ingeniosi quidam milites, qui bellorum occasione omnes istas lustrarunt regiones. Vide quæso quàm oscitanter Cæsar describat ortum Rheni & cursum eius, negligens & Rhætos apud quos oritur, & lacum Podamicum quem efficit. Tacitus quoq; & Ptolemæus nullam faciunt mentionem de hoc lacu. & Mela obiter meminit nominis eius. At Strabo diligenter eum describit, referens etiam qui populi & regiones ad illum usq; pertingant. Si ergo uir ille in minutis his disquirendis tam diligens fuit, quis dubitet eum nō diligentiorem fuisse in inquisitione magni illius Germanorum nominis? Et hic quidem nihil ex cerebro suo, sed quod alij experti uiri ei suggesserunt, hoc scripsit. Commendanda est igitur huius Græci uiri diligentia, & magnis præconijs extollenda, & nequaquam tantus autor contemnendus, quòd longè à nobis dissitus fuit. Si in minutis rebus uerax deprehenditur, ut iam indicauimus, quis non credat ei in maioribus, præsertim in his quæ de Germanorum scripsit nomine? Vixit quidem ante Tacitum, & ob id uerisimiliora sunt uerba eius quàm Taciti, qui scribit nomen Germaniæ uocabulum esse recens, etiā cùm Cæsar & alij quamplures longè ante eum mentionem fecerint Germanorū. Quin & Liuius indicat se reperisse apud antiquos autores, tempore Tarquinij Prisci, Germanos in Italiam profectos, &c. Vnde igitur est ut Tacitus ex Germania nouum faciat nomen, nisi quod somnium capitis sui scribit, sicut & de origine Iudæorum & ueneratione Christianorum similia prodidit somnia? ob id Tertullianus in Apologetico cap. 16. eum reprehēdit, uocatq; rabulam mendacem, id quod Straboni ab antiquis autoribus nunquam

Oo factum

factum legimus. Verisimile igitur uidetur esse id quod scribit de Germanis, nempe eos à Gallis Germanicè loquentibus uocatos fratres, qui usus apud Heluetios quoque hodie inuenitur. Et cùm postea Romani Galliam obtinuissent, didicerunt à Gallis nomen illud, transtuleruntque in linguam suam, & uocauerunt fratres illos, Germanos.

Deinde Tacitus non apertè dicit neque interpretatus est, nomen Germaniæ esse Germanicum uocabulum, ut sit idem quod *garman*, id est, totus uir, cùm alioquin Germanica uocabula uerterit in linguam Latinam, qualia sunt, *brecht, berd, pfriem*, &c. Quare igitur & præcipuum uocabulum Germanicæ nationis non uertit in Latinam linguam, si est Germanicum? Notata fuisset proinde in maioribus nostris magna ambitio & præsumptio, si sese hoc ambitioso nomine reliquis nationibus prætulissent, denominassentque *Garman*. Addo & istud, uocabulū ipsum Garmaniæ non sic omnino fuisse extinctum in Germania, si fuisset uox Germanica, potissimum cùm fuerit summum & præcipuum uocabulum huius gentis, posteaquam particularium gentium nomina non sint apud uulgares homines obliterata, qualia sunt Phrisij *Friesen*, Sueui *Schwaben*, Saxones *Saxen*, & alia quædā, & tamen populi isti solùm membra fuerunt totius Germanicæ nationis, sed retinuerunt in uulgari lingua nomina sua antiqua, etiam cùm illa nihil significent in Germanica lingua. Quid igitur accidit ut interciderit summum Germaniæ nomen, si fuit compositum ex dictionibus Germanicis significatiuis, nempe ex *gar* & *man*? Et certè nullus hodie in Germania inuenitur populus, qui in ipsa Germanica lingua nomen retinuerit Germaniæ, sed solū apud Latinos inuenitur, hanc nationem Germaniam uocatam.

Tertiò dicit Tacitus, quòd à seipsis inuento nomine Germani uocarentur: & quidem hæc uerba Strabonis sententiam nonnihil confirmant, & non eneruant, cùm in hunc usque diem huius nationis consuetudo sit, à maioribus ueluti per manus tradita, ut sese in bellis fratres compellent, ita ut etiam duces exercitus, quando milites alloquuntur, eos fratres uocēt, quos Romani olim commilitones appellauerunt, & aliæ nationes more quoque suo uocant. Nam quum Romani olim tubis aut tympanis milites ad uigiliam adhortabantur, uel aliud quippiam intimare satagebant, dicebant: Audite populi, uel commilitones. Galli uerò clamāt: O compagnoni, id est, heus socij: & Heluetij sic, *Also ir herrn*, id est, heus ô domini: alij autem populi suos acclamāt more suo. At Germani ab antiquo milites suos sic acclamant: *Also ir brüder*, hoc est, heus ô fratres: unde proculdubiò ab exteris nationibus & ante multa tempora illis datum est Germaniæ nomē. Et hic quidem mos est Heluetiorum, ut Germaniæ populos fratres uocitent. Consonat quoque sententiæ Strabonis, quòd Romani uocabulum Germanorū populorum semper acceperunt pro fratribus. Velleius Paterculus lib. 2. ubi mentionem facit de execratione, quæ Consulibus Lepido & Planco triumphātibus fiebat, quorum fratres proscripti erant, ait illis acclamatum: De Germanis, non de Gallis, duo triumphant Consules: ubi loquuntur obscurè de fratribus Consulum, & per iocum incessunt Consules ipsos, perinde quasi Germanorum populorum uictores fecerint triumphum. Si itaque uox Germanus, fuisset uocabulum Teutonicū *Garman*, minimè quadrasset huic loco. Dicit proinde Tacitus, Germaniam frugiferarum arborum esse impatientem: & quidem fieri potest quod suo tempore nulla talis arbor in ea plantata fuerit, nihilominus terra ipsa semper fuit & est hodie in multis locis frugifera feraxque uini, ut in Franconia, iuxta Neccarum & alibi. Cùm itaque proprios antiquos autores non habeamus qui Germaniam ipsam descripserint, sed confugere oporteat ad exteros, Latinos & Græcos, uidetur mihi Strabo omnibus præferendus, qui diligentius cæteris quæque inuestigauit.

Ioannes Auentinus, qui Bauariæ antiquitates descripsit, & uetusta nomina diligenter

ligenter elucidauit, in hoc uno mihi non satisfacit, quando scribit Augustam Vindelicorum non esse eam, quę hodie locatur prope Licum, quodq; Vindelici citra Licum uersus lacum Podamicum nihil domini habuerint, sed iuxta Ptolemæi sententiam habitarint inter Licum & Aenum, id quod omnino est contra sententiam Strabonis, qui scribit Vindelicos attigisse lacum Podamicum. Facile quidem assentior, tempore Ptolemæi & antè, Vindelicorum tractum inter lacum Podamicum & Licum, iam Rhætorum regionibus assignatum, & omnes has regiones in unam redactas prouinciam: sicut & apud Heluetios postquam intercidit nomen ipsorum, pars quædam Sequanorum prouinciæ fuit ascripta, nam Ptolemæus ponit Auenticum inter Sequanos, quod tamen tempore Taciti Heluetiorum metropolis fuisse scribitur, & pars alia fuit Rhætiæ adiuncta, sed quæ postea Alemannis unà cum memoratis Vindelicis, qui sedem habuerunt inter Licum & lacum Podamicum, sese obligauit. Quod uerò Auentinus illam terræ portionem contra Strabonis mentem dicit perpetuam Rhætiam fuisse, & Augustam in ea sitam, Augustam Rhætorum uult esse, statuens interim iuxta amnem Isaram aliam Augustam Vindelicorum, nullo fulciri potest autore. Hoc enim pacto liceret arguere ex Ptolemæo, Auenticum nunquam Heluetiorum fuisse, sed Cannodurum tantùm & Forum Iulij, iuxta Rhenum atq; intra Heluetiorum limites sita: sic enim Ptolemæi tempora locata deprehenduntur. At ex Antonini Itinerario facilè probatur, hanc eandem Augustam quæ iuxta Licum collocatur, Augustam esse Vindelicorum, quæ & illo tempore adhuc habuit nomen Vindelicorũ, non obstante quod citra Licum in prouincia Rhætorum sita esset. Nam erant adhuc illius regionis habitatores Vindelici, etiamsi Rhæticæ prouinciæ accenserentur. Ponit proinde Antoninus duo itinera, unum à ponte Aeni Isinisca 20 M p Ambre 32. M.p. Augusta Vindelicorum 27. Aliud à Brodro Quintianis 24. M.p. Augustis 20. Regio 24. Abusnia 20. Vallato 18 Summuntorio 16. Augusta Vindelicûm 20. M.p. Describit quoq; itinera quædã, quæ ab Augusta Vindelicûm ultra progrediuntur, unde facilè cõijci, imò inferri potest, Augustam ipsam non iuxta Isaram, sed iuxta Licum sitam. Tantum de nomine Germaniæ.

Emendanda in hoc libro.

Vbi scripsi de Octodoro Veragrorũ, qui locus hodie uocatur *Martenach*, opus est castigatione: nam situs eius nõ est iuxta Rhodanum, sed nonnihil elongatur ab eo, locaturq; supra amnem quendam à monte Pœnino deriuatum, qui postea quoq; miscetur Rhodano.

In probatione Pœnini, omisi citationem itinerarij Antonini, quòd plurimum huic loco conducit.

Distinctionem seu diuisionem pagorum Helueticorum in Mappa feci secundum coniecturas, incertus num *Vchtland, Friburg, Bern*, & quicquid locorum est iuxta Sanam & Arolam, olim pertinuerint ad Antuates. Videntur tamen mihi Antuates olim ea occupasse loca, quæ hodie uocantur *die Vaat* Incipit autem tractus *Vaat* à Versois iuxta lacum Lemannum, & extenditur secundum eum lacũ usq; ad Vallesiam, ac deinde recuruatur ad lacum. Nevvenburgensem, uergens usq; ad *Murtten*, complectens scilicet Yuerdon, *Stefis, Milden, Betterlingen, Vuiflisburg*, & *Murtten*, uocaturq; Gallicè Pais du vaut. Putant autem Galli per Vaut intelligi uallem, cùm tamen nulla sit uallis iuxta lacum Lemannum. Est igitur Vaut & *Vaat* uestigium nominis Antuatum, etiamsi Galli torqueãt uocabulum ipsum, ut in lingua sua aliquid significet.

De Equestri colonia, quam Plinius Belgis adscribit, iam nonnihil quoq; dicendum. Et quidem Plinius ponit Iuram limitem inferiorem Narbonensis &

Belgicæ. Equestres autem, ut Antoninus apertè dicit in suo Itinerario, sunt citra Iuram iuxta lacum Lemānum. Ptolemæus quoque ponit eos in Belgica inter Sequanos, sicut & Auenticum, & dicit Lemannum lacum esse in limite inferiori Narbonensis atque Belgicæ, unde infertur Equestres sedem habuisse in latere illo Lemanni quod Iuram respicit. Locus autem ille cōijcitur esse Neuidunum, sicut & liber prouinciarum meminit Neuiduni Equestrium, quæ ciuitas hodie uocatur Neuis, in Gallica lingua Neau. Sunt autem à Neuis ad Losannam sex paruæ leucæ, quæ faciunt 22. M. p. poteruntque equestri itinere superari tempore quinque horarum & dimidiæ, itinere nunquam à lacu deflectente. Et Antoninus ponit ab Equestribus lacu Lausuno 20. M. p. quæ distantia nihil ferè differt ab ea quæ est inter Neuis & Losannam. Hoc tamen me hîc urget, quod Antoninus primū commemorat Equestres, ac deinde lacum Lausunum, perinde quasi ab Equestribus traiecerit lacum ad Lausunum: alioquin si prius ad lacum uenisset, fecisset illius mentionem: aut si per Gebennam & terram ipsam profectus fuisset, urbem quoque ipsam cōmemorasset. Hac itaque ratione habita, Equestres sedem habuisse uidentur citra lacum circa ciuitatem Dunoy, quę uox nomini. Neuiduni nō male responder, & tunc nomina Dina atque Bodontij pop. essent in tabula nostra è situ suo expungenda. Non enim parum me mouet liber prouinciarum, qui nominat ciuitatem Neuiduni, ubi mihi uidetur locus esse Dunoy. Illa enim, si urbia magnificentiam & splendorem spectes, dignior est nomine ciuitatis quàm Neuis. Habet proinde regio illa titulum, Pais du Gauot, uel Pais du Chabeul, & terra ipsa uocatur Chablois, idque fortassis à caballo, id est, equo, unde & incolæ Equestres sunt appellati. Neque ineptè poterit ciuitas Dunoy assignari Sequanorum prouincię, quòd scilicet situs eius sit citra Lemannum lacum, quandoquidem sub archiepiscopatu Bisantino sit episcopatus Bellicensis, qui Gallicè Beley uocatur, & qui adhuc longius in meridiem extenditur, infra Tarantasios scilicet sedem cōsecutus. Possibile autem est quod episcopatus ille olim à Dunoy translatus fuerit in Belley.

Notandum quoque hic, quòd liber prouinciarum ponit quinque ciuitates in prouincia Sequanorum, nempe metropolim Vesontium, uulgò *Bysantz*, ubi est archiepiscopatus: Neuidunum Equestrium, Dunoy uel Neuis: Auenticum Heluetiorum, *Vuifelspurg*, quòd iam defecit: Noidenolex Auenticus, *Nüwenstatt* iuxta lacū Gebennensem, aut Losanna, ubi est episcopatus. Nam utraque ciuitas situm habet intra limites Antuatium. Basilea, *Basel*, &c. Deest itaque diœcesis Auentica. Posset uerò aliquis rursum moueri inscriptione illa quæ est in Versois, qui locus distat à Neuis 2. M. p. Neuidunum idem esse cum Neuis, cûm tamen inscriptio illa, ab illo laci latere à Colonia Equestri, Quadrumuiro à Sissi, Valerio Asiatici liberto, ex Testamento sit erecta. Verùm hæc tuo acri relinquo iudicio, cui & libenter subscribam, sciens me crassioris esse ingenij, quàm qui tricam illam dissoluere queam. Porrò Sissi ciuitas situm habet iuxta Rhodanum, inter Gebennam & Lugdunum.

FINIS.

AVTHO-

AVTHORES E QVIBVS VETERA HAEC NOMINA DESVMpta sunt.

HELVETII populi, *Schwytzerland oder Eydgenosschafft.* Cæsar, Strabo, & alij.
Eorum pagi quatuor, ait Cæsar lib. 1.
¶ Rauracus pagus, *Turgöw.* Locus suspectus. Cæsar de ortu Hercyniæ syluæ, & Solinus cap. 18.

In eo continentur.

Arbor felix oppidum, *Arbon.* Antoninus Augustus in Itinerario.
Acronius lacus ex Rheno, *der Bodensee.* Pomponius Mela lib. 3.
Cannodurum ciuitas, *Constentz.* Locus suspectus. Ptolemæus.
Fines oppidum, *Pfin.* Antoninus Augustus.
Vitudurum oppidum, *Vuinterthur.* Antoninus Augustus.
Venetus lacus ex Rheno, *der Vndersee, oder Zellersee,* Mela.
Forum Tyberij, *Zurzach.* Ptolemæus, sed potius crederem *Zürich* esse.
Eremus Heluetiorum, *Kleckgöw, Schwartzwalds anfang vnd Hegöw.* Ptolem. Tacitus
¶ Tigurinus pagus, *Zürichgöw vnd darob gegen Alpen,* Cæsar, Strabo.
Tugini, *die Zuger.* Strabo.
Cimbrorum reliquiæ, *Schuuytz.* Aiunt enim ex Suedia se ortos. Est autem Suedia Cimbrorum insula. Cimbros in Heluetijs inter Tigurinos & Tuginos consedisse, ait Strabo lib. 7.
Thauriscorum reliquiæ. *Vren.* Thauricos antiquitus sedes habuisse nō longè ab ortu Rhodani, ait Polybius lib. 2.
¶ Verbigenus pagus, *Ergöw.* Cæsar.
Aquis oppidum, *Obernbaden,* ex ueteri ibidem inscriptione, & Tacitus libro decimoseptimo.
Vindonissa ciuitas, *Vuindisch, ein gebrochen statt.* Tacitus, Antoninus Augustus.
Arola fluuius, *die Ar.* Regino Prumiensis.
Salodorum oppidum, *Solodorn,* testatur uetus ibidem inscriptio, & Regino.
Vocetius mons, *der Bötzberg.* Tacitus lib. 17.
¶ Antuatius pagus, *die Vuat vnd üchtland.* Cæsar, Strabo, Plinius.
Auenticum ciuitas, *Vuiflispurg in wälsch* Auenzi. Tacitus, Ptolemæus.
Vrba, *Orben.* Regino.
Lemannus lacus ex Rhodano, *der Lenffer see.* Cæsar, Strabo.
Iura uel Iurassus mons, *der Iurten,* Pirreport, *Leberberg, Houuenstein, in wälsch* Iurat. Cæsar, Ptolemæus, Strabo & alij.

Trans Rhenum & lacum Podamicum.

Insula laci, *die Insel zů Lindow.* Strabo.
Vindelicia, *Lintzgöw* penes lacum uocatur: extenditur autem usq; ad Lycum & Danubium. Strabo.
Lycus fluuius, *der Lech.* Strabo, Ptolemæus.

Suanetæ populus, *Schwaben by Räuenspurg*, olim ducatus. Ptolemæus, Plinius.
Tulingi populus, *Stülingen ein landtgraffschafft*, & *Nellenburg*. Cæsar.
Danubius fluuius, *die Thunouu*. Cæsar, Strabo.
Montes Arbonæ, *vff der Bar*. Tacitus.
Vergiones populi, *Bar Landtgraffschafft*.
Nicrus fluuius, *der Necker*.
Hercynia sylua, *der Schuuartzuuald*. Cæsar.
Tectosages populus, *Teck Hertzogthum*. Cæsar.
Iuthergi populus, *Vuirtenberg Hertzogthum*, Ptolemæus.
Carithni populus, *Zäringen Hertzogthum im Brißgöw*. Ptolemæus.
Latobrigi populus, *Cletgöw ein Landtgraffschafft*, lat in clet conuersum, ut quondam moris erat, pro *Ludouic Clodouic, Hilperic Chilperic, Lothar Clothar*, &c. Erant enim Tulingi, Latobrigi & Rauraci finitimi Heluetiorum, ait Cæsar.

¶ Rauraci populus, *die völcker an Rhinstrom zuuischen Vualdßhût vnd Basel gelegen*. Cæsar, Strabo & alij.
Augusta Rauraca, *Ougst, ein gebrochen stat*. Ptolemæus, Ammianus libro prouinciarum.
Basilea, *Basel*. incertum an Sequani uel Rauraci sint.

¶ Sequani populus, *Sunggöw vnd Burgund, was an der Dub ligt*. Cæsar, Strabo & alij.
Alduasdubis, siue Dubis, fluuius *die Dub in Burgund*. Cæsar, Strabo & Ptolemæus.
Vesontium oppidum, *Bysantz*. Cæsar, Ptolemæus.
Arar fluuius, *die Sona*. Cæsar, Strabo & alij.

¶ Sebusiani populi, *die völcker im Saffoyerland ob Lyon, zuuischen dem Rhodan vnnd der Sona, ietz die herrschafft* Burgopresso *genant. Vonn disen* Sebusianis *hond* Sabaudiani *den namen empfangen*. Cæsar libro primo.
Allobroges populi, *Saffoy*. Cæsar & alij.
Geneua oppidum, *Ienff*. Cæsar & alij.
Lugdunum ciuitas, Lyon. Ptolemæus, Tacitus.

¶ Bodiontij populi, *zuuischen Ienff vnd Niderwallis am see*, Plinius, *ietz Val* Fonteney.
Dina oppidum Bodiontiorum, Donoy *am Ienffer see*. Plinius.

¶ Ceutrones populi, *Tarenteser tal*. Cæsar, Antoninus Augustus.
Tarentasia ciuitas Ceutronum, *in ir wälsch* Motier, *das ist Münster genant, von wegen des bischofflichen gestiffts*. Antoninus Augustus.

¶ Veragri populi, *Vnderuuallis*. Cæsar, Strabo, Plinius.
Octodurus uicus, *Martenach*. Cæsar, Antoninus Augustus, Plinius.
Agaunum, *Sant Mauritzen* Regino.

¶ Seduni populi, *Oberuuallis*. Cæsar, Plinius.
Rhodanus fluuius, *der Rhodan*. Cæsar Strabo.

¶ Salassi populi, *Ougstal*. Strabo, Liuius, Plinius.
Graiæ alpes, *der klein Sant Bernharts berg*. Strabo, Plinius.
Pœninæ alpes, *der gros Sant Bernharts berg*. Strabo, Plinius, Regino.
Montes Iouis, idem *Sant Bernharts berg*. Luitprandus Ticinensis.
Augusta prætoria Salassorum, *Ougst*. Plinius, Strabo, Ptolemæus.
Bardum, *Bart*. Luitprandus.

Durias

Durias maior fluuius, la Doria. Strabo, Plinius, Ptolemæus. Sunt autem duo eius nominis fluuij, ait Plinius libro tertio, capite decimoquinto. Alter ex Cettijs Alpibus labitur.

¶ Lepontij populi, cis & tranſalpini. Cæſar, Strabo, Plinius, Ptolemæus.

Cis Alpes.

Lepontij Viberi, *völcker by urſprung Rhodans*, Plinius.
Lepontij ad ortum Rheni, *völcker by urſprung Rhins*. Cæſar Ammianus.

Trans Alpes.

Lepontini nomen retinētes *Liuinertal, in ir ſpraach*, Leuontina, *ſind by urſprung* Ticini.
Lepontini, *Eſchentaler*, quorum oppidum eſt Oſcela, *in Welſch*, dom de Oſcela, *zů teütſch Tům, dannenher das tal*, Val de Oſcela, genant. Ptolemæus.
Summæ alpes, *der Gottbard*. Cæſar.
Ticinus fluuius, *der Teſin*.
RHETII populi cis & tranſalpini, *Churwalen*. Strabo, Plinius.

Ciſalpini.

Rhenus fluuius, *der Rhein*. Cæſar & alij.
Brigantinus lacus ex Rheno, qui & Acronius, *der Bodenſee*. Solinus, Ammianus.
Brigantij, *die Bregentzer*. Strabo, Ptolemæus.
Brigantium oppidum, *Bregentz*. Ptolemæus.
Ruguſci, Plin. } *die Rhingöwer, jetz Rhintäler.*
Rheguſci, Ptol. }
Eſtiones, *Eſtnerberger*. Strabo.
Sarunetes, *Sarnganſer land*. Plinius.
Canini campi, *Grawpündter land*. Ammianus Marcellinus.
Rhucantij, *Prettigöw vnd Aſpermont*. Strabo.
Rhetico mons, *Prättigöwer birg* Mela.
Actuatij, *Taneiſcher*. Strabo.
Curia oppidum, *Chur*. Antoninus Auguſtus.
Adula mons, *der Vogel*. Strabo, Ptolemæus.
Tinnetio uicus, *Tintzen*. Antoninus Auguſtus.
Iuliæ alpes, *der Iulien*. Tacitus lib. 17.
Septimus mons, *der Settmer*. Eckardus Zenobita.
Aenus fluuius, *der Yn*. Strabo, Ptolem.

Hi cis & tranſalpini ſunt.

Vennones, *Vinſtgöw vnd Engadin*, Strabo, Plinius, Ptolemæus.
Venuſta uallis, ijdem ſunt. Luitprandus lib. 5. cap. 12.

Trans Alpes.

Atheſis fluuius, *die Etſch, in ir ſpraach*, la Adeſe. Strabo, Plinius.
Iuga Rhetica, *Wurmſſer ioch*. Tacitus.

Vennonetes, *Velslin*. Plinius.
Triumpilini, *Tripleuen*. Plinius.
Murum uicus, *Mur in Bregalien*. Ant. August.
Clauena opp. *Cleuen*. Antoninus Augustus.
Aduas } *fl. die Adda* { Strabo,
Abdua } { Plinius.
Larius lacus ex Adua, *der Chumersee*. Strabo, Plinius.
Tatuesede uicus, *Sant Iacob in Clåuenertal*. Antoninus Augustus.

Reliqua uersus Italiam & apud Insubres nomina quæ hac continentur tabula.

Tridentini, *Trienter vnd Etschlender*. Strabo, Plinius.
Benacus lacus ex Mintio, *der Gardsee*. Plinius, Ptolemæus.
Mintius fluuius, lo Meinzo. Plinius.
Ollius fluuius, lo Oio. Plinius.
Camuni, *Val Camunier*. Strabo, Plinius.
Scuinus lacus ex Ollio. Plinius.
Lamber fluuius, el Lambro. Plinius.
Eupolis lacus ex Lambro, Lago de Busignano.
Vrbanus lacus ex Ticino, Lago maiore, *der lang see*. Plinius.
Bilitionum oppidum, *Bellentz*. Paulus Diacon. libro tertio, capite decimoquinto gestorum Longobardorum.
Agones populi, Vgonia. Polybius libro secundo.
Sesites fluuius, La Sesia. Plinius.

F I N I S.

DE

DE ROMANORVM IN RHAETIA LITTORALI STATIONIBVS, AC EX IIS VICORVM, MVNICIPIOrum & uillarum, qui hodie supersunt Originibus:

IOANNES HEROLD HOCHSTATENSIS COMMENTARIOLVS.

LOCORVM QVORVM ORIGINES *explicantur, & noua & uetus nomenclatura.*

Nunc	Olim.
Laugingen	Leg. Aug. III. Præsidium.
Prentz	Baiennæ.
Fenningen	Baiennæ præsidium.
Gundelfingen	Statio amnica Baien.
Tillingen	Gentilium Cat. in Lit.
Vueyssenhorn	Vena. xmaa. agror.
Fayngen	Baiennæ specula.
Lietzheym	Leg. III. Statio. V.
Vuitteslingen	Vitalior. prædia.
Altenstat	Cont. Naut. in Lit.
Hohstat	Littorale præsidium.
Vuerd	Confl. Brenitiæ.
Güntzberg	Guntien. transitus.

IOANNES HEROLD CVRIONIBVS, DECVRIONIBVS ac Municipibus Hochstatensibus, S.

SI uel uitam omnem, caussa Reip. uestræ Patres Optimi effunderem, quàm quòd eam à patria dulcißima atq; communi acceptam, tandem red lidissem uobis, fore tè tanquam nomen non omninò malum alia re uerò nulla, commendari possim. Si genti Palatinæ ueræ Francorum propagini PPP. NNN. VII *Viro sanctißimo* FRIDENRYCHO, AETHONI HOHVNDRYCHO *bono,* VVOLFFGANGO *pio, ingenij mei facultates (quantulæcunq; sunt) obstrinxerim, quum aceruum beneficiorum ingentem consumpserim, granum minimum & id uitiosum referre, reputabor. Ingratus tamen, ne me ipso iudice cadam, cùm iam diuinæ eius stirpis succeßiones absoluerim, aliud Opus aggressus, quæ per omnem Europam ac alias plagas, annorum mille spacio fortiter fecit, enumerare conor. Origines autem Efflorescentis Germaniæ rimabor penitius. Hæc demùm mihi causa fuit, ut uos hoc Commentariolo, ac uestri nominis inscriptione, uobiscum una certificarem, Viciniam illam uestram, de qua in eo agitur quoq;, quantum cupiam meam illam historiam ornamentis uestris expolitam, quàm hanc meam uoluntatem, probari uobis intelligam, cùm de rebus in fine libelli signatis per* GEORGIVM LAETVM *uirum elegantißimi iudicij, & alios doctos homines, certior à uobis omnibus factus fuero. Quod eiusmodi erit, ut beneficentiæ & liberalitatis uestræ, cumulum rebus meis ingentem, acceßisse mihi persuadeam: uobis etiam Patres Optimi, cùm omnia mea debeam, & id quod non possum, ut debere me uelim, efficiet: Valete.*

ROMANAE SIVE PALATINAE LEG. III. ITALICAE APPELLATAE, AC AVXILIARIS COMITATENSIS, QVAM Augustæam uocabant, Statiua ubi olim fuerint, quiq; ex ijs uici, quæ municipia uel uillæ reliquæ in Rhætia littorali extent.

PRAEFATIO.

QVI de Repub. Romanorum, iam in Orientale ac Occidentale Imperium diuisa, scripserunt, ij aperte ostendunt, orbis illas partes, quas florente Imperio Prouincias appellabant, inclinante eo, Limitum uocabulo has interstinxisse. Ad limites uerò, Imperatores perpetuò exercitus alebant, ut defenderent, quæ bello occupata erant. Interdum autem contingebat quòd ab hoste propinquiori profligati Romani, limites amitterentur, aut maiori ui ingruente denudarentur, quos ut restituerent, Principes succedentes magnopere laborabant. Sexta igitur fuit limitis Rhætici restitutio à Valentiniano & Gratiano F. AVGG. contra Sueuos tentata, clarisq; triumphis obtẽta. Hanc cùm Marianus suis muneribus ordinibusq; probè depingat, ex illius scriptis, quæ pertinere ad eas res, quas nosse percupio, pauca attingam, ab ipsius Limitis uestigijs initium sumens.

Laugingæ municipij monimenta, ac eius origenes Caput I.

CErtum est Præfectum prætorio Italiæ inter alias prouincias, Rhætias duas disposuisse, unde erat, quod Proconsul Rhætiarum illi parebat: qui & dux militaris aut Limitaneus dicebatur: nostri *Marckgrauen* appellant. Huic ordines legionis. III. Italicæ Palatinæ, Legionis Augustææ Comitatensis, Leg. I. Pseudocomitatensis, auxiliariæ ambæ, à Magistro præsentialiũ peditum submittebantur. Pseudocomitatensium mentionem sequens inscriptio facit:

DEO MERCVRIO SIGN.
EX VOTO. IVLIVS GALLICVS
ET AVR. SIBVLLA. P. L. I.

Sic colligi posse suspicor, ab isto Iulio Gallico Pseudocomitatensi Leg. I. Milite, Mercurij illud signum positum fuisse, quod à *Laugingen* translatum, in ædibus Peutingeri Augustæ uidetur. Illa uerò inscriptio, quæ cum signo in eisdem ædibus seruetur:

MERCVRIO,
CVIVS SEDES À TERGO SVNT. APIVS CL. LATERANVS XV. VIR SACR. FAC. COS. DESIGN. LEG. AVG. PR. PR. LEG. III. ITAL. VS. L. M.

Hæc inquam anno à nato Christo CC. posita, subindicat florentibus Romanorum rebus, Legionem Augustæam Comitatensem auxiliariam, præsidium eò loci cõdidisse (ubi puer olim inter *Laugingen* & *Gundelfingen* si rectè memini, quadrato lapide, ingentis ædificij rudera me uidisse puto) ac ipsum præfectum Legionis

gonis ibidem consedisse. Accedit Primipili monimentum, quod apud Laugingen extare audio, cuius uerba adhuc leguntur in hunc modum:

DEI APOLLINIS GRANNI REL.
P. P. DIONYSIVS LEG. AVG. PR. P.
AD KAL. IVNIAS.

Primipilum uerò tanquā caput legionis, Præfecto præsidij cohabitasse, quid credere uetat? Igitur si is quoq; Apollini religionis ergò, uel signum uel aliquid tale hoc in loco posuerat, mirandum nō est: quòd in Baienibus forsan enutritus, quem Legio III. Palatina colebat Deum, Comitatensis eundem uereretur. At de Baienibus postea: Inclinante deinde Imperio, cùm ob loci opportunitatem, sedes præsidij Augustææ legionis, ad littus Danubij transferretētur, ex illa ipsa descriptione LEG. AVG. quæ in marmore absq; distinctione legebatur, Municipio nomen inditum fuisse, mihi pro certo persuadeo, quod à uulgo, cùm ob asperiorē sonū difficulter proferretur, elisis duabus intermedijs literis LAVG. retinuerunt incolæ, patriamq; illam uernaculam terminationem, ut in alijs. ingen adiecerunt. Sic ex legionis Augustææ Auxiliaris præsidio, Laugingen habemus.

Hic obiter mihi occurrit, fermè loca illa omnia, quæ in ingen terminari scimus, Romanorum exercitibus olim infessa fuisse: ut fermè crediderim ex illa syllaba LEG, nostris Ling factum: ac ita Aulingen primò, deinde transposita litera Laugingen pronunciatum esse.

Ad Prenzium amnem & pagum Leg. III. Italicæ Stationem IIII. fuisse. *Caput II.*

Baienibus siue Faienibus (uno namq; interdum hæ duæ atq; eodem sono proferuntur literæ) stationem illam quartam Legionis. III. Italicæ, confedisse, notum est ex Mariani codice, cuius nomenclatura deprauata, Fœtibus habet, idq; hæc inscriptio apertè testari uidetur.

IN D. H. H. APOLLINI GRANNO
BAIENIBVS, VICTOR, ET BAIENIBVS, VICTORINVS, FILII EIVS, EX IVSSV
SIGNVM CVM BASE.

Ex his siquidem elicitur, Legionem illam cum ex Gallijs in Rhetiam traduceretur, eo in ipso loco, quo in hodiernum diem, eius templi reliquiæ usfuntur, prima signa firmasse, quæ Baiennius ille præferebat. Cùm uerò tabernaculum in quo Aquilæ recondebantur, asyli instar ab omnibus coleretur, legionarij quoq; qui ad defendendos limites sese deputatos scirent, diuturnioremq; moram intelligerent, positis iam statiuis, ne belli tempore, cùm signa in aciem proferenda essent, locus ille primitus bono augurio captatus, prophanaretur, imò ut maior quædam religio accederet, Baiennio, ut Apollini signum ibidem ponat, iniungunt: ipsis statiuis, Primipili Baienni benemeriti, appellationem indunt: sic Faienibus siue Baienibus nomen creuit. De Apolline uerò Granno, Granio, Carnoaut Carnio disputare huius loci non est: certè huic festa agebantur Spartæ, quæ militaris uitę imaginem præ se ferebant, unde etiam modulos Carnios legimus. At Romani semper eò spectabant, ut castra ipsorum fluentis alluerentur: ostendam igitur Baiennas ad amnem Prentium positas fuisse, quod quidem ex hac inscriptione probè conuincam.

PREN-

PRENTIVS A. VE. III. LEG. CIVES BRIVINES VIXIT ANNIS LXX MONIMENTVM FECIT.

Principes milites constat eosdem fuisse, qui cùm Primipili uocabantur, inter Prætorianos deinde legebantur etiam ueterani, fieri ergo facilè potuit, ut inclinante imperio, Aulus hic, ueteranus, ac in statuis supremus esset, quem uocant, Aquilifer, ideò etiam Princeps appellabatur: sed corrupto uocabulo *Prinz* aut *Prenz* dictus, quo uel hodie utimur. Claret enim Barbarie totam hanc inscriptionem deprauatam esse, nec inflexionibus aut constructionibus suis inniti. Aut Prentius ciuis, aut, Prentio ciues fecerunt, dicas oportet. Versus tertio colo positus, stare potest: sed dicam, quod forsan nō sinistrè intelligo. Imminuto Imperio, quantum lingua Romana ex solescebat, tantùm etiam militaris ille fastus euanescere cœpit. Aulus igitur ille forsan uir princeps prouincialibus & colonis tunc præfuit, quem ex uita decedentē, ad ripam amnis, iuxta statiua (ciues Baiennes, qui corruptè hic Briuines uocantur) tumularunt, elogioq; decorarunt patronum benemeritum, ex quo innominato antea amni, appellatio Prentij accessit, æterna optimi uiri memoria. Sic ad uicum, pagum & amnem Prenzium qui adhuc extant, Baiennæ statiua, id est Præfecti quarti Legionis III. Italicæ castra cōstitisse claret, quod etiam templi uetustissimi, miranda elegantia, & operis celebris structura testatur. adfirmāt idem lapides abinde *Laugingen* translati: item monimenta auecta, quæ Augustæ in Monasterio prædicatorum, in ædibus Peutingeri uisuntur.

Prætorium stationis Baiennæ, ad uicum Fenningen extitisse.
Caput III.

IAm *Faienningen*, uel ut nunc profertur, *Fenningen* uicum, nomēclaturæ huic propius accedere, aliquis obijciet, additis enim terminalibus duabus syllabis *inges* ut ipsa primitiua uox uel deprauetur uel detorqueatur, opus non habet, ipsam licet, per diphthongum uel per diæresin pronunceis, *Fen* aut *Faien* dicas, *Faienningen* siue *Fenningen* habebis. Astipulatur huic nostrę opinioni inscriptio, quæ ut audio ibidem habetur:

APOLLINI CRANNIO
SABINVS PROVINCIALIS L. D. S.

Nihil dubito, Comitis uocabulum temporis longitudine ex hoc lapide deletum esse, est autē Comes prouincialis Latinis, qui nobis *Landgraue* dicitur, quemadmodum igitur Dux limitis, de quo nobis sermo fuit, rei militari atq; defensioni limitum incumbebat, sic Comes iuri dicundo. Legio integra Duci parebat, certus numerus legionariorum militum Reip. Romanæ expensis, inseruiebat Comiti: qui quidem munia belli nō subibat, at milites ne possessoribus uiolentia aliqua molesti essent, præcauebat: excipiebat quoque querelas, quæ sub nomine Stationarij magistratus, hinc inde ex castris, ad eum deferebantur: tantæ quoq; is ordo authoritatis erat, ut ad Palatina officia nonnunquam ex eo sublegerentur, imò ad Consulatum, ad Imperium usq; proueherentur nonnulli. Librarius fuit, id est, scriba Cameræ sacræ Iulius Amandus, qui etiam Consulatum gessit, anno à nato Christo CCC. XXVII. Vestibus sacris earumq; spoliatoris titulo, distributioni præfuit Iulius Victor. Ianuarius & Iustus fratres, C. Iuliani Iulij F. Amandi ex fratre Nepotes Consulatum inière, anno Christi CCCXXX Pater autem Opilij Macrini COS. fuit anno Christi CLVI. cùm ipse ad Imperium postea suffectus sit. Horum uerò omnium elogia Augustæ ad Prædicatores, ad D. Vdalrici, ad *Peutingeri* ædes, ex *Fenningen* translata uidemus.

PERPETVAE

PERPETVAE SECVRITATI
C. IVLIANVS IVLIVS DEC. MVN. III VIRALIS, SIBI ET SECVNDINAE PRENTIAE, CONIVGI CHARISSIMAE ERGA SE DILIGENTISSIMAE FOEMINAE RARISSIMAE SINGVLARIS EXEMPLI PVDICITIAE: QVAE VIXIT ANNOS XXXXV. MENS. VII. DIES XXI. ET IVLIANIIS, IVLIO, IANVARIO IVCVNDO ET IVSTO FILIIS VIVIS. VIVOS FECIT.

D. M. IVL. AMANDO MIL. LEG. III. ITAL. LIBRARI COS. VIXIT ANNIS XXX. IVLIA PATERNA MATER FECIT SIBI ET FILIO PIENTIS. VIVA EX PECVNIA SVA FECIT.

IVL. VICTOR SPOLIATORI QVONDAM VEST. TESTAMENT. EIVS IVL. CLEMENS AQVILIFER LEG. III. ITAL. FRATER EIVS.
F. F. D. D.

IVLIO MACRINO QVONDAM VETERAN. MIL. EX. BL COS. CONIVGI CLARISSIMO SECVNDIA SERVATA ET SIBI ET IVLIIS ET ALPINAE FILIIS BENEVALENTIBVS. F. C.

Hos igitur in Baiennæ Prætorio honoratos extitisse, quæ recitauimus satis testantur. Quia uerò inter arma (ut ille ait) leges silent. Prætorium id præsidio propius, atque castris remotius extitisse, ipsius uici *Fenningen* situs explicat. Cæterùm memini me puero, de nescio quibus subterraneis ędificijs, sermonem fuisse multum, quę thesauris repleta essent: temerarios atque auaros quosdam homines, æris eruendi causa, specus illos horrendos perrepsisse.

Naualia siue stationem amnicam fuisse Legioni Ital. III. ubi hodie Gundelfingum oppidum. Caput IIII.

Hanc autem Legionis stationem, transuectioni specierum deputatam fuisse, cùm Marianus apertè fateatur, ipsa uerò statiua, ad X M. P. à Danubio remota extarent, præsidium in tumulo, prætorium in ualle non admodum propinquo: uidendum erit, commodè ea quæ aduehebantur, quomodo in castra perferri potuerint, aut inde transuehi quæ exportabantur? Scimus ea loca quæ ad riuorum aut fluminum exitus quibus se exonerant, ædificata sunt, Germanicè *Gmünd* uocari, quoniam uerò Prenzius amnis, iuxta oppidū *Gundelfingen* in Danubium egreditur, tractumque illum omnem in Baiennæ sedibus, legionis collocatæ Stationes occupassent, facilè fieri potuit, ut ab incolis elisa M litera, *Gundfinningen* Confluentes illi dicerentur, subsequentibus autem seculis interiecta L litera, delicatiori sono *Gundelfinningen*, paulo pòst, *Gundelfingen* pronunciari cœpta sit Statio illa amnica.

Auxilia Gentilium Leg. III. Ital. Tilligensi municipio nomen dedisse. Cap. V.

Romanos etsi serò tamen legionibus suis adiunxisse constat, auxilia illa externa, quæ Gentiles cateruæ uocitabant: seligebantur enim ex Prouincialibus, qui cùm Romanis militibus diutius meruissent ac promptitudinis & fidei ostenderant experimenta Eos deinde in statiua, aut alia in loca collocabant, ubi pericula non adeò frequentia ingruebant, ijs quoque ita in medio legionum constitutis, machinari aut moliri noui aliquid non licebat, etiamsi ratione aliqua fidem eos mutare contingeret. Harum itaque Cateruarū unam, cum suo Tribuno, ad littus

ad littus Danubij collocatum inuenio, ad illud nempe, quod hodierno die à Dillingen, usq; ad fluuij illius flexum extenditur, ac etiamnũ An der Leyte uocatur. Quòd autem Marianus codex Teriolis habet, non caret mendo, emendetur itaq;, S in T mutata, adiecta deinde N litera, inq; suum ordinem quæ transposite erant collocatis reliquis, proculdubio genuina uox apparebit, ac IN LITTORE leges. Sedem igitur sibi Tribunus Gentiliũ eo in littore fixit atq; delegit ad IIMP à præsidio LEG. AVG. inferiorem. Verumenimuerò cùm inter alia multa etiam illud Tribuni sit officium, ut in Campicursione, quam uocant, alijsq; exercitijs milites suos instruat, sine dubio situm huius loci, ad scholam Gentilium instruendã, optatissimum suo muneri perspexit. Militari igitur opere, excisa altiore ripa & suffossionibus complanata, aditum perfecit, qui ad crepidinem arcis hodie uisitur, atq; in planitiem eam, campiq; spatium exit, quod oppidum & fluuium interiacet. Milites deinde ludicra decursione, in foro illo pratorio defatigatos, fluuius, quia quàm in superioribus locis placidior influit, narare uolẽtes, benigniter excipiebat. Erat autem natatus apud Romanos haud inter illiberales artes deputatus, imò ingenuis & militibus necessarium exercitium habebatur atq; peculiare. Monimenta autem, præter uetustatem arcis, quòd nulla alia, quantum quidem ego sciam, hîc extant, mirum uideri haud debet: quum aut omninò nulli, aut certe perpauci horum militum Romana lingua uterentur, quiq; ea locuti sint, deprauatissimè eam pronunciarint: quo etiam id factũ putem, ut priori syllaba GEN abiecta, TILIVM aliquandiu statiua illa dicta, quoad nostratium more, mutata V in N abiecta M, & supposita terminali uoce GEN, tandem Tilingen uocari cœpta sint statiua illa littoralia.

Stipendiariam cohortem Leg. Ital. III. oppido Vueyssenborn nomen dedisse. Caput VI.

Erant preterea Cohortes, quarum opera Romani uti auxiliariarum utebantur. Ex stipendio Romano militabant, has inter nominatissima fuit Rhætorum quæ à L. Valerio Prisco Sexto, præfecto suo cognomẽ traxerat, qui cum sepultura publica decoratus fuisset, tale habuit elogium quod Patauij legitur.

L. VALERIO PRISCO VI. EMENSI PRAEF. MIL.
COH. DVATERTIAE. ET SECVNDAE EQVITATVM
TRIB. LEG. X. FRETENSIO. PRAEFECTVS ALAE
FLAVIANAE PRAEF. FAB. LOR. SEPVL.
TVR DD. PVBLICE
DATVS.

Vocula una quantum ad nostrum argumentum pertinet, legitur inter alias, errore puto artificis, deprauata, pro causaria etenim ipsius Missione Emensi habet: altera legitur satis nouata, cùm pro Sextæ, Duatertiæ positum sit. Sextæ autẽ Rhætorum cohortis aliud Moguntiæ exemplar extat tale.

ATTIO LANI F. MONTANVS ANNORVM XLV.
MIL. COR. RAITORVM. STIP.
XIX. H. S. E.

Hanc igitur cohortem cum suo Tribuno Marianus docet, Venaxomodoro consedisse, quo hodie in loco Vueyssenborn extat. Maiores etenim nostri, cùm Romanorum literis uti iam cœpissent V. sono Græcæ illius literæ β proferebant: quem nostrum illud V V pulchrè efflare uidetur. VENAXAM uocem non intelligebant,

intelligebant, quid autem ODORO sibi uellet, diuinare quidem nunquam potuêre, quapropter pro VENAXAM, *Vueyssen* ac pro ODORO, sermone blandiori *Horn* prolatum est, uel quod mihi magis arridet, Latinam aliquam eamq; optimè distinctam inscriptionem inuenerunt, quam in Mariano codice miserè deprauatam legimus. Emendari autem ita eam posse non dubito, si scribatur.

VENA. XMAN. AGROR.

Tractum enim illum omnē, inter agros Decumanos siue Decumates, ut Tacitus habet, censitum fuisse credo, qui ut ad huc, inter syluas, feris abundabat, ob id quoq; uenationi aptissimus erat. Vt uerò milites agrum illum publicæ Venationi deputatum ostenderent, Contubernio Venatorum, elogium illud indiderunt, quod ita:

VENATIO DECVMANORVM
AGRORVM.

Legi potest, si Romania solitæ illæ abbreuiaturæ obseruantur, & X, numeralis litera coniungatur M & A transpositis, addita N quę deperierat. Effecit siquidem temporis iniuria ut litera A inferiori ex parte exesa ita Δ appareret, quàm pro O interpraetabantur qui legebant, accessit quod G ob affinitatē formæ, quam cum D habet, lectori imponeret & quæ sequebatur R litera supernè tantùm integra O magis quàm R referret. Inflexiones autem gratia, ultimum O adiecisse authorem, nemo est qui neget. Est autem inter Venationis species, etiam aucupium, quod nostri *Beyzen* dicunt, deinde extremitates illas collium, ubi se in planicies extendunt *Horn* appellare solent. Et me herclè tumuli illi, quibus oppidum *Weyschorn* cingitur ad Danubij usq; fluenta protenduntur, leniterq; subsidunt. Præterea cùm hinc inde nemoribus obducantur, à pluribus frequentari solent, qui quæstus aut delectationis causa, uarijs inuentis, auiculis illis minoribus, aquatilibus quoq; altilijs insidiantur. Nomen ergo à Venatione illa quam nostræ *Beyssen* siue ut prius dixeram *Beyzen* Statuis illis inditum esse Germanica interpretatione, penè affirmarem. Accedunt ipsa Comitatus & oppidi insignia, quæ buccinis tribus Venatorijs exornantur.

Stablesianos Equites eo in loco, quo nunc Feyngen oppidum situm est, consedisse. Caput VII.

LEgionum inter membra etiam Equitatus fuit, qui in ordines atq; discrimina distributus, Vexillationes habebat Comitatenses, quarū unaquæq; certum numerum aliquot centum equitum continebat. Hos inter Stablesiani Italiciani censebantur, qui Iuniores Baiennij, corruptè Fœbiani appellabantur Seniorea siquidem Augustanos uocabāt. Iuniorum igitur societas uel Statio, meo equidem uidere, in illa specula collocata fuit, quæ adhuc Faenrę nomen retinet integrum. sed addita *ing* uoce, atq; elisis superfluis literis *Feyngen* siue *Vaingen* appellatur. Alterius sit ocij, quæ nonnulli de Bebenhusio hîc adducunt, in disputationem admittere, eiusmodi enim ea existimo esse, qualia plerunq; hominum coniecturis effingi solent, cùm monimentis ueterum destituantur, aut in bonorum authorum deprauata scripta incidunt.

Lietzenheym uicum Leg. Ital. III. quintam fuisse Stationem.
Caput VIII.

VEnio ad Stationem illam quintam huius legionis Italicæ III. quam in Littore Danubij locatam fuisse idem author ostendit Eam autem, ubi

ubi iam uicus *Lietzheim* reperitur consedisse, rudera illa quę extant inter uepres & senticeta ostendunt, nihil quoq; dubito, si quis eo loci fodere uellet, plures laterum fictiliumq; inscriptiones erueret: cùm monimenta marmoribus incisa iam olim uel in calcem ab imperitioribus decocta, aut ab antiquarijs redempta & ablata sint. Me puero autem, non memini, an ipse uiderim, aut ab alijs audiuerim lateri inscriptum elogium, inter arandum ab agricola quodā erutum fuisse atq; inuentum, in quo hæ literæ legi potuerint.

LEG. ITALICAE I. .M.

Alia uice, nescio quem inter occandum fragmētum lapidis offendisse, cui inscriptum erat, quantum legi poterat.

L. ITALICIANAE. ..I. M.

Harum inscriptionū sensum elicies quam primùm tibi occurrit, Legionē hanc & Italicam, & Italicianam (forsan rebus iam inclinantibus) appellatam fuisse, in usu quoq; Legionarios milites habuisse, lateribus suę legionis titulum inscribere, deinde terræ infodere, ut in humanarum rerum uariatione, Stationum suarum memoria aliqua permaneret, eoq; diuturnior, quantò minus fictilia illa cōsumi solent, sed ad rem. Ex huiusmodi inscriptionibus uicui nomen inditum claret, cuius uocabulum à maioribus sic cōflatum puto. Cùm *Litalicianeim* quàm uocem literæ illæ coniunctæ effingunt, proferre minus possent (gaudent enim nostri uel monasyllabis) abiectis tribus literis ALI. aliquandiù *Lucianeim* dixerunt tandem corruptam uocem ad meliorem sonum redigunt & breuiorem, *Litceim* enunciant, quoad literarum Latinorum potestas agnosci à nostris incœpit, tunc TC in Z commutatis, præfixo E & addita aspiratione *Liezhæim* prolatum est. Sic tandem Legionis Italicæ III. uel Italicianæ III. Milites, quam sententiam confirciunt fragmenta illa, duabus literis numeralibus deperditis: ut fieri solet, à Prouincialibus in nomen uici conuersa est, quæ Statiuorum prius erat indicium. Fuisse autem in eo loco magnam hominum frequentiam conuentumq; celebrem, illud ipsum arguit, quòd ij qui ex Gentiliū Statiuis superius à me recitatis, stemma deduxerunt Comites Tillingenses, lustrato templo, quòd Mercurio ibidem sacrum fuerat, uestalibus id ritè captis dicarunt. Eius uerò templi mentio habetur, in lapide illo, qui Augustæ ad ædes D. Stephani uisitur, quas D. Vdalricus ut manibus fratris Theobaldi parentaret construxit, atq; hunc inter alios lapides, ex *Lietzheym* translatos, muro inseruit cui hæc uerba insculpta leguntur, licet multa ex eo perijsse uideantur.

MERCVRIO.

AVG. SACRVM M. BASSINIVS VITALIS.

V. S. L. M.

Ex Bassinij gente autem superesse apud Hochstatios, quos posteritas Beyssinios ac gentilitia lingua detruncatis posterioribus syllabis *Beyssen* dixit, non abnuerim: nā ad nostra usq; tempora, ordines honoratos, & Reip. grauissima munia obtinuerūt apud Municipales suos, inter quos ipse Andreas auus meus maternus, sanctæ memoriæ uir, Curatorem egit, quem Burgimagistrū iam uocant, at hæc quàm pro re, iactantius dicta uidere possent.

A' Veteranis Vitalijs, Leg. III. Italicæ uicum Vuiteslingen ortum esse.

Caput IX.

QVod de Bassinio Vitali adduximus elogium, id me rei quam fermē prætereram admonet, eius tamen, cuius obseruatio non indigna existimanda est: de Vitaliorum scilicet posteritate. Gentem etenim hanc, satis munerosam, in Germania,

Germania, siue huius Rhætiæ parte consedisse, multæ inscriptiones ostendunt, quarum una, in urbe Augustana ad ædes D. Vdalrici, portæ Monasterij inserta, ita legitur.

VITALIVS VIGOR SIBI ET VITALIO VIRILI, FRATRI VIVOS FECIT.

Hunc autem lapidem ex uico *Vuiteslingen* Augustam deportatū affirmauerim; dubium enim mihi nullum est, addita terminatione *Ingen*, *Vitalsingen* loco primùm nomen fuisse: quod usus deinde, una litera I abiecta & transpositis S & L in *Vitaslingen* siue *Vitalslingen* cōuertit: hanc etenim literarum transpositionem frequentem Germanis, ipsum VLRICI nomen declarat, quod apud multos *Vrlich* exprimitur. Verisimile quoq; est Vitalios istos ueteranos, post exantlatam militiam honestam missionem accepisse, ac ubi iam uicus ille *Vuiteslingen* extat, sedes suas locasse, retinuisse quoq; cultum Mercurij, quem in Statiuis Lietzheymensibus didicerant, quod adfirmare uidetur illud monimentum.

MERCVRIO.
Q. VITALIS QVINTIONIS FIL.
V. S. L. M.

Extant uerò alia quædam in uico ipso, quæ antiquitatem, atq; memorandorū ædificiorum uestigia indicant.

Contubernium nautarum V. Stationis Leg. Italicæ III. extitisse, quo in loco uilla Altenstat. Caput X.

AMnem habebant Legionarij isti, qui sub quinto Præfecto Leg. III. Italicæ censebantur, iuxta, aut certè haud procul à castris, quem ætas nostra *Ferrenbach* corruptè uocat. *Torenbach* enim dici deberet, à littoreis illis statiuis: nam ut detruncata prima syllaba Lit, non recenseatur, omissa est quoq; syllaba finalis, us; LITTOREVS quippe anteà dictus fuit *Bach* autem idem esse Germanis, quod Latinis torrens aut amnis, quàm ut uerbis opus habeat, notius est. Is se in Danubiū euoluit, ad cuius exitum, quandoquidem Legionarij isti, transuectioni specierū se deputatos nouerant, contubernium nautarum & piscatorum exædificarunt. Hoc enim in loco, quàm pro opinione Danubium profundiorem, expansum, satis pisculentum compererant, ratium quoq; & amnicarum nauium patientissimum. Syluæ adiacentes magnam lignorum copiam suppeditabant, ex quibus classem amnicam instruere in procliui erat. Pontonibus igitur, speculatorijs ac cursorijs nauibus, cymbisq; & ratibus exædificatis, annonæ canonem excipiebant, transuehebant, atq; in inferiores partes secundo fluuio perferebant: dabāt quoq; operam piscationi. Diuturnitate deinde temporis accesserunt alia ædificia, paulo pòst foci firmati, sic pedetentim locus in municipij formam excreuit. Arridebat enim pratorum planities, glebæ ubertas, ac soli fertilitas, quam felicissimam uiridaria illa, horti amœni, deinde aquarum uiuentium scaturigines summoperè commendabant: extant adhuc rerum harum omnium non solum uestigia, sed uiuaria piscium, quorum unum in auitis hortis me puero extabat, supersunt piscatorum habitationes frequentes, molæ frumentariæ & alia, quæ in superiori Statione amnica, ad *Gundelfingen* aut deerant, aut non ita luculenter haberi poterant. Extant Opimatoris siue administrationis Parochi uestigium apud uetustissimam illam D. Nicolai ædiculam: quotannis enim bis annona illa pistoria publicè dispertitur sportulæ ac uisceratiónis ueteris argumentum clarissimū. Municipium autem Romanū fuisse, idq; spacium omne, quod littoreum amnē, ac littoris

ac littoris tumulum septentrionalem interiacet, occupasse, uel puer interrogatus indicare poterit. Nam omnibus uocatur *die alte Statt* in quam deficiente maiestate Romana, Legionarij, qui in Statiuis Lietzheymensibus supererant, se receperunt, translatis secum sacris omnibus, uirginibusq; Deo dicatis.

Pretorium siue præsidium littorale Leg. III. Italicæ, sub quinto eius Præfecto oppido Hochstat initium fecisse. Caput XI.

PRæfecti prætorium, seu ut aliter dicam, huius quintæ Stationis Præsidium, in dextro littoris cornu, ad flexum Danubij, de quo nobis dictū est antea, ac ubi modò ponte traijcitur fluuius ille, cōstitutum fuisse ex eo liquet, quòd postea ingruentibus bellis, qui amnicum illud contubernium incolebant, celsissimis locis derelictis, ac benigniori solo commutato, in tumulum præsidio adiacentem se receperunt: cùm ab oriente horrendis præcipitijs satis tutum locum uiderēt: quapropter ad reliquas mundi plagas excitatis aggeribus, fossisq; amplissimis profundissimisq; munitissimum reddiderunt, unica porta, quę iam cæca est atq; obstructa, tunc admissa, quæ ad orientem spectabat, atq; per cliuum ad traiectum deducebat. Statim quoq; combinato gentilitio Latinoq; uocabulo, municipio nomen indiderūt, *Hohstat*, ad discrimen eius ex quo abierant, quod superius *Altestat* appellatum fuisse indicauimus. At obiter annotandū uidetur. Vocabulum illud *Stat* à Romanis statiuis deriuatū esse, atq; in usum Germanicæ linguæ receptum, nam ij uoces suas plerunq; abbreuiatas scribebāt, atq; pro STATIVA, siue STATIONE syllabam illam *Stat*. exsculpere solebant, quod ut assertionibus multis cōfirmetur opus non habet, pauca enim municipia reperies paucas urbes, quæ in *Stat*. desinant, quas non contingat esse antiquissimas, Romanorumq; incolatu nobilitatas, sed de his aliàs. Cæterùm à situ altiori syllabam HOH huic municipio, siue Statiuis illis, adiectam apertissimum est. Hic mihi genitale solum, ac quam nullibi libentius deponam, uitam ibidem uiuere incœpi. Patria est mea inquam hæc, cui me omnia debere fateor. Deus aūt reliqua prouidebit.

Barbaricorum Numerum, Legioni III. Italicæ deputatum, insulam Bernicium nobilitasse. Caput XII.

NVmeros suos Legiones auxiliariæ habere incœperunt, inclinante iam Imperio. Erant autem Numeri (societates ut ita dicam) eorum militum qui Legionibus non inerant, suos tamen habebant Præfectos. Vocabantur etiam Numerarij, quòd per omnes castrensium munerum numeros, ad summa euasissent, hos autem Ciceroni publicanos uocari credo, qui pro Plancio his uerbis utitur: Flos equitum Romanorum, ornamentum ciuitatis, firmamentum populi, publicanorum ordine continetur. Hi suis cognominibus distinguebantur, erant quoq; inter Palatinas uexillationes recensiti, ex ijs qui duci Rhætiæ adiuncti erant, Barbaricarij uocabantur, quo cognomine Argentarij prouinciales exprimuntur. Horum fidei disciplina illa ueteri militari, iam olim extincta, publica pecunia, credebatur. Vectigales agri locabantur, portoria aliaq; exactiones cōmittebantur. Miles stipendia sua, prædas atq; pretiosiora omnia apud eos deponebat. Ii uerò inuicem nonnunquam inopiam illam nummariam, qua Respublica laborabat, sustentabant, ex solutis merentibus stipendijs, quæ tardius ex sacra largitione proferebantur, deposita, credita & permutata bona fide, securitate & celeritate optata, ad Vrbem, ac in eos locos, quo quisq; sua destinasset, ut perferrentur magna industria procurabant, tanta quoq; ipsorum cura & solicitudine, & amicitias & clientelas, opesq; ingentes sibi parabant apud suos, apud ex-

traneos

traneos nomen & famam, quæ cùm ad hostes delaberentur, reddebat eos insidijs opportuniores propter mercium & nummorum copiam, quapropter in tutissima illos loca collocandos fuisse, nemo est qui ambigat. Statiua igitur Barbaricariorum istorum, huic quidem Legioni deputatorum, in illa ipsa insula, quam Bernicus amnis, ut hodie extat, fecerat, constituta fuerunt: hoc quidem innuit Marianus codex his uerbis.

PRAEFECTVS NVMERI BARBARICARIORVM, CONFLVENTIBVS, SIVE BRECANTIAE.

Errorem corriges, si sublato C transpositam literam R. præposueris B. postea cū B magnam cùm nostro V V affinitatem sonus habeat, illa uox eundem tibi fluuiū indicabit, qui hodie *Vuernitz* dicitur, ac paulo infra insulam in Danubium sese effundit, quod per CONFLVENTES significari nemo nescit. Hominem uerò Scotum, linguæ Latinæ studiosissimum, idiomatis nostri ignorantia decepit, quod particula illa SIVE, subindicare uidetur. Cùm enim dicat, siue Brecanitiæ, *Bergen* quoque uillam uix CC. passus ab insula illa abesse, atque in tumulo extare Vuernitiæ imminenti uideamus, eius temporibus, *Bergwernitz* dici potuit, Portorium illic publicè institutum, atque nonnullos ex publicanis siue Barbaricarijs istis consedisse, fidem facere potest, uectigal quod nostro hoc tempore ibidem soluitur. Nulla etenim difficultas erat, in tanta opum abundantia, quin ditiores loca opportuniora occuparent firmarentque artificio & præsidijs, quæ situ amœniora, uel ampliora ipsis uidebantur: imò maximo studio ipsos curauisse credēdum est, ne hostibus qui non procul aberant, aliquid sine pensione uectigali transmitteretur: uias igitur omnes & itinera obsidere necessum fuit. Similes origines habuisse credendum est, arcem illam uetustate & parricidio, firmitudine quoque celebratissimam, cuius rudera adhuc in *Vuerd* trans Vuernitianū extant oppidū, quod insulæ ponte iungitur. Inani etiam opum ostentatione, subterraneos illos aquæ ductos per plusquam V. M. P. in monte tunc excauatos fuisse crediderim uisceribus montis, quem *Rosenberg* uocant, excisis, siue id factum fuerit in Insulanorum usum, qui fontanam aquam nō habent, siue ut potui gratiores deriuarentur fontes in oppidum, quod unam eamque putealem aquam publicè bibit, ac ex puteo illo omnem haurit domesticæ culinæ limpham. Hos uerò cuniculos, siue formas illas aquarum, cum puer sub præceptore meo CONRADO SYBENHAR memoriæ sanctissimæ uiro, elementa literarum addiscerem, pygmæorum nescio quorum, atque *Vuichtelorum* habitationes esse, uulgi fabula narrabat. In hac autem ciuitate, cum ingenij cultum primum hauserim, eidem, quicquid accessit, quod perexiguum sentio, me debere non illibenter fateor.

Guntiensem transitum à militibus siue coborte Vrsariensium inhabitatum fuisse III. Legionis huius præfecto subditis. Caput XIII.

INferiora Barbaricariorum Statiua, quæ ceu latus quoddam siue repagulum LEGIONIS huius, & Baienna & Littoralia castra clausisse uidētur, nunc me admonuerunt, ut Statiuorum, quibus illa ex superiore parte cingebantur, mentionem aliquam facerem, de Guntiensi scilicet illo Transito omnibus decantato, iuxta hunc Vrsarienses milites, quorum cohortem unam Comitatensia illa auxilia submittebant, consedisse ipse Marianus testatur. Amnis Guntia, qui in Danubium ruit, cæteraque eius loci monimenta præclara, efficiunt, ut minus de situ ipsorum incerti simus, nec nomenclatura in ulla litera corrupta extitit, sed à præsidio appellatione adiecta, quod ibidem erectum erat, atque *Burg*, ut cæteræ

Germanorum arcea uocabantur *Guntzburg* siue *Guntzburg* nomen retinuit. Hæc de quarta & quinta Legionis Italicæ III. Stationibus, earumq́ appendicibus quibus Rhætiæ limitea Littoralis defendebantur, dicta sufficiant, quæ ita interpretentur, cupio, magis ea ad excitãda hominum studiosorum ingenia scripta esse, quàm ut ulli detractum aut præscriptum ijs aliquid uelim. Alterius autem negotij est de primaria, secundaria ac tertia quæ supersunt, huius Legionis Stationibus disputare, quod quidem tum fiet, cùm ipse Transdanubianũ illum tractum peragrauero, siue per amicos, & uiros doctos explorata & perspecta mihi communicabuntur. Supersunt quoq; multa de Legionibus. VIII. & XXII. in mediterranea Rhætia olim constitutis, quæ omnia, ut rimatiora quàm cętera, in Commentarios nostros Efflorescentis Germaniæ conferantur, præcipua causa est, quod Gentilibus Francorum Palatinorum nobilissimam, cùm ija quę ditioni eorum parent, fermè uniuersa subiecta olim fuerint. Hunc autem certe quatriduanum meum laborem, studijsq́ meis interuersum, etsi satisfacere nonnullis non posse sciam, tamen quę obseruaui non omnino uana, nec inania ubiq; existimo, atq; eiusmodi esse, ut origines ostendant earum rerum, quæ ut diligentissimè discutiantur dignæ sunt. Permultũ referat licet, sciuisse quod Comites Dillingenses in *Faingen, Vuiteslingen, Lietzheym, Hohstat,* & *Vuerd* rea administrauerint sub anno Christi DCCXL. Pulchrum sit quoq; agnoscere Fenningenses Comites Guntzburgio præfuisse, uixisseq́ eorum aliquoa ánno M. C. XX, quæ omnia in Archiuijs sacrarũ ædium *Medingen, Anhüsen, Vuiteslingen, Neresheym, Altenstat,* & *Echenbrun,* si non fallor, asseruantur & exprimuntur. Quàm fortiter fecerit Vveinherus ille de *Hohstat* in Syria, anno M. C. L. memoriæ certè & gloriæ plenum est. Dulce admodum quoq; sciuisse, quod Vlricus ille Gundelfingensis anno MCC. claruerit, quis uerò arrectissimis auribus non exciperet, Laugingam uno eodemq́ tempore, uirum cuius doctrinam totus orbis admiratur Albertum illum Magnum, fœminam deniq; Gyselam protulisse, quæ totius continentis testimonio Venerem ipsam repreientaret: Sibyllamq́. XI. (Deo repleta) aut Auriniam, Velledã Cambram, ueteres Druidas æmularetur uaticinijs: ne dicã de equo, Alexandri & Cæsaris bucephalis longè anteferendo. Inciderunt hæc in annum M. CC. L. & circa. Quę omnia quanquam illustria, si quis in promptu habeat, origines autẽ ueras & certas ignorauerit, rerum pulcherrimarum, notitia carebit, ęquè ac si ea quæ insecutis temporibus gesta sunt, ijsdem in locis nescierit, quapropter scriptori historiarum, quę maximè indaganda sint, illa censeo.

Quæ de Originibus rerum certiora inquiri possunt.
Antiquitates, locorum situs, monimenta, sedes maiorum,
Quo tempore quæq; aut amplista, aut destructa.
Quorum administrationi, quibus legibus subiecta fuerint,
Quibus artibus, institutis, homines excellentes quæq; regio protulerit,
Tempora quibus pace floruerint, aut bellis sint afflictæ res.
Sacris, persuasionibus, moribus quibus quoquo tempore usi atq; præditi incolæ.
Quæ loca celebriora extent.

His omnibus lucem maximam adferre regionum & traiectuum diligentem & accuratam picturam.

DISPO-

DISPOSITIONEM HANC MARIANI NE, QVOD SALTEM ALIQVO MODO AD HVIVS rei illustrationem faceret omitteretur, adiecimus: cum illa ipsa, de Rhætia scribendi nobis ansam dederit.

SVB DISPOSITIONE VIRI SPECTABILIS DVCIS *Prouinciæ Rhætiæ Primæ & Secundæ.*

EQuites Stablesiani seniores Augustanis. Equites Stablesiani iuniores Ponteœni, nunc Febianis. Equites Stablesiani iuniores Submontorio. Præfectus Legionis tertiæ Italicæ, partis superioris castra regina, nunc Vallato. Præfectus Legionis tertiæ Italicæ, partis superioris deputatæ Ripæ primæ Submontorio. Præfectus Legionis tertiæ Italicæ pro parte media prætendentis à Vimania Cassiliacum usq; Cambiduno. Præfectus militũ Vrsariensium Guntiæ. Præfectus Legionis tertiæ Italicæ transuectioni specierum deputatæ Fœtibus. Præfectus Legionis tertiæ Italicæ transuectioni Specierum deputatæ Teriolis. Præfectus Alæ primæ Flauiæ Rhætorũ Quintanis. Tribunus cohortis Nouæ Batauorum Batauis. Tribunus cohortis tertiæ Brittorum Abusina. Præfectus. Alæ secundæ Valeriæ Singularis Vallato. Tribunus cohortis sextæ Valeriæ Rhætorum Venaxamodoro. Tribunus cohortis primæ Herculeæ Rhætorum Parroduno. Tribunus cohortis quintæ Valeriæ Frigum Pinianis. Tribunus cohortis tertiæ Herculeæ Pannoniorum Cælio. Tribunus Gentis per Rhætias deputatæ Teriolis. Præfectus Numeri Barbaticariorum Confluentibus siue Brecanitiæ. Præfectus Alæ Secundæ Valeriæ Sequanorum Vimania. Tribunus cohortis Herculeæ Pannoniorum Arbore.

Officium autem habet idem, uir spectabilis Dux, hoc modo.

Principem ex officijs Magistrorum militum præsentalium alternis annis. Numerarios duos ex utrisq; officijs præsentalibus singulos. Commentariensem ex utrisq; officijs alternis annis Adiutorem. Subadiuuam. Regerendarium. Exceptores. Singulares & reliquos Officiales.

FINIS.

HELVETIAE DESCRIPTIO CVM IIII HELVETIORVM PAGIS AC XIII VRBIVM PANEGYRICO, ET Osualdi Molitoris Lucerini Commentario,

PER HENRICHVM LORITVM GLAREANVM, PATRITIVM GLARONensem, ac P. L.

D. HIERONYMO A' ROLL SALODORENSI, *nobilissimo adolescenti, Glareanus* S. P. D.

VNdequadragesimus nunc agitur annus, suauissime, ac in primis dilecte Hieronyme, quando iuuenis ego elato, scilicet (ut ætas illa habet) spiritu, patriæ nostræ descriptionem orsus, cum tredecim ciuitatum Panegyrico, sequente anno perfectum opus, Basileæ editum, ac typis excusum, concilio Heluetiorum, quod Tiguri tum habebatur, obtuli: rem ea tempestate mirabilem, quandò nemo antea, quod equidem sciam, apud nostrates quicquam tale tentauerat, imò fortassis ne cogitârat quidem (nisi cantilenas uulgò decantatas commemorare libet) Celsis tum feliciter quod cœperam, magnificè enim exceptus, liberaliter donatus, ac honestius dimissus ab Heluetijs, magnum momentum nostris hominibus, & facilem ansam maiora commentandi dedisse uidebar. Sed scilicet rerum humanarum alastores, bella inciderunt: & per seditiosos homines uariæ in Religione opiniones ac sectæ, urbium ac principum dissensiones, quæ per hosce triginta annos uniuersam Germaniam pene pessundedêre, uicinos Germanis Heluetios mirè afflixêre, ut sæpius propémodum pigeret, ac potius puderet operæ, quemadmodum putabam, probè nauatæ. Nunc demum senex reuiso, quod mihi olim iuueni excidisse iudicari poterat. Et totum quidem reuisi Opus, quædam etiam retexui, maximè Geographica, imò ad regulam D. Aegidij Tschudi affinis nostri plurimum dilecti, plerosque locos emendaui, ex eo uidelicet libro quem ille de Rhætia doctissimè scripsit, quo intra mille annos uix melior in re topographica prodijt. In eo enim libro multiplex eruditio, iudicium acutissimum, Celticæ linguæ, qua hodie Heluetij utuntur, proprietas egregiè expressa, ut qui eum in Latinam linguam uertere conati sunt, ridiculos se planè ostenderint. Sed de hoc aliàs. In hoc nostro Opere duo potissimum tractantur. In priore parte, est pura locorum descriptio ad Strabonis geographi morem, qui geographica cum chorographicis siue topographicis plerunque miscet. Ea ferè inconcussa manent: lacus, flumina, montes, ualles, uiæ per Alpes, ac his similia. In posteriore parte, est panegyricon, quod cum temporibus mutatur, secundum illud,

Operis huius argumentum & diuisio.

Tempora mutantur, nos & mutamur in illis.

Atqui Heluetij ita à nobis laudati sunt, qualeis eos esse uellemus:

Maiores

Maiores suos imitarentur, maximè in ijs quæ ad religionem, mores, ac gesta inclyta pertinent, haud ignarus rerum mortalium quàm sedulò diabolus tanquam leo rugiens obambulet, quærens quem deuoret: ut diuus Petrus admonuit. Cæterùm, Commentarius in nostrum hunc libellum fuit Osualdi Molitoris Lucerini ante annos triginta editus, cùm ego Lutetiæ stipendio regio fouebar, in quo multa mutanda fuere ipsi, quòd uersus in eo mutati sunt Opere, & res pleræque (ut iam diximus) lucidiores factæ. Sed illud nunc laboris in nos incubuit, postquã ille nuper fato functus, è uiuis cessit: ne quis putet id odio magis quàm ratione factum. Sed pluribus nõ est opus. Ad te redeo mi Hieronyme, qui dignus mihi uisus es cui hosce labores dedicem, tum ob tuos, ut apud me aliquot annos uixisti, probatissimos mores, ac familiam è qua natus es, honoratã: tum ob amitam tuam Barbaram à Roll (nihil minus quàm barbaram) uiduam à *Luternaw* nobilissimam illam heroinen. Quæ quasi Heluetica Iudith, quasiq; singulare pudicitiæ exemplum Susanna inter alias nitet fœminas, uelut inter igneis Luna minores: ut est apud Flaccum. De qua non dixero, quod de Lucretia Valerius, cuius uirilis animus maligno errore fortunæ muliebre corpus sortitus est. Quid enim hoc ad æternam uitam cum Christo possidendam retulerit? Id dicam, cui Deus dedit tantas uirtutes, tanta naturæ ac gratiæ munera, ut nemo hodie mortalium priuatus unus ferè uiuat, quem uiuere magis ad omnium salutem referat. In ea sanè matrona natus uidetur Hippocrates aut Mithridates aliquis, in noscendis herbarum uirtutibus. Quot hominum corpora salubribus medicamentis pristinæ restituit sanitati? Cui ægro non illa uel consulit, uel succurrit? Idq; non lucri, sed pietatis gratia. Veniunt è Germania in Heluetios ad illam tanquam ad Aesculapium, aut oraculum Delphicum. O' uerè pauperum refugium, diuitum solamen. Quid ego Christianum in ea animum prædicem, nulla hæretica prauitate inquinatum? Quid heroicas uirtutes? Spiritus sancti dona? Ineptus planè sim qui existimem epistolari angustia illius me, cùm corporis, tum animi dotes perscripturum: itaq; desino de illa plura dicere. Vnum hoc testatum uolo apud posteros, urbem Salodorũ, imò uniuersos Heluetios, non minus uerè gloriari posse de hac heroide, quàm uel Scythæ de Tomyra, ut est apud Herodotum: uel Romani de sua Lucretia: imò tanto iustius gloriandũ de illa nobis, quanto pluris faciunda est Christiana pietas tragœdijs illis Ethnicis. Tuũ est mi Hieronyme, illius iussis parere, eius exemplo ac maiorum tuorum ad magna ac honestissima quæque excitari. Vale felix, unà cum Ioanne Rudolfo fratre tuo dilectissimo. Friburgi Brisgoiæ, anno à Iesu Christi natali M. D. LIII.

OSVALDI MOLITORIS LVCERINI, IN GLAREANI DE HELVETIA Carmen, Commentarium.

QVA'M difficilem rem sit poeta noster aggressus in describenda Heluetia, uel hinc manifestum, quòd ducem cuius uestigia notauerit, habuit neminem. Hactenus enim (ut uerum fateamur) parum apud nostros tributum est literis, quocirca qui illis dederint operam fuerunt paucißimi. Eo modo res omneis, quas & regio ipsa laudabiles continet, & quæ à uiris Heluetijs tum prudentia, tum fortitudine, non absq; ingenti gloria sunt gestæ, usq; adhuc iacuerunt. Sed quod nulla fermè pars est hodie totius orbis Christiani, quæ non fertilis sit ingeniorum, edidit & nobis præter cæteros Heluetia Henrichum Glareanum uirum, de quo dubites doctior ne sit, an melior. Is, inquam, pro ratione geographica eius terræ descriptionẽ suscepit, id quod titulus indicat, adiunctis quatuor pagis, de quibus Cæsar meminit, atq; Panegyrico laudatißimi pariter & iustißimi Heluetiorũ fœderis. Cuius quidem descriptionis (ut breuiter dicamus) huiusmodi poeta retinet formulam. Inuocat,

materiam exponit negotij, Heluetiam à quatuor mundi partibus depingit, atq; totius Europæ locum editiſsimum eſſe demonſtrat: naturam aperit regionis, & fontes cum adnexis pagis, adiacentibuſq; populis: concludens demum, ſic Deum ab exordio mundi prudenter, ut omnia, diſpoſuiſſe Quid in Panegyrico contineatur, ſuo loco dicemus. Lector hic obiter admonendus, Heluetiæ uocabulum apud ueteres nuſquam inueniri, ſed Heluetios. Neoterici tamen eo utuntur non abſurda analogia. Videntur enim nomina in ia, ferè à populorum pluralibus deſcendere, quemadmodum Italia ab Italis, à Germanis Germania, & mille huiuſmodi: quanquam nos minimè præterit, non ubiq; id ſeruari. Verùm ſatis nobis eſt, uel Eraſmum hoc nomine uſum, ubi dixit: Iam Heluetia nobilior armis quàm literis.

HELVETIAE DESCRIPTIO PER HENRICHVM LORITVM GLAREANVM, patricium Glaronenſem, ac poetam laureatum.

Pierides nymphæ, Bœotia numina, Muſæ
Fundite Pegaſeum per inertia membra liquorem,
Euge chelym uatis, dulceiſq; agitate Camœnas,
Heluetia eſt cantanda mihi, gens inclyta bello,
Gens aquilam, gens terribileis imitata leones.

Pierides nymphæ] Inuocatio. Pieris apud Strab. lib. 10. locus Muſarum eſt in Macedonia, quem olim babuêre Thraces, & à Pomponio lib. 2. Muſarum parens, domusq; uocatur: hinc Pierides appellatæ. Feſtus putat à Pierio monte dictas. Non igitur à Pieri filiabus à Muſis cantando uictis, ut fabulatur Ouid. lib. 5. Metamorph. Bœotia numina] à Bœotis cultæ. Appoſitoriè dictũ. Fundite] Adminiſtrate. Fundite autem dicit, quia ſequitur. Pegaſeum liquo] Refert Ouid. Pegaſum equum alatum ex guttis ortum Meduſei capitis à Perſeo amputati, fontem ungulis aperuiſſe in Heliconis monte, quem Hippocrenem dicunt. Huius fontis aquam poeta flagitat, hoc eſt, ſcientiam: nihil enim aliud aqua ſignificare uidetur, ut etiam in Diuinis literis ubiq; ſupernæ legis notat cognitionem. Inertia] Indocta. Attenuatio eſt. Euge] Hortantis eſt. Chelym] Citharam. Dulceis agitate Camœnas] Dulce carmẽ mouete. Camœnæ Muſæ dicuntur à carminibus, quòd antiquorum laudes canunt. Vel quòd ſint caſtæ mentis præſides, ut Feſtus ſcribit. Heluetia] Emphaſim habet, quaſi dicat, regio tam nobilis, tam potens, tamq; eximia. Gens inclyta belln] Baptiſta Mant. contemptores animæ, Eraſmus Roter. gentem bello natam appellat. Illud adijciendum: Heluetios huiuſmodi bellatores ſemper extitiſſe, ut qui à iuſtitia ne latum (ut aiunt) digitum abſceſſerint unquam. Ne ſemel quidem (quod ſciam) in hoſtes profecti, niſi dum pacem aliter impetrare nequiuerunt (de mercede à principibus conductis, nihil loquimur) Confligentes cum hoſtibus tam acres ſe præſtiterunt, ut cum quibus conferantur, non facilè reperias. Iam poſt uictoriam in uictos adeò non ſæuierunt, ut complures etiam ſaucios uulneribus ligatis, domum per ſuos dimiſerint. In primis uerò militiæ cauerunt ſacramento, ne rebus Deo ſacris manus uiolentiæ afferrẽtur, ſenibus item, mulierculis, imbelliq; uirginum, uiduarum ac puerorum turbæ parceretur. Surda igitur aure, tuum eſt (candidiſsimè Lector) prætetire eos, qui neſcio quam truculentiam, quam impietatem, quam deniq; plus quàm ferinam naturam Heloetijs adſcribunt. Non enim ueritatis ratio, ſed inuidia tales (nominibus libenter parco, modeſtiæ poetæ noſtri memor) ſtimulat, quæ, quò hominum genus plerunq; impellat, te nimirum haud præterit. Gens aquilam] Hæc animalia procul amoto pauore, omnia aggrediuntur. De aquila nanq; ſcribit Plin. lib. 10. Ipſam pugnare cum ceruis &

uis & draconibus. Erasmus quoque in Scarabeo suo, huius auis naturam mirificè depingit. Leoni quanto insit generositas, nemini reor incompertum. Plin. de leonum natura lege lib. 8. & Solin. cap. 36.

Causam ortus nostri, quis sit quoque fœderis autor,
Tantique imperij, cur malum fronte pusilli
Inuisum certa figis Guilielme sagitta:
Quod studium, quæ sit populi nascentis origo
Non nostris puto carminibus celebranda, nepotum
Officium id, maneat nostros ea cura minores.

Causam ortus nostri] Id est, cur fœdus Heluetij incœperint. Huius rei causam fuisse palàm liquet tyrannidem nobilium, quos comites primùm Habspurgenses, dein principes Austriæ, Suetiæ, Vriæ ac Syluaniæ incolis præfecerant, postquam uolentes in potestatem se illis dediderunt. Nam dum nobiles illi à principe Austriæ præfecti, sibi non patriæ gererent imperium, tamque superbè ac truculenter facerent non quod ius erat, sed quod libuerat, penitusque incumberent ad hoc, ut sibi bene, suis autem esset malè: nō poterat tolerari diutius insolentia, ita omnibus modis imperiosa: quapropter nonnulli, quæ non minima pars fuerant eiusmodi calamitatum, ceperunt consilium quo & se & suos in libertatem assererent. Huc igitur deuentum, ut tyranni exterminarentur, percuterenturque fœdus totius communitatis consensu, quòd uelint libertatem adeptam, quoad ualeant Dei subsidio defendere. Autor] Primus incœptor, liceat sic dicere, Is autē fuit Guilielmus Tell Vrius, de quo statim dicemus. Vvilhelmus, uera scriptura, sed abusus doctorum euicit Gulielmus. Tanti imperij] Respectu originis. Cur malum] Apostrophe ad Guil. Nosse hoc loco tyrannidē eius, qui Vrijs & Suitis olim dominabatur, necesse uidetur. Eò namque uecordiæ processerat, ut pileum apud Vrios publico itinere sublatum tam uenerari mandârit, quàm si ipse præsens consisteret. Guilielmus ille mandatū, ut prorsus iniquum, aliquoties neglexit, quare comprehensus tyrāno sistitur. Interrogatus temeritatis causam, imprudentiæ adscribit, petitque ueniam. Tyrannus responsi negligens, iubet tacitus Guilielmi liberos adduci, & hūc cogit inter hos lectissimo, ex uertice sagitta malum deturbare, hoc tamen prętextu, ut experientia sciret in illo sagittandi artificium, quod toties miris laudibus uehi animaduerteret. Iam re feliciter peracta, telum posteriore à Gulielmo insertum humerali, tyranno suspicionem inijcit: uerùm causam non prius extorsit, quàm uitam pactus est. Tum, inquit ille, reseruatum in tyranni exitium, si filiolum confodisset. Indignabundus tyrannus confestim præcepit ligatū conijci in nauim, abducique Suitiam ad perpetua uincula. Etiam medium lacus qui quatuor ciuitatibus communis est, tenebant. Tunc uerò tam ingens repentè oboritur tempestas, ut salutē desperarent omnes, acclamarentque uno ore ad tyrannum pro Gulielmo soluendo, ut ipsos seruaret. Iussu itaque illius soluitur, apprehendit clauum, uir alioqui robustus, ac nunc in magna cōstitutus necessitate. Iam nauis in uado putabatur. Nec ita multò pòst, salutis spem concipit, saxo quod in lacum prominebat, & cui hodie adest sacellum conspicato, quamobrem famulos tyranni hortatur, remis insurgant, ita enim opus facto. Parent, raditur saxū, Gulielmus filiolo, arcu & telis arreptis (hæc omnia naui cum eo fuerant iniecta) in hoc ipsum repentino saltu infertur, & pedibus puppim quantis potest uiribus in altum proculcat. Cursim festinat per Suitiam in uicum quendam cognomine Cauum à *Küßnach* pago porrectum ad lacum usque Tuginum. Ibi quærit insidias. Interim tyrannus tandem portum offendit. Transeundum erat illac, ubi Gulielmus latitabat. Postquam igitur contra insidiarum locū peruenit, ille telo emisso ipsum traijcit, deinde reuertitur ad suos, rem totam

ut erat facta commemorans. Post hæc non longo tempore primū fœdus à paucissimis initum est. Certa] Malum enim tetigit. Sic certam dicimus manum, quæ quicquid destinat, iaculo contingit. Quod studium] Vindicandæ libertatis. Illud quidem quàm fuerit uehemens, apparebit facilè superiorem cōsideranti tyrannidem: atq; item ea, quam breuibus iam adiungemus. Fuêre enim tyranni, qui uxores atq; filias ciuium uiolenter abstractas non prius remiserunt domum, quàm suæ libidini satisfactum esset: neq; quisquam audebat contrà impunè, ne mussare quidem. Inter istos qui Syluanis præerat, Landenbergius genere oculos seni cuidam eruit, omnibusq; bonis priuauit, quòd filius ipsius digitum fregerat famulo Landenbergij, qui iussu domini conatus erat contra ius ex aratro iumenta abducere. At ille idem non multo postea securi in balneo percussus oppetijt, dum honestam Syluani cuiusdam uxorem adulterio contaminare pararet. Hæc quidem quàm maxima crudelitate perpetrāta, quem non mouerent ad libertatem quærendam? Sunt enim ex quibus alia poteris cognoscere, ceu leonem (ut dici solet) ex unguibus. Celebranda] Cantanda. Nepotum] Posterorum. Verg. Seris factura nepotibus umbram. Maneat nostroa] Versus est Vergilij ex 3. Aeneid. paululum immutatus, Maneat nostros ea cura nepotes.

Illius auspicia, & famæ immortalis honores,
Quis'ue typus patriæ, quæ forma, quibus'ue remensa
Limitibus, gracili cordi est mihi ludere uersu.

Illius auspicia] Propositio est, quam inuocationi postposuit, more Græcorum poetarum. Auspicia] Fortunam. Verg. Me si fata meis paterentur ducere uitā Auspicijs. Typus] Figura, & ad quantitatia refert descriptionem. τύπον, formam, figuram, adumbrationem Græci dicunt. Forma] Respicit qualitatem seu naturam terræ. Limitibua] Finibus, terminis. Ludere uersu] Secutus est eos qui ita præcipiunt, Ludimus minora, canimus maiora. Vergil. Ludere quæ uellem calamo. Idem, Arma uirumq; cano.

Principiò antiquos solis contingit ad ortum
Vindelegos, & pugnacis fera castra Briganti,
Tum Ceretos populos, spacioq; remota parumper
A' Lepontinis Aetuatica rura colonis
Trans Rhenum, molleis ubi Rhætus pampinat uuas
Bellipotens, etiam si Suanica non regit arua:
Suanica, nostro æuo Hercinijs habitata Sueuis.
Hic primos fonteis, hic dat duo cornua Rhenus
Monte Diaduella, longeq; effusus in amneis
Acronium & Venetum, Romana ac barbara regna
In Boream cursans, cursu crepitante diremit.

Principiò] Narrare incipit, primùm indicans quid Heluetia habeat ab oriente. Ponit omnia, quæ secundum geograpbos limitum obtinēt rationem, ut gentes, oppida, lacus, flumina, montes, & si qua sunt huiusmodi. Vbi boc notādum, nomina quædam poni, quorum cognitio haberi non potest, nisi ex coniectura: in causa est uetustas. Contingit] Heluetia. Vindelegos] Populos, de quibus Strabo lib. 4. sic scribit: Rhenus quoq; magnas in paludes, lacumq; magnum effunditur, quem Cereti & Vindelegi propius attingunt. Hæc Strabo: Quidam putant Vindelicos in Strabone hoc loco esse legendum: de Ceretis nulla apud alios mentio. Briganti] Oppidi uetustissimi ad caput lacus Constantiensis.

Prol.

Ptol. id adscribit Rhætis. Strab. uerò lib. 4. inquit: Brigantes pertinere ad Vindelicos. Hodie Bregantium dicitur. Lacus prędictus nomina quondam ab ipso oppido habuit: nam Solin. Brigantinum, Ammianus Brigantiæ lacum dixerunt. A' Lepontinis] Populis Rhætiæ, teste Strab. lib. 4. Cæsar lib. 4 de bello Gallico, Leopontios ad caput Rheni statuit. Ptolem. lib. 3. Leopontiorũ ciuitatem Oscelam ponit in Alpibus ad lacum Larium. Aetuatica rura colonis] Rheno autẽ uicina omnium primi colunt Aetuatici, quibus fluminis origo uicina est, in Diaduella monte: hic Alpium pars est, à quo Abduas fluuius in contrarium fluit ad interiorem Galliam, lacum implens Larium, cui proximum conditum est Comum: dehinc in Padum confluit. Hæc iterum Strabo lib. 4. apud quem est diphthongus ἀετυάτιοι. Vnde poeta hic u pro consonante accipit, ut sit tetrasyllabica dictio. De illis Tschud. in Rhætia cap. 17. egregiè disserit: non sunt autem ultra Rhenum, ut putauit poeta, sed citra utrique & Aetuatici & Leopontij in Caninis hodie Rhætis. Rhætus] Rhætos supra Comum ad Alpium radices Strabo iacere dicit, & pertinere ad Italiam usque, quæ supra Veronam & Comum est, Tuscorum prolem, Plinio teste, quidam eos arbitrantur, à Gallis è Tuscia pulsos, ac duce Rhæto Alpes occupasse: ac ita Liuius lib. 5. ab v. c. Ptol. Rhætiam Adula monte, Danubio, Aeno, & Alpium montibus concludit. Vinum Rhæticum inde dictum. quod inter pretiosa uina numeratur. Verg. Et quo te carmine dicam Rhætica. Rhætiam uno libro de quo iam testimonium citauimus, elegantissimè descripsit D. Aegidius Tschudus, ut in mille annis nemo melius poetæ nostri iudicio. Est autem Rhætia prima syllaba cum œ diphthongo scribenda, ut habent Strabonis codices, & alludit uulgatũ adhuc arcis Rhätzuns. Pampinat] Decerpit. Molles] Alludit ad uini pretium. Suanica] Ptol. Suanitas populos inter Rhætos ponit. Sed poeta alludit ad Schanaw oppidum hodie non Rhætorũ, sed Sueuorum. Hercinijs habitata Sueuis] Hoc dicit quòd nonnulli Sueui intra eandem syluã, aliqui extrà habitant: autor Strab. in 7. Cæterùm in Sueuis, diæresis est, ut apud Luca. in 1. Hic primos fontes] Rhenus apud Rhætos oritur, & ab Alpibus decidens propè à capite duos lacus efficit Venetum & Acroniũ, mox diu solidus, & certo alueo lapsus haud procul à mari huc & illuc dispergitur, testis Mela lib. 3. eundem describit Cæsar lib. 4. de bello Gallico. Duo cornua] Duobus fontibus oritur, propterea hoc dictum est. At Vergilius aliter bicornem appellat propter hostia duo. Monte Diaduella] Strabo testis, ut suprà diximus. Sed poeta secutus Strabonis codicem, qui etiam in Græcis uariat nomen. Multi existimant ubique Adulas legendũ, nisi quis putet eum montem plura habuisse nomina, Adulas, Aduallas, Diaduella: sicut hodie tres transitus per eum insignia nomina habent, vrseler, vogel, Lucumonis mons. Vide D. Aegidium Tschud. in Rhætiæ descriptione cap. 31. Longeque effusus in amnes Acronium & Venetum] Acronium lacum hodie Constãtiensem dicunt, Venetum autem Cellensem. Dubitatum est aliquandiu Acronum'ne tribus syllabis, an Acroniũ quatuor syllabis dicendum foret. Sed hanc dubitationem facilè depulit hodie Ioachimus ille Vadianus multæ doctrinæ uir, & mihi (quod in primis iucundũ) amicissimus, in epistola ad Agricolã suum. Ibi nanque Acroniũ dicendum esse appositè docet, ab à priuatiua particula, & Cronium, id est Saturnium & frigidum, quòd Saturnus, qui frigidus est κρόνος Græcis dicatur: significans lacum sic appellatum, quod minus frigoris uehementia prematur, & glacie. Venetus lacus à colore marino dictus, qui cæruleus est. Poeta Ioachimo subscribens carmen hoc loco correxit, & amnes lacus uocauit, non nisi quòd sint tam lucidi, tamque splendidi, ut amnes uideri queãt. Lacus aũt amnis nomine posse dici, κατὰ ταχώνυμιν quis ignorat? Romana & barbara regna] Romano etenim imperio Rhenus olim terminus erat, barbara regna dixit more Romano, intelligiturque Germania.

In Bo-

In Boream curſans] Septentrionem, cuius Boreas uentus eſt. Diremit] Præteritum pro præſenti, quanquam ad præterita etiam tempora referri poteſt.

Inſubres medium ad Solem, atq; Seguſia prata
Proſpicit, & quas perſecuit ferus Hannibal Alpes.
Tum monteis Vrſella tuos, ubi ſpumifer exit
Cæruleo Rhodanus curru, qui turbidus arctis
Heluetias olim Romanis monuit ab oris.
Hinc arua Allobrogum, Rhodanoq; ſuper Geneua pons
Atq; recurſantes per inhoſpita teſqua Seduni,
Et Veragri, gens undiuomo bene nota Lemanno.

Inſubres medium] Quid Heluetiam cingat à Meridie, demonſtrat. Inſubres populi ſunt Galliæ citerioris, quorum ciuitates ſunt, ut Ptol. habet lib. 3. Nouaria, Mediolanum, Comum & Ticinum. Addant quidam Laudam, & Vercellos. Inſubriũ meminit Strab. lib. 5. & Plin. lib. 3. nomẽ eſt Gallicæ linguæ qua etiamnum Heluetij utuntur *Vnſuber*, ut pleraq; alia Gallorum Ciſalpinorum nomina *Künman* Cœnomani, *Manto* w Mantua, *Vener* Veneti. Ad mediũ Solem] Ad meridiem. Seguſia] Seguſianos Strab. lib. 4. in Rhodani & Dubidis fluuiorum medio iacere dicit. Cæſar non longè ab Allobrogibus collocat lib. 1. Ptol. in Italiæ deſcriptione ita ait: Seguſianorum in Graijs Alpibus urbes Seguſium ac Brigantium. Hæc ille: Sebuſiani autem inter Rhodanum ac Ararim, apud Cæſ. lib. 1. de bello Gallico. Seduſij uerò Germaniæ populus eſt, ut apud eundem lib. 1. Perſecuit] Perfregit. Alluſit nimirum ad illud, quod eſt apud Plutarchum: Hannibalem in ſuperandis Alpibus multa incommoda perpeſſum, non ſolùm cum incolis montanis pugnando, ſed etiam laborando aduerſus anguſtias, aſperitatesq; uiarum, hoc modo, ut quibus locis per ingentia ſaxa, igni, acetoq; putrefacto, ſibi aperuerit iter. Ferus Hannibal] Hannibalem prorſus depictum, uide apud Liuium lib. 1. Decad. 3. Iuuenalis quoq; de eo ſic meminit Satyra decima,

Oppoſuit natura Alpemq; niuemq;,
Diduxit ſcopulos, & montem rupit aceto.
Iam tenet Italiam, tamen ultrà pergere tendit.
Actum, inquit, nihil eſt, niſi Pœno milite portas
Frangimus, & media uexillum pono ſuburra.

Vrſella.] Vocandi caſus, & proſopopœia. Vrſella, ſeu Vrſula (utrunq; enim Latinè) uicus eſt, & uallis ad radices Gothardi, ſtadijs ferè nonaginta diſtans à fontibus Rhodani. Quare additur: Vbi ſpumifer] Conſiderandus hoc loco poetæ amor in bona ſtudia, conſiderandus labor infatigabilis: legerat non pauca de Rhodano apud ueteres ſcriptores (ut eſt in ijs euoluendis mirè diligens) nihil tamẽ hactenus inuenerat, unde certam de hoc flumine ueritatem referret. Quocirca fontes eius quæſiuit, curſum eius ſecutus Sedunũ uſq; id autem quicquid eſt, breuibus adnotabimus. Rhodanus, Sedunorũ fluuius, ex Alpibus originem habet, eo quidem loco, quo ex Vrſellana ualle per Furcam montem in Sedunorum regionem iter eſt. Mons, ſub cuius radice ſunt fontes Rhodani, nõ ſaxis, non rupibus, non deniq; terra, ſed perpetua glacie in altitudinẽ ſexdecim penè ſtadiorum inſurgit. Vtrinq; feros habet montes, abietibus, ſylueſtribusq; arboribus uirentes. Ipſe ſuo candore iners iacet, horrẽdi (me Herculè) aſpectus. Non gramen, non uirgultum aliquod uireſcens, ſed ſolam concretam, coaceruatamq; glaciei cõgeriem, ac ſi pluuia è cœlo illic coaluerit, oſtentat. Porrò ſtatim poſt fontes non ad ſeptentrionem (quemadmodum falſò antiqui crediderunt) ſed ad Meridiem triginta ſtadijs labitur, deciditq; deorſum ſtadijs 16. donec ad caput uallis

put uallis Sedunorum,& ad occidens hyemale conuersus,peruenit. Tum centũ penè stadia eodem tractu currens,ad Zephyrum sese declinat. Deinde per Sedunorum & Veragrorum terram labens,in Lemannum effunditur. Hactenus de Rhodano. Heluetias olim Romanis] Cęsar ab initio Commentariorum dicit Rhodanum diuidere prouinciam Romanorum ab Heluetijs. Allobrogũ] Hi populi sunt Narbonensis Galliæ, qui Viennam habent ad Rhodanum, autore Ptol. Idem Strab. ait lib. 4. Partẽ eius regionis duces Sabaudiæ habuerunt,nunc Franci omnia occupant. De Geneua oppido Cæsaris uerba subscribam, inquit enim: Extremum oppidum Allobrogum est, proximumq́ Heluetiorum finibus Geneua,ex eo oppido pons ad Heluetios pertinet: Hæc ille. Geneuæ pons] Quatuor hęc nomina Genua, Geneua, Genabum & Gebenna multum obscuritatis Lectori ingerunt,ac non attentos sæpe fefellerunt,quæ ipsa longè diuersa sunt. Genua enim (non Ianua) Ligurium caput in Italia ad mare mediterraneum. Geneua uerò Allobrogum,ad hostia Lemanni lacus,ubi Rhodanus exit. De hac nunc poeta loquitur. Genabum autem Carnutum oppidum ad Ligerim amnem,hodie,ut quidam putant, Aurelia, deniq; Gebenna mons, qui Heluios (hodie Albim) ab Aruernis separat,ut lib. 7. Comm. Cæs. patet. Per inhospita tesqua] Loca inhabitabilia, aspera & difficilia. Talia nempe Tesqua dicuntur, Cicerone teste. Sunt & loca augurio designata. Seduni] Vallesiani dicuntur hodie,& à Rhodani fontibus ad Lemannum lacum protenduntur, uallem habent amœnam,atq; septam undiq; montibus. Rhodanus eam mediam diuidit, patet in longitudinem 580. ferè stadia. Veragri] Populi Sedunis finitimi supra lacũ Lemannũ: hodie inferior Valesia, eorum uicus Octodurus, hodie *Martenach*. Cæsar de Sedunis & Veragris lib. 3. Comment. meminit. Malè enim tractatus ab ijs est. Ipse poeta de ijs multa in Commentaria Cæsaris scripsit lectu digna. Vndiuomo Lemanno] Rhodanus à Lemanno & recipitur & iterũ euomitur, ideo dicit Vndiuomo. Volunt quidam Alemannos inde traxisse nomẽ: uerùm Quadratus apud Agathium asserit Alemannos dictos, quòd plerìq; Germaniarũ populi in unum conuenissent. Vulgò *allerley man*, atq; id uerisimile est. De Lemanno Strab. lib. 4. ad calcem. Et Lucan. Deseruère cauo tentoria fixa Lemanno.

Deniq; ad occiduas umbras, Zephyrumq́; tumentem
Burgundos acreis habet, & discrimen utrinq;
Ceruices ô Iura tuat, qui Sequana rura
Scindis ab Heluetijs nunquam sine gramine campis.
Heduus hinc latè regnat, Romana secutus
Imperia, & consanguineos imitatus amicos.
Lingonicus post horrisonis furor æstuat aruis
Nequicquam, & Leucos petit alta in fœdera fratres.

Deniq;] Quæ regiones Heluetiam contingant ab occasu, exponit. Zephyrumq́ tumentẽ.] Idem cum eo quod dicit, occiduas umbras. Zephyrus namq; uentus ab occidente flat, Latinè Fauonius dicitur, testibus Gellio ac Seruio. Frequens aũt est poetis regiones designare per uentos. Hunc tumentẽ dicit, nimirum quòd eius naturę sit post hyemis sęuissima frigora relaxare uitem,atq; producere flores. 1. Georg. Burgundos acreis] Burgundi origine Germani olim occuparũt Sequanos, populum Galliæ inter Rhenum ac Aruernos, latè potentem, quos mons Iura ab Heluetijs separat. Ptol. his quatuor tribuit oppida, Diatonium, Visontium, Equestre, & Auenticum. Quanquam postremũ hoc Corn. Tacitus præcipuam Heluetiorum urbem fuisse scribit. Ceruices] Iuga. A poetis & montes dicuntur habere capita, ceruices, uentrem, & pedes μεταφορικῶς.

O Iura]

O Iura.] Iura mons,ut modò diximus,Heluetios & Sequanos diuidit, teſtis eſt Cæſar lib 1. & Strab.lib.4. Vulgò hodie appellatur *Liberberg*. Quamuis illud non neſciam,aliter quoq; appellari:idq; pro gentium,quos attingit,diuerſitate. A' lacu Lemanno ad eum montem Cæſar murum perduxit una die,foſſamq;. Proinde error eſt dicere,montem eſſe Alſatiæ. Nunquã ſine gramine campis] Commendatio à fertilitate. Intelligit eos,qui ſunt ad Lemannũ. Heduus hinc] Hedui populi trans Ararim & Rhodanum Romanis ſe,apud Strab. lib.4.cõſanguinitate cõiunctos aſſerunt. Primiq; eius regionis homines in illorum amicitiam, ſocietatemq; conuenerunt. Cæſar quoq; aſſerit lib.1. Heduos ſæpenumero ab ſenatu Rom.fratres cõſanguineosq; appellatos. Quare poeta etiam ſubdit: Romana ſecutus imperia,&c. Lingonicus] Lingones Ptol.ſupra Heluetios ponit.Strab.lib.4.inquit, Supra Heluetios & Sequanos & Hedui & Lingones in occaſum uergentes habitant.Supra Mediomatricos Leuci, & quædam Lingonum portio.Et Cęſ.ait in Lingones Heluetios ceſsiſſe poſt pugnam cum ipſo factam.Hi hodie Langres. Leuci autem in Lothoringia, id quòd antiquitates, & monimenta quædam certiſsimè indicant,quæ Glareanus meus uidit in itinere ad Pariſios.Ptol.quoq; ciuitates Leucorũ dicit Tullium & Naſium. Nequicquam] Fruſtra,quid enim Lothoringi potuiſſent contra Carolum Burgundiæ ducem,ſine Heluetiorum auxilio? Fratres] Vicinos.

Poſtremò Arctoum,ſeuiq; Aquilonis ad axem,
Qua ſcindit placidus Baſileia mœnia Rhenus,
Vltima Rauriacam portendit brachia ad urbem,
Sequanium attingens,Fridolini nobile buſto:
Arietis hinc urbem,tum quorum ſermo Latinus
Nomina non patitur,uariorum rura locorum,
Donec ad Acronias,Venetasq; recircuit undas.

Poſtremò] Vltimò concludit Heluetiam,quæ ad ſeptentrionem reſpicit. Arctoum] Arcticum. Aquilonis] Aquilo uentus ſeptentrionis, dictus ab aquilę uehementi uolatu:nam & ipſe uehemens,& ſæuus, quemadmodũ poeta eam nominat. Et Ouid. attribuit ſæuitiã,& uires,iramq;,animosq; minaces. Metam. 6. Græcè Boreas dicitur, ἀπὸ τῆ Βοῆς, id eſt, à boatu,quoniã ſit uiolenti flatus, & ſonori,ut Gell. inquit. Ad axem] Ad axem arctoum,& ad axem ſęui Aquilonis, idem:intelligit enim ſeptẽtrionẽ. Axis propriè illud eſt plauſtri lignũ,circa quod rotæ uertuntur. Ad cuius ſimilitudinẽ linea mediũ ſphæræ tranſiens,axis appellatur. Et axes pro polis accipiuntur. Qua ſcin. pla.] Notũ eſt Rhenũ placidiſsimo,pariter & amœniſsimo lapſu inſidiante tamẽ,Baſileã interlabi. Vnde Pictus quoq;,Hinc ſumptis Baſileã diuidit urbẽ fontibus. Rauriacã] A' Rauracis poſt exciſam Auguſtã ipſorũ,extructã. Rauraci apud Ptol. habuerunt Auguſtã urbẽ in littore Rheni. Cuius hodie ſupra Baſileã ſunt plurima ueſtigia: hi urbe deſerta,cõmutatisq; ſedibus,ſed nõ longo interuallo,Baſileã condiderũt. Quæ quidem hodie,ut tẽpore Cæſaris Rauraci,cum Heluetijs eſt in fœdere. Sed ipſe poeta ſuper 1. Com. Cæſ. ita diſſerit: Rauraci ſupra Baſileam habuiſſe ſedes,atq; Auguſtam urbem maximam, cuius etiam hodie ueſtigia ſunt, pertigiſſeq; eorum imperium rectà aſcendendo,ſed in Rhenum ad cõfluentem uſq; Rheni ac Arolæ,ditionis hodie Heluericæ,ſatis conſonum ueritati eſt. Hi *Rauchacker* olim Germanica uoce dicebãtur,quaſi diceres duri agri. Eius tractus hodie quatuor ſunt elegantia oppida, *Vualdßhůt, Louffenberg, Seckingen, vnd Rinfelden*, hęc ille, & plura alia lectu digna. Sequanium] Vulgò *Seckingen* oppidulum Rheni uigintiſex milibus paſſuum ſupra Baſileam in medijs Rauracis iacens. Sunt qui huius incolas Sequanorum quõdam fuiſſe dicunt colonos,& Germanos à ſacco putaſſe dictos.

Verùm

Verùm nos credimus ſaccum poſterius eſſe, ut Baſileorum baſiliſcũ, & arietem Scaphuſianorum (ut poſtea dicimus) atq; ſubinde inſignia poſteriora, in quibus ſaccum, baſiliſcum, & arietem publicè ferunt. Fridolini nobile buſto] Diuus Fridolinus enim ibi ſepultus iacet. Sed de hoc poſtea. Buſtũ locus, ubi mortuus eſt combuſtus & ſepultus, ſic dictum, quaſi bene uſtum, nos ſepulchrũ dicimus eſſe. Inde buſtuarij, quos ſandapilarios uocamus. Arietis hinc urbem] Scaphuſiæ periphraſis. Hanc uulgus nominatam putat ab oue (quam opinionem hîc ſequitur poeta, ſed in Panegyrico alteram) cùm tamen antiqua Chronica dicant appellatam *Schiffhuſen*, à frequenti nauium ſtatione. Quicquid enim mercium ex lacu Conſtantienſi per Rhenum defertur, eo loci exportandum eſt, nam ultra nauigio non poteſt pergi ad mille quingentos penè paſſus. Græca compoſitione hodie uocant Probatopolim, προβάτων enim ouem ſignificat, unde Probatica piſcina in Euangelio. Arietis, pes eſt Proceleuſmaticus pro dactylo. Tum quorum ſermo] Hoc dicit, multa adhuc eſſe loca, quibus Heluetia ad ſeptẽtrionem clauditur, ſed nomina eſſe barbara, & proinde carmini inconuenientia, qualia ſunt *Vualdſhũt, Klingnow, Steckborn, Dieſſenhofen*, &c. Conſultò igitur relinquuntur.

Hercinios ſaltus, ſyluam ſine fine uagantem
(Vt Nili ignotam referat longi agminis undam)
Prendit, Erythropolitanos curuo aggere muros.
Hic olim pugnax, regno Erenueſtus auito
Teutonicas rexit caulas, gentemq; ſuperbam
Germanos, bello indomitos, ſuetosq; laborum
Semper, & in nudo nudos ſudeſcere campo.
Hi patriæ fines, hi ſunt quos continet arcus
Heluetiæ, & quas comprendit uicinia gentes.

Hercinios ſaltus] Herciniam ſyluam ait Cæſar in 6. Com. lib. Tectoſages occuparunt, cuius latitudo nouem dierum iter expedito patet, non enim aliter finiri poteſt, neq; menſuras itinerum nouerunt. Oritur ab Heluetiorum, & Nemetum, & Rauracorũ finibus, rectaq; fluminis Danubij regione pertinet ad fines Dacorum & Anartiũ. Hinc ſe flectit ſiniſtrorſus, diuerſis à flumine regionibus, multarumq; gentium fines propter magnitudinem attingit. Neq; quiſquam eſt huius Germaniæ, qui ſe aut audiſſe, aut adiſſe ad initium eius ſyluæ dicat, cùm dierum iter 60. proceſſerit, aut quo ex loco oriatur acceperit. Hæc ille: De hac ſylua Strab. quoq; lib. 4. & 7. ſcribit. Et Pomp. lib. 3 de Germania, multa etiam poeta noſter in Annotationibus ſuper 6. librum Commentariorum Cæſaris, digna lectu, quia oculatus teſtis ea narrat. Porrò ſylua Bacenis (obiter enim hoc adnotandum erat) longè alia eſt, introrſus Chæruſcos à Sueuis, Sueuosq; à Chæruſcis ſubmonens, cuius item meminit Cæſar in 6. Et quæ hodie Nigra ſylua dicitur, pars eſt Herciniæ. Caput eiuſdem eſt Rotuila, aut Græcè Erythropolis, ciuitas Heluetijs amiciſsima. Vt Nili ignotam] Parentheſim carmen hoc integrũ ſupplet. Comparat autem poeta Herciniam ſyluam Nilo fluuio maximo Aegypti, eo quòd eius origo pariter, uti Herciniæ, apud ueteres ignorata fuit. Vnde Horatius:

Te fontium qui celat origines Niluſq;. Et Ouid.
Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
Occuluitq; caput, quod adhuc latet, oſtia ſeptem
Puluerulenta uacant, ſeptem ſine flumine ualles.

Nero centuriones duos miſit ad inueſtigandũ caput Nili. Illi uerò retulerunt, ſe ueniſſe ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant. Deinde

uidiſſe

uidisse duas petras, ex quibus ingens uis fluminis exciderit, uerùm an caput ibi fluminis sit, prorsus ignorare: propius enim adeundi potestas non fuit. Autor Seneca lib. 6. Natur. quæst. Agminis] Cursus. Prendit] Scilicet Heluetia, hoc est, attingit. Erythropolitanos] Rotuilanos, ita enim uulgò dicimus, ἐρυθρὸν namq; rubrum signat. Huius ciuitatis mētionem poeta his de causis maximè facit, quòd à multis iam annis continuò Heluetijs adhæsit, atq; in bellis etiam difficillimis semper prę̄stò fuit suis præsidijs, animumq; fortissimum nunquam non indicauit. Deinde autem, quòd præceptor eius primus, Michael Rubellus, qui bonas literas cum maxima laude multis annis Bernæ professus est, uir, ut doctrina clarus, ita probitate cōspicuus, inde natua sit. Deniq; quòd illic per biennium poeta literis incubuerit. Eius urbis laudes ipse poeta unà cum præceptoris Encomio celebrat lib. 2. cap. 33. Dodecachordi, ubi de cōnexione Aeolij Hypoæolijq; disserit. Curuo aggere muros] Ob situm ciuitatis hoc dicit. Erenuestus] Hic Germanorum rex fuit, testis est Cæs. lib. 1. de bello Gallico. Vox est Germanicæ linguæ *Erenuest*. Cæsar uocem, ut alia, corrupit, Ariouistus. Auito] Prisco. Teutonicas rexit caulas] Casas Germanorum. Superbam] Nobilem. sic Vergil. Hinc populum latè regem, belloq; superbum. Bello indomitos] Libet uerba Senecæ de Germanis adscribere. Ille enim, sic inquit, de Ira, lib. 1. Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur innutriunturq;, quorum una illis cura est, in alia negligentibus: quid induratius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex parte non tegumēto corporum prouisa sunt, non suffragia aduersus perpetem cœli rigorem. Hos tamē Hispani, Galliq; & Asiæ Syriæq; molles bello uiri, antequam legio uisatur, cedunt: ob nullam aliam rem opportunos, quàm ob iracundiā, hactenus ille. Præterea de Germanorū moribus, Pomp. lib. 3. Strab. lib. 7. & Corn. Tac. de Germ. Hi patriæ] Conclusio situs Heluetici. Arcus] Ambitus, circuitus.

Præterea caput Europes hanc esse probabunt,
Aeternis Alpes niuibus, iuga Olympica, quorum
Porgitur in cœlum caput, & sub tartara uenter:
Et quòd ad Auroram, Borean, solemq; cadentem
Flumina perpetuò non deficientia cursu
Parturit, illa uolant, & in omnia membra redundant.
Ad Zephyrum & Lybien Rhodanus, Rhenana furentem
Vnda citat Borean, gelidas rotat Ister ad Eurum
Dirus aquas, Getico nouus hostes & aduena Ponto.
Ast alios sileo, quos Italia accipit amneis
Alpibus à nostris, quæq; alto à uertice montes
Agmina disparibus fundunt latißima sulcis:
Ceu fluat Elysijs Gangeticus humor ab oris,
Tigris & Eufrates, & non bene cognita fonte
Vnda papyriferi semoto ex æthere Nili.

Præterea] Indicaturus Heluetiam esse locum totius Europæ altissimū, duobus id rationibua facit. Prior, quòd Alpes æditissimæ rupes sunt in Europa, autore Strab. Altera, quòd quatuor aut quinq; flumina Europę maxima oriuntur uel in Heluetia, uel propè, & ad quatuor mundi plagas decurrunt. Nempe Rhenus ad Boream, Danubius ad ortum, Rhodanus ad occidentem, quamuis citra Lugdunum se ad meridiem flectat. Adhuc sunt, quæ ex Alpibus defluentia Italiam irrigant, de quibus mox dicemus. Caput] Locum editissimū. Aeternis Alpes niuibus] Vna ratio. Alpes describuntur ab Herodiano historico lib. 2. tum

uerò

uerò lib. 8. his uerbis: Hi sunt longissimi quidam montes, uice murorum Italiæ circundati, adeò in altum editi, ut etiam nubes superare uideantur, itaq; in longum porrecti, ut uniuersam Italiam comprehendant: leua ad Tyrrhenum pelagus, dextra ad Ionium usq; pertingentes, densis ubiq; nemoribus infessi, atq; angustissimis callibus, & rupium prærupta altitudine, scopulorumq; asperitate uix peruij, nonnullis tamen quasi semitis magno ueterum Italorum laborum manu factis. Hæc non potui non ascribere, cum ob elegantiam uerborum, tum quòd uix alium reperies, qui Alpium formam ita oculis proponat. Niues habent perpetuas, unde nomen à niuium candore sortitæ dicantur. ἄλφος enim maculam significat albam. Sunt tamen qui uolunt inditum uocabulū à Gallorum lingua, qui montes altos uocitent Alpes. Quod est uerisimile. Iuga Olympica] Id est, tantæ altitudinis, ut est Olympus mons Thessaliæ, de quo Lucan. Nubis excedit Olympus. Porgitur] Syncope. Et sub Tartara uen. Hyperbole, hoc est, superlatio secundum Ciceronē. Et quòd] Ratio posterior. Volant] Volare habentiū pennas est. Transfertur ad ea, quæ cum celeritate fiunt, ut hîc, uolant, pro celeriter decurrunt. Ad Zephyrum] Id est occidentem indicit, uti quodq; horum fluminū ad suam tendat plagam. De Zephyro diximus. Libyen] Ad meridiem. Libya Aphricæ regio Aegypto contermina. Plin. testis lib. 5. Quam quidam dictam uolunt ab Epaphi filia, Libya uocata, procreata quidem ex Cassiotha uxore. Alij à uento, qui Lybs appellatur. Rhodanus] Diximus suprà, ab ortu longissimo tractu hunc ad occidentem labi, tandem uerò post Lugdunum totum uerti ad meridiem. Ister] Danubius fluuius Germaniæ maximus, cuius originem & progressum hoc modo Picus describit in στρωματεῦσι.

Hinc & Danubius non magnas deuehit undas
Montibus Arbonæ uix fusus, plurima nondum
Flumina surripuit, nondum binomius, ingens
Alluit Elysios, Ariosq; & Pæonis oram.
Et Lygios: tandem rapto tumefactus aquarum
Euxinum ingreditur bis terno gurgite pontum
Extremumq; caput limosa perdit in ulua.

Verùm de hoc flumine & eius, non uno, sed duobus fontibus Prygen & Prægen, ipse poeta multa notatu digna scripsit in annotationibus Com Cæs lib. 6. Ad Eurum] Orientem. Dirus] Rapidus. Getico] Euxino. Danubius enim per Getas in Pontum delabitur, sed tum Istri nomen accipit. testis est Strab. in 7. De ostijs autores non admodum consentiunt. Nam Corn. Tac. sex meatibus in mare Ponticum erumpere dicit, septimum os hauriri paludibus, initio de Germania. Mela totidem, quot Nilus, ostijs, sed tribus tenuibus reliquis nauigabilibus, lib. 2. Strabo septem, & ex autoritate Ephori quinq;, lib. 7. Ptol. 6. &c. Ast alios fil.] Vt Abduam, Tosam, Mediam, Ticinum, Athesim, & nonnullos alios. Agmina] Flumina. Sulcis] Alueis. Ceu fluat elysijs] Comparatio. Vt enim è paradiso fluunt quatuor flumina (ut proditur secūdo Geneseos) Ganges, qui & Physon, Tigris, Euphrates, & Nilus, qui etiam Geon nominatur: ita ex Heluetiorum Alpibus in quatuor mundi plagas excurrunt quatuor flumina maxima Europæ. Gangeticus hu.] Ipse Ganges Indorū fluuius. Quem incertis quidam fontibus nasci, & Nili modo exundare perhibent. Ita Solin. cap. 60. Strabo lib. 15. scribit ex Artemidoro, Gangem ex Hæmodis montibus ad Austrū deferri, & cùm ad Gangem urbem peruenerit, conuerti ad Aurorā usq; Palimbothra, atq; in mare ingredi. Mela lib. 3. eandem originem tradit. In eo tantæ longitudinis anguillas dicit esse Solin. ut ad tricenum pedum proceritatem accedant. Tigris] Tigris oritur in regione Armeniæ maioris, testante Plin. lib. 6. fonte conspicuo in planicie. Nomen obtinet à uelocitate currendi, nā Medi sic uocāt sagittā.

Strabo de Tigride & Euphrate, lib. 11. & 16. Euphrates] Euphrates similiter Armeniæ fluuius, Armeniæ regiones à Cappadocia excludens, ut idem Plin. tradit. Mela originem eius, atque cursum plane depingit lib. 3. Ptol. montẽ unde is fluit, appellat Periarden. Ammianus quoque eius mentionem facit lib. 23. Et non bene cog. fon.] Suprà diximus Nili originem antiquis fuisse incognitam. Verùm id non mirum, cùm & diuinæ scripturæ ueritas immanifesta ipsis extiterit, quæ Nilum ex paradiso (uti dictum est) erumpere docet, cùm alijs tribus fluminibus. Quorum quidem originem illi tradiderunt, prout inuenerunt ea primùm è terra prorupisse. Nobis itaque in his, sicut in alijs, puto sacris documentis accedendũ, quæ mentiri haud nouerunt. Papyriferi] Qui fert papyrum fruticem in paluſtribus Aegypti nascentem, aut quiescentibus Nili aquis, ex qua fiunt chartæ. Plin. teste lib. 13. cap. 11.

Si uerò Heluetiæ, quæ sit natura requiris,
Conditio est duplex, terræ natura biformis.
Nanque ubi ad Italiam uergit, solemque calentem,
Montana est, sed enim ridenti fertilis aruo,
Fontibus irrigua, & florentibus optima pratis:
Lucis & syluis, pecori gratissima tellus.
Phæacum terras Corcyrea gramina uincit,
Et longè positos alio sub sole Britannos.
Sed contra Borean, ortumque, obitumque astrorum
Plana iacet campis, fœcundoque utilis agro:
Frumenti, ulnique ferax, & diuite rure,
Collibus apricis, quos pampinus ornat, & uua.

Si uerò Heluetiæ] Naturã describit Heluetiæ, duplicẽ eam esse demonstrans. Qua enim parte ad Italiã uergit, Alpes habet. In alias parteis ferè plana est, producitque abundè quicquid humana uita exigit, productura tamen omnia felicius, si pro soli fœcunditate coleretur. Conditio] Qualitas. Vergit] Tendit, porrigitur. Solemque calentem] Ad meridiem. Montana est, sed enim ridenti fertilis aruo] Breuiter adnotabimus, qualis sit Alpium natura apud nos (figuram nempe superius ex Herodiano retulimus) quo intelligatur, quid commodi liceat sperare ex reliquis partibus Heluetiæ, cùm tantus sit fructus ex montibus. Horum nanque (ut hoc primò dicamus) hi perpetuis niuibus albicant. Illi procul aspicientibus nihil promittant, nisi saxa durissima, postquam inscenderis, prata pinguissima offendis. Alij uerò & aspectu sunt amœni, & re ipsa. In ijs inquam per æstatem menses treis ad summum pascuntur cùm greges, tum uaccæ, è quibus tanta emolimenta, ut breui oratione nemo possit consequi. Nam serum inde, caseus, butyrum, aliaque lactaria tanta fiunt copia, ut nõ tam Heluetia ijs rebus expleatur, quàm finitimæ quæque nationes. Transuehuntur nanque in Sueuiã, ultra Iuram montem, in Italiam, multaque alia loca. Atque tam ingẽs redit pecunia, ut uix credi possit. Illud mihi compertum, ex uiginti bobus fructum annuum esse centum coronatorum, præter sumptum omnem, quem in familiam, famulos & famulas distribueris. Omitto fœturam copiosissimam, lac & liquidum & concretum, quæque ex lacte adhuc alia conficiuntur cibaria in quotidianum usum. Hinc est, quòd tantus populus, in tam angusto circulo enutritur, quod adeò pauci ex Heluetijs ad mendicitatem adiguntur, quod tanta exterorum turba sedes apud nos quærit. Libet penè exclamare hodie cum Verg. O fortunatos nimiũ, sua si bona norint, Heluetios. Sunt enim quos pecuniæ nimia cupiditas tam angit transuersos, ut huiusmodi bona non intelligãt, ut tales opes prorsus uilipendant, quæ tamẽ, ut sunt & stabilissimæ & honestissimæ, ita maximè Christianæ,

uti Chrysost. docet. Sed hæc pluribus. Fontibus irrigua] Vnde patet Heluetiæ fœcunditas. Nam dicit Strab. lib. 12. de patria sua, semper aquæ copiam meliorē esse, quàm siccitatem: fontibus, amnibus ac lacubus non est similis Heluetiæ natio sub cœlo, ut putat poeta noster. Corcyrea gramina] Quæ in Corcyra insula Epiri crescunt, quam Phæaces inhabitarunt. Respicit ad hortos Alcinoi notissimos, de quibus Hom. lib. 7. Odyss. Alio sub sole] Id est, climate. Britannos] Hiberniam intelligit. De qua Pomp. lib. 3. scribit, tam esse luxuriosam herbis nō lætis modò, sed etiam dulcibus, ut se exigua parte diei pecora impleāt, & nisi pabulo prohibeantur, diutius pasta dissiliant. Idem pene Solin. cap. 31. Pomp. eam insulam Iuuernam dicit, Strab. Iernam ἰέρναν lib. 4. Obitumq; astrorum] Occasum. Virg. Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus. Est autem uersus spondaicus. Iacet] Heluetia. Frumenti uiniq; ferax] Ager Bernensis, Friburgensis, Salodorius, Herogea: item & Durgea frumento mirè exuberant. Colles autem Scaphusiani, Morerenses, Auenticenses, Bielenses, & Thermopolitani uino. Apud Tigurum & Basileam utrunq; non mediocriter crescit. Sunt alia insuper loca per Heluetiam, quibus neutrum deest, sed minor copia. Diuite rure] Diuite neutro genere dixit quemadmodum Tibullus, Diuitis hoc uitium est ruris. Apricis] Soli expositis. Hor. Multa mole docendus aprico parcere prato. Homo apricus, & auis aprica, sole gaudentes. Pampinus] Vitis synecdoche.

Quid liquidos referam fonteis, riuosq; loquaces,
Muscososq; amneis, de uiua rupe cadenteis,
Cæruleos latices? ô murmura grata colonis,
O requies, ô lenimen prædulce laborum.
Num uestras laudes, summa & præconia adæquat
Fando aliquis? docto non est lingua Maroni,
Nec tibi Homere caput, licet omnis uterq; poeta
Attigerit, gremio quæ uastus continet orbis.

Quid liquidos referam] Fontium aquæ & Iouis, & optimæ apud nos nusquā deest copia. Fluminibus abundamus, his nauigabilibus, utpote Limago, Vrsa, Arola, & Sana: alijs nauibus minus accommodis, ut Dura, Emmana, Rhodano, ut in Sedunis innumerisq; talibus. Liquidos] Claros. Verg. Et liquidis immissi fontibus aprum. Loquaces] Resonantes. Sic Hor. de fonte Blandusiæ. Vnde loquaces Lymphæ desiliunt tuæ. Muscosos] Obsitos musco. Verg. Muscosi fontes, & somno mollior herba. Viua] Naturali. Vergil. Viuoq; sedilia saxo Nympharum domus. Cæruleos] Cæruleus color species uiridis, Gell. teste lib. 2. cap. 26. Est autem cæruleus perpetuum aquæ epitheton. Latices] Latex (ut Seru. inquit) aqua propriè est, ab eo, quod intra terræ uenas lateat. Insuper autē & uinum laticem dicimus, quod lateat intra uuam. Ouid. Latices Palladios, pro oleo dixit. O murmura] Admiratio. Lenimen] Refocillatio. Vnde Horat. de laude uitæ rusticæ:

Libet iacere modò sub antiqua ilice,
Modò in tenaci gramine,
Labantur altis interim ripis aquæ
Queruntur in syluis aues,
Fontesq; lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod inuitet leues.

Num uestras laudes] Quasi dicat minimè. Negationem enim Num, in se habet, sicut affirmationem non'ne. Docto non est] Scilicet ut uos pro meritis celebraret. Nec tibi Homere caput] Apostrophe. Licet om.] Quid Verg. quid

Hom.ſcriptitarint,& quantam inde laudem ſint meriti,uel ſole clarius. De Homero nempe dicitur, uatem eſſe doctrinarum omnium, atq; ingeniorum autorem,& principem. De Verg. Tantum ipſum,ut laus nullius commentatione creſcat,nullius uituperatione minuatur. Gremio] Ambitu.

Quatuor Heluetiæ cœpi connexere pagos:
At res obſcura eſt, facit hoc longinqua uetuſtas,
Annorumq́; acies,æuiq́; uolubile tempus.
Sed ſequar autores,& quæ ratio ipſa docebit,
Vtq́; illi ſcripſêre,hodie quoq; ita eſſe probemus.
Et Græci πηγὴν,pagum fortaſſe Latini
Totius fluuij ſulcos dixêre propinquos,
Et uillas iuxta poſitas,uicosq́;,caſasq́;.
Non etenim credo pro uico dicere pagum,
Scripta monent aliud,teſtisq́; adducitur hoſtis,
Iulius,orbis apex,& tanti gloria belli,
Ille inquam Heluetiæ biſſenas innuit urbeis,
Et quadringentos uicos,hæc omnia rurſus
Quatuor in pagos,quæ flumina quatuor,angit.
Hos igitur noſtro placuit coniungere plectro.

Quatuor Heluetiæ] Heluetiam fuiſſe diſtractam in quatuor pagos, Cæſ.his uerbis ſcribit Com.1.Is pagus appellabatur Tigurinus. Nam omnis ciuitas Heluetia in quatuor pagos diuiſa eſt.Hęc ille:Dubitatum eſt aliquandiu etiam à doctis uiris,quid pagum Cæſar diceret.Si reſpicis rationem nominis,ablata eſt dubitatio.Nam ἡ πηγὴ καὶ δωρικῶς ἡ παγὰ fons eſt. Vnde pagi ſunt dicti, quod uillæ circa fontes cōſueuerant cóndi,ut Seruius inquit.Et pagani,quaſi ex uno fonte potantes.Eadem itaq; ratione pagum Cæſar, fluminis tractũ eſſe uoluit cum accolis: hoc enim pacto Heluetia diſtributa eſt quatuor his fluminibus, quæ poeta hîc enarrat.Ea ſunt prorſus in Heluetiorum ditione, & his quoq; limitibus incluſi,quos Cæſar conſtituit. Connexere] Ad carmen nectere. Acies] Multitudo. Sed ſequar autores] Non caput meum. Et quæ ratio] Coniectura,quæ rationibus utcunq; fulcitur,haud reijciēda,cùm multa ſint apud ueteres ſcriptores,quę ſecus nemo,quantumcunq; doctus,poſsit aſſequi. Sulcos] Tractus. Dicere] Quemq; ſubaudiendum. Teſtisq; adducitur] Iulium teſtem dictorũ adhibet.Quem ob id hoſtem dicit,quòd aduerſus Heluetios ueteres bellum geſſerit. Orbis apex] Affirmat Sabellicus, plures in uno Cæſare uirtutes extitiſſe quàm in cæteris omnibus,quorum uitas Tranquillus ſcripſit.In eo conſilium,eloquentia,uigor,conſtantia,militaris diſciplinæ,omniumq; altiſsimarũ artium ſtudium:& quod ad gratiam conciliandam plurimum ualet,mira quædã liberalitas. Apicem igitur orbis meritò dixit poeta. Et tanti gloria belli] Intellectio eſt. Ille inquam] Scribit in 1.Com.Cæſ.Vbi ſe iam Heluetij ad expeditionē parauerint, oppida ſua omnia numero ad duodecim, uicos ad quadringentos, reliquaq; priuata ædificia incendiſſe. Angit] Diſtribuit. Plectro] Carmini. Plectrum propriè inſtrumentum eſt,quo fides pulſatur. Martian.

Feruida ne trito tibi pollice puſtula ſurgat,
Exornent docilem garrula plectra lyram.

Primus adeſt Duras,pleraq́; in parte uadoſus,
Durus agris,pinosq́;,& ſummo litore fagos
Euertens,caulasq́; trahens,& ouilia ſecum,

(Terribilis

(Terribilis lapsu) campos grassatur in omneis.
Hic ager Helvetium, quem ne Germanus haberet
Miles, & in Gallos rabiem exerceret auitam,
Cæsar in Helvetiis proprios remeare colonos
Iussit, adhuc fluuij nomen terra illa referuat.
Doggius huic propior, Cellæ, Galliq; beati
Imperia, & propè ad Acronios celeberrima fluctus,
Litoreq; in nostro Rheni Constantia fulmen.

Primus adest Duras] Aperit primum pagum, cum agri adiacentis bonitate. Hunc Duras facit, cuius quidem fluuij apud ueteres nulla prorsus est mentio. Attamen nomen ipsum arguit aliquid antiquitatis, & terræ nomē *Durgōw*. Quidam putant olim ut syllaba producta dictam, & Celticè *dieur*, ac abiecta de articulo diphthongo *ie*, *dur*. Sed postea ita mansisse nomē, quasi simplex. Oritur in finibus diœcesis Curiensis, ualle quam sancti Ioannis uocāt, fluit per Doggios, & populum quem denominat *Durgōw*, in Rhenum exit circiter bis mille passus supra *Eglisow* oppidum ditionis Tigurinę. Ab hoc fluuio multa nomina deriuantur, ut *Durtal*, *Vuintherthur*, seu *Vuinterdur*, & quædam alia. Vadosus] Habens multa uada. Vadum est aquæ fundus, in quo quisq; cōstiterit, is iam effugit periculum ne mergatur. Hinc sumptum adagium, Res in uado est, pro eo quod est in tuto. Durus] Allusio ad nomē. Caulasq;] Ouium casulas. Verg. Cùm fremit ad caulos uentos perpessus & hymbres. Grassatur] Debacchatur, exit. Grassari dicuntur latrones uias obsidentes, unde grassatores. Apud Sallust. gradi significat. Animus ubi ad gloriā uirtutis uia grassatur. Hic] In Durgea. Cæsar in 1. Com. scribit, Helvetios à Cæsare reuerti in suos fines iussos, ea maximè ratione, quòd noluerit eum locum, unde Helvetij discesserant, uacare, ne propter bonitatem agrorum Germani, qui trans Rhenum incolunt, è suis finibus in Helvetiorum fines transirent. Hunc agrum dicit poeta, esse in Durgea, propter Germaniæ uicinitatem. Tametsi illud non semel ex eo audiuimus, quanquam ita scripsit, sibi tamen uideri Cæsarem loquutum de agro Auenticensi, & Moretensi, de quo ipse Cæsar fortassis audierat. Nam Cęsar Helvetiam non uidit. Id quod etiam Falco consul Friburgensis, uir & doctus & eloquens me admonuit. In Gallos] Helvetios, qui uerè Galli sunt, ueteribus id autoribus indicantibus. Verùm de hac re fortè aliàs. Rabiem auitam] Furorem ex antiquo odio cōtractum. Adhuc fluuij nomen] Durgea nempe uocatur, à Dura, & γέα terra. Hoc enim pacto Celtę multa nomina componere solent, ut Herogea, Durgea, Algea, Brisacogea, Hegogea. Quanquam ipsi proferūt per *geu*, addita etiam *w*, *Durgeuw*, *Algeuw*, *Brisgeuw*, *Hegeuw*. Doggius] Doggios lingua nostra *Doggenburger* appellamus, Dogg, uocabulo Anglico, quo canis significatur. Ferunt enim Doggij canem in insignibus. Non nescimus quid de hoc nomine referat historia Sueuica. Dein à quibusdam Tuconiam regiunculam ipsam nominant: sed quàm aptè, uideāt ipsi. Cellæ] Scilicet Abbatis, sunt quibus magis arridet, ut dicatur Alpiū cella, quàm Abbatis cella. Sed poeta noster somnium putat. De oppido sancti Galli in Panegyrico postea dicemus. Litoreq; in nostro] Id est Helvetico. Constantia] Vide ut Poeta hic minimè inuidus huic urbi suam tribuerit laudem: cùm nulla unquā uicina urbs rebus Helveticis magis obstiterit, non magno sanè suo commodo.

Deinde paludosus splendenti Limagus unda,
Hospes Adulæ, Claronæq; incola terræ
Auctus abit, semperq; cauis aptissimus alnis,
Voluitur in gyros, & lenta uolumina torquet.

Huic est ad leuam, quo uix est sanctior usquam
Orbe locus, frondens Mariæ genitricis Eremus.
Vix alibi inuenies tam mitia numina diuæ,
Propitiumq; Deum & præsenteis Virginis aras.
Belliger hac ualidis cognoscit Sueuus in armis,
Contentusq; suis, aptusq; ad bella Sicamber,
Quiq; sub Arctoo pressatur Sarmata plaustro
Attingens Borean rigidißima litora Ponti.

Deinde] Exponit secundum pagum, quem Limagus conficit fluuius, cuius quoq; mentionem nō facilè apud antiquos scriptores reperies. Hodie tamē nomen satis clarum ac integrum est. Compositum namq; dicitur ad imitationē Celticæ linguæ, quæ frequenter nomina in magus connectit, ut Rhotomagus, Nœomagus, &c. Illud sanè adnotandum, eum apud Claronenses oriri, & uocari Linthum: deinde ex lacu Riuario alium effundi amnem, cui nomen Magus, eos confluere in unum, ac deinde Limagum uocitari: intrare autem, posteaquā ab origine circiter decem milia passuum, Claronam, atq; infra Claronam castra, & Marcam, duas regiunculas irrigauerit, in lacum Tigurinum, huncq; pertransire ita & medium urbis Tiguri, post hæc autem cursu ad 200. stadiorum confecto in Arolam primum, breuissimo post spacio in Rhenum influere. Paludosus] Dixisset Lacunosus, si lingua Latina haberet, aut si ea uox à lacu deriuari potius uideretur, quàm à lacuna. Limatus enim lacus excipit, ut minimū quinq;. Hospes] Appositio. Adulæ] Adulas mons à Ptol. lib. 2. ponitur, incumbens & Heluetijs & Rhetis. Porrò Limagus oritur ultima parte Claronensis ditionis quæ attingit Aetuatios, quibus Adulas imminet. Ptol. ualde latum hunc montē facit, ut sit uerisimile etiam Vrorum ac Suicorum regionem contingere, ad lacū usque Tigurinum ubi adhuc nominis aliquid est, Egel. post quem lacum est diuæ Virginis templum, de quo noster poeta, quod Christo episcopo consecratum creditur, ac magnæ Europæ parti notissimū. Semperq; cauis aptissimus alnis] Id est, semper nauigabilis est. Voluitur in gyros] Flexuosus est. Huic est ad leuam] Diuæ uirginis Eremitanæ locum significat. Qui quàm sit sacer, arguit perfacilè, quòd Christo consecratus fertur episcopo. Posteaquam enim, ubi diui Menradi casula fuit, sacellum est extructum, Sanctua Conradus præsul tunc temporis Cōstantiensis, uir omni genere uirtutis florens, accitus cōfestim ad ipsum consecrandū aduenit: media aūt nocte, dum preces Deo pro cōsuetudine funderet, audiuit cum alijs deuotis uiris melos & dulce, & nouū. Atq; diligentius perscrutanti, tale animaduersum ab angelis, Christo præsente, decantari, quo episcopis uel hodie mos est, uti in templorū dedicatione. Prima statim luce rem audirā diuulgat. Verùm, qui rei fidē temerè præstare nolebāt, Conradū sunt adhortati, ut quod iussus erat, cōficeret: postquā igitur incepit, uox cōtinuò ter audita, Desine frater, cœlitùs consecratū est. Ex illo itaq;, quod res erat, creditum. Deinde à summis pontificibus, alijsq; confirmatū, quorū testimonia in sacratissimo illo loco hodie cōseruantur. Frondens] Habet enim hodie prata pinguissima. Præsentes] Quæ citius succurrūt. Virg. in Buc. Nec tam præsenteis alibi cognoscere diuos. Sueuus] Belligerū Sueuū dicit, Cæsarem secutus, qui eam gentem longè maximā & bellicosissimam Germanorum omnium scribit, lib. 4. Et Strabo, potentia dicit, & hominum frequentia reliquos antecellere. Aptusq; ad bella Sicamber] Hor. quoq; Sicambros feroces appellat, li. 4. Car. Ode 2. Populi sunt Germaniæ Transrhenani, hodie Vveschuolos dicunt. Sarmata] Polonum dicit, qui bonam Sarmatiæ hodie partem possidet. Mira de his populis apud scriptores commemorantur, lege Strab. lib. 7. & 11. Metamorp. lib. 3 Sarmatas Plin. scribit lib. 4. Sauromatas à Græcis uocari. Rigidissima] Frigidissima.

Tum ne sit pelagus, nc lentis sordeat undis,
Explicat os patulum, Tigurinamq; abluit urbem
Thermopolimq; adiens, ad olenteis sulphure terras,
Arenteisq; locos, Epicurea mœnia lambit.
Hic Stygio à flatu, mediaq; uoragine terræ.
Aspice sananteis undas, laticesq; salubreis.
Qui tibi (ni nolis) languentia membra leuabunt.
Vtilia hæc utero, præsentia balnea semper
Ad quemcunq; uelis, in quouis corpore morbum.
Mitis aqua, & nostris non importuna periclis,
Campanum superans stagnum, putreisq; liquores,
Baianumq; amnem, & Cydni felicior unda.
Sunt & qui fluuium dicant hunc esse Lemannum
Vnde suum teneat pugnax Alemania nomen.

Tum ne sit pelagus] Scilicet, Limagus cum lacu. Id est autem, ne sit lacus continuus sine exitu. Lentis] Stantibus. Explicat] Aperit. Os] Ostium. Abluit] Perluit. Thermopolim] Aquas scilicet Heluetiorum, uulgò Ober Baden hoc est superiores aquæ. Sunt enim & Thermæ siue aquæ inferiores, à quibus Marchiones Badenses cognomentum sumunt. Olenteis sulph.] Aquæ enim quæ hoc loco proueniunt, sulphuratæ sunt. Arentesq;] Calidos. Epicurea mœnia] Voluptatis plena. Secundum quosdam enim Epicurus summum bonum in uoluptate corporis constituit. Sunt tamen qui ex proba eius uita nō corporis, sed animi uoluptatem, ipsum significasse contendant. Quòd poeta dicit, non ad oppidum referendum, sed Thermas, quę ab oppido distant ad trecentos passus. Hę namq; tales sunt, ut Pogius Florentinus putet, si uoluptas uitam beatam queat efficere, nihil ijs omnino deesse ad consumatam uoluptatem. Eius epistolam lege, si lubet, ad Nicolaum quendam, in qua tum balneorum, lauantium mores, uoluptatē, ludos, iocos, tum aquæ uirtutem abundè inuenies. Lambit] Circumdat. Pers. Illis relinquo quorum imagines lambunt Hederæ sequaces. Stygio] Tanquam ab inferis uenientes. Mediaq; uoragine] E medio terræ. Intra nanq; terræ meatus, tales aquæ sunt. Hæ cur sint calidæ, Pontanus his uerbis scribit:

Baiano sed ne fumare in littore Thermas
Mirere, aut liquidis fluitare incendia uenis,
Vulcani fora sulphureis incensa caminis
Ipsa monent, latè multum tellure sub ima
Debacchari ignem, camposq; exurere apertos.
Inde fluit calidum referens ex igne uaporem
Vnda fugax, tectis feruent & balnea flammis.

Languentia] Aegrotantia, infirma. Vtero] scilicet fœminarū. Hæc enim singularis est huius aquæ uirtus, & propè diuina, quo sterilitati mulierum medetur. Fœcundas autem fœcūdiores, & prolis multiplicatione eneruatas reddit fortiores. Præsentia] Citò iuuantia illud nempe præsens dicitur, quod quia nō abest, citò operatur uel bonum, uel malum. Inde numina dicuntur præsentia, ut superius, quòd citò iuuent, & uenena, quòd citò necent. Ad quem.] Plurimum enim conferunt (prius medico consulto) stomachicis. Prosunt cerebro, uisui, & auditui plurimum, imò totius capitis dolores mitigant. Epati conducunt, & spleni. Ilium dolorem tollunt, & renum lassitudinem restituunt. Huiusmodi uirtutes sexcentas habent, quas prudentes iam præterimus. Non importuna] Salubris. Campanum superans stagnum] id est, balnea, quę sunt permulta in Campania,

plaga (ut Flor. ſcribit Epit. 1.) pulcherrima totius orbis. Hic ſunt tepentes fontibus Baiæ, & ad ſanandos morbos, & ad uoluptatem commodiſsimæ: à regionis feracitate ſumptum adagium, quo dici ſolet, Plus apud Campanos unguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Plin. lib. 3. & 18. præclarè de Campania ſcribit. Puteosq; liquores] Balnea Puteolana. Alluſit ad nomen, à putore enim ſecundũ aliquos aquarum Puteolos urbem dictam uolunt, alij uerò à puteorum frequentia. Autor Strab. lib. 5. Baianumq; amnem] Balnea quæ Baiæ dicuntur. Seneca eum locum deuitandum monet, quòd habeat quaſdam naturales dotes, quibus illum ſibi celebrandum luxuria ſumpſerit. De Baijs Strab. lib. 5. Et Cydni felicior] Cydnus amnis Ciliciæ podagricis medetur, ut Plin. inquit lib. 31. Idem aſſerit Vitruu. lib. 8. De Cydno alioqui & Sol. cap. 47. & Curt. lib. 3. Sunt & qui] Sunt qui à Limago Alemaniam dictam putent, ſed poeta opinionem quorundam recenſet, non ſuam ſententiam.

Tertius Vrſa celer, nunc uerſo nomine Ruſa,
Gotthica ſtagna trahens, Tauriſcas proruit undas
Alpibus à ſummis, hoc eſt à monte Gothardi
Vſq; ad Luceriam, Tuginisq; amnibus auctus
Labitur in patrios, quos nunquam contigit ortus.

Tertius Vrſa celer] Ab Vrſa flumine, hodie Ruſa inuerſa priore ſyllaba, tertius conficitur pagus. Id quidem flumen, ex monte quem Furcam appellant, ortum: fluit per loca confragoſa, donec non procul à Vetere pago (ita locus primus apud Vrios nuncupatur) in lacum quatuor ciuitatibus communem (ut dictum eſt) ſed appellationem habentem à terris quas alluit, ingreditur. Hunc inquam lacum pertranſit ad urbem uſq; Luceriam, qua ſecta in partes duas, denuò eorum pit. In multos deinde circumductus gyros, Rhenum intrat non multo ſub Brugis Herogeæ oppidulo. Verſo nomine] Id eſt ſyllaba ur, in ru. Gothica] Suica. Eſt enim lacus paruus apud Suicos exiens in lacum Lucerinum. Tauriſcas] Vriorum. Suici enim à Gothis, Vrij à Tauriſcis deſcendunt. Porrò quanta ſit prima de Gotthis, incertum autores faciunt: ſi reſpicimus etymon eius à Germanico Gôt, diphthongo produceretur, ſed eam nec Græci nec Latini agnoſcunt. Auſonius corripuit. At bona pars eruditorum geminat tt, unde & produci poteſt. Poeta utrunq; & hic & alibi ſecutus in Gotthico ac Gothardo. Alpibus à ſummis] Summas Alpeis Cæſar uocat, qui nunc mons S. Gothardi dicitur, è quo 7. flumina ad quatuor mundi plagas profluunt. Nempe ad ortum citerior ac ulterior Rhenus (qui poſtea tamen ad ſeptentrionem) ad meridiem Ticinus, Madia, ac Toſa: ad occaſum Rhodanus: inter occaſum ac ſeptentrionem Arola: denique ad ſeptentrionem Ruſa ſiue Vrſa. Vſq; ad Luceriam, Tuginisq;] Luceria inclyta urbs ad hoſtia lacus iam dicti, qui communis ipſi eſt cum Vrijs, Suicis ac Syluanis: de qua, ſicut & de Tugio, poſtea in Panegyrico. Augetur autem Vrſa Lucerinæ ditionis fluuio, Emmana, & Tugini lacus oſtijs circa uallem, quã Mariæ dicunt. Labitur in patrios] Hoc eſt fluit ad ſeptentrionem unde uenerunt Gotthi, à quibus (ut ſuprà dictum eſt) Suici ſuam æſtimant originẽ, quam poeta hic ſequitur ad uulgi opinionem.

Vltimus eſt Arola, is Rhodano contrarius exit,
Thunum it, & Arctopolim, fatis felicibus ortam,
Auſpicijsq; Deûm, & plura in ſe flumina captat,
Oppida multa ambit, Salodoria regna peragrat,
Regna ſub Habramo tam fauſto ſydere nata.

Pars

Pars hæc Heluetiæ fluuij cognomina seruat,
Heroum tellus, & adunci uulturis arceis.

Vltimus est Arola] Arola noster ex montibus erumpit,unde fluit Rhodanus, per lacum Haslensem (quem Auellanum dicere posses) & Thunum labitur. Venit Bernam,quam totam pene concludit:Salodorum adluit. Cursu longissimo deinde confecto Rheno commiscetur cum Limago & Rusa. Is quartum pagum conficit. Porrò de hoc flumine & oppido Salodoro in diui Mauritij uita de sancta Thebea legione ita legitur. Ex eadem legione fuisse dicuntur etiã illi martyres Vrsus & Victor,quos Salodori passos fama confirmat. Salodorum uerò castrum est super Arolam fluuium, neq; longè à Rheno positũ. Hæc ille: Quòd si, quod Valla docet lib. 4 Eleg. Castrum est locus muris munitus, & ut Ser. in 6. Aen. fatetur,etiam ciuitas: certè hęc uerba pulcherrimè in urbem Salodorensem conueniunt. Meminit autem & fluuij Arolæ Bocc. Flor. ubi ubi legerit. Neminē enim ut solet, citat autorem. Rhodano cõtrarius] Nam ad Boream,cum ad Austrum uergat Rhodanus. Thunum] ad hoc oppidum Bernanæ ditionis. Ortam] Conditam. Auspicijs] Bona fortuna,feliciter. Flumina] Vt Sanam fluuium Friburgẽsium. Oppida multa ambit] Bernam ut dictum est,ferè ambit, ac alia quædam oppidula. Salodoria] Salodorum,nõ Solidurnium,nec Solodorum,rectè dicimus. Hinc Salodorius deflexit autor. Inuenit namq; apud eam ciuitatem in lapide antiquissimo Salodurum,sic nimirum appellatum,quasi salis donum ἅλς nemq; e sal aspiratione in smuta, & δῶρον donum significat: uidetur autem ibi salis uectigal fuisse Romanis. Sub Abramo] Antiquissimũ enim esse constat,nam exceptis Treueris nulla urbs,uel Galliæ,uel Germaniæ antiquior. In Habramo synæresis est. Nata] Extructa,condita. Pars hęc Heluetię cognomina seruat] Nam terra adiacens uocatur Argea,à nobis Argõw. Nonnulla etiam oppida inde appellationem sortiuntur, ut uulgari lingua proferimus Arow, Arburg. Nam quod ab Araue,hæc oppida putant,tale est quale Basileam à basilisco. Heroum tellus] Interpretatio eius,quod nos dicimus Herogea. Multi enim sunt,qui existimant Heroum tellurem Hergõw uocitatam propter duces, comites,barones,nobiles absq; numero,qui eam terram olim inhabitarunt. Et adunci uulturis] Vulturem ponit pro accipitre. Significat arcem, cui uulgò nomen Habspurg. Quanquàm duæ eius nominis sint in Heluetijs arces, altera ad lacum Lucernum,hodie diruta altera supra Brugas ad Arolam quę hodie Bernatium est,integra: ab utra autem 14 comites (tot enim sunt hodie in principũ Austriæ genealogia) historici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Quatuor hi pagi,quos à regione Notorum
Impetus in Boream torsit,Rhenoq; remisit.
Antè tamen liquidosq; lacus,sterilesq; paludes,
Et stagna alta creant,plus quatuor inclytus auget
Limagus, & nautis portus, & piscibus antra.
Tres Arola & tres Vrsa,sed obluctatus arenis
In circum Duras,immensa cataclyta fundit,
Omnia piscosis,non omnia nauibus apta.

Quatuor hi pagi] Enumerat lacus & paludes proximas dictis quatuor fluminibus,non quòd ab his illę omnes adimpleantur,sed quia sint propè, & riuis interdum conueniant. Recensuimus nos superius plurimos lacus,per quos ea flumina transcurrunt. Quos à regione Notorum] Id est,quos cursus à meridiei parte ad septentrionem compulit, nam Rheno admiscentur,ut dictum est, qui ad septentrionem defertur. Antè tamen] Scilicet quam Rheno copulantur.

Sterileisq́ paludes] Ita Hor. in Poet. Regis opus ſterilisq́ diu palus, aptaq́ remis. Plus quatuor] Nam quinq́ Veſenium, Cleonium, Tigurinum, Phœbinium, & Gryphenſem. Antra] Domicilia. Treis Arola] Neapolitanum, Thunenſem, & Bielenſem. Et treis Vrſa] Lucerinum, & Tuginum. Cataclyta] Loca cōcaua ab aqua cadente. Ambroſ. Nilus fluuius maximus eo loci, ubi ſe ex altiſsimis montibus in catáclyta illa præcipitat, magnitudine fragoris ſui, aures accolarum obſtruit. Piſcinis] Locis ubi piſces conſeruantur. Gell. lib. 2. Lacus uerò & ſtagna, quæ piſcibus uiuis coercentur clauſa, ſuo atq́ proprio nomine piſcinas nominauerunt.

Hæc pater omnipotens, dum magnum conderet orbem,
Diſpoſuit prudens, ne totum fortè per æuum
Staret inane chaos, penitusq́; illunit abyſſus,
Bella elementorum, & fera prælia uoce diremit,
Aetheriasq́; Alpes, iuga ſummo proxima cœlo,
Eſſe caput iubet Europes, ſub ſidere membra
Læta quòd in planum fluuios habuêre receptos.

Hæc Pater omnipotens] Deum ita patriç ſitum diſpoſuiſſe ait ab initio, dum crearet mundum, ne perpetuò chaos maneret. Inane chaos] Imitatio eſt, non mens uera poetæ. Ver. enim in Syleno, & Ouid. lib. 1. Transfor. Heſiodū ſequentes dicunt, Chaum, id eſt, rudis, inordinatæq́ materiæ cōfuſam (ut inquit Lact. lib. 1.) congeriem principium omnium fuiſſe rerum. Penitusq́] Hoc eſt, non abyſſus, id eſt, informis & ſubiacens materia, quæ Grçcis ὕλη & χάοϛ dicitur, per maneret abſq́ luce: alioqui abyſſum uolunt eſſe immenſam quandā aquæ profunditatem. Bella elementorum] Quatuor qualitates, quæ inter ſe ſunt contrariæ. Voce] Verbo, quia dixit & facta ſunt. Verba ſunt ex 5. Aeneid. aptiſsimè detorta. Nam uti Aeneas uerbo diſtraxit Dareta & Entellum, ita Deus elementorum confuſionem. Membra] Alias partes Europæ. Manet in Metaphora, quia dixit, Eſſe caput iubet Europes. Læta quòd in planū] Id eſt membra hæc ob hanc cauſam læta ſunt, quod fluuios ab eo capite, quæ eſt Heluetia, in ſuam accipiunt ſuperficiem.

PANEGYRICON.

HAec facies patriæ eſt, plectro maiore ſonandum,
Si populum aggrediar, mores ſtudiumq́; recenſens,
Atq; tot excultas urbeis, tot & oppida muris.
Quin potius cedam, caſurus faſce ſub iſto,
Pondereq́; immenſo, noſtris hæc ardua moles
Viribus eſt impar: en noſtræ tædia Muſæ,
En lyra blanda fides, & conſona plectra reponit.
Vix tamen exoro, biſſenas pangeret urbeis,
Heluetiæ inſigneis, terraq́; ac æthere notas
Metropoleis, quibus una fides eademq́; uoluntas,
Audijt, & mitis nec dedignata precantem,
Compoſito uultu taleis dat pectore uoces.
Vellem equidem, quæ ſum parui tua Muſa poetæ,
Dignius ordirer, poſſemq́; ſonare potentem
Sermonem, qui ſit rebus bene congruus iſtis.
Audendum eſt, ueniant biſſenæ hoc ordine partes
In numerum, qui cuiq; placet, uix ipſa recuſo.

Hæc facies patriæ] Sequitur Panegyricum, id eſt, carmen laudatiuum tredecim partium Heluetię, in quas totum imperium noſtrum eſt diuiſum. Harum eſt adminiſtratio & cura totius regionis, præſertim cū aliquid euenit, quod ad uniuerſam Heluetiam pertinet. Alioqui enim ſingulę ſuas ciuitates gubernant. Poeta billenas dicit hac de cauſa, quòd Abbatis cellam addidit, pòſtquam & ipſa eſt adiecta numero capitum Heluetiæ: apponit dein quædam de ſocijs Heluetiorum, & Heluetiæ laudes, poſtremò perorat cum admonitione. In hac autem deſcriptione licet ingenium poetæ cognoſcere: qui tametſi bellicæ gloriæ ſingulas communitates (uti appellant) facit participes, tamen hoc agit, ut ſingulari cōmendatione in hoc ipſo unamquanq; celebret. Facies] Facies omnis cuiuſq; rei forma eſt. Verg. 5. Aeneid. Quibus aſpera quondam Viſa maris species. Mores ſtudiumq;] Veriſsimè dicit. Nam ſi uitam maiorum uellet, exercitiumq; deſcribere, opus eſſet & longiore oratione, & ſtylo ſublimiore. Faſce] Onere. Verg. Ego hoc te faſce leuabo. Moles] Materia difficilis. Viribus] Ingenij. Tædia] Ob rei magnitudinem. Fides] Chordas. Alioqui citharæ genus eſt fides, inquit Feſtus. Exoro] Scilicet Muſam. Pangeret] Caneret, componeret. Ita Gell. lib. 13 Si autem uerſum pangis, aut orationem ſolutam ſtruis. Vrbis] Capita Heluetiæ, ſeu partes. Barbarè cantones appellantur. Quibus una fides] Concordia Heluetijs ſine dubio & imperiū auxit, & rem uniuerſam. Ergo quibus una uoluntas, id eſt, quæ eſſe debebat. Ita enim ſunt res mortalium. Audijt] Scilicet Muſa. Vellem equidem] Muſæ uerba ſunt ideo inducta, ut poeta liberius loqui poſsit. Potentem ſermonem] Imitatio Hom. Inquit enim Iliad. ἀ κερ τερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτειλε. Audendum eſt] Prouerbium, admonens fortiter periclitandam eſſe fortunam. Ordine] Ordo is eſt partiū Heluetici fœderis, ut hodie legatos mittunt, & inſignia pingunt. Nam ut libertatis uindices, aliū ſequuntur, de quo poſtea ad finem.

Salue belligeræ celeberrima gloria gentis
O Tigurum, urbs orbi & pando notiſsima cœlo
Cui pro nominibus, meritisq; & fortibus actis
Nulla ſat eſſe poteſt immenſi gloria mundi.
Te mediam ſcindit uiuenti Limagus unda,
Et ſuper incumbit ſquammoſis piſcibus ingens
Amne lacus, uitreoq; relucent gurgite ripæ.
Nubiferas turreis, quid tam ſublimia fronte
Tecta, quid ablotas ſplendenti fonte plateas
Commemorem? fora quid dicam? quid templa recenſeam,
Atria cœlicolis, & dignas regibus aulas?
Vrbs cœlo, & ſuperûm rectori chara ſupremo.

Salue] Initium commendationis ſumit à Tiguro urbe, quæ primas partes inter Heluetios obtinet. Hodie Turregum, ſeu Duregum appellitant ineptius. De conditoribus eius, quod uaria traduntur, libenter tacemus. Vrbs eſt uetuſtiſſima, ſitu admodum amœno. Iacet inter duos monticulos, illo uitifero, altero faciem præbente ſylueſtribus plenam arboribus. Aedificijs pollet, templis, monaſterijs, mœnibus & foſsis. Supernè lacus incumbit limpidiſsimus longus circiter 30. milia paſſuum. Is urbem diſſecans in medio Limagum, quem infra Claronam excipit, effundit. Sternitur pontibus duobus, qui urbem diſſectam denuò cōiungunt. Tigurinorū meminit Cæſ. in 1. Strab. in 7. & Florus Epit. 65. Belligere celeb. gl.] Periphraſis Heluetiorum. Nulla ſat.] Res domi foriſq; Tigurinorum geſtæ tantæ ſunt, tamq; eximiæ, ut breuibus numerari haud queant.

Quas

Quas lector si scires, uideres poetam nostrũ hoc loco nihil minus egisse quàm poetam, quorum hominum est, pro tempore res supra meritum extollere. Viuenti] Fluenti, nullum uitæ certius signum (inquit Erasmus) quàm motus, unde flumina quoq; dicimus uiuentia. Vitreoq;] Claro, liquido. Gurgite] Tapinosis. Quid ablotas] Mundicies uicorum in ciuitatibus & amœna est & salubris. Recenseam] Synæresis. Vrbs cœlo] Commendatio à religione. Nam Deus non diligit, nisi se diligentes.

Accede ô memoranda meis Vrsina propago
Carminibus, gens Andino benè digna cothurno,
Mæoniaq; lyra, & Phœbi laudanda camœnis.
Vrbs actis prudens, urbs tot regnata per annos,
Tot populis, tot castellis, tot & arcibus altis.
Vni qui nobis cunctando restituunt rem.
Hanc Arola undosus, Rhodanoq; fugacior amnis
In circum lambit, scopuloq; immurmurat unda.
Aspice Dædalios circos, Rhodiasq; columnas,
Et labyrinthæum rutilis uicinius astris
Templum horrendum, ingens: non illud Mausolæum,
Sed neq; Pyramides, Memphitica marmora uincent.

Accede] Berna, seu mauis Arctopolis (nam Vrsus illi nomen indidit) urbium Helueticarum potentissima, propter latam iurisdictionẽ: sex enim & uiginti habet extra muros conuentus. Conditam ferunt à Bertoldo duce Zeringo. In locũ est porrecta bene longum, cui est imposita, & ab Arola fermè tota concluditur, tanquam à fossa profundissima. Aedificia habet mirabiliter extructa, nam licet tutum circuire sub porticibus cameratis totam ferè urbem etiam pluuiosissimo tempore. Templum ornatissimum. Viros alit robustos, laboriosos, bello & paci accommodissimos. Andino] Vergiliano. Is enim Andinus uates dicitur, à pago Andes, ubi natus perhibetur. Non longè distat à Mantua, ut Donat. inquit, in uita Verg. Mœoniaq; lyra] Carmine Homerico. Mart. sic, Perlege Mœonio cantatas carmine ranas. Phœbi] Apollinis, cuius epitheton Phœbus est peculiare, nam purum significat. Vrbs actis prudens] Laus à prudẽtia, sine qua uirtute nemo quicquam probè agit. Quare meritò dicitur reliquis uirtutibus quasi lumen præferre, atq; demonstrare uiam. Vrbs tot regnata per annos] Innuit urbis ætatem. Ferunt autẽ fundamenta eius iacta anno Salutis nostræ 1191. Mense Maio, Henrico sexto imperatore. Vni qui nobis] Ennij uersus ad rem poetæ deflexus. Fuere enim Bernates olim cunctatores, minimeq; temerarij, unde tantum nacti sunt imperium. Rhodanoq; fuga] Oppositum autores dicunt. Sed de Arari, non de Arola comparatio est apud illos. Dædalios] Artificiosos, loquitur autem poeta de templo & area ante templum, deniq; de uniuersa urbe, quæ ex lapide quadro ferè tota facta est, prębente materiã copiosè, qui ad imum urbis est, monte sectili: cęterùm non credo talem urbis situm esse terrarum orbe, qualis est Berna. Arola enim (ut dictum est) tam profundum habet alueum, ut locum, cui imposita est urbs, quiq; ipsum flumen, à meridie, ortu, ac septentrione circumdat, montem fecerit. Dorsum longũ est ad mille plus minus passus, trium platearum, sed latissimarum, per quas ita amnis ab occasu, nempe Isthmo, qui continenti adiungitur, immittitur, ut per omneis non modò plateas, sed etiam domos meet, omneis sordeis abluens. Rhodiasq; columnas] Id est, moles tales, qualis erat colossus solis Rhodij inter septẽ orbis miracula habitus. De quo Plin. lib. 34. Labyrinthæũ] Id est, tam mirè effigiatũ, ut labyrinthus credi possit.

Horrendum]

Horrendum] Venerandum. Verg. in 7. Horrendum syluis, & religione parentũ. Mausolæum] Mausoli sepulchrum, quod condidit Artemisia uxor, postquàm regem oppetijsse cognouit. Opus id, ut esset inter septem miracula, eiusdē artifices fecêre: teste Plin lib. 36. Versus est spondaicus. Pyramides] Pyramides, moles sunt maximæ, ita constructæ, ut è lato in acutum tendant. De quibus cur sint erectæ Plin. ita scribit lib. 36. Dicant obiter pyramides in eadem Aegypto regum pecuniæ ociosa, ac stulta ostentatio, quippe faciendi eas causa à plerisq; traditur, ne pecuniam successoribus, aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset ociosa. Ioachimus meus parum ab his differre existimat turres, quas templis tantis quandoq; sumptibus Christiani adnectunt. Memphitica marmora] Regibus apud Memphim, quæ quondam fuit Aegyptiorum regia, urbs magna & populosa, erigebantur pyramides maximæ. Vide Diodorum Siculum lib. 2.

Tertia Luceria est, summa dicenda camœna,
Prima salus nostri imperij, miserata labores
Suiciæ & Vrorum, trepidantisq; agmina syluæ.
Non Leopoldi iras timuit, non Sueuica bella,
Pannoniæq; minas, uicos imitata superbos
Auxit opes, nomenq; suum, famamq; perennem:
Primaq; cum primis sua fœdera iunxit amicis,
Quodq; à luce datum uenerabile nomen haberet,
Non oblita, dedit uireis, crescensq; leuauit
Imperium, duxitq; suis, & fœdere uinxit.
Ergo quæ tribus est uicis unda, hæc eadem illi est,
Et nomen commune tenent, quod sylua repingit.

Tertia Luceria est] Luceria (cui nomen uel à luce uel antiquissima Samnitiũ urbe, quæ & ipsa à luce dici uideri potest) situm obtinet planum, collibus à tergo circumseptũ & sinistra. Ab his mœnia sustinentur, & turres altissimæ. Frontem amplectitur lacus, dextram fossæ aquosæ cum planicie altissima. Prospectāt hæ duæ partes montes tam altos, ut nubes uideātur tangere. Lacus Vrsam nunc uulgò Rusam fluuium initio statim oppidi fundit, à quo ipsum oppidum scinditur medium. Pontibus tribus, & longitudine, & quòd undiq; tectæ sunt, conspicuis, mirificè adornatur. Ex his longissimus ad superius collegium ducentos penè passus extenditur. Vnus porrò nudus oppidum quàm breuissimè nectit. Viros edit animi magnitudine præstantes, ingenia uerò non pœnitenda. Summa] Magna hoc loco, non ultima, ut apud Horat. unde hæc sunt uerba. Prima salus] Hoc ideo dictum, quòd Lucerini primi fuêre, qui isto fœdere cum tribus pagis, ipsis opem tulerunt contra impetum ducum Austriæ. Cur autem id fecerint, causa fuit, quod malè defendebantur à nobilitate ipsis præfecta. Habebant enim tunc temporis tres pagos maximè infestos. Argumento est turricula, hodie dicta *Seburg*, ubi Lucerini continuas habuisse custodias dicuntur. Deinde pali in lacu, ne quis nauigio posset adire, infixi, atq; ab uno, in littus oppositum extensi. Vestigia adhuc uidentur. Non Leopoldi] Ducis Austriæ. Is Lucerinos, postquam fœdus cum tribus ciuitatibus Syluanis percusserant, bello aggressus cum quater mille equitibus, peditibus innumeris apud Sempachium oppidulũ ditionis hodie Lucerinæ oppressus perijt. Vicos] Vriam, Suitiam, & Syluaniam. Superbos] Nobiles, præstantes. Primaq; cum primis sua fœdera iunxit] Opinionem sequitur quorundam, qui putauerunt fœdus quatuor ciuitatum Syluæ (ita nos appellamus) primum fuisse. Quodq; à luce datum uenerabile] Poeta sequitur antiquā uulgi prolationem, qui Luceriam adhuc Luceri

accentu

accentu in prima syllaba posito, pronunciant, cùm nunc Lucernam uocitent uulgò. Et sanè Lucerna abiectum uocabulum est, quod Verg. neutiquam dignatus est heroico uersu, quia à primitiuo defecit. Sciolus aliquis & historiarum imperitus nobis ex Luceria nobili nomine Lucernam fecit ignobile, indignum uiculo uocabulum, nedum nobilissimæ urbi. Leuauit] lauit. Ergo quæ] Lacus enim (de quo antè dictum est) tam patet, ut omnes has parteis attingat, tametsi procul à lese d. stant. Syluania namq; abest à Luceria miliare Germanicum, Suitia tria, quatuor Vria. Et nomen] Nominantur enim lingua nostra, *die vier Vualdstet*, Latinè non ita absurdè dicere potes, Ciuitates syluanas.

Vria post ingens Taurisca gente creata
Progenies Gallorum antiqua, per ultima belli
Fortunæq; pericula in has compulsa latebras
Delituit multis annis, ignobile fessa
Ocium agens, donec claris Habspurgius Heros
Ductor in Heluetijs multa uirtute Rudolphus
Surgeret Ausonij precelsa in culmina regni,
Ad ueteres redijt mores, sunt robora prisca,
Atq; eadem uirtus, eadem est audacia membris.
Nemo illa maior bello, nemo acrior armis,
Hæc nostri fons imperij, quæ prima tyrannos
Corripere est ausa, & uolitanti plectere ferro.

Vria post ingens] Vria, nec urbs, nec oppidum, sed communitas est pagorū. Inter quos primus pagus Vetus appellatus ita pollet ædificijs, atq; plateis lapide stratis, ut ab oppido nihil differat, nisi quòd caret mœnibus. Nominis origo est ab Vro boue syluestri, cuius caput Taurisci, à quibus illi uerè initium sumunt, gesserunt in armis. Interiacet montibus, ut non possit adiri uel certè difficulter, nisi aut nauigio, aut per montem Gotthardi periculosissimum. Viros habet prudentes, acres & uerè contemptores animæ, ubi pro iustitia dimicandū est. Taurisca gente creata] Sequitur poeta opinionem D. Aegidij Tschudi Claronensis, ciuis ac affinis sui, qui Vrios Tauriscæ gentis reliquias existimat. Sicut ij hodie, qui ad Carnos sedent, *Steürmarck* uocantur, pro *stiermarck*, antiquissima in Gallis gens, sed multis uexata calamitatibus, & in Italia & in Illyrico, diuersas in sedes, ut Boij, diuersis temporibus dispersi sunt. Sic Vrios in Alpes has uenisse, & lingua Gallica & insignia, taurinum caput, argumenta esse possunt. Habspurgius heros] Nobilissimæ familiæ ab *Habspurg* xiiij. comites fuére, usq; ad Rudolphum hunc, qui Romanorum rex postea electus fuit, ac domum Austriæ tantam fecit. Ille primus illexit in amicitiam Vrios, Suicos, ac Syluanos, porrò quamdiu ille uixit, bene res habuit. Verùm eò mortuo, præfecti eius existimantes uerè subditos, nō fœderatos, tyrannide cœpêre plebem premere, sed inde prorsus expulsi, imperium cum uita amisêre, ut initio descriptionis dictum est. Ad ueterea redijt mores] Id est, rursus bellum sumpsit, ut maiores eius, sed iam Christiani facti à multis annis. Audacia] Fortitudo. Aliàs temeritatem significat, idq; propriè. Fons imperij] Vvilhelmus enim fœderis autor Heluetici, Vrius fuit. Volitanti plectere ferro.] Alludit ad Vvilhelmum, qui (ut diximus) telo Griseterum tyrannum traiecit.

Suicia bellipotens, in magnis inclyta rebus,
Et bello & pace immensos perpessa labores.
Semper in Alpinis toto æuo exercita lustris
Figit apros, certatq; ursis, cursuq; uolanti

Præuertit

Præuertit damas, cogitq; in retia ceruos:
Ocia nulla ſciunt iuuenes, nulla ocia adulti,
Scandere in monteis, & duo uincere cæſtu
Ocia quis dicat, ſtudium hoc ô Gotthica nobis
Terra dabas, quando Italicis te ſuſtulit oris,
Horrendaſq; tulit dux Byzantinus in Alpeis.
Poſt quoq; difficilis omnino exoſa tyrannos,
Arma ſecuta modis Vri Guilielmia miris.

Suitia bellipotens] Suitia ſequitur, unde omnes confœderati commune apud uulgos hodie tenent nomen Suitenſes, uel Suiceri. Pagorum eſt congeries ſicut Vria, interclusa montibus, longè tamen quam Vria, ſitus amœnioris, faciliorisq; aditus. Ducunt autem Suiti (ut uulgi eſt opinio, quam hic poeta ſequitur) originem à Suedis, qui in extrema ſeptentrionem uerſus Europa ſunt (alio nomine Gotbi appellantur) cuius rei teſtimonium non modò noſtræ hiſtoriæ adferunt, ſed & ij, qui uel hodie Suediam inhabitant. Ex quibus ſæpe quæſitum à mercatoribus noſtris, quicquam ne haberent in annalibus, quod argueret expulſos ſanè ex ſua patria in noſtras, uti apud nos creditur, ſedes deueniſſe. De conformitate regionum, morum, naturæ, aliarumq; rerum, ut ſolet, nihil minus inquiſitũ. Aſſeuerârunt omnia, illud adijcientes, miris ſe gloriari modis, tam laudatũ apud omnes gentes populum originem ſibi ferre acceptam. Appellatio eſt á Suiterno quodam populi duce, qui pugna fratre ſuperior plagæ nomen (nam de hoc certamen erat) impoſuit. Quod quidē picturæ iam diu apud Suicos antiquiſſimæ indicant, nedum libri. Mirum aũt in modũ pulchra corpora progignit. Poeta his attribuit ea, quæ Maro 9. Aeneid. priſcis Latinis, & Bapt. Mantuanus Heluetijs in exhortatione principum Chriſtianorum contra Turcas, ubi ſic ſcribit:

Gens fera, contemptrix animæ, conſueta per Alpes
Figere apros, certare urſis, niue candida ſemper
Per iuga ueloces curſu præuertere ceruos
Heluetij, tibi dura acuunt uenabula, & enſes.

Labores] Hos commemorare, librum poſtularet. Ocia nulla] Magna laus. Omnem enim malitiam docuit ocioſitas, ut Chryſoſt. ait. Cæſtu] Cæſtus clauã ſignificat ex corio, quæ plumbũ inſutũ habet, loris bubulis manibus brachijſq; adligabatur. Antiquitùs erat durum certamen cæſtuum, raroq; ſine cæde cōmittebatur. O' Gothica] Hic producit primã de Gotthia, ut diphthongus Gũt exposcit. Dicti enim Gotthi *die gûten*. Qui cum Getis eoſdem putant, toto errãt cœlo. Getæ enim ad finem Danubij ſedem habent. Gotthi autem in Scandinauia regione ſeptentrionali, uelut altero mundo, de qua natione Olaus Magnus Gothus Vpſalienſis epiſcopus uir ſanctiſsimus, elegantem noſtra ætate deſcriptionem exhibuit. Dux Byzantinus] Narſes Iuſtiniani Imperatoris dux. De hac re Leonar. Aret. ſic ſcribit lib. 4. de bello Gotth. Inter hæc ad mille equites ex Gotthorum caſtris aufugerant, magniſq; itineribus Papiam, & alia trans Padum oppida petierãt. Reliqui autem fœdere cum Narſere icto, ſua priuatim aſportantes Italia excedere, ac nunquã aduerſum Romanũ imperium bellum gerere promiſerunt. Libertate tamē retenta, ſine ulla Rom. Imperij ſubiectione. Libro quoq; 2. ait: Gotthos in Alpibus frequẽtia habuiſſe caſtella, & multas arces. Arma ſec.] Hæc res habet hoc modo: Agrianus (quem *Staufacker* nominant) domum contignatã pro more Suicorũ ſumptuoſè extruxerat. Quã, Gryſeterus prætereuectus æquo, ubi diutius cōtemplatus erat, tandē rogauit, cuius nam eſſet? Reſpondit ille nō ignarus tyrannici pectoris, Tua eſt optimè princeps, & mihi conducititia. Abijt tyrãnus. Hic uerò magna percitus ſollicitudine, ne in domũ ſuã uiolenter,

qua

qua erat malignitate (prius nanq; non semel contra alios idem patrauerat) impetum faceret, tristis egit tantisper, dum persuasus ab uxore concederet Vriam, inuentum iri fortasse, quos similis iniuria premeret. Consilio approbato, reperit duos, conueniunt, conqueruntur tyranni iniustitiam, & deniq; coniurant, se aut mortem obituros, aut patriam secum adserturos in libertatem. Quid actum sit, ita palàm est, ut pluribus uerbis nō egeat. Vri Guilielmia] pro Guilielmi Vrij, figuratus sermo, cum synæresi Vri, pro Vrij.

Syluanam gentem, Romano à sanguine cretam,
Quam scindit geminam nemoroso robore sylua,
Quis dignè satis extollat? cui lucidus aer,
Lucidaq; amne loca, & fœcundo gramine campi:
Miles & in iaculis, & longa turbidus hasta:
Libertatis honos, & priscæ gloria Romæ.
Sarnenses arces, infesto sydere natæ,
Ipse tyrannus idem, tua iura Agriane perosus,
Ostendunt; huic est uastæ pius incola eremi
Nicoleos, qui uno & uiginti sobrius annis,
Nil potus esusq; tulit, mysteria cœli
Edoctus, sacro uiuebat corpore Christi.

Syluanam gentem] Proxima nunc Syluania, duplex quidem, superior & inferior, nomen sortita est à sylua interiacente: *Vnderwalden* quasi dicas Inter syluas, non autem à centum syluis, ut quidam somniarūt, sic enim aspirationem acciperet. Multis pagis abundat, montosa prorsus, latissimis tamē atq; fœcundissimis pratis. A' Romanis (ut fama est) inferior pars, quæ *Stans* uocatur, descendit: expulsus ab urbe per seditionem, quos quantum & cultu & fortitudine adhuc repræsentet, nouerunt, quibus mores & gesta Syluanorum sunt comperta. Cretam] Ortam. Verg Quo sanguine cretus, Hortamur. Geminam] Duæ partes enim sunt (ut diximus) & duo conuentus. Ad concilia Heluetiorum duos mittunt legatos, qui tantùm suffragium possunt reddere. In diuidendis quoq; uel stipendijs, uel alijs rebus superior, quod maior est, duas portiones: ubi inferior, unam accipit. Huius pagus præcipuus *Stans* uocitatur, illius *Sarnen.* Miles & in.] Indicat populum esse bellicosum. Turbidus] Pugnax, terribilis. Verg. Et tunc uulo aduersum se turbidus infert. Libertatis] Heluetiæ, pro qua paranda & conseruanda, nihil non subierunt laborum. Romæ] Ad hunc enim referunt originem, uti dictum est. Nihil aūt hactenus egerunt, quo ab illa degenerasse queant redargui. Sarnenses arces] Vicus est *Sarnen*, modò id quoq; relatum, primus Syluæ superioris, unde Sarnensis est deflexum, à quo non procul Landebergius tyrannus arcem habuit cùm arte, tum natura sic munitam, ut de eius expugnatione fermè desperatum esset. Tum uerò succurrit exactio, quam tyrannus, qui Landenbergio successerat, statuit ad expilandum populum, ut uidelicet singuli singulis diebus festis, quos quatuor per annū celebramus, pro facultate aliquid tributi sibi nomine adferrent. Nam dum, diuina tyranno audiente, censum Syluani putarentur adferre, arcem intromissi occupant. Quæ res statim ut ad dominū peruenit, omnibus posthabitis, paucisq; ex ministerio comitatus Syluania excessit. Hæc obiter diximus. Ipse tyrannus] Landenbergius. De hoc ab initio penè dictum est. Huic est uastæ] Nicolaum significat eremitam. Hic quidem natione Syluanus, patre Henrico, matre Hemmanna progenitus, diuino monitu eremum intrauit, uxorem cum decem liberis, quinq; maribus & totidem puellis relicta, ubi absq; cibo & potu humano 21. annos transegit. Solitus fuit aliquando dicere:

do dicere: Longè gratius ſibi fuiſſe, quòd diuina gratia potuerit penitus uxori ſuæ renunciare, quàm quod cibo. Sepultus iacet apud Syluanos in pago, cui nomen *Sachslen*. Vir fuit admodum procera ſtatura, & formoſa. Supra quàm erat ſatis, macie confectus, ut nihil aliud habere uiſus ſit, quàm cutem oſsibus adhærentẽ. Color erat fuſcus, capilli nigri, canicie ſparſim interſperſi. Barba non prolixa, nec multo pilo, ſed in medio bifurcata, Oculi apprimè nigri, & quibus terrore quis potuiſſet, ob uenerandum fulgorem, concuti. Colli, gutturiſq; uenæ, dum loquebatur, nõ ſanguine, ſed aere uidebantur plenæ. Veſte uſus unica & ſimplici, ad talos uſq; demiſſa, Caput ſemper nudum, & nudi pedes. Vocem edebat uirilem, ſermonem tardum. Diſputans de Deo, uidebatur omnia ſacrarum literarũ ſecreta eſſe rimatus, cùm tamen ne literam quidem nouerat. Illud addam: Cellulam eius fuiſſe longam duobus paſsibus & ſemis, latam unius & dimidij, altam, ut capite eius ſummitatem tangeret. Feneſtrenulas hæc duas habuit palmæ latitudinem referentes. Nihil inſuper uidebas, præter humilima ſcabella, quibus haud dubiè pro ceruicalibus utebatur. Hæc adſcripſimus ob eam cauſam, quòd hactenus non uidimus adnotata ab his, qui uitam eius uiri literis mandarunt: quamuis Henricus Lupulus canonicus Bernenſis homo planè doctus nihil penè omiſerit: eius libellum propediem in lucem dabimus. Noſtri poetæ parens cum eo locatus fertur, cum auo poetæ ac eius maioribus bello interfuit. Poeta eo anno natus eſt quando Nicolaus moritur, anno Chriſti 1488. Filium eius cõſulem uidit poeta Syluaniæ, anno à Ieſu Chriſti Natali 1510. In ipſo ſydere natæ] Quia paulo pòſt tyrannidem dirutæ ſunt. Tua iura Agriane] Nouam libertatem, quæ alia adferebat iura, & Agrianum Suicum (de quo antea) uulgò *Stouffacker* uult intelligi. Nicoleos] Attica declinatio, ut *μενέλεως*. Nam Nicolaus, ditrochæus heroico uerſui minus apta erat dictio.

Tugium ab antiquis Heluetiorum gente creatum,
Gens ferri, populuſq; acer, gens ſueta laboris,
Semper in arenti iuuenes exercet arena.
Terra minor reliquis, ſed non tamen infima uirtui,
Dura manus bello, nullo perterrita caſu,
Stat, uelut à rapido quercus non mobilis Euro
Vapulat, inſtructáq; ignara phalange reuelli.
Facta patrum oſtendunt, & monſtrant tempora noſtra
Tuginos acreis, & libertate celebreis,
Sollicitoſq; ſui, natoſq; ad bella Camillos.
Huic ſunt à tergo colles, ſed dextera pingui
Rure uiret, frontem nitida lacus abluit unda.

Tugium ab antiqua] Tugium, uulgò *Zug*, oppidum eſt, cuius frontem cingit lacus, tergum & ſiniſtram monticuli, dextram campi non mediocriter fertiles. Memini à maioribus me audiſſe, longè quondam fuiſſe amplius, quam ſit hodie, ſed unam eius partem ob lacum inſidiantem ſubſediſſe. Extra muros parum admodum habet imperij. Homines producit mirè formoſos, & acres. Tuginorum meminit Strab. lib. 4. & 7. ubi ait, de Cimbris loquens: Cumq; conflatas latrocinijs opes longè ſuis ampliores eſſe uiderent, in Heluetios ſe contuliſſe. Et præcipuè ex eis Tigurinos, & Tuginos ſollicitaſſe. Vniuerſos uerò deleuere Romani, &c. Terra minor reliq.] Eximia laus huius urbis, quod cùm ciuiũ pauciores habeat, cum maximis tamen ciuitatibus Heluetiorum nunquam detrectauit certamen, ſiue aduerſus exteros bellandum eſſet, ſiue ciuili bello opus fuit, unde & præturas exteras, ſuffragiumq; æquum cum maximis habet ciuitatibus, tanquã

prima clasis Romano inter cæteras.Hanc noster poeta semper maximi fecit. Acer] Fortis. Verg. Arma acri facienda uiro. Stat] Comparatio. Euro] Vento quouis. Species pro genere. Vapulat.] Percutitur, impellitur. Phalange.] Ordine. Quid Phalanx propriè sit, his uerbis Q. Curtij lib.4. clarum uidetur. Ipsi Phalangem uocant peditum stabile agmen. Vir uiro, armis arma conserta sunt. Camillos] Fortes sicut erat Camillus, qui urbe à Gallis Senonibus capta ad Capitolium usque, à tergo eos subitò aggressus adeò cecidit, ut omnia incendiorum uestigia (prius enim totam Vrbem igne consumpserant) Gallici sanguinis inundatione deleret. Vide Liu.lib.5. decad.1. & Flor.epit.1. & Plutarch. poeta elegantiæ gratia numerum mutauit. Quemadmodum Verg.2. Georg. Extulit hæc Decios, Marios, magnosque Camillos.

Tu quoque Limagiana graui gens inclyta bello
Et libertatis uindex, temeraria Rheni
Bella teris gladio, dirosque explosa tyrannos,
Culmineque eductas in sydera, diruis arceis?
Plurima maiorum tibi sunt exempla tuorum:
Aspice dissecto Vesania pergama muro,
Quid patres potuêre tui, te equare labores
Maiorum pulchrum est, demptasque ulciscier umbras.
Sunt tibi in ætherio duo numina maxima cœlo,
Inclytus effugiens noctem Fridolinus opacam,
Hillarion Gallus, Pictonæ gloria gentis
Sæpe uocanda tibi, sæpe in tua uota uocanda.

Tu quoque Limag.] Clarona pagus totam ditionem denominat, inter montana iacet altissima. Ingenia felicissima profert. Quod quidem facilè poeta noster comprobat. Et Arbogastus Strub ciuis eius, qui dum in uiuis esset, non mediocre decus fuit academiæ Viennensi. D. Aegidius Tschudi insigne ornamentum huius seculi, unà cum fratribus & tota illa familia poetæ nostro fauentissima. Adde his D. Henricū Schulium Nephelinū poetæ ex sorore nepotem, in rebus Mathematicis non mediocriter eruditum: sed ad alia transeo. Limagiana] Claronensis à Limago, qui apud eos oritur. Temeraria Rheni] Oppositi sunt Claronēses Rheno ad Sarunetes ac uicinos populos Estiones. Libertatis uindex] Explosit enim tyrannos, ac arceis quas septem eminentissimas fortissimasque habuit, disiecit. Eductas in syd.] Hyperbole est. Verg. Fluctusque ad sydera tollit. Aspice dissecto] Pugnam significat Nephelinam, præcipuam in Heluetiorum prima libertate. in qua hi populi contra Claronenseis suos miserunt exercitus, Dux Austriæ, Scaphusia, *Vuintertur, Kiburg.* Doggij, Ceisani ad lacum Venetum. *Veldkirch* Domini ex *Thorberg, Raperschwil, Grûningen, Vtzna* & Vesenium, oppidum eis ob propinquitatem inimicissimum, quod quidem hoc bellum excitauit. Cæterùm in ea pugna tria milia hostiū, præter eos qui in lacu Riuario submersi sunt, ceciderunt, quindecim milia contra minus mille uiros commissi. Hanc pugnam poeta, ut uix credibilem, heroico carmine iuuenis olim luserat, sed certis de causis non edidit. Obiter autem hic notandum, poetam nostrum Claronensem uocari à patria. Glareanum autem à familia, atque à paterna domo à Glarea, *am stein acker.* Vesenia pergama] Mœnia oppidi Vesenij, quod hodie *Vuesen*, nunc tamen dirutum, est aūt ad ostia lacus Riuarij, quem hodie Vualenses nominant à Rhætis, qui olim eum occuparunt, sic dictū. Vt oppidò eleganter disserit D. Aegidius Tschudi in Rhætiæ descriptione cap.7. Situs oppidi *Vuesen* commodissimus ac amœnissimus olim fuit. At nostra tempestate in angulum satis angustum uicus magnificus

magnificus est, ad oppidi formam, sed absque muris. Pulchrum] Imò pulcherrimum. Non enim est quod magis dedeceat, quàm degenerare à suis, ubi quid ab eis optimè & cum uirtute gestum est. Numina] Patroni. Inclytus effugiens] Diuus Fridolinus Claronensium patronus in Hibernia natus dicitur è stirpe generosa ac prædiuite, patria relicta urbem petijt Pictauiensem diuertens ad diui Hilarij basilicā. Mansit illic tandiu donec uisione monitus est ab Hilario, ut inde abscederet. Venit itaque longissimo itinere ad insulā Rheni, in qua hodie Sequanium oppidulum est à Sequanis, ut suprà dictum est, nominatū, quamuis ipsum in medijs Rauracis iaceat. Ibi plurimis annis in Dei seruitio peractis obdormiuit. Vixisse Sequanij uidetur anno à Iesu Christi natali quingentesimo, ut ibidē in magnifico templo, sacris uirginibus consecrato legitur. Noctem opacam] Hiberniam aut Scotiam innuit. Hillarion Gallus] Præclarus hic fuit theologus, & episcopus Pictauiensis, de quo lege Hieronymum in Catalogo illustriū uirorū. Poeta primam epenthesi produxit τοῦ λ. Et in on magis quàm in us, quia in Gallus sequebatur eadem terminatio us.

Rauriacas arceis, Augustaq; limina Rheni,
Heluetiæ muros, & inexpugnabile uallum,
Quo pede dicendi, quo plectro, quáue camœna
Sat dignè extollam? non si mihi Tullia uerba
Delius inspiret, Musisq; ad transtra uocatis,
Tantillum laudis possem: salue optima mater
Indigenis Basilea tuis, urbs inclyta fama,
Vrbs Troia, Thebisq;, & multis notior astris:
Tota quidem splendes, & te tibi pulchrior ipsa es,
A planta usq; caput: tu nostri portusq; apexq;
Imperij: tu totus honos, non indiga laudis
Fucatæ, semper studiorum dulcis alumna,
Massiliam referens, doctasq; academia Athenas.

Rauriacas arces] Basilea urbs episcopalis præclara, & ampla, omnibus modis ita commendabilis, ut parem inueniri facilè, haud credam: situs est namque iucundus, longus & oculis mirificè blandiens undique prospectus, ædificia magnifica, templa atque monasteria multa, dulcissimi fontes, cœlum saluberrimū, mira omnium rerum exuberantia. Rhenus urbem disterminans, ponte tamen iterū connexam: homines ciuiles, Resp. optimè instituta. Et, quod erat initio dicendum, uniuersitas uiris eruditis plena, à qua non mediocrem laudem obtinet apud exteros. Sed nec minorem ab arte impressoria, ut ex qua innumeri tam boni libri, tam elegantes, tam repurgati ab omnibus mendis, tamque reip. Christianæ conducibiles in lucem iam non multo antè prodierunt, & quotidie prodeunt. In qua quidem re Erasmus ille Roterodamus uir ex omni æuo incomparabilis, & rei cōmuni Christianæ (nihil enim dubito) natus, haudquaquam sua laude fraudandus est, utpote cuius opera effectū, ut plerique hi libri cùm exhibiti sint, tum emēdatiores, conspicuique magis exhibiti. Beatus autem Rhenanus quantum in hoc negocio laborum impendat, uel orbi cognitū. Hunc equidem hominem commendarem pro doctrina singulari, pro linguarum cognitione, pro instigandi studio ad bonas literas, & sacram Christi philosophiam, pro candore, pro humanitate & probitate, ac denique pro exactissimo iudicio in re literaria, nisi id fecisset iam olim fama, qua per totum penè Christianum circulum eius nomē defertur. Habet hæc urbs etiam indigenas, à quibus plus quàm illustratur, ut D. Ludouicum Berum theologum, Amorbachios trilingues, Copum alterum nostri tem-

poris (ut Erasmus inquit) Hippocratem. Percussit autem fœdus perpetuũ cum Heluetijs ob defendendam & iustitiam & libertatem. Superius quoq; de hac diximus. Nomen habet regium, Βασιλεύς enim rex est, Βασιλεία regnum. Augustaq; limina] Allusio ad Augustam ueterem. Muros] In Heluetiæ enim penè finibus est. Non si mihi] Hoc dicit, etiamsi Apollo Ciceronis mihi infunderet eloquentiam, & Musæ labori meo adsisterent, tamen ne minimum quidem laudis efferre possem, prout Basileæ requirit magnitudo. Delius] Apollo, in Delo insula maris Aegei. De qua Verg. lib. 3. Aen. Ad transtra] Ad labores, ad opus nostrum. Transtra sunt nauium tabulæ, in quibus sedent remiges. Verg. Vigilate uiri, & considite transtris. Indigenis] Incolis. Indigena opponitur aduenę, significatq; inde genitum. Vrbs Troia] Troiam Hom. & Verg. cecinerunt. Thebas Statius. Et te tibi pulchrior] Superlatio. Ouid. Iam se formosior ipse est. De Adonide. A' planta usq; ad caput] Adagiũ. Eo utimur rem totã significantes. Fucatæ] Id est, adumbratæ uerborum lenocinijs. Massiliam] Ciuitatem Narbonensis Galliæ. Respicit poeta nimirũ ad hoc, quod Strabo dicit de Massiliensibus lib. 4. Eos uidelicet rem urbanam per optimates, & aristocratiam regentes, omnes legum æquitate superasse. Doctasq; academia Athenas] Vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortę, atq; in omneis terras distributę putantur, inquit Cic. pro L. Flac. Ibidem Massilia commendatur magnopere.

Gentis Auentinæ decus, & suprema potestas
Gloriaq; illustris, prædonum uirga Friburgum
Ausim num tenui laudes tibi fundere filo?
Illotis manibus, citharaq; sonante ululatum?
Sed iubar excellens, magnarum curia rerum,
Parce humili plectro, belli memorabile fulmen,
Irascensq; aries muris, obiectaq; moles
Ordinibus, uolitansq; hosti catapulta furenti.
Sedula Berchtoldi Ducis alti cura Zeringi
Te, uelut Arctopolim, fatis fœlicibus urbem,
Aedificârat, ubi hos squallenti uiderat ora
Collicolos, loca nascendis aptissima muris.

Gentis] Friburgum nostrum idem princeps condidit, qui & Bernam, situm est in ultima penè Heluetia occidentem uersus, urbs munita non tam hominum operis, quàm natura loci. In montis enim radicem adsurgit, cui subest amnis Sana: superne cacumine montis protegitur: in primis uerè prudentiam uirorum cõsilio, in quibus tamen Falco eques auratus & eius urbis consul, facilè primas, dum uiueret, tenuit: cuius equidem mentionem eò facio lubentius, quòd & doctus erat, & eloquens, quodq; tam unicè Glareanum nostrum amauit, omnesq; doctos, ut uel hinc liceat hominis conijcere prudentiam. Auentinæ] Friburgum Auenticum dicitur hac de causa, quòd sit Auentici oppidi, capitis olim (teste Corn. Tacit. 17.) Heluetiorum uelut colonia. Eius & Ptol. lib. 2. meminit. Prædonum uirga] Quia ea Heluetiæ pars quæ inter Friburgum ac Geneuam iacet, sæpe infamis suis latrocinijs à Friburgensibus ac Bernadibus, quantum in ipsis fuit, purgata. Illotis manibus] Prouerbialiter dictũ in eos, qui uel audacius, uel parum instructi rebus his, quibus oportuit, negocium inuadunt. Curia] Appositio: curia locus est, ubi senatus Reip. curam, à qua & nomen usurpat, gerit. Cicero: Extincto enim senatu, deletisq; iudicijs, quid est, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere possimus. Belli memorabile fulmen] Ita Sciplones quoq; duo, belli fulmina ab Ennio nuncupantur. Et Virg. lib. 6. Aeneid.

Duo-

Duo fulmina belli Scipiades. Irascensq́ aries] Aries machina bellica, qua uete res muros diruebant. Tribuit ei inanimatæ affectum, cum dicit irascens. Catapulta] Catapulta iaculum celere, uel sagitta secundum Nonium. Loca nascendis aptissima muris] Locus enim is accommodatus urbibus extruendis, quem natura etiam ad tuendum formauit.

Vrbs, quam Roma simul sociam, Treuerq́ sororem
Appellent, Salodorum ingens, te scindit & ambit
Ipse Arola, en tibi sunt sacris Thebæa sepulchris
Corpora, quæ quondam è Nilo Memphiticus heros
Duxit in hoc Vrsus cœlum, dum uita manebat,
Martyrij ut palmam, & dignos heroe triumphos
Acciperent omnes pro chari nomine Christi.
Accipe quod uolui breuiore dicere uersu;
Vrsinum seruas morem, fortissima bello
Pectora habens, nulloq́; unquam perculsa timore,
Vt Romam factis æques, uincasq́; sororem.

Vrbs quam Roma] Si ciuitatibus laudem parit uetustas nullam uel Galliæ uel Germaniæ dicere ausim, exceptis Treueris, quæ parem cum Salodoro nostro commendationem mereatur. Ferût enim conditā esse, nō multo post Abraami tempora. Visuntur hodie argumēta antiquitatem planè indicantia. Situm est ad nostram Arolam, cōtentum planicie, ualidissimis cinctum mœnibus. Viris præstat huiusmodi, ut à quibus in prælio animum concipias uel ignauissimus. Sororem] Treuerorum urbem, & Salodorum sorores uocat, quod ijs simul fuerunt temporibus, cum nullæ adhuc aliæ ciuitates uel per Galliam, uel per Germaniā forēt extructæ. Treueri per secundam uocalem duabus prioribus syllabis, à nominatiuo Treuer, & est diphthōgus eu. Est enim Treuen, minari Gallica lingua: unde Treueri dicti, quasi minaces. De his ac similibus in et nominibus, multa poeta noster in Annotationibus in Lucanum ad illum uersum ex primo Pharsaliæ, Tu quoq; lætatus conuerti in prælia Treuer. Est enim prima diphthongo longa, quam quidam malè corripiunt. Tibi sunt sacris Thebæa] Nam Vrsi, & sociorum eius, qui ex Thebaide Aegypti cum diuo Mauricio proficiscētes, post Mauricij martyrium Salodorum uenerunt. Ibi tùm præses erat Hyrtacus nomine. Huic à Maximiano imperatore continuò mandatum, ut sanctos uiros uel ad idololatriæ cultū adigeret, uel tolleret è medio. Verùm hi firmati in Christo cunctis præ ipso contemptis martyrio coronati sunt. E' Nilo] Ex Aegypto, cuius fluuius est Nilus. Memphiticus] Aegyptiacus. De Memphi suprà dictum. Palmam] Victoriam, cuius palma signum est. Ratio datur à Gell. lib. 3. Vrsinum seruas morem] Apostrophe ad ciuitatem. Aequesq́ sororem] Treueros. De qua ciuitate Ausonij uerba subscribam:

Armipotens dudum celebrabere Gallia gestis,
Treuericæq́; urbis solium, quæ proxima Rheno
Pacis ut in mediæ gremio secura quiescit,
Imperijq́; uiros quòd alit, quòd uestit & armat,
Læta per extentum procurrunt mœnia collem
Largus tranquillo perlabitur amne Mosella,
Longinqua omnigenæ uectans commercia terræ.

Subticeam'ne tuas piscosa Scaphusia laudes
Conspicuum Heluetiæ sydus, bene digna camœnis
Gloria Teutonicæ Germano in litore terræ.
Vtilis & bello, uincendoq́; utilis hoste.

Quam propius liquidi facies nitidiſsima Rheni
Alluit, hic rapidus refluente in gurgite uortex
Cernitur, Euripum referens, Scyllæq; uoracis
Latratus, hic unda alti de uertice montis
Lapſa ruit præceps, ſterilemq; eructat arenam
In circum, ſurſumq; uolans portendere nubem,
Aut nebulæ ſpeciem, & cœlum pulſaſſe uidetur.

Subticeam'ne] Scaphuſiam à ſcapha dictã, non ab oue (quamuis uſus ſic obtinuerit) ſuprà retulimus. Sita eſt ad Rhenum in littore Germanico, Heluetiæ tamen ponte coniungitur. Omnium rerum mirè exuberans, nec poſtrema in Heluetic is urbibus ſiue pace, ſiue bello. Eo autem territorio complectitur, cuius nec Bacchum pœniteret, nec Cererem. Piſcoſa] Vix alia eſt urbs ubi ditius eſt forũ piſcatorium. Hic] Sub Scaphuſia circiter 3000. paſſuum, maior Rheni cataractis eſt, id eſt, ex alta decidens rupe aqua, magnum naturæ miraculum, ut planè mirer cur Plin. ac Corn. Tacitus nihil de eo ſcriptis prodiderint, cum oculati, ut dicitur, teſtes Galliæ ac Germaniæ fuerint, medius Rheni cataractes eſt ad *Louffenberg*. Tertius ad *Rhinfelden* 12000 paſſuum ſupra Baſileam. Euripum] Euripum ſignificat, qui pons maris eſt inter Aulidem Bœotiæ urbem, & Eubœam inſulã, cuius meminit Strabo lib. 9. & Plin. lib. 2. Et quorundam tamen, inquit, priuata natura eſt, uelut Taurominitani Euripi ſæpius & in Eubœa ſepties die, ac nocte reciprocantis; tam rapida cõuerſione, ut quemadmodum autor eſt Pomp. Mela lib. 2. uento ac etiã plenis uelis nauigia fruſtretur. Scyllæq; uoracis] Iuſtinus hiſtoriographus de Scylla ſic ſcribit, lib. 4. Vndarum porrò in ſe concurrentiũ tanta pugna eſt, ut alias ueluti terga dantes uerticibus in imum deſidere, alios quaſi uictrices in ſublime ferri uideas, nunc hic fremitum feruentis æſtas: nunc illic gemitum in uoragine deſidentis exaudias. Hic unda] Deſcriptio hæc tam aperta eſt, atq; dilucida, ut nulla penitus explanatione ſit opus.

Tarda uenis, ſed grata meo Cellana iuuentus
Concentu, fidibus iſtis, plebs aſpera cultu,
Contemptrixq; animæ, moleſq; obiecta periclis
Suanorum, cui quanquam alti ſunt ardua montes
Pergama, ſtat fortis pro duro dextera muro
Eſt tibi ſimplicitas prudens, moderata poteſtas,
Et quo nil maius, iuſto moderamine ferrum.
Te quoque quis cultu'ue Dei, pietate'ue maior?
Claude meum carmen: potiusq; eris ultima ſtellas
Inter maiores, quàm prima minoribus aſtris.

Tarda uenis] Abbatis Cella pagus, oppidum modis omnibus repræſentans, totam ad ſe attinentem plagam denominat. Intercluditur montibus: Recepta in numerum partium Helueticarũ, anno 1514. cum antea ſocia fuerit, ſed abſq; ſuffragio publico totius regionis Heluetiæ. Porrò alius eſt ordo, ut in conciliis locum habent: alius in omnis libertatis incœptę. Eos nunc referemus, Suicia, Vria, Syluania primum fœdus inierunt anno Salutis 1315. Acceſsit his Luceria quarta pars anno 1332. Tigurum quinta pars 1351. Tugium & Clarona anno dein proximo nempe 1352. Berna octaua pars ſequente item anno 1353. Hæ urbes octo publici conſilij durarunt ſolæ uſq; annum Salutis 1501. Quo anno quatuor urbes, ut cõcilij publici principes creatæ ſunt, Salodorũ, Friburgũ, Baſilea, ac Scaphuſia.

Quanquam

Quanquam longè antè sociæ essent & cõfœderatæ, sicut Abbatis Cella quæ ultimò, anno 1514. pars principalis facta est: à poeta uerò addita est, postea quã reliquas partes iam descripserat. Quare dicit, Tarda uenis. Cui quanquam] Id est quanquam montibus altissimis est circumducta, tamen in his quasi parum confidens, dextra fortitudinem exerceet. Simplicitas prudens] Nihil poterat aptius coniungere, quàm cum prudentia simplicitatem. In hac nanq; synceritas est, in illa boni & mali, & inter se utriusq; discretio. Iusto moderamine ferrũ] Res omnino difficilis homini Christiano inuenire causam, qua iustè belligeret, quòd tota Euangelica doctrina, omnis institutio Apostolica nihil aliud docet, quàm pacem, & charitatem. Vnde magnum tribuit AbbatisCellanæ iuuentuti laudem, quòd bellum non ineat, nisi iustum. Id quòd tum fecit, dum tyrannidis impatientia, non multos ante annos iugum insolentissimi dominij excussit, iustis causis mouentibus, aliquot imperialium ciuitatum copijs graui pugna superatis apud uiculum, quem *Loch* cognominant. Potiusq; eris] Eleganter concludit, AbbatisCellam admonens, uelit potius esse inter Heluetiæ partes (quas angulos uulgò dictitãt, nec sine ratione) præstantiores ultima, quàm inter inferiores prima.

S O C I I.

Haec mea Musa humili uisa est prompsisse camœna
Historiam libans, summas uix tangit aristas.
Sed neq; quid Veragri possint, acerq; Sedunus
Et Leopontini, gens Aegocerotide pelta
Bellipotens, cecini, tria quæ per fœdera iuncta est
Rhæticaq; arua tenet, Sanctiq; potentia Galli,
Durgea quid felix possit, quid Doggia castra
Fortia, quid uallis, quæ nomen ab ansere sumpsit.
Hæc mea posteritas celebret, chariq; nepotes:
Tum, quæ plura uides, nostro non congrua plectro
Subnotet, & parteis singillatim explicet omneis,
Tota mihi cantanda fuit, mea Musa recusat
Hoc onus immensum, uolui tamen illa referre.

Hæc mea Musa] Culpam omnem, quod non descripserit Sedunos & Lepontios socios Heluetiorum. Durgeos, oppidum ad S. Gallum, Doggios, & Sanacasum ditionis Heluetiæ, in Musam poeta reijcit, posteris id qualecunq; futurũ sit negocium committens. Prompsisse] Deprompsisse, simplex pro composito. Historiam libans] Breuiter attingens. Libare, est leuiter gustare. Verg. Et flumina libant. Summas] Verg. lib. 7. Nec teneras cursu læsisset aristas. Veragri] De his superiùs dictum. Quidam eos appellãt hodie Ad S. Mauricium. Aegocerotide] Patronymicum pro possessiuo. Ea gens Capricornum habet in insignibus, qui Græcè dicitur *αἰγοκέρως*. Pelta] Pelta scutũ breuissimũ est in modũ Lunæ iam mediæ, inquit Ser. Poeta pro insignibus ponit. Tria quæ per fœ.] Allusio ad hoc quod uulgò dicuntur *die drey pundt*. Sanctiq; poten. Gall.] Oppidum uocant ad S. Gallum pulchrum, opulentum, & populosum, ob negociationem (bysso namq; uictum quæritat) multis cognitum gentibus. De quo, etsi propter res innumeras foret celebrandũ, parcius dicam, quod Ioachimus Vadianus eius alumnus ipsum elegantissimo carmine illustrauit, uir talis in omni doctrinarum genere, ut quem uel doctissimis quibusq; opponeres: adeò humanus, ut nesciã, an humanius quicquam senserim. Doggia castra] Expressit uulgatam appellationem *Doggenburg*. Quid uallis] Poeta uulgi opinionem secutus dicit uallem hanc nomen habere ab ansere, *Sargans* etenim uocant. Vide de oppido pulchrè

differentem D. Aegidium Tschudi in Rhętia, cap. 22. Sarunetas enim olim eam possedisse uallem à Sara flumine supra oppidum *Sargans*. Et meminit Sarunetum, Plin. lib 3. cap. 20.

Fœta armis regio, fœcundoq́; inclyta partu,
Et semper crescens populus, patiensq́; laborum,
Formicæ uelut Aeginæ, quas crescere in auras
Aeacus aspexit, releuamen plebis ademptæ:
Myrmidonasq́; uocat, nec origine nomina fraudat
Gens nimium potum exhorrens, gens dedita sacris,
Religione uiret, tota est affabilis, alto
Amne sitim leuat, & uictu contenta minuto est.
Fidum iter ostendit plebs officiosa, per Alpes
Tuta uia est, atq; à laqueis defensa latronum.
Nullæ hic insidiæ raptorum, nulla tyrannos
Arx fouet, & nullam timet hic mercator eremum.

Fœta armia re.] Laudes colligit Heluetiæ. Vbi quidem candidum Lectorem uelim admonitum, ne si quæ obuenient moribus hodiernis Heluetiorum contraria, statim mendacij poetã insimulet: nam de ueteribus, hoc est maioribus nostria rem potißimum uult intelligi, per quos imperium nostrum adauctum est. Non enim nescit, quantum hodie alienam ab illa priore uitam agant Heluetij, neq; id semel apud nos deplorauit. Formicę uelut Aeginæ] Similitudine fabulosa, sed decentißima ad crescentem hunc populum indicat. Fabulam lege apud Ouid. lib. 7. Metamorp. Aeginæ] Insulæ Atticæ ubi regnauit Aeacus. Crescere in au.] Mutari in homines. Plebis ademptę] Scilicet peste à Iunone immissę. Myrmidonasq; uocat] Aeginenses, inquit Strab. lib. 8. Myrmidonas appellatos, nõ quomodo in fabulis canitur, ut ingenre inualescente pestilẽtia formicæ Aeaco precante in homines uersæ fuerint, uerùm quia formicarum more terram fodientes ad petras transportarent, ut agricolandi materiam haberent, fossas'q; incolerent, ne latericiam facere atq; ædificare cogerentur. Formicæ Græcè μύρμηκες, unde Myrmidonum appellatio. Gens nimium po.] Sciens nimirum Plinianum hoc: Cicuta uenenum est homini, cicutæ uinum. Quasi dicat uinum citra modum sumptum, uenenum esse præsentißimum, quum ueneni sit uenenum: sic Politianus. Plin. legit in Miscell. In primis autem illud Pauli, μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία. Gens dedita sa.] Mirum quantũ simplicitas in homine Christiano commẽdetur, atqui tam simplices Heluetij, ut etiam ab Erasmo sint ab ea uirtute commendati: cõsentaneum igitur uerò, ipsos non admodum malè Christianos esse, & proinde Religioni quã maximè addictos. Tota est affab.] Humana erga peregrinos, sic enim intelligitur. Qua quidẽ in re nescio, an sit alia gens præcellentior. Et uic. cont. mi.] Pro laboribus minuto, neq; delicato, sed simplici: de quare ita scribit Chrysost. Vilis enim mensa & tenuis, sanitatis mater est, & eam propterea medicorum pueri ita nominauerunt, non saturari quidem uocantes sanitatem. Cibi namq; penuria sanitas est, minus uesci, sanitatis matrem appellantes. Ostendit] Scilicet peregrinis. Tuta uia est] Id quod non tam apud nostros est communi uerbo celebratum, quàm apud exteros, quo dici solebat: Adeò tutam Heluetiam, ut auro ne publicè quidem gesto struerentur insidiæ.

O nimium felix patria, ô dignißima laude,
Si quod maiores duro pepêre labore,
Imperium serues, libramq́; sequare bilancem
Virginis Astrææ, timeat sua dona Cupido,

Imperium

Imperium pia simplicitas regat, & bona uirtus.
Iura ferat senior, uenabula læta iuuentus
Dura acuat, subigitq; ferox in cote sarissas.
Papa tibi & Cæsar, duo lumina maxima mundi,
Ante oculos sunto, solem illum, hunc dicito lunam:
Papa caput mundi, uerus pater Vrbis & orbis,
Sol uerus, reliquas stellas illuminat omneis,
Præcipuè lunam, quæ cætera lumine uincit
Sydera, ceu superat reliquos molimine reges
Magnanimus Cæsar, belli inuiolabile fulmen,
Totius orbis apex, hominumq; suprema potestas.
A' Christo positus, cui longo seruiet æuo
Sol oriens, solq; occiduus, polus Auster & arctos,
Hos sequere autores, rerum dominosq; patresq;.

O' nimium fe.] Peroratio adhibita admonitione. Libramq; sequ bil.] Allusio ad iustitiæ imaginem, uti hodie pingitur. Virginis Astrææ] Iustitiã antiquitùs uocabant Astræam, eamq; scribunt, ut apud Ouid. legitur lib. 1. Metamorph. terras reliquisse postquam à uitijs hominũ sunt occupatæ, atq; in cœlũ migrasse. Quod quidem Lact. ille Firm. ait lib. 5. non prorsus poetica fictione, sed pro uero habendum, rationem licet ab eadem inquiras. Cupido] Optimè dicit, timeat. Nam nihil nostræ patriæ potest accidere pestilentius, quàm pecuniæ nimia cupiditas. Et hæc est alterum è duobus, quæ omnem remp. subuertũt, alterum ambitio. Iura ferat se.] Id est Senior remp. curet. Venabula læ.] Id est, iuuẽtus tractet arma, quemadmodum Romulus primus rex Rom. remp. suam instituit, ut uidelicet iuuentus in equis & in armis, ut Flor. ait, ad subita bella excubaret, senes penes resp. esset, quos quidem ex autoritate patres, ob ætatem senatores uocabat. Innuit autem poeta prouerbium, quo dici solet: Facta iuuenum, consilia mediocrum, uota senum. Subigatq;] Ita Verg. 7. Aen. Subiguntq; in cote secures. Sarissas] Hastas oblongas, quales Macedones ferre olim soliti sunt. Papa tibi] Papa uocabulum uix poeticum. Verùm qui põtifex creticum facit, qui pes heroico uersu non congruit, quod proximum fuit, & Christianis usitatissimum arripuit. Sumpta est comparatio ex capitulo solitæ benignitatis, uersiculo præterea, Extra de Maioritate & obedientia. Comparatio non omnibus, præsertim hac ætate placens, quòd uita pontificum huic dignitati nõ omnino respondeat. Poeta putat se non esse pontificum iudicem, sed Christum, qui hanc dignitatem dederit Petro ac eius successoribus, Pontifices reddituros rationẽ suæ uillicationis, se hoc scribere de pontificibus quales esse debeant, non quales sint uel fuerint quidam ex eis. Hos sequere au.] Sequendi eatenus sunt & Papa & Cæsar, dum nihil nec iubent, nec imperant, quod displiceat Christo. Quòd si secus fit, haudquaquam obsequendum. Imò uerò semper habendũ in pectore. Plus nos debere Deo, quàm hominibus. Aliquoties nanque populi simplicitas in hac re perniciosissimè seducitur.

Omnia ad exemplum maiorum pende tuorum:
Omnia perspicienda tibi, tu discito Romæ
Crescentis mores, tetricos imitare Catones,
Aeneadasq; duces, Decios, fidosq; Camillos.
Fabritium, Curium, & contracto poplite Coclem,
Innumerosq; alios, quos commemorare molestum.
Brutus erat nobis, Vro Guilielmus in aruo.
Assertor patriæ, uindexq;, ultorq; tyrannûm:

Sic rogo Scipiadæ sint nunc, fideiq; stupendæ
Attilius, sit qui pacem Pyrrho esse negandam
Appius admoneat: tu regna Aeneia fixo
Contemplare animo, nec gesta illa inclyta temne,
Quin propius sequere & uestigia semper adora.

Tetricos Cat.] Graues & seueros. Duorũ Catonũ, senioris cui nomẽ Censorio, & minoris cui cognomen Vticensi: grauitas pariter atq; integritas uulgò celebratissima quondam fuit, adeò ut è cœlo demissi dicerentur, & ut bellum cum uitijs gererẽt, inquit Erasmus. Vnde adagium sumptum, Tertius Cato: in uiros impendiò tetricos. Aeneadasq;] Romanos ab Aenea descendentes. Decios] Et pater & filius pro salute publica se deuouerãt: ille in bello Latino, autore Liu. 8. dec. 1. hic in bello aduersus Vmbros, Hetruscos & Samnites: quod idem testatur lib. 10. eiusdẽ dec. Fabriciũ] Hic cõsul fuit Ro. omniũ suo tempore gloria & rebus gestis maximus, sed in primis frugalitate cõmendatus, in tenuissima nãq; suppellectili Samnitũ qui tum hostes erãt, munera cõtempsit. Et Timocharem, uel (ut alij) Niciũ pro necando Pyrrho Epirotarũ rege, cõtra quẽ Fabricius tum in armis erat, pecuniã petentẽ, Pyrrho remisit. De hoc & Val. Max. & Gell. meminerũt. Curiũ] Dentatũ intelligit, qui hoc parauit cognominis ab eminentiore dente. Exactissima frugalitatis norma dicitur, & fortitudinis perspectissimũ specimẽ à Val. lib. 4. De eodẽ lege Plura. & Corn. Nep. Cõtracto po. Co.] Is & claudus fuit & unoculus, quæ quidẽ uitia tulit ob fortitudinẽ. Mirabilis fuit eius uiri pugna pro ponte sublicio, ubi unus tot milibus armatorum tamdiu restitit, dum à tergo ponte interciso in Tyberim se demisit, atq; ad suos tranauit incolumis. Eius uirtutem multi autores cõmemorãt, ut Valerius, Cor. Nepos, Liuius, Florus, Seneca, Gellius. Brutus erat no.] Guilielmus Tell, Brutus fuit Heluetiorum, nam uti Brutus Romanæ libertatis fuit uindex & custos, ita Guilielmus Helueticæ, lege de Bruto Plutarchum, Val. lib. 5. & Corn. Nep. & Liu. lib. 1. & 2. dec. 1. Tyrannũ] Syncope. Scipiadæ] Viri fortes, qui patriã augeãt, sicuti Scipiones Romanũ auxerunt imperiũ. Attilius] Attilius Regulus intelligitur, cuius fidẽ Cicero satis superq; explicat in 1. & 3. lib. Off. Sit qui pa.] Corn. Nepos in hæc uerba scribit: Cum de pace Pyrrhi ageretur, & gratia potentũ per legatũ Cyneã precio quæreretur, senex & cæcus lectica in senatũ latus, turpissimas cõditiones magnifica oratione discussit. Quin propius] Statij carmẽ ad finẽ Thebaidos paulum immutatũ. Cõcludens aũt poeta monet Heluetios, ut semper in oculis habeãt Romanos priscos, qui ferè nunq; bellũ gesserũt, nisi causam haberent iustissimã: & cum hoc, quicquid ad uirtutes attinebat, omnibus neruis obseruârunt, à recto rarissimè discedentes.

IOANNI CAESARIO IVLIACENSI, PHYSICO, MATHEMATICO, ET MEDICINAE DOCTORI, GRAECAE Latinæq; linguæ apprimè docto, Henricus Glareanus Heluetius, poeta laureatus, S. D. P.

GAudere plurimum soleo, suauissime Præceptor, quoties in mentem uenit (uenit autem sæpè) tui memoria: cumq; à te, à te inquam homine doctissimo, Græcarum literarum elementa cupidissimè didicisse recordor, incredibile est, quantum triumphem, quantum læter. Vt autem aliquam tibi gratiam, quemadmodum grato discipulo congruum erat, rependerem, uolui tibi meum, de Cæsaris Max. Aemiliani laude, carmen, quod Agrippinæ in conspectu principum Germaniæ, coramq; Cæsarea maiestate, non sine gloria (absit uerbo inuidia) multorumq; hominum admiratione ante biennium ad Doricum tonum demodulatus sum, dedicare. Confiteor tamen ingenuè me longè uinci à tali principe, cuius ego ne umbrã quidẽ cõsectari ualeo scribẽdo, sed quæ potui feci: quid enim ultra, quàm possum, facerem? Vale felix, bonorum studiorum decus. Basileæ Anno Domini M. D. XIIII.

AD

AD DIVVM MAX. AEMILIANVM ROM. IMPERATOREM SEMPER AVGVSTVM, Henrici Glareani Panegyricon.

INclyte Romulidum Cesar, quem summa tonantis
Maiestas mundo statuit pietate uerendum,
Prefecitq; unum diuina potentia rebus,
Qui cum ipso placidè spaciosum temperet orbem.
Quòd tua me pietas, & magnificentia sceptri
Audiat (en cernis) rogito tua numina supplex.
Arsacas Arsacides, & Achemenas astra putabant
Astrologi Persè, Ptolemaeos fama per orbem,
Sparsit in extremam Nili septemplicis undam:
Laomedontea fortunatißimus urbe
Infelix Priamus, Pelopeia ad arua uolabat,
Nomineq; & fama celebris, currenteq; uatum
Materia, quid enim non audet Graecia mendax?
Cecropis & Thesei quàm clarum nomen Athenis,
Antiochiq; Syrus, nullo delebile saeclo.
Proinde haec uana abeant, ne tempora perdere dicar
Verborum longa ambage, exorsisq; remotis.
Eia age, Pannoniae celeberrima gloria gentis,
Rex Romane faue, cui longo seruiet aeuo
Sol oriens, solq; occidens, polus auster, & arctos.
Namq; in hyperboreis Tanais qua frigidus undis
In Maeotica abit uada, tu uenerabilis oris,
Famaq; nigrantes celebris tua contigit Indos,
Extremosq; hominum Seres (aut si quid ibi ultra
Priscis ignotum) Solisq; perambulat ortum.
Vesper ubi occidua rorescat frigidus umbra,
Gurges Atlanticus, Tartesiaq; aequora Calpes,
Te celebrant, te commemorant, tua numina adorant.
Nec satis hac tellure, alius tibi quaeritur orbis
Sub pedibus, penè Antipodes noua terra marino
Prensa sinu, cycloq; sub aequatore reposta est.
Ast ubi ab arctoo Boreas uolat horridus axe,
Orchadas inuadens, semotosq; orbe Britannos,
Cimmeriasq; umbras, agitataq; limina bello
Frustra Romulidis, ubi uasto barbara gyro
Gotthia subiungit, caecis abstrusa tenebris,
Tartareas resupina iacens procumbit in umbras.
Nota tua est pietas, & nota uerenda potestas,
Virtusq;, imperiumq;, & Maximus Aemilianus.
Denuq; Marmaricis ubi murmurat auster in oris,
Imbriferas cogens nubes Getulia, Psylli,
Aethiopes, Elephātophagi, & Garamātica proles
Ambigua, et Numidae, Massyli, et corniger Hāmō,
Saepe tuas laudes, saepe audiuère procellas.
Atq;, ut magna magis tua sint praeconia Cesar,
Extendit caudam Lybiae, penitusq; sub aram
Tensa caput coeli, nescit quo sistere detur.
Sed satis ambagū, tibi nunc Germania pugnax,
Et domini herum, & melior famulabitur orbis.
Burgundosq;, Morinosq; tenes, Athesisq; fluenta,
Indomitum Rhenum, sulcosq; binominis Istri,
Illyrios, Vbios, fulgentiq; aere Tribuchos,
Vangiones, hodieq; feros in bella Batauos.
Idq; unum adijciam, quo nil mihi gratius orbe;
Heluetia aeterno Cesar tibi foedere iuncta est,
Gens aquilam, gens terribileis imitata leones.
Nec tibi dedecori Sueui, gens prisca Deorum,
Et dura, & fortis, nulloq; exhausta labore.
Cetera subticeo longum cantanda per aeuum,
Quae gentes, quae regna tibi, quae seruiet aetas.
Semper in Oenotrijs senuisti acerrimus armis.
Pallasq;, ut sceptrum, diuinas contulit artes,
Prudens eloquium, & linguae uenerabile donum,
Tot uarijsq; sonare modis, mihi lingua palato
Haeret, & albentes uir attigit arida dentes,
Cùm nondum tibi gestorum numerauero partem
Tantillam, quid enim praeclare are omnia stirpis,
Quid reliqua enumerē? citius, quàm copia desunt
Tempora, grandiloquo solùm cantanda Maroni.
Nec nisi Smyrnaeo gesta enarranda cothurno:
Illi Parnasi fontes, & Phocidis amnes
Haustibus exorbent plenis, mihi gutta negatur,
Et cyathis uersi', sitiens ego pocula lambo.
Da ueniam (dare nanq; tuum) iustißime Caesar;
Si tua facta minus, maiestatemq; uerendam
Attigero, quis enim tam paucis exprimet autorē
Semper in ore meo regum ueneranda potestas,
Tuq; caput mundi, longos tibi det Deus annos,
Atq; Sibyllinam duplicata aetate senectam,
Cum quo perpetuum regis inuictißimus orbem.

Max. Aemilianus imperator Friderici imperatoris filius, Caroli Quinti auus, perpetua memoria dignissimus princeps: maximus Chsistianae pietatis, ut uix alius, cultor, plurimum bonis ac honestis disciplinis fauens, Germaniam mirē illustrem suo saeculo fecit: ingenia excitauit pauperes iuuit, occasionem ad honesta studia capessenda omnibus dedit. Idem Glareanum iuuenem Colonię Agrippinae honestorum uirorum gymnasij Montani commendatione amplexus,

laurea

laurea coronauit, annulo eximio donauit, In qua coronatione hoc carmen poeta ad Dorium Modum intonauit. Pro cuius explanatione paucula hæc ſcholia ſubiecimus. Arſacas Arſacides] Laudum initium regibus aliarum nationum factum ab ſua cuiuſque natione inquit. At Maxæmiliani imperatoris nomen celeberrimum declarat totius orbis conſenſus. Licenter autem poeta Arſacas & Achemenas in quintam Græcorum declinationem torſit, cùm alij in prima inclinent. Vnde qui accuſatiuus longus erat, hîc corripitur. Sed in barbaris fortaſsis hoc licet. Ordo igitur & ſenſus eſt: Arſacides, id eſt, Parthus reges ſuos Arſacas, & Perſæ aſtrologi ſuos item reges Achemenas aſtra putabant. Ita Aegyptij ſuos Ptolemæos, Syri Antiochos celebrabant, Troiani Priamum, Athenienſes Theſea ac Cecropem. Theſei] Vel ſynæreſis eſt, uel creticus pro ſpondeo. Exorſiſque remotis] Virgilius lib. 2. Georg. Non hic te carmine ficto, Atque per ambages, & longa exorſa tenebo. Pannoniæ] Hungariæ enim rex fuit, quæ olim Pannonia. Namque in Hyperborijs] Oriens deſcriptus. Extremoſque hominũ Seres] Alluſio ad illud 8. Aeneid. Extremique hominum Morini. Veſper ubi occidua] Occidens deſcriptus cum Portugallenſium ac Caſtilienſium nauigatione ſub æquatore ad Indię extrema facta ſub hoc Imperatore, ac magis nunc ſub Carolo Quinto. Aſt ubi ab Arctoo] Septentrionis deſcriptio cum indicio terræ ſeptentrionalis Suetiæ (cuius pars eſt Gothia) Noruegiæ Islandiæ. Quarum omnium nationum noſtra ætate eſt Olai Magni, epiſcopi Vpſalienſis, excellentiſsimi uiri pulcherrima deſcriptio, Venetijs excuſa cum elegantiſsima expoſitione. Quæ nationes portentoſæ magnitudinis ac miraculis refertiſsimæ, maiore ex parte ueteribus ignotæ fuerunt. Denique Marmaricis] Meridies deſcriptus iterum cum Portugallẽſium nauigatione per torridam zonam, qua Aphrica ad Tropicum uſque Capricorni extenta hodie nauigatur, atque in Calecuti cum nobile Indorum citra Gangem Emporium peruenitur. Penituſque ſub aram] Vltimum ſydus in noſtro horizonte uiſu cognitum, de quo Ptol. & Higinius. Fulgentique ære Tribuchos] Mirum eſt hoc nomen ita corruptè legi apud autores, proximè ad ueram denominationẽ accedit Strabo qui Græcè τριβόκχυς uocat, Gallicæ linguæ eſt, *zum dreyen büchen*. Et poeta Elſatiam ac Briſgoeam ſignificari uult. In Latinorum codicibus iam Triboces, iam Tribotes, nônnunquam Tribones, per tres inquam uariatum literas c t & n, reperias. Vt taceam de quantitate mediæ ſyllabæ pro cuiuſque libidine uariatæ. Reliqua uocabula paſsim apud autores obuia, ut Vbiorum, Batauorum, Illyriorum lubentes tranſmittimus. Heluetia æterno] Loquitur de fœdere quod hodie Hæreditarium uocant, ictum inter domum Auſtriæ, ac Heluetios Conſtantiæ â Max. Aemiliano Cæſare, anno Domini 1508. quod adhuc per Dei clementiam durat, magna utriuſque populi felicitate: & ut porrò in perpetuum duret, facit idem Deus in ſecula benedictus, Amen.

DE TVNGRIS ET EBVRONIBVS ALIIS'QVE INFERIORIS GERMANIAE POPVLIS HVBERTI THOMAE LEODII

Commentarius, quo quamplurima ad cognitionem rerum Germanicarum spectantia eruditè explicantur.

DE VETVSTISSIMAE VRBIS TVNGRORVM *& Germani nominis Origine.*

GALLIAE Belgicæ tractum, eum quem ad Septentrionem porrectum, Mosa interfluit amnis & urbs nobilitat maxima, quam hodie Leodium uocãt, olim ab initio indigena tenuit populus, donec Tungri, qui Teutonorum omnium primi in Gallias irrupe runt, ut ait Cornelius Tacitus, transmisso Rheno in has terras uenerunt, quas armis pulsis incolis, occuparas, etiamnum hodie retinent, ubi oppidũ uel condiderunt, uel antea conditum, de suo nomine, Tungros appellarunt, amplissimo quidem murorum ambitu, ut adhuc ueteres indicant ruinæ, & agro feraci longeq; optimo, ad utranq; fluuij Iecoræ ripam, qui iuxta Traiectum oppidum nobile, in Mosam exonerat. Huius etiam mœnia, ut pleriq; uolunt, & nonnulla eius rei uisuntur uestigia, Oceanus alluebat, qui nunc æstibus aduecta arena, ut fieri solet, remotus, quàm longissimè abest, oppidumq; exiguum, subtractis commoditatibus quæ mari proueniunt, reliquit, adorandum equidem non uno nomine Germanis omnibus, quod hic maiorum inter exteras nationes rei primæ omnium præclarissimè gestæ, uetustissimum cernant monumentum quod toties propemodum funditus deletum, linguam, nomenq; parentum abijcere noluerit, ubi denique nomen, quo ueluti in corpus redigerentur, primum inuenêre Teutonea, Germaniq; appellari cœpti sunt. Ante hanc enim Tungrorum in Gallias irruptionem, Germaniæ Germanorumq; nomen inauditum erat, & gens quæ iam dudum hac appellatione terrarum orbi notissima est, nõ uno, sed diuersis censebatur nominibus. Dicebantur enim Teutones, Cimbri, Tungri, Marsi, Gambriuij, Sueui, Vandali & huiusmodi. Tungris aũt ob rem bene gestam, applaudentes iam dictæ gentes, uno nomine aliquam diu se Tungros appellarunt. Verùm cum unius nationis peculiare uocabulum diu omnibus commilitonibus non placuisset, ut suspicatur non immeritò libro primo rerum Germanicarum Beatus Rhenanus, proprium aliud nomen sibi excogitarunt, quo deinde uniuersi appellarentur, insignem prorsusq; uirilem audaciam significans, hoc est Germanos sese cognominarunt, quos postea imitati superioris Germaniæ populi Alemanni dici uoluerunt, uocabuli duntaxat primis literis, significatione nihil differentes. *Garman* enim siue, *German* Teutonorum lingua prorsus uir, *Alleman* uerò totus uir dicitur. Hæc eadem etiam subindicat Cæsar Commentario secundo dum ait: Eburrones, Pæmanos, Ceresos, Condrusos omnes uno nomine Germanos appellatos fuisse. Nec quenquam moueat hic Dominus Aegidius Tschudius aliam ex Strabone adferens Germaniæ nominis originem, nisi idem præstet in Allemannia, Normannia, Marcomannia & huiusmodi alijs in *man* exeuntibus, quæ quàmplurima sunt, ita ut non possit singularitas in Germaniæ uocabulo al

Tungri primi ex Germania Gallias occuparunt.

Tungri oppidum

Germani unde dicti.

legari

legari aut suspicari, etsi sit non parua aut indiligens Strabonis authoritas. Quis enim audiuit Romanos gentibus nomina imposuisse, & nō proprio & commu ni appellasse. Hinc facilè Tungrorum antiquitas colligitur, hoc est diu ante Christum natum Tungros conditos, nam Germania nomen uetustissimum est, & multis ante Iulium Cæsarem seculis auditum, licet in Commentarijs quæ de rebus abs se in Gallia gestis disertissimè conscripsit, Tungrorū nullam faciat mentionem, quod forsan ea tempestate Eburonum nomen præualuerat, & Tungri illorum parerent imperio. Quod autem fuerit ampla & potens ciuitas Ammianus Marcellinus scribit in hæc uerba: Secunda, inquit, Germania ab occidentali exordiens cardine Agrippina & Tungris munita ciuitatibus amplis & copiosis. Plinius quoqꝫ cùm alibi in describēdis Galliæ urbibus, tum trigesimo primo

Fons Tungrorum. huius urbis facit mentionem: Tungri, inquit, ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur, purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumqꝫ ulcia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ad posterum rubescit. Hæc ille: Extat etiamnum hodie inter urbis ruinas hic fons, eamqꝫ naturā habere & mihi probatus est, & uulgus Tungrorum credit. Verum nescio cur medici illi hanc efficaciam abnegent, suæ commoditati forsan consulentes. Præstantes etiam bello uiros habuisse Tungros, ueteres historiæ non semel tradūt, præsertim Tacitus qui Campanum & Iuuenalem primores Tungrorum nominat, qui cum Ciuile Batauo aduersus Romanos arma coniunxerunt. Tungrorum item cohortes duas & quatuor equitum turmas in Italia militasse scribit Vitellij & Otonis temporibus. Iulius Capitolinus item scribit Tausium quendam è Tungris cunctantes

Pertinacis mors. in necem Pertinacis Imperatoris milites, loquendo in iram & timorem adduxisse, & hastam in pectus Pertinacis obiecisse. Nec alibi usquam facilè plura uictoriarum monumenta & trophæa reperies, atqꝫ in agro Tungrorum, quibus scilicet contecta sunt cęsorum corpora. Nihil etenim aliud sunt terrei illi tumuli, qui oppido egresis, quà ad Centrones & Leodium iter est, statim apparent, quam mortuorū sepulchra, Romanis quandoquidem mos fuit ita sepelire, qui in acie conciderant, ut de clade Variana memorat Tacitus: Romanus, inquit, qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscēte alienas reliquias, an suorū humo tegeret, omnes ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mœsti simul & infensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Tungros sub Vespasiano in ditionem acceptos scribit Tacitus lib. 20. Fabius, inquit, Priscus legatus quartamdecimam legionem terrestri itinere in Neruios Tungrosqꝫ duxit, exqꝫ ciuitates in ditionem acceptæ. Libet hic

Auspicatus est apud Tungros imperium Dioclesianus. adscribere historiā, quam ponit Flauius Vopiscus in Numeriano, ut scias temporibus Dioclesiani nondum Christianos Tungros fuisse: Cum Dioclesianus, inquit, apud Tungros in quadam caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans, & cum Druide quadam muliere rationem conuictus sui quotidiani faceret, atqꝫ illa diceret: Dioclesiane, nimium auarus, nimium parcus es, ioco nō serio Dioclesianus respondisse fertur: Tunc ero largus cum Imperator fuero. Post quod uerbum Druis dixisse fertur: Dioclesiane iocari noli, nam Imperator eris, cum aprum occideris. Semper exinde Dioclesianus in animo habuit imperij cupiditatem. Cum autem esset Augustus appellatus, & quæreretur quemadmodum Numerianus esset occisus, educto gladio Arrium Aprum præfectum Prætoris percussit dicens: Hic est author necis Numeriani, & ita Druidis dictū impleuit. Longè lateqꝫ imperasse Tungros oppida ab illis condita declarant, Tungerlo in Aduaticis, & Tungrina supra Namurram, item in Toxandria Tungerlo in comitatu Lossensi, Tungerlo prope Blasacum, Tungerlo iuxta Grauiā, nunc

nunc in uillas abierũt. Visitur Tungris sacellum uetustissimum Herculi sacrum, ut illius supra ianuam effigies ostentat. Hoc fabulantur à Materno constructum in honorem diuæ Virginis, quum Materni ætate nondũ delubra fierent, sed con sistuebat uir sanctus Ecclesias fidelium, uti Apostoli in Asia & alibi: quod non intelligentes indocti, existimarunt illum templa condidisse, qui ne obulum quidem habebat: nec pertulissent Romani eo tempore Tungrorum domini, uirum nouam religionem prædicantem tanta pollere authoritate, ut etiam sacras ædes construeret, quod ipsum nemini, nisi principibus uiris permittebatur. Hæc sunt quæ de primis Tungrorũ exordijs, primaq; Germani nominis institutione, hoc loco referenda existimaui, plura subinde inter scribendum, cum locus admonebit, dicturus. Quod autem Octauia nonnunquam fuerit nuncupata, ueteor ne somnia sint eorum, qui ne oppidi quidem ipsius nomen rectè tenent, nunc Tungrim, nunc Tungarim appellantes, cũ Tungri plurali numero, ut Philippi, Rhemi, Ambiani ab eruditis omnibus & ijsdem antiquissimis nuncupentur. Habes præterea Tungros, non à Troianis oriundos, ut audent multi tradere, sed uerè Germanos & Germanici nominis primi autores, ubi uerò antiquas habuerint sedes, etsi nusquam reperio relatum, lingua tamen Tungrorum arguit eos esse ex his populis qui infra Vbios incoluerũt, ubi uicus *Tungernheim* perdurat, quod Tungrorum patriam Latinè dixeris. Dialectus enim Sicambrorum, Tungrorũ, Menapiorum, Bethasiorum & Masacorum una est, & à superioribus Germanis aliquantum discrepat. Est & alia mihi coniectura ex oppido *Tungerfee*, quod est in Francis orientalibus, qui olim è regione Coloniæ Agrippinæ habitarunt ultra Rhenum, deinde unà cum Tungris eas terras, quas nunc tenent circa Herbipolim, occuparunt, & *Tungernsee*, id est, lacus Tungrorum incoluerunt. *Tungri.* *Tungerheim uicus.*

DE EBVRONIBVS.

Eburones, qui nunc Leodienses appellantur, gente & numero Germanos fuisse testatur Cæsar. Quapropter unà cum Tungris è Germania, uel postmodum Tungrorum exemplo, quòd illis emigrationem fœliciter cessisse animaduerterent, ad Mosam armis sibi quæsisse sedes certum est, latissimosq; fines occupasse, utpote ab Aduaticis, & extremitate Arduennæ syluæ, usque ad Rheni & Mosæ confluentem, à Treueris item usque ad Oceanum, & ferè quantum nunc est Leodiensis diœcesis, tanta potentia, ut Tungrorum nomen aliquandiu obscurauerint, nihilominus tamen quo tutiores in aliena terra degerent, patrocinium Treuerorum, qui Gallorum omnium bellicosissimi habebantur, uolentes agnoscebant. Quomodo autem Germanicè appellati fuerint, coniecturam hanc adducere uisum est non absurdum. E Germania in has terras irrupisse Eburones, iam dixi, fuisse autem rusticam plebem opinor ex nomine. *Bur* enim rusticum, & *Buren* pluraliter rusticos, Germanus dicit. Fuit autem olim & est circa Vuestphaliam gens & terra uetus hodie comitatus titulo adhuc insignis, Germanicè *die Ey* siue *Hey*. Ex hac inquam terra rustici profecti *Eyburen* sunt uocati, qua Eyorum rustici, deinde expuncto y *Eburen* & à Romanis Eburones, quorum nonnulli in ea parte Arduennæ syluæ consederunt, quæ *Eyfelt*, id est, Eiorum campus nuncupatur, longo post tempore ijdem *Ey* siue *Hey*, quum Suevi, Hessi, Franci, Cherusci superiorem Germaniam occuparent, agrum quem hodie *Hegau* siue *Egau* uocant, obtinuerunt. Hæc de Eburonum nominis origine mihi est cõiectura. In horum atq; Condrusorum fines, C. Pompeio & M. Crasso consulibus, hoc est, anno ab urbe condita DCC. ante autem natum Christum circiter quinquaginta tres annos; *Eyfelt.*

Vsipetes

Vſipetes Germani,& item Tenchteri magna cum multitudine hominum, nem
pe cccxxx.milium exagitati à Sueuis peruenerunt,hos Cæſar,qui tum in Gal
lia agebat non procul à confluente Rheni & Moſæ adgreſſus deuicit. Deinde
confecto Britannico bello legiones in Hyberna miſit,in Morinos, quorum ca-
put eſt oppidum Terauana.C.Fabium legatum in Neruios,qui nunc Tornacen
ſes dicuntur.Q.Ciceronem,in Eſſuos,qui circa oppidum Aeth habitant,& paca
tiſsimi Gallorum erant,L.Roſcium,in Rhemis & confinio Treuerorum,T.La-
bienum,in Belgio M.Craſſum quæſtorem,L.Munatium Plancum & C.Trebo
nium legatos,Q.autem Titurium Sabinum,& L.Auruncule͂ Cottam in Ebu
ronibus apud caſtellum Varucam cum una legione,& quinq; cohortibus, quas
Varuca quã alij perperã Vatucam. proximè trans Padum conſcripſerat,hyemare iuſsit. Eſt autem Varuca etiam-
num hodie eius nominis caſtellum haud amplius medio miliari Germanico ab
urbe Leodio diſtans,in medijs Eburonum finibus,in ſumma planicie,ut ex hoc
longè lateq; proſpectus ſit, hoc uetuſtate corruptum, & graui bello, quòd eius
Dynaſtæ circa annum noſtræ Salutis milleſimum tricenteſimũ aduerſus Auen-
ticos geſſerunt,ferè demolitũ,intra paucos annos, uir clarus Raſo à Varuca ſuæ
familiæ ultimus,reſtituit,turrim habet elegantem, & uicum proximum aquis,
pro caſtrorum neceſsitatibus ſatis uberem,quem Alhoram uocant.Commenta
ria tamen Cæſaris communiter,ſed perperam & falſò pro Varuca Vatucam ha-
bent,quæ res cauſa fuit,ut Varuca diu ab antiquitatis amatoribus quæſita,nuſ-
quam reperiri potuerit,donec nuper ego in uolumẽ manu ſcriptum incidi,aliâ
quidem corruptiſsimum,in hoc duntaxat fidele, quod Varucæ nomen integrũ
incorruptumq; ſeruauerit.Eſt præterea mihi liber eorundem Commentariorum
ante triginta ſex annos impreſſus,qui Varucam non Vatucam etiam habet,ut
oſtendi nuper uiro doctiſsimo D.Iacobo Spiegelio,cum ab Heydelberga ad
Haganoam reditum pararet,& me ut ualediceret,inuiſeret. Hæc modo anno-
taſſe de Varuca ſatis uiſum,poſtmodum de ea latiſsimè dicturus.

DE PRIMA ROMANORVM CLADE *apud Varucam.*

Diebus circiter quindecim,quibus in Hyberna uentum erat, initium repen
Ambiorix. tini tumultus ac defectionis ortum eſt ab Ambiorige & Catiuulco Ebu-
ronum regulis.Ambiorigis Leodiorum annales etiam mentionem faciunt, &
uulgari uoce Hambrim Germanicè *Emrich* nuncupant, & illum regem Tungro-
rum dicere malunt,pagumq; ab eo excultum ac denominatũ haud procul à Va-
Hambrou pagus. ruca & urbe Leodio Hambrou oſtentant,Catiuulcum uerò ſubticent. Hi duo
reguli cum ad fines regni ſui Sabino Cottæq; præſtò fuiſſent, frumentumq; in
Hyberna comportauiſſẽt,Induciomari Treuerorum principis nuncijs impulſi,
ſuos in Romanos cõcitauerunt,ſubitoq; oppreſsis lignatoribus, magna manu
ad caſtra oppugnãda uenerũt,cùm celeriter Romani arma cepiſſent, uallumq;
aſcendiſſent,atq; una ex parte equitibus emiſsis Hiſpanis, equeſtri prælio ſupe
riores fuiſſent,deſperata re,Ebutones ſuos ab oppugnatione reduxerunt. Tum
ſuo more conclamauerunt,uti aliqui ex Romanis ad colloquium prodirent, ha-
bere ſeſe quæ de re communi dicere uellent,quibus controuerſias minui poſſe
ſperarent.Mittitur ad eos colloquendi cauſa C.Carpineius eques Romanus, fa
miliaris Q.Titurij, & Q.Iunius ex Hiſpania quidam,qui iam antè miſſu Cæſa-
Ambiorigis ficta oratio. ris ad Ambiorigem uentitare conſueuerat, apud quos Ambiorix in hunc mo-
dum locutus eſt:Seſe pro Cæſaris in ſe beneficijs plurimum ei confiteri debere,
quod eius opera ſtipendio liberatus eſſet,quod Aduaticis finitimis ſuis pende-
re conſueſſet,quodq; ei & filius & fratris filius ab Cæſare remiſsi eſſent, quos
Aduatici

Aduatici obsidum numero missos apud se in seruitute, & catenis tenuissent, neque id quod fecerat de oppugnatione castrorum, aut iudicio, aut uoluntate sua fecisse, sed coactu ciuitatis, suaq́ esse eiusmodi imperia, ut non minus haberet in se iuris multitudo, quàm ipse in multitudinem. Ciuitati porrò hanc fuisse belli causam, quòd repentinæ Gallorum coniurationi resistere non potuerit, id se facilè ex humanitate sua probare posse, quod non adeò sit imperitus rerum, ut suis copijs populum Romanum se superare posse confidat, sed esse Galliæ commune consilium, omnibus Hybernis Cęsaris oppugnandis, hunc esse dictum diem, ne qua legio alteri legioni subsidio uenire posset, non facilè Gallis Gallos negare potuisse, præsertim cùm ei de recuperanda cõmuni libertate consilium initum uideretur. Quibus quoniam pro pietate satisfecerit, habere se nunc rationẽ officij, pro beneficijs Cæsaris monere, orare Titurium pro hospitio, ut suæ ac militum saluti consulat, magnam manum Germanorum cõductam Rhenum transisse, hanc affore biduo, ipsorum esse consilium, uelint ne prius, quàm finitimi sentiant, eductos ex Hybernis milites, aut ad Ciceronem, aut ad Labienum deducere, quorum alter milia passuum circiter L. alter paulo amplius ab his abesset, illud se polliceri & iureiurando confirmare, tutum sese iter per fines suos daturum, quod cum faciat, & ciuitati sese consulere, quod Hybernis leuetur & Cæsari pro eius meritis gratiã referre. Hac oratione habita discedit Ambiorix. Carpineius & Iunius quæ audierant ad legatos deferunt. Illi repentina re perturbati, etsi ab hoste ea dicebantur, non tamen negligenda existimabãt. Maximè hac re permouebantur, quòd ciuitatem ignobilem, atq́ humilem Eburonum sua sponte populo Romano bellum facere ausam, uix erat credendum.

Libet hic paululum digredi & expatiati, uerbaq́ Cæsaris expendere, ubi ait: Ciuitatem Eburonum humilem fuisse, id est uilem, & abiectam, de tota gente intelligendum est, nihilominus tamen secundo Commentario idem autor est, Condrusos, Eburones, Cercsos, Pemanos, qui omnes uno nomine Germani appellabantur, antea in communi Gallorum consilio pollicitos contra Romanos, quadraginta hominum milia se missuros. Oppidum uerò Eburonũ, & Ambiorigis regia eo loco erat, ubi nũc est uicus Eburra, Germanico miliari ab urbe *Ebura oppidum.*
Leodio distans, obscurus & ignotus diu, sed nuper repertis sub terrã sacris quibusdam, ut uocant, reliquijs, & hominum notitię redditus, & factus uenerabilis est, causam autem inibi tunc constituti oppidi fuisse reor, quod inter syluas loco tuto erat, & fines Eburonum, Ceresorum, Condrusorum, Pemanorum, & Tungrorum, quibus imperitabant Ambiorix & Catiuulcus, attingeret, Condrusi au- *Condrusi.*
tem nomen adhuc retinent. Cercsi uerò ij sunt, qui nunc Ripenses appellantur, *Ceresi siue*
ubi arx Cæreium, id est, Cerey, quàm Cardinalis à Marka nuper restituit, & ab *Cerei.*
interitu uindicauit, è cuius regione ultra Mosam uicus amœnissimus est, & admodum amplus Iemeppia, Pemani erant Arduennæ syluæ incolæ, ubi nunc ui- *Iemeppia.*
cum *Pemont* esse adserunt. Porrò non est quod quis apud Eburam murorum reli- *Pemani.*
quias requirat, quandoquidem non muro lapideo, sed cõcisis syluis, ut autor est Cæsar, oppidum muniebatur, nec Galli olim, & multo minus Germani, qui nõ *Forma muri*
oppida, sed uicos inhabitabant, lapide & cæmento suas ciuitates cingebant, sed *Gallici olim.*
trabes directæ perpetuæ in longitudinem paribus interuallis distantes inter se binos pedes in solo collocabantur, reuinciebãtur extrorsus, & multo aggere ue- *Veteres Ger*
stiebantur, ea autem quæ diximus interualla, grandibus in fronte saxis effarcie- *mani uicos*
bantur. His collocatis & coagmentatis, alius insuper ordo adijciebatur, ut idem *incolebãt, nõ*
illud interuallum seruaretur, neq́ inter se contingerent trabes, sed paribus inter- *muris, sed ag*
missæ spacijs singulæ singulis saxis interiectis, arctè continerentur, sic deinde o- *gere munia*
mne opus cõtexebatur, dũ iusta altitudo muri expleret. Qui quidẽ muri in hunc *tos.*
modũ cõpositi, & si ea tempestate deformes non erant, & ad utilitatẽ defensio-

nemq; urbium summam haberent opportunitatem, quòd & ab incendio lapis, & ab ariete materia defenderet, quę perpetuis trabibus pedes quadragenos plerunq; introrsus reuincta, neq; perrumpi neq; distrahi posset, non tamen perpetuò durabilis erat, pluuia etenim & uetustate corrūpebatur, & temporis tractu cariosa sæpe concidebat. Inde non mirum Eburæ nulla superesse murorum indicia, quæ oppidum illic fuisse comprobent. Est autem & *Buren* oppidum in Brabantia nimirum, ab Eburonibus denominatum.

Buren oppidum.

Sed nunc ad Varucam redeamus, ubi Romani Ambiorigis ausu & oratione territi, quæ à legatis audierant, ad concilium deferunt, magnaq; ex his tot causis inter eos cōtrouersia orta est, L. Aurunculeius compluresq; Tribuni militum & primorum militum Centuriones, nihil temerè agendum, neq; ex Hybernis iniussu Cæsaris discedendum existimabant, quanta suis magnas copias etiam Germanorū sustineri posse munitis Hybernis docebant. Rem esse testimonio, quod primum hostium impetū multis ultrò uulneribus illatis fortissimè sustinuerint, re frumentaria non premi, interea & ex proximis Hybernis, & à Cæsare cōuentura subsidia. Postremò quid esset leuius aut turpius, quàm authore hoste de summis rebus capere cōsilium. Contra ea Titurius sero facturos clamitabat, cùm maiores manus hostium adiunctis Germanis conuenissent, aut cum aliquid calamitatis in proximis Hybernis esset acceptum, breuem esse consulendi occasionem, Cæsarem arbitrari profectum in Italiam, nec aliter Carnutes interficiendi Tasgetij consilium fuisse capturos, neq; Eburones, si ille adesset, tanta cum contemptione Romanorum ad castra uenturos esse, non hostem autorem, sed rem spectare, subesse Rhenum, magno esse Germanis dolori Ariouisti mortem, & superiores Romanorum uictorias, ardere Galliam tot contumelijs acceptis, sub populi Romani imperium redactam, superiori gloria rei militaris extincta. Postremò quis hoc sibi persuadeat sine certa re Ambiorigem ad eiusmodi cōsilium descendisse. Suam sententiam in utranq; partem esse tutam, si nil sit durius, nullo cum periculo ad proximam legionē peruenturos. Si Gallia omnis cum Germanis consentiat, unam esse in celeritate positam salutem, Cottę autem atq; eorum, qui dissentirent, consilium quem haberet exitum. In quo si non præsens periculum, at certè longa obsidione fames esset pertimescenda. Hac in utranq; partem habita disputatione, cū à Cotta primisq; ordinibus acriter resisteretur. Vincite, inquit, si ita uultis Sabinus, & id clariore uoce, ut magna pars militum exaudiret. Neq; is sum, inquit, qui grauissimè ex uobis mortis periculo terrear. Hi sapient, & si grauius quid acciderit, abs te rationem reposcent, qui si per te liceat, perendino die cum proximis Hybernis cōiuncti, communem cum reliquis belli casum sustineant, ne reiecti & relegati, longè ab cæteris aut ferro, aut fame intereant. Consurgitur ex concilio, comprehendunt utrunq; & orant, ne sua dissensione & pertinacia rem in summum periculum deducant, facilem esse rem, seu maneant, seu proficiscantur, si modo unum omnes sentiant ac probent. Contrà in dissentione nullam se salutem perspicere. Res disputatione ad mediā noctem perducitur, tandem dat Cotta permotus manus, superat sentētia Sabini, pronunciatur prima luce ituros, consumitur uigilijs reliqua pars noctis, cùm sua quisq; miles circumspiceret, quid secum portare posset, quid ex instrumento Hybernarum relinquere cogeretur. Omnia excogitantur, quare nec sine periculo maneatur, & languore militum, & uigilijs periculum augeatur. Prima luce sic ex castris proficiscuntur, ut quibus esset persuasum, non ab hoste, sed homine amicissimo Ambiorige consilium datum longissimo agmine magnisq; impedimentis.

DE MORTE COTTAE ET SABINI LEGIONIS'QVE *internitione eo loco ubi nunc est urbs Leodium.*

POstquam ex nocturno fremitu, uigilijsq; de legionis ex castris profectione senserunt Eburones, collocatis insidijs, bipartito in syluis opportuno atq; occulto loco à Varuca milibus passuum circiter duobus, ubi Antium pagus nũc est, & Legia fluuiolus ortum habet, Romanorum aduentum expectabant. Et eum se maior pars agminis in magnam cõuallem demisisset, ex utraq; parte eius Vallis sese subitò ostenderunt, nouissimosq; premere, & primos prohibere ascensu, atq; iniquissimo Romanis loco, prælium committere cœperunt. Tum demum Titurius, uti qui nihil antea prouidisset, trepidare & concursare, cohortesq; disponere, hæc tamen ipsa timidè, atq; ut eum omnia deficere uiderentur, quòd plerunq; his accidere consueuit, qui in ipso negocio consilium capere coguntur. At Cotta qui cogitasset hæc posse in itinere accidere, atque ob eam causam profectionis author non fuisset, nulla in re communi deerat saluti, & in appellandis cohortandisq; militibus Imperatoris, & in pugna militis officia præstabat. Cumq; propter longitudinem agminis minus facilè per se omnia obire, & quid quoquo loco faciendum esset, prouidere possent, iusserunt pronunciari, ut impedimenta relinquerent, atq; in orbem consisterent, quod consilium etsi in eiusmodi casu reprehendendum non est, tamen incommodè accidit nam & Romanis militibus spem minuit, & hostes ad pugnandũ alacriores effecit, quòd non sine summo timore, & desperatione id factum uidebatur. Præterea accidit, quod fieri necesse erat, ut uulgò milites ab signis discederent, quæq; quisq; eorũ charissima haberet, ab impedimentis petere, atq; arripere properaret, & clamore ac fletu omnia complerentur. At Eburonibus consilium non defuit, nam duces eorum tota acie pronunciare iusserunt, ne quis ab loco discederet, illorum esse prædam, atq; illis reseruari, quæcunq; Romani reliquissent, proinde omnia in uictoria posita existimarent. Erant & uirtute & numero pares pugnandi Romani, tametsi à duce & à fortuna deserebantur, tamen omnẽ spem salutis in uirtute ponebant. & quoties quæq; cohors procurrerat, ab ea parte magnus hostiũ numerus cadebat. Quare animaduersa Ambiorix pronunciari iubet, ut procul tela coniiciant, ne propius accedant, & quam in partem Romani impetum fecerint, cedant leuitate armorum, & quotidiana exercitatione nihil ab his nocere posse, rursus se ad signa recipientes, insequantur. Quo præcepto ab his diligentissimè obseruato, cùm quæpiam cohors ex orbe excesserat, atq; impetum fecerat, hostes uelocissimè refugiebant. Interim ea parte nudari necesse erat, & ab latere aperto tela recipi. Rursus eum in eum locum unde erant egressi reuerti cœperant, & ab his qui cesserant, & ab his qui proximi steterant, circumueniebantur. Sin autem locum tenere uellent, neq; uirtuti locus relinquebatur, neq; à tanta multitudine coniecta tela à confertis uitari poterant. Tamen tam multis incõmodis conflictati, multis uulneribus acceptis resistebant, & magna parte diei cõsumpta, cùm à prima luce ad horam octauam pugnaretur, nihil, quod esset ipsis indignum committebãt. Tum T. Baluentio qui superiore anno primum pilum duxerat, uiro forti, & magnæ autoritatis, utrunque fœmur tragula traiicitur. Ab hoc puto summitatem montis Petrosij nomen sortitam, ubi sunt ædes nunc diuæ Balbinæ. Q. Lucanius eiusdem ordinis fortissimè pugnans, dum circumuento filio subuenit, interficitur. L. Cotta legatus, omnes cohortes, ordines'que adhortans, in aduersum os funda uulneratur. His rebus permotus Q. Titurius, cum procul Ambiorigem suos cohortantem conspexisset, interpretem suum G. Pompeium ad eum mittit, rogatum ut sibi, militibusq; parcat. Ille appellatus respondit, si uelit secum colloqui, licere, sperare à multitudine impetrari posse,

Antium pagus.

Legia fluuiolus.

Ss 2 quod

quod ad militum salutem pertineat, ipsi uerò nihil nocitum iri, inque eam rem se,
suamque fidem interponere. Ille cum Cotta saucio communicat, si uideatur pu-
gna ut excedant, & cum Ambiorige unâ colloquantur, sperare se ab eo suam, ac
militum salutem impetrare posse. Cotta se ad armatum hostem iturum negat,
atque in eo perseuerat. Sabinus quos in præsentia tribunos militum circum se ha-
bebat & primorum ordinum Centuriones, se sequi iubet, & cum propius Am-
biorigem accessisset, iussus arma abijcere, impetrata, suisque, ut idem faciant impe
rat: Interim dum de conditionibus inter se agunt, longiorque consultò ab Ambi-
orige instituitur sermo, paulatim circumuentus interficitur, in uia, quæ ab ipso
Sabini interitus. Sabinia siue Sauinia, b in u, ut sæpe fit, transmutata, dicitur, ea in urbe Leodio
apud ædem sanctæ Crucis, in uallem declinans, fermè usque ad pontem, qui in in-
Sabinia uia. sulam ducit, perdurat, tum uerò more suo Eburones uictoriam conclamant, atque
ululatum tollunt, impetuque in Romanos facto, ordines perturbant, ibi Lucius
Aurunculei cædes. Aurunculeius Cotta pugnans interficitur, cum maxima parte militum, casuque
suo uiæ nomen dedit Aurunculeiæ, apud portam quæ in publicum montem du
cit, super Mosam flumen nunc quidem, ea autem tempestate hunc locum nō at-
tingebat, sed longo pòst tempore condita urbe Legia, ut pluribus partibus oppi
dum interflueret, ducta fossa deriuatum est, & insulam effecit, occiso autem Cot-
ta, reliqui Romani se in castra recipiunt, unde erant egressi, ex quibus L. Petrosi-
Petrosius mons. dius aquilifer, à quo mons ille maximus Petrosius in urbe Legia nomen habet,
cùm magna multitudine hostium premeretur, aquilā intra uallum proiecit, ipse
pro castris fortissimè pugnans occiditur, alij ægrè ad noctem oppugnationem
sustinent, noctu ad unum omnes, desperata salute, se ipsi interficiunt, pauci ex
prælio elapsi, incertis itineribus per syluas, ad T. Labienum legatum in Hyber-
na proueniunt, atque eum de rebus gestis certiorem faciunt. Hyberna autem La-
Lobiense monasterium ad Sabim. bieni, quantum coniectura & dimensione adsequi possum, Lobiense monaste-
rium nunc esse opinor ex nominis allusione, distat à Varuca quinquaginta mili-
bus passuum, quæ Germanica circiter quindecim miliaria conficiunt, ad Sabim
fluuium loco excelso, uti scribit Cæsar, & postea latius declarabo.

DE VRBIS LEODII NOMENCLATVRA ET CVR PRI- *mùm Legia nunc uerò Leodium appelletur.*

SI non puduit Romanos terrarum orbis dominos originis suæ autores Ae-
neam & Romulum non satis honesto, si figmenta poetica tollas, utrunque pa
rente procreatum, atque hunc patria prodita, ut multi tradunt, illum uerò fraterna
Ambiorix cæde infamē citare, nescio cur mihi uitio uerti possit, si in Ambiorigen magna-
Leodij conditor. nimum regem, hac una dempta in Cæsarem ingratitudinis nota, urbis Leodij
prima auspicia referam. Restituerat illi quidem Cæsar regnū, liberauerat stipen-
dio, remiserat & filium & fratris filium, quos Aduatici in catenis & seruitute ha-
bebant obsides, sed quam appellabis restitutionem, ubi grauius iugum quâm in
seruitute feras? Romanorum imperia facere cogebatur regia dignitas, compor
tare frumēta, Hyberna intra regni uiscera alere & perpeti, malè audire ab omni-
bus Germanis & Gallis, quòd solus uolens, & non coactus, contra propinquas
ac cognatas sibi ciuitates subsidia comministraret. Pudendum denique Tungro-
rum atque Eburonum genti, quæ ita à maiorum uirtute degenerauisset, ut sedes il
lorum sanguine quæsitas, & in nobili solo constabilitas, per uæcordiam ab ex-
terna gente, in seruitutem reduci pateretur, Cæsarem beneficijs uinctum, ea-
ptumque, non restitutum habere regem, quem mox, cum libuisset, minima occa-
sione esset expulsurus, & Romam in triumphum ducturus. Ad hæc, non pro-
pria sponte, sed Induciomari ac Treuerorum, quorum cliens erat, de inuadendis

Romanis

Romanis consilium sumpsit Ambiorix, non quidem ipse, sed Eburonum ciuitas, cuius importunitati parere cogebatur. Possem etiam allegare Cæsaris impudentiam, à nobilibus proditam scriptoribus, qua nihil ueritus est confingere, ad tegenda, uel sua, uel amicorum impudenter gesta, satis est mihi illius testimonio legionem Romanam cum quinque cohortibus ab Ambiorige Eburonum regulo, in ea ualle ubi nūc est urbs Leodium, cæsam demonstrasse, docebimus etiam paulo pòst, Q. Ciceronem cum altera legione à Cæsare ad Varucam remissum, atque ibidem à Germanis interceptum, peneque deletū. Et hinc huic loco à legione ibi cæsa, & diu hybernante Legia nomen inditum constanter affirmo, omnis enim Cæsaris descriptio ad amusim quadrat. Distat Legia à Varuca uix amplius dimidio miliari Germanico, in magna conualle, & nouum oppidum esse opinantur, circa Caroli Magni tempora, ab Huberto Aquitanorū duce mœnibus cinctum, non admodum amplis, ut ueteres indicant ruinæ. Ostendi etiam uicos in illo quosdam de nomine cæsorum ibi ducum Romanorum adhuc in præsentia nuncupari. Interfluit Legis fluuiolus pueris in urbe notus. Porrò quæ de Varuca diximus, ne quis putet nullis nos alijs coniecturis inniti, quàm ijs quas ex libro illo manu scripto, deprompsimus: sed sciat multa præterea, & alia nobis hæc in animum induxisse. Romanè adhuc hodie loqui dicuntur Leodienses, etiam si sermo illorum ad Gallicam linguam magis inclinet. Sunt non procul à Varuca uici complures Romanam originem nomine referētes. Visitur inde Latinus pagus, Volsci, Vercellæ, Pascaij, Bercelij uiri doctissimi patria. Item Antium, nimirum ab Antiatibus in quo uico Legis fluuiolus habet ortum, & Cottæ fons limpidissimus, quo, dum in Hybernis erat Cotta oblectabatur, aut propè illū funda traiectus fuerit. Est & Ciceronis fons in urbe notissimus, & aquis maximè uber, quem Ciceronis fontem malè lecta litera nuncupant, scaturit è monte Petrosio retro ædes fratrum, quos minores appellant. Et hæc est uera nominis Legiæ origo, & tantæ urbis, dum adhuc sylua foret, descriptio, non à Legeia nympha, ut in carmine aliquando iuuenis lusi, neque à Ligijs Hungariæ populis, ut nonnulli uoluerunt, eo quòd Gallica uox lige consonat. Nunc autem cur hodie Leodium uocetur, quoniam ab omnibus ignorari, requiri tamen intelligam, aperiendum est. Dico igitur, quod est: Leodium oppidum à Gallis Legiā à legione ibi cæsa, & hybernante ab initio appellatum fuisse, à Germanis uerò nō ualentibus Romanam siue Gallicam exprimere uocem in *lugich*, deinde *ludich* id nominis detortum. Dictiones autem huiusmodi Germanicè à *lud* incipientes, quando Latinas facimus in leo cōuertimus, ut *Ludger*, Leodegarius, *Ludpolt* Leopoldus, hinc quoque *Ludich* Leodium appellatū, nō uideo cur reformidē adserere. Legia. Cottæ fons. Ciceronis fons.

ALIA DE VRBIS LEODII NOmenclatura opinio.

QVum antiquiores urbis Leodij conditores facere mallem, & diu ante Caij Iulij Cæsaris atque Huberti Aquitanici tempora Leodium fuisse adfirmarem, aiebam Ithacensem Oenops relicto Leode filio domi, sed Troiam Vlyssem secutum, & ea expugnata, longè quoque erroris illius comitem fuisse, & cum illo Asciburgium peruenisse, id erat oppidum infra Coloniam Agrippinā non procul à Xantho Cliuiæ ditionis celebri municipio, quod in tenuissimum abijt uicum, cui *Aschelburg* hodie nomen est. Huius rei testis est Cornelius Tacitus in libello de situ, moribus & populis Germaniæ. Quoniam uerò Oenops iam grandæuus esset, longaque ac diutina peregrinatione defatigatus & exhaustus adeò uiribus, ut diffideret in Ithacam se posse redire, quamuis summo & penatium & filij teneretur desiderio, ab Vlysse impetrauit, ut cum ijs socijs quos pari modo Asciburgiū oppidum.

adfectos Ascburgij relinquebat, dimitteretur. Et quum ipse Vlysses Ascburgij nomen in Akrinetiton cõmutasset, quò socij, quia uero Nerito Ithacæ promontorio frui non poterant, ficto saltem oblectarentur, ipse Oenops, ut sibi charissimi filij Leodis desiderium leniret, ad Mosam condendæ urbis locum quæsiuit, & conditam Λειώδειον, Leodium de filij sui nomine appellauit. Hic Leiodes interim Ithacæ inter Penelopes procos conuersabatur, haudquaquam tamen eorũ adprobans insolentiam, sed sæpè reprehendens & procos exosos habens in extremo loco apud pocula semper sedebat. Vnde Hom. lib. Odysseæ φ.

Λειώδης δὲ πρῶτος ἀνίστατο οἴνοπος υἱός
ὅ σφι θυοσκόος ἔσκε, παρὰ κρητῆρα δὲ καλὸν
ἷζε μυχοίτατος αἰεί, ἀτασθαλίαι δέ οἱ οἴῳ
ἐχθραὶ ἔσαν. πᾶσι δὲ νεμέσσα μνηστήρεσσιν.

Nihilominus tamen & ipse Penelopes coniugium ambibat, data enim spe illius potiundæ ei qui Vlysis arcum tenderet, primus periculum fecit, nec tendere potuit, aliosꝙ dehortatus est ne experirentur. Hom. ibid,

ὅς ῥα τότε πρῶτος τόξον λάβε καὶ βέλος ὠκύ.
στῆ δ' ἄρ' ἐπ' οὐδὸν ἰὼν καὶ τόξου πειρήτιζεν,
οὐδέ μιν ἐντάνυσεν· πρὶν γὰρ κάμε χεῖρας ἀνέλκων
ἀτρίπτους ἁπαλάς. μετὰ δὲ μνηστῆρσιν ἔειπεν
ὦ φίλοι οὐ μὲν ἐγὼ τανύω. λαβέτω δὲ καὶ ἄλλος
πολλοὺς γὰρ τόδε τόξον ἀριστῆας κεκαδήσει.
θυμοῦ καὶ ψυχῆς, &c.

Quapropter ab Vlysse interfectus est, licet illum ita deprecaretur lib. 22.

γουνοῦμαί σ' Ὀδυσεῦ, σὺ δέ μ' αἴδεο καί μ' ἐλέησον
οὐ γάρ πώ τινά φημι γυναικῶν ἐν μεγάροισιν
εἰπεῖν, οὐδέ τι ῥέξαι ἀτάσθαλον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους
παύεσκον μνηστῆρας, ὅτις τοιαῦτά γε ῥέζοι
ἀλλά μοι οὐ πείθοντο κακῶν ἄπο χεῖρας ἔχεσθαι
τῷ καὶ ἀτασθαλίῃσιν ἀεικέα πότμον ἐπέσπον
αὐτὰρ ἐγὼ μετὰ τοῖσι θυοσκόος οὐδὲν ἐοργὼς
κείσομαι, ὡς οὐκ ἔστι χάρις μετόπισθ' εὐεργέων.

Hæc nanque nihil remoratua Vlysses Leodemꝙ toruo respiciens uultu respondit.

εἰ μὲν δὴ μετὰ τοῖσι θυοσκόος εὔχεαι εἶναι
πολλάκι που μέλλεις ἀρήμεναι ἐν μεγάροισιν
τηλοῦ ἐμοὶ νόσοιο τέλος γλυκεροῖο γενέσθαι
σοὶ δ' ἄλοχόν τε φίλην σπέσθαι καὶ τέκνα τεκέσθαι
τῷ οὐκ ἂν θάνατόν γε δυσκλεγέα προφύγοισθα.

Et hæc dicens transfodit illi iugulum gladio. Hunchsbuit Lelodes exitum. Quæ si uera sunt, ut omnino nec adfirmare, nec refellere uolo, egregiè referunt & conditorem suum, & conditoris filium Leodienses. Ille absꝙ dubio non abre Oenops uocatus est, id est, uini custos, & habena uini colorem, quo nomine etiã Bacchus appellatur, & nimirum bibulus fuit Oenopa. Leodea uerò apud crateras & pocula, ut inquit Homerus semper sedebat. Nemo enim crederet quàm dediti sint poculis Leodienses, & quàm sint supra modum bibaces, quod ipsum libenter de gentilibus meis reticuissem, nisi scirem attem egregiè bibendi hodie non inter uicia, sed inter primas uirtutea annumerari, nec bonus uir habeiur, nisi qui pocula euacuare, & uno anhelitu multum uini ingurgitare nouerit, quod qui egregiè præstiterit, ab omnibus amatur, colitur & huius consortium appetitur. Contrà frugi & modico uino utentem auersantur omnes, fugiunt, irridẽt, & magni alicuius mali conscium clamãt, qui se inebriari reformidet uereaturꝙ

ne ebriua

ne ebrius sua prodat flagitia. Verùm de his non est modò dicendi locus, ad nomenclaturam Leodij redeo, quam à Leode Ithacensi habere ut non ausim affirmare, ita tamen dicere possum (si uerum est Vlyssem Asciburgium peruenisse Akrinei itonq; uocasse) procul dubio ex socijs aliquos reliquisse in eo municipio, alioqui frustra nomen immutasset, quum nemo Gallorum aut Germanorū hoc nominis, uetere abiecto, usurpare uoluisset. Deinde facilè fuit uel Oenopē uel Ithacensem quempiam Leodium condidisse, & uulgari apud Ithacenses nomine Λεώδιον appellasse. Superuenientes uerò postea Troiani siue Sicambri fuerint, siue alij, ueteri in Græcam gentem odio accensi, Asciburgium & Leodium destruxisse Xanthumq; condidisse. Hæc coniectura, etsi non certa, ueritati tamen consona, neq; de suo Aenea uerioremaut certiorē Roma perduxerit. Leodium itaq; destructum pristinam syluæ faciem resumpsit, nō totum quidem, sed magna ex parte usq; ad Huberti Aquitanici tēpora, qui unus ex proceribus Caroli Magni, dum ille uel Iupillæ uel Haristalli ageret, uallis amœnitate, lociq; celebritate ac rerum ibidem gestarum fama permotus, & diui Lamberti martyrio nobilis, uetus Leodium reparauit, & hinc Leodij conditor appellari cœptus est.

SVMMARIA VRBIS LEODII
Descriptio.

REm non parum gratam patriæ meæ mihi fecisse uideor, dum illi parentes suos, antiquissimamq; originem à nemine hactenus animaduersam sub oculos posui, ac ueluti ex locupletissimo probatissimorum autorum penu depromptā, in lucem primus produxi, qua in re quid gratiæ promeruerim nescio, certè pietati satisfecisse pro uirili me parte iuuat. Nunc uerò exteris, qui tantæ urbis primordia admirati sunt, antequam ad Ambiorigem reuertar, in descriptione illius summaria subueniendū duxi. Legia igitur (siue ut nunc uocant) Leodium, urbs est Germaniæ inferioris, quam & secundam uocant, maxima, ad tertium à Tungris miliare qua Meridiem spectant, quæ tanto murorum cingitur ambitu, ut altissimos amplexetur montes uitibus pulcherrimè consitos. Deinde in latissimam excurrit & apprehendit in ualle planiciem, in qua ex Arduenna sylua tria flumina Vta, Vesa, & Ambluaria in Mosam exonerāt, & multas amœnissimas efficiunt insulas, magnificis ædificijs exornatas, ita ut ad uoluptatem planè hic nihil desit. Siue enim quis montibus oblectetur, habet quocunq; se uertat, in quibus expeditissimus defatigetur. Si quem planicies & prata iuuant, meditullium urbis hæc affatim dabit. Gaudes nauigio, urbem Venetam habebis, nisi quod hic uiui fluminis aqua iucundior est, quàm apud Venetos fœtidū mare. Est aliquis religioni & cultui diuino deditus, exhibebit huic urbs Leodiū imprimis octo insignia Canonicorum collegia, quatuor amplissimas abbatias, triginta duas ecclesias quas parrochiales uocant, quatuor mendicantium ordinum contubernia, & ex his nonnulla conduplicata, ut Franciscanorum. Quod si reliquas monachorum & admirandarum monialium ædes, conuenticula & sacella recensere uelim, integro ferè libro opus esset, unde non mirum si Franciscus Petrarcha scribat se uidisse Leodium insignem clero locum. Nec est quod quisquā exquiret de agri fertilitate apud Leodium, cùm facilè colligat argumento, nunquam tantam cleri multitudinem, & tam magnam eorum hominū turbam, qui in ocio diuino uiuentes, omnium rerum copia opus habent, sibi hunc locū delectaram fuisse, nisi omni ubertate ager Leodius abundaret & excelleret. Habet ad Meridiem Arduennam syluam totius Galliæ maximā, ex qua innumera proueniunt commoda, feræ, pecora, boues, atq; ædificiorū materies, ligna præstantissima, & immensæ, ut ait Strabo, longitudinis. Ad alterum latus, Tungros &

Franciscus Petrarcha.

Arduenna sylua.

Centrones uersùs, est ager Hesbanicus, usque adeò gleba fertili, adhæc pomis & nucibus omnis generis, abundans, ut cum Iudæa & Sicilia de præstantia certare posset. Iuxta ciuitatem effodiuntur nigri lapides, qui modico ligno accensi, calidissimum ignem præbent. Aer temperatissimus est, & saluber, licet enim ad Austrum ciuitatis bona pars spectet, illius tamen flatus Arduenna, quæ altior est, mitigat & frangit, & habent qui ab ortu spirant uenti, liberum accessum, & continui ignes ex ea, quam dixi, materia, crassiorem perpurgant & extenuant aerem. Cum nuper Cæsar Carolus in Brabantia ageret, missus est ad illum orator à fratre Electore & Cardinale Moguntino princeps illustrissimus Fridericus Dux Bauariæ, Comes Palatinus Rheni, &c. cui pro excellenti humanitate, ut in reditu patriam meam Leodium inuiseret, persuasi. Qui postquam ex Huio oppido, flumine in medium urbis perductus, & magna populi multitudine exceptus esset, nemo diceret, quanta admiratione urbem circumspexerit, altissimos conscendit montes, nihilque prætermisit, quò totam uidere posset. Verùm quia urbs ipsa ampla supra modum est, & subinde intra reductas ualles absconditur, nec usquam tota ex uno loco conspici possit, spe frustratus est, adserens amœniorem ciuitatem, etiamsi tum hyems erat, nunquam se uidisse. De palatio episcopali ad Cardinalem rescripsit opere perfecto, in orbe Christiano nullum pulchrius futurum. Prætereo pontes solido constructos marmore ac reliquam urbis pulchritudinem, ne in uolumen libellus excrescat, & ad Ambiorigem à quo digressus sum, redeo.

Huio.

Varucana uictoria sublatus Ambiorix, statim cum equitatu in Aduaticos, qui erant eius regni finitimi proficiscitur, neque diem neque noctem intermittit, peditatumque se subsequi iubet. Re demonstrata Aduaticisque concitatis, postero die in Neruios peruenit, hortaturque, ne sui in perpetuum liberandi, atque ulciscendi Romanos, pro his quas acceperint iniurijs, occasionem dimittant, interfectos esse legatos duos, magnamque partem exercitus interisse demonstrat, nihil esse negocij subitò oppressam legionem, quæ cum Cicerone hyemet, interfici, se ad eam rem profitetur adiutorem. Facilè hac oratione Neruijs persuadet, itaque cõfestim dimissis nuncijs ad Centrones, quorum oppidum satis amœnum in patria Leodiensi tribus à Tungris miliaribus floret, & à sancto quopiã Trudone, eo quòd nomen parum adludat, quidam denominatum audent confingere, à quibus si eius oppidi nomenclaturam ante illius diui tempora requiras, magis mutos uidebis, quàm pisces. Toxandrum enim, quod illi nomen Placentinus fuisse opinatus est, ad Mosæ ripam erat, ut suo loco indicabo, mittunt etiam ad Grudios, & ad Leuacos, non procul à Centronibus, Pleumosios, quos nunc Cortracum tenere adserunt, Gundunos, hos Gandanos esse non dubitauerim, & melius Gondunos scribi, quàm Gorduons animaduerti. Hi omnes sub imperio Neruiorũ & Aduaticorũ erant, & quàm maximas manus possunt, cogunt, & de improuiso ad Ciceronis hyberna aduolant, nondum ad eum fama de Titurij morte perlata. Huic quoque accidit, quod fuit necesse, ut nonnulli milites, qui lignationis munitionisque causa in syluas discessissent, repentino equitum aduentu interciperentur. His circumuentis, magna manu Eburones, Aduatici, Neruij, atque horum omnium socij & clientes, legionem oppugnare incipiunt. Romani celeriter ad arma concurrunt, uallum conscendunt, ægrè is dies sustentatur, quòd omnem spem hostes in celeritate ponebant, atque hanc adepti uictoriam, in perpetuum se fore uictores confidebant. Mittuntur ad Cęsarem confestim à Cicerone literæ, magnis propositis præmijs si pertulissent, obsessis omnibus uijs, missi intercipiuntur. Noctu ex ea materia quam munitionis causa comportauerãt, turres CXX. excitãtur incredibili celeritate, quæ operi deesse uidebantur, perficiuntur. Hostes postero die multo maioribus copijs coactis, castra oppugnant, fossam

Centrones Centron. Grudij. Leuaci Leuẽ uel Leunet. Pleumosij. Gonduni.

fam

sam complent, à Romanis eadem ratione qua pridie, resistitur. Hoc idem deinceps reliquis fit diebus, nulla pars nocturni temporis ad laborem intermittitur, non ægris, non uulneratis facultas aliqua quietis datur. Tandem duces principesq; Neruiorum, qui aliquem sermonis aditum, causamq; amicitiæ cum Cicerone habebant, colloqui sese uelle dicunt. Facta potestate, eadem quæ Ambiorix cum Titurio egerat, commemorant, omnem esse in armis Galliam, Germanos Rhenum transisse, Cæsaris, reliquorumq; Hyberna oppugnari. Addunt etiam de Sabini morte, Ambiorigem ostentant fidei faciundæ causa, errare eos dicunt, si quicquam ab his præsidij sperent, qui suis rebus diffidant: sese tamen scire hoc esse in Ciceronem, populumq; Romanum animo, ut nihil nisi hyberna recusent, atq; hanc inueterascere consuetudinem nolint: licere illis incolumibus per se ex Hybernis discedere, & in quascunq; partes uelint sine metu proficisci. Cicero ad hæc unum modo respondit, non esse consuetudinem populi Romani ullam accipere ab hoste armato conditionem, si ab armis discedere uelint, se adiutore utantur, legatosq; ad Cæsarem mittant, sperare se pro eius iustitia, quæ petierint impetraturos. Ab hac spe repulsi Neruij, uallo pedum XI. ut fossa pedū XV. Hyberna cingunt. Hæc ex superiorum annorum consuetudine à Romanis cognouerant, & quosdam de exercitu nacti captiuos, ab his docebātur, sed nulla terramentorū copia, quæ essent ad hunc usum idonea, gladijs cespites circumcidere, manibus sagulisq; terram exhaurire cogebantur. Qua quidem ex re multitudo cognosci potuit, nam minus horis tribus decem milium passuum in circuitu munitionem perfecerunt, atq; per aliquot dies acriter Hyberna oppugnare cœperunt, quæ uirtute Romanorum tamen defensa sunt, licet etiam Cicero tenuissima esset ualitudine. Verū cum nullū intermitteretur oppugnandi tempus, & magna parte Romanorum uulneribus confecta res ad paucitatem defensorum peruenisset, actum erat de Hybernis, nisi quidam Neruius nomine Vertico, qui à prima oppugnatione ad Ciceronem profugerat, seruo suo persuasisset, ut literas ad Cæsarem deferret, has ille in iaculo illigatas effert, & Gallus inter Gallos sine suspicione uersatus ad Cæsarem peruenit, qui apud Samarobrinam, quam nunc Cameracum appellant repertus, & edoctus ab eo de periculo legionis ac Ciceronis, quam primum M. Crassum ex Bellonacis, & C. Fabium ex Atrebatibus cum legionibus ad se uenire iubet, quibus cum magnis itineribus in fines Neruiorum, quo iter ad Ciceronem erat, peruenit, Neruij aduentu Cæsaris per exploratores cognito, obsidionem relinquunt, & ad Cæsarem omnibus copijs contendunt. Eæ erant armatorū circiter millia LX. De quibus Cæsar literis Ciceronis certior factus, etsi uix septem hominum milia haberet, atq; iniquissimo loco, magno tamen animo Neruios inuasit, & primo congressu in fugam uertit. Hac re cognita, Eburonum copiæ quæ nondum aduenerant, non ulterius progredi ausæ, ad sua retrò cesserunt. Induciomarus Treuir per eosdem dies cum Labieno congressus, infeliciter uictus atq; occisus est. Quæ iam dicta sunt forsitan satis à proposito quibusdam uideri poterūt aliena: uerùm quia res gestas ab Ambiorige principe nostro scribere constitui, atq; hæc suasu ac ductu eius contigêre, nolui prætermittere.

Samarobrina quæ nunc Cameracum.

Post Aduaticam uictoriam Cæsar de improuiso Neruios, Senones & Carnutes aggressus, in deditionē uenire atq; obsides dare coegit. Deinde totus & mente & animo in bellum Treuerorum & Ambiorigis insistit. Sed quod pro explorato habebat Ambiorigem prælio non esse concertaturum, reliqua eius consilia animo circumspiciebat. Erant Menapij propinqui Eburonū finibus, perpetuis paludibus, syluisq; muniti, infra Vbios, hoc est, Colonienses habitantes, ac nunc Iuliacenses, Geldrenses & Cliuenses appellati sunt, qui uni ex Gallia Belgica de pace ad Cæsarē legatos nunq; miserāt. Cū his hospitiū esse Ambiorigi sciebat.

Menapij.

Item per Treueros uenisse Germanos in amicitiam cognouerat. Hæc prius illi detrahenda auxilia existimabat, quàm ipsum bello lacessendum, ne desperata salute, aut se in Menapios abderet, aut cum transRhenanis congredi cogeretur. Hoc inito consilio totius exercitus impedimenta ad Labienum in Treueros mittit, duasq; legiones ad ipsum proficisci iubet. Ipse cum legionibus expeditis quinq; in Menapios proficiscitur. Illi nulla coacta manu loci præsidio freti, in syluas paludesq; confugiunt, suaq; eôdem conferunt. Cæsar partitis copijs cum C Fabio legato & M Crasso quæstore, celeriterq; effectis pontibus, adijt tripartito, ædificia, uicosq; incendit, magno pecoris atq; hominum numero potitur. Quibus rebus coacti Menapij legatos ad eum pacis petendæ causa mittunt. Ille obsidibus acceptis, hostium se habiturũ numero confirmat, si aut Ambiorigem, aut eius legatos finibus suis recepissent. His confirmatis, Comium Atrebatem, cum equitatu custodis loco in Menapijs reliquit. Ipse in Treueros proficiscitur. Dum hæc à Cæsare geruntur, Labienus ingentes Treuerorum copias, quas illi rursum coegerant, iniquo loco adortus fundit fugatq;, & ciuitatem illorum recipit. Postquam hæc Cæsar resciuit, duabus de causis Rhenum transire constituit. Quarum erat altera, quòd auxilia contra se miserant Treueris. Altera ne Ambiorix receptum ad eos haberet, tanto ardebat in regem nostrum odio, ulciscendiq; iniurias acceptas studio conflagrabat: pontem autem, quo exercitum traduceret, paulò infra Bonnam, nota atq; instituta ratione, magno militum studio paucis diebus perficit, copiasq; & equitatum traducit, ubi non diu moratus est, sed cum maturescere frumenta inciperent, ad bellum Ambiorigis proficiscitur per Ardnennam syluam, quæ est totius Galliæ etiam num hodie maxima, atq; ab ripis Rheni finibusq; Treuerorum, ad Neruios usq; pertingit, millibusq; amplius quingentis, in longitudinem patet. L. Minutium Basilium cum omni equitatu præmittit, si quid celeritate itineris, atq; opportunitate tẽporis proficere possit: monet, ut ignes in castris fieri prohibeat, ne qua eius aduentus procul significatio fiat, sese confestim subsequi dicit: Basilius, ut imperatum est, facit, celeriter, contraq; omnem opinionem confecto itinere, multos in agris inopinantes deprehendit, eorum indicio sd ipsum Ambiorigem cõtendit, quo in loco cum paucis equitibus esse dicebatur. Multum cum in omnibus rebus, tum in re militari fortuna potest: nam magno accidit casu, ut in ipsum incautum, atq; imparatum incideret, priusquam eius aduentus ab hominibus uideretur, quàm fama, ac nuncijs afferretur: sic magnæ fuit fortunæ, omni militari instrumento, quod circum se habebat, erepto, rhedis, equisq; comprehensis, ipsum effugere mortẽ. Sed hoc quoq; factum est, quod ædificio circumdato sylua, ut sunt ferè domicilia Gallorum, qui uitãdi æstus causa, plerunq; syluarum ac fluminũ petunt propinquitates, comites familiaresq; eius angusto in loco equitũ Romanorũ uim pa[illegible]lisper sustinuerunt, ijs pugnantibus, illum in equum quidam ex suis intulit, fugientem sylua texerunt. Sic ad subeundum periculum, & ad uitandum, multum fortuna ualuit. Ambiorix an copias suas iudicio non conduxerit, quod prælio dimicandum non existimauerit, an tempore exclusus, & repentino equitum aduentu prohibitus fuerit, cum reliquum exercitum subsequi crederet, dubium est. Sed certè clàm dimissis per agros nuncijs sibi quenq; consulere iussit, quorũ pars in Arduennam syluam, pars in continentes paludes profugit. Qui proximi Oceano fuerunt, ij in insulis sese occultauerunt, quas æstus efficere consuerunt. Multi ex suis finibus egressi, se, suaq; omnia alienissimis crediderũt. Catiuulcus rex dimidiæ partis Eburonum, qui unà cum Ambiorige cõsilium inierat, ætate iam cõfectus, cum laborem, aut belli aut fugæ ferre nõ posset, omnibus precibus detestatus Ambiorigem, qui eius cõsilij author fuisset, taxo, cuius magna in Gallia Germaniaq; copia est, se exanimauit. Est autẽ taxus arbor ex genere abietum qua

Sunt autem Menapiorũ paludes multæ circa Gorchem oppidum.

Pons Rheno impositus à Cæsare infra Bonnam.

Arduenna.

Mors Catiuulci regis Eburonũ admiranda.

qua arcus conficiuntur, & inter Hoium & Namurcam abundat. Si quis sub ea dum floret dormiat, certum est mori. Si quis sub illa commendat infirmatur, pocula ex illa inficiunt. Testis Plinius, Dioscorides, & plerique alij, licet autem Dioscorides nullum illius in medicinis esse usum scribat, Claudius tamen Cæsar, ut est apud Suetonium, edicto proposuit: Nihil æquè facere ad uiperæ morsum, quàm taxi arboris succum. Segni, Condrusiq; qui sunt ex gente & numero Germanorum, qui sunt inter Eburones Treuerosq;, legatos ad Cæsarem miserunt oratum, ne se in hostium numero duceret, ne'ue omnium Germanorum, qui essent citra Rhenum causam esse unam iudicaret, nihil se de bello cogitasse, nulla Ambiorigi auxilia misisse, Cæsar explorata re quæstione captiuorum, si qui ad eos Eburones ex fuga conuenissent, ad se ut reducerentur, imperauit. Si ita fecissent, fines eorum se uiolaturum negauit. Sunt autem Segni qui oppidum quod Signacum in Condrusis uocant, inhabitant, exiguum quidem admodum illud hodie, sed miram profectò uetustatem referens, quare minimè uerum redarguitur, quòd scribunt Leodiorum annales, oppido inditum fuisse nomen à quinque regijs pueris, quos muri ruina exanimatos, diuus Maternus in uitam reuocauerit, uiuosq; patri reddiderit, & hinc non ingratus regulus Segnorum, fidem susceperit Christianã, & oppido de quinque natis sibi suscitatis, ita enim sonat uox Gallica Siney, nomẽ indiderit, cum Cæsar, ut audis ipsam Segnorum ciuitatem nominet, qui multos annos Maternum processit Dum hæc scribo, non possum satis admirari eorum hominum qui sanctorum patrum uitas scribere ausi sunt, inconsideratam incircumspectamq; temeritatem in excogitandis, quæ illi magnifica putauerunt, miraculis, parum animaduertentes uulgò tritum prouerbium, quo dicitur, mendacem oportere multarum rerum habere memoriam, circumspectissimumq; esse debere. Perspicere debebat nugator ille quisquis fuerit, num Segnorum nomen ante diui Materni tempora, usquam proditum fuerit, & tum quandoquidem fingere ne dicam mentiri ipse uolebat, dixisse regem Segnorum erga Maternum gratum, & ut suscitatorum quinque natorum perpetuam faceret memoriam, oppidi nomenclaturam immutasse & exemisse aliquas literas, pro Signey Ciney dicendo, ut facilius persuaderet. Ita cum scribit eundẽ beatum Maternum in die natalis Christi, tribus longè inter sese distantibus ciuitatibus Tungris, Agrippina, & Treueris missam celebrasse, non aduertit, Materni ætate missarum usum nondum extitisse, ac longo pòst tempore constitutum à summis pontificibus, non quidem ab uno totum, sed subinde temporis progressu à diuersis, prout cuiq; ex pietate uisum est, quare dicere potius conueniebat, Maternum tribus eodem die supradictis locis, uerbum Dei concionatum, quod officium illi, & non missarum legendarum, demandatum erat, quò melius persuaderet, etiamsi ea tempestate nec natalis Christi festum celebrari cœptum fuerat. Nolim autem quisquam existimet, studio derrahendi diui Materni gloriæ hæc me scribere, malè enim illum mihi propitium habere uelim, si non animo eximendi clarissimã uitam sanctissimi ac egregij uerbi diuini detonatoris, ex nugis & deliramentis plusquam puerilibus, hæc attigerim, quod equidem facilè admittet, quisquis hæc candido ac uerò iudicio perlegere uoluerit. Sed de his satis: Condrusi adhuc nomen retinent, horum caput est Hoium oppidum ad Mosam arce munitissima nobile, quam Erhardus à Marca Cardinalis & Leodiorum antistes, uetustate nimia nutantem, à fundamento restaurauit, insuperabilemq; penè reddidit, & inter præcipua eius opera, quæ profectò multa & magnifica reliquit, annumeratur. Hanc Benefactam quandoq; appellatam, media ætate & Antonij Pij opus esse quidã adserunt, uerùm ego potius crederẽ ab Antonino restitutã, nec diu nouũ retinuisse nomẽ, maluisseq; uetus quod ab Holo fluuio, qui oppidũ interfluit, habet, reseruare. Est præterea in Condrusis insigne aliud

Taxus è genere abietũ sola floret.

Segni.

Scriptoris uel le D. Materni somnia.

Codróq; Gallicè.

Hoium oppidum Condrusorum.

Dionantum. aliud oppidum Dionantum, ad Mosam quoque in magna atque angusta valle, inter altissimos mõtes, quod uere Condrusorum emporium appelles, habet enim ditissimos mercatores, qui in multis ac diuersis regionibus, & præsertim in Anglia, negociari solent, denominatum autem à deo Nano illic diu culto adserunt annales. Huius uerò oppidi nusquam apud ueteres reperio factam mentionem. Quare opinor Cęsaris tempestate, uel ignobile fuisse, uel sub Segnorum ditione comprehensum, à quibus duobus magnis duntaxat distat miliaribus Germanicis. Memoria patrũ Carolus Burgundus solo adæquauit, uerùm nunc arce pulcherrima & à fundamento noua, in excelsissima rupe, quæ oppido impendet, idem Antistes Erhardus decorauit, & à ciuibus sumptuosissimis ædificijs penè Marmor nigrum in Condrusis. totum restitutum est. Effoditur hic marmor nigerrimus in regum & magnatum sepulturas. Tota autem Condrusorum regio syluæ Arduennæ pars est, inter ducatum Lutzelburgium, & Mosam fluuium, is enim ducatus Cæsaris tempestate ad Treueros pertinebat, & Rhemorum fines, qui longè lateque, hoc est usque ad Mosam patebant, attingebat. Scribit autem Cæsar & item Cornelius Tacitus Condrusos & Segnos gente & numero Germanos fuisse, in Gallia tamen Belgica, unde & subinde Galli appellãtur, quemadmodum Menapij, & reliqui Cisrhenani Germani.

DE INSIGNI EBVRONVM CALAMITATE SVB *Cæsare, & Ambiorigis persecutione.*

Dimissis Condrusorum atque Segnorum legatis, Cæsar copias in tres partes distribuit, atque omnium legionum impedimenta ad Varucam cõtulit, ubi Titurius atque Aurunculeius, ut diximus, hyemandi causa cõsiderant. Hunc cùm reliquis rebus locum probabat Cęsar, tum quod superioris anni munitiones integræ manebant, ut militum laborem subleuaret. Præsidio impedimentis legionem quartamdecimam reliquit, unam ex his tribus, quas proximè conscriptas, ex Italia traduxerat. Ei legioni castrisque Q. Tullium Ciceronem præfecit, ducentosque equites attribuit. Partito exercitu, T. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum uersus in eas partes, quæ Menapios attingunt proficisci iubet. C. Trebonium cum pari legionum numero ad eam regionem, quæ Aduaticis adiacet, Sabis flumẽ. depopulandum mittit. Ipse cum tribus reliquis ad flumen Sabim, quod influit in Mosam, extremasque Arduennæ partes ire constituit, quo cum paucis equitibus profectum Ambiorigem audiebat. Discedens, post diem septimum sese reuersurum confirmat, quam ad diem ei legioni, quæ in præsidio relinquebatur, deberi frumentum sciebat. Labienium Treboniumque hortatur, si Reipub. commodo facere possunt, ad eam diem reuertantur, ut rursus communicato consilio, exploratisque hostium rationibus, aliud initium belli capere possint. Notabit hic Lector, Ascaldem malè apud Cæsarem legi, non enim in Mosam influit, sed Sabis iuxta Namurcam, & in finibus Arduennæ percurrit, & hinc etiam conie-Aduatici ubi. cturam facio Aduaticos, Gallicæ Brabantiæ populos fuisse, & eos qui inter Louanium & *Aldenburg* inhabitant. Est ibi monasterium, quod Tungerlo uocant. Hoc ipsum esse reor, quod Antoninus Pius in Itinerario suo Adua-Aduaticum Tungrorum. ticum Tungrorum appellat, nimirum à Tungris in Aduaticis conditum ad colligenda uectigalia. Erat ut suprà demonstrauimus, manus certa nulla, non præsidium, non oppidum, quod se armis defenderet: sed in omnes partes dispersa Eburonum multitudo, ubi cuique, aut uallis abdita, aut locus syluestris, aut palus impedita, spem præsidij, aut salutis aliquam offerebat, consederat. Hæc loca uicinitatibus erant nota, magnamque res diligentiam requirebat, nõ in summa exercitus tuenda (nullũ enim poterat, uniuersis perterritis, ac dispersis periculum

periculum accidere) sed in singulis militibus conseruandis, quæ tamen ex parte res, ad salutem exercitus pertinebat, nam & prædæ cupiditas, multos longius euocabat, ac syluæ incertis, occultisq; itineribus confertos adire prohibebant. Si negocium confici, stirpemq; hominum sceleratorum interfici uellet, dimittendæ plures manus, diducendiq; erant milites. Si continere ad signa manipulos uellet (ut instituta ratio, & consuetudo exercitus Romani postulabat) locus ipse erat præsidio Eburonibus, neq; ex occulto insidiandi, & dispersos circumueniendi singulis deerat audacia, & in eiusmodi difficultatibus, quantum diligentia prouideri poterat, prouidebatur, ut potius in nocendo aliquid omitteretur (etsi omnium animi ad ulciscendum ardebant) quàm cum aliquo detrimento militum noceretur. Cæsar ad finitimas ciuitates nuncios dimittit, omnes euocat spe prædæ ad diripiendos Eburones, ut potius in syluis Gallorum uita, quàm legionariorum periclitaretur, simul ut magna multitudine circumfusa, stirps ac nomen ciuitatis tollatur. Magnus undiq; numerus celeriter conuenit, & hæc in omnibus Eburonum partibus gerebantur.

DE SECVNDA ROMANORVM CLADE *apud Varucam.*

Dies appetebat septimus, quẽ ad diem Cæsar ad impedimenta legionemq; reuerti constituerat. Hic quantum in bello fortuna, & quantos afferat casus cognosci potuit: dissipatis ac perterritis Eburonibus, ut demõstrauimus, manus erat nulla, quæ paruam modò timoris causam afferret. Trans Rhenum ad Germanos peruenit fama, diripi Eburones, atq; ultrò omnes ad prædam euocari, cogunt equitum duo milia Sicambri, qui ultra Rhenum è regione Vbiorum aut paulo infrà habitabant, atque Teuchtheros & Vsipetes ex fuga ad confluentem Rheni & Mosæ commissi, ut diximus, prælij receperant, transeuntes Rhenum nauibus ratibusq; triginta milibus passuum infra Bonnam, ubi pontem à Cæsare factum diximus, ac præsidium relictum, hoc est, duobus milliaribus Germanicis infra Coloniam Agrippinam, primos Eburonum fines adeunt, multos ex fuga dispersos excipiunt, magno pecoris numero, cuius sunt cupidissimi barbari, potiuntur, inuitati præda longiùs procedunt, non hos palus, in bello latrocinijs'que natos, non syluæ morantur: quibus in locis sit Cæsar, ex captiuis quærunt, profectum longius reperiunt, omnemq; exercitum discessisse cognoscunt, atque unus ex captiuis, quid uos, inquit hanc miseram ac tenuem sectamini prædam, quibus iam licet esse fortunatissimis, tribus horis ad Varucam uenire potestis, huc omnes suas fortunas exercitus Romanorum contulit, præsidij tantum est, ut ne murus quidem cingi possit, neque quisquam egredi extra munitiones audeat. Oblata spe Germani quam nacti erant prædam in occulto relinquunt: ipsi ad Varucam contendunt, usi eodem duce, cuius hæc indicio cognouerant. Cicero qui per omnes superiores dies præceptis Cæsaris summa diligentia milites in castris continuisset, ac ne calonem quidem quenquam extra munitionem egredi passus esset, septimo die diffidens Cæsarem de numero dierum fidem seruaturum quòd longius eum progressum audiebat, neque ulla de eius reditu fama afferebatur, simul eorum permotus uocibus, qui illius patientiam penè obsessionem appellabant, siquidem è castris egredi non liceret, nullum eiusmodi casum expectans, quo, nouem oppositis legionibus, maximoq; equitatu, dispersis ac penè deletis Eburonibus, in millibus passuum tribus, offendi posset, quinque cohortes frumentatum in proximas segetes misit, quas inter, & castra unus omnino collis intererat. Complures erant in castris ex legionibus ægri relicti, ex quibus

Sicambrorũ sedes olim quæ.

Hic collis à Varuca ad Tungros tendentibus ad dextrã relinquitur non admodum altus.

qui

qui hoc spacio dierum conualuerant circiter CCC. sub uexillo unà mittuntur: magna præterea multitudo Calonum, magna uis iumentorum, quæ in castris subsederant, facta potestate, sequitur. Hoc ipso tempore & casu Germani equites interueniunt, protinusque eodem illo, quo uenerant cursu ab Decumana porta in castra irrumpere conantur: nec prius sunt uisi, abiectis ab ea parte syluis, quàm castris appropinquarent, usque eo, ut qui sub uallo tenderent mercatores, recipiendi sui non haberent facultatem. Inopinantes Romani re noua perturbantur, ac uix primum impetum cohors in statione sustinet. Circumfunduntur Germani ex reliquis partibus, si quem aditum reperire possent, ægrè Romani portas tuentur, reliquos aditus locus ipse per se, munitioque defendit, totis trepidatur castris, atque alius ex alio causam tumultus quærit, neque quo signa ferantur, neque quam in partem quisque conueniat, prouident. Alius iam capta castra pronunciat, alius deleto exercitu, atque imperatore, uictores barbaros uenisse contendit, plerique nouas sibi ex loco religiones fingunt, Cottæque & Titurij calamitatem, qui in eodem occiderint castello, ante oculos ponunt. Tali timore omnibus perterritis, confirmatur opinio barbaris, ut ex captiuo audierant, nullum esse intus præsidium, perrumpere nituntur, seque ipsi adhortantur, ne tantam fortunam ex manibus dimittant. Erat æger in præsidio relictus P. Sextius Baculus, qui primum pilum apud Cæsarem duxerat, ad diem iam quintum cibo caruerat. Hic diffisus suæ, ac omnium saluti, inermis ex tabernaculo prodit, uidet imminere hostes, atque in summo esse rem discrimine: capit arma à proximis, atque in porta cōsistit. Sequuntur hunc Centuriones eius cohortis, quæ in statione erat. Paulisper prælium unà sustinent, relinquit animus Sextium, grauibus acceptis uulneribus, deficiens ægrè per manus tractus seruatur. Hoc spatio interposito reliqui sese cōfirmant, tantum ut in munitionibus consistere audeant, speciemque defensorum præbeāt interim confecta frumentatione milites Romani clamorem exaudiunt, præcurrunt equites, quanto res sit in periculo, cognoscunt. Hic uerò nulla munitio est, quæ perterritos recipiat: modo conscripti, atque usus militaris imperiti ad Tribunum militum, centurionesque ora conuertunt, quid ab his præcipiatur, expectant. Nemo est tam fortis, qui non rei nouitate perturbetur. Germani signa procul conspicati ab oppugnatione desistunt, redisse primò legiones credunt, quas longius discessisse ex captiuis cognouerant, postea despecta paucitate ex omnibus partibus impetum faciunt, Calones in proximum tumulum procurrunt, hinc celeriter deiecti, se in signa manipulosque coniiciunt. Eo magis timidos perterrent milites, alij cuneo facto, ut celeriter perrumpant, censent, quoniam tam propinqua sint castra, etsi pars aliqua circumuenta ceciderit, at reliquos seruari posse confidunt, alij ut in iugo consistant, atque eundem omnes ferant casum, hoc ueteres non probant milites, quos sub uexillo unà profectos docuimus. Itaque inter se cohortati, duce C. Trebonio equite Romano, qui eis præpositus erat, per medios hostes perrumpunt, incolumesque ad unum in castra perueniunt omnes, hos subsequuti calones, equitesque eodem impetu, militum uirtute seruantur. At ij, qui in iugo constiterant, nullo etiam nunc usu rei militaris percepto, neque in eo, quod probauerant consilio, permanere, ut se loco superiore defenderent, neque eam, quam profuisse alijs uim, celeritatemque uiderant, imitari potuerunt: sed se in castra recipere conati, iniquum in locum demiserunt. Centuriones quorum nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum causa uirtutis in superiores erant ordines huius legionis traducti, ne ante partam rei militaris laudem amitterent, fortissimè pugnantes conciderunt: militum pars horum uirtute, summotis hostibus, præter spem incolumis in castra peruenit, pars à Germanis circumuenta periit, qui desperata expugnatione castrorum

quòd

quòd Romanos iam constitisse in munitionibus uidebant, cum ea præda, quam in syluis deposuerant, trans Rhenum sese receperunt, ac tantus fuit etiam post discessum Germanorũ terror, ut ea nocte, cum C. Volusenus missus cum equitatu ad castra uenisset, fidem non haberent, adesse cum incolumi Cæsarem exercitu. Sic omnium animos timor præoccupauerat, ut penè alienata mente, delectis omnibus copijs, equitatu se ex fuga recepisse dicerent: neq; incolumi exercitu Germanos castra oppugnaturos fuisse contenderent, quem timorem Cæsaris aduentus sustulit. Reuersus ille, euentus belli non ignarus, unũ, quod cohortes ex statione, ex præsidio essent emissæ questus, ne minimo quidem casu locũ relinqui debuisse, multum fortunam in repentino hostium aduentu potuisse iudicauit: multo etiam amplius, quòd penè ab ipso uallo portisq; castrorum barbaros auertissent. Quarum omnium rerum maximè admirãdum uidebatur, quòd Germani qui eo consilio Rhenum transierant, ut Ambiorigis fines depopularentur, ad castra Romanorum delati optatissimum Ambiorigi beneficium obtulerant, Cæsar ad uexandos rursus miseros Eburones profectus magno coacto numero ex finitimis ciuitatibus in omneis parteis dimittit, omnes uici, atq; omnia ædificia, quæ quisq; conspexerat, incendebantur, præda ex omnibus locis agebatur, frumenta non solũ à tanta multitudine iumentorum atq; hominum consumebantur, sed etiam anni tempore, atq; imbribus procubuerant: ut si qui etiam in præsentia se occultassent, tamen ijs deducto exercitu rerum omnium inopia pereundum uideretur, ac sæpe in eum locum uentum est, tanto in omnes partes diuiso equitatu, ut non modo uisum ab se Ambiorigem in fuga circumspicerent captiui, sed nec planè etiam abisse ex conspectu contenderent, ut spe illata consequendi, atq; infinito labore suscepto, qui se summam à Cæsare gratiã inituros putarent, penè naturam studio uincerent, semperq; paulum ad summã felicitatem defuisse uideretur, atq; ille latebris, aut syluis, aut saltibus se eriperet, & noctu occultatus, alias regiones parteisq; peteret, non maiore equitum præsidio, quàm quatuor, quibus solis uitam suam committere audebat. Tali modo uastatis regionibus exercitum Cæsar duarum cohortium damno Durocortum Rhemorum reducit: concilioq; in eum locum Galliæ indicto, de coniuratione Senonum & Carnutũ quæstionem habere instituit, duas legiones ad fines Treuerorum, duas in Lingonibus, sed reliquas in Senonũ finibus Agendici in Hybernis collocauit, frumentoq; exercitui prouiso, ut instituerat, in Italiam ad conuentus agendos profectus est.

Anno sequenti nondum satiatus Cęsar, cùm uideret nullam iam esse in Gallia ciuitatem quæ bellũ pararet, rursum ad deuastandos depopulandosq; fines Ambiorigis proficiscitur, quem perterritum atq; fugientem cum redigi posse in suã potestatem desperasset, proximum esse suæ dignitatis ducebat, adeò fines eius uastare, ciuibus, ædificijs, pecore, ut odio suorum Ambiorix, si quos fortuna fecisset reliquos, nullum reditum propter tantas calamitates haberet in ciuitatem. Cum in omnes fines partiũ Ambiorigis, aut legiones aut auxilia dimisisset, atq; omnia cædibus, incendijs, rapinis, uastasset, magno hominum numero interfecto aut capto. Hæc A. Hircius lib 8. Commentariorum.

Dum hanc insignem Eburonum calamitatẽ sub Ambiorige acceptam recenseo, uix à lachrymis contineor, & quos accusem deos ne an homines, non satis scio: qui quod ab hac gente semel peccatum est, tam grauiter semper punierunt. Cæsar, etsi non gentem totam ut cupiebat, certè Eburonum nomẽ ita extinxit, ut postmodũ Eburonem nemo se profiteri ausus fuerit, sed antiquo recepto nomine, & odioso Eburonũ reiecto, Tungros sese appellarunt, proinde quicquid postea ab hac gente gestũ, Tungris applicuere scriptores, quorũ etiã suũ fuit fatum, & internitio ab Hunis, qui urbem præclaram & maximam ita deleuerunt, ut nun-

Tungros iterum sese Eburones nominant.

Tungri ab Hunis uastati.

Ut nunquam reparari potuerit, nisi in hãc quam uidemus oppiduli formam, qua uix suum tuetur nomen. Ubi centum illa insignis templa quę Christum professi, religioni nostræ Tungri dederunt? ubi palatia? ubi portus & murorum ille ingens ambitus, non'ne omnia in fauillas abierunt, & uix ulla supersunt uestigia. Quod si urbis Leodij condendę fata nullam aliam inuenere uiam, quàm deletis Eburis & Tungris, nihilô superi querimur, dummodo non paribus auspicijs & calamitatibus subiaceat, quibus tamen paulo ante ætatem nostram ab Carolo duce Burgundionum ferè ad internitionẽ & urbis & nominis adflicta est. Huic non satis fuit supra centum puberum & impuberum hominum milia uno die expugnata urbe trucidasse, nisi totam propemodũ incendesset, mœnia disijceret, nauibus ciues impositos, pertuso fundo submergeret, omniaq; faceret, non in urbe solum, sed per totam ditionem, quo nullæ gentis superessent reliquiæ. Sed dijs gratia bene habet, floret rursum & urbs Leodium & Leodiorum nomen, æternumq; Deo propitio florebit, dum ille Nancey hostili terra, captus adhuc & putridus iacet. Hæc ego de Carolo diui Caroli imperatoris nostri optimi & mansuetissimi principis proauo materno libenter prætermisissem, nisi ostendere uoluissem, quàm parum interdum Christiani à gentiliũ feritate distamus, poterat quis accusare C. Iulij Cæsaris immanitatẽ in uindicanda Titurij propinqui & affinis sui nece, & cæsæ legionis delendo opprobrio: nisi hic Carolus consanguineo Ludouico Borbonio episcopatum ui & armis quærens omnem Cæsaris sæuitiam exuperasset. Porrò de Ambiorigis morte nihil est traditum, credibile est tamen, ut Cæsar subindicat, in fuga incognitum occisum, uel alio modo interijsse. Suetonius Tranquillus scribit Cæsarem audita clade Tituriana, adeò indoluisse, ut barbam capillumq; summiserit, nec ante dempserit, quàm uindicasset. Hanc historiam diffusè scripsit Titus Liuius, ut ex Floro colligitur, attigit & Lucanus in primo: Nimiumq; rebellis, Neruius, & cæsi pollutus sanguine Cottæ. Annotauit etiam Eutropius lib. 6. Plutarchus in uita Cęsaris. Orosius Appianus in Celtico, & plerique alij.

Leodiũ à Carolo Burgundione misere uexatum, & tantum non excisum.

Post Ambiorigis & Catiuulci mortem, nec Eburones nec Tungri regem habuerunt, sed præsidi Galliæ à Romanis imposito, & magistratibus municipalibus, quemadmodum & reliqua Gallia paruerunt, quod quidem patet ex Tacito, qui Campanum & Iuuenalem primores Tungrorũ nominat, deinde ex Marcellino & Flauio Vopisco, ut suprà uisum est. Quare uiderint rerum Eburonicarum scriptores, qui Nauitum secundum Tungrorum antistitem Galliarum ducis filium, & Tungrorum regis ex fratre nepotem faciunt. Deinde Metropolum quartum filium ducis Lotharingiæ ex Vngariæ regis filia Seuerinũ, item quintum Comitis Louanij filiũ, cum ea tempestate, nec dux erat Galliæ, nec rex Tungrorum, nec Lotharingia, aut Vngaria nomina erant, sed nec Louanium comitatus. Viderint inquam, ne dum historiam scribere se credunt, mera figmenta & nenias occinant, dum etiam sanctis episcopis rerumpublicarum administrationes assignant, quas nec illi acceptassent, nec pertulissent ijs temporibus Romani Tungrorum domini.

DE BETHASIIS.

Docuimus suprà, Eburonum fines usque ad confluentem Rheni & Mosæ protensos fuisse C. Iulij Cæsaris tempore, & Bethasios inter Eburones annumeratos, ij, ut plerisq; placet, & mihi uidetur, circa Traiectum oppidum ad Mosam sedes habuerunt, nomenq; retinent, si Bechasios, nõ Bethasios legeris, sunt enim uici & arces eius nominis cõplures, *Bech, Diepenbech, Sconbech*, &c. à riuo denominati non procul à Tungris, quà ex Traiecto ad oppidum nouum *Hasselt*

iter

iter est. Erant aūt origine, lingua & uirtute pares Bathauis, numero superabantur. Ni eos accipere malueris qui extra Bathauorū insulam incolebant iuxta Caniuefates, qui eam partem insulę tenebant, quę ad Bethasios uergit. Est enim duplex Bathauia, inferior & superior. Vnde Tacitus lib. 20. historiæ Augustæ: Acceptam, inquit, equitū peditumq́ modica manu, nihil apud Bathauos ausus, quosdam Neruiorum Bethasiorumq́ in arma traxit. Et paulo pòst: occupatisq́ Sunicis & iuuentute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret Claudius, Labro Bethasiorum Tungrorumq́ et Neruiorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Plinius lib. 4. Natur hist. Tungri, inquit, Rinuci, Sunici reponendum ait Beatus Rhenanus, uir cui non uno nomine multum debet Germania, quod illi suos parentes ceu ab inferis reuocatos, & æterna alioqui demersos caligine in lucē quotidie proferat, & sub oculos reponit. De cuius iudicio dubitare, aut ultra quærere, hominis curiosi magis est quàm diligentis. Is inquam lib. II. rerum Germanicarum apud Plinium pro Rinuci Sinuci ex Taciti uerbis paulo antè positis scribendum existimat, nec addit, qui sunt Sunici, quod ego anxius requirēs opinares sum aliquādiu oppidum illud esse amplum & uetus in Vestualia è regione Vbiorū, quod Susatu appellant, eo quòd nominis prima syllaba cōsonaret, sed quia illico Mosæ mentionem facit Tacitus, & procul distet à Mosa Susatum, ambiguū me reddit, & item Ptolemæus, qui hoc oppidum Susudaram nominat. Rursum præponebam mihi aliud oppidum uetus quidem, & ubi, aut saltem non inde procul, plurima Romanæ antiquitatis cernūtur uestigia, ad Rhenum supra Rimaliam è regione Linizij oppidi, quod *Sunßich* uulgus uocat, à Carolo Burgundo dirutum, iuxta Aræ fluuij ostium. Verùm quia animaduerto Sunicos non procul à Mosa amne abfuisse, iudicabit meus Rhenanus, num forsan nec apud Tacitum Sunicos, nec apud Plinium Rinicos, sed utrobiq́ Runicos sit legendum, ut sint Runici, gens & terra uetus inter Bathauos, Frisios & Bethasios, quā *Runckenlandt* hodie uocitant accolæ, ita ut uno tractu bene à Plinio sint descripti & collocati Runici, nec Frisiabones, sed Frisios legerem. Iudicabit inquam meus, imò bona tu n literarum amatorū omnium Beatus Rhenanus, indicatum enim uolui tantum, nō adsertum. Bethasiorum etiam mentionem facit Cicero lib. 14. Epist. ad Atticum ex restitutione eiusdem Beati Rhenani. Redeo, inquit, ad Bethasios, Atuas, Vangiones. *Sunßich oppidum.*

DE MASACIS SIVE MARSACIS.

SVnt quoq́ inter Eburones annumerati Masaci, ita enim lego ex ueteribus libris, licet quidam Marsacos habeant, de quibus Cornelius Tacitus de Claudio Labeone loquens lib. 20. mentionem facit in hæc uerba: Accepta, inquit, peditum equitumq́ modica manu, nihil apud Bathauos ausus, quosdā Neruiorum Bethasorumq́ in arma traxit, & furtim magis quàm bello Caninefates Masacosq́ incursabat, hos ego semper iudicaui esse, qui non contemnendum profectò oppidum *Maseck* infra Traiectū Superius, ut uocāt, ad Mosam incolūt, licet in comitatu Hornēsi atq́ Bathauia sit pagus hodie nō exiguus nomine *Masack.* *Masaci ubi.*

DE CASTELLO AD MOSAM
& Menapijs.

FRancos Germanos olim dextram Rheni ripam è regione Vbiorum, hoc est, Coloniensium supra Sicambros possedisse pulsis Teuchteris, nemo nō scire poterit, qui primum Beati Rhenani de rebus Germanicis librum legerit.

Hi, ut scribit Ammianus lib. 17. cum scirent Iulianum Cæsarem bello Alemanico apud Argentoratum occupatum, depopulati sunt eum Galliæ tractum, qui est ad Mosam supra Iuliacum. Hac Iulianus rei nouitate perculsus, et conijciens quorsum erumperet, si ijsdem transisset intactis, circumuallare disposuit Castellum oppidum quod Mosa fluuius præterambit. Et ad usque quartum & quinquagesimum diem, Decembri scilicet & Ianuario mense obsidionales tractæ sunt moræ obstinatis barbarorũ animis, incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimescens solertissimus Cæsar, ne obseruata nocte illum barbari gelu uinctum amnem peruaderent, quotidie à sole in uesperam flexo, adusque lucis principium lusorijs nauibus discurrentes flumen ultro citroque milites ordinauit, ut crustis riparum distractis, nullus ad erumpẽdi copiam facile perueniret. Hocque commento, inedia & uigilijs, & desperatione postremò lassati sponte se propria dediderunt, statimque ad comitatum Augusti sunt missi aliquot eximendo periculo. Multitudo Francorum egressa quum captoa comperisset & asportatos, nihil amplius ausa reputauit ad sua castra, hisque perfectis acturus hyemẽ reuertitur Parisios Iulianus. Aduertendum autem quod non sine causa Castellum ad Mosam situm scribit Ammianus, quandoquidem aliud oppidum est eodem nomine ad Sabim fluuium, qui apud Namurram in Mosam excurrit. Ptolemæus Castellum Menapiorum metropolim, & rectè meo iudicio facit. hodie *Kessel* appellatur.

Castellũ Menapiorum.

DE TOXANDRIA QVAM NVNC VISETVM

Francimonte, Chamauis & Stocchem.

Est ad Mosam inter Leodium & Traiectum oppidum, hodie non sanè magnum nomine Visetum, cuius ueteres ruinæ sunt illius antiquitatis & amplitudinis euidens argumentũ. Habuit pontem lapideum quo iter erat ad Tungros, ut arcuum adhuc ostentant reliquiæ, qui in ea pugna quæ inter Henricos imperatores, patrem & filium commissa est, corruit magna Leodiorum strage, qui patris Henrici defendebant partes, apud Traiectum enim olim ut existimo, non ponte, sed naue transmittebatur flumen, unde etiam nomen habet, & fabula est, quæ dicuntur Cæsarem pontem illic extruxisse, quod ipse nequaquam reticuisset, qui tam diligenter, & exactè de his terris scripsit. Visetum inquam, etsi mutati nominis causam nusquam audiuerim, Toxandriam olim dictum ueteres Leodiorum annales testantur, & coniecturis aliud fuisse oppidum consequi non possum Circa autem Toxandriam in Romano solo, ut inquit idem Ammianus lib. 17. Franci quos Salios consuetudo appellauit ausi fuerunt rursum habitacula præfigere licenter, & eam regionem occupare, quæ ad Arduennã syluam uergit, ubi uerisimile est illos quoque arcem præclaram de suo nomine Francimõtem appellatam, quam inter reliqua innumera opera, Erbardus à Marca nuper reparauit, construxisse. Aduersus hos Iulianus Cæsar ex Gallia quanta potuit celeritate cum exercitu mouit. Cum autem Tungros uenisset, occurrit illi Francorum legatio opinantiũ reperiri Imperatorem in hybernis, pacem sub hac lege prætendens, ut quiescẽtes eos tanquam in suis, nec lacesseret, nec uexaret. Hos legatos, negotio plenè digesto, oppositaque cõditionum perplexitate, in ijsdem tractibus moraturos, dum redeunt, muneratos absoluit Iulianus. Dictoque citius secutus, præfecto Seuero duce misso, per ripam subitò cunctos adgressus, tanquã fulminis turbo perculsit, iamque precantes potius quàm resistẽtes, in opportunã clemẽtiæ partẽ effectu uictoriæ flexo, dedẽtes se cũ opibus, liberisque suscepit. Chamauos itidẽ ausos similia, eadẽ celeritate partim cæcidit, partim acriter repugnãtes, uiuosque captos cõpegit in uincula, alios præcipiti fuga trepidantes, ad sua tecta, ne militẽ spacio lõgo defatigaret, abire interim permisit innocuos, quorum

Visetum ad Mosam oppidum olim Toxandria dictum.

Francimons.

quorum legatis paulò postea missis precatū consultumq; rebus suis, humi prostratis, sub obtutibus pacem hoc tribuit pacto, ut ad sua tecta, hoc est ad Frisios, quorum fuerint uicini, redirent incolumes. Hæc Ammianus: Ex quibus conijcere potest Lector, quantum obfuerit semper Eburonibus soli sui bonitas, qui toties lacessiti, expulsi, eiecti & appetiti fuerint, nunc à Tungris, deinde ab Vsipetibus & Teuchtheris, ab Aduaticis, à Romanis, à Sicambris, à Francis & Chamauis, toties à Brabātinis & Gallis, ut mirum sit ullam reperiri gentem quæ in hoc tractu quantumuis feraci habitare uelit, tam sæpe tot incommoditatibus & periculis abiecto, adhæc in Germaniæ & Galliæ confinibus. Vnde non immeritò urbs Leodium exclamare posset:

O' malè uicinis hæc mœnia condita Gallis. *Et tranquilla quies populos: nos præda furentum,*
O' tristi damnata loco, pax alta per omnes, *Primaq; castra sumus.*

Habuit tamen, dijs gratia, sub principe Erbardo à Marca Cardinale in trigesimum fermè annum iam pacem & tranquillitatem, quapropter multus nominibus illi patria multum debet, quòd non solum subditum populum in summa quiete tanto tempore fouerit, uerùm etiam collapsa ferè omnia in pristinum restituerit statum, ut non iniuria, non urbis modò, sed patriæ conditor & dici posset & mereretur, si pietatem abiectis sordibus magis coluisset. Subdit autem postea Ammianus Marcellinus de eodem Iuliano Cæsare loquens: Quod cunctis ex uoto illi currentibus, studio peruigili properans modis omnibus utilitatem fundare prouinciarū. Munimenta tria recta serie superciliis imposita fluminis Mosæ, subuersa dudum obstinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat, et ilico reparata sunt, è quibus unum fuisse credo multis coniecturis, arcem nobilem illam Stokheim, quam idem quoq; præsul Erhardus à Marca, à fundamentis penè nouam & inexpugnabilem reddidit. Verùm ad Toxandriam siue Toxandrum redeamus, de qua rursum Ammianus mentionem facit: In limitem, inquit, secundæ Germaniç est egressus Iulianus, omniq; apparatu quem flagitabat instans negocium, cōmunitus, Toxandro oppido propinquabat. Rheno deinde transmisso, regionem subitò peruasit Francorum, quos Ansuarios uocant, incertorum hominum licentius etiam perscrutantium extima Galliarum circa Toxandriam plena antiquitatum sunt omnia. Extat supra oppidum in monte cumulus, uel Henricorum patris & filij Imperatorum trophæum, uel Romanorum aut Francorum illic cæsorum congesta ossa. Non distat inde procul uicus Phoros, ubi adhuc uestigia castrorum more Romano extructorum apertissimè uisuntur. Reliquam uetustatē inuestigare, quia iuuenis patriam reliqui, nunquam licuit: optarem alicui Leodiorum, cui ocium suppeteret, aliquando ut hæc requireret, cordi esse.

DE COVINO.

REferuntur à ueteribus inter Eburones aliç etiam gentes, ut sunt Caresæi et alij, quos quia non mihi constat, quibus hodie nominibus censentur antiquitatis studiosis inuestigandos & describendos relinquo, prætetire tamē non possum oppidum Couinum uideri à Cauinis, hoc est uehiculis, quibus Galli olim in bellis utebantur esse denominatum. De quo Lucanus in primo.

Et docilis rector monstrati Belga Couini.

DE IVPILLA ET HARSTALLO.

NOn procul à Leodio est uilla regia Iupilla & è regione Harstallum pagus, cuius toties fit mentio in uita Caroli Magni, ac toties ibidem nunc natalem Christi, nunc Pascha celebrasse memoratur. Fuit & Pipinorum illic arx & regia, quæ bellorum calamitatibus extremam passæ sunt desolationem, & tantum il-

larum uisuntur ruinæ. Regiam autem uillam appellatam Iupillam opinantur Leodiorum annales de rege quopiam Tungrorum cui nomen fuerit Iupilla, ego potius id nominis adsecutum crederem, quia à Pipinis, Carolo Martello, Carolo Magno & sequentibus aliquot Imperatoribus atq; regibus ob loci amœnitatem & uenationis copiam, culta fuerit. Subter labitur Mosa, si usquam alibi placidissimè à Leodio ad dextram declinans paululum, ut uillam regiam saluter & irriguis illius fontibus aquas suas serenet, quibus acceptis & uelut hilarior factus, mox in sinistram reuoluitur, ut Toxandros petat & Menapiorũ fines. Hæc uilla regia quæ olim ad Mosam tota erat, magna ex parte in amœnissimam conuallem retracta est, & sparsim inhabitaĩ. Hinc uitiferis, illinc syluosis septa montibus, uallis fauces iuxta rudera arcis Pipinorum lætissima excipiunt prata, quæ usq; ad Leodij mœnia perdurant. Nemo crederet quanta sit utriusq; pagi Harstalli & Iupillæ tum amœnitas tum fertilitas, quantaq; sit omnis generis fructuũ ibidem copia, quibus Leodium saginant & Mosæ tractum à Namurra usque in Menapios & bonam Brabantiæ partem, ut quis dicere posset Tellurem matrem hunc sibi delegisse locum, in quem omnes dotes suas effunderet, de quibus omnibus si dicere uellem, iusto libro opus foret. In uilla Iupilla, & in ea quam dixi ualle tenuis labitur riuus ebullientibus undiq; fontibus in eam quantitatem auctus, ut rotam agat molendini ad incolarum usus sufficiẽtis, iuxta quod olim domus fuit antiqua & nobilis quæ mihi maiores & proauos maternos ex Pipinorum familia dedit, qui bellorum calamitatibus in pauperem conditionem redacti fuerunt, præsertim bello quod proauus cum nobilitate Fleronum gessit, ut sæpe ex matre audiui.

DE LOTHARINGIA.

PAululum infra Iupillam & Harstallum in excelsa rupe, ruinæ uisuntur arcis Lotharingiæ atq; eiusdem nominis oppidi, ut opinor, propter pontẽ quem supra Mosam habuit, cuius nonnullæ adhuc cernuntur reliquiæ, opus autem fuisse reor Lotharij eius nominis primi Romanorum Imperatoris, qui prouinciam quoque Lotharingiam de suo nomine appellauit, ea erat inter Mosam & Rhenum à fontibus, usq; ad utriusq; amnis cõfluentem, Lotharijq; regnum appellabatur, & item Austrasia & Merensis ducatus, Germanicè *Lotbreich*, Gallicè Lothregne, & postea concisis literis Loreine. Leodium quoque sub se comprehendebat, uti non semel refert Abbas Vrspergensis in suo Chronico, præsertim ubi inquit: Leodium ciuitas Lotharingiæ est, beati Lamberti martyris patrocinio satis inclita, studijs etiam literarum præ cæteris adprimè famosa. In quo dum in uigilia Dominicæ Ascensionis anno MCXVII. uniuersus clerus decem uidelicet congregationum intra matrem ecclesiam ex more conuenissent, ad uespertinalem synaxim concenturi, & iam primum psalmum complessent, subitò fere nisi imus aer in turbinem uersus, tantâ simul tonitrua terribiliter & fulgura cum sulphureis ignibus excussit, ut extremam iam ultimi iudicij horam instare, nemo qui aderat dubitauerit, duobus nimirũ clericis & uno de illustribus milite, hac tempestate intra ædes absumptis. Decimoquinto dehinc die ex uicino quodam eiusdẽ episcopij monte, ubi nunquã aqua præter pluuiã uisa est, fluuius ingens erupit, non modicã ciuitatis partem diluens, & cum maximo Leodiensiũ damno Traiectensiũ se finibus infudit. Et alio loco dicit idem Abbas: Henricum Imperatorẽ in Lotharingiã contra Gisbertũ exercitũ duxisse & omnẽ regionẽ eius subiacentẽ imperio igni traditam, ipsumq; obsessum in castello *Kieuermont*, quod est Capremons, elapsum fuga inde profectũ. Et cùm obsidio difficultate

Lotharingia unde dicta.

locorum

locorum non procederet, uastata undiq; regione, in Saxoniam reuersum. Et alibi de eodem Gisiberto Duce ex Lotharingia expulso loquens, dicit Carolum Regem restituisse illi quæ supererãt loca circiter annum Domini DCCCCXXII. Traiectum, Iupillam, Harstallum, Matsnam, Litam, Capremontem. Ruinæ Capremontis uno miliari ab urbe Leodio in excelso, & undiq; prærupto monte apparent. Reliqua ad Mosam sunt pagi seu uici, præter Traiectum quod est oppidum, ut paulo pòst dicam, nomina retinentes. Capremontem autem Nogerus Leodiorũ Episcopus proditione cepit, & solo æquauit, & ex manubijs in templo uetustissimo olim à Romanis condito, ut & forma docet & simulacrum spei in muro adhuc superstes declarat, in honorem diui Ioannis Euangelistæ, in maiore insula collegium Canonicorum instituit dilatato templo circa annum Domini DCCCCLXXIII.

Tantum autem floruerunt Leodij studia literarum, ut uno tempore legantur nouem Regum, Ducum xxiiij. Comitum xxix. Baronum, & ex prima nobilitate innumeri filij apud Leodios literis operam nauasse patrimonio diui Lamberti aliti, & Episcopi officium erat atq; Canonicorum sacras literas & bonas artes interpretari. Nobilitas atq; ciues reipub. gubernacula tenebant, eratq; Scabinorum amplissimus magistratus, qui de litibus iudicabat, quibus præerat ab imperatore, uti & nunc est cõstitutus Scultetus. Si quid malè administrabatur ab ijs, imperator adibatur, qui perperam acta reformabat, atq; ita in summa tranquillitate & paucitate iudicum respublica Leodiorum florebat, quæ nulla nũc est, innumera eorum multitudine oppressa & obruta, quorũ omnium nomina si perscriberem, integra pagina non satis esset, quibus lites non sopiuntur sed excitantur, & populus ad litigãdum ita assueuit, ut ad altercandũ natus uideatur. Apud Leodios olim boni uiri nullo iudiciorum strepitu discordantes ciues conciliabant, non effundebat in mille rabulas forenses substantiam suam plebs tum maximè abundans & diues, nunc uerò quum sit omnium pauperrima, si nihil aliud sit, sudorem dabit, quo se de uerbulo à uicino malè prolato iure uindicet, suadentibus confestim aduocatis & procuratoribus, ut de ipsis iudicibus nihil dicam, qui nullo finiendarum litium amore, sed propter lucrum & fastum ius dicentis officium ambiunt & exercent.

DE TRAIECTO.

RElicta Lotharingia, Toxandrorum oppidulum Visetum Mosa petit, deinde Traiectum imperiale, ut aiunt, & nobilissimum municipium perlabitur, quod Velburgum aliquando appellatum Beatus Rhenanus annotauit, utramque fluminis ripam occupat, & ponte marmoreo coniungitur, non quidem à Iulio Cæsare constructo, ut opinantur nonnulli, sed longo pòst tempore ab ipsis ciuibus reperto marmore Namurrano. Verum est Strabonis ætate ab Augusto uel Tiberio hoc loco sublicibus pontem ædificatum, ut coniecturam facio ex eius uerbis dum inquit: μετὰ δὲ τοὺς μεδιοματρίκους καὶ τριβόκχους παροικοῦσι τὸν ῥῆνον τούγγροι, καθ' οὓς πεποίηται τὸ ζεῦγμα ὑπὸ τῶν ῥωμαίων νυνὶ τῶν στρατηγούντων τὸν γερμανικὸν πόλεμον, πέραν δὲ ᾤκουν οὔβιοι κατὰ τοῦτον τὸν τόπον, οὓς μετήγαγεν ἀγρίππας ἑκόντας εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ ῥήνου, τούγγροις δὲ συνεχεῖς νερούιοι, καὶ τοῦτο γερμανικὸν ἔθνος. Id est: Pòst Mediomatrices autem atq; Tribochos Tungri iuxta Rhenum habitant, apud quos Romani nunc pontem ædificant contra Germanos belligerantes, trans Rhenum autem circa hunc locum, incolebant Vbij, quos ad interiorem Rheni ripam uolentes traduxit Agrippa, Tungris uerò contigui sunt Neruij, & ij quoq; natio Germanica. Verba Strabonis ideo libuit Græcè adscribere, quia animaduertam & in Græcis exemplaribus dictionem τρεάγροι esse uitiosam.

Pons Traiectensis marmoreus.

Quis enim usquam legit Triuagros, aut ut habent ueteres Latini codices Triusgros gentem fuisse Germanicam? Reponendum igitur apud Strabonem pro τρισαγροι, τύγγροι, id est, Tungri, qui ut bene scribit, non procul à Rheno absunt, continui Neruijs, & Aduaticis finitimi, ne quis Treueros intelligere malit, qui procul ab illis distant. In Tungris igitur Strabonis tempestate constructus est non mirum apud Traiectum pons, quem Græcè ζεῦγμα appellat, cuius formam & ædificandi modum apud Suidam reperies. De hoc ponte Tacitus quoque mentionem facit, cuius hæc sunt uerba libro uicesimo historiæ Augustæ. Quo minus ultrà pergeret Claudius Labeo Bethasiorum Tungrorumque & Neruiorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis antè cœperat. Ex quibus annotare potest Lector hos tres populos Tungros, Neruios, & Bethasios finitimos Traiecto fuisse, qui tumultuariè Labeoni adesse potuerũt.

Traiectum unde dictũ. Habet preterea Traiectum à Romanis Latinum nomen, quod olim non ponte, sed nauibus flumen hoc trancijebatur, Germanicè *Trect* syncopatis pro Traiectis literis. Superiores Germani *Maestricht*, id est, Traiectum Mosæ uocant, ad differentiam Traiecti inferioris, *Vtricetum.* quod tamẽ Vtricetum melius appelles. Traiectum inquam, de quo loquimur nonnulli uolunt oppidum esse omni gaudens immunitate, & solum Imperatorem debere agnoscere dominum, quod ipsum nuper publico iudicij imperialis Cameræ decreto declaratum est, reclamantibus tamen Brabantis, quorum Dux & episcopus Leodiẽsis ciuitatis sunt protectores. De Traiecto hoc à plerisque annotatum est, & idem mihi retulit uir insigni doctrina & pietate Doctor Arnoldus à Tungris, eius ciuitatis adolescentes prçcoci quidem esse plerunque ingenio, sed nunquam ad literariam frugem peruenire, atque hoc adeò perpetuum esse, ut quum innumeros ex patria Leodiensi iuuenes sub se multos annos quibus scholæ Coloniensi præfuit, literis operam nauantes, habuerit, qui literariæ militiæ egregium fructum retulerunt, & in doctos uiros euaserunt, sola Traiectensis ciuitas semper sterilis remãsit. Leodium nostra tempestate, ut de præterita nihil dicam quum soli Prumenses monachi celebrem redderent, [illegible] Arnoldum L[illegible] tulit, uirum adeò solida doctrina, ut antiquitati illum obijcere potuisset, uerùm ante diem acerba mors illũ nobis abstulit. Florenæ Remaclum insignem ediderunt poetam, & si quid honoris inde esse possit, mihi patrem eodem quo ego nomine, atque doctorem Nicolaum equitem auratum & Cæsaris Caroli Quinti Archiatrum, Vercellæ duos Bercellios quorum altero qui monachismum apud diuum Laurentium professus est, nihil doctius, si constantia literas adornasset, Masacum Rutgerum iactet Relcium, qui apud Leuacos Græcas profitetur literas Tungri contenti esse deberent antea nominato suo doctore Arnoldo, qui pietatem cum doctrina ita cõiunxit, ut in utra excellat, dubium sit, & cuius laudes & uirtutes si ultra prçdicare pergerem uererer ne inuidiosas & suspectas reddam, quod olim eo sum institutore usus & hoc nomine illi plurimum debeam, Centrones Nicolao Nickmanno meritò gloriarẽtur, qui per plurimos annos in schola Leodiensi summa cum laude literis & moribus ciuitatis formauit iuuentutem.

DE SICAMBRIS.

Sygemberger. Sicambri Menapiorum regionem hodie occupant, & Germanos indigetes fuisse nomine ipso deprehenditur, Germanicè enim *Sygemberger* appellabantur. Vnde & Sygambri in uetustis quibusdam codicibus scriptum reperitur *Sycambrorũ sedes ueteres.* Habitarunt ad alteram Rheni ripam paululum infra Vbios, & ad Ruram fluuium, qui apud Dusburgum Rheno immiscetur, ubi adhuc ruinæ urbis & arcis *Sygemburg* manifestissimè uisuntur. Extat etiam oppidum & arx olim, nunc cœnobiũ

Sygemberg

Sygemberg non procul à Colonia Agrippina, nimirum à Sycambris denominatū. Item Sygem oppidum & fluuius, & ducatus Bergensis. Hos sæpe excurrisse in Gallias, & semper repulsos ex Cæsare colligitur. Octauius autem Augustus, ut est apud Suetonium, dedentes sese traduxit in Galliam, in eas terras quas toties excursionibus appetiuerant, in proximos, ut idem ait, Rheno agros, unde non dubito hos esse, quos modò Gelrēses appellamus. Scribit Cæsar, ut suprà osten dimus, eos cum duobus equitum milibus tramisso Rheno, oppugnatum uenisse Romanos ad Varucam, ubi erat Q. Cicero. Causa autem traductionis in Gallias fuit, ut excisis illis Sycambrorum nomen prorsus extingueretur, formidabile Romanis, ut ait Cornelius Tacitus. De ijs etiam Horatius ad Antonium Iulium:

Concines maiore poeta plectro
Cæsarem quandoq; trahet feroces
Per sacrum cliuum merita decorus
Fronde Sycambros.

Feroces uerò appellat eos Horatius, eo quòd Centuriones Romanos ad colligenda stipendia missos crucibus affixerant. Quare & alio loco idem Horat.

Te cæde gaudentes Sycambri
Compositis uenerantur armis. Et Martialis:
Crinibus in nodum tortis uenêre Sycambri, &c.

AN SYCAMBRI IN TROIANOS SVAM *originem referre poßint.*

QVoniam plerīq; Galliæ populi originē suam in Troianos referre malunt, ut Auerni de quibus Lucanus:

Auerni La'ios ausi se fingere fratres
Sanguine ab Iliaco.

Item Franci Trecasses Senones opinatus sum dictantibus illud ipsum Leodiorum annalibus Tungros quoq; Sicambros & Frisios à Troianis oriundos, quibusdam adductus coniecturis. De Tungris autem Arduenna sylua me mouebat, quam Galli Forestam Dardaniæ appellant, in qua est oppidum Dione quod Dionantum dicunt, ubi Veneris Diones templum à Tungari Troiano duce & Tungrorum conditore constructū aiunt: quare in Eburonibus meis olim iuuenis lusi. *Dionantum oppidum.*

Tungaris Idææ liquit iuga sacra Diones,
Et rapidas Xanthi dux bonus amnis aquas.
Venit Eburronum densosq; ad lumina lucos, &c.

Porrò de Sycambris opinionem augebat Xanthum oppidum nobile hodie in Cliuijs, non procul ab Asciburgio, quod uetera castra esse non bene opinantur, nisi mutati nominis aliam causam quàm ridiculam illam de sanctis ibi cæsis, assignent. Vnde rursum ego: *Xanthum oppidum.*

Se quoq; Troiano iactat de sanguine cretum
Littora qui Mosæ curua Sycamber arat.
Atq; equidem Xanthum antiquæ uestigia gentis
Vrbem Cliuensi sub ditione docet.

Quem non in suspitionem traheret Phrisia, quam olim Phrigiam Troianus Grunius appellarit, Groningamq; in Phrisijs condiderit, & templum in ea mirandi operis undique quondam peruium, & columnis subnixum, nunc uerò muro conclusum. Nec obstaret Cornelius Tacitus, qui Germanos indigetes appellat, nō enim una natio, aut unius regionis tractus à Romanis occupatus protinus Germanorum originem inuerteret. Sunt & adhuc hodie indigenæ Germani, licet gens alia passim Germaniam inhabitet, ut Boiohemi, Poloni & alij.

Et quid uetuerit si primùm à Troia profecti Troiani in Hungaria, ut fertur, consederint, deinde aucti numero ad Rhenum sedes quæsiuerint, quibus non contenti in fertiliorem Galliam penetrare uoluerint, quod equidem non adeò difficile factu fuit, Germania tum temporis urbibus carente. Nonne ab Hunis per eum ferme tractum, ut quasi repetitũ credas, factum idem legimus, quo tempore munitior erat Germania. Et quid non peruiũ fuisset generosis illis spiritibus?

Enumeratis qui sunt infra Leodium populis, non erit absurdum quædam loca recensere ad Mosam supra Leodium Romanam præ se ferentia originem. Et imprimis quidem, quia diximus plerosq; uicos & montes in ipsa urbe nomina Romanorum ducum, qui ad Varucam oppetierunt sortitos, urbe Leodio egressis per uiam Auronculeiam, & aduerso flumine Huyum ire uolentibus à dextra

Publius mons. Publium statim habent montem, qua parte ab radicibus ad summitatẽ usq; uitifer est, deinde syluosus. In apice, ubi phanum Vulcani olim fuerat, cœnobium nunc est diuo Aegidio factum, et non procul inde locus suppliciorum, unde Ceresij despiciuntur ad sinistrum Mosæ latus, ultrà pergentibus apparet in excelsa

Mont ioir. rupe mons Iouis, arx ita nominata, & à Romanis nimirum constructa, quæ quidem hoc loco me admonet, ut Gallis malè intellectam regum suorum exclama

Mont ioie sant Denis. tionem dum prælia ineunt, Mon Ioie sant Denis declarem, quam protulisse fertur is rex, qui primus inter Francos Christianæ religioni nomina dedit, & posteri reges in animandis suis ad fortiter præliandum usurparũt & utuntur. Interpretantur autem: Meum gaudium sanctus Dionysius, quod non ita sese habere uel fœminę Gallicæ animaduertere deberent, cùm eorum lingua, Ioie, id est gaudiũ non masculini aut neutri, sed fœminini sit generis, & dicendum fuerat ma Ioie saint Denis. Nõ igitur Ioie hic gaudium significat, sed Iouem, quem Galli Ioue appellabant, proptereaq; Clodomirus inclinata suorum acie, cùm inuocãdo Iouem non proficeret, ad Deum Christianorum quem per Galliam Dionysius, siue Areopagita ille, siue alius annunciauerat, conuersus ad suos, qui magna ex parte Christiani erant, exclamauit: Sistite uiri gradum, & fortiter pugnate Mon Ioue saint Denis, id est, meus Iuppiter sanctus Dionysius erit, hoc est, eum deũ relicto Ioue colam, quem Dionysius prædicauit, & uos adoratis. Quo audito, Galli Christiani alacres in pugnam reuersi hostes fuderunt, & Clodomirus à diuo Remigio sancto Baptismatis lauacro ablutus est. Postmodum reges hãc uocem usurpare uolentes, pro Ioue Ioie pronunciãt re non bene cõsiderata. Quod autem uerum sit Gallos Iouem, Ioue siue Ioie appellasse, inde deprehendo, quod ijdem ipsi Iouios hodie Ioie appellitãt. Sunt autem Iouij lapilli, quos peregrinãtes per uias in cumulos cõijciunt, ut sint tecti itineris indices, quales multos per Galliam diuum Iacobum petentes ubique uidemus, quos Galli mont ioie uocant. Est & in Eburonibus olim, nũc Iuliacensi duci parẽs arx in Arduena sylua, qua parte *Eyfelt* appellat̃, mons Iouis dicta Mont Iour, ut hoc quoq; annotarem.

Amantium. Post Iouis mõtem Amantium occurrit, deinde Huyum peruenitur, de quo

Namurra oppidum. oppido suprà dixi, post modum ad ostium Sabis fluminis, ubi Namurra elegãs sanè oppidum & marmore subcinericio, nobile hoc quidem Namurcum uulgariter uocant Namur, id est, nouus murus.

Iterum de Varuca.

De Varuca iterum. Ad Sabim ut antea dixi Labieni castra erãt, loco excelso in Rhemis & confinio Treuerorum, ubi nunc est Labiense monasterium tam late rum Rhẽmi & Treueri dominabantur. Refellenda autem est hic eorum opinio qui Varucam existimant alio quàm dixi loco fuisse inter quos est D. Lambertus Paschalis, uti ex insigni poeta Henrico Glareano accipio qui non Vatucam, sed Ratucam legendum putat, ut sit oppidulum *Hertzog Rode* inter Aquisgranũ & Iuliacum: nullas enim legiones Cæsar cis Mosam collocauit, sed omnes ultra Mosam, ita ut alte

ra alte.

ra alteri subsidio esse & uenire intra duos dies posset, cùm inter sese plus quinquaginta milibus passuum non distarent, & magno periculo fuisset legio una, si in eadem hyberna habuisset, propter Germanos & uicinum Rhenum à quo uix octo miliaribus abest, & item propter Treuiros & Menapios, in quorum finibus hic locus est situs. Labieni autem hyberna nō multum distabant à Neruijs, quapropter ex Samobrina Cæsar ad illum scribebat, & ad se accersibat, ut subuenire obsesso Ciceroni in Neruijs uno miliari Germanico ab oppido Oudenard, in pago cuius nominis nunc non sum memor, ubi quotidie innumera Romanorum numismata & simulachra deorum, quorum nonnulla uidi, effodiuntur & eruuntur, quod nequaquam fieri potuisset, si tam procul fuissent Labieni castra, hoc est cis Mosam in Treuetis. Quod autē Labieni castra ad Sabim fuerint, iterum probatur eo quod Cæsar scribat quinquaginta milibus passuum à Ciceronis hybernis in Neruijs abfuisse, & de Cæsaris uictoria per Rhemos Labienum eodem die, imò paucis horis certiorem factum, sed libet Cæsaris uerba adponere: Interim, inquit, ad Labienum per Rhemos incredibili celeritate de uictoria Cæsaris fama perfertur, ut cum ab hybernis Ciceronis milia passuū quinquaginta abesset, eoq; post horam nonam diei Cæsar peruenisset, ante mediam noctem ad portas castrorum clamor oriretur, quo clamore significatio uictoriæ, gratulatioq; ab Rhemis Labieno fieret. Porrò Labieni castra excelso & natura munito erant loco, ut est Labiense monasterium hodie. Vnde rursum Cæsar: Labienus ait, cum & loci natura & manu munitissimis castris sese teneret, & de suo ac legionis periculo nihil timebat, & statim postea eodē libro: Cum ex iussu Labieni omnes unum Induciomarum peterent, in ipso fluminis uado deprehensus interficitur, caputq; eius refertur in castra. Igitur non ad Mosam, qui hyberno tempore uadosus non est, sed ad Sabim Labieni castra erant, & distabant à Varuca quinquaginta milibus passuū, quemadmodum Ambiorix apud eundem Cæsarem dicebat ijs uerbis quibus illis persuasit, ut sese suæ fidei commiterent. Magnam manum Germanorum conductam Rhenum transisse, hanc affore biduo, ipsorum esse consilium, uelintne prius quàm finitimi sentiant, eductos ex hybernis milites, aut ad Ciceronem, aut ad Labienum deducere, quorum alter milia passuū circiter quinquaginta, alter paulo amplius ab his absit. Rorò quam Ratucam appellare uult D. Lambertus Paschalis distat à Labiensi monasterio, ubi diximus hyberna Labieni fuisse, ferme centū et amplius milibus passuum, à nostra uerò Varuca non multū supra quinquaginta, à qua si ad Oudenar in Neruijs rectà proficiscatur, paulo amplius erit. Non nego maximam partem Eburonum inter Mosam & Rhenum fuisse, uerùm etiam ultra Mosam terras possedisse, certo certius apparet, ex quo Aduaticis uicini erant, imò & ad Sabim usque fines eorum protensos ex Cæsare non uno loco patet. Præterea Varucam in finibus eorum fuisse Cæsar declarat dum dicit de Ambiorige & Catiuulco loquens libro quinto: Qui quū ad fines regni sui, hoc est ad Varucam, Sabino Cottæq; præstò fuissent frumentumq; in hyberna comportauissent, &c. Et si non ignorem fines quandoq; pro regione poni, uolebat autem Ambiorix per fines suos ad Labienum uel Ciceronem duce legionem. quoniam usq; ad Sabim ad Mosam dominabatur, ut patet ex Cæsare, dum à Varuca ad uastādos Ambiorigis fines ad extremitatem Arduennæ syluæ, & ad Sabim proficiscitur.

Monasterium Labiense.

DE SAMAROBRINA.

QVoniam audiam quàm plurimos de Samarobrina subdubitare & uereri ne non sit imperialis illa & uetē amœna ciuitas, quam Cameracū hodie dicunt, errare eos uehementer & nullum aliud oppidum esse confirmandū est. Primùm nō me mouet Ptolemæus, qui Samarobrinā ciuitatē Ambianoū facit:

Samarobrina nunc Cameracum

nam etsi ciuitas Ambianorum Samarobrina fuerit, non propterea sequitur Samarobrinã esse Ambianos oppidum Gallicè Amiens. Potuerunt enim Ambiani alia quoq; habuisse oppida quorum Ptolemæus nõ meminerit, nihilominus tamen Ambiani erant, id est, Amiens, non usqueò adeò tum magnum oppidum, uti nunc est, ut ueteres muri docent. Sic etiam idem Ptolemæus ciuitatem Rhemorum, Durocotorum & Cæsaromagum Bellouacorum appellat. Cum ea tempestate & Rhemi & Bellouaci, sicut hodie oppida erant & gentis caput. Item Suessones & gentis & oppidi nomen est, habuerũt autem sub se Suessones duodecim oppida, ut libro secundo scribit Cæsar, quorũ Bibrax unum, hodie Braine quatuor miliaribus Gallicis à Suessonibus comitatus titulo decoratum, & item Nouiodunum, Noyon Bellouacorum uerò Bratuspãtium erat oppidum. Quare nihil agunt, qui Samarobrinam Ambianos esse opinantur. Cum autem Cæsar esset Samarobrinæ, id est, Cameraci, ut nunc uocãt, & certior esset factus de oppugnatione castrorum Ciceronis in Neruijs misit nuntium statim in Bellouacos ad M. Crassum, cuius hyberna aberant ab eo milia passuũ uiginti quinque. Vbi notandum Bellouacorum urbem paulo amplius distare à Samarobrina, sed hyberna Crassi, non in ipsa urbe Bellouacorum, sed in eorum finibus aliqua parte fuisse, ita ut dimensio nõ obstet. Alterum nuntium etiam in Aessuos ad C. Fabium misit, ut in Atrebatium fines legionem adduceret, qua sibi iter faciendum sciebat, erant Aessui qui circa oppidum Aet habitant, quod superiores Germani Aes dicunt. Fabius autem ut imperatum erat, non ita multum moratus in itinere cum legione occurrit, quod omnino faciendũ ex Aessuis in Atrebates ire uolenti. Ad Labienum item ut ueniret in fines Neruiorũ scripserat, si reipub. causa & commodo facere posset. M. Crassum Samarobrinæ præficit: post liberatum Ciceronem legiones circa Samarobrinam retinuit. Et profectò commodiorem locum habere non poterat, neq; enim putet quisquam urbem Cameracensem nouam esse, aut intra paucos annos in tantam amplitudinẽ excreuisse, est certè nobilis illa Samarobrina, de qua ad Trebatium scribit Cicero: Vna collocutio nostra, pluris erit quàm omnes Samarobrinæ Et in alia epistola: O præclara castra, quid tu fecisses, si te Tarentum, & non Samarobrinam misissem. Et quodnam amplius dubiũ esse poterit, quum nomen ipsum indicat quod quærimus Cambray Galli, Itali uerò Sambercy dicunt, uide quàm facile Samarobrinam inde fecerint. Si ex Amiens faciunt Ambianos, ex Beauuais Bellouacos, quid uetat ex Samberey Samarobrinam fieri.

Bibrax. *Nouiodunũ.* *Aessui.*

DE HANNONIA ET BELGIO:

SAmarobrina & tractus Samarobrinensis, ut de uicina Hanonia nonnihil dicam, me admonent, de qua multi intra nõ adeò multos annos multa scripsere, in Troianos ciuitatum origines referentes, et ab Hannone duce Hanoniam denominatam putantes, quæ quoniam fabulosa sunt, missa nunc facimus, & quod uerius apparet ostendemus. Nemini ex ijs qui historias paulo accuratius legerunt non notum est bonam partem Galliæ Belgicæ à Germanis et occupatam fuisse & adhuc hodie esse, linguamq; Germanorum retinere. Hanonia uerò diutius habitata à Romanis propter situs commoditatem & terræ fertilitatẽ, Romanè loqui cœperunt, & hoc tempore Romanè loqui dicuntur, licet in linguam Gallicam degenerauerint. Germani igitur olim terras incolentes, quæ Hanıæ flumini adiacent, quod apud oppidum Condatum influit in Scaldam, totum eum tractum etiam hodie Hanigau uocarunt, id est si interpreteris, Haniæ ager. Postmodum Galli Hannones pro more suo concisis duabus literis i & g Hanau pronunciarũt, uti & adhuc pronunciãt. Deinde qui Latinè eam dicere uoluerũt Hanauiam appellarũt. Indoctus uerò quispiam legit Hanoniam

Hania flumẽ à quo Hanigau.

& pitæ ua

& prævaluit inscitia. Terra est amœna & fertilis, adhæc equitatu plurimum ualens. his temporibus Burgundis paret sub Palatinatus titulo, eo quòd comites Palatini eam nuper cum Zelandia & Hollandia possederunt. Sub Hannonia cõprehensa est bona pars Galliæ Belgicæ, præsertim ea quę peculiari uocabulo Belgium appellabatur, in qua sunt reliquiæ maximæ quõdam urbis Bellouaco- Belgium. rum, non eius quidem quæ est prope Rhemos & Suessonas, de qua superius dixi, sed huius quam Hannonij Bauais appellant, truncatim omnia pronūciantes cum Beauais dicere deberent. Beau enim Gallicè siue Bau Hannonicè, Bellus Latinè dicitur. A' Germanis *Belgen* istud oppidum appellatum, puto & à Romanis Belgium, si quod fuit eius nominis oppidum, dubitari enim posse uidetur, an Cæsar Belgium pro regione aut oppido ponat. Non existimo autem oppidum Belgium siue Bellouacos, siue ut hodie uocant, Bauacum Cæsaris temporibus admodum potens fuisse, sed media tempestate sub diuo Constantino. Ad quod credendum coniecturam facio ex numismatibus, quæ quotidie effodiuntur innumera Constantini imagine signata, & uiæ à Brunehilde regina stratæ. Mira de hoc oppido referunt Hannonij scriptores, quæ quoniam fabulosa uerissimè sunt, uolens prætereo, neq; enim Hannoniæ historiam texere est animus, unum reticere non possum, quoniam Belgij mentio ad hoc me rapit. Opinatus sum semper Belgas siue Belgarium uocabulum esse Germanicū, ideo quia Germani Gallos & Italos Vvælhen & nonnulli Vvælgen appellant. Scimus autem duplex huiusmodi Vv Germanicum ab Italis uel in simplex V uel B mutari solere, nec aliter ipsum exprimere posse, & inde pro Vvælgen Bælgen dixisse, & dehinc Belgas eam Galliæ partem, quæ est inter Sequanam & Rhenum appellasse, quia Germani incolæ illam ita nominarint. Hoc ipsum cõfirmat Ausonius poeta Gallus in Narbone ubi inquit:

Vsq; in Teutosagos, Germanaq; nomina Belgas.
Totum Narbo fuit.

Aquitaniæ nomen Galli mirum in modum hoc tempore abbreuiant, Quienne siue Guienne dicentes. De Celtis nihil habeo modo quod dicam.

Quoniam crebræ Germanorum in Galliam Belgicam transitiones factæ leguntur, nõ ab re fuerit indicasse Osos reliquos Germanos imitatos Eburrones quoq; appetiuisse ex Osenburgo Vvestphaliæ oppido profectos, & oppidum *Osenkirchen* incoluisse, quod est nunc in Gugernis, siue Iuliacensibus, non procul à Marcoduro. Addam & hoc Gungernos Romanos, quoa hodie *Gulchern* nominamus, uocitasse, & aduerte quàm penè idem sonet utrunq; nomen.

F I N I S.

PETRI

PETRI DIVAEI LOVANIENSIS, DE GALLIAE BELGICAE ANTIQVITATIBVS LIB. I. STATVM EIVS quem sub Romanorum Imperio habuit complectens.

NOBILISS. AC OPTIMAE SPEI PRINCIPI CAROLO PHILIPPO CROVIACENSI, Domino ab Haurich, Petrus Diuæus Louaniensis, S. P.

CVM uarios antiquitatum scriptores subinde reuoluens, nobiliß. Princeps, pauca ab ijs atq; ea obiter tantùm de Belgica nostra attingi, neminem uerò ex professo id egisse inuenirem, existimaui operam meam non inutiliter collocatum iri si eam pro uirili parte Belgicæ antiquitatibus in lucem reuocandis impenderem. Hæc autem erat instituti mei ratio, ut Opere in duas partes diuiso, primũ Romanorum in Belgica res, et si quæ antiquiora essent, in unum uolumen conijcerem: mox altero, Francorum in eam accessum constitutosq; ab ipsis principatus, & originem nobilium familiarum describerẽ. Sed fuere quibus prior hic de Romanis libellus ita probaretur, ut nequaquam ulterius supprimendum, sed omnino typis mandandum censerent: seriò affirmantes laborẽ nostrum & pergratum multis fore, & non parum lucis ijs intelligendis quæ Romani de Belgica scripsere, allaturum. Quibus non obtemperare inhumanum credens, uela uentis commisi, non ignarus interim, quantis calumniarum peruersorumq; iudiciorum procellis sese exponant, qui in latißimum hoc scribendi æquor temerè procurrunt. Sed utcunq; hæc alienæ operæ obtrectatoribus æstimata fuerint, suũ; deq; fero. Tuo autem nomini potißimum inscribere uisum, nobiliß. Princeps, quòd non ignorarem te cum uehementer historiarum quarumlibet, tum maximè antiquitatis cognitione delectari. Id si ita est, confido te non modicam ex horum lectione uoluptatem capturum: nec dubito lucubrationes meas tuis auspicijs in lucem prodeuntes uel hoc nomine & gratiores & aduersum æmulorum calculos munitiores fore. Vale illustrißime Princeps, & exiguo hoc chartacco munusculo feliciter fruere. Louanij XIIII. Cal. Maij M. D. LXV.

LVD. CARRION BRVGENSIS AD PEtrum Diuæum suum.

Dum nouus historico scriptor monumenta recludens
Ordine Belgiadum, patrios de more triumphos,
Oppida, bella, Duces grandi referenda cothurno
Commemoras, æuiq; subis uenientis honorem:
Omnia quæ longo fuerant consumpta ueterno,
Quæq; olim infelix inhonoraq; subruit ætas
Restituis, Stygiamq; uetas sentire paludem.
Perge, age, macte nouis animi uirtutibus, & mox
Quod latet in lucem sese fac proferat illud,
Illud opus quo Flandrigenas cultosq; Brabantos,
Hannonas & Geldros certatim in prælia ducis.
Sic mage de patria Diuæe merebere, quàm qui
Aut armis Romam & dextris aut morte cadentes
Seruarunt Decij, Curij, Fabij atq; Camilli.

ANTI.

ANTIQVITATVM Belgicarum seu Inferioris Germaniæ, Liber I.

Statum Belgicæ quem sub Romanis habuit complectens: Autore PETRO DIVAEO Louaniensi.

DIVISIO GALLIAE, ET BELGARVM ORIGO.

GALLIAM Cisalpinam quadrifariam olim à Romanorum historicis diuisam legimus: in Aquitaniam nempe, Celticam, Belgicam, & Prouinciam. Aquitani à Rhodano, Garumnaq; in Pireneos uersi: cætera Oceano, ac mari mediterraneo ambiutur. Celtas, ab his Garumna disteretos, Matrona, eoq; Lutetiæ Parsiorum in se recepto Sequana ad septentrionẽ à Belgis separat. Belgarum reliqua latera Oceanus Rhenusq;: & ab hoc ad Sequanæ fontes distenta Vosagi iuga claudunt. Quarta Gallorum portio Rhodano, & Vosago à reliquis seclusa, alia Alpibus conterminat & Tyrrheno mari, quæ multo ante C. Iulij Cæsaris tempora, prouincia Romanorum facta, et mores Gallicos exuta fuerat. Reliquarum res quæ ante Cæsaris aduentum contigêre, difficulter à Romanis cognosci potuere: pauca enim Cæsar ætate sua antiquiora commẽtarijs suis inseruit. Qui post Cæsarem scripsere, eùm ipsorummet Gallorum relationi nõ admodũ fiderent, de primis Galliæ cultoribus, memoratu digna tradere nec potuerunt, nec admodũ solliciti fuerũt. Ammianus Marcellinus uarias de origine Gallorũ opiniones prodit lib. hist. 15. Aborigenes (inquit) his in locis uisos firmarunt esse Celtas, nomine regis amabilis, & matris eius uocabulo Galatas dictos (ita enim Gallos sermo Græcus appellat) Alij Dorienses antiquiorem secutos Herculem, Oceani locos inhabitasse confines. Drasidæ memorant reuera fuisse populi partem indigenam. Sed alios quoq; ab insulis extimis confluxisse, & tractibus transrhenanis, celeritate bellorum, & alluuione feruidi maris sedibus suis expulsos. Aiunt quidam paucos post excidium Troiæ fugitãtes Græcos ubiq; dispersos, loca hæc occupasse tunc uacua. Regionum incolæ id magis omnibus asseuerant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum incisum: Amphytrionis filium Herculem ad Geryonis, & Taurisci sæuorum tyrannorũ perniciem festinasse, quorum alter Hispanias, alter Gallias infestabat: superatisque ambobus coijsse cum generosis fœminis, generasseq; plures liberos, & eos partes quibus imperitabant, suis nominibus appellasse. hæc ille. Quod de Trãsrhenanorũ confluxu dicit, ex Cæsare item liquet, qui Belgas penè omnes à Germanis ortos ipsorummet relatione cognouisse se scribit. Belgæ sanè quòd ab effeminatione uitæ cultu, & à Romanorum, Græcorumq; consuetudine longius abessent, & perpetuis eum Transrhenana gente bellis exercerentur, Gallorum omnium fortissimi semper sunt habiti. Inter ipsos uerò Belgas, cæteros præcellebant ij, qui Germanicæ originis affectatores erant: ut Eburones, Treuiri, Neruij, Bataui, Aduatici Menapij, Morini, cum quibus etiam Cæsari durissima fuit rebella, & longè difficillima. Adeoq; deinceps ab his cæterorum Gallorum est spreta mollities, ut soli natalis penitus obliti, non alios quàm Germanos se dici paterentur.

Diuisio Galliæ. Aquitani. Celtæ. Belgæ. Prouinciæ. De origine Gallorum. Belgæ ex Germanis orti. Belgæ Gallorum fortissimi. Belgas Germanicam originem affectasse.

paterentur. De Treuiris, Neruijsq; Corn. Tacitus: Treuiri, inquit, & Neruij, circa affectationem Germanicæ originis etiam ultro ambitiosi sunt: tanquam per hanc gloriam sanguinis à similitudine, inertia Gallorum separentur. hæc ille. Porrò, quanquā nō constet quo tempore quæque natio Transrhenana Belgicā inuaserit, ex Tacito tamen manifestum est, Tungros primos omnium in Belgica sedes fixisse. Cymbri quoq; & Teutones, Mariana uictoria postea celebres, Aduaticos postentatem suam in Belgica reliquerūt. Transierunt Rhenum, ante Cæsaris tempora, Neruij, Morini, Menapij, Bataui quoque, Cattorum gentis pars, & Romana amicitia cogniti. Sueui quinetiā, & Sicambri ab Octauio Augusto in Belgicam traducti, si Suetonio credimus. Tiberius, Vbijs cis Rhenum sedes assignauit. Subsequentes migrationes longum ac difficile esset in mediū proferre. Postremi omnium Franci, inclinante Romano imperio, Belgicam Romanis extortam, suam fecerūt. De nomine uerò Belgarum (ut nec id omittatur) Ysydorus Etymologiarum lib. 14. cap. 5. Belgis autem, inquit, ciuitas est Galliæ, à qua Belgica prouincia dicta est: Nonnulli existimant huius mentionem à Cæsare fieri lib. 5. ubi: Britanniæ, inquit, pars interior ab ijs incolitur, quos natos in insula ipsi memoriæ proditum dicunt: maritima pars ab ijs, qui prædæ, ac belli inferendi causa ex Belgio transierunt, & infrà: Tres, inquit, de legionibus locutus, in Belgio collocauit, moxq; post pauca: L. inquit, Plancū, cum legione una ex Belgio celeriter in Carnutes proficisci iubet. Quo loco Marlianus, oppidum Belgij nomine designari asseuerat. dubitauit Glareanus, uterq; doctissimus. Verba Glareani sunt in quintum lib. Cæsaris. Alij, inquit, codices habent ex Belgis, quód non displicet, quanquam si Belgio legatur, ad eam formam dixisse uideri potest: ut Liuius Samnium pro Samnitium regione: ita Belgium pro Belgarum regione. Verùm pro urbe aliqua in Belgis uidetur paulo interiùs accipere, ubi exercitu in hyberna diuiso, tres legiones in Belgio constituisse dicitur: hæc Glareanus. Neminem latet, quod nec mediocriter doctus quispiam, in, ex, & ad præpositiones ciuitatum uocabulis præponere consueuerit, quis id Cæsarem fecisse credat, inter suæ ætatis eruditos non infimum? ut mirum sit quenquam Latinitatis peritum in re tam manifesta falli potuisse. Porrò, ut à Belgio, seu Belgis ciuitate, nationi nomen sit: Cæsar tamen à Barbarie uindicandus. Bellouacis Marlianus Belgium ciuitatem attribuit, quos à uetustis historicis Belgiuacos appellari uideo. Eos etiam Cæsar omnium Belgarum nobilissimos facit: ut uerisimile sit ab his nomen Belgarum ad omnem nationē manasse. Hubertus Thomas Belgas *die Belgen*, seu *Vuelgen* uernaculè dictos, quod uocabulum illorum lingua, extraneum, significat.

Tungrorum in Belgicam migratio. Cymbri, & Teutones. Bataui. Sueui, & Sicambri. Vbij. Franci Belgicā occupant. Vnde Belgæ dicantur. An Cæsar Belgij oppidi meminerit. Bellouaci Belgarum nobilissimi.

POPVLI BELGARVM.

Cæsar in Commentarijs Belgarum populos memorat: Remos Suessionēs, Bellouacos, Neruios, Centrones, Grudios, Leuacos, Pleumosios, Gordunos, Treuiros, Eburones, Condrusos, Ambianos, Veromanduos, Atrebates, Menapios, Morinos, Aduaticos, Vellocasses, Calecos, Essuos, Lingones, Leucos, Nemetes, Mediomatricos, Cæresos, Segnos, Pæmanos, Ambiuaritos. Eosdem penè Strabo memorat, Geographorum omnium Cæsaris ætati proximus. sub Augusto enim floruit. quo tempore, Belgica in tres parteis diuisa est. Ea enim quæ à Mosa Oceanoq;, circa Rhenum ad Mosellam usq; portendebatur, Germania inferior: à Mosella ad Alpeis Rhodanumq; uergens, superior uocata est: reliqua uerò Belgicæ nomē seruauit. Testes Tacitus, & Ptolemæus, à quibus earum regionum populi recēsentur: à Tacito, Tungri, Treuiri, Vbij, Mediomatrices, Lingones, Leuci, Suntci, Neruij, Bethasij, Menapij, Morini, Bataui, Caninefates, Marsaci, Grinnes, Gugerni, Mattiaci. A Ptolomæo, Bataui, Atrebates, Bellouaci, Ambiani, Morini, Tungri, Menapij, Neruij, Veromandui, Suessiones, Vlbanetes,

Populi Belgicæ à Cæsare nominati, & Strabone. Diuisio Belgicæ. Germania inferior. Germania superior. Belgica. Belgarū populi Tacito. Ptolomæo.

neres, Remi, Leuci, Lingones, Mediomatrices, Treuiri, Vbij. A' Plinio lib. 4. Na- *Plinio.*
turalis historiæ: Toxandri, Menapij, Morini, Oromansaci, Britanni, Ambiani, Bello.iaci, Hassi, Castologi (utrunque hoc mendosè, ut opinor) Atrebates, Neruij, Veromandui, Succoni, Suessiones, Veruni, Vlbanetes, Tungri, Sunici, Frisiabones, Leuci, Treuiri, Lingones, Remi, Mediomatrices, Gugerni, Bataui, Caninefates, Marsaci, Frisij, Cauchi, Sturij, Bethalij. Ammianus Marcellinus qui cir- *Am. Marcellino.*
ca annum Domini 400 floruit, Treuirorum meminit, Mediomatricorum, Catalaunorum, Remorum, Tungrorum, Vangionum, Nemetum, Ambianorum, Leucorum, Bathauorũ: apud Hieronymum, & Panegyristas, Vangionũ, Am- *Hieronymo, & Panegyristis.*
bianorum, Neruiorum, Treuirorum, Remorum, Atrebatium, Morinorum, Batauorum nomen inuenies. Hæc de Belgarum populis, à ueteribus Latinis tradita reperiuntur. Extat Itinerarium, à Christophoro Longolio (ni fallor) primum in lucem editum, quod quidem ut antiquissimum sit, Antonini tamen Pij cuius nomine circunfertur, esse non potest. Constantinopolis enim meminit à Constantino Magno ita appellatæ, in hoc itinera per Belgicam describuntur.

A DVROCOTTORO, GESSORIACVM.

Suessionas	milia plus minus.	27	*Soissons.*
Nouiomago	m.p.m.	27	*Noyon.*
Ambianis	m.p.m.	34	*Amiens.*
Pontibus	m.p.m.	36	*Pontieu.*
Gessoriaco	m p.m.	39	*Gales.*

A DVROCOTTORO, TREVEROS *leugas 99.*

Vongo uicus	*leugas*	22
Epoisio uicus	*leugas*	22
Orolauno uicus	*leugas*	20
Audethannale uicus	*leugas*	20
Triueros ciuitas	*leugas*	15

A LVGDVNO CAPITE GERMANIARVM,
Argentoratum. m.p.m. 325.

Albiniania	m.p.m.	10	
Traiecto	m.p.m.	17	
Maranitio	m.p.m.	15	
Caruone	m p.m.	22. aliàs 25	
Harenatio	m.p.m.	22	
Burginatio	m.p.m.	6	
Colonia Traiana	m.p.m.	5	
Veteribus			
Calone	m.p.m.	18	
Nouesio	m.p.m.	18	
Colonia Agrippina	m.p.m.	16	
Bunna	m.p.m.	11	
Antonnaco	m.p.m.	17	
Confluentibus	m.p.m.	9	
Vinco	m.p.m.	26	
Nouiomago	m.p.m.	34	
Triueroa	m.p.m.	13	
Diuoduro	m.p.m.	34	
Ponte Sarnix	m.p.m.	24	*Sarbrug.*
Argentorato	m.p.m.	25	

A TRE-

A' TREVERIS, AGRIPPINAM, *leugas.*

Beda uicus	*leugas*	12	
Ansana uicus	*leugas*	7	
Egoregio uicus	*leugas*	12	
Marcomaco uicus	*leugas*	58	
*	*leugas*	28	
Belgia uicus	*leugas*	8	
Tolbiaco uicus	*leugas*	10	*Zulpich*
Agrippina ciuitas	*leugas*	16	

A' TREVERIS, ARGENTORATVM
milia plus minus.128.

Baudobrica	m.p.m.	18	
Salissone	m.p.m.	22	
Bingio	m.p m.	23	
Maguntiaco	m.p.m.	12	
Bormitomago	m.p.m.	18	*Vuorms.*
Nouiomago	m.p.m.	18	
Argentorato	m.p m.	18	

A COLONIA TRAIANI, AGRIPPINAM.

	m.p.m.	72
Mediolano	m.p m.	8
Sablonibus	m.p m.	8
Mederiacum	m.p.m.	10
Theudurum	m.p.m.	9
Coriouallum	m p.m.	7
Iuliaco	m.p.m.	12
Tibenacum	m.p.m.	8
Colonia Agrippina	m.p.m.	10

A PORTV GESSORIACENSI, BAIACVM.

	m.p.m.	83	
Taruenna	m.p.m.	18	*Terwaen.*
Castello	m p.m.	9	*Cassel.*
Virouiacum	m.p.m.	16	*Vuervvick.*
Tornacum	m.p.m.	16	*Dornick.*
Pons Scaldis	m.p.m.	12	
Baiacum	m.p.m.	12	*Bauay.*

A CASTELLO PER COMPENdium, Tornacum.

	m.p.m.	38
Minariacum	m.p.m.	11
Turnacum	m.p.m.	27

A CASTELLO, AGRIPPINAM.
milia plus minus 172.

Minariacum	11
Nemetacum	19
Cameracum	14

Baiacum

Baiacum	18.		
Vodogoriacum	12.		
Geminiacum	10.		
Peruiciacum	22.	Si uera sit itineris	
Aduaticum Tongrorum,	14.	ratio, ibi locus	
Coriouallum	19.	incidit in uicum	
Iuliacum	18.	Gallobrabantiæ	
Colonia Agrippina	18.	nomine Peruwez	

A TARVENNA, DVROCORDORVM.
m.p.m. 103.

Meneracum	22	Cameracum	14
Augusta Veromanduorum	12	Aginnum	13
Augusta Suessionum	12	Fines	13
Durocordorum	12		

A NEMETACO, SAMAROBRINAM milia plus minus 16.

A SAMAROBRINA, SVESSIONES. milia. p.m. 89.

Curmiliaca	12	Cæsaromago	13
Latanobrige	18.	Augustomage	4.
Suessiones	22.		

A BAGACO Neruiorum, DVROCORDORVM Remorũ milia plus minus 53.

Duronum	12	
Verbinum	10	Veruin
Carisiacum	6.	Cressy
Minaticum	7.	
Muenna	18.	
Durocordoro	10.	

Huic itinerario adiunctus est Prouinciarum libellus, in quo Prouinciæ Belgices ita describuntur.

BELGICA PRIMA, CIVITATES NVM. 4

Metropolis ciuitas Treuerorum,	Ciu. Mediomatricorum. i. Metis.
Ciutas Leucorum. i. Tullum	Ciuitas Verodunensium.

BELGICA II. CIVITATES 12.

Metr. ciuit. Remonorum	Ciu. Suessionum
Ciu. Catalaunorum	Ciu. Veromandorum
Ciu. Atrebatium	Ciu. Cameracensium
Ciu. Turnacensium	Ciu. Siluanectum
Ciu. Beouaciorum	Ciu. Ambianensis
Ciu. Morinorum. i. Ponticum	Ciu. Bononiensium

PROVIN. GERMANIAE
CIVITAT. 4

Metrop. ciuitas Magontiacensis
Ciu. Argentoracensium.
Ciu. Nemetum. i. Spira
Ciu. Vangionum. i. Wormes

GERMANIA SECVNDA.
CIVITAT. 2.

Metrop. ciuit. Agrippinensis. i. Colonia.
Ciu. Tungrorum.

Vn Cir

Circumfertur & alius liber titulo Notitiæ Prouinciarum, tam Orientis, quàm Occidentis: qui testatur Belgicam à quatuor Consularibus gubernatã fuisse, & in quatuor partes diuisam, Germaniam primam, & secundã, Belgicas item primam & secundam, Batauorum, Tungrorum, Betasiorum seu Vetasiorum, Morinorum, Menapiorum, Cotteriacensium, Valentianensium, inter auxiliares Romanorum copias meminit. Officia præterea habet per Galliam Belgicam, Præfectum Cynegij Tornacensis, Præfectos item Cynegij Treuerorum & Remensis. Verùm hunc mendosè admodum editum habemus, ideóque multa omisimus, quæ non incommodè huc adferri poterant. Nec arbitror, uel huic Notitiarum libro, uel Itinerario Antonini, uel ei adiuncto prouinciarum catalogo, temerè fidem habendam: neque nos testimonio ipsorum usuri fueramus, nisi in professo esset, Beatum Renanum, & quicunque de antiquitatibus scripserunt, id antè nos fecisse.

DE TVNGRIS, QVI ET GERMANI, EBVRONIBVS, CONDRVSIS, CAERESIS, SEGNIS, ET PAEMANIS, III.

Tungri primi Trãsrhenanorum Belgicam inuaserunt. Inter Belgarum populos, primos se Tungri offerunt, Hi si Corn. Tacito credimus, primi transrhenanorum in Gallia sedes habuerunt. Is libro de Germanorum moribus: Cæterum, inquit, Germaniæ uocabulum recens, ac nuper additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi, Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani appellati sint. ita nationis nomen, non gentis eualuisse paulatim, ut omnes primum à uictore ob metum, mox à se ipsis inuento nomine, Germani uocarentur. *Tungri Germani nominis auctores.* Quæ uerba ostendunt, solis Tungris peculiare fuisse Germanorum nomen, idque postea tanquam Belgis metuendum, reliquos transrhenanos ultro assumpsisse, ac ita euenisse ut unius nationis Tungricæ nomine, tota gens transrhenana appellaretur: Verùm ex qua regione hi uenerint, aut quando, non constat. Pauca enim eius nominis uestigia transrhenum sunt, unum uidelicet Franciæ orientalis oppidum Tongernser ut Hubertus Thomas Leodiensium antiquitatum scriptor asserit. *Tögernser oppidum Frãciæ orientalis à Tungris.* Sanè ante Cymbrica & Teutonica bella, transgressos coniectare licet, quandoquidem Cymbri, Teutonesque, & ipsi nouos Belgicæ habitatores adduxere, nimirum Aduaticos: proculdubio Tungris posteriores, si Tungri primi Rhenum transgressi, Tacito credantur. *Quando Tungri Rhenum transierint.* Nec nimis dubitatum, an ante C. Cæsaris tempora, celeberrimam illam urbem coluerint, cuius Ammianus Marcellinus meminit, ciuitatem amplam, & copiosam nuncupans. Mouit nonnullos summum apud Cæsarem de Tungris silentium: ut crederent antea nihil de ipsis in Belgica auditum fuisse, uerum à Cæsare direptis Eburonibus, eorum loca Cismosana occupasse. *Variæ de Tungris opiniones.* Id si ita sit, pulchrè Tacitus mentitus fuerit. Tungros primos transrhenanorum Belgicam habitasse. cui tamen diligenti & in externorum rebus satis fido historico, non temere fidem abrogarim, nisi di dicas, Tacitum nihil firmasse, ad opinionem tantum uulgi de origine nominis Germanici recensuisse. *Eburones cæteros quos Cæsar uno nomine Germanos dictos scribit, Tungris esse.* Hubertus Thomas arbitratur, Eburones itidem Germanos, unà cum Tungris, aut aliquanto posterius in Belgicam uenisse, ac eò aliquando potentiæ euasisse, ut suppresso Tungrorum nomine, ipsi soli penè ad Mosam, Rhenumque Cæsaris ætate latissimè dominarentur. Mihi sanè, quod Cæsar Eburones, Cæresos, Condrusos, Pæmanos, Segnosque uno nomine Germanos scribit appellatos fuisse, certam penè coniecturam facit: Tungros, qui iidem & Germani dicebantur, tum in has nationes diuisos fuisse, easque Germanorum nomen, quod Tungris peculiare erat, seruasse. Atque hæc optima mihi uidetur Cæsaris, & Taciti inter se conciliandorum ratio. Cæsarem ipsum audiamus: Condrusos, inquit, Eburones, Cæresos, Pæmanos, qui uno nomine Germani appellãtur, arbitrari ad quadraginta millia.

unilia. quod Germanos dicit, perinde est ac si Tungros diceret: nihil enim hi ab
il is differebãt. Porrò Eburones, Condrusi, Pæmani, Cæresi, Segni, cùm omnẽ
eam regionem quæ à Rheni ac Mosæ confluente, inter ea flumina, ac nonnihil
cis Mosam, usque ad Treuirorum fineis tenuerint: testimonio sunt, quàm latè
Tungri habitarint. Eburonũ sedes potissimum inter Rhenum, ac Mosam fu-
isse, Cæsar auctor est, lib. v. Vnam, inquit, legionem quam proximè trans Pa-
dum conscripserat, & cohortes quinque in Eburones, quorum maxima pars
est inter Mosam ac Rhenũ, qui sub imperio Ambiorigis ac Catiuulci erãt mi-
sit. Nec procul Oceano aberant Menapijs ea in parte confines, testis ipse Cæ-
sar lib. vi. de legionibus in Eburones missis. Partito, inquit, exercitu, T. Labie
num cũ legionibus tribus ad Oceanum uersus in eas parteis, quæ Menapios
attingũt, proficisci iubet. Inter ipsos, ac Treuiros, Segni Condrusiq; erãt. idem
Cæsar lib. vi. Segni inquit, Condrusiq; de gente ac numero Germanorum, qui
sunt inter Eburones, ac Treuiros. De Cæresorum, ac Pæmanorum sedibus non
ita constat. Si Huberto Thomæ fides sit, illi circa Mosam ubi nunc arx Cerey: hi
in Arduenna habitarunt, ubi nunc uicus sit nomine Pemont. Si quidquã con-
iecturis tribuendum, non absurdè Peelandiæ nomen à Pæmanis deducas: ut
populus Peemannen, regio Peeland appelletur. Sed hæc tam incerta sunt, ut
non temere coniecturis fidendum sit. fallunt enim sępenumero, ubi apparent
manifestissimæ. Quis Huberto Thomæ non credat, Cẽtrones quos Cęsar in-
ter Neruiorum clientes nominat, Hasbanos eos esse, quorum oppidũ Sentrõ
dicitur: cum nomina tam apposite respondeant? falsum tamen id esse constat,
cùm S. Trudo nomen huic oppido dederit, quod prior ætas Sarcinium appel-
larat. Quod ex Sigiberto Gemblacensi Chronographo colligas in gestis anni
VIICXXIII. Eucherius quoque, inquit, Aurelianẽsis episcopus, pro simili cau
sa episcopatu priuatus, & apud Sarcinium Hasbanię uicum exulatus, in cœno
bio S. Trudonis in sanctitate consumatus est. hæc ille. Id autem cœnobium Sar
cinio postea muris cincto nomen dedit. Sed ad Eburones reuertamur. Vatuca
erat in medijs Eburonum finibus castellum ubi hyberna legionum Romana-
rum, Ambiorix & Catiuulcus reges Eburonum oppressere. Hos Cæsar, cum
primum in Galliam uenisset, ita ab Aduaticis pressos, ut in obsidium datis Am
biorigis liberis, Treuirorum patrocinium, quo se ab hoste tuerẽtur, petere co-
gerentur, in libertatem restituit. Nihilominus Ambiorix conspicatus non tam
libertatem uindicatam, quàm mutatos dominos, diu simulato obsequio, tandẽ
Cæsare bellis Britannicis occupato defecit: & Q. Titurium Sabinum, cum L.
Arunculeio Cotta hybernis per dolum extractos in Arduennæ secessibus pro-
fligauit. Moxq; suorum. Aduaticorum, Neruiorumq; copijs circundatus, Q.
Ciceronem in Neruijs castra habentem obsessum iuit. Accurrit mox confecta
Britannia Cæsar. Victus ad internetionem Ambiorix ad transrhenanos confu
git. Catiuulcus sibi ipsi taxo mortẽ attulit. Cæsari deinceps præcipua cura fuit,
Ambiorigem persequi, quem nouis sese semper latebris abdẽtem, cum adipis-
ci non posset, regnum eius diripiendum proposuit, circumuicinis omnibus ad
prędam excitis. Ita deletum nomen Eburonicũ. Segnis, Condrusisq; qui Am-
biorigis consilijs abstinuerant, suæ sedes mansere. Condrous ea regio appella-
tur, quæ à Mosa in Lucemburgenses uergit: Hoio, ac Dionanto oppidis celebris
Segnos arbitrantur illinc in Treuiros uerti, ubi ab eorum nomine oppidũ Seg-
ny seu Chogny dicatur. Lamberto Pascali Legnos legendum uidetur. quo-
rum etiam Ptolemæus meminerit, oppidum eorum Lupiam, ipsosq; Bata-
uis uicinos faciens. Extat etiam oppidum Linnic ad flumẽ Roram, haud pro
cul lulsaco, quod Legnorum nomen seruet. Sed castigatiora Ptolemæi exem-
plaria habẽt, λεγιων λ ὀυλπια, id est, legio tricesima Vlpia. atque ita legendum

Vu 2 Glareanus

Tungrorũ imperium aliquãdo latissimum fuisse.

Eburonũ sedes inter Mosam ac Rhenum.

Eburones oceano propinqui.

Condrusi Segniq; ubi habitarint.

Cæresi, & Pæmani.

Peelland. Cõiecturis fidendum non esse.

Non idem esse Centrones, & Sainct. Truon Hasbaniæ oppidum.

Vatuca Castellũ Eburonum.

Ambiorix & Catiuulcus reges Eburonũ.

Eburones ab Aduaticorũ iugo liberati.

Ambiorigis defectio, & Romanorũ clades.

Q. Cicero in Neruijs ab Ambiorige obsessus.

Ambiorix à Cæsare uictus

Catiuul. mors

Ambiorigis fuga.

Eburones direptioni expositi & deleti.

Condrusorum habitacula.

Condrous.

Segni.

Segny.

Glareanus censet, cui eo libentius accedimus, quòd Legionis Vlpiæ, aut Castrorum Vlpiorum oppidi inter Batauos apud alios scriprores mentionem inueniamus: quodque apud Tacitum nusquam Legnorum nomen sit, licet ibi reperiri Pascalis dicat. Eburonum reliquias, Eburam uicum Leodio propinquum Hub. Thomas facit. pro Vatuca uerò, Varucā legere mauult: ut sit celebris familiæ castellum Varoux. Quòd autem ex castris Labieni Lobienses eç nobij originē deducat: uiā Sauiniā in urbe Leodio, itē à Sabino Petrosiū montem à L. Petrosidio aquilifero: demum fontibus, Cottæ & Ciceronis cognomina tribuat: Volscos quoque, & Vercellas, & Antium uicos Leodio propinquos à Latinis conditas, adque similitudinem Italicarum uocatas asserat, somnia sunt potius, quàm coniecturę. Id uerosimile, Eburones, quasi *de Heiburen*, seu *Eburen* dictos. Porrò Eburonibus deletis, Vbij imperante Augusto ab Agrippa in ea loca traducti, de quibus infrà. Tungrorū uerò res exinde satis tenues fuere, nec priscis illis comparandæ. nam cis Mosam tantum habitasse leguntur. & primum sub Nerone illorum mentio fit à Romanorum historicis: neque enim Strabo Tungrorum usquā meminit, licet id Hubertus Thomas asserat Is. n. Strabonis hunc mendosum locum allegans. μετὰ δὲ τοὺς Μεδιοματρικοὺς καὶ Τριβοκχοὺς παροικοῦσι τὸν ῥῆνον τριάγροι, καθ' οὓς πεποίηται τὸ ζεῦγμα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νυνὶ τῶν στρατηγούντων τὸν Γερμανικὸν πόλεμον, πέραν δὲ ᾤκουν Οὔβιοι κατὰ τοῦτον τὸν τόπον, οὓς μετήγαγεν Ἀγρίππας ἑκόντας εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ ῥήνου. Τριάγροις δὲ συνεχεῖς Νερούιοι, καὶ τοῦτο Γερμανικὸν ἔθνος. pro τριάγροι & τριάγροις, Τόγγροι & Τογγροις ponit. Sed malè. legendum enim τρήβιροι uel τριβίροι Post Mediomatrices autem, & Tribocchos, Treuiri iuxta Rhenum habitant: apud quos Romani nūc pōtem ædificant contra Germanos belligerantes. Vlterius autem, circa hunc locum incolebant Vbij, quos ad interiorem Rheni ripam uolentes traduxit Agrippa. Treuiris uero cōtigui sūt Neruij, & ipsi quoque natio Germanica. Hęc Strabo de Treuiris & eorum uicinis. repetit mox de Treuiris & Neruijs: τῶν δὲ τρηουίρων, καὶ νερβίων, σύνοικες, καὶ ῥῆμος πρὸς ἑαυτῶν οἰκοῦσιν. &c. fuere ante nos qui in restituendo Treuirorum nomine hæreant, quòd Treuiros multum à Neruijs distare arbitrarentur. Sed cōfines eos fuisse, non unus Cæsaris locus manifestū facit. Aduaticum, seu Aruatucum Ptolemęo memoratur Tungrorum oppidum. Idem Antonini Itinerario (quod tamen apud eruditos multis de causis fide caret) cognitum. Id oppidum, an ad Iecoram fluuium præclara illa Tungrorum Metropolis fuerit, an uerò eo loci ubi nunc Andouerpia est, non liquidò constat. Sanè si aliud à metropoli sit, mirum esset, hāc id temporis proculdubio famosissimam, Ptolemęo cognitam non fuisse. Romanos cum rerum in Gallia potirentur, iam inde à Neronis imperio, semper Tungrorum cohortes sub signis habuisse, Tacitus non uno loco testatur. In Gallia Narbonensi, & in Italia pro Vitellio contra Ottonianos fortiter pugnarunt: ubi profligato Vitelliano milite, Tungrorū cohortium præfecti, sustentata diu hostili acie telis obruti sunt. Subsecutum mox Bataulcum bellum: quod CL. Ciuilis Batauus, primum quasi à Vitellio ad Vespasianum defecturus, mox in uniuersum concitata inferiore Germania, iugum Romanorum excussurus mouit. Hic ipso belli initio, Tungrorum cohors ad Ciuilem Romana castra oppugnantem transfugiens, non paruo ad Victoriā momento fuit. Publicè tamen Tungrorum ciuitas perdiu in fide perstitit: adeò, ut CL. Labeonē ex Batauis Ciuili aduersum, & Neruios Bethasiosque pro Romanis cogentem, copijs instruere non dubitarint, Campano ac Iuuenali primoribus ad expeditionem missis. His fretus Labeo pontem Mosę occupat, Ciuilique ea ad Neruios, Tungros, Bethasiosque debellandos eunti se obiecit. In ipso prælio, cum Ciuilis Tungris illatus, quod id bellum pro uniuersæ Galliæ ac Germaniæ libertate susceptū esset, edocuisset, persuasse

Ebura uicus, de nomine Eburonū dictus Varoux

Eburones beiburen seu eburen

Eburonū sedes occupant.

Tūgri cis Mosam redacti.

Strabonē Tūgrorū non meminisse.

Neruijs propinqui Treuiri.

Aduaticū, seu Atuatucū Tungrorū oppidū. ἀτουάτουκον

Antonini Itinerariū suspectū.

Tungrorū cohortes Romanis merent.

In Gallia & Italia, Tungri pro Rom. pugnant.

Bellum Batauicum.

Tūgri ad Ciuilem Batauū à Romanis deficiunt.

Cāpanus, & Iuuenalis primores Tungrorū.

persuasit facilè ut relicto Labeone, ad ipsum transirent. Tungri mox Ciuili dediti, ac paulò post à Fabio Prisco recuperati, Titi imperio, duæ Tungrorũ cohortes sub Iulio Agricola in Britannia fortiter operam nauarũt. Mox stipatores ab Imperatoribus asciti, quorum unus Tausius, teste Capitolino, cunctanteis in Pertinacis optimi Imp. necem milites accẽdit: primusq́ pectori eius hastam iniecit. Porrò constans penè omniũ Chronographorum opinio est, Tungros, iussu D. Petri, per Maternũ religione Christiana publicè imbutos. Quod uerò Tungros maritimos faciunt, nescio an loci natura patiatur, ut eò aliquando mare pertigisse credibile sit. Id uerò similius fuerit, Mosam aliquãdo muros Tungrorũ alluisse. neq; enim frustra illic appulsarum nauium uestigia conspiciũtur. Est & alia de Tũgris fabula, nempe à Troianis eos ortos, hactenus tam cõstanter affirmata, ut regum genealogiam ab ipso usque Priamo non omitterent, eamq́ ad Francorum tempora perducerent: Pipinorũ, Carolorumq́ propagine, atque ad Philippum præsentem Hispaniæ regem, seriem continuantes; quę iamdudum doctis, anilia deliramenta habentur. Non recens tamẽ, eiuscemodi de Gallorum origine opinio: cuius etiam Ammianus Marcellinus loco suprà cap. primo allegato meminit. Esto, sit à Troianis orta Gallorum pars, sint & Tungri. Sed commentitia illa regum nomina, ut etiam Vespasianũ Romanorum Imp. Titi Turingiæ regis filium facere non uerentur, quis sanæ mẽtis toleraret? Tũgros demum inclinãte Romano imperio, uarias Francorum infestationes pertulisse, ex Ammiani Marcellini scriptis colligas, libro 17, ubi Iulianum Imperatorem frequenter Tungris uersatum, & Salios Francos illac Romanum solum inuadentes propulasse tradit. Tandẽ circa annum CCCCXL. penitus in Francorum potestatem concesserunt, Episcopum tum agente Seruatione, quem Christi cognatum fabulantur. Hunc in episcopatu Tungrorũ Materni successores præcesserãt Nauitus, Marcellus, Metropolus, Seuerinus, Florẽtius, Martinus, Maximinus, Valentinus. Tungri ante Seruationis obitũ, ex nimia opulẽtia, in omnia uitiorum genera prolapsi, gentilitatem respicere cœpisse ferũtur: atque ea de causa Seruatio Traiectum migrauit, cum Tungros ab Hunnis euertendos cognouisset. Est autem Traiectum, magnæ antiquitatis oppidum, & eiusdem Seruationis obitu celebre, ut puto quod illic põs Mosæ esset, à Romanis ita appellatum. Anno à morte Seruationis LXIIII, Hunni in Gallias effusi, Tungros exciderunt, non quidem decennali obsidione reseratos, ut nugatur Placẽtius. Troiæ parenti scilicet suæ hac in re pares efficere conatus. Nam Hunnis turbinis instar, runctauerentibus (biennio enim omnem Galliam peruastarunt) nec spacium obsidendi, nec obsessis animus resistendi fuerat. Nec Tungri unquam ab Hunnica uastatione pristinam dignitatem recuperare potuerunt, humile postea oppidum & Hasbaniæ connumeratum. Retinẽt Tungrorum nomẽ uici aliquot: *Tongrenbeim* haud procul Colonia Agrippa. cis Mosam *Tongerloo* in Brabantia, *Tongerloo* in Pelandia, *Tongrun* in comitatu Namurcensi.

Tungri à Rom. recuperati.
Tungri in Britannia Romanis merent.
Tungri stipatores imperatorum.
Quando Tungri Christum agnouerint.
Tungrorũ oppidũ maritimũ nõ fuisse.
An Tungri à Troianis orti sint.
Tungri à Francis infestati.
Tungri à Frãcis subacti.
Seruatio Tungrorum episcopus.
Episcopi Tungrorum qui.
Seruatio Traiectũ migrat.
Tungrorũ ab Hunnis excidium.
Reliquiæ nominis Tungrorum.

DE ADVATICIS, SEV ATVATVCIS. IIII.

Aduaticos Cymbrorum, Teutonumq́ propaginẽ esse, Cæsar libro 2. tradit. Ipsi, inquit, erant ex Cymbris, Teutonisq́ prognati: qui cùm iter per prouinciam nostram in Italiam facerent, his impedimentis quę secum agere, ac portare nõ poterant, citra flumen Rhenum sepositis, custodiæ è suis ac pręsidio VI M. hominum reliquerunt. hi post eorum obitum, multos años à finitimis exagitati, cum aliâs bellum inferrent, aliâs illatum defenderent: consensu eorum omniũ pace facta, hunc sibi domicilio locum delegerunt. Aduaticorum sanè tanta fuit aliquando potentia, ut Eburones tributarios facerent, obsidea dare compulsos, & se in Treuirorum clientelam tradere: quod ipsum oratio Ambiorigis a-

Origo Aduaticorum.
Eburones Aduaticis tributarij.

pud Cæsarem lib. quinto testatur. Depulsi ab Eburonum ceruicibus, unà cum

Aduatici à Cæsare obsessi.

Neruijs, finitimisq; Belgis Cæsarem multum exercuerunt. Nā Neruijs, antequam ipsis arma consociassēt Aduatici, à Cæsare deuictis: Aduatici omni suorum robore in unum oppidum collato, non cesserunt oppugnantibus Romanis, nisi insolito machinarum apparatu consternati. nec id sine dolo, nam pactis cum Cæsare conditionibus, arma tradere iussi: parte eorum, quam cautè abdiderant, noctu in Romanos non opinantes eruperunt. Excepti à Romanis animosiùs, ad 4000. trucidati. Et Cæsar duplicatâ perfidia rebellionem acerbius ultus, direpto oppido, capita hominum ad 55000. hastæ subiecit. At nihilo demissiores, Ambiorige Eburonum, & Piduciomaro Treuirorum regulis cōmunicatis armis, Cæsarem perdiu acriter sustinuerunt, quem uerò finem habuerunt, nemo prodit. Ptolemæus meminit oppidi Tungrorum Aduatici uel Atuatuli id ego suspicor ab Aduaticis, quo tempore Eburonibus dominabantur, cōditū. Quantum ex Cæsaris descriptione colligi datur, Aduaticorum habitacula fuere inter Neruios, Menapios, Eburones, ac Treuiros, in eo tractu, ubi nunc Gallica Brabantia est, Sonia sylua, pars item Hannoniæ, Hasbāniæq;, & comitatus Namurcensis, ad utranque Sambræ fluminis ripam. Nec locorum distantia patitur Duacenses, Aduaticos dici. Locus admonet, ut quoniam de Aduaticis sermo est, insigne mendum apud Cæsarem, quod hactenus omnes latuit, dispungamus. Apud hunc initio, lib. 2. ubi numerum Belgarum in se conuratorū recenset, nemo legēdum dubitet, Catuacos, 29. aut ut alij habent, 19. milia, Aduaticos tamen reponēdum, ut in eodem loco apud Eutropium, Orosium, & Adonem leges. Catuacos autē nullos unquam nec ante, nec post Cæsarem, in Belgica cognitos crediderim. nam ut Cæsarem hoc loco exactius examines nonne mirum uidebitur, Aduaticos nusquam inter conuratos legi, cum tamen constet eos tantum copiarum contulisse, ut Cæsar maximi momenti duxerit, ante ipsorum aduentum, cum Neruijs confligere? Iam si priscam lectionem [Catuacos] seruare iubeat: quis usquam alibi, apud Cæsarem, Catuacorum nomē legisse se meminit? aut qua pœna à Cæsare affecti, aut quādo deuicti sunt, quibus tantum uirium fuerat, ut 29000. hominum in aciem producerent? non tacet Cæsar quid ipsi Remi, quid Suessiones, quid Bellouaci, Morini, Menapij, Neruij, Eburones, & cæteri quique negotij fecerint: quemque exitum habuerint: solos ne Catuacos obliuione præterierit? Aduaticorum ergo nomen, expunctis Catuacis (cū uenia dixerim eorum, qui Duacensibus hoc nomine applaudētes uanam antiquitatem affingunt) nemo sanæ mentis restituendum dubitet.

Aduaticorū acerba rebellio.

Aduaticū Tungrorum oppidum ab Aduaticis, Aduaticorum sedes.

Locus mendosus in Cæsare emendatur.

DE NERVIIS, CENTRONIBVS, GRVDIIS, LEVACIS, PLEVMOSIIS, ET CORDVNIS. V.

Neruij latissimi.

Clientes Neruiorum.

Neruij Treuiros attingunt.

Neruij origine Germani.

Oppida Neruiorum. Βάγακον; Baganum

Tornacus.

Bagacum.

Bauay,

Neruiorum fines latissimos fuisse, ex Cæsare, & Strabone liquet: à Schaldi enim, ac prope ab ipso Oceano ad Treuiros usque imperabant. Clientes eorū Cæsari memorantur Centrones, Grudij, Leuaci, Pleumosij, Gorduni. Ambianis ad Occidentem conterminabant, ad meridiem Treuiris. Ea de re Cæsar lib. 2. Ab eo, inquit, loco in fines Ambianorum peruenit: qui se suaq; omnia sine mora dediderunt. eorum fines Neruij attingebant. Et Strabo. Τρηουίροις δὲ συνεχεῖς Νερβιοι, καὶ τοῦτο Γερμανικὸν ἔθνος. id est, Treuiris uerò contigui sunt Neruij, & hi quoque natio Germanica. Neruios Germanos originitus esse, Tacitus non solum Straboni astipulatur, sed ambitiose ut tales dicerentur affectasse etiam scribit. Oppida eorum memorantur Ptolemæo Baganū, Antonini Itinerario (modo ei fides sit, ut non commentitio) Tornacus, & Bagacum. Tornacus hucusque priscū seruat nomē. Baganum, seu Bagacum, id esse uolūt, quod Hannonij Bauay appellant: ubi monumēta reperiri antiquitatis complura asserūt.

Propin-

Propinquam Bagaco ad Scaldim est opp. Valentianæ, cuius nomẽ haberi uidetur in libro qui Notitia Prouinciarum inscribitur. Sané antiquũ esse cõstat, nũc Valenciñes dicitur. Quantũ ad Neruios attinet, omniũ Belgarũ difficillimè à Cæsare uinci potuere, adeò ingenita uirtute cæteros præcellentes, ut nihil ad se quod luxui esset, aut corpora molliret, importari paterentur. Cesserãt Cæsarianis armis Remi, Suessiones, Bellouaci, Ambiani. At Neruij, persuasis simul arma capere Veromãduis, Aduaticis, Eburonibus, Atrebatibusq́: licet & Aduatici, & Eburones ad præscriptum non adessẽt, cũ hoste tamẽ ad Sabin duce Boduognato conflixere. Varia sorte dimicatum, captis utrinque castris. Cæsar ipse in magnum discrimen coniectus. Victi tandẽ ad internecionẽ Neruij, nemine fugam moliente, mox uulgus latebris syluarum, quo pugnę initio abditi fuerãt, egressum, deditionem fecit. Quarto post hoc bellum anno, cum Cæsar in Britannos iret, per Ambiorigem expugnatis Romanorum hybernis, Neruij Q. Ciceronem apud se hybernantem oppugnarũt. Aduenit è Morinis Cæsar, hostemq́ congredi ausum magna clade attriuit. Postquam uictoriam Neruij obsidibus claris, nihil uiuo Cæsare nouarũt: multos eorũ Cæsari in Põpeiũ militasse tradũt. Sub Augusto floruere T. Senectius, & Anectius: quorũ forti opera Romanos contra Germanos usos Florus lib. CXXXIX. Epitomarũ T. Liuij scribit. Bello Batauico quod Ciuilis sub Vespasiano mouit, Neruij ductu Cl. Labeonis, Ciuilem trãsitu Mosæ arcentes, ac ab eo uicti, uictoris aliquando arbitrium secuti sunt. At paucis interiectis diebus, à Fabio Prisco recepti, sponte se pro Romanis, sed infeliciter armarũt. Canineuates enim multos eorum strauerunt, teste Tacito. Multo pòst tempore, Maximianus Herculeus Imperator Neruios à Frãcis pressos liberauit: Francumq́ in leges Romanas receptum, unà cum Neruijs agros colere uoluit. Qua de re Panegyrista: Tuo, inquit, Maximiane Auguste nutu, Neruiorum, ac Treuerorum arua iacẽtia, lætus, postliminio restitutus, ac receptus in leges Francus excoluit. Neruiorum sagittariorũ, ac tractus Neruicani mentio fit in libro Prouinciarum. Non desunt nostro seculo, qui oppidi Flandrię Aldenardę etymon à Neruijs deducant, quasi Oude Meruen dicas. Quiquid sit, constat non solum Aldenardam, sed omnem cis Scaldim Flandriam, Hannoniæ, ac Brabantiæ maximam partem Neruijs paruisse. Nescio tamen, quàm probabile sit, ut quis Centronibus, Grudijs, Leuacis, Pleumosijs, Gordunisq́ Neruiorũ clientibus certas assignet sedes: de quibus tamen præter nomen, nihil apud Cæsarem traditum reperies. Grudios nõnulli Brugenses, alij Louanienses faciunt. Gordunos, Gandẽses: Leuacos Glareanus, Louaniẽses. Centrones quàm temerè Hub. Thomas, Trudonenses esse contendat, cap. II. retulimus. Louanium quidem, & Gandauũ, & Corteriacum multũ antiquitatis habẽt: ut quis suspicari possit, Leuacos pro Louacis aut Louanis, Gordunos, pro Gãdunis suppositos. Corteriaci nomẽ, ni fallor, liber Prouinciarũ habet, nec ob id tamen, uel Pleumosios, uel Centrones illic habitasse temerè asserendum: nulla nominis similitudine patrocinante. Porrò ut nec id omittatur, Neruij imperãte Diocletiano, primũ Christi fidẽ agnouere, docentibus Piatone, Chrisolio, Victoricio, Fusciano, Quintino, Luciano, uiris sãctissimis: quos Rictionarus Neruici limitis præfectus uarijs sustulit supplicijs. Año CCCCXLV. Neruij, capta Tornaco urbe primaria regionis, à Clodione Francorum rege subacti fuerunt.

Valenciñes. Neruiorum in Cæsare exẽplũ do fortitu[din]o. Cæsaris peri[cu]losa de Neruiis uictoria. Boduognatus Dux Neruiorum. Neruij profligati. Neruij Ambiorigem in oppugnando Cicerone iuuant. Neruij uicti. Neruij Cæsari in Pompeiũ militant. T. Senectius et Anectius Neruij. Neruiorũ bello Batauico sub Vespasiano acta. Neruij per Maximianum à Frãcis liberati. Neruij sagittarij. Tractus Neruicanus. Aldenarda ou de neruen. De Centronũ, Grudiorũ, Leuacorum, Pleumosiorũ, Gordunorum sedibus. Louanium, Gãdauum, et Corteriacum antiqua oppida. Quando Neruij Euangeliũ acceperint. Neruij à Frãcis occupati.

DE AMBIANIS. 6.

Hos nemo unquã dubitauit eos esse, qui ad Somonã habitãt, urbem clarissimã Amiens uernaculè dictã, Somonã priscis Samarobrinã uocatã esse contẽdunt, oppidoq́ nomẽ dedisse, cuius apud Cæsarem frequens mẽtio. Id etiam nõnulli Cameracum falso faciunt, quasi Sambreij. utriusq́ meminit Antonini

Itinerarium. Ego primarium ipsum regionis oppidum ita nuncupatū crediderim: ut ex Ptolemæo liquet, μεθ' οὓς μὲν οἱ ἀμβιανοί, καὶ πόλις αὐτῶν σαμαρόβριγα. Nemetocerna, cuius Cæsar meminit, uidetur non procul Ambianorū Metropoli abfuisse: idē forte quod Antonino Nemetacum inter Cameracum, & Castellum ponitur. Porrò Ambiani facillimi fuere deditioni Cæsari faciendę: & ab omnibus deinceps in Romanos conspirationibus penè integri: nisi quod uniuersali Gallorum in Cæsarem coniuratione, cuius Cæsar lib. 7, & Hirtius lib. 8. meminit, Comio Atrebati, & Corbeo Bellouaco arma sociarunt. Posterioribus imperatoribus Constantino, Constantio, Iuliano, Valentiniano, Gratiano, Theodosio domicilium præbuere: ut Appianus tradit, qui in Galliarū descriptione Ambianos urbem inter alias eminentem uocat.

DE BELLOVACIS. VII.

Post Ambianos hi collocati, Belgarum omnium nobilissimi, ad Oceanū usque protendebantur. Oppidum eorum Cęsaromagus Ptolemæo, uernaculè nunc à gentis nomine Beauuais dicitur. Cæsar Bratuspantium Bellouacorum oppidum memorat. mediæ ætatis Chronographis Gregorio Turonēsi, Adoni Viennensi, Reginoni, Annonio, Belgiuacos appellatos uideo: oppidumq́ ipsis Belgicum attribuunt, ut ab ijs Belgarum nomen ortum uideri possit. Diuitiacum quondā regem habuerunt, qui in Belgas latissimè, & in Britannos imperium exercebat. Galba ætate Cæsaris regnabat. Et licet oppida numero duodecim haberent: & centum armatorum milia conficere possēt, unico tamen aduerso prælio fracti, pacem à Cæsare supplices, & Heduis precatoribus paratis rogarunt. Iterata pòst defectione, Corbeo duce amisso, ad officiū reducti: Tertio rebelles, D. Brutus Cæsaris legatus repressit: ut in Epitoma lib. 114. Liuianæ historiæ Florus.

DE VELLOCASSIBVS. VIII.

Hos nonnulli Bellocasses appellāt: putantq́ Cassetanos designari. Verùm ad Sequanam sunt Vellocasses, & priscum nomen seruant, le Veugassin, aut Veuxin. oppidum regionis primarium, Gisortium dicitur, ad Hepte fluminis ripam situm. Angli, Franciq́ ante multos annos de Vellocassium possessione dimicarūt, testibus Annonio, Gilleo, Gaguino, & P. AEmilio Frācorum historicis.

DE VLBANETIBVS. IX.

Plinius, ac Ptolemæus horum meminere. Ptolemæus Ratomagum Vlbanetium oppidum uocat, unde eorum habitacula facile colligas: à Vellocassiū, Bellouacorumq́ finibus, ad Oceanum usq́ extensa fuisse. Ratomagus nunc Rouen dicitur. Porrò, nec hi, nec Vellocasses quicquam per se contra Cæsarem moliti sunt: sed à finitimis concitati, ut belli, ita uictoriæ appēdix plerūq́ fuere.

DE ATREBATIBVS. X.

Finitimi Ambianis ad meridiē Atrebates, nomē seruāt paucis literis imutatis le pays D'artoys. Rigiacū eorū opp. Ptolemęus appellat, seu Metacū, ut nōnulla habēt exēplaria, id esse crediderim, quod nūc Arras uocāt. Hi ubi cū Neruijs, Bellouacis, Venetisq́ diu & uarie cōtra Romanos bellassēt, sub iugū missi regē Comiū accepere, fidū Romanis, et bellis Britānicis postea expertū. Tādē pacatis reliquis omnibus, ipsi prius tim negotiū Romanis exhibuerūt. Dux belli Comius ipse erat, bis cū Romanis, equestri prælio, & ambiguè conflixit. Tertio uictus, trās Rhenū aufugit. Et quanquā Cęsar Atrebates omnes in gratiā recepisset, ipsiq́ Comio ignouisset, nunquā tamē adduci potuit, ut Romano cuiquā se cōcrederet: insidijs impetitus, ac dolo uulneratus, dū publica fide in Labieni colloquiū pdijsset. Porrò Atrebates quod ad Romanis paruerere, in gentilita-

te perman-

Nemetocerna. Ambiani Cæsari dediti. Imperatorum Palatium Ambianis. Cæsaromagus Bellouacorū oppidum καισαρόμαγος. Beauuais. Bratuspantiū oppidum. Diuitiacus rex Bellouacorum potentissimus. Galba rex Bellouacorum. Bellouacorum oppida 12. Bellouaci à Cæsare subacti. Iterum deficiūt Corbeus dux Bellouacorum cæsus. Bellouaci à D. Bruto uicti. Velocasses ad Sequanam Le Veugassin. Gisortium Hepta fluuius. Anglorum, & Francorum de Vellocassibus contentio. Ratomagus Vlbanetium oppidum. Rouen. ῥατόμαγος. Rigiacum Atrebatium oppidū ὀριγίακον. Comius Atrebatibus uictis à Cæsare rex datus. Comius in Romanos rebellis.

se permanserunt, primiq́ue Frācis terrā in Gallia potitis, Christū agnouere, docēte Vedasto, anno CXXXI.

D. Vedastus.

DE CALEBIS, OROMANSACIS, ESSVIS, ITIO PORTV, ET GESSORIACO. XI.

Calecos nomen oppido dedisse, quod nūc Angliæ oppositum *Cales* dicitur, non uideo quenquā dubitare: fines eorū apparet olim latos fuisse, qui 10000. hominum ad bellum Cæsari faciendum misere. Morinis & Essuis contigui erant. illic & Itium portum fuisse uolunt. alij Itio, Bononiam designari malunt. Bononia sanè antiquum est, & Romanis historijs notissimum oppidum, in eodem tractu Gessoriacum, eiq́ue proximi Oromansaci Plinio ponuntur. Id Ptolemæus Gessoriacum nauale uocat. Ego arbitror Calecos Sequanę ostijs uicinos fuisse: (ut & Strabo asserere uelle uidetur) ubi eorum nomē regio, *Le pays de Caux* uulgò dicta & nunc Normāniç cōnumerata seruat, Essuos uerò ipsis finitimos *la conté d'Eu* uocant, ni fallor. Ptolemæus Caletos ad Sequanam ponit (ut nos) IulioBonam eorum oppidum uocans. nunc *Honnefleur*.

Cales oppidū. Calecorum potentia. Itius portus. Bononia. Gessoriacum. Oromansaci. Calecile pays de Caux. Essui la conté d'Eu. IulioBona Caletorum oppidum.

DE VEROMANDVIS. XII.

Nihil hac gente notius, eandem regionem, eodem adhuc nomine appellari inhabitās, Augusta eorū oppidum Ptolemęo, idē nūc (ut quibusdam placet) S. Quintinus dicitur: à Quintino patricio Romano, qui imperante Diocletiano illuc transgressus, Veromanduos Christi religione imbuit. Antonini Itinerarium Verbinum habet. nunc *Veruin*.

ἰβι.σώβεια. Augusta Veromanduorum. αὐγοῦστα ῥωμανδύων. S. Quintinus. Verbinum, Veruin.

DE REMIS, ET SVESSIONIBVS. XIII.

Horum multa apud Cæsarē memoria. Remi primi omnium Cęsarē receperunt, uoluntaria deditione. Suessiones unico superati prælio, oppida eorū recēsentur: Remorum, à Cæsare Bibrax, & Durocortorum: idem hoc Ptolemæo. Suessionum à Cæsare Nouiodunum, quod nunc Noyon dicitur, à Ptolemęo Augusta, nunc Soisson. in Itinerario Carisiacum, nunc Cressy. tātùm de his, finitimisq́ue eorum Francorum regi nunc parentibus in præsentia dixisse sufficiat. reliquas eorum antiquitates Francis perscrutandas relinquimus.

Remi primi Belgarum Cæsarem accipiūt. Oppida Remorum. δουροκόττορον. Oppida Suessianum. Soisson. Noyon. Cressy. αὐγούστα σουεσσόνων.

DE MORINIS, ET MENAPIIS. XIIII.

Mirum nonnullis uidebitur quòd de his populis cōiunctim tractem. putant enim, qui ueterem perscrutantur historiam, magna eos terrarum intercapedine discretos fuisse. Morinos nempe, ad Oceanum Gallicum, eos qui nunc Teruanenses dicuntur: Menapios uerò ad Rhenum, qui nūc Gelri, & Cliuenses uocantur. Vt etiam Glareanus, ubi uideret eos coniungi à Cæsare, mendosā putaret esse lectionem. Eius uerba sunt in fine scholiorū ad 4. lib. commēt. Cæsaris. Morinos, inquit, & Menapios Cęsar hoc loco cōiunxit, quasi uicini sint hi populi. Rursus lib. sequenti ubi iturus in Britanniam, Q. Titurium, & L. Aurunculeiū in Morinos ac Menapios misit. Ad finem autem eiusdem libri eos ex Menapijs uenisse dicit, cùm ipse Morinos domuerit per T. Labienū illuc missum. Verisimile est, aut latum habuisse imperium, uel Morinos, uel Menapios, aut hic inepte librariorum errore coniunctos, uel alium quempiam populum alterutrius loco suppositum: quod equidem lectori discutiendū relinquo. hæc Glareanus. Miror sanè quòd in ueterum historicorū lectione uersatissimus, nō animaduerterit, Menapios, Morinosq́ue: si de ijs mentio fiat, ubilibet coniungi. Præter Cæsarem enim, & Diō Cassius libro Romanæ historiæ XXXIX. Ipse, inquit de Cæsare locutus, in Morinos, eorumq́ue finitimos Menapios, arma cōuertit, & Strabo lib. IIII. τοῖς μωρινοῖς δ' ἀστυγείτονες εἰσὶ τὴν θαλάττῃ μένσινοι. Tacitus quoque lib. XX. Et alia, inquit, manu Mosam amnē transire iubet, ut Menapios & Morinos & extrema Galliarū quaterēt. Et Plinius. A Scaldi, inquit, incolūt externi Taxādri pluribus nominibus: dein Menapij, Morini, Oromāsaci

Erronea historię scrutatorū de Menapijs Morinisq́ue opinio. Menapios, & Morinos confines fuisse, probatur ex Cæsare. Dione. Cassio. Strabone. Tacito. Ex Plinio.

Menapiorum habitacula quæ Menapij ad utrinq; Rheni ripam, Cæsari & Straboni. iuncti pago qui Gessoriacus uocatur. hæc illi de Morinis, Menapijsq;. Ex quibus, in Cæsare hoc loco nihil mendi inesse liquet. Erant autem utrorunque fines proculdubio latissimi, at non instar reliquæ Belgicæ culti. Menapij siquidem ab ulteriori Rheni ripa, qua Sicambris finitimi erant, usque ad Oceanum Gallicum, qua Scaldis obliquis meatibus infunditur, habitabant. in quo tractu nūc Gelriæ pars, Brabantiæ quicquid ultra Timeram, seu Demerim fluuium est, & nonnihil ex Flandria trans Scaldim, comprahenduntur. Quod utrāq; Rheni ripam accoluerint haud procul Oceano, testis Cæsar initio lib. IIII. Ea, inquit, q̄ secuta est hyeme, Cn. Pōpeio, & M. Crasso Coss. Vsipetes Ger*Menapij Cismosani, Tacito & Ptolemæo.* mani, & item Tenchteri magna cum multitudine hominū Rhenū transierūt, nō longè à mari quo Rhenus influit. & post pauca de Menapijs locutus. Hi, inquit, ad utranque fluminis ripam ædificia, uicosq; habebant. Et Strabo lib. *Castellum opp. Menapiorum. κάστελλον. Kessel.* 4. nouissimos ea in parte Galliarū facit Menapios. πλησιάζοι δὲ μετ' αὐτοῖς τὸ ἐκβολῶν. ἐφ' ἑκάτερα τῶ ποταμῶ. Quæ tamen suprà ex Tacito, hoc eodem capite allegauimus, ostendunt quod eius ætate Cismosani fuerint Menapij. ubi etiā Ptolemæo colloeantur, qui Castellum eis oppidum post Mosam attribuit, cuius *Pagus Menapiscus, nunc Flandria.* Ammianus Marcellinus meminit à Francis occupati, & à Iuliano Cæsare longa obsidione recepti. Kessel id esse contendunt, exiguum nūc ad Mosā oppidū. Posteriori seculo, cùm Franci rerum in Gallia potirentur, Menapiscus pagus inter inferioris Germaniæ regiones celebratus: qui ab ulteriori Scaldis ripa, ad *Quomodo domicilia Menapij mutarint.* Morinorum fines, ubi noua fossa Flandroa à Terauensibus tueri solet, extēdebatur: testantur id Cœnobiorū Gandensiū archiua, leges itē Caroli Magni ab Ansegiso Monacho collectæ eius pagi meminere, proculdubio à Menapijs ita dictū. q. n. Menapij olim inter Scaldim, ac Mosam possederāt, Taxādri tū *Morinorū fines. Morinorum nomen à paludibus Mouren.* habitabāt. Circa Menap. igitur uariæ mutationes cōtigere. primū uiuo Cæs. è Trāsrhenanis pulsi, ab Vsipetibus, & Tēchteris: hinc sub Augusto cis Mosā reducti, Transmosanis eorum sedibus Sicambrorū genti assignatis postremò planè trans Scaldim à Taxandris submoti. Morinorum sedes non admodum *Teruana, opp. Morinorum, ταρουάννα. Virouiacum. Vueruijck. Castellum. Cassel. Minariacum. Pontieu.* mutatæ, nisi quod uersus Scaldim magis protensos fuisse credatur: multos enim pagos habebant teste Cæsare: non quidem uicos (ut nunc pagi nomen accipiunt) sed regiones: in qua significatione, Cæsari uocabulum hoc familiare est. Nominis autem Morinorum originem à paludibus esse non dubito: quas Mouren appellant etiamnum. Teruana eorum metropolis, Ptolemæo cognita, nostro tēpore sub Carolo V. funditus diruta. Meminit Itinerarium in eo tractu, Virouiaci, Castelli & Minariaci, quorum prius nomen seruat. Castellum, Cassel. Minariacum, minorem uillam esse uolunt. Liber Prouinciarū eius supra cap. 2. meminimus: Ciuitatē Morinorum Ponticum uocat. Antoni*Quàm difficile Cæsari fuerit Menapios Morinosq; uincere.* nus uerò, aut quis alius, in itinere à Durocottoro, Gessoriacum: Pontes habet: ut ibidem allegatum. Constat autem bonam Morinorum partem postea Le Pontieu appellatā, comitatus nomine, ante aliquot secula insignē: cuius caput est Abbeuilla oppidum. Porrò utraq; gens, & Morini, & Menapij difficillimè à Cæsare deuinci potuere. non enim contenti Belgico bello Romanis aduersa *Celtis conspirant.* sensisse uictis, sub actisq; Belgis, in Celtarum cōiurationem nomina dederūt. *Paludes in Morinis, Menapijsq;.* Veneti, Osismi, Lexobij, Nānetes, Ambiliates, Diabolitæ, atque in uniuersum omnes Armorici defecerant. His se soli ex Belgis, Morini, Menapijq; iunxere, inaccessis paludibus, syluisq; inuijs nihil à Cæsare magnopere metuentes. *Cæsar damno in Menapiorū Morinorumq; finibus affectus.* Adeoq; nec D. Bruti de Venetis naualis, nec Q. Titurij de Vnellis, Lexobijs Eburonicibusq; terrestris uictoria, eorum animos fregit: ut etiam Cæsari eum uictore exercitu aduenienti se opponerent, naturali regionis, quam incolebāt munimine freti. Et Cæsar syluas cædere aggressus, difficultate reiperpensa, & hyemis superuenientis necessitate cōpulsus abstitit, nō mediocre detrimētum

ea expe

ea expeditione perpessus. Gestum mox à Cæsare in Vsipetes ac Tenchteros
bellum, quos in ipsa Menapiorũ regione, haud procul Rheni ac Mosæ con-
fluente superauit: dein Rheno ponte iuncto, cùm arma Germanis, tantum ex
ipso limite ostendisset, Britannos adortus est. Quo tempore à T. Labieno Mo-
rini, per extremã eius ætatis siccitatem nullo à paludibus præsidio, in potesta-
tem redacti. Vastati à Q. Titurio Menapiorum agri, gente ipsa in syluas abdi-
ta. Bello Eburonico, cùm Eburonibus deletis, Ambiorigẽ ad se fugientẽ Me-
napij recepissent, Cæfar eos adijt, iureiurãdoq; adegit, Ambiorigem deinceps
in finibus suis non passuros; Morinos dein perpetuo iteratæ rebellionis odio,
Atrebatium hostium quondam internicĩuorum iugo subiecit. Imperãte Au-
gusto C. Carinas Morinos domuit, teste Dione Cassio. Bello Batauico, quod
sub Vespasiano gestũ est, Cl. Ciuilis Batauus, Morinos Menapiosq; immisso
Batauorum exercitu afflixit. auctor Tacitus. D. quoque Hieronymus Morino-
rum meminit à Vandalis, alijsq; Barbaris nationibus deuastatorum in episto-
la ad Geroniam Libro Prouinciarum Menapij inter pedites locantur. Vtro-
rumque nomen usque ad annum 882. durauit: in cuius anni rebus gestis Si-
gibertus Gemblacensis, Normani, inquit, adiunctis sibi Danis, Franciam, &
Lotharingiam peruagantes, Ambianos, Atrebatas, Corbeiam, Camaracum,
Taruennam, fines Morinorum, Menapiorum, Brachbantẽsium omnemq; cir-
ca Scaldim terram, monasteria sanctorum Valerici, & Richarij, ferro & igni
deuastant. Porrò Morini imperante Diocletiano Christum edocti fuerant per
Victoricium, & Fuscianum. Menapijs uerò Amandus Tongrorum episco-
pus, circa annum 633. sacra nostra indidit: cœnobiumq; in monte Blandino pa-
gi Menapisci castello condidit, quod nunc S. Petri Gandensis est.

DE TAXANDRIS. XV

Plinius inter Belgas Taxandros habet Scaldis accolas. A Scaldi, inquit, in-
colunt exteri Taxandri pluribus nominibus. Quod externos dicit difficulta-
te non caret: cùm ægre deprehendi queat, quænam Plinio exterior, aut citeri-
or Scaldis ripa fuerit. Communis tamen opinio, Brabantiæ eam partem tenu-
isse, quę nunc Campania dicitur: quanq; Menapij multo antè incoluerant, ut
suprà dictum. Extant enim eius nominis præclara monumenta, uicus nomine
Tessenderloo Brabãtiæ cõtiguus. Præterea Otto Imperator Gandensibus Mona-
chis uicos *Nord Dick* & [illegible] donauit in pago Tessandria sitos: anno 974. Sunt
Herendalensi oppido uicini: haud remoti à uico *Tessenderloo*. Taxandrorum ia-
nè ea fuit feritas, ut Germanorum inferiorum postremi indomita colla Christi
iugo subderent: idque partim D. Lamberti concionibus mitigati, partim Pi-
pini Harstalli uireis metuentes: accidit id circa annum 714. Porrò quoniam Ta-
xandrorum nomẽ, postea in Campanos mutatum. id prætereundum non est,
Campaniæ nomen recens Belgis non esse: quoniam ex primoribus Tungro-
rum unus, Tacito lib. 20. Campanus uocatur. Quid uerò *Kempen* ex quo Cam-
panum Romanus inflectit, Belgis significarit, incompertum. Ammianus Ta-
xiandriæ meminit, loci à Francis occupati, & à Iuliano Cæsare recuperati, &
Taxandri oppidi, Toxiandriam sanè apparet ex eius descriptione, si non trans
Mosam, saltem in ripa Mosæ fuisse. cùm enim Iulianus Lutetia Tungros uenis-
set, Saliorum Francorum qui Taxiandriam tenebant legatio accessit. Taxan-
drum Hubertus Thomas, Vegesatum in ulteriori Mosæ ripa, quod nunce *We-
set* dicitur esse, autumat. illic pontẽ antiquitus fuisse, qui Henrici quarti impe-
ratoris uitam scripsere tradunt, ad quem Henricus Dux Lotharingiæ Henricũ
quintum, patri imperium eripere parantem, deuicit. is idem est, cum eo quem
Tacitus scribit à Cl. Labeone Batauo occupatum, ut Cl. Ciuilem auerteret.
Fretus, inquit, loco quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pons hic iamdu-
dum

Vsipetes ac Tenchteri à Cæsare superati.
Morini à T. Labieno superati.
Menapij à Q. Titurio uastati
Ambiorix ad Menapios confugit.
Menapij à Cæsare domiti.
Morini Atrebatibus subiecti
Morini à C. Carinas uicti.
Morini & Menapij à Cl. Ciuili infestati.
Morini à Vandalis uastati.
Menapij pedites.
Menapiorum, Morinorumq; nomen usque annum salutis 882. durauit.
Morini Euangeliũ acceperũt.
Menapij ab Amando cõuersi Tungrorum episcopo.
Mons Blandinus, nunc S. Petri Gandẽsis cœnobium.
Taxandri Scaldis accolæ.
Campania.
Tessenderloo uicus.
Taxandrorum feritas.
Taxãdri Christo lucrifacti.
Taxãdria nũc Kempen.

dum uetustate collapsus est. Ego puto Taxandium Cismosanũ fuisse, & nũc *Tessenderloo* dici.

DE AMBIVARITIS. XVI.

Ambiuariti Cismosani fuisse probantur.

Cum Vsipetes, Tenchterięꝗ Transrhenanis Menapijs pulsis, Cisrhenanorũ domicilia occupassent, tradit Cæsar lib. 4. uno eodemꝗ tempore, & Eburonũ terras eos depopulatos, & partẽ equitatus trans Mosam, frumẽtatum in Ambiuaritos misisse. Consederant tum inter Mosam ac Rhenũ, tam Cæsar, quám Germani. Ambiuariti igitur, qui tum Cæsari Transmosani, Cismosani nobis erunt. & non procul à Rheni ac Mosæ confluente abfuisse reor. ad eundem enim tum Germani castra habuere. Vnde conijcias eos tractum illum incoluisse, in quo nunc Boscum, Grauia, Breda, & Bergæ sunt oppida ditionis Brabanticæ: & fortè etiam Andouerpiam, quam non absurda fuerit coniectura ex nomine Ambiuarorum in *Amptuarten* aut *Amptuarpten* detorto ita appellatã: cùm utique constet Andouerpos uocabulum pluralis numeri, olim populum uersus, quàm oppidum significasse: quod testatur Audoenus historicus in uita D. Eligij Multum, inquit, in Flandris laborauit, iugi instantia in Andouerpis pugnauit. floruit hic ante annos 900. Antiquissima autem est Andouerporũ gens, & ante annos mille & centum Francorum Chronographis cognita, & ab Eligio religione Christiana imbuta.

Andouerpiæ nomẽ ex Ambiuaritis. Andouerpi populi. Andouerporũ antiquitas. Andouerpi ab Eligio cõuersi.

DE BETHASIIS. XVII.

Bethasij Cismosani.

Bethasios inter Cismosanos ponit Tacitus, finitimos Tungris, Neruijsꝗ. Verba eius sunt lib. 21. Ciuilis inquit Societate Agrippinensium auctus, proximas ciuitates affectare, aut aduersantibus bellum inferre statuit, occupatisꝗ Sunicis, & iuuentute eorum per cohortes cõposita, quo minus ultra pergeret, Cl. Labeo Bethasiorũ Tungrorumꝗ, & Neruiorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia Mosæ fluminis pontem anteceperat. Pugnabaturꝗ in angustijs ambigue donec Germani tranantes terga Labeonis inuasere. Simulꝗ Ciuilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, & clara uoce: non ideo, inquit bellum sumpsimus, ut Bataui & Treuiri gentibus imperent. procul hęc à nobis arrogantia. accipite societatem, transgredior ad uos, seu me ducem, seu militem mauultis. Mouebatur uulgus, condebantꝗ gladios, cum Campanus, & Iuuenalis ex primoribus Tungrorum uniuersam ei gentem dedere. Labeo antequam circumueniretur aufugit. Ciuilis Bethasios quoque, & Neruios in fidẽ acceptos copijs suis adiunxit. hæc ille. Meminit & Plinius Bethasiorum quanquam non libenter ad coniecturas uenio: admonendũ tamen duxi, uicum esse haud procul Halis Brabantię oppido, incolis quondã frequentem, nomine *Beets*: qui an Bethasiorum nomen referat, ut asseuerare nolim: ita indubitatum habeo, Bethasios illic habitasse. Sanè quod Bechasios scribendum dicat Hubertus Thomas, argumento propemodum ridiculo inductus, quòd nõnulla illic uicorũ nomina, in *Beke* exeant, ut *Diepenbeke*, *Sconbeke*, non placet: eadem enim ratione, omnem inferiorem Germaniam Bechasios nuncupes, cuius uicorum permagna pars in *Beke* terminetur.

Bethasij à Romanis ad Batauos deficiunt. Beetes uicus Brabantiæ.

DE RHENI INSVLIS. XVIII.

Bataui. Caninefates. Frisij. Cauchi. Frisiabones. Sturij. Marsaci.

Rheni insulas Plinius describit lib. 4. cap. 15. in hæc uerba. In Rheno, inquit, ipso prope centum millia passuum in longitudinẽ, nobilissima Batauorũ insula, & Canineuatũ, & aliæ Cauchorũ, Frisiabonũ, Frisiorũ, Sturiorũ, Marsacorũ: q̃ sternũtur inter Heliũ, & Fleuũ. ita appellant ostia in quæ effusus Rhenus à Septẽtrione in lacus, ab Occidente in amnem Mosam se spargit, medio inter hæc ore modicum nomini suo custodiens alueum, hæc Plinius. Batauorũ, & Canineuatum plenæ sunt omnes Romanorum historiæ. Marsacorum & Tacitus meminit. Frisij, Cauchiꝗ proculdubio, ut Germanorum Batauis proximi,

ximi, parte insulæ occupata, fortè illic habitacula fixerant. Frisij sanè aliquãdo omnem Bataujam armis obtinuere. De Frisiabonibus, & Sturijs, nihil extra nomina compertum.

DE BATAVIS. XIX

Inter Belgarum, ac inferioris Germaniæ populos, nulli magis Batauis à Romanis celebrantur. De eorum origine Tacitus lib. 20. Bataui, inquit, donec trans Rhenum agebãt, pars Cattorum seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ uacua cultoribus, simulq; insulam inter uada sitam occupauere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circunluit. Idem lib. de Germanorum moribus. Bataui, inquit, non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis incolunt, Cattorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars imperij Romani fierent. De ijsdem & Cæsar lib. 4. Mosa, inquit, parte quadam Rheni recepta quæ appellatur Vahalis, insulam efficit Batauorum. Nominantur Batauorum oppida à Ptolemæo Batauodurum, Lugodunum caput Germaniarum, Vetera, & Legio trigesima Vlpia. Tacitus Batauoduri meminit, & Vadæ, Geldubæ, Grinnium, Arenaci, & Veterum, quæ in ipso Batauiæ aditu fuisse apparet Romanorũ castris insignem locum. Ammianus Tricesimæ, ex quo nonnulli Vericesium fabricarunt in Antonini Itinerario Traiectum, Castra Vlpia, Colonia Troiana, Caio, Burtinacum, Caruo, Arenacum, Albiani, & Manaritium leguntur. Ex his Batauodurum omnes Dorestatum, Lugodunum *Lende*, Vadam *Wageningen*, Geldubam *Gelte*, Grinnes *Renen*, Arenacum *Arnhem* esse putant. Batauorum sanè genti omnes Romanorum historici summam laudem attribuunt. Præ cæteris nõ piguit Tacitum integras, de Batauorum in Romanos bellis historias contexere. Dion auctor est, stipatores corporis ex Batauis Augusto lectos, quòd equitandi arte pollerent, lib. histo. 55. Quo nomine etiam à Plutarcho in Ottonis uita commendantur. Tiberio imperante, Germanicus Vasianam cladem in Cheruscos ulturus, Batanorum uirtute Visurgim aperuit: ubi Carioualda Dux Batauorum interijt. Apud Suetonium in Caligula cap. 44. mendosa est lectio. Nihil autem amplius, quàm Admimocino Bellini Bataitorum regis filio, qui pulsus à patre cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto, quasi uniuersa tradita insula, magnificas Romam literas misit: legendũ enim Britannorum. Arbitror autem typographum, aut correctorem, hoc deceptum fuisse: quod supra Suetonius scripserat, Caligulam pro supplendo numero Batauorum, hanc expeditionem iniisse. Paulus Orosius legit, Minocinobellino Britannorum regis filio. Frobeniana exemplaria in Suetonio habent, Adminio Cynobellini Britannorum regis filio. Ad institutum reuertamur. Post mortem Neronis, cùm imperium Romanum in Gallam, Ottonem, ac Vitellium scinderetur: Bataui in Italia contra Ottonem pro Vitellio sæpe numero fortiter pugnarunt. Mox Ottone Cęso, cùm Vespasianus Vitellio exortus esset aduersarius Cl. Ciuilis Batauus primum prætexta Vespasiani amicitia, à Vitellio defecit. At Vitellio Romæ à Vespasiani ducibus necato, omni Batauia iugum Romanorum excussit. nec hoc contentus, uicinos omnes tam Germanos, quàm Gallos eodem conuoluit bello. Id bellum à Tacito luculentè describitur. Posterior tamen eius historiæ pars, quæ exitum continet, magno Batauorum damno perijt. Constat nihilominus, Batauos rursum in potestatem Romanorum uenisse. Sub Tito enim (ut Tacitus in uita Agricolæ recenset) sola eorum, Tungrorumq; uirtute Romanus Britannos debellauit. Sub Adriano Batauus equitatus licet armorum pondere grauis, cùm Danubium tranasset, Sarmatas hoc miraculo perterrefactos, Adriano obsequentes fecit: auctor ex Dione, Xiphilinus. Vtq; paucis rem finiam, Romani Batauos

tanti

Bataui præ cæteris Belgis à Romanis celebrati.
Origo Batauorum.
Oppida Batauorum.
Βαταυόδουρον.
Batauodurum
Λουγόδουνον
Lugodunum,
Οὔετερα. Vetera.
Legio Trigesima Vlpia.
Vada.
Gelduba.
Grinnes.
Arenacum.
Traiectum.
Castra Vlpia.
Colonia Troiana.
Caio.
Burtinacum.
Caruo.
Albiniani.
Manaritium.
Stipatores Augusto ex Batauis lecti.
Batauorũ pro Romanis in Cheruscos cũ Carioualda Dux Batauorũ interijt.
Locus Suetonij emẽdatus.
Bataui pro Vitellio contra Ottonem.
Bellum Batauicum sub Vespasiano.
Cl. Ciuilis Batauus.

tanti fecere: ut amicos ac fratres Romani imperij dici paterẽtur. Tradit Gerardus Nouiomagus, sua ætate eruta apud Leidã marmora cũ hac inscriptione:

IMP. CAES. L. SEPTIMIVS. SEVERVS. AVG. ET M. ANTONINVS CAES. CON. VOL. ARMAMENTARIVM VETVSTATE CONLAPSVM RESTITVERVNT SVB VAL. PVDENTE LEG. AVG. PR.PR. CVRANTE C. AECIL. BATOE. PRAE. GENS BATAVORVM AMICI ET FRATRES ROMANI IMPERII.

Cæterum circa annum 270. cùm triginta tyrannorum imperio Romanus orbis confunderetur, Bataulam Franci occuparunt. Hos inde Constantius Chlorus imp. deturbauit: ut Nazarius, & Mamertinus prodũt. Iuliano Cæsari (cui id seculum Apostatæ postea nomẽ dedit) memorabili illo Argentoratẽsi prælio, Bataui multum profuere, de ijs Ammianus lib. 16 Bataui, inquit, uenere cum regibus formidabilis manus. Nouissimè inclinante Romano imperio, Batauos male defensos, Vultæ qui & Wultz, seu Velatabi subiugarunt: ab ijs cõdita Vultaburgus, seu Wultdrecht, uel cũ antea Drecht uocaretũ, Wultdrecht, ab ijs nomen accepit. Drecht enim lingua Gallica, ut Beda & Sigebertus tradunt, oppidum significat: quod Latini in traiecti nomen mutant, Traiecti autem mentionem facit Itinerarium Antonini. Aliqui, & in his Lamb. Hortensius, putãt Vtricesium Ammiano Marcellino initio libri 18. celebrari, ubi scribit: Ciuitates occupatæ sunt septem, castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimæ, Nouesio, Bunna, Antennacum, & Bingio. audentq; Vtricesium, pro Tricesimis supponere: nescio quam bene. Opinor Tricesimæ scribi debere: quod Ptolemæo Legio Tricesima Vlpia dicitur quo nihilominus an Vltraiectum designetur, nolim contendere. Lamberto Hortensio Antoninam hanc aliquando uocatã fuisse uidetur. Sed ut ad Batauiã reuertamur. Frisij tandem pulsis Vultis, eam sui iuris fecerunt, Batauis in citeriorem insulæ partem, quæ Vahalim, ac Mosã interiacet, contrusis. Huic ab alijs Batauiæ nomẽ permãsit, uernaculè de Betuwe. Postremò Franci, Frisijs in potestatem redactis, circa annum 734. Bataulam regno suo adiecerunt. Priscum tamen nomen exuta Frisia deinceps appellari maluit: Holandiæ postea appellationem, addito Comitatus titulo, consecuta. Sunt qui ab Arboricis, quasi Holtland, huius regionis nomen deducunt. Arboricorum uerò nomen apud Procopium inueniri putant lib. primo de bello Gothorum. ubi scribat: Arboricos Francis finitimos, at Romanorum stipendiarios: tandem cum Francis societatem inijsse, ac unà cũ ipsis Gallias inuasisse. Abodritos illic legere malim: quos constat semper Francis confœderatos fuisse, & pro ijs contra uicinos Saxones Danosq; bella gessisse, qua de re Annonius in rebus Francorum lib. 4. cap. 86. Nam, inquit, Abodriti auxiliares Francorũ semper fuere, ex quo semel ab eis in societatem recepti sunt. hæc Annonius. plura de Abodritis Eginartus alijq; Francorum Chronographi.

DE CANINEFATIBVS ET MARSACIS. XX.

Hi cũ Batauis insulam Rheni habitabant, finitimi Belgis, de Caninefatibus, Tacitus ea gens, inquit, partem insulæ colit: origine, lingua, uirtute, pares Batauis: numero superantur. Marsacos etiam insulam coluisse, Plinius: Tacitus, Caninefatibus propinquos tradit. Quare Caninefates, nullo modo ij esse possũt, qui nũc Kennemerlanders ab Hollandis uocantur: cùm hi ultimi pene Holandorũ ad Frisiam sint, nimirum fluuium qui Kinhem uernaculè uocatur, & Alcmariam alluit accolentes. Caninefates uerò citeriores Batauis fuisse, ex Tacito manifesto conuincantur: cùm scribit Cl. Labeonum, metu Ciuilis nihil apud Batauos ausũ, tumultuario Nerniorũ exercitu Caninefates, ac Marsacos infestasse. Sanè si ulteriores Batauis fuissent Caninefates, quis crederet hominem nihil

apud

Batauia à Francis occupata.
Batauia à Cõstantio Chloro recuperata.
Bataui pro Romanis sub Iuliano apostata.
Vultæ Batauos subiugãt.
Wultaburg seu Wultdrecht opp. nunc Vltraiectum.
Apud Ammianum Vtricesiũ pro Tricesimis suppositũ.
Batauia à Frisijs subacta.
Batuwe, à Batauis.
Batauia sub Frisiæ nomine regno Franco rum adiecta.
Hollandia.
Arboricis, apud Procopiũ legi pro Abodritis.
Caninefates finitimi Batauis & citeriores. Marsaci Caninefatibus uicini. Caninefates nõ esse Kennemerlãders.

apud Batauos ausum, ulteriora petijsset: aut terrestrem Neruiorum exercitum, per medium Batauorum, Caninefatibus inuexisset. Et Marsacos cùm insulani sint, temere Hubertus Thomas, in Masacos uertit: ut *Maesyck* Mosæ oppidum eo uocabulo designaret.

Maeyseeck Mosæ oppidū non designari per Marsacos.

DE ARENACO, GRINNIBVS, BATAVODVRO, ET VADA. XXI.

Grinnium uocabulum, Groningæ nomen dedisse (quod Frisij uernaculè *Grinningen* dicunt) uideri poterat: nisi locorum intercapedo obstaret. Arinacū, Griñes, Batauodurum, & Vada non oppida, sed modicæ uillæ (modò sana sit lectio) à Tacito uocantur. Tantum, inquit, belli superfuit, ut præsidia cohortium alarum, legionum, modicis uillis quadripartita inuaserint. Decimæ legionis Arenaci: Secūdę Batauoduri, Grinnes, Vadamq́; cohortium alarumq́; castra. Et quoniam Arenacum ab omnibus *Arnhem*, Batauodurum *Durstedem*, Vada *Wageningen* esse putantur: quæ inter se non ita magno spatio dissita sunt: crediderim Grinnes hisce proximum, aliquem uicum fuisse, ac præ cæteris uiciniorē Vadæ. Vadam enim, cum Grinnibus unica oppugnatione, simulq́; adgrediebantur Ciuilis, Tutorq́; & Classicus. Verba Taciti sunt: Plus, inquit, discriminis apud Grinnes, Vadamq́;: Vadam Ciuilis, Grinnes Classicus oppugnabant. nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoq́;: in quis, Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis, & Ciuili auunculo infensum diximus. Sed ubi Cærialis cum delecta equitum manu subuenit, uersa fortuna, præcipites Germani in amnem aguntur. Ciuilis, dum fugientes retentat, agnitus, petitusq́; telis relicto equo transnatauit. idem Germanis effugium. Tutorem Classicumq́; appulsæ lintres uexere. Gerardus Nouiomagus Rinnes legendum arbitratur, aut Renos: ut *Renen* oppidum Vltraiectino præsuli parēs designetur. Ex Taciti ueibis colligas, inter Vadam Grinnesq́; nullam penè distantiam fuisse. aut enim in eadem ripâ erant, aut dirimente flumine inuicem opposita.

Arenacū Grinnes, Vada, Batauodurum uillæ modicæ Tacito.

Arnhem.
Durstedem.
Wageningen.
Renen opp.

inter Grinnes ac Vadam nulla distantia.

DE GELDVBA, ET GVGERNIS. XXII.

De Gelduba Gerardus Nouiomagus. Gelduba, inquit, olim Rheno immi nens, Geltriæ nomen dedit. Ex Tacito sanè colligi nequit, Geldubam in Rheno fuisse. Nouesium propinquam constat. itaq́; nihil repugnat, ut Gelram oppidum, ita olim appellatū credatur, nisi Glareano accedere malis qui *Glatpach* seu *Glabbeke* Nussiæ uicinum oppidum, Gelduba significari ait, in scholijs libri sexti Commentariorum Cæsaris. Geldubæ propinqui erant Gugerni. de his Tacitus. Additus, inquit, Voculæ, in partem curarum, Herennius Gallus legatus. nec ausi ad hostem pergere, loca Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi situ enda scie, & muniendo, uallandoq́;, ac cæteris belli meditamentis militem firmabant. Vtq́; præda ad uirtutem incenderentur, in proximos Gugernorū pagos, qui Ciuilis societatem acceperant, ductus à Vocula exercitus, hæc ille lib. 20. Hub. Thomas, & Gerardus Nouiomagus, Iuliacenses (qui uernaculè *Gulchen* dicuntur) his notari asserunt. Iuliaci sanè Ammianus Marcellinus meminisse uidetur lib. decimoquinto: quod nunc *Gulich* uocant.

Gelduba an Geltriæ nomē dederit.

Gelduba Nouesio propinqua.

Glatbach siue Glabeke.

Gugerni Gulicenses.

Iuliacum opp.

DE VBIIS XXIII.

Vbij ætate Cæsaris ulteriorem Rheniripam obtinebant. at continuis Sueuorum, Vsipetum, Tenchterorumq́; infestationibus exagitati, cis Rhenū migrarunt imperante Augusto. Transgressos Agrippa in fidem recepit, inq́; ea regione, quam Eburones dudum possederant, collocauit. Agrippina neptis Agrippæ, mater Neronis, colonia eò deducta, oppido eorum Coloniæ Agrippinensi nomen dedit. Suspecti dein, Germanis adeque & Gallis quasi affectatis origine ac nomine Romanis. Bello Batauico sub Vespasino, à Iulio Tutore

Vbij Transrhenani, cis Rhenum migrant.

Vbij Eburonū loca occupant

Agrippina.

Vbij Germanis & Gallis suspecti.

Vbij Bello

Treuiro

Cæriali deduntur. Tolbiscum Zulpich. Bonna. Marcodurum. Nouesium Nuyssen.

Treuiro armis subacti, compulsiq; Romanam eiurare amicitiam, discrimē adiere, Treuiris Transrhenanisq; deleri inauspicati nominis oppidum annixis Cl. Ciuilis, ne id fieret obstitit. itaque recepti in fœdus, haud ita multo pōst, Petilio Cæriali deditionem fecerunt. Memorātur & alia Vbiorum loca Tacito: Tolbiacum, quod nostro tempore *Zulpich* uocant: Bonna Romanorum clade nobilis, & Marcodurum uicus, procul à ripa Rheni, quod nūc *Duren* esse uolunt: Nouesium quoque, uulgò *Nuis*.

DE ASCHIBVRGIO. XXIIII.

Asciburgiū ab Vlysse conditū. Asciburgium Cisrhenanum, & Nouesio propinquum.

Tacitus libro de Germanorum moribus. Cæterum, inquit, & Vlixem quidam opinantur lōgo illo ac fabuloso errore, in hunc Oceanū delatum, adisse Germaniæ terras, Asciburgiumq; quod in ripa Rheni situm hodie incolitur, ab illo constitutum, nominatumq; ἀσκιπύργιον. hæc ille. Apparet autem ex Taciti uerbis libro 20. Asciburgium Cisrhenanum fuisse oppidum, non ita procul Nouesio: ubi Iulius Maximus, ac Cl. Victor Bataui, iussu Ciuilis, Voculam ducem cohortium Romanarum oppugnantes, nouo Vasconum aduentu uictoriam alioqui certam amisere. arbitrabantur enim omnem Romanorū exercitum, Nouesio adesse. Nouesium igitur non procul aberat.

DE SVNICIS. XXV.

Sunici Agrippinensibus uicini. Suns oppidū. Runkenland.

Sunici Tacito Transmosani, & Agrippinensibus confines. eosdem Plinius habet, cap. 17. lib. illic enim Sunici pro Runici, Beatus Rhenanus restituit. *Duns* oppidum ad Rhenum infra Coloniam, idem nomen seruat. Hubertus Thomas utrobique & apud Tacitum, & apud Plinium Runicos legit: ut regio inter Hollandiam, Frisiamq; sita designetur *Runkenland*. Rhenano accedere malim, cuius opinionem Taciti uerba confirmant Ciuilis, inquit, societate Agrippinensium auctus, proximas ciuitates affectare, aut aduersantibus bellum inferre statuit, occupatisq; Sunicis, & iuuentute eorum per cohortes composita, quominus ultra pergeret, Cl. Labeo Bethasiorum, Tungrorumq;, & Neruiorum tumultuaria manu restitit, fretus loco. quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Ex quibus manifestum, quod propinqui Agrippinæ fuerint.

DE LEVCIS, ET CLABIS. XXVI.

Oppida Leucorum. τοῦλλον Tullū ναάσιον Nasiū. Lutseburgus à Leucis de Lutzen. Clabi uicini Leucis. Virdunus.

Leucorum gentem iuxta Treuiros, Mediomatrices, ac Lingonas habitasse indubitatum. oppida eorum Tullus, ac Nasium Ptolemęo celebrata, nomen seruant: *Toul & Nansy*. Vernaculè crediderim appellatos, *De Lutzen*: & latè imperasse, ut ab ijs Luiseburgi celebris oppidi nomen ortum sit, quasi *der Lutzen borch*. Propinquoa Leucis Clabos, eorumque oppidū Virdunū mediæ ætatis Chronographi faciunt, cuius etiam liber Prouinciarum meminit. Verùm quinam hi Clabi fuerint, aut unde uenerint, nemo prodit. Frequēs autem est Romanorum scriptoribus Chabionum nomen: mendosum fortaſsis ac pro Clabis suppositum. quorum fortè reliquias à se deuictas Diocletianus, in Galliam traduxerit: ac proximè Leucos collocarit. De Treuiris, Mediomatricibus, cæterisq; ad Rheni fontes tendētibus populis Belgarum satis superq; à Germanicarum antiquitatum scriptoribus, laboratum. itaq; nihil hic de rebus eorum repetere uisum. ad flumina Belgarum stilum conuertam.

DE RHENO. XXVII.

Henr. Corn. Agrippa temere Plinium de Rheno scribentem carpit.

De Rheni fontibus, catarractisq;, abundè à recentioribus Germanis tractatum, de ostijs non item. Nonnulli ut Mosam influere dicatur non tolerant. Et scientiarum corrosor Henricus Cornelius Agrippa, Plinium carpere non ueretur. Sic & Plinius, inquit, Mosam fluuium in Oceanum properare tradit, cùm se nō Oceano, sed Rheno immergat. Et Glareanus scholio 4. lib. Comm. Cæsaris scribit, partem Rheni quæ Mosam excipit Vahalim dici. Rheni sanè plura cōstat fuisse olim, ac esse etiamnum ostia, horum unum, Vahalis, testibus

Romanis

Romanis etiam omnibus, qui de Rheno scripsere, Mosæ infunditur. Qua de re Cæsar: Mosa, inquit, parte quadam Rheni recepta, quæ appellatur Vualis, insulam efficit Batauorum. Et Tacitus lib. 11 Nam Rhenus, inquit, uno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Bataui uelut in duos amnes diuiditur: seruatque uim, & uiolentiam cursus, qua Germaniā prætereuehitur, donec Oceano misceatur, ad Gallicam ripam latior, & placidior affluens, uerso cognomento (Vahalim accolæ dicunt) moxque id quoque uocabulum mutat Mosa flumine: eiusque immenso ore eundem in Oceanum affunditur. Et Plinius lib. 4. cap. 15. In Rheno autē, inquit, ipso prope 100000. passuum in longitudinem nobilissima Batauorum insula, & Caninefatum, & aliæ Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsacorum, quæ sternuntur inter Helium & Flæuum, ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit, medio inter hæc ore, modicum nomini suo custodiens alueum. hæc illi de ostijs Rheni eiusque in Mosam influxu. Et quis ignorat Mosam usque ad ipsum Oceanum, nomen seruare: ut etiam uicina Hollandiæ pars, inde *Maeslandt* appelletur? Arbitrantur medium illud Rheni os, haud procul Leida, quæ ueteribus Lugodunum erat caput Germaniarum fuisse: atque illic ante aliquot annos uisa in ipso Oceano uetustæ arcis Catuici uestigia, nimirum primæ Cattorum munitionis, qua à Rheni ingressu uicinos arcebant. Helium autem occidentale ostium, id esse putarim, quo Vahalis Mosam influit. Flæuum uerò, ni fallor, septentrionale, quod nunc Vechtam dicunt. Vechta ab Vltraiecto, Mudam usque excurrit, atque illic in australe mare, uulgò *de Zuyersee* redditur: quod olim mare non erat, sed lacus ingens, inde est quod Plinius Rhenum à septentrione in lacus effundi scribit. Porrò haud procul hoc ostio, Flæuum castellum fuisse credo, cuius Tacitus lib. 4. meminit, cohibendis à rebellione Frisijs per Romanos ædificatum. Frisonum uernaculæ leges, Flæui meminisse uidentur, In ijs enim ita scriptum reperitur. *Dioe tioende kest is, dat fresen thoren neen heerferd fora fara, dan aester toe da wesero, ende westre toe dae flee*: ex quibus colligitur Frisios ad occidentem Flæuo, ad orientem Viscra seu Visurgi, terminatos. Est & quartus Rheni alueus Lecca dictus, qui à Barauoduro seu Dorestato, ex ipso Rheno deriuatus, per Vianam Sconhouiamque Mosam inter Dordracum & Roterodamum illuit, tantum de Rheno.

Ex Tacito.

Ex Plinio.

Helium, & Flæuum ostia Rheni.

Maesland.

Mediū Rheni os, olim prope Leidam.

Catwyck.

Helium occidentale ostiū.

Flæuum orientale ostiū.

Vechta.

Zuyersee olim lacus.

Flæuum castellum.

Flee occidentalis Frisiæ limes.

Lecca quartus Rheni alueus.

DE MOSA. XXVIII.

Mosam Vosagus mons emittit, inter Hollandiam, ac Selandiam Oceano infunditur. Latissimum autem est hoc Mosæ ostium, trium nempe maximorum Belgicæ fluminum gurges: Mosæ, Vahalis, ac Scaldis: nam & huius pars Mosa excipitur. Quòd autem Mosam potius, quàm Masam Cæsar appellat, non aliā puto fuisse causam: quàm quòd eum accolæ, ut nunc *de Moeß* nuncuparint, hoc enim commune populis à Louanio in Mosam uergentibus ut oe pronunciēt, ubi nos ae. *Swoer* pro *waer*, *doer* pro *daer*, *toe* pro *tae*, *Moes* pro *Maeß*. Pontis Mosæ supra cap. 3. meminimus.

Mosæ ostiū latissimum.

Mosa uernaculè ab accolis non de Maeß, sed de Moeß uocatur.

DE SCALDI. XXIX.

Ptolemæo Tabuda, uel Tabulla hic dictus uidetur: incertū qua ratione tam diuersum, à cæteris historicis huius fluminis nomen edente: non tam ampla eius est apud Romanos memoria ac Rheni & Mosæ, cùm enim in ipso Belgicę meditullio sit, post Cæsaris tempora, rarissime in tractibus ei circunuicinis memoratu aliquid dignum contigit. In Commentariorum belli Gallici lib. 6. circa finem, uetusti codices habent. Ipse cum reliquis tribus (legionibus) ad flumen Scaldim quod influit in Mosam, extremasque Arduennæ partes ire cōstituit, quò cum paucis equitibus profectū Ambiorigem audiebat. Robertus Stephanus,

Scaldis Ptolemæo Tabula.

Marlianus, Glareanus, Sabin pro Scaldim legũt: quod flumen (modo Sambis sit ut omnes consentiunt) apud Namurcum Mosam ingredi, ubi olim Aduatici habitabant, notissimum est, poterat nihilominus uetusta lectio defendi: cùm constet Scaldim etiamnum per complures Selandiæ insulas diffusum, partim in Oceanum, partim in Mosam labi. Iuxta Scaldim uerò ac Mosam Menapij tum habitabant, apud quos uerisimilius est Ambiorigem præsidium fugę quæsiuisse, ut oculatissimi Caij Iulij Cæsaris, Romanorum imperatoris uim & arma quæ non ipse tantum cum suo maximo malo expertus erat, uerum etiam alij senserant, effugeret: quàm in locis Sabi uicinis? Et ne quem moueat quod additur: extremasq́ Arduennæ partes. Quis enim tam praui iudicij, tam uecors, aut deniq; tam rerum & historiarum imperitus, ut nesciat ætate Cæsaris, ad confluentem Sabis & Mosæ non extremas partes Arduennæ fuisse, sed ipsum syluæ meditullium? Vt enim alios silentio authores transeam, unde id non obscurè colligi potest, etiam ipse Iulius Cæsar, & Strabo quorum fides in historijs maxima est, testantur totius Galliæ maximam fuisse syluam Arduennam, à ripis Rheni usque ad Neruios, Eburones, Menapios, Morinos, Atrebatesq́ protensam, ut credibile sit syluarum quidquid in Brabantia, Gelria, Hasbania, Cliuia, Hannonia, Flandria, Hollandiaq́ uisitur, Arduennæ connumeratum fuisse. Cuius rei Strabo apertissimus testis, qui libro quarto, ἐμφερὴς δ' ἐστὶ τῇ τῶν Μορινῶν, ἥ τε τῶν Ἀτρεβατίων, καὶ Ἐβουρώνων, καὶ Νερβίων, καὶ Μεναπίων, ὕλη γάρ ἐστιν οὐχ ὑψηλῶν δένδρων, πολλὴ μὲν, οὐ τοσαύτη δὲ, ὅσην οἱ συγγραφεῖς εἰρήκασι, τετρακισχιλίων σταδίων, καλοῦσι δ' αὐτὴν Ἀρδουένναν, hæc Strabo. Quid mirum igitur si C. Iulius Cæsar Scaldim Mosam influere dicat, id'que etiam ad extremas Arduennæ partes?

Scaldim in Mosam fluere. | *Quæ Cæsaris ætate extremæ partes Arduennæ fuerint.* | *Arduennæ latitudo.*

DE LINGVA BELGARVM, ET VARIIS IN BELGICA MVTATIONIBVS. XXX.

Linguã Belgarum, Germanicæ, & Latinæ accessione corruptam esse.

Primæui Belgarum idiomatis uestigia extare puto admodum pauca. nam quo Cæsare uiuente utebantur, nonnullorum planè Germanicum erat, aliorum ex Gallico & Germanico corruptum, quòd propria nomina, eadem penè ipsis, quæ Germanis commonstrant. Et uerisimile est, secundum quod nouæ indies Germanorum transmigrationes in Belgicam fiebant, ita etiam Belgarum linguam uariare solitam. Aliam enim Tungri, aliam Cymbrorum Teutonumq́ proles Aduatici, aliam qui Neruijs Treuirisq́ originem dedere, loquebantur. Constat etiam Romanos mira dexteritate non tantum mores, sed & linguam suam deuictis à se prouincijs indere consueuisse. Hinc euenit, ut dum Romani rerum in Belgica potirentur, tertia idiomati Belgico accederet corruptela, ut ex uernacula, Germanica, & Romana misceretur. Verùm alij alijs magis uel uernaculè uel Germanicè, uel Latinè sonabant. Nec Franci Romanorum successores, Romanum idioma, adeò radicitus extirpare potuerunt: quin apud nonnullos Belgarum Romana lingua (quam Romant uocant) perseueraret: ita tamẽ corrupta, ut in Scriptura tantum appareat: quod omnibus notum est. Hanc loquuntur ex Belgis, qui nunc Gallobrabanti dicuntur, Hasbaniorum, Hannoniorum pars, Flandriæ pars, Namurcenses, Lucceburgenses, Arduennates, Atrebates, & quicunq; ultra eos in Franciæ regnum uergunt. Cæteri uerò Belgæ prorsus Germanicè loquuntur, Flandriæ, Hannoniæ, & Brabantiæ pars, Hollandi, Selandi, Gelri, Cliuiani, Hasbaniorũ pars, Iuliacenses, ijsq́ finitimi. Quorum lingua sola pronunciatione à Transrhenana differt: præsertim Transmosanorum.

Romant. | *Qui Belgarum Romanè loquãtur.* | *Qui Belgarũ Germanicè loquantur.*

Quæruntur

Queruntur nonnulli de Romanorum historicorum, circa externorum ac præcipuè Gallorum, Germanorumq́; res indiligentia. Cæsar, inquiunt, Strabo, Plinius, Tacitus alijq́; historici qui res gestas scriptis suis posteritati reliquerunt, sicubi uocabulum Belgicum necessariò proferendum esset, id ita in linguam Romanam contortum ediderunt, ut uix spicem in eo Belgici idiomatis reliquerint: atque inde euenisse, ut nominum populorum quæ ipsi produnt, nullas etymologias inuenire queamus. Mihi semper contrarium uisum fuit. nam in Celtarum nominibus describendis quis à Cæsare maiorem requirat diligentiam? cùm omnes penè ab ipso descripti, adhue eadem seruent nomina. Parisij *Parisis*, Senones *Sens*, Eburonices *Eureux*, Turones *Touraine*, Pictones *Poicton*, Sanctones *Sanctoingne*, Limouices *Limosin*, Petrogorij *Pierregort*, Tolosates *Tolousains*, ex Belgis quoq́; Atrebates *Artois*, Ambiani *Amiens*, Suessiones *Soissons*, Belouaci *Beauuais*, Veromandui *Vermandois*: cuius caussa est quod circa hos raræ, aut nullæ contigerint mutationes. Belgæ uerò Rheno propiores, uaria semper fortè iactati, nomina sua sæpius mutarunt, & linguas.

Iniustè nonnullos de Romanorum historicorum circa res nostrates incuria queri.

Cæsarem in exprimendis Gallorum nominibus diligentissimum fuisse.

Celtarum, & Belgarum nonnullorum nomina non mutata.

Porrò si continuas haberemus Romanorum historias, usque ad inclinationem Romani imperij, tum demum uidere esset, qua cura & diligentia singuli Romanorum historici suorum temporum res gestas in litteras retulerint: nihil etiam omittentes, quod externos populos concerneret. At nunc quotam Titi Liuij, quotam Cornelij Taciti, quotam Ammiani Marcellini, scriptorum partem non desideramus? Menapiorum igitur & Morinorum, Eburonum, Condrusonum, Pæmannorum, Cæresorum, Neruiorum, Grudiorum, Gordunorum, Segnorum, Leuacorum, Pleumosiorum, Aduaticorum, & Ambiuaritorum uocabula ex uernaculis Latina Cæsarem fecisse credibile est, non temere: at seruata ut in cæteris suprà enumeratis uernaculi idiomatis proprietate, quantum potuit: adeò, ut etiam pluralia pluralibus redderet. Vernacula fortè nomina hæc erant, aut his non multum absimilia; *Menapischen*, *Mooren*, *Heyburen*, uel *Eburen*, *Coendroesen*, *Peemannem*, *Ceresen*, *Neruen*, *Grudigers*, *Gordumen*, &c. quorum etymologias, curiosius scrutari, non uideo, quò pertineat: cùm nec Celtarum mox edita uocabula, nec recentis regionum, qualia sunt *Brabant*, *Gelderland*, *Cleue*, *Hasbengouwe*, *Namen*, *Vlanderen*, *Walkeren*, &c. inueniri potuerint, qui rectam eorum etymologiam ostenderent. Stultum igitur in ijs se torquere, in quibus exactissima etiam diligentia nihil effeceris. Primum enim inuestigandum foret *Menapische* Gallicum, an Germanicum esset uocabulum: si Germanicum, à Cattis ne an à Sueuis, an ab alia aliqua gente deriuatum, & sic in cæteris.

Belgæ Rheno propinqui, mutationibus subiecti.

Romanorũ continuas nõ extare historias.

Inutilis curiositatis esse ueterũ nominum etymologias inuestigare, cùm nostrorũ lateat.

Proxima huic, est eorum querela, quos malè habet, apud Caium Iulium Cæsarem, Cornelium Tacitum, Plinium, Ptolemæum, Ammianum Marcellinum aliosq́; id genus ueteres scriptores, diuersa semper uideri Belgarum nomina. nam ubi unus Menapios constituerat, alter Taxandros, alter Sicambros ponit: ubi ille Eburones, hic Vbios, Gugernos & Sunicos: omnia demum ita mutata conspiciuntur, ut diuersorum penè populorum historias scribere existimari possint. Verùm hoc omne mutationi temporum, & continuis Transrhenanorum in Belgicam migrationibus imputandum est, & eorum inuidiæ, qui nobis Liuium, Dionem, Plinium de rebus Germanicis, Cornelium Tacitum, Ammianum Marcellinum aliosq́; complures suppresserunt. Romanorum autem historicis usitatum est, in suorum temporum gestis rebus, populos quibus tum appellabantur nominibus appellare: quod nullam difficultatem pareret, si integra ipsorum scripta haberemus. Nostri recentiores, stolidi antiquitatis affectato-

Cur Romanorum historici inter se in rebus nostratibus discrepent.

Stultè recentiores antiqua nomina affectare.

affectatores, contrarium conantur. Si enim de Gelris sermo sit, Menapium illic, & Sicambricum nomen audies. Leodinos, Eburones: Louanienses, Grudios: Gandenses, Gordunos: Hollandos, Batauos: Colonienses, Vbios: Suiceros, Heluetios: Burgundos, Sequanos uocant, Latiniùs tam prisca nomina sonare arbitrati, ut puto.

Quis porrò credat, Cæsarem si hoc tempore uiueret, non ex *Louen* Louanium, *Gend* Gandam, *Ludic* Leodicum, *Hasban* Hasbanium, *Gelresch* Gelrum, &c. facturum? imò, non admiraturum uel maximè, ubi Eburones aliosque nonnullos à se deletos adhuc superesse uideret? Quis uerò Cliuensium ducem, quem Iouius ac nonnulli alij Sicambrorum uocant, uidendi desiderio flagrans: si Sicambrorum ducem quærere se dicat, non Galliam omnem, non Germaniam oberraturus sit incassum quærendo, dum nemo futurus sit, cui Sicambricum nomen uel in somnis obuersatum aliquando fuerit? Vide quæso quas tenebras antiquitatis hi affectatores, historijs offundant. Proinde Belgicam nunquam maiorem mutationem subire contigit, quàm aduentu Francorum. Tum enim non modò priuatim quæque natio nomen mutauit: uerùm ipsa Belgica, & inferior Germania, in Austrasiam abijt. Aut sita tum etiam noua nomina singularum regionum Brachbantum, Hasbanium, Carabantum, Testrebantum, Ostrebantum, Flandræ, Haginonia, Ribuaria, Cliuia, Valacræ, &c. quæ Romanis cognita non fuerant. Verùm quoniam de Austrasia, Francorumque in ea, gestis rebus secundum huius operis librum data oportunitate conscribere decreuimus, primo huic finem imponemus.

Quantum Belgicæ statum aduentu Francorum mutatus fuerit. Austrasiæ nomen Belgicæ impositum.

F I N I S.

OPTI-

OPTIMO ET DOCTISSIMO VIRO D. MARTINO CRVSIO, AMICO SVO SINGVLARI, IOH. Iacobus Grynæus S. D.

ITA comparatum est æterni numinis prouidentia, humanißime uir, ut in peruestigatione rerum præclarißimarum, quæ in huius uitæ τῆς τραγικοκωμῳδίας sese oculis hominum spectanda offerunt, non tam magnitudo & præstantia rerum, quã earum usus præcipuè sit spectandus. Est quidem historia, testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuncia uetustatis: sed tum demũ, cum prælucente mentis iudicio (quo uera à falsis, honesta à turpibus secernuntur) in rerum maximarum administratione ac totius uitæ διοικήσει, ad usum prudenter & commodè transfertur, ut non tantùm intelligant legentes, quænam fortiter, iustè & iuxta officij normam ab alijs dicta factáq; sint, sed etiã fortitudinem, iustitiam & alias uirtutes imitando, exprimant. Etsi autem nobis omnibus, qui Christo seruatori nomina dedimus, lucidißimum innocentiæ & uirtutum omnigenarum speculum in Iesu Christo crucifixo, propositum est: nihil tamen uetat, quominus inæstimabili historiæ beneficio, selectißima uirtutũ exempla, uelut è specula quadã sublimi & tuta, intueamur, & ex alijs discamus, sine periculo, nobis quod ex usu sit. Præclarè in hanc sententiã disseruit, usibus edoctus & historiæ ueteris grauißimus interpres Plutarchus, cuius hæc uerba sunt in uita Pauli Aemilij: Ἐμοὶ μὲν τὸ τῶν βίων ἅψασθαι γραφῆς, συνέβη δι᾽ ἑτέρους, ἐπιμένειν δὲ καὶ φιλοχωρεῖν ἤδη, καὶ δι᾽ ἐμαυτὸν, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τῇ ἱστορίᾳ πειρώμενον, ἀμῶς γέ πως κοσμεῖν, καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς ἐκείνων ἀρετὰς τὸν βίον. οὐδὲν γὰρ, ἀλλ᾽ ἢ συνδιαιτήσει καὶ συμβιώσει τὸ γινόμενον ἔοικεν. ὅτ᾽ ἂν ὥσπερ ἐπιξενούμενον ἕκαστον αὐτῶν ἐν μέρει διὰ τῆς ἱστορίας ὑποδεχόμενοι καὶ παραλαμβάνοντες ἀναθεωρῶμεν. ὅσσος ἔην, οἷός τε, τὰ κυριώτατα καὶ κάλλιστα πρὸς γνῶσιν ἀπὸ τῶν πράξεων λαμβάνοντες. φεῦ φεῦ, τί τούτου; χάρμα μεῖζον ἂν λάβοις, πρὸς ἐπανόρθωσιν ἠθῶν ἐνεργότερον. Δημόκριτος μὲν γὰρ εὔχεσθαι φησὶ δεῖν, ὅπως εὐλόγχων εἰδώλων τυγχάνωμεν, καὶ τὰ σύμφυλα καὶ τὰ χρηστὰ μᾶλλον ἡμῖν ἐκ τοῦ περιέχοντος, ἢ τὰ φαῦλα καὶ σκαιὰ συμφέρηται. λόγον οὔτ᾽ ἀληθῆ, καὶ πρὸς ἀπεράντους ἐκφέροντα δεισιδαιμονίας εἰς φιλοσοφίαν καταβάλλων. ἡμεῖς δὲ τῇ περὶ τὴν ἱστορίαν διατριβῇ, καὶ τῆς γραφῆς τῇ συνηθείᾳ παρασκευάζομεν ἑαυτοὺς, τὰς τῶν ἀρίστων καὶ δοκιμωτάτων μνήμας ὑποδεχομένους ἀεὶ ταῖς ψυχαῖς, εἴ τι φαῦλον, ἢ κακόηθες, ἢ ἀγεννὲς αἱ τῶν συνόντων ἐξ ἀνάγκης ὁμιλίαι προσβάλλουσιν, ἐκκρούειν καὶ διωθεῖσθαι, πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν παραδειγμάτων ἵλεω καὶ πρᾳεῖαν ἀποστρέφοντες τὴν διάνοιαν. Agnoscis, opinor, mihi illud Senecæ cordi esse. Quod ab alijs bene dictum est, nostrum est. Volui autem Plutarchi uerbis, iudicium meum de ratione cum fructu legẽdi historias, διὰ βραχέων exponere, in eorum gratiam, qui hosce libros de rebus Germanicis, in unum uolumen congestos fortè lecturi sunt. Prodest autem extare talia scripta, quæ testantur singulari Patris cœlestis benedictione & cura, & alias politias in orbe terrarum, & Germanici Imperij ἀξίωμα inter tot rerum exitiales motus, & bella aduersus gentes exteras, & intestina, seruatum esse. Ex hac autem historia colligere poterit prudens Lector, quibus inclinationem Imperij debeamus, qui auctores dissidiorum & bellorum Ciuilium in Germania fuerint, quorũ perfidia & scelere res Germana sit labefacta. Eius author Monachus fuit Herueldensis, qui tempore fortißimi principis Henrici IIII. uixit. Libellum D. Philip. Melan. ante quadraginta annos excudi iußit, cum unicum exemplar extaret in Bibliotheca nostra Augustiniana. Fui autem hortator, præstanti uiro D. Henrico Petri, ut eum unà cum alijs eius generis libris quasi postliminio restitueret, et ueteris historiæ Germanicæ cupidis lectoribus communicaret. Iudico enim luce dignißimum esse, & te oro ut hanc historiæ & χρονολογίας σύνοψιν, ueluti nostræ amicitiæ publicum μνημόσυνον, boni consulas, donec per gratiam Domini pretiosius aliquod κειμήλιον literarum tibi offerre poßimus. Seruet te Iesus Christus. Basileæ Idib.

Augusti. M. D. LXIX.

CHRONICON HISTORICVM APVD GERMANOS, VBI AVSPICIA, ORNAMENTA, IMPERATORVM SVCCESSIO & res memorabiles bello & pace gestæ ab Henrico IIII Imperatore, breuiter referuntur: Authore Monacho quodam Herueldensi.

PRIMA ætas ab Adam usq; ad Noe, continens generationes x. Annos uerò MDCLVI. Quæ tota perijt diluuio, sicut infantiā mergere solet obliuio.

Secunda à Noe usq; ad Abraham, generationes similiter cōplexa x. Annos autem CCXCII. In qua linguarum facta est diuisio. A' pueritia nanq; homo incipit loqui posse post infantiā, quæ & inde nomen accepit, quia fari, id est, loqui potest.

Tertia ab Abraham usque ad Dauid, generationes XIIII. Annos quoque DCCCCXLII. continens. Et quia ab adolescentia incipit homo posse generare, Matthæus ab Abraham generationum sumpsit exordium.

Quarta à Dauid usq; ad transmigrationem Babylonis, generationibus æquè iuxta Matthæum XIIII. Annis autem CCCCLXXXIII. porrecta. De qua Regum tempora cœperunt. Quia dignitas iuuenilis regno est habilis.

Quinta deinde usq; ad aduentum Saluatoris in carne, generationibus & ipsa XIIII porrò annis DLXXXVIII. extenta. In qua ut graui senectute fessa malis crebrioribus plebs Hebræa quassatur.

Sexta quæ nunc agitur nulla generationum uel temporum serie certa. sed ut ætas decrepita, ipsa totius seculi morte finienda. Secula generationibus constant. Inde dicuntur secula, quod se sequantur. Abeuntibus enim alijs, alia succedunt. Quorum decursus per generationes & regna ita scribitur.

Prima ætas continet creationem mundi. Primo enim die Deus in lucis nomine condidit Angelos. Secundo, in firmamenti appellatione creauit cœlos. Tertio, in discretionis uocabulo speciem aquarum & terræ. Quarto, luminaria cœli. Quinto, animantia ex aqua. Sexto, animantia ex terra, & primum hominem Adam. Adam CXXX. anno genuit Seth, à quo filij Dei. Seth anno CV. genuit Enos, qui cœpit inuocare nomen Domini. Enos anno XC genuit Cainan. Cainan anno LXX genuit Malalehel, qui interpretatur plantatio Domini. Malalehel anno LXXII. genuit Iareth. Iareth anno CLXII genuit Enoch. Hunc nonnulla diuina scripsisse Iuda Apostolo testante comperimus. Enoch anno LXV genuit Mathusalē, post cuius ortū trāslatus est à Deo. Mathusalē anno CLXXXVII genuit Lamech. Gygantes nati sunt. Et concupierunt filij Dei, id est, Seth, filias hominum, id est Cain. Lamech anno CLXXXII genuit Noe, qui arcam ædificauit. Noe anno DC. uenit diluuium. Fuerunt autem ab Adam usq; ad cataclysmū, id est, diluuium anni MDCLVI.

Secunda ætas continet annos CCXCI. Sem anno II. post diluuium genuit Arfaxat, à quo Chaldæi. Arfaxat anno XXXV genuit Sela, à quo Samaritæ & Indi. Sela anno XXX genuit Heber, à quo Hebræi. Heber anno XIIII genuit Faleh. Turris ædificabatur. Faleh anno XXX genuit Reu. Dij primum adorantur. Reu anno XXXII genuit Saruh. Regnum Scytharum incboat. Saruh anno XXX genuit Nahor. Regnum Aegyptiorum nascitur. Nahor anno XXXIX genuit Thare. Regū Assyriorum & Sicyoniorū oritur. Thare anno LXX genuit Abraham.

Semiramis

Semiramis condidit Babyloniam, & Zoroastres Magicam repperit. Fuerũt autem anni ab Adam usq; ad Abraham MDCCCCXLVII.

Tertia ætas continet annos DCCCCXLII Abraham anno LXXV propter imperium Dei, uenit in terram Chanaam. Abraham anno LXXXVI genuit Ismahel, à quo Ismahelitæ. Abraham anno C genuit Isaac. Isaac anno LX genuit Iacob. Iacob anno XC genuit Ioseph. Memphis in Aegypto conditur. Ioseph annis CX uixit. Græcia segetes habere cœpit Hebræorũ seruitus in Aegypto annis CXLVII & Cecrops Athenas condidit. Moses annis XL rexit Israel, sub quo Hebræi literas habere cœperunt. Iosue annis XXVI rexit Israel. Erichthonius in Græcia primus iunxit quadrigam Iudices à Mose usq; ad Samuel præfuerunt annis CCCV Othoniel annis XL præfuit. Cathmus Thebanorũ Rex græcas literas inuenit. Loth annis LXXX præfuit. Amphion musicis claruit. Debbora annis XL. Primus Latinis regnauit Picus. Et Apollo medicinæ artem inuenit. Gedeon annis XL. Orpheus Linusq; musici claruerunt. Abimelech annis III. Iste LXX fratres suos occidit. Thola annis XXX. Priamus regnauit in Troia Lair annis XXII. Carmenta Latinas literas repperit. Lepthe annis VI. Hercules flammis se iniecit. Abessa annis VII. Bellum decẽnale Troiæ surrexit. Aialon annis X. Hic in LXX interpretibus non habetur. Labdo annis VIII. Capta Troia. Aeneas uenit in Italiam. Samson annis XX. Ascanius Albam condidit. Heli sacerdos annis XL. Arca testamenti capitur, & regnum Sicyoniorum finitur. Samuel & Saul annis XXXII. Regnum Lacedæmoniorum exoritur, & Homerus fuisse probatur.

Quarta ætas continet annos CCCCLXIII. Dauid annis XL regnauit. Carthago à Didone conditur. Gath, Nathan, & Asaph prophetauerunt. Salomon annis XL. Templum Hierosolymis ædificatur, annis CCCCLXXX egressionis ex Aegypto expletis. Ex quo apparet Samuelem & Saulem XXXII annos, & non XL præfuisse. Roboam XVII annis regnauit. Regnum Israel & Iuda diuiditur. Abia annis III. Pontifex Abimelech insignis habetur. Asa annis XLI. Aggeus, Amos, Iohel, & Iehu prophetauerunt, & Azarias. Iosaphat annis XXV. Helias, Heliseus, Abdias, & Micheas prophetauerunt. Ioram annis VIII. Edom recessit à Iuda & constituit sibi Regem. Ochozias anno I. Helias rapitur. Athalia annis VII. Ionadab filius Rechab sacerdos claruit. Ioas annis XL. Zacharias filius Ioiadæ lapidatur. Amasias annis XXVIII. Amos propheta claruit in Israel. Ozias annis LII. Olympias prima à Gręcis constituitur. Ioatham annis XVI. Esaias, Oseas, & Iohel prophetauerunt. Et Romulus nascitur. Achaz annis XVI Roma conditur. Et Israel in Medos transfertur. Ezechias annis XXIX. Romulus C senatores constituit. Manasses annis LV. Numa II menses adiecit, & Sibylla Samia claruit. Ammon annis II. Tullus in republica censum exegit. Iosias annis XXXI. Thales Physicus claruit. Ioachim annis XI. Huius tertio anno Nabuchodonosor Iudæam cepit. Sedechias annis XI. Templum Hierosolymis incensum est. Fuerunt aũt ab Origine mundi usq; ad terminum Iudaici regni III CCCLXIII.

Quinta ætas continet annos DLXXX. Hebræorum captiuitas annis LXX. Iudith historia conscribitur. Darius annis XXXVI. Huius secundo anno templum Hierosolymis construitur, finitis LXX annis Iudaicæ captiuitatis. Xerxes annis XXI. Herodotus historiographus agnoscitur. Artaxerxes annis XL. Ezdras Legem incensam renouauit. Et Neemias Hierusalem restaurauit. Darius qui & Nothus annis XX. Hæc ætas habuit Platonem. Artaxerxes qui & Ochus annis XXVI. Demosthenes & Aristoteles prædicantur. Xerxes Ochi filius annis IIII. Xenocrates claruit. Darius annis VI. Alexander Macedo annis XII. qui Hierosolymam cepit. Huc usq; regnum Persarum, dehinc Græcorum. Alexander anno V. Asiam obtinuit. Ptolemæus Lagi filius annis XL. Machabeorum liber primus inchoauit. Philadelphus annis XXXVIII. LXX interpretes claruerunt. Euer-

getes annis XXVI. Ieſus ſapientiæ librum compoſuit. Philopater annis XVII. Machabæorum Liber ſecundus inchoauit. Epiphanes annis XXIIII. Romani Græcos obtinuerunt. Philometor annis XXXV. Hunc Antiochus ſuperans Iudæos oppreſsit. Et Scipio Aphricam uicit. Euergetes annis XXIX. Brutus Hiſpaniam ſubegit. Sother annis XVII. Thraces Romanis ſubijciuntur. Varro & Cicero naſcuntur. Alexander annis X. Syria per Gabinium Romanis ſubijcitur. Ptolemæus Cleopatræ filius annis VIII. Saluſtius hiſtoriographus naſcitur. Dionyſius annis XXX. Pompeius Iudæam cepit. Cleopatra annis II. Aegyptus Romanis ſubditur. Hucuſq; regnum Græcorum. nunc Romanorum. Iulius Cæſar annis V. Hic primus Monarchiā tenuit, & ab hoc Cæſares appellati ſunt Octauianus annis LVI. Huius anno XLII. Dominus noſter IESVS CHRISTVS naſcitur, completis ab Adam iuxta Hieronymum annis V̄CXC.X. Tiberius autem annis XXIII. Huius anno XVIII Dominus noſter IESVS Chriſtus crucifixus eſt. Gaius annis IIII. Matthæus Euangelium ſcripſit. Claudius annis XIII. Petrus Romam, & Marcus Alexandriam petierunt. Nero annis XIII. Petrus & Paulus cruci, gladioq; traditi ſunt. Veſpaſiani annis X. Huius anno ſecundo Titus Hieroſolymam ſubuertit, templum ſolo ſtrauit, poſt annos primæ ædificationis MLXXXIX. Dominicæ autem incarnationis LXXI. Titus annis II. Hic facundus & pius fuit. Domitianus annis XVI. Ioannes Apoſtolus in Pathmos relegatur. Nerua anno uno. Ioannes Epheſum redijt, & Euāgelium ſcripſit. Traianus annis IX Simeon Hieroſolymorū Epiſcopus crucifigitur, & Ioannes Apoſtolus requieſcit. Adrianus annis XXI. Aquila interpres oritur. Antoninus minor annis XIX. Montanus Catafrigarum auctor oritur. Commodus annis XIII. Theodotion interpres apparuit Aelius Pertinax anno I. nihil hiſtoriæ habet. Seuerus Pertinax annis XVIII. Symmachus interpres agnoſcitur. Antoninus Caracalla annis VII. Quinta æditio Hieruſalem inuenitur. Macrinus anno uno uel Marcus. Aurelius Antoninus annis IIII. Sexta æditio Nicapoli reperitur, & Sabellius infelix oritur. Alexander annis XIII. Origenes Alexādriæ claruit. Maximianus uel Maximus annis III. Hic perſecutus eſt Chriſtianos. Gordianus annis VII. Fabianus Epiſcopus Romæ claruit. Philippus annis VII. Hic primus Imperator Chriſtianus fuit. Decius anno I. Antonius monachus oritur. Galienus & filius eius Voluſianus annis II. Nouatiana hæreſis oritur. Valerius cum Galieno annis V. Cyprianus & Cornelius martyrio coronantur. Claudius annis II. Iſte Gothos ab Illyrico expulit. Aurelianus añis V. Hic etiā perſecutus eſt Chriſtianos. Tacitus annū unū. Probus annis VI. Manicheorum hęreſis oritur. Carus annis II. Iſte de Perſis triumphauit. Diocletianus & Maximianus annis XX. Iſti diuinis libris exuſtis, uaſtari eccleſias, affligi & interfici Chriſtianos iuſſerūt Maximinus filius Maximiani, Seuerus, & Galerius año I. Conſtātinus añis XXXI. Cuius XVI. anno Nicena ſynodus congregatur. Dominicæ incarnationis anno CCCXVIII. Conſtantius & Conſtans annis XXVII. Reliquiæ ſancti Andreæ, ſanctiq; Lucæ Euangeliſtæ Conſtātinopolim transferuntur, & Anthropomorphitarū hæreſis oritur. Per idem tempus Athanaſius & Maximinus Treuirorū Archiepiſcopus, atq; Hylarius doctrina & fide clari habebantur. Iulianus annis II. Hic ex monacho paganus factus, Chriſtianos perſecutus eſt. Iouianus anno I. Iſte cum omni exercitu Chriſtianus efficitur. Valentinianus annis XI. Qui à Iuliano ob fidem Chriſti militia fuerat priuatus. Et Gothi hæretici facti ſunt. Gratianus cum fratre Valentiniano annis VI. Ambroſius & Martinus Epiſcopi claruerunt. Valentinianus cum Theodoſio annis IX. Hieronymus in Bethlehem toto mundo claruit. Theodoſius ann. XI. Sanctus Ioannes Anachorita claruit. Archadius cum fratre Honorio annis XIII. Ioannes Chryſoſtomus, & Auguſtinus Epiſcopi claruerūt. Honorius cum Theodoſio minore annis XV. Cyrillus

Alexandriæ

Alexandriæ Epiſcopus claruit. Theodoſius minor Archadij filius annis XXVI. Epheſina ſynodus Neſtoriũ cum ſuis fautoribus Pelagianis damnat, ſub Celeſtino Papa. Marcianus annis VII. Calcedonēſe conciliũ ſub Leone Papa DCXXX patrũ agitur. Leo maior cum Leone minore annis XVII. Aegyptus ab errore Dioſcori liberatur. Zenon ann. XVII Corpus Barnabæ Apoſtoli reperitur, & Aczephalorũ hæreſis oritur. Anaſtaſius XXVI annis. Fulgentius Epiſcopus claruit. Iuſtinus maior annis IX. Aczephalorũ hęreſis abdicatur. Iuſtinianus annis XXXIX. Huius Sexto anno primus cyclus Dionyſij inchoauit, Dominicę incarnationis año DXXXII. Iuſtinus minor annis XI. Armenij fidē Chriſti ſuſceperũt. Tiberius annis VI. Ermingildus Rex Gotthorũ martyrio coronatur. Mauricius annis XXI. Gregorius Papa Auguſtinũ archiepiſcopũ cum monachis in Britanniā miſit, ut genti Anglorũ uerbum Dei euangelizarent, Dominicæ incarnationis anno DXCVI. Focas annis VIII. Angliſaxones fidem Chriſti ſuſceperũt. Eraclius annis XXXVI. Iudæi in Hiſpania Chriſtiani facti ſunt Eradones cum matre ſua Martiana annis II. Pyrrhus Regiæ urbis Epiſcopus à Theodoro Papa damnatur. Conſtantinus Eraclij filius menſes VI. Paulus Pyrrhi ſucceſſor, ob eandē uæſanā doctrinā damnatus eſt. Conſtantinus Conſtantini filius annis XVII. Hic ſextam ſynodum cōgregauit. Cuius rogatu Agatho Papa miſit in Regiam urbem Legatos ſuos, in quibus fuit Ioānes Romanę eccleſiæ tunc Diaconus, nō longè poſt Epiſcopus pro adunatione faciēda ſanctæ eccleſiæ. Hæc ſexta ſynodus Cōſtantinopolim acta eſt. Vbi affuerũt Epiſcopi CL præſidente Georgio Patriarcha urbis Regiæ, & Machario urbis Antiochiæ, & cōuicti ſunt qui unā uoluntatē & operationem aſtruebāt in Chriſto falſaſſe patrũ catholicorũ dicta per plurima.

DCCII. Anno Dominicæ incarnationis. Hucuſq; Beda.

DCCIII.

DCCIIII.

DCCV.

DCCVI.

DCCVII.

DCCVIII. Cunrat Rex de Britannia Romā perrexit. Ibiq; attonſus ac monachus factus, in ieiunijs & precibus ad diem peruenit ultimum.

DCCIX.

DCCX. Pippinus maior domus regni Francorũ perrexit in Alemanniā.

DCCXI.

DCCXII. Mortuus eſt Heriberdus Rex Longobardorum.

DCCXIII. (eius.

DCCXIIII. Mortuus eſt Pippinus maior domus, cui ſucceſsit Carolus filius

DCCXV. Mortuus eſt Dagobertus Rex, fuitq; pugna Francorum.

DCCXVI. Pugnauit Carolus contra Regem Raibodum.

DCCXVII. Pugnauit Carolus cōtra Francos in Dominica die ante Paſcha.

DCCXVIII. Vaſtauit Carolus Saxoniam plaga magna.

DCCXIX. Occiſio Francorum ad Sueſſonis ciuitatem.

DCCXX. Pugnauit Carolus contra Saxones.

DCCXXI.

DCCXXII. Magna fertilitas facta eſt.

DCCXXIII.

DCCXXIIII.

DCCXXV. Carolus perrexit Andegauis.

DCCXXVI.

DCCXXVII. Sanctus Egbertus migrauit ad Chriſtum.

DCCXXVIII.

DCCXXIX. Cometæ ſtellæ apparuerunt.
DCCXXX.
DCCXXXI. Carolus uaſtauit ultra Liguriam.
DCCXXXIII.
DCCXXXIIII. Carolus perrexit in Friſiam.
DCCXXXV. Carolus uaſtauit Vvaſcones.
DCCXXXVI. Beda nobilis & præclarus doctor obijt. Initium Herueldenſis monaſterij.
DCCXXXVII.
DCCXXXVIII. Carolus pugnauit contra Saracenos in Gothia.
DCCXXXIX. Carolus Saxoniam iterum intrauit, & fecit eos tributarios.
DCCXL. Carolus prouinciam intrauit uſque in Maſsiliam.
DCCXLI. Carolus obijt, maior domus regni Francorum, cui ſucceſſerunt Carlmannus & Pippinus filij eius. Initium Altahenſis monaſterij.
DCCXLII. Carolus Magnus natus eſt.
DCCXLIII.
DCCXLIIII. Initium Fuldenſis monaſterij:
DCCXLV.
DCCXLVI. Sanctus Burchardus ordinatus eſt Epiſcopus I. in Vverzïburg.
DCCXLVII. Sanctus Vvigbertus migrauit à ſeculo. Carlmannus Romæ monachus factus eſt.
DCCXLVIII.
DCCXLIX.
DCCL. Pippinus decreto Zachariæ Papæ per unctionem Sancti Bonifacij Archiepiſcopi Rex appellatus eſt, qui antea maior domus uocatus eſt, & Hildericus Rex tonſoratus in monaſterium mittitur.
DCCLI. Zacharias Papa obijt, Stephanus electus eſt atque occiſus, & alter Stephanus electus atque conſecratus eſt.
DCCLII.
DCCLIII. Stephanus Papa ad Pippinum ueniens defenſionem petijt contra Haiſtulfum Regem.
DCCLIIII. Stephanus Papa duos filios Pippini Carolum & Carlmannum unxit in Reges.
DCCLV. Sanctus Bonifacius martyrio coronatur.
DCCLVI. Organa primùm miſſa ſunt Pippino de Græcia.
DCCLVII.
DCCLVIII. Pippinus Saxonibus ſuperatis tributum impoſuit, ut CCC equos ſingulis annis perſoluerent.
DCCLIX.
DCCLX.
DCCLXI.
DCCLXII.
DCCLXIII.
DCCLXIIII. Pippinus magnum conuentũ habuit in Cariſiago, fuitque hyems duriſsima.
DCCLXV. Ruotgangus Epiſcopus corpora ſanctorum Gorgonij, Naboris, & Nazarij de Roma aduexit.
DCCLXVI. Victi ſunt Sclaui in Vveidahaburg à Francis.
DCCLXVII.
DCCLXVIII. Pippinus Rex acquiſiuit Aquitaniã totã, & inde reuertẽs ad ſanctũ Dionyſiũ VIII. Kal. Octob. obijt. Carolo Magno & Carlmanno regnũ relinquens.

DCCLXIX.
DCCLXX. Bertha Regina uenit de Italia, & Desiderij regis filiam adduxit in Franciam.
DCCLXXI. Carlmannus obijt, fratri Carolo regnum relinquens.
DCCLXXII. Carolus in Saxonia Eresburg expugnauit, & fanum eorum, quod uocabatur Irminsul destruxit.
DCCLXXIII. Carolus ab Adriano Papa inuitatus, Desiderium regem in Papia obsedit.
DCCLXXIIII. Carolus Papiam cepit, & Desideriū Regem in Franciam duxit. Eodem anno Saxones ecclesiam in Frideslare, lignis & igne implentes incendere uolebant, sed minime ualebant.
DCCLXXV.
DCCLXXVI. Saxones Christiani effecti sunt.
DCCLXXVII.
DCCLXXVIII. Carolus pugnauit contra Sarracenos & Saxones Loganabhi uastant.
DCCLXXIX. Sturm abbas Fuldensis cœnobij obijt.
DCCLXXX.
DCCLXXXI. Carolus Romam perrexit, ibiq; baptizatus est Carlomannus filius eius. Quem Adrianus Papa immutato nomine uocauit Pippinum. Ibi quoq; desponsata est Rudrut filia eius Constantino imperatori. Carolus diuisit terram inter Episcopos in Saxonia.
DCCLXXXII. Caroli comites occisi sunt à Saxonibus in loco qui dicitur Suntal.
DCCLXXXIII. Hildigart Regina obijt, cui Fastrat successit.
DCCLXXXIIII.
DCCLXXXV.
DCCLXXXVI. Sanctus Lullus Archiepiscopus obijt, & Carolus ad Italiam uenit. Multa quoq; uisa sunt prodigia. Signum enim crucis in uestimentis hominum apparuit, & sanguis è cœlo terraq; profluxit.
DCCLXXXVII. Carolus Romam ueniens Beneuentum profectus est, & monasterium sancti Benedicti adijt.
DCCLXXXVIII.
DCCLXXXIX. Carolus subegit gentem Vvilzorum.
DCCXC. Carolus perrexit in Pannoniam.
DCCXCI. Carolus subegit gentem Auarorū, & fundata est ecclesia sancti Bonifacij in Fulda.
DCCXCII. Coniuratio Pippini contra patrem suum, quæ per Fardolfum publicata est. Vnde Pippinus attonsus in monasterium mittitur, cæteriq; omnes perditi, alij decollati, alij suspensi, miserabiliter sunt mortui. Et ipsi Fardolfo datum est cœnobium sancti Dionisij.
DCCXCIII.
DCCXCIIII. Hæresis Feliciana damnata est in synodo Frankonfurt, & Vastrath Regina obijt.
DCCXCV. Adrianus Papa obijt in natiuitate Domini.
DCCXCVI.
DCCXCVII.
DCCXCVIII. Balthart abbas Herueldensis obijt.
DCCXCIX. Leo Papa lingua truncata, excæcatus, & de Pontificatu eiectus, uidens & loquēs in Franciā uenit ad Carolū, in locū qui dicitur Heristelle.
DCCC. Carolus à Romanis Augustus est appellatus.

DCCCI. Amarmurmulus Rex Persarũ,Elephantem unum cum aliis muneribus Carlo misit.
DCCCII.
DCCCIII. Leo Papa iterũ uenit in Franciam,& Saxones transalbiani translati sunt in Franciam.
DCCCIIII.
DCCCV. Carolus Caroli filius Betheimos uastauit.
DCCCVI.
DCCCVII. Mortalitas maxima facta est in Fulda.
DCCCVIII.
DCCCIX.
DCCCX. Hohenburg castellum impositum est Albiæ flumini, ab Imperatore Carolo contra Danos.
DCCCXI. Depositio Luitgeri Episcopi.
DCCCXII.
DCCCXIII. Richolfus Moguntiæ Archiepiscopus obijt,& pons apud Moguntiam incendio perijt.
DCCCXIIII. Carolus Magnus Imperator obijt,cui Lodovuicus successit,qui Episcopatum in Hildensheim construxit.
DCCCXV. Baugolfus abbas Fuldensis obijt.
DCCCXVI.
DCCCXVII. Lodovuicus Imperator Aquisgrani habuit synodum,ibiq; ordinauit uitam monachorum.
DCCCXVIII. Lodovuicus Imperator in Britannia Nortmannũ Regem uicit.
DCCCXIX. Lodovuicus Iudith filiam Vvelf,in uxorem accepit,& in Fulda dedicata est ecclesia.
DCCCXX.
DCCCXXI.
DCCCXXII. Inchoatio monasterij nouæ Corbeiæ.
DCCCXXIII.
DCCCXXIIII. Lodovuicus contra Viuomarcum Regem pugnauit, & Britanniam uastauit.
DCCCXXV. Viuomarcus occisus est in domo propria,& Haistolfus Mogontiæ Archiepiscopus obijt,cui Orger successit.
DCCCXXVI. Hiltvuinus ossa sancti Sebastiani in Galliam transtulit.
DCCCXXVII.
DCCCXXVIII.
DCCCXXIX. Lodovuicus Imperator depositus est à filijs suis Luithario, Lodovuico & Carolo.
DCCCXXX.
DCCCXXXI. Bun & Raban abbates,fundamentum ecclesiæ sancti Vvigberti foderunt VI. Idus Iulij,secunda feria.
DCCCXXXII. Corpus S.Aurelij in Germaniam delatum est, & Hirsaugia sua data. Coniuratio Lodovuici contra patrem suum.
DCCCXXXIII. Regnum Francorum ad Lotharium est conuersum.
DCCCXXXIIII. Pippinus & Lodovuicus patrem suum restituerunt in regnum.
DCCCXXXV.
DCCCXXXVI.
DCCCXXXVII.
DCCCXXXVIII. Coniuratio Lodovuici iterũ ad Franconefurt, & conuersum est Regnum ad patrem eius.

DCCCXXXIX.

DCCCXL. Lodouuicus insequēdo filiū uenit ad Herolfesfelt monasteriū
III. Idus April. Lodouuicus Imperator obijt, cui filius eius Lodouuicus successit.

DCCCXLI. Luitharius bellauit contra fratres suos Lodouuicum & Carolum, in quo prælio penè ad internecionem deleti sunt Franci, & Luitharius uictus est, ubi & Adalbertus comes occisus est.

DCCCXLII. Luitherus expulsus est à regno, & Raban Abbas de monast.

DCCCXLIII. Luitherus, Lodouuicus, & Carolus pacem fecerunt.

DCCCXLIIII. Luitharius rex, Regem Sclauorum Gestimulum occidit.

DCCCXLV. Lodouuicus uenit ad Heroifesfelt. II. Kal. Nouemb. & priuilegis monachis dedit, suoq; sigillo muniuit. Monachi quoq; eiusdem Herueldensis monasterij reconciliati sunt cum Otgario Archiepiscopo, de decimis frugum & porcorum ex terra Thuringorum per fideles Legatos Domini Lodouuici, Augustenses Episcopos uidelicet & præsides.

DCCCXLVI. Lodouuicus filius Lodouuici Pānoniā subegit, & Beheimos domū rediens uastauit. Bun abbas Herueldensis obijt, cui Brunuuart successit.

DCCCXLVII. Oggarius Moguntię Archiepiscopus obijt, cui abbas Fuldensis Rabanus successit. Abbatiam Vualdo suscepit.

DCCCXLVIII. Ad Moguntiam habito synodali concilio, Godeicale hæreticus damnatus est.

DCCCXLIX.

DCCCL. Dedicata est ecclesia sancti Vuigberti. V. Kal. Nouembris, à Rabano Moguntiacensi Archiepiscopo.

DCCCLI.

DCCCLII. Translatio S. Lulli in cœna Domini.

DCCCLIII.

DCCCLIIII.

DCCCLV. Lodouuicus rex cum magno exercitu perrexit contra Ratzidum regem Maruhensium. Luitharius etiam rex tonsuram & monachicum habitum suscepit moriturus in Promia.

DCCCLVI. Rabanus Archiepiscopus obijt, cui Carolus successit.

DCCCLVII. Carolus Archiepiscopus Moguntiæ magnā synodū habuit.

DCCCLVIII. Lodouuicus rex Lodouuicum filium suum misit cum exercitu magno ad Abitritos.

DCCCLIX. Lodouuicus & Carolus, atq; Lutharius filius Lutharij fratris eorum cum iuramento pacem fecerunt.

DCCCLX.

DCCCLXI. Vdo, Ernost, Berngerus comites, & Vualdo abbas Fuldensis honoribus depositi sunt, Thiodo abbas successit.

DCCCLXII.

DCCCLXIII. Carolus Archiepiscopus obijt, cui Luitbernus successit.

DCCCLXIIII. Lodouuicus rex Ratzidum regem Marahēsium sibi subegit.

DCCCLXV.

DCCCLXVI.

DCCCLXVII.

DCCCLXVIII.

DCCCLXIX. Luitherus rex à Beneuento reuersus, Romam uenit, ibiq; ab Adriano damnatus est. Qui domū rediens penè cum suis omnibus perijt. Eodē āno Thiodo abbas Fuldēsis depositus, & Sigehardus electus est uir religiosus.

DCCCLXX.

DCCCLXXI.

DCCCLXXII.
DCCCLXXIII.
DCCCLXXIIII.
DCCCLXXV. Lodouuicus obijt, cui filius eius Lodouuicus succeſsit.
Brunuuart Herueldenſis Abbas obijt, cui Drugo ſucceſsit.
DCCCLXXVI. Pugna iuxta Andarnaha facta eſt, inter Carolum & Lodouuicum, Lodouuici regis filium.
DCCCLXXVII.
DCCCLXXVIII.
DCCCLXXIX. Lodouuicus rex filius Lodouuici regis obijt, cui frater eius (Carolus ſucceſsit.
DCCCLXXX.
DCCCLXXXI.
DCCCLXXXII.
DCCCLXXXIII.
DCCCLXXXIIII.
DCCCLXXXV.
DCCCLXXXVI.
DCCCLXXXVII. Carolus de regno eſt eiectus, & Arnoldus electus.
DCCCLXXXVIII. Carolus obijt.
DCCCLXXXIX.
DCCCXC. Luitbertus Archiepiſcopus obijt, cui Sunderolt ſucceſsit.
DCCCXCI. Sunderolt Moguntiæ Archiepiſcopus occiſus eſt, cui Hatto ſucceſsit.
DCCCXCII. Arn Epiſcopus occiſus eſt. Et Drugo abbas Herueldenſis obijt, cui Harderat ſucceſsit.
DCCCXCIII. Prælium magnum factum eſt inter Baioarios & Vngarios.
DCCCXCIIII.
DCCCXCV.
DCCCXCVI. Arnoldus Romæ Imperator factus eſt.
DCCCXCVII.
DCCCXCVIII.
DCCCXCIX. Arnoldus Imperator obijt, cui Lodouuicus filius eius ſuc-(ceſsit.
DCCCC.
DCCCCI. Harderat abbas Herueldenſis obijt, cui Diethart ſucceſsit.
DCCCXCII. Sclaui uaſtauerunt Saxoniam.
DCCCCIII. Adelbrab, & Eberhart, & Henricus occiſi ſunt.
DCCCCIIII.
DCCCCV. Cunrat comes occiſus eſt ab Adelberto.
DCCCCVI. Vngarij uaſtauerunt Saxoniam.
DCCCCVII. Adelbertus comes occiſus eſt, iubente Lodouuico rege.
DCCCCVIII. Luitboldus Dux occiſus eſt ab Vngarijs.
DCCCCIX. Burchardus Dux Turingorum occiſus eſt ab Vngarijs.
DCCCCX. Lodouuicus rex pugnauit cum Vngarijs & uicta eſt.
DCCCCXI. Vngarij uaſtauerunt Franciam.
DCCCCXII. Lodouuicus rex obijt, cui Cunradus ſucceſsit. Hatto Archiepiſcopus Moguntiæ obijt, cui Hereger ſucceſsit.
DCCCCXIII.
DCCCCXIIII. Otto Saxonicus comes obijt.
DCCCCXV. Vngarij uaſtando uenerunt uſq; in Fuldam.
DCCCCXVI.
DCCCCXVII.

Cunradus

DCCCCXVIII. Cunradus Rex fuit in Herolfesfeld.
DCCCCXIX. Cunradus Rex obijt, cui Henricus Saxo successit.
DCCCCXX.
DCCCCXXI.
DCCCCXXII.
DCCCCXXIII.
DCCCCXXIIII. Herger Archiepiscopus Moguntiæ obijt, cui Hildibertus successit.
DCCCCXXV.
DCCCCXXVI.
DCCCCXXVII. Diethardus iunior abbas Herueldiæ factus est cum senioris Diothardi consensu.
DCCCCXXVIII. Diothardus abbas iunior Episcopus ordinatus, & Burchardus abbas electus est.
DCCCCXXIX.
DCCCCXXX. Diothardus senior obijt.
DCCCCXXXI. Henricus Rex Abotritos subegit.
DCCCCXXXII. Diedo Episcopus obijt, cui Burchardus abbas Herueldiæ successit.
DCCCCXXXIII. Megingoz abbas Herueldiæ electus est.
DCCCCXXXIIII. Henricus Rex Vvucronin cum exercitu fuit.
DCCCCXXXV. Magna synodus fuit in Erphesfurt. Eodem anno Henricus Rex obijt, cui filius eius Otto successit.
DCCCCXXXVI. Otto Rex fuit in Herolfesfelde. Eodem anno ecclesia sancti Bonifacij exusta est.
DCCCCXXXVII. Eberhardus comes Henricum filium Henrici Regis captum proiecit in uincula.
DCCCCXXXVIII. Eberhardus & Gisilbertus occisi sunt. Hildibertus Archiepiscopus Moguntiæ obijt, cui Fridericus successit.
DCCCCXXXIX.
DCCCCXL.
DCCCCXLI.
DCCCCXLII. Dedicata est ecclesia sancti Maximini in Treuiris.
DCCCCXLIII. Synodus ad Bunnam congregata est.
DCCCCXLIIII.
DCCCCXLV. Nuntij Græcorum ad Regem Ottonẽ uenerunt cum magnis muneribus in uigilia omnium sanctorum.
DCCCCXLVI.
DCCCCXLVII. Ethelt Regina obijt, cui Adelbelt successit.
DCCCCXLVIII. Synodus ad Ingelemheim congregata est, cui Marinus Legatus Apostolicus præsedit.
DCCCCXLIX. Iterum nuncij Græcorum ad Regem Ottonem cum preciosissimis muneribus uenerunt in memoria omnium sanctorum, & Otto rex dedit filiam suam Cunrado Duci.
DCCCCL. Factum est magnum prælium inter Baioarios & Vngarios.
DCCCCLI. Otto rex perrexit in Italiam, & acquisiuit Adelheidam reginam, & Berngerum regem subdidit sibi.
DCCCCLII.
DCCCCLIII. Nimis crudelis dissentio exorta est inter Luitdolfum regis filium, & Henricum patruum suum. Eodem anno obsessa est Moguntia. & Rosfadal castellum, factaq; est in illo loco magna pugna.

Fridericus

DCCCCLIIII. Fridericus Archiepiscopus Moguntiæ obijt, cui Vvilhelmus filius Regis successit.

DCCCCLV. Otto Rex Vngarios cum magno periculo sui, suorumq; magna cæde prostrauit in *Lechfelt*, in natali sancti Laurentij. In quo etiam bello Dux Cunradus cum alijs multis est occisus. Henricus quoq; Dux Baioariorū obijt.

DCCCCLVI. Rudbertus Treuirensis Archiepiscopus obijt, cui Henricus successit, & Hadamarus Fuldensis abbas obijt, cui Hatto successit. Eodem anno Luitdolfus in Italiam perrexit, eamq; sibi subegit. Et Megingoz abbas Herueldiæ obijt, cui Hagano successit.

DCCCCLVII. Luitdolfus in Italia est mortuus, & inde ad Moguntiam portatus est, & ad sanctum Albanum sepultus.

DCCCCLVIII. Signum crucis in uestimentis apparuit.

DCCCCLIX. Hagano abbas Herueldēsis potestatem suam reliquit, ob infirmitatem corporis sui, eoq; uiuente Guntherus electus est in locum eius.

DCCCCLX. Venerunt Legati Ruscia gentis ad Regem Ottonem, deprecantes, ut aliquem suorum Episcoporum transmitteret, qui ostenderet eis uiam ueritatis. Qui consensit deprecationi eorum, mittens Adalbertum Episcopum fide catholicum, qui etiam uix euasit manus eorum.

DCCCCLXI. Venerūt Legati Domini Apostolici ad Regem Ottonem inuocantes eum Romam, in adiutorium Ioannis Papę. Filius eius Otto secundus in Regem ungitur Aquisgrani.

DCCCCLXII. Otto Rex perrexit Romam, eumq; Ioannes Papa gratāter suscipiens, honorifice super cathedram Augustalem posuit, & benedictione atq; consecratione sua Imperatorem fecit. Guntherus Herueldensis abbas obijt, cui Egilolf successit.

DCCCCLXIII. Magna synodus facta est Romæ, cui Otto Imperator præsidebat cum multitudine magna Episcoporum, Abbatum, Sacerdotum, clericorū, ac monachorum. Ibiq; deiectus est Benedictus à sede Apostolica.

DCCCCLXIIII. Berngerus Rex obsessus est in monte sancti Leonis, ibiq; captus atq; in Babenberg ductus est cum Vvilla uxore sua.

DCCCCLXV. Otto Imperator de Italia uenit. Brun Archiepiscopus obijt, cui Folcmarus successit.

DCCCCLXVI. Otto Imperator tertia uice Romam uenit.

DCCCCLXVII. Otto Imperator misit Legatos suos ad Vvilihelmum Archiepiscopū & alios Principes, ut Ottonem filium suum cum omni dignitate regali ad Italiam mitterent. Quem ipse suscipiens R mam perduxit, ut Papa Ioannes posterior Imperatorem faceret, quod & libenter fecit.

DCCCCLXVIII. Vvilhelmus Archiepiscopus obijt cui abbas Fuldensis Hatto successit. Abbatiam uerò suscepit Vvernher.

DCCCCLXIX. Hatto Moguntię Archiepiscopus obijt, cui Rutbertus successit.

DCCCCLXX. Egilolfus Herueldensis abbas obijt, cui Gozbertus successit.

DCCCCLXXI. Exustum est famosum templum in Dornburg.

DCCCCLXXII. Ottoni iuniori Imperatori missa est Theophana ab Imperatore de Græcia. Eodem anno Otto senior Imperator, cum iuniori Ottone de Italia perrexit in Franciam.

DCCCCLXXIII. Otto Imperator senior cum iuniore uenit Quidilinburg, ibiq; celebrauit sanctum Pascha x. Kal. April. Illucq; uenerunt Legati plurimarum gentium, id est, Romanorum, Græcorum, Beneuentorum, Italorum, Vngariorum, Danorum, Sclauorum, Bulgariorum, atq; Ruscorum cum magnis muneribus. Eodem anno Otto Imperator senior obijt in Mimelieba Non. Maij, cui filius secundus Otto successit.

DCCCC.

DCCCCLXIIII. Henricus Dux Baioariorum & Abraham Episcopus cum Boliscl aione & Misichone inierunt contra Imperatorem prauum consilium. At Imperator tali nefando comperto consilio, congregauit omnes Principes suos, & quid inde faceret, cōsilium petijt. Qui dederunt ei consilium ut mitteret ad Ducem Henricum & Bopponem Episcopum, & Gebehardum comitem, eosq; ad placitum inuitaret per edictum. Qui sine dilatione Deo donante dedit se in potestatem Imperatoris. Eodemq; anno perrexit Imperator contra Haroldum in Scleosuuig.

DCCCCLXXV. Otto Imperator habuit magnum conuentum in Vvehmare: Eodem anno Imperator Behemios uastauit & concremauit.

DCCCCLXXVI. Otto Imperator perrexit ad Baoariam, atq; Henricum Ducem expulit, Ottoniq; Duci Baioariorum commendauit.

DCCCCLXXVII. Imperator cum magno exercitu perrexit ad Behemios, & maximam partem terræ illius incendio concremauit. Ipse quoq; Henricus cum altero Henrico inuaserat Bazouuā. Quod Imperator ut audiuit, festinato exercitum illò mouit, urbemq; obsedit, & Henricum Ducem ad suam gratiam recepit, atq; in Franciam perrexit.

DCCCCLXXVIII. Ad imperatorem Ottonem uenit in Pascha Polislauuo. Qui honorificè susceptus, magnisq; muneribus ab Imperatore, oneratus redijt domum. Aderat & Henricus cum altero Henrico, qui comprehensi in exilium missi sunt. Eodem anno Luitherus rex cum electo numero militum repentè inuasit Aquisgrani palatium, seditq; ibi tribus diebus. At Otto Imperator festinatò cum exercitu insecutus est Luitharium usq; in sigonem fluuium, & usq; ad sancti Dionisij cœnobium cumq; non adprehendit, quia fugiendo euasit.

DCCCCLXXIX. Gero comes à Vvaldone quodam accusatus, dum cum in singulari certamine occidisset, ipse tamen ab Imperatore [illegible] tus est.

DCCCCLXXX. Otto Imperator perrexit in Italiam, & Gozbertus Abbas ecclesiam construxit in Ordorf.

DCCCCLXXXI. Adelbertus Magadaburgensis Archiepiscopus obijt, cui Hisillarius successit. Imperator natalem Domini Romæ celebrauit.

DCCCCLXXXII. Destructus est Episcopatus in Mersiburg, miræq; magnitudinis ædificium cecidit in Magadaburg. Eodem anno Otto Imperator ualde periculosum habuit prælium cum Sarracenis in Calabria. In quo prælio occisus est Henricus Augustensis ecclesiæ Episcopus, cum alijs plurimis Episcopis. In quo etiam prælio Idus Iulij occisi sunt milites fortissimi. Hi scilicet Vdo, Gebehardus, Guntherus, Bertholdus cum alijs multis, & Otto Dux atque Vvernher abbas Fuldensis. Ipse imperator uita comite uix euasit.

DCCCCLXXXIII. Otto secundus Imperator Romam post malè gestas res regressus obijt, ibidemq; sepultus est. Henricus Dux Baioariæ regnum inuasit, sed à Principibus est reprobatus.

DCCCCLXXXIIII. Filius Imperatoris tertius Otto patri suc cessit in regnum, unctus in Regem Aquisgrani à Ioanne Rauennati Episcopo.

DCCCCLXXXV. Gozberdus abbatiam reddidit, cui Bernharius successit.

DCCCCLXXXVI. Otto rex puer Boemiam uastauit, sed [illegible] conem cum muneribus obuiam suscepit.

DCCCCLXXXVII. Iterum rex Boëmiam intrauit, & eam ad deditionem coëgit.

DCCCCLXXXVIII. Aestatis feruor nimius. Rupertus Moguntiæ Archiepiscopus obijt, cui Vvilligis successit.

DCCCCLXXXIX. Theophana imperatrix Romam perrexit omnemq; illam regionem Regi subdidit.

DCCCCXC.

DCCCCXCI. Theophana imperatrix obijt. Ignis de Rheno ascendit, & uillas proximas absumpsit. Godehardus monachus factus est.
DCCCCXCII. Otto rex Brandenburg obsedit. Gerdach Hildesheim Episcopus obijt, cui Bernuuart successit.
DCCCCXCIII.
DCCCCXCIIII. Vuolfgangus Ratisponensis Episcopus obijt, cui Gebehardus succeesit. Filij Henrici comitis. Henricus, Vto, Sigifridus contra piratas pugnant, quorum primus occisus, duo sunt capti.
DCCCCXCV. Maiolus Abbas obijt.
DCCCCXCVI. Otto rex contra Crescentium Romam uenit, ubi & Brunonem in sede Apostolica constituit, à quo & ipse Imperator factus est. Gotehardus Abbas factus est in Altaha.
DCCCCXCVII. Ioannes Piscentinus Episcopus sedem Apostolicam inuasit consilio Crescentij. Adalbertus Episcopus martyrizatur.
DCCCCXCVIII. Crescentius ab Imperatore decollatus, cum duodecim suis ante urbem suspenditur. Ioannes pseudopapa cœcatur.
DCCCCXCIX. Brun Papa, qui & Gregorius obijt, cui Gebertus qui & Siluester successit. Adelheit Imperatrix obijt.
M. Imperator ossa Caroli Magni Aquisgrani à pluribus eousque ignorata inuenit. Gaudentius frater Adsberti martyris in Prago Archiepiscopus constituitur.
MI. Imperator natalem Domini Romæ celebrauit.
MII. Otto III. Imperator obijt, cui Henricus Baioarius successit. Eggihardus Marchio regni usurpator Polodi occisus est.
MIII. Plerique Principes à Rege deficiunt, sed post modicum correcti in gratiam recipiuntur.
MIIII. Miserandum Papiæ incendium. Brun frater Regis, qui electioni eius aliquandiu restiterat in gratiam eius redijt.
MV. Bernhardus abbas Herueldēsis obijt, cui Godehardus successit.
MVI. Guntherus nobilis uir de Turingia monachus factus est Herueldiæ, sed postea ad Altaha transiuit cōsilio Godehardi abbatis. Fames ualida.
MVII.
MVIII. Nothger Leodiensis Episcopus obijt, cui Baldaricus successit. Guntherus monachus heremum petiuit.
MIX. Ecclesia maior Moguntiæ quam Vuilligisus cōstruxerat, incensa est ipso die consecrationis suæ.
MX. Ansfridus Traiectēsis Episcopus obijt, cui Adelboldus successit.
MXI. Vuilligisus Moguntiæ Archiepiscopus obijt, cui Erchenbaldus successit. Abbatiam Brantho suscepit.
MXII. Ecclesia maior in Babenberg ab Eberhardo primo eiusdem sedis Episcopo consecrata est. Gotehardus abbatiam Herueldensem reliquit, cui Arnoldus successit.
MXIII.
MXIIII. Henricus rex cum Cunigunda Regina imperiale nomen suscepit.
MXV. Imperator ad Polonos cum exercitu abijt.
MXVI. Grando magna fuit, & multi fulmine exusti sunt.
MXVII. Megingoz Treuirorum Episcopus obijt, cui Boppo successit. Imperator contra Polonos iterum exercitum duxit.
MXVIII.
MXIX. Imperator Papam Babenberg suscepit hospitio.

Heribertus

MXX. Heribertus Coloniensis Archiepiscopus obijt, cui Pilegrinus successit. Erchenbaldus Moguntiæ Archiepiscopus obijt, cui Aribo successit.

MXXI. Ingens terræ motus factus est in Baioaria.

MXXII. Gotehardus Episcopus factus est Hildensheim.

MXXIII. Gero Magadaburgensis Episcopus obijt, cui Humfridus successit. Brantho abbas Fuldensis Episcopus factus est Halberstatensis. Richardus Fuldensis abbas successit.

MXXIIII. Henricus secundus rex, primus imperator obijt, cui successit Cunradus.

MXXV.

MXXVI.

MXXVII. Cunradus rex Imperator factus est in Pascha. Gebehardus frater Imperatoris coactus est ex laico clericus fieri.

MXXVIII. Henricus Imperatoris filius Rex factus est Aquisgrani per Pilegrinum Coloniensem Archiepiscopum.

MXXIX. Bruno Augustẽsis episcopus obijt, cui Eppo successit. Vvernher Argentinæ Episcopus obijt, cui Vvilhelmus successit.

MXXX. Cunradus Imperator Vngariam cum exercitu intrauit.

MXXXI. Arnoldus abbatiam Herueldensem perdidit, cui Bardo successit. Sed is post dimidiũ annum Ariboni Moguntino Archiepiscopo defuncto successit. Rudolfus uerò abbas Herueldensis suscepit.

MXXXII. Arnoldus amissa abbatia Herueldensi obijt in Gellingin.

MXXXIII. Cunigund Imperatrix obijt. Imperator exercitũ duxit in Burgundiam contra Vdonem. (burg.

MXXXIIII. Albuvuinus præpositus Herueldensis abbas factus in Nuin-

MXXXV. Rudolfus abbas Herueldensis, ordinatur Episcopus Podelbrunnon. cui Meginherus uir uenerabilis successit.

MXXXVI. Pilegrinus Coloniensis Archiepiscopus obijt, cui Herimannus successit.

MXXXVII. Incensum est monasterium Herueldense. Gozelo dux Vdonem comitem occidit, & cum eo ad sex homines.

MXXXVIII. Godehardus Hildenesheimensis Episcopus obijt, cui Diotmarus successit.

MXXXIX. Cunradus Imperator obijt Traiecti in Pentecosten, cui Henricus filius eius successit. Richardus abbas Fuldensis obijt, cui Sigeuuart successit. Regenbok Spirensis Episcopus obijt, cui Sybicho successit.

MXL. Henricus rex in Boëmiam duxit exercitum, ibiq́ Vverinherus comes, & Reginhard signifer Fuldensis, cum alijs multis occisi sunt. Petrus Vngarorum rex à suis expulsus, ad Regem Henricum cõfugit, petens auxiliũ. Eberhard Episcopus Babenbergensis obijt, cui Suitgerus successit. Dedicata est crypta Herueldensis, atq́ in eam translatæ sunt reliquiæ sanctorum confessorum Vvigberti & Lulli.

MXLI. Henricus rex secundo Boemiam ingressus, Ducem eius in deditionem accepit Prenzlao nomine, terramq́ eius tributariã fecit. Inde per Baioariam regressus, festum sancti Michaelis Ratisponæ celebrauit.

Vban qui Vngariorum regnum inuaserat, eruptionem in fines Baioariorum & Carentinorum fecit, multamq́ prædam abegit. Sed Baioarij coadunatis uiribus insecuti prædam excusserunt, multisq́ occisis, reliquos in fugã coegerũt.

MXLII. Rex prima expeditione in Vngariam facta, prædictum Vban fugauit, usq́ ad fluuium Raban peruenit, tres Vrbes maximas cepit, acceptoq́ à prouincialibus iureiurando in pace remeauit.

Hermannus Mimigardenuurdensis Episcopus obijt, cui Rudbertus successit. Heriberdus Einstatensis Episcopus obijt, cui frater eius Gezman successit. Cui post aliquod hebdomadas defuncto Geberhardus successit.

MXLIII. Rex incarnationem Domini Goslariæ celebrauit. Illuc dux Boëmicus aduenies, benignè susceptus à Rege, & honorificè aliquandiu habitus, tandem in pace est dimissus. Ibi inter diuersarum prouinciarũ Legatos, Legati Ruscorum tristes redierunt, quia de filia Regis sui quam Regi Henrico nupturam sperauerant, certum repudium reportabant.

Ibi quoq; Legati Regis Vngarorum pacem suppliciter orant, sed non impetrant, quoniam rex Petrus quem Vban per uim regno expulerat, præsens erat, suppliciterq; Henrici Regis auxilium contra illius uiolentiam implorabat. Sigeuuard Fuldensis abbas obijt, cui Rohingus successit. Gisla imperatrix obijt, & Spiræ sepulta est.

Rex secunda expeditione in Vngaros facta, prędictum Vban ad placitam sibi pactionem coegit, acceptisq; ab eo de pace iuramentis & obsidibus, reuersus nuptias celebrauit in Ingelheim, in coniunctione Agnetis filiæ Vvilhelmi comitis Pictauorum.

MXLIIII. Rex natalem Domini celebrauit Treuiris, ibiq; omnes qui in Regiam maiestatem deliquerant, crimine absoluit, eandemq; legem per totum regnum promulgauit, ut omnes sibi inuicem delicta condonarent.

Gozelo dux Lotharingorum obijt, cuius filius Gotefridus nobilissimę indolis iuuenis, atq; in re militari admodum exercitatus, quia ducatum patris nõ potuit obtinere, arma contra Rempublicam corripuit. Adelbertum ducem quem Rex patri eius subrogauerat, prœlio uictum occidit, cædes hominum & depopulationes agrorum quàm maximas fecit, loca omnia usq; ad Rhenum, præter ea quæ uel murorum præsidio hostilem impetum subterfugiebant, uel se data pecunia redemerant, in cinerem redegit.

Rex tertia expeditione in Vngariam facta, prędictum Vban uicit & expulit, Petroq; regnum restituit.

Hazecho Vvormaciæ Episcopus obijt. Cui Adelgerus successit, cui itidem paulo pòst humanis rebus exempto Arnoldus successit. Diotmarus Hildesheimensis Episcopus obijt, cui Aezelinus successit.

MXLV. Dux Gotefridus à Rege in deditionem acceptus, in Gibekenstein missus est custodiendus, sicq; regnum breui tempore quietum & pacatũ mansit. Petrus Vngarorum rex Vban æmulum atq; insidiatorem regni sui captum decollauit. Brun Vvirceburgensis Episcopus obijt, cui Adelbero successit. Cathelo Citicensis Episcopus obijt, cui Eppo successit. Albrandus Bremensis archiepiscopus obijt, cui Adelbertus successit.

MXLVI. Rex natalem Domini Goslariæ celebrauit, ubi & socrus eius de Pictauis cum primoribus gentis suæ aderat. Petrus rex Vngarorum ab Andrea propinquo suo dolo circumuentus cœcatur. Eggihardus Marchio subitanea morte præfocatus interijt. Drutmarus abbas Corbeiensis obijt, cui Ruthardus successit. Dux Gotefridus custodia absolutus, dum uideret nec intercessionem Principum nec deditionem quam sponte subierat sibi aliquid profuisse, & rei indignitate, & inopiæ familiaris tædio permotus, bellum rursus de integro sumpsit. Inter alias quas R. P. intulit clades Neumago domum regiam miri & incomparabilis operis incendit. Ciuitatem Verdonẽsem cepit, maiorem in ea ecclesiam concremauit. Sed post modicum facti in tantum pœnituit, ut publicè se uerberari faceret, & capillos suos ne tonderentur multa pecunia redimeret, sumptus ad reædificandam ecclesiam daret, & in opere cementario per seipsum plerunq; uilis mancipij ministerio functus deseruiret.

Rex

MXLVII. Rex natalem Domini Romæ celebrauit, ubi tribus depoſitis, qui ſedem Apoſtolicam contra eccleſiaſticas regulas inuaſerant, Suitgerum Babenbergenſem Epiſcopum, Vicariũ Apoſtolorũ cõſtituit. A quo in die ſancto ipſe uicisſim cum Agnete Regina imperiali nomine & honore eſt donatus. Inde Beneuentum uicinasq; regiones peragrãs, ſanctũ Paſcha in redeundo Mantuæ celebrauit. Aſcenſionem in Auguſta. Vbi Epponi Epiſcopo defuncto, Henricum ſubrogauit. Deinde exercitum naualem per Rhenũ duxit in Friſiam cõtra Gotefridum, eiusq; adiutorẽ Diodericũ, ibiq; duas urbes munitisſimas cepit, Rinesburg & Fleerdingen. Suitgerus Papa, qui & Clemens obijt, & Babenberg ſepultus eſt. Rohingus abbas Fuldenſis obijt, qui eodem anno Romæ in natali Domini conſecratus fuerat à Suitgero Papa. Guntherus Eremita obijt.

MXLVIII. Imperator natalem Domini Polethæ celebrauit. Ibi legati aderant Romanorum. Suitgeri Papę obitum nunciantes, eiq; ſucceſſorem poſtulantes. Quibus imperator Bopponem Priſnienſem Epiſcopum aſsignauit. Babenbergenſem uerò Epiſcopatum Hezekin Cancellario cõtradidit. Feſtum ſancti Michaelis Imperator iterum Polethę celebrauit. Ibi poſtero die Dietmarus comes, frater Ducis Bernhardi, cum à milite ſuo Arnoldo accuſatus fuiſſet, de inito cõtra Imperatorem conſilio, congreſſus cum eo, ut obiectum crimen manu propria purgaret, uictus & occiſus eſt. Ebertus Fuldenſis abbas factus fuerat ſtatim poſt natalem Domini.

MXLIX. Imperator natalem Domini Friſingæ celebrauit. Ibi iterum Legati Romanorum Bopponis Papæ morte nunciata rectorem Romanæ eccleſiæ poſtulabant. Quibus Imperator Brunonem Toloſæ Epiſcopum dedit.

ML. Leo Papa propter cõponendũ ſtatũ eccleſiarũ, & pacẽ Gallijs reddendã Roma egreſſus, Moguntiæ ſynodum celebrauit, præſidente Imperatore cum XLII Epiſcopis. Vbi Sibeche Spirenſis Epiſcopus de criminibus, quibus accuſabatur ſacra cõmunione ſe purgauit. Et dux Gotefridus interuẽtu Papæ & Principum gratiã Imperatoris obtinuit. Expleta ſynodo Imperator expeditionẽ mouit ſuper Balduuinum. Papa uerò reditum eius Aquiſgrani expectauit.

MLI. Imperator natalẽ Domini Vuormaciæ celebrauit. Vbi Leo Papa ei uale faciens, mediocriter cõpoſitis, & cauſis eccleſiaſticis, & regni negocijs, Romam reuerſus eſt, abducens ſecum Gotefridũ ducem & fratrẽ eius Fridericũ, qui Gebhardo poſtmodum in ſedem Apoſtolicam ſucceſsit. Item alios quàm plures tam clericos quàm laicos in re militari probatisſimos, quorũ uirtute Normannis, qui Apuliã occupauerãt, obuiã ire parabat. Cõſecrata eſt eccleſia in Goslaria ab Hermanno Colonienſi Archiepiſcòpo. Imperator Pentecoſten celebrauit Podelbrunnen. Vbi Bardo Archiepiſcopus ad miſſam habito ſermone, obitum ſuum inſtare prædicens, orationi fideliũ ſe cõmendauit. Qui eodem menſe deceſsit, eiq; Luipoldus ſucceſsit. Dietricus Conſtantieñſis Epiſcopus obijt, cui Rumolt ſucceſsit. Hunfridus Magadaburgenſis Epiſcopus obijt cui Engelhardus ſucceſsit. Natus eſt Imperatori filius Henricus IIII. Rex, III. Id. Nouembris.

MLII. Imperator natalem Domini Polethæ celebrauit. Vbi filio ſuo Henrico adhuc caticumino Principes regni ſub iuramento fidem promittere fecit. Paſcha celebrauit Coloniæ, ibiq; prædictus puer ab Hermanno eiuſdem ciuitatis Archiepiſcopo baptizatus eſt. Rudolfus Podelbrunnenſis Epiſcopus obijt, cui Immed ſucceſsit.

MLIII. Imperator natalem Domini Goslariæ celebrauit. Vbi & Immed conſecratus eſt à Luitpoldo Archiepiſcòpo. Leo Papa profectus contra Normannos, contulit cum eis prope Beneuentum ſigna, & fugientibus ſtatim in prima congreſsione Longobardis, Teuthonici omnes pene ad unum interfecti ſunt. Ipſe quoq; obſeſſus, eſt in Beneuento, & uix tandem poſt multas tribulationes

obsidione liberatus, cunctos dies quibus superuixit, tantæ calamitati in luctu & mœrore egit. Eo tempore Fridericus frater Gotefridi Romanæ ecclesiæ Archidiaconus Constantinopoli Apostolicę sedis functus legatione abierat. Vbi indicta synodo cum Imperatorē Constantinopolitanū & Patriarchā euocasset, & illi primatus sui maiestatē uindicantes, dicto obtemperare dedignarentur, regressus urbem sandalia sua, more Apostolorū publice super eos excussit. Quo facto tantum terrorem omnibus Constantinopolitanis incussit, ut Imperator & Patriarcha cum clero & populo sequenti die sacco & cinere obuoluti ad eum procederent, & Apostolicam auctoritatem in eo proni in terram adorarent. Ibi quoque per Gotefridum Ducem hæretici deprehensi sunt, & suspensi.

Marchio Italorum Bonifacius obijt, cuius uiduam Beatricem dux Gotefridus accipiens, Marcham & cæteras eius possessiones cōiugij prætextu sibi uendicauit. Quo comperto Imperator Henricus graui scrupulo perurgeri cœpit, reputās ne forte per eum animi Italorum semper auidi nouarum rerum, ut a regno Teuthonicorum deficerent, sollicitarentur.

MLIIII. Leo nonus Papa XIII. Kal. Maij, beato fine quieuit in Domino, Romæque sepultus est. Imperator interpellatus à Romanis, ut antistitem sedi Apostolicæ prouideret, Gebehardum Einstadensem Episcopum misit, datisque clanculò literis ad omnes qui in Italia opibus aut uirtute militari plurimum poterāt, deprecabatur eos, ut Ducem Godefridum, ne quid fortè mali contra Rempublicam machinaretur, obseruarent, promittebatque seipsum uita comite proximo anno affuturum, & quid facto opus esset uisurum.

Huic subdiaconus toxicum in calicem misit. Quem cum ipse post cōsecrationem leuare uellet, nec posset, à Domino causam facti inquisiturus, cum populo ad orationē prosternitur, statimque toxicator à dæmone arripitur. Ita igitur causa manifestata, Dominus Papa calicē cum sanguine Dominico cuidā altari iussit includi, & pro reliquijs in perpetuū cōseruari. Deinde iterum cum populo tam diu ad orationē prosternitur, quousque subdiaconus à dæmonio liberaretur.

Fridericus Archidiaconus Constātinopoli regressus, ubi comperit Leonem Papam humanis rebus excessisse, & alium iam ecclesiastici regiminis iura suscepisse, dona quidem quæ ab Imperatore Constantinopolitano per magnifica deferebat, ecclesiæ Romanæ consignauit, & statim urbe excedens, in monasteriū Casinum se contulit, ibi deinceps Christo sub sanctæ professionis titulo militaturus. Quod factum malè plerique interpretabantur. Sed nemo qui sanum sapiebat, aliter hoc eum quàm ardore fidei, & tædio secularium negotiorū fecisse credebat, præsertim cum eodem tempore & longi itineris labore exhaustus, & graui corporis molestia pulsatus, diu se posse uiuere desperaret.

Azelinus Hildeneshemensis Episcopus obijt, cui Hecelo successit. Siuico Spirensis Episcopus obijt, cui Arnoldus successit. Hezeken Babenbergensis Episcopus obijt, cui Adelberus successit.

Imperatoris filius Henricus consecratus est in Regē Aquisgrani ab Hermanno Coloniensi Archiepiscopo, uix & ægrè super hoc impetrato consensu Luipoldi Archiepiscopi, ad quē propter primatū Moguntinæ sedis cōsecratio Regis, & cætera negotiorū regni disposito potissimum pertinebat. Sed imperator potius Herimanno Archiepiscopo hoc priuilegiū uendicabat, propter claritatē generis eius, & quia intra diocœsim ipsius cōsecratio hæc celebrāda cōtigisset.

MLV. Henricus imperator natalem Domini Goslariæ celebrauit, statimque exactis ferijs solennibus in Italiā perrexit, uocatus eò legatione Romanorum qui nunciauerant nimium in Italia contra Rempublicā crescere opes & potentiam Gotefridi ducis, & nisi turbatis rebus maturè consuleretur, ipsum quoque regnū propediem ab eo dissimulato pudore occupādum fore. Sed ubi Italiā ingressus est,

est, Dux Gotefridus missis in occursum eius nuncijs, mandauit nihil se minus quàm rebellionem cogitare, paratum potius pro statu reipublicæ, & Imperatoris salute, extrema etiam omnia experiri, gratum se habere, quòd patrijs finibus extorris, patrijs possessionibus eiectus, opibus saltem uxoris suæ in peregrinatione sustentaretur, quam nec dolo, nec rapto, sed ipsius placito, & celebratis solenniter nuptijs in matrimoniū sibi iunxisset. Beatrix quoq; dissimulato metu imperatori obuiam processit, & uix impetrata dicendi copia, ait, nihil se egisse præterquàm quod iure gentium sibi agere licuisset. Destitutam se priori marito, desolatæ domui patronum parauisse, & ingenuā ingenuo sine fuco nefariæ cuiusquam machinationis nupsisse. Nec æqui, nec boni memorem eum esse, si id sibi pace eius non liceret, quod in imperio Romano fœminis nobilibus semper licuisset. Imperator itaque accepto à primoribus consilio, Gotefridum crimine absoluit, non tam probans satisfactionem eius, quàm metuens ne malis recentibus exasperatus, Normannis infestantibus Italiam, Ducem belli se præberet, & fierent nouissima eius peiora prioribus. Beatricem tamen quasi per deditionem acceptam secum abduxit, hoc illi culpæ obijciens, quod cōtractis se inconsulto nuptijs hosti publico Italiam prodidisset. Deinde anno integro intra Italiam commoratus, cuncta quæ rei utilitas exposcere uidebatur, magnificè pro loco & tempore ordinauit.

MLVI. Guntherus tunc temporis Cancellarius uisionem uidit memoria dignam, Dominum in solio maiestatis suę residere, & eleuato in altum brachio districtum gladiū magno nisu uibrare, & circumstantibus dicere. Reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderūt me retribuā. Quam uisionē protinus mortalitas subsecuta est principum regni. Eaq; explera uidit eodē rursus schemate Dominū residere, & remisso iam in uaginā gladio, & super genua sua reclinato, dicere circumstantibus. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usq; ad inferni nouissima. Hermannus Coloniensis Episcopus obijt, cui anno Goslariensis præpositus successit. Imperator regressus de Italia, sanctū Pascha Podelbrunnæ celebrauit, breuiq; commoratus in Goslaria, perrexit ad uillā Ciuois, in cōfinio sitā regni Francorū ac Teuthonicorū, colloquiū ibi habiturus cum rege Francorū. A' quo cōtumeliosè atq; hostiliter obiurgatus, quòd multa sæpe sibi mentitus fuisset, & quòd partē maximā regni Francorū dolo à patribus eius occupatā reddere tamdiu distulisset. Cum Imperator paratū se diceret, singulariter cum eo conserta manu obiecta refellere, ille proxima nocte fuga lapsus, in suos se fines recepit. Imperator natiuitatē sanctę Mariæ Goslariæ celebrauit, ibique Victorē Papā, qui & Gebehart, magnifico apparatu suscepit hospitio, collectis scilicet ad ornandā tantæ diei solennitatē cunctis penè regni opibus & Principibus. Inde profectus *Botfelden*, cum ibi aliquandiu uenationi deditus moraretur, cōperit VVillihelmū Marchionē & Diodericū comitē cum infinita multitudine Saxonici exercitus, quos cōtra Luticios miserat, malè gestis rebus obcubuisse, Nec multo pòst ipse corporis molestia correptus, cum VII. aut eo amplius diebus lecto decubasset, diem clausit extremū. Præsentes erāt, quasi ad officium tanti funeris ex industria euocati, Romanus Pontifex, Aquilegiensis Patriarcha, Patruus Imperatoris Ratisponensis Episcopus, item aliæ innumerabiles tā Laici quàm Ecclesiastici ordinis dignitates. Notatumq; est nulla retrò maiorū memoria sine publica indictione tot illustres personas in unū confluxisse. Corpus eius Spiram translatum est, & celebratis regio more exequijs, die natalicio Apostolorum Symonis & Iudæ, quo scilicet die etiā natus fuerat, sepulturæ est traditum. Regnum pro patre obtinuit filius eius Henricus V annorum infantulus, anno postquam in Regem unctus fuerat tertio. Summa tamē rerum & omnium quibus facto opus erat administratio penes imperatricem remansit, quæ

tanta arte periclitantis reipublicæ statum tutata est, ut nihil in ea tumultus, nisi simulatis tantæ rei nouitas generaret.

Arnoldus Spirensis Episcopus obijt, cui Cunradus successit.

Cunradus filius imperatoris, Dux Baioariæ obijt. Ducatū eius imperator Imperatrici dedit, priuato iure quoad uellet possidendū. Dedi Palatinus comes à quodam clerico Bremensi occisus est, quem à fratre suo archiepiscopo susceperat pro criminibus quæ ei obijciebantur, exilio deportandum, sepultusq; est, iubente Imperatore, in Goslaria. Vvilhelmo Marchioni successit Vdo comes, uir ualde industrius, & Regi consanguinitate proximus.

MLVII. Rex natalē Domini Ratisponæ celebrauit, præsente adhuc Victore Papa, qui, exinde cōpositis mediocriter, prout tunc copia erat, regni negotijs, in Italiam regressus, V. Kal. Aug. migrauit ad Dominū. Einstatensem Episcopatū, quo se ille Papa factus nō abdicauerat, Gunzo suscepit. Tū uerò uniuersi quicquid Principū, quicquid plebis Romanæ erat, uno animo, pari uoluntate, in electionē cōsenserunt Friderici fratris Gotefridi Ducis, extractumq; de monasterio Casino, ubi lucerna Dei ardens & lucens sub lecto monasticæ quietis delitescebat, super candelabrum extulerūt sedis Apostolicæ. Nec quisquā sanè multis retrò annis lætioribus suffragijs, maiori omniū expectatione, ad regimē processerat Romanæ ecclesiæ. Sed tantā spem (heu) frustrata est mors immatura. Vto Marchio obijt, cui filius eius Vto iunior successit. Principes Saxoniæ crebris cōuenticulis agitabāt de iniurijs, quibus sub Imperatore affecti fuerāt, arbitrabanturq; pulchrè sibi de his satisfactū fore, si filio eius, dum adhuc ætas opportuna iniuriæ esset, regnū eriperēt, nec procul ab fide aberat, filiū in mores, uitamq; patris pedibus, ut aiunt, iturū esse. Accessit ex insperato magnū turbandis rebus adiumentū, Otto frater Guilielmi Marchionis, sed matrimonio impari, matre scilicet Sclauica natus, uir acer ingenio, & manu impiger. Is apud gentem Boëmorum iam à puero exulauerat. Sed cōperta morte fratris, magna spe obtinendæ hæreditatis regressus in Saxoniā, à cunctis illic principibus benignè accipitur, magnisq; omniū adhortationibus instigatur, nō modò Marchā, quæ sibi iure hæreditario cōpeteret, sed ipsum quoq; regnū affectare. Vbi alacrē paratumq; negotio aduertūt, fidem omnes dicūt, suas quisq; manus, suā operā pollicentur, regemq; ubicunq; fortuna oportunū fecisset interficere cōstituunt. Perculsis metu omnibus, quibus rerū publicarū sollicitudo aliqua erat, & magnopere intentis ad sedandā turbā quæ oriebatur, placuit Regem ocius in Saxoniā uenire, & periclitāti Reipublicæ quaqua posset ratione cōsulere. Itaq; natalem sanctorū Apostolorū Petri & Pauli in *Ersenburg* celebraturus erat, eò quicquid principum erat in Saxonia, ad colloquiū euocari iussit. Quò dum pergerēt pro sua singuli copia, magna militū manu stipati, cōtigit ut Brū & Ecberdus patrueles regis, casu inciderēt in multitudinē prædicti Ottonis cōglobato agmine ad cohortē regiā proficiscētis. Hi præter caussam publicā, priuatis quoq; inimicitijs infestissimi illi erāt. Nec mora, dato militibus signo ad pugnā, equis subdūt calcaria, & pari utraq; pars audacia, paribus odijs, in mutua uulnera ruunt. Ibi in prima fronte Brun & Otto, ambo pleni irarū, ambo sui tegēdi immemores, dū hostem feritēt, tam cōcitatos in sese uicissim impetus dederunt, ut uterq; alterū primo incursu equo excussum letali uulnere transfoderet. Amissis ducibus aliquandiu utranq; aciē anceps pugna tenuit. Sed Ecberdus quanq; grauiter saucius, dolore tamē interempti fratris efferatus rapido cursu in confertissimos hostes præcipitē se mittit Bernardi comitis filiū egregiū adolescentē, sed uix dum militiæ maturū interficit, cęteros languidius, quoniā ducē perdidissent, pugnantes in fugā cōuertit. Sic Respublica maximo metu liberata est, & Saxones adempto rebellionis signifero, nihil ulterius quod secus esset cōtra regē moliri sunt.

Cuono cognatus Regis dux factus eſt Carentinorũ. Frater eius Henricus Palatinus comes Luthariorum, inſtinctu dæmonis monaſticã uitam profeſſus eſt in Gorzia. Sed per paucos dies, uulgante ſe dæmonio, quo illuſus fuerat, ſanctæ cõuerſationis habitũ quo ſe angelus ſatanæ in angelum lucis transfigurauerat, abiecit, uxoremq́ ſuam & poſſeſsiones deſertor Dei & transfuga recepit.

MLVIII. Rex natalẽ Domini *Merſinburg* celebrauit, aderatq́ ibi inter alios regni principes, etiam Hildebrant abbas de ſancto Paulo, mandata deferens ab ſede Apoſtolica, uir & eloquentia & ſacrarum literarũ eruditione ualde ammirandus. Ego. N. uulgatam toto orbe abbatis Meginheri placitam Deo cõuerſationem æmulatus, rei familiaris curam, ne in uia Dei prægrauarer, abieci, ſanctamq́ ueſtem ab eius ſanctiſsimis manibus, Idibus Martijs, heu nimiũ impar tali armaturæ, ſuſcepi. Piæ memoriæ Stephanus Papa, qui & Fridericus, cum in ciuitate Florentia moraretur, IIII. Kal Aprilis naturæ mortali debitum ſoluit, & uerè (ut ſperamus) de hac cõualle lachrymarum ad gaudium tranſijt angelorũ. Indicio ſunt ſigna & prodigia, quibus ſepulchrũ eius in eadem ciuitate uſq́ hodie diuinitùs illuſtratur. Sedem Apoſtolicã protinus, inconſulto rege & principibus, inuaſit Benedictus quidã Lateranenſis, adiutus factione popularium quos pecunia corruperat. Otto de Suinfurde dux Sueuorũ obijt. Ducatũ eius Rudolfus obtinuit, & ut regi in dubijs tunc rebus ex affinitate deuinctior fideliorq́ in Rempublicam foret, ſoror quoq; Regis ei deſponſata eſt, tenera adhuc ætate, traditaq́ eſt Epiſcopo Conſtantienſi nutrienda, dum thoro coniugali maturesceret. Cuono dux Carentinorum, cõtractis ingentibus copijs, ad occupandum ducatum ſuum, quem tanto tempore, metu rebellionis nõ intrauerat, primã profectionem parabat. Sed morte præuẽtus, cœptum iter nõ expleuit. Ego. N. presbyter ordinatus ſum à *Scaf naburg* in ieiunio autumnali à Lupoldo archiepiſcopo, ſtatimq́ peregrinationem Hieroſolymitanam aggreſſus ſum, zelo Dei, ſed utinam ſecundũ ſcientiam Ecberdus qui & Eppo abbas Fuld. XV. Kal. Decembris obijt. Cui Sigisfridus eiuſdem cœnobij monachus ſucceſsit.

MLIX. Natalem Domini in ciuitate Marouvus celebrauit in confinio ſita Hungarorum & Bulgariorum. Romani principes ſatisfactionem ad Regem mittunt, ſe ſcilicet fidem, quam patri dixiſſent, filio quoad poſſent ſeruaturos, eoq́ animo, uacanti Romanæ eccleſiæ, Pontificem uſq́ ad id tempus nõ ſubrogaſſe, eius magis ſuper hoc expectare ſententiam, orantq́ ſedulò, ut quem ipſe uelit tranſmittat, nihil eius ordinationi obſtare, ſi quis, nõ per legitimæ electionis oſtiũ, ſed aliunde aſcendiſſet in ouile ouiũ Rex habita cum primoribus deliberatione, Gerardũ Florentinũ Epiſcopũ, in quem & Romanorũ & Teutonicorum ſtudia cõſenſerant, Pontificem deſignat, Romamq́ per Gotefridũ Marchionem tranſmittit. Ita Benedicto qui iniuſſu Regis & principum ſacerdotium uſurpauerat reprobato, Gerardus qui & Nicolaus Pontificatum obtinuit. Is eodem ãno ab abbate Meginhero interpellatus propter decimationes Saxoniæ, literas & mandata direxit Burchardo Halberſtadenſi Epiſcopo, ne ſtatutos patrum terminos tranſgrederetur, neu monaſteriũ Herueldenſe ſuperfluis cõcertationibus inquietaret, ſi pergeret moleſtus eſſe, neceſſariò ſe Apoſtolicæ auctoritatis uirga uſurum aduerſus eius inobedientiã, præſertim cum monaſterium illud ſub iuriſdictione eſſe Romani Pontificis tot prædeceſſorum eius priuilegia teſtarentur. Abbati quoq́ epiſtolã ſcripſit uerbis cõſolatorijs quæ uſq́ impræſentiarũ in cartario ſeruatur Herueldenſis monaſterij. Ego exacta peregrinatione Hieroſolymitana, XV. Kal. Octob. ad monaſteriũ reuerſus ſum, & quod in omni illa profectione meã precipuum à Deo poſtulaueram, Meginherum abbatem ſuperſtitem inueni. Timebã ſcilicet, quoniã ſine benedictione illius profectus fuiſſem, ſi offenſus inrecõciliatusq́ deceſsiſſet, magni criminis reum me

teneri apud Dominũ. Sed non abfuit propitia diuinitas redeũti, quæ tanto illo itinere sæpe usq; ad ultimã necessitatẽ periclitatũ misericordissime texerat. Incolumem repperi, peccatũ indulsit, & quasi ex inferis rediuiuus emergerẽ, sic obuijs ut aiunt manibus me gratulabundus excepit. Mirũ aũt in modũ, diceres, uitam eius absolutioni meæ ex industria seruatã fuisse, eodẽ die quo me crimine absoluerat, febre correptus est, & sic per octo dies graui ægritudine decoctus. VI. Kal. Octob. feliciter cõsummato cursu quieuit in Domino, uir magnarũ in Christo uirtutũ, & uere quod omniũ modernorũ abbatũ pace dixerim, unicum sua ætate in Teutonicis regionibus recte ac monastice uiuendi exemplar. Is, ut prædictũ est, cum Burchardo Halberstadensi Episcopo diuturnã traxerat litem propter decimationes Saxoniæ, quas ille Herueldensi monasterio ereptas, per occasionẽ episcopalis regiminis sibi uendicabat. Cõtra cuius improbitatẽ cum nec forenses, nec Ecclesiasticę leges quicq; ualerẽt, & abbas sępe quęrimonia in ius relata surdis tribunalib. fabulã narrasset, tandẽ breui anteq; uita excederet, mãdauit ei p Fridericũ Palatinũ comitẽ, se quidẽ tanq; uiribus imparẽ caussa cadere, Deo tamẽ uires ad tuendã æquitatẽ nõ defuturas esse, proinde parati ambo essẽt, ut intra paucos dies ad tribunal æquissimi iudicis Dei caussam dicerẽt, uicturũ ibi esse, nõ q plus posset, sed cuius causa iustior esset. Nec fefellit euetus. Nam post dormitionẽ abbatis pauci dies intercesserãt. Et ecce Episcopus cum prædictæ rei gratia synodũ indixisset, & admoto iam equo illuc properare uellet, repente diuina animaduersione ictus corruit, reportatusq; ad cubiculũ, ascitis ocyus presbyteris suis per Deũ obtestabatur, ut decimationes suas Herueldensi monasterio restituerẽt, atq; omnem in perpetuũ super hac re litẽ præciderent, scirentq;, cunctis qui eadẽ tentassent, sic infeliciter rem cessurã, ut sibi cessisset, qui iniustæ exactionis tam acerbũ uindicem ipsum experiretur Dominũ. Cumq; Magadaburgensis & Hildensheimensis Episcopi uisitatum eum aduenissent, cum magno eiulatu fatebatur, se iuxta prædictũ eximij abbatis ad tribunal Dei iamiam abripi, & pro inuasis rebus alienis rationẽ exigi, rogabatq; obnixè, ut missis Herueldiã nuncijs, ueniã sibi pro admisso supplices precarentur. Nec multo pôst diruptis miserabili genere morbi uisceribus. expirauit. Vto quoq; archipresbyter eius, quo ille potissimũ incentore in hãc sæuitiã inarserat, quiq; exactor atq; administer huius calumniæ uehementissimus extiterat, eodẽ anno subitanea morte, sine cõfessione, sine sacra cõmunione interijt, à diabolo (ut fama uulgatior loquebatur) suffocatus. Meginhero abbati VI Idus Nouembris substitutus est Ruothardus Corbeiensis disciplinæ monachus, qui in monasterio Corbeiensi abbas quondã fuerat ordinatus. Sed quorundã criminũ postea falsò ut creditur insimulatis, abbatia amissa, nonnullos per diuersa monasteria priuatus iam exegerat annos. Burchardo Episcopo successit Bucco Goslariensis Præpositus. Qui præcessoris sui recenti adhuc exitio conterritus, ab infestatione Herueldensis monasterij temperabat. Minabatur tamẽ plærumq; magna se facturum, sed ultra uerba non processit. Lupoldus archiepiscopus Moguntinus VII. Idus Decembris obijt, relicto in monumentũ sui monasterio sancti Iacobi, quod proprijs impensis extruxerat Moguntiæ, foris murũ, in monte qui dicitur Speciosus. Cui successit Sigifridus abbas Fuldensis. Abbatiã uerò Vvideradus obtinuit eiusdem cœnobij monachus, eiusdẽ quoq; familiæ oriundus.

MLX. Rex natalem Domini Vvormaciæ celebrauit. Vbi & synodus indicta fuerat, sed excusantibus se Episcopis per infirmitatem & pestilentiam, quę tunc temporis uehementer grassabatur in Gallia, ad effectum non peruenit. Sitto Verdensis Episcopus obijt, cui Rucberdus successit. Gebehardus Ratisponensis Episcopus obijt, cui Otto successit. Cunradus Spirensis Episcopus moritur, in cuius locum Einhart promouetur.

MLXI.

MLXI Andreas rex Vngarorum, uidens Belem quendam propinquum suū, regnum affectare, & Vngaros à se paulatim ad eum deficere, uxorem suam & filium Salomonem, cui Imperator filiam suam paruulo paruulam despōderat, cum multis opibus, ad regem Henricum transmisit, petens ut & sibi misso exercitu subueniret, & suos, donec rebus tranquillitas redderetur seruaret. Rex Vuilehelmum Marchionem Thuringorū, & Epponē Citicensem Episcopum cum duce Boēmorum & exercitu Baioarico illuc misit. Sed Marchio & Episcopus priores Vngariam ingressi, non expectato duce Boēmorū, cum Bele signa contulerunt, atq; infinitam multitudinem Vngarorum peremerunt. Deinde cum ex omni parte Vngari ad ferendum suis auxilium frequentes confluxissent, uidentes missi regis tantæ multitudini se numero & uiribus impares esse, finibus hostium excedere uolebant. Verùm illi loca omnia, per quę exitus esse poterat, occluserant, tum ne quid cibi aut potus in uia reperiretur prouiderant. Cumq; insuper abeuntes crebra incursione infestarent, & illi semper periculum uirtute propulsantes, magnas hostium strages darēt, tandem diuturna cæde exhaustis uiribus Andreas equo fortè excussus, pugnantiū pedibus est conculcatus. Episcopus captus. Marchio fame magis, quam ferro expugnatus, se dedidit. Cuius uirtus tantæ admirationi apud Barbaros fuit, ut Ioas filius Belis pro illius cum gentis moribus haud desperatæ indolis adolescēs, ultrò patrē exoraret, nō modo ut eum iure belli intactum sineret, sed etiam ut affinitate sibi iungeret, desponsata ei filia sua sorore Ioiade. Imperatrix ducatū Baioariæ quē post mortem Cunradi filij sui usq; ad id tempus per seipsam administrauerat, Ottoni dedit, uidens eum uirum industrium & iuuandis regni negotijs satis opportunum.

Henricus Palatinus comes Luthariorum uxorem suam manu propria interfecit, & sic tandem publicata euidentius infestatione dæmonis, quàm diu dissimulauerat, missus est in monasterium Efdernachen, ibiq; diuturna uexatione consumptus interijt.

MLXII. Vuilhelmus Marchio reuersus in Thuringiā, dum redire in Vngariā, & sponsam suam cum magna opum suarū ostentatione adducere pararet, inter eundū secunda mansione morbo correptus obijt. Sponsam eius Vdalricus Marchio Carentinorū cognatus eius accepit, Marchā Otto frater eius obtinuit. Sed is beneficia Moguntini episcopatus aliter obtinere non potuit, nisi promitteret decimas se de suis in Thuringia possessionibus daturū, & cæteros Thuringos ut idem facerēt, coacturū. Quæ res multorū malorū seminariū fuit, detestātibus omnibus Thuringis factū eius, & asserētibus, mori se malle, quàm patrū suorū legitima amittere. Imperatrix nutriens adhuc filiū suum, regni negotia per se ipsam curabat, utebaturq; plurimū cōsilio Henrici Augustēsis Episcopi. Vnde nec suspitionē incesti amoris effugere potuit, passim fama iactitante, quod non sine turpi commercio in tantam coaluissent familiaritatem. Ea res principes grauiter offendebat, uidentes scilicet, quòd propter unius priuatum amorem sua, quæ potissimum in Repub ualere debuerat, authoritas penè obliterata fuisset. Itaq; indignitatem rei non ferentes, crebra conuenticula facere, circa publicas functiones remissius agere, aduersus imperatricem populariu animos sollicitare, postremò omnibus modis niti, ut à matre puerum distraherent, & regni administrationem in se transferrēt. Ad ultimum Coloniensis episcopus, communicatis cum Ecberto comite & cum Ottone duce Bauarorum consilijs, nauigio per Rhenum ad locum, qui dicitur sancti Suiberti insula, uenit. Ibi cum rex erat. Qui dum quadam die post solennes epulas factus fuisset hilarior, hortari eum episcopus cœpit, ut nauim quandam suam, quam ad hoc ipsum miro opere instruxerat, spectatū procederet. Facilè hoc persuasit puero simplici, & nihil minus quàm insidias suspicāti. Cumq; nauim ingressus fuisset, stipātibus eū his

quos

quos episcopus factionis suæ socios ac ministros parauerat, repentè remiges insurgũt, remis incumbũt, nauim dicto citius in mediũ fluminis impellunt. Rex noua rerũ facie cõfusus, incertusq; animi, nec aliud quàm uim & necem sibi paratam arbitratus, in flumen se præcipitẽ dedit, citiusq; eum aqua uiolentior suffocasset, nisi Ecbertus comes dato post eum saltu, periclitantem, ipse quoq; nõ minimũ periclitatus, uix & ægrè morti eriperet, & naui restitueret. Exin blandítijs quibus poterãt delinitũ Coloniã perducit. Cætera multitudo per terrã subsequitur, criminantibus plurimis quòd Regia Maiestas uiolata, suiq; impos facta foret. Episcopus ut inuidiã facti mitigaret, ne uidelicet priuatę glorię potius quàm cõmunis commodi ratione hæc admisisse uideretur, statuit, ut episcopus quilibet, in cuius diocœsi rex tunc temporis moraret, nequid detrimenti Respublica pateretur, prouideret, & causis quæ ad regem delatæ fuissent potissimum responderet. Imperatrix nec filiũ sequi, nec iniurias suas iure gentiũ expostulare uoluit, sed in propria recedens, priuatã deinceps ætatem agere proposuit. Nec multo post tædium passa ærumnarũ seculi, domesticis quoq; erudita calamitatibus, quàm citò & uelociter ex sufflante spiritu Dei exsiccetur fenum temporalis gloriæ, cogitauit seculo renunciare, statimq; ad explendũ quod cogitauerat præceps abisset, nisi in ea impetũ spiritus amici maturiorib. cõsilijs inhibuissent.

MLXIII. Rex natalem Domini Goslariæ celebrauit. Vbi ipsa die, dum ad uesperam sellæ episcoporum locarentur, inter Camerarios Hecelonis Hildenesheimmen. episcopi, & Camerarios Vvideradi Fulden. Abbatis, grauis concertatio oborta est, & primo iurgijs, dein pugnis res gesta est citoq; ad gladios prorupissent, nisi Ottonis ducis Baioariorum, qui caussam abbatis tuebatur, auctoritas intercessisset. Caussa uerò talis erat. Consuetudo erat in regno per multos retrò maiores obseruata, ut semper in conuentu Episcoporum abbas Fuldensis Archiepiscopo Moguntino proximus assideret. Sed Episcopus causabatur neminem sibi intra diocœsim suam post archiepiscopum debere præferri, animatus ad hoc & opum gloria qua antecessores suos longè supergrediebatur, & temporis oportunitate, quia Rege adhuc in puerilibus annis constituto, singuli quod sibi animus suggessisset, facere impunè poterant.

Gerardus Papa qui & Nicolaus obijt. In cuius locum per electionẽ Regis, & quorundã principũ Parmensis Episcopus substitutus est, & Romã per Bucconem Halberstadensem Episcopũ missus. Cui redeunti pro præmio bene curatæ legationis palliũ dedit, & alia quædã archiepiscopatus insignia. Quod archiepiscopus Moguntinus ad obfuscandũ sui prioratus fastigiũ factum interpretatus, indignissimè tulit. Sed per archiepiscopi Coloniensis interuentũ satisfactione accepta, quieuit indignatio eius. Rex Pentecosten Goslarię celebrauit. Ibi dum ad uespertinalem sinaxim rex & Episcopi conuenissent, rursus de positione sellarum episcopalium tumultus exoritur, non fortuita ut prius conuersione, sed præmeditata diu machinatione. Nam Episcopus Hildenesheimensis acceptæ prius contumeliæ memor, Ecbertum comitem cum expeditis militibus retro altare occuluerat. Hi audito tumultuantiũ Camerariorũ strepitu ocyus aduolant. Fuldensiũ alios pugnis, alios fustibus cædunt, prosternunt, & de sacrario ecclesiæ inopinato periculo attonitos facilè proturbãt. Quibus ilicò ad arma conclamantibus, Fuldenses quibus arma in promptu erant facto grege ecclesiã irrumpunt, in medio chori psallentiũq; fratrũ manus conferunt, rem nõ iam fustibus, sed gladijs gerunt. Pugna atrox cõmittitur, atq; per totã ecclesiã pro hymnis & canticis spiritualibus, uociferatio adhortãtium & ululatus morientiũ exaudit. Super altaria Dei tristes iugulantur hostiæ, passimq; per ecclesiã sanguinis currunt flumina, nõ legali ut quondã religione, sed hostili crudelitate profusa. Episcopus Hildensheimẽsis capto editiori loco, tanq; militari quodã classico, suos

ut fortiter

ut fortiter præliarentur hortabatur, & ne loci religione ab armis terrerētur, suæ auctoritatis & promissionis titulum obtendebat. Multi utrinque uulnerati, multi occisi sunt, inter quos præcipui erant Regenbodo signifer Fuldensis, & Bero Ecberto comiti charissimus miles. Rex inter hæc uociferans, & sub obtentu regiæ maiestatis populum adiurans, surdis fabulam narrare uidebatur. Tandem monitus à suis, ut uitæ propriæ pugna excedens cōsuleret, uixque inter constipatam arctius multitudinē eluctatus in palatiū se recepit. Hildenesheimenses qui instructi præmeditatique ad pugnā uenerāt, superiores efficiunt. Fuldenses utpote quos inermes, inopinatosque subitò exortæ seditionis procella cōtraxerat, fusi fugatique, atque de ecclesia expulsi sunt. Fores ilicò obserantur. Fuldenses qui primo tumultu ad arma tollenda paulo longius discurrerāt, frequētes, armatique adsunt, atriū ecclesiæ occupāt, aciē instruūt, ut de ecclesia progressos statim adoriantur. Sed nox cōcertationē diremit. Postero die seuerissimè habita quæstione, Ecbertus comes facilè crimē remouit, nō tantū iuris, & legū patrocinio, quantū fauore & indulgētia regis, cuius patruelis erat. Totū accusationis pōdus in abbatem uersum est. Hunc, inquiūt, omniū quæ acciderāt caput fomitemque fuisse, hunc ad disturbandā quietē regiæ curtis præmeditato furore uenisse, argumēto rei esse, quòd tanta ui hominū, tanta bellici apparatus pompa instructus, nullo periculi metu urgente eò uenisset. Tum uerò urgebat & ille Apostolicæ sanctitatis ac Mosaicæ māsuetudinis Episcopus, qui tanti sanguinis effusione manus suas Deo cōsecrauerat, & uiolatæ ecclesiæ iniurias truculentius, atque immitius, quàm rex suas, persequebatur. In quorū corpora prius ferro debacchatus fuerat, ad perimendas horum animas gladio spiritus modo fulminabat, præcidens tam defunctos, quàm eos qui cædi superfuerāt, de corpore ecclesiæ. Abbatem, præter acerbitatem rei quæ acciderat, odium quoque grauabat nominis monachici, quod inueterata malitia homines seculi semper obfuscare atque opprimere conabantur. Sic undique impetitus, oppugnatus, oppressus, post tot tantasque cōtumelias priuatus abscessisset, nisi quē nec lex, nec innocētia tueri poterāt, pecunia tutata fuisset. Nam distractis ac dilapidatis rebus Fuldensis monasterij, se suosque charissimo mercimonio redemit. Quantum regi, quantū auricularijs, quantū Episcopo datum sit, haud satis certò cōperimus. Cautū enim fuerat, ne passim uulgaretur. Hoc haud dubiò constat, sic ea tempestate exhaustas atque attritas esse illius monasterij opes, quæ usque ad id temporis florentissimæ erant, cunctisque Galliarum ecclesijs eminebāt, ut modò ibi prioris opulētiæ uix monimēta reperias. Abbas post hæc accepta licentia, Fuldam remeauit, amaro & cōfecto nimis super tantis calamitatibus animo. Et ecce ibi acerbiori penè rerum asperitate excipitur, & secundum Prophetæ elogium, fugiens arma ferrea, incidit in arcum æreum. Fratres Fuldēses à principio austerum eius & minus quam decuit populare ingenium offenderant. Auxit ipse inuidiam, & facem non minimam æmulationi subdidit, prædia Ecclesiæ militibus improbè erogando, & uictualia fratrū, priorum abbatum liberalitate statuta, minuendo. Murmurabant de his quotidie, & intestinis simultatibus quatiebatur monasterium. Tolerabantur tamen timore magis quàm amore, ne scilicet immaturè uulgata quærimonia, fauor Regis & Principum eum tuerentur. At ubi nuncius acceptæ in Goslaria cladis Fuldam uenit, tum uerò & recentis uulneris dolore, & præteritorum memoria accensi, fremere omnes, & se uicissim hortari, ut tantam temporis commoditatem diuinitùs oblatam non negligerent, agendo negocio nihil præter operam industriamque suam deesse, urgeri hominem proprijs iniquitatibus ad interitum, agerent nunc singuli pro uirili portione, & se suumque monasterium liberarent acerrimo non patre sed hoste, qui Fuldense nomen, cœlo priùs æquatum, probro nunc ludibrioque cunctis exposuisset. Sic inflammatæ seditioni, tan-

quam

quam oleum igni addidit iniuria recentior. Reginbodo qui in illa Goslariensi cõgressione occubuerat, equum unum magni precij fratribus Fuldensibus ob recordationem animæ suæ dederit, quem protinus abbas ipsis inconsultis laico cuidam dedit. Hunc efferatis animis, intemperatissimis clamoribus fratres repetunt, diu se tyrannidẽ eius, magis quam dominatũ, seruili patientia tulisse, non ultrà laturos fore, redderet ocyùs per uim erepta sibi alienæ liberalitatis beneficia, si cunctaretur, nõ iam clandestinis mussitationibus se acturos, sed palàm aditis tribunalibus diuinam & humanã opem cõtra uiolentiã eius imploraturos. Abbati pondus malorũ primò consilium respondendi ademerat, dein totus ad preces lacbrimasq; uersus, orare & obtestari per Deum, ne iuxta uetus prouerbium ignẽ gladio scrutarẽtur, ne Goslariensis cõtumeliæ uulnus, recẽs adhuc, & necdum in cicatricẽ obductũ, nouis doloribus exulcerarẽt, memorarentur calamum conquassatũ non conterendũ, nec linum fumigans in fauillas cineresq; redigendũ: parcerent si minus existimationi propriæ, at calamitati eius & miseriæ, quæ tanta esset, ut hostibus quoq; suis lacbrimas excutere posset, se si angelus Domini persequens eum paululum remisisset, si ab tantis malis uita comite unquam respirasset, non modò adempta redditurũ, sed duplicatis quoq; muneribus cumulaturũ. His qui ætate & sensu maturiores erant, citò hæc uerba satisfecerant: sed iuuentus more suo, nihil ueniæ, nihil laxamenti admittebat, diu simplicitati suæ per mollia uerba insultatũ fuisse, fidẽ eius tanto tempore, tot rebus spectatã ultrà fallere nõ posse, eos mores, eam improbitatẽ hominis esse, quicquid urgentibus in præsentiarũ malis non fecisset, id nisi iterũ uis adhiberetur, perpetuò infectum fore, propterea se ab iure suo nõ cessuros esse, donec ad expugnandam animi eius duritiam, omnis diuinæ, omnia humanæ opis suffragia pertentassent. Abbas diu immoratus, ubi se uidet nihil supplicando agere, nec copiam sibi esse ad reddenda quæ exigebantur, præsertim exhaustis penè cunctis opibus monasterij, nec sufficientibus tamẽ ad ex saturandã ingluuiem auaritiæ eorũ, qui in Goslariensi tumultu læsi fuerant, tandẽ Regis uisione accersitus, ad cohortẽ regiam proficiscitur, dato necessarijs suis negocio, ut terroribus & blandimentis, quaqua uia possent, efferatæ iuuentutis animos mitigarẽt. Sed hoc in irritũ cessit. Deniq; post abscessum eius principes iuuentutis quibus potissimũ incentoribus tantũ malum exarserat, coram adeunt congregationẽ, indicant animo sibi fixum esse, ut eruptione facta de monasterio, regem ubicunque gentium reperiatur, perquirãt, contra sæuitiã abbatis eius potentiæ patrociniũ exposcant, orantq;, ut quibus ualetudo nõ obsistat, secũ proficiscantur, qui uerò ætate uel morbo prægrauante id nõ possint, scripti sui astipulatione factum eorum corroborent. Res fœda & dictu quoq; horrenda uisa est senioribus, fusiq; in terram per Deum precabãtur, ne se & ipsum Fuldensis spei exiguũ quod restabat perditũ irent, turbatã grauiter Goslariensi clade rem Fuldensem, si ipsi monasterij limen ea mente excessissent, nõ turbandã modo sed omnino in præceps iturã. Nihil illi his sermonibus moti, iam enim pertinatia in amentiã atq; in rabiem se uerterãt, concitè per monasterium discurrunt, inuicem se ad audendũ facinus adhortantur, & sic tandem adulta conspiratione sedecim numero, crucem sibi præferentes antiphona imposita claustris monasterij erumpunt. Sequebantur eos eminus maiores natu, qui sanum aliquid sapiebãt, cum tanto luctu atq; eiulatu, ac si eos ad sepulturam funebris pompa ultimum uale audituros efferret. Itaq; ne rei tam atrocis nouitas repentè nunciata regi stuporem incuteret, unum ex numero suo citato quantum poterat equo præmittunt, qui literas ad regem tantæ calamitatis indices perferat, & qua ui, qua necessitate, ad hæc extrema experienda coacti sint, edoceat. Ipsi paulatim pedestres seruatis ordinibus subsequuntur. Postquam nuncius eò peruenit, lectæ'que sunt literæ,

horror

horror quidam perculit omnes qui in palatio erant super tam procaci facto, mirabanturque inter eximioa & Apostolicæ cõuersationis uiros, tantum flagitij potuisse reperiri, ut priuataa iniurias tam pessimo exemplo ulciscerentur, nec filij patris in ea potissimũ calamitate misererentur, in qua hostes quanquã suos ad miserationem & ad lachrymas prouocare potuisset. Placuit itaque omnibus insigne hoc facinus insigni aliquo exemplo uindicari. Tum Rex consilio usus Coloniensis Archiepiscopi & Ottonis ducis Baioariorũ, quorũ tunc arbitrio Respublica administrabatur, præcepit ut ipse Baiulus literarũ cum alijs tribus, qui auctores seditionis fuerãt, per diuersa monasteria in custodia habendi mitterentur. Ad cõpescendam uero cæterã multitudinẽ, quoniã nec spiritu lenitatis, nec uirga monasticæ correptionis sanari potuissent, Abbas militari manu uteretur. Tunc Abbas missis obuiam militibus sine ui & tumultu eos Fuldam reduci iussit, & extra monasterium custodibus adhibitis suum præstolari reditum. Ipse quoque Regi uale facto, eos euestigiò est subsecutus. Ibi collectoa fratres, & primos militum Fuldensium diu ea consultatio tenuit, laicorum an monachorum iudicio in eos animaduerti oporteret. Vicit ea sententia, quæ censebat eos qui excusso iugo regulæ, cõtempto Abbate, per contumaciã egressi, & nec dum in monasteriũ recepti essent, laicorũ potius lege iudicandos fore. Iis Abbas isicorum iurisdictionem secutus, duos ex eis, alterum presbyteratus, alterum diaconij honore insignea, iussit publicè uirgis cæsos & attonsos expelli. Reliquoa multis plagis maceratos, per uicina monasteria alium aliò transmisit. De singulis tamẽ non pro modo culpæ, sed pro natalium suorum claritate uel obscuritate mitius uel atrocius sumptum supplicium est. Viderit Abbas an ui doloris impulsus, iniurias suas acerbius quàm decuit uindicando, modum fortè excesserit. Id cõstat iniustam esse ea tempestate maculam Fuldensi monasterio, quæ longa forsitan succedentium temporum serie ablui & extergi non possit.

Bel qui regnum inuaserat Vngarorum obijt, Ioas filius eius satius putãs moderatis opibus in pace perfrui, quàm immoderatas ambiendo calamitatẽ, atque excidiũ parere genti suæ, mandauit regi Henrico, si sibi apud Salomonem filiũ Andreę regia natalibus & meritis suis cõdignus honor haberetur, subditum se ei fidelemque futurũ, & malle beneficijs cum eo quàm armis, fide quàm acie dimicare. Eadem Vngari omnes assidua legatione pollicebantur. Ita rex Henricus Vngariam cum exercitu ingressus Salomonem in solium patris restituit, iuncta ei in coniugium sorore sua, ablatisque omnibus quæ Regi scrupulũ mouere, uel regni statum labefactare poterant, in pace remeauit ad Gallias.

Educatio Regis atque ordinatio omniũ rerũ publicarũ penes Episcopos erat, eminebatque inter eos Moguntini & Coloniensis Archiepiscoporũ auctoritas. A quibus cum in partem cõsilij Adelbertus Bremensis Archiepiscopus assumptus fuisset, tum propter claritatem generis, tum propter ætatis atque Archiepiscopatus prærogatiuam, ille sæpius colloquendo obsequendo etiam atque assentando, ita sibi Regem breui deuinxerat, ut cæteris Episcopis posthabitis, totus in eum inclinaretur, & ipse in regno cõmuni penè Monarchiã usurpare uideretur. Secundas post eum partes agebat Vuerenher comes, iuuenis tam ingenio quàm ætate ferox. Hi duo pro Rege imperitabant, ab his episcopatus & abbatię, ab his quicquid ecclesiasticarũ, quicquid secularium dignitatum est, emebatur, nec alia cuiquam licet industrio atque egregio uiro spes adipiscendi honoris ullius erat, quàm ut hos prius ingenti profusione pecuniarum suarũ redemisset. Et ab Episcopis quidem & Ducibus metu magis quàm religione temperabãt. In Abbates uerò, quòd hi iniuriæ obuiam ire nõ poterant, tota libertate grassabantur, illud præ se ferẽtes, nihil minus Regem in hos iuris ac potestatis habere quàm in uillicos suos uel in alios quoslibet regalis fisci dispẽsatores. Et primo quidem

quidem prædia monasteriorum fautoribus suis prout libitum erat distribuebāt, & quod reliquum erat, crebra regalium seruitiorum exactione usq; ad feces ultimas exhauriebant. Dein conualescente audacia, in ipsa monasteria impetum faciebant, atq; ea inter se tanquā prouincias partiebantur, Rege ad omnia quæ iussus fuisset, puerili facilitate annuente. Itaq; Bremensis Archiepiscopus duas occupat abbatias, Laurensem & Corbeiensem, præmium hoc asserens esse fidei ac deuotionis suæ erga regem. Ne id inuidiosum apud cæteros regni principes foret, persuaso Rege, dat Coloniensi Archiepiscopo duas, Malmendren & Endan. Moguntino Archiepiscopo unam, in Selechinstat. Ottoni duci Baioariorum unam in Altaha. Rodolfo duci Sueuorū unam in Kenbeten. Igitur Bremensis Archiepiscopus, ut totam tyrannidi suæ uacantem redderet Corbeiensem abbatiam, ridiculam commētatur fabulam. Disseminatis per Curtim regiā rumoribus diuulgat, Episcopum ciuitatis cuiusdam transalpinæ cui Pole nomē est, humanis rebus excessisse. Huic successorem persuaso rege subrogat Abbatem Corbeiensem, iubetq; ut destitutam rectore Ecclesiam quantocius eat inuisere. Verùm inter moras quibus ille itineri necessaria parabat, dum quidam de Italia uenientes, Episcopū qui mortuus dictus fuerat, uiuum & incolumem nunciassent, irridere omnes & detestari fraudē Archiepiscopi cœperunt. Tum Otto dux Baioariorum ad prohibendum tantū nefas diuino spiritu animatus, multis conatibus circumquaq; explicitis, uix & ægrè obtinuit, ut tam abbati quàm monasterio Corbeiensi suus honor, sua dignitas incolumis seruaretur. Porrò cum in monasterium Laurense satellites Archiepiscopi uenissent, nunciantes, quòd regia donatione locus ipse in ius potestatemq; Archiepiscopi concessisset, iubentq; ut Abbas cōstituto loco nō pigritaretur occurrere, tantus dolor & indignatio omnes inuasit, ut nec manibus in Legatos ipsos temperassent, nisi ius gentiū plus quàm ira ualuisset. Cōtumeliosè auditi, cōtumeliosius multo sunt dimissi. Quòd postquā regi nunciatū est, missis alijs nuncijs iussit Abbati sub interminatione salutis propriæ, ut abbatia se abdicaret, festinusq; monasterio excederet. Ille cōperta priusquā Legati aduenirēt Regis sententia, benignè eos suscipi iussit, atq; in diem posterum, eorum quæ in mandatis habebāt audientiam distulit. Nocte paucis sibi adhibitis inde discedens, in loca tutissima omnibus, præter admodū paucos ignotatus se recepit, cum & prius omnes ecclesiæ thesauros clanculò exportatos in tutū locasset. Ita Legati die postero cui iussa Regis exponerēt non habentes, multumq; uiri prudentiam admirantes, infecta legatione redierunt. Tum milites eius quos eo tempore & opum gloria & militaris rei industria clarissimos habebat, collatis uiribus montem qui proximus adiacet monasterio occupant, castellum extruunt, præsidium imponunt, parati Archiepiscopum ab infestatione monasterij, capitis quoq; sui periculo arcere.

MLXIIII. Causabantur Romani principes, quod Rex eis inconsultis Romanæ ecclesiæ Pontificē cōstituisset, & ob eam iniuriā defectionē meditari uidebantur. Propter quod placuit Coloniensem Archiepiscopū Romā mitti. Qui ueniens eò, cùm aliud turbatis rebus inuenire nō posset remediū, iudicauit ordinationē quæ inscio senatu Romano facta fuisset, irritā fore, & sic amoto Parmensi Episcopo, per electionē eorū Anselmū Lucensem Episcopū pro eo ordinari cōstituit. Verùm ubi ipse peracta legatione regressus est in Galliam, Parmensis Episcopus armata multitudine non modica, Lucensem Episcopum sede Apostolica per uim deturbare aggressus est. Ecōtra fautoribus illius ad arma impigrè cōcurrentibus, congressio facta est, multiq; hinc & inde uulneribus accepti occubuerūt. Sic deprauata Ecclesiastici rigoris censura, homines nō ut quondā ut præessent ecclesiæ Dei, iniecta manu trahebantur, sed ne non præessent, armata manu præliabantur, fundebantq; mutuò sanguinem non pro ouibus Christi, sed

ne non

ne non dominarentur ouibus Chriſti. Anſelmus tamen qui & Alexander, & uirtute militum & fauore Principum ſedem obtinuit. Alter uerò etſi per contumeliam repulſus, tamen quoad uixit, ab iure ſuo non cedebat, huic ſemper derogans, hunc adulterum eccleſiæ Dei, hunc pſeudoapoſtolum appellans. Miſſas quoq; ſeorſum celebrans, ordinationes facere, & ſua per eccleſias Decreta & Epiſtolas more ſedis Apoſtolicæ deſtinare non deſiſtebat. Verum nullus attendebat, criminantibus uniuerſis, quod in ultionem priuatę contumeliæ ſedem quanquam Apoſtolicam homicidio maculaſſet.

Henricus Auguſtenſis Epiſcopus obijt, inuiſus Regi, inuiſus Epiſcopis omnibus, propter ſuperbè adminiſtratam regni gubernationem tempore imperatricis. Embricho ei ſucceſsit præpoſitus Moguntinus, uir pontificalis modeſtiæ & grauitatis.

Vuetherus comes uillam monaſterij noſtri quæ dicitur Kirchberg, inconſulto Abbate à Rege petijt, & impetrauit. Pro qua recipienda diuturnũ agonem deſudauimus, dimicantes aduerſus tanti hoſtis ſæuitiam, nõ armis carnalibus, ſed ieiunijs & crebris orationibus. Vnde ille mordaciter magis quàm facete iocari ſolebat, magno munere dignum ſe eſſe apud Regem, qui monachos eius languidos prius in opere Dei & tepidos, nouis facibus adhibitis exſuſcitaſſet, inuitosq; ad ieiunia & nudipedalia coëgiſſet.

Sigefridus Moguntinus Epiſcopus, & Guntterus Babenbergenſis, & Otto Ratiſponenſis, & Vuilhelmus Traiectenſis Epiſcopi, item alij quàmplures columnę & capita Galliarum, autumnali tempore Hieroſolymam proficiſcũtur.

M. LXV. Rex natalẽ Domini Goſlariæ celebrauit, paſcha Vuormaciæ. Vbi Archiepiſcopus Bremenſis inter ſacra miſſarum ſolennia, dum debitum tantæ feſtiuitati ſermonem faceret, hominem ab infeſtatione dæmonis purgauit, fuſis pro eo tam ſuis quam totius populi, qui præſens erat precibus. Ea res grandi miraculo cunctis erat, ſtupentibus ſcilicet, quòd uir tam peſsimæ in populo exiſtimationis, qui uitam uirtutum non haberet, ſigna uirtutum faceret. Sed æmuli eius inuidioſè hoc interpretabantur, non meritis eius, ſed præſentium populorum ſupplicationi aſcribendum eſſe tantæ rei effectum.

Ibi per conceſsionem eiuſdem Archiepiſcopi, primũ ſe rex arma bellica ſuccinxit, ſtatimq; primam ſuſceptæ armaturæ experientiam in Archiepiſcopum Colonienſem dediſſet, & ad perſequendum eum ferro & igni preceps abijſſet, niſi res turbatas imperatrix tempeſtiuo ualde conſilio compoſuiſſet. Inter cætera id potiſsimum inuidiæ ei erat, quòd ante aliquot annos, dum imperatrici iure regni rerumq; gubernacula eripere uellet, ipſum penè regem in ultimum diſcrimen præcipitaſſet.

Heceloni Argentorati Epiſcopo paulo antè defuncto, ſucceſſor ſubſtitutus eſt Vuerher propinquus Vuetheri comitis.

Interea prædicti Epiſcopi Hieroſolymam pergentes, dum magnitudinem opum ſuarum gentibus per quas iter habebant inconſultius oſtentarent, ultimum ſibi periculum conſciuerunt, niſi rem humana temeritate prolapſam diuina miſericordia reſtituiſſet. Nam Barbaros qui ex urbibus & agris ad ſpectandos tam illuſtres uiros cateruatim profluebant, primò peregrini cultus ac magnifici apparatus ingens miraculum, dein (ut fit) non minor prædæ ſpes ac deſyderium cepit. Itaq; cùm tranſita Licia fines Sarracenorum introiſſent, & iam à ciuitate cui Ramulo nomen eſt, una uel paulo plus manſione abeſſent, proximo paraſceue ante Paſcha circa tertiam diei horã incurſionem paſsi ſunt ab Arabitis, qui comperto tam inſignium uirorum aduẽtu, undiq; ad ſpolia diripienda frequentes armatiq; confluxerant. Pleriq; Chriſtianorum religioſum putantes manu ſibi auxilium ferre, & ſalutem ſuam quam peregrè proficiſcẽtes

Deo deuouerant armis corporalibus tueri, prima statim cõgressione prostrati, uulneribus multis cõfecti, & omnibus quæ habebãt à filo subtegminis usque ad corrigiam caligę expoliati sunt. Inter quos Vuilhelmus quoque Traiectẽsis Episcopus brachio penè plagis debilitato, nudus ac semiuiuus relictus est. Cæteri Christiani iactu lapidum, quod genus teli fortè locus ipse affatim ministrabat, non tam periculum propulsabant, quàm mortem quæ pręsens urgebat differre conabantur. Pedem etiam paulatim subtrahendo, ad uillam declinabant, quæ ab ipso itinere spatio mediocri distabat. Caparnaum hanc fuisse ex similitudine uocabuli conijciebãt. Quam ut ingressi sunt, Episcopi omnes atrium quoddam occupant humili septum maceria & tam fragili, ut etiam si nulla uis adhiberetur, sola uetustate facilè corrueret. In cuius medio domus erat cœnaculum habens satis editum, & ad repugnãdum quasi ex industria pręparatum. Huius superiora Episcopus Moguntinus & Babenbergensis cum Clericis suis, inferiora cæteri Episcopi sibi uendicant. Laici omnes ad arcẽdum uim hostium, & maceriam defendendam impigrè discurrunt, & primã quidem certaminis procellam lapidum iactu, ut prędictum est, sustinuere. Dein cum Barbari magnam telorũ nubem in castra coniecissent, & ipsi plerunque impressione in eos facta clypeos & gladios manibus eorum ul extorsissent, nõ solum iam maceriã tueri sufficiunt, sed portis etiam interdum erumpere, & pugnam cõminus lacessere audent. Quorum impetũ dum Arabes nullo iam loco, nulla acie sustinere possent, consilium tandem à tumultuaria congressione ad obsidionem uertunt, & inedia atque lassitudine conficere aggrediuntur, quos ferro expugnare non poterant. Itaque multitudinem qua superabundabant conglobatis scilicet circiter XII. milibus partiuntur, ut alij alijs uicissim ad oppugnationis studiũ succedentes, nullam illis uel paululum respirandi copiam facerent, suspicãtes quod propter inopiam rerũ omnium quibus uita humana sustentari solet, dimicandi laborem nõ diu tolleraturi forent. Ita Christiani toto parasceue, toto sabbato sancto usque ad tertiam ferè horã paschalis diei sine intermissione oppugnabantur, nec eis hostilis improbitas uel modicum temporis punctum, quo saltem somni perceptione corpora recrearent, indulgebat. Nam cibũ & potum nec, mortem prę oculis habentes, desiderabant, nec si magnopere desideraretur, quid sumerent omnium inopes habebant. Cumque die tertio labore & inedia exhausti ad extremum peruenissent, & fortia plerunque conatos uirtus ieiunio infracta frustraretur, quidam ex numero presbyterorum exclamauit, non rectè eos agere, quod in armis suis plusquam in Deo spei ac roboris ponerent, & calamitatem quam eo permittente incidissent, proprijs uiribus propulsare conarentur, propterea placere sibi, ut se dederent, præsertim cum triduana iam abstinentia militaribus rebus eos inutiles prorsus reddidisset, nõ esse Deo difficile, ut deditis eis & ab hoste sub iugum missis misericordiam præstaret, qui suos toties etiam in ultima necessitate cõclusos mirabiliter liberasset. Ut hoc quoque inferret, Barbaros nequaquã propter ipsos occidendos tanto molimine grassari, sed ut pecunias eorum auferrẽt, quibus si potiti fuissent, liberos eos deinceps intactosque sine ui, sine molestia abire passuros. Placuit consilium omnibus, statimque ab armis ad preces uersi, per interpretem, ut in deditionem acciperẽtur orabãt. Quo comperto dux Arabum citato equo in primos aduolat, & cæteros quidem longius summouet, cauẽs, ne temere admissa multitudine præda confuse distraheretur. Ipse decem & septem honoratissimos gentis suæ secum assumens, castra ingressus est potẽtis, relicto ad portas pręsidij causa filio suo, ne quis forte prędæ auidus post se non uocatus irrumperet. Cumque admotis scalis in cœnaculũ ubi Moguntinus & Babenbergensis Episcopi latitabant cum paucis ascendisset, Babenbergẽsis Episcopus, cui, licet iunior ætate esset, tamẽ propter uirtutẽ

prerogatiuã & totius corporis admirandam dignitatẽ precipuus à cunctis honor deferebat, rogare eum cœpit, ut omnibus quę haberent usq; ad nouissimũ quadrantẽ sublatis, nudos se abire fineret. Ille & uictoria elatus, & preter ingenitam morũ barbariem accepta quoq; tot congressionibus clade nimiũ efferatus, ait se aduersus eos iam triduo nõ sine grandi damno exercitus sui ea mente bellũ gessisse, ut suis conditionibus erga uictos uteref, non quas ipsi cõstituissent: ne ergo falsa spe eluderenĩ, se omnibus quę haberẽt sublatis, carnes eorum comesturũ & sanguinem bibiturũ. Nec moratus, linteum quo caput more gentis obuoluerat expediens, facto uinculo in collũ Episcopi iniecit. Episcopus ut erat uir liberalis uerecundię, & maturę admodũ grauitatis, ignominiam non ferens, tanto nisu pugnũ ei dedit in faciem, ut uno ictu consternatũ ad pauimentũ usq; precipitem daret, uociferans insuper, prius eum pœnas pro impietate daturũ, quòd impuras manus in sacerdotẽ Christi, profanus & idololatra mittere presumpsisset. Irruunt protinus alij clerici & laici, & tam huic quã cęteris qui in cœnaculũ ascẽderãt, adeò arctis nexibus manus à tergo cõstringũt, ut sanguis plerisq; rupta cute per ungues proflueret. Perlato audacis facti indicio ad eos qui in inferiori parte domus cõsistebant, ipsi quoq; his qui apud se erant Arabũ Principibus idem faciũt. Dein laici omnes sublato in altum clamore, uocato q; in auxiliũ sibi omniũ rerum opifice Deo, rursus arma capessunt, maceriã occupant, presidiũ quod circa portas erat, cõserta manu fundũt fugantq;. Et sic alacres, sic innouatis inopino successu uiribus ubiq; rem peragunt, ut nihil lassitudinis, nihil incõmodi ex triduana eis inedia & labore accessisse putares. Alacritatẽ tantã repente ex trepidis rebus & ultima desperatione coortã nimiũ admirati Arabes, nec aliã nouitatis huius causam suspicati, q̃ quòd de Principibus suis sumptũ fuisset supplicium, infestissimis animis in pugnam ruũt, & facto grege per arma, per uiros in castra perrumpere parant. Et acta res foret, nisi maturè orto cõsilio Christiani uinctos eo loco principes statuerẽt, ubi atrocissima uis hostium & creberrimus telorũ imber incumbebat, apposito super capita eorũ spiculatore, qui districtum in manibus gladium tenens clamitabat per interpretem, nisi ab oppugnatione quiescerent, nõ armis se aduersum eos, sed principũ capitibus dimicaturos. Tum ipsi principes quos preter uinculorum acerbitatẽ imminens quoq; ceruicibus gladius uehementer angebat, cum magno eiulatu suos obtestabanĩ, ut moderatius agerent, ne obstinate certamen hostibus inferentes, eos ad supplicium necẽq; suã, cum incisa spes esset ueniæ, inflãmarent. Patris periculo attonitus filius ducis Arabum, quem ad portã atrij à patre cũ presidij relictum suprà memoraui, citato gradu in confertissimos suorum cuneos se dedit, & furentis exercitus impetum, uoce & manu increpitãs, retinuit, & tela in hostes iacere prohibuit, quæ nõ hostes ut ipsi putarent, sed Principes sui proprijs pectoribus excepturi forent. Per hanc occasionem paululum ab armis & incursionibus uacatione data, nuncius uenit in castra ad Christianos, missus ab his qui in parasceue omnib. amissis nudi & saucij usq; Ramulo perrenderant. Is amaritudine & metu cõfectis mẽtibus magnum attulit refrigeriũ, indicans Ducem p̃dictæ ciuitatis, licet paganũ, diuino tamẽ (ut putabaĩ) instinctu animatũ cum ingẽtibus copijs ad ipsos liberandos aduenire. Nec latere potuit Arabitas aduenientium hostium fama. Statimq; oẽs auersis ab aliorum oppugnatione ad se ipsos saluandos cogitationibus præcipiti fuga quò quemq; spes euadendi uocabat, dilabuntur. In ea trepidatione dum alij ad alia curãda discurrerent, unus uinctorũ euasit, opera usus Sarraceni cuiusdam quem ducem itineris Christiani habebant, tanto omnium dolore, tãto gemitu, ut ab eo cuius indulgentia dimissus fuerat, uix manus inhiberẽt. Nec multo post Dux ipse (ut nunciatũ fuerat) cũ exercitu aduenit, pacificeq; in atriũ à Christianis susceptus

est suspensis tamen omnibus inter spem & metum, ne fortè nō sublata calamitas, sed hostis tantū mutatus esset, & propter nouitatem rei difficilè credētibus, quod satanas satanan eijcere, hoc est Paganus paganum ab infestatione Christianorū cohibere uellet. Primò omnium uinctos sibi præsentari iussit. Quos cū aspexisset, & quę facta fuerāt ordine audisset, maximas Christianis gratias egit pro magnificè gestis rebus & expugnatis reipublicæ acerrimis hostibus, qui regnum Babyloniū iam per multos annos assiduis populationibus infestassent, & magnas plerunque aduersum se instructas acies cōmisso certamine obtriuissent. Traditos eos custodibus Regi Babyloniorū uiuos seruari præcepit. Ipse accepta à Christianis quanta cōuenerat pecunia secum eos Ramulo perduxit. Inde adhibito eis expeditorum iuuenum præsidio ne qua denuò latronū incursione periclitarētur, usque Hierosolymam eos perduci iussit. Nihil deinceps difficultatis in eundo, nihil in redeundo perpessi, Liciam peruenerunt, gratias Deo referentes quòd emensis tot rerum asperitatibus uiuos eos & incolumes in tutum restituisset. Ex hoc per Christianorum fines reditū facientibus omnia cedebāt ex sententia. Verum postea quàm in Vngariam uentū est, Gunterus Babenbergensis Episcopus (heu) immatura morte præuētus, prosperæ ac lætæ reuersionis lugubrem omnibus exitum fecit. Decessit aūt X. kal. Aug. ætate integra & ad perfruendum hoc seculo maximè matura, uir præter morum gloriam & animæ diuitias, corporis quoque bonis adprime ornatus. Natus erat ex primis palatij, priuatis possessionibus præter episcopatum affluentissimus, lingua promptus & consilio, literis eruditus tam diuinis quàm humanis, tum statura & formæ elegantia ac totius corporis integritate ita cæteris eminēs mortalibus, ut in illo Hierosolymitano itinere ex urbibus & agris spectandi eius studio proflue rent, & bene secum actum crederet, cui eum uidere contigisset. Vnde cū positis eis in diuersorio plerunque turba intemperans propter eum nimis molesta foret, cōpulsus est aliquoties à cæteris Episcopis, ut in publ. cum procederet, & obsidentem fores multitudinem suo spectaculo à cæterorum uexatione auocaret. Tantum hunc transitoriæ felicitatis splendorem uitæ innocentia & morū temperantia clariorē in eo cumulatioremque faciebant. Nam tantā in se utriusque hominis gloriā, quam omnes mirabant̄, solus ipse ita propter Deū contemnebat, ut infimæ quoque cōditionis hominibus popularē se comunemque præberet, & à seruis suis plerūque maximas uerborū contumelias inultus acciperet. Celebri ergo pompa funeris in patriam reportatus, & magnis omnium qui eum nouerant planctibus exceptus, in Babenbergensi ecclesia ubi à puero adoleuerat sepultus est. Successit ei in episcopatū Hermannus uicedominus Moguntinus, qui in eadē Hierosolymitana peregrinatione constitutus, dum eū inualescente morbo ad exitū urgeri uideret, legationē præmisit ad necessarios suos, quibus patria excedens suæ rei familiaris dispensationem delegauerat, petēs ut sibi ad episcopatum qua possent ratione aditum patefacerent. Quod & sedulo fecerunt, profuso in coēmptionem eius argenti & auri inæstimabili pondere.

Eilbertus Pataurj Episcopus obijt, cui Altman capellanus imperatricis successit, qui dum ipso tempore cum cæteris principibus Hierosolymam abijsset, per interuentum imperatricis absens designatus est Episcopus.

Arnolfus Vuormatiæ Episcopus uir pontificalis modestiæ & sanctitatis migrauit ad dominum, successitque ei Adelbertus Monachus ex monasterio sancti Galli, frater Rudolfi ducis, uno pede omnino debilis, uir per omnia dignus spectaculo. Erat enim fortitudinis magnæ, edacitatis nimiæ, crassitudinis tantæ, quę aspicientibus horrorem magis incuteret quàm admirationem, nec ita Centimanus Gygas aut aliud antiquitatis monstrum, si ab inferis emergeret, stupentis populi oculos in se atque ora conuerteret.

M.LXVI. Rex natalem Domini Goslariæ celebrauit. Vbi ab ipso iam initio autumni usq; ad eam partem hyemis tanquam statiuis castris se continuerat, sumptus habens regiæ magnificentię multum impares. Nam pręter pauca quę ex reditibus regalis fisci ueniebant, uel quæ Abbates coactitio famulatu ministrabant, cętera omnia in quotidianos usus eius quotidianis impensis emebantur. Hoc adeò fiebat odio Bremensis Archiepiscopi quē oēs criminabātur sub prætextu regiæ familiaritatis monarchiam usurpasse manifestæ tyrannidis. Et ipsi ergo consueta Regi seruitia mitterę detractabant, & ille in alias regni partes regem abducere nolebat, ne scilicet cum alijs principibus communicando principatum consiliorum & familiaritatis, ipse sibi aliquid imminueret de fastigio usurpatæ singularitatis. Sed non ultrà larum iniuriam uidebantur principes regni. Archiepiscopi Mogūtinus & Coloniensis cum cæteris quibus curę erat respublica, crebra conuenticula faciebant, atq; omnes in cōmune quid facto opus esset consulere rogitabant. Dein iam adulta conspiratione, diem generalis colloquij omnibus indixêre regni principibus, ut Triburiam conuenientes, Bremensem Archiepiscopum communem omnium hostem communibus omnes studijs oppugnarent, Regiq; denunciarent, aut regno ei cedendum esse, aut familiaritate & amicitia Bremensis Archiepiscopi deiugiendum. Perlato Goslariam atrocis rei nuncio, Rex ad statutā diem concitus properabat, cum quo & Vuerenher comes ueniens, in uillam Ingilneheim, cuius pars aliqua ad nostrum quoq; monasteriū pertinet, hospitatum diuertit. Vbi dum milites eius ab incolis prædas agerent, & illi ad arma conclamantes manu uindicare se niterentur, atrox pugna coorta est. In qua dum Vuerenher comes ad ferendam suis opem impigre discurreret, à quodam nostri monasterij uilissimo mancipio, uel ut alij ferūt à fœmina saltatrice, claua percussus in capite corruit, atq; ad Regem semiuiuus est reportatus. Admonitus ab Episcopis qui præsentes erant, ut pro peccatis suis Deo in extremo iam spiritu constitutus satisfaceret, seq; Heruueldensium monachorū precibus interemptum recognoscens, uillam Kirhberc, quam iniustē inuaserat redderet: nullo modo adquieuit, donec Episcopi cōsensu facto minitarētur se ei sacram communionem morienti non daturos, nisi prius tanti peccati pondere se exonerasset. Sic tandem pudorē magis quàm religione uictus, reddidit, statimq; uita excessit. Statuta die tristis in Regem omnium uultus, tristis erat sententia, ut aut regno se abdicaret, aut Archiepiscopū Bremensem à consilijs suis atq; à regni cōsortio amoueret. Tergiuersanti, & quid potius eligeret hæsitanti, Archiepiscopus consilium dedit, ut proxima nocte ablatis secū regni insignibus clàm aufugeret, & Goslariā aut in aliū locū se reciperet, ubi ab iniuria tutus foret, donec turba hæc conquiesceret. Adueniente uespera thesauros regios per satellites & socios fraudis suæ iam exportare cœperat, cum repente ad ministros Regis cōsilium hoc nescio quo indicio p[...]manauit, qui statim raptis armis curtim regiam circumdederunt, totamq; deinceps noctē ducentes peruigilē, ne quid noui accideret asseruabant. Facto mane infensis adeò animis omnes in Archiepiscopū coorti sunt, ut nec manibus temperassent, nisi regia maiestas uix & ægre iracundiam cohibuisset. Cōtumeliose itaq; eiectus est de curte regia cū omnibus tyrannidis suę fautoribus, misitq; cum eo rex amicorū suorū non modicā manum, ne scilicet ab æmulis suis insidias in uia pateretur. Sic iterū rerum publicarū administratio ad Episcopos redijt, ut singuli suis uicibus qd regi qd Rep. facto opus esset p̄uiderent.

Rex pascha Traiecti celebrauit. Eberhardus Treuirorum Archiepiscopus, dum in sabbato sancto tantę diei mysterium solenniter populo exhibuisset, regressus in Sacrarium caput in sinū Archidiaconi reclinauit, circumstantibusq; fratribus spiritum exhalauit. Episcopatum eius per interuentum Coloniensis

Archiepiscopi suscepit Cuno præpositus Coloniensis. Grauiter et indignè nimis tulit tam clerus quàm populus Treuirorum, quòd ipsi in electionem eius admissi consultiq́ non essent: seq́ uicissim hortabantur, ut insignem hanc contumeliam insigni aliquo exemplo eluerent. Erat tum tēporis maior domus ecclesię Treuirorum Diedericus comes, adolescens, tam natura ferox, quàm ętate. Is die quo Episcopus urbem ingressurus sperabatur, cum ingentibus copijs ei obuiam processit, atq; in ipso lucis crepusculo, priusquàm hospicio progrederetur, super eum irruens paucos resistere tentantes occidit, cæteros inopino terrore perculsos facile fudit fugauitq́: opes quas amplissimas aduexerat diripuit, ipsum Episcopum captum traditumq́ in manus carnificum, de rupe altissima præcipitari, & sic interfici iussit. Corpus eius à religiosis uiris collectum atq; in monasterio Doleiensi sepultum est, ubi usq; in pręsens tempus magnis ut fertur miraculis diuinitus sæpe illustratur. Successit ei in Episcopatum Vto concordante in electionem eius tam clero quàm populo.

In festis paschalibus per quatuordecim ferè noctes continuas Cometa apparebat. Quo in tempore atrox & lacrimabile nimis pręlium factum est in partibus Aquilonis, in quo Rex Anglisaxonum tres Reges cum infinito eorum exercitu usq; ad internetionem deleuit.

Rex Frideslare ueniens grauissimam ægritudinem incidit, ita ut à medicis desperaretur, & principes de regni successione consilia conferre cœpissent. A qua infirmitate uix dum plenè resumptis uiribus pentecosten Herueldiæ celebrauit. Nec multo pòst nuptias in Triburia regio apparatu celebrauit, in coniunctione Berthæ reginæ filiæ Ottonis Marchionis Italorum.

Reginherus Misnensis Episcopus obijt, cui Craft præpositus Goslariensis successit. Sed is dum suscepto Episcopatu Goslariam uenisset, post refectionem in cubiculum, ubi thesauros suos, quorum nimus amator erat, nullo conscio infoderat, quasi paululum requiescere uolens sese inclusit, cumq́ iam die uergente in uesperam præter modum consuetudinemq́ suam somno indulgere uideretur, rem insolitā mirantes cubicularij pulsare ostium cœperūt. Sed nec pulsantibus nec uociferantibus ullum dabatur responsum. Tandem effractis foribus irrumpentes, inuenerunt eum fractis ceruicibus, colore tetro, exanimem ipsis thesauris suis miserabilem in modum incubantem. Episcopatum pro eo suscepit Benno prædictæ Goslariensis Ecclesię canonicus.

M. LXVII. Otto Marchio Thuringorum obijt, gaudentibus admodum in morte eius omnibus Thuringis, eo quòd ipse primus ex principibus Thuringorum, ut prædictum est, decimas ex suis in Thuringia possessionibus dare consensisset, & per hoc calamitatem maximam genti suę inuexisse uideretur. Marchiam eius Egbertus patruelis regis suscepit.

Einhardus Spirensis Episcopus obijt, cui Henricus successit Goslariensis ecclesiæ canonicus, tantæ dignitati uix dum per ætatem maturus, & non tam electione Principum ad hanc profectus quàm indulgentia Regis, cui in puerili ætate fuerat familiarissime assentatus.

Benno Osenbruggensis Episcopus obijt, cui alius Benno successit.

Rex in natalem S. Martini Goslariam ueniens, grauiter infirmari cœpit, atq; eadem ualetudine permultos dies laborans lecto recubabat.

M. LXVIII. Rex natalem Domini Goslarię, nec dum sospitate ad plenū recuperata, celebrauit, à quo Egbertus Marchio exactis diebus festis digressus, cū se in sua recepisset, modica febre pulsatus terminum uitę accepit. Sed Marchiā adhuc uiuēs adquisierat filio suo tenerrimę ętatis infantulo, quē ei uidua ducis Ottonis de Suuinenfurt pepererat. Cui tamē ipse paucis diebus antequam uita excederet, repudiū scribere cogitauerat, & contra leges, ac statuta canonum

uiduam Ottonis Marchionis matrimonio sibi iungere, quòd hæc forma elegantior, & efferatis moribus suis oportunior uideretur. Sed mors oportunè interueniens, nefarios conatus eius intercepit.

Rauenger patriarcha Aquilelensis obijt, cui Sigehardus cancelarius successit. Pro quo Bibo cancellarius est substitutus.

M. LXIX. Rex natalem Domini Goslariæ celebrauit, Pascha Quidelenburc, Pentecosten Coloniæ. Post Pentecosten Vuormaciæ cum principibus regni colloquium habuit. Ibi primum cum Episcopo Moguntino rem secretò agit, eiusq; opem ad perficiendum quod mente machinetur obnixè implorat, si impetret, se deinceps ei subditum, & dicto obtemperantem fore, ad hoc Thuringos armata manu si aliter nequeat coacturum, ut decimas sine ulla in perpetuum contradictione persoluant. Annuente Episcopo, & pactione utrinq; firmata, Rex ad publicum refert, sibi cum uxore sua non conuenire, diu oculos hominum fefellisse, ultra fallere nolle, nullum eius crimē quo iustè repudium mereatur afferre, sed se incertum quo fato, quo Dei iudicio, nullam cum ea maritalis operis copiā habere. Proinde per Deum orare, ut se male ominata compede absoluant, patianturq; æquo animo discidiū fieri, ut illa sibi, & ipse ei, si ita Deus uelit, felicioris matrimonij uiam patefaciat, & ne quis uiolatum semel pudorem causetur obstare iterum nupturæ, se sub iureiurando confirmare, quòd eā ut acceperit, sic incontaminatam inlibatoq; uirginitatis pudore cōseruauerit. Fœda res & ab regia maiestate nimium abhorrens uisa est omnibus qui aderant. Negotio tamen cui rex tam feruidè animum adiecisset, detractare singuli religiosum arbitrabantur. Episcopus quoq; tam pretiosa pollicitatione redemptus, quantum poterat salua uerecundia, haud ægrè causam Regis tuebatur. Itaq; cunctis id fieri decernentibus, synodum conficiendo negotio indixit Moguntiæ proxima post festum sancti Michaelis hebdomada. Hac expectatione rebus suspensis Regina Loresham, ut statutum tempus ibi præstolaretur missa est. Rex aliò quò regni negotia uocabant abijt. Interea Dedi Marchio Saxonicus cum uiduam duxisset Ottonis Marchionis, tertio prius anno defuncti, prædia etiā quæ ille à diuersis dominis beneficij loco habuerat, summa ui nitebatur adquirere. Cum nullus daret postulanti, indignitatem non ferens, Regi, per quem potissimum stetisset ne darentur, bellū parabat, crebrisq; colloquijs Thuringos ad societatem armorum sollicitabat, promptum hoc fore sperabat, eo quòd Rex Archiepiscopum adiuuando in exigendis decimationibus, multum à se auertisset animos eorum. Incitamentum tamen illi furoris uel maximum erat uxor sæuissima. Hæc placido hominis ingenio, & per ætatem iam mansuefacto iuueniles animos inspirabat, sæpius obtundens, quia si uir esset, non inultus iniurias acciperet, nec priori marito eius audacia se imparē gereret, quo & uirtute & opulentia superior esset. Rex accepto nuncio grauiter permotus, ingentes copias, & quæ pluribus etiam bellis satis essent, celerrime cōtraxit. Tum uerò Episcopus Moguntinus tempus se accepisse ratus, per occasionē publici belli priuatū in Thuringos odium uindicaret, infestissimus aderat Regem quàm atrocissimè rē agere instigabat, ipse quoq; totis amicorū, totis Moguntini Episcopatus opibus cœpto annitebatur. Non fefellit Thuringos efferatus in se animus Episcopi, nec ipsi in eū mitiores spiritus gerentes, Legatos ad Regē miserūt, se nihil iniquum, nihil quod secus sit moliri aduersus eū, nec arma contra Remp. suo cōsilio aut fauore sumpta esse, paratos se potius hostem publicū capitis quoq; sui periculo expugnare, promptius aūt ac deuotius id facturos esse, si decimationū leges priorū Regum & Episcoporū indulgentia sibi statutas, ratas inuiolatasq; fore pateretur, quod si Episcopus ad eos rem diuinam, non diuinis, sed humanis armis expugnatum ueniret, & decimas

iure belli sibi extorquere uellet, quas nec iure Ecclesiastico, nec lege forensi potuisset, iampridem se sacramento obstrictos obligatosq́ꝫ fuisse, ut raptores & prędatores inultos non sinerent, satius sibi esse mori in bello, q̄ꝫ amissis patrum legitimis periuros uiuere. Rex ad hæc benignè respōdit, auxiliumq́ꝫ suum si in fide permanerent, certissimos spetare iussit. Dehinc ubi res matura uisa est, infesto agmine Thuringiam intrauit. Duo ibi castella quibus Marchio pręsidiū imposuerat Bichelingun & Schidingen, alterū per deditionem, alterū manu expugnatum recepit. Cæteris illico admouendus erat exercitus. Sed Marchio aduertens nullo loco uel munitione sustineri posse impetū Regis, incisa spe resistendi, se suaq́ꝫ omnia dedidit. Thuringi etsi ut ꝓmiserant erga regem & causam publicam deuoti fidelesq́ꝫ essent: in Episcopū tamen Moguntinū hostilia pleraq́ꝫ fecere, probris & conuicijs in faciem lacessere, milites eius dū prædas agerent facto grege sæpius incursare, rapinam excutere, fundere, fugare. Nōnullos deniq́ꝫ ministros eius, nec hos mediocri fortuna uel humili loco ortos, dū ab exercitu regis paulo longius p̄datum abijssent cōprehensos suspenderent. Iussum tamen eis est ab Rege facile & cōtemptim, ut decimas darent, nō quo recusantibus uim terre in animo esset, sed ne non reddito ꝓmisso Archiepiscopū offenderet. Dedi Marchio aliquandiu habitus in custodia, tandē adempta possessionum & redituum nō modica parte dimissus est. Filius eius Dedi iunior patrem ea tempestate infestius acerbiusq́ꝫ quàm alius quisquam insectatus est. Ob eam rem exacto bello in ingenti gloria esse cœpit apud Regē, egregiæ indolis adolescens, nisi ambitionis spiritu & præpropera dominandi cupidine pręceps raperetur. Is non multò pòst, cum nocte quadam ad necessitatem naturę secessisset, apposito extrinsecus insidiatore confossus in inguine, & occisus est. Quis necis eius author fuerit, non satis constat, quanquam dolo nouercæ interfectū, uulgi sermonibus passim iactaretur. Illud haud dubiè liquet, monasteria & ecclesias moriente eo magna formidine exoneratas esse, cum mentibus omnium certissima opinio insedisset, eum augendarum opum studio non Deo, non homini parciturum, qui patri proprio non pepercisset.

Imminente iam die qui scindendo regis coniugio dictus fuerat, Rex Moguntiam cōcitus properabat. Et ecce inter eundem cōperit Legatum sedis Apostolicæ suū Mogūtiæ aduentū præstolari, qui discidium fieri ꝓhiberat, & Episcopo Moguntino Apostolicæ animaduersionis sententiam minitet, quòd tam nefariæ separationis se auctorem promiserit. Consternatus ilico quòd rem diu exoptatam perdidisset è manibus, pariter quo uenerat in Saxoniam redire uolebat. Vix & ægrè tamē amicorū consilijs superatus, ne Principes regni frustraretur, quos summa frequentia sibi Moguntiæ occurrere iussisset, Franconefurt abijt, ibiq́ꝫ eos q̄ Moguntię conuenerant, statuto die adesse iussit. Quò dum frequentes uenissent, Petrus Damianus, is Legatus erat sedis Apostolicę, uir ętate & uitæ innocentia admodum reuerendus, mandata exposuit Romani Pontificis, pessimam rem & ab nomine Christiano ne dum ab regio multum abhorrētem esse quam moliatur. Si minus humanis legibus uel Canonum sanctionibus terreretur, parceret saltē famæ & existimationi propriæ, ne scilicet tam fœdi exempli uenenum ab Rege sumpto initio totum cōmacularet populū Christianum, & qui ultor esse debuisset criminum, ipse auctor & signifer fieret ad flagitium. Postremò si non flecteret consilijs, se necessariò uim ecclesiasticam adhibiturū, & canonum lege zelus prohibiturum. Ad hæc suis manibus nunquam Imperatorem cōsecrandum fore, qui tam pestilenti exemplo quantū in se esset, fidem Christianam prodidisset. Tum uerò in eum coorti omnes q̄ aderant Principes, aiebant æqua censere Romanum Pontificem, & per Deum rogabant, ne crimē inferret gloriæ suæ & regij nominis maiestatem tam turpis facti colluuione maculáret,

culatet, preterea ne parentibus Reginę causam defectionis & iustam turbandę Reip. occasionem daret, qui si uiri essent, cũ armis & opibus plurimũ possent, tantam filiæ suæ contumeliam proculdubio insigni aliquo facinore expiaturi essent. Hac oratione fractus magis quã inflexus, si id inquit fixum obstinatũq; est uobis, imperabo egomet mihi, feramq; ut potero onus quod deponere non ualeo. Ita efferato magis per studium cõcordiæ odio, annuit quidem ut in regni consortium Regina reuocaretur, ipse tamen ut congressum eius cõspectumq; uitaret, adhibitis sibi uix XL. militibus in Saxoniam cõcitus rediit. Regina cum cætera multitudine & regni insignibus paulatim subsecuta est. Cumq; ad eum Goslariam uenisset, uix compulsus ille à familiaribus suis, ut ei obuiam procederet, satis superq; pro consuetudine eam benigne suscepit. Sed protinus refrigescente amore ad ingenium suum, atq; ad pristinum rigorem animi rediit, & quia consilia scindendi coniugii sæpe iam tentata non processerant, statuit deinceps communicato cum ea solũ regni nomine sic eam habere quasi nõ haberet.

Maxima eo anno uinearum omniumq; syluestrium arborum sterilitas fuit.

Meginuuardus abbas Hildesheimensis abbatiam suscepit Augiensem, patefacto in eam sibi per multam largitionem aditu.

Rumoldus Constantiensis Episcopus maturæ admodũ grauitatis uir obiit, cui Carolus successit Magdaburgẽsis canonicus. Is à Clericis Constantiensib. primo benignè susceptus est, sed processu temporis dum pro libito suo magis q̃ ex ratione rẽ gereret, indignãtes Clerici à cõmunione eius se abstinere cœperũt, ꝓpter Simoniacã hæresim, ꝑ quam Episcopatũ usurpasse dicebãt, id quoq; ei crimini dantes, q̃d plerosq; ecclesiæ thesauros furtiue abstulisset. Qua accusatione Romã perlata, Rom. Pont. mandata dirreceived Moguntino Archiepiscopo, ne ullo modo ab eo cõsecrarẽt, donec in sui p̃sentia causa diligẽtius uẽtilaret.

Tolosæ Episcopus obiit, cui Bibo cancellarius successit, pro quo Adalbero Canonicus Mettensis cancellarius est substitutus.

M.LXX. Rex natalem Domini Frisingæ celebrauit. Episcopus Moguntinus & Coloniensis & Babenbergensis à domino Apostolico euocati, Romam uenerunt. Ibi Episcopus Babenbergensis accusatus, quòd per Simoniacam hæresim, data pecunia, Episcopatum inuasisset, multa & preciosa munera Papæ dedit, & per hæc efferatam aduersum se mentem eius ad tantam mansuetudinem reduxit, ut qui nõ sine periculo honoris & gradus sui euasurus putabatur, non solum impunitatem criminis quod obiectum fuerat consequeretur, sed etiam pallium & alia quædam Archiepiscopatus insignia, ab sede Apostolica pro benedictione perciperet. Moguntinus Archiepiscopus ultro se Episcopatu abdicare, atq; in otium priuatæ conuersationis secedere, magnopere cupiebat. Sed tam Rom. Pont. auctoritate, q̃ eorum qui præsentes erant, maturioribus consiliis uix & ægrè abductus est à sententia. Omnes in commune acerbe obiurgati, quòd sacros ordines per Simoniacam hæresim uenderent, & ementibus indifferenter communicarent, manusq; imponerent, tandem accepto ab eis iureiurando, quod hæc ulterius facturi non essent, in sua cum pace dimissi sunt.

Dux Lotheringorũ Gotefridus omnibus penè terris magnitudine suarum rerum gestarum cõpertus & cognitus obiit, & Verdunis sepultus est, cui filius eius Gotefridus successit, præstantis quidem animi adolescens, sed gibbosus.

Vdalricus Marchio Carentinorum obiit.

Rex pascha in Hildesheim celebrauit. Ibi inter milites Regis & milites Episcopi seditio facta est. Sed milites Regis in congressione superiores facti, plerosq; ex militibus Episcopi peremerunt, captosq; seditionis auctores ex edicto Regia in uincula coniecerunt.

Rex ascensionẽ Domini Quidelenburc, Pentecosten Mersebure celebrauit.

Augustissimum in Quidelenburc templum, cum omnibus attiguis sibi ædificijs, incertum diuina ultione an fortuita calamitate, incensum, atq; in cineres redactum est.

Clarus eo tẽpore in palatio & magnæ in Rep. auctoritatis erat Otto dux Baioariorum. Sed sicut semper gloriam sequi solet inuidia, inuidentes ei plerique homines nequam, qui malitiæ suæ, potẽtiam eius atq; immoderatam gloriam obstare querebantur, sollicitè opportunitatem ad opprimendum eum quærebant. Itaq; quendam Egenen nomine hominem ingenuum, sed omni flagitiorum genere infamatum, in necem exitiumq; eius subornauerunt. Is crimen aduersus eum detulit, quòd se ad occidendum Regem, precibus & pollicitationibus multis, sæpenumero sollicitasset, atq; in argumentum fidei gladium ostentabat, quem sibi ab eo in hos tam sceleratos nefariosq; usus datum asserebat. Si inficiaretur, paratũ se quouis indicio uerbis suis fidem facere. Qua accusatione uulgata, hi quos ratione communis commodi aliquãdo offenderat, omnes infensi infestiq; aderant, & iracundiam Regis aduersus eum inflammare summa ui, summa ope nitebantur. Igitur Rex eum Moguntiam cũ cæteris Principibus ad colloquium euocauit, q..id delatum esset exposuit, negãtiq; inducias in sex hebdomadas dedit, ut Kal. Augusti Goslariam ueniens, obiectum crimen congressus cum accusatore suo manu propria refelleret. Cum in hæc uerba discessum esset, causari principes de iniquitate conditionis cœperunt, nec bonũ, nec æquũ esse dicentes, ut homo nobilissimus, integerrimæ apud omnes existimationis, nec ulla unquam sinistri rumoris macula attaminatus manum cõferre iuberetur cum homine sceleratissimo, qui si quid ingenuitatis à parentibus accepisset, id per furta, per latrocinia, deniq; per omnia uitiorũ probra iamdudum obliterasset. Ille tamen & indignitate rei efferatus, & Deo innocentiæ suæ teste & conscio fretus, cũ quouis etiam indigno, etiam præter natales suos pugnare malebat, quã tanti sceleris suspitione teneri. Igitũ die statuta, ad proxima Goslariæ loca, cum armata multitudine uenit, missis ad Regem nuncijs, mandauit, si sibi tutò uenire, si tutò causam dicere liceret, paratum se coràm uenire, & conditione quam Principes regni æquam iudicassent, crimen cuius insimulatus fuerat refellere. Rex ad hæc atrociter & acerbè respondit, se ei nec in ueniendo, nec in causa dicenda pacem aut securitatẽ polliceri, id solum expectare, ut iuxta cõdictum Goslariam comminus ueniret, & si quid de innocẽtia sua præsumeret, conserta cum aduersario suo manu, æquissimo iudici Deo rem committeret, ni id faceret, se omissa legum dissidentium simultate, relegato sententiarum certamine, pro conuicto cõfessoq; eum in tanti sceleris immanitate habiturum. Relato ad ducem hoc responso, nec tutum, nec satis honestum eius rationibus uisum est, his qui rectè ei cõsultum cupiebant, ut sic inflammatæ aduersum se Regis iracundiæ illudendum se, uexandũq; obijceret, cum sibi integris ad hæc rebus & crimine necdum cõprobato, tuto coràm uenire non licuisset, quod tam iure cœli q; iure fori omnibus semper reis, omnibus in causis licuisset. Ita incisa spe ueniæ, infectis rebus in sua se recepit, satius putãs quoad posset armis salutem tueri, quàm ad exsaturãda hostium suorum odia turpiter more pecudum iugulari. Postera die Rex Principes Saxoniæ, quòd ex his oriundus esset, & hi propter priuatas inimicitias maxime inuisum eũ haberent, sententiam super eo rogauit. Qui eum tanquam manifesti criminis deprehensum, reum maiestatis iudicauerunt, & si caperetur, capitali in eum sententia animaduertendum fore decreuerunt. Il co amici Regis ferro & igne persequi eum singuli pro uirili portione adgrediuntur. Plerique etiam nec fide erga Regem, nec studio erga Rempub. nec ultione cuiusquàm priuatæ iniuriæ, sed sola rapinarum cupiditate arma contra eum capiunt. Ita undique laxatis, imò ruptis irarum habenis,

omnes

omnes in eum irruunt, prædia eius & poſſeſsiones alias diripiunt, uaſtãt, incendunt, miniſtros eius agrorumq; cultores, ſi quos fors obtuliſſet, obtruncant, lacerant, iugulant. Sic poſtremò præter modum modeſtiamq; ira immoderatior debachabatur, ut nec ab eccleſijs, nec tẽplis, quæ ille proprijs impenſis Deo cõſtruxerat, hoſtilis ſæuitiæ impetus temperaret. Deinde Rex collecto exercitu ègreſſus, extremam operi manum per ſeipſum impoſuit. Principes quos ei conſanguinitate uel alia neceſsitudine obnoxios nouerat, aut acceptis obſidibus, aut iureiurando ne ad eum deficerent, obligauit. Caſtellum eius Hanenſtein à quo ad primũ ſtatim belli terrorem præſidium abductũ fuerat, funditus euerti iuſsit. Alij caſtello quod Teſenberg dicitur exercitum iam admouerat. Sed hi qui intus erant, etſi loci ſitu inexpugnabiles eſſent, & copijs omnibus quę administrando bello neceſſariæ erãt affatim affluerent, ultrò tamen ſe dedere, quã ancipitem belli fortunam tentare maluerunt. Relicto illic præſidio Rex in ulteriora loca ad demoliendas uxoris quoq; eius poſſeſsiones exercitũ abduxit, uillas multas opibus & ædificijs ornatiſsimas incẽdit, bona diripuit, in mulieres & pueros, nam uiri in montes & in ſaltus deuios ſe abdiderant, fœda & hoſtilia multa cõmiſit, tantaq; in ea expeditione acerba & crudelia perpeſsi ſunt à Rege proprio homines innocẽtes, & nulla ſaltem ſuſpitione criminis cuiuſquam infamati, ut nihil acerbius, nihil crudelius à barbaris perpeti potuiſſent. Tandẽ dux Otto perdoluit, & calamitatum pondere ſuperata eſt conſtantia patientię. Itaq; aſſumptis ſecum ad tria milia uiris electis, & omni militaris diſciplinæ ſtudio exercitatis, impetum in Thuringiam fecit, uillas regalis fiſci rebus cunctis affluentiſsimas incẽdit, prædam multam abegit, & milites ſuos quorũ pleroſq; ad ſocietatem belli ſola ſpes rapinarum allexerat, hac primũ mercede ineſcauit, fidoſq; ac firmos ſibi effecit. Ita populabundus ultra Heſchenenuuege peruenit. Ibi confluentibus ad ſe agrorum ſuorum cultoribus, quibus milites Regis præter miſeram uitam nihil reliquũ fecerant, partem aliquam prædæ diſtribuit, uerbera diutuæ animaduerſionis fortibus animis tolerare admonuit, & pro ſe quandò arma ferre non poſſent, ſuppliciter ad Deũ uota facere flagitauit. Interea Thuringi, qui ſe ante aliquot annos ſacramento obſtrinxiſſent, ne latrones aut raptores inultos ſinerent, rerum ſuarum direptionibus exacerbati, ad arma conclamant, cõglobatis propere ingentibus copijs, hoſtes e ueſtigio inſequuntur, inuentiſq; haud ꝓcul ab Heſchenenuuege certamen inſerũt IIII. Non. Sep. Nec diu anceps pugna fuit. Nam his qui cũ duce Ottone erant impigre occurſantibus uix primam prælij procellam ſuſtinentes in fugam uertuntur, & alij in ꝓximos montes & ſyluas euadere, alij pariter quo uenerant citatis equis reuerti ſummo conamine nitebant, haud ſatis auſpicatò tentatam fortunę aleam deteſtantes. Ipſe deniq; qui primo ut res certamini committeretur uehemẽtiſsimus auctor incentorq; fuerat Rutgerus comes, is nunc primus fugiendi auctor ac ſignifer apparebat, omniq; (ut uulgo dicitur) uento citatior, mõtes & colles modernus Idithun trãſmittebat. Trecenti plus minus'ue in ea cõgreſsione ex Thuringis corruerunt. Ex parte altera unus occiſus, duo ſunt uulnerati. Dux Otto ſigno receptui dato, cum à cęde hoſtium uix & ægrè militem ſuũ reuocaſſet, aliquandiu eiſdem caſtris cõmoratus eſt, & uergẽte iam in ueſperam die pleroſq; principes exercitus ſui ſingulos in ſua cũ pace dimiſit. Ipſe adhibitis ſibi quantas res poſcere uidebatur copijs in ulteriorẽ Saxoniam contendit, ibiq; totam hyemẽ uſq; ad natalem Dñi exegit, partim rapinis & dep̃dationibus uictitans, partim ex poſſeſsionibus Magni comitis quẽ belli periculorũq; omnium ſociũ & innocentiæ ſuæ deuotiſsimum aſſertorem habebat. Is filius erat Ottonis ducis Saxoniæ, egregius adoleſcẽs, boni & ęqui in pace ſupra annos ſuos ſeruantiſsimus, & in bello audacia & uirtute militari nulli ſecundus. Perlato ad Regẽ

nuncio

nuncio acceptæ in Hesc'rencnouë ze cladis, omissis rebus Italiæ Goslariam concitus remeauit, nec inde usquam ante natalem Domini abscessit, timēs scilicet, ne tam charam, tamq́ acceptā sibi uillam, quam pro patria ac pro lare domestico Theutonici Reges incolere soliti erant, hostes per absentiam eius, quod minitari, & crebris usurpare sermonibus dicebantur in fauillas cineresq́ redigerent.

Adalberus Vuormaciæ Episcopus propria ut fertur, crassitudine præfocatus interijt, cui Adalbertus successit.

Kribo Diaconus frater Vuilhelmi & Ottonis Marchionū occisus est à proprijs seruis suis, uir tam diuinis quàm secularibus literis adprime eruditus, sed propter lasciuiam morūq́ intemperantiam meritò bonis omnib. grauis & inuisus.

Syluestrium arborum eadem quæ priore anno sterilitas permansit. Sed uinearum tanta fertilitas fuit, ut plerisq́ in locis præ multitudine uix colligi uindemia posset.

M. LXXI. Rex natalem Domini Goslariæ celebrauit. Ibi per interuentum Rudolfi ducis Sueuorum Vuelf filius Azzonis Marchionis Italorum ducatū Baioariæ suscepit. Is filiam Ottonis ducis Baioariorū uxorem duxerat, & per iusiurandum altera iam uice matrimonio fidem dixerat. Quamdiu itaq́ res tranquillæ erant, quamdiu etiam bellum temere cœptū sine grandi permutatione rerum sedari posse sperabat, maritalem uxori affectum & honorem deferebat, & causam soceri quantum poterat armis & consilijs tuebatur. At ubi animaduertit datam in eum esse sententiam, & bellum, iracundiamq́ Regis magis indies aduersus eū crudescere, leges omnes, uinculaq́ omnia, quibus uicissim propinquitatem firmauerant, abrupit, satius putans periurij crimen & uiolatæ fidei uerecūdiam sustinere, quàm res suas florentissimas, desperatis ac perditis eius rebus admiscere. Et primò in tam trepidis rebus petenti auxilium denegauit, dein filiam eius à complexibus suis & thori consortio segregauit, patriq́ remisit. Postremò ad ipsum eius ducatum occupandum omnē operam impēdit, nihil pensi habens, quantū auri, quantum argenti, quātum redituum ac possessionum suarum dilapidaret, dum modo quod cupiebat assequeretur. Directus est ergo dolus in manu eius, & potuit & inualuit, cunctis detestantibus quod clarissimam atq́ inopinatissimā in Rep. dignitatē tam fœda ambitione polluisset. Nouerat Rex haud satis placiturū Principibus Baioariæ, quòd hoc tum contra morē & ius, tum ipsis incōsultis factum fuisset, & propterea quantocius ire in Baioariā cogitabat, ut tumultum si quis fortè oriretur per seipsum reprimeret. Sed è diuerso haud nescius erat si ipse lōgius abijsset, hostes ilico in Goslariam impetū facturos, & clarissimū illud regni domicilium in cinerem redacturos. Accepto à familiaribus suis consilio, quosdam Saxoniæ principes illic præsidij causa reliquit, & ipse, sicut instituerat, in Baioariam proficisci parabat. Interea dux Otto uidēs sibi nihil iam spei reliquū esse, cuius & bona omnia flamma hostilis absumpsisset, & ducatum alius in suam potissimum cōtumeliam inuasisset, statuit rem in extremum discrimen adducere, & cum Rege ubi primum copia fieret collatis signis dimicare. Itaq́ montem qui dicitur Hasengun occupauit, ut is scilicet militibus suis quomodocunq́ res in prælio cecidissent receptui foret. Eum etsi natura & situ ipso satis munitum, munitiorem tamē manu atq́ opere fecit, ibiq́ conuecta ex circumiacētibus agris præda Regem præstolabatur. Rex accepto nuncio nihil moratus quantas in ea trepidatione potuit copias ex Saxonia, ex Thuringia, atq́ ex Hassia celerrime contraxit. Cæteris principibus qui lōgius aberāt mandauit, ut si forte res sine mora & diuturnitate cōfici non posset, sibi quā citius possent armata manu cōcurrerent. Plurimū eo tēpore Rex consilijs utebatur Eberhardi comitis, sapientis admodū uiri. Is uidens hostes sic ad bella exercitatos, sic ipsa iam desperatione, quę plerūq́ timidis etiam uirtutē addere solet,

solet, efferatos, sine magno detrimento Reip. nec uinci nec uincere posse, abijt ad ducem Ottonem, eumque per Deum obtestari cœpit, ne se suosque in tantum discrimen præcipitaret, necdum ei omnem spem ueniæ, omnem respirandi facultatem ereptam esse. Si de monte quem occupauerat, exercitum abduceret, seque Regi iustis conditionibus dederet, sub iuramento se ei promittere, quod & ueniam culpæ cuius insimulatus fuerat, & omnium quæ iure belli amiserat restitutionem ei à Rege impetraret. Annuente eo, rem ad Regem detulit, & eum haud difficulter in sententiam adduxit, quippe cum tædere eum iam belli cœpisset, quod propter priuatum hominis amorem à principibus per ingenium trahi, ac segniter geri uidebat. Pace per iusiurandum utrinque firmata, induciæ datæ sunt Ottoni duci usque in pascha, ut Coloniam ueniens, deditionem lege, quam principes æquã iudicassent, perficeret. Inter has inducias cum dux Otto exercitum, singulos in sua dimisisset, Rethere comes, partium eius haud leue momentum, occisus est ab hostibus suis propter quasdam priuatas simultates.

Saricho Abbas Corbeiensis obijt, cui Vuerenhere eiusdem cœnobij monachus successit.

Rex sicut instituerat in Baioariam abijt, ibique compositis mediocriter, prout tum copia erat, regni negocijs, ad Rhenum redijt, castellum Hamerstein, quod à superioribus Regibus iam olim dirutum fuerat, summo nisu instaurauit. Pascha Coloniæ celebrauit. Ibique rursus Ottoni duci inducias usque in pentecosten dedit. Exacta solennitate paschali Leodium abijt. Ibi ad eũ uidua Balduini comitis uenit, regiæ maiestatis patrocinium expetens contra uiolentiam improbitatemque Rutberti fratris Balduini, qui & fratrem prælio uictũ uita priuasset, & comitatum eius, expulsis uxore & liberis, tyrannica crudelitate occupasset. Non ingratum fortassis lectori fecero, si gestæ rei historiam quàm paucis potero absoluam. In comitatu Balduini eiusque familia id multis iam seculis seruabatur, quasi sancitum lege perpetua, ut unus filiorũ qui patri potissimum placuisset nomen patris acciperet, & totius Flandriæ principatum solus hæreditaria successione obtineret. Cæteri uerò fratres aut huic subditi, dictoque obtemperantes ingloriam uitam ducerẽt, aut peregrè profecti, magis proprijs rebus gestis florere contenderent, quàm desidiæ ac socordiæ dediti, egestatẽ suam uana maiorum opinione consolarentur. Hoc scilicet fiebat, ne in plures diuisa prouincia, claritas illius familiæ per inopiam rei familiaris obsoleret. Igitur cum Balduinus senior duos genuisset filios Balduinum & Rubertum: Balduinum omnium quæ habebat hæredem instituit. Ruberto, ubi primum ætas faciendis stipendijs matura uisa est, naues parauit, aurum, argentum, & cæteras longinquæ profectionis impẽsas affatim præbuit, iussitque ut ad gentes exteras iret, & si uir esset, propria sibi uirtute regnum diuitiasque pararet. Ille patri adquiescens, assumpta secum multitudine quæ regio prægrauari uidebatur nauem ascendit, & in Galliciã ire, eamque si uotis Deus successum annuisset, sibi subdere cogitauit. Cumque post paucos dies ad ignota quædã littora adplicuisset, & egressus in terram, ab incolis loci prædas agere cœpisset, illi ex omnibus partibus ad arcendam uim illico armati conueniunt, facta cõgressione, eum, cum aliquandiu pugnam fortiter sustinuisset, in fugam uertunt, fugientẽ usque ad naues persequuntur, sociosque eius penè ad internecionem prosternunt. Ipse cum paucis uix fuga elapsus, ad patrem tantæ calamitatis nuncius redijt. A quo propter male gestas res contumeliosè repulsus, alia rursum uia quandò hac non successisset, fortunam tentare adgreditur, omnia paratus, etiã extrema perpeti, ut maculam ueterẽ factis recentioribus elueret. Reparatis nauibus, & numero militũ instaurato, marinis iterũ fluctibus se credidit, in regionẽ longinquã, ubi sedẽ uaganti Deus ostendisset, iter facturus. Et ecce post paucos dies tempestate infestissima circumuentus, multis

suorum

suorum naufragio amissis, ipse nudus, omniumq; rerum egens, uix & ægrè in littus euasit. De hinc assumpto plebeio habitu, inter eos qui Hierosolymã caussa orationis pergebant, Constantinopolim ire parabat. Vocatus eò crebris legationibus Northmannorũ, qui sub imperatore Constantinopolitano militabant, quiq; ei si illuc ueniret, totius Gręciæ principatum pollicebantur. Sed imperator Cõstantinopolitanus comperto hoc consilio, omnia flumina per quæ transitus in Græciam esse poterat, appositis custodibus obseruari fecit, ut deprehensus ilico trucidaretur. Sic conatus cœptumq; eius irritum fuit. Tandem aduertens sic infœliciter sibi cedere quancunq; uiam tentasset amplificandæ gloriæ suæ, deinceps in perpetuum ab oppugnatione exterarum gentium animum auocauit, atq; in Frisiam quę confinis est Flandrię, cui Thidericus quondam comes, & post hũc Florentius frater eius imperauerat, irruptionem fecit. Bis ibi cõmisso prælio uictus ac fugatus est. Tandem incolæ loci multis certaminibus exhausti, cum animum eius uel ad mortem uel ad uictoriam obstinatum cernerent, ultrò se ei dediderunt. Quod ubi frater eius Balduinus comperit, iam enim pater eius morbo ac senio confectus naturæ concesserat, armata multitudine his eum sedibus proturbare magna ui, magno molimine parabat. Cui cum exercitu aduentanti Rubertus Legatos obuiam misit, obtestans per Deum, ut se fratrem suũ reminisceretur, nec iura germanitatis, apud barbaros quoq; semper sacrosancta & inuiolata, pollueret, misereretur potius peregrinationis, laborum & calamitatum in quibus totam ætatem suam detriuisset, gauderet ipse beatus sorte sua, quòd totam communis patris hæreditatem, quam iure gentium secum diuidere debuisset, solus sine consorte obtineret, se patriis finibus extorrem, paterna hæreditate destitutũ, ab summa gloria maiorum suorum ad ultimã egestatem coactum exteras gentes bello iacesaisse, terras ac maria cõcitasse: nihil deniq; prętermisisse, ne de portione paternę substantiæ, quæ se contingeret, fratri molestus esset. Nunc laboribus exhaustum, aduersitatibus defatigatum, uix & ægre paruissimo terrarum angulo insedisse, cuius nullã partem constet ad eius dominiũ pertinere. Postremò id se animo fixũ habere, nec ab sententia ulla ui, ulla necessitate abduci posse, ut hic aut instantis iam senectutis requiem, aut honestæ saltem mortis sepulcbrum sit habiturus. Nihil ille his uerbis motus, exercitum haud segniter ad Frisiam admouebat. Tum Rubertus necessitate compulsus armata iuuentute, quam secum lectissimam habebat, obuiam ei processit, commissoq; prælio ex parte Balduini multi occisi, plures uulnerati, omnes in fugam uersi sunt, quos dum ipse loco pulsos sistere, pugnamq; restituere summo conamine moliretur, in cõfertissimos hostiũ cuneos temere inuectus occiditur. Cuius morte comperta Rubertus ilico in Flandriã irruptionem fecit, eamq; sibi tãquam ex iure debitæ successionis totam mancipauit. Filius erat Balduino impubis adhuc adolescens, & necdum armis militaribus maturus. Is repente & perempti patris & hostilis irruptionis atroci nuncio attonitus, ad regem Francorum Philippum nomine confugit, auxilium, & necis paternæ uindictam expetens, eò quòd pater eius tam ipsi quàm maioribus eius sæpe in arduis rebus commodissimè affuisset, & ciuitates quasdam ex his quas Rubertus occupauerat pro donatiuo ab eo accepisset. Ille rei indignitate grauissime permotus, statim temere & tumultuario tantum milite collectum exercitũ duxit in Flandriam, de magnitudine uirium suarum & hostis imbecillitate nimium præsumens. Sed Rubertus quo uiribus erat impar, eò magis ut rem astu tractaret intentus, simulato aliquandiu metu, & fugiendi studio, ex insperato atq; ex insidijs copias suas super exercitũ Regis effudit, tantũq; eis terrorem incussit, ut abiectis armis fugiendo saluti consulere summa ope conarentur. Filius Balduini cum deinceps parum spei in ar-

mis

tuis Francorum poneret, assumpta matre sua ad Regem Theutonicorum Henricum Leodij (ut prædictum est) tum temporis positum uenit, opemq; eius aduersus patrui uiolētiam supplex implorauit, atq; ut magis eum sibi obnoxium faceret, comitatum Reginheri quondam comitis cum castello munitissimo Mons nomine, quæ scilicet prædia mater eius à priore marito suo dotis nomine acceperat, sancto Lamperto tradidit. Quæ rursum Episcopus Leodiensis duci Gotefrido, ille itidem ipsi filio Balduini beneficij loco dedit. Hoc Rex quasi pretio redēptus, Episcopo Leodiensi atq; duci Godefrido, item alijs Lotheringiæ principibus præcepit, ut in arduis rebus præsidio illi essent, & Rubertum si iniustè inuasis sedibus ultrò excedere nollet, ui & armis expellerēt. Qui protinus coadunato exercitu, in Flandriam profecti sunt. Sed comperto quòd Rubertus cum Rege Francorum iam in gratiam redisset, & expiata ueteri contumelia firmum sibi eum fidelemq; fecisset, infectis rebus in sua rediere, temerarium iudicantes cum Rege potentissimo priuatis uiribus acie confligere. Sic Rubertus deinceps Flandriæ principatu in securitate potiebatur.

Fratres de monasterio proturbati quotidie aures regias obtundebāt pro repetitione monasterij Malmendrensis, quod Abbati ereptum, Rex consilio Bremensis Episcopi, ut prædictum est, dono dederat Coloniensi Archiepiscopo. Cumq; nihil ille precibus, nihil lachrimis, nihil ipsa perurgentium importunitate moueretur, inito cōsilio, & ut fertur diuina reuelatione ad hoc faciendum incitati, ossa beati Remacli leuant, Leodium defertur, & Rege celebri quodam loco conuiuium agente super mēsam ipsam apponunt, obsecrātes per Deum, ut si minus filiorum, saltem patris tanti misereret iam cum Christo regnātis, & de iniurijs suis quotidie ad tribunal æterni iudicis proclamationem facientis, cui nisi sua restitueret, ultra ei propter penuriam rerum necessariarum militaturi non essent. Hoc supplicationis genere quod ad captandam beneuolentiam comparatum fuerat, Rex uersa uice nimium efferatus, concitus se relictis epulis in palatium proripuit, & quo exemplo in Abbatem tam audacis facti incentorem animaduertere deberet, plenus irarum cogitabat. Sed ecce mensa cui superpositæ erant sacræ reliquiæ, diuina uirtute confracta corruit, ministroq; Regis haud obscuri nominis uiro crura pedesq; contriuit. Qui paulo post exorata per intercessionem beati Remacli pietate diuina, ita pristinæ restitutus est sospitati, ut ne cicatrix quidem in argumentum læsionis abolitæ relinqueretur. Atq; ita deinceps per totam noctem, sequentemq; diem, tanta circum sanctum corpus coruscabat miraculorum multitudo, ut corporali quodammodo proclamatione uideretur beatus Remaclus ius suum expostulare. Attonitis omnibus tantæ rei nouitate, Rex timore uehementissimo correptus, ne fortè si cunctaretur, cœlestis in eum protinus ultio procederet, non solum ablata restituit, sed recentibus etiam donis pro munificentia regia magnificè cumulauit.

Hinc digressus Pentecosten Halberstat celebrauit. Ibi Ottonem ducem cæterosq; ingenuos, qui cum eo arma contra rempublicam sumpsisse arguebantur in deditionem suscepit, Principibusq; regni in custodia habendos, & statuto die sibi restituendos commendauit.

Meginuuardus Abbas Augiensis dignitate sua ultro se abdicauit, offensus tum infestatione quorundam militum suorum, qui eum grauibus contumelijs affecerant, tum importunitate Regis, qui frequentibus eum edictis urgebat, ut prædia monasterij, quæ tam eius quàm priorum Abbatū largitione dilapidata, uix iam in usus fratrum sufficere poterant, militibus suis in beneficium erogaret. In locum eius non per electionis ostium, sed per Simoniacæ hæreseos cuniculum protinus irrupit Robertus Abbas Babenbergensis cognomento nummularius, annumeratis in ærariū Regis mille pondo argenti purissimi. Hic sordidissimis

quæstibus

quęstibus & usuris, quas etiā priuatus adhuc in monasterio exercuerat, infinitā sibi pecuniam conflauerat, & propterea mortes Episcoporum & Abbatum anxia expectatione iamdudum suspirauerat. Cumq; eos diutius uiuendo, uota sua & effrenatæ ambitionis impetum, quo præceps rapiebatur, morari grauiter & impatientissimè ferret, eo uesanię euasit, ut pręter occulta munera quibus auriculariorum fauor redimendus erat, Regi centum pondo auri promitteret, ut eiecto eximiæ sanctitatis uiro Abbate Vuiderado, sibi abbatia Fuldensis traderetur. Et profectò quod nefariè concupiuerat flagitiosissimè obtinuisset, nisi pauci quibus leges Ecclesiasticæ chariores erant, in faciem Regi, ne id faceret, obstitissent. Is pseudomonachus, dicam expresſius ui doloris impulsus, is angelus satanæ transfiguratus in angelum lucis, ita sanctam & angelicam monachorum professionem infamauit, corrupit, uitiauit, ut monachi nostris temporibus atq; in his regionibus non innocentia æstimentur atq; integritate uitæ, sed quantitate pecuniæ, nec quæratur in Abbatibus eligendis quis dignius præesse, sed quis carius abbatiam possit emere. Ita proprio huius inuento, nouo atque infausto huius aucupio hæc in ecclesiam introducta est consuetudo, ut abbatiæ publicè uenales prostituātur in palatio, nec quisquam tanti uenales proponere queat, quin protinus emptorem inueniat, monachis inter se non de obseruantia regulæ zelo bono, sed de quæstibus & usuris zelo amaro contendentibus. Sed hæc ut dignè defleri possint pro magnitudine sua, & proprio uolumine, & prolixiore opus habent tragœdia. Ad cœptum potius reuertamur. Aduocatus Augiensis monasterij postquam pecuniarium hunc abbatem aduenire comperit, & quanta largitione aditum sibi in ouile Christi lupus rapax patefecisset audiuit, missa obuiam legatione denunciauit ei sub interminatione salutis propriæ, ne intra possesſiones Augiensis monasterij præsumeret accedere, alioquin occursurū se & armata manu uindicaturum in libertatem, quos ipse tam caro mercimonio emisset in seruitutem. His ille auditis nimium animo consternatus est, tū propter grauem iacturam pecuniarum suarum, tum propter ereptum sibi tanquam de faucibus, cui diu anxiè inhiasset, honorem. Et primò quidem animum induxerat, rem armis experiri, & ut dici solet, ignē gladio scrutari, hoc est, Simoniacam hęresim homicidijs cumulare. Sed asserentibus his qui cum eo erant, supra uires suas esse negotium, confuso (ut dignū erat) & confecto animo abijt in possesſiones fratris sui, præstolaturus ibi quos exitus tam tristibus initijs fors esset allatura. Nam abbatiam Babenbergensem interea susceperat Ecebertus Gorziensis disciplinæ monachus. Ad cuius ingressum, omnes protinus fratres, quos prior ille Abbas suis, hoc est, mercatorię atq; usurarię artis disciplinis instituerat, & quasi filios pater in uitam moresq; suos (pedibus ut dicitur) ire docuerat, tanquam folia quæ uento raptantur, diffugerunt.

Carolus, cui Rex Constantiensem Episcopatum dederat, assiduis proclamationibus pro ordinatione sua sedem Apostolicam adpellabat. Econtra fratres Constantienses obstinata contentione obluctabantur, ne contra canonum instituta is, qui præter Simoniacam hæresim furti quoq; insimulatus fuerat, sibi Episcopus ordinaretur. Papa cum ei molesti essent, cognitionem causæ à se ad Archiepiscopum Moguntinum reiecit, iussitq; ut utrisq; uocatis ad synodum, rem diligendisſime uentilaret, & si crimina quæ obijciebantur refellere non posset, nulla eum ratione consecraret. Hac de causa synodum Archiepiscopus Moguntiæ indixit in mensem Augustum. Rex concertationem hanc iniquo ualde animo ferebat, propter amicitiam Caroli, & plurima seruitia quibus etiam in re familiari plerunq; sibi cōmodissimè astuerat, & idcirco munera sua rata ei manere cupidissimè uolebat. Vnde Moguntino Archiepiscopo grauiter succen-

succensebat, quòd non statim eos contemptis obstrepentium fratrum simultatibus ordinasset. Sed ille immobilis persistebat in sententia, quod præ se ferens, quàm terribiliter anno superiore à Papa pro simili causa oburgatus fuisset, & quàm uix & ægrè sine damno gradus sui euasisset, & quòd postea recentibus literis sedis Apostolicæ, ne sine diligentissima discussione manus illi imponeret, commonitus fuisset. Itaq; instantibus iam kal. Aug. Rex Moguntiam properabat, cupiens ipse in discussione tanti negotij cum Archiepiscopo cognitor assidere. Inter eundum Herueldiam uenit. Inde digressus die postera, in lam quæ dicitur Vtenhusen prandendi gratia diuertit. Cumq; refecti iam feruentissimo accelerandi itineris studio certatim omnes caballos repeterent, accidit ut Lupoldus quidam de Mersburg Regi charissimus, cuius opera & consilijs familiarissimè uti solitus erat, caballo fortè laberetur, & proprio mucrone transfossus ilico expiraret. Cuius calamitas intolerabili dolore & mœstitia legem confecit, statimque Herueldiam reportatum in medio ecclesiæ cum magnifica funebris officij pompa sepeliuit. XXX quoque mansos pro anima eius monasterio cōtradidit in loco qui dicitur Mertenefelt. Notatum autē est hunc ipsum gladium fuisse, quo famosissimus quondā rex Hunorū Attila in necem Christianorum atq; in excidium Galliarum hostiliter debachatus fuerat. Hunc siquidem Regina Vngarorum mater Salomonis Regis duci Baioariorū Ottoni dono dederat, eum eo suggerēte atq; annitente Rex filium eius in regnum paternum restituisset. Cūq; eum dux Otto filio Dedi Marchionis Dedi iuniori in argumentū pignusq; indiuiduæ dilectionis ad tempus præstitisset, illo ut prædictum est perempto, Regi, & per Regem Lupoldo huic casu obuenerat. Vnde pleriq; ducis Ottonis fautores diuino hunc iudicio per eum qui ducis Ottonis fuisset gladium occisum interpretabantur, eo quod ad illum persequendum & de palatio eijciendum is potissimū Regem instigasse diceretur. Legitur autem de hoc gladio in gestis Getarū qui & Gothi dicuntur, quod Martis quondā fuerit, quem bellandi præsidē & militarium armorum primum repertorem gentiles mentiebantur, eumq; post multa tempora pastor quidam in terra leuiter absconsum deprehenderit ex sanguine bouis cuius pedem dum in gramine pasceretur uulnerauerat, isq; eum Attilæ Regi detulerit, diuinatumq; illi fuerit omnium tunc temporis aruspicum responsis, quòd gladius idem ad interitum orbis terrarum atq; ad perniciem multarū gentium fatalis esset. Quod uerum fuisse oraculum, multarum nobilissimarum in Gallijs ciuitatum hodieq; testantur excidia, in tantum ut gladius ipse uindex iræ Dei siue flagellum Dei à Barbaris quoq; diceretur. Hæc, quoniā gladijs huius mentio inciderat, per excessum sint dicta. Rex magnifice acregaliter curato funere, Mogūtiam (sicut instituerat) properauit. Cūq; statuta die in synodo cū Episcopis assedisset aderat Carolus, aderāt & fratres Cōstantienses, magnā ei molem criminū obiectantes. Cōtra quos Rex quantū salua uerecūdia poterat, dedita opera nitebatur, & modo obiecta purgare, modò pondus obiectorū, q̄ nō poterat purgare callidis sermonib. conabar attenuare, pleriūq; & iam, instantiū ac perurgentium procacitatē uerbis durioribus corripiebat, ac frontis impudentiam opposita auctoritatis suæ maiestate refringere tentabat. Primū & secundum diem in hoc negotio insumpsit. Cumq; accusatorū cōstantiam nec ueritate responsionis, nec arte dictionis eludere posset, ad ultimū probatis quæ obiecta fuerant criminibus baculum episcopalem ab eo recepit. Verbis tamen exquisitissimis mœstitia eius consolabatur, promittens, quod dum primum sibi oportunum fieret, benigna uice hanc calamitatem ei compensaret. Ipsis diebus Regina quæ unà cum Rege Maguntiæ aderat filium peperit. Sed is baptizatus statim obijt, delatusq; in Hartesburg, ibi sepultus est. Epi-

AA scopatum

scopatum Cõstãtiensem Rex Ottoni Canonico Goslariensi dedit, recentisq; calumniæ exemplo contetritus, confestim eum consecrari fecit, ne quis scilicet aduersus eum scrupulus denuo per dilationem consecrationis oriretur.

Inter ducem Polonorum & ducem Bohemorum infestissima dissentio erat. Propter quod eos Rex in ciuitatẽ Misene autumnali tempore euocatos durius corripuit, & ut deinceps suis singuli terminis contenti essent, nec se uicissim temerarijs incursionibus lacesserent sub obtentu regiæ maiestatis præcepit, alioquin se hostẽ & uindicem expertutus foret, qui prior alteri arma intulisset.

Hoc anno Coloniensis Archiepiscopus expulsis de Salefelt Canonicis uitam illic instituit monasticam, missis eò de Sigeberg, & de sancto Pantaleone monachis. Quo in tempore, & ego illuc ueni, conferre cũ eis de ordine & disciplina monasterialis uitæ uolens, eo ꝗd magna quædã & præclara de illis uulgi opinione iactarentur. Deniq; sicut uulgò assiduitate uilescunt omnia, & popularium animi nouarum rerum auidi magis semper stupent ad incognita, nos quos usu nouerant, nihili æstimabant, & hos quia nouum inusitatumq; aliquid præferre uidebantur, non homines sed Angelos, non carnem sed spiritum arbitrabantur, Et hæc opinio tam Principum ꝙ priuatorum mẽtibus altius pressiusq; insederat. A quibus ad populum deriuatus rumor tantum terroris plerisq; in hac regione monasterijs iniecit, ut ad ingressum illorum aliâs XXX. aliâs XL. aliâs L. monachi austerioris uitæ metu scandalizati de monasterijs abscederent, satiusq; ducerent de salute animæ in seculo periclitari, quàm supra uirium suarum mensuram uim facere regno cœlorum. Et reuera nõ immeritò Dominus super nostrates monachos despectionem effundere uidebatur. Nam quorundam pseudomonachorum priuata ignominia nomẽ monachorũ uehementer infamauerat, qui omisso studio diuinarum rerum totam operam pecunijs & quæstibus insumebant. Hi pro abbatijs et episcopatibus aures principum importune obtundebant, & ad honores ecclesiasticos non uia uirtutum, ut maiores nostri consueuerant, sed per ambitionis præruptum, & male partarum pecuniarum profusionem grassabantur. Deniq; in coëmptionem exigui honoris aureos mõtes quotidie promittebant, seculatesq; emptores largitionis suæ immoderantia excludebant, nec uenditor tantum audebat exposcere, quantum emptor paratus erat exsoluere. Mirabatur mundus unde tantus pecuniarum scateret fluuius, unde Crœsi & Tantali opes in priuatos homines cõgestæ fuissent, & eos potissimum homines, qui crucis scandalum & paupertatis titulum præferrent, & præter simplicem uictum & uestitum nihil rei familiaris habere se mentirentur. Ista Dominici agri zizania, hæc uineæ Dei arida sarmenta & stipula æternis ignibus præparata totum sacri gregis corpus quasi tabe quadam infecerant, & secundum Apostolum: modicum fermentũ totam corruperat massam, ita, ut omnes similes æstimaremur, nec esse in nobis putaretur qui faceret bonum, non esse usq; ad unum. Propter hoc Principes regni ad instituendam in Gallijs diuini seruitij scholam Transalpinos monachos euocabant. Nostrates autem quicunq; in illorum instituta ultro cõcedere noluissent de monasterijs cum ignominia eijciebant. Ego tamen (ut prædixi) ad eos ueniens, & per XIIII. hebdomadas apud eos partim in Salefelt, partim in Sigiberg cõmoratus, animaduerti nostras quàm illorũ consuetudines regulæ sancti Benedicti melius congruere, si tam tenaces propositi, tamq; rigidi paternarum nostrarum traditionum æmulatores uellemus existere.

Archiepiscopus Moguntinus à festiuitate sancti Michaelis usq; in pentecosten mala ualetudine laborabat, ita, ut etiam desperaretur à medicis, & de successione eius plerıq; intentissimis studijs satagerent.

Carolus quem ab Episcopatu Constantiensi deiectum suprà diximus, re-

gressus

gressus ad Magdaburgensem diocesim sexto Kalend. Ianuarij obijt.

M. LXXII. Rex natalem Domini Vuormaciæ celebrauit. Inde peragrata aliquãta regni parte Goslariam regressus, totam ibidem quadragesimam exegit.

Burchardus Camerarius Archiepiscopi Maguntini Episcopus ordinatus est in Basilea.

Primus tunc in palatio erat Adalbertus Bremensis Archiepiscopus qui triumphatis æmulis suis, qui eum ante aliquot annos de palatio eiecerant, solus nunc Rege fruebatur, receptus non modo in gratiam & familiaritatem, sed penè in regni consortium & omnium quæ publicè uel priuatim agenda erant societatem. Ita Regem callidia subreptionibus suum fecerat. Sed is morbo & ætate exhaustus, cum diu per exquisitissimas medicorum operas morti obluctatus fuisset, quasi naturam arte eludere posset, mediante quadragesima XVI. kal. Apri. debitum conditioni persoluit, & pertinacibus odijs hominum quod nunquam potuerat uiuendo, tandem aliquando satisfecit moriendo. Erat planè uir admirandæ compũctionis, & potissimum dum salutarem Deo hostiam immolaret totus in lachrimas effluebat. Virgo quoque ut ferebatur ab utero matris permanebat. Sed has in eo uirtutes nimium in oculis hominum morum insolentia & iactantiæ leuitas obfuscabant.

Corpus eius ex Goslaria in sedem episcopatus sui delatum atque sepultum est.

Rex Palmas Coloniæ, pascha Traiecti celebrauit. Vbi dum ei populus uehementer obstreperet pro iniurijs & calamitatibus, quibus passim per totum regnum innocentes obprimebantur, pupilli & uiduę diripiebantur, monasteria & ecclesiæ uastabãtur, & ruptis iniquitatis habenis in omne quo uoluisset facinus impune bachabatur. Permotus tandem uel ipsa rei acerbitate uel proclamantium importunitate, annitentibus in hoc ipsum cunctis regni principibus, exorauit Coloniensem Archiepiscopum, ut post se rerum publicarum administrationem susciperet. Diu ille restitit petenti, partim memoria ueterum iniuriarum, partim quia homo totus in Deum spensua, diuinis quàm secularibus negotijs implicari maluisset: superatus tamen unanimitate postulantium, priuatum commodum publico postposuit. Tum primum respublica in pristinum statum dignitatemque reformari cœpit, frænaque iniecta sunt uaganti usque ad id tempus licentiæ. Nam cùm Rex omnem causarum cognitionem à se ad Archiepiscopum tanquam ad patrem ac salutis suæ tutorem reijcere soleret, ille nec gratia cuiusquam, nec odio ab iure ad iniuriam unquam abduci poterat; sed iudicabat omnia sicut scriptum est, sine personarum acceptione, nec considerans personam pauperis iudicio, nec honorans uultum potentis. Diuites si qui per potentiã pauperes oppressisse dalati fuissent, seuerissima animaduersione castigauit, castella eorum quæ malà agentibus perfugium erant, funditus euerti iussit, plerosque ex ipsis & genere & opibus clarissimos in uincula coniecit. Inter quos illum nostra ætate nominatissimum Egenen, qui duci Baioariorum Ottoni calamitatis tantæ causa extiterat, cum plurimi aduersus eum pro priuatis iniurijs & deprædationibus faciem Regia interpellassent teneri fecit, eumque catenis oneratum, plerunque ad spectaculum uulgi deduci iussit, ad gratificandam scilicet popularium animis regiam seueritatem. Postremò eo moderamine, ea iudustria, atque auctoritate rem tractabat, ut profectò ambigeres, pontificali eum an regio nomine digniorem iudicares, atque in Rege ipso qui in cultu atque socordia penè præcepa ierat, paternam uirtutem & paternos mores breui exsuscitaret.

Rex Aquasgrani profectus, sanctum Speum confessorem, & brachium Iusti Symeonis cuius mentio est in Euãgelio, & caput Anastasij monachi & martyris, aliorumque sanctorũ reliquias ibi accepit, atque in Hattespurg transtulit. Tre-

ueris quoq; apud sanctum Paulinum XIII. corpora sanctorum Thebeæ ut putatur legionis reperta sunt, quorum hæc nomina in tabulis plumbeis conscripta ibidem reperta sunt, Palmatius, Syrsus, Maxentius, Constantius, Crescentius, Iustinus, Leander, Alexander, Sother, Hormista, Papirius Constans, Iouianus. Dumq; ex crypta ubi sancti pausabant terra portaretur, os quoddam incaute proiectum, sanguinem fudit non modicum, & usq; hodie permanet sanguinolentum. De passione eorum hæc ad nos ab ipsis Treuerensibus scripta perlata sunt. Rictiouarus Maximiani imperatoris præfectus legionem Thebæam iussu ipsius circumquaq; persecutus, Treuerim propter ipsos IIII. Non. Octobris est ingressus, & eadem die occidit, ibi ducem eiusdem legionis, Tirsum cum omnibus comitatibus suis. Sequenti autem die Palmatium Treuerisæ ciuitatis consulem & patricium cũ omnibus eiusdem ciuitatis principibus interfecit. Tertia uero die cędẽ exercuit in plebe sexus utriusq; Horum autem martyrũ corpora innumerabilia in sancti Paulini Archiepiscopi iacent ecclesia.

Rex ascensionem Domini Goslariæ, pentecosten Magadaburg celebrauit. Vbi Adalberto Bremensi Archiepiscopo in quadragesima (ut prædictum est) defuncto, successorem constituit Liemarum, optimæ spei iuuenem & omnium liberalium artium peritia adprime insignem. Ibi quoq; Otto dux Baioariorum post integrum annum deditionis suæ gratiam Regis recepit, data uel Regi uel his qui Regi pro eo suggesserant non modica portione prædiorum suorum.

Rex in natalem sancti Iacobi Vuormaciæ occurrit matri suæ Agneti imperatrici de Transalbinis partibus redeunti. Vbi sex aut eo amplius annos iam demorata fuerat, sub nimia austeritate uitã instituens, adeò ut communem humanarum uirium mensuram excederet, ieiuniorum ac uigiliarum patientia. Reuersionis autem eius in Galliam hæc causa erat. Rudolfus dux Sueuiæ ab his qui ei male consultum cupiebãt accusatus apud Regem fuerat, quod iniquum contra Regem contraq; remp. moliretur. Propter quod assiduis legationibus ad curtim regiam ut causam diceret accersebatur. Sed ille licet ab culpa remotissimum se sciret, conterritus tamen ducis Baioariæ Ottonis recenti exemplo & aliorum quorundam quos Rex præcipitata sententia absq; discussione legitima damnauerat, temere in periculum se dare nolebat. Cumq; esset Imperatrici ob uetus meritũ suum acceptissimus, propinquitate etiam deuinctus propter filiã eius, quæ ei ut prædictum est nupserat, sed intra paucos dies celebratę coniunctionis decesserat, misit, eamq; obnixis precibus in Galliam euocauit ad sedandam quæ oriebatur intestini belli tempestatem. Nam firmiter apud se statuerat si pax nõ conuenisset, armata potius manu quoad posset salutem tueri, quàm probris & contumelijs deformandum regię se tradere potentię. Imperatrix quanquam cuncta seculi negocia religionis obtentu in perpetuum abiurasset, nec à proposito tamen suo nimium abhorrere, nec ab ecclesiastica functione alienũ fore iudicauit, si uiro optime erga se merito in angustia rebus opem ferret, & filio iuueniliter tumultuanti modum imponeret. Venit itaq; Vuormatiam amplissimo stipata numero abbatũ & monachorũ, & prędictum ducem, cum interposita fide Coloniensis & Moguntini Archiepiscoporum coram ueniisset omni criminis suspitione absoluit, statimq; cõpositis propter quę uenerat à filio abscessit, ut nõ iam carnali affectione quàm communis commodi ratione ad hanc secularis negotij administrationem se adductam liquidò cunctis patefaceret. Dux quoq; à Rege dimissus in pace protinus, se in sua recepit, certum tenens non integrò abolitas ab animo Regis inimicitias, sed ademptam interim nocendi facultatem esse. Ibi etiam Hugo Clóniacensis abbas, qui cum imperatrice eò aduenerat Ruberto Augiensi abbati Romani Pontificis mandata & literas detulit, quod scilicet Apostolicæ sedis anathamate de corpore

ecclesiæ

ecclesiæ præcisus esset, quòd omne ei diuinum officium præter Psalmodiam interdictum esset, omnia ei in perpetuum ad abbatiam Augiensem, uel ad aliquam dignitatem ecclesiasticam accessus occlusus esset, propterea quod de simoniaca hæresi insimulatus, & ut obiectum crimē purgaret ad synodum secundò ac tertiò uocatus uenire distulisset. Ita ille compulsus à Rege baculum pastoralem, quem nō ut pastor, sed ut mercenarius usurpauerat multa cum amaritudine reddidit. Clara & celebris ualde his temporibus per Gallias erat memoria sancti Seboldi in Nurnberg, & sancti Hemerad in Hasengun, & magno populorum concursu quotidie frequentabantur propter opitulationes, quæ diuinitus illic languentibus sæpenumero conferebantur.

Archiepiscopus Moguntinus in natiuitate sanctæ Mariæ Moguntia egressus, cum in Gallíciam quasi orationis causa profectionem simulasset, in Cloniacense monasterium secessit, dimissisq; his qui unà uenerant, abdicatis etiam omnibus quæ habebat, statuit ibi deinceps priuatus ætatem agere, atq; ab omni secularium negotiorum strepitu sub uoluntariæ paupertatis titulo in perpetuum feriari. Sed breui perstitit in proposito, reuocante eum tam clero quàm populo Moguntiacensi, uix & ægre abstractus de monasterio, in natalem sancti Andreæ Apostoli Moguntiam rediit, atq; opus arduum quàm præcipitanter arripuerat, tam præcipitanter, quoniam communi omnium sententiæ obluctari non poterat, deseruit.

Ruthardus abbas Herueldensis Mense Ianuario ęgrotare cępit, & sic per annum continuus ægritudine decoctus, cum euasurum se desperaret, abbatia & pastorali dignitate, quam per infirmitatem administrare nō poterat III. Id. Decembris ultro se ab dicauit, anno postquam abbati Maginhero successerat terciodecimo iam exacto. Successitq; ei protinus secundum ipsius postulationem. H. eiusdem cœnobij monachus.

Adalbero Metensis Episcopus obijt, cui Herimannus Leodiensis præpositus successit.

M. LXXIII. Rex natalē Domini Babenberg celebrauit. Ibi Bertoldo duci Carnotensium ducatum sine legittima discussione, absenti abstulit, & Marcuuardo cuidam propinquo tradidit. Rudolfus quoq; dux Sueuorum tumultū aliquem reipublicæ machinari formidabatur. Sed discurrentes utrinq; frequentes Legati, & illum, ne præcipitantet in arma prorueret, & Regem ne cunctantem obstinata importunitate lacesseret, salubri moderamine retinebant. Ibi quoq; Coloniensis Archiepiscopus offensus his quæ plurima præter æquum & bonum fiebant in palatio, petijt à Rege uacationem deinceps dari sibi ab rerum publicarum administratione, causatus in senium iam uergentem ætatem, & laboriosis regni negocijs minus minusque indies sufficientem. Quod Rex haud difficulter annuit, quia prauis libidinibus suis & iuuenilibus ineptijs iamdudum animaduerterat eum grauiter offendi, & plerunq; quantum salua regia dignitate poterat pro uirili portione obniti. Is ergo ubi se in sua recepit, Rex tanquam seuerissimo pædagogo liberatus, statim in omnia genera flagitiorum ruptis omnibus modestiæ & temperantiæ frenis præcipitem se dedit. Montes omnes colliculosq; Saxoniæ & Turingiæ castellis munitissimis extruxit, præsidiumq; imposuit. Quibus cum uictui necessaria minus sufficerēt, permisit ut ex proximis uillis & agris hostili more prædas agerent, & ad ipsa castella municnda circumquaq; manentes cogerent, & impensas affatim conuectare & per se ipsos seruili manu desudare. Verum ne manifestè tyrannidis notaretur si contra innocentes atque in regnum proprium tam barbara crudelitate grassaretur, ut impietatem suam quadam religionis specie palliaret, Archiepiscopum Moguntinum modis omnibus instigauit, ut decimationes Turingiæ sicut ante plures annos instituerat exigeret, pollicens se ei in exi-

gendo summa ope affuturum, & dicto obtemperare nolentes regis maiestate coacturum, ea tamen pactione, ut ipsarum decimationum partem sibi, quæ & regiæ magnificentiæ & tanto labori suo digna foret, tribueret. Ita Episcopus uanissima spe animatus, synodum indixit in Erphesfurd VI. Id. Martij. Statuto die aderat Rex, aderat Archiepiscopus, stipatus uterque magno grege Philosophorum imò Sophistarum quos ex diuersis locis summo studio côciuerant, ut Canones sibi non pro ueritate sed pro Episcopi uoluntate interpretarentur, & causam eius quomodo ueris non poterant, sophisticis allegationibus roborarent. Assidebant ergo cum Rege & Archiepiscopo Moguntino Hermannus Babenbergensis Episcopus, Hecel Hildensheimensis Episcopus, Eppo Citicensis Episcopus, Benno Osenbruggensis Episcopus. Qui non ad discutiendam iuxta ecclesiasticas leges causam fuerant euocati, sed ut id quod Rex uolebat, arte dictionis & sententiarum pondere, postremò qua possent ratione & consilio obtinerent, quanquam plerique eorum id quod Rex moliebatur uehementissime improbarent, sed ne libere quod sentiebant eloquerētur, & Regis terrore & priusta Archiepiscopi amicitia inhibebantur. Habebat præterea rex circa se armatorum copias non modicas, quibus eos si qui fortè negotium interturbare conarentur, militari manu coerceret. Turingorū spes & fiducia potissimum in abbate Fuldensi & abbate Herueldensi nitebatur, quòd hi ecclesias decimales plurimas & prædia infinita haberent in Turingia, & hi si causa cecidissent sibi unà cedendum esset. Qui publica discussione interpellati pro decimarū redditione, primò per Deū rogabant Archiepiscopum, ut antiquitus tradita monasterijs suis legitima rata inconuulsaque manere sineret, quæ & sedes Apostolica & ueteribus & recentibus scriptis crebrò sibi firmasset, & præcessores eius Moguntini Pontifices summi ac sanctissimi uiri usque ad Luipoldum Episcopum nunquam infringere tentassent. Id atroci responso Archiepiscopus repulit, scilicet præcessores suos sua ętate pro suo arbitratu Ecclesię Dei moderatos fuisse, eosque rudibus in fide auditoribus & penè adhuc neophytis lac potum dedisse non escam, & sapienti dispensatione multa indulsisse, quæ processu temporis dum in fide conualuissent successorum suorū industria resecari uellent. Se autem iam adulta uel potius senescente ecclesia spiritu alia comparare spiritualibus, nec iam paruulis lac sed perfectis solidum cibum ministrare, atque à filijs ecclesiæ leges ecclesiasticas exigere. Proinde esse eis aut ab unitate ecclesiæ secedendum, aut legibus ecclesiæ æquanimiter adquiescendum. Tum illi rursus per Deum orare, ut si in Romani Pontificis auctoritate, si in Caroli aliorumque Imperatorum priuilegijs, si pręcessorum eius Moguntinorum Pontificum indulgentia, nihil sibi præsidij aut spei reliquum esset, ipsarum saltem decimarum eam ipse partitionem fieri sineret, quam & canonum scita æquam iudicassent, & cæteræ per orbem terrarum ecclesiæ usitatam haberent, scilicet ut quarta parte ipse pro suo suorumque missorum seruitio contentus, tres reliquas portiones ecclesijs quibus antiquitus attitulatæ fuissent permitteret. Econtra Episcopus non ea mente se ait tantum laborem tulisse, & iam per decem fermé annos laboriosum hoc saxum uoluere, ut tandem aliquando uoti compos effectus, ultro iure suo cederet, & tanto molimine extortas eis decimas ipsis pro libito suo partiendas addiceret. Primus ac secundus dies in hac concertatione iam fluxerat, ancipiti adhuc fortuna, utra pars utri cessura foret. Iamque in eo res uertebatur, ut Turingi improbata synodo sedem Apostolicam appellarent. Sed Rex sub attestatione nominis diuini affirmabat, se in eum, si quis id præsumpsisset, capitali sententia animaduersurum, & omnia quæ eius essent usque internecionem dissipaturum cladem que eius diei multis postea seculis nō abolendam. Ita abbas Herueldensis suorum perseu

lo conterritus, quoniam aliud in arctum coclusis rebus non patebat effugium, rem consilio Regis permisit, quatenus prout ipse bonum & æquum iudicaret causam inter se & Archiepiscopum terminaret. Diu igitur habita deliberatione in hanc tandem pactionem mediante Rege Abbas & Archiepiscopus consenserunt, ut Abbas in decem suis decimalibus ecclesiis duas partes decimarum, tertiam Archiepiscopus acciperet. In reliquis uerò eius ecclesijs dimidia abbati, dimidia Archiepiscopo contingeret. Vbi uerò ecclesia decimalis propria Archiepiscopi esset, tota illic ei decima cederet. Præterea ut omnes dominicales Archiepiscopi curtes, in quacunque essent parrochia ab omni penitus decimarum exactione immunes manerent. Sub iugum misso abbate Herucldensi, statim Turingi omni spe adempta, eo quòd in illius prudentia & eloquentia plurimum fiduciæ sibi posuissent, non ultra restiterunt, sed decimas in reliquum absque retractatione dare professi sunt. Fuldensis Abbas aliquantis postea diebus obstinatus in proposito perstitit. Sed cum nec Regis gratiam recipere, nec ad sua redeundi licentiam impetrare posset, nisi in communem sententiam concederet, tandem rerum difficultate superatus, ad hanc conditionem non tam consilio quàm imperio & metu Regis coactus est, ut in cunctis decimalibus ecclesiis partem dimidiam decimarum ipse, dimidiam Archiepiscopus acciperet: dominicales autem curtes suas sicut Archiepiscopus omnes ab omni decimarum redditione liberas haberet. Tum Rex sciens haud bene placitura Romano Pontifici quæ gesta fuerant, sub interminatione gratię suæ utrique abbati præcepit, ut neque per seipsos, neque per nuncium, neque alio quouis modo pro insimulanda synodo Apostolicam sedem interpellarent. Atque ita omnibus quæ intenderat pro uoluntate exactis, concitus Ratisponam contendit, sanctum pascha ibi celebraturus. Cumque in ciuitate Augusta diem Palmarum ageret, Rudolfum ducem Sueuorum & alios quosdam qui sinistrum aliquid contra remp. moliri iam pridem delati fuerant, in gratiam recepit. Dein sanctum pascha sicut instituerat Ratisponæ, pentecosten in Augusta celebrauit.

Alexander Papa, qui & Anshelmus decessit, cui Romani protinus inconsulto Rege successorem elegerunt Hildebrandum, uirum sacris literis eruditissimū, & in tota ecclesia tempore quoque priorum Pontificū omni uirtutum genere celeberrimum. Is quomodo zelo Dei feruentissimus erat, Episcopi Galliarum protinus grandi scrupulo permoueri cœperunt, ne uir uehementis ingenij & acris erga Deum fidei districtius eos pro negligentijs suis quādoque discuteret. Atque ideo communibus omnes consilijs Regem adorti, orabant ut electionem quę eius iniussu facta fuerat irritā fore decerneret, asserentes, quod nisi impetum hominis præuenire maturaret, malum hoc non in alium grauius quàm in ipsum Regem redundaturum esset. Statim Rex à latere suo Eberhardum comitem misit, qui Romanos proceres conueniens, causam ab eis sciscitaretur, quare pręter consuetudinem maiorum Rege inconsulto Romanę ecclesiæ Pontificem ordinassent, ipsumque si nō idoneo satis faceret, illicite accepta dignitate abdicare ie præciperet. Is ueniens Romam benigne à prædicto uiro susceptus est. Cumque illi mādata regis exposuisset, respōdit se Deo teste honoris huius apicem nunquam per ambitionem affectasse, sed electum se à Romanis & uiolenter sibi impositam fuisse ecclesiastici regiminis necessitatem, cogi tamen nullo modo potuisse ut ordinari se permitteret, donec in electionem suam tam regem quàm Principes Teutonici regni cōsensisse certa legatione cognosceret, hac ratione distulisse adhuc ordinationē suam & sine dubio dilaturum, donec sibi uoluntatem regis certus inde ueniens nuncius intimaret. Hoc ubi regi est renunciatum, libenter suscepit satisfactionem, & lætissimo suffragio

ut ordinaretur mandauit. Quod & factum est anno sequente in Purificatione sanctæ Mariæ.

Interea hi qui in castellis suprà memoratis erant, grauiter nimis imminebant populo Saxoniæ & Thuringiæ. Omnia quæ in uillis & agris erant indies eruptione facta diripiebant, tributa & uectigalia syluarum & camporum importabilia exigebant, & plerunq; sub prætextu decimarũ totos simul greges abigebant. Ipsos Prouinciales, & plerosq; ex his honesto loco natos, & re familiari florentissimos, uilium mancipiorum ritu seruire sibi cogebant. Filias eorum & uxores conscijs & penè aspicientibus maritis uiolabant. Nonnullas etiam ui in castella sua raptas & quanto tempore libido suggessisset impudicissimè habitas, ad ultimum maritis cum ignominiosa exprobratione remittebãt. Quorum si quis inter tanta mala suspirare & internum animi dolorem leui saltem querimonia solari atq; euaporare ausus fuisset, statim, uelut qui grauem iniuriã regi fecisset, in uincula conijciebatur. Nec inde exire poterat nisi totius suppellectilis suę distractione uitam salutemq; suam redemisset. Cumq; ex omnibus locis cateruatim quotidie pro his regiam maiestatem interpellarent, quæ unicum ante hac omnibus afflictis refugium esse consueuerat, cum graui contumelia reijciebantur, dicente Rege ista eos pro iniusta decimarum retentione pati, seq; tanquam uindicẽ causę Dei necessariò armata manu eos coërcere, qui legibus ecclesiasticis sponte nollent adquiescere. Itaq; uidens Rex omnes circumquaq; manẽtes metu attonitos, & ad suscipiendas quascunq; imposuisset conditiones patientissimos, magnum quiddam & à nullo maiorum suorum ante hac tentatũ machinari cœpit, uidelicet ut omnes Saxones & Thuringos in seruitutem redigeret, & prædia eorum fisco publico adijceret. Cauebat tamẽ ne consilium hoc immature uulgatum, & effectu careret, & principibus regni iustæ murmurationis occasionem præberet. Itaq; secretò cum rege Danorum colloquium facit, & cum eo magna quadam parte Saxoniæ, quæ Vtoni Marchioni pertinebat paciscitur, ut in conficiendis rebus quas animo agitabat auxilio sibi foret, & se Saxonibus ex uno latere bellum inferente, ipse eos ex alio latere adoriretur. Idipsum alijs qui Saxoniæ cõtigui erant regibus & gentibus iniungit. Vbi satis adminiculorum uisum est, cunctis regni principibus expeditionem indixit in Polonos, id causæ prætendens, quod Bohemos contra uetitum suum bello impetissent, & fines eorum ferro & igne infestassent. Hanc ut dixi causam in promptu habebat. Cæterum ut fama uulgatior postmodum loquebatur, sub occasione Polonorum uolebat in Saxoniam exercitum ducere, & deletis usq; ad internetionem Saxonibus loco eorum gentẽ Sueuorum constituere. Hęc enim illi gens erat acceptissima, & eorum plerosq; obscuris & penè nullis maioribus ortos amplissimis honoribus extulerat, & primos in palatio fecerat, & ad eorum nutum cuncta regni negotia disponebantur. Quæ res eum ualde exosum inuisumq; principibus reddiderat, & eorũ pleriq; indignitatem rei nõ ferentes nisi pro responso necessariò euocati in totum palatio abstinebant. Igitur exercitum suum in expeditionem adunari constituit, septimo die post assumptionẽ sanctæ Dei genitricis Mariæ. Qua expectatione suspensis & intensis omnibus ipse iam ferocius solito atq; infestius agebat, posthabitis principibus solos circa se Sueuos assiduo habebat, ex his sibi auricularios à secretis, ex his tam familiarium quàm publicorum negotiorum procuratores instituebat. Tum Saxones omnes seruilis cõditionis esse crebro sermone usurpabat, nonnullos etiam ex eis missis nuncijs obiurgabat, cur sibi iuxta conditionem natalium suorum, ut ipso uerbo utar, seruiliter non seruirent, nec de redditibus suis fiscalia sibi obsequia impenderent. Contradicentes quasi qui maiestatem regiam uiolassent, totis regni uiribus persequi & de regno proturbare

minabatur.

minabatur. His atque huiusmodi inditijs Principes Saxoniæ malum quod ceruicibus suis impendebat animaduerterunt, statimque grauiter ancipiti periculo permoti, clandestina conuenticula crebro faciebant, & se uicissim quid facto opus esset, in medium consulere hortabantur. Vna omnium uoluntas, eadem erat sententia, eamque dato & accepto uicissim sacramento confirmabant malle se mori, atque extrema omnia prius experiri, quàm acceptam à parentibus libertatem per dedecus amittere. Huius coniurationis auctores ac signiferi quidam erant Bucco Halberstatensis Episcopus, Otto dux quondã Baioariæ atque Herimãnus frater Ottonis Saxonici ducis, qui superiore anno decesserat. Sed Bucco licet frequentibus iniurijs à rege lacessitus fuisset, tamẽ quia uir eximiæ sanctitatis erat, & optimæ in ecclesia Dei existimationis, credi nullo modo potest, aliter in hanc audaciam prorupisse, nisi zelo Dei & sola communis cômodi ratione. Cæteri duo, præter publicam gentis suæ causam etiam priuato odio iampridem à Rege desciuerãt propter Magnum Ottonis ducis Saxonici filiũ; quẽ Rex in deditionem acceptũ iam per biennium in custodia tenebat. Huic ueniam admissi non aliàs impetrare poterant, nisi ducatu & alijs quæ sibi ex defunctis parentibus hæreditario iure competebant in perpetuũ se abdicaret. Quod ille nulla ratione se facturum protestabatur, etiam si sibi quicquid æratis reliquum esset in custodia & in uinculis exigendum, etiam si per omnes cruciatus, & per omnia suppliciorum genera anima ponenda esset. Cumque nihil supplicãdo, nihil pecuniam atque infinita prædia offerendo, nihil sua uterque ergà ipsum regem atque erga rempublicam multa sæpe bene merita cõmemorando proficerent, ad ultimum Otto dux quondam Baioariæ seipsum Regi obtulit quamdiu uellet in uinculis habendum, & omnia sua tanquam prtori conuentione nihil actum esset, pro arbitratu suo distribuẽda, dummodo propinquum suum qui solo suarum partium studio in eam calamitatem deuenerat deditione absolueret. Ad hæc fertur Rex atrox nimis dedisse responsum, ipsum & omnia quæ ipsius essent, iampridem deditionis iure in potestatem regiam cessisse, nec eum obiecto quondam crimine adhuc ita purgatum, ut sui uel suarum rerum iure gentium traditionem ullam liberam haberet. Ea uox acerbè prolata, acerbius est accepta, magnumque odij seminarium irarumque fomitem ministrauit. His auctoribus orta seditio, ita breui totum Saxoniæ populum quasi rabie quadam infecit, ut omnis dignitas, omnis conditio, omnis ætas quæ modò faciendis stipendijs idonea foret, uno animo, pari uoluntate, ad arma conclamaret, & se sub sacramento promitteret, aut obstinate morituros, aut gentem suam in libertatem uindicaturos. Erant in ea coniuratione principes isti, Vuezel Magdaburgensis Archiepiscopus, Bucco Halberstatensis Episcopus, Hezel Hildensheimensis Episcopus, Vuerenher Mersputgensis Episcopus, Eilberthus Mindensis Episcopus, Immet Poderbrunnensis Episcopus, Friderich Mimegardefurdensis Episcopus, Benno Misinensis Episcopus, Otto dux quondam Baioariæ, Vto Marchio, Dedi Marchio, & omni Marchione animosior atque implacatior uxor eius Adela. Egbertus Marchio Thuringorum puer adhuc infra militares annos, Friderich Palatinus comes, Diedericus comes, Adalbertus comes, Otto comes, Conradus comes, Henricus comes, cum uulgus promiscuum supra LX. milia erat, qui ad asserendã libertatem patriæ legesque tuendas promptissimo animo manus operamque suam promittebant. Et uere diuinitus oblatam sibi esse occasionem dicebant, qua iugum iniquissimæ dominationis à ceruicibus suis excuterent. Dux Saxoniæ necdum aliquis constitutus fuerat, quia, sicut suprà memoratum est, dux Otto paulò ante humanis rebus excesserat, & filius eius Magnus cui ducatus legitima successione debebatur adhuc in castello Hartesburg deditus

seruabatur, & quia Rex in bona eius inhiauerat, id præstolari putabatur, ut malorum pondere ac longæ deditionis tædio fatigatus ultrò iure suo cederet, & ducatum cui Rex uoluisset dandum permitteret. Liemarus Bremensis Archiepiscopus, Eppo Citicensis Episcopus, & Benno Osenbruggensis Episcopus, quia in communem sententiam gentis suæ concedere nolebant, de finibus Saxoniæ effugati, ad regem se contulerunt, eiq; toto belli huius tempore indiuidui comites adhæserunt. Igitur circiter kal. Augusti adulta iam satisq; roborata coniuratione, Legatos mittunt ad Regem tum temporis Goslariæ constitutũ, postulantes ut expeditio, quam in Polonos instituerat sibi remitteretur, se aduersum acerrimos hostes Luticios die ac nocte in procinctu atq; in acie stare, & si paululum manus remittant, illico finibus suis insultantes aduersarios & omnia cæde atq; incendio depopulantes aspicere. Ad horum uim arcendam uix sibi satis copiarum esse. Proinde stultum fore ut exteris ac lõge positis gentibus arma inferant, qui domesticis ac penè intestinis sine intermissione bellis quatiantur. Præterea postulant, ut castella quæ ad euersionem Saxonię per singulos montes colliculosq; extruxerat dirui iuberet. Vt principibus Saxoniæ quibus sine legitima discussione bona sua ademerat secundum principũ suorum iuridictionem satisfaceret. Vt relicta interdum Saxonia, in qua iam à puero residens otio atq; ignauia penè emarcuisset, etiam alias regni sui partes inuiseret. Vt uilissimos homines quorum consilio seq; remq; publicam præcipitẽ dedisset de palatio eijceret, & regni negotia regni Principibus quibus ea competerent curanda atq; administranda permitteret. Vt abdicato grege concubinarum quibus contra scita canonũ attrito frontis rubore incubabat, Reginam quam sibi secundum ecclesiasticas traditiones thori sociam regniq; cõsortem delegisset, coniugali loco haberet & diligeret. Vt cętera flagitiorũ probra quibus dignitatem regiam adolescens infamauerat, nunc saltem maturato sensu & ætate abdicaret. Postremò per Deum rogant, ut iusta postulantibus sponte annueret, nec sibi magni cuiusquam atq; inusitati facinoris necessitatem imponeret. Si ita faceret, se promptissimo animo ei sicut hactenus seruituros, eo tamen modo quo ingenuos homines atq; in libero imperio natos regi seruire oporteret. Sin aũt, Christianos se esse, nec uelle hominis qui fidẽ Christianam capitalibus flagitijs prodidisset communione maculari. Quod si armis cogere instituisset, sibi quoq; nec arma deesse, nec militaris rei peritiam. Sacramẽto se ei fidem dixisse, sed ut ad ædificationem non ad destructionẽ ecclesiæ Dei Rex esse uellet, si iuste, si legitime, si more maiorum rebus moderaretur, si suũ cuiq; ordinem, suam dignitatem, suas leges tutas inuiolatasq; manere pateretur. Sin ista prior ipse temerasset, se iam sacramẽti huius religione nõ teneri, sed quasi cum barbaro hoste & Christiani nominis oppressore iustũ deinceps bellũ gesturos, & quoad ultima uitalis caloris scintilla superesset, pro ecclesia Dei, pro fide Christiana, pro libertate etiam sua dimicaturos. Vehemẽter Regem permouit hæc legatio. Verum consiliarijs eius dicentibus quòd ad primum belli terrorem tanti motus irarum deflagraturi essent, paululum resumpto spiritu, leuiter & contemptim Legatis respõdit, nihilq; certi reportantes dimisit. Quod ubi suis nunciarunt, atrox omnium mentibus ira incanduit, seq; mutuo sermone ut contemptum sui manu uindicarent hortabantur. Obstinatum inquiunt in malis ingenium, nisi acrior uis adhibeatur emolliri non poterit, & nisi ad uiuum propiusq; medullas mucro adigatur, sensum doloris non admittet. Igitur armati instructiq; Goslariam contendunt, ibiq; mediocri à uilla interuallo castra locant, statimq; efferato animo in eum irruissent, & ius suum non iam rhetoricis allegationibus, sed bellicis terroribus expostulassent, nisi Bucco Halberstatensis Episcopus, & pauci admodum qui sanum aliquid

quid sapiebant impetum tumultuantis turbæ salubri moderatione inhibuissent. Rex accepto nuncio uicini iamq́ instantis periculi grauiter mente consternatus, propere in Hartesburg se contulit, eoq́ secum regni insignia & thesaurorum suorum quantam in ea trepidatione potuit partem conuexit. Erant tum temporis cum eo Eppo Citicensis Episcopus, & Benno Osenbruggensis Episcopus, eorumq́ consilio & prius tranquilla & nũc turbata republica omnia faciebat. Casu quoq́ nuper aduenerat, nescio quid priuatæ causæ acturus in palatio, Bertoldus dux quondam Carentinorum. Huic Rex quàm sanctis obtestationibus se purgabat, quod ducatum eius nulli alij tradidisset, sed Marcuuardus priuata præsumptione fines alienos inuasisset, nec ei quicquã de iure suo propterea imminutum esse, si suo iniussũ sine cõsulto principum honores publicos homo ineptissimus temerasset. Ille licet hæc ficta esse sciret, & regis malitiam non tam uoluntate quàm fortunæ uiolentia correctam esse, tamen suscepit satisfactionem, promisitq́ operã suam reipublicæ utilitatibus nusquam defuturam. Hunc itaq́, quia uir erat summæ prudentiæ & popularis eloquentiæ, cum duobus suprà memoratis Episcopis Rex Legatum misit ad Saxones. Ad quos cum uenissent, rogabãt eos per Deum, ut ab armis quæ honesto licet nomine, pessimo tamen exemplo sumpsissent, maturè discederent, nec rem supra modum supraq́ uires suas tentarent, quæ à cæteris regni principibus nimium improbãda foret, utpote quam nec sua nec maiorum suorum memoria unquam gens ulla tentasset, iustam eorum esse causam quos summis sæpe iniurijs Regis inclementia ad hæc extrema experienda coëgisset, honori tamẽ suo magis consulendum quàm iracundiæ, & deferendũ regiæ maiestati, quæ apud Barbaras etiam nationes semper tuta inuiolataq́ fuisset. Proinde remisso armorum strepitu, pacatis animis, sopitis simultatibus, tempus locũq́ constituerent, quò Rex totius regni principes euocaret, ut iuxta communem sentẽtiam & obiecta purgaret, & quæ correctionis egere uiderentur corrigeret. Ad hæc illi non eadem inquiunt cæteris regni principibus, & nobis incumbit necessitas rebellionis. Cæteris enim gentibus uacatione data & penè feriatis omnibus nos solos sibi peculiariter elegerat, quos secundum Prophetæ elogium in plaustris ferreis, quorum regionibus post initium semel principatum nunquam excederet, quibus post erepta patrimonia libertatem quoq́ eriperet, & natalibus omnium infamatis durissimæ seruitutis iugum inijceret, ad quorum oppressionem singulis montibus colliculisq́ præsidium imponeret, ut aquas nostras pecunia bibere, & ligna nostra precio comparare cogeremur, quorum uxores & filias militibus suis publicè libidinis uictimas prostitueret, quorum terram, quod omnium quæ passi sumus grauissimum ducimus inauditis adinuentionibus, nec Christiano ore nominandis criminibus incestaret. Si cùm cæteris regni principibus hęc nobis communis esset iniuria, meritò ad illorum cognitionem communemq́ audientiam nos reijceret. Nunc autem cũ nobis aut priuata calamitate cadendum, aut priuata uirtute iniurijs sit obuiam eundum, nihil nostra interest super nostris miserijs aliorum expectare sententiam. Quapropter si eum malefactorum tandem aliquãdo piget pœnitetq́, in argumentum non fictæ pœnitentiæ, castella quæ in pernitiem nostram extruxit, absque procrastinatione diruat, patrimonia nobis per uim seu per calumniam erepta restituat, postremò iusiurandum nobis det, quod legitima genti nostræ à primis temporibus constituta nunquam deinceps infringere moliatur. Si hoc facit, licet sæpe elusi, sæpe uerbis pacificis in dolo irrisi, tamen utcunq́ adhuc credimus bona pollicenti. Sin autem, omni dilatione relegata, nec expectatis aliarum gentium, aut aliorum principum decretis, iugum quod ceruicibus nostris impẽdet excutere conabimur, liberosq́ nostros nostra uel morte uel uictoria

in libere

in libertatem asseremus. In hæc uerba Legatos dimiserunt. Qui iterum missi, iterumq; remissi in eadem eos sententia obstinatos inuenerunt. Itaq; oẽs uias per quas descensus esse poterat de castello adhibitis custodibus obseruari statuerunt, summa ope id præcauendū æstimantes, ne qua ei copia fieret effugiendi, & in alias regni partes bellum transferendi. Et profectò si id ritè curassent, facili dispendio & paucis admodum diebus res conficeretur, quę postmodū tanto tempore tracta, in extremum penè discrimẽ cunctas regni prouincias attraxerat. Neq; hoc ipsum Regem latebat. Idcirco modis omnibus intẽtus agebat qualiter hostium custodias falleret, & de angustijs Saxoniæ in latissimā regni aream bellū trajceret, maximeq; ad Episcopos Rheni quos sibi ob crebra sua merita fidos firmosq; in aduersis fore sperabat. Castellū in altissimo colle situm erat, & uno tantū itinere ipsoq; difficillimo adiri poterat. Cętera montis latera uastissima sylua inumbrabat, quæ exinde per multa milia passuum cōtinua uastitate in latum extenditur, usq; ad cōfinium Thuringiæ. Et ideò nulla obsidentium diligentia conclusis egressum uel ingressum eripere poterat. Rex collato cum suis consilio frequentes ad eos Legatos mittebat, pacem postulans, & omnium quæ illos offenderāt emendationem pollicens. In quam actionem intentis suspẽsisq; omnibus & iam propter res bene gestas immatura securitate torpentibus, nocte quadam cum nihil minus suspicarẽtur, ipse Bertoldum ducem, & duos suprà memoratos Episcopos & alios plerosq; familiares suos secum assumpsit, & præmissis ante se in sarcinis regni insignibus, & quanta tempus & res patiebant parte thesaurorū, clàm egressus est de castello, dato negocio his qui intùs remanebant, ut postera die quanta possent arte præsentiā sui simularent, & hostiū animos à suspicionibus fugæ suæ auocarent. Triduo per uastissimam syluam ieiuni (ut ferūt) gradiebātur, angustissimo & paucis ante hac comperto tramite, quem uenator quidam dux itineris dum uenādi studio solertius syluarum abdita rimaret deprehenderat, undiq; circumspectantes gladium, & ad quemlibet perstrepentis auræ sonitum, incursus hostium iamq; iugulo incumbentem interitum formidātes. Quarto die inedia, uigilijs ac longi itineris labore usq; ad extremam lassitudinem confecti Eschenewege peruenerunt. Vbi cibo somnoq; paululū recreati, postero die Idib. Aug. cum iam miles frequentior ad Regem cōfluere cœpisset, Herueldiam cōtenderunt. Quatuor deinceps diebus ibidem cōmoratus est, operiens exercitū quem in expeditionẽ contra Polonos de toto regno suo euocauerat. Iam enim dies instabat, quem coadunando militi cōstituerat. Adelbero Vuirceburgensis Episcopus, & Herimannus Babenbergensis Episcopus, & alij plerique principes, qui ad militiam proficiscentes in uicina loca iam deuenerat, audito quod acciderat, propere ad regem adhuc Herueldiæ constitutum cōcurrerunt. Rudolfus dux Sueuorū cum Episcopis Rheni, Sueuiæ, atq; Baioarię circa Moguntiam castris positis nuncium Regis præstolabatur, per quem certius edoceretur, quonam in loco ei occurrere deberet. Audierat enim eum ab hac expeditione ad alia regni negocia animum reuocasse, sed quæ nam mutandæ sentẽtiæ necessitas repentè incidisset, certò non cōpererat. Pleriq; tamen iactitabant eum coniurationis huius cōscium participemq; extitisse, ideoq; tam lento gradu ad militiam procedere, ne aut Regi in tanto discrimine contra propositum suū pudore uictus auxilium præberet, aut si negaret, defectionem suam consiliumq; immature prodere cogeretur. Rex itaq; missis nuncijs mandauit, ut tam ipse quàm cæteri qui cum eo erant principes, citato quantum possent itinere, sibi occurerent in uilla quæ dicitur Capella haud procul ab Herueldia. Quo cum uenissent, pedibus eorum prouolutus orabat per respectum Dei, sub cuius testificatione sibi fidem dixissent, ut super infelicibus euentis suis misererentur

pariter

pariter & indignarentur, communia ipsorum beneficia præ repta sibi esse paucorum malignitate, qui immemores iurisiurãdi, immemores beneficiorũ quibus eos sæpenumero & priuatim & publicè sibi obligasset, cum regno etiam uitam sibi eripuissent, nisi fugæ præsidio periculum declinasset, uiolatæ regiæ maiestatis iniuriam non ad se solum pertinere, publicam esse contumeliam omnium eorum qui se regem creassent, & quorum auxilio ab improbis hominibus tutus esse debuisset: proinde omnes pro uirili portione satagerent, ne regia dignitas quam à maioribus suis honestissimam atque præclarissimam acceperant sua ignauia fuscaretur, neue tam pessimum exemplum suorum temporum ad posteros suos inultum transmitterent. Hæc memorãdo, tam deformitate casuum suorũ quàm miserabilis querimoniæ prosecutione omnibus qui aderant lachrimas excussit. Erant qui censerent, quomodo in expeditionem cõtra Polonos armati instructique uenissent, ut protinus in Saxoniam exercitus duceretur, & recentis contumeliæ uulnus recentis uindictæ antidoto curaretur. Alij decernebant, nõ esse rem præcipitanter adgrediendam. gentem Saxonum esse robustissimam, & bellorum usu propter ingenitam feritatem exercitatissimam, quæ insuper frequẽtibus iniurijs efferata ruptis iam omnibus iuris & legũ retinaculis, aut mori aut uincere sit obstinata. Propterea dandas sibi esse, quibus domum redeant, copias instruant, impensas augeant, ut multiplicatis sumptibus ad protrahendum in quaslibet moras bellum durare ualeant. Horum sententia ab omnibus comprobata decreuit Rex, ut septimo die post festum S. Michaelis miles in expeditionẽ adunaretur in uilla Herueldensis monasterij, quæ dicitur Bredingen. Ita assumptis secum qui aduenerant Principibus abijt, Triburiam & cæterã circa Rhenũ loca inuisere. Missis etiam circumquaque nuncijs obnixè non solum Principibus, sed & popularibus, ne à se deficerent supplicabat, multa largiẽdo, plura pollicendo, nonnullis etiam sua restituendo, quæ superioribus annis dum prosperis successibus immoderatius indulgeret per calumniam abstulerat. Saxones comperto quòd elusis custodibus suis Rex in alias regni partes euasisset, uehementer sunt contristati, arbitrantes id quod res exigebat nihil sibi deinceps ocij aut remissi habẽdum, nec pestem hanc ut hactenus intra domesticos parietes cohibendam, sed reuelata facie bellum publicum cum hoste publico gerendum. ideoque sibi expedire, ut quantascunque possent gentes & regna aduersus Regem concitarent. Protinus Legatos miserũt ad Thuringos, auxilium petere & rogare, ut ipsi pro sua quoque libertate, & frequentibus cõtumelijs, quibus lacessiti fuerant, arma sumere nõ pigritarentur. Thuringi celeberrimo conuentu habito in loco qui dicitur Tribure, ubi legationem Saxonum audierũt, promptissimè assensi sunt, nec ulla unquam legatio lætioribus adclamationibus excepta est. Nec mora, iusiurandum dant nusquam se defuturos negotio, communem sibi esse cum eis rebellandi necessitatem, & ideò commune periculum, communem etiam si Deus annueret uictoriam futuram, seque usque ad extremum spiritum pro cõmuni utilitate dimicaturos. Denunciant præterea abbati Fuldensi, & abbati Herueldensi, & cæteris principibus qui in Thuringia prædiorum aliquid haberent, ut ad ferendũ genti suæ auxiliũ die statuto coniuraturi uenirent, ni id facerent, se bona eorũ protinus omnia direpturos. Legati etiam Regis superuenerunt, ingentia eis beneficia pollicẽtes, si fœdus Saxonum bellique societatem respuerent. Sed cum graui contumelia sunt repulsi, intantum ut nec manibus in eos furor populi temperasset, nisi paucorum sapientium moderatio propter ius gentium, quod Legatis est deferendum intercessisset. Archiepiscopus Moguntinus Erdesfurd eo tempore morabatur. Hunc adorti in communem sententiam concedere urgebant, nec prius regionibus illis excedere passi sunt, donec datis

obsidibus

obsidibus fidem suam firmaret, nihil se aduersum eos armis aut consilio molitu-rum, quanquam nonnulli existimarent, tam eum quàm Archiepiscopum Colo nienſem, & alios plerosq; Rheni principes iam à principio coniurationis huius conscios participesq; extitisse. Id tamen dum incertus adhuc terū euentus pen debat summa ope dissimulabant. Igitur quoniam in exteras gentes Regē perse-qui consilium non erat, omnem operā suam ad expugnanda castella eius uer terunt. Hæc autem sunt castella quæ ipse postquàm pater eius decesserat, extru-xit. quæ tamen ad præsens memoriæ occurrunt, Hartesburg, Vuiganrenſtein, Moseburg, Sassenstein, Spatenberg Heimenburg. Asenberg. Vokenroht Friderici Palatini comitis fuerat, idq; ei Rex quadam legum uiolentia eripuerat, præsidiumq; suum imposuerat. Luineburc quoq; oppidum maximum Ottonis ducis Saxonici, situm in confinio Saxonum & Luticiorum occupauerat, milites q; lectissimos cum Eberhardo filio Eberhardi comitis de Ellenburc impo-suerat, non aliam ob rationem, nisi quod omnia quæ prædicti ducis fuerant, in potestatem regiam iure deditionis per Magnum filium eius uenisse argumen-tabatur. Alia præter hæc quàm plurima extruere aggressus fuerat, sed cum ab incœpto repente oborta bellorum tempestas reuocauit. Herimannus frater du cis Saxonici iampridem antequam Rex Saxonia effugaretur, Luineburc obse-derat, militesq; Regis quoniam temere ingressi alimenta nō habebant, paucis diebus ad deditionem coēgit, nec tamen dimittere uictos aut punire uolebat, sed intra oppidum diligenti custodia ne effugerent obseruatos secundum Prophetam pane arto & aqua breui sustentabat, mittensq; ad Regem, mandauit ut si suos qui obsidebātur uiuos incolumesq; recipere uellet, Magnum fratris sui filium deditione absolueret, sibiq; remitteret, ni id faceret, se de his tanquàm de hostibus qui fines alienos contra leges inuasissent, iuxta leges gentis suæ capi-tale supplicium sumpturum. Diu Rex quid ageret ambigebat. Inhumanum sci licet fore sciebat, si suis extrema necessitate circumuentis non consuleret. Sed reputabat econtra quantum rationibus suis deperiret, si eum de cuius interitu sibi totius Saxoniæ dominatum pollicitus fuerat, dimitteret, suiq; compotem fa ceret, præsertim cum propter recentes iniurias quibus eum iam triennio in cu-stodia habitum afflixerat, grauius cæteris omnibus rempublicam uexaturus ti meretur. Non paucis diebus hæc deliberatio eum incertum suspensumq; tene-bat. Et profectò uicisset auaritia, priuatisq; utilitatibus salutē militum postha-buisset, nisi principes regni crebris legationibus fatigati ab his qui obsidebant, unanimi consilio eum adorirentur, & non tam supplicando quàm comminan-do & terrendo ab sententia deducerēt. Itaq; in assumptione sanctæ Mariæ, cum adhuc Herueldiæ esset, misit qui Magnum custodiæ exemptū suis restituerent, & eos, qui in prædicto castello iamiam puniendi seruabantur, obsidione & pe-riculo liberarent. Turingi quoq; conglobata ex uicinis locis multitudine Hei-menburc castellum obsederunt, paucisq; diebus ui & armis oppugnatum cœ-perunt atq; succenderunt. Eos qui intus erant castello euerso dimiserunt impu nitos, ut scilicet se probarent nō hostili odio aduersus Regem arma sumpsisse, sed tantum ut iniurias, quibus regio eorum per calumniam opprimebatur, pro-pulsarent. Protinus alij castello quod Asenberc dicebatur exercitum admoue-runt, & quia propter difficultatem locorum militari manu capi posse despera-batur, castris circumquaq; positis satagebant ne cui ingrediendi uel egrediendi copia fieret, ut quos humana uis non poterat, alimentorum inopia expugna-ret, haud dubiē scientes quod cibaria quantumuis copiosē congesta, multitudi-ni quæ intus erat in longum tempus sufficere non possent. Interea Rex uidens coniurationem magis magisq; indies conualescere copiasq; hostium augeri, cōterritus etiam damno castellorum suorum, quorū alia iam capta, alia summo

molimine

molimine oppugnari audiebat, rogsuit Mogūtinum & Colonien'em Archiepiscopos, ut Saxones conuenirent, & turbatis rebus aliquod remedium inuenire conarentur. Qui dicto obtemperantes, mandauerunt Principibus Saxoniæ, ut sibi in monasterio Corbeiensi IX. kal. Septemb. occurrerent, de communi commodo tractaturis. Episcopus Coloniensis casu nescio an per industriam remoratus, die statuto non uenit, nuncios tamen misit qui pro se causam dicerent, promittens omnibus quæ ipsi de suis reique publicæ utilitatibus rationabiliter statuissent, se promptissime assensurum, & pro communi salute, quantum posset, operam daturum. Moguntinus Archiepiscopus residens cum Saxonibus qui occurrerant sedulo nitebatur pacare eos, Regique reconciliare. Sed illi econtra, præter uulgaras ubique iniurias suas, quibus ab eo uehemēter attriti fuerant, graues causas afferebant, quibus probarent eum sine magna Christianæ religionis iactura non posse ulterius regnare, ea scilicet in familiarissimos amicos, ea in uxorem, ea in sororem propriam abbatissam de Quidelenburc, ea in alias personas naturæ necessitate sibi coniunctissimas facinora patrasse, quæ si secundū n Ecclesiasticas leges iudicarētur, & coniugium, & militiæ cingulum, & omnem prorsus seculi usum, quanto magis regnū abdicare censeretur. Longis itaque contentionibus ad hunc finem postremò res deducta est, ut decernerent XII. ex sua gente, XII. ex parte Regis obsides dari, quorum fide interposita, ipsi tutò ad colloquium uenire possent cum cæteris Principibus regni, ut causæ, quas aduersus Regem afferrent, eorum iudicio discuterentur & terminarentur, ipso Rege si ita expedire uideretur præsente, & crimina quæ obijcerentur, si posset refellente. Dandis accipiendisque obsidibus dies statutus est Idus Septembris infra Thuringiam, in loco qui dicitur Hoenburg. Habendo aūt cum Principibus colloquio dies statutus est XIII. kalend. Nouemb. in confinio Turingiæ & Hassiæ, in uilla quæ dicitur Gerstengen. In hanc conditionem discessum est. Saxones tamen de apparatu belli & oppugnandis Regis castellis nihil propterea remittebant. Cumque Regi quæ gesta fuerant nunciata fuissent, uisum est his qui partes eius adiuuabant multum abhorrere à maiestate Regia, ut ipse Saxonibus pro se obsides daret, nimiumque grauari nomen regium fœdissimæ conditionis iniuria. Quapropter Moguntinus & Coloniensis Episcopi statuta die Hoenburg profecti, obtinuerunt, ut omissis ex utraque parte obsidibus, ipsi tantum pro pace firmanda fidem suam interponerent, & hoc pignore uenturis ad colloquium Principibus, omnem periculi metum adimerent. Interea Rex Legatos misit ad Luticios gentem Saxonibus infestissimam, eisque infinitam pecuniam promisit, ut Saxonibus bellum inferrent, asserens eos nunc intestinis simultatibus occupatos facili externorum bellorum impulsu posse usque ad internetionem deleri. Quod ubi Saxonibus compertū est, ipsi quoque nuncios ad eos miserunt, & multo copiosiorem eis pecuniam promiserunt, ut ab infestatione sua tam iniquo tempore quiescerent, quod si non facerent ne inani opinione fallerētur, se utrique hosti, si ea necessitas incumbat, & multitudine & uirtute militum posse sufficere. Barbarorum alij Regis, alij Saxonum fœdus pecuniamque suscipiendam clamitabant. Vnde orta per imperitæ multitudinis intemperantiam seditione, tanta se cæde laniauerunt, ut multa milia hominum in ea congressione interfecta referantur, atque ita deinceps multis diebus in seipsos & in sua uiscera hostili gladio debacchantes, externis bellis necessariò supersedere cogebantur. Rex quoque Danorum memor firmatæ iampridem cum Rege pactionis, cum exercitu nauali applicuit ad Saxoniam, & tractis per longa terrarū spatia nauibus in fluuium qui administrādo negotio opportunus uidebatur igne & ferro regionem infestare parabat. Sed miles eius uehementer detrectabat militiam, obijciens quòd sibi quoties externorum hostium incursionibus quatentur,

rentur, Saxones promtuo fuerint, nec ullis unquam cum facultas suppeteret la cessierint iniurijs. Postremò si calamitatem quæ ad præsens urgeret quandoque propulsaret, graues pœnas iniustè huius infestationis à populo Danorum exacturos. Cum hæc priuatim & publicè iactitarēt, Rex ueritus, ne in eo discrimine à milite desertus, ludibrio fieret hostibus, naues retrahi iussit, & nulla regioni clade illata Saxonia excessit. Ita tantus ille bellici apparatus feruor impunè deflagrauit. Principes Saxoniæ XIII. kalend. Nouemb. iuxta condictum uenerūt in Gerstengun cum XIIII. milibus armatis, cætera multitudine ad custodiam regionis atque in obsidione castellorum derelicta. Aderāt etiam ex parte Regis Mogūtinus Archiepiscopus, Coloniensis Archiepiscopus, Mettensis Episcopus, Babenbergensis Episcopus, Gozelo Lotheringorum dux, Rudolfus Sueuorum dux, Bertholdus Carentinorum dux, missi à Rege, ut causam quam aduersum se afferrent discuterent. Ipse eo uenire noluit, sed in ciuitate Vuirceburg exitum rei præstolabatur, præcauens scilicet, ne tumultuantis populi furor, sua magis præsentia efferatus, aliquid forsitan in se, quod secus esset, admitteret. Igitur principes Saxoniæ principibus qui à Rege uenerant pedibus prouoluti, rogabant per Deum, ut ad uentilandā causam suā intenti cognitores, & iusti iudices adessent, nec perpenderent quantumquaque in republica inuisitatum opus aggressi essent, sed quæ calamitas eos ad hæc extrema coēgisset. Accepta deinde dicendi copia suas singuli iniurias exposuerunt, quæ in ipsos singulos, quæ etiam in gentem suam Rex nefanda facinora commisisset, quibus præterea inauditis criminibus ipsam Regij nominis maiestatem polluisset. Obstupuerunt Principes qui à Rege uenerant, & præ immanitate scelerum secundum prophetam tinniebant aures omnium, nec eos quod pro libertate sua, pro coniugibus, pro liberis, arma sumpsissent, sed quòd intolerabiles contumelias muliebri patientia tamdiu subportassent culpandos censebant. Cumque toto triduo consilia contulissent, & quid facto opus esset, communi sollicitudine perquirerent, hæc postremo cunctis sententia conuenit, ut reprobato Rege, alium qui gubernando regno idoneus esset eligerent. Id tamē haud temerè publicari placuit, donec Rege per occasionem pacis in remotiores partes regni abducto, cum cæteris regni Principibus consilium hoc communicarent. Propter hoc uulgari iubent in plebem, in hanc sententiam utriusque partis Principes consensisse, ut Saxones Regi pro admissa in eum atque in rempublicam temeritate satisfactionem congruam proponerēt. Rex autem eis & facti impunitatem, & iniuriarum quibus ad defectionem eos coēgisse insimulabatur de cætero securitatem sub iureiurando promitteret. His rebus conficiendis tempus statutum est in natale Domini Rege eam festiuitatē Coloniæ celebraturo. Et profectò Rudolfum ducem ibidem absque dilatione Regem constituissent, nisi ille pertinaciter resistendo iurasset nunquam se in hoc consensurum, nisi à cunctis Principibus conuentu habito, sine nota periurij, integra existimatione sua, id facere posse decerneretur. Saxones in sua cum pace redierūt. Cæteri Principes Vuirceburc profecti sunt, Regi quæ gesta fuerant nunciatum. Qui protinus nihil hæsitans, pedibus ut dici solet in sententiam abijt, & dummodo pax conueniret, quascunque conditiones imposuissent se promptissimè laturum spopondit. Celebrata ibidem omnium sanctorum festiuitate, Ratisponam ire instituit, animaduertens quod Principes Rheni aliquantula Saxonici furoris labe iam infecti, minus minusque indies ad exhibenda sibi obsequia deuoti ac beneuoli essent. Cumque interea undū aliquot diebus Norēbergæ moraretur, quidā qui lateri eius iam diu familiarissime obseruatus fuerat, Regenger nomine, incertum, aliorum instinctu, an priuato in eum odio suscitatus, repente prorupit in medium, & ducibus Rudolfo & Bertholdo graue aduersus eum crimē detulit. Ego (inquit) & alij plerique quo pessimæ

simæ machinationis suæ Rex idoneos fore administros sperauerat, nuper multis precibus magnisq; pollicitationibus ab eo sollicitati sumus, ut uobis ac cæteris regni principibus Vuirceburg conuenientibus, & secretioris colloquij gratia paululum à multitudine remotis, armati in uos irrueremus, & trucidatis seditionis auctoribus, ipsum periculo, rempublicam perturbatione liberaremus. Et cæteri quidem satis impigrè susceperunt negotium. Solus ego tam iustitiæ respectu quàm futuri iudicij metu detrectabā opus nefarium, & quantum obluctari obstinatæ sententiæ audebam, dehortari eum conabar à proposito. Qua propter tanta in me incanduit indignatione, ut à contubernio suo, quo me hactenus cæteris familiarius perfruitum optimò nostis, protinus me amoueret, & iugulandum apparitoribus suis obiecisset, nisi periculum imminens penetralibus properè excedendo declinassem. His dictis in argumentum fidei locum expressit, conscios nominauit, & si Rex inficiaretur, paratum se ait, cum ipso si id leges paterentur, uel cum quouis homine conserta manu, rem diuino iudicio committere. Vehementer hæc uerba permouerunt prædictos duces, cum esset is qui deferebat homo haud obscuri nominis in palatio, & apud suos inuiolatæ existimationis. Præterea ea res potissimum dictis fidem conciliabat, quod Rex & alijs quibusdam principibus suis simili modo necem parauisse, & plerosq; ex familiaribus suis etiam occidisse iampridem infamatus fuerat. Itaq; legatos ad eum mittunt, mandantq; se iam nulla religione teneri sacramenti, quo ei fidem subiectionemq; firmassent, cum ipse prior fidē prodidisset, & de salute sua tractantibus insidias machinatus fuisset. Proinde nisi obiecta diluisset nullam deinceps à se uel in tranquillis rebus fidem, uel in perturbatis auxilium sperare debere. Aegrè nimis id passus Rex, statim ad populum retulit de importunitate Rudolfi ducis, qui ut inuadendi regni occasionem inueniret, cùm uerum sibi crimen impingere non posset, falsis suspicionibus & arte compositis rumoribus impeteret, & obruere conaretur innocentiam suam. Sed procul ait facessant uerborum pugnæ, cessent callida argumentorum phantasmata. Ego non uerbis sed manu mea refellam mendacium, & neglecta interim Regij nominis maiestate, cum ipso duce R. congressus detegam cuniculos fictæ huius criminationis, qua malitiam suam palliare conatur, ut si regnum amisero, non mea culpa sed per illius subplantationem periuriumq; intelligar amisisse. Tunc Vdalricus de Gosheim, unus ex his, qui consilij participes, & sceleris administri destinati fuisse accusabantur, lenibus uerbis dolorem Regis mitigare studebat, rogabatq; eum ne aliquid quod infra regiam magnificentiam esset, ui doloris impulsus profiteretur, se melius multoq; rectius cum Regingero uel cum quolibet homine collata manu & suam & ipsius innocentiam asserturum. Statimq; ad ducem R. abijt, seq; paratum dixit quocūq; modo ipse ęquum iudicasset mendaciū Regingeri refellere. Ille satisfactionem nec suscepit, nec aperta frōte abnuit, sed ait se super hac re deliberatione cæterorum principum sententiam expectaturum. Rex sicut instituerat Ratisponam cōtendit, omnibus inuisus, omnibus suspectus, nec ipse iam cuiquam hominum satis fidei habens, cum hi quoque quos intima familiaritate sibi deuinxerat, ad primam ingruentis tempestatis nubeculam à se defecissent. Interea Saxones crebris legationibus urgebant principes Rheni ut uel sibi constituendi Regis potestatem facerent, uel ipsi quando & dignitate & multitudine superiores essent, quemcunq; uellent Saxonibus suffragium ferentibus eligerent & constituerent, nec sinerēt rem publicam unius hominis ignauia ad extremam usq; uastitatem deperire. His accensus Archiepiscopus Moguntinus cui potissimum propter primatum Moguntinę sedis eligendi & consecrādi Regis auctoritas deferebatur, Principes de toto regno Moguntiā euo-

cauit ut communi consilio Rudolfum ducẽ Regem cõstitueret. Quod ubi Regi compertum est, assumptis secum quoscunq; donis uel promissis ad studium suarũ partium allicere potuit, concitus de Baioaria remeauit, ratus ante omnia impediendæ tantæ rei curam agendam. Cumq; prope Vuormatiam in locum qui dicitur Louendeburg uenisset, grauissima ęgritudine correptus, multis diebus lecto decubabat, spemq; maximam hostibus suis fecerat, tantos itarũ motus sine sanguinis effusione posse confici. Sed ab infirmitate uixdum plene recreatus Vuormatiam festinauit, Vbi cũ magna pompa à ciuibus in urbem susceptus est, qui & paulo ante ut sua erga eum studia clariora facerẽt, milites Episcopi ingressum eius prohibere tentantes urbe expulerant, & ipsum Episcopum, nisi mature fuga lapsus ciuitate excessisset, cõprehendissent & uinctum ei misissent. Venienti ergo ei armati instructiq; obuiam procedunt non ad uim faciendam, sed ut conspecta eorum multitudine, armorum apparatu, expeditorum iuuenum frequentia, animaduerteret in arduis rebus suis quantũ spei in eis ponere debuisset. Operam suam benigne spondent, iusiurãdum dant, sumptus ad bellum ministrandũ ex sua re familiari singuli pro uirili portione offerunt, & quoad uiuant pro honore eius deuotè se militaturos confirmãt. Ita Rex ciuitate munitissima potitus, hanc deinceps belli sedẽ, hanc regni arcem, hanc utcunq; res cecidissent tutissimum asylum habere cœpit, eo quod esset & ciuibus frequens, & murorum firmitate inexpugnabilis, & ubertate circumiacentium regionum opulentissima, & omnibus quæ in bello usui esse solent copijs instructissima. Porro hi qui ab Archiepiscopo Moguntino ad colloquium Moguntiam euocati fuerãt, audito quod Rex concitus aduẽtaret, plures metu perculsi eò uenire dissimulauerunt. Pauci qui uenerunt, cum de tantis rebus sine aliorum principum discussione sententiam ferre non auderent, irriti frustratiq; discesserunt. Ad quos Rex Legatos mittens, multis precibus eis uix & ęgre extorsit, ut sibi familiaris colloquij gratia in Oppenheim occurrerent. Quo dum datis utrinq; obsidibus propter periculi suspitionem uenissent, pedibus eorum prouolutus, suppliciter orabat, ut memores iusti iudicis Dei, memores sacramenti quo se Deo mediante obligassent, fidem sibi seruarẽt in aduersis, si quid ante hac excessisset, iuuenilibus animis, & ætati in uitium pronæ ueniam darent, deinceps & malo correctum, & annorũ sensusq; maturitate roboratum, quæ paruuli sint euacuaturum, & quæ uirtutis, quæ honoris, quæ regiæ dignitatis, quæ postremo uirum deceant cogitaturum, & amplexurum. Ad hæc illi responderunt, frustra eum à se fidem expetere, quam ipse nec Deo unquam nec homini præstitisset, de quo ambigerent in pace an in bello, amicis an inimicis infestior suspectiorq; esset, quiq; ante paucos dies positis sibi in Vuirceburg & de salute eius tractantibus clanculo carnifices mortemq; præparasset Sin aliquid haberet obtendere, aut per quorundam factionem falsis criminibus se impetitum putaret, sineret Vdalricum de Cosheim sicut professus fuisset manum confere cum Regingero, ut si uicisset, eos deinceps fidos sibi obnoxiosq; sine omni in perpetuum contradictione haberet. Libenter Rex suscepit conditionem, statuitq; ut certo die post octauam Epiphanię congressi prope Moguntiã, in insula Rheni, quæ dicitur Morauua utriusq; partis allegationem iusto iudici Deo decernendam permitterent. Ea tempestate hi qui in Hartesburg erant multa & præclara militaris audaciæ facinora fecerunt. Nam sæpenumero erumpentes, prædas in uicinis regionibus & strages hominum non modicas agebant, priusquàm Saxones ad uim arcendam frequentes confluere possent se in castellum receperant. Maxime aũt Goslariensibus propter uiciniam exitiales erant. Plurimos enim eorum peremerunt, & bona eorum quæ extra uillam reperta fuissent crebra incursione populabantur, & mer-

catores

catores exterarũ gentiũ ne consuetas merces eò cõferent metu uitæ amittendę inhibebant. Cunq; tempore quodã ad modicum inter eos pax cõuenisset, quidã ex castello Goslariam priuatæ rei aliquid ibi acturi uenerunt. Vbi cibo potuq; distenti, dum nimia potione incaluissent, sicut ebrietas mater esse solet iurgiorum, cœperunt aduersum eos cum quibus accumbebant ineptos inconditosq; sermones iactitare, & Saxonibus ignauiam exprobrare, quod non militari sed ouina mente aduersus Regẽ arma sumpsissent. Indignati qui aderãt Saxone seditione concitata eos trucidauerunt, forasq; proiecerunt. Quod ubi his qui in Hartesburg erant compertum est, dedita opera se in ultionem sociorum suorũ accinxerunt, & quia uillam uiris fortibus, uallis & seris undiq; munitam incursare haud satis tutum putabatur, dolo eos circũuenire parabant. Erat quidã Goslariæ p̃fectus Bodo nomine, Regi tẽpore pacis acceptissimus, nunc quoq; turbata publica fidem inuiolatam ei seruans, occulte tamen metu Saxonum, ne deprehensus factione uulgi omnia sua amitteret. Is edoctus ab his, qui in castello erant pastores, qui Goslariensium pecora seruabant, precio corrupit, ut gregem paulo longius à uilla in pastum eijcerent. Missi de castello equites ea protinus abegerunt, cæteri in montibus & syluis armati se abdiderunt. Perlato Goslariam rumore abactorum, unanimiter ad arma conclamant, summis omnes uiribus in certamẽ ruunt, nec quisquam alterum operiebatur, sed citato quisq; quantum poterat equo prior hostem insequi prædamq; excutere contendebat. Illi paululum fuga simulata, cedebant insequentibus, donec eos ultra locum insidiarum incautos protraherent. Tunc sublato undiq; clamore, tam hi qui in castello remanserant, quàm hi qui in uicinis montibus se occultauerant, impetum in eos fecerunt & tamdiu palantes fugientesq; prosternebant, donec non ratio sed fusi sanguinis horror ac facietas occidioni finem facerent. Propter hæc & alia huiusmodi placuit Saxonibus proximum castello collem occupare, militesq; imponere, qui contra excursiones hostium sine intermissione intenti sollicitiq; excubarent. Nec sic tamen audaciæ eorum modum imposuerunt, sed ubicunq; oportunitas se præbuit, multa & in eos à quibus asseruabantur & in alios prouinciales hostilia fecerunt. Interea instante iã natali die Domini milites Regis, qui Asenburg obsidebãtur, assiduo Legatos ad regem mittebant, rogantes per Deum, ut ad ereptionem eorum aliquod consilium exquireret, quandoq; deficientibus alimentis extrema iam inedia tabescerent: & nisi mature periclitantibus consuleretur, aut moriendum sibi esse, aut in hostium potestatem concedendum. Rex Moguntinum & Coloniensem Archiepiscopos ad colloquium euocans, obnixe rogauit, ut Saxones cõuenirent agerentq; cum eis, ut ab oppugnatione castellorum, datis saltem ad modicum tempus inducijs recederent. Illi quanquam laborem hunc in irritum cessurum haud dubie scirent, tamen quia molestus erat, facturos se quod rogabantur promiserunt, statimq; missis Legatis, mandauerunt Principibus Saxoniæ, ut sibi proxima hebdomada post epiphaniam Corbeiæ ad colloquium occurrerent.

Hoc anno post exortum bellum Saxonicum, nulla deinceps exactio facta est decimarum in Turingia, gaudentibus Turingis quod occasionem inuenissent, ut traditas sibi à patribus leges manu militari tuerentur, & dolẽte Rege, quod dum decimis immoderatius inhiaret penè regnum cum uita amisisset. Hoc etiam anno famosissimus ille Egen, qui duci Baioariæ Ottoni capitale illud crimen intenderat cõprehensus in quodam latrocinio à populatibus cœcatus est, & ad tantam egestatem redactus, ut deinceps ostiatim circumeundo stipẽ publicã peteret. Giso quoq; comes & Adalbertus cum IIII. filijs suis, quibus incentoribus idem perditus tragicam hanc fabulam cõfinxerat, ab hostibus suis ob priuatas quasdam inimicitias occisi sunt in castello ipsius Gisonis Hollen-

den, Deo uindicante innocentiam ducis Ottonis.

M.LXXIIII. Rex natalem Domini Vuormaciæ celebrauit. Longè aliter ibi uictitans quàm regiam magnificentiam deceret. Nā neq; ex fiscis regalibus quicquam seruicij ei exhibebatur, neq; Episcopi aut Abbates uel aliæ publicæ dignitates cōsueta ei obsequia præbebāt, sed in sumptus quotidianos necessaria ei uili precio coemebantur. Erant tamem cum eo nonnulli ex principibus, sed hi neq; cum eo seruitiorum apparatu, neq; cum ea militum aut apparitorum frequentia qua soliti fuerant, sed cum paucis & pene priuato habitu ad salutandum eum uenerant, ne scilicet manifestæ defectionis notarentur, si euocati ad curtem uenire detrectarent. Quos tamen ille nullo modo à se abscedere permittebat, reputans quod si minus auxilij sibi, hostibus tamen multum terroris allaturi essent, dum tam illustres in regno personas aduersus se cōgregatas audirent. Moguntinus & Coloniensis Archiepiscopi die statuta Corbeiam iuxta condictū uenientes, sicut in mandatis à Rege habebant, rogabant Saxones qui ibidem occurrerant, ut ab oppugnatione castellorum exercitum abducerent. At illi nulla ratione hoc se facturos responderūt. Præterea uehementer eos obiurgarunt, quod dum deliberando & modò colloquia, modò inducias expetendo tempus tererant, & Regi audaciam auxissent, & sibi maximas cōmoditates uindicandæ libertatis corrupissent, proinde recederent, nec sibi ultra uerbis pacificis in dolo illuderent, se in eum locum progressos esse, ubi iam nō muliebribus colloquijs, sed militaribus armis res expedienda sit. Vix tandē sedata multitudine ab his qui sapientiores erant, unanimi consensu statuerūt, ut proxima hebdomada post purificationem sanctæ Mariæ Friteslar conuenirent, ibiq; communicato cum cæteris regni principibus consilio, periclitanti reipublicæ rectorem, qui omnibus placuisset constituerent. Regi quoq; mandauerunt, ut si ita sibi expedire iudicaret, die statuta præsto adesset, & ius suum non per epistolas aut per internuncios, sed pręsens ipse uiua uoce expostularet. Postquam in hanc sententiam digresi sunt, Turingi tertia dehinc die eos qui in Asenberg erant, inedia expugnatos in deditionem acceperunt, impunitosq; dimiserunt, castellū succenderunt, statimq; alij castello quod Spatenberg dicebatur exercitum admouerunt. Castellum Vokenrot paucis antè diebus cœptum fuerat obsideri. Et quia regina in eo toto tempore belli huius seruabatur, iussu regis profectus eò Abbas Herueldensis consentientibus Turingis eam inde accepit, atq; Herueldiam adduxit prægnantem, & iam de partus uicinitate indies anxiantem. Cunq; ibi diebus multis moraretur, nesciente scilicet rege propter perturbationem reipublicæ quò eam mittere posset seruandam. II. Idus Febru. feria IIII. peperit filium. Is quomodo infirmari & iam expiraturus putabatur, tertio die baptizatus est ab Ezzone Altenburgensi Episcopo, qui tunc fortè apud Abbatem hospitabatur, & nomine ataui sui Cunradus est uocatus. Et quomodo alij non aderant qui dignè eo munere fungerentur, Abbas & alij pleriq; fratres Herueldensis cœnobij eum de sacro fonte susceperunt.

Reginger qui ad suggilandum regem contra Vdalricum de Cosheim proposuerat, ante paucos dies ineundæ congresionis dirissimo dæmone arreptus, horrenda morte interijt.

Interea Rex cum uideret quod paulatim à se principes deficerent, & hostium ferocitas sua magis patientia incrudesceret, pudore compulsus pariter & necessitate, statuit extremam fortunæ aleam tentare, & cum Saxonibus, ubi primum copia fieret collatis signis dimicare, magis eligens uitam honestè quam regnum per dedecus amittere. Multum enim animos militum ab eo euocauerat, quod suis qui quottidie oppugnabantur, expellebantur, non subueniebat, & alijs pro salute eius anxie desudantibus ipse intra muros Vuormaciæ inert.

ocio torpescebat, ut hoc crimen elueret, uel morte paci sci cupiebat. Igitur misit ad omnes Principes regni, eosq; per Deū obsecrabat, ut sibi auxilio uenirent, multa sua erga eos in præteritum benemerita commemorans, plura in futurum pollicens. Et multi quidem Episcoporum protinus ad eum conuenerunt, sed hi consilijs præbendis paratiores quàm stipendijs faciendis. Nam militibus suis domi relictis, ipsi cum paucis & pené priuati aderāt, ea scilicet mente, ut & de inobedientia apud eum excusarentur, & causam eius quam uehementissime omnes improbabant nō multum adiuuarent. Sed Archiepiscopus Moguntinus, Archiepiscopus Coloniensis, Episcopus Argentorati, Episcopus Vuormatiensis, quem ciuitate sua suprà expulerat. Præterea duces omnes Baioariæ, Sueuiæ, Lotharingię, Mosellæ regionis, Carentinorum, milites etiam Fuldensis & Herueldensis Abbatū constanter ei contradixerūt, nolle se ad oppressionem innocentum arma ferre, qui si etiam aliquid, quod gladio uindice plecti debeat admisissent, ad hoc eos grauis & facile excusabilis necessitas impulisset. Rex Vuormacia egressus VI. Kal. Febru. Herueldiam cum exercitu uenit. Eodie uisum est in cœlo signum mirabile. Oriente sole duæ simul collumnæ aurei coloris splendidissimi fulgoris dextra leuaq; oriebātur, quæ usq; quo sol aliquantis lineis in altum excresceret, eodem iubare rutilantes permanebant. Pręcedenti quoq; nocte cœlestem arcum circa gallorum cantum serenissimo cœlo pleriq; uiderunt. Frigus erat ualidissimum, & hyberna siccitate arebant omnia, in tantum ut flumina non superficie tenus glacie constricta, sed tota preter solitum in glaciem couersa uiderentur. Vnde panis inopia uehementer laborabat exercitus, eo quòd propter rigorem fluminum ubiq; cessante molarum usu, ipsum quod forté inuenissent frumentum comminuere non poterant. Rex pridie quàm Herueldiam ueniret, misit Abbatem Herueldensem ad Saxones, qui in ulteriore ripa Vuirræ fluminis ad XL. milia congregati residere ferebantur, inuestigare ab eis, an nuncij sui tutò ad eos ire ac redire possent. Ipse transgressus Herueldiam, in proximis uillulis reditum Abbatis præstolabatur, duobus fermé milibus à prædicto fluuio, nec ulterius castra mouere uoluit, donec miles frequentior conueniret, & ipse diligentius perquireret, an aliqua spes recuperandæ pacis reliqua esset. Siquidem audierat Saxonibus placuisse, ut ei ingressum Turingiæ non concederent, sed statim in ipsa ripa fluminis prædicti quod Hassiam Turingiamq; dirimebat instructa acie exciperent uenientem. Fluuiū glacies pedestri itinere commeabilem fecerat. Ea res maiorem ei metum incutiebat, ne forte dum adhuc imparatus imparq; tantæ multitudini esset, hostes super eum nulla itineris difficultate præpediti repente irruerent. Ideoq; consiliarijs suis grauiter succensere dicebatur, quod eum Vuormacia egredi, & in tantū discrimen ultro se præcipitare permisissent. Saxones enim in tantum abundare multitudine ferebantur, ut undecim milia plebis quomodo subito clamore in expeditionem euocata cibos secum non sumpsissent, in domos suas tanquam minus sibi necessaria remitterēt. Inter has moras exercitus Regis prędę quam pugnę auidior, per contiguas Herueldię uillas longe lateq; discurrebat, easq; hostiliter depopulabatur, & sub prætextu necessarij uictus, quo in militiam aleretur præter miseram uitam nihil reliquum faciebat innocentibus. Neq; Rex prohibebat iniuriā, ut militem hoc precio redemptum deuotiorem sibi faceret. Qua clade ita attritæ atq; exhaustę sunt possessiones Fuldensis monasterij atq; Herueldēsis, ut ingrauescente alimentorū inopia, magna cum difficultate fratres retinerentur in Monasterijs. Abbas Herueldensis reuersus à Saxonibus, retulit eos præter omniū opinionem mitia atq; pacifica respondere, quod scilicet non ita expertes rationis, ita sint immemores uulgari etiam apud barbaras nationes iurisgētium, ut nesciant ab iniuria legatorū etiam

inter atrocissimas inimicitias temperandum, se extrema necessitate compulsos in aciem processisse, nec ad persequẽdum quenquam, sed ad se protegendos iniuriasq; propulsandas arma sumpsisse, si ea necessitas adimatur, etiam nunc pacem quam bellum malle, & districtos iam gladios libenter in uaginam remittere. Grata admodum erat his qui cum rege erant responsio. Tunc missi sunt quatuor ex Episcopis, agere cum eis de pace, & promittere ex nomine Regis, quod omnibus quæ rationabiliter postulassent, & quæ electi ex utraq; parte iudices æqua censuissent, promptissimè annueret, dum ipsi quoq; uicissim iustis conditionibus adquiescerent, & mansuetudinem eius quàm manum militarem experiri mallent. Ad hæc illi responderũt, nihil aliud se postulare quàm quod multis iam sæpe legationibus postulassent, scilicet ut castella quæ ad oppressionẽ per Saxoniam & Turingiam exstruxerit sine dilatione dirui iubeat, ut sua singulis patrimonia per uim seu calumniã erepta restituat, ut duci Ottoni, ad quem extinguendum falsa criminatione & pessimo nefarij hominis artificio impudenter abusus sit, ducatum Baioariæ reddat, ut Episcopo Moguntino, Episcopo Coloniensi, duci Rudolfo, postremò omnibus qui in hac dissensione ab eo defecissent, aut aliquid quod eum lædere taliarum partium studio admisissent, impunitatẽ tribuat, nullasq; in perpetuũ offensæ huius pœnas exigat, ut libertatem gentisue & legitima à primis temporibus statuta, rata atq; inuiolata manere sinat, ut totam in sola Saxonia ætatem inerti ocio deditus nõ transigat, sed interdũ Goslaria decendes, regnum suum, quod maiorum eius industria latissimum sit, circũeat, ecclesiis & monasterijs, uiduis & orphanis, & cæteris qui calumniam patiantur iusta faciat, & regiam dignitatem quam nomine præferat, regalium morum & operũ claritate exornet. Si hæc se facturum fidelissime pollicearur, & ad firmamentũ indubitatæ fidei fideiussores sibi det eosdem, quos nunc habeat recuperandæ pacis intercessores principes regni, paratos se arma deponere, pacem suscipere, & deinceps dicto obtemperantes uiuere. Sin hęc respuat, sacramento se obstrictos esse, ut quãdiu sibi uitalis calotis ultima scintilla superuiuat, pro libertate, pro legibus, pro patria indefessi dimicent. Dura nimis regi uisa est exactio, cœpitq; huc & illuc anxius tergiuersari, fidemq; principum suorum appellare, ne se sub iugum tam fœdæ conditionis ad sui omnium ignominiam mitti paterentur, illud præ cæteris intolerabile iudicans, quod castella sua destruere & hostibus suis præmia pro supplicijs reddere cogebatur. Cunctis spreta pace quæ offerebatur sequenti die exercitum recenseri, aciemq; ad pugnã instrui placuisset, misit circunquaq; ad habitacula principum, iubens ut suos singuli ad aciem instruendã producerent. Omnes promptissime se dicto parere spoponderunt, sed redeuntibus nuncijs nullus castris est egressus, detrectantibus cunctis opus nefarium, ut eis quorum causam iustissimam æstimarent certamen inferrent. Ex alia quoq; parte castra Saxonum non minima seditione quatiebãtur. Plebs uniuersa tumultuabatur contra principes, quod se frustra in tantas bellorũ procellas impulissent. Cũ enim nunc uictoriã omnia spondeant, & oportunitas ad uotũ arrideat, ad quam ab exordio belli anhelantibus semper animis suspirauissent, ipsi repentina pœnitudine correcti manus supplices tẽdant, pacẽ petant, & ei à quo toties elusi sint, iterum se eludẽdos muliebri socordia & puerili leuitate tradant. Duci quoq; Ottoni uehementer insistebant, ut accepto super se regno ducatum sibi præbere, ineundi certaminis, & prospera omnia promittenti Deo manus suas operamq; nõ negaret. Tunc circunstantes Regem hi quorum consilio familiarius uti consueuerat, cum subterfugiendæ conditionis studio diuina atq; humana omnia sollicitantem uiderent. Nullum inquiunt ô Rex habemus diuerticulum aut æquanimiter suscipienda est conditio quam imposuerint, aut regnũ cum magno

etiam

etiam uitæ periculo amittendum. Acie uis confligere, periculumq; armis pro-
pulsare: sed qua uirtute putas, is miles hostē congressus proteret, qui modo ad
recensendum exercitū nomen dare iussus, ne castris quidē exire uoluit, paruu-
lo interuallo abest hostiū infinitus exercitus, sed cunctis hostibus plus tibi for-
midandi sunt hi qui lateri tuo familiariter obuersantur, qui interim tibi simula-
ta fide blanda loquūtur, quamdiu eos quibus se sacramento obligauerunt prę-
lio lacessere non coguntur. Quod si classica insonuerint, & pressius posito pe-
de aut feriri aut ferire angustia loci coarctabuntur, nimirum aut dicto citius dif-
fugient, aut te deserto ad partes hostium transibunt. Vnde satius fuerat Vuor-
macia non excedere, quam in extremum discrimen progressum fidei princi-
pum tam iniquo tempore experimentum quærere. Vnum tamen patet incisæ
spei & undiq; impeditis rebus effugium, si facturum te quæ postularis incun-
ctanter promittas. Ita & iuueniliter exultantium hostium ferocitatem eludere,
& periculum quod faucibus urget euadere, & regnum deinceps sopitis in per-
petuum cunctis simultatibus poteris obtinere. Tum ille non tam ratione ui-
ctus quàm necessitate cum omnia prius incassum pertentasset diuerticula,
tandem accitis ad conciliū principibus, permisit ut pro suo arbitratu tantos mo
tus cōponerent, promittens se indubitata fide omnibus annuere, quæ ipsi con-
ficiendis tantis rebus competere iudicassent. At illi responderunt, non aliam
prorsus patere uiam subterfugiendi, quod stricto iam mucrone cominus in-
tentaretur prælij, quam ut faceret quę Saxones postulassent. Quod cum sub te-
stificatione nominis Christi spopondisset, profecti sunt ad eos XV. Episcopi, &
quicquid principum in castris erat, referre illis regis uoluntatem. Multæ ibi di-
ctæ sententiæ, multa sunt conquisita argumenta, cum propter suspectam regis
ferocitatem & sæpenumero spectatā fidem nulla Saxonibus uiderentur satis
tuta consilia. In longum protracta deliberatione, ad ultimum hoc pacto recu-
perādæ paci consenserūt, ut si quando Rex acceptæ læsionis memor sententiam
reuocare, aut aliquid eorū quæ modo suprema necessitate cōpulsus statuisset in ir
ritū ducere conaretur, omnes eodē quo nunc sacramēto obstricti arma repeterēt
iniuriæ obuiam irent, & tanquam euidentis periurij reum cunctis regni princi-
pibus suffragium ferentibus de regno proturbarent. In hæc uerba omnes ut
erant conglobato agmine ad uidendam faciem Regis processerunt ipso die pu
rificationis sanctæ Mariæ, præeuntibus his, qui tēperandę pacis mediatores fu-
erant Episcopis & alijs principibus. Quos ille uenientes honorificè suscepit,
osculum præbuit, & pacis conditiones quas per internuncios significauerat
uiuæ uocis auctoritate roborauit. Ita compositis omnibus ex sententia, his qui
partes suas impensius curauerant, dona iuxta magnificentiam regiam largitus
est, dimissisq; singulis in locum suum ipse iunctus Saxonibus Goslariam per-
rexit. Destinatis etiam circumquaq; nuncijs, mandauit ut ab oppugnatione ca-
stellorum exercitus abduceretur, & hi qui in castellis erant nihil deinceps hosti-
le in prouinciales facerent, sed ubi primum cibaria quæ in diutinam admini-
strationem affatim congesta fuerant consumpsissent, ipsa castella prouinciali-
bus traderent funditus diruenda. Nec Saxones magnopere curabant, has indu
cias, quamuis nō minimum haberent suspectas, cum in potestatem suam reda-
ctum scirent communi sententiæ non posse refragari. Igitur cum uenisset Gos-
lariam, iuuenes qui in Hartesburg fuerant, quiq; propter res bene gestas in ma
gna apud eum admiratione habebantur, uehementer improbabant cōuentio-
nem pacis, & quia secundum prophetam dolus directus fuerat in manibus eo
rum, multa & supra mensuram suam magnifica ei promittebant de uiribus suis
si in procinctu perstitisset. Ostentabant etiam ad experimentum uirtutis suæ
titulos interfectorum Goslariensium, dispositos per omne illud spacium

quod à Goslaria usq; in Hartesburg duobus fermè milibus interiacet. Hec au diendo malis assuetus animus, & per ætatem glonæ militaris auidus paulatim reformabatur ad ingenium suũ, atq; ad rigorem pristinum, factiq; iam non mediocriter pœnitebat. Cumq; à Saxonibus promissa sua reposceretur, cœpit rursum callidis responsionibus tergiuersari, & petere, ut ad conuentum principum regni communemq; audientiam res integra differretur, quatenus eorum iudicio de singulis quod honori, quod utilitati reipublicæ conduceret statueretur. Illis annuentibus præcepit, ut VI. Id. Martij principes de toto regno Goslariam cõuenirent. Statuto die cæterorum principum nullus eò uenit. Saxones & Turingi cum infinita multitudine de tota Saxonia & Turingia sacramento euocati aderant, & haud procul à Goslaria castra metati, Legatos ad Regem miserunt, agere cum eo de conditionibus, quibus inter se & eum pax conuenisset. Triduo integro & hi modo supplicãdo, modo terrorem bellicum intentando acriter instabant, & ille sedulitatem instantium lubricis responsionibus eludere conabatur, & modò de absentia principum causabatur, ad quorum iudicium ea res potissimum spectaret, modò obnixè flagitabat, ut cæteris omnibus iuxta condictum manentibus, sola castella quę summis impensis ad munimentum regni exstruxisset, sibi condonarētur. His scilicet saluis facilem ducebat cæterarum rerum iacturam, eo quòd speraret se in his utcũq; res cecidissent semper refugium habiturum, & perpetuas à Saxonibus omnibus, quam nunc intulissent, contumeliæ pœnas exacturum. Iamq; spretis legatorum supplicationibus reprobatis familiarium suorum consilijs fixus obstinatusq; persistebat in proposito, cùm subitò nunciatur, quod Saxones omissis internuncijs, per quos ante hac res agebatur armati instructiq; ad palatium tenderent, nec iam promissa reposcere, sed ei ualefacto, Regem quem deinceps belli ducem habeant constituere uellent. Præterea Archiepiscopus Bremensis, Episcopus Citicensis, Episcopus Osenbruggēsis, & cæteri qui propter impensius studiũ partiũ eius Saxonia effugati, possessionibus nudati, pluribus ignominijs deformati fuerant, unanimiter circumsteterunt eum per Deum obsecrantes, ut si minus proprię, saltem eorũ calamitatis misereretur, qui proprijs sedibus odio nominis eius expulsi anno iam fermè integro per omnes miserias uitam traxissent, fidem se ei in aduersis intemeratam seruasse, & quęcunq; præter uoluntatem accidissent, communicato labore tolerasse, nunc quoniam Deus tãtas rerum procellas benigna uice in sedem reduxisset, gauderet sorte sua. & ne deinceps tale naufragium incideret, tuta nunc statione locatus prouideret. Quod si res tranquillas & propitia diuinitate iam ad honorem eius ex sententia compositas rursus interturbare atque implicare uellet, quos exitus habiturus esset ipse prospiceret, se superioribus malis iam usq; ad extremam lassitudinem defatigatos necessariò deinceps loco & tempori concessuros, & genti suæ ne denuo patria expellantur obnoxios futuros. Inter hæc uerba cum Saxones iam armata multitudine atrium palatij replesse, & ad uim faciendam paratos incon ditis motibus perstrepere cerneret, tandem ancipiti periculo permotus consensit, ut duci Ottoni ducatum Baioariæ reposcenti, intra anni spacium iuxta principum iurisdictionem satisfaceret. Castella uero sua omnia sine dilatione destrueret, sed ea conditione, ut Saxones & Turingi sua quoq; castella, quæ tempore regni eius exstructa fuissent pari modo diruerēt, cætera etiam omnia quę in Gerstengun pollicitus fuerat fide integra exoluerentur. Nec perficiendis quæ promiserat improbitas Saxonum ullas indulsit inducias. Vnde continuò missis circumquaq; nũcijs Vokenrot & Spatenberg, & cætera castella de quibus quæstio promulgara fuerat, succendi ac penitus dirui fecit. In Hartesburg muri tantum sunt diruti, quantum ad infirmãdam munitionē difficultatemq;

loci

loci adimendam sufficeret. Cæteris ædificijs status mansit incolumis, eo quòd ecclesia illic constructa & canonicorum congregationi instituendæ locus attitulatus fuisset. Ita pacatis Saxonibus Rex Goslaria decedens Vuormatiam abijt, ibiq; totam quadragesimā ab omni deinceps belli apparatu feriatus exegit. Porrò uulgus Saxoniæ id potissimū quod contiguas castello Hartesburg uillulas incolebat, uehementer offenderat, quod in Hartesburg ullæ seruatæ essent reliquiæ, nec quicquam tantis laboribus actum putabant stante atq; incolumi castello quod omnium cladium quas acceperant caput principiumq; extitisset, & quod circumiacentis regionis opulentissimas quondam uillas, nunc in horrorem uastamq; solitudinem redigisset, non detulisse Regem cultui diuino, sed sub prætextu religionis crudelitatis suæ patrocinium quæsisse, ut scilicet instaurato post modicum bello, cum hęc ira Saxonibus deferbuisset, locum habeat, ubi milites suos rursus ad euersionem Saxoniæ tutò emittat, tutò recipiat, & tunc tanto uictis incumbat infestior, quanto nunc discedat Saxonum lætis successibus efferacior. Hæc uicissim intemperatis clamoribus serendo in magnam se ferocitatem inflammarunt. Igitur tertio die postquā Rex abscesserat, inscijs inconsultisq; principibus, facto grege in Hartesburg irruūt, quod residuum erat murorum à fundamento deijciunt, lapides longè lateq; dispergunt. Cæteris ædificijs quæ indulgentia principū integra seruauerat idem faciunt, ecclesiam quæ accelerandi operis studio interim lignis elegantissime constructa fuerat incendunt, thesauros diruunt, altaria cōfringunt. Postremò ne qua Regi instaurandi castelli occasio reliqua esset, filium eius & fratrē quos ille ad gratificandum popularibus locum ibi tumulauerat effodiunt, aguntq; omnia quantum possunt, ne administrando bello deinceps mons complanatus ullam præstare possit oportunitatem. Reliquias sanctorum quæ effractis altaribus erutæ fuerant & effossa defunctorum corpora abbas ex uicino cœnobio opportunè superueniens furenti uulgo eripuit, atque in suum monasterium cum honore transuexit. Perlatus ad principes Saxoniæ rumor admissi facinoris grandi eos formidine perculit, ne rex tanta iniuria exacerbatus causaretur ab ipsis fœdus esse uiolatum, & iustam exinde occasionem instaurandi belli nactus cunctas aduersus eos regni uires concitaret. Id consultò præuenire cupientes, grauiter in eos qui tale flagitium admiserant animaduertunt. Deinde Legatos ad Regem mittunt, obsecrantes per Deum, ut se habeat excusatos, nec conscios se tanti sceleris, nec incentores extitisse, patratumq; nō secus quàm ipsum grauiter & iniquo animo ferre, quod si minus fidei habeat negantibus, paratos se quouis genere satisfactionis dictis fidem facere, & uiolatę pacis à se suspitionem amouere. Ille uehementer efferatus quòd dolorem pristinum, qui necdum in cicatricem cutem obduxisset recentibus iniurijs exulcerassent, quandoquidem inquit nec Forenses leges contra uiolentiam Saxonū usquam proficiunt, nec iniurias meas desertus à milite armis persequi ualeo, ad leges ecclesiasticas iam necessitate coactus confugiam, & ubi humana cessant auxilia diuinam opem implorabo. Protinus Legatos Romā misit, sedem Apostolicam contra eos interpellare, qui ecclesiam incendissent, altaria confregissent, sepulchra uiolassent, & odio uiuentis in sepultos cineres barbara crudelitate debachati fuissent. Pascha Babenberg celebrauit, erantq; cum eo Archiepiscopus Moguntinus, dux Carentinorum Bertoldus, & alij quàm plures ex his, qui bello Saxonico ab eo defecerant. Cum enim crimen rebellioni Saxonibus donasset, alijs Regni principibus, qui coniurationis socij fuerāt, quod iustè succenseret non habebat. Ipso tempore Colonię res accidit digna omniū bonorum miseratione & lachrimis, incertū leuitate uulgi an factione eorum q; uicem Regis in Archiepiscopū ulcisci cupiebant. Id magis uenit in suspitionē;

quod cum celebre apud omnes esset nomen Vuormaciensium, pro eo quod Regi fidem in aduersis seruassent, & Episcopum rebellare tentantem ciuitate expulissent, Colonienses pessimum exemplum æmulari, suam quoque deuotionem insigni aliquo facinore Regi gratificare uellent. Ad patrandum quod nefarie machinabantur, casus idoneam attulit occasionem. Archiepiscopus Pascha Coloniæ celebrauit, eratque cum eo Episcopus Mimigardeuurdensis ad cōmunicanda tantæ solennitatis gaudia familiaris amicitiæ obtentu euocatus. Cumque exactis ex parte ferijs paschalibus abscedere pararet, hi qui Archiepiscopi domestica negotia curabant, iubentur ad euectionem eius nauem idoneam prouidere. Lustratis perspectisque omnibus, unam mercatoris cuiusdam prædiuitis nauim, quia in eos usus competens uidebatur, occupāt eamque in ministerium Archiepiscopi, eiectis mercibus quas habebat, ocyus expediri iubēt. Negantibus famulis qui nauim seruandam susceperant, uim nisi maturè iussa capessant minitantur. Illi quantum poterant citato cursu ad dominū nauis rem deferunt, & quid facto opus sit consulunt. Habebat ille filiū adulta ætate, non minus audacia quàm uiribus excellentem, & tum propter generis affinitatem, tum ob merita sua primoribus ciuitatis maxime charū & acceptum. Is assumptis famulis suis & iuuenibus ex ciuitate, quantos in ea trepidatione in auxilium suum cōsciscere potuit, concitus ad nauem euolat, & ministros Archiepiscopi acriter ut nauis exoccuparetur insistētes cum iniuria proturbat. De hinc aduocatum urbis in idem opus succedentem, tumultusque instaurantem simili constantia repellit, fundit & fugat. Iamque & his & illis sui singulis amici armati subsidio adcurrunt, & ad magnum discrimē pugnamque ancipitem res spectare uidebatur. Perlato nuncio ad Archiepiscopū quod atrocissima seditione con funderetur ciuitas, misit festinanter ad sedandos motus populi, irarūque plenus minabatur se proxima sessione seditiosos iuuenes merita pœna coërciturum. Erat quippe uir omni genere uirtutū florentissimus, & in causis tam reipublicæ quàm ecclesiæ Dei spectatæ sæpius probitatis. Sed unū in tantis uirtutibus uitium tanquam tenuis in pulcherrimo corpore næuus apparebat, quod dum ira incanduisset, linguæ non satis moderari poterat, sed in omnes, sine personarum acceptione, rixas, & conuicia amarissima rotabat. Hoc in se, cùm iram paululum digessisset, uehementer & ipse reprehendebat. Vix ad modicum diremta est concertatio. Sed ferox animis & elatus primo successu iuuenis non cessabat interturbare omnia, percurrensque ciuitatem uarios sermones per populum serebat de insolentia & austeritate Archiepiscopi, qui toties iniusta præciperet, toties innocentibus sua adimeret, toties honestissimos ciues procacissimis uerbis incesseret. Nec difficile fuit id hominū genus in omne quod uelles, tanquam folium quod uento rapitur, transformare. Quippe qui ab ineunte ætate inter urbanas delitias educati, nullam in bellicis rebus experientiā habebāt, quique post uenditas merces inter uina & epulas dere militari disputare soliti, omnia quæ animo occurrissent, tam facilia factu quàm dictu putabant, exitus rerum metiri nesciebant. Præterea in mentem ueniebat Vuormaciensiū insigne præclarumque facinus, quod Episcopum suum insolentius agere incipientē urbe expulissent, & cum ipsi multitudine, opibus armisque instructiores sint, dedignantur quod inferiores æstimentur audacia, & Archiepiscopum tyrannico sibi fastu imperitantem tamdiu muliebriter patiantur. Conferunt primores inepta cōsilia, fæuit uulgus intemperans nouarum rerum studio, & per totam ciuitatem spiritu diabolico raptatum ad arma conclamat. Nec iam Archiepiscopum urbe expellere, sicut Vuormacienses, sed per omnes cruciatus trucidare si copia detur conspirat. Natalis erat beati Georgij martyris, qui eo anno IIII. fratre hebdomadæ paschalis obuenerat, & Archiepiscopus celebrata

lebrata missarum solennitate apud beatum Georgium, cum sermonem faceret ad populum, præsagio quodam futurorum nescius ipse mali quod iminine- bat contestatus fuerat audientibus, quod ciuitas diabolo in potestatem tradita esset, & propediem peritura nisi iamiam impendentem irã Dei, per pœnitentiam inflectere maturarẽt. Igitur post meridiem, inclinata iam die in uesperum cum igni oleũ iracundię accessisset ebrietas, ex omnibus partibus urbis ruunt, ad curtim Archiepiscopi, & eum celebri quodam loco cum Episcopo Mimigardeuurdensi cœnantem adorti, tela contorquent, saxa iactunt, nonnullos ex assistentibus interficiunt, cęteros plagis & uulneribus confectos in fugam uertunt. Inter hæc cõspicantur quàm plurimi ipsum talium furiarum incentorem dęmonem pręcurrere insanienti populo galeatum, loricatum, igneo mucrone terribiliter fulgurãtem, nec ulli quam sibi similiorem. Cumq́ militari quodam clasico cunctantes ut se in pugnam sequerentur cõcitaret, in ipso impetu quo portarum seras effracturus uociferando irruebat, repente ex oculis sequẽtium disparuit. Archiepiscopum sui inter cuneos hostium nubemq́ iaculorum uix & ægrè expeditum in templum S. Petri abripiunt, foresq́ non modo seris & uectibus, sed admotis etiam magnis molibus obfirmant. Sæuiunt foris & instar inundantis aquæ rugiunt uasa diaboli, plena uino furoris Dei, & per omnia Episcopij penetralia discurrentes, fores infringunt, thæsauros diripiunt, uasa uinaria concidunt, & dum uina in diutinos usus summa ope cõgesta præcipitantius effundunt, repletum subitò cellarium, ipsos, quod dictu quoq; ridiculum sit, inopinis fluctibus periclitatos penè suffocauerat. Alij capellam Archiepiscopi irrumpentes, altare spoliant, sacra uasa pollutis manibus contrectant, uestimenta pontificalia diripiunt, dumq́ omnem suppellectilem sacri ministerij curiosa imò furiosa diligentia euertunt, reperientes illic quendam præ timore se in angulo occultantem, & putantes quod Archiepiscopus esset interficiunt, non sine gratulabunda exprobratione, quòd petulantissimæ linguę tandem aliquãdo modum imposuerint Sed cognito quod decepti similitudine essent, & Archiepiscopus intra templum S. Petri, & loci religione, & murorum firmitate se tutaretur, undiq; conglobati ipsum templum obsident muros perfringere dedita opera moliuntur. Postremò nisi ocyus sibi tradatur Archiepiscopus, ignem quoq; se adhibituros minitantur. Tum hi qui intus erant uidentes obstinatos esse ad necẽ eius animos populi, nec ebrietate sola quæ tempore digeri solet, sed pertinacibus etiam odijs & phrenetico quodã furore homines agitari, suadent ei, ut mutato habitu effugere conetur de ecclesia, & fallere obsidentes, hoc facto & sacras ædes incendij, & se mortis periculo liberaturus. Oportunum fugæ patrocinium tempus pollicebatur. Seditione in mediam noctẽ protracta horrebant omnia tenebris & caligine, ut haud facile cuiquam esset uultus occursantium discernere. Angustus aditus patebat de templo in dormitorium. Item de dormitorio in atrium domumq́ canonici cuiusdam adhærentem muro ciuitatis. Isq; ante paucos dies ortæ seditionis impetrauerat ab Archiepiscopo, Deo ad salutem Archiepiscopi hoc ipsum misericorditer prouidente, ut rupto muro ciuitatis paruulum sibi posticum facere sineretur. Ibi eductus Archiepiscopus, applicitis propere in euectionem eius & comitum eius, quatuor equis abijt, opacæ noctis tenebris, ne ab obuiantibus agnosceretur, commodissimè usus, repertoq́ post modicum Episcopo Minugardeuurdensi, socijs iam pulchre pro ea tum calamitate constipatus in locum cui Nussen nomen est peruenit. Interim hi qui circa templum erant crebris arietum ictibus muros quatiebant, eratq́ confusa uox tumultuantium, & fidem Dei omnipotentis testantium, quod non euasurus esset manus suas, non decepturus obsidentium diligentiam, etiam si in minima terræ

reptilia

reptilia se transfiguraret. Econtra hi qui obsidebantur nunc supplicando, nūc pollicendo, quod diligentissimē quæsitum, si inueniretur ipsis tradituri essent, callidè ludebant operam perurgentium, usquequo Archiepiscopum longius euectum, atq; in tuta iam loca progressum esse arbitrarentur. Tum demum reclusis foribus ipsos ingredi, & pro libito suo quærere sinūt, adijciuntq; frustra eum quæri intra septa templi, quem certò comperissent primo incursu concitatæ multitudinis clara adhuc die urbe egressum iā in longinquas partes transire potuisse. Idq; magis suspicandum, quod contractis undiq; per moram nocturni temporis copijs, primo mane ad occupandam armis ciuitatē sit aduenturus. Igitur ingressi cum omnia templi penetralia diligentius inuestigando euertissent, uix tandem admissa fide quod falli potuissent, deinceps ab inquisitionis studio ad tuendam urbem animos uertunt, armatamq; multitudinē circumquaq; per propugnacula dispertiunt. Inter hæc arreptum quendam de turba super portā urbis ad ignominiam Archiepiscopi suspendunt, magis in hoc furori suo, quo præcipites raptabantur satisfacientes, quàm quòd crimē ullum suspendio dignum misero obtendere possent. Mulierem etiam quandam de summitate murorum præcipitāt, fractisq; ceruicibus interficiunt, hoc ei crimini dantes, quod homines plerunq; magicis artibus demētare infamata fuisset. Sed hoc scelus commodiori tempore & pacatiore animo uindicare debuerāt. Induxerant etiam in animum, nisi Deus consulens seruis suis breuiasset dies amentiæ eorū, ut monachos de S. Pantaleone omnes trucidarent, pro eo quod expulsis ab Archiepiscopo prioribus monachis nouum illic inusitatumq; religionis genus instituissent. Præterea iuuenes impigros citato quātum possent gradu ad Regem ire iubent, nunciare ei quæ gesta fuerāt & suggerere, ut quan totius ueniat uacantem expulso Archiepiscopo ciuitatem occupare, in eo uerti salutem ciuitatis, & ipsius utilitatem maximam, ut grādia molientem de uindicāda iniuria sua Archiepiscopum anticipare conetur. Talibus furijs toto triduo agitabātur. Postquam auditum est per prouinciam, & celebri rumore uulgatum, quod Colonienses Archiepiscopum probris & contumelijs affectum urbe fugāssent. Exhorruit omnis populus nouitatem rei, atrocitatē sceleris, spectaculum humanarum rerum, quod uir tantarū in Christo uirtutum tam indigna perpeti Deo aspiciente potuisset. Magna eius in pauperes liberalitas, multa in diuinis rebus deuotio, multa in humanis moderatio, uehemens in corrigendis legibus studiū, libera in corripiendis, qui male agerent seueritas omnium ore celebrabantur, earumq; rerum commemoratio non minimū ei gratiæ apud populares conciliabat. Exclamant omnes ad suam magis iniuriam pertinere uiolatam pontificalis nominis maiestatem, & mori sibi satius esse, quam ut tantum flagitium suorum temporum inultum patiantur. Igitur per quatuor uel quinq; miliaria circumquaq; ad arma conclamant, multa hominum milia dicto citius cōcurrunt, nullo qui per ætatem arma ferre posset, tam religiosam militiam detrectante, conglobatiq; in unum, rogant Archiepiscopum & cunctantem ui impellunt, ut ad recuperandam ciuitatem quātotius festinet, se pro eo dimicaturos, & si ea necessitas incumbat oues pro pastore, filios pro patre libenter mortem excepturos. Quod nisi Colonienses maturent uenientem suscipere, & pro ipsius arbitratu satisfacere offenso, se aut ingesto igne populum cum ciuitate consumpturos, aut dissipato muro eum super congeriem occisorum in cathedrā pontificalem reducturos. Ita Archiepiscopus quarto die postquam exierat magno uallatus agmine ad urbem accessit. Quod ubi Coloniensibus compertum est, & se tantę ramęq; efferatæ multitudinis impetū nec muro nec acie sustinere posse animaduertunt, tum primum furor deflagrare, ebrietas uanescere cœpit, magnoq; terrore concussi obuiam Legatos de pace miserūt, se reos

se reos confitentes, & omnem quam uita incolumi iuberentur pœnam pendere paratos. Archiepiscopus dignè pœnitentibus se ueniam non negaturum respōdit. Tum celebrata missarum solennitate apud S. Georgium, eos qui pontificem sede propria expulissent, qui ecclesiam homicidio polluissent, qui templum S. Petri hostiliter impetissent, qui cætera religionis iura ausu barbaro temerassent, Episcopali Banno ad satisfactionem uocauit. Protinus omnes nudis pedibus, laneis ad carnem induti processerunt, uix & ægrè impetrata pace multitudinis, quæ circa Episcopum erat, ut hoc tuto facere liceret. Nam & uehementer ei succensebant, quod dum immoderatius clementiā ostentando popularis fieri uellet, nefarios homines ad audenda nequiora huius sceleris impunitate animaret. Archiepiscopus eos postero die ad suscipiendam secūdum canonum scita pœnitentiam tam immanis flagitij ad S. Petrum præstò esse iubet. Ipse progressus ad S. Gereonem, ibi extra urbem pernoctare statuit, ueritusq; quod tradita ciuitate uis concitatæ multitudinis inhiberi nō posset, sed partim iniuria partim prædę cupidine accensi acerbius sæuirent in populum, obnixè rogat prouinciales qui secum erant, ut singuli in sua cum pace recederent, satis se opera eorum usum, & euidens tulisse documentum, quid animi oues erga pastorem, filij erga patrem gererent, asperrimam partem negotij multa eorum uirtute exactam esse, cætera quæ restent facile iam priuata ac domestica manu posse confici. Proinde quod bonum, felix, faustumq; esset, abirent in domos suas, hāc reportantes spem, quod huius beneficij gratia apud eum, seu uiuum seu defunctum perpetuò mansura foret. Hoc uix impetrato milites suos, quantos ad comprimendos urbanos motus, si qui fortè leuitate uulgi instaurarētur, sufficere putabat, præcedere in ciuitatem iubet, secuturus ipse proxima luce, cum eorum qui præcessissent diligentia ne quid forte insidiarum lateret in ciuitate prę cauisset. Ea nocte sexcenti aut eo amplius mercatores opulentissimi ex urbe profugi ad Regem se cōtulerunt, intercessionis eius opem aduersus Archiepiscopi sæuitiam imploraturi. Cæteri ingresso Archiepiscopo ciuitatem & toto triduo iuxta condictum expectanti minime se præsentauerūt ad proponendum aliquod satisfactionis genus. Vnde indignitatē rei non ferentes Episcopi milites, inscio ut plurimi asserunt atq; inconsulto Archiepiscopo arma rapiunt, domos incursant, possessiones diripiūt, occursantes partim sternunt, partim captos in uincula cōijciunt, & prorsus ut ueritati uel coacti assentiamur, multo ferocius quam tanti pōtificis existimationi competeret iustę ultionis negotium exsequūtur. Sed grauior morbus acriori indigebat antidoto. Filius suprà memorati mercatoris qui primus seditione inflammauerat populum, & pauci alij luminibus sunt orbati, nonnulli uirgis cęsi ac detonsi, omnes grauissimo rei familiaris damno multati, atq; iusiurandum dare cōpulsi, quod deinceps Archiepiscopo ciuitatē, contra omnium hominū uiolentiam, quantum cōsilio & armis possent, uindicaturi essent, & eos qui ex urbe profugerāt, quoad digne Archiepiscopo satisfecissent semper pro infestissimis hostibus habituri. Ita ciuitas paulò ante ciuibus frequentissima, & post Moguntiam caput & princeps Gallicarum urbium subito penè redacta est in solitudinē, & cuius plateæ uix capiebant stipata uiantium examina, nunc rarum ostendit hominē, silentio & horrore omnia desyderij quondam ac delitiarū loca possidentibus. Nec futurum hoc dubia significauerant præsagia. Peregrinus quidam ad celebrandam palmarum festiuitatem illuc ipso anno aduenerat. Is uidit per somnum coruum quendam horrēdæ magnitudinis per totam uolitare Coloniam, & terribiliter crocitando populum tali spectaculo attonitum huc & illuc agitare, superuenire post hæc uirum tam ueste quàm forma præcellentem, qui & coruum horrifico sonitu perstrepentem urbe expelleret, & populum

mente

mente consternatum iamq; extrema omnia formidantem cassa formidine ab-
solueret. Cumq; à circumstantibus interpretationem somni horrore concus-
sus quæreret, audiuit quod ciuitas propter peccata populi, diabolo in potesta
tem tradita fuisset, sed interuentu Georgij martyris liberata instantis iam atq;
à Deo prædestinati interitus necessitatem euasisset.

Rex celebrata in Babenberg Paschali solennitate, in Nurẽberg perrexit ob-
uiam legatis Apostolicæ sedis. Erant autem hi, mater eius imperatrix, Episco-
pus Ostiensis, Episcopus Prenestinus, Episcopus Curiensia, Episcopus Cu-
mensis, missi à Romano Pontifice componere, si possent, multo iam tempore
uacillantem statum Galliarum. Nec tamẽ cum Rege sermonem communicare
sępius rogati consenserunt, donec secundum ecclesiasticas leges pœnitentiam
professus per iudicium eorum anathemate absolueretur, pro eo quòd propter
uenditas ecclesiasticas dignitates Symoniacæ hæreseos insimulatus fuisset a-
pud sedem Apostolicam. Itaq; petierũt uerbis Romani Pontificis, ut synodum
tenere intra Gallias pace Episcoporũ sinerentur. Vehementer hoc abnuerunt
omnes Episcopi tanquam inusitatum longeq; à suis rationibus alienũ, nec se
huius auctoritatis priuilegium ulli alij præter quam ipsi Romano Pontifici un
quam delaturos affirmabant. Siquidem intenderat Romanus Pontifex, ut o-
mnes Episcopos & Abbates, qui sacros gradus pretio redemissent, discussio-
ne habita deponeret. Iamq; hac de causa Babenbergẽsem Episcopum, & alios
nõnullos ab omni diuino officio suspenderat, donec coràm uenientes inustũ
sibi crimen hæreseos digna satisfactione purgarẽt. Et Rex quidem cupide hoc
uolebat, odio Vuormaciensis Episcopi & quorundam aliorum, qui eum bello
Saxonico offenderant, quos hac calumnia inuoluendos, & dignitatis suæ de-
trimenta passuros spe certissima præsumpserat. Sed quia per Legatos res tanta
confici posse desperabatur, consultò in audientiam ipsius Romani Põtificis di
lata est. Rex dimissis Legatis nõ solenni more indictam expeditionem, sed re-
pentino ac tumultuario milite collectum exercitum ducere parabat in Vnga-
riam, comperto quod Salomon Rex Vngarorũ à Ioiade Beli filio bello impe-
titus, & tribus iam prælijs uictus amisso exercitu uix de regno effugisset. Vt e-
ius miseriæ subueniret, & affinitati præstabat, quam, tradita illi in coniugiũ so-
rore sua, cõtraxerat, & utilitatibus proprijs, quia magnam ei partem regni sui
pollicitus fuerat, si eius beneficio expugnatis hostibus in regnũ restitueretur.
Cumq; Ratisponam uenisset, insecuta est eum legatio familiarium eius, nun-
ciantium quod Vuilhelmus cognomento Bostar Rex Anglorum, ab Archie-
piscopo Coloniensi uana pollicitatione illectus cum magno exercitu aduen-
taret, regni sedem Aquisgrani occupare paratus. Territus Rex tam atroci nun
cio, ac priuatæ rei curam externis negotijs antehabendam ratus, omissa in Vn
gariam expeditione ad Rhenum concitus remeauit. Pentecosten Moguntiæ
celebrauit splẽdide ac populariter ab Archiepiscopo Moguntiacẽsi acceptus
atq; habitus. Inde cum Coloniam ire instituisset multum spirans irarũ & com-
minationis in Archiepiscopũ Coloniensem, ille missis in occursum eius nun-
cijs mandauit falsam omnino ac scenicis figmentis similẽ esse fabulam, quam
in eum ęmuli sui composuissent, hi nimirum qui eum paulò ante urbe expulis-
sent, & nunc ad opprimendũ eum, quoniam armis non possent mẽdacijs gras-
sarentur, se non ita rationis expertem uel cõmunis commodi negligentẽ esse,
ut in ultionem priuatæ iniuriæ patriam suam barbaris prodere uelit, nec ea le-
uitate è puero uitam instituisse, ut quisquam sanum aliquid sapiens tam inepta
de se suspicari possit. Impetrata per Legatos coràm ueniendi copia, in Andet-
nachen Regi occurrit. Cumq; Rex de his quæ cõpererat seuerissime quæstio-
nem promulgaret, proditæ quidẽ reipublicæ crimen quod obijciebatur sacra-

mento

mento purgauit. Cætera quæ delata fuerant, ait Rex ſe ueteri amicitiæ ac pontificali nomini condonare, nec pro iure ſuo expoſtulare uelle. Ita non extincto ſed interim cohibito furore Coloniam proceſsit. Ibi poſtero die ad iudicandū populo aſſedit, ſperans per accuſationem eorū, quos Archiepiſcopus propter iniurias ſuas pœna affecerat, occaſionem ſibi futuram, ut eum ſeditione concitata rurſus ciuitate exturbaret, uel propter oppreſſos per calumniam innocentes ſaltem reum maieſtatis faceret. Sed ille omnes accuſationum ſtrophas reſponſi ueritate ac ſententiarum grauitate tāquam aranearū telas dirupit. Poſtquam Rex innocentia eius ac uitæ integritate conſilijs quoq; omnia ſepta uidit, nec ullum patêre locum calumniæ ad aliud ſe uertit genus iniuriarum. Exegit ab eo nō precib. quidem ut oportuit, ſed imperioſa quadam auctoritate, ut Colonienſibus admiſſę in ſe temeritatis ueniam daret, excommunicatosq; eccleſiæ reconciliaret. Præterea ut ad firmamentū conſeruandæ ſe erga in perpetuum fidei ſex ſibi ex militibus ſuis obſides daret. Vtrunq; illi cum magna cōſtantia negauit, obſides quidem, quod nullus Regum priorum tale quid ab aliquo præceſſore ſuo poſtulaſſet: excommunicatorum autem recōciliationem, quod ſine digna pœnitentiæ ſatisfactione excommunicatos in eccleſiam recipi leges eccleſiaſticæ uetarent. Imminebat ille uehementer comminans omnia ſe incommoda illaturum, & cuncta quę illius ſunt ferro & igne demoliturum. Perſtabat hic fixus in propoſito, dicens ſe mori quidē paratum, ſi ipſe cum Colonienſibus conſpiraſſet ad eum interficiendum, ſed nunquam retinendæ uitę ſtudio ab iure ad iniuriam declinaturum. Diu anceps erat pugna & utrorumq; milites magna cōcuſſerat ſollicitudo expectatione tam triſtis ſpectaculi. Tandem euictus Rex ab his quorum conſilijs plurimum tribuebat flexit ſententiam, & ait malle ſe cum eo beneficijs certare quàm maleficijs, & ſi eum fidum ſibi deuotumq; in cauſis reip. experiretur, primum deinceps inter amicos habiturum. Hoc modo reconciliatus Archiepiſcopo, Aquiſgranū perrexit, & aduerſus ea, quæ de irrūptione barbarorum fama uulgauerat eam regni partem, quantum poterat communiuit.

Ruthardus Abbas Herueldenſis monaſterij v. Id. Iunij deceſsit, uir in ſacris ſcripturis adprime eruditus, & ſic ad loquendum expeditus, ut nemo illa ætate uerbum Dei copioſius, nemo ſubtilius, nemo elegantius tractaret. Alias in obſeruatione ſanctę regulæ paululum quàm mores & tempora expeterent remiſsior erat. Is miro iudicio Dei, qui quos diligit corrigit, & flagellat omnem filium quem recipit, ante diem mortis ſuæ ſenſu defecit, & per continuos duos annos & ſex menſes phreneſi pariter & epilepſia grauiſsimè uexabatur. Defunctus eſt autem anno integro & ſex menſibus exactis poſteaquam abbatia ſe abdicauerat Quod tamen factum adeò pœnitens deflebat, quoties à ſtupore atq; hebetudine mentis paululum reſpirauerat, ut ambiguum eſſet, morbo an mœrore grauius acerbiusq; tabeſceret.

Mediante Iulio regreſſum Regem de Lotharingia Vuormaciam, iterū adierunt Legati Regis Vngarorum, orantes obnixè, ut memor affinitatis, memor actæ ſimul à puero ætatis, maturius ſubueniret expulſo. Et quia preces tardius mouebant priuatis occupationibus intentum, datis XII. obſidibus fidem ei firmabant, quod ſi eius beneficio in regnum reſtitueretur, deinceps ei tributarius dictoq; obtemperans foret, & ſex ei munitiſsimas Vngariæ ciuitates in argumentum nunquam irrumpendæ fidei traderet. Hac mercede redemptus, ilico miſsis circumquaque nuncijs principes in expeditionem ſolenni indictione euocauit. Sed alij temporis anguſtias, alij rei familiaris inopiam, plerię; quod opes ſuæ bello Saxonico nimium attritæ fuiſſent, item alij aliud excuſationis genus obtendentes, omnes pariter militiam detrectabant. Ipſe tamen ne

tantum

tantum reipublicæ commodum casu oblatum sua ignauia corrumperetur, gregario tantum ac priuato milite contentus infesto exercitu ingressus est Vngariam, & nonnullas eius regiones hostiliter peragrauit. Porrò Ioas qui Vngariam occupauerat, comperto eius aduentu summa industria id operam dedit, ut in locis, in quibus irruptio hostium timebatur nihil homines alimentorum, nihil animalia pabulorum reperirēt. & sic ipse cum omnibus suis in quandam insulam propter locorum difficultatē omnino hostibus inaccessibilem se contulit. Exercitus Regis qui ad tanti belli administrationem nihil sumptuū præparauerat, grauissima statim laborabat inedia, adeò ut homines plerosq; , animalia penè omnia breui pestilentia & fames consumerent. Qua necessitate cōpulsus Rex, nullo insigni facinore perpetrato Vngaria excessit, & post festum S. Michaelis Vuormaciam reuersus, ordinatis ibi pro tempore & copia regni negotijs Ratisponam rediit, dispositum habens id quod reliquum erat temporis usq; ad natalem Domini in peragrandis Baioariæ, atq; Alemanniæ ciuitatibus insumere.

Hildebrandus Papa cū Episcopis Italiæ conueniens iam frequentibus synodis decreuerat, ut secundum instituta antiquorum canonū, patres uxores nō habeant, habentes aut dimittant, aut deponantur, nec quisquam omnino ad sacerdotium admittatur, qui non in perpetuum continentiam uitamq; cœlibem profiteatur. Hoc decreto per totam Italiam promulgato, crebras literas ad Episcopos Galliarum transmittebat, præcipiens, ut ipsi quoq; in suis ecclesijs similiter facerent, atq; à contubernio sacerdotum omnes omnino fœminas perpetuo anathemate resecarent. Aduersus hoc decretum protinus uehementer infremuit tota factio clericorum, hominem planè hereticum, & uesani dogmatis esse clamitās, qui oblitus sermonis Domini, quo ait: Non omnes capiunt hoc uerbum, qui potest capere capiat. Et Apostoli: Qui se nō continet nubat, melius est enim nubere quàm uri, uiolenta exactione homines uiuere cogeret, ritu angelorum & dum consuetum cursum naturæ negaret, fornicationi & immunditiæ frena laxaret, quod si pergeret sententiā confirmare, malle se sacerdotium quàm coniugium deserere, & tunc uisurū eum cui homines sorderent, unde gubernandis per ecclesiam Dei plebibus angelos cōparaturus esset. Nihilominus ille instabat, & assiduis legationibus Episcopos omnes socordiæ ac desidiæ arguebat, & nisi ocyus iniunctum sibi negotium exequerētur, Apostolica se censura in eos animaduersurum cōminabatur. Archiepiscopus Moguntinus sciens non paruo constare operam hanc, ut tanto tempore inolitam cōsuetudinem reuelleret, atq; ad rudimenta nascentis Ecclesiæ senescentē iam mūdum reformaret, moderatius agebat cum eis, & primò eis in dimidium annum inducias, & deliberandi copiam dedit, hortans eos, ut quod necessariò faciendum sit, sponte faciant, & tam sibi quàm Romano Pontifici necessitatem adimant aliquid in eos, quod secus sit decernendi. Ad ultimū, congregata synodo in Erphesfurt mense Octobri pressius iam imminebat, ut relegata omni tergiuersatione inpræsentiarum aut coniugium abiurarent, aut sacri altaris ministerio se abdicarent. Multas econtra illi rationes afferebant, quibus instantis per urgentisq; improbitatem eludere, sententiamq; cassare niterentur. Cumq; aduersus Apostolicæ auctoritatem, qua se ille ad hanc exactionem, præter uoluntatem propriam compulsum obtēdebat, nihil argumēta, nihil supplicationes precesq; proficerēt, egressi tanquam ad consultandū, consilium ineunt, ut in synodum non redeant, sed iniussi omnes in domos suas discedant. Nonnulli etiam confusis uocibus clamitabant melius sibi uideri, ut in synodum regressi ipsum Episcopum priusquam execrabilem aduersum eos sententiam promulgaret, cathedra Episcopali deturbarent, & merita morte mulctato, insigne

monimen-

monimentū ad posteros transmitterent, ne quis deinceps successorum eius talem sacerdotali nomini calumniam struere tentaret. Cum ad episcopum relatum esset hoc eos machinari, commonitus à suis, ut tumultum qui oriebatur matura moderatione preuerteret, misit ad eos foràs rogauitq; ut sedato pectore in synodum regrederetur, se, cū primum oportunitas arrisisset, Romam missurum, & dominum Apostolicum si qua posset ratione ab hac sententiæ austeritate deducturum Postero die admissis in auditorium communiter laicis & clericis, ueterem illam de reddendis decimis querelam replicat, & quasi nihil bello Saxonico, nihil actum sit conditionibus, quibus paulo superius in Gerstingun pax conuenerat, de integro Turingos omnes de iniusta decimarum retentatione reos addicere molitur, nec recogitat hanc causam originem seminariumq; exitiisse omniū calamitatū, quibus per plures iam annos resp. incommodissime uexabatur. Indigne nimis tulerunt hoc Turingi, ut pote qui propter recentem belli successum tumidos adhuc spiritus gerebant, sibiq; uanissime persuaserant, quod post triumphatum Regem, & acceptum gustum audaciæ eorum, nullus deinceps futurus esset Episcopus, qui eis aliquam super hac re mouere molestiam auderet. Primò tamen temperatis respōsionibus ei suggerunt, non alia se ratione in Gerstingun recuperandæ paci consensisse, quàm ut legitima sua, à primis diebus statuta, rata sibi in perpetuum atq; inconuulsa manerent. Cum hæc replicando surdis auribus fabulam narrare uiderentur, subitò efferata mente se foras proripiunt, ad arma conclamant, & ad momentum contracta ingenti multitudine in synodum prorumpunt, & nisi maturius milites Episcopi intercessissent, & blandiendo rationemq; reddendo potius quam repugnando, quoniā uiribus impares erant, ferocientis turbæ impetū inhibuissent, in ipsa cathedra episcopali Episcopum oppressissent. Ita soluta est synodus tam Episcopo quam cunctis qui assederant clericis ultima formidine consternatis, & passim per omnes ecclesiæ angulos latebras sibi quærentibus. Statim Episcopus ab Erpesphurt discedens, reliquam partem anni usq; ad epiphaniam in Helegenstat exegit, & per omnes festos dies inter sacra missarum solennia eos qui sanctam synodum turbauerant ad pœnitentiam sub Episcopi Banno euocauit.

M. LXXV. Rex natalem Domini Argentorati celebrauit. Cumq; adessent quam plurimi ex Principibus, quos ille dedita opera de toto regno ad diem festum euocauerat, habuit cum eis mysterium cōsilij sui, & eos modis omnibus ad instaurandum bellum Saxonicum sollicitabat, multa in præsens largiebatur, plura in futurum pollicebatur, nullum postremo uel infimæ conditionis, qui modo conficiendis tantis rebus commodus putaretur relinquebat, quem non dato uicissim & accepto iureiurando fidum sibi & obnoxium faceret. Cum ea potissimum pollicitatio omnes ad consentiendū inflecteret, quod sub testificatione iurisiurandi singulis promittebat, si eorū auxilio Saxoniam Turingiamq; recuperasset, quod ipsis utranq; prouinciam pro arbitratu suo inter se partiendam, & perpetuo iure possidendam traditurus esset. Ita ira æstuans, nihil quàm sanguinem eorum, qui se offenderant malebat. Quod tamen anno iam integro quàm maxime dissimulauerat adeò ut principes Saxoniæ quoties ad eum uenissent magnificè susciperet, & ad absentes pacifica sępenumero atq; honorifica mandata destinaret.

Paucis post diebus Moguntiam uenit, ibiq; occurit ei Ruzenorum Rex Demetrius nomine, deferens ei inæstimabiles diuitias in uasis aureis & argenteis & uestibus ualde preciosis, petijtq; ut auxilio sibi foret contra fratrem suum, qui se per uim regno expulisset, & regnum tyrannica immanitate occupasset, Missus est protinus à Rege Burchardus Treuerēsis ecclesiæ præpositus, agere

cū illo de iniurijs quas fratri intulerat, & commonere, ut regno quod iniuste inuasisset, ultro decederet, alioquin auctoritatem & arma Teuthonici regni propediem experturum fore. Is legationi huic propterea oportunus uidebatur, quod ille ad quē mittebatur sororem eius in coniugio habebat, & ipse hac de causa apud Regem, ne quid in illum interim grauius decerneretur, summis precibus obtinuerat. Ruzenorū Rex Dedi Marchioni Saxonico cuius ductu eò aduenerat à rege commissus est seruandus, donec Legati reuerterentur.

His diebus contigit graui scandalo Babenbergensis ecclesiæ statum labefactari. Herimannus Episcopus ecclesiam in honorem beati Iacobi Babenberg foris murum proprijs impensis extruxerat, ibiq; clericos XXV. scientia, moribus, & canonicæ conuersationis disciplinis haud obscuros congregauerat, & eis quæ ad uictum uestitumq; sufficerent affatim prouiderat. Cumq; is quem congregationi præfecerat, morbo præuentus, diem clausisset extremum, nactus oportunitatem temporis clericos expulit, & locū ipsum cum omnibus appendicijs suis Egbertho abbati de sancto Michaele tradidit, ad instituendum hic ordinem monasticum. Non offensus crimine aliquo clericorum, cū ut dixi honestissime iuxta ecclesiasticas leges uitam instituerent, sed monasticæ conuersationis mundicia delectatus, in toto Episcopatu suo, si fieri posset hanc solam esse uitam cupiebat, zelo quidē Dei, sed non secundū scientiam sic æmulatus Rachelis pulchritudinem, ut Liæ fœcunditatem in thalamū cœlestis sponsi nō crederet admittendam. Clerici qui expulsi fuerant grauiter ferebant sine causa destitutos se esse stipe ecclesiastica qua alebantur. Clerici quoq; maioris ecclesiæ Babenbergensis tam illorum quàm suam uicem dolebāt, quod scilicet non sine magna sui ordinis iniuria tantum Episcopus deferret ordini monastico. Igitur iunctis precibus adorti sunt eum, obsecrantes per Deum, ne his quibus nullum crimen impingeret, sine legitima discussione & audientia eriperet canonice suscepta ecclesiasticæ sustentationis beneficia, nec sineret eos destitutos spiritualis militiæ stipendijs, quibus præterea nihil amplius esset rei familiaris, probro & ostentui fieri secularibus. Episcopatum Babenbergensem paucas habere congregationes clericorum, & ideo non tā monachis sibi opus esse quam clericis, quorum ipsi solatio diebus solennibus, in processionibus, in susceptione hospitum uterentur, præterea ecclesiam quam nouiter ipse extruxisset loco celebri in medijs huc & illuc diuersantiū turbarū fluctibus sitā, nec à maiore ecclesia Babenbergensi plus XXX. passibus disparatam, multo clericis oportuniorem esse quam monachis, qui scilicet monachi cum abominationes Aegyptiorum immolare iubeantur domino Deo suo, secerni à multitudine, & sicut scriptum est, uiam trium dierum ire debeant in solitudinem, ne si ea quæ colunt & prima ducunt, seculares immolent coram oculis eorum, scandalizati lapidibus irrisionum suarum obruant, & infament sanctam & Apostolicam uitam. Si Deo familiarius adhæreant monachi, tanquam honestior & sublimior portio corporis Christi, nō idcirco clericos tanquā membra putrida penitus abscindendos esse ab ecclesia. Quia licet stellæ ab stellis differāt in claritate, unā tamē cœli faciē decentissime distinguūt sua uarietate. Et licet membra dispaia sint, & suis singula functa officijs, concordi tamen licet dispari famulatus necessitatē explicant, unius eiusdēq; corporis. Episcopus nec rationi mouebatur nec supplicatione, asserens honorē quem deferret monachis in nullo præiudicare clericis, bona autem quę in usus pauperum proprio labore congessisset, sui iuris, sui arbitratus esse utrum clericis attitularet an monachis. Clerici & inopia familiari, & indignitate rei uehementer exacerbati, Regis & omniū Principum regni aures quotidiana proclamatione obtundebant pro iniuria sua. Cumq; nihil usquam opis, nihil spei esset, uersi ad ualidissimum illud quod in

sancta

sancta ecclesia ultimæ semper necessitatis unicum esse præsidium consueuit, Romam pergunt, & recitata Romano Pontifici per ordinem suæ calamitatis historia, Apostolicæ sedis patrocinium contra tanti calumniatoris uiolentiam suppliciter implorant. Adest simul totius cleri Babenbergensis legatio, querelam ingeminant, & Romani Pontificis patientiam uehementer incusant, cur ecclesiam Dei tam diu sinat hominis hæretici communione maculari, qui non ut pastor per ostium, sed ut fur & latro per Symoniacam hæresim, & ingentium pecuniarum profusionem irrepserit in ouile ouium, qui apud prædecessorem eius Nicolaum Papam tanti criminis insimulatus, ut dici solet, ignem gladio, hoc est hæresim periurio purgauerit, qui cathedram Episcopalem & sanctæ prædicationis ministerium expers ipse omnino literarum contra sacros canones impudenter occupasset, qui ante episcopatum cunctis capitalibus criminibus atque omni probrorum genere Moguntinæ ciuitati, in qua nutritus sit, celebrem se spectabilemque fecerit, qui pecuniariam atque usurariam artem, qua à puero sit institutus, postquam cœlestium talentorum negociator constitutus sit, multo sollicitius exerceat, ita ut abbatias & ecclesias intra diœcesim suā sitas quas fœde cōparauerit, fœdissime uendat, & familiam Babenbergēsis ecclesiæ paulo ante opulentissimam ac bonis omnibus florentissimam ad summam redegerit paupertatem, qui nunc super omnia mala sua, ut in uestimentis ouium liberius lupinam exerceat feritatem, & facilius illudat simplicium innocentiæ transfiguratus in angelū lucis angelus satanę, clericos absque ulla discursione de ecclesiis suis eijciat, atque omnibus in quibus possit locis uitam monasticam, nō tam amator religionis quam subdolus simulator instituat. Postremo per Deum omnipotentem exorant, ut tandem aliquando expergefactus Simon Petrus baculum pastoralis zeli exerat cōtra lupum, improbe rapientem & dispergentem oues Dei, & Symonem Magum iterum in ecclesia Dei nummulariorum mensas & æra proponentem, cum pecunia sua mittat in perditionem. Romanus Pontifex iam pridem eum à sacri altaris ministerio suspenderat. Præsenti autem relatione efferatus, absque dilatione excommunicauit eum, ea scilicet ex causa, quod de grauissimis criminibus iam olim accusatus, & ut causam diceret crebro per biennium Romam euocatus uenire contempsisset. Clericis quoque qui se per calumniam expulsos querebantur, ecclesiam suā restitui præcepit, & destinatis ad clerum Babenbergensem literis, mandauit, ut se à communione illius abstinerent, contestatus quàm sancte, quod si communionem aliquando ac pontificatū quem contra ecclesiasticas leges inuasisset, nūquam deinceps se uiuo recepturus foret. Quod ubi clericis Babenbergensibus Legati sui retulerunt, & iram ueterem armauit tantæ pollicitationis fiducia. Occultata interim apostolicæ sedis legatione, mittunt ad Episcopū, qui tunc temporis Babenberg consistebat, eique denunciant, ut quantocyus de urbe discedat, non posse eum ultra sibi Episcopum esse, quomodo & Episcopatum per Symoniacam hæresim contra ecclesiasticas sanctiones coemisset, & eum administrare ignarus omnino literarum non posset. Atrocissime per se legationi adiecta est grauis contumelia. Adolescens quidam ex numero clericorum & animis ferox & ætate, uersiculū breuē ex psalterio proposuit. Huius inquit capituli, nō mysticū sensum, non allegoricā significationem, sed uerbū ex uerbo fidus interpres, si mihi recte explicaueris, ego te omni quæstione liberatum, cunctis criminibus quibus a te impetimus absolutum, dignissimum plane Episcopatu pronunciabo. Ille insolita re attonitus, cum quid hoc esset, unde noua hæc & inusitata mitium antehac clericorum asperitas procederet turbulentius sciscitaretur, & dictis atrocibus responsa atrociora redderet. Repente in medium procedunt legati sedis Apostolicæ, & præter literas, quas manibus præferunt

uiua uoce ei ex nomine Romani Pontificis denunciant, ut nullum deinceps pontificalis officij ius potestatemq; habeat, sciatq; se Apostolicæ excommunicationis gladio de corpore uniuersalis ecclesię præcisum esse, propterea quod obiectū sibi crimē Symoniacę hereseos, toties Apostolicis epistolis Romam euocatus, purgare distulisset. Præcipiunt etiam clericis Babenbergensibus, ut nullū ultra ei tanquam Episcopo honorem reuerentiamq; deferant, sed ab eius communione omni modo se abstineant, ne deprehensi tanquam ecclesiasticæ factionis transgressores similem cum eo sortiantur excommunicationis uindictam. Ibi primum Episcopus circumuentū se fraude clericorū suorum aduertit. Quibus acriter insistentibus ut quātocyus Episcopatu abdicatus absce deret, cū nulla ratione satis facere posset, assererentq; sub testificatione nominis diuini nullū se in ecclesia opus Dei acturos fore ipso in ea persistente. Incertus confususq; animi misit ad Episcopum Moguntinū, fidissimum sibi amicum, quem multis sæpe beneficijs priuatim & publice sibi deuinxisset, quiq; omnium, quæ in adquirendo uel administrando Episcopatu gessisset, conscius sibi particepsq; extitisset, rogauitq;, ut quàm citissimè ueniret, & tumultuantē intestinis simultatibus clerū quoquo posset modo compesceret. Ille nihil moratus affuit, egitq; ut rogabatur cū clericis, ne obliti pudoris ac modestiæ suæ, in Episcopum suum, quem propter Deum patris loco uenerari debuissent, sine causa exardescerent, cum eos nec dicto, nec facto quod iuste in querelam uocare possent, sciens pruocasset. Vel si quid quod eos læderet fortè inscius admisisset, se cognitore atq; arbitro paratus esset quouis modo satis facere ostensis: parcerent, si minus eius innocentiæ, at honori atq; existimationi proprię, ne ad contemnendos Episcopos suos cæteri per orbem terrarum clerici hoc animarentur exemplo, & rebellionis atq; contumaciæ pestilens hic morbus sumpto à Babenbergensibus initio, totū inficeret corpus gregis Dominici. Nihil illi placationis, nihil laxamenti admittentes, grauissimis eum conuicijs confutatunt, iustissimè dicentes in eum quoq; Apostolicæ excommunicationis anathema procedere debuisset, qui hominē omnibus probris infamatum, & nihil in moribus, nihil in scientia dignum sacerdotio; afferentem, per Symoniacam hæresim Episcopum ordinasset. Nec ad excusandas excusationes in peccatis obtendere posse ignorantiam, cum actus eius omnemq; uitę institutionem, tanquam qui in laribus suis diu familiarissime obuersatus sit, optime cognouisset, & omnibus quę in coëmendo Episcopatu acta sint, medius ipse atq; intimus interfuisset. Videns Archiepiscopus obstinatos in contentione clericos nulla ratione mitigari posse, ne quid pro amico suo intactum intemptatumq; relinqueret, assumpto eo Romam ire statuit, sperans Romanum pontificem uel pecunia, uel supplicatione expugnari posse, ut eum crimine atq; anathemate absolueret. Sed inter eundū reputans haud satis tutum esse, ut eum non prius explorato Romani pontificis animo Romam perduceret, suasit ei in extrinsecis ecclesiæ Babenbergensis possessionibus reditum suum præstolari, & ipse cum paucis ut instituerat concitus Romam contendit. Quo dū uenisset, uix & ægre, ut à Romano Pontifice in communionem susciperetur obtinuit, & qui in alienis criminibus patronum se parauerat, ipse de proprijs insimulatus, quod Babenbergensem Episcopum per Symoniacam hęresim sciens ordinasset, penè gradus sui periculum incurrerat. Ad ultimum discedendi iussum est, ut ab eius cōmunione omni modo abstineret, & promulgatam aduersus eum Apostolicæ excommunicationis sententiam omnibus Teutonici regni Principibus notam faceret, & cum primū confitiendę rei tempotia oportunitas arrisisset, alium pro eo Babenbergensibus Episcopum ordinaret. Quod ubi Babenbergensi Episcpo compertum est, nullam deinceps spem sibi reliquam nisi in clementia

Romani

Romani pontificis fore ratus, conductis qui causam suam apud sedem Apostolicam dicendi arte tuerentur Romam perrexit. Sed Romani pontificis constantia, & inuictus aduersus auaritiam animus omnia excludebat argumēta humanæ fallaciæ. Multis lachrimis, multis supplicationibus, multis rethorica arte compositis disceptationibus uix hoc solum obtinuit, ut ea conditione anathemate absolueretur, quatenus ubi primum in patriam redisset, monasterium ingrederetur, atque ibi deinceps à cunctis in perpetuū seculi actibus feriatus, scandalizatam sua ambitione ecclesiam digna satisfactione defleret. Ita regressus in patriam cum iussa Romani Pōtificis retulisset ad milites suos quibus se multa largitione admodum popularem acceptumque fecerat, uehementer restiterunt, indignissimū fore dicentes, & nulla retro maiorū memoria in ecclesijs Galliarum hoc accidisse, ut sine publica audientia & canonica discussione, quod nec infimis quidem gradibus competeret, Episcopus deponeretur, non hanc priuatam illius esse iniuriam, ad communem potius spectare contumeliam, omnium qui tuendæ Babenbergensis ecclesiæ dignitati operam suam deberent, & eius Episcopo sub iureiurando fidem dixissent, & ideò extrema omnia prius se experturos esse quam seruatum ad sua tempora illius ecclesiæ honorem sinerent fœdissimo hoc exemplo contaminari. His ille promissis animatus, neglecto Romani Pontificis decreto, Babenberg rediit ibique iiii. uel v. hebdomadas commoratus, præter altaris officium, in cæteris omnibus, quæ scilicet ad exteriorem Episcopij administrationem pertinebant, nullo modo iure suo cedebat, irritam reputans excommunicationem, quam nō canonice in se promulgatam cauillabatur. Quibus diebus in ciuitate Babenbergensi nullum publice actum est opus Dei, clericis refugientibus atque omnino execrantibus communionē eius. Cæteram eius anni partem in extrinsecis Babenbergensis ecclesiæ possessionibus militum suorū præsidio fultus exegit. Verū neque Rex, neque Episcopus, neque alius quisquam qui sanum saperet ei comunicare uolebat.

Rex pascha Vuormaciæ celebrauit. Quo dum ad salutandum eum quidam ex principibus Saxoniæ pergere instituissent, missi obuiā eis Legati, denunciauerūt ut ocyus in sua redirent, alioquin haud tutò uisuros esse faciem regis, quē post tam graues contumelias digna adhuc satisfactione non placassent. ibi primo malum quod ceruicibus impendebat aduerterunt. Rex omnibus quæ bello administrando necessaria erāt affatim prouisis iam & instructis, solenni edicto cunctis qui in regno suo erant expeditionem indixit in Saxoniam, diemque & locum statuit coadunandi exercitus, uidelicet vi. Id. Iunij, in possessione Heruel densia monasterij, in loco qui dicitur Bredingen. Misit etiam Legatos ad Saxones, qui tunc ineundi consilij gratia frequentes Goslariam conuenerant, dicere eis, memorem se grauium iniuriarum, uiolatæ regiæ maiestatis, & turpis fugæ, qua extremo in periculo uitæ consulere coactus fuisset. Nec se cunctis generaliter Saxonibus crimen hoc intendere, paucos fuisse principes, qui imperitam multitudinem & naturali leuitate semper nouarum rerum auidam hac rabie inflāmassent. Ab his concitatæ seditionis & turbatæ reip. pœnam se, quoniam legibus non potuerit, armata manu exacturum. Proinde rogare se cæteros, & sub interminatione gratiæ suæ præcipere, ne hostes publicos armis aut opibus tueantur. Si obediant, ueniam se eis dare ueteris culpæ, quod tam inusitati facinoris socij participesque ante hac extitissent. Sin minus, excusationem deinceps non habituros esse peccati, quod scientes premonitique admisissent. Ad hęc Saxones grauissimā aiebant habemus legationem, & nisi principes nostri de omnibus quę obijciuntur iuxta magnificentiā regiam ei satis facere spondeant, eos sine mora uel captos, & in uincula coniectos eius examini reseruabimus, uel in fauillam redactis omnibus, que ad eos pertinent, Saxonia procul effugabimus.

bimus Quod si iustis & regio nomine dignis conditionibus parati sunt, uel obiecta purgare, uel quæ peccauerunt expiare, oramus & per Deum obtestamur ut honori potius suo quam iracundiæ cõsulat. Nec ante publicam principum cæterorum audientiã & legitimam discussionem aliquid in eos quod se non deceat, decernat. Diem potius statuat, locum designet, copiam det tutò coram ueniendi, & tuto causam dicẽdi ut secundũ Palatinas leges iusta examinatione habita, uel puniat conuictos, uel absoluat innocentes. Quod si ira immoderatior nullam admittit satis factionem, nec alio pacto quàm sanguine principum nostrorum restingui poterit, quid prodest ambiguis responsionibus sententias inuoluere. Extremæ impietatis fore iudicamus, ut Principes nostros deseramus, & eos pro nobis iugulãdos obijciamus, quos haud dubie scimus nullo priuato odio uel gratia, sed sola tuendæ salutis nostræ, & uindicandæ libertatis nostræ causa contra Regẽ arma sumpsisse. Qua propter id supplices petimus, ut eadẽ nobis & illis uenia cõcedat admissę præsumptionis. Aut si nulla supplicationũ uictima expiari potest q̃d fecimus, eodẽ in nos & in illos supplicio animaduertatur. Tunc Bucco Halberstatensis Episcopus, Vuecel Archiep. Magdaburgensis, Magnus dux Saxoniæ. Otto dux quondã Baioariæ, & cæteri principes quos Rex specialiter tam truculenta cõminatione impetebat, dixerũt nequaquã se sibi conscios esse, quòd pacẽ, quæ anno priore in Gerstingun conuenerat, facto aliquo uel dicto uiolassent. Nam si Rex instinctu eorum uel consilio factũ suspicaretur, ut Ecclesia in Hartesburg incenderetur, thesauri diriperẽtur, corpora sepulchris ejicerentur, aut aliud aliquid contra statutum illius conuenitionis perpetraretur, paratos se esse, ut quauis conditione, quã modo cæteri principes regni æquam iudicassent, crimen refellerent, & innocentiam suam assererent, insuper ipsam ecclesiam proprijs impensis ambitiosius quam fuerat instaurarent, amplioribus ornamentis excolerent, omnia etiam quæ ineptum uulgus maligno spiritu suscitatũ ausu nefario infregisset, diripuisset, temerasset, multiplicius restituerent. Super hęc oĩa auri & argẽti & prędiorum suorum quantum saluo pudore suo & regni maiestate accipere uellet, prompta mente darent, dummodo in gratiam rediret, & gladium quem in ceruices eorum, & in euersionem totius Saxoniæ iratus extenderat, placatus remitteret in uaginam. Quod si obstinatum aduersus omnes preces & supplicationes animũ gereret, se deinceps contra eum nec arma laturos nec aciem instructuros, sed nudis pedibus uenienti obuiam processuros, & sententiã quam cunq; uel iratus dictasset porrecto iugulo excepturos. In hæc uerba nuncios Regis dimiserunt, & ipsi protinus suos eadem ad eum responsa deferentes destinarunt. Quos ubi Rex aduenire comperit, præcepit ut nulla ratione in conspectum suum admitterent, mandauitq; eis per occultos indices, ut quantocyus recederent, nec se oculis eius cui contumeliam fecissent sic temere ingererent, alioquin regia censura coërciturum se hostes publicos & insidiatores regni, q sub ptextu legationis mendacia sua per populũ fererent ad sollicitandos animos principum, & expeditionem suã impediendam. Ita Legati sine effectu reuersi sunt. Iterum alios atque alios miserunt, sed eodem omnes rigore obfirmatas cõtra se tam fores quam aures regias inuenerunt. Semel cum unus legatorum captata loci & temporis oportunitate se improuisus in cõspectũ Regis proripuisset, & quæ in mandatis habebat proloqui cœpisset, uix ad primum sermonis exordium dato silentio, statim cũ graui indignatione reiectus est, & cum ab Vdalrico quodam regio satellite in crastinum seruandus abductus, uel potius abreptus fuisset, proximo mane elusis custodibus, uix uita comite effugit. Dehinc crebris legationibus adorti ducem Rudolfum, ducem Bertholdum, ducem Gozelonem, & cæteros principes, quos superiore bello coniurationis socios

eos habuerant, fidem implorant, fœderis quod pepigissent admonēt, obtestantur per Deum, per cuius nomen in unius eiusdēq; militiæ sacramenta iurassent, ut a sibi periclitantibus, & sicut prius gerendo bello fauorem suum, ita nunc reparandæ paci, quoniam eos belli pœniteat, auxilium consiliumq; suum non subtrahant. Sed Regis prudentia qua supra ætatem suam mirum in modum callebat, omnia sepserat, omnes uias, omnes aditus obstruxerat. Siquidem à cunctis Principibus suis iusiurandum acceperat, quod nullas eorum legationes inconsulto susciperent, quod eos nec armis publice, nec consiliis secreto tutarentur, nec sibi pro eis preces aliquando supplicationesq; deferrent, donec se acceptæ ab eis ignominiæ maculam digna animaduersione eluisse ipse iudex testisq; fateretur. Ita quocunq; intendissent, quancunq; uiam pertentassent, omnia offirmata, implicata, impedita reperunt. Ex in crebra per Saxoniam Turingiamq; conuenticula faciunt, quid facto opus sit consulunt, discussis & euentilatis omnib. quę tanto malo remediū aliquod polliceri uidebant. Cum nulla usquā humani auxilij spes eluceret, statuunt unanimiter à Deo sibi deinceps quærendū esse subsidiū, qui solus iam obstinatā Regis ferocitatem emollire, & rem implicitam expedire queat. Iubent ergo ut per totam Saxoniam & Turingiam depositis cultionbus indumentis, sacco & laneis uestiantur, cibo & potu statutis diebus abstineant, sumptus in pauperes pro sua quisq; re familiari conferant, & per ecclesias nudis pedibus discurrentes, Deum cōmuni lamentatione deprecentur, ut manum suam, quę humano ubiq; cessante adiutorio sola iam posset opitulari, undiq; conclusis, ad ereptionem eorum extendat. Præterea placet, ut die quo regis exercitus iuxta publicam indictionem in Bredingen coadunandus conueniret, ipsi in loco qui dicitur Lupezens milibus ab eis disparati castra locarent, & iterum atq; iterum repetitis supplicationibus aures eius & principum eius obtundentes, si euincerent, gratias Deo, sin autem in eodē loco uenientem præstolati, collaris signis, æquissimo iudici Deo rem cōmitterent. Superueniunt etiam hinc Luticiorum, hinc Polonorum nuncij, suam utriq; operam, socias manus & pares ad cuncta quæ belli artibus transigenda sint animos pollicentes. Et quod parati sint die quem Saxones designauerint armatorum copias quam maximas in Saxoniam mittere. Vel si hoc malint, contra Danos & alias gentes, quas uulgatum erat, ad irruptionē Saxoniæ à Rege sollicitatas esse, stationes iugesq; excubias agant, ut hac parte sollicitudines exonerent alias occupatos. Hoc nuncio paululum recreatis animis digressi, quantum temporis supererat, usq; ad diem coadunandi exercitus, in ieiunijs & uigilijs exigunt, ecclesias indefessi obsident, in cinere uolutantur & cilicio, noctes perinde ac dies precibus insumunt, nullum postremo religionis genus quod ad placandum Deum ecclesiastica traditione comparatum sit prætermittunt. Sed ira Dei, quæ in eos exarserat, maior erat quam ut lachrymis restingui, hostijs & muneribus mitigari posset. Rex pentecosten Vuormaciæ cum paucis celebrauit, principibus in præparationem militiæ singulis priuata sollicitudine occupatis. Statuta die uenit in Bredingen cum infinita, multitudine planeq; omnium unanimi consensu constitit nulla unquam retro maiorū memoria tantum exercitum, tam militariter instructum in regno Theutonico, à quoquam Rege cōtractum fuisse. Quicquid in regno Episcoporum erat, quicquid Ducum, quicquid Comitum, quicquid ecclesiasticarum aut secularium dignitatum omnes summa ui, summa ope, in hoc bellum enisū conuenerant. Nemo prorsus, nisi quem forte grauis admodum & omnino inexplicabilis necessitas excusasset aberat. Episcopus Coloniensis causatus impium fore, si calamitatis, quę oppressura esset fratrem suum Magadaburgensem Episcopum, & consobrinum suum Halberstatensem Episcopum spectator adesset,

uacationem impetrauerat, haud grauatè hoc concedente Rege, eo quòd post primam defectionem inuisum semper eum suspectumq; habuisset. Leodiensis Episcopus uir præter decrepitam ætatem longa etiam ægritudine exhaustus, Reginam interim seruandam susceperat, & hac occasione ipse quoq; militia defungebatur. Vterq; tamen milites suos amplissimo numero transmisit. Dux quoq; Bohemorum aderat, tanto stipatus agmine, ut se solum bello Saxonico sufficere posse, uana spe elusus, arbitraretur. Vuideradus Abbas Fuldensis, præter quòd ab ineunte ætate uno pede grauiter claudicauerat, iam per biennium ita paralysi dissolutus erat, ut nisi baculo aut ministrorum humeris innixus nusquam progredi posset. Eum tamen nec tam molesta ualetudo excusare poterat à militia, id potissimum curante Rege, ut omnium principum suorum titulis ac fascibus quàm maxime insignem faceret expeditionem. Cunq; ad locum eo adunandi exercitus, feruentissima æstate, uehiculo sedens pergeret, strepitu circumfusæ multitudinis, & ui concitati pulueris suffocatus, pene spiritum exhalauerat. Relatus in monasterium à stupore quidem mentis post paululum respirauit, nullum tamen ultra uerbum proloqui potuit, atque ita deinceps per VI. hebdomadas grauissima corporis molestia decoctus. XVII. Kalend. August. humanis rebus exemptus est. Vir planè feruentis in Deum fidei, suis tamen omnibus admodum inuisus, propterea quod in diebus eius Fuldense nomen multis calamitatibus uehementer attritum, & penè omnino obliteratum fuisset. Sed ad cœptum unde digressi sumus redeamus. Missi à Rege exploratores speculari exercitum Saxonum, retulerunt eos multitudine & armis haud impares, cætero belli apparatu etiam superiores esse, opes multas, & sufficientes in longum quoque tempus sumptus conuexisse, nihil permotos tantorũ hostium aduentu, in proximo castra locasse, post laborem itineris ocio so iam animo fixis tentorijs recreando corpori indulgere, hoc statuisse, ut legatos supplices de pace mittãt, si nõ impetrent, æquo certamine adoriantur uenientes. Facile & contẽptim hoc auditũ est ab his, qui cum Rege erant, passim iactantibus nec ferreas uel adamantinas acies multitudini & uirtuti suæ inexpugnabiles fore, secum esse militem lectissimũ, qui in faciendis stipẽdijs ætatẽ exegisset, & quem singuli principes diligẽti delectu habito de toto orbe exquisissent: illinc uulgus esse ineptum, agriculturæ potius quam militiæ assuetũ, quod nõ animo militart, sed principũ terrore coactum cõtra mores & instituta sua in aciem processisset, & ideo non expectaturũ, ut cõmisso certamine comminus stricto ense feriret & feriretur, sed ante cõmissum prælium solo cõcurrentis exercitus strepitu & clamore terrendum, fugiendum, & fundendũ esset. Rex non tam metuebat ne prælio quã ne supplicatione uinceretur, neu Principes sui eis bellũ inferre religiosum ducerẽt, qui se ad quascunq; cõditiones pacatissimos præberent, & ignominiæ suæ uindicta, qua nihil ardentius cupiebat è manibus sibi raperetur. Hoc præcauens quam maxime satagebat, ut antè exercitus committerent, quam Legati Saxonum pacem postulaturi uenirent, plurimũ in hoc ipsum annitente duce Sueuorũ Rudolfo, propterea quod anno priore regnũ affectasse infamatus, suspitionem hanc nouis erga Regẽ studijs abstergere cupidissime uolebat. Profectus Rex de Bredingen die prima uenit in Elenen. Sequenti die præcipitato nimium gradu duorũ penè dierũ iter confecit, atq; in Betinge castra posuit, haud multo à Saxonibus interuallo. Iam fixis tentorijs singuli quæ exhaustis lassitudine corporibus necessaria forẽt circũquaq; dispersi prouidebãt. Rex etiam refrigerandi gratia se in lectũ reclinauerat, cũ subito dux Rudolfus ingrediens, nunciat Saxones breuissimo spatio abesse, & incertum negligẽtes an ignaros aduenientiũ hostiũ, inter epulas & pocula ineptis lasciuire lusibus, qui si uel ad punctum temporis inultum habeant, quod sump

con

cōtra remp. & leges maiorū arma, sic improbè cōspectibus Regia inuexissent; ignominiā hanc Teuthonici regni nullis deinceps seculis abolendā esse, placere sibi cū adhuc maior pars supersit diei, ut acies instruat, prælium committā tur, uel si prælium detrectant ea intra castra se tutentur, ipsa castra admoto exercitu expugnent. Rex ei pronus in terram gratias agit, & huius beneficij quo ad uiuat nūquam se immemorē futurum, Deo in testimoniū ascito pollicetur. Itā ambo se tentorio proripiunt, dato ad pugnā signo, ocyus oēs assunt, longe lateq; patentes campos occupāt, singuli duces suas seorsum legiones instruunt, Et quia nec situs loci nec multitudo patiebat, ut uno eodemq; tempore omnibus unà fieret manus cōferendi copia, datū negotium est duci Rudolfo, ut ipse cū suis prima acie confligeret, peculiari scilicet Sueuorū priuilegio, quibus ab antiquis iam diebus lege latum est, ut in omni expeditione Regia Teuthonici ipsi exercitū pręcedere, & primi cōmittere debeant. Cęteris iussum, ut propter assistentes pugnantibus, prout res posceret, auxilio concurrerent. Rex in quinta erat legione, quā ex lectissimis & erga se admodū spectatæ fidei iuuenibus stipatam ornatissimamq; instituerat. Ita paulatim seruatis ordinibus ad castra Saxonū procedunt. Saxones qui sibi stultissime persuaserant, spaciū illud quo à Rege aberāt, uix ab equite expedito ne dum ab exercitu, sarcinis alijsq; impedimentis implicato, uno die transmitti posse, nihil minus quàm Regem eo die ad se peruenturū suspicabantur. Ideoq; uanā securitate resolui omne studiū ab armis ad curam corporū uerterant. Cum repènte conspicantur cœlum puluere obtenebratū, exercitum super arenā maris innumerabilē, totam adiacētis campi latitudinem, instar locustarū occupasse, & ferè iam emenso, quod in medio erat, spacio, ad ipsa castra opprimenda, nisi maturent egredi citato paululū gradu properare. Inopinata re trepidi, & se inuicem inertiæ quod hostē non præuidissent incusantes, primus sublati in cœlū uocibus cōclamant, arma rapiunt, portis prorumpunt. Pauci loricis corpora muniunt, cæteri dum morarū impatientes ruunt, nec uestes, quibus se paulò ante largiori ocio indulgentes exuerant, resumere meminerunt. Nullus alterum cunctantem operitur, sed singuli passim, prout ocyus seriusúe arma expedierant, accurrunt. Quam plurimi etiā trans fluuium Vnstrut lōgius metati prius infeliciter gestæ rei quam cōmittendi certaminis nuncium acceperunt. Nec legiones ordinare angustia temporis sinebat, nec militē adhortari, nec castra consuetis stationibus munire, nec aliud quicquā facere, quod militaris disciplinę solennitas exigebat. Repentinus regis aduentus omnia pręuerterat. Vix tandē ex illa trepidatione resumpto spiritu, cum in globū densissimū tumultuaria se statione stipassent, non expectato signo, ut cōsuetudo est pugnaturis, equis subdunt calcaria, & summo nisu pręcipites feruntur in aduersarios. Haud procul ab Hohenburg. Nec imperum sustinere uel ad horam Sueui potuissent, nisi loco motis iamq; pedem retroferentibus dux Vuelf cum exercitu Baioarico concurrisset. Prima certaminis procella hastas & lanceas consumpsit. Reliquam partem gladijs, qua pugnandi arte plurimum excellit miles Saxonicus, peragunt, præcincti singuli duobus uel tribus gladijs, tantaq; ui, tanta ferocitate, tanta feriendi calliditate grassantur, ut hostibus etiam non minus admirationi quam terrori essent. Ibi Ernost Marchio Baioariorum, uir in regno clarissimus, & multis sæpe aduersum Vngaros uictorijs insignis grauiter uulneratus est, & cum in castra semiuiuus relatus fuisset, postero die expirauit. Ibi Engilberthus comes, ibi duo filij Eberhardi comitis de Ellenburg, ibi quàm plurimi nobiles ex Sueuis, quàm plurimi ex Baioarijs corruerunt, paucíq; admodum sine uulneribus prælio excesserunt. Rudolfus dux multis sæpe gladijs impetitus, quanquam tenacissimæ loricæ præsidio ictus omnes frustraretur; multis tamen ex

assidua contusione membrorum affectus est incommodis. In exercitu Saxonico præclarissime enituit uirtus Ottonis ducis quondam Baioariæ. Is fortissimus iuuenibus septus, modo in prima acie pugnam lacessere, ubicunq; acrior uis hostium incubuisset comminus adesse, insistētium uultus gladio ferire, per hostiles cuneos quaqua uersum uiam sibi ferro parare, modò in postremis cessantes adhortari, causæ qua arma sumpserant admonere, & ut nunc, quod sępe quàm sanctè iurassent, libertatem suam manu uindicarēt omnes in commune per Deum obsecrare. Strenue profecto & egregij militis, & optimi ducis officio fungebatur. Protractum à media die usq; in horam nonam certamē iam in eo erat, ut duo duorum regnorũ exercitus Sueuiæ & Baioariæ terga uerterent, & Regi frequentes nuncij salutem suorum in extremo sitam nunciabant, cum repēte ex uno latere Herimannus comes de Glizberg, ex alio latere Babenbergenses milites signa inferunt. Tum dux Bohemorũ, tum Gozelo dux Lotharingorũ multis prius periclitantiũ in prælio legationibus & supplicationibus fatigatus, suas uterq; copias incitatis ad cursum equis immittit. Non ultra Saxones uim multitudinis sustinere poterant, paulatimq; cedentes, cũ inclinatas iam ad fugam acies dux Otto restituere obsecrando, increpando, inertiam desidiamq; exprobrando diu multumq; conatus fuisset, tandē uersis frenis omnes diuersas in partes aufugerũt. Tum uerò ut semper in fuga hostiũ ignauissimis & fortissimis par solet esse audacia, par gloria, oēs in exercitu Regis legiones confusis ordinibus, omnes etiam plebei ac rustici, qui castrorũ usibus seruilem operā dependebant ocyus se ad persequendos fugientes expediunt, equos calcaribus enecāt, latissimos campos dicto citius transuolant, obstantia quæq; cōculcant. Fugientes cum in castra, tanquā illic latibulũ habituri, se recepissent, captis castris & direptis exagitant, loca omnia per quæ fuga est per miliaria duo uel tria circumquaq; cædibus cruentant, cadauerũ acruis exaggerant. Et quia concitatus ungulis equorũ puluis oculis prospectũ, rebus discrimen eripuerat, ut haud facile socios ab hostibus uisu caligante secernere possent, quam plurimos ex socijs suis, dum hostes arbitrātur, interficiunt. Principes Saxoniæ & nobiles, præter duos mediocri loco natos, omnes uiui integriq; euadunt, tum peritia locorũ, tum obtenebrati aëris densitate, tum equorum uelocitate commodissime usi. Porrò in uulgus pedestre, quod congressis equitibus adhuc in castris resederat, ita ultra modum omnem modestiamq; debachata est hostilis feritas, ut Christianæ uerecundię obliti, pecudes sibi nō homines iugulare uiderentur. Plurimam etiam partem fluuius Vnstrut, dum metu gladij imminentis præcipitantius irruūt, obsorbuit. Cædi nox finem fecit. Et quod ultra fluuium persequi fugientes haud satis tutum putarent, conuersi milites ad spolia diripienda tantam in castris hostium inuenerunt ciborum affluentiam, tantā auri & argenti uestiumq; preciosarũ multitudinem, ut nō ad bellum inferendum, sed ad epulum præbendum Regis exercitui, & ostentandam opum suarũ magnificentiam occurrisse uiderentur. Rex paulò post occasum solis inter faustas, ut solenne est militũ, acclamationes, in castra reuertitur, lætus & æstuans gaudio, quod hostes infestissimos insigni uictoria subegisset, maxime iactantibus passim militibus quod illos & illos de primis principibus Saxoniæ manu propria peremissent. Cumq; ad locum congressionis reuersi, alius dominum suũ, alius patrem, alius fratrem, alius cognatum, aut alia quauis necessitudine sibi deuinctũ in acie corruisse reperissent, lætitia omnis in mœrorem, cantus uersus est in uocem flentium. Planctu & ullulatu castra uniuersa perstrepebant. Sequentem diem in eisdem castris agentes, occisos terra obruunt. Qui clariores inter eos ditioresq; extiterant, in patriam unde quisque oriundus erat sepeliendos remittunt, uulneratis curam adhibent, quos militiæ in reliquum inutiles

uulnera

uulnera reddiderant, suis in patriam curandos destinant. Nec facile æstimari poterat, quot hac, quot illa in acie cæsa essent milia, hoc tamen palàm constante; plus hic nobilium, plus illic cecidisse plebeię multitudinis, & propter amissionem clarissimorum uirorũ maius uictores quàm uictos tulisse dispẽdium. Mœrore & luctu affectis omnibus, grauior accessit dolor & facti pœnitentia, comperto quod Principes Saxonię, quos ad unum interfectos pridie uano rumore uulgauerant, omnes integro numero uiuerent, atq; ad iterandum prælium nouas denuo copias pleni animorum contraherent. Grauiter nimis ferebant, & inter se haud obscuris mussitationibus fremebant, quod maximo sui piaculo, minimo reipublicæ emolumento manus suas innoxiæ plebis sanguine polluissent. Rex ipse quam plurimum uerebatur, ne miles in irritum, fusi tanti sanguinis pœnitens, religionis obtentu deinceps militiam detrectaret, quam sine peccato & graui offensa Dei administrare non posset. Pessimæ rei pessimum Moguntinus Archiepiscopus remedium adhibuit. Collato cum paucis familiaribus Regis consilio repente processit in publicum, & Principes Turingiæ nec canonice ad synodum euocatos, nec synodali audientia secũdum ecclesiasticas leges discussos, præcipiti sententia excommunicauit, ea scilicet causa, quòd eum anno priore Erphesfurt cum ad exigendas decimas assedisset, districtis gladijs intra ecclesiã impetissent. Et ne quis ei fortè hoc crimini daret, quòd contra canonum scita miseros homines, tam inexplicabilibus negocijs ad præsens implicitos, tàm iniquo tempore adortus fuisset, quando tantis undiq; bellorum procellis iactati, nõ causis dicendis uacare, sed uitam suã fuga uel armis seruare necesse haberent. Ait à Rom. Pontifice sibi hoc permissum esse, ut absq; legittimis inducijs, absq; legittima discussione, die quo sibi occurreret, eos iusto anathemate ab ecclesia reciderer. Nullũ tamẽ sapientem latere potuit, quòd potissimum spectaret hoc factũ, eò scilicet ut exercitus Regis promptior deinceps fidentiorq; aduersum eos bellum gereret, de quorũ occisione, si post excõmunicationem occisi fuissent, putaret se nec peccatis obnoxiũ fore, nec pœnis, quas leges ecclesiasticæ statuunt homicidis. Igitur mouit exercitus de loco certaminis, & transit à Turingia ingressus est Saxoniam, omnia circũquaq; ferro & igne depopulans, tantasq; in uillis singulis reperit opes, fœcundissima scilicet regione, & nullis ante hac bellis attrita, ut auidissimæ plebi castrorum, quę sola spe rapinarum exercitum sequebatur, copia pareret fastidium. Rex tamẽ assiduas ad principes Saxoniæ legationes, tum suo, tum principum suorũ nomine destinabat, hortans eos, ut se dederent, atq; in clemẽtia eius potius quam in armis suis, quæ semel infeliciter tentassent, spem sibi deinceps ponerent. Sed illi haud dubijs indicijs compertum habentes, quanto in eos odio æstuaret, extremæ dementiæ esse iudicabant, ut ei præcipitanter sanguinis sui ius potestatemq; facerent, cuius iram tantis ante expeditionẽ supplicationibus mitigare nequiuissent. Tamen mandauerunt ei uerbis supplicibus, se pacem quam bellum, clemẽtiam eius quam indignitatem semper maluisse, & eam si alio pretiõ quam proprio sanguine redimere potuissent, nũquam ad hæc extrema audenda experiendaq; processuros fuisse, quod si uel nũc saltem post illatã cladem cor eius tetigisset Deus, ut calamitatibus eorũ condoleret, quos penè usq; ad internetionem prostrauisset, se hoc gratanter amplecti, & obliteratis à corde suo omnibus malis, quibus in eos irã odiumq; suũ explesset, deinceps ei fidos deuotosq; futuros. Si autem hoc aliter quam per deditionem fieri non posset, cõsultius sibi esse, ut salua existimatione sua, incolumi libertate sua, in congressione publica morerẽtur, quam dediti, ritu pecudũ iugularentur, uel diu in custodia habiti, insuper fame & siti, alijsq; cruciatibus macerati, omni morte tristiorẽ uitam exigerent. Ad ultimũ iussu Regis profectus est Episcopus Moguntinus, & alij

& alij quidam ex Principibus, & hæc eadem uiua uoce cum eis egerunt, obse-
crantes eos per Deum, ut postquam male auspicatorem certamini commisis-
sent, & cladem multis post hac seculis non abolendam accepissent, nūc saltem
malo suo coacti, resipiscerent à stultitia, nec se gentēq; suam obstinata despe-
ratione omnino perditum irent, se in cōspectu omnia cernentis Dei fidē suam
interponere, quod si se ultro dedissent, aut eadem die, aut breuissimo post tem
pore deditione absoluēdi essent, saluis sibi dignitatibus, beneficijs, prædijs, &
alijs facultatibus suis. Econtra illi satis sibi aiebant re ipsa cognitā & spectatam
esse, & Principum fidem, & Regis atrox atq; implacabile ingenium, cum post
illas cōditiones pacis, quas priore anno in Gerstingun Rex Principibus suffra
gium ferentibus quam sancte firmasset, tam crudeliter in eos culpæ, quam tūc
condonauerat, uindictam exercuisset, nec Principū fides periclitantibus quic-
quam opis præsidijq; contulisset. Proinde frustra eos rogare, ut fidē suam nunc
experiantur, quasi incognitam, quam in campis Turingiæ luce clarius multo
suo incommodo experti fuissent. Ita defixi in sententia persistentes, haud pro-
cul à Magdaburg locis munitissimis se cōtinebant, quia licet multitudine ab-
undarent, congressionibus tamen deinceps abstinendum, nisi ineuitabilis ne-
cessitas incidisset, decreuerant. Tamen Vdo Marchio, & Episcopus Mersebur
gensis, & pauci alij nobiles Saxoniæ deditioni consenserunt. Ex quibus Vdo
Marchio dato pro se obside filio suo, statim deditione absolutus est. Episcopus
in monasterium Loressan missus, alij diuersis Principibus, ut ad tempus serua-
rentur cōmendati sunt. Rex usq; Halberstat cum exercitu uenit, omnia ut cœ-
perat circumquaq; ferro & igne depopulās. Goslariam quoq; cum paucis per-
rexit, parcens loco ditissimo, & sibi semper gratissimo, ne quam ad missa mul-
titudine sentiret deprędationis iniuriā. Cumq; exercitus indies fame & siti de-
periret, ueteri frumento partim igne, partim tantæ multitudinis usibus absum-
pto, nouo autem necdum maturo, cumq; spes nulla esset sine largioribus indu
cijs, & maioribus impensis bellum hoc confici posse, exoratus Rex à princip-
bus Saxonia excessit, & transitis finibus Turingiæ, ubi Eschenuuege perue-
nit, exercitum dimisit, accepta à Principibus firmissima spōsione, quod ad ite-
randam expeditionē XI. kal. No. maiores & ambitiosius instructas, sibi in Ger
stigun copias adducturi essent. Quo in tempore nunciatum est Regi Dietuui-
num Leodiensem Episcopum, uirum multis ornatum uirtutibus, & per plures
iam annos sacerdotio perfunctum ab hac luce migrasse. Cui ꝓtinus Rex per
interuētum Gozelonis ducis, propter eius excellens in militia meritū, succes-
sorem constituit Henricū quendam Vertunensem Canonicum, ipsi duci con-
sanguinitate proximum. Quo ille beneficio Regi deuinctus, operā suam futu
ræ expeditioni quam maximam pollicebatur. Rex dimisso exercitu, concitus
Vuormaciam uenit. Nec multo post, Burchardus prępositus Treuirēsis eccle-
siæ, qui ad Regem Ruzenorū legatione regia functus ferat, reuersus est, tantū
Regi deferens auri & argenti, & uestium preciosarum, ut nulla retro memoria
tantum regno Teuthonico, uno tempore illatum referatur. Qua Regem mer-
cede ad hoc tantum redimere uolebat Rex Ruzenorū, ut fratri suo, quē regno
expulerat, aduersum se non præberet auxilium. Quod certe gratis etiam impe
trare potuisset, quia intestinis ac domesticis bellis occupatus, ad externa tāq;
remotis gentibus inferenda bella nullo modo uacabat. Per se magno muneri
magnum addit precium temporis oportunitas. Nam ingentibus recentis belli
expensis ærarium Regis exhaustum fuerat, & miles uehementer instabat, nu-
per exactæ militiæ præmium efflagitans, cui nisi ad uotum regia largitione sa-
tisfecisset, haud dubie constabat, quòd eum ad reliquam negotij partem, quæ
profecto maior restare timebatur, minus deuotum habiturus esset.

Moguntinus

Moguntinus Archiepiscopus efferatus in Halberstatensem Episcopū. pro eo quòd per eum potissimum stetisse uideretur, ne Saxones deditioni consentirent, spirituali armatura debellare parat, quem militari manu non potuerat. Legatum ei mittit, eumq; ad synodum euocat, intentans ei crimen periurij, ea de causa, quod contra rempub. cui sub iureiurando fidem spopondisset instructā aciem dux ipse belli duxisset, & hac occasione Episcopatu eum deturbare, si uota sequatur effectus, machinatur, parum recolens, seipsum eadē noxa teneri, quia & ipse & cuncti Principes regni, qui nunc partium Regis erant, in hæc eadem contra Regem bella à principio coniurauerant. Sed nuncius metu hostium, per quorum terras transeundum erat, retardatus est, ne ad legitimas inducias, sicut solenne est, ei diem diceret. Atq; ita ineptum consilium eadem leuitate euanuit, qua cœptum fuerat. Synodum tamen eodem anno mense Octobri Moguntiæ congregauit. Vbi inter alios Episcopos, qui conuenerant, aderat Curiensis Episcopus, Apostolicæ sedis literas & mandata deferēs, quibus ei sub interminatione gradus & ordinis sui præcipiebat, sicut antea quoq; multis legationibus præceperat, ut presbyteros omnes qui intra suā diocesim essent, cogeret, aut in præsentiarū coniugibus renunciare, aut se in perpetuum sacri altaris ministerio abdicare. Quod dum facere uellet, exurgentes, qui undiq; assidebant Clerici, ita eum uerbis confutabant, ita manibus & totius corporis gestu in eum debachabantur, ut se uita comite synodo excessurum despe raret. Sic tandem rei difficultate superatus, statuit sibi deinceps tali quæstione omnino supersedendum, & Romano Pontifici relinquendum, ut causam quam ipse toties inutiliter proposuisset, ille per semetipsum quando uellet, & quomodo uellet peroraret.

Henricus Spirensis Episcopus, cum iam thesauros ecclesiæ Spirensis penè omnes puerili leuitate dilapidasset, & prędia militibus suis in beneficium erogasset, in tantum ut uix in dimidium annū sumptus ei ex reditibus ecclesiæ ministrari possent, inopinata morte subtractus est. De cuius obitu dignam memoria uisionem uidit Clericus quidā, qui ei defuncto protinus in Episcopatū successit, nomine Huzmannus, putabat se in choro Spirensi cum Episcopo & cæteris Clericis stare, & ecce ingrediebantur chorum tres uiri, unus ex acta ætate canicie ueneranda, duo iuuenes tāquam in obsequiū senioris destinati. Cumq; in medio chori aliquandiu taciti cōstitissent, ait senior his, qui circa se erant iuuenibus. Quid tardatis quod uobis iussum est explere. At illi tuum, inquiunt, patris est primo aduersus eum dictare sententiā, & nos sine dilatione quicquid iudicaueris exequemur. Et ille propter multa inquit mala, quæ in locum hūc, & in sanctam Dei genitricem operatus est, egressa est à Deo sententia, ut interficiatur. Ad hanc uocem corripientes Episcopum decollauerunt, & truncum in ligno crucis, quod in eadem ecclesia in sublime elatum stabat, suspenderunt. Cumq; mane facto, clericus nimio horrore concussus Episcopo somnium retulisset, uisus est ei quasi deliramenta loqui, & propter sospitatem corporis sui optimeq; constantem omnibus membris uigorem suum, nullum tam è uicino imminentis exitij sensum admisit. Et ecce septimo dehinc die, cum ad uespertinalem synaxim cum fratribus in choro staret, sensit repente paruulam sibi instar puncti pustulam in collo excrescere, qua paulatim in immensum intumescente, ante mediam noctem defunctus est.

Post abductum de Saxonia Regis exercitum, iterū Saxones & Turingi crebra conuenticula faciebant, in quibus plebs cōtra Principes, & Principes contra plebem grauissima simultate tumultuabantur. Succensebat plebs Principibus, quod eam ad sumenda contra Regem arma importunis suasionibus impulissent, & nunc cum ad certamen uentum esset, ipsi fuga elapsi, plebem

proster-

prosternendam, conculcandam, & ritu inertium pecudum iugulandam hostibus exposuissent. Irascebantur Principes plebi, quod ipsis in aciem progressis, & pro numero suo satis impigre rem gerentibus plebs intra castra inerti otio desedisset, & periclitantibus plurimum irritæ spei nihil opis præsidijq́ diu expectata contulisset. Tum uero omnes in commune Saxones omnes Turingos infestißime auersabantur, & cum his iustius, quam cum Rege bellum sibi fore dicebant, quod in fugā uerso Saxonico exercitu, Turingi per omnes uias & compita oppositi fugientes inuaderent, raperent, lacerarent, & ignominiosa nuditate fœdatos de suis finibus effugarent. Iam in eo erat, ut ad uim magnumq́ aliquod malum iurgia spectare uiderentur. Sed Episcopus Halberstatensis, & Otto dux quondam Baioariæ, quorum potißimum consilio bellum Saxonicum administrabatur, efferatæ multitudinis animos salubri moderatione mitigabant, orantes eos per Deum, ne arma quæ pro uindicanda libertate sua concorditer sumpsissent, nunc diabolico furore raptati, in propria uiscera retorquerēt, neu hostibus suis qui luctuosam à se uictoriam reportassent, per intestinam hanc seditionem animos audaciamq́ repararent. Præterea cernentes quod infractam prima aduersitate plebem uehementer iam belli pœniteret pariter & tæderet, ueriti etiam ut semper uarium & instabile est plebis ingenium, ne ipsos principes captos Regi traderent, & suam salutem eorum sanguine redimerent, retulerunt ad eos de pace instauranda, suaseruntq́ ut quomodo semel accepta clades belli eius tædium horroremq́ incußisset, omnem nunc operam uerterēt ad placandam Regis aduersum se indignationem. Gratanter nimis hoc auditū, acceptumq́ est ab omni plebe. Statimq́ Episcopum Bremensem, & Vdonem Marchionem collato consilio ad Regem miserunt, orate per Deum, ut saltem nunc sanguine eorū exaturatus, iracundiæ suæ modum poneret, nec exiguum gentis Saxonicæ, quod atrocißimæ cædi superfuerat, usq; ad internecionem deleret, diem potius locumq́ constitueret, quo tutò uenire, tutò causam dicere liceret. Se iuxta iurisdictionem omnium regni Principum, de omni iniuria, qua se læsum diceret, paratos ei ad uotum satisfacere. Omnem postremò satisfactionē proponere, omnia salua modo uita & libertate libenter passuros fore, si tantum expeditionem quam aduersum se omnibus regni Principibus indictam comperissent, ad tempus inhiberet. Ad hæc Rex ait, se nec eis, nec cuiquam iustam satisfactionem de culpa proponenti ueniam negaturum. De tanto autem tamq́ atroci negotio præcipitanter sententiam ferre nec uelle, nec debere, donec Principes regni in unum conuenirent, in quorum communem ignominiam læsæ regię maiestatis iniuria redundaret, & quorum tam uirtute bellum transigendum, quam consilio pax reparāda esset, præsertim cum iam sæpenumero bona & pacifica promittentes fefellissent, se principibus suis in expeditionem coadunandi exercitus diem XI. kal. Nouemb. constituisse in Gerstingun. Si eos patrati facinoris reuera pœniteret, eò uenirent, accepturi illic quancunq́ regni Principes æquam iudicassent, ꝓ admissa temeritate, sententiam. Hoc ubi Saxonibus nunciatū est, ingens eos metus inuasit, omnesq́ certatim animi conatus intendūt ad placandam quoquo modo possint Regis iracundiam, ea prę omnibus cura habita, ut expeditionē, quæ tam atrociter indicta fuerat, præuerterent, recolentes quātum calamitatis superiore expeditione accepissent, & haud dubie scientes, quod infestiorem nunc hostē instaurata post fugam bella sibi reddituri essent. Itaq; supra memoratos nuncios, & cum his Hildensheimensem Episcopum mittunt, nec Regi solum, sed cunctis etiam Principibus pro recuperatione pacis obnixius supplicare iubent, omnem admißi facinoris satisfactionem etiam supra leges & natales suos ꝓmittūt. Et ne uerbis minus fidei sit, obsides ipsis Legatis, quātos accipere

accipere uelint tradunt, quibus se obligent, nulla unquam leuitate, nulla necessitate, nulla ingruentium casuum mutabilitateq; promissionibus suis defuturos fore. Sed Rex comperto per occultos indices quod id molirêtur, omnibus modis satagebat, ne qua deinceps ante instructam expeditionem legatis Saxonum copia fieret colloquendi secum, præcauens scilicet, ne forte Principes regni supplicationibus eorum & satisfactionis humilitate euicti, clementiorê in eos animum acciperent. Quinimò, tam honori quàm iracundiæ suæ hoc consultius fore iudicabat, ut si fieri posset, nouis occasionibus ueteres inimicitiæ instaurarentur, & uulnus quod præpropere in cicatricem obduci metuebat, recentibus plagis exulceraretur. Ad hoc efficiendum nouo & exquisito utitur artificio. Simulat se à Salomone uiro sororis suæ Rege Vngarorum in Vngariam euocatum, ut lites quę inter ipsum erant & Ioiadam, qui eum regno expulerat, habito cum utrisq; familiari colloquio componeret. Huius itineris prætextu elusis omnibus regni Principibus, in Boëmiam proficiscitur, nullum secum habês ex Principibus, præter Herimannum comitê de Glizberg, equites autem expeditos, & tanto negotio allectissimos penè quingêtos, qui reiectis sarcinis & cæteris bellorum impedimentis, itineri tantum & certamini se expedierant. Assumpto in Boëmia duce & exercitu Boëmico, per occultos ac difficilimos tramites in Saxoniam contendit, sperans se eos, ut dici solet, inter oscitantes, cum inopinatus irrueret, facile oppressurum, aut si rebellare tentarent, iustâ deinceps aduersum eos belli & satisfactionis non suscipiendæ causam habiturum. Igitur usq; Misenen peruenit urbem, sitam in confinio Boëmię & Saxoniæ. Ibi à ciuibus pacifice in ciuitatem susceptus, Episcopum ciuitatis ipsius comprehendit, omnia quæ eius erât diripuit, hoc solo reum maiestatis eum adiudicans, quod toto tempore belli Saxonici nullos ad eum seruatæ erga remp. fidei indices nuncios uel literas destinasset. Cæterum homo ecclesiasticæ paupertatis, & nihil aut parum habens pompæ militaris, uota forsitan côtra remp. facere, arma ferre non poterat, nec magnum uel his uel illis partibus momentum amicus siue inimicus extitisset. Paulò ulterius progressus uillas nônullas incendit, homines plerosq; ingenuos in deditionê accepit. Cum repente præmissi exploratores retulerunt, iamdudum consilij huius famam ad Saxones præuenisse, eos contractis plusquam xv. milibus armatorû haud procul castra posuisse, paratos cum eo proxima die, nisi satisfactionem eorum pacisq; conditiones ultro susciperet, collatis signis confligere, postremò de eius suorumq; omnium salute actum esse, si uel ultra progredi, uel in eisdem castris posteram diem operiri uellet, præsertim cum nullum undiq; conclusis effugium pateret, nec periculum manu propulsare multitudine impares possent. Ingens omnes qui cû Rege erant metus perculit, uehemêterq; eius ineptiam incusabât, quòd cum successus suos nimium ipse urgeret, & moratum impatiens multorû annorum bella uno impetu conficere immoderata præsumptione festinaret, se suosq; hostibus puerili leuitate prodidisset. Eorû monitis obtemperans, citato quantum poterat reditu in Boemiam, unde eruperat, se recepit. Quê abeuntem quidâ ex Saxonibus expediti equites inscijs Principibus insecuti, priusquàm Saxonia excederet oppressissent, nisi Boto comes, q ad Saxones à Rege orator ierat, prouocare eos ad deditionem, uel, quod uerius est, uana pollicitatione uenix implicare eos, ne persequerentur abeuntê, hac arte eos fefellisset. Digrediens à castris Saxonû, cum eos paulatim uestigia sua insequi cerneret, iter unius diei, quo ad Regem redire poterat, longos anfractus, & longa uiarum dispendia legendo, uix triduo confecit, ut per hanc scilicet moram Rex elusis hostibus in tutum euadere potuisset. Ita periculo liberatus Rex militem suum labore ac uigilijs tum potissimum fame ac siti penè usq; ad defectionê spiritus

confectum

confectum post paucos dies Ratisponam reduxit, e uicino iam imminente die, quo in expeditionem exercitus adunandus erat. Inuenitq; ibi Legatos Saxonum, multo iam tempore reditū eius præstolantes. Quos responsum differendo diū suspensos tenuit, ut redire ad suos, nisi sub ipso imminentis iam expeditionis articulo, & penè incumbente iam ceruicibus eorum hostili gladio non possent. Cumq; sub idem ferè tempus Dedi Marchio lōga ægritudine absumptus decessisset, Marchiam eius Bohemico duci in præmiū exactæ militiæ dedit, tametsi uxor Marchionis Adila filiū suū, cui hæreditaria successione Marcha debebatur, ei paulò ante pro se obsidem misisset. & ipse Marchio post recuperatam pacem in Gerstingun intemeratam semper erga Regem, remq; publicam fidem seruasset. Interea Saxones & Turingi inter spem & metum, inter pacem & bellum, inter comminationes & supplicationes, uario curarum æstu fluctuabāt, nec quid agerent, quò se uerterent, quibus modis impeditam rem explicarent, crebra conuenticula facientes, deliberare poterant. Censebant alij quomodo Rex ad internetionem totius Saxonicæ gētis animum obstinasset, ut quicquid Saxoniæ uel Turingiæ hostilis exercitus reliquum fecisset, id ipsi iniecto igne absumerent, & sic cum omnibus suis ultra fluuium Albim commearent. Alij ut Luitticios infestissimam nomini Christiano gentem finibus suis excirent, & barbaro milite aduersus barbarum atq; implacabilem hostem uterentur, alij ut castella, quæ Rex per Turingiam & Saxoniam dirui iusserat, instaurarent, & locorum difficultate, quoniam armis non possent salutem suā, quo ad indignatio domini deflagraret, tutarentur. Sed plebs omnem spē suam ab armis ad preces uerterat, quæ si non proficerēt, incunctanter animo fixerat, omnia fœda etiam atq; crudelia potius tolerare, quàm se certamini cōmittere, & ancipitem fortunæ aleam quam semel infausta cōgressione experta fuisset denuo tentare. Econtra principes, quibus primum auctoribus ea rabies inarserat sedulo instabant, obsecrantes, ut pristinæ uirtutis memores crimen non inferrent gloriæ suæ, nec optimę cœpta fœdissimè nunc desererent, quòd prima congressione res secus cessisset id causę extitisse, quod nec Regem nec Principem habuissent, cuius ductu & auspicio bellum gerere, ad cuius imperium castra locare, in aciem procedere, manum cum hostibus cōserere, & cætera militaris disciplinæ munia obseruare sacramenti militaris religione cogerentur, si ia scrupulus ademptus esset, nullum Regem, nullum deinceps exercitum uirtuti Saxonicæ insuperabilem fore. Proinde malæ rei, pessimæ spei, unicum hoc remedium, & aduersus insolentiam hostium uehemens telum esse, si Regem sibi crearent, & in eius uerba iurarent, se pro patria, pro coniugibus, pro liberis, pro legibus, pro libertate sua usq; ad mortem militaturos esse. In his & huiuscemodi deliberationibus cum sæpe septem, sæpe XIIII. dies continua consultatione triuissent, incertiores semper quam uenerant domum reuertebātur. Ita cum omnia deliberando pertentassent, omnia discussissent, propter acceptæ cladis recentem memoriam, nihil rationibus suis satis tutum, satis firmum putabant. Rex XI. kal. Nouemb. iuxta condictum uenit in Gerstingun, Venerūt omnes Teuthonici regni Episcopi & Comites. Aderat Diodericus dux Mosellæ regionis, aderat Gozzelo dux Lotharingiæ, tantas habens copias, ita militaribus armis instructas, ita de tota cui præerat regione seuerissimo delectu habito exquisitas, ut solæ cæterum Regis exercitum & numero, & bellici apparatus gloria præcellere ac supergredi uiderentur. Alij duces, Rudolfus scilicet dux Suæuorum, Vuelf dux Baioariorum, Bertholdus dux Carentinorum Regi auxilium suum petenti denegauerant, pœnitentes ut aiebant, superiori expeditione in irritum fusi tāti sanguinis, offensi etiam Regis immiti atq; implacabili ingenio, cuius iracundiæ incendium, nec lachrymę Saxonum, nec inundantes

inundantes campis Turingiæ riui sanguinis restinguere potuissent. Cæteri tamen Principes, qui frequentissimi conuenerant, magnum satis ac ualidũ exercitum fecerant, ei tamen longe ac longe imparem, quem prior illa expeditio contraxerat. Saxones & Turingi ultima iam necessitate exciti, amplissimo numero cōuenere, & positis castris haud procul à curte regia Northusun, Archiepiscopum Bremensem, Episcopum Hildenesheimensem, Vdonem Marchionem, Regi obuiam in Gerstingun miserunt, obnixe postulantes, ut à latere suo principes, quos uellet ad eos transmitteret, paratos, se collato cum eis cōsilio. omnibus quæ iusta sint, promptissimè assensum præbere. Abnuit Rex nec Principes suos de tam remotis regni partibus ad sententias dicendas confluxisse, sed ut manu militari ab hostibus communes reipublicæ iniurias expostularent. Sed cum ei hoc uix & ægrè supplicatio lagatorum extorsisset, nullus erat ex Principibus, qui eo munere fũgi consentiret, singulis uidelicet timẽtibus, ne uel apud Regem perfidiæ notarentur, si quid in Saxones clementius agerent, uel apud Saxones mendacij crimine infamarentur, si ueniam eis admissi pollicerent, quam incunctanter scirent, nullam eos à Rege consecuturos. Triduo in hac cunctatione cessatum est. Legatis assiduo euntibus ac redeuntibus, atq; in eadem uerba Regis & omnium Principum aures obtundentibus. Nec propterea Rex profectionem distulit, sed instructo exercitu, prælatis militaribus signis lento quotidie gradu in ulteriora populabundus contendebat. Tandem placuit mitti ad eos Moguntinum Archiepiscopum, Salzburgensem Archiepiscopum, Augustensem Episcopum, Vuerzeburgensem Episcopum, & cum his Ducem Gozelonem, cuius potissimum in ea expeditione auctoritas ualebat, & in eo omnium quæ agenda erãt, summa & cardo uertebatur, pro eo quod licet statura pusillus, & gibbo deformis esset, tamen opum gloria, & militum lectissimorum copia, tum sapientiæ & eloquij maturitate cæteris Principibus quàm plurimum eminebat. Hos quinq; nominatim ad colloquium suum Saxones expetierant, quod hos constantissimæ fidei & ueritatis esse compererant, & quicquid hi spospondissent, ratum fore haud dubio credebant. Cunq; in castra Saxonum uenissẽt, prouoluti pedibus eorum Principes Saxoniæ, obtestabantur per Deum, ut calamitatis eorum misererentur, quos Regis inclementia, & primo ad audendum hoc immane facinus coëgisset, & nunc uictos & penè usq; ad internetionem deletos, ad exitiales cruciatus insatiabili odio deposceret. Quod si legibus, si iudicijs, si more maiorum innocentiam suam asserere permittatur, facile crimẽ refellant, & se acceptas in Gerstigun pacis cōditiones nullo deinceps ausu temerario uiolasse probent, uel si probare nequeant pœnas, quas leges & scita maiorum in similium criminum reos sanxerint, persoluere non abnuant. Nunc uerò nouo crudelitatis genere innocentibus refellendi criminis copiam non dari, placationem nō recipi, satisfactionem non admitti, sed semel conceptæ indignationis uirus, ita penitus imis insedisse uisceribus, ut non alio medicamine, quàm totius Saxonicæ gentis exterminio sedari ualeat. Proinde uideant ipsi memores humanarum rerum, ne forte pestilentis huius exempli contagium sumpto ab Saxonibus exordio, cæteros etiam quandoq; regni principes inficiat, & ita nunc infelicibus euentis Saxonum moderentur, ita calicem hunc fellis & absinthij misceant & propinent Saxonibus, ut sibi quoq; paulo post eundem meminerint esse bibendum. Se iam incisa spe, omissa deinceps salutis propriæ cura, hoc firmiter animo statuisse, ut quicquid illi agendum censeant, suadeant, iubeant, incunctanter agant: nec suarũ partiũ studio patiantur ulterius totius reip. statum periclitari. Ad hæc illi responderunt, se causam qua primum aduersus Regem arma sumpserint, nō admodũ improbare, nec placere sibi obstinatum ad

pernitiem eorum Regis animum & pertinax odium, consensisse tamen in hoc omnes regni Principes, de usurpato in republica nouo hoc & multis retro seculis inaudito facinore, nō aliter Regi uel republicæ posse satis fieri, quam ut se absq; ulla exceptione dedant: sibi autem quorum hoc consilio agāt curæ futurum, ut nihil ex hac deditione quod saluti eorum, quod honori, quod reifamiliari officiat experiantur. Aduersus hanc uocem uehemēter infremuit uulgus Saxonicum, durumq; omnibus uisum est & intollerabile, ei sanguinis sui ius potestatemq; facere, cuius crudelitatis tam clare cepissent experimenta, qui post depopulationes Turingiæ & Saxoniæ, post multa hominum milia cæsa, adhuc spirans minarum & cædis, omnia aduersum eos mundi regna concitasset, cuius iracundiæ in secundis rebus non pietas, non miseratio, non Dei, non hominum respectus unquam modum fecissent, satius sibi fore, ut æquo certamine congressi, more uirorum fortium moriantur in bello, quàm ut in exilijs & carceribus ritu pecudum iugulati, ridiculum hostibus suis spectaculum prebeāt. Econtra illi sedulo instabant, deprecantes, ut salutaribus monitis adquiescerent, neq; exiguum Saxonici nominis, quod cædi ac depopulationi superfuisset uana desperatione perditum irent, se si minus salutis eorum, at propriæ existimationis curam permaximam habere. qui profectò maculam sibi & crimen nulla deinceps ætate, nulla uirtute abolendum contraherent, si fidei suæ creditos aduersitatis cuiusquam uel leuis aura perstringeret. Proinde ituros se ad Regem, & si tuto fidem dicere, tuto ueniam polliceri possent comperturos, & quæ comperta fuissent, die postera renunciaturos. Rex gratissime amplexus pacis conuentionem, promisit, & sicut uulgata in plurimos fama loquebatur, etiam iusiurandū dedit, nihil se in eos si dediti fuissent, præter uoluntatem & sententiam acturum eorum, quorum opera & beneficio incruenta sibi hæc uictoria obtigisset. Sæpe itum ac reditum est, sæpe Saxones refutato deditionis consilio arma expediri, atq; in aciem signa afferri conclamauerant, dū omnia fide Regis tutiora sibi arbitrarentur. Sed Gozzilo Dux, & qui cum eo erant Episcopi satis impigros se exhibuerunt negotio, & ferocientis multitudinis tumultum nunc minis, nunc blandimentis comprimebant, pollicentes, & quia uerbis parum fidei erat, etiam sub iureiurando confirmantes, non salutis, nō libertatis, non prędiorum, non beneficiorum, non cæteræ suppellectilis, suæ ullam eos iacturam sensuros, sed postquam faciem Regis et regni maiestatem momentanea satisfactione magnificassent, statim deditione absoluēdos, & patriæ liberatiq; in nullis imminuto sibi conditionis suæ statu restituendos esse. Non uerba, non iuramēta, non promissiones ullæ Principibus Saxoniæ metum ademerant, sed quia nec utiliter hostibus congredi numero ac uirtute impares ualebant, nec bellum diutius trahi, plebe iam olim tædio affecta, & pacis recuperandæ cupidissima poterant, post longas deliberationes, post multas tergiuersationes lachrimātes, atq; alta suspiria ab imis trahētes uisceribus, tandem deditioni consenserunt, & fidem Principum Regisq; clementiam propriæ salutis periculo experiri statuerunt. Quod ubi protinus per exercitum Regis celebris rumor uulgauerat, ingens gaudium, uehemēs erat gratulatio, omniq; triumpho illustriorem omnibus spolijs opimiorem æstimabāt uictoriā, q̄ adēpta sibi fuisset necessitas, cū his manū denuo cōferēdi, qui prima cōgressione extinctis penè omnibus Sueuiæ ac Baoariæ luminibus luctuosā uictoribus uicti cladem intulissēt. Postera die Rex ad suscipiēdos eos in medio late patētis cāpi planicie in loco qui dicitur Spiraha assedit, toto exercitu ad hoc spectaculū soleñiter euocato latissimo inter constipatā multitudinē uacāte spacio, ubi dum procederent totius exercitus oculis conspicui forent. Igitur introducuntur per ordinem Saxoniæ ac Turingiæ primo Principes, Vuezil Archiepiscopus

chiepiscopus Magdaburgensis, Bucco Episcopus Halberstatensis, Otto Dux quondam Baioariæ, Magnus Dux Saxoniæ, Herimannus comes patruus eius, Fridericus Palatinus comes, Diedericus comes de Cadalēburg, Adelbertus comes de Turingia, Rudeger, Sizzo, Berenger, Bern, comites. Deinde ingenui omnes, qui generis uel opum claritate aliquantulum eminebant in populo, & sicut conuenerat absq; ulla exceptione Regi se dediderunt. Rex eos principibus suis singulis singulos, donec de eis communi consilio deliberaretur, seruandos commisit, & paulo post rupto fœdere, contemptis omnibus, quibus se obligauerat iurisiurandi uinculis, eos per Galliam, Sueuiam, & Baioariam, per Italiam & Burgundiam deportari fecit. Beneficia quoq; eorum militibus suis, quorum præcipuè opera in bello Saxonico usus fuerat distribuit. Commoratus etiam paucis diebus in Turingia castellum in Ascenberg instaurauit, præsidiumq; imposuit, præcauens nequid post digressum suum instabilis uulgi leuitate nouaretur. Præterea ingenuis omnibus, qui uel casu abfuerant, uel metu se subtraxerant diem statuit, antequem si in deditionem non uenissent, tanquam hostes publici ab omnibus, quibus resp. curæ esset, ferro & igne infestarentur, atq; ita dimisso exercitu, uictor rediens, natalem sancti Martini Vuormacię celebrauit. Interea Romanus Pontifex crebris legationibus et Babenbergenses Clerici assiduis supplicationibus uehementer Regi imminebant, ut iam diu uacanti ecclesiæ Babenbergensi rectorem prouideret. Siquidem prior Episcopus, licet extrinsecis ecclesiæ possessionibus, militum suorum, ut supradictum est, præsidio fultus, contra uetitum incubaret, nullam tamen pontificalis officij administrationem usurpabat, apostolici anathematis religione absterritus. Cumq; Regi in pace & in bello tranquilla seu turbata republica semper commodissime astuisset, & scandalizatis in eo cæteris regni Principibus, solus ille nunquam scandalizatus fuisset, sed in cunctis quæ ei accidissent calamitatibus pondus diei & æstus cum eo inconcussa fide portasset, nunquam tamē Rex uel leui uerbo calumniatoribus eius obstitit, quin imo haud grauate aduersus eum accusationem recipere uidebatur, eo uidelicet, ut pleriq; interpretabantur, intendens, ut per huius deiectionem uia sibi pateficret ad Vuarmaciensem Episcopum, & alios nonnullos, quibus in ultionem pristinæ defectionis iam pridem summa ope calumniam struere sentiebatur. Igitur profectus Babenberg, Rupertum Goslariensem præpositum in natale sancti Andreæ Apostoli, pro eo ordinari fecit Episcopum, uirum pessimæ existimationis in populo, eo quòd Regi familiarissimus & omnibus eius secretis semper intimus fuisset, & omnium quæ Rex perperam & præter regiam magnificentiam in rep. gessisset, potissimus incentor extitisse putaretur. Et milites quidem acerrime factum improbabant, quod scilicet uiuente priore Episcopo nec canonicee ad synodum euocato, nec canonice adiudicato alius ad adulterandam ecclesiæ Babenburgensis castitatem superordinatus fuisset Episcopus. Clerici autē etsi eos quâm maxime offenderet persona ordinati, haud sane bonum testimonium habens ab his qui foris erant, malebant tamen qualēcunq; habere, quā eum aduersus quem sedem Apostolicam appellauerant, & cuius uitæ institutionisq; lugubrem tragœdiam, toto mundi huius theatro decantandam uulgauerant, recipere.

Postera die cum ad eligendum Fuldensem Abbatē Rex cū Principibus adesset, grādis erat inter Abbates & monachos, qui ex diuersis locis frequentes cōfluxerāt, concertatio. Tanquā solēniter indicto agone singuli pro uirili portione currētes, alius aureos mōtes, alius ingētia beneficia ex agro Fuldēsi, alius solito impēsiora in rempublicā seruitia promittebāt. Nec prorsus in promittendo modum aut modestiam ullā seruabant. Et ô mores, ô tempora. ô abomi-

nationem desolationis stantem in loco, ubi non debet, & mammonam nostris temporibus publicè sedentem in templo Dei, & extollentem se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Abbates & monachi ita ambitionis spiritu præcipites rapiebantur, ut eos à cupiditate sua non pudor nominis Christiani, non habitus arctioris propositi, non ipsum denique deterreret recens exemplum Babenbergensis Episcopi, quem pridie uiderant non aliam ob causam & Episcopatu priuatum & communione, quàm quòd ad sacrum ordinem illicita largitione aditum sibi affectasset. Horum impudentiam Rex uehementissime (ut dignum erat) detestatus, cum hinc inde importune obtundentium precibus urgeretur, repente diuino ut creditur spiritu actus, monachum quendam Herueldensem Ruzelinum nomine, qui pro causa monasterij iussu Abbatis sui ad curtem uenerat, in medium euocat, & nihil minus suspicanti, etiam inopinatæ rei miraculo penè exanimi, baculum pastoralem offerens, primus ipse Abbatem eligit, dein cæteros tam monachos quàm milites, ut in electionem eius consentiant obnixe efflagitat. Ita cunctis qui aderant lætissima acclamatione suffragium ferentibus, abbatiam suscipere iubetur. Et cum diu nunc imperitiam suam, nunc malam ualetudinem, nunc abbatis sui absentiam causatus restitisset, uix tandem aliquando præsentium Episcoporum obtestatione adiuratus, suscipere consensit. Similiter defuncto nuper Vdalrico abbate de Loressa; cum monachi & milites in electionem præpositi concorditer adunati ad curtem uenissent, neque Rex aliter sensurus putaretur, propter multa seruitia, quibus ille dum præpositus monasterij esset, gratiam dilectionemque eius officiosa admodum sedulitate redemerat, Rex aliam quendam eiusdem cœnobij monachum Adelbertum nomine, qui cum cæteris fratribus nihil tale opinatus aduenerat, repente iniecta manu in medium protrahit, & rei nouitate attonito, baculum pastoralem cunctis stupentibus tradit.

Herimannus Babenbergensis Episcopus, comperto quòd alius in locum eius subrogatus esset Episcopus, cum omnis iam ei spes adempta esset, recuperandæ deinceps dignitatis suæ, nec ad eludendam Romani Pontificis sententiam ullam ultra pateret diuerticulum, in monasterium cui nomen est Suaza secessit, ibique sub Eggeberto abbate sanctæ conuersationis habitum suscepit. Statimque assumpto secum eodem abbate suo, Romam profectus est, cum de inobedientia sua humiliter apud sedem Apostolicam pœnitentiam egisset, & anathemate liberatus, & sacerdotalis ministerij præter pontificalem dignitatem denuo licentiam est consecutus. Annum hunc multis cladibus insignem, potissimum lugubrem fecit obitus Anonis Coloniensis Archiepiscopi, qui post longam ægrotationem, qua Dominus uas electionis suæ in camino tribulationis transitoriæ purius auro, purgatius mundo obrizo decoxerat. II. Nonas Decembris, beato fine perfunctus, ad angelos ex hominibus, ad immortalia ex mortalibus transmigrauit. Testantur hoc signa & prodigia, quæ quotidie circa sepulchrum eius Dominus ostendere dignatur, ad cõfutandam impudentiam eorum, qui paulo antè uitam eius sanctissimam, atque ab omni huius mundi labe quantum ad hominem, integerrimam, liuido dente carpebant, & preciosam margaritam iam olim cœlestis Regis diademati destinatam falsis rumoribus obfuscare conabantur. Is in Babenbergensi ecclesia, in ludo tam diuinarum quàm secularium literarum enutritus, postquam adoleuit, nulla commendatione maiorum, erat quippe loco mediocri natus, sed sola sapientiæ ac uirtutis suæ prærogatiua imperatori Henrico innotuit. A quo in palatium assumptus, breui apud eum præ omnibus Clericis, qui in foribus palatij excubabãt, primũ gratiæ & familiaritatis gradũ obtinuit, hoc præcipue diligẽtibus in eo omnibus bonis, quod iusti ac recti admodũ tenax erat atque in omnibus causis

pro

pro suo tum statu, non adulando ut cæteri, sed cum magna libertate obloquendo, iusticiæ patrocinabatur.

Erat autem præter uirtutes animi & morum gloriam, corporis quoque bonis ornatissimus, statura procerus, uultu decorus, lingua promptus, uigiliarum & inediæ patientissimus, postremò ad omne boni operis exercitium, naturæ muneribus affatim instructus. Exactis in palatio haud multis annis, magna imperatoris, magna omnium qui eum nouerant expectatione adeptus est Coloniensem Episcopatum, atque ita deinceps in omnibus tam ecclesiasticis quàm reipublicæ negocijs, haud imparem se acceptæ dignitati gerebat, & sicut ædicti oris loci insignibus, ita cunctis uirtutum generibus inter cæteros regni principes conspicuus incedebat. Reddebat sollicitus quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, quia Coloniensis nominis maiestatem & secularem pompam ambitiosius penè quàm aliquis ex prædecessoribus eius ostentabat ad populum. Nec propterea tamen inuictum inter tantas occupationum procellas spiritum unquam relaxabat à studio diuinarum rerum. Crebris ieiunijs corpus suum macerabat, & in seruitutem redigebat. Pernoctabat plerunque in orationibus, & per ecclesias uno tantum puero contentus comite nudis pedibus discurrebat. Et diem quidem in disponendis priuatis seu publicis negocijs, noctem uero totam in opere Dei expendebat. Multa illius in pauperes, in peregrinos, in clericos, in monachos benignitas, mira liberalitas erat. Nullam intra diocesim suam congregationem prætermisit, quam non prædijs, ædificijs, stipẽdijs, sua specialiter donatione auctam uita decedẽs relinqueret. Et planè apud omnes indubia fide constitit, ex quo Colonia fundata est, unius nunquam Episcopi studio tantum opus & gloriam creuisse Coloniensis ecclesiæ. In iudicandis causis subditorum, nec odio nec gratia cuiusquam à uero abducebatur, sed semper in omnibus propositam indeclinabiliter sequens æquitatis lineam, ad euertendum iudicium, nec accipiebat personam pauperis, nec honorabat uultum potentis. Tum uerò uerbum Dei ita luculẽte, ita magnifice differebat, ut Saxeis etiam cordibus sermo eius lachrimas excutere posse uideretur, & semper ad exhortationem eius planctu & ululatu compunctæ multitudinis ecclesia tota resonaret. Duas Coloniæ congregationes Clericorum ex integro proprija impensis instituit, unam in loco qui dicitur ad gradus titulo sanctæ Mariæ, alteram foras murum, titulo sancti Georgij martyris. Tres etiam congregationes monachorum diuersis in locis ex suo construxit, unam in monte qui à præterfluente fluuio cognominatur Sigeberg, aliam in regione Sclauorum, in loco qui dicitur Salcfelt, tertiam in regione Vuestfaal, in loco qui dicitur Grascaf, quas omnes & augustissimis ædificijs excoluit, & exquisitissimis ecclesiæ ornamentis illustrauit, & amplissimis atque in multorum fratrum usus sufficientibus prædijs locupletauit. Cúmque in omnibus Theutonici regni monasterijs cerneret antiquum illum regularis disciplinæ feruorem admodũ refrixisse, & monachos à uita communi ad rem familiarem curam omnem studiúmque conuertisse, graui tedio angebatur animus eius, quòd ingentibus expensis nihil Deo dignum confecturus putaretur. Interea contigit, ut pro causa reip. Romam pergeret. Cumque aliquas Italiæ regiones peragraret, Principes eius regni, ne à Rege deficerent, suis exhortationibus confortaturus, ad monasterium quoddã, cui Fructuaria nomẽ est, causa orationis diuertit. Ibi admiratus monachorũ artissimã, & secundùm regulæ instituta conuersationem, nonnullos eorum in opere Dei probatissimos secum redẽs abduxit, & eos ad tradendã Gallijs eiusdem disciplinæ formulã in Sigeberg cõstituit: prioribus monachis, quos ex sancto Maximino asciuerat, quoniam in horum instituta cõcedere noluerant, honorifice in locũ suum remissis. Quod eius factũ imitati cæteri Galliarũ Episcopi, alij

pi, alij ex Gorzia, alij ex Cloniaca, alijs ex Sigeberg, alij ex alijs monasterijs monachos euocãtes, nouam diuini seruitij scholã in suis singuli monasterijs instituerũt. Adeoq; breui coaluit felicis huius facti æmulatio, ut pauca intra Galliam monasteria uideamus, quæ non iam nouæ huius institutionis iugum sub acta receperunt. Ipse uero monachos suos iuxta quod in Fructuaria compererat cernens arctissimis uiuere disciplinis, & conuersationis eorum opinione lõge lateq; uulgata, multos ad mundi contemptum inflammari, & eorum magisterio se in uia Dei erudiẽdos tradere, magnas Deo gratias referebat, quod nõ confudisset eum ab expectatione sua. Omnem quoq; diligentiam adhibebat, ne quam earum rerum, quibus corporis imbecillitati consulendum sit, penuriam sustinerent. Honorabat ac uenerabatur eos ut dominos suos, nec solũ Abbati, sed Decanis etiam monasterij ita subditus dictoq; obtemperans erat, ut ad primum eorum imperium, quantumlibet grauibus publicæ seu priuatæ rei negotijs implicitus teneretur, ilico ex occupatis manibus surgeret, & omne quod iussisset, instar uilis mancipij exequeretur. Cibos summa industria confectos quotidie, dum adesse potuisset, ipse eis inferebat, ipse apponebat, ipse potũ miscebat, ipse reficientibus ad omne obsequium, quolibet famulo promptior, paratiorq; assistebat. Silentium quoq; ac cæteras monasterij consuetudines, dum inter eos diuersaretur, ita attentus sollicitusq; seruabat, ac si pro excessibus suis, ipse quoq; quotidie in capitulo eorum causam dicturus, & sententiam accepturus foret. Hoc eius in Sigeberg, hoc in Salefelt, hoc in Grafcaf studium, hæc institutio erat. Porrò à Rege grauissimis sæpenumero inimicitijs dissidebat, & cum acerrimis increpationibus obiurgabat, propter multa, quæ præter æquum & bonum eius iussu uel permissu quotidie admittebantur in republica. Vnde Rex, plerunq; efferatus, omnia quæ illius erant ferrò & igne demoliturum se comminabatur, plerunq; autem supplex ei factus, amplissimis promissionibus iratum demulcebat, & tam sui quam totius regni ius potestatemq; ei se facturum pollicebatur, si modo fidum eum sibi, nec adeò cunctis uoluntatibus suis aduersum experiretur. Ad hæc ille in cunctis aiebat, quæ recte & iuxta regiam magnificentiam conaretur, nusquam ei defuturam esse operam suam. Si quid uerò perperam & contra leges ac scita maiorum nequam nũc hominũ suggestionibus deprauatus agere uellet, ut his consensũ auctoritatemq; suã accomodaret, nullo se uel pretio redimi, uel terrore cõpelli posse, & quidem in summam familiaritatem, & penè in regni consortium à Rege assumebatur, nunc uerò quãdo ea, quæ in regno perperam gerebantur, uehementer detestaretur & acerrime impugnaret, cum contumelia de palatio ejciebatur, & ad extinguendum omnino nomen eius totum regni robur concitabatur. His uicissitudinibus perplures annos eius concertatio cum Rege trahebatur. Neq; enim lasciuię Regis uel ratio modum faciebat, uel ætatis accessus, uel amici cuisquam obiurgatio, sed quotidie se ipso deterior efficiebatur, & ruptis omnibus humani ne dicam Christiani pudoris frenis, in omne quod animus suggessisset flagitium præcipitantior ruebat, & oppressis iam terrore Principibus, nullus erat, qui peccantem & diuina atq; humana omnia, absq; discrimine permiscentem, uel leui uerbo auderet redarguere. Ad ultimum consyderans Archiepiscopus completam esse malitiam eius, & obstinarum in malis ingenium, nec tempore iam corrigi posse, nec ratione, anno penè ante exortũ bellum Saxonicum, petijt uacationem deinceps sibi dari ab exterioribus reipublicæ negotijs. Et sic impetrato commeatu, in Sigebergense monasterium secedens, illic in uigilijs & ieiunijs, in orationibus & elemosynis, quod super erat ætatis exigebat. Nec inde usquam, nisi summa forte ac inuitabili necessitate extractus abscedebat. Cætera quæ circa reipublicæ administrationem uel

egit,

egit, uel passus est, si quis plenius scire uoluerit, superiora libelli huius reuoluat, & singula eo, quo gesta sunt ordine, & tempore copiose descripta inueniet. Sed pius Dominus, qui quos amat arguit & castigat, hanc quoq; dilectam sibi animam ante diem uocationis suæ multis tentari permisit incommodis, ut scilicet ab eo omnem scoriam terrenæ cōuersationis excoqueret caminus trāsitoriæ tribulationis. Primum moto bello Saxonico fratrē eius Vuecel, Magadaburgensem Archiepiscopum, & consobrinum eius Bucconem Halberstadēsem Episcopum tempestas inuoluit grauissimæ persecutionis. Contra hos, cū non satis impigre Regi totius Saxonicæ gentis exterminium anhelanti opem ferret, naturæ profectò legibus, & carnali affectione inhibitus, inuisus ei suspectusq; efficitur, periurij ac perfidiæ insimulatur, ciues Colonienses, quibus paulo ante unice charus acceptusq; fuerat, ad interficiendū eum donis ac promissionibus sollicitantur. Sopito utcunq; hoc malo, duo ministri eius, qui in lateribus eius familiarissime obseruabantur, insidias ei tendunt, & nisi Dei misericordia malum hoc præuertisset, nihil tale suspicantem trucidassent. Alij cuidā quem beneficijs suis maxime fidum sibi obnoxiūq; fecerat, familiares literas à seipso in tabulis propter maiorem secreti

Defectus.

Suum tantis undiq; aduersitatum procellis iactatum, & penè naufragantem consolaretur & instrueret. At ille ex ipsa tam operosa secreti commonitione conijciens aliquid Regi reiq; publicæ aduersum his literis contineri, Regi eas detulit. Quas ille deinceps in argumentum læsæ fidei Archiepiscopo improperans, necem ei, & omnibus quæ eius essent ultimū (si copia fieret) exterminiū machinabatur. Item alius quidam ex ministris eius, quem Coloniensi ecclesiæ propria industria ipse adquisierat, quemq; ob hoc indulgentissimo semper affectu coluerat, & bonis omnibus etiā supra natales suos locupletauerat, repēte insolentia seruili elatus, iugum ecclesiasticæ seruitutis cœpit detractare, seq; in libertatem uiolento quodam iure fori cum magna Archiepiscopi cōtumelia asseruit. Tum uerò crebris mortibus charorum suorum ita amaricatus est, & uulnere concisus super uulnus, ut saxeum quoq; pectus, & supra petram fundatum ædificium cōcutere posset tam uehemens ille turbo tentationis. Ad ultimum data satanæ in carnem quoq; eius potestate, ulcere pessimo percussus est in utroq; pede, ita ut putrescentes paulatim carnes defluerent, & hinc inde abducta cute, consumptis carnibus, fœdo aspectu ossa nudarentur. Qui morbus primò pedes, deinde crura & femora miserabili modo depastus est, ac sic post diuturnam macerationem penetrans ad uitalia, animam super argentum igne examinatum probatam, & purgatam septuplum, de hac domo lutea transmisit ad domum non manu factam æternam in cœlis. De qua re dimidio ferè anno, priusquam uita excederet, certum eum fecerat manifesta reuelatio. Visus est enim sibi domum quandam omni decore intus, & foris resplendentē intrare. Et ecce in subsellijs iudicialibus, tanquam ad concilium solenniter euocati residebant. Heribertus Coloniensis Archiepiscopus, Bardo Maguntinus Archiepiscopus, Boppo & Eberhardus Treuirenses Archiepiscopi. Arnolfus Vuormaciēsis Episcopus, & alij quam plures Galliarum Episcopi, quorum alios ipse in carne nouerat, alios fama tantum uel lectione compererat, amicti omnes stolis Pontificalibus, & habētes uestem instar niuis candidam. Ipse q̄q; candidis admodum ac pretiosis indutus sibi uidebatur, sed partem candentis uestimenti, eam scilicet, qua pectus tegebatur, sordida quædam, ac fœda caligo obduxerat, ac cæterum cultus eius splendorem sua fœditate plurimum obfuscabat, quam tamen ipse nimio rubore perfusus, obiecta manu tegere ac celare, ne inspicientium offenderet obtutum, conabatur. Vidit præterea inter eos

sibi quoque sedem miri decoris paratam. Quam cum occupare gaudio & exultatione æstuans properaret, surgens Arnolfus Vuormaciensis Episcopus, modesta uoce eum prohibuit, dicens reuerendos patres qui assiderent, nolle eum in suum admittere consessum, propterea quod uestem eius turpis hæc macula fœdaret. Cumque iussus loco cedere flens confectoque nimium animo egrederetur, insecutus eum idem Episcopus, æquo animo ait esto pater, maculam tantũ hanc, quæ uestem tuam infecit maturius ablui præcipe, quia nõ post multos dies beatæ huius mansionis consortium & sanctorum quos patrum aspexisti cõsessum uoti compos percipies. Mane facto, cùm familiari cuidã suo uisionem retulisset, ille sapienter rem conijciens, macula inquit hæc uesti tuæ illita nihil aliud est pater, ut æstimo, quàm memoria iniuriæ ciuium tuorum, qui te anno superiore Colonia expulerũt, quibus te diuinæ pietatis respectu iam olim oportuerat admissi huius ueniam dedisse. Hęc, quod bona uenia dixerim, pectori tuo tenacius quàm æquum sit insidens, & amarissimo mœrore contra fas mentem tuam decoquens, cæteram sanctissimæ conuersationis tuæ claritatem molesta quadam caligine obducit & obscurat. Archiepiscopus conscientiæ suæ testimonio conuictus, ne inficiaretur quod audiebat, reatum suum humiliter agnouit, statimque destinatis circũquaque nũcijs ciues omnes Coloniæ, quos in ultionem iniuriæ suæ excomunicatos urbe fugauerat, ad se euocauit, eisque proxima festiuitate pascali, nam in quadrigesima uisionem uiderat, non solũ communionem ecclesiasticam, sed etiam bona sua omnia, quæ direpta fuerãt, benignissimè restituit. Sic grauis illa tempestas, quæ spiritu diabolico suscitata totam concusserat Coloniam conquieuit, pater filios, filij patrem recognouerunt, Archiepiscopus amaritudine, populus metu & sollicitudine, ciuitas liberata est solitudine. Archiepiscopus iam à principio sepulturam sibi prouiderat Coloniæ, in ecclesia beatæ Mariæ, quæ dicitur ad gradus. Postmodum offensus temeritate Coloniẽsium, qua in eum inaudita rabie debachati fuerãt, nõ modo animum sed corpus quoque suum de Colonia in Sigeberg trãsferendum censuit, ibique sepeliri se omni modo definiuit. Cumque appropinquante die uocationis suæ, Coloniæ ægrotaret, iamque in extremo spiritu constitutus, animaduerteret populum Coloniensem grauiter nimis ferre, quod tam desiderabili thesauro defraudandus esset, paululum resumpto spiritu in lecto consedit, acceptaque stola pontificali, ut uidelicet uerbis plus inesset auctoritatis, familiares suos sub testificatione nominis diuini adiurauit, ne alibi eum quam in Sigeberg poni sinerent. Factum est ergo quod iusserat. Defunctus enim post modicum gloria ingenti, magno cleri & plebis studio, summo matronarum Coloniensium luctu in Sigeberg delatus, atque in medio ecclesiæ sepultus est, ubi quotidie per eius interuentum fideliter postulantibus multa præstantur diuinæ opitulationis beneficia.

M. LXXVI. Rex natalem Domini Goslariæ celebrauit. Cumque eò omnes regni Principes euocasset, ut de Principibus Saxoniæ, qui in deditionem uenerant, communi consilio deliberaretur, præter Ducem Boemicum pauci admodum uenerunt. Ab ipsis tamen qui uenerant, iusiurandum exegit & accepit, ut non alium post eum quàm filium eius tenerum adhuc infantulum Regem sibi eligerent. Ibi Otto Dux quondam Baioariæ datis pro se duobus filijs suis obsidibus deditione absolutus est, nec solum in gratiam, sed in tantam quoque familiaritatem receptus est à Rege, ut omnia deinceps consilia, tam de priuata, quàm de republica cæteris auricularijs familiarius cum eo communicaret. Cæterorum qui se dediderant nec mentio habita est. Coloniensis etiam clerus & populus ad eligendũ sibi antistitem frequens cõfluxerat. Quibus Rex Hildolfum quendã Goslariensem canonicum efferebat, atque ut eligerent, dedita

opera

opera insistebat. Illi contrà summa ope nitebantur, obijciẽtes, quòd homo statura pusillus, uultu despicabilis, genere obscurus, nec animi, nec corporis uirtutibus quicquam tanto sacerdotio dignum prætenderet. Vnde indignitate rei tanta in eum concitata sunt omnium qui in curte regia erant odia, ut sicubi in publico, apparuisset, omnes eum tanquam aliquod antiquitatis monstrum incoditis clamoribus & canticis perurgerent, lapidesq; in eum & puluerem uel quodcunq; aliud furentibus casus obtulisset iactarent. Sed Rex recolens Añonis Archiepiscopi constantiam, & inuictum aduersum omnes nefarios suos conatus spiritũ, cõsulotiòtalem ei successorem ordinari satagebat, cuius facilitate ad omnia quæ uellet, pro libito suo abuti posset. Cunq; diu multumq; conatus nulla ratione ut eligeretur obtinere potuisset, Colonienses infecto negotio in sua remisit, iterumq; media quadragesima, tectius si fieri posset consultos præstò esse præcipit, contestatus quàm sancie, se uiuo aut nullum eos aut hunc habituros esse Pontificem. Aderant præterea Hildebrandi Papæ Legati, denunciantes Regi, ut secundæ hebdomadæ in quadragesima ad synodum Romæ occurreret, de criminibus quæ obijcerent causam dicturus, alioquin sciret se absq; omni procrastinatione eodem die de corpore sanctę ecclesiæ Apostolico anathemate abscindẽdũ esse. Quæ legatio Regẽ uehementer permouit, statimq; abiectis cum graui cõtumelia legatis, omnes qui in regno suo essent, Episcopos & Abbates Vuormatiæ dominica septuagesimæ conuenire pręcepit, tractare cum eis uolens ad deponendum Romanum Pontificem, si qua sibi uia, si qua ratio pateret, in hoc cardine totam uertı ratus salutem suam, & regni stabilitatem, si is non esset Episcopus. Ipso tempore contigit Papam per immissionem Satanæ grauissima pulsari aduersitate. Quidam urbis præfectus Romanæ Quintius nomine, & generis claritate & opum gloria eminens ualde in tota Italia, multa in possesionibus Romanæ ecclesiæ præter leges faciebat. Perlata ad Papam querimonia, cum eum sæpius modeste corriperet, nec quicquam proficeret secreta correptio, tandem excõmunicauit eum, arbitratus hoc saltem modo improbitatem eius coërcendam fore. Hinc ille maiori dementia efferatus, ipsa nocte natalis Domini, cũ armatis inopinatò irruit in ecclesiam, in qua Papa uestimentis pontificalibus indutus, sacro altari astabat, missarum solennia celebrans, iniectaq; quod dictu quoq; nefas est, in capillos eius manu multis contumelijs affectum de ecclesia protraxit, & priusquam uulgato per ciuitatẽ rumore populus frequẽs auxilio cõcurreret, in domum quandam munitissimam abripuit. Fama tam atrocis facti totã ilico repleuit urbem. Vndiq; ad arma conclamatur. Diuites & pauperes, nobiles & ignobiles uno omnes animo accurrere, atq; in ipso statim orientis diei crepusculo domum Quintij oppugnare summa ui aggrediũtur. & nisi ille mali quod imminebat haud improuidus Papam dimittere maturasset, domum ipsam peremptis omnibus, qui in ea erant, à fundamento euertissent. Papa interueniente, concitatæ multitudinis furor uix et ægrè compressus est. Romani quod factum fuerat grauiter nimis & indignè ferentes, omnia quæ Quintij erant, tam intra muros quàm extra, ferro & igne demoliti sunt. Nec minus ille multa militaris audaciæ facinora contrà faciebat, succendens & euertẽs omnia quæ poterat de possesionibus Romanæ ecclesiæ. Ita per multos dies nõ sine magno & harum & illarum partium dispendio simultas hæc trahebatur. Rex statuta die uenit Vuormatiam. uenerũt etiã Episcopi & Abbates amplissimo numero, Commode quoq; cõficiendis tãtis rebus intereuenit quidã ex Cardinalibus Romanis, Hugo, cognomẽto Blãcus, quẽ ante paucos dies propter ineptiam eius & mores inconditos Papa de statione sua amouerat, deferens secum de uita & institutione Papæ scenicis figmentis consimilẽ tragediã,

ſcilicet oriundus qualiter ab ineunte ætate conuerſatus, quam peruerſo ordine
ſedem Apoſtolicam occupauerit, quæ ante Epiſcopatum, quę poſt acceptum
Epiſcopatum memoratu quoq; incredibilia flagitia commiſerit. Huius aucto-
ritatem tanquam diuinitus ſibi deſtinatam gratiſsime amplexati, & promptiſ-
ſime ſecuti ſententiam promulgarunt, quòd Papa eſſe non poſsit, nec ullā, iux-
ta priuilegium Romanæ ſedis, ligandi, aut ſoluendi poteſtatem habeat, uel ali-
quando habuerit, qui tantis uitam probris ac criminibus commaculauerit. Cūq;
cæteri omnes damnationi eius nihil hæſitantes ſubſcriberēt, Adelbero Vuir-
ceburgenſis Epiſcopus, & Herimannus Mettenſis Epiſcopus aliquandiu reſti-
terunt dicentes, incongruum ualde, & contra canonum ſcita eſſe, ut Epiſcopus
aliquis abſens abſq; generali concilio, ſine legitimis & idoneis accuſatoribus
& teſtibus, nec dum probatis criminibus, quæ obijcerentur condemnaretur,
ne dum Romanus Pontifex, aduerſus quem nec Epiſcopi, nec Archiepiſcopi
cuiuſquam recipienda ſit accuſatio. Sed Vuilhelmus Traiectenſis Epiſcopus,
qui cauſam Regis pertinacius tuebatur, uehementer imminebat, ut aut cum
cæteris in damnationem Papæ ſubſcriberent, aut Regi cui ſub iureiurando fi-
dem ſpoſpondiſſent, protinus renunciarent. Is eo tempore Regi admodū cha-
rus acceptuſq; erat, eiq; Rex omnium, quæ priuatim uel publice agenda erāt
poſt ſe ordinationē delegauerat, uir ſecularibus literis adprime eruditus, ſed
faſtu nimio inflatus uix ſe ipſe ferebat. Igitur nomine omnium qui conuene-
rant Epiſcoporum & Abbatum, plenæ contumeliarum literæ Romam deſti-
nantur, quibus denuncietur Romano Pontificatu, quem cōtra eccleſiaſticas le-
ges uſurpaſſet, ſeſe abdicet, ſciatq; poſt eam diem, quicquid agat, iubeat, decer-
nat, irritum haberi. Legati ut iuſſum fuerat ſummo conatu iter accelerantes,
pridie quàm ſynodus indicta celebraretur Romam ingreſsi literas tradūt. Tūc
cæteram legationem, ſicut in mandatis habebant, uerbo non minus contume-
lioſo, quam ſcripto exequuntur. Papa nihil permotus atrocitate nuncij,
poſtera die cum clerus & populus ad ſynodum frequens confluxiſſet, in auri-
bus omnium literas recitari fecit, & ſic cunctiis qui conuenerant Epiſcopis, id
fieri decernentibus, Regem excommunicatum, & cum eo Archiepiſcopum
Moguntinum Sigrifridum, Epiſcopum Traiectenſem Vuilhelmum, Epiſco-
pum Babenbergenſem Rubertum. Cæteris qui conſpirationis huius partici-
pes extiterant diem ſtatuit, qua niſi Romæ præſentati cauſam dicerent, nouæ
huius & inuſitatæ contra ſedem Apoſtolicam rebellionis, ſimilem cæteris ex-
communicationis ſententiam ſortirentur. Porrò Ottonem Ratiſponenſem E-
piſcopum, & Ottonem Conſtantienſē Epiſcopū, & Burchardū Loſannēſem
Epiſcopum, Eberhardum comitem, Vdalricum & alios nōnullos quibus Rex
potiſsimū conſiliarijs utebatur, iam pridem excommunicauerat.

Gozilo Dux Lotharingorum, cū eſſet in cōfinio Lotharingiæ & Flandriæ,
in ciuitate quæ dicitur Antuuerpha, occiſus eſt per inſidias, ut putabatur, Ru-
berti Flandrenſis comitis. Cum enim quadam nocte quieſcentibus omnibus
ad neceſsitatem naturæ ſeceſsiſſet, appoſitus extra domum ſpiculator confo-
dit eum per ſecreta natium, relictoq; in uulnere ferro concitus aufugit. Vix de-
inceps 7. diebus accepto uulneri ſuperſtes 4. kal. Martij uita deceſsit, atq; Vuer-
dunis iuxta patrem ſepultus eſt. Magnum regni Teuthonici robur ac momen-
tum, quando ut ſæpe iam dictum eſt, licet ſtaturæ puſillitate, atq; gibbo deſpi-
cabilis uideretur, opum tamen gloria, & fortiſsimorum militum copia, prudē-
tiæ quoq; maturitate, poſtremò totius uitæ temperantia longe cæteris Princi-
pibus supereminebat.

Rex finito in Vuormatia colloquio concitus Goslariam redijt, ibiq; iram
ſuam, qua multo iam tempore in Saxones anxie æſtuauerat, omni crudelitate
explebat

explebat. Principes Saxoniæ, qui in deditionem uenerant, in ultimas regni partes relegabat, bona eorum suis fautoribus pro libito suo diripienda permittebat, eos qui necdum dediti fuerant acerrimis indies edictis ad deditionem urgebat, & nisi quantocyus dederentur, ferro & igne infestari, & longius natali solo effugari comminabatur. Tum omnia castella, quæ superiori anno dirui iusserat, summo nisu, summo prouincialium labore & erumna instaurabat. Noua quoque in omnibus per Saxoniam montibus & collibus, qui modò ad arcendam uim paululum quid commoditatis habere uidebantur, exstruebat. Illis etiam, quæ deditis Saxonibus in ius eius uenerant, præsidium imponebat, & multiplicata sunt mala, calamitas & uastitas, per uniuersam Saxoniã & Turingiam supra omnem retrò maiorum memoriam. Discessurus Goslaria pridie nonas Martij Episcopatum Coloniensem, sicut à primis obstinatò intẽderat, Hildolfo dedit. Cleri Coloniensis tres tantum, militum etiam paucissimi aderant. Cæteros, ne ad suffragia ferenda occurrerent, indignitas detinuerat. Ipsos qui occurrerant uix contemptim, & summis, ut dici solet, labris super electione eius consuluit, risui prorsus ac ludibrio habendos, si non protinus acclamassent. Et nequis forte aduersus eum tumultus seditione uulgi per dilationẽ consecrationis concitaretur, statim Coloniam profectus, consecrari eum fecit ab Vuilhelmo Traiectensi Episcopo, cuius consobrino Episcopatum Paderbrunnẽsem, ne qua per eum mora ordinationi eius fieret, promittebat.

Pascha Traiecti celebrauit ibique ducatum Lotharingiæ filio suo Cunrado, Marchiam uerò quæ dicitur Antuuerpha Gotefrido consobrino, Gozelonis Ducis filio Eustachij comitis impigro, & ad rem militarem acerrimo adolescẽti tradit. Ipso tempore Rudolfus Dux Sueuorum, Vuelf Dux Baioariorum, Bertoldus Dux Carentinorum, Adelberus Episcopus Vuirceburgensis, Hermannus Episcopus Mettensis, & alij plerique Principes conuenientes in unum, consilia conferebant in tantis calamitatibus, quibus resp. uexabatur, quid facto opus esset. Regem post bellum Saxonicum eundẽ permanere, qui fuerat, nihil eum de leuitate, de crudelitate, de pessimorum hominum cõuictu ac familiaritate mutasse. Ad hoc tantũ iam insignem suam aduersum Saxones uictoriam profecisse, ut ille sui omnium sanguinis ius potestatemque acciperet, & ad perniciem bonorum omnium, & ad omnẽ, quod animo concepisset flagitiũ impunita libertate grassaretur, nihil sibi deinceps spei, nihil prẹsidij reliquum fore, si forte ut sunt humana eum offendissent, cum in dediticios cõtra iusiurandum, contra fidem Principum tam fœda tam crudelia exercuisset. Hæc causa non solum ipsos, sed & cunctos regni Principes uehementer permouerat, & eos potissimum, quorum consilio Principes Saxoniæ se in periculum dederant. Facta est igitur conspiratio non modica, & magis ac magis indies roborabatur, ea re maximè omnibus ausum & fiduciam præbente, quod excommunicatum esse Regem à Romano Pontifice, frequentes ab Italia nuncij quotidie deferebant. His animatus Mettensis Episcopus & alij plerique nonnullos ex Principibus Saxoniæ, quos à Rege in custodia habendos susceperant, inscio Rege in sua liberos redire permiserunt. Vuilhelmus Traiectensis Episcopus causam Regis ut suprà dictum est, contra bonum & æquum obstinate tuebatur, & studio partiũ Regis, multa in iniuriam Romani pontificis, omnibus penè diebus solennibus, inter missarum solennia, rabido ore declamabat, periurum eum, adulterum, & pseudoapostolum appellãs, & tam à se quam à cæteris Episcopis sæpenumero excommunicatum pronũcians. Is breui postea quam Rex exactis paschalibus ferijs Traiecto discesserat, repente grauissima ægritudine correptus est. Cumque per acerrimos cruciatus animæ ac corporis urgeretur, miserabili eiulatu coràm omnibus qui aderant uociferabatur, iusto Dei iudicio se & præsentem

uitam

uitam amisisse & æternam, quòd Regi ad omnia quæ perperam intendisset operam suam summo annisu præbuisset, atq; in spem gratiæ eius Romano Pontifici sãctissimo, & apostolicarum uirtutum uiro graues contumelias sciens & prudens innocenti irrogasset. In hanc uocem, ut asserunt, sine communione, sine ulla satisfactione expirauit. Successit ei in episcopatum Cunradus Moguntini Archiepiscopi camerarius. Poderbrunnẽsem uerò Episcopatũ Poppo Babenbergensis præpositus obtinuit, cuius potissimum factione & studio Herimañus Babenbergensis Episcopus, episcopatu deiectus fuerat.

Rupertus Abbas quondam Augiensis, monasterium quoddã in Alsaciæ partibus, cui Gengebach nomen est, à Babenbergẽsi Episcopo susceperat gubernandum. Vbi dum pro consuetudine sua lucris temporalibus immoderatius insudaret, paupertatem loci industria sua euincere satagens, occisus est cum a-lio haud desperatæ indolis monacho adolescẽte, qui eũ de Babenbergẽsi monasterio secutus fuerat, à seruitoribus supradicti monasterij, contra quos possessiones monasterij & ius suũ progressus ipse ad uim arcendam defẽdere uolebat. Saxones deportatis in exilium Principibus suis tædio & mœrore tabescebant, nec calamitatis ullum usquam patebat effugiũ. Amici Regis per montes & colles dispersi ceruicibus imminebant, nec eos ut antea conuentus facere, consilia conferre, aut ullam recuperandę salutis uiam tentare sinebãt. Insuper quotidie ex agris & uillis prędas agebant, tributa regioni difficillima imponebant, castella sua summo prouincialium labore & impensis communiebãt, & graues prorsus atq; inexplicabiles pristinæ rebellionis pęnas exigebãt. Erant duo cuiusdam Geronis comitis filij satis quidem edito loco nati, sed propter inopiã rei familiaris inter Principes Saxoniæ nullius nominis uel momẽti. Hi tempore deditionis ultra Albim fluuium refugerant, ibiq; rei euentũ præstolabantur, facile à rege propter obscuritatem nominis uel ignorati uel contẽti. Cumq; uiderent mala, quę fiebant, non aliud scilicet actum deditione Principum, quàm proditam planè esse libertatem patriæ, totamq; gentem Saxonũ quo Rex semper intenderat, in seruitutem atq; sub iugum redactam, quamuis patrijs finibus extorres, quamuis munitionibus amissis, perdito patrimonio, rerum omnium inopes remansissent, gaudebant tamen admodum, quod cum cæteris Saxoniæ Principibus intempestuosum illud deditionis naufragiũ non incidissent. Et cũ urgeret penuria, contractis ex sui similium numero aliquãtis copijs, rapto sibi uictum quærere cœperunt. Plerunq; etiã ubi oportunitas acidisset, Regis exactoribus resistere, & iniurias manu propulsare tẽtabãt. Cũq; eis semel & secundo res prospere cessissent, milites Principum, qui relegati fuerant, ingenui quoq; omnes, qui nec dum dediti fuerant, quiq; extrema omnia quàm fidem Regis ultra experiri malebant, cateruatim ad eos cõfluebant. Et facta est intra dies paucos permaxima multitudo, ita ut iam nõ ad insidias modo & clandestinas latrocinantium more excursiones, sed ad apertã uim & publicas congressiones pares se hostibus arbitrarẽtur. Pręterea prouinciales, quibus inter ultimas desperationis tenebras lux aliqua salutis & cõsolationis cœlitus emicuerat, omnes promptissimo animo socias manus cõmunemq; operam publicis negocijs pollicẽtur, satius iudicãtes pro patria, pro liberis, pro cõiugibus, honesta morte perfungi, quàm inter tantas tribulationes omni morte tristiorem uitam agere. Inter hæc rediens Herimannus patruus Magni Ducis, & alij pleriq; ex Principibus dediticijs, quos ut prædictum est, inconsulto Rege indulgentia eorum, à quibus tenebantur deditione absoluerat, inopinatum cunctis gaudium præstiterunt, atq; omnem, siquis adhuc mentibus resederat, scrupulum ademerunt. Tanta siquidem tanq; inopinata rerum prosperitas euidẽs cunctis erat documentũ respicientis eos misericordiæ

Dei

Dei. igitur armata iuuentute Saxoniam peragrantes, castella quibus Rex præsidium imposuerat, alia deditione, alia militari manu breui omnia receperunt, eos qui intererant direptis spolijs incolumes dimiserunt, accepto ab eis sacromento quod ulterius in Saxoniam hostiliter non uenirent. Amicos Regis omnes præterea quicunq; communibus negocijs operam suam spondere noluissent, dissipatis omnibus quæ habebant, procul Saxonia effugarunt, & directa est salus in manibus eorum ad recuperationem libertatis pristinæ. Solus adhuc Otto Dux quondā Baioariæ, in castello Hartesburg residebat. Huic Rex per totam Saxoniam uices suas & publicarum rerum procurationem delegauerat, dato insuper negocio, ut castellū in Hartesburg, & aliud in monte, quid dicit Lapideus, qui proximus Goslariæ iminet, suma ope extrueret. Ad hūc Legatos dirigunt mandantes, ut omisso opere quod ad euersionē gentis suæ, immemor patriæ, imemor libertatis extruere aggressus sit, consilium potius perquirat ad ereptionem Principum, quibus ipse ut se dederent uehementissimus au ctor fuerit, iam dudū opinionem indubiam multorū mētibus insedisse. Quod id circo deditionem cæteris tantopere suaserit, ut eorum sanguine Regis sibi animū deplacaret, & cōmuni exitio suam ipse salutem mercaretur. Hoc nunc euidentibus indicijs elucere, cum illis in ultimas partes terrarū deportatis ipse proditionis suę mercedem à Rege totius Saxoniæ principatū acceperit, & regiæ crudelitatis carnifex, atq; omnium quæ ferociter Rex meditetur, ferocior administer existat. Bene igitur famæ & honori suo consulat, si tantæ infamiæ maculam claro aliquo erga patriam suam beneficio purgare conetur, & genti suæ patriam libertatemq; armis recuperare cupienti auxilio concurrat. Postremo si montis ultro nō attentiatur, se proculdubio uim adhibituros, & patriæ proditorē, communium castrorum desertorem, ut dignus sit, euersis omnibus quæ eius sint, procul Saxonia expulsuros. Ad hæc ille obnixè eos per Deū obtestabatur, ut mitius pacatiusq; agerent, quæ pro communi cōmodo molian tur, ratione quam temeritate melius procedere, se protinus missurum & Regi modis omnibus suasurum, ut Principes deditione absoluat, castella quæ metu rebellionis pristinæ extruxerit diruat, genti Saxonum libertatem, leges ac iura maiorum quæ per uim erepta toties armis repetiuerint, restituat. Si consilio adquiescat, grauis atq; ancipitis belli necessitate sine sanguine liberatam esse Saxoniā: Sin aliter, se nec indulti honoris amore, nec mortis metu, nec iurisiurandi religione inhiberi posse, ne communem patriæ, parentumq; suorum causam usq; ad extremum spiritum, quanta possit uirtute defendat, iuuet, teneatur. In hæc uerba Legatos Saxonum dimisit, statimq; suos ad Regem sicut pollicitus fuerat destinauit, præsidio quoq; ab utroq; monte quem ocupauerat abducto, communem deinceps cum Saxonibus socialem uitam agebat. Rex de his quæ acciderant in Saxonia graui nuncio accepto, comperto etiam quòd cæteri Principes collatis per crebra conuenticula cōsilijs defectionem meditarentur. hinc ira, hinc sollicitudine in diuersa raptatus, cui primum morbo mederetur anxius ambigebat, Sed quo ira impellebat inclinatior, ad oppugnandam Metensem urbem exercitum admouere cogitabat, & ab Episcopo loci, quòd creditos custodiæ suæ Principes se inconsulto dimisisset, uindictam expetere. Sed contrà reputans turbata republica, dubia fide Principum, exhausto superioribus bellis milite, extremæ dementiæ esse, arduum aliquid præcipitanter attentare, impetum animi ab temeritate ad pacatiora consilia reuocauit. Missis igitur circumquaq; nuncijs omnes regni principes in Pentecosten Vuormaciæ sibi occurrere iussit, quid facto opus esset com muni consilio, ut prætendebat, deliberaturus. Statuta die cæteris amplo satis numero occurrentibus nullus aderat supra dictorum Ducum, à quibus rei

publicæ

publicæ periculum timebatur, & quorum potissimum auctoritate, si res tranquillæ essent, summam publicorum negotiorum disponi oportuerat. Ita conuentus ille Principum cassata voluntate Regis nullum habuit effectum. Iterũ in natale sancti Petri Apostoli Moguntiæ eos adesse addita iam edicto obnixa supplicatione præcipit. Sed ne tunc quidem quisquam eorũ uel supplicantem attendit, uel præcipientem, omnibus plane ad rebellionis studium immobiliter obstinatis. Ipse qui conuenerãt fœda simulare à se inuicem diffidebãt. Iam enim solutus carcere suo satanas non solum corporali, sed & spirituali armatura oppugnabat pacem ecclesiasticam, & quorum corpora iugulabat, animas quoq; ne in æternum uiuerent, extinguere satagebat. Vro Episcopus Treuirensis Roma nuper reuersus communicare nolebat Episcopo Moguntino, Episcopo Coloniensi, & alijs quàm pluribus qui apud Regem præ cæteris assidui erant, & quorum Rex omnia faciebat cõsilio, obtendens & eos & ipsum Regem excommunicatos esse à Romano pontifice. Sibi tamen, quod ipsum uix summis precibus extorserit, indulsam esse colloquendi tantum Regis licẽtiã, nulla præter hæc in cibo, in potu in oratione, uel in cæteris omnibus communione eius permissa. Huius auctoritate animati complures alij, quorum & in Deum fides purior, & ad dignitatẽ reipublicæ sententia potior paulatim se palatio subtrahebant, ne uidelicet tupià dictorum communione macularentur, & ad Regem licet crebris iussionibus euocati, redire nolebant, satius iudicantes Regem quàm Deũ offendere, corporis quàm animæ dispendium incidere. Illi econtra irasci, fremere, insanire, minas & conuitia in omnes passim iaculari. Iniustam & idcirco nihil æstimandam esse Romani Pontificis sententiam, qui se nec canonice ad synodũ euocatos, discussos, nec obiecti criminis iuxta scita Canonum conuictos uel confessos pręcipiti furore potius quàm ratione excommunicasset. Episcopum Treuirensem & cęteros qui cum eo ad euertendum statum reipublicę iam pridem conspirassent, aliorsum intẽdere quàm loquerentur, nec tam Apostolicę sedi auctoritatem deferre, quàm ut dignitatem regiam subruant occasionem quęrere, et inueterata aduersus Regem odia nouo religionis uocabulo palliare. Eũ recte honori suo prospicere, si in hostes suos gladium, quem iuxta Apostoli uocem ad uindictam malorum acceperit, maturius distringat, & contẽptis inanium occasionum latibulis, manifestos regni insidiatores pœna quam mereantur afficiat. Nec difficile fuit ingenium Regis per se atrox & implacabile in iram excitare. Sed cum uideret sub obtẽtu religionis Principes à se paulatim deficere, & destituto iam auxilijs imperio uanã esse comminationem, quę uim facere non posset quibus comminaretur, ratus id quod tempus exigebat utilitati magis quam iracundię consulendum, iterum atq; iterum auersos Principum animos blandis legationibus mitigare tentabat. Nec tamen quod dictu mirum sit, tanta hac rerum asperitate, tanta ingruentium periculorum mole euinci poterat, ut unde potissimũ hęc flamma in-uidię & odij aduersum eũ exarserat, Principes Saxonię deditione absoluẽret. Quin imò conterritus recenti exemplo eorum, qui plerosq; ex ipsis se inconsulto demiserãt, residuis qui adhuc in custodia tenebantur, omnẽ adhiberi diligentiã iubebat ne elaberẽtur. Ideoq; sępius his, quibus eos seruandos crediderat mandabat, ut memores beneficiorum suorum, memores iurisiurandi quod sibi fidem suam firmassent, traditos custodię suę intemerata fide, donec reposcerentur seruarent, nec aliorum Principum fœdissimo corrumperentur exemplo, qui dimissis suo iniussu dedititijs, dũ priuatas suas iniurias in Regẽ ulcisci uellẽt, cladẽ maximã & maculã multis seculis nõ abolendã reip. intulissẽt. Ex omnibus quidẽ infẽsus, omniũ ut uidebat, sanguinis auidus erat. Pręcipue

tamen

tamen Episcopi Halberstadēsis, quem tanquam totius Saxonicæ rebellionis principē, & omnium quæ secus acciderant fomitem atq; incētiuum inexorabili odio insectabatur. Et nisi pontificalis nominis reuerētia, & fides Principum, quæ in deditione intercesserat, obstarent, uitam eius per omnes cruciatus extorsisset. Hunc Ruperto Babenbergensi Episcopo seruandum crediderat, uelut præter cęteros familiares suos immitis ac ferocis ingenij uiro, & erga se in aduersis rebus spectatæ sæpe fidei. Sed postquam inclinatis ad defectionem Principibus, iterum nouis rempublicam tempestatibus quati aspexit, quamuis custodis diligentiæ non diffideret, ueritus tamen ne fortè subrepente per hanc moram negligentia aliquid in eo uis uel fraus hostilis operaretur, ad palatium eū euocauit, & ibi nunc inter camerarios suos, nūc inter coquos & coquinarū spurcitias indignissimo, loco habitum sub omni diligentia custodiri fecit, donec tam feralibus odijs competens exilium excogitaret. Erat ipso tempore apud Regem soror eius, uxor Salomonis Regis Vngarorum, quam maritus regno expulsus, dum in armis & procinctu esset, nusquam tutius quàm apud fratrem manere iudicauerat, donec recuperato, si fieri posset, regno in iocunditate perfrui coniugio liceret. Cumq; post multum iam tempus ad maritum in finibus Vngariæ commorantem redire pararet, Rex oportunam eam arbitratus, quæ crudelitatis huius munere fungeretur, rogauit eam, ut Episcopū Halberstadensem secum abduceret, atq; in locum, ex quo nulla ei deinceps in regnum Teuthonicum redeundi copia fieret, deportari faceret. Annuit illa petenti, & naui impositum cum hominibus suis præmisit, ipsa paucis post diebus eū profectioni suæ necessaria ordinasset insecutura præcedentem. Habebat idem Episcopus militem quendam Vdalricum nomine, multis in Baioaria possessionibus prędiuitem, Regi quoq; adprime charū & acceptum. Is ubi aduertit mala quæ Episcopo parabantur, motus miseratione atq; ipsa humanarum rerum consideratione, quòd tantus ac talis uir ingens columna & firmamentum reipublicæ, nisi Regis temeritas diuina atq; humana omnia confudisset, tam pessimo nunc exemplo periturus foret, accessit ad eum paulo ante quàm nauigare inciperet, & quæ in eum Rex decreuisset per ordinem exposuit, actum esse de salute eius, nisi propitia diuinitas, quæ sola iam posset, periclinanti succurreret. Edocet pręterea possessiones suas, & castellum munitissimum haud procul ab littoribus Danubij fluminis abesse. Monetq; ut dum ad ea loca nauigās peruenisset, rogaret sæpius eos cum quibus nauigaret, quatenus applicarēt & sib paululum in terram progrediendi facultatem facerent obtētu uel refrigerādi uel alius cuiusuis necessitatis occasione, quæ modo tali artificio idoneæ patrocinaretur, sed memorem fidei, qua ei obnoxius sit, omnia quæ possit pro uirili portione facturum, & si quam ereptionis eius uiam Deus ostendat tempiaturū. Fecit ille ut edoctus fuerat, atq; ubi ad prædicta loca propinquare cœpit, simalata mala ualetudine, quæ sibi ex assidua nauigatione corpus affecisset insolitum, & nisi mature consuleretur extremam perniciem allatura foret languenti. Facile obtinuit apud nautas, qui pōtificialis nominis intuitu magnam humanitatem ei pręstabāt, ut quoties uellet applicarent, & ei egrediendi atq; in terra pro ut libitum erat recreandi corporis copiam facerent. Longinqua regio, custodum multitudo, debilitas languentis omnem metum, omnem fugæ uel insidiarum suspitionem ademerant. Egrediebatur sæpius & regrediebatur, circumspiciens undiq; & omnia diligenti obtutu perlustrans. Nullum usquam promissæ salutis indicium, nulla spes elucebat. Forte beati Iohannis Baptistæ natiuitas occurrerat. Et mane dum præterlaberentur, conspicatus contiguam littori ecclesiam, rogauit ut appulsa naui ad celebranda tam sacratissimo die missarum solennia ad ecclesiam procederent. Assentiētibus illis ingres-

ingressus ecclesiam, salutarem Deo hostiam offerre sacerdotalibus, ut solẽne est, infulis indutus cœpit. Cui rei intentis omnibus, supradictus Vdalricus recte per exploratorum diligentiam captata loci oportunitate, repente armata multitudine ecclesiam circundedit, ingressusq; modestè interim dissimulato, propter quod uenerat, negocio, consumationem sacri ministerij tacitus tranquillusq; præstolabatur. Quo expleto suos quantocyus ad nauim conuolare, & omnia quæ Episcopi sũt efferre iubet. Ipse fortissimorum iuuenum agmine stipatus, procedentem ab ecclesia Episcopum salutat, osculum porrigit, equũ quem euectioni eius optimum aptauerat ocyus conscendere iubet. Stupentibus qui Episcopum adduxerant quid hoc rei esset, & post irritas ratiocinationes ad arma concurrentibus, iubet, ut si uitæ ac saluti suæ cõsultum uelint, quieti maneant, arma ponant, naues pacatis animis repetant, gratum habentes, quod commissi in tantum pontificem piaculi pœnas non exigantur. Si uerbis inanibus, si motibus incompositis lacessere pergant, facilè gladios procacitati modum facturos, Episcopum episcopalis ministerij munia ecclesiæ Halberstadensi, cui ordinatus sit Episcopus, rectius præstare quam ipsis. Illi cùm numero & uirtute impares essent, temerarium arbitrati rem certamini committere, tristi confectoq; animo ad naues redierunt, Episcopus in castellum quod haud longe aberat concessit, ibiq; paucis diebus commoratus donec absumpta nouitate studia conquiescerent omnium, si qui forte redituro insidiabantur. Tandem assumpto laico habitu, quo falleret occursantes in Saxoniam contendit, & desperantibus iam reditum eius Saxonibus, repente, tanquam ab inferis uiuus emergens, restitutus est.

Rex ubi gestæ rei nuncium accepit, grauiter & iniquo nimis animo ferebat, tantos conatus suos in irritum cessisse, præreptum sibi tantarum contumeliarum uindictam, redditum cum impunitate hostibus uirum, in quo totius Saxonici belli summa & cardo uerteretur. Nec dubitare poterat paululum iam sopitos ignes Saxonici furoris hoc incẽtore ilico suscitandos, & propediem in immensum conflagraturos. Atq; eò infestius id acturum, quo se meminisset post deditionem nullam in rege clementiam, nullam expertum fuisse humanitatem. Verebatur præterea, ne simili modo cæteri quoq; elaberẽtur deditiṫij, & sibi tam insignis uictoriæ, tã operosæ deditionis fructus deperiret, assecutis eis se inuito libertatẽ. Omnia cõsideräti placuit tãdẽ alia deinceps grassari uia, & Saxones quos extraneis toties temptatos nõ uicerant, suis iam armis, suis parat expugnare uiribus. Sapiẽti certe usus cõsilio, quoniam constet omne regnum nulla ui, nulla clade citius quam domestica atq; intestina simultate labefactatum corruere. Episcopum Magdaburgensem, Episcopum Mersburgensem, Episcopum Misenensem, Magnum Ducẽ, Fridericum Palatinũ comitẽ, præterea omnes Saxoniæ & Turingiæ Principes, qui ad in deditione tenebantur, ab exilio euocari iubet, & clemẽter acce sitis ait, se cum iuxta palatinas leges extremo in eos supplicio animaduertere possit, & hoc iure faciat grauibus sæpe ab eis contumelijs lacessitus, tamen memorẽ generis eorũ, memorem uirtutis, quæ reipublicæ & honori esse possit & monimento, tam atroci facti ueniam dare, & quod amplius siunon aliud ab eis quærere redemptionis suæ pretium, quam ut sibi deinceps in dubijs rebus fideles ac deuoti maneant, auxiliumq; præstent ad componendum regni statum, & compescẽdos hoẽs factiosa eos potissimũ q gẽtẽ Saxonicã simplicẽ & malarũ artiũ nescia intestinis q̃tidie dissẽsionibus inquietẽt: Si id faciãt, nec ulla ut prius leuitate fidem permutent, se primos in amicis habiturum, & cum se oportunitas præbuerit, beneficijs pro ut regiam munificentiam deceat honoraturum. Illi etsi eũ hęc ficta loqui scitet, & necessitate magis quã pietate genuinũ animi rigorem

rigorem laxasse, tamen impunitatis amore libenter amplexantur oblata, promittunt quicquid iubet, promissa repetito sæpius sacramento roborant, & accepto commeatu in sua singuli cum gaudio reuertuntur. Rex ut supra dictum est commonitus ab Ottone Duce quondam Baioariæ, ut turbatis rebus in Saxonia maturè consuleret, mandauerat ei, ut sibi certa die in Salefelt occurreret, quatenus communiter habita discussione, quid facto opus esset deliberarent. Postmodum uerò fretus his, quos deditione absoluerat, quod eorum auxilio in Saxones qui se læserant, iram suam idoneè ulcisci posset, consilium mutauit, & statuta die nuncios pro se in Salefelt Duci Ottoni misit, qui ei dicerent, ut contractis quantascunque posset copijs sibi in Marcha Misinensi concurreret, se per Bohemiam ducto exercitu aduenturum, & filijs Geronis comitis, qui imperitā multitudinem malè auspicato ad arma concitassent, si Deus uota prosperaret, redditurum quod mererentur. Principibus quoque Saxoniæ & Turingiæ, quos patriæ nuper remiserat, eadem mandat, obsecrans ut præstitæ sibi indulgentiæ gratiam referentes, cunctos quos ualeant ab hominum perditorum societate dehortentur, & ipsi ad ferenda publicis negotijs auxilia, designato die & loco, armati instructique præstò assint. Ipse ut instituerat, paucissimos secum assumens Teuthonici exercitus milites, cæteris omnino quid moliretur ignorantibus, in Bohemiam contendit. Ibique iuncto sibi Duce ac milite Bohemico, repentè plus quam tanto operi expediret fidens nescio an negligens, in Marchiam Misinensem se infudit, uidelicet uana spe elusus, quòd Ducis Ottonis industria & cæterorum, quos beneficio suo deuinctos sibi gloriabatur, omnem rebus moram, omnem cōficiendo negotio difficultatē adeptura foret. Sed dux Otto sciens genti Saxonum iustas esse causas rebellionis, id multo iam tempore apud Regē crebris legationibus egerat, ut belli seminarium irarumque causas amoueret, leges ac iura sua Saxonibus rata manere fineret, æquitate potius quàm armis tumultuantes compesceret, & tantos labores, tantum qui prælio fundendus esset sanguinem lucratus, sine difficultate in perpetuum opulentissimæ gentis seruitio frueretur, hanc Regis ac tyranni esse distantiam, quod hic ui atque crudelitate obedientiam extorqueat ab inuitis, ille legibus ac more maiorum moderetur subiectis, præcipiatque facienda. Verùm ille homo in imperio natus, & nutritus, ut tantos natales, tātos prosapiæ fasces ac titulos decebat, in omnibus Regium semper aduersis animum gerebat, mori quàm uinci malebat. Inexpiabilis ignominiæ maculam putabat, impunè iniuriam accepisse. Et ecōtra summum decus & uitæ præsenti comparandum æstimabat, nihil quod secus accidisset, inultum præteriisse. Ad hoc homines sibi asciuerat talium rerum artifices, mediocri quidem loco natos, sed cōsilio ac manu promptissimos, qui secundum quod Propheta dicit: loquebantur ei placentia, & diuinabant ei errores, & ægrotum animum, & per se affinem iracundiæ ac temeritati, adulationibus suis, tanquā supposita face, in omne quod libuerat inflammabant. Ideoque ut opera sua magis illi foret necessaria, perpetuis Rempublicam tempestatibus uexari quam maximè satagebant. His pessimis usus consultoribus, Principes regni recta suadentes plurimum auersabatur, nec eos ad consilium suum, nisi fortè inexplicabilis necessitas incidisset, admittebat. Quin imò auctoritatem eorum si copia fieret opprimi, ac penitùs obliterari cupiebat, ut in omne quod animus suggessisset effrenata libertate grassanti nullus obsisteret, nemo obloqueretur. Igitur Dux Otto uehementer efferatus, quòd contra consilium suum Rex Saxoniam bello rursus impeteret. Ait ad Epponem Citicensem Episcopum, qui ei ut dictum est in Salefelt functus legatione Regis occurrerat, se regi quod honori eius, quod commodo Reipublicæ cōpeteret suggessisse. Sed quoniā plus apud eum fidei sit ineptis assentatorib. quā sibi, plus spei ac fiduciæ ponat in milite Bohemico,

quàm in Teuthonici exercitus robore. Ad eum pertinere, quem cœpta exitum sortiantur, se nec rebus bene gestis gloriam, nec si aliter cesserint, ignominiam habiturum. Præterea nulla iam sacramenti, quo ei fidem dixerit religione teneri, cum recta & utilia suadens non audiatur. Insuper contra leges Dei, contra decus imperij, contra salutem animæ suæ ad effundendum sanguinem innocentem gentili ritu arma sumere iubeatur. Proinde omni periurio absolutum, libere deinceps causam gentis suæ, quæ iusta sit quantum ualeat armis & opibus asserturũ. Eadem protestabantur cæteri quoq; Principes, tam Saxoniæ quàm Turingiæ. Qui etiam si cupidissime uellent, nullum petenti præstare possent auxilium, unanimiter scilicet detrectantibus militibus eorum infaustam contra patriam parentesq; suos militiam. Iam enim non dubia fide, uacillantibus animis, ut prius cum inter spem & metum fluctuarent, sed unanimi sententia, obstinata contentione ad rebellandum conspirauerant. Neq; callidis Principum exhortationibus, ut antea concitatum uulgus ad arma prosiluerant, sed omnes simul prouinciales non ductu auspicioq; Principum, sed priuatis studijs, priuatis impensis bellum gerere proposuerant, sibi dimicare, sibi si Deus annueret, uincere parati, nec aliud à quoquam militiæ suæ stipendium præstolantes, quàm coniugum liberorumq; suorum salutem, atq; ut à ceruicibus suis durissimæ seruitutis iugum excuterent. Ipsos denique Principes si obniti, si contrà hiscere tentarent, dissipatis uel incensis omnibus quæ eorũ essent, procul patrijs finibus expellere minabãtur. Ad ultimum ea mente rem gerendam susceperant, ut uel uincerent obstinatè, uel morerentur. Vltima desperatio sic studia inflammauerat, quoniam certa superioribus annis documenta ceperãt, nullam apud Regem uictis esse spem ueniæ, cum ferocitatem pectoris eius, & inexorabile Saxonici nominis odium, nec uoluntaria deditio Principũ, nec tantus in Turingia fusus sanguis restinxisset. Igitur ubi per Saxoniam rumor percrebuit, quod Rex conterminam regni Saxonici Marchiam Misenensem ferro & igne depopularetur, ad arma conclamant, multa milia hominum breui concurrunt, cõferendi certaminis intolerabili feruent desyderio, obuiam ire hostibus unanimi alacritate contendunt. Sed quoniam accelerando itineri turba frequentior armis atq; alijs impedimentis implicita, parum pro uoto satagere ualebat, filij Geronis comitis assumptis secum VII. milibus expeditorum equitum, summo nisu, ardentissima citius conficiendi negotij auiditate, in occursum properant. Quod si Regẽ consequi, & sic efferato milite, sic feruentibus studijs signa conferre contigisset, ut multorum ferebat opinio, tractum tot annis bellum Saxonicum facili compendio confectum fuisset, & Regem cunctumq; eius comitatum, uel mors certissima, uel ignominia difficilè abolenda occupasset. Nam præter exercitum Bohemicum, qui nec ipse uel armis, uel numero, uel uirtute tanto negotio se parem præstiterat, paucissimos secum habebat, quoniam superuacaneũ arbitratus fuerat, Teuthonicis militibus tam longinquæ expeditionis laborem indicere, cum speraret ut dictum est, industria Ottonis ducis & aliorum, quos deditione gratis absoluerat, omnes Saxonum uires facilè eneruandas, & copias sibi maioribus etiam bellis sufficientes statuto die ac loco affuturas. Fortè tum temporis Deo misericorditer saluti Regis prospiciente, fluuius Milda, qui utrunq; exercitum medius dirimebat, effusis nuper imbribus uehementer intumuerat, atq; omnem transmeandi facultatem ademerat. Cuius Rex inundatione commodissimè pro se usus, non expectata decrescentium aquarum uicissitudine, in Bohemiam se recepit, maturatoq; per Baioariam reditu, mœstus ac pœnitẽs, quod tantos labores in uacuũ expendisset, VVormaciam repedauit. Et quoniã digrediẽs duci Bohemico Marcham Misenensem tam spectatæ in arduis rebus fidei præmiũ dederat, Ecbertus Marchio, cuius eadẽ Marcha erat filius patruelis Regis, puer

puer longè adhuc infra militares annos, ubi primum decrescentibus aquis fluuius factus est transmeabilis, adiunctis sibi Saxonibus Missenen perrexit, omniaq; castella, quibus Dux Bohemicus præsidium imposuerat, admota militari manu recepit, suosq; milites, qui deinceps cōtra omnem hostium irruptionem indefessi excubarent imposuit, mirantibus cunctis quod Regem nec ætatis, nec propinquitatis respectus ab hac iniuria reuocasset.

Interea Rudolfus dux Sueuorum, Vvelf dux Baioariorum, Bertholdus dux Carentinorum, Adelberus episcopus Vvirceburgensis, Adelbertus episcopus Vvormaciensis, & alij quos Reipublicæ calamitas mouebat, in loco qui dicitur Vlma, conuentu habito, statuerunt ut omnes quicunq; Reipublicæ consultum uellent XVII. Kal. Nouembris Triburiam conuenirent, & uarijs cladibus, quibus per multos iam annos pax ecclesiastica turbabatur, tandem aliquando malorum pertæsi finem facerent. Hoc Sueuiæ, hoc Baioariæ, hoc Saxoniæ, hoc Lotharingiæ, hoc Franciæ Teuthonicæ Principibus denunciarunt, uniuersosq; in commune per Deum obtestabantur, ut omni excusatione relegata, cuncta priuatæ rei sollicitudine posthabita, hanc singuli communibus cōmodis uel extremam operam dependerēt. Qua expectatione suspensis atq; attonitis omnibus, Episcopus Mogūtinus & alij quàm plures, qui eatenus partes Regis uehementius tuebantur, ab eo defecerunt, & adiuncti supradictis Principibus ad meliorandum regni statum ardentissimo zelo exarserunt. Miro etiam atq; inopinato rerum successu, ut quod moliebantur nullis iam retardaretur impedimentis, obsides quibus nonnulli ex Principibus superiore anno fidem suam apud Regem obligauerant, repentè his, qui eos dederant sunt restituti. Duos Ducis Otonis filios, alterum Rex ipse, alterum is, qui à Rege seruandum susceperat, inscio Rege patri nec opinanti remisit. Filius Vtonis Marchionis, & filius Adelæ derelictæ Dedi Marchionis, ambo teneræ ætatis & longè adhuc infra pubertatis annos puerili, cum in munitione cuiusdam Eberhardi ministri Regis custodirentur, magnum quoddam & posterorum memoria dignum nobilissimæ indolis documentum ediderunt. Iusserat Rex eidem Eberhardo, uel propter tanti generis claritatem, uel propter ætatis infirmæ cōpassionem, ut eos indulgentissimè nutriret, & ne aut inerti ocio aut iugis custodiæ tædio tabescerent, sineret eos interdū cum æqualibus suis ludicris puerilibus exerceri. Hoc ipsum parentes crebra custodibus munuscula destinantes flagitabant. Fecit ille ut precebatur, & modò intra munitionem, modò extra adhibitis custodibus, prout libitū erat, ludere patiebatur, nihil sinistrum in ætate simplici & fraudis nescia suspicatus. Interdum etiam in nemus, quod munitioni contiguum erat, uenatum pergens, impositos equis, cuius rei uix dum ætas patiēs erat, secum ire permittebat, ut oppressas mœrore ac tædio mentes hoc aduocamento recrearent. Cùm hoc sæpius faceret, consuetudo fiduciam, fiducia custodibus securitatem pariebat, ut eis indulgentius indies diligentis custodiæ frena laxarent, & absumpta iam omni suspitione, quicquid uoluissent etiam absq; arbitris eos agere paterentur. Cœperunt igitur ubicunq; tempus & locum secretiorem nacti fuerant, sermones conserere, patriç parentumq; recordari, peregrinationis molestias deplorare, & ut pro salute sua aliquid Deo auspice conarentur, mutuis se suasionibus incitare. Quadā ergo die cum iuxta solitum prædictus Eberhardus secum assumptis eis uenatum exisset, & ad insectandam quæ casu occurrerat feram, omnes, ut fieri assolet, inconditis clamoribus feruentissimis studijs discurrissent, pueruli ubi se solos aduerterunt, custodem nullum, eos qui simul uenatum processerant, aliarum rerum immemores, soli quæ agebatur uenationi intentissimos, quantis possunt uiribus equis subdūt calcaria, per cōdensa syluarum, per abrupta montium, per concaua uallium, periculi sui, uel negligentes, uel cōtemptores dicto

citius euolant. Nec in certum aliquem locum regionis ignari cursum dirigunt, sed laxatis temerè habenis quocunq; impetus equos ferebat præcipites ruunt. Celeri cursu tranimisso nemore ad Moinem fluuium perueniunt, Piscatorem illic offendūt in scapha piscatoria capturis piscium incumbentem, euehi se Moguntiam petūt, chlamides suas quibus uestiebantur, quoniam aliud in promptu non erat, euectionis pretium offerunt. Ille uel pretio allectus, uel miseratione periclitantium permotus, hoc enim ex trepidatione & cætero corporis gestu facilè conijciebat, benignè in nauiculam suscepit, & utensilibus, quæ in nauicula erant adopertos, ne scilicet ab insequentibus agnoscerentur, Moguntiam ut rogauerant euexit. Equi eorum transito amne in ulteriore ripa iuxta nauiculam mirum in modum moderato gradu decurrebant, ita ut cum eunte nauicula pariter irent, cum subsistente pariter subsisterent. Brutis pecoribus humanas inesse animas crederes. Vbi Moguntiam uentum est, receptis equis suis in domum quandam ripæ contiguam claneulo se immergunt, dominumq; domus per Deum obtestantur, ne eos cuiquam prodat, se Archiepiscopo Moguntino genere cōiunctissimos esse, cui si incolumes intemerata fide restituat, tam ab ipso quam à cæteris parentibus suis, qui inter regni Principes & opum & dignitatis speciali prærogatiua emineant, digna meritis præmia relaturus sit. Nec multo post aderat Eberhardus fremens & stridens dentibus præ doloris impatientia, compertoq; per ueridicos indices, quò pueri diuertissent, summa ui summo conamine domum expugnare, foresq; infringere parabat, & nisi obsides Regis maturè redderentur, ignem tectis iniecturum se minabatur. Concurrit ciuitas ad spectaculum, & facta est pro studijs partium confusa ac dissona, aliud atque aliud clamantium turbarum uociferatio. Perlato ad Episcopum Moguntinum tumultuantis ciuitatis nuncio, misit confestim cum armatis Cunradum comitem de castello, quod dicitur Luizelenburg, qui tum fortè apud Episcopum præsens erat. Qui ueniens Eberhardum improbè sæuientem atq; in omnes, qui obsisterent nunc ui, nunc comminatione grassantem, ab oppugnatione ædium cum contumelia repulit, susceptosq; pueros Episcopo præsentauit. Ille admodum gratulatus quòd causam Principum, qui pro communi commodo arma sumere meditabantur, hac etiam parte impedimentorum liberasset, suis singulos parētibus cū omni diligētia, ne quis scilicet insidiaretur abeuntibus, remisit.

Statuta die iuxta condictum Principes Sueuiæ & Saxoniæ Triburiam conuenerunt, amplissimo numero obstinatis mentibus ad summouendum à negotijs regni Regem Henricum, & alium in quem communis electio consensisset creandum. Aderant unà Legati Apostolicæ sedis, Sigehardus Patriarcha Aquileiensis, & Altmannus Patauiensis Episcopus, uir Apostolicæ conuersationis, & magnarum in Christo uirtutum, cui Papa uices suas in dispositione ecclesiasticarum causarum delegauerat. Et laici nonnulli, qui magnis opibus relictis ultrò se ad priuatam tenuemq; uitam propter Deum contulerant. Missi à Romano Pontifice, ut palàm omnibus per Gallias contestarentur, iustis de causis excommunicatum esse Regem Henricum, & ad eligendum alium Regem Apostolici consensus & auctoritatis suffragium pollicerentur. Hi nec Principi nec priuato cuiquam, qui regi Henrico dicto uel facto aliquatenus post excommunicationem communicasset, communicare uolebant, donec publicè professus pœnitentiam per Altmannum Vicarium Romani Pontificis anathemate absolueretur. Pari cautela eorum quoq; communionem uitabant, qui presbyteris cōiugatis, uel eis qui ecclesiasticas ordinationes pretio comparauerant, in oratione communicassent. Per septem itaq; continuos dies consilia conferentes, quid facto opus esset, qua ratione periclitanti, & iam iam naufragium minitanti Reipublicæ cōsulendum foret perquirebāt. Replicabant ab tenero ut aiunt ungue

omnem

omnem uitæ Regis institutionem, quibus probris, quibus flagitijs existimationem suam decusq; imperij uix tum adulta ætate maculasset, quas iniurias singulis, quas in commune omnibus, ubi primum pubertatis annos attigit irrogasset, quòd remotis à familiaritate sua Principibus, infimos homines & nullis maioribus ortos, summis honoribus extulisset, & cum eis noctes perinde ac dies in deliberationibus insumens, ultimum, si posset, nobilitati exterminium machinaretur. Quòd barbaris gentibus uacatione data, in subditos sibi populos dedita opera ferrum distrinxisset, & in eorum nece hostili crudelitate grassaretur, regnum quod à parentibus suis pacatissimum, & bonis omnibus florentissimum accepit, quàm fœdum, quam despicabile, quàm intestinis cladibus infestum cruentumq; reddidisset. Ecclesias & monasteria destructa, uictualia seruorum Dei uersa esse in stipēdia militum, studium religionis & rerum ecclesiasticarum transisse ad arma militaria, & ad munitiones extruendas, non quibus uis & impetus barbarorum arceatur, sed quibus patriæ tranquillitas eripiatur, & liberæ gentis ceruicibus durissimæ seruitutis iugum imponatur. Nullum usquam esse uiduis & orphanis solatium, nullum oppressis & calumniam sustinentibus refugium, non legibus reuerentiam, non moribus disciplinam, non ecclesiæ auctoritatem suam, non Reipublicæ manere dignitatem suam, ita unius hominis temeritate sacra & prophana, diuina & humana, fasq; nefasq; confusa esse & implicita. Proinde tantarum calamitatū unicum ac singulare superesse remediū, ut quantocyus amoto eo alius rex crearetur, qui tandiu terminos suos euaganti licentiæ frena injceret, & mundi uacillantis ruinam subiectis humeris sustentaret. Rex Henricus contractis in unum suæ partis assertoribus in uilla quæ dicitur Oppenheim se continebat, Rheni fluuio utraq; castra dirimente, frequentesq; ad eos indies Legatos mittebat, pollicens omnium, quæ eos offenderāt in reliquum emendationem, se ueterum iniuriarum memoriam sequentibus beneficijs, si uita comes foret, aboliturum, nihilq; deinceps circa rerum publicarū administrationem absq; communi cōsulto acturum. Postremò ultro se iure suo cedere, eisq; gubernādi disponendiq; pro suo arbitratu totius regni ius potestatemq; facere, dummodo æquo animo paterētur, sola Regij nominis, regijq; cultus rata sibi manere insignia, quæ semel legitimè accepta, sine summa omnium eorum ignominia amittere non posset, nec sinerent regni Teuthonici splendorem omnibus retro seculis intactum incontaminatumq; sua ætate tam turpis exempli macula sordescere. Quod si uerba sua difficilius admitterent magnificis promissionibus toties elusi, paratum se quibus sacramentis, quibus uellent obsidibus fidem facere, quòd nulla unquam dies, nulla rerum uel casuum mutabilitas hanc suam in eos beniuolentiam corruptura foret. Ad hæc illi nulla inquiūt, iam supersunt argumenta, quibus toties recognita atq; spectata fides eius probari ultra uel obligari ualeat, cum toties morum suorum emēdationem coram oculis omnia cernentis Dei quàm sanctè pollicitus, omnia quibus se obstrinxerat uincula, ubi primùm calamitas, quæ ad præsens urgebat, præterijt, tanquam aranearū telas ruperit, & semper seipso deterior, cursum mali operis, sicut equus impetu uadens in prœlium, effrenata libertate repetiuerit. Neq; nos prœcipiti temeritate ad hæc extrema experienda prorupimus, omnes uias, omnia prius cōsilia pertemptauimus, si qua ratione rigidū obstinatumq; in malis desperati hominis ingeniū emolliri posset. Sed inueteratus morbus atq; imis penitùs iam insidens uisceribus, nihil spei, nihil admittit remedij, omnem artem, omnem euincens industriam medicantiū. Quinimò dum leuitati eius impensius morem gerere studemus, & cunctis quę perperam molitur religionis obtentu muliebrem præbemus patientiam, status Reipublicæ euersus est, tranquillitas ecclesiarum turbata, maiestas imperij ablata, auctoritas Principum euacuata, mores inuersi,

leges abolitæ, & secundum Prophetæ elogium, maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerit, & sanguis sanguinem tetigit, postremò omnis iustitiæ & pietatis, religionis & honestatis disciplina situ atque incultu obsoleuit. Hęc quidem dum sola uitæ temporalis detrimenta, dum solam famæ & existimationis labem minitarentur, tametsi uiris ferenda non essent, tulimus tamen, ne contra iusiurandum quo tenebamur pręcipitanter impudenterque uenire uideremur, & dum gloriæ nostræ consulere conaremur, animæ naufragium pareremur. Nunc uerò cum ab ecclesiæ corpore propter flagitia sua Apostolici anathematis mucrone præcisus sit, cùm ei communicare sine cõmunionis ecclesiasticæ damno & fidei iactura non possimus, cùm fidem nostrã multis apud eum sacramẽtis implicitam Romanus Pontifex Apostolica auctoritate explicuerit, extremæ profectò dementiæ esset, diuinitùs oblatã salutis occasionem, non obuijs, ut dici solet, manibus excipere, & quod iam diu præmeditatum sit, ut agatur, tam oportuno tempore non agere, cum leges humanæ & ecclesiasticæ sinant, cum locus & tempus arrideant, cum denique omnia, quæ paci uel bello usui esse solent, conficiendæ tantæ rei fauorem suum polliceãtur. Quapropter contemptis inanium argumentorum cuniculis, quibus denuò in ceruices iugulosque nostros uiam gladio suo affectat, immobiliter animo fixum tenemus, ut absque ulla dilatione uirum nobis prouideamus, qui pręcedat nos & pręlietur bellum Domini ad expugnandam & destruẽdam omnem cuiuscunque hominis altitudinem, eleuãtem & extollentem se aduersus iustitiam & ueritatem Dei, & sanctæ Romanæ ecclesiæ auctoritatem. In hæc uerba Legatos Regis dimiserunt. Iterum alios atque alios misit, nullum supplicationis genus, quod impediendæ tantæ rei proficuum putaretur, prætermittens. Sed illi in eadem sententia fixi obstinatique manebant. Iamque utraque ex parte ad magnum discrimen res spectare uidebatur. Denique & hi Regem alium sibi protinus cõstituere, & transmisso Rheni fluuio, nauigium enim omne Episcopus Moguntinus in eam ripã coegerat, proxima luce regi Henrico arma inferre parabant, & ille incisa spe dilationis impetrandæ, suos qui per proximas uillas dispersi erant in unum coire, atque arma expedire iubeat, ut in ulteriorem ripam progressos, confestim prælio adoriretur. In hac tantarum expectatione rerum intentis sollicitisque omnibus, ecce primo diluculo sequentis diei, quæ ultimam cladem Reipublicæ allatura timebatur, Sueui & Saxones Legatos ad Regem miserunt, qui ei dicerent, tametsi nec in bello nec in pace ulla unquam ei iustitiæ uel legum cura fuerit, se tamen legibus cum eo agere uelle, & cùm crimina quæ ei obijciantur omnibus constent luce clariora, se tamen rem integram Romani Pontificis cognitioni reseruare, acturos se cum eo, ut in purificatione sanctæ Mariæ Augustam occurrat, ibique celeberrimo conuentu habito Principum totius regni, discussis utrarumque partium allegationibus ipse suo iudicio uel addicat uel absoluat accusatum, quòd si ante diem anniuersarium excommunicationis suæ, suo præsertim uitio excommunicatione non absoluatur, absque retractatione in perpetuum causa ciciderit, nec legibus deincepr regnum repetere possit, quod legibus ultra administrare annuam passus excommunicationem non possit, si oblatam conditionem gratanter amplexetur, & Romano Pontifici per omnia subditum se dictoque obtemperantem fore polliceatur, hinc se experimentum capturos, omnes quos ille excommunicauit exemplo à conuictu contuberniоque suo amoueat, ipse in urbem Spirensium dimisso exercitu secedat, ibique solo Verdunensi Episcopo, paucisque ministris, quos tamen sententia Principum ab hac excommunicatione integros, incorruptosque probauerit, contentus, priuatam interim uitam agat, ecclesiam non ingrediens, nihil circa publica negotia, suo iure disponens, nullam Regij apparatus pompã, nulla Regię dignitatis insignia sibi

iuxta

iuxta solitum adhibens, usque ad synodicam causæ suæ examinationem. Præterea ciuitatem Vuormaciensem, quam expulso Episcopo, dissipato cœlestis militiæ sanctuario, arcem belli speluncamque latronum fecerat, abducto præsidio Episcopo Vuormaciensi restituat: datis insuper sacramentis & obsidibus, ne quid deinceps rebellionis uel insidiarum ab ciuibus timere debeat. Porrò si quid horum præuaricetur, tum se omni culpa, omni iurisiurandi religione, omni perfidiæ infamia liberatos, non expectato ulterius Romani Pontificis iudicio, quid reipublicæ expediat comuni consilio uisuros. Rex cuius omnes spes, omnesque copiæ in arctum coactæ fuerant, gratulatus admodum quòd aliqua quantumuis fœda cōditione urgentem ad præsens calamitatē declinasset, promptissime per omnia obedientiam pollicetur. Statimque Coloniensem Episcopum, Babenbergensem Episcopum, Strazburgensem Episcopum, Basiliensem Episcopū, Spirensem Episcopū, Losannensē Episcopū, Citicensē Episcopū, Osēbruggensē Episcopum, Vdalricum de Cosheim, Eberhardū, Hartmannū, cæterosque excomunicatos, quorū ante hac opera consilijsque gratissime utebatur, omnes castris egredi iubet. Missis quoque Vuormaciā nuncijs, milites, quos illic præsidij causa cōstituerat, abscedere, urbēque Episcopo patere præcipit. Dehinc cæteris qui ad auxilia sibi ferenda frequentes conuenerāt, singulis in sua dimissis, ipse iuxta condictum cum paucis Spiram cōtendit, ibique intra terminos & leges, quas Principes præscripserāt aliquāto tēpore mediocriter uitā moresque cohibebat. Sueui & Saxones postquam deditis Vuormaciensibus statū ciuitatis Episcopo pacatissimum reddiderunt, læti ouantesque patriā repetebant, confestimque Legatos Romā destinarūt, qui papā rei gestę ordinem edocerent, enixique flagitarent, ut sedandis per Gallias tātis bellorum ciuilium tempestatibus, ipsa statuta die suam non dedignaretur pręstare præsentiam. Rex etiam certo sciens omnē suam in eo uerti salutē, si ante aniuersariā diē excomunicatione absolueretur, nec satis tutū suis rationibus existimās, ut expectato intra Gallias Romani Pōtificis aduētu, si infesto iudici, sic obstinatis accusatoribus causā suam addiceret uentilandā, optimum factu sibi iudicauit pro eo tū statu rerū suarū, ut in Gallias proficiscēti Romano Pōtifici intra Italiā occurreret, & anathematis absolutionē quoque posset modo impetrare conaretur, hac impetrata cętteram rebus difficultatem facile adimendam, cum colloqui Principibus & cōferre cōsilia, & fidē amicorū in aduersis implorare, nulla deinceps uetaret religio. Paucis igitur ante natalem Domini diebus Spirensi urbe discedēs cū uxore & filio paruulo iter adgressus est, nec quisquā ex omnibus Teuthonicis uir ingenuus comitatus est regno excedentem, pręter unum & ipsū nec genere nec opibus conspicuū. Cunque impensis tā longi itineris egeret, multisque supplicaret, quibus incolumi republica sæpenumero profuerat, pauci admodū erant, qui uel ueterū beneficiorū memoria, uel pręsenti humanarū rerū spectaculo moti, necessitatē eius aliquatenus leuarēt. Eo miseriarū & calamitatis ex summa gloria summisque opibus repēte peruenerat. Similiter quoque cęteri excomunicati obtinēdæ ciuus absolutionis studio ardentissimē iter accelerabāt in Italiā, nec tamen in societatem itineris Regem admittere Principum, uel potius Romani Pontificis metu absterriti patiebantur. Vis atque inclementia hyemis hoc anno adeò iugis solitoque asperior inhorruerat, ut à festiuitate sancti Martini Rhenus fluuius glaciali frigore constrictus penè usque ad kal. Aprilis pedestri itinere trāsmeabilis maneret, & plerisque in locis uineta exiccatis frigore radicitus omnino arescerent.

M. LXXVII. Dux Polnoorum, qui per multos iam annos Regibus Teuthonicis tributarius fuerat, cuiusque regnum iam olim Teuthonicorum uirtute subactum, atque in prouinciam redactum fuerat, repente in superbiam ela-

tus, propterea quod Principes Teuthonicos cerneret domesticis seditionibus occupatos, nequaquam ad inferenda exteris gentibus arma uacare, Regiam dignitatem, Regiumq; nomen sibi usurpauit diadema imposuit, atq; ipso die natalis Domini à XV. Episcopis in Regem est consecratus. Quæ breui pòst cōperta, Principes Teuthonicos, quibus reip. dignitas curæ fuit, grauiter affecere, sibiq; inuicē succensebant, q; dū intestinis in se atq; in sua uiscera odijs sæuirent, & digladiarentur, potentiam opesq; barbarorum in tantum aluissent, ut iam tertio Dux Boëmicus regnum Teuthonicum ferro & igne populabundus peragrasset, & nūc Dux Polonorum in ignominiā regni Teuthonici contra leges ac iura maiorū Regiū nomen Regiūq; diadema impudēs affectasset.

Rex Henricus in Italiam proficiscens, intra Burgundiam, in loco qui dicitur Bisenzun natalem Domini celebrauit, satis magnificè pro suarum calamitate susceptus & habitus ab auunculo matris suæ Vuilhelmo comite, cuius in illis locis amplissimæ & florentissimæ opes erant. Ea porrò causa erat, ut relicto recto itinere in Burgūdiā diuerteret, ꝗd certò cōpererat Duces Rudolfū, Vuelf, & Bertholdum omnes uias, omnesq; aditus, qui ad Italiam mittunt, quos uulgato nomine Clusas uocāt, appositis custodibus anticipasse, ut nulla illi ei copia transeundi fieret. Exacta solennitate natalis Domini profectus inde, cum in locum qui Ciuis dicitur uenisset, obuiam habuit socrum suam, filiumq; eius Amedeum nomine, quorum in illis regionibus & auctoritas clarissima, & possessiones amplissimæ, & nomen celeberrimum erat. Hi uenientem honorificè susceperunt. Transitum tamē per terminos suos aliàs ei concedere nolebant, nisi quinq; Italiæ Episcopatus possessionibus suis contiguos eis redimendi itineris precium traderet. Durum hoc nimis atq; intolerabile omnibus Regis cōsiliarijs uisum est, sed cum ei ineuitabilis incumberet necessitas, quoquo posset pacto redimēdi itineris, & illi nec iure propinquitatis, nec tātæ calamitatis miseratione quicquam mouerentur, multo labore & tempore in hac deliberatione insumpto, uix & ægre tandem impetratum est, ut prouinciam quandam Burgundiæ bonis omnibus locupletissimam, concedendi transitus mercedē dignarentur accipere. Ita indignatio Domini non solum sacramētis & frequētibus beneficijs sibi obnoxios, sed etiam amicos & genere propinquos ab eo auerterat. Difficulter assecuto transeundi licentiam, protinus alia successit difficultas. Hyems erat asperrima, & montes per quos transitus erat in immensum porrecti, & penè nubibus cacum eningerentes, ita mole niuiū & glaciali frigore obriguerant, ut per lubricum præcipitemq; decessum, nec equitis nec peditis gressum sine periculo admitterent. Sed dies anniuersarius, quo Rex in excommunicationem deuenerat, è uicino imminens nullas accelerandi itineris moras patiebatur. Quia nisi ante eam diem anathemate absolueretur, decretum nouerat communi Principum sententia, ut & causa in perpetuum cecidisset, & regnū sine ullo deinceps restitutionis remedio amisisset. Igitur quosdā ex indigenis locorum peritos & præruptis alpium iugis assuetos mercede conduxit, qui comitatum eius per abruptum montem & moles niuiū præcederēt, & subsequentibus quaqua possent arte itineris asperitatem leuigarent. His ductoribus cum in uerticem montis magna cum difficultate euasissent, nulla ulterius progrediendi copia erat eo quòd præceps montis latus, & ut dictum est glaciali frigore lubricum omnem penitus decessum negare uideretur. Ibi uiri periculum omne uiribus euincere conantes, nunc manibus & pedibus repando, nunc ductorum suorum humeris innitendo, interdum quoq; titubante per lubricum gressu cadendo, & longius uolutando, uix tandem aliquando cum graui salutis suæ periculo ad campestria peruenerūt. Reginam & alias, quæ in obsequio eius erant mulieres, boum corijs impositas Duces itineris

conductu

conductu præeuntes deorsum trahebāt. Equorum alios per machinas quasdā summittebant, alios colligatis pedibus trahebant, ex quibus multi dū traherentur mortui, plures debilitati, pauci admodum integri incolumesq; periculum euadere potuerunt. Postquam per Italiam fama percrebuit uenisse Regem, & superatis asperrimis rupibus iam intra Italiæ fines consistere, certatim ad eum omnes Italiæ Episcopi & comites confluebant, eumq; ut regia magnificentia dignum erat, summo cum honore suscipiebant, atq; intra paucos dies infinitæ multitudinis ad eū congregatus est exercitus. Erant enim iā ab exordio regni eius semper desiderātes aduētū eius in Italiā, eò quòd regnū illud bellis, seditionibus & latrocinijs ac uarijs priuatorū infestationibus assidue infestaret, & omnia q̄ præter leges & iura maiorū ab improbis hominibus præsumebant Regiæ auctoritatis cēsura corrigi sperarēt. Præterea q̄a fama uulgauerat ad deponendū Papā ferocibus eū animis properare, admodū gratulabant obiata sibi occasionē esse, qua eū qui se iam pridē ab ecclesiastica cōmunione suspēderat iniuriā suam idoneè uindicarēt. Interea Papa rogatus per literas, à principibus Teuthonicis, qui in Oppenheim conuenerant, ut in purificatione sanctæ Mariæ ad discutiendā causam Regis Augustæ occurreret, inuitis Romanis Principibus, & propter incertum rei euentum, iter illud dissuadētibus Roma egressus est, & quantum poterat profectionem accellerans statuto die præsto esse satagebat, ducatum ei præbente Mathilda, derelicta Ducis Lotharingorū Gozelonis, filia Bonifacij Marchionis & Beatricis comitissæ. Hæc uiuēte adhuc uiro suo quandā uiduitatis speciem longissimis ab eo spacijs exclusa prætendebat, cum nec ipsa maritum in Lotharingiam extra natale solum sequi uellet, & ille Ducatus quē in Lotharingia administrabat negocijs implicitus, uix post tertium uel quartum annum semel Marcham Italicam inuiseret. Post cuius mortem Romani Pontificis lateri penè comes indiuidua adhærebat, eumq; miro colebat affectu. Cumq; magna pars Italiæ eius pareret imperio, & omnibus quæ prima mortales ducunt supra cæteros terræ illius Principes abundaret, ubicūq; opera eius Papa indiguisset ocyus aderat & tāquā patri uel Domino sedulū exhibebat officiū. Vnde nec euadere potuit incesti amoris suspitionē, passim iactātibus Regis fautoribus & pręcipue clericis, q̄bus illicita & contra scita canonū cōtracta cōiugia prohibebat, q̄d die ac nocte impudenter Papa in eius uolutaret amplexibus, & illa furtiuis Papæ amoribus præoccupata, post amissū coniugē ultra secūdas cōtrahere nuptias detrectaret. Sed apud omnes sanū aliquid sapiētes luce clarius cōstabat falsa esse q̄ dicebanť. Nā & Papa tā eximiè tāq; Apostolicè uitā instituebat, ut nec minimā sinistri rumoris maculā cōuersationis eius sublimitas admitteret, & illa in urbe celeberrima atq; in tanta obsequentiū frequentia obscœnū aliquid perpetrās latere nequaquam potuisset. Signa etiam & prodigia, quæ per orationes Papæ frequētius fiebant, & zelus eius feruentissimus pro Deo & pro ecclesiasticis legibus satis eum contra uenenatas detrectorū linguas communiebant. Igitur Papa dum in Gallias properaret, ex insperato audiēs, Regem iam esse intra Italiam, hortāte Mathilda in castellum quoddam munitissimum quod Canusium dicitur, diuertit, expectare uolens, donec consilium aduentus eius diligentius exploraret, utrum scilicet ueniam admissi postulare, an iniuriam excommunicationis suæ militari manu persequi, plenus animorum adueniret. Diedericus Episcopus Verdunensis uir constantissimæ erga Regem fidei, dū Regem in Italiam proficiscentem paulo post insequi uellet, captus est ab Adelberto comite de castello quod dicitur Calcuuo, & spoliatus ominibus quas studiosissime conuexerat tam longi itineris impensis. A quo diu habitus in custodia, tandem dato quodcunq; exigebatur redēptionis suæ pretio,

addito etiam iureiurando, quod iniuriæ huius nec spiritualem nec corporalem
uindictam aliquando expeteret, liber abire dimissus est. Rubertus quoq; Babē
bergensis Episcopus, dum in Italiam pergens per Baioariam iter ageret, ca-
ptus est ab Vuelf Duce Baioariorum. Qui sublatis omnibus quæ illius fuerāt
peculiaria, uestes pontificales & cæterum ecclesiasticū ornatum, quem in the-
sauris eius repperit, ecclesiæ Babenbergensi cum omni integritate reconsigna
uit: Ipsum uero in castello munitissimo, à natali Domini usq; ad festiuitatem
sancti Bartholemei Apostoli, sub diligenti custodia tenuit, nec ullis amicorum
eius precibus aut muneribus, ut dimitteret, euinci potuit. Cæteri Episcopi & la-
ici, quos Papa excomunicauerat, quosq; Rex huius rei gratia à latere suo ex-
trema necessitate compulsus amouerat, elusis custodibus, qui Clusas obside-
bant, in Italiam illæsi peruenerunt, repertoq; Papa in Canusio, ueniam præsū-
ptæ rebellionis atq; ut excommunicatione absoluerētur, nudis pedibus, & la-
neis ad carnem induti suppliciter postulabant. Ille his qui ueraciter peccatum
suum agnoscerent, & deflerent, non esse aiebat misericordiam denegandam,
sed longam inobedientiam & diu increta̅m peccati rubiginē diuturnioris pœ-
nitentiæ igne exuri & excoqui oportere. Quapropter, si eos reuera facti pœni
teret, æquo animo paterentur quodcunq; sanandis uulneribus eorum adhibe-
ret ecclesiasticæ correptionis cauterium, ne ex facilitate indulgētiæ culpa quæ
aduersus sedem Apostolicam atrox & uehemens præsumpta fuisset, uel par-
ua uel nulla uideretur. Illis paratos se profitentibus ad omnia quæ imposuis-
set sufferenda, Episcopos omnes à se inuicem separatos præcepit singulis cel-
lis solitarios includi, nec ullu cū aliquo habere colloquiū. Ad uesperam autem
cibi & potus mediocri mensura refici, Laicis quoq; pro ætatis uel uirium consy-
deratione congruentem singulis penitentiam indixit, Ita per aliquod dies exa-
minatos tandem ad se uocauit, & leniter pro admissis obiurgatos, & ne dein-
ceps simile quid admitterent commonitos excommunicatione absoluit, abe-
untibusq; id ante omnia repetens iterumq; præcepit, ne Rege Henrico donec
sedi Apostolicæ post factam iniuriam satis fecisset aliquatenus communica-
rent, aut ei ad euertendum statum reipublicæ turbandamq; pacem ecclesiasti-
cam in aliquo operam suam accommodarent. Ad hoc tamen omnibus indif-
ferenter eius permisso colloqui, ut ad pœnitentiā prouocaretur, & à cursu mali
operis quo præceps rapi uidebatur retraheretur. Interea Rex Henricus Mathil
dam comitissā ad colloquium euocauit, eamq; precibus ac promissionibus o-
neratam ad Papam transmisit, & cum ea socrum suam filiumq; eius Azzonē
etiā Marchionem & Abbatem Cloniacensem, & alios nonnullos ex primis Ita
liæ Principibus, quorum auctoritatem magni apud eum momenti esse nō am-
bigebat, obsecrans, ut excommunicatione absolueretur, nec Principibus Teu-
thonicis, qui ad accusandum eum stimulo inuidiæ magis quam zelo iusticiæ
exarsissent temere fides haberetur. Quorum Papa legatione audita ait incon-
gruum ualde esse, & ab ecclesiasticis legibus omnino alienum, ut absentibus
accusatoribus causa accusati uentilaretur. Qui imò si innocētiæ suæ cōfideret,
omni timoris scrupulo liberatus, statuto die in Augustam, quo cæteri Principes
cōuenire statuissent, fiducialiter occurreret, se illic discussis utrarumq; partium
allegationibus, nec odio nec gratia ab iure ad iniuriam deuoluendum,
sed iuxta leges ecclesiasticas quā rectissimā possit de singulis sentētiā laturū es
se. Ad hæc illi respōderūt, Regē illius nusquā terrarū subterfugere iudiciū, quē
sciat æquitatis & innocētię incorruptissimū uindicē & aduocatū fore. Sed è ui-
cino iā urgere diē anniuersariū quo excomunicatus fuisset, & Principes regni
hac exspectatione suspensos attentosq; anxiæ rei euentum præstolari, ut si an
te hūc diem excomunicatione nō absoluatur, deinceps iuxta Palatinas leges
indignus

indignus regio honore habeatur, nec ultra pro asserenda innocentia sua audientiam mereatur. Proinde obnixius petere, & hoc omni quo Papa iubeat satisfactionis genere paratum emereri, ut solo interim anathemate absoluatur, & communionis ecclesiasticæ gratiam recipiat, responsurus ex integro quacunque die, quocunque loco Papa præcipiat, tanquam nihil hac conuentione actum sit, omnibus, quę accusatores eius obiecissent, criminibus, & iuxta sententiam eius regnū uel retenturus si obiecta purgasset, uel æquo animo si causa cecidisset amissurus. Diu Papa restitit, ueritus in Rege iuuenilis animi inconstantiam, & procliue quocunque assentatores impulissent ingenium. Sed superatus tandem importunitate perurgentium, & grauitate sententiarum, si ueraciter, inquit, eum facti pœnitet, coronam & cætera regni insignia in argumentum uerę & ex animo actæ pœnitudinis nostræ potestati dedat, & se post tam contumax admissum regio nomine & honore deinceps indignum profiteatur. Durum nimis hoc uisum est Legatis. Cumque uehementer insisterent, ut sententiam temperaret, nec calamum conquassatum iudicij austeritate penitus cūtereret, uix & ægrè tandem exoratus, annuit ut cominus ueniret, & si ueram pro admissis pœnitudinem gereret, culpam quam sedi Apostolicæ contumeliam irrogando contraxerat, sedis Apostolicæ decretis nunc obediendo expiaret. Venit ille ut iussum fuerat, & cum castellum illud triplici muro septum esset, intra secundum murorum ambitum receptus, foris derelicto omni comitatu, suo deposito cultu regio, nihil præferens regium, nihil ostentans pomparicum, nudis pedibus, ieiunus à mane usque ad uesperam perstabat, Romani Pontificis sententiam præstolando. Hoc secundo, hoc tertio die fecit. Quarto demum die in conspectum eius admissus, post multas hinc inde dictas sententias, his postremò conditionibus excommunicatione absolutus est, ut die & loco quemcunque Papa designasset euocatus ad generale concilium Teuthonicis Principibus præstò esset, & accusationibus quæ intenderentur, responderet, ipso Papa, si ita expedire uideretur cognitore causarūm assidente, & ad eius sententiam uel retineret regnum, si obiecta purgasset, uel æquo animo amitteret, si probatis criminibus regio deinceps honore indignus iuxta ecclesiasticas leges decerneretur, nullam siue retento siue amisso regno huius iniuriæ uindictam, à quopiam hominum in perpetuum exacturus. Usque ad eam autem diem, qua causa eius legitimè discussa terminaretur, nulla regij cultus ornamenta, nulla regię dignitatis insignia, sibi adhiberet, nihil circa rerum publicarum administrationem iuxta consuetudinem suo iure ageret, nihil quod ratum fore oporteat decerneret, postremò præter regalium seruitiorum exactionem, quibus necessariò ipse & sui sustentādi essent, nihil Regium, nihil publicum usurparet, omnes etiam qui ei sub iureiurando fidem dixissent ab huius sacramenti uinculo, & cōseruandæ erga eum fidei debito apud Deum & apud homines interim liberi expeditique manerēt, Ruibertum Babenbergensem Episcopum, & Udalricum de Cosheim, & cęteros quorū consilijs se remque publicam prodidisset, à sua in perpetuum familiaritate amoueret. Quod si purgatis quæ obijcerentur potens confortatusque in regno perstitisset, subditus Romano Pontifici semper dictoque obtemperans foret, & ad corrigenda quęcunque in regno eius contra ecclesiasticas leges praua consuetudine inoleuissent, consentiens ei & pro uirili portione cooperator existeret. Ad ultimum si quid horū præuaricaretur, irritam fore hanc, quæ nunc tantopere expetita sit, anathematis absolutionem, quin imò iam pro conuicto confessoque habendum esse nec ultra pro asserenda innocentia sua audientiam impetraturū, Principesque regni omni deinceps quæstione cuncta iurisiurandi religione liberatos, Regē alium in quē cōmunis electio consensisset creaturos esse. Gratanter Rex accepit cōditiones, & seruaturum se omnia quam sanctissimis poterat assertionibus promittebat.

Nec

Nec tamen promittenti temere fides habita est. Sed Abbas Cloniacensis, quoniam iurare monasticæ religionis obtentu detractabat, fidem suam coram oculis omnia cernentis Dei interposuit. Episcopus quoque Citicensis, & Episcopus Vercellensis, & Azzo Marchio, & alij conuentionis eius Principes allatis sanctorum reliquijs sub iure iurando confirmauerunt facturum eum esse quæ pollicebatur, nec aliqua rerum asperitate uel casuum uariè succedentium mutabilitate ab sententia deducendum. Ita absoluto eo excommunicatione, Papa missarum solennia celebrauit, confectaque sacra oblatione Regem cum cætera, quæ frequens aderat, multitudine ad altare euocauit, præferensque manu corpus Dominicum, ego inquit, iampridem à te tuisque fautoribus literas accepi, quibus me insimulabas sedem Apostolicam per Symoniacam hæresim occupasse, & alijs quibusdam tam ante Episcopatum quam post acceptum Episcopatum criminibus uitam maculasse, quæ mihi secundum scita canonum omnem ad sacros ordines accessum obstruxerint. Et licet multorum idoneorū certè testium astipulatione crimen refellere queam, eorum scilicet, qui omnem uitæ meæ ab ineunte ætate institutionem integerrimè nouerunt, & eorum, qui meæ ad Episcopatum promotionis auctores fuerunt, ego tamen ne humano potiùs quam diuino niti uidear testimonio, ut satisfactionis compendio omnem omnibus scandali scrupulum de medio auferam, ecce corpus Dominicū quod sumpturus ero in experimentū mihi hodie fiat innocentiæ meæ, ut omnipotens Deus suo me hodie iudicio uel absoluat obiecti criminis suspitione si innocens sum, uel subitanea interminat morte, si reus. Hæc & alia ut solenne est præfatus uerba terribilia, quibus Deum causæ suæ æquissimum iudicem, & innocentiæ assertorem adesse precabatur, partem Dominici corporis accepit & commedit. Qua liberrimè absumpta, cum populus in laudes Dei innocentiæ eius congratulatus aliquandiu acclamasset, tandem impetrato silentio cōuersus ad Regem, fac ergo, inquit, fili si placet quod me facere uidisti. Principes Teuthonici regni suis indies accusationibua aures nostras obtundunt, magnam tibi molem capitalium criminum impingentes, pro quibus non modò ab omni rerum publicarum administratione, sed ab ecclesiastica etiam communione & ab omnimoda uitæ secularis conuersatione usque ad extremum spiritum te suspendi oportere existimant. Petunt etiam magnopere diem & locum statui audientiamque præstari canonicè discutiendis, quas aduersum te afferūt, accusationibus. Et nosti optimè humana plerunque uacillare iudicia, & in publicis disceptationibus nonnunquā falsa pro ueris persuaderi, dum pro disertorum hominū ingenijs & dicendi copia & suauitate, falsitas uerborum phaleris adornata libenter auditur, & ueritas nullis eloquentiæ nixa adminiculis contemnitur. Cum ergo tibi bene consultū cupiam, pro eo quod in calamitatibus tuis supplex Apostolicæ sedis patrocinium expetisti, fac quod moneo. Si te innocentem nosti, & existimationem tuā ab æmulis tuis per calumniā falsis criminationibus impeti, libera compendiosè & ecclesiam Dei scandalo, & teipsum longæ concertationis ambiguo, & sume hanc residuam partem Dominici corporis, ut comprobata Deo teste innocentia tua, obstruatur omne os aduersum te iniqua garrientium, & me deinceps causæ tuæ aduocato, & innocentiæ tuæ uehementissimo assertore Principes tibi reconcilientur, regnum restituatur, omnes quibus iam diu Resp. uexatur bellorum ciuilium tempestates in perpetuum sopiantur. Ad hæc ille inopinata re attonitus æstuare, tergiuersari, consilia cum suis familiaribus segregatus à multitudine conferre, & quid facto opus esset, qualiter tam horrendi examinis necessitatem euaderet, trepidus consulere. Resumpto demum spiritu causari apud Papam cœpit de absentia Principum, qui sibi in aduersis fidem adhuc integram seruassent, quibus incōsultis & potissimū absentibus accusatoribus irritā fore,

nec

nec quicquam ultrium apud incredulos habituram esse, quancunq; pro experienda innocentia sua satisfactionem paucis qui aderãt proposuisset. Proinde sedulo Papam orare, ut rem integram generali concilio cõmuniq; audientiæ differret, ut ibi congregatis accusatoribus & secundum leges ecclesiasticas discussis tam accusationibus quam accusatorum personis, conditionibus quascunq; Principes regni æquas iudicassent obiecta refelleret. Haud grauarè Papa petenti adquieuit, expleroq; sacro ministerio Regem ad prandium uocauit, benignissimeq; refectum, & de omnibus quę eum obseruare oporteret diligenter instructum, cum pace ad suos qui longius extra castellum remanserant dimisit. Eppo nem quoq; Citicensem Episcopum præmisit ante eum, ut eos qui ei excommunicato priusquam anathemate absolueretur indifferenter communicauerãt uice sua excommunicatione absolueret, benignè præcauens nequam denuò recepta communionis maculam contraheret. Qui dum uenisset, & causam pro qua missus fuerat Italis exposuisset, uehemens in eum ira & indignatio coorta est. Fremere omnes & sæuire uerbis ac manibus cœperunt, Apostolicæ legationi irrisorijs exclamationibus obstrepere, conuicia & maledicta, utcunq; turpissima furor suggessisset, irrogare, se excommunicationem illius nihili æstimare, quem ipsum omnes Italiæ Episcopi iustis ex caussis iam pridem excommunicassent, qui sedem Apostolicam per Symoniacam hæresim occupasset, homicidijs cruentasset, adulterijs alijsq; capitalibus criminibus polluisset, Regem secus ac deceat egisse, crimenq; gloriæ suæ intulisse nunquam abolendum, quod homini hæretico, & probris omnibus infamato maiestatẽ regiam summiserit, & quem iustitiæ patronum, legumq; ecclesiasticarum uindicem sibi parassent, is fœdissima subiectione sua fidem planè catholicam, auctoritatem ecclesiæ, dignitatem Reip. prodiderit, se in ultionem eius omnes quas potuerint Papæ iniurias irrogasse, & nũc quod dictu quoq; turpe sit, se in medijs perturbationum fluctibus relictis ipsum sibi cõsuluisse, & cum hoste publico priuata necessitudine in gratiam redisse. Hæc potissimum Principes Italiæ iactãdo & passim per populum ferendo ingens Regi odium breui cõflauerant. Adulta postremò seditione una omnium uoluntas, una sentẽtia erat, ut abdicato patre qui ultro regni fascibus indignũ se effecisset, filium eius licet impubem adhuc & regni negotijs immaturum Regem sibi facerent, & cum eo Romam profecti Papam alium eligerẽt, per quem & ipse protinus Imperator cõsecraretur, & omnia Papę huius apostatici gesta cassarentur. Perlato ad Regem tam molestæ cõspirationis nuncio, misit propere quicquid apud se Principũ erat, ut quaqua ratione, quaqua possent industria efferaræ multitudinis animos mitigarent, ne molestè acciperent, aut in contumeliam suam factum reputarent, quod extrema necessitate compulsus communis commodi ratione fecisset, nec Teuthonicis Principibus, qui sibi per calumniam regnum eripere dedita opera machinarentur, nec Romano Pontifici, qui ad euertendum statum sanctæ ecclesiæ spirituali gladio circumquaq; fulguraret aliter satisfieri potuisse, quàm ut ante statutam diem excommunicatione absolueretur, nunc se omnibus angustijs, quibus uias eius cõclusissent inimici liberatum, omnem deinceps curam industriamq; ad uindicandas suas, & illorum iniurias translaturũ. Vix tandem compresso potius quam extincto concitati tumultus incendio, plerique ex Principibus castris se per iram subtrahentes, iniussi in sua rediere. Cæteri dissimulata interim iracundia, redeuntem Regem pacifice exceperũt, sed neq; consuetã ei reuerentiam deferebant, neq; tam sumptuosa ut prius utq; regiam magnificentiam decuerat seruitia ei exhibebãt, sed auersis oculis, infestis mẽtibus passim per omnes angulos de leuitate & ineptia eius mussitabãt, socordiamq; accusabãt, q tam diu expectatus tam anxiè desideratus periclitãtis Italiæ calamitatib. nihil postremò spei, nihil præsidij attulisset.

Cunq;

Cunque Italiam peragraret, ut his qui oppressi fuerant, calumniam'ue patiebantur regio more iusta faceret, nec in ciuitates eum recipiebant, nec cum faculis & faustis acclamationibus, ut prioribus Regibus consueuerant, obuiam ei procedebant, sed foris in suburbanis locis castris positis commorari iubebatur. & illuc ei alimenta quibus exercitus sustentarentur, & ipsa modica & uix necessitatem potius quam regalium epularum solitum splendorem copiam'ue explentia, ne manifestæ defectionis immature argui possent, ministrabāt, apposito singulis in locis præsidio, ut prædas forte de agris uel uillis agere uolentes, armata manu coercerentur. Territus Rex insolita rerum facie, feroque pœnitens quod incognitæ gentis, inexpertæ prius fidei temere se credidisset, & Teuthonicis finibus excedendo hostem mutasset nō euasisset, graui sollicitudine & metu perurgebatur, nec ullum usquam effugium inueniebat, nisi in reconciliandis forte, si qua ratione posset, quos offenderat Italorū animis. Ratus itaque huius rei unicum hoc esse præsidium, ut initum cum Romano Pontifice fœdus abrumperet, & inde reparandæ concordiæ initium faceret, unde fuerat orta discordia. Vdalricum de Cosheim, & cæteros quos ille seuerissimo anathemate à contubernio eius amouerat, in pristinū gratię & familiaritatis suæ gradum reuocauit, & cum eis denuò de priuatis de publicis negotijs eadem qua consueuerat singularitate ac priuilegio consilia conferebat. Tum assiduè in conuentu Principum criminabatur, & detrahebat Romano Pontifici, quòd ipse omnem hanc, qui rempublicam concussisset, uentum turbinis, & commotionis sæuissimæ procellam suis machinationibus cōcitasset, ipse omnium quæ in ecclesia omni recenti memoria secus accidissent, auctor incentorque extitisset. Hortabaturque omnes in cōmune, ut suo ductu suisque auspitijs tantarum ab eo iniuriarum uindictam expeterent. Dein conditiones omnes & uniuersa ecclesiasticarum legum uincula, quibus ille eum Apostolica auctoritate in salutē obstrinxerat contemptim tanquam aranearum telas dirupit, abiectisque omnibus timoris Dei habenis, in omne quod animus suggessisset effrenata libertate ferebatur. His paulatim rebus Italorum indignatio mitigari, furor deflagrare, studia denuò in eum incalescere cœperunt, ita ut frequentior indies ad eum multitudo conflueret, sumptus exercitui copiosiores ministrarent, & ad omne quod iussisset promptissimè iam manus operamque suam pollicerentur. Erant tunc temporis apud eum ex Teuthonicis, principio Liemarus Bremensis Archiepiscopus, Eppo Citicensis Episcopus, Benno Osenbruggensis Episcopus, Burchardus Losannensis Episcopus, Burchardus Basiliensis Episcopus Laici, Vdalricus, Eberhardus, Bertholdus, & alij penè omnes, quos in Oppenheim legati Apostolicæ sedis à contubernio eius propter excommunicationem segregauerant, qui nunc post receptam communionem, cum quoque ecclesiæ reconcilias tum comperissent, unanimiter ad eum confluxerunt, & ei deinceps peregrinationis eius indiuidui comites adhærebant. Interea Moguntinus, Vvirceburgensis & Mettensis Episcopi, Rudolfus, Vvelf, Berdolfus Duces & alij plerique ex Principibus Teuthonicis conuenientes tractare de utilitatibus Reipublicæ, statuerunt ut Principes Saxonię, & omnes quibuscunque Respublica curæ foret III. Idus Martij in Forcheim occurrerent, & communi consilio quid facto opus esset decernerent, pręsertim cum per absentiam Regis tranquillis rebus tempus oportunum deliberationibus ac cōsultationibus nacti fuissent. Romano quoque Pontifici scripserunt, ut quoniam in purificatione sanctæ Mariæ Augustam iuxta cōdictum, dolo Regis præuentus, occurrere non potuerat, saltem in Forcheim statuta die præstò esse satageret, & sedandis bellorum ciuilium tempestatibus, quibus iamdiu periclitaretur Respublica Apostolici moderaminis gubernaculum adhiberet. Adhuc ille in Canusio & alijs circa firmissimis munitionibus se continebat, dispositū habens

non

non prius Romam regredi, quàm cōfecto itinere quod instituerat, si Deo propitio conatum sequeretur effectus, pacem ecclesiæ Dei reddidisset. Igitur acceptis literis tametsi iampridem frequens ad eum fama detulisset. Regem mutata mente hostiles aduersum se spiritus gerere, & contemptis conditionibus, quibus excōmunicatione absolutus fuerat, animo fixum tenere, ut leges ecclesiasticas manu militari debellaret. Misit tamen unum ex cardinalibus Episcopis Romanæ ecclesiæ Gregorium nomine, & alios quos ei negotio idoneos arbitrabatur, qui ei dicerent tempus esse, ut promissa cōpleret, conuenturos in Forcheim III. Idus Martij Principes Teuthonici regni ad componēdum, si Deus uotis annuat, statum Reip. Veniret ergo ut pollicitus sit, & crimina quibus innocens, ut ipse asserat, à calumniatoribus suis impetitus sit se cognitore & iudice præsidente responderet. Multum rebus suis salutiq;, & apud Deum & apud homines collaturus, si ecclesiam scandalis, rem publicam bellis ciuilibus, seipsum fœdissimę existimationis macula liberaret. Præsertim cum ea die discussis synodicè, quæ aduersum eum afferantur causis, uel recepturus esset regnum, uel sine omni deinceps retractatione amissurus. Legatis mandata perferentibus, ille dissimulatis mediocriter his quæ animo agitabat, respondit se post acceptum regnum hac primum uice Italiam intrasse, & ideò multis nunc & magnis Reipublicæ negotijs implicitum non posse tam citò infectis rebus prouincia excedere. Quia si id faciat, Italos quos longo tempore anxia aduentus sui expectatione suspendisset, grauissimè offendat. Præterea diem conuentui habendo statutum è uicino imminere, seq; tam breuibus inducijs, tanta terrarum spacia nulla equorum celeritate posse transcurrere, etiamsi nullis extrinsecus retardetur impedimentis. In hęc uerba Legatos dimisit. Papa certior iam factus de immutatione animi eius, & cæteris rebus quas ad eum iam pridem fama detulerat, misit protinus Bernardum Abbatem de Masilia, uirum eximię conuersationis, & multarum in Christo uirtutum: item alium Bernardum Cardinalem Diaconum sanctæ Romanæ ecclesiæ, ut Principibus Teuthonici regni, qui (ut supra dictū est) III. Idus Martij Forecheim conuenturi erant occurrerent, eosq; per ordinem ea quæ gesta erant edocerent, se iuxta placitum dedita opera enisum fuisse, ut die & loco statuto communibus sanctæ ecclesiæ utilitatibus tractandis præstò esset. Sed Domini Henrici diligentia ita circumuentum, ita omnes per quas transitus esse potuisset itinerum angustias præoccupatas, ut nec tutò in Germaniam progredi, nec tuto Romā regredi ualeat. Proinde monere eos, ut suis interim rebus & regno Francorum, quod diu iam unius hominis puerili leuitate uexetur, quaqua possint ratione moderentur, donec si Deus uelit, adempta itineris difficultate ipse uenire, & collatis in medium consilijs quid utilitati, quid honestati omniū, quid paci ecclesiasticæ expediat, secundum ecclesiasticas leges decernere possit.

Nos more inertis Poetæ extremo iam in opere languescentes, ingentisq; materiæ mole superati, in longum satis ut uidetur protracto uolumini hic tandem finem imponimus, ut si cui fortè post nos ad describendam reliquam partem huius historiæ manum mittere libuerit, ab electione Rudolfi regis congrum scribendi exordium faciat.

FINIS.

DE

DE NOMINIBVS PROPRIIS GERMANORVM, EORVMQVE AD PRISTINAM ETYMOLOGIAM REDVCENDORUM RATIONE, OPVSCVLVM PER QVENDAM ANTIQVITATIS STVDIOSVM, COMPOSITVM.

NOMINA PROPRIA HABENTIA OLFF SEV *ülff, sunt uerè Germanica. Vt,*

RODOLPVS, à Latinis corruptū est. Sed Germanicè dicitur, *Rathulff*, id est, consilium & auxilium, salus enim seu auxilium, dicitur *Hulff*. *Rat* consilium.

Lodolfus corruptè, Germanicè dicitur *Luldhulff* seu *Leudhulff*, Lude. u. Hollandico uel *leud* Sueuica dipthongo significat homines in plurali. Est igitur *Leudhulff* Græcè Alexander. Hinc factum est nomen Paridi. Vide Ouidium in epistola Paridis ad Helenam, ubi inquit:

— *& caussam nominis inde tuli.*

Landolfus, pro *Landhulff*, id est, terrarum salus seu regionis auxiliator.

Gangolfus, pro *Ganghulff*. prosperum auxilium, quod procedat fœliciter: Et uerso uocabulo idem dicitur *Hulffgang*, quòd perperam dicitur *Vuolffgang*, quasi lupum procedere dixeris. Venit hoc uitium ex lingua Belgica, quæ adhuc hodie uocales ita torquet, Huolfgangus, cum *Hulffgang* uult dicere, quòd aures imperitæ accipiunt quasi *Wolffgang*, *wolff* enim lupus est.

Arnulffus, pro *Ehrnhulff*, honoris auxilium: Qui iuuet & promoueat honesta & uirtutem, perpetuò enim Latini, a scribūt & pronunciant, ubi Germani, e seu diphthongum æ habent, & aspirationes omittunt.

Gandolfus, uidetur esse idem quod Gangolffus, uitiato g per d.

Vlfarus, id est, *Hulffer* seu *Helffer*, Saluator, Auxiliator, Alexius, Iosua, Iesus, Esdras, &c.

Minulfus, absq; dubio: Meum auxilium, seu salus mea, *Myn* enim Saxonicè, Meum significat. Inde *Mynhulff*.

Aistulphus, est *Hasthulff*, festinum auxilium, *Hast* Saxonicè festinum, acrem, ardentem significat.

Agilulffus, qui est uel *Eilhulff*, id est, citum, uelox auxilium: Idem ferè quod *Hasthulff*, *Eil* enim significat festinationem, celeritatem. Vel quod hodie extat in usu, *Eitelhulff*, uitiosè, *Eitelwolff*, quasi dicat, plenum & merum auxilium.

Wolfart, corruptissimum, pro *Hulffrat* est enim cōuersum nomē, *Rathulff*, quem Rodolfum uocant, ut suprà.

Adolphus, ualde deprauatum, *Hatthulff* dici debet: Sic Latini regem Longobard. Athulffum uocant, est autem Hatto seu Hætto, idem quod pater. Vnde adhuc hodie in Hassia, pueri appellant patres suos Hatto, a Italico seu e crasso & diphthongato: Ita *Hatthulff* est pater auxilians seu saluans: Et credo, Chattos, quos nunc Hessos uocamus, Prisco uocabulo, Hattos, id est, patres. Et Hattiam, patriam appellatam esse. Sic Episcopus ille Babenbergensis Hatto: Et alius Otto, quod idem est: Nam Otto sine dubio, per Latinos omissa aspiratione (sicut alias ferè semper faciunt) pro Hetto seu Hatto, deprauatum est: Ergo imperatores illi tres Ottones debent, Hatti appellari, Hatto post Hatto regnauit tertius Hatto:

Nec mirum est linguam ab imperitia deprauari: Nam nos uicissim, regnante barbarie, Latinam linguã egregiè corrupimus. Eadem ignorantia credo corruptum esse, ipsum capitale nomen nationis nostræ, scilicet Germania. Verisimile est enim Latinos historicos falsos esse in litera h, & eam pro g inspexisse & legisse, uel etiam auditu non satis discreuisse, cum fortis aspiratio h propinquæ sonet, literæ g. Igitur Hermanniam puto nostram nationem olim dictam. Sicut & ille præstãtissimus Dux qui Augusti legiones cecîdit, perperam Arminius ab Italis dicitur, cùm sit re uera *Herman*, adhuc hodie uulgatissimum nomen. Est autem *Herman*, uir exercitus, seu Dux belli *Heer* enim exercitus seu bellum est, unde dicitur *Heerfart*, id est, expeditio bellica. Inde Hermani, Hermannia, id est, Bellicosi, Bellicosa.

Idem uitium accidit nomini Segesto, qui socer fuit Hermanni, scilicet pro *Hengst*, corrupta litera h in s: Nam adhuc durat nomẽ cuiusdam ducis Angrinorum, apud Germanos, *Hertzog Hengst zů Engern*. *Hengst* autẽ significat Caballum uel equum bellicum, ut *Hengst* idem ferè sit, quod eques uel Philippus, pura uirum equestrem. Et episcopus Coloniensis adhuc hodie se nominat Ducem Angrinorum, *Hertzog zu Engern*, malè Angriuariorum scribunt Latini. Et Anglia quasi Angria dicitur ab istis Angris seu *Engern*, unde & Anglia adhuc magna ex parte Saxonicam linguam habet.

Et alijs cogitandum relinquo: Num & illud uocabulum Alemani, Alemanni sit corruptum pro *Adelman*, Adelmania, sicut ego suspicor. Dignum uocabulum quo agnominetur regio illa clarissima. Et erant certè olim Germani uerè & Adelmanni, hoc est, uerè nobiles, & ueræ nobilitatis uirtutisq́ cultores, & Hermanni, quasi bellicosi & duces exercituum. In summa, erant Germani insignes armis & togæ & belli.

OMNIA NOMINA HABENTIA BRENN VEL *Bryn sunt Germanica.* Vt,

Brenno uel Brynno, dux Gallorum, contra Romam: Et hodie frequentissimi usus Brenno seu uerius *Bryn*, y Pythagorico uel u Hollandico, inde *Brunswig*, seu *Brynswig*, id est, arx Brenni (ut loquuntur.)

Item *Brennburg*, quod hodie per omnes aulas profertur corruptè, *Brandenburg*. Nam ipsi ciues eius urbis in Marchia adhuc hodie appellant eam ciuitatem *Brennburg*, id est, castellum Brenni non *Brandenburg*.

Est autem *Bryan* seu *Brenn* (ut antiqua carmina Heroum indicant) Galea, præsertim cristata seu cornuta: Ergo Brenno est Galeatus. Et *Brennburg* uel ducis Brenni castellum uel Brennorum ceu præsidium Galeatorum & armatorum ad tutandam regionẽ. Et scarabeus iste maiusculus, qui Galeatus rubris cornibus, & alis testaceis armatus, *Husbrenner* dicitur, in nostra regione.

Hiltebrand pro *Heltbrenn*, id est, gygas & heros Brennorum, ceu caput & Dux eorum, hodie *Heubtman über den reisigen zeug*, *Helt* enim heroem, uelut Achillem uel Hectorem significat.

Luitprand rex Longobardiæ, pro *Luitbrenn*, id est, hominum Galeatus, qui homines armis tutatur, diximus enim *Luit*, *Lyt*, seu Sueuice *leute*, significare homines numero plurali.

Aisbrand rex Longobard pro *Husbrenn*, id est, domus tutor seu qui armis domũ & familiam tuetur. *Huss* seu *Hus* accentu circumflexo Saxonicè domũ significat.

Fuchsbrand, id est, *Fusbrenn*, Pedester miles, tamen galeatus: Et uidetur dici relatiuè ad

tiuè ad *Helbrenn*, quasi hic eques Galeatus, hodie *Heuptman über das fußuolck* uel *Weibel*, ille pedes Galeatus sit, *Fus* enim circumflexè pedem significat: Vides ergo *Brenn*, bellicam & militarem uocem esse.

OMNIA NOMINA IN RICH *sunt Germanica.*

Friderich, Pacificus, Salomo, Irenæus, Cæsar, Viridorix, Epedorix, quòd per Longobardos iam Italicum factum est, siquidem & Itali, *Ric* uocant diuitem. Est autem *Rick* seu *Rich* (Sueuicè *Reich*) diues, sic dicitur flumen piscosum, *Fischrich*: Terra fertilis, *Kornrich*, Pecuniosus, *Geldrich*.

Arrigis rex Longobard, *Ehrrich*, hodie satis frequens nomen, id est, diues honoris, qui in magnis honoribus est.

Alaricus rex Longobard, quem nunc *Olrich* seu *Vlrich* dicimus. Sed uerius *Allrich*, id est, omnibus abundans, Pantoplusios, *Haldrich* est aliud nomen uel fictum potius de nouo.

Attalaricus rex, &c. pro *Hattallrich*, id est, pater per omnia diues.

Emerich, id est, *Ymerrich*: Semper diues, nunquam deficiens.

Hinrich, hunc Iulius Cæsar uocat, Vercingetorix: sed scriptorum uitio confusis, transpositis & corruptis literis. Voluit enim Saxonicum illud, *Hertoge Hinric* scribere, id est, dux Henricus, & postea scriptores mutarunt h in u, & transposuerunt toge, post hin & geto fecerunt. Sed uox hodie celeberrima satis conuincit codicum mendas, Saxonicè enim dicitur *Hertoge Hinric* Sueuice, *Hertzog Heinrich*, *Hertog* seu *Hertzog*, est idem quod dux, ab *Heer*, id est, exercitu, & *zog* seu *ziehen*, id est, ducere, seu proficisci in bellum. Significat autem *Hinric* id quod intus seu domi diues, seu familiarum diues, multorum pater & gubernator, uelut, si Abraham Ebraica emulatione uelis dicere, patrem multorum scilicet familiarum.

Dietrich, Græcè Theoderichus dicitur, a *Deud* seu *dud*, y Pythagorico uel u Hollandico, quo nomine dicũtur Germani, Deum nominasse: Et historici per t scribunt *Teut*, uerùm ipsa pronunciatio adhuc durans, testatur, *Deud* esse, seu *dud*, dicendum: Licet & ipse Cæsar semper t scribat, ubi d pronunciatũ audiuit ex ore Germanorũ, ut infrà dicetur Ab hoc *Deud*, dicimur nos Germani *Deudisch*, id est, Deudici, sed Saxonia dialecto *Dudisch*, y Pythagorico seu u Belgico: Nam in talibus omnibus uocabulis, spectanda est Dialectos Saxonica, qua olim tota Germania est usa. Ita Germani à Deo suo nomen sumpserunt, quem *Deud* seu *Dud* appellauere, quemadmodum posteri eorum se Gottos dixerunt à *Got*, id est, Deo, quem *Gut* uocãt etiam hodie, illi ipsi Goti, nempe Dani, Suedi, &c. Sed tota Germania, *Got*: nam Goti fuerunt Germani. Sed quia tam *Got* quàm *Gut*, accentu circumflexo pronunciatur, factum est ut eosdem & Gætas per diphtongon historici appellent, *Gut* uerò significat, Bonus, bonum.

Et apparet hoc nomen *Dud* manasse ex Ebræo, Dod, quòd significat auunculum, amicum, amorem. Ita antiqui & primi patres Germanorum, Deum uoluerunt nominare, Dod, amicum, amorem, auunculum, quemadmodum Israelitæ eum Baal, id est, herum, sponsum seu maritum uocabant. Sed nec ipsum Græcũ Theos longum dissonat à uoce *Deud* seu *dudisch*, si pronuntiaris, *Teuds* seu *Teudsch*. neq; dubium est, Deus Latinum, à Theos Græco uenire, siue uoluerint th per d Raphessare siue Daggessare. Nam alij t Raphessant per th alij per d ita est magnus symbolismus inter istas literas tenues, aspiratas & medias.

Inde nomen diminutiuum *Dödle*, quem Itali Totila uocant: Sed Germanis

usitatissimum

uſitatiſsimum *Dezel, Dizel, Dötzel*, quia tz. mutant Itali in tt ut Haſsia, Hattia, Hatti, Heſsi, ſeu Chatti. Non eſt dubium, quin Rex *Detzel* uulgata lingua dictus ſit, ille Totila. nam Itali non ſcribunt *Dezel*: ſed Dottel ſeu Totila. Et ſicut ille dixit, facere quidem, ſed uere, Itali & Galli, aliter ſcribunt, quàm loquuntur: & aliter loquuntur quam ſentiant, ita hic ore pronuntiant *Dotzel*, & tamen ſcribunt Totila, pronuntiant *Etzel* & ſcribunt Attila, pronunciant Atzio, & ſcribunt actio, pronunciant leſere, aſere, diſere, & ſcribunt legere, agere, dicere. Sed & Franci noſtri adhuc hodie uocant *Dod*, patrimum ſeu patrem ſpiritualem qui puerum è Baptiſmo ſuſceperit.

Hinc eſt ille *Dydrich* ſeu *Dudrich* diues in Deo, diuus, diuinus. Et Theios Græcè ſeu Euſebius, pius.

NOMINA IN VVICK ET ICH
ſunt Germanica. Vt,

Vitigis rex Longobard. Sed rectè *Wittich*, hunc Cæſar, Diuitiacum uocat, *Witte* autem Saxonicè eſt prudentia ſeu peritia. Inde *Wittich* prudens, peritus, cordatus.

Heddeuuigis regina, Rectius. Hettouuig patris refugium, *Wick* enim Saxonibus refugium ſignificat. Inde *Brynſwig* ſeu *Brunſwig*, ut ſupra: ſic *Oſwig, Coſwig, Herduuig*. Lodouicus, ſed malè. *Lydeuuig* Saxonicè ſeu *Leuteuuig* Sueuicè, id eſt, populi ſeu hominum refugium & ſolatium. Hunc Cæſar, Lytauicum appellat, uolens Saxonicum imitari, & a Italicum pro e craſſo. Et y pro u Hollandico, uſurpauit. Hunc Galli craſsiſsimè nominant, Clodouæum inflata per guttur litera l, & *wick* in ueus mutato.

OMNIA NOMINA IN VVALT
ſunt Germanica. Vt,

Oſuualt, rectius *Huſuualt*, gubernator domus præfectus, œconomus, qui nunc in Aula uocatur *Hofmeiſter*. *walt* enim ſignificat poteſtatem magiſtratum uel gubernandi facultatem. Inde uox auſpicantium aliquid, *Des walt Gott*, Deus gubernet hoc.

Ebeuualt, ſyncopatum *Ebald*. Sed dicendum *Hegeuuald*, qui poteſtatem uel officium cuſtodiendi & ſeruandi habet, *Hegen* enim ſignificat, cuſtodire. Inde nomē *Heger*, quem nunc *Hoyer* uitioſè dicunt, id eſt, Seruator, Cuſtos, Seruatius Latinè, in aula, *Kemerer, Rentmeiſter*. Sic agrum, pratum, lignetum, ſepibus circumſcriptū, uocatur, *gehegt*, ſcilicet quòd ab uſu publico ſeparatum, cuſtoditum eſt. Et conſiſtorium, Tribunal ſeu ſacer circulus (ut Homerus loquitur) uocatur *Gehegtebanck, gehegt, gericht*, &c.

Sebald, Sebaldus: Hoc eſt *Seeuualt*, accentu circumflexo in prima eſt relatiuè cōtrarium, *Heguualt*. Vt *Seeuualt* ſit ille œconomus, qui foras exportat, ſeminat, plantat, arat, colit, terram, rus, hortum & alia. *Heguualt*, qui collecta, demeſſa, decerpta recipiat, domum uehat, condat ac cuſtodiat, illum agricolam (Græcè Georgiū) hunc promum dixeris.

Wilibald, Bilibald, rectius *Vileuualt*, id eſt, multis pręfectus, multa gubernās, quaſi ſupremus uel maior gubernator, ſuper cæteros, *Veel*, enim accentu circumflexo Saxonicè multum ſignificat. Aut à bonitate, *Woluualt*, bene gubernans uelut

ominis boni gratia (ut plurimum solent Germani) sic uocatus.

Tipold, Theobaldus, sed *Dituualt* (per υ Græcum) *Dit* (ut suprà) Dominum, possesionem significat *Dietuualt* præfectus Dominij, uel *Deuduualt*, *duduualt* Dei potestas, ut supra in *Dietrich*.

Grymoaldus, rex Longobard, *Grimuualt* iræ potestas. Videtur fuisse antiquis, nomen iudiciariæ potestatis, quæ exerceat iram in facinorosos, sicut nunc est Iudex, qui tradit tortori puniendum. Nam quòd hodie *Richten*, *Richter* dicitur, nouum esse apparet, cum *Richten* propriè in bonum, non in pœnam sonet, uelut impedita & perplexa expedire & explicare. Estq; operatio propria intellectus, inde *recht*, *richtig*, sicut lineam rectam, uiam rectam, contra curuam, perplexam dicimus, *Richten* igitur rectificare est. Inde *Berichten* dicimus, hominem docere, informare, instruere, ex errore ducere. *Lieber berichte mich des*, &c. Est igitur *Grymuualt* iræ potestas. Et Itali uu in o mutant sono uerborum capti.

Adoaldus rex Longobard, ab Otto seu Hatto, *Hettuualt*, patris potestas, uice patris, tutor, patronus. Et hodie causidicis, in usu reliquum est, *Annualt* patronus, quòd an corruptè n pro tt scriptum & lectum sit, ut *Annualt* pro *Hattuualt* nunc dicant, non satis scio.

Rodoaldus rex Longobard: Hoc uel à *Rat* (sicut suprà Rodolphus) *Ratuualt* consilij potestas, consulendi potestas, consul, uel à *Retten*, id est, saluare, liberare. *Rottuualt*, redemptor, liberator, ereptor: Sicut alius rex Longobard, Rotharis dicitur, qui absq; dubio est *Retter*, id est, liberator, saluator est.

Garibaldus *Geruualt*, *Garuualt*, hodie *volmacht*.

OMNIA NOMINA IN VVIN
sunt Germanica.

Volckuuin, *Voiggeuuin*, Victor populorum Nicolaus, Nicodemus.

Balduuin, Balduvuinus, citò uincens Esaiæ 8. Citò prædare.

Albuinus, Alguinus, Alcuvuinus, Alboinus, *Alleuuin*, *Allgeuuin*, omnia uincens, rex Longobard.

Anboinus si Italico more n pro l scriptum est, idem quod Alboinus est, illi enim scribunt Bononia, cum dicunt Belonga alioqui erit *Handuuin*, id est, uictrix manus & inuicta bello dextera.

Gosuuin uidetur esse *Husuuin*, uictor domorum, uitiata litera h per g ut frequentissimè fit. Sed melius, Iosquin, quod nomen insignis musicus in Belgico celebre fecit. Est autem Iosquin diminutiuum à Iost seu Iusto: Sic enim illi loquuntur blandiendo pueris, *Iusthin*, id est, Iustulus, Iustinulus. Nam quod *lobst* quidam dicunt, est crassities superioris Germaniæ, qui etiam *Sanct Ior* uocant idolum & figmentum illud Anglicanum.

OMNIA NOMINA IN OLD
sunt Germanica.

Arnoldus, Germanicè *Embold*, honestus, amans honestatis & uirtutis. Sic hodie Cæsaris caduceator uocatur *Herold*, id est, *Embold*, qui uirtutem & honestatem quærat & seruet.

Leupold, hoc propriè debet dici, *Liebbold*, nomine composito sicut *Rathulff*, &c. Quasi dicas, *Lieb und bold*, amabilis & dilectus, Erasmus, amandus, *Lieb* enim est

amatus,

amatus uel amabilis. *Huld* est gratia qua diligo, inde dicitur *Holderbule*, id est, chara sponsa uel amica, *Er ist mir nicht hold*, id est, non diligit me.

Diepolt, hunc alij faciunt Theobaldum alij Hypolytum: Sed Theobaldus, nihil ualet, in ulla lingua. Estq; certò figmentum, si Hypolytus est, potest b in d mutatum esse, & tum non est Germanicum, sed Græcum, qualia ualde multa sunt in Germania. Ego puto idem esse quod *Liebbold*, & Labdakismo aliquo uitiatum nomen, quia omnes qui laborant Labdakismo, pronunciant in syllabæ initio d & penè n quoq; cum tamen l in fine syllabæ rectè pronuncient, sicut accidit & in litera r, ut syllabam ab r incipere non possint & tamen bene possunt, finale r dicere.

OMNIA NOMINA IN MAN MVND, *sunt Germanica.*

Heerman, de quo suprà, quem Itali Ariminium corruptè dicunt, scilicet dux exercitus, uel bellator.

Hartman uir fortis, Andreas, *Hart* enim durum, fortem, inuictum significat passiuè qui non cedit, sed perdurat.

Est autem *Man* componibile nomen tam frequens in Germanica lingua, quàm est ullum in Græca & Latina. Sic dicunt, *Haußman*, *Eheman*, *dorffman*, *schuuerdman*. Et ferè quoties uerbale nomen deest, componitur *man* cum uerbo. Vt,

Siegman (quem Sigismundum dicunt longè corruptissimè) quasi dicas Victor, seu uir uincens, Victorinus, *sieg* enim uictoria est, *Siegen* uincere significat.

Bohemundum, *Vuogeman*, id est, audax, audentius, qui rem fortiter audet aggredi. Nam ultium scriptorum in Bohe certum est, cum *Vuoge* audierint.

Raymundus eisdem uitijs dicitur pro *Rygeman* seu *Rugeman*, id est, quietus, tranquillus, uir quietus, Ebraicè Naob, sicut Numa Pomp. Salomo, sine bellis, &c.

OMNIA NOMINA IN VVERD *sunt Germanica.*

Albrecht certum est, *Adeluuerd* compositione appositiua, quasi *Eddel vnd werd*, preciosum & charum, sicut gemmas uocamus *Eddelstein*, id est, preciosos lapides, *Vuerd*, est charum & preciosum. Et uidetur ista geminata eiusdem significationis compositio, emphasim habere. *Albrecht*, *Alprebt*, uitia sunt.

Hildebertus, *Heltuuerd*, id est, heros, charus & preciosus seu rarus, uel *bold vnd werd*, Holduuerdus, *Holdselig* hodie.

Digobertus, *Tügeuuerd*, *Tügen* est in pretio esse, ualere aliquid, utilem esse, inde *Tugent*, uirtus, ualor, factum honestum: Sic dicitur, *Er thet mir alle tugent vnd ehre*, id est, exhibuit mihi omnem uirtutem & officium.

Fulbertus, hic est *Vuoluuerd*, Voluuerdus, eadem emphatica compositione, digne dignus, chare charus.

Anpertus, rex Longobard, id est, *Ehrenuerd*: honoratus & charus, honore dignus, Honorius.

Liebenuuerd, id est, *Lieb vnd werd*, sicut *liebbold*, *Rathulff*, *Hattbulff* compositione Germanica.

Werd,id est,charum: Inde ciuitatum nomina *Dunauuerd*, & *werd*.

Et in fœminino *Vuoluuerd*, *Vualprecht*, *Vuslpurg*, uitiosissimè, Eucharia, gratiosa, uenus, uenusta.

Gunibertus nomen deprauatum, sed optimi ominis: Est enim *Küneuuerd*, id est, audax seu fortis & simul charus, qui foris sit fortis, domi charus. Et qui bello & pace floreat. Et componitur ex *kün* circumflexo & u, Belgico *vnd werd*, fortis & charus.

Humbertus, id est, *Vnuuerd*, non charus: Extat familia nobilis hoc nomine, & uidetur humilitatis uirtute hoc nomen esse quæsitum, quasi diceret: Noli curare sublimia, præstat humili loco contemptum esse quàm tragica gloria charum fieri uelle. Et fortè idem est Kunibertus mutatis inuicem k. g. h. Belgico more.

Sigisbertus, hoc est *Sieguuerd*, id est, uictor esto & charus simul: Nam uictoria insolentes facit, sed clementia uictoris facit Sigvuerdum.

Symprecht, Symphorianus, a b quàm prolixis & liberis deprauationibus, cum idem sit quod *Siegebert* m. pro g posito.

Lampertus, id est, *Lange vnd werd*, quod est, diu charus, quia beneficia citò obliuioni traduntur. Et rarus, uel nullus potius inuenitur Langevuerdus seu diu gratus.

Robertus, *Ruprecht* utrunque uitiosè, sed *Ratuuerd*, dici debèt, ut qui *Rat vnd werd* sit, qui consilio ualeat & charus sit. Sicut *Tugenuerd* facto ualet & charus est: Quia ratò chari manent boni consiliarij, id est, uerè Ratvuerdi.

OMNIA NOMINA IN RAT *sunt Germanica*.

Rat, pert est æquiuocum, primo singularis tantum numerus significat consilium, non enim pluraliter dicitur, *die Räte* consilia. Inde *Rathus*, *Rathern*, Curia, Senatores, Senaculum. Secundò significat ipsos consiliarios, inde pluraliter, *die Räte*, a Italico seu e diphthongato. Tertiò, successum, fortunam, addita syllaba g. Hinc *geraten*, *vngeraten*, *wolgeraten*, sed claret hoc esse deriuatiuum à *Rat*. Est & nomen *Rad* per d plurale *Rader*, id est, rota rotæ, sed hoc nihil ad propositum, sic igitur dicitur.

Gebhard, rectius *Gebrat* e puro qui potens est dare consilium, dator consilij.

Volrat, *Vuolrat*, bene consulens, bona consilia habens, Eubulus. Qui autem uolet, potest dicere, *Vuolrat*, id est, *Vuolgerat*, fortunatus, fœlix, prosper, sed non placet.

Conrat, *Künrat*, accentu acuto in priore syllaba & u Belgico, Valens consilio, sciens consilium, prudens, prudentius Hic per syncopen dicitur, *Kurt*, *Kuntz* *Küntzlin*, *Kuntzel*: in quibus indicat litera u esse dicendum *Kunrat*, per u non per o. *Kunnen* est scire seu scientia ualere.

Burckardus, *Burgrat*, consul arcis, ciuitatis, ciuitates enim *Burg* dictæ sunt. Et ciues, Burgenses, & adhuc hodie *Burger*.

Eberhard, rectius *Ober Rat* supremus consul proconsul.

Ricardus, Ricardis, *Reichrat*, *Ricrat* uel à diuitijs quasi diues consul, uel uerius, *Rekrat*, consul inter Gygantes, inobiles, heroes. *Recke* enim significat proceros, magnos, heroicos, fortes uiros, gygantes, hunc hodie uidentur appellare *Kriegsrat*.

Oldradus, hoc per se patet, esse *Altrat*, seu Saxonicè *Oltrat*, Senior Senator uel

Senatus:

Senatus: Et dicitur forte, cõtra iuueniles Senatores, qui imperitia & stulticia sua euertunt respublica. Alioqui hodie dicuntur *Altrat, Neuurat*, qui per annuas uices succedunt in magistratu.

Eckhardus, *Eckart*, sed mea imaginatione *Hegerat*, ab *Hegen*, ut supra: Seruans, custodiens prudenter & consulte, & ille Odoacer ab Italis dictus, *Hettheger* est. Quia ott seu od, ut diximus est, Hatto Hetto, sic *Hettheger* est pater custodiens, seruans, tuens, hinc *Eck, Wolffs Eck*, rectius *Hege*, Hegio, *Hulffhege*, custodia salutis, salus custodię. Vel si à fortuna *Rat* dici uoles, erit *Hege Rat*, seruans parta, quia *Rat* & *vnrat* Germanicè dicitur, quando res bene & male curantur, quasi per hoc bene uel male rei familiari consulatur, sed prior Etymologia melior est.

Marquardus, crasse nimis, pro *Margrat* seu *Markrat*, consul prouinciæ, *Marck* significat limites, ergo certæ regioni limitibus suis deputatæ, hic Margratus præest.

NOMINA IN HART SVNT *Germanica.*

Vt *Hart* significat robur, *fest, starck*.

1 *Volckhart* robur, columen, sustentator populi, Demosthenes.

2 *Leenhart* robur Leoninum, uiriliter agens & impauide: sic dictus est Leo dux Hinricus Brunsuuicensis, &c.

3 *Bernhart*, robur Vrsi.

4 *Ebrhart*, robur honoris seu honestum robur, qui uiriliter honesta tuetur.

5 *Degenhart*, robur uirtutis, scilicet qui constans & firmus est in uirtute, nec flectitur nec corrumpitur. *Degen* enim est à *Dügen*, ualere, ualidum esse, ut Saxonicè dicitur: *Er thet my alle ehre vnd Dügent*, id est, omni genere uirtutis & officiorum me affecit. Inde n *Dügent* y Græco (*tugent* aliàs) uirtutes: Et est illud *εἰκὼρ*, quòd Cicero officium uocat Latinè.

Reinhart fortè *Rugenhart*, pacis robur, uel *Regenhart*.

Gotthart, robur Dei, Gabriel: Nisi hoc uelis ab *Art* ducere, quòd est, ingenium seu natura. Vt *Gotthart* sit *Gutart*, bono ingenio, *Güter natur, from*, Agathias, Agathæ. Sicut & *Reinart* posset dici, puro & pudico ingenio, Catharus, *Catherin*.

Hort substantiuè dicitur ab *hart* adiectiuo, firmitas. Sic Deum appellamus, *vnser Hort*, ubi Ebræus Petram eum uocant. Inde *Hortig*, bonæ ualetudinis & firmæ, sanus, uegetus.

RELIQVA QVAEDAM.

Tottila supra dictum est esse *D'gel* siue *Degel*, a uoce *Dod*, per diphthongon; œ Sic enim Franci dicunt, *Mein doed, Dod* autem uel *Deud*, est nomen Dei, ut supra. Ergo Tottila est *Dodle Dogel*, quasi patruus Deus, uel deunculus *Gottlin*, mutata tt in duplex ſſ uel z seu Ebraicum, Thau, debent enim esse *Gottlin*, seu minores dij sub Deo uerò. Historici hunc uocant Taxillo uel Tassillo, satis crasso gutture.

Idem factum est nomini Attila, quòd Hettila seu *Hottle* potius dici debet, & per Thau fit *Hotzle Hotzel*. Est enim diminutiuum ab Hatto uel Hetto & *Hota*, qui amissa aspiratione Otto. Et hinc *ottle* dicuntur, satis in usu adhuc hodie: Vnde & urbs regia in Hungaria, Buda seu *Oven*, Germanicè dicitur *Hetzelburg*, arx Attile seu Hettile, quia Hettila rex Hunorum ibi regnauit, est autem Hattela, patercu lus, paruus pater, Germanicè, *Veterlin*.

Carolus ſeu Karolus, haud dubiè eſt illud Saxonicum *Kerle*, per e diphthongum, quam illi ſemper faciunt a Italicum. Eſt autem *Kerle*, uir proceræ ſtaturæ & grandis corporis, qualem fuiſſe Carolum primum ſcribunt.

Alphoſus Alfonſus, ualde prope eſt, ſi nō ipſum eſt, *Helfuns*, adiutorium noſtrum. Quia Itali (ut dixi) aſpirationes omittunt & a ex e faciunt.

Arioniſtus (ſic Cæſar) alij peius Arioniſtus per u, eſt *Ebrnueſt*, & per ſyncopen, *Ernſt*, *Ebrnueſt* autem hodie eſt titulus Nobilitatis, præſertim equitum auratorum, quòd ſint honeſtatis tenaces, & eſſe debeant, id enim ſonat ea uox.

Marobodus, ſic Latini, ſed Germani *Mebrer Vod*, per ſyncopen *Mebruod*, circumflexo accentu, licet craſsilingues Germaniæ ſuperioris deprauãt, in *Vogt*. Eſt autem *Mebrer* maior, unde adhuc, S. Iacobum maiorem appellant *S. Iacob den mebrern*. Et Morauiam nos *Mebrern* dicimus hodie, ſortitam ſcilicet hoc nomen ab ipſo Marobodo, id eſt, *Mebreruod*, *Vod* uerò uenit a *Voden* quod eſt fouere, alere, enutrire ſicut parentes alunt liberos, & animalia ſuos fœtus. Igitur Marobodus eſt, *der Mebreruod*, id eſt, Alumnus maior, ſuperior, eminentior, qui reliquis Vodis inferioribus præeſt Sic enim principes debent Vodi, Hetti, *Dodi Hettlin*, *Dogln*, alumni, patres, paſtores, dij populorum eſſe. Hinc & alia regio dicitur *Vodland*, nunc corruptè *Voitland* ſeu *Vogtland*. Quia ea fuerit fortè prouincia, per unum Vodum adminiſtranda.

Extat & nomen proprium, Bodo: quod eſt ipſum Vod, fotor, paſtor, alumnus Bote non rectè dicitur, quia hoc ſignificat nuntium.

Marſchalcus, nullum nomen fœdius eſt corruptum per Italos uel ſcriptorculos Eſt enim etiam id quod *Mebrer* ſeu maior, & *Stalherr*, qui eſt magiſter equitum ab equitatibus gubernãdis. Et dicendum ac ſcribendum fuit, *Mebrſtalherr*, id eſt, maior, ſuperior, ſummus magiſter equitum, qui eſt hodie titulus Ducis electoris Saxoniæ, ac ſi non fuiſſet uox ea corrupta, non eſſet opus nunc addere Archi, *Erzmarſchalck*, ſed *Mehrſtalherr*, dediſſet id, quod *Erz* uel archi, cũ ſignificet ſummum Magiſtrum equitum.

Lotharius, Cæſar hunc Lutherium ſeu Lutherum uocat, eſt *Ludher*, frequens adhuc hodie nomen in Germania, præſertim Saxonia, ſignificat autem herum ſeu Dominatorem hominum, *Lüde* enim (ut dixi) Saxonicè homines ſignificat, *Her*, herum ſeu Dominum. Sed Cæſar, ut ſupra dixi, d in t ſolet mutare, fortè propter ſequentes aſpirationes uel alias cauſas. Quare & hic eſt u Hollandicū ſeu y Pythagoricum. Deinde th eſt d tenue & molle, deniq; Saxones uſque in hanc diem uocant Lotharium, optimum illum Imperatorem *Keyſer Lydher* ſeu *Lüdber* Quod ſi Sueuus audiret pronuntiari, faceret *Ludher* ex ipſo. Nam ipſi ex y Græco libenter faciunt i Latinum. Cæſar autem uolens per aſpiratam reddere propriè Ludherum, occaſio fuit, ut poſtea Lotharium facerent craſsilingues. Et hodie faciunt *Lutter*, *Lotter*, & ſimilia. Hinc Lotharingia *Ludheringen*, id eſt, Ludheri manſio, a nepote Caroli magni, ab hiſtoricis Lothario dicto. Nunc dicunt *Lottringen* craſsiſsimè.

Amalaſuitta, *Himelſuuitte*: Sapientia cœleſtis, a *Vuitte* ſeu *witze* & cœlo, quaſi diuinitùs erudita, Vrania, Diana, Theodidacta: Vel ſi ab albedine cœli ducas, erit Serena. nam *Vitte* eſt etiam Albedo, candor.

Roſemunda, *Roſemund*, os roſeum, hoc non habet dubium. Theudelina, Dudelina, a *Deud*, *Dud*, *Dod*, ſcilicet paruula dea, ſicut Tottila ſeu *Dodle*, paruus Deus, ut ſupra in *Dietrich* dictum eſt. Igitur diminutiuum Theudelina, *Dudelin* ſeu Dydelina. *Dezelina*, *Dizelme* eſt Euſebiola, piuſcula, diuula, diuinula.

Faſtrada uxor Caroli Magni, eſt *Beſtrat*, optimũ conſiliũ, Ariſtobula Græcè.

Francus,

Francus, Franciſcus, Liber Liberius, Eleutheros, per ſyncopen ſeu ſynalephen, a *fry* & *Anck*, quaſi *Fryanck*, *fry* Saxonicè, *frei* diphthongo Sueuica, eſt Liber adiectiuè, *Ancke* eſt adoleſcens, iuuenis, nomen hodie gentile multis familijs: Et *Enckel Enckle* diminutiuè dicitur adhuc iuuenis arator, ſeu aratrum gubernans, ut appareat Francos fuiſſe, pubem ſeu iuuentutem, quæ ſe forté ſeruili bello per ſeditionem in libertatem aſſeruerit, *Die freien knaben, freien geſellen, die freien bawren.*

Franciſcus, Græca imitatione diminutiuum eſt, *frenckel, frencklin, frenckle, frenzle*, Germanicè, *das freibüblin, freikneblin.* Et Galli adhuc Vrancum arbitrium, *freienwillen*, Liberum arbitrium dicunt.

Hiſtoriarum Germaniæ antiquæ FINIS.

BASILEÆ, EX OFFICINA
HENRICPETRINA.

